STATUS
PAX
RELIGIO
POLITIA
TVERWERD
EUROPA
T'AMSTERDAM
By H. en D. BOOM 1695

't VERWERD EUROPA,

OFTE

Politijke en Hiſtoriſche

BESCHRYVINGE

Der waare Fundamenten en Oorſaken van de Oorlogen en Revolutien in Europa, voornamentlijk in en omtrent de Nederlanden zedert den jaare 1664. gecauſeert door de gepretendeerde Univerſele Monarchie der Franſchen.

Verdeelt in dry Deelen,

Waar van het

I. *Verhandelt het Intereſt van Staat, ſo in 't algemeen, als in 't byſonder van yder Potentaat en Republijk in Europa.*

II. *De Franſche Deſſeynen, Maximen, Kuyperyen aan alle Hoven van 't Chriſtenrijk, haaren Staat, Voordeel, Rijkdom, Proceduyren en Oorlogs-Preparatien tegens de Nederlanden; Als mede de Conſtitutie, Alliantien en Oorlogs-preparatien van den Vereenigden Staat.*

III. *Een pertinente Hiſtorie van alle Oorlogs-actien in en na den jaare 1672. in Europa voorgevallen; Mitſgaders de Burgerlijke Beroerten in de Hollandſche en Zeeuſche Steeden, &c.*

Beſchreven door

Mr. PETRUS VALKENIER, Advocᵗ.

Met bygevoegde Authentijke Stukken.

DEN TWEEDEN DRUK.

t'Amſterdam, By HENDRIK en DIRK BOOM, Boekverkoopers. 1675.

A A N

SYN DOORLUCHTIGE

HOOGHEYT

WILHEM HENRIK,

BY DER GRATIE GODES

PRINCE van ORANGE

en NASSAU,

GRAVE VAN CATZENELLEBOGEN, VIANDEN, DIEST, LINGEN, MEURS, BUEREN, LEERDAM, &c. MARQUIS VAN DER VEERE ENDE VLISSINGEN, HEERE ENDE BARON VAN BREDA, DER STAD GRAVE ENDE LANDE VAN CUYK, DIEST, GRIMBERGEN, HERSTAL, CRANENDONK, WARNESTON, ARLAY, NOSEROY, St. VITH, DAASBURG, POLANEN, WILLEMSTAD, NIERVAART, YSSELSTEYN, St. MAARTENSDYCK, STEENBERGEN, GEERTRUYDENBERG, DE HOOGE ENDE LAGE SWALUWEN, NAALTWYK, &c. ERF-BURG-GRAVE

VAN ANTWERPEN ENDE BESANCON, ERF-MAARSCHALK VAN HOLLAND, GOUVERNEUR ENDE ERF-STADHOUDER VAN HOLLAND, ZEELAND ENDE WEST-VRIESLAND, CAPITEYN-GENERAAL, ENDE ADMIRAAL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, &c. &c. &c.

BEHOUDER van 't VADERLAND

En

HERSTELLER van 't VERWERDE EUROPA.

Werd dit Boek met onderdaanigste Eerbiedigheyt

Opgeoffert

Door

Sijn Doorluchtigste Hoogheyts, &c.

Getrouwsten Onderdaan

en Dienaar

PETRUS VALKENIER.

TOT DEN
LESER.

DE Wonderlijkſte Hiſtorien ſchijnen de grootſte Fabulen, in cas ſy niet met haar waare redenen en oorſaken zijn geaſtrueert; De ongehoorde Veranderingen in Europa, en de vreemde Revolutien in ons Vereenigde Nederland voorgevallen in deſe dagen, die wy alreede hebben beleeft, noch beleeven, en God weet wanneer eens beleeft ſullen hebben, ſouden op die wyſe by de Poſteriteyt niet meer credit vinden, als de Verdichtſelen van de oude Poëten, en de hedendaagſche Romans. Wie ſoude konnen geloven, dat meeſt alle Potentaten van Europa, in haar uyterſte gevaar, door moord-trompetten nauwelijx hadden konnen opgewekt werden uyt haare ſluymer-ſiekte en ſorgloosheyt, daar in ſy als verſmoort lagen? Ia dat ſommige haar eygen ondergang hadden konnen verhaaſten; dat een Fransman geheel Europa hadde konnen verwerren, en door ſijn geld, liſt ende geweld alle oprechtigheyt en ſinceriteyt by na uyt alle Hoven bannen; dat een Natie, die den tyd omtrent van 2. duyſent jaaren, door haare kloeke en onvergelijkelijke dapperheyt ten hemel toe verheven, en voor de gantſche Wereld redoutabel geworden was, binnen 50. dagen meer hadde konnen verlieſen, als ſy met de hoogſte lof in 80. jaaren door 't ſwaard hadde gewonnen; dat de Militie meer als verwijft konde zijn, daar voor heen de Militaire

Diſci-

Discipline en Schoole van Mars *sonder weerg-gâ floreerde; dat een* Edict, *'t welk men door meer als een twintig-jaarige practijk en arbeyt hadde gemeent te æterniseeren, hadde konnen vervallen in min als* 20. *uyren; dat een Prins van sijne geboorte af onderdrukt zijnde, in korten tyd hadde konnen gered, en tot alle Eminentien verheeven, daar en tegens sijne machtige Partyen in minder tyd gevelt werden; Ia wie soude konnen geloven, dat veele Wereldsche Machten door het noot-loot van de Veranderinge hadden konnen omgekeert werden, eer sy sulx merkten? en dat de Fortuyne so subyt groote Heerschappyen hadde konnen verheffen en weder nederstorten, als wy alle met onse oogen gesien hebben? Niemant, dewelke het ongeluk heeft hier over alleen de enkele Historische Relaasen te leesen, die in de Fransche en Duytsche Taal tot noch toe het Licht aanschout hebben: En in gevalle de selve by sommige eenig credit mochten vinden, so kan daar uyt niet anders redundeeren, als een groote ignominie voor dese en veel andere Natien, die in weynig dagen gesubverteert, of ten minsten in haar waare* Interest van Staat *misleyt zijn.*

Om alle 't welke, na vermogen, voor te komen, hebbe my naar den Regul (Dat een Burger en Onderdaan tot defensie van sijnen Prins en Vaderland een Soldaat moet werden met de Penne en 't Rapier te gelijk, of ten minsten met een van beyden) *verplicht gevonden, als een* Miles Togatus *de Eer van onse en andere Natien,* (*voor so veel de tijd van mijne dagelijksche affaires konde toelaten*)

laten) *met de Penne tegens de ſuperbe Franſche en andere Benijders te defendeeren.*

In 't formeeren van dit mijn Werk groeyde 't ſelve met de Hiſtorie van 't jaar 1672. *tegens vermoeden, tot die dikte, als gy,* Waarde Leſer, *hier ſiet, de welke ik gedeſtineert hadde, om den Staat van* Europa, *en de notabelſte Voorvallen van de jaaren* 1673. *en* 1674. *mede te omvatten; Maar ſiende, dat deſe beyde jaaren een diergelijken* VOLUMEN *vereyſten, ben door 't aanhouden van veele aanſienlijke Liefhebbers geinduceert, om dit Eerſte Werk voor af in 't licht te ſenden, terwijlen het Tweede onder de Pars raakt, om het Eerſte haaſt te volgen, daar toe my dagelijx veele curieuſe Beſcheyden en Informatien werden geſubminiſtreert, die niet min de wonderlijkheyt, als de naakte waarheyt van de jaaren* 1673. *en* 1674. (*en van de vordere tyd, die van dit begonnen jaar voor 't eyndigen des Tweeden Werks daar toe mochte komen te vloeyen*) *klaarlijk demonſtreeren. Immiddels leve die hoope, dat Gy,* Waarde Leſer, *niet als een* Momus, *die alles ſonder onderſcheyt beriſpt, noch als de ſcheele Wereld, die ook de beſte dingen gemeenlijk over dwars aanſiet, dit Werk ſult taxeeren, maar my dat recht doen, om 't ſelve ſonder voor-oordeel te toetſchen aan de onfeylbare waarheyt, 't welk niet geſchiedende, ſal het waarachtigſte en beſte ſelfs de ſcheuten van de quade tongen niet konnen ontgaan, voornamentlijk dewijl de geheele Chriſtenheyt nu door ruïneuſe Factien is geſcheurt, en dewijl alhier ondekt zijn veele* Arcana Domi-

 natio-

nationis *of* Cabinet-Secreeten, *dewelke soo swaarlijk, en met sulken gevaar dikwijls doorsocht werden, als sy wel voorsichtiglijk werden geinvolveert en bedekt; Want hier hebt gy,* Waarde Leser, *in't Eerste Deel verhandelt het* Intereſt van Staat *so in't algemeen, als in't byſonder van elken Potentaat van* Europa; *In't Tweede, der Franſchen ambitieuſe Deſſeynen, Siniſter-Politijke Maximen, Vreemde Intrigues en Kuyperyen aan alle Hoven van de Chriſtenwereld, haaren Staat, Voordeelen, Rijkdom, Proceduyren tegens de Spaanſche en Vereenigde Nederlanden, en de Oorlogs-preparatien van haar en haare Geallieerde; als mede de Conſtitutie, Alliantien en Preparatien ten Oorlog van de hoog-gemelde Vereenigde Nederlanden; En in het Derde Deel een curieuſe en pertinente Hiſtorie van alle Oorlogsactien tuſſchen de Franſche, Engelſche, Nederlanders en haare reſpective Geallieerdens, en de Burgerlijke Beroertens van de Hollandſche en Zeeuſche Steeden, mitsgaders de Oorlogen tuſſchen de Polen en Turken, en tuſſchen de Savoyarts en Genoueſen, &c.*

Waar mede vaart wel, en oordeelt niet onbedacht.

OP DE
TITELPRINT
van het
VERWARDE EUROPE,
Beſchreven door den Heer en Mr.
PETRUS VALKENIER,
Advt.

O VALKENIER wat vlieght gy hoogh,
Met uwe pen, uit ieders oogh.
Een ſnô Harpy bekladt uw blâren,
Het vloekverbont van vier paer jaren.
De tekengeeſt, zoo wijs als kloek,
Stelt hier het beelt van Staet te boek:
't Gebouw ruſt net op vijf kolommen,
Die ook met zoo veel titels brommen:
Als Godtsdienſt, en Gerechtigheyt,
De Staetkunde, Oorloghſtaet, t beleit

Om goude ſchijven te beramen,
's Lants zenuwen en hartâer t'zamen.
Zy zwaeit een ſcepter, rijk en groot,
Met eene hant om 's werelts kloot.
De majeſteyt is in haer wezen,
Haer maght in 't volkrijk kleedt te vreezen.
De hont, vol oogen, waekt getrouw,
Met haen en uil, voor 't Staetgebouw:
Terwijl dry adders van ter zijden,
Vol moortfenijn, haer troon beſtrijden.
Men ziet ter rechterhant de Vreê,
Maer by verzuim den Oorlogh reê.
Wie kan 't verwarde Euroop ontwarren,
En, als Alcides, naer de ſtarren
Opdraven, met zijn leeusbanier?
't Is Neêrlants helt, vol moedt en vier,
Uit eenen heldenſtam geboren,
En tot dit werk van Godt gekoren.
Want onder blinkt d'aenminnigheit
Van ſchoone Euroop, die root beſchreit,
Om noothulp uitziet naer Orange;
Die neffens Adelaer, en Spanje,
En Brandenburgh, met zijne hant
Haer redt van 's werelts ſtokebrant;

Die

Die in zijn net, vol loze ſtrikken,
Haer keel en hartâer wil verſtikken.
Haer kleedt, vol eilanden en zeen,
Rivieren, ſtromen, trotſe ſteên,
Vol weelde, rijkdom, en vermogen,
Bekoren ieders hart en oogen;
Maer meeſt Bourbon, den Lelivorſt;
Die hier op 't hooft een rijxkroon torſt,
En helm, met trotſe pauweveeren,
En muizeval, om haer t'onteeren;
Gevolght by 't hooft van 't Engelſch rijk,
Die met zijn ſcheepskroon hier te prijk,
De maght vertoont der Britſche vloten,
En dreight de zee met boey en ſloten.
Daer achter munt Keurkeulen uit,
En Munſter, heet op roof en buit:
Twee hoofden van veel krijgsgedrochten,
Die fel den Vryen Staet bevochten.
Het horen, vol van overvloet,
Leit hier beneden op den voet,
Gelijk des Koopgodts ſlangeroede,
Het vaderlant en elk ten goede.
Europes troon van trots arduin,
Gelijkt nu ſlechts een hoop van puin:

Men ziet hier d'oorloghs vlammen rijzen,
Waer van een ſteenen hart moet yzen.
Dus toont de kunſt met vollen zwier
Dit grote werk op kleen papier.

Dat Themis nu met haer laurieren
Verciere d'eer der VALKENIEREN,
Uit haren troon vol majeſteit;
Die't effen van't oneffen ſcheit,
En ons den oorloghshelt naer 't leven,
Met al zijn daden, heeft beſchreven:
Europes hoop en dierſte pant,
Verloſſer van ons Vaderlant;
Dat door de Franſche dwinglandye,
En ſcherpen roofklaeuw der Harpye
Te wreet geſchonden, adem haelt,
En, als van outs, weêr zegepraelt,
Na zoo veel zege en oorloghstoghten,
Te water en te lant bevochten.
O VALKENIER, dat uwe verf
Noit licht, noch naekte waerheit derf;
Al kan de nazaet niet geloven,
Dat Vrankrijk zoo veel ſteên kon roven,
Vertrappen, plondren, wijt en zijt,

En

En ſchenden, in twee maenden tijdt.
Europe dank dan haer beſchermer,
En recht geen praelbeelt op van marmer,
Noch koper, maer van louter gout,
Voor hem, die ieders ſtaet herbout.
Zoo blijf dees tekening in waerde,
Zoo lang d'Oranjeboom op aerde
Verheerlijkt groeie in telge en ſpruit,
Bemint, ontzien eeuw in, eeuw uit.

B. VOLLENHOVE.

OP

OP HET
VERWARDE EUROPE

Van den HEER

PETRUS VALKENIER,
Advokaet.

Accipe nunc Danaûm insidias.

EUROPE was lang blint. Och zagh het uit zÿne oogen
En nu noch toe by tÿdts! de Fransche Staetharpy,
Die's werelts beste deel vast aangrimt van ter zy,
Of inzwelght met haer keel, vol valscheit en vol logen,
Waer al dien roof haest quijt, en met een stank vervlogen.
Dit melt ons VALKENIER, *met al de kuipery*
En snoode treken der gedroomde Monarchy.
Leest, Vorsten; Staten, leest: zoo vintge u niet bedrogen.
Verstaet uw heil dus; kent den Franschman, meer door gelt
En list te vrezen dan door eerlÿk krijghsgewelt.
Engy, Vereende Staet; zie hier uw ramp, niet zonder
Verlossing van Godts hant door eenen oorloghshelt;
Die't Lant, als Fabius en Scipio, herstelt,
Der wondren van onze eeuw vermaertste en grootste wonder.

J. VOLLENHOVE.

't VERWERDE EUROPA,

Of

Politike en Hiſtoriſche Aanwyſinge der ware fundamenten en oorſaken van de Oorlogen en Revolutien in Europa,

Voornamentlijk in en omtrent de Nederlanden, zedert den jaare 1664. doch ſpecialijk binnen den jaare 1672. voorgevallen en gecauſeert door de gepretendeerde univerſele Monarchie der Franſen.

EERSTE DEEL.

HET rechte en waare *Oogwit* ofte *Intereſt* van elken Politijken Staat is; dat die werde *Geconſerveert* en *Vermeert*. Het Intereſt van Staat

't Welk word te wegen gebracht door een goede Obſervantie en Gebruyk van de gemeene en waare *Staats-Maximen* en *Gronden*, als: de *Religie*, *Juſtitie*, *Politie*, *Militie* en *Finantie*, dewelke zijn de eenigſte vijf Columnen of Pilaaren, op dewelke elken Politijken Staat moet gefondeert en opgebouwt zijn; En by verval van een van deſelve kan geen Politijken Staat langer beſtaan, maar moet nootſakelijk met deſelve vervallen en geheel te gronde gaan. is gefondeert op de Religie, Juſtitie, Politie, Militie en Finantie,

De *Conſervatie van een Staat* ſo wel tegens Uyt- als In-heems Ongelijk en Geweld heeft tot ſyn fundament het Recht van de Natuyr, en is in alle manieren geoorlooft, om daar toe te gebruyken, en beſtaat in de Conſervatie

so wel geweldelijke als minnelijke middelen, die men kan te wegen brengen, ja selfs met verlies van sijn eygen goet en bloet, Land en Volk:

Pellere vim vi jura sinunt, & vulnere vulnus.

Dat is:

Geweld te stuyten met geweld verdient geen straf,
En billijk keert men d'eene wond met d'ander af.

't Welk *Cicero* seyt, dat de verstandige menschen leeren door de reeden, de onverstandige door de nootsakelijkheyt, de Volkeren door de Gewoonte, en de wilde beesten door de drift en trek van haare natuyr.

en Augmentatie.

De *Augmentatie van een Staat* is mede toegelaten voor so verre men daar toe gebruykt geoorloofde middelen, en een ander het sijne met onrecht niet ontneemt; Want wat men op een andere wys soude mogen verkreegen hebben, is men volgens alle deugdelijke en reedelijke wetten gehouden wederom te geven, om datter geen reden is, waarom de onschuldige het sijne soude moeten missen, als hy selfs daar toe niet consenteert, noch door sijn quaat doen het verbeurt, noch eenige vergoedinge plaats heeft: Om welke reeden het *Roomsche Volk* wederom heeft vry gekoft de Inwoonders van de Stad *Camerino* in *Italien*, en deselve met hun Land en goet herstelt, die door *P. Claudius* haaren Veld-Oversten met groote moeyten, doch sonder wettige reeden, waren overweldigt, ende alree by openbaare opveylinge verkoft, niet tegenstaande die overwinninge den *Romeynen* seer verrijkt, ende haare Land-palen merkelijk uytgeset soude hebben.

De geoorloofde en seekere middelen, om sijnen Staat (behalven te conserveeren) ook te augmenteeren, bestaan in het rechte gebruyk van de vooren genoemde *Staats-Maximen* en *Gronden*, onder dewelke wy de *Religie* stellen de eerste, als immediatelijk spectteerende het Goddelijke.

De Religie is tweederhande, Innerlijk en Uyterlijk,

De *Religie* word by de Politijken geconsidereert tweederhande: Of *Innerlijk* of *Uyterlijk*. De *Innerlijke* raakt het Gemoet en Siel; De *Uyterlijke* word gepleegt door Ceremonien en Gebeerden. De *Innerlijke* bestaat in den Dienst van God; De *Uyterlijke* in de Manier van Gods-dienst. De *Innerlijke* is of van Natuyren ingeprent, of door de H: Schriftuur geopenbaart. Die van de eerste soort, van welke

welke wy hier alleen spreeken, is by allen Volkeren eenderhande, volgens het Recht der Natuyre; Maar de *Uyterlijke*, het zy die uyt de Schriftuyr geleert word, of door gewoonte ingebrooken is, by allen Volkeren onderscheyden.

De *Innerlijke Religie* is kortelijk begreepen in de Voorreden en het Eerste van de Tien Gebooden, en bestaat in 2. principale Hooftpoincten: Het *eerste* is de *kennisse* van den Eeuwigen en Almachtigen God, van wien, als van de Opperste Oorsaak, alle Menschelijke saaken dependeeren en worden geregeert, want het niet genoeg is, om een Staat te conserveeren en te augmenteeren, dat men gelooft, datter een God is, maar ook, dat die alle Menschelijke saaken besorgt, en door sijne Voorsienigheyt regeert; Gelijk *Tacitus* (alhoewel een Heyden) seer wel seyt, dat de Meenigte moet gelooven, datter een *Heersoher* is over alle Goden. De Innerlijke, bestaat in de Kennisse

Het *tweede Hooft-poinct* is, datmen den selven God *dient* en *vreest*, 't welck even so nodig is, als God te *kennen*, dat de Duyvels ook doen; Want aan den *Dienst* en *Vreese des Heeren* is alles gelegen, en dependeeren mede de goede successen in een Staat, gelijk *Aristoteles* seyt, dat God het meeste toegedaan is den genen, die hem het meest dienen. So getuygt *Livius* van de *Romeynen*, dat, so lang sy God dienden, haare saaken wel gelukten, maar qualijk wanneer sy de Godsdienst verachten en nalieten: So triumpheerden de *Israëliten* over de *Amalekiten* door de gebeden van *Moses*; En so lang als *Usia* den Heere sochte, liet hem God alle dingen wel gelukken. Wanneer een Staat genootsaakt is sich te verweeren tegens sulken machtigen Vyand, dat hy aan sijn eygene krachten desperéert, dan soekt men hulp alleen door de *Innerlijke Religie* by God, als sijn laatste Toevlucht, dan schrijft men uyt Ordinaire en Extraordinaire Vast- en Bede-dagen, op dewelke gelast werden alle Onderdaanen, sonder eenig onderscheyt van haare *Uyterlijke Religie*, God vierigh lijk te bidden, en om bystand aan te roepen, vastelyk vertrouwende, dat in de gemeyne noot het eene Gebed so wel als het andere sal verhoort werden. Dese *Innerlijke Religie* word eygentlijk *Pietas* of *Godsvruchtigheyt* genoemt, dewelke is so *Catholijk* of *Algemeen*, datter geen Polityken Staat is, alwaar deselve geen plaats heeft, en is allen menschen, sonder onderscheyt, van begin af, sodanig in 't gemoet gegraveert, datteer geen *Tartar* soo wreed, geen *Tr* so wild, geen *Moor* so barbarisch, ja geen *Topoyer* so onmenschelyk is, of hy en Dienst van God.

En is Catholijk of Algemeen.

erkent yets voor 't Hoogſte Goed en ſijnen God, wien hy ſijnen dienſt opoffert en vreeſt.

De Uyterlyke is onderſcheyden in de

Den *Uyterlijken Godsdienſt* word verdeelt in vierderhande Hooft-Religien, als de *Heydenſche*; *Joodſche*; *Chriſtelijke* en *Mahumetaanſe*, onder welke den *Innerlijken Godsdienſt* is gemeen, maar by den Heydenen het minſte bekent en volmaakt.

Heydenſche

De *Heydenſche Religie* word in *Europa* nergens meer gevonden, als op de Uyterſte Grenſen van *Finmark* en *Lapland*, hoewel nu daar al mede eenige Chriſtelyke kenniſſe door de *Sweden* en *Deenen* gekomen is, maar heerſt 't meeſt in *Indien*, *Groot Tartarien*, *Sina*, *Japon*, *America*, en een groot gedeelte van *Africa*.

De *Indianen* hebben haare Religie beſchreven in een Boek genaamt *Vedan*, dat ſy ſo hoog eſtimeeren, als de Chriſten den *Bibel*, en de *Mahumetanen* den *Alcoran*.

Joodſche

De *Religie der Joden* is met haar verſtroyt door de geheele Wereld, en kan, door het byſonder Oordeel Gods, den *Scepter van Juda*, nergens weder oprechten, maar word overal door de *Heydenen*, *Chriſtenen* en *Mahumetanen* onderdrukt. Deſe Religie word geleert uyt de *Boeken van Moſes* en de *Propheten* in de Hebreeuſe Taal, als ook in den *Thalmud* en de *Commentarien der Rabbinen*.

Chriſtelyke

De *Chriſtelijke Religie* word onderhouden voornamentlyk in *Europa*, en geleert in het *Oude* en *Nieuwe-Teſtament*.

en Mahumetaanſe.

De *Mahumetaanſche Religie* heeft haare ſit-plaats in een gedeelte van *Aſia*, *Europa* en *Africa*; het Boek, daar in die gefondeert is, word genoemt *Alcoran*.

In dewelke de Eeden worden geſwooren by de 4. Hooft-Boeken.

Elk van deſe vier Hooft-Religien ſweert ſijne Eeden van Verbond en Trou by ſijn *Hooft-Boek*; De *Heydenen* by haaren *Vedan*; De *Joden* by haare *Wet*; Veele *Chriſtenen* by het *Evangelium*; En de *Mahumetanen* by haaren *Alcoran*.

De Chriſtelyke Religie is of de Grieckſe

Onder deſe vier Hooft-Religien komt in onſe Politie meeſt in conſideratie de *Chriſtelijke*, dewelke is tweederhande; Of de *Griekſe*; of de *Latijnſe*. De *Griekſe*, die hedensdaags ſeer is verandert van haare voorgaande Leere, word alleen onderhouden in *Moſcivien*, *Swart-Ruſland*, *Turkyen* en *Venetien*. De *Latijnſe* word onderhouden in 't *Weſten*, waar van het algemeene Hooft, zedert den jaare 606. en regeeringe van *Bonifacius de* III. wierde gehouden de *Roomſe Paus*. Maar in 't jaar 1529. op den *Rijxdag van Spier* is deſelve in het Duytſche Rijk verdeelt in de *Rooms-Catholijke*

of de Latynſe, de welke is verdeelt in

de Rooms-

en

en *Proteſtantſe*, welke laatſte naderhand onderſcheydelyker bekent is geworden onder den naam van *Gereformeerde*, en die van de *Augsburgſe Confeſſie*, uyt welke beyde zijn ontſprooten de *Doops-geſinde*, *Remonſtranten*, *Socinianen* en oneyndelyke meer.

Catholijke en Proteſtantſe, dat is Gereformeerde en van de Augsburgſe Confeſſie.

Den *Innerlijken Godsdienſt*, ofte de *Godsvruchtigheyt* is het fundament niet alleen van alle Deugden, maar ook van alle Heerſchappyen en Staaten; want *Cicero* leert ons, dat ſonder deſelve nootſakelijk moet vervallen de Getrouwigheyt omtrent een Verbond; De onderlinge Gemeenſchap van het Menſchelyke Geſlagt, (beſtaande in de Natuyrlyke Eerlijkheyt) en de heerlijkſte Deugt, namentlijk de Gerechtigheyt, 't welk zijn hier bepaalingen, van elk een ſijn *Intereſt*, die men in geenen deele vermag te buyten te gaan. *Polybius* ſeyt, dat uyt de Religie vloeyt de Getrouwigheyt der Onderdanen tegens haare Princen; de Onderdanigheyt tegens de Overigheyt; de Gehoorſaamheyt tegens de Ouders; de Liefde tegens ſynen Evennaaſten; en de Gerechtigheyt tegens alle. *Soerates* by *Plato*, ſtelt mede: *Hominem ab homine ſine Duce Deo male gubernari.* Dat is: *Dat d'eene menſch van d'ander qualijk geregeert word, ſonder dat ſy God tot een Leytsman hebben.* Tot deſen Godsdienſt is elk een, ſonder onderſcheyt, verplicht, en die gene ſoude ongoddelijk zijn, die een Prins daar van ſodanig ſoude willen bevryden, dat hy daar tegen ſoude konnen diſponeeren, als hy maar eenig voordeel ſiet, gelijk *Trajanus Boccalini* leert, dat het *Intereſt van Staat* is een Recht, dienende alleen tot nut van een Prins, en ſtrydende tegens alle Goddelyke en Menſchelyke Wetten. Hoe ſoude men ſulken *Intereſt* konnen noemen een *Reeden* van *Staat* (*Ratio Status*) daar het ſtrijd tegens alle Reeden, en den Staat altyd dreygt te ruineeren? Warom *Paus Pius de* V. het met recht noemde de *Reeden van den Duyvel*, of *Ratio Diaboli*, ontſtaande uyt Tyrannye en Atheiſterye.

De Nootſakelijkheyt van de Innerlijke Religie.

Hoe hooger dan het *Intereſt van Staat* alle *Menſchelijke Wetten* te boven gaat, ſo veel meer is het de *Goddelijke Wetten* onderworpen. En hoe veel meer het *Recht van een Particulier* moet te rug ſtaan voor het *Recht van het Gemeen*, ſo veel meer moet wyken het *Intereſt van Staat* voor het *Goddelijke*; Gelijk ſulx die van *Romen*, als die noch *Heydenen* waren, altijd ſorgvuldig hebben waargenomen; ja oordeelden de Godsdienſt te zijn het heerlykſte Cieraad van de Maieſteyt, buyten het welke deſelve ſoude zijn verdooft en ſonder luyſter.

die over het Intereſt van Staat predomineert.

De Nootsaakelijkheyt van de Uyterlijke Religie.

Dat de *Uyterlijke Religie* mede van sulken nootsaakelykheyt is, dat sonder deselve een Regeeringe niet soude konnen bestaan; En dat elken Polityken staat genootsaakt is te onderhouden eene en seekere Forme van Religie, en deselve boven andere, sonder merkelyke nieuwigheden te maintineeren, als de Principale of Hooft-Religie, moet niet alleen *Polybius* bekennen, die selfs sonder onderscheyt van Religie leefde, maar ook alle andere Politijken, behalven alleen den fameusen *Machiavel*, die alle Religien veracht, maar evenwel wil, dat sy alle werden toegelaten. Beter is 't sich te houden aan de slimste, als aan geene Religie, want die God verlaat, verlaat alle deugden, en vervalt tot alle schelm-stukken. Om welke reden *Augustinus* gelooft, dat God de Heerschappye van 't Roomse Volk heeft verheeven tot sijne groote onsaggelijkheyt, alleen om dat het behertigde sijne manier van Godsdienst, hoewel die Heydensch was. En *Cicero* seyt ronduyt, dat de *Romeynen* niet door getal de *Spanjaarden*, niet door sterkte de *Franse*, niet door list de *Africanen*, maar door haaren Godsdienst al de Volkeren en Natien hebben overwonnen. Dat sonder de Gereformeerde Religie, die in de Vereenigde Nederlanden voor de Hooft-Religie word onderhouden, om verre soude vallen het fondament van deselve Republijk, wist niet alleen den Engelschen Ambassadeur *Winwood* in den jaare 1611. te seggen met dese woorden: *De Religie is het* PALLADIUM *van dese Republijke, als die behouden word in haar geheel, blijft de Republijk mede behouden*; Maar ook de *Staaten van Zeeland*, die in haare Consideratien, diese op den 21. *January* 1649. ter Generaliteyt in geschrift ingaven, poseerden, dat de *Gereformeerde Religie* is de ziele van desen Staat, het Fundament, daar op dese Florisante Republyke is gegront, en den eenigen band, daar mede de Respective Provintien tot een Staats wijse Regeeringe met den anderen blijven geunieert.

Wat Forme van Religie men moet maintineeren,

Maar wat voor een *Forme van Religie* de Hooge Overigheyt moet maintineeren, daar over zijn de *Theologanten* met de *Politijken* noch in dispuyt; de eerste strijden elx voor de haare; de laatste nemen sulx indifferent. Welke oneenigheyt ook somwijlen misverstand en bysondere insichten oorsaak zijn van so veele diverse, ja contrarie Religien, waar uyt ontstaan is die ontelbaare meenichte van Goden en Ceremonien.

En of men vryheyt mag vergunnen

Aangesien; datter so veele verscheydene Religien zijn, is de Vraag: *Of een Politijken Staat de Vryheyt van dese alle, of van eenige, of van een*

een alleen mag en moet toeſlaan en maintineeren? Geen onder alle Politijken heeft oyt vaſt geſtelt, datter onder een Regeeringe nootſaakelijk zijn, meer als eene Religie, want het ſtryd tegens de Redenen, wanneer men een gemeene overeenſtemminge kan hebben, met behoudenis van ſyne welvaart, dat men dan de Onderdaanen in verſcheyde ſecten ſoude laten verdeelen. Doch *Cromwel* heeft gebruykt voor een *geheyme Maxime* van ſijn *Intereſt* in 't Conſerveeren en Augmenteeren van ſyne nieuwe Republijk in Engeland, dat hy veelderhande Religien niet alleen tolereerden, maar ook defendeerden, alleen verbiedende en vervolgende de *Pauſelijke* en *Biſſchoppelijke*, om dat hy die oordeelden ſijn oogmerk nadeelig te zijn.

aan alle of aan eenige, of alleen aan eene Religie.

Een Exempel van Cromwel

De Tirannen, gelijk *Julianus Apoſtata* dede, ſoeken haare Onderdaanen in Religien te verdeelen, op dat ſy haar elk in 't byſonder beter konnen beteugelen, die anders met haare onderlinge overeenſtemminge en harmonie, haare Overigheyt ſouden formidabel zijn.

van Tyrannen

De *Turken* geven vryheyt van Religie aan alle Secten, behalven aan die Heydenen, dewelke nevens God de Duyvelen ook aenbidden.

van de Turken

In *Polen* plegen ſy alle geprotegeert te werden, uytgenomen de *Sociniaanſche*, die met verſcheyden Placaaten ſeer ſtrengelijk verboden is, gelijk mede in de *Vereenigde Nederlanden*, alwaar daar en boven de *Pauſelijke Religie* meer word geconniveert, als wel gepermitteert. In *Vrankrijk* by het *Edict van Nantes* is geaccordeert de publyke Oeffeninge van de *Roomſe* en *Hugenotſe Religie*. In *Duytſland* by de *Vrede van Munſter* zijn toegelaten deſe dry: De *Roomſe*, *Gereformeerde* en *Luyterſe*.

van Polen

van de Vereenigde Nederlanden

van Vrankrijk

van Duytsland.

Alle deſe Natien laten niet alleen de Meerderheyt van Religien toe, maar oordeelenſe ook nuttelijk, wantter niet is, dat een Staat meer kan verryken met het getal der menſchen, en door deſelve, met overvloet van ſchatten, als wanneer elk word vergunt Vryheyt van Conſcientie en Religie. Gelijk *Holland*, ſo ras het is geworden een Herberg van alderhande Vluchtelingen, en elk by oogluykinge heeft toegeſtaan Vryheyt van Conſcientie, is het ſo machtig, populeus en ontſaggelijk geworden, als oyt eenig Land des Werelds, na ſyne proportie gerekent. En indien *Holland* alleen ſoude toegelaten hebben de *Gereformeerde*, als ſyne *Hooft-Religie*, met uytſluytinge van alle andere, ſo ſoude het niet het derde part van ſynen floriſanten Staat hebben konnen bereyken, en, na menſchelijke apparentie,

Het profijt van vryheyt voor alle Religien

in Holland

rentie, al lang geſubigeert zijn van ſulke groote Machten, waar van het nu al eenige reyſen ſeer ſchrikkelijk is bevochten.

in Turkyen

Wat heeft het onvergelykelyke *Rijk der Turken* meer tot een ſchrik en dwinglandye van het heele Chriſtenrijk gemaakt, als 't verleenen van Vryheyt voor alderhande Religien, waar door ſy hebben by haar gelokt alle die door de Chriſtenen vervolgt wierden. De Joden, die onder *Koning Dagobert* uyt *Vrankrijk*, onder *Ferdinand* en *Iſabella* uyt *Spanjen*, en onder *Emanuel de* I. uyt *Portugal* wierden verdreeven, zijn meer in getal, als *hondert duyſent* uyt die Ryken gevlucht, en hebben de *Spaanſche*, *Portugieſche*, en *Duytſche Joden* het *Grieckſe Keyſerrijk van Conſtantinopolen* ſeer bevolkt, dat door de oorlogen heel ontvolkt was. Waarom de Turkſe Keyſers naderhand ſeyden, dat zy haar verwonderden over de groote ſotheyt der Chriſten Koningen, dat zy door ſulken meenigte van Volk te verdryven (als ſy die niet hadden willen ombrengen, ten minſten tot haaren dienſt hadden moeten behouden voor ſlaven) haar ſelfs merkelijk verſwakken, en de Turken haare algemeene Vyanden ſeer verſterken, dewelke door die verdreevene hebben verkreegen de kenniſſe van veele kunſten, en handelinge van de Wapenen, die haar te vooren manqueerden.

door die Joden, die van de Chriſten verdreven werden,

Exempel van Spanjen en Italien,

Maar de *Spanjaarts* en *Italianen* laaten maar alleen de *Pauſelijke*; de *Deenen* en *Sweeden* alleen de *Luyterſche Religie* toe. De eerſte vervolgen de On-roomſchen met ſwaare ſtraffen, waar toe ſy ingevoert hebben de Spaanſe Inquiſitie. Maar hoe ſeer dat die ſtrijd tegens den Polityken Regul; *Dat men de Conſcientien niet moet dwingen*, hebben de *Vereenigde Nederlanden* den *Spaanſen* tot haare irreparable ſchaade geleert, en in deſen gemodereert. De laatſte laten aan elk een noch toe ſynen privaten Godsdienſt.

Denemarken en Sweden,

Beſluyt van de queſtie.

Tot beſluyt hier van, ſo was te wenſchen, dat men eene Religie alleen konde hebben; En voor ſo veel het door geoorloofde middelen kan geſchieden, moet men de verſcheydentheyt van Religien beletten, wantter niet is, waar door der Burgeren gemoederen met een nauwer band worden t'ſamen geknoopt, als door eenderley gevoelen ontrent God, en eene manier van Godsdienſt: De *Middelen* daar toe moeten niet zijn lichamentlijke ſtraffen; als gevankenis, ſwaare geld-boetens, veel minder ſtraffe des doods, en voordamentlijk het levendig verbranden; want *Prins Willem de* I. *H. L. M.* heeft met geen krachtiger reden de *Nederlanders* tot den afval van *Spanjen* weten te perſuadeeren, als

De middelen, om de verſcheyde Religien te beletten moeten niet ſijn lichamentlijke ſtraffe,

als dat de *Spanjaars* de menſchen om de Religie levendig verbranden.

Voorts, op dat de Hooge Overigheyt haar waare *Intereſt* wel waarneme, dient ſy voor al daar op te letten, dat ſy haar door *Superſtitie van Religie* niet late verleyden, om dat daar door ſulken pericul by na is te verwachten, als of ſy de Religie heel en al naliet en verwierp. Want die gene, die haar daar toe perſuaderen, hebben de rechte kennis niet, hoe ſy de *Religie* met het waare *Intereſt van Staat* ſullen conformeeren; Maar zijn ſo onrekkelijk, en blijven ſo ſtip en pal ſtaan op het poinct van haare ingebeelde, ja dikwijls gefabriceerde Godsdienſt, dat ſy niet een hayr breet ſouden willen wyken, en daarom dag en nacht in veele Hoven arbeyden, om het ſelve na haaren wenſch te doen effect ſorteeren, niet tegenſtaande het ſelve met ſich ſoude komen te ſleepen de uyterſte ruïne des Staats, en koſten het bloet van ontallyke goede en trouw-lievende Ingeſetenen. T' is ten hoogſten te beklaagen, dat ſodaanige War-Geeſtelyke in veele Hoven noch ſo veel gehoor en credit vinden, nademaal die behoorden geleert te zijn door ſo veele droevige exemplen, die ja ſelfs, ten deele noch ten tyde van onſe geheugenis zijn voorgevallen. Zijn niet door de machinatien der Geeſtelyken, op pretext van Religie, Kroon-draagende Hoofden, Gebooren Princen, en ſo veel ontallyke Hooge Wettige Regenten door een wreede dood t'onder gebracht? Dikwijls ſeer ſwaare en bloedige Oorlogen ontſtaan? Landen, Steden, Volkeren en Staaten vernielt?

De Overigheyt moet myden de Superſtitie

om het pericul, dat daar uyt reſulteert.

zynde 't ſelve oorſaak van Oorlog

Waar uyt ontſtont den tachentig jaarigen en onverſoenlyken Oorlog tuſſchen de *Spanjaarden* en de *Vereenigde Nederlanders?* Wat oorſaak hadde den jammerlyken *Boheemſchen* en *Duytſchen Oorlog* van 30. jaaren? Wat cauſeerde in *Vrankryk* den Inlandſen en bitteren *Oorlog van de Heyligen* (quaſi vero) *Ligue* tegens de *Hugenoten* en de *Princen van den Bloede?* Waar van hadde ſynen oorſpronk den laatſten *Turkſchen en Barbariſchen Oorlog* eerſt in *Sevenbergen*, en voort daar op in *Hungarien*? Wat anders moveerde de *Engelſe* tot haare Land-bederflijke Troublen, en onthalſen van haaren wettigen Koning *Carel de* I? En duyſent diergelyke exemplen meer, zijn die niet begonnen alleen op 't mom-aanſigt van Superſtitie en Religie?

in de Nederlanden,

in Duytsland, in Vrankryk,

in Hungarien, en in Engeland.

Wat iſſer in de Wereld ſo afgryſſelijk en ongehoort, dat niet openbaarlijk is en word gepleegt onder den ſelven dekmantel? 'T was religieus by de oude *Caſpiſche Tartaren*, haare ouders op te ſluyten, en door honger te laten vergaan, als ſy 70. jaaren out waren; uyt die

Onder pretext van Religie worden gepleegt de afgrijſſelyke daden.

Exemplen daar van.

die selve oorsaak wierpen de *Bactrianen* haare oude en kranke Ouders den honden voor, die sy daar toe expresselijk opvoeden, en noemden *Begraffenis honden*. Die van *Terra Firma* brachten de stervende op 't Veld, om van de wilde dieren en gevoogelte verscheurt te werden. De wilde *Canadenſen* meenen, dat sy den sieken grooten dienst bewysen, en een heylig werk doen, als sy die in 't kort ter dood helpen. De oude *Yren* en *Schotten* als ook de *Massageten*, *Derbiten*, *Parthen*, *Canibalen* en *Brasilianen* aaten al haare afgesturvene op, ja selfs haare Ouders, Vrouwen en Kinderen, meenende deselve nergens beter te konnen sacrificeeren, als in haare ingewanden. 'T was mede religieus, dat men in den *Tempel van Venus* jonge naakte Maagden opentlijk ten toon stelde, tot wil van elk. De *Israëliten* Gods uytverkooren Volk, en de *Ammoniten* offerden den *Moloch* haare eygene kinderen. De *Carthaginenſen* en *Maxicanen* sacrificeerden aan haare Afgooden veele levendige en doode menschen. De *Sineſen*, *Malabaren* en verscheyde andere Natien bidden, naast God, de Duyvels aan. Daar en boven isser noyt geweest eenig *Tiran*, die tot uytvoeringe van sijne booſe desseynen niet mede heeft gebruykt het *pretext van Religie*. Waar uyt genoeg blijkt, datter geen middel is, waar door een mensch kan vervoert werden tot vreemder en verfoeylyker voornemen, als door de Bygelovigheyt, dewelke de hooge Overigheyt daarom als het slimste Quaat moet mijden.

Dus verre van de *Religie*, als zijnde de eerste Pilaar van elken Politijken Staat, en de eerste bepaalinge van elken, so wel Publijken als Privaten *Interest*.

De Bondhoudinge is de tweede bepaalinge van het Interest van Staat.

De *tweede Bepaalinge* van het *Interest van Staat* is de *Getrouwigheyt omtrent het onderhouden van een opgerecht en beëedigt Verbond*, 't welk eyngentlijk is een onverbreekelyken band tusschen de gene, die het oprecht meenen, maar voor den Bond-breekers een Net, om by gelegentheyt een ander daar mede listelijk te verrassen.

Exemplen van Bondbreuk gepleegt van die van Milanen, van Koning Philippus van Macedonien, van Lysander.

By veele heedendaagse quade Polityken hebben noch Geloof, noch Woord, noch Eede plaats, want sy met die van *Milanen* seggen: *Wy hebben wel geswooren, maar niet belooft den Eed te willen nakomen.* *Philippus* Koning van *Macedonien* seyde, dat men den Eed behoorde te gebruyken, gelijk het geld, so als het voor de Koningen en Rijken het profijtelykste is; En dat men moste Vriendschap onderhouden, om sijn profijt, maar niet om getrouwigheyt. *Plutarchus* verhaalt van *Lysander*, dat hy speelde met Eed en Trou, gelijk de jongens met kooten.

vervloekte Les van Merochovva.

Schrikkelijk is het gene seyt *Wenceslaus Merochovva*:

De

De heele wereld ſimuleert, met de Voſſen moet men liſtig zijn, de Jongens moet men met nooten, en de Mannen met Eeden bedriegen; Want het is niet ſchandelijk een Eed te breeken; Onſe Princen hebben het wel gedaan, die ſullen ons te meer beminnen, om dat wy voor haar niet alleen lijden en oorlogen, maar ook ſelfs valſchelijk ſweeren. Als een Kraamer poppegoet verkoopt, hy veynſt, hy liegt, hy ſweert valſchelijk om eenen duyt; En wy ſouden dat niet mogen doen om Rijken en Kaſteelen? Ja wy ſullen het doen, en dat al geern.

Verſoeyelijk is het in elk een, maar voornamentlijk in een Prins, te liegen, Eed en Verbond te breeken.

Non decet in labiis verſari lubrica Regis:
Non decet ore ſacro mendacia cudere Regem.
Sancta & plena ſuo ſunt regia pondere verba;
Dicta ſemel nullum patiuntur jure recurſum.

Dat is:

Bedrog noch Valsheyt paſt op 's Konings lippen:
Geen Heylige mond moet leugentaal ontſlippen.
Een Koning ſpreekt geen woord als van gewicht;
Dat eens geſprooken is, en keert niet licht.

Lof der Romeynen in 't houden van haar Verbond.

Waarom de *Romeynen* ſeer loffelijk deden, dat ſy aan die van *Campania* in *Italien* affloegen haare hulpe, die ſy van haar verſochten tegens de *Samniten*, met de welke de *Romeynen* in langduyrige vriendſchap en nauwe Alliantie hadden geleeft; Niet tegenſtaande den Raad van *Romen* wel wiſte, dat de Stad *Samnium* ſeer groot en rijk, het land daarom heen ſeer vruchtbaar, en wel gelegen aan Zee, en daarom als een Koren-ſolder voor *Romen*, haar ſeer dienſtig ſoude zijn; So heeft echter den Raad, meer ſiende op haar out Verbond met de *Samniten*, als op haar eygen profyt, door een Burger-Meeſter aan die van *Campania* geantwoordt, dat ſy om haarent wille het oude Verbond met de *Samniten* niet wilden breeken, *want ſy door haare waapens eerder de Goden, als de Menſchen ſouden beleedigen.*

Hoe God de Bondbreekers ſtraft.

En hoe den Rechtvaardigen God, van wegens ſyne Gerechtigheyt ſyne ſtraffende hand laat vallen op die gene, die trouloſelijk haare Eeden en Verbonden breeken, en hoe ſelden meyn-eedige Princen komen te triumpheeren in haare onrechtvaardige Oorlogen, ſoude men met ontallyke exemplen konnen demonſtreeren; maar om de kortheyt ſullen wy ons vernoegen met dit eenige: Als *Uladiſlaus* Koning

Exempel van Uladiſlaus.

Koning van Hungarien door aanradingen van *Paus Eugenius de* IV. en den *Cardinaal Julianus* hadde verbrooken het Verbond en Vreede, die hy met den Turkſen *Sultan Amurath* ſolemneelijk en onder Eede hadde aangegaan, ſo riep den *Sultan*, wanneer haare beyde Legers in 't Veld in ſlag-ordre tegens malkander gerangeert ſtonden: *Jeſu indien gy de waare Soon Gods zijt, ſo toont het nu, en neemt wraak over deſe meneedigheyt en bond-breuk.* Hier op valt hy de Chriſtenen aan, en ſlaat die in route, ſo dat *Vladiſlaus* gedood, het hooft afgehakt, en op een ſpies ten toon gedragen wierd, en dat *Julianus* in 't vluchten in een Moeras moſte ſmooren.

Maar hoe weynig dit word betracht en naar gekomen, ſelfs by de gene, dewelke glorieeren met haare Tituls van *Alder-Chriſtelijkſte, Beſchermers des Geloofs* en *Hoeders der Gemeente*, ſullen wy by ordre in het derde Deel aanwyſen.

De Eerlykheyt is de derde bepaalinge van het Intereſt van Staat.

De derde bepaalinge van het *Intereſt* is de *Eerlijkheyt*, dewelke van ſulken waarde is, dat men deſelve geenſins moet nalaaten, om eenig profijt; en niets profitelijk reekenen, als dat eerlijk is, want by verval van de Eerlykheyt, moet nootſaakelijk mede vervallen de onderlinge gemeenſchap van het Menſchelyke Geſlagt, en alle goet vertrouwen, ſonder dewelke dat geen communicatie en negotie kan beſtaan.

Exempel van de Athenienſers.

De Heydenen hebben ſulx wel geweeten, en ook getoont met haare exemplen; gelijk de *Athenienſers*, dewelke ſeer loffelijk deden, dat ſy op het afraden van *Ariſtides* niet verbranden de ſcheepen van de overige Grieken, waar toe haar haaren Admiraal *Themiſtocles* aanrade, dat ſy daar door konden bekomen de Heerſchappye van de Zee; want *Ariſtides* ſeyde, dat den raad van *Themiſtocles* voor haar uytermaten nuttelijk, maar de daad niet eerlijk en deftig ſoude zijn.

Klaag over den tegenwoordigen tyd.

't Is ſchandelijk en ten hoogſten te beklaagen, dat de Eerlijkheyt heedensdaags de Chriſten-Princen ſo weynig bepaalt, dat ſy door het ruïneeren van haare nabuyren, op wat manier ſy maar konnen, ſoeken haar Heerſchappye uyt te breyden niet alleen te Land, maar ook over de geheele Zee, tot welken eynde ſy de Scheepen en Vlooten van haare nabuyren niet ſoeken te verſchoonen, gelijk de *Athenienſers* deden, maar deſelve door bekoſte perſoonen ſoeken te verbranden en te vernielen in de eygene Havens van haare Nabuyren, daar ſy als op geheyligde plaatſen haare toevlucht nemen tegens alle injurien van de Lucht, en ongevioleert van menſchen behoorden te blijven leggen, waar van wy mede by vervolg yets ſullen verhandelen.

De

De *tweede Pilaar* van elken Polityken Staat, of de *vierde en laatſte bepaalinge* van het *Intereſt van Staat* is de *Juſtitie*, dewelke is tweederhande; of *Univerſeel*, of *Particulier*. De *Univerſele* is een kort begrijp van alle Deugden, en diſponeert alle dingen tot voordeel van den geheelen Staat, en word by den *Keyſer Juſtinianus (in Novella 69. in pr.)* genoemt de volmaakſte Deugd onder alle, die alle andere Deugden helpt, en ten goeden eynde brengt. Om welke redenen alle menſchelyke wetten op deſe *Gerechtigheyt* moeten ſien, en alle Souverainen haar deſe Deugd onderwerpen. De *Particuliere Juſtitie* diſponeert maar voor een gedeelte, ten aanſien van de *Univerſele*, en is tweederley; *Commutativa*, die by den Civilen Rechter word geadminiſtreert, op dat Recht en Billykheyt tuſſchen Burger en Burger plaats hebbe, en *Diſtributiva*, die tuſſchen de Overigheyt en Onderdanen diſponeert over de Premien voor de goede, en Straffe voor de quade.

Juſtitie is de tweede Pilaar van elken Staat, en is of Univerſeel, of Particulier, dewelke is of Commutatief of Diſtributief.

De *Juſtitie* in 't generaal geconſidereert is ſulken hechten en vaſten Pilaar van een Polityken Staat, dat (gelijk *Salomo* ſeyt) een Koning daar door ſijn Land ſtaande hout, en ſynen Troon beveſtigt word. Wanneer deſe *Juſtitie* vervalt, moet nootſakelijk mede vervallen den Staat; Gelijk wanneer de Son ondergaat, den geheelen *Horiſont* verduyſtert werd, ſo heeft een Staat de vreeslijxſte tempeeſten te verwachten, wanneer de *Gerechtigheyt*, zynde het grootſte licht van alle Regeeringen, vergaat; Waarom dat *Ariſtoteles* ſeyt, datter geen Staat kan zijn en blyven beſtaan, alwaar de *Gerechtigheyt* en *Wetten* niet regeeren; want wat God is (ſeyt hy) in de werelt, een Stuyrman op een ſchip, een Voerman op een wagen, een Overſte in een Heyr-Leger, dat is de *Juſtitie* en de *Wet* in een Stad, ſonder de welke noch Huys, noch Stad, noch Staat, noch Wereld ſoude konnen beſtaan, maar ſoude zijn, na het ſeggen van *Auguſtinus*, niet anders als een ſchuylhoek en herberg van alderhande bedenkelyke ſonden; Want die de *Gerechtigheyt* verwerpt, die verwerpt ook God, want God is ſelfs de *Gerechtigheyt*, ſonder dewelke hy ook niet kan regeeren. Is den Stam van Benjamin wel om een ander Oorſaak uytgeroeyt, en des ſelfs Steeden verbrand, als dat ſy niet wilden uytgeven die Gibeoniten, om geſtraft te werden, dewelke de Vrouw van den Levitiſchen Man hadden geſchent, dat ſy geſtorven was? Wat is meer de Oorſaak geweeſt van den Ondergang der Republyke van *Lacedæmonien*, als dat de Magiſtraat niet wilde ſtraffen de Schenders van de Dochters van *Sceda ſus?* Wat heeft de ſchoone Stad van *Corinthus*

Nootwendigheyt van de Juſtitie.

meer verwoest, als dat men de burgers niet strafte, die tegens de Romeynsche Ambassadeurs het Recht der Volkeren hadden gevioleert? Het Recht en de Billikheyt moet de Voerman zijn in de Executie van de *Justitie*, en niet de affecten van haat, nijd, ambitie, gierigheyt, vriendschap, &c.

Misbruyk van de Justitie

De verdurventheyt van onse en voorgaande tyden heeft het so verre gebracht, dat seer veele gestadig in den mond hebben het seggen van *Euphemus* by *Thucidides*: Voor een Opper-Macht is niet onrechtvaardig, dat maar profytelijk is, dat veele haar inbeelden, met *Lepidus* (by *Salustium*) dat alles toegelaten is, waar door men Kroon en Scepter kan verwerven; en met *Julius Cæsar* seggen:

Si violandum est jus, regnandi gratia violandum est;
Aliis rebus pietatem colas.

Dat is:

Godsvruchtigheyt bemint, vliet alle schelmery,
't En waar 't een Kroone raakt; want dan staat alles vry.

wat dat causeert.

Dit is de oorsaak, waarom dat *Mars* byna alleen *Arbiter* en *Mediateur* is van alle questien en differenten tusschen Koningen en Volkeren, gelijk *Horatius* van *Achilles* seyt: *Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis*, en dat de Macht hedensdaags meer is als het Recht en Reden, die in haar selfs niets waardig zijn, 't en zy sy spreeken door de mond van het *Canon*, welkers stemme mede brengt vrees en respect. So seggen en durven schryven eenige Franse Polityken, dat een Prins alle syne actien moet reguleeren na sijn *Interest*, sonder reguarde van eenige wetten of obligatien, waar van hoe meesterlijk de Franse haar by alle occasien bedienen, en navolgen het seggen van *Lucanus*:

Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
Incipit scil: *Princeps.*

Sullen wy hier na doceeren in de Negende Regul, van de France Polityke Reguls, en op veele plaatsen in de Historie van het *Derde Deel.*

Politie is de derde Pilaar van een Staat

De *Religie* en *Justitie* souden beyde illusoir zijn, 't en ware sy wierden gemaintineert en geadministreert door de *Politie* of *Politijke Regeeringe*, die den geheelen Staat bestiert, gelijk een Stuyr-man het Schip, en die de *Macrocosmus* of *Groote Wereld* regeert, gelijk het

het Hooft, of Paleys van de Siel regeert den *Microcosmus* of *Kleyne Wereld*, met alle syne leeden, als syne onderdaanen. Dit is mede so Universeel, dat alle Natien, hoe Barbarisch die ook zijn, dese Regeeringe erkennen en venereeren, en haar ware Vryheyt genieten in het gehoorsamen van haare Overheeden, wanneer die haare Digniteyt waardiglijk bekleeden, als Stadhouders Gods, ja als Goden selve.

De *Politie* word tweesins geconsidereert, of van wegens haare *Forme*, of van wegens haare *Administratie*, gelijk *Plutarchus* noteert *in libro de tribus Reipubl: generibus*, dat het woord *Politie* beteekent de maniere, om een Staat of Republijk te *formeeren* en te *administreeren*. en bestaat in haare Forme en Administratie.

Wat aangaat de *Forme van een Republijk*, die is of *Ordinair* of *Extraordinair*. De *Extraordinaire* is tweederhande, of *Theocratia*, dat is, *Gods-regeeringe*, die alleen plaats heeft gehad over de *Israëliten*, van den uyttocht uyt *Egypten*, tot de *Babylonische Gevankenis* toe, wanneer God syne beveelen openbaarde door syne Propheten en Revelatien; of *Stratocratia*, dat is, *Militaire Regeeringe*, wanneer by de Militairen het Opper-Gebiet is, gelijk geschiet is by de *Romeynen* van de tijden van *Nero* af, tot de Regeeringe van *Constantinus Magnus*, en by de *Engelsche* onder *Cromwel*, die in plaats van de *Parlamenten* hadde een Vergaderinge van *Militaire Officieren*, en gelijk ten desen dage noch geschiet by de *Turken*, die geen Politijke Regenten hebben, maar welker groote Heerschappye word geregeert by de voornaamste Militairen, als *Visirs*, *Bassas*, *Agas*, &c. De Forme is of Ordinair of Extraordinair. De Extraordinaire is of Theocratia, of Stratocratia.

Dese *beyde Formen* van Regeeringe zijn de *durabelste* boven andere, also de eerste word onderhouden door de sterke hand Gods, en de andere door Rigeur van Justitie.

De *Ordinaire Forme* is Vierderhande: *Monarchia*, *Aristocratia*, *Democratia* en *Mixta*, dat is: *Een-hoofdige*, *Meer-hoofdige*, *Veel-hoofdige* en *Getemperde*, nemende haaren oorspronk van dryderhande soorten van Menschen, onder de welke eenige van natuyren slaafachtig zijn, eenige beminnen de goude Vryheyt, en eenige houden sich tusschen beyde. Die van natuyren slaaven zijn, worden bequaamst geregeert door *Een Hooft*, gelijk daar zijn de Volkeren van *Asia*, en de Mooren van *Africa*, de welke by manquement van dapperheyt, heel verwyst en slap zynde, met de Son by na wegsmelten. Maar also de Volkeren van *Europa* haare Vryheyt te wel kennen en beminnen, en daarom te glorieus zijn, om haare schouderen te onderwerpen het jok van *Een Hooft*, dat alles na syne phantasie dirigeert. De Ordinaire Forme is Monarchia, Aristocratia, Democratia en Mixta, spruytende uyt dryderhande soorten van Menschen, Als slaafachtige, daar van Europa by na bevrijt is.

behalven in Vrankrijk. rigeert, so heeft onder haar (behalven in Vrankrijk, alwaar de Onderdaanen, als eselen, de last van *Een algebiedend Hooft*, gewillig dragen, en glorieeren, dat sy in 't gehoorsamen van haare Koningen, blind zijn, en hem als eenen God vereereren gelijk *Mr. d'Aubery* selfs van sijne Landsluyden getuygt) de Absoluyte Monarchale Regeeringe by na geen plaats.

Maar de *Aristocratische* en *Democratische Regeeringe*, dat is, daar eenige Heeren t'samen als Staaten, en daar het Volk selfs regeeren, komt met de humeuren veel eygender over een van die Natien, die haare Vryheyt als Gout beminnen.

Vryheyt beminnende,

Dese eerste dry *Formen van Regeeringe* hebben elk wel haare bysondere excellentien, maar ook haare bysondere groove fauten en inconvenientien.

Fauten van de Eenhoofdige Regeeringe, De Een-hoofdige Regeeringe, alwaar een Potentaat absoluyt gebiet, en de volkomene Majesteyt alleen besit, is so onvolmaakt, en strydig tegens de Regulen van de Natuyr, dat uyt het Gebiedt over so veel *Mannen*, niet worden uytgeslooten *Vrouwen*, *Kinderen*, ja selfs die noch ongebooren zijn, gelijk *Cosroen*, die de *Persen* tot hæren Koning kroonden, settende de Kroon op de buyk van syne Moeder; *Sotten*, gelijk *Carel de Slechte Koning van Vrankrijk*; *Rassende*, gelijk *Carel de* VI. *Koning van Vrankrijk*; *Brutaale* en *Tirannen*, als *Wenceslaus Koning van Bohemen*, en veele andere meer.

die te licht vervalt tot Tirannye. En indien dese Regeeringe al geraakt onder het bewint van een Genereusen *Souverain*, leert doch de ervaarentheyt, dat die gemeenlijk helt na Tirannye, en seer selden gelukkig, maar altijd vol rampen is voor de Onderdanen, die seer elendig worden geslingert na de buyige hertstochten van den *Souverain*, dewelke alleen tot voldoeninge van syne Ambitie syne Onderdanen dikwijls overgeeft aan de Armoede, haare goederen ten Buyt, haare kinderen aan 't swaard, haare Steeden aan de Plonderinge, en alles aan de Vyanden. En op het best genomen, dat den *Souverain* vreede-lievent is, so worden doch de gemeene Onderdaanen door de Officianten en Favoriten so seer verdrukt, en van middelen uytgeput, dat het voor haar onmogelijk is, om met een liberale hand te konnen negotieeren, het welk de eenigste oorsaak is (en sal ook geen seker exempel konnen gegeven werden,) dat ooyt of ooyt de Negotie en Scheepsvaart volkomentlijk heeft gefloreert onder een absoluyten *Souverain*, maar ter contrarie is gebleeken, dat den Koophandel altijd heeft gereside-ert, niet daar de Onderdanen als Slaven; maar als vrye luyden zijn

getra-

getracteert, als in de Republijken, daar van seer veele en onwederspreekelijke Exemplen zijn, dat sy door negotie in rijkdom aangroeyden, soo lang sy haare Vryheyt behielden, maar dat sy verarmden, en haren Koophandel geheel verlooren, so ras sy door een *Souverain* wierden overheert. Siet eens aan al die oude en florisante Republijken in *Griekenland*, en om de *Middelandse Zee* gelegen, en de hedendaagse, die noch in fleur zijn, als *Venetien*, *Genoua*, de *Vereenigde Nederlanden*, *Hamburg*, &c. en al de *Rijx-Steden in Duytsland*, of die niet andere overtreffen in fleur, en rijkdom.

Faute van de Aristocratie, die licht verandert in de Oligarchie als de twee Triumviraatschappen tot Romen, of in de Monarchie als van Cæsar en Cosmus de Medicis.

De *Aristocratia* is mede niet volmaakt, want sy seer licht kan ontaarden of in een *Oligarchia*, dat is, *daar weynige de Souveraineteyt aan haar brengen*, gelijk tot *Romen* twee *Triumviraatschappen* zijn geweest, waar door de Vreede van het *Gemeene Best* geduyrig ontroert wierde; de eerste was van *Cæsar*, *Pompejus* en *Crassus*, en de andere van *Augustus*, *Antonius* en *Lepidus*, door den welken, gelijk *Florus* seyt, de *Roomsche Republijk* als van een gerukt en verscheurt wierde; Of in de *Monarchia*, gelijk *Cæsar* verkreeg uyt het *Triumviraatschap*, en *Cosmus de Medicis* uyt de *Aristocratische Regeeringe* van *Toscanen*.

Faute van de Democratie die licht verandert in de Aristocratie of de Ochlocratie.

De *Democratia* heeft mede haare gebreeken en periculen van veranderinge te verwachten, door haare Magistraten, hoewel die het Volk zijn onderhoorig, en van dewelke men aan het gesamentlijke Volk kan appelleeren, dat in de *Aristocratia* geen plaats vind. Want behalven de nootsaakelijke confusie van het gesamentlijke Volk (om welke oorsaak noyt een volmaakten *Democratischen Staat* is geweest) so kan sy te licht vervallen of tot de *Aristocratia*, die uyt de *Democratia* het meest haaren oorspronk heeft genomen; of tot de *Ochlocratia*, dat is, tot die confusie, waar in elk gemeen man de Regeeringe wil aanvaarden, wanneer het gemeene Gepeupel, de onstuymige Zee niet ongelijk zijnde, gemeenlijk uytbarst tot een generaale Beroerte, en tot Plonderinge van de rijkste; gelijk tot *Napels* by verscheyde Tumulten en Beroerten, en in dese onse dagen in de *Vereenigde Nederlanden* by de generale Revolutie, daar van hier na breeder.

De Mixta of Getemperde Forme

Om dat nu geen van dese dry Formen van Regeeringe volmaakt, maar met groote gebreeken en periculen vermengt zijn, als ook, om die periculen te ontgaan, en een seekerder en vaster Forme van Regeeringe op te rechten, heeft men uyt gevonden de *Vierde Forme*, namentlijk de *Mixta*, of die so getempert is uyt de dry voorschreven

ven Formen, dat die alle dry daar in wel gerepresenteert werden, maar geene daar in predomineert, en dewelke bestaat in de beste consonantie en harmonie, zynde gefundeert op een pure middelmatigheyt, en gecureert van alle fauten en periculen, die elke soorte van Regeeringe onderworpen is. Dese Forme is onder allen de secuyrste, want waar deselve is onderhouden geworden, daar is den Staat gebleeven in sijn beste fleur; en so ras dese is verandert, heeft den Staat beginnen te declineeren. By dese Regeeringe, om dat niemand alles, en yder wat te seggen heeft, word den gemeenen welstand het best behertigt, en de vier andere Staats-Pilaren ongekreukt staande gehouden. Dese Polityke Regeeringe is gebruykelijk geweest by de *Lacedemoniers*, want na dat sy eerst door de Tirannye van hare Koningen seer onderdrukt waren geworden, uyt welke oorsaak sy hertelijk aspireerden na haar oude Vryheyt, so hebben sy die eyndelijk ook door de Authoriteyt van *Lycurgus* op dese manier verkregen, dat sy verkooren twee Koningen, die gelijk regeerden en de *Monarchie* representeerden; en op dat dese niet, na ouder gewoonte, soude tiranniseeren, wierden de senuwen van haare Macht afgesneden door eenen Raad van 28. aansienlyke Mannen, die de *Aristocratie* representeerden, en eerst de Resolutie van de Koningen mosten approbeeren, eer die deselve vermochten ter executie te leggen; en op dat dese mede niet mochten besnoeyen de Vryheyt van de Gemeente, wierde verkooren de *Ephori*, die de *Democratie* representeerden, en het Recht van de Gemeente waarnamen. So lang de *Lacedemoniers* dese Forme van Regeeringe observeerden, waren sy als Triumphateurs over heel *Griekenland*, maar met desselfs veranderinge wierden sy een proy van haare Nabuyren. De *Romeynen* hebben dese Forme van Regeeringe van de *Lacedemoniers* ontleent, want sy verkosen mede twee *Burger-Meesters* (daar *Livius* van seyt, dat sy Koninklyke macht hadden) eenen grooten Raad genaamt de *Senatus*, en dan noch de *Tribunos Plebis*, of *Gemeens-lieden*, die het recht van de Gemeente observeerden als de Vroetschappen. Dese Regeeringe, so lang die by den *Romeynen* ongeschonden is onderhouden, is haaren Staat geweest op de hoogste trap van ontsaggelyckheyt en vermogen (welke tijd de Polityken reekenen geweest te zijn omtrent den tweede Punischen Oorlog) waar van die wederom heeft beginnen te vervallen, so ras de goede Harmonie en Eendracht in die Regeeringe begon te vervallen. By de *Venetianen*, die nu al over 1200. jaaren by dese Regeeringe haare Republijk in voorspoet, boven andere Staaten, hebben geconserveert, word

Daar in geen van de drie voorsz. predomineert.

Is de beste, en secuyrste.

Voor 't Gemeene Best.

Als by de Lacedemoniers.

By de Romeynen.

By de Venetianen.

word de *Monarchie* noch gepreſenteert door haaren *Hertog*, de *Ariſtocratie* door den *Ordinairen Raad*, en de *Democratie* door haaren *Extra-ordinairen* of *Grooten Raad*. In *Engeland* geſchiet ſulx door den *Koning*, het *Hoger-Huys* ende het *Lager-Huys*. En in *Holland* en *Zeeland* heeft deſe Forme van Regeeringe gecontinueert over de 800. jaaren in continueelen voorſpoet, 't welk de *Staaten van Holland*, by ſeker *Placaat in dato den 16. October* 1587. alleen toeſchryven de goede *Eendracht*, *Liefde* en *Verſtant*, dieder zijn geweeſt tuſſchen de Princen of Graven en de Staaten van den ſelven Lande, &c. Van 't jaar 1587. tot den jaare 1651. heeft deſelve loffelyke Forme van Regeeringe, onder de *Princen van Orange* als *Stadthouders der Vereenigde Nederlanden*, gecontinueert, met ſulken voorſpoet, dat de heele wereld die admireerde, en ſtelde tot een exempel van een volmaakten Staat; Maar hoe zedert de dood van *Prins Willem de* II. *H. L. M.* deſelve Forme van haar ouden luyſter is ontaart, en het groote Schip van deſe Nederlanden gebracht in ſulken dangereuſen conſtitutie, dat het alle ogenblykken meende te ſtranden op de blinde klippen, die zedert onbemerkt waren aangegroeyt, ſullen wy, tot leetweſen en hertſeer van den geheelen Staat, hier na verhandelen.

By de Engelſche,

en by de Hollanders en Zeeuwen.

De *Adminiſtratie van de Politie* heeft voor haar principaalſte oogmerk de *Welvaart van't Volk*, gelijk ons Cicero leert: *Salus Populi ſuprema lex eſto*, tot welke *welvaart*, indien van de geſaamentlijke Regenten en Onderdanen alle haar actien worden gedirigeert, en alles daar toe geconfereert, wat mogelijk is, ſo dat ſy meer het Gemeene als Particulier beſt ſoeken, mag men wel met *Plutarchus* ſeggen, dat ſulken Staat is de beſte en gelukkigſte onder allen. Siet aan het onderſcheyt tuſſchen de twee Republyken van *Venetien* en *Genua*. De laatſte pleeg voor deſen beter te floreeren als de eerſte, maar zedert deſelve door de *Venetianen* eens heeft geleden een groote neerlaag in een Zee-gevecht, heeft ſy haar geleyt puyr op de Negotien en Eygen Voordeel, waar door ſy tot veele Factien onder haar ſelfs en tot verdrukkinge van haare Nabuyren viel, daar ter contrarie de *Venetianen* meer het Gemeene als Eygen-Voordeel behertigende, den *Genueſen* zijn boven het Hooft gereeſen, tot haare tegenwoordige Hoogte.

De Adminiſtratie van de Politie beoogt het Gemeene Beſt.

So lang de Forme en Adminiſtratie van Regeeringe, waar by een Staat welvaart, in goede ordre wort onderhouden, blijft den Staat in Eendracht en In-landſe Vreede; maar ſo ras die beyde of een alleen word verandert, loopt den geheelen Staat pericul van Murmureeringe

Pericul van veranderinge van een goede Adminiſtratie en Forme,

onder het Volk, Tweedracht, Factien, en Inheemse Oorlogen, die een Staat, als de kanker een lichaam, van binnen so infecteeren en verteeren, dat hy geheel onder de voet valt en beswijkt.

De Nootwendigheyt van de Militie en Finantie.

De *Politijke Regeeringe* soude niet suffiçant zijn, om de *Religie* te maintineeren, en de *Justitie* te administreeren, ten zy die gebruykte twee nootsaakelijke en onvermydelijke middelen, als de *Militie* en *Finantie*, gelijk *Julius Cæsar* altijd pleeg te seggen: *Duo esse, quæ Principatus comparent, servent & augeant; Milites & Pecuniam*, dat is, *Datter twee dingen zijn, waar door een Staat word beveſtigt, onderhouden en vermeert, namentlijk; Soldaten en Geld, dat is Militie en Finantie.*

Om dat de *Justitie* van alle tijden af is onderdrukt geweest, en de Ambitie en Begeerlijkheyt het menschelijk gemoet so heeft geoccupeert en besceten, datter niets in de wereld voor desselfs bedreygingen en insulten bevryt is, waar uyt ontstaan zijn de Uyt-en In-landse Oorlogen, soo moet men sich tegens deselve beveyligen door twee middelen, gelijk ons *Polybius* leert, waar door alle Staaten worden geconserveert, welke zijn, *Fortitudo in hostes, & Domi Concordia*, dat is; *Dapperheyt tegens sijne Vyanden, en Eendracht in den Staat.* Dese Eendracht wordt gecultiveert door een goede *Politie*, tot weeringe van alle inlantse beroerten en Oorlogen, waar van wy hier vooren hebben gesprooken. De dapperheyt tegens een Uytheemse Vyand bestaat in een goede en gereguleerde *Militie, quæ Legum est executrix.*

Tegens den Uyt-en Inlandsen Oorlog dient

Eendracht in den Staat en

Dapperheyt tegens den Vyand.

De *Militie* is tweederhande, of *te Land* of *te Water.* Tot de *Militie te Water* behooren *Volk*, *Schepen*, en *Magazijnen*, tot de *Militie te Lande Volk*, *Fortressen* en *Magazijnen.*

De Militie is tweederhande, of te Land of te Water.

Het Volk bestaat in *Officieren* en *Soldaten.* Lange experientie, prompt beleyt en dapperheyt maakt goede *Officieren*, en goede Discipline maakt goede *Soldaten*, gelijk gebleeken is in de *Vereenigde Nederlanden* ten tijde van haaren tachentig jaarigen Oorlog tegens *Spanjen*, onder het wijs en voorsichtig beleyt van de *Princen van Orange noyt volpreeser Memorie*, dewelke de vervallene Land-Oorlogs Wetten en manieren van het Roomse Volk, dat by na de heele wereld dwong, vernieuwende en verbeeterende aldaar oprechten de *Schoole van Mars*, die gefrequenteert wierde van veele uyt de Grootste van *Europa*, welker Krijg-kunde niet wierde geëstimeert, ten zy sy de fundamenten daar van hadden geleyt in deselve Nederlanden. So seyt men, dat den grooten Krijgs-Held *Gustavus Adolphus*, als

Het Volk zijn of Officieren of Soldaten.

Lof der Princen van Orange.

In 't oprechten van de Schoole van Mars in de Nederlanden.

ook

ook de *M^rs. Turenne*, *Rabenhaupt*, &c. onder deselve *Princen* voor gemeene Soldaten hebben gedient.

't Zee-volk is in Neerland wel gedisciplineert.

De *Discipline onder het Zee-Volk* is in de *Vereenigde Nederlanden* so lang heerlijk gecultiveert, als die Provintien op de Negotie hebben bestaan, maar voornamentlijk onder het hoogwys bestier van de hoog-gemelde *Princen*, wanneer het Zee-Volk door helden-daden tegens *Spanjen* en *Portugal*, so in als buyten *Europa* de wereld getrokken heeft tot de hoogste admiratie.

Fortressen hoe nootwendig,

Dat het *Volk* sonder Fortressen alleen niet genoeg is tot beschermminge van een Land voor de invasien der Vyanden, blijkt genoeg by de exemplen van alle eeuwen, en by de heeden-daagse Grootste Machten van *Europa*, die hoewel sy Volk in overvloet hebben, evenwel haar Land rondom met Sterkten en Fortificatien hebben besorgt op de voornaamste advenues en favorabelste plaatsen, gelijk *Turkyen*, *Moscovien* en *Vrankrijk*. En om dat den meenigvuldigen Adel van het groote en machtige *Koninkrijk Polen* glorieert op haaren naam van *Polakken*, zynde so veel geseyt als *Land-luyden*, die haare Vryheyt daar in stellen, dat haar Land sonder Fortressen en by na sonder Steeden is, op dat haare Koningen daar door te minder occasie hebben, om hunne Vryheyt te insulteeren; so zijn sy geduyrig als een proy niet alleen voor haare Nabuyren, maar ook voor haare onderhoorige *Cosakken* en *Rijx-Armeen*.

der selver schaarsheyt in Poolen

hoe schadelijk.

Scheepen hoe nodig.

En dat het *Zee-volk* sonder *Scheepen* de Zee, haar oneygen element niet kan bouwen, leert de Natuyr, hoewel de *Portugiesche Jesuiten* de *Oost-Tartaren* in *Sina* wilden wijsmaaken, dat de *Hollanders* Zee-katten waren, die dry dagen en nachten onder water konden leven.

Magazijnen hoe nodig die zijn so van Ammunitie als van Vivres.

Het *Volk* en *Fortressen* souden t'samen inutil en vruchtloos zijn, indien sy niet behoorlijk wierden voorsien met *Magazijnen*, so van *Ammunitie* tot tegenweer en aggressie van haare Vyanden, als *vivres* tot onderhout en versterkinge van de Militaire Krachten, sonder dewelke men niet alleen niet soude konnen overwinnen, noch leven, maar overwonnen werden sonder staal, en vervallen van alle Militaire Discipline, gelijk het seggen was van seker Keyser; dat een Soldaat niet gehoorsaamt, als wanneer hy wel gekleet, gewapent, geschoent en versaadigt is, en yets in sijnen knap-sack over heeft.

De Speciale questien van de wervinge van Volk, uyt wat Natien, en van wat ouderdom; van Fortressen, haare forme en situatie; van de Scheepen, haaren bou en bestier, en van de nootsaakelijkheeden in

een Magazijn, sullen wy voorby gaan, als zijnde buyten ons oogmerk en professie, en die overlaten voor de Krygs-en Scheeps-kundige, en Ingenieurs.

Finantie hoe nodig is,

Maar also sonder de *Finantie* en betaalinge van geld-middelen de *Militie* soude vergaan, het *Volk* verloopen; de *Fortressen* vervallen, de *Magazijnen* ontbloot blijven van alle nootsaakelijkheden, en een *Republijk* nootsaakelijk te gronde gaan; en gelijk *Tacitus* seyt: dat geen Volk in rust en Vreede kan leven, sonder de wapenen, geen wapenen hebben sonder soldye, geen soldye sonder *Finantie* so moet mede zijn de principaalste sorge van die genen, welken het stuyr van Staat is aanvertrouwt, dat sy de *Finantie* besorgen; en de schat-kisten van het Land altijd met eenigen voorraad provideeren, om dat het Geld is een ornament by Vreede, en een subsidie by Oorlog, waar uyt men Vrienden en Vyanden door beneficien kan verplichten, den benodigden te hulp komen, en alles te wegen brengen, wat maar in het vermogen van menschen bestaat, en daar door dijkwijls sekerder en met minder pericul een Vyand overwinnen, als door het swaart, het welk *Petronius Arbiter* wel uytdrukt met dit Vers:

Quisquis habet nummos secura naviget aulâ,
Fortunamque suo temperet arbitrio.
Multa loquar: Quidvis nummis præsentibus opta,
Et veniet; clausum possidet arca Jovem.

Dat is:

De Vorst, die 't geld beheert, heeft 't veyligste gebiet,
De Zeeg staat aan sijn wil, het Gluk dat wil of niet.
'K seg meer: Biet geld en eyst al wat gy ook begeert,
'T sal zijn; want Jupiter word door u schat beheert.

So onmogelijk een mensch kan gaan sonder senuwen, even so min kan een Staat bestaan sonder de *Finantie van geld*, 't welk is de Senuw van den Oorlog, die by den Ouden *Prins Willem de* I. genoemt wierde de voornaamste Gespe van het Harnas. Alleen de *Lacedemoniers* hebben haare Republijk staande gehouden 500. jaaren sonder de *Finantie*, op dese wys: Als haare Republijk in eygendom besat een seer groot en vruchtbaar gebiet, 't welk onder de onderdaanen eerst seer ongelijk in akkers verdeelt zynde, naderhand door de Regenten so egaal wierde gedistribueert, dat elk burger, tot onderhout van sijne familie, so veel lands hadde, als hem nodig was, 't welk hy, wegens de Wet

Lacedemoniers hadden geen Finantie.

van

van *Lycurgus* niet vermocht te verkoopen, noch gout of silver te hanteeren, maar most leven van 't gene de Velden voorbrachten, gelijk in de eerste eenvoudige eeuwen geschiede; door 't cultiveeren van welke Landen sy haare lichamen verharden tot militaire krachten, de overdaat verlieten en haar gewenden tot spaarsaamheyt en alle deugden. Op die manier soude men in een welgestelde Republijk wel mede konnen leven, by aldien men geen vrees hadde voor machtiger Vyanden. Het Volker-Recht heeft ingevoert het rechtmatig gebruyk van Gout en Silver, en soder Republyken door den rijkdom zijn verlooren gegaan, so is sulx toegekomen door het misbruyk, dat met heylsame wetten kan verbeurt werden. En hoewel *Lycurgus* by den *Spartanen*, en *Morus* is sijn boek genaamt *Utopia* de *Finantie* verwerpen, en *Machiavel* lochent, dat Geld de Senuw van den Oorlog is, so is nochtans het secuyrste, dat elken Staat eenigen schat in voorraad heeft, *Pecunia sine peculio fragilis est*, seyt *Celsus in L. 79. §. 1. ff. de Leg. 3.* en dat elk betrachte 't seggen van *Demostenes: Sine sumptibus nulla Respublica consistit, opusque ei opibus est, & sine iis nihil fiet, quod opus.* De ervarentheyt heeft dijkwijls geleert, hoe by gebrek van betaalinge de Duytsche Soldatesque (die onbetaalt niet wel wil vechten) door den Vyand is gedissipeert. Als *Keyser Carel de* V. in den jaare 1546. op 't gebergte by *Ingolstad* sag de vereenigde Machten van verscheyde Duytsche Vorsten en Rijx-Steeden tegens hem optrekken, prees hy geweldig haare ordre en dapperheyt, maar seyde daar by, dat sy haast, door manquement van geld en goeden raad souden overwonnen werden, gelijk hem ook kort daar na gelukten. Als *Jacob Trivultius* een seer ervaren Overste gevraagt wierde, hoe veel saaken men nodig hadde tot den Oorlog, antwoorde dry: *Geld, Geld, Geld.*

Gebrek van Geld hoe schadelijk.

Tot dese *Finantie* is mede niet genoeg, dat een Prins heeft rijke Onderdanen, en een ledige kas, want wat men voor subsidie van de Burgeren te verwachten heeft in tijd van noot, getuygt genoeg den Ondergang van *Constantinopolen:* Als de *Keyser* van de Burgeren voor sijn servies en kostelijke meubilen geld eyschten, swoer elk, dat hy niet in voorraad hadde, dat naderhand contrarie bleek, als *Mahomet de* II. de Stad veroverende, voor hem alleen aan geld tot buyt maakten 17. *milioenen.*

Voorraad hoe voordeelig.

In het bevorderen van de *Finantie* moet men de eerlijkheyt en waardigheyt plaats geven, en nalaten de vuyle winsten van de Keysers *Vespasianus* en *Caligula*, die so happig waren op de schatten, dat den eerste uyt pis, en uyt de bedelaars, en den andere uyt vuyle hoe-

Finantie hoe die moet bevordert werden.

ren-

ren-loon en krakeelen tribut trokken, en haare onderdaanen haaſt de huyt af vilden. *Keyſer Tiberius* een groot Politijk, als hem aangeraden wierde, dat hy ſijne onderdanen met ſchattingen ſoude belaſten, ſeyde: *Boni Paſtoris eſt tondere pecus, & non deglubere.* Dat is: *Een goede Herder ſcheert ſijne Schapen, maar en vilſe niet.*

De Gouvernante van 't geld moet niet zijn de gierigheyt,

De Gouvernante van de geld-middelen moet niet zijn de *Gierigheyt*, want als *Perſeus Koning van Macedonien* meer beminde ſijnen opgeſtaapelden ſchat, als ſijn eygen leven en Soldaten, die hy met die ſchat hadde konnen bevrijden, verloor hy al ſijnen rijkdom, Staat en Vryheyt; Noch de *Verquiſtinge*, om dat die penningen zijn verſamelt uyt het ſweet der gemeente, uyt de welke men het bloet mede ſoude aftappen, indien men de Finantie niet behoorlijk menageerde; Maar alleen de *Liberaliteyt* zijnde gereguleert na de rechtmatigheyt en wijsheyt, die het geld beſteet, daar het nodig ende nuttelijk is, het welk eygentlijk menageeren is, hoewel men by eenige voorvallen ſomtijds wat liberaalder moet ſpendeeren, gelijk *Terentius* ſeyt: *Pecuniam in loco negligere maximum interdum eſt lucrum.*

noch verquiſtinge, maar de Liberaliteyt.

Intereſt van Staat hoe by de Franſe word waargenomen.

Dus verre van de vyf Staats-Maximen en Gronden, waar op elken Staat is geveſt en getimmert, en by welkers obſervantie word gehandhaaft het rechte en ware *Intereſt* van elken Staat, 't welk de heedendaagſe Politijken *Ratio Status*, de oude *Jus Dominationis & Arcana Imperii*, de Italianen *Ragione di Stato* en de Franſe *Raiſon d'Eſtat* noemen; Deſe laatſte behertigen 't ſelve ſo wel, dat den Secreeten Raad, waar mede den Koning by na alle morgen beſoigneert over de gewichtigſte Affaires, beſtaat uyt vier Perſoonen, die de Principaalſte zijn in 't waarnemen van de boven genoemde Staats-Pilaren, als *Mr. Tellier* wegens de *Juſtitie*, *Pompone* wegens de *Politie*, *Turenne* wegens de *Militie* en *Colbert* wegens de *Finantie*, latende de *Religie* bevoolen zijn aan de Vigilantie van de Geeſtelijke, die in den voornoemden Raad geen acces of ſeſſie hebben. Van dit *Intereſt* pleeg ſeeker ſeer wijs en ervaren Veld-Overſten te ſeggen; dat het regeert over de Princen, gelijk die over haare Onderdanen; En hoe veel hooger een Prins boven haar is, ſo veel grooter kennis van Staat word in hem vereyſt, als van al ſijne andere ſaaken.

't Selve kan niet bedriegen.

Kan een Prins altemet bedrogen, en ſijne Raads-luyden verleyt werden, het waare *Intereſt* kan noyt miſſen of bedriegen; want voor ſo veel het *Intereſt* wel of qualijk word waargenomen, voor ſo veel neemt den Staat daar door af of aan. Waar uyt dan volgt, dat byna alle quade uytvallen en tegenſpoet van Staat ontſtaan alleen daar door, dat

het

het ware *Intereſt* niet wel worde gemanieert by den genen, aan de welke de Macht en Regeeringe des Staats is toebetrouwt, 't zy, dat ſy het waare *Intereſt* niet wel verſtaan; of dat ſy door voor-oordeel, begeerlijkheyt ofte anderſints verblint zijnde het ſelve niet willen verſtaan, ofte verwaarloſen.

Veranderlijkheyt in alle Staaten.

En nademaal alle Heerſchappyen van Rijken en Landen daar door de geſtaadige ongeſtaadigheyt ſo ſeer zijn onderworpen, dat ſy ſo wel als een Menſch gebooren werden, toenemen, groot werden, afnemen, verouderen, ja ſelfs geheel verſterven en verdwijnen; So is het de nootſaakelijke plicht en ampt van alle Regeerende Princen en Heeren, die het Roer van het gemeene Schip, waar in wy altemaal vaaren, in haare hand hebben, dat elk van haar, en alle geſamentlijk, door de voorſz. *Staats Maximen* en *Gronden*, zijnde haar Compas, daar op ſy alleen moeten ſien, tegens weer, wind, ſtroom, tempeeſten en alderhande tegenſpoet, 't ſelve ſodaanig heen en weer doen laveeren, dat het ten laatſten behouden mag binnen komen in den gewenſten Haaven, die haar *Oogmerk* en *Intereſt* is; Niet volgende de Les van de ſtraffe en onverſettelijke *Stoici*, die het Schip liever ſouden ſtellen in het grootſte pericul van heel en al te vergaan, als dat ſy een duym-breet uyt den regel-rechten weg, leydende na deſen Haaven, ſouden willen wijken.

't Intreſt van Staat boven welke Wetten het is.

Het *Intereſt van Staat* is ſo verre boven alle *Civile*, *Publijke* en *Fundamenteele* wetten, dat het op alle manieren daar tegen kan diſponeeren, als de welvaart van den Staat ſulx maar vereyſt. Want den Staat ſich geenſins na die wetten, maar die wetten haar moeten voegen na den Staat, ſo menigmaal ſulx word vereyſt door de Noot, dewelke is van ſulken kracht, dat ſy een ſaake toelaat, die na de *Civile* en *Fundamenteele Wetten* ongeoorlooft is, naar het gemeene ſpreekwoord: *Noot breekt Wet.*

En om dat de Welvaart van den Staat is het voornaamſte poinct, waar na alle menſchelijke wetten dienen gereguleert te zijn, ſo mag men ook ſelfs wel buyten noot, tegens de *Civile* en *Fundamenteele Wetten* beoogen het *Intereſt van Staat*, want, indien de Wetten, gemaakt tot voordeel van den Staat, den ſelven prejudiceeren, ſo komen die Wetten ſelfs te vervallen, en blijven geen Wetten meer.

Aan de Obſervantie van de Staats Maximen dependeert de Welvaart van den Staat.

Dewijl nu dan de Welvaart van een Land dependeert voornamentlijk aan een goede obſervantie van de *Staats Maximen*, ſo is voor allen dingen hoognodig, dat een Prins niet in 't werk ſtelle, dan met goet beleyt van geſonde en wijſſelijke reeden, op dat hy daar door, als

dat weynig betracht werd, in een Spiegel, de groove misslagen van anderen siende, sich by alle voorvallen weete te wachten. Maar om dat sulx van alle eeuwen tot onse tijd toe, seer weynig is betracht en naargekomen, en de wereld altijd met weynig wijsheyt is gegouverneert, volgens den bekenden spreuk:

Dei providentia & hominum stultitia gubernant mundum.

Dat is:

Gods wijs bestier, en's menschen Mal
Regeeren t'samen's werelds Al.

warom ook alle Staaten de veranderinge onderworpen zijn, So zijn daar door alle Heerschappyen en Regeeringen, soo meenig'er ook is, niet eens, maar meermaalen sodanig van haaren voorgaanden Staat verwisselt, en haar selfs so ongelijk geworden, dat indien sy insagen den Spiegel van de oude Historien, sy haar selfs in geenen deele meer souden kennen. 'T welk seker Heydensch Philosooph seyt te geschieden door de Gooden, welker voornaamste werk soude zijn, het cene te verheffen, en het ander te onderdrukken. Waar zijn nu te vinden *Babylon* en *Ninive* elk van 3. dag-reysen groot? Waar is de Heerschappye van den rijksten en machtigsten Koning *Salomo*, wiens gelijken noyt voor of na hem is geweest? Waar is den wonderbaarlijken *Scepter vau Juda*? Waar is den grooten Rijkdom van *Tirus* en *Sidon*? Waar is het hoogmoedige *Carthago* met sijne vijf-hondert Oorlog-scheepen? Waar is de wonder-groote Macht van de *vier Monarchien* en voornamentlijk van *Romen*, welkers inwoonders dorsten glorieeren, als of haare Stad onveranderlijk en eeuwig was? Waar is een Staat gebleeven, als hy was voorheen? Dese geduyrige veranderingen blijken genoeg by de versen van *Ovidius* xv. *Metamorph.* als hy seyt:

Exemplen daar van,

Sic omnia verti
Cernimus, atque alias assumere robora gentes,
Concidere has: Sic magna fuit censuque virisque,
Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Nunc humilis veteres tantum modo Troja ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
Clara fuit Sparta, magnæ viguere Mycenæ,
Nec non & Cecropis, nec non Amphionis arces.
Vile solum Spartæ est: Altæ cecidere Mycenæ.

Oedipo-

Oedipodionia quid sunt nisi nomina Thebæ?
Quin Pandionia restant nisi nomen Athenæ?

Dat is:

Dus keert en draayt het al, daar siet men Volkren klimmen,
Hier daalen: Trojen hoog gerefen uyt sijn kimmen,
En geld-en held rijk heeft tien jaaren so veel bloets
Gestort; Maar puy en asch is nu sijn zeegen-koets.
Der Vadren slechte tombe is nu voor al sijn schatten.
Vermaart was Sparten, dat geen eeuw kan omvatten;
Mycene, Thebe en Athene door haar macht:
Waar is nu Sparte? Waar Mycenens trots en pracht?
Wat liet voor Theben en Athenen na den Roover?
Van beyden bleeven niet als bloote namen over.

Alle die Rijken en Staaten hebben betoont, dat (*wegens de voorgemelde menschelijke sotheyt*) noch Macht, noch Sterkte beletten de Veranderingen, met dewelke alle wereldse dingen swanger gaan; dat alle Rijken en Landen hebben gelijk als een gesetten tijd en fleur; dat veele in haar begin ofte kindse jaaren smooren, seer weynige in geduyrige voorspoet de hondert jaaren bereyken, dewelke van veelen gestelt werden, als het volkomen ouderdom van Rijken en Landen; 't welk geen van allen soude voorspoedig overleven; Hoewel men het tegendeel, behalven andere, siet in het wonder groote en machtige *Keyser-Rijk der Turken*, 't welk niet door fataliteyt, gelijk sommige willen, maar door sijne strenge Politijke en Militaire Maximen en Gronden, so in *Religie* als *Politie* sijn Climaterisch jaar niet alleen ruym twee maalen in continueelen voorspoet heeft gepasseert en overleeft, maar noch schijnt in die fleur te sullen continueeren, en sonder ophouden meer en meer toe nemen, tot schrik van alle syne nabuyren.

weynige Staaten bereyken hondert jaar in voorspoet.

Contrary Exempel in Turkyen,

Even op die wyse hebben de *Staaten van Holland* by seker Placaat in dato den **16.** *Octob.* **1587.** verklaart, *dat binnen de tijd van* 800. *jaaren, in dewelke de Graaven met de Staaten dese Landen hebben geregeert, den Staat der Landen van Holland en Zeeland is geweest onveranderlijk, en so gedurig, als eenigen Staat ter Wereld soude mogen wesen, en in die tijd noyt met den swaarde is geconquesteert, ofte t'ondergebracht geweest*, noch by Uytheemse, noch by Inlandse Oorlogen, 't welk wy niet en weten, of van eenige andere Ryken (ten ware van de *Republijke van Venetien*) tegenwoordig soude mogen worden geseyt, *sonder*

In Holland

en Venetien.

» *der dat men hier van eenige andere reeden ſoude konnen geven, dan dat*
» *altijd goede Eendracht, Liefde en Verſtant is geweeſt tuſſchen den Prin-*
» *cen en Staaten van den ſelven Lande.* 't Welk is het eerſte en voor-
» naamſte poinct van haare Intereſt.

Vrankrijk dient tot een voorbeeld van geſtadige veranderinge.

Maar om nu eens te ſien een voorbeeld van die geſtaadige veranderinge van Rijken en Landen, ſullen wy in 't kort ophaalen de geduyrige verwiſſelingen, op- en ondergang van het groote en machtige Koninkrijk *Vrankrijk*, die het van ſijn begin tot in onſe Eeuwe onophoudelijk is onderworpen geweeſt, hoewel de Franſe geen Veranderinge in haar Rijk willen erkennen, maar glorieeren 't ſelve van begin aan tot nu toe, ſonder exempel, onveranderlijk geweeſt te zijn.

Het begin en oorſpronk van de eerſte Inwoonders van Vrankrijk.

Het begin en oorſpronk van de eerſte Inwoonders van Vrankrijk is door de Vereeuwde tijd ſo min bekent, en ſo ſeer verduyſtert, dat men niet ſekers daar van kan poſeeren; En watter door verſcheyde Autheuren van word verhaalt, ſchijnt meer een fabul als de waarheyt. Dit alleen word van de meeſte gelooft, dat *Askenaz* een Soon van *Gomer*, wiens Vader *Japhet*, en Groot-Vader *Noach* was, na de *Babyloniſche verwerringe*, in de verſtroyinge der Volkeren, met de ſijne is gekomen in *Europa*, zijnde ſijn Groot-Vader *Japhets* erfdeel, en heeft aldaar bevolkt *Thracien*, *Macedonien*, *Griekenland*, en vervolgens door de vermeerderinge van het menſchelijke geſlacht *Duytsland*, *Gallien*, *Spanjen* en *Engeland*, alwaar die Volkeren over al eene en deſelve ſpraak gebruykten, en naderhand van de Grieken met een gemeenen naam *Kelten*, en van de Hebreën, de *Kinderen van Askenaz* genaamt wierden. Maar met wat naam het Volk, dat het Land bewoonde, 't welk tuſſchen de *Pireneën* en den *Rijn* gelegen is, en nu *Vrankrijk* wort genoemt, van andere Volkeren wierde onderſcheyden, is door de vereeuwde tijd verburgen: Alleen dit is uyt de oude Hiſtorien bekent, dat onder de Regeeringe van *Tarquinius Priſcus* Roomſche Koning, ontrent 600. jaaren voor de Menſchwerdinge *Chriſti*, het woord *Gallia* is voortgekomen van de Inwoonders, die toen den naam voerden van *Gaulen* ofte *Gallen*, dewelke naderhand van de *Franken* zijn geſubjugeert.

En van deſe tegenwoordige, als ook van haaren Naam.

Maar waar de hedendaagſe Franſe en haaren Naam van daan komen zijn *Tritemius*, *Hunibaldus* en andere, die haar navolgen, van meeninge, als of ſy af komſtig waren van eenen *Francus* of *Francion* een ſoon van *Hector*, die een Soon van *Priamus* was, *Priamus* wederom een Soon van *Laomedon*, wiens Vader *Ilus* en Groot-Vader *Tros* was, eerſte ſtichter en fundateur van dat vermaarde *Troyen*; Waarom men

eenige

eenige van de tegenwoordige Franſe in haare Afkomſt-boeken ſiet uyt de Lendenen van *Priamus* en *Hector* met een langen keeten nederdaalen; Doch om wat ſekerder te gaan, ſullen wy ons begin maken van die tijd, waar van ons de Hiſtorien met meerder waarheyt verſeekeren.

Na dat de *Romeynen* door haaren Veld-Overſten *Julius Cæſar* geheel *Gallien* in de tijd van negen jaaren hadden verovert, en door veele andere groote overwinningen ſeer voorſpoedig waren geſteygert tot in haaren hoogſten top, en daar door verkreegen de *Vierde en Machtigſte Monarchie*; So is die naderhand door veranderinge in de Regeeringe en verſuym van haar waare *Intereſt* ſo ſeer wederom vervallen en gedeclineert, (volgens den ſpreuk der Politijken; Dat de hoogſte volmaaktheyt van een Staat is een onfeylbaar teeken van ſijne aanſtaande ruïne en ondergang, *Summiſque negatum ſtare diu*) dat ontrent het jaar 400. na de geboorte Chriſti, ten tijde van de Regeeringe van Keyſer *Honorius*, een gedeelte van de *Gotten*, uyt *Spanjen* en *Italien*, welke Landen ſy alree verovert hadden, in *Gallien* hebben ingenomen de Provincien van *Narbonne* en *Languedok* (quaſi *Langue de Goth*) En de *Bourgondions*, of om beter te ſeggen *Burg-woonders*, ook eenige andere Provincien van *Gallien*, alwaar ſy een Koninkrijk oprechten, dat ſy na haaren naam *Bourgondien* noemden. En wat van *Gallien* noch overig bleef, is naderhand geoccupeert door eenige Duytſche Volkeren, tuſſchen den *Rijn* en *Elf* wonende, als ſy de Romeynen door haare onderlinge conſpiratie en t'ſamen ſweeringe geſlagen; en door die victorie haar van 't jok der Roomſche Monarchie ontlaſt, en haare voorige vryheyt wederom bevochten hadden, waar door ſy den naam van *Franken*, dat is, *vrye Luyden* hebben aangenomen.

Deſe *Franken* hebben haar in den jaare 418. verkooren eenen Koning, genaamt *Marcomirus*, den welken binnen het jaar overlijdende volgden *Pharamond* dat is *Waar-mond*, of *Fraay-mond*, onder den welken ſy met alle macht den *Rijn* meer en meer naderden. Ten tijde van deſen *Pharamond* word geſeyt, hoewel geheel onſeeker, dat het *Saliſche Land-Regt*, of de *Lex Salica* ſoude beſchreeven zijn, 't welk ſijnen naam ſoude voeren van de *Salijs*, ſeeker voornaam Volk der *Franken*, 't welk woonde by een Rivier genaamt *Sala* of *Iſala*, nu *Yſſul*, daar men nu noch vind *Trans-Iſalana* of *Over-Yſſul* en *Salland*.

De Franken verkieſen haar een Koning Marcomirus, daar na Pharamond onder wien de *Lex Salica* ſoude gemaakt zijn, die haren naam ſoude hebben van de *Salii*.

Na dat deſen *Pharamond* was overleden, is hem geſuccedeert ſijn Clodius Comatus

Soon *Clodius Comatus*, dat is, *Langhayr* (om dat in die tijd alle de *Franken* lang hayr en lange baarden droegen, tot een teeken van haaren Edeldom en Vryheyt, om welke reeden sy ook alle Volkeren, die sy overwonnen, dwongen haar hayr en baarden af te scheeren) dewelke sijne Koninklijke residentie hield tot *Duysberg aan den Rijn* in het *Land van Cleef*, tusschen de *Anger* en de *Roer* gelegen, hoewel sommige verleyt zijnde door de gelijkheyt van den naam, t'onrecht gevoelen, dat het *Doesborg aan den Yssul* in de *Graafschap Zutphen* soude geweest zijn. Van *Duysberg* voer hy over den *Rijn*, en invadeerde de *Nederlanden*, die men nu de *Spaansse* noemt, in den welken hy den Romeynen ontweldigde *Camerijk*, *Atrecht* ofte *Arras*, *Braband*, *Luykerland* en watter overig was tot den *Soom* toe. Maar hy wierde daar door *Aetius* en *Majoranus* Roomsche Krijgs-Oversten so dapper onthaalt, dat hy gedwongen wierd hem weder over den *Rijn*, na sijn voorige woonplaats te begeven, alwaar hy in 't jaar 450. quam te overlijden, nalatende tot sijnen Nasaat *Meroveus*, van den welken het eerste Koninglijke *Geslacht der Merovingen* sijnen oorsprong rekende, dat 300. jaar de *Franken* in *Gallien* heeft geregeert.

residéerde tot *Duysberg aan den Rijn*

invadeert Neerland,

en word te rug gedreeven door de Romeynen.

Meroveus

Desen *Meroveus* is met sijne *Franken* gescheept over den *Rijn*, en heeft aldaar verovert *Keulen*, *Doornijk*, *Camerijk*, *Reims*, *Soissons*, *Orleans*, en noch een groot gedeelte van *Gallia*, waar in hy hem nedersette by de Revier *Axona*, alwaar sy spreekende Duyts, en de Inwoonders van *Gallien* gebruykende een gecorrumpeerde Romeynse of Latijnsche Taal, door haare t'samen-menginge en by een wooninge hebben gesmeet de Fransche Taal.

scheept over den Rijn

en geeft occasie tot het Formeeren van de Franse spraak.

Naderhand hebben dese *Franken* onder de Regeeringe van *Clodoveus* niet alleen geheel *Gallien* den *Romeynen*, *Gotten* en *Bourgondions* ontweldigt, maar daar en boven noch overwonnen de *Allemannen* by *Sulpich*, (al: *Tobiacum*) en verovert al watter leyt van de *Alpes* en *Pireneën*, tot aan den Rijn en Zee. Onder desen *Clodoveus* hebben haar seer veele van dese *Duytsche Franken* uyt *Gallien* over den *Rijn* en *Main* begeven in het verlaten en ontvolkte Land der *Allemannen* tussen de *Mayn*, *Regnits*, *Pegnits*, *Altmuel*, de *Tauber* en *Donauw*, en dat van haaren naam *Frankenland* genoemt, alwaar noch een van de *Tien Circuls* des Rijx, onder den naam van den *Frankischen Kreits*, word gerepresenteert.

Clodoveus conqueseert groote Landschappen

Duytsche Franken komen in Franckenland.

Clodoveus eerste Christen Koning,

Desen *Clodoveus* heeft het eerste onder de Koningen het Christengeloof aangenomen, waar van dese jegenwoordige Koningen van

Vrank-

Vrankrijk haar den *Titul van Alder-Christlijkste* en *Eerst-gebooren Soonen van de Kerk* nu noch toeeygenen; hy heeft mede het oude Franse Waapen, zynde *dry swarte padden in een gout veld*, verandert in *dry goude Lelien, in een blauw veld.* verandert het oude Franse Wapen.

Als hy in den jaare 514. quam te overlijden, wierde dat groote Rijk verdeelt onder syne vier soonen, *Childebert*, *Clotharius*, *Glodonur* en *Diederich*, van dewelke de Eerste regeerde tot *Paris* met den naam van *Konink van Vrankrijk*; De Tweede verkreeg het Rijk *Belgium*, waar van de residentie-plaats was tot *Soissons*; De Derde regeerde tot *Orleans*; De Vierde besat het Rijk *Austrasia* sorteerende onder haare Hooft-plaats *Mets.* Maar also dry van die soonen, sonder manlijk oyr na te laten, quamen te overlyden, so heeft *Clotharius* Koning tot *Soissons* het heele Rijk der Franken in den jaare 558. na veele verwoestingen, onder syne gehoorsaamheyt wederom vereenigt. Het Rijk word verdeelt in vieren

Clotharius alleen Koning.

Na dat desen *Clotharius* in den jaare 564. overlydende naliet vier soonen, so is het selve Rijk voor de tweede maal wederom verdeelt, tot dat *Clotharius de* II. na de dood van syne dry broeders, in den jaare 568. het geheele verdeelde Gebiet der Franken onder hem alleen bracht, na welken tijd dit Rijk noch verscheyden maal is verdeelt en gescheurt in *Francia*, *Austrasia &c.* tot dat eyndelijk A°. 614. wierden ingevoert de *Groote Hof-Meesters*, dewelke metter tijd aan haar kreegen de geheele Koninklyke macht, behalven den Titul en de Kroon; Want in haare macht was Oorlog en Vreede te maken, en wien van de volgende Koningen van die tijd af regeerde tot *Pipin* toe, hadde meer den naam, als de macht van Koning. De Koningen vertoonden haar toen eens in 't jaar op Paasdag aan het Volk, met een langen baart en geel gekrult hayr, sittende op een boeren-wagen, die van vier ossen wierde voortgetrokken, dewelke omhangen en opgepronkt waren met blom-kranssen; Dit is oorsake geweest van den ondergang van het eerste Koninklyke Geslagt van *Meroveus*, want de Koningen, om dat sy alle gewichtige affaires lieten verhandelen door de voornoemde Hof-Meesters, als eerste Ministers van Staat, en selfs de Regeeringe heel verwaarloosden, raakten sy by het Volk in kleynachtinge, tot dat *Pipin* Soon van *Carolus Martellus*, die ook mede *Groot Hof-Meester* was, Koning *Childebert* in een Kloester sluytende, de Koninklyke macht aan hem bracht. na wien het Rijk weder in vieren word verdeelt.

Macht der Groote Hof-Meesters

Desen *Carolus Martellus* was de strydbaarste Held, die oyt Vrankrijk hadde gesien, want hy de *Saxen* en *West-Gotten* triumphante- Carolus Martellus een strydbaren Held.

phantelijk heeft overwonnen, en van de *Saracenen*, die *Vrankrijk* invadeerden, in een Veld-slag ter neder gemaakt over de 300. duysent, en de resteerende over de *Pireneën* weder doen retireeren in *Spanjen*.

Hy was ook so genereus, dat hy *refuseerden* te accepteeren den Titul van Koning, die hem wierde geoffereert, seggende, dat hy liever Heer over den Koning, als Koning selver wilde zijn.

Pipin word Koning.

Pipinus bygenaamt *de Korte*, soon van den voornoemden *Carolus Martellus*, is sijn Vader in 't Hof-Meester-Ampt, en in 't gesag over de Koningen gevolgt, en heeft eyndelijk, door hulp en toedoen van *Paus Zacharias*, het Rijk alleen gekreegen, en 't selve overgebracht tot het tweede Geslacht der Koningen van Vrankrijk, 't welke genoemt word *Familia Carolinga*, of het *Geslacht van Carel*, soon van *Pipin*, bygenaamt *de Groote*, om dat hy boven andere Koningen heeft getriumpheert over alle sijne Vyanden; Want hy heeft eerst den *Lombarden* (ofte Lang-baarden) hun Koningrijk ontweldigt, de Saxen 33. jaaren beoorlogt, en eyndelijk overheert, 't welk noyt eenig Koning voor hem heeft konnen doen; want de Saxen, dewelke nu die van den *Neder-saxischen* en *West-phaalschen Circul* werden genoemt, waren seer hard-nekkig, om het Christen-Geloof aan te nemen, tot dat eyndelijk haaren Koning *Witekind* Christum belijdende, en door *Carolus Magnus* overwonnen zijnde, van hem is gecontinueert in de Regeeringe van *Saxen* en *West-phaalen*.

Carel de Groote wint veele Landen.

Naderhand heeft desen *Carolus Magnus* de *Britten*, *Deenen en Noormannen* in *Vrankrijk* overwonnen, *Duytsland*, *Italien* en een groot gedeelte van *Spanjen* sich onderdaanig gemaakt, waarom hy niet alleen wierde gevreest en ontsien van alle Koningen van *Europa*, maar ook selfs door Ambassadeurs van de *Persianen* en *Abissinen* begroet, en met Kostelijke geschenken vereert. Om welke reeden ook die van het *Oosten*, *Asia* en *Africa* alle die na het *Westen* wonen, *Franken* noemden, dat tot desen huydigen dag by haar noch in gewoonte is.

Na dat hy sulken grooten heerschappye hem hadde verworven, als noyt eenig Fransche Koning voor of naar hem heeft gehad, so heeft hy wederom opgerecht het *Roomsche Keyser-rijk in 't Westen*, 't welk van het jaar 475. tot het jaar 800. sonder *Keyser* was geregeert geweest.

Word Roomsche Keyser,

Want in het jaar 800. op Kersdag is hy binnen *Romen*, door *Paus Leo de* III. gekroont en genoemt *Keyser*, met toejeuginge van 't Room-

't Roomsche Volk: *Carolo Augusto à Deo Coronato diu felici, vita, salus & victoria.*

Desen *Grooten Carel* hadde syne Ordinaire Residentie binnen *Aaken*, alwaar hy in den jaare 814. overleed, na dat hy het Koninkrijk der *Franken* hadde gebracht tot de hoogste macht en ontsaggelykheyt. Maar kort na hem wierd 't selve Rijk by successien onder verscheyde Hoofden verdeelt, 't welk oorsaak was, dat door onderlinge twisten het selve Rijk by na geheel te gronde ging. Want sijn Soon *Lodewijk de* I. toegenaamt de Godtvruchtige wierd van sijn eygen soon *Lotharius* den Scepter ontweldigt, en als een Munnik geschooren zynde, in een Klooster gesteeken, waar uyt hy een jaar daar na, door hulp en toedoen van eenige Voornaamste en Grootste in *Duytsland* en *Vrankrijk*, wierde herstelt in syne voorige Majesteyt. Maar om dat hy, by sijn leven, sijn Rijk seer ongelijk hadde verdeelt onder syne 3. soonen, en den Outsten, genaamt *Lotharius* toegeleyt het grootste en beste gedeelte, bestaande in *Italien* en *Austrasien*, met den naam en digniteyt van Keyser, *Lodewijk* Duytsland, en *Carel* het resteerende, zynde het grootste gedeelte van *Vrankrijk*, so hebben dese twee laaste, aangeprikkelt zynde door de Staat-sucht van *Lotharius* daar tegens haare krachten t'samen gespannen, en hem door een vreesselyken Oorlog gedwongen, haar Vaders nagelaaten Rijk op 't nieuws, en met gelyker portien te verdeelen.

en sterft.

Lodewijk de I. raakt van den Troon in een Kloosster.

Vrankrijk word weder in dryen verdeelt

Van die tijd af is der Franken Heerschappye so lang gesmaldeelt gebleeven, tot dat eyndelijk Koning *Carel de* III. genaamt de *Dikke* alle dese verdeelde Ryken en Landen wederom heeft vereenigt, die de eerste na *Carel de Groote* wederom Roomsche Keyser wierd, en hem Duytsland, Italien en Vrankrijk onderdanig maakte. Hy raakten echter eyndelijk in sulken haat, dat de Stenden en voornaamste van 't Rijk hem niet alleen van 't Keyserrijk priveerden, maar ook na dry daagen vastens souden van honger hebben laaten vergaan, indien den *Bisschop van Ments* hem niet met eenig onderhout van syne taafel hadde versorgt.

Carel de III bygenaamt de Dikke.

Maar so ras was hy niet overleden, of het Fransche Rijk wierde wederom gescheurt en verdeelt in ses deelen, en daar door in macht so vermindert en afgeslooft, dat het scheen sijn tijd uytgeleeft te hebben. Duytsland, en het *Keyserrijk* wierd in 't jaar 912. van het Fransche Rijk wederom gesepareert, en, na dat de linie van *Carel de Groote* met de dood van *Lodewijk de seste* in *Duytsland* was uytgesturven, daar over tot Keyser gestelt *Conradus de* I. *Hertog uyt Frankenland.*

Vrankrijk word weder in sessen verdeelt

Om dese tijd wierd van de Rijksstenden mede gereſolveert, dat in het toekomende niemand ſoude mogen *Keyſer* werden, als die in *Duytſland* gebooren en opgevoet was; Hier mede ſlooten de *Duytſchen* de *Italianen*, uyt *Duytſche* in *Gaulen* verbaſterde *Franſche*, en andere Natien uyt het Beſtier des *Keyſerrijks*, en hebben het ſelve ook ſo achtervolgt, datter ſedert die tijd tot nu toe, geen vreemde meer tot de Keyſerlijke Dignitey zijn geavanceert, als dry, namentlijk *Alphonſus de* X. Koning van *Caſtilien*, *Richard* Hertog van *Cornawan*, broeder van *Hendrik de* III. Koning van *Engeland*, en *Eduard de* III. Koning van *Engeland*, dewelke echter in tijds en na behooren niet compareerende daar van bleeven gefruſtreert.

Maar hoe de *Franſche Koningen* haar hier tegen hebben geopposeert, ſullen wy ſien in het vervolg.

Vrankrijk weder in dryen verdeelt,

Hier uyt is af te neemen, hoe dat na de dood van *Carel de Groote*, ſo lang ſijn Geſlagt heeft geregeert, *Vrankrijk* is geweeſt in de elendigſte en erbarmlijkſte ſtaat van de werelt, want de 3. ſoonen van *Lodewijk de* I. hebben om de verdeelinge en regeeringe van het Rijk, onder malkanderen ſulke bloedige ende afſchrikkelyke oorlogen gevoert, datter in eene Veld-ſlag in de tijd van vijf uuren ſneuvelden alleen van de Franſche en Duytſche Eedelen over de hondert duyſent, ſo dat *Vrankrijk* daar door onmachtig wierde ſijn onderhebbende Landen te beſchermen, veel min, om die noch te vermeeren, waar door aangelokt wierden diverſe Natien, voornamentlijk de *Noormannen*, en *Slavoniers*, dat ſy byna alle jaaren het heele Land afliepen, en jammerlijk plaagden met maſſacreeren, rooven en branden; en de binnenlandſe oneenigheeden en oorlogen (die ten meeſten tijd *Vrankrijk* hebben kleyn en onder de voeten gehouden) bedurven voort watter noch overig was. So dat *Vrankrijk* noyt weder heeft weeten te bekomen ſijn voorgaande luyſter, die het hadde ten tijde van *Carel de Groote*.

en blijven in eene Veld-ſlag over 100000. Eedelen.

Carel de Eenvoudige

De laatſte van 't Geſlacht van *Carel de Groote* zijn geweeſt *Carel de Eenvoudige Hertog van Lotharingen*, en ſijn ſoon *Otto*, dewelke, om dat ſy *Lotharingen* hadden ontfangen van den *Keyſer*, by den Franſchen weynig bemint, ja eenigſins ſuſpect waren, by welke occaſie *Hugo de Groot* (van dewelke *Thuanus* en *Strada* ſeggen, de *Hugenothen* eerſt genoemt zijn, met welken naam de Franſche noch eenige eeuwen daar na haare kinderen ſchrikten, en een ander yets quaats toewenſten, even al eens, gelijk ſommige noch gebruyken het woord *Druſus*, zijnde een naam van een *Roomſche Veld-Overſte*, dewelke

de

de Duytſche ontrent den *Yſſul* en *Neder-Rijn* tyranniſeerende oorſaak was van den noch bekenden vloek: *Dat jou de Droes haal*) en ſijn Soon *Hugo Capet*, die (gelijk vooren verhaalt is) oorſpronkelijk waren uyt het Geſlacht van *Wittekind Hertog van Saxen*, en beſaten het *Graafſchap van Parijs*, waar door ſy hadden bykans het ſelve ontſag en macht, dat oyt de *Groote Princelijke huyſen* by de regeeringe van 't eerſte Koninglijk geſlagt van *Meroving* hebben gehadt, haar hebben in twee rampſaalige Veld-ſlaagen overwonnen, en geweldelijk verſtooten uyt de poſſeſſie van 't Rijk, daar in ſich *Hugo Capet* ſette in 't jaar 987. met gemeene toeſtemminge van alle de Grooten in *Vrankrijk*.

De Hertogen van Lotharingen pretendeeren de Franſche Kroon.

En daarom pretendeeren de *Hertogen van Lotharingen*, dat ſy hedensdaags noch zijn wettige ſucceſſeurs van *Carel de Groote*, en de rechte erfgenaamen van de Franſche Kroone. Daar en tegen hebben ſy ſedert de Franſche Koningen, om dat die uyt het derde geſlacht waren, namentlijk van *Capet*, voor onwettige beſitters en Uſurpateurs gehouden, waar uyt deſen noch regeerende *Koning Louis de* XIV. mede een is.

Over deſe queſtie zijn onder *Hendrik de* III. geduyrende de *Heylige Ligue*, en de groote macht en aanſien van den *Hertog van Guiſe* verſcheyde boeken in 't licht gegeven, en na menſchelijk oordeel, is niets meer oorſaak geweeſt van deſelve *Ligue* ter eenre, en *factie der Hugenothen* ter anderen zijde, als alleen, dat de volgende *Koningen* de oude pretenſien van *Carels Geſlachte* wilden dempen.

Dit derde en laatſte *Geſlagt* van *Capet* heeft by ſucceſſie in de neergaande linie gecontinueert van 't jaar 987. tot het jaar 1328. als wanneer *Carel de* IV. genaamt de *Schoone*, komende te overlyden, ſonder wettig manlijk Oyr na te laaten, hem in de Regeeringe, tegens wil van veele, gevolgt is *Philips van Valoys*, (ſoon van *Carel Graaf van Valoys*,) zijnde van 's Vaders ſijde rechte Neef van *Carel de* IV. En dat volgens de eerſte fundamenteele Wet *Salica* genoemt, dewelke, ſo de Franſche ſeggen, alle uytlandige, en ook die uyt vrouwelyke linie komen en by gevolge ook *Eduard de* III. *Koning in Engeland*, met alle ſyne nakomelingen, eens voor al, van de ſucceſſie van het *Franſche Rijk* uytſloot, om dat hy was een ſoon van de ſuſter van *Carel de* IV. ende daar door naaſte erfgenaam van de *Franſche Kroon*.

Philips van Valoys word Koning.

Deſe *Linie van Valoys* heeft opgehouden met de Moort, die door een Dominicaner Munnik in 't jaar 1589. wierde bedreeven aan *Hendrik de* III. *Koning van Poolen en Vrankrijk*, van wien, naar veele oneenigheeden de Franſche Kroon is gekomen op *Hendrik de* IV.

zijnde een uyt het geslacht *Bourbon*, wiens soons soon *Louis de* XIV. heden noch regeert.

Capet, die listig en ervaaren was in 't stuk van Regeeringe, heeft in 't begin van sijne heerschappye alle van kant geholpen, die hem eenigsins suspect scheenen; En om dat hy voorsag, dat het Rijk naar sijn dood, door groote oneenigheyt heel in de werr soude raaken, ten zy een seker successeur van 't Rijk en Kroon, by sijn leven wierde vast gestelt; So heeft hy sijn soon *Robbert* A°. 988. door *Gilbert Aartz-Bisschop van Reyms*, tot *Orleans* laten kroonen tot *Koning van Vrankryk*; dewelke in 't jaar 997. sijn Vader succedeerende, 34. jaaren gelukkig heeft geregeert.

Robbert word gekroont.

Lodewijk de IX. oorlogt ongelukkig, word gevangen,

Na de gelukkige Regeeringe van desen *Robbert*, heeft geen Koning ongelukkiger geoorloogt, als *Lodewijk de* IX. dewelke uyt aanporringe van den *Paus*, met syne broeders en veele Eedelen na *'t Heylige Land* gevaren zynde, om 't selve te recupereeren, door den *Sultan van Egypten* is gevangen, en niet eerder losgelaten, voor dat hy, wedergeevende al wat hy alrede genomen hadde, doch betaade een groote somme gelds tot sijn rançoen. Hier door wierd hy niet afgeschrikt, maar meerder aangemoedigt, om voor de tweedemaal na *Africa* over te steeken, en *Tunis* te beleegeren, daar voor hy in 't jaar 1270. overleet. In dese belegeringe wierd sijn soon *Philips de* III. na sijn Vaders dood, gekroont tot Koning. Hy van voor de Stad opgebrooken zynde, met sijn Leger, verloor op Zee door storm 18. scheepen met 4000. mannen.

en sterft.

Naderhand hebben de inlandse Oorlogen, als voorheenen, gecontinueert, en *Vrankrijk* seer belet in syne vergrootinge en aanwas, doch *Philips van Valoys* bracht noch aan 't Rijk het *Prinsdom Dauphiné*. Want *Humbert Prins van Dauphiné* hadde eenen soon genaamt *Dauphin*, dien hy seer beminde; Maar also die subijt quam te overlyden, wierd de Vader daar door bewoogen het *Prinsdom Dauphiné* aan *Philips van Valoys* over te geven onder conditie, dat d'eerstgebooren Soonen van de Franse Koningen, souden voeren den titul van *Dauphin*, om daar door de geheugenis van sijn soon te æterniseeren. Hier van heeft dit Prinsdom ontfangen den naam van *Dauphiné*.

Oorlog tusschen de Franse en Engelsche.

Onder desen *Philips van Valoys* zijn seer heevige Oorlogen ontstaan tusschen de *Fransche* en *Engelsche*, dewelke te vooren al langen tijd waren geprepareert, maar toen eerst recht uytgeborsten; want als de *Noormannen* onder *Willem den Conquesteur* in het jaar 1069. *Engeland* door haare wapenen hadden overwonnen, hebben

ben de *Franſche Koningen* de macht van de *Noormannen* beginnen te vreeſen, te meer, om dat ſy in *Vrankrijk* dat groote *Hertogdom van Normandien* beſaten, 't welk van haar noch den naam voert.

En nademaal het een gemeen menſchelijk gebrek is, dat de eene de ander misgunt ſijn Fortuyn en welvaart; So is *Philips de* I. *Koning van Vrankrijk* daar door bewoogen, om tegens haar te maaken een begin van een Oorlog, die tuſſchen *Lodewijk de Dikke*, en *Hendrik de* I. *Koning van Engeland*, door het ſchaak-ſpeel uyt een vonkjen is ontſteeken tot een groote oorloogs-vlam, dewelke meer en meer wierde opgeſtookt door de onverſoenlyke antipathie, en natuyrlyke tegenſtrijd, die tuſſchen de Franſche en Engelſche ſodanig was, dat de Engelſche, dewelke haar ſeer oeffenden, om den boog wel te hanteeren, voor een doelwit, waar na ſy haare pylen ſchooten, pleegen te ſchilderen een man, op ſijn Franſch gekleet, waar na ſy haare kinderen leerden mikken, haar vermaanende met deſe woorden: *Leert den Fransman treffen.* Deſe haat is van de Ouders op haare Kinderen geduyrig tot op deſe tijd, als by erffeniſſe voortgeplant, en heeft altijd belet een oprechte en ſincere vriendſchap tuſſchen haar beyde, want alhoewel beyderzijdſe Koningen wel opgerecht hebben onderlinge en nauwe Alliantien, maar noyt ſoo nauw en wel-gemeynt, als nu tuſſchen *Louis de* XIV. en *Carel Stuart de* II. ſo behout evenwel de wederzijdſe Natie daar door haar oude natuyr, gelijk wy dagelijks noch beſpeuren. Antipathie tuſſchen deſelve,

Sedert hebben de Franſche en Engelſche wel 500. achter een volgende jaren geleeft of in openbaaren Oorlog, of geveynſde Vreede, tot ongeloofelijken nadeel van *Vrankrijk*, om dat de Engelſche, die *Normandien* en *Gaſcogne*, in hadden, *Vrankrijk* licht konden invadeeren, en van alle kanten quellen, daar de Franſche niet licht een voet in Engeland konden krijgen, ten zy door hulp van de *Schotten.*

Deſen onderlingen haat heeft noch meer toegenomen onder *Lodewijk de* VII. als ſijn vrouw *Eleonora* erfgenaam van *Gaſcogne*, om haar bedreeven overſpeel van hem wierde gerepudieert, en van *Hendrik de* II. *Koning van Engeland* weder ter Vrouwe aangenomen; Door welk huwelijk, behalven *Normandien* en het *Hertogdom Anjou*, *Engeland* weder verkreeg *Gaſcogne.*

Gelijk als de wereld geen twee ſonnen, en de *Grijkſe Monarchie* geen twee *Alexanders*, alſo konde *Vrankrijk* geen twee Koningen

lijden; waarom de eene de ander socht te traverseeren, en geheel te ruïneeren.

Om dese en andere Oorloogs-vuyren in 't Christenrijk te blussen, socht de *Paus* de Christen Potentaten op te wekken, om met gemeender hand den *Saracenen* het *Beloofde Land* wederom te ontweldigen; Maar daar door zijn de gemoederen van wedersijden meer en meer tegens malkanderen opgehitst; Want als *Philips de* II. *Fransche*, en *Richard de* I. *Engelsche Koningen* te gelijk in *Palæstina* waren, zijn sy om sonderlinge jalousie en haat van daar wedergekeert na *Europa*, om aldaar tegens elkanderen te oorlogen. *Richard* wierd in sijne te rug reyse, door *Leopoldus Hertog van Oostenrijk* gevangen genomen, by welke occasie *Philips* sonder moeyten wederom verkreeg *Normandien*, en de andere Provincien, die de *Engelsche* in *Vrankrijk* besaten, en verwoeste *Engeland* seer elendig, voornamentlijk na dat *Richard* was overleden.

Want als *Johannes* sijn broeders *Richards* soon *Arthurus* wettige erfgenaam van *Normandien*, godloselijk hadde laten ombrengen, en het vermoorde lichaam in zee werpen, heeft den voornoemden *Philips de* II. hem als sijn Vasal, na *Parys* ontboden, om aldaar sijne boose daad te verantwoorden; Maar om dat hy in Persoon niet wilde compareeren, is hy by vonnisse van alle Provincien versteeken en effectivelijk daar van gepriveert.

Hier toe hadde *Philips* de schoonste gelegentheyt, om dat geheel *Engeland*, om die tijd, tegens *Johannes* rebelleerde, ja so, dat de Engelsche Edelen de *Kroon* en *Scepter* aan *Lodewijk de* VIII. presenteerden.

Maar dit zijn noch al voorspeelen geweest van een grooter oorlog tusschen die beyde Natien, die ontstaan is in 't jaar 1336. tusschen *Philips van Valoys* en *Eduard de* III. uyt oorsaake van de *Lex Salica*, waar van hier vooren gementioneert is; Uyt krachte van dewelke de *Fransche* seggen, dat alle uyt-landers inhabil zijn tot haare Kroon. De *Engelsche* negeerden niet alleen, datter sulken *Lex Salica* was, maar seyden daar en boven, indien datter van bleek, die haar in allen gevalle niet konde prejudiceeren; en dat sy daarom rechtvaardige oorsaake hadden, om die questie te decideeren door het swaart, dat een Moogender Rechter is, als alle Wetten.

De Fransche worden eerst voor Sluys geslagen,

Welken Oorlog met verscheyden succesſen geduyrt heeft omtrent 200. jaaren, binnen welke *Vrankrijk* heeft gehad so groote neerlagen, als oyt. *Eduard* nam daar op den titul en wapen van *Vrankrijk* aan,

aan, om daar door te lichter de *Vlamingen* aan sijn zijde te trekken, hy won een slag te water voor *Sluys in Vlanderen*, de grootste (soo den Engelschen schrijver *Spreed* seyt) die sijne Lands-luyden oyt ter Zee bevochten hebben; Want de Fransche waren wel 400. scheepen sterck, en de *Engelsche* wel 300. De helft van de Fransche scheepen wierden genomen of sonken, ende daar wierden wel 30000. man van deselve so verslagen als gevangen. Daar op volgden noch een grooter Neerlaag van de Fransche in *Picardien*, waar sy na verlies van 30000. Man mede quyt raakten een gedeelte van *Vrankrijk* en de Stad *Cales*, die de *Engelsche* omtrent 230. jaaren daar na noch hebben beseeten.

Dit was noch al te verssetten geweest, indien de Fransche niet een grooter en schandelijker neerlaag hadden bekomen in *Poicton*; want als haaren *Koning Jan* met 60000. man wilde *Eduard Prins van Walles*, op 't lijf vallen, die maar 8000. man by een hadde, so hebben de *Engelsche* gebeeden, dat de Fransche haar ongemolesteert wilden laten vertrekken, sy souden haar daar tegen weder inruymen al wat sy van haar besaaten; Maar om dat de Fransche dat weygerden, en het *Engelsche* Leger voort wilden destrueeren, hebben de Engelsche door desperaatheyt uyt de noot een deugt makende, den geheelen nacht haar leger-plaats so gefortificeert, dat sy niet alleen den gewoonlijken furieusen aanval van de Fransche resisteerden, maar op haar ook so uytvielen, dat sy in der haast de Fransche op de vlucht sloegen, en haren *Koning Jan* met veele van den Adel gevangen kreegen. Daar na in Poicton,

Op dese tijd raakten Vrankrijk bijster buyten spoor op het hollen door de inlandse Beroerten, en Factien van de Grooten, als offer geen Koning meer voor haar overig was; Maar na langduyrige en verdrietige gevankenis is *Koning Jan* cyndelijk van de Engelsche uyt de detentie ontslagen, mits dat hy eerst aan *Eduard* in volkomen en eeuwigduyrenden eygendom overgaf, sonder eenige reserve, *Poicton*, *Saintonge*, *Perigort*, *Limosin*, *Pontoyse*, *Cales met het Graafschap Guienne*, *Normandie*, *Angiers*, *Tours en Gascogne*, uytmakende meer als de helft van 't Fransche Rijk.

De Fransche toen bemerkende, dat sy in openbaren oorlog op de *Engelsche* niets vermochten, so heeft *Carel* de V. soon van *Koning Jan*, niet met vechten, maar alleen met brieven, vreede-maaken en raat-pleegen meer weder gekreegen, als oyt eenig *Fransch Koning* met het rapier. Koning Carel de V, is listig

Desen *Carel* verdiende met recht den naam van den *Wijsen* en

Ge-

en sijn Soon Carel de VI. sor,

Gelukkigen, maar sijn soon *Carel de* VI. hem volgende verloor alles wederom door syne sotheyt en ongeluk, wat sijn Vader door syne wysheyt gewonnen hadde; Want de Groote van Vrankrijk leverden hem gevangen over aan *Hendrik de* V. *Konink van Engeland*, dewelke misbruykende syne gevankenis en sotheyt, van hem verkreeg, dat hy syn eygen soon ontvende, voor een kind of onderdaan van Engeland wierde geadopteert.

raakt in handen der Engelsche.

Hendrik de VI tot Parys Koning gekroont.

Op die manier is het heele Fransche Koninkrijk aan de Engelsche gebracht, en *Hendrik de* VI. soon van *Hendrik de* V. out omtrent 6. jaaren, tot *Parijs* in de voornaamste Kerk tot Konink gekroont.

Van die tijd af begon der Engelschen macht in de over Zeeuwsche Gewesten weder te vervallen, en der Franschen Staat aan te groeyen en te floreeren.

Carel de VII.

Carel de VII. (dien de Engelsche versmaadelijk noemden een *Koning van Berri*, om dat hy niet meer als de Stad *Berri* en *Orleans* noch over hadde) heeft door een Maagd *Johanna* boeren dochter uyt *Lotharingen*, *Orleans* van de belegeringe ontset, en overal de Engelsche verslagen, om dat die onder haar verdeelt waren, door inwendigen haat tusschen die van *Lankaster* en *Jork*.

Een Maagt Johanna ontset Orleans,

word gevangen en verbrant.

Dese Maagd gaf voor, dat sy van God was gesonden, om Vrankrijk van de Engelsche te verlossen, 't welk sy ook byna heeft geeffectueert, doch wierde in 't laatste noch van de Engelsche gevangen, en als een Tovaresse verbrand.

Om dat desen *Carel* in 't jaar 1450. uyt geheel Vrankrijk behalven *Cales* de Engelschen weder hadde doen verhuysen, wierd hy genoemt den *Overwinnaar*, *Verlosser van 't Vaderland*, *Hersteller* en *Vermeerderaar van 't Rijk*.

Van die tijd af hebben de Engelsche meenige reys Vrankrijk soeken te conquesteeren, maar te vergeefs, ook so, dat de Fransche in 't jaar 1558. onder *François Hertog van Guise* in korten tijd *Cales* hebben gerecupereert van *Maria Koningin van Engeland*, die korts daar na door rou en leedwesen overleed, waar mede dien bitteren oorlog eyndigde, die 200. jaaren geduyrt hadde.

Engelsche verliesen Cales.

Om de veelvoudige veranderingen van Staat, en vreemde voorvallen hebben wy ons omtrent desen oorlog wat wijt geextendeert, en daar door buyten ons oogmerk getardeert, dat den goetwilligen Leser gelieve te excuseeren. Om dan by ordre voort te gaan, so staat te remarqueeren, dat *Lodewijk de* XI. soon van den voornoemden *Carel de* VII. is geweest de schranderste en gaauwste van alle Fransche

Lodewijk de XI.

Konin-

Koningen, die den *Keyser Tiberius* in de kunst van simuleeren en dissimuleeren niet toegaf, waar door hy is geworden de eerste fundateur van den hedendaagsen Staat van *Vrankrijk*; Want hy heeft omtrent het jaar 1460. de Fransche Koningen gestelt, *hors de page*, dat is, hy heeft haar absoluyt en souverain gemaakt, want hoe wel haare macht noch eenigsins schijnt gebreydelt te zijn door de *Religie*, *Parlamenten* en *Rijks-Capitulatien*, so weten sy evenwel alles na haaren wensch te gouverneeren, en haar wil te stellen voor de hoogste Wet, sulks in haare placaaten uytdrukkende met dese woorden: *C'est nostre bon plaisir.*

Is de eerste Fundateur van den huydigen Staat van Vrankrijk.

Dese heeft geduyrig geoorloogt met *Carel de Stoute*, *Hertog van Bourgondien*, dewelke in een slag tegens de *Switsers* blyvende, heeft *Lodewijk de* XI. het *Hertogdom van Bourgondien* ingenomen, en aan de Fransche Kroon gehecht.

wint Bourgondien.

Na hem regeerde *Carel de* VIII. dewelke om sijn oude pretensien op *Napels* met sijnen optocht in *Italien* heeft bedreeven het remarquabelste, dat in langen tijd was voorgevallen, 't welk meriteert, dat het wat nader worde geparticulariseert.

Als *Conradinus* soon van *Keyser Conradinus de* IV. van sijn Vader hadde geërft het Koninkrijk *Sicilien*, en het *Hertogdom Swaben*, heeft hem de *Paus*, uyt sijne Pausselijke Authoriteyt, *Sicilien* ontnomen, en het selve met het *Koninkrijk Napels* gegeven aan *Carel Hertog van Anjou*, broeder van *Lodewijk de* IX. Koning van Vrankrijk; *Conradinus* om sijn Vaders Erfenis weder te recupereeren, heeft met een Heyr-leger *Italien* geinvadeert, alwaar hy in een Veld-slag werd overwonnen, en door een Visscher verraden, te gelijk met *Frederik* Hertog van Oostenrijk aan *Carel van Anjou* haren Vyand gevankelijk zijn overgeleevert, dewelke *Paus Clemens de* IV. vraagde, wat men met de gevangens soude ondernemen, die daar op dit ongenadige vonnis velde: *Het leven van Conradinus is de dood van Carel; en de dood van Conradinus is het leven van Carel*; Daar op zijn sy beyde op den 29. *Octob. A°.* 1268. op de Marckt van *Napels* publicq onthalst.

Sicilien en Napels hoe eerst aan Vrankrijk komen.

Conradinus en Hertog Frederik worden gevangen

en onthalst.

Conradinus, die de laatste beurt hadde, so ras hy op 't schavot komt, embrasseert en soent met traanende oogen het doode en bebloede hooft van *Frederik*, uytroepende met seer lamentable stemme; *Om dat my mijn recht in dese wereld word geweygert, appelleere ik voor den Rechter-Stoel Jesu Christi.* Met eenen geeft hy sijn eene handschoen over aan een Duytsman, die daar omtrent stonde, en roept luyts keels uyt,

dat hy tot erfgenaam van sijn Koningrijken *Napels* en *Sicilien* stelde *Petrus van Arragon*, en biet daar op onverzaagt sijnen hals den Scherprechter aan.

De Scherprechter word gedoot.

Kort daar na heeft Graaf *Robbert van Vlaanderen* nevens eenige andere omgebracht den Rechter, die het Vonnis van *Conradinus* hadde uytgesprooken, en den Scherp-rechter die hem hadde onthalst, op dat niemand meer soude konnen glorieeren, dat hy sulken eedelen bloet hadde vergooten.

De Sicilianse Vesper.

Petrus van Arragon, tot weer-wraak van het onnosel vergooten bloet van *Conradinus*, conspireert so met de *Sicilianen*, dat sy t'samen op den 30. *Maart.* 1282. zijnde Paasdag 's namiddags ten 3. uyren, op het geluyt van de Vesper-klok, in de tijd van 2. uyren hebben gemassacreert alle de Franschen, die op 't Eyland *Sicilien* waren, meer in getal als 8000. man, en dat met sulken furie en hevigheyt, dat de vaders niet verschoonden haare dochters, die sy wisten, dat van de Franschen beswangert waren, op dat geen Fransch bloet in *Sicilien* soude overblyven. Dit zijn die beruchte *Siciliaansche Avonden*, die tot een spreekwoord geworden zijn.

Petrus van Arragon krijgt Sicilien in, en Carel Hertog van Anjou gevangen.

Hier door heeft *Petrus van Arragon* geheel *Sicilien* in sijn gewelt, en den soon van *Carel Hertog van Anjou*, mede genaamt *Carel*, daar na gevangen bekomen, dewelke gecondemneert wierde, om tot wraak van *Conradinus* op den naast aankomenden Paasdag mede te moeten sterven. *Carel* verwachte met groote patientie de dood, seggende, dat hy met blijder herten soude sterven op dien dag, dewelke geheyligt was om den bitteren dood *Jesu Christi*, tot versoeninge van het menschelijke geslagt. Hier door wierden sijne vyanden so bewoogen, dat sy hem ook het leven om *Christi* wille schonken.

Carel hier door bevrijd begaf hem naar *Napels*, alwaar hy begon te regeeren in qualiteyt als Koning, waar door dat Gebiet eerst is geworden een Koninkrijk.

Hier door zijn tusschen de Fransche en die van *Arragon* ontstaan groote en langduyrige Oorlogen, waar in ten laatsten noch hebben getriumpheert die van *Arragon*; dewelke alle Fransche verdreeven, en het *Rijk Napels* in gerustheyt en vreede geregeert hebben, tot het jaar 1494.

Napels word ingenomen eerst door Carel de VIII.

Als wanneer *Carel de* VIII. Koning van Vrankrijk met een groote macht het *Koninkrijk Napels* als een blixem overweldigde, en by na geheel *Italien* verwoeste. Maar so het was gewonnen, is

het

het weer ontronnen, want in der haast kregen 't die van *Arragon* weder in, doch *Lodewijk de* XII. Fransche, en *Ferdinandus Catholicus* Spaansche Koning hebben met gemeender hand het selve *Frederik* laatste Koning van *Arragon* weder ontweldigt, en onder haar in der minne verdeelt. Maar dese vriendschap duyrde niet lang, of de Spaansche hebben in 't jaar 1504. den Franschen het geheele Rijk van *Napels*, ontnomen, en met het Koninkrijk *Sicilien* tot dese tijd toe beseeten.

Daar na door die van Arragon, en eyndelijk door de Fransche en Spaansche t'samen.

En om dat omtrent die tijd *Ferdinandus* seer considerabel en machtig wierde door de overwinninge van *Granada*, en ontdekkinge van het schat-rijke *America* door *Columbus van Genua*, so hebben de *Spaansche* van die tijd getracht na de *Vijfde Monarchie*; De *Fransche*, die geen machtiger nevens haar konnen lijden, hebben haar altijd tegens dese desseynen van *Spanjen* geopposeert, maar voornamentlijk, als de *Spaansche* door het huwelijk tusschen *Johanna* en *Philips van Oostenrijk*, *Koning van Spanjen*, *Bourgondien* kreegen met geheel *Nederland*.

Oorsaak van de oneenigheden tusschen Vrankrijk en Spanjen.

Dit was de voornaamste oorsaak van de Oorlogen tusschen *Spanjen* en *Vrankrijk*, die omtrent 150. jaaren hebben geduyrt, maar op het heevigst zijn gedreeven van *Carel de* V. tegens *François de* I. en *Hendrik de* II; Van *Hendrik de* IV. tegens *Philips de* II: En ten laatsten van *Lodewijk de* XIII, en XIV, tegens *Philips de* IV, en sijn minderjaarigen soon *Carel*, waar van de tijd de uytkomst noch sal leeren.

Als *Lodewijk Morus Hertog van Milaan*, in 't jaar 1419. door de Franschen verdreeven, en weynig tijds daar na gevangen wierd, hebben sy hem geset in een gevangenis, waar in hy quam te overlijden. Sijn soon *Maximiliaan* kreeg eenigen tijd daarna *Milaan* weder in, maar die is mede, als sijn Vader, onder den selven *Lodewijk de* XII. gevangen en overleden; Van welken tijd de Fransche *Milaan* en *Genua* hebben beseeten tot A°. 1525. als wanneer *Carel de* V. Koning van Spanjen *François Sfortia* in 't Hertogdom *Milaan* heeft herstelt, na welkers dood in 't jaar 1535. het is vervallen in handen van de *Spaansche*, die het noch op huyden regeeren.

Fransche besitten Milaan en Genoua.

Na *Lodewijk de* XII. volgden *François de* I. soon van *Carel Hertog van Angoulesme*, die hem tegens de aangroejende macht van *Spanjen* so seer heeft gekant, als ymand. Want na het afsterven van *Maximiliaan de* I. Roomsche Keyser, heeft desen *François* hem met alle gewelt gestelt tegens het *Huys van Oostenrijk*, en het *Key-*

François de I. tracht na 't Keyserrijk.

ſerrijk ſoecken te brengen op de Franſche, waar toe hy al eenige *Keurvorſten* op ſijne zijde had, en het ſonder twijffel daar toe gebracht ſoude hebben, ten waare het *Huys van Ooſtenrijk* ſeer haaſtig tot een groote hoogte opgeklommen ware, door het verkrygen van ontallijke Provincien, die door *Carel de* V. vereenigt wierden, waar door hy eyndelijk, door veele ſtribbelingen, het is te boven gekomen, ſo dat hy tot *Keyſer* wierde gekroont.

Dit verwekten ſulken haat tuſſchen *Keyſer Carel* en *Koning François*, dat men eerder vier en water, als haar beyde ſoude hebben vereenigt; Want ſy ſetten byna geheel *Europa* in een bloetbad, ſonder dat evenwel de een van de ander een voet lands konde winnen.

En verbint ſich met den Turkſen Keyſer Soliman.

Waarom dat *François* de I. met den Turkſchen Keyſer *Soliman* hem verbint in een nauwe Alliantie tegens het *Huys van Ooſtenrijk*, tot ongeloofelyken nadeel van de Religie en het gebiet der Chriſtenen. Want *Hariadenus Ahenobarbus Turkſen Viſier*, die uyt laſt van *Soliman* den Franſchen ſoude aſſiſteeren, verwoeſten onmenſchelijk de kuſten van het gebiet van *Genua* en *Florencen*, en eenige Eylanden daar omtrent, van waar hy ſeer veel menſchen in de uyterſte elende en onverdraagelyke ſlavernie voerde, en daarenboven noch het grootſte gedeelte van *Hungarien* incorporeerde, daar nochtans verſcheyden Voorſaten van *François* in *Aſia* en *Africa* met alle gewelt de *Saracenen* hadden beoorloogt, tot voorſtant van het Chriſtenrijk. Om welke oorſaak *Caſar Fregoſe* en *Antony Rinçon*, die voor Ambaſſadeurs na *Turkyen* waren geſonden, wierden van 't Keyſers Volk omgebracht.

Hendrik de II.

Met het overlyden van *François de* I. is deſe Oorlogs-vlam niet uytgebluſt, maar al voort geſtookt door *Hendrik de* II. die niet eerder daar van wilde deſiſteeren, tot dat hy in een Steek-ſpel met een lance ſodanig in ſijn oog wierde gequetſt, dat hy daar van overleed, nalaatende tot Succeſſeur ſijnen outſten Soon *François de* II. dewelke, na dat hy maar 17. maanden geregeert hadde, met een haaſtige dood tot *Orleans* wierde verraſt, waar door *Carel de* IX. hem quam te ſuccedeeren.

François de II.

Geduyrende de Regeeringe van deſen *François de* II. en *Carel de* IX. is *Vrankrijk*, uyt oorſaak van haar beyder minderjaarigheyt, door inlandſchen Oorlog ſeer elendig geplaagt, om datter verſcheyden aſpireerden na de adminiſtratie van 't Rijk.

Catharina de Medicis.

Koningin *Catharina de Medicis* haar beyder moeder wierde daar over

over oneens met de Princen van den Bloede, waar van de voornaamste waren de *Hertogen de Guise* en *Montmorancy*, dewelke onder *Hendrik de* II. t'samen het Rijk een drachtiglijk hadden gegouverneert. wort oneens met de Princen van den Bloede.

François Hertog van Guise begaf hem aan de zyde van de Koningin, *Annas Hertog van Montmorancy*, en *Conneſtable van Vrankrijk*, koos daarentegen de Partye van de Princen. Dese protegeerden de Hugenoten, gene de Rooms-Catholijken. Om de verschillen wegens de Religie wat by te leggen, wierder in 't jaar 1561. een t'samenkomst gehouden tot *Poissy*, alwaar den *Cardinaal van Lotharingen* en *Theodorus Beza* tegens elkanderen disputeerden, over de *merkteekenen der waare Kerke, en van 't H. Avontmaal*, in presentie van den Koning en syne Moeder met het geheele Hof; *Beza* defendeerde syne saake, gelijk *Paulus voor Festus en Agrippa*, met sulke bondige reeden en welspreekentheyt, dat hy syne partyen niet alleen alle verstomde, maar den *Cardinaal* selfs met ronde woorden dede wenschen, dat *Beza* in die Byeenkomste en Conferentie stom, of alle de toehoorders doof waren geweest. Dit stijfden den *Hugenoten* geweldig, maar kort daar na hebben *François Hertog van Guise*, *Lodewijk van Bourbon Prins van Condé*, *en den Conneſtable Montmorancy* door haare strydende wapens *Vrankrijk* weer verwoest, sonder dat de eene merklijk op de ander victoriceerde, tot dat eyndelijk *Carel de* IX. met syne moeder *Catharina* ter eenre, en *Isabella Koningin van Spanjen*, Vrouw van *Philips de* II. met *Ferdinand van Toledo Hertog van Alba* ter anderen zyde, op den 15. *February* 1569. tot *Bajonne de France* compareerden, t'samen delibereerende, hoe men best met gecombineerde macht en raad de *Hugenoten* in *Vrankrijk*, de *Geusen* in *Nederland*, en de *Protestanten* in *Duytsland* soude supprimeeren. Een conferentie en dispuyt over de Religie, tot Poisly. Conferentie tot Bajonne tot uytroeyinge der Hugenoten.

Dit veroorsaakte wederom veel wedersijds bloetvergieten, tot dat de *Guisianen* met list en bedrog verkreegen 't gene haar het Oorlogs-swaard weygerde. Sy maken dan in 't jaar 1572. met haare partyen een eeuwige Vreede, en bekuypten een huwelijk tusschen *Hendrik van Bourbon* en *Margarita Suster van Carel de* IX. Op dit pretext lokt men *Caspar Coligny Admiraal van Vrankrijk*, en meest de andere voornaamste Gereformeerde na *Parys*, om het huwelijx-feest by te woonen, maar in plaats van dien, zijn sy verstrikt in de netten van haare wreede trouwloosheyt, en gesamentlijk op *St. Bartholomeus* dag, zynde den 24. Augusti, seer tyrannelijk vermoort, waar van *Simon Goulartius* verhaalt: By de 60. duysent „ Moort tot Parys,

„ mannen met Piſtolen, Picken, Cortelaſſen, Pongiarden, Meſſen, en
„ andre diergelyke bloedige inſtrumenten liepen en draafden, vervloe-
„ kende en laſterende d'Alderheyligſte Majeſteyt Gods langs de ſtraa-
„ ten, en binnen de huyſen, alwaar ſy wreedelijk doorſtaaken alle de gene
„ die hen ontmoeten, ſonder achtinge te nemen op ſtaat, conditie, geſlagt
„ of ouderdom. De ſtraaten waren geplaveyt met doorſteeken en ver-
„ ſcheurde lichamen, de poorten en ingangen der huyſen, Paleyſen
„ en openbare plaatſen met bloet beſprengt. Daar was een ſchrikkelyke
„ beroerte en gekrijſch der moorders, vermengt onder de geduyrige
„ ſcheuten van piſtoolen en roers: Een erbarmlijk weenen en kermen
„ der gener, die men ſo ſlagtede en ombracht. De lichamen uyt de ven-
„ ſteren geworpen op de karren, wierden voortgetrokken door Oſſen,
„ met een vreeſlijk brullen en loeyen. De poorten, deuren en venſte-
„ ren wierden opgebrooken door bylen, breek-yſers, en andere gewel-
„ dige inſtrumenten; de huyſen geplondert en vernielt. De karren voer-
„ den dan den roof, en dan weder de ontkleede en verwonde lichamen,
„ die men wierp in de Reviere *Seyne*; dewelke geheel root was van
„ bloet, 't welk ook liep door geheel de Stad, byſonder in 't Hof van
„ *Louvre*, des Konings Paleys, en daar omtrent. Ende ſo hebbenſe ook
op andere plaatſen de dooden met wagens vol in de Revieren gewor-
pen; alſo dat ook den verafgelegenen ingeſetenen, het gebruyk des
waters tot drank en andre nootſakelyke dingen, ende het eeten der
viſſchen met menſchen-vleys gevoet, met een groote verfoeyinge der
ongehoorde wreetheyt en moordadigheyt eenigen tijd is affchouwlijk
en onnut geweeſt. Het getal der omgebrachten beloopt, na 's Ko-
nings eygen ſeggen, by de ſeventig duyſent, of gelijk andere verhalen,
over de hondert duyſent gereformeerde Chriſtenen. Hier in heeft de-
ſen Koning niet willen toegeven, dat *Monſter* van een Keyſer *Anto-
nius Caracalla*, die ook den *Parthers*, onder dexel van een bruyloft,
een onvoorſiende nederlaag heeft toegebracht, als hy ſynen gedaanen
eed vergetende, haar ongewapent en ſorgloos, als die een nieuwen
Bruydigom ſouden ontfangen, met een bereyt heyr-leger overviel.
De afgrijſelijkheyt van deſe daad dede *Chriſtophorus Thuanus* Preſi-
dent van 't Parlament tot *Parijs* deſe Verſen van *Statius Papinius*
hier appliceeren:

Excidat illa dies ævo, nec poſtera credant
Secula: nos certè taceamus, & obruta multa
Nocte tegi propriæ patiamur crimina gentis.

Deſe

Wort gerevengeert door de Hugenoten.

Dese schandelyke bondbreekinge, en schrikkelyke massacre heeft den *Hugenoten* so verre in desperaatheyt gebracht, en tot weervraak aangeport, dat sy te vier en te swaart *Vrankrijk* so seer hebben verwoest, datter meer ruïnen van Kasteelen, Kloosters en Kerken waren, als ser Menschen waren omgebracht in deselve Moord.

De Heylige Ligue.

Kort na desen tijdt hebben de *Paus*, *Koning van Spanjen*, en den *Hertog van Guise* haar t'samen verbonden by een *Ligue* die sy de *Heylige* noemden, om dat sy voorgaven, dat sy t'samen souden soeken te stuyten de Progressen der *Hugenoten*, haar geheel uytroejen, en de Roomse Religie daarentegen propageeren, en voortsetten; Maar haar secreet desseyn was, dat sy daar mede het Geslagt van *Valoys* en *Bourbon* meenden te priveeren van de *Fransche Kroon*, en deselve te brengen op den *Koning van Spanjen*, of op het Geslagt van de *Hertogen van Lotharingen*, dewelke nu noch pretendeeren te zijn wettige Successeurs van die Kroon, en naaste vrienden uyt het Geslagt van *Carel de Groote*. Hier door zijn de oude Oorlogen gerenoveert, en wederzijds dikwijls hardnekkig gestreeden; Want hoewel *Koning Hendrik de* III. die sijn broeder *Carel* by succesie volgde, door syne sonderlinge bequaamheyt, en uytsteekende deugden beloofde groote apparentie tot Rust en Vreede in 't Rijk, so gaf hy evenwel groote oorsaak en aanleydinge tot nieuwe onlusten, om dat hy hem de sorgloosheyt en wellusten so seer overgaf, dat hy hem naulijx meer bemoeyde met de Regeeringe.

Duc de Guise vervolgt de Hugenoten,

Hendrik Hertog van Guise, soon van den bovengemelden *François*, zijnde een Prins van groote begaaftheyt, en seer aspireerende na hooger Staat, als hy sag, dat het *Koninklijke Huys* was gedestitueert van een wettigen Nasaat, en dat de Princen van den Bloede meer de *Protestantsche* als de *Roomsche Religie* waren toegedaan, heeft hy den Koning den *Scepter* soeken te ontsutselen, om hem daar mede de Kroon van 't hooft te steeken, gebruykende daar toe den Titul van *Beschermer der Catholijken* en *Vervolger der Hugenoten*, welke laatste hy ook met veel Oorlogens heeft ontrust.

en soekt den Koning by 't Volk in haat te brengen.

En om den Koning by den gemeenen man in haat te brengen, liet hy in veele Steeden spargeeren, als of den Koning melaats was, en dat die verscheyde persoonen hadde uytgesonden, om door het geheele Rijk op te soeken, de mooyste en gesondste jongens, in welkers bloet hy hem wilde baaden, om van die vuyligheyt gesuyvert te werden.

Hendrik de IV.

Daarentegen heeft *Hendrik van Bourbon*, *Koning van Navarre*, en eerste Prins van den Bloede, zijnde mede een Heer, die in eedelmoedige

moedige dapperheyt uytblonk, als Hooft van de *Hugenoten* in verschoyde oorloogen syne partyen triumphantelijk overwonnen.

Drie Hendriken waren Hoofden van dry Factien.

In dese tijd sag men in *Vrankrijk* 3. *Hendriken*, tot *Hoofden van* 3. *bysondere Factien*, elk van haar hebbende sijn bysonder *Interest*; De *Koning*, dat hy syne wettige Authoriteyt ongekreukt mochte behouden; *De Guise*, dat hy den Koninklyken Troon mochte beklimmen; En de *Koning van Navarre*, dat hy de ruïne van den Koning belette, van wien sijn wel en qualijk vaaren dependeerde. Maar om dat de Koning *Hendrik de* III. tegens sijn eygen *Interest* die van *Navarre* beoorloogde, so heeft *de Guise* sijn *Interest* so verre geavanceert, dat hy het Koninklijke *Parlament* de Koning van de Kroon en de Princen van den Bloede van de Successie opentlijk souden versteeken zijn geworden, indien *de Guise* het selfde jaar 1588. hadde overleeft; want in plaatse, dat het *Interest* van den Koning was, om alle Factien te dempen, het Rijk te assopieeren, en alle te dwingen, die sijne Authoriteyt sochten te prejudiceeren, so dede hy geheel het contrarie.

Philippus de II. ontroert Vrankrijk.

Daarentegen *Philips de* II. *Koning van Spanjen*, om dat hy na de *vijfde Universele Monarchie* stond, en wel sag, dat hem daer toe niet meer obsteerde, als *Vrankrijk*, nam sijn *Interest* so wel waar, dat hy het selve Rijk door geduyrige onrusten en Oorlogen seer troubleerde, en onder pretext, van de Roomsche Religie te mainteneeren, en de *Hugenoten* te persecuteeren, de Fransche Kroon aan hem, of op de *Hertogen van Lotharingen* socht te brengen, waarom hy *Duc de Guise* by den *Paus* seer recommandeerde, en hem beschikte tot onderhout van die twisten niet alleen geld, maar ook alle andere nootsaakelijkheden; Dit continueerde hy ook noch, na de dood van den voornoemden *Duc*, aan desselfs broeder *Carel Hertog van Mayne*.

Den Duc en Cardinaal de Guise laaken beyde om hals.

Maar om dat *de Guise*, die hem seer hadde geinsinueert in de gunst van den Adel en het Volk, den Koning uyt *Parys* verstooten, deselve koninklyke Stad ingenoomen, en het so verre gebracht hadde, dat hy, in plaats van den Koning, den Troon soude beklimmen, sich vertroude in de macht van den selven Koning syne Partije en Vyand, heeft de Koning, als uyt een diepen slaap verreesen, en bemerkende, dat het om sijn Kroon en Leven te doen was, in plaats van een Leeuwen- een Vossen-vel aangedaan, en daar ondet den *Duc de Guise* op de Rijx-Vergaaringe tot *Blois* laaten doorsteecken, en so als hy dood lag, selfs met een voet in 't gesicht getrapt, gelijk als *de Guise* hadde gedaan

daan aan den vermoorden *Admiraal Coligny* in 't jaar 1572. 's Daags daar aan wierd den *Cardinaal de Guise*, broeder van den *Duc*, door last van den Koning gestranguleert, en haar beyder lichamen in veele stukken gekapt, en tot asch verbrant, die gestroyt wierde in de *Rivier de Loire*.

Hier van het gerucht gekomen zijnde tot *Parijs*, zijn de *Ligisten* daar door so ongeloofelijk verbittert, dat sy haar in de Kerke t'samen met eede verbonden, om de dood van *de Guises* te wreeken, en haaren Koning voor geen Koning meer te erkennen. Ook wierde daar op de Koning van den *Paus* geexcommuniceert, en van de meeste Franschen verlaaten, die den *Ligisten* by vielen. Hier mede wierd de Koning eerst gewaar, dat de behoudenis van hem en sijn Rijk alleen hieng aan de getrouwigheyt en dapperheyt der *Hugenoten*, die hy te vooren met een onversoenelyken haat hadde vervolgt. Hy versoekt dan haare gunst en hulp tegens de rebellen, die sy hem ook gewillig toeseggen, hy verklaart Koning *Hendrik van Navarre*, niet tegenstaande die mede geexcommuniceert was, tot sijn universeelen erfgenaam, door hulp van welkers Heyr-leger hy *Parijs*, daar in de *Ligisten* by een waaren, belegert, en tot hongersnoot toe benauwt, als wanneer *Jacob Clemens* een Munnik van der Preek-Heeren Orden, onder pretext, dat hy secreete brieven aan den Koning hadde te behandigen, hem op den 1. *Augusti* 1589. in syne kamer met een vergiftigt mes doot steekt.

De Ligisten Conspireeren.

Koning Hendrik de III. word vermoort,

Hier mede is de *Gaslagt-linie van Valoys* geeyndigt, en de Kroon gebracht op 't *Huys van Bourbon*.

en de Kroon raakt van Valoys op Bourbon.

Maar strax na dese Konings-moord heeft het Franssche Leger *Hendrik van Navarre* (de eerste Franssche Koning uyt het huys van *Bourbon*) tot haaren Koning geproclameert, 't welk so streede tegens de intentie van de *Liguisten*, en *Philips de* II. *Koning van Spanjen*, dat sy hemel en aarde tegens hem sochten te ontroeren. Want om dat desen *Hendrik*, zynde de IV. Franssche Koning van die naam, den *Hugenoten* was toegedaan, seyde *Philips de* II. dat hy inhabil was, om Vrankrijk te regeeren, dat hy mede door den *Paus* was geexcommuniceert, en daarom syne onderdanen ontslagen waren van den eed harer getrouwigheyt. Hier mede socht *Philips* Vrankrijk so te ontstellen, dat hy daar door occasie mochte bekomen, om 't selve Rijk selfs te subjugeeren.

Hendrik de IV. word Koning geproclameert van 't Leger,

Koning *Hendrik* siende, hoe men hem met geweld en list socht te ontkroonen, heeft aan *Elisabeth Koningin van Engeland*, de *Ver-*

soekt hulp

eenigde Staaten van Nederland, de *Proteſtantſche Princen van Duytſland*, de *Switſers*, den *Grooten Hertog van Toſcanen*, en de *Republijk van Venetien*, (welke laatſte de eerſte van alle Catholyke Staaten, *Hendrik van Navarre* voor Franſche Koning heeft gecongratuleert) bekent gemaakt der Spaanſche deſſeynen, en het groot pericul, dat haar alle dreygde, waar door hy van haar verkreeg noodige aſſiſtentie, waar mede hy door ongeloofelyke couragie en verſcheyde heerlyke victorien, ſyner vyanden macht ſo ſeer heeft verbrooken, dat hy de Stad *Parijs* en geheel Vrankrijk recupereerde.

recupereert Parys met het heele Rijk,

Maar om dat hy ter oorſaake van ſyne Religie, de *H. Ligue* niet geheel konde uytroejen, en met Vreede geern wilde regeeren, heeft hy de Roomſche Religie geaanvaart, ſeggende: *De Kroon is noch wel een Misje waardig*, waarom hy van *Paus Clemens de* VIII. in den ſchoot der Kerke weder wierde aangenoomen.

en word Rooomſch Catholijk.

Philips de II. die voor die tijd van ſijn voorneemen wierde gefruſtreert, ſeyde evenwel, dat *Hendrik de* IV. was een *Hypocrit*; En om dat hy van Religie was gechangeert, dat hy niet wettig konde regeeren; Daar op ſtijfden hy weder de noch overige *Ligiſten*, en inſtigeerde ſynen ſchoon-ſoon *Emanuël Hertog van Savoyen* tegens hem op, om in *Provence* hem te beoorlogen.

Om dat echter Philips de II. hem partye bleef,

Koning Hendrik aangeprikkelt door die obſtinaatheyt van *Philips*, trekt het mom-aanſicht af, en declareert hem openbaarlijk den Oorlog, waar in hy *Philips* dwingt te reſtitueeren al wat hy noch in *Vrankrijk* beſat, en voort een favorable Vreede met hem te ſluyten.

declareert hy tegens den ſelven den Oorlog.

Geduyrende deſe Oorloogen en Perſecutien der *Hugenoten*, hebben *Hendrik de* II. door een wonde, verkreegen in het ryden met een lance, *François de* II. door een geſweer des hoofts, *Carel de* IX. door de bloetloop, *François d'Alençon* door knaginge des gemoets en raſernye, en *Hendrik de* III. door een ſteek van een moord-mes ſeer ongelukkig haar leven geeyndigt.

Franſche Koningen komen om door een fatalen dood.

Hendrik de IV. om dat hy ſag, dat Vrankrijk lange jaaren door de inlandſe oorlogen tegens de *Hugenoten*, was onderdrukt, en verarmt, en datter tot de algemeene ruſt en welvaart van ſijn Rijk geen beter middel was, als de Vryheyt van Religie, ſo wel voor de *Hugenoten*, als de *Rooms-Catholijken*, heeft hy den *Hugenoten* geconfirmeert, en ook effectivelijk laten genieten alle de Privilegien van haare vrye exercitie van Religie, die haar de voorgaande Koningen wel hadden vergunt, maar om dat ſy haar (door oproeyinge vande Roomſche Geeſtlykheyt) deſelve noyt geruſtelijk hadden laten genieten, waren altijd

Hendrik de IV. confirmeert den Hugenoten haare vryheyt van Religie,

altijd daar door weder vernieuwt de voorige onluſten; en Land-bederflyke Troublen. Daarenboven liet Koning *Hendrik* hun tot haarder verſeekeringe eenige Steeden in poſſeſſie, waar van de voornaamſte was *Rochel*. Hier door heeft hy als een tweede *Herculus* het Rijk weder herſtelt in volkomene vreede en voorſpoet. Maar de Franſche Geeſtelyken, inſonderheyt de *Jeſuiten* (gelijk verſcheyde Autheuren verhaalen) daar over nydig zynde, hebben den Koning heymelijk gehaat, en hem door verſcheyde liſten en laagen ſoecken van kant te helpen, gelijk de Koning ſulx aan ſynen Ambaſſadeur, die hy naar Romen ſond, in ſyne Inſtructie mede gaf, namentlijk, *dat haar de Jeſuiten ſelfs by hem hadden verhaat gemaakt, door haare onverſadelijke begeerlijkheyt, en t'ſamen-ſweeringe tegens ſijn Koninklijke Perſoon.* Waar op volgde, dat eyndelijk binnen *Parijs* op den 14. *Mey* 1610. door een booswigt, genaamt *François Ravaillac* het geſalfde lichaam des Konings, rydende in ſyne karos, door 2. doodelyke ſteeken wierde vermoort.

en ſtelt haar tot ſecuriteyt in poſſeſſie van veele Steeden

waar door hem laagen worden geleyt,

en door Ravaillac vermoort.

Door deſe vervloekte daad is Vrankrijk berooft van haare flikkerende Ster, haar aller getrouwe Vader, en gewenſte Voorſorger, en wederom ontſteeken door jammerlyke Oorlogs-vlammen. Want als ſijn ſoon *Lodewijk de* XIII. door aanraaden van den *Cardinaal Richelieu* den *Gereformeerden* tegens de Privilegien, haar wederom ontnam de voorſz. verſeekerde ſteeden, zijn daar door weder herbooren de Land-bederflyke inheemſe oorloogen, die in 't jaar 1628. eerſt zijn geeyndigt met de gedenkwaardige en fameuſe veroveringe van *Rochel*, tot welkers belegeringe wierden gebruykt alderhande practyken, die oyt dappere Oorloogs-Helden hadden bedacht of gebruykt. De Burgers van *Rochel* ſteunden niet ſo ſeer op haare macht, als wel op de ſecreete aſſiſtentie en faveur van de nabuyrige Koningen. De Engelſche, die altijd tegens de Franſche zijn gepaſſioneert, meenden *Rochel* van de belegeringe te ontſetten, niet ſo ſeer tot voorſtand van de Religie, als wel, dat ſy Vrankrijk door inwendige factien en beroerten geern verſtelt ſagen, want het voor de omleggende Staaten niet dienſtig was, dat dat groote Koninkrijk in ſich ſelven vereenigt was. De *Koning van Spanjen*, hoewel hy altijd de *Gereformeerde* perſecuteerde, ſo was hy evenwel die van *Rochel* heymelijk toegedaan, maar durfde haar om verſcheyde reeden niet opentlijk ontſetten, hoopende altijd, dat de Engelſche ſulx ſouden uytvoeren, dewelke tweemaal met machtige Zee-vlooten ſulx hebben onderſtaan, maar te vergeefs, tot dat de Koning de Stad meer door manquement van Vivres,

Vrankrijk raakt weder in binnelandſe Oorlogen,

en Rochel word belegert,

dat de Engelſche ſoecken te ontſetten,

en de uyterſte elende, als door der belegeraars dapperheyt heeft overweldigt, en haar wallen en muyren tot de grond toe gedemolieert, om dat ſy niet weder tegens hem ſoude konnen bandeeren.

Vrankrijk word weder vereenigt,

Hier mede is geheel *Vrankrijk* in een lichaam weder vereenigt, en om dat den *Hugenoten* Vryheyt van Conſcientie en Religie was gelaten, is het wederom in voorſpoet en rijkdom ſo ſeer aangegroeit, dat het met gemeene macht, felle uytlandſe Oorlogen tegens *Spanjen* en het *Huys van Ooſtenrijk* heeft durven ondernemen, waar in de Franſche haar ſeer bedienden van de hulp en wapens der *Hugenoten*, welker getrouwheyt en ſtandvaſtigheyt de Koning altijd onkreukbaar hadde bevonden, waarom dat hy hem veel ſeekerder op haar vertroude, als op de Rooms-Catholijke.

ſteunt op de getrouheyt der *Hugenoten*,

en ſoekt de *Univerſele Monarchie* dat *L'Eſtre* uytdrukt met ſeer arrogante woorden.

Van die tijd af hebben de *Franſche* beginnen te ſtaan na de *Univerſeele Monarchie*, niet twijfelende, of ſy ſouden die ſeekerlijk verkrygen. Want voor eerſt, dat God alleen bekent, en in ſijne macht alleen ſtond, ſchaamden ſy haar niet openbaarlijk te ſeggen, als dat haar Koninkrijk niet alleen altijd ſoude duyren, maar ook noch verkrygen de Heerſchappye over alle de Rijken en Landen van de geheele Wereld. Gelijk ſulx nevens verſcheyde andere boeken en tractaten is te ſien by *Hugo de L'Eſtre Advocaat Generaal van 't Parlament. Tom: 5. des memoires de la Langue pag.* 18. alwaar hy ſeyt: *Elk een moet weten, dat Vrankrijk niet ten uyterſten is gebracht om te vergaan, maar ſijne krachten eerſt begint te vernieuwen, en te vermeerderen, om ſich te conſerveeren tot de komſte Chriſti ten oordeel, alwaar het eenig en alleen ſal verſchijnen in groote macht en heerlijkheyt, en ſal alle Rijken en Landen, die oyt zijn geweeſt, onder ſijn geweld gebracht zijnde; mede voeren; Dewijlder is gepropheteert: Als de Soone Gods komt, ſal der maar eene Monarchie gevonden werden, gelijk als om de eerſte komſte Chriſti in den Vleeſchs maar eene Monarchie was, namentlijk die van de Romeynen.*

De Franſche maken pretenſie op 't geheele Chriſtenrijk.

Ten tweeden; So maken de Franſche pretenſie niet alleen op 't geheele Roomſche Rijk, en de Staaten van dien, neemaer op 't geheele Chriſtendom, als of haar het ſelve rechtmaatig toequam, waar van by haar veele byſondere boeken geſchreeven zijn, en in 't jaar 1666. en 1667. als *Louis de* XIV. de *Spaanſe Nederlanden* ſocht te conqueſteeren, de fabuleuſe boekjes van *Sr. Aubery*, *Advocaat van 't Parlament*, en eenige andere van die Majeſteyt ſelfs gedivulgeert wierden, nemende haar fundament principalijk op de LEX SALICA, zijnde een *Chimæra* en puyr verdichtſel, dat ſy in haare ambi-

ambitieuse hersenen hebben gesmeet, uyt krachte van de welke sy seggen, dat geene possessien van haar Rijk oyt mogen veralieneert werden; en alschoon sy veralieneert wierden, op wat manier het ook zy, dat sy altijd konnen gerevoceert werden, sonder dat het Recht van Prescriptie hier in plaats heeft, door welke onwettelijke Wet, de fundamenten van alle Tractaaten, Vreede, Oorlog, en het Natuyrlijk en Volker-Recht so seer worden om verre gestooten, dat wanneer sy wederom mochten eyschen, wat *Carel de Groote* en andere Fransche Koningen oyt of oyt hebben beseeten gehad, ('t welk sy door recht van successie pretendeeren) dat noch den *Paus*, noch de *Italiaansche Princen*, noch den *Keyser*, noch de *Rijx-Vorsten*, noch de *Koningen van Spanjen*, *Engeland*, *Denemarken* en *Polen*, noch veele andere wettige Regenten van *Europa*, *Asia* en *Africa* eenen vasten titul van haare possessie hebben, maar altijd by haar gereekent werden usurpateurs van haare Staaten en Landen, niet tegenstaande sy die door het Recht van Oorlog of eenige Vreedens-tractaten weder verkreegen hadden, op dewelke de Fransche altijd behouden haare pretensien, en maatigen haar daarom aan rechtvaardige oorsaken ten Oorlog. Op dit gefingeerde pretext ontroeren de Fransche de geheele wereld, sonder dat sy seekerlijk konnen demonstreeren den Autheur Van Wien, de plaats Alwaar, de tijd Wanneer die Wet gemaakt is, noch den waren inhout van deselve (dewijl sy geschreeven staat op de andere zyde van de *Donatio Constantini*) maar weeten niet, als by traditien te seggen, dat de Winsten en Domainen van haare Kroon niet mogen gesepareert werden; dat de Vrouwen haar Rijk niet mogen regeeren (om dat de Lelien niet spinnen, so sy uyt het *Euangelium* allegeeren) en dat geen vreemdeling waardig is haare Kroon.

uyt krachte van de *Salique Wet*,

die tegen alle andere Wetten direct strydig is.

Op dat nu de Fransche Koningen haar oogmerk mochten bereyken, en de *Universeele Monarchie* verkrygen, hebben sy voor eerst soeken weg te ruymen alle obstaculen, die haar daar van souden konnen beletten. Ten tweeden, hebben sy getracht te verkrygen die noodige middelen, sonder dewelke sy haare intentie niet konden uytvoeren.

Tot haare intentie gebruyken sy twee middelen.

Het eerste lid aangaande, so staat te considereeren, voor eerst, dat Vrankrijk van sijn begin tot onse eeuwe toe nergens door van sijne groote progressen en aanwas meer belet is, als door de inheemse beroerten en oorlogen, waar door de middelen en macht so vermindert, het Land van Volk so uytgeput, en de overige daar door so afgesloofd wierden, dat sy meenigmaal te onmachtig waren, om haar gesamentlijk tegens uytheems gewelt te defendeeren; Ja zijn wel so swak

De Inlandse Oorlogen hoe die Vrankrijk hebben ontsenuwt,

geweest, dat sy schrikten, als sy maar den Naam van de *Bourgondische Hertogen* hoorden noemen, en niet suffiçant waren, om alleen maar 20000. man in 't veld te brengen, of om 12. galeyen en 25. scheepen toe te rusten en te onderhouden, dewijl de Koninklyke inkomsten niet over *acht* a *tien Millioenen* guldens uytmaakten.

Door de Religieuse Twisten tusschen de *Hugenoten* en *Catholijken*

Hier van waren de voornaamste oorsaaken ten eersten, de geduyrige twisten tusschen de *Hugenoten* en de *Rooms-gesinde*, en ten tweeden, de *Grootste van Vrankrijk*, &c.

1. Om de *Religieuse twisten* en *oorlogen* voor te komen, heeft Koning *Louis de* XIII. door aanraden van den *Cardinaal Richelieu*, den *Hugenoten* voor en naar soeken te ontrekken haare macht en sterkte, bestaande in 200. Steeden, die sy met haar eygen Garnisoen tot haarder securiteyt besetten, welke gelegen waren aan zee, om so veel te bequamer buytenlandsche assistentie te konnen krygen. Dese Steeden heeft de Koning nu al in sijn geweld, waar door de *Hugenoten* nu van haare macht ontsenuwt zynde, alleen dependeeren aan de wil des Konings. Dit groote werk hebben wel vijf achtereenvolgende Koningen onderstaan, maar noyt konnen uytvoeren.

en door de Grooten in 't Rijk,

2. Het tweede aangaande, namentlijk de *Groote van Vrankrijk*, dewelke eerst onvermogen waren, zijn door *Hugo Capet* seer magtig geworden, dewijl hy haare Gouvernementen erflijk maakte in maniere van Princelykheeden, om haar op sijn hand te krygen, en door haar de Kroon op 't hooft. Van dese zijn veele groote Huysen gesprooten, dewelke metter tijd machtig geworden zynde, door der menschen gemeene begeerlijkheyt en Staat-sucht altijd aspireerden na hoger trap van Staat en Digniteyt, en daarom de een tegens de ander, of wel tegens de Koningen selfs oorloogden. Om alle dese oneenigheden voor te komen, heeft *Koning Louis de* XIII. *en* XIV. volgens de les van de *Cardinalen Richelieu* en *Masarin*, de machtigste en ontsaggelijkste Huysen van Vrankrijk voor en naar soeken te ontrekken haare middelen en Rijkdom, waar mede sy die oorlogen pleegen te voeren; daar toe gebruykende veelderhande maximen, waar van wel de voornaamste zyn: Dat sy den Hertogen en Princen eerst hebben ontnomen den titul: *Nos Dei Gratia*, of *Wy van Godes Genade*, en de Souveraine macht, om in en voor haar District geld te mogen munten: Dat de Grootste niet mogen trouwen, of haare kinderen uythuwelyken sonder des Konings consent, en in allen deelen den Koning so slaafachtig onderdaanig zijn, dat het hem genoeg is te seggen; *Tel est nostre plaisir*: Dat so sy eenige honorable Charge ofte blooten Eeren-

die door de Koningen zijn verarmt,

door veele bysondere maximen

titul

titul begeeren, deselve met groot geld moeten koopen: Dat sy altyd omtrent den Koning moeten zijn, om op haare eygene kosten alle syne beveelen te expedieeren, en slaafachtig te dienen, waar door hy dan mede verseekert word, dat sy in syne absentie niet tegens hem machineeren: Dat sy om de magnificentie des Konings te helpen vermeerderen, moeten onderhouden seer groote en kostelyke suites van *Pages*, *Lacquayen*, *Carossen*, *Paarden*, *Liveryen &c.* De immer veranderlyke *Modens* in kostelyke kleeren nakomen; *Comedien*, *Tournoyen*, *Balletten*, *Banquetten* aanrechten; uytmuntende *Palaisen* en *Lusthuysen* bouwen, waar over de Koning dan na sijn sin disponeert, die de eene ontneemt, en de ander geeft; Dat sy op haare groote kosten werden geordineert vreemde Ambassadeurs en Ministers prachtig in te haalen, en te defrayeeren, voor welke eer sy dan den Koning noch moeten bedanken: Dat sy byna de heele revenues en inkomsten van haare Landgoederen moeten betaalen aan de *Tailles*, en schattingen, en voort met alderhande bedenkelyke belastingen zijn beswaart, meer als eenige Christen Natie: Dat de Koning die gene, die hem suspect of wel niet behaaglijk is, door een *Querelle d'Allemagne* disgratieert, syne goederen confisqueert, en in seekere plaatsen voor een tijd, ofte voor haar leven lang saiseert, ofte ergens in gevaar stelt, om haar van kant te helpen.

en door geduyrige actien van Oorlog.

Daarenboven zijn de Fransche van outs geweest van sulken beweeglyken en onrustigen geest, dat sy, even als het *Perpetuum Mobile*, noyt konden stil zijn, noch vreedsaam leven, maar altijd inclineeren tot Buyten- en Binnen-landse Oorlogen, tot factien der familien, en tot Duellen. Om welke reden 't selve Rijk de Vreede en Veyligheyt selden kan t'samen hebben, noch sich in een diepen slaap durft inlaaten, maar is genootsaakt te doen als *Hercules*, daarse doch hunnen Koning geduyriglijk mede uytbeelden, dat is; slaapen met de knods in de hand. En om alle dese swaarigheeden voor te komen, observeeren de Koningen na de les van *Richelieu*, dat sy de Gouvernementen dikwijls veranderen, en dat sy haare Onderdaanen altijd onderhouden in geduyrige actien van uytlandse Oorlogen. En so sy selfs buyten Oorlog zijn, dat syse senden tot assistentie van de eene of de ander, die in Oorlogs-Vier sitten, gelijk sy gedaan hebben aan den *Keyser* in *Hungarien*, aan de *Venetianen* in *Candia* en aan de *Portugiesen* tegens *Spanjen*. Of sy worden altijd verandert van Garnisoen, en gehouden in geduyrigen marsch. De Duellen, die nergens meer en heeviger in swang gaan, als onder haar, zijn ook nergens met bloediger placaten

De Duellen worden in Vrankrijk rigoureuselijk gestraft.

ver-

verboden, als in Vrankrijk, alwaar selfs ook de Voornaamste en Grootste van aansien en geslagt anderen tot een exempel, sonder eenige conniventie, rigoureuselijk worden gestraft.

en tot de Rebellien is weynige apparentie.

En of het al gebeurde, datter eenig volk by een rotteerde, om te rebelleeren, so souden sy in 't heele Rijk geen bequame rendevous en verblijf-plaats konnen vinden, also de Koningen alle vaste Steeden, die binnen het Rijk leggen, hebben doen demanteleeren, en in plaats van die Fortificatien Citadellen doen maken, om daar door de Steeden so wel te konnen dwingen, als te defendeeren tegens uytheems geweld.

Marsilien en *Orange* worden ingenomen.

De eenigste en laatste Fortressen, die desen Regeerenden *Louis*, als een splinter in het oog waren, zijn geweest *Marsilien* en *Orange*, die hy op eenen tocht, door raad en hulp van den *Cardinaal Masarin*, beyde heeft ingenomen, de eerste met *Citadellen* beteugelt, en de tweede kort daar na geheel gedemanteleert, onaangesien syne Koninklyke *Parole* en beloften, dat hy het *Casteel*, *Stad* en *Land* soude laten in synen presenten staat en privilegien, en deselve voor *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange*, als rechtmaatigen Souverain, bewaaren tot syne mondige jaaren.

De middelen, tot den Oorlog zijn twee, Geld en Alliantie.

Wat belangt het tweede lit, namentlijk de middelen, waar door sy haare dessеynen mogen volvoeren, so staat aan te merken, dat die zijn tweederhande, het eerste is het *Gelt*, 't welk is de *Seenuwe* van den oorlog, het tweede de onderhoudinge van sijn *Interest* omtrent andere Potentaten en Staaten, 't welk is de *Ziel* van den oorlog.

Vrankrijk soekt sijn Geld door

Den rykdom en groote schatten, alhoewel Vrankrijk daar toe geen gout of silver-mynen heeft, als Spanjen, weet het evenwel overvloedig te bekomen op veelderhande manieren, en door veele weegen.

de Modens

1. Als voor eerst, om dat de Fransche door haaren aangebooren aart, en geestige bootseryen het geheele Christenrijk, behalven *Spanjen* en *Vriesland*, met haare nieuwe *Modens*, en geduyrige veranderingen van kleeren, so hebben weeten te verblinden, en te brengen tot die verkeerde opinie, dat een oprecht Patriot, en bedaagt burger van elk een word gehouden voor een stuyrs en eygensinnig hooft, als hy die verfoejelyke nytlandse aart van kleedinge niet naabootst, maar sijn oude kleeren afflijt, die voor 2. a 3. jaaren by elk een gebruykelijk, en na de Lands-manieren waren. So hebben sy in haar Land, door Raad en hulp van *Cardinaal Richelieu* van tijd tot tijd beginnen te maken alderhande stoffen en manufacturen, tot onderhoudinge van de *Modens*, dienende, als daar zijn *fluweelen*, *satijnen*, *goude- en silvere-lakens*, *armosijnen*, *sijde stoffen*, *sijde laakenen*, *taffetas*, *poude-*

poudesojen, armosijne en sijde linten, kanten, passementen, knoopen, sergien, hoeden, pluymen, draagbanden, gordels, koorden, kaapers, waajers, masques, spiegels, horloges, handschoenen, garen, papieren, spelden, naalden, groove lijnwaaten, bedden, matrassen, deekeus, gordijnen, behangsels, franjen, en duysent ameublementen meer; Waar door sy veele uytlandse handwerks-luyden hebben aan haar getrokken, en veele steeden daar mede gepopuleert, die anders heel ledig van menschen waren: Met dese Manufacturen vervullen sy alle omleggende Landen, waar uyt sy jaarlijx aan suyver geld trekken, en in haar Land brengen, meer als 40. *millioenen* Fransche guldens.

door 't vatgeld op de Koele-wijnen

2. Door de belastingen en het Vatgeld op de Koele-wynen, die seer beswaaren den prijs, die de wynen in Vrankrijk by eerste inkoop kosten, en alhoewel geen onder alle soorten van wynen slechter is, als de Fransche, so word sy doch in andere Landen by groote quantiteyt geconsumeert, om dat sy den gemeenen man smaakelijk en milt, en beter koop, als eenige andere zijn. Voor de wijn, die Vrankrijk uytlevert, bekomt het wel 15. *millioenen guldens* weer in, waar van de Vereenigde Nederlanden alleen byna twee derde parten afhaalen. Daar by komt noch de belastinge op de Brandewijn, die van daar by groote meenigte buyten 's lands, (en naar *Holland* alleen over 25000. stukken jaarlijk worden vervoert) waar voor Vrankrijk jaarlijx wel 5. *millioenen* weder ontfangt. Noch komt daar by de Asyn en Cidre. Dese lasten waren niet als 't verderf van de Hollandsche Negotie, want men reekende uyt, dat een Hollands schip van 300. Vaten of van 150. Lasten, kostende 15. a 16. duysent guldens, en vier reysen naar Vrankrijk konnende doen, yder reyse 300, Rijxdaalders moetende betalen, in 't jaar moste opbrengen 3. duysent guldens, zynde een vijfde part van 't geheele Capitaal.

en Belastingen op de Brandewijn, Asijn en Cidre,

op de gewassen

3. Door de Impositien op alle andere gewassen, als saffraan, hop, hoonig, amandelen, olyven, kappers, pruymen, prunellen, seep, castanien, &c. en het koorn, terwe, rogge, en garst, dat men vervoert by goede jaaren.

op het sout

4. Door de Impositien op 't uytgaande sout, waar mede dat over 1000. scheepen jaarlijx in Vrankrijk beladen, en daar van wel 5. a 600. na Holland alleen afgehaalt werden, waar voor de Fransche Koopluyden wel 10. millioenen guldens wederom krygen. De leverantie van het sout heeft Keyser *Carel de* V. den Franschen, als syne Erf-Vyanden, soeken te onttrekken, met de presentatie van het selve aan yder een voor niet te laten uytvolgen, doch te vergeefs, also

François de I. Koning van Vrankrijk het selve mede aan allen vreemdelingen presenteerde, dewelke uyt oorsaake, dat Vrankrijk haar nader als het gebiet van Spanjen gelegen was, bleeven continueeren het sout uyt Vrankrijk te haalen.

op de Vreemde Waren

5. Is Vrankrijk seer daar op uyt, dat syne waaren, die het uytlevert, door heel *Europa* versonden, en de vreemde waaren door het verbieden of belasten daar uyt gehouden werden, soekende door dese practyke by verloop van tijd al het geld van *Europa* tot hem te trekken, en de wereld, door dese onuytputtelyke senuw van Oorlog, syne wetten voorteschryven.

op de Sleet- en Eet-Waren

6. De veelderhande Impoſten en Accysen, waar toe qualijk namen genoeg uyt te vinden zijn, op alle sleet- en eet-waaren, maar insonderheyt op 't sout, die in Vrankrijk so groot zijn, als nergens ter wereld, verryken den Koning onafmeetelijk, door de groote consumtie van de overgroote meenigte van menschen, waar van Vrankrijk boven alle andere Rijken overvloeyt.

door het verkopen der Officien

7. Het verkopen van alderhande, so profijtable als honorable Officien en Digniteyten, brengt den Koning jaarlijx byna so veel in, als de inkomsten zijn van eenige Europische Potentaten, geconsidereert, dat *Koning Hendrik de* IV. in de tien laatste jaaren van syne Regeeringe, uyt het verkoopen van de Officien meer maakte, als seventig *Millioenen*, gelijk *L'Oiseau* verhaalt in sijn Tractaat van de Officien, *lib:* 3. *Cap:* 1. Dewelke onder desen Koning *Louis de* XIV. seer vermeert zijn.

door de extorsie der Partisanen

8. So een Partisan ofte Officiant door de profijten, gelijk een Sponce door vochtigheyt opswelt, word hy menigmaal wederom so uytgeperst, dat hem alles ontvloeyt, dat hy ingesoogen hadde.

door de suppressie der Officianten.

9. Om dat de Koning de Officianten somtijds dreygt afteſetten, ofte haar te brengen tot seker minder getal, en de rest te supprimeeren, moeten hem deselve tot haar maintenu met groote sommen gelds te gemoet komen.

door Confiscatie der middelen van de Ryke

10. Worden dijkwijls der Ryken goederen, door een gemaakt pretext geconfisqueert, of de Commissarissen gedisgratieert, en al haar doen geimprobeert, als sy door ordre en ten behoeve van den Koning groote sommen hebben genegotieert, deweike dan aan de rechte crediteuren noyt werden gerestitueert. Gelijk by exempel, als *Fouquet* een seer importante somme voor den Koning van particulieren hadde geleent, is hem op gemaakt pretext proces gemaakt, waar by hy wierde geaccuseert, van *Crimen Læsæ Majestatis* begaan te hebben, al sijn doen

doen verklaart van onwaarden, gecondemneert in een eeuwige gevankenis, en alle syne goederen geconfisqueert, met een jaarlykse lyfrente van 100000. guldens ten laſten van de *Republik van Venetien.*

11. Behalven dat de Geeſtelyke altijd om de 5. a 6. jaaren met groot geld moeten bekoopen de vryheyt, om te behouden de Kerken, Kloosters, Geeſtelyke Gebouwen en Inkomſten, die zedert ſekere jaaren geſticht en opgerecht zijn, en door den Koning met demolitie gedreygt werden, ſo heeft hy daarenboven noch van alle haare jaarlijxſe inkomſten ſijn quota, namentlijk een tiende part voor ordinaire, en ook veel tijds een tiende part voor extraordinaire tributen. Hoe ſeer de Koning jaarlijx daar door verrijkt word, kan men afmeeten, als men eens aanmerkt, dat de Geeſtelyke alleen omtrent de dry vijfde parten van Vrankrijk beſitten. Want daar zijn 12. Aarts-Biſſchopdommen. 104. Biſſchopdommen. 548. Abdyen. 27400. Parochy-Kerken en Paſtoryen, behalven de ontelbaare meenigte van Klooſters en mindere Cleriſey. door de Schattingen der Geeſtelyken

12. Om dat de Koning van Vrankrijk wel heeft geobſerveert, dat ter geen middel in de wereld is, waar door een Land en Staat meer kan floreeren en verrijkt worden, als door de Koopmanſchap en Negotie, ſo heeft hy niet nagelaten, wat dienen konde tot voortſettinge van dien, waar toe hy heeft opgerecht verſcheyden *Commercie-Compagnien*, als van *Ooſt-* en *Weſt-Indien*, van 't *Noorden*, van *Groenland* van den *Traan*, van *Aberdaan* en *geſoute Haring*, van *ſwarte Zeep*, van *Tin* en *Loot*, en een Monopolie op de *Suyker*, deſelve, als ook ſyne particuliere Koopluyden en Reeders van Scheepen met alderhande Privilegien gebeneficeert; Syne Groote en Eedele gepermitteert en genoodigt tot de Negotie, ſonder de minſte prejuditie van haare Digniteyt en Eedeldom; Vreemde Negotianten door beneficien na ſich gelokt; De Jooden in de Zeeplaatſen alderhande Vryheyt vergunt; De Rivieren en Havens tot de ſcheepsvaart bequaam gemaakt; De Haaring-viſſchery opgerecht, en vreemden haring verbooden, &c. door de Negotie.

13. Door de Inkomſten van de Koninklijke Domaynen, Leen-goederen, caduke- en ſonder erfgenaam nagelaatene goederen, nalatenſchappen van Vreemdelingen, en onwettig geboorne, de tiende van alle mineralien, ſo in 't Rijk gevonden werden, de Regalien ſo in de Aarts- als andere Biſſchopdommen, *Le Don & Octroy*, *Taillon*, *Crnës*, *Aydes*, *Equivalent*, *Fouages*, *Bilot*, *Donane*, *Traitte*, *Forrine*, *Soldo* en door ontallijke andere middelen

de cinquante mille hommes, la Compoſition, Leveés de chevaux & Chariots, Gabelles, Augmentation de la gendarmerie, Emprunts generaux & particuliers, Subvention de partie ſur les villes Cloſes, Augmentation ou Diminution du prix des Monnoyes, en ontallijke meer, die deſen Koning *Louis de* XIV. van tijd tot tijd ſo vermenigvuldigt, dat hy ſijne jaarlijkſe inkomſten op hondert *Millioenen* meent te brengen, gelijk de Franſchē ſelfs voorgeven, die nu 80. *millioenen* jaarlijx importeeren.

waar door hy krijgt grooten Rijkdom.

Welke Inkomſten, gelijk te vooren geſeyt is, eerſt niet meer hebben bedragen, als omtrent maar 8. a 9. millioenen, en hoe meer de volgende Koningen die van tijd tot tijd hebben geaugmenteert, ſo veel meer hebben ſy weder door hare pracht en ſtaat-ſucht geconſumeert, ſo dat ſy noyt yets in voorraad, als een Leedige ſchat-kamer hadden, tot dat deſen Koning *Louis de* XIV. by veelen bygenaamt *L'Avaricieux* of de *Gierige*, de jaarlijxſe inkomſten niet alleen heeft gebracht over de 80. millioenen, maar deſelve als de ſekerſte force van ſijn Rijk, ook ſo gemenageert, dat hy daar door ſulken grooten ſchat in de jaaren ſijner Regeeringe uyt alle omleggende Landen heeft geput, en t'ſamen gehoopt, als noyt eenig Franſche Koning heeft gedaan. Hier uyt ſien wy, hoe de Franſche andere Natien misleyden en verblinden, hoe ſy door der ſelver achteloosheyt, overdaat en geld tegens deſelve ſich verhovaardigen, verrijkt en gewapent werden. Want uyt deſen opgehoopten ſchat weet Vrankrijk ſijne verſchrikkelijke Legers en Zee-vloten uyt te ruſten tegens die gene, wien hy dien ſchat onttrekt: Even gelijk de Son uyt de vochtigheyt der Aarde, die hy na hem trekt, ſijnen hagel, blixem en donder tegens deſelve ſmeet.

De Voordeelen van Vrankrijk beſtaan

Boven en behalven deſe middelen is Vrankrijk door ſijne groote macht en goede ſituatie ſo bequaam, om ſijne deſſeynen te volvoeren, als eenig Land des geheelen Aard-bodems.

in de Circulaire ſituatie,

1. Voor eerſt, leyt het als een Middelpunt van de Chriſten wereld, en is daarom bequaam, om te conjungeeren of te ſepareeren de Oorlogs-Machten van de andere Chriſten Potentaten, die daar rontom gelegen zijn.

aan twee zeën,

2. Heeft het aan weerſijden de Zee, door welkers gebruyk het ſeer gevoegelijk kan negotieeren op de omleggende Landen, en de macht der nagelegene Princen traverſeeren.

dat het rondom is bebolwerkt.

3. Is dit Rijk van alle kanten door de natuyr en de kunſt ſo bebolwerkt, dat het uyterlijk gewelt niet licht heeft te vreeſen: Want het tegens *Italien* door de *Alpes* en *Pignorol*, tegens *Spanjen* door de

Pire-

Pireneën, *Perpignan* en *Russilion*; tegens *Engeland* door de Zee; en tegens *Duytsland* en *Neerland* door de Rivieren, gefortificeerde Steeden en Schansen wel is voorsien.

4. Is dit Rijk niet alleen so groot, dat waar men ook de maat neemt, men een *Diameter* vind van over de hondert en tachentig mijlen, maar ook aan alle kanten vast aan een geknoopt, in forme van een circul, waar door het die bequaamheyt heeft, dat alle plaatsen in der haast konnen geassisteert werden, so het nodig is. Daarenboven so word het geregeert van een Hooft, namentlijk een Koning, die door sijne absoluyte macht en gesag, als geen ander Christen Koning meer heeft, in der haast kan resolveeren, wat tot welstand dient. niet gesepareert — en van eenen Koning word geregeert,

5. Is het so dicht beset met Steden en Dorpen, dat het daar in alle Koninkrijken overtreft. dat het seer rijk is van Steden en Dorpen,

6. De Getemperde Lucht en Climaat, als ook de goede constitutie van de grond, maakt Vrankrijk so vruchtbaar, dat het nu noch, gelijk in voorgaande tyden, op sich selven kan bestaan, sonder yetwes van andere Landen noodig te hebben, maar kan nevens sich selven ook noch andere Landen proviandeeren, uyt welke oorsaak Vrankrijk nu noch word genoemt de *Voedster van Spanjen*, om dat het Spanjen byna van alle nootwendigheyt, selfs tot alderhande manufacturen incluys, voorsiet, maar met sulken winst, en interest, dat Spanjen wel den eygendom, maar Vrankrijk het Vrucht-gebruyk van *Peru* heeft. Want *Spanjen* vind sijne *Indien* in de Nieuwe wereld, maar Vrankrijk vind de syne in *Spanjen*, 't welk met alderhande gevaar en ongemak sijne schatten verre over zee na sich haalt, van waar Vrankrijk deselve weder komt af te halen sonder onkosten en bloetvergieten, sonder in de mijnen te arbeyden, en onder de aarde te wroeten, sonder synen Staat te depopuleeren, en sich te onderwerpen het gevaar van de zee, en wort *Spanjen* dikwijls so uytgeput van silver, en gout, dat het meermalen is genootsaakt geweest, in plaats van goude en silvere, kopere Munte te gebruyken, daar *Spanjen* nochtans byna alleen de bekende Gout-en Silver-mijnen besit, en heel *Europa* daar mede voorsiet. Daar toe siet men noch in Vrankrijk veele heerlyke binnenlandse Steeden, tot een teeken, dat sy haare welvaart ook veel van binnen hebben. Vruchtbaar?

7. De veelheyt en bequaamheyt van de Navigable havens en Rivieren, als de *Maas*, *Schelde*, *Seine*, *Saone*, *Rosne*, *Loire*, *Garonne*, *Somme*, en veele andere, doch mindere rivieren meer, van dewelke sommige seggen, dat eenige gevloert zijn met Visch, gesoomt Voorsien van Havens en Rivieren,

met Kreeften, en geborduyrt met Swaanen. En zijn alle dese Rivieren seer dienstig en commodieus, om de inlandse Negotie voort te setten, tot welken eynde *Louis de* XIV. de Rivieren *Garonne* en *Aude* heeft met een Canaal en 12. sluysen in een laten brengen, om daar door uyt den *Ocean* in de Midlandse Zee te scheepen.

als ook van Scheepen

8. Daar Vrankrijk voor desen so pleeg gedestitueert te zijn van macht ter zee, dat twaalf Oorlog-scheepen uytmaakten de Royale Vloot, so heeft het nu in korte jaaren, tot verwonderens toe, by een gebracht wel 90. a 100. Oorlog-scheepen, waar mede het soekt de wereld te dwingen, naar inhout van dit superbe Vers:

Tandis que nos Vaisseaux par tout Maistres des Ondes
Vont en lever pour nous les Tresors des deux Mondes.

en seer populeus is,

9. De groote meenigte van menschen, die Vrankrijk bewoonen, is syne grootste force, wantter ten tyde van *Carel de* IX. meer als 20. *millioenen* menschen hooft-geld betaalden, en daarom konde de *Cardinaal Richelieu*, die Vrankrijks macht beter als ymand kende, aanwysen, dat 't selve Rijk te Veld konde brengen ses-maal hondert-duysent man te voet, en hondert en vyftig-duysent te paard, in cas den *Deauphin* selfs op ging sitten, en gevolgt wierde van allen, die de Waapenen konden voeren, gelijk dan moet geschieden.

en Lotharingen heeft gesubjecteert

10. So heeft de Koning van Vrankrijk onder sijn Jok gebracht het *Hertogdom van Lotharingen*, 't welk door het *Homagium*, aan den Keyser was verplicht, en strekte tot een voormuyr en bolwerk tusschen Duytsland en Vrankrijk, waar door hy Duytsland altijd kan invadeeren, als hy wil.

dat het veele Ruyterye heeft.

11. So leyt groote kracht van de Fransche militie in de meenigte van haare Ruyters, dewelke by na alle Eedel-luyden zijn, die op haar eygene kosten haar voorsien met goede loopers van paarden, waar mede sy als Voorloopers voor het leger heenen, haare Vyanden onverwacht overvallen, en beletten niet alleen het vluchten van personen en goederen, maar tiranniseeren en misbruyken menschen en goederen seer schandelijk, meenende, dat haar wegens haare qualiteyt sulx beter past, als anderen, die op des Konings kosten leven.

en d'Onderdanen gewillige Slaven zijn.

12. De gewillige slayernye der Onderdaanen, die geene belastingen van den Koning weygeren te dragen, maar als Eselen haar laten beladen tot sinkens toe, waarom de Koning ook door den Keyser *Maximilian de* I. genoemt wierd een Koning der Eselen, daar de *Keyser*, na het bekende spreekwoord word genoemt *een Koning der Konin-*

Koningen, de *Koning van Spanjen een Koning der Menschen*, en de *Koning van Engeland een Koning der Duyvelen*, om redenen, dewijl de *Keyser* niets konde te wege brengen als door de *Duytsche Vorsten*, *Spanjen* maar 't gene hem de Wetten toestonden, Vrankrijk al wat hem aanstond, en Engeland niets, dan wat het Volk behaagde. Alle dese middelen en voordeelen faciliteeren het concept van Vrankrijk so seer, dat het sich verteert te konnen speelen met alderhande kaarten, die hem het Geluk presenteert.

Vrankrijk pretendeert de range voor alle Potentaten

Door dese groote macht en rykdom hebben haar de *Fransche Koningen* so hoog verheven, dat sy daar door (gelijk de *Paus* door syn presente Heyligheyt) pretendeeren, behalven allen anderen Potentaten, ook den Roomschen *Keyser* in de rang voor te gaan, niet tegenstaande de heele wereld toestaat, dat een Keyserrijk waardiger is, als een Koninkrijk, of een geinvadeerde Heerschappye der *Pausen*; Maar de Fransche hebben eyndelijk noch den *Keyser* de eerste plaats onder alle Christen Potentaten moeten toestaan, voor haar selven behoudende de tweede, en *Engeland* latende de derde, tot dat *Philips de* II. *Koning van Spanjen*, haar die plaatsen mede heeft beginnen te bedisputeeren, seggende voor eerst, dat hy niet alleen een, maar veele Koninkryken besit. Ten tweeden, dat synen titul van *Catholijke Majesteyt* alle andere titulen verre overtreft, en geen Potentaat eenigen Eer-Titul heeft, die hem niet mede toekomt. Behalven dat de Fransche glorieeren, dat haar Rijk eerder Christelyk is geworden als Spanjen, en aan haaren Koningen noyt te vooren de Precedentie is geweygert, so seggen sy, dat haaren Titul van *Alder-Christelijkste* so verre alle andere overtreft, als de Son de Sterren. Over dese questie is altijd seer yinnig niet alleen door de Polityken met de pen, maar ook door de Soldaten met den degen gestreeden, sonder dat sy tot noch toe is gedecideert, waar uyt dikwijls noch onstaan rescontres tusschen weder-zydse Ambassadeurs en haare Suiten aan Vreemde Hooven. En om de occasie tot dese questien, so veel doenlijk is, te myden, word geen van beyden voorgeset, maar door verscheyde trekken en kunstjes de saak sodanig gemodereert, dat elk van haar behout syne volkomene digniteyt, tot welken eynde de *Staaten Generaal* hebben geordineert, dat in het conduiseeren van Vreemde Ambassadeurs, of andere Statieuse Actien geen van haar beyden mogen present zijn.

Vrankrijk neemt sijn Interest wel waar omtrent andere Potentaten.

Het tweede middel, waar door Vrankrijk syne groote dessеynen soekt te volvoeren, bestaat in de onderhoudinge van sijn *Interest* omtrent alle andere Potentaten en Staaten. Dit is de ziele van den Oor-

log,

log, en voor so verre dit wel of qualijk word waargenomen, voor so verre succedeeren in 't gemeen alle voorneemens wel ofte qualijk.

De Balance tusschen Vrankrijk en Spanjen

Het Christenrijk bevat in sich twee machtige Koninkryken, als *Vrankrijk* en *Spanjen*, dewelke t'samen als een *Balance* allen anderen Staaten toeweegen den Oorlog en Vreede.

De *Monarchie van Spanjen*, na dat deselve met een wonderlyken loop van geluk in korten tijd onder sich vereenigt had seer groote Koninkryken, en daar uyt opgemaakt een seer vreesélyke Heerschappye, konde niet verburgen houden syne intentie, om in het Westen een nieuwe Universele *Monarchie* op te rechten. *Vrankrijk* daar tegens zynde het outste Christen Koninkrijk, en gebracht tot seer groote Macht en Rykdom, wierde seer jalours over den aanwas en het desseyn van *Spanjen*, waarom het sich altijd, met allen vermogen daar tegens heeft gekant, waar door die twee Ryken so lang met oorlogen, en bekuypen van haar *Interest* te samen hebben geworstelt, tot dat *Vrankrijk* eyndelijk door syne swaarte de schaal overhaalde, en voor *Spanjen* te formidabel wierd. *Engeland*, het welke door syne groote Land-en Zee-macht, nevens die twee voornoemde Ryken, ook wel sijn gewicht ophalen mochte, soude sijn deel mede aan die Balance hebben, maar om dat het van alle vaste Landen door de Zee is gesepareert, en op seekere Eylanden bepaalt, alwaar het sulken concept, om een Universeele Monarchie op te rechten, niet kan uytvoeren, heeft als een Tonge de voornoemde *Balance* altijd in sijn *Æquilibrio* ofte Eevenaar soeken te bestieren, dat sy aan geene kant onder of over mochte hangen. Om sulx uyt te beelden, liet Koning *Hendrik de* VIII. graveeren goude medalien, alwaar een hand, steekende uyt een wolk, vast hielt een *Balance*, hangende in sijn *Æquilibrio*, waar van de twee schaalen beteekenden *Spanjen* en *Vrankrijk*, met dese woorden: *Celuy l'emporte, pour qui je suis*, hoewel Engeland, neffens de twee gemelde Ryken, in 't reguard van de *Vereenigde Nelanden* wel mede sijn behoorlijk, en niet het minste deel heeft aan die *Balance*, waar van het selve Nederland altijd, zedert syne herstelde Vryheyt, is geweest de Tonge, om die dry Koninkryken, na sijn vermoogen te balanceeren; Even als de *Republijk van Venetien*, in syne beste fleur dede omtrent alle Christen-Potentaten. En dat is de reeden, waarom desen noch Regeerenden Turksen Keyser in seekeren brief aan Haare Hoog-Moogende, haar tituleert de *Vereffenaars van alle de Negotien der Nazareensche Volkeren.*

word van Engeland vast gehouden,

dat in 't reguard van de Vereenigde Provincien daar mede aan participeert.

Het Duytsche Rijk

Het *Roomsche Keyserrijk*, dat niet minder Groot en Machtig is,

als

als een van de twee voornoemde Koninkryken, heeft aan die *Balance* in langen tijd weynig part of deel gehad, en hoewel het noch den naam voert van de Vierde, zynde de Laatſte, Grootſte, Machtigſte en Durabelſte *Monarchie*; So is het nu ſeer ontſenuwt, en van ſijn voorgaande luyſter verdooft, waar door het niet minder, als na de *Oude Romeynſche Monarchie* gelijkt, 't welk daar door by komt, dat het ſelve Rijk nu verdeelt is onder veele Hoofden, die over 300. in getal zynde, haar alle aanmatigen het ſelve Recht en Authoriteyt in haar Diſtrict, dat de Keyſer heeft in het ſyne; Maar als ſy altemaal waren vereenigt onder een Opper-Regeeringe, en dat ſy na haar gemeen *Intereſt* wierden gegouverneert, ſo ſoude het Duytſche Rijk ſijn Oude Monarchie licht wederom konnen oprechten, en de *Balance* maaken na ſijn welgevallen.

heeft daar weynig deel aan.

Maar nu ſien naar deſe machtige *Balance* alle omleggende Potentaten, die van eenig Gewicht zijn, en pondereeren haar *Intereſt* na het onder-of over-weegen van deſelve.

Vrankrijk, dat in voorgaande tyden de Adminiſtratie van ſijn Intereſt aan de *Hooge Miniſters van Staat* geheel toevertroude, die 't ſelve door reukeloosheyt, ofte eygen-baat altijt hebben verwaarlooſt, heeft het ſelve eerſt recht beginnen voort te ſetten in 't jaar 1460. onder *Lodewijk de* XI. na wien het niemand met meer yver heeft behertigt, als *Hendrik de* IV. die het ſelfs, onder Miniſter van Staat, altijd heeft waargenomen, en ſo verre gebracht, dat *Vrankrijk* door hem eerſt ſijn *Intereſt* heeft leeren verſtaan, 't welk ſijn Soon *Louis de* XIII. door den *Cardinal Richelieu*, en ſijn Soons Soon *Louis de* XIV. door den *Cardinal Maſarin* tot deſe tijd toe meer en meer hebben geperfectioneert, beſtaande in ſekere regulen, die meerendeels ſonder aanſien van eenige Goddelyke of Menſchelyke Wetten haar aanwyſen den weg, om te komen tot haar oogmerk, namentlijk de *Univerſele Monarchie.*

Hoe Vrankrijk ſijn Intereſt waarneemt door verſcheyde Regulen

1, De eerſte regul is, dat Vrankrijk ſich rondom voorſiet en verſterkt met ſodaanige Landen, gefortificeerde Steeden en Paſſen, waar door het alle ſyne nabuyren ſubitelijk kan verraſſen en overvallen, als ook ſich ſelfs beſchermen tegens uyterlijk geweld. Tot dien eynde heeft het, ſonder veel aanſien van recht of onrecht, onder ſijn geweld gebracht *Lotharingen*, *Briſac* en *Philipsburg* tegens Duytsland, *Pignorol* en *Monaco* tegens Italien, *Perpignan* en *Ruſſilion* tegens Spanjen, en *Nuys*, *Maſeyk*, *Rijſſel* en *Duynkerken* tegens de Nederlanden.

Vrankrijk verſeekert ſijne Frontieren met Forteſſen

2. De tweede regul is, dat Vrankrijk soekt alle syne omleggende Nabuyren in haar kracht en middelen so te verswakken, dat sy niet tegens syne groote macht konnen bestaan, als het haar wil overvallen; Of dat sy het selve of een ander vreesende, haar in syne bescherminge; ofte ten minsten aan syne zijde begeven, die het dan daar na te lichter kan dwingen.

Stookt tweedracht onder syne Nabuyren,

Hier toe gebruykt het voornamentlijk dese onwettige middelen, dat het de omleggende Landen en Staaten, die onder malkanderen vereenigt zijn, soekt te brengen in Tweedracht en Oorlog tegens elkanderen, of in binnen-landse Beroerten, of te verdeelen in Factien, of te beletten, dat sy haar voordeel niet komen te genieten, dat haar van andere rechtmaatig toekomt. Het is den Antichrist alleen eygen scheuringe en twisten in de Wereld te verwekken, en wat Koning sich daar mede wil behelpen, heeft sich niet te belgen, als men hem den eerst-gebooren Soon des *Antichrists*, in plaats van den eerst-gebooren Soon van de *Kerk* noemt. So heeft *Vrankrijk Spanjen*, dat hem te machtig was, geweldig verswakt, door syne aanradinge, dat *Portugal* en *Algabrie* van haren wettigen *Koning Philips* souden afvallen door den *Hertog van Bregance*, die het tegens het beëedigde Verbond van de *Pyreneën*, door den *Graave van Schomberg* in syne wederspannigheyt met veel Volx en 18. tonnen gouts aan Fransch geld jaarlijx assisteerde. Also dede het mede in den tachentig-jaarigen oorlog der Vereenigde Nederlanden tegens *Spanjen*. So heeft Vrankrijk *Napels* in sijnen oproer gestijft door den *Hertog van Guise*, als ook *Catalonien*, en den *Prins van Monaco* opgeroyt tegens Spanjen. Op deselve manier heeft het met kracht soeken te beletten de executie van het Testament van *Philips de Groote*, en het huwelijk van *Philips de* I V. met des Keysers dochter, op dat daar door de beyde Huysen van *Spanjen* en *Oostenrijk* niet weder souden vereenigt werden.

En om dat het Duytsche Rijk voor Vrankrijk te formidabel was, heeft Vrankrijk 't selve Rijk in den Duytschen Oorlog ten verderve geholpen, so door sijn eygene wapenen, als die van *Gustavus Adolphus Koning van Sweeden*, dien het daar toe in den jaare 1631. by een Tractaat tot *Bernwald* hadde bekoft, hem in 't jaar gevende 400. *duysent Rijxdaalders*, tot een Armee van 30. *duysent man te voet, en* 6. *duysent te paard.* Ja, dat noch in varsche geheugenis is, de Vorsten *Serini, en Franchepani*, *Nadasti* en *Tattenbach* tot verraad tegens den Keyser opgemaakt, volgens bekenteniss van haare Complicen en Secretaris.

Om

Om de groote vereenigde macht van *Italien* te breeken, heeft Vrankrijk dikwijls deſſelfs Princen en Republijken tegens elkanderen ſo opgehitſt, dat ſy het bedrog eerſt bemerkten, als ſy haar wederzijds geleedene ſchaadens, ſonder eenig profijt, beklaagden. So heeft Koning *François de* I. door ſyne Alliantie met den *Sultan Soliman* de Turken gelokt in *Italien*, die 't ſelve byna geheel verwoeſten; Even op die wyſe heeft Vrankrijk voormaals opgehitſt de *Tartaren* tegens *Polen*, *Bethlehem Gabor Prins van Tranſylvanien* tegens *Keyſer Ferdinand de* II. De *Hertogen van Savoyen* tegens de *Switſers*, en tegens die van *Genua* en de *Heſſen* tegens *Weſtphalen*.

En om de *Zee-Machten* van *Engeland* en de *Vereenigde Provintien*, die Vrankrijks Zee-Macht yder verre overmochten, te verbrieſelen, is het geweeſt de voornaamſte oorſake, dat Engeland tegens het ſelve Nederland in 't jaar 1665, op ongefundeerde pretexten, ſulken wederzijds beklaaglyken en ruïneuſen oorlog begon, gelijk de Engelſche haar naderhand ſulx meenigmaal beklaagt, en den Franſchen Ambaſſadeurs in 't geſicht verweeten hebben.

3. So mengt ſich Vrankrijk door ſijne Ambaſſadeurs en Envoyées, in alle de verſchillen, die tuſſchen de Chriſten Potentaten komen te rijſen, die het gemeenlijk voed en aanſtookt, ondertuſſchen dat het ſich aan yder in 't byſonder gunſtig betoont, en haar allen ſijne Mediatie aanbiet, dan na ſijn sin-uytſpraak doet, terſtond weder de eene of de andere zijde kieſt, en altoos vaardig is, om in troebel water te viſſchen; Gelijk wanneer de Keyſer en de Catholijke Princen van het Rijk in de voorgaande eeuwe met de Proteſtanten in ſonderling verſchil raakten, dat buyten Vrankrijk was, en het ſelve in 't minſte niet aanging, heeft nochtans *Hendrik de* II. eerſt veynſende, haar als Mediateur te willen vereffenen, daar na gekooſen de zijde der Proteſtanten, en by die occaſie het Keyſer-Rijk ontfutſelt, en voor ſich weggeſleept de Biſſchopdommen en Steeden van *Mets*, *Tulle* en *Verdun* met haare Dependentien; Even op die ſelve manier heeft *Louis de* XIII, mede aangenomen de zijde der Proteſtanten in Duytsland, en niet tegenſtaande, dat hy door ſynen Ambaſſadeur opentlijk en ſolemneelijk tot *Frankfort*, *Ulm*, *Heylbron* en elders ſwoer, dat hy in Duytsland niet anders, dan de Vryheyt der Bondtgenooten ſoude ſoeken, onder beloften, Duytsland niet vyandelijk te willen aantaſten, maar alleen hare Grenſen bewaren, en als Mediateur haare verſchillen vereffenen, ſo heeft hy nochtans, (naar gewoonte, op die wyſe ſijn eygen profijt ſoekende,) voor hem na ſich getrokken *Briſac*, het Land-Graafſchap

en mengt ſich in alle verſchillen.

schap van de *Onder-en Boven-Elsas*, en soekt te deser tijd ook noch het Oppergesag over de tien Rijx-Steeden van der *Elsas*, als *Hagenaw*, *Colmar*, *Schletstat*, *Weissenburg*, *Landaw*, *Oberenheim*, *Rosheim*, *Munster in het dal van S^t. Gregorius*, *Keysersberg en Turingheim* met alle haare Dorpen en Dependentien, &c.

op Pretext van Vrede en Eendracht,

4. Het pretext, dat Vrankrijk altijd voorwent, waarom dat het sich mengt in de verschillen van Vreemde Potentaten, is de *Vreede* en *Eendracht*, met welk Lok-aas het selve door veele omleydingen, en verçierde-voorstellingen, de strydende partyen in het net soekt te verwerren, wel wetende, datter niet soeters en aangenaamers den Luyden in de ooren klinkt, daar sy meer na luysteren, als *Vreede* en *Eendracht*. Hier van zijn noch baarblykelyke en varsche exemplen door de Franschen uytgerecht in *Bourgondien*, *Spanjen*, *Mantua*, *de Spaansche Nederlanden* en elders, te veel, om hier te verhalen, alwaar list en bedrog meer heeft uytgewerkt, als ecnig geweld soude hebben konnen doen; Dit is een maxime, die noyt eenig ambitieusen Dwingeland heeft nagelaten, dewelke andere onder sijn geweld socht te brengen.

Vrankrijk is listig in de Kunst van Kuyperie en Corruptie

5. De vyfde en voornaamste regul van het *Intereest der Fransche Koningen* leert haar, dat sy door de vuyle Kuyperyen en Corruptien van andere Potentaten Ministers, Commandanten en Officieren meer voordeels doen, als door de kracht van haare wapenen; Dese kunst hebben sy noyt so vast gehad, als zedert die twee Heylige Vaders *Richelieu* en *Masarin* het Fransche *Intereest* hebben waargenomen, welkers onheylige Les sy volgende, hebben daar door by na alle Heeren-Hoven so vergiftigt, de Raadsluyden, Pensionarissen en Secretarissen door groote sommen van penningen so gecorrumpeert en omgekoft, dat die door ontrou en meyneed den Staat van haare eygene Meesters pericliteeren, der selver secreeten aan haar openbaaren, de goede raadspleegingen vruchteloos maken en deselve haare Meesters tegens haare beëedigde en vertrouste Bond-genoten oprooyen; In somma haare Heeren en Meesters selfs verraden. Hier door hebben sy het *Keyserlijke* en *Spaansche Hof* altijd getroubleert, *Engeland* ontroert, en *Polen* so verwerd, dat het in plaats van vry, by na dienstbaar was geworden, en by na voor een Keur-een Erf-Kroon hadde gekreegen, en uyt Poolsch bykans in Fransch was ontaart, so niet door goet beleyt van den Hoog-Wysen en Voorsichtigen Heer, Baron *Françiscus de l'Isola* Keyserlyken Afgesant, en eenige andere trouhertige, het Poolsche Rijk, by slingerslag, uyt alle die swaarigheeden was gereddert, en desselfs pericul, en der Franschen quade menees

bekent

bekent geworden. Door hulp van dese Les alleen hebben de Fransche in 't jaar 1667. in de *Spaansche Nederlanden* gedaan seer groote en subite progressen. So hebben sy den *Graaf van Clarendon Cancellier van Engeland*, tegens het *Interest* van synen Koning en het Rijk met geld weten te corrumpeeren, daar door hy, geduyrende den Oorlog tusschen *Engeland* en *Nederland*, in 't jaar 1666. en 1667. eyndelijk noch als Verrader van sijn eygen Vaderland, uyt Engeland heeft moeten retireeren naar Vrankrijk, daar hy sich als balling noch onthout. En hoe sy alle omleggende Koningen, Princen en Staaten, ja geheel *Europa* hebben soeken te persuadeeren, om (onaangesien alle haare Alliantien, en beëedigde Verbonden met de Geunieerde Provincien gedaan en gemaakt) tot haar eygen onfeylbaare ruïne met haar tegens deselve aan te spannen en haar te subjugeeren; Als mede, hoe sy veele en verscheyde persoonen van bysondere Qualiteyten in deselve Nederlanden tot meyneedige Verraders en Mineurs van haar eygen Staat hebben weten te soeken en bekopen, sullen wy in de volgende Deelen op diverse plaatsen aanwysen.

6. Gelijk *Spanjen* door geen middel meer is gesteygert tot sijne hooge macht, als door de *Huwelijken* van syne gequalificeerste Ingesetenen aan Vreemde Potentaten, of der selver Kinderen, even so heeft *Vrankrijk* 't selve als een voorbeeld van langen tijd gevolgt, betrachtende het seggen van *Du Plessis*, namentlijk; *Dat de Huwelijken der Princen zijn de Huwelijken van haare Staaten.* Om die reden verkoos *Koning François de* I. tot sonderlinge bevorderinge van sijn *Interest*, voor sijn *Soon Hendrik de* II. ten huwelijk *Catharina de Medicis Hertoginne van Boulogne*, hoewel deselve van elk een wierde geacht de Koninklijke Kroon onwaardig te zijn. En by onse tijd zijn *Vladislaus* en *Casimirus* gebroeders en *Koningen* van *Polen* successivelijk getrout aan *Maria Louisa de Gonsaga Hertoginne de Nevers*, en haaren Veld-Heer *Johan Sobietsky*, nu mede Koning van *Polen* geëligeert, aan *Madame d'Arquin*. *Alphonsus de* VI. *Koning van Portugal*, en naderhand by desselfs leven sijn Broeder *Don Pedro Prince Regent van Portugal* aan *Madame d'Aumale*. *Duc de Cadeval*, zijnde uyt het Huys van *Bregance* aan de *Princesse van Loraine*, Dochter van den Grave van Harcourt. Den *Hertog van Savoyen Carel Emanuël de* II. eerst aan *Francisca de Bourbon* dochter in 't tweede Huwelijk van den Hertog van Orleans, genaamt *Gasçon de France*, en nu aan *Maria Johanna Baptista van Savoyen*, dochter van *Carel Amedeus Hertog van Nemours*, *Cosmus*

en soekt andere Potentaten door huwelijken aan sich te trekken.

de III. *Hertog van Toscanen* aan de *Hertoginne de Valois*. Den *Hertog van Hanover* aan de *Princesse Benedicte Palatine*, en den *Hertog van Mekelenburg* aan de *Princesse Chatillon*. De broeder van den *Keurvorst van Beyeren* aan *Madame de Bouillon*. *Colonne* aan *Marcini*. Des Konings Broeder den *Hertog van Orleans* aan de dochter van den *Keur-Vorst van Heydelberg*. En so in Engeland het *Divortium* ofte Huwelijx-scheydinge gebruyklijk en tolerabel was, meenden de Fransche aan desselfs Koning uyt te trouwen *Madame de Nevres*. So hebben sy mede staat gemaakt, om de *Hertoginne de Guise* te geven eerst aan desen regeerenden *Koning van Sweden*, en daarna aan den *Hertog van Jork*. Behalven noch veele diergelyke huwelyken der Grooten soekt Vrankrijk ook de mindere Familien van andere Potentaten aan sijne onderdaanen, door huwelijken vaster te koppelen, om daar door weg te nemen de antipathie en haat, daar door sich vreemdelingen altijd hebben geoppoſeert aan de Franse desseynen, om by gelegentheyt sijne *Mesures* te vaster te nemen. So heeft *Toscane* alleen wel 43. illustre Familien aan de Franse overgegeven.

'T is remarquabel, dat sodanige huwelijken met de Franse seer selden gelukkig en vreedsaam zijn, maar gemeenlijk qualijk uytvallen, so datter sodanig getroude zijn, die sich selfs scheyden, eenige door den Rechter van tafel en bed gescheyden werden, ja somtijds de huwelyken wel geheel dissolveert, en de vrouwens aan andere gegeven zijn, waar van wy licht eenige exempelen souden geven konnen, maar om den haat van sodaanige Personagien niet op ons te haalen, sullen wy sulx met stilswygen voorby gaan, wel weetende, dat allen den genen die maar eenige geheugenisse van moderne actien en voorvallen hebben, diergelijke exemplen sullen occurreeren.

Fingeert licht Pretensien en Pretexten.

7. Niemand onder alle Potentaten is Vrankrijk gelijk in het opsoecken van verçierde pretensien en valsche pretexten van offensie, waar mede het sich ook so weet te behelpen, dat niemand sijne Calange weet te myden, en so het eenige occasie tot voordeel siet, sal het datelijk op sulk gemaakt voorgeven en schijn van reden of questie maken, of geheel den genen overvallen, wien het meent. Hier van heeft het preuven gegeven tegens den *Paus* wegens *Castro* en *Avignon*; Tegens den *Keyser* wegens de 10. *Rijx-steeden in der Elsas*; Tegens *Spanjen* wegens de *Nederlanden* en het *France Comté*, en tegens den *Hertog van Lotharingen* wegens sijn *Hertogdom*. So bedient Vrankrijk sich tegens het geheele Christenrijk van de *Lex Salica*, zynde

zynde sijn *Emplastrum Empiricum*, waar van dat ook schier niemand bevrijt is, gelijk sulx verscheyde Fransche Autheuren met heele bocken hebben aangeweesen, welke Boeken met Privilegien, en de Autheuren met groote giften en beneficien beschonken zijn, gelijk *Mr. Casan* voor diergelyken Boek door den Cardinaal *Richelieu* is geregaleert met 16. duysent Kroonen, en *Mr. d'Aubery* met seekere Heerlijkheyt.

8. So gebruyken de Fransche groote listigheyt in 't bewimpelen van haare desseynen, die sy baptizeeren met sulke gefabriceerde en gesochte namen, dat deselve niemand nadeelig schijnen te sijn, om daar door in slaap te wiegen alle die het mochte aangaan. Sy meenen niet minder, als 't gene sy uyterlijk vertoonen, hebbende heel andere gedachten, als sy voorgeven. Om dat *Diogenes*, die tot *Athenen* in een Ton woonden, een knapsak droeg, so geloofde een yder, datter maar een weynig *Biscuyt*, een *houten Napjen* en wat *Papieren* instaaken; doch als men die opende, so vondm'er een *Flesjen Riekent water, twee Dobbel-steenen* en de *schilderye van een naakte Venus* in. So vergaapt men sich mede aan der Fransche schijn, die een ander Weesen heeft, als sy vertoont. De onderdrukkinge van den *Hertog van Lotharingen* noemden sy een Broederlyke Correctie; Haare geduyrige sinistre practyken in 't *Duytse Rijk* een Nootsaakelyke Plicht, om te maintineeren de *Vreede van Munster*; Haare quade Menees en verwerringen in *Polen* een Godsdienstige en Christelyke voorsorge, om dat Rijk te voorsien met sodanigen Koning, die machtig genoeg mochte zijn, om dat Bolwerk van 't Christenrijk te beschermen tegens den aanval der *Turken* en *Tartaren*; Als sy in *Vlaandren*, plaats op plaats vyandelijk wegnamen, seyden sy, dat sy maar in possessie namen 't gene haar toequam, waarom dat sy verboden alle hostiliteyten, en preekten niet anders als van haare moderatie, clementie en goedertierentheyt: Als den *Baron de L'Isola* den *Polen* aanwees die geheymste aanslagen van de Franse, om te verkiesen een Koning na haaren sin, riepen sy volmondig uyt: *hy droomt, hy is gek*; Als hy de *Spaansche* verwittigde van het desseyn, dat de Fransche hadden om de *Spaansche Nederlanden* te attaqueeren, so beschuldigde hem *Mr. d'Ambrun*, dat hy socht *Spanjen* tegens *Vrankrijk* op te hitsen; Als hy seyde, dat de Fransche sochten de *Triple Alliantie* te vernietigen, om haar Oorlogen te beter te vernieuwen, noemden sy dat *Bagatelles*; Als hy voorgaf, dat de Fransche toeleyden, om het *Vereenigde Nederland* te attaqueeren, en daar door af te snyden de *Spaanse Nederlanden* van alle

en bedekt sijne Desseynen met aangename woorden

en interpreteert het seggen van andere ten argsten.

alle defenſie, ſo verweet men hem, dat ſulx maar waren ſyne ordinaire kunsjes, om de wereld te troubleeren: Maar de tijd heeft ſyne Prophetien beveſtigt, en waar gemaakt; tot groot nadeel van veele, dieſe te vooren niet wilden gelooven.

De Franſe en houden geen parole

9. De Franſche hebben van alle oude tyden af, ſo lang de hiſtorien van haar mentioneeren, voor eerlijk gehouden 't gene haare Heerſchappye konde voordeelig zijn, ſonder reguard te nemen op *Trou* en *Verbond*, en wel betracht het ſeggen van *Julius Cæſar: Si violandum eſt jus, regnandi gratia violandum eſt*, waar van men oneyndelyke exemplen ſoude konnen bybrengen; Doch om de kortheyt ſullen wy ons alleen vernoegen met het aanwyſen van eenige exemplen, die zedert weynige jaaren voorgevallen, en by ons noch in varſche geheugeniſſe zijn, hoe ſy de Les en Staale Wet van haaren Polityken Leer-Meeſter den *Cardinaal Maſarin*, namentlijk; *Dat een Eerlijk man ſich ſelven geen ſlaaf behoort te maken van ſyne beloften*, ſo wel geobſerveert hebben, dat ſy niet een Tractaat, dat ſy met anderen zedert dien tijd hebben aangegaan, volkomentlijk hebben onderhouden. Want voor eerſt, na dat haaren Koning, by de *Vreede in de Pireneën*, de *Spaanſche Infante* ten huwelijk gekreegen hadde, op deſe twee conditien. 1. Dat de Franſche *Portugal* niet meer ſouden aſſiſteeren tegens *Spanjen*. 2. Dat deſelve Infante met haaren Bruydegom den Koning *Louis* moſte afſweeren al haar tegenwoordig of toekomend Recht tot de Spaanſche Monarchie, of een gedeelte van dien; So hebben de Franſche noch voor de rartificatie van die Vreede den *Marquis de Choupes* bedektelijk na *Portugal* geſonden, om deſelve Kroon te verſeekeren, dat ſy geenſins van intentie waren, om haar te verlaten, niet tegenſtaande dit voornoemde Tractaat; gelijk ſy ook ſtrax, naar het ſluyten van die Vreede, *Portugal* niet alleen hebben geaſſiſteert met Volk, Ammunitie en Geld, maar ook eenigen tijd daarna met het ſelve Rijk publijkelijk opgerecht een Of-en Defenſive Ligue tegens alle haare Vyanden, uytgenomen *Engeland* en *Sweden*, onaangeſien Vrankrijk mede belooft hadde, tegens *Spanjen* niet te ſullen ondernemen, als met communicatie met de Heeren Staaten Generaal. Het heylig afſweeren van de voornoemde pretenſien, hadde even ſo weynig kracht, als het verlaten van *Portugal*; Want ſy kort na de dood van *Koning Philippus dè* IV. met een machtig Heyr-Leger vielen in de Spaanſche Nederlanden, alwaar ſy in korten tijd eenige conſiderable plaatſen wegnamen, en daar en boven ook onvoorſiens overrompelden

pelden het *France Comté* in *Bourgondien*. Dit vuyr wierde gebluſt tot *Aken*, door een nieuwe Vreede-handelinge, alwaar haar om de maat vol te meeten, wierden gelaten alle plaatſen, die ſy in de Nederlanden alree geoccupeert hadden, mits dat ſy het *France Comté* weder ſouden reſtitueeren, gelijk ſy het hadden gevonden. Maar gelijk een vos ſyne liſten en ſchalkheyt niet kan vergeeten, ſo konden de Franſe mede niet nalaaten, om tegens haare beloften, niet alleen alle Fortificatien van Steeden en Plaatſen in *Bourgondien* te demolieeren, maar namen noch daarby alle Ammunitie mede weg, ja ſouden ſelfs de ſout-putten van die Provincie niet geſpaart hebben, indien *Engeland* en de *Vereenigde Provincien* ſulx door kracht niet belet hadden. Sy ſetten na deſe gemaakte Vreede tot *Aken* de Provincien van *Limburg* en *Luxenburg* op hooge brandſchattingen, en maakten weer nieuwe pretenſien op cenige Steeden, die niet minder conſiderabel waren, als die ſy alree weg genomen hadden. Den *Hertog van Lotharingen* hebben ſy binnen 11. a 12. jaaren op 4. diſtincte reyſen gedwongen, tot veranderinge van haare voorige Verbonden, en elke reys bedongen nieuwe voordeelen, en hem ſelfs noch eyndelijk uyt ſijn erflijk Hertogdom gedepoſſideert en verjaagt. Het Tractaat, waar by *Sweden* voor eenige jaaren van de Franſe bedongen hadde 16. hondert duyſent kroonen, hebben ſy door *Mr. de Trelon* belet, dat het niet verſeegelt wierde, en voorts geannulleert, ſonder daar van andere reeden te geven, als: *De Koning verſtaat het ſo.* Volgens Allian- tie waren ſy in den jaare 1666. gehouden met haare Oorlogs-vloot den Vereenigden Nederlanden t'aſſiſteeren tegens de Engelſche, maar die niet quamen, waren ſy, want ſy ſonden deſelve onder gemaakt pretext na Portugal met *Madame d'Aumale*. Hier mede hadden ſy de Staaten wel groffelijk miſleyt, maar de Engelſche kregen geen minder beurt, wanneer de Franſche haar door de Koninginne Moeder wijsmaakten, ja verſeekerden, dat de Nederlanders geen Vloot in Zee ſouden brengen, daar ſy nochtans de Staaten onder de hand aanporden, om met alle mogelyke vlijt haare Zee-macht Zee te doen kieſen, met nieuwe belofte, van ook de haare daarby te voegen, waar op ook ſo wel ſuccedeerde de Attaque op de Revier van *Chattam*, ſonder dat de Franſche een Schip daar by hadden, dat ſy belooft hadden. Door de Vreede van *Breda* waren de Franſche gehouden den Engelſchen te reſtitueeren het *Eyland St. Chriſtoffel* ſo als het toen in ſtaat was, maar in plaats van dien behielden ſy het niet alleen noch vier volle jaaren op beuſelachtige voorwentſels, maar gaven het ſelve (daar toe gedwon-

Exempel daar van in het France Comté.

in de Spaanſche Nederlanden.

in Lotharingen.

in Sweeden.

in de Vereenigde Nederlanden.

in Engeland.

gen zynde,) eyndelijk noch over, naar dat sy door het ruïneeren der plantagien en het rooven en plonderen op de Inwoonders, het Land in so slechten staat hadden gebracht, als of het noyt ware beplant geweest.

en in Orange

Hoe de Fransche *Orange* hebben ingenomen, en tegens de Koninglyke Beloften gedemolieert, is so bekent, dat 't onnodig is sulx met de omstandigheden op te halen.

en allarmeeren gestaadig haare Nabuyren.

10. So hout de Franse Koning altijd in synen dienst een groote meenigte van Ruyters en Soldaten, die hy door het geeven van nieuwe *Patenten* gestaadig van Guarnisoen doet veranderen, en met heele Leegers hier en daar omvoeren en verleggen, waar mede hy niet alleen syne eygene onderdaanen belet te rebelleeren, maar ook aan de heele wereld, insonderheyt aan syne naaste Gebuyren vertoont syne groote Macht, om deselve daar door, als door geduyrige quellingen en dreygingen, sulke vreese aan te jagen, datse genootsaakt worden haar in syne beschermínge te begeven, of haar ten minsten aan syne kant te verklaaren, of so sy haar ten oorlog rusten, om haar door onkosten uyt te putten, of om door sulke ydele en vergeefse omleydinge syner legers haar de vreese voor syne wapens te ontwennen, om haar dan te lichter te overvallen. Hy wacht niet, tot dat hy word getergt, maar hy selfs tergt, provoceert en dreygt dan *Spanjen*, dan *Italien*, dan *Duytsland*, dan *Nederland*, en vertoont syne wapens dan by den *Rijn*, dan by de *Schelde*, dan by de *Maas*, dan by de *Pireneën*, dan by de *Alpes*. Op die wyse emporteert hy sulke Steeden en Provincien in haaren slaap, die voor desen niet wilden swigten voor alle macht haarer Vyanden. Even so heeft hy, eer hy de hand op den deegen hadde geleyt, de voet op den Nek geset van het *France Comté*, het *Hertogdom Lotharingen*, en het *Graafschap Avignon*, sonder dat sich ymand liet vinden, die een woord daar tegens dorst kikken.

Buyten en behalven dese generale Reguls, daar van sich Vrankrijk tegens alle Potentaten en Staaten, sonder onderscheyt, bedient, heeft het selve Rijk particuliere-Reguls van *Intereſt* tegens elk Christen Potentaat in 't bysonder, daar van wy hier wat nader moeten spreeken.

'T sal mede niet onaangenaam, maar tot ons voorgenomen desseyn hoognodig zijn, dat wy hier te gelijk verhandelen, welke de voornaamste Regulen zijn, waar door yder Potentaat in *Europa*, sijn *Intereſt* en Oogmerk, bestaande in de Conservatie en Augmentatie van synen Staat, moet waarnemen.

Dese

Deſe Regulen zijn of *Algemeen* of *Byſonder*. De *Algemeene* raaken yder Staat, ſo meenig'er ook is, en beſtaan in goede Alliantie en Correſpondentien met ſyne Nabuyren en Vreemde Potentaten, in Secrete Correſpondentien door Ambaſſadeurs, Agenten, Conſuls en Spions, in 't onderhouden van Eendracht inwendig in den Staat, in 't protegeeren ſyner onderdaanen tegens alle ongelijk en geweld van Vreemden, en in ſodanige Wetten en Obſervatien, die den Rechten conform, en het Volk ſalutair zijn. De Algemeene Regels van Intereſt

De byſondere Regulen zijn onderſcheyden na de byſondere Conſtitutie van elken Staat. De Byſondere

1. Voor eerſt aangaande *Spanjen*, ſo lang het ſelve Rijk met *Vrankrijk* in Macht eenigſins egaleert, en de een de ander het hooft kan bieden, is ſeker, en lijd geen diſpuyt, dat ſy noyt ſullen gebracht werden tot ſincere intelligentie en oprechte Vriendſchap, waar van word geoordeelt de oorſaak te zijn, dat ſy beyde hebben een en deſelve Intentie, om op te rechten een *Univerſeele Monarchie*. En gelijk *Spanjen* door de goede maneance van ſijn *Intereſt* ſeer voorſichtig, en aan Vrankrijk altijd nadeelig is geweeſt; So heeft *Koning Hendrik de* IV. de eerſte onder allen recht aangeweeſen, hoe dat het *Intereſt van Vrankrijk* daar in principalijk beruſt, dat het in alle poincten *Spanjen* ſo direct moet tegen gaan, dat, waar *Spanjen Ja*, het ſelve *Neen* toe moet ſeggen: Waar uyt dan volgt, dat gelijk de eerſte regul van *Spanjens Intereſt* altijd voor deſen is geweeſt de Proteſtanten ten uyterſten te vervolgen, ſich met haare goederen te verryken, en onder pretext van Religie de Catholyke Staaten met hem doen t'ſamen ſpannen, dat *Vrankrijk* even ſo in 't reguarde van *Spanjen*, altijd voor ſijn *eerſte Regul van Intereſt* heeft gehouden, dat het, aan de eene zyde, aan alle Catholyke Potentaten moſt toonen, wat quaat onder dien Spaanſchen dekmantel verburgen lag, en inſonderheyt aan den *Paus*, hoe ſekerlijk dat hy, nevens alle andere Potentaten, een knecht van *Spanjen* ſoude moeten werden; als *Spanjen* door de ſchatten der *Proteſtanten* verrijkt, de *Univerſeele Monarchie* ſoude oprechten; En dat het aan de andere zyde den *Proteſtanten* in alle voorvallen tegens *Spanjen* moſte aſſiſteeren, gelijk Vrankrijk om ſijn Intereſt getoont heeft aan de Vereenigde Nederlanden, en de Proteſtanten in 't Duytſe Rijk. Maar voor ſo verre *Spanjen* nu veele jaaren deſen Regul van *Intereſt* ten deele heeft naargelaaten, heeft *Vrankrijk* ter contrarie den ſelven ten deele weder aangenomen, ontnemende den *Proteſtanten* in ſijn Rijk de Steeden, die ſy tot haarder

Het Intereſt van Spanjen tegens Vrankrijk, en van Vrankrijk tegens Spanjen

in 't Regard, van de on-Roomſche Religie,

verſekerheyt beſatten, met veele Kerken en Privilegien, waar door deſelve nu ſo zijn geexauthoriſeert en ontſenuwt, dat ſy alleen na de genaden-pijp des Konings moeten danſen. En hoe *Vrankrijk* dit nu ook waarneemt tegens vreemde *Proteſtanten*, ſoekende tegens deſelve nevens den *Paus* ook Biſſchoppen en andere Catholyke Staaten op te royen, ſullen wy in het Tweede deel op ſijne behoorlijke plaatſen omſtandig demonſtreeren.

van de Secrete Correſpondentien,

2. Gelijk *Spanjen* voor ſijn tweede *Maxime van Intereſt* altijd hout, dat het door veele Spions en ſecrete Correſpondenten, de Hooven van andere Staaten doorſnuffele, en der ſelver ſecrete Deſſeynen en Reſolutien verneeme, om ſijne eygene actien daarnaa te reguleeren; Even ſo weet *Vrankrijk* ſich ſo meeſterlijk daar van te bedienen, dat het niemand in die kunſt wijkt, maar veel eer elk een overtreft, 't welk by vervolg mede door exemplen ſal getoont werden.

van 't bywoonen der Tractaten van andere Potentaten,

3 Om dat de Franſche weeten, dat *Spanjen* in haar prejudicie altijd ſijn voordeel ſoekt, als het ſich kan mengen in de Tractaten met andere, of te wege brengen dat het tot Mediateur of Rechter werde geſtelt over de differenten en queſtien, die tuſſchen andere Staaten zijn gereſen, ſo ſoeken de Franſche met alle vlijt 't ſelve altijd ſo te dirigeeren, dat ſy nevens *Spanjen* in alles, ten minſten gelyke portie en ontſag hebben, inſonderheyt ten opſichte van *Italien*, om dat *Spanjen* 't ſelve geheel na ſijn ſin ſoude ſetten, 't en zy de Franſche alleen haar ſulx beletten door verſcheyde Italiaanſche Princen, doch voornamentlijk door de *Hertogen van Savoyen*.

en van ſyne Landen in Eendracht te conſerveeren.

4. Gelijk het een *Algemeen poinct van Intereſt* is voor alle Potentaten, dat haare Ryken en Landen eendrachtig worden geregeert, en met getrouwe Miniſters beſorgt, 't welk voornamentlijk applicabel is op *Spanjen*, welkers Monarchie beſtaat in veele geſepareerde Landſchappen, die door de getrouwheyt van *Vice-Roys* en *Gouverneurs* aan de Spaanſe Kroon moeten gehecht blijven, ſo heeft Vrankrijk meermaals kans geſocht, om te wege te brengen, dat de Spaanſche Monarchie meer als eenen Koning mocht bekomen, dat de *Vice-Roys* en *Gouverneurs* van *Sardaigne*, *Napels*, *Sicilien*, *Milaan*, *de Nederlanden* en *beyde de Indien* ſouverain mochten werden, en dat de Duytſche en Spaanſche Linien van beyde de *Huyſen van Ooſtenrijk* en *Bourgondien* mochten werden geſepareert.

Spanjens Macht

De *Koning van Spanjen* heerſt over meer Ryken en Landen, als oyt eenig Keyſer of Koning heeft gedaan, of noch doet, gelijk *Vaſquius* ſeyt *in præfation: Illuſtr: Controv:* en *Boterus in relat: part:* 2, *l.* 4.

l. 4. Sijn Gebiet rekent *Bodinus lib:* 2. *de Republ: cap:* 2. tienmaal soo groot, als dat van den Turckschen Keyser; *Lipsius de magnitud: Roman: lib:* 1. *cap.* 3. seyt, dat noyt de Roomsche Monarchie, selfs in haar beste fleur, daar by haalen mochte; *Jan Baptista Villalpandus præfation: in Ezechiel:* stelt, dat in de gesamentlyke Landen van de Spaansche Koningen de Son noyt ondergaat, waarom de Portugiesen, by de Regeringe van *Philips de* II. die haar Koning mede was, een *Sphæra Mundi* in haar wapen hebben gevoegt. Om dat dese Landen van het Rijk *Spanjen* wijd en zijds verspreyt zijn, en elk haar bysonder *Bestier van Staat* nodig hebben, daarom moet *Spanjen* in 't reguarde van elk in 't bysonder sijn *Interest* wel overwegen, en onderhouden. En om dat elke Heerschappye heeft so wel sijn Innerlyke als Uyterlyke Vyanden, so moeten de Maximen van Regeeringe tegens die beyde gereguleert zijn.

en Interest in Europa tegens Buyten-Vyanden.

Onder alle Uytheemsche Vyanden, die *Spanjen* hier in *Europa* meest heeft te vreesen, is de *Koning van Vrankrijk* de voornaamste, die, gelijk geseyt is, geen occasie sal versuymen, om *Spanjens* Macht te verminderen, en al syne Landen te contramineeren. Hier tegens dient *Spanjen* sich over al te versorgen met genoegsame Macht en Alliantien. Tot verseker inge van *Napels*, *Sicilien en Sardaigne* tegens *Vrankrijk* en andere buyten Vyanden is *Spanjen* nodig Alliantie met den *Paus* en *Toscanen*. Van *Milanen*, *Final* en *Bourgondien* met den *Keyser*, *Venetien* en *Switserland*: Van *Nederland* met *Engeland* en de *Vereenigde Provincien*, waar toe de Triple Alliantie is opgercht. Het was voor de Spanjaarts verre het beste geweest, dat sy noyt een voet in *Italien* of de *Nederlanden* hadden geset; want voor so verre haare Monarchie daar door is vergroot, so verre is haare Macht vermindert, ook so, dat so veel Koninkryken, die sy beheerschten, niet capabel waren, so veel Machts by een te brengen, om het kleyne Koninkrijk *Portugal* te subjugeeren, welkers macht principalijk in eene Stad bestaat.

en tegens Binnen-Vyanden.

Tegens de Inheemse Vyanden, namentlijk de Rebellen moet *Spanjen* observeeren voor een generale Regul, dat het de Onderdaanen sacht tracteere, en haar niet vexeere met haare odieuse severiteyt, Inquisitie, en ondraaggelyke lasten, sonder dewelke de *Vereenigde Nederlanden* sich *Spanjens* Heerschappye noyt souden hebben ontrokken; noyt soude het *Ryk Napels* so meenigmaal hebben gerebelleert, want dat die Natie sonderling daar toe inclineert, blijkt genoeg uyt haare 28. groote en considerable beroertens, die sy in de tijd

van 466. jaaren heeft aangerecht, onder dewelke twee onvergeelijkelijk en sonder weergaa zijn; De eene is voorgevallen in 't jaar 1570. ter oorsaake van de *Inquisitie*, welke van *Thuanus* in sijne historien wijdloopig word genarreert; De andere in 't jaar 1647. door aanleydinge van een Visscher genaamt *Mas Anjello*, by welkers regeeringe van tien dagen zijn voorgevallen so ongeloofelyke saaken, dat, by aldien sulx by onse eeuwe niet was gebeurt, men het onder de *fabulen* soude reekenen. Aan dese beroerte was de *Cardinaal Mazarin* niet ontschuldigh, die om het Rijk *Napels* weder aan *Vrankrijk* te brengen, *Duc de Guise* met eenige auxiliare Troepen derwaarts sond, welker voorneemen noch wonderlijk wierde gestuyt, hoewel *Sicilien* ter selver tijd mede tumultueerde: Maar om dese Beroerten te prevenieren, en de *Napolitanen* te beteugelen, die als een ongetoomt Paard (dat sy mede in haar Wapen voeren) om de minste prikkeling strax buyten spoor hollen, heeft haar de Koning met dry Kasteelen, als een drydubbelden Kapezoen, seer voorsichtiglijk gemuylbant; Even als *Milanen*, *Antwerpen* en eenige andere Steeden mede gebrilt zijn.

Spanjens Intreft buyten Europa.

Buyten *Europa*, alwaar *Spanjen* verscheyde Koninkryken besit, waar uyt het syne ryke Vlooten, opgepropt met schatten en kostelyke waaren, jaarlijks ontfangt, pleeg het selve Rijk geen Uytheemschen Vyand meer te vreesen, als *Engeland* en de *Vereenigde Nederlanden* om der selve bysondere groote Zee-macht, en daarom voor sijn nootsaakelijkst *Interest* te rekenen, dat het in alle manieren met die twee Staaten mochte bevreedigt zijn. Hierom heeft *Spanjen* ook liever alles willen consenteeren, en den Eysch van haar beyde voldoen, als de vrye Vaart en Negotie op die Landen aan haar toestaan. Maar desen *Louis* is voor *Spanjen* selfs in *Oost-* en *West-Indien* formidabel geworden, sedert dat hy sich ter Zee mede heeft versterkt, Vlooten van Oorloogs-Scheepen toegerust; Eylanden in de *Caribes* verkreegen; De *Tortouges* en de Noord-zyde van *Hispaniola* met syne Onderdanen bevolkt, en een Oost-Indische Compagnie in sijn Rijk opgerecht heeft. Door dese middelen soekt hy *Spanjen* noch t'eeniger tijt te incommodeeren, de een of de ander considerable plaats te ontweldigen, en de inwoonders van *America* tot *Rebellie* en *Factien* te brengen, waar toe goede occasie is, die *Spanjen* vreest, dat noch eens oorsaak sal zijn van sijn verlies van geheel *Peru* en *Nova Hispania*.

De Inwoonders van America zijn

Want de Spaanse Onderdanen in *America* zijn, behalven de Oude *Americanen*, van dryderhande soorte; Of gebooren *Spanjaarts*;

jaarts; Of uyt Spaansche Ouders in *America* voortgebracht, die men *Criolies* noemt; Of die uyt Spaansche en Americaansche Ouders zijn voortgekomen, welke den Naam voeren van *Moulatten*. dryderhande

De gebooren *Spanjaarts* bedienen aldaar alleen de Digniteyten en Officien so in de Politie als in de Kerk, met secluſie van alle andere, die sy met slaafachtige dienstbaarheyt onderdrukken. Gebooren Spanjaarts.

De *Criolies* overtreffen de Spaansche verre in getal, maar om dat sy onwaardig geacht worden tot eenige digniteyt, zijn sy tegens de *Spanjaarts* met sulken onverſoenlijken haat ingenomen, dat, indien sy gelegentheyt sagen, aan alle *Europiſche Natien* vryen acces souden helpen bevorderen, als sy daar door maar de oppreſſie der *Europiſche Spanjaarts* mochten ontgaan. Criolies

De *Moulatten* die niet anders als slaaven worden getracteert, souden haar, sonder twijffel, mede voegen aan de zyde der *Criolies*. en Moulatten.

Het Duytsche Keyserrijk is het voornaamste, dat de Franſche Koningen altijd hebben getracht onder haar te brengen, wel weetende, dat, so sy het selve mochten so absoluyt en souverain, gelijk sy Vrankrijk regeeren, haar, na menschelyke apparentie, geen wereldsche macht soude konnen van hun Desseyn beletten, als het welke in sich selven is seer wijd, groot en vruchtbaar, grensende aan de *Ooſt-Noord-* en *Adriatiſche Zeën*, verdeelt met verscheyde groote Navigable Rivieren, en voorsien met veele groote en volk-rijke Steeden, dat voor outs altijd is geweest een schrik van de Romeynse Monarchie, en alhoewel het van de Romeynen over de 200. jaaren is bestreeden, doch noyt geheel overheert, so heeft het eyndelijk het beste deel van het oude Roomsche Rijk, namentlijk *Italien*, *Gallien*, *Hiſpanien* en *Africa* selfs noch onder sich gebracht. Doch naderhand is 't selve Rijk so verdeelt, dat het van over de dry hondert Souveraynen tegenwoordig word geregeert, die den Keyser wel erkennen, als een Hooft van haar gekoren, doch sonder Macht over haar, voerende den Titul van Roomsche Koning en Keyser, daar hy doch aan *Romen* niet eygens heeft. Wegens haare Superioriteyt gebruyken sy een gemeen *Axioma Politicum*: PRINCEPS IN SUO TERRITORIO IDEM POTEST, QUOD IMPERATOR IN IMPERIO. *Carpz. I. de Leg: Reg: Germ. Sect. 13. & cap. 13. sect. 6.* Om welke reden Keyser *Maximilian de* I. seyde; dat hy was een Koning der Koningen. De Macht van Duytsland.

Het gemeene *Intereſt van Duytsland* is niet anders, als een *gemeene Eendracht* van desselfs gesamentlijke Leeden, waar door het sich volkomen kan verseekeren tegens *Vrankrijk* en den *Turk*, zijnde Het generale Intereſt van Duytsland

de desselfs eenigste Vyanden van consideratie, daar ter contrarie syne Tweedracht is een sieckte, die sijn dood en ondergang sekerlijk verhaast en medebrengt.

welkers Vyanden zijn de Franse en de Turken.

Om dat dit Rijk tweesins word geregeert, ten deele door den Keyser, en ten deele door de Keur- en Rijx-Vorsten, so is het *Interest* daar van mede tweederhande.

Het Interest van den Keyser is,

1. Behalven dat het *Interest van den jegenwoordigen Keyser*, (als zijnde de 14. uyt het *Huys van Oostenrijk*, die het Duytsche Keyserrijk hebben geregeert, welk Huys met *Spanjen* nu al lange jaaren door onderlinge huwelyken in seer nauwe Vriendschap en Alliantien heeft geleeft) met het *Interest* van Spanjen, in 't reguarde van *Vrankrijk* geheel en sonder onderscheyt overeenkomt, so hebben de Keysers altijd voor haar eygen *Interest* gehouden, dat sy het Duytsche Rijk met meerder authoriteyt mochten regeeren, om met gesaamentlyke Macht van dat groote Rijk uyt te voeren alles na haaren wensch. Hier van hebben sy een begin gemaakt na de groote *Victorie by Praag* op den *Witten Berg*, en souden sonder twijffel haar desseyn volvoert hebben, ten zy Vrankrijk sulx, door den Victoricusen Sweetschen *Koning Gustavus Adolphus*, belet hadde.

om het Duytse. Rijk met meerder authoriteyt te regeeren.

waar tegens direct strijt het Interest van de Rijx-Vorsten.

2. Het bysonder *Interest van de gesamentlyke Keur- en Rijx-Vorsten*, als ook de *Rijx-Steeden* strijd direct tegens 't voorige Interest van de Keysers, om dat sy soeken, voor eerst te behouden haare volkomene liberteyt en vrye Regeeringe, die sy vreesen, dat haar de Keysers mochten ontrekken. En om dat pericul van des Keysers dessеynen te ontkomen, soeken eenige van haar den titul van Keyser te mortificeeren, en als de *Princen van Italien* elk voor haar, sonder een gemeen Hooft te regeeren, 't welk Vrankrijk met het spendeeren van veel geld, op de Waal van desen Keyser *Leopoldus* tot *Frankfort* geern hadde te wege gebracht, indien hy niet door seker Incident daar van was verstoken geworden, anders soeken sy den Keyser onder haar te vernederen, dat syne Macht precair, en de haare absoluyt en independent mochte zijn.

die het Huys van Oostenrijk soeken te vernederen.

Ten-tweeden houden veele Rijx-Vorsten voor een poinct van haar *Interest*, dat sy de Keyserlyke Digniteyt het Huys van Oostenrijk moeten ontrekken, (het welke desselve bykans als Erflijk besit) en te wege brengen, dat de Principaalste van haar (dewelke sullen vermogen hebben, dat sy de sumptuese *Keyserlijke Majesteyt* konnen representeeren, en desselve met het swaart in de vuyst beschermen) mede by beurten tot Keysers werden geëligeert. Hier op drijft *Vrankrijk* mede

mede aan, soekende hem selven, of ymand anders daar toe te bevorderen, die van syne *Cabale* is; Gelijk hy op de laatste Keyserlyke Waal mede tenteerde, 't welk noch in versche gedachtenis is van veelen.

3. Moeten sy wel voorsien, dat de meerdere den mindere niet onderdrukke, op dat sy daar door den Keyser of een ander geen occasie geven, om door haare Mediatie of eenzijdige assistentie haar beyder vermogen te verminderen, of andersins haar voordeel te soeken. Die de Onderlinge Eendracht moeten behertigen

4. Om dat de verscheydenheyt van Religie onder de Leeden van Duytsland sulken haat en verbitteringe veroorsaakt, dat de eene de ander door jalousie niet te veel vertrout, insonderheyt om dat sy wederzijds door haar selfs, en door de Geestelyken haare *Cabale* altijd soeken te sterken, en op te hitsen tegens malkanderen, als ook, om dat het oogmerk der Keysers altijd is geweest, de Macht der *Protestanten* te infringeeren so veel mogelijk is; So is voor den *Protestanten* hoognodig, niet alleen een onverbreekelyke Ligue onder malkanderen, en principalijk tusschen *Saxen*, *Brandenburg*, *Palts*, *Bronswijk*, *Lunenburg* en *Hessen*, maar ook buytenlandsche Correspondentie en Alliantie, voornamentlijk met *Sweden*, *Denemarken* en de *Geunieerde Provintien*. Intereest der Protestantsche Vorsten

Om dat dese wederzijdsche *Interessen* seer strydig en irreconciliabel zijn, heeft *Vrankrijk* te beter occasie, om aan wederzyden sijn *Intereest* te bevorderen, dat het ook wel waarneemt. Want om dat desen Keyser meest door de Rijx-Stenden regeert, die meerendeels meer haar particulier profijt, als de gemeene welvaart beoogen, so weet Koning *Louis* eenige der selven door syne goude *Louisen* so verre te verleyden, dat sy hem alle secretessen openbaaren, en alle saaken soeken te tardeeren, die op het tapyt gebracht werden, en korte resolutie vereyschen, waar door het respect en authoriteyt der Rijx-dagen tot sodanigen form gebracht zijn, als men 't nu vast hout in het *Capitolie*, alwaar den Raad en het Volk, dat jammerlijk overblijffel van die groote en woeste *Monarchie* van *Romen* ook noch hedensdaags, (maar God weet hoe) regeert en gouverneert. So hebben de Duytsche Stenden jaaren toegebracht met het delibereeren op het hoognodige Poinct van de *Securiteyt van het Rijk*, en noch nauwliix daar op gerefolveert; waar door sy uyt haare Rijx-dagen *Rijx-Eeuwen* maken, niet eens denkende, wat *Christus* antwoorde aan de *Joden* en *Romeynen*, als sy hem de Rijx-Munt vertoonden; Namentlijk, dat 't Beeld en Opschrift van die Munt, so niet een tegenwoordige, doch eene toekomende knechtschap voorbeelde. Hoe Vrankrijk sijn Intereest waarneemt omtrent den Keyser.

en omtrent de Vorſten van 't Rijk,

En om dat de Keur-en Rijx-Vorſten, als ook de Rijx-Steeden door den laatſten Duytſchen oorlog ſo geruïneert zijn, dat ſy noch ſwaarlijk tot haar verhaal konnen komen, en om dat ſy by deſe bedurvene Eeuwe door ſtaatſucht en overdaat veel meer conſumeeren, als hare jaarlijxſe inkomſten opbrengen, waar door ſy altijd ten achteren teeren, noyt by na yets in voorraad hebben, en daarom door jalouſie en misvertrouwen tegens malkanderen gepreoccupeert zynde, de een d'ander vreeſt, ſoekt elk ſich door Alliantien en Correſpondentien te verſeekeren, waar door Vrankrijk kans heeft, om door ſijne Macht en Geld de Rijx-Vorſten altijd verdeelt te houden, en eenige van haar aan ſyne zyde te trekken; want hy der ſelver troupen punctueel betaalt, en belooft haar part en deel in ſyne te doene Conqueſten, op dat ſy geen pretext hebben te veranderen van ſentiment en partye; Door welke ſeparatie het Duytſche Rijk als onder de voet word gehouden. *Diſcordia enim res maximæ dilabuntur.* Op die manier ſoekt Vrankrijk met alle kracht den *Deauphin* haar te obtrudeeren tot Rooms-Koning, en daar na tot Keyſer, pretendeerende daar toe gerechtigt te zijn, gelijk ſulx verſcheyde Franſche Autheuren met heele *Volumina* hebben ſoeken te juſtificeeren, gebruykende daar toe dit principaal argument: *De Domainen en Winſten der Souverainen mogen van de Kroonen niet vervreemd noch verwaarlooſt werden*; *Het grootſte deel van Duytſland is de Patrimonie, en 't Out Erfdeel der Franſche Koningen.* (Want *Carel de Groote*, ſeggen ſy, heeft Duytſland beſeten als Koning van Vrankrijk, en niet als Keyſer, en by gevolg, als een Domaine) *Ergo.* Op welke fundamenten ſy pretendeeren, dat alle Vorſtendommen van *Duytſland* het *Patrimonie* zijn van haaren Koning, dat hy abſoluyt Patroon van 't Rijk is, en dat men ſijn Rijk niet anders moet bepaalen, dan met den *Ocean* en den *Heemel*, gelijk *Mr. d'Aubery*, die woorden heeft durven ſchryven, en voor de wereld uytgeven.

dien hy ſijnen Soon ſoekt te obtrudeeren tot Keyſer,

waar tegen maar een middel is,

Indien de geſamentlyke Rijx-Vorſten en Steeden der Franſchen deſſeynen niet breeken met haare confederatie, ('t welk het eenigſte middel van haar behout is) ſo ſullen ſy ſekerlijk metter tijd noch geraaken in haare dienſtbaarheyt, even gelijk de Grieken haare vryheyt verlooren, om dat ſy met vereenigde krachten den *Koning Philippus* niet en verdreeven, maar om dat de eene van hem overredet zynde, den aanſchouwer was van des anderen ondergang.

maar geen tot volkomene Reformatie van

Tot de volkomene Reformatie van het *Duytſche Rijk* is geen apparentie, hoewel die wel te wenſchen was; Want men ſedert het jaar 1521, ſo heevig daar over heeft gediſputeert, en by verſcheyde conferentien

rentien op byſondere Byeenkomſten en Rijx-Vergaderingen daar over ſo ſeer gedelibereert, tot dat men eyndelijk deſelve Reformatie heeft vertrout aan 't Swaard, en het bedriegelyke Lot des Oorlogs, waar door ſy mede niet heeft konnen verkreegen, noch het *Duytſche Rijk* tot ſijn oude Luyſter herbracht werden; Want, gelijk een lichaam door ſijn ouderdom en quynende ſiekte afgeſlooft, en van krachten uytgeput zijnde, door geen kunſt, of middel, 't en zy door de lang vergeefs geſochte Univerſele Medicijn of *Panacæa*, kan herſtelt worden tot ſyne voorgaande geſontheyt en ſterkte; Even ſo is het met alle Ryken, dewelke deſelve veranderinge onderworpen zijn, als de Menſchen. En daarom ſchijnt den arbeyt vergeefs te zijn, om ſulx tegens den Loop der Natuyre uyt te werken, voornamentlijk nu het Lichaam van 't Duytſche Rijk in veele ſtukken is geſcheurt. het vervallene Duytſche Rijk.

'T is ſeer notabel, en ſchijnt te ſtryden tegens alle Polityke gronden, dat de *Turken*, die de formidabelſte Vyanden van *Duytſland* zijn, noyt beoorlogen den *Keyſer*, als *Duytsland* in vyer en vlam ſtaat, maar altijd, als het in ruſt en vreede leeft. Dit is een ſecrete en ſolide reden van het Turkſche *Intereſt*, dat den *Caimacan* of Stadhouder des Turkſen *Sultans* tot *Conſtantinopel* eens te kennen gaf aan ſekeren Ambaſſadeur, vergelykende *Duytſland* by een dicht beſlooten boſcage, waar door ſy niet ſouden konnen breeken, ten zy de Chriſten door haare Oorlogen het ſelve boſch om verre gehouwen, en voor de *Turken* een weg daar door gebaant hadden. Daar toe ſo vreeſen de *Turken*, dat ſy door haare aankomſt de oneenige en ſtrydende Chriſten waapens ſouden vereenigen, en die geſamentlijk op haaren hals haalen, de welke ſy ſwaarlijk ſouden konnen reſiſteeren. 'Conſideratie wegens de Turken.

Italien (dat de Roomſche Monarchie heeft conſiderabelder gemaakt, als eenig ander deel van *Europa*) om dat het door de middelandſche Zee, en de hooge *Alphiſche Gebergten*, genoegſaam verſekert is tegens alle buytenlandſche Macht en Geweld, ſo het in ſich ſelven vereenigt, en buyten Inlandſche Beroerten of Oorlog blijft, en om dat het ſich van de Heerſchappye der Keyſeren heeft ontlaſt, en in verſcheyde vryе Staaten verdeelt, ſo heeft het altijd voor ſijn *Eerſte en voornaamſte Regul van ſijn Intereſt* gehouden, dat alle deſſelfs *Princen* en *Republijken* voornamentlijk ſoeken te onderhouden een generale Eendracht en ruſt, dat de een de ander niet overheerſchte, maar ter contrarie, dat ſy onder haar alleen, ſonder buytenlandſche hulp of Mediatie alle onluſten in haar geboorte ſoeken te ſmooren, die der mochten komen te ryſen, dewijl onder haar geen Oorlog ſoude konnen Het Intereſt van Italien beſtaat in

1. Eendracht van deſſelfs Princen.

nen ontstaan, of de *Keyser*, *Vrankrijk* en *Spanjen* souden haar terstont daar in mengen, en onder pretext van de verschillen te willen vereffenen, deselve vermeerderen, mits de eene of de ander zyde kiesende, of als *Mediateurs* na haaren sin uytspraak doende. Daar en boven, by aldien in Italien eenige Oorlog ontstont, soude het niet buyten pericul zijn, of daar souden onrustige Geesten opgewekt worden, die nu noch in diepen slaap liggen; want die Natien, insonderheyt de *Napolitaanen* seer licht tot oploop komen.

2. En dat het sich rond om beslooten houde.

De *Tweede Regul van het Interest van Italien* is, dat het aan geen vreemd Potentaat eenigen acces of toegang verleene, maar sich selfs, so veel mogelijk, rontom beslooten houde voor alle *Trans Alpinische Natien*; want so meenigmaal de Duytsche of Fransche over de *Alpes* zijn komen, beefde geheel *Italien* uyt overdenkinge alleen van voorgaande exempelen. Wat wasser schrikkelijker als de spolie van *Romen* in 't jaar 1522. als de Duytsche, en Spaansche het hadden ingenoomen? En als de Keyserschen in 't jaar 1629. *Mantua* hadden overwonnen? De Vyanden, die op *Italien* loeren zijn de Groote *Turk*, de *Keyser*, de *Fransman* en de *Spanjaart*. De *Turk*, die daar van afgescheyden is door de Zee en de *Alpes* kan uyt *Italien* licht gehouden werden door gemeene Eendracht; Te meer, dewijl niemand van de Italiaansche Princen of Republyken sich met hem sal verbinden tot nadeel van het gemeene *Interest* van *Italien*, om de bysondere verscheydenheyt van Religie en Politie. De Keyser is uyt Naa-wee van de voorige Oorlogen, en wegens de verdeeltheyt van Duytsland nu niet in poituyr, om andere Landen, insonderheyt *Italien* te conquesteeren, waar in hy niet eene Fortresse in besettinge heest. Maar om dat de *Fransche* nu in *Italien Pignorol* besitten, en het *Prinsdom van Monaco* in haare bescherminge hebben genomen; En om dat de *Spanjaarts* de twee uyterste punten van *Italien* beheeren, als het *Koninkrijk Napels*, en het *Hertogdom Milaan*, waar by noch komt het *Marquisaatschap van Final*, en in *Toscanen* de Steeden van *Telamona*, *Porto Hercolo*, *Orbitello* en andere meer, die genaamt werden: *Il stato delli Presidij*, als ook de Eylanden van *Sicilien* en *Sardaigne*, daar en boven noch Scherm-heeren zijn van de *Republijk van Luca*; So stryden dese twee partyen elk om het seerste, om de *Balance van Italien* aan syne zyde over te haalen, door desselfs *Princen* en Staaten aan sich te trekken, welker gemeen *Interest* daar tegen is, om *Vrankrijk* en *Spanjen* te balanceeren, en sich niet van malkanderen te separeeren, maar dat yder van haar

De Vyanden van Italien zijn: De Groote Turk,

De Keyser,

De Koning van Vrankryk, en de Koning van Spanjen.

Generaal Interest van de Italiaansche Princen

een

een paſſagie openhoude, waar door ſy tegens de dreygende Macht van een der ſelver konnen geaſſiſteert werden, en behouden blyven. Hier toe is haar tegens *Vrankrijk* niet noodiger als Alliantie en Aſſiſtentie van den *Keyſer* en *Spanjen*, die *Vrankrijk* op verſcheyde plaatſen en manieren van ſijn deſſeyn tegens *Italien* konnen diverteeren. En tegen *Spanjen* dient haar voornamentlijk Alliantie en aſſiſtentie van den *Koning van Vrankrijk*, (die ſich ſelfs aſcribeert den titul van *Protecteur der Italiaanſche Princen*) en dat om twee reden: Ten eerſten, om dat Vrankrijk *Italien* naby gelegen en commodieus is, om het ſelve te Land en te Water te aſſiſteeren: Ten tweeden, om de Uytnemende groote macht, die dat Rijk in korten kan bybrengen. En al hoe wel geen van beyden tot aſſiſtentie van *Italien* mochte werden verſocht, ſo ſullen ſy beyde, om haar eygen *Intereſt* altijd die occaſie wel waarnemen, om met allen vlijt de aanwaſſende macht van den anderen te ſtuyten.

tegens Vrankrijk.

en tegens Spanjen.

In deſe twee regulen beſtaat het gemeene *Intereſt* van geheel *Italien*, dewelke elke Prins en Staat van dien moet ſoeken te obſerveeren, hoewel yder apparte regeeringe ſijn byſonder en eygen *Intereſt* ook heeft.

De eerſte Regul van het *Intereſt* van den *Paus* is altijd geweeſt, om de mogentheyt van het wereld-dreygende *Spanjen* te verminderen, ſo lang *Spanjen* noch in ſijn volle fleur, en een ſchrik voor alle ſijne Nabuyren was, want den *Kerkelyken Staat* leyd den *Spaanſen Koningen* ſo wel gelegen, dat indien ſy niet ſchroomden den *Paus* te weygeren ſijn behoorlijk reſpect, en in plaats van hem te maintineeren, en te defendeeren, hem wilden ruïneeren, ſouden ſy ſijn gebiet in 't korte hebben konnen overheeren, en op die manier immediatelijk combineeren 't gene ſy in *Italien* ſeparatelijk beſitten; Maar nu *Spanjen* is ontſenuwt, en van ſijn groote concepten en deſſeynen gefruſtreert, heeft de *Paus* het ſelve Rijk ſo ſeer niet meer te vreeſen, als wel *Vrankrijk*, dat nu voor hem ſo formidabel is, als oyt *Spanjen* is geweeſt.

Het Intereſt van den Paus tegen Spanjen.

Waarom de Paus Vrankrijk moet vreeſen:

1. Want voor eerſt, wat aangaat de *Pauſelyke Authoriteyt*, die gebruyken of misbruyken de *Franſche Koningen* puyr na haar welgevallen; Wantter geen Chriſten Koningen den *Pauſelyken ſtoel* meer hebben omverre geſtooten en weder opgerecht, als de *Gallen* en *Franſche*.

2. Kan *Vrankrijk* door ſijne Zee-macht, ſonder veel tegenſtand, het *Scheepjen Petri* verpreyen, en onverwacht aan boort klampen, als het hem belieft.

3. Om aan het gebiet van den *Paus* nader te sijn, maakt *Vrankrijk* niet alleen specieuse pretensien, maar ook groote Rodomontados, om den *Hertog van Parma* in de possessie van *Castro* tegens den *Paus* te maintineeren, waar uyt het den *Paus* altijd soude konnen doen allarmeeren, daar door sijne middelen consumeeren, en hem na sijn begeeren aantasten.

4. Laat Vrankrijk niet na alles te contribueeren, wat dienen kan, om met den Grooten *Hertog van Toscanen* nauw geallieert te zijn, om dat uyt dat Hertogdom, behalven *Castro*, verscheyde immediate passagien zijn na het Pausselijke Gebiet.

5. So quelt *Vrankrijk* den *Paus* geweldig met het formenteeren der *Factien tusschen de Cardinalen*, gelijk hy nu doet tusschen de *Crequi* en de *Corsi*.

6. So staat het puyr in de macht van den *Fransschen Koning*, om den *Paus* het *Graafschap Avegnon* te laten behouden, of te ontnemen, gelijk in 't jaar 1662. bleek, toen het Rescontre binnen *Romen* was voor gevallen tusschen de *Corsi* van den *Paus Alexander de* VII. en de dienaars van *Duc de Crequi*, Extraordinair Ambassadeur van *Vrankrijk*.

Het vordere Interest van den Paus.

Om het vordere *Interest* van den Pausselijken Staat te conserveeren, is voor al hoognodig, dat de Authoriteyt van den *Paus* by alle Rooms-Catholijke Potentaten en Staaten ongekreukt en ongeschent blijve, en so ymand van haar die vilipendeert, dat deselve door sijnen Kerklijken Ban en Excommunicatie werde ingetoomt, 't welk beyde niet beter bevordert en geexecuteert kan werden, als door de *Geestelijkheyt* en *Clerisey*, die door het geheele Christenrijk verspreyt zijnde, daar op alleen toeleyt, om door het conserveeren van die Authoriteyt haar selfs mede te maintineeren. Maar op dat de *Pausen* tot nadeel van den Kerklyken Staat niets machineeren en ondernemen, dient voor al belet te werden, dat haare Vrienden niet te seer geavanceert en verhoogt werden; Tot welken eynde de Onderdaanen van den Kerkelijken Staat dijkmaals in publique Schriften en Boeken hebben gewenst, dat den *Koning van Vrankrijk* derwaarts een Armée wilde senden, om haar te verlossen uyt de Tirannie en Insolentie van de Pausselijke Neven, die haar brengen in de grootste miserie van de wereld.

Opkomst van Venetien,

De *Republijk van Venetien* heeft beginnen op te rijsen, wanneer de *Roomsche Monarchie* daalde, en de *Hunnen* onder *Attila*, geheel *Italien*, dat toenmaals de Koningin van de Wereld was, door moorden, branden en rooven verwoesten, en in Ysere banden kluysterden,

sterden, waar door de voornaamste geslagten op de naaste Eylanden als in den schoot van *Neptunus*, den alvernielenden brand ontweeken, alwaar sy door het ongeval en ruïne van andere Steeden, de eerste fondamenten leyden van haare onvergelijkelyke Stad, dewelke seer langen tijd is geweest de eenigste Koopstad van de Wereld, en Pakhuys van allen rijkdom. Dese Republijk hout voor de *eerste regul van haar Interest*, dat sy niets nalaate, waar door alle omleggende Potentaten konnen onderhouden werden in geduyrige partyschap, oneenigheyt en Oorlog, om dat deselve haar, gelijk alle de andere Republijken haaten en vervolgen wegen haare heerlyke situatie, veelhoofdige Regeeringe, en deftige maniance van haar *Interest*; waar door sy boven alle andere Staaten heeft gefloreert, en haare Vryheyt ongekreukt geconserveert ruym twaalf hondert jaaren, zijnde sedert die tijd, ('t welk remarquabel is) noyt verandert van *Religie*, noyt van *Politie*, noyt in *Authoriteyt*, noyt in *Gedaante*, weynig in *Macht*, en by verloop van so veele hondert jaaren gebleeven deselve en sodanige oude Magt, als sy in haar kindsheyt was, sonder eenig rimpel of kreuk van bejaartheyt en verval te toonen. Men kan ook geen beter voorbeeld van een volmaakte *Republijk* stellen, als de selve, om dat sy al het goede striktelijk observeert, 't welk men maar met gedachten kan begrypen, dat het haar voordeelig kan zijn, en om dat alle desselfs Actien worden gereguleert niet na eenig Eygen Voordeel, maar alleen tot het Gemeene Best. En daarom schijnt, als of de *Majesteyt* van het *Oude Romen* daar noch reslideert, voornamentlijk als men eens gedenkt, hoe dat die *Republijk* van elk een verlaten zijnde, alleen de groote Macht der *Turken* 24. *jaaren* heeft tegengestaan, en *Candia* niet alleen so lang gedefendeert, maar ook hoe sy door het inneemen van het *Eyland Tenedos*, selfs *Constantinopel* deede beeven, als ook de meeste Turksche Kusten en Eylanden in de Middelandsche Zee onder contributie brengen, en hoe sy den *Keyser van het Ooslen* meer als eens, en den *Paus* tweemaal in haare Stoelen heeft herstelt. Om welke reedenen hoe andere Republyken haar gelijkformiger zijn, hoese volmaakter geoordeelt werden; so isser onder allen geen, die haare *Maximen* meer navolgt en aangenomen heeft, als de Stad *Neurenberg*, 't welk daarom ook boven andere Steeden floreert, niet tegenstaande het omvangen is met seer dor en onvruchtbaar land, en ontrijst is van alle Scheepsvaart.

desselfs eerste Regul van Interest.

hare Heerlijkheyt en macht.

Ten tweeden, om dat voor *Venetien* niet sumptueuser en nadeeliger kan zijn, als een Oorlog met den Turk so te water als te land; en ter

Tweede Regul van 't Interest van Venetien.

ter contrarie, niet voordeeliger als een vaste en onverbreekelyke Vreede met den selve; (dewijl de Turken byna noyt buyten Oorlog zijn tegens het Christenrijk, waar door de *Keyser*, *Spanjen* en *Vrankrijk*, die *Venetien* alleen intimideeren, worden geraakt, of ten minsten geallarmeert) so moet *Venetien* geen kosten en moeyten spaaren, om met den selven nauw geallieert en bevreedigt te zijn.

Derde Regul van 't Intrest van Venetien.

Ten derden, om dat de *Pausen* altijdt hebben getracht die *Republijk* te onderdrukken, die alleen oorsaak is, dat de *Pausen* in de *Venetiaansche Golf*, en *Middelandsche Zee* na haare phanthasie niet domineeren, en die haar *Interest* tegens de Pauselyke Bullen vast staande houd, gelijk sy in 't jaar 1605. met de wapenen *Paulus de* V. dwong, dat hy haar weder voor Lidmaaten van de *Kerk* moste aanneemen, die hy te vooren onwaardiglijk hadde geexcommuniceert; so hout sy daarentegen voor haar vast *Interest*, dat sy op alle manieren der *Pausen* macht bepaale, dat die tegens haar niet te groot werde.

Interest van Genua.

waar op pretensie maken Vrankrijk,

De *Republijk van Genua* heeft met de *Republijk* van *Venetien* om haare absoluyte conformiteyt een en het selve *Interest* tegens haare Nabuyrige Potentaten; Als *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Savoyen* en *Toscanen*, welke vier op haar pretendeeren, of haar ten minsten suspect zijn. *Vrankrijk* maakt pretensie, om dat *Genua* sich in 't jaar 1390. wegens de *Factien van de Guelfi* en *Gibellini*, als ook de *Spinolæ en Aurii*, in de bescherminge van *Carel de* VI. hadde begeeven, en om dat *Lodewyk de* XII. en *François de* I. *Genua* hebben overwonnen gehad, hoewel sy het niet lang hebben behouden; want *Genua* door *Keyser Carel de* V. den *Fransschen* in 't jaar 1522. weder wierde ontweldigt, en van *Andreas Aurea* in een nieuwe Republijk gereformeert, die daarom een Vader des Vaderlands wierde genoemt. *Spanjen* is haar suspect, wegens het *Marquisaatschap van Final*. Den *Hertog van Toscanen* wegens de *stad Serezana*, en het *Eyland Corsica*, om dat het selve voor desen onder *Pisa* sorteerde, dat *Toscanen* toekomt. Den *Hertog van Savoyen* wegens de *stadt Savona*, voormaals een vermaarde Republijk, die de *Genuesen* nu beeerschen, welkers Haven sy gestopt en gesloopt, en de negotie van daar aan haar getrokken hebben. Hierom is het principaalste oogmerk en *Interest van Genua*, dat het met elk Potentaat leve in volkomene Vriendschap en Vreede, dat het niet door nieuwe conquesten sijne macht verder uytbreyde, maar gelijk alle hedendaagse Republyken, sich met sijnen tegenwoordigen Staat vernoegt houde; Daar uyt volgt, dat het geen offensive

Spanjen,

den Hertog van Toscanen en die van Savoyen,

moet sich beneerstigen op Vreede.

Oor-

Oorlogen beginnen moet, maar sich alleen dapper en genereus defendeeren tegens alle syne Vyanden, gelijk het nu betoont heeft tegens *Savoyen*, dat wy hier na in 't Derde Deel verhandelen sullen.

Het Interest van Savoyen.

Den *Hertog van Savoyen*, die door het besitten der nauwe passagien en diepe Valleyen in de *Alpes* is als een Portier van *Italien*, brengt sulken Gewicht aan de *Balance van Italien*, dat als hy sich aan de *Fransche* of aan de *Spaansche zijde* begeeft, de schaal altijd na sich overhaalt; Maar om dat hy tegens *Spanjens* macht in *Italien* by na egaleert, dat met alle mogelyke vlyt altijd heeft getracht *Piemond* met *Milanen* onder sich te vereenigen, en daar door *Italien* wetten te stellen; So hout hy voor sijn voornaamste *Regul van sijn Interest*, dat hy niet licht de Vriendschap van *Vrankrijk* verlaate, waar door hy tegens *Spanjen* niet alleen geheel verseker blijft, maar *Vrankrijk* dan ook niet heeft te vreesen, 't welk hem anders in korte tijd soude konnen overmeesteren, gelijk de *Savoyarts* dit genoeg tot haar leetwesen door ervarentheyt hebben geleert, als *François de* I. *Hendrik de* IV. en *Lodewijk de* XIII. geheel *Savoyen* in korten tijd als een blixem hebben afgeloopen, hoewel het om de steilte der bergen en beslooten nauwe passagien onmogelijk scheen, 't en zy *Vrankrijk* hem selfs te na quam, voornamentlijk nu het *Pignorol* in heeft, want hy dan niet, als door *Spanjen* soude konnen subsisteeren.

Het Interest van Toscanen

Den *Hertog van Toscanen* heerst in 't midden van *Italien* so veylig, en rondom door de Natuyr en kunst versterkt, dat sijn Gebiet van uyterlijk geweld te land, of te water qualijk kan aangedaan werden, gelijk het nu al over de hondert jaaren in Vreede en Voorspoet sodaanig heeft gerust, (behalven dat het somtijds met den *Paus* oneenig is geweest) dat hy onder alle Princen de gelukkigste mag gerekent werden; Want hy is met het syne te vreeden, en aanschout de furien en onlusten van andere in groote gerustheyt; Maar om dat desen *Cosmus de* III. vreest t'eeniger tijd de macht van *Spanjen* uyt die Steeden en Plaatsen, die *Spanjen* in sijn Hertogdom en daar omtrent besit, so heeft hy ten huwelijk genomen een *Fransche Dame*, genaamt *La Guise*, en heeft sich aan Vrankrijk so nauw verbonden, dat hy sich tegens *Spanjen* nu versekert hout, hoe wel die Groot-Hertogen voormaals altijd hebben gehad de Maxime, om tot haarder securiteyt hun te allieeren met beyde de Groote *Huysen van Oostenrijk* en *Bourbon*.

Het Interest van Parma,

Den *Hertog van Parma* is aan den *Franschen Koning* seer verplicht, om dat die door syne Authoriteyt in 't jaar 1664. niet alleen

heeft bygeleyt de Queſtie en Oorlog, die tuſſchen den ſelven *Hertog* en den *Paus* daar door ontſtaan was, dat *Paus Urbanus de* VIII. het *Hertogdom Caſtro*, als een Leengoet den *Hertog van Parma* hadde ontweldigt, op pretext van eenige ſchuld, maar ook te wege gebracht, dat *Caſtro* aan *Parma* is gereſtitueert, mits ſyne ſchuld betaalende.

De overige Italiaanſche Princen en Staaten zijn van mindere conſideratie, om dat ſy wegens haare lichtheyt de Balance weynig konnen verſetten, of t'ſamen gewogen worden met haare Principalen, waar van ſy dependeeren.

Engeland en Schotland gebracht tot een Monarchie onder den Naam van *Groot-Britannien*.

Engeland heeft tegens *Schotland* de waapenen wel twaalf hondert jaaren ſo heevig gevoert, dat ſy door geen middel waren te verſoenen, tot dat *Jacobus de* VI. *Koning van Schotland*, na de dood van *Koningin Eliſabeth* in 't jaar 1603. als haar naaſte erfgenaam, die beyde Ryken heeft vereenigt, en 360. Eylanden gebracht in eene Monarchie, onder den naam van *Groot-Britannien*. Dit Rijk is als een byſondere en kleyne wereld, door de Zeën rondom afgeſcheyden van *Europa*, en inwendig van alle nootſaakelijkheeden ſo voorſien, dat het van buyten geen toevoer nodig heeft, en daarom ſonder communicatie met andere Potentaten genoeg ſoude konnen beſtaan.

Sijn Intereſt is Eendracht en Zee-Macht.

Sijn waare *Intereſt* is, 1. *Eendracht*. 2. *Macht ter Zee*. So lang het deſe beyde heeft ontbeert is het geweeſt ſonder fleur, maar ſo ras het daar in toenam, wierd het allen ſijnen Nabuyren en Vyanden een ſchrik.

Van de Eendracht.

Hoe wel de eerſte *Regul van het Intereſt van Engeland* altijd is geweeſt, dat het de *Eendracht* voede, en de reliquien van alle voorgaande Factien dempe, oordeelende, dat het is gelijk een geweldig Beeſt, dat niet als door ſijn eygen handen kan gedoot werden; So heeft *Engeland* doch meerendeels door tweedracht en troublen gefluctueert; Want het van langen tijd door de *Factien van de Witte en Roode Roos*, dat is, van de *Huyſen van Jork* en *Lancaſter* is geſlingert en afgeſlooft tot het jaar 1483, als wanneer die twee *Huyſen* door *Koning Hendrik de* VII. na veele verwoetheeden zijn vereffent en gecombineert. Haare laatſte, doch onvergelykelyke troublen, voorgevallen in 't jaar 1649 zijn veelen noch in varſcher memorie, waar by dat *Yrland* rebelleerde, en van *Engeland* afviel; *Schotland* ſich mede ſepareerde; De Koning gevangen, en op een Schavot voor 't Volk publijk onthalſt wierd; En *Engeland* den titul van een vrye Republijk aannam, onder het beſtier van een *Protector*, na wiens

dood

dood den Scepter van 't Rijk wederom geoffereert is aan desen Regeerenden *Koning Carel Stuart de* II. wiens Geslacht tot de Koninklyke waardigheyt is gepromoveert in 't jaar 1370. wanneer *Robbert Stuard Koning* wierde geëligeert; Remarquabel is 't, dat alle Koningen uyt dit Geslacht zijn door een violenten dood gesturven, waar van een Boekjen geintituleert is: *Rampsaligheeden van't Huys Stuarts.*

De Oorsaak van haare Inheemsche beroerten spruyt meerendeels uyt de verscheydentheyt van het *Interest* des Konings, tegens het *Interest* der *Parlamenten.* De Intentie der Koningen schijnt wat te hellen na meerder Superioriteyt, voornamentlijk omtrent de Finantie.

Oorsaake der Inlandsche Beroerten ontstaat uyt de intentie der Koningen tegens het Hoger-Huys

Het *Hooger-Huys*, om dat het bestaat meest uyt Eedelen, en door eenige weynige, als de voornaamste onder haar, lichtelijk kan gepersuadeert werden, des Konings *Interest* te volgen, waar van haar particulier *Interest* meerendeels dependeert, stelt sich selden partye tegens den Koning. Maar het *Lager-Huys*, dat daar meest by geintereseert is, vreest, dat door de absoluyte Macht des Konings haare Negotie soude verminderen, en haare Welvaart pericul loopen wegens de swaare *Impositten* en hooge *Finantien*, waar mede de Gemeente mochte belast werden. Hier komt noch by het veranderlijk en wispeltuyrig humeur der Engelsche Natie so wel in *Religie* als *Politie*, want haar byna eygen is, dat sy altijd staan na absurde en onmogelyke dingen, na de eene extremiteyt de andere begeerende, en haast niet weeten, wat sy willen.

en Lager-Huys

en uyt het veranderlijk humeur deser Natie.

De Zee-Macht (waar van *Engeland* so pleeg ontbloot te zijn, dat de *Hanse-Steeden* in 't jaar 1470. de Engelsche dwongen tot een Vreede, die haar seer nadeelig was) heeft eerst sijn recht begin genomen onder Koning *Richard de* III. als die met het verleenen van veele Privilegien en Vrydommen de *Nederlanders* na *Engeland* lokte, van dewelke de Engelsche leerden het *Laaken-weeven* en *bereyden.* Dit heeft sijn beeteren voortgang genomen onder de *Koninginne Elisabeth*, dewelke door deselve kunst veele duysent *Nederlanders* na sich trok, die de *Saay-weeringe* deeden, en voor de Tirannie van *Duc d'Alba* vlnchten. Door dit middel hebben de Engelsche groote quantiteyt Laakenen en andere stoffen bereyt, deselve na alderhande Gewesten versonden, retouren daar voor weder gehaalt, en in Negotie en Scheepsvaart, zynde de eenigste Colomme van de Zee-Macht, so geweldig toegenomen, dat sy in den jaare 1588. door hulp der *Hollanders* en *Zeeuwen* verstoegen, en t'eenemaal ruïneerden de groote en verschrikkelyke Vloot van Koning *Philips de* II.

Met Zee-Macht waren de Engelsche voor outs weynig voorsien,

die so seer aangegroeyt is,

welke Vloot de *Onverwinnelijke* genoemt wierde. Na die tijd hebben de *Engelsche* so verre gepretendeert de Heerschappye van de Zee, dat sy geen bepaalinge daar in hebben willen kennen, als de grensen en stranden van haare nabuyrige Landen. En indien alleen de *Vereenigde Nederlanden*, door haar balanceeren, het Recht der Volkeren niet defendeerden, de Engelsche souden het sonder twijffel violeeren, en yder een op Zee wetten voorschryven, swaare tollen extorqueeren, de negotie ontnemen, en privativelijk aan haar trekken.

dat sy pretendeeren de Heerschappye der Zee,

Daar en boven heeft *Engeland* voor desen altijd gehouden voor een vaste Polityke Maxime, dat het *Vrankrijk* en *Spanjen* balanceerden, en so lang *Spanjen* het machtigst was, dat het *Vrankrijk* en de *Geconfedereerde Provincien* assisteerde, vreesende, dat de ruïne van deselve soude sijn een aanwas voor *Spanjen*, en dat *Spanjen* daar door voor *Engeland* soude te redoutabel werden: Om die reeden heeft *Koning Hendrik de* VIII. altijd gebalanceert *Keyser Carel de* V. met *Koning François de* I. *Koningin Elisabeth* die groote Princesse, die van haare Vyanden wierde beroemt te zijn de alderheerlijkste, die oyt Scepter swaayde, sat als een Eedele Heldin en Middelaresse, houdende de *Balance* in haare hand tusschen *Spanjen* en *Vrankrijk*, en seyde tegens die gene, die haar sochten te persuadeeren, dat sy haar de saaken van *Hendrik de* IV. niet soude aantrekken, maar die geheel verlaaten: *So ras als het met Vrankrijk is gedaan, is Engelands ruïne voor de deur.* Om deselve reeden is nu het *Interest van Engeland* mede, *Spanjen* te onderschraagen tegens het wereld-dreygent *Vrankrijk*; Te meer, dewijl *Engeland* op geen Gewesten des werelds frequenter negotieert, als op *Spanjen*, dat de Engelsche Manufacturen in groote abondantie selfs consumeert, als ook naar *America* send, en deselve met silver, of andere kostelyke waaren betaalt, daar de Koopluyden van *Engeland*, in cas van Oorlog tegens *Spanjen* een schat, wel van 30. *Millioenen aan effecten*, souden verliesen, die sy nu noch in *Spanjen* hebben uytstaan, en daar beneffens haaren geheelen *Levantschen* en *Eylandschen Handel*, door de Roveryen van de Kapers van *Oostende*, *Biscajen*, *Majorca* en *Minorca*, dewelke in den voorgaanden Oorlog tusschen *Spanjen* en *Engeland*, sonder eenige assistentie van andere hun afnamen meer als 15. hondert Koopvaardy Scheepen. En ingevalle *Vrankrijk* over *Spanjen* quam te triumpheeren, so souden de Engelsche zijn, als die Koordendansers, dewelke haaren Gewicht-stok verlooren hebbende, op elken tree waggelen. Maar hoe seer de Engelsche tegens dit haar *Interest* aangaan, en

Engeland balanceert Spanjen en Vrankrijk

Vrank-

Vrankrijk tegens alle Polityke Regulen ſoeken groot te maken, met de ruïne van *Spanjen* en van het *Vereenigde Nederland*, die *Engeland* tegens de aanwaſſende Zee-Macht van *Vrankrijk*, in tijden en wijlen noch ſouden konnen ſecondeeren (niet eens denkende op het onverſoenlijk en ſtrydig humeur tuſſchen haar en de Franſche, en de voorgaande Oorlogen, die ſy ſeer lang en vinnig in *Vrankrijk* hebben vervolgt, waar door ſy een Geeſſel der Franſchen wierden genoemt) ſullen wy in het Tweede en Derde Deel verhandelen.

Voordeelen en Geluk van Engeland.

Onder alle Europiſche Rijken en Landen is geen, dat grooter Voordeel en Geluk geniet als *Engeland*; Want behalven dat het nu met *Schotland* en *Yrland* vereenigt, en een volmaakte kleyne wereld op ſich ſelven is, dat in lijftocht, wolle en mineralien ſo overvloeyt, dat het van geene Landen yets nodig heeft, maar der ſelver gebrek met ſijn overvloet kan ſuppleeren; So leyt het aan het midden van *Europa* op de bequaamſte plaats tot Koophandel, en om in tijd van Oorlog ſijne Buyten-Vyanden te beſpringen, en met Caperyen te quellen, met een ſuyvere diepe Kuſt, vol van goede havens en baayen, aan een ſo enge Zee, dat alle vreemde ſcheepen, het *Ooſt* of *Weſt* willende bezeylen, genootſaakt werden, om de gevaarlyke Franſche Kuſt te myden, in gevalle van ſchoon weeder te varen neffens *Engeland* heen, en by ſtorm in ſijne Baayen ſcheeps- en lijf-berging te ſoeken. Deſe Natie is ſo populeus, en tot de Zeevaart bequaam, als ook met ſulken meenigte van vaartuyg voorſien, dat het tot afkeeringe van uytheems geweld geen of weynig Garniſoen nodig heeft. Hier by komen noch de *Engelſche Colonien* op *Jamaica*, in de *Caribes*, *Barbados*, *Terreneuf*, *&c.* die haar in veelen deelen ſeer profijtabel zijn.

Indien *Engeland* alle deſe Voordeelen wel gebruykte, ſoude het geen Vriendſchap en Alliantien met andere Potentaten van noden hebben, maar voor allen ſo ontſaggelijk zijn, dat elk een het ſelve om ſijne gunſt ſoude komen ſolliciteeren. Hier van heeft hem niemand beter weten te bedienen, als *Koning Hendrik de* VIII. en *Protector Cromwel*, dewelke oorloogden puyr na haar welgevallen, dan met *Vrankrijk*, dan met *Spanjen*, dan met de *Vereenigde Provintien*.

Sweden word glorieus door de Oorlogen in Duytſland

Sweden, dat voor deſen in het Noorden bleef geſlooten, en aldaar byna buyten communicatie met andere Natien in vergeetenheyt verburgen lag, heeft ſijne Macht en Glorie aan de heele Wereld eerſt doen blijken in den Oorlog, die deſelfs *Koning Guſtavus Adolphus* in het jaar 1629. in *Duytſland* begon te voeren, met ongeloofelyken voorſpoet, waar door het, behalven ſeer groote ſchatten en onwaardeerly-

ken buyt, by de *Munſterſche Vreede* noch heeft overgewonnen de *Stichten Bremen* (behoudens de Stadt haare Vryheyt) en *Werden*, geheel *Voor-Pomeren*, met het *Biſchopdom Camin* en de *Heerlijkheyt Wiſmar* van het *Hertogdom Mekelenburg*; En daar na in de twee Oorlogen, die *Carolus Guſtavus* tegens *Polen* in 't jaar 1654. en tegens *Denemarken* in 't jaar 1657. met onvergelykelyke, en voor de Nakomelingen ongeloofelyke ſucceſſen heeft gedreeven, waar het Geluk en Couragie ſcheenen beyde tot ſijn voordeel te ſtryden. Hier heeft hy de *Polen* doen afſtaan van den Titul en Wapen van Sweden; Den *Deenen* ontnomen in Noorwegen *Jemptin* en *Bahuys*, en in *Denemarken* de Provincien van *Halland*, *Schoonen* en *Bleking*, met andere Eylanden in de *Ooſt-Zee*. En om dat *Sweden* geen Vyand uyt het *Weſten* en *Noorden* verwacht, of te vreeſen heeft, en aan de *Ooſt-Zyde* in *Lijfland*, en de *Zuyd-Zyde* in *Pomeren* genoegſaam voorſien is met Fortreſſen en ſterke Beſettingen tegens alle uyterlijk gewelt, en daar toe noch altijd tracht na hooger en grooter Staat en Heerſchappye, ſo zijn de Noordelyke Geweſten te gering, om ſijne Genereuſiteyt te omvatten, en ſijne Begeerte te voldoen; Daarom ſal het noyt nalaten eenige occaſie, om ſijn Gebiet te verwyderen, en meer Landen en Steeden te conqueſteeren, inſonderheyt de *Sont* en *Hanſe-Steeden*; Te meer, dewijl het door de voorſchreve victorieuſe Wapenen ſich mede doelachtig heeft gemaakt aan de *Balance van Europa*, die het geweldig doet hellen na die zijde, aan dewelke het ſich begeeft, waarom dat elk ſich gelukkig rekent, die de Vriendſchap en Alliantie met *Sweden* mag genieten. Om deſe reden ſpaart *Vrankrijk* geen geld, om met dat Rijk nauw geallieert te zijn; *Spanjen* en de *Vereenigde Provincien* hebben daarom al mede veel geſpendeert, 't welk *Sweden* al aangenaam is; Want ſo bereykt het ſijn doelwit, namentlijk Geld en Buyten-landſchen Oorlog, om conqueſten te doen, daar toe het ſchier by alle voorvallen inclineert, behalven ſo het te doen is tegens de Vryheyt van het *Duytſche Rijk*, wanneer de *Keyſer*, *Vrankrijk*, of yemand anders het ſelve ſoude ſoeken onder ſijn jok te brengen, 't welk *Sweden*, ſo lang het kan, altijd ſal ſoeken te beletten. Want ſo de *Rijx-Vorſten* wierden geſubjugeert, ſoude *Sweden* en de aangreſende Potentaten mede periculopen. Om deſe reden is *Koning Guſtavus*, als Protector der Proteſtanten door hulp van 't Franſche geld, met ſijn Heyr tegens den Keyſer opgetrokken, en die ſijn voornemen gelukkig gebrooken; Want ſonder dat ſcheen toen ter tijd weynig apparentie voor *Duytſland* om ſijne Vryheyt te behouden, ſo als het die nu noch geniet.

in Polen.

en Denemarken.

Vreeſt geen buyten-Vyand

is geneegen tot het conqueſteeren, en ſeer conſiderabel,

beoogt Gelt en Conqueſten.

en de Vryheyt van 't Duytſche Rijk.

Dene-

Denemarken heeft voor dry Eeuwen door *Koningin Margaretha Noorwegen* met huwelijken, en *Sweden* met het swaard gewonnen, en is doorgaans so voorspoedig geweest met buyten-landsche Victorien in *Italien*, *Vrankrijk*, *Engeland* en *Nederland*, dat het verscheyde Provincien den Naam heeft gegeven; Want *Holland* en *Zeeland*, die de *Deenen* lang bewoont hebben gehad, zijn van haare Eylanden, die den selven naam voeren, genoemt; En *Normandien*, dat te vooren *Neustria* geheeten was, heeft mede van den *Noormannen* sijnen Naam, voor welk woord van *Noormannen* heel *Europa* voormaals so schrikte, dat men in de ordinaire gebeden pleeg te gebruyken dit formulier; *A Furore Normannorum libera nos Domine.* Dat is: *Bevrijt ons Heer van de furie der Noormannen.*

Denemarken voormaals voorspoedig en belliceus

heeft den naam gegeven aan Holland en Zeeland

In *Italien* hebben sy *Apulien* en *Sicilien* eerst den *Saracenen*, en daar na den *Grieken* ontweldigt; Sy hebben geheel *Engeland* onder haar geweld gehad, waarom de Engelsche en haare spraak noch veel van den *Deenen* en hunne Taal afkomstig schynen. Maar de Eendracht van *Denemarken* en *Sweden* heeft daar na niet lang konnen duyren, om verscheyde politijke reden, die oorsaak zijn geweest van haare geduyrige oneenigheden en oorlogen, waar door sy ten wederzijden so zijn afgemat, dat sy bevonden onderlinge Vrede voor haar dienstiger te zijn als Oorlog, en sulx voornamentlijk voor *Denemarken*, 't welk in de laatste Oorlogen, (ik weet niet door wat Fataliteyt) by na altijd de onderlaag heeft gehad, en daarom sijn principaalste poinct van *Interest* is:

en aan Normandien, en ingenomen Apulien, Sicilien en Engeland.

1. Dat het de Fortuyn niet meer terge, maar sich so veel doenlijk buyten alle Oorlog houde, de Oorlogen van anderen aansie, en sich presenteere, door sijne Mediatie die te willen accommodeeren; So sullen de vervalle Lands en der Particuliere Middelen door Vreede en Negotie weder aangroejen.

Interest van Denemarken is Vreede.

2. So is nodig, dat *Denemarken* verhoede, dat het niet door te hooge Tollen in de *Sont* den haat van anderen op sich lade, en dat het de *Sond* van alle geweld wel beveylige, waar toe voor het selve Rijk niet alleen nuttelijk, maar ook nootsaakelijk is Alliantie en Vriendschap met de *Vereenigde Nederlanden* en de *Hanse-Steeden*; Want sonder Nederlands Assistentie ter Zee soude dat Rijk door *Sweden* in den jaare 1661 t'eenemaal geincorporeert, en alle apparentie benomen zijn geworden, om t'eeniger tijd herstelt te werden.

Moderatie in de Tollen.

3. Om dat *Denemarken* met alle omleggende Landen, buyten twijffel, soude komen in 't grootste gevaar, van beoorlogt en overwonnen

En de Vryheyt van 't Duytse Rijk.

nen te werden, wanneer het Verdeelde *Duytsche Rijk* sijn Vryheyt benomen wierd, en onder een Heerschappye van *Een Hooft* alleen geraakte, als onder den *Keyser*, *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Sweden* of een ander, so is nootsaakelijk, dat *Denemarken* met de andere Geinteressseerden de Vryheyt van het Duytsche Rijk in alle manieren maintineeren, en dat sy gesamentlijk tegen gaan den geenen, die desselve Vryheyt contramineert.

Portugal taakt onder Spanjen,

Portugal is van het jaar 1139. af door sijn eygene Koningen altijd geregeert geworden, tot dat *Philippus de* II. *Koning van Spanjen*, na dat *Sebastian Koning van Portugal* in *Africa* was verslagen en omgekomen, 't selve Rijk heeft geoccupeert, en de eerste weder in de *West-Gothen* de *Monarchie* van geheel *Spanjen* beseeten. Dit Rijk is van *Castilien* weder afgevallen in den jaare 1641. als wanneer de *Portugiesen* door hulp van *Vrankrijk* tot haaren Koning hebben gekooren *Johannes Hertog van Bregance*, op pretext, dat hy de rechte en wettige erfgenaam van haar Rijk, en *Philips de* IV. een onrechtmatigen Usurpateur was. Na desen *Joannes* volgden *Alphonsus*, die de *Castilianen* by *Evora* en elders so dapper en meenigmaal versloeg, dat sy eyndelijk noch van *Portugal* afstand deden, en 't selve Rijk vry verklaarden.

valt daar na af, en kiest sich een Koning,

en heeft by na geen Vyanden te vreesen

Nu heeft *Portugal* weynig ingresse in de Affaires en Interessen van *Europa*, en heeft te Land geen meer Vyand te vreesen, want het nergens, als aan *Spanjen* aangrenst, tegens welkers Macht het getoont heeft, dat het bestant is, en te water is voor 't selve Rijk niemand ontsaggelijk, als alleen *Engeland* en *Holland*, welkers Alliantie en Vriendschap so het geniet, bereykt het sijn gewenst oogemerk, namentlijk *Rust* en *Vreede*, waar in dat het sijne Negotie kan voortsetten in *Brasil*, *Angola* en *Goa*, en van daar weder veylig ontfangen sijne kostelyke en onwaardeerlyke retouren. Dit alleen dient dit Rijk te observeeren, dat so lang hem *Spanjen* laat rusten, het sich na desen niet weder met *Vrankrijk* tegens *Spanjen* verbinde, want het op *Spanjen* niet of weynig soude conquesteeren, maar sich selven nevens *Spanjen* geheel debiliteeren, dat *Vrankrijk* eenig en alleen sockt.

als het soekt Rust en Vreede zijnde sijn waare Interest.

Interest an Polen

Polen, dat met recht het *Europische Egypten* en *Koorn-schuyr* genaamt werd om sijne overvloedige Vruchtbaarheyt en uytleveringe van alderhande Graanen, waar in sijn voornaamste Rijkdom bestaat, kan niet wel subsisteeren, so het door het oorlogs Vuyr inwendig word verwoest. Waarom het principaalste Poinct van sijn *Interest* bestaat

in

in geduyrige *Vreede* en *Eendracht*, die het selve Rijk (dat beklaaglijk is) seer weynig geniet wegens continuele Uyt-of Inheemsche Oorlogen en Factien. De Uyterlyke Vyanden van *Polen* zijn de *Sweden*, *Moscoviten*, *Turken* en *Tartaren*. Uyterlyke Vyanden van Polen zijn de Sweden, Moscoviten, Turken en Tartaren. Geen deser Vyanden heeft *Polen* te vreesen, so het maar in sich selfs vereenigt blijft, en door geene Factien werd gescheurt, en dat van wegens sijne groote inwendige Macht, die meest bestaat in de meenigvuldige Ruyterye der Eedelen, die voor het genieten van haare veelvuldige Privilegien, op haar eygene kosten moeten te Velde komen, als een Op-ontbod van den Koning word gedaan. Macht van Polen. Maar om dat elk van alle de *Poolsche Eedelen* sich rekent als een broeder des Konings, en hem byna in alles gelijk zijnde, in alle Rijx-Vergaderingen mag compareeren met sulken authoriteyt, dat een van haar alleen door sijne dissentie sulken Rijx-dag kan vruchteloos doen eyndigen; Daar en boven, om dat de *Eedelen* in 't verkiesen van haaren Koning hem na haare phantasie Wetten voorschryven, die sy vreesen, dat hy door hulp der *Senatoren* metter tijd sal infringeeren, en haar van haare Privilegien spolieeren; Als ook, om dat so wel de *Senatoren* en *Land-boden*, als *Eedelen* door corruptien van andere Potentaten, en door particuliere insichten altijd oneenig zijn, word het selve Rijk door Factien en Partyschappen geduyrig so elendig geslingert, en van de Observantie van sijn waare *Interest* so verrukt, dat de Ingesetene niet alleen selfs, maar ook haare voornoemde Vyanden het Rijk *Polen* dikwijls hebben gemaakt tot een Toneel der Verwoestingen. Inconvenienten in de Regeeringe

Want by dese occasie heeft sich *Sweden* in 't jaar 1599. van *Polen* gesepareert, so heeft *Koning Gustavus Adolphus* door sijne verscheydene Victorien in 't jaar 1627. *Koning Sigismundus* gedwongen afstand te doen van alle pretensien op *Sweden*. *Koning Carolus Gustavus* heeft A°. 1653. een groot deel van *Polen*, en behalven de Stad *Dansig*, die alleen oorsaak is, waar door *Polen* weder is gereddert, als een blixem afgelopen en verwoest; En sy beyde hebben *Polen* byna 't geheele *Lyfland* af handig gemaakt, en erflijk aan haare Kroon gehegt. So heeft de *Keurvorst van Brandenburg Pruyssen* uyt een Leen een vry Land gemaakt. De *Moscoviten* hebben daar door by na geheel *Lithauwen* verdelgt, een gedeelte daar van onder sich gebracht, en de *Cosakken* en *Swart-Russen* met de heele *Ukraine* van *Polen* doen afvallen. Ter selver oorsaake vasteeren de *Crimse Tartaren Podolia* en *Volhymia*, vervoeren behalven het Vee, veele menschen in slavernie. En staat te vreesen, indien desel ve Factien en oneenigheden langer continueeren, indien de Koning met geen meerder Autho- veroorsaken veele onheylen, en vreese.

riteyt mag regeeren, en de geſamentlyke Eedelen haare volle Privilegien behouden, dat Polen door het woeden ſyner buyten-en binnen-Vyanden ſo lang ſal bevochten werden, tot het eyndelijk geheel omgekeert, en van Regeeringe verandert is, voornamentlijk door de *Moſcoviten*, *Turken*, *Coſakken* en *Tartaren*, die op Polen, als op een roof en buyt loeren. En hoewel het *Huys van Ooſtenrijk*, zedert hondert jaaren, altijd ſchijnt getracht te hebben *Polen* met *Bohemen* en *Hongarien* te vereenigen, ſo heeft Polen nochtans niemand, op wien het ſich ſeekerder en vaſter durft betrouwen, als *Ooſtenrijk*, om dat haar beyder *Intereſt* in het regarde van *Turkyen*, *Sweden* en *Vrankrijk* een en 't ſelve is; Tegens de *Turken* in Polen niet nodiger, als Alliantie met den *Keyſer*, den *Perſiaanſche Scach* en den *Moſcovitſchen Czar*, welken laaſten ſonderling daar aan gelegen is, om den *Turk* wegens ſyne groote Macht en Onruſt niet te krygen tot ſynen Buyrman.

Sijn beſte Vriend is Ooſtenrijk,

en tegens de Turken is 't Perſien en Moſcovien.

Maar niemand onder allen ſoekt Polen door ſyne liſtigheden en kuyperyen meer een vreemden Koning te obtrudeeren, als *Vrankrijk*; Want zedert dat *Sigiſmundus Auguſtus*, de laatſte uyt het geſlagt van *Jagello* was overleden, en de Poolen in plaatſe van hem tot haren Koning hadden gekoſen *Hendrik Hertog van Angiers*, Broeder van Koning *Carel de* IX. ſo hebben de *Franſche*, op dat de *Poolſche Kroon* niet aan het *Huys van Ooſtenrijk* mochte geraaken, altijd het ſelve Rijk door haar geld verdeelt in Factien; Doch voornamentlijk, zedert dat *Koning Uladiſlaus*, en daar na ſijn Broeder *Johannes Caſimirus* aan de *Hertogin de Nevres* zyn getrout geweeſt. Even ſo hebben ſy mede ſeer gewerkt by de Regeeringe van *Caſimirus*, dat *Duc d'Anguin*, ſoon van den *Prins van Condé*, na desſelfs overlyden mochte *Poolſche Koning* werden. En als *Caſimirus* de Kroon afleyde, hebben ſy met alle kracht daar toe ſoeken te avanceeren *Duc de Longeville*, en meer in ſchijn als oprechtelijk den *Hertog van Nieuburg*, om het *Duytſche Keyſerrijk* van weder-zyden te konnen benauwen, als ook door *Dantſig* den Ooſterſen handel te ſtellen na haar *Intereſt*.

Sijn liſtigſten Vyand is Vrankrijk.

Tegens alle deſe ſwaarigheden zijn voor de Polen geen middelen om gered te werden, als deſe: Ten eerſten, dat de oude *Rijx-Conſtitutien* en *Fundamentele Wetten* wederom werden ingevoert, en de groove ingeſloopene misbruyken t'eenemaal uytgeroeyt; Ten tweeden, dat de *Vryheyt van Conſcientie* en *Religie* weder worde herſtelt, en den *Geeſtlijken*, voornamentlijk den *Jeſuiten* niet te veel gehoor ver-

Remedien tegens alle de voorige inconvenienten.

verleent ; Ten derden, datter geen *Succeſſeur* by het leven van den *Regeerenden Koning* worde verkooren, waar door haar ſo veel onheyls is veroorſaakt.

De *Hungaren*, die ten tyde van *Koning Carolus Robertus* mede heerſten over *Dalmatien*, *Croatien*, *Servien*, *Bulgarien*, *Boſnien*, *Tranſylvanien*, een groot gedeelte van *Ruſland*, en in 't geheel over dertien Koninkryken, zijn door haare geweldige Oorlogen tegens andere, haare barbariſche wreetheyt tegens de overwonnene, geduyrige oneenigheeden tegens malkanderen, en ſtrenge vervolginge om de Religie en berovinge der Privilegien ſo vermindert en vervallen van krachten, dat ſy nu, behalven alle buyten Landen, noch meer als de helft van haar eygen Rijk quyt zijn. Want zedert dat de Koningen de volkomen vryheyt van haare Onderdaanen hebben beſnoeyt, en door ingeevinge der Geeſtelyken, d'On-Roomſche om de Religie vervolgt, verjaagt, de Kerken ontnomen, en de Predikers geſtraft, ſo hebben ſich ſeer veele van haar begeven in de beſcherminge der *Turken*, onder dewelke ſy haare volle en gewenſte Vryheyt van Religie genieten.

Hungarien voormaals ſeer machtig

waar door vervallen is.

En om dat de *Turken*, zedert het innemen van *Waradyn* en *Sevenbergen* in de jaaren 1660. en 1661. nergens meer na trachten, als na *Duytſland*, waar tegens *Hungarien* een volkomen Voorburg en Bolwerk is, indien de *Hungaren* maar eenig zijn; So is het voornaamſte *Intereſt van het Huys van Ooſtenrijk* ten regarde van *Hungarien*, dat het in alle manieren den *Hungaren* late behouden haare Privilegien en Vryheden, ſo in *Religie*, als *Politie*, en de Onderdaanen, door groote Laſten en Impoſitien niet te ſeer beſwaare. Want als dan ſoude *Duytſland* tegens *Turkyen* konnen verſeekert zijn, daar het nu altijd in allarm, het heele *Chriſtenrijk* in geduyrige vreeſe, en *Hungarien* met de *Keyſerlijke Erflanden* in pericul zijn, van metter tijd noch geheel verlooren te gaan. Ende niet tegenſtaande alle deſe ſwaarigheeden voor 't geheele Chriſtenrijk, ſo ontſiet ſich *Vrankrijk* niet de oneenigheeden in *Hungarien* te helpen ſtooken, de Rebellen tegens den *Keyſer* met geld te ſtyven, en door de *Geeſtelijken* de Perſecutie tegens de On-Roomſche voort te ſetten.

Het Intereſt van 't Huys van Ooſtenrijk in 't regarde van Hungarien.

Moſcovien word van ſynen *Czar*, ſo abſoluyt en vry van alle Wetten geregeert, als byna geen Rijk des werelds, waar door ſo wel de Groote en Eedele als gemeene Onderdaanen leven in een ſlaaffe dienſtbaarheyt, dat gantſchelijk met haar natuyr over een komt; Want gelijk de Stokvis niet ſmaakt, ten zy week gebeukt, even ſo ſal geen *Rus* ſijn plicht waarnemen, als met ſlagen daar toe aangedreeven, om

Moſcovien word ſlaafachtig geregeert,

dat hy de gulde Vryheyt niet kent, maar voor de grooste dienstbaarheyt
en den Czar als een God geëert,
houd, als hy sonder Heer leeft. Om dese Oorsaak word den *Czar* als een aardsen God geëert, wien de Onderdaanen meenen, dat alles mogelijk, en niets verburgen Is, wiens woord en wil haar de hoogste Wet is, waar van hem den *Czar* ook wel bedient, als zynde sijn *eerste en voornaamste Poinct van Interest*, om daar door alle syne onderdaanen te hebben puyr tot sijn wil, om voor te komen alle Inlandsche Beroerten, en met een woord wel 150. duysent Edelen te paard, behalven de ontelbaare *Strelitsen* of Voetvolk, te velde te brengen tegens buytenlandsche Vyanden. Om de *Russen* te onderhouden in die onnoselheyt, so mogen voor eerst in geheel *Moscovien* geen andere Schoolen zijn, als alleen daar men leert leesen en schryven, waar in haare hoogste geleertheyt bestaat. Dit geschiet daarom, op dat niemand tot hoger kennisse mochte komen, als haaren *Czar*; En indien ymand van haar sich mochte beylytigen, om geleerder als den *Czar* te werden, die soude pericul lopen van als een *Perturbateur des Rijx* aan 't leven gestraft te werden.

dat sijn eerste poinct van Interest is;

Tot welken eynde in Rusland geen Schoolen zijn,

noch mogen de Russen van de Religie disputeeren,

Ten tweeden, so mogen sy op lyfstraf van de Poincten haarer Religie niet disputeeren, waar door onder haar is sulken volslagen Eendracht in de Religie, als oyt in eenig Land ter wereld is bevonden, alsoder geen de minste Secten onder hun zijn. *Ten derden*, so is haar op straffe des doods verboden, sonder permissie te reysen buyten haar Land-paalen, op dat sy daar niet souden verkrygen de Kennisse en Zeeden, die haar in hun Vaderland worden onthouden. Dit zijn de dry voornaamste Secretesen der Moscovische Regeering.

noch buyten haar Landpalen reysen.

Het tweede Point van Interest.

Het tweede poinct van het *Interest van Moscovien* bestaat in de onderhoudinge van de Griekse Religie, waar van sich den *Czar* glorieert te zijn *Protecteur*, en waar van syne Onderdaanen alleen maar mogen professie doen. Hier door hoopt hy, dat alle de *Griekse Christenen*, by decadentie van het *Turkse Rijk*, of die anders vervolgt mochten werden, haar in syne beschermínge sullen begeven. Niet te min, so vergunt hy aan alderhande Natien Vryheyt van Conscientie en Religie, behalven alleen aan de Rooms-Catholyken, welker Religie hy oordeelt aan syne Polityke Maximen nadeelig te zijn.

Vyanden van Moscovien zijn vier Tartaren,

De *Russen* hebben vier Vyanden, de *Crims-Tartaren*, *Turken*, *Polen* en *Sweden*, onder welke de *Tartaren* voor haar de vreeselykste zijn, want sy van deselve in den jaare 1515. zijn overwonnen, en tot erkentenisse van dien gedwongen, om aan haar jaarlijks een seker tribuyt te geven van Geld en andere Geschenken, op dat sy *Mos-*

covien

covien niet alle jaaren invadeeren, en met haar rappe paarden het geheele Land, als een blixem door ſtroopen, gelijk in den jaare 1570. geſchiede, wanneer 100000. *Tartaren* de *ſtad Moſcou* overrompelden, uytplonderden en in de aſche leyden, met ſich ſleepende een ongeloofelyken buyt, en een ontelbare meenigte van Menſchen in ſlavernie.

De *Ruſſen* konnen de *Tartaren* om verſcheyde reden met den Oorlog niet dwingen, waar van ſy tot haar groote ſchaade verſcheyde maalen preuven hebben gegeven; Te meer dewijl ſy van de *Turken* altijd worden geſtijft en geſterkt; Want de *Turken* jaloers zijnde over de groote macht van den *Czar*, den ſelven door de *Tartaren* groote afbreuk doen; Maar ſonder de *Tartaren* konnen de *Turken* op *Moſcovien* niets tenteeren, alſo *Tartarien* het *Turkſche* en *Ruſſe-Rijk* van een ſcheyt. Turken.

De *Polen* zijn haare Vyanden alleen om het *Palatinat* en de *ſtad Smolensko*, en de *Sweden* om *Luſland*. Deſe beyde worden van de *Ruſſen* minder geacht, om dat ſy tegens haar door groote dichte boſcagien en wilderniſſen, als een ſtad met wallen, genoegſaam voorſien zijn. En behalven dat ſy met haare geſamentlyke Macht deſe haare Vyanden lichtelijk komen afkeeren, als die met groote moeyten noch komen door te breecken, ſo ruïneeren de *Ruſſen* alle om heen en omtrent gelegene Landen, met roven, blaaken en branden ſo ſeer, datter voor haare Vyanden niets overig, en den toegang te difficilder zy. Polen en Sweden.

Den *Turkſchen Sultan* is abſoluyt Souverain, en alle ſijne onderdaanen gelijk als ſlaaven, welker Leven, Goet en Fortuyn ſtaan in ſyne Macht, die hy na ſijn welgevallen kan invadeeren, en vry daar over diſponeeren; Waarom hem ſyne Onderdaanen met een onderdaanige eerbiedigheyt tituleeren *Padiſchan*, dat is *Bloet-vergieter*. Gelijk ſijn Rijk, (dat omtrent het jaar 1300. door *Otthoman* of *Oſman* eenes boeren ſoon, doch dapper ſoldaat, ſijn begin heeft genomen) zedert ſoodanig in groote is aangegroeyt, dat het *Europa*, *Aſia* en *Africa* aan een hegt, en ſig uytbreyt van den *Donauw* tot aan de *Tigris*, van *Libya* tot by *Ruſland*; En ſo vermogen geworden, dat het alle ſyne aanpaalende Gebuyren geduyrig intimideert, en daarom ſelfs geen Buyten-Vyand vreeſt: Even ſo is het mede genoegſaam verſeekert tegens Inlandſche Beroerten en Factien, door ſyne ſtrenge en onverſettelyke Politijke Maximen en Gronden. De uyterlijke Vyanden, waar van de Turken noch eenigſins ſouden konnen werden geoppugneert, zijn alleen de *Duytſche*, *Perſiaanen*, *Moſcoviten* en de *Franſche*: Maar Den Turkſchen Sultan is abſoluyt Souverain. Vyanden der Turken zijn.

de Duytsche om dat de *Duytsche* onder veele Hoofden verdeelt, en so jaloers van malkanderen zijn, dat sy niet licht onder een Caproen konnen gebracht Persianen werden; En om dat de *Persianen* nu gedegenereert zijnde van haare oude Dapperheyt, haar onbequaam vinden tot langduyrige fatigues, en verre expeditien, en daarom niet meer offensijf, maar alleen defensijf oorlogen, om haar Land te conserveeren, en niet te dilateeren; Moscoviten Als ook, om dat de *Moscoviten* van de *Turken* zijn gesepareert door de *Crimse-Tartaren*, die van de *Turken* met jaarlijxe groote Pensioenen werden onderhouden, om niet op haar, maar op de *Moscoviten* en *Polen* somtijds te roven, en der selver Landen te verwoesten, so heeft *Turkyen*, benevens *Japon*, dat voordeel, 't welk geen Potentaat des Werelds meer geniet, namentlijk de verseekeringe en Fransche. tegens alle buyten-Landsche Vyanden. Voor de *Fransche* hebben de *Turken* geen vrees, als alleen uyt kracht van een oude *Prophetie*, Dat het *Ottomannische Rijk* door niemand anders sal verwoest werden, als door een *Franschen Koning*.

De Inwendige Beroerten worden geprecaveert De Inwendige Beroerten en Onlusten, die door de *Broeders van den Turkschen Sultan*, of door de *Visirs*, *Bassas* en *Grooten*, of door de *Militie*, of door de *gemeene Onderdaanen* souden kunnen gebrouwen werden, soekt den *Sultan* te prevaceeren door verscheyde middelen en wegen.

door Broeder-moort. 1. Om dat meenig Land en Regeeringe totaliter is geruineert door de bloedige Oorlogen, die broeders t'samen na haar Vaders overlyden voeren, dewijl elk van haar door de Staat-sucht gedreven zijnde, tracht na het Gouvernement; So is onder de *Turken* een Barbarisch-Polityke Observatie, volgens dewelke de Outste Soon van den overleden *Sultan* de Regeeringe aanvaart, en alle sijne Broeders doet stranguleeren, niet uyt haat of nijd tegens deselve, maar om daar door alleen te verhoeden de verdeeltheyt en scheuringe van dat groote Rijk, die anders lichtelijk soude konnen gebeuren. Hier in volgen sy het exempel van *Deiotarus*, dewelke verscheyden Soonen hebbende, en aan een alleen van haar sijn Rijk en *Patrimonium* willende overgeven, de andere altemaal met sijn eygen hand heeft ter dood gebracht. So liet *Herodes* Koning der *Parthen* sijn broeder *Mithridates* in sijne presentie dooden. De *Persianen*, (gelijk ook de meeste Asiatische volkeren) hebben een Rijxwet, uyt krachte van dewelke niemand by haar mag regeeren, die eenig uyterlijk gebrek heeft, daarom laat de Outste Soon van den overleden *Scach* alle sijne broeders het gesicht benemen, en haar leven lang op een verseekerde plaats koninklijk tracteeren en onderhouden. De

Prins

Prins van Wallachien laat alle sijne Soonen, uytgesondert de Outste, een lapjen aan het slinker neusgat uytsnyden, waar door sy inhabil werden, om oyt te komen tot de Regeeringe. Maar de *Koningen der Mooren* of *Abissinen*, om voor te komen alle Onlusten en Oorlogen van haare Broeders en Vrienden, die na den Scepter mogten aspireeren, gebruyken veel sachter en prijslyker middel, namentlijk, dat sy alle haare Broeders en Vrienden doen verseekeren op een hoogen en seer playsanten platten Berg, genaamt *Anga*, alwaar die immermeer seer magnifijk werden getracteert en bewaart, en de bequaamste onder haar allen tot Koning gekroont, so ras de Regeerende Koning is overleden.

2. Om dat de *Turken* oordeelen niet nootsakelyker te zijn tot welstand van haaren Staat, als te maintineeren de *Ottomannische Familie*, die van het begin haarer Regeeringe noch continueert, so zijn de *Sultans* so jaloers over den aanwas van de Mogentheyt en Authoriteyt van haare voornaamste Ministers, dat sy meenigmaal om de minste suspicie haare *Visirs*, *Bassas* en andere Officianten, door een *Chiaus* in een swarten doek toesenden de sententie hares doods, welke sententie door den gecondemneerde met sonderlinge eerbiedigheyt en een kus ontfangen zijnde, door den selven *Chiaus*, of door stomme persoonen, die daar toe expres werden onderhouden, op staande voet wert ter executie gestelt: So liet *Bajazeth* ombrengen *Acomath Bassa* een seer ervaren Overste, die veele preuven van sijn bysondere dapperheyt hadde gegeven; En dat alleen, om dat hy door sijne loffelyke daaden won de genegentheyt der Gemeente, want seyde de *Sultan*: *De groote Authoriteyt van een knecht baart suspicie en vrees voor den Heer.* Om die selve reden heeft *Selim* den *Bassa Mustapha* doen wurgen, en verscheyde andere brave Veld-Oversten dooden. door executie der Grootste van aansien,

3. De kracht der *Militie* in de uytnemende groote Legers, die de *Turken* tegens haare Vyanden te Veld brengen, bestaat voornamentlijk in de *Janitzars*, zijnde het Voetvolk, en de *Spahi*, dienende te Paard. Beyde worden sy gekosen uyt de *Azamoglanen* of *Tributaire-kinderen* der Christenen, en van der jeugt af in de Turksche spraak, Religie en Seden opgevoet, en tot den Oorlog gewent. Dese meenen, gelijk de *Milites Prætoriani* by den Romeynen, dat het geheele Rijk alleen staat in haare hand en geweld. En hoewel de Keysers altijd als geheyligde persoonen van haar plegen gerespecteert en bewaart te werden, so zijn sy eyndelijk so uytspoorig en stout geworden, dat sy in den jaare 1622. *Sultan Osman de* II. en 1648. *Sultan Ibrahim de* II. publijk Door 't onderhouden der Janitzars en Spahi in continuelen Oorlog.

publijk hebben geſtranguleert, en in plaats van den laatſten geſtelt deſſelfs Soon *Mahomet de* IV. die nu noch regeert. Maar om dat de Turkſche Militie, ſonder de *Janitzars* en *Spahi*, tegens haare Vyanden niet ſoude konnen beſtaan, ſo vereyſt het *Intereſt van Turkyen*, dat ſy werden gecontinueert, doch ſo, dat ſy met geſtaadige Oorlogen in ver af gelegene plaatſen van *Conſtantinopel* beſig, en daar door in goede Militaire diſcipline gehouden werden. Want ſo ſy by huys zijn, ontaarden en verwyven ſy door lediggang en overdaad ſo ſeer, dat ſy meenigmaal by tumult den *Sultan* ſoldy afdwingen, en den Grootſten Miniſter het leven benemen.

en door de armoede der Onderdanen.

4. Wat de gemeene *Inwoonders van Turkyen aangaat*, ſo is 't dat de gebooren Turken door haare Religie, en de Chriſten door de ontwaapeninge, en ſy beyde door het manquement van middelen genoegſaam werden belet, om yetwes tegens de Regeeringe te tenteeren.

Polityke Maximen van den Alcoran verbieden het Wijn drinken,

Hier-en-boven werden noch by de *Sultans* onderhouden deſe Maximen van Regeeringe, volgens inhoude van haaren *Alcoran:*

1. Dat geene Turken mogen Wijn drinken, om daar door niet te geraaken in een onordentelijk en ruykloos leven, (daar ſy anders, na het ſchryven van *Busbeek* ſeer ſober en modeſt zijn) noch aangedreeven te werden tot ongehoorſaamheyt en tumulten, noch door de heete Aſiatiſche en Africaanſche Wynen haare militaire krachten te ontzenuwen.

en het diſputeeren over de Religie,

2. Dat geen Turken over het poinct van de Religie mogen diſputeeren, maar wat haaren *Mufti* ſeyt, word van allen, ja ook van den *Sultan* ſelfs ſo ſeker gelooft, als het *Orakul* van *Delphos*; Want *Mahomet* haar geboden heeft de Religie niet door Mond en Pen, maar door den Zabel te propageeren.

en perſuadeeren haar tot onverzaagtheyt door de Predeſtinatie,

3. So vertrouwen ſy ſeekerlijk, dat elken menſch van ſijn geboorte af op ſijn voorhooft ſtaat aangeteekent ſijnen ſterfdag, dien hy op geenderhande manieren kan overleven. Door deſe Stoïſche verſeekeringe en vaſte perſuaſie van die Fatale en onvermydelyke ſterf-uyr zijn ſy ſo animeus, dat ſy vreeſen noch Peſt, noch Vyand, noch Ongeval, noch eenig ander Pericul.

door hoope der Saligheyt,

4. So gelooven ſy vaſtelijk, dat alle, die tegens haaren Vyand komen te ſneuvelen, ſalig, en van ſtonden aan opgenomen werden in den hemel, alwaar ſy genieten alderhande wereldſche welluſten en vermaakelijkheeden.

en door vreeſe van

5. So leert haar de Wet van *Mahomet*, dat al die gene, dewelke ſchuldig

ſchuldig zijn aan het overgaan van eenige Plaats aan haaren Vyand, niet konnen ontgaan de eeuwige verdoemeniſſe. Hier door werden ſy ſeer ſelden of by Oorlog of Accoord van haare plaatſen quyt, want ſy daar op ſteunen, dat ſy volgens haaren *Alcoran* van geen eenige afſtand mogen doen. verdoemeniſſe,

6. So werden alle Religien, alleen uytgeſonderr de Heydenſche Afgoderye en Duyvels-dienſt, vry en opentlijk getolereert. Door dit middel voornamentlijk is haar Rijk in de Chriſten-Wereld ſeer verre uytgebreyt, gelijk op 't achſte Blad hier vooren te ſien is. en vermeeren haare onderdanen door Vryheyt van Religie,

7. Hoewel de Turken niemand dwingen, om haare Religie aan te nemen, ſo weten ſyſe doch door verſcheyde practyken, inſonderheyt door de hoope tot avancement, digniteyt en rijkdom, in dier voegen te bewegen, dat ontelbare *Chriſtum* verloochenen, en *Mahomet* toeſweeren. Want geene Officien, aangaande de *Militie* of *Regeeringe des Rijx*, werden aan anderen toebetrout, als aan den *Renegaden* of *verloochende Chriſten*, die uyt Chriſten Ouders zijn gebooren, om dat ſy die bevinden haare getrouſte dienaars en bitterſte vervolgers der Chriſten te zijn, volgens het ſpreekwoord: *Omnis Apoſtata eſt oſor ſui ordinis.* Hier uyt volgt, dat het *Ottomanniſche Rijk* alleen word geregeert door verloochende Chriſten, want die alleen bedienen de digniteyt van *Viſirs*, *Kaimachans*, *Baſſas*, *Sangiaks*, *Chiauſen*, *Janitzars*, *Spahi*, &c. door Officien en Beneficien

8. So trekken ſy veele Chriſten tot haar door de Immuniteyten en ontlaſtingen van alle tributen en ſchattingen, daar van ſy werden bevrijd, ſo haaſt ſy Turks werden. en door Immuniteyten.

De dertien vereenigde *Switſerſe Cantons* (waar mede ſich geallieert hebben *Conſtans*, *St. Gallen*, *Geneve*, *de Griſons*, *de Valleſij*, *en het vrye Graafſchap van Bourgondien* of *'t France Comté*) na dat ſy met wonderbaarlyke ſucceſſen haar tegens de *Aarts-Hertogen van Ooſtenrijk* hadden vry gevochten, en in dry groote Veld-ſlagen tegens *Carel de Stoute*, *Hertog van Bourgondien*, getriumpheert, en ten laatſten tegens *Keyſer Maximilian de* I. in den jaare 1500. groote victorie behaalt, heeft ſich niemand durven verſtouten, om haar den Oorlog aan te doen, 't welk haar oorſaak geeft, om al te met te geraken in onderlinge queſtien en oorlog tegens malkanderen, ſo nochtans, dat ſy noyt haare Unie en Verbond breecken, (*'t welk haar eerſte en voornaamſte poinct van Intereſt is*) maar altijd volkomen werden gereconcilieert; Dewijl dat ſy wel weten, dat ſy niet, als door haar eygen oneenigheyd en tweedracht konnen gedeſtrueert werden; De Switſerſche Cantons met haare Geallieerde, haar eerſte Poinct van Intereſt

Waarom sy alle haare disputyten ter zyden stellen, so ras en so lang haar eenige Uytheemsche Macht suspect is. En om alle onlusten te weeren, die uyt de verscheydenheyt van haare Religie spruyten (want Acht en een halve *Cantons* de Roomsche, en Vier en een halve de Gereformeerde Religie toegedaan zijn, welk minder getal nochtans tegens het meerder prevaleert) so staat elk van haar vry, om sich tot de Evangelische of Roomsche Religie te begeven. Van wegens haare genereuse dapperheyt en standvastige onverwinnelijkheyt soekt elk Potentaat om het eerste haare Vriendschap, Alliantie en Assistentie; Wantter in heel *Europa* geen beter *Infanterye* word geacht, als de haare; ook so, dat men gemeenlijk den genen hout voor onverwinlijk, wiens voetvolk het meest *Switsers* zijn. En om dat den Franschen ontbreekt deugdelyke *Infanterye*, maar in *Cavallerye* excelleeren, so soekt haaren Koning hunne Vriendschap en hulp door groote premien en privilegien, om also sijn Heyr-leger invincibel te maken.

Haar tweede poinct van Interest

Het tweede poinct van haar Interest is, dat *Duytsland* en *Italien* haare Vryheyt ongekreukt mogen behouden, die de *Switsers* ook in alle manieren sullen soeken te conserveeren tegens desselfs Mineurs, als het *Huys van Oostenrijk*, *Vrankrijk* en *Spanjen*, dewijl sy versteekert zijn, dat de ruïne van *Duytsland* of *Italien* haaren Ondergang dreygt.

De *Switserse Cantons* en *Vereenigde Provincien*, om dat sy beyde hebben een republiquaire Regeeringe, die by allen Potentaten word gehaat en gedreygt, behoorden nauw aan malkanderen geallieert te zijn, en d'eene d'ander te helpen maintineeren in haare Vryheyt, die yder van hun minder, dan sijn leven soude willen verliesen. Hier toe zijn de *Switsers* te meer verplicht, om dat sy de beginselen van haaren vryen Staat een *Hollandschen Graaf* wel mogen dank weten, namentlijk *Lodewijk van Beyeren*, die mede Keyser was, en de Switserssche Vryheyt in haar eerste opkomen tegens den opdrang van het Oostenrijks gewelt met opene Handvesten heeft gevordert en bevestigt. Dese beyde Republyken zijn als twee Armen van het Duytsche Rijk, dewelke seer sterk en formidabel zijn, so om de dapperheyt der Inwoonderen, als om haare goede situatie. De eerste is genoeg gesterkt en omtuynt met swaare Geberchten, en nauwe Passagien; De andere met Moerassen en Wateren. Geene heerscht over de Bergen; Dese over den Oceaan. De natuyr van die beyde Natien komt met de eygenschappen van haar beyde Landschappen so wel over een, dat de Switsers om de Bergen, en de Bergen om de Switsers; De Zee om de

Comparatie tusschen de Cantons en de Vereenigde Provincien.

Neder-

Nederlanders, en de Nederlanders om de Zee schynen voortgebracht te zijn.

Het *Vereenigde Nederland* bestaat uy *Seven Provincien*, dewelke hebben een absoluyte en volkomene Macht en Recht van Majesteyt, Oorlog, Vrede, Verbond en Alliantien, en zijn heel independent, noch eenig Keyser, Koning of Prins onderhoorig. Elk onder haar heeft, gelijk als Broeders, *Collegæ* en Compagnons even groote Authoriteyt, niet tegenstaande d'eene ongelijk meer in de Gemeene Lasten draagt, als d'andere, en dat sy zijn verdeelt in *Hertogdom, Graafschappen, Sticht en Heerlijkheden*, want sulx is een overblijfsel van outs, doch nu sonder eenig effect, als alleen wegens den Rang. Dit kleyne Nederland, dat voor het grootste gedeelte uyt Wateren is t'samen gegroeyt, en noch veel uyt Wateren en Mouraſſen bestaat, is wel het jongste onder alle hedendaagsche Republyken, doch in seer korten tijd, en by geduyrige Oorlogen tegens de grootste Machten van *Europa*, en seer swaare ongevallen opgewassen, en geworden het grootste van vermoogen, en gesteegen tot op sulken hoogen trap van Macht en Glorie, dat het voor de geheele Wereld ontsaggelijk is geworden. Als het sich voormaals tegens het Jok en Geweld van *Spanjen* genoeg hadde verseekert, (welkers Koningen veertigmaal so veel onkosten hebben verquist, om dit Land te subjugeeren, als het selve waardig was, zynde daar van eens de Reekeninge gemaakt, dat sy vyftien hondert Millioenen Ducaten hebben gespendeert tot onderhout van haare Oorlogen tegens het selve Land, en word by *Clockius de Ærario* verhaalt, dat Koning *Philippus de* II. door de *Phthiriasis* of de *Luys-siekte* met de dood strydende soude bekent hebben, dat hy in de tijd syner Regeeringe hadde geconsumeert 564. Millioenen Ducaten, waar voor hy geen vrucht als Hert-zeer hadde overgehouden (was het niet langer met sich selven te vreeden, maar scheen met *Spanjen* meer om de volkomene Heerschappye, als wel om de Vryheyt te stryden. Tot dien eynde sond het uyt syne meenigvuldige Scheepen en Vlooten, met de welke het doorsnuffelde alle Wateren en Zeën des geheelen Aardboodems, en bracht onder sijn geweld de kostlijkste en gesegenste Landschappen in *Asia*, *Africa* en *America*, die het onder allen uytkoos, so dat het sijn gebiet omvatte met deselve paalen, daar de Son de wereld mede besluyt. Hier door overtrof het eenige considerable Koningen in grootheyt synes gebiets, in vermogen Veele doch in geluk en prosperiteyt Alle. En dewijl de *Republijk van Venetien* om de dry kleyne Koningryken van *Cyprus*, *Candia* en *Dalmatien*

De Vereenigde Provincien zijn independeert.

groot van vermogen,

en heerschen over groote Landschappen.

haar dorst aanmaatigen Koninglyke Digniteyt, hoe veel beter is daar toe gerechtigt dit gesegende *Nederland*, welkers Majesteyt ook selfs van de grootste Koningen word erkent, en dat verscheyde groote Koninkryken so in 't Oosten als in 't Westen beheert. Uyt die geconquesteerde Landen haalt het sijne Vlooten, swaar belaaden met Schatten en Rijkdommen, daar het geheel *Europa* mede voorsiet, en byna in alles een Markt stelt.

Het eerste poinct van haar Interest is de onderhoudinge van de Unie,

Dit Land hout voor sijn *eerste poinct van Interest*, dat het syne Unie en Verbond in allen deelen ongekreukt onderhoude, die het tot *Vytrecht in 't jaar* 1579. heeft gesloten, en na het overlyden van *Prins Willem de* II. *H: L: M:* op den 21, *Augusti* des jaars 1651. in *'s Gravenhage* heeft geconfirmeert, gerenoveert en geamplieert. Tot dien eynde representeert het in sijn wapen een Leeuw, voerende in sijn rechter Poot een bloot Swaard, en met de slinker houdende een Bos van Seven t'samen gebondene Pylen, met dit devys: *Concordia res parvæ crescunt, Discordia maximæ dilabuntur*; oordeelende, dat 'et niet anders, als door tweedracht, zynde sijn eenigste siekte, kan te gronde gaan en sterven. Dewijl de Tweespalt onder vrye Volkeren selden anders, dan met verkortinge van de Vryheyt, en verderf van Land en Luyden kan nedergeleyt worden, insonderheyt in Republyquaire Regeeringen, daar van dit Nederland in dese dagen voor de wereld een Exempel geworden is, gelijk sulx ons Tweede en Derde Deel doorgaans aanwijst; So is voor 't selve niet nootsaakelyker, als alle onlusten tusschen de Provincien in haar begin te smooren, en alle Factien voor te komen. Maar om dat de Verschillende Provincien, en Factieuse Leden van elke Provincie in 't bysonder, haar eygen questien en differenten seer qualijk konnen accommodeeren, en daar toe een derde en neutrale persoon vereyschen, is voor al hoognodig, dat sy een Gouverneur of Stadhouder hebben, die hem vertoone in haare plaats, en aan den welken sy Macht, Authoriteyt en Bevel geven, om haare respective verschillen en differenten te assopieeren en te modereeren, en alle disordre en foulen verhoeden, gelijk wy hier na breeder sullen aanwysen.

Het tweede Poinct van haar Interest is de voortsettinge van de Commercie,

Het tweede poinct van sijn Interest is de voortsettinge van sijne Commercie en Negotie, het welk het bequaamste middel is, om sijnen Staat te verbeteren, en in welvaart te doen bloejen, waar van ons de oude aan Zee gelegene Republyken tot exemplen dienen, die in korten tijd so machtig zijn geworden, dat sy de nydigheyt van andere Volkeren op sich laden; als *Athenen*, *Lacedemonien*, *Laconien*, *Rhodus*, *Cyprus*, *Carthago* en *Phœnicia*. Hier toe is niet nodiger, als

De middelen daar toe zijn:

voor

voor eerſt *te defendeeren het Recht van de vrye Zee, deſelve tegens alle Rovers te beveyligen, en te beletien, dat de Scheepen en Koopmanſchappen met Tollen niet te hoog werden belaſt.* Ten tweeden, te bevorderen, *dat alle Oorlogen werden belet, ſo wel tuſſchen andere, als tegens hem ſelven,* wantter niet meer de Negotie deſtrueert, als Oorlog. Deſe nootſaakelijkheden zijn van de *Nederlandſche Provincien*, maar inſonderheyt van *Holland* en *Zeeland* ten allen tyden ſeer behertigt en beyvert.

De Vryheyt van de Zee

Voor eerſt, aangaande de *Vryheyt van de Zee*, daar aan is het Vereenigde Nederland ſo veel gelegen, datter aan hangt deſſelfs gantſchen Staat, ſonder dewelke 't ſelve ook ſoude zijn, als een lichaam ſonder ziel, en een Land ſonder Inwoonders, &c. gelijk den *Raat van Staten* in haare Petitien voor den jaare 1642. ſeggen. Om deſelve te beſchermen, en te verhoeden, dat niemand daar over de Heerſchappye mochte uſurpeeren, heeft het ſelve Nederland niet geſchroomt, om meermalen de wapenen, tegens ſijnen dank, op te vatten.

door wien die eerſt is gedeturbeert.

De eerſte, die de Heerſchappye over de Zee heeft geaffectueert, is geweeſt *Carel de* I. *Koning van Engeland*, dewelke in den jaare 1635. ſeven en twintig Scheepen uytruſte, om acht Retour-ſcheepen van de *Ooſt-Indiſche Compagnie in Nederland* te overvallen; Gelijk hy dan ook 's jaars daar na de Hollandſche *Haring-buyſen* op 't lijf quam, den welken hy door enkel geweld een gulden van yder Laſt Haring afdrong, dat hy Laſt-geld noemde. Doch alſoo de *Staaten Generaal* daar over in *Engeland* klachtig vielen, hielt hem de Koning ſtil, en bekommerde niet meer den Haring-vangſt.

So heeft Nederland ſich tegens de Deſſeynen van *Protector Cromwel* in de jaaren 1652. en 1653. en van *Koning Carel de* II. in de jaaren 1665. en 1666. met de wapenen geoppoſeert. En is nu ook in de jaaren 1672. en 1673. voor de tweedemaal tegens den ſelven Koning beſig geweeſt met goet en bloet te ſpendeeren, en alles daar by op te ſetten tot defenſie van de vrye Zee, waar van den uytſlag hier na volgen ſal. Om deſe reden zijn alle Zee-en Commercie-plaatſen aan dit Nederland ſchuldig de hoogſte dankbaarheyt, om dat ſy daar door alleen worden gedefendeert, ſo dat ſy haare welvaart behouden, die anders door een gepretendeerde Heerſchappye over de Zee ſoude ſchip-breuk lyden en geſpolieert werden.

De Intoominge van de Piraten.

Tot *Intoominge van de Piraaten* ſend Nederland noch dagelijx uyt ſijne Convoyers, en als het de noot vereyſcht, geheele Oorlogs-Vlooten. So heeft *Holland* alleen voor deſen tegens de *Hanſe-Steeden* de waapenen aangegrepen, en de *Ooſt-Zee* van der ſelver Rovers in

korten tijd gesuyvert, als deselve den *Hollanderen* de vaart op de *Oost-Zee* wilden benemen. En om dat de verhooginge of vermeerderinge der Tollen smaakt na de Zee-Heerschappye, en den Koophandel seer belemmert, hebben de Nederlanders noyt yets naargelaten, dat deselve konde beletten. Dit heeft tot sijn schaade beproeft *Christianus de* IV. *Koning van Denemarken*, als die de Tollen in de *Sont* verswaarde, en daar door de vrye vaart turbeerde.

de Moderatie in de Tollen.

Ten tweeden, om dat het van veele eeuwen is waarachtig bevonden, datter niet is, waar door de Zee-Vaart en Koophandel meer vervalt, als door Oorlog, *Mars enim omnia vertit*; So heeft dit Nederland altijd gehouden voor een vaste en Polityke Maxime, dat het met alle kracht soeke voor te komen, 1. *Oorlog tusschen Vreemde en Neutrale Potentaaten.* 2. *Oorlog van andere tegens hem selven.* Het is yder een notoir en bekent, dat de Vereenigde Nederlanders daatelijk met haare Ambassadeurs en Envoyés vaardig zijn, om in de asschе te smeulen alle Oorlogs-vonken tusschen andere Staaten en Ryken, die tot een groote vlam souden kunnen uytbarsten; Waar over dat sy, gelijk de *Venetianen* in haaren fleur en koophandel, by veelen zijn gebaptizeert met den naam van *Balance-makers*. En om selfs alle Oorlogen te myden, geeft Nederland aan sijne partye so veel toe, en submitteert sich so verre, als de Vryheyt van de Zee en Negotie kan tolereeren. So heeft het *Engeland* nu tot dry reysen toe sulke satisfactie gepresenteert, als selfs Neutrale Mediateurs souden verstaan te behooren; Maar is echter door der Engelschen onredelyken eysch, ondermynende de Vryheyt van de Zee en Commercie, elkereyts tegens sijnen dank noch gedwongen geworden het Oorlogs-Pancier en Malien-jak aan te trekken, om syne natuyrlyke Vryheyt te beschermen.

Een generale Vreede.

Tot bevorderinge en voortsettinge van de Negotie heeft het Vereenigde Nederland aangegaan verscheyde tractaten van Commercie, als met de *Hanse-Steeden*, *Denemarken*, *Sweden*, *Polen*, *Rusland* en *Turkyen*; En heeft opgerecht befaamde *Compagnien van Oost-en West-Indien*, dewelke verscheyde groote Koninkryken en Landschappen den *Spaanse* en *Portugiesen*, voormaals haaren vyanden, hebben ontweldigt, en haar veroorsaakt groot verlies en schaaden, en met onafmetelyke schatten haaren Staat verrijkt en bevestigt. So lang en so meenigmaal het Vereenigde Nederland dese twee nootsaakelyke poincten van sijn *Interest* wel heeft geobserveert, en in allen deelen is nagekomen, heeft het alle dreygementen en swaarigheden verwonnen, sijne welvaart gestabileert, en sich tegens alle Potentaten en Staaten

En de Tractaten van Commercie.

so

so redoutabel gemaakt, dat elk sich gelukkig, en tegens sijne Partye en Vyanden genoegsaam versterkt rekende, als hy maar in nauwe verbintenis met dit Land mochten leven, en sijne Vriendschap genieten; Want het door Gods bysonder bestier, maniement van sijn deftige *Politie*, en onverbrooken dapperheyt sich uyt duysende periculen voor en naar seer wonderlijk heeft gevrongen, en sijne Vryheyt altijd ongeschonden bewaart, en daar door aan de geheele Aarde doen blyken, als of het invincibel en altijd duyrende soude zijn, so lang de wereld staat.

Maar om dat *voor-eerst* de Jalousie en Afgunst tusschen de respective Provincien en Provincien, Leden en Leden eenige jaaren seer meesterlijk haare rol hebben gespeelt, en veroorsaakt sulke siekte van Factien en Oneenigheden, dat den Nederlandschen Leeuw met sijne welvaart meermalen so periculeus in swijm lag, dat hy scheen den Geest te willen opgeven, ter oorsake, dat de grootste ruïne en gevaarlyxte veranderingen in een Republijk ontstaan door Factien. Nederlands Welvaart loopt pericul door Jalousie en Factie,

En *ten tweeden*, om dat de *Nijdigheyt*, die de *Fortuyn* altijd op de hielen volgt, (*Invidia est fortunæ affecta*) niet wil lyden, dat de eene de ander surpasseert, of in Deugt en Rijkdom overtreft, en daarom in de gedaante van een oude, magere en vaale Vrouwe, met scheele oogen, en slangen onder haar hayr gevlochten, die haar eygen hart opeeten, dat sy in de handen heeft, altijd doorwandelt alle Heeren Hoven, en daar alles na haaren sin bestiert, en de gemoederen van allen gelijk als betovert; So is het selve Nederland eensdeels door sijne inwendige Factien, als door een Pest seer geinfecteert, en anders deels tegens alle Recht en Billikheyt in sijne welvaart grootelijx verkort, ende benadeelt door de *Nijdigheyt* en *Staatsucht*, die de oogen van meest alle de Princen, maar insonderheyt van *Vrankrijk* so seer door eygensinnige hovaardye en opgeblasentheyt geblint hebben, dat sy met de *Vylen* en *Vledermuysen* 't licht van Nederlands Zeegen in haare oogen niet konnen lyden, maar desselfs Val en Ondergang gedreygt en gesworen, en tot dien eynde allerley bedenkelyke laagen geleyt hebben, om 't selve te verdelgen als een tweede *Carthago*. en door de Invidie.

Nopende het eerste poinct, namentlijk de Partyschappen en Factien, so is 't, dat deselve in Nederland haare hoofden hebben beginnen op te steeken, so ras deselve Staat door de wonderlyke successen van den Wijd-beroemden Vorst en Prins *Maurits H. L. M.* eeniger maaten gerestabileert, en de Regeeringe so op sijn best getempert was, dat die van de Polityken vergeleeken wierd by de Regeeringe der *Romeynen* omtrent den tweeden *Punischen Oorlog*, wan- Begin van Nederlands Factien,

wanneer haaren Staat mede op sijn volmaakst was. Want na dat
van Lycester, den *Graaf van Lycester* hadde gemaakt en gesaayt in 't Vereenigde Nederland seer vervaarlyke Twisten en Verdeeltheden, die door den Hoog gemelden Prins noch gelukkig wierden te boven geworstelt, so affecteerden sommige door *insolentie* de onbepaalde Vryheyt, waar door de verkeerste onder het volk, indien hun partydige en immaginaire concepten gelukt hadden, de Autheurs, naast God, van haare Vryheyt verworpen souden hebben. Onder dese was eenen
van Carel Roorda, *Carel Roorda* wel de voornaamste, die de wind van een *Algemeene Vryheyt* in 't hooft hebbende, de eerste is geweest, die kort daar na veranderingen in de Regeeringe heeft gestaan, en Verdeeltheden onder de Provincien en Regenten socht te causeeren, die noch door het wijs beleyt van den selven *Prins Maurits* en *Graaf Willem van Nassau* gelukkig zijn geprecideert. Ongelukkiger succesſen hadden de desseynen
van Barnevelt, van *Mr. Johan van Olden Barnevelt*, *Advocaat van den Lande van Holland en West-Vriesland*, die hy tegens de oude Hollandsche Regeeringe quam te entameeren. Want so haast en had men niet geslooten de *Treves tusschen Spanjen en de Nederlanden*, of *Barnevelt* veroorsaakte door sijn nieuwe concepten van veranderingen in de Oude Regeeringe sulke Scheuringen, en Factien, dat daar door den Staat van den Lande, en de Persoon van den Hoog-gemelden Prince in het uyterste gevaar wierde gebracht. Van dese Factien maakte hy hem selfs Hooft, en tot steunsel van dien, stookte hy (naar inhout van syne sententie) onder verscheyde specieuse pretexten, het vuyr van Tweedracht, en verwekte allerley diffidentien tusschen de Provincien, niet tegenstaande niemand geoorlooft is te violeeren of te verbreeken den band en fundamentele Wetten, waar op de Regeeringe der Vereenigde Nederlanden gefundeert, en deselve Landen, door Godes genadigen zeegen, jegens alle geweld, meyneed, ende machinatien haarer Vyanden en Quaatwilligen tot noch toe beschermt waren geweest.

Prins Maurits dempt dese Factie. Hier uyt zijn in de jaaren 1618. en 1619. veroorsaakt seer groote Veranderingen, so in de *Politie*, als in de *Religie*, die alleen door de goede directie van *Prins Maurits* weder gevallen zijn met de gevangenis en de dood van den geseyden *Oldenbarnevelt*, als ook met de condemnatie van sekere andere Heeren tot Eeuwige Gevangenis, Bannissementen en diergelyke straffen.

Prins Frederik Hendrik prevaleert alle Factien. Maar na dat Prins *Frederik Hendrik* onsterflyker memorie door de nydige dood was weggerukt, dewelke geduyrende den tijd van sijn *Stad-*

Stadhouderschap Nederland hadde geconserveert in sulken volslagen Eendracht, datter tusschen de respective Staaten geen of weynig differentie en oneenigheyt is gerese, die hy in haar begin seer voorsichtig amputeerde, en na dat sijn Soon Prins *Willem de* II. om dat hy in wysheyt, voorsichtigheyt en kloekmoedigheyt sijne hoogberoemde Voor-Ouders niet behoefde te wijken, maar de wereld tot een wonder strekte, wegens de menigvuldige onwaardeerlijke dienste en meriten der selver sijner Voor-Ouders van haar EEd: Groot Mog: was geëligeert tot *Stadhouder*, *Gouverneur*, *Capiteyn en Admiraal Generaal*, en op die voet de oude Nederlandsche Regeeringe selfs van den beginne aan genoegsaam onveranderlijk, en by een en deselve *Getemperde Forme* altijd hadde gestaan; So raakte de Vryheyt so uytspoorig op 't hollen, dat het noch een schrik is te gedenken aan de excessen en veranderingen in den Staat toenmaals voorgevallen.

Oorsprong der Louvesteynsche Factie.

Want, na dat de *Staaten Generaal*, en voornamentlijk die van *Holland*, siende, dat den *Koning van Vrankrijk* by het langer continueeren van den Oorlog tegens *Spanjen*, seer machtig, suspect en ontsaggelijk wierd voor alle Princen van *Europa*, en den *Koning van Spanjen* heel buyten postuyr raakte, om het tegens Vrankrijk staande te konnen houden, met *Spanjen* in den jaare 1648. tot *Munster* hadden gemaakt een Vreede, dewelke het Vereenigde Nederland bracht op den top van Glorie en Aansien by alle Potentaten des Werelds; aangesien God seer wonderlijk desselfs kleyne beginselen hadde gesegent, waar door het gekomen was tot die formidable Grootheyt, dat de Machtigste Koning van het Christenrijk gedwongen was Nederlands Vryheyt te erkennen, en een Vreede te sluyten genoegsaam na der Staaten welgevallen; So wierden eenige van de Regenten door dese reputatieuse Vreede, als ook de nauwe en goede Alliantie en Correspondentie met de nabuyrige Potentaten, en de jalousie onder de Christen Princen so verre geperswadeert, dat sy niet twijffelden, of souden niet lichtelijk door eenigen Oorlog of te Water, of te Lande aangetast werden, maar oordeelden, dat de *Republiquaire Regeeringe* buyten het gesag van een *Illuster Persoon* als *Stadhouder*, waar door deselve Landen altijd by alle Natien waren gerespecteert, soude konnen werden gemaintineert. Waarom sy trachten den opgang van den *Huyse van Orange* met alle bedenkelyke middelen te supprimeeren, vreesende dat anderssins door desselfs al te groote Macht de Souverainiteyt der selver vrye Landen, indien niet t'eenemaal onderdrukt, immers den glants ten meerderen deele benevelt soude werden, en dat

ſy in tyden en wylen ſouden moeten buygen en ſuchten onder een ſwaarder jok, als men door ſo vinnigen en langduyrigen Oorlog van den hals geſmeten hadde.

die de Macht der Princen van Orange ſoekt te verminderen,

Om die reden heeft men eerſt getracht den *Prince van Orange* te ontnemen de Macht en Authoriteyt, die hy tot die tijd toe door en omtrent de Militie hadde gehad, om hem alſo van ſijn meeſte en ſterkſte force te ontſenuwen, en metter tijd ſyne verdere Digniteyten te beſnoeyen, en met eenen de Ingeſetenen van ſo ſwaaren onderhout van Militie te ontheffen, ſulx dat ten eerſten de Scheepen ten Oorlog geequipeert, ten meerderen deele zijn verkoft ofte opgeleyt, en een conſiderabel getal van Militie afgedankt geworden, waar door de Guarniſoenen ſo ontbloot wierden, dat ſy nauwelijx beſet bleven, 't welk in 't jaar 1650. en daar ontrent ſulke groote en gevaarlyke onluſten in de Regeeringe veroorſaakte, dat den Hooggemelden Prince, door perſuaſie van andere, ſo men ſeyt, geraden vond, eenige Heeren uyt de vergaderinge van Holland te ſaiſeeren, (gelijk ook de Heeren *de Wit* van Dort: De *Waal* en *Ruyl* van Haarlem: *Duyſt van Voorhout* van Delft: *Keyſer* van Hoorn: en *Stellingwerf* van Medenblijk op het Huys te *Loeveſteyn* vaſt geſet wierden, waar van deſelve Heeren met haare Creaturen den naam van de *Louveſteynſche Factie* hebben verkreegen) en de Stad *Amſterdam* te dwingen, denkende, dat ſwaare ſiekten gemeenlijk vereyſchen ſcherpe remedie, volgens het ſeggen van *Virgilius*:

Res dura & Regni novitas me talia cogunt
Moliri.

Dat is:

De nieuwe Heerſchappye en hardigheyt der ſaaken,
Deed my in tegendeel een hard beleyd opmaaken.

De onluſten worden geaboleert door een Amneſtie, en de dood van den Prins,

Doch deſe Tweeſpalt en Onluſten wierden naderhand tot een onderling contentement met een *Generale Amneſtie* ten deele geaboleert, en ten deele bygeleyt ter oorſaake van het ontijdig en klaaglijk overlyden van den Hoog gedachten Prince op den 6. *Novemb.* 1650. de welke na liet een droeve beſwangerde Weduwe, die 8. dagen daarna verloſte van een jongen Soon *Willem de* III. jegenwoordig *Prince van Oranje*, en onſen gewenſchten *Stadhouder*.

die een wonderlyke Veranderinge, en het begin van den Val des Staats cauſeert.

Deſe Dood cauſeerde veel droefheyt in de herten der gener, die oprechtelijk erkenden de gelukkige welvaart, waar mede deſen Staat, by de *Regeeringe der Stadhouders*, boven andere Natien hadden geflo-

floreert, en dede den Heer *Stermont*, Predicant in 's Gravenhage, op den Predik-ſtoel rontuyt ſeggen, *dat dit jaar mede bracht het begin van den Val deſer Landen*, maar verwekte in het tegendeel groote vreugde en blijtſchap in de herten van veele Hollandſche Regenten, dewelke dorſten ſeggen, dat nu eerſt Hollands Vryheyt gebooren was, daar men tachtentigh jaaren om geoorloogt hadde, dat Holland nu eerſt toom-vry was geworden, dat men nu verloſt was van de ſlavernye der *Princen van Orange*, die te groot wierden in den Lande, en van tijd tot tijd gedongen hadden na de *Souverainiteyt*, waar door de Algemeene Vryheyt gevaar liep by hun verkracht te ſullen werden, en gaf ſulken wonderlijken Veranderinge in de Regeeringe, dat de geſuſpecteerde Heeren tegens voorgaande Reſolutien wierden *in integrum* herſtelt, en verklaart admiſſibel tot alle ampten en digniteyten, en dat voorts alles daar heenen wierde gedirigeert, om den Staat voortaan ſonder *Stadhouder* te beſtieren; Niet tegenſtaande, dat door veele Leden voorſlagen gedaan wierden, van aan den jongen Prince te offereeren alle de hooge Charges, die ſijne Voor-Vaderen hadden bekleet, en dat niet lang te vooren, na het overlyden van den hoog gemelden Prins *Frederik Hendrik* haare *EEd: Gr: Mo:* hadden moeten bekennen, dat het lichaam van haar Politijk Gebouw niet wel konde werden geconſerveert, ſonder ſo een *Heroïque Opſiender*, en dat geen minder Eer en Glorie, na alle *Politijke* en *Domeſtijke Maximen*, aan *Prins Willem de* II. by alle Staatswyſe mochte werden toegeſchreeven, over het conſerveeren, verçieren en cultiveeren van het opgemelde *Ædificie van Staat*, als aan die gene, die het ſelve van den grondſteen, tot ſynen hoogſten top hadden opgetogen; Tot een peremptoir bewijs, dat ſelfs de Hooge Machten der ſelver Landen de *Stadhouderlijke Regeeringe* toenmaals niet min conſiderabel hebben gehouden in tijde van Vreede, als in den Oorlog, daar haar *EEd: Gr: Mog.* ſelfs toe gebruykten de Authoriteyt van den Poëet, ſeggende:

Non minor eſt virtus, quam quærere parta tueri,
Caſus ineſt illis, hic erit artis opus.

Dit hebben de *Heeren van den Hogen en Provincialen Rade*, mitſgaders die van de *Kamer van Rekeninge in Holland* by haar ſchriftelyk advijs in den jaare 1584. genoegſaam gecorroboreert met deſe woorden: *Dat anderſins*, (dat is ſonder een *Eminent hooft*) *aan den Staat deſer Landen ſouden ontbreeken de Fundamenten, daar een goede Regeeringe ofte Politie moet opgetimmert zijn.*

De Nootsakelijkheyt van een Stadhouder

De *Nootsaakelijkheyt* van een *Stadhouder* ofte *Illuster Hooft* is van sulken gewicht, dat aan de Decisie van dit Politijk Poinct dependeert de *Balance van de Geünieerde Provincien*, en vervolgens de welvaart van den ganschen Staat. Als wy na exemplen mogen oordeelen, so konnen wy daar van genoegsaam versekert zijn, want *Bodinus* seyt: *Quod si Plurium Imperia memoriâ recolamus, inveniemus eos aut cum civibus internum, aut cum hostibus externum bellum perpetuo gessisse, & quando floruerunt Polyarchiæ, non Plurium, sed Sapientissimi cujusdam Imperio, nutu & consilio, quasi Regia quadam potestate gubernatas & moderatas fuisse.*

Dat is:

So wy onse geheugenis willen recoleeren, wegens de exemplen van de veelhoofdige Regeeringen, so sullen wy bevinden, dat deselve altijd hebben gehad continueele In-of Uyt-landse oorlogen, en of het gebeurd was, dat deselve in welstand hebben gefloreert, so is sulx geschiet niet door het Oppergebiet, Raad en Daad van Veelen, maar alleen van een van de Verstandigste, diese in de Balance heeft gehouden, en als een Koning geregeert.

Dit selve leeren ons de oude *Polyarchien* van *Romen*, *Athenen*, *Sparten*, *Theben*, *Carthago*, *Corinthus*, en veele andere meer, die alle by de Regeeringe van een *Dictator*, *Prins* ofte *Koning* hebben welgevaaren, maar sonder deselve zijn vergaan en verdweenen. Waarom de beste hedendaagsche Republyken, als die van *Venetien*, *Genua*, *Luca* en *Ragusa* tot haaren welstand een Hertog ofte Prins kiesen, de eene met minder, en de andere met meerder Authoriteyt en Macht, na de Constitutie van haare Republijk.

Eerste Reeden,

De voornaamste Reden, warom sonder Stadhouder ofte Illuster Persoon de Vereenigde Nederlanden seer qualijk konnen bestaan, sijn dese:

1. Om dat de oude Ordre en forme van Nederlands Regeeringe onder een *Graaf* ofte *Stadhonder*, bestaat in de beste Consonantie en Harmonie, zynde gefundeert op een puyre middelmatigheyt, getempert uyt alle de dry soorten van Regeeringe, en gecureert van alle fauten en periculen, die elke soorte van Regeeringe onderworpen is. In sulken getemperden Staat representeert den *Graaf* ofte *Stadhouder* de *Monarchie*, de *Staaten*, de *Aristocratie*, en de *Vroetschappen* de *Democratie*, *&c.* 't welk hier vooren op het 17. 18. 19. Blad breeder is verhandelt.

Dese forme van Regeeringe is in *Holland* en *Zeeland* ingevoert met den aanvang van haare alderoudste Graaflijke Regeeringe, welke

Pro-

Provincien daar by voorſpoedig hebben gecontinueert over 800. jaaren, maar ſo ras, en ſo meenigmaal als men die oude Regeeringe heeft willen veranderen, wierd den Staat gedreygt met ſijne ruïne, om dat het ſtrijdig is met de reden, dewelke vereyſchen, dat men die Forme van Regeeringe moet aanhouden, waar door de landen zijn machtig en redoutabel geworden, en altijd in Ruſt en Vrede bewaart, naar ons *Saluſtius* leert, ſeggende: *Imperium facile iisdem artibus retinetur, quibus initio partum eſt.*

2. So word de *Majeſteyt* beter gepreſenteert door het reſpect van een deftig *Hooft* en de ſplendeur van een gerenommeerden *Stadhouder*, als door verſcheyde Hoofden, die gelyke macht hebben. Gelijk ſulx *Cicero* al in ſijn tijd geleert heeft, ſeggende: *Princeps faciem ſecum attulerat, authoritatem Reipublicæ*, met welke woorden hy te kennen gaf, dat het aangeſicht van den Prins is de Authoriteyt van den Staat. De exemplen van *Theſſalien*, *Mitylenen*, *Lacedemonien* en *Romen* wyſen ons aan, wat een groot reſpect en reverentie de Authoriteyt van een eminente Perſonagie heeft verwekt in de gemoederen van der ſelver Regenten en Ingeſetenen. Als *Appius Claudius Burgermeeſter tot Romen* het tumultueerende gepeupel niet konde ſtillen, ſo ſeyde hy: *Ik ſie nu wel, dat de Burger-Meeſteren alleen konnen dreygen, maar niet effectivelijk gebieden; komt laat ons een* Stadhouder *kieſen, van wien geen appol valt.* En *Livius* ſeyt van de Romeynen, als ſy belegert waren: *Tantus Dictatoris terror fuit, ut hoſtes eo creato ſtatim à mœnibus diſceſſerint:* Dat het verkieſen van een Stadhouder ſulk een ſchrik onder de Vyanden maakte, dat ſy terſtond de belegering opbraken. Tweede Reeden.

Maar hoe ter contrarie, by manquement van een *Illuſter Perſoon* de Regenten en Regeeringe van dit Nederland eenige jaaren herwaarts opentlijk op alle wegen en ſtraaten, met diſcourſen en ſchriften, ſonder de minſte ſchroom, ſchandelijk zijn gevilipendeert en beſpot, kan niemand ignoreeren, die maar eenige geheugeniſſe heeft.

3. Om dat het grootſte quaat, dat de *Veel-Hoofdige Regeeringen* ſchier eygen is, en veelmaals veroorſaakt heeft der ſelver totale ruïne, beſtaat in geduyrige Tweedracht en Factien onder de Regenten, als ook in twiſt en tumult der Onderdaanen; So kan ſulken Staat niet beter behouden blyven, als door een derde, neutrale en bequame Perſoon, zijnde een *Eminent Hooft*, die de verſchillen gevoegelijk kan byleggen en aſſopieeren. So ſeyt *Tacitus*: DISCORDANTIS PATRIÆ NON ALIUD REMEDIUM ESSE, QUAM SI Der Reeden.

AB UNO REGATUR. Dat is: *Daar en is geen middel, waar door het oneenige Vaderland meer kan behouden blyven, als dat het van Een worde geregeert.* JUSTINUS verhaalt, als het *Oracul* van die van *Phrygien* gevraagt wierde, hoe haare Landsquaalen souden konnen genesen werden, dat het antwoorde, *Rege aut Principe discordiis opus esse*, dat sy om het vier van tweedracht te blussen, een Koning ofte Prince nodig hadden. *Virgilius* getuygt dit met sijn vers:

Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere silent, arrectisque auribus astant.

Dat is:

Op het sien van de Vorst, wiens tegenwoordig weesen,
Het Volk ontset, werd twist en tweedracht haast genesen.

Want hoe meer absoluyt regeeren, hoe grooter het pericul van oneenigheyt is, spruytende uyt Dissentie, Emulatie en Factie, als mede uyt diverse Intereſſen, oogmerken en andere insichten, die sodanige Staat doorgaans volgen, gelijk de schaduwe het lichaam. Veele exempelen leeren ons, dat de Beroerten en Factien in de Republyken eens begonnen zijnde, niet weg te nemen zijn, als met de ondergang en geheele omkeeringe der Regeeringe, met grouwelyke bloet-baden en verschrikkelyke moort-tonneelen. Hoe schrikkelijk heeft men gemoort in alle die schoone Griekse Republyken, welkers gelijk-machtige Regenten, door haar onderlinge verdeeltheeden, deselve so lang hebben geschut, tot dat sy eyndelijk noch alle hebben moeten buygen onder de Banieren van *Philippus* en *Alexander de Groote*. En wien kan sonder ontroeringe aansien, door al wat grouwelen *Romen* heeft moeten worstelen, al eer *Cæsar* een eynde maakte van al het woeden der *Veel-Hoofdige dwingelandye*, en den grondsteen leyde van een vreedsame Regeeringe, die de Werelt geadmireert heeft onder sijn Succesſeur *Augustus*. So hebben de *Assyriers*, *Persen* en *Meden* haare *Monarchien* door Eendracht opgerecht, en eenige Eeuwen doen subsisteeren, en daar na door Tweedracht doen nedervallen.

De Heeren *Staaten van Holland* en *West Vriesland* hebben selve eertijds dit poinct van sulken grooten nootsakelijkheyt geoordeelt, dat sy in verscheyde Deliberatien en Resolutien hebben geposeert, *dat sonder een Eminent Hooft de Provincien met malkanderen, en de Provincien in haar selven niet souden konnen bestaan.* De Ervarentheyt, zijnde de beste Meestresse, en tweeden trap der wijsheyt, confirmeert

ons

ons het selve door de exemplen van de *Factien van Lyceſter*, *Roorda*, *Barnevelt*, en de eerſte *Louvenſteynſche Heeren*, hoe die, door het wijs beſtier der Doorluchtige *Princen van Orange H. L. M.* ſeer voorſichtig zijn geappaiſeert; Sulx dat men met recht in Nederland mag ſeggen, gelijk men tot *Romen* dede ten tyde van de verhooginge van *Auguſtus*: *Ut haud dubie nunquam coire aut conſentire poſſet Batavorum gens, niſi unius Præſidis nutu, quaſi anima & mente regatur.*

4. Als verſcheyde Provincien, Leeden en Steeden t'ſamen met even groote Authoriteyt en Macht regeeren, ſo is vaſt en ſeker, dat door de Verdeeltheden, Ambitie en veeltijds Corruptie, die onder de verſcheydenheyt der humeuren komt te latiteeren, der ſelver Deliberatien langſaam, en de Reſolutien veel Diſpuyts onderworpen zijn, de Secreteſſen lichtelijk werden geopenbaart, de Executie van Deſſeynen, en Expeditie van Staats-ſaaken getraineert en geprotraheert, ja ook wel geheel belet werden, gelijk ſulx menigmalen de ervarentheyt in Nederlands Regeeringe buyten *Stadhouder* heeft getoont, dat haare Partyen al hadden gereſolveert, eer de *Staaten* eens begonden te delibereeren; En ſo ras van deſelve *Staaten* yets was gereſolveert, dat de Partyen het gewaar werdende, de Expeditie en Executie daar van prevenieerden, of anderſints traverſeerden. Dit kan niet gevoegelyker als door een *Illuſter Hooft* werden verbetert, dewelke als *Stadhouder* of *Gouverneur* hem vertoone in haare plaats; en aan de welke ſy Macht, Authoriteyt en Bevel geven, haren Staat als *Gouverneur*, *Capiteyn* en *Admiraal Generaal* te repreſenteeren en voor te ſtaan; den Staat ſo in *Balance* te houden, dat de eene Bondgenoot over de andre niet predomineere; te bevorderen en te bewaaren de Preëminentie, Gerechtigheyt, Privilegien en Welvaren van den Lande, Leden, Steden, en Ingeſetenen van dien; deſelve te conſerveeren voor alle Overlaſt, Foulen, Afbreuk en Schaade; in de Steeden en Sterkten goede Opſicht, Ordre en Wachten te doen houden, ſo te Water als te Lande, en diergelyke andere Dienſten meer, die veel bequamer door een *Illuſter Perſoon* gemachtigt met de Laſt en Authoriteyt van de Hooge Overigheyt, als door verſcheyde Perſoonen bedient en uytgevoert konnen werden Gelijk *Tacitus* ſeyt: *Rex maximas geri non poſſe, niſi uni Imperium detur*, en een ander ſeyt: *Segnius expediunt commiſſa negotia plures.* Want gelijk een Schip door eenen Stuyrman, alſo moet een lichaam van Regeringe door een Gemoet en Sin beſtiert werden. Om dat de *Romeynen* te lang delibereerden, verlooren ſy de

en de vierde Reeden.

Stad

Stad Saguntus, quia tarda sunt, quæ in communi expostulantur. Koninglijk is het, met een Promptitude en Vaardigheyt yets uyt te voeren seyt *Tacitus: statim exequi Regium videtur.*

Tegens alle dese Reden heeft men het Stadhouderschap soeken te annulleeren,

Niet tegenstaande alle dese gesonde redenen, nootsaakelijkheden en langer experientien, so hebben veele Regenten van de meeste Provincien een doodelyken haat opgevat tegens 't *Huys van Orange*, die gesprooten was uyt het leet 't gene die Partye sich oordeelde aangedaan te zijn in het onderdrukken van de genaamde *Louvesteynsche Factie*. Om welken hoon te wreeken, heeft men dien jong-gebooren *Prince* niet alleen van het *Stadhouderschap* gesecludeert, maar ook het selve Huys, so in Persoon, Naam, als Goederen, gelijk in't Tweede Deel aangewesen wort, verkleint met sulken succes, dat het gebracht wierd in allen schijn, om in eeuwigheyt niet weder het Hooft op te steeken; en voorts getracht alle nodige ordres te stellen, dat de *Republiquaire Regeeringe* in een geruste Vreede en Eendracht, en de Ingesetene in hunne Negotie en Welvaart souden werden geconserveert. *Sed Diis aliter visum*, de Goddelyke schikkingen reguleeren haar niet altijd na menschelyke voorslagen en gedachten; Want nauwlijx hadde men de lucht van die Soete en Vrye Regeeringe in de neusgaten, waar door de Nakomelingen hoopten te ruste te gaan op dat sachte bedde, dat hare Voor-Ouderen voor haar scheenen bereyt en opgeschut te hebben, so zijn haar van tijd tot tijd veel dreygende en landbederflyke onheylen overgekomen. Als vooreerst *Protector Cromwel*, die 't Welvaren en de Scheepsvaart van *Holland* en *Zeeland* aansiende met een boos en nydig oog, genoegsaam sonder reden, verwekt heeft dien kostelyken en schadelyken Oorlog, in dewelke Nederland ingewikkelt wierde t'eenemaal tegens sijn *Interest*, om dat het de vooren-geroerde Oorlogs-lasten niet konde verminderen, maar die moste continueeren en ook beswaaren. Nederland te deser tijd door de voorsz. schaadelyke Factie verdeelt, en door gebrek van bequame Scheepen en Canon machteloos gemaakt zijnde, heeft desen Oorlog slappelijk begonnen, en ongelukkig volvoert, waar door het behalven omtrent acht hondert Koopvaardy-scheepen quam te verliesen een gedeelte van de Reputatie, die het so waardiglijk verkregen hadde; werdende de Staaten door *Cromwel*, die sijn voornaamste *Interest* oordeelde te bestaan in de onderdrukkinge en uytroeyinge van het *Huys van Stuart*, geweldelijk, so niet vrywillig, afgedrongen een belofte, van noyt den Jongen *Prince van Orange* te avanceeren tot eenige van de Illustre en Eminente Charges, tot dewelke sijne Voor-Ouders door hare meriten waren gevordert geweest.

met een Oogmerk,

dat verydelt wierd door Cromwel.

Nader-

Naderhand hebben de Franſche, jaloers zijnde over den Floriſanten Koophandel en Zeevaart, die de Ingeſetene van Nederland op alle quartieren des werelds dreven, door raad en aanleydinge van *Cardinal Maſarin*, op de *Middelandſe Zee* en elders, met ſchepen, die ſy in 't Vereende Nederland gekoft hadden, ſodanig beginnen te rooven, dat de koopluyden alleen van *Amſterdam*, door publijk bevel, haare ſchaade aanweſen verre over de *hondert Tonnen Gouts*. Maar alſo eenige voornaamſte van dat Rijk in deſe *Pirateryen* participeerden, konden de Staaten door haare Ambaſſadeurs in *Vrankrijk* geene ſatisfactie op de geledene ſchaade, noch ordre in het toekomende krygen, tot dat den *Vice-Admiraal de Ruyter* twee van deſelve Zee-rovers hadde genomen. En hoewel dit de Franſche ſo verbitterde, dat ſy terſtond ordre gaven, om aan te ſlaan alle Nederlandſche Scheepen en Effecten ſonder eenige preallable Klachten, Waarſchouwingen ofte Reedenen, en van die onredelijke actien niet wilden deſiſteeren, voor en aleer de *Staaten van Holland* op den 26. *April* 1657. by *Forme van Retorſie* in arreſt hadden doen nemen alle Franſche Scheepen en Effecten, en voor dat de *Staten Generaal* op den 11. *Mey* daar aan volgende by haar Placcaat ſtrik hadden verboden, van uyt eenige Provincien, Steden ofte Havenen van *Vrankrijk* eenig Gewas ofte Manufacturen in haare landen te brengen; So lieten ſy nochtans de ſaak daar op ſo ſoetjes glyen, dat ſy tot wegneminge van de differenten met den Staaten een Tractaat ſlooten, waar van de Koning tot groote prejuditie van den Nederlanders de ratificatie ſo lang traineerde, dat de *Staaten Generaal* andermaal genootſaakt wierden haar nadeel te prevenieeren met een *Placcaat in dato den* 8. *Auguſti* deſſelven jaars, waar by ſy verboden alle Vaart en Negotie op *Vrankrijk*. Dit bracht ſoo veel te wegen, dat de Koning ſijn rigoureuſe Ordonnantien en Edicten tegens de Ingeſetene van de *Vereenigde Provincien* weder introk, en met de Staaten by nader Tractaat renoveerde de Vryheden en Privilegien, die weder-zijds Onderdanen egalijk en reciproquelijk ſouden hebben te genieten in de landen ſo van *Vrankrijk* als de *Nederlanden*.

door de Franſe Roveryen,

Daar na wierden de Staaten van de Nederlandſche Provincien genootſaakt, uyt krachte van mutuele Tractaten, en om haar byſonder *Intereſt* den *Koning van Denemarken* met Scheeps-vlooten en landmilitie, tot haar groote koſten, en ſeer gevaarlijk engagement, te aſſiſteeren, tegens de victorieuſe wapenen en groote progreſſen des *Konings van Sweden*; buyten het welke die twee Koninkryken ſouden zijn gebracht onder eene Kroon. Maar na dat *Coppenhaven* tegens de ſtor-

en door den Oorlog in Denemarken

men der *Sweden* wel was gedefendeert, de *Sweetse Vloot* door de *Nederlandse* geslagen, en het *Eyland Funen* gerecupereert, so bevorderden de Staaten daar op een Vreede, (also sy beducht waren, dat *Vrankrijk* en *Engeland* sich met *Sweden* mochten engageeren,) doch met weynig contentement van den *Koning van Denemarken*, die de Staaten beschuldigde van wandevoir, als of sy niet vigilant genoeg geweest waren, om hem te secondeeren in sijne uyterste extremiteyt, en nu hy kans sag tot revenge, op de *Sweden*, dat sy den Oorlog eyndigden, en hem daar door constringeerden tot een accoord.

Voornemen van den Koning van Sweden, Cromwel en Masarin, die alle binnen een jaar sterven.

Gelijk *Hannibal*, *Philopœmenes* en *Scipio Africanus*, die in haaren tijd waren de dry grootste Krygs-Oversten, en Dwinglanden, die de heele wereld deden beven, in een en 't selve jaar haar leven verlooren, also zijn ontrent desen tijd mede binnen een jaar overleden de dry snedigste Polityken, en grootste Mannen van Fortuyn, als *Koninck Carolus Gustavus in Sweden*, *Protector Cromwel in Engeland*, en *Cardinaal Masarin in Vrankrijk*, welke dry, so eenige willen, gerefolveert waren met gemeene macht het Vereenigde Nederland te subjugeeren, en te verdelgen, indien sy niet door Gods bysondere schikkinge daar van door een voorbarigen dood waren verstreken geworden.

Verandering in Engeland door 't affsterven van Cromwel,

Door dit affsterven van *Cromwel* hebben de saaken in *Engeland* een geheel anderen keer beginnen te nemen, want, hoewel *Cromwel* den gantschen tijd synes levens de Fortuyn scheen tot syne Devotie gehad te hebben, hebbende *Vrankrijk* gelukkig geaffronteert door het nemen van een geheele Vloot; *Spanjen* gedwongen tot een Vreede, genoegsaam na sijn welgevallen; En het *Vereenigde Nederland* gesurpreneert, en in weynig tijds gebracht in slimmer postuyr, als *Spanjen* gedaan hadde in veele jaaren; So bevond *Richard* sijn Outste Soon, die na sijn Vaders dood, mede voor *Protector* erkent wierde, syne schouderen te swak, om so swaren pak te dragen, en te modereeren een volk, dat so vol onlust, en in so veel Secten verdeelt is. Waar op naderhand gerefolveert wierde den wettigen *Koning Carel de* II. tot de Kroon te beroepen, en in alle digniteyten van syne Voorvaderen te herstellen, die toenmaals uyt het Rijk, en van de Kroon synes Vaders verstooten zijnde, eenige jaren in ballingschap hadde moeten swerven. Hier op schepten de *Vereenigde Nederlanden* groote hoope, om een nieuwe en nauwe Alliantie, met de *Kroon van Engeland*, haar oude en nabuyrige Bond-genoten te konnen maken, tot welken eynde haar de *Heeren Staaten* voorsichtelijk schikten na den tijd, en versochten syne Majesteyt

Koning Carel de II. word weder herstelt,

aan wien de Staaten alle Faveur en Vriendschap bewysen

ſteyt door verſcheyde aanſienlyke Deputatien ſeer ernſtelijk, dat hy ſyne reys geliefde door Holland te nemen, en aldaar ontfangen het onthaal, dat men aan ſyne Koninklyke Waardigheyt en Geboorte ſchuldig was. Hier toe hadden alleen de *Staaten van Holland*, behalven die van de *Generaliteyt*, tot de extraordinaire defroyementen geordonneert een ſomme van ſes tonnen gouts, die noch veel te kort quam. *Koning Carel* hier op met ſyne twee broederen *Holland* paſſeerende, heeft aldaar ontfangen ſodanige teekenen van Vriendſchap en Affectie, dat hy ſtaande op ſijn vertrek naar *Engeland*, en ſijn afſcheyt nemende in de Vergaderinge van de *Ed: Groot Mo: Heeren Staaten van Holland en Weſt-Vrieſland* moſte bekennen, *dat hy niet geloofden, meer teerderheyt en Affectie te ſullen reſcontreeren in de harten van ſijne geboorne Onderdanen, als hy beſpeurt hadde in de gemoederen der Ingeſetenen van Nederland; Dat ſijn voorſz. Herſtellinge, en deſe ſijne wederom-reyſe na ſijn Rijk ſoude ſtrekken ten beſten van de Vereenigde Republijk, en dat hy jaloers ſoude zijn, indien eenig Vorſt met den ſelven Staat leefde in een nauwer Correſpondentie en Alliantie*; Voorts ſcheyde hy met proteſtatie en betuyginge: *Dat de Staaten verſeekert mochten zijn van de ſtantvaſtigheyt van ſijne Vriendſchap, en dat hy het Intereſt van haare Onderdaanen ſo ſeer ſoude behertigen, als ſijn eygen.*

met excesſive koſten,

't welk hy ook met dank-woorden erkent,

Maar nauwelijx was hy geſeten op den ſtoel ſyner Voor-Vaderen, of de voorſz, weldaden en bewyſen van overtollige beleeftheden, als ook de iterative beloften zijn ſodanig vergeeten, dat Nederland kort daar na door een Oorlog aangetaſt wierde, die deſſelfs ondergang dreygde.

maar in der daat niet betoont.

Uyt alle deſe paſſagies blijkt genoegſaam, en ymand, die ſiende niet wil blint zijn, moet bekennen, hoe dat het *Vereenigde Nederland*, geduyrende de loffelijke Regeeringe der *Stadhouderen* in proſperiteyt en welvaart heeft toegenomen, en by een tachentig-jaarigen Oorlog, tegens den Machtigſten Koning van 't Chriſtenrijk, met kleyne en geringe begintſelen is geworden een van de machtigſte en conſiderabelſte Staaten van *Europa*, welkers vriendſchap elk een ambieert; als ook, hoe deſelve landen altijd zijn geregeert geworden in volkomene Eendracht en ruſt; en ſo eenige onluſten in de Regeeringe quamen te ryſen, hoe voorſichtig dat die altijd zijn geamputeert door der Stadhouderen goede en wyſe directie. Ter contrarie is daar uyt mede kennelijk genoeg, hoe den Nederlandſen Staat, tegens de opinie en imaginair concept der *Staatsgewijſe Regeeringe*, na de dood van *Prins Willem de II. H. L. M.* en het ſecludeeren van deſen jegenwoordigen *Prince*

Effect van de Stadhouderlyke Regeeringe,

en van de Staats gewyſe Regeeringe.

van Orange van het *Stadhouderschap*, so door buytenlandsche machten is bevochten, als ook door binnenlandsche *Factien* en *Dissentien* verwert en geslingert geworden, dat de Republyquaire Regeeringe met groot pericul van den geheelen Staat fluctueerde, en de Negotie en Welvaart der Ingesetenen verdween.

Maar hoe de ruïneuse *Factien* den Vereenigden Staat noch hebben gestelt in d'uyterste en desperaatste extremiteyt, en buyten allen twijffel den selven het onlydelijk jok der Franschen noch souden onderworpen hebben, ten zy die door Gods bysondere beschikkinge, en door het verkiesen van een *Stadhouder* daar van was bevryt, en tot de oude getemperde Forme van Regeeringe herstelt geworden, sullen de twee volgende Deelen naaktelijk vertoonen.

Het tweede poinct van Nederlands Interest is de Commercie en Scheepsvaart, daar toe de Nederlanders gelijk als gebooren zijn,

Wat aangaat het *tweede poinct van Interest der Vereenigde Provincien*, namentlijk den Koophandel en Scheepsvaart; so is remarquabel, dat onder de Vier Deelen des Werelds *Europa*, en in het selve *Europa de Vereenigde Nederlanden*, door den *Oceän*, binnen Zeën en Meeren, Rivieren en mindere Wateren, het meeste bevochtigt werden; waar door ook geene menschen waterachtiger en phlegmatiker zijn van humeuren, als de *Europeërs*, en onder die de Nederlanders. En gelijk het water in geduyrige Ebbe en Vloet heen en weer rolt, also inclineert de beweegelijke natuyr der *Europeërs*, en voornamentlijk die van de Nederlanders meest tot het reysen en vojageeren, om met haare Vlooten den geheelen *Globum* rondom te zeylen, en in alle gewesten des Werelds haar een nieuw Vaderland op te soeken, gelijk de meenigvuldige Journalen en Vojagien sulx genoeg betuygen, dat sy door de heele wereld verspreyt zynde, over al haare Colonien hebben, en aldaar haare spraak en zeeden niet, of weynig veranderen.

door het Testament van Noach,

Dit alles schijnt synen oorspronk te hebben uyt het *Testament van den Patriarch Noach*, dewelke de wereld onder sijn dry Soonen so verdeelt hebbende, dat *Sem* Asia, *Cham* Africa en *Japhet* Europa souden voor haar Erfportie besitten, *Japhet* noch bysonderlijk gezegent heeft, seggende: *God breyde Japhet uyt, en hy woone in Sems tenten, en Cham zy hun een knecht*; Gelijk wy nu ook sien, hoe de *Europeërs*, insonderheyt de *Nederlanders in Oost-Indien*, 't welk een gedeelte is van *Asia*, in meenigte resideeren, en veele plaatsen besitten; En hoe de *Africanen* die van *Europa* altijd voor *slaven* hebben gedient, en nu door niemand meer met scheepen werden afgehaalt en verkoft, als door de *West-Indische Compagnie in Nederland*, zijnde haare swarte

nacht-

nacht-couleur als een teken van haare onwaardigheyt en dienſtbaarheyt; En of ſulx ſynen oorſpronk heeft uyt een byſondere Goddelyke Majedictie, of uyt de conſtitutie haarer lichamen en climaat, of uyt eenige andere oorſaaken, is onder den Philoſophen noch niet buyten diſpuyt.

Ooſt-Indiſchen Handel hoe geſegent die is geweeſt

Den Handel op Ooſt-Indien, hoe geſegent en conſiderabel die is, kan men afnemen, als men eens overweegt, hoe alle Landen en Steeden, die dien handel hebben gecultiveert en onderhouden gehad, alle de overige in welvaart en fleur hebben overtroffen, dat ſy daar door zijn gebracht tot groote Macht en Rijkdom. Als de *Koning Salomon* van God, nevens de wijsheyt ook bekomen hadde de beloften van ſulken Rijkdom en Eer, dat ſijnes gelijken niemand onder de *Koningen* al ſijn dagen zijn ſoude, ſo nam hy, door de wijsheyt van God hem ingegeven, de occaſie waar, om geheele Vlooten te ſenden van *Ezeon Geber* na *Ophir*, (zijnde, volgens gemeen gevoelen, een Eyland in Ooſt-Indien, dat van *Joſephus* genoemt werd *Aurea Cherſoneſus*, doch van *Varrerius* een Portugies in ſijn *Commentario* van *Ophir* beweſen word geweeſt te zijn het Koningrijk *Pegu*, zynde niet verre gelegen van *Cherſoneſus*, *Malacca* en *Sumatra*:) van waar die haalden Gout, Eedel-geſteenten, Speceryen en koſtelijk Hout in ſulken overvloet, dat hy daar door wierde de rijkſte Koning op Aarden. Door den ſelven Handel en Scheeps-vaart zijn boven alle andere Steeden verheerlijkt en verrijkt geworden *Tirus* en *Zidon*, gelijk ſulx getuygt *Ezechiel*. 17. En daar na *Carthago* gebracht tot die macht, dat het de Wereld-dwingende *Monarchie der Romeynen* niet alleen tarte, maar *Romen* ſelfs dorſt benauwen.

by den Koning Salomon,

tot Tirus en Zidon, tot Carthago,

Ten tijde van *Ptolomæus Euergetes Koning over Egypten*, die in *Grand Cair*, (*alias Memphis*) reſideerde, hebben ſijne Opſichters langs de ſtrand der *Arabiſche Golf* ontdekt een Schip, binnen het welke ſy een half dooden menſch vonden, onder verſcheyde lyken; De half doode door ſpijs te mets verquikt zynde, wiſt geen aanwyſinge te doen, van waar en waar na toe ſtreek ſette. Deſe Vreemdeling wierd aan *Euergetes* geſonden, dewelke groote en byſondre vlyt aanwende, om hem te laten leeren de *Griekſche Taal*, dewelke hy eeniger maten geleert hebbende, wiſt te beduyden, dat hy een *Indiaan*, en door ſtorm in de *Arabiſche Golf* ingedreven was, na dat hy op die tocht, door ongemak en honger, al ſijne medegeſellen verlooren hadde, hy beloofde voorts, den weg naar *Indien* te willen wijſen, waar op *Euergetes* een Vloot toeruſt met heerlijke geſchenken, waar voor die weder te rug bracht Koſtelijke Drogeryen en Geſteenten.

in Egypten tot Cairo,

Na sijn dood continueerde sijn Vrouw *Cleopatra* en volgende Koningen den selven handel, waar door die *Stad Cairo* is geworden (na veeler meeninge) de grootste en volkrijkste van de gantsche Wereld; Want so desselfs Beschryvers verhaalen, is sy verdeelt in 18. *duysent straaten*, en ten tyde van *Asan Bassa* waarender wel 7. *millioenen menschen*, en onder die wel 600. *duysent jooden*. In de jaaren van 1580. en 1581. souden daar in 7. maanden tijds, door de Pest, gesturven zijn over de 500. *duysent menschen*.

tot Venetien,

Naderhand hebben de *Venetianen*, de eerste onder de *Europeërs*, gehandelt op *Oost-Indien*, varende van *Venetien* op *Alexandria* in *Egypten*, van waar sy te lande reysden na de *Arabische Golf*, tot dat eyndelijk den *Egyptischen Sultan* dien weg, door stroperyen bekommerde, waar door sy naderhand haare reys mosten nemen over *Antiochien*, *Aleppo*, *Babylon Balsarum* tot *Ormus*, een Eyland in de *Persiaansche Zee*, of ook wel over *Constantinopolen* door *Natolien* in *Persien*, waar henen de *Indianen* haare kostelijkheden brachten, die van de *Venetianen* gekoft, of tegens andere waren geruylt wierden. Met dese Retouren (om dat geen andere *Natie van Europa* op die gewesten negotieerde,) voorsag *Venetien* eenig en alleen genoegsaam geheel *Europa* met sulken Monopolie en Winst, dat die Stad daar door sijne Staat heeft bevestigt, en sijne groote Macht en Rijkdom verworven, waar van sy noch gaudeert. Maar om dat de reysen en vrachten, die sy seer verre te lande deden met de *Caravanen*, uytermaten kostbaar en moeyelijk waren, en dat de Portugiesen, onder de Regeeringe van haaren *Koning Emanuel de* I. door *Vascus Gama* Oost-Indien te water ontdekt hebbende, vijf jaaren te vooren, eer dat *Columbus America* vond, van daar met Scheepen en Vlooten, als ook met mindere kosten, groote quantiteyt van de Indiaansche kostelyke waren weder herwaarts brachten, en die aan alle Christen-Natien beter koop uytventen, als de *Venetianen* konden doen, so heeft *Portugal* daar door dien profytablen en heerlyken Handel den *Venetianen* onttrokken, en privativelijk aan sich gebracht, waar door het met ongelooffelyke schatten verrijkt, en tot groot vermogen is gekomen.

en in Portugal,

word by de Nederianders mede gesocht, uyt twee oorsaken,

Maar *Philippus de* II. *Koning van Spanjen*, na dat hy in den jaare 1580. door *Duc d'Alba* geheel *Portugal* met desselfs onderhoorige Landschappen geconquesteert hadde, also deselve, ten 1. den Nederlanders, doen ter tijd sijne Vyanden, met Placcaten seer strengelijk verboden hadde alle Negotie en Vaart op *Spanjen*, waar van daan sy alle de Indiaansche en Uytlandsche Waaren mosten afhalen.

2. Om

2. Om dat de Spaanſche Koopluyden voor die Waaren eyſchten ſeer hoogen en onbehoorlyken prijs, ter oorſake, dat ſy voor deſelve, aan haaren Koning ſeer ſwaare tollen gedwongen waren te betaalen, ſo datter byna alleen in *Spanjen* een Voorkoop was van de Rijkdommen van de geheele wereld, door welke ſy de reſt van de wereld onder het jok van haare Heerſchappye ſochten te brengen; So reſolveerden het *Vereenigde Nederland*, (dat van ſijn kleyne beginſelen tegens alle ſwarigheden, ſeer wonderlijk begon op te waſſen, en al worſtelende, en geen gevaar ontſiende, meer en meer tot hoogheyt begon op te ſteygeren) en nam de couragie in het midden van ſijn bloedige Oorlogen, ſijne Vyanden te vervolgen, ſelfs ter plaatſe daar onſe *Antipodes* en *Antœci* woonen, en tegens alle periculen van Zee, Storm en Onweer, Klippen en Vyanden eenige ſchepen te ſenden naar *Ooſt-Indien*, om profijt te doen tot nadeel van *Spanjen* en *Portugal*. Van den jaare 1595. tot 1602. hadden eenige Nederlandſche Koopluyden onder haar verſcheyde Compagnien opgericht, om te negotieeren op die plaatſen in *Ooſt-Indien*, dewelke onder de Spanjaarden of Portugieſen niet behoorden; Maar alſoo deſe Koopluyden haare aan te nemene voyagien met malkandren niet communiceerden, waar door gebeurde, dat ſomtijds meer ſcheepen als een, omtrent deſelve tijt, en met eenderhande waren geladen zijnde, arriveerden in een en de ſelve Haven, als ook, om dat ſy haare ſcheepen en macht niet te ſamen voegden, ſo waren ſy dikmaals hare Vyanden tot een proy, waar door de Compagnons veeltijds, in plaats van winſt, verlies hadden. Om alle deſe inconvenientien voor te komen, is met *Octroy van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* in het jaar 1602. opgericht ſekere Compagnie, dewelke wierde geprivilegieert, om voor ſeekere jaaren, op *Ooſt-Indien* alleen te mogen ſcheepen. Hier brachten de Particuliere by malkanderen een ſomme van 66. tonnen gouts voor een *Capitaal*, waar mede de Bewinthebberen toeruſten verſcheyde Scheepen en Vlooten, die haar in de tijd van 6. jaaren, boven aftrek van alle exceſſive Koſten en Uytdeelingen aan de Participanten, haar voornoemde *Capitaal* vermeerdert hebben tot over 300. tonnen gouts, en in *Indiën* ſo veele voorname Havens en Landſtreecken geconqueſteert, dat men aldaar een *Bataviſche Republijk* heeft opgerecht, en voorts in die winſten en conqueſten tot noch toe ſo wonderbaarlijk en gelukkig gecontinueert, als of die Compagnie de *Fortuyn* konde dwingen.

met groote Courage,

die eene Compagnie oprechten,

dewelke de gelukkigſte ſucceſſen hadde.

De *Weſt-Indiſche Compagnie in Nederland*, die met 80. tonnen gouts

De Weſt-Indiſche Com-

pagnie hadde mede een gelukkig begin, maar ongelukkigen Voortgang.

gouts aan *Capitaal* haar begin maakte, is noch gelukkiger in haaren aanvang, doch rampsaliger in haaren voortgang geweest, als de *Oost-Indische*, also desselfs Bewinthebbers misbruykten haar voorspoedig doch wankelbaar *Fortuyn*, terwijl sy te liberaal uytdeelden aan de Participanten, sonder dat sy maakten een vasten *Fons*, om de uytnemende kosten des Oorlogs tegens *Spanjen* te supporteeren, en om dat sy meer sagen op de Conquesten, als op de Negotie, en voerden meer Oorlog, als sy negotieerden.

Dese twee Compagnien zijn twee Pilaren van de Negotie.

Dese twee Compagnien (insonderheyt de Oost-Indische) zijn als twee Colomnen, die de welvaart en Negotie van de Nederlandsche Republijk onderstutten. Want om dat veele nodige Indische Waren en Speceryen daar door genoegsaam alleen aan Nederland vast zijn, so is de Generale Negotie daar door aan 't selve Nederland gekoppelt.

Bequaamheyt van Nederland tot de Negotie.

Tot de verdere Vaart en Handel op alle andere bekende Gewesten des Werelds, is Nederland en desselfs Inwoonders so bequaam, dat, indien de Negotie by de Hooge Overigheyt wel worde gemainteneert en gebeneficeert, en het vry gebruyk van de Zee, dat elk een, volgens het Natuyrlijk Recht, toekomt, van niemand worde gevioleert, maar aan yder open gelaten, geen Natie lichtelijk de Negotie en Scheepsvaart uyt Nederland sal diverteeren, en na hem trekken. Want het heeft een gewenste situatie aan de Zee, byna in het midden van *Europa*, seer bequaam tot de Over-Zeesche Negotie, en is inwendig, door de Zee, Rivieren en andere Wateren so accommodabel, dat naar alle kanten de waaren met weynig kosten te water konnen versonden werden.

Bequaamheyt der Nederlanders tot de Negotie,

Desselfs *Koopluyden*, die seer menigvuldig zijn in getal, overtreffen alle andere Natien in liberaal en resoluyt negotieeren, want sy seer licht haare Scheepen en Goederen overal heen resiqueeren; haare Koopmanschappen aan andere op credit verkoopen, en met gereet geld, ja selfs met de penningen een heel saisoen voor af te verschieten, de aanstaande gewassen en goederen inkoopen. Hier toe geeft geen kleyn voordeel, dat de *Penningen* aldaar tegen *vier d'half*, ja selfs wel tegens *dry* ten hondert in 't jaar, sonder eenig pand, ook aan Koopluyden werden te leen gegeven, als ook, dat de Inwoonders seer moeten vigileeren en oppassen, om aan de kost te komen, also de Huysvestinge en Lijftocht seer duyr zijn, en veele Imposten en Schattingen moeten betaalt werden.

en de bequaamheyt des Zeevolks tot de Zee-vaart.

De *Schippers* en *Bootsvolk* zijn tot de Vaart en Vischerye so handig, en in mondkost so menagieus, dat daar door wel het derde part aan volk en spijs werd uytgewonnen, die andere Natien meer een delicater vereyschen.

Door

Door dese Voordeelen, die Nederland boven alle andere Landen geniet, heeft het, doch voornaamentlijk *Holland*, na sich getrokken de groote en kleyne *Vissherye*, het maken van alderhande *Manufacturen*, de *Reederye* en *Navigatie*, als ook de *Negotie* op alle geweesten des Werelds, zijnde de Vier Pilaaren, waar mede desselfs welvaart word onderschraagt. So lang Nederland door sijne gelukkige wapenen de Mogentheyt van *Spanjen* heeft vermindert, waar door die van *Vrankrijk* en *Engeland* aangroeyden, so was het elx vriend, en bleef bevrijt van alle, ten minsten uyterlijke jalousie en nydigheyt der omgelegene Nabuyrige Potentaten, maar so haast was het door de *Munsterssche Vreede* met *Spanjen* niet bevreedigt, of hem wierd van yder misgunt ook de minste Voorspoet en Welvaart in de Negotie, die elk een, maar insonderheyt *Engeland* en *Vrankrijk* sochten te onderkruypen, en sonder aansien van reedelijkheyt of billijkheyt aân haar te brengen, waar tegens sich het selve Nederland met alle kracht altijd heeft aangekant, en hoe het noch in de jaaren van 1672. 1673. en 1674. besig is geweest, om met alle vigeur, insonderheyt te water sijne Vryheyt en Welvaart te defendeeren, kan geleesen werden in de volgende Deelen.

wat voordeel dat geeft.

R 't VER-

't VERWERDE EUROPA.

TWEEDE DEEL.

Elogie van Koning Louis de XIV.

AAN geen van alle hedendaagsche Christen-Potentaten is door de Natuyr, Geboorte en Fortuyn meer Voordeels mede gedeelt, als aan *Louis de* XIV. *Koning van Vrankrijk* en *Navarre*, dewelke is een Koning van af komst, die in de jeugdige jaaren van *Achilles* floreert, en besit de Sterkte van *Hercules*, en de Courage van *Julius Cæsar*, hy is sneedig van Verstand, prompt van Oordeel, listig in syne Aanslagen, geduyrig in actie en besoignes, seer vigilant in het bestier van sijn Rijk, hy bedient sich van de Occasie, regeert alleen, en neemt syne *Finantien* wel waar, sonder dat hy aan syne voornaamste Ministers seer groote Authoriteyt defereert, en is van alle verdere qualiteyten, die tot een Genereus Prins en Dapper Soldaat vereyst worden, so voorsien, datter niet of weynig schijnt aan te manqueeren. Daar en boven so heerscht hy over een seer groot Koninkrijk, dat aan weer-zyden besploelt word van de Zee, en doorsneden is van veele Rivieren, seer Vruchtbaar van Gewas, vol-gesaayt van Steeden en Dorpen, krielende van Menschen, heeft schrandere Raats-luyden, geëxperimenteerde Officieren, gedresseerde en belliceuse Soldaten, een groote Oorlogs-Vloot, overvloet van Ammunitie, en Proviant, en dat het meeste is, veele Millioenen aan geld, en nauwe Correspondentie en Alliantie met veele Princen van *Europa*. In alle syne desseynen is hy tot noch toe geweest seer triumphant; als een tweeden *Augustus*, 't welk seker Poëet wat arrogantelijk te kennen geeft met de Inscriptie in marmor gehouwen voor het Konings-Hof de *Louvre*, waar voor de Koning den Autheur *tien duysent guldens* heeft geschonken:

Par Urbi domus hæc; Urbs orbi; Neutra Triumphis,
Et Belli & Pacis, par Ludovice, Tuis.

Dat is:

Dit Huys wijkt voor geen Stad, de Stad niet voor de Aarde;
Maar beyde, Lodewijk, zijn vry in minder waarde
Met u Triumphen vergeleeken
Die 't hooft in Vreed en Krijg opsteeken.

Dit

Dit wierd naderhand door een ander Poëet niet min aardig geretorqueert in dese Versen:

Par Vati Versus, quia bis mentitur uterque;
Nam minor Urbs orbe est, & minor urbe Domus.
Sic mendax Vates & Versus: uterque Triumphis
Et belli & pacis par, Ludovice, tuis.

Dat is:

De Dichter en't Gedicht seer na malkaar gelijken:
Om dat en dees en die tot tweemaal logens sticht;
Want kleynder is de Stad dan wereld: ook moet wijken
't Huys voor een Stad. Indien de dichter en't gedicht
Dus logenachtig valt: so hebt gy twee gekreegen,
O Lodewijk, gelijk uw' Vreed'- en oorlogs-zegen.

die door de Salique Wet altijd Pretext tot Oorlog heeft,

Hier by komt noch, dat het Vrankrijk, uyt krachte van de *Salique Wet* noyt niet manqueert aan eenig pretext, om Oorlog te beginnen tegens alle Ryken en Landen, die oyt of oyt van eenige Fransche Koningen zijn beheert geweest, welker inwoonders de Fransche oordeelen noch haare onderdaanen te zijn, en altijd te blyven, schoon die van een ander Potentaat of Macht by Oorlog zijn overwonnen. En so sy die Landen wederom veroveren, seggen sy, dat sy het haare weder in possessie nemen, dat andere onrechtmatig hebben geusurpeert.

en word genoemt LE PETIT DIEU,

Om alle dese Voordeelen word Koning Louis van veele Fransche met arrogantie genoemt: LE PETIT DIEU, of *de kleyne Godt*, of DIEU DONNÉ, als zynde in den Hemel verkosen, om de oude *Monarchie van Vrankrijk*, so als sy was onder *Carel de Groote*, weder op te rechten, dat *Mr. de Aubery* in sijn Tractaat *Des Justes Pretentions du Roy sur L'Empire* bekrachtigt met dese woorden: *De Posteriteyt sal moeten bekennen, dat desen Louis de XIV. door sijne Heroïke Actien gelukkig heeft uytgeveegt de Glorie van Carel de Groote, en so door sijne Dapperheyt als Wysheyd verre te boven is gegaan alle voorgaande Fransche Koningen, want hy alreede in die gemeene estime is, dat elk van hem seekerlijk gelooft, dat hy sijn Rijk so verre sal uytbreyden, dat het niet worde bepaalt als met den Hemel en de Zee, waar door hy met recht meriteert den naam van* DE GROOTSTE, *die noyt aan eenig voorgaande Koning is gegeven.*

heeft tot sijn Oogmerk de Universele Monarchie

Desen voorspoet maakt hem so opgeblaasen en ambitieus, dat hy geen ander oogmerk heeft, als hem alleen te maken sulken Meester van de Wereld, en sulken *Universelen Monarch*, als hier vooren verhaalt

is. Hier in komt hy heel over een met alle die Potentaten, dewelke altijd haare Heers-sucht hebben gerekent een Sufficante oorsaak te zijn tot Oorlogen, meynende, dat in de Regeeringe over een groot Rijk alleen groote Glorie bestaat, en dat niet heerlijker is, als by alle occasie te triumpheeren. Daar hy ter contrarie soude konnen zijn de gelukstaaligste mensch op Aarden, als hy sich met al sijne voordeelen vernoegde, over sijn Rijk alleen regeerde, en hem met desselfs delicien verzaade; Niemand soude gedenken, om hem te offensceren, of een voet Lands te ontneemen. Maar nu hy de Vreede-lievende Wereld dreygt, en elk een sijne Vryheyt en Digniteyt tracht te ontvreemden, moet hy periculoopen van dat swaard, 't welk hy tegens andere gescherpt heeft, daar hy behoorde te overdenken de groote calamiteyten en miserien, die den Oorlog na sleept.

Les van Coligny.

Maar neen! Sijne Ambitie heeft de overhand, daar toe hy te meer werd aangedreeven door de les, die den *Admiraal Coligny* al in sijne tijd pleeg te geven, dat *Vrankrijk* most hebben, of een buyten-landsche, of binnen-landsche Oorlog, om daar door, als door een aderlatinge af te tappen het overvloedige bloet, 't welk een nieuwe siekte soude konnen causeeren in het lichaam van dien Staat; En dewijl in Vrankrijk het groote getal van die gene, die den Oorlog volgen, heel niet is geproportioneert ten reguarde van andere professien, dewelke die meenigte niet konnen onderhouden, so moet *Vrankrijk* een gedeelte daar van employeeren op kosten van sijne Nabuyren. Hierom gaat hy over alle Rijken en Landen speculeeren als een briesschende Leeu, om daar uyt te kiesen en te verslinden 't gene hem tot sijn dessey het best mocht dienen.

Middelen om die Monarchie te verkrygen geleert by de Politijken,

De Politie van Vrankrijk schrijft, dat hem daar toe niet nodiger is als *Straatsburg*, het *Fransche Comté*, *Milanen*, *Genoua*, *Portolongone*, en *Piombino*, om daar door de *Switsers*, *Savoyen*, *Toscanen*, *Parma*, *Modena*, *Mantua* en *Romen* te doen buygen, waar op dat dan *Corsica*, *Sardinien*, *Napels*, *Sicilien*, *Fontarabie*, *Navarre*, *Majorca* en *Minorca* ongetwijffelt haast souden volgen. Andere leeren, als *Vrankrijk Spanjen* alleen maar hadde overwonnen, dat al de voornoemde Mindere Staaten hem mede haast souden bykomen, als zijnde haar also ontnomen haare ziel en kracht, waar door sy nu noch staande werden gehouden. Voor langen tijd beelden de Fransche haaren Koning uyt op dese wijse; dat hy een Arent en een Leeu onder sijne voeten vertrapte, met dit omschrift: *Vincendi Prælndia Mundi*, dat is: *Voorspel om de Wereld te winnen*, meenende daar door Hoog- en Neer-

Duytsch-

Duytschland. Koning *François de* I. pleeg altijd te seggen, dat *Milaan* soude een weg baanen op *Napels*, op de *Nederlanden*, en op de vordere Staaten, die nodig mochten zijn tot sijn Desseyn. *Koning Hendrik de* II. meynde, gelijk *Romen* hadde verkreegen de *Universele Monarchie* door het conquesteeren van *Italien*, dat hyse door dien selven weg mede soude krygen, voerende voor sijn Sinnebeeld een halve wassende Maan, met twee punten, en dese woorden: *Donec totum impleat orbem*, daar mede te kennen gevende, dat hy die punten noch wilde toehaalen, en den circul besluyten. Op dit Fundament hebben die twee Koningen aan de kant van *Italien* gebruykt seer groote force en geweld, doch sonder eenig goet succes, also *Spanjen* sich altijd daar tegen stelde, wel wetende; dat de liberteyt van *Italien* bestaat in de egale *Balance* van *Vrankrijk* en *Spanjen*, en dat *Italien* alleen de *Balance* geheel soude overhaalen aan de zyde van den Verwinner. *Koning Hendrik de* IV. oordeelde, dat de behoudenisse, of het verlies van geheel *Europa* hing aan de behoudenisse of het verlies van *Madrid*, waarom hy in sijne Oorlogen tegens *Spanjen* getracht heeft *Madrid*, als een *Carthago* van onse eeuwe, door *Paris* als het tweede *Romen* te overwinnen. Koning *Louis* de XIII. representeerde sich als een *Hercules*, die een Monsterdier *Hydra* onthoofden, dat seven Hoofden hadde, waar mede hy uytbeelde de Seven Keur-Vorsten, met dit Devys: *Nemo plus ultra*.

by François de I.

by Hendrik de II.

by Hendrik de IV.

en by Louis de XIII.

Maar *Louis de* XIV. (dewelke niemand van alle Koningen en Princen, hoe veelder ook van de Scheppinge des Werelds af geweest zijn, wijkt in grootsheyt sijnes gemoets, en begeerte tot Glorie, ja so seer, dat als de oude leeringe van *Phytagoras*, raakende het verhuysen van de Zielen, waar was, ik geloven soude, dat sijn lichaam door de Ziel van den *Grooten Alexander* wierde geregeert) heeft altijd gesustineert, dat hy door geen bequamer middel soude konnen werden een *Universelen Monarch* en *Heerscher van de Wereld*, als door het conquesteeren van de *Seventien Nederlandsche Provincien*, welkers situatie alleen schijnt geaccommodeert te zijn, om te beteugelen alle Ambitie tot de *Monarchie*, gelijk sulx *Mr. du Plessis* aan *Koning Carel de* IX. altijd socht in te prenten. Want gelijk deselve Provincien onder *Hertog Carel van Bourgondien*, en *Keyser Carel de* V. heel *Vrankrijk*, *Engeland*, en alle omleggende nabuyren dijkwijls dede beven, even so soude *Louis* door deselve, indien sy als verwonne lelien aan syne Kroon waren gehecht, alle omleggende Rijken en Landen niet alleen intimideeren, maar so volkomentlijk na

Louis de XIV. die vol Ambitie is,

meynt de Universele Monarchie op te rechten door de XVII Nederlandsche Provincien,

sijnen sin buygen, dat alle overige Koningen, Princen en Republyken maar *Precario* het haare souden besitten, so lang het hem soude goetdunken; En indien ymand sich in het minste tegens hem opposeerde, die soude aan het selve Fortuyn van *Lotharingen* en *Nederland* participeeren, so dat hy de klachten van den *Grooten Alexander* wel wederom mochte renoveeren, en noch een wereld soeken, om daar over mede te triumpheeren. *Lipsius* seyt op seekere plaats; *Als dit Bolwerk* (zijnde de Nederlanden) *word ondermijnt, valt de Vryheyt van 't geheele Christenrijk om verre*; En in sekeren brief aan den *Paus* schreef hy: *Dit hoekjen van de Aarde is wel kleyn, maar machtig en considerabel omtrent alle andere gedeelten des werelds, die alle na desselfs constitutie sullen wel of qualijk vaaren.* Om welke redenen den Oorlog van de *Vereenigde Nederlanden* tegens *Spanjen*, door de Macht, Waapenen en Raad van meest alle Volkeren van *Europa* is gevoet en gestijft.

De Voordeelen daar van zijn verscheyde en considerabel:

De voordeelen, die hy, by het conquesteeren van deselve Provincien soude genieten, zijn veele en groot: als

Geld.

1. Dat in *Vrankrijk* en de *Nederlanden* het meeste Geld van *Europa* (als zijnde de Senuwe van den Oorlog) in voorraad is, en byna alle andere Landen daar van so seer zijn uytgeput, dat sy het vermogen niet hebben, om op haare eygene kosten swaare en langduyrige Oorlogen te voeren.

Oorlogs behoeften,

2. Dat *Vrankrijk* en de *Nederlanden* hebben sulken opgestapelden voorraat van *Ammunitie, Proviant, Volk en alle andere behoeften* ten Oorlog nodig, die alleen suffiçant zijn, om de heele wereld te dwingen.

Jaarlijkse Tributen,

3. So de *Nederlanden* overwonnen zijnde by haare Vryheyt en Negotie werde gemaintineert, soude de *Koning*, daar in hebben een vasten *Fonds* of *Capitaal*, dat hem soude rendeeren seer groote jaarlijxse Renten, tot onderstand van sijnen Staat en Oorlogen.

en Hulpe.

4. Dat *Vrankrijk* door de *Nederlanden*, insonderheyt door de *Geünieerde*, niet weder in sijne desseynen belet, maar in 't tegendeel, in alle manieren geholpen soude werden.

Voordelen op Duytsland,

5. Dat het Groote en Machtige, doch onder veel *Hoofden verdeelde Duytsche Rijk*, ('t welk het voornaamste lichaam is, waar uyt de Franschen meenen haare *Universele Monarchie* te formeeren) van de *Nederlanden*, als van haar sekerste en vaste bolwerk ontbloot en verswakt zijnde, altijd open en ten proy leggen soude voor alle sijne invasien, en door sijne eygene verdeeltheeden van selfs vervallen. Hoe souden dan konnen bestaan de grootste Minjons en Vrienden van

Vrank-

Vrankrijk, die tot noch toe onder de Duytſche Vorſten zijn bevonden; Sy ſouden zijn ellendige *Souverainen*, en *Slaaven van Staaten en Princen*; Sy ſouden den ponjart op de Keel hebben, eer eenige Macht den Franſchen ſoude konnen bediſputeeren de Heerſchappye over den geheelen *Rijn*; En wat voor pretext van Gerechtigheyt of Moderatie men ook ſoude willen poſeeren in de deſſeynen van de Franſche, van niets te willen tegens haar ondernemen, ſo ſouden ſy doch in ſtaat zijn, om ſulx ten allen tyden te konnen doen naar haar believen. En in wat ellendige conditie ſouden die Vorſten zijn, als haar Fortuyn en Liberteyt ſoude dependeeren alleen aan de diſcretie van de ambitieuſe Franſche?

6. Dat *Engeland*, volgens de bekenteniſſe van deſſelfs eygen Politijken, ſoude benauwt, en in de uyterſte extremiteyt gebracht werden als *Vrankrijk* de *Nederlanden* geconqueſteert hebbende, ſoude beheerſchen de Zee-kuſt van *Spanjen*, tot aan *Ooſt-vrieſland*, en alle die Rivieren, Havens, Scheeps-Vlooten en Volk in ſijn gewelt hebben, gemerkt, hoe dat het *Vereenigde Nederland* wel eer alleen, ſonder eenige de minſte hulpe van anderen, *Engelands* Vlooten heeft geſlaagen, de Zee-havens en Kaſteelen ingenomen, ſijne Oorlogſcheepen verbrand, en daar door te weege gebracht een behoorlyke Vreede, waar door de Engelſche na hun eygen confeſſie, hun eer en achtbaarheyt hadden verloren. Vrankrijk ſulken verſchrikkelyken Zeemacht bekomende, ſoude niet ſtil konnen zijn, maar trachten ſo wel Meeſter ter Zee, als te Land te worden: En daar op heeft *Engeland*, als de Machtigſte ter Zee zijnde, de eerſte ſtorm te verwachten, 't welk groot periculſoude lopen, alſoo het door de laatſte Binnen-en Buytenlandſche Oorlogen, door de afgrijſſelyke Sterfte, door den alvernielenden Brand tot Londen, en door de ſchaadelyke overvloeyinge veeler Landen merklijk is afgemat en uytgemergelt. Om die voorige conſideratien heeft *Koning Eduard*, met alle mogelijke vlijt belet, dat doch niemand uyt het Huys van de Franſche Koningen mochte ten huwelijk bekomen de eenigſte dochter van den bovengemelden *Hertog Carel van Bourgondien*. En *Koningin Eliſabeth* pleeg te ſeggen, dat ſy de *Nederlanden* liever ſoude ſien in handen van een gering, als groot Potentaat, en liever in verſcheyde als in eene hand; En toen ſy vreeſde, dat de Franſche *Koning Hendrik de* III. in den jaare 1578. door ſijn broeder den *Hertog van Anjou*, genaamt *François de Valois*, mochte meeſter werden van de Nederlanden, ſchreef ſy aan den voorſz. Koning een brief, dat hy dit voornemen moſt ſtaaken, of dat ſy op Engeland,

ſoude

ſoude genootſaakt werden, om 't ſelve met alle macht te beletten. En na dat ſy *Hendrik de* IV. *Koning van Vrankrijk* ſo lang hadde geaſſiſteert, als hy noch de ſwakſte was, en bemerkte, dat hy de Nederlanden in het oog hadde, doen hy magtiger wierd, ſo ontrok ſy hem niet alleen alle hulp, maar ſeyde ſelfs tegens *Duc de Sulli*, dat ſy, om haar byſonder *Intereſt*, noyt ſoude toeſtaan, dat ſijnen Koning yets ſoude tenteeren op de Nederlanden, ten welken eynde ſy in perſoon quam tot *Douvres*, van waar ſy hem liet weten, dat ſy niet van daar ſoude gaan, voor dat hy ook met ſijne Troupes van omtrent *Cales* was vertrokken. Koning *Hendrik de* VIII. als ook *Koning Jacobus* en *Carel de* I. hebben dit haar *Intereſt* alle tijd ongekreukt onderhouden, gelijk mede deſen Koning *Carel de* II. tot de Triple Alliantie incluys; Maar hoe, en om wat reden hy nu daar van is afgeweeken, torqueert de gaauſte verſtanden, om ſulx te penetreeren, dewijl het ſtrijt tegens alle Polityke Reeden, gelijk verſcheyde Engelſche Polityken ſulx met veele argumenten beweeren, waar van by vervolg meerder.

Op Spanjen. 7. Dat *Spanjen*, 't welk nu van ſyne kracht merkelijk is ontſenuwt, ſoude by verlies van ſyne, en de *Vereenigde Nederlanden* ſo buyten poſtuyr van reſiſtentie geraaken, dat het ſich ſelfs, met alle ſyne onderhoorige Landen, ſoude moeten begeeven. Want ſo ſeer als *Spanjen*, door de *Vereenigde Nederlanden*, ſedert het jaar 1648. tegens *Vrankrijk* is gebalanceert, veel meer ſoude daar door de Macht van *Spanjen* vervallen, en die van *Vrankrijk* aangroeyen, dewijl *Vrankrijk* door ſijne groote Zee-macht de occaſie altijd ſoude waarnemen, om de *Spaanſche Silver-vlooten* en andere koſtelyke ſcheepen, als een goeden buyt, in ſyne havens te ſleepen, en *Spanjen* daar door te ontnemen ſijn eenigſt en laatſte middel van ſubſiſtentie.

Op Sweden en Denemarken, 8. *Sweden* en *Denemarken* ſouden by ruïne van de *Vereenigde Provincien* alleen, mede vervallen tot onvermogen, om dat haar dan ſoude manqueeren de jaarlyxſe groote revenues van Tollen en Omgelden, die ſy door de groote Scheepsvaart van de *Hollanders* genieten, waar van ſy merkelijk ſubſiſteeren; En om dat derſelver wederzijdſe humeuren en *Intereſſen*, door ſonderlinge antipathie incompatibel zijn, ſouden ſy door *Vrankrijk*, tot een onderlingen Oorlog, aangehitſt, uytgeput, krachteloos gemaakt en eyndelijk beyde geemporteert werden door de auxiliare troupen en ſcheepen, die de ſwakſte geern ſoude te hulp hebben, tot deſſelfs, ende des ſterkſten oppreſſie. Dan ſouden de Franſche de *Sweden* niet alleen uytlachen, maar met den

den vollen Intereſt weder eyſchen alle de ſubſidie-penningen, die ſy van haar voor en naar hebben getrokken.

9. Als *Vrankrijk* in dier voegen, na ſijn geformeert concept, de ſleutels van de *Sont*, en beyde de *Indiën*, oft en minſten de Heerſchappye ter Zee ſoude beſitten, ſoude een immediaat gevolg van desſelfs begeerlijkheyt en heers-ſucht zijn, de Commercie van alle andere Landen te troubleeren, en die alleen aan ſich te trekken. op de Zee,

10. Het *Land van Luyk*, 't welk ſeer important is, van wegens ſijne goede Situatie, Vruchtbaarheyt en Rijkdom, ſoude, buyten twijfſel, een gevolg zijn van de *Nederlanden*, om dat *Louis* daar door ſoude vereenigen een groote maſſe van Provincien, die nu daar door geſepareert zijn, ſonder dat eenigſins ſoude obſteeren haare neutraliteyt, dewijl de *Eerſt-gebooren Soon van de Kerk*, zijnde den *Alder-Chriſtelijkſten Koning*, ſoude willen trouwen met de *Dochter van Romen*, 't welk *Luyk* is. en op het Land van Luyk.

Van deſe concepten hebben de Franſchen ſulken vaſten opinie, dat *Mr. d'Aubery* (*dans les droits ſur l'Empire*) rond-uyt heeft durven ſchrijven, dat deſe regeerende Koning, by ſijn leven noch ſal onder hem brengen *Duytſland*, *Italien* en het meeſte deel van *Spanjen*, en dat den *Deauphin* t'ſijner tijd noch ſal Meeſter worden van de Wereld. Arrogantie van Aubery.

Louis, die van wegens ſijne Ambitie, en ingebeelde Hoope ſeer aſpireerde na deſe Glorie en grooten Staat, heeft op geen ding meer gepractiſeert, als hoe hy ſijn oogemerk, op de *Nederlanden*, ſoude bereyken, waar van hy het fundament al voor lang hadde geleyt, daar op hy in den jaare 1664. eerſt heeft beginnen te bouwen; Maar overdenkende, dat de Nederlandſche Provincien voor een gedeelte gehoorſaamden den *Koning van Spanjen*, en de reſteerende onder malkanderen vereenigt zijnde, Staats-gewyſe wierden geregeert, die van ſijn Land geſepareert leggen, en dat hy daarom voor eerſt de *Spaanſche Nederlanden* ſoude moeten incorporeeren, het koſt wat het koſte, om dat die onaffcheydelijk grenſen aan ſijn Gebiet, en, gelijk *du Pleſſis* ſeyt, het beſte, rykſte, en gereguleerſte Land is, dat *Spanjen* beſit, en datter niet is, 't welk *Vrankrijk* nadeeliger is geweeſt, en ook voordeeliger ſoude konnen zijn, als het ſelve; So heeft hy bevonden, dat hy deſelve niet ſoude durven of konnen conqueſteeren wegens de rechtmatige jalouſie en het waare *Intereſt* van *Engeland* en de *Vereenigde Provincien*, die hem, ſo veel mogelijk, ſulx ſouden beletten. Waar op hy oordeelde, tot volvoeringe van ſijn Deſſeyn, Koning Louis ſpeculeert op ſijne Deſſeynen,

niet nootſakelijker te zijn, als dat hy allen mogelijken vlijt inſpande, om *Engeland* en de *Vereenigde Provintien* tegens malkanderen in Oorlog te verwerren, haar daar door te ontzenuwen, en te brengen tot onvermogen van reſiſtentie tegens hem, en haar ten aanſien van de Spaanſche Nederlanden te anticipeeren hun eygen Intereſt.

ſoekt te brouwen een Oorlog tuſſchen Engeland en de Vereenigde Provincien,

Om dit Voornemen te volvoeren, 't welk nu een gemeene Regul van Vrankrijks Politie is geworden, als hier vooren op het 66. blad van 't *Eerſte deel* te ſien is, ſag Koning *Louis* geen kans, de *Vereenigde Nederlanden* daar toe te diſponeeren, dat ſy *Engeland* den Oorlog ſouden aandoen, ten aanſien het *Intereſt* van haar en van alle Republiquaire Regeeringen beſtaat in Vreede en Negotie, waar door ſy haaren Staat het beſt konnen conſerveeren en augmenteeren, dewelke ook geenſins konnen geſepareert werden; Maar vond geraden, ſulx in *Engeland* te tenteeren, alwaar de Koning alleen, door het *Hoger-Huys* ende de *Edelen*, welke haare welvaart veel in den Oorlog ſoeken, lichter ſoude konnen bewogen werden, de waapenen op te vatten tegens het *Vereenigde Nederland*, om quanſwijs ſijne Glorie en ſijne Gemeene Welvaart te bevorderen. Tot dien eynde ſoekt Koning *Louis*, (tegens alle oude Alliantien en Vriendſchap, volgens dewelke hy gehouden was de *Vereenigde Provincien* te aſſiſteeren tegens *Engeland*) eenige van het *Opper-Huys* door ſijne goude *Louyſen* te diſponeeren, (gelijk vaſt geaſſureert word van ſodanige Staatskundige in Engeland en Vrankrijk, die ſulx heekerlijk meenen te weten) dat ſy haaren Koning doen reſolveeren tot een Oorlog, hem in het oor blaſende, dat ſy nu al lang genoeg van de Staaten waren getergt, haaren Koophandel te ſeer gekreukt, haare Onderdaanen te veel gefoolt, de Koninglijke Achtbaarheyt in te grooten verachtinge gekomen, als dat men dat ſonder weervraak konde voor by ſtappen, en het tergen van Koningen moſte niet lang ongewrooken blijven. Het *Lager-Huys*, dat de redelijkheyt meer plaats gaf, als de gepreoccupeerde Favoriten, wierd echter genoegſaam overſtemt, en geperſuadeert tot conſent van dien aanſtaanden Oorlog. *Koning Carel* bedankt die beyde *Huyſen*, voor de goede voorſorge, ſo over ſyne Koninklyke Achtbaarheyt, als ook voor den welſtand ſyner onderdaanen, en ſchijnt alſo door uytſtel de ſaak op te ſchorten, om de *Vereenigde Nederlanders*, die noyt, als getergt het ſwaard aangorden, met hoope van goede Nabuyrſchap te voeden. De brieven van *Paris* brachten in 't voorjaar 1665. mede, dat *in December* 1664. aldaar tuſſchen *Vrankrijk* en *Engeland*, door den *Lord Barclay Fitz Hardingh* een Tractaat heyme-

ſoekt eenige uyt het Opper-Huys te corrumpeeren,

die haaren Koning tot Oorlog ſoeken te perſuadeeren,

Het Lager-Huys word overſtemt.

heymelijk geslooten was, tot nadeel van de *Vereenigde Staaten*. Kort daar op quamen tot *Londen* de Fransche Extraordinaire Ambassadeurs *incognito* met den Koning confereeren. Daar op send *Koning Carel* den *Vice-Admiraal Holmes* met secreete commissie, na de *Africaansche* Kust, en een ander Oorlogs Esquader na *Nieuw-Nederland*, om die beyde Landen de Nederlandsche *West-Indische Compagnie* te ontweldigen, welk laatste hem geheel gelukt, eer dat hy volgens het *Recht der Volkeren*, of de voorgaande beëdigde Tractaten sijnen gepretendeerden Vyanden den Oorlog verkondigt, of eenige de minste kennisse daar van hadde laten toekomen; Doch de Staaten hier door genoegsaam verwittigt van der Engelschen toeleg in *Vrankrijk* gesmeet, hebben tot vermijdinge van dien aangeleyt alle bedenkelijke middelen, en tot dien eynde, als Ambassadeur naar *Engeland* gesonden de Heer *van Goch*, dewelke den onbehoorlijken handel van *Holmes* te kennen gaf, en satisfactoire presentatie dede; en indien de twisten van haar niet konden bygeleyt werden, men soudese stellen tot arbitrage van Neutrale Mediateurs. Maar neen; Koning *Carel* sijnen handel willende bedekken, verklaart op sijn Koninglijk woord, dat het doen van *Holmes* als van een ongehoorsaam persoon, tegens sijn gebod, gedaan was, die hy daar over ook t'sijner tijd soude straffen; Voor de rest wierd geen gehoor verleent tot satisfactie ofte accommodement der differenten, maar men hielt *van Goch* so lang op met het voorwerpen van veele ongefundeerde pretensien, tot dat men heel in postuyr zijnde, aan de wereld sijne intentie tegens de Nederlanden met de wapenen wilde openbaaren.

Holmes na Guinea.

Van Goch gaat voor Ambassadeur na Engeland.

die daar opgehouden word.

Hier door wierden de *Geünieerde Staaten* geneceſſiteert, meer als oyt te vooren, ter Zee te equipeeren, en niet alleen seer excessive kosten, tot swaare lasten van haare ingesetene, te supporteeren, maar ook de Negotie ter Zee, en alle Scheeps-vaart te doen stille staan, en by speciale placcaten expresselijk te verbieden.

Nederland prepareert ten Oorlog,

En also de intentie van den *Koning van Vrankrijk* was *Engeland*, maar voornamentlijk het *Vereenigde Nederland* door dien Oorlog te ontsenuwen, en so machteloos te maken, dat geen van beyden soude konnen beletten sijne ambitieuse desseynen, die hy in 't hooft hadde, so colludeert hy heymelijk met den *Bisschop van Munster*, dat die door assistentie van Engelsche (licht ook Fransche-Penningen, so veele meynen) Nederland te lande vyandelijk aantast. De *Nederlanders*, also die te seer roemden en steunden op haare groote Macht, hadden een droevig begin, door de Nederlaag in een Zee-gevecht tegens de Engel-

Vrankrijk colludeert met den Bisschop van Munster tegens Nederland,

Nederland hadde een ongelukkig begin,

ſche, en den ſubyten en onverwachten overval van den *Biſſchop* in *Over-Yſſul* en *Vrieſland*, 't welk ſulken grooten verſlaagentheyt in *Nederland* verwekte, dat Koning *Louis* vreeſde, dat de *Staaten* daar door wel mochten inclineeren tot het aangaan van een Vrede met Engeland, daar toe Engeland geduyrig de poorten open ſtelde, om dan met Spanjen ſich tegens Vrankrijk te keeren, tot welken eynde den *Graaf van Zandwig* Engelſchen Ambaſſadeur tot *Madrid* begeerde een *Of-* en *Defenſive Ligue* met Spanjen, om te conſerveeren de *Spaanſche Nederlanden*, 't welk haar beyder *Intereſt* vereyſte; So ſocht Koning *Louis* deſelve *Staaten* om den tuyn te leyden, met een *geveynſde Declaratie van Oorlog tegens Engeland, belofte van Aſſiſtentie met ſijne Vloot onder Duc de Beaufort, en toeſendinge van eenige auxiliaire troupen tegens den Biſſchop.*

Vrankrijk ſoekt de Staaten te flatteeren met een Oorlogs Declaratie tegens Engeland,

Na die gedaane *Declaratie*, die maar puyr *pro Forma* was, is geen ſonderlinge Vyandſchap tuſſchen die beyde Kroonen gepleegt, maar ter contrarie, wierde uyt de Franſche Provincien aan de groote Weſt-Zee gelegen, ſterken handel gedaan, op de Weſt-kuſten van *Engeland*, *Yerland* en *Schotland*.

met belofte van aſſiſtentie ſijner Vloote,

De *beloofde Vloot onder Beaufort*, als die tot *Toulon* eyndelijk vaardig was geworden tot het uytloopen, wierd noch eenigen tijd opgehouden, om dat men vergeten hadde het Buskruyt, 't welk van over veele mylen van *Genua* noch moſte gehaalt werden. En als ſy ten langen leſten in Zee quam, om dat Koning *Louis* die in een Zee-ſlag niet wilde pericliteeren, maar geheel in poſtuyr reſerveeren, om ſijn voordeel daar mede te ſoeken by gelegentheyt, wanneer de ſtrydende partyen genoegſaam machteloos mochten zijn, ſend hy haar van kant, op pretext van *Madame d' Aumale* naar *Portugal* te convoyeeren, dewelke niet eerder weder quam als toen het ſaiſoen ter Zee geheel verloopen was, en de Oorlogs-Vlooten van *Engeland* en *Nederland* opgeleyt ſouden werden, want toen preſenteerden (dat belachelijk is) de Franſche haare Vloot met die van de Nederlanders te conjungeeren.

en met Auxiliaire Troupen tegens den Biſſchop van Munſter.

De *Auxiliaire troupen* rechten niet voordeeligs tegens den *Biſſchop* uyt, maar pleegden alderhande ongehoorde moetwilligheden, en verſpieden de voornaamſte Frontier-ſteden en ſterkten van Nederland, ſonder dat ſy oyt wilden waarnemen eenige avantagieuſe occaſie tegens den *Biſſchop*, die haar door het Staaten volk klaarblykelijk wierde aangeweſen, met preſentatie van ſelfs voor te gaan, by aldien ſy maar wilden volgen.

Koning Louis ſoekt

De *Franſche Koning*, om ſijn voornemen tegens de *Spaanſche Neder-*

Nederlanden te beter uyt te werken, (in die tijd, als na een onlangs gemaakte Vreede *Koning Philips de* IV. was overleden, nalatende eenen onmondigen Soon, onder wien *Spanjen* als toen op sijn swakste was) gebruykt, naar inhout van synen Vierden *Polityken Regul*, in 't Eerste Deel, op *pagina* 68. geleert, groote behendigheyt, om de Spaansche in slaap te wiegen; En om voor te komen, dat sy geduyrende den Oorlog met *Engeland*, door het maken van een Vreede met *Portugal*, (welk Rijk toen ter tijd noch met *Spanjen* oorlogde) ofte door engagement met de Engelsche, sich niet souden hebben te dekken tegens het swaare onweder, dat haar altans dreygde, doet om de selve tijd, als hy gerefolveert was, in korte dagen met een Leger in de *Spaansche Nederlanden* te trekken, door sijnen Gesant tot *Madrid*, zijnde den *Aarts-Bisschop van Ambrun*, de *Koninginne van Spanjen* in het nemen van sijn afscheyt, en den Heer *de la Fuente* Spaanschen Ambassadeur aan 't Fransche Hof, van sijne genegentheyt tot onderhoudinge van Vreede verseekeren, dat hy beyde met haar en haaren Soon, in getrouwe en oprechte Vriendschap eeuwiglijk wilde blyven. En kort daar op in een laater Audientie geeft *Ambrun* aan 't Spaansche Hof over een Manifest, heel contrarie tegens sijn eerste beloften, 't welk ook so euvel wierde opgenomen, dat de Koninginne den gemelten *Ambrun* Guarde most toesenden, om hem te bevryen voor de plonderinge van de Gemeynte. Hy doet door *Mr. Courtin*, in sijn passeeren door de *Spaansche Nederlanden*, tot *Breda*, alwaar van Vreede stond getracteert te werden, bekent maken, dat hy geene intentie hadde, om de Nederlanden te attaqueeren; En dat 3. a 4. dagen te vooren, eer hy deselve onvoorhoets attaqueerde.

Spanjen te abuseeren met een geveynsde Vreede,

Daar en boven socht *Koning Louis* de *Staaten*, door den Heer Ambassadeur van *Beuningen* te bewegen, dat sy souden, so veel doenlijk, soeken voor te komen, dat de *Engelsche* de *Spaansche* Saake haar niet mochten aantrekken, hoewel haar *Ho: Mog:* sulx, om haar *Interest*, meer gehouden waren te styven, als tegen te gaan.

Dit alles geschiede in een tijd, wanneer men van Vreede handelde; waar op seer wel past het gene *Cicero* seyt: *Daar en is niet schandelyker, als in het midden van de bedriegeryen noch te willen schynen een eerlijk en reedelijk Man te zijn.* Hy valt daar op, met een machtig Heyr-leger, van over de 40000. man, sonder voorgaande aansegginge van Oorlog, in de *Spaansche Nederlanden*, alwaar hy door dien schielyken inval, heymelyke correspondentie met eenige ontrouwe, flauwhertigheyt en corruptie van andere, sonder eenige belliceuse

Valt onverwacht in de Spaansche Nederlanden, met subyte progressen,

actie, in korten tijd, sich Meester maakte van verscheyde considerable, doch onvoorsiene plaatsen in *Vlaanderen* (behalven *Dendermonde*, waar voor hy syne beleegeringe heeft opgebrooken, apparent om dat hy geene getrouwe Creaturen daar in hadde, maar dappere resistentie soude vinden) also de gesamentlyke *Spaansche Nederlanden* met te weynig Krijgs-Volk tot resistentie waren voorsien; Te weten, met alleen 13. a 14. duysent man te voet, en qualijk 3500. Ruyters in alles, die wegens de onsekerheyt van 's Konings desseynen en marche, en wat Provincie ofte plaats hy eerst soude willen aantasten, op verre na niet bestant waren, om alle gefortificeerde plaatsen te konnen besetten, en dan noch een *Corps d'Armée* in 't veld te brengen, om te konnen met eenige apparentie tegenstaan en repousseeren de diepe intochten van de Fransche legers, die in verscheyde lichamen verdeelt waren, en daarom in verscheyde quartieren te gelijk konden ageeren; Te meer, dewijl der Franschen oogmerk was, vooreerst geen swaare belegeringe te ondernemen, maar diep in 't land in te dringen, en sich daar Meester te maaken van passages over de *Schelde* en de *Lis*, om in weynig tijds te bemachtigen, *Douay*, *la Bassée*, *Armentiers*, *Cortrijk* en *Oudenaarde*, en daar door met weynig moeyten, *Brussel* te occupeeren, en door wanhoop een *revolte* in 't land te brengen.

als sy buyten staat van Defensie waren,

Dit alles begon hy op pretext, dat hy tot een gedeelte van die landen gerechtigt was uyt hoofde van syne Huysvrouw, zijnde het eenigste Kind van het eerste Bedde van den Spaanschen Koning *Philips de* IV. en *Isabella*, hoewel deselve voor het aangaan van haar Huwelijk, met seer krachtige en dierbaare Eeden gerenuntieert hadde op al het Recht, dat sy uyt krachte van successie, op eenige van de Landen van haar Vader, oyt soude konnen ofte mogen pretendeeren; zijnde dese renuntiatie by den Koning van Vrankrijk selve, door den *Eed op het Kruys* en het *H. Euangelium* bevestigt.

op ongefondeerde pretexten,

Onaangesien dit alles socht hy de Spaansche Koninginne te doen geloven, dat hy door een meyneedigen Oorlog tegens Spanjen geensins de *Tractaten van Munster en de Pireneës* verbrak, waarom hy ook ordre gaf aan sijnen Ambassadeur *d'Aubrun*, om tot *Madrid* te verblyven, so lang hy daar gedoogt soude werden.

Tot justificatie van dese syne gepretendeerde Rechtmatigheyt, doet hy seker *Tractaat*, in de *Latijnsche* en *Fransche* taal divulgeeren, aan alle Hoven, 't welk doch onwederspreekelijk is gerefuteert door den Keyserlyken Gesant, den Heer *Baron de l'Isola* in sijn Tractaat: *Boucelier d'Estat*, *& de Justice*; En door de Heer *Stokmans* in sijn Boek

die hy soekt te justificeeren door een Boek

dat gerefuteert wierde.

Boek *De Jure Devolutionis*, in dewelke voor al de wereld genoeg is beweert, dat het Recht van Devolutie geen plaats hadde ten aanſien van Souverainiteyten.

De Spaanſche ſocken de Staaten aan door ſekere preſentatien.

De *Spaanſche* deden ondertuſſchen haar uyterſte beſt, om de *Staaten* te intimideeren, en te engageeren in dit gemeyn *Intereſt*, en in een gemeynen Oorlog tegens *Vrankrijk*, preſenteerden hun by maniere van verpandinge en in bewaaringe te geven de Steeden van *Brugge*, *Oſtende* en *Damme*, en de Veſtingen van *Iſabelle* en *Donaas*, mits dat de Staaten den Spaanſchen daar voor ſouden leenen *tien tonnen gouts*, en *twaalf duyſent mannen* op ſekere conditien, die men ſoude komen te maken. De *Franſche* ſulx bemerkende, deden aan de *Staaten* ſecrete aanbiedinge, om de *Spaanſche Nederlanden* t'ſamen als een buyt te deelen, volgens de Partage tuſſchen haar gemaakt in 't jaar 1635. en haar daar en boven noch te laten toekomen *Gent* en *Brugge*. Maar de *Staaten* ſiende, dat ſy dan *Vrankrijk* tot Nabuyr ſouden krijgen, en beſt was, dat men *Spanjen* tot een *antemural* of ſcheydinge hadde, ſloegen ſulx af. Waar op de *Franſche* aan de *Engelſche* preſenteerden de conqueſten van de Spaanſche *Indiën*, en om egalijk te deylen de abſoluyte Commercie van de twee Zeën, doch te vergeefs, ſo dat ſy eyndelijk door de *Vereenigde Staaten* de *Spaanſche* ſochten te brengen tot eenige redelijke ſatisfactie, daar toe het eyndelijk ook is gekomen door een Vreede-Handelinge tot *Aken* in *dato* den 2. *Mey* 1668. En hoewel die al geteykent was, ſo hielden de *Franſche* echter noch niet op, met het platte Land in de *Spaanſche Nederlanden* te ſchatten, want in 't midden van *Mey* ſette de *Mareſchal de Crequi* met 12. *duyſent mannen*, en eenige Veld-ſtukjens geheel *Vlaanderen* tot ontrent een uyr van *Brugge*, op ſwaare brandſchattinge, 't welk ſy tot na de Publicatie van de Vreede ſeer onrechtmatig continueerden.

De Franſche doen ſulx inſgelijks.

Franſche Preſentatien aan Engeland,

Nederland victorieert tegens Engeland,

Ondertuſſchen kregen de *Nederlanders* tegens de *Engelſche* gewenſter ſucceſſen, als in 't begin, met een ſeer heerlijke *Victorie* op *Zee*, en een gelukkig Aſſault op de *Rivier van Londen* en *Rocheſter*, waar door de *Engelſche*, behalven de afgrijſelijke *ſterfte en Brand tot Londen*, (waar door twee derde parten van de Stad of omtrent 20. duyſent huyſen waren vernielt, die van omtrent 50. duyſent Familien waren bewoont, behalven 85. Kerken, en 30. Gilde-huyſen, gelijk de Engelſche ſelfs ſchreeven, die deſe ſchaade begrooten op 100. Millioenen ponden ſterlings) genoegſaam gebracht wierden tot een Vreede, dewelke geſlooten wierd tot volkomene reputatie van de *Vereenigde*.

en maakt Vreede

tegens de intentie van Vrankrijk,

cenigde Staaten, en vereenoeginge van alle Christen Potentaten, uytgenomen alleen den *Koning van Vrankrijk*, dewelke sijn profijt vindende in het woeden van desen Oorlog, die hy listelijk gerokkent hadde tusschen twee Natien, die malkanderen getrou zijnde, de Heersucht van hem, na haar believen, konden intoomen, wenden alle devoir aan, om die noch langer te doen voortgaan. Waarom de *Koning van Groot Brittanien* seer wel seyde, als de *Sweetsche Mediateurs* twijffelden, of ook de *Koning van Vrankrijk* wel soude willen tracteeren in een plaats van de *Spaansche Nederlanden*: *Het was geen twijffel, of Vrankrijk soude daar komen, ja al was het in de Helle selfs, om de Vreede te verhinderen.* Gelijk *Koning Louis* ook door sijne Ambassadeurs tot *Breda* het sluyten van de Vreede, op alle manieren, socht te beletten,

dat aan Engeland nieuwe Presentatie doet,

en na men seyde, presenteerde hy aan den *Koning van Engeland*, dat hy hem de onkosten, tot onderhoudinge van den Oorlog tegens de *Staaten* nodig zijnde, dry jaaren lang wilde subministreeren, en hem daar en boven noch laten toekomen *Oostende* en *Nieupoort*, indien hy

maar Engeland merkt Vrankrijks Desseynen,

met den Oorlog wilde continueeren. Maar *Koning Carel* bemerkte, dat de groote desseynen van Vrankrijk strydig waren tegens het algemeene *Interest van Europa*, te meer, dewijl hy daar van versekert was door seeker geintercipieert Advijs, dat gedateert in Juny 1666. hier achter geproduceert is onder *Num°.* 1. waar in *Mr. de Lionne* synen Koning bekent maakte, dat hy in 't voortsetten van syne geconcipieerde conquesten op de Spaansche Nederlanden, geensins soude konnen belet werden, ten zy door een vaste Confederatie van *Engeland*, *Sweden* en 't *Huys van Oostenrijk* tegens hem. Om dese oorsaak delibereerde *Koning Carel*, of hy den *Koning van Portugal* soude met

en soekt Spanjen te secondeeren,

macht forceeren, tot een accommodement met *Spanjen*, dat daar door de handen ruym mochte krygen; Of dat hy de *Spaansche Nederlanden* tegens *Vrankrijk* soude assisteren. Op dit laatste poinct nam hy resolutie, om eenige duysent mannen, onder den *Grave van Castelhaven*, van *Douvres* na Vlaanderen over te scheepen, 't welk ook effect soude genomen hebben, ten zy, de *Brabantsche* en *Vlaamsche Geestelyke* de hulp van de *Ketters* (so noemden sy de *Engelsche* en *Hollanders*) versmaat hadden. Evenwel so was hy de eerste, die door sijnen Ambassadeur den Ridder *Willem Tempel* in *Januario* 1668. bedektelijk een voorslag dede aan de *Vereenigde Staaten*, om tegens Vrankrijk te maken een *Defensive Ligue*, waar toe

doet een voorslag aan de Staten van een Alliantie Defensief.

sich de *Sweden* door den Heer Ambassadeur *Dona* mede presenteerden; daar by voegende, dat Vrankrijk hun groote presentatien van

subsi-

ſubſidien en anders hadde gedaan, om haar in alles te doen ſtil ſitten, en dat het geld tot *Hamburg* daar toe al gereet was.

Conſideratien der Staten,

De *Staaten Generaal*, (om dat ſy gedachten het oude ſeggen, dat het goet was een machtigen *Potentaat*, en voornamentlijk *Vrankrijk* tot een Vriend, maar niet tot een Nabuyr te hebben; Dat geenen Staat wierde geëſtimeert machtig of ſwak te zijn, als in 't regarde van de Macht of ſwakheyt ſijner Nabuyren; Dat Vriendſchap en Vreede niet anders was gefundeert, als op eſtime en vreeſe, die d'een van d'ander hadde; Dat de Macht hedendaags meer is als de Reeden, dewelke in ſich ſelfs niets waardig en is, ſo ſy niet ſpreekt door den mond van 't Canon, welkers ſtemme mede brengt Vrees en Reſpect; En dat voorſichtige Princen altijd, ſo veel doenlijk is, onderhouden het *Contrapoinct*)

die met den Engelſchen Ambaſſadeur Tempel dry Tractaten opſtellen,

behertigden op den voorſlag van den Ridder *Tempel* dit haar important *Intereſt* ſo ſeer, dat ſy met hem, in 5. dagen tijds, op 't papier brachten en teekenden dry Tractaten, ſonder weten en conſent van de Provincien, veel min, dat de Provincien ſulx konden gecommuniceert hebben aan de Steeden, gelijk anders altijd moet geobſerveert werden in 't maken van Alliantie met Uytheemſche. Dit geſchiede op deſe extraordinaire manier en ſo haaſtig, op dat door den gewoonlyken uytſtel, en het afwachten van de Stemmen der Provincien en Steeden haar oogmerk niet mochte verlooren gaan, om de reſt van de *Spaanſche Nederlanden* te redden, die anders licht by noch eenen Veld-tocht den *Franſchen Koning* waren onderdaanig geworden. Onder deſe Tractaaten was een, dat tot *Londen* op den 25. April S. V. 1668. beſlooten wierd tuſſchen *Engeland*, *Sweeden* en de *Vereenigde Provincien*, tegens de intentie van den *Cancelier* en *Segelbewaarder van Engeland*, het welke van den *Koning van Engeland* genoemt wierde het *Goddelijke Dryvoudige Snoer*, en in 't gemeen met een grooten, doch verydelden naam, de *Triple Alliantie*, ofte *Ligue*, waar by ſy elkanderen verbonden, om Vreede tuſſchen *Vrankrijk* en *Spanjen* uyt te werken, en door deſelve Vreede de ruſt en tranquiliteyt van het Chriſtenrijk te verſeekeren: Beloovende aan den anderen tot meerder vaſtigheyt van deſelve Ligue, *dat tuſſchen hun Dryen ſoude zijn en blijven een oprechte en beſtendige vreede en vriendſchap, om elkanders nut en voordeel hartgrondig, en ter goeder trouwen voort te ſetten, en alles wat daar tegens mocht ſtrijden, ten beſten af te weeren. En indien het quam te gebeuren, dat dit haar vriendelijk en heylſaam voornemen qualijk en verkeert wierde opgenomen, en by geval een ontijdige vraake ofte Oorlog van een der ſtrijdende partijen, of ymand van haare zijde wierde*

en de Triple Alliantie ſluyten,

aangedaan, dat sy elkanderen getrouwelijk souden bystaan; Gelijk hier achter breeder te sien is, onder N°. 2.

Dewelke een Breidel van Vrankrijks Ambitie is.

Dit verbond heeft *Vrankrijk* aangesien als een Breydel van sijn onversaadelijke begeerte, en sich selven daar door getraverseert gevonden van sijne groote concepten. Doch de onpartijdige Christenheyt oordeelde het te zijn een Fundament tot bewaaringe der Vreede over *Europa*, waar door Koning *Louis* genootsaakt is geweest, niet alleen alle gedachten, tot verdere conquesten voor die tijd te staaken, maar ook op redelijke conditien, met de Kroon van *Spanjen* te accordeeren.

Nederland en Engeland sochten andere Princen mede te trekken in de Triple Alliantie,

Als op den 28. Aug. 1668. tot Londen de Acte van Ratificatie over dese Ligue tusschen *Engeland*, ende het *Vereenigde Nederland* wierde uytgewisselt, versocht den *Ambassadeur Boreel*, uyt den naam van de *Staaten Generaal*, dat sijne *Majesteyt van Engeland* beliefde sulken heerlijken en goeden werk noch wyder met sijn Koninklyken yver daar toe te stieren, dat noch meer Potentaten en Vorsten van *Europa* in deselve *Alliantie* mochten komen, tot verseekeringe van het geheele Christenrijk. Gelijk hy tot dien eynde ook een Extraordinaris Gesant sond aan de Gereformeerde *Vorsten van Duytsland*, haar voor oogen stellende het groote gevaar, dat de heele *Christen-Wereld* dreygde, om haar daar door te lichter te persuadeeren, dat sy haar mede in de *Triple Alliantie* souden begeven. Hy sond insgelijx *M^r. Marsilly* als Gesant ten selven eynde naar de *Switsers*, dewelke door de *Fransche* geintercipieert, en gevangen na *Paris* gevoert wierde, alwaar hy publijk op een Schavot gerabraakt wierde, dat de *Engelsche* met weynig moeyten genoeg hadden konnen voorkomen, ten zy de *Groote Meesters*, zedert door der *Franschen* geld en beleeftheyt, uyt *Engels* in *Frans* waren ontaart, waar door sy ook beletten, dat de *Keyser* niet mede in deselve *Triple Alliantie* wierde ingelaten, daar hy hem selven nochtans toe presenteerde uyt krachte van het 5. *articul* van het derde Tractaat tusschen *Tempel* en de Staten op den $\frac{13}{23}$. *Januario* 1668. in den *Haag* op 't Papier gebracht. Want seyden sy, dat sijne Majesteyt sich daar door soude involveeren in alle desselfs questien, en verplicht wesen sijne Legers, by voorval, te voeren tot de uyterste paalen van *Duytsland*.

als de Duytsche Vorsten,

de Switsers,

den Keyser,

Kort daar na wierden op 't selve fundament voorslagen gedaan aan verscheyde andere Princen, om haar insgelijx in de *Triple Alliantie* te trekken, als namentlijk aan den *Hertog van Lotharingen*, nevens eenige andere, die daar toe seer genegen waren, 't welk den Franschen seer onaangenaam voorquam, insonderheyt wegens *Lotharingen*, dat

en den Hertog van Lotharingen.

sy

sy van de tijd van *Hendrik de* IV. af van stuk tot stuk hebben soeken op te slokken, om daar door een vasten voet op den Rijx-bodem te hebben, als ook, om het *Hertogdom van Bourgondien* af te snyden van de *Spaansche Nederlanden*, en het *Hertogdom van Luxenburg* als belegert te houden, en om te verbreeken de Linie van Communicatie, die *Milanen* aan *Vlaanderen* pleeg te hegten. So had haar den *Cardinaal Richelieu* geleert, dat sy op die voet souden konnen komen tot de *Monarchie*, waarom sy naderhand, als sy sagen, dat sy *Lotharingen* niet als een Gifte van den Hertog konden obtineeren, gelijk sy haar selfs wijs maakten, hem tot vier malen toe hebben gedwongen, om syne Tractaaten met haar te veranderen, en daar by elkereys aan haar nieuwe voordeelen te geven; sy constringeerden hem mede, om syne oude Militie aan haar over te geven, en om weder nieuw volk in de plaats te werven, bindende hem diervoegen syne handen, dat hy voor eygen geleden leet geen wraak konde nemen, om also meer een *Vasal* van haar te blyven, als een *Souverain*. Om nu te beletten, dat *Lotharingen* sich niet mede in de *Triple Alliantie* soude begeven, en sich dekken tegens haare dreygingen, resolveerden sy die vereeninge voor te komen op eenige onrechtmatige en beuselachtige pretexten, als dat den Hertog syn Hertogdom aan haar hadde verkoft, daar toe sy hem al mede hadden gedwongen, hoewel hy niet gequalificeert was, tot nadeel van syne wettige Erfgenamen syn Land te verkopen; en als sy sagen, datter sich eenige difficulteyt op dede in't selve onwettige contract wegens de leverantie, gaven sy in *Augusto* 1670. last aan den *Marschalk de Crequi*, om den Hertog in persoon te vangen, en 't zy levendig of dood voor den Koning te brengen, gelijk daar weynig aan haaperde, of't ware na haar wensch gelukt. Doch sy dwongen hem voort door geweld, het kleyne restantien, dat hy noch over hield, mede te quiteeren, door welk violent middel sy de Koop wederroepende, het Hertogdom behielden, sonder den bedongen prijs te betaalen; 'T welk alles geschiede na de *Vreede van de Pireneën*, en direct tegens desselfs conditien. Op dusdanigen schandigen wyse en valsche pretexten joegen sy een Souverain Prins uyt syn Gebiet, en handelden met hem en syn Land na haar welgevallen, 't welk van niemand anders konde verwacht werden, als van die een onverzadelyke begeerte hadde tot de *Universele Monarchie*. Naderhand lieten de *Franse* haar, door veele sollicitatien van den Hertog en andere Princen induceeren, om met hem een accommodement te maken, doch op sulke conditien, waar door den Hertog meer een slaaf als Regent soude zijn: nament-

dat de Fransche op een ongehoorde wyse beletten,

en hem syn Hertogdom ontweldigen

lijk, dat van 8000. mannen, die sy in *Lotharingen* wilden onderhouden, 1500. van den Hertog gesoldoyeert souden werden, en de rest van den Koning; dat men een *Citadelle* tot *Nancy* soude bouwen, al mede op kosten van den Hertog, en dat, so lang die niet was voltooyt, hy niet van sijne Domainen trekken soude, maar dat hy in *Vrankrijk* soude gaan woonen in een Stad naar sijnen sin; als *Blois, Tours, &c.* en aldaar 't sijne verteeren, en alle sijne Troupen overgeven aan den Koning.

Staaten worden van de Fransche gedteygt,

De Staaten ondertusschen, hoewel die in het bevorderen van de *Triple Alliantie*, niet min geoorloofde en wettige, als wel voorsichtige wegen en middelen gebruykten, nademaal sy alle haare raadslagen dirigeerden tot haare welstand en securiteyt aller nabuyrige Potentaten, op dat de luxurieerende, en een algemeyn bederf dreygende aanslagen des Fransehen Konings niet mochten succedeeren, veel min, dat sy hem een voet Lands ontweldigt, of de minste molestie in sijn Rijk veroorsaakt hebben; So heeft dat echter het opgeblasen gemoet van de Fransche, so ontsteecken, dat sy op de Staaten, die sy uytmaakten voor *Canaille*, dreygden revenge te willen halen, en haar heel te onderdrukken, al soude het haar half Koninkrijk kosten.

Dit voorverhaalde is de waare oorsaak van desen begonnen Oorlog, en al de wereld weet wel, dat al 't gene Koning *Louis* buyten de voorsz. Ligue pretexeert, maar een deguisement is van de rechte oorsaak van sijn colere, die hy door syne Ministers aan alle Hoven klaarlijk heeft ontdekt. Desen Oorlog, stelde hy al vast van de tijd af, dat de *Triple Alliantie* is geslooten; zedert wanneer hy ook, na de *Les van Machiavel*, geduyrig besig is geweest, met overleg, hoe hy best den Vereenigden Staat, als zynde een Rotsteen, op dewelke sijne groote Desseynen en Voornemens altijd schipbreuk stonden te lyden, in alle manieren soude nadeelig zijn, haare welvaart besnoeyen en eyndelijk geheel onderdrukken en overweldigen, om dan onbelet synen gang te gaan, en syne besluyten uyt te voeren. Hier toe is hy te meer aangemoedigt door de hoope van syne goede successen, die hy sekerlijk te gemoet sag uyt de verraderie der gener, die hy in Nederland, door syne goude *Louisen*, soude vergiftigen en corrumpeeren; Uyt den aart van 't Volk, dat in de Koopmanschap, Zeevaart, en Handwerken meer was ervaren, als in den Land-Oorlog, waar van het door langen Vreede geheel ontwent was; Uyt de *Factie*, die in het selve Land predomineerde, en het absoluyt Bewint en bestier, niet alleen van Polityke en Kerkelyke, maar ook selfs van Militaire saaken aan sich trok, sonder na het Advijs van oude en ervaare Militairen te willen luysteren, daar sy nochtans

die tegens haar den Oorlog vast stellen,

met vertrouwen van groote successen.

de

de Militie selfs in geenen deele verstonden, en meest alle militaire plaatsen vergaven aan soodanige, die sy van wegens onderlinge Cousinage, Faveur, eygen Intereſt, ofte anderſins, voor andere prefereerden, sonder aansien, of sulke persoonen daar toe bequaam of niet bequaam waren, waar door de oude Militaire Discipline ten gronde toe is vervallen.

Door dese, en diergelyke reden meer, daar van wy by vervolg nader sullen tracteeren, heeft *Koning Louis* sich volkomen verseekert, dat hy die Florisante Provincien, dewelke in Situatie, Macht, Rijkdom en alderhande Overvloet geen eenig Koninkrijk behoefden te wyken, en door deselve, lichtelijk alles soude verkrygen, wat sijne Begeerlijkheyt en Heers-sucht soude konnen ontyonken.

Den Oorlog van den *Bisschop van Munster* bracht te wegen, datter tusschen sijne *Keur-Vorstelyke Doorluchtigheyt van Brandenburg*, en den Heer van *Beverning*, als Gevolmachtigde van den *Vereenigden Staat*, een *Defensive Alliantie* wierde geslooten, en causeerde veel murmuratie onder Groot en Kleyn, binnen en buytens Lands; Dat men van een muys gebeten wierd, dat sulx nergens van daan quam, als dat de Militie requireerde een Generaals Persoon en Illuster Hooft; Dat de voorige Oorlogen onder de *Princen van Orange* so gelukkig en aansienlijk waren gedreeven, maar dat men nu, by faute van dien, wierde besprongen, door sodanig een, die men in voorige tyden, als niet geacht, met een gesicht konde dwingen, en onder de voet houden, gelijk *Aitzema* verhaalt. Alle de Provincien, uytgesondert *Holland*, waren geresolveert, om den Heer *Prince van Orange ad vitam* te verkiesen tot *Generaal* over de Militie. De Heeren van *Gelderland* dreeven het geduyrig: Veele ook in *Holland*, men seyde wel van veertien Leden. *Zeeland* dissimuleerde niet te seggen, dat een *Generaal* en *Stadhouder* van noden was, om voorts te balanceeren de al te groote Macht van *Holland*, die de meeste Authoriteyt, selfs in de Generaliteyt gebruykte, tot nadeel van de andere; En versocht insgelijx, dat *Sijn Hoogheyt* in den *Raad van Staaten* mochte compareeren, en aldaar Sessie nemen, om van jongs op, de gronden van de Regeeringe te leeren verstaan, en daar van geimbuëert te werden, alles op den voet, gelijk voor desen aan *Sijn Hoogheyt Frederik Hendrik*, in den beginne van den jaare 1600. en aan *Sijn Hoogheyt Prins Willem de* II. beyde *H. L. M.* A°. 1638. mede by het aanbreeken van haare jaaren van discretie, in den Raad van Staaten acces en toegang is vergunt. De Heer *Keur-Vorst van Brandenburg* schreef in faveur van *Sijn Hoogheyt* een brief, in seer beleefde en submisse

Murmureeringe in Nederland wegens den Bisschop van Munster.

Dissentie tusschen de Provincien wegens 't verkiesen van *Sijn Hoogheyt* tot Capiteyn Generaal.

Keur-Brandenburg schrijft daar

over een Brief aan de Staaten, de welke qualijk wierde opgenomen.

termen, die by de Heeren van *Holland* seer qualijk opgenomen wierd, selfs niet begeerende, dat daar van soude werden gegeven copie aan de Provincien, die dat verfochten; En obligeerden den Heer Presidents, den selven brief weder in de sak te steeken, sonder daar over te delibereeren, min te resolveeren, seggende: *Dat haar absolnyt verboden is, aan te nemen eenige recommandatie van eenig vreemt Prins, tot avancement van ymand, wien het ook mochte zijn. Ja dat sodanige gerecommandeerde wierd verklaart inhabil, om eenig ampt te bekleeden.* Seggende vorder, *dat het niet konde werden geexcuseert van seditie, en dat de Ministers van Brandenburg, die dese saake poussteerden, als seditieuse, door sulx souden verliesen de exemtie en effect van haar Character. En by aldien sijne Keur-Vorstelyke Doorluchtigheyt persisteerde by sodanige recommandatie, dat men geen beloofde subsidien soude betaalen.* Waar op deselve Hollandse Heeren persisteerden by haare maxime, dat de hooge Charges niet behoorden perpetueel te zijn, maar met elke expeditie ofte Campagne te eyndigen, en sloegen voor den *Hertog van Turenne*, onder voorgeven, dat de Koning van Vrankrijk ongeern soude sien, dat het Opperste Gesag aan den *Prince van Orange* quam, den welken hy met de demolitie van *Orange* hadde t'onvreeden gestelt, en die om de proximiteyt met den *Koning van Engeland*, en hoope van succesie tot desselfs Kroon, meer *Engelsch* als *Fransch* soude wesen; en dat men den *Koning van Vrankrijk* sonderling soude verplichten door het aannemen van *Turenne*. Maar om dat *Zeeland* en andere Provincien op het Avancement van *Sijn Hoogheyt* geweldig drongen, en op hoope van eenige satisfactie te geven aan de *Prins-Gesinde*, sprak *Holland* van genegentheyt tot aanneeminge van het accoord in 't jaar 1660. gemaakt met de *Princesse Royale*, Moeder van *Sijn Hoogheyt*: Namentlijk, dat *Holland* den Prins soude aannemen als *Kind van Staat*, ende hem geven een goet onderhout, en goede Raats-lieden, gelijk hy op den 13. *April* 1666. ook effectivelijk tot *Kind van Staat* is aangenomen, onder de Opsicht en Curatelle van de Heeren van *Noortwijk*, *Foreest*, *Adrian van Blienborg*, Heere van *Naaltwijk* en Out-Burgermeester der Stad *Dordrecht*, *Gillis Valkenier* Regeerende Burger-Meester der Stad *Amsterdam*, en de *Raad-Pensionaris de Wit*. De Heer *van Gent* wierd geeligeert tot sijn Gouverneur.

Sijn Hoogheyt word aangenomen als Kind van Staat,

en krijgt Curateurs.

Zedert wanneer den Staat was sonder

Zedert het jaar 1650. was den Staat geweest sonder *Stadhouder* en *Capiteyn Generaal*, en zedert de dood van den *Graaf van Brederoode*, ook sonder *Veld-Marschalk*, en in 't regarde van den Heere

Prince

Prince van Orange droeg *Holland* groote sorg, dat de Republijk mocht blyven sonder *Stadhouder*. Alle dese, en diergelyke veranderingen konde maken een Man, die de tijd waarnam, gelijk *Aitzema* op seekere plaatse seyt, meynende daar mede den Raad-Pensionaris *Mr. Jan de Wit*. Stadhouder en Veld-Marschalk.

Door de Vreede en Alliantie met *Engeland* en den *Bisschop van Munster* kreegen de *Staaten* weder haare handen ruym, en capteerden daar door de occasie, om het Bestier van haaren Staat te reformeeren, en te brengen op eenen vasten en onveranderlyken voet. Want als die gene, die het Roer van het *Schip van Hollands Regeeringe* in handen hadden, sagen, dat *Sijn Hoogheyt* in genade by God, en liefde by het Volk opwies; Dat hy de achtien jaaren van sijn ouderdom haast soude bereyken, welken termin van de respective Provincien vast gestelt was, om het Interest van *Sijn Hoogheyt*, voor het verloop van dien, niet te sullen aanroeren; En om dat sy wisten, dat de Provincie van *Zeeland* seer inclineerde tot avancement van den *Prins*; Dat *Vriesland* en *Groeningen* sulx niet min sochten; En dat het aan *Gelderland*, *Uytrecht* en *Over-Yssul* niet soude haaperen; om dat sy in hem bevonden preuven van capaciteyt, moderatie en discretie; So vreesden de Hollandsche Bewinthebbers, dat *Sijn Hoogheyt* door sijn avancement, al te ontsaggelijk en te groot soude werden; Dat hy Alliantie met *Engeland* mochte aangaan, tot prejudicie van de voorsz. Regeeringe; Of dat hy uyt weerwraak den genen de voet soude dwars setten, dewelke hem, van sijner jeugd af, altijd hadden onderdrukt, en gesocht te ruïneeren, hoewel haar eygen particulieren haat, tegens het *Huys van Orange* opgenomen, hier van meest oorsaak was. Considerationen over het avancement van *Sijn Hoogheyt*,

Om dese, en diergelyke reden, poogden die van *Holland*, de *Staaten* van de andere Provincien daar in behendiglijk voor te komen, of ten minsten te diverteeren hun oogmerk, van aan den *Prins* op sijn achtien jaaren op te dragen alle de Eminente Charges van syne loffelyke Voor-Vaders. Tot welken eynde sy ter Vergaderinge van de *Staaten Generaal* voorsloegen, dat men in dese conjecturen van tyden (als wanneer de *Koning van Vrankrijk* noch in de *Spaanse Nederlanden*, door sijne avantagieuse invasien, aan haaren Staat seer groot mistrouwen gaf) niet alleen alle Frontieren, aan de Brabantse kant, met sterker Garnisoenen moste voorsien, en daar omtrent een vliegend Leger in 't Veld brengen, maar ook ('t welk wel het principaalste was) dat men terstond moste kiesen een bequaam en geëxperimenteert Holland soekt sulks te beletten,

Hooft

Hooft over de Militie, aan welkers goede conduite en vigilantie de goede succeſſen veel ſouden hangen, daar toe voorſtellende den Heer *Wurts*, zijnde een Sweed van geboorte, die, in dienſt van de *Kroonen van Sweeden* en *Denemarken*, ſonderlinge preuven van ſijne dapperheyt hadde gegeven. De andere Provincien, ſiende, dat deſen voorſlag, in deſelve tijd, wel eenige conſideratie hadde, doch dat die was nadeelig aan *Sijn Hoogheyt* en het *Huys van Orange* en *Naſſau*, ſloegen voor *Prins Maurits*, *Vorſt van Naſſau*, den welken *Holland*, om veele byſondere reſpecten, niet dorſt declineeren, maar hadde hem alrede gedeſtineert tot een Extraordinaire Ambaſſade aan den *Keyſer* en het *Rijk*, als wanneer den Heer *Wurts*, den welken eenige abſoluyt voor *Seconde* van *Vorſt Maurits* begeerden, doch evenwel het volkomen bewint, onder haare directie, ſoude hebben.

Separeert het Stadhouderſchap van 't Generaalſchap,

Daar en boven, ſo ſochten deſelve *Hollandſche Heeren*, tot voorkominge van de opdracht der geſamentlyke Eminentien en Dignitey-ten op *Sijn Hoogheyt*, die ſijn Voor-Vaders hadden bekleet, het *Capiteyn*-en *Admiraalſchap Generaal* te ſepareeren van het *Stadhouderſchap*. Hier over wierd *Vytrecht* met *Holland*, als aan 't ſelve door particuliere weldaden te ſeer verplicht zijnde, haaſt eens; Maar *Zeeland* ſtelde ſich ter eerſter inſtantie daar dapper tegen, als ook *Vrieſland* en *Groeningerland*, om niet te zijn tot prejudicie van haar eygen *Stadhouder*, die daar door de occaſie ſoude benomen werden, van oyt *Generaal* te mogen werden. *Gelderland* en *Over-Yſſul* betoonden daar over mede haaren degouſt, 't welk *Holland* ſiende, practiſeert en arreſteert op den 5. Auguſti 1667. een *Eeuwig Edict*, een vreemde t'ſamenſweeringe, die men oppronkt met een heerlyken titul, als ſtrekkende *tot voorſtand van de Vryheyt, mitsgaders tot Conſervatie van de Eenigheyt, en van Gemeene Ruſte van den Lande van Holland en Weſt-Vrieſland*, daar nochtans de *Vryheyt*, *Eenigheyt en Gemeene Ruſte* wel waaren gemainteneert onder de *Stadhouderlyke Regeeringe*, en buyten deſelve getroubleert en gekrenkt.

en maakt het Eeuwige Edict.

Deſſelfs teneur.

By dit *Edict* ſouden alle Heeren, doen ter tijd in Ordre van de *Ridderſchap* beſchreeven, ofte in *Vroetſchappen* gekoſen, en die noch namaals in de *Ridderſchap* beſchreeven, of tot *Vroetſchappen* verkoſen ſouden mogen werden, als ook den *Raad-Penſionaris* by ſolemnelen eede verklaren, dat ſy ſelfs, of door andere, noyt eenige propoſitie ſouden doen tot verkieſinge van een *Stadhouder*, maar dat de ſelve Charge in alle manieren ſoude zijn en blyven gemortificeert, dat ſy met alle efficacie de ſaake ter *Generaliteyt* daar heenen ſouden helpen

pen dirigeeren, ten eynde by de *Bond-Genooten* van de andere Provincien geſtatueert mochte werden, dat die gene, die oyt ſoude gebruykt werden tot *Capiteyn* of *Admiraal Generaal*, niet ſoude mogen weſen of blyven *Stadhouder* van eenige Provincie ofte Provincien. Dat voorts uytdrukkelijk in de Inſtructie, ſo voor een *Capiteyn*, als voor een *Admiraal-Generaal*, ſoude werden ingelijſt, en de geëligeerde by eede verplicht, niet alleen daar jegens noyt directelijk of indirectelijk eenig verſoek te ſullen doen, maar ſo hem het *Stadhouderſchap* t'eeniger tijd, by eenige Provincie, mochte werden gedefereert, te ſullen refuſeeren. Alles volgens inhout onder *Num°. 3.*

Het Eeuwig Edict word beſwooren van alle Regenten.

Dit wierde alles ſo ſtip volbracht, dat veele verwondert waren, dat den Eed, tot mortificatie van het *Stadhouderſchap*, ſo promptelijk en ſonder tegenſpreeken voortging; Maar de reden was, dat de *Pluraliteyt* daar zijnde, de andere haar niet dorſten ſtellen tegens de plauſible namen van *Liberteyt* en *Privilegien*. Het *Nectar Autocraticum* hadde bevangen het geheele lichaam van de Regeeringe. Alle die afkeerig waren van den Eed, vreeſden uyt de *Vroetſchappen* geworpen te werden, en de blaame, van te willen contrarieeren de *Gulde Vryheyt* en de *Privilegien van't Vaderland*, om welkers krenkinge men de waapenen hadde aangenomen tegens *Spanjen*.

behalven van een alleen.

Tot *Edam* alleen was een out man, die ſeyde: *Ik ben out en doof, en kan den Eed niet wel hooren, en wil liever uytgaan*, gelijk hy ook dede. Daar na dorſt ſich niemand daar tegen ſtellen, of hy wierd gehouden voor een van die *Bons Amis*, dewelke toegedaan waren den *Petit Maiſtre*, en die daar van repte, wierd ſchuldig gehouden aan 't *Crimen* .... en raakten in ſtaat, om noyt te komen tot eenig Publijk Employ, dat alleen gereſerveert bleef voor die 't Eeuwig Edict met hert en ziel mainteneerden.

Sijn Hoogheyt word Seſſie vergunt in den Raad van Staaten.

Evenwel, om te toonen, als of men het Avancement van *Sijn Hoogheyt* mede betrachte, vergunt men hem *Seſſie* in den *Raad van Staaten*, om aldaar geimbueert te werden met de vereyſte kenniſſe, van de ſaaken van de *Militie*, *Finantie* en *Politie*; Ende ingevalle eenig Leger van den Staat te Velde gebracht mochte werden, dat in ſulken cas, den Heer *Prince* mede in polityke Qualiteyt, het zy als daar toe uyt den gemelden Raad gecommitteert, of anderſins de Campagne en Deliberatien van de *Gedeputeerden* en *Gevolmachtigden* van hare Ho: Mo: *te Velde* by te wonen, om alſo meer en meer bequaam te worden tot ſodanige Employen en Charges in en over de *Militie*, te Water of te Lande, als waar toe den Staat hem namaals ſoude goetvinden te verkieſen.

Vrankrijk soekt de Spaansche Nederlanden by Accord.

Alſo de *Koning van Vrankrijk*, door het maken van de *Triple Alliantie*, is genootſaakt geweeſt, om met *Spanjen* te ſluyten een Vreede, die ſijne begeerte geheel niet voldede, en daar door geen kans ſag, om door gewelt de *Spaanſche Nederlanden* te verkrygen, die hy oordeelde hem van noden te zijn tot ſijn oogmerk, ſocht hy deſelve by verwiſſelinge te krygen tegens het gene, dat hy noch in *Navarre* en daar omtrent beſit; en om dit te beter te doen gelukken, beloofde hy aan de *Spanjaarts* een langduyrige Vreede, daar by voegende, dat ſy doch die Landen niet konden conſerveeren, als door groote onkoſten, en continueele Oorlogen die uyt te putten, en al de reſt van de *Monarchie* in pericul te ſtellen. Doch alſoo daar niet op volgde, en hy evenwel ſijne Heers-ſucht en Ambitie niet konde inbinden, nam hy voor de *Vereenigde Nederlanden* ſelfs directelijk aan te taſten en te beoorlogen, onder pretext, als of ſy oorſaak waren van de voornoemde Alliantie en Vreede; dat ſy hem ſijne deſſeynen meermalen hadden gediverteert; en dat ſy door haare groote Commercie en Zeevaart ſijn Rijk en Onderdanen ſeer nadeelig waren; hoewel het hem alleen maar te doen was, om door het conqueſteeren van deſelve, hem een weg te baanen tot de *Univerſele Monarchie*, gelijk te vooren verhaalt is, denkende, dat hy de *Spaanſche Nederlanden* daar na ongetwijffelt ſoude bekomen, als hy die rondom omçingelt, en van alle buyten-landſche aſſiſtentie afgeſneden ſoude hebben.

neemt reſolutie om de Vereenigde Nederlanden te beoorlogen,

daar toe het gebruikt dry middelen;

Om dit werk wel te beginnen, heeft hy gebruykt dry principale middelen: 1. Heeft hy getracht in alle bedenkelijke manieren de Negotie en Scheeps-vaart der Ingeſetenen van de *Vereenigde Provincien* niet alleen geheel te incommodeeren, maar ook t'eenemaal te ruïneeren. 2. Heeft hy geſocht den band van de *Triple Alliantie* los te maaken, de Vreede tot *Breda* en de Defenſive Alliantie in den Haag op den 23 *January* 1668. tuſſchen den Koning van Engeland, en de Staaten der Geunieerde Provincien opgerecht, te verydelen. 3. Heeft hy alle Potentaten en Staaten van *Europa* ſoeken aan hem te verbinden, en ter contrarie, tegens 't ſelve *Nederland* ſoeken op te roeyen alle die gene 't ſelve ſouden konnen aſſiſteeren,

Vrankrijk bekommert de Negotie van de Vereenigde Provincien.

Het eerſte poinct aangaande, namentlijk de bekommeringe en ruïne van de voorſz. Negotie; So is notabel, dat de *Koninck van Vrankrijk* de floriſante welvaart van de *Vereenigde Nederlanden* al voor lang met een ſo nijdigen oog hadde aangeſien, dat hy deſelve in haar goet recht by verſcheyde occaſien hadde ſoeken te prejudiceeren, want hoewel hy met de *Staaten* in den jaare 1657. by een nader Tractaat had-

de

de gerenoveert de Vryheden en Privilegien, die wederzijds onderdanen egalijk en reciproquelijk souden hebben en genieten in de Landen so van *Vrankrijk* als de *Nederlanden*, so hadde hy haar doch 't effect en profijt van dien soeken te priveeren door seker Edict *in dato* den 15. *Maart* 1659. waar by hy verbood aan alle vreemde Scheepen in de Havenen van sijn Rijk te mogen inladen, so lang als Fransche Scheepen daar te vinden waren, doch dat die Rigeur so preçijse niet in Practijk soude werden gebracht, maar dat den Koning daar in soude dispenseeren, en de Vreemde Schippers en Scheepen ook tot ladinge admitteeren, mits dat sy voor die Dispensatie en Licentie t'elkens souden moeten betaalen een goede somme van penningen als voor een Paspoort; Om dat nu de *Staaten* saagen, dat men in *Vrankrijk* door dese redemptie en betaalinge in der daad wilde introduceeren en in trein brengen het *Last-geld*, dat men daar voor hadde op alle Vreemde Scheepen te stellen, doch dat strydig was met voorgaande beloften, en den Teneur van voorige Tractaten en Alliantien tusschen haar en *Vrankrijk* aangegaan, so hebben sy daar in willende voorsien, by haar *Placcaat op den* 20 *Augusti* 1659. scherpelijk verboden aan alle haare Onderdaanen, dat sy haare Scheepen in *Vrankrijk* ladende, de voorsz. belastingen niet en souden betaalen, ofte in eeniger manieren daar over composeeren, op pœne van *dry duysent guldens op yder schip* contrarie deses doende te verbeuren. Doch om alle verdere dispuyten te eviteeren, wierd op den 27. *April* 1662. tot *Paris* tusschen den *Koning van Vrankrijk*, en de *Staaten Generaal* geslooten een *Tractaat van Vriendschap, Confederatie, Navigatie, Commercie* en *Marine*, waar by in 't 20ste. *Articul* de egaliteyt van beyde de Natien is gestelt met dese woorden: *Ende mits dien sullen de onderdaanen van sijne Majesteyt en die van de Staaten Generaal vry ende liber met haare Koopmanschappen ende Scheepen mogen frequenteeren de Landschappen, Landen, Steeden, Havenen, Plaatsen en Rivieren van des een en des anderen Staat, en deselve daar brengen, ende alle en een ygelijk, sonder onderscheyt verkoopen, ook koopen, traffiqueeren ende vervoeren alderhande soorten van Koopmanschappen ende Waaren, daar van het inbrengen ofte vervoeren aan alle de Onderdanen van sijne Majesteyt, of de gemelde Heeren Staaten Generaal niet en sal zijn verbooden, sonder dat die reciproque Vryheyt door eenig Privilegie, Octroy, ofte eenige andere particuliere vergunninge sal konnen werden gelimiteert en gerestringeert; den Traan alleen uytgesondert, &c. so lang de tijd van het voorsz. Privilegie alreede by de Koning gegeven, sal loopen, sullen we-*

derzijds onderdaanen t'elkens betaalen de gewoonlijke en andere Rechten, die by ſijne Majeſteyt en ſijne Succeſſeuren, of door de gemelde Heeren Staaten Generaal in de Landen onder haare gehoorſaamheyt in Europa zijn opgeſtelt, ſonder dat de voorſz. Onderdaanen van des een of des anderens zijde ſullen gehouden weſen te betaalen meerder ofte andere Rechten, Laſten, Tollen of eenigderhande andere Impoſitien op haare Perſoonen, Goederen, Waaren, Scheepen ofte Scheeps-vrachten, directelijk of indirectelijk, onder wat naam, titul, ofte pretext het ook ſoude mogen weſen, als die, dewelke betaalt werden by des eens en des anderens eygen en natuyrlijke Onderdaanen.

Hoe ſolemneel, en met wat expreſſe en naakte woorden dit Tractaat was geſlooten, ſo heeft nochtans de *Koning van Vrankrijk*, ſelfs in 't jaar 1666. als hy met de *Staaten* tegens *Engeland* noch in openbaaren Oorlog was, en ook naderhand door ſubtiliteyten en artificien het voorſz. Tractaat, ten reguarde van de gelyke belaſtingen van wederzijds Onderdanen geëludeert door Gratificatien en Vergunningen van Vryheden aan ſijne *Noordſche Compagnie*, en door ſo hoge belaſtingen en tollen op de Nederlandſche Waren, dat daar mede in Vrankrijk niet was te traffiqueeren.

belaſt de Hollandſche Lakenen.

Behalven dat, ſo wierd eenigen tijd de Nederlandſche Negotie en Navigatie op dat Rijk, boven andere Natien, van de *Fermiers* door onlydelyke belaſtingen ſeer onrechtvaardiglijk gequelt en te niet gedaan. *Als by exempel:* Een ſtuk *Hollands laaken* van 24. a 25. ellen, dat *A°.* 1632. betaalde 6. *guldens* voor het Recht van inkomen, en *A°.* 1654. wierde verhoogt op 26. *guldens*, daar na *A°.* 1660. andermaal wierde verhoogt tot op 56. *guldens*, dat verhoogden ſy, in het maken van deſen nieuwen TARRIF tot op 80. *guldens.* So verhoogden ſy alle andere vreemde Waaren naar advenant. De *Fermiers* en andere begonden de Nederlandſche Scheepen en Volk, tegens de voorige Tractaaten, geheel te incommodeeren en te berooven, gelijk ſy deden tot *Rüe* in den jaare 1668. aan het ſchip *Catharina van Middelburg*, en de ingeladene goederen en volk, als ook daar na noch aan een ſchip van *Hoorn.* Omtrent den ſelven tijd wierden 12. Nederlandſche Scheepen tot *Rochelle*, door den Heer *Colbert de Terron* Intendant van dat Diſtrict, verhindert eenige goederen te mogen inladen. Men difficulteerde mede ter ſelver tijd aan de Kamer van de *Ooſt-Indiſche Compagnie in Zeeland* te reſtitueeren haare gebergde goederen uyt het ſchip *Delfland.* De Koning hadde op alle vreemde ſcheepen, in ſijne havens komende, een taxe van 50. ſtuyvers per Vat geſet,

De Fermiers incommodeeren de Nederlanders.

Vat-geld ingevoert.

geſet, 'twelk hoewel een exceſſive beſwaarnis is, ſo wierde deſelve noch daar mede vergroot, dat de Pachters ofte haare Ontfangers al deſelve ſcheepen lieten meeten van ſulke Maats, dieſe wel 20. 30. a 40. Vat grooter maaten, als ſy konden voeren. Dit moſt punctueel betaalt werden, of ſy wierden met haare ladinge van de reys opgehouden, en noch gedwongen boeten en onkoſten te betaalen. Hier mede was 't noch niet genoeg, maar ſo in de Franſche Havens leedige ſchepen aanquamen, op hoope van Vracht, moſten ſy weder ledig vertrekken; ja het is gebeurt dat ſy de Schippers, dewelke daar de waarde maar van een a twee Vat goet gebracht hadden, en meer dan tweehondert en twintig Vat konden laden, 't geheele *Vat-geld* deden betalen, monteerende ter ſomme van 600. *en meer guldens*, daar ſy maar 18. *guldens* voor vracht hadden genoten. Diergelyke ondraagelyke quellinge en onſchuldige laſten, direct ſtrydende tegens de voorige Tractaten van Commercie wierden op alderhande manieren, en op veele plaatſen opentlijk aangeleyt en gedirigeert tot ruïne des Nederlandſchen Handels, op en uyt dat Rijk na *Nederland*, op dat daar door ſoude afgeſneden werden de Correſpondentie en Alliantie, die van allen tyden, tuſſchen deſe Kroon en Republijk was geweeſt, en, was 't mogelijk, deſelve Republijk te doen reſolveeren tot offenſie tegens den Koning, of tot een openbaare rupture, om aan de Wereld te doen blyken, als of hy geen oorſaak gegeven hadde tot de eerſte aggreſſie, of ten minſten, om buyten openbaaren Oorlog, de Ingeſetene van dien door neringloosheyt uyt te droogen, en te conſumeeren, en door het diverteeren van haare Negotie, als zijnde de ziel van de *Nederlanden*, den ſelven Staat te brengen buyten poſtuyr en vermogen van ſwaare Oorlogen tegens hem te konnen uytvoeren.

De Scheepen werden qualijk gemeeten,

en Vat-geld afgeperſt, hoe wel ſy ledig waren.

De *Staaten Generaal* door deſe onrechtmatige actien en quade menees der *Franſchen* ſiende, hoe deſelve haare Ingeſetene van alle welvaart ſochten te berooven, ſtelden den Koning, door haaren Ambaſſadeur, voor oogen de onrechtmatigheyt ſijner proceduyren, en ſijne contraventie van de voorſz. Tractaaten; maar kregen geen ander beſcheyt, als dat ſy in haar Land mochten doen na haar welgevallen, gelijk hy in 't ſijne; 'T welk de *Staaten* nootſaakte, om tot maintenue van haare onderdanen, by *Forme van Repreſſalien*, zijnde volkomentlijk gefondeert op 't *Recht der Volkeren*, op den 2. *January* 1671. by haare 2. reſpective Placcaten, beyde onder *Num°*. 4. te ſien, ſtriktelijk te verbieden het inbrengen, verkoopen, en conſumeeren van alderhande Brandewynen en Gediſteleerde Wateren, als ook van Franſche Manufacturen,

Franſe Manufacturen en Gewaſſen in Nederland verboden.

facturen, op dewelke op den selven *Datum* mede van de Staaten van Holland gestelt wierd Ordre en 't Reglement mede onder *Num°.* 4. hier achter geproduceert.

De Koning hier van per expresse tydinge krygende, dede aanstonts (dat belachlijk is) by anticipatie, eer syne Onderdanen noch kennisse hadden van de voorsz. Placcaten in *Nederland* gepubliceert, door synen Raad van Staat vervaardigen een Placcaat, waar by hy allen synen Ondersaaten verbood eenige *Brandewynen* te embarqueeren in Hollandsche Scheepen, op straffe van confiscatie, en 1500. guldens boete, en stelde op yder Last *Haring* of *Bokking*, die in Hollandsche Scheepen, of voor reekeninge van Hollanders in sijn Rijk mochten gebracht werden op den 1. *April* 24. guldens, en op den 1. *July* 32. guldens, en op den 1. *October* 40. guldens; En op de *Speceryen* der Hollanders 30. *pro Cento*, buyten de oude Tollen, 't welk alles breeder te sien is onder *Num°.* 5.

Dese belastingen en andere onverdraagelyke extorsien deden de *Staaten Generaal* Resolutie nemen, om by haar Placcaat op den 2. *November* 1671. te verbieden alle *Fransche Koele Wynen*, *Azijnen*, *Kanefassen*, *Papieren* en *Kastanien*, naar inhout van *Num°.* 6.

Door welke voorsz. Placcaten in *Vrankrijk* veroorsaakt wierd sulken stilstand van Negotie, dat de *Fransche* selfs de schaade, die sy jaarlijx daar by souden komen te lyden, over 35. *Millioenen* taxeerden, om welke reeden de Koopluyden van *Bordeaux*, *Nantes*, *Rouän*, *&c.* by Request aan den Koning seer klaaglijk demonstreerden, dat dusdoende haaren Koophandel genoegsaam geruïneert was, maar kreegen geen anderen troost, als dat sy nu wat patientie mosten hebben, om de bysondere constitutie der Affaires, die sulx vereysten, en dat haare schaade naderhand dubbelt vergoet soude werden.

Vrankrijk soekt de Triple Alliantie te breeken,

Noopende het tweede poinct; namentlijk de *Triple Alliantie*, zijnde een *defensive Ligue* tusschen *Engeland*, *Sweeden*, en de *Vereenigde Provincien*, so heeft *Koning Louis* eerst met alle kracht, door sijnen Ambassadeur *Colbert*, gesocht, dat hy in de selve mochte ingelaten werden, om daar door te beter occasie te vinden, deselve te breeken en te vernietigen; Maar de Commissarissen van den *Koning van Engeland*, als den *Hertog van Buckingam* en *Mylord Arlington*, penetreerende der Franschen desseynen, sloegen sulks bot af; Waar op *Koning Louis* resolveerde, sich te willen reguleeren na dese *Les van Machiavel*: *Als men dry vyanden heeft, dat men met eenen moet aangaan een offensive Alliantie; Met den anderen*

volgt de Les van *Machiavel*,

een

een ſtilſtand van Wapenen of de Neutraliteyt: En met den derden een Oorlog.

Hier op heeft hy zedert getracht, hem met *Engeland*, nauw te verbinden, om by de Neutraliteyt of Stilſtant van de *Sweetſche Wapenen*, de *Vereenigde Nederlanden* vyandelijk aan te taſten; Addreſſeerde ſich daar op eerſt aan het *Hof van Engeland*, (aan welkers groote Zee-macht hem veel was gelegen, ſonder dewelke hy ook te vergeefs ſoude oorlogen tegens de *Nederlanders*, die hem in Zee-Macht verre ſurpaſſeerden, en welkers aſſaulten ſijne wijd uytgeſtrekte Zee-Kuſten by tijd van Oorlog, geduyrig ſouden onderworpen zijn, als ook, om dat hy wiſte, als hy ſonder *Engeland* de *Staaten* quam beoorlogen, dat het *Huys van Ooſtenrijk* hem haaſt offenſief ſoude tegengaan) niet twijffelende, of hy ſoude door milde preſentatien en liberale beloften van geld (zijnde de krachtigſte en efficacieuſte beweeg-reden, die alles vermag te ſolveeren), aan eenige der Voornaamſte en Grootſte ook den Koning ſelfs diſponeeren na ſijne phantaſie en goetdunken, om niet alleen te verbreeken het Verbond noch ſo onlangs met de *Vereenigde Staaten* tot *Breda* gemaakt, en daar na in het ſluyten van de *Triple Alliantie* vernieuwt, en met hooge en ſolemnele Eeden beveſtigt; Als ook, om de *Nederlanders* te onthouden de ſubſidie, die haar van *Engeland* in cas van oorlog, toegeſeyt was, en by een Defenſive Alliantie in 's Gravenhage op den 13. *January* 1668. opgerecht (als te ſien is onder *Num°.* 7.) Namentlijk *veertig Oorlogs-ſcheepen*, 6000. *man te voet en* 400. *te paard*, onder belofte van refuſie der gevallene onkoſten, dry jaaren na het eyndigen des Oorlogs; Maar ook, om met hem alle krachten aan te ſpannen, om de *Vereenigde Nederlanden*, was het mogelijk, gantſchlijk te onderdrukken.

en ſoekt eerſt Engeland daar van af te trekken.

Tot dien eynde lieten de *Franſche* niets na, dat haare intentie en deſſeyn eenigſins konde bevorderen; Sy ſonden dan aan den Engelſchen Koning ſijne Suſter *Madame d'Orleans* en ook andere, die in *Juny* 1670. aldaar arriveerden, om hem tot het annulleeren van de *Triple Alliantie*, en het aangaan van een *Offenſive Ligue* met haar te perſuadeeren. En hoe wel men deſe ſecrete onderhandelinge wilde diſſimuleeren, ſo bleek die nochtans genoeg, als de *Koning van Vrankrijk*, met een Leger van 50. *duyſent man*, in de ſomer-tijd, des jaars 1671. in de *Spaanſche Nederlanden* ſijne geconqueſteerde plaatſen was gaan beſichtigen, want toen voeren over Zee uyt *Engeland* na *Vrankrijk*, en van daar ook naar *Engeland* veele van de voornaamſte *Engelſche* en *Franſche Heeren*; De eerſte, om het

Send Madame d'Orleans na Londen.

Franſche

Franſche Leger, en de laatſte, om het *Engelſche Hof* en *Londen* te beſichtigen, dewelke aan weder-zyden ſeer heerlijk en Koninklijk wierden onthaalt, gedefroyeert, en met koſtelijkheeden veel meer beſchonken, als ſy volgens haare civiliteyt gewent waren. Wat aan 't goet ſucces deſer concepten mochte manqueeren, ſochten de Franſche door geduyrige raad-pleegingen met den geweeſenen Engelſchen Canceliер, die ſich tot *Paris* ophielt, te diſponeeren tot haare intentie.

Mr. Colbert komt in Engeland.

Ondertuſſchen wende *Mr. Colbert* Franſchen Miniſter in *Engeland*, alle mogelijke middelen aan (gelijk de Bruſſelſche Brieven eenparig affirmeerden) om weder oneenigheyt tuſſchen dat Rijk en den *Vereenigden Staat* te doen ryſen, waar toe in korten tijd over de 100. *duyſent Piſtoletten* in *Engeland* wierden beſteet. Men relageerde met heerlyke geſchenken, en corrumpeerde, van tijd tot tijd, met groote beloften en gaven eenige van de *Grootſte van Engeland*, die van de rechte CABALE waren, en die geoordeelt wierden de grootſte van vermogen by den Koning en het *Opper-Huys*, en de gepaſſioneerſte Vyanden van den *Geünieerden Staat*. De *Franſche*, om een *Offenſive Alliantie* in *Engeland*, tegens de *Staaten* te faciliteeren, ſeyden, dat ſy van de *Staaten*, ſo door Brieven als Miniſters waren geſolliciteert, om haar beyder-zijds Machten te vereenigen, en *Engeland* daar mede te drukken, dat by de *Engelſche* ſo groote operatie dede, dat ſy 't ſelve, als een Reeden van Oorlog namaals deden influeeren, in haare Declaratie van Oorlog. Voorts gaven ſy voor, dat men de *Vereenigde Provincien* ſeer gemakkelijk en ſeekerlijk ſoude winnen, ter oorſaake, dat ſy ten vollen verſeekert waren, dat de Grootſte Potentaaten van *Europa* maar ſouden aanſchouwers zijn van de *Tragœdie*, die ſy op den bodem van de *Nederlanden* ſouden ageeren; Dat *Spanjen* ſoude trachten na de weer-wraak ſijner Rebellen; Dat de *Keyſer* wegens de groote armeeringe der *Turken*, en de Rebellien in *Hungarien* niets ſouden durven ondernemen; Dat *Sweden* en *Denemarken* haar ſouden Neutraal houden door beloften van Geld en onderlinge jalouſie en diffidentie; Dat *Brandenburg* ſoude verblijt zijn ſijne Steeden in 't *Land van Kleef* weder te krygen, en dat hy van aſſiſtentie aan de *Staaten* ſoude gediverteert werden door den Oorlog der *Turken* in *Polen*; Dat de *Biſſchoppen van Keulen* en *Munſter* haar eygen bloet niet ſouden verſchoonen, om de *Nederlanden* te vermeeſteren; en dat de *Staaten* ſelfs niet alleen in ſwaare *Factien* verdeelt, maar ook te onmachtig waren, om ſich rondom aan alle kanten tegens haare dreygende Machten te dekken. Dit wierd by de

De Grooten in Engeland worden gecorrumpeert.

en door geſochte reeden geperſuadeert tot den Oorlog tegens de Staaten.

Engel-

Engelſche Groote Meeſters ſo ſmaakelijk aangenomen, dat ſy voort bedacht waren, hoe ſy beſt uyt den *Secreten Raad* ſouden ſchoppen die gene, die niet van haare CABALE waren, 't welk haar ook ſo wel is gelukt, dat *Prins Robbert*, den *Hertog van Ormont*, den *Lord Zeegel-Bewaarder*, en den *Secretaris Trevor*, behalven noch eenige andere voorname *Geheyme Raats-Heeren*, wierden geëxauthoriſeert, en dat den *Hertog van Buckingam* (die mede de principaalſte Autheur was geweeſt van het oprechten van de *Triple Alliantie*, maar nu door de *Franſche* van intentie was verandert) in de maand van *Auguſtus* 1670. als Ambaſſadeur na *Vrankrijk* wierde gedepeſcheert, alwaar hy Koninklijk wierde onthaalt, en met alderhande bedenkelyke Courtoſien en Tractementen onderhouden, wanneer hem onder het danzen door ſeekere Perſoon, door ordre en in preſentie van den Koning, den Degen afgelicht, en een ander met Diamanten beſet, weder omgehangen wierd, 't welk ſo veel krachts hadde, dat hy, met eenige andere Heeren, ſijnen Koning dede reſolveeren, om den vaſten *Gordiaanſchen Knoop* van de *Triple Alliantie*, als een tweeden *Alexander*, niet te ontknoopen, maar met het ſwaart los te ſnyden, en een *Offenſive Alliantie* op te richten, die men meent, dat op den 12. *February* 1672. ſoude geratificeert zijn.

Buckingam gaat in Ambaſſade na Vrankrijk.

Engeland ontbint de Triple Alliantie.

Merkt hier eens de kracht van 't *Franſche Geld* by de *Engelſche Favoriten*, hoe ſy tegens haar ontwijffelbaar *Intereſt* en eygen welvaart gaan breeken het *Tripel Verbond*, dat ſy voor 4. jaaren ſo ſorgvuldig tot ruſt van het Chriſtenrijk hadden geſlooten, even al eens, als of de *Motiven* tot het oprechten van dat voorſz. *Verbond* al voor by, en den Grooten *Franſchen Hannibal* al van de Poorten geweeken was; daar ſy nochtans geen meerder ſecuriteyt verkreegen hadden, als te vooren, zedert die beruchte *Alliantie* was opgerecht, en zedert dat ſy ſo meenigmaal den *Franſchen* opentlijk hadden verweeten, dat ſy haare Zee-macht ſochten te verminderen; dat ſy haaren Koop-handel en Scheeps-vaart ondermijnden; dat ſy met haarer Onderdanen ſchaade ſich verryken; dat ſy de Beroerten in haar Rijk hadden aangeſtookt; dat ſy haar in een Oorlog hadden gebracht tegens de *Staaten*; dat ſy haar hadden ontrukt de Victorie, die ſy alree in haare Macht hadden; dat ſy den *Biſſchop van Munſter* hadden gedwongen, met de *Staaten* ſich te vereenigen, waar door ſy al haar verſchooten gelt quijt wierden; dat ſy alleen oorſaak waren van die eeuwige ſmaat, die de geheele Natie op de *Rivier van Chattam* hadde geleeden; dat ſy *Denemarken* van haar hadden gediverteert, en *Sweden* belet haare Partye te amplecteren.

Verwijt der Engelſche aan de Franſche.

ren. Behalven alle dese reedenen hadden haar van dit Verbond met de *Fransche*, behooren afgeschrikt te hebben de veelvoudige Historien, die klaar vertoonen, dat alle de Verbonden, die haare voorige Koningen met *Vrankrijk* hebben aangegaan, haar rampsalig en nadeelig zijn geweest; dat alle Bond-breuken ter sijner tijd worden gestraft, en dat by na alle Oorlogen op dusdanigen vreemden maniere begonnen, seer ongelukkig en anderen tot een voorbeelt worden geëyndigt.

Vrankrijk belooft aan Engeland te vergelden alle onkosten en schaadens.

Het tweede middel, dat de *Engelsche* daar toe dede resolveeren, was, dat Vrankrijk alleen, met promte penningen soude betaalen alle de onkosten, nodig zynde tot onderstand en voortsettinge van den selven Oorlog, en vergoeden alle de schaadens, die haaren Onderdaanen by den selven Oorlog, van de *Nederlanders* souden werden aangedaan. Want *Engeland* was door de voorige Oorlogen en ongevallen by na gebracht tot onvermogen, van sulke kosten te konnen dragen; En daar toe, als de Koning, dewelke geen Meester is van de *Finantien*, (welk poinct is het voornaamste defect van sijne Souverainiteyt) by de *Parlementen* petitie soude doen van geldmiddelen om den selven Oorlog te vervolgen, soude, buyten alle twijffel, refuys geleden hebben, en belet geworden zijn, om sijne intentie uyt te voeren. Tot soulagement van haare te doene onkosten vertrooste sy haar met de hoope, dat de Rijk-gelaadene *Smirnasche* en *Oost-Indische Vlooten* der *Nederlanders* in haare handen souden vallen, en accordeerden met de *Fransche*, dat *Engeland* tot Equipagie en preparatien ten Oorlog, van Vrankrijk aanstonts soude ontfangen 6. Millioenen Florynen contant, en alle maanden 300. duysent Kroonen, en dat den *Grave d'Estrée* als *Vice-Admiraal van Vrankrijk*, de *Engelsche* met 30. *kloeke Oorlog-scheepen* soude assisteeren, en voorts om alle confusie en disputyt te eviteeren omtrent den Rang, by de conjunctie van beyde de Koninklijke Vlooten, dat den selven *Grave* soude voeren de *Avant-Garde*, den *Hertog van Jork* het *Corps de Battaille*, en de *Vice-Admiraal van Engeland* de *Arriere-Garde*.

Engelsche hoopen op Buyt,

en accordeeren met de Fransche,

En dit alles op conditie so men met reeden sustineert, en by verscheyde voorvallen namaals heeft konnen afnemen, (also haare onderlinge Tractaaten so secreet bleeven, dat die niemand konde gewaar werden, wat moeyten daarom zijn gedaan) dat sy beyde *Koningen* de *Vereenigde Provincien* op die manier souden deelen; dat de *Fransche Holland* wel voor haar by de repartitie souden hebben, doch het selve niet eerder conquesteeren, als wanneer sy de *Engelsche* souden hebben geset in volle possessie van *Zeeland*.

doch onder sekere conditie,

Hier

Hier op hadden de Engelſche behooren te gedenken aan de Verdeelinge van het *Koninkrijk Napels* tuſſchen de *Franſche* en *Spaanſche*. Sy ſouden ſich bedrogen vinden, als ſy wilden gelooven, dat de *Franſche* deſe Vriendſchap langer ſouden houden als ſy voordeel daar by ſien. De wereld kan, ſonder de grootſte confuſie, van geen twee *Sonnen* geregeert werden, waar van *Louis* eene tot ſijn *Sinnebeeld* gebruykt, en boven het hooft van ſijn beelteniſſe op het Geld ſlaat, daar door hy hem ſelfs niet minder rekent, als veele andere Potentaten t'ſamen; met deſe woorden: *Nec Pluribus Impar*; welke *Sonne* hy in den jaare 1672. op ſijne groote progreſſen in de *Nederlandſche Provincien*, heeft verandert in een *Phœnix*, daar mede te kennen gevende, dat hy alle Potentaaten overtreft, en door ſijne uytſteekentheyt de *Univerſele Monarchie* meent te verkrygen. Die het *Imperium van de gantſche Aarde* pretendeert, ſal voorwaar het *Dominium van de Zee* aan niemand anders gunnen. En ik geloof ſekerlijk, dat de *Franſche* de *Engelſche* namaals heel ſoude deturbeeren uyt de poſſeſſie van haar verkreegen portie in de *Nederlanden*, (gelijk ſy deſelve voormaals uyt alle geconqueſteerde Plaatſen in *Vrankrijk* hebben verjaagt) waar toe den *Franſchen* de Macht ook niet ſouden ontbreeken.

Sinnebeeld van Vrankrijk.

De gauſte en ſchranderſte Politijke Verſtanden hebben haar afgeſlooft door het onderſoeken van de byſondere Conſideratien en Motiven die de *Engelſche*, dewelke noch willen bewijſen haaren rechtvaardigen Titul tot de Franſche Kroon, mochten bewogen hebben tot het wiſſel-vallig Lot van deſen Oorlog, waar by ſy, recht tegens haar eygen *Intereſt*, den Koning van Vrankrijk ſoeken te onderſteunen, om de *Nederlanden* te veroveren, en met eenen Meeſter te worden van der ſelver Havens, Rivieren en Vlooten, om naderhand daar door te gemakkelijker het geheele Chriſtenrijk te overrompelen, en ſijn Rijk buyten alle paalen uyt te ſetten. Daar nochtans der Franſchen Deſſeynen en Aanwas, noch in den jaare 1668. ſo tegens de borſt van ſijne *Majeſteyt van Engeland* waren, dat hy door ſijnen *Reſident tot Bruſſel den Ridder Temple*, de *Staaten Generaal* eerſt ſelfs verſocht tot een *Ligue defenſif*, om met gemeender hand ſich tegens de *Franſche* aan te ſetten, en droeg de Koning ſelfs, als ook door den Segel bewaarder en andere Leden, beyde de *Huyſen des Parlements* het gewicht van dien ſeer ſerieuſelijk voor, om haar allen in te ſtampen, hoe grooten voordeel *ſijn Majeſteyt* daar mede niet alleen aan *Engeland*, maar ook aan alle menſchen hadde te wegen gebracht, dat hy

Hoe ſtrijdig dit is met het Intereſt van Engeland.

dat onlangs voor heen beter behertigt wert,

den moedigen en onverſadelyken *Haan* de vleugels hadde gebonden. En als hy vreeſde, dat de *Sweden* door de *Franſche Louiſen* ſoude omgekúypt werden, en deſe Ligue breeken, terwylen *Spanjen* ſeer traag was, de beloofde ſubſidie-penningen te voldoen, ſo preſenteerde hy in *October* 1668. uyt eygen beweginge, een gedeelte daar van ſelve te verſchieten, indien de *Staaten Generaal* 't overige hadden willen bybrengen.

Reedenen van die groote Veranderinge.

Doch de reedenen daar van oordeelt men deſe te zijn: Alſo de Koning van Engeland, (wiens Voorſaten voor een vaſte Maxime van Politie obſerveerden, de Grootſte Machten van *Europa* te balanceeren) door perſuaſie van ſijne Groote Miniſters overdacht, hoe Vrankrijk te Lande, en de Vereenigde Nederlanden te water, hem ſtonden boven 't hooft te waſſen, hoe Spanjen daar tegen declineerde; en bepeynſende het gevaar, dat tegens hem en ſijn Rijk namaals daar uyt ſoude konnen reſulteeren, delibereerende, welk het oyrbaarſte van dryen mochte zijn: Door de Franſche de Nederlanders te onderdrukken, of ſelfs met gecombineerde macht der Nederlanders Vrankrijk te temmen, of Spanjen alleen het Hooft boven 't water te houden? So oordeelde hy voor ſich en ſijn Rijk het nodigſte te zijn, dat hy den Vereenigden Staat, om deſſelfs groote Negotie en Zeemacht eerſt op koſten van Vrankrijk hielp t'onderbrengen, wanneer het hem te lichter ſoude vallen, Vrankrijk door ſijne Zeemacht te temmen, als de Nederlanden, in cas hy ſijne krachten tegens de Franſche eerſt gebrooken ſoude hebben, en dan deſelve Nederlanden ook noch ſoude willen beoorlogen. Daar en boven ſo ſouden de Engelſche door een gelukkig eynde van dien Oorlog, en door de overheeringe en ruïne van deſelve *Nederlanden* niet alleen voldoen haar verbittert gemoet, dorſtende na wraak van het quaat ſucces van haaren Oorlog in de jaaren 1665. 1666. en 1667 maar ſy ſouden ook daar door konnen violeeren het *Recht van de Natuyr* en *der Volkeren*, in het uſurpeeren van de *Heerſchappye der Zee*, en volkomen Meeſter werden van de *Ooſt*- en *Weſt-Indiës*, privativelijk aan haar trekken den univerſelen Koophandel en Navigatie, en ſouden deſelve Groote Meeſters voor den Koning dan licht konnen te wege brengen de volkomene Souverainiteyt van ſijne Ryken, 't welk haar ſeer qualijk ſoude konnen gelukken, ſo lang de Nederlanders in haare kracht blyven; En in gevalle de Engelſche Meeſters al haar oogmerk bereykten, voor en al-eer deſelve Nederlanden waren geruïneert, ſo ſouden eensdeels door de ſwaare *Finantien*, andersdeels door de *Biſſchoppelijke Regeeringe* en vervolginge van de *Non-Conformiſten* en andere

andere (wantter binnen weynig jaaren al over de 2200. *Presbyteriaanſche Predicanten* afgeſet zijn) de Kooplúyden meeſt na de *Nederlanden* vertrekken, en de Koophandel van daar heel verloopen, waar door de *Nederlanden* ſeer ſouden verſterkt, en *Engeland* verſwakt werden.

Sweden is ſeer conſiderabel,

Wat aangaat de *Sweden*, om dat die Natie door haare veelvoudige Victorien ſeer beroemt is, en de *Balance des Oorlogs* geweldig doet hellen aan die zijde, dewelke ſy kieſt; en om dat Koning *Louis* bevreeſt was, dat ſy haar waare *Intereſt* betrachten ſouden (gelijk den Heer *Puffendorf* tot *Paris* ſeyde; datter geen Staat en was, dewelke ſich niet en behoorde te oppoſeeren tegens de aanwaſſende Macht van de *Franſche Kroon*, en voornamentlijk *Sweden*, om dat Koning *Louis*, als hy de *Nederlanden* mochte komen te conqueſteeren, *Sweden* niet meer ſoude achten, en reekenen 't ſelve niet meer nodig te hebben) en dat andere Princen, na hun exempel, haare wapenen ſouden t'ſamen voegen tot defenſie van de *Vereenigde Nederlanden*, ſo heeft hy dadelijk na dat de *Triple Alliantie* was voltrokken, en terwijlen *Spanjen Engeland* en de *Staaten Generaal* noch diſputeerden over de ſubſidien aan *Sweden* te voldoen, door groote ſommen gelds *Sweden* van de *Triple Alliantie* ſoeken af te trekken, gelijk toen een gemeen gerucht was. En om dat ſulx toen ter tijd niet wilde gelukken, heeft hy naderhand in ſijnen Raad ſeer ſorgvuldig overleyt, hoe hy de *Sweeden* daar van noch ſoude diverteeren; Alwaar wierde voorgeſlagen, om dat het ſeer difficiel ſoude zijn, de *Sweden* tegens haar eygen *Intereſt* te verleyden, om Vrankrijks Macht te helpen vergrooten, dat men tot dien eynde, door *Geld*, haare Gebuyren moſt ſoeken tegens haar op te wekken, of door eenige van haare Ryx-Raaden en Grooten onder haar verwekken Oproer, Factien en Inheemſe Oorlogen. Doch deſen raad wierde by reviſie niet geapprobeert, maar ter contrarie gereſolveert, dat men haar ſoude preſenteeren part en deel in de conqueſten, en geen geld ontſien, om haar te diſponeeren tot het aannemen van haare partye (in welke twee Poincten de Sweden haar Intereſt ſtellen, gelijk wy in 't eerſte Deel op 't 94. Blad hebben voorgeſtelt) Ten minſten, dat men haar ſoude aanbieden meer penningen, om haar voor een tijd te doen ſtil ſitten, ſonder partye te kieſen, en den uytſlag van den Oorlog te aanſchouwen, als ſy van de *Vereenigde Staaten* ſouden genieten, om een groote Macht te velde te brengen, en met de haare te conjungeeren; Op dat ſy ('t welk wel het voornaamſte oogmerk der Franſchen was) door haare dreygende wapenen mochten affchrikken alle andere

en word daarom van Vrankrijk aangeſocht,

tt het breeken van de *Triple Alliantie*.

Vrankrijks conſideratien om Sweden te perſuadeeren,

Princen, die den *Vereenigden Staat* souden willen assisteeren, insonderheyt dat sy den *Keyser in Duytsland*, en den *Keurvorst van Brandenburg* in *Pruyssen* mochten allarmeeren, en van alle assistentie aan de *Staaten* diverteeren. En in cas sulx niet wilde gelukken, dat het dan noch tijds genoeg was, om op de inwendige Sweetsche Beroerten en Factien bedacht te zijn.

Franse Ministers in Sweden doen presentatie

Tot dien eynde send men derwaarts mannen van een seer vleijende en persuadeerende Tonge, als eerst *Mr. Pompone*, en den *Marquis Vaubrun*, daar na *Mr. Courtin*, en eyndelijk den *Marquis de Fenquieres*, om de *Sweden* te blyven houden in de Subsidien en Obligatien, die sy voorheenen aan *Vrankrijk* wel waren gewent geweest, toen het Oorlogen was van een heel ander aansien, als nu. Maar als sy sich wat liberaalder omtrent de *Sweden* toonden, wonnen sy ook meer derselver genegentheyt, ja ook so verre, dat sy t'samen oprechten een Accoord, 't welk met de Secrete Articulen te sien is onder *N°.* 8. Dit geschiede, niet tegenstaande eenige Sweetse Ministers aan de Spaansche Gesanten ront uyt hadden verklaart, dat sy in allen deelen souden volharden, haar geensins met Vrankrijk te engageeren.

en maken een Accoord

Geld hoe krachtig.

Door dese en andere beweegreden, maar insonderheyt door liberaal *Geld* spendeeren, hebben de Fransche de Vreede van *Breda*, de *Triple Alliantie*, en het voorsz. Defensief Tractaat, die alle met solemnele en duyre Eeden, onder de aanroepinge Gods, bevestigt waren, weten te ontbinden en vruchteloos te maken.

Diruit Urbium
Portas Vir Macedo, & subruit æmulos
Reges Muneribus.

Eygen profijt hoe krachtig.

Hier op wierd van eenigen geappliceert het oude seggen, dat byna alle Princen al haar doen reguleeren puyr na haar eygen profijt, waar na, als na een Fundament-steen, daar op de heele welvaart berust, sy alles refereeren; Niet achtende Eer, Eed, Verbond en Recht, als voor so verre die haar profytelijk zijn.

Vrankrijk soekt alle Nabuyren met sich te engageeren tegens de Staaten der Vereenigde Nederlanden,

Noopende het Derde Poinct; Namentlijk alle andere Nabuyrige Potentaaten, welker behoudenis alleen dependeert aan de behoudenis van de *Nederlanden*, die soekt Koning *Louis* met sich, tegens deselve *Nederlanden* te engageeren in sijne Desseynen, denkende, gelijk waar is, dat de Vrientschap der Nabuyrige Princen een groot steunsel is tot beveltinge der Staaten. Waarom Keyser *Carel de* V. en na hem *Octavius Prince van Parma* plegen te seggen: Gelijk de Maan

byna

byna alle andere Sterren overtreft in hare werkinge, ſo op den Aardbodem, als in de Zee, niet om datſe grooter, en van meerder kracht, maar alleen, om dat ſy nader bygelegen is; Dat ook ſo alle Koninkryken en Staaten beter bewaart en behouden werden, door de bygelegene, als wel door ver-afgelegene hulpe, en byſtand, want Koning *Louis* denkende, dat men tot ſulke groote deſſeynen, als hy wel voor hadde, met eenen ſprong niet kan komen, maar eerſt de *diſpoſitien* in de *Materien* moet brengen, waar op de *forme* nootſaakelijk moet volgen, ſo ſoekt hy de Nabuyrige *Europiſche Princen* niet alleen volkomentlijk te verſeekeren van ſyne vriendſchap en ſinceriteyt, maar tracht haar ſelfs, door ſyne Miniſters te doen geloven, en te blinthokken, dat hy niet van intentie is, de *Nederlanden* te willen conqueſteeren; maar dat hy op deſelve alleen revenge en reparatie haalen wil van ſyne gequetſte Glorie. O dwaaſe hoope der gener, die haar door ſulke guychlerye laten verblinden! Dit zijn de *Sangen der Syrenen*, waar voor men de ooren moet ſtoppen; Want de *Ambitie* tot de Regeeringe is byna allen Menſchen ſo ſeer ingeplant, dat ſy *per fas & nefas*, door gevaar en omwegen, deſelve altijd najaagen. Het Geluk en weet geen maat, en de Regeeringe over anderen is ſo ſoet en ſmaakelijk, dat deſſelfs appetijt niet is te verzaaden, want die den overvloet lief heeft, word des inkomens niet ſat, ſeyt *Salomo*. Het welke *Alexander de Groote* daar mede genoeg betoont heeft, dat hy noch dorſte na een onbekende Wereld, daar hy de Wereld, voor ſo verre ſy hem bekent was, hadde geſubjugeert. Siet eens aan *Cyrus*, *Cambyſes* en alle *Perſiaanſche* Koningen, wien onder alle ſult gy vinden, die de Vernoeginge heeft een maat geſtelt, en die niet geſturven is met de gedachten van meer te willen conqueſteeren. 'T welk niet vreemd is, om dat de *Ambitie*, wegens haare onverſaadelijkheyt, niet kan vernoegt worden, hoe veel ſy ook verkrijgt.

en dat door ydele voorſtellingen.

Ambitie hoe krachtig,

Dat de *Franſche* met deſe *Heers-ſucht* ſwanger gaan, wyſen genoeg aan de Raadſlagen van Koning *Hendrik de* IV. Groot-Vader van deſen Koning *Louis*, dewelke onder een ſpecieuſen pretext van de gemeene Vryheyt en Eendracht der Gulden Eeuwe, ſocht het Bewint van het geheele Chriſtenrijk, meenende eerſt *Europa* te herformen, en alle de Koninkryken en Republyken tot een ſeker minder getal te brengen; En dat met ſulken bepaalinge, als hy na ſijne hooge Wijſheyt ſoude goetvinden, om door deſe Krijgs-ſtreck ſulken winſt voor hem te doen, die hem, of ten minſten ſyne Naſaaten machtig genoeg ſoude maken, om yder een boven het hooft te waſſen, dat is met een

Ambitie der Franſchen,

woord ::

woord: om tot de *Algemeene Monarchie* te komen. Om dit sijn concept te volvoeren, had hy alree de Opper-Hoofden en andere Officiers van sijn Leger gekosen, en soude daar door lichtelijk sijn oogmerk bereykt hebben, 't en zy hem een te voorbaarigen dood de occasie hadde ontnomen, en deselve by Recht van successie overgebracht aan synen Neef, aan wien de Goden schynen medegedeelt te hebben alle Oorlogs-deugden, waar mede sy syne Voor-Ouders hadden begiftigt. Wien ignoreert, 't geen de Fransche Schryvers; als *d'Aubery*, *Casan* en andere seggen, dewelke haare Koningen byna de geheele Wereld voor haar *Patrimonium* toeëygenen, en haar aanraaden, om deselve wederom te vindiceeren van alle onrechtmatige Besitters en Usurpateurs. En of sy niet gemeent hebben de *Vereenigde Provincien* te overheeren, blijkt genoeg uyt de Conditien van Vreede, waar by sy in de Maant van *July* 1672 van de *Staaten Generaal* eyschten meer als dry geheele Provincien, daar door sy den *Rijn*, *Maas*, *Waal* en *Yssul* genoegsaam konden bedwingen, en de overige Provincien laten genieten sulken ydelen schijn van Vryheyt, die swaarder soude zijn, als alle dienstbaarheyt; waar van by vervolg op sijne plaats mede sal gehandelt werden.

en hoe sy andere Potentaten noch hebben gedisponeert.

Sy hebben nochtans door dese en geene kunstjes so veel te wegen gebracht, dat geene Potentaten de Waapenen voor de *Nederlanden*, geduyrende dat Saisoen, so vroeg opvatten, dat sy den *Franschen* in haar Victorien hadden konnen resisteeren, indien sy alle deselve *Nederlanden*, volgens haare meyning, in korten tijd souden overrompelt en t'ondergebracht hebben; Wanneer sy niemands vriendschap meer voor geld souden gekoft, maar elk wetten voorgeschreeven hebben.

Het Duytsche Rijk hoe van de Fransche aangesocht en gescheurt is.

Aangaande het *Duytsche Keyserrijk*; Also voor de Fransche, in het attaqueeren van de *Vereenigde Nederlanden*, geene macht formidabelder was, als die van het *Duytsche Rijk*, wiens Vorsten binnen 4. weeken konnen te Velde brengen 200. duysent weerbaare Mannen; En also sy vreesden, dat de *Duytschen*, volgens den Eysch van haar *Interest*, deselve *Nederlanden*, als haar seckerste Bolwerk (gelijk pag: 134. is aangewesen) souden assisteeren; so hebben sy het selve Rijk, door veele sinistre practyken, een langen tijd herwaarts, maar bysonderlijk, onder de personeele Regeeringe van desen *Koning Louis*, op alle manieren, soeken te traverseeren, en (volgens haaren Tweeden Regul van haare Polityke Maximen hier vooren op 't 66. Blad geleert) in partyschappen onderling te verdeelen, 't welk haar ook so wonderlijk is gelukt, (ondertusschen dat sy Hemel en Hel bewogen,

om

om den *Keyser*, in haaren Oorlog tegens de *Vereenigde Nederlanders*, als een Neutralen te doen stil sitten) dat sy eenige van de voornaamste *Rijx-Vorsten* den *Keyser* hebben doen verlaten, van dewelke sy eenige, tegens der selver eygen Interest, met sich verbonden in een nauwe Alliantie, als *Keur-Keulen* en den *Bisschop van Munster*; En aan andere sulken slaap-siekte veroorsaakten, daar door sy pericul liepen, niet eer te ontwaaken, als wanneer de uyr mochte komen, datse souden sterven: Als Keur-*Ments*, *Trier*, *Beyeren*, *Palts*, en veele andere Vorsten; En dat sy den *Keyser* door Factien en Rebellien in *Hungarien* en *Polen* hebben geëmbrouilleert in sulken swaaren pericul, en nootdringende affaires, dat hy sijn eygen *Interest* in het *Duytsche Rijk* niet wel konde waarnemen, en de Fransche desseynen behoorlijk tegen gaan.

Noopende het eerste, namentlijk de Neutraliteyt des Keysers in desen Oorlog van de Fransche tegens de Nederlanders, die hebben de Fransche door haaren Gouverneur van *Gremonville*, Resident tot *Wenen*, soeken te wegen te brengen, door tweederhande Motiven: *Religieuse* en *Polityke*. De Fransche soeken den Keyser te disponeeren tot de Neutraliteyt,

De *Religieuse Motiven* stelden sy voor, behalven het Keyserlijke Hof ook aan alle Rooms-gesinde Hoven, namentlijk: *Dat den aanstaanden Oorlog soude zijn een Godsdienstigen Oorlog, tot voortplantinge van het Catholyke Geloof, en straffe der Ketters, die God verzaakt hadden; En dat alle goede Christenen van Conscientie wegen gehouden waren, God vieriglijk te bidden, en alle krachten t'samen te spannen, om deselve uyt te royen.* Maar als sy sagen, dat dit haar pretext weynig opereerde tot haar oogmerk omtrent den *Keyser*, (als dewelke genoeg geleert hadde, hoe de *Fransche* de Religie, tot haar voordeel meesterlijk weten te gebruyken, en te misbruyken) sochten sy naderhand, haar religieus pretext te beveslligen met een presentatie onder een onmogelyke conditie: *Als dat sy alle hare Conqueslen den Staaten weder inruymen wilden, indien deselve de Catholyke Religie, die sy gebannen hadden, weder op den Troon wilden setten, gelijk die te vooren geweest was.* door Religieuse Motiven,

De *Polityke Motiven* waren: *Dat desen Oorlog van haar soude gevoert werden buyten het Rijk, waar door sy de Vreede van Munster geensins violeerden; Tegens een lit van de Triple Alliantie, aan dewelke sijne Keyserlyke Majesteyt door geene Tractaaten schuldig was eenige assistentie; En dat haare intentie anders niet was, als de al-te-hoogmoedige Staaten wat te vernederen, en niet het Rijk in onrust te brengen;* En en door Polityke Motiven,

de ongefondeert en verciert zijn.

dat meer, doch belaggelijk is; *Dat noch den Keyſer, noch eenig lit van 't Rijk*, (naar inhout van de Weſtphaalſche Vreede) *vermocht de Vereenigde Provincien te helpen tegens Vrankrijk; Noch dat eenige Duytſche Officiers of Soldaten haar in dienſt van deſelve Nederlanders tegens Vrankrijk mochten begeeven*: Daar nochtans de woorden van deſelve Vreede naakt en klaar mede brengen, dat het *Roomſche Rijk*, en de *Leeden van dien*, niet vermogen den genen te aſſiſteeren, die tegens *Vrankrijk* onrechtmatig en offenſief komt te oorlogen, gelijk de *Staaten* niet deden, 't welk door den *Keyſerlijken Raad*, aan den bovengemelden *Gremonville* mede geantwoord wierd, die daar op by Replijke den ſelven Raad en de geheele wereld, die doch beter wiſten, naderhand wilde doen geloven, dat de *Staaten* den *Koning van Vrankrijk* eerſt hadden vyandelijk, en ſonder wettige reden en oorſaaken geaggreſſeert.

hoe de Franſche het RoomſeRijk in 't begin van haren oorlog offenſeerden,

En hoewel nu de *Franſche* ſagen, dat ſy met haare voorſchreeve onnoſele reedenen omtrent den *Keyſer* niets konden opereeren, continueerde *Gremonville* echter ſeer onbeſchaamt ſijne voorige inſtantien, niet tegenſtaande de *Franſche* het *Roomſche Rijk*, toen alree met haare Heyr-Legers hadden geinvadeert; het platte Land geruïneert; Steeden gefortificeert; het *Hertogdom van Kleef* geoccupeert; deſſelfs Steeden niet alleen met Garniſoen beſet, gelijk de Staaten hadden gedaan, maar ook in beſettinge genomen *Emmerik*, *Gennep* en *Raveſteyn*, die niet alleen door het *Staaten Garniſoen*, voor d'aankomſt van de *Franſche*, alree geabandonneert ware, maar daar en boven waren *Emmerik* en *Gennep*, door eenige *Brandenburgſche Militie*, in den naame van den Keur-vorſt als Eygenaar, alree in poſſeſſie genomen, welke Militie ſy daar uyt verdreeven hadden; en wanneer ſy alreede veele Kerken hadden verandert; de onderdaanen door den Eed van Getrouwigheyt, of het *Homagium* aan ſich verplicht; de Toorens, Kaſteelen en Muyren van eenige Steeden en Plaatſen doen om verre werpen; de Veſten en Wallen demolieeren, en voorts gepleegt, wat een Vyand en Conquerant hadde konnen doen.

Onbeſchaamtheyt van Gremonville.

Niet tegenſtaande dit alles, ſeg ik, wilde *Gremonville* ſijnen Koning noch noemen een Vriend des *Keyſers* ende des *Rijx*, daar in 't tegendeel ſijnen Koning den *Keyſer* voor geen Vriend ſoude verklaaren, in gevalle de *Keyſer* in *Vrankrijk* ſo onbehoorlijk en vyandelijk hadde geageert. Maar als *Gremonville* tot antwoord kreeg, dat geen Koning, veel min de *Alder-Chriſtelijkſte* bevoegt was, om den *Keyſer* te verſoeken, tot het breeken van ſijn woord, en het negligeeren

Antwoord aan Gremonville.

van

van sijn waare Intereſt, om ſich met ſijne Landen te conſerveeren; en dat den Keyſer, volgens het 13. *articul* van de voornoemde *Weſtphaalſche Vreede*, gequalificeert was, om allen geweld in het *Rijk* met geweld tegen te gaan, en de geledeerde Stenden niet alleen met kracht te aſſiſteeren, maar ook ſijne wapenen te mogen voegen by die van de *Staaten*; So gaf hy te kennen, dat ſijnen Koning, als een Broeder des Keyſers, de Vreede met hem ſorgvuldig wilde onderhouden, de *Tractaaten van Munſter* en *Aaken* niet contravenieeren, en overleveren alle de origineele brieven, die van hare Creaturen in *Polen* by der hand waren, ten eynde ſijne *Keyſerlijke Majeſteyt* en den *Koning van Polen* met de Malcontenten en Factionairiſſen mochten handelen na haar welgevallen (een deftige les voor den genen, die haar door Franſch geld, tot nadeel van haar Vaderland laten corrumpeeren) voegende daar by, dat de Keyſer met *Hungarien* noch geen vier-avond hadde, alwaar hem ſijne militie wel haaſt ſelfs mochte te pas komen. Dit alles niet helpende, ſochten de Franſche, door den *Sweetſchen Geſant*, de *Rijx-Stenden* tot *Regensburg* vergadert zijnde, opentlijk te perſuadeeren, om een nauwe Alliantie met Vrankrijk aan te gaan; ſeggende, dat in cas contrarie, de Franſche, na dat ſy de *Vereenigde Nederlanden* mochten geincorporeert hebben, voor het *Roomſche Rijk* mochten gevaarlijk zijn, welke reden de *Rijx-Stenden* ſeer qualijk opnamen, om dat ſy voortquamen van een Geſant van een *Duytſchen Leenman*, tegens ſijnen *Heer* en *Keyſer*, midden in 't *Roomſche Rijk*, in een *Rijx-Stad*, en op een opentlijken *Rijxdag*; waar mede ſy mede indachtig wierden die taale, dewelke den Franſchen Ambaſſadeur *Terlon* in 't jaar 1668. voerde tegens een van de Raaden van den Hertog van *Holſteyn Gottorp*, onder een glaasje: *Als dat men noch dien dag ſoude ſien, in dewelke de Duytſche Vorſten, met neer gebogen knijen voor ſijnen Koning ſouden ſpreeken.* Deſe en diergelijke reden waren oorſaak, dat de Keyſer ſijn eygen conſervatie betrachtende, twee nieuwe Tractaaten ſloot; een met Spanjen, om een aanſienlijk Leger op gemeene koſten in 't veld te brengen, en daar mede op de Franſche aanſlagen te paſſen; en het ander met eenige Duytſche Vorſten, tot haar eygen maintenue tegens de liſten en laagen, die de Franſche haar ſmeeden, als te ſien is onder N°. 9

Preſentatie van Gremonville aan den Keyſer,

den welken de Franſche trachten te diſponeeren door een Sweetſchen Afgeſant.

Atrogante ſpreeken van Terlon.

De Keyſer maakt twee nieuwe Tractaten,

Boven dien ſtelde de Keyſer ſulke ſterke wervingen aan, dat hy, by tijd van noot, een Leger van 50. duyſent mannen konde in 't Veld brengen, waar over hy tot *Generaal* verkoos den Prince van *Baden Dourlach*. Hy ſond mede den *Baron van Plittendorf* na *Romen*, om

werft Volk,

ſoekt aſſiſtentie by den Paus,

om by den *Paus* tot secours te verſoeken de Tiende van het inkomen der Geeſtelyken in het Rijk *Napels* en *Milanen*, maar de Franſche jalouſie difficulteerde ſulx ſeer, en beletten het eyndelijk, als ſy voorwenden, dat het ſelve geld niet alleen konde dienen tot defenſie van *Hungarien*, maar ook tot het ſtuyten van de deſſeynen, die haaren Koning reets tegens de *Hollanders* in 't werk ſtelde, en hy ſchreef aan alle *Keur-en Vorſten des Rijx*, dat niemand van haar ſich ſoude mengen in den Oorlog tegens de Staaten.

en ſchrijft aan alle Rijx-Vorſten.

Om dat het *Franſche Rijk* van de *Vereenigde Nederlandſche Provincien* ſo verre geſepareert is, dat de Franſche haar uyt hun eygen Rijk te Lande niet immediaat konden beoorlogen; en om dat tot ſulken expeditie geen bequamer weg was, als omtrent de Rivieren den *Rijn*, *Waal*, *Maas* en *Yſſul*, om daar over in het hert van deſelve *Nederlanden* te geraaken, waar heen ſy mede niet wel konden komen, ten zy door toelaatinge en hulp van den *Keur-Vorſt van Keulen*, en den *Biſſchop van Munſter*, welker Landen en Steeden aan het gebiet van den *Staaten* annex zijnde, haar konden dienen tot *Plaatſen van Rendevous* en *Retraite*, tot *Magaſijnen* van *Ammunitie* en *Vivres*, en tot *Borſtweeringen*, tegens alle *Duytſche ſecourſen*, die tot hulp der *Staaten* mochten afkomen; So hebben ſy nodig geacht, die beyde Vorſten te engageeren in de ſocieteyt van dien Oorlog.

Waarom de Franſche de Biſſchoppen van Keulen en Munſter ſoeken.

Maar alſo de Franſche voorſagen, dat de Keur-Vorſt van *Keulen* een ſeer ſinceer, gemodereert en vreedelievend Heer was, die geenſins ſoude willen verſtaan tot perturbatie van het *Duytſche Rijk*, en verwoeſtinge van Landen, Steeden en Volkeren; Die ſijn eygen Staat en Landen in haare handen niet ſoude willen vertrouwen, en ſijne Steeden met haare Militie oppropen; die op hem niet ſoude willen haalen den algemeenen haat en verwytinge, van te hebben, om een kleyn *Intereſt*, als dat van *Rijnberk*, in *Europa* ontſtooken een vuyr, dat *Spanjen* niet difficulteerde te bluſchen met een goet gedeelte van ſijne *Nederlanden*: Maar ter contrarie, dat hy al wat mogelijk was, ſoude contribueeren tot de gemeene ruſte van het Chriſtenrijk; en indien ſy hem ontdekten het fundament van haar deſſeyn, dat hy ſulken importante reſolutie niet ſoude nemen, voor en aleer hy ſulx gecommuniceert hadde aan den *Keyſer* en de *Staaten des Rijx*, die hem het ſelve ſekerlijk ſouden afraden. So oordeelden ſy, dat ſy onder het Voſſenvel, door liſt moſten uytwerken 't gene ſy door oprechtigheyt niet konden verwerven, en hem door ſulke ſubtile en ſiniſtre omwegen, onbemerkt

De Keur-Vorſt van Keulen is Vreede-lievend van humeur.

word misleyd van de Franſche.

merkt so diep met haar moſten engageeren en verſtrikken, dat hy hem niet eerder in de Franſche affaires verwert ſoude vinden, als wanneer hy buyten poſtuyr was, om daar uyt te konnen reſilieeren,

Om deſe rol nu behendig te ſpeelen, waſſer nodig een Miniſter, die beyde by den *Keur-Vorſt* en het *Rijk* in aanſien en credit was, en bequaamheyt hadde, om de affaires, onder pretext van *Eygen Intereſt* by den genen, die men ſocht te engageeren, ſo verre te bevorderen, als men wenſte. Men vond tot executie van dit deſſeyn geen bequaamer Inſtrument, als *Prins Willem van Furſtenberg*, dewelke alleen hadde de gerequireerde qualiteyten tot ſulken importanten Employ, in wiens handen was de geheele Regeeringe van des Keur-Vorſten Gebiet, en het gantſche beleyt van ſijnen Raad, en van wiens vigilantie en getrouwheyt men geenſins diffideerde, die alreede door groote beneficien aan *Vrankrijk* ſo was verbonden, dat eenige Franſche Miniſters hem noemden *Le cher amy de France*, dat is, *den waarden vriend van Vrankrijk*, (die namaals voor ſijne getrouwe dienſten in *January* 1672. van den Koning wierde vereert met een *Abdie van* 25000. *guldens jaarlijxe inkomſten*, en belooft de eerſte Nominatie, om *Cardinaal* te weſen in de eerſte Promotie, die den *Paus* voor die Kroon ſoude doen; of dat hy door de Wapenen voor ſijne portie ſoude te wege brengen het Graafſchap Meurs) die op de gemoederen van verſcheyde *Duytſche Vorſten* veel vermocht door ſijnen broeder den *Biſſchop van Straasburg*, (den welken de Franſche voeden met de hoope tot de Promotie van het Keur-Vorſtendom van *Keulen*, by overlyden van deſen Keur-Vorſt) en door een anderen broeder, zijnde tweede Perſoon aan het *Beyerſche Hof*, den ſelven Keur-Vorſt mede konde diſponeeren na ſijn welgevallen.

door Prins Willem van Furſtenberg, die daar toe ſeer bequaam was.

Men ontdekte hem het deſſeyn, dat den *Koning van Vrankrijk* hadde, om de *Vereenigde Provincien* direct te willen beoorlogen, men informeerde hem, hoe hy omtrent den Keur-Vorſt van Keulen de waare geſchaapentheyt van dat deſſeyn ſoude diſſimuleeren, en hoe hy op pretext, van ſijne Landen tegens de gedreygde invaſien der *Staaten* te defendeeren, en *Rijnberk* van haar te recouvreeren, als ook, om van de Stad *Keulen* eens Meeſter te werden, hem ſoude perſuaderen, om Franſche Militie in ſijn Land te nemen; waar op hy hem begaf by den Keur-Vorſt; hem bedektelijk voorſtellende, als of de *Staaten* ſekerlijk toeleyden, om hem vyandelijk, en by verraſſinge te attaqueeren, nemende tot ſijn Fundament, dat de *Staaten* haare Troupes hadden gerecruteert, en eenige Regimenten geſonden na *Maſtricht*,

en die ſiniſtre motiven gebruykt,

ſtricht, dat nochtans alleen was geſchiet tot voorſichtigheyt, om die tijd, wanneer den *Koning van Vrankrijk* in het jaar 1670. met een Leger van 40000. mannen ſijne conqueſten in de *Spaanſche Nederlanden* ging beſichtigen; en voorts, hoe nu de gewenſte occaſie gebooren was, om *Keulen* te dwingen, en de hardnekkigheyt van de Keulenaars te breeken, als ook om *Rijnberk*, ſonder bloetvergieten, alleen op het geſicht van de Franſche Wapenen, te recouvreeren van de *Staaten*, dewelke vreeſende de dreygementen van de *Franſche*, tegenwoordig veel meer ſouden inclineeren tot des ſelfs reſtitutie; Dat de Keur-Vorſt van *Brandenburg* licht mede ſoude te diſponeeren zijn, om by die gewenſte gelegentheyt te renoveeren ſijne Inſtantien tot reſtitutie van ſijne Steeden aan den *Rijn*; en dat de *Staaten* ten aanſien van die twee vereenigde Machten, onderſteunt van ſulken nabuyrigen Armée, geenſins ſouden differeeren de Voldoeninge op haare Petitien. En om dit by den *Keur-Vorſt* noch meer te faciliteeren, wierd hem deſe ſaake te ernſtiger gerecommandeert door de *Geeſtelijkheyt*, die hem voorhielt, hoe hy van Conſcientie wegen genootſaakt was, deſelve Stad by deſe geoffereerde gelegentheyt te verloſſen uyt handen van de ketters. Welke voorſlagen aan den Keur-Vorſt, en allen den genen, die het Secreet van de Mis niet grondig verſtonden, ſo raiſonnabel ſcheenen, dat ſy niemand tegenſprak.

en door de Geeſtelijkheyt.

Furſtenberg gaat in Ambaſſade na 't Hof van Brandenburg

Hier op verkreeg *Furſtenberg* Commiſſie, van den Keur-Vorſt van *Keulen*, aan den Keur-Vorſt van *Brandenburg*, om den ſelven te perſuadeeren, van ſich met hem te voegen in een en het ſelve *Intereſt*, maar in der daat, leyde hy het daar op toe, om hem eens te ſondeeren in ſijn gevoelen omtrent den Oorlog, die de *Franſche* prepareerden tegens de *Geünieerde Provincien*. Hy ſtelt den Keur-Vorſt van *Brandenburg* in 't begin voor het deſſeyn, dat de Franſche hadden om de Staaten te attaqueeren, ſonder dat hy hem liet aangaan, als of hem ſulx eenigſins toucheerde, alleen om te vernemen, hoe den Keur-Vorſt dit ſoude behaagen; Maar als hy ſag, dat Keur-Brandenburg ſijnen wenſch daar in niet voldede; dewelke oordeelde dat ſulx voor 't *Duytſche Rijk* ſeer gevaarlijk was, en dat men moſte alle krachten t'ſamen ſpannen, om ſulx te beletten, ſo ſweeg hy daar van ſtil, ſich vernoegt houdende, indien hy konde te wege brengen, dat ſy beyde Keur-Vorſten elk een Miniſter na den *Haag* ſonden, om nieuwe Inſtantien te doen, tot reſtitutie van haare plaatſen.

Blaaspijl en Boukhorſt na den Haag.

Waar op de Heer *Blaaspijl* wegens Keur-Brandenburg, en de Heer

Heer *Boukhorst* wegens Keur-Keulen derwaarts reysden; De eerste vertrok, na eenige geringe instantien, weder van daar, om pressanter affaires, doch met hoope, om haast wederom te komen; De laatste daar wat langer vertoevende, en met den *Franschen Ambassadeur Pompone* dikwijls raad plegende, gaf aan de *Staaten Generaal* op den 10. *November* 1670. een Memorie over sonder *Datum*, heel vervult van bedankingen over de expressien, die de *Staaten* aan synen Keur-Vorst gegeven hadden door haare resolutie op den 7. *Augusti* laastleden.

Boukhorst geeft over een Memorie,

Op deselve tijd gaf hy mede over eenige poincten, waar op sijnen Keur-Vorst satisfactie begeerde, in dewelke van *Rijnberk* nauwlijx wierde gerept, offereerde evenwel van wegens sijn Meester alle reciproque verseekeringe, die de *Staaten* konden desidereeren omtrent deselve restitutie, en sprak in het laatste so misterieus, en dubbelsinnig, dat elk een genoeg konde bemerken, datter wat achter schuylde, dat hy niet seer inclineerde tot de afdoeninge van dit verschil, en dat hy eenige secrete Instructie moste hebben, om niets finalijk te sluyten, maar de saak gaande te houden; waar op dat hy ook uyt den *Haag* vertrok, op pretext van sijne onpasselijkheyt, daar nochtans wegens 't onstuymig saisoen, en het hoge water voor gesonde qualijk te reysen was, sonder resolutie van de Staaten af te wachten, noch dat sy hem ymand deputeerden, om met hem te confereren, ook sonder van haar afscheyt te nemen, maar liet sijn vertrek aan haar alleen notificeeren, door den Heer *Vecken*, Ordinair Resident aldaar van *Keur-Keulen*, aan den welken hy geene de minste Instructie hadde gelaten, tot bevorderinge van de Affaires.

en eenige Poincten,

handelt misterieus,

vertrekt uyt den Haag,

Men gaf daar op by den Keur-Vorst alles verkeerdelijk voor, men maakte hem wijs, wat men wilde; als dat de *Staaten* geensins waren te disponeeren tot ontruyminge van *Rijnberk*, daar nochtans dat poinct voor de *Staaten* niet of weynig gemoveert was geworden, maar alleen het Reglement van het Garnisoen, &c.

Keur-Keulen word geabuseert,

Den Keur-Vorst, die niet anders wenste, als met de *Staaten* te leven in goet verstant, gaf ordre aan sijnen Minister tot *Weenen*, om by den *Keyser* te procureeren een ordre op den Heer *Baron de l'Isola*, om voor hem de saake wegens *Rijnberk*, in alle sinceriteyt met de *Staaten* te accommodeeren; dat hy te vreeden was met de bloote Stad, dat men de fortificatie daar van mochte demolieeren, en dat hy en sijne *Capittels* als dan voor haar en haare successeurs met de *Staaten* wilden treeden in een *Alliantie Defensief*, waar toe de *Staaten* ook buyten twijffel

verwerft by den Keyser Ordre op d'Isola,

twijffel souden gereselveert hebben, ten zy door de quaat-geintentioneerde Ministers van den *Keur-Vorst* niet vruchteloos wierde gemaakt al wat door den hoog-gemelden *Baron* ten goeden was geëffectueert. Hier uyt kan men genoeg afnemen, hoe den *Keur-Vorst* ging ter goeder trouwen, en in alle sinceriteyt verlangde, om alle differenten met de *Staaten* in der minne te vereffenen, en hoe sijne Ministers hem misleyden, 't welk den *Baron de l'Isola* naderhand tot *Keulen* ook ronduyt verweet aan den *Bisschop van Straasburg*, dat hy met sijn Broeder de eenigste obstaculs waren in de saaken van *Rijnberk*; dat sy den Oorlog met *Vrankrijk* tegens de *Staaten* mediteerden; dat sy desseyn hadden op de *stad Keulen*, dat sy den *Keur-Vorst* sochten te maken verkeerde impressien tegens de *Staaten*, als of die hem wilden attaqueeren; en ingevalle de *Keur-Vorst* van alles wel was onderrecht, dat hy niet twijffelde, of hy soude hem doen verkrijgen sijn volkomen genoegen op sijne Instantien. Den *Bisschop van Straasburg* op dit verwijt hoogelijk protesteerende, beloofde het contrarie te doen blijken, dat hy den *Keur-Vorst* soude trachten te disponeeren tot naarkominge van sijne Tractaten met de *Staaten*; dat hy het different wegens Keulen met alle mogelijkheyt soude soeken te moyenneeren, en te wegen brengen, dat een ander Minister na den *Haag* gesonden wierd, om de Affaires van *Rijnberk* in der minne by te leggen. Maar dat hy sulx het minst heeft gemeent, consteert uyt alle sijne volgende actien, tendeerende alleen daar toe, om te behouden so een schoon pretext, als dat van *Rijnberk*, tot executie van sijn principaal desseyn, daar over men so lang gesmeet hadde, en om te vernietigen alle middelen van accommodement, die voorgeslagen wierden; niet tegenstaande die volkomen satisfactoir waren. Want als de Keur-Vorst *Rijnberk* eyschte, verseckerde men hem daar van; wat goede middelen hy self voorsloeg, men gebruykte se; tegens de ydele vreese, die hy tegens de *Staaten* hadde; wierd hy genoegsaam versekert, ja selfs met de *Guarantie* van de grootste Machten van *Europa*; hy begeerde, dat de *Staaten* haar sterke Garnisoenen op sijne Frontieren wat souden verminderen, dat hem wierde belooft, indien hy dede vertrekken het secours, dat hy van de *Franschen* hadde versocht (so hy seyde, en ook niet beter wist) tot sijne defensie tegens de attaquen der *Staaten*, als of hy van deselve gedreygt wierde; hy versocht de Neutraliteyt voor sijne Landen, die hem al mede wierde belooft, mits dat hy bleef in postuyr, om die van sijne kant te konnen onderhouden.

en gaat ter goeder trouwen.

Verwijt van Isola aan den Bisschop van Straasburg,

die valsche beloften doet.

Satisfactoire presentatien aan Keur-Keulen.

De Franse geven alles verkeerde namen.

Dit alles niet tegenstaande, so wierden die gene, die dit oprecht meen-

meenden, genoemt *Stooke-branden* en *Oorlogs-Trompetten*, en die gene, dewelke met haar volk en waapenen 't Land van den *Keur-Vorſt* vervulden, onder pretext van den ſelven te aſſiſteeren, maar in der daat, om te attaqueeren de Vrienden en goede Nabuyren van 't Rijk, namentlijk de *Vereenigde Provincien*, noemde men de *Vaders van de Vreede* naar inhout van haare Politijke Les op 't 70. en 71. Blad aangeweſen. In ſumma, men bracht ſo veel te wegen, dat *Mr. de Louvoys*, uyt den naam van den *Koning van Vrankrijk*, op *Breul*, zijnde een Luſthuys van den Keur-Vorſt, een nauw Tractaat en Alliantie Of- en Defenſief ſloot met den *Prins van Furſtenberg*, die 't ſelve ſelfs inſtelde, en met ſijn eygen hand en zegel bekrachtigde, zijnde het ſelve onder anderen van inhout, dat het geheele Sticht Keulen (onaangeſien der Stenden publijke proteſtatien) ſoude geſtelt werden in handen van de Franſche.

Deſe ſlappigheyt en ſachtſinnigheyt van den Keur-Vorſt is niet te excuſeeren, noch kan de Troulooſheyt van ſijne dienaars niet rechtvaardigen, by den welken het was: *Quid vultis mihi dare, & tradam eum vobis*, dat is; *Wat wilt gy my geven, en ik ſal hem u overleeveren.*

Om dat de Franſche ſuſtineerden, dat haar de Stad *Keulen*, tot uytvoeringe van haare deſſeynen, ſeer behulpſaam konde zijn, in het fourneeren van alderhande Oorlogs-Gereetſchappen en Proviant, alwaar ſy ook om haare byſondere groote en goede ſituatie haar *Sedem Belli* of *Leger-plaats* en *Retraite* konden houden, gelijk de *Romeynen* haare Krijgs-Macht, om *Duytſland* in allarm te houden, alhier onder *Agrippa* nederſloegen, waar van die Stad noch de naam voert van *Colonia Agrippina*; En om dat de Franſche *per Legem Salicam* deſe Stad noch pretendeeren als een Domaine van haare Koningen, die *Keyſer Otto* in het jaar 949. hun ontweldigt, en aan het *Duytſche Rijk* gebracht heeft, ſo ſochten ſy den *Keur-Vorſt* daar toe te induceeren, om ſijne oude pretenſien tegens die Stad weder te renoveeren, en by deſe gelegentheyt, die niet licht weder gebooren ſoude werden, ſich daar van Meeſter te maken.

De Stad Keulen wierd om haare bequaamheyt van de Franſche geſocht

en door de Salique Wet van haar gepretendeert.

Hier ſal ik in paſſant maar kort noteeren, hoe den *Aarts-Biſſchop* met de Stad *Keulen*, in den jaare 1074. al in verſchil is geweeſt, wanneer hy de overhand krijgende, de burgers dwong tot den Eed van Getrouwigheyt, die doch niet lang daar na haare Vryheyt weder verworven. In 't jaar 1260. trachte den Biſſchop wederom de Stad te bemachtigen, om welke tijd een Keulſche Burger-Meeſter *Herman*

Verſchil tuſſchen den Keur-Vorſt en de Stad.

Grijn van twee Canoniken een hongerigen Leeuw wierde voorgeworpen, dien hy wonderlijk met sijnen dolk doode. Eyndelijk wierd tusschen den *Bisschop Sifridus* en de Stad geaccordeert, dat men om de *Stads-sleutels* in 't open Veld soude vechten; De *Keulenaars* leyden de sleutels op een wagen met twee paarden, en bevochten de Victorie by het dorp *Worringen*, waar door de Bisschoppen zijn komen te vervallen van al haar Recht en Pretensie op de Stad. Doch naderhand is veele moeyten ontstaan tusschen den Bisschop en de Stad wegens de Jurisdictie, welke saake nu lange jaaren gehangen hadde voor het Keyserlijke Hof-gericht, en noch niet was gedecideert, dat de Fransche tot een motive gebruykten, om het hert van den Keur-vorst tot haar te buygen, seggende, dat deselve saake aldaar of nimmermeer, of seer laat, of wel tot nadeel van den Keur-Vorst soude getermineert werden, waarom hy geensins behoorde te difficulteeren, dese gewenste occasie te capteeren. Door sulke geduyrige aanvechtingen en slappen tegenstant, hebben sy den goeden Keur-Vorst overwonnen, en so verre gebracht, dat hy sich blindeling aan dese Leyts-luyden heeft betrout, die hem buyten sijn weten geleyt hebben, alwaar sy wilden: Terstont dan hebben sy de Burgers met dreygementen beginnen vervaart te maken, daar toe uyt alle hoeken ophalende verscheyde oude en versleetene pretensien, aanstellende met Fransch geld wervingen van Soldaten, en ten laatsten alles opentlijk daar henen schikkende, om een vrye en de alderoutste Rijx-Stad onder het jok te brengen van een subalternen Prince.

Keulen word gewaarschout,

Als nu die van de Stad den toeleg op haar gewaar wierden uyt geinstercipieerde brieven, en serieuse waarschouwingen van verscheyde quartieren, die noch gecorroboreert wierden door de meenigte van de aannaderende *Fransche*, en door de geduytige negotiatien van *Prins Willem van Furstenberg* met den *Franschen Koning*; so altereerden sy so veel te meer, als haar pericul nader was, aangesien sy overdachten, dat sy heel buyten Staat waren, om sich selfs te konnen maintineeren, waarom sy rondom heenen sagen, van waar sy secours souden konnen verwachten.

soekt assistentie by den Keyser,

Haar eerste toevlucht namen sy tot den Keyser, die haar aanstonts sijne protectie toeseyde; waar op hy aan dry Keur-Vorsten aanbeval, allen vlijt aan te wenden, om in der minne dese differenten te accommodeeren, en door de *Marquis de Grana* tot *Aken* en *Frankfort* liet een Regiment Infanterye werven, tot besettinge van *Keulen*, alwaar nu byna vaardig waren 19. Bolwerken, die sy al vroeg op de eerste suspicie hadden begonnen, arbeydende dagelijx

word gefortificeert.

gelijx noch daer aan 6. Compagnien Burgers. Maar om dat haare defenſie meer Volks vereyſte, als ſy op een ſtip en ſprong konden bekomen, addreſſeerden ſy haar aan de *Staaten Generaal*, (als den welken aan haar behout ſeer veel gelegen was) haar inſtantelijk verſoekende, dat ſy geliefden toe te ſtaan, dat het Regiment dat den *Colonel Bamphielt* begon te formeeren in haare Stad, aldaar mochte ſo lang verblyven, tot men klaarlijk ſag, waar haar verſchil met den Keur-Vorſt henen wilde. De *Staaten* voorſichtiglijk overdenkende, hoe de oppreſſie van *Keulen* ſoude zijn een trap van haaren val, dat de *Franſche* ſich daar door wilden meeſter maken van de Commercie op den *Rijn*, ter ſelver tijd, wanneer ſy pretendeerden de Zee-Negotie haar mede te ontnemen door *Engeland*, dat ſy tot *Keulen* ſouden maken een Leger-plaats, en van daar trekken groote commoditeyten, die haar ten Oorlog mochten nodig zijn, reſolveerden tot defenſie van ſulken conſiderablen Bolwerk van haaren Staat, en lieten het voornoemde Regiment daar blyven, onder conditie, dat het van daar ſoude vertrekken, wanneer het den Keyſer of de Magiſtraat goet vonde, en dat het geduyrende ſijn verblijf aldaar, abſoluyt ſoude ſtaan onder de directie van de Magiſtraat.

ſoekt aſſiſtentie by de Staten,

en krijgt een Regiment onder Bamphielt,

En na dat de Keur-Vorſtelyke *Miniſters* ſeer groote moeyten hadden gedaan, om het ſelve Regiment uyt de Stad te hebben, en daar toe geene apparentie ſagen, ſo advouëerden ſy eyndelijk deſſelfs verblijf, mits dat het ſelve Regiment den Eed aan de Stad dede; 't welk ſy toen wederom opnamen voor een pretext, daar van ſy haar meeſterlijk bedienden, om den Keur-Vorſt ſo te intimideeren, dat hy hem in *Bon* ſelfs niet ſeker hielt, en daarom ſijn geheele Gebiet en alle Steeden aan de *Franſche* over gaf in bewaaringe en defenſie, zijnde een remedie, dat veel erger is, als het quaat ſelfs.

tegens den ſin van des Keur-Vorſten Miniſters.

De Keur-Vorſt word geintimideert.

Ondertuſſchen hielden de Keyſerlyke Geſubdelegeerden continueele conferentien, ſonder op de Feeſt-dagen te ruſten, ten fine van accoord, voorſlaande verſcheyde expedienten aan den geenen, die de ſaaken van den Keur-Vorſt waarnamen.

Keyſerlijke Geſubdelegeerden houden conferentien.

De *Princen van Furſtenberg* maakten verſcheyde deſer byeenkomſten vruchteloos, door opgeraapte poincten, daar nochtans haar pretext niet anders was, als de queſtien met *Keulen* te traineeren, en tot het minſte niet te reſolveeren voor en aleer ſy daar over hadden geconſuleert met het *Oracul van Paris*, gevende noyt antwoord, als na het arrivement van Couriers van *Paris*, die van *Bon* na *Paris*, en van *Paris* na *Bon* geduyrig als heen en weer ebden en vloeyden; ge-

die de Furſtenbergers vruchteloos maken,

waar over sy verwijt hooren.

lijk haar sulx met scherpe woorden verweeten wierd door den Pausselijken *Nuntius* en den *Marquis de Grana*, dat sy de oorsaaken van alle de aanstaande onheylen waren, en dat sy iets anders beoogden, als den Keur-Vorst selfs. Eyndelijk wierd dit het principaalste different, dat *Keur-Keulen* begeerde den *Keyser* en den *West-phaalschen Circul* tot *Arbiters* en *Guarandeurs* van het te maken accoord, en die van de Stad begeerden daar toe den *Keyser* en de *Staaten Generaal*, zijnde toenmaals de Intentie van de *Staaten*, sich so nauw met die Stad te verbinden, dat sy met desselfs assistentie de desseynen der *Fransschen* merklijk souden konnen traverseeren en verydelen, indien sy haare plaatsen aan den *Rijn* gelegen, quamen aan te tasten, werdende tot dien eynde by de *Staaten van Holland* ter *Generaliteyt* ernstig geinsteert op het senden van noch eenige Regimenten binnen die Stad, om daar mede te verhoeden, dat deselve onlusten niet wierden geaccommodeert tot prejuditie van haar *Interest*. Maar sulx wierd by den *Staaten van Zeeland* ongeraaden gevonden, aan Vrankrijk, om dat scheen sich te sullen verklaaren in faveur van dien Keur-Vorst, meerder offensie te geven, en sich verder te steeken in die onderlinge twisten.

Intentie der Staaten wegens Keulen.

Voorslag van Holland,

Contra Advys van Zeeland.

Kort daar op zijnde den 2. *January* 1672. wierd een Provisioneel Accoord onder *N*°. 10. getroffen, waar by dat de principaalste questie noch ongedecideert bleef, die alle tijd een pretext konde zijn voor de partije van de Stad, om die by betere occasie noch eens de voet op den nek te setten. Sy obtineerden echter so veel, dat sy haar van de Stad by desselfs neutraliteyt in den aanstaanden Oorlog, tot haar groot gerijf, konden dienen, en dat het Regiment van *Bamphielt* de Stad moste quiteeren.

Keulen accordeert provisioneelijk met den Keur-Vorst.

Om dat nu de Frans-gesinde dese soldaten haar Regiment geern wilden doen verlaaten, hadden sy voor desselfs vertrek, op de hoeken van verscheyde Straaten doen aanplakken gedrukte pasquillen, onder anderen vervattende: *Dat de soldaten van Bamphielts Regiment wel na huys mochten vertrekken, of elders dienst soeken, want als sy in Holland souden komen, soude men haar op de Vloot smijten, &c.* Waar op de Magistraat alle de drukkers ontboot op 't Stadhuys, uyt dewelke sy vernam, dat het pasquil tot *Bon* was gedrukt.

Fransche soeken Bamphiels Regiment te deboucheeren,

Wanneer nu het selve Regiment vaardig was, om te vertrekken, dede sich in de Pas-poort van den Keur-Vorst van Keulen dese swaarigheyt op, dat hy tot *Keysers-weert* het selve Regiment wilde besichtigen, offer ook overloopers, of eenige van sijne Onderdaanen onder mochten zijn, die hy daar uyt pretendeerde, gelijk ook *Mr. Verjus Fran-*

Franſchen Reſident tot Keulen, ſulx mede wilde doen, 't welk veel moeyten cauſeerde, tot dat den *Colonel Bamphielt* beloofde haare gepretendeerde te ſullen licentieeren, ſo ras hy in het Gebiet van ſijne Principalen ſoude zijn aangekomen.

als ook het Regiment van den Marquis de Grana, door een Munnik.

Ondertuſſchen wierd van de Frans-Geſinde ſterk gearbeyt, om het Regiment van den *Marquis de Grana*, dat binnen Keulen lag, te doen verloopen, door middel van een perſoon, die op de waarſchouwinge van den *Hertog van Lotharingen* wierde geapprehendeert, ter oorſaake hy veele ſoldaten van dat voorſz. Regiment, door geld op de hand te geven, hadde gedeboucheert, om uyt de Stad na *Bon* te verloopen. Deſe ontboot den avond te vooren, als hy ſijne ſtraf ſoude ontfangen, den *Provincial* van't *Carmeliten Kloofter*, aan wien hy openbaarde, dat hy een *Prieſter van de Minoriten* was, maar ſich voor een Lieutenant, uyt ordre van hoger hand, hadde geſimuleert, waar op hy aan de *Minnen-broeders* wierde overgelevert, en van die tot een eeuwige gevankenis in den Kerker gedeporteert.

Franſche komen ſterk binnen Keulen, dat veele verwekt.

De Franſche quamen te deſer tijd mede ſo meenigvuldig binnen de Stad Keulen, dat de Magiſtraat daar over ongeruſt werdende, ordre ſtelde, dat ſy maar door twee Poorten mochten binnen komen, en niet meer, als 300. te gelijk in de Stad blyven, alvorens haar geweer aan de Wacht overgegeven te hebben, met haare namen, en waar ſy ſouden logeeren.

't Land van Luyk is seer considerabel

Hoewel het *Land van Luyk* in alle de Duytſche Oorlogen onaangevochten ware gebleeven, en ſijne Neutraliteyt ongeſchonden hadde bewaart tot op deſen tijd, ſo moſt het evenwel nu mede ſijn beurt hebben, gelijk andere Nabuyrige Landen, dewijl het den *Franſchen* ongemeen wel gelegen was tot den marſch na den *Rijn*, en voorſien was met Steeden aan de *Maas*, waar men deſelve Rivier, ſonder pericul, met heele Legers konde paſſeeren, en groote Magazynen oprichten; en dewijl het konde uytleveren groote quantiteyt van *Ammunitie* en *Vivres*. In den beginne ſochten die van *Luyk* haar tegens dit opkomende ſwaare onweer te dekken, ſonden daarom Gedeputeerdens na haaren Prins, zijnde de Keur-Vorſt van *Keulen*, tot maintenu van haare oude Neutraliteyt, waar op die van hem volkomene verſekeringe ontfingen, dat de Privilegien in geenderhande manieren ſouden gealtereert werden. De Franſche evenwel negotieerden ſterk met de Miniſters van den Keur-Vorſt, om de ſelve te bewegen aan haar in handen te ſtellen de *Citadelle* en de Stad van *Luyk* voor ſekeren tijd, gelijk als hy alree gedaan hadde met de plaatſen in ſijn *Aarts-Stichi*, ten

Soekt de Neutraliteyt,

Franſche ſoeken Luyk

eynde daar door te bevorderen de belegeringe van *Maſtricht*; En ſoude *Sr. de Montal* dan in de *Citadelle* commandeeren, in qualiteyt van Gouverneur, doch met die conditie, dat hy den Eed van getrouwigheyt ſoude doen aan den *Prince van Luyk* voor alle die tijd, dat hy in die plaatſe ſoude weſen, en dat als dan den Koning daar eenigen tijd in perſoon ſoude verblyven. En hoewel die van *Luyk* ſich t'eenemaal daar tegen ſtelden, en trachten haare Neutraliteyt te bewaaren, ſo brachten de Franſchen echter ſo veel te wegen, dat ſy door haaren Miniſter *Louvois* met den *Prince van Furſtenberg* in den name des Keur-Vorſten een Tractaat ſlooten, door het welke hy aan haar de voornaamſte Steeden en Plaatſen van de Kerk van Luyk ſoude in handen ſtellen. Waar op den *Prince* aan de *Luykenaars* by Placcaat bekent maakte, dat hy den Franſchen hadde vergunt voor haar Leger de Rende-vous en Paſſage in en door het *Land van Luyk*. Dit bracht de Luykſche Gemeente byna aan 't hollen, en eenige onder haar tot die reſolutie, dat ſy den genen de dood en de ruïne van ſijn huys ſwoeren, dewelke maar de minſte aſſiſtentie aan de Franſche quame te bewyſen.

en krygen daar door de paſſagie,

dat de Luykenaars ſeer mishaagt,

Het groote *Capittel* vergaderde, om uyt te vinden eenig middel, van alle onheylen voor te komen; men ſond ten dien eynde Expreſſens na *Bon* en *Paris*; Van den Keur-Vorſt kreeg men tot antwoord, *dat men voor dit ſaiſoen moſte patientie hebben*; En van den Koning, nevens een brief onder *N°.* 11. *Dat het nu ſo weſen moſte, en dat men van haare Neutraliteyt nader ſoude ſpreeken, als den Oorlog geëyndigt was.* De *Luykenaars* geen ander middel ſiende, om ſich te conſerveeren, als haare eygene krachten, reſolveerden tot wervinge van 800. mannen, en tot recruytes van haare Compagnien op de *Citadelle*, elk met 30. mannen, die ſy niet meer uyt den naam van den Prins, maar van het Groote *Capittel* betaalden, en deden deſelve *Citadelle* dapper fortificeeren, en deſſelfs Officieren met conſent van haaren Prince, den Eed doen aan 't *Capittel*, van geenderhande Krijgs-volk, van wat Prins of Potentaat het ook mochte zijn, te laten inkomen. Sy kreegen mede reſtitutie van al haare Vaandels, die haar voor 20. jaaren waren ontnomen, en van een Poorte, die dus lang by de Soldaten van den *Prince van Luyk* was bewaart. Maar alle deſe preparatien hebben geenſins konnen beletten de totale ruïne van haar platte Land en van eenige Steeden, daar van by vervolg nader.

die op middelen bedacht zijn.

Om den *Biſſchop van Munſter* te doen amplecteeren de Partye van de Franſche, hadde men ontrent hem niet nodig ſo veele indirecte Intrigues, als ontrent den Keur-Vorſt van *Keulen*, maar men addreſſeerde

Franſche addreſſeeren haar aan den Biſſchop van Munſter.

dreſſeerde ſich direct aan hem; men dede hem volkomene openinge van de Franſche deſſeynen, en preſenteerde hem het gene by hem alles vermag, namentlijk *Geld*, zijnde het principaalſte deel, dat hy beoogt, want al wat ſijne kiſten en koffers op proppen kan, is ſijn eygen *Intereſt*, en *recht Belang*, gelijk hy het ſelve ſelfs wel opentlijk heeft beleden, en de heele Wereld, door exempelen doen gelooven. En om dat hy is een Geeſtelijk Heer, die na ſijn dood aan ſijne Vrienden niets van ſijn Biſchdom ſal na laten, dewelke by deſſelfs ruïne door oorlog ook geen ſchade ſullen lyden, maar van hem voor een Prinsdom niet anders konnen erven, als een luculenten boedel, ſo ſoekt hy maar voor ſijne Erfgenamen ſchatten op te ſtapelen, dienvolgens waarſchijnlijk is, indien de *Staaten* hem meer Geld gebooden hadden, als de *Franſche*, hy ſoude metter haaſt ſijn ouden haat afgeleyt hebben, en verandert zijn in haaren beſten Vriend. En op het quaatſte genomen, dat hy uyt ſijn gebiet door het wiſſelvallig lot des oorlogs wierde gedepoſſideert; ſo ſoude hem een rijke *Abdye in Vrankrijk* (die hy door ſijne getrouwe dienſten wel ſoude meriteeren en lichtelijk ook verkrygen) meer jaarlijxe revenues geven, als ſijn heele Biſdom, welkers inwoonders doch bedurven zijn.

wiens Intereſt *Geld* is.

Hier toe hielp niet weynig, dat hy is Ambitieus, Martiaal, onruſtig van geeſt, en ſeer genegen tot veranderingen, dat hy by deſen Oorlog lichtelijk occaſie ſoude vinden, om ſich ſelfs te voldoen wegens ſijne pretenſien op *Borculo* en *Vrieſland*, en by *Perſecutie der Ketters* een dienſt ſoude doen aan de *Moeder de Kerk*. En niet tegenſtaande het *Capittel van Munſter* hem ſeer inſtantelijk aanhielt, en de Keyſer door dry byſondere Mandaten op ſijne hoogſte indignatie hem ſeer ernſtelijk dede aanſeggen, van ſich niet met de *Franſche* te engageeren, ſo begaf hy ſich echter in een nauwe Of- en Defenſive Ligue met *Vrankrijk* door *Mr. Louvoys*, tegens de *Vereenigde Provintien*, waar van de Articulen noyt zijn te voorſchijn gekomen. Hy ſond daar op meer uyt ſpot als genegentheyt een Brief van Congratulatie over het Nieuwe Jaar 1672. aan de Staaten Generaal, tegens dewelke hy toen al gereſolveert hadde, om op alle manieren vyandelijk te ageeren, ſonder ſchroom van trouwlooslijk te violeeren het Verbond, dat hy tot *Kleef* op den 18. *April* 1666. met de *Staaten* geſlooten, en door een ſolemneelen Eed by ſijnen Biſſchoppelyken Staf beveſtigt hadde, waar by tuſſchen haare Hoog. Mog. en hem, met begeerte en toeſtemminge van het *Capittel van Munſter*, was bedongen een *Eewige en Beſtendige Vreede, dat hy niet meer volk in dienſt mochte*

Sijn humeur.

Vergeeſſe Inſtantien van 't Capittel en den Keyſer.

Hy beſchimt de Staaten,

violeert het Tractaat van Kleef,

» *mochte houden, als alleen 3000. man, die hy selfs oordeelde genoeg*
» *te zijn tot besettinge van sijne Garnisoenen; Dat hy voortaan geen nieuw*
» *volk soude mogen aannemen, ten zy dat de nootwendigheyt en de verse-*
» *keringe van 't Rijk en de Kreytsen, of ook wel de verbonden, 't selve*
» *Tractaat niet contrarieerende, sulx mochten requireeren, en dat anders*
» *niet, als na des Rijx Constitutien, ende 't recht der Vorsten; Dat hy hem*
» *noyt op 't nieuw tegens de Heeren Staaten Generaal soude mogen in la-*
» *ten, noch verbinden met andere Princen of Potentaten; Dat hy derselver*
» *Republyke ook niet meer met een nieuwen Oorlog soude vermogen aan te*
» *tasten; En voorts renuntieerde hy, gelijk ook haare Ho: Mo:, aan*
» *alle ende ygelyke pretensien, hoedanig die ook mochten zijn, of we-*
» *sen konden; En eyndelijk, dat hy, of sijne Successeurs voortaan onder*
» *geenderley pretext, ofte uyt eenige oorsaake, noch door hem selfs, noch*
» *door een ander, sich soude vermogen te mesteeren met saaken gehoorende*
» *aan de Heeren Staaten Generaal, &c. En in cas, dat t'eenigen tijde*
» *eenige questien, buyten vermoeden, souden komen te ontstaan, tusschen de*
» *gemelde Heeren Staaten en den Heere Bisschop, mitsgaders desselfs suc-*
» *cessеurs, deselve souden anders niet werden bygeleyt, als door vriende-*
» *lyke middelen, uyt krachte van de Guarantie over dit Tractaat gepre-*
» *steert, sonder dat hy soude vermogen, onder eenig pretext, te attenteeren*
» *tegens de Heeren Staaten Generaal, derselver geincorporeerden, ende*
» *Onderdanen met waapenen, geweld, ofte selfs met feytelijkheyt.*

en word Meyneedig.

Dese Vreede, dewelke voor God, door interceſſie en by Guarantie van den *Keyser*, *Koningen van Vrankrijk* en *Denemarken*, *Keur-Vorsten van Ments*, *Keulen* ende *Brandenburg*, *als ook de Vorsten*, *Bisschop van Paterborn*, *Palts-Graaf van Nieuwburg*, *de Hertogen van Brunswijk* en *Lunenburg*, *van Wolffenbuttel* en *Kalenberg*, so solemneelijk was geslooten, vermocht nochtans so weynig op het geestlijk gemoet van dien Bisschop, dat hy by de eerste gelegentheyt, die hem voorquam, alle de boven gespecificeerde poincten directelijk tegen ging, en geen onder die alle, naar sijn beloften, naarquam; en hadde so weynig vat op 't vereelde hert der Franschen, dat sy den Bisschop ophitsten, om dien Vreede te breeken, om welke te doen onderhouden sy by deselve Acte van Guarantie verplicht waren.

Vrankrijk brengt de andere Duytse Vorsten in sorgloosheyt.

Omtrent de andere *Duytsche Vorsten* gebruykt Vrankrijk dat middel, sonder het welke noyt eenige redoutable Monarchie in de wereld ten voorschijn is gekomen, dat is, dat het selve, zijnde sijne nabuyren, door sijne bysondere flatteryen, waar van het de kunst perfect heeft, weet te verleyden in sulken sorgloosheyt, ja in sulken doodslaap,

waar

waar uyt sy met geen Moort-Trompetten konnen opgewekt worden dat sy haar eygen welvaart vergeeten, haare arme onderdaanen niet behertigen, haar eygen Gebiet, Ampt, Stand, Vryheyt, Outaar, ja al wat Goddelijk en Menschelijk is, verwaarloosen; En dat ten deele door haare Nieus-gierigheyt, geldt-gierigheyt, blooheyt, persuasie van hare gecorrumpeerde Ministers en jammerlijke eenvoudigheyt, dat sy gelooven der *Franschen* Complimenten, van dat sy de West-phaalsche Vreede niet willen breeken, maar heyliglijk conserveeren, en dat sy op den Rijx-bodem komen, niet als een Vyand, maar dat sy haare Geallieerde tegens de Vereenigde Nederlanden wilden secondeeren, gelijk den *Marquis de Feuquieres* seyde, wanneer hy met volle procuratie in *Duytsland* quam, om met alle Vorsten finalijk te tracteeren, en haar te persuadeeren tot het stil sitten; Daar nochtans haare Desseynen al voor lang bemerkt zijn, van dat sy sich Meester over den Rijn wilden maken, om daar door vijf Keur-Vorsten te konnen constringeren, om een Roomschen Koning, na haare verkiesinge te ontfangen, daar toe den *Deauphin* by haar de eerste stem heeft.

door verscheyde middelen,

De schandelijkste naam, die de Schriftuyr aan een mensch geeft, is, dat hy noch kout, noch heet is. Schrandere Regenten hebben altijd dese Grond-regul, als seer gevaarlijk gevlooden: *De Middelweg maakt geen vrienden, en ontslaat niet van vyanden*, waarna haar de Oude Duytschen ook so wel hebben gereguleert, dat sy daar door by de heele Wereld den roem van Trou, Dapperheyt en Standvastigheyt verworven hebben. In den 30. jarigen Duytschen Oorlog was elk een vaardig, met alle krachten, ook het kleynste Interest van hem waar te nemen. Maar nu laaten sy sich met toegeslooten oogen, by de neus in haar eygen bederf leyden, en onderwerpen vrywillig haare schouderen het swaare jok van de Franschen, daar sy selfs als *Souveraine* konnen regeeren, en daar het waare *Interest* van Staat en de *Nootwendigheyt van de Justitie* van een ygelijk van haar vereyscht, dat sy haare gemeene behoudenisse soeken in de conservatie van haare nabuyren, die door de Fransche viandlijk worden aangetast. Die synen nabuyr al te groot laat worden, die maakt sich selfs daar van een slaaf. Wil hy hem verdragen, so en is hy selfs geen meester, wil hy hem bestrijden, het is te laat, hy moet of slaafachtig van hem dependeeren, of pericul loopen ongelukkig te vergaan. So zijn de grootste Koningen tot de Monarchie geraakt, door dien haare progressen of niet wel gemerkt, of weynig gevreest, of slappelijk tegen gegaan wierden. De *Sabiners*, *Toscaners*, en *Samniters* hadden seer licht de opkomende *Macht* van *Romen* konnen tegen gaan,

Consideratien over de forgloosheyt.

waar door verlooren zijn gegaan

de Sabiners, Toscaners. Samniters, en beletten; Maar den tijd hebbende versloft, was het te laat, als sy de *Romeynen* in Macht aangewassen ende versterkt zijnde, wilden bestrijden. Dit was de oorsaak van haar eygen ondergang, en van de Ruïne van alle andere Machten van *Italien*. De *Carthaginensers* aanschouden mede de opkomende fortuyn van *Romen*, hoewel met seer nijdige ogen, maar siende de *Samniters* tegens de *Romeynen* strijden, en de beste sterkten van *Italien* innemen, meenden sy onnodig te zijn haar selven met dien Oorlog te moeyen; Maar de *Samniters* wierden overwonnen, en de *Romeynen* meester van geheel *Italien*, waar door de *Carthaginensers* hare versuyminge en slof heyt met haar uyterste desolatie en uytroeyinge mosten betaalen. De diverse sentimenten van de *Griexe Princen*, of sy den Keyser binnen *Constantinopolen* van de *Turken* belegert, souden bystaan, dan niet, is het rad geweest, daar de Mahumetaansche Sabels op gesleepen zijn, en de brugge, daar sy over quamen, om in korten tijd, haar in 't bloet van al die so qualijk beraadene Princen te wassen. De *Lacedemoniers*, om dat sy noyt tot den Oorlog resolveerden, als door de uytterste noot gedwongen, en dat sy de Progressen van die van *Athenen* verachten, hebben haar selven inhabijl gemaakt, en zijn geruïneert geworden, wanneerse sich tegens haar wilden stellen. *Macedonien*, *Griekenland*, en 't geheele *Asia* vielen door diergelijke versloffingen onder het jok van *Romen*.

Carthaginensers. Keyserrijk in 't Oosten, Lacedemoniers, Macedonien, Griekenland en geheel Asia.

Terwijlen dan de *Duytsche Vorsten* sien, dat den Konink van Vrankrijk op de hoogste trap van sijne Overmacht geklommen zijnde, nergens meer op uyt is, als om de *Vereenigde Nederlandsche Provintien*, een gemeen Bolwerk en Voor-muyr van haar alle, weg te nemen, dat sulx niet kan geschieden, sonder confusie en blijkelijke ruïne van haaren gemeenen welstand, en dat sy met de banden van Vrankrijk sodanig souden gebonden werden, dat sy haar niet meer souden konnen roeren, so sullen sy immers moeten bekennen, schuldig te zijn, dat sy haar selfs salveeren, en die Voor-muyr, die de Fransche dreygen om verre te stooten, staande te houden, dat sy haar onder malkanderen niet moeten wijs maaken, onnodig te zijn, dat sy sich wapenen, dat de swaarigheden so groot niet zijn, als men vreest, en dat men altijd *Liguen* kan maken, en te velde komen, als men wil. Maar hoe de Fransche het verstand en gesicht van veele uyt haar, by heldere sonne-schijn, hebben soeken te beneevelen, en hoe die Vorsten de sangen van de *Fransche Syreenen* tot haar schaade en schande hebben aangehoort, sullen wy hier wat nader particulariseeren.

Periculdes Duytsche Vorsten, raad voor de selve.

De Duytsche Vorsten zijn of *Geestelijk* of *Wereldlijk*. Onder de *Geste-*

Geeſtelijke zijn (behalven Keur-Keulen en den *Biſſchop van Munſter*, daar van wy alree hebben getracteert) de Keur-Vorſten van *Ments* en *Trier* de grootſte in aanſien en vermogen, en tot de Franſche deſſeynen het beſt geleegen, waarom ſy ook van Vrankrijk, van veele jaaren af, ſeer zijn aangeſocht, en gebeneficeert. Om dat ſy maar heſitters zijn voor haar leven, en voor geen Naſaaten behoeven bekommert te zijn, maar ſlechts een ruymen ſwier van leven ſoeken, ſien ſy de ſaaken met ſodaanigen oog niet aan, als die Princen, die familien hebben, en op het toekomende moeten denken; en laten ſich daarom licht omkoopen door Aſſiſtentie en Geld, maaken weynig ſwaarigheyt om de tegenwoordige noot, van onder de Franſche Heerſchappye te raaken, op den hals van haare Navolgers te ſchuyven, en denken niet, dat het pericul is aanſtaande, en dat het om haar ſelven te doen is, maar gelooven de Franſche Religieuſe pretexten, als of het alleen te doen was, om den Hoogmoet en de Ketterye van de *Hollanders* te dempen.

De Dutſche Vorſten zijn of Geeſtelijk of Wereldlijk.

Conſtitutie der Geeſtelyke Vorſten.

So hebben de Franſche, voor eenige jaaren, den Keur-Vorſt van *Ments* ſonderling aan haar verplicht, dat ſy hem hielpen de *Stad Erfurt* innemen, en dat ſy hem (gelijk ook eenige andere Vorſten) voor en na veel geld ſpendeeren, tot wervinge en onderhout van ſijne Militie, ſonder dat ſy daar door eenige vergoedinge hebben genooten. *Debitor autem eſt ſervus & cliens creditoris.* So ſochten ſy hem noch voor het aangaan van haaren Oorlog tegens de *Staaten*, te verſeekeren, dat ſy de Alliantie in den jaare 1662. met hem geſlooten, heyliglijk ſouden obſerveeren, en hem protecteeren tegens alle geweld, hem mede voor oogen ſtellende het gevaar, dat hem ſoude dreygen, by aldien hy een andere Protectie aannam, als die van Vrankrijk, allegeerende voor een exempel het jaar 1633. wanneer eenige Vorſten haar in de Keyſerlijke, en eenige in de Franſche Protectie begaven. Hier door bleef Keur-Ments wel aan de zijde van de Franſche, maar als hy in den beginnne van den jaare 1672. ſag, met wat over groote Macht de Franſche na den *Rijn* afquamen, apprehendeerde hy der Franſchen Deſſeynen ſodanig, dat hy den *Baron de Schoonbrun* na 't *Keyſerlijke Hof* ſond, om daar voor te ſtellen de groote nootſaakelijkheyt, dat ſijne Keyſerlijke Majeſteyt een conſiderable Armée na den Rijn-kant moſte ſenden, by aldien hy alle de Duytſche Vorſten aan den *Rijn*, niet en wilde getracteert ſien gelijk den Hertog van Lotharingen. Hy heeft ook eyndelijk noch den *Circul van Franken* daar toe gediſponeert, om voor den Keyſer Volk te wer-

Keur-Ments hoe van de Franſche aangeſocht is,

en hoe hy het Intereſt van 't Duytſche Rijk behertigt.

ven. Hoe wel ook geseyt wierd, dat hy en *Sweden*, door haare Gesanten, den *Koning van Vrankrijk* al hebben gedisponeert gehad, tot aanneeminge van de minnelijke Interpositie van haar beyden, als ook van *Keur-Trier*, *Beyeren*, *Palts*, en den *Hertog van Wurtenberg*, om den *Keyser* en den *Keur-Vorst van Brandenburg* met Vrankrijk te versoenen. 't Zy hoe 't wil, hy was en bleef voor eerst neutraal, sonder partije te kiesen, waar in de Fransche haar oogmerk bereykten, doch hy veranderde daar na sijne Mesures, als de Voorspoet der Franschen begon te steuten.

Keur-Trier hoe gedisponeert.

Alhoewel de Fransche, om *Keur-Trier* tot de Neutraliteyt te disponeeren, geen groote moeyten behoeven aan te wenden, dewijl sijn gebiet aan Vrankrijk grenst, waar door hy de insolentien en invasien van haar geduyrig soude onderworpen zijn, indien hy niet de huyk na de wind hing, en ten minsten neutraal bleef, so hebben sy evenwel, door al haare presentatien en beloften van groote geld-sommen en avancementen aan sijne Vrienden, so veel niet weten te wegen te brengen, dat sy *Coblents* en *Hermesteyn* in haare besettinge mochten bekomen, om daar door den *Rijn* en *Moesel* te konnen dwingen; Maar mosten haar te vreeden houden, met de vrye passagie door sijn Land, gelijk den *Marquis de Louvoys* op den 2. January 1672. by hem, als ook by den *Gouverneur van Lichtenberg* obtineerde, voor een Fransche Armée, die, so hy voorgaf, tot beschermingе van Keur-Keulen in dat Aarts-Sticht soude gebracht werden, welke Passagie de Fransche naderhand sterk gebruykt hebben met groote en kleyne troepen, sonder speciaal consent daar toe yder reys te versoeken, gelijk behoorlijk was, tot irreparable schaade van sijn Land en onderdaanen, en van alle sijne nabuyren. Als desen Keur-Vorst 't Voorbeelt van *Ments* wilde volgen, en sijne Mesures mede veranderen, toen het Fortuyn der Franschen begon te veranderen, is sijn Land geworden een proy der Franschen, en wierd, op weynig na, totaliter verwoest, daar van hier na breeder in 't Derde Deel,

van de Fransche gesolliciteert,

die passagie door sijn Land obtineeren.

't Land van Trier word verwoest.

De *Wereldlijke Vorsten*, so sy voorsichtig willen zijn, gelijk verstandige Princen toestaat, moeten altijd 't eene oog houden op het tegenwoordige, en het ander op het toekomende, sy moeten so wel sorgen voor haare nasaaten, als voor haar selven, en daarom by tijds, en sonder ophouden, werken tegens de periculen, die haaren Staat konnen overkomen. Die gene, die van de swaarigheeden niet eerder en oordeelt, als wanneerse hem treffen, sal daar door niet anders, als met sijn eygen schaade en ruïne, geleert werden. De *Romeynsche Republijk* is tot de hoogste

Duytsche Vorsten haare plicht,

hoogste Macht opgewassen, door de inconvenienten te voorsien, en die, in haar begin, te remedieëren. De *Republyk van Venetien* is daar door wel 12. *hondert jaaren* seer considerabel geweest, en heeft haar selven, tot op den huydigen dag, by haare vryheyt geconserveert. Het is een nootwendige *Maxime* voor alle voorsichtige Regenten, ten allen tyden een wakker oog te hebben op de desseynen van haare nabuyren, en so veel haar mogelijk is, te helpen verhinderen alle onrechtmatige conquesten, die deselve op haare Mede-Nabuyren soeken te verkrygen. Hoewel alle *Wereldlyke Vorsten van Duytschland* hier door behoorden bewogen te werden, om alle haare nabuyren tegens de Machinatien van den *Franschen Koning* te maintineeren, en de pretensien van so een entreprenanten en gelukkigen Aggressеur tot matiger aanslagen te brengen, en hem te obligeeren, met sijnen sijkel niet in een ander mans Oogst te maajen, op dat sy niet door deselve, gelijk alle de *Staaten van Griekenland* door *Koning Philippus van Macedonien*, de eene voor en de ander na overheert werden; So ging men daar echter even als elders, men liet sich overal van *Vrankrijk* met schoone woorden payen, men dacht, men raatslaagde, men discoureerde genoeg van de saaken, maar niemand wilde resolveeren den *Franschen Hannibal* tegen te gaan, daar hy voor haare Poorten was. Elk ging met sijne gedachten dwaalen op den tijd, maar in plaatse van tijd te winnen, ging den tijd de eenigste remedie verlooren (zijnde na 't seggen van *Seneca* geen eerlyke gierigheyt meer als van de tijd) daar nochtans in die dingen, die dagelijx aanwassen, het wachten niet anders is, dan aan deselve tijd te geven, dat sy mogen volwassen. En dat noch meer is, sommige lieten haar door de Fransche flatteryen van haar out en waar *Interest* verleyden, daar sy te vooren wel by gevaaren waren. Om hier van exemplen te geven, sullen wy met den Keur-Vorst van *Beyeren* eerst beginnen.

haare Sorgloosheyt,

hoe periculoos die is.

De *Hertogen van Beyeren* zijn met de *Palts-Graaven* van veele jaaren af over het Recht van de *Keyserlyke Keur* geweest in heevige Disputyten, dewelke *Keyser Lodewijk de* IV. in den jaare 1336. by transactie, tot faveur van *Beyeren*, daar van hy mede Hertog was, op die manier hadde te neder geleyt, dat die beyde Familien, de eene om de ander het *Keur-Recht* souden gebruyken; doch dit is naderhand, als onrechtmaatig by *Keyser Carel de* IV. in 't jaar 1356. in sijne *Aurea Bulla* verworpen, en de *Keur* den *Palts-Graaven* alleen togeëygent, zedert welken tijd die van *Beyeren* daar tegens niet of weynig hebben durven ondernemen, als alleen ten tyde van den *Oor-*

Disputyt tusschen Beyeren en Palts-Heydelberg.

Voorspoet van Beyeren.

log in Bohemen, wanneer den *Beyer-Vorst Maximilian* door de Victorie van *Praag*, door de *Balling schap* van den *Palts-Graaf Fredericus*, en principalijk door het faveur van het *Huys van Oostenrijk* niet alleen heeft verkreegen de vrye *Keyserlijke Keur*, de geheele *Boven-Palts*, en de *Precedentie* onder de *Wereldlyke Keur-Vorsten*, maar (gelijk sommige calculeeren) noch wel 12. *Millioenen* aan contanten geprospereert uyt het *Generaalschap* over de *Keyserlijke Armée*, behalven de Suster van den *Keyser*, die hy daar by ten huwelijk kreeg, en om dat hy gesalveert hadde den *Keyser* en het geheele *Rijk* met hem, dat door den *Palts-Graaf*, de *Koningen van Vrankrijk* en *Sweden*, als ook haare Geallieerden geattaqueert wierd, en om dat hy alleen obstacul was geweest, dat *Vrankrijk* sijne dessеynen in *Duytsland* niet konde volvoeren tegens het *Huys van Oostenrijk*, gelijk de Fransche Schryvers sulx mede bekennen, als tē sien is by *Guebriant. lib:* 8. *cap:* 13. *pag.* 579.

Vrankrijk soekt Keur-Beyeren met sich te engageeren,

Om die reeden heeft *Beyeren* sich lang gehouden aan de zyde van den *Keyser*, gelijk sulx sijn waare *Interest* ook vereyste, maar de *Fransche* considereerende de goede situatie en macht, waar door *Beyeren* het *Duytsche Rijk* tegens haar kan balanceeren, hebben gevolgt den raad, die Konink *Hendrik de* IV. en *Mr. du Plessis* al in haaren tijd voorstelden, om het *Hnys van Oostenrijk* en *Spanjen* te ruïneeren, dat men sulx niet beter konde beginnen, als door de *Hertogen van Beyeren*, die men door hoope tot de Keyserlyke *Digniteyt*, en door belofte van haare protectie tegens alle sijne aggressеurs most soeken te winnen. Zedert welken tijd sy ook alle devoiren hebben aangewent, om den *Hertog van Beyeren*, door *Mr. Marcheville* en andere Plenipotentiarissen, van den Keyser te separeren, en aan haar zyde te trekken, waar toe sy in onse tijd geëmployeert hebben de *Furstenbergers* (van outs groote Minjoens van Vrankrijk) en den *Pater Privigniani* Biecht-Vader van de Keur-Vorstinne, die door haar het hert van den Keur-Vorst hadde tot sijne dispositie, welke beyde hem door de voors. flatteryen en hoope van een huwelijk tusschen den *Dauphin* en sijne Dochter hebben doen veranderen de *Polityke Maximen*, die den bovengemelden *Maximilian* en andere Voorsaten altijd hadden onderhouden, hem verplicht aan niemand niet toe te laten eenige wervinge ofte passagie in of door sijn Land in conformité van de Alliantie met de *vier Vorsten aan den Rijn* geslooten, en hem so verre geperswadeert, dat hy al sijn vermogen daar toe soude employeeren, dat Vrankrijk mochte verkrygen alle satisfactie, gelijk genoeg con-

door de Furstenbergers en den Pater Privigniani,

steert

steert uyt de Instructie, die hy laastmaal aan sijnen Gesant na *Regensburg* mede gaf, en uyt de assistentie van Volk, die hy doet aan sijne Cousijns den Keur-Vorst van Keulen, en den *Hertog van Savoyen*, beyde volkomene Vrienden van Vrankrijk, als mede daar uyt, dat hy den Keyser heeft soeken te beletten de Passagie met sijne Armée door d'Over-Palts. Maar *Beyeren* sal sich hier over namaals licht beklaagen, wanneer hy hem om den *Keyserlyken Scepter*, gelijk *Condé* en *Nieuborg* om de *Poolse Kroon*, van sijne middelen sal sien uytgeput, sonder eenig voordeel daar tegens te genieten, dewijl Vrankrijk een ander wel met het Keyserrijk flatteert, maar het selfs soekt voor sijnen *Deauphin*.

Intrigues van Palts-Heydelberg.

De *Palts-Graaf*, of de Keur-Vorst van *Heydelberg* is door de *Fransche* lichtelijk te persuadeeren tot het amplecteeren van haare zyde, en schijnt wel, dat hy het *Huys van Oostenrijk* sal contracarreeren so lang hem niet werde gerestitueert de boven gementioneerde *Boven-Palts*, de *Keyserlyke Keur*, de *Precedentie* en het vry gebruyk van sijn *Vicariaat*, dat *Beyeren* mede pretendeert, welke hem alle door het *Huys van Oostenrijk* zijn af handig gemaakt, en in welkers possessie hy, na apparentie, niet beter kan herstelt worden, en tegens het selve *Huys* als ook tegens *Beyeren* revenge haalen, en niet beeter gemaintineert worden in sijne tegenwoordige Possessie, tegens de geduyrige dreygementen van *Ments* en andere Catholyke Nabuyren, als door de Macht van de *Fransche*, met dewelke hy ook langen tijd heeft gehad goede intelligentie, die hy noch heeft vermeert door sijne Dochter, dewelke hy aan den *Hertog van Orleans* Broeder van den Koning heeft ten huwelijk gegeven. Dese Intrigues soude *Palts-Heydelberg* noyt verlaten, so lang hem de *Fransche* getrou en genegen waren, maar zedert dat sy sijn Gebiet niet minder hebben verschoont, als dat van een openbaaren Vyand, hebben de *Fransche* door die onvoorsichtigheyt den selven Keur-Vorst doen amplecteeren de Contra-Partye, gelijk specialijk te leesen sal zijn in het Vierde Deel.

Keur-Saxen van Vrankrijk aangesocht,

Den Keur-Vorst van *Saxen*, also deselve mede seer considerabel in het *Rijk* is, hebben de *Fransche* van langer hand door vreemde Intrigues met haar soeken te engageeren, tegens den Keyser en het *Rijk*, maar zedert dat hy hem door de Vreede van *Praag* met den Keyser wederom heeft vereenigt gehad, zijn haare moeyten by hem so vruchteloos geweest, als by andere Vorsten gelukkig. Want na de dood van den *Hertog van Weimar*, die met de *Fransche* aanspande, socht desen Keur-Vorst desselfs troupen aan hem te trekken; En

na

na de dood van den *Hertog van Lunenburg*, soude hy desselfs weduwe geinduceert hebben tot het verlaaten van het Tractaat met *Vrankrijk* opgerecht, ten zy *Mr. Choisi.* sulx door sijne naarstigheyt hadde belet en deselve Princesse aan haar zyde gehouden.

En alhoewel *Saxen* al vry verre gesepareert is van den *Rijn*, daar de *Fransche* den stoel des Oorlogs tegens de *Staaten* hebben nedergeset, so hebben sy den selven Keur-Vorst evenwel door haare Envoyées om dese tijd mede seer aangesocht tot een nieuwe en vaste Alliantie, of ten minsten tot de Neutraliteyt; Maar geen van beyden heeft haar willen gelukken, also deselve Keur-Vorst sijn waare Interest volgende, in *January* 1672. depecheerden een Afgesant aan *Keur-Brandenburg* na *Berlijn*, door den welken hy aldaar presenteerde twee nieuw gegootene Cartouwen, met haar toebehooren, en notificeerde, dat hy nevens den geheelen *Saxischen Circul* by dese tegenwoordige gevaarlyke conjuncturen van tyden, vast wilde blyven by het *Roomsche Rijk*, en het *Instrumentum Pacis* punctueelijk observeeren. Waar op hy sich in *Maart* daar aan volgende in persoon begaf na *Postdam* by den *Keur-Vorst van Brandenburg*, alwaar met verscheyde Ministers van andere Vorsten tegens Vrankrijk wierde geslooten een *Of- en Defensive Ligue*, tusschen dese beyde Keur-Vorstelyke Huysen, als mede de Hoog-Vorstelyke Huysen van *Bronswijk*, *Lunenburgh*, *Hessen Cassel* en *Denemarken*.

doch te vergeefs.

Saxen send een Afgesant aan Brandenburg.

en komt in persoon tot Postdam.

De *Keur-Vorst van Brandenburg* is geen van de minste, die de *Fransche* hebben nodig geacht tot uytvoeringe van haare Desseynen, om dat hy, behalven een seer groot gebiet, ook besit het *Land van Kleef*, dat gestrekt leyd aan weerzijden des *Rijns*; als ook, om dat hem *Sweden* is een Vriend, *Denemarken* verplicht, *Polen* genegen, *Engeland* beswaagert, het *Huys van Oostenrijk*, het geheele *Duytsche Rijk*, *Spanjen* en de *Geünieerde Provincien* ambieerende, en om dat hy wegens sijne groote Macht seer considerabel is in het balanceeren van de *Duytsche* en andere *Vorsten*, waar van seekere preuven zijn de conjunctie van hem met den *Keyser* en *Saxen* tegens *Vrankrijk* en *Sweden* in *Duytsland*, als ook sijne resistentie tegens *Sweden* in *Polen* en *Denemarken*. Uyt die consideratien hebben de *Fransche* door haaren Gesant *St. Geran* en andere, ja selfs door Gesanten van *Duytsche Vorsten*, sijnde rechte huyrlingen van de *Fransche*, getracht den Keur-Vorst te persuadeeren tot het omhelsen van haare Partye, om mede-gesel in haaren Oorlog te zijn, en om sijne Stem te hebben tot de verkiesinge van een *Roomschen Koning*, door presentatien van

Keur-Brandenburg is seer considerabel,

word van de Fransche aangesocht,

van schoone conditien en groote voordeelen van geld en reparatie van alle schaade in sijne Landen, en het wedergeven van alle sijne Steeden, die sy in het Land van Kleef mochten komen te veroveren van de *Staaten*.

De Keur-Vorst achtende, dat het beter was, dat hy het sijne onbeschaadigt bewaarde, door dien de schaadens seeker zijn, en haare voldoeninge onseker, dat desen Oorlog so seer wierde toegeleyt tot onderdrukkinge van *Duytsland*, als van *Nederland*, en dat hy geene de minste reeden hadde, om de *Staaten* met de Waapenen te bestooken, met dewelke hy van oude tyden af tot nu toe, in seer nanwe Alliantie, Correspondentie en Vriendschap hadde geleeft, en opgerecht Tractaaten van Mutueele Defensie *in datis* den 27. *Juny* 1655. en 4. *Marty* 1666. wilde sich in geene Alliantie met de *Fransche* in laten, maar wenden alle devoiren aan, om de *Fransche* te bewegen tot het onderhouden van de Vreede, daar sy geensins na wilden luysteren; ja waren gestoort, als 'er van Vreede gerept wierd, voorgevende, dat de Glorie des Konings hem tot den Oorlog nootsakelijk drong, dewijl hy van de *Nederlanders* eerst was aangetast en besprongen, en dat daarom die gene, die anders wilden gevoelen, of seggen, als dat de Koning den *Nederlanders* den Oorlog quam aandoen, hem groot ongelijk deden; En indien hy Keur-Vorst den *Nederlanders* volgens dat voornoemde Verbond wilde assisteeren, dat hy daar door des Konings Vyand soude wesen.

doch te vergeefs,

soekt den Fransche den Oorlog af te raden,

dat sy quaalijk nemen.

Hier in toonden sy haar selfs onreedelyker, als de Heydenen, die voor vast en goet onderhouden: *dat den Oorlog alleen plaats heeft tusschen den genen, tusschen dewelke de Oorsaaken des Oorlogs zijn; En dat de Assistentie uyt krachte van verbonden voor getrouwheyt, en niet voor vyandschap moste gereekent werden.*

Onreedelijkheyt der Franschen,

Als nu de *Fransche* sagen, dat sy door sulke onreedelyke voorwendingen het reedelijk gemoet van den Keur-Vorst niet konden winnen, sochten sy hem, gelijk eenige andere Vorsten, mede te wiegen in sulken vasten slaap, waar in hy van den alvernielenden brand des Oorlogs seekerlijk soude verrast en overvallen werden, en begeerden instantelijk, dat hy alleen aanschouwer wilde zijn van de *Tragœdie*, die sy met de *Staaten* souden ageeren. Maar de Keur-Vorst betrachtende den ouden en bekenden spreuk:

sy soeken Brandenburg te persuadeeren tot de Neutraliteyt,

Brandenburg maakt een Alliantie met de Staaten,

Tunc tua res agitur, paries si proximus ardet.

Dat hy mede most toesien, wanneer sijn buyrmans huys brant, dat de

Oorlogen niet blijven ſtaan, waar ſy beginnen, dat niet alleen de Vyanden, maar ook der Vyanden Nabuyren ſwaare laſten en ellenden moeten dragen, heeft daar op niet alleen beginnen te armeeren, en Vrienden op te ſoeken tot ſijn eygen defenſie, maar ook met de *Staaten Generaal* op den *6. Mey* 1672. opgerecht een nader Alliantie, geproduceert onder *N°.* 12. Heeft de Franſch-geſinde Vorſten in het *Rijk* dikwijls en ernſtlijk vermaant, dat ſy geen vreemde Krijgs-Volkeren op den *Rijx-bodem* ſouden in laten, dat ſy doch niet tot nadeel van de Eer, Vreede en Gemeene Welvaart van het *Duytſche Rijk* met vreemde wilden tracteeren, en dat ſy doch geene Steeden of Vaſtigheden den Franſchen wilden in handen geven: En indien ſy anders deden, ſo ſoude op haar verhaalt werden de ſchaade, die haare Nabuyren ſouden komen te lijden; En ſo ſy eenig different met de *Nederlanders* hadden, dat de Keyſer en het geheele *Rijk* door haaren yver wel ſouden te wege brengen deſſelfs accommodement. Hy ſond mede na *Wenen* de *Vorſt van Anhalt*, om een Tractaat van mutuele Aſſiſtentie met den Keyſer te faciliteeren, daar in hy ook ſijn oogmerk bereykte, en ſtelde in handen van den Keyſer de origineele preſentatien, die Vrankrijk aan hem dede, om ſijne ſtemme te hebben tot de Verkieſinge van een Roomſchen Koning.

en raad de Rijx-Vorſten tegens Vrankrijk.

Om dat nu de Keur-Vorſt ſich van Vrienden en Kijgs-volk voorſag, om het gedreygde onheyl alleen af te weeren, ſeyden de Franſche (volgens haaren Politijken Regul hier vooren op 't 70. en 71. Blad geleert) dat hy oorſaak was van dien Oorlog. Om dat de Keur-Vorſt ſich opmaakte, om den brand, die alreede door de Franſche in de ingewanden des *Rijx* was geſtookt, te bluſſen, noemden ſy ſulx *Geweld*, en voor haar *rechtmaatige Oorſaake ten Oorlog*, waar by ſy ſeyden, dat alle de Staaten des *Rijx* daar door behoorden bewoogen te werden, om ſulx aan hem te wreeken, en gaven voor, dat de Keur-Vorſt heymelijke genegentheyt tot de *Hollanders* voede, *even of hem ſulx ongeoorlooft was tot ſijne Bond-genoten, en dat om haarent wille, met dewelke hy niet geallieert was*; dat hem volgens de Munſterſche Vreede verboden was, de Vyanden van Vrankrijk te aſſiſteeren, *'t welk wy pag. 170. beantwoord hebben*, dat ſy wilden reſtitueeren de Steeden van het *Duytſche Rijk*, die ſy alreede hadden ingenomen, en noch ſouden komen in te nemen, *even als of ſy recht hadden in het gebiet van een ander te doen, wat haar goet docht.*

Vrankrijk neemt alles verkeerdelijk op,

Met deſe en diergelijke kinderlijke reedenen ſochten ſy de Leeden van het *Rijk* tegens het Hooft, en tegens malkanderen op te hitſen, om

en ſoekt het geheele Rijk te embrouilleeren,

om het selve ook aldaar te vernielen, waar sy met haare vernielende Legers, bestaande uyt veelderhande Natien, selfs niet konden by komen; En dan wilden sy noch geen anderen naam hooren, al dat sy waren de *rechte voorstanders en beschermers van den Gemeenen Welstand en Vryheyt*; Voorwaar als dit Welstand en Vryheyt is, wat ellendigen Welstand en Vryheyt sal dan het geheele Christenrijk genieten, als de Fransche haare intentie verkrijgen, en elk een volkomen wetten voorschrijven, het welk sy nu al heel meesterlijk konnen op die plaatsen, daar sy met recht noch niet te seggen hebben.

Nieuburg staat tot devotie der Franschen.

Het gebiet van den *Hertog van Nieuburg*, insonderheyt het *Land van Gulijk* was den Franschen tot haare Passagie uyt het *Land van Luyk* naar *Nuys* so wel gelegen, dat het haar voor een brugge konde dienen. Maar dewijl hy te swak was om de Fransche in eeniger maniere de Passagie door sijne Landen te incommodeeren, als ook om dat sy oordeelden hem genoeg aan sich verplicht te hebben wegens de *Poolsche Kroon*, en de beloften van avancement voor sijne Soonen so in Vrankrijk als elders, achten sy het byna onnodig, om Passagie door sijne Landen te versoeken, veel min, om veel te spendeeren, en groote beloften te doen, om hem met sich te engageeren, hoewel veel gedisco[u]reert is over een secreet Tractaat tusschen haar opgerecht, principalijk om de Stad *Gulijk* te stellen in handen van de Fransche, het welk echter noyt ten voorschijn is gekomen, edoch reedenen van suspicie heeft verwekt, die te meer gevoet wierden door twee Keyserlijke Mandaten, dewelke (gelijk geseyt wierde) de Stenden van 't Land van *Gulijk* hadden geobtineert by den Keyser, waar by den *Hertog van Nieuburg* expres verbod soude gedaan zijn de Stad *Gulijk* aan de Fransche te leeveren, en sich met haar verder te engageeren.

Lunenburg en Bronswijk sijn seer considerabel,

en verscheyden van Religie, worden van de Fransche aangesocht.

De *Hertogen* uyt de Huysen *van Bronswijk* en *Lunenburg* zijn so considerabel in de affaires van het *Duytsche Rijk*, als ymand onder alle Vorsten, wanneer sy haare Macht t'samen voegen; Maar om dat sy onderling verscheyden zijn van *Religie*, hebben de Fransche deselve door haaren langduyrigen arbeyt noyt gesamentlijk konnen bewegen tot het verkiesen van haare zijde, waarom sy naderhand deselve so hebben gediverteert, dat sy ook oneenig bleeven in het amplecteeren van de *Hollandsche Partije*, 't welk by haar den eenen degen den anderen deede houden in de schee, en dat sy haar so lang neutraal hielden ('twelk het tweede oogmerk van de Fransche is omtrent andere Vorsten) tot dat sy door twee van haare Princessen *Palatine* en *Chatillon* (waar van de eerste aan den *Hertog van Hanover*, en de andere aan *Meke-*

lenburg getrout zijn) als ook door *Sr. de Podwits* haaren *Envoyé* den *Hertog van Hanover* door een appart Tractaat so verre hebben gepersuadeert, dat hy eenig volk aan haar soude overgeven, en selfs over een *Fransche Armée* commandeeren; Waar tegens de beyde *Hertogen van Lunenburg* en *Bronswijk* hebben verkosen de zijde van het *Rijk*, en tot desselfs en haare securiteyt op den 22. *September* 1672. tot *Bronswijk* haar begeven in een *Alliantie van Mutuele Defensie*, onder N°. 9. geproduceert.

die met Hanover een Tractaat sluyten,

De andere begeven haar in een Ttactaat met den Keyser, &c.

De *Switsers*, om dat sy wegens haare gedisciplineerde en menigvuldige Militie seer veel vermogen in de affaires van Oorlog en Vrede in en omtrent het *Duytsche Rijk*, en daarom van elk Potentaat aangesocht werden tot Vriendschap en Alliantie, so hebben de Fransche aan deselve van langen tijd, en insonderheyt in *Augusto* 1671. wanneer de 13. *Cantons* tot *Baden* vegadert waren, door haaren Resident *Molier* seer sterk gesolliciteert, dat sy haar souden conformeeren met die dry *Cantons*, dewelke sich met haar reets hadden geëngageert, en belooft van niet te willen treeden in de *Triple Alliantie* (daar toe sy gesamentlijk door *Engeland* waren genodigt en versocht) noch in andere Verbonden, contrarie het *Interest van Vrankrijk*, of dat sy anders versteeken souden zijn van haare achterstallige pensioenen. Maar de *Switsers*, steunende op haare Vryheyt, en Recht van Tractaten te mogen maken na haar believen, antwoorden; dat sy geresolveert waren, de Alliantie met *Vrankrijk* aangegaan exactelijk te executeeren, sonder sich te willen verklaaren op het subject van de *Triple Alliantie*, pretendeerende dat haar onderling Tractaat hun niet benam de Vryheyt, om andere Alliantien te maken: En wat aanging de voorgenoemde betaalinge, dat sy die in 't korte wel souden te wegen brengen by den Koning. Hier op hebben de *Fransche* door practijken onder de *Cantons*, die in *Religie* verscheyden zijn, weten te verwekken eenige jalousie en oneenigheyt, waar door sy belet wierden, gesamentlijk eene Linie tegens haar te trekken, maar mosten haar neutraal houden in den Oorlog tegens de *Nederlanders*, 't welk de *Fransche* by elk een sochten te verwerven, die sy niet konden persuadeeren, om met haar offensief te ageeren. Sy fomenteerden mede niet weynig het different van den *Bisschop van Bale* tegens die van *Bern*, over het herstellen van de Catholyke Religie in een van de Steeden, waar op die van *Bern* pretendeerden den eygendom, en in dewelke den Bisschop opgerecht hadde een Kerk, sustineerende daar toe gerechtigt te zijn. En hoewel dit different in den beginne

Switsers zijn seer considerabel,

worden door de Fransche aangesocht

met bedreyginge.

Antwoord der Switsers,

die door de Fransche worden gebracht in oneenigheyt.

Fransche stooken aan het different russchen Bern en den Bisschop van Bale,

beginne een kleyn vonkjen ſcheen, ſo ſtond het echter uyt te barſten tot een grooten brand, die aangeblaaſen wierd door den Franſchen blaasbalg tuſſchen de *Catholijke* en *Gereformeerde Cantons*, 't en zy deſelve dit vuyr in ſijn opkomſt voorſichtig onder de aſſche hadden geſmeult. Ondertuſſchen continueerden ſy ſterk in 't werven van *Switſers* en *Griſons*, die ſy na Vrankrijk niet mochten vervoeren, voor en aleer ſy gecaveert hadden voor der ſelver punctueele betaalinge, en dat ſy niet ſouden geemployeert werden tegens eenige geallieerde van haare *Cantons*, welk geworven Volk voor ſijn vertrek ſich ook met eede moſte verbinden, van noyt te willen ageeren tegens haare geallieerde.

Werven veele Switſers en Griſons, doch onder cautie,

Dit was den Franſchen niet genoeg, maar ſochten noch met kracht uyt te werken, dat de wervinge in *Switſerland* aan Vreemden, en voornamentlijk aan den *Graaf van Dona* voor de Vereenigde Nederlanden, mochte geweygert werden, die hem alree by de *Cantons* van *Bern*, *Zurich*, *Baſel* en *Schafhauſen* was geconſenteert; Ten welken eynde den Franſchen Geſant aan die *Cantons* preſenteerde 6000. piſtoletten. Maar de *Switſers* waren al te eerlijk en ſtantvaſtig, dat ſy haar eens gegeven conſent ſouden herroepen, om het Franſche bedriegelijk Geld. Ja als die van *Bern* ſagen, dat de Franſche de Vereeenigde Nederlanden, met de Switſerſche Militie, tegens haare beloften, beoorlogden, verboden ſy aan den Colonel *Erlach* in haar Gebiet het Regiment paarden voor Vrankrijk te werven.

en ſoeken aldaar de wervinge voor de Nederlanders te beletten.

Spanjen was geen van de minſte obſtaculs, die de Franſche vreeſden te ſullen ontmoeten in haar voorgenomen conqueſteeren op de Vereenigde Staaten, alſo ſy wel wiſten, dat het *Intereſt van Spanjen, om ſich ſelfs te conſerveeren*, al voor lang is geweeſt, dat het ſijn gantſche Koninkrijk tot den laatſten man en druppel bloets toe moet wagen, om, ſo het eenigſins mogelijk is, den Franſchen als haare eeuwige en erf-Vyanden den aangroey tot een onſaggelijke Land-en Zee-Macht te beletten. Want in gevalle de Franſche de Vereenigde Provincien quamen te veroveren, weten de *Spanjaarts* wel, dat ſy de eerſte ſouden zijn, die van haar ſouden aangetaſt werden by de eerſte gelegentheyt, die ſich ſoude opdoen, en dat de *Spaanſche Nederlanden* en andere van haare Staaten, de Vereenigde in ordre ſouden moeten volgen, en meer andere des-avantages lijden, die op Pag: 136. te ſien zijn. Uyt deſe en diergelijke conſideratien, als mede om dat het *Spaanſche Hof* uyt Engeland volkomentlijk verſekert was, dat het ſelve Rijk met Vrankrijk hadde aangegaan en beſlooten een *Of-en*

Intereſt van Spanjen tegens de Franſche wegens de Vereenigde Nederlanden.

Defensive Alliantie tusschen Spanjen en den Vereenigden Staat.

Defensive Ligue tegens den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, hebben de *Spaansche* en de *Staaten Generaal* in *'s Gravenhage* op den 17. *December* 1671. mede opgerecht een Tractaat van Mutueele Defensie tegens Vrankrijk, dat kort daar na wat is verandert, gelijk onder *N°.* 13. te sien is, waar van de Ratificatie over *Wenen* ging, om niet in Fransche handen te vallen. De *Fransche* dese onderhandelinge eenigsins bemerkende, hielden tot *Paris* de Nederlandsche Brieven na *Spanjen* op, en spolieerden verscheyde Couriers, die tusschen *Spanjen* en de *Nederlanden* door *Vrankrijk* passeerden, waar door den *Grave van Montery Gouverneur van de Spaansche Nederlanden* genootsaakt wierd, sijne Expressens met brieven van eenig belang te water na *Spanjen* te expedieeren.

Franschе spolieeren Spaansche en Nederlandsche Couriers.

Villars Fransschen Ambassadeur komt tot Madril,

alwaar hy groote presentatien doet.

Tot voorkominge van alle Tractaaten tusschen *Spanjen* en de *Vereenigde Provincien*, als ook om meerdere insichten; sonden de *Fransche* den *Marquis de Villars* als Extraordinairen Ambassadeur so vroeg na *Madril*, dat hy aldaar op den 14. *December* 1671. sijne publyke Audientie hadde, waar op hem Commissarissen wierden geordonneert, aan dewelke hy by sijne Memorien en mondelinge Propositien voorsloeg, om een Huwelijk te formeeren tusschen den *Spaansschen Koning*, en de Dochter van den Koning van Vrankrijk, *La Petite Madame*, welkers Pourtrait hy over gaf; met presentatie, dat men tot volle versekeringe van alle vriendschap, die men socht te verdubbelen, deselve *Petite Madame* aan *'t Spaansche Hof*, gelijk als in *Ostage*, wilde overleveren, om aldaar in de Spaansche Manieren en tot dienst van den Jongen Koning opgevoet te werden. Hy versocht vorders, dat *Spanjen* sich wilde inlaten in de Societeyt van Oorlog met *Vrankrijk* en *Engeland*, om t'samen de *Vereenigde Nederlanden* te beoorlogen en te conquesteeren, en de verdeelinge van de Conquesten te maken sodanig, als sy souden konnen accordeeren, of dat elk soude behouden, wat hy konde bekomen; En ingevalle de *Koninginne Regente* daar toe niet inclineerde, dat haare Majesteyt sich dan absoluyt Neutraal wilde verklaaren in dien Oorlog, die sijnen Koning den *Staaten* wilde aandoen, met conditie, indien haare Majesteyt de *Staaten* noch direct noch indirect wilde secondeeren, maar aan sijn Konings Troupen pas wilde vergunnen over den bodem van haare *Nederlanden*, en die laten toekomen alle nootdruft, onder de Guarantie van *Engeland* voor alle scha ade en nadeel; dat den Koning sijn Meester de *Vereenigde Nederlanden* wilde conquesteeren, en voor een *dote* met sijne Dochter ten huwelijk geven, op dat deselve, uyt handen van de *Ketters* en

Rebellen

Rebellen verloſt zijnde, in handen van haaren *ouden* en *wettigen Erf-Heer*, en in den *ſchoot der H. Roomſche Kerke* wederom mochten komen; En dat hy geene van de Landen, ſorteerende onder de *Spaanſche Monarchie* ſoude attaqueeren geduyrende de minderjaarigheyt van den *Koning van Spanjen* ſijnen broeder. Hy preſenteerde mede, dat ſijnen Koning de queſtien over 't termineeren van de limijt-ſcheydinge in *Vlaandren*, die verbleeven waren aan de *Koningen van Engeland* en *Sweden*, noch voor een jaar wilde prolongeeren, &c.

Alſo den *Marquis Villars* hier op geen ſubite antwoord kreeg, uyt oorſake, dat de Spaanſche Couriers door de *Franſche* geſpolieert waren, ſond den Koning ſijn Meeſter hem een Expreſſen, met ordre, dat hy van de *Koninginne Regente* ſoude verſoeken een poſitive antwoord op 't Subject van de *Hollanders*.

Heerlijke antwoord van Spanjen aan Villars.

Don Diego de la Torre, Secretaris van Staat in *Spanjen*, antwoorde uyt de naam van de *Koninginne Regente* aan den *Marquis de la Fuente* Commiſſaris van den Franſchen Ambaſſadeur *Villars* den 8. *February* 1672. op 't ſubject van 't aangebooden Huwelijk, dat die ſaake noch te ontydig was wegens de jonkheyt van den Koning haaren Soon en de Dochter van ſijnen Meeſter, en dat men om de Vriendſchap te verſeekeren en te verdubbelen konde ſodaanige andere middelen gebruyken, die Koninklijke Perſoonen en ſo na Bemaagde paſten; En voorts, dat haare Majeſteyt niet meer beoogt als de Algemeene Ruſte van 't Chriſtenrijk, waar aan ſy 't aan haare zyde noyt ſal doen manqueeren, geloovende, dat men aan 't Gemeene Beſt geen meerder dienſt ſoude konnen doen, als in de Practijk van deſe goede Intentie, waar in ſy verhoopte, dat ſy ſal te gemoet gekomen werden van ſijn *Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt*, en dat den Franſchen Ambaſſadeur op dit infallibel preſuppooſt ſijnen Meeſter mag doen geloven en verſekeren, datter geen ordre afgegaan is, noch openinge gedaan van yets, dat hier tegens ſoude mogen ſtryden, maar dat ſy haar ſal bedienen van de wel bekende *Pireneëſche Vreede*, in 't geene ſal voordeelig zijn tot ſecuriteyt van deſelve, aan een zijde ſtellende alle andere conſideratien voor de Gemeene Ruſt, waar voor de Koning haar ſalige Man en ſy ſelfs gedaan hebben de Sacrificien in de Nederlanden, die ſo notoir zijn: Welke Maxime haare Majeſteyt tegenwoordig volgende, als onveranderlijk in haar mededogent en rechtvaardig gemoet, en de Regulen, die 't ſelve *Pireneëſche Tractaat* aanwijſt; ſo preſenteert ſy haare Mediatie aan den *Alder-Chriſtelijkſten Koning*, wenſchende, dat voor ſijne Majeſteyt mag gevonden werden een weg van reſpectueuſe

ctueuſe vereffeninge omtrent de klachten, die hy over den Vereenigden Staat voert; En ſoude ſyne Majeſteyt ſich mogen belooven, dat hem van harent wegen toegeweſen ſoude werden alle die voldoeninge, die rechtmatig is, gelijk den ſelven Vereenigden Staat ſich daar toe by haare Majeſteyt en den *Alder-Chriſtelijkſten* aangebooden heeft. En zynde dit alles, wat ſijn Meeſter ſoude konnen deſidereeren, en ook niet ontwyffelbaar ſchijnt, dat men 't ſoude konnen te wegen brengen in de paalen van billikheyt en reedelykheyt; So verhoopt haare Majeſteyt, dat hy haare Mediatie met ſmaak ſal accepteeren, daar by openbaarende haare genegentheyt tot de Gemeene Ruſt, en tot de Conſervatie van de tegenwoordige Vreede, die de Chriſtenheyt geniet.

Replijke van Villars.

Hier op dede den Franſchen Ambaſſadeur nadere Inſtantie, met meer nieuwe propoſitien, en alſo de *Petite Madame* ondertuſſchen was komen te overlyden, preſenteerde hy het Pourtrait van de Dochter van den *Hertog van Orleans*, die veel ſchoonder was als de verſturvene, om haar te doen ſuccedeeren in deſſelfs plaats; maar dewijl de *Koninginne Regente* oordeelde voldaan te hebben met haare eens gedaane antwoord, en niet gereſolveert was, met den Ambaſſadeur meer conferentien daar over te laten houden, liet het daar by beruſten Dit gaf eenig miſnoegen aan 't *Franſche Hof*, en oorſaak tot vreemde diſcourſen, als of den Ambaſſadeur *Villars* ordre van ſynen Koning ontfangen hadde, om aan de Koninginne te verklaaren, indien haare Majeſteyt deſſeyn hadde in een *Ligue* met de *Hollanders* te treeden, gelijk men tot *Paris* diſcoureerde, om haar te willen ſecondeeren, als ſy geattaqueert wierden; of indien haare Majeſteyt niet ſoude willen renuntieeren van het Contract, dat ſy alrede met de *Hollanders* mochte geſlooten hebben, dat hy als dan weder introk de beloften, die hy gedaan hadde; namentlijk, dat hy geene van de Landen, ſorteerende onder de *Spaanſche Monarchie*, ſoude attaqueeren geduyrende de minderjaarigheyt van den Koning, (*even al eens, als of hy over ſijne beloften abſoluyt konde diſpenſeeren*) en dat hy haar in haare *Nederlanden* wilde beoorlogen met 60. *duyſent mannen*, in *Catalonien* en *Italien* elx met 20. *duyſent*.

Vreemde Diſcourſen aan 't Spaanſche Hof.

Niet tegenſtaande alle deſe preſentatien en bedreygingen, bemerkte den Ambaſſadeur genoeg, dat de Koninginne niet wilde deſiſteeren van de Alliantie, die ſy met haare Nabuyren hadde aangegaan, maar dat ſy veel eer inclineerde, die te amplieeren, waar van hy te meer verſeekert wierd, door dien in den Grooten Raad van Oorlog geconcludeert wierd tot een generale recruteeringe van alle de Militie, en boven dien,

Spanien prepareert ten Oorlog.

dien, tot de lichtinge van 10. Regimenten te voet, en 4. te paard, neffens het formeeren van een Leger na de kant van *Catalonien*; en om dat men reſolveerde tot ongemeene Vigilantie omtrent de conſervatie van de *Spaanſche Nederlanden*, en derwaarts te doen veele Remiſen van Volk en Geld, als mede om dat men ordre ſond na *Milaan* (welkers Staat maar 16. *duyſent mannen* in dienſt hadde tot ſyne beſcherminge, en weynig voorraad van Ammunitie in *Pavia*, zijnde deſſelfs principaalſte Fortreſſe en Magazijn) om alle Frontier-plaatſen in *Final* en tegens *Piemont* en *Montferat* wel te voorſien, alſo men beducht was voor een onverwachten overval der Franſchen, die dagelijx in *Pignorol* en in andere plaatſen aan de Gebergten ſeer toenamen, als ook voor de conſiderable Macht van den *Hertog van Savoyen*, die by na als een Vaſal van *Vrankrijk* den Staat van *Milaan* ſeer intimideerde. Dit quaat ſucces van den Franſchen Ambaſſadeur aan 't *Spaanſche Hof* per Expreſſen tot *Paris* gekomen zynde, wierden daatelijk uytgegeven de Patenten tot de Reſteerende lichtinge van 100. Compagnien te voet, en 80. te paard.

Engeland ſend *Soutwel* na den *Graaf van Montery*,

De *Koning van Engeland*, die met de *Koning van Vrankrijk* hadde een en deſelve *Intentie* tegens de *Staaten der Vereenigde Provincien*, en eenderhande Conſideratien omtrent *Spanjen*, was bekommert, dat *Spanjen* met deſelve *Provincien* ſoude aangaan een Tractaat van mutueele Defenſie, waarom hy aan den *Grave van Montery* Gouverneur van de *Spaanſche Nederlanden*, ſond den *Ridder Soutwel* voor *Envoyé*, om te verſoeken, dat hy ſich doch niet wilde engageeren in eenig Tractaat met de *Vereenigde Staaten*, voor en al eer ſynen Meeſter de *Koning van Engeland* haare *Majeſteyt van Spanjen* ſoude geinformeert hebben van ſijn voornemen, en van den laſt, die de Koning aan ſynen Ambaſſadeur na *Spanjen* gegeven hadde, met de meeſte kortheyt van tijd, als mogelijk was.

en *Sunderland* na *Spanjen*.

Ondertuſſchen ging den *Grave van Sunderland* uyt *Engeland* voor *Extraordinair Ambaſſadeur* na *Spanjen*, alwaar hy by den Ordinairen Engelſchen Ambaſſadeur *Guiljelmo Godolfin* tot *Madrid* ging logeeren, overgevende op den 26. *January* 1672. ſyne eerſte Memorien in handen van den *Graaf Pignorando*, in dewelke hy eerſt groote klagte maakte, als dat de *Staaten* de *Majeſteyt van Engeland* ſo in Perſoon als Naam van langen tijd ſeer hadden gevilipendeert, daar toe ſyne Majeſteyt geen ander middel ſag, om die te weeren, als dat hy ſijn eygen Rechter wierd met de Waapenen, waarom hy verſocht, dat *Spanjen* ſich met hem in een *Offenſive Ligue* wilde verbinden

die de *Staaten* daar beſchuldigt,

en aan Spanjen groote preſentatie doet.

binden tegens de *Staaten*, mits conditie, wat sy op de *Staaten* souden komen te conquesteeren, elk voor hem in eygendom soude houden; en in gevalle eenige plaatsen door *Vrankrijk* mochten geconquesteert werden, die haare Majesteyt mochten aanstaan, dat Vrankrijk die geern sal afstaan en aan haare Majesteyt overlaten voor een equivalent, dat *Spanjen* minder mochte inconvenient zijn; Maar ingevalle haare Majesteyt niet inclineerde tot dese *Ligue*, dat sy haar dan soude gelieven te houden by die Neutraliteyt, die sy geobserveert hadde geduyrende den laatsten Oorlog, die den Koning sijn Meester in 't jaar 1666. hadde tegens deselve *Staaten*. En by aldien haare Majesteyt mochte treeden tot de voornoemde *Offensive Ligue*, ofte tot de Neutraliteyt, so wilde synen Koning sich tot Borge stellen, dat de *Catholijke Majesteyt* van den *Alder-Christelijksten* soude verkrygen alle de avantagieuse conditien en securiteyten, dewelke deselve soude mogen wenschen, tot inviolable observantie van de Vreede tusschen *Spanjen* en *Vrankrijk*, ten minsten geduyrende de minderjaarigheyt van den Koning; en dat insgelijx met sodaanige moderatie en vereffeninge souden afgedaan werden de Debatten wegens de *Limijt-scheydinge*, so dat het selve strekken soude tot beyder Welstant. En tot naarkominge van alle het vooren verhaalde, soude altoos de Koning sijn Meester gedisponeert zijn, om te treeden in een *Guarantie met den Keyser* en de *Sweetsche Kroon*, waar op den Ambassadeur versocht een korte antwoord.

Heerlijke Antwoort van de Koninginne Regente,

De antwoord, die de *Koninginne Regente* door den *Graaf van Pignoranda* op den 8. *February* daar aan volgende liet doen, behelsden in substantie veele en pregnante motieven, dienende tot afraadinge van den geconcipieerden Oorlog tegens de *Staaten*, en dat haare Majesteyt ten hoogsten verwondert was, dat de *Koning van Engeland* wilde breeken de *Triple Alliantie*, daar van hy principale Autheur was, en die van de *Hollanders* in allen deelen was onderhouden, en seer veel contribueerde tot de Gemeene Vreede van 't Chrstenrijk.

dewelke den Engelschen Ambassadeur niet behaagde.

Den Engelschen Ambassadeur hielt hem hier op gebelgt, dat de Koninginne Regente niet gevoeliger was van de respecten, die synen Koning, haaren so nauw geallieerden Vriend, hadde geleden van de *Hollanders*, tot nadeel van sijn eygen, en sijns volks Intereest; en hy versocht de Interceessie van de Koninginne tot het Huwelijk van de *Hertoginne van Insbrug* met *Duc de Jork*.

Tweede antwoort van de Koninginne Regente.

De Koninginne liet hier op by haare tweede en laatste antwoord verklaaren, dat sy oordeelde, seer verre te zijn van de Intereessen van

Enge-

Engeland, dat het ſich ſoude laten in vreemde verſchillen tot faveur van Vrankrijk, om dat Engeland van ſodaanige reſolutie geen andere Vrucht hadde te verwachten, als het verlies van haare commercie, waar in het grootſte geluk van de Ingeſetene van *Engeland* beſtaat, waar uyt men lichtelijk ſoude konnen afmeeten de effecten, die haar dit werk ſoude bybrengen, dewijl haare Majeſteyt hem doet verſeekeren, dat op de eerſte Muſquet-ſchoot die de *Engelſche* op de *Spaanſche Troupen* ſouden doen, dewelke de *Hollanders* volgens Alliantie ſouden komen te aſſiſteeren, alle commercie aan *Engeland* in de *Spaanſche Rijken* t'eenemaal ſoude verboden werden. Waar by komt het vreemde voorſtel der *Engelſche*, willende, dat het geene haaren Koning en die van Vrankrijk gedaan hebben expreſſelijk tegens het gediſponeerde van de *Pireneëſche Vreede*, met de *Portugieſen* by te ſpringen met conſiderable Troupen tegens *Spanjen*, ſonder dat men dieswegen gekomen is tot eenige rupture met d'eene of d'andere Kroon, ſulx tegenwoordig niet ſoude vryſtaan aan haare Majeſteyt, zynde expreſſelijk toegelaten by deſelve Vredens-Tractaaten; So dat haare Majeſteyt ſich nimmermeer ſoude voegen na een ſulke onrechtvaardige en nimmer gehoorde wet, daar over ſy mede ſeer gevoelig is. Behalven dat, ſo ſoude dit Fait, dat den Ambaſſadeur met ſo veele inſtantien ſolliciteerde, onmogelijk uyt te werken zijn, ter oorſaake dat, wanneer haare Majeſteyt wilde abandonneeren het Recht haar toegeſtaan by 't *Pireneëſche Tractaat*, van haare geallieerde te mogen byſpringen met auxiliaire Machten (welk Tractaat in allen deelen geapprobeert is door dat van *Aken*, ſulx dat men 't reekenen moet als een gedeelte van 't ander, en dat het op deſelve wyſe comprehendeert den *Koning van Engeland*, als die van *Vrankrijk*) ſulx alleen ſoude konnen in 't werk geſtelt werden, indien de Debatten alleen waren tuſſchen de *Engelſche* en de *Hollanders*; Maar wanneer de *Franſche* mede tegens de laatſte ſullen gedeclareert hebben, ſo ſal 't onmogelijk zijn, in cas haare Majeſteyt de geattaqueerde tot haare defenſie tegens *Vrankrijk* alleen wilde byſpringen, deſe Oorlogs Actie en Executie te konnen verdeelen. Dien volgende, dewijl haare Majeſteyt door het Recht en Reden, haar vergunt by de voorſz. Vreedens-Tractaten bevoegt is, om haar eygen belang te aſſiſteeren haare Nabuyren en Geallieerde, dewelke met violentie geattaqueert werden, en dewijl het niet practycabel is 't gene op haar verſocht werd; So en kan noch vermag ſy geen afſtant te doen van 't gene haar by deſelve Tractaaten gepermitteert is; Te meer in deſen voorval, daar haare

Majesteyt sich van die Faculteyt alleen soekt te bedienen, om, so veel mogelijk, voor te komen een rupture van Vreede, dewijl het meer in reden gefondeert is te beschermen den genen, die den Oorlog niet en soekt, maar sich alleen tracht te defendeeren, als wel te styven den genen, die met Perturbatie van de Gemeene Rust, een ander op 't lijf tracht te vallen. Noch was haare Majesteyt te meer verwondert daar over, dat men haar in haar goet Recht socht te prejudiceeren en de rust selfs van't *Duytsche Rijk* te troubleeren in een tijd, wanneer men haar quam solliciteeren om haare Interceßie en Voorspraak tot het Huwelijk van een *Duytsche Princeße*, namentlijk de *Hertoginne van Inspruch* met den *Hertog van Jork*. Voorts presenteerde sy haare Mediatie tot moderatie van de Questien, en so men wilde continueeren, de *Triple Alliantie* te verbreeken, dat sy met alle kracht de selve soude maintineeren, so veel mogelijk.

Ondertusschen raade de *Koninginne Regente* den *Keyser* aan, dat hy de Categorische Antwoord wegens het Huwelijk van den *Hertog van Jork* noch wat soude inhouden, om door dat middel by den *Koning van Engeland* te sien te wegen te brengen, dat hy van sijnen voorgenomen Oorlog tegens de *Hollanders* mochte desisteeren.

Een Envoye van Keur-Keulen aan 't Spaansche Hof.

Spanjen was by de *Fransche* en *Engelsche* in sulken hogen consideratie, dat sy niet alleen alle bedenkelijke devoiren aanwenden, die sy eenigsins konden contribueeren, om de gunst van *Spanjen* te winnen, maar sy persuadeerden den *Keur-Vorst van Keulen* mede so verre, dat hy *Mr. de Fait* als Envoyé aan het *Spaansche Hof* sond, dewelke in sijn eenige audientie, die hy maar hadde, notificeerde, hoe den Keur-Vorst sijn Meester in 't jaar 1669. met den *Koning van Vrankrijk* hadde aangegaan een *Alliantie Defensief* tegens de *Vereenigden Staat*, omtrent dewelke hy van de *Koninginne Regente* versocht alle goede intentie en faveur, haar beloovende van wegens sijn Meester alle sinceere Vriend-en Nabuyrschap, waar op hy tot antwoord ontfing een beslooten Missive aan den Keur-Vorst, daar mede hy weder vertrok.

Hoe de Fransche en Engelsche aan 't Hof van *Portugal* woelen,

Ondertusschen, dat de *Fransche* en *Engelsche* aan't *Spaansche Hof* so seer woelden, lieten sy niet na, om den *Prince Regent van Portugal* te bewegen tot het aannemen van den Oorlog tegens *Spanjen*, om 't selve Rijk daar door de handen so vol werks te geven, dat het te minder de *Vereenigde Staaten* soude konnen assisteeren, en sijn Interest waar nemen, waar toe in 't begin van April 1672. een *Fransch Envoyé Mr. d'Obville* aan het *Hof van Portugal* quam, dewelke

welke neffens den *Abt de Bagni* Franſchen Miniſter aldaar, van wegen ſijnen Koning aan den *Prince Regent* proponeerde, dat men 800. *duyſent Cruſaden* of 16. *tonnen gouts* 's jaars aan hem ſoude geven, tot onderſtant van dien Oorlog, en groote aſſiſtentie verleenen tegens de *Hollanders* in *Ooſt-Indiën*, om die van daar te jaagen, ſo hy maar met *Spanjen* wilde breeken, en ſich inwikkelen in den Oorlog, die den Koning haaren Meeſter wilde beginnen. Dit wierd by den *Raad van Staaten* ſo ſmaakelijk voorgeſtelt, alſo verſcheyde Leeden by den Oorlog groot voordeel konden genieten, dat by de meeſte Stemmen wierde beſlooten, tegens *Spanjen* den Oorlog aan te nemen; Maar by de reſumptie voor den *Raad van Camara* wierd die reſolutie door twee ſtemmen geretracteert, alwaar ſich mede oppoſeerde den *Sues Doporo*, een Heer van groote Authoriteyt, ſeggende, dat men ſo lang tegens *Spanjen* niet hadde gevochten, om ſo haaſt weder in Oorlog te geraaken, en ſich weder ſubject te maaken aan de Intereſſen van *Vrankrijk*, nu men Vreede hadde, en die konde behouden.

en groote preſentatien doen,

die *Portugal* byna gedisponeert hadden,

Hier van het gerucht komende ter ooren van de Gemeente, ontſtond een groote Tumult onder het Volk, dat te meer wierde aangedreeven door het bedrog van een Franſchen Factoor genaamt *Couvé*, die vier ſtukken valſch Gout-laaken voor Fijn verkoft hadde, welke laakenen men op den middag op de Beurs door Beuls handen dede verbranden, dervende op die tijd niet eenen Fransman verſchynen. De Factoor bleef gevangen ſitten, daar de *Turba Remi* of *Jan Hagel* mede na de Galg wilde. Veel Volks vergaderde voor het *Palais*, verſoekende aan den *Prince*, dat hy ſich doch niet weder wilde engageeren in den Oorlog, die *Vrankrijk* hem aanrade te doen, of dat ſy, *&c.* Waarom den *Prince* goet vond de Gemeente te verſeekeren, dat hy de minſte intentie niet hadde, om Oorlog te beginnen: Dit was oorſaak, dat den voorſz. *Abt de Bagni* ſich moſte retireeren na *Badagos*, en veele van de Heeren, die tot den Oorlog geſtemt hadden, na haare Land-huyſen, op pretext, om haar wat te vermaaken, doch in der daat, om van 't Graau geen pericul te loopen.

daar over de Gemeente gaande word.

Een Franſchen Factoor verkoopt valſch goud laken.

't Graau komt voor 't Palais.

Den Abt de Bagni retireert met veele Heeren

Om dat de *Nederlanders* in tijd van Vreede, veel min in tijd van Oorlog de vrye paſſagie door de *Sont* niet konnen miſſen, uyt oorſaak, dat ſy uyt de *Ooſt-Zee* haalen alle haare nootſaakelijkheden tot Equipagie van haare Scheepen, als anders, ſo hebben de *Franſche* al van die tijd af, dat ſy den Oorlog tegens de *Staaten* machineerden, een Twiſt-appel ſoecken te werpen tuſſchen haar en de *Deenen*, door

Denemarken word door de Franſche aangeſocht tegens de Vereenigde Provincien,

de *Uytspraak*, waar by *Koning Louis* als *Arbiter* de *Staaten* condemneerde aan den *Koning van Denemarken* te betaalen een groote somme gelds, die *Vrankrijk* so verre profitabel was, dat die beyde Natien daar door wierden gedisiocieert, die duslang seer nauw en vast aan malkanderen verbonden waren geweest, en dat de *Staaten* sulken merkelyken somme wierd uytgeput. En eer dat de *Fransche* versekert waren van de Neutraliteyt van de *Sweden* in desen Oorlog, so sochten sy (gelijk toen ter tijd met assurantie gedisscoureert wierd) heymelijk een *Ligue Defensief* te sluyten met de *Deenen* tegens de *Sweden*, onder beloften, wanneer sy van de *Sweden* wierden geattaqueert, dat sy haar kost-en schaadloos niet alleen wilden defendeeren, maar ook met haar tegens deselve so lang offensief ageeren, tot dat sy van de *Sweden* souden gerecouvreert hebben het Land *Schoonen*, het Eyland *Oesel*, en al wat deselve zedert 26. jaaren haar ontnomen hadden. Maer de *Deenen* waren voorsichtiger, als dat sy die gewoonelyke schoone presentatien van de *Fransche* wilden aanvaarden, waar door sy in een seekeren Oorlog, en in een onseekere en dangereuse Uytkomst souden geraakt zijn. Naderhand om voor haar selfs een Alliantie met haar te faciliteeren tegens de Staaten, sochten sy de *Staaten* by haar heel odieus en verdacht te maken; als dat deselve alleen oorsaak waren van die moeyelijkheden, die *Denemarken* van *Engeland* zedert veele jaaren herwaarts waren overgekomen; Dat deselve so ondankbaar waren over de Beneficien en Vryheeden die sy in de *Sont* en *Oost-Zee* van haar genooten, waar door sy merklijk waren gesteygert tot den top van haar Fortuyn; dat sy in plaats van recompense, verscheyde maalen hadden ondernomen een regul op den Tol in de *Sont* te setten; en die gelijk als aan haar selfs te verpachten; En wanneer de *Deenen* daar over hadden gedoleert, en sich laten verluyden, dat sy de *Sont* wilden sluyten, dat de *Hollanders* niet geschroomt hadden tegens hunnen Koning te seggen, dat sy de sleutels van de *Sont*, (meenende haare Oorlog-scheepen) hadden leggen voor de *Palen van Amsterdam*, gelijk sy ook in sodaanige gelegentheyt meer als eens met seer machtige Vlooten de *Sont* waren gepasseert in weerwil en presentie van haare Koningen; En indien sy niet wat ingetoomt wierden, dat sy souden een gebruyk maken Gekroonde Hoofden te tarten en Wetten voor te schryven, gelijk sy aan verscheyden alree getoont hadden, en door diergelyke reeden meer sochten sy de *Deenen* met haar tegens de *Staaten* in haar gemeen *Interest* te engageeren, daar toe sy door haaren Ordinairen Ambassadeur aan dat Hof te

Fransche soeken een Ligue met Denemarken te sluyten tegens Sweden,

daar toe Denemarken niet inclineert.

Fransche soeken een Ligue met Denemarken te sluyten tegens de Vereenigde Provincien.

weten

weten *Mr. Treslon* krachtig arbeyden ; Maar de *Deenen* siende de groote desseynen van de *Fransche* tegens de *Hollanders*, by welkers ruïne sy nootsaakelijk mede souden moeten vervallen (gelijk verhandelt is Pag: 136.) wilden tot geene Tractaten tegens de *Staaten* verstaan, maar begaven haar mede in de voornoemde *Alliantie Defensief* onder *N°. 9.* tot securiteyt van het *Rijk*, en negotieerden met den *Nederlandschen Resident* over een project tot een nauwer verbinteniſſe, in gevolge van dewelke sy souden aan deselve overlaten *6. duysent mannen*, en gaven uyt de nodige Ordres tot het equipeeren van 25. *Oorlog-scheepen*, en het lichten van *16. duysent mannen*, ondertusschen dat sy met groot verlangen afwachten den Nederlandschen Ambassadeur *Werkendam*, die sonder ordre eyndelijk daar quam, maar een tijd lang daar na speciale depeches bekomen hebbende, met haar sloot een Tractaat Defensief, dat doch niet geratificeert wierd.

Richemont uyt Engeland na Denemarken.

De *Engelsche* overdenkende het groote voordeel, dat sy by een Alliantie met *Denemarken* tegens de *Vereenigde Provincien* souden konnen genieten, senden voor af derwaarts den *Hertog van Richemont* en *Lenox* voor Extraordinair Ambassadeur, met een grooter gevolg, als oyt ymand uyt *Engeland* hadde mede gevoert, om uyt den Naam van den Koning aldaar ten Doop te heffen den *jongen Prince van Denemarken*, en om voort te convenieeren over het stryken van de Vlaggen der Engelsche Scheepen in de Sont, 't welk beyde met weder-zijds contentement effect sorteerde. Daar na depecheerden sy na *Denemarken* den *Lord Conventry*, om de *Staaten* by dien Koning te degousteeren, en hem met haar en met *Vrankrijk* te engageeren in een *Alliantie Offensief* tegens de voornoemde *Staaten*, 't welk na veele instantien met groote offres niet willende gelukken, sochten sy *Denemarken* te persuadeeren ten minsten tot de Neutraliteyt, waar toe sy het ook brachten door het voorstellen van 't groote gevaar, daar in sich *Denemarken* soude komen in te wikkelen, by aldien het den *Seaaten* wilde assisteeren, voor reden gevende, dat het niet apparent was, dat deselve *Staaten* souden konnen eviteeren haar totaal ruïne, maar nu souden moeten buygen voor den swaay van haaren en den Franschen Scepter, en dat met haar souden verlooren gaan alle, die in desen hare Geallieerde waren.

Conventry tracht Denemarken te disponeeren tegens de Staaten.

Alle dese genoemde Potentaten en Staaten waren noch niet suffi-
cant, om den Franschenvolkomene verseekeringe te geven in het nemen van haare Mesures tot de Universele Monarchie, maar beyde de afgele-

Polen en Hungarien worden door de Fransche getroubleert.

afgelegene Koningrijken van *Polen* en *Hungarien* moſten dit gebrek noch ſuppleeren, en door de Franſche Factien tot haare eygene ruïne dienen tot een Trap, daar over de Franſche te veyliger mochten klimmen tot den *Top van haare Ambitie*, en dat uyt deſe oorſaak, om dat ſy door het predomineeren van haare Creaturen in die beyde Rijken het Duytſche Rijk, 't welk ſy beoogden, en meenden te maken tot het voornaamſte gedeelte van 't Lichaam van haar ingebeelde Monarchie, mochten gelijk als in een pars ſetten, om 't ſelve dan te beter van weder-zijden te konnen aggreſſeeren, ten minſten, dat ſy den Keyſer door de geduyrige Factien in *Polen* en *Hungarien* mochten traverſeeren van ſijn Intereſt waar te nemen omtrent de conſervatie van de Geünieerde Nederlanden, die de Franſche met den Oorlog voornemens waren te beſtoken, en te maken tot een Brugge, waar over ſy te gemakkelyker het Duytſche Keyſerrijk ſouden konnen invadeeren en ſubjugeeren.

om diverſe redenen.

Hoe *Polen* door de Franſche Corruptien in deſe laatſte jaaren is geworden tot een Tonneel der verwoeſtingen, en voor de geheele werelt een exempel van alle miſerien, kan qualijk getracteert werden, 't en zy ſulx van voorige tijden worde opgehaalt, 't welk te aangenamer ſal zijn voor den Leſer, alſo daar van tot noch toe weynig of niet door den druk is in 't licht gekomen.

Koning Hendrik beſlooft met Eede, de Vryheyt van alle Chriſtelyke Religien,

In 't jaar 1574. als *Hendrik Hertog van Anjou*, broeder van *Carel de* IX. *Koning van Vrankrijk*, door de Franſche liſtigheeden tot *Koning van Polen* was gekoſen, moſt hy op goet vinden van de Rijx-Vergaderinge, daar veele On-Roomſche mede haar vrye ſeſſie hadden, ſich met ſolemneelen Eede, hoe wel ongeern, verbinden, dat hy aan alle Religien, waar in *Chriſtus* als Hooft wierd gevenereert, ſoude toelaten vrye Exercitie, en geene onder allen met perſecutie of belaſtingen drukken. Dit heeft hy en de volgende Koningen exactelijk onderhouden, en haar Rijk daar door geconſerveert in volle eendracht,

't welk Uladiſlaüs violeert omtrent de Coſakken,

en ſonder notable Factien, tot dat *Uladiſlaüs de* IV. deſe beloften violeerde, en de *Coſakken*, die de Griekſche Religie toegedaan zijn, wilde dwingen tot het vereenigen van haare Kerk met de Roomſche Kerk, en tot het verlaten van haaren Patriarch, en daar tegen den Roomſchen Paus tot hooft van haare Kerk te erkennen; als mede tot het opbrengen van ſwaarder Contributien, als ſy oyt of oyt waren gewent geweeſt.

die gequelt worden door de exactien

Deſe Exactien wierden daar en boven merklijk beſwaart door de baatſoekenheyt der Poolſche Magnaten, van dewelke veele in de

Ukraine

Ukraine haare Heerlijkheden beſitten, en als Souveraine regeeren, dewelke alle Tollen, Pachten, Herbergen, Proviand-huyſen, Kinder-Doop, Trouwen, Begraffeniſſen, en al wat voor een pretext van Finantie konde verſtrekken, aan de Jooden verpachten, om door der ſelver liſten de Gemeente te meer geld af te parſſen. De *Coſakken*, die van alle tijden af een vrye Natie, en een belliceus Volk is geweeſt, ſochten niet anders als occaſie, om dat ondraaglijke jok van haare halſen te ſchudden, en haare oude Vryheyt te vindiceeren, waar toe ſy deſen tijd waar namen, dat Koning *Uladiſlaüs* in den jaare 1646. gereſolveert was de Turken offenſief te beoorlogen, met dewelke het Poolſche Rijk in 't jaer 1633. onder *Caminiek Podolski* hadde opgerecht een Tractaat van een eeuwige Vreede, dat de Turken tot noch toe in geenen deele hadden gevioleert. Hier toe was hy geinduceert door ſyne Vrou, die een Franſche Dame was, genaamt *Marie Louiſe de Gonſaga*, Hertoginne van *Nevers*, op dit verçierde pretext, dat *Balduinus* Graaf van *Hanauw* en *Vlaanderen*, uyt wiens Geſlacht ſy haar reekende af komſtig te zijn, in den jaare 1204. als *Conſtantinopel* den Grieken weder wierde ontweldigt, tot Keyſer van *Conſtantinopel* is gekroont geweeſt; Als mede, om dat *Carel de* VIII. Franſche Koning, als hy *Napels* hadde verovert, door den Paus (uyt ſyne gepretendeerde authoriteyt) tot *Keyſer van Conſtantinopel* getituleert, en met al 't gene het ſelve Rijk ſpecteert, was begiftigt geweeſt.

van haare Land-Heeren, en door de Joden.

Uladiſlaus maakt toeſtel, om de Turken te beoorlogen,

door inductie van ſijne Vrou, op verçierde pretexten.

Tot voortſettinge van deſen Oorlog dede de Koning tot wervinge van twintig duyſent man Duytſche volkeren, onder den Generaal *Baudis* (alles voor Franſch Geld) Patenten uytgeven, die niet met het Zegel van de Republijk, maar alleen met ſijn eygen Kamer-Zegel waren gecachetteert, en ordonneerde de *Coſakken* een groote Armée te velde te brengen, om met gecombineerde machten de *Turken*, ſonder conſent van de Republijk en de Poolſche Veld-Heeren, te beſpringen.

Werft veel Volks,

Als dit geworven Volk door verſcheyde wegen na de *Ukraine* in aantocht was, wierd de Koning door de Republijk op den Rijx-dag tot *Warſchou*, vergadert, geconſtringeert om af te danken al het Volk, dat hy ſonder het Zegel der Republijke geworven hadde, en om te deſiſteeren van ſijn voorgenomen concept. Hier door wierd 's Konings deſſeyn gebrooken, en den *Coſakken* occaſie gegeven, om haare gekrenkte Vryheyt te herſtellen,

dat door de Republijk word afgedankt.

Bogdan Chnelnitzky, ingeboorne van *Kiow*, door de malcontente

De Coſakken armeeren ſterk

Cosakken tot Hooft opgeworpen zynde, alſo hy aan 't Hof van den Veld-Heer *Koneczpolski* lang gedient hadde, doet van tijd tot tijd ſyne Armée vermeeren, en ſolliciteerde de *Crimſche Tartaren* door ſeekere beloften tot ſyne aſſiſtentie, die hem met een groot getal volx bykomen, 't welk aan 't Poolſche Hof ſulken ſuſpicie cauſeerde, dat men reſolveerde een Armée na de *Ukraine* te ſenden, om de *Cosakken* af te vraagen de reeden van haare armatures. Deſe Armée tot *Korſun* komende, hielt daar ſtil, en ſond aan *Chnelnitzki*, die eenige mylen van daar in *Zoltewody* ſijn quartier hadde, des Armeés Richter genaamt *Stephan Czarnetzki* met 2000. *Polen* en 2000. *Cosakken*, om hem de voorſchreeven reeden af te vraagen. Deſe *Czarnetzki* op een mijl omtrent by *Zoltewody* genadert zijnde, doet ſijn Volk daar ſtil ſtaan, en begeeft ſich in perſoon met 100. Poolen alleen na de *Cosakken*, die hem met de ſyne ſeer beleefdelijk ontfangen en tracteeren, ondertuſſchen dat ſy eenige 1000. mannen in der ſtilte ſonden, om het achtergebleeven Volk te omçingelen en te verraſſen, 't welk haar in diervoegen gelukte, dat van de voorſz. 2000. *Polen* niet een de maſſacre ontquam, en dat de 2000. *Cosakken* haar aanſtonts vereenigden met haare Lands-luyden. Hier op doet *Chnelnetzki* den *Czarnetzki* gevangen ſetten, en deſſelfs voornoemde 100. byhebbende *Polen* maſſacreeren, en ſijn geheele Armée, uyt *Cosakken* en *Tartaren* beſtaande, ſo haaſtig optrekken, dat ſy op den 21. *Mey* 1648. de Poolſche Armée by *Korſun* verraſten, en totaliter ruïneerden, nemende beyde de Poolſche Veld-Heeren *Pototski* en *Calinofski* met veele Grooten gevangen, die ſy aan de *Tartaren* volgens accoord, tot een recompens van haare aſſiſtentie, vereerden, dewelke op hoope van een ſeer groot rançoen (gelijk ſy ook namaals verkreegen) met deſelve, en met haare geroofde buyt contentement namen. In deſen voorſpoet dede *Bogdan Chnelnitzki* uyt weer-wraak en tot reſtitutie van haare geſtoorde Vryheyt en geturbeerde Kerkelyke Privilegien meer als 400. duyſent Joden, 9000. Roomſche Geeſtelyken, en al haare Poolſche Heeren, van dewelke haar onheyl was ontſprooten, op de Barbaarſte wyſe ombrengen, en alle haare goederen tot vryen buyt maaken, nemende de Vrouwen en Dochteren van die omgebrachte Heeren ſelfs aan tot haare Vrouwen. Deſe ongehoorde Verwoetheyt, en de dood van den Koning *Uladiſlaüs*, die ondertuſſchen in deſelve maand in *Littauwen* was overleden, bracht geheel *Polen* in uytnemende conſternatie, byſonderlijk als men hoorde, dat *Chnelnitzki* met ſyne Armée in aantocht was, om

dat in Polen ſuſpicie cauſeert.

Polen ſend een Armee den Coſakken tegens,

die totaliter verſlagen werd.

Coſakken brengen om haare Land-Heeren, 400000. Joden, en 9000. Geeſtelijken,

de

de Electie van een nieuwen Koning te bevorderen. In defen noot raakten de *Pospoliter-Russini*, dat is, de Poolsche en Littauwsche Eedelen, als Bruylofs-gasten gehabitueert, te paard, om de *Cosakken* te keeren. Dese *Pospoliter-Russini* tot onder *Pilawce* geavanceert zijnde, sloegen haar Leger daar neer, en koosen tot haar Opper-Hooft den Vorst *Dominik*, wanneer sy 's nachts kondschap bequamen, dat de geconjungeerde *Cosakken* en *Tartaren* naby in optocht waren, om haar te besoeken, waar door sy met sulken paniquen vreese bevangen wierden, dat sy alle in sulken haast en confusie ontvluchten, dat alle haare Bagagie en uytnemende Kostelijkheeden haaren Vyanden ten buyt vielen, die daar door sodanig geanimeert wierden, dat sy van daar in vollen marsch optrokken tot *Samos* toe, daar sy bleeven staan, en het Land tot aan den *Weik sel* doorstroopten, werdende haare Veld-Heer *Chmelnitzki* immiddels door de Fransche Ministers, die toen in *Polen* het Interest van haaren Koning observeerden, begroet, en (gelijk seekerlijk vertrout werd) door Frans Geld, dat men namaals in groote quantiteyt onder de *Cosakken* bemerkte, gedisponeert, om te bevorderen, dat des overledens Konings Broeder *Casimirus* tot Koning geproclameert, en aan sijn Broeders nagelaten Weduwe getrouwt wierde, 't welk den Fransehen gelukte, en den *Poolen* veele miserien verwekte; Want de eerste vrucht, die de Poolen uyt dese Electie plukten, was een groote Neerlag, also Koning *Casimirus* in 't jaar van 1649. een Armée tegens de *Cosakken* te veld bracht, die door 300. duysent *Cosakken*, en 200. duysent *Tartaren* gedwongen wierd, sich in en om de Stad *Zbaras* te salveeren, alwaar sy rondom beçingelt, en 9. geheele weeken so vast beslooten wierd, dat sy om den hongers-noot alle Vrouwen, Kinderen en die onbequaam waren tot de Wapenen, den Vyanden toejoegen, en in die extremiteyt vervielen, om haaren honger met paarden-en honden-vleesch te stillen, sodanig dat van 40. duysent paarden maar 2. behouden bleeven, dewelke de laatste waren, die selfs door 't eeten van paarden-vleesch haar leven behouden hadden.

en verjaagen de Pospoliter Russini,

komen tot Samos, daar sy door de Fransche Ministers begroet, en met geld gestijft werden,

om Casimirus tot Koning te proclameeren.

Een Poolsche Armee door de Cosakken en Tartaren beset,

De Koning om sijn benaude Leger uyt die doods-angst te redden, trekt in persoon met den Rijx-Cancelier en een Armée derwaarts, maar wierd in sijn aantocht tusschen *Sborow* en *Zlotzow* van 300. duysent Vyanden (houdende 200. duysent de Stad *Zbaras* ondertusschen beset) so vehement aangetast, dat sijn Leger op de vlucht geslagen, sijn Bagagie en de meeste Artillerye ontnomen, en de relt so vervolgt wierden, dat geen apparentie was voor den Koning selfs te

en een Poolsche Armee geslagen.

Casimirus word verlost door een

wonderlijk exempel van Dankbaarheyt,

ontkomen, 't en zy de exemplaire dankbaarheyt van den *Tartariſchen Chan* hem verloſt hadde; Want alſo den ſelve ten tyde, als hy noch *Galga* ofte Veld-Heer der *Tartaren* was, het ongeluk hadde getroffen, dat hy van Koning *Vladiſlaüs* was gevangen, en in een nauwe bewaringe geſet, immiddels de tydinge quam van het overlyden van den *Chan*, ſo was *Vladiſlaüs* (uyt conſideratie, dat den *Galga* de eerſte Perſoon naaſt den overleden *Chan*, en alſo de naaſte was tot deſſelfs Stoel, en ingeval van daar toe geavanceert te werden, hem in tyden en wylen grooten dienſt en vriendſchap konde bewyſen) te raade geworden, om den *Galga* uyt de Gevankeniſſe weder op vrye voeten te ſtellen, met recommendatie, dat hy ſulx aan hem en de ſyne ſoude gedenken. Den *Galga* transporteerde ſich in der haaſt na de *Crim*, daar hy voorts tot *Chan* geëligeert wierde. Deſen *Chan* in deſe Veld-ſlag van een hogen Berg het pericul van Koning *Caſimirus* aanſchouwende, en in gedachtig werdende de voornoemde weldaad hem van *Vladiſlaüs* beweſen, doet aanſtonts de Trompet tot den Stilſtand blaaſen, dat de victoriëerende *Tartaren* en *Coſakken*, tot de hoogſte verwonderinge der vluchtende Polen, ſubijt dede ſtil houden, ſeggende den *Chan*, dat hier de tijd en plaatſe gekomen was, daar hy ſijn dankbaar hert ſoude betoonen. Hy ſend daar op twee Tartaren aan *Caſimirus*, die tot een teeken van vriendſchap met haare Mutſen op de bloote Sabels het verſlaagene Poolſche Leger komen inryden, en den Koning den Vreede aanbieden, 't welk den *Polen* ſodanig tot blytſchap beweegde, dat weynige de tranen van vreugde konden in houden, alſo de belegerde *Polen* in en om *Zbaras* uyt den diepſten poel haarer ellenden verloſt, het overige Leger geſalveert, den Koning behouden, en een onverwachte Vreede getroffen wierd alleen door de Genade van een Barbaren, doch Dankbaren Vyand.

en raakt in Vreede met de Coſakken.

die de Polen violeeren ter oorſaake van de Franſche,

Deſe ontfangene Genade, hoewel die met geenige remuneratie hadde konnen gecompenſeert werden, en hoewel die den *Polen* verplichte tot een eeuwige gedachtenisſe en dankbaarheyt van haare verloſſinge, ſo was nochtans de on-chriſtelyke Kuyperye en Corruptie van den Chriſtelykſten Koning in *Polen* ſo krachtig, dat de *Polen* door de Franſche Factien en door aanſtookinge der Geeſtelyken, naderhand haare genootene Weldaat vergaten, en haar aan de hoogſte ondankbaarheyt, zynde de ſnoodſte ondeugt, ſchuldig maakten, door dien ſy op den ouden voet den *Coſakken* haare Religie en Vryheyt weder turbeerden, haare Privilegien violeerden, en daar door deſelve *Coſakken*, *Tartaren* en de *Turken* tot haare Vyanden weder opwekten, die nu noch

geſa-

geſamentlijk beſig zijn; om de gekreukte Vryheyt en Religie der *Coſakken* te repareeren, en revenge te haalen van het ſchenden haarer Weldaat.

Deſe Factien door de Franſche gecauſeert hebben 't meeſt haaren Oorſpronk uyt der ſelver ſollicitatien tot de Poolſche Kroon, dewelke hoewel electijf is, nochtans noyt het Koninklijke Geſlacht, ſo lang daar Erfgenamen van overig zijn geweeſt, is onttrokken, en aan een Vreemdeling opgeoffert, om welke reedenen de Franſche by deſe occaſie, dat Koning *Caſimirus* met het overlijden van ſijne Vrouw *Madame de Nevers* was Weduwenaar geworden ſonder wettig manlijk Oyr, en dat by ſijn overlijden de Kroon ſoude vacant vallen en gebracht konnen werden op een Vreemdeling (gelijk al 4. maalen was geſchict) hemel en hel bewogen, om geduyrende het leven en regeeringe van *Caſimirus* tegens de oude Fundamentele Rijx-Wet; *Ne vivo Rege Rex creëtur*, by den Senateuren en Edelen te obtineeren een Nominatie van een Succeſſeur, waar toe ſy trachten te promoveeren den *Prince van Condé* of den *Hertog van Nieuburg*. De recommendatie van *Condé* wierd daar op gefondeert, dat hy om de overledene Koninginne (die een Franſche was) den Polen behoorde aangenaam te zijn, te meer dewijl hy was een Prins van Koninklijken Bloede, die door ſijn goede Conduite en verſcheyde Victorien beroemt zijnde, bequaam was om het vervallene Poolſche Hof en Militie te redreſſeeren, en tot voorige krachten en luyſter te brengen, voornamentlijk door de ſterke hand en Liberaliteyt van de Franſche Kroon, die niet als de Welvaart van *Poolen* en deſſelfs behout tegens ſijne meenigvuldige en machtige Vyanden beoogt. En onaangeſien deſe recommendatie door de kracht van de Franſche Louiſen ſo ſeer wierde geſterkt, dat veele der voornaamſten in Polen *Condé* favoriſeerden, en de Franſche zijde ſterk maakten, in voegen dat de apparentie de Poolſche Balance na Vrankrijk heel dede overhellen, ſo oppoſeerden ſich nochtans andere met ſulken kracht, dat ſy *Condé* van ſijne hoope geheel fruſtreerden, ſeggende, dat Vrankrijk alleen was de Fonteyne van al haare Calamiteyten, waar uyt ontſprooten was haare Nederlaag by *Warſchou*, alſo den Franſcheu Ambaſſadeur *Davocourt* de Volkeren van *Volynien* en *Swart-Ruſland* onder pretext van Vreede hadde doen vertrekken; dat de Franſche door 't ophouden van haare Vreedens-Tractaten met Sweeden de *Sevenbergers*, *Coſakken*, *Walachers*, *Ungaren*, *Moldavers* en alle nabuyrige Barbariſche Natien haar Land hadde doen overſtroomen; Dat ſy oorſaak waren van 't verlies van *Pruyſſen* en *Lijfland*; dat ſy twee-

dewelke by het leeven van Caſimirus Condé of Nieuburg tot Succeſſeurs vande Kroon ſoeken te bekuypen.

Hoe ſy Conde recommendeeren.

Hoe Vrankrijk in Polen word beſchuldigt oorſaak te zijn van al haare onheylen, door veele exemplen.

tweedracht hadden geſtookt tuſſchen *Polen* en 't *Huys van Ooſtenrijk*; dat ſy haar Rijk hadden geſcheurt in Factien en bewogen tot inlandſche Beroerten; dat ſy die Beroerten noch een rond jaar hadden gaande gehouden, hoewel die door de naarſtigheyt van *Andreas Trzebitius Biſſchop tot Cracau* byna waren ter neder geleyt; dat ſy de *Littauwers* tegens *Polen* hadden opgehitſt; dat ſy haare Rijx-Vergaderingen meenigmaal vruchteloos hadden doen ſcheyden; dat ſy door middel van de Koninginne alle de ſchatten na Vrankrijk hadden vervoert, waar door het Rijk vervallen was in die armoede, dat het ſich tot irreparable ſchande der ingeſetenen hadde moeten behelpen met Koopere Munte; dat haaren Geſant *Lumbreſy* (die als Mediateur den Oorlog tuſſchen *Polen*, *Sweden* en *Brandenburg* ſoude aſſopieeren) de Veld-ſlag by *Warſchou* hadde veroorſaakt, door dien hy den *Keur-Vorſt van Brandenburg* door valſche relatien hadde gaande gemaakt, als dat de *Polen* alleen met de *Sweden*, en niet met hem als haaren Vaſal, wilden tracteeren, maar dat hy alvorens op ſijne knyen den Koning en den Raad ſoude moeten af bidden vergiffeniſſe van ſijne Rebellie, en dat ſulx de voornaamſte oorſaake is geweeſt, dat *Keur-Brandenburg* met *Sweden* vereenigt bleef, gelijk hy ſich op dien voet by den Keyſer *Ferdinand* ook excuſeerde; dat *Akakia* en diergelyke andere ſtookebranden oly in dit vuyr hadden gegoten, op dat *Sweden* door de ruïne van *Polen* machtiger zijnde geworden, het *Huys van Ooſtenrijk* te lichter ſoude konnen debiliteeren. En door allegatien van meenigvuldige diergelyke Exemplen meer, contramineerden ſy der Franſchen deſſeynen ſodanig, dat den Land-bode van *Podolien* in de volle Rijx-Vergaderinge tot *Warſchou* volmondig uytriep: *Non eſſe cum Deo, qui favet Condæo*, dat is: *Dat die niet met God wandelt, die Condé gunſtig is.* Immiddels ſaten de *Keyſer* en *Brandenburg* niet ſtil, om der Franſchen bekuypte Hoope te ſubverteeren, en *Condé* te ſtooten van dien ingebeelden Poolſchen Troon, gelijk haar ook door haare Miniſters den *Baron d'Iſola* en den Heer *Hoverbeken* gelukte, 't welk *Sweden*, dat *Vrankrijk* anders ſeer toegedaan is, al lachende aanſag.

De Keyſer en Brandenburg contramineeren de Franſche.

Dit was oorſaak, dat de Franſche haare Meſures veranderden, en by een Tractaat met Brandenburg *Condé* verlieten, en in deſſelfs plaatſe den *Hertog van Nieuburg* tot de Koninklyke Waardigheyt trachten te promoveeren, doch niet met ſodanigen yver, als ſy voor *Condé* aanwenden, wiens ſaak ſy noch al bedektelijk bevorderden, ondertuſſchen dat ſy *Nieuburg* tot de ſucceſſie recommandeerden, ſeggende, dat hy

Hoe Nieuburg door de Franſche gedragen wierd.

hy in de hoogſte conſideratie behoorde te komen, uyt oorſake dat hy een Koninklyke Poolſche *Dame* genaamt *Conſtantia* tot ſijne Gemalinne hadde gehad, dat hy in de Poolſche Taal wel ervaren en ſeer ſneedig was in 't Beſtier van de Polityke en Militaire Affaires, waar door hy groote apparentie beloofde, om de Poolſche Kroon waardiglijk te dragen, en voor uyt-en in-lands Geweld te beſchermen. Maar dewijl hy de 60. jaaren al was gepaſſeert, dewijl hy een der Duytſche Vorſten was (tuſſchen dewelke met de *Poolen* meer een natuyrlyken haat als vriendſchap is) dewijl hy met elf kinderen belaſt was, dewijl ſijne Finantien inſuffiçant waren, om de Kroon daar mede te verſeekeren uyt alle gevaaren, en dewijl hy van den Franſchen opgedragen wierd, welker naam en doen by de meeſte *Polen* odieus was, en om andere reden meer, konden de *Polen* niet reſolveeren tot deſſelfs promotie tot de Koninklyke ſucceſſie.

Swaarigheden omtrent Nieuburg gemoveert by de Polen.

Geduyrende deſe ſollicitatien quamen haar op 't hoogſte mede recommandeeren den jongen *Moſcovitſchen Char*, den *Criemſchen Chan* en den jongen Hertog *Carel van Lotharingen*, doende den eerſten preſentatie, dat hy de Rooms-Catholyke Religie ſoude amplecteeren; dat hy ſijne onderdanen, naar 't exempel van *Jagello* met de *Polen* en haare Religie ſoude vereenigen; dat hy ſoude reſtitueeren *Smolenſco* met de afgeſcheurde Provincien aan geen-zyde van de *Nieper*, dat hy de palen van 't Rijk verre ſoude uytſetten; dat hy met gecombineerde machten by den Turken, Tartaren, allen Nabuyren, ja by de geheele Wereld een ſchrik ſoude zijn; dat hy door die groote Macht de Tranquilliteyt van Polen ſoude vaſt ſtellen; dat hy de Republijk met veele millioenen gelds ſoude ſecondeeren; dat hy de Armée promt ſoude betaalen; en dat hy de onderdanen van de ſwaare belaſtingen en exactien ſoude beyryden.

Sollicitatien van den Moſcovit,

De Tweede meende de Succeſſie daar mede te obtineeren, dat hy tot Beſcherminge van de Kroon hadde een uytnemende groote Macht van belliceuſe onderdanen, die deſelve meenigmaal hadden doen beeven; dat hy door zijne gewoonlyke Spaarſaamheyt de Koninklyke Revenuës ſoude menageeren; dat hy als een Vriend van de Ottomanniſche Poorte het Rijk van die zyde voor alle gevaaren ſoude dekken, en dat hy ſich met de Poolſche Religie ſoude accommodeeren.

van den Tartar,

De laatſte, die den Keyſer tot ſijn Voorſpraak hadde, raakte aan 't Poolſche Hof in byſondere eſtime, door dien hy des Keyſers Vriend en een Jongman van Illuſteren en Rijken Huyſe was, die door ſijne vigilantie

en van den Hertog van Lotharingen

vigilantie en promtitude tot de gewichtigſte Staats-Affaires hoope gaf tot ſecuriteyt van de Kroon.

Polen reſolveert tot geen vekieſinge by de Regeeringe van Caſimirus.

Maar alſo door deſe diverſe ſollicitatien, doch inſonderheyt door de Franſche corruptien geheel *Polen* in Factien wierden geſcheurt, de Kroon in de waag-ſchaal geleyt, en de voornoemde Oude Rijx-wet door deſe ſucceſſie ſtont gevioleert te werden, namen de Poolſche Magnaten op een volle Rijx-dag reſolutie, om de voorſz. Rijx-wet (*Ne vivo Rege Rex creëtur*) te renoveeren en onbeweeglijk te ſtabilieeren, waar door alleen Sollicitanten den wegh wierde afgeſneden tot de Koninglijke Digniteyt, ſo lang *Caſimirus* regeerde.

Vrankrijk ſoekt Sweden tegens Polen op te maken,

De Franſche hier door gefruſtreert zynde van haar deſſeyn, en veeeſende dat by 't overlyden van *Caſimirus* haare Partye mochte komen te ſuccumbeeren, ſpannen alle krachten in, om de *Sweden* te induceeren, dat ſy met de wapenen op Franſche koſten de Electie van een Poolſchen Koning ſouden te wegen brengen, waar op in 't jaar 1661. tot *Fonteyne-bleau* met den Sweetſchen Amhaſſadeur *Tot* een Alliantie geteekent wierd; doch dewijl de Sweetſche Regeeringe deſelve om diverſe pregnante reedenen niet ratificeerde, ſonden ſy in 't jaar 1666. naar *Stokholm* voor extraordinairen Ambaſſadeur den Heer *Arnold Andili de Pompone*, om door deſſelfs induſtrie en groote beloften de Sweeden tot hunne intentie te bewegen, om met haare wapenen vaardig te ſtaan, als den Poolſchen Troon mochte vacant werden, daar toe ſy immiddels ſterk arbeyden, om den Koning *Caſimirus* ('t geene wonderlijk is) te perſuadeeren tot het nederleggen van den Scepter, dat hy in 't jaar 1668. ook dede. Maar alſo de Sweeden by haar eerſte reſolutie bleeven perſiſteeren, behielden de Franſche te minder apparentie tot die waardigheyt, waarom ſy niet ontſagen veele Tonnen gouts na *Polen* te ſenden, en daar mede haare Partye opentlijk ſterk te maken, 't welk ſulken verwerringe broude, dat de Rijx-Armeen t'ſamen conjureerden, dat de Eedelen en Senatoren in groote partyſchappen raakten, dat de *Coſakken*, die als vooren weder gedrukt wierden, naderhand by deſe verwerringen de occaſie onder *Dorocensko* waar namen, om den Turkſchen Sultan tot haaren Scherm-Heer aan te nemen, en dat alle omleggende Natien haare hooſden opſtaaken, om te loeren op den Buyt van het verwerde Polen, waar door het geheele Rijk daverde, en de Kroon ſodanig waggelde, dat ſy ſeeker ſoude gevallen zijn, by aldien de Polen midden in die verwerringen, tegens opinie van de gantſche wereld, ſich niet hadden

en doet Caſimirus de Kroon reſigneeren,

en ſend Corruptiegeld na Polen, dat veele onheylen haart.

Polen kieſt een Koning

hadden verkooren een Koning uyt het midden van haar, dewelke een vaillanten Jongeling zijnde, bequaam was om den Koninklijken Scepter te swaayen.

Dit verrukte de Fransche so verre, dat sy begonden op middelen bedacht te zijn, hoe sy het Rijk *Polen* van haare wettig-gekooren Koning souden berooven, en desselfs Troon doen beklimmen door den *Hertog van Longeville*, daar toe sy 600. duysent Rijx-daalders derwaarts sonden, en so vreemde Intrigues gebruykten, dat het geschaapen stond, dat het Rijk door een inwendige Oorlog soude aangesteeken en verteert zijn geworden, also tusschen de Groote en den Onder-Cancelier heevige dissentien ontstonden, die den Koning (selfs niet sonder gevaar) noch byleyde, en also de Malcontenten tot 4. a 5000. Eedelen in getal, (die door de Fransche waren opgemaakt, gelijk sulx bleek uyt geintercipieerde Brieven van den Franschen Minister aan het Keyserlijke Hof, genaamt *Gremonville*, daar in hy de Malcontenten animeerde, om het lang gepremediteerde Dessеyn in 't werk te stellen) door den *Bisschop van Cujawa*, Heer *Palatinatus Czernichovienſis* en den Grooten Cancelier *Lessinzki* veele swaare poincten op de baan brachten, en hart daar op drongen, dat de Koning de Kroon goetwillig soude abdiceeren, en sich daar voor met een *Cardinaals-Hoed* en een Millioen aan Geld, die sy hem souden verwerven, contenteeren, dat de Koninginne in haaren stand soude verblyven, en haar een anderen Koning aan de zijde soude geset werden.

Dien de Fransche soeken te ontkroonen.

door heevige dissentien

en eenige presentatien

De Koning, die met een bysondere fierheyt op dese ongehoorde propositie antwoorde, dat hy de Kroon niet als met de dood soude verlaten, raakte op nieuws in de gevaarlijkste constitutie, daar uyt hy niet gered soude zijn geworden 't en zy hy tegens de Malcontenten, die op den Rijx-dag niet meer wilden verschynen, maar in haar aparte Vergaderingen complotteerden, door den Vorst *Radzevil* met 6000. *Littauwers* waren geassisteert, en dat den *Pausselijken Nuntius* den Aarts-Bisschop en alle die vau de Fransche Factie waren, niet hadde in den Ban gedaan, waar door de rebelleerende Malcontenten begonnen te verstuyven, van dewelke haar eenige begaven by de *Cosakken*, die sy in haar voornemen so stijfden, dat veele onder *Dorosensko*, met assistentie der Turken het Rijk van Polen, als het noch in oneenigheyt fluctueerde, en daar door op sijn swakst was met een bloedigen Oorlog quamen bestooken, en dat de resteerende onder den *Hanenko* begeerden van den Koning, dat men haare Armée de achterstallige pensioenen soude betalen; dat men in de *Ukraine* de Unie der Religien

Daar sich de Koning met fierheyt tegens opposeert.

en wert geassisteert door *Radzevil*.

Dorosensko valt Polen af,

en Hanenko doet eenige petitien,

soude affchaffen, en haar by haar Ruffiſche, en elk by ſijne Religie laten blyven; dat haar ſoude vry ſtaan, een ſeeker aantal Militie tot haare ſecuriteyt te mogen houden, en dat des Kroons Krijgs-volk buyten de *Ukraine* ſoude moeten blyven. De Koning dede hier op, na vermogen, alle ſatisfactie, en ſocht de Republijk ſo wel van binnen als van buyten tegens alle gedreygde onheylen te verſeekeren, renoveerde in *April* des jaars 1672. de oude Tractaten van Vreede met *Moſcovien*, en kreeg van den *Czar* belofte van aſſiſtentie ſo in raad als daad, die ook voort door een Miniſter aan het Turkſe Hof dede remonſtreeren, hoe dat hy de voorige Tractaten met Polen weder vernieuwt hadde, en daarom gehouden was dat Rijk te aſſiſteeren, by aldien het door de Macht van de *Porta* vyandlijk wierde aangetaſt. Immiddels was van 't Poolſche na 't Turkſche Hof geſonden *Wiſouski*, die daar geen ander beſcheyt konde obtineeren, als dat de Turken de Vreede niet langer wilden onderhouden, als tot dat de Republijk hadde gerenuntieert van haar Recht op de *Ukraine* en op de *Coſakken*, pretendeerende den Grooten Heer, dat de Inwoonders een vrye Natie, en hy daar over Beſcherm-Heer was.

Polen word eenig met Moſcovien.

Pretenſien der Turken.

Aan 't ſelve Hof was mede een Franſchen Miniſter genaamt *Nointel*, dewelke met *Muta Ferraca* Turkſchen Afgeſant in Vrankrijk, die daar ſecretelijk hadde genegotieert, in 't jaar 1670. was vertrokken na *Conſtantinopel*, alwaar hy de Franſche ſaaken niet genoeg beyverende, in 't volgende jaar wierde afgeloſt door *Mr. Delrieux*; doch wat ſyne verrichtinge daar was, wierd ſeer geſecreteert, 't welk aan de geheele Chriſten-Wereld geen kleyne ſuſpicie verwekte van colluſie der Franſchen met de Turken tegens Polen, volgens 't exempel van haaren Koning *François de* I. die met *Sultan Soliman* tegens Keyſer *Karel de* V. hadde aangegaan een offenſive Alliantie. Wat van der Franſchen verrichtinge mochte zijn geweeſt aan 't Turkſe Hof, is ons onbewuſt, en indien ſy al van colluſie met de Turken mochten onſchuldig zijn, ſo hebben ſy echter den Vloek van alle oprechte Chriſten op haar geladen, door dien ſy door haare vuyle kuyperyen en verwerringen in Polen ten minſten oorſaak hebben gegeven, dat het ſelve Rijk, als een voormuyr van 't Chriſtenrijk, door de algemeene Vyanden van den Chriſten-naam ſeer ellendig is geſchonden, en in een deplorablen ſtaat gebracht, daar van wy in 't Derde Deel hier na breeder.

Franſche Miniſters aan 't Turkſe Hof.

Verwekken ſuſpicie aan alle Chriſten,

Het Koninkrijk *Hungarien* hoe dat het ſelve om de Franſche Ambitie is verdeelt geweeſt in de gevaarlijkſte Rebellien en Scheuringen, en gebracht in ſtaat, om onder het Turkſche Geweld te geraaken, is

Hungarien is ontroert tot rebellien door Franſche Miniſters,

genoeg

genoeg gebleeken by de overtuyginge en confessie der dry Graven van *Nadasti*, *Zerin* en *Frangepanni*, by de antwoord van den Secretaris van *Nadasti* op de *Interrogatorien* hem voorgehouden, en by de Belijdenisse van haare Complicen, dewelke haar hadden laten gebruyken, om Geld en Brieven van de Fransche Ambassade tot *Wenen* aan de Hoofden der t'samen-rottinge te brengen; hoe dat den Franschen Minister *Vaubrun* een expresse voyagie in Duytschland heeft aangenomen, om de voorsz. Heeren met *Ragotski* tegens het *Huys van Oostenrijk* op te wekken, waar toe naderhand op 't yverigst besig is geweest den Franschen Resident tot *Wenen* Commandant van *Gremonville*, om 't aangesteeken vuyr van Rebellie meer en meer te verheffen, waar by de Persoon van sijn Keyserlijke Majesteyt selfs gevaar liep, gelijk sulx *Serini* en *Frangepanni* aan den *Prins Willem van Furstenberg* mede in 't heymelijk hadden geopenbaart, die 't selve niet aan den Keyser sijnen wettigen Heer (gelijk hy na alle deugdelijke Wetten schuldig was) maar alleen aan den Franschen Koning bekent maakte, om daar uyt sijn voordeel te trekken. Desen toeleg der Franschen is te meer bekrachtigt door het Kasteel *Muran* in *Opper-Hungarien*, en door diverse Brieven daarin gevonden, dewelke om het respect van de Franche Majesteyt voor de gemeene wereld zijn gesupprimeert. *Gremonville* quam eyndelijk tot die onbeschaamtheyt, dat hy reeden eyste van den Keyser waarom hy sijne oude Regimenten suppleerde met nieuwe recruyten, waar tegens hy hooglijk protesteerde, met klachten vol van dreygementen, en de Keyser door sijne geduyrige instantien so importuneerde, tot dat hy veele van sijn Krijgs-volk afgedankt, en door dat middel aan den Hungaren gelegentheyt gegeven hadde, om dies te lichter te rebelleeren.

door Vaubrun,

door Gremonville.

en door Prins Willem van Furstenburg,

Dit Vuyr van Oproer in *Hungarien* wierde krachtig aangeblaasen door den drift der Roomsche-Geestelijken aan 't Keyserlijke Hof, die by den Keyser, dewelke uyt religieusen yver de Geestelijken al te veel gehoor geeft, te wegen brachten, dat den Protestanten tot *Presburg* haare Kerken, die sy selfs met Keyserlijk consent opgebouwt hadden, af handig gemaakt, en allen Religieusen Dienst tegens de oude Privilegien verboden wierd, dat haar in de Hooft-Stad van *Opper-Hungarien*, *Castonie* genaamt, door den Gouverneur *Spankauw* alle Kerken ontnomen wierden, die sy zedert het jaar 1604. wettig en sonder interruptie hadden gepossideert; Dat die van *Rakozi* van hunne Academie van Petack, die van 400. Protestantsche Studenten wierde gefrequenteert, wierden gepriveert; dat tot *Caschau* den Richter en

als mede door de Roomsche Geestelijke,

waar door de Protestanten worden gepriveert van haare Kerken en Schoolen.

de meeste Regenten van de Protestantsche Religie wierden van haare Bedieningen berooft, en der selver plaatsen gesuppleert met nieuwe Regenten van de Roomsche Gods-dienst; Dat voorts met het innemen der Kerken en Schoolen byna door geheel *Hungarien* so ernstig wierde voort gevaren, en de Wederstreevige met geweld so gedwongen, dat de aengrensende Turken sulke onbehoorlyke proceduyren verfoeyden, seggende dat het bittere wreedheyt was, de Protestanten met weg te jaagen te willen reformeeren. Dit niet tegenstaande calangeerden de Roomsche Geestelyke de Euangelische by den Keyser met so veele grieven, en schooven op der selver halsen so veele ongerijmtheeden, dat de Keyser resolveerde, om haar alle te doen vertrekken, het welk het geheele Koninkrijk seekerlijk gesubverteert soude hebben; Maar also de Keyser naderhand particulier bericht kreeg van dese onrechtmatige beschuldingen, trok hy de gegevene Ordre weder in, die hy geheel veranderde, en daar op sijn Interest beter betrachte, het welke hier vooren op 't 99. Blad vertoont is.

tot een schandaal voor de Turken,

Van dese quade proceduyren der Geestelyken wierden alleen de Fransche aan 't Keyserlyke Hof en in *Hungarien* opentlijk beschuldigt, dat sy die door haare Creaturen voor langs al hadden beginnen te brouwen, maar op 't ernstigst eerst voort gedreeven, als sy bemerkten, dat haare Verwerringen, die sy door Pater *Nittart* aan 't Spaansche Hof tegens *Don Joan d'Austria* gestookt hadden, te niet liepen, en dat den selven *Pater* na *Romen* moste retireeren, daar hy namaals tot *Cardinaal* wierde gepromoveert.

daar van de oorsaak almede op de Fransche word geleyt.

Gelijk de Voorsichtigheyt van een Conquesteur vereyst, dat hy dat Land of Distrikt, 't welk hy van voornemens is, door de wapenen te overrompelen, van diverse kanten aantast, of ten minsten allarmeert, om daar door de inwendige macht te verdeelen, en door die verdeelinge deselve te verswakken, *Quia vis unita fortior*, Even so socht *Koning Louis* het Christenrijk, dat hy gesolveert hadde te conquesteeren, om daar in sijn gepretendeerde Universele Monarchie op te rechten, niet alleen van binnen door sijne vreemde Intriguës te troubleeren, maar ook rondom van alle kanten te benauwen; als in de *Vereenigde Nederlanden* door sijne presentie en de wapenen van hem en sijne Geâllieerde, in *Polen* en *Hungarien* door sijne corruptien en Creaturen, en in 't gebiet van de Sereniſſime *Republijk van Genua*, door de Wapenen van den *Hertog van Savoyen*, dien hy door assistentie merkelijk secondeerde, om aldaar te stooken een Vuyr, dat lichtelijk geheel *Italien* soude in vlam setten.

De Voorsichtigheyt van een Conquesteur.

by den Franschen gebruykt,

in 't Gebiet van de Republijk van Genua.

Tot

Tot dese Desseynen op *Italien* schijnt Koning *Louis* bewoogen te zijn door dry reedenen, 1. om in den algemeenen Brand van *Italien* sijn Voordeel te soeken, en eenige Italiaansche Princen onder pretext van Assistentie te subjugeeren. 2. Om door *Milaan* en *Napels* werk aan *Spanjen* te verschaffen, en desselfs Macht te diverteeren. 3. Om door sijne Authoriteyt en Arbitrage *Savoyen* en *Genua* te vereenigen, en der selver Militie in sijnen dienst over te nemen, als hem het wisselvallig lot sijner wapenen in Hoog-en Neer-Duytsland sulx mochte komen aan te raden. Redenen van de Fransche desseynen tegens Genua.

Tot fundament van desen Italiaanschen Oorlog, also den *Hertog van Savoyen* daar toe rechtmatige pretexten en redenen manqueerden, seyde men, dat hy soude van *Vrankrijk* by mangelinge overgenomen hebben al het Recht, dat dien Koning pretendeerde te hebben op de Stad en Republijk van *Genua*, daar vooren aan *Vrankrijk* cedeerende al sijn Recht en Gerechtigheden, die hy Hertog pretendeerde op de *Nederlanden*, uyt hoofde van de successie van *Donna Catharina* Infante, outste Dochter van *Philippus de* II. Koning van Spanjen. Welke reciproque Transporten hebben of haaren voortgang niet genomen, of zijn aan de zijde van *Savoyen* te swak geweest, om 't selve tot een Reden van Oorlog voor de wereld te pretexeeren, want hy daar van in sijne Oorlogs-Declaratie tegens *Genua*, dewelke hier achter onder *N°.* 14. is te lesen, niet een woort mentioneert, maar sijn eenig fundament daar op neemt, als dat d'Onderdanen van een sijner Leen-mannen wierden gemolesteert door de Onderdanen van een Leen-man van *Genua*, en dat eenig Bestiaal den Inwoonderen van *Rocca* toebehoorende, door d'onderdanen van *Genua* waren aangehouden en niet weder gerestitueert. Dese Declaratie, waar by men in acht dagen tijds pretendeerde reparatie van alle pretense exactien en violentien, concipieerde en publiceerde men eerst in *Piëve*, na dat men deselve plaats, die onder de Domainen van *Genua* sorteerde, sonder de minste waarschouwinge of denuntiatie hadde op 't onvoorsienst overvallen en vermeestert, en daar door direct tegen gegaan het Recht der Volkeren, 't welk by alle Natien vereyst, dat de Oorlogs-Declaratie voor de Vyandelyke Aggressien voorgaat. Met wat pretexten men dese occupatie van *Piëve* wilde dekken, so konde elk niet alleen uyt het Contra-Manifest van *Genua*, dat mede onder *N°.* 14. geproduceert is, desselfs onrechtmatigheyt afmeeten, maar ook genoegsaam bemerken, dat dit Desseyn voor langs was gesmeet, also *Savoyen* al voor een geruymen tijd hadde geslooten een Tractaat en Alliantie met Vrankrijk, waar van de Articulen wierden Pretext waar op Savoyen tegens Genua oorlogt, uytgedrukt in d'Oorlogs Declaratie. Contra-Manifest van Genua.

Savoyen armeert sterk, gesecreteert, en sterk hadde volk doen werven, dat met veele Fransche en Beyersche wierde gebracht tot een groote Armée, die den Hertog met ongemeenen yver dede armeeren en met allen voorraad voorsien, hebbende tot dien eynde al in *Januario* 1672. acht duysent Musquetten, en 4000. pieken doen inkopen voor de nieu geworven Battaillons, ondertusschen dat hy in geduyrige conferentien met den Franschen Ordinairen Ambassadeur geoccupeert was, en een Beursе dede prepareeren tot subsistentie sijner Troupen, om welke redenen hy mede in deselve Maant van January pretendeerde, dat de *Vice-Roy van Napels* de ordres soude hebben te onderhouden, die voor desen tot sijne voldoeninge, uyt krachte van het huwelijx-contract van de hoog-gemelde Infante *Catharina*, waren gegeven, en dat hem de Interessen van 't selve, die tot een seer groote somme opgeloopen waren, souden betaalt werden; By faute van welke betaalinge men tegens *Spanjen* mede hadde konnen formeeren een pretext van Oorlog, en aggresseeren het nabuyrige *Milanen*, wanneer de wapenen tegens *Genua* een gelukkig succes hadden genomen.

en prepareert een Beurs tot onderhout der Militie.

Dese voornoemde Redenen van Oorlog, die niemand anders konden bewegen, om oorsaak te geven tot een Quaat, daar in alle Quaalen volmaakt zijn, als die vermaak schept in 't verderf van Landen en Volkeren, en wiens principaalste oogmerk is Voldoeninge van sijne Ambitie, stellen wy ter judicature van de Neutrale Wereld, die deselve sal bevinden van gelijke constitutie met de vyandelijke actien deses Oorlogs, dewelke wy in 't *Derde Deel* verhandelen sullen.

Geen eenig Italiaans Prins ofte Republijk bleef van de insultes en importuniteyten der Fransche bevrijt, elk wierd gelokt door het Fransche aas, om door dat voetsel mede in Fransch te ontaarden.

Fransche Sollicitatien by den Paus, Den *Paus* wiert voorgestelt de religieuse intentie des Alder-Christelijkste Konings, om by desen Oorlog de Hollandsche Ketters te doen wederkeeren tot het oude Geloof, en haar onheylig Land weder te doen heyligen in den schoot van de Moeder de Heylige Kerk, 't welk door een brief van den Koning aan den Paus selfs geschreven, wierde geconfirmeert, met byvoeginge, dat hy in 't voor-jaar gerесolveert was met een Leger van 150. duysent mannen de Ketters te gaan uytroeyen; En also dit heylige voornemen niet minder als de gunst van Sijne Heyligheyt meriteerde, so versocht hy, dat Sijne Heyligheyt met een heyligen yver en met publijke gebeeden sijne wapenen wilde assisteeren en zegenen, en alle Roomsche Princen animeeren, en tot een nootwendige plicht opleggen, om sijne Gods-dienstige Intentie, naar allen

allen vermogen, te secondeeren, ten minsten, om deselve op pene van excommunicatie niet te contrariëeren; Ingevolge van 't welke de *Paus* den *Bisschop van Munster* door een Brief onder sijn eyge-hand geëncourageert heeft, om sijn devoir tot uytroeyinge der Ketters wel te observeeren. Doch also het Roomsche *Capitolium* andere Hoven overtreft in de kunst, om door een Politijken Verre-kijker de Intentien en Desseynen van alle Potentaten te voorsien, so deden de Fransche Sollicitatien in 't regard van andere Princen hier weynig operatie, voornamentlijk, als sy in den naam van den *Hertog van Parma* (om haare gesmeede Desseynen tegens *Italien* daar na by gelegentheyt te beter en seekerder uyt te voeren) van Sijne Heyligheyt pretendeerden restitutie van *Castro*, waar toe het *Consistorie der Cardinaalen* geensins wilde verstaan, als nadeelig zijnde aan de Apostolijke Kamer. En dewijl de Fransche daar op met importuniteyt insteerden, dede de Paus tot haare satisfactie alle de *Cardinaalen* op dat Poinct schriftelijk advisseeren, welke secreete *Vota* geöpent zijnde, bevond hy, datter alleen acht tot faveur van den *Hertog van Parma* lagen, gaande alle de andere tot confirmatie van de Inkameringe gedaan door Alexander de VII. Waar op de Paus resolveerde, deselve stemmen tot een eeuwige memorie in het Kasteel *S^t. Angelo* te doen bewaaren, op dat noch den *Hertog van Parma*, noch de toekomende *Pausen* daar over souden hebben te klagen.

die weynig opereeren.

Den *Hertog van Toscanen*, die nergens meer toe inclineert, als tot de Gemeene Rust en Vreede in *Italien*, om welke te bevorderen hem geen bloet of schatten te dierbaar zijn, om die daar toe vrywillig te spendeeren, wierd omtrent desen tijd wegens Vrankrijk al mede begroet door Monsieur *Gaumont*, die sijne tranquiliteyt, door vreemde propositien en aanbiedinge van assistentie tegens de Republijken van *Genua* en *Luca*, tot satisfactie van sijne rechtmatige pretensie op deselve, so troubleerde, dat dien vreedsamen Hertog van haar een aversie kreeg, en weynig defereerde aan haare voorstellingen, staande in generale Termen mede af haare propositie, dat geen Hollandsche Scheepen in sijn District souden mogen haavenen, en dat men geen Hollandsche goederen, selfs onder andere namen, in eenige Scheepen soude willen inbarqueeren, 't welk blijk genoeg gaf, dat de Fransche de Wet aan heel *Europa* wilden geven.

Fransche Sollicitatien by Toscanen.

Den Hertog van *Mantua*, om dat die meester is van de Sterkte van *Casal*, en uyt genegentheyt en Maagschap verbonden is aan het Huys van Oostenrijk, waar door hy de Partye van Vrankrijk niet licht

by Mantua.

stond

ſtond te amplecteeren, wierd door de Franſche liſten en lagen bedektelijk aangeſocht, dewijl openhertigheyt weynig ſoude helpen; want ſy door ſecreete correſpondentie met den *Graaf van Bolgarini*, die op 't gemoet van den Hertog en Hertoginne veel vermocht, *Caſal* ſochten in handen te krijgen, ten eynde te bequamer in Italien te konnen oorlogen, als het gepremediteerde Deſſeyn rijp, en de tijd daar toe gebooren mochte zijn. Maar als deſe aanſlagen by den Hertog bemerkt wierden, raakten *Bolgarini* in diſgratie, en de Franſche in ſulken haat, dat ſy geen gehoor konden verwerven, hoe ſterk *Mr. d'Avaux* in het doorpaſſeeren na *Venetien* daarom ook ſolliciteerde.

en by Venetien, Modena en Parma.

De Republijk van *Venetien*, en de *Hertogen van Modena* en *Parma* konden mede niet bevrijt blijven van de Franſche Intrigues, alſo ſy door *Mr. d'Avaux* verſochten, om in den aanſtaanden winter 30. duyſent man van haare Militie in hunne Landen te inquartieren, dat geen kleyne jalouſie en vrees aan alle Princen van *Italien*, maar voornamentlijk aan *Genua* verwekte, welke Republijk daar door ſoude geheel omçingelt zijn geworden door de machten van *Vrankrijk* en *Savoyen*, die beyde haaren ondergang ſochten.

Franſche ſoeken andere Potentaten te deboucheeren door dry middelen.

Siet daar hebt gy de Verklaaringe, hoe de *Franſche* meeſt alle *Potentaten van Europa* hebben gediſponeert na hun believen, om de Seven kleyne *Geunieerde Provincien* te abandonneeren, en aan haar tot een proye te laten, waar toe ſy generalijk gebruykten deſe 3. middelen, dat ſy de *Grootſte* met *Geld*, de *kleynſte* door ſchrik van *Wapenen*, en *eenige* van haar beyde door haare *Liſten* verwonnen.

't Franſche Geld hoe krachtig is.

Het Geld, waar van de *Franſche* eerſt door den *Cardinaal Richelieu* groote quantiteyt hebben opgehoopt, is voor den Vader van den tegenwoordigen Koning ſulken krachtigen middel tot overwinninge geweeſt, dat hy daar door meer heeft getriumpheert tegens de *Rebellen*, *Hugenoten*, *Spanjaars*, *Engelſche*, *Duytſche* en *Italianen*, als door het goet beleyt van ſijne Militairen, en door kracht van ſijne Wapenen. 'T welk deſen tegenwoordigen Koning ſijn Soon als een goet diſcipul ſo wel is nagekomen, dat hy ſijn Vader noch overtreft in het vergaaren van ſchatten in tijd van Vreede, om by Oorlog daar door te triumpheeren. Want indien hem in den Oorlog mochte overkomen eenig manquement aan Volk, Ammunitie, Vivres, Correſpondentie, *&c.* ſo ſoude hy door het geld niet alleen alle deſelve defecten konnen ſuppleeren, maar ook alle Fortreſſen, hoe ſterk die ook zijn, overwinnen, als hy de Batteryen maar van Gout maakte, en navolgde de voet-ſtappen van Koning *Philippus van Macedonien*, dewelke het

Geld

Geld wist te gebruyken, so het nodigst was. Als aan den selven eens in sijnen victorieusen cours van eenige onverwinnelijke sterkten verhaal gedaan wierde, dat hy die swaarlijk soude konnen verwinnen, om te komen tot sijn oogmerk, namentlijk de *Universele Monarchie*, vraagde hy, of aan die sterke plaatsen ook Poorten waaren, en of die wel so wijd waren, dat een geladen Muyl-Esel met geld die soude konnen passeeren, niet twijffelende, wat de Macht der wapenen aan die onverwinnelijke plaatsen niet soude konnen opereeren, 't selve *Regina Pecunia* soude doen, voor dewelke dat te koop zijn Vaderland, Vryheyt en al wat heyliger mag zijn.

Philippus van Macedonien wist sich van de kracht des Gelds wel te bedienen.

Door de Wapenen, hoe de *Fransche* eenige Potentaten dwingen, om haar begeeren te voldoen, is getracteert in het *Eerste Deel* op het 74. Blad.

Fransche Wapenen.

Met haare Listen zijn de *Fransche* niet ongelijk den Muggen of den Insecten, dewelke, gelijk *Phædon* verhaalt, niet gemerkt werden als sy steeken, om dat haare werkinge so subtiel en bedriegelijk is, dat men by het swellen eerst merkt, dat men gesteeken of gebeeten is, sonder nochtans dat men in die dikte eenige wonde bespeurt; even so gaat het in de conversatie met de *Fransche*, dat men niet of beswaarlijk kan merken haare listige desseynen, maar dat mense eerst voelt en gewaar werd, wanneer sy een ander hebben verstrikt.

Fransche Listen.

Door dese middelen sullen de *Fransche* noch Meester worden van meest alle Machten van de Christen Wereld, ten zy elk Potentaat sijne toevlucht neemt tot dit Heylige Anker: Dat sy, na al haar vermogen, beletten, dat door de oppressie van de mindere Princen en Staaten de *Fransche* niet worden verheven tot sulken hoogte, van waar sy, als een blixem, de overige souden konnen verpletteren. En om dat elk in 't bysonder daar toe geen machts genoeg heeft, moeten sy alle haare Macht t'samen spannen tegens den genen, wien sy alle vreesen. De Ossen voegen haare hoofden en hoornen by een, als de Wolf haaren gemeenen Vyand nadert, en als die weder weg gaat, gaat elk weder voor sich weyden; Wel doen dit de redeloose Dieren, wat sullen niet doen de Menschen, die door de reeden leeren haar eygen behoudenisse, en gesien hebben, hoe de Fransche selfs alle Machten van *Europa* hebben gepersuadeert tot het aannemen van de wapenen tegens de *Spanjaarts*, wanneer die elk een tot een schrik waren. Men moet den brand blussen in sijn buyrmans huys, want als hy in sijn eygen huys overslaat, is het te laat, en men moet alles te vooren so wel overleggen, dat men daar na niet genootsaakt word te seggen; *Ja ik hadde het niet gedacht.*

Apparentie der Fransche Monarchie.

Raad daar tegen.

Dit zy voor eerſt genoeg van de *Duytſche* en andere *Vorſten*, om dat het tijd is, nu ook eens te ſpreken van de waare geſchaapentheyt en Conſtitutie der *Vereenigde Provincien*, hoe bouvallig die zijn geworden door het verval van haare fundamenteele Staats-Maximen en Gronden, zijnde de vijf Pilaaren, daar van wy op 't eerſte en volgende bladen ſpecialijk hebben gehandelt, als; de *Religie*, *Juſtitie*, *Politie*, *Militie* en *Finantie*, en in wat ſlecht poſtuyr van defenſie deſelve Landen waren, als ſy, van alle vreemde hulp verlaten zijnde, door de groote vereenigde Land- en Zee-Machten van *Vrankrijk*, *Engeland*, en een gedeelte van *Duytſland*, gelijk als een Vloet overſtroomt wierden.

Generaal Verval der Fundamenten van de Vereenigde Nederlanden,

In het eerſte Deel hebben wy aangeweſen, hoe dat de *Religie* word tweefins geconſidereert, of *Innerlijk* of *Uyterlijk*; dat de *Innerlijke* by allen Volkeren is Eenderhande, en *Uyterlijke* by allen Volkeren onderſcheyden, en hoe nodig tot maintenu van een Staat die beyde zijn. Nu ſtaat ons te examineeren, hoe de *Innerlijke* en *Uyterlijke* Religie in de *Vereenigde Provincien* is gemaintineert, en hoe ſy is naargelaten.

Verval der Innerlijke Religie, aangaande de Kenniſſe van God.

De *Innerlijke Religie*, dat is, de Godsvruchtigheyt beſtaat alleen in de Kenniſſe en in den Dienſt en Vreeſe van den Eenigen en Almachtigen God, en daarom is ſy het fundament niet alleen van alle Deugden, maar ook van alle Heerſchappyen en Staaten, ſonder de welke, na ons *Cicero* leert, nootſaakelijk moeten vervallen de Getrouwigheyt omtrent een Verbond; de onderlinge Gemeenſchap omtrent het Menſchelijke geſlagt, beſtaande in de Natuyrlijke Eerlijkheyt ende heerlijkſte Deugt, namentlijk de Gerechtigheyt. Hoe nu de Religie in 't reguard van het eerſte poinct, namentlijk de Kenniſſe van God, in de *Vereenigde Nederlanden* was vervallen, ſal blijken, wanneer wy eens betrachten, hoe niet alleen eenige van de Gemeente, maar ook ſelfs van hooger ſtaat, indien niet rond uyt met woorden, doch ten minſten door nootſakelijke conſequentie van haare poſitiven, hebben verloochent het *Aanbiddelijke Goddelijke Weſen*, en haar betoont rechte *Atheïſten*, tegens het gevoelen van ſommige, die niet gelooven, datter Gods-Verlochenaars zijn, noch exemplen daar van konnen gegeven worden, hoe wel by *Plutarchus*, *Cicero*, en *Socinus* verſcheyde verhaalt zijn, en by veelen noch in geheugeniſſe is het ſchrikkelijke exempel van eenen *Vaninus* tot *Tholouſe*, die in 't jaar 1620. daarom levendig verbrand is, dewelke op ſijn uyterſte noch ſo verhard was, dat hy de omſtanders liet voelen aan ſijnen pols, dat hy het minſte niet ontſtelt was voor de ſchrik-

Schrikkelijk Exempel van Vaninus

schrikkelijke dood, die hem voor oogen stond, en glorieerde, dat hy geene desperate woorden sprak, gelijk hy seyde, dat *Christus* gedaan hadde aan het Kruys; ja als hy alree aan den paal door het vier gesengt werdende, uytriep: *Mon Dieu, Mon Dieu*, en daar op van een Munnik gevraagt wierde, of hy nu in God gelooofden, antwoorde hy noch: *Monsieur, c'est seulement un façon de parler*, dat is; *Myn Heer, het is maar een manier van spreeken.* Dit is by na het selve, dat *Lucanus* in sijn *Jupiter Tragœdus* uyt *Euripides* verhaalt: *Ik heb geen kennisse aan een* Jupiter, *dan alleen, dat ik'er so wat van heb hooren praaten.* Dese materie is te vervaarlijk, om veel daar aan te gedenken, veel meer om daar van veel te tracteeren, waarom wy ons begeven tot het Tweede poinct, namentlijk den Dienst en Vreese Gods, die by veelen seer flauwelijk, ja ook niet is behertigt. Alle de sonden te particulariseeren, die in dit *Nederland* seer gemeen waren, en tot God riepen, soude zijn te treeden in het Ampt van de Theologanten, dien het beter past, en welker daagelijxse sorg het bevoolen is. Alleen dit sal ons genoeg zijn; Na dat het Volk in dit Land was gesegent boven alle Volkeren, en so vet was geworden als *Jeschurun*, so sloeg het achter uyt, en liet God vaaren, die hen gemaakt hadde, en hoewel het hem met den monde bekende, so verloochenden hem veele met het herte door haare boose wegen, in somma, het overtrof in godloosheyt ook sulke Volkeren, die om haare sonden van God verdelgt zijn, en verwekten also den Heere door syne gruwelen tot toorn, waarom hy den Machtigen *Koning van Vrankrijk*, als een *Assur* en een *Nebucadnesar*, tot een roede sijnes toorns tot een schrik deser Volketen, en tot verwoestinge deser Landen gesonden heeft.

Verval der Innerlijke Religie aangaande den Dienst en Vreese Gods,

Noopende de *Uyterlijke Religie*, die meerderhande is, alsser Natien zijn, hebben wy mede aangewesen, hoe nootsaakelijk het zy, dat eene van deselve by de Politijke Regenten boven andere werde gemaintineert voor de *Hooft-Religie*, en dat alle de andere, die daar neffens toe gelaten werden, minder werden gehanthaaft, als deselve. Maar hoe weynig dat dit is geobserveert by eenige Regenten in 't *Vereenigde Nederland*, zedert dat het selve sonder *Stadhouder* is geregeert (die altijd yverige Voorstanders zijn geweest voor de *Hooft-Religie*, dat is de *Gereformeerde*, voor dewelke sy met de Gemeente hebben opgeset haar Goet en Bloet, en in den jaare 1590. Penningen lieten slaan, op dewelke aan eene zyde stont een Pilaar, gesondeert op een groot Boek, genaamt Religie, met dit opschrift: *Hac nitimur*, dat is: *Op dese Religie steunen wy*) sal men sien, als men eens betracht, hoe

Verval van de Uyterlijke Religie in Nederland,

Namentlijk van de Gereformeerde of Hooft-Religie,

verscheyde ook van de Voornaamste Regenten, na de Les van den Florentijnschen *Machiavel*, dewelke strijdig is tegens het gemeen gevoelen van alle andere Politijken, en tegens de exemplen van alle Natien, zedert alle Religien wel hebben toegelaten; maar geene onder alle behoorlijk, als een *Hooft-Religie*, geprefereert; want men besnoeyden den Gereformeerden haare oude Vryheyt in haare Religie en Kerklijke Discipline; Men maakte op sommige Plaatsen den Predik-stoel Politijk door het *Jus Patronatus*, en door het indringen alleen van sulke Theologanten, die de nieuwe Maximen van haar heel toegedaan, en ten minsten mede van haare Maagschap waren, en men schreef alleen den Gereformeerden, en geen andere *Predicanten* voor nieuwe Ordres, Formulieren en Methoden, waar toe hoewel de *Staaten* mochten gequalificeert zijn, onvermindert de *Unie* tot *Vytrecht* in den jaare 1579. geslooten, so baarden sulx nochtans veele Onlusten in en met verscheyde andere Provincien, insonderheyt met *Zeeland* en *Vriesland*, die haar seer hart daar tegen kanten; Men betoomde de Kerkelijke Vergaderingen dikwijls door sulke Politijke Commissariissen, die noyt in de Kerk quamen, of van een andere Religie professie deden; Eenige seyden opentlijk uyt, dat de Religie maar was een Dek-Mantel van de Politie, onder den welken de Regenten haare Desseynen te beter konden uytvoeren; Men bracht het gheele Recht van de Kerk aan de Magistraat, en considereerde de Kerkelijke Saaken niet anders als Politijke Saaken; Men bracht in de Vergaderingen van de *Synodus* van *Zuyt*-en *Noort-Holland* tot 2. *a* 3. reysen toe de Resolutie van de *Staaten*, om die te justificeeren, en de Gemeente door 't Prediken te persuadeeren tot blinde gehoorsaamheyt, dat sy alles voor goet soude keuren, wat ook de Overigheyt dede; En hoewel hier op sterk wierde geïnsteert, konde men sulx niet te wegen brengen by de Theologanten, niet tegenstaande de Politijken het naderhand sochten te modereeren, als sy geen apparentie sagen van eenig succes, waarom het eyndelijk bleef steeken. *In summa*; Men quam ten laatsten so verre, dat men gloriëerde daar over, dat men den *Swart-Rokken* de Voet op de Nek hadde geset.

die onderdrukt wierde.

De Gereformeerde Theologanten waren ook niet sonder schult,

De *Gereformeerde Theologanten* waren mede niet geheel te excuseeren, also sy door onnodige en harde Dispuyten tegens malkanderen, en door onderlinge Verdeeltheden en Factien, die sy veeltijts met heevige passien onderschraagden, de Kerk haar ontsag tegens haare Vyanden, en haar selfs die Authoriteyt en dat Respect ontnamen, waar mede sy te vooren voor de heele wereld triumpheerden, als sy alle eendrach-

drachtig t'ſamen ſpanden, en uyt eenen mond ſpraken; En ſo lang dit niet weder geſchiet, moet haar Kerk meer en meer declineeren, 't en zy die worde herſtelt en gemaintineert door goede Ordres van de Politike Overigheyt.

Vryheyt en Avancement der genen, die van een andere Profeſſie waren,

Men gaf van die tijd af aan den genen, die buyten de Gereformeerde Religie waren, ook daar van noyt uyterlyke profeſſie hadden gedaan, meer Vryheyt als oyt te vooren; Men liet deſelve beſitten het Kuſſen op 't Raadhuys, en het Land en Volk regeeren; Men vergaf aan deſelve ſo Politike als Militaire Ampten en Officien; Men executeerde geene Placaten, die voormaals waren geëmaneert tegens de verboden Boeken en Leeringen. *In ſumma* men wierd ſo *Libertijns* en *Vry-Geeſtig*, dat men ſich aan geen ſeekere Religie meer hielt, maar men ſoude metter tijd ingevoert hebben een univerſeele *Syncretiſmus*, dat is, men ſoude alle Religien in een geſmolten, en ſulken gemakkelyken Schoe daar uyt geformeert hebben, die aan elx voeten paſte, en den naam van de *Politike* of *Libertijnſche Religie* ſoude verkreegen hebben, om dat de Liberteyt by eenigen al ſo groot was geworden (gelijk voor de waerheyt verhaalt word) dat ſich ſeeker Regent hadde laten verluyden; dat hy aan *Moſes* en *Vylenſpiegels-boeken* evenveel geloof gaf (even als *Paus Leo de* X. op ſijn ſiekbedde door een Cardinaal uyt de H. Schriftuur getrooſt werdende, ſeyde: Wat verhaalt gy my veel uyt die fabulen van Chriſtus, die ons ſo rijk hebben gemaakt) dat een ander by ſeekere perſoon te wegen bracht, dat die haaren Bibel in 't vier wierp en verbrande, als die daar mede uyt de Kerk quam: dat andere de miraculen van het Oude en Nieuwe Teſtament rekenden fabulen of gemeene natuyrlyke kunſten, en op die manier alle de fundamenten van het Chriſtelijk Geloove om verre wierpen. In ſeekere Provinciale Vergaderinge bracht een van de Leeden op 't Tapijt, dat men tot Menage van 's Lands-Middelen behoorden af te ſchaffen de *Academie* met de *Profeſſoren*, als onnut en onnodig zijnde tot Welſtant van den Staat, ſeggende, dat hy ſelfs niet geſtudeert hadde, en nochtans den ſelven Welſtant ſo wel konde betrachten en waarnemen, als ymand van Studie: Voorwaar een Oordeel, dat ſulken Regent paſte, die noch van Studie noch Oordeel was, en die niet wiſte, dat in alle goede Regeeringen de Schoolen altijd zijn gehouden geweeſt voor Fundamenten van de Religie, Juſtitie en Politie, maar die de Regeeringe van deſen Gepolitiſeerden Staat wilde conformeeren met de Barbaariſche Regeeringe der *Turken*, *Moſcoviten* en *Tartaren*, die alle Studien verachten, en deſelve haa-

De Liberteyt wierd te groot.

Exempelen daar van.

ren onderdanen onthouden, tegens de Exemplen van alle wel geſtelde Republijken, die van alle tijden af ſodanige Collegien hebben onderhouden, als *Egypten*, *Syrien*, *Chaldeën*, *Indiën*, *Sina*, *Griekenland* en *'e Roomſche Rijk*, en die daar door bevonden hebben waarachtig te zijn 't gene den wijſen *Plato* ſeyde; Dat *die Steeden floreeren, in dewelke Philoſophen regeeren, of welker Regenten philoſopheeren. Louis de* XI. *Koning van Vrankrijk* wilde ſijn ſoon niet meer, als deſe Latijnſe woorden laten leeren: *Qui neſcit ſimulare, neſcit regnare*, dat is, *Die niet kan veinſen, kan ook niet regeeren*, waar van hy niet veel meer lofs hadde, als *Julianus Apoſtata*, dewelke het gebruyk van alle Schoolen verbood, om daar door de Chriſtelijke Religie uyt te roeyen.

Van de Juſtitie.

Van de Religie dependeert de *Juſtitie*, die ſonder den Dienſt en Vreeſe Gods niet kan beſtaan, gelijk *Cicero* leert: dat by verval van den Godsdienſt nootſakelijk mede moet vervallen de Principaalſte Deugt, namentlijk de *Juſtitie*, van welkers nootſaakelijkheyt wy *pag.* 13. hebben getracteert, en aldaar aangeweſen hoe deſelve is tweederhande: Of *Univerſeel*, of *Particulier*; deſe wederom *Commutatief*, of *Diſtributief*.

Univerſeele Juſtitie vervallen.

De *Univerſeele Juſtitie* was zedert eenige jaaren in de *Vereenigde Provincien* ſo verre in ongebruyk gekomen, dat veele die niet in de Executie, maar alleen in 't maken van de Wetten noch kenden en obſerveerden, en dat verſcheyde haar die geheel ontrokken, en ſy niet anders ſalutair oordeelden, als voor ſoo verre ſy voordeel konde doen.

Commutative Juſtitie vervallen,

De *Commutative* Juſtitie was op veele plaatſen in ſulken ſobren ſtaat, dat men daar van wel mochte gebruyken de woorden van *Tacitus: Leges erant, ſed invalidum earum auxilium; vi, ambitu & pecuniâ turbabantur*, Dat is; *De Wetten waren krachteloos, en wierden geperturbeert door Geweld, Ambitie en Geld*, en datmen ſeer ſwaarlijk Recht konde bekomen tegens Regenten of haare Vrienden, die aan hooger boort ſaten; 't welk meeſt toequam by het verval van de *Politie*, die uyt een *Ariſtocratie* was gedegenereert in een *Oligarchie*, dat is in ſulken forme van Regeeringe, daar eenige weynige het bewint van de Souverainiteyt aan haar hadden gebracht, gelijk wy hier onder ſullen demonſtreeren.

in de Hoven van Juſtitie,

Deſe weynige om haar groot Geſach te beveſtigen, en te vermeeren, wiſten de *Hoven van Juſtitie*, die eertijds van groote Authoriteyt en Vermogen waren, te exauthoriſeeren, en te diſponeeren na haar

haar welgevallen, so dat men tegens de Stemmende Steeden, die men so Souverain maakte, als de Provincien, geen Provisien verleende, immers dat sy geen obedientie toonden. En men gebruykte het Fransche tirannicq spreekwoord, *Le Roy ne pleyde pas, que de main saisie*, uyt krachte van 't welke *Sijn Hoogheyt* wierd ontnomen de *Heerlijkheyt van Geertruydenberg*, en geweygert Provisie van *Justitie*, ongeacht desselfs minderjaarigheyt, en dat het *Huys van Orange* daar van in possessie was geweest veele jaaren voor de Troubles en Reformatie, zijnde nu verre over de hondert jaaren, en die possessie hadde bevestigt met goet en bloet in de Algemeene Troubles.

De *Heer van Brederode* was in 't selve predicament, en soude ook gedepossideert zijn geworden, hadde hy sijn Bailliuschap niet daar voor gesacrificeert. In eenige Provincien en Steeden wierden de Civile Rechten veele na gunsten .... gedirigeert voor den genen, die van de Vrienden en Cabale waren, so dat particuliere sollicitatien, het kromme veeltijds recht maakten. Hier by quam noch de verdrietige langwijligheyt van de Rechtspleeginge, die offe schoon geen eygentlijke inbreuk op de Vryheyt selfs en geeft, nochtans vry voor een aansienlijke vlak aan een vry Land komt te strekken, en die ten deele verdonkert den luyster en lof, waar door dese Provintien in andere Landen glorieerden, van dat daar noch het Recht gekoft, noch Rechter-ampten verkoft wierden. Na de Roomsche Rechten, (welkers billijkheyt men hier te Lande in veelen wil navolgen) mosten de gewichtigste en alderswaarste saaken ten langsten binnen dry jaaren op verstek afloopen; Maar hier bleven sy vry meer jaaren aan een spijker hangen, in sulker voegen, dat de menschen sterflijk en de saaken dikwijls onsterflijk bleeven, waar door den Grooten gelegentheyt gegeven wierde, van de geringe te verduren en also te verdrukken, dat nergens, voornamentlijk in geen Vryen Staat, daar yder wel even vry, maar niet even groot kan zijn, plaatse behoort te vinden.

en in veele Steeden.

Langdurigheyt der Rechtspleeginge.

Hoewel datter middelen genoeg konden uytgevonden werden, om de Luyden, die het procedeeren niet voorby konden, ten minsten aan kort Recht te helpen, wien het meenigmaal anderssins nutter ware geweest, de helft van haar Recht in den beginne overgegeven, ja haare saaken geheel en al verlaaten of verlooren te hebben, dan die na so veel tijd verlies, so swaare kosten, en so groote moeyten eyndelijk genoegsaam sonder vrucht te winnen; En hoewel sulke middelen genoegsaam wierden aangewesen, en van veelen daarom hartelijk en met tranen wierde gesucht, so kon men geen tijd uytvinden, om over het redres van de

Remedien daar tegen aangewesen.

die verwaarloost bleven.

Heylige

Heylige Justitie te besoigneeren, maar die most om andere Polityke affaires so lang te rugge staan, tot dat die Pilaar heel vervallen, en een mede-oorsaak van des Staats gemeene ruïne was geworden, waar door het procedeeren op sommige plaatsen met recht mochte genoemt werden de vierde Geesel van God, om de ryken te temmen, die door Pest, Honger, en Oorlog niet konden getemt werden. De Stad *Amsterdam*, die so groot en overvloedig is van occupatien meriteert de kroon en lof boven andere, dat daar noyt, sedert haar begin, heeft gebleeken eenige suspicie van een Rechter, die door geld of gunst mochte gecorrumpeert zijn geweest; en ingevalle dat daar ymand aan schuldig wierde bevonden, die soude niet alleen van alle digniteyten werden geëxcludeert, maar voor de geheele Stad een schand-vlek en abominatie verstrekken.

Lof van Amsterdam.

Distributive Justitie vervallen.

De *Distributive Justitie* was geworden tot sulken wan-schepsel, dat sy sich selfs niet meer en geleek; daar hadde geen Premie, Avancement of Straf meer plaats, als tot voordeel van de Cabalisten en haare Vrienden, naar welker oogmerk en Interest dit geheele Recht sich swaayde. Was ymand van de Regenten de Contra-Partye toegedaan, hy moste uyt de Regeeringe, en mochte niet langer besitten den stoel van eere, dien hy door veelvuldige diensten gemeriteert hadde, welke plaatsen dan gesuppleert wierden met vertroude vrienden. Socht ymant de Contra-partye alleen maar met behoorlyke middelen te assisteeren, hy most van kant; hadde ymand van de Vrienden begaan een *Crimen morte piandum*, waar over hy geboeyent was, die konde men uyt de boeyen losen, over sijn delict dispenseeren, en hem laten passeeren voor een eerlijk en waardig Patriot, gelijk seeker Regent, dewelke door hulp van sijne Patronen wederom op vrye voeten gestelt zijnde, naderhand sulx heeft moeten boeten met een somme van *tien duysent guldens*, en met de inhabiliteyt tot eenige Digniteyt Hadde ymand die van de rechte geur niet was, een getrouwen dienst gedaan aan 't Land, voor dien was weynig overig; maar was het ymand van de vrienden, voor dien waren geen goude Koppen, groote Geschenken of Heerlijkheeden te veel.

Prins-gesinde mosten uyt de Regeeringe.

Officien uyt faveur en om geld verkoft.

De *Officien* so *Militaire* of *Politycke*, waar mede men na dese *Distributive Justitie* hadde behooren te honoreeren persoonen van Merite en Capaciteyt, wierden op sommige plaatsen vergeven of verkoft voor Faveur en om Vriendschap, en op sommige plaatsen voor geld aan den meestbiedende, die het selve weder sochten in te palmen met den Interest, tot nadeel van het Gemeene Best, dat voor par-

Particulier Voordeel moſte wijken. Deſen Handel en Kuyperie is noch by de *Grieken*, noch *Romeynen*, noch eenige Oude Republijken in gebruyk geweeſt, en by de Civile Wetten ook verboden. *L. unica. C. de perfectiſ. dignit lib.* 12. *Et in Novel.* 8. *ubi Imperator ait, omnium occaſionem eſſe malorum, & totius nequitiæ principium, & terminum, ſi Judex pro munere ſuo mercedem præſtare cogatur.*

Van de *Politie*, van haare Forme en der ſelver Gebreeken, van de volmaakheyt van de getemperde Forme, en van de Adminiſtratie van de Politie is gehandelt *pag.* 14. *en volgende.* Nu ſtaat ons hier te toonen hoe deſe getemperde Forme in de Vereenigde Nederlanden was ontaart, en hoe de Politie ſo vreemd wierde gedirigeert, dat daar uyt ſtond te verwachten de ſeekere Ruïne en Ondergang van den voorigen floriſanten Staat. Om dat de *Politie* den heelen Staat regeert, en de vier andere Pilaaren van Staat van deſe 't meeſt dependeeren en worden gemaintineert, ſo moeten die nootſaakelijk mede vervallen by het verval van deſe. Van de Politie.

Hoewel den Staat deſer *Nederlanden*, maar inſonderheyt van *Holland* en *Zeeland*, volgens het ſeggen van Haar *Groot Mog.* in haar *Placaat van den* 16. *Octob.* 1587. binnen den tijd van 800. jaaren, in dewelke de *Graaven* met de *Staaten* hadden geregeert, was geweeſt onveranderlijk, en ſo geduyrig als eenigen Staat ter wereld ſoude mogen weſen, en in die tijd noyt met den ſwaarde was geconqueſteert, ofte t'ondergebracht, noch by Uytheemſe, noch by Inlandſche Oorlogen, ſonder dat men daar van andere reedenen ſoude konnen geven, dan dat altijd goede Eendracht, Liefde en Verſtand is geweeſt tuſſchen de *Princen* en *Staaten* van den ſelven Lande; En hoewel zedert den voorſz. 16. *Octob.* tot den jaare 1651. deſe *Vereenigde Nederlanden* door goede Eendracht en Harmonie tuſſchen de *Princen van Orange H. L. M.* en de *Staaten* met de *Vroetſchappen* der reſpective Steeden hebben gebloeyt en aangegroeyt tot admiratie en invidie van de geheele wereld, en ſcheenen door haare goede *Politie* als onvergankelijk te zijn; by welke forme van Regeeringe men na alle reedelijke Wetten, hadde behooren te blijven, en te betrachten den ſpreuk van *Saluſtius: Quod Imperium facile iisdem artibus retinetur, quibus initio partum eſt.* Dat is: *Dat een Rijk licht door deſelve middelen word behouden, waar door het is groot geworden*; So zijn echter eenige Regenten ſo verre gekomen, dat ſy tegens de oude en goede Maximen, de *Forme van de Politie* hebben verandert, en uyt een Getemperden en Perfecten ſtaat eene puyre *Ariſtocratie* in zijnde Oorſaak van den ouden Fleur der Vereenigde Nederlanden.

Verval der Politie in de Vereenigde Nederlanden.

gevoert, die soo defectueus was, dat sy in een *Oligarchie* verbasterde, en lichtelijk ook tot een *Monarchie* hadde konnen ontaarden, (gelijk het *Hertogdom van Toscanen* onder de *Medicis*) indien by een generale Revolutie en Omkeeringe van de *Aristocratie*, en door het weder aannemen van een Stadhouder niet wederom op de beenen was geholpen de oude getemperde Regeeringe, by dewelke desen Staat altijd hadde welgevaaren.

binnen dewelke men het Stadhouderschap socht te mortificeeren.

Hoe eenige Regenten deser Nederlanden by het leven van de voorgaande Princen *Maurits* en *Willem de* II. *H. L. M.* de Stadhouderlijke macht hebben getracht te vernietigen, en het geheele Bewint van den Staat aan haar te brengen in forme van een puyre *Aristocratie*, is te sien op 't 112. *en volgende Bladen.* Maar hoe en door wat middelen, zedert het overlijden van den hoog gemelden Prince *Willem* de II. de al-om bekende *Louvensteynsche Heeren* met haare Adherenten en getrouwe Navolgers het Stadhouderschap hebben soeken te mortificeeren, en *effective* hebben gemortificeert gehad, en hoe daar door den Staat der Vereenigde Provincien is gebracht in het uyterste pericul, van heel en al onder een onverdragelijk jok te geraaken, staat hier te examineeren.

en een eerkle Aristocratie op te rechten,

Naar het afsterven van Prins *Willem de* II. en de geboorte van desselfs eenigen Soon *Prins Willem de* III. *nu onsen Gezegenden Stadhouder*, raakten de *Louvensteynsche Heeren* weder in haar volle credit, en deden alle devoiren, om de Stadhouderlijke Regeeringe te vernietigen, en de Regeeringe van den geheelen Staat (dewelke bestaat in de Vryheyt der Steeden ende des Volks, in de representative Souverainiteyt der Staten, in de Authoriteyt van een Stadhouder, en dan noch in de overeenkomst en constitutie der Unie) te brengen in handen van de Staten, dat die alleen den geheelen Staat als Souveraine mochten regeeren, 't welk sy sochten uyt te werken door dry Middelen:

door dry middelen,

1. Dat sy het *Huys van Orange* met alle die het selve Huys toegedaan waren, sochten te vernederen, en te brengen buyten alle Ontsag en Employ.

2. Dat sy de Regenten van de Provincien en Steeden flatteerden met de absoluyte Souverainiteyt.

3. Dat sy de Gemeente lief-koosden met den soeten naam van Vryheyt, die sy overvloediger soude genieten by de Aristocratische of Staatsche Regeeringe, als dat men mede een Stadhouder hadde.

tegens de intentie van

Raakende het eerste, so is seeker, dat dese Natie, zedert den tijd van

van *Civilis*, noyt geweeſt is ſonder een *Hooft* onder de benaminge van een *Graaf* of *Prins*, die altijd de Wetten, Zeeden en Souveraine Macht van den Staat onderworpen bleef. Onder ſodanigen Hooft heeft de geſamentlijke Natie, die eygentlijk den Souverainen Staat is (gelijk ſulx van *Cicero lib. 3. de Republicâ* wort geleert: *Respublica eſt res populi, cum bene & juſte geritur ab uno rege, ſive à paucis optimatibus, ſive ab univerſo populo.* Dat is: *De Republijk behoort aan't Volk, als ſy wel en met recht word bedient van een Koning, of van weynige der Voornaamſte, of van't geſamentlijke Volk*) altijd willen geregeert zijn, tegens welkers wil en dank niemand de Forme van Regeeringe vermocht te veranderen, en van een weſentlijk Lit of Deel te verminderen. En onaangeſien de Authoriteyt der Princen van Orange altijd haar weeſentlijk Deel gehad heeft in het eerſte Gebouw deſer Republijke, en in alle deſſelfs avontuyren, geduyrende den gantſchen Wasdom en Voortgang van den Staat, en uyt die oorſaak ook altijd behouden heeft een dikke Wortel niet alleen in de ſes andere Provincien buyten Holland, maar ook ſelfs in de herten der Gemeente van Holland ſelve, die nergens anders om riep, als om een Stadhouder; So heeft men nochtans deſe laatſte 22. jaaren ſeer getracht, om deſelve Wortel uyt te rooyen en te doen verdorren, waar toe men gebruykte verſcheide ſpecieuſe pretexten, als dat de Princen te groot wierden in den Lande, en van tijd tot tijd gedongen hadden na de Souverainiteyt, dat het Land door hun wierde uytgeput, en dat men de inkomſten van den Lande moſt menageeren, en tot dien eynde alle middelen aanwenden, tot verkleyninge van dit Huys ſo in Perſoon, Naam als Goederen, gelijk men 't ſelve ook ſo heeft beyvert, datmen, niet tegenſtaande eenige Leeden der Vergaderinge voorſlagen deden, om aan den jongen Prince op te dragen alle de Eminentien van ſijne Voor-Vaders, tegens hem als den eenigſten Erfgenaam van den Hooggemelden Huyſe, als hy noch in de wiege lag, door Tractaten met *Cromwel* oprechte die befaamde *Acte van Secluſie*, en hem naderhand buyten hoop brachte van verdere Digniteyt door het *Eeuwig Edict*, dat den geheelen Staat met Eede moſt bekrachtigen, gelijk het ſelve hier vooren verhndaelt is.

de Gemeente.

Men vermindert de Authoriteyt van den Prince.

Men verdeelde de Authoriteyt der Princen onder de verſcheydene Magiſtraturen van den Staat: Die van de Steeden matigden ſich aan de laatſte Nominatie van hun byſondere Magiſtraats Perſonen: De *Staaten Provincial* trokken aan haar het vergeven van de Militaire Ampten over die Troupen, dewelke op haare Repartitie ſtonden: De

Staaten Generaal eygenden haar toe het Commando over de Legers door Officieren, die sy selfs stelden, en na haar believen veranderden; Men socht de Authoriteyt van den Prince ook so te verminderen, dat in Persoon, eenige dorsten ront uyt seggen: Dat by aldien *Sijn Hoogheyt* quam solliciteeren om een Vaandel, men hem het selve soude en moste weygeren; Men ordonneerde by een Resolutie van den 4. *Martij* 1656. dat den *Prince van Orange* sijnen titul van *Sijn Hoogheyt* niet meer soude mogen gebruyken, als voorheen, maar dat in alle Acten, daarin de naam van den *Heere Prince* soude werden gebruykt, in den beginne eens, en ook in de onderschrijvinge soude moeten werden gestelt *Den Heer Prince van Orange*, en dat dan in 't vervolg soude konnen werden gestelt *Sijn Hoogheyt*, als relatief tot het voorgaande, of *Hoog-gemelde Heere Prince* of diergelijke; Men dede overal sijne wapens wegnemen; Men ruymde in seekere plaatsen weg de Stadhouderlijke Stoelen, die daar van oude tijden af gestaan hadden; Elders verkoft men 's Princen Hof aan Particulieren; Men verbood de Predicanten in 't toekomende meer voor den Prince te bidden, waarom men haar voorschreef seekere Formulieren van Gebeden; Men bestrafte in verscheyde Provincien de Predicanten, die de loffelijke Daden van de *Princen van Orange* ophaalden, en de fauten in de Regeeringe bedektelijk aanweses; Men bracht het so verre, dat het in sommige Steeden onder den Burgeren een schande gereekent wierd te hebben een Orangie Vaandel, Veld-teeken of Linten, maar de rechte Couleur na de Mode most zijn Wit of Swart, zijnde de eerste als een voorbeelt van de aankomste der Franschen, en de andere als een teeken van Rouw over 't selve.

in Naam, Men socht de uytsteekende Verdiensten van dat Doorluchtig Huys te bekladden en aan te vrijven alle vuyle ongerijmtheden en misdaden, die men noch wilde justificeeren met groote Deductien, verscheyde Tractaten en Diffamatoire Libellen; en in plaatse men deselve hadde behooren op te haalen, en te verbieden, en der selver Autheuren na behooren te straffen, so vereerde men sulke Boeken met Octroyen, en de Autheuren met singuliere gunsten; Gelijk het Boek van *La Court* gemaakt en geintituleert *Aanwysinge der heylsame Politijke Gronden en Maximen van de Republijk van Holland en West-Vriesland* by de Vergaderinge van de Staaten van Holland en West-Vriesland, op den 10. Decemb. 1668. wanneer eenige Regenten absent, en na haare respective Steeden in 't laatst van de week, en by het scheyden van die Vergaderinge vertrokken waren, is vereert met een Octroy van 15. jaaren,

ren, dat van den *Raad-Penſionaris M^r. Jan de Wit* geteekent was, en naderhand door deſelve compleete Vergaderinge by haar *Placaat in dato den* 28. *Mey* 1669. als ſub- en obreptief verkreegen, ingetrokken, gerevoceert en het Boek verboden is op pene van 600. guldens, met deſe expreſſien: *Om dat het ſelve Boek in veele ingredienten en paſſages injurieus, laſterlijk en ten hoogſten deteſtabel is*, gelijk breeder by 't ſelve Placaat te ſien is.

Men dede ſijne middelen verminderen door de vooren geroerde Proceduyren van *Gertruydenberg*, door beſwaaringe van ſijne Hofhoudinge en Finantien, &c. en in Goederen.

Om dit werk te beter uyt te voeren, ſocht men uyt de Vroetſchappen der Steeden, en uyt de Hooge Collegien der Regeeringe uyt te houden alle die men oordeelde, dat het *Huys van Orange* eeniger maten toegedaan waren. Geen uyt deſelve hadde hoop tot eenig ſo Militair als Politijk Officie of Beneficie, om dat men daar mede alleen begunſtigde de ſijne, den welken men gaf ſulke aanſienlijke Ampten, die t'ſamen, om voorgaande Reſolutien, van een Perſoon alleen niet mochten bekleet werden; Men begiftigde ſo veele Knechten, of die aan ſijne Dienſt-meyden getrouwt waren, met Officien, datter (gelijk voor ſeeker verhaalt werd) in de Meyerye van's Hertogen-Boſch alleen over de 80. der ſelver tot Ampten geavanceert waren. Hieffen eenige Prins-geſinde in de Provincien haare Hoofden op, daar ſond men Hollandſche Geſanten heen, om haar ter neder te ſetten, en als ſulx door beloften en toeſeggingen gelukte, ging de Regeeringe wel en harmonieus. Men onderdrukte de Prins-geſinde, en avanceerde alleen ſijne Creaturen,

Het was niet genoeg, dat men op ſulken wijſe het Loffelijke *Huys van de Naſſouſche Helden* ſwart en verdacht maakte by de Regenten en Gemeente van Holland en Weſt-Vrieſland, maar men laboreerde geduyrig, om de andere Provincien mede tot dat ſentiment en verkeerde impreſſie te brengen, en aldaar de geheele Regeeringe ook te ſtellen in handen van eenige weynige Heeren van de Cabale, in forme van een *Oligarchie*. Deſe Maximen ſocht men t'introduceren ook in de andere Provincien.

Die van *Gelderland* zijn altijd geweeſt getrouwe Voor-Vechters en Yveraars voor het Hoog-gemelde Huys, maar zedert eenige jaaren, dat daar door veelderhande Practijken, eenige Regenten met deſelve Maximen geimbuëert wierden, die het Bewint van de Provincie en Steeden alleen; gelijk in een *Oligarchie*, geheel in haare Macht kreegen, en alles dirigeerden na de intentie van *Holland*, heeft *Sijn Hoogheyt* daar niet meer credit behouden, als ergens. als in Gelderland,

De Provincie van *Zeeland* is altijd de Intereſſen van het *Huys* in Zeeland,

van Orange seer toegedaan geweest, maar na dat sy seer subijt verloor den Heer *Veth*, waar door het principaalste Bewint van die Provincie geraakte aan andere Heeren, die de Contra-partije seer soveerden, so begon men daar mede te verslappen, en wierden in meest de Steeden eenige Heeren door inductie getrokken in de Partye van *Holland*, insonderheyt tot *Middelburg* en ter *Tholen*, daar men oordeelde, dat men Holland behoorde te gemoet te komen.

in 't Stift Uytrecht,

De Provincie van *Uytrecht* volgde de Maximen van Holland so na, dat sy van veelen wierde bygenoemt Hollands-Aap of 't Bootje, en van *Crimen* .... soude beschuldigt zijn geworden, indien sy Hollands petitie in alles niet voldede.

in Vriesland en Groeningen,

De Provincien van *Vriesland* en *Groeningen*, om dat die haaren bysonderen Stadhouder hadden, konden hier omtrent niet wel gepersuadeert werden, hoewel sulx wel ernstig is getenteert als haaren Stadhouder *salig: gedacht:* door een ongelukkigen Pistool-schoot sijn leven verlooren hadde; en hoewel den arbeyt daar toe niet heel vergeefs is aangeleyt, so bleeven dese Provincien noch standvastig, en wilden niet wel na veranderinge luysteren, seggende geduyrig: *Omnis mutatio est periculosa.*

en in Over-Yssul.

Doch om van dese wonderlijke Intrigues een ampel Exemplaar te geven, sullen wy eens specialijk aanwijsen, wat voor bysondere Veranderingen en Onlusten, zedert eenige jaaren, in *Over-Yssul* hier door zijn gecauseert en voorgevallen.

De *Provintie van Over Yssul* pleeg voor de andere Provintien te dienen tot een model van een goede Harmonie en Regeeringe, ter tijd toe dat in 't jaar 1644. *Sweer van Haarsolte Drost van Sallant*, een getrouw Dienaar des *Huyses van Orange*, quam te overlijden; in wiens plaatse succedeerde *Hiddo van Voorst*, die de Voetstappen van den overleden wilde volgen, doch de Regenten begonden daar na van haare Maximes te veranderen, insonderheyt met het Overlijden van *Sijn Hoogheyt* in den jaare 1651. waar op volgden de Besendingen door die van de *Loevensteynsche Factie* in alle de Provincien, daar by sich voegden die van de zijde der *Raasfelsche* in *Over-Yssul* met de Stad *Deventer*, waar op volgde het afsterven van *Joan Ripperda tot het Weldam, &c. Drost van Twente*, in wiens plaatse wettelijk en met pluraliteyt van stemmen in *April* 1654. verkooren wierd *Rutgert van Haarsolte tot Haarst, Drost van Lingen*, waar tegen sich opposeerde *Adolph Hendrik van Raasfelt*, een groot Mignon van den *Raad-Pensionaris de Wit*, met eenige weynige Edelen

en

en de Stad *Deventer*, die dese electie illusoir maakten, decriëerende en denigreerende den persoon van *Haarsolte* met veelderhande ongerijmtheden, om haar sustenuen te coloreeren, 't welk so verre sich extendeerde dat de Staatsche Vergaderinge wierde gedissolveert, en dat men begon tot extremiteyten te komen; De Ridderschap en de Steden *Campen* en *Zwol*, wilden den *Drost Haarsolte* in *Twente* introduceeren, daar tegen sich *Raasfeld* met sijn Geconjureerde, en de Stad *Deventer* feitelijk opposeerden; aannemende den naam, en zegel van de Staten, en tot kosten van den Lande Militie of Waart-gelders, die in de Twentse Stedekens als *Oldenseel* en elders geleyt wierden, voorgevende de Vryheyt te willen conserveeren, de Gemeente inprentende, dat de *Drost Haarsolte* en die van sijn familie den *Prins van Orange* te seer waren toegedaan. Dit vuyr van oneenigheyt, so voortlopende, wisten die van de Ridderschap, en de Steden *Campen* en *Swol*, geen beter expedient, als te treden op het oude fundament, en eligeerden in *October* 1654. den *Prince van Orange* tot *Stadhouder* in *Over-Yssul*, en geduyrende desselfs minoriteyt, den Heer *Prins Willem van Nassau Stadhouder van Vriesland*; Dese *Prins Willem* also aangenomen zijnde dede alle vlijt, om de questien t'assopiëren, maar *Raasfelt* en de sijne, als de *Nylanden* binnen *Deventer*, schepten toen daar uyt noch meer pretext; als dat de Vryheyt was verkragt, waar onder seeker *Hollands Heer* sijn personagie speelde; en de *Raasseltsche* foveerde, die ook de steeden van *Hasselt* en *Steenwijk* aan haar zijde trokken, als of sy door het eligeeren van een *Stadhouder* in haare Privilegien waren verkort.

Den *Vice-Stadhouder van Over-Yssul Prins Willem van Nassau* by de Regenten alle devoiren doende, om dese questien aan een zijde te setten, trok selfs in persoon na *Deventer*, om aldaar insgelijx te doen, doch quam onverrichter saken weder tot *Swol*; ondertusschen dat in Holland gesmeet wierd de *Acte van Harmonie, over 't non eligeeren van een Stadhouder, &c.* met den gevolge van dien, en smeulende dit vuyr van oneenigheyt meer en meer, raakten die van *Hasselt* onder 't voorsz. pretext, en om dat sy sustineerden, dat de *Swolsche Veer-scheepen* daar mosten aanleggen, andere daar haare waaren venten, en dewijl sy de partye van *Deventer* gekooren hadden, in actie, schooten op de *Swolsche Veer-scheepen* en haalden die met geweld aan, waar over die van *Swol* aan de Ridderschap en Steeden klagtig vielen, by dewelke resolutie genomen wierd, om die van *Hasselt* te benauwen, en te bedwingen, gelijk geschiede.

Den

Den *Raad-Penſionaris de Wit* eyndelijk ſiende, dat hier uyt meer ſwaarigheyd ſoude rijſen, wiſt het daar heenen te dirigeeren, dat deſe ſaken ter Uytſprake van hem en den *Heer de Graaf* wierden geſtelt, die ſulx afdeden op den naam van de *Staaten van Holland*, met preſcriptie van veele Reglementen voor de Regeeringe in *Over-Yſſul*, met excluſie van *Sijn Hoogheyt* als *Stadhouder*, en *Prins Willem* als *Vice-Stadhouder*, en met renuntiatie van de Heer *Haarſolte* van 't *Droſt-Ampt van Twente*.

Raasfeld door *de Wit* tot ſijn oogwit gekomen zijnde, waar op niet lang daar na volgde het overlijden van den Droſt van Salland, ſpande alle krachten in, om, hoewel tegens de voorñ. geſmeede Reglementen, met *Haarſolte* te correſpondeeren, en die met ſijne vrienden te induceeren, datmen geſamentlijk ſoude treden tot het vergeven van alle vacante Charges; 't welken ſuccedeerde, werdende hy *Haarſolte*, dien men voorheen niet waardig achte, om *Droſt van Twente* te zijn, gemaakt *Droſt van Sallant*, en Preſident der Provintie van *Over-Yſſul*, en het *Droſt-ampt van Twente* op hem *Raasfelt* geconfereert.

Evenwel in hem *Raasfelt* een Wrok ſittende tegens die van *Haarſolte*, vermits ſy altoos haar inclinatie toonden tot het *Huys van Orange*, dirigeerde in 't jaar 1666. een op ſchroeven geſtelde Reſolutie over de introductie van *Sijn Hoogheyt* in den *Raad van Staate*, en als *Generaal over de Militie*, 't welk te meer ſich openbaarde, wanneer door den *Heer van Pallant* en *Langen*, geduyrende den Engelſchen en Munſterſchen Oorlog, wierde geproponeert, om *Sijn Hoogheyt* te diſponeeren tot een reyſe naar *Engelant* om de Vreede, waar tegens *Raasfelt* geduyrig urgeerde, dat men *Palland* en *Lange* over ſodanigen propoſitie ſoude en moſte cenſureren, als ſulx buyten Laſt van haare Principalen hebbende gedaan; Maar als dit geen ſucces nam, practiſeerde men in 't jaar 1668. door dry Geſuborneerde perſoonen een conferentie met den *Droſt van Sallant Haarſolte*, om van oude kenniſſe te ſpreken; Deſe drie *Gemeentsluyden van Campen* zijnde, met den *Droſt Haarſolte* van alles diſcoureerende, en haar dienſt preſenteerende, in ſpecie in 't reguarde van de Regeeringe, rapporteerden binnen *Campen*, dat *Haarſolte* den *Prince van Orange* tot *Stadhouder* wilde maken, en de Regeeringe binnen *Campen* veranderen; Dit namen die van *Campen* op voor een *Crimen Læſe Majeſtatis*, hier ageerde den Heer *Raasfelt* ſeer konſtig ſijn perſonagie, bekuypende voor heen

hoe

hoemen den *Droſt Haarſolte* ſoude actioneeren, en ſijn vrienden uyt de Regeeringe ſchoppen, doordrijvende, dat men Extraordinaire Gedeputeerden ſtelde, onder pretext, om de Finantien te redreſſeeren, doch in der daat, om door deſelve den Droſt van Salland uyt ſijn Droſtampt en Preſidentſchap te ſetten, 't welk hem ſo verre gelukte, dat hem in de plaats van *Haarſolte* niet alleen wierde geoffereert 't Droſt-ampt van Salland en het Preſidentſchap, maar dat den Heer *Palland* ook tot *Campen* ſijne Commiſſie ter Generaliteyt wierde ingetrokken, en dat den Heer *Santen* buyten tijds uyt den Raad wierde geſet, op voorgeven, dat hy met *Haarſolte* ſoude hebben gecorreſpondeert. Daar op wilde men voorts het Lieutenant *Stadhouderſchap* in *Over-Yſſul* mortificeeren, onder ſchijn, dat waar geen Capiteyn was, ook geen Lieutenant nodig was; Maar daar na in 't jaar 1670. den Collonel *Haarſolte* overleden zijnde, die dit ampt van outs bekleden, wilde *Raasfelt* op ſeekere Conferentie, beleyt op den 15. *Octob.* 1670. tot *Heerde* doen aanſtellen een Lieutenant *Stadhouder* over de Militie in *Over-Yſſul*, om eene van ſijne Cabale daar mede te beneficeeren, dat hem toen nochtans miſlukten, tot in Febr. 1672. wanneer 't ſelve Ampt wierde gedefereert op den Colonnel *Diderik Stek*. *Raasfelt* noch niet vernoegt ſijnde met dus de Regeeringe aan hem te trekken, taſte ook in de *Finantien*, onder prætext van die te willen redreſſeren, dewelke effective getroubleert wierden met ongehoorde concepten van Meſnage en beſchuldinge van ontrou der geener, die de Finantien waren aanbevoolen, voorgevende dat men alles qualijk adminiſtreerde en ter Generaliteyt eenige Tonnen-Gouts hadde overbetaalt; daar toe eenige kunſtige Balancen van Credit en Debet opgeſtelt, gedrukt en gedivulgeert wierden, daar nochtans ter Generaliteyts Rekenkamer notoir was, dat men t'zedert 't jaar 1661. (behalven de voorige jaaren) tot 1671. alleen over de 12. *tonnen Gouts aan Extraordinaire Lant-* en *Zee-laſten* ten achteren was; ſonder eens het achterweſen van de Militie en Provintiale ſchulden in 't particulier te rekenen, en dat men in *Over-Yſſul* Anno 1665. en 1666. door de Munſterſche invaſien aan 't inkomen der Provinciale Middelen over de drie Tonnen Gouts hadde verlooren; Ook niet tegenſtaande alle Laſten haaren cours hadden gehad, ſo dorſt men venteeren, de Provintie in 7. jaaren uyt alle haare ſchulden te willen redden; en alſo ſijn ſuſtinuën en menees uyt te voeren. Maar men dacht niet aan ſo veele Millioenen Capitalen, daar de Provintie mede beſwaart was. En in cas, dat de Crediteuren gecontendeert hadden tot afloſſinge, hoe ſoude men die hebben kon-

nen voldoen? Maar het oogmerk hier omtrent was, om in te voeren eenen *Rhemen* tot *Financier*, die men ook tegens proteſt van andere Leden in 't Collegie der Gedeputeerden introduceerde, beſwaarende het Land hier door met nieuwe Laſten, ondertuſſchen datmen pretexeerde, het Land door een nieuwen Financier te willen ontlaſten, 't welk een werk was, dat de Heeren Gedeputeerden Staaten geſamentlijk was aanbevoolen. Men trachte den Griffier immiddels van ſijne Functie te deporteeren, en incarcereerde *Mierlo*, die den Griffier aſſiſteerde, om alſo ſijn voorgeven ſchijn te geven. Ja wanneer diergelijke Concepten obſtacul vonden, wiſt men 's Generaliteyts Conſenten daar aan t'accrocheeren.

Door deſe Vreemde intrigues en proceduyren kreeg den Biſſchop van Munſter kenniſſe van den Staat der Provincie van Over-Yſſul, en occaſie, om de Ingeſetene by den Oorlog de onbetaalde reſtanten ſo rigoureuſelijk te extorqueeren, dat veele daar door zijn geraakt in een deplorablen ſtaat.

De Militie ondertuſſchen bleef onbetaalt en ongediſciplineert, hoewel men daar over veel diſcoureerde, ſchreef en Reſolutien dede teykenen; men geſwijge ſelfs de Extraordinaire Conſenten Anno 1671. en 1672. in ſo dangereuſen tijt achter gelaten, de nieuwe Wervingen geſtaakt, ja ten deele achter gebleven, het invoeren van de nieuwe middelen by de andere Bondgenooten ingewilligt, geenſints nagekomen, Compagnien tegens ordre van de Generaliteyt afgeweſen, door extraordinaire Gedeputeerden geſocht den Land-dag te annulleeren, en als ſulx niet wilde ſucces nemen, den ſelven Land-dag ſodanig door geſochte middelen geprotraheert, dat die op den tijd van 't aankomen der Vyanden, noch niet was geëyndigt, waar door geene Reſolutie tot de Wervingen en andere hoognodige affaires konden genomen werden, met meer andere ſaken tot grooten ondienſt van de Generaliteyt, in ſpecie altijd gecontradiceert de electie van den *Prince van Orange* tot Capiteyn Generaal, &c. daar by noch komt een ſonderlinge groote Laſt, door deſe Regenten veroorſaakt, dat ſy in de Steeden, geduyrende haar Regiment, in ſpecie tot *Campen*, hebben getolereert het Munten van veele te ſlechte payementen, die in de Provintie zijn gebleven, en in *Hollant* en elders voor Billion verklaart.

Eyndelijk met allerhande middelen ſijn oogmerk ſoekende, convoceerde men op den 11. *Juny* 1672. aan de *Maſtebroeker Kerke* een Vergaderinge van de Ridderſchap en Steeden van *Over-Yſſul*, daar toe ook beſchrijvende de Steeden *Haſſelt* en *Steenwijk*, 't welk niet

pleeg

pleeg te geschieden, als in 't kiesen van een anderen Heer, of op het poinct van nieuwe Belastingen; Alwaar men proponeerde een Besendinge te doen aan Vrankrijk, dat by veelen onsmaakelijk werdende opgenomen, seyde seeker Heer in 't scheyden, dat *Deventer* nu belegert zijnde, eerstdaags stont over te gaan, en dat de andere Steeden haast stonden te volgen, waarom hy aan sijne vrienden recommendeerde, dat sy, vermits het sijne gelegentheyt niet was, om te konnen blijven, op het recht van de Ridderschap wilden letten, en na een reël querel gemaakt hebbende met den Heer *Mulert den ouden*, nam hy sijn affcheyt, en vertrok uyt de Provintie naar Holland, verlatende desen Herder also sijn Kudde.

Veele diergelijke exemplen voor te brengen, en die met alle circumstantien te singulariseeren, soude ons oogmerk te buyten gaan, en ontsteeken den haat van sommige, die sich daar van mochten geraakt vinden, waarom wy sullen overstappen tot het examen, hoe men de aloude Forme van Politie of Regeeringe in de Provincien deses Staats heeft verandert, en gebracht tot sodanigen gedaante, die noyt aldaar bekent, en by de Gemeente altijd haatelijk is geweest.

Ondertusschen dat men sich so, gelijk hier vooren met veele exemplen getoont is, tegens *Sijn Hoogheyt* verseekert, en de getemperde Forme van de Regeeringe deser Provincien verandert hadde in een puyre *Aristocratie*, trachte men deselve te brengen tot een *Oligarchie*, dat is, tot sulken forme van Regeeringe, daar het Bestier van den geheelen Staat is in handen van een minder getal, 't welk geschiede op dese wijse; Dat de Introducteurs van dese nieuwe Regeeringe in *Holland* haar eerst sochten te verseekeren van eenige *Pensionarissen* van stemmende Steeden, dewelke als *Ministri Perpetui* in haare respective Steeden metter tijd groote authoriteyt verworven by haare Regenten, die maar 1. 2. a 3. jaaren in de Regeeringe continueerden; en dat, wanneer sich eenige difficulteyt in die desseynen openbaarde, men sulx wist met Officien, Beneficien, Beloften, Premien en anderssins so te verbeeteren, dat men sijn oogmerk in die Steeden bereykte, en eyndelijk tien stemmende Steeden op sijn hand kreeg, waar door men de andere Steeden konde overstemmen, en met geprepareerde stemmen resolutie obtineeren by na op alle Poincten, die men selfs op 't Tapijt bracht.

De Aristocratie wierd verandert in een Oligarchie,

en in een Decemviratus,

Dit was een *Decemviratus*, dat is, een Regeeringe bestaande in tien Principale Regenten, doch dewelke minder illustre en durabel was, als de voorgaande Regeeringe; Even al eens gelijk *Livius* verhaalt van de *Decemviratus* tot *Romen*, dewelke gesprooten zijnde uyt de

gelijk eens tot Romen was,

getemperde Forme der Regeeringe (als van deſſelfs Burgermeeſters, die een Koninklijke Authoriteyt hadden, van de Senateuren, en van de Overheeden des volks genaamt *Tribuni Plebis*) wel een aangenaam begin hadde, maar door haare overdaat, verkeerde menage en eygen voordeel in der haaſt dusdanig verviel, dat men de voorgaande Regeeringe van de Burgermeeſters wederom moſte introduceeren.

Die men in andere Provincien mede focht in te voeren,

Sodanigen *Decemviratus* of *Oligarchie* in Holland alleen was niet ſuffiçant, om ter Generaliteyt de gepremediteerde Deſſeynen en Reſolutien vaſt te ſtellen, maar men moſt de andere Provincien mede brengen tot deſe Forme, dat eenige weynige aldaar mede alleen predomineerden, en de nieuwe maximes waarnamen, ondertuſſchen dat de andere Leeden waren gelijk als geëxauthoriſeert, 't welk ſo meenigvuldige en gevaarlijke Fact en veroorſaakte in alle de andere Provintien en Steeden, alſſer Factien waren door de geheele Chriſten-wereld, in de dertiende Eeuwe, wanneer de *Guelfen* en *Ghibellinen* woelden in Italien; De *Ooſtenrijkers* en *Beyerſche*, en daarna de *Beyerſche* en *Beemen* in Duytſland; de tweeſpalt van die van *Orleans* en *Bourgondien* in Vrankrijk; Van *Lancaſter* en *Jork* onder den naam van de *Roode* en *Witte Roos* in Engeland; Die van de *Witte Caproenen* in Vlaanderen; Van de *Vet-koopers* en *Schieringers* in *Vrieſland*; Van de *Heekers* en *Bronkhorſters* in Gelderland; En van de *Hoekſche* en *Cabeljauſche* in Holland en het Sticht van Uytrecht: So veel en noch meer Factien waren in eene tijd in deſe Nederlanden, daar niet alleen elke Provincie, maar ook elke Stad en Dorp verdeelt was in Factien onder diverſe Namen, niet anders, dan of een vergiftige invloeyinge van oneenigheyt de gemoederen van de Regenten in deſe 22. laatſte jaaren onwederophoudentlijk aan 't hollen geholpen hadde, welke uytſinnige oneenigheden hoe ſy meer inwendig waren in het lichaam van de Republijke, hoe ſy ook ellendiger waren: Want de bitterе genegentheden aan weder-zijden woelden niet alleen met verſchillende twiſten tegens malkanderen, maar berſten ook uyt tot het ſwaart ende waapenen, 't welk men noch wiſt te verſoeten met den lieffelijken naam van Harmonie en Eendracht.

waar uyt ontſtonden meenigvuldige Factien.

Men misbruykte de Souverainiteyt in Steeden en Provintien,

Raakende het *Tweede Middel*, namentlijk de Souverainiteyt der Regenten ſo van Steeden als Provincien, die wierde ſo hoog verheeven en gearrogeert, datter verſcheyde, doch abuſivelijk haar hooft voor hooft reekenden Souverainen van den Lande, en aanmatigden meer machts, als haar rechtmatig toequam, ſpeelende elk in ſijne Stad en Provincie alſo den Meeſter, en ageerende aldaar *effectivé* den Stadhouder,

houder, wiens naam men voor den Volke execrabel hielt; Niet tegenstaande diverse noch om haare virtuten of meriten, noch om haare Extractie tot die Eminentie waren gesteegen, maar gelijk de *Metelli* tot *Romen* op 't kussen en tot het Burgermeesterschap waren geraakt. Dese verlekkerden so seer op den soeten smaak van haare pretense Souverainiteyt, dat, hoewel sy sagen, dat sulx was van gevaarlijke consequentie, sy haar echter door 't werpen van Goude Appelen lieten verrukken.

Elke Provincie en Stad socht meer haar Particulier als 't Gemeen Voordeel,

Dit was van sulken schaadelijken effect, dat de Provincien en Steeden meer betrachten haar Particulier als 't Gemeen Voordeel, en so jalours wierden over malkanderens welvaart, dat elk om des anderen welstant te krenken, en alleen de welvaart aan sich te trekken, alle bedenkelijke middelen in 't werk stelde; dat de Hollandsche Steeden de Dorpen in Noort-Holland sochten van alle Neeringen door een Staatsche Resolutie te priveeren, en haar selfs daar mede te vergrooten; dat de Steeden aan de *Waal* gelegen, om haar particulier profijt en negotie, het geheele Land voor de invasien der Vyanden liever wilden openstellen, door 't laten verloopen van den *Neder-Rijn* en *Yssul*, als dat sy souden gedogen, dat in de *Waal* by *Schenkenschans* door 't leggen van Kribben of Hoofden den stroom uyt de *Waal* wat was gediverteert, en den *Neder-Rijn* en *Yssul* verdiept geworden; dat Provincien en Steeden geraakten t'samen in de uyterste en gevaarlijkste contentien; ja dat de verschillen van Steeden en Leeden in een en deselve Provincie tot feytelijkheyt en Oorlog uytbarsten: *Cum in tam laxâ & opulentâ Republicâ inter pares severitas aut terror esse non poterat, ad satis reprimendum*, Dat is: *Om redenen, dat men in sodanige vrye en rijke Republijk onder gelijk-machtige Regenten geen straf heyt en schrik hadde om de opkomende verschillen genoegsaam te verdrukken*, waarom men daar heenen sond Hollandsche Heeren, door dewelke men die questien als door ontsaggelijke Patronen appaiseerde, of ten principaalen stelde ter Decisie van den Hoogen Raad in Holland, in allen schijn, als of men in den *Haag* hadde willen oprechten een Hollands Parlement, 't welk alle de andere Provincien souden subject zijn. Gelijk eens in *Mey* 1670. na *Groeningen* was gedeputeert den Raad-Pensionaris *Mr. Jan de Wit*, om te assopieren de verschillen en differenten, die gereesen waren tusschen Stad en Landen, waarop seeker niet ongelukkig Poëet aldus alludeerde:

en raakten t'samen in onderlinge questien,

die by gelegt wierden door Hollandsche Heeren.

Toen 't eerſte (a) *Schepſel Gods door* (b) *'t tweede wierd bedroogen.*
En door de (c) *Swart; toen ſtont 't verlies haar beyd' voor oogen.*
So wierd de (d) *Stad door* (e) *'t Land, het eerſt door 't tweede Lit*
Bedrogen, tot verlies van beyde, door de Wit.

a Adam.
b Eva.
c de Duyvel.
d Groeningen.
e Omlanden.

Men verkleynde her Collegie van haare Ho. Mog.

Om deſe en diergelijke nieuwe *Maximen* te beter te grondveſten, moſt de Generaliteyt mede aanſtoot lijden, want men niet alleen ſeyde, maar ook by opene geſchriften patrocineerde, dat de *Generale Unie*, dat ſalutaire, en by de geheele Wereld geadmireerde Werk van weynig importantie en vrucht meer was, dat men daar van, om reedenen, mochte reſiliëeren, gelijk de eene predomineerende Provincie de andere met het aftreeden van de *Unie* wel dorſt dreygen, als ſy in de *Generaliteyt* de toeſtemminge van de andere niet konde verwerven, daar doch de eene ſo liberen Advijs en Stem hadde, als de ander. Men approbeerde het ſeggen van *La Court* in ſijn *Hollands-Intereſt*, dat de Provincie van Holland alleen zijnde onder haare Regeeringe, veel meer floreeren ſoude als nu, dat ſy puyrlijk op haar defenſie ſtaande gewiſſelijk alle uytheemſche Macht te ſchanden maken ſoude, maar dat ſy nu te veel Op-eeters hadde, als *Gelderland*, *Over-Yſſul*, *de Generaliteyts Fortificatien* en *Plaatſen*, *&c.* en dat die opgepropt waren van kaalen Adel en Land-vreeters, en te veel koſten van onderhout;

door verſcheyde middelen.

Waarom men nootſaakelijk oordeelde, dat men dat Nootſaakelijke en Illuſtre Collegie van haare Ho: Mog: als onnut annulleerde; Tot welken eynde men de Reſpective Provincien voor dit Collegie dede voorgaan, wiens Authoriteyt in kleynachtinge wierde gebracht, op wiens Placaaten en Beveelen weynig meer gepaſt wierde, als of haare Ho: Mog: maar Dienaars waren, en wiens Acten dikwijls wierden geſuſpendeert, als of ſy onwettig waren. Al wat aan dit nieuwe Deſſeyn noch manqueerde, bracht men eyndelijk ten vollen effecte door een

en door den Secreeten Raad.

nieuw bedacht Collegie, dat men den Secreeten Raad baptizeerde, om dat men in 't ſelve verhandelde al het conſiderabelſte, dat haare Ho: Mo: concerneerde, met ſulken ſecreteſſe, dat niemand uyt het Collegie van haare Ho: Mo: konde weeten de conſtitutie van de generale Staats-affaires, en ſo ſy daar toe begeerig waren, wierd haar ſulx geweygert, om redenen, dat 't ſelve op den Eed verboden was te openbaaren. Hier door raakten het Collegie van haare Ho: Mo: buyten alle employ, en wierden de Staats-ſaaken alle in den Secreten Raad gebracht, daar het Generaal Maniëment gedefereert wierde aan ſodanige Heeren, die men ſulx volkomen vertrouwde, ſo dat eenige der ſelver het abſoluyt Bewint

van

van de Zee-saken, eenige van de Land-Militie, eenige van de Buyten-landsche Correspondentien, eenige van de Engelsche en andere van de Fransche saaken hadde.

Eenige Provincien, als die van *Zeeland*, *Vriesland*, *Over-Yssul* en naderhand ook die van *Groeningen* raakten op dien voet so verre, dat sy uyt krachte van haare Souverainiteyt disponeerden over 't stuk van de Munte, daar van sy by het 12. *Articul* van de *Unie*, en by het 27. *Articul* van 't Placaat van haare Ho: Mog: in *dato* den 4. *Augusti* 1586. affstant hadden gedaan; Want sy aan haare respective Muntmeesters Octroyen verleenden, om Payementen en Provinciale Penningen te slaan onder den voet, die by de Generaliteyt beraamt was, en dat uyt oorsake van de steygeringe van de Prijs van 't silver, op dat also de Munt-meesters by het verminderen van het Gewicht en Alloy, of van een van beyden haar voordeel mochten vinden, 'twelk oorsaak was, dat de Heeren Staaten van Holland haaren beyden Munt-meesteren so tot *Dordrecht* als tot *Hoorn* te goet quamen in het Sleyschat, en haar authoriseerden, om Generaliteyts Penningen, als Schellingen, Dubbelde en Enkelde stuyvers naar den ouden voet te slaan, doch sonder Pijlen, alleen met den Hollandschen Leeu, in gevolge van welke authorisatie daar ook veele in den jaare 1672. gemunt zijn, die daarom ook noch tot een eeuwige gedachtenisse by de Lief-hebbers van Rariteyten sullen opgelegt ende bewaart werden.

Misslag omtrent de Munt-sake,

en Generaliteyts penningen geslagen sonder pijlen.

In summa, men maakte in de *Vereenigde Nederlandsche Republijk* so veele bysondere Republijken en Vrye Staaten, alsser Provincien en Steeden in waren, ja verscheyde hooge Collegien verhieffen haar tot independentie, waar door een separatie en afscheydinge onder de Provincien en Steeden te wegen gebracht wierd; So dat men van desen Staat te gemoet sag het Pericul, dat *Justinus* in 't begin van sijn 8. *Boek* verhaalt de *Griek sche Steeden* overgekomen te zijn: *Græciæ civitates, dum imperare singulæ capiunt, imperium omnes perdiderunt: quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, omnibus perire, quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ senserunt.* Dat is, *Als de Griek sche Steeden elx apart wilden regeeren, hebben sy alle haar Heerschappye verlooren: Want ondertusschen dat sy voor 's hands in haar onderling Verderf vervielen, wierden sy haar algemeen Verlies niet eer gewaar, als wanneer sy alle onderdrukt waren.*

De Vereenigde Republijk wierd in veele Republijken verdeelt.

Of men nict in de Vereenigde Nederlanden de Oligarchie heeft will'en transformeeren in een Monarchie.

Of men nu niet van sins is geweest, de *Oligarchie* te transformeeren in en *Monarchie*, daar in houde ik mijn oordeel op, God weet het, en veele geloven het, om dat *Holland*, so sy seyden, als de

de Machtigſte en Rijkſte Provincie alle d'andere metter tijd ſoude hebben gebracht onder haar ontſag, daar over die ook jalours en bekommert waren; Om dat *Holland* ſocht de *Militie Provinciaal* te maken, om daar door de andere Provincien, die haar *Quota* en haare Achterſtallen niet preçijs betaalden, reëlijk te executeeren, en te ſetten buyten de *Unie*; Gelijk men eens hier van een begin maakte met *Gelderland*, dat ſeekerlijk buyten de *Unie* ſoude geraakt zijn, ten zy ſulx ware belet geworden door de Oppoſitie van d'andere Provincien, dewelke vreeſden, dat ſulx ſoude ront gaan, en haar beurt mede werden, ſo dat *Holland* alleen over d'andere ſes Provincien ſoude domineeren, gelijk de Sonne over de 6. andere Planeten, die van haar alleen haar glans en luyſter ontfangen, waarom niets by de geſamentlijke Provincien of de meerderheyt van dien konde gereſolveert werden, of 't moſt eerſt in dien *Achter-raad van Holland*, dat is by de Hoofden van de *Oligarchie* geconcipieert en geſmeet zijn; Om dat de Regeeringe alleen by Maagſchap ſo wierde bedient, dat men alle jaaren te vooren wiſt, wien het volgende jaar ſoude regeeren; dat men by na niemand anders deputeerde in de *Generaliteyts* en *Provinciale Vergaderingen*, als Vrienden en Bloetverwanten; waar door ſekere Geſlagten eenige Steeden als Prinſlijk en Een-hoofdige begonden te regeeren, en de Provinciale Regeeringe niet was, als in handen van Neeven en Swaagers, die alles dirigeerden tot voordeel van de haare, welkers Hoofden ſy gingen ſterk en aanſienlijk maken door het opdragen van de *Jura Majeſtatis*, van den *Arbitrium* van Oorlog en Vreede, van Commiſſien tot de hoogſte ſaaken, en van het Gebied over 's Lands-Macht te Water en te Lande; ja ſommige overdenkende, hoe die Familien, die in 22. jaaren waren geſteygert tot ſulken hoogen Geſach, in 22. volgende jaaren na proportie ſouden verheeven zijn geworden, twijffelen niet, of die Familien ſouden haar oogmerk ſeekerlijk bereykt hebben, te meer, gelijk ſy vorder ſeyden, om dat ſy 's Lands Regalien misbruykten; Dat ſy tot haar eygen glorie Goude en Silvere Medailles lieten ſlaan van haare actien, en bedrijven met deſe ſuperbe Inſcriptie, *Aſſertis Legibus, Emendatis Sacris, Adjutis, Defenſis & Conciliatis Regibus. Vindicata Marium Libertate. Pace Egregia virtute Armorum parta. Reſtabilia Orbis Europei quiete. R. P. B. C. C.* Siende het 1. op het Eeuwig Edict, het 2. op 't Publijk Gebet, het 3. op den Oorlog in Denemarken, het 4. op den Oorlog tegens Engeland in den jaare 1665. het 5. op de Vreede van Breda, en het 6. op de Triple Alliantie;

antie; Dat men tot *Dordrecht* op 't Stadhuys ophieng een schilderie, van de Expeditie op *Chattam*, waar in den *Ruart van Putten* als over den *Engelschen Koning* triumpheerde; Dat men met een Koninklijke Equipagie met een Rok van Staat, als ook met een Lijfgarde van 12. Helbardiers den *Ruart van Putten* op de Vloot verheerlijkte, om de Souveraniteyt van den Lande aldaar te representeeren, 't welk te vooren noyt meer gehoort was; Dat men de *Religie* politijk regeerde, en wetten voor schreef; Dat men de *Justitie* administreerde veel tot sijn voordeel; Dat men tegens de oude Privilegien der Eedelen in de Ridderschap ymant socht te introduceeren, die noyt Edel was geweest; Dat men besorgde, dat de Militaire Officiers en Commissarissen in de Legers waren tot sijne dispositie; dat men de Patenten hielt aan sich selfs, of dat men die liet ter directie van sodaanige Heeren, die van de rechte Vrienden waren, waar door men meester van de wapenen bleef, die gebruykende èn niet gebruykende na sijn welgevallen; Dat men sorg droeg, dat geene Propositien, volgens gebruyk, wierden geregistreert, als sy niet tot conclusie wierden gebracht, want die mosten al op den Eed secreet blijven, gelijk de Propositie wegens *Turenne*. So men yets van sijn Interest wilde inbrengen, 't welk men vreesde, dat by de volle Vergaderinge niet soude werden geconsenteert, dat men sulx in gaf of voor of naar de Vergaderinge, als maar eenig Consorten present waren, gelijk blijkt aan het voornoemde Privilegie op het Boek van *La Court*; En met veel meer diergelijke actien, die alle na Supereminentie en Souverainiteyt smaakten, wierden de Regenten beschuldigt van veele, dewelke pretendeerden, des Staats geheymen al wel gesondert te hebben.

De Nederlandsche Gemeente wierd geflatteert met den naam van Vryheyt

Om de *Gemeente* mede te bevreedigen, en haar te brengen tot blinde gehoorsaamheyt, flatteerde men die met de lieven naam van *Vryheyt*, waar van sy abondanter Vruchten soude genieten, als oyt voorheenen, hoewel ik niet weet, in wat saake de Gemeente minder Vryheyt in alle voorige tijden heeft genooten, als in de 22. laatste jaaren; Maar ter contrarie is een nootsaakelijke consequentie, dat de Vryheyt der *Gemeente* by dese laatste Regeeringe voor so verre moet gedeclineert zijn, als de Macht van de Overigheyt is verheeven; Heeft men de Regenten in de Steeden gegeven het hoogste Ontsag, ja selfs de Souverainiteyt, men heeft daar door de *Gemeente* hare Vryheyt vermindert, zijnde de Souverainiteyt der Regenten en Vryheyt der *Gemeente* contrarie en incompatibel, die t'samen niet konnen bestaan, want by het opgaan van een van beyden, kan de andere niet

en Sijn Hoogheyt wierd by de Gemeente verhaat gemaakt.

als ondergaan; Evenwel om dit te beter te doen gelukken, socht men de ingeboorene Liefde en Genegentheyt omtrent *Sijn Hoogheyt* uyt de Herten der *Gemeente* so seer uyt te krabben, dat daar niets van mocht overblijven; men lasterde alle tijd sijn doen en wandel, noyt konde hy 't van pas maken, want het geene hy dede, wist men altijd voor 't volk ten ergsten te duyden; 't welk ook by sommige van sulken schaadelijken effect was, datter van de Gemeente waren, die niet schroomden in een vol geselschap ront uyt te seggen, dat sy wensten, dat *Sijn Hoogheyt* in Huspot gekapt was, en dat alle Prins-gesinde daar van aaten, dat sy barsten; andere wensten Beuls te mogen zijn, om *Sijn Hoogheyt* met wreede tormenten te mogen dooden, en duysent diergelijke gruwelen meer, die alle machtig waren, om Gods Wraak en Vloek wegens sulk onnosel vergooten Eedelen-Bloet, te haalen over ons Land, over ons en onse Kinderen.

Onaangesien alle dese particuliere grieven, daar mede de *Gemeente* de Politijke Regenten beschuldigden, kan ymand, die niet moetwillens wil blind zijn, uyt het vooren geposeerde lichtelijk sien, hoe onvermijdelijk den Staat der *Vereenigde Nederlanden* konde ontgaan de uyterste Periculen van haare Ruïne en Ondergank.

Van de Militie.

Van de Nootwendigheyt der *Militie*; dat die tweederhande is, te Lande en te Water; dat die bestaat in *Volk*, *Fortressen*, *Scheepen* en *Magazijnen*, van de Militaire Discipline, en hoe die in de *Vereenigde Nederlanden* is gecultiveert onder het hoogwijs bestier van de *Princen van Orange*, is gesprooken in het Eerste Deel, *pag.* 20. en 21. Nu staat ons hier aan te wijsen, hoe de *Militie* in de *Vereenigde Nederlanden* is onderhouden of vervallen, zedert den selven Staat sonder *Stadhouder* is geregeert.

Verval van de Militie te Lande in de Vereenigde Nederlanden.

Om dat by ordre te tracteeren, so laat ons eerst examineeren het verval van de *Militie te Lande*, bestaande in *Volk*, *Fortressen* en *Magazijnen*. Het *Volk* zijn of *Officiers* of *Soldaten*. De *Officiers* zijn of *Opper-Hoofden*, of *Subalterne* en *Mindere Bevelhebbers*. De *Opper-Hoofden* zijn niet alleen nuttelijk maar ook so nootsakelijk voor een Heyrleger, dat sonder deselve een Armee soude zijn een lichaam sonder ziel, en een Schip sonder roer, waarom *Tacitus* seyt, dat de Victorie meer aan de Oversten als aan de gesamentlijke soldaten hangt.

Nootsaakelijkheyt van een militair Opper-Hooft.

Onder die Opper-Hoofden moet een alleen prevaleeren, en het hoogste Gebiet voeren, want altijd seer schadelijk is bevonden, gelijk ons *Thucidides* leert, wanneer het Militair Gouvernement is geweest by meer als een, of wanneer het onseeker of geen is geweest. Waar uyt

het

het Spreek-woord by *Saluſtius* is ontſprooten: *Multi Imperantes perdidere Cariam.*

In deſe Nederlanden, om dat de Politijke Regeuten wilden alles in alles zijn, trokken ſy het *Capiteyn-ſchap Generaal* aan haar ſelven, en onderhielden een *Militie* ſonder een aanſienlijk Hooft, waar door deſelve was, als een krachteloos en dood lichaam, en wierden, na ons *Aitzema* verhaalt, in den jaare 1651. wanneer den laatſten *Stadhouder* was overleden, by de Groote Vergaderinge ingevoert en gearreſteert deſe Navolgende ruïneuſe en ſchaadelijke veranderingen in de Militaire Ordre.

In 't Verceñ. Nederland wierd de Militie van een Opper-Hooft gepriveert.

1. So wierd de *Macht in 't geven van de Patenten*, van den *Capiteyn Generaal*, en alſo van een *Aanſienlijk Hooft* gediverteert en overgebracht tot een nombreuſe Vergaderinge, als die is van haare *Hoog Mog.* met advijs van den *Raad van Staaten*; Dit ſtrijd regelrecht tegens alle goede Ordre ſo van *Politie* als *Militie*, volgens dewelke, ſo ons *Lipſius* aanwijſt, vereyſt word, dat het hoogſte Militair Gebiet zy by een alleen, *ut imperii militaris ſumma ſit penes unum.* Hier door wierd het executeeren van des Staats Reſolutien in ſaaken van Oorlog ſo lang getardeert, dat men met recht daar van wel mochte ſeggen, 't gene wel eertijds *Plutarchus* ſeyde van de *Samniten: Conſilia veſtra longa ſunt, effectus lenti & ſæpiſſime nulli.* Dat is: *Uwe Raadſlagen duyren lang, haare uytwerkingen zijn lang ſaam, en dikwils nul en van geender waarde.*

'T geven van Patenten gebracht tot een Nombreuſe Vergaderinge.

2. Van geen minder train en disordre was 't, dat geene Compagnien in een ſtemmende Provincie mochten geleyt werden, noch daar door marcheeren, als met preallabel advijs, mitsgaders met *Patent* of *Attache* van die ſelve Provincie of haar Geauthoriſeerdens.

Van't leggen der Compagnien in ſtemmende Steeden.

3. So moſten de Patenten van de Compagnien, Garniſoen houdende in Plaatſen, die ſtem in Staaten hadden, gelaten worden met *Oopene Namen*, om by de reſpective Overheeden of Magiſtraten, na gunſt en optie (en niet, ſo men gelooven moet, naar den meeſten dienſt van den Lande) geſuppleert te werden met ſodanige, dieſe liefſt quijt waren; Waar door dikwijls gebeurde; dat ſodanige Patenten geen effect ſorteerden, om dat de Magiſtraaten voorgaven, haare beſettinge, ſo als die was, te moeten behouden, *Nota*, tot uytvoeringe van haare Politijke beveelen, of tot afwijſinge van een gewaanden Vyand. Al het welke aanliep tegens de *Secreteſſe* en *Promptitude*, twee ſo nootſaakelijke Requiſitien, die ſo wel hier, als in meeſt alle andere voorvallen van den Oorlog, vereyſt worden. *Quia ratio ejus non aliter*

Patenten met oopene Namen.

bene conſtat, quam ſi uni reddatur, daar in een Veel-Hoofdige Regeeringe is een enorme Traagheyt.

Moſt de Militie doen vierderhande Eed.

4. Men hadde ingevoert vierderhande Formulieren van Eede by de *Militie* te doen *reſpectivé*; 1. aan de *Gemeene Bont-genooten*; 2. aan de Provincien haare *Betaals-Heeren*; 3. aan de *Provincien, daar ſy ſouden werden geëmployeert*; 4. aan de *Magiſtraaten van de Steeden, en de Officieren van andere plaatſen ten platten Lande, daar deſelve ſoude in Garniſoen geleyt werden.* Ook was goet gevonden, dat geene Commandeurs ofte Majoors in de voorſz. Steeden ſich ſouden hebben aan te matigen het *bewaaren van de Sleutelen, openen en ſluyten van de Poorten, of het uytgeven van het Woord.* Hier van, gelijk ook van deſen laatſten Eed heeft ons de Ervaarentheyt in deſen Oorlog geleert, hoe pericieux en nadeelig deſelve is geweeſt, voor het behout van ſo veele Conſiderable Steeden in *Gelderland* en *Over-Yſſul*, daar eenige Commandanten haar van deſen Eed, als van een plauſibel en gewenſt pretext wiſten te bedienen.

Debatten over 't geven van Licentie en Verlooven.

5. Vielender Debatten in dat ſelve Fatale jaar 1651. op die Vergaderinge, aan wien ſoude ſtaan het geven van Licentie en Verlof aan de Militairen, die ſulx voor een tijd mochten komen te verſoeken: Aan de *Staaten Generaal*; Aan den *Raad van Staaten*; Of aan de *Betaals-Heeren?* De een en de ander maatigde ſich deſe Authoriteyt toe, waar door dikwijls naderhand gebeurde, als een Gouverneur ofte Commandeur van een Frontier-plaats, die ſijne opſicht en ſorge aanbevolen was, aan d'een of d'ander van ſijne ſubalterne Officiers, om goede reedenen, verlof weygerde, dat ſodanig Officier, ſonder verdere inſtantie te doen, tot groote kleynachtinge en vilipendentie van ſijn reſpectiven Gouverneur of Commandeur, door middel van een Vriend in een van die Collegien, wiſt uyt te werken en te wegen te brengen het geweygerde Verlof, waar uyt voortquam het verval van Reſpect en Ontſag van een Minder Officier tot ſijn Meerder.

Den Officieren Verboden, haar in Vreemden Dienſt te exertuëeren.

Hier by verhaalt *Aitzema* noch, dat de Heeren *Staaten van Holland* haare Gecommitteerde Raaden, by expreſſe Reſolutie hebben verboden eenige betaalinge te doen aan Officiers, die haar buyten 's Lands en in uytheemſen Dienſt begeven hadden, of noch *in futurum* ſulx ſouden komen te doen, daar nochtans ten dienſte van den Lande ſeer nodig was geweeſt, dat men de Jonge Officieren tot ſulx te doen hadde geobligeert en geëncourageert, om in tijd van Vrede in deſe Landen, d'occaſie waar te nemen, om haar in andere landen, daar oorlog was, te bequaamen tot meerder dienſt van den Staat. So heeft den Heer *Dit-*

man

mar van Wijnbergen, laatſte Gouverneur tot *Rees*, met groote moeyten nauwlijx konnen verkrygen, licentie, om als *Volontair*, hoewel hy al Capiteyn was, hem te mogen oeffenen en bequamen in de Franſche Legers, die voor *Valencine* lagen, als dat van *Don Joan* ontſet wierd.

Hier by quam noch, dat men geen oude en geëxperimenteerde Militairen wilde gehoor geven, maar de Militie na ſijn eygen wijsheyt alleen regeeren. En in plaats, dat men de oude en ervarene Officieren behoorde na merite te reſpecteeren, en te avanceeren tot aanſienlyke Gouvernementen en Commandementen, die van de *Princen van Orange* bleeven als gereſerveert voor Colonnels en andere conſiderable Chefs, ſo wierden deſelve van de *Staaten Generaal* (aan den welken by de voorñ. Vergaaringe het vergeven van de Gouvernementen en Commandementen buyten de ſtemmende Provincien was geconfereert) gegeven niet aan de meeſt meriteerende, maar aan de grootſte Favoriten en naaſte Vrienden, ſonder aanſien van hoog of laag *Character*, of van *Capaciteyt*. In plaats, dat men de oude en ervaarene Officiers behoorde te continueeren; dat men niemand tot die Digniteyt behoorde te avanceeren, als alleen den geenen, die door ſijne virtuten ſulx loffelijk hadde gemeriteert; en dat men habile perſonen daar toe behoorde aan te queeken, ſo caſſeerde men veele vaillante en getrouwe Officiers, die met haar ſweet en bloet de Vryheyt en Religie van deſe Landen hadden helpen grondveſten, men dankte veele af door de Reductie en Onderſteekinge van Regimenten en Compagnien, dewelke daar door genootſaakt wierden, ſo ſy ſelfs niet van vermogen waren, of met wijf en kinderen te gaan bedelen, of elders Dienſt te ſoeken, voornamentlijk, daar men ten Oorlog prepareerde tegens deſe *Nederlanden*, op dat ſy daar occaſie mochten vinden van revenge, om haar ſweet en bloet wederom te haalen. Deſe haare plaatſen, of die anderſins vacant wierden, vergaf men aan Neeven, die eerſt van de *School* of *Academie* quamen, en aan ſulke Favoriten en Dienaars, die noyt piek gedragen, noyt dood man geſien hadden; men promoveerde deſelve tot Capiteynen, ja tot Gouverneurs en Commandeurs van Steeden en Forten, tegens alle oude Ordres en goede Capitulatien, die men als een geheyligde en ſalutaire Wet pleeg t'obſerveeren.

Alle Vaandels en Lieutenants-plaatſen wierden, gelijk ons *Aitzema* mede aanwijſt in ſijn ſevende Boek, in *Holland* op Touren vergeven by de Gecommitteerde Raden, en vervolgens aan Nichtjes en Neefjes, dat een Oorſaak en Begin was van een quaden voortgang, want om dat men deſe niet wilde verongelyken (gelijk men het ge-

Den ouden Militairen gafmen geen gehoor.

De Gouvernementen gaf men aan favoriten ſonder Capaciteyt.

De Oude Militie wierde afgedankt.

De Vacante Plaatſen wierden gevult met Gunſtelingen.

Vaandels en Lieutenants-plaatſen wierden by Toe. en vergeven.

woon was te noemen) om by 't afsterven van haare Capiteyns en van hooger Officiers, haar als by Trappen voort te kruyen; stond het nootsaakelijk so geschapen, dat by verloop van weynig jaaren de Militaire Charges vervielen van oude en bequame, in handen van jonge en ongeëxperimenteerde. Want men, van die tijd af, niet gewoon was te defereeren aan de Recommandatien van Collonels, of Attestatien van Gouverneurs, maar men seyde, dat men het yser most smeeden, als 't heet was; en dat het natuyrlijk was Ingeboorene voor Uytheemsche, en sijne Vrienden voor andere te helpen. Ging het so in *Holland*, in andere Provincien ging het niet beter, daar men niet schroomde, met Militaire Charges te benificeeren Kinderen, die noch geen Degen konden aangespen, of noch in de wiege lagen, insonderheyt in die Provincien, daar men alle Officien verkoopt aan de Meest-biedende, niet tegenstaande verscheyde Wetten sulx verbiedende. Uyt dese ongeregeltheeden gebeurden 't, dat sommige haaren Dienst verlieten, alsser Oorlog opquam, denkende beter te zijn *Bloo Jan*, als *Doo Jan*; Dat naderhand, wanneer de *Fransche* begonden te ageeren, seker Vaandrig, by een loosen Allarm, aan sijnen knecht wilde overgeven sijn Vaandel, om 't na de Allarm-plaats te brengen, en aldaar te bewaaren, en als de knecht, wiens officie 't niet en was, sulx weygerde, most hy sijn Heer derwaarts geleyden, also hy by donker niet alleen de Straat dorste passeeren. Een diergelyke op de Wal van *Rijnberk* staande, als dat van den *Fransehen Koning* belegert was, beschuldigde sijn *Papa* met traanende oogen, dat die hem in sulken dangereusen Employ hadde ingewikkelt.

Kinderen wierden geavanceert, en de Officien verkoft,

Exemplen van lafhartige.

Als aan den *Staaten Generaal* geconfereert wierd het vergeven van de Gouvernementen en Commandementen, gelijk hier vooren gesegt is, toen wierd aan den *Raad van Staaten*, volgens verdeelinge daar over met onderling concert gemaakt, opgedragen het begeven van de *Majoors* en *Commis-plaatsen* van de Garnisoenen, sorteerende onder de *Generaliteyt*, welke officien sodanig wierden gereserveert alleen voor Dienaaren van deselve Heeren, datter in geen 8. Frontierplaatsen zijn geweest *Majoors* of *Commisen*, die den Liverey-mantel niet hadden om gehad.

Majoors en Commisplaatsen gegeven alleen aan Dienaaren.

Vijf of Ses Ordinaire Ingenieurs alleen wierden van den Raad van Staaten onderhouden met een Tractement van 300. guldens; Maar geen van de Extraordinaire trokken Gagie, als alleen vier guldens daags, wanneer sy in Commissie waren, 't welk so selden voorviel, dat sy haar daar van geensins konden onderhouden, waar door sy genoot-

Schaarsheyt van goede Ingenieurs.

nootſaakt wierden haare koſt te ſoeken in Dienſt van andere Potentaten, 't welk ſulken ſchaarsheyt van Ingenieurs cauſeerde, dat men ſich by deſe Oorlogs-tijd moſt behelpen met ſodanige op te ſoeken, die haar beroemden daar van maar eenige kenniſſe te hebben; deſe in dienſt van den Staat aangenomen zijnde, ordonneerden, na haare ſlechte kenniſſe, Werken, die na exceſſive koſten wederom moſten gedemolieert werden, eer ſy goet gemaakt konden werden, daar van ſtaaltjes zijn *Weeſp*, *Hinderdam* en *Uyter-Meerſe-Sluys*.

Veele afgedankte *Sergeanten*, die 30. 40. en meer jaaren het Land hadden gedient, en haar leven meenigmaal hadden gepreſenteert in de periculeuſte breſſen van den Hollandſchen Tuyn, moſten met de Hellebarden op de ſchouder gaan bedelen, en als ſy haar beklaagden over de caſſatie, en voorwenden haaren langduyrigen dienſt en veele wonden voor 't Vaderland gekreegen, moſten ſy ſulk verwijt noch hooren, als dat ſy ondankbaar waren aan de *Staaten*, die haar den bek ſo lang hadden opgehouden. Sergeanten door de Caſſatie gebracht tot den Bedelſtaf.

Het Volk ſo te voet als te paard wierd ſodanig gecaſſeert en vermindert, dat men alle de Fortreſſen niet na behooren konde beſetten, veel min, dat men in tijd van noot een Leger konde te velde brengen, ſonder nieuwe en langduyrige Wervinge, waar toe niet weynig hielp, dat men in den Oorlog tegens de *Engelſche* van den jaare 1665. alle Engelſche Troupen, en na den inval der Franſche in *Vlaanderen*, en de nauwe Alliantie van de *Staaten Generaal* met *Engeland* in 't jaar 1668. alle Franſche Troupen afdankte, ſonder der ſelver plaatſen wederom te ſuppleeren met nieuwe en ſo goede ſoldaten, als de gecaſſeerde waren. De Compagnien, die men continueerde, en uyt 's Lands kaſſen betaalde, waren dikwijls niet half compleet, wegens de menigvuldige morte-payen, die by de monſteringe wierden over het hooft geſien, om de Officiers ſijne Vrienden en Neven dat vetjen niet te ontrekken, daar toe ſo hadde yder Compagnie ſijnen Solliciteur of Schryver, die tractement trok van 6. 7. a 8. Soldaten. De effective Soldaten beſtonden veel in jongens, die het Muſquet nauwlijx konden hanteeren, en ſodanige luyden, die in de Plaatſen van haar Garniſoen inwoonders waren, en om haar handwerks willen, haar tochten en wachten beſteeden. Veele waren Soldaten, die niet meer als biljetten hadden, en ſervies trokken tot 4. 3. en 2. ſtuyvers ter week. Veele wierden voor Soldaten aangegeven, die voor 20. a 30. jaaren waren overleden. Dit volk wierd ſo weynig geëxerceert, dat veele het commando niet wiſten te pareeren.

Verminderinge der Militie.

Caſſatie der Engelſche en Franſche Militie.

De Compagnien waren niet compleet.

Misbruyk der Solliciteurs.

De

Verwijftheyt der Burgeren,

De *Burgers* en *Land-luyden*, die voorheen, geduyrende den Oorlog tegens *Spanjen*, het ſtuk van de Militie reedelijk wel verſtonden, en onverzaagt den Vyand dikwijls hebben tegengegaan, daar van de Hiſtorien genoeg getuygen, waren door de langduyrige Vreede van aart ſo verandert, en den Oorlog ſo ontwent, dat ſy haar meer op den Koophandel, Scheeps-vaart, Mechanijke kunſten en Land-bou, als op den Land-Oorlog verſtonden. Dit veroorſaakte, dat men het geheele Avontuyr van de laatſte Oorlogen, aan Uyt-heemſche en gehuyrde Militie beveelen moſt. Door deſe Vreede en Fleur is de Moet en Courage van deſe Natie ſo ſeer vermindert, dat de Burgers veel minder gewicht toebrachten tot defenſie van haare Steeden, als ſy voor deſen hebben getoont in de vermaarde belegeringen van *Leyden*, *Alkmaar*, *Haarlem*, *&c.* daar ſy den *Spanjaarden* het herte in de ſchoenen deden ſinken, en der ſelver Fortuyn een keer nemen.

Verval der Militaire Diſcipline.

Van de *Militaire Diſcipline*, die te vooren van elk een wierde gelaudeert en nagevolgt, mocht men met *Cicero* wel ſeggen: *Nec formam ſaltem ejus & externa tanquam lineamenta ſervamus*, en met *Tacitus: Omnia indiſpoſita, temulenta, pervigilis ac Bacchanalibus, quam Diſciplinæ & Caſtris propiora.* Tot het totaal verval van deſe Diſcipline contribueerde niet weynig, dat men zedert het maken van de Vreede met *Spanjen*, by een geduyrige Vreede te Lande, waar door het Oorlogs ſwaert verroeſten, en by continueelen aanwas van rijkdom en delicien, die dit Land als overſtroomden, is verwijft. So lang als *Romen* hadde een buyten Vyand, heeft het ſijn Rijk vergroot,

Exempel van Romen,

maar ſo ras als het *Carthago*, dat een wetſteen was van ſijne Waapenen, hadde verdelgt, en daar door buyten vrees van Oorlog was geraakt, begon het geluk van die Stad te luxurieeren, en alle goede diſcipline te verachteren, men keerde de Wapenen om in ſijne eygene ingewanden, en beſprengde ſijn gebiet met eygen burger-bloet, waar door *Romen* de Koninginne van de Wereld wierd overwonnen, dat te voren alle ſijne Vyanden hadde overwonnen. Met de dood van

van Athenen

Epaminondas, Krijgs-Overſte van de *Republijk van Theben*, verviel mede de *Militaire diſcipline* van de *Athenienſers*, die door *Epaminondas* altijd in actie en vrees waren onderhouden, maar naderhand de oorlogs gedachten ſo verſetten, dat ſy meer werks maakten van Feeſten, Schouw-ſpeelen en Comedien, als van hare Oorlogs-Vloot, en Armée te Lande, waar door occaſie gegeven wierd aan *Philippus van Macedonien*, dat hy de voet ſette op de Nek van geheel *Griekenland* en *Aſia*. *Alexander de Groote* ſoude den *Perſen* en *Meden*

van de Perſen en Meden,

haar

haare *Monarchie* niet hebben ontweldigt, en op den *Grieken* gebracht, 't en zy die door haare overvloeijenden rykdom en overdaad so verre waren ontaart en verbastert, dat sy meer met haare ondeugden, als met den Vyand streeden. De *Meden* souden den *Assyriers* hare *Monarchie*, die sy na't gemeen gevoelen al 1300. jaaren, of so *Herodotus* ons leert 520. jaaten bewaart hadden, niet ontnomen hebben, 't en zy der selver laatste Koning *Sardanapalus* meer als verwijft waren geweest. *Cyrus* wist sich hier van so meesterlijk te bedienen, als de *Lydiers* tegens hem rebelleerden, ondertusschen dat hy elders met sijn Heyr-leger besig was, dat hy haar ontnam alle wapenen en paarden, en in plaats van die liet oprechten Herbergen, Schou-spelen, Hoer-huysen en alderhande Jonk-spel, waar door hy dit Volk sodaanig syne oude deugden en krachten uyttrok, dat het door ledig-gang en wellusten wierd overwonnen, daar het voor die tijd noyt door de Wapenen was overwonnen.

en van de Lydiers,

Om dat de Vereenigde Nederlanden den Magtigsten Koning van de Christen-wereld hadden gebracht tot de resolutie, om deselve Provincien vry en independent te verklaaren, en een Vreede te maken genoegsaam na haar contentement; Om dat men den Nederlandschen Tuyn hadde omheynt en gepallissadeert met considerable Fortressen; Om dat men door den florisanten Koophandel seer toenam in rijkdom; Om dat men *Spanjen* niet meer vreesde, dewijl 't de Macht en humeuren der Nederlanders kende; En om dat men nauw verbonden was met *Engeland* en *Sweden*, door twee bysondere Alliantien, en daar en boven noch door de allegemeene *Triple Alliantie*, so wierd men so secuyr, en maakte sich selfs die inbeeldinge, dat sich niemand soude durven verstouten, om desen Staat te Lande te attaqueeren, en dat Vrankrijk de courage en macht so te Water als te Lande noyt soude hebben, om tegens so machtige Bond-genoten offensief te ageeren; Sonder dat men het seggen van *Paterculus* eens betrachte, 't welk men naderhand met schaade en schande heeft waar bevonden: *Nemo celerius opprimitur, quam qui nihil timet, & frequentissimum initium calamitatis est securitas.* Dat is: *Niemand word eer overrompelt, dan die niet en vreest, en de Gerustheyt is een seer gewoonlijk begin van Ellendigheyt.* En men dacht, ingevalle het al tot een Oorlog quam, dat men gelds genoeg hadde, om Volk te werven, om de vervallene Fortressen weder op te maken, en om de ontbloote Magazynen met alle nootsaakelykheden te stoffeeren; Dat men dan op een conjunctie met den Keyser en Spanjen valt mochte gaan; Dat noch Spanjen door syne Nederlanden, noch eenig Duytsche Vorst door sijn District (tegens

Securiteyt en Sorgloosheyt in 't Vereenigde Nederland,

den wille des Keysers, en tegens het algemeene Intereſt van 't Keyſerrijk) eenigen door-tocht aan de Franſche na deſe Landen ſouden permitteeren, ſonder dewelke ſy op deſe Frontieren niet konden komen. Men konde ſich niet inbeelden, dat *Engeland* met *Vrankrijk* ooyt ſoude t'ſamen ſpannen, om deſen Staat te ruïneeren, en dat de *Triple Alliantie* in *Sweden* van ſo geringen operatie ſoude zijn, noch dat andere Princen en Staaten van *Europa* ſouden gedoogen, dat de Macht van Vrankrijk met ſulk een Conqueſt, als dat van deſen Staat is, vergroot ſoude werden. Men leefde daar op geruſt, men liet de militaire Diſcipline varen, men moeyde ſich by na niet met de Fortificatjen en Magazijnen, achtende deſelve meeſt maar voor ballaſten, en in de wind ſlaande de meenigvuldige demonſtratien van de Gouverneurs en Commijſen der Fortreſſen en Magazijnen, over de groote defecten en manquementen, waar door men eyndelijk ſodanig buyten poſtuyr raakte, dat men noch ſeekerheyt hadde van binnen, noch ontſag van buyten; dat den *Biſſchop van Munſter*, die men te vooren met een geſicht konde dwingen, ſich dorſt verſtouten, deſe Landen den Oorlog aan te doen, en dat de Militairen naderhand meenigmaal, op 't geluyt van den Trommel-ſlag en Trompetten-klang der Vyanden, haare Poſten verlieten, en om een goet heenkomen uytſagen.

Verval der Fortreſſen. Deſe ingebeelde ſecuriteyt en de verkeerde Menage was oorſaak, dat men in 22. jaaren by na geen ſchop heeft gebeeſigt tot reparatie van eenige der conſiderabelſte Fortreſſen, die eyndelijk ſo verre vervielen, dat op ſommige plaatſen de Buyten-werken waren geplaneert, en qualijk ken-teekenen meer over hadden, de grachten toegeland, de Palliſſaden en ſtorm-palen weggerot, de Borſtweeringen met de Banquetten, op dat die eenig aanſien en glans mochten hebben, als de Gedeputeerde die op hare geſette tijden quamen viſiteeren, wierden te vooren afgeſteeken, om glad en effen te zijn, in plaats men die hadde behooren te verſwaaren, waar door deſelve op haaren kruyn ſodanig wierden vermindert, dat ſy maar 3. in plaats van 6. a 7. voeten breet waren. De Wallen, ja ſelfs op eenige plaatſen tot in de Fauchebrayen toe, wierden omgegraven, beplant en geappropriëert tot Tuynen en Luſt-hoven, en onbruykbaar gemaakt tot transport van Canon in tijd van noot *&c.* Men practiſeerde in't opmaken der Fortificatien *Bateryen en Solderingen van Menage*, daar het Canon maar op twee lange planken wierde geſet, die met 2. korte dwars-planken waren aan een gehegt, waarom men met dat Canon maar eenen weg konde uytſchieten, daar men op behoorlijke ſolderingen de ſtukken heen en weer kan drayen.

De

De Generaliteyts Magazijnen, die op de Repartitie van seekere Provincien stonden, wierden om desselve Redenen van Menage niet voorsien met nieuwe en nootsaakelyke Ammunitie en Vivres; 't Kruyt wierd ten deele geconsumeert met Eer-schooten voor de Gedeputeerdens en voor de bysondere Vrienden van de Gouverneurs en Commandeurs, ten deele wierd het onbruykbaar door den langen tijd en de vochtigheyt; Het Canon sonk door de Affuyten en Solderingen in de aarde, daar men 't liet leggen; Het beste Canon vervoerde men voor en naar, om op 's Lands-Vlooten te gebruyken, en als men dan wel ander Geschut wederom sont, waren de oude Koegels van een andere Calibre; De Vuyr-werken raakten buyten haar kracht door schimmel, roest en droogte; Koorn en andere Provisie was weynig in voorraad, en dat weynige wierd door het ongedierte en de tijd geconsumeert en bedurven; Men onderhielt de gewoonte, om na de Frontieren alle half-jaaren, en na die aan den Rijn-stroom alle jaaren uyt den Raad van Staaten te deputeeren eenige Heeren tot opneminge van de Fortressen en Magazijnen, dewelke alle de Defecten schriftelijk ter Generaliteyt rapporteerden, ook wel eenige werken aan seekere Fortificatien besteeden, en nootsaakelijkheden in de Magazijnen inkoften, waar op sy aan elk van die Aanneemers van Werken ofte Leverançiers ter handen stelden een *Acte van Versoek* op die Provincie, op dewelke die Fortressen en Magazijnen waren gerepartiëert: Welke Provincien, behalven 2. a 3. uytgenomen, dese Luyden veele jaaren sonder betaalinge lieten loopen, ook wel noyt voldeeden, waar door den bovengemelden Gedeputeerdens alle credit wiert ontnomen, so dat niemand meer diergelyke besteedingen of leverantien wilde aannemen; ja dat meer is, eenige Commisen van de Magazijnen liet men 8. a 9. jaaren loopen, sonder betaalinge niet alleen van haare Gagien, maar ook van haare verschooten penningen. Verval der Magazijnen.

In dese sorgloosheyt en securiteyt continueerde men so lang, tot dat de Machtige Koningen van Vrankrijk en Engeland desen Staat te water en te lande op 't lijf vielen, en de Militie met al 't gene daar aan dependeert, in so slechten postuyr en so defectuëus vonden, dat daar door ('t gene noyt meer gehoort is) binnen 28. dagen 68. so Steeden als Forten haar boogen voor den glans van haare Bannieren, 't welk wy in het *Derde Deel* elx in 't bysonder omstandelijk sullen demonstreeren.

Wat aangaat de Zee-Militie, die verscheelde by de Land-Militie so veel als een Man by een Kind; so groot de gebreecken waren te Lande, Van de Zee-Militie.

so groot waren de perfectien te water, en so seer de eene was verwaarlooſt, so seer was de andere behertigt.

In 't *Eerſte Deel* hebben wy verhandelt, hoe dat de Negotie en Zee-vaart is het Tweede Poinct van het Intereſt deſer Nederlanden, ſonder dewelke die in weynig jaaren haar ſelfs ſouden conſumeeren, en raaken buyten vermogen van ſubſiſtentie, als ook, hoe dat deſen Staat de Zee-vaart van alle tyden af tot nu toe so heeft behertigt, dat die daar door heeft op ſich geladen niet alleen de admiratie, maar ook de invidie en bedreyginge van de geheele Wereld, en diverſe maalen geraakt is in ſeer vinnige en ſwaare Oorlogen ter Zee, tegens dewelke deſen Staat ſich niet beter konde wapenen, en verſeekeren, als door continuatie van ſterke Scheeps-vaart, die het Zee-volk ſeer dede vermeenigvuldigen, en tegens de injurien, en ongemakken van den Hemel en Oçean indureeren en verharden, die haar inprente het Scheeps-beſtier en hanteeringe der Wapenen, en haar onverzaagt maakte tegens alle periculen en vyanden, Door diergelijke middelen en goede diſcipline, door aanbouw van ſuffiçante Oorlogs-ſcheepen, door goede voorſorge van de Scheeps-Magazijnen, door de oeffeninge in twee Zee-oorlogen tegens *Engeland*, en een tegens *Sweden*, door de jaarlijxſe tochten tegens die van *Algiers* en andere *Corſairen*, en door de geduyrige en meenigvuldige Convoyen, hebben de Vereenigde Nederlanden haar voor alle Zee-machten ontſaggelijk gemaakt, en niet geſchroomt het hooft te bieden aan de gecombineerde Oorlogs-vlooten van de twee Machtigſte Koningen van *Engeland* en *Vrankrijk*, en dat met ſulken ſucces (hoewel haare Vyanden in 't getal van Volk en Scheepen haar verre te boven gingen) dat ſy deſelve tot vier reyſen deden de vlucht nemen, en de Zee met ſchande quiteeren, 't welke hier naar omſtandelijk te leſen ſal zijn.

Van de Finantie, Hoe nodig de *Finantie* is; Wat men door 't Geld kan te wegen brengen; Op wat wijſe men de *Finantie* moet bevorderen; En hoe men het *Finantie-geld* moet menageeren, is geleert in 't *Eerſte Deel pag.* 22, 23, en 24.

Hier dienen wy nu eens te onderſoeken, voor eerſt; Hoe men in de *Vereenigde Nederlanden* de *Finantie* van tijd tot tijd heeft vermeert, en hoe men de Onderdaanen meer als oyt te voren heeft belaſt zedert 22. jaren herwaarts, in welken tijd men ſonder *Stadhouder* regeerde, en geintroduceert hadde die *Staatſche* en *Republyquaire Regeeringe*, by dewelke men de *Gemeente* geduyrig voordroeg, dat ſy meer Vryheyt ſoude genieten, als oyt voor heen; En ten tweeden, hoe

hoe men die overgroote en menigvuldige Schatten, die men uyt de *Gemeente* wilt te haalen, heeft gemenageert, of misbruykt.

Van de Vermeerderinge der Finantien.

Alle die nieuwe middelen van belastingen te particulariseeren, die men uyt alle hoeken van de wereld, ja selfs van de oude *Grieken* en *Romeynen* heeft gehaalt, en geleyt op de schouderen van de *Gemeente*, soude wel te beginnen, maar, om de meenigte, qualijk te voleynden zijn, om welke reden wy meenen, dat den Leser, die eenige geheugenisse heeft, sich selfs dien aangaande kan vernoegen met de overdenkinge van die Lasten, dewelke wegens haare jonkheyt allen den geenen noch speelen in de geheugenis, die daar van sulk gevoelen hebben gehad, dat dusdanige nieuwe Imposition meer Belastingen als Vryheyt gelyken, van dewelke de Werken van *Aitzema* vervult zijn.

Menage is bepaalt tusschen de Verquistinge en Gierigheyt.

Alle de onwaardeerlyke sommen, die men door de hooge *Finantien* uyt de Gemeente trok, waren meer als genoeg geweest, om den Staat tegens alle Vyanden te maintineeren, en om veele oude schulden van 't Land af te leggen, en nieuwe Penningen van Reserve op te stapelen tot een nootval, indien men deselve behoorlijk hadde gemenageert en ook besteet, daar 't nodig was, na de regulen van de *Ethica*, of *Moralische Wetten*, die ons leeren, dat de Deugd van de *Liberale Menage*, (gelijk alle andere Deugden,) residéert tusschen haaren *Exces* en *Defect*, dat is, tusschen de *Verquistinge* en *Gierigheyt*.

Gierigheyt wat quaat die causeert.

Uyt de *Gierigheyt* en de Ambitien, segt *Aristoteles* seer wel, dat alle fouten spruyten, en dat die twee de beulen zijn van de menschelyke natuyre, dag en nacht deselve pynigende, en alle quaat in de Wereld veroorsakende, door dewelke Landen en Steeden t'ondergebracht en verwoest zijn. So heeft een Bagijn (of Vestaalsche Maagd,) uyt *Gierigheyt* het *Capitolium van Romen* aan de Vyanden overgegeven. Als *Jugurtha* Koning in *Africa* uyt *Romen* scheyde, keek hy dikwijls om na de Stad, seggende: *O veyle Stad, en die haast vergaan sal, so daar maar een koper gevonden werd*, want hy hadde bevonden, dat door de *Gierigheyt* aldaar alles te koop was. En wat de *Gierigheyt* onder pretext van *Menage*, maar in der daat *Verkeerde Menage*, in de Vereenigde Nederlanden heeft konnen uytrechten in gelegentheden, daar men hadde behooren liberaal te zijn, wysen aan dese weynige exemplen: Dat men verscheyde *Cassatien* van de ervarene Militie aanstelde, daar men korts daar na, om onervaren Volk weder aan te nemen, meer aan aanritz-en transport-gelden moste spendeeren, als men gespaart hadde; Dat men de *Fortificatien* en *Ma-*

Effect van de Gierigheyt in Nederland.

gazynen liet vervallen, en het Land open ſtelde voor de Invaſie der Vyanden; Dat men onwetende bleef van alle Secreteſſen van andere Vorſten, die nochtans de Deſſeynen van deſen Staat wiſten, eer ſy vaſt waren gereſolveert; Dat men tegens het inſtantelijk verſoek van veele Leeden en Provincien weygerde een jaarlijx Penſioen aan *Sijn Hoogheyt* te ſpendeeren, wiens middelen merklijk bykrompen; Dat men ten tijde, wanneer men was in de Uyterſte Noot, van Vigoureuſelijk geattaqueert te werden van de groote Machten van *Vrankrijk, Engeland, Keulen en Munſter*, liever wilde miſſen 8000. dappere *Lunenburgſe Soldaten*, als 5000. *Rijx-daalders*; Daar men in tijd van Vreede boven andere Potentaten hadde gemeriteert de lof van prompte Betaals-Heeren, en daar men nu tegens den aankomenden Vyand ſoude ageeren, dat men heele Compagnien van nieu-geworven volk, door manquement van betaalinge liet verloopen, die men daar na met 3. a 4. dubbelde koſten moſte ſuppleeren.

Effect van de Verquiſtinge in Nederland.

So als men in deſe en diergelijke voorvallen helden na de kant van de *Gierigheyt* en *Verkeerde Menage*, ſo naakte men aan de andere kant te ſeer tot *Verquiſtinge*, waar door men in veele occaſien was al te liberaal in 't ſpendeeren van 's Lands Middelen, en 't doen van onnodige onkoſten. Wat groote quantiteyt van geld heeft deſen Staat niet geſpendeert, en ook wegens Accoorden en Alliantien betaalt aan Vreemde Potentaten, en dat tegens alle trouwe afraadinge en ſalutaire Advijſen van eenige wel-meenende Heeren, dat men het geld behoorde binnen 's Lands te houden, en dat men door het werven van *Volk*, opmaken van *Fortreſſen* en provideeren van de *Magazynen* ſich ſo behoorde te verſterken en te verſekeren, dat men geen Alliantien van andere Potentaten ſo dierbaar behoefde te kopen, van dewelke men de vruchtelooſe effecten menigmaal hadde beſpeurt, en die ook ſeer licht konden geannulleert werden door de Vyanden. Met dit ſpendeeren heeft deſen Staat evenwel ſo geſtaadig gecontinueert, dat by andere Potentaten een ſpreekwoord wierd: *Holland is de Melk-koe, die moet alles betaalen, want die heeft Geld.* Van wien heeft deſen Staat ter contrarie geld genoten; Van niemand in 22. jaaren; nochtans bleeven andere Potentaten mede behouden ſo wel, als deſe Landen, hoewel ſy noch minder verſterkt en voorſien waren.

Eenige dorſten ſich in den jaare 1665. rontuyt laten verluyden, dat ſy liever Oorlog met Engeland begeerden als Vreede, ſchoon men die om eenen ſtuyver mochte konnen koopen, waar op ook dien ſchaadelyken Oorlog volgde, die in 2. jaaren meer koſte, als den gelukkigen Land-

Land-Oorlog in veelen, daar by de *Princen van Orange* veele Steeden en Forten aanwonnen tot ſecuriteyt van den Staat, en nochtans daar over meenigmaal in haare graven wierden ontroert met het verwijt, als of ſy daar toe de onkoſten onnodig hadden verſpilt.

In plaats men volgens de oude en goede gewoonte, en de gemeene manier van alle Republyquaire Regeeringen ſich behoorde nederig en ſonder uyterlyke pompe te toonen in alle publyke en ſolemnele actien, ſo begon men het zeyl hoe langer hoe hooger in top te trekken, en ſich egaal te houden met Gekroonde Hoofden, die men niet een duym breet ſoude willen wijken. Men praalde met ſeer koſtelyke *Karoſſen*, *Stoelen*, en *Rokken van Staat*, die men voorheen niet gekent hadde, en met nieuw gepractiſeerde Dignityten ſo te Land als te Water, die men al op 's Lands koſten verheerlijkte met Koetſen, Liveryen, Helbardiers, Knechten, Meubilen, ja ſelfs met geheele Proviant-Scheepen: Men ſond ſeekeren Heer *de Wit* na *Polen*, om den Koning alleen te begroeten, met ſulken Magnificentie, dat die Ambaſſade het Land by de 70000. guldens koſte; Men expedieerde veele Deputatien tot de Zee-kuſten, tot Inſpectie van Werken, tot Monſteringe, en tot Verpachtinge, dewelke veeltijds meer koſten, als men by 't effect van dien profiteerde; De Deputatien uyt de Provincien en Steeden waren veel koſtelyker als voorheen, want men reyſde met eenige knechten of booden, mede nemende, op 's Lands koſten, Vrouwen, Kinderen en Vrienden tot een ſpeel-reysje; Men drong het Land 's jaars op meer als 80. duyſent guldens aan onkoſten in tijd van Vreede, met het verleggen en transporteeren van de Garniſoenen, tot voordeel van de Officieren ſijne Vrienden, en tot ſpijt der genen, daar op men gepiqueert was; Heerlijkheden, Rentebrieven, Goude Pocalen en groote Geld-ſommen waren niet te veel, om liberalijk weg te ſchenken aan ſijne geaffectioneerde; *'t Eygen Intereſt*, zijnde de ſpil, waar op nu de gantſche wereld draayt, hadde in ſommige plaatſen van de *Vereenigde Provincien* ſulken kracht, dat daar door verhoogt wierden de jaarlijxſe Tractementen en de Dag-gelden van 's Lands Beampten, dewelke men dan committeerde, om reguard te nemen op 's Lands Werken, Beſtekken, Beſteedingen, en Verpachtingen, waar by ſy door haare Vacatien ſomtijds meer genoten, als de Werken, &c. ſelfs koſten of profiteerden, gelijk tot een proef jen is een Dijk in ſeekere Provincie van 60. *duyſent guldens*, die over 80. *duyſent guldens* alleen aan vacatien koſte. Hoedanig ſommige Lands kaſſen wierden verkracht, leerde genoeg de ervaarentheyt, waar by ſcheen, dat de een de ander

daar-

daar in wilde overtreffen, maar om dat ſulx behendig wierde verricht, wierden die manieren van doen ſo geſecreteert, dat niemand die licht konde affpeculeeren, die geen acces tot de boeken van de *Finantien* hadde; Maar ingevalle men die nu eens mochte examineeren, en dat dusdanige Penningen weder moſten te borde gebracht werden, ſouden eenige *civiliter* moeten ſterven, die nu noch voor groote baaſen ageeren; Op ſommige Plaatſen raakten de Kaſſen ſo ledig door de exceſſive onkoſten op de Land-dagen en in de Vergaderingen, dat men daar na ſijn *Quota* in de *Generaliteyt* niet konde voldoen. In andere Provincien misgunde men den *Hollanders* haaren aanwas van rijkdom, dien ſy door haare induſtrie in de Negotie en Scheeps-vaart acquireerden, en als de Kaſſen op die voorverhaalde manieren uytgeput, en van alles ontbloot waren, trachte men die weder te vullen met penningen *à depoſito* te nemen, alleen van de Particulieren in *Holland*, die tot laſten van die Comptoiren noch hadden loopen groote Capitaalen van Lijf-en Los-renten, die pericul liepen met al den reſt, om verlooren te gaan door het ſchandelijk overgeven van haare Steeden en Provincien.

De Penningen van Reſerve, ter ſomme van 70. *tonnen gouts*, die men in *Holland*, even voor het begin van den Oorlog noch in voorraat hadde, wierder meeſt gelicht door Regenten en haare Vrienden, met het intrekken van haare Capitalen, die ſy tot laſte van 't Land hadden loopen, als ſy merkten het groot pericul, dat den Staat boven het Hooft hieng.

Verval van de Menage der Particulieren,

Gelijk de Menage van de Voor-ouderen, ſo wel van Regenten als Particulieren, ten deſen dage noch wort gereekent een middel en een weg geweeſt te zijn tot het conqueſteeren van dien Rijkdom, daar van men nu noch in deſe Landen jouïſſeert; So is de luxurieerende overdaat en verquiſtinge, die in de laatſte 30. a 40. jaaren ſchrikkelijk is vermeert, groote oorſaake van den ſoberen ſtaat van veele ingeſetene, want in plaats de Regenten voormaals in kleedinge niet waren te onderſcheyden van Particuliere, en ten dagvaart quamen te voet in haare dagelijkſe en gemeene burgers-kleederen, en haaren knapſak mede brachten, ſo doet men nu geheel het contrarie. Als ſeker voornamen gevangen Spanjaart in den *Haag* eens ſiende eenige uyt de Staaten in haar ſlecht habijt, en vraagende, wat deſelve voor Heeren waren, tot antwoort kreeg, dat ſy waaren Staaten van den Lande; ſo ſeyde hy, dat die gene ſeer qualijk gedaan hadden, die ſijnen Koning tot den Oorlog hadden aangeraaden tegens de Staaten, die ſo menageerden, en op

koſten

koſten van ſijnen Koning alleen den Oorlog voerden, tegens dewelke men met geen voordeel konde oorlogen.

In plaats de Regenten en Burgeren ſich voormaals vernoegden met de oude Hollandſe dracht, ſpijs en drank, die het Land ſelfs voortbracht, gelijk eenvoudige kleeren uyt durable ſtoffen, ſonder ſtrikjes en quikjes, wey, kernemelk, bier, boter, kaas, erten, bonen, gort, en diergelijke *ſimplicia*, die het lichaam genoech konden voeden en indureeren tot allen arbeyt, en bewaaren by haare ſinnen ende geſontheyt, ſo is men nu betovert, door die verfoeyelijke en onbeſtandige Franſche Modens, dat men die als bavianen en meer-katten na-aapt, en tot een patroon neemt het gene tot *Paris* en *Montpelliers* door de dartele Juffertjes en hooffe kleermakers word verſonnen. Wanneer men een Hollander nu ſoude uytbeelden door ſijne dracht en kleederen, mocht men hem wel naakent ſchilderen met een ſcheer en een ſtuk ſtofs in de hand, om een nieuw façoen van een kleet te ſnyden, dewijl hy geen kleeren van out façoen draagt. De *Spijſen* ſmaaken niet, ſo ſy niet met een Franſche ſaus zijn overgooten, en na de Franſche mode toebereyt. Alle *compoſita* van ſauſen, koketten, &c. moeten geprepareert zijn uyt de extreemſte en contrarieerende ingredienten, die het lichaam vervullen met alderhande quade humeuren, en weder afgeſpoelt moeten werden door een glaasjen delicaten wijn, die nu in ſulken overvloet word gebruykt, als voormaals bier; Tot onderhout van ſulke modens en inkoop van die wijnen en delicateſſen worden jaarlijx veele millioenen aan contanten uyt deſe *Nederlanden* vervoert, voornamentlijk na *Vrankrijk*, welkers *Finantien* daar door ſo wierden geſtijft, dat het door 't ſelve geld, als met een ſcherp geweer deſe Landen een gewiſſe doodſteek konde geven, daar men hier nochtans voor al dat geld niet overhielt, als ſich over die nieuwigheden wat te flatteeren en te kittelen, en den wijn met berooyde ſinnen te verteeren. De Voor-Ouders vernoegden ſich met haaren ſtaat, bouwden haare huyſen tot burgerlijke woningen, en ſchikten die op met bruykbaren en gemeenen inboel; maar nu ſchijnen de Koopluyden wel Princen, en haare huyſen Palaiſen, die opgepronkt werden met de exquiſitſte en kunſtigſte ornamenten, die de wereld uytlevert.

omtrent de kleedinge,

omtrent de Spijſen,

en omtrent de Huyſen,

Dit totaal Verval van de Fundamenten en Pilaren van den Staat der *Vereenigde Nederlanden* is geen geringe oorſaak geweeſt, die den *Franſchen Koning* aanporde tot reſolutie, om deſelve Landen offenſief te attaqueeren, en, ſo het mogelijk was, tot ſijne devotie te brengen, van 't goede ſucces ſich genoeg verſekerende, uyt oorſake, dat hy

Motiven, waar door Vrankrijk den Oorlog begint tegens de Vereenigde Nederlanden.

hy vertrouwde, dat deſelve Landen, boven het aangeweeſen Verval ook geſlingert wierden door een Factie, die alleen ſuffiçant was, om den ſelven Staat te brengen tot ſijnen ondergang; Dat die door voorige Oorlogen en ſwaare onkoſten ſo ſeer afgemat, en tot dat onvermogen waren gebracht, om, na alle apparentie, die groote vereenigde Land-en Zee-machten van hem en den Koning van *Engeland*, als ook van den *Keur-Vorſt van Keulen*, en de *Biſſchoppen van Munſter* en *Straatsburg* niet te konnen wederſtaan; Dat ſy van alle hulp ontbloot zijnde, niemand hadden, van wien ſy heul en hulp hadden te verwachten; Dat ſy geen genoegſame *Militie* hadden, om 94. *Fortreſſen*, (waar van de meeſte vervallen lagen) te beſetten, veel min deſelve te defendeeren, en een ſuffiçant Leger in 't Veld te houden, tegens de invaſien van ſo groote Machten te Lande, die door de preſentie van een glorieuſen Monarch wierden aangemoedigt; Dat de Ingeſeetene van die Landen door langduyrigen Land-Vreede, en overvloet van allen Rijkdom, van haare oude dapperheyt waren ontaart, en op de aankomſt van ſulke groote dreygende Legers ſouden bevangen werden van een algemeene en panique vreeſe; Dat men in deſe Landen wel ſoude vinden Papiſten, die om de Religie; en Geld-gierige als ook ſodanige, die het zeyl ſo hoog in top getrokken hadden, dat ſy haaren grooten Staat niet langer konden uytvoeren, die om vuyle winſten haar ſouden dienen voor Verraders en Gidſen; Dat men door *Goude Louiſen* wel ſoude penetreeren de ſecreete Reſolutien van de *Staaten*; en diergelijke favorable poincten waren motiven, dat den *Konink van Vrankrijk* den Oorlog tegens deſelve *Nederlanden* ſo vaſt ſtelde, dat hy door geene redenen of remonſtratien van eenige Vorſten, by dewelke hy de *Nederlanders* ſocht te degouſteeren, konde geinduceert werden tot eenige alteratie van ſijne voorgenomene deſſeynen, en liet in de Baſtille ſetten die gene, dewelke maar eenigſins in faveur van de *Nederlanders* ſpraaken. Na deſe genomene Reſolutie begonden de *Franſche* ſterk te prepareeren ten Oorlog ſo te Water als te Lande, waar mede ſy jaaren toebrachten, om deſelve toeruſtingen te proportioneeren met het groote Werk, dat ſy voor hadden.

Hoe vaſt Vrankrijk tot deſen Oorlog gereſolveert was.

Franſche Preparatien ten Oorlog.

De *Preparatien te Lande* beſtonden in het Werven van een machtig Heyrleger; in het fourneeren van alderhande Oorlogs-Inſtrumenten, en Proviſien van Ammunitie en Vivres; in het beſorgen van Wagens, Scheepen en Bruggen tot transport van deſelve; en in 't Beveyligen van de Paſſagie uyt *Vrankrijk* tot op de *Nederlandſche Frontieren*.

Wat

Wat aangaat de *Wervinge van Volk*, ſo was den *Franſchen* nodig die aan te ſtellen in Landen, daer de Natien manhaftiger en ſtandvaſtiger waren als ſy, om met deſelve de Naturelle Franſche te temperen, dewelke door haare Mercuriſche Natuyr hebben een brandende courage, die aangeſteeken is door een Vuyr van ſtroo, 't welk ſchielijk vergaat. In haare eerſte aggreſſien zijn ſy meer als Mannen, maar in haare reſiſtentien ſlimmer als wyven. In deſe dolle furie en ſubite retirade komen ſy heel net overeen met de Barbaarſte Natien onder alle, als de *Mooren*, *Tartaren* en alle *Aſiatiſche* en *Africaanſche Volkeren*, 't welk oorſaak is, dat ſy licht Landen conqueſteeren, maar deſelve ook licht wederom quijt worden, na den bekenden ſpreuk: *Quod cito fit, cito perit*, dat is ſo veel als: *So gewonnen, ſo ontronnen:* Gelijk de rauwigheyt de ſpijs, die te overvloedig en haaſtig is ingeſwolgen, weder doet uytbraaken, even ſo kan d'onmaatigheyt van de Ambitie niet by ſich behouden de ſubite groote Winſten. Van de *Vier Monarchien* is geene haaſtiger opgereeſen, en ook haaſtiger weder te gronde gegaan, als de *Griekſche*. Niemand heeft oyt *Attila* en *Tamerlan* overtroffen in haare groote en ſpoedige overwinningen en ſchrik over alle Volkeren; Niemands Rijk is ook ſo ſubit van ſulken hoogte tot de grond toe gedaalt, als haare beyde Rijken der *Scythen* en *Hunnen*. *Tigranes* bracht in 't korte *Armenien* tot ſulken hooge Majeſteyt, dat het over verſcheyde Koninkryken heerſte, maar deſelve *Tigranes* moſt dien Scepter der Scepteren binnen een jaar vernederen aan de voeten van den Roomſchen Prins *Pompejus Magnus*. Dat dit op de Franſche applicabel is, leeren de exemplen van meer als 2. *duyſent jaaren*, hoe ſy *Palæſtina*, *Syrien*, en *Egypten*, *als* een blixem hebben afgeloopen, en hoe ſy na veel vergooten bloet deſelve Landen even ſo haaſtig gequiteert, en ſich binnen haare limiten begeven hebben; Hoe ſy door de *Pirenëen* in *Spanjen* quamen oorlogen, en hoe ſy van de *Romeynen* door den ſelven weg weder in haar Land wierden gejaagt; En hoe ſy *Milanen*, *Napels*, *Sicilien* en *Catalonien* in korten tijd hebben gewonnen en weder verloren. Uyt oorſaake van deſe haare exceſſive Furie en Verflauwinge hebben ſy van outs noyt konnen beſtaan tegens beſtandige en cordate Natien, en inſonderheyt tegens de *Duytſche*, waar van *Julius Cæſar* getuygt, dat de *Franſche* gewent waren altijd van haar overwonnen te werden, waarom ſy haar ſelfs ook niet wilden gelyken by de *Duytſchen* in ſtandvaſtigheyt, maar moſten bekennen, dat ſy ſchrikten voor der ſelver Geſicht en Oogenſtraal: Om dit quaat te remedieeren, hebben

Franſche Wervingen.

Franſche Courage.

Franſchen zijn bequaam tot het Conqueſteeren, maar niet tot het conſerveeren,

Oude Exemplen daar van.

Franſche zijn ſlechter Soldaten als de Duytſche,

waarom ſy Switſers in dienſt houden.

de *Franſche* van de tijden van *Hugo Capet* voor een gebruik gehad, dat ſy haare Infanterye, daar op ſy haar niet dorſten verlaaten, verſeekerden en verſterkten met andere Natien, maar voornamentlijk met *Switſers*, ſonder dewelke *Machiavel* ſeyt, dat ſy niet wel konnen vechten. De *Switſers*, naar dat ſy door verſcheyde Victorien haare Vryheyt hadden gevindiceert van 't *Huys van Ooſtenrijk*, en zedert altijd van alle Chriſten Potentaten wierden geämbieert om Vriendſchap en Aſſiſtentie, zijn ſo verlekkert geworden door de groote gagien, die ſy by andere Volkeren trekken, dat ſy den Land-bouw en Vee-tocht nalatende, met meenigte haar in vreemden dienſt begeven. Gelijk voor outs de *Cares* in alle Oorlogen dienden voor mercenaire Soldaten, en gelijk de *Grieken* pleegen over te gaan in dienſt van de *Perſiaanſche Koningen*; even ſo dienen de *Switſers* de *Franſche* alleen om 't geld, waar uyt het ſpreekwoord is gereeſen: *Point d'Argent, point de Suiſſes*, dat is, *Geen Geld, Geen Switſers.* Maar om dat den tegenwoordigen Koning *Louis de* XIV. tot het formeeren van ſijne nombreuſe Legers meer vreemde ſoldaten nodig hadde, als de *Switſers* wilden of konden uytleeveren (van dewelke hy effective 25. *duyſent mannen* te veld bracht tegen de *Nederlanden*) deede hy in *Duytſland* op verſcheyde plaatſen, in *Lotharingen*, *Walsland*, *Savoyen*, *Piemont*, *Genua*, *Corſica*, *Luca*, *Toſcanen*, *Parma*, *Modena*, *Mantua*, *Romen*, *Engeland*, *Schotland* en *Yerland* ſo ſterk werven, als of hy het Rijk van *Carolus Magnus* daar mede wilde in poſſeſſie nemen. En niet tegenſtaande men in alle de voornoemde Landen hadde behoren te difficulteeren aan een ſo ambitieuſen Koning toe te ſtaan vrye Wervinge van d'Onderdanen, die namaals eens het vuyr konden komen t'ontſteeken in haar eygen Vaderland, en dat ſodanige Princen, met dit toe te ſtaan, haar ſelfs de handen binden, en een ander wapenen, die haar ſuſpect is, ſo kreegen de *Franſche* aldaar ſulken toeloop, waar door ſy keuriger wierden, als de *Oude Romeynen* waren in haare wervingen, want die formeerden haare Legers uyt Manſchap niet jonger als 17. en niet ouder als 46. jaaren, maar de *Franſche* namen in die bovengemelde plaatſen niemand aan, als die boven 20. en onder 40. jaaren out waren, waar uyt ſy t'ſamen brachten *Legers van Infanterye* ſo ſchoon, als ooyt de Wereld geſien hadde. Haare *Cavallerye* was niet minder, want die beſtond meeſt uyt *Franſche Eedelen*, die te paard geen Natie wijken; Deſe laatſte kreegen van den Koning ordre, om uyt haar ſelven te fourneeren ten minſten 7. duyſent mannen, yder voorſien met een knecht in gelyke ruſtinge,

dewelke Mercenaire Soldaten zijn.

Franſche werven alderhande Natien,

met grooten toeloop, die haar ſect keurig maakte.

ſtinge, dat 14. duyſent mannen uyt maakte, aan dewelke den Koning liet tellen yder 9. piſtoletten.

Ondertuſſchen formeerde den *Mareſchalk de Crequi* in 't midden van den jaare 1671. een Leger van eenige duyſent mannen, ſo te voet, als te paard in *Lotharingen*, waar mede hy convoyeerde veele Scheepen langs den Moeſel met *Artillerye*, *Ammunitie* en *Vivres*; en toen ſakte geduyrig Frans Krijgs-Volk uyt *Vrankrijk* na *Luyker*- en *Keulsland* af, 't welk in ſulker voegen continueerde, datter voor de winter in die quartieren en daar om heen, al by de 20. duyſent mannen aangekomen waren, tot opmaakinge en bewaaringe van Fortreſſen en Magazijnen. Onder Crequi word een Leger geformeert.

De *Preparatien in Oorlogs-Behoeften* en *Inſtrumenten* waren niet minder, als de Wervingen. Tot *Douay* boude men in *Feb.* 1670. verſcheyde Kruyt moolens, men vergaarde daar veele Kruyt-werkers, die men daar aan den Arbeyt ſtelde, en maakte alſo die plaatſe tot een *Generaal Magazijn* van het *Franſche Nederland*. In verſcheyde Steeden in *Vrankrijk* en *Nederland* richte men op *Geſchut-Gieteryen*. Op de *Yſerhutten* tot *Andernach* en daarom heen wierden gegooten groote quantiteyt van ſwaare *Granaden*, *Bomben* en andere yſere gereetſchappen. Tot *Luyk* liet men vervaardigen een groote meenigte van *Pieken*, *Muſquetten*, *Hellebaarden*, *&c.* Uyt de Magazijnen in Vrankrijk deelde men op eene reys uyt 40: *duyſent Pieken* en *Muſquetten* aan nieuw geworven Volk. Op verſcheyde plaatſen ſo in als buyten *Vrankrijk*, ja op de Nederlandſche Frontieren ſelfs rechte men op, buyten exempel, ſeer groote *Magazijnen van alderhande Artillerie*, *Ammunitie* en *Vivres*, als tot *Aeth*, *Charle-roy*, *Quesnoy*, *Philippe-ville*, *Marienburg*, *Mets*, *Luyk*, *Bon*, *Dorſten* en *Nuys*, quanſuys tot defenſie van *Keur-Keulen* tegens de dreygementen van de *Staaten*. Deſe Magazijnen wierden voorſien met ongeloofelyke quantiteyt van *Hoeden*, *Rokken*, *Kouſen*, *Schoenen*, *&c*, van *Canon*, *Mortiers*, *Vierwerken*, *Muſquetten*, *Buſſen*, *Petarden*, *Granaten*, *Sauciſen*, *Pekkranſſen*, *Affuyten*, *Forquetten*, *Bandeliers*, *Kruyt*, *Koegels*, *Lont*, *Salpeter*, *Pieken*, *Degens*, *Hellebaarden*, *Halve Pieken*, *&c*, van *Koorn*, *Meel* en andere voorraat, die in alle quartieren van *Duytſland*, en ſelfs in *Holland* opgekoft en derwaarts gevoert wierden; En om die Magazijnen noch abondanter van vivres te vullen, maakten de *Franſche* uyt den naam van haaren Koning alomme by biljetten bekent, dat ſy geſint waren op te kopen 70. *duyſent ſeptiers Koorn*, om 't ſelve te brengen in haare Magazijnen omtrent de Franſche Preparatien in Oorlogs-Behoeften.

Nederlanden, en dat die gene, die 't selve te koop hadden, haar aan de Magazijn-Meesters souden addresseeren. Om uyt dit Koorn so wel in de Legers in 't Veld, als in de Steeden brood te bakken, wierden tot *Keulen* en elders koopere Bak-ovens daar toe vervaardigt, en 200. Fransche bakkers uyt *Paris* voor af gesonden. Het Grootste Magazijn maakte men tot *Nuys*, om dat het den *Vereenigden Staat* het naaste was, maar op dat het van alle periculen en tegens der *Staaten* desseynen mochte beveyligt blyven, quamen de *Bisschoppen van Munster* en *Straatsburg* in *November* 1671. aldaar, en deden, uyt ordre van den Koning die Stad fortificeeren, en een gedeelte van de Stadts-muyr en veele Huysen af breeken, om aldaar op te bouwen een groote Citadelle, binnen welkers circumvallatie mede lag het *Jesuiten Klooster*, dat sy lieten ondermijnen, om in tijd van noot te konnen laten springen. Sy deden mede buyten de Stad een groote Legerplaats van houte balken opslaan, en met ketenen bespannen, waar toe sy voor *Frans Geld* op kosten al het hout, dat in Vlotten den *Rijn* afquam, en gaven voor, dat sy den *Rijn* sodanig wilden verleyden, dat die om de Stad soude vloeyen, 't welk alle saaken waren van groote consequentie tegens het Rijk en de Capitulatien van dien, en tegens de Privilegien van de Stad, die haar by den *Keur-Vorst Christoffel* verleent en by de Stad en Capittel onderteykent zijn, als ook tegens het Keyserlijk Privilegie, dry jaaren jonger als het voorgaande, van dat noyt in 't Aarts-Sticht eenige nieuwe Fortresse tegens het consent van haar en het Rijk soude mogen gebouwt werden.

De Bisschoppen van Munster en Straatsburg fortificeeren Nuys,

maaken daar buyten een Legerplaats,

tegens de Privilegien.

Tot betaalinge van alle die excessive kosten sond de Koning in *Januario* 1672. eenige gemasqueerde Ruyters met 30. Valaisen tot *Brisac* over de brugge, den *Rijn* af na *Keulen*, alwaar sy aftraden, en in *Februario* gevolgt wierden van 12. karren met geld na *Bon* en *Nuys*, yder ophebbende 3000. ponden gewichts, onder convoy van 100. mannen.

Frans Geld komt tot Nuys en Bon.

De voorsorge, die de *Fransche* droegen om *Karren*, *Wagens*, *Scheepen* en *Bruggen* tot transport van *Volk*, *Artillerie*, *Amunitie*, *Vivres*, *Bagage* en andere Behoeften, was ongemeen groot. In alle haare Steeden en Plaatsen leggende op de *Maas*, arresteerden sy alle Scheepen en Vaartuygen, met ordre om haar de Rivier op te begeven, en haare ladinge in te nemen tot *Masieres*, alwaar allen voorraad uyt *Vrankrijk* te Lande aanquam. De *Vracht-wagens* en *Vivres-karren*, die sy omtrent *Paris* vervaardigden en by een brachten, waren ontelbaar, over dewelke *Mr. Colbert* van den Koning wierde gestelt als *Directeur Generaal*. Tot transport van alles over de Riviere den Rijn

Fransche Preparatien tot transport van Volk, &c.

Wagens en Karren.

Rijn maakten sy tot Bon een groote *Gierbrugge*, en tot *Keulen* en elders veele plat-bodeme Ponten, en quamen in alle plaatsen op den Rijn opkoopen alle Scheepen, die haar dienden tot het opslaan van *Bruggen*, namen mede daar toe aan alle Schippers, Matrosen en Timmerluyden, die sy konden bekomen, de Meesters eenen Rijxdaalder, en de Knechten eenen halven daags belovende met de kost, tot welken eynde sy mede tot *Luyk* worven een *Compagnie Maasschippers*, en veele swaare ysere Kettingen en Ankers lieten vervaardigen, om daar mede de Ponten vast te maken.

Gier-brugge.

Bruggen.

Scheeps- en Timmerluyden.

En om dat sy wilden oorlogen in een Land, dat door Rivieren en Wateren seer verdeelt is, en met water kan overstroomt werden, so hebben sy in het *Arsenal* tot *Paris* laten vervaardigen een groote meenigte van Schuytjes 12. voeten lang, en 4. wijd. Eenige van dese waren uyt massief koper geslagen, van dewelke sy konden 6. in malkanderen stapelen, en vervoeren op eenen wagen met 8. paarden; andere die sy wilden gebruyken tot het opslaan van bruggen over de Riviéren, waren inwendig met kopere latten bekleet, en hadden de langte van 18, de breette van 6, en de hoogte van 2. voeten en een duym, van dewelke maar 2. en 2. op eenen wagen konden stouwen. Tot *Aaken* lieten sy mede kleyne vaartuygen timmeren, om ook op wagens te verbrengen, en op ondiepe wateren te gebruyken.

Koopere Schuyten.

Tot *Beveylinge van de Passage uyt Vrankrijk tot op de Nederlandse Frontieren* onderhielden sy op alle weegen veel Volks tot Convoy. *Keur-Trier* dorst haar den vryen pas door sijn gebiet so te Lande, als op den *Moesel* niet incommodeeren. *Keur-Keulen* beschikten den *Fransschen* vryheyt in 't passeeren van de *Moesel* over den Rijn tot *Nuys* toe, als ook door het *Land van Luyk*. *Lutsenburger-Land* gebruykten de Fransche als haar eygen, en als sy in *Januario* 1672. met eenige duysent mannen by *Philippe-ville* het *Spaansche Gebiet* wilden passeeren, na het *Keulsche-Land*, sonden sy om een vryen pas een expresse Edelman na het *Hof van Brussel* aan den *Graaf van Montery*, die sulx excuseerde tot dat hy ordre uyt het *Hof van Spanjen* daar toe hadde bekomen; maar binnen weynig uyren daar na hoorde hy, dat sy al waren gepasseert, eer sy dese antwoort hadden ontfangen. Om de passagie voorts uyt het *Land van Luyk* door het *Land van Gulijk* te beveyligen na *Nuys*, sochten sy, so men toen discoureerde, by den *Hertog van Niewburg*, door groote sommen gelds, de *Stad Gulijk* en andere plaatsen in besettinge te bekomen, 't welk ook licht soude geschiet zijn, hadde niet ten deele geobsteert de Erf-Verbroederinge

Fransche hoe sy de Passagien beveyligen.

van

van *Keur-Brandenburg*, en hadden sich de Stenden en den Commandant van *Gulijk* daar tegens niet geopposeert, en te wegen gebracht het scherpe Keyserlyke Mandaat, dat den Hertog haar by hunne Privilegien soude maintineeren.

Fransche prepareeren ter Zee.

De *Preparatien ter Zee* waren so excessief en groot, als de *Fransche* noch noyt voor heenen hadden ondernomen. Haare Scheepen ten Oorlog, die sy zedert weynige jaaren, so in als buyten haar Rijk hadden aangebouwt, en in verscheyde Havens van haar Rijk hadden verdeelt leggen, waren t'samen 94. in getal, en van sulken Calibre, dat sy vereysten 5124. Stukken-Canon. Van desen wierden 30. Capitaale Scheepen (in de lijste onder *N°* 15. gespecificeert) toegetaakelt en na behooren voorsien, om met d'Engelsche Vloot te conjungeeren. Om dese 30. Scheepen na behooren te bemannen, konden de *Fransche* in haar Rijk so veel Boots-volk niet uytvinden, als daar toe nodig was, wilden daarom tot *Venetien* veel Zee-Volk inhuyren, dat haar geweygert wierde, om welke reeden sy van de Venetiaansche Scheepen en Galeyen, die sy ergens in Zee rescontreerden, lichten alle Fransche Bootsgesellen, de welke sy na haar Rijk sonden; En alhoewel haaren Resident tot *Genua*. als ook op 't Eyland *Corfu* aan alle Fransche Bootsgesellen dede notificeeren, dat hy ordre van den Koning hadde, deselve altemaal na *Vrankrijk* te doen keeren, om op de Scheeps-Vloot van sijne Majesteyt te dienen, so quam nochtans het Volk so schaars by, dat sy haar mosten begeven tot het extreemste middel, dat is, tot het Tirannijk *Pressen van Volk*, dat onder geene menschen, 'k geswijg onder Christen plaats behoorde te hebben; Want daar door eygent men sich selfs toe *Jus vitæ & necis*, de macht om te disponeeren over het leven en dood van de Onderdanen quanswijs een vrye natie, deselve tegens wil en dank haaren vrouwen en kinderen te ontweldigen, en gelijk als in kluysteren en slavernye te werpen op de Scheepen, om aldaar met de dood te worstelen, en haare lichamen te prostitueeren aan alle bedenkelyke gevaaren. Hier door rukten sy met geweld by een, wat sy konden bekomen, 't welk oorsaak was, dat de Boots-gesellen in *Bearn* en andere Zeeplaatsen revolteerden, en dat de Barquiers op de Rivieren en Havens haar absenteerden, tot groote incommoditeyt van de Negotie aldaar. Het pressen ging eyndelijk noch so hart voort, dat men de Boeren, die men wilte, dat oyt t'Zee gevaren hadden, briefjes t'huys sond, om sich binnen sekere dagen te begeven op sulken Schip, als men haar aanwees, en dat op pene van de galg. Hier door kreeg men so veel slecht Volk, dat de Engelsche, quanswijs uyt mededogentheyt over der Fransche

en vinden Manquement van Zee Volk.

Fransche pressen Zeevolk, dat een tirannijk middel is.

schen onervaarentheyt in Zee-saken, op haare eygene scheepen de Fransche rauwe Zee-lieden overnamen, en door haar beste Volk lieten oeffenen.

De *Uytrustinge en Equipagie van de Fransche Vloot* ging mede so kreupel toe, dat de *Engelsche* na het *Fransche Hof* mosten verstenden Vice-Admiralen en andere aansienlijke Zee-Officieren, om hun in raad en daad by te staan, en tot het toerusten en voort-stuwen van haare Vloot dapper aan te setten. Tot onderhout van die Oorlogs-Vloot, alsse in Zee mochte zijn, rechten de *Fransche* twee Magazijnen op in *Engeland*, met alderhande Scheeps-Behoeften, Ammunitie en Victualie. En gelijk de *Fransche* alle devoiren hadden aangeleyt, om alle de Land-Princen tegens dese *Nederlanders* op te stooken, even so verstochten sy in *Januar.* 1672. door haaren Admiraal *M. d'Almeras*, die met 12. Scheepen van Oorloge aan *Malta* aanquam, dat den *Groot meester* alle *Malteesche Scheepen* en *Galeyen*, hier en ginder op de *Turken* kruysende, t'huys wilde laten komen, om wegens haare *Commanderyen*, met haar gesamentlijk te ageeren tegens de *Nederlanders*, 't welk sy echter om verscheyde oorsaaken niet konden verwerven. Haare Zee-kusten aan de Middelandsche-Zee, op dat die, in absentie van haare Zee-Macht, door de *Corsairen* niet mochten ontveiligt werden; meenden sy te verseekeren door een Tractaat van Vreede met die van *Tunis*, *Tripoli* en *Porto Farino*, gelijk die met *Engeland* hadden ingegaan, maar sulx wilde geen succes nemen, om welke redenen de *Fransche* naderhand hebben in Zee moeten houden een Vloot, bestaande in een goet aantal Galeyen. De *Zee-kusten aan den Ocean*, om dat die door de insulten van de *Nederlanders* konden geincommodeert werden, wierden op eenige plaatsen gefortificeert, alwaar den Adel en Land-man het Ampt van soldaat mosten bekleeden, en op 't eerste gerucht opsitten, en haar na de Zee-kant begeven, also daar alle Militie was weg' gelicht. Voor het laatste wierd de generale directie van alle de Zee-saken, en de Voogdye van den *Graaf van Vermandois*, *Natuyrlijke Soon van den Koning en Admiraal van Vrankrijk*, aanbevoolen aan *Mr. Colbert* onder den Titul van *Directeur Generaal.*

zijn slecht in 't equipeeren van haare Vloot,

soeken Malta op te roeyen,

en Vreede te maken met de Corsairen,

Fransche verseekeren haare Zee-kust.

Alle dese Preparatien te Land en te Water waren so groot, dat de onkosten van den Koning, tot onderhoud van alle sijne Land- en Zee-Macht (na het seggen van de Fransche) alle vier maanden soude monteeren ter somme van 13. *Millioenen en* 700. *en eenige duysent Ponden.* Om dese middelen alleen te vinden uyt loopende Revenues en

Fransche onkosten tot alle die Preparatien.

nieuwe belaſtingen, ſonder de ſpaar-kiſt te roeren, liet den Koning *Mr. Colbert* door *Mr. de Louvois* aanſeggen, datter 50. *Millioenen* moſten voor hem uytgevonden werden, tot de naaſte Campagne, waar op *Colbert* antwoorde, dat ſulx ſo veel was, als of men het Volk in de Boſcagien wilde jaagen, maar 30. a 35. Millioenen ſoude hy ſien aan ſijn Majeſteyt te fourneeren. Hier op begint men ten Hove te beſoigneeren, om nieuwe Middelen uyt te vinden, en men reſolveerde tot een taxatie van de *Finantiers*, *Fermiers* en *Pachters*, die ſeer hoog liep; Tot ſuppreſſie van veele van 's *Konings Commiſſariſſen* en *Officiers van 't Sout*, welke laatſte daar voor alleen opbrachten 800. duyſent Ponden; Tot ſuppreſſie van de helft van de *Threſauriers* van Vrankrijk, ten eynde, dat de overige yder 10. duyſent ponden aan den Koning ſouden geven, maar daar op preſenteerden ſy yder 2000. *Ponden*, om alle te mogen geconſerveert blijven, het welk 2. *Millioenen*, ſo men reekende, ſoude uytmaken; En tot taxatie van de Notariſſen en Rechts-dienaars, over de Legaliteyt haarer bedieninge; Men belaſte op nieuws de Leen-Goederen; Men beſwaarde yder Bunder-lands, ſo wel van Geeſtelijke als andere Erfgoederen, met 5. ſtuyvers, dat ſeer hoog beliep; Men dede de Penſioenen voor een jaar inhouden, en de nootſaakelijke Tractementen verminderen; Men ſtelde 20. ſtuyvers op yder Mark Silvers, en 30. op een Once Gouts, dat verwerkt ſoude werden; Men verbood aan alle Gout- en Silver-Smeeden, eenige andere Silvere werken te maken als Bekkens, mits dat die niet ſouden wegen over 12. Mark, en Schootels niet over 8. Mark, voorts Tailloren, Hand-beekers, Kandelaaren, Vorken en Leepels, en anders niet, als alleen Kerklijke ornamenten; Men ordonneerde voort aan de gene, die eenige ſoorten van verbooden ſilverwerk mochten hebben, het ſelve te brengen in de Munte, om aldaar geſmolten en tot geld gemaakt te werden; Het *Parlement tot Paris* verifiëerden een Declaratie van den Koning, behelſende, dat, die geld aan den Koning ſoude leenen, Intereſt van hem ſoude genieten tegens den penning achtien. Men bracht mede op het Tapijt, de gelden in *Vrankrijk* 15. ten hondert te verhoogen, daar mede de Koning een ongeloofelijke ſomme ſoude trekken, dat echter geen voortgang nam, als mede het geene men divulgeerde, dat de Koning een Ordre ſoude doen emaneeren, volgens dewelke 3. Huyſen met Poorten, daar Caroſſen door konden rijden, gehouden ſouden zijn een man in de Armée te leveren, en te onderhouden, en dat die gene, die ſelfs Caroſſen houden, elk een diergelijken man ſouden moe-

moeten fourneeren, waar by sijne Majesteyt alleen uyt *Paris*, sonder eenige kosten, soude hebben omtrent 25. duysent mannen.

In *Engeland* was men niet minder besig, als in *Vrankrijk*, met het uytvinden van middelen van *Finantie*, tot soulaas van alle extraordinaire aanstaande onkosten; met het toetaakelen van de Oorlogs-Vloot, welkers Groote, Calibre, *&c.* gespecificeert is in de lijste onder *Num.* 16. Met het pressen van Zee-Volk, en met het werven van Land-Volk, om haare Stranden te verseekeren tegens alle Invasien, en het Rijk tegens alle Beroerten, Engeland prepareert ten Oorlog.

Belangende de *Geld-middelen*; also de *Koning van Engeland* daar van sulken voorraad niet hadde, dat hy sijne dessleynen konde in het werk stellen, sonder nieuwe *Finantien*, so was sijn eerste werk op middelen bedacht te zijn, om de nodige penningen daar toe uyt te vinden. Hy stelde daar op den 2. *Novemb.* des jaars 1670. in de Vergaaderinge van beyde de Parlamenten voor, hoe nodig het was, *dat sy sich met notable sommen van penningen voorsagen, boven het gene, dat sy hem onlangs by gifte hadden gearresteert in den Impost op de wijnen, &c.* De Nootsaakelijkheyt van sijne petitie fondeerde hy alleen *op de groote Armature van de nabuyrige Princen, en speciaal van Vrankrijk, dat hy by verscheyde rediten suspect hielt*, seggende; *dat de Fransche na 't begin van den laatsten Oorlog met de Geünieerde Provincien, haare Scheeps-macht so in groote als getal sodaanig hadden vermeenigvuldigt, dat haare Zee-macht nu drymaal grooter was, dan sy oyt te vooren was geweest, en dat sy ook na den voornoemden Oorlog noch niet hadden stil gestaan haare Zee-macht te vergrooten; Waarom de Noot vereyste, dat hy hem mede wapende, om ten alderminsten te onderhouden de Vreede in sijn Rijk, en de Ligues, die hy hadde aangegaan ten besten van de Vreede van 't Christenrijk, uyt krachte van dewelke hy gehouden was tot seker gedeelte van macht, in cas van Vreede-breuk, en ook by geval van invasie, te doen secours aan sijne Nabuyren, specialijk aan de Vereenigde Nederlanden, met dewelke hy verbonden was tot mutuele assistentie van seker getal van Volk en Scheepen in cas van attaque, &c. Om welke redenen hy genoodigt zijnde door sijne Royale goetheyt, ten besten sijnes Volx, alreede hadde Ordre gegeven 50. van sijne alderbeste Scheepen te equipeeren tegens de Lente van den jaare 1671. behalven de Convoyens, en die na de Middelandsche Zee gaan, 't welk hy niet soude konnen uyt voeren sonder nieuwe importante subsidien, die hy daarom op 't hoogste aan de beyde Huysen recommandeerde, &c.* Hier op begon het Parlament aanstonts ook te beraatslagen op Gelt-middelen, Volk soekt Geld-Middelen.

Het Parlament consenteert 800. duysent Ponden Sterlings.

te Werven en te Equipeeren, en consenteerden daar toe 800. duysent Ponden Sterlings. Voor dit geld bracht de Koning, na beloften, in 't jaar 1671. geen Vloot in Zee, maar continueerden in overleg, hoe hy sijne *Finantien* soude vermeerderen, en meer geld by een brengen. Tot welken eynde hy in *December* 1671. wanneer geen Parlament sat, om penningen te ordonneeren, wederom voorwende deselve boven verhaalde redenen, dat hy in 't voorjaer 1672. een Oorlogs-Vloot in Zee moste brengen, om daar mede te letten op de desseynen van sijne Nabuyren, en speciaal van *Vrankrijk*, die alle dapper armeerden; Hy liet daarom de *Publijke Bank* ofte *Esseque* sluyten, 't welk de Gout- en Silver-Smeeden, die als Kassiers der Koopluyden de Wissel-bank van deselve houden, niet weynig ontstelde, also sy wel 160. *Tonnen Gouts*, so men voorgaf, daar by waren geinteresseert; Dewijl sy daar van niet konden ontfangen, konden sy ook niet betalen, 't welk veroorsaakte, datter veele Wissel-brieven na *Italien* en elders met protest te rugge keerden. Van dese schaade en de consequentie van dien, sond men een Remonstrantie na *Withal*, waar op men kreeg tot antwoord: Als de Gout-smeeden den Koning wilden fourneeren 300. duysent Ponden Sterlings, dat dan alles weder op den ouden voet soude gaan, &c. Hier na stelde de Koning des morgens na Nieujaar voor in sijnen Raad; *hoe alle Nabuyrige Princen en Staaten groote preparatien ten Oorlog maakten, so te Water als te Lande; So had hy sich selven bedacht, tot securiteyt en protectie van sijn Volk en Gebiet behoorlijke preparatien te maken, en van nu aan gelast een seer groote Vloot te equipeeren, om tegens de Voortijd gereet te zijn; Dat hy door dese onvermijdelijke noot groote onkosten tot dese preparatien moste doen, en na rijpe overweginge vond hy geen vermogen, om sulke extraordinaire onkosten goet te maken, als door de gewoonlijke maniere van geld te leenen, also sijne inkomsten alree dapper waren verssmolten, en verydelt van te avanceeren; So was hy nu in dese occasie genootsaakt, hoewel tegens sijn eygen inclinatie, voor de securiteyt van 't Algemeen te doen ophouden de betaalinge van die penningen, welke in de Schat-kisten noch overig waren, &c.* Hier op wierd een Declaratie in den Raad gesloten, en wierden de Crediteuren tot den laatsten *December* 1672. uytgestelt, en de Thesauriers gelast, 't Geld te employeeren tot de Equipagie van 's Konings Vloot.

Engeland sluyt de bank ofte Esseque.

Propositie des Konings in sijnen Raad.

De Crediteuren van den Koning werden uytgestelt.

Desen Voorraad van Engelsche en Fransche Penningen, also de Koning by een secreet Tractaat, sonder kennisse van 't Parlament van Vrankrijk groote subsidien bedongen hadde, beletten veele obstaculen

ia

in 't toetakelen en provideeren van haare voornoemde Vloot, met nodige Oorlogs-gereetschappen en Mond-kost.

De Engelsche soeken haar Zee-Volk aan te moedigen door vercierde motieven.

Maar het bemannen van die Vloot hadde meer swaarigheyts, om dat den aanstaanden Oorlog was tegens de borst van de *Gemeente*, die liever tegens de *Fransche*, haare oude en onversoenlijke Vyanden, als tegens de *Nederlanders* haare Geloofs- en Bonds-Genooten wilde aangaan; Want hoewel men nu het Boots-volk begon te betaalen haare achterstallen, en haare te verdienen maand-gagie by anticipatie, om haar te meer aan te moedigen dienst op de Vloot te nemen; hoewel men door een Proclamatie uyt alle vreemde dienst inriep alle ingeboorene Zee-Luyden op pene van de uyterste rigeur des Wets, om sulken haaren verraderlijken aanhang, *so men 't noemde*, en van het gevaar van confiscatie van haare Landeryen, Huysingen, Goederen, Vee, &c. als onder Num. 17. te sien is; en hoewel men de Gemeente wijs maakte met gedrukte en geprivilegeerde Geschriften, als of men in *Holland* groot gebrek hadde aan Boots-volk, Provisie en Ammunitie, datter onlust was tusschen den *Admiraal de Ruyter* en den *Raad-Pensionaris de Wit*, om de slechte voorsieninge van de Vloot, dat men in *Holland* en *Zeeland* Placaten hadde geconcipieert, waar by elk geconstringeert sonde werden, om al sijn Gout- en Silver-werk te brengen na de Munten, om tot geld geslagen te worden, tot betaalinge van dese Oorlogs-lasten, doch dat men die Placaten noch wat binnen hielt, om alle tumulten te verhoeden, en diergelijke Leugen-taalen meer, so konde men daar doch so veel volks niet in dienst krijgen, dat men de Vloot, na behooren, konde besetten, maar men moste sich wederom begeven tot het uyterste middel, namentlijk het Pressen. So expedieerde men een Ordre aan den *Hertog van Jork*, om op de *Rivier de Teems* te pressen een getal van 1000. Boots-gesellen, en men sond Circulaire Brieven na de Zee-kusten, om aldaar mede 5. a 6000. man te pressen. Dese Pressingen konden het gerequireerde getal van Zee-Volk noch niet vervullen, waarom men vatte en greep alle die maar te bekomen waren; De Pres-Meesters kregen last, dat sy over al in de huysen mochten gaan, om Volk te pressen, en daar uyt te haalen, principalijk uyt de Koffie-Huysen, om dat (gelijk in haare Courant stond) de hoogdringende Noot, daar in sy nu waren, sulx vereyste. Men sleepte het Volk van de Scheepen van *Sr. Eduard Sprag* na de Vloot, so als hy daar mede uyt de *Straat* was aangekomen, sonder consideratie, dat het Volk 2. jaaren was uyt geweest, en noch geen voet op 't Land by haare Vrienden hadde geset; Men haalde

doch moesten om de schaarsheyt van Zee-volk Pressen.

de Boeren van hunne bedden, die oyt t'zee gevaaren hadden; Men dede opteekenen de namen van alle de Boots-geſellen, die in 't Rijk waren, en men publiceerde, dat alle die gene, die eenige Bootsgeſellen logeerden, deſelve ſouden aanbrengen, op pene van ſelfs op 's Konings-Vloot te moeten dienen, en dat boven dien den Bootsgeſel, die ſich ſoude verburgen hebben, ſtrengelijk ſoude werden geſtraft. Tegens deſen rigeur oppoſeerde ſich de *Gemeente van Schotland*, die eenige Pres-Meeſters tot *Hamerton* dood ſloeg. Veele van dit gedwongen Scheeps-volk begaf ſich by nacht in pericul van haar leven, buyten boord, en ſwom naar Land, alwaar komende ſy ſich Landwaart in begaven, en in Boſſchen en Bergen verſtaken.

De Gemeente oppoſeert haar tegens het preſſen.

Om de Zee-kuſten te beveyligen tegens alle attaquen uyt Zee, en het Rijk tegens allen oproer, liet de *Koning van Engeland* werven 20. *duyſent mannen*, boven de ordinaire Militie, en twee Regimenten Paarden, die van *Prins Robbert* ſouden gecommandeert werden, om alle moeyten, die der ergens mochten komen te ontſtaan, in haar begin te dempen.

Engelſche ſoeken haare Zee-kuſt te beveyligen,

En op dat de Engelſche haare handen mochten ruymer hebben, om Chriſtenen haare Geloofs-en Bond-Genoten te vinniger te beoorlogen, gaf den Koning ordre aan *Sr. Eduard Sprag*, Admiraal over een Eſquader Oorlog-ſcheepen op de *Middelandſche Zee*, om met de *Turkſche Rovers van Algier*, ſo veel doenlijk, een Tractaat te verhaaſten, en dan voorts met ſijne byhebbende Scheepen, het Tractaat geſlooten zijnde of niet, tegens 't begin van de Maand *Maart* te repatrieeren, ingevolge van welke ordre *Sprag* op den 19. *Decemb.* 1671. 't ſelve Tractaat voltrok met de Barbaaren, met dewelke ſy in den vorigen Oorlog van de jaaren van 5. 6. en 1667. ſich mede verbonden hadden tegens de *Nederlanders*, wanneer ſy deſelve met haare Roof-ſcheepen en geroofden buyt veylig lieten in de Havens van Yrland binnen komen, om te victualieeren en ſchoon te maken, om welke tijd ſy met een groot Engels en een Turks Schip, omtrent de *Caap St. Vincent* ontmoeten een Zeeuſe Avonturier, Capiteyn *Pieter Willemſz.* die ſy te ſamen ſo fel aantaſten, dat de Capiteyn met 7. gequetſten van 150. mannen maar noch over bleef, die de Engelſche den *Turken* overgaven in ſlavernie, en het Schip voor haar behielden.

en maken een Tractaat van Vreede met Algier.

Verfoeyelijke daad der Engelſche.

Met dit Tractaat door *Sprag* geſlooten, konden de *Engelſche* haare opgevatte boosheyt tegens de *Nederlanders* noch niet voldoen, maar ſonden noch daar en boven veele Commiſſien uyt na *Portugal*, om

Engelſche ſenden Commiſſien na Portugal,

om door de Caperyen den *Nederlanders* alle ſchaade toe te voegen, die te bedenken ſtonden.

Gelijk de Engelſche alle deſe voren genoemde preparatien, op het verſoek van *Vrankrijk*, deden vervaardigen, even ſo ſchijnt, dat ſy 't ſelve Rijk mede favoriſeerden in 't ſtuk van de *Religie*; Want na dat de Koning op een Requeſt van de Parlamenten op den 23. *Maart* 1671. door ſijn Rijk hadde doen publiceeren een Placaat, waar by hy allen Jeſuiten, Prieſters en anderen, die haare Ordre van den Stoel van *Romen* hadden ontfangen, notificeerde, dat ſy voor den 1. *Mey Engeland* en 't *Land van Walles* ſouden moeten ruymen, op pene &c. So gaf hy in *April* 1672. by een nader Placaat den Rooms-Geſinden in ſijn Rijk niet alleen volle Vryheyt van Exercitie in haare private Huyſen, en vernietigde alle voorige Wetten, die tegens haar waren geëmaneert, maar ſuſpendeerde alle andere Acten en Wetten tegens alle de *Non-Conformiſten*; En om alle onwettelyke vergaderingen voor te komen wilde hy haar geven genoegſame plaatſen, om yder ſijn Gods-dienſt te pleegen, die voor alle perſoonen ſouden open ſtaan. Dit fondeerde hy op pretext, dat hy nu 12. jaaren hadde gearbeyt, om de diſcrepantie in de Religie van ſijne Onderdaanen weg te nemen, doch alſo ſulx vergeefs was geweeſt, hadde hy nu gereſolveert ſijne Opper-Macht in Kerklijke Saaken te gebruyken, &c.

en geven Vryheyt aan alderhande Religien,

Hier op lieten veele de *Miſſe* celebreeren in haare huyſen, en eenige Gevangene Prieſters, die anders na de Wet, ſtrengelijk ſouden geſtraft werden, wierden weder ontſlagen; 't welk ſulken hoope onder de *Rooms-Geſinde* gaf, als of 't nu ſo geſchaapen ſtont, dat haare Religie over al weder ſoude triumpheeren, en die van de *Gereformeerde* heel ondergaan, te meer, wanneer ſy haar flatteerden met de hoope, dat de *Vereenigde Nederlanden* in den aanſtaanden Oorlog haar ſouden moeten begeven onder de Gehoorſaamheyt van den *Alder-Chriſtelijkſten Koning*, en *Eerſt-gebooren Soon van de Kerk*, en dat de *Republijk van Geneve* wilde opentlijk tolereeren alderhande Oefeninge van Gods-dienſt, maar hoe ſy in haare hoope zijn geabuſeert, ſal blyken, als men in het vervolg ſal ſien geheel het contrarie.

dat de Rooms-Geſinde groote hoope geeft.

Gelijk de *Keur-Vorſt van Keulen* door ſijne *Miniſters* en door de *Franſche* ſeer ſiniſterlijk was misleyt, en tegens ſijne Intentie geëngageert in de *Intrigues van Vrankrijk*, als pag. 172. en volgg: verhaalt is, ſo wierd hy door deſelve mede geinduceert tot de Preparatien ten Oorlog, die hy aanſtelde met dat geld, 't welk de *Franſche* hem daar toe in groote quantiteyt verſchaften; Hy, ofte veel meer ſijne

Keur-Keulen prepareert ten Oorlog.

met Franſch Geld,

Mini-

Ministers deden dan alle devoiren, om af te snyden den weg en assistentie van bovenen na beneden, en de reciproque communicatie tusschen Duytsland en de Nederlanden, daar toe sy fortificeerden *Dorsten*, *Bon*, *Nuys* en de *Citadelle tot Luyk*, en opwierpen een Fort op de Lip, die sy alle met abondante *Artillerye*, *Ammunitie*, *Vivres* en *Volk* oppropten tot *Magazijnen*; Sy besteeden tot *Luyk* 150. *duysent guldens* met het inkoopen van *Waapenen*, *Ys-spooren*, *Haaken*, *Houweelen*, *Schip-Ankers*, *Ketringen*, 8000. *paar Schoenen met Ys-Spooren* beslaagen, &c. Sy probeerden voor *Bon* op den *Rijn* een *Gierbrugge*, die sy nieuw gemaakt hadden, van dewelke de Boeren seyden, dat die soude een weg zijn van veele rampsaligheden en ellenden in 't Rijk, daar van die in 't *Keulsche Land* de eerste beurt souden hebben; Sy deden rontom heen werven te voet en te paard, selfs tot in *Beyeren* toe, alwaar sy met 1500. mannen begonnen, die sy meenden te augmenteeren tot 4000. toe; Den *Prins van Furstenberg* en grootste Minjon van den *Keur-Vorst* werft op sijne eygene kosten een Regiment van 2400. Mannen te voet in 't *Graafschap van Waldek*; Ondertusschen lieten sy so veel *Fransche* komen in de voornoemde Fortressen, dat die daar meesters waren, en tot *Bon*, daar de Keur-Vorst selfs residerde, Fransche Placaaten aansloegen aan de *Corps de Garde*, boven met het Fransche Wapen, beginnende met groote letteren ORDONNANCE DU ROY; Sy publiceerden uyt den naam van den Keur-Vorst een Edict, inhoudende, dat hy sich altijd bemoeyt hadde, om sijne Onderdanen in Rust en Vreede, en by haar Welvaaren te maintineeren, maar dat hy nu gedwongen was geweest wegens de differentien met de Stad Keulen, om Volkeren in 't Land te brengen; en of die nu wel by geleyt waren, nochtans om dat de Nabuyren sterk armeerden, en dat hy niet en wiste, tegens wien dat gemeent wierd, was genootsaakt daar tegens, en volgens de *Defensive Alliantie met Vrankrijk Anno* 1669. aangegaan, noch meer Volk over te nemen; En om dat die sijne Onderdanen niet lastig, maar veel eer profijtelijk souden zijn, soudense alle 8. dagen, na dat sy in sijnen dienst en Eed waren overgenomen, correct betaalt werden, so dat niemand yets aan de Militie, sonder geld behoefde te geven, als Vuyr en Bed, &c. en die anders quam te doen soude vallen in een amende van 10. *gout guldens*, tot dat men sag, waar de wapenen van de Nabuyren heenen wilden, &c. Hier op namen sy alle de Fransche tot *Nuys* over in dienst van den Keur-Vorst, aan wien die door den gewoonlijken Eed, met ontdekten hoofde en bloote rapieren beloofden

Fortificeert eenige Plaatsen,

Koopt alderhande Oorlogs gereetschappen,

maakt een Gier-brugge,

werft Volk,

neemt Franschen over in sijn Land,

op een valsch prerext,

Fransche doen Eed aan den Keur-Vorst.

den gehouw en getrouw te sullen zijn. Dit overnemen van Volk ging voort, alhoewel den *Keyser* door een expres Mandaat den Keur-Vorst in *November* 1671. geinterdiceert hadde, van eenige Fransche op den *Rijx-bodem* te doen komen, als strydende tegens de *Rijx-Capitulatien*. Om den Keyser hier over eenig respect te toonen, en hem op te houden, sond men twee *Envoyées* successivelijk van *Bon* na *Weenen*, die geensins konden excuseeren het doen van haaren Keur-Vorst, doch aldaar so lang trotteerden, tot het tijd was, haare desseynen in 't werk te stellen, hoewel den Keur-vorst middeler-wijle door twee Expressen van den Keyser nieuwe Mandaten kreeg, om de Fransche Partye t'abandonneeren. Niet tegenstaande alle dese vreemde proceduyren, groote Oorlogs-Preparatien en 't inhalen van so veel Fransch Krijgs-Volk, meende men sijne voorgenomene desseynen tegens de *Staaten* te dissimuleeren, en deselve tot een goet vertrouwen te brengen en in slaap te wiegen, ten welken eynde men door den *Bisschop van Straatsburg* het *Dom-Capittel* liet versoeken, ymand naar *den Haag* te senden wegens de Neutraliteyt, maar het *Capittel* dit oordeelende een werk van meerder belang te zijn, heeft daar in so niet konnen consenteeren, meynende, dat men reeden soude geven tot quade gedachten, en dat men behoorde alle ombragie weg te nemen, so deed men op den 24. *April* 1672. in druk publiceeren, en in alle Kerken aflesen een *Manifest*, *in dato den* 16. *dito*, waar by men verklaarde neutraal te willen blijven met de *Geünieerde Staaten*, en verbood aan alle Fransche in sijnen dienst overgenomen, eenige hostiliteyt tegens deselve Staaten haare Onderdanen oft Landen te pleegen, als breder te sien is onder *Num.* 18. Dit Manifest dede men mede in den *Haag* aan den *Staaten Generaal* notificeeren. Maar hoe oprecht men dit meende, en met wat valsche Practijken men de wereld abuseerde, leerden de Declaratie van Oorlog die op den 27. *Mey* 1672. daar op volgde, waar van hier na breeder.

tegens een Mandaat van den Keyser.

Keur-Keulen soekt de Staaten te abuseeren met de Neutraliteyt.

Also den *Bisschop van Munster*, volgens het Tractaat van Vreede tusschen hem en de *Staaten* tot *Kleef* geslooten op den 18. *April* 1666. niet vermocht eenige nieuwe wervinge aan te stellen, als onder conditien in 't selve Tractaat gespecificeert, so moveerde hy eenige questien tegens de *Lunenburgse Hertogen* wegens de *Stad Heuxter* en de *Abdie Corvey*, die hy al in *Jan.* 1671. aan de Wereld bekent maakte door een gedrukt Manifest met sijne bylagen vervat op 6. vellen papiers, en dede naderhand daar van Notificatie aan de *Staaten Generaal* door den *Oversten Benting*, met betuyginge van sijne syn-

Bisschop van Munster prepareert ten Oorlog op een valsch pretext.

ceriteyt omtrent het onderhouden van het *Tractaat tot Kleef* geslooten, en met de gelukwensinge van een Gelukſalig en Vreedſaam Nieuw-jaar. Onder dit pretext hadde hy alreede groote Preparatien ten Oorlog begonnen. En hoewel deſe twiſt tuſſchen hem en de Hooggedachte Hertogen door een Proviſioneele Stilſtand geappaiſeert wierde, ſo continueerden hy echter op dien ſelven voet met geduyrige Preparatien, en Wervingen van Volk tot *Hamburg*, *Bremen*, *Keulen*, *Aaken*, *Frankfort*, *&c.* en met toebereyden van Bomben, Granaten en andere Vuyrwerken, daar aan hy veele hondert perſonen op verſcheyde plaatſen in ſijn Gebiet liet werken. Binnen *Munſter*, *Coesveld*, en *Rhenen* quamen 600. Wagens met veele Mortieren en Geſchut; Tot *Breemen* vervaardigde men 8000. ponden aan Touwen en 70. Ankers tot een Schip-brugge; Men maakte mede gereet 600. kaſſen van Greynen- ofte Vuren-hout, van binnen met bieſen gevult, yder kas van omtrent 6. voeten in het vierkant, die met haaken aan malkanderen konden werden gehecht, om in der haaſt een bequame Brugge over de grootſte Rivieren te konnen ſlaan. De Boeren in *Munſterland* moſten opbrengen 60. *duyſent mudden rogge*, waar by men liet inkoopen eenige *duyſent mudden tarwe*, en men verbood ſcherpelijk allen uytvoer van Koorn, Hammen, Spek, en andere Vivres; men nam veel Frans volk over in dienſt, en dede alomme een opontbod van den derden man van 't Land-Volk, maar de boere jongens ſtak men in een nieuwen rok, en namſe mede tegens haaren dank. Alle vordere Oorlogs-bereytſelen waren ſo exceſſief, als of den Biſſchop alleen alle de *Nederlandſche Provincien* hadde willen inſlokken. De onkoſten daar toe wierden hem abondantelijk gefourneert van *Vrankrijk*, waar by noch quamen 100. *duyſent Rijx-daalders*, die hem in 4. maandelijke termijnen betaalt wierden van ſijne Land-Stenden.

Werft Volk.

Bereyt Vuyrwerken.

Scheepsbruggen.

en Vivres.

al voor Franſch Geld.

Hier hebben wy vertoont de hoog-wichtige deſſeynen van de *Franſche* haare veelvuldige Raatſlagen en groote Vigilantie; haaren onvermoeyelijken arbeyt en liberaal ſpendeeren aan alle *Hoven van Europa*, om aldaar de Geünieerde Sraaten te degouſteeren, en tegens deſelve alle Potentaten te animeeren, om geſamentlijk met haaren Koning aan te ſpannen, en deſelve *Staaten* uyt te roeyen, of ten minſten en in allen gevalle, dat ſy haar maar neutraal wilden dragen, en bloote aanſchouwers blijven van die *Tragedie*, die haaren Koning op 't *Theater van de Nederlanden* ſoude ageeren, als mede welke Potentaten, en in wat voegen ſy hebben gediſponeert; en de onvergelijkelijke Oorlogs-preparatien van haar en haare Geallieerden, als de *Koning van En-*

Kort Relaas der Franſche Preparatien.

Engeland, den *Keur-Vorst van Keulen* en den *Bisschop van Munster*.

De *Staaten der Vereenigde Provincien* siende alle dese extremiteyten, hoe hemel en hel tegens haar was ontroert, en hoe sy gedreygt wierden met die meenigvuldige en schidderende wapenen, die tot haaren ondergang gescherpt wierden, wisten wel, dat sy alle die gevaaren niet konden ontgaan, ten zy sy de Macht van haare Contra-partye balanceerden door haare Contrarie Werkingen, dat is; door haare Alliantien met andere Potentaten, en door hare nodige voorsorge tot Defensie van haaren Staat door de Waapenen. Plicht der Staaten in 't maken van Alliantien.

Om hier van by ordre te handelen, staat ons hier voor eerst in te sien, hoe de *Staaten der Vereenigde Provincien* hebben behertigt het hoognodige Poinct van Alliantien aan te gaan met andere Nabuyrige Potentaten, tot defensie van haaren Staat, en tot diversie van haare Contra-partye, waar by men sal bevinden, dat sommige Ministers niet voorbaarig genoeg waren, om haar best te doen, ten eynde datse sulke Desseynen, die haar dreygden, vroeg genoeg mochten breeken of diverteeren, want de Ambassadens na de voornaamste Potentaten wierden so laat aangestelt, dat daar het gat al vernagelt, en de deuren door goude Fransche Grendels van binnen geslooten waren; dat de Ambassadeurs daar eerst arriveerden om die tijd, als den geheelen *Vereenigden Staat* was in 't grootste pericul van heel en al te geraaken onder de macht van den Triumphanten *Franschen Koning*, als ook dat men gerefuseert heeft eenige Presentatien, die gedaan wierden tot de grootste Securiteyt en Voordeel van den Staat. niet wel waar genomen.

Geen onder alle Potentaten was machtiger en beter gelegen tot der *Staaten* Voordeel en tot Afbreuk van der selver Partyen, als de *Koning van Spanjen*, die in *Navarre*, *Catalonien*, *Nederlanden*, *Milanen*, *Bourgondien* en aan de *Zee* het *Rijk van Vrankrijk* konde alarmeeren, en van sijn groote Desseynen diverteeren, gelijk *Scipio Hannibal* dede, en die *Engeland* onwaardeerlijke schaade konde veroorsaaken door verbod van haare Negotie, door confiscatie van haare groote effecten in sijne Rijken en Landen, en door het incommodeeren van haaren *Spaanschen*, *Levantschen* en *Canarie-Handel*. Spanjen hoe considerabel voor de Vereenigde Nederlanden is

Sulke Sorgvuldigheyt, als wy hier vooren hebben geleesen, dat de *Fransche* en *Engelsche* hadden, om dese inconvenienten te verhoeden, en haar van *Spanjen* te verseekeren, noch meer sorgvuldigheyt vereyste de Welstand van dese *Nederlanden* van de *Staaten*, om *Spanjen* te bewegen tot een *Offensive Alliantie* tegens alle Vyanden daar Versuym der Nederlanden omtrent Spanjen.

na *Spanjen* voormaals wel hadde getracht, maar in plaatse, dat men *Spanjen* in tijds door een Ambassadeur en alle Officies daar toe hadde behooren te nodigen, so sond men derwaarts voor Extraordinairen Ambassadeur den Heer *Paats*, die in *July* 1672. tot *Madrid* eerst arriveerde, wanneer de *Fransche* alree sulke progressen hadden gedaan, dat, indien die noch weynig dagen hadde gecontinueert, desel-ve in sulken deteslablen postuyr souden verandert zijn, dat noyt te re-pareeren ware geweest. De *Spaansche* dese Progressen vernemende, waren heel ontstelt en verset, en konden haar die subite en onverwach-te veranderinge geensins inbeelden, of sy mosten gelooven, dat een van dese beyden waar was: Of dat de Regenten dese Provincien aan de *Fransche* sochten verraderlijk over te geven: Of dat der selver oude Mi-litaire Deugd en waare Staats-fondamenten waren vervallen; wegens het eerste dorsten sy de Staaten niet vertrouwen, noch eenig Offensief Verbond met deselve aangaan, uyt vreese, dat sy met haar souden par-ticipeeren in een en 't selve ongeluk; wegens het tweede tardeerden sy met de *Staaten* te tracteeren, om dat de *Staaten* haar op de *Span-jaarts* niet souden verlaten, maar haar immiddels in beter postuyr van Defensie stellen, waar door den bovengemelden Ambassadeur aan dat Hof niet eer yets voordeeligs heeft konnen uytrechten, als in *Septemb.* 1673. wanneer men sag, dat den Nederlandschen Leeu weder tot sijne oude krachten quam, en uyt die sluymer-siekte was ont waakt, waar van hier na ter sijner tijd breeder.

Notable Considera-tien der Spaansche over 't groot veilies in de Vereen. Ne-derlanden.

Oorlogs-Preparatien in Spanjen,

Ondertusschen was *Spanjen* altijd besig geweest, om sich in tijds te stellen in behoorlijke Defensie, en hadde ordres gesonden na al sijne buyten-Landen, leggende in *Europa*, om niets na te laaten, wat tot nootsakelijke defensie mochte vereyst werden, principalijk in de *Spaan-sche Nederlanden*, die wegens *Vrankrijk* het meest in gevaar waren. Dese Landen hadden om desen tijd het geluk, van geregeert te werden door den *Graaf van Montery* als Gouverneur, die meer als een van alle vorige Gouverneurs door de Gemeente wierd bemint wegens sijne admirable Conduite, incorruptiblen Yver, onophoudelijke Vigilantie, en goede Voorsorge tegens het toekomende quaat, waar door hy als een voorsichtigen wijsen Regent niet alleen de onrustige Gemoede-ren der Staaten en Regenten derselver Landen bracht tot een universele Harmonie, uytbanden de Corruptie, straften het Quaat, beloonden het Goet, beveyligde de wegen en Land-straaten, bevryde de Negotie, betaalde de Soldaten, en versorgde alles wat tot gemeene en parti-culiere Welstand diende, maar hy liet mede niet na het minste, dat tot

en in de Spaensche Nederlan-den.

Elogie van den Graaf van Montery

De

Defensie van die Landen wierde vereyst. Sijne eerste voorsorge was, die besorgt
dat hy de Gemeene Geld-middelen sogt te vermeeren, sonder dewelke de Finantien.
hy niets van gewichte konde uytrechten; hy versocht daarom met dringende redenen aan *'t Hof van Spanjen* Subsidien van notable geldsommen, die hem ook wierden overgemaakt; hy disponeerde sijne onderhoorige *Nederlanden*, dat elk van haar als ook de Geestelijken vrywillig consenteerden in 't verhoogen van de *Finantie*, en in 't betaalen van merklijke sommen van penningen; hy was als een vliegenden Held by nacht en dag op de visites der Fortificatien; hy ontbood Fortificatien
alle Gouverneurs van de Fortressen by sich, ten eynde, om perfect bescheyt te geven van den toestand der selve, waar op hy formeerde een generale Lijste van alle sijne sterkten en plaatsen, om die na tijds gelegentheyt te konuen voorsien, en aan de *Koninginne Regente* daar van reekeninge te geven; hy dede *Brussel*, *Mechelen*, *Dendermonde*, *Namen*, *Lier*, *Lutsenburg*, *Herentals* en *Navaigne* fortificeeren, en de Geestelijkheyt, met consent van den *Aarts-Bisschop van Mechelen* en *Bisschop van Brussel*, daar aan sterk arbeyden; hy liet *Vilvoorden* met het Kasteel versterken, tot behout van de Sluysen die daarin waren; hy ordonneerde de oude muyren om de Stad *Leuven* af te breeken tot op 6. voeten hoog, en die met aarde te vullen, als ook eenige nieuwe buytenwerken daarom heen te maaken, en aan eene zijde de hoogte so te slegten, dat men 't daar soude konnen onder water setten; hy dede de vervallen Wallen en 't Kasteel van de Stad *Gent* repareeren, waar toe deselve Stad consenteerde 50. duysent kroonen; hy sette *Bergen in Henegou* onder water; hy liet de laage Stad van *Lutsenburg* en *Quesnoy* demanteleeren, en door den Graave van *Marcin* in possessie nemen 't Kasteel *Argenteau*, gelegen op de *Mase*, behoorende aan den *Marquis de Tresion*, die hy vreesde door de geruchten, dat daar over met een uytheemsch Prins wilde handelen; hy rechten op tot beneficie der Fortificatien veele Steenbakkeryen, en dede tot der selver brand 700. mannen hout hak- Artillerye.
ken in de bosschen; hy gaf ordre, om tot *Mechelen* en *St. Omer* te gieten 150. stukken Canon, meest halve Cartouwen; hy voorsag alle Steeden met alle nootsaakelijke Artillerie, Ammunitie, Vivres en Volk; hy verbood den Uytvoer van alle Vivres; hy liet allen Vivres.
Voorraad van het platte Land vervoeren in de Steeden, uytgenomen de nodige provisie voor de Land-luyden; hy liet in de kleyne ongefortificeerde Steeden den Inwoonders niet meer behouden, als voor een maand provisie van Koorn; hy wierf volk tot recruyten en maakte ge- Wervinge.

staadig nieuwe Regimenten; hy verhoogde de soldaten haar gagie, betaalde haar promptelijk, en gaf haar nieuwe Cosakken; hy besorgde, dat in alle Steeden de Burgeryen waren voorsien met Geweer, en gere-

en Burgerye. guleert onder haare Compagnien, waarom *Brussel* haar Jonge manschap boven de 18. jaaren wapende, makende 15. Vaandels, 10. wijken, en 5. Gilden. Dit en diergelyke meer waren de vruchten en Effecten van de goede Administratie van desen voorsichtigen Politijk en Gouverneur der *Spaansche Nederlanden*.

Sweden is seer considerabel. *Sweeden* quam in de affaires van *Europa* sodanig in consideratie, dat in *Januario* 1672. aan't selve Hof meer Gesantschappen waren, alsser in 20. jaaren geweest waren, alwaar niemand meer scheen te manqueeren, als een Ambassadeur van den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, die de *Sweeden* de eerste onder allen hadden verwacht, om dat sy wisten, dat tot ruïne van deselve door *Vrankrijk* en *Engeland* groote concepten gesmeet wierden, welkers Ambassadeurs al seer tydelijk haar aan dat Hof vertoonden. Wegens *Engeland* quam daar den *Lord Conventry*, wiens principaalste Commissie was, dat hy de *Sweetsche Regeeringe* soude persuadeeren tot vernietinge van de *Triple Alliantie*, en tot een *Offensive Ligue* tegens de *Staaten*, of ten minsten tot de Neutraliteyt. Wegens *Vrankrijk* arriveerde aldaar den Heer *Pompone* met deselve Commissie en oogmerk, als *Conventry* hadde, en so tijdig, dat hy al eenige maanden te vooren daar aan't Hof, en by de *Rijx-Raaden* hadde genegotieert, eer een Ambassadeur van de *Staaten* daar quam, in welken tijd hy sulke groote instantien dede, om te komen tot sijne intentie, dat de *Sweeden* resolveerden alle negotiatien met hem te differeeren ter tijd toe, dat een Gesant van de *Staaten* aldaar was gearriveert, over welkers lang uytblyven sy niet weynig verstoort waren, 't welk de negotie van *Pompone* onder de hand so avanceerde, dat, wanneer den Heer *Hairen* als Ambassadeur Extraordinair aldaar wegens de Staaten was aangekomen, doch sonder Commissie, die hem eerst soude nagesonden werden, hy door groote quantiteyt van penningen, de *Sweden* met hem deede aangaan een Tractaat van Neutraliteyt, dat onder *Num.* 8. te lesen is, en haar weder dede inroepen en vernietigen de Ordres die sy in December des jaars 1671. van *Stokholm* na *Staden* hadden gesonden, tot het formeeren van een Artillerye voor een Leger van 24. duysent mannen, die sy vermeenden in *Pomeren* en het *Sticht Breemen* t'samen te brengen, om daar mede haar *Interest* waar te nemen, als geheel *Europa* mochte verwert zijn.

Engelschen Ambassadeur aan 't Hof van Sweden.

Franschen Ambassadeur aan 't Hof van Sweden.

daar een Gesant van de Staaten lang gewacht wierd.

Hairen komt in Sweden sonder Commissie.

Negotiatie van den Franschen Ambassadeur.

Aan 't Deensche Hof In *Denemarken* hadde de Negotiatie van den Heer van *Werkendam*

Ex-

Extraordinairen Ambaſſadeur van de *Vereenigde Staaten* niet meer ſucces, als in *Sweden*, want hoewel de Koning ſeer inclineerde tot een Alliantie met de *Staaten* te ſluyten, en tot dien eynde al in *Februario* 1672. hadde uytgegeven de nodige Ordres tot het equipeeren van 25. *Oorlog-ſcheepen*, en tot een lichtinge van 16. *duyſent mannen Land-militie*, ſo wierd den Heer van *Werkendam* ſo lang in *Holland* opgehouden, dat hy den 12. *April.* 1672. eerſt van *Amſterdam* na *Denemarken* vertrok, alwaar hy met den Koning negotieerde over een Project tot een nauwer Alliantie, die doch noyt is geratificeert, alſo de *Franſche* en *Engelſche Ambaſſadeurs* daar ſterk tegens werkten, en kort daar na aldaar de onverwachte tydinge quam van de groote progreſſen van de *Franſche* en haare Geallieerde op den bodem van de *Vereenigde Nederlanden*, dat de Ratificatie van 't voorgeprojecteerde te rug hielt, alſo de Koning vreeſde ſijnen Staat te pericliteeren met ymand, die byna overwonnen was, en wiens actien hem ſo vreemd ſcheenen, die hy oordeelde groote reeden te hebben, om de *Vereenigde Staaten* te mistrouwen.

komt een Nederlandſchen Ambaſſadeur,

die daar negotieert tot een nauwer Alliantie, doch vergeefs, om reedenen.

De *Keyſer* quam by de *Staaten* ſo weynig in conſideratie, dat ſy hem niet eens toeſonden een Ambaſſade, om hem mede te nodigen en te engageeren in haar Gemeen Intereſt, maar ſy handelden in *Januario* 1672. in de Treves-Kamer met de Keyſerlyke Miniſters den Heer *Baron de l'Iſola* Envoyé, en den Heer *Crampricht* Reſident, om een auxiliair of vliegend-Leger by allen voorval den *Geünieerden Provincien* toe te ſenden, welke onderhandelingen toenmaal geen ſucces namen, waar op ſy den *Keyſer* alleen verſochten door een *Envoyé* tot *Weenen*, dat hy aan haar ſoude gelieven te conſenteeren, dewijl in *Holland* de Franſche Wijnen verboden waren, en door den aanſtaanden Oorlog de Paſſagie op den *Rijn* voor de Rijnſe Wijnen ſeer difficiel ſoude vallen, dat men *Hungerſche* en *Ooſtenrijkſche Wijnen* ſoude de *Elf* mogen afvoeren na *Holland*, 't welk ook voor een proef is geconſenteert, en wierden dienvolgende eenige vaaten met ſulke Wijnen geconſigneert aan eenen *Iſac Telgens* Koopman tot *Amſterdam*.

Met den Keyſer is niet finaals getracteert.

De *Keur-Vorſt van Brandenburg* wierd wegens de *Staaten Generaal* in *Januario* 1672. begroet door den *Heer van Amerongen*, en verſocht tot een nader Alliantie met deſelve; waar op ſijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt preſentatie dede, dat hy met een Leger van 25. *duyſent combattanten* in de Maant van *Mey* naaſtkomende, in perſoon wilde ſtaan aan den *Yſſul*, en daarenboven noch in protectie nemen

Amerongen aan het Brandenburgſe Hof.

Preſentatie van Brandenburg.

nemen en bewaaren ſijne Steeden in 't *Land van Kleef* ten behoeve van de *Staaten*, die deſelve met haar Garniſoen beſet hadden, mits dat hy daar voor van de *Staaten* ſubſidie penningen ſoude trekken ſo veel, als men in redelijkheyt ſoude verſtaan te behooren. Hier van de den *Heer van Amerongen* aan haar Hoog. Mog: per Expreſſen notificatie, en niet tegenſtaande men deſe preſentatie met beyde de armen hadde behooren te omhelſen, ſo wierd ſy door byſondere, ik weet niet wat voor directie, niet aangenomen, maar men accordeerde eerſt op den 6. *Mey* daarna het Mutueel Tractaat van Aſſiſtentie onder *Num.* 12. daar van de Ratificatie ſo lang achterbleef, dat in plaatſe men den Keur-Vorſt hadde behooren aan te ſoeken tot ſpoedige expeditie, dat hy de *Staaten* door den *Heer van Amerongen* moſte aanporren, ſeggende tegens den ſelven Envoyé met uytdrukkelijke woorden: *Mijn Heer gy hebt verraders in u Land, de ſaaken worden niet na behooren gedirigeert*, 't welk ſo veel opereerde, dat de Ratificatie in 't begin van *July* tot *Hamburg* den Miniſters van *Brandenburg* eerſt wierde in handen geſtelt.

die niet aangenomen wierd.

Den *Biſſchop van Munſter* wierd uyt den naam van de *Staaten Generaal* door den *Heer van Amerongen* mede begroet, die aan den ſelven Heer de grootſte verſeekeringe dede, van dat hy het Laatſte Tractaat, met de *Staaten* tot *Kleef* geſlooten, volkomen en in alle ſyncerityt wilde onderhouden, maar dat hy niet ſoude konnen weygeren aan ymand van ſijne Geallieerdens Paſſagie te verleenen door ſijn Land, als ſulx verſocht wierd; waar op gedachten Heer den Biſſchop met ſerieuſe woorden toevoegde, dat wanneer hy het voornoemde Tractaat volkomen wilde onderhouden, lichtelijk ſien konde, hoe verre hem 't vergunnen van die paſſagie mochte geoorloft zijn of niet, en dat hy ſich na den inhout van dien wilde voegen, hoewel de *Staaten* wel wiſten, dat ſy haar van de Oprechtigheyt en Getrouwigheyt van dien Biſſchop geenſins hadden te verſeekeren, dat hy niet ſoude ſchroomen eer en eed te vergeeten, als hy eenige avantagie mocht ſien tegens haar, welkers Ruïne hy meer beoogde als der ſelver Voordeel.

Amerongen by den Biſſchop van Munſter.

De *Hertogen van Lunenburg* en *Bronſwijk* preſenteerden in *Januario* 1672. aan den Heer *Braſſer* Envoyé van de *Staaten Generaal*, 8000. man uytgeleſen volk te leveren op de monſterplaatſe, ſo vroeg als de *Staaten* die ſouden begeeren (alſo ſy 't ſelve Volk alree in effectueelen dienſt hadden) mits dat ſy daar voor ſouden genieten een redelijke Somme van Penningen, die men haar, om de menage ſo verre weygerde, dat men de gunſte van die Vorſten en die 8000. man, in

Braſſer by de Lunenburgſche Vorſten, die Preſentatie doen aan de Staten,

dewelke deſelve weygeren,

een

een tijd van hoogſte noot, liever wilde miſſen, als het different van 5000. Rijxdaalders ſuppleeren; Om deſelve reeden bleef mede achter het Tractaat tuſſchen den *Heer van Amerongen* en den *Hertog van Zel* wegens 2. Regimenten te voet en 2. te paard voor ſekere ſubſidie om de 6. maanden te betaalen.

als ook de Preſentatie van Zel.

Andere Princen, die mede geintereſſeert wären in het gevaar van deſe *Nederlanden*, en niet tijdelijk waren aangeſocht tot Alliantie en Aſſiſtentie, waren of te verre gelegen, om tijds genoeg by de werken te zijn, of die nader waren, wilden haar niet geern in een gevaar ſteeken, daar ſy niet genoeg tegens voorſien waren. De meeſte door invidie aangeport, ſagen graag, dat de Grootsheyt van deſen Staat, die ſonder een aanſienlijk Hooft geregeert wierde, aan het daalen raakte; ſommige, dat ſy mochten revengeeren het quaat en ſpijt, dat ſy meenden haar aangedaan te zijn; Veele wilden hun gebracht hebben tot die vernederinge, dat ſy niemand meer konden braveeren; En ſo reſolveerden elk haar te laten vaaren, om de ſtormen van haare Vyanden voor een ſaiſoen alleen uyt de ſtaan, ſo ſy beſt konden, 't welk ſy vertrouwden niet veel te konnen vorderen tot hunnen ondergang, aangemerkt de grootheyt van hunnen Rijkdom, het getal van hunne Militie, en de ſterkte van hunne Plaatſen.

Conſideratien omtrent andere Vorſten.

Wat belangt de *Oorlogs-preparatien in de Vereenigde Nederlanden*, ſo is aanmerklijk, dat de groote Avantages en Voordeelen, die deſelve boven alle andere Landen genieten, ſo in naturelle en artificiele Sterkten, als in quantiteyt van *Volk*, *Geld*, *Oorlogs- en Levens-middelen*, aan alle Staat- en Krijgs-kundigen volkomen verſeekeringe gaven, dat, indien men ten tijde, wanneer men ſag, dat de Vyanden begonden ten Oorlog te prepareeren, en wanneer men uyt alle omſtandigheeden ſekerlijk konde bemerken, dat het den *Vereenigden Staat* ſoude gelden, alle ſijne Macht met ordre hadde gereguleert, en ſijne Middelen van Defenſie geproportioneert tegens de dreygende wapenen, dat men, ſeg ik, na menſchelijk oordeel, alle Macht van beyde de *Koningen van Vrankrijk* en *Engeland*, als mede van de dry *Biſſchoppen van Keulen*, *Munſter* en *Straatsburg* ſoude geſteut, tot een ſpot van de Wereld gemaakt, en in der daat betoont hebben, dat den *Vereenigde Staat* invincibel was.

Van de Oorlogs-Preparatien in 't Vereenigde Nederland.

Tegens de Vyandelijke attaquen te Lande waren deſe *Nederlanden* wonder wel voorſien met deſe voordeelige Middelen van defenſie.

Voordeelige Middelen van Defenſie in Nederland te Lande, als:

1. Dat die door verſcheyde Rivieren, Zee en Wateren zyn omçingelt en verdeelt in Eylanden of Byna-Eylanden, en wegens haare

Gebrooken en leegland.

laagte voor 't meeſten deel onder water konnen geſet werden, als de noot ſulx vereyſt.

Difficile paſſagien. 2. Dat daar in zijn veele difficile paſſagien over Dijken en door laagten, die men licht kan onbruykbaar maaken met deſelve Dijken door te ſteeken, als anderſins.

Veele conſiderable Fortreſſen. 3. Dat alle de conſiderable Steeden, Plaatſen en Paſſen, die over de Rivieren leggen, en van den Vyand te Lande konnen genadert werden, waren verſterkt met ſulke reguliere en ſuffiçante Fortificatien (hoewel ſy in 't laatſte jammerlijk waren vervallen, ſo hadden ſy nochtans licht weder konnen opgemaakt werden) als geen ander Land of Rijk in de wyde Wereld.

Meenigte van Volk, 4. Dat deſe Provincien, maar inſonderheyt die van *Holland*, *Zeeland* en *Vrieſland* door haare menigvuldige Steeden, Dorpen, Geheugten en Gebouwen ten platten Lande ſo dicht zijn beſet, dat niemand daar ſchier woont, ſonder een na bygelegen buyrman, en yder Provincie meer een Stad als Land gelijkt, waar uyt men kan afnemen, datter geen Land, hoe populeus het ook zy deſen Staat overtreft in meenigte van Volk, wordende het getal in de Provincie van Holland alleen begroot over de 25. *hondert duyſent*.

dat uyt de Batavieren ontſprooten is, 5. Dat dit Volk is ontſprooten uyt die oude en alom beroemde *Batavieren*, die door den Politijken *Tacitus* worden gepreeſen, dat ſy boven alle *Duytſche Volkeren* in dapperheyt hebben uytgeblonken, en welker onvergelijkelijke Helden-daden de Gemoederen van deſe tegenwoordige *Nederlanders* tot genereuſe actien ſodanig ſoude geinſpireert en aangeprikkelt hebben, dat, indien ſy door goede Ordre, ſonder confuſie tot haar eygen Defenſie wierden aangedreeven, ſy voor Goet en Bloet, *pro Aris & Focis*, liever ſouden hebben willen ſtrijden, en in 't bloejen van haar jeugdig leven ſneuvelen, eer dat ſy haaren Nek ſouden hebben willen buygen onder het jok van haaren Vyand, waar van ſy voormaals by verſcheyde voorvallen heerlijke preuven hebben gegeven, hoewel haare Oorlogs-deugd van haare voorgaande dapperheyt al vry was ontaart.

Facile Wervingen 6. So was een groot voordeel voor de *Vereenigde Staaten*, dat ſy by voorige Oorlogen en ook in tijd van Vreede, door prompte betaalinge by alle Natien hadden geacquireert en ook verdient het Renommé van goede Betaals-Heeren, 't welk ſo was geprent in de gemoederen van alle die ten Oorlog wilden dienen, dat de *Staaten* in haare Wervingen in alle Quartieren ſulken toeloop van Volk hadden, dat ſy daar uyt in korten tijd een groote Armee van ervaaren Volk konden formeeren. Tot

Trans-

Transport van deſe Volkeren uyt alle Landen leggen deſe Provincien ſo favorabel, dat men deſelve met gemak en weynig koſten langs de Rivieren en Zee derwaarts kan brengen met Scheepen; daar van ſy meer overvloet als ſchaarsheyt hebben, werdende by ſommige de meenigte van Scheepen in *Holland* alleen geacht te ſurmonteeren het getal van 20. duyſent Stuks, en die van de geſamentlijke ſeven Provincien meer, als die van geheel *Europa*. en Transport van Volk.

Het Gebrek, dat men mochte gevonden hebben aan genoegſame dappere en ervaarene Officieren, hadde men licht konnen ſuppleeren met ſodaanige by tijds aan te nemen, die haar uyt alle Quartieren met meenigte quamen preſenteeren.

Tegens de Vyandelijke attaquen ter Zee waren deſe *Nederlanden* niet minder voorſien met voordeelige Middelen van defenſie, als te Lande: Voordeelige middelen van Defenſie in Nederland te Water, als:

1. Want de *Ondiepe Kuſt*, die langs heenen beçingelt is met *Banken* belet alle Landinge, voornamentlijk, dewijl het Strant is beſet met veele Dorpen en Land-Luyden, die op 't geluyt van de Klok met meenigte in goede ruſtinge en aller ſpoet 't aankomen van alle Vyanden konnen ſteuten. De ondiepe Kuſt vol Banken.

2. De *Zee-Gaaten* zijn tegens alle Attaquen ſo licht te defendeeren, als het ſtrand, namentlijk door de Forten, daar mede die zijn verſeekert, ofte licht konnen verſeekert werden, als ook door het opnemen van de Tonnen en Baakens, en door de meenigte van Vaartuygen en Zee-Volk. Defenſive Zee-gaaten.

2. Om den Vyanden het Hooft in Zee te bieden met een *Redoutable Oorlogs-Vloot* manqueert den *Staaten* het minſte niet, wat tot deſſelfs Equipagie dient. Redoutable vloot.

4. Is de overvloet van *Zee-varend Volk* ſo groot, dat ſich meer ervaaren Zee-luyden vrywillig ten dienſte en tot Defenſie van 't Vaderland preſenteeren, voor een redelijke Maand-gagie, als tot het bemannen van ſulken Vloot word gerequireert, daar nochtans de *Engelſche* noch *Franſche* geen middelmaatige Vloot konnen bevolken, ſonder te gebruyken het Middel van violente Preſſinge. en de meenigte van Zee-volk.

Tot onderſtand van den Oorlog te Land en te Water manqueerde den *Staaten* noch *Geld*, noch *Artillerye*, noch *Ammunitie*, noch *Vivres*. Gemeene voordeelige middelen, als:

Wat aangaat het *Geld*, ſo is notabel, dat, gelijk *Aitzema* rekent, de inkomſten van de *Staaten van Holland* in den jaare 1643. geweeſt zijn *elf Millioenen*, of 110. *Tonnen Gouts*, behalven de Geld,

byſondere inkomſten van de *Hollandſche Steeden*, en de andere 6. Provincien; Wel wat ſullen die zedert niet vermeert zyn by de groote multiplicatie van Volk, Negotie en Finantie? De inkomſten van de *Generaliteyt*, die op de Petitien van den *Raad van Staaten*, en op de Reekeninge van onkoſten voor het aanſtaande jaar door haar ingelevert, geconſenteert werden, bedragen omtrent 21. *Millioenen*, die van de 7. Provincien, na hunne byſondere Repartitie en Proportie betaalt werden, behalven noch de inkomſten voor de *Admiraliteyten* uyt de *Generaliteyts Plaatſen* in *Brabant*, *Vlaanderen* en op den *Rijn*, door haare Tollen, Licenten, &c. Eenige willen voor vaſt ſtellen, dat alleen de *Provincie van Holland* voor een jaar ter Generaliteyt voor haare portie wel gecontribueert heeft over de 16. *Millioenen*.

Ingevalle deſe jaarlijxſe inkomſten niet toereyken, wat ſoude men noch groote ſommen konnen profiteeren uyt de middelen van Particulieren, die in Rijkdom en meenigte geene Natie ter Wereld wyken? Wanneer die ſchatten behoorlijk en met vrucht wierden beſteet, wat ſoude men daar mede niet konnen uytrechten tot voorſtand van Religie en Vryheyt? Daar de arme en benaude Voor-Vaderen onder *Prins Willem de* I. haar wonderlijk hebben gedefendeert tegens de Macht van den grootſten Koning van de Chriſten-Wereld, en haare onverbrooken dapperheyt meer en meer betoont in een tijd, wanneer men geen raad wiſte, om 14. *duyſent guldens* by den anderen te brengen tot vervolg van het beleg van *Middelburg*, of men moſt belooven het ſelve geld dubbelt wederom te geven, als de Stad ſoude verovert zijn; Wanneer men om gebrek van 40. *duyſent guldens* de Stad *Haarlem* moſt laten onder de verdrukkinge van haaren Vyand; Wanneer men om 15. *hondert guldens* uyt te vinden, de klokken uyt den *Haag* moſt laten halen, die men daar na noch den *Staaten* moſte quijt-ſchelden.

Artillerye, Ammunitie en Vivres.

Van *Artillerie*, *Ammunitie* en *Vivres* is deſen Staat het grootſte Magazyn, dat in de Wereld is, en hoewel deſe Provincien op verre na uyt haaren eygenen boeſem ſo veel niet konnen uytleveren, als ſy nodig hebben, ſo zijn ſy nochtans de algemeene Schuyr en Pakhuys, waar in allen overvloet opgeſtaapelt blijft, om daar mede te hulpe te komen allen Landen, die in eenigen deele gebrek lyden.

Avantagie der Nederlanders, om alle ſwaarig-

Alle deſe en meer diergelijke Voordeelen waren naaſt de *beſtieringe van God*, en naaſt de *goede Ordre en Directie van de Regenten deſer Landen* vaſt rug-ſteunſels en ſeekere middelen, waar door deſen Staat

ſich

ſich boven alle andere Natien en Volkeren konde tegens alle ſijne Vyanden verſeekeren en beveyligen. Wat ſoude men met alle die avantagieuſe middelen niet konnen uytvoeren, daar de oude *Nederlanders* tegens de *Spanjaarts* miraculeuſlijk zijn gered, en alle ſwaarigheeden te boven geworſtelt in een tijd, wanneer ſy beſig waren met overleg van dien hoopelooſen raad, of 't niet beſt was Dijken en Dammen door te ſteeken, het Land te doen verſinken in een onverrijſelijken ſtand, en op Gods genaade, met het kleyne reſtant van een gerui̇neerde Fortuyn over Zee andere Landen te ſoeken, om aldaar of gelukkig te leeven, of minder miſerabel te ſterven; wanneer men in *Zeeland* ſo deſperaat was, dat men het werken aan de Dijken t'eenemaal ſtaakte, latende de Zee op yder gety het Land afſpoelen, geſint zijnde veel liever, na hun ſeggen, haar door dat Element, dan door de *Spanjaarden* te laten vernielen. Wy geſwijgen dan alle die deſperate tijden, in dewelke deſe Republijk heeft geſchud en gebeeft ſo door vrees van den Vyand van buyten, als door de confuſie van binnen.

heden te boven te komen.

Voor ſo veel raakt de byſondere *Beſtieringe van God*, en wat hy in ſijnen eeuwigen en alwijſen Raad mochte beſlooten hebben tot behout of bederf van eenig Volk, paſt geen nietig menſche te onderſoeken, die het tegenwoordige, veel meer het toekomende niet kan vatten, maar ſulx moet laten ter vryer en ongeliniteerder diſpoſitie van dien grooten God, die alles na ſijne onafmeetelijke wijsheyt beſtiert, en die oorſaak en macht heeft, om uyt te roeyen wien hy wil, wiens goedertierenheyt wy alles willen laten bevoolen blijven, en alleen onderſoeken, wat na menſchen oordeel apparentſt en waarſchijnlijkſt is.

Gods beſtieringe,

Maar wat aangaat de *Ordre en goede Directie van de Regenten*, die was ſo nootſakelijk, als alle de boven-verhaalde middelen t'ſamen, want deſe *Nederlanden* konden ſo min tegens de groote Vyandelijke Macht, ſonder goede Ordre behouden blijven, als een lichaam ſonder bequame conſtitutie kan leven. Het kleynſte vereyſt even ſo goede Ordre, als het grootſte, en hoe ſoude het groote Hemels-gebouw ſijnen ordentlijken ſwaay en werkinge konnen hebben, indien het niet wel geordineert en na de maat gereguleert ware, om welke reeden *Orpheus* en *Phytagoras* van gevoelen waren, dat de Sonne de Maat van de beweegnis der Sterren ſlaande, een ſeer ſoet geluyt en harmonie geeft, dat *Dorilaüs* bewoog, om de wereld Gods Orgel te noemen.

Nootſakelijkheyt der goeder Directie van de Regenten.

Hoe wel ofte qualijk deſe nootſaakelijke Ordre in de Vereenigde Nederlanden is waargenomen, als die gedreygt wierden met een Oor-

Hoe wel of qualijk in Nederland de voorſz. middelen zijn waargenomen,

log so te Water als te Lande, sal blijken, als men eens examineert, wat preparatien en voorsorgen tegens die aanstaande onheylen mede sijn gedaan te Water en te Lande.

Hier vooren hebben wy genombreert de voordeelige middelen van Defensie, die desen Staat tegens een Vyand te Lande te goet hadde boven andere Natien, waar van wy het eerste hebben gestelt in de *favorable Situatie* deser Provincien, tusschen Zeën, Rivieren en Wateren, daar door die als Eylanden te Lande inaccessibel waren, en daarom by den vernaarden *Guicciardin* onwinbaar gerekent werden. Dit groote voordeel, dat de Natuyr dese Provincien gunde, wierde door de Natuyr den selven Provincien op eenige plaatsen weder ontrokken, doch niet so, of de kunst en arbeyt hadde de Natuyr hier in konnen verbeeteren, gelijk een exempel, om sulx aan te wijsen, genoeg sal zijn:

omtrent de favorable Situatie,

en de Constitutie van 't Batavische Eyland.

Het oude *Batavische Eyland* (*Insula Batavica*) wierd ten tijde van *Keyser Caligula*, gelijk ons *Suetonius* verhaalt, omvat met 2. Armen van den *Rijn*, die sich separeerden ter plaatse, daar sy sich nu noch separeeren, namentlijk by *Schenken-Schans*. De Slinker Arm heest haaren naam de *Waal* en cours tot nu toe noch behouden voor by *Nimwegen* en *Gorcum*, voor welke laatste plaats sy haar met de *Maas* vereenigt, en t'samen de Zee invloeyen. De rechter Arm behoudende den naam van den *Rijn*, stroomden toen voor by *Arnhem*, *Wijk te Duurstede*, *Vytrecht*, *Leyden* en *Catwijk* in de Zee, welke passagie by *Catwijk* door Sant en Duynen verstopt zijnde desen Arm heeft cours doen nemen na *Cuylenburg*, *Schoonhoven* en so voort in Zee. Al wat met dese twee Armen en de Zee wierde omvat, gelijk als *Zuyd-Holland*, *Uytrecht*, en het *Noorder gedeelte van Gelderland*, voerde voor outs den Naam van *Batavia*, welkers bovenste gedeelte hedendaags noch de *Betauwe* quasi *Batavia* genoemt word.

Drusus heeft den Yssul doen graven.

Terwijlen den Roomschen Veld-Oversten *Drusus Nero* Stiefsoon van Keyser *Augustus* omtrent dit Eyland den *Rijn* overgescheept was, om de *Vriesen* te bcoorlogen, liet hy tot commodieuser transport uyt den *Rijn* by *Arnhem* een Gracht graven tot by *Doesborg* in de Rivier voor outs de *Sala*, en nu de *Oude-Yssul* genoemt, welke Gracht met de Rivier voor by *Zutphen*, *Deventer*, *Hattem* en *Campen* in de *Zuyder-zee* loopende, nu genoemt word den *Yssul*, of *Fossa Drusiana*, dewelke so veel waters uyt den *Rijn* trok, dat *Drusus* uyt den *Rijn* door dese Gracht en den *Ouden Yssul* voor

stroom,

ſtroom, met ſijne Heyr-legers in de *Zuyder-* en *Noord-zee* ſcheepte, en omheen in *Duytsland* oorlogde. Door deſe Gracht wierd *Noort-Holland*, *Gooy-land*, het heele *Sticht van Vytrecht* en een groot deel van *Gelderland*, namentlijk het *Quartier van de Velauwe* mede gemaakt tot een Eyland, 't welk met *Batavia* naderhand onder eene Heerſchappye vereenigt zijnde, met recht den naam meriteerde van het *Bataviſche Eyland*.

Veyligheyt van 't Bataviſche Eyland,

Dit Eyland was door ſijne om heen ſtroomende Rivieren ſo ſecuyr, dat het of geen Land-Vyand hadde, of geen vreeſde, en zedert het ſijnen boeſem-vyand, namentlijk de *Spanjaarts* hadde uytgedreeven, is het van geen buyten-vyanden geincommodeert, als eens of tweemaalen door deſelve *Spanjaarts*, die het ſo haaſt weder moſten quiteeren, als ſy het hadden geinvadeert. Maar terwijlen by de *Staatſche Regeeringe* ſonder *Stadhouder* (die altijd meer het Gemeene Beſt, als particulier voordeel van d'eene of d'andere Stad beoogt) aan allen Steeden en Regenten ſouverainder Macht wierd gegeven, als voor heen, nam elk ſijn eygen voordeel ſo wel waar, dat ſy haar om het Gemeene Beſt weynig kreunden, 't welk oorſaak was, dat de Steeden aan en omtrent de *Waal* leggende, als *Rotterdam*, *Dort*, *Gorcum*, *Worcum*, *Bommel*, *Tiel* en *Nimwegen* geenſints wilden toeſtaan, datmen even boven *Schenken-Schans* aan de Waal-kant door kribben den Stroom eeniger maten ſoude dwingen na de overkant, om den *Neder-Rijn* en *Yſſul* navigabel te houden, die by ſomer-tijd en droogte niet konden bevaaren werden, om dat ſy door ſlik en grindſant ſo aanlanden, datmen den *Yſſul* en *Rijn* droogs voets konde paſſeeren, en dat die in 't jaar 1668. door ſeekere curieuſe boeren dwars doorploegt wierden. Deſen natuyrlijken verloop van water op den *Rijn* en *Yſſul* ontnam dat *Bataviſche Eyland* ſodanig ſijne avantagieuſe ſterkte, dat men in 't jaar 1666. geduyrig gealarmeert was, uyt vreeſe, dat den *Biſſchop van Munſter* met ſijne Troupen, door den ondiepen *Yſſul* de *Velauw* ſoude intrekken. En hoewel de Steeden aan den *Rijn* en *Yſſul* leggende, door haare demonſtratien van het grootſte nadeel en pericul, datter in 't verloop van die Stroomen voor den geheelen Staat lag, de Staaten deden reſolveeren, om den ſterken Stroom van de *Waal* na den *Rijn* en *Yſſul* door kribben wat te diverteeren, en door het weg graven van den Oever van den *Rijn* die Rivier te verwijden, om het af ſakkende water te beter ſchoot te geven, ſo wiſten doch de Steeden aan de *Waal* leggende door ſiniſtre practijken, die kribben en werken van haar effect ſodanig

dat verſwakt is door 't eygen voordeel der Steden aan de Waal,

en door de Droogte in den Neder-Rijn en Yſſul,

daar over veele onceenigheyt ontſtont.

te

te fruſtreeren, dat alle moeyten en koſten vergeefs waren, die de *Staten* daar toe ordineerden. Dit mag met recht een van de voornaamſte Oorſaken genoemt werden van alle die calamiteyten, die deſen Staat van haaren Vyanden zijn overgekomen, waar van hier na breeder.

Den Yſſul word verſterkt met Retrenchementen.

De *Staaten* overdenkende het groote gevaar, dat haar van rondomme wierde gedreygt, ſochten het gebrek van de *Yſſul* te ſecondeeren met *Retrenchementen* van *Yſſul-Oort* af na beneden, ter diſtantie meer als 15. a 16. uyren weegs, die onder de Directie van den Veldmarſchalk *Vorſt Mauris van Naſſau*, op de *Velauwe* langs de Rivier wierden vervaardigt door geduyrigen arbeyt en exceſſive koſten van den Staat, ter tijd toe, dat die tot perfectie wierden gebracht, en lieten tot Amſterdam opbouwen nieuwe Uytleggers ſonder Kielen, om op dat ondiepe water te konnen gebruyken.

Ondiepte van den Neder-Rijn,

Den *Rijn* van *Schenken-Schans* tot *Huſſen*, ſijnde met ſijn kromtens en bochten een ſpacie van vijf uyren, hadde door het verloopen van de Drift en Stroom 4. a 5. plaatſen, die niet meer als 2, $2\frac{1}{2}$. en ten hoogſten 3. voeten diep waren, daar de Vyanden bequaamlijk door konden paſſeeren tot in de *Betauwe*, en ſo noch eenige diepte en drift was, die was ſo ſmal, dat men met 2. a 3. ſchuyten naaſt malkanderen te leggen gemakkelijk een Brugge daar over konde ſlaan, om welke oorſaaken even ſo nodig was een ſuffiçant Retrenchement langs den *Rijn* tot defenſie van de *Betauwe*, als langs den *Yſſul* tot defenſie van de *Velauwe*, dat echter niet geſchiet is; Of daar van de oorſake is geweeſt d'onkunde omtrent die ondieptens, die niet te excuſeeren is, of eenige andere reeden, is ons onbekent. Maar 't zy ſo 't wil, men maakte alleen by het *Tolhuys* een Borſtweeringe, en liet den heelen *Rijn* voort ongefortificeert leggen, ter tijd toe, dat men daar den Vyand ſag aankomen, wanneer men wierd overvallen, als men nauwelijx de ſchop in de aarde hadde, om tegens de voorſz. droogtens eenig Retrenchement op te werpen.

die niet geſecondeert wierd met een Retrenchement dat nodig was.

Gedeputeerdens na den Rijn, om die te verdiepen.

De *Provincien van Gelderland*, *Vytrecht* en *Over-Yſſul*, wien het meeſt aan de verſeekeringe van den *Yſſul* gelegen was, ſonden 6. a 7. weeken voor het aankomen der *Franſchen* haare Gedeputeerdens na den *Yſſul*, om daar van inſpectie te nemen, en te delibereeren, wat nodig was tot deſſelfs defenſie. Deſe Heeren bevindende dat de Mont van den *Neder-Rijn* door Grint-ſant ſo ſeer verſtopt was, dat het water geen ſchoot konde krijgen, noch dat ſulx met uytgraven licht te remedieeren was, vonden goet, een quartier uyrs boven *Schenken-Schans* aan den *Luys-bos* een Canaal door *Lobet* recht

Reſolveeren een nieu Canaal te graven,

recht op 't *Tolhuys* aan te doen graven, ter langte van omtrent 500. roeden, waar door sy so veel waters meenden te trekken, dat den *Neder-Rijn* en *Yssul* wel 4 a 5. voeten waters souden aangroeyen. Het *Quartier van de Velauwe* presenteerde daar toe 1000. Boeren, gelijk den *Veld-Marschalk Vorst Maurits* mede 1000. uyt het *Land van Kleef*, waar toe indien *Uytrecht* en *Over-Yssul pro rato* hadden gecontribueert, was dat wenschelyke Werk geëffectueert geworden binnen 14. dagen. Doch also door seekeren Heer dit goet voornemen, onder verscheyde voorwendingen wierde getraineert, addresseerden sich de voorn. Heeren Gedeputeerdens aan het Collegie van de Heeren Burgermeesteren der Stad *Amsterdam*, haar met veele pregnante reedenen voorstellende de nootsakelijkheyt van haare Intentie, en demonstreerende de faciliteyt tot dat nodige Werk, indien sy alleen wierden geassisteert met 30. a 40. duysent guldens; Doch also maar 3. Burgermeesteren present waren, als de Heeren *Jan van de Pol*, *Mr. Lambert Reynst* en noch eenen, wierd de saake daar op uytgestelt, dat, terwijl de vierde van haar Collegie in den *Haag* was, sy op dit Poinct niet konden resolveeren, waar op de Gedeputeerdens haar waarschouwden, dat sy souden gelieven toe te sien en sorg te dragen, dat andersins apparent was, dat sy den Vyand wel binnen 6. weeken mochten voor haare Poorten sien, 't welk ook sodanig uyt viel, dat het geen 2. weeken scheelde, of de Vyand was geavanceert tot op een mijl of anderhalf na by *Amsterdam*.

daar in sy belet worden.

Uyt vreese, dat de gesamentlyke groote Macht der Vyanden den *Rijn* ofte *Yssul*, door force ofte list, mochten komen te passeeren, en tot in 't hert van Holland in te dringen ('t welk men sekerlijk wiste, dat haare intentie was, en dat *Monsr. de Lionne* niet alleen in sijne geinterceipieerde *Memoires* aan den Koning in de Spaansche Nederlanden, maar ook de Fransche Politijke en Militaire Schryvers opentlyk in hare boeken leeren, dat men ten eersten met alle force moet doorbooren tot in 't herte van een Land, dat men wil conquesteeren, en dat men aldaar voort moet afsteeken de hert-ader, waar door alle omleggende leeden, zijnde d'andere plaatsen, uyt gebrek van nootsakelijkheden en door perplexiteyt moeten verflauwen, sonder sich lang op te houden met Frontier-plaatsen, die men kan passeeren, welken raad *Duc de Turenne* aan den Koning te deser tijd ook hooglijk hadde gerecommandeert) oordeelden eenige Provincien seer wijsselijk, dat het hoog nodig was, dat men een Affnijdinge soude vervaardigen, om by nootval te gebruy-

Fransche Maxime in 't conquesteeren.

Een Affnijdinge die nodig was,

wierd gere-solveert, ken tegens den verderen inbreuk der Vyanden, waar toe sy uytkosen de *Vecht*, die men van de *Zuyder-Zee* af tot *Uytrecht* en voort tot aan de Rivier de *Lek* toe, met een Retrenchement soude versterken; En onaangesien men aan de Arbeyts-luyden en Boeren, die daar aan souden werken, sulx al hadde bekent gemaakt, soo bleef het mede achter, gelijk mede het fortificeeren van *Naarden*, *Rhenen* en *Amersfoort*, als ook het doorsteeken van de *Grep* en de *Veenen*, om al het Land daar omtrent onder water te stellen, daar over men veel met de Ingenieurs hadde gedelibereert, maar geene resolutie genomen, also die van *Uytrecht* sustineerden, dat de kosten daar toe mosten gedragen werden by de *Generaliteyt* of by *Holland*, dat het meest daar door soude werden versekert, hoewel *Holland* presenteerde de helft van deselve onkosten, als ook die tot de Fortificatie van de Stad *Uytrecht* souden gerequireert werden, te willen fourneeren en tot haaren lasten nemen.

doch niet volbracht.

Hoe men versuymt heeft het Voordeel dat men hadde in de difficile Passagien,

2. Wat aangaat het tweede Avantagieuse Middel van Defensie, namentlijk de *Difficile Passagien* over Dijken en door Laagten, &c. so vereysten de nootsakelijke voorsichtigheyt, dat men die passagien, waar door men konde dringen tot in 't herte van 't Land, by tijds so wel hadde behooren te versterken, ter plaatse daar men soude resolveeren, om deselve door te steeken in tijd van noot, als men nootsaakelijk geoordeelt hadde de *Vecht* en de boven genoemde Plaatsen te fortificeeren; Men soude dan dat groote gevaar niet hebben uytgestaan, daar in *Holland* was, als den Vyand tot *Uytrecht*, *Naarden*, *Woerden* en *Oudewater* met geheele Legers was doorgedrongen, en heel *Holland*, sonder eenig obstacul, voor hem hadde open leggen, wanneer men in 't uyterste van de noot, en als men den Vyand alle ogenblikken in 't midden van *Holland* verwachte, noch moste resolveeren tot het doorsteecken van de Dijken, en die omtrent den doorsteek te fortificeeren, gelijk op alle passagien geschiede, als by *Wesop*, op den *Amstel*, by *Bodegrave*, *Gouverwellens-sluys*, *Schoonhoven*, *Gorcum*, en op andere plaatsen meer, waar door men miraculeuselijk heeft gestelt den verderen inbreuk der Vyanden, waar van hier na breeder. Ingevalle men in tijts, met het fortificeeren van de voorschreeven Vecht, Steeden en Passagien de Provincie van *Holland* en wat daar meer binnen lag, hadde gecircumvalleert, na den voorslag, die van eenige Provincien en Leden daar toe was gedaan, men soude ongelooflijken schaade zijn voorgekomen, die men nu heeft moeten lijden met het openstellen van sluysen, en doorsteecken van de Polders.

3. Het

Verſuym omtrent de Fortreſſen.

3. Het derde avantagieuſe middel van Defenſie, namentlijk alle de heerlijke en redoutable *Fortreſſen* waar mede den geheelen Vereenigden Staat, als een vaſten Tuyn was omheynt en bebolwerkt, meer als eenig Land ter wereld, om dat die, of de meeſte van dien zedert het overlijden van den laatſten Stadhouder, ſo ſeer waren vervallen, dat ſy haar voorig weſen en ſterkte quijt waren, ſo vereyſten de nootſakelijkheyt, dat die vervallene Fortreſſen voor eerſt en voor al hadden behooren gebracht te werden in ſtaat van genoegſame defenſie, gelijk ſy te voren waren geweeſt, en dat men den Nederlandſchen Tuyn daar door ſo wel hadde verſeekert ende geſtopt, datter geen muyſen hadden konnen door byten tot in de kaas-kamer; Om welke reeden in Dec. des jaars 1671. uyt den *Haag* wierden gedeputeert eenige Heeren tot beſichtinge van de Fortificatien aan den *Rijn* en *Yſſul*, waar onder *Sijn Hoogheyt* mede een was, dewelke op ſijn wederomkomſte in den *Haag* aan den Raad van Staaten klaarlijk te kennen gaf, alle de voornaamſte Defecten, die hy op 's Lands Frontieren hadde geremarqueert, dewelke al te vooren genoegſaam gekomen waren ter kenniſſe van de Regenten, door de iterative demonſtratien van de Gouverneurs en Commijſen van alle Fortreſſen. Hier op hadde men met alle mogelijkheyt behooren te vigileeren, en alle Frontier-Steeden met genoegſaam Volk en Nootſaakelijkheden te voorſien, te meer, dewijl ſulken grooten lengte van het Land voor der *Franſchen* inval open lag aan de kant van *Keulen* en *Luyk*, en voor den *Biſſchop van Munſter* hun ouden Vyand aan de kant van *Weſt-phalen*. En wanneer men bevonden hadde, dat men het groote getal van al die Fortreſſen ſwaarlijk hadde konnen brengen in behoorlijken ſtaat van defenſie, om eenige ſtormen uyt te ſtaan, die met vigeur daar op mochten gedaan werden, ſo hadde men ten minſten de Rivieren en Moeraſſen, waar door deſe Provincien geſlooten leggen, behooren te beſorgen tegens allen inbreuk, en van de buyten frontieren ſlechten die plaatſen, die minſt conſiderabel waren. Men hadde in allen gevalle eens behooren te gedenken aan de recommendatie, die *Prins Frederik Hendrik H. L. M.* 3. a 4. uyren voor ſijn dood dede aan den Heer *Quirin van Lobbrecht*, Controlleur van de Generaliteyts Fortificatien, die hy by hem ontboden hadde: Dat men vijf der voornaamſte Generaliteyts Steeden van alles wel behoorde te provideeren, en te onderhouden, dat de andere Generaliteyts Fortreſſen van minder belang waren, daar van men in tijd van gevaar eenige ſoude mogen demolieeren, en dat men daar by een reedelijk aantal van goet gediſciplineert Volk in

dienſt moſte houden, waar door geen Koning of Potentaat deſen Staat ſoude konnen of durven deeren. Maar men ſloeg in de wind de goede advijſen van den Marſchalk *Wurts* en van eenige andere Militairen, dat men de kleyne en minſt conſiderable Steeden met het platte Land ſoude verlaten, en van daar na de Vaſte Steeden brengen alle voorraad van Ammunitie, Vivres, &c. om daar door den Vyand buyten de Rivieren en Moeraſſen te houden, en aan hem te veroorſaken alle gebrek van levens-middelen, en dat men binnen de Rivieren met een goet Leger ſoude paſſen op alle deſſeynen van den vyand, om te ſecondeeren alle plaatſen, die noot mochten lijden. Maar hoe men deſe Steeden en Sterkten naderhand heeft voorſien en opgemaakt, en hoe defectueus men deſelve heeft laten liggen, ſo datter geen eenige plaats ſonder notabel gebrek was; ſal ſpecialijk vertoont werden, wanneer wy in het Derde Deel het overgaan van elke Stad in 't byſonder ſullen tracteeren.

Het Voordeel van de meenigte der Ingeſetenen en haare Courage,

4. en 5. Het vierde en vijffte Middel van Defenſie, namelijk de *Menigte der Ingeſetenen van deſen Staat, en der ſelver goede Courage* was geen kleyn voordeel tot reſiſtentie der Vyanden. Wat Courage en Tegen-weer de Burgeren voormaals, wanneer ſy niet half ſo ſterk waren, als nu, op ſommige plaatſen hebben betoont, blijkt genoech by de Hiſtorien haarer Voor-Ouderen: Als den *Admirant van Arragon* in 't jaar 1599. ſijn hooft geſtooten hebbende voor *Schenken-Schans*, een aanſlag op *Bommel* hadde, wierd hy afgedreeven door de Burgeren. Als 3000. Spanjaarts, behalven eenige Ruyterye, in 't jaar 1605. de Stad *Bergen op Soom* ſo vigoreus beſtormden, dat ſy eenige Buyten-werken inkregen, ſo ſprongen de Burgers den Soldaten ſo dapper by, dat ſy de Spanjaarts weder uytſloegen; En als een maand daarna de Vyand met 5. duyſent mannen te voet en 5. Compagnien paarden, de Stad 's nachts op vijf plaatſen ſo geweldig aanviel, dat hy een Poort open en de Val-brugge nederkreeg, roepende al *Victorie*, ſo wierd hy door de Burgeren weder ſo manlijk gekeert, dat hy met verlies van veele dooden, en 30. wagens gequetſten moſte retireeren. Als de Burgers van *Hattum* in 't jaar 1629. de Spanjaarts op de *Velauw* ſagen aankomen, ſwoeren ſy malkanderen trou, en braaken vrywillig haare Huyſen en Tuynen buyten de Wallen af; als nu de Spaanſe ſagen, dat de Burgers punt boden, en gereſolveert waren ten uyterſten toe te vechten, moſten ſy weder retireeren, gelijk mede op deſelve tijd Graaf *Hendrik van den Berg* moſte vertrekken van voor *Harderwijk*, als hy hoorde de antwoord van de Burgeren by een

brief

brief op ſijne opeyſchinge van de Stad, dat ſy geſwooren hadden, eer en eed tot den laatſten druppel bloets te willen betrachten, tot defenſie van haare Stad, die haar toevertrouwt was. Van de Courage der Burgeren en Boeren in 't defendeeren van haare Religie en Vryheyt (waar voor haar nu ook ſtond te vechten) zijn overtollige bewijſen de teekenen van haar meenigvuldig burger-bloet, waar mede haaſt alle wateren zijn geverft, en alle akkeren beſprengt, en de Steeden ſo begooten, dat den ouden *Prins Willem* met waarheyt ſeyde, dat men 't ſelve met heele beeken langs de Straaten ſag heenen loopen.

hoe vervallen is.

En hoewel de Burgers en Land-luyden in deſe dagen mede wel ſouden behertigt hebben haar eygen behout, gelijk haare Voor-Ouderen, daar van ſy ontſprooten waren, ſo waren ſy nochtans, behalven de Burgers van eenige weynige Steeden, de Krijgs-Ordres, en Wapenhandelinge geheel ontwent ter oorſaake van den lang-duyrigen Vreede en floriſante Negotie, en dat men in veele plaatſen en ten platten Lande in 10. a 20. jaaren haar geen wapenen hadde doen hanteeren, noch tocht of wacht waarnemen; Tot welk verval in de laatſte jaaren noch quamen ſommige groote Steeden van alle Provincien, uyt oorſaake (gelijk het toen den naam hadde) van Menage, dat men de Burgers op geen koſten wilde drijven.

De Ingeſetene wierden te Land op Geweer geſtelt.

Als men op de aankomſt der Vyanden bedacht de groote onervarentheyt der Ingeſetene, en datter veele in de Steeden, en noch meer ten platten Lande haare behoorlijke Wapenen en Monteeringe niet hadden, dede men voorſichtig, dat men alle Ingeſetene op Geweer ſtelde, en ordre gaf, dat ſy met de wapenen leerden omgaan. Maar of dit tijdig genoeg byquam, kan men licht oordeelen, als men eens bedenkt, dat toen den Vyand rondom op de Frontieren vaardig lag tot den aanval.

Hoe men in 't begin Volk aannam.

Het Seſde en Sevende Middel van Defenſie, dat deſen Staat hadde in 't werven en tranſporteeren van goet en ervaaren Volk, in 't oprechten van ſuffiçante Legers, en in 't aannemen van genoegſame dappere en geëxperimenteerde Officiers, was ſo voordeelig, dat men den geheelen Staat en alle Steeden ſo wel hadde konnen beſetten en verſeekeren, dat alle de Vyanden ſo haaſt hadden moeten keeren, als ſy aanquamen. De eerſte voorſorge, die van wegens deſen Staat geſchiede in 't werven van Volk, was in *Januario* 1670. wanneer men de *Franſche* ongemeen ſterk ten Oorlog ſag prepareeren, en wanneer niemand (ten minſten als uyterlijk ſcheen) ſekerlijk wiſt, wien het gelden ſoude, vreeſende elk een voor den eerſten aanſtoot; En hoe-

wel om desen tijd de laatste hand geleyt was aan het werk van de *Triple Alliantie*, die men een Capezoen van de Fransche Ambitie reekende, waar door elk een meende verseckert te zijn tegens het hollen en furie van de *Fransche*, so wierden sy nochtans door de groote preparatien, tot uytvoeringe van haare desseynen, by alle Potentaten suspect, en voornamentlijk by de *Staaten der Vereenigde Provincien*, dewelke, hoewel noch in 't midden van Vreede, edoch als goede Politijken al dachten aan den Oorlog, tot dien eynde haare Militie met nieuwe Recreuten en Wervingen vermeerderende na dit Concept, compendieus aldus gestelt.

Concept van Wervinge, Recreute en Egalisatie van de gantsche Militie van haare Ho. Mog. te samen met de andere Militie.

RUYTERYE.

De oude Ruyterye bestaat in	2715.	Koppen.
De Recreuteringe sal beloopen . . .	1535.	Koppen.
Een de nieuwe Wervinge	1440.	Koppen.
Maaken	5690.	Ruyteren.

VOET-VOLK.

Het oude Voet-volk bestaat in . . .	29265.	Koppen.
De Recreuteringe sal beloopen . . .	16050.	Koppen.
De Egalisatie in	4095.	Koppen.
En de nieuwe wervinge in 10. Regimenten tot 14. Compagnien, bedraagt . . .	14000.	Koppen.
So dat de Militie te voet sal uytmaken .	63410.	Koppen.
En die te paard, als boven . . .	5690.	Koppen.
En so in alles . . .	69100.	Man.

tot genoegen van elk,

Dese tijdige voorsorge van de Staaten wierd van de heele wereld ten hoogsten gelaudeert, en gaf groot genoegen aan de Gemeente, met hoope, dat de Staaten als trouwe Regenten, tot behout van den heelen Staat, met sulke vigilantie souden continueeren, gelijk als sy voorsichtig en wijslijk hadden begonnen. Dese Recruytes en Wervingen, dewelke in de maand van Maart 1671. als de Oorlogs-preparatien van Vrankrijk en sijne Adherenten hoe langs hoe meer toenamen, door de oude en nieuwe Nederlandsche Officieren buyten den Staat der Vereenigde

met Recruytes en nieuwe Wervingen.

nigde Nederlanden wierden begonnen, kreegen op den Titul van de Staaten Generaal sulken toeloop, dat andere uytheemsche Wervers met het aannemen van Volk mosten stil staan, dewijl sy genoeg te doen kregen met het volk, dat sy alrede geworven hadden, te bewaren, op dat het selve tot de Staaten Wervers niet mochte overlopen, die meer geld op hand gaven, en prompter betaalden, als de andere.

Hoe de noodige Wervingen daar na wierden opgehouden.

Maar hoe de vordere Wervingen, die tot conservatie van den geheelen Staat hoog nodig waren, zijn gedilayeert en opgehouden, tot dat den Vyand vaardig lag tot sijnen Optocht, sal blijken, als men eens betracht, hoe veele en groote disputyten en oneenigheden gereesen zijn tusschen de Staaten der respective Provincien, over het verkiesen van een *Militair Hooft* of *Capiteyn Generaal* (van welkers hooge nootsaakelijkheyt wy in het Tweede Deel op pag: 250. gesprooken hebben) willende de meeste Provincien daar toe geavanceert hebben *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange*, gebruykende daar toe veele pregnante en dringende redenen van sijner Hoogloffelijker Voor-Ouderen groote succesen en Meriten, van sijne Princelijke Gaaven so in een prematuyr Verstand, Wijsheyt, Beleyt, Godsvruchtigheyt, Maatigheyt als vordere Deugden, en van sijne bysondere Liefde onder 't Volk, &c. Maar eene Provincie wilde daar toe geensins verstaan, pretexeerende de Minderjaarigheyt van *Sijn Hoogheyt*, en het pericul, daar in de Vryheyt deser Landen soude geraaken by aldien men *Sijn Hoogheyt* het Swaart in de hand gaf, &c. Dit disputyt wierde gaande gehouden ruym 4. maanden, en met sulken gevaar, dat 't somtijds geschaapen stont, als of de Unie, dat salutaire werk, daar door den geheelen Staat der Seven Provincien dus lang noch onverbreeklijk was t'samen gehouden, soude zijn gedissolveert, en de Provincien van malkanderen gescheurt, werdende 't selve aan d'eene zijde gedreven met sulken heevigen passie, dat seker Hollands Regent in de tegenwoordigheyt van eenige Leeden uyt de Vergaderinge niet schroomde uyt te braaken LIEVER FRANSCH ALS PRINS; Woorden voorwaar die geen getrouw Patriot, ik geswijge een Regent, maar veel eer sodanig een pasten, die niet als de totale ruine van desen bloeijenden en gezegenden Staat beoogde, sonder welke ruine sijne vervloekten wensch noyt tot effecte konde gebracht werden. Abominabel is 't voor een ingeseetenen van desen Staat te wenschen, dat dese Natie, die, buyten exempel, haare Vryheyt meer bemint als haar eygen goet en bloet, en van een Eenhoofdige Regeeringe van alle tijden af een gruwel heeft gehad, soude gesubjecteert worden onder een Koning, die niet beoogt, als

over 't verkiesen van een Capiteyn Generaal,

daar toe Sijn Hoogheyt gere. ommandeert wierd,

waar uyt ontsprooten groote twisten en tijdverluym,

in dewelke uytgebraakt wierde; LIEVER FRANSCH ALS PRINS.

dat een Gruwel is.

als ſijne glorie te planten op den puyn-hoop der geſtoorde Vryheyt van alle Volkeren, en ſich boven alle Wetten ſodanig te ſtellen, dat ſijne onderdanen niet anders zijn ſouden als Eſelen, daar van hy by veelen als een Koning den naam draagt. Abominabel is het; ſeg ik, ſulx te wenſchen alleen om reeden, dat den bloeijenden Oranjen-Spruyt, (en eenigen Erfgenaam van die Helden, dewelke, volgens eygen bekentenisſe van de Staaten, alleen de eere dragen van Inſtrumenten geweeſt tè zijn, waar door den geheelen Staat tegens de inſulten van den Machtigſten Koning der Chriſten-wereld is geconſerveert, en in voorſpoet boven alle andere Volkeren geaugmenteert,) in qualiteyt als *Capiteyn Generaal*, en geenſins als *Souverain*, niet mochte navolgen de voetſtappen van ſijne Hoog-loffelijke Voor-Vaderen, om ſo wel als ſy, de Dierbaare Vryheyt deſer Landen met ſijn bloet te verſegelen en te beveſtigen tegens de gevaarlijke bedreygingen van dien Koning, wiens Ambitie (gelijk die van den *Grooten Alexander*) met de geheele bekende Wereld niet te verzaaden was, maar dat men 't ſelve Capiteynſchap Generaal voorheenen liever ſoude opgedragen hebben aan den *Hertog van Turenne* of den *Prins van Tarante*, twee geſwoorene Voorvechters van dien, die toeleyde deſen Staat met Oorlog te beſtooken.

Sijn Hoogheyt word Capiteyn-Generaal.

De voorgemelde reciproque Concertatien en Diſpuyten over 't eligeeren van een Capiteyn Generaal, duyrden tot op den 25. *February* 1672. wanneer men eyndelijk accoord wierd, om aan Sijne Hooggemelde Hoogheyt op te dragen het Capiteynſchap Generaal over de Generaliteyts Militie, met ſulke reſtructie en limitatien, als te ſien zijn in de Formulieren van ſijne Inſtructie en Commiſſie onder *Num.* 19.

Voorſlag van Uytrecht tot de Wervinge.

En hoewel de *Provincie van Uytrecht* al op den 28. *November* 1671. ter Generaliteyt advijs hadde ingebracht, tot het augmenteeren van de Militie tot 120. duyſent man, waar door men in 't toekomende alle ſubſidien voor vreemde troupen ſoude konnen profiteeren, en hoe wel door de reſpective Provincien, geduyrende het boven gemelde diſpuyt, ſterk wierde gedrongen op de Reſolutie tot die effective Wervinge, ſo wierd deſelve nogtans op pretext, dat men eerſt moſte eens zijn wegens de Electie van een *Capiteyn Generaal*, ſo lang getraineert en uytgeſtelt, tot dat men eerſt in 't laatſt van *Febr.* 1672. reſolveerde tot de Wervinge van 21200. man, beſtaande in 10. Regimenten te voet, en 15. te paard, waar van de Provincie van Holland alleen 8. te paard en 5. te voet, en de 6. andere Provincien t'ſamen 7. te paard en 5. te

Eerſte Wervinge aangeſtelt.

5. te voet voor haare repartitie ſouden werven, beſtaande de Regimenten te voet in 14. Compagnien, elx van 100. man, en die te paerd in 6. Compagnien, elx van 80. paarden. Tot deſe Wervinge verkooren de *Staaten van Holland* op den 9. 10. en 11. *Febr.* eerſt de Hooft-Officieren uyt die Militaire, dewelke uyt alle Quartieren al in *Novemb.* 1671. haar op de notificatie van deſelve Staaten in 's Graven-hage hadden laten vinden, en die op den 15. *Januarij* 1672. haare Namen, en wat Chargien ſy verſochten tot de nieuwe Wervinge voor Commiſſariſſen uyt de Heeren *Gecommitteerde Raden* hadden doen aenteykenen. Die haar hadden doen inſchrijven tot Colonnels waren 80. in 't getal, tot Lieutenants Colonnels 100. en tot Majoors 106. nevens een ſeer groot getal tot Capiteynen.

Officieren aangenomen.

Om dat deſe Officieren door 't lang tardeeren van haare Electie in den Haag veel gelds verteerden, wierden veele van haar ſo malcontent, dat ſy haar begaven by de Franſche, Keulſche en Munſterſche, alwaar ſy verwelkomt en aanſtonts geëmployeert wierden, gelijk mede meer als 20. geëxperimenteerde Officieren deden, die door den Veld-Marſchalk *Wurts* tot *Hamburg* proviſionelijk aangenomen zijnde, lang waren opgehouden, op hoope, dat ordre van den Staat aan den Heer *Wurts* ſoude komen, om deſelve Officieren in effectueelen dienſt aan te nemen, daar na lang, doch vergeefs, gewacht was, 't welk namaals ſulken ſchaarsheyt van ervaarene Officieren veroorſaakte, dat men genootſaakt was veele ſodaanige aan te nemen, die noyt Militairen waren geweeſt.

veele Officieren begeven haar in vreemden dienſt.

De aangenomene Officieren moſten na 't ſtellen van behoorlijke Cautie, en het ontfangen van d'Aanrits-gelden buyten het Diſtrict van den Vereenigden Staat haar Volk werven, en het Voetvolk binnen 6. en de Ruyterye binnen 8. weeken op haare reſpective Loop-plaatſen compleet leeveren. De Officieren, zijnde van d'eerſte Wervinge, vertrokken in 't laatſt van de maand *Febr.* 1672. na haare Loop-plaatſen.

Om deſelve tijd wierde in den Haag ook gecapituleert met den *Graaf van Dona*, om in de Switſerſche Cantons te werven 3600. Switſers; met den Prince van Courland, om te leeveren een Regiment Dragonders tot 1000. koppen, en een Regiment Ruyters tot 700. koppen, als ook met den Graaf van Koningsmark, om 1500. man, alle binnen den tijd van 4. maanden compleet te leeveren binnen de limiten van deſen Staat, 't welk haar om de korte tijd onmogelijk was.

Capitulatie met den Graaf van Dona, met den Hertog van Courland, en met den Graaf van Koningsmark.

In April daar aan volgende wierd ter Generaliteyt weder Reſolutie genomen, om aan te ſtellen een tweede wervinge, van 21600. manven, daar toe de Officiers aangenomen zijnde in 't laatſte van deſelve

Een tweede wervinge

maand mede na haare reſpective Loop-plaatſen vertrokken, om haar Volk ook compleet te leveren te voet binnen 6. en te paard binnen 8. weeken. Naderhand vertrokken eenige van de Officieren van de 10. Regimenten elk van 1400. man, die de Staaten van Holland en Weſt-Vrieſland voor haare Provincie in 't particulier wilden aannemen. Andere die eerſt op den 19. *Mey* waren geëligeert tot 56. Compagnien te voet, en 16. Compagnien Mariniers, vertrokken eerſt na haare Werf-plaatſen in 't laatſt van deſelve Maand, als de Koning van Vrankrijk *Maſtricht* al met ſijne Legers gepaſſeert was, om welke tyd mede vertrokken de Colonellen *Stokheym* en *Borken*, om yder een Regiment buytens Lands te lichten. Eenige reſteerende Wervingen, die noch niet waren begonnen, hoewel de Conſenten daar toe al gedragen waren, bleeven achter, om den verloopen tyd, en om de preſentie van den Vyand.

die te laat was aangeſtelt.

Behalven dat deſe Wervingen ſo laat waren begonnen, dat het onmogelijk was, om al het Volk tegens den Optocht der Vyanden compleet te hebben, en behalven dat de reſpective 6. en 8. weeken den Officieren by haare Capitulatien voorgeſchreeven, tot deſelve Wervingen te kort vielen, ſo waren daar en boven door de tijdige en voorbaarige Wervingen der Vyanden de beſte en meeſte Soldaten alreede ſo weggelicht, dat by na niet meer als jongens en onbedreevene, en dat noch in ſchaarsheyt overig waren, waar by noch dit quam, dat op de meeſte nabuyrige plaatſen door de Overigheeden alle vreemde Wervingen wierden verbooden, waar door de Officieren ſo wel buyten als binnen de Provincien wervende, genootſaakt wierden twee- of dry-dubbelt getal aan te nemen, daar mede ſy 's Lands en haar eygen geld verſpilden, en evenwel pas halve Compagnien konden leveren.

De wervinge van Switſers was vruchteloos.

De 3600. voornoemde Switſers zijn noyt ten voorſchijn gekomen, want als de Cantons van *Zurich*, *Bern*, *Baſel* en *Schafhauſen*, die de Wervinge aan den *Graaf van Dona* alreede hadden geconſenteert, ſagen, dat deſe Vereenigde Provincien, door de ſubite en groote progreſſen van haare Vyanden by na t'ondergebracht, en alle Paſſen na deſelve Provincien door de Franſche alreede beſet waren, verbooden ſy den Uytvoer van haar Volk, alhoewel al een gedeelte daar van geworven was, en ſtelden in plaats van dien aan Vaſt- en Bede-dagen, op dewelke ſy met haare geeſtelijke wapenen voor 't behout deſer Landen haare Geloofs- en Bonds-genoten wilden ſtrijden.

Het

Het Volk van den *Graaf van Koningsmark* quam eerſt in 't na-jaar by Troupen over, en dat van den *Prins van Courland* arriveerde niet eerder als in de maand van *December* 1672. dewijl het in *Courland*, *Koningsbergen*, *Dantſig* en elders geworven was. Schaadelijk effect van de laat aangeſtelde wervinge.

De *Graaf van Witgeſteyn*, die een Regiment te paard in het *Graafſchap Waldek* hadde opgerecht, heeft het ſelve met geduyrige fatigues noch ter nauwer nood herwaarts gebracht en gered uyt het gevaar, daar het in 't paſſeeren omtrent *Munſterland* inſtak, alſo de Munſterſche Troupen op haar paſten.

Van de eerſte en tweede Wervinge bleeven veele Compagnien achter, die door te korten tijd niet konden geſuppleert en ter behoorlijker Monſteringe gebracht werden; Veele die geworven ſouden werden in de Generaliteyts plaatſen aan den Rijn, waaren op 't aankomen der Vyanden niet half compleet; Veele waren noch ſonder Geweer, en de Oude Militie was mede ſo defectueus, dat den Staat niet half ſo veel effective koppen in dienſt hadde als ſy betaalde. De 14. duyſent man, die de Provincie van Holland voor haar particulier aannam, wierden om de korte tijd even ſo min compleet, als die van de Generaliteyt.

So ſeer als men de vooren verhaalde groote en avantagieuſe middelen van defenſie te Lande heeft verſuymt en verwaarlooſt, en daar door alle Steeden en Provincien gelijk als open geſtelt voor de *Franſche*, als of men haar in den boeſem van den Staat als Vrienden wilde recipieeren, ſo ſeer heeft men ter contrarie de voordeelen ter Zee behertigt om de *Engelſche* met allen vermogen te reſiſteeren, even als of die alleen Vyanden waren. Of ſulx geſchiede, dat men meer gebeeten was op *Engeland* als *Vrankrijk*; of dat men geloofde, dat een Victorie ter Zee den Vreede met die Kroon mochte verhaaſten; of dat men wel wilde ſien, dat het Employ van den *Prince van Orange* in ſijn begin met eenige rampen mochte vergeſelſchapt gaan, en alſo dienen, om deſſelfs Authoriteyt te beſnoeyen, daar men genootſaakt was hem den naam van *Capiteyn Generaal* te laten behouden, is ons onbekent; Alleen dit weet elk een wel, dat men alle de voordeelen, die den Staat hadde omtrent een Oorlog ter Zee, (waar van hier vooren yets is gehandelt) beyverde en in ſtaat gebracht. D'Equipagie ter zee wierd met alle kracht beyvert.

1. So wierd al het Land-Volk, dat omtrent het ſtrant woonde, op behoorlijk Geweer geſet, en geordonneert op 't geluyt van de Klokken, en het branden van de Vuyr-baakens haar in aller ſpoet te begeven aan de Zee op haare Rende-vous, alwaar ſy tot hulp Het Landvolk wierd op geweer geſtelt,

De Zeekuſt met Forten verſeekert, vonden veel Volk van de Land-Militie, 't meeſt te paard. 2. Op verſcheyde Zee-plaatſen, daar men eenig pericul konde voorſien, wierden nieuwe Forten opgeworpen, de oude gerepareert, en ſeekere luyden geordineert, om op 't opnemen der tonnen en baakens te paſſen, als de Vyand mochte naderen. 3. Heeft men geëquipeert ſulken redoutablen en numereuſen Oorlogs-Vloot, als men uyt deſe Landen noyt hadde in Zee gebracht, waar van de ſpeciale Lijſte te ſien is onder *Num.* 20. Behalven deſe Vloot hielt men noch een goet aantal Oorlogs-ſcheepen vaardig voor een reſerve. 4. Bemande men die Vloot met uytgeleſen Zee-Volk, dat men verkoos uyt de groote meenigte, die haar vrywillig voor een ordinaire Maand-gagie aanbooden, om af te keeren de Vereenigde Machten van de twee grootſte Koningen, die dit Land den ondergang geſwooren hadden. Veele getrouwe Ingeſetene wierden door de liefde tot haar Vaderland ſo verre bewoogen, dat ſy haar als Volontairen begaven op de Vloot, om haar lijf en leven ten Gemeenen Beſte te ſacrificeeren. Onder deſe waren dry jonge Amſterdamſche Heeren, als *Gerhard Haſſelaar*, *Mr. Coenraat van Heemskerk* en *Mr. Jan Berch*, waar van de eerſte met 40. mannen met roode Engelſche mutſen, de tweede met 60. mannen met blauwe mutſen, en de laatſten met 8. mannen met groene mutſen, op haare eygene koſten haar op de Vloot begaven, en ſo weynig pericul ontſagen, dat den eerſten door een Canon koegel gedood, en den derden in een nadere Battalie ſijn halven voet verloor.

een groote Vloot geequipeert,

en met veel zee-volk bemant,

daar by ſich vervoegen eenige Volontairen.

Alle Zeevaart wierde verboden, Men was ſo voorſichtig, dat men alle Ooſterſche, Noortſche, Groenlandſche en andere vaarten ſcherplijk verbood, om daar door het Zee-volk aan Land te houden en alle gebrek van Matroſen op de Vloot te voorkomen, als mede om geene occaſie te geven, dat den Vyand door ſijne Caperyen ſich met de Nederlandſche Koopvaardy-ſcheepen ſoude verrijken, en de Nederlandſche Koopluyden verarmen.

en verſcheyde Placaten uytgegeven de zee concerneerende. Tot Verbod van allen uytvoer, uyt deſe Landen; Tot waarſchouwinge van alle Neutralen, negotieerende op de Havenen van *Vrankryk* en *Engeland*; Van de goederen van Contrebande en van de Aſſurantien van Franſche en Engelſche Scheepen en Goederen; Tot goet beleyt over de Oorlogs-Vloot en Rang der Officieren, Encouragement der Officieren, Soldaten en Matroſen, en tot aanmoedinge van alle goede Ingeſetene en Patriotten, deden de Staaten Generaal allomme publiceeren deſe Placcaten, hier achter onder *Num.* 21.

Hoe men de Finantie beſorgde. geprocudeert.

Het gemeene Middel tot onderſtant van den Land-en Zee-Oorlog,

log, namentlijk Geld, wierde wegens ſijne abſolute nootſaakelijkheyt ſo ſeer behertigt, dat men in 't begin van deſen Oorlog geen gebrek daar van hadde, want men roemde in de Provincie van Holland, dat men een capitaal van 70. tonnen gouts tot een Reſerve in voorraad hadde, om 't ſelve alleen in de uyterſte extremiteyt aan te taſten, behalven de Ordinaire middelen, die alreede in 's Lands Comptoiren waren, en die noch dagelijks ſtonden in te komen uyt de oude en Ordinaire en uyt de extra-ordinaire nieuwe Middelen van Finantie, als van Betaalinge en Capitale Leeninge ſo van 100ſte. als 200ſte. penning; van de Taxatien over de Vaſte Goederen, en alle Gerechtelijke en gehypothekeerde Brieven van Verband en Obligatie, &c. van den Impoſt op Caroſſen, Wagens, Paarden en Schuyten, van 't Paſſagie-geld en diergelijken meer, als mede van de Rentiers, van dewelke men groote quantiteyt van penningen negotieerden, en *a depoſito* opnam, tot laſte van de Generaliteyt, van elke Provincie in 't byſonder, en by na van alle Steeden. Verſcheyde Provincien en Steeden lichten veel Gelds op lijf-renten van Ingeſetene in Holland, en voornamentlijk tot Amſterdam. De Staaten van Holland om den inkoop van Lijf-renten te faciliteeren, gaven by Ordonnantie den Voogden van Wees-kinderen Vryheyt, om lijf-renten op 't Land te mogen koopen voor Wees-kinderen goederen, dat ſy anders na Rechten niet en vermochten; Sy ordonneerden mede by een Placaat, dat het Land 5. ten hondert, of eenen ſtuyver ſoude genieten en inhouden van yder gulde Los-rente en Intereſt van de Capitaalen, loopende ten laſte van 't Land; Doch deſe reductie nam geen effect, ter oorſaake, dat men daar door de gewilligheyt der Rentiers ſeer difficulteerde, om aan de Staaten meer geld te leenen, die gereſolveert hadden, noch een notable ſomme te negotieeren. In Zeeland ſocht men ſijne Finantien te ſtijven door een Placaat, waar by men ophief een Contributie en Leeninge van gewerkt Gout en Silver, om die binnen de reſpective 14. en 28. dagen te voldoen tot 7. maal ſo veel, als den vijf-hondertſten Penning bedraagt, gelijk breeder te ſien is onder *Num.* 22.

Men hadde grooten voorraad van Oorlogs- en Lijfs-behoeften.

Den voorraat van Artillerie, Ammunitie en Vivres in deſe Nederlanden, ſo in de Publijke Magazijnen, als in de Pakhuyſen van de Koopluyden waren onvergelijkelijk, en ſuffiçant tot een Oorlog van eenige jaaren, hadde men die behoorlijk gemenageert, en nagevolgt de gemeene Oorlogs-Wetten, en het doen van Vrankrijk, Engeland en beyde de Biſſchoppen van Keulen en Munſter, die by rigoureuſe Pla-

die men vry liet uytvoeren na den Vyand,

caten ſcherpelijk verbooden allen uytvoer uyt haare Landen van goederen van Contrabande, die in den Oorlog dienſtig zijn; Maar in plaatſe van dien liet men den vryen uytvoer toe van Artillerie, Ammunitie en Vivres uyt deſe Landen na alle omleggende Magazijnen der Vyanden; En hoewel den Staat daar over gewaarſchout, en de periculen daar van gedemonſtreert wierden, ſo wierd den ſelven uytvoer niet alleen niet verboden, maar gemaintineert, en wierden beriſpt en beſtraft die Commandanten, dewelke tot voordeel van 't Land het vervoeren van de Oorlogs-Waaren wilden incommodeeren. De Heer *Marten van Juchen* Commandeur tot *Weſel* door een vertrouwt Vriend uyt *Holland* met alle omſtandigheeden verwittigt zijnde, dat tot *Amſterdam* eenige Scheepen waren belaaden met Ammunitie en goederen van Contrabande, die onder paſpoorten op *Keulen*, vervoert ſouden werden in 't Franſche Magazijn tot *Nuys*, heeft een Schip vol Ammunitie geladen aangehouden, en den Staat ſulx genotificeert, aan deſelve overſendende Copye van de Paſpoort (hoopende, dat de Stad *Weſel* op die wijſe, en ſonder koſten van den Staat ſoude genoegſaam voorſien werden van kruyt, loot, *&c.* daar die Stad weynig van in voorraat hadde, en van welk gebrek dikwijls demonſtratien waaren gedaan, doch al te vergeefs) waar op hy ordre ontfieng, dat hy niet alleen het ſelve Schip ſoude ontſlaan, maar dat hy ook alle andere Scheepen met ſodanige paſpoorten voorſien zijnde, haaren cours ſoude laten houden. Doch als de Magazijnen der Vyanden compleet waren, wierd den Uytvoer van de goederen van Contrabande verbooden by een Placaat van den 13. *Mey* 1672. dat onder *Num.* 23. te leſen is.

tegens alle waerſchouwinge,

Men verboot aan *Marten van Juchen* die goederen aan te houden.

Men liet na Vrankrijk vervoeren groote quantiteyt van Salpeter.

Men liet een groote quantiteyt Salpeter na *Vrankrijk* uytſcheepen in die tijd, als de Koning ſterk ten oorlog prepareerde, en alſſer in heel *Europa* ſchier geen Salpeter meer was, als by de Ooſt-Indiſche Compagnie deſer Vereenigde Nederlanden, die ſulx den Staat hadde aan gepreſenteert; Alleen wierd in de Maant van *Maart* 1671. verboden den uytvoer van Paarden uyt deſe Provincien. Het loſlijkſte Middel, dat den Staat by der hand nam, was de toevlucht tot God, met een Dank- Vaſt en Bede-Dag, om hem op den 20. *January* 1672. eenpariglijk af te bidden alle heyl en ſeegeninge tegen de Vyanden van buyten, en tegens de onheylen van binnen, waar tegen men beter ſoude verſekert zijn geworden, als men nevens het Gebet ook hadde by der hand genomen de nodige middelen,

die

die men door Gods goetheyt ſo overvloedig beſat, denkende dat God helpt den genen, die ſich ſelfs helpt, en die alle mogelijke middelen gebruykt.

Hier mede hebben wy ſo demonſtratijf, als in een Spiegel, aan de eene zijde vertoont de overgroote preparatien ten Oorlog ſo te Lande als te Water van de *Koningen van Vrankrijk* en *Engeland*, als ook van de *Biſſchoppen van Keulen* en *Munſter*; En aan de andere zijde het groot verval en verſuym ſo in 't conſerveeren van de waare Staats-Maximen en Gronden, zijnde de vaſte Fundamenten van den Vereenigden Staat, als in 't prepareeren tot den Land-Oorlog, gelijk mede ter contrarie de Vigilantie in 't equipeeren van een redoutable Oorlogs-Vloot; En hebben alſo met een ware en onpartijdige Balance gepondereert de weder-zijdſe Oorlogs-Machten, en bevonden, dat in den Oorlog te Land aan d'eene zijde was een Militie met een glorieuſen Koning tot haar Hooft, en aan d'andere zijde een Militie ſonder Hooft; Daar geoeffende, hier ongeoeffende Officieren; Daar meenigte van Krijgs-volk, hier ſchaarsheyt; Daar Attaquanten, hier Vluchtelingen; Daar Couragie, hier Verſlaagentheyt; Daar Ordre, hier Confuſie; Daar veele Vrienden en Geallieerde, hier geene; *In ſumma* daar was alles volmaakt en perfect, hier was niets ſonder notabel gebrek.

Balance van weder-zijds Machten ſo te Land als te Water.

En hoewel geene Comeet-Sterren door haare verſchijninge deſen Oorlog met haare Rampen voorſeyt hadden (gelijk anders van veele eeuwen af is geobſerveert, dat ſy aan de Wereld veele Onheylen, aan Rijken en Landen haare Omkeeringen en Revolutien, en aan Steeden haare Verwoeſtingen en andere publijke Calamiteyten hebben voorſpelt en gebootſchapt) ſo dede nochtans het ophaalen van de voorſz. Balance aan veelen gelooven, dat nu het fatale Sterfjaar voor de Geunieerde Republijk gebooren was, te meer, dewijl het nu even hondert jaaren was, dat den eerſten Fundament-ſteen tot den opbouw van deſe Vrye Republijk geleyt was door het innemen van den *Briel* door de Water-Geuſen, die daar van door onweeder en Gods-beſchikkinge, en niet met voornemen waren meeſter geworden.

hoe men het ſucces van den aanſtaanden Oorlog daar uyt konde voorſien.

De Equipagien te Water gingen aan weer-kanten by na egaal voort, ſo dat die beyde balanceerden, uytgenomen dat de Vlooten van Engeland en Vrankrijk geſamentlijk eenige Scheepen en Volk ſterker waren, als die van de Nederlandſche Republijk.

In gevalle wy nu ook eens de Schaal van deſe weder-zijds Machten

met

met deſe gemaakte Balance, en een onpartijdig Oordeel ophaalen, en bedenken, dat het Effect conform moet zijn met de Oorſaak, wat konde men oordeelen daar minder uyt te ſullen volgen, als in 't regard van den Oorlog te Lande aan de eene zijde alle gewenſt ſucces en voorſpoet, en aan de andere zijde alle quaat ſucces en tegenſpoet, en in 't regard van den Oorlog te Water, als dat het ſeer apparent was, dat die ſoude gedreven werden met egaalder concert?

die in 't volgende Derde Deel verhandelt word.

Deſe Balance doet niet alleen curieuſe Staats-kundige, maar ook die gene, die maar een rauwe en gemeene kenniſſe van Staats-ſaken heeft, ſien door Oogen als Verre-kijkers in 't verſchiet den Inhout van dit volgende *Derde Deel*, waar in wy den Land- en Water-Oorlog van den jaare 1672. &c. met haare nootſaakelijke ſucceſſen, en der ſelver ware oorſaken Specialijk tracteeren.

't VER-

't VERWERDE EUROPA,

DERDE DEEL.

EUROPA het kleynſte, doch het Eedelſte en Gecultiveerſte Deel van de Wereld, was in den jaare 1670. door het maken van de Vreede tuſſchen de *Turken* en *Venetianen*, en tuſſchen de *Moſcoviten* en *Krimſche Tartaren*, die toen alleen noch in Oorlog waren, en *Europa* daar door noch in eenigen deele verwerden, gebracht tot het Geluk van een Univerſele Vreede en Algemeen *Armiſtitium*, daar mede het noyt gekroont was geweeſt, ſo lang het Natien en Volkeren hebben bewoont gehad, 't en zy in den jaare na de Scheppinge des Werelds 3562. wanneer den opbou van den *Tvveeden Tempel*, die een Voorbeeld was van de Kerke des Nieuwen Teſtaments, onder *Darius Nothus* begonnen wierd, en in den jaare 3984. wanneer den *Vreede-Vorſt onſen Salig-Maker*, 't Hooft van die Kerk, de Vreede voor het Menſchelijke Geſlagt met ſich op aarden bracht onder de Regeeringe van den vreedſamen Keyſer *Auguſtus*; In welke twee gelukkigſte tijden geene Hiſtorien mentie maaken, dat *Europa* door Oorlog was verwert. Deſe laatſte Algemeene Vreede liet aan *Europa* nauwelijks ſijne ſoete en aangename Vruchten proeven, of wierde ontruſt door die groote Krijgs-ruſtingen, waar mede het aan alle kanten niet alleen wierde gedreygt, maar ook ontſteeken met ſulken univerſelen Oorlog, dat daar van by na geen Lit en Gedeelte bevrijt bleef; Alle dry de Keyſers, die in *Europa* gefondeert zijn, als die van de *Chriſten*, *Turken* en *Ruſſen* vatten het Oorlogs-ſwaart op tegens haare Vyanden; Vier van de 7. Koningen, als van *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Engeland* en *Polen* wierden geſchud door het gewoel van *Mars*, die de dry overige als van *Svveden*, *Denemarken* en *Portugal* mede deden beeven en participieeren van het gemeene Ongeval, waar van geene *Duytſche* of aanpaalende *Vorſten* bevrijt bleeven, en dat de *Svvitſers* en geheel *Italien* allarmeerde.

Europa was in 't jaar 1670. in een algemeene Vreede,

gelijk in de jaaren na de ſcheppinge 3562. en 3984.

Doch raakten haaſt in een algemeenen Oorlog,

daar van hy na niemand bevrijt bleef,

waar van de eerſte Tragœdie gepeelt wierd in deſe Nederlanden door de perſoon van den Koning van Vrankrijk, die hoewel ſeer machtig was,

Deſe Tragœdie nam haar begin op het *Theatrum* van de Vereenigde Nederlanden, 't welk hoewel te kleyn was, dat groote Perſonagien haar met eeren daar op mochten preſenteeren, ſo achten 't hem de Koning van Vrankrijk dien Grooten Monarch geen ſchande, om hier ſelfs in Perſoon te ageeren, en alle Grootſte Machten van *Europa* mede in 't ſpel te trekken: Hy die een Land gebiet, dat achtien maal grooter is, als de geſamentlijke ſeven *Geünieerde Provincien*; Hy die Medalien liet gieten, vertoonende aan d'eene zijde de opgaande Sonne, die dampen uyt de aarde trekt en diſſipeert, met dit opſchrift: *Ik hebſe in de hoogte op-getrokken:* (namentlijk de Vereenigde Nederlanders) *ik ſalſe vvederom te niet maken*, en aan de andere zijde ſijn Perſoon, trappende op een verheerde Leeu, nevens welken ſeven gebrooken pijlen leggen; Hy die al te voorbarig in eenige Vaandels liet ſetten: *Galli Jovis ignibus ictus:* Dat is. *Geſlagen door den Blixem van den Franſchen Godt*, en die by een Sonne ſette deſe ſuperbe woorden: *Nuſquam meta mihi:* Dat is. *Nergens is my een perk geſtelt*; Ja hy die wegens ſijne groots- en opgeblaaſentheyt braveerde met het Devijs: *Nec Pluribus Impar*, Dat is. *Alleen beſtendig tegens veele*, en die om glorie alleen wilde ſtrijden, dorſt Nederland, dat kleyne hoekjen Lands alleen niet aantaſten, maar moſt om deſſelfs wille heel *Europa* tot ſijne hulp roepen, en verſcheyde Princen meyneedig maaken. Hy voert met ſich op dit *Theatrum* den *Keur-Vorſt van Keulen* en den *Biſſchop van Munſter*, als ook den *Koning van Engeland*, die onaangeſien ſijne 3 Koninkrijken, de 7 Vereenigde Provincien in groote twaalf-maal overtreffen, nochtans het *Præludium* ofte Voor-ſpel van den Oorlog door inductie van eenige quaat geintentioneerde, begint op ſodanigen manier, die heel onpryſſelijk is, en die niet verwacht konde werden van een Koning, dewelke pretendeert niets te beöogen, als Genereusheyt en Rechtvaardigheyt; Want hy in *Maart* 1672. wanneer de Heeren *Boreel* en *Meerman* als Extraordinaire Ambaſſadeurs van de Staaten aan dat Hof beſig waren met middelen voor te ſlaan tot wegneminge en beſliſſinge van de differenten, die hy moveerde, en wanneer noch geen Oorlog was gedeclareert tegens de Nederlanders, die men volgens voorige Tractaten gehouden was 6. maanden voorheen te waarſchouwen, eer men eenige vyandelijke actien ſoude pleegen, uytſond eenige groote en wel bemande Oorlogſcheepen onder *Holmes*, met ordre, om in 't Canaal te kruyſſen op de

en met ſuperbe Adviſen braveerde,

nochtans alle Potentaten van heel Europa tot hulp roept tegens dit kleyne Nederland,

onder de welke Engeland eerſt begint te ageeren, met een onverwachte attaque op de Smirnaſche Vloot,

door eenige Oorlogs-Scheepen,

de rijke Vlooten, die de Nederlanders van *Smirna, uyt de Straat,* onder Holmes. *Spanjen, Lissabon en St. Ubes* verwachten, om die onvoorhoets te overvallen, en als een proy in haare haavens in te sleepen, om door middel van dien schat de Nederlanders te vinniger te beoorlogen. Hy gebruykte daar by voorts die loosheyt, dat hy middeler wijle door sijn broeder den *Hertog van Jork* aan verscheyde Engelsche Scheepen liet Paspoort geven op Holland, dat hy verscheyde Hollandsche Scheepen uyt sijne Havens onverhindert liet vertrekken, en het generaal Beslag op alle Scheepen van sijn Rijk afdeede, om te minder reden te geven van achterdocht wegens sijne intentie op de Smirnaasche en andere Vlooten, denkende dat de schaade, die daar uyt mochte ontstaan, veelvoudig soude vergoet worden met sijn ingebeelden kostelijken buyt.

De *Heeren van de Admiraliteyt* residerende tot *Rotterdam* van Van welk Dessein men tot Rotterdam kennisse kreeg, van waar men uytsend een Hoeker, desen toeleg eenige kennisse bekomende, sonden (om de *Engelsche* geene de minste reeden van offensie te geven) op den naam van Particuliere Koopluydens, geinteresseerdens in deselve verwachte Scheepen, uyt de *Maas* sekeren Hoeker, met expresse last, om in de Engelsche Havens aan 't *Canaal* alle Nederlandsche Scheepen aan te seggen, dat sy van daar souden vertrekken, als sy niet wilden genomen zijn, en om in 't *Canaal* ten minsten een maand te kruysen, om de Vloot van *Smirna, Spanjen,* &c. die toen ter tijd van *Cadix* wierde verwacht, bestaande in 66. Zeylen, waar onder 5. Convoyers, te weten Capiteyn de *Haan* Commandeur, *du Bois* Vice-Commandeur, *Cornelis Evertsz. de Jonge* Schout by Nacht, *Poort* en *Jacob van Nes* den Ouden, in de wandelinge genaamt den *Ouden Boer Jaap*, en 61. kostelijk geladene Koopvaardy-scheepen, gewaardeert op 180. tonnen gouts, als ook de Vloot van *Lissabon* en *St. Ubes* sterk 21. Koopvaarders met eenen Convoyer onder Capiteyn *Kind*, te verwittigen van het apparent quaat dessein der Engelsche, en om sulx te mijden, dat sy haare reys achter *Engeland* om souden nemen na 't *Patria*. Welken volgende deselve Hoeker in 't derwaarts zeylen, in *Duyns, Douvers, VVicht, Portsmuyden* en *Portland* de Nederlandsche Scheepen ter rechter tijd waar- die de verwachte Vlooten ontdekt en waarschout, schoude, en sijne reys voort vervolgde, tot dat hy op den 22. *Maart* in 't *Canaal* op de hoogte van *Beveziel* heeft ontdekt en verpreyt eerst de Vloot van *Lissabon*, en kort daar op die van *Cadix*, aan dewelke hy sijne ordres toonde, 't welk *Capiteyn de Haas*, als Commandeur van de Spaansche Vloot dede resolveeren, om alle de Capi-

waar op Krijgsraad gehouden word.

teynen en Schippers aan sijn boort te seynen, met dewelke hy krijgsraad houdende, bevond so diep in 't *Canaal* vervallen te zijn, dat sy seer swaarlijk in de wind op haaren cours konden veranderen, om achter *Engeland* om te zeylen, maar dat sy haar reyse recht door de Hoofden souden moeten vervorderen; hier op worden dese beyde Vlooten in dry Esquaders gerangeert, elck onder 2. Convoyers, en voorts op alles, onder serieuse recommandatie van dapperheyt, een goede Ordre beraamt, die onder *Num.* 24. te lesen is. Dus dreeven sy met kalmte en mistig weêr den geheelen nacht door tot 's anderen daags, wanneer sy omtrent 11. uyren voor 't *Eyland Wicht* zijnde, uyt Zee op haar sagen affakken acht kloeke en welgemonteerde Engelsche Oorlog-Scheepen, en dry Kitsen met haar Geschut te boort, voor dewelke dese Convoyers en Koopvaarders behoorlijk haare Vlaggen en Zeylen streeken. Na de Middag omtrent 2. uyren quam den Engelschen Commandeur *Holmes* den Commandeur *de Haas* so na, dat hy hem toeriep, om met sijn boot aan boort te komen; *De Haas* hem selfs niet vertrouwende, en twijffelende, wat de intentie van *Holmes* mochte zijn, sond hem met de boot sijnen Schipper aan boord, dewelke so haast niet was overgestapt, of wierde seer qualijk met woorden en slaagen ontmoet, 't welk die in de boot siende, haar tou afkapten, en onder eenige musquet- en pistool-koegels, die haar wierden nagejaagt, afdreeven, tot aan een van de Koopvaardy-scheepen, alwaar sy sich bergden.

De Vlooten komen in 't gesicht van de Engelsche Oorlog-scheepen,

dewelke vyandelijk beginnen te ageeren,

Hier op gaf den Engelschen Commandeur heel onverwacht met scherp de heele laag aan *de Haas*, die deselve met sijn beyde laagen beantwoorden, eer *Holmes* sijn Schip hadde gewent. Met dit begin verhief sich den Strijd der Engelschen tegens de Nederlandsche Vloot, op dewelke deselve als op een hoop weerloose Schaapen, met groot gejuych en geschreeu furieus quamen aanvallen, in meeninge, om haar van malkanderen te strooyen, en dan te gemakkelijker d'eene voor en d'ander na in te slokken, en als een buyt in haare havens op te brengen, daar men met groot verlangen een buyt van een heel rijke Vloot te gemoet sag, 't welk heel anders uytviel, want sy, tegens haar vermoeden, so mannelijk gerepousseert wierden, dat sy tegens den avond genootsaakt waren met schande en sonder buyt af te wijken, waar over sy van de Nederlandsche Matrosen niet weynig wierden uytgejouwt, zijnde onder de Nederlandsche Officieren geen gebleeven, als den Commandeur *de Haas*, dien al in 't begin sijn Hooft wierd afge-

maar so dapper wierden gerepousseert, dat sy mosten afwijken,

afgeſchooten. De geheele nacht wierde wederzijds doorgebracht met repareeren en kliefen van ſcheepen, maſten, ſtengen en touwen. De Engelſche ſo geteyſtert zijnde, dat ſy geen kans ſagen den dag daar aan yets op te doen, deden alle glaaſen twee Zeyn-ſchooten, om uyt haare havens meer ſecours te bekomen, gelijk ook geſchiede, want 's morgens ſag men haar verſterkt met noch vier groote varſche Scheepen en eenig minder Vaartuyg, waar mede ſy omtrent 9. uyren met byſter gejou gelijkerhand weder aanquamen. *Holmes* voerende een groot nieuw Schip met 84. Stukken raakte met ſijn boeg-ſpriet vaſt in 't Want van *de Haas*, die hem daar door voor de boeg drijvende toejoeg ſulken meenigte van koegels uyt Muſquetten en Muſquettons, dat niemand op 't Verdek bleef, als alleen veele dooden en gequetſten, en met het Canon in ſijne boeg en langs de zijden ſo flanqueerde, dat hy ſelfs ſwaarlijk gequetſt zijnde, ſo ras ſijn ſchip los raakte, onder het ijſſelijk gekerm en lamenteeren van de gequetſten, moſte af houden en krengen, met verlies van over de hondert mannen. Even ſo dapper wierden de andere Engelſche, die geduyrig met varſch Volk wierden geſterkt, ter ſelver tijd mede ontmoet, dat ſy ſonder buyt, met de huyt vol ſlaagen, voor de middag noch moſten wijken, ſendende vier van haare ſcheepen na Land, doorboort tot ſinkens toe. De reſt te happig op deſen koſtelijken buyt, ſchaamden haar die geheel te verlaten, en met verlies alleen t'huys te keeren, word na de middag, voor de derde maal vveder aangevoert door een nieuvven Commandeur, devvelke ten eerſten raakte tuſſchen 't ſchip van *de Haas* en Capiteyn *Jan van Nes*, die een ſchip voerde van 44. Stukken, ſodanig in de klem, dat tot ſijn ontſet een ſchip met 62. Stukken *van Nes* dicht op zijde, en een ander met 56. ſtukken in Ly voor ſijn boeg quamen, onder welke vijf ſulken heevigen gevecht ontſtont, dat ſy geduyrende den tijd ruym van drie uyren door de dikke dampen in de kalmte onſichtbaar waren. *Van Nes* tweemaal gequetſt, en t'elkens verbonden weder boven komende, om het volk te moedigen, wierd in ſijn borſt ſodanig getroffen, dat hy dood ter neder ſeeg, na dat ſijne Maſten, Roer en Roer-pen aan ſtukken, en 't ſchip ſo doorſchooten was, dat het vijf voet waters, vijftig doden en omtrent vijftig verminkte in hadde, 't welk oorſaak was, dat het wierde verovert, maar binnen twee uyren met 26. Engelſche en eenige Hollanders ſonk. Door dit verlies raakten 't eene Eſquader Koopvaarders wat in diſordre, waar door de Engelſche occaſie kreegen, om vier der ſelver als een Smirnaas, een

en om ſecours zeyn-ſchooten doen.

Engelſche doen een tweede attaque, daar in ſy mede mannelijk ontbaalt werden.

Een derde attaque, met een vinnig gevecht,

daar in het Schip van *van Nes* genomen wierd,

met vier Koopvaarders.

Messinaas en twee mindere scheepen van 't gros af te snijden, en weg te nemen, die nochtans haar geledene schaade geensins konden vergoeden; want behalven dat haare scheepen heel schadeloos en ontramponeert waren, zijn van haar verre over duysent mannen gebleeven, en ruym so veel gequetst, onder dewelke waren veele Eedelieden, dewelke vermeenende met haare Vloot een speel-reysjen te doen, en de kostelijke Hollandsche Scheepen als lammeren sonder slag of stoot op te brengen, door haar verlies aan 't Hof groote droefheyt verwekten.

Schaade der Engelschen,

Niet tegenstaande die geringe buyt en sulk slecht onthaal, dat eenige van haar de havens wierden ingesleept, soo schootense op haar gewoonlijke manier noch Victorie in het inkomen, gelijk mede haaren Ambassadeur tot *Paris* sulx hoorende, tot vreugde mede opentlijk vuyrde.

die echter noch teeken van Victorie vertoonen,

In dese actie hebben haar dese 6. kleyne Nederlandsche Convoyers, die door haare lang-duyrige reyse vuyl en onbequaam waren geworden tot vaardig zeylen, met weynig en afgemat volk, so wonder wel gequeeten, tegens 12. groote en 5. mindere Vyands-scheepen, die alle wel waren bezeylt en bemant, dat de Engelsche sulx selfs admireerden en bekennen mosten, dat de Nederlanders, om het haare te conserveeren, haar niet als menschen, maar als duyvels hadden betoont, en dat sy Engelsche daarom genootsaakt waren geworden, hun met haare Vloot te quiteeren, die kort daar na met verlies van weynig volk in haare havens arriveerde, tot groote vreugde en blijtschap van geheel Nederland.

daar sulx den Nederlanders rechtmatig toequam.

Dese tijdinge bracht verslagentheyt in Engeland,

De geheele wereld verfoeyde dese onbehoorlijke manier van doen, en de tijdinge hier van per Expressen aan 't Engelsche Hof komende, wierd 't selve geheel ontstelt, de Koopluyden wierden verbaast, en de Winkeliers en Hantwerks-luyden bedroeft over de onverwachte resolutie des Konings tot den Oorlog tegens de Nederlanders haare Bondgenoten, met dewelke sy noch voor 5. jaaren so ongelukkig hadden geoorlogt, dat sy de Na-wee daar van noch dagelijx voelden. De Engelsche wilden dese actie met pretexten van onwilligheyt van strijken, en constreinte tot satisfactie bewimpelen in een geschrift, dat sy door den druk gemeen maakten, om 't Volk eenigsins te gemoet te komen, maar wat geveynstheyt sy gebruykten, so bleek nochtans het contrarie niet alleen uyt den Oorlog, die daar op volgde, maar ook uyt het seggen van *Graaf Willem van Furstenberg*, dewelke op den selven dag, als de *Engelsche* de *Smirnaasche Vloot* aantasten, aan den *Keurvorst van Keulen* over tafel toebracht een groot glas

daar men dese Actie met gesochte pretexten wilde dekken.

wijn,

Wijn, met dese woorden: *Das gilt seine Chur-Furstliche Durchleucht auf gute succession, das der Koning von Groß-Brittanien die Hollandische Smirnasche Flote ietz vvird erobert haben, oder bald eroberen, vvarin vvir auch unser ahntheil vverden haben.*

Den onwil van de *Engelsche Gemeente* wierd hier op so groot, dat wat rigeur de Pres-meesters gebruykten, om haare Vloot haastig te equipeeren, en met Zee-volk te bemannen, sy niet of weynig avanceerden, seggende elk voor reeden van sijn misnoegen; dat men desen Oorlog begon sonder wettige reeden, en t'samen spande met de *Fransche* haare eeuwige en natuyrlijke vyanden, tegens de *Nederlanders* haare Geloofs- en Bond-genoten, die haar niet hadden geoffenseert; En so die nu wederom getergt wierden, haar licht souden vernieuwen en verdubbelen de droevige smerten, die haar op verre na noch niet uyt de leedenen waren wegens den laatsten ongelukkigen Oorlog voor vijf jaaren, en wegens de schrikkelijke Pestilentie en afgrijselijken Brand tot *Londen*, waar mede sy Gods straffende hand schijnbaarlijk gevoelt hadden; dat wanneer sy de Koning in desen Oorlog dienden, licht geen betaalinge souden bekomen wegens haare te verdiene maand-gagien, aangesien sy wegens de gagien, in den vorigen Oorlog verdient noch op verre na niet voldaan waren, en dat sy den Koning souden helpen tot de Souverainiteyt, die hy by dese occasie soude soeken, tot nadeel van beyde de *Parlementen* en de geheele *Engelsche Natie*. De Engelsche Gemeente geeft veele reedenen van haren onwil en misnoegen.

Niet tegenstaande alle dese murmureeringe en redenen des Volks, so voer echter de Koning met sijne geresolveerde intentie voort, en dede op den 29. *Maart* in sijnen Raad tegens de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* voorlesen een Oorlogs Declaratie, sonder een seekeren *Datum* tegens gewoonte, om daar door de vuyle daad van *Holmes* eenigen schijn te geven, dewelke hy op den 7. *April* in 't openbaar eerst dede publiceeren, zijnde van Inhout, als onder *Num.* 25. te lesen is. Hy dede den Heer *Meerman* Ambassadeur van de Staaten aan sijn Hof aanseggen, dat hy van *Londen* soude vertrekken, en liet op den 8. *April* daar aan volgende by Placaat inroepen alle sijne Onderdanen, die in eenigen dienst, of in de Domaynen van de *Geünieerde Staaten* mochten zijn, op pene van de Wet, *&c.* als onder *Num.* 26. te sien is. De Koning doet den Oorlog publiceeren.

Door dese subite en onverwachte Declaratie van Oorlog wierd elk een so wel in alle andere Landen als in *Engeland* en *Nederland* gesurprenneert en ontstelt, mitsgaders gegeven redenen van speculatie:

Ten

Ten 1. Waarom *Engeland* eerder als *Vrankrijk* begeerde den Oorlog te publiceeren?

Ten 2. Op wat deugdelijke fundamenten de Positiven van die Declaratie berusten.

Reedenen waarom Engeland eerder den Oorlog wilde declareeren, als Vrankrijk begeerde.

Aangaande het eerste, so schijnt niet apparent, dat de *Koning van Engeland* geresolveert was den Oorlog so vroeg te declareeren, gelijk hy dede, dewijl het Saisoen noch te ontijdig was tot eenige Expeditie te Water ofte Land. Maar also de Intentie van den Koning, door het subijt vertrek van sijnen Ambassadeur *Douning* uyt den *Haag*, sonder volle antwoord te hebben, de *Staaten* so seker bleek, dat den Ridder *Digby* Engelschen Ambassadeur tot *Paris* verklaarde, dat de Koning sijn Meester, om den grooven misslag van *Douning* in *Holland*, het werk twee maanden eerder moste beginnen, als geresolveert was; En also de voornoemde kostelijke Hollandsche Koopvaardy-vlooten aan den Koning hoope gaven tot een grooten buyt, so nam hy de occasie waar, om die Vlooten in sodanigen manier aan te tasten, waar door hy sijne intentie niet langer konde dissimuleeren, maar die moste secondeeren door een subite Declaratie van Oorlog. Daar en boven, hoewel de *Koning van Vrankrijk* de voornaamste in desen Oorlog was, so schijnt hy nochtans so weynig vertrouwen op *Engeland* gehad te hebben, dat hy wilde, de *Koning van Engeland* den Oorlog eerst soude beginnen, om daar door verseckert te werden, dat hy 't met hem tegens de *Staaten* oprechtelijk meende. En dewijl de *Koning van Engeland* wel wiste, dat hy door voorige Tractaten onder *Num.* 3. en 7. geproduceert, verbonden was, in cas van vyandelijke attaque, aan de *Vereenigde Staaten* te presteeren eenig secours, so heeft hy sich op een wonderbaarlijke wijse van de verbinteniss van die Alliantien willen ontslaan, de saake sodanig dirigeerende, dat hy ten tijde, als *Vrankrijk* den *Staat der Vereenigde Provincien* soude mogen aanvallen, met haar niet en soude staan in staat van Confederatie en Alliantie ('t welk by de voorsz. Tractaten word gepresupponeert) maar in staat van Oorlog, die hy om die reeden geavanceerten verhaast heeft, sich inbeeldende daar door uytgevonden te hebben een middel, om die voorsz. Obligatie te ontsenuwen, en tegelijk ook, om desen Staat door de conjunctie van de redoutable en vreeslijke macht van *Vrankrijk* grondelijk te verdelgen. Eerlijke en heerlijke desseynen voorwaar van een Christen Natie, haare Alliantie te enerveeren en krachteloos te maken eer de tijd gekomen is van de Prestatie, en sich van Geconfedereerde tot Vyanden te maken, om als Vrienden niet ver-

verbonden te zijn, d'occasie aan te grijpen, om sijne oude Geallieerde te ruïneeren, om op den puyn van haare ruïne het gebouw te setten van een onbepaalde Zee-Heerschappye.

Noopende het Tweede, namentlijk de Deugdelijkheyt van de geposeerde Poincten en Motiven in dese Declaratie van Oorlog, die sal elk een, die deselve met een naukeurig, doch onpartijdig oog wil beschouwen en examineeren, bevinden niet minder gefondeert te zijn, als op Waarheyt en Reedelijkheyt, en datse niet en zijn bewegende Oorsaken van desen Oorlog, maar alleen pretexten en qualijk gevoegde dekssels van een voornemen, 't gene ouder is, als de inventie van de gepretendeerde Motiven, die geen oorsaaken, maar ter contrarie effecten en producten zijn van het Desseyn, om tegens de Staaten te oorlogen.

Op wat deugdelijke fundamenten de Positiven van Engelands Declaratien berusten.

In de Inleydinge van dese Declaratie ofte Manifest, namentlijk in de 4. eerste Perioden glorieert de Koning over sijne inclinatie tot de Gemeene Rust van 't Christendom, en over sijne gestaadige Devoiren, tot inviolable maintenu van sijn eerste Verbond met de Staaten opgerecht, die hy beschuldigt van injurien en oppressien aan sijne Onderdanen, en van haare onversettelijke obstinaatheyt, waar uyt hy concludeert, dat hy tot desen Oorlog gedwongen word, roepende tot getuygen de Werelt, die niet in twijffel trekt de vreedsame en genereuse Intentien van den Koning van Engeland, maar sich genoegsaam verseekert hout, dat alle misverstant, die tusschen hem en de Staaten Generaal is geweest zedert sijne gelukkige herstellinge op den Troon van sijn onthalsden Vader, slechts uyt de aanradingen van qualijk geaffectioneerde Persoonen is gesprooten, die geen teckenen tot Vreede, maar alleen genegentheyt tot Oorlog en tot Verderf van de Florisante Vereenigde Nederlanden hebben getoont, 't welk klaarlijk soude blijken, als men eens specialijk soude aanwijsen (dat hier te wijdloopig soude vallen) hoe veel schaade en ongemak zedert den Nederlandschen Ingesetenen door de Engelsche toegebracht, en wat een getal van Scheepen, so van de Oost- als West-Indische Compagnien en van andere Koopluyden, op diverse pretexten en commissien in haare haavenen zijn opgebracht, en aldaar gedistraheert geworden, waar van men noyt eenig redres of reparatie heeft konnen consequeeren, niet tegenstaande alle sollicitatien en protesten van haare Ho: Mog: tegens die onrechtmatige proceduyren; En voornamentlijk, hoe sy den Oorlog in den jaare 1665. tegens deselve Staaten, met so min fundament en uyt eygen drift selfs moveerden, als desen tegenwoordi-

De Koning van Engeland glorieert op sijne Vreedenliefde,

daar aan eenige sijner voornaamste Ministers geen deel hebben,

die aan den Nederlanders veel schade hebben veroorsaakt,

en den Oorlog verwekt inden jaare 1665.

en in den jaare 1672. sonder voorgaande Denuntiatie,

gen, die sy al lang te vooren gesmeet en vast gestelt hadden, breekende alle voorgaande Tractaten, en vallende tegens den inhout der selver, de weerlooſe Nederlandſche Scheepen onvoorſiens als Piraten op 't lijf, ſonder eenige andere Denuntiatie, als door het Canon, daar nochtans niet alleen de voorige Vreedens-Tractaten tuſſchen de beyde Natien opgerecht, maar ook het Recht aller Volkeren geen Oorlog wettig achten, als die begonnen werd na tijdige Waarſchouwinge en Declaratie. Deſe Oorlogs-luſt blijkt noch meer uyt de antwoord, die men den Nederlandſchen Ambaſſadeur *Meerman* liet toekomen, wanneer hy klaagde over de ongehoorde mishandelinge en attaque van de Smirnaaſche Vloot, waar van ſy door Gods wonderlijken Vinger ſeer ſchandig waren afgeweeſen, en wanneer hy nochmaals uyt den naam van ſijne Heeren en Meeſters preſenteerde ſodaanige ſatisfactie,

en een ongerijmde antwoort aan *Meerman* geven.

als onpartijdige ſouden komen te oordeelen, namentlijk: *Sy hadden daar toe laſt gegeven, en meenden niet nodig te ſijn eenige voorgaande VVaarſchouwinge en Declaratie van Oorlog, alſo haar Canon tot in den Haag vvel ſoude gehoort vverden, 't vvelk Declaratie genoeg ſoude zijn.* Voorts: *Sy vvilden noch konden nu niet meer van Vreede handelen, alſo het te laat vvas, ter oorſake ſy ſo verre met Vranckrijk vvaren geëngageert, dat ſy ſonder 't ſelve geen veranderinge van haare Deſſeynen vermochten te maken*; Even al eens, als of ſy met minder Recht mochten annulleeren een verſoeylijk en heyloos Tractaat met *Vrankrijk* aangegaan tot Onruſt van 't Chriſtenrijk, als 't gene ſy tot deſſelfs Ruſte met *Svveeden* en de *Vereenigde Nederlanden* ſo ſolemneelijk, en met ſo dierbaare Eeden hadden beveſtigt.

Engelſche beroemen haar wegens haare Victorien,

In de vijfde Periode beroemen ſich de Engelſche over haare Victorien, en over der Nederlanders verlieſen in den Oorlog van den jaare 1665. Voorwaar die aan de eene zijde eens wil aanſchouwen 't gene de Engelſche toen als Victorieuſe Helden hebben verricht, en wat ſy hebben bedreven in't verbranden van een hoop weerloſe Koopvaardyſcheepen in 't *Vlie*, en arme Viſſchers-hutten, met menſchen te tiranniſeeren op *ter Schelling*, en 't ſelve balanceeren tegens de Helden-daden der Nederlanders, die in een ſlag van vier dagen haare Vyanden tot 2. maal op de vlugt dreeven, niet tegenſtaande die met een varſche Vloot van 22. Scheepen onder *Prins Robbert* wierden gerentorceert, die haaren Admiraal *Aſcue* gevangen namen, dat noch noyt Hollands Admiraal is gebeurt, en die eenige van haare Oorlog-ſcheepen met het Caſteel tot *Chattam* veroverden, en met Prince-Vlaggen beplanten, en daar door *Londen* en 't heele Rijk in allarm ſetten, die, ſeg

daar ſy weyniger reeden toe hebben,

als de Nederlanders.

ik,

ik, ſoude in der daat bevinden, dat den Nederlanders waarlijk toekomt den Laurier-krans van dien Oorlog, in den welken ſy meer haar oogmerck en gewenſt ſucces hebben geobtineert, als de Engelſche, die 't minſte niet daar by profiteerden.

So ongerijmt en impertinent deſe Inleydinge is, even ſo valſch en onwaar is 't gepoſeerde in de ſeſde Periode van de voorſz. Declaratie, en 't is ten hoogſten te verwonderen, dat men ſo onvoorſichtig, of veel eer ſo onbeſchaamt is, dat men ſijn Oorlogs-luſt door waarſchijnelijke pretexten niet beter ſoekt te dekken, maar dat men de heele Wereld ſoekt te abuſeeren en te blinthokken met taſtelijke onwaarheden te ſtellen in een Declaratie, die voor niemand verburgen blijft; Want in 't geheele *Tractaat van Breda* geen eenig articul gevonden werd, dat haare Hoog Mog. verbind, om Commiſſariſſen naar *Londen* te ſenden, om aldaar den Handel in *Ooſt-Indien* te reguleeren, maar wel, dat in 't derde articul van 't Appendix van het voorſz. Tractaat, handelende van de Commercie en Navigatie, is geaccordeert, dat van weder-zijden Commiſſariſſen by den anderen ſouden komen, om op te ſtellen een generaal Reglement op de Navigatie en Commercie, en dat men ſich by proviſie ſoude bedienen van het Tractaat dien aangaande tuſſchen *Vrankrijk* en de *Staaten* gemaakt, waar op ook in het jaar 1668. het *Tractaat de Marine* ten principalen door den Ambaſſadeur *Tempel* is voltrokken, waar uyt blijkt, dat de vordere Proteſtatie van de *Engelſche* mede ongefondeert is, te weten, dat den gemelden Ambaſſadeur *Tempel*, die maar ruym 2. jaaren in Ambaſſade is geweeſt, in 3. jaaren geen ſatisfactie konde bekomen.

Onwaarheyt is 't, dat de Staaten gehouden waren Commiſſariſſen te ſenden na Londen,

Even ſo verdicht is mede 't Ongelijk, dat de *Engelſche Natie* in *Ooſt-Indien* zedert van den *Nederlanders* ſoude aangedaan zijn, want dewijl de *Engelſche* tot dit haar Deſſeyn hebben ſoeken op te raapen alderhande pretexten, ja die ſelfs na geene Waarheyt ſchijnen, ſo ſouden ſy tot verificatie van dit pretenſe Ongelijk ten minſten mentie hebben gemaakt van eenige circumſtantien, waar, wanneer, van wien en hoe ſy dit ongelijk hadden geleden. In 't tegendeel ſo blijkt het contrarie uyt de ſchriftelijke antwoord, die de Bewinthebbers van haare Compagnie overgaven aan den Koning op ſijne vraage, of ſy ook klachten in te brengen hadden, namentlijk; *dat ſy niet wiſten van eenig leet haar door de Hollanders aangedaan, zedert de handelinge van Breda.* Waar by noch komt, dat *Douning* in ſijne gefabriceerde klachten 't minſte niet gerept heeft van deſe geheele ſeſde Periode, als overtuygt, dat daar over geen differentie was.

Als mede, dat de Nederlanders de Engelſche in Ooſt-Indien hebben verongelijkt,

Suriname

Het tweede gepretendeerde grief, begreepen in de sevende Periode van dese Declaratie, wegens *Suriname*, is van geen beter alloy, als het voorgaande, want het dient alleen, om aan een gesocht dessey n eenigen schijn en coleur te geven, die voor de enkele en naakte waarheyt niet kan bestaan, maar verblikt of beschaamt word. Om dit eens sonnen-klaar aan te wijsen, moeten wy hier verhalen, hoe het werk van *Suriname* sich heeft toegedraagen: Op den 6. *Maart* 1667. heeft eenen *Abraham Krinsen* van *Zee-land*; in den naam van den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, de Colonie van *Suriname* met de waapenen den *Engelschen* ontweldigt, onder Capitulatie, *Dat het den Invvoonderen vry soude staan in Suriname te verblijven, of met haar roerende goederen te vertrecken.* In 't laatst van *Mey* daar aan volgende hebben de Engelsche *Suriname* weder hernomen, ondertusschen datter een Vreede was getroffen tot *Breda* tusschen den *Koning van Engeland* en den *Staaten Generaal*, in welkers sesde articul was bedongen, *dat alle Landen, Steeden. Sterkten en Colonien geduyrende den Oorlog by een van de Strydende Partyen van den anderen geoccupeert, en nae den* $\frac{10}{20}$ *Mey* 1667. *hernomen, aan den eersten Nemer souden moeten vverden gerestitueert*, uyt krachte van welk articul de *Engelsche* aan de Staaten gehouden waren *Suriname* te restitueeren, gelijk ook den Gouverneur *VVillougby* 't selve effective heeft gerestitueert, doch niet sonder veele impertinentien; Want hy niet alleen sijne goederen, die volgens het Tractaat waren geconfisqueert, tegens wil en ordre van den Nederlandschen Gouverneur door sijn Soon weg scheepte, maar selfs eenige Inwoonders met dreygementen afhaalde, en eenige, die genegen waren aldaar te verblijven, haare goederen verbrande en ruïneerde, contrarie den inhout van 't voorsz. Tractaat en de Souverainiteyt van den Vereenigden Staat. De Koning hier van verwittigt, schreef op den 18. *July* 1668. aan den Gouverneur *VVillougby* desen brief, *dat in de saake van Suriname gy en u Soon Lieutenant VVillougby veele saaken hebt verricht, niet alleen strydig tegens het laatste Tractaat tot Breda geslooten, maar ook in ongehoorsaamheyt van onse opene brieven, tot uytvoeringe der selve, u beyde te buyten gegaan: Diesvvegen verklaaren vvy, dat gy u voortaan met de Colonie van Suriname niet meer sult bemoejen, en oordeelen, dat alle goederen die gy en u Soon hebt in Suriname beseeten, verbeurt zijn, volgens de gemaakte articulen. Vorders belasten vvy u striktelijk, dat gy de goederen, devvelke u Soon van daar heeft gevoert, aldaar vveder sult herstellen, namenlijk* 168. *Slaaven*, 126. *stukx Vee*,

by den Nederlanders verovert,

en by den Engelschen hernomen,

doch aan de Nederlanders gerestitueert,

onder veele impertinentien,

die den Koning mishaagden,

Vee, en 2100. ponden Suyker, gy sult mede de 8. vernielde Suykermolens en vordere toegebrachte schaaden vergoeden, en eyndelijk openbaar publiceeren, dat het yder vry staat vveder na Suriname te keeren, die door uvve dreygementen is vertrokken, en vvord u belast de kosten van haar vveder-reyse te dragen.

Niet tegenstaande dese Ordre des Konings, so opposeerden de Engelsche in *Suriname* haar als rebellen tegens den Nederlandschen Gouverneur *Lichtenberg*, en beletten door haare violente actien het transport van die ingesetene, dewelke wilden vertrekken, gelijk men kan sien uyt het Rapport met *Banister* aan den Koning overgesonden. Dit onaangesien gat men in Engeland gehoor aan de klachten van dese Rebellen, en sommeerde de Staaten door den Ambassadeur *Tempel* tot executie van het getracteerde met den voornoemden *Krinsen*, voor so veel als den Ingesetenen van deselve Colonie (so men voorgaf) de permissie geweygert wierde, om met haare Personen en effecten elders te vertrekken. De Staaten, om alle obstaculen weg te ruimen, en om haar meer te interesseeren in de Vriendschap van den Koning, sonden een Ordre aan *Lichtenberg* en aan de Regeringe in *Suriname*, ten eynde *Tempel* sijn oogmerk bereykte, gelijk hy 't selve ook bereykt heeft; hoewel des niet tegenstaande men lasterlijk en tegens de bekende waarheyt in dese Declaratie segt, als of haare Ho: Mog: desen Last door secrete Ordres hadden gecontramandeert, gelijk ook voor desen noyt is geschiet in de saake van *Pouleron*.

Engelsche rebelleeren in Suriname,

Tempel sommeert de Staaten,

die om vriendschap nieuwe Ordres senden aan haaren Gouverneur.

Hier op valt de vraage, of de Koning van Engeland, by het verlies van *Suriname*, het *Imperium* of eenig Recht heeft behouden over 't selve Land en desselfs Inwoonders? So neen, of hy dan bevoegt is, om in sijne Declaratie hier over sulcke questie te moveeren, dewelke meriteert te zijn een reden van Oorlog? Dese vraage sal van selfs vervallen, als wy het Recht des Oorlogs maar eens toetsen aan het algemeen Volker-Recht, volgens het welke een overwonnen Land en Volk overgaat in de Macht en Eygendom des Overwinnaars, sonder dat den eersten Heer eenig Gesag of Recht behout over 't gene, dat door de wapenen hem is ontvreemd. 't Is wel waar, dat de absoluyte Macht van den Overwinnaar word besnoeyt door de Capitulatie, maar tot wiens voordeel? Tot voordeel van de Ingesetene, die door haare overwinninge zijn verandert van Souverain, en bevrijd van de onderdanigheyt, waar door sy aan haaren voorigen Heer waren verbonden. Indien die Ingesetene reden hadden om te klagen, so hadden sy haar nergens daar over met voeg konnen addresseeren, als aan de *Staaten*

Of de Koning eenig recht heeft behoeden op Suriname?

Generaal haar wettige Souverainen. Souden de *Engelsche* neffens de geheele Wereld, de Staaten niet uytgelacht hebben, indien die gepretendeert hadden eenig gebiet behouden te hebben over die Steeden en Volkeren, die by capitulatie aan de *Fransche* waren overgegaan? hoewel sulx noch sijne reeden soude hebben gehad. Wat recht kan dan haaren Koning pretendeeren op de Ingesetene van *Suriname* gereserveert te hebben, die hem geensins meer raaken? Immers geen Recht. Of souden sy sustineeren, dat hy sijn voorig Recht continueerde op deselve Ingesetenen, om dat sy van Geboorte en Taal Engelsche waren, daar doch de Overwonnene aan den Overwinnaar worden gesubjecteert, sonder consideratie van Geboorte of Taal. Wel sullen dan de Engelsche de heele Wereld en de Posteriteyt niet trekken tot de hoogste admiratie, dat sy haar verstand door de Oorlogs-lust so laten benevelen en verbijsteren, dat sy selfs niet konnen merken het oordeel, dat alle onpartijdige tot haar eeuwige dis-reputatie daar over sullen vellen.

Opgeraapt affront der Engelschen wegens Schilderyen en Penningen

In de Achtste Periode extravageeren de Engelsche verder, als haare Digniteyt en Genereusheyt anders toelaat; die al te edelmoedig pleeg te zijn, om sich door beusselingen van Schilderyen, Penningen en Pilaren te houden geaffronteert, en die alleen te rekenen suffiçante reeden van haare misnoeginge, en van het ressentiment van alle haare onderdanen, dat is met een woord, van den Oorlog. Een Schilderye en een Medalie is genoeg, om haar te bewegen tot een Oorlog, die alle bedenklijke miserien nasleept. Dit alleen is een staaltjen van haare Oorlogs-lust, dat sy verçieren een aangedaan ongelijk, om onder een versonnen Dek-mantel te oorlogen, en Christen bloet te plengen. Sy willen hier de Nederlanders wetten voorschrijven, dat sy haar niet hebben te bedienen van dat Gebruyk, 't welk van veele Eu-

waar mede men van alle tijden af pleeg te triumpheeren.

wen, by alle Volkeren is onderhouden in haar Zegen-praalen en Triumpheeren; *Moses* richte een Altaar op, als *Amelek* was geslagen, en noemde sijnen naam: *De Heere is mijn Baniere*. De *Grieken* en *Romeynen* hielden de gewoonte, dat sy over haare Victorien triumpheerden, en koopere of Marmere gedenk teekenen oprechten met de opschrift van 't gepasseerde. Men schilderde tot *Romen*, gelijk *Livius* verhaalt, de veroveringe van Landen en Steeden uyt, en droegse door de Stad ten toon. *Flaminius* en andere Romeynen lieten goude en silvere *Penningen* en *Medaillien* slaan van wegens haare Overwinningen.

Wat de Schilderye afbeelde.

Maar om dat de *Engelsche* desen Oorlog met geweld begeerden,

waar

waar toe hun genoegſame reedenen manqueerden, moſten ſy haar behelpen met gepretendeerde Affronten van een eenige *Schilderye*, die het gelukkig aſſault der *Nederlanders* op *Chattam* verbeelde, en geenſins raakte de Perſoon noch Eere van den Koning, noch die van de Engelſche Natie; Want een Scheepen van *Dort* die had laten maken ter eere van den Heer *Cornelis de VVit* een van haar Burgermeeſters, en doen ophangen in een Private kamer van 't Stadhuys, daar niemand dan de Raads-Heeren van de Stad vry mochten komen. In deſe Schilderye was den voorn. Heer *de VVit* afgemaalt met een Regiment-ſtaf, om dat hy in den Oorlog van de jaaren 1665. en 1666. op de Vloot het bewint hadde, als Gedeputeerde van den Staat. Aan ſijn eene zijde was geſchildert een Rivier met verſcheyde Scheepen, waar van ſommige branden; En aan de andere zijde een Hoorn des Overvloets, waar uyt allerley goederen en waaren overvloeyden, om aan te wijſen, dat den Oorlog aan de Vreede hadde plaats gemaakt (gelijk *Cromvvel* ſeyde: *Pax quæritur Bello*) en dat de Negotie en Scheeps-vaart op Battalien en Vechten waren gevolgt. En ſchoon men hier in wat te ruymſchootig mochte zijn geweeſt, ſo hadden de Engelſche daar door even ſo min fundament tot een bloedigen Oorlog, als door de pretenſe Penningen, daar van den ſtempel door ordre van de *Staaten* wierd verbrooken, ſo ras ſy des Konings misnoegen daar over beſpeurden; uyt vreeſe, van datter eenige in ſecreet mochten gemaakt werden, hoewel die van ſulke geringe importantie was, dat een onpartijdig menſch niet konde bemercken, dat'er yets in was, 't welk beleedigde, of ſchijn hadde van eenig nadeel aan den Koning, of de Natie; Want aan de eene zijde onder bekende en gewoonlijke Sinne-beelden, by Poëten en Schilders in 't gebruyk, *d'Oorlog* wierde afgebeelt, en aan de andere *Overvloet* en *Vreede*, die deſelve voort brengt, hebbende onder haar voeten *Tvveedracht* onder de gedaante van een overwonnen *Furie*, die deſe beyde Natien nu Vrienden geworden niet langer ſoude verwoeſten.

Wat de Penningen afbeelden?

'T geene van de *Pilaren* word geſeyt, is by den inſtelder van deſe Declaratie of valſlijk verçiert, of ten minſten lichtvaardig aangenomen; alſo ſodanige Pilaren nergens oyt hebben weſen gehad, dan alleen in het verdichſel van ſijne harſenen, of in de Couranten van het Engelſche Hof.

Verçieringe der Pilaren.

De Negende Periode is mede ſo impertinent ende valſch, als de ſaak groot is, die daar aangeroert word; want de Engelſche Martialen daar al mede maaken valſche illatien, beteekenende met het *Recht van*

Engelſche pretenſien over de vlag, en tot de Heerſchappye van de Zee.

van de Vlagge de Heerſchappye van de Zee, om dat ſy daar ſpreekende van de outheyt van 't voorſz. Recht, ſeggen dat het een ongehoorde Inſolentie ſoude zijn, dat men met haar ſoude twiſten over het *Dominium* van de Zee. Hier ſiet men klaarlijk, dat de queſtie, die ſy moveeren over het *Recht van de Vlagge* niet raakt het ſaluëeren en ſtrijken van de Vlagge, en by gevolg ook niet het 19. *articul* van de Vreede van *Breda*, maar alleen de *Heerſchappye van de Zee*, te meer, dewijl den Ambaſſadeur *Douning* by ſijne Memorien aan den Staat deſer Landen, conform de voorſz. meyninge, verſocht, dat die ronduyt wilde erkennen, dat ſijnen Koning toequam het gepretendeerde *Dominium van de Zee*, waar op hy ook ſo ſtip en pal bleef ſtaan, dat hy van geen ander poinct wilde mentioneeren, als alleen hier van, dewijl hy wel wiſt, dat ſijne Confraters door de pretenſie van een onmogelijke ſatisfactie ſouden behouden eenig pretext tot dien Oorlog, die ſy alree vaſt geſtelt hadden, en daar tegen ſy niet wilden voldaan zijn, vreeſende ſo hy van andere poincten in de voorſz. Declaratie geposeert, quam te mentioneeren, dat de Staaten haar volkomene ſatisfactie ſouden geven, en daar door hun ontnemen alle pretexten tot haare geformeerde Deſſeynen.

dewelke Douning wilde, dat de Staaten ſouden erkennen.

Wat het Recht van de Vlagge is?

Aangaande het *Recht van de Vlagge*, ſo is notoir en bekent, dat geene Natien verſtaan, dat het ſelve ſoude zijn de Heerſchappye over de Zee, noch dat het met ſich ſleept eenig Geſag of Gebiet over andere, maar dat het alleen voort komt uyt een gerecipieert Gebruyk ofte Beding, waar door den Mindere in Rang en Digniteyt gehouden is ſijnen Meerderen, die hy in Zee ontmoet, eerſt te ſaluëeren of met het loſſen van Canon, of met het ſtrijken van de Vlagge of Zeyl, tot een enkel teyken van Reſpect en Civiliteyt, dat dan met contraſaluyt word beantwoord. So is tuſſchen den *Koning van Engeland* en de *Staaten Generaal* by het 19. *Articul* van het *Bredaſche Tractaat*, conform voorgaande Tractaten, ſo met den ſelven Koning, als met *Cromvvel* opgerecht, bedongen; *dat de Scheepen en Vaartuygen der Vereenigde Provincien, ſo vvel van Oorloge, en om de Macht van den Vyand af te vveeren uytgeruſt, als andere, devvelke eenig Schip van Oorloge van den Koning van Groot Brittangien in de Brittanniſche Zee ſullen komen te ontmoeten, de Vlagge van den top van de Maſt ſullen ſtrijken, en het Mars-zeyl laten vallen, invoegen gelijk als oyt in voorige tijden gebruyklijk is gevveeſt.*

daar over tuſſchen Engeland en de Staaten was getracteert.

Hoe de Engelſche Actie ſocken

Nu is 't ſulx, dat de *Engelſche Meeſters* gereſolveert zijnde, om met *Vrankrijk* tegens de *Staaten* te oorlogen, ſich verlegen vonden,

op

op wat schijn van reeden sy haare Intentie aan de Wereld souden bekent maken, alsо hun daar toe stof manqueerde, ter oorsaake van den korten tijd, in dewelke sy met de *Staaten* in Vreede hadden geleeft, sonder de minste offensie, doch hebben dese groote Minjons en Cabalisten goet gevonden, dat sy (gelijk van de Engelsche Natie selfs word voorgegeven en gelooft) daar toe souden reeden soeken, door het Jacht de *Merlijn*, toen ter tijd in de *Maas* leggende, om de Huysvrou van den Ambassadeur *Tempel* naar Engeland over te brengen, dat men 't selve soude doen zeylen door de Nederlandsche Vloot (die onder den *Lieutenant Admiraal van Gent* in Zee was, om de gevolgen van de *Triple Alliantie* na te komen, en, so de noot sulx vereyste, om de Spaansche Nederlanden te secondeeren tegens de Fransche, die deselve dreygden, en in aantocht waren met een aansienlijk Leger na *Duynkerken*) dewelke voor 't selve Jacht niet strijkende, *gelijk sy ook niet gehouden vvas te doen*, reden genoeg soude geven ten Oorlog. Hier op ontfangt *Mr. Carrou* Capiteyn van 't selve Jacht secreete ordre, om met sijn Jacht midden door de Nederlandsche Vloot te zeylen, gelijk hy ook deede, als deselve Vloot in *Augusto* 1671. voor *Domburg* niet verre van de Nederlandsche Kust en Reede ten anker lag. Dit Jacht in *Engeland* komende, en relateerende dat de *Hollandsche Vloot* des Konings Vlagge met haar saluyt niet hadde gerespecteert, so wierd de Gemeente tegens de *Hollanders* gaande, seggende, dat men haar most beoorlogen, dewijl sy den Koning en de gantsche Natie hadden geaffronteert, en dat het nu tijd was sulx met de *Fransche* t'samen te beginnen, hoewel sy te vooren tegens de Franschen so waren gepassioneert, dat deselve haar qualijk op de Straaten binnen *Londen* dorsten vertrouwen. En om dit werk noch meer schijn te geven, liet men den voorn. Capiteyn, om dat hy niet genoeg met scherp op *van Gent* hadde geschooten, in den *Tour* gevangen setten, waar uyt hy doch kort daar na wierde gerelaxeert, en, so geseyt word, voor dit heerlijk exployt geregaleert met een goude *Medaille*. Een heerlijke actie voorwaar voor Bond-en Geloofs-genoten, occasie te soeken, om sijn Voornemen met een opgeraapten schijn te dekken, om onder dien selven dek-mantel sijne Bonds-genooten te ruïneeren, en te bedrijven het grootste quaat, dat by alle Natien het horribelst is.

door een Konings Jacht.

daar door de Gemeente gaande word.

Hier op valt de Vraage; of de Engelsche bevoegt zijn in haare Declaratie te klaagen, dat dit 19. *Articul* en haar Recht van de Vlagge by eenig Nederlands Commandeur soude gevioleert zijn? Tot decisie van welke Questie gerequireert word nader elucidatie van 't selve

Hier worden dry vraagen voorgestelt.

Articul; of daarby verstaan word, 1. dat een geheele Nederlandsche Vloot soude moeten strijken voor een Engels Oorlog-schip? 2. Of voor 't Engels Oorlog-schip ook kan genoman werden een Konings Jacht? 3. Of de Britannische zee niet is onderscheyden van de Noortzee?

Of een Nederlandsche Vloot moet strijken voor een Engelsch Oorlog-schip,

Het *Eerste* lijd geen disputy, als men considereert, gelijk men ook considereeren moet, dat dit 19. *Artic:* getrokken is uyt het 10. *Artic:* van het Tractaat van den jaare 1662. welk 10. *Articul de Koning van Engeland* selfs heeft opgegeven uyt het 13. *Artic:* van den jaare 1654. Dit 13. *Artic:* heeft veel disputys gecauseert tusschen de *Engelsche* en de *Staaten*, willende de *Engelsche* in 't selve doen influeeren dese woorden: *Sintve singula, sive in classibus*, dat is, *'t Zy dat het enkele Scheepen zijn, of gerangeert in Vlooten*, om daar door niet alleen singuliere Scheepen, maar ook gantsche Vlooten van den Staat te obligeeren tot het voorsz saluyt, in cas van ontmoetinge van een Oorlog-Schip van Engeland; doch door sterke Instantien van de Staaten hebben de Engelsche de voorn: Woorden uyt het selve *Artigul* gelaten, en daar mede afgestaan van haare Intentie, om der Staaten Oorlogs-Vlooten te verplichten tot het voorsz. Saluyt, 't welk sy selfs oordeelden, dat sy niet konden obtineeren, dan uyt hoofde van die voorn. *Woorden*, waar uyt dan nootsakelijk volgt, dat het boven genoemde 19. *Artic:* is alleen een Ordre, waar na singuliere Scheepen van den Staat, en geene Vlooten, haar moeten reguleeren ten reguarde van het saluyt omtrent Engelsche Oorlog-Scheepen.

Of voor een Oorlogs-schip kan gereekent werden een Jacht,

Het *Tweede* lijd even so min disputy als het eerste, aangesien het onderscheyt van woorden tusschen een *Oorlog-Schip* en *Jacht* mede brengt het onderscheyt van de saake, zijnde een Oorloog-Schip so genoemt, om dat het is gedestineert tot den Oorlog, om af te keeren of te offensieeren een vyand, daar een Jacht sijnen naam voert, om dat het is gedestineert tot een jachtig of haastig Transport van Persoonen, Goederen of Tijdingen, sonder dat eenigsins contrarieert, dat een Jacht Canon voert, want om die reden souden alle Koopvaardy-scheepen, die Canon voeren tot haare defensie, mede voor Oorlog-Scheepen moeten gereputeert werden, voerende een Jacht, dat men selfs gewent is op de stroomen en Rivieren te gebruyken, daar geen Vyand komt, sijn Geschut meer uyt reeden van Cieraat en om by gelegentheyt eerschooten te doen als ten Oorlog te dienen. En wanneer de Engelsche by een periculeuse tijd difficulteeren, om een Ambassadeur, of

of yets anders van byſondere waarde, te periclíteeren op Zee in een Jacht, en daarom reſolveeren, om een Oorlog-Schip in plaats van dien te gebruyken, ſullen ſy ſelfs deſe veranderinge niet anders uytdrukken, als met het onderſcheyt van die twee differentieele woorden. En genomen de Engelſche in 't opſtellen van de voorſz. *Articulen* van intentie waren geweeſt, dat door een *Oorlog-Schip* mede moſt verſtaan werden een *Jacht*; ſo moeten ſy haar ſelfs ſulx imputeeren, dat ſy haare meyninge niet klaarder hebben geëxpreſſeert met duydelijke woorden, volgens den *Text in L. 99. de Verb. Obligat. & cum verba contractus ſint forma contractus, quæ dat eſſe rei. Baldus in L. quoties. C. de ſuis & legit. hæred.*

Het *Derde* is mede ſo bekent, en by de Engelſche *in confeſſo*, dat het vreemd is, dat ſy daar over durven querelleeren, aangeſien de Zee-Caarten van de Engelſche ſelfs gemaakt, deſe queſtie genoegſaam decideeren, in dewelke de *Noort-Zee* van de *Britanniſche Zee* wel expres word geſepareert op die manier, dat by allen voor de *Noort-Zee* word gehouden de plaats, daar de Nederlandſche Vloot ten anker lag, als het voorſz. Jacht daar quam door zeylen. Dit onderſcheyt blijkt noch klaarder, als men inſiet het 7. *Articul* van het Bredaaſche Tractaat, daar deſe woorden ſtaan: *Dat de Scheepen en Koopmanſchappen, die binnen een tijd van 12. dagen na de Vreede in de Britanniſche Zee en in de Noort-zee genomen vvorden, aan den Veroveraar in eygendom ſullen blijven*, waar by de Engelſche immers ſelfs vaſt ſtellen, dat de *Britanniſche-Zee* de *Noort-Zee* niet en is. En of wel de Engelſche haar gepretendeert Gebiet niet verder extendeeren, als over de Britanniſche Zee, ſo extendeeren ſy, tegens het vooren geallegeerde, de Britanniſche Zee ſo verre, dat ſy beneffens het *Canaal* en een groot deel van den *Oceaan* ook daar in begrijpen de Noort-Zee, in ſulker voegen, dat men de Zee uyt de *Nederlanden* niet ſoude konnen gebruyken, als op haare genade, die aan de Nederlanders ſo min verſeeckeringe ſoude geven, als haar gegeven Woord en Trou.

Of de Britanniſche Zee is onderſcheyden van de Noord-Zee.

Dewijl nu by de deciſie van deſe dry queſtien blijkt, dat den *Lieutenant Admiraal van Gent* niet met *ſinguliere Scheepen*, maar met een geheele *Vloot* heeft nagelaaten te ſtrijken voor een *Jacht*, en niet voor een *Oorlog-ſchip*, en dat in de *Noort-* en niet in de *Britanniſche-Zee*, met wat goede gedachten konnen de Engelſche dit 19. *Articul* betwiſten, als gecontraveniëert te zijn door de Staaten, daar deſelve noch *ex ſuper abundanti*, en tot een teeken van haar Preſentatie der Staaten

aan Engeland, haar Vreede-lievend gemoet hun hebben verklaart, dat, wanneer sy in cas van Oorlog met *Vrankrijk*, wilden naarkomen den inhout van de *Triple Alliantie*, het *Tractaat van Breda* en de *Alliantie Defensief*, sy geerne haare geheele Vlooten de Vlagge en het Top-zeyl wilden doen strijken, als sy ontmoeten eenig Schip of Scheepen van Oorlog, voerende den Standaart of Pavillon van sijne Majesteyt, mits dat daar door in geenen deele soude geprejudiceert werden het Vrye Gebruyk van de Zee aan de Ingesetenen van haaren Staat. De Engelsche hier door meer satisfactie vernemende, als sy verwacht hadden, die satisfactoir was. sochten deselve te embrouilleeren met haare klachte, als of der Staaten

Staaten senden een Ambassadeur Extraordinair na Engeland, presentatie te donker en insuffiçant was, 't welk de Staaten dede resolveeren, om een Extraordinairen Ambassadeur naar *Engeland* te senden, met authorisatie aan hem en aan haaren Ordinairen Ambassadeur, om klaar te stellen 't gene men soude duysterder vinden, en om daar by te voegen 't gene vereyst wierde; weshalven dese Ambassadeurs versochten, dat de Engelsche aan haar toonen wilden 't gene sy niet verstonden, of dat sy selfs de *Articulen* so wilden concipiëeren, dat men

die daar met voordacht opgehouden word. daar door alle swaarigheden mochte te boven komen; Maar kregen tot antwoord, dat de Staaten en haare Ministers best wisten, hoe sy die *Articulen* mosten instellen; Waar op kort daar na de voorsz. Ambassadeurs overleverden een Concept, vragende, of 't selve haar genoegen konde geven, doch kreegen weder een koele en zuynige antwoord, *vvanneer sy het geteekent en vveder behandigt souden hebben, datse hun dan haare meyninge daar op vvilden verklaaren*: en also de Gesanten niet geraden vonden te teekenen, sonder versekerr te zijn, of haar het geconcipieerde voldoen konde, wierd die conferentie afgebrooken: Maar met rijper gedachten de saake overwegende, resolveerden de Gesanten het geprojecteerde geteekent over te geven, waar by sy versochten een nieuwe t'samenkomst; Maar in plaatse, van met haar te treeden in gereguleerde Conferentien, en haar te toonen het defect in haare antwoord, wierden sy so genegligeert, dat de Engelsche aan haar niet eer een Conferentie accordeerden, als een uyr daar na, dat dese Declaratie van Oorlog in 's Konings Raad was gelesen en geapprobeert, wanneer de Gesanten op haaren gesetten tijd verschijnende met dit kort bescheyt te rug wierden gesonden: *'t is te laat*, tot een infallibel argument, dat de Engelsche aan de Nederlanders niet genegen waren het Vrye Gebruyk van de Zee te laaten.

Hoe ongefondeert de Daar en boven so is 't een groote insolentie, dat de Engelsche de Staaten

Staaten van insolentie beschuldigen, om dat sy met haar souden willen twisten over de Heerschappye van de Zee. Wien van 's Konings Predecessеurs, wanneer en hoe heeft die Heerschappye verkreegen? Of hebben sy 't geacquireert door *Prescriptie van langen tijt*, gelijk sy pretendeeren? Neen geensins, want behalven dat geene Rechts-Geleerde controverteeren het vrye gebruyk van de Zee, deselve stellende so min subject het gebiet van een Mensch, als de Lucht; en behalven dat de geheele Wereld dese sustenue ongerijmt hout, uytgenomen alleen die van Engeland, so seyde de wijse Koninginne *Elisabeth* aan den Spaanschen Ambassadeur *Mendosa*, als die restitutie begeerde van 't geene *François Draak* in *VVest-Indien* hadde gerooft: *Dat Prescriptie sonder possessie vvas van geener vvaarde, en dat van een yder de Zee vrylijk mocht vvorden bevaaren, aangesien het gebruyk van de Zee allen menschen gemeen vvas, konnende daar en boven noch eenig Volk, noch Particulier over de selve eenig Recht verkrijgen, overmits noch de Reden, noch de Natuur eenige Occupatie van de Zee toelaat.* Engelsche de Heerschappye van de Zee pretendeeren.

De reede, waar op sy haar ongerijmt Recht over de Zee schijnen te fondeeren, is even so caduc en valsch, als haare begeerte tot een onbepaalde Heerschappye groot is; Want noch sy noch ijmand oyt sal konnen waarmaken, dat de Nederlanders op een Tribut, met Licentie ofte Permissie van den voorigen Koning in de Zee hebben gevischt, gelijk sy in haare Declaratie met onwaarheyt voor 't oog van de gantsche Wereld poseeren. Wel is waar, dat Koning *Karel de* I. in den jaare 1635. de Vryheyt van de Zee willende besnoeijen, 12. Oorlog-schcepen in Zee sond, door de welke hy den Nederlandschen Haring-buysen afperste twee Engelsche Schellingen, of een Hollandschen gulden voor yder last haring, dat hy Last-geld noemde; Wien kan nu met goet fundament sustineeren, dat de Engelsche door dese actie eenig Recht hebben geacquireert, daar publijke Violentie en geweld naar alle Rechten veel eer straf meriteert, dan eenig Recht geeft, selfs niet by continuatie, die hier niet te pas komt, also die Extorsie cesseerde op de klachten van de Staten, zijnde daar en boven de Zee een inhabil subject, om desselfs vry gebruyk te incommodeeren met eenige Last of Servituyt. Koning Karel de I. perste voormaals den Nederlanders Last-geld af. dat niet lang duyrde.

De Tiende Periode, behelsende, *dat de Staaten den Koning van Vrankrijk hebben getracht tegens Engeland op te rokkenen*, bestaat puyr in een fait, 't welk so het waarachtig was, so bedektelijk soude aangeleyt zijn, dat het voor een Particulier swaar soude vallen, om yets seekers daar van te stellen; so 't onwaar is, betoonen haar die Of de Nederlanders haar met Vrankrijk hebben soeken te vereenigen tegens d'Engelsche,

groote Meesters kinderen te zijn van die gene, die den naam voert van een Vader der Leugens. Dit laatste geeft meer blijk van waarheyt als het eerste; want nademaal sy tastelijke onwaarheeden en ongerijmtheeden in haare Declaratie hebben gebruykt, om daar mede te dekken haare geconcipieerde Desseynen, wat souden sy niet gearbeyt hebben, om dit pretense fait te particulariseeren, indien 't waarachtig was, ten eynde sy door de Trouwloosheyt van desen Staat aan te wijsen, gehad souden hebben sodanigen specieusen pretext, die haar eygen Trouwloosheyt soude hebben konnen rechtvaardigen; Souden sy niet met heevigheyt en ten breetsten hebben voorgedragen, met alle sijne circumstantien, een saak, die haar hadde konnen excuseeren van Ontrouw? Souden sy niet hebben gespecificeert 't gene sy de Gemeente wijs maakten, als dat *Mombas*, van geboorte een Fransman zijnde, doch een Colonnel in dienst van desen Staat, onaangesien hy by den *Koning van Vrankrijk* was gedisgratieert, nochtans in 't laatst van den jaare 1671. sonder speciaal Pardon of Permissie, (sonder 't welke hy lijveloos geweest hadde) te vooren geobtineert te hebben, aan den Koning soude gepresenteert hebben een Brief van wegens desen Staat, by dewelke hy versocht wierd, om sijne waapenen met die van de Staaten te combineeren, en daar door gesamentlijk de Engelsche te dwingen na haar welgevallen.

't welk die haare Gemeente sochten wijs te maken,

De onwaarheyt van dit pretense fait hebben de *Staaten* aangewesen in haaren Brief aan den *Koning van Engeland*, in *dato* den 25. *October* 1673. met dese woorden: *Soo haast vvy vernamen, dat men U Majesteyt persuadeeren vvilde, so vvel tegens alle vvaarschijnlijkheyt, als tegens de vvaarheyt selfs, van dat vvy onder de hand met Vrankrijk tracteerden, tot prejudicie van uvve Majesteyts interessen, gaven vvy aanstonds ordre aan onsen Ambassadeur aldaar, om van onsent vvegen aan uvve Majesteyt te verklaaren, dat vvy (om te doen blijken de valsheyt van de geruchten, die men tot ons nadeel dede spargeeren, en om aan uvve Majesteyt essentiele en incontestable preuven te geven van onse sincere intentie) gereet vvaren, om met hem te treeden in sodanige Alliantie, als het deselve soude believen, hoe nauvv die ook mochte vvesen, en daar en boven noch veel meer toe te staan, als 't gene albereyts by ons vvas gedaan, om de ruste in Europa te stabilieeren*, welken Brief te lesen is onder *Num.* 27.

daar het contrarie blijkt uyt een Brief van de Staaten.

In de Elfde Periode seggen sy: *Op 't laatste niet meer van haar*, (namentlijk van de Staaten) *hoorende, sonden vvy een anderen Ambassadeur aan haar, dewelke na diverse dringende Memorialen overgelevert in*

onsen

onſen name, geen antvvoord konde bekomen, tot dat hy hadde verklaart ſijn revocatie. Deſen Ambaſſadeur was *Douning*, die op den 8. *Jan.* 1672. ſijne publijke intreede dede in den *Haage*, wanneer hy aan de Nederlanders weynig vertrouwen gaf van een goet accommodement, door dien hy in beyde de voorige Oorlogen, ſo met *Cromvvel*, als met deſen tegenwoordigen Koning, mede voor laatſte Extraordinair Ambaſſadeur aan deſen Staat geſonden was, om de gereſene differenten by te leggen, of veel meer om die te verwijderen, waar op ook de ruïneuſe Oorlogen volgden. In ſijn eerſte Audientie leverden hy over ſijne Credentialen, en dede ſijne Propoſitie, beyde beſtaande in een goede betuyginge van ſijne Majeſteyts inclinatie tot vriendſchap en goede correſpondentie met deſen Staat; daar by begeerde hy, in generale termen, ſatisfactie op de Affronten, die den Koning ſijn Meeſter hadde ontfangen, ſonder dat hy deſelve ſpecificeerde. By nadere conferentien en ſijne Memorien urgeerde hy niet anders, als *op het ſtrijken van de Vlagge, op een nieuvve ſoort van erkenteniſſe omtrent haare Heerſchappye van de Zee, en op het ſtraffen van den Admiraal van Gent*, ſonder meer te reppen van de *affronten*, op dewelke hy by ſijne eerſte Propoſitie ſatisfactie hadde geëyſt; En als de Staaten begeerden, ſo door een briefaan den Koning, als mondeling aan *Douning*, dat hy alle grieven *ſimul & ſemel* wilde moveeren, om over deſelve gelijkelijk te beſoigneeren, dat ſy dan op alles alle mogelijke ſatisfactie wilden geven, en ſulx ſtellen ter deciſie van de geheele Wereld, ſo kreeg men uyt *Engeland* geen antwoord, en *Douning* proteſteerde expreſſe ordre te hebben, om van geene differentieele poincten meer te ſpreeken, voor dat hem ſatisfactie gegeven was op 't ſtrijken van de Vlagge en het reſcontre van 's Konings Jacht; waar op de Staaten aan *Douning* lieten preſenteeren haar ſchriftelijke antwoord op 't ſubject van de *Vlagge*, die hy toen weygerde te accepteeren, ſeggende, dat ſijn Caracter nu al ceſſeerde, en dat hy niet meer gequalificeert was tot vordere Negotiatie. Een ongehoorde ſaake, dat men aan een Republijke, die wegens haare Forme van Regeeringe, ſonder een geruymen tijd, de Reſolutien van haare Steeden en Provincien niet kan by een brengen, ſal ſenden een Ambaſſadeur met Inſtructie, om na verloop van ſulken korten tijd, binnen dewelke de Staaten niet hadden konnen antwoorden (dewelke de Engelſche Hovelingen begrooten op 24. uyren, andere op eenige weynige dagen) alle Negotiatie af te breeken, en te vertrekken.

Hoe Douning in den Haag komt,

en ſijne Propoſitie dede;

daar op de Staaten antwoorden,

waar tegens Douning proteſteerde,

't welk ſeer ongerijmt was,

Niet minder vreemt was 't, dat hy uyt Engeland by een tweede Inſtructie

en ontfing uyt Engeland:

een tweede instructie,

structie belast wierd, alle Papieren van desen Staat aan te nemen, deselve over te senden, daar op rescripte en ordres af te wachten, doch sich in geene Negotiatie met haare Hoog Mog. in te wikkelen, apparent uyt vreese, dat de Staaten door haare genegentheyt tot Vreede, over de differentieele poincten souden heen gestapt, en hun satisfactie gegeven hebben, waar door hun soude ontnomen zijn geworden haar voornaamste pretext tot de rupture, die sy vast gestelt hadden. Hoe de Staaten hier op haaren Extraordinairen Ambassadeur den Heer *Meerman* na *Engeland* sonden, en wat daar is gepasseert, is hier vooren aangeweesen.

neemt in den Haag sijn afscheyt,

Ondertusschen hadde *Douning* op den 4. *Februarij* in den *Haag* sijn Afscheyt-Audientie genomen, met verklaaringe, dat ordre hadde om te vertrekken, waar op hy hem ook op den 14. dito tot *Schevelingen* embarqueerde in een Schip, dat hem op den 17. so haast niet tot *Londen* hadde gebracht, of hy wierd door eenige *Lords* van des Konings geheymen Raad, daar toe expres vergadert zijnde, geëxamineert; Naar gehouden Examen hier van openinge en generaal Rapport gedaan zijnde aan den Koning, so wierd hy door desselfs last gevangen genomen, en also gedetineert weg gesonden na den *Tour*. De oorsaake hier van seyde men te zijn, dat hy direct tegens sijne Majesteyts nader ontfangen Ordre ware t'huys gekomen; Maar dat sulk voorgeven weynig geloof vind, en dat de apprehensie een andere, doch secreete oorsaak hadde, blijkt daar uyt, dat *Douning*, die om sulken mis-slag en ongehoorsaamheyt tegens 's Konings expres bevel, na Rechten en aan alle Hooven gerecipiëerde Gewoonten, niet hadde konnen ontgaan een Capitale straffe, na eenige dagen uyt sijne gevanenisse wierd gerelaxeert, en als een Lit van 't Parlament gecontinueert.

en raakt in den Tour,

daar hy haast uyt gerelaxeert word.

Desseyn der Engelsche Ministers.

Dit is 't gene, waar mede wy in 't kort hebben willen refuteeren een Oorlogs Declaratie, die sich selfs weederleyt en beschaamt, en die betoont, dat de Engelsche Ministers, die den Koning abuseerden, en hem trachten te inducceeren tot haar verfoeyelijk Dessleyn, geen andere gedachten hadden, als op gefingeerde pretexten aan te steeken een Vuyr, dat lichtelijk alle omheen liggende Landen en Steeden soude verteeren, en de afgelegene versengen, en voornamentlijk, dat het *Vereenigde Nederland* tot de grond toe soude verdelgen als een tweede *Carthago*, om daar mede te koelen haar brandende Oorlogs-lust, die in de Hel gesmeet, en van de Nikkers aangeblaasen wierd. In dit quaade dessleyn, seggen sy noch by haare Declaratie, *dat sy sich verlaaten op God, dat die haar assisteeren sal in haare rechtvaardige onderneminge*,

neminge, die ſo onrechtvaardig is, als God een Rechtvaardige God is. Horribel! voor een Chriſten-Natie, die inſiende de meenigvuldige Exemplen van geſtrafte Troulooſheyt verſeekert kan zijn, dat een onrechtvaardig begin een ongelukkig eynde maakt, gelijk den *Out-Vader Bernardus* ſegt. *Si bona fuerit pugnantis cauſa, pugnæ exitus malus eſſe non poteſt: Sicut nec bonus judicabitur finis, ſi cauſa non bona, & intentio non recta præceſſerit.* Dat is: *Indien de Oorſaak des ſtrijdenden rechtvaardig is, ſo kan de uytgang des ſtrijds niet quaat zijn; Gelijk men ook niet bevinden ſal een goet eynde, ſo geen goede Oorſaak en Intentie voor af gaat;* En *Pindarus* in ſijne Verſen. *God heeft in voorige tijden meenigmaal getoont, dat hy heeft verijdelt en te ſchanden gemaakt de gene, die uyt Eerſucht, Gierigheyt, Bedroch, en andere onvvettige oorſaken ten Oorlog zijn opgetrokken. Demoſthenes* ſeyt wel. *Gelijk een goede Conſcientie vertrouvven mede brengt, alſo is daar de beſte hoope, vvanneer men ſijn beſt doet, om ongelijk tegen te gaan, en niet om aan te doen.* 'T is wel ſomtijds gebeurt, dat meyneedige Oorlogen een gelukkig begin hebben gehad, maar noyt, dat de uytkomſt voordeel gaf aan den Verbond-breeker, naar het getuygeniſſe van alle ſo Goddelijke, als Chriſtelijke en Heydenſche Hiſtorien. dat horribel is.

Na dat de *Engelſche groote Meeſters* haare booſe intentie niet langer konden diſſimuleeren, alſo ſy die voor de heele Wereld te klaar hadden doen blijken, door haare voorſz. Attaque op de Nederlandſche Koopvaardye-Vlooten, en ondertuſſchen dat haar boven gemeld Manifeſt wierde geprepareert, om gepubliceert te werden, ſo lieten ſy niet na, om door geduyrige inſtantien van haaren Ambaſſadeur *Montagu* den *Konink van Vrankrijk* mede te diſponeeren tot de Declaratie van Oorlog tegens den Staat der Vereenigde Nederlanden, apparent om daar door volkomentlijk verſeekert te werden wegens de intentie van Koning *Louis*, (wiens vreemde conduite ſy eenigſins ſcheenen te diffideeren) die ſy ook te wegen brachten, dat mede op den 7. *April* wanneer men in Engeland den Oorlog declareerde, wierde gepubliceert binnen *Paris* op alle Straaten, en aan den Heer *Rompf*, Secretaris van den Nederlandſche Ambaſſadeur, die ter ſelver tijd abſent was. Deſe Declaratie, (gelijkſe onder Num. 28. volgt) ſal in alle eeuwen getuygen de on-Chriſtelijkheyt van den Alder-Chriſtelijkſten Koning, die alle Tractaten, waar door hy aan de Geünieerde Staaten vaſt geallieert was, vernietigt, ſonder daar van te geven andere redenen, als deſe dry: Ten 1. *Sijn quaat genoegen over het Beſtier, dat de Staaten in ſijn reguarde zedert eenige jaaren hebben ge-* Sy ſoeken Vrankrijk mede te diſponeeren tot het Declareeren tegens de Staaten, 't welk ook geſchiede, op dry pretexten:

houden; Ten 2. *Haare Ondankbaarheyt over de groote Obligatien, die sy van hem en sijne Voorsaten hadden genooten*, En ten 3. *Sijne Glorie*.

Op het bestier der Staaten Generaal in sijn reguarde,

1. Het bestier der Staaten Generaal neemt hy voor eerst tot een pretext en Reden van sijnen Oorlog, sonder dat hy die in speciale termen expresseert, dat ten minsten behoorde te zijn, om aan de wereld eenig genoegen, en aan sijn voorgeven eenigen schijn van waarheyt te geven, gelijk hy schijnt voorgehad te hebben met de Publicatie van sekere Acte, waar by hy de Koninginne authoriseerde met ample Macht, om het Bestier der Staats-saken in't Rijk waar te nemen, ondertusschen dat hy als eenen *Mars* buyten sijn Rijk soude ageeren; seggende daar in, *dat hy genootsaakt wvas tegens de Staaten te oorlogen, om voor te komen de Impressien, die sy trachten te geven van sijne Intentien in alle de Hoven der Princen van* Europa, *en den yver, die sy aanvvenden, om Liguen tegens hem te formeeren, onder en op sekere pretexten.*

Hebben de Staaten Generaal haare Buytenlandse Affaires en Staatssaaken sodanig gedirigeert, en haare Mesures so seeker genomen, dat sy gedekt mochten blijven tegens de bedreygingen van dien *Fransschen Monarch*, die de geheele Christen Wereld soude te kleyn achten, om sijne Ambitie te voldoen, en die met *Alexander* noch een andere Wereld soude soecken, om sijne Glorie te verhoogen, daarom hy selfs in dese Declaratie segt te willen oorlogen; so hebben sy 't selve gedaan als getrouwe Regenten en Voorsorgers van de securiteyt van haaren Staat, sonder dat ymant haar, met waarheyt sal konnen overtuygen van gebrooken Trouw of Bond, daar aan haare Vyanden so notoir schuldig zijn, dat niemand sulx ignoreert en kan ontkennen, als sy selve. Niet alleen een goede Politie, maar ook het natuyrlijk Recht van Defensie verplicht alle Regenten te sorgen voor het Interest en Welvaart van haaren Staat; en hoe konnen de Fransche dit den Staaten qualijk afnemen, daar het als een vaste Politijke Regul by allen Princen is aangenomen, om altijd tegens de Grootste dreygende Machten het *Contra-poinct* te onderhouden, en daar sy selfs dese Potilijke Les in den jare 1650. ten reguarde van *Spanjen* aan den Nederlandschen Ambassadeur tot antwoord op sijne Propositie gaven: *Daar en is geen Prins of Republijk, die niet verbonden zy door eygen Interest te betrachten het pericul, dat haar dreygt, en by tijds haar te versekeren tegens de vvoeste Dessyenen van een Huys, dat openlijk den vveg ingaat van de Universele Monarchie.*

Op de ondankbaar-

2. De Obligatien, die de Koning alhier so breet in't generaal uytmeet,

meet, als men die eens soude balanceeren tegens de ongemakken en verwoestingen, die den Nederlanden binnen de laatste 700. jaaren van de Fransche Koningen, met onmenschelijke gruwelen, zijn overgekomen, men soudese veel eer reekenen recompensen, die de gelede schaadens op verre na niet konnen vergoeden, als Beneficien, die haaren naam niet waardig zijn, als voor so verre sy alleen voort komen uyt een enkele genegentheyt omtrent den genen, aan wien men die bewijst; Maar hoe verre het van daar is, consteert niet alleen uyt de Directie van de subsidien, die de Fransche aan de Nederlanders tegens *Spanjen* gedaan hebben, en uyt haare eygene bekenteniſſe, maar is ook so wereld-kundig, dat niemand van eenige kenniſſe die kan ignoreeren, ten zy hy opentlijk wil liegen. Wat soude den *Koning van Vrankrijk* den *Eerst-gebooren Soon van de Kerk* anders gemoveert hebben, om den Vloek van den Roomschen Stoel, en van alle desselfs Adherenten op sich te laden, met sijne assistentie aan de Nederlanders (die van de Roomsche Kerk als Ketters waren geëxecreert) tegens den Catholijken Koning, als sijn eygen Interest, dat de Fransche altijd boven de Religie hebben laten predomineeren? Sustineeren sy daarom oorsaak te zijn van de Welvaart, Macht, en verlossinge deser Landen uyt het jok van *Spanjen*? De Nederlanders hebben op dien selven voet reedenen genoeg, om haar ook te asscribeeren de Oorsaake van den fleurissanten Staat in *Vrankrijk*; Want toen Vrankrijk door de *H. Ligue*, Inlandse Oorlogen en bysondere Praktijken van den Spaanschen Koning *Philippus de* II. sich wentelende in sijn eygen Burger bloet, en so suchten onder sijne geduyrige verwoestingen, dat het meenigmaal scheen, als of het sijnen dood-snik soude geven, door wien heeft het toen anders sijnen aasem herhaalt, en sijne handen weder wat vry gekreegen, als door de *Vereenigde Nederlanden*? die door haare groote vigilantie en dapperheyt de Macht van *Spanjen* te Water en te Lande so diverteerden, dat *Vrankrijk* daar door merklijk wierde ontlast van de swaarte der Spanjaarts, die 't selve Rijk so drukten, dat het onmogelijk scheen daar van verlost te sullen werden, ten zy door dusdanigen diversie, daar van onder *Num.* 29. geproduceert is een schriftelijke Propositie, daar by den Franschen Ambassadeur *Morlans* op den 11. *Sept.* 1593. de *Staaten Generaal* met bysondere expressien bedankt wegens haare Assistentie, en haar daar door schijnt toe te schrijven 't behout van haar Rijk. Hebben de *Fransche* den *Staaten* naderhant by verscheyde Tractaten subsidien toegestaan, 't is geschiet om haar eygen Voordeel en op Conditie, dat de Staaten

heyt over de Obligatien, die de Staaten van hem en sijne Voorsaten hebben genoten.

Vrankrijk in tijt van noot weder met Volk en 25. Oorlogs-Scheepen moſten aſſiſteeren, en de Middelantſche Zee, van de *Algierſche* en *Turkſche Roovers* beveyligen, daar toe een Millioen, die *Vrankrijk* aan den *Staaten* jaarlijks verſchoot, weynig konde helpen, te meer, dewijl die penningen noyt promtelijk, maar na verloop van veel tijds betaalt wierden. Wat grooten dienſt en voordeel *Vrankrijk* van der Staaten Oorlogs-Vloot onder *Houtuyn* genoten heeft, kan het ſelve Rijk niet ontkennen, of het moſt ſich met voordacht ſchuldig maaken aan de grootſte ondankbaarheyt over de Weldaden, die gemeenlijk't eerſte van allen vergeeten worden.

Wanneer nu 2. inegale Machten, door haare confederatie, haar t'ſamen verloſſen van de Verdrukkingen van haaren gemeenen Vyand, ſal dan de Meerdere ſeggen, dat hy door ſijne aſſiſtentie, die na proportie is gereguleert, den Mindere heeft verloſt, en gebracht in ſekerheyt, daar hy ſelfs niet anders heeft beöogt, als ſijn eygen Securiteyt en Intereſt? Sal den Mindere daar door meer verplicht worden aan den Meerdere, als die aan geene? Sal de eene hand de andere verplichten, wanneer de eene door de andere ſchoon word?

Of wil de Franſche Koning ſeggen, dat hy deſen Staat verloſt en gemaintineert heeft door ſijne Auxiliaire Troupen in den jaare 1666. in een Oorlog, die hy ſelfs gerokkent hadde, gelijk wy hier voren hebben verhandelt? Wanneer ſijne Soldaten niet aanrechten, als haare gewoonlijke gruweelen, en alle Fortreſſen van deſen Staat verſpieden, waar van die nu noch de ſmertelijke effecten voelt.

en op ſijne Glorie, dat een gruwel is,

3. De derde Reden van Oorlog, die Koning *Louis* voorwent, is *Sijne Glorie*. Heeft ooyt eenig Dwingeland, hoe on-Chriſtelijk die ook was, opentlijk voor het oog van de wijde Wereld, ſijne *Glorie* durven pretexeeren tot een Reden van Oorlog, gelijk hier den Alder-Chriſtlijkſten doet? De Heydenſche Princen hebben haare Ambitie noch beter ſoeken te bewimpelen met pretexten, die ten minſten op ſchijn van Rechtvaardigheyt ſteunden, om dat ſy het Oordeel en den Vloek van de Wereld mochten mijden, die deſen Koning op ſich haalt van alle de onnoſele en onſchuldige Natien en Volkeren, die door ſijn onrechtvaardige Wapenen worden verdrukt. De Heydenſche Politijken, welker wetenſchap alleen gefondeert is op een menſchelijk oordeel, geven ons hier in vaſte Regulen, die voorwaar niet Heydens of Heyloos maar Chriſtelijk zijn. *Livius* ſegt: *Sunt Belli ſicut Pacis jura, juſteque id non minus quam fortiter debes gerere.* Dat is: *Gelijk'er een Recht van Vreede is, ſo iſſer mede een Recht van Oorlog, die*

alſoo rechtvaardige oorſaken tot den Oorlog vereyſt worden.

men

men niet min rechtvaardig als manhaftig moet voeren. Cicero leert ons: *In omni Republica maxime conservanda sunt jura Belli, nam temere in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam & belluarum simile est.* Dat is: *In alle Staaten moet men onderhouden het Recht van Oorlog, want onrechtvaardig te oorlogen is onmenschelijk, en gelijk als beestelijk.* Ingevalle sulx geoorloft was, wat soude daar anders uyt voorkomen als Oorlog tusschen alle Volkeren? Gelijk *Tacitus* aanmerkt; en dat men op een Barbarische wijse bloet met bloet, en moord met moord soude versoenen, gelijk *Salustius* noteert.

Moet voor dese Christelijke Heydenen niet schaam-root werden een Koning, ja een Mensche, die sijne Glorie so seer soekt te bouwen op 't vergieten van bloet en gejammer van duysenden Menschen, als te praalen met den Naam van Alder-Christlijkste? Wat Glorie is 't doch, die niet word gehaalt, dan door Oorlog, een Quaat dat het ellendigste is onder alle ellenden, en buyten 't welke geene ellenden meer zijn? Den Wreeden *Attila*, den Woedenden *Tamerlan* met haar helsch Gedrocht hebben haar van haare onmenschelijke Wreedheden laten vermurven door reedelijke presentatie van haare Vyanden, die door hunne Macht vreesden te vergaan; maar Koning *Louis*, om door de ruïne van sijne oude Bond-Genooten sijne Glorie te vergroo-ten, soekt selfs te ontgaan de Occasie, om satisfactoire presentatie op sijn behoorlijken tijd aan te hooren, die hem de *Staaten* door haaren Ambassadeur *Pieter de Groot* aenboden met een brief, die wy onder Num. 30. produceeren; Want na dat desen Ambassadeur op veele sollicitatien tot Audientie, van den 14. *December* 1671. af, niet sonder beschimpinge lang was opgehouden, en hem meermaalen de geassigneerde tijd tot Audientie, t'elkens daags te vooren was opgeseyt, ondertusschen datter van dat Hof een Courier, kort na 't vertrek van den Engelschen Ambassadeur *Montagu* na *Londen* was gesonden, die weder van daar scheyden, na dat den gedachten Ambassadeur aldaar Rapport hadde gedaan, op wiens beschcyt men tot *Paris* scheen te wachten, so kreeg hy eyndelijk ter nauwer noot op den 4. *January* 1672. eerst occasie, om den selven brief aen den Koning te behandigen, welkers inhout immiddels den Koning al bekent was geworden door Ministers van andere Hoven, alwaar de *Staaten* den selven hadden gecommuniceert, om daar door te geven sekere preuven van haare oprechte inclinatie tot de gemeene Ruste. In dese Audientie vraagden den Ambassadeur; Waar toe en tegens wien de ongemeene

Staaten presenteeren aan den Koning satisfactie door een Brief.

Oorlogs-Preparatien des Konings wierden aangeleyt? en kreeg geen ander beſcheyt, als *vvaar toe ſijne Glorie ſulx ſoude vereyſchen, dat ſich in de voor-ſomer ſoude openbaaren.*

en door den mond van haaren Ambaſſadeur *de Groot.*

Hoewel nu de Staaten door deſen Brief, en door de mondelinge Preſentatie van haaren Geſant, (te weten, dat ſy de oude Verbonden heyliglijk ſouden nakomen, en indien'er yets tegens deſelve begaan mochte bevonden werden, 't welk ſy niet wiſten, wat het ſoude mogen weſen, dat ſy 't ſelve wilden vergoeden en repareeren) volkomentlijk geëxcuſeert wierden tegens de Calange der Franſchen (die haar beſchuldigden van de eerſte Aggreſſie,) en aan haare zijde voldeden den Eyſch, die een Oorlog wettig maakt, namentlijk, datmen voor af, eer men tot de Wapenen komt, alle Middelen van Vreede moet aanwenden; En hoewel in ſulk geval niet alleen de Chriſtenen, maar ook de Heydenen altijd geoordeelt hebben, dat de Waapenen

daar op de Koning antwoort met een Brief aan de Staaten,

geen plaats konden hebben; So betoonde de Koning echter ſijne onwederroepelijke Reſolutie tot den Oorlog door ſijne ſchriftelijk Antwoord aan de Staaten (die te ſien is onder *Num.* 31.) en ſijne Miniſters aan vreemde Hoven verſekerden 't ſelve, dat den Koning na geen vreedſame raadſlagen ſoude willen luyſteren, voor en aleer hy den Oorlog eenigen tijd gevoert en geſien ſoude hebben, hoe ſijne Deſſeynen ſuccedeerden.

Hier op dede de Koning den boven-gemelden Heer *Rompf* aanſeggen, dat hy ſich in geenderhande Manieren ſoude bemoeyen, om naar *Holland* yetsover te ſchrijven, dat zijn Rijk en Affaires raakte,

en dede een Acte publiceeren tot voordeel van de Nederlanders in ſijn Rijk,

en liet op den 19. *April* publiceeren een Acte (onder *Num.* 32.) waar by hy permitteerde aan de Nederlanders, die in ſijn Koninkrijk mochten zijn, om daar in, naar inhoude van 't Tractaat van den jaare 1662. te mogen blijven den tijd van 6. maanden, binnen dewelke ſy mochten verkoopen en tranſporteeren haare koopmanſchappen en goederen. Hier door verdubbelde *Koning Louis* de ſchande en *ignominie* van de *Engelſche Meeſters*, die ſy behaalt hadden door de trouloſe Attaque op de Nederlandſche Smirnaſche en andere Vlooten, ſonder voorgaande waarſchouwinge van gelijke 6. maanden, daar toe ſy ſo wel door Tractaten verbonden waren, als den Franſchen Koning.

en eene tot inroepinge ſijner Onderdanen uyt de Nederlanden.

Op den 21. *dito* dede hy by Placcaat onder *Num.* 33. inroepen alle ſijne Subjecten, die ſich mochten ophouden in de Landen ſorteerende onder 't Gebiet van de *Staaten Generaal*, en dat op peyne van confiſcatie van Lichaam en Goederen.

Gruwelijk voornemen

Uyt alle deſe proceduyren van den Koning is klaarlijk te ſien, dat

ſijnen

sijnen Oorlog nergens anders uyt voorkomt, als uyt een geformeert Desseyn, om de Palen van sijn Gebiet so verre uyt te setten, als sijne Ambitie is geëxtendeert, en dat hy sich niet beter behaagt en voldoet, als dat hy geheel *Europa* in vuyr en vlam mag setten, het Christen bloet te vergieten, als dat van schaapen en bokken, en met het verwoesten van Landen en Steeden sijne oogen te verlustigen, niet anders als met een Schou-spel en *Tragœdie*, waar van hy Autheur en Aanschouwer is te gelijk, om alles onder sijnen Scepter te doen bukken. Maar dat hy niet beter sal varen, als andere Koningen, die mede uyt Invidie, Wraak, Ambitie en Glorie Oorlogen hebben begonnen, sal de tijd sekerlijk uytwijsen, die daar van al een goet begin heeft gemaakt. *Xerxes Koning van Persien*, declareerde tegens de fleurissante Republijken van *Griekenland* sijne Bond-Genooten, mede den Oorlog om dry redenen,

des Franschen Konings,

dat hem qualijk sal succedeeren, gelijk door exempelen geleert word,

1. Om dat sijn overleden Vader daar toe was geresolveert geweest. 2. Om te revengeeren eenig quaat, dat hy oordeelde hem aangedaan te zijn. 3. Om dat hy door den Oorlog Glorie voor sijn Persoon, en Vermeerderinge voor sijn Rijk verwerven mochte; Maar deselve viel so verkeert uyt, dat hy ter nauwer noot met een Schuytjen ontquam, ondertusschen dat sijn geheele Heyr wierde geslagen, niet tegenstaande het selve so groot was, dat men seyde, het geheel *Griekenland* soude bedekken, en de Rivieren uyt drinken, en dat het de Lucht met Zeylen, en de Zee met Schepen vervulde. *Cræsus Koning der Lydiers* in sijnen tijd de Rijkste onder allen Koningen, jaloers zijnde over den aanwas van de Heerschappye van *Cyrus*, begint tegens den selven een Oorlog, doch sonder suffiçante Redenen, maar hoe elendig hy sich bedroogen vond door het *Delphische Oracul*, wanneer het seyde: *Cræsus Halim penetrans magnam pervertet opum vim*, heeft de ongelukkige Nederlaag geleert, die hem tot aan de Hout-bosschen bracht, om verbrant te werden, 't en zy hy noch wonderlijk was verlost geworden. De Fransche behoeven so verre niet te loopen, maar hebben haar alleen te spiegelen aan haar eygene Voorsaten, die, na ons *Livius* getuygt, alleen uyt oorsaak van den heerlijken Wijn van *Italien* 't selve Land wilden t'onderbrengen, maar waren so ongelukkig, dat sy haar bloet verwisselden voor den wijn, sonder die te proeven.

Dry dagen na dese voorsz. Declaratie, namentlijk op den 10. *April* begonnen de Fransche de Vaart op den *Rijn* te stoppen, exa- Fransche sluyten den Rijn,
mineerende alle op en afvaarende Schippers, waar sy t'huys hoorden, en aanhoudende alle Nederlandsche Schepen en goederen. En vermits

door

en beletten de generaale Negotie, door de Franſche Oorlogs-Declaratie den Onderdanen verboden was alle Communicatie en Commercie met den Ingeſetenen van de *Vereenigde Nederlanden*, op peyne van 't Leven, en door den Oorlog de Negotie geſlooten wierd, ſag men wat ſchaade, door 't manquement van Hollandſche Negotie, 't geheele Chriſtenrijk begon te lijden; 't Is nauwlijx uyt te drukken, wat ſchade, jammer en gebrek daar door in de geheele Wereld wierde veroorſaakt; De Koopluyden in 't generaal begonden haare Factoryen te ſluyten, en den Handel te verlaten; de Scheeps-vaart en Manufacturen raakten buyten gebruyk, waar door veele Scheeps- en Handwerks-luyden den Oorlog moſten volgen, om haren buyk te konnen verſaden; *Vrankrijk*, dat de Oorſaak van alle de onheylen was, leed niet de minſte ſchade in *Perigort*, *Angouleſme*, *Normandien*, L'*Ille de France*, *&c.* van waar de Koopluyden met veele raiſonnable Requeſten haare inevitable ruïne ten Hove beklaagden? 'T was jammer ſeyden die van *Nantes* en *Boerdeaux* dat den Aartſchen Koning het vry gebruyk ſtuyte van die byſondere ſchoone vruchten, die den Hemelſchen Koning dat jaar ſeer rijkelijk hadde mede gedeelt, waar door ongelooflijk veel Eedelen en Manufacturiers in *Vrankrijk* de Oorlogs-Baſuyn moſten gehoor geven; *Italien* en voornamentlijk *Sicilien* meenden by gebrek van Koorn, door den ſcherpen honger te vergaan, ten zy ſy te mets wat waren verquikt geworden door Koorn, dat haar de Turken en Barbaren lieten toekomen, en door de Schepen, die om den winſt het gevaar niet ontſagen, van gerooft te werden, hebbende de Franſche ſich niet geſchaamt twee Siciliaanſche Schepen weg te nemen, en tot *Marſeille* op te brengen, die van *Tunes* alleen met Koorn waren afgeſcheept, om de uytgehongerde *Sicilianen* noch by 't leven te houden. Twee Hollandſche Schepen brachten 60. *duyſent* Staren Taruw in *Sicilien*, daar over die Eylanders van vreugden de Klokken luyden; *Spanjen* en *Portugaal* hadden wel een vruchtbaar ſaiſoen van alderhande Delicateſſen, maar ſonder aftrek; *Engeland*, 't welk by de Neutraliteyt den univerſeelen Handel voor die tijd ſekerlijk aan ſich hadde konnen trekken, waagden het evenwel, om te handelen, maar met ſulken ſchaade (wegens 't verlies haarer Scheepen en Goederen door de Nederlandſche Kapers,) als 't noyt hadde geleden; *Svveden* konde met ſijn Kooper en Yſer, en *Denemarken* met ſijn Noorts-hout en andere Waaren niet te Markt gaan, te meer, dewijl de *Tol-kamers* ſo goet als geſlooten waren; *Duytſland* was heel ſonder fleur, en de *Frankforder* en *Leipſiger Miſſen* by na ſonder Vertier; *In ſumma*, *Mars* dede door ſijn gewoel en ſchid-

dat de geheele Wereld nadeelig was,

als in Vrankrijk ſelve,

in Italien en Sicilien,

in Spanjen en Portugal,

in Engeland,

in Sweden en Denemarken,

en in Duytsland.

ſchidderen van ſijn Kuras, Helm en Swaard *Mercurius* ſtil ſitten, en bracht daar tegen ſijne Martialiſten, dewelke hem voor Patroon erkennen, tot ſulken Devotie, dat ſy hem ijverig ſcheenen aan te bidden door beſigheeden en preparatien tot haren Optocht, voornamentlijk in en omtrent *Paris*, daar al wat manlijk was, ſich ſcheen de Geboden van *Mars* te willen onderwerpen; want die groote Stad, die voor een kleyne Wereld word gereputeert, raakten in ſulken gewoel, dat niemand leedig was, die den koddigen *Diogenes* tot *Athenen* op de Markt, met het rollen van ſijn Vat, om alleen niet leedig te zijn, konde repreſenteeren, en het getal van Militairen, (ſo wel die gene, die al na de *Maas* en *Rijn* vertrokken waren, als die haaren Belliceuſen Koning ſouden geleyden ter plaatſe, daar de Gordijnen van het *Oorlogs-Theatrum* eerſt ſouden geopent, en de al vernielende Actien van haaren Krijgs-God vertoont werden) wierd ſo groot, dat van *Paris* een Lijſte na *Bruſſel* quam, monteerende ter ſomme van . . . . . 118477.
Mannen te Voet, en daar by . . . 26115.
te Paard, die t'ſamen uytmaakten een getal van . . 144592.
't welk men met nieuwe wervinge wilde ſuppleeren tot 200. duyſent toe. Andere begrooten het Voet-volk na de Monſter-Rol tot . . . . . 118265.
en het Paarde-Volk tot . . . . . 27793.
die te ſamen ſouden bedragen . . . . . 146058.

Oorlogs-preparatien omtrent Paris.

Getal van de Franſche Militie.

Combattanten, en met haar gevolg en aanhang, ſo van *Pagies*, *Lakeyen*, *Koetſiers*, *VVaagen-en Kar-luyden*, *Pioniers*, *Jongens*, *Krauvvels*, *VVyven*, *Troſſen*, *Hoeren*, &c. wel 300. *duyſent*. Een groot en ongewoonlijk, en daarom ook ten eerſten aanſien een ongeloofflijk getal van Soldaten voor een Chriſten Prince, 't welk echter niet minder ſal uytmaken, als men de Leegers verdeelt, die te Velde gebracht wierden, want de effective Militairen, die onder den *Koning*, *den Hertog van Orleans*, *den Prins van Condé en den Marſchal de Turenne* op den *Rijn* de 4. bovenſte Steeden, als *Orſou*, *Rijnberk*, *VVeſel* en *Buderijk*, te gelijk belegerden, en die onder het Commando van den *Graaf de Chamilli* omtrent *Maſeyk* wat verblijvende namaals afquamen na *de Grave*, waren, na 't ſeggen van de Franſche Generaals-Perſoonen, ſterk 95. *duyſent* koppen; hier by geaddeert de Auxiliare Franſche, overgegaan in dienſt van den *Keur-Vorſt van Keulen en den Biſſchop van Munſter*, als ook de

Troupen onder den *Marſchal de Crequi* in *Vlaanderen* en *Luykerland*, om de *Spaanſche* en die van *Maſtricht* te obſerveeren, en alle Toevoer te convoyeeren, ſal 't niet veel manqueeren aan 't opgegeven getal, dat voort kan geſuppleert werden met de morte-payen, die in de Monſteringe over 't Hooft waren geſien.

die verdeelt wierde in vier Legers.

Dit Volk was van den Koning gerangueert in 4. Legers, daar van hy ſelfs in perſoon ſoude commandeeren het eerſte; den *Prins van Condé* het tweede; den *Marſchalk de Crequi* het derde; en den *Hertog van Luxemburg* het vierde, te weten der Geallieerde *Biſſchoppen van Keulen en Munſter*.

Het eerſte Leger onder den Koning,

Het *eerſte Leger* namentlijk het Royale was van den Koning verdeelt in 6. Brigades, yder van 6500. man te voet, te ſamen uyt makende . . . . . 39000. Man.
en in andere 6. Brigades Ruyterye, mede uyt makende . . . . . 14000. Paarden.
in alles opgetelt . . . . . 53000. koppen.
waar over *Monſieur*, *den Hertog van Orleans* commandeeren ſoude als *Generaliſſimus*; Den Marſchalk *de Turenne* als *Capiteyn Generaal*; De Graven de *Soiſſons*, *de Lude*, *de Gadaigne* en de *Lorge*, den Hertog *de la Feuillade* met den Marquis *de Rochefort* als *Lieutenants Generaals*; En den Chevalier *de Loraine*, den Marquis *de Genlis*, met de Meſſieurs *Martinet* en *Montal* als *Veld-Marſchalken*.

Het tweede onder den Prins van Condé,

Het *tweede Leger* onder den *Prins van Condé* beſtont uyt 42000. koppen, die met des Konings Troupen by een gereekent zijnde, de voorſz. 95. duyſent Combattanten uytleveren. Dit Leger kreeg tot *Capiteyns Generaals* de *Meſſieurs d'Humieres* en de *Bellefonds*; Tot *Lieutenants Generaals* de *Meſſieurs Foucault*, de *St. Arbre* en den Grave *de Guiche*; Tot Veld-Marſchalken den Grave *du Pleſſis*, *du Nogent* en *Magalotti*.

Het derde onder den Marſchalk de Crequi,

Het derde Leger onder den *Marſchal de Crequi* kreeg tot *Lieutenant Generaal* Monſieur *de Nancre* en tot *Veld-Marſchalken* de Graven *de Vaubrun* en den Ridder *du Pleſſis*.

en het vierde onder den Hertog van Luxenburg.

Het *vierde Leger* onder den *Hertog van Luxemburg* kreeg mede eenen Franſchen *Veld-Marſchalk*, te weten *Monſieur de la Valiere*.

Noch twee Legers in Vrankrijk.

Boven en behalven deſe Legers, die alle vier buyten het Rijk vertrokken, ſo bleven noch 2. Legers, doch van minder getal als de voorſz. binnen het Rijk, als een by *Catalonien* onder den *Veld-Marſchalk* Mr. *de Breſt*, en 't ander aan de Zee-kant onder den *Generaal d'Elbeuf*.

Tot

Tot voorkominge van alle disordres, die sich in de voorgenomene Expeditie te Velde, mochten opdoen wegens den Rang der voorn. respective *Veld-Marschalken*, ordonneerde den Koning, dat de *Marschalken d'Humieres*, *de Bellefons* en *Crequi* in cas van conjunctie der Armeen en absentie der *Princen van den Bloede*, voor de aanstaande Campagne alleen, en sonder verdere consequentie, souden pareeren het Commando van den *Marschalk de Turenne*; Doch sy met *Turenne* in Rang gelijk zijnde, sustineerden niemand anders te moeten obediëeren als den *Koning* selve, de *Princen van den Bloede*, en den *Conneſtable van Vrankrijk* indiender een was; waar door sy van den Koning wierden gedisgratieert, en de plaatsen van *Humieres* en *Bellefons* gegeven aan *Mrr. Chamilly* en *Navaille*, en die van *Crequi* aan den *Hertog van Gadaigne*, en wierden in haar voorige qualiteyt niet weder aangenomen, voor dat de Campagne was geëyndigt, en sy belooft hadden sich onder *Turenne* te willen submitteeren.

Een Rang gemaakt voor de Veld-marschalken

dat onluſten verwekt.

Hoewel den *Hertog van Monmouth* natuyrlijke Soon van den *Koning van Engeland*, hadde verwacht, om in qualiteyt van een der bovengemelde Oversten, te commandeeren de Engelsche Auxiliaire Troepen, soscheen echter *Koning Louis* hem te suspecteeren, vreesende by d'eene of d'andere occasie sijn vreemde conduite, om welke redenen hy deselve Volkeren onder sijn eygene Militie mengde, onder het Commando van sijn eygene Generaals, latende *Monmouth* alleen gebieden een Regiment Engelsche onder het Opper-gebiet nochtans van sijn bovengenoemde Oversten.

Den Hertog van Monmouth by de Fransche.

Tot den Optocht van de rest van dit Leger, daar van wel het grootste gedeelte voorheen vertrokken was, wierden 3. a 4. dagen toegebracht, met sulken gewoel en gesleep van pakken en sakken van alderhande Bagagie, en gekriel van menschen, als of heel *Paris* hadde willen verhuysen, want al de Paarden van Partieulieren, ter nombre van over de 36. *duysent*, mosten op 's Konings Ordre met alle karren en wagens aan 't werk, om den Uytvoer van al den Train te verhaasten, en de meenigvuldige Manufacturiers, die in dese dagen de winkels geslooten hielden, maakten meer gewoel als een Kermis. De Reyse van den Koning, hoewel die was vast gestelt tegens den 28. *April*, so wierd die echter geavanceert een dag vroeger, als wanneer alle de Ministers der Respective Hoven, als ook alle voornaamste Heeren en Dames, die tot *Paris* meenden te verblyven met het *A Dieu* en Wenschinge van een gelukkig succes sijner Wa-

's Konings optocht van Paris met uytnement gewoel.

penen hem quamen valediceeren, waar op hy ſijn vertrek aan de *Koninginne* (die hy alvorens de Adminiſtratie van de affaires binnen het Rijk hadde aanbevolen, doch met Advijs van ſulken Raad, gelijk hy dagelijks ſelfs pleeg te frequenteeren, beſtaande in 4. Principale Miniſters van de *Juſtitie*, *Politie*, *Militie* en *Finantie*, als *Tellier*, *d'Aligre*, *Villeroy* en *Colbert*) maar een quartier uyrs voorheen bekent maakte, eer hy ſich onder duyſende *Benedictien* van S^t. *Germain* op weg begaf met den *Marſchal de Turenne*, en met een Suite van een ongelooflijk getal van menſchen, die alle als Bruylofs-Gaſten met de koſtelijkſte en çierlijkſte kleedinge en monture waren op getooyt, ſo dat ſy het Leger van den rijken *Crœſus* of *Xerxes* wel repreſenteerden, met ſich voerende 40. halve Cartouwen van de Franſche Calibre, en een groote quantiteyt aan contante penningen, geladen op omtrent 80. karren, onder convoy van de Troupen van de lichte paarden, om die te ſpendeeren daar hy 't mochte geraden vinden, en om daar van 8½. *Millionen* ponden te laten tot *Sedan*, om in cas van behoeftigheyt deſelve nader by de hand te hebben.

Optocht van den Hertog van Orleans, Condé, &c.

Den anderen dag zijnde den 28. *April* raakten *Paris* weder in roeren door het vertrek van *Monſieur* den *Hertog van Orleans*, den *Prince van Condé* en veele andere Grooten, die over *Nanteuil*, alwaar den Koning d'eerſte maal vernacht hadde, hem volgende onder wegen aantroffen, en begleyden over *Soiſſons*, *Laon* en *Rocroy* tot *Charle-roy*, alwaar ſy den 5. *Mey* arriveerden, behalven den *Prince van Condé*, die onderwegen van den Koning ſcheydende ſijnen weg nam over *La Ferte* en *Reims* na *Sedan*, alwaar hy ſijn Leger op de Rendevous vond, daar mede hy ſich naar *Luykerland* begaf, nemende ſijnen weg over *Limburg* en door het *Andenner VVout*, in 't welke ſy 2. a 3. maal op de natte aarde onder den blauwen en kouden Hemel moſten vernachten, dat meenigen Franſchman ſijn geſontheyt en eenige het leven benam, ondertuſſchen dat de Koning van *Charle-Roy*, daar de generaale Rendevous-plaatſe was, op den 9. *Mey* voor af na den grooten *Caſſey-vveg* tuſſchen *Luyk* en *Maſtricht* detacheerde den *Veld-Marſchalk de Turenne*, met 1500. mannen, 28. Canons en over de 4000. karren en wagens,

De Koning komt tot Charle-roy,

daar hy een revuë doet, en veele wyven &c. uytmonſtert.

en een Revuë van ſijn by hebbende Volk liet doen, uyt dewelke hy, als een overtolligen en ſchadelijken ballaſt liet uytmonſteren een groote meenigte van *VVijven*, *Troſſen*, *Hoeren* en *Jongens*, die hy met de *VVagens*, *Karren* en *Paarden*, die leedig te rug moſten, weder liet na *Paris* voeren, met veele hand-paarden van de *Voluntairen*, als te-

te nadeelig zijnde aan de Voerage. Den 11. *dito* 's morgens met den dag, op 't arrivement van een Expresse, brak de Koning met sijn Broeder tot *Charle-roy* op, en marcheerde in 3. Brigaden aan weder-zijden van de Rivier de *Sambre* en aan de slinker zijde met dry korte dag-reysen, elk maar van 3. uyren, wegens den swaaren Trein, over den *Spaansche Bodem*, alwaar den *Grave van Montal Gouverneur van Charleroy* de weegen door de Spaansche Onderdanen met harde dreygementen sodanig hadde laten effen en breet maken, dat daar 40. mannen *en front* konden passeeren; Niet tegenstaande *Don Francisco Antonio d'Agurto* den Franschen Koning wegens *Spanjen* tot *Charle-roy* hadde gecomplimenteert, en met alle courtoisie en respect tot een teeken van volle verseekeringe en vriendschap was onthaalt en geregaleert met het pourtrait van sijne Majesteyt en een Boot met Diamanten omset, so namen eenige van 's Konings Troupen, in dit marcheeren op den Spaansche Bodem, het Steedeken *Thuin* in, alwaar sy het Vrou-volk so cruel handelden, als voormaals tot *Thienen*; andere plonderden op den 15. *Mey* een Klooster, daar in sy noch Kerk noch Autaar, ja selfs niet de Hostie ontsagen te beroven, doodslaande veele menschen; Eenige toonden haar slimmer als *Tartaren* en *Barbaren* in 't kneevelen en travailleeren van de Land-luyden, voor dewelke door Gedeputeerden by den Koning tot *Rosiere* waren *Sauve-gardes* versocht, die hy weygerde met dusdanige woorden: *Gy bent Neutrale, en hebt daarom geene* Sauve-gardes *nodig, vvant gy als geheyligde plaatsen sult verschoont blijven door mijne presentie hier omtrent.* Om dat echter de Franche om sodanige gruwelen, en om haar naderen tot op 2. uyren na by *Brussel*, de Spaansche te seer hadden getergt, en van deselve eenige retorsie vreesden, so ordonneerden sy *Monsr. Gassion* de jonge, om met een Leger van 5000. mannen tusschen *Aath* en *Camerijk* de *Spaansche* te observeeren.

breekt op,

trekt over den Spaansche Bodem,

daar sijne Troupen vyandelijk ageeren,

en *Thuin* met een Klooster innemen, en het Heyligdom niet verschoonen.

Den 13. *dito* sliep den Koning in de Abdye van *Tongeren Pirone*, den 14. passeerde hy dicht onder *Navaigne*, en nam in possessie voor de *Ridders van Maltha* de *Commanderye van Oudenbiesen*, leggende maar twee uyren van *Mastricht*, alwaar hy op 't Slot ging logeeren, om de Stad aan die kant te besluyten, terwijlen desselve door den *Prince van Condé* op den 17. *dito* aan de over-zijde van de *Maas*, daar *Vvijk* leyt, omçingelt wierd. In diervoegen bleef *Mastricht* 10. a 12. dagen gebloqueert, en rontom als tot *Hoch*, *Lonke*, S^t. *Pieter*, *Smeermaas* en tot het Huys *Kimberg*, beplant met so grooten meenigte van Tenten, dat het Veld meer een

De Koning komt voor Mastricht,

dat hy rondom beterende,

Stad als Leeger vertoonde, binnen welke tijd de Franſche haar van de kleyne Steeden in 't *Land van Luyk*; als *Tongeren*, *Bilſen*, *Viſet*, S^t. *Truyen* en *Maſeyk*, en in't Land van *Gulijk*; als *Sittert* en *Sſteren*, meeſter maakten, deſelve met ſwaare inquartieringe belaſten, en, na haare gewoonte, ſo tracteerden, dat, behalven allen moetwil, de huyſen aldaar en ten platten Lande van haar ſtroye dakken, en de glas-venſters en canalen van haar loot berooft wierden.

en in 't Land van Gulijk,

als mede Maſeyk,

Onder deſe Steeden was geene, die wat tegenweer deede, als alleen *Maſeyk*, dat op den 14. *Mey* des nachts omtrent 3. uyren door de Avant-Garde van den *Marſchalk de Turenne* beſtaande uyt 6000. mannen, met 7. Stukken Geſchuts omcingelt, en ſo geallarmeert wierd, dat de vrouwen en kinderen een geſchrey tot den Hemel toe uytgalmden; En hoewel geen eenig ſoldaat in deſe Stad was, nochtans ſo was de weynige Burgerye ſo kloek-moedig, dat ſy het geweer opvatten, en haar in reedelijk goede Ordre tot defenſie ſtelden, antwoordende aan den gene, die de Stad quam opeyſchen, dat ſy expreſſe Ordre hadden van't *Dom-Capittel van Luyk*, van geene Franſche binnen te laten, als ook, dat ſy ſelfs begeerden te blijven by haare Neutraliteyt, die haar noch van niemand oyt was gequerelleert. Dit dede den Vyand op de Stad canonneeren, en met 200. van 's Konings Garde tot onder de Wallen avanceeren, die de Stad voor de tweede maal opeyſten, ſeggende, dat ſy daar in wilden zijn, het koſte wat het koſte; De Burgers haare onmacht tegens ſulken geweld ſiende, verſochten 2. dagen uytſtel tot een Termijn, om immiddels tot *Luyk* te halen nader Ordre, in conformité van dewelke ſy haar ſouden reguleeren, het welk haar rond wierd afgeſlaagen, met ſo veele dreygementen en *ſtampados*, dat deſelve haar met geweld daar tegens moſten oppoſeeren, ſchietende in dier voegen met Canon onder haar, dat die 200. dwingelanden in der haaſt moeſten retireeren, die daar op de Stad uyt haare 7. Stukken begonden te beſchieten en eenige Huyſen te beſchadigen, met bedreyginge van een maſſacre, ſo ſy nu niet wilden capituleeren, alſo der tot haar ſecours 10000. Konings Troupen op weg na by waren, die in de Burgers ſulken alteratie verwekten, datſe parlementeerden, en haare Vijanden, die alrede over 30. mannen verlooren, en niet minder gequetſt hadden, op den 15. *Mey* des avonts ten 8. uyren de Stad in lieten marcheeren, die op de Veſten der Stad vernachten tot den morgen-ſtond, wanneer 4000. van haar by de Burgers wierden gebilletteert, en de Markt en Straaten met 70. Stukken Canon, en ſo veel honderden Bagagie-Ammunitie-en Vivres-karren beſet,

daar in ſich de Burgers dapper dragen,

doch eyndelijk parlamenteeren.

ſet, dat die meer een Wagen-huys als Stad ſcheen te zijn. Hier op quam den *Marſchalk de Turenne* de Stad in haaſtigheyt viſiteeren, en gaf by ſijn vertrek van daar aan twee Gedeputeerden uyt de Magiſtraat op haare klachten geen andere antwoord, als: *'t Moet nu ſo vveſen, de Koning vvil hier een Magazijn bouvven, en deſe plaats fortificeeren*; gelijk ook dien ſelven dag daar binnen quamen eenige Ingenieurs, die een afteykeninge maakten, om de Stad met 7. Bolwerken en een Citadelle te fortificeeren, en aan de over zijde van de Maas, hoewel op den Gelderſen Bodem een dry-kant Fort te leggen. Van deſe Bolwerken wierden 2. na de Maas-kant geordineert, een aan de Heppers-poort, een aan de Bos-poort; en twee omtrent de Eyker-poort, en een aan de Weg-baan.

Turenne komt binnen Maſeyk, en geeft daar ſlechten trooſt.

Maſeyk word gefortificeert.

Deſe en diergelijke Violentien begonden den *Luykenaren* ſo te ſmerten, dat het *Dom-Capittel* en den *Raad van Luyk* reſolveerden den *Officiaal Iverlo* en den *Dom-Deeken* na *Bon* te committeeren, om haaren Prins voor te ſtellen haar ongeval en de Uſurpatie der Franſchen, waar op die geen ander beſcheyt te rug bragten, als dat men dit Jaar of deſe Campagne moſte patientie hebben. Geen beter antwoord kregen de Gedeputeerde van *Luyk* op haaren Brief aan den Koning by *VVarrhen* gepreſenteert, waar by ſy verſochten reſtitutie van haare Steeden, die ſijne Troupen hadden geoccupeert, want hy ſeyde, dat het tijds genoeg ſoude zijn, om van die dingen te ſpreeken, als de Campagne uyt ſoude zijn. De Magiſtraat van *Maſeyk* proteſteerde al mede, doch vergeefs, tegens haaren *Prins* in een klaag-brief, met dusdanige woorden: *Dat hy als haaren Prins tegens de Rechten en VVetten van het Rijk, in den* Lande van Luyk *haare Stad aan de* Franſche *hadde gecedeert*; *en dat hy ongequalificeert vvas haare Stad te alieneeren, als ſorteerende onder een Geeſtelijke* Provincie, *&c.*

Luyk doet een beſendinge na Bon,

doch kreeg ſlecht beſcheyt, gelijk mede van den Koning.

Ondertuſſchen hielden de Franſche verſcheyde reyſen Grooten Krijgs-Raad, in dewelken ſy principalijk delibereerden, of 't geraden ſoude zijn de Stad *Maſtricht* met force te attaqueeren, dan de ſelve door eenige Troupen in de omleggende *Luykſe* en *Gulijkſe Steedjes*, en op alle Advenuën ſodanig te bloqueeren, dat 't garniſoen haare Convoyen geenſins ſoude konnen traverſeeren en hinder doen, ondertuſſchen dat de Legers haar na den *Rijn* ſouden vervoegen, om aldaar te ageeren op de Steeden in 't *Land van Kleef*, die ſy wel wiſten, dat buyten poſtuyr van rigoureuſe defenſie waren. By deſe deliberatien wierd gepropooneert de byſondere ſterkte der voorſz. Stad, dat ſy was voorſien met hooge en ſwaare Wallen; Met veele ondermijnde Buyten-werken;

Franſche houden krijgsraad,

en conſideratien over Maſtricht, dat wel voorſien was.

Met

Met een Garnisoen van 11000. dappere Combattanten, zijnde het puyk van de Militie, die de Staaten in dienst hadden, onder dewelke 20. Compagnie Spaansche waren, alle gerangueert onder geexperimenteerde Officiers, en onder het Gouvernement van den Ouden *Rijn-Graaf*, en twee Gedeputeerden uyt het Collegie van de *Staaten Generaal*, als de Heeren *Cromom* en *Nieuburg*, die belooft hadden de Stad niet over te geven, so lang sy haare Hoofden op haare schouderen souden dragen; Met een gereselveerde Burgerye, verdeelt in twee Regimenten, onder twee *Colonnels* den *Opper-Schout* en een *Burger-meester*; Met provisie van Ammunitie en Vivres voor een rond jaar, behalven dat elk Burger sich, volgens Ordre van Hooger Hand hadde voorsien ten minsten voor een half jaar; Daar toe waren alle straaten opgenomen, om te minder schaade te lijden van de Vuyr-werken, tegens welker pericul ook so goede Ordre was gestelt tot blussen, dat men daar op secuyr was. Aan d'ander zijde quam in consideratie, dat die Stad sich soude moeten buygen onder den swaaren Scepter van dien grooten en glorieusen Monarch, diese nu met het heerlijkste Leger, dat ooyt een Prins gehoorsaamde, hadde omçingelt, en wiens soldaten aspireerden na de Eer, om haar tot Glorie van haren Koning te sacrificeeren op den Autaar van *Mars*, met de overwinninge van haare Vyanden, Landen en Steeden; Dat die Stad was gelegen omtrent de hoogte van den *Pieters Berg*, op een drooge grond, die seer bequaam was tot het maaken van Approches en Mijnen, als ook van Batteryen, die men konde beplanten met sulken groote meenigte van Canon, dat men daar door meer Bressen konde schieten, als de Belegerde onder het geduyrig geswerm van de koegels souden konnen repareeren; Dat de Stad moste bewaart werden door veele Buyten-werken, in dewelke de Militie verdeelt zijnde weynig voordeel soude hebben voor de Attaquanten, als die by de donkerheyt van de nacht haar met den degen in de vuyst furieuselijk souden bespringen; En dat in sulken geval de desperaatheyt van de Militie door wanhoop van Ontset, en de onwil en oneenigheyt der Burgeren veel goets souden belooven, als dewelke verdeelt zijnde van Religie, mede verdeelt souden zijn van Intereft, blijvende de Gereformeerde wel getrouw aan de Staaten, maar inclineerende de Rooms-Gesinde (die een groot deel der burgeren, en de helft van de Magistraat uytmaakten) tot veranderinge, principalijk door operatie der Geestelijken, welkers conduiten notoir waren, te meer, dewijl de Stad binnen 25. dagen drymaal geallarmeert was geweest door een brand, t'elkens in een en 't selve Baguynen-Klooster van de *Bonne-fante*, ge-

Des-avantages van Maestricht.

genaamt *S^t. Sepulchra*, op sulken vreemden wijse, als men noyt heeft konnen penetreeren; 't welk geen ongefondeerde suspicie gaf, dat eenige quaat-geintentioneerde deselve Stad onder haar eygen asch hadden wilden begraaven of in *Sepulchra*, dat is, in 't selve Graf brengen, daar het Klooster en de Kerk *Sepulchra* selfs in raakten.

In 't pondereeren van dese en diergelijke consideratien in den grooten Krijgsraad, die in 't open Veld op den 18. *Mey* tusschen den Koning en alle sijne Generaals wierde gehouden, waren de *Prins van Condé* en de *Marschalk de Turenne* van contrarie Advijs, raadende de eerste de belegeringe van de Stad aan, en de ander af met veele motiven, steunende voornamentlijk aan d'eene zijde op 't pericul van de force der Legers te breeken door een dappere defensie der Belegerden, waar door het Respect en de groote Desseynen van haaren *Monarch* konden verminderen, en aan d'andere zijde op de groote apparentie van victorieuse successen in 't *Land van Kleef* en aan den *Yssul*, alwaar de bekende defecten haar een seekeren pas souden beschikken tot op de *Velauw*, ja selfs tot in 't hert van *Holland*, 't welk doch het Wit was, daar op men doelde, door welkers incorporeeringe de rest soude beswijken, en niet anders trachten, als weder by te komen onder de goedertierene Regeeringe van haaren Koning. Door dit raisonneeren nam de Koning resolutie, om *Mastricht* alleen gebloqueert te houden, en den Pas over de *Maas* tot *Maseyk*, (welkers fortificatie hy ordonneerde, in volle postuyr te brengen, en aldaar een Vliegende- of Gier-Brugge te approprieeren tot spoedig transport over de *Mase*) te maintineeren, om van daar de communicatie op *Nuys* te onderhouden; Hy geeft daar op, om de goede situatie van de plaats tusschen *Mastricht* en *Roermont* het Commando van tien duysent man aan den Graaf van *Chamilli*, om daar mede in alle de omleggende geincorporeerde Steetjes *Mastricht* te besluyten, de passagie daar omtrent te beveyligen, de fortificatie van *Maseyk* te perfectioneeren, en een Leger te formeeren uyt de nieuwe Troepes, die uyt *Vrankrijk* noch stonden te volgen, om met 't selve sijne nadere Ordres af te wachten, en ordonneert den *Prince van Condé* met sijn Leger op te breeken, en door het Land van *Gulijk* recht op *Keyserswveert* aan te marcheeren, gelijk den selven op den 21. *Mey* van omtrent *VVijk* met sijn Leger opbrak, dat alle Hutten der Soldaten verbrande, al het groot Vee weg roofde, 't selve tot haar onderhout naast het Leger heenen dreef, en in dry Esquadrons haar breet verspreydende, ruineerde alles byna, wat haar voorquam, en marcheerde in dier voegen, wegens

Contrarie Advijsen van Condé en Turenne.

De Koning neemt resolutie, om Mastricht te verlaten.

Condé marcheert door Guylijkerland en over den Rijn.

haaren ſwaaren Treyn en ſchaarsheyt van Voeragie, maar 2. mijlen 's daags, tot dat ſy op den 27. met haare Cavallerye en op den 28. met haare Infanterye, Artillerye en 800. Ammunitie- en Bagagie-wagens tot *Keyſersvveert* over een vaſte Scheeps-brug, en twee Gierbruggen den *Rijn* paſſeerden. Hier waren de *Svvitſers* onwillig, om den *Rijn* mede te paſſeeren, ſeggende, dat men haar tegens de Capitulatie, daar op ſy waren aangenomen, op den Bodem van 't Keyſerrijk, en tegens de *Hollanders* voerde, mits eenen leyden ſy haar Geweer neder, waar op den *Prins van Condé* haar dede antwoorden, dat men haar niet tegens het Rijk wilde employeeren, en wat de *Hollanders* aanging, dat hun de jongſte Capitulatie niet raakte, maar alleen de oude, die door de jongſte was geannulleert, en dat ſy daarom haar Geweer ſouden opvatten, en Commando pareeren, 't welk ſy weygerende wierden gedreygt van gemaſſacreert te werden door de Troepen, die ordre kregen om haar met haar volle monturinge in poſtuyr vaardig te houden, waar door ſy wierden geneceſſiteert, haar geweer weder op te vatten, en onder eenige proteſtatie voort mede te marcheeren, nemende haaren weg voor by *Duysberg*, (dat met een *Sauvegarde* wierde verſeekert) na het *Aaker-Veer* op de Revier de *Roer*, die aldaar door de Voor-Troepen van Dragonders was beleyt met een Brugge op 7. Ponten, tot welkers ſecuriteyt aan weer-zijden mede opgeworpen waren twee Retrenchementen. Over deſe Brugge marcheerden den 29. en 30. het gros van dit Leger na de *Lipper-Heyde*, alwaar de generale *Rendevous* was, en plonderde onder wegen het Dorp *Meyderik* en het Huys *Vonderen* uyt, zijnde het eerſt gelegen op het *Territoir* van den *Keur-Vorſt van Brandenburg*, en het tweede op dat van den *Hertog van Nieuburg*. Van deſe Heyde begaven ſy haar recht na *VVeſel*, dat ſy op den 1. *Junij* rondom berenden met een Armee van over de 30. duyſent man.

dat de Switſers weygeren te doen.

Duysburg werd met een Sauvegarde voorſien.

Condé komt voor Weſel.

Turenne breckt ook uyt Luyckerland op,

Den 24. *Mey* brak het Volk onder *Turenne* (zijnde voor afgedetacheert van het Leger van den Koning) in *Luykerland* op, in dier voegen als dat van *Condé*, met het verbranden van alle Tenten, en rooven van al het Vee, nemende haaren Marſch tot *Maſeyk* over de *Maas* door het Land van *Gulijk* op *Nuys*, van waar ſy langs den *Rijn* affakten achter *Orſou* en *Rijnberk* om na *Buderik* vulgo *Burik*, dat ſy rondsom mede berenden, ſterk zijnde omtrent 14000. man, die op haaren marſch geen mindere monumenten en gedachteniſſen nalieten, als het Leger van *Condé*, want de ſchaade, die *Gulijkerland* alleen door de Franſchen leed, wierd verre over de 200. duyſent Rijxdaalders

ge-

getaxeert. In haaren marsch kreeg een Voor-Troep van 300. Dragonders, door eenige Paapse boeren kondschap van 125. man, die onder den *Capiteyn Haften*, als ook een *Lieutenant* en *Vaandrich* met haar geweer en bijlen uyt *Rijnberk* waren gegaan, naar het Bosch *de Lucht*, toebehoorende aan *Keur-Keulen*, om aldaar by de Binnen-kade eenig hout te kappen tot Pallissaden, diese op een avantagieuse plaats overvielen, eenige doodende en de rest gevangen nemende; onder dewelke mede, nevens den Capiteyn, die met dry wonden dodelijk gequetst was, waren den voorsz. Luytenant en Vaandrich, die t'samen met een swaar gequetsten *Marquis* op 't Huys ter *Eyl*, toebehoorende den Heer *Palland*, wierden gebracht, ondertusschen dat 72. gevangene na *Nuys* wierden vervoert. Dit was de eerste ongelukkige en fatale rescontre van het Staaten Volk tegens de Fransche.

ontmoet een Troup Staten volk uyt Rijnberk,

dat hy slaat.

Ondertusschen dat des Konings Leger in 't *Land van Luyk* noch vertoefde, so quam den *Marquis* de *Sauvebeuf* op den 24. *dito* 's morgens aan de kant van de *Pieters Poort* van *Mastricht* met 25. a 26. Ruyters recognoscceren een Werk, dat noch niet geheel voltrokken was, daar hy meenden in te dringen en alles te massacreeren, roepende: *Tue, tue sans Quartier, ce Canaille les Hollandois*, sich verlatende op eenig secours, dat al gereet stond, om te volgen, maar wierd door de Spaansche Brandwacht afgesneeden, en genoegsaam gedwongen tot overgeven, wanneer den *Marquis* selfs in een Moeras wat haperende riep geen Quartier te begeeren van sulk een Canaille, waar op hy door sijnen hals wierd geschooten, en gevangen binnen gebracht, alwaar daags daar na een Trompetter van den Koning quam, met versoek, dat men den *Marquis* doch wel wilde tracteeren, en hem cureeren en dienen laten door een Chirurgijn en knecht, die daarom expres mede binnen waren gekomen.

Den Marquis de Sauvebeuf braveert voor Mastricht,

en word gevangen.

Op den 27. *Mey* brak de Koning met sijn Broeder 's morgens vroeg in sijn Quartier op, een kleyn uyrtjen achter *Viset*, na dat hy de sleutels van dat Steetjen weder in handen van de Burger-Meesters hadde gestelt, en de Brugge aldaar over de *Maas* afgebrooken, nam sijnen weg mede door 't Land van *Gulijk*, recht op *Holtsem*, een plaatsjen na by *Nuys* gelegen, alwaar hy op den laatsten *Mey* voormiddags in persoon met sijn Broeder te peerd aanquam, en van de *Keur-Vorst van Keulen* mede te peerd rijdende, ontmoet, doch alvoorens te gelijk daar van aftreedende, verwelkomt en genoyt wierd tot een heerlijk en Koninklijk Maal, dat daar bereyt was, om in 't opene

Koning breekt met sijn Leger op.

word van den Keur-vorst van Keulen verwelkomt,

Veld, als reysigers te nuttigen; maar na dat de Koning met hem in 't vlakke Veld staande een half uyr hadde geabouccheert (gedüyrende welke conferentie den *Keurvorst* hem niet konde onthouden van weenen, apparent om de groote verwoestinge, die hy te gemoet sag, en dat hy selfs daar toe de occasie hadde gegeven, hoewel door siniſtre persuasie sijner Ministers) excuseerde hy 't selve Maal beleefdelijk, en nemende sijn affcheyt aan handen van den *Keur-Vorst* verhaaste sijne reyse na *Rijnberk*, om 't selve mede op den 1. *Junij* te berennen, gelijk hy deede, latende sijn Broeder den Hertog van *Orleans* met een gedetacheert Leger van eenige duysent mannen voor *Orsou*, dat die al mede op den selven 1. *Juny* berende.

en komt voor Rijnberk.

Den Hertog van Orleans komt voor Orsou.

Vreemd is 't, dat Brieven uyt Duytsland in de Maand van Maart waren gesonden aan Particulieren in den *Haag*, die precijs melden den dag, namentlijk den 1. *Junij*, dat *Orsou*, *Rijnberk*, *VVesel* en *Burijk* te gelijk souden berent en geattaqueert werden, dewelke getoont wierden aan den Raad-Pensionaris Mr. *Jan de VVit* en eenige andere Heeren, die sulx in de wind sloegen, als een saak van onseekerheyt, daar op nochtans de sekerheyt is gevolgt. Op desen Marsch liet de Koning in alle Plaatsen, die hy passeerde, in de Fransche en Duytsche Taal Biljetten affigeeren, by dewelke hy bekent maakte sijn Voornemen, dat hy de Regenten der Nederlanden om haar quade menees alleen wilde straffen, en geensins de Ingesetene der selver Landen ruineeren, naar inhout van de Acte onder *Num.* 34. waar by hy schijnt voor gehad te hebben, de Regenten by de Gemeente te suspecteeren, de Onderdanen insonderheyt de Rooms-gesinde by de aanstaande consternatie tot soules en disordre te bewegen, en sijn eygen Credit en Respect by deselve so te insinueeren, dat hy daar van voordeelige Vruchten mochte genieten. Voor dese vier voornoemde Steeden sullen wy de Fransche so lang laten, tot wy nader de Declaratien en Optochten van der selver Geallieerde Bisschoppen, de Conjunctie der Engelsche en Fransche Vlooten, en hoe de Nederlanders haar in postuyr stelden tot tegenweer van haare Vyanden, verhandelt sullen hebben.

Dese Belegeringen waren alle voorseyt.

De Koning doet Billetten alomme affigeeren.

Na dat de Fransche Koning den Oorlog tegens de Staaten hadde gedeclareert, en daar door aan deselve reeden gegeven, om tegens sijne onderdaanen en militairen vyandelijk te ageeren, van dewelke sich wel een goet gedeelte in de Landen van den *Keur-Vorst van Keulen* onthielden, doch niet so veel, als wel gerequireert wierden tot beschermінge van die Landen tegens de Insultes en macht der Staatsche Volkeren, die

De Keur-Vorst van Keulen neemt veele Franschen in sijnen dienst over.

die sy te meer vreesden, om dat deselve in de bovenste Steeden aan den *Rijn* in 't *Land van Kleef* en tot *Mastricht* ter selver tijd opgepropt in Garnisoen lagen; so heeft de voorsz. Keur-Vorst (ofte veel meer sijne Ministers, die alles gouverneerden) sich voorsichtig willende dekken tegens de dessеynen, die tegens hem en de Fransche, die alree in sijne Landen waren, van de Staatsche Militie mochten ondernomen werden, eer de Fransche Legers omtrent den *Rijn* tot sijn volle securiteyt mochten gearriveert zijn, alle deselve Fransche, in sijnen dienst over genomen, en een Acte doen publiceeren, waar by hy verklaart hem neutraal te willen houden in den Oorlog, die de *Fransche* en *Engelsche Koningen* tegens de Staaten wilden voeren, en dreygde wel scherplijk en met hoogste rigeur te straffen alle de Fransche, die eenige actie van Hostiliteyt souden komen te pleegen tegens de Staaten of haare onderdaanen, gelijk onder *Num.* 18. hier achter te sien is. Door dese practijk socht hy sijn Vyandelijk Dessеyn tegens de Staaten te veynsen, sijn Land en de Fransche Militie, die daar in was, te verseekeren, en pretext tot een offensiven Oorlog tegens de voorsz. Staaten te nemen uyt de minste offensie, die hy in sijn Gebiet mochte komen te lijden. De Staaten dese siniſtre conduiten klaar voor ogen siende, en vernemende, dat de voorsz. Fransche eenige hostiliteyten pleegden tegens de Ingesetene van 't Graafschap *Meurs*, en specialijk tegens het Steetjen *Krevel*, detacheerden uyt de Garnisoenen van *Nimvvegen*, *Emmerik*, *Rees*, *VVesel* en *Rijnberk* 1800. Ruyters en 600. mannen te voet onder de Generaals *van VVelderen* en den *Graaf van Nassau* derwaarts, die omtrent *Kempen* op den 26. *April* eenige Fransche Infanterye rescontreerden, dewelke haar op de aankomst van dit Staaten Volk binnen die Stad retireerden, achterlaatende eenige weynige, van dewelke sommige gevangen, en eenen Franschman ter neder wiert gemaakt, om dat hy geen quartier begeerde, in welke actie mede een Boeren huys in Brand wierde gesteeken, uyt 't welke eenige schooten gedaan wierden, en een Slag-boom geopent, waar door deselve noch wat omheen trekkende, haast te rug keerden, sonder verdere offensie.

en publiceert een Acte van Neutraliteyt

om sijn Dessеyn te verbergen,

daar teegens de Staaten eenige Trouppen uyt senden,

die eenige hostiliteyt pleegen,

Hier mede had men nu een Oorlogs-pretext, dat men lang gesocht, maar noyt hadde konnen vinden, en nu waren des Keur-Vorsten Ministers verheugt, dat sy door aanleydinge van haar eygen Militie tot offensie van de Staaten, een schijn van rechtvaardigheyt hadden bekomen, om daar mede haare lang gesmeede dessеynen te bewimpelen, en een brug te leggen tot een Oorlog, welkers vlamme de gebuyrige

dat de Keurvorst opneemt tot een Oorsaak van Oorlog.

Landen tot een puynhoop soude verteeren; Dit is voorwaar een schoone Reeden tot een Oorlog, die men niet schroomt voor de heele Wereld uyt te blaasen door een Oorlogs-basuyn, welkers geluyt alleen doet zidderen en beeven allen die sulx maar van verre aanhooren; Dese Reeden was suffiçant, om dien Bisschop dien Hoeder der Gemeente sijn eygen Kudde te doen pericliteeren, en selfs in een *Bijt-Schaap*, in een *grijpenden VVolf* te verbasteren. Dese arme Reede, die sich selfs beschaamt en wederleyt soekt hy in sijne Declaratie onder *Num.* 35. te verswaaren met sijne pretensie op *Rijnberk*, waar op hem sulken satisfactoiren Presentatie is gedaan, dat het oordeel van de geheele Wereld hem van Malitie en Temeriteyt sal beschuldigen, als die leest 't gene wy hier tegens op Pag: 175. en 176. hebben geantwoort.

dien hy tegens de Staaten publiceert,

Hy send daar op, so haast hy door de aannaderende Fransche Legers wat secuyr was gestelt, sijne geworvene Volkeren na sijn Confrater den *Bisschop van Munster* in 't Graafschap van *Bentem*, alwaar de generaale *Rende-vous* was van haare respective Legers, en liet *Bon*, *Nuys* en *Keyserswveert* bewaaren door sijne Nieu-geworvene Beyersche Volkeren.

en send sijne Militie na den Bisschop van Munster,

Den *Bisschop van Munster* hadde sijn quaade Intentie lang soeken te verbergen onder het Mom-aansicht van goede Vriend-en Nabuyrschap met de Staaten Generaal te willen onderhouden, gelijk hy daar van deselve door den *Heer van Amerongen* volkomentlijk hadde doen verseekeren, wenschende deselve met eenen in 't begin van den jaare 1672. door een Brief, een Gelukselig en Vreedsaam Nieu-jaar, daar hy nochtans ter selver tijd sterk laboreerde, met sijne excessive Oorlogs-Preparatien, om deselve Staaten daar door te ontrusten, en van alle Vreede te berooven, gelijk wy op pag. 183. en 184. hebben vertoont.

die sijn Oorlogs Desseyn simuleert,

en een Oorlogs Declaratie teekent tegens de Staaten,

Hy was so ras niet van het aankomen der Fransche Legers verseekert, of hy trekt sijn Mom-aansicht af, en vertoont hem een gedeguiseerden Soldaat in een Bisschops Rok, en teekent op den 18. *Mey* tegens de *Staaten Generaal* een Oorlogs-Declaratie, die so vol leugens, als hy selfs vol geveynstheyt was; Want nademaal hem noyt betere occasie was voorgekomen, om sijne brandende Krijgs-lust te koelen tegens de *Staaten*, dewelke hy noch eens door den raad en hulp van de Engelsche met sijne onrechtvaardige Waapenen hadde besprongen, als sy heel geoccupeert en ingewikkelt waren in een swaaren Oorlog te water tegens deselve Engelsche, so greep hy deselve occasie by 't hayr, niet eens schroomende weder te vernieuwen en op te krabben het vereelde Brand-merk der Geestelijken, die door haare helsche Les, te weeten;

daar door hy de voorige Tractaten contraricert,

weeten; *dat men de Ketters geen geloof behoeft te houden*, alle Goddelijke en Menschelijke Wetten verkrachten. Want met dese Oorlogs-Declaratie, gelijkse onder *Num.* 36. te lesen is, breekt hy so schandelijk sijn gegeven Woord en Trou, als ooyt ymand heeft bedreeven, want hy niet een Articul van het *Tractaat tot Kleef* met de Staaten opgerecht, heeft ongevioleert gelaten, gelijk aangewesen is op Pag. 183. Hy pronkt dese sijne Declaratie op met so veele onwaarheeden, alsser positiven in zijn, en vrijft daar door de geheele Christen Natie, doch voornamentlijk de Roomsche-Geestelijke, by de Turken en Barbaren sulken onvergankelijken smet en schande aan, die noyt sal uyt te veegen zijn, maar in alle volgende eeuwen betoonen; dat sodanige Geestelijke in der daat den Naam meriteeren van Turken en Barbaren, daar by desen Bisschop in sijne Declaratie de Staaten vergelijkt.

dat seer schandelijk is.

Wien sal oyt met gedachten konnen begrijpen, ja veel meer waar maaken, dat de *Staaten*, zijnde sulken Illustren en Nombreusen Collegie, in haare Landen veele Luyden met geld en beloften souden hebben geinduceert, of ook konnen induceeren, om door haar selfs of door andere adherenten des Bisschops Commandanten door sommen gelds te corrumpeeren, sijne Steeden, Vestingen, en Magazijnen door brand-stichtingen te vernielen, Rebellie en Revolten in sijne Steeden te causeeren, sijne Militie te deboucheeren; Ja dat sy hem selfs na 't leven gestaan, en het *Crimen Assasinatus* hadden begaan? Maakt hem desen Bisschop, volgens het Roomsche Recht *in L: ult: C. de Calumniatoribus* door dese lasterlijke Beschuldingen niet selfs subject de Straffen, die de pretense Quaat-doenders rechtvaardig souden hebben verdient, als sijne positiven waarachtig waren? Soude hy hem selfs wel van Ongerechtigheyt konnen vry pleyten, als hy sodanige malitieuse persoonen, die haar eygen quaat geconfesseert, en in sijne handen waren geraakt, (gelijk hy segt) niet met een exemplaren en rigoureusen dood hadde gestraft, gelijk hy ook niemand omtrent dien tijd in sijn heel Gebiet om diergelijken enormen feyt heeft gestraft?

door opgeraapte pretexten.

Maar hoe hy ter contrarie in een tijd, wanneer hy noch met de Staten in een geveynsde vriendschap leefde, en noch geen Oorlog hadde gedeclareert, verscheyde Ingesetene uyt de Nederlanden in sijn District, op ongehoorde wijse heeft doen apprehendeeren, van al het haare berooven, en veele maanden in swaare gevankenisse houden, sonder haar eens te examineeren, of met eenig fait te beschuldigen, ja haare sollicitatien negligeert, die met veele lamentatien en dringen-

En eenige Nederlandsche Ingesetene ellendig getracteert.

de

de reedenen wierden gepreſenteert, om ten minſten verhoort te werden, en Juſtitie te ontfangen, die men geen Vyand, hoe barbariſch die ook is, moet weygeren, is ſo notoyr en bekent, dat hy noch ſijne adherenten ſulx ſonder infame onwaarheyt niet konnen lochen;

Diergelijke exemplen meer zijn ſo bekent, dat het niet nodig is, eenige daar van te particulariſeeren, hoe hy verſcheyde Nederlanders onmenſchelijk heeft doen tracteeren, ſonder dat hy een van allen heeft konnen overtuygen van het quaat, daar ſy mede betigt wierden; Wien heeft ſijne Commandanten met geld ſoeken te corrumpeeren? wien heeft ſijne Steeden en Magazijnen door brand ſoeken te vernielen, of wien is handadig geweeſt aan den brand, daar door een Convent binnen de ſtad Munſter met 300. huyſen, en het Magazijn tot *Coesfelt* met een der voornaamſte Vuyr-werkers, en veele gepreparéerde Vuyr-werken wel een jaar voor den Oorlog zijn in de aſche geleyt door verſuym van ſijn eygen onderdanen of door vuyr uyt den Hemel? Wien heeft rebellien en revolten in ſijne Steeden ſoeken te cauſeeren en ſijne Militie te debouchéeren? Het contrarie daar van ſoude men (des noots zijnde) konnen aanwijſen, hoe eenige van ſijne Creaturen hebben onderſtaan tot nadeel van de Staaten haare Officieren en Soldaten te debouchéeren. Wien heeft men na 't Leven geſtaan, als de Impreſſie van ſijn quaade en onruſtige Conſcientie, die hy over ſijne boosheden, als een knagenden worm in ſijnen boeſem altijd mede draagt? Soude hy tot Juſtificatie van ſijne geallegeerde Redenen tot deſen Oorlog niet hebben geſpecificeert alle de circumſtantien, waar door hy meende gegraveert te zijn? Soude hy tot ſijne eygene Rechtvaardigheyt voor de Wereld niet *ſpecifice* gedemonſtreert hebben de onrechtvaardigheyt der Staaten? Of ſoude een of de ander particulier uyt ſijn eygen drift, yets tegens ſijn Perſoon of Staat hebben willen ondernemen, (dat hy doch ſelfs niet preſupponeert) waarom heeft hy die niet geſtraft na behooren? Of meent hy door de misdaat van een particulier ſuffiçante reden gevonden te hebben, om den geheelen Nederlandſchen Staat te beoorlogen, daar geen Vader voor de misdaat van ſijn Soon, veel min een Staat voor 't delict van ſijn Onderdaan aanſpraakelijk is?

Den Biſſchop trekt met ſijn Leger op.

Op deſe opgeraapte pretexten doet hy de voorſz. Declaratie publiceeren, en daar by aan alle ſijne Onderdanen, op lijf-ſtraf en confiſcatie van haare goederen, verbieden alle Commercie met de Ingeſetene der *Vereenigde Nederlanden*, en trekt op den 20. *Mey* in perſoon met den *Overſten Poſt* na *Dorſten*, om aldaar de Franſche

Trou-

Troupes in te wachten, die in 't *Aarts-Sticht Keulen* de winter over ingequartiert waren geweest, en nu omtrent *Nuys* tot een Leger wierden geformeert, om over een Brugge tusschen *Oerdingen* en *Keysersvveert* onder den *Hertog van Luxenburg* den *Rijn* te passeeren na *Munsterland*, om met sijne en de Keulse Volkeren, die in 't Graafschap *Benthem* alwaar omtrent *Noorthoorn* op de *Brandlichter Heyde* een Leger afgesteeken was, haare generale Rende-vous hadden, te conjungeeren, om gesamentlijk op te trekken, gelijk sy ook op den 1. *Juny* gesamentlijk zijn opgetrokken in 't *Tvvent* en na *Grol*, dat sy op dien selven dag met eenige Ruyterye berenden. In dier voegen waaren de Vereenigde Provincien van haare Vyanden rondom omcingelt, dewelke (gelijk *Attila* met sijne meenigvuldige *Hunnen*, in 6. Legers verdeelt zijnde door 6. bysondere wegen by na heel *Europa* over stroomde en verwoeste) deselve kleyne Landen door haare redoutable en nombreuse Legers mede in 6. Armeén verdeelt, op 6. bysondere plaatsen als *Orsou*, *Rijnberk*, *VVesel*, *Burik*, *Grol* en *Tvvent* te gelijk op eenen dag, te weten op den 1. *Juny St. No*, aantasten en byna geheel overstroomden en verwoesten.

Hoe de Vereenigde Nederlanden van 6. Leegers tegelijk worden aangetast.

Ondertusschen dat de voornoemde Legers in dit voorsz. Postuyr wierden gebracht, waren de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* bedacht op tegenweer, en defensie van haren Staat, in gevolge van 't welke sy eerst sochten voor te komen alle confusie, die onder haare Generaals en Oversten in de Legers en te Velde soude konnen ontstaan, rangeerende deselve in dese Ordre, dat *Sijn Hoogheyt de Heer Prince van Orange* soude zijn *Capiteyn Generaal* over de Militie der Generaliteyt buyten de *Provincie van Holland*, doch onder seer gelimiteerde ordre, en onder het Opper-Gebiet van 8. *Gedeputeerde te Velde*, als de Heeren *Ripperda ter Burse*, *Cornelis de VVit Ruart van Putten*, die daarna op de Oorlogs-Vloot van den Staat ging, *van Beverning*, *Cromom*, *Schadée*, *Vierse*, *Stoevelaar* en *Gockinga*, die overal het Leger te Velde souden bywoonen, en door het geven van haare Patenten, het selve verleggen of verdeelen, so als sy 't ten meesten dienste van den Landen souden verstaan te behooren; Dat den *Heer Prins Johan Mauritz Vorst tot Nassau* en den Heer *Paulus VVurts* souden zijn *Veld-Marschalken*, denwelken naderhand een derde Persoon voor *Mede-Veld-Marschalk* is geadjungeert, namentlijk de Heer *Graaf van VValdek* en *Cuylenburg*; dat den *Ouden Rijn-Graaf* soude zijn *Generaal van de Cavallerye*, den *Heer van Zuylesteyn Generaal van de Infanterye*, den *Graaf van*

Oorlogs-Preparatien der Staten,

die een Rang beraamen onder de Militaire Hoofden, en 8. Heeren te Velde deputeerden.

Hoorn Generaal van de Artillerye, den Heer *Jan van VVelderen* en den *Graaf van Naſſau Lieutenants Generaals van de Cavallerye*, den Heer *Ailva* en den *Graaf van Koningsmark Lieutenants Generaals van de Infanterye*, de Heeren *Mombas* en *Steenhuyſe Commiſſariſſen Generaals van de Cavallerye*; en den Heer *Kirpatrik* met den *Graaf van Stirum Sergeants Majoors.*

Boxmeer wierd in beſettinge genomen,

Op den 7. *Mey* wierden eenige Compagnien te Voet en te Paard uyt de *Stad Grave* gedetacheert na *Boxmeer*, die 't ſelve in beſettinge namen, om alſo de Paſſagie en Retraite der Vyanden daar omtrent te beletten.

en een Leger aan den Yſſul geformeert,

Men formeerde aan den *Yſſul* een Leger uyt alle de beſte Troepen, die men, behalven tot *Maſtricht*, in dienſt hadde, trekkende tot dien eynde meeſt alle de oude Compagnien uyt de *Frontier-Steeden* op den *Rijn*, die men beſet liet met eenige reſteerende, die meeſt nieu-geworven en eenige daar van noch niet compleet, noch met geweer voorſien waren. Hier by quamen mede eenige Volkeren, die men uyt krachte van de Alliantie Defenſief met *Spanjen* op den 17. *Decemb.* 1671. opgerecht, geſonden hadde na de *Spaanſche Nederlanden*, om in de Steeden van *Namen*, *Valencijn* en andere te obſerveeren de Franſche in haar marcheeren na *Luyckerland* over den Spaanſchen Bodem, alſo men niet volkomen verſeekert was, of het Deſſeyn van de Franſche niet mede op deſelve Nederlanden gemunt was. Dewijl men ſag, dat de Franſche met haare Legers waren gemarcheert na den *Rijn*, en geen Volk achter gelaten hadden, waar door ſy de Frontier-Steeden aan de *Maas* en in *Braband* konden attaqueeren, ſo commandeerde men mede na den *Yſſul* by na alle Troupen, die in deſelve Steeden in Garniſoen lagen, en liet deſelve Steeden bewaaren door Burgeren, die uyt de Hollandſche Steeden op Patenten van de Gecommitteerde Raden, in dato den 9. *April* ter nombre van 5550. derwaarts waren gecommandeert, waar toe *Amſterdam* contribueerde 1000. man meeſt Waart-gelders, *Dort*, *Haarlem* en *Leyden* elk 500. Burgeren, *Rotterdam* 400. *Delft*, *den Haag*, *Hoorn* en *Enchuyſen* yder 300. *Gorcum* 250. *Gouda* 200. *Schiedam* 100. en *Schoonhoven* 75. &c. die verdeelt wierden in de Steeden van *Geertruydenberg*, *Heuſden*, *Briel* en *Gorcum*. Het Leger aan den *Yſſul*, dat by monſteringe pas half ſo ſterk wierde bevonden als gemeent was, wiert op aanſchrijvens van de Gecommitteerdens te Velde, dat haar noch 20. duyſent man moſten toegeſonden werden, verſterkt met 2000. man uyt de *Provintie van Vytrecht*, waar toe de *Stad Vytrecht* hadde gecontribueert 600. man,

Hollandſche Burgers na de Frontieren gecommandeert.

Het Leger aan den Yſſul wierd verſterkt.

600. man *Amersfoort* 200. *Rhenen* 100. *VVijk te Duurſtede* 60. *Montfoort* 40. en 't platte Land 1000. mannnen, als ook met eenige Compagnien Soldaten, die de *Staaten van Holland* tot meerder ſecuriteyt van hare Provincie geworven hadden, met 1800. *VVaart-gelders* en veele Boeren, onder dewelke uyt *Noort-Holland* alleen 1375. (van de Huys-luyden uyt 't ſelve Quartier, die op Geweer geſtelt, en in Regimenten en Compagnien verdeelt waren, en die alle eenpariglijk onder geen Vaandel Commando hadden willen ontfangen, als onder deſen Eed: *VVy ſvveeren het Land getrouvv te ſullen zijn, en te gehoorſamen onder de* Staaten *en den* Prins van Orange) van *Hoorn* t'ſcheep gingen op *Harderwijk*, en van daar aan den *Yſſul* in redelijke goede ordre aanquamen, gerangeert zijnde in 14. Compagnien onder het Commando van den Heer *Jacob Lobs*, alwaar ſy mede moſten werken tot het afſteeken van een Leger-plaats tuſſchen *Zutphen* en *Aarnhem*, daar op den 7. *Mey* gepubliceert wierde Vry Leger, dat elk daar vry mocht komen ſoetelen, en daar men *Sijn Hoogheyt* (die gelogeert was op 't *Huys te Hinderen*), den Veld-Marſchalk *Vorſt Maurits* op 't *Huys te Nieubeek*, den Veld-Marſchalk *VVurts* op den Heer *Huygens Huys*, alle in *Voorſt* gelegen, en den *Graaf VVillem van Hoorn* als *Maiſtre de L'Artillerie* op 't *Huys de Mars* by *Zutphen*, voor welk Huys op de Weyde den *Oſſenvveert* de geheele Artillerye ſtont gecampeert) dagelijx als een jeugdigen *Achilles* ſag heen en weer ſweeven, omçingelt met verſcheyde Generaals Perſonen, met dewelke hy na allen mogelijken vlijt, op alles nodige Ordre ſtelde, en verſorgde, dat het Leger beter met kruyt en loot wierde voorſien, als het noch was 2. dagen voor Pingſteren, ten tijde als *VVeſel* al belegert was, want het ſich toen in cas van Attaque geen 2. dagen door gebrek van kruyt hadde konnen defendeeren; Hy dede voor de laatſte reys weder het geheele Leger monſteren, en bevond daar aan effective Soldaten, ſo te voet als te peerd, niet meer by een, als 17. a 18. duyſent mannen, gerangeert in 19. Regimenten te Paard, als namentlijk de *Garde van ſijn Hoogheyt*, *Graaf van Naſſauvv* Lieut. *Gen. VVelderen* Lieut. *Gen. Mombas Mayor Gen.* Heeren *van Ginkel*, *Obdam*, *'s Gravemoer*, *Svvartſenborg*, *Eppe*, *Harſolte*, *Graaf van VValdek*, *Joſeph*, *Soutelande*, *Kingma*, *Almelo* en 4. Spaanſche Auxiliaire Regimenten onder *Don Sarmiento*, *Baron de L'Ybergen*, *Graaf van Merode* en den *Prins van Solms*, en daar by 19. Regimenten te Voet, als onder den *Veld-Marſchalk VVurts*, de Graven *van Hornes*,

Vigilantie van ſijn Hoogheyt.

die het Leger monſtert en ſeer ſwak bevint.

Stirum en *Solms* de Heeren *Aylva*, *Svvartsenburg*, *Aquila*, *Ingen Nieuland*, *Ammema*, *Vrybergen*, *Broursma*, *Bamphelt*, *Ripperda*, *Cassiopyn*, *Golsteyn*, *van Beveren*, *Stecke*, *Pain & Vin* en den *Marquis VVesterlo*, met dewelke *Sijn Hoogheyt* bewaren soude een Retrenchement van 16. uyren gaans lang, tegens de furieuse Assauten van so groote Vyandelijke Legers, die door de presentie van haaren Koning en Bisschoppen dapper wierden aangemoedigt; Om welke reeden hoognodig was, dat de Staaten tot haare assistentie riepen den sterken Arm Gods, door de uytschrijvinge van een Algemeynen Boet-Vast-en Bede-dag tegens den 4. *Mey*, met special bevel, van desen Dag (tot nader ordre) t'elkens met een heyligen yver op den eersten Woensdag van yder nieuwe Maand daar aan volgende, als ordinaris te vernieuwen. In veele Steeden wierden alle avonden ten selven eynde Bede-stonden gehouden.

Een Boet-Vast en Bede-dag aangestelt.

De voornoemde Noort-Hollandsche Boeren, die van 14. tot 20. Compagnien, yder van 100. Mannen, aangroeyden, hadden doorgaans weynig of geene handelinge van Geweer, en waren slecht gemonteert, de eene met een Vuyr-roer, d'ander met een Snaphaan, en de derde met een Musquet alle van diverse Calibre, die 't meest verroest en vermollemt of gedemonteert waren. Sy seyden selfs, dat sy liever het mesjen van leer wilden haalen, en een sney-werkjen leggen, als tegens den Vyand vechten, waar toe sy seyden ook niet gekomen te zijn, maar alleen, om de Steeden te helpen bewaren. Eenige deser Boeren voor *Zutphen* aan een Dam werkende, sagen veel stof en damp van de meenigte der Vluchtelingen opgaan, waar op eenen onder haar in verbaastheyt uytriep: *Siet deer de Vyand maats*, 't welk sulken schrik in haar bracht, dat sy het haase-pat na de Stad kosen, latende haar gereetschappen en de Zutphense Burgers, die mede werkten, achter; Om welke redenen de Gecommitteerdens te Veld namaals goet vonden, om haar alle weder na Huys te senden, gelijk ook ten deele geschiede.

Slechte constitutie der auxiliaire Noord-Hollandsche Boeren.

Te water waren de wederzijds machten egaalder, gelijk hier vooren verhandelt is, waar aan so wel by desen Staat als in *Engeland* en *Vrankrijk* met ongemeenen yver gearbeyt wierd, om elk de sijne 't eerst in zee te brengen. Tot *Amsterdam* was men so vigilant in 't equipeeren, dat men in 't midden van *April* alle Scheepen soude t'zee gebracht hebben; doch door het geduyrige leege water en Oostlijke wind wierd men so geincommodeert, dat men op den 12. *April* eerst 16. Oorlogs-scheepen van de eerste Equipagie over 't *Pampus* bracht

Oorlogs preparatien te water.

Practijken tot Amsterdam gebruykt, om de Oorlogs-scheepen over 't Pampus te lichten.

bracht na *Teſſel*, alwaar die na de reſt lang moſten wachten, die men immiddels door verſcheyde Practijken over 't *Pampus* ſocht te lichten: Men hadde tot dien eynde vervaardigt 4. ſeer groote kiſten, die ſo wel na de forme der Scheepen waren geaccommodeert, dat twee voor onder de boeg, en d'andere twee aan 't achter-ſchip vaſt ſlooten; Als men die wilde gebruyken, liet men door 't uyttrekken van een prop deſelve ſo vol waters lopen, dat ſy noch even konden vlotten, wanneer ſy onder de ſcheepen met ketenen vaſt gebonden zijnde wierden leeg gepompt, die door haar nootſakelijk rijſen de ſcheepen wel 2. voet uyt de modder lichten. Eenige ſcheepen lichte men met balken uyt de Geſchut-poorten, die met Dommekrachten op ſwaare Bokken aan weder-zijden opgewonden wierden. En om dat het ſomtijds gebeurde, dat by een hooge Vloet de wind contrarie was, ſo maakte de Heer Advocaat *Cornelis Hogeboom*, tot *Amſterdam* bekent aan 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt, hoe dat men door zeylen onder 't water, of drijf-zeylen voor ſtroom recht tegens de wind op voort ſoude konnen varen, of dat men over ſwaare katrollen, vaſt gemaakt aan *Ducdalven*, die men midden in 't vaar-water moſte heyen, de ſcheepen in de wind op moſte voort trekken door water-ſcheepen, die voor de wind af ſouden zeylen. In plaats van deſe *Ducdalven* hadde een Amſterdams Jubilier genaamt *Cornelis Meyer* geinventeert een Anker, welkers voor punt was in forme van een ploeg, dat immer vaſter ſoude in de grond gaan, hoe meer het getrokken wierd, 't welk den Raad van 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt ſo wel aanſtond, dat ſy den Lieut. Admiraal *Tromp* committeerden, om daar van de proef te nemen, doch eer deſelve op 't *Pampus* quam, was 't water ſo hoog, en de wind ſo favorabel, dat hy alle ſcheepen onder zeyl vond, waar door men noch ſo vroeg klaar raakte, dat men door uytpreſſinge en in preſentie van den *Raad-Penſionaris*, onder 't Opper-geſach van ſijn Broeder den *Ruard van Putten*, die met een Rok van Staat, en met 12. Helbardiers de Souverainiteyt van den Lande ſoude repreſenteeren, uyt *Teſſel* en de *Maas* op den 14. *Mey* zee koos, welke beyde Eſquaders haar conjungeerden, en ter halver zee met eenige manqueerende ſcheepen uyt *Zeeland*, *Vrieſland* en 't *Noorder-Quartier* geſterkt wierden, waar van de Engelſche door een Kits verwittigt zijnde, onder den *Hertog van Jork*, met grooten haaſt, hoewel noch niet van alles na behooren voorſien uyt *Duyns* en langs de wal den hoek om na *VVicht* ſnapten, uyt vreeſe, dat ſy van de Nederlandſche Vloot

De Nederlandſche Vloot kieſt zee.

De Engelſche Vloot vlucht uyt Duyns na Wicht.

Vloot aldaar ſoude beſlooten, en van de Franſche Vloot geſepareert blijven. Dit wierden de Nederlanders eerſt gewaar uyt een Konings-ſchip, genaamt de Franſche Victorie, gemonteert met 34. ſtukken, en 130. man, dat met alderhande Proviſie voor den *Hertog van Jork* de Rivier afkomende haar 's ochtens ontmoete, als ſy na de Rivier toe ſetten, om de Engelſche daar te vinden. So ras dit ſchip door ſijne Vlagge in de Nederlandſche Vloot bekent wierde, liet den *Admiraal de Ruyter* aanſtonts de roode Vlag waayen, tot teeken, dat yder daar op mochte jacht maken, 't welk geſchiede met ſulken vaardigheyt, dat een Rotterdams ſchip genaamt *Zeelandia*, onder Capiteyn *La Cour*, in korten tijd het ſelve onderhaalde, en met eenige ſchooten dwong, ſijn Vlag te ſtrijken, en ſijn Mars-zeyl te laten vallen, dat het gewillig deede, ſonder ſich met eenen ſchoot te verweeren, ſeggende het Bootsvolk, dat ſy alle gepreſt en blijde waren, dat ſy genomen waren, waar van 60. met het ſelve ſchip voor goeden prijſe na de *Maas* opgeſonden wierden, behalven eenige, die op de Vloot dienſt namen, om tegen haar eygene Landsluyden te vechten, met dewelke de Vloot cours ſette na de Hoofden, alwaar ſy 's avonts voor *Douvres* vernamen, dat de Engelſche Vloot daar al was gepaſſeert na *VVicht*, alwaar de Franſche Vloot onder den *Vice-Admiraal d'Eſtrée* al gearriveert was. Hier ſetten 't de Nederlandſche Vloot dien nacht ten anker even buyten ſchoots van 't *Kaſteel van Douvres*, en verdeelden ſich des anderen daags na gehouden grooten Krijgs-raad in dry Eſquaders, waar van het eerſte ſich ſette in 't geſicht van 't *Noort-Voorland*, dat is aan *Duyns*, 't ander in 't geſicht van *Duynkerken*, en 't derde tuſſchen beyden voor de Hoofden in poſtuyr, om haare Vyanden te verwachten, die in Wicht noch eenige dagen vertoefden, om haar te completeeren van alle defecten, die de Engelſche noch hadden wegens haar ſubit en verbaaſt vertrek uyt Duyns. Onderwijlen ſetten 't de Nederlandſche Vloot na de *Rivier van Londen*, alwaar ſy op den 24. Mey ſag affakken 9. a 10. Engelſche Scheepen, die haar weder na boven retireerden, ſo ras ſy vernamen, dat het de Nederlandſche Vloot was, waar op ſy door eenige Fregatten onder den *Vice-Admiraal van Gent* vervolgt wierden tot by *Schernesſe*, alwaar ſy haar dicht onder 't Geſchut ſalveerden, ſterk zijnde 5. Oorlogs- en 5. Victualie-Scheepen. Na 3. a 4. dagen vertoevens begaf haar deſe Vloot weder na de Zeeuſe kuſt, omtrent *Schoone-veld*, alwaar ſy de gecombineerde Engelſche en Franſche Vlooten boven wind ſag afkomen ſo na, dat de Coleuren van

Een Engels Oorlogs-ſchip genomen.

Engelſche Vloot van de Nederlandſche vervolgt.

Nederlandſche Vloot voor de Riviet van Londen,

komt omtrent Schoneveld, daar haar de vyandelijke Vlooten in 't geſicht komen.

van de Vlaggen waren te onderscheyden, alwaar de Vlooten in Ordre tegens malkanderen eenigen tijd bleeven leggen.

Vloot van S. Ubes komt in Tessel.

Terwijlen dese beyde Oorlogs-Vlooten in Zee waren, arriveerde in 't *Vlie* en *Tessel* een Vloot van in de 80. Koopvaardye-Scheepen, meest met Sout beladen, komende van *St. Ubes* achter *Engeland* en *Schotland* om, om te vermijden het periculi, dat sy in 't *Canaal* vreesden te ontmoeten. Van dese liepen eenige onderwegen af direct na de *Sont*, die omtrent het *Kattegat* een Engels Oorlog-Schip en eenige Kapers ontmoeten, die 5. a. 6. van de selve namen, en sulken schrik onder de rest verwekten, dat elk bysonderen cours sette, om te ontsnappen, en dat een sijn Schip alree in Zee verliet, dat hy naderhand op de *Elf* noch salveerde.

De Staaten ontslaan veele Engelsche Scheepen,

Hier vooren hebben wy verhaalt, hoe dat in de Nederlandsche Havenen waren gearriveert veele Engelsche Scheepen, waar onder eenige van den *Hertog van Jork* Paspoort hadden bekomen eenen dag voorheen, als *Holmes* de Nederlandsche *Smirnasche Vloot* in tijd van Vreede op 't lijf viel; Alle dese *Engelsche* en *Schotsche* Scheepen met die gene, die al te vooren in de Nederlandsche Havenen waren gearriveert, en naderhand noch arriveerden, t'samen meer als 70. in 't getal, waren door Ordre van de *Staaten* gearresteert, om af te wachten, wat de Engelsche vorder souden tenteeren; maar also die met haare Rupture voortvoeren, so hebben de Staaten (tot een ontwijffelbaar getuygenis van haare overbillijke Proceduyren, en dat sy desen droevigen en voor de onderlinge Welvaart gantsch ruïneusen Oorlog niet imputeeren aan de onschuldige Gemeynte van Engeland, maar aan den quaden raad van die gene, die met hulp van andere door middel van desen Oorlog, de Religie en Vryheyt van beyde de Natien soeken te disturbeeren, en een gantsch andere Religie en meer souveraine Manier van Regeeringe in te voeren) op het versoek van de Geinteresseerde Engelsche en Schotse Koopluyden, en meer reguard nemende op het 32. *Articul* van het Tractaat van Vreede tot *Breda* geslooten, als wel op het schandelijk verbreeken van 't selve Tractaat, en op de Vyandelijke Attaque op de Smirnaase Vloot sonder eenige denuntiatie, als ook op het Recht van Retorsie haar door het *Volker-Recht* vergunt, alle de aangehoudene Engelsche en Schotsche Scheepen en Goederen op den 14. *Mey* gratieuselijk gerelaxeert, en de Schippers en Matroosen geconsenteert, weder vry en frank na hun Land, Vrou en Kinderen te vertrekken. Het Extract van dese Resolutie wierd aanstonts gesonden aan den

Am-

Ambaſſadeur Borcel, met ordre, om by den Engelſchen Koning en 't Hof alle offices te doen, ten eynde de Nederlandſche Scheepen en Goederen aldaar mede mochten gerelaxeert werden, gelijk naderhand op den 15. *Mey* aldaar mede ontſlagen zijn alle Nederlandſe Scheepen, die in haare Havens gearreſteert lagen, waar toe haar te meer ſcheen te bewegen het kleyne getal van 10. a 12. Scheepen, en de geringe importantie der ſelve, alſo ſy die 4. Scheepen, die ſy in 't gevecht tegens de Smirnaſche Vloot hadden verovert, en van meerder als gemeene waarde bevonden, voor goeden buyt behielden.

Daar op de Engelſche mede ontſlaan eenige Nederlandſche Scheepen.

Hier mede ſullen wy de ſaaken van de Zee wat laten beruſten, en vertoonen de *Tragœdie*, die de *Franſche* met grooten voorſpoet aan de Steeden leggende aan den *Rijn* in 't *Land van Kleef* ageerden.

De eerſte van allen, die voor 't geweld der Franſchen moſte buygen was *Orſou*, een Stad ſorteerende onder het Gebiet van den *Keur-Vorſt van Brandenburg* als *Hertog van Kleef*, doch zedert den jaare 1632. (wanneer Graaf *Willem van Naſſau* den Spanjaarts deſelve met een belegeringe ontweldigde) beſet met Garniſoen van den Staat der Vereenigde Nederlanden, is kleyn en regulier gefortificeert met een out Kaſteel, 5. Bolwerken, als 't *Kaſteel-Galge-Blauwen Torens-Koepoorts-* en *Henkes-Bolwerk*, 3. *Ravelijns*, 1. *Halve-Maan*, 2. Uytgaande *Poorten*, als de *Rijn-* en *Koe-Poort* en 2. binnen *Poorten* alleen op de Wal correſpondeerende, als de *Benthemer-* en *Egger-Poorten*, die men alle vier kan uytſien, als men voor de Hooft-wacht in het midden van de Stad op de Kruysſtraat ſtaat.

De Stad Orſou beſchreven.

De Fortificatien deſer Stad waren redelijk wel gepalliſſadeert, en met Canon voorſien, en de Gracht noch een man diep vol waters, maar het voornaamſte Defect was, dat de Batteryen meeſt te hoog en noch ontramponeert, en met Schans-korven beſet waren, die noch niet met aarde waren aangevult, dat de Gracht van het Contreſcarp droog was, en het Canon ſonder Schiet-gaten bloot ſtont.

Haare Fortificatie

Het Garniſoen beſtond in 10. Compagnien te Voet en 1. te Paard als onder de Capiteynen *Moulard* Commandeur, *Koerbeek* Majoor, *Eck*, *Gorske*, *Godijn*, *Haket*, *Piek*, *de Klaar*, *Immingā* en *Dedem*, en den Cornet van *Luſſeraad*, die weynig tijds voor de aankomſt der Vyanden noch waren verſterkt geweeſt met 3. Compagnien te Paard, als onder *Joſeph*, *Vlardingen* en *Wrangel*, en een te Voet onder *Merode*, dewelke door Patent daar uyt waren getrokken. In dit ſlecht poſtuyr moſt dit kleyne Garniſoen, dat in 't geheel

en kleyn Garniſoen

geen

gen 800. Combattanten konde uytmaken, met een onwillige Burgerye, die tot *non prejudicie* van haare Neutraliteyt de Wapenen tot beſcherminge van haare Stad niet wilde opvatten, en maar met drie Conſtapels en niet een eenigen Ingenieur den aankomenden Machtigen Vyand verwachte, die ſich op den laatſten *Mey* met een Troup Paarden onder de Stad voor 't eerſt liet ſien, doch ſo haaſt in 't *Meurſche Boſch* retireerde, als hy de Compagnie Paarden uyt de Stad op ſich ſag aankomen, om hem te recognoſceeren. Den 1. *Juny* waren de Paſſagien rondom de Stad wel van verren beſet, doch niet ſo, of de Officiers van hier en *Rijnberk*, (welke 2. plaatſen maar omtrent een uyrtjen van een leggen) quamen ſich op dien dag, naar ouder gewoonte, onderling beſoeken. ſy word belegert,

Maar den 2. *dito* met het lumieren van den dag vertoonde ſich het geheele Gros, dat onder den *Hertog van Orleans* als Generaliſſimus en *Duc de Crequi* als Veld-Marſchalk van 's Koniings Leger (dat *Rijnberk* berende) gedetacheert was, om deſe Stad te attaqueeren, 't welk op haar eerſte aankomen aan den *Moolen-berg* begonde te graven, van waar het dien avond noch approcheerde tot in de Contreſcarps Gracht, die, gelijk geſeyt is, droog en uyt geen gedeelte der Fortificatie geflanqueert was. Des avonds tuſſchen 9. en 10. uyren begon de Vyand met muſquetten dapper te chargeeren op de Stad, onder 't faveur van welk geſchiet en donkerheyt van de Nacht hy opwierp twee Batteryen, eene op en eene beneden den *Koedijk*, bedekkende ſich voor de koegels uyt de Stad met veele Wol-ſakken. door den Hertog van Orleans, dieſe voort aantaſt,

Den 3. dito voor de middag dede de Vyand de Stad tot tweemaal toe ſommeeren, met preſentatie van groote avantages, om (ſo het ſcheen) ſijn groote deſſeynen te verhaaſten, bedienende ſich ondertuſſchen, tegens Krijgs-Recht, van de Stilſtand van wapenen, om ſijne Batteryen te voltrekken, die anders uyt de naaſte Bolwerken van de Stad met Muſquetten te bereyken waren, en ſich niet ontſiende, om immiddels met honderden ſich op het Contreſcarp te vertoonen; doch als deſe reſpective Sommatien wierden gerefuſeert, retireerde de Vyand ſich binnen ſijne werken, en begon 's middags tuſſchen 12. en 1. uyr van beyde die Batteryen op de Stad dapper te ſchieten, waar door een Vrou en een kind, als ook den Chirurgijn van Capiteyn *Eck* op de Wal door een Muſquet koegel dood bleef; en eenige gequetſt wierden; Hier op bleeven die van de Stad ſo weynig ſchuldig, dat door haar geduyrig canonneeren en ſchieten uyt Muſquetten dood bleeven alleen aan Officieren de Graaf *Valin*, den Ridder *d'Arquien* niet verre en opeyſt, doch te vergeefs. Dapperheyt des Garniſoens, en ſchade der Franſchen.

ſtaande van den Koning en *Monſieur*, met noch een Lieutenant, en gequetſt wierden den Graaf *de Grancé* Meſſ. de S^t. *Hilaire* Generaal Lieutenant van de Artillerie, *d'Orbigni* Capiteyn, de *Beance* Capiteyn onder 't Regiment van den *Deauphin*, den Commandeur van *Prezenas*, *de S^t. Remy* en *Voiſin* Lieutenants van de Garde, den *Marquis de Chenois* Vaandrich van de Garde, *de Beauviſé* en *de Comble*, en andere meer, die na *Nuys* gebracht wierden door eenig Volk, dat onderwegen *VVummelhuyſen* uyt plonderde. Dit ſchieten uyt Muſquetten en Canon duyrde tot 's avonds by 8. uyren, wanneer de Stad voor de derde maal wierde opgeëyſt, met dreygementen van maſſacre van 't geheele Garniſoen en ruïne van de Stad, indien men die niet opgeven, maar een ſtorm afwachten wilde, die d'aanſtaande nacht met alle macht voor handen was, waar toe by den Vyand alree waren vaſt geſtelt twee ſtormen en twee looſe allarmen te gelijk op vier plaatſen te beginnen, waar toe door 1200. Ruyters de Faſcines al wierden aangebracht. De twee ſtormen waren geordonneert, om aangevoert te werden onder het beleyt van den *Hertog de la Feüillade* Lieutenant Generaal, den *Chevalier de Loraine* Veld-Marſchalk, en *Meſſ. de la Marque*, en *Bouquemar* Brigadiers, en den *Marquis van Beringen* Colonel van 't Regiment van den *Deauphin*. De twee looſe Allarmen ſouden begonnen werden onder den *Graaf van S^t. Geran* en den *Marquis de Mouſſy*. Waar op by den Commandeur en den geheelen Krijgs-Raad in deliberatie genomen zijnde aan d'eene zijde de groote macht van den dreygenden Vyand, en aan d'andere zijde haar kleyn getal, de groote noot van den generalen ſtorm, en de Wanhoop van eenig ſecours ofte ontſet, wierd gereſolveert twee uyt haar te deputeeren, gelijk dan gedeputeert zijn de Capiteyns *Eck* en *Dedem*, om met den Vyand te tracteeren over eerlijke conditien; Doch komende hier over in conferentie met eenige voorname Franſche Cavalliers, waar onder *M^r. de Candale* mede een was, wierd van de zijde der Franſchen gedeclineert, om ſich in eenige Capitulatie in te laten, maar begeerden de Stad alleen op de Diſcretie des Konings, waar toe de voornoemde twee Gedeputeerdens ſeyden, geenſins gelaſt te zijn, maar alleen om te tracteeren van eerlijke conditien, 't welk oorſaak was, dat de Franſche den *Capiteyn Eck*, om nader Ordre te halen, weder na binnen ſonden, houdende den anderen, te weten *Dedem* ſo lang by haar, tot dat *Eck* weder buyten quam, die de Diſcretie van den Koning voor Capitulatie aannam.

De Stad weder opgeëyſt

en preparatien gemaakt tot het ſtormen.

Twee Officiers uyt de Stad gedeputeert om te capituleeren.

Franſche komen binnen Orſou,

Hier op trokken de Franſche dien ſelven avond noch in de Stad, en be-

beſetten de Wallen en Poorten met haar Volk, ordonneerende, dat alle Staatſche Soldaten met haar volle geweer aanſtonts ſouden komen op het Kaſteel, en haare wapenen daar latende, gaan haalen alle haare plunjes of bagagie, op peyne, dat de Contraventeurs, die men op ſtraat of elders vinden mocht, onder de Voet ſouden geſchooten werden; En de Officieren kreegen laſt, om ſich te retireeren op 't ſelve Kaſteel in 't Logement van den Commandeur, alwaar ſy dien nacht over met groote patientie en vrees moſten verblijven tot den volgenden morgen, zijnde den 4. *Juny*, wanneer ſy alle ſo wel Officiers, als Soldaten en Ruyters wierden gediſarmeert. Dit was d'eerſte Plaats, die de Franſche veroverden, en daar ſy ook de eerſte blijken gaven van haar Konings Diſcretie, en van haar tyrannigen Aart; Want het Eerſte, dat ſy commandeerden, was, dat alle *Capiteyns* aanſtonts ſouden aangeven alle Franſche en Switſers, die onder haar te Voet of te Paard dienden, met bedreyginge, wanneer ſy eenen quamen te verſwijgen, dat ſy in deſſelfs plaatſe ſouden geſtraft werden, waar op'er vijf worden aangeweſen, die op ſtaande voet, ſonder dat haar tijd wierde vergunt, om een goede gedachte tot God te ſcheppen, aan de Wip van de Brugge wierden opgehangen, onaangeſien deſelve geen Overlopers waaren, maar haar in der Staaten Dienſt begeven hadden ten tijde, als haar ſulx door conſent van haaren Koning, en de Tractaten tuſſchen hem en de Staaten was gepermitteert, en onaangeſien deſelve in het begin van den Oorlog geern waren gerelaxeert geweeſt, en Paſpoort verſocht hadden, die haar geweygert was, ter oorſake, dat ſy in tijd van Vreede 's Staaten geld getrokken hadden, en nu ontſlaginge verſochten, daar het geen tijd was, om oude Soldaten te laten gaan, waar van groote ſchaarsheyt was.

en disarmeeren het Garniſoen.

en geven het eerſte Exempel van haaren tyrannigen aart aan hunne Landsluyden, die in Dienſt van de Staaten waren,

Het Tweede, dat ſy deden, was noch ſlimmer, als het eerſte, want ſy lieten al de Soldaten, behalven de Officiers, die op een Kamer van 't Kaſteel opgeſlooten bleeven, op een Troep als weerlooſe Schaapen ter ſlag-bank in den Hof of Tuyn van 't Kaſteel by een drijven, onder dewelke ſy *de ſang froid* en met koelen moede ſodanig met muſquetten chargeerden, dat daar van tuſſchen 30. en 40. wierden gequetſt en vermoort, daar op wierden ſy alle aan de woedende ſoldaten overgegeven, van dewelke ſy in der haaſt moeder naakt, immers die gene, die een goet hemt aan hadden, uyt gekleet, en haare bloote ruggen met ſtokken en het plat van de deegens paars en bloedig geſlagen wierden, zijnde onder deſe gevangene gevonden 2. a 3. ſoldaten vrouwen, die haar met groente wel ſochten te dekken, maar ſodanig

als mede het tweede, dat noch ſlimmer was, aan de gevangene ſoldaten,

wierden getracteert, als men niet anders van sulken wreeden Natie hadde te verwachten, die met haare onmenschelijke actien wilden overtreffen die Dwingelanden, dewelke wegens haare verwoetheeden in de Historien voor Tirannen en Monsters van Menschen exemplaarlijk werden vertoont, want het by de alderwoeste Heydenen en Barbaren, die eenige Ordre van Politie hebben, voor een geheyligde Wet altijd is onderhouden, dat sy de Oorlogs-gevangene niet meer tracteerden als Vyanden, maar als sodanige, die meer commiseratie als harde ontmoetinge meriteerden, so wierden dese arme menschen, die haar op de Discretie van hunnen Koning, die by de Fransche Militie als een aardschen God wierd gevenereert, hadden overgegeven, na de Indiscretie deser baldadigen gehandelt, en dat alleen op pretext, dat sy tot haar eygen defensie, die de natuyr selfs permitteert en gebiet, en uyt getrouwheyt tot haare Opper-Heeren, aan dewelke sy met eeden gebonden waren, haar op 't eerste woord van hunnen Koning hunnen grooten Monarch niet hadden overgegeven, maar sich in diervoegen tegens hem met feytelijkheden geopposeert, dat hy geconstringeert was geworden, om Geschut tegens haar te planten, en haar daar door tot haar devoir te dwingen.

dat by de Barbaren gemijt word,

Hier op viel 't mede de beurt van de Officiers, die door de vensters van haare Kamer, daar sy op waren, dese *Tragœdie* niet sonder ontroeringe hadden aangesien, want 5. Fransche Officiers, die kort gevolgt wierden van 3. andere, quamen met bloote Rappiers en Pistoolen in dese kamer bolderen met geen andere mijnen, als of sy haar wilden onthaalen, gelijk de ellendige Soldaten, 't welk de Officiers bewoog, om op 't nieuws om Quartier te bidden, dat haar te voren, behoudens lijf en goet, alree gegeven was, waar op sy alle, selfs ook den Gouverneur, haar geld mosten afgeven, en toelaten, dat de Fransche haar van alles beroofden, dat hun aanstont, werdende den Cornet van *Lussenraad* sijn Kolder mede uytgeschut.

en aan de gevangene Officiers,

Na verloop van weynige dagen kregen dese Officiers permissie, om te mogen logeeren in 't Huys van den *Majoor Koerbeek*, onder conditie, dat d'een voor d'ander guarandeerde. Den Sergeanten en eenige Corporaals wierd het Raad-Huys tot een gevankenisse, en den Soldaten de groote Tien-Schuyr gegeven. Dese laatste mosten de Fortificatien van de Stad helpen demolieeren, wanneer sy gesamentlijk, na verloop van 3. weeken wierden vervoert na *Rijnberk*, alwaar de Officiers op Rançoen gestelt zijnde, mosten betaalen den Rit-meester 200. Rijx-daalders, de Capiteynen yder 100. de Lieutenants 40.

die sich noch mosten rançoneeren.

en

en de Vaandrichs 30. waar door sy vryheyt kreegen, om te mogen vertrekken werwaarts sy wilden, mits alvoorens hooft voor hooft teykenende, dat sy van die tijd af, binnen een rond jaar tegens den Koning niet en souden dienen, gelijk te sien is uyt de Pasporten, die haar gegeven wierden, zijnde van inhout, gelijk onder *Num.* 37. blijkt.

In deser voegen is *Orsou* gebracht onder 't geweld der Franschen, en van Garnisoen en Fortificatie sodanig ontbloot, dat het meer een Dorp dan Stad geleek, voornamentlijk als men sag op 't kleyne getal der Inwoonders, die 't meest na *Duysberg* en anderwaarts gevlucht, en der Franschen handen ontweeken waren, maar met haar goederen haast weder daar binnen mosten komen op hooge straffe, die de Fransche by haare indaginge op de onwillige hadden gestelt. Orsou word gedemolieert.

Rijnberk een Stad sorteerende onder 't Gebiet van den Bisschop van Keulen, leyt een uyr onder *Orsou* en twee uyren boven *VVesel* aan den *Rijn* op sulken avantagieusen plaats, dat het bequaam is, om alle omleggende Landen onder contributie te setten, daar door het occasie heeft gegeven, dat het meermaalen belegert en verovert is, om welke reden den *Marquis Spinola* het noemde *La Putane de la guerre*, dat is, *De Hoer des Oorlogs.* De Staaten Generaal dese Stad in 't jaar 1633. door Prins *Frederik Hendrik* met een belegeringe van 3. weeken den Spaanschen ontweldigt hebbende, oordeelden deselve voor haaren Staat in 't toekomende sulken heerlijken en secuyren Bolwerk, dat sy de oude Fortificatie met een tweede Gracht en Wal, als ook meenige buytenwerken deden voorsien, in diervoegen, dat sy beslooten leyde in 9. Bolwerken, 10. so Ravelijns als Halve-Maanen, en dry Poorten, als de *Orsousche- Gelderssche-* en *Rijn-Poorten.* Goede situatie van Rijnberk. Haare Fortificatie,

Dese heerlijke en door de Wereld beroemde Fortificatie was zedert de Dood van den laatsten Stad-Houder *Prins VVillem de* II. H. L. M. tot in 't jaar 1671. door negligence en verkeerde menage sodanig vervallen, dat de Contrescarpen waren buyten wesen, de Palissaden en Stormpalen weggerot, de Borstweeringen niet over 3. a 4. voeten dik, de Solderingen en Affuyten vergaan, en al de rest in desolate constitutie en buyten postuyr van defensie, om welke reeden de Staaten Generaal resolveerden, de Fortificatien van die Stad te brengen in voorigen stand, tot welken eynde sy uyt *Emmerik* derwaarts sonden den Ingenieur *Jacob Bosch*, dewelke ingevolge van sijne Commissie met sulken vigilantie en promptitude de vervallene Fortificatien weder op maakte, dat alle de Ravelijnen wierden voorsien met Pal- hoe die vervallen, en weder opgemaakt was,

lissaden en Stormpalen, dat de vervallene Borstweringen wierden vernieuwt en verswaart, en om de heele Stad een nieuw Contrescarp opgeworpen, in het welke op alle Tenailles waren gemaakt Traversen met dubbelde Banquetten, tot beter commando over de Contrescarpen, zijnde in yder Travers een ruyme *Plaatse des armes*, so dat men uyt elke linie van de Contrescarp konde retireeren in elke Travers, zijnde yder Travers met Pallissaden afgesneeden, blijvende alleen maar dit notabel defect omtrent de Fortificatie over, dat het Retrenchement tusschen de Stad en den *Rijn*, tegens 't aanraden van den Ingenieur, die het heel wilde geplaneert hebben, door ordre van den Commandeur en *d'Offery*, was onopgemaakt blijven leggen, waar door het den Vyand voor een schuyl-plaats dicht onder de Stad konde dienen, als mede dat de *Effer-Schans* aan de over-zijde van den *Rijn* by na geplaneert zijnde wierde verlaten, blijvende alleen maar daar op als ook op 't voorn. Rentrenchement een *Ronduyt* staan, die op het aannaderen van den Vyand beyde in de asschе wierden geleyt; Anders mocht dese Stad voor een perfect Model van een Fortificatie verstrekken, en was bequaam, om met een suffiçant Garnisoen en compleet Magazijn een belegeringe van een heel saisoen uyt te staan, en een heel Koninklijk Leger te vernielen, te meer, dewijl den Ingenieur de Water-molen tusschen de Stad en den *Rijn* leggende, hadde doen afbreeken, en het Mole-water met een Dam by deselve Moolen sodanig opstouwen, dat hy door een nieuw gegraven Canaal na de Zuyd-zijde de Stad van buytenen konde onder water setten, tot aan de *Orsouschе Poort* toe.

tot een volmaakte Fortresse.

Het Magazijn was so wel besorgt, dat daar in en op de Wallen wierden bevonden een goede quantiteyt Stukken Geschuts, 80. duysent ponden Bos-kruyt, en aan vordere Oorlogs gereetschappen en toebehooren so veel, als mochte vereyst werden, tot een rigoureuse defensie, met een goede quantiteyt Koorn, Stokvisch, Oly, Sout, Kaas, &c. dat 10. a 12. dagen voor de belegeringe, uyt *Holland* daar was aangekomen. Op dat men in de Stad door 't manquement van Moolens geen gebrek aan 't gemaal mochte lijden, bracht den voorn. *Bosch* te wegen, dat alle Hand-moolens van de omleggende boeren, ter nombre van omtrent 80. na binnen wierden gehaalt, om sich in de Belegeringe daar van te bedienen.

Het Magazijn was wel voorsien.

Het Garnisoen so van de beste Cavallerye als Infanterye was binnen de Stad het geheele Voorjaar 1672. so sterk, als deselve tot behoorlijke defensie vereyste, maar wierd kort voor de aankomst van den Vyand

De Stad was ontbloot van haar voorig Garnisoen.

Vyand met het uyttrekken van eenige oude Compagnien ſo verſwakt, dat het aan veelen occaſie gaf, om daar van vreemd te oordeelen, gebruykende eenige de hardieſſe, om de gene van ontrou en verraat aan 't Land te ſuſpecteeren, dewelke door haare Patenten de Stad ontblooten, en der ſelver vacante plaatſen niet weder beſetten met andere Militie, die nootſakelijk vereyſt wierde, beſtaande het geheele Garniſoen in 15. incompleete Compagnien Voet-volk, die t'ſamen niet boven de 10. a 11. hondert mannen konden uytmaken, zijnde de Burgers gediſarmeert, om dat ſy voor 't meeſtendeel papiſt waren, en weygerden het geweer te gebruyken, dewijl ſy om reeden, gelijk ſy ſeyden, aan haaren Keur-Vorſt met Eede verplicht waren. Over de Militie van deſe Stad hadde lange jaaren gecommandeert den Heer *Polman*, die kort voor de Belegeringe met ſijne Compagnie daar uyt wierde getrokken na 't Leger aan den *Yſſel*, werdende ſijne Commandeurs Plaats geſuppleert met *Johan van Baſſum*, aan wien voor een Adjunct, en aan het Garniſoen voor Mede-Hooft toegevoegt wierd een Perſoon, zijnde Roomſch van Religie en een *Yr* van Geboorte, genaamt *Daniel Baron d'Offery* Colonel van een Regiment Paarden ten dienſte deſer Landen, op dat ſich den Commandeur tot meerder Conſervatie en Defenſie van deſe Stad, en al 't geen daar aan dependeert, bedienen ſoude van deſſelfs Advijs en Goetvinden, dewijl hy een Man was van credit, en wiens Raad was als een *Oracul*, doch in der daad als een *Achitophel*, die tot loon kreeg een Strop, gelijk deſen een Swaart, om ſijne verraderlijke conduite, want hy voornaamſte oorſaak was van het ſchandig overgeven deſer redoutable Fortreſſe aan een Vyand, die noch geen eenige ſchoot daar op gedaan hadde, en die ſijne Glorie, daarom hy, na ſijn eygen ſeggen, quam oorlogen, ſocht te vergrooten door verraderye en corruptie der Officieren van ſijne Partye, 't welk altijd een middel is gehouden, waar door een Triumphanten en Victorieuſen Vorſt ſijne verkreegene Glorie verdonkert en uytveegt. De oude *Achæi* hielden 't voor een ſchandelijke (ik geſwijg dan een glorieuſe) daad ſijnen Vyand op die manier te bedriegen, en *Divico* een Geſant van de *Svviſſers* aan *Julius Cæſar* ſeyde, dat ſijne Lands-luyden het alleen voor een Eer hielden, haare Vyanden door dapperheyt en behendigheyt, maar niet door bedrog en vuyle corruptie te overwinnen.

en van haaren ouden Commandant, wiens plaatſe vervult wierd met een nieuwen Commandant, en met een trouloſen Adjunct.

De Franſche bedienen ſich van Verraderye,

dat van alle tijden af voor een Schande is gehouden.

Een *Stratagema* en behendigheyt daar en tegen, die niet beſmet is met eenige corruptie, is niet alleen by allen toegelaten, maar verdient ook Glorie voor den genen, dienſe wel gelukt; So gaf God

Een Stratagema is geoorloft.

aan

aan *Josua* last, dat hy de Stad *Ai* door een achterlaag soude verrassen, en dat *David* de *Philistinen* van achteren soude overvallen; Als de *Lacedemoniers* haaren Vyand door list hadden overwonnen, offerden sy aan haaren Krijgs-God *Mars* een Os, maar so sy met openbaar geweld de Victorie verkregen hadden, offerden sy alleen maar een Haan. De kennisse, om een *Stratagema* wel aan te leggen is de blom van de Militaire Kunst, die een goeden Veld-Oversten maakt; Maar desen grooten Koning *Louis* in eygener Persoon, met een seer groot Leger en veele Officiers, op welker Krijgs-kunde hy roemde, liggende voor een kleyne Stad, die hy wel wist, dat te swak was van Garnisoen, 't welk door geduyrigen arbeyt aan de Fortificatien by dag, en door geduyrig wacht houden by nacht te seer afgemat was tot een vigoureuse resistentie tegens de furie sijner Soldaten, ontsiet sich die Stad als een genereus Soldaat aan te tasten, maar behelpt sich liever met vuyle corruptien en omkoopingen van den voorn. *d'Ossery*, wiens Verraderye niet alleen klaar blijkt uyt sijne Sententie, hier achter onder *Num.* 38. geproduceert, die van *Sijn Hoogheyt* op den 25. *Augusti* is geratificeert, en op den 27. *dito* in't Leger tot *Bodegrave* geexecuteert, maar ook uyt dit verhaal van 't Beleg en Overgaan deser Stad.

De Fransche soeken Rijnberk door Verraderye.

Het gedetacheerde Leger onder *Duc de Turenne* trok den laatsten *Mey* en 1. *Juny* 1672. een half uur achter *Rijnberk* om na *Burik*, van dewelke sich een Troep van omtrent 50. paarden niet verre van de *Geldersche-Poort* voor de Stad vertoonden, dewelke retireerden, so ras sy het Canon uyt de Stad vernamen, dat op haar begon te speelen; Den dag daar aan wierden alle Passagien rondom de Stad door voorloopende Dragonders van 's Konings Leger beset, en de Stad *effectivé* berent, komende somtijds so na onder 't Geschut, dat haar het Canon gemakkelijk bereykte.

De eerste Troupen voor Rijnberk.

Den 3. *dito* sond den *Baron de Hovelich*, die Raads-Heer en *Mathematicus* van den *Bisschop van Straatsburg*, en een Neef van *d'Ossery* Huysvrou was, door een Trompetter geaccompagneert met den Knecht van *d'Ossery*, een brief in de Stad, (daar van de Opschrift hielt aan den voorsz. *d'Ossery*, maar den inhout, so geseyt wierd, aan den Commandeur *Van Bassum*) versoekende licentie, om binnen de Stad te mogen komen, 't welk sy beyde, buyten eenige communicatie van den Krijgs-Raad, niet alleen toestonden, maar hem selfs ook aan de *Geldersche Poort* gingen verwelkomen, en, tegens Oorlogs-Recht onverblint binnen geleyden tot in't huys van den Commandeur, alwaar hy

Een Vyands Edelman komt binnen Rijnberk,

hy verſocht, wanneer het Garniſoen door de Macht der Franſchen geforceert wierde, om de Stad over te geven, dat men dan doch deſelve niet in de aſſche wilde leggen, en maar een puynhoop overlaten, gelijk ſijn Heer en Meeſter (*quaſi vero*) gehoort hadde, dat men ſulx van reſolutie was te doen, maar ingevalle men echter daar mede voort voer, dat het dan met de Militie qualijk afloopen ſoude by het overgaan van de Stad. daar hy een propoſitie doet pro forma,

Hier tegen wierd *de Hovelich* van den *Commandeur* ten vollen verſeekert, dat noyt daar over was gedelibereert, veel min daar toe gereſolveert, waar op hy na eenige t'ſamenſpraak van daar wierde geconduiſeert na 't Logement van den Colonel *d'Oſſery*, daar hy met particuliere conferentien weder lang wierd opgehouden, tot dat hy eyndelijk van daar door *d'Oſſery* en den *Commandeur* niet alleen onverblint, als vooren, wierde begleyt tot buyten de *Rijn-Poort*, daar den *Commandeur* ſijn affcheyt nam, maar van *d'Oſſery* alleen ook wierde gevoert over het *Contreſcarp* tot by na het vervallen Retrenchement toe, dat tuſſchen den *Rijn* en de Stad lag, daar ſy beyde bleeven ſtaan, en de onopgemaakte Buyten-werken, daar de Fortificatien op haar ſwakſte waren, affpeculeeren, wijſende *d'Oſſery* aan *Hovelich* alles met de vinger aan, die daar op ſelfs trat tot op het Retrenchement, van waar hy met een Verre-kijker alles doorſag, en daar na van *d'Oſſery* vertrekkende, door deſſelfs Trompetter geconvoyeert wierde tot in 's Vyants Leger, dat den Ingenieur *Boſch* op het Rijn-Poorts Bolwerk by 't Geſchut ſtaande aan alle Soldaten, die daar omtrent waren, dede luyt uyt roepen: *mannen het is verraat en verſpiderye.* *D'Oſſery* weder by de Poort komende vraagde den Ingenieur: *Hoe gaat 't, hoe gaat 't*, daar op die antwoorde, hoe ſoude het gaan, ik ſie wel dat alles verraat is, gelijk ook de Capiteynen *Rogiers* en *Vytenbogart* ſulx den *Commandeur* als een ſuſpecte ſaak voorhielden, ſeggende, dat het onbehoorlijk was, dat men ymand van den Vyand door de Werken ſoude omheen voeren, en alle defecten aanwijſen. Hier over hielt ſich den *Commandeur* ſo gebelgt, dat hy haar toevoerde: *Gy ſoekt my dagelijx te piqueeren, ik ſal doen vvat ik vvil, hebje vvat te ſeggen, gy kunt het ſchrijven aan onſe Heeren en Meeſters*, daar toe den weg afgeſneeden was. Hier mede paſſeerde dien dag, ſonder dat den Vyand eenige actie van hoſtiliteyt pleegde. en van d'Oſſery wierd uytgeleyt, en aangewesen de defecten der Fortificatie, 't welk aan 't Garniſoen ſuſpicie verwekt, dat aan d'Oſſery werd verweeten.

Den dag daar aan zijnde den 4. *Juny* quam 's morgens een Vyands Trompetter aan de Gelderſche Poort Appel blaaſen, die door Ordre van den *Commandeur* al mede onverblint wierd binnen gevoert Een Vyands Trompetter brengt een brief in de Stad,

met een Brief, welkers opschrift ook hielt aan *d'Offery*, maar den Inhout, gelijk geseyt wierde, aan den *Commandeur*, die daar by van den Koning versocht wierde, om te willen permitteeren, dat *Duc de Duras* mocht binnen komen, om uyt sijne Ordre yets te proponeeren, en dat daar tegen ymand uyt de Stad als *Ostagier* in 't Leger mochte komen, om daar te verblijven so lang *Duras* in de Stad bleef; Dit versoek stonden den *Commandeur* en *d'Offery* sonder de minste communicatie met de Krijgs-Raad daar over te houden, aanstonts toe, en deden per Missive, door den voorsz. Trompetter den Koning haar consent voor *Duc de Duras* notificeeren, daar by voegende, dat sy niemand in *Ostage* konden senden, die in qualiteyt met den hoog gemelden *Duc* in eenigen deele egaleerde. Ondertusschen sond *d'Offery* zijn eygen Trompetter heen en weer uyt en in de Stad en 's Vyands Leger, sonder daar over den Krijgs-Raad te kennen, of rapport van yets te doen.

Een tweede Trompetter brengt een brief.

Volgenden dags, namentlijk den 5. *Juny* quam 's morgens weder een Trompetter voor de Poort Appelblaasen, die, op deselve wijse, als den voorigen dag, wierde ingehaalt, en een Brief aan de Commandeur overleverde, waar by den Koning versocht, dat men in plaats van een Persoon 3. Capiteynen als *Ostagiers* soude buyten senden tegens *Duc de Duras*, 't welk den Commandeur bekent maakte aan eenige Capiteynen, die aan 't Huys van *d'Offery* quamen, (alwaar den Trompetter mede was) tusschen dewelke groote debatten vielen, en onder anderen daar over, wie in *Ostagie* gaan soude,

Dry Ostagiers gaan na den Vyand.

waar op den *Colonel d'Offery* seyde, dat hy de Capiteynen *Vermandois* Heere van *Meeresteyn*, *Bleesvvijk* en *Kintski* daar toe geordineert hadde, en dat het ook so wesen moste, waar op deselve ook na 's Vyands Leger met den Trompetter reeden, na dat die in het Huys van *d'Offery* wat gegeeten, en met den selven *d'Offery* op

Duc de Duras komt binnen Rijnberk.

des Konings gesontheyt hadde gedronken; So haast sy daar waaren aangekomen, quam *Duc de Duras* met 2. gequalificeerde Heeren geaccompagneert aan de Orsousche-Poort, daar hy van *d'Offery* en den *Commandeur*, nevens andere Officieren wierde ontmoet en gecomplimenteert, blijvende t'samen op de Brugge van de Stad een wijl staan, alwaar den Hertog de Grachten en Wallen konde besichtigen, die daar met eenen vermaande, dat hy de Stad van wegens den Koning, op de clementie van sijne Majesteyt quam vorderen, van waar hy geconduiseert is na 't Huys van den *Commandeur*, alwaar hy wederom de voorige Propositie van den Koning dede, daar by voegende,

gende, dat den Koning haar dan niet alleen wilde vergunnen deselve Capitulatie, die *VVesel* hadde bedongen, maar dat hy haar op sijn Koninklijk Woord noch beter soude tracteeren, als deselve. Hier op begaf sich *d'Offery* na sijn Logement, daar den *Commandeur Bassum* met *Duc de Duras* by hem quam, wanneer sy t'samen traaden in een conferentie, die so laat in den avont duyrde, dat als de Commandeur daar op den Krijgs-Raad dede convoceeren, te weynige Officiers compareerden, om te treeden tot sulke gewichtige besoignes, zijnde alle verdeelt op haare Posten, daar sy dien nacht mosten wacht houden, om welke oorsaak den *Commandeur* aan *Duras* versocht, of hy in de Stad geliefde te vernachten tot 's ochtens, wanneer de Krijgs-Raad soude vergaaren, en op sijn geproponeerde delibereeren; indien neen, dat men hem dan den volgenden dag door een Trompetter soude bekent maken de Intentie en Resolutie van den Krijgs-Raad, doch *Duras* protesteerde, dat hy geensins de nacht over in de Stad soude vermogen te blijven, maar den volgenden morgen wederom wilde komen, om te hooren, wat Resolutie soude genomen werden by den Krijgs-Raad, en nemende daar mede sijn affcheyt, wierd hy door *d'Offery* des avonts om 10. uyren tot aan de Poorte geconvoyeert, dewelke men tegens gewoonte en Krijgs-gebruyk so laat hadde open gelaten, om dat den Hertog noch wederom konde vertrekken naar 's Vyands Leger.

Treet in Conferentie met den Commandeur en d'Offery.

en gaat weder na 't Leger.

Ondertusschen wierd de Stad op den *Rijn* merkelijk gesecondeert door een Uytlegger, die de Fransche boven en onder de Stad, door sijn geduyrig canonneeren, so traverseerde en so veel schaade dede aan Volck, dat sy genootsaakt waren onder de Stad aan den *Offenberg* een Batterye op te werpen, waar van sy hem met swaar Canon dwongen om te retireen; Doch dewijl hy geen Ordre hadde, om den *Rijn* af te sakken, en weynig dienst meer konde doen tegens den Vyand, wierd hy tegens den Oever voor de Stad aangehaalt, het Canon daar uyt gelicht als ook het Volk, dat op de Batteryen voor Bos-schieters en Canonniers verdeelt wierde, blijvende den Uytlegger door ordre van den Commandeur en van *d'Offery*, tegens aanradinge van verscheyden, dat men hem soude verbranden, daar ter plaatse leggen, tot dat de Fransche hem met de Stad te gelijk bequamen, en weder bemanden, daar mede sy namaals groot voordeel deden, tot afbreuk van den Staat.

Een Uytlegger voor de Stad doet groot voordeel.

doch wort ontmant,

Den volgenden morgen heel vroeg, zijnde den 6. *Juny*, quam *Duc de Duras* weer binnen, werdende van *d'Offery*, die van de Wal afquam, weder begroet en toegespooken, sonder dat hy daar van in den Krijgs-Raad, die korts daar na vergaderde, rapport dede,

Duras komt weder binnen de Stad.

De Vyand vertoont sich op 't Contreſcarp, alſo der ſtilſtant was van wapenen.

ondertuſſchen dat den Vyand ſich met hoopen dicht om de Stad en op 't *Contreſcarp* bloot ſtelde, vreeſende geen gevaar van de belegerde, alſoo haar des avonds voorheen, als *Duras* na 't Leger vertrokken was, uyt-laſt van den Commandeur, door een Adel-Borſt van de Hooft-wacht, ſonder de minſte kenniſſe van den Krijgs-Raad, op lijf-ſtraf was verbooden uyt Canon of Muſquetten te ſchieten.

Over dit aannaderen van den Vyand begonden de Officiers op de Wallen ſeer te murmureeren, en wenkten den ſelven met de hoet, om wat te retireeren, dat den Vyand niet eer dede, voor dat *Duras* by de *Orſouſche Poort* op de Borſt-weeringe komende haar ſelfs dede vertrekken, blijvende aldaar met den *Commandeur* en met *d'Oſſery*, als ook met eenige Franſche Cavalliers, wat ſtaan ſpeculeeren op de Fortificatie, immiddels dat deſelve Cavalliers ſterk aandrongen tot Antwoort, waar op den *Commandeur* en *d'Oſſery* ſeyden, dat men niet eer antwoort konde geven, voor dat den Krijgs-Raad compleet vergaadert was, waar toe gerequireert wierde, dat de dry Capiteynen, die in 't Leger in *Oſtage* waren, daar by preſent waren, om welke reeden *Duras* weder na 't Leger reet, en te wegen bracht, dat deſelve weder binnen quamen, als wanneer den Krijgs-raad wierde geconvoceert, in den welken den Commandeur de Intentie van den Koning proponeerde, als namentlijk, dat by aldien het Garniſoen de Stad op ſijne clementie wilde overgeven, dat hy 't ſelve Garniſoen favorabelder wilde tracteeren, als *Orſou*, *Burik*, en *VVeſel*; Hier op vielen eenige Beſoignes, werdende van alle Officiers haar Advijs ſchriftelijk geſtelt, en met eygener hand onderteykent, in manieren als onder *Num.* 39. blijkt, waar by den Capiteyn *Barth. de Toutlemonde* en deſſelfs Vaandrich *Pieter Vink*, als genereuſe Soldaten rond uyt, en 3. a 4. andere flauwelijk en conditioneel adviſeerden, dat men de Stad ſoude defendeeren, maar alle d'andere haar geenſins hebben getoont als dappere en couragieuſe Militairen gereſolveert te zijn, om de krachten van haaren Vyand eens te beproeven, en als rechtſchaapen Mannen volgens eed en plicht ſulken heerlijken Fortreſſe te beſchermen ſo lang tot haar de uyterſte noot ſulx afdrong, maar hebben haar ſelfs en haar Vaderland door haare eygene flauwhertigheyt en diſcourageeringe van *d'Oſſery* gebracht in ſulken ſmaat, die qualijk ſal uyt te veegen zijn.

Binnen de Stad word Krijgs raad gehouden.

daar in van de Officiers ſchriftelijk word geadviſeert,

Geduyrende deſe Beſoignes ging *d'Oſſery* verſcheyde maalen uyt den Raad in een Achter-kamer appart ſpreken met een Eedelman van den Vyand, die hy alles communiceerde, wat daar binnen paſſeerde,

en

en alſo het ſchrijven en teekenen van deſe Advijſen wat lang tardeerde, quam *d'Oſſery* den Rrijgs-Raad pouſſeeren, om den Koning een ſpoedige antwoort te laten toekomen, vreeſde anderſins, dat het qualijk met haar mochte afloopen, alſo de uyr, die den Koning hadde geconſenteert, al was verlopen. Den Auditeur de Stemmen hebbende gecolligeert, ſeyde tot den Commandeur, dat de meeſte Advijſen lagen, om met den Vyand te treeden tot een Capitulatie, waar op den Commandeur en *d'Oſſery*, ſonder eens de Stemmen te recolligeeren en tot concluſie te treeden, veel min deſe importante ſaak in reſumptie te brengen, of ymand met gemeen conſent tot die te maaken Capitulatie te authoriſeeren, na den Vyand deputeeren twee Capiteynen *Kintski* en *Sloot*, die met hem capituleerden, om op ſtaande Voet met vliegende Vaandels en ſlaande Trommelen uyt de Stad na *Maſtricht* te trekken, 't welk ook ſo ſpoedig toeging, dat, als die twee voorſz. Capiteynen weder binnen quamen rijden, ſy op de voet van den Vyand gevolgt wierden door de *Orſouſche Poort*, alwaar de Capiteynen *Bronkhorſt*, *Meereſteyn*, *Reneſſe* en *Schimmelpenning* de Wacht hadden, begevende haar recht na de Markt, daar op ſy haar in ordre rangeerden, ondertuſſchen dat den Staatſchen Officiers door ordre van den Commandeur wierde aangeſeyt, om de Wal te quiteeren, gelijk ſy die ook datelijk moſten quiteeren, en ſonder de minſte uytſtel de Stad verlaten, onaangeſien haar geene Capitulatie was vertoont, veel min van haar was geratificeert.

De meeſte ſtemmen wilden capituleeren,

waar op ook gecapituleert wierd,

en de Vyand binnen quam,

die het Garniſoen de Stad aanſtonts dede verlaten,

Op duſdanigen Verraderlijken en ſchandeleuſen wijſe is den Staat der *Vereenigde Nederlanden* ontrooft van een haarer voornaamſte Sterkten, en gebracht in ſulken gemeen conſternatie, dat den Raad-Penſionaris *Mr. Jan de Wit* een Man van een Heroïq en Cordaat Gemoet ſich ſo verſlaagen toonde, dat hy aan eenige Regenten ſeyde: *Mijne Heeren is* Rijnberk *over, ſo is ons Land al half verlooren*, en daar op gevraagt zijnde, door wat middel men den Staat noch ſoude konnen ſalveeren, antwoorden met opgehaalde ſchouderen, datter geen ander middel over was, als met den Vyand te tracteeren, daar hy voor als noch niet na ſoude willen luyſteren.

't welk groote conſternatie verwekte in Nederland.

Sentiment van Mr. Jan de Wit.

Het Staaten Garniſoen uyt *Rijnberk* wierd tot Triumph door het Franſche Leger geleyt, en aldaar met ſchampere woorden over haare lafhartigheyt beſpot, roepende de Franſche Officieren aan deſe ſoldaten: Komt dient den Koning, want uwe Officieren zijn Schelmen; en door 't Quartier van 't *Spaanſche Gelderland* marcheerende wierden ſy verwelkomt met den naam van troulooſe Schelmen en *laſche Bou-*

Het Garniſoen word beſpot

gre, en tot *Roermunt* waren eenige niet verwondert over het schandig verlies van *Rijnberk*, uyt oorsake, dat die Stad door *d'Ossery* dien Schelm, gelijk sy seyden, was gecommandeert. Door dese quaade bejegeningen, en vreese van slimmer onthaal tot *Mastricht* verliep dit Garnisoen sodanig, dat 't selve, heele Compagnien met haare Officieren achter blijvende, op den 13. *Juny* binnen *Mastricht* niet sterker aanquam, als omtrent 400. man met 6. Capiteynen, die, behalven *Toutlemonde*, aanstonts wierden in apprehensie genomen, en de Soldaten tot nader ordre in 't Klooster tot *VVijk* gebracht.

in sijn marscheeren na Mastricht.

Buderijk, *Buderik* is een kleyne Stad, gelegen een half quartier uyrs van den *Rijn* recht tegen *VVesel* over. In den Oorlog tegens *Spanjen* was sy van seer goeder defensie; maar op de aankomst der Franschen so vol defecten, dat sy geen considerabele Macht konde resisteeren; Want desselfs *Batteryen*, die 6. in 't getal waren als 't *Rijn-Galge-VVolfs kuyls-Moole-Nassauvvs-* en *Kasteel-Bolvverken*, lagen heel desolaat en onbruykbaar, met vervallene Borstweeringen, gelijk mede de *Halve-Maan*, beyde de *Ravelijnen*, en het *Hoorn-vverk* aan de *Rijn-Poort*. De *Grachten*, die onder een harden sand-gront hadden, waren geen 2. voeten diep. De *Pallissaden* lagen noch meestendeel op de *Contrescarpen*, en aan den Barm van de Grachten rondom de Stad onopgemaakt, uytgenomen eenige weynige roeden die op sommige plaatsen daar mede waren beset, doch noch onbesturven, en sonder defensie. De Poorten die maar 2. in getal zijn, als de *Rijn-* en *Veld-Poort*, waren onvoorsien van Grylles of Schot-Balken.

Haare Fortificatie was vervallen,

haar Magazijn slecht voorsien, Het *Magazijn* was sober voorsien met Cardoesen, Musquetkoegels, 72. Morge-sterren, en 30. Hand-Granaten, die veroudert waren. De Wallen waren beset met 10. Stukken Geschuts, op Affuyten die door haar ouderdom so vergaan en onnut waren, dat sy geen dry schoten konden uytstaan. Tot de twee grootste Stukken, die 12. pond schooten, waren so weynig koegels, dat men 6. en 8. Ponders met stroo en hooy daar toe moste bewinden en approprieeren, gelijk mede tot het Geschut van 8. Ponden koegels van 6. en 3. Ponden, om gesamentlijk al het Canon gaande te houden. Het heele *Garnisoen* bestond in de Compagnien van den Commandeur *Otto Roda van Heekeren*, Capiteynen *VValrecht*, *Dombaar* en *Gent* met ontrent 25. a 30. ongewaapende mannen, doch sonder Capiteyn, den Rit-meester *Svvansbel*, en ontrent 60. mannen uyt *VVesel*, gecommandeert by den *Capiteyn Heynck* met een Lieutenant en

en het Garnisoen seer swak.

Vaan-

Vaandrik, uyt maakende t'ſamen omtrent 300. koppen met eenen Conſtapel.

Tot ſuppement van alle deſe defecten heeft den *Commandeur* voor en naar verſcheyde brieven gedepecheert ſo aan den *Raad van Staaten*, als aan de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, en deſelve gebreeken oculair gedemonſtreert aan de *Ed. Mog. Gecommitteerde op den Rijn*, neffens ſijn *Hoogheyt*, en *Prins Maurits*, onder proteſtatie van onſchuld, indien de Stad verlooren ging. Dit alles hadde geen effect, ſo dat den voornoemden *Commandeur*, als een voorſichtigh en kloek Soldaat, willende uyt de noot een deugd maaken, ſich ſocht van de weynige middelen die tot defenſie noch over waren, ſo verre te bedienen, als ſy konden ſtrekken, ſuppleerende de gebreeken naar allen vermogen, en ſtellende op alles goede Ordre, gelijk wy ſullen aanwijſen. De Commandeur verſocht aſſiſtentie,

Naar dat den *Commandeur* op den 31. *Mey*, advijs van der Franſchen marſch bekomen hadde, dat ſy recht de *Hooge-Straat* voor by *Meurs* afquamen, heeft hy 's avonts uytgeſonden een Quartier-Meeſter, met een Partye van 20. Paarden, om ſich buyten de Stad in tween te verdeelen, en ſeekere kondſchap te brengen, blijvende hy ondertuſſchen met het geheele Garniſoen dien nacht door, op de Wallen, beducht zijnde, of hy niet dien ſelven nacht van den Vyand mochte geinſulteert en vermeeſtert werden, tot dat des morgens de Quartier-Meeſter weder binnen quam, ſonder yets vernomen te hebben, waar op die extraordinaire Wacht weder aftrok. en ſend eenige Ruyters uyt op kondſchap.

Den ſelven ochtent, voor 8. uyren, zijnde den 1. *Juny* vertoonde den *Marſchalk de Turenne* ſich ſeer ſubijt voor de Stad, met een Leger van omtrent 12. a 13. *duyſent mannen*, waar mede hy de Stad terſtond berende en belegerde, ſtellende de troupes ſeer na onder de Wallen, waar op de Stad in allarm, en het Garniſoen op de Wallen quam, van waar men de aankomſt des Vyands aan die van *VVeſel* bekent maakte, die men ook ſag, dat een uyr daar na, van den *Prins van Condé* mede berent wierden, en wierd voort uyt *Buderik* ſo ſterk op den Vyand gecanonneert, dat het heele Leger genootſaakt wierd een ſtukweegs te retireeren. Turenne komt met het Leger de Stad belegeren,

Op *dito* liet den *Commandeur* in het geſicht van den Vyand, onder het faveur van Canon en Muſquetten, omtrent 400. *Koe-beeſten*, toebehoorende de Burgerye, van buytenen na binnen drijven. en word door het Canon verwelkomt.

Den *Commandeur* droeg groote ſorg, om alle gebreeken aan de Fortificatien, Magazijn en Garniſoen te remedieeren; Hy liet daar De Commandeur doet alle de-

om

festen verbeteren naar vermogen, om de Poorten, om dat sy geen Schotbalken hadden, met meenigte van afgehouwen willige-boomen en duyvels-koppen van onderen tot boven toevullen; liet het Canon, daar d'Affuyten en Raaders aan manqueerden, door schroeven en domme-krachten op swaare willige-boomen leggen; liet de Borstweeringen op sommige plaatsen doorsnijden voor het Canon, liet by gebrek van Schans-korven aanvullen veele oude Manden en Tonnen; liet op eygene kosten in der haast meenigte van Morgesterren maaken, en uyt het Magazijn opbrengen Zeyssen en Ys-haaken, om in den storm te gebruyken; liet mede Cardoesen maken uyt sijn eygen tin- en blijk-werk; liet by gebrek van Constapels het Geschut richten by sulke Officiers en Soldaten, die daar van kennisse hadden, onder welke den Lieutenant *Brouns* sich dapper queet; liet omtrent de nacht, uyt consideratie van het swakke Garnisoen, daar mede geen derdendeel van de Stad konde beset werden, doorgaans in de Gordijnen op de Wal, daar niet eenen man was, seer veele brandende lonten op gespleete stokjes vast-steeken, het welk scheen, als offer een meenigte van soldaten stond; liet der Burgeren en Jong-gesellen Vaandels op verscheyde hoeken van de Wallen planten, waar door, als ook door het sterk canonneeren, den Vyand so wierde geabuseert, dat hy oordeelden het Garnisoen sterk te zijn ten minsten 1600. man; liet de Burgers, elk voor haar huys een brandende lantaarn, en een ton met water setten, en hadde geordineert 4. karren, die geduyrig kruyt en koegels na de Wallen brachten. Daar en boven versocht hy instantelijk aan de Burgers, dat sy met haar geweer de Militie op de Wallen wilden assisteeren, presenteerende haar voor haare te lijdene schaaden een somme van 1000. *Rijx-daalders*, daar op hy voort 300. *contant* wilde tellen; Maar sy weygerden sulx absoluyt, seggende Neutraal te zijn, en te willen blijven. Dit verwekte in hem sulk mistrouwen, dat hy noch altijd een Hooft-wacht binnen de Stad hielt, om alle foules en oploop te stuyten, dreygende haar insgelijx de Stad te willen in brand steeken, so sy haar eenigsins opposeerden. En tot encouragement van de Soldaten wierp hy altemet geld by het Canon onder haar te grabbel.

en vigileert tot voorsorge van alles.

De Vyand maakt Trencheen.

De Vyand begon die nacht sijne Trencheen aan de Zuyd-zijde van de Stad te maaken van seekeren dijk tot een anderen, alwaar hy mede fortificeerde seekere Herberge de *Arke Noachs* genaamt, gelegen tusschen de Stad en den *Rijn*, daar op den 21. *Juny* seer heftig uyt de Stad wierde gecanonneert, en geschooten door de Tente; daar in *Turenne* aan de tafel sat, werdende daar mede voort so sterk gecon-

continueert, dat het geheele Leger niet sonder merkelijke schaade, ten tweeden maale te rug most decampeeren, waar op de Burgers van *VVesel* seer verwondert zijnde, uytriepen: *God sterke den Commandeur van Buderik, Viva de Helden van Buderik, die niet verflauwen, al is de Schans over*; Want in die nacht was de groote Schans voor *VVesel* met storm overgegaan, waar uyt de Fransche op *Buderik* sterk begonden te canonneeren, dat veele soldaten aldaar dede verflauwen, den welken de Commandeur een hert onder den Riem stak, seggende: Mannen, nu is het tijd Eer en Glorie te behaalen, dewelke te grooter sal zijn, hoe slegter onse Plaats is, en al was *VVesel* selfs over, so moeten wy ons echter dragen als eerlijke en dappere soldaten. De Commandeur coutageert de Soldaten.

Men hoorde op de Wal 2. a 3. schooten uyt *Rees*, waar op den Commandeur de soldaten versekerde, dat het was een zeyn en teeken van secours en ontset, 't welk haar wel wat hoope gaf, die niet lang duyrde.

Desen nacht begroeven sich de Vyanden so sterk by de voornoemde *Arke*, dat haare wacht des ochtens te voet en te paard daar in en uyt passeerde met groote troepen, en wierpen 2. Batteryen op omtrent de *Visschers-Zeegen* aan de Rivier, op een der selver plantende 5. en op het ander 3. stukken Geschuts, en twee Mortieren by de Halvemaan aan de Zuyd-zijde, waar uyt sy echter niet schooten; en hoewel hier op sterk met Canon en Musquetten uyt de Stad geschooten wierd, so avanceerden sy echter geduyrig haare Approches na de Stad, onder faveur van het hooge Koorn. De Vyand begraaft sich en smijt Batteryen op.

Den 3. dito sag men, met het aangaan van den dag, omtrent een Canon schoot aan de andere zijde van de Stad, tegen over het *Molen-Bolwerk*, den Vyand werken, als mede twee andere trenchees opwerpen, om also van vier kanten te gelijk de Stad te naderen.

Na de middag sag men de Cavallerye eenige duysent sterk, de fachines of takke-bosschen achter op haare paarden na d'approches brengen, waar op weder so sterk wierde geschoten, dat men het Canon door asijn most verkoelen. Omtrent 5. uyren versocht de *Pater van het Klooster* den *Commandeur* in 't particulier te spreecken, die daar op van de Wal te Paard in de Stad quam, als wanneer den *Pater* voorstelde het pericul, van dat de Fransche in de nacht de Stad met force souden bestormen, sonder datter hoop was van ontset, versoekende, dat hy mochte buyten gelaten werden, om *Sauve Garde* voor sijn *Klooster* te versoecken, voegende daar by, dat hy dan mede uyt sich selven approcheert en maakt preparatien tot den storm. Versoek van den Baguynen Pater,

van een eerlijke Capitulatie voor de Stad en het Garnisoen wilde spreeken, maar den Commandeur sulx absoluyt refuseerende, seyde gerefolveert te zijn den storm af te wachten.

Alteratie der Burgers,

Hier uyt ontstont eenige alteratie en schrik onder de Burgers, maar insonderheyt onder de vrouwens, die seer lamenteerende haar omtrent de Wallen vertoonden, waarom de *Commandeur*, om alle disordres voor te komen, belasten den geweldiger, dat hy alle de Vrouwens, die omtrent de Wal quamen, of in de Stad comploteerden, aan ketenen soude t'samen sluyten, en in den Tooren setten.

De Officieren van 't Garnisoen nemen resolutie tot haare Defensie,

Omtrent 7. uyren 's avonts dede den Commandeur alle Hooft-Officieren by hem convoceeren, den welken hy voorstelde, hoe nodig het was tot Dienst van 't Land, en haar eygen Eer en Glorie, dat sy ten minsten eenen storm afwachten, het welk van haar alle eenpaarig wierde geadvoueert, en daar toe met hand-tastinge haar devoir belooft, ontfangende voort elk een Ordre, hoe sy van het eene Bolwerk het andere souden secondeeren, en op de valsche allarmen letten, waar mede sich yder met goede courage na sijn Post begaf, alwaar sy haare soldaten mede een moet in spraaken.

en courageeren haare Soldaten.

De Vyand komt op de Stad aan om te stormen,

Tegens den avond wierd geduyrig met musquetten op de arbeyders in de Aproches gechargeert, die tot aan de Contrescarpen naderden, wanneer men 6000. Mannen van 's Vyants Infanterye, zijnde van de Cavallerye sterk 5000. van achteren gesuttineert, rontom op de Stad sag aankomen, om deselve op 4. Plaatsen te gelijk te bestormen, waar op sich aanstonts den Rit-Meester *Svvansbel* na den Commandeur begaf, hem voorstellende het Pericul, dat men van den aannaderenden Vyand hadde te verwachten, diemen so onmogelijk soude konnen afkeeren, als met de hand den hemel bereyken, uyt oorsaake, dat, hoewel de Officieren waren geresolveert den storm af te wachten, echter het Garnisoen daar toe te swak was, ('t welk den Vyand ook niet onbekent was, also hy sulx uyt 2. overloopers genoegsaam verstaan hadde) en dat de Soldaten al begonden te verflauwen, sluypende veele heymelijk de Wal af, om sich in het Kloosteren anderwerts te verbergen; Waar op hy hem te bedenken gaf, wat hier in te doen was? Den Commandeur voortrijdende, seyde sich te willen bedenken; Maar in't kort van den selven Rit-Meester gevolgt, en gevraagt zijnde na sijne resolutie, (wantter weynig tijd van den storm overig was) dede alle officieren, tot Vaandrigs incluys, by de Veld-Poorte aan de Wal, als't alree nacht en donker was, by een komen, den welken de voornoemde Rit-Meester voordroeg 't gene hy aan den *Commandeur* ge-

Daar over in de Stad wierde gedelibereert, wat te doen stont,

seyt

seyt hadde; Waar op den Commandeur elk Officier afvraagde sijn lieber en vry sentiment, 't welk eenparig was, dat men met den Vyand soude capituleeren, dat sy ook met hand-tastinge aan den Commandeur bekrachtigden, om datter geen tijd was, sulx op het papier te brengen, vermits den Vyand alree met de Aproches en Logimenten, tot bedekkinge van haare Musquettiers, niet alleen tot op de Contrescarpen was geavanceert, maar ook met sachynes de grachten op twee plaatsen, als aan de *VVolfs-kuyl*, en *Molen-Bolvverk*, daar geen pallissaden waren, hadde gevult ter hoogte van de halve hegge, op yder post gebracht 6. Storm-leeren aan de Contrescarpen, en 40. mannen met hand-granaten, boven noch 400. man, die in de Grachten verburgen lagen, en sich op het Ravelijn vergroeven, werdende ondertusschen door 2000. Pionniers aan de vier hoeken de beddingen gespreyt, elk voor 6. Stukken Canon, van 24. en 12. ponden, en de voornoemde 6000. mannen op haare 4. Posten verdeelt, bestaande in 2. Regimenten van des Konings Guarde, en 2. van *Piemont*, die versterkt wierden door 600. uytgelesenste Musquettiers van de heele Armeé.

en gerefolveert om te capituleeren.

als alles al tot den storm vaardig was.

Hier op wiert gerefolveert om uyt te senden den meer gemelden Rit-Meester *Svvansbel*, met een andere Officier, die wel Fransch sprak, en een Trompetter. In het uytgaan was men eerst verlegen, om passagie door de Poorten te bekomen, door dien die van onderen tot boven geheel waren toegevult. Den Trompetter van de poorte het Appel geblaasen hebbende, wierd den Rit-Meester door een Fransch Officier en eenige Musquettiers afgehaalt, en voor aan in de Approches gebracht by *Duc de Turenne*, dewelke hem in 't Fransch seyde verwondert te zijn, dat den *Commandeur* (dien hy hadde gehoort, dat opiniater was) die plaatse wilde houden, daar niet alleen de Armeé en Macht van den Koning voor, maar ook den Koning selfs na by was; Vraagde, hoe is den naam van den *Commandeur*? Segt tegens hem, dat hy die plaats overgeve, en dat ik hem verseker inge doe van lijf en leven, en alles wat hem aangaat, maar so hy blijft opiniatreeren, dat ik van alle kanten de Stad sal bestormen, met sulken Macht, die deselve seekerlijk in de eerste Attaque sal inkrijgen en in die Furie niets spaaren, dat leven heeft, also ik nu wel onderrecht ben van desselfs slechte constitutie; Waar op den Rit-meester seyde, dat den *Commandeur* pretendeerde met het Garnisoen, vliegende Vaandels en slaande Trommels uyt te trekken, maar kreeg tot antwoord; dat het uyttrekken van het Garnisoen, op wat manier het ook soude

waar op twee Officieren na buyten gingen.

die met Turenne in gesprek komen.

en versochten uyt te trekken naar Krijgs-gebruyk.

mogen zijn, moſte verwacht werden van de Gratie des Konings, dewelke groot ſoude weſen; dat hy daar over den Koning ſelver wilde gaan ſpreken, dat men morgen vroeg de Capitulatie ſchriftelijk ſoude willen opſtellen, en datmen ondertuſſchen weder-zijds ſoude gebruyken ſtilſtand van wapenen. Terwijlen den Rid-meeſter hier van rapport dede aan het Garniſoen, quamen de Franſche met groote meenigte, en veel geraas en geroep tot aan de Gracht; De *Commandeur* haaſten ſich in perſoon na het *Molen-Bolvverk*, daar de Principaalſte Attaque was, en riep haar in Franſch toe, dat ſy ſouden retireeren, of hy ſoude haar doen retireeren; en als ſy wederom riepen, dat ſy paraat ſtonden tot den ſtorm, antwoorden hy haar, dat hy mede paraat ſtond, om haar te reſiſteeren, waar op ſy vraagden: Waar is den Commandeur? daar op hy ſeyde: Siet hier ben ik, wat is 't, dat gy begeert? ſo ſeyden ſy, dat den Hertog van *Turenne* wilde, dat men den ſelven Heer, die buyten geweeſt was, weder buyten ſoude ſenden, 't welk geſchiedende, quamen aanſtonts met hem weder binnen een Franſche Colonnel en een Majoor, dewelke ſeyde laſt te hebben van den *Marſchalk de Turenne* en *Mr. le Comte de Gadaigne Lieutenant Generaal*, om den *Commandeur* te verſeekeren, dat de gegevene Parole van *Turenne* heyliglijk ſoude onderhouden werden, maar dat ſy daar tegen moſten verſeekert werden van een Poorte, en dat den *Commandeur* voor de reſt van de Stad ſoude Meeſter blijven, tot des anderen daags, waar op den *Commandeur* met den geheelen Krijgs-Raad delibereerende, hebben, uyt conſideratie van al de voornoemde ſwaarigheeden, den Franſchen 's nachts omtrent 2. uyren ingeruymt een Poorte, waar door omtrent 8. uyren des morgens, zijnde den 4. *Juny* het Regiment van de Garde van den Koning binnen trok, en alle Poſten beſette. Hier op ging den voorſz. *Svvansbel* weder na 's Vyands Leger, om de opgeſtelde Capitulatie te laten teykenen, daar op hem *Turenne* ſeyde, dat hy eerſt den Koning daar over moſte ſpreeken, en dat hy Rit-Meeſter een uyr a 2. konde wachten, of anders wederom komen. Den Rit-Meeſter begaf ſich ſo lang na binnen, en daar vertoeft hebbende omtrent 2. uyren tijds, wierd hem van den Colonnel van de Garde belet, om weder uyt te gaan, waar door veroorſaakt wierd, dat de Capitulatie niet ſchriftelijk geteykent wierd, maar alleen op Princelijke Parole verſekert bleef. Ondertuſſchen waren in de Stad gekomen verſcheyde Franſche Generaals Perſonen, en onder anderen den Lieutenant Generaal *Gadaigne*, die ſeer begeerig waren den *Commandeur* van de Stad te ſien, waar op ſy hem ook compli-

Twee Franſche Officiers komen binnen.

die daar na gevolgt wierden van meerder Troupen.

Redenen, waarom de Capitulatie niet geteekent wierd.

plimenteerden, seggende, dat het in sijn ongeluk een seer groote Glorie was, met sulken slechten Plaatse, en met so weynig Volx, een Koninklijke Armeé tot in den vierden dag toe niet alleen op te houden, maar ook over de 600. Soldaten van deselve Armeé met 2. Colonels en verscheyde andere Officiers door harde resistentie te capotteeren.

Des anderen daags, zijnde den 5. *Juny*, omtrent den middag quam den Graaf *de Lorge Lieutenant Generaal* met eenige *Intendants* en *Commissarissen* daar binnen, voorgevende (hoewel tegens gegevene Parole) dat den Koning den *Commandeur*, Officieren en de geheele Militie verklaart hadde te zijn *Prisonniers de guerre*, en hoewel den Commandeur protesteerde, sulx tegens gegevene Parole te zijn, so deden de Fransche echter het Staten Garnisoen onder haare respective Vaandels by een komen op het Bleek-Veld van den Commandeur, doch sonder geweer, (alsoo sy daar van te vooren waren ontbloot) haar belastende, dat so wel Soldaten als Officieren pak en sak souden haalen en brengen op het voorsz. Bleek-veld, met dreygementen aan de Burgerye en het Klooster, dat men de Stad soude plonderen en aan vier hoeken in brand steeken, so wanneer ymand van haar eenige goederen van de Militie mochte verburgen houden. Dese by een gebrachte goederen van de Officiers wierden aan de Fransche Officiers, en die van de Soldaten aan de Fransche Soldaten ten proy gegeven, latende het Staaten Volk alleen behouden, wat sy aan haar lijf en in de sakken hadden, by welke spolie den Commandeur alleen over de 6000. guldens verloor. De Officiers wierden voorts in des *Commandeurs* huys, en de Soldaten op het voornoemde Bleek-veld onder den blauwen hemel met musquettiers bewaart. Veele brave Karels uyt de Gevangene wierden met rigeur gedwongen, om onder den Koning van stonden aan dienst te nemen, en de Officiers en de overige Soldaaten wierden door seer slecht en schaars Ammunitie-brood en Water so ellendig onthaalt, dat daar door verscheyde Officiers, 't zy sy door de Burgers somtijts wat waren gespijst, so wel souden gedwongen zijn geworden, om haar in Fransche Dienst te begeven, als de Soldaten, van dewelke wel 200. op hoope van beter onthaal sulx deden, werdende de overige in de Kerk gevangen geset, waar uyt eenige door list escapeerden, andere door rançon haar mosten vry kopen.

Het Garnisoen word gemaakt Prisonniers de Guerre.

en van al het haare berooft,

veele gedwongen om dienst te nemen onder den Koning, en wierden seer slecht getracteert.

Dese Fortresse deden de Fransche demolieeren, ter oorsaake, dat sy deselve als een ballast en tot meerder securiteyt van *Wesel* onnodig achten.

Buderik gedemolieert.

Beschrijvinge van de Stad Wesel,

De Stad *VVesel* gelegen aan de Rivieren den *Rijn* en *Lip*, in het *Hertogdom van Kleef*, is so out, dat de seekerheyt van haare eerste stichtinge buyten geheugenis der Menschen en Boeken is geraakt, alleen dit is seeker, dat sy voor outs was een *Rijks-Stad*, maar naderhand door de *Graven van Kleef*, gesubjecteert is, waar over de Questie voor't Keyserlijke Kamer-Gerecht noch ongedecideert hangt, en licht voor eeuwig gemortificeert sal blijven. Sy is mede een der *Hanse-Steeden*, uyt welken hoofde sy noch op den huydigen dag geniet veele oude Vry- en Gerechtigheden, die naderhand door de *Graven* en *Hertogen van Kleef* van wegens der Stad getrouwe diensten merklijk zijn vermeert. Haare situatie is tot Oorlog en Negotie so geaccommodeert, dat sy alle Steeden van de Hertogdommen van *Kleef*, *Gulijk* en *Berg*, en van't Graafschap *Mark* niet alleen in haare Circumvallatie en Fleur overtreft, maar ook een Twist-appel van de Goddinne *Eris* is geworden, die desselve so wel geplaatst heeft, dat sy by veelen de Sleutel van Hoog- en Neer-Duytsland genoemt, en daarom van alle omleggende Vorsten gevrijt wierd, gelijk den Koning van Spanjen, ten tijde van den twaalf-jaarigen Treves, overleggende, hoe hy de Vereenigde Nederlanden't best en bequaamst soude onteenigen, en weder brengen onder sijn oude Heerschappye, geene plaats daar toe bequaamer oordeelde, als dese, die hy daarom ook door den Marquis *Spinola* in den jaare 1614. occupeerde, en met swaar Garnisoen en nieuwe Fortificatien versterkte en so lang sorgvuldig bewaarde, tot dat Prins *Frederik Henderik* door den manhaften *Otto van Gent* Heere van *Dieden* en Gouverneur van *Emmerik* desselve Stad in den jaare 1629. door een entreprise emporteerde, en sterker fortificeerde, als sy ooyt voorheen geweest was.

daar op de Fransche desseyn maken.

Louis de XIV. Koning van Vrankrijk den Staat der Vereenigde Nederlanden willende beoorlogen, oordeelden dese Stad wel de voornaamste te zijn, die hem tot een Stoel des Oorlogs konde dienen, en dede desselve daarom ook belegeren door den *Prins van Condé* een vigoureusen Krijgs-man, met een Armeé van over de 30. *duysent Combattanten*, die licht een langen tijd en haar selven in dese belegeringe geconsumeert souden hebben, in cas de Stad na behooren was gebracht geweest in staat van rigoureuse resistentie.

De Heer Martyn van Juchen,

De Heer *Martyn van Juchen* die zedert den jaare 1610. in verscheyde qualiteyten den Staat der Vereenigde Nederlanden hadde gedient, en die zedert den jaare 1642. binnen *VVesel* in qualiteyt als Commandeur sich sodanig hadde geëvertueert, dat hy by elk lof meriteerde,

teerde, zijnde door aanschrijvens van den *Raad van Staaten* in dato den 11. *April* 1672. naar den *Haag* ontboden, heeft by *Memorie* aan haar *Ed: Mog:* overgelevert een Bericht van de constitutie der voorsz. Stad, so ten opsichte van de *Militie*, *Fortificatien* als *Magazijn*, met aanwijsinge van de Defecten en nodige voorsieninge dienthalven gerequireert, en daar op versocht, dat hy sich wederom mochte vervoegen na de meergemelde Stad *VVesel*, om in continuatie van sijn langduyrige en getrouwe Dienſten, mitsgaders van sijn yver en affectie, ten besten van den Staat by dese occurrentie van saaken, naar sijn Talent en in sijne Functie geemployeert te werden. versoekt assistentie,

Desen inhout van de voorsz. Memorie, en den yver van den Remonstrant heeft sich den *Raad van Staaten* sonderling wel laten gevallen, en by haare Resolutie in *dato* den 6. *Mey*, hier achter onder *Num.* 40. te lesen, goet gevonden den *Colonnel van Santen* te qualificeeren, om als *Commandeur* binnen *VVesel* het Commandement te exerceeren, met substitutie op den *Colonnel van Haften* ende *L^t. Colonnel Copes* by respective absentie ofte ongelegentheyt, en voorts geordonneert, dat den voorn. Heer *van Juchen* sich in den *Haag* soude onthouden, om haar *Ed: Mog:* te dienen van Bericht en Advijs. Hier door wierde die redoutable Fortresse van haaren ouden Commandeur ontbloot, die sich sijn leven lang, als een eerlijk en dapper Soldaat hadde gequeeten, die de constitutie van de Stad pertinent bekent, en by de Burgers in hoog-achtinge was, en weder versien met sulke 3. subalterne Commandeurs, daar van twee naderhand zijn gesententieert, als hier na blijken sal. en word in den Haag gehouden.

Ondertusschen hadde den *Raad van Staaten* naar de Frontier-Steeden aan den Rijn gecommitteert de Heeren *Strik* en *Aylva* met Commissie *in amplissima forma*, van dewelke de Heer *Strik* op den 3. *Marty* 1672. met een Jacht tot *VVesel* komende, aldaar ordonneerden, dat alle heggen, bomen en plantagien een musquet-schoot verre rontom de Contrescarpen, binnen twee-maal 24. uyren souden afgekapt werden, 't welk de Soldaten aanstonts volvoerden met veele insolentien tegens de Burgeren, dewelke doende waren met eenige jonge bomen uyt de bevroorene aarde te arbeyden en goet te houden; Daar en boven besteede de Heer *Strik* eenige nieuwe Buytenwerken te maken, dewelke noch open en onvoltoyt lagen, als de Stad wierde belegert, en daarom tot grooten dienst voor den Vyand konden verstrekken. De Heer Strik als Gecommitteerde komt tot Wesel, en soekt de swakheyt der Fortificatie te remedieeren.

Uyt consideratie, dat de Stad aan de Land-zijde leyt aan so hoogen

en

en drogen land, dat de Grond van de Grachten aan die kant hoger was, als de Superficie van de Grachten aan den Rijn-kant, so heeft men voorlangs dwars door de Grachten geleyt twee swaare Steene Beeren, om het water in de Boven gracht op te houden. Tot verseekeringe van een deser Beeren tusschen het Klooster-poortsche Bolwerk en Leeu-poort was begonnen een kleyne Halve-maan op het Contrescarp, gesepareert met een losse en sandigen Dijk, die maar 8. a 9. voeten op sijn kruyn breet was; Dese Halve-maan, also die op 't aankomen van den Vyand onvolmaakt was blijven leggen met een droge Gracht, gaf sulken suspicie en quaat vermoeden in de Burgers, die 't selve quamen bekijken, dat sy rond uyt dorsten seggen, van dese uyt afverraden en verkoft te zijn, om redenen, dat wanneer de Vyand alleen meester wierd van dese kleyne en onsterke nieuwe Halve-maan, daar door ook aansonts soude meester werden van de heele Stad, dewijl hy dan de Grachten van de eene zijde van de Stad heel droog soude konnen aftappen in de Haven, als hy maar dien losse dijk doorstak. Dese gemoveerde swarigheden der Burgeren zijn namaals ook sodanig uyt gevallen, dat men geen grooter oorsaak van *VVesels* subit en schandig verlies kan stellen, als deselve.

Suspicie der Burgeren over verraat.

Behalven dese nieuwe Werken was dese Stad te vooren met veele oude Werken gefortificeert, want sy was verdeelt in tweën, in de Stad en de Voor-stad genoemt de *Steen-vveg*, beyde rondom beslooten in swaare *Vesten* en *VVallen*, bestaande in dese Bolwerken, als het Kloosters-poorts Bolwerk, Visch-Bolwerk, Steen-Bolwerk, twee Kasematten, Bruyns-Bolwerk, Diedens-Bolwerk, Loomeulen Bolwerk, en de twee gedetacheerde Bolwerken, voor de Kruys-poort, en voor de Leeu-poort, 3. groote Hoorn-Werken, daar van het eerste leyt aan de buyten-kant van de *VVylak*, dat gedemolieert is, en in plaats van dien een groote Halve-Maan aanbesteet, tusschen de beyde Kasematten, doch niet de helft tot perfectie gebracht, het tweede beschermt het *Bruynsche Bolvverk*, en het derde het *Loo-moolen Bolvverk*, 5. oopene Buyten-Poorten, als de *Kloosters- Leeu- Demsche- Bruynsche-* en *Dijk-Poort*, 6. Ravelijns en Halve-manen, en 2. *Binne-Poorten* als de *Kruys-Poort* en de *Steen-poort*.

Hoe Wesel was gefortificeert,

Dese heerlijke Fortificatie had men zedert de dood van den laatsten Stadhouder *Prins VVillem de* II. tegens alle sollicitatien van den Heer Commandeur *van Juchen* en Majoor *Copes* sodanig laten vervallen, en ongereddert liggen tot op den dag, dat de Fransche daar voor quamen, als of men die noyt, ja selfs tegen den aankomenden Vyand

Hoe de Fortificatie was vervallen.

niet

niet van nooden hadde, tegens wien alleen de nieuwe voorſz. Buyten-Werken wel waren begonnen, maar tot geen perfectie gebracht, en al de oude Werken in ſodanigen ſlechten poſtuyr gebleeven, dat de Soldaten in 't geſicht van den Vyand de Borſtweeringen moſten verhogen, die op ſommige plaatſen pas half hoog en ſwaar genoeg, en op andere plaatſen onbruykbaar waren, alſo deſelve boven geopent lagen, om met Storm-palen beleyt te werden, zijnde onder alle de Ravelijns geen eenig in ſtaat van defenſie. Het Steen-bolwerk, dat ſonder Borſtweringen en Palliſſaden met een ſeer ondiepe Gracht omçingelt was, lag wel 8. voeten te laag, waar door het van de Buyten-werken konde gecommandeert werden. De 3. Bolwerken den *Steenvveg* genoemt lagen rondom in een drooge Gracht. Het Hoorn-werk voor 't Bruynsbolwerk hadde geen anderhalve voet waters, en geen eenige Batterye. De Gracht van Diedens-Bolwerk na de Demſche-poort was geen dry voeten diep. De Gracht om 't Loo-moolen-bolwerk was ſo aangeland, dat mender met een ſpring-ſtok hadde konnen over ſpringen. 't Hoornwerk voor 't Loo-moolen-Bolwerk was mede ſonder batteryen, en op diverſe plaatſen in de Graften droog. Beyde de Halve-manen ſo voor de Dijk-poort als voor de Brunſche-poort lagen onaangeſlooten, en ſonder Poort, Hamey of optrekkende Brugge.

Het *Canon*, zijnde 't meeſt 6. en 12. Ponders, 3. Halve Cartouwen en 1. heel Cartouw beſtont eerſt in 29. ſtukken, waar by 18. yſere en twee Metaale Stukken uyt *Holland* kort voor de Belegeringe waren gekomen, alleen met een *Affuyte*, zijnde de andere *Affuyten*, die op de Wallen ſtonden, door haar ouderdom ſodaanig vergaan, dat ſy het Canon ſwaarlijk konden draagen, veel min veele ſchooten uyt ſtaan. En hoewel door de Heeren Gedeputeerden 25. Affuyten in Munſterland waren voor eenigen tijd beſteet, ſo waren op de aankomſt der Vyanden van deſelve niet een vaardig. Slechte Conſtitutie van het Canon.

In 't *Magazijn* waren tuſſchen de 80. en 90. duyſent ponden boskruyt, koegels en lonten naar proportie, 1000. oude en meeſt bedurvene Hand-granaten, en weynig Vivres, daar van by de Burgerye doch overvloet was, 't welk het Leger van den Vyand naar het overgaan voor een tijd lang konde onderhouden, dat anderſins, na het eygen ſeggen van de Franſche, nootſakelijk in groot Gebrek en Miſerie ſoude geraakt zijn, by aldien het maar 3. weeken voor de Steeden aan den *Rijn* was opgehouden geworden; want tot *Nuys*, daar het voornaamſte *Magazijn* der Franſchen was, was het Meel, dat daar in voorraad lag, ontſteeken en bedurven, door dien het te dik op mal- Conſtitutie van 't Magazijn. Een Franſch Magazijn tot Nuys ingeſtort.

kanderen hadde gelegen, en was door het graaven tot het leggen van de fondamenten voor een Citadelle, een van de conſiderabelſte Magazijnen met koorn ingeſtort, waar door een ſeer groote quantiteyt ſodanig was bedurven, dat de Franſche 't ſelve moſten verkoopen voor een derde part, 't welk meeſt de Beeſten in korten moſten conſumeeren, om bewaart te werden voor totale onbruykbaarheyt.

Swakheyt van 't Garniſoen.

Het Garniſoen was niet lang voor de Belegeringe reedelijk ſterk, doch niet ſo conſiderabel, als wel tot een vigoureuſe Defenſie nodig was, waarom den Commandeur en Majoor iterativelijk verſochten, dat de Stad met een *Garniſoen van* 6000. *man* mochte voorſien werden, maar in plaatſe van 't ſelve te verſterken, wierden daar 13. oude Compagnien te paard, en 12. te voet uytgelicht na het Leger aan den *Yſſul*, blijvende maar 7. oude en eenige nieuwe Compagnien daar binnen, die met eenige weynige nieuw geworven Compagnien weder verſterkt wierden, dewelke 't meeſt uyt jongens en onervaaren volk beſtonden. En hoewel de Magiſtraat van *VVeſel*, op het aannaderen van de Franſche, door verſcheyde Miſſiven, als mede door eenige Gedeputeerdens hadde verſocht een goet en ſterk Garniſoen, preſenteerende, dat de geheele Burgerye ſich dan ten uyterſten tegens de Franſche macht ſoude defendeeren, ſo kreegen ſy van eenige Gecommitteerde geen andere antwoord, als dat men geen Volk uyt het Leger konde miſſen, maar dat alle de Militie moſt werden geëmployeert tot beſcherminge van den Yſſul, dat het getal der Frontier-Steeden ſoo groot was, dat ſy geſamentlijk na behooren niet konden voorſien werden, maar dat den Staat een goede Armeé in 't Veld wilde houden, om daar mede die plaatſen te ſecondeeren, dewelke 't eerſt van den Vyand mochten geattaqueert werden. Met deſen ſlechten trooſt moſten haar de Gedeputeerdens weder te rug begeven, 't welk ſeer groote murmureeringe en onwil in de Burgerye cauſeerde, die met den *Steenvveg* en de *Jonge-Geſellen* in 15. Compagnien verdeelt ruym 1200. man uytmaakten, en daarom de Militie in cas van attaque dapper hadde konnen aſſiſteeren. Immiddels bleef de Magiſtraat geenſins in gebreeken, om haare Burgerye te animeeren, haar beveelende, dat ſich elk ten minſten voor een half jaar moſte proviandeeren, dat niemand ſich, om den aankomenden Vyand, uyt de Stad ſoude abſenteeren, en dat alderhande bedelaars en ſchuym van Volk, die de Stad tot een laſt, en onder dewelke eenige niet buyten ſuſpicie waren, ſouden vertrekken, preſenteerende daar en boven, terwijlen het opmaken der Fortificatien ſo traag avanceerde, eenig werk ſelfs

De Magiſtraat verſocht, dat het Garniſoen mochte verſterkt werden,

maar kreeg ſlechte antwoord,

doch doet haar devoir.

aan

aan te nemen, gelijk dan ook in 't laatſte van *Mey* geſchiede, ſonder dat nochtans de ſchielijke aankomſt des Vyands 't ſelve te voltrekken heeft willen toelaten.

In welke Compagnien het Garniſoen beſtont.

Het geheele Garniſoen beſtond op 't aankomen van den Vyand in 27. Compagnien, ſorteerende onder deſe Colonels, die elk een Compagnie hadden: De Heer Commandeur *Martijn van Juchen* abſent, *Van Santen* toenmaals Commandeur, *Thouars* abſent, *Hundebeek*, *Nieuland* abſent, en den Lieutenant Colonel *Ulffpart*, en onder deſe *Capiteynen*: *De Graaf van VVitgeſteyn* abſent, *Arnoult*, *Boulou*, *Kopius*, *d'Hinyoſſa*, *Beyma*, *VVanroy*, *Keppel*, *Iterſum*, *Spiering*, *Greeve*, *Heynk*, *Loo*, *Harsholte*, *Copes* de jonge, *Beynhem*, *Mengers*, *VVildeman*, *Polman*, *van Outshoorn* en twee *Bekkers*, Oom en Neef uyt de voorſz. Stad geboortig, welker Compagnien noch geen 25. mannen konden uytleveren, die noch ſonder geweer waren, en noch een nieuwe Compagnie Ruytery onder den Ritmeeſter *Balderich* genaamt *Barich*, tot 25. a 26. paarden noch ongemonteert. Onder deſe Compagnien waren veele nieubakken, en weynige compleet, en wierden uyt yder van deſelve naar gewoonte gecommandeert 4. man, tot verſterkinge van *Burijk*, onder den Capiteyn *Heynk*, Lieutenant *Bommel*, en Vaandrich *Schage*, als mede uyt yder een man na de Steene Moolen buyten de Stad, en een op de Redout, en 2. Compagnien onder de Capiteyns *VVanroy* en *Keppel* geſonden tot beſettinge van de *Lipper-Schans* een Fort, dat tot groote defenſie van *VVeſel* aan eene zijde tuſſchen de Stad en den Rijn inleyt. Dit Fort beſtont in 4. Bolwerken, van dewelke 2. op den *Rijn*, en 2. op de Stad correſpondeerden, en was in tijd van Vreede vervallen en door den Rijn afgeſpoelt by na tot ongebruyk, doch was kort voor de belegeringe wel opgemaakt in ſijne Wallen en Borſtweeringen, maar hadde behouden heel drooge Grachten, ſonder eenig water, en was alleen half omſet met Palliſſaden, en geheel met Stormpaalen, behalven alleen een Bolwerk, dat aan den Rijn, en omtrent een Muſquet-ſchoot van de *Lip* lag. Dit Bolwerk was beſet alleen met een eenig *Canon* 12. pond ſchietende, en ſtaande op loſſe planken. Het ander Bolwerk aan den Rijn was van ſodanige inconvenienten wel bevrijt, maar hadde niet een eenig *Stuk*. Het derde Bolwerk, dat met geen Palliſſaden was omheynt, hadde dat ongemak, dat daar recht aan, tot omtrent het Contreſcarp was gelegen een huys rondom in een Tuyn of Hof heel met plantagie en Heggen beſet, en daar by een uytgegraven Kuyl, daar den Vyand veylig 100.

De Lipper-ſchans beſchreeven, haar ſlechte conſtitutie.

man door den Bogaart konde inbrengen en logeeren; Op dit Bolwerk lagen wel 2. *Stukjes Canon*, doch sonder *Affuyten* en in de Grond gesonken. Het vierde Bolwerk was niet geheel omtrokken met Pallissaden, en had een *Canon*, dat door de *Affuyten* en *Solderingen* was gesonken tot in de aarde.

6000. Fransche Ruyters komen omtrent Wesel,

In dit slecht postuyr en jammerlijken staat most *VVesel* en de *Lipper-Schans* de Force van een machtigen Vyand afwachten, die 6000. Ruyters, meest Dragonders, voor af hadde gesonden, dewelke op den 28. *Mey* tot *Ringelenberg* een Steetjen 2. uyren gaans van *VVesel* gelegen aanquamen, op welke tijdinge de voorn. Gecommitteerde *Strik* sijne zeylen liet ophaalen, en met het Jacht den Rijn afsakte na *Rees*, alvoorens beloovende aan den Commandeur, dat, so 't mogelijk was, hy sorg souden draagen, dat de Stadt binnen 24. uyren met een secours van 3000. man of meer soude versterkt werden,

en causeeren groote schrik.

waer op echter niet volgde. De alteratie en schrik onder de Burgeren wierd so groot, dat veele sochten te pakken en te sakken al 't gene sy niet geern quijt waren, 't welk sy met vrouwen en kinderen, sonder pertinente affpraak, so confuselijk en haastig t'scheep den Rijn af sonden, dat sy lang daar na niet konden weten, waar deselve gearriveert waren, also de Kleefsche Post eenigen tijd wierde opgehouden met de Brieven.

De Stad raakt in Allarm,

Op den 1. *Juny* zijnde Biddag, des morgens tusschen 7. en 8. uyren, onder de eerste Predicatie quamen verscheyde personen van buyten in de Stad, die bekent maakten, datter veele Troupen Volx van het Steedeken *Dinslaken* afquamen na de *Lip*, en langs het Riviertjen den *Yssul* na *Bremder-Hof*, daar op de Trommels Allarm slaande, begaf sich elk na sijne gedesigneerde Allarm-plaats, alwaar men het kranke Geschut wat begon te prepareeren, en daar uyt vuyr te geven op die Troepen, die in 't marcheeren voor by de Stad wat te naquamen, campeerende sich het gros van het Leger tusschen de Stad en het *Hof-Meesters-Hout*, en daar om heen, ten deele aan weerzijden van de *Lip* so verre van de Stad, dat het met Canon niet te bereyken was. Desen marsch duyrde dien heelen dag en volgende nacht van de *Lip* 't meest beneden de Stad en na de Rijn-kant, daar sy de Passagie besetten, door dewelke de Stad konde gesecondeert werden.

en word berent.

Wat voorsorge men in de Stad dede.

In de Stad wierd ondertusschen alles gebracht in sodanigen ordre, als mogelijk was met so kleynen Garnisoen te doen; men ordineerde de Burgers tonnen vol water op haare Solders te setten, om den bevreesden brand te blusschen, men dede de Stads-pan-oven met het woon-

huys

huys afbranden, om dat 't selve niet konde strekken tot dienst van den Vyand, men verhoogde metter haast de Borstweeringen, men bracht alle nootsaakelijkheeden aan, die te bedenken waren, en men verdeelde het Garnisoen op de Steenweg en in de Buyten-werken, besettende de Binnen-werken alleen met de Burgerye, houdende een Troup de reserve van 5. Compagnien op de markt, werdende het Garnisoen 't welk door de ample circumvallatie so gesmaldeelt, dat op sommige plaatsen de Piekeniers en Musquettiers door een gerangeert zijnde, so verre van malkanderen stonden, dat gemakkelijk 20. man *en front* daar tusschen heen hadden konnen marcheeren. Na de middag omtrent half dryen bracht den Majoor *Copes* uyt den naam van den Commandeur *Van Santen* en andere Hooge Officieren Ordre aan de Capiteynen *Dirk van VVanroy* en *Johan van Keppel*, om met haare onderhebbende Compagnien van haare Posten af te trekken, en die t'huys te laten refriscceren, tot 8. uyren 's avonts, wanneer sy haar in volle monture op de groote markt souden laten vinden, om te gelijk na het Lipper-Fort te marcheeren, gelijk geschiede. De Capiteynen *VVanroy* en *Keppel*, in dit Fort komende hebben aanstonts geloot over het besetten van de Posten, waar by *VVanroy* toevielen de beyde Bolwerken aan den Rijn, en *Keppel* de 2. andere aan de Land-zijde, op dewelke sy dien geheelen nacht vigilant toesagen, sonder yets van den Vyand te vernemen. Hier mede wierd den eersten dag toegebracht, sonder dat den Vyand eenige hostiliteyt omtrent de Stad pleegde, maar de Dragonders, zijnde 't meest Eedelen met haare Knechten verspreyden haar wijd en zijds tot onder *Rees*, ravageerende, blaakende en verwoestende sonder onderscheyt al wat haar voorquam, meenende dat haar sulx om haare qualiteyt meer gepermitteert was, als den gemeenen soldaten. Hier van hebben een smertelijk gevoelen gehad de Dorpen en Kerken van *Bislijk*, *Haffen* en *Meer*; de Aadelijke Huysen *Bellinghoven* en *Sonsveldt*, als ook het Kloostet *Sleënhorst*, die alle uytgeplondert, en de *Halderssche Kerk*, die afgebrant wierd. In dese nacht hoorde men geduyrig de Fransche marsch slaan, en was de Stad gelijk als een *Centrum* of Middel-punt van een grooten vuyrigen kring door de ontallijke vuyren, so van den Vyand aangesteeken wierden.

De Lipperschans wierd beset met twee Compagnien.

De Vyand ravageert alles rondom.

Den 2. *Juny* met het opgaan van de Son sag sich de Stad aan de Land-zijde omçingelt, gelijk als in een vertooninge met een andere Stad, die in meenigte van Tenten bestond; alle in ordre en met straaten gerangeert, dewelke dienden tot passagie en Leger-plaats der

Bagagie en Ammunitie-Wagens, als ook der Stukken Geschuts, die in groote meenigte daar ondertusschen aan quamen, dat den Vyand seer belig was met het graaven van een Retrenchement, niet tegenstaande alle de Canon-schooten, die continuelijk uyt de Stad gedaan wierden. Eenige Huysen en oude Scheepen, die voor de Stad aan den Rijn op 't Werf stonden, en meest voor Herbergen dienden, wierden tot meerder securiteyt van de Stad, door Ordre van de Commandeurs afgebrand, en de Scheeps-Water-molen uyt ordre van de Magistraat in de grond geboort. De Capiteynen *VVanroy* en *Keppel* sagen met het aangaan van den dag uyt de Schans, dat den Vyand veel aarde hadde opgeworpen, en noch sterk arbeyde by sekere huysinge *d'Arke Noachs* genaamt, tusschen den *Rijn* en *Burik* gelegen, welkers Commandeur dapper daar op liet canonneeren, 't welk dese twee Capiteynen wel wensten te vermeeren, maar vonden op 't Bolwerk aan den Rijn, daar uyt het geschieden most, noch Canon, noch Affuyt, noch Solderingen, waarom de Burgers uyt de Stad twee Stukken Geschuts aan den Rijn brachten, waar mede sy den Vyand geen geringe afbreuk deden. De Majoor *Kopes* uyt de Stad in de Schans komende, gaf ordre, dat men het Canon met de Solderinge van losse planken van het eene Rijn-Bolwerk op 't ander soude brengen, en daar mede op de *Arke Noachs* schieten, 't welk geschiede, doch met weynig succes, also het Canon, hoewel sterk met Boskruyt geladen, maar 2. koegels over den *Rijn* bracht, slaande de andere in den *Rijn*, door dien sy te kleyn van Calibre waren. De voorsz. Capiteynen *VVanroy* en *Keppel* demonstreerden aan den Majoor *Copes* alle defecten, hem biddende, dat hy wilde besorgen, dat sy met 70. a 80. man uyt de Stad mochten gerenforceert, en met behoorlijke Calibre tot *Canon*, en *Hand-granaten* voorsien werden, om den Vyand afbreuk en resistentie te konnen doen, met *Schoppen* en *Houvveelen*, om het Canon uyt de kley-grond te arbeyden, daar in het vast gebakken lag door de extreme droogte, met *Planken* tot Solderingen, en met *Pikkransen*, om by attaque licht in de Gracht te werpen, en den Vyand te ontdekken; Waar op den Majoor *Copes* beloofde aan den *Commandeur* Rapport te willen doen, maar al wat daar op volgde was eene eenig Affuyte, eenige vivres van Kaas en Brood en eenige Koegels en Hand-granaten, also in de Stad selfs geen voorraad was. Tegens den avont deden dese 2. Capiteynen een out Schip, dat op het Contrescarp lag, aan brand steecken, op dat het den Vyand voor geen Borstweeringe soude mogen dienen, te meer, dewijl het gelegen was

De Vyand aan de overzyde werkende word beschooten.

Defecten in de Schans.

aan

aan een plaats, daar de Schans met geen Palliſſaden noch Stormpalen voorſien was, als vooren verhaalt. Omtrent 400. man van den Vyand afgeſpeculeert hebbende de ſlechte beſettinge en conſtitutie van de Schans, verſochten haren Commandeur om permiſſie, dat ſy eens een kans op de Schans mochten wagen, vaſtelijk vertrouwende op goet ſucces; De Commandant maakt dit verſoek bekent aan den Prins van Condé, die daar op aanſtonts conſent en aſſiſtentie van noch 600. mannen verleent, doch ſo dat de voorſz. 400. mannen ſouden de voortocht hebben. 's Nachts om half twaalf marcheerden uyt deſe 400. mannen omtrent 20. voor uyt, die een bequamen weg langs den voorſz. Rijs-weert ontdekten tot aan het deſolate bolwerk, daar noch Palliſſaden, noch Storm-palen waren, kruypende een waag-hals uyt haar, die geſeyt word een Inboorling uyt *VVeſel* geweeſt te zijn, langs de Wal op tot boven toe, daar hy een ſchild-wacht met ſijn Weſelſche ſpraak abuſeerde en ſo na quam, dat hy hem met ſulken vaart de Wal afſtiet, dat hy rolde tot tegens de Hegge aan, waar hy door kroop, en ſich na de Stad ſalveerde. Hier door kreeg de Vyand ſulken openinge, dat hy de Wal met ſo veel volk onbemerkt beklom, dat het ſich ſufficant oordeelde, om een aanval op de Hooftwacht te doen, alwaar ſy ſo haaſt niet vernomen wierden, of die van binnen onder Capiteyn *VVanroy* riepen aanſtonts om quartier, 't welk haar vergunt wierd.

De Schans word beklommen en ingenomen.

Capiteyn *Keppel* dit vernemende commandeerde ſijnen *Sergeant*, om alle *Piekeniers* van de *Gordijnen* af te trekken, ende by ſijn perſoon op ſijn aanbevolen Poſt te doen komen, om door een uyterſte effort den Vyand weder uyt te drijven, maar den *Sergeant* in der haaſt wederom komende rapporteerde, dat daar niet een *Piekenier* of *Muſquettier* meer te vinden was, en dat ſy niet alleen het eene Bolwerk, het welke met de helfte van ſijne Compagnie beſet was, verlaten, en over de Wal door de drooge Grachten haar na de Stad gefalveert hadden, maar ook dat geen *Gordijne* meer beſet was. Capiteyn *Keppel* in deſe extremiteyt courageert ſijn byhebbende *Muſquettiers* om al vechtende den Vyand uyt te drijven of te ſterven, maar den Vyand eenige *Hand-granaten* uyt de *Gracht* over de *VVal* onder haar werpende, en van de andere kant van binnen haar beſettende, ſo wierpen de *Muſquettiers* haar Geweer neder, en ſochten haar gelijk de voorige, te ſalveeren. De Capiteyn bleef met ſijn *Lieutenant*, *Sergeant* en *Corporaal* alleen ſtaan, waarop 2. voorloopers quamen aanſetten, beloovende goet Quartier, apparent om de Beurſen, maar wierden door een Carbijn en Piſtool ſo begroet,

Capiteyn Keppel doet eenige reſiſtentie,

doch word gevangen.

begroet, dat sy van geen Quartier meer spraken. De Vyand op 't gerughte, dat hier noch eenige resistentie geschiede, komt van alle kanten te gelijk aanvliegen, en separeerde dese vier van malkanderen, en hoewel sy haar in een furie, met haar volle geweer gevangen kreegen, so verschoonden sy, dat notabel is, nochtans haar leven, maar niet haare Beursen en Kleedingen, behalven den Capiteyn, die sy alleen de kleeren aanlieten, en alle 4. gevangen brachten in 't Leger.

Waar op de Stad raakt in alteratie,

Het Garnisoen en de Burgerye van de Stadts Wallen dese Attaque met *Hand-granaten* en *Musquetten* siende, twijffelden of de Schans over was, waar van sy voorts daar na de seekerheyt vernamen uyt de gevluchte Soldaten, die voor de Poorten waren, en uyt het eene Canon, dat uyt de Schans op de Stad met den morgenstond begon te flanqueeren, 't welke neffens 's *Konings Vlaggen*, die op de Wallen van de Schans geplant waren, sulken alteratie in de Stad causeerde, dat eenige Burgers door haare Wijven van de Wallen gehaalt, en andere so burger- en soldaten- als Officiers-Vrouwen in groot getal sich t'samen rotteerden, en met groote dreygementen voor de huysen van den Commandeur en de Burgermeesters verscheenen, roepende, dat sy haare mannen niet wilden op de vleysch-bank gelevert hebben, dat men capituleeren soude, also doch het beloofde secours uytbleef, en een puyre onmogelijkheyt was, sulken machtigen Vyand te resisteeren, dreygende eenige burgers vrouwen, dat sy anderssins de Burgermeesters huysen wilden onder de voet rukken, en de Soldaten wijven, dat by aldien de Officieren haare Mannen, die in de buyten-werken lagen, om welke te defendeeren sy op verre na niet suffiçant waren, niet na binnen trokken, en deselve, so veel mogelijk, verschoonden, dat sy haar dan de halsen wilden breeken, vertoonende daar toe groote scherp-gesleepene Messen, en prepareerende Stroppen, die sy met seep besmeerden, om daar mede te bequamer te konnen wurgen alle die tegens haar sin deden.

en de wijven op de been,

die door eenige mannen noch meer wierden opgerooyt.

Dese Oploop der Wijven wierd so wel door Burgers- als Soldaten-vrouwen van tijd tot tijd vergroot en meer gaande gemaakt door eenige flauhertige Mannen, onder dewelke den Capiteyn *Alexander d'Hinyossa* wel een der voornaamste was, die gelijk eenige selfs seggen gehoort te hebben dese woedende Wijven aanseyde, indien sy met alle krachten geweld, tot vermoordens toe, den Commandeur niet haastig dwongen tot het overgeven van de Stad, op de beste conditie, so maar mogelijk was, dat het dan schielijk gedaan soude zijn met hunne mannen, haar en hunne kinderen, daar van niet een boven de 24. uyren meer soude leven; waar over den selven Capiteyn

piteyn namaals ſijn rechtvaardige ſtraffe heeft ontfangen, verlieſende ſijn Hooft, dat hy met de voorſz. Foules en het verlaten van ſijn Poſt hadde meynen te bewaaren, als te ſien is in ſijne Sententie onder *Num.* 41. die van ſijne Hoogheyt wierde geapprobeert, en op den 8. *Auguſti* geëxecuteert.

Des ſelven ochtens, te weten den 3. *Juny*, vergaderde de Magiſtraat *en corps* neffens de Gemeenslieden, en wierd omſtandelijk gerefereert, wat ſich heen en weder hadde toegedraagen, en gedelibereert, hoe men ſich by duſdaanige conſtitutie van ſaaken comporteeren ſoude; Ondertuſſchen continueerde het raaſen der Wijven, en uyt de Schans wierde ſonder ophouden op de Stad gecanonneert, edoch ſonder groote ſchaade, zijnde notabel dat uyt de voorñ. Schans een Canonkoegel over de buyten Leeu-poort de Hamey van de Kruys-poort doorboorde; en ſo voortrecht door de kromme paſſagie van deſelve verwelfde Poort, langs het Jockern huys, en ſo vervolgens door de binnenſte Kruys-poort tot op de Kruys-ſtraat vloog, en dat een ander koegel, (na wiens effect de Franſche naderhand ſelfs gevraagt hebben) in dier voegen op het Stadhuys, geduyrende de voorñ. deliberatie gemunt was, dat by aldien de force daar van door een dun ofte ſmal pilaartje boven aan de geevel van een naabuyrig huys niet gebrooken ware geworden, deſelve nootſaakelijk tot in de Raats-Kamer ſoude gekomen zijn.

De Magiſtraat vergaart *en corps* by een,

ondertuſſchen dat's Vyands koegels wonderlijk vliegen,

Als nu de Magiſtraat ende de Gemeens-lieden, dewelke volgens coſtuyme in diergelijke wichtige ſaaken noch omtrent 30. Perſoonen van de voornaamſte burgers tot ſich hadden doen citeeren, rijpelijk geconſidereert hadden; 1. Dat het beloofde ſecours, onaangeſien den favorablen wind, uytbleef, hoewel daags te vooren het gerucht door de geheele Stad was, dat men de zeylen van de aankomende Schepen al geſien hadde, die naderhand bevonden wierden de witte Linne tenten der Vyanden aan de Rijn-kant te zijn. 2. Dat de Vyand hebbende nu de Schans vermeeſtert, ſonder eenigen arbeyt ofte gevaar achter het hooge Rijn-Oever tot op de Contreſcarpen avanceeren konde. 3. Dat de ſoldaten, dewelke op de wijſe, als boven verhaalt, in de wijtloopige defectueuſe buyten-werken gerangeert ſtonden, t'onmachtig waren, om ſo een machtigen Vyand te reſiſteeren. 4. Dat de Fortificatie van de Stad aan deſelve Rijn-zijde, daar men gemeent hadde buyten pericul te zijn, niet gerepareert was. 5. Dat het water van de Grachten aan die zijde op verſcheyde plaatſen bequaamlijk konde afgetapt werden. 6. Dat daar en boven het Klooſter-Viſch-

en ponderreert alle ſwaarigheden,

en Steen-poorts-bolwerken van geen Ravelijnen ofte Hoorn-werken na behooren konden beſchermt worden. 7. Dat dien volgende de Vyand na alle apparentie de buyten-werken ſoude voor by gaan, en op de binnen Wallen door de burgers beſet aanvallen. 8. Dat ingevolge van de Capitulatie Anno 1630. met den Staat opgerecht, de burgerye niet ſchuldig was yets in te gaan, 't welk tot prejudicie van hunne neutraliteyt konde ſtrekken. 9. Dat ſijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg haaren Heer ende Meeſter met den Koning van Vrankrijk in geen Oorlog begreepen, ende dat het daar om ten 10. niet ſonder bedenken was op de Wallen het uyterſte afte wachten; So is uyt ſodaanige ende andere reedenen meer gereſolveert den Commandeur aan te ſeggen, dat men van meeninge was de Wallen te quiteeren, ende na ouder Gewoonte alleen binnen de Stad de Wachten te beſetten.

daar op ſy reſolveert haare Burgers de wallen te doen quiteeren,

Nauwelijx was deſe reſolutie genomen, ende eer noch de Magiſtraat en die van de Gemeente voorñ. geſepareert waren, lieten de Colonnel *Nieuland*, en de Majoor *Copes* beyde Burgermeeſteren uyt de Raats- in de Audientie-Kamer roepen, den ſelven bekent makende, hoe dat den Krijgs-Raat (wiens Gedeputeerden ſy waren) gereſolveert hadde, terwijl het onmogelijk was de wijtloopige buytenwerken door de Soldatesque te maintineeren, deſelve werken te verlaaten, ende alleen de binnen Wallen te beſetten, niet te min verſoekende, dat de Burgerye neffens de Militie op deſelve Wallen mochten geëmployeert werden. Als nu dit aanbrengen binnen gerelateert was, wierde by de voorſz. reſolutie geperſiſteert, ende ſulx deſelve Gedeputeerden bekent gemaakt; Ook daar en boven gereſolveert nodig te zijn, eenige Gedeputeerdens na het Leger te ſenden, om met den Prince van Condé, over de Neutraliteyt der Burgerye als Keur-Vorſtelijke Onderdanen te ſpreeken, en te vernemen of niet de meeninge was, deſelve in allen gevalle daar by te conſerveeren.

gelijk de Krijgs-raad mede hadde gereſolveert om de buyten-werken te verlaten.

Ondertuſſchen was den Commandeur ook met eenige Officieren by een, wanneer hy van d'een en d'ander van de preſente Officieren wierde aangemaant, om vollen Krijgs-Raad te doen ſpannen, en te reſolveeren, wat in deſe gevaarlijke conſtitutie beſt geraaden was te doen tot Eer en Voordeel van den Staat en van haar ſelve, 't welk den Commandeur genereus beantwoorde, te weeten, dat het noch te prematuyr was daar van te ſpreeken, dat men noch beſtant was den Vyand met rigeur te reſiſteeren, dat men de eerlijkſte en beſte conditien ſoude bedingen met het rappier in de vuyſt, als den Vyand 't ſelve eerſt

Genereuſe antwoord van den Commandeur aan eenige Officieren.

eerſt wel geproeſt hadde, en dat het dan eerſt tijd ſoude werden, om Krijgs-Raad te houden.

De Commandeur dan in preſentie van eenige Hooge-Officiers door Gedeputeerdens uyt de Magiſtraat verſocht zijnde, een Stads-Boode met een Brief uyt te laten, om in het Leger van den Vyand een Pas te verſoeken, begeerde, dat hem dit mondeling verſoek in ſchrift mocht-te behandigt werden, doch vermits 't ſelve eenigen tijd conſumeeren ſoude, ſo begeerde hy den Brief, die men uytſenden wilde, te leſen, 't welk's namiddags zijnde geſchiet, ſeyde hy, dat hy dien brief niet konde na buyten laten paſſeeren; Maar op verdere Inſtantie en Remonſtratie van de Neutraliteyt der Burgerye, en wat dien aangaande met den Vereenigden Staat voormaals geaccordeert was, liet hy Commandeur niet alleen den Boode met den Brief, maar ook een Tamboer na buyten, om een Pas voor de Officiers-Vrouwen te verſoeken. Deſe beyde wederom komende brachten mede een Trompetter van den Prince van Condé, en deſe antwoord, als dat de Gedeputeerdens uyt de Magiſtraat onder het vry-geleyt van deſen Trompetter geliefden over te komen, maar dat de Officiers-Vrouwen met haare mannen haaſt te gelijk ſouden uyt trekken.

De Magiſtraat verſoekt een Bode uyt te ſenden,

't welk den Commandeur toeſtaat.

Dien ſelven dag trok de Militie uyt de Buyten-werken, rangeerende haar in de Binne-werken elk op ſijn oude gedeſigneerde Allarm-plaats, alwaar dien ſelven avond tuſſchen 4. en 5. uyren eenige opgemaakte of quaatwillige perſonen, ſonder conſent van den Commandeur of Krijgs-Raad verſcheyde Conſtapels op lijfs en levens ſtraf aanſeyden, van niet te moeten ſchieten. 's Nachts omtrent een uur raakte de Stad in *Allarm*, alſo de Soldaten op 't *Leeu-Bolvverk* meynende eenige brandende lonten by het Contreſcarp te ſien, daar op vuyr gaven, ſonder dat ſy van eenige Vyand beantwoort wierden, waar op alles in 't kort weder quam in Ruſt.

De Militie verlaat de Buyten-werken.

De Stad raakt in allarm.

Des morgens, zijnde den 4. *Juny*, omtrent 6. uyren vervoegden ſich de Gedeputeerden uyt de Magiſtraat, eerſt aan 't Logement van den Commandeur, met wien ſy over haare dangereuſe conſtitutie beſoigneerden, ondertuſſchen dat van daar ordre afging na de Hooft-wacht, dat 5. a 6. Adelborſten met de Sleutels haar ſouden begeven na de *Steen-Poort*, om die voor de voorſz. Gedeputeerdens te openen, alwaar ſy nauwelijx een quartier uyrs gewacht hadden, of daar quam een anderen Franſchen Trompetter aan de ſelve Poort, die verſocht binnen gelaten te werden, om aan de Gedeputeerdens bekent te maken, dat de *Prins van Condé* haar verwachte, en dat ſy ſonder vertoe-

Gedeputeerdens uyt de Magiſtraat trekken na buytenen,

ven moſten overkomen. Deſe Trompetter binnen gelaten en 't voorſz. gerefereert hebbende, reed met de Gedeputeerdens en den eerſten Trompetter weder na buyten, nemende in 't uytrijden van de Poort ſijn affcheyt aan de voorſz. Adelborſten met deſe woorden: *God bevolen mijn vrienden, hey! alles gaat vvel.*

Seeker Officier van de Reſerve, die ordre ontfangen hadde, om eenige Soldaten by het uytgaan van de Trompetters aan de Poort tot Parade te ſtellen, verhaalde ter ſelver tijd, hy hadde gemeent onder ſijne Compagnie eerlijke Luydens te hebben, maar hadde nu bevonden, dat by het Geweer omtrent maar noch 30. mannen te vinden waren, en dat de andere ſich verſteeken hadden.

en worden gebracht na den Prince van Condé,

De Gedeputeerdens van de Magiſtraat buyten de *Ay* aan de Tente van de Heer *Prince van Condé* gebracht zijnde, wierden aldaer van *Comte de Guiche* ontfangen en bericht, dat de Prince in de veroverde Schans was, en dat ſy daar heen van de Secretaris en de voornoemde Trompetter, ſonder gevaar, *par la chemin du canon* ſouden geconduiſeert worden; Maar de weg bevond ſich veel anders, overmits de ſelve gantſch open, en ſo na by de Stad was, dat de Gedeputeerdens van wegens de vervallene Borſtweeren ende manquement van Schanskorven op de Wallen, het Canon ſpeelende geduyrig op dien weg, en deſſelfs paſſanten, by na met de geheele Affuyten ſien, ende de omſtanders tellen konden. De Gedeputeerden alſo in dit gevaar om de Stad over de *Lippe*, ende een Brugge, ſo ſy daar van kleyne Ponten gemaakt vonden, tot aan *Spitsberg* in het Logement van *S. Abre* gebracht zijnde, wierden yder met een Ry-paart voorſien, ende alſo van *Monſr. Breauté* (zijnde een bloed-vriend van den beroemden *Breauté*) door de *Lippe*, van wegens het geduyrig ſchieten uyt de Stad, *en filant* ende met een galoppe tot achter de Schans ende ſo voort te voet in de Schans gebracht; Alwaar ſy in 't paſſeeren van de Hooftwacht, de Capiteynen *Vanroy* en *Keppel*, dewelke de Vaandrich *de VVitt*, (zijnde by 't verooveren van de ſelve Schans, neffens andere geëſchappeert) geſeyd hadde dood te zijn, met verwonderen in 't leven vonden, en verſtaande dat de Prins niet daar, maar achter het Oever van den *Rijn* omtrent de Kraan was, wierden ſy daar na toe gebracht, alwaar het van Volk krielde, zijnde de meeſte part Officieren, treffelijk gehabitueert, en duſdanig geparfumeert, dat het aldaar rook niet als in een Krijgs-Leeger, maar als in een Salette van groote Hoof-Dames; Ondertuſſchen wierde uyt de Stad met Canon-koegels en Schroot op 't ſelve oever en roerend

daar

daar over heen in den *Rijn* ſonder ophouden, als mede van eenige Franſche Muſquettiers by de Kraan achter eenige Mole-ſteenen, en in een over-gebleeven ſtuk van een huys ſich geſet hebbende, in de Stad geſchooten.

Als nu de komſte van deſe Gedeputeerdens den Prince was bekent gemaakt, wierden alle Officiers (daar by ook *Duc d'Anguin*, *Duc de Luxenburg*, *Comte de Guiche*, en meer andere ſich bevonden) tegens malkander over gefileert, en de Gedeputeerdens, als hun te vooren geſeyt was, dat den Prince van wegens het continueel ſchieten uyt de Stad *en colere* was, midden door deſelve, gelijk als door eene lange en ſmalle wel-riekende *Allé* tot den Prince, de welke *en front* ſtonde, en van twee perſoonen onder de armen gehouden wierde, ter audientie gebracht, alwaar de Gedeputeerden haare Commiſſie afleyden, ende ernſtlijk in het korte van den Prince ſelfs, (die ſich voort weder op ſijnen mantel tegen den Oever ter aarden neder leyde) en daar na door *Comte de Guiche* in het breede voor antwoord kregen, datmen de Magiſtraat en de Burgerye by alle haare rechten ende Privilegien maintineeren wilde, en het Garniſoen na Krijgs-gebruyk uyttrekken laten, by aldien de Stad na de middag ſoude overgelevert werden, met verhaal van des Konings groote macht, en deſſelfs vordere deſſeyn ter eenre, ende de ſlechte Fortificatie ende het geringe Garniſoen ter anderen zijde, waar over te 4. uyren na de middag ſoude reſolutie gebragt worden, en by aldien men ſich niet tot het overgeven verklaaren ſoude, wierde gedreygt, dat men de Stad des nachts, ſonder faute beſtormen, emporteeren ende daar mede, gelijk in voortijden met *Maagdenburg* geſchiet was, omgaan wilden; En alhoewel geen laſt ſoude gegeven werden, tegens de Burgers ſo cruël te procedeeren, ſo ſouden echter de gemeene Soldaten (de welke men buyten dat belooft hadde de eerſte Stad ten roove te geven) in de furie met geen macht konnen afgehouden worden.

by wien ſy audientie krijgen,

en een antwoord.

Ondertuſſchen verſochten de geſamentlijke Capiteynen den Commandeur door Gedeputeerdens uyt haar, om openinge te hebben wegens het uytgaan der Burgermeeſteren, daar op hy haar alleen tot antwoord gaf, dat het ſelve den Hoogen-Krijgs-raad (beſtaande uyt hem en de geſubordineerde Commandeurs en Colonnels) moſte aanbevolen zijn, daar op naderhand Krijgs-raad werdende gehouden by de Demſche-Poort in *Jan van Bergſoms* huys, daar byna alle Capiteynen preſent waren, wierd uyt den naam van deſelve Capiteynen door den Heer *Arnout* als de outſte onder haar, by een requeſt en mon-

Verſoek der Capiteynen aan den Commandeur,

delinge inſtantie aan den Hoogen-Krijgs-raad verſoek gedaan, dat men een Tamboer aan den Prins van Condé wilde ſenden, om ſtilſtant van wapenen te verſoeken, en dat niet konnende obtineeren, dat men alsdan ſoude capituleeren ſo goet men konde, 't welk haar afgeſlagen zijnde, ontſtont daar op ſo grooten Tumult onder de Gemeente, dat de Hooge Officieren in 't uytgaan door honderden van menſchen wierden omçingelt, en in levens-gevaar geſtelt, daar uyt ſy niet ſouden geraakt zijn, (voornamentlijk den Majoor *Copes*, wiens negative antwoord ter ooren van 't volk was gekomen) 't en zy ſy door den Colonnel *Hundebeek* en de Ruytery tot dry-malen ontſet waren geworden. In deſen gemeenen oploop en confuſie wierpen de meeſte Soldaten haar geweer neder, verlieten haare poſten, en dreygden haare Officieren te doorſteeken, die haar na haare poſten wilden commandeeren; Welke en meer diergelijke onheylen oorſaak waren, dat de Hooge Officieren kort daar na moſten reſolveeren, om met den Vyand te treeden tot een Capitulatie. Want als de Magiſtraats Gedeputeerdens uyt het Leger weder binnen de Kloofter-poort quamen, deden ſy eerſt aan den Commandeur, die haar ontmoeten, een kort relaas van haare expeditie, en voorts ter Vergaderinge van de Magiſtraat en die van de Gemeente een ampel rapport, waar na ſy aanſtonts met den Commandeur en de andere Hooge Officieren in conferentie traden in 't voornoemde huys, om van het aanloopen der wijven wat bevrijt te zijn.

word afgeſlagen, dat tumult veroorſaakte.

De Magiſtraats Gedeputeerdens doen rapport.

Geduyrende deſe Conferentie, quamen de Capiteyns, die ordre hadden ſo lang buyten te ſtaan, van ſelfs met openinge van de Kamer weder binnen, ſeggende dat den Vyand op de Stad aan marcheerde, en dat daarom met de Capitulatie gehaaſt moſte werden. De Commandeur en de andere Hooge Officiers vermeenden, dat men noch tot ſulken extremiteyt niet gekomen was; Echter wierde goetgevonden door de Gedeputeerdens te verſoeken, dat de geprefigeerde tijd noch op een uyr mochte geprorogeert worden, gelijk geſchiede, en wierd den Gedeputeerdens gelaſt, het geene dat de Magiſtraat begeerde in articulen op te ſtellen, en dan over een uyr weder te komen.

De Magiſtraat en Garniſoen komen met den Vyand tot onderhandelinge.

Eer nu de Gedeputeerden weder uytquamen, wierde aan de Kloofter-poort geroepen, dat de Gedeputeerdens ſich haaſten, en om yets finalijks te ſluyten, de eerſte Burgermeeſter mede na buyten komen moſte, het welke geſchiede, en wierde toen ook met het Garniſoen, over het wiſſelen van beyderzijts Oſtagiers getracteert, om dien volgende de Capitulatie voor te nemen; Als nu van wegens het Garniſoen

soen, den Majoor *Copes* wierde genomineert, excuseerde hy dese Commissie, en wierd in desselfs plaatse genoemt den Colonnel *Nieuland* tot Ostagier, tegens wien de *Prins van Condé* alleen een Capiteyn tot Ostagier wilde senden, daar over eenig Debat viel; Maar also de Prins sustineerde, dat dien Capiteyn by den Koning wel so seer bemint was, als een Overste, en dat daar en boven het Garnisoen van een Republijk dependeerde, so bleef het daar by, en wierde neffens den voorn. Colonnel *Nieuland* als Ostagier de Capiteyn *Mengers* uytgesonden, om de Capitulatie aan te vaarden. Ondertusschen dat de Gedeputeerdens uyt de Militie op de een plaatse besig waren met het Capituleeren, wierden op een andere plaats met de Gedeputeerden van de Magistraat de geprojecteerde poincten door den Intendant *Barillon* en anderen geëxamineert, en daar af en toegedaan, wat haar goet docht, sonder eenige contradictie in saaken van belang te willen permitteeren. Staande dese Onderhandelinge, woelde de Vyand geweldig, en ordineerde, dat men het Contrescarp tusschen de Klooster-poortsche-graft, en de Haven soude beginnen door te graven, de Logimenten daar omtrent in het Contrescarp te maaken, Bateryen op te werpen, Fachynes aan te brengen, en wat diergelijken meer was, seggende in het begin, eer de Ostagiers noch gewisselt waren, dat diergelijken arbeyt noch toe gelaten was, en dat men in de Stad sulx mede doen mochte, hoewel sy naderhand tot op het laatste van de Tractaten daar mede continueerden; Ende hoewel eenige Hooft-Officieren van het Klooster-poortsche Bolwerk dat graven aansiende, de arbeyders toeriepen, dat by aldien sy niet wilden inhouden, sy alsdan op haar met schroot souden laten canonneeren, so voeren sy echter met haar werk voort, waar op de Officieren den Constapel belasten vuyr te geven, doch als deselve daar toe preparatie maakte, wierd 't selve door de Omstanders belet, vreesende, dat daar door de Tractaten souden afgebrooken, en van de gene, die buyten in het tracteeren waren, revengie genomen worden.

De Gedeputeerde uyt de Militie komen by Condé.

De Colonnel *Nieuland* dede sijne propositie met eenige mentie van de Macht van den Vereenigden Staat, 't welk *Condé* so qualijk resenteerde, dat hy *Nieuland* dede buyten staan, en met *Mengers* alleen bleef besoigneeren, die hem beter konde vleyen, voornamentlijk, als twee van *Mengers* Soldaten over de *Stormpalen* en door de *Palissaden* heen gekroopen zijnde, tusschen verscheyde Musquet-koegels, die haar van de Wallen na gejaagt wierden, by den Vyand quamen overlopen, en hem de slechte constitutie en onenigheyt in de Stad

Mengers word gesuspecteert.

open-

openbaarden (niet sonder suspicie van veelen, dat deselve soldaten van *Mengers* daar toe waren bekoft, te meer dewijl hy sich namaals op 't selve poinct geensins wist te verantwoorden, als hem sulx in de Kerk by eenige Officieren, en specialijk by den Lieutenant Colonnel *Ulfspar* opentlijk wierde verweeten) dat *Condé* trotser dede spreeken, seggende, dat de Hoofden selfs in persoon voor middernacht by hem molten komen, op peyne van Nulliteyt van al het vooren verhandelde. Dit wierde door *Mengers* aan den Commandeur gerapporteert, en in de Stad ruchtbaar, waar door het Volk noch meer raakte aan 't hollen, so datter twee Officieren van de Wal den Commandeur in seeker Notaris Huys aan de Klooster-poort quamen aanseggen, dat sy gedeputeert waren, om aan hem bekent te maken, dat veele Soldaten niet vechten wilden, en dat sy de Officiers hart dreygden, waar uyt te vreesen stond, dat weynig tegenweer soude geschieden, dewijl alreede diverse posten van de Soldaten waren verlaten, en op het Klooster-poortsche Bolwerk, zijnde de periculeuste post, het Geweer voor de Borstweren lag, sonder dat daar by een soldaat te vinden was. De Commandeur daar op na 't voorsz. Bolwerk sijdende, en het gerucht ontstaande, dat men den Kruyt-toorn soude laten springen, wierd hy door eenige raasende wijven en jongens van het Paard gerukt, en soude op die plaatse vernielt zijn geworden, in cas hy door de Burgermeesters, die hem volgden, niet ware gered, en in *salvo* gebracht; Dewijl nu Capiteyn *Mengers* by *Condé* so favorable Conditien niet konde bedingen, als hem waren opgegeven, en dewijl *Conte de Guiche*, die als vooren verhaalt, daar toe goede hoope gegeven hadde, sich absenteerde; so wierd hem wegens die extremiteyten commissie gegeven, om met *Condé* te sluyten op de beste manier, als doenlijk was.

Het volk raakt aan 't hollen.

Capiteyn Mengers krijgt absolute macht om te capituleeren,

Mengers compareert op sijn geappoincteerde uyr en plaats by den *Prince van Condé*, die hem aanstonts in schrift voorleyde dese navolgende 6. articulen, met byvoeginge, indien de Commandeur deselve gelesen hebbende, sonder uytstel en verdere woorden niet wilde approbeeren en teekenen, dat hy dan van nu af aan al gedaan hadde, en dat hy, te weten *Condé* aanstonts op 't rigoureuste soude voltrekken, 't gene hy tot noch toe so sachtmoedig hadde begonnen, aan welkers goet succes hy geensins twijffelde, als hebbende nu door het insteeken van den voorn. Dijk en Contrescarp in sijn vermogen de Grachten droog te maken, en met rijs-bosschen toe te vullen, dat daar toe in overvloet by der hand was, zijnde daar en boven noch besig met het opsmij-

en wort van Condé trots beantwoort.

op smijten van 2. Batteryen, om Bressen te schieten, en in gevalle de Commandeur noch soude willen opiniatreeren, dat hy tot straf van haare halsstarrigheyt niet eene ziel van het geheele Garnisoen van de dood soude verschoonen; Waar op de Commandeur dese Articulen las en teekende:

Articulen van sijne Doorluchtige Hoogheyt mijn Heer den Prince van Condé *geaccordeert, op welgevallen des Konings aan den Heer* Van Santen *Commandeur binnen* Wesel. Capitulatie tusschen het Garnisoen en den Vyand.

1. *Dat alle Officieren en Soldaten van het Garnisoen van VVesel, so te Paard als te Voet sullen Krijgs-gevangene blijven, behalven acht, onder devvelke gereekent sullen zijn de Heeren* Boulon *en* Mengers, *de lijste van de andere ses sal mogen opgemaakt en overgelevert vverden van den Heer Commandeur, ook zijn hier buyten geslooten tien Schippers, den Commis en Auditeur.*

2. *Dat de gevangene Officieren, die haar rançoen sullen vvillen betaalen, na het eyndigen van ses vveeken, sullen in vryheyt gestelt vverden, betaalende yder daar voor tvvee maanden van haare Gagie.*

3. *Dat de Vrouvven, Kinderen, Dienst-boden, Paarden, Uytrustinge, Huysraad, Karossen, Kalessen, VVagens en Karren van al de Officieren, sullen gebracht vverden in goede versekeringe, op een der Plaatsen van de Heeren Staaten, en dat overmorgen den 6. van dese Maant, sullen mede ondervvijlen vermogen te blijven in alle veyligheyt binnen de Stad VVesel.*

4. *Dat de Stad van desen dag af gestelt sal vverden in handen van sijne Majesteyt, en dat so aanstonts de Kloosser- of Rijn-Poorte sal ingeruymt vverden voor de Militie van sijne Majesteyt.*

5. *Dat alle Artillerye, Ammunitie, Vivres, Wapenen en Vaandelen sullen gelevert en gestelt vverden in handen van de gene, die daar toe van sijn Hoogheyt sal gestelt vverden, om die op te sluyten en te bevvaaren.*

6. *Dat al het Voet-volk van het Garnisoen haare Wapenen by haar sullen nemen, en de Ruyterye te Paarde stijgen op die uyr, als haar sulx van sijne Doorluchtige Hoogheyt geordonneert sal vverden, om daar na sijne ordres daar over te ontfangen en te pareeren, en dat alle Officie-*

ren over de Ammunitie en Vivres geſtelt ter goeder trouvven ſullen aangegeven en opgeteykent vverden.

Aldus gedaan en geaccordeert in 't open Veld voor VVeſel den 4. Juny 1672.

LOUIS DE BOURBON.
J. van Santen.

De Magiſtraat proteſteert over een articul,

Hoewel de Gedeputeerdens uyt de Magiſtraat, na dat de Capitulatie van 't Garniſoen alreede geſloten en geteekent was, ſterk inſteerden, dat doch uyt het Concept van haare Capitulatie, ſo als ſy van den Intendant *Barillon* was in 't nette geſchreeven, mochte geroyeert werden het laatſte Articul, proteſteerende, dat buyten haare macht was het ſelve te accordeeren, en dat het tot groote prejudicie van de Magiſtraat ſoude verſtrekken, ſonder dat de Koning daar uyt eenig voordeel konde genieten, alſo het Garniſoen alreede belooft hadde, den inhout van dat Articul naar te komen; So wilde nochtans den *Prince van Condé* geene de minſte veranderinge permitteeren, ſeggende dat alles om redenen ſo moſte blijven, als 't nu geſchreeven ſtont, en dat de veranderinge van dien al te veel tijds ſoude conſumeeren;

en word geconſtringeert deſe Capitulatie te teekenen.

Waar door de Gedeputeerdens genoegſaam wierden geconſtringeert, om deſe Articulen, hoewel onder proteſt, te teekenen, hebbende tot haar juſtificatie en onſchuld in deſen van de vijf Hooge Officieren des Garniſoens gelicht een Atteſtatie, die tot eeuwiger Memorie in haare Secretarye word gereſerveert.

Articulen, die ſijne Doorluchtige Hoogheyt den Heer Prince van Condé, *op approbatie des Konings geſlooten heeft met de Gedeputeerdens der Stad* Weſel.

1. *Sal de Stad VVeſel met alle de Burgers en Invvoonders, die daar binnen of in deſſelfs diſtrict vvonen, of die namaals daar in mochten komen te vvonen, van vvat Conditie, Religie of Functie die ook ſouden mogen zijn, geconſerveert en gemaintineert blijven in haer oude Rechten, Gebruyken en Privilegien, vvegens haar Eccleſiaſtijke ſaken in haare Religie, Kerken en Schoolen, en generalijk in alle haare goederen, ſo vvel van roerende, onroerende en renten, als andere, die haar ſouden mogen eygen zijn, gelijk ook in de Politie, Statuyten, Coſtuymen, en adminiſtratie van Juſtitie der ſelver Stad, even als het te vooren is gepractiſeert gevveeſt.*

2. *Sal*

2. *Sal't opsicht en onderhout der Stads-poorten, Muyren, Wallen en Fortificatien zijn en blijven, gelijk voorheen, so lang de Stad is gevveest in de Macht der Staaten.*

3. *Sullen de Stad, Burgers en Invvoonders vvegens de Impositien getracteert vverden, gelijk zy sijn getracteert voorheen, vvaar over ook gene nieuvvigheden sullen vverden gemaakt.*

4. *Sal't geoorloft sijn aan alle Burgers en Invvoonders, om haar met hunne goederen binnen een jaar van daar vry sonder eenige bekommeringe metter vvoon te begeven, vvervvaarts 't haar sal believen.*

5. *Sal het Garnisoen onderhouden en gelogeert vverden in manieren als voorheen zijnde onder de Macht der Staaten.*

6. *Sullen aan de Schippers gerestitueert vverden alle haar ontnomene Scheepen en Goederen, die noch in vvesen zijn.*

7. *Mits soo belooven de voornoemde Gedeputeerdens, in den naam van de Burgermeesteren, om op desen huydigen dagh de Stad over te geven in handen van sijne Majesteyt, onder 't beleyt van sijn Hoogheyt, en daar na sullen de voorsz. Magistraten, Burgers en Invvoonders haar met Eede verplichten, om direct noch indirect yets te doen tegens den dienst van sijne Majesteyt; maar in tegendeel, om hem getrouvvelijk te dienen, als zijnde onder sijne protectie.*

Aldus gedaan in 't Veld voor Wesel den 4. Juny 1672.

Na dese onderteykeninge begaf sich den Commandeur *Van Santen*, op den 5. Juny met het aanbreeken van den dag in een Herberg, daar het Hof van Holland uythangt, alwaar hy by sich ontbood *Pieter van Outshoorn* Capiteyn van de Hooft-wacht, dien hy beval de Sleutels van de Rijn-poort by hem te brengen, gelijk die dede, vraagende hoe 't nu met de Stad gaan soude, kreeg tot antwoord, als dat de kloot nu al lag, en het werk daar mede al gedaan was. Dese Sleutels wierden sonder communicatie van den Krijgs-Raad aanstonts gebracht na de *Rijn-Poort*, die daar mede so vroeg geopent wierde, dat de Vyand daar van met der Sonnen opgang om half 4. al meester was, en daar door met groote meenigte so haastig na binnen trok, dat hy de Markt (daar van stonden aan onder den blooten hemel de Misse gecelebreert wierde) en eenige voornaamste Posten al beset hadde, eer de Officieren, die aan de andere kant van de Stad op de Wallen haare Posten noch bewaarden, wisten, dat de Capitulatie gemaakt, veel min de Poort voor den Vyand geopent was, daar van sy niet eerder tijdinge kregen, of ontfingen te gelijk mede ordre om haar met haare

De Poorten werden geopent.

De Vyand komt binnen.

Het Garnisoen werd gedisarméert, Compagnien en Volk in volle monture na de Markt te begeven, daar sy voor 7. uyren alle compleet waren, en van de Fransche Militie omçingelt wierden, die haar eerst de Vaandels dede afgeven, en haar boven en onder-geweer neder-leggen, en de Ruyters haare Paarden quiteeren, drijvende haar met alle Officiers confuselijk als een troep weerlose Schaapen tusschen een dubbelde rije Fransche Officieren door, die voor de Kerk-deur op Spaansche Stoelen in ordre saten gerangeert, de Kerk in, doch in een geheel andere qualiteyt en devotie, als sy gemeent hadden op desen dag, zijnde de eerste Pingsterdag, aldaar te verschijnen. Hier mosten alle Officieren (behalven *Boulon*, en *Mengers*, die volgens de expresse woorden van het eerste Articul van de Capitulatie, en 6. andere Officieren, als de Colonels *Hundebeek*, *Nieuland* en *Haften* de Majoor *Copes* met sijn Soon de Capiteyn en *Hinyossa*, die volgens goetvinden en keur van den Commandeur kost en schadeloos met al het haarige vry raakten, en vertrokken) haare namen aangeven aan Fransche Officieren, die daar toe gecommitteert waren, en de Soldaten by paaren de monsteringe passeeren, welker getal opgeteykent, en met die van de Schans 1350. sterk bevonden wierden, die al te samen ses weeken gevangen wierden gehouden, eer ymand voor sijn Rançoen mochte vry raaken, gevende de *Capiteyns* 100. Rijx-daalders, de *Lieutenants* 50. en de *Vaandrichs* 40. waar op de selve met behoorlijke Pasport in verscheyde vaartuygen met *Vrouwen*, *Kinderen*, *Bagagie* en vordere *appendentien* op den 27. *July* op *Gorcum* vertrokken, alwaar sy door ordre van *Sijn Hoogheyt* alle wierden gearresteert, haare namen aangeteykent en tusschen 24. Musquettiers gevoert na een Schip, dat haar bracht na't Leger by *Bodegrave*, daar sy in verseekeringe gestelt, en haar proces gemaakt wierde wegens het overgaan van de Stad *VVessel*, ontfangende den Commandeur *Johan van Santen* en den Majoor *VVillem Copes* (nevens *Hinyossa*, daar van hier vooren) haare respective sententien. Doch uyt consideratie van de goede Conduite en Officies, daar mede den Majoor *Copes* sich ten dienste van den Staat over de 40. jaaren hadde geëvertueert, en om het ongeval van den tijd, dat hem buyten het algemeen vermoeden trof, wierd hem na de Pronuntiatie der Sententie, door den President *Zedenisky* gerestitueert sijnen Degen, en van *Sijn Hoogheyt* geordonneert, om tegens den teneur van sijne Sententie, daar in hy voor 6. jaren gebannen was, sich te transporteeren na den *Haag*, en aldaar nadere ordres van hem af te wachten, gelijk hy daar na ordre ontfing, om het Leger van den Veld-

en in de kerk gedreeven.

De Officiers verreysen na Gorcum,

van daar sy worden gebracht na Bodegrave,

daar dry Officieren worden gesententieert.

doch een weder gegratificeert.

Veld-Marschalk Vorst *Maurits van Nassouw* na *Vriesland* te volgen, daar hy mede als Lieutenant Colonnel wierde getracteert, en naderhand van de Heeren Veld-Marschalken aan *Sijn Hoogheyt* gerecommandeert, om de Expeditie ter Zee by te wonen.

Het overgaan van Wesel baarde in Holland groote alteratie.

Van dit ontijdig en onverwacht overgaan van *Wesel* kreeg men in *Holland* nauwelijx in 10. a 12. dagen de volle seekerheyt, door dien de Stad door de Fransche dicht beslooten, de Kleefsche Post opgehouden, en alle brieven, die aan den Staat daar over waaren geschreeven, sodanig gesecreteert wierden, dat seeker Heer uyt Gelderland op den 10. *Juny*, na dat *Wesel* al voor 6. dagen hadde gecapituleert, ter Vergaderinge van haare *Ho. Mog.* compareerende, en gevraagt werdende van seker Hollands Heer, of hy noch yets te wedden hadde over *Wesel*, presenteerde 100. ducatons, daar op twee Heeren uyt Zeeland aan dien Gelderschen Heer seyden, dat sy hem de helft wilden staan, en soude dese Heeren haare 100. ducatons verlooren hebben, ten zy een ander Hollands Heer den Geldersman gewaarschout hadde, seggende: Wed niet, gy ben 't quijt, want *Wesel* is sekerlijk over. In *Amsterdam* sag men wel 12. a 13. dagen, na 't overgaan van die Stad, noch op eenen dag distincte reysen om groote sommen gelds, dan op 't verlies, dan op 't behoud van die Stad wedden, en 20. a 25. tegens 1. setten. De seekere tijdinge moveerde in de Nederlanden sulken algemeynen verslagentheyt, als daar vreugde ontstond, toen het in 't jaar 1629. so onverwacht wierde geincorporeert, en dede veele cordate en getrouwe Patriotten despereeren aan een goet eynde van den Oorlog, en veele twijffelen aan het getrouw Bestier der genen, die de directie van alles in handen hadden.

De Fransche maken Wesel tot een generaal Magazijn.

Van dese Stad, die naast *Orsou* en *Burik* de eerste was, die de Fransche veroverden, en op een na de laatste was, die sy naderhand quiteerden, maakten sy aanstonts den Stoel en Generaal Magazijn des Oorlogs, brachten daar voor een Scheeps-brugge op den *Rijn*, en allen Voorraad so van Ammunitie als Vivres &c. uyt *Nuys* en *Keysersvveert* daar binnen, stellende daar den *Conte d'Estrades* tot Gouverneur over alle Plaatsen aan den Rijn, en rukten met haar Leger onder den *Prins van Condé* voor de Stad *Rees*, terwijlen den Marschalk *de Turenne* de *Reesche-Schans* aan de over-zijde van den *Rijn* liggende, berende.

De Stad REES.

De Stad *Rees* is om haare goede situatie aan den *Rijn*, en deftige Fortificatie altijd gerenommeert geweest voor een van de voornaamste Fortressen van *Europa*; Want als de *Spaansche* onder den Marquis

Spinola, geduyrende de *Tvvaalf-jaarige Treves* sich hadden bemachtigt van de Steeden *Orſou*, *Rynberk* en *VVeſel*, en *Prins Maurits H. L. M.* tot ſecuriteyt van den *Vereenigden Staat* in beſettinge genomen hadde *Emmerik* en *Rees*, ſo hebben de *Staaten Generaal* de Stad *Rees*, als haar uyterſte Frontier-plaats, ſeer ſterk doen Fortificeeren met *dry Schanſen* aan de Land-zijde onder het Canon van de Stad, genaamt *Groen*, *Berſvvijk* en *Aſpelſſen berg*, 4. *groote Hoornvverken*, 7. *Bolvverken*, met haare *Halve-Maanen*, en een redoutable *Schans* recht aan de overzijde des *Rijns*, met een ſterke *Citadel*, om aldaar, als *in ſede Belli*, in tijd van Oorlog te konnen onderhouden een groot Leger, en in en onder die Fortreſſen te konnen retireeren tegens alle attaques van den Vyand, en tegens het Rijn-water, dat het Land daarom heen ſoude overſtroomen, indien den dijk omtrent *VVeſel* by hoog water wierde doorgeſtecken. Deſe Fortreſſe wierde van veele *Ingenieurs*, om ſijne nette en geproportioneerde Werken, ſo niet geprefereert, ten minſten geëgaleert met *VVeſel* en *Rijnberk*.

hoe conſiderabel voormaals gefortificeert was,

Maar op de aankomſte der Franſche was ſy ſeer gedeſtitueert van haare *Fortificatie*, *Ammunitie* en *Garniſoen*, en daar door gebracht geheel buyten poſtuyr van langduyrige defenſie.

en hoe de Fortificatien waren vervallen ten tijde van de aankomſt der Franſchen,

Aan de Fortificatie was in 22. jaaren, zedert het overlijden van *Sijn Hoogheyt Prins VVillem de* II. *H. L. M.* geene de minſte preparatie geſchiet, waar door ſy in haar ſelfs ſo was vervallen, dat niet alleen de *Grachten* op de meeſte plaatſen, maar ook ſelfs de *Landvveer*, (waar uyt de Grachten voormaals wierden bewaatert) ſo ſeer waren aangeland, dat men daar door droogs-voets, ſonder van de Wal geflanqueert te werden, tot op 't *Contreſcarp* en de *Stads Grachten*, ja tot in *Vlyms Halve-Maantjen*, by forme van *Loop-graven*, naderen konde. En als den Heer *Ditmar van Wijnbergen* Lieutenant Colonnel en Gouverneur deſer Stad, die in deſe belegeringe ſijn goet beleyt en ſonderlinge dapperheyt heeft doen blijken, aan den Raad van Staate hadde gedemonſtreert, hoe men door ſeekere ſoorte van *Water-Moolens de Grachten* ſoude konnen vullen met water uyt den *Rijn*, wierd ſulx wel gereſolveert, maar te laat aanbevoolen aan den Heer *Threſaurier Burg*.

ſo aan Ravelynen,

De *Ravelijnen* van de *Val-Del-* en *Rijn-poorten* waren onbruykbaar, de reſpective *Halve-Maanen* en *Hoorn-vverken* ſonder *Borſtvveeringen*, en by na heel geplaneert door de *Luſt-Hooven* en *Plantagien*.

Wallen,

De *Wallen* van de Stad, om dat die waren ontbloot van haare

Storm-

Storm-palen, hadde men daar mede beginnen te beleggen, doch niet half voltrokken, en die alreede lagen, waren noch niet besturven, noch met behoorlijk gewicht van aarde aangevult, waar door de *Banquetten* op veele plaatsen onbruykbaar waren door de veelvuldige aarde, die daar op lag.

De *Batteryen* waren alle te hoog, moſten geſonken, en de *Borſtweeringen* verſwaart werden, waar toe den Commis *Cornelis van Lobbrecht* wel wierde geauthoriſeert, doch te laat, ter oorſaake ſich de Franſche, weynig dagen daar na, daar voor vertoonden. en Batteryen,

Om dat de *Stads-Muyr* aan de Rijn-kant ſeer bouvallig, meeſt ſonder *Galderye*, en weynig of niet geflanqueert was, hadde de *Gouverneur*, doch ſonder koſten van den Staat, metter haaſt, en ſo veel de korthеyt des tijds lijden konde, doen opwerpen een *Tenailie*, *&c.* als aan de Stads muyr.

In het *Magazijn* manqueerden *Stormkranſſen*, *Sprinktonnen*, groote *Granaten* en meer andere *Vuyr-werken*, en nodige behoeften, als Kordewagens, daar van den Lt. Colonel *VVijnbergen* door de Timmerluyden en Rader-maakers onder de Militie in de Kerk in dry etmaal 100. ſtuks dede vervaardigen, die hy op ordre van hoger hand na *Rijnberk* moſt ſenden. Op de *Wallen van de Stad* waren in het geheel 16. a 17. *Stukken*, en in de *Schans* maar elf. Slechte conſtitutie van 't Magazijn,

Aangaande het *Garniſoen*, ſo waren weynig tijds voor de belegeringe by Patent daar uyt getrokken, na het Leger, dat aan den *Yſſul* gecampeert was, 7. van de beſte en oude Compagnien, en in plaats van die, maar 2. nieuwe van de laatſte wervinge weder daar in gekomen, waar door het heele *Garniſoen* van de Stad alleen beſtond in 7. *Compagnien Infantery* (zijnde de achſte van *Capiteyn Schotte* noyt in ſtaat geweeſt, om dienſt te komen doen) en in 2. *Compagnien Cavallery* van de nieuwe wervinge, en daarom noch ſeer incompleet. Van deſe weynige Ruyters waren omtrent de 30. in twee diſtincte reyſen, tot convoy van een goet aantal Engelſche overloopers na des Princen Leger, geraakt buyten de Stad, den welken door de Franſche den weg wierde afgeſneeden tot haar wederkeeren. en van 't Garniſoen in de Stad,

En om dat in de *Schans* aan de overzijde des *Rijns*, waar aan het behoud van de Stad dependeerde, maar een Compagnie lag, ſo wierden van yder Compagnie *Infantery* uyt de Stad, tot beſettinge van de *Schans* gecommandeert 15. mannen, t'ſamen 105. waar door het *Garniſoen* van de Stad ſo verſwakt wierde, datter in 't geheel geen 400. *effective koppen*, en maar 3. *Conſtapels* overbleeven, dewelke behoorlijk verdeelt zijnde, op 12. *capitale Poſten*, en in alle de Ven- en in de Schans, waar door diverſe Poſten onbeſet bleeven.

Venſters, en openingen van de huyſen, uytkomende op den *Rijn*, konde aan een groot *Bolvverk*, en geheele *Gordijn*, geen 25. *mannen* gelaten werden, blijvende dan noch onbeſet de *Schenks-Bakkers-* en *Mole-Toorens*, en een *Tenaille*, tot beter flanqueeringe, aan de Rijn-kant opgeworpen. Aan de Land-zijde bleeven ook ſonder beſettinge *een Ravelijn*, 5. *Halve-manen*, 2. *gedemolieerde Hoorn-vverken*, het geheele *Contreſcarp*, als mede de 3. *voornoemde Schanſen*; Daar nochtans de Krijgs-kundige oordeelen, dat tot nodige beſettinge van alle Poſten, en defenſie van deſe Stad gerequireert wierden ten minſten 4. *duyſent*, en van de Schans 2. *duyſent* mannen. Alle deſe defecten waren door den *Lieutenant Colonnel Vvijnbergen* aan de *Hooge Collegien*, als ook aan de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, en *Sijn Hoogheyt* tot meermaalen ſerieuſelijk geremonſtreert, en ſupplement daar op inſtantelijk verſocht, en noch in 't laatſt van *Mey* haare *Ed. Mog. Gedeputeerdens*, de Heeren *Strik* en *Aylva*, met een Jacht *in loco* preſent, aangeweſen onder hooge proteſtatie van onſchuld, in cas van quaat ſucces; doch alles ſonder effect, klaagende *Sijn Hoogheyt* met reden, wegens ſijne *non authoriſatie*.

De Gouverneur verſoekt aſſiſtentie,

doch ſonder effect.

De Conſtitutie van de Schans en Citadelle.

Alſo de Stad aan de Rijn-kant alleen met een ſwakke Muyr, ſonder eenige flanqueeringe voorſien was, hadde *Prins Maurits van Orange* deſelve bedekt met een Royale Fortreſſe of Schans van 5. Bolwerken aan de Weſt-zijde van den *Rijn*, binnen dewelke was een Citadelle of Kerk-Halve-maan, zijnde een notable affnijdinge, daar in de Kerk in 't midden leyt, met ſo hooge Wallen, dat men daar van de Stad over de Wallen van de Schans konde beſchieten. Binnen deſe Schans en Citadelle commandeerde eenen *Hugo van der Hoef*, met Acte van haare *Ho. Mog.* doch als ſubaltern onder den Gouverneur van de Stad, die hem belaſt hadde in de Schans niet te opiniatreeren, wanneer hy met force wierde aangetaſt, maar ſich met ſijn Volk, dat te weynig was, om de Schans behoorlijk te beſetten, te retireeren in de Citadelle, na dat hy al voorens het Geſchut ſoude vernagelt, en ſo veel mogelijk, gedemonteert hebben.

Kort voor de Belegeringe, onaangeſien het ſwakke Garniſoen, wierden echter dagelijx verſcheyde Partyen, ſo te voet als te paard, binnen gebracht, met ſchoone buyt, inſonderheyt door den *Capiteyn Ingenhove*, aan wien de paſſen en land-ſtreeken daar omtrent ſeer wel bekent waren.

De Gouverneur maakt

Den *Gouverneur* krijgende ſeckere kondſchap, datter omtrent

800.

800. Artillery-paarden uyt *Boekholt* (waar binnen tot den marsch vaardig stond een groote quantiteyt van *Ammunitie*, 36. *Stukken Geschuts*, 8. *Mortiers*, en verscheyde groote *Ponten*, die van 14. paarden yder getrokken wierden) onder seer slechte wacht, weyden gingen ruym vijf quartier uyrs van de Stad, notificeerde sulx terstont *per missive* aan *Sijn Hoogheyt*, sich sterk maakende, indien het wierd goetgevonden, deselve in eygener persoon te willen wegnemen en opbrengen door de Ruyterye van *Rees* en *Emmerik*; Doch uyt consideratie, dat den *Bisschop van Munster* noch niet tot seytelijkheyt en openbaare rupture was uytgebarsten, wierd sulx onderlaten, om te mijden alle reden van eerste offensie. Maar als sich de diversie meer en meer verwijderde, communiceerden hy sulx aan de twee voornoemde *Heeren Gedeputeerdens*, de welke sulx seer aggreëerde, maar vonden goet, aanstonts daar over te schrijven aan de *Heeren Gevolmachtigde te Velde*, welker antwoord zijnde declinatoir, verdween dese goede occasie.

een desseyn op 800. Bisschopsche Paarden bekent,

dat hem belet wierde in 't werk te stellen.

Den 1. *Juny* hoorden de Heeren Gedeputeerden met den *Lieutenant Colonnel Wijnbergen* op 't Jacht aan tafel sittende, de eerste vliegende tijdinge, dat *Orsou*, *Rijnberk*, *Burik* en *Wesel* door de Fransche te gelijk berent en belegert waren, waar op den Gouverneur in der haast sijn affscheyt nemende, bevel gaf aan den *Onder-Majoor*, om alle Eerste Officiers van de Compagnien preçijs de klokke 6. uyren te citeeren tot sijnent, om *Krijgs-Raad* te houden, en begaf sich daar op aanstonts met een chaloep na de *Schans*, om aldaar op alles nodige ordres te stellen, en de defecten, so veel doenlijk, te suppleeren, gelijk hy op zijn eygen credit en kosten, de *Schans* voor eenigen tijd proviandeerde met *bier*, *meel*, *kaas*, &c. (want den Staat ook in desen tot noch toe in gebreeken gebleeven was) met expresse ordre, dat alle bakkers in de *Schans* dag en nacht mosten bakken, en datter eenige ledige vaaten met water wierden gevult, en gesamentlijk gebracht in de *Kerk-Halve-maan*, alwaar geen put was, hebbende aan dese Kerk-Halve-maan mede op sijn eygen kosten kort voorheen de Borst-weeringen verswaart, met Storm-palen beleyt, met Schanskorven en Schiet-mantjes omset, en vorders sodanig voorsien, datse by haar Ed. Mog. Gecommitteerde *Strik* en *Aylva*, en den Ingenieur *Welffen* suffiçant geoordeelt wierd tot een vigoureuse Defensie, en bequame retraite, aan welkers behout mede het behout der Stad gelegen was.

Tijdinge van 't belegeren van Wesel, &c. komt tot Rees,

waar op de Gouverneur alle nodige Ordres stelt in de Schans,

Den *Gouverneur* ter bestemder tijd t'huys komende vond de Offi- en in de Stad,

cieren alle by een, dewelke eenparig van advijs waren, datmen met so weynig volk onmogelijk een effort van den Vyand konde tegenstaan, en gedelibereert zijnde, hoe men best met dat kleyne *Garnisoen* alle nodige Posten by provisie soude besetten, ter tijd toe sy met een notabel secours waren versterkt, dat haar van tijd tot tijd was belooft, wierd daar op een verdeelinge beraamt. Den selven avond wierd den aannemers van de besteede Werken belast, haar by dag en nacht daar mede te moeten verhaasten, insonderheyt met het leggen van de *Storm-paalen*, het doen sakken van de *Batteryen*, en het opmaken van de respective *Ravelijns*, als wel het nodigste. Ook wierde by Ordre geeyst, om 's anderen daags in te brengen een lijste van *Metselaars*, *Timmerluyden*, en *Smeeden*, om sich daar van in tijd van nood, en by onwil der Burgers, die meest Rooms-gesint waren, te konnen bedienen.

Den 2. en 3. *Juny* wierd aan de werken lustig gearbeyt; ook sag men geduyrig uyt, na het beloofde secours, doch te vergeefs; Verscheyde Partyen quamen uyt het Fransche Leger over, en onder die veele Engelsche van het Regiment van den *Hertog van Monmouth*.

Tijdinge van 't overgaan van Wesel &c. komt tot Rees.

Den 4. *dito* bracht den Gericht-schrijver *Springman* van *Santen* de eerste tijdinge op 't Jacht, van het overgaan van *Buderik*, en *VVesel*, waar op de Wachten wierden verswaart, de *Patrouilles* uyt gecommandeert op kondschap, en den *Gouverneur* nam sijne nachtrust op de Wal in een kleyn Tentjen.

Den 5. met het openen van de Poort quamen inrijden twee Brandenburgsche Ruyters, die door het Fransche Leger waren gepasseert, confirmeerende het overgaan van *Wesel* en *Buderik*. So wierde mede van de overzijde des *Rijns* aangebracht de Pastoor van *Vienen*, mede brengende een gelijke maare, doch met een seer blijd gelaat, waar op de Burgermeester met communicatie van den Gouverneur een Expresse uytsond, om de seekerheyt van die tijdinge te vernemen, welke Expresse in en uyt *VVesel* door het Fransche Leger gekomen zijnde de voorige tijdinge confirmeerde, het welk aan de bovengemelde Heeren Gedeputeerden gerapporteert zijnde, prepareerden deselve sich tot hun vertrek, 't welk de Burgermeester vernemende seyde aan haar met groote ontstelteniss, dat hy noch raad noch middel sag, om de Burgerye te stillen, in cas het lang beloofde secours niet haast soude aankomen, waar op de Heeren Gedeputeerdens antwoorden, dat het soude strekken tot sonderling voordeel van de Stad, indien sy voort ten spoedigsten vertrokken na het Leger, om

De Gedeputeerde Staaten vertrekken van daar,

aldaar

aldaar by de *Gevolmachtigde te Velde* en *Sijn Hoogheyt* het beloofde secours te verhaasten; Waar op het Jacht raakten onder zeyl, en wierd aan den Burgermeester door den Gouverneur of Lieutenant Colonnel *Wijnbergen* hoochelijk gerecommandeert, dat hy wilde sorg dragen voor een goede quantiteyt meel, en den Secretaris belasten, dat hy van die uyr af soude vervaardigen een goet aantal billetten, op dat de verwachte Volkeren, sonder confusie en uytstel, voorts mochten onder komen. Hier op ging men in de Kerk, alwaar, also 't Pingsterdag was, niet alleen wierde gepreedikt, maar ook gecommuniceert, wanneer men tusschen 10. en 11. uyren uyt de *Schans* met scherp over de Stad hoorde schieten, tot een zeyn, dat men Vyand vernam; En met eenen sag men den brant in 2. groote bou-hooven, toebehoorende aan Pachters van sijn Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt van *Brandenburg*, die den *Commandant van de Schans* hadde doen aansteeken op de aankomst van 15. a 20. Fransche Ruyters, op dat noch die, noch andere haar daar in mochten bergen. Den *Gouverneur* ging daar op uyt de Kerk, en gestelt hebbende de gerequireerde ordres, quam weer binnen, om neffens andere Ledematen het Nacht-maal te ontfangen, als wanneer hy op de Benedictie, by het aftreeden van de Tafel de heele Gemeente met bysondere beweeginge aanmoedigde, seggende met lauter stem: *Broeders laat ons malkanderen bystaan en getrou zijn, tegens den algemeynen aankomenden Vyand, op het gene wy hier ontfangen.*

De eerste Vyand vernomen op Pingsterdag.

Des Gouverneurs vigilantie en trouwhertigheyt,

's Middags quam den *Majoor* uyt de Schans in de Stad, (gelijk hy alle Sondagen gewoon was de Ordre af te halen) mede brengende een beslooten missive van den *Commandant*, behelsende de nadere kondschappen, de reden van 't af branden van de voorsz. huysen, en voorts, dat hy met de Officiers en sijn kleyn troepjen seer wel gemoet waren. Dien naarmiddag liet den *Gouverneur* buyten de Stad af breeken twee herbergen, de *Waalen Hutten* genaamt, en versocht mede de Magistraat 't selve te doen met haare *Kraan*, om dat die beletten het gesicht langs de Stads-muyr op den *Rijn*. De *Bakkers-Toorn* liet hy solderen, en bequaam maaken om eenige Musquettiers te logeeren. Hy dede ook, om te beter flanqueeringe te hebben, op de *Kaay* ofte *Werf* van aarde opwerpen een kleyn werk in forme van een *Tenaille*. En dit alles op hoope van het beloofde secours.

en goede voorsorge.

Dien avond wierde in 't rond aangeseyt, dat het heele *Garnisoen*, buyten actuele wacht zijnde, nacht en dag soude helpen vervaardigen de onvolmaakte Werken, tegens extraordinaire belooninge, waar by den

Gouverneur meest altijd present was, om het volk te animeeren, doende by yder ploeg komen vry bier.

Den 5. 6. en 7. *Juny* deed hy de trom roeren, om een Compagnie op te rechten van de vluchtelingen, met aanbiedinge van 6. stuyvers 's daags, en vrye paspoort, so haast de occasie soude over zijn, doch quam weynig toeloops.

Een varendgesel aangehaalt,

Den 6. 's morgens wierd by den *Gouverneur* aangebracht seker varend gesel, voorgevende, dat hy met sijn vaartuyg van *Vvesel* quam, doch wierde naar examinatie gedimitteert, waar op hy socht voor by de Stad en naar beneden te raaken, sonder op het roepen of schieten van de wacht te achten; So dat seeker Schipper met 3. soldaten hem in der haast volgden, om hem op te brengen, 't welk hy siende, begaf sich te water, om te land te ontkomen, maar verdronk na weynig tijds swemmens, sonder dat sijn lichaam konde weer gevonden werden, waar toe devoir wierde gedaan, om te sien, of ook brieven van belang by hem waren. En ter oorsaake, dat om dese tijd de wegen te lande al onveylig waren, dede den *Gouverneur* haare *Ho. Mog.* tot *Arnhem* in goet getal by een zijnde, door den voorsz. Schipper ten spoedigsten behandigen eenen brief, die met loot beswaart was, om in cas van aanhaalinge te doen sinken, notificeerende het apparente pericul, in geval geen assistentie quam, en remonstreerende, dat het dan best soude zijn, de twee Garnisoenen van *Rees* en *Emmerik* te combineeren, en een van die beyde plaatsen, soo veel doenlijk, daar mede te defendeeren.

dewelke in den Rijn verdronk, niet sonder suspicie van verraat.

Een voorslag van den Gouverneur.

De Stad en Schans worden te gelijk berent.

Den 7. quam den Vyand met heele Bataillons en Esquadrons sterk af, en wierd met het fortificeeren van de Stad noch sterk gecontinueert. Maar 's avonds quamen de Legers van den Marschalk *de Turenne* aan geene zijde, en van den *Prins van Condé*, aan dees zijde des *Rijns*, met de meeste Troepen van des Konings Leger, berennende also de Stad en Schans rondom met 3. Koninklijke Legers; waar van de Avant-gardes so na quamen, dat door het *Canon* uyt de Stad bereykt wierden.

Die dapper vuyr geven.

Den 8. *Juny* begon het *Canon* uyt de Stad heftig te speelen op den Vyand, en op de Troupen van den *Prins van Condé*, die na *Emmerik* marcheerden, wanneer men somtijds heele geledere sag struykelen, en wierde geremarqueert, dat van het *Delpoorts-Bolvverk*, uyt een halve Cartou, gericht by den Commissaris *Lobbrecht*, twee Standaarden, en so naderhand een Frans Edelman bekende, 17. a 18. Cavalliers, met eenen schoot gevelt wierden.

's Ochtens

's Ochtens tusschen 6. en 7. uyren, als de *Gouverneur* op het *Nassauvvs-Bolvverk* quam, was hy seer verwondert, dat noch uyt de *Schans* noch uyt desselfs *Citadelle* wierde geschooten, waarom hy commandeerde, datmen een Geschut met los kruyt op de *Schans*, en een met scherp daar over soude lossen, die beyde op gelijcken wijse beantwoord wierden, waar door hy bleef in onseekerheyt als vooren, sond diesswegen *Spinoler* zijnde Vaandrich van den Capiteyn *Geelvink*, met eenige Musquettiers over; Maar komende ter halverstrooms, wierd uyt de *Schans* met schroot begroet, en een van sijne byhebbende soldaten gequetst. Hier uyt vernam men eerst, dat de Fransche van de *Schans* en *Citadelle* meester waaren geworden, sonder dat daar uyt, of daar op een schoot geschiet was, zijnde *Monsieur de Fourneau*, die uyt het Leger van *Turenne* gedetacheert was, daar van meester geworden door een accoord, sonder de minste Vyandelijke Actie.

Uyt de Stad wierd de Schans gezeynt, en bevonden over te zijn.

In dese ongelegentheyt commandeerde den Lieutenant Colonnel *Wijnbergen* de 2. beste *Canonniers*, om van de Batteryen van het *Nassouvvsche-Bolvverk*, en de *Rijn-poort* deselve *Citadelle*, en bysonder de Kerk, waar in het Magazijn was, te beschieten, en, was 't doenlijk, de brand in 't kruyt te brengen; Maar de Fransche, eer sy sich als Vyand in de *Schans* openbaarden, hadden het selve kruyt al verplaatst, doch wierden noch veele van haar in de *Citadelle* dood geschooten en gequetst, onder dewelke mede een soldaat in 't Magazijn sneuvelde, die besich was, met het laatste tonnetjen boskruyt af te draagen. Hier op bleef haar de Vyand van de over-zijde niet schuldig, hebbende, behalven het *Canon*, dat hy daar altemaal onvernagelt, en weynig minder vond, als in de Stad, noch 7. halve Cartouwen van 't sijne bygebracht, en onder faveur van de volgende nacht, meer batteryen opgeworpen, om in de Stads muyr aan de water-kant Bressen te schieten, gelijk die dan neffens de *Nieu-poorts*, *Rijns-* en *Nassaus-Bolvverken*, uyt de oude *Batteryen* van de *Schans*, alrede seer beschaadigt waaren.

waarom de Gouverneur het Magazijn van de Citadelle socht in brand te schieten,

daar op de Vyand lustig antwoorde,

Den *Lieutenant Colonnel Wijnbergen*, in 't heetste van het canonneeren van den Vyand, aangedreeven zijnde door al te grooten yver, so niet desperatie, richte en stak niet alleen aan het Canon op het *Ketlenbergsche-* en *Rijnpoorts-Bolvverken*, maar spronk meermalen na het losbranden op de *Kruyn*, en exposeerde sich also aan die van buytenen, (wantter geen Schanskorven waren) om door het swaajen van sijnen hoet over het hooft, en door het openen van sijnen kolder

Onverbrooken yver des Gouverneurs.

en hemd de Vyanden tot antwoord te tergen, 't welk duyrde tot omtrent 4. uyren naar noen, als wanneer hy door den Ritmeester *Hambroek*, den Capiteyn *Ingenhoven*, en den Commandeur *Cornelis van Lobbrecht* daar van wierd afgerukt, waar op hy uytriep: *Broeders! Met dit vveynig Volkis voor my geen eer te behaalen, och! mocht maar een gelukkige koegel mijn leven nemen, op dat ik het selve, indien sonder revenge, doch ten minsten met reputatie mochte verlieſen.*

Monteauban nadert de Stad,

Ondertusschen kreeg *Monsieur de Monteauban* als Lieutenant Generaal ordre, om de Stad van de Land-zijde nader te benauwen en aan te tasten, gelijk hy dan met sijne troepen, onder het vuyr van het *Canon* en *Musquetten* meermalen tot op de *Contresçarpen* avanceerde, dienende hem daar toe niet weynig de vervallen grachten van de geabandonneerde Buyten-werken, de bergen van aarde noch niet te recht geplaneert, en voornamentlijk de verdroogde *Landvveer*.

die opgeeyst word door een Trompetter,

Met den Avond omtrent 6. uyren quam voor de *Delpoort* een Trompetter van den *Prins van Condé*, dewelke verblint zijnde, geleyt wierd aan het huys van den *Gouverneur*, van wien hy de Stad opeyste, seggende: Om dat *Emmerik*, dat 3. uyren onder *Rees* leyt, alrede van sijn Garnisoen verlaten, en van de Fransche beset, de *Schans*, *Citadelle*, *Wesel*, *Buderik*, *Rijnberk*, en *Orsou*, alrede over waren, waar door *Rees* alleen noch overig, en rondom beslooten was van dry Koninklijke Legers; so versocht opgemelden *Prins* een peremptoir antwoord.

dewelke met een Negative afgeweesen,

Den *Gouverneur VVijnbergen* deede hier op convoceeren de voornaamste Officiers, doch eer sy vergaart waren, hadde hy den Trompetter al afgewesen met een Negative, en bevolen, dat men den selven weder naar buyten soude brengen, begaf sich weder terstond te paard na het *Rijn-Poortse Bolvverk*.

doch van de Burgeren opgehouden wierd,

Ondertussen de *Geestelijkheyt* het haastig vertrek van den Trompetter vernomen hebbende, en oordeelende, dat den *Gouverneur* niet gesint was, desselfs aanbrengen te voldoen, brachten by d'een en d'ander so veel te wegen, dat den Trompetter, die al tot in 't Ravelijn van de *Delpoort* was uytgeleyt, noch in de Stad opgehouden, en niet uytgelaten wierd, terwijlen het gemeene Volk den *Gouverneur* op de Markt quamen aan loopen, om het voorstel van den Trompetter te vernemen, wanneer hy weder op 't nieuws wierde omçingelt, daar op hy den degen trok; Maar also sijn paard opgehouden wierd, konde hy na sijnen wille niets uytrechten, riep daarom de Compagnie Paarden, die by de Hooft-wacht was, tot hulp, dewelke hem in der haast ont-

die den Gouverneur mede aanranſden,

maar hy wierd door de Ruyterye ontset.

ontsette, waar op hy met eenige Heeren ging in het huys van eenen Koopman *Jellis Ravens*, alwaar hy eenige Officiers tot hem ontbood, op welkers preällabel en eenparig advijs, omtrent 8. uyren met den Trompetter wierden uytgesonden 2. Officieren, den Majoor *Coutis* en den Capiteyn *Ingenhoven*, met dese restrictie nochtans, dat men soude mogen uyttrekken met *Artillerye*, *Wapenen* en *Bagage*, *Vliegende Vaandels*, *slaande Trommels*, *&c.* dat men anderssins liever wilde vechten tot den laatsten man. De Magistraat was seer onvernoegt, dat den *Gouverneur* niet wilde toestaan, dat haare Gedeputeerdens mede na het Leger van *Condé* mochten gaan.

Twee Officiers uytgesonden,

Dese Officieren voornoemt vonden den *Prins van Condé* met weynig Volks (also het gros voor *Rees* lag) voor *Emmerik*, dewelke de Stad *Rees* eyste sonder eenige conditie, doch renvoyeerde deselve Gecommitteerdens aan den Koning, als aan wien *privativé* toe quam (so hy het noemde) het doen van particuliere Genade. Waar op de voorñ. Officiers met den Trompetter des anderen daags, zijnde den 9. *dito*, 's ochtens om 6. uyren weer in de Stad quamen. En also sy van daar voorts naar den *Koning* souden reysen, is aan de *Magistraat* tot vermijdinge van nieuwe onluysten en oploop der burgerye, toegestaan, dat sy eenige uyt haar mede derwaarts souden deputeeren, onder belofte nochtans, van niets te sullen handelen, als alleen van haare Privilegien en Neutraliteyt; Daar op begaven sich die *twee Gecommitteerde uyt het Garnisoen*, en *vijf uyt de Magistraat*, onder convoy van den voorñ. Trompetter, na *Wesel*, in meeninge, om by den *Koning* aldaar acces te krijgen; Maar *Mr. Louvois* kreeg van den *Koning* ordre, om met haar te tracteeren, als wanneer de *Gedeputeerde uyt de Magistraat* capituleerden dese volgende Conditien, dewelke uyt het Fransch in Nederlands getranslateert zijnde, aldus luyden:

die by Condé komen,

van wien sy aan den Koning wierden gerenvoyeert,

werwaarts sy vertrekken met Gecommitteerden uyt de Magistraat,

Articulen en Conditien, die sijne Majesteyt heeft gelieven te accordeeren aan de Burger-Meesters en Scheepeneu der Stad REES.

die dese Capitulatie besluyten.

1. *Datter sal Vryheyt van Religie zijn in de Stad, en dat de Catholijken en Religieusen aldaar vry sullen mogen oeffenen haaren Gods-dienst, en hebben haare Schoolen èn Hospitalen voor haare Armen, even als het is gevveest onder de Regeeringe van de Staaten Generaal.*

2. *Dat*

2. *Dat de Invvoonders ſullen behouden alle haare Privilegien, die ſy tot deſen dag hebben genoten.*

3. *Dat het Garniſoen ſal gelogeert vverden, gelijk voor henen, en dat de Magiſtraat daar toe ſelfs ſal geven de Billetten.*

4. *Omtrent de Fortificatien ſal men alles obſerveeren gelijk ten tijde van de Staaten Generaal.*

5. *Dat het ſal vry ſtaan, aan de abſente Invvoonders van deſe Stad, om daar vveder binnen te komen, en aan die gene, devvelke elders vvillen gaan vvoonen, met al haare Meubelen te mogen vertrekken, binnen den tijd van 6. maanden.*

6. *Dat al de boven gemelde articulen punctueelijk ſullen onderhouden vverden, en dat ſijne Maj. niet ſal lijden, dat deſelve in eenigen deele vverden gecontravenieert, ook onder vvat pretext het ſoude mogen zijn.*

7. *Mits dat de voornoemde* Burger-Meeſters, *Scheepenen, Raaden en Geſvvoorene van de Stad belooven ſijne Majeſteyt vvel en getroulijk te vvillen dienen, gelijk ſy tot noch toe hebben gedaan aan de Staaten Generaal, vvaar op ſy haaren Eed ſullen doen.*

Aldus gedaan in't Veld onder Weſel. Deſen 9. Juny 1672.

By het concept van deſe Capitulatie verſochten deſe Gedeputeerden daar noch yets by te voegen, aangaande haaren Lands-Heer den *Keur-Vorſt van Brandenburg*, maar kreegen daar op tot antwoord: *Sijne Majeſteyt ſal u verleenen al vvat reedelijk is, maar ſpreekt niet van den Marquis van Brandenburg.*

De Gecommitteerdens uyt de Militie wierden raauwelijk bejegent,

Hier op verſochten de twee *Gecommitteerde uyt het Garniſoen* ook eenige Conditien, maar wierden van *Mr. Louvois* vry rude bejegent, ſeggende; wat temeriteyt haar ſo verre gebracht hadde, dat ſy hadden durven denken de Floriſſante Armeen van ſo een *Koning* te beletten in ſijn voornemen, en met een kleyn *foutu Garniſoen* (gelijk hy het noemde, dat niet genoeg was de *Batteryen* te beſetten, veel min alle *Fortificatien* te defendeeren) op te houden en meer te beſchieten, als uyt eenige Steeden en Forten op den *Rijn* alreede verovert, geſchiet was, waar door veele, en eenige perſoonen van marque gebleeven waren; Om welke oorſaken ſy, en het geheele Garniſoen vervallen waren in de ongenade des *Konings*.

En als de Officiers hier op wel te recht antwoorden, dat ſy niet en wiſten, in deſen yets anders gedaan te hebben, als naar coſtuyme van den Oorlog, ſo voer *de Louvois* voort, ſonder eenige reden over en weer te wiſſelen, met eygener hand op te ſtellen deſe Conditien:

Arti-

Articulen, die ſijne Majeſteyt heeft toegeſtaan aan den Gouverneur en het Garniſoen van de Stad REES.

die deſe Capitulatie ſluyten.

1. *Dat ſy de Stad binnen* 3. *uyren ſullen in handen ſtellen van ſijne Majeſteyt met alle de Artillerye, Ammunitie van Oorlog en Vivres, die in de voorſz. Stad ſullen gevonden vverden.*

2. *Dat het geheele Garniſoen, ſo te paard als te voet, en den Commandeur voornoemt ſich alle de Conditien ſullen ondervverpen, die het ſijne Majeſteyt ſal gelieven, devvelke vvel door byſondere gunſt heeft gevvilt, dat ſy maar Priſonniers de Guerre ſouden zijn, en aangaande den Commandeur; dat hy ſal vermogen uyt te gaan met ſijne bagagie en* 4. *Officieren, namentlijk den Majoor* Coutis, *Capiteyn* Ingenhove *en tvvee andere, devvelke de Commandeur ſal mogen kieſen, om te gaan vvaar heen ſy vvillen, met conditie, dat ſy tegens ſijne Majeſteyt niet ſullen dienen dit geheele jaar.*

3. *Dat de reſt van de Officieren, Ruyters en Soldaten ſullen gevangen blijven, ſonder dat ſy geſpolieert, of haar eenig quaat ſal aangedaan vverden, en dat ſy binnen een maand gerantçoeneert ſullen vverden, volgens verdrag, dat daar af ſal gemaakt vverden.*

Aldus gedaan in't Veld onder VVeſel. Deſen 9. *Iuny* 1672.

De Louvois. G. Coutis. J. Ingenhove.

En of wel die beyde Officiers ſich te recht beſwaart vonden, deſelve Conditien, als ſtrijdende met haare Inſtructie, aan te nemen, ſo wierden ſy echter, na eenige voorgaande dreygementen, ſo verre gepersuadeert, dat ſy deſelve aannamen en teykenden.

De Gedeputeerdens komen voor den Koning.

Dit geſchiet zijnde wierden de geſamentlijke Gedeputeerdens na den Koning gebracht, die op het *Buderikze Veer*, tegen *Weſel* over campeerde, en eenige ſijner Troupen over 2. Gier-bruggen, na de *Weſelſche* zijde, ſag overſchepen. De Gedeputeerde over den *Rijn* gekomen zijnde, wierden geadverteert, van haare reverentie op het rechter knie te moeten doen, 't welk geſchiet, en den Burger-Meeſter *Tucking* het compliment gedaan hebbende antwoorde de Koning: *Indien gy my ſult getrouvv zijn, ſal ik voor u ſorgen.*

Toen deden de 2. Officiers van gelijken haar reverentie en compliment, waar op de Koning vraagde, of ſy ook geſchooten hadden, en ſy bekennende van Ja, ſeyde de Koning: Gy hebt alree te veel gedaan,

dat gy van mijn Volk hebt omgebracht. De Capiteyn *Ingenhove* repliceerde: *Sire*; wy hebben noyt gedacht, dat wy qualijk deden, als wy ons defendeerden, maar echter, indien wy daar in hebben begaan eenige faute, bidden wy om pardon. De *Koning* daar op sich omkeerende, en weggaande na sijn Tente, seyde: *VVy sullen sien.*

Kort daar na quam den Marquis *Louvois* tot haar, seggende; Dat sijne Majesteyt de voorschreeve Conditien ratificeerde.

Terwijlen dit alles passeerde, deed den Gouverneur met alle vlijt repareeren de *Bressen* in de *Borstweeringen* van de *Rijn-* en *Nieuwpoorts-Bolwerken*, de aarde van de *Banquetten* opruymen, en versorgde de *Corps de Gardes* en *Batteryen* met *Bandeliers*, *Handgranaten*, *Kruyt* en *Scherp*. In dese actie wierd den Vaandrich *Bosch* die een Constapels plaats waarnam, om dat sich in 't werk wat te driftig toonde, door het Canaille, onder de voet geworpen, door de goot gesleept, en leelijk mishandelt.

De Gouverneur was met de Capitulatie geensins te vreeden,

Den selven avond omtrent 10 uyren, wanneer de bovengemelde Gedeputeerdens weder binnen *Rees* gekomen waren met den voorsz. Trompetter, en Rapport gedaan hadden, wilde den Gouverneur geensins verstaan tot die Capitulatie van het Garnisoen, noch deselve onderschrijven, seggende liever tot den laatsten man toe te willen vechten; Gaf ook datelijk ordre, om het *Canon* weder te gebruyken, en rukte sich uyt de handen van de gene, die hem sochten te houden, liep als een desperaat mensch na de *VVallen*, om door het losbranden van het *Canon*, als door het eenigste middel, de onderhandelinge te vernietigen; Maar wierd van daar, door meenigte van menschen afgehaalt, en door eenige rescontres, so van Militairen, als Burgeren so gaande gemaakt, dat hy geseyt wierde resolutie gevat te hebben, om het *Magazijn* te laten springen; Dit is seker, dat hy daar uyt weder na sijn huys is geleyt geworden, alwaar wel alle Officieren omtrent 2. uyren in de Nacht in forme van den Krijgs-raad vergaderden, maar noch den selven Krijgs-raad, noch den Gouverneur de Capitulatie wilden teykenen, gelijk sy noch op dese uyr ongeteykent is gebleeven.

maar wilde het Magazijn laten springen.

Alteratie in de Stad vernieuwt.

Ondertusschen nam de alteratie in de Stad seer toe op 't Appel van een Trompetter, die uyt den naam van den Koning quam de Stad sommeeren, om volgens Capitulatie over te geven, of dat noch Kat, noch Hond soude verschoont werden, en na dat de Fransche genadert waren tot dicht onder de Stad, en vaardig stonden tot een generalen storm, gelijk dan de Ponten, Gier-bruggen en andere Machines te water, daar toe klaar lagen omtrent de *Haffense-sluys*, een half uyr boven de Stad.

Den

Den Gouverneur was gereſolveert, om het uyterſte te wagen, en ingevalle hy by ſtorm ware overvallen geworden, om dan noch ſijn retraite met de naaſte en gereetſte Militie te nemen op de *Del-poort*, daar de voornaamſte *Kruyt-Toren* was, die hy door den Commiſſaris *Lobbrecht* met eenige vivres en andere nootſaakelijkheden hadde laten voorſien, om aldaar de Capitulatie te maken met de lont in de hand. Deſperate reſolutie van den Gouverneur.

Den 10. *dito* 's morgens om half dry, trokken des Konings Troupen, onder het Commando van *Duc de Monteauban*, door de *Valpoort* in de Stad, en beſetten de Wallen, Markt en Kerkhof. Omtrent 6. uyren quam het Staatſche *Garniſoen* in het Geweer, trok met Vliegende Vaandelen en Slaande Trommelen na de groote Kerkhof, alwaar alle Officieren en Soldaten wierden gediſarmeert, en als *Priſonniers de Guerre* in de Groote Kerk ingeſlooten. Den *Commandeur* alleen met den *Majoor Coutis*, *Majoor Cabeljau* te paard, *Rit-Meeſter Hambroek* en *Capiteyn Ingenhove* trokken 's middags daar uyt na het Leger van *Sijn Hoogheyt*. De Franſche komen binnen de Stad, en diſarmeeren het Staaten Garniſoen,

Den 13. *dito* wierden alle de Gevangene uyt de Kerk naar het Stadhuys gevoert, alwaar veele der ſelver door haare Officieren verlaten zijnde, in honger en kommer ſouden geſturven zijn, 't en zy ſy door eenige goethertige burgers waren geſecondeert geworden, en wierd de groote Kerk, na dat alle Stoelen, Banken en Wapenen door de Rooms-geſinde waren verbrooken en verworpen, van den *Cardinaal Bouillon*, die door de Roomſche Geeſtelijke triumphantelijk en by forme van een ſolemnele proceſſie ingehaalt was, weder ingewijt.

EMMERIK word by eenige ſo out gereekent, dat het ſijn begin genomen ſoude hebben 50. jaaren voor de Geboorte Chriſti, kort na de tijd, als *Ambiorix* Koning der *Eburonen*, dat is *Luykenaren* en *Induciomarus* Koning in 't *Land van Trier*, in abſentie van *Julius Cæſar* conſpireerden tegens de Romeynen (onder dewelke ſy als Vaſallen waren geſubjecteert,) en der ſelver Leger gelukkig ſloegen, doch *Induciomarus* dood blijvende, en *Ambiorix* het Roomſche Leger door een achterlaag onverwacht overvallende, diſſipeerde 't ſelve ſodanig, dat hy, (gelijk ons *Florius lib.* 3. *de Geſt. Rom.* verhaalt) al den koſtelijken Buyt der Romeynen veroverde, en met deſelve over den *Rijn* vluchte, alwaar hy in geruſtheyt levende, de beginſelen van deſe Stad leyde, die toen naar ſijnen naam *Ambrik*, heedensdaags in 't Hoog-duytſch *Embrich* en in 't Nederlanſch *Emmerik* genoemt werd. De byſondere outheyt deſer Stad blijkt mede niet De Stad EMMERIK haare outheyt.

alleen uyt verscheyde oude *Monumenten* en *Burgen*, die daar noch in wesen zijn, maar ook uyt het *Hooge-Choor* van de *Munster-Kerk*, 't welk den Arts-Bisschop *VVillebrordus* van *Romen* reysende naar *Vytrecht* in den jaare 697. ordonneerde te bouwen ter eeren van *Martinus Bisschop van Tours in Vrankrijk*, als hy op dese Plaats, die ter selver tijd alrede de voornaamste onder alle omleggende was, wierde ontmoet en beleefdelijk ontfangen van den *Bisschop Svvibertus*, die versselt was met een groot gevolg so van Clerken als Wereldlijke, en die, volgens het schrijven van *Marcellinus Presbyter*, een groot gedeelte van *Nederland* en *Vriesland* alrede uyt het Heydendom tot het Christelijke Geloof hadde gebracht. Van *Emmerik* reysden dese beyde Bisschoppen naar *Vytrecht*, alwaar *VVillebrordus* in 't selve jaar stichten tot een *Metropolitane Kerk* den *Dom* mede ter eeren van den voorn. *Bisschop Martinus*. Na dat *Emmerik* als een open *Vlek* onder de Jurisdictie van den *Arts-Deeken* en 't *Capittel* veele invasien en ongemakken der nabuyrige Volkeren hadde uytgestaan, is het te raade geworden sich in den jaare 1233. te begeeven in de Macht en Bescherminge van den *Nassauschen Otto de* III. *Graaf van Gelderland* en *Zutphen*, die 't selve met een muyr en Gracht omtrok en met authoriteyt van Keyser *Frederik de* I. tot een *Rijx-Stad* maakte, dewelke naderhand door de volgende Graven eerst aan de Hertogen van *Kleef* verpant, en daar na aan deselve in eygendom getransporteert, en tot een *Hanse-Stad* gemaakt wierde.

en Opkomst,

raakt in besettinge van 't Staaten Garnisoen,

Als den *Marquis Spinola* in 't jaar 1614. geduyrende den twaalfjaarigen *Treves tusschen Spanjen* en de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* geslooten, *Wesel* en andere Steeden in 't *Land van Kleef*, dat neutraal en met geen Militie beset was, innam, om uyt deselve de Staaten te vinniger te beoorlogen, so oordeelden deselve tot haar eygene securiteyt hoognodig te zijn, dat sy haar door haaren Stadhouder en Capiteyn Generaal den Heere *Maurits Prince van Orange*, by provisie verseekerden van *Emmerik* en *Rees* (die noch tot haar groot nadeel van de Spaansche met onrecht mede souden geoccupeert zijn geworden) gelijk sy ook deselve op goede capitulatie, sonder de Rechten deser Steeden in eenigen deele te vernadeelen, met Militie besetten, en ten behoeve van den *Keur-Vorst van Brandenburg*, als *Hertog* van *Kleef* en wettige Eygenaar bewaarden, omçingelende de Stad *Em-*

wort tot een Fortresse gemaakt,

merik met een swaare *VVal*, 7. *Bolvverken*, als de *Rijnpoorts-Steen-poorts- Orange- Nassauvvs- Leeupoorts-Blaasbalks-* en *Landvveers-Bolvverken*, en 6. *Ravelynen*, daar dry Poorten aan de Land-zijde,

als

als de *Water- Leeu-* en *Steen-poort*, tusschen in quamen, leggende een *Schans met* 4. *Bolvverken* en 2. *Hoorn-vverken*, genaamt het *Orangie Fort*, aan de over-zijde des *Rijns*, om de Stad van die zijde te beschermen, die daar alleen met een enkele Muyr langs den *Rijn* en dry andere Poorten, als de *Christoffels- Kraan-* en *Veer-Poorten* was beslooten. Dit *Fort* is door den sterken aangroeyenden stroom van een Gracht den *Nieuvven Rijn* genaamt, die de Magistraat in den jaare 1644. aan de zuyd-zijde hadde laten delven, om de sterke drift van den *ouden Rijn* tusschen de *Stad* en 't selve *Fort* wat te divertееren, sodanig afgespoelt, dat de Staaten namaals weynige apparentie sagen, als met excessive kosten 't selve te maintineeren, om welke redenen sy resolveerden het overige van 't *Fort* in den jaare 1665. te demolieeren, waar door de *Stad* so wierd verswakt, dat sy beswaarlijk een rigoureuse force hadde konnen resisteeren, want een Vyand deselve door swaar Canon van de over-zijde des *Rijns* in korten tijd tot de grond toe hadde konnen planeeren, niettegenstaande het faveur, dat sy boven alle de andere Rijn-Steeden genoot door de na by gelegentheyt van *Schenken-Schans*, zijnde maar anderhalf uyr gaans van malkanderen, van waar men deselve met een westelijke wint, die daar seer veel waayt, door Scheepen, sonder eenig Travers van den Vyand, tot genoegen konde secondeeren.

De Fortificatie word verbeetert,

Voor het aannaderen der Fransche Legers hadden haare *Ho. Mog.* in plaats van 't voorsz. *Fort* een *Redout*, en voor de Stads-Muyr aan den *Rijn* een kleyne *Batterye* laten vervaardigen, sy hadden mede de *Grachten* laten verdiepen, de *Borstvveeringen* verswaaren, de *Wallen* heel net opmaaken en met *Storm-palen*, *Schans-korven* en 19. Stukken Geschuts omsetten.

en het Magazijn wel voorsien.

In het *Magazijn* was abundantie van *Kruyt* en *Loot*, 9452. *Canon Koegels*, 171. bequame en 34. onbequame *Hand-Granaten*, 27. *Pik-kransen* en 5. *Lasten Rogge*, doch van Graanen waren by na alle Solders door de Koopluyden en Vluchtelingen meer als voor een jaar bestort.

Gebrek van Garnisoen.

Het voornaamste gebrek hadde dese Stad gemeen met alle de andere Rijn-Steeden, 't welk bestond in Volk, dat hier op 't aankomen der Fransche so schaars was, dat het nauwelijx 700. mannen konde uytmaken, die verdeelt waren in 14. Compagnien te voet, en 2. te paard, die meest noch doende waren met werven, en daarom nauwelijks half compleet.

Slechte con-

Van dit kleyne Garnisoen wierden omtrent 90. mannen onder

stitutie van 't *Huys te Ulft*,

Mr. Bovyn Lieutenant van den Commandeur *Reenen*, gecommandeert na het *Huys te Ulft*, leggende aan den *ouden Yssul*, ruym 2. uyren van *Emmerik*, 't welk voorsien was met 6. *Ysere Stukken*, daar van 2. maar behoorlijk waren gemonteert met *Affuyten*, 50. *Canon-koegels*, 2. *Tonnen Buskruyt*, 2. *bossen Lonten*, 18. *Picken*, eenige *Leepels* en *VVissers tot Canon*, 1. *Vat Sout*, 4. *Malder Rogge*, en eenige weynige andere *Vivres*. Dit *Huys*, hoewel het altijd considerabel is gehouden, gaf sich aan *Mr. de Choiseul* Gouverneur van *Langres*, die 't selve met eenige gedetacheerde Fransche quam berennen, over, sonder Geschut daar voor af te wachten, op conditie alleen, dat de Officiers vry daar van af mochten trekken, werwaarts sy wilden, en dat de Soldaten mosten blijven *Prisonniers de Guerre*, die naderhand alle binnen *Emmerik* gevangen wierden gebracht.

dat mede aan de Fransche over gaat.

Ordre tot evacuatie van Emmerik,

Uyt consideratie van dit kleyne Garnisoen, waar mede de Stad *Emmerik* in geenen deele konde bewaart werden, wierd van daar, om die tijd, als men seekere narichtinge hadde, dat *Orsou*, *Rijnberk*, *VVesel* en *Burik* over waren, een Expressen gesonden na het Staatsche Leger aan den *Yssul*, om te versoeken genoegsame assistentie van Volk; En also ter selver tijd den Veld-Marschalk *Prins Maurits*, die tot voordeel van dese Stad de Neutraliteyt wenschende te obtineeren, versocht by de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, tot *Zutphen* vergaart zijnde, dat sy dese Stad wilden van haar weynig Volk evacueeren, so wierd aan den Heer *Hendrik Turk* toenmaals Lieutenant Colonnel en Gouverneur deser Stad tot *Zutphen* present zijnde, ordre gegeven, om op 't spoedigste sich derwaarts te transporteeren, en van daar alle *Artillerye*, *Ammunitie* en *Vivres* te doen voeren na *Schenken-Schans*, 't Garnisoen te verdeelen en te senden na *Rees* en 't voorn. *Huys te Ulft*, daar toe eenige van 's Lands Ponten en andere Scheepen van *Ysseloort* af mede derwaarts wierden gesonden, maar den Gouverneur *Turk* in sijne reys naar *Emmerik* tot *Schenken-Schans* komende vond daar een Expressen met een brief van Contra-ordre van de voorn. Heeren Gedeputeerdens, om wegens het evident gevaar niet verder te gaan, maar de ordres, om 't selve Garnisoen met alle Krijgs-rustinge na *Schenken-Schans* te vervoeren door *Jacob van Rhenen* Capiteyn Majoor, commandeerende binnen *Emmerik* in absentie van den voorn. *Turk*, te laten executeeren.

word aan de Militie bekent gemaakt,

Den Capiteyn Majoor *van Rhenen* dese Ordres op den 7. *Juny* 's avonts ontfangende, maakte die omtrent 9. a 10. uyren by het

ge-

geven van 't Woord aan de Sergeanten bekent, en dede 's morgens met den dag den grooten Krijgs-Raad convoceeren, die noch in beſoignes was, als de tijdinge quam, dat de Franſche alreede *Rees* en deſſelfs *Schans* hádden belegert, welk gerucht geconfirmeert wierde door het gedreun van 't Canon, door vluchtelingen, die een half uyr van de Stad door de Franſche voorloopers waren geſpolieert, en door een ſwaren Stof, die het Garniſoen van de Wal af omtrent het Dorp *Doornik* ſag opgaan, gecauſeert door het meenigvuldig groot Vee, daar mede de Boeren quamen vluchten, 't welk het Garniſoen meynde, dat het de Franſche Avant-Garde der Dragonders was. Hier door wierden de Gemoederen van de geheele Stad door ſulken panique Vrees en conſternatie bevangen, dat de geheele Militie omtrent half tien voormiddag, alvoorens de Sleutels van de Stad aan de Magiſtraat in handen geſtelt hebbende, in groote confuſie en verſlaagentheyt de Steen-Poort uyttrok na *Schenken-Schans*, achterlatende alle Krijgs-ruſtinge en Stukken Geſchuts, die ſy wel van de Wallen hadden ſoeken mede te nemen, doch bleeven twee der ſelver door 't breeken van de Affuyten aldaar of op de Straaten ſtaan. In deſe diſordre het Garniſoen omtrent *Schenken-Schans* en buyten pericul komende, raakte weder wat tot bedaartheyt, en begon ſich volkomen onder haare reſpective Vaandels te rangeeren.

die in groote confuſie vlucht na Schenken-ſchans.

Ondertuſſchen hadde den *Lieutenant Colonnel Vijnbergen Gouverneur van Rees*, gelijk vooren verhaalt is, de *Staaten Generaal* tot *Aarnhem* in goeden getalle by een zijnde, door een Miſſive in *dato* den 6. *Juny* voorgeſlagen, of 't niet beſt ſoude zijn, de twee Garniſoenen uyt *Emmerik* en *Rees* te combineeren, en een van die beyde Steeden daar mede, naar vermogen, te defendeeren, daar op deſelve *Staaten* den *Luytenant Colonnel Blanche* uyt *Holland* na *Rees* reyſende, alwaar hy ſijne loop-plaats hadde, tot *Aarnhem* ordre gaven, om het Garniſoen uyt *Emmerik* te lichten, en te brengen na *Rees*; Deſe *Lieutenant Colonnel* boven *Schenken-Schans* komende, ontmoetende aldaar op den 8. *Juny* voor de Middag het ſelve Garniſoen marcheerende voort binnen *Schenken-Schans*.

Contra Ordre van de Staaten.

Aldus wierd *Emmerik* op den 8. *Juny* voormiddags geabandonneert, en gelaten ter voorſorge van de Magiſtraat, die aanſtonts de Burgerye op ontbood, om met volle Geweer voor 't Stadhuys te verſchijnen, daar yder ordre ontfing, welken Poſt hy beſetten ſoude. Daar op wierd in den Raad der Stad gereſolveert, om per Expreſſen den *Overſten Lieutenant Dittart Commandeur tot Calcar*, als het naaſte

De Magiſtraat ſtelt op alles ordre,

en ſent een Expreſſen na Calcar,

ſte Brandenburgſche Garniſoen by miſſive te verſoeken, dat hy deſe geëvacueerde Plaatſe in den naam van ſijne *Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg* wilde in poſſeſſie nemen, dewelke een *Lieutenant Tettavv* met 50. mannen derwaarts ſond, die daar na de middag aanquamen. Middelerwijle hadde de Magiſtraat mede goet gevonden, eenige uyt haar als 2. Burger-Meeſters, de Heeren *VVilhelm Hoogvvant* en *Chriſtiaan Rademaker*, 2. Schepenen, als *Reynier van der Steegen* en *Vincent de Tondi* met den Secretaris *Louvverman*, naar den *Prince van Condé* te deputeeren, om haare Stad neutraal te houden, en Sauve-garde voor deſelve te verſoeken, dewelke by *Millingen*, een Dorp tuſſchen *Rees* en *Emmerik* in 't quartier van *Condé* aanquamen, by wien ſy audientie obtineerden, en alle devoires aanwenden, om Sauvegardes te bekomen, waar toe *Condé* geenſins wilde verſtaan, ſeggende, dat het Staaten Volk, uyt vreeſe van ſijne komſt, de Stad hadde verlaten, welkers Wallen, Poorten en Bruggen Vyands-Werken waren, die tot ſijnen dienſt moſten openſtaan, waar toe hy anders de Sleutels hadde (wijſende op het Canon, dat daar voorby gevoert wierde) dat ſy Gedeputeerdens wel ſouden doen, by aldien ſy een goede Capitulatie maakten, gelijk die van *VVeſel* gedaan hadden, dat anderſins groote onheylen de Stad ſouden overkomen, alſo ſijne Soldaten niets liever ſouden ſien, als de onwilligheyt en oppoſitie van de Stad. En hoewel de Gedeputeerdens proteſteerden geen ordre te hebben tot het Capituleeren, vonden ſy haar doch eyndelijk noch genootſaakt, om de Weſelſche Capitulatie aan te nemen, dewelke ſo haaſt niet voltrokken was, of de voorſz. Gedeputeerdens keerden weder na haare Stad, die ſy door den voorñ. Lieutenant met 50. mannen beſet vonden.

van waar Brandenburgſe beſettinge komt.

De Magiſtraat ſend Gedeputeerdens na den Prince van Condé.

met den welken die een geſprek houd,

en een Capitulatie opgerecht.

Tegens het vallen van den avond quamen 7. a 8. Compagnien Franſche Dragonders, om de Steen-poort in te rijden, doch wierden daar van belet door den voornoemden *Lieutenant Tettavv*, die de Poorte ſo lang geſlooten hielt, tot dat hy door eenige uyt de Burgeren, die daar de wacht hadden, en hem voorhielden het groote gevaar, dat niet alleen hem, maar ook de heele Stad, boven 't hooft hing, by aldien hy by ſijn voornemen perſiſteerde, op iterative proteſtatien geperſuadeert wierde te retireeren, en de Dragonders binnen te laten marcheeren, die door den *Prins van Condé* en ſijn Soon *Duc d'Anguin* met eenige hooge Officieren gevolgt wierden tot op de groote Markt de *Geeſt* genaamt, alwaar hy, ſonder van 't Paard af te ſtijgen, tot verſarſinge een glas wijn dronk, en voort weder na buyten reed,

Franſche komen binnen Emmerik,

met den Prins van Condé.

reed, nemende ſijn quartier een vierendeels uyrs buyten de Stad in een Herberg *Elberts-Hut* genaamt, latende in de Stad ordre, dat de voorſz. Dragonders mede uyt de Stad vertrokken, en dat haare plaats weder vervult wierde met het Regiment van *Champagne* te voet, dat in de nacht binnen quam. Des anderen daags voor Noen vertrok den voorn. Brandenburgſchen *Lieutenant* met ſijn onderhebbent Volk weder na *Calcar*, van waar hy gekomen was. De *Koning* ſloeg ſijn Leger op *Spillekens-Wart* en in de Heyde voor *Emmerik*, logeerende dicht onder de Stad in een boeren-huys, daar omtrent de meenigvuldige Tenten een Stad van *Mars*, en de Soetelaars- en Kramers-Winkels een Kermis vertoonden. Hier bleef hy ſijn Quartier houden tot den 16. *Juny*, wanneer ſijn Leger 's morgens vroeg opbrak, en ſich voor *Doesborg* campeerde, zijnde den *Prince van Condé* al op den 12. *dito* met het aankomen van den dag vertrokken na het *Tol-Huys*, om die Poſt te forceeren, daar van wy hier na ſpeciaal ſullen handelen.

De Koning logeert buyten Emmerik.

Immiddels wiert hier de Koning gecongratuleert en geluk gewenſt over ſijne Victorien, door eenige Gedeputeerden uyt de Stad *Keulen*, onder dewelke de Burger-meeſter *Rotkirchen* mede een was, die hem beſchonken met twee Stuk-vaten Rijnſe-Wijn, op welkers bodemen het Wapen van Keulen geſchildert was, doch wierden ſo minnelijk niet ontfangen, als ſy haar inbeelden, uyt oorſake van haare oppoſitie tegens den Keur-Vorſt, en dat ſy van den Keyſer en van de Staaten Garniſoen binnen haare Stad hadden ingenomen gehad, waarom ſy ook voort in alle ſtilheyt weder vertrokken.

daar hy wegens de Stad Keulen word gecongratuleert.

Terwijlen deſe beyde Legers om de Stad *Emmerik* gecampeert lagen, was binnen en door deſelve ſulken paſſagie van menſchen, paarden en wagens, dat de huyſen ſo van buyten als van binnen met een ſeer dikke huyt van ſtof waren overtogen. Binnen de 8. dagen tijds wierden de *Gereformeerde* van haare beyde Kerken, gelijk mede de *Luyterſche* van de haare gedepoſſideert, werdende voor eerſt de Onde, zijnde de grootſte Kerk, tot een Gaſthuys, en de Munſter-Kerk tot den Religieuſen Dienſt der Rooms-geſinde geappropricert, dewelke vreeſende, dat door de begravinge der On-Roomſche de Kerken en Kerk-hoven ſouden ontheyligt zijn geworden, na dat deſelve weder ingewijt, en daar door *quaſi* gepurificeert waren van alle ketterlijke onſuyverheyt, den *Gereformeerden*, *Luyterſchen* en *Mennoniten* verboden het vry gebruyk van haare Groeven, die haar in eygendom toequamen, waar door deſelve genootſaakt waren haare dooden te bergen, waar ſy beſt konden; de eene begroeffe ergens in huys, de

Bitterheyt der Roomſche tegens de On-Roomſche.

ander in een Tuyn of Hof, de derde in 't Veld en de vierde op een ouden Kerk-Hof by 't Halve Klooſter niet verre van de Galg. Deſe bitterheyt der Roomſche tegens de On-Roomſche openbaarde ſich veel meer, als ſich de Vyandſchap tuſſchen de Franſche en den *Keur-Vorſt van Brandenburg* openbaarde, wanneer de eerſte tegens de laatſte door veele vileyne actien haare paſſien betoonden, houdende ſich in deſen, als goede Politijken gemodereert alleen de *Jeſuiten*, *Canoniken* en weynige andere.

De andere Kleefſche Steeden krijgen Sauvegardes.

Hier mede waren alle vijf de Kleefſche Steeden, die met Staaten Garniſoen dus lang beſet waren geweeſt, in handen van de Franſche, die alle de andere als *Kleef*, *Duysberg*, *Calcar*, *Goch*, *Udem*, *Santen*, &c. met Sauve-gardes hadden verſekert, niet tegenſtaande *Monſieur de Louvoy* aan de Gedeputeerdens van de Stenden 's Lands van Kleef, die in *Mey* laatſtleden tot *Nuys* van hem verſocht hadden de Neutraliteyt voor haar Land, hadde geantwoort, dat in cas ſy neutraal waren, het onnodig was van Sauve-gardes voorſien te werden, veel min, wanneer ſy de Partye van ſijne Majeſteyt hielden, maar in cas ſy met de Hollanders aanſpanden, dat men haar alsdan te vuyr en te ſwaart vervolgen ſoude.

Franſche plonderen de Kerk tot Neer-Elten.

Ondertuſſchen dat de voorñ. Legers hier bleven leggen, en dikwijls Krijgs-raad hielden, quamen eenige Franſche tot *Neder-Elten* in de Kerk, daar ſy den Prieſter ſagen de Miſſe celebreeren, welke actien ſy met geboogen knyen ten eynde toe bywoonden, maar ſo haaſt de Prieſter van den Authaar trat, pakten ſy hem aan, en plonderden hem en alle die in de Kerk waren van haare kleederen, als mede alle de kiſten en koffers, die in de Kerk gevlucht waren.

's HEERENBERG ſtont voor den Franſchen open.

Immiddels hadden ſy mede voor haar openſtaan het Steetjen 's HEEREN-BERG, dat met een vervallene Muyr en uytgedroogde Gracht omtrokken was, binnen dewelke de *Graaf van den Berg* en *Boxmeer*, die in deſen Oorlog neutraal was, ſijn Caſteel en Reſidentie-plaats heeft, zijnde gelegen een uyr van *Emmerik*.

DEUTECOM was ſlecht geſtelt,

gaat aan de Franſche over,

De Stadt DEUTECOM, gelegen in 't *Graafſchap Zutphen* was aan ſich ſelfs geheel ſwak geweeſt, maar nu door ordre van de *Staaten* verſterkt met eenige Fortificatie, die hoewel al over de 30. duyſent guldens gekoſt hadde, echter op de aankomſt des Vyands noch open lag, konnende niet veel Force tegenſtaan. Doch den Commandant *Molkman*, die maar 4. nieuw geworven Compagnien onder ſich hadde, reſiſteerde op den 9. *Juny* de aankomende Franſche onder *Mr. de Bouviſe*, ſo datter 12. a 13. van den Vyand ten

eer-

eerſten onder de voet vielen, en daar op deſe eerlijke Capitulatie maakte:

Articulen die door den Heer Prins van Condé *toegeſtaan zijn aan het Garniſoen van* Deutecom, *en geteekent door Monſieur de* Bouvoiſe *Generaal van de Cavallerye.* op deſe Capitulatie.

1. *So is geaccordeert, dat het Garniſoen van* Deutecom, *beſtaande in* 4. *Compagnien te Voet, ſal uyttrekken met haare VVapenen en Bagagie, ſlaande Trommelen, brandende Lonten, en vliegende Vaandelen, naar Krijgs-gebruyk, en in alle veyligheyt geconvoyeert vverden tot in de Stad* Doesborg, *door een Troup van* 100. *Paarden.*

2. *Dat de Burgeren ſullen blijven in alle ſeekerheyt binnen de Stad* Deutecom.

Gedaan en vaſt geſtelt tot Deutecom *den* 9. *dag van Juny des jaars* 1672. *en geteekent:*

Bouviſe.

Charles Molkman. Gerard op Gelder.
Winout Hoffens. A. Pean.
Poul van Vincelaar. Gijsbert van Brienen.
Peter Weſterman. Cornelis Draax.
G. Muilert.

Hier ſullen wy de *Franſche* laten ſtaan, tot wy hebben geſien, wat den *Biſſchop van Munſter* met ſijn Leger, 't welk uyt *Franſche*, *Keulſche* en *Munſterſche Troupen* t'ſamen gecompoſeert was, verrichte.

Op den 1. *Juny*, wanneer de Franſche aan den *Rijn* eerſt vyandelijk begonden te ageeren, en 4. Steeden met Staaten Garniſoen beſet, te gelijk berenden, gelijk hier vooren is aangeroert, ſo begon den *Munſterſchen Biſſchop* ſich mede te roeren, trekkende met ſijn Leger op nyt het Graaffchap *Benthem*, alwaar het op de *Branklichter Heyde* gecampeert hadde gelegen, in een plaats omtrent *Noorthorn*, die tot het Leger rondom afgeſteeken was, nemende ſijnen marſch na GROL, dat hy op dien ſelven dag met eenige Ruyterye berende, terwijlen hy diverſe andere Troupen Cavallerye detacheerde na 't *Tvvente*, die de opene en onſterke Steetjes *Oldenzeel*, *Ootmarſen*, *Enſchede*, *Almelo*, *Delden*, *Goor* en de *Stad* met de

De Biſſchop van Munſter breekt met ſijn leger op.

komt voor GROL,

en incorporeert de heele Twente.

de heele *Heerlijkheyt Borculo*, incorporeerden, en met *Sauve-gardes* beſetten, betoonende in haar eerſte aankomſt, in alle deſe en andere plaatſen, ſich on-welkomme gaſten door haare on-menſchelijke extorſien en overlaſt, die meer een *Barbaar*, als een *Biſſchop* eygen waren.

GROL is altijd ſeer conſiderabel geweeſt,

GROL een ſtemmende Stad in't *Graaffſchap Zutphen* twee uyren van *Brevoort* gelegen, is't eerſt door *Keyſer Carel de* V. (als hy het *Hertogdom Gelder* en het *Graaffſchap Zutphen* geacquireert hadde) om ſijn goede ſituatié ſodanig gefortificeert, dat *Prins Maurits* deſelve in't jaar 1595. belegert hebbende moſt verlaten, en niet eerder bemachtigde, als het tweede jaar daar na, van welke tijd af hy deſelve ſorgvuldig bewaarde tot den jaare 1606. toe, wanneer ſy door een ſwaare belegeringe hernomen wierd door de Spaanſche, die deſelve Stad weder moſten overgeven, als *Prins Frederik Hendrik* in den jaare 1627. deſelve met een groot Leger en 80. Stukken Geſchuts met een belegeringe van 9. weeken forceerde.

en wel gefortificeert,

Deſe Stad was op den 1. *Juny* 1672. wanneer ſy door den *Biſſchop van Munſter* berent wierde, omtrokken met 6. Bolwerken, die de heele Stad, behalven de Kerk en het Stad-houders Huys bedekten door haare hoogte, gelijk ter contrarie de Fauſſebrayen om haare leegte onbequaam waren een approcheerenden Vyand te beſchieten, en de Contreſcarpen te defendeeren, zijnde anders de Fortificatie ſonder Defect, hebbende diepe Grachten, die door het Riviertjen de *Slink* altijd werden gevult, met 6. Ravelynen en 6. Halve-manen, rontom omçingelt met hoog en droog Koorn-land, en dry Poorten, als de *Lievelder- Beltemer-* en *Nieuvve-Poort*.

het Magaziin wel voorſien,

Het *Magaziin* was van alles ſo overvloedig voorſien, dat den *Biſſchop* naderhand wel 40. Wagens Ammunitie na het *Beleg van Groeningen*, en veele met Proviſie van Oly, Sout, Boter, Kaas, Stokviſch, &c. na *Coeverden* en de *Nieuvve-Schans* daar uyt liet vervoeren. Op de Wallen ſtonden 22. *Stukken Geſchuts* op nieuwe Affuyten, en den Turf was daar ſo abundant, dat het Magaziin te kleyn zijnde, een goet gedeelte van de Kerk afgeſchut en daar mede vervult was.

doch het Garniſoen te ſwak.

Het *Garniſoen* was alhier, gelijk in alle de voorſz. Steeden aan den *Rijn*, te kleyn, want het beſtont alleen in 10. Compagnien Infanterye en 1. Cavallerye, die uyt oorſaake, dat de meeſte nieuw en noch incompleet waren, niet meer als omtrent 600. mannen konden uytmaken, zijnde de Burgerye by na al Papiſt en tot veranderinge

ge genegen, weygerende de Wapenen mede op te nemen tegens den Vyand.

In dit poſtuyr wierd deſe Stad op den 1. *Juny* door eenige Biſſchoplijke Cavallerye berent, dewelke haar van *Heuſpel* na *Levelde* verſpreyt hebbende geduyrig wierde verſterkt met meerdere Troupen, die haare Vaandelen en Standaarden in 't geſicht van de Stad planten, en op den 2. *dito* alle omleggende Paſſen, inſonderheyt den diepen Weg by de Stads-Herberg en by het Leprooſen-Huys met ſterke Wachten beſetten. Grol word berent,

Den 3. *dito* paſſeerden niet remarquabels, als dat ſich den Vyand geduyrig verſterkte, en op de Stad approcheerde, waar in hem den Commandeur van de Stad, genaamt *Georg Frenk* met ſterk canonneeren ſocht te traverſeeren. en geapprocheert,

Den 4. *dito* ſocht hy van gelijken door het Canon den Vyand niet alleen te beletten in 't opwerpen van een Batterye, maar dede hem door een uytval onder den *Capiteyn Stockum* en den *Lieutenant Kok* mede retireeren uyt den voorſz. diepen weg, alle bomen en plantagien afkappen, de Stads Herberg, die dicht onder de Stad lag, raſeeren, en het Leproſen-Huys afbranden. 't welk de Belegerde ſoeken te beletten.

In deſe volgende nacht tapten de Vyand het water uyt het Molen-pand door het afbreeken van de ſchuttingen van de Water-koorn-molen niet alleen af, ſo veel doenlijk was, maar trachten tot diſtincte reyſen de *Sluyſen* mede te ruïneeren, om daar door het water uyt de *Grachten* na het Molen-pand mede af te tappen, doch dit laatſte wierd hem door ſterk chargeeren uyt Muſquetten t'elkens met verlies van eenig volk belet. De Vyand tapt het water af.

Op den 5. *Juny* 's morgens quam binnen de Stad den *Lt. Colonnel Tongel* met een Ingenieur, een Mineur en dry Conſtapels, en met Ordre van de Heeren *Gedeputeerdens te Velde*, om boven den Commandeur *Georg Frenk*, die toen deſe Stad al 24. jaaren, ſo in abſentie van den *Graaf van Stirum*, als na deſſels reſignatie, hadde gecommandeert, te gouverneeren. Deſe nieuwen Commandeur, die geen particuliere kenniſſe hadde van de ſituatie der Stad en Fortificatie, eyſcht de Sleutels der Stad, en aanveert het Gouvernement. Een nieuwen Commandeur komt in Grol.

Den 6. *dito* paſſeerde ſonder notable actie, als alleen dat uyt de Stad op den Vyand ſo uyt Canon als Muſquetten wierde geſpeelt ſo ſterk, als 't Geſchut lijden konde.

Den 7. *dito* maakten den Vyand den *Moolen-Kolk* geheel droog, en richten in deſſelfs laagte een Batterye op voor 7. *Mortieren*, uyt De Vyand beſchiet de Stad met Vuyr-werken,

uyt dewelke op den 8. *dito* de Stad met veele *Vuyr-vverken* van *Bomben* en *Granaten* benaauwde, en wel een brand veroorſaakte en eenige huyſen, doch geen of weynig menſchen ruïneerde, ondertuſſchen approcheerden hy van deſe *Batterye* recht op de Beltemer-Poort aan, tot in het Contreſcarp, dat die uyt de Stad weynig konden beletten, alſo ſy toen beſig waren met het ſinken van de Batteryen, die te hoog waren, hebbende tot dien eynde de Stukken te rug van de Borſtweeringen getrokken, en terwijl de Fauchebrayen te laag waren.

veele Vuyrwerken raaken in de brand.

Den 9. *dito* wierp de Vyand een tweede *Batterye* op omtrent de *Beek* in een leegte, en achter eenige boomen, uyt en door dewelke hy ſterk op de Stad ſpeelde, 't welk uyt de Stad weder ſo wel beantwoort wierd, dat door een Canon Koegel, die op het yſer beſlag van een wiel van een wagen met *Bomben* geladen raakte, niet alleen deſelve *Bomben*, maar ook noch andere *Vuyr-vverken* en eenige *Tonnen met Bos-kruyt*, die omtrent deſe wagen by de voorſz. *Batterye* in een diepte gebergt lagen, neffens 16. a 17. menſchen, onder dewelke een der voornaamſte Vuyrwerkers was, opgevloogen met ſulken vehementen ſlag, dat den Vyand aan d'andere kant van de Stad ſeer verheugt wierd, meenende dat het Magazijn van de Stad opgevloogen was. Na de Middag quam een Overſte Lieutenant in Tamboers kleeren de Stad opeyſchen, hebbende een korf vol eyeren aan den arm, met bedreyginge, 't welk belaggelijk was, dat men het Garniſoen by weygeringe ſoude verpletteren, gelijk men ſulx die eyeren ſoude konnen doen. Den Lt. *Colonnel Tongel* beſcheyde deſen gedeguiſeerden Tamboer, om over 2. uyren antwoord te halen; Terwijlen dede hy den Krijgsraad convoceeren, aan dewelken hy het aanbrengen van den Tamboer en ſijn Beſcheyt bekent maakte, nemende daar op het Advijs van elk in 't byſonder, wat te doen ſtont? 't welk generalijk was, dat men tweemaal 24. uyren uytſtel en ſtilſtand van Wapenen verſoeken ſoude, (om immiddels *Sijn Hoogheyt* hier van te adverteeren) en dat daar op een Officier in oſtagie na buyten gaan, en een van den Vyand weder binnen komen ſoude, gelijk ook geſchiede, werdende op lijfs-ſtraffe het ſchieten op den Vyand verboden, die nochtans gedurende den heelen ſtilſtand van wapenen approcheerde tot op de Gracht. Na dat den Officier van den Vyand met den *Lt. Colonnel Tongel* en den *Burger-Meeſter VVek*, zijnde van 's Lands wegen Majoor van de Stad, eenigen tijd hadde geboucheert, is hy weder na buyten vertrokken, daar op meeſt alle Capiteynen, geduyrende den ſtilſtand der Wapenen, in de Fauſchebrayen by een quamen, om te reſolveeren, wien men na de Vyand ſoude ſenden,

De Stad word opgeeyſt,

daar op Krijgs-raad word gehouden,

en

en wierden daar toe genomineert de Capiteynen *J. Buk* en *Everhard Dirk van Keppel*, die tegens den avond met den voorsz. Burger-Meester *VVek*, Dr. *Jan Hendrik Schutten* en *Evervvijn Holtberent* uyt de Burgerye, met een schuytjen over de Gracht na den Vyand voeren, in presentie van de geheele Militie en den voorn. *Tongel*, die haar goeden avond wenste, met recommandatie, om een goede Capitulatie te maken, waar op dese geaccordeert wierd: en Gedeputeerdens na buyten gesonden,

De Stad Grol *geeft sich aan sijne Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt tot* Keulen, *en Vorstelijke Genade tot* Munster *over op de volgende Conditien.* die dese Capitulatie maakten.

1. *Sullen de* Burgers *en Invvoonders Vryheyt haarer Conscientie en Religie hebben, sullen de Catholijke en Gereformeerde haar vvegens de Kerke in der minne vergelijken.*

2. *Sullen alle* Burgers, *Invvoonders en Vluchtelingen vry zijn van alle plonderingen so aan haare persoonen als aan haare goederen, so vvel die in de Kerk als daar buyten mochten bevonden vverden.*

3. *Sal't den* Burgeren *en Invvoonderen, gelijk ook den Predicanten ten allen tijden vry staan, haar met hunne Vrouvven, Kinderen en Goederen te begeven na andere Plaatsen, en hunne onroerende goederen naar vvelgevallen te verkopen.*

4. *Sal den Burger-Meesteren, hunnen Vrouvven en Kinderen, die gesint zijn uyt de Stad te vertrekken, vvagens en paarden verleent vverden voor haare Bagagie, en Convoy tot securiteyt van haar transport na* Doesborg *of* Zutphen, *en vry staan, om haare vaste goederen, na haar believen, te verkopen.*

5. *Sal de Stad behouden alle haare Domeynen.*

6. *Sal het Garnisoen morgen voor de middag om* 10. *uyren met haare Vaandelen, Boven- en Onder-gevveer, en al vvat haar eygen is, uyt de Stad vertrekken, en sullen de Officiers so vvel als de Soldaten den Dienst der Heeren Staaten Generaal vermogen te verlaten, en haar in anderen dienst te begeven, of na haare gelegentheyt, naar huys te vertrekken, doch sullen deselve niets mede nemen, dat de voorsz. Staaten toehoort, maar alleen met het haarige naar* Doesborg *of* Zutphen *geconvoyeert vverden, en sal morgen by 't aanbreeken van den dag, het* Bolvverk, *daar de VVind-Meulen opstaat, den Belegeraars in geruymt vverden, die 't selve met* 200. *musquettiers sullen besetten. Tot oorkond deses is dit Accoord vveder-zijds onderteekent en versegelt.*

gelt. Aldus gedaan in't Veld-Leger voor Grol *den* 9. Juny 1672. *en vvaren onderteekent*

W. Land-Graaf tot Furſtenberg *van vvegens ſijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen.*
(*L. S.*)
Chriſtoffel Bernhard.
(*L. S.*)
J. Buck *op approbatie.*
Everhard Dirk van Keppel *op approbatie.*
C. Wecke.
Johan Hendrik Schutten. Dr.
Everwijn Holtberent.

Van de Gecommitteerde uyt de Stad bleeven twee, als den Capiteyn *Buck* en den Burgermeeſter *Wecke* in 't Leger van den Vyand, om deſſelfs Troepen na binnen te geleyden, komende de dry andere Gedeputeerdens op den 10. *Juny* 's morgens heel vroeg, met de geteekende Capitulatie weder in de Stad by den Commandeur *Tongel*, die geenſins wilde approbeeren 't gene ſy hadden geaccordeert, het welk de Burgeren bekommert maakte, hoe ſy de Stads-Sleutels van den *Commandeur* machtig ſouden werden, om in gevolge van de Capitulatie de Stad aan den Vyand te leveren, en verdere onheylen te ontgaan, reſolveerden daarom den Commandeur aan te taſten, en de Sleutels te ontweldigen, die ſich daar op met deſelve na de Wal retireerde, doch aldaar vervolgt zijnde, moſt deſelve aan haar overgeven, die daar mede in der haaſt de Wal afliepen, en de Poorten openden voor 's Vyands volk, dat daar buyten ſtont, en wachten met groot ongedult en vloecken, dat de Poorten niet eerder wierden geopent. So ras dit Volk binnen quam, beſetten het terſtont de Wallen en Poorten, en dede den *Adjutant Generaal* het Staaten Garniſoen vergaaren, en om tien uyren voor den middag na buyten trekken, alwaar ſy in Bataille wierden ſtaande gehouden, tot het ondergaan van de Sonne, onder pretext, dat ſy het geheele Garniſoen wilden viſiteeren, offer ook Overlopers onder waren, nemende met gewelt die gene weg, dewelke hun aanſtonden. De heele Militie was geabuſeert door het vierde articul van de Capitulatie, meenende, dat tot transport van haare goederen ſouden verſchaft werden ſo veele wagens, als nodig waren, en alſo maar dry wagens daar toe ten voorſchijn quamen, nam den Burger-Meeſter *Wek* deſelve alleen tot ſijnen dienſt, 't welk oorſaak was, dat de Militie byna

dewelke de Commandeur niet wilde approbeeren.

De Vyand komt binnen, en doet het Staten Volk vertrekken,

dat alle ſijne goederen moſte achterlaten.

byna al haare Bagagie moſte achterlaten, en als *Bias* vertrekken, die al ſijne goederen mede droeg.

Eer de Stad *Grol* over was verſochten eenige Officiers van den *Biſſchop van Munſter*, dat hy haar met eenig Volk en Geſchut uyt het Leger wilde detacheeren na *Brevoort*, om te ſien, of ſy die Stad ſouden konnen bemachtigen, waar toe den Biſſchop geenſins wilde verſtaan uyt conſideratie van de goede Situatie en ſterkte der ſelver, doch reſolveerde eyndelijk op 't ſterk ſolliciteeren van deſelve, om derwaarts te ſenden alleen maar twee duyſent man, beſtaande in vier Compagnien te paard onder de Overſten *Poſt* en *Meyndershagen*, en onder den jongen *Poſt* en noch een anderen Ritmeeſter, zijnde de reſt voet-volk. De Biſſchopſe gaan na BREVOORT,

De Stad BREVOORT ſorteerende onder het *Graaffſchap Zutphen* is om haare goede ſituatie, als byna geheel omçingelt zijnde van Moeraſſen en Wateren, van ſulken ſterkte, dat het ſijne buyten-Vyanden ſeer licht kan beletten allen acces en aannaderinge, hebbende tuſſchen de moeraſſen door maar twee Advenuen op de Poorten, te weten de *Alter*- en *Miſter-Poort*. Deſe Stad is wel eer door den vermaarden Veld-Overſten *Marten van Roſſum* gefortificeert, en was op 't aankomen der voorſz. Biſſchoppelijke Volkeren omtrokken met 6. *Bolvverken*, en 2. *Ravelijnen*, alle voorſien met *Storm-palen*, dubbelde doorne *Heggen*, een *Fauchebraye* en Grachten, die op haar ſmalſte 16. roeden wijt waren. dat ſeer conſiderabel is wegens ſijne Situatie, en Fortificatie.

De *VVallen* waren beſet met 20. *Stukken Geſchuts*, van dewelke 4. in 't ſchieten op den Vyand ſprongen. De Affuyten waren doorgaans ſo vergaan, datter verſcheyde, geduyrende de Belegeringe met nieuwe Affchen en anders moeſten geprepareert werden, en onder alle maar noch 4. overbleeven, die in 't laatſte het Geſchut konden dragen. In het Magazijn waren maar 18000. ponden kruyt, en 20. laſten Rogge tot proviſie. De ſlechte Conſtitutie van het Magazijn,

Het *Garniſoen* beſtont in 6. Compagnien te voet, van dewelke 3. oude en 3. nieuw geworven waren, t'ſamen uytmakende omtrent 500. Mannen, en de reſteerende Burgerye was niet ſterker, als omtrent 50. weerbare Mannen, die alle gecommandeert wierden door eenen *Adriaan van Keppel*, een man die by de Burgers en Militie om verſcheyde oorſaken weynig bemint was. en Garniſoen.

Van alle Defecten hadde den *Commandeur* iterative Remonſtrantien gedaan voor de Belegeringe aan de Heeren van den Raad en Gedeputeerdens van de *Graaffſchap Zutphen*, als ook tot tweemaal aan Vergeefs aſſiſtentie verſocht.

de Heeren *Gedeputeerdens te Velde* secours versocht, en een notitie overgesonden aan den President van de *Gedeputeerdens des Zutphenschen Quartiers*, en supplement versocht, maar kreeg in 't laatst geen antwoord, veel min assistentie.

De Vyand marcheert eerst voorby de Stad,

Op den laatsten *Mey* quamen in de Stad de geruchten, dat den Vyand aannaderde, gelijk ook kort daar op eenig Volk voorby de Stad, over den *Alter-Es* haaren marsch na *Grol* setten, op dewelke uyt de Stad, met goet voordeel wierde gecanonneert. Men steide 's nachts Schild-wachten omtrent een Musquet-schoot van de Stad by

en doet eenige schade,

seekeren Dijk, om het water te stuyten, en 't selve by de Stad te behouden, dewelke van den voorby marcheerenden Vyand wierden overvallen en weg gevoert, steekende met eenen den Dijk door, die 's morgens door het Garnisoen inder haast weder wierde gestopt, en met een *Borst-vveeringe* daar tegen over gesecondeert.

smyt daar na Batteryen op,

Op den 12. *Juny* quamen de voornoemde 2000. Mannen door een voor-weg op de Advenue van de *Alter-Poort*, daar sy buyten het bereyk van de Musquetten haar posteerden, en dien nacht een Batterye opwierpen, van dewelke sy, met het lumieren van den dag, zijnde

en beschiet de Stad met Vuyr-werken,

den 13. *Juny* tot 's avonts toe veele Bomben en Branders in en over de Stad wierpen, waar door aan eenige huysen eenig ongemak geschiede, doch sonder merklijke alteratie der Burgerye, die seer wel gerefolveert was sich ten uyterstten te verweeren. Immiddels begon de Vyand aan de Loop-gravens te werken, die om hare verre distantie, en de kleynheyt van 't Canon uyt de Stad niet konden geruïneert werden. Maar als de Vyand den volgenden nacht een nieuwe Batterye maar omtrent 150. passen van de Stad hadde doen opsmijten, en daar van met Bomben schoot, wierd die door 't Geschut uyt de Stad so getroffen, dat sy met verscheyde dooden verlaten en noyt weder gebruykt wierd.

Daar door Onluysten onder de Burgerye ontstonden.

Den 14. *dito*, raakten eenige murmureeringe en onwil onder de Burgerye van wegens de schaade, die haare huysen leden door de geduyrige Vuyr-werken des Vyands, komende eenige Vrouwens met getier en geraas op de been, dreygende de Militie, om dat sy haar met haare kinderen socht tot bedelaars te maken door haare obstinaatheyt, daar doch geen ontset te verwachten was; Doch door goede ordres eeniger Militairen wierden die onluysten gestilt, so dat sich elk naar huys begaf, om op den brant te letten.

De Vyand maakt een Nieuwe Batterye,

De nacht hier aan was het weder stil, zijnde de Vyand besig, om een derde Batterye op te werpen, dewelke sich met het aanbreeken van den dag aan de Noort-zijde van de Stad veel grooter en swaarder,

der, als mede veel gelegender voor den Vyand vertoonde, als de twee voorige, waar uyt dien dag omtrent 200. ſtuks Vuyrwerken na de Stad wierden geſchooten, die weynig ſchaade deden, alſo de Vyand in't eerſt om de verre diſtantie geen ſwaarder Granaten en Bomben, als van 12. ponden uyt het Canon overbracht, die byna alle over de Stad heen vloogen, en als hy ſulx naderhand wilde verbeeteren met ſwaarder Bomben uyt Mortieren, konden maar weynige om haar ſwaarte de Stad bereyken, niet tegenſtaande de Mortieren ſo ſwaar beladen wierden, datter in die korte Belegeringe 14. barſten en ſprongen. Door deſe helſche Vuyr-werken raakten 2. boeren met een kind dood, en een vrou beyde beenen quyt, een Paard wierd door een Bombe omtrent 30. paſſen verre over het Magazijn geworpen. Dit bracht eenige Vrouwens aen 't lamenteeren, die met haare kinderen op de armen de Officieren begonden te ſmeeken tot overgeven, en ſouden haare mannen gaande gemaakt hebben, 't en zy ſy door vleyende woorden, voornamentlijk van *Johannes Heylerſieg* Predicant tot *VVenterswijk*, ſo wel waren ter neder geſet, dat ſy haar met deſe woorden: *Wy ſullen deſe Nacht noch patientie hebben*, naar huys begaven.

daar uyt hy ſterk ſchiet, doch weynig ſchade doet.

Den 16. *dito* avanceerde de Vyand ſo verre met ſijne ondiepe loop-gravens, die altijd vol water ſtonden en weynig bruykbaar waren, dat men de uyterſte punt daar van uyt een Bolwerk met Muſquetten konde beſchieten, waar op ſich een nieuwe Batterye nader onder de Stad op dede, daar door de alteratie van binnen onder eenige flauhertige niet verminderde, te meer dewijlder in de Stad een gerucht ontſtont, dat de Vyand op den *Alter-es* eenige wagens vol groenen rogge hadde afgemaayt, om de Grachten daar mede te vullen, en daar over ten Storm te lopen, en dat de Franſche het Princen Leger hadden geſlagen, en by het *Tolhuys* in de *Betauvve* waren door gedrongen, als mede om dat de Soldaten van den Capiteyn *la Faquerie* in preſentie van den Commandeur haar Geweer voor de aarde neder ſmeeten, ſeggende niet te willen vechten, om dat men haar niet betaalde, en om datter doch geen ontſet te verwachten was. Seeker Roomſch Edelman anderhalf uyr buyten de Stad reſideerende, dede byſondere devoiren, om het overgaan der Stad te faciliteeren, ſendende twee diſtincte reyſen een Trompetter aan den Commandeur, die den ſelven weder te rug ſond, ſonder Krijgs-raad daar over te houden. 's Namiddags quam een Tamboer-Appel ſlaan, naar wien door ordre van den Commandeur uyt de Stad wierden geſonden *Hendrik Kalf* Majoor

De alteratie in de Stad vermeerderde door een Gerucht.

Ontrou van een Rooms Edelman.

De Vyand eyſt de Stad op door Officieren,

en een Sergeant van den Commandeur *Lodevvijk Moesburg*, om te vernemen, wat ſijn aanbrengen was. Deſe verſocht, dat ſy beyde eens wilden ſpreeken met ſijne Officieren, die achter hem quamen, onder dewelke was de Soon van den Overſten S^r. *Poul*. In deſe t'ſamenkomſt eyſten die Officieren de Stad op, onder ſwaare dreygementen ſo men opiniatreerde, doch in cas contrarie met beloften van goede Capitulatie, voegende daar by, dat hun den ſlechten toeſtand van de Stad pertinent bekent was, dat *Deventer* mede belegert, en veele Steeden over waren, en datter geen de minſte ontſettinge te verwachten was. De voorñ. Majoor en Sergeant die in de Stad gerapporteert hebbende, kreegen ordre, om deſelve Officieren binnen te halen, gelijk geſchiede, van dewelke de Commandeur verſocht een Stilſtant van Wapenen voor 4. a 5. dagen, om ſich immiddels te bedenken; Doch alſo deſe Officieren geen pouvoir hadden, om een ſtilſtant te accordeeren, vervoegden ſy ſich weder na 't Leger, daar ſy haar wedervaren communiceerden, en in der haaſt weder te rug keerden, blijvende ſo lang binnen de Stad door ordre van den Commandeur in een herberg logeeren, tot datter op den $\frac{13}{23}$ *Juny* deſe Capitulatie geſlooten wierd.

die binnen gebracht werden,

daar ſy deſe Capitulatie ſluyten,

Articulen voor Adrian van Keppel, *Commandeur der Stad* Brevoort, *en deſſelfs Krijgsraad.*

1. *Dat het Garniſoen ſal geëvacueert vverden, mits dat het uytmarcheere met Vliegende Vaandelen, ſlaande Trommelen, brandende Lonten, Koegels in de mond, en met haar Boven- en Onder-gevveer, met haar nemende tvvee Stukken Canon, en tot yder Compagnie gehoorende overige Wapenen.*

2. *Dat nodige Geſpannen en Wagens ſullen verleent vverden, tot transport van de boven geſpecificeerde Canons, mitsgaders tot tros, bagagie en alle hun toebehoorende goederen, met behoorlijk Convoy en Vrygeleyde tot* Warnsveld *voor* Zutphen, *of beneden* Doesborg.

3. *Dat het Garniſoen, Burgerye en Vluchtelingen noch aan haare Perſonen noch Goederen ſo vvel voor, in, als naar de evacuatie des tegenvvoordigen Garniſoens, ſullen geplondert noch gemoleſteert mogen vverden.*

4. *Dat tot den uyttocht en evacuatie van het Garniſoen den termijn en tijd ſal geſtelt blijven op aanſtaande Maandag, omtrent 7. uyren.*

5. *Dat tot naarkominge deſes van vveder-Zijden ſullen geſtelt vverden de*

de gevvoonlijke Gijſelaars, die na geadimpleerde en vervulde bovenſtaande Conditien gerelaxeert ſullen vverden.

6. *Dat niemand van de Soldaten deſes Garniſoens ſal geſocht of aangehouden vverden, als die voor deſen gedeſerteert heeft.*

Aldus gedaan den $\frac{8}{18}$ *Juny* 1672. BREVOORT.

Waren onderteekent

St. Poul, *Generaal Majoor Commandant de L'Armee de Son Alteſſe Monſieur le Prince & l'Eveſque de Munſter devant* Brevorde.

Herman Lotthar van Poſt, *Overſte.*
Philips van Natzau.
Johan Hendrich Trouches.
Le Baron de Waldbourg.
Adrian van Keppel.
Gerard de la Faquerie.
F. Ga. de Bedarrides.
Jooſt Hend. van Aſzbeck.
Sweder van Lintelo.

Op deſe Conditien, en in ſo weynig dagen begaf ſich deſe heerlijke Fortreſſe in de macht van een Vyand, die ſelfs geen ſtaat maakte, om deſelve te vermeeſteren, alſo hy maar 2. duyſent man ſterk was, die maar eene advenue op de *Alter-poort* konden beſetten, blijvende de andere Advenue met de *Miſter-poort* de geheele belegeringe door vry en ongeſlooten, ſo dat de land-luyden en burgeren die dagelijks in alle veyligheyt paſſeerden, te meer, dewijl de Vyand aan de Batterye by den Kruyſen-boom en in ſijne ondiepe Approches tot aan de knien toe in 't water ſtont, 't welk ook oorſaak was, dat de *Biſſchop van Munſter* ſelfs de tijdinge van 't overgaan deſer Stad ten eerſten niet konde gelooven, hebbende aan deſe gedetacheerde volkeren twee dagen minder verlof gegeven, als ſy voor de Stad lagen, ſeggende deſelve naderhand, dat ſy voort weder ſouden vertrokken zijn, by aldien ſy maar antwoord hadden bekomen, dat men gereſolveert was geweeſt de Stad met rigeur te defendeeren, alſo ſy geen de minſte kans ſagen, deſelve Stad met geweld te naderen en te veroveren, daar in noch geen eenig ſoldaat gequetſt, veel min doodgebleeven was, en daar men in 't Magazijn noch 93. en in elk Bolwerk noch 5. tonnen met bos-kruyt elk van 100. ponden, in voorraad hadde ten tijde van dit ſchandig overgaan.

't welk ſeer ſchandelijk was,

om de onmacht van de belegeraars,

en den goeden ſtaat van den Belegerde.

Na dat *Grol* was verovert, trok den *Biſſchop van Munſter* met ſijn geheele Leger na *Deventer*, daar hy ſich op den 14. *Juny* eerſt voor vertoonde, ondertuſſchen dat hy eenig Volk ſond na de Stad LOCHEM gelegen in 't *Graafſchap Zutphen* aan de Rivier Ber-

Den Biſſchop van Munſter ſend volk na LOCHEM,

kel. Deſe Stad is voor deſen ſo ſterk geweeſt, dat de Spanjaarden haar in den jaare 1582. vergeefs belegerden, doch na dat ſy in 't jaar 1615. byna heel was afgebrant, is ſy verlaten, waar door de Fortificatien ſo ſeer vervielen, dat den *Biſſchop van Munſter* in den jaare 1666. deſelve ſonder ſlag of ſtoot occupeerde, en met een Fortificatie omtrok, ſodanig, dat de Staaten deſelve niet anders konden weder krijgen, als door een formele Belegeringe, demolieerende de Fortificatie tot de gront, en latende deſelve in dat poſtuyr leggen, tot den Biſſchop deſelve om deſe tijd weder occupeerde, wanneer hy de Kloofter-kerk, die voor een School gebruykt wierd, tot ſijnen religieuſen Dienſt innam, en de Preek-ſtoel, Stoelen, Banken, en Glaſen uyt de groote Kerk liet werpen en verbranden, ſettende in der ſelver plaats 7. Bakovens tot gerief van ſijn Leger voor *Deventer*, daar wy den Biſſchop met ſijn Volk ſullen laten, tot wy hebben verhandelt, wat op de Zee, en te Land by de Franſche is gepaſſeert.

dat deſelve occuperen.

Van de Oorlogs-vlooten,

Den *Ocean*, dat woeſte Element was den *Nederlanders* veel gunſtiger, als de Aarde, en ſocht de ſchaade en ſchande te repareeren, die de *Nederlanders* te Lande leeden, door het ſchandig verlies van veele redoutable Fortreſſen, om te toonen, dat de *Batavieren*, welker Militie was verwijſt en den Land-Oorlog ontwent, ter Zee ſonder eenig kreuk of rimpel noch waren deſelve, die ſy voor outs waren. Want na dat ſy de groote Vlooten der *Engelſche* en *Franſche* (beſtaande in 164. ſo groote als kleyne Scheepen, onder dewelke de *Engelſche* alleen hadden 116. Scheepen, 23530. Mannen, 4092. ſtukken Canon, en noch 24. Kitſen appart, en de *Franſche* hadden 48. Scheepen, 1926. ſtukken Canon, 10966. Mannen) eenige dagen opgeſocht en ingewacht, en daar na ſich gepoſteert hadden omtrent *Schooneveld* op de hoogte van *Zeeland*, ſagen ſy op den 29. *Mey* de Vyandelijke Vlooten van boven wind op haar ſo na af ſakken, als hier vooren verhaalt is. En hoewel de Nederlandſche Vloot in goede Ordre en vol Courage de Vyandelijke niet alleen met de Zeylen op de Mars inwachte, maar ook door zeyn-ſchooten tot de Bataille nodigde, ſo bleef ſy echter boven wind houden, makende tweemaal met haar af komen onder volle zeylen de mijnen, als of ſy wilde batailleeren, maar ſiende de Nederlandſche Vloot met opgetoogen zeylen haar te gemoet kōmen, keerden ſy haaſt wederom, en begaven haar op den 1. *Juny* by nacht na het *Noord-Voorland* op de Engelſche Kuſt, dat de *Nederlanders* op den 3. *dito* eerſt gewaar wierden, die haaren Cours aanſtonts derwaarts ſetten, en op den 6. *dito* kond-

die door de Nederlandſche Vloot tot een bataille word genoodigt,

kondschap kreegen, dat den Vyand lag in *Soulsbay*, waar na toe sy zeylende, den selven op den 7. *dito*, 's morgens op deede, en met een Voor-wind sodanig naderde, dat sy omtrent 8. uyren met den selven begonden te ageeren. De Nederlandsche Vloot was in dry Esquaders verdeelt, waar van den *Lt. Admiraal Bankert* met sijn Esquader *Zeeuvven* en *Vriesen* de Avant-Garde voerde tegens des Vyands *Witte-Vlagge*, sorteerende onder den Franschen *Vice-Admiraal d'Estré*; den *Lt. Admiraal Generaal de Ruyter* voerde het *Corps de Bataille*, bestaande in de Scheepen uyt de *Maas* en het *Noorder-Quartier*, tegens de *Roode Vlagge* onder *Duc de Jork*; en den *Lt. Admiraal van Gent* voerde de *Arriere-Garde*, bestaande in Scheepen alleen van *Amsterdam* tegens de *Blauvve Vlagge* onder den *Admiraal Montagu Graaf van Sandvvig*.

en op de Engelsche Kust aangetast.

Verdeelinge der Nederlandsche Vloot, en in wat ordre sy tegens den Vyand ageert.

Het Gevecht nam sijn begin door de *Zeeuvven* en *Vriesen*, die de *Fransche*, voerende mede de Avant-Garde eerst attaqueerden; In 't begin toonden de *Fransche*, door haare brandende Furie aangedreeven zijnde, haar als felle Zee-Leeuwen, in manieren als of sy de *Zeeuvven* en *Vriesen* hadden willen over-zeylen, en in een ogenblik ruïneeren, doch sy quamen so ras tot gewoonelijke bedaartheyt en verflauwinge, als sy bemerkten de stantvastigheyt der *Zeeuvven* en *Vriesen*, die als een vaste Muyr aan een gerangeert, deselve sodanig op 't Lijf drongen, dat sy omtrent de Middag de *Engelsche* verlieten, en haar met de vlucht na 't *Canaal* salveerden, werwaarts sy een tijd lang vervolgt zijnde, haar op den avond buyten 't gesicht van de *Engelsche* begaven, latende deselve in pericul, van geheel geruïneert te werden door de *Nederlanders*, indien der selver Dapperheyt niet ware tegen gehouden geworden door een groote Kalmte, die de zeylen slap dede hangen, en haar beletten haaren Vyand nader op 't lijf te vallen, waar door tusschen de beyde Esquaders van den *Hertog van Jork* en den *Admiraal de Ruyter*, die tegen over malkanderen lagen, en t'samen met de stroom voort dreeven, een heevig en continueel Schut-Gevecht ontstont, waar in geen d'ander eenig voordeel konde affien, als alleen door 't haastig canonneeren; En also de *Nederlanders*, die alle vrywillig ten Oorlog quamen, doorgaans twee schooten deeden, terwijlen de Engelsche, die meest tegens haaren wil geprest waren, eenen deden, so kreegen de *Nederlanders* op haare Vyanden de Avantage. Het Schip, daar den *Hertog van Jork* op was, zijnde de *St. Michiel*, wierd door den *Lt. Admiraal de Ruyter* uyt sijn Schip de 7. *Provincien* sodanig beschooten, dat den Hertog sich

De furie der Franschen word door de Zeeuwen en Vriesen gebrooken,

so dat sy al vluchtende de Engelsche verlieten.

Gevecht tusschen *Jork* en de *Ruyter*.

Jork verandert van Schip.

sich genootsaakt vond met de groote Vlagge, die van de groote Mast geschooten was, te salveeren op het Schip *Londen*, daar op hy de Roode Vlagge weder liet afwayen, en het Schip de *S^t. Michiel* calefateren. Den Heer *Cornelis de VVit Ruart van Putten* representeerde in de Nederlandsche Vloot de Souverainiteyt van den Staat, sittende geduyrende het Gevecht voor de Stuyr-mans Hut op 't Schip van de Heer *de Ruyter* in groote magnificentie op een Stoel bekleet met den Rok van Staat en gestipeert met 12. Hellebardiers en eenen Sergeant, om alle comportementen te beter te remarqueeren, dat hem belet wierd door den continueelen rook, die so dik was, dat hy niet buyten het schip konde sien.

De Ruart van Putten observeert de comportementen van elk.

Den Lt. Admitaal van Gent blijft dood.

Den *Lieutenant Admiraal van Gent* door der Engelschen Querelle over 't strijken van de Vlagge, daar van hier vooren, gepiqueert zijnde, was gesolveert, of in dese Bataille te sterven, of met Victorie naar huys te keeren, hy voert daar op sijn Esquader so na aan den Vyand, als mogelijk, en begon den selven dapper aan te tasten, maar wierd na een half uyr vechtens met een Canon-koegel gevelt, 't welk *Capiteyn Panhuysen*, die op 't Schip van den Heer *van Gent* was, aan den *Ruart van Putten* en den Heer *de Ruyter* in stilheyt rapporteerde, die daar op Ordre kreeg, daar van geen vordere mentie te maken, maar met desselfs Schip den Dienst van den Staat na behooren te betrachten, welke Ordre *Capiteyn Panhuysen* getrouwelijk achtervolgde, doch wierd weynig tijds daar na een Been quijt.

Dapperheyt van Capiteyn *Brakel*, die de Blauwe Vlagge aan boort leyt,

Capiteyn Brakel een der onverzaagste Helden, die oyt t'Zee gevaaren hebben, rukt in 't begin van 't Gevecht, alsser noch eenigen wind was, uyt het Esquader van de Heer *de Ruyter* na den Heer *Montagu* Grave van *Santvvig*, *Admiraal van de Blauvve Vlagge*, en leyt desselfs Schip de *Royale James* aan boort, dat 900. man en 100. Stukken voerde, en hoewel sijn Schip maar 62. Stukken, en 300. mannen voerde, en by de *James* in comparatie quam als een kind tegens een man, so forçeerde hy echter *Montagu* met een gevecht van 5. volle uyren sodaanig, dat *Montagu* na de bekenteniſſe van sijn eygen Lieutenant geresolveert was geweest sijn Schip over te geven, by aldien *Brakel* een Vlagge gevoert hadde, niet tegenstaande sijn Schip geduyrende het gevecht was gerenforceert geworden met verscheyde sloepen vol varsch Volk. *Montagu* in dese noot zijnde, redde sijn schip noch van 3. Nederlandsche Branders, maar van den vierden, die aangevoert wierde van den Commandeur *Jan Danielsen*, konde hy 't niet salveeren, maar most 't selve quiteeren,

dewelke verbrant, en den Admiraal verdronk,

so

ſo ras het in de brand raakte, wanneer ſijn Volk by na al over boort ſprong, en hy hem ſelven meynende in een Boot te bergen, in 't overtreeden met ſijn Soon verdronk, werdende ſijnen Lieutenant met eenige Matroſen van de Nederlanders geviſt en gebergt.

Dit Gevecht duyrde van den ochtent tot den avont in een beſlootene en ſmoor-lucht met groote kalmte, dewelke veroorſaakte, dat de Scheepen niet konden geregeert werden, maar onder malkanderen dreeven, en ſich niet konnende paſſeeren, ſo heevig op een canonneerden, dat het meer moorden als vechten ſcheen, en dat den Heer *de Ruyter*, die toen al 32. Zee-Gevechten gelukkig en ſonder eenige quetſure hadde bygewoont, verklaarde noyt in ſo continueelen en langduyrigen Zee-Gevecht geweeſt te zijn; Want hy op dien dag alleen verſchoot omtrent 25000. Ponden Bos-kruyt; En het Schip *VVeſtergo*, dat 14000. Ponden kruyt in hadde, verſchoot dien ſelven dag daar van 11000. Ponden, houdende alleen maar 3000. Ponden over, die des anderen daags door verſuym in brand raakende het Schip deden ſpringen.

Heevigheyt van deſe Bataille.

't Schip Weſtergo raakt in brand.

Tegens den avond, als de *Franſche* ſchandig gevlucht en uyt het geſicht der Vlooten geraakt waren, ſagen de *Engelſche* ook om een goet heen komen, en raakten met een ſlagboeg, by 't verheffen van de wind, boven de *Nederlanders*, vluchtende van deſelve af by de wind ſo ſcherp op als mogelijk, doch wierden van de Nederlandſche Vloot dien heelen nacht vervolgt, tot 's morgens toe, zijnde den 8. *July*, wanneer de *Engelſche* alleen maar noch met 50. zeylen, anderhalf mijl boven wind leggende aanloefden, en ſo ſterk vluchten, als ſy vervolgt wierden, tot 's avonts toe, wanneer de Nederlandſche Vloot om 't manquement van Kruyt en van eenige andere behoeften te ſuppleeren, haar begaf na de Kuſt van *Zeeland*, blijvende vier mylen Weſt-Noort-Weſt van 't Eyland *VValcheren* in de volle Zee leggen, alwaar ſy van alles wierde voorſien, ondertuſſchen dat de Engelſche Vloot boven wind ſo verre quam afſakken, dat ſy nauwelijx konde geſien werden, maar alſo ſy vreesde te naderen, begaf ſy haar haaſt weder hoog op de *Rivier van Londen*, daar ſy tot den 8. *July* calfaterden, eer ſy weder in Zee quam.

De Engelſche begeven haar op de vlucht,

en komen op de Riviet van Londen.

In deſe Bataille verlooren de *Franſche* 2. Capitale Scheepen, zijnde het eene met 80. Stukken verbrant, en 't ander met 70. Stukken geſonken; En de *Engelſche* 6. Capitale Scheepen, van de welke dry de Vlagge voerden, zijnde 2. daar van verbrant, 3. geſonken en 1. genomen. Behalven deſe genoemde Scheepen waren van haare

Verlies der Franſchen en Engelſchen,

mindere Vaartuygen als *Branders*, *Kitsen &c.* mede over de 20. geruïneert.

Verlies der Nederlanders.

Daarentegen hadden de *Nederlanders* geen verlies van Scheepen, als alleen het Schip *Josua* uyt het *Noorder-Quartier*, zijnde van middel-bare groote, en eenige Branders, die niet alle vruchteloos vergingen, behalven het Schip *VVestergo*, daar van hier boven.

Verlies aan Engelsch volk.

Aan Volk hadden de Engelsche geen minder verlies, als aan Scheepen, also haare Dooden en swaar gequetsten uytmaakten het getal van 2530. mannen, onder dewelke waren 18. Capiteynen en hooge Cavaliers dood, en 19. swaarlijk gequetst.

Groote alteratie tot Londen.

Den Dag na dese Bataille was een Dag, die men jaarlijx om de Geboorte van den *Koning van Engeland* (die op den 29. *Mey* Oude Stijl, of 8. *Juny* Nieuwe Stijl jaarig was) binnen *Londen* vierde, en op den welken veele Vreugde-werken waren geprepareert, als verscheyde Fonteynen, daar Wijn voor 't Volk soude uytspringen, en schoone Vuyr-werken, die al ter plaatse vaardig stonden, daar sy gebruykt souden werden; Maar dese gemeynde Vreugde wierde door twee groote ongevallen sodanig belet, dat de Wijn in de vaaten bleef leggen by de Fonteynen, en de Vuyr-werken gespaart wierden tot een vreudiger tijd; Want dry dagen te vooren, eer de Zee-Bataille geschiede, en het Gedreun van 't Canon binnen *Londen* gehoort wierde, ontstond in deselve Stad by *St. Catharijn* aan de *Rivier* sodanigen vehementen brand, datter omtrent 120. Huysen, 6. gemeyne Scheepen en eenige Barquen in de asschе raakten, waar door de gemoederen der Gemeynte met groote alteratie waaren bevangen, die noch te meer vergroot wierde door de onaangename tijdinge van haare Nederlaag, dewelke hoewel men te Hoove socht te verdonkeren, nochtans sich selve genoeg openbaarde door 't hangen der hoofden en de flauwigheyt der genen, die 't Hof frequenteerden.

Brand tot Londen.

In Holland begaf men sich op 't gehoor van 't Canon in de Kerken,

In *Holland* wierd het donderen van 't Canon op 't Strant bequamelijk gehoort, waar van de tijdinge komende in eenige Steeden, wierden aanstonts de Klokken geluyt, de Huysen geslooten, en in de Kerken vierige Gebeden uytgestort tot God in den Hemel, om assistentie van sijnen sterken Arm tegens de onrechtvaardige Wapenen van so groote Vyanden. Des anderen daags, zijnde den 8. *Juny*, wanneer door de eerste vliegende, doch noch onseekere tijdinge van het Verlies van *VVesel*, *Orsou*, en *Burik* de Herten in *Holland* met een groote vreese waren omvangen, wierden deselve weder merklijk verlicht, door dese gewenste en aangename tijdinge van Victorie op

en verwekte de Victorie groote vreugde.

Zee,

Zee, dewelke door de Engelsche brieven grooter gemaakt wierde, als men se in Nederland selfs divulgeerde,'t welk geen kleyn misnoegen en suspitie in de Gemeynte verwekte tegens eenige der voornaamste Regenten in *Holland*, murmureerende, dat men in die bedroefde tijd dese heerlijke Victorie verdonkerde, en door Vreugde-Teekenen niet bekent maakte aan de gantsche Wereld.

Verlies der Nederlanders te Lande.

Maar hoe dapper en gelukkig de *Nederlanders*, tot haar eeuwige reputatie, tegens 2. Vlooten van de Machtigste Koningen der Wereld op Zee waren, noch veel ongelukkiger waren sy op 't Land; want sy binnen eene Maand (van den 12. *Juny* af te reekenen, als den *Prins van Condé* by 't *Tol-huys* den *Rijn* passeerde, tot den 10. *July*, als den Koning van *Vytrecht* met sijn Leger opbrak) byna sonder eenige resistentie verlooren 3. geheele Provincien, en de 4. resteerende binnen korte dagen d'andere mede souden gevolgt zijn, indien niet eenige Fataliteyt en Goddelijke schikkinge sulx belet hadde.

Grooten Krijgs-raad in 't Leger gehouden, of men den Yssul soude verlaten, of niet?

Voor en al eer de *Fransche* eenige Stad aan den *Rijn* geoccupeert hadden, maar door het aankomen van haare groote Macht den Nederlanden den ondergang dreygden, wierd tot *Zutphen* van de Heeren Gedeputeerdens te Velde, van *Sijn Hoogheyt* en van alle de Generaals Personen in den Krijgs-Raad gedelibereert, of 't niet geraden soude zijn den *Yssul* te abandonneeren, en op eenige andere manier het Land te defendeeren, wanneer eenige adviseerden het best te zijn, dat men den *Yssul* soude verlaten, alle Steeden wel voorsien, het platte Land ten besten geven, en een Vliegent Leger in de *Betauvve* of de *Velauvve* vergraven, om daar mede de Desseynen van den Vyand te observeeren, en al de Plaatsen te secondeeren, die aan den *Neder-Rijn*, *Yssul* of *VVaal* noot mochten komen te lijden, gevende voor reeden de onmogelijkheyt van den *Yssul* en *Neder-Rijn* met so weynig Volks, als 't Leger toen was, tegens de Insultes van so machtige Vyanden te defendeeren; Doch de meeste adviseerden, dat men den *Yssul* naar allen vermogen soude trachten te conserveeren, waar toe ook gesolveert wierd.

Daar op gesolveert wierd, dien te beschermen,

Maar also men by nader overdenkinge bevont, dat het Leger aan den *Yssul* te swak was, om die Riviere te beschermen, waar in het water door de extreme droogte haast al weg raakte, waar langs heen de Retrenchementen niet wel gemaakt waren, en waar op den Vyand vry sterker afquam, als wel verwacht was, versocht men van de Heeren Staaten spoedige assistentie; En als men daar na sag, dat uyt *Holland* niet als eenige Compagnien Waart-gelders tot secours konden

en aan de Staaten om assistentie te versoeken.

komen, die noch eerst uyt de Garnisoenen moston gelicht werden, en dat den Vyand alle de Steeden aan den *Rijn* metter haast veroverde, oordeelden de Heeren *Gedeputeerdens te Velde* en de Hooge-Officieren van 't Leger best te zijn voor de Securiteyt van den Staat, den *Yssul* te verlaten, en de volkeren aldaar leggende, in de naaste Steeden te brengen; doch aangemoedigt werdende door den Staat veranderden van resolutie, so dat sy den *Yssul* tot den laatsten druppel bloets wilden defendeeren, seggende *Sijn Hoogheyt, dat hy van voornemen vvas; liever te sterven, als van daar te vvijken, en dien Post niet als met sijn leven te vvillen verlaten.* Echter nam de generale verslagentheyt in het Leger toe, werdende den Staat immiddels gewaarschouwt, dat het onmogelijk was, het doorbreeken van den Vyand aan den *Yssul* te beletten, daar op men in den *Haag* op den 11. *Juny* begon raad te pleegen, wat te doen stont, om de *Provincie van Holland* te verseekeren tegens den aankomenden Vyand, ingevalle hy den *Yssul* mochte komen te passeeren, en dat het Leger onder *Sijn Hoogheyt* voor hem soude moeten swichten. Het inlaten van 't water, en inundeeren van de Landen, daar het nodig was, en Forten te leggen op alle smalle Passagien wierd voor 't eerste en gereetste middel gehouden, en geresolveert in 't werk te stellen, als de noot sulx voort mochte komen te vereyschen, door Commissarissen, die absoluyte macht hadden, daar in den dienst van 't Land te betrachten. Men vond goet noch 1330. Burgers na de Frontieren van *Holland* te senden, en de resteerende Soldaten en Waart-gelders daar uyt te lichten, om na de *Grave* en *Nimvvegen* te brengen, doch en had geen effect, also den toestant van *Holland* sulx niet en konde lijden. En nademaal men beducht was niet te sullen ontgaan, of de Vyand soude in de *Over-Betauvve* doorbreeken (gelijk ook den dag daar na, te weten op den 12. *Juny* geschiede) of soude daar in komen door het belegeren van *Nimvvegen*, liet men in *Holland* de gedachten gaan, hoe, in wat voegen, en op wat plaatse men den Stoel des Oorlogs in de Provincie van *Holland* soude stellen? Waar toe *Amsterdam* wierd voorgeslagen, in meeninge, om derwaarts te brengen al het Geld uyt het Comptoir van den Ontfanger Generaal, en al het Geschut uyt het Magazijn van *Delft*, mitsgaders de *Vergaderinge van Holland en West-Vriesland*, die men ook by provisie soude doen scheyden, om ten eersten binnen de voorsz. Stad van *Amsterdam* te convoceeren. Ter selver Vergaderinge wierd mede voorgebracht, dat men noch dien nacht (den 11. *Juny*) depesches soude laten afgaan, dienende tot

Veranderingen van Resolutie,

Deliberatien daar over in den Haag gehouden,

alwaar voorgeslagen wierd, om tot Amsterdam te planten den Stoel des Oorlogs,

en om den Yssul te verlaten, en de

schey-

ſcheydinge van 't Leger, en de Steden aan den *Yſſul* wel beſet te laten met het Voet-volk, en het overige van dien met alle de Hooge-Officieren van *Campen* met Scheepen over de Zuyder-Zee naar *Amſterdam* afte doen voeren, om te gebruyken, daar't geraden ſoude gevonden werden, de Ruyterye in de Generaliteyts Plaatſen op de Brabantſche Frontieren te leggen, om de opgeſetenen ten platten lande van de Brandſchattinge te bevrijden, *Bommel*, *St. Andries* en *Voorn* te voorſien, en *Heuſden* met het Land daar omheen onder water te ſetten, mitsgaders het Garniſoen van *Raveſteyn* binnen de *Grave* te brengen; Doch is de evacuatie daar van den *Gedeputeerdens te Velde* aanbevoolen, om deſelve niet als in de grootſte extremiteyt te doen, en echter gelaaten aan haar oordeel en abſoluyte diſpoſitie. Dit ſelve wierd ook by de *Generaliteyt*, na contradictie van een Gedeputeerde uyt de Provincie van *Vrieſland*, naderhand met eenpaarigheyt mede geconcludeert, naar ingenomen Præadvijs van den *Raad van Staten*.

Frontieren van Holland te beſorgen.

Den Ontfanger Generaal, op ordre van den Raad-Penſionaris *Mr. Jan de Wit* pakten ſijn Comptoir op, en 't Geld in Tonnetjes gedaan zijnde, wierd na *Amſterdam* gevoert, om daar te blijven tot nader Ordre. Men dede aan den *Koning van Engeland* demonſtreeren de progreſſen van den *Koning van Vrankrijk*, en den naakenden ondergang van den Staat, indien *Engeland* ſich van *Vrankrijk* niet ſepareerde, en den Staat aſſiſteerde, waar tegens deſelve ſich weder in alle redelijkheyt ſoude laten vinden, om *Engeland* contentement te geven, werwaarts ook ten dien eynde een Deputatie geſchiede; doch waren de inclinatien van de *Staaten van Holland* meeſt alle voor *Vrankrijk*, *Amſterdam* alleen toonde beter genegentheyt voor *Engeland* te hebben, in cas men een van beyden ſoude moeten kieſen, en eenige weynige Noort-Hollandſche Steden voor geen van beyden, maar liever om ſich ten uyterſten te defendeeren.

's Lands Comptoir wierd na Amſterdam gebracht, en aan Engeland het groote gevaar gedemonſtreert.

Ondertuſſchen dat men in *Holland* met dit overleg beſig was, hoe men ſich tegens den aankomenden Vyand ſoude verſeekeren, waren de Franſche in haare Legers, daar mede ſy eenige dagen onder de Stad *Emmerik* gecampeert lagen, niet min beſig, hoe ſy de Vereenigde Provincien het beſt ſouden invadeeren, en in der haaſt emporteeren, eer deſelve in beter poſtuyr mochten raaken; Tot dien eynde hielt de Koning met ſijne Hooge-Officieren diverſe reyſen Krijgs-raad, in dewelke (gelijk namaals uyt den mond van den *Prins van Condé* gehoort is) gereſolveert wierd, dat hy *Condé* met force ſoude ſien te paſſeeren den *Yſſul* ofte *Neder-Rijn*, om ſich immiddels, dat het Le-

Franſche houden groote Krijgs-raad,

en nemen een deſſeyn op Amſterdam,

ger onder den Heer *Prince van Orange* aan den *Yssul* door de beyde Legers van den Koning en den Veld-Marschalk *Turenne* soude getraverseert werden, van daar met 20. duysent Ruyters, die elk noch een man achter op souden nemen, in aller haast de *Velauvv* over te begeven na *Amsterdam*, en sich daar voor te vertoonen so subijt, als de tijdinge van haar aannaderen daar mochte komen, op dat hy die groote Stad (zijnde de Nobelste Partye en het Hert van *Holland*) en door deselve het geheele Lichaam van den Staat, mochte verrassen en overvallen, als sy minst aan een Vyand dacht, en noch geensins gebracht was in postuyr van nodige Defensie, zijnde ter selver tijd daar binnen geene Provisie van Bos-kruyt, dat al na de Vloot was versonden, leggende de Steene Wallen sonder Borstweeringen, Banquetten, Solderingen en Canon, en op sommige plaatsen noch met aarde niet aangevult, en fluctueerende in Disordre, die te meer soude zijn aangegroeyt door dese subite Vertooninge en schrikkelijke Consternatie, waar mede de meeste Burgeren souden zijn overstolpt geworden, die noyt te voren eenigen Vyand voor haare Poorten hadden gesien.

dat toen in slecht postuyr was.

Na dese genomene groote Resolutie, ondertusschen dat by de *Fransche* noch gedelibereert wierde, op welke plaatse sy een van de twee voorsz. Rivieren bequaamst souden passeeren, addresseerde sich seekeren Rooms-gesinden Boer *Jan Petersz.* genaamt aan de voornaamste der *Franschen*, die sich toen binnen *Emmerik* onthielden, haar bekent makende, hoe dat hy woonachtig was omtrent *Neder-Elten* aan den Oever des *Rijns*, daar hy een ordinair Veer hadde, by welke occasie hy van langen tijdt in den *Rijn* op seekere plaatse hadde geremarqueert een Droogte, die by 't leege water, datter toen was, met Ruyterye seer gevoeglijk konde gepasseert werden, te meer dewijl niemant licht vermoeden soude, dat de Door-breuk daar soude gesocht werden, en dewijl die droogte alleen maar met eenige *Vriesen* onder den *Colonnel Aylva* beset was, dewelke door geduyrig heen en weer marcheeren, dan na *Nimvvegen* dan na *Doesborg* en *Zutphen* dan na *Schenken-Schans* heel waren vermoeyt en afgemat.

Een boer *Jan Petersz.* wijst den Franschen een weg aan door den Rijn,

Desen Voorslag behaagde den *Franschen* seer wel, te meer, dewijl die door seekeren Rooms-gesinden Eedelman uyt de Betauwe, gelijk men voorgeeft, wierde geconfirmeert, met wien den *Prins van Condé* den gedesigneerden Post in persoon ging besichtigen, en sulx den Koning rapporteeren, die in de nacht tusschen den 10. en 11. *Juny* met alle sijne Grooten onder 't lichten van 200. flambauwen van *Rees* voor by *Emmerik* na 't *Tolhuys* reed, daar hy den 11. *dito* aan

Condé komt aan 't Tolhuys, dat hy besichtigt.

aan de overzijde van 't *Tolhuys* op de Elteſche Capittel-Weyde, die een hoog Oever hadde, een Batterye dede opwerpen, en met 12. Halve-Cartouwen beſetten, als mede een Borſtweeringe voor de Muſquettiers vervaardigen, ondertuſſchen dat hy onder de Stad *Emmerik* de kleyne Ponten uyt den *Rijn* op wagens liet ſetten, en omtrent de voorſz. Batterye voeren, om aan de Elteſche kribbe een Brugge te leggen; Waar op den *Prins van Condé* met deſen Boer en alle de Groote op den 11. *Juny's* avonts ſich te Paard ſette, en in die nacht ſijne Cavallerye commandeerde, om mede op te gaan ſitten, met dewelke hy in 't lumieren van den volgenden dag, zijnde den 12. *Juny*, komt by 't *Tolhuys*, alwaar den voorñ. Boer voor uyt reede, en de paſſagie door den *Rijn* aanwees, werdende gevolgt van 36. a 40. Franſche Dragonders onder de *Comtes de Guiche* en *de Revel*, die den *Rijn* met groote furie in reeden, en ongeacht veele Muſquet-ſchooten haar ontmoetende, doordrongen tot omtrent aan de overzijde, die op de hielen aanſtonts gevolgt wierden van grooter Macht, dewelke tot in 't midden van den *Rijn* ſterk aandrong, terwijlen *Johan Barton de Mombas* Commiſſaris Generaal van de Ruyterye der *Vereenigde Nederlanden*, (*Zijnde een* Franſchman *van Geboorte*, *en getrout met de Suſter van den Ambaſſadeur* Pieter de Groot, *en van* Sijn Hoogheyt *op den* 7. Juny *ordre hebbende ontfangen*, *alle de Troupen ſo te Voet als te Paard te commandeeren in de* Betauwe, *en alles te contribueeren 't gene tot defenſie van't ſelve Quartier nodig en dienſtig mochte zijn*, *hebbende onder ſijn Commando tvvee Regimenten te Paard*, *als dat van* Soutelande *en* Kingma, *aan vvelk laatſte Regiment eene Compagnie ontbrak*, *en tvvee Regimenten te Voet*, *als dat van* Aylva, *en* Van Gent, *devvelke hy verdeelt hadde op de tvvee Hooft-quartieren aan't* Tolhuys *en tot* Huſſen, *blijvende de eerſte Plaats voorſien met het Regiment Paarden van* Soutelande, *en het Regiment te voet van* Aylva, *en de tvveede Plaats met het Regiment Paarden van den Colonnel* Kingma *en't Regiment te voet van* Van Gent, *daar van* 3. *Compagnien binnen* Schenkenſchans *quamen te leggen*,) ſich met ſijne onderhebbende Ruyterye begon te bewegen, in allen ſchijn, als of hy de *Franſche* wilde tegengaan, rijdende dwars heen en weer door het Vrieſche Voet-Volk (dat ſich ſeer mannelijk weerde) waar door eenige Soldaten onder de voeten ſijner Ruyterye, en al het Voet-Volk in ſulken diſordre en confuſie geraakte, dat de Franſche Cavallerye (dewelke tot in het midden van de Rivier door ordre van *Condé* ſo lang ſtil hielt,

en met een Batterye met Canon verſterkt word,

welken Poſt hy forceert.

Wat qualiteyt *Mombas* hadde,

die ſeer trouloſſijk handelt,

tot

tot dat de voorsz. 12. Cartouwen en alle de Musquetten met schroot geladen over haare hoofden waren gelost op het Staaten Volk in de Betauwe, die wat laager was als de overzijde, daar op *Mombas* met sijne Ruyterye datelijk doorging) geensins konde gestuyt werden, en te vreesen stond, dat deselve sonder quartier souden gemassacreert hebben alle die sy ontmoeten, so wierp het voorn. Voet-volk, dat maar een enkelde borstweeringe op de vlakke aarde voor sich hadde, al haar Geweer neder, en riep om Quartier, dat haar aanstonts van de *Fransche* belooft wierde; Waar op den *Prins van Condé* alle de Ruyterye, so als sy in en buyten de Riviere stont, dede stil houden, en sich in persoon met meer als 30. van de Gequalificeerste de Rivier oversette tot aan de overzijde, alwaar hy aanstonts in een ronden kring Krijgs-raad hielt, wat nu vorder te doen stont, of die nu alrede sich gegevene te Pardonneeren, of Capot te maken; Immiddels ontstont eenig tumult en geraas onder de Ruyters, die in de Rivier so dicht op een gepakt stonden, dat sy den stroom stopten, en 't water op stouwden, waar door de gront, zijnde alleen los grint- of welsant so driftig wierd, dat de paarden geen vastigheyt meer onder de voeten hielde, 't welk oorsaak was, dat *Duc de Longeville*, die in dien kring met de rug na de Ruyters, en haar het naaste stont, sijn Pistool trok, om haar zeyn te geven van stil te houden, welk Pistool by ongeval af brande, dat de *Vriesen* haar inbeelden een Zeyn te zijn aan de Cavallerye, om voort door te setten, en haar te massacreeren, daar op sy terstont haar nedergeworpen Geweer weder op vatten, en sodanig in desen voorn. kring schooten, dat byna niet eenen van al die Heeren niet dood bleef of ten minsten gequetst wierd; gelijk dan den *Duc de Longeville* met twee koegels door de Borst doot ter aarden viel, en den *Prins van Condé* met twee koegels door sijn slinker arm onder den Elleboog op twee plaatsen wierde doorschooten, stuytende den derden koegel af op de knoop van de Zadel. Dese *Tragœdie* sag de Koning met sijn Broeder selfs aan, staande omtrent een quartier uyrs van daar in 't hangen van den *Elteren-berg* by een Wint-molen, waar hy met groote ongedult en stamp-voeten sijne Groote so ellendig sag onthaalen. De Fransche Cavallerye dese onverwachte onthaalinge van haare Heeren en Meesters siende, barsten met een groote verwoetheyt los, en vielen met sulken furie als desperate menschen op dese Vriesen aan, die na eenige vigoureuse Resistentie eyndelijk wierden vermeestert, en 't meestendeel door de Fransche Rappieren, zijnde haare Carabijns en Pistoolen in 't rijden door

De Vriesen krijgen quartier,

dat by occasie van een tumult onder de Fransche,

en door *de Longeville* te niet liep,

waar door *Longeville* gedood, en *Condé* gequetst wierd.

De Fransche Cavallerye valt op de Vriesen in,

door den *Rijn* nat geworden, doorſtooken, die veele dagen heel naakt daar ter plaatſe onbegraven bleeven leggen. Eenige Vrieſen ſalveerden haar met de vlucht, en eenige wierden gevangen na *Emmerik* gevoert, alwaar ſy meer als twee maanden met water en broot in groote miſerie haar moſten behelpen, zijnde deſe Gevangene 2. Capiteyns als *Andries van Velſen* en *Duco van Hemmema*, 5. Lieutenants als *Douvve van Eppema*, *Haio Tvvinbergen*, *Barent Hekman*, *Bavius Rommeda* en *Johannes Bechius*, 3. Vaandrigs als *Fredrik van Ockinga*, *Tarquinius Bentema* en *Jan Duden*, daar en boven noch 4. Sergeanten en 105. gemeene Soldaten. Als nu de Franſche deſen Poſt bemachtigt, en haaren Vyand verſlagen hadden, vielen ſy met groote ongeſtuymigheyt in veele huyſen, daar ſy om ſich te droogen, alſo ſy tot aan haar ſchouderen toe nat waren, ſo groote vuyren ſtookten, dat de vlam den Boeſem en Solder in 't huys van den Inſpector *Rijkers* aanſtak, waar door de omleggende huyſen ſo verre in den brant raakten, datter maar 6. in 't geheel over bleeven. Deſen brant ging ſo vehement voort, dat den *Prins van Condé*, die aan de overzijde van 't huys van den Inſpector, dat 't eerſt aanging, logeerde en verbonden wiert, in aller yl moſte verbracht worden in een Huys op den Dijk, daar hy ſecuyr mochte zijn. Met deſen brand raakten alles in ontſtelteniſſe en confuſie, invoegen dat de Franſche aan 't plonderen vielen, waar van ſy noch huyſen noch menſchen verſchoonden, die ſy van alles ontblooten, ja ontſagen haar niet, om te ſpolieeren het huys van den *Keur-Vorſt van Brandenburg*, dat wel met ſeer dikke Muyren en ſterke Toorens, doch met geene Militie voorſien was. Dit Huys was opgeſtapelt vol van gevluchte menſchen en goederen, ſo uyt *Kleef*, als uyt de omleggende Dorpen, van al 't welke niet als naakte menſchen, en uyt de Bedden uytgeſchudde veeren overbleeven, konnende de *Sauve-gardes*, die even te vooren op dit huys waren gekomen, geenſins de furie van haar volk ſteuten, voornamentlijk als het gewaar wiert de koſtelijkheyt van dien buyt. Na by dit huys ſtaat een ronden Tooren, wiens muyren 15. voeten dik zijn, dewelke om ſijne byſondere ſterkte in den Spaanſchen Oorlog ſeer conſiderabel en van groote tegenſtant was, alſo hy door ſijne hoogte niet beklommen, en door ſijne dikte niet doorſchooten konde werden. Deſen Tooren was beſet met 18. Mannen onder een Sergeant uyt *Schenken-Schans*, die den ſelven verlieten, en ſich na *Nimvvegen* retireerden, ſo haaſt ſy ſagen, dat de Vyand door den *Rijn* was gepaſſeert, waar door deſelve Tooren ſonder ſlag of ſtoot al mede in han-

van dewelke veele gevangen werden.

Het Tolhuys raakt in brand.

't Huys van Keur-Brandenburg word geplondert.

en een ſwaren Tooren ingenomen.

den van de Franſche raakte, die naderhand al 't hout-werk van binnen uytbranden, en 't verwulft uytbraken, ſo dat de enkele muyren alleen maar overig bleeven.

Longeville word gebracht na Rees,

Dien ſelven avont wierd het doode lichaam van *Duc de Longeville* in ſijne kleeren met een Karos gebracht na *Rees* in't huys van den Heer Scheepen *Cornelis Groin*, daar het gebalſemt, en voort na *Vrankrijk* verſonden wierd.

en Condé na Emmerik, daar hem de Koning beſoekt.

Den volgenden dag zijnde den 13. *Juny* wierd den *Prins van Condé*'s morgens in een Rosbaar door Switſers gedragen, en gebracht binnen *Emmerik* in't huys van den Heer Burger-Meeſter *Chriſtian Rademaker*, daar hem den Koning op den 14. *dito* quam beſoeken, als hy op den 16. *dito* op Sacraments-dag heel vroeg met ſijn Leger opbrak naar *Doesborg*. Door deſe quetſure van *Condé* bleef de voorſz. groote Reſolutie, om op *Amſterdam* te gaan, geheel achter, en wierden de concepten geheel verandert.

Veele Franſche Officieren gedood en gequetſt,

Behalven deſe twee Heeren bleeven in 't ſelve reſcontre noch dood de *Graven van Pleſſis*, *Nogent*, en *van Theobon*, en de *Meſſieurs Guitry*, *Boury*, *d'Aubuſſon*, *de la Force* en *de la Salle*, met noch eenige andere, die ons onbekent zijn; En boven dien wierden gequetſt den *Hertog van Coaſſin*, den *Prins van Marſillac*, de *Graven van Vivonne*, *Saux*, *Revel*, en *Lyonne*, de *Marquiſen van Beringen*, *Thermes* en *Chavigny*, en de *Meſſieurs Brouilly*, *Monrevert*, *du Meſnil*, *de Montauban*, *d'Obterre*, *Beaumont*, *de S. Arnoul*, *de Beaufort*, *Montreau*, *Beauveau*, *Soubiſe* en meer andere, die meeſt alle aan haare quetſure ſtierven, 't welk naderhand meer is geobſerveert, dat weynig gequetſte Franſche weder tot haar voorige geſontheyt geraakten, waar van ſommige meenden de oorſaake te zijn, dat de Franſche Chirurgijns haare medicamenten niet wiſten te applicceren na het climaat van de Nederlanden, andere gaven andere, doch onſeekere reeden daar van. Behalven deſe verdronken noch ſo veele Ruyters en Paarden, die door 't voornoemde en door 't ſterk aandringen van de achterſte (alſo elk in deſe expeditie de eerſte, en niemand de laatſte wilde zijn) van de ondiepe paſſagie afraakten, of de kribben te na quamen, en den buyk vol waters dronken, dat het getal van alle de Franſche doden op dien Poſt wierde begroot over de 500. mannen.

van dewelke weynige gecureert wierden.

Eenige Officieren verdronken.

Dien ſelven dag van deſe Actie maakten de Franſche over den *Rijn* noch vaardig haare Schip-brugge, daar over het geheele Leger van den *Prins van Condé* aanſtonts overtrok in de *Betauwe*.

Sijne

Sijne Hoogheyt de Heer Prins van Orange desen onverwachten Doorbreuk der *Fransschen* verstaande, nam met den Heer Veld-Marschalk *Wurts* een cordate Resolutie, om met eenige Regimenten den Vyand te doen retireeren den selven weg, dien hy gekomen was, maar vond hem met so grooten Macht als een Water-vloet de *Betauvve* overstroomen, dat hy genootsaakt ware sijne goede Resolutie te staaken, en bedacht te zijn op middelen van Defensie, en dede den voorn. *Mombas* om sijne verraderlijke Actie apprehendeeren, en in een Wagen met eenige Ruyters convoyeeren over *Uytrecht* na den *Haag*, daar het gemeene Volk op de been raakte, en de Glaasen van sijn Logement insmeet, en 't was apparent, dat het raasende Volk soude vorder gegaan hebben, 't en ware sulx gestuyt was geworden door de goede ordres en voorsichtigheyt der Heeren Burgermeesteren aldaar. Uyt den *Haag* wierd *Mombas* vervoert na 't Hooft-Quartier van *Sijn Hoogheyts* Leger tot *Bode-Grave* in Detentie, daar voor den Hoogen Krijgs-raad sijn Proces gemaakt, en hy met veele Grieven befwaart wierde, als dat hy, om sijn Verraderlijk Desseyn te beter te doen reüsseeren, het Volk, dat hem *Sijn Hoogheyt* tot bescherminge van den *Rijn* hadde toegesonden, tegen ordre hadde versonden naar *Nimvvegen*, en den *Rijn* van Volk ontbloot; en als den Heer *Welderen* Gouverneur van *Nimvvegen* 't selve Volk by sich so nodig niet oordeelde, als aan den Rijn, en het daarom weder te rug sond na het *Tolhuys*, dat hy *Mombas* 't selve op den 10. *Juny de novo* weder versonden hadde, waar door het Vriesche Regiment heel afgemat en gedefatigeert weder quam, als de *Fransche* Macht na 't *Tolhuys* quam aansakken; dat hy door dit versenden van't Volk den *Rijn* so seer hadde ontbloot gehad, dat eenige weynige Ruyterye ondertusschen verscheyde Insultes der Vyandelijke Cavallerye op diverse plaatsen aan den *Rijn* met groot hasart hadden moeten repousseeren, en eenige Vyandelijke Ruyters weder uyt de *Betauvve* uytslaan, die den *Rijn* al door gekomen waren; en dat hy op den 10. *Juny* het Canon van den *Rijn* hadde versonden, dat daar tot defensie was geplant, en diergelijke Schelm-stukken meer. Hangende dese Proceduyren, en ondertusschen dat *Sijn Hoogheyt* daar over delibereerde, heeft hy, sich van sijne troulooshеyt en verraderye overtuygt vindende, ondernomen, by nacht uyt sijne Detentie te vluchten, en uyt te breeken, mitsgaders sich met klimmen over de Wallen, en swemmen door de Grachten van 't Leger, te salveeren, en naar *Uytrecht* by den Vyand over te lopen, daar hy sich tegens den *Vereenigden Staat* liet employeeren.

Cordate Resolutie van *Sijn Hoogheyt*.

Mombas word gapprehendeert

en sterk beschuldigt,

ontvlucht uyt sijne detentie,

en word gesententieert. Hier over is hy by den gemelden Hogen Krijgs-Raad gecondemneert, in voegen by de Sententie onder *Num.* 42. blijkt.

Alteratie in Nederland, Desen inbreuk der Vyanden in de *Betauvve* bleef in *Holland* so lang niet onbekent, als het verlies van *Wesel* (daar van hier vooren) maar wierd's anderen daags, te weten den 13. *Juny* omtrent 1. uyr 's middags aan 't Collegie van haare *Ho. Mog.* door een brief van een der Heeren Gecommitteerdens te Velde al genotificeert, waar door het geheele Land raakten in sulken Consternatie, die noch met Pennen te beschrijven, noch met Tongen uyt te spreeken is.

en algemeen vluchten na beneden. Uyt de *Boven-Betauvv* en *Velauvv* was op dese tijd noch weynig gevlucht om de securiteyt, daar in de Inwoonders haar meenden te bevinden wegens de Rivieren, daar mede sy gelijk op Eylanden omçingelt waren, maar nu begonnen alle menschen (behalven veele Roomsgesinden, die het Fransch-Troyaansche Paard liever met vreugden wilden inhalen, als buyten laten staan) gelijkerhand na beneden te vluchten, en met Pak en Sak t'samen so sterk te verhuysen, dat de Rivieren met Schuyten en Scheepen, en de Land-Wegen met Karren, Wagens en Paarden bedekt waren, en dat de meenigvuldige Vluchtelingen door haar jammerlijk Lamenteeren een yselijk geloey hemel-waart opgaven, met dat vast vertrouwen, indien sy in handen van haaren vervolgenden Vyand mochten geraken, dat haar de seekere Dood en de Mishandelinge, of de ellendigste Slavernye voor ogen stont, compareerende de Fransche in haare Overwinningen by de snootste Barbaren en Tartaren, meynende door een valsch gerucht, dat deselve mede afbrachten een heel Regiment Mooren met roode Mantels op witte Paarden sittende, die haare onmenschelijke wreetheyt aan hun souden betonen.

Engeland lokt de Nederlanders tot sich. Also Engeland in de voorige Nederlandsche Troubles en Oorlogen seer groot voordeel hadde getrokken uyt de vluchtende Nederlanders, die in dat Rijk sich quamen te salveeren en neder te setten, so socht de Koning in desen tijd, wanneer hy meende, dat de Nederlanders in meenigte haar Vaderland souden verlaten, de Vluchtelingen aan te lokken, om in sijn Rijk te komen wonen, daar toe hy publiceerde een Declaratie onder *Num.* 43. te lesen. So nodigden die van groot en kleyn *Jarmuyden* de Nederlanders mede tot haar onder verscheyde beneficien, doch kreegen geen toeloop, als van eenige Engelsche en Schotten, die in de Nederlanden gewoont hadden.

Turenne commandeert het Le- By occasie, dat den *Prins van Condé* gequetst was, kreeg *Duc de Turenne* door ordre van den Koning het Commando over desselfs Ar-

Armeé, waar mede hy de *Betauvve* doortrok, admireerende dese heerlijke Landsdouwe en schoon gewas, dat ter selver tijd in sijn vollen bloesem stont, en nam sijnen weg recht op *Arnhem*, detacheerende de eenige troupen, die de Boven-Betauwe door gingen schuymen, en de Dorpen van *Elst* en *Valborg* uytplonderen; Van dese Troupen begáven haar eenige na *Knotsenburg*, zijnde een Schans in de *Betauvve*, leggende aan de *VVaal* tot verterkinge van *Nimvvegen*, en andere na't Fort *Yssel-oort*, leggende omtrent een half uyr boven *Arnhem*, op't punt van de *Velauvve*, daar den *Yssul* uyt den *Rijn* loopt. Dit Fort was zedert veele jaaren geraakt buyten alle postuyr, en daar om ook met geen volk beset, hebbende het Retrenchement langs den *Yssul* daar sijn begin genomen, alwaar was opgeworpen een hooge Batterye tot Canon, om daar mede de Keur-Brandenburgsche Pley, die daar tegen over leyt, en van alle Willige-boomen ontbloot was, te konnen beschieten. Op desen Post lag een Regiment voet-volk in de Weyden legers-gewijse neder-geslagen met hutten, als ook met afheyningen voor de Paarden, die daar verwacht wierden. Dit Volk hoewel het met schieten den geheelen namiddag van den 13. *Juny* de Fransche afkeerde, om niet door den *Rijn* te komen, die seer ondiep was, so most het doch's nachts retireeren, als de *Fransche* met alle macht daar door setten, begevende sich aanstonts na *Arnhem*, om dat aan de Land-zijde mede te belegeren. De Troupen, die na *Arnhem* passeerden, namen op den 13. *Juny* en de volgende 2. dagen en nachten haaren weg voor by het Steedeken *Huyssen* tusschen de *Lindaan* en den *Rijn*, alwaar sy door twee Uytleggers uyt den *Rijn* so sterk wierden beschooten, dat sy tot tweemaal toe genootsaakt wierden haaren weg te veranderen, en dieper landwaarts in te passeeren.

ger van Condé,

En verdeelt het selve na verscheyde quartieren.

als na Knodsenburg,

na Yssuloort,

en na Arnhem.

Dese twee Uytleggers waren genoemt het *Huys te Dieren* en het *Huys Drakenburg*, hadden tot Capiteynen *Johan Pempelfort* en het Soontjen van den *Lieutenant Admiraal van Gent*, doch onder het Commando van den Lieutenant *Hans Hertvvig*, en waren op de inventie van den voorsz. *Lieutenant Admiraal*, aan wien de Gecommitteerde Raaden ter Admiraliteyt mede de directie daar over hadden gelaten, gemaakt tot *Amsterdam*, uyt Dennen-hout met platte Bodemen sonder Kiel, waar door sy niet dieper als anderhalve voet waters gingen, niet tegenstaande elk 20. Stukken Geschuts voerde; Nochtans konden sy niet dienen, daar toe sy gedestineert waren, namentlijk tot Defensie van den *Yssul*, die geensins navigabel was, uyt

Twee Uytleggers op den Rijn van bysonder fatçoen.

welke oorſaak ſy beyde op den *Rijn* bleeven, de eene van den *Lieutenant Hertvvig* omtrent *Huſſen*, en de ander een quartier uyrs onder het *Tolhuys*, om daar een droogte te bewaren, die wegens haare ondiepte van derde halve voet gemakkelijk te paſſeeren was. Kort na de Attaque en Doorbreuk van den Vyand aan 't Tolhuys ſakten *Capiteyn Pempelfort* met ſijn Uytlegger, op ordre van den *Veld-Marſchalk Wurts*, den *Rijn* af tot voor *Huſſen*, alwaar hy, gelijk verhaalt is, geſamentlijk met den anderen Uytlegger den voorby paſſeerenden Vyand ſo dapper onthaalde, dat hy niet alleen gedwongen was ſijnen cours te veranderen, maar ook dien nacht op den Oever van den *Rijn* een Batterye op te werpen, daar uyt hy 's volgenden daags, zijnde den 14. *Juny*, met 4. Stukken Canon deſe beyde Scheepen meynde in de gront te ſchieten, dat doch onmogelijk was, alſo ſy op de gront vaſt lagen, doch wierd met veele ſchooten tegens een ſo begroet, dat hy geconſtringeert was die Batterye voor den middag te verlaten, waar om hy den ſelven namiddag achter de *Malburgſche Kribbe* op den Dijk 3. ſwaare Canons plante, daar mede hy van boven af door deſe Scheepen ſodanig ſchoot, dat ſy ſo vol waters liepen, als den *Rijn* diep was. Hier door als mede door manquement van Kruyt, waren de voorñ. reſpective Capiteyn en Lieutenant genootſaakt haare Scheepen te verlaten, en in brand te ſteeken, ſalveerende haar na de overzijde met een Aak, daar van ſy een groote meenigte by haar hadden, die ſy hadden weg gehaalt, waar ſy die maar vonden, om daar door den Vyand het overkomen te difficulteeren.

doen aan de Franſche groote afbreuk,

doch worden eyndelijk verbrant.

De Stad Huſſen is door de vigilantie van den Heer Veeren geſalveert.

De onſterke Stad *Huſſen* een half uyr van *Arnhem* in de *Betauvve*, doch noch op den Bodem van 't *Land van Kleef* leggende, was door alle huyſen en ſtraaten opgepropt met Menſchen en Beeſten van 't platte Land, en was in groot pericul door de voorby paſſeerende Franſche uytgeplondert te werden; Doch alſo de Heer *Barent Veeren* Rechts-Geleerde en Scheepen deſer Stad voor het behout en welvaart van deſelve vigileerde, en ſy met een Franſche Sauve-garde uyt de Stad *Kleef* gehaalt voorſien, als ook van *Sijn Hoogheyt* een ſchriftelijke Sauve-garde geobtineert hadde, ſo bleef deſe Stad tegens de violentie der Franſchen behouden, ſonder uytgeplondert te werden, gelijk eenige ſulx door abuys in haare Hiſtoriſche Verhaalen als waarheyt hebben verhandelt.

De groote Droochte was den Franſchen ſeer voordeelig.

De exceſſive Droogte van den Hemel in dit geheele Voor-jaar, en warme Sonne-ſchijn was den Franſchen ſeer voordeelig in 't conſerveeren van haare geſontheyt, alſo ſy geene veranderinge van lucht gevoel-

gevoelden, en faciliteerde voor haar, tegens de gewoonte van dit Climaat, sodanig de Passagien over de Rivieren, die anders tot geen kleyne beveyliginge van *Nederland* strekten, dat sy uyt de *Betauvve* in de *Velauvve* met haare paarden door den *Rijn* reden, en het Leger van *Sijn Hoogheyt* aan den *Yssul* leggende, van achteren souden overvallen hebben, 't en zy *Sijn Hoogheyt* op den 14. *Juny* met sijn Leger was opgebrooken, en naar *Uytrecht* geretireert, sendende behalven de groote Stukken Canon in de Steeden aan den *Yssul* ook de Regimenten Voet-Volk van de Colonnels *Cassiopijn* en *van Beveren* naar *Nimvvegen*, Colonnel *Ingen Nieuvvland* naar *Doesborg*, Colonnels *Ammema* en *Vrybergen* naar *Arnhem*, Colonnel *Svvartsenburg* naar *Zutphen*, Colonnels *Broursma* en *Stekke* naar *Deventer*, en de Colonnels *Bamphield* en *Ripperda* naar *Svvol*, en verdeelende de Burgers uyt de Steeden *Uytrecht*, *Amersfort*, *VVijk te Duurstede*, &c. die mede in 't Leger waren gekomen, in deselve Steeden aan den *Yssul* en tot *Arnhem* en *Nimvvegen*.

Sijn Hoogheyt breekt met sijn Leger op,

en send eenige Regimenten in de Steeden.

Het Leger daar mede *Sijn Hoogheyt* dien selven avont omtrent 10. uyren voorby *Arnhem* naar *Uytrecht* retireerde, als de Fransche *Arnhem*'s nachts om 3. uyren quamen berennen, bestond in 't geheel in 21. Regimenten, van dewelke 14. waren te Paard, en 7. te Voet. De Regimenten te Paard waren voor eerst de *Garde van sijn Hoogheyt*, en daar by de Regimenten onder de Graven *van Nassau*, *VValdek*, en *Merode*, *Prins van Salms*, de Heeren van *Obdam*, *'s Gravemoer*, *Almelo*, *Ginkel*, *L'Ybergen*, *Harsolte*, *Eppe*, *Joseph*, en *Sarmiento*, en die te Voet waren onder den Veld-Marschalk *VVurts*, onder de *Graven van Hornes*, *Stirum* en *Solms* en onder de Heeren *Aquila*, *Golsteyn*, en den *Marquis de VVesterlo*. Met dit Leger quam *Sijn Hoogheyt* op den 15. *Juny* 's avonts voor *Uytrecht*, daar hy de Poorten geslooten vond, waar van wy hier na breeder sullen handelen, als wy eerst gesien sullen hebben, wat de Fransche en Bisschopsche Volkeren ondertusschen verrichten.

Hoe sterk het Leger was, daar mede Sijn Hoogheyt retireerde.

ARNHEM by *Tacitus* en andere oude Schrijvers *Arenacum* genoemt, is de Hooft-Stad van 't *Vierde Quartier van Gelderland*, te weten van de *Velauvve*, daar onder 5. Bemuyrde Steeden sorteeren, als *VVageningen*, *Hattem*, *Hardervvijk* en *Elburg*.

ARNHEM

Dese Stad, hoewel die voormaals is geweest van reedelijke Sterkte, was door verloop van veele jaaren, en door versuym van de reparatie der fortificatien, sodanig buyten postuyr van defensie geraakt, dat sy ten tijde, wanneer sy van de Fransche wierde berent, seer qualijk

was slecht gestelt so wegens sijne Fortificatie als Garnisoen.

lijk eenige rigoureuse Attaque hadde konnen repousseeren, also ter selver tijd de Fortificatie noch met geen eenige Schop aarde was verbeetert, en op den 13. *Juny* tot Garnisoen daar binnen waren gekomen met Patent van *Sijn Hoogheyt* alleen maar de Colonnels *Vrybergen* en *Ammena* yder met 8. Compagnien, daar by noch 3. a 4. gedetacheerde Compagnien te Voet, met eenige Boeren, en twee Compagnien te Paard van *Osnabrug* en *Balantin*.

Over het innemen van dit Volk delibereerde de Magistraat van de Stad met veele difficulteyten, doch resolveerde noch eyndelijk daar toe, mits dat alle Officieren den Eed aan haar moesten doen.

Den 14. *Juny* heeft de Magistraat beyde de Colonnels met de Hooft-Officieren en den Commandeur *Halard* op 't Sadhuys ontboden, versoekende eenige ordre tot defensie van de Stad in cas van belegeringe te willen stellen; Waar op sy de Wallen omgereden en alle Posten besien hebbende, bevonden de Buyten-werken vol boomen en plantagien, de Wallen vervallen, eenige Grachten droog, de Contrescarp in geen defensie, en alles met huysen en boomen rontom de Stad tot op de Contrescarp beplant, de Wallen van de Stad qualijk opgeset, geen Batteryen vaardig of in defensie, maar alles vervallen en tot geen tegenweer in 't minste geprepareert. Waar op alle dese defecten en de nootsakelijke reparatien van dien geremonstreert hebbende, bevond sich de Magistraat seer beswaart, konnende niet resolveeren de Huysen, Hooven, en Plantagien buyten de Stad te raseren of te planeeren, seggende dat het haar Gemeente meer als 2. *Tonnen gouts* schade soude zijn. Waar op anders niet is gevolgt, als dat alleen 2. a 3. huysjes aan de Muyr van den *Rijn* in brant zijn gesteeken.

De Magistraat difficulteert de Huysen en Plantagien buyten de Stad te raseeren.

Vorders wierden Ordres op de Wachten gestelt, geduyrende welke besoignes *Turenne* sich aan de over-zijde des *Rijns* by de Schipbrugge van de Stad campeerde, en een Batterye dede opwerpen, sendende een Trompetter aan de Poort, 't welk groote Alteratie en verslagentheyt veroorsaakte, willende de Magistraat geen Resolutie geven, voor datse de Hopluyden en mindere Leden van de Burgerye hadde gesprooken.

Turenne komt voor Arnhem,

dat hy opeyst,

Na een uyr a twee vertoevens, quamen de Hooft-Officieren op het Stadhuys, en begeerden, sonder uytstel, den Trompetter weder te rug gesonden te hebben, met een Antwoord, als dat de Stad geresolveert was sich tot dienst van 't Land te maintineeren, en ten uyterstèn te defendeeren, met welke antwoord den Trompetter ook most vertrekken.

Op

Op den 15. *Juny* in den Morgenstont verstonden de Hoofden van de Militie, als dat den Secretaris van de Heeren Gedeputeerden *Versteeg* genaamt, met den Trompetter na *Mr. Turenne* was gegaan; De Magistraat daar op gevraagt zijnde, of sulks door haar E. Ordre was geschiet, seyde van Neen, en verklaarde daar van geene de minste kennisse te hebben. Door eucouragement der Officieren greep de Magistraat wederom moet tot defensie van de Stad, en quamen eenige Burgers daar op aan de Wal, en eenige weynige Constapels by 't Canon, die te vooren daar af waren gehaalt, aanbrengende Kruyt en andere behoeften, waar mede dapper op den Vyand wierde gecanonneert, van de sijde van de *Rijn-poort*, alwaar den Colonnel *Ammema* sijn Post hadde, en wierden een Fransche Graaf, en den Ingenieur *Hugo* beyde met eenen Canon Koegel gedoôt. De Belegerde grypen moet.

Op den middag wierde bekent gemaakt, dat de Vyand een Brugge beneden de Stad over den *Rijn* sloeg, en dat des Konings Troupen boven by *Yfseloort* den *Rijn* passeerden, waar op twee Capiteynen yder met 100. man wierden gecommandeert, om de Brugge beneden te beletten, doch is het volk in 't chargeeren tegens 160. Ruyters, die het door den *Rijn* setten na de Velausche zijde, met disordre geretireert, ter oorsaake, dat den Ritmeester *Balantin* met eenige Ruyters uytwesende quam rapporteeren, van een groote troep vyandelijke Ruyters gesien te hebben, dewelke aan het gecommandeerde Volk den pas souden afsnijden; Waar op voor de *Sint Jans Poort* eenige huysjes en planketsels in brant gesteecken en geruïneert wierden, sonder te weten, door wiens ordre sulks geschiet was, doch wierde *Balantin* daar over beschuldigt, 't welk so groote verbitterheyt onder de Burgerye causeerde, dat sich noch Burgermeester noch Officier op de Straate dorsten vertonen, en eenige noch met geluk het periculontquamen. Ondertusschen passeerde *Turenne* sijne opgemaakte Brugge, en belegerde de Stad rondom aan de Land-zijde, krijgende sijne Dragonders noch 12. Wagens, met gevluchte goederen beladen, dat haar voor een buyt meer als van 40. duysent guldens verstrekte. De Fransche slaan een Brugge over den Rijn. eenige Fransche Ruyters passeesen door den Rijn. Turenne passeert over de Brugge, en belegert Arnhem aan de Landzijde,

By dese ontstelteniss quam den Trompetter wederom aan de Poort, en eyste de Stad op met bedreyginge, dat de Konink, in cas contrarie, 's morgens met de heele Armee om de Stad soude leggen, en sijn Desseyn met alle rigeur executeeren; Waar op de Magistraat na eenige deliberatien; noch eyndelijk met de Officieren resolveerden, hem buyten de Poort aan te seggen, dat sy by haare voorige re- dat hy weder opeyst.

solutie bleven. En alſo de Officiers de Magiſtraat niet veel toevertrouden, ſonden ſy mede een Lieutenant de Franſche tale verſtaande, om te weten, of het antwoort aan den Trompetter wel wierde gerapporteert. Dit niet tegenſtaande ſo gingen ſeekere Gecommitteerdens uyt de Magiſtraat met den Trompetter na *Monſieur Turenne*, waar over de Officieren miſnoegende, proteſteerden ten hoogſten daar tegens, doch de Magiſtraat verklaarde, ſulks buyten haar laſt te zijn geſchiet, met bidden en tranen in de oogen, dat doch geen hoſtiliteyt mochte werden gebruykt, voor dat de Heeren van de Magiſtraat wederom binnen waren gekomen.

Gecommitteerdens gaan na buyten.

Immiddels waſſer groote ontſteltenis in de Stad, en op de Batteryen noch Conſtapels, noch Kruyt, noch Loot, 't welk veele Soldaten diſcourageerde, en veroorſaakte, dat den ſtilſtant van Wapenen wierde gecontinueert van 's avonts tot 's morgens omtrent 6. uyren. Onder deſen ſtilſtant was de Vyand, onder het Commando van *Duc de Vendoſme* met 500. mannen, tegens krijgs-gebruyk tot aan de drooge Gracht by de *Rijn-Poort* geavanceert, ongeacht de harde dreygementen, daar mede hem ſulx verboden wierd.

Confuſie in de Stad en ſtilſtant van wapenen.

Franſche Officiers komen aan de Rijn-Poort.

Den 16. *Juny* in de morgenſtont quamen verſcheyde Franſche Officieren aan de *Rijn-Poort*, aan dewelke Wijn en Broot gegeven wierd, 't welk by de Officieren van 't Garniſoen verſtaan zijnde, hebben den *Commandeur* daar over heevig gecenſureert en beſtraft, te meer, dewijl hy met geen van de Officiers yets communiceerde, of eenigen Raad pleegde, waar op de Franſche Officiers afgeweſen en vertrokken zijn.

De Gecommitteerde komen te rugge,

De Gecommitteerde uyt de Magiſtraat, van *Monſieur de Turenne* te rugge komende, rapporteerden, dat *Turenne* haar na den Koning hadde gerenvoyeert, om te accordeeren, dewelke tot *Vellip* met de Hooft-Armee was, en dat een of twee Officieren nootſakelijk mede derwaarts moſten trekken, om voor de Militie te ſpreeken.

en gaan met Gedeputeerdens uyt de Militie na den Koning.

De Officieren deſe groote ontſteltenisſe ſiende, en het gevaarlijke gevolg overwegende, alſo de Stad van proviſie en ammunitie van Oorlog ontbloot was, naar dat ſy de Magiſtraat over haare informele proceduren getaxeert en heevig beſtraft hadden, hebben eyndelijk den Colonnel *Vrybergen* en Capiteyn *Aarſſen*, om voor de Militie het beſt mogelijk te bedingen, na den Koning gedeputeert, met de Gedeputeerde uyt de Stad, van dewelke de eerſte aan den Koning verſocht ſijne Protectie over den Adel van 't Quartier van *Arnhem*, hem biddende, dat hy haare Privilegien en Exercitie van de Religie wilde conſerveeren, 't gene hy haar aanſtonts beloofde; De tweede verſocht

het

het selve uyt den naam van de Gemeene Burgerye, en Burgermeesters, biddende, dat hy haar als sijne getrouste Onderdanen wilde aannemen, 't welk sy ook obtineerden; En de derde versocht voor 't Garnisoen, met geboogen knyen, den Koning om pardon, in cas het tegens hem hadde gepecceert, en dat hy 't selve wilde vergunnen vrye uyttocht met alle Wapenen en Bagagie, doch kreeg daar op geen satisfactoire antwoord.

De Fransche komen binnen Aarnhem.

Hier op quam omtrent twee uyren na den middag de Majoor van de Stad op de Wal, met Ordre, dat het gantsche Garnisoen sich op de Markt soude begeven, alwaar de Colonnel *Vrybergen* daar over gevraagt zijnde, seyde van die Ordre niet te weten; Ondertusschen wierd de *Savels-poort* geoopent, waar door de Fransche onder *Mr. Louvois* en desselfs Broeder den *Aarts-Bisschop van Reyms* na binnen marcheerden, seggende *Mr. Louvois*, dat den Koning wilde, dat het geheele Garnisoen soude zijn *Prisonniers de Guerre* of Krijgs-Gevangene, dat sy haar Geweer souden afleggen, haare Bagagie behouden, en in de groote Kerk opgeslooten en bewaart werden. Dit alles ging met sulken drift en haastigheyt der *Franschen* toe, dat de opgestelde Articulen van de Capitulatie ongeteykent bleven.

Op den 17. *dito* wierd de Magistraat geinduceert, om desen volgende Eed te presteeren.

WY svveeren en belooven tot God, den Koning na desen te kennen voor onsen Souverainen Heer en Meester, hem vvel en getrouvvelijk te dienen tegens elk een, en ingevalle vvy gevvaar vvorden of ontdekken, datter yets secreetelijx geschied of ondernomen vverd tegens sijnen dienst, sullen vvy den Gouverneur, of die gene, devvelke de affaires van sijne Majesteyt hier ter plaatse sullen vvaarnemen, daar van adverteeren, gelijk vvy mits desen svveeren en belooven. Tot bekrachtinge van 't vvelke, na dat den Eed gedaan is in handen van Monseig. de St. Poange *Raad des Konings in sijnen Raad van Staaten, hebben vvy Richter, Burgermeesters en Scheepens van dese onse Stad dit geteekent met ons eygene handen. Den 17. Juny 1672.*

Was onderteekent

Evert van Delen van Laar.	G. Gasijn van Hell.
Richter tot Arnhem en in de Velauvve.	Jacob Everwijn.
Gerrit van Brienen.	Johan op ten Noort.
Johan Brantsen.	A. van Eck.
Alexander Benting.	W. G. Huygens.
Arnold van Dans.	G. Everwijn.

KNODSENBURG, KNODSENBURG een sterke Schans met 4. Bolwerken en 1. Punt, is in den jaare 1590. door *Prins Maurits H. L. M.* gebout recht tegen over *Nimvvegen* aan de overzijde van de *Waal*, om de Stad daar door te dwingen, gelijk hy deselve daar door ook heeft bedwongen, en gebracht onder de subjectie van den *Vereenigden Staat*. Dese Schans was op de aankomst der *Franschen* gebracht in een redelijken Staat van Defensie, door de goede voorsorge van den Gouverneur *Welderen* en de Magistraat van de Stad, want de Wallen en alle 4. de Bolwerken waren behoorlijk gepallisadeert, en beset met 8. Stukken Geschut, doch de Grachten niet over dry voeten diep, het Magazijn, dat maar voor een korten tijd was geprovideert, konde ten allen tijden uyt de Stad voorsien werden, maar het Garnisoen bestond in 4. Compagnien, onder de Capiteynen *Verschoor* mede Commandeur van dit Fort, Capiteynen *Welderen*, *Selts* en *Wagenaar*, als ook den Lieutenant *Hachin* met 86. mannen uyt de Stad gecommandeerde Volkeren, die t'samen 330. koppen uytmaakten.

in wat staat van defensie het was,

word buyten omheen geraseert, So ras binnen *Nimvvegen* verstaan wierd, dat de Fransche by het *Tolhuys* den *Rijn* waren gepasseert tot in de *Betauvve*, wierd aan de Militie van *Knodsenburg* geordonneert, om het Dorp *Lens*, dat dicht onder die Schans lag, af te branden, en alle boomen daarom heen af te kappen, op dat de Vyand aldaar tot sijne avantagie niet sou-

en van den Vyand gerecognoseert. de konnen schuylen, 't welk op den 13. *Juny* 's avonds nauwelijx was verricht, of 500. Vyandelijke Dragonders en andere Ruyters quamen dese Schans omtrent de Moolen so naby recognoseeren, dat sy door het sterk schieten uyt deselve met verlies van 2. paarden mosten retireeren, sonder haar wederom te vertoonen, als 's morgens daar aan, zijnde den 14. *Juny*, wanneer sy na de verlooren Schildwacht buyten de Schans staande 3. schooten deden, en daar mede weder escapeerden tot den volgenden namiddag, zijnde den 15. *dito*

Een Fransche Partye overweldigt een schip met Vluchtelingen. wanneer een kleyne Partye Fransche een quartier uyrs onder de Schans aan de *Waal* haar vertoonde even op deselve tijd, als een Schip van *Nimvvegen* met gevluchte Goederen, veele Vrouwens en eenige Glas-blaasers daar voorby wilde na beneden, also daar omtrent noch geen Vyand was vernomen. Dese Partye begon het Schip van den Dijk af te beschieten, 't welk sulken alteratie in die onnosele vluchtelingen verwekte, dat sy alle yselijk lamenteerden, en dat de Schipper het land so veel mijden, als mogelijk was, waar door hy dit ongeluk hadde, dat hy met het Schip te seer naderende een Plaat van Grintsant, die recht in het midden der Riviere lag, daar op vast raakte, en

door

door het geduyrig schieten der Franschen noch de Schipper noch ymand der vluchtelingen sich boven op 't schip dorste hasardeeren, om 't selve van de droogte af te helpen. Dit wierd uyt de Stad en van de 4. Uytleggers, die tusschen de Stad en de Schans *Knodsenburg* lagen, aangesien, waarom een van die Uytleggers ordre kreeg, om 't selve Schip te salveeren, en met sijn Canon den Vyand te verdrijven; Maar in plaatse dat dien Uytlegger sich hadde behooren te posteeren tusschen den gemelden Dijk, daar den Vyand op was, en het gestrande Schip, so bleef hy heel achter de voornoemde sant-plaat aan de zijde van de Stad leggen, van waar hy voorby het Schip, op den Vyand canonneerde, die sulx om de verre distantie weynig achtende, met een Aak of Schuyt het Schip naderde en vermeesterde, en in 't gesicht, en tot spijt van de stad eenig slecht goet over boort smeet, waar door hy het selve vlot maakten, en aan de Betauwsche zijde aan land brachte, alwaar sy alle die Vluchtelingen en Goederen plonderden, en veele buyt maakten.

door een missiag van een Uytlegger.

dat sy uytplonderden.

Tegens den avont omtrent 8. uyren, quam den Marschalk *Turenne* met eenige Troupen te voet en te paard van *Arnhem* (dit op sijn vertrek in staat was om met den Koning te capituleeren) voor *Knodsenburg*, dat hy aan de Oost-zijde door de Troupen onder *Comte de Lovigni*, en aan de West-zijde door die onder den *Lieutenant Generaal Foulcault* belegerde, en aanstonts sterk uyt Musquetten liet beschieten, leggende sijn volk in de kelders van de afgebrande husen van *Lent* bedekt voor de koegels uyt de stad, uyt de Uytleggers en de Schans, die haar met groote meenigte naderden. Hier op wierd by de Officieren in de Schans Krijgs-Raad gehouden, en geresolveert, sich met het uyterste effort te defendeeren, 't welk sy aan malkanderen met hand-tastinge beloofden, en ingevalle sy met gewelt mochten overvallen werden, dat sy haar dan alle souden retireeren by den Kruyt-Toren, om aldaar met de lont in de hand goede Capitulatie te maken, of anderssins den Toren te doen springen. In de nacht naderden somtijds eenige vyandelijke Troupen tot dicht op 't Contrescarp, die hoewel door geheele charges van Musquetten wierden verdreeven, echter met groot geroep en getier eyndelijk op 't Halve Bolwerk met sulken furie aanvielen, dat sy het selve seekerlijk souden geemporteert hebben, indien sy niet met alle vigeur door Canon met Cardoesen vol Musquet-koegels geladen, en door Musquetten en Granaten so waren ontfangen, dat sy genootsaakt waren met verlies van al vry veel volk te retireeren, en de belegeringe met de schop in de aarde te

Turenne komt voor Knodsenburg, dat hy belegert.

Krijgs-raad en resolutie der Militairen.

Fransche attaqueeren het halve Bolwerk.

doch moeten weder retireeren.

beginnen, want sy van die uyr af, zijnde omtrent middernacht, haar op het Contresca rp begonden te begraven, en haare Approches te avanceeren te rugwaarts na de Grift-Dijk, onder de meenigvuldige koegels uyt de Schans, daar mede dien geheelen nacht wierde geconsumeert.

ruineeren 't selve halve bolwerk met schieten,

Tegens het opkomen van den dag begonnen de Fransche het Halve Bolwerk met sulken furie te beschieten, dat sy 't selve by na ruïneerden, en de Schans-korven en het Canon onbruykbaar maakten, waar door die van binnen genootsaakt waren het Geschut van daar af te trekken, om 't selve te laten sinken, om te bequamer door een openinge in de Borst-weeringe des Vyands Approches te ruïneeren; Doch dit wierd niet geheel voltooyt, ter occasie van een Trommel slager, daar van hier na breeder. Aan de West-zijde hadde sich den Vyand in dien selven nacht onder den Dijk geretrencheert, en de aarde na de Gracht opgeworpen, makende op *Kraye-vvald* een Batterye van 6. Cartouwen, dan is niet gebruykt, als tegens de Stad, na de Capitulatie van de Schans.

maaken aan de west zyde een Batterye.

De Commandant verstockt uyt Nimwegen assistentie.

Voor den middag notificeerde den *Commandant Verschoor* door een brief aan den Heer *Welderen* Gouverneur van de Stad, den slechten toestant van de Schans, als dat de soldaten door het geduyrig schicten afgemat, en haare borsten blont en gesswollen waren, hebbende elk in die nacht 9. a 10. maal haare Bandeliers gelost, en omtrent 120. schooten gedaan, waar door hy in sulken schaarsheyt van Musquet-koegels en schroot was geraakt, dat elk nauwelijx noch dry schooten meer overhielt, waarom hy versocht eenige assistentie;

Een Tamboer slaat op de wal Appel, dat oorsaak was van 't verlies deser Schanse.

Doch ondertusschen dat die in de Stad wierde geprepareert, sloeg een Tamboer op de Schans by 't secreet staande *Appel*, 't welk in de soldaten sodanigen alteratie verwekte, dat sy op de Wal haare hoeden opstaaken, en om *Quartier* riepen, waar op de *Fransche* uyt haare Werken komende riepen *Bon Quartier*, 't welk de soldaten so gaande maakte, dat sy tot geen stilstant te brengen waren, wat devoiren den Commandant en de andere Officieren daar toe aanleyden, so dat deselve gedwongen na 't Oost Half-Bolwerk gingen, daar sy *Comte de Louvigni* sagen voor den dag komen, vraagende wat haar begeeren was, daar op sy antwoorden, datter een abuys door een Tamboer geschiet was, en dat sy noch aan geen overgeven dachten; Dit dede de soldaten op 't nieuws om *Quartier* roepen, waar op *Louvigni* seyde, dat *Monsieur Turenne*, die na by was, haar wel goede Conditien soude geven, presenteerende een Capiteyn en een Lieutenant

tot

tot Oſtagiers, die binnen gelaten wierden, waar tegens weder voor Oſtagiers na buyten gingen den Capiteyn *VVagenaar* en den Lieutenant *Alendorp*, welke gevoert zijnde by *Monſieur Foulcault* gevraagt wierden, of ſy begeerden te capituleeren, waar op ſy ſeyden, dat deſe diſordre alleen door een Tamboer, ſonder noot, ontſtaan was, doch indien ſy avantagieuſe conditien konden bedingen, dat ſy dan wilden capituleeren; *Foulcault* vraagde haar, of ſy gelijk het Garniſoen tot *Arnhem* Krijgs-Gevangene wilden zijn, maar kreeg geen andere antwoort, als dat ſy haar, volgens haare genomene reſolutie en onderlinge hant-taſtinge, liever in de lucht wilden laten ſpringen, als ſulke ſchandelijke Conditien accepteeren; *Foulcault* hoorende, dat ſo wel gereſolveert waren, en overdenkende, dat van ſijn volk al by de 1400. a 1500. geſneuvelt en gequetſt waren, (gelijk de Franſche namaals ſelfs ſeyden, en *Comte de Lovigny* bekende, dat hy in ſijn Regiment alleen aan dooden en gequetſten hadde 700. ſoldaten, en 34. Officieren) ſeyde, dat ſy eenige Conditien ſouden concipieeren, 't welk *Capiteyn VVagenaar* aanſtonts dede, en die aan hem preſenteerde, welke Conditien *Foulcault* dede copieeren, uytlatende alleen een Articul, waar by geſpecificeert was het afvoeren van 't Canon uyt de Schans, zijnde de reſt van inhout, als volgt:

Gedeputeerde uyt de Schans komen by Monſr. Foulcault,

met wien ſy capituleeren.

VVillende antvvoorden op de Vraag aan ons geſchiet door den Heer Verſchoor, *Capiteyn en Gouverneur van* Knodſenburg, *ſo hebben vvy hem geaccordeert deſe volgende Conditien: Dat hy ſal uyttrekken van de voornoemde Plaats met volle VVapenen en Bagagie, Koegels in de mont, brandende Lonten, ſlaande Trommelen, en vliegende Vaandels, om te gaan met Paſſeport en Geleyde na* Groeningen, *door de kortſte vveg, te vveten, op deſen eerſten dag na* Arnhem, (*indien onder ons Gebiet is*) *en van* Arnhem *na* Groeningen.

Aldus gedaan in de Trencheé voor Knodſenburg, *den 16.* Juny, *op den Middag* 1672.

De Foulcault.

Hier op is 't Garniſoen uytgetrokken, achterlatende alleen maar 7. Doden, en mede voerende 5. a 6. Gequetſte, doch wierden door de Franſche ſo lang in haren voortocht opgehouden, dat ſy eerſt op den tienden dag daar na tot *Groeningen* arriveerden, alwaar den bovengemelden Tamboer geaccuſeert en geexamineert zijnde tot de Galg wierde gecondemneert.

't Garniſoen trekt uyt na Groeningen.

Van

De Franſche beſchieten Nimwegen uyt Knodſenburg,

Van de uyr af, dat *Knodſenburg* over was, begonnen de *Franſche* de Stad *Nimvvegen*, leggende in 't hangen van een Berg, en langs de Rivier ſonder Wal zijnde, uyt 16. Stukken Geſchuts, van de welke de 8. grootſte achter den Dijk by den *Roskam* ſtonden boven den weg na *Arnhem*, ſterk met Koegels, Vuyrwerken en Bomben te beſchieten, en deden de Stad opeyſchen, met bedreyginge van deſſelfs totale ruine, ſo ſy niet wilde capituleeren, doch ſulx hadde op de gemoederen der Burgeren geene operatie, die liever met verlies van goet en bloet haare Vryheyt, daar haare loffelijke Voor-ouders ſo lange om gevochten hadden, willende beſchermen, als die ſo ondankbaar en ſchandelijk overgeven, hebben dieswegen den Franſchen haaren eyſch gerefuſeert, en afgewacht een formele belegeringe, waar door ſy geconſtringeert mochten werden haare conditie te veranderen, daar van hier na breeder.

en eyſchen de Stad op.

Courage der Burgeren.

Flauwhertigheyt der Uytleggers.

Beneden de Schans op *Kraye-VVald* hadde den Vyand een Batterye van 6. Stukken (gelijk verhaalt is) opgeworpen, doch noch niet in vollen ſtaat van Offenſie gebracht, die evenwel ſulken flauwhertigheyt veroorſaakte in den Commandeur en Capiteynen van de vier voorſz. Uytleggers, die even boven de Schans lagen, dat ſy om haare Scheepen te ſalveeren, de Schans en de voorſz. Batterye niet dorſten voor by varen na beneden, (hoewel de Waal ſeer breet, en ſy ſelfs met veel Canon voorſien waren) maar haare ſchoone Scheepen liever in de gront boorden, en haar met haar bloote lijf naar *Holland* begaven, waar toe ſy noch door lang aanhouden by den Heer *VVelderen* een Pasport verkreegen.

Turenne trekt na SCHENKENSCHANS,

Op den 16. *Juny* vertrok *Duc de Turenne* met eenig Volk van *Knodſenburg*, als dat in het capituleeren was, na *Schenken-Schans*, met ſich derwaarts voerende eenige Troepen, daar hy *Arnhem* mede belegert hadde gehad, met intentie, om door 't veroveren van die formidable Fortreſſe, daar van geheel *Europa* roemde, de paſſagien van boven na-beneden, en voornamentlijk over de Rivieren den *Rijn* en *VVaal* te faciliteeren, en volkomen te beveyligen het affakken van haar Scheepen en Pontons met Artillerye, Ammunitie, Vivres en alderhande Oorlogs-Inſtrumenten, tot de Legers en belegeringe van *Nimvvegen* en andere Steeden noodig.

dat hier beſchreeven word.

SCHENKEN-SCHANS is een Fortreſſe, die altijd onwinbaar is gereputeert, leyt op 't eynde van de *Betauvve* een halfuyr boven 't *Tolhuys* op een *Peninſul* of Hangend Eylandjen *'s Graven VVeert* genoemt, daar den *Rijn* ſich in tweën verdeelt, den eenen Arm ſijnen ouden

naam

naam behoudende loopt voorby *Arnhem*, en den anderen de *VVaal* geheeten vloeyt voorby *Nimvvegen*, zijnde gebouwt door aanraadinge van den Colonnel *Marten Schink*, daar van het noch sijnen naam voert. Dese Schans, die in 't jaar 1586. de Insultes van den *Admirant van Arragon*, genoemt *Franciscus de Mendosa*, seer licht affette, wierd in 't jaar 1635. als sy maar met 60. mannen beset was, door den Spaanschen *Lt. Colonnel Eenholt* op 't onvoorsienste in de nacht met 500. mannen door een uytgedroogde Graft besprongen en weggenomen, en resisteerde de vigoureuse Belegeringe van Prins *Frederik Henderik H. L. M.* in den jaare 1636. negen maanden, eer sy weder wierde verwonnen.

Schenken-Schans hoewel besorgt was,

Op de aankomst der *Fransschen* was dese Schans in Fortificatie, Magazijn en Garnisoen so wel versorgt, dat sy sonder het minste gevaar een lang Beleg hadde konnen uytstaan, doch gelijk geene Fortressen van den geheelen Staat in desen tijd sonder eenig essentieel gebrek waren, also hadde dese Schans mede haar notabel Defect, daar van wy hier onder breeder.

so in Fortificatie,

Aangaande de Fortificatie deser Schans, die wierd uytnemende gesecondeert door haare situatie, want sy tusschen den *Rijn en VVaal* inleggende, alleen maar t'approcheeren was over eenen Dijk aan de Betauwsche-kant, mede tusschen *VVaal* en *Rijn* in gelegen. Desen Dijk was kort voor de Belegeringe dicht voor de Schans door gesneden geweest, en met een Batterye voor de Poort versterkt door Ordre van den *Veld-Marschalk VVurts*, doch was weder door Ordre van den Commandeur, sonder de minste kennisse van den Krijgs-raad, eenige dagen voor de Belegeringe geslecht, op pretext van manquement van Volk, daar nochtans de Schans nergens haar Volk nodiger hadde, als op dien Post, dewelke bewaart werdende, bleef de geheele Schans bewaart.

Het Quartier van *Nimvvegen* hadde op sijn versoek, en op consent van den Raad van Staaten op sich genomen, dese Schans van alles te voorsien, ingevolge van 't welke het selve Quartier tot de Fortificatie van dese Schans hadde besteet eenige 1000. guldens, die sommige op 13000. willen schatten, waar voor het de Wallen rondom wel hadden laten opmaken en met swaare Pallissaden en Stormpalen omheynen, de Borstweeringen met Schiet-mantjes vol aarde gevult besetten, en het Canon op de Batteryen met nieuwe Schanskorven bedekken. De Grachten waren aan de zijde na den *Rijn* 2. a 3. voeten, aan de zijde van de *VVaal* eenen voet, en omtrent den voor-

gemelden Dijk 5. voeten waters diep, doch dese ondieptens waren met Vriesche Ruyters of Pin-Pallisfaden sodanig gesecondeert, dat sy den Vyand weynig of geene avantagie hadden konnen geven. De Contresearp, die voorheen maar een Dijk was geweest, dienende alleen tot affchuttinge van den stroom, was door de onkunde van seker Ingenieur so hoog verheeven, dat sy over de Fauchebrayen sodanig konde domineeren, dat ingevalle de Vyand van 't Contresearp Meester was geworden, niemand in de Fauchebrayen hadde konnen logeeren.

en Magazijn, Voorts waren de Wallen met 19. Stukken Canon beset, en in het Magazijn noch in de 20. duysent ponden Kruyt en 500. Hand-Granaten in voorraad. Van Vivres was het Magazijn so wel niet voorsien, want omtrent 10. a 11. weeken voor de Belegeringe verkochten die van *Nimvvegen* al het Koorn, dat in 't Magazijn was, t'samen 100. Malder, ten prijse van yder Malder eenen Ducaton; Dit Koorn hadde wel eenige jaaren in dit Magazijn gelegen, was echter noch bruykbaar, als het gehavent was, gelijk het by de Burgers ook gekoft en gebruykt is. In plaats van dit verkofte Koorn quam geen nieuw Koorn weder in 't Magazijn, hoewel het belooft was. Niet tegenstaande het Magazijn van alle Graanen ontbloot was, so waren de Bakkers, volgens haar aangeven, yder noch voor 5. weeken ten minsten voorsien; Doch den voorraad der Burgers en 't gene de gevluchte Land-luyden daar binnen gebergt hadden, was, na 't gemeen gevoelen der selver Burgers genoeg geweest voor een half jaar.

als Garnisoen. Het Garnisoen van *Schenken-Schans* bestond in 4. Compagnien, dewelke met het Garnisoen uyt *Emmerik*, uytmakende 12. Compagnien, en dan noch 2. Compagnien Waart-gelders versterkt waren, welke 18. Compagnien uytleverden omtrent 1200. Mannen, die veele oordeelen sufficant genoeg tot defensie van dese Schans, als sy met goede Ordre en Couragie wierden gecommandeert. Den Commandeur van dese Schans was den Soon van den Heer *ten Haaf* Burger-Meester van *Nimvvegen*, en Raads-Heer in den *Hove van Gelderland*, die van sulken eminenten pouvoir was, dat hy de Ridderschap van het Quartier van *Nimvvegen* door de Steeden wiste te brengen tot het consent, dat sijn Soon, die eerst van de Schoolen quam, en maar 22. jaaren oud was, wierde gestelt tot Gouverneur van dit gerenommeerde Fort, eer hy noch Capiteyn was, 't welk strijdig was met de oude Ordres en Resolutien van den Staat daar tegens genomen.

Hadde een jongen Commandeur.

Een misslag der Officie- Eenige dagen voor 't Beleg kreeg een Partye uyt *Schenken-Schans*

ge-

gevangen 4. Franſche met 3. paarden, onder dewelke een Fourier en een Kok was, die tot *Kleef* voor de tafel van den Koning, als die noch by *Emmerik* gecampeert lag, hadden opgekoft alle Viſch, die daar te bekomen was; De Fourier wierd mede aan de tafel geſet by eenige Officiers, die haar met deſe Viſſchen in't huys van den Commandeur vroolijk maakten, en onder een Glas wijn op de Geſontheyt van *Sijn Hoogheyt* en van den *Koning van Vrankrijk* te drinken, heel openhartig in de Franſche taal diſcoureerden, dat den Fourier aanhoorde. ren omtrent ſeekere Franſche gevangenegepleegt.

Tot meerder ſecuriteyt waren by deſe Schans in de *Waal* geordonneert 2. Uytleggers, met Canon en Volk ſo wel beſet, dat ſy ſeer licht den Vyand hadden konnen beletten de minſte Werken op te maken aan die zijde, daar de Schans het ſwakſte was, doch gelijk den Commandeur de voorſz. Batterye op den Dijk kort voor 't beleg hadde doen weg ruymen, even ſo hadde hy deſe beyde Uytleggers mede ſonder eenige kenniſſe van den Krijgs-raad, alleen maar met communicatie van ſeekeren jongen Capiteyn, met wien hy in alle voorvallen alleen raad pleegde, eenige dagen voor de Belegeringe de Rivier doen affakken na beneden, waar door de Vyand te minder tegenſtant vond in't approcheeren, want als *Duc de Turenne* na de veroveringe van *Arnhem* en *Knotſenburg* met ſijn Leger op den 16. *Juny* weder te rugge was gekomen, ſloeg hy 't ſelve by het *Tolhuys* neder, en liet voort daar na van de Redout aldaar ſtaande, op de Schans ſo ſterk approcheeren, dat hy 's anderen dags zijnde den 17. *Juny* tot halfwegen al was geavanceert, ſonder de minſte incommoditeyt van't Canon uyt de Schans, dat op den Vyand en desſelfs Approches niet konde flanqueeren, gelijk de Uytleggers bequamelijk hadden konnen doen. Van hier dede *Turenne* de Schans op eyſchen, onder ſodanige dreygementen, als de Franſche gewoon zijn, doch kreeg mede deſelve antwoord, die het Garniſoen, na gehouden Krijgsraad gegeven hadde op de reſpective Brieven van den *Hertog van Orleans*, in *dato* den 13. *Juny*, en van den *Prins van Condé*, als hy tot *Emmerik* van ſijne ontfangene quetſure gecureert wierde, te weten; *dat ſy gereſolveert vvaren ten dienſte van den Lande, haar tot den laatſten man te defendeeren*, 't welk nochtans geenſins gebleeken is; Want na dat den Vyand tot aan de Redout omtrent 20. roeden van de Contreſcarp met ſijne Approches was geavanceert, en daar een kleyne Batterye van 2. a 3. ſtukken hadde geformeert, en na dat hy met 2. groote Pontons (die elk uyt twee Een misſlag omtrent twee Uytleggers. Turenne komt voor deſe Schans, eyſt deſelve op, maar krijgt een genereuſe antwoort. approcheert,

Twee vyandelijke Pontons op den Rijn moſten retireeren.

overlandſchs ſcheepen met keeten aan malkanderen vaſte gehegt, en met balken en planken overdekt; als ook met een houten Borſtweeringe rontom waren opgehaalt, daar achter eenige ſtukken Canon ſtonden) van *Emmerik* af was komen ſakken, tot boven de Schans, daar hy 't ten anker ſette, en 10. a 12. ſchooten dede, die ſonder kant of wal te raken, over den Tooren vloogen (van waar hy haaſt moſt retireeren, alſo door 't Canon uyt de Schans de grootſte Ponton ſodanig was doorboort, dat de Franſche vreeſden te ſinken) ſo raakten eenige alteratie onder de Vrouwens, die ſeer lamenteerden, uyt vreeſe, dat ſy ſo barbariſch ſouden gehandelt werden, als ſy gehoort hadden, dat tot *Orſou* was geſchiet, doch wierden door eenige Officiers geruſt geſtelt, met deſe woorden: *Vreeſt te vreeden, het ſalder niet op aankomen, vvant vvy vvel haaſt goet accoord ſullen bedingen.* Hier op dede den Commandeur de Officiers tot den Krijgs-raad convoceeren, alwaar gedelibereert wierde, wat haar nu te doen ſtont, en na dat d'een en d'ander alle de Defecten van binnen en de Macht van buyten op 't grootſte hadden uyt gemeeten, wierd gereſolveert, dat men met *Duc de Turenne* ſoude capituleeren ſo favorabel als 't mogelijk was, principalijk, dat men, tot meerder dienſt van den Lande, by de Capitulatie ſoude bedingen vryheyt voor 't geheele Garniſoen, op dat 't ſelve niet mede, gelijk andere Garniſoenen, in de Kerk ſoude opgeſlooten werden. In gevolge van deſe reſolutie, wierd de Capitulatie op den 21. *Juny* gemaakt, behelſende, dat het geheele Garniſoen met haare Bagagie liber en vry daar uyt ſoude trekken, en geconvoyeert werden tot *Coeverden* toe. Dit onverwacht en ſchielijk overgaan van deſe Schans, daar op veele groot heyl gebout hadden, en daar in noch geen eenig menſch gequetſt, veel min dood gebleeven was, gaf aan de heele werelt, doch voornamentlijk aan de Boeren in de *Betauvve* groote reeden tot vreemde diſcourſen, ſeggende eenige ront uyt, dat 11000. *Franſche Piſtoletten* deſe Schans meer hadden verwonnen, als der Franſchen Wapenen en Courage.

Bevreeſde vrouwens worden getroost door eenige Officieren.

In den Krijgs-raad wierd geresolveert tot een Capitulatie,

die den 21. Juny geſlooten wierd,

en vreemde diſcourſen cauſeerde.

Na deſe gemaakte capitulatie wierd het Garniſoen metter haaſt uytgeſet, en door eenige Franſche Cavallerye geconvoyeert tot *Deutecom* toe, alwaar het uytgeplondert, en van kleedinge tot kouſſen en ſchoenen incluys berooft, en aan het Munſterſche Volk overgelevert wierd, dat haar voort convoyeerde naar *Couverden*, in welkers Belegeringe den Commandeur *ten Haef* (na 't oordeel van veele, tot ſijn groot geluk) dood bleef.

't Garniſoen trekt na Couverden, en word onderwegen uytgeplondert.

On-

Ondertuſſchen dat *Duc de Turenne* met *Arnhem*, *Knotſenburg* en *Schenken Schans* geoccupeert was, avanceerde den *Marquis de Rochefort* met eenige gedetacheerde Troupen dieper de *Velauvve* in, en verſeekerde op den $\frac{15}{25}$ *Juny* twee onſterke Steedjes met *Sauvegarde*, als *VVageningen* en *Rhenen*, leggende het eerſte in *Gelderland*, en het andere in 't *Sticht van Uytrecht*, op den $\frac{17}{27}$ *dito* de *Stad Wijk te Duurſtede* aan de *Lek*, op den $\frac{18}{28}$ *dito* de Stad *Amersfort* beyde mede in 't Sticht gelegen. De Marquis Rochefort ſet Sauvegarde in WAGENINGEN en RHENEN, in WYK TE DUURSTEDE en AMERSFORT,

Binnen *Amersfoort* kreeg *Rochefort* kondſchap niet alleen van de groote conſternatie, die binnen *Naarden* was, dat maar 4. uyren van daar is gelegen, maar ook van deſſelfs ſlechte voorſieninge, ſo in Garniſoen als Magazijn, en dat de Fortificatie, die nu heel vervallen, de Wallen en Batteryen, die ſonder Palliſſaden en Stormpaalen, en de Grachten, die ſeer aangeland en ondiep waren, in korten tijd met weynig koſten, tot een ſeer redoutable Fortreſſe, en tot een opene deur van *Holland* konde gemaakt werden; ſond daarom derwaarts 160. Dragonders, die op den 20. *Juny* onder den Ritmeeſter *Monſr. Moiſel's* morgens om half dryen daar omtrent komende, eenige weynige voor uyt na de Poort ſonden, om de Stad op te eyſchen, dewelke voor de Poort de Schiltwacht in de Franſche taal toeriepen, dat ſy uyt 's Konings Leger, dat in aantocht was, voor uyt gedepecheert waren, om deſe Stad op te eyſchen, en goede Capitulatie te maken, met byvoeginge, *dat ſich de Stad anderſins de ongenade van haaren triumphanten Koning ſoude ondervverpen, en ſelfs oorſaak vveſen van haare uyterſte ruïne.* Deſe onverwachte opeyſchinge wierd door de wacht van de Poort metter haaſt bekent gemaakt aan de Hooft-Wacht op 't Stadhuys, die de Schout, Burger-Meeſteren en Scheepenen aanſtonts ontbood, om te delibereeren, wat te doen ſtont. By deſe Vergaderinge wierden dry perſoonen, als de Out-Burger-meeſter *Hans Bartelſe*, en de Predicanten *VVinkel* en *Grouvvels* gecommitteert, om ymand van de Franſche in te haalen, om op 't Stadhuys met haar te accordeeren. Immiddels ontſtont ſulken beevinge en ſchrik onder de Inwoonders en Militie, (dewelke aan nieuw geworven Volk, tot 350. Man onder den Overſten *Bakker*, doch de meeſte noch ſonder Geweer, daar binnen waren) dat ſy alle omſagen na een goet heenkomen, eenige glijden langs de Wallen af na beneden, en waaden door de Gracht heenen na buytenen, andere openden de Poort, die op *Muyden* correſpondeert, en ſalveerden haar om het eerſt metter vlucht derwaarts en na *Weeſp*; De Regenten in plaats ſy op 't Stadhuys werwaarts by 160. mannen ſent, die de Stad op eyſchen. Schrik van binnen. Gecommitteerde na de Poort geſonden.

huys de Gedeputeerdens souden inwachten, vluchten na de Oude Haven, van waar sy haar met een Vaartuyg Zee-waart in salveerden, latende de Stads Sleutels op de Brugge van de Poort liggen, so dat niemand van de Regeeringe op 't Stadhuys meer overig was ten tijde, als de Gedeputeerdens, die voor de Poort by de Fransche geweest waren, met een Fransche Officier weder te rug quamen, waar door de Gedeputeerdens en overige Burgers genootsaakt waren, de Fransche Dragonders binnen te laten komen, sonder voorgaande Capitulatie. De Gedeputeerdens sich verlaten siende van de Regeeringe brachten een Concept van capitulatie op 't Papier, waar mede sy haar op een wagen transporteerden naar *Amersfoort* by den *Marquis de Rochefort*, die haar versoek volkomen inwilligde, en dese Capitulatie teekende, waar mede de Gedeputeerdens weder na *Naarden* vertrokken, luydende deselve aldus:

Capitulatie. *Den Marquis de* Rochefort *Luytenant Generaal van de Armeen van sijne Majesteyt, Capiteyn van sijne Lijf-Gardens, en in persoon commandeerende de Troupen van sijn Huys,*

Doen te weten, dat sijne Majesteyt aan de Burgers en Invvoonders der Stad Naarden *heeft geaccordeert de gehcele Vryheyt van hunne Conscientien, de possessie van hunne goederen, de ordinaire Privilegien van de Stad, en de protectie van sijne Majesteyt so over de Stad als over de Dorpen daar van dependeerende.*

Aldus gedaan in't Veld voor Amersfoort *den* 20. Juny 1672.

vvaren geteekent

ROCHEFORT. HANS BONNET.
ANDREAS WINKEL.
JEAN LOUIS GROUWELS.

Vijf Fransche Dragonders komen binnen MUYDEN, Van de Fransche Dragonders, die in *Naarden* gekomen waren, verstouten haar vijf, om de Vluchtelingen uyt *Naarden* tot *Muyden* toe te vervolgen, alwaar sy binnen komende sulke algemeene Alteratie causeerden, datter veele Inwoonders in die verbaastheyt naar *Amsterdam* vluchten, en veele in haare huysen bleeven schuylen, sonder sich op de straat te durven hasardeeren. De Dragonders steegen voor de Herberg by *van Beek* van haare paarden, en maakten een wijl goet cier, ontnemende den Secretaris *Snoek*, die de vrymoedigheyt nam, om dese vreemde Gasten eens te beschouwen, sijn

daar sy goet cier maakten.

Dasje

Dasje van den hals, en sijn Geld uyt sijn sak, ondertusschen dat een deser Franschen sijnen baart liet accommodeeren, sonder dat sy van de vreesachtige Burgeren in eeniger manieren gemolesteert wierden, al hoe wel sommige al hadden gedelibereert, of sy dese Ruyters souden doodslaan, of gevangen nemen, doch dorsten tot geen van beyden resolveeren, uyt vreese, dat meerder macht van den Vyand haar haast mochte bykomen, en haar uyt weer-wraak mishandelen, 't welk sy niet hadden konnen beletten, dewijl de Stad geensins was gefortificeert, noch met eenig Kruyt, Loot of Garnisoen voorsien. De Magistraat, die wegens het vluchten der Inwoonderen seer swak was, hielt een Vergaderinge, waar in sy eenige Articulen van een Capitulatie concipieerden, met dewelke sy dry Personen, als Burgermeester *Arent Vonk*, Scheepen *Geurt van Beek* en een Burger *Jaspar Beilder* naar *Amersfoort* committeerden, om met den *Marquis de Rochefort* te capituleeren. De Gecommitteerdens met een wagen tot *Naarden* komende hielden voor 't Stadhuys stil, om te vernemen, hoe't daar gestelt was, en of'er ook Gecommitteerdens uyt die Stad mede naar *Amersfoort* wilden om te capituleeren. Na dat sy hier op tot antwoort hadden bekomen, dat de Gecommitteerdens uyt *Naarden* haar aanstonts souden volgen, haasten sy sich naar *Amersfoort*, daar sy sodanigen Capitulatie met den *Marquis de Rochefort* bedongen en onderteekenden, als die van *Naarden*, met dewelke sy in compagnie, en onder 't Convoy van 300. Fransche Dragonders, die secreete last hadden, om *Muyden* te besetten, weder te rug reysden na *Naarden*, alwaar sy op haare aankomst verstonden, dat den Veld-Marschalk *Vorst Maurits* tot *Muyden* hadde Post gevat, om den Vyand het verder inbreeken af te snijden. Door dese tijdinge raakten de Gedeputeerdens van *Muyden* in een nieuwe alteratie, vreesende aan de eene zijde onder de oogen van *Vorst Maurits* in haare Stad te verschijnen met een Capitulatie, en aan de andere zijde, dat de Fransche haar als gevangens binnen *Naarden* souden ophouden, en qualijk tracteeren, dewijl sy haar geteekende Capitulatie niet konden voldoen. Maar door dien den Franschen Predicant van *Naarden* genaamt *Jean Louis Grouvvels* voor haar by *Monsr. Moisel* intercedeerde, wierd haare Capitulatie gescheurt, en sy gerelaxeert, om weder na *Muyden* te vertrekken, sonder te seggen, dat sy gecapituleert hadden, daar sy *Vorst Maurits* seer besig vonden, om de Advenues eeniger maten te verseekeren, en de Stad te brengen in staat; om resistentie te konnen doen.

De Magistraat sent dry Gedeputeerdens na Amersfoort,

die met den Marquis de Rochefort capituleeren.

Vorst Maurits vat Post tot Muyden.

Ter-

Eenige Franſche in de Betauwe maken groote buyt,

Terwijlen den *Marquis Rochefort* met ſijne onderhebbende Troupen in manieren voorſz. op de *Velauvve* ageerde, trokken eenige andere gedetacheerde Volkeren onder 't Commando van den *Comte de Lorge* de *Betauvve* dieper in, daar ſy ten platten Lande ſeer grooten buyt maakten, ſonder eenigen Vyand of tegenſtant te vinden, dat haar te ſtouter maakte in 't voort-marcheeren, willende elk de voorſte zijn, om te meer buyt te bekomen, dat haar nochtans miſte; want 8. Standaaren paarden in deſen voorſpoet in de *Tieler-VVeert* by 't Dorp *Rumpt* komende wierden door 60. Snaphaanen

die haar ontnomen wierd door *Jan Bouwens*,

onder het Commando van den vaillanten Capiteyn *Johan Bouvvenſch* Soon van *G: Bouvvenſch* Burgermeeſter der Stad *Tiel* in dier voegen verwellekomt, dat *Comte de Lorge* gequetſt, ſijn paard onder hem doot geſchooten, en ſy alle op de vlucht gedreeven wierden, achterlatende omtrent 60. duyſent guldens aan buyt, die deſe Helden op gecommandeerde wagens leyden, in meeninge, om dien buyt te ſalveeren, maar komende 3. uyren daar na omtrent *Leerdam*, raakten ſy in een tweede gevecht met 80. Franſche Dragonders, die ſy, gelijk de voorige, mede verdreeven, doch met deſe twee rampen, dat den voorn. Capiteyn met 2. Koegels in de borſt getroffen wierd, daar hy naderhand noch ter nauwer noot van genas, en dat de Voerluyden met dien gemaakten buyt doorgingen, terwijlen deſe Actie duyrde.

dewelke in een tweede Gevecht komt.

De Vyand voer ondertuſſchen voort met verſcheyde Plaatſen te incorporeeren, onder anderen mede de ſtad TIEL, dewelke omtrent het jaar 451. onder *Valentinianus de* III. heeft beginnen groot te werden uyt de reliquien van 't Roomſche Rijk in 't Weſten, dat *Attila* een Koning der *Hunnen* ruïneerde, werdende deſe Stad door de *Franken* gemaakt tot de Hooft-ſtad van 't Graaffchap *Teiſterbant*, dat in ſich bevatte de Steeden en Landen van *Bommel*, *Heusden*, *Arkel*, *Altena*, *Vianen*, *Culenburg*, en *Buren*. Van de *Franken* raakte *Tiel* onder de *Biſſchoppen van Vytrecht*, van die onder de *Brabanders* en daar na onder de *Gelderſche*. In 't jaar 1009. wierd ſy door de *Noormannen* in de aſſche geleyt, en in 't jaar 1301. verbranden die van de Bronkhorſche Factie den Walpurgſchen Toorn met 140. menſchen, die ſich daar op geſalveert hadden. In den jaare 1286. wierd ſy door *Reinald de* I. verwoeſt, Anno 1315. door Graaf *Otta van Buren* ingenomen, en Anno 1332. door *Rijnaldus de* II. voor een groot gedeelte afgebrant, en heel ontbloot van muyren. Maar in den jaare 1528. heeft ſy haar boven andere Steeden ſeer

TIEL beſchreeven.

be-

beroemt gemaakt door een dappere defensie tegens Keyser *Carel de* V. diese met drie Legers, bestaande in 20. duysent mannen, seer vinnig belegert hadde, en echter verlaten most na 't verlies van 1500. mannen, tot welkers eeuwige gedachtenisse de Magistraat deser Stad boven de *Burense-Poort* in een steen dese Versen heeft doen uythouwen:

Aspice qui transis hanc portam, mænia, turres,
Tormentis, jaculis, quam lacerata feris!
Fortius exurgam Batavorum Gentis asylum,
Pro quibus, ut vici, prælia dura mihi.

Tiel soekt om sijne slechte constitutie geassisteert te werden,

Dese Stad in den jaare 1672. den aannaderenden Vyand met seer groote schreeden in 't *Land van Kleef* siende avanceeren, begon te considereeren haaren seer slechten toestant, also sy was sonder Fortificatie, Magazijn en Garnisoen, om welke reeden de Magistraat uyt haar committeerde de Burgermeesteren *Diderich van Riemsdijk* en *Otto van VVijhe Heer tot Echtelt* na 't Leger van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange*, dat aan den *Yssul* gecampeert lag, om aldaar aan de *Heeren Gecommitteerdens van haare Ho: Mo:* en aan Hoog-gedachte *Sijne Hoogheyt* te remonstreeren den soberen staat en swakheyt van de Stad, en dat de Stad *Nimvvegen* in volle Defensie zijnde, de Koning deselve plaats wel mochte voor by marcheeren, of sijn Leger daar van afrukken, en de Stad *Tiel* nevens de *Forten van Nassauvv* of *Voorn* en *Andries*, die mede onvoorsien waren, komen aan te doen en te emporteeren, waar door de Vyand als dan van beyde de Rivieren de *Maas* en *Waal* soude meester werden. In gevolge van dese resolutie remonstreerden de voorgemelde twee Gecommitteerdens het selve aan de hoog-gemelde *Gedeputeerdens te Velde*, die haar renvoyeerden aan *Sijn Hoogheyt*, aan wien sy haare Commissie, invoegen als voorsz. afgelegt hebbende, heeft *Sijn Hoogheyt* haar geantwoort, dat hy soude doen 't gene doenlijk soude wesen, waar mede sy haar afscheyt namen, verwachtende daar op eenige assistentie; Doch also sy tot den 13. *Juny* geen middel vernamen, waar door sy 't gevreesde konden voorkomen, heeft de Magistraat een nader expedient bedacht, als dat men den Vyand tusschen het ampt van Over- en Neder-betauwe door een sekeren aldaar gelegen Dijk, genaamt de Dwarsdijk, soude konnen afsnijden, ende den selven dijk door eenige opwerpinge, met besettinge van krijgs-volk defenderen, ende vervolgens, 't selve ampt van Neder-Betauwe, Stad

en doet een voorslag,

van *Tiel* ende het ampt van Tieler-weerd, neffens d'andere Steden en Landen, tuſſchen *VVaal* en *Rijn* benede-warts gelegen, tegens de invaſie en den beduchten overval van den Vyand maintineren.

door twee Gecommitteerdens,

Waar toe dan van nieus commiſſie wierde gedeceerneert op de Heeren Burgermeeſtren *Dr. Gerard Bouvvenſch* ende *Albert van Lith de Jeude*, om dit voorwerp aan de hoog-gedachte Heeren Gecommitteerden van haar *Ho: Mog:* ende *Sijn Hoogheyt* in bedenken te geven, alvorens ſy met den Amptman ende de Ridderſchap des voorſz. ampts van de Nederbetauwe 't ſelve in overlegging ſouden genomen hebben.

die daar over met den Amptman &c. beſoigneeren,

'Deſe twee Gecommitteerdens achtervolgens der ſelver bevel ter audientie van wel gedachte Heeren Amptman ende Ridderſchap komende, ende haar voorſtel dien aangaande gedaan hebbende, is het ſelve als niet onaangenaam opgenomen, ende by haar Hoog Edelheden goet gekeurt, committerende des wegen den Heer Amptman *Caarl Vijg Heer tot Soelen* en *Svvanenborg*, neffens den Heer *VVilt van Broekhuyſen Heer tot Eck*, om den ſelven voorſlag eenpariglijk aan de hoog-gedachte Heeren *Gecommitteerdens van haar Ho: Mo:* ende *Sijn Hoogheyt* voor te dragen.

doch nam geen effect.

Maar alſo ſy Gecommitteerdens op den 4. *Jury* haare reyſe na *Arnhem* aanſettenden met meeninge, om het Leger van *Sijn Hoogheyt* aldaar te vinden, ende vervolgens haaren aanbevolen laſt uyt te reyken, ſo is 't ondertuſſchen gebeurt, dat ſy door menigte van vluchtelingen ontmoet werdende, verwittigt wierden, dat het Leger van *Sijn Hoogheyt* tot *Arnhem* was opgebroken, ende na giſſinge, ſich omtrent *Vytrecht* ſoude bevinden, dat ook ſy vluchtelingen door den Vyand ſterk nageſet wierden, diervoegen dat naulijx raat wiſten, om t'ontkomen, waar door voorgemelde Heeren haare reyſe hebben moeten ſtaken ende te rug keeren, te meer dewijl haar verſekeringe gedaan wierde, dat den Vyant de plaatſe, die tot haar afſtuytinge was uytverſonnen, alreede was voor-by geſtreeken, ſo dat de executie van 't voornemen hier door vruchteloos ende verydelt is geworden.

CUYLENBURG en BUREN krijgen Sauve-garde.

Hier op is gevolgt, dat de Heeren van de Steden CUYLENBURG en BUREN, opmerkende haare onmacht tot afweer van een ſo machtigen Vyant, uyt het midden van hare Vergaderinge eenige Leeden hebben aanbevolen, om Sauve-Garde by den *Hertog van Turenne* voor haare Steden ende onderhoorige Kerſpels te verſoecken, dewelke by haare te rug komſte onder andren ook mede brachten, dat wel gedach-

gedachten Hertog haar Ed: in 't byſonder gevraagt hadde na de oorſaak, ende wat het beduyden mochte, dat die van *Tiel* (waar by haar Leger ſo veel nader was) vertraagden, om dit ſelve verſoek te komen doen, ende dat ſy daar op geantwoort hebbende, ſulks niet te konnen weten, dat den Hertog ſeyde, dat het voor haar hoog tijd was, ende dat ſy by langwyliger achterhout haar ſelven in een merklijk verderf ſoude inwikkelen.

Ondertuſſchen hadden ſich de Regenten met ſulken meenigte geſalveert naar *Holland*, dat de Burgeren op haare bier-banken in de Mol-kroegen de Magiſtraats plaatſen met beſpottinge opveylden, alſo maar twee Burgermeeſteren *Riemsdijk* en *Vries* alleen noch gebleeven waren, die de 5. Burger-Capiteynen op 't Stadhuys ontboden, en verſochten haar met raad en daat te willen aſſiſteeren; De Capiteynen oordeelden by haare antwoord beſt te zijn, dat men alle de Burgeren onder haare reſpective Vaandels ſoude vergaderen, en haar advys hooren, of ſy niet goet ſouden vinden, dat beneffens de 2. voorñ. Burgermeeſters tot de Regeeringe ook ſouden gevoegt werden de reſpective Officieren met 2. burgeren uyt yder compagnie, het welk de 2. Burgermeeſteren approbeerden, werdende daar op de Compagnien aanſtonts vergadert, die dit project mede voor goet keurden, ſulx uyt de Gemeente wierden genomineert de Heeren *Johan Carel van Bodek* Heer tot Wintersheym, *Jr. Jacob van Beynhem*, *Joachim Foyert Landſchrijver*, *Adolf Blanken*, *Jacob Kok*, *Cornelis Winands*, *Jan van Aalthuyſen*, *Gijsbert Vuller*, *Hendrik Royer* en *Herbert van Oyen*, die alle aan handen der Burgeren beloofden haar uyterſte vermogen tot voordeel van de Stad, waar op ſy voorts met haare Officieren door deſelve Burgermeeſteren op 't Stadhuys wierden ontboden en Seſſie verleent, by dewelke de Burgermeeſter *Riemsdijk* proponeerde, of men niet behoorde Gecommitteerdens te ſenden aan de Heeren Gedeputeerdens te Velde en aan *Sijn Hoogheyt*, om nochmaals bekent te maken den ſlechten ſtaat van de Stad, en ſpoedig ſecours en aſſiſtentie te verſoeken van alle nootſakelijkheden, en of men niet ſeekere Perſonen ſoude nomineeren, die eenige articulen by anticipatie mochten op 't papier brengen, om ſich in tijd van noot en confuſie daar van tot gemeenen beſten te konnen bedienen.

Ondertuſſchen vluchten de Regenten van TIEL behalven twee,

die door Gedeputeerden uyt de Burgerye worden geaſſiſteert:

met dewelke word gereſolveert,

Tot dit laatſte werk wierden gecommitteert (ſo geſeyt werd) *Jr. Jacob van Beynhem*, en dry Doctoren *Altena*, *Blanken en Kok*, en tot het eerſte de voorñ. Heeren *Bodek* en *Foyert*, dewelke haar

tot een proviſionele Capitulatie, en tot een beſendinge aan

de Gedeputeerdens te Velde en aan Sijn Hoogheyt.

haar op reys begeven hebbende, zijn voorts op 't aandringen van het gemeene Volk ook bodens uytgeſonden na den Hertog van *Turenne* omtrent *Aarnhem*, om te gelijk mede een paſpoort te hebben voor haare Gedeputeerdens, om de Stad mede onder Sauve-gardens te brengen.

De Heeren *Bodek* en *Foyert* des anderen daags te rug komende, rapporteerden, dat ſy na alle aangewende devoiren ende moeyten *Sijn Hoogheyt* niet hadden konnen aantreffen, hebbende ſelve tot voor by *Vytrecht* geweeſt, alwaar van verſcheyde perſonen verſtaan hadden, dat hooggedachte *Sijne Hoogheyt* dien nacht tot *Woerden* ſoude hebben geſlapen, ende na alle apparentie een keer ſoude doen na *'s Gravenhage*, waar op haar Ed: oordeelden, dat in cas ſy haare reyſe verder quamen voort te ſetten, in hare te rugkomſte lichtelijk beſet ſouden zijn geworden, ende zijn alſo die Heeren Gecommitteerdens voor hare aangenomene moeyten bedankt, onder goet vinden, dat men al het ſelvige by miſſive aan haar *Ho: Mog:* ende *Sijn Hoogheyt* ſoude bekent maken.

Sent twee miſſiven aan de H H. Staten Generaal en aan Sijn Hoogheyt;

Achtervolgens de voorſz. reſolutie, ſijn door die van de regeeringe twee byſondere brieven, beyde van dato den $\frac{6}{16}$ *Juny* afgeſonden, den eenen aan haar *Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal*, en den anderen aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange*, in ſubſtantie dit volgende behelſende, dat alſo men nu ſeekerlijk bericht was, dat het Leger van *Sijn Hoogheyt* tot beneden *Vytrecht* was afgeſakt, invoegen dat voor haar geen hope van beſcherminge meer overig, ende dat die van *Cuylenburg*, *Buren* en andere alrede Sauve-garde bekomen hebbende, haar lieden hadden doen waarſchouwen, van niet langer te willen vertoeven in het ſelve te verſoeken, alſo ſulks op het ſpoedigſte niet geſchiedende, den ondergang van haare Stadt, en een totale ruïne der Ingeſetenen alle uuren te verwachten hadden, dat dieſwegen tot verhoedinge van al het ſelvige, eyndelijk mede hadden moeten reſolveeren, om de Sauve-garde te laten verſoeken, biddende dat ſulks (als door een ſo aandringenden nootdwang geſchiedende) by haar *Hoog Mogende* en *Sijn Hoogheyt* ten beſten geduyt, ende niet ten quade mochte werden opgenomen, ende met eenen die voorſieninge gedaan, dat door de Militie van den Staat haare Ingeſetenen vorders geen ſchaade meer aangebracht mocht te werden.

en ſent Gedeputeerdens uyt om Sauve-garde,

En ſijn als doen ten ſelven dage by het afgaan van de voorſz. brieven, door Burger-meeſteren, Burger-Hoplieden, en Onder-Officieren,

cieren, mitsgaders door de Gecommitteerdens uyt de Burgerye gemachtigt geworden, den Heere *Wilt van Broekhuysen* Heer tot Eck, Richter *Adolf van Blanken*, *Gerard van Altena*, Advocaat ende *Johan van Pelt*; om uyt der selver naam by *Duc de Turenne* tot verseekeringe van de stad *Tiel* het Dorp van *Santvvijk* en ondergehoorige landeryen *Sauvegarde* te versoeken.

dat Tiel aan haare Ho. Mog. en aan Sijn Hoogheyt bekent maakt.

Dese *Sauve-garde* invoegen als voorsz. geimpetreert zijnde, is by deselve Vergaderinge goetgevonden, om haar *Hoog Mog.* en *Sijn Hoogheyt* het selve weder by Missive bekent te maaken (gelijk gedaan is op den $\frac{3}{13}$ *Juny* 1672.) en daar by te rememoreeren de Commissie ende last voorheenen op en aan de Heeren Burger-meesteren *Riemsdijk* ende van *Echtelt* gedecerneert, dat ook op den 6. *Juny* aan haar *Hoog Mog.* en *Sijn Hoogheyt* bekent gemaakt was, hoe dat om de bygevoegde redenen, *Sauve-garde* hadden moeten versoeken.

De Fransche maken aanslag op de Schans te VOORN,

Tot *Tiel* socht den Vyand sich naukeurig te informeeren, op de constitutie der Schansen VOORN en St. ANDRIES, beyde Voor-muyren van de stad en 't Eyland *Bommel*, 't welk ter ooren van die van *Voorn* komende, eenige burgers, uyt vreese van haastig overvallen te werden, dede resolveeren, om met een soldaat, die Fransch konde spreeken, en onder de Compagnie van den Commandeur *Jan van Delen* Heer tot *Lent* diende, sonder eenig verlof, op den $\frac{11}{21}$ *Juny* na *Tiel* te gaan, alwaar sy aan de *Fransche* den soberen toestant van haare Schans genoegsaam afbeelden, als namentlijk, dat maar alleen de voorn. Compagnie daar in Garnisoen lag, die onmogelijk de minste attaque konde afkeeren, om dat de Wallen en de Bolwerken gelijk ook de Halve Maan voor de Poort, die hoewel reedelijk met Borstweeringen en Banquetten, nochtans met geene storm-palen of Pallissaden voorsien waren; dat de Grachten om haare ondiepte waren aanbesteet, om gediept te werden, doch so laat, datter noch niet aan was begonnen; dat het Contrescarp heel vervallen lag, en dat het Magazijn van alles redelijk wel was voorsien, en 23. a 24. meest Metale en swaare stukken, doch seer weynig Boskruyt in voorraad hadde. Hier op souden dese Burgers met de Fransche, so geseyd word, provisioneelijk hebben geaccordeert.

die in sobere staat was,

Den volgenden dag, zijnde den $\frac{11}{21}$ *Juny* passeerden 400. Fransche Dragonders en Voetvolk, onder 't Commando van den *Marquis d'Aspremont* uyt *Tiel* by de Kop van de *Voorn* over de *Waal*, en sonden *La Rameé* Tamboer van het Regiment Dragonders, verge-

en capituleert.

selschapt met *Rogon* Capiteyn onder 't Regiment van *Picardyen*, om dese Schans op te eyschen, aan den Commandeur, dewelke siende, dat hy verlaten was, en geen assistentie op sijn meenigvuldig versoek kreeg, resolveert met den Vyand te capituleeren, gaat haar buyten 't Fort te gemoet, en maakt een Capitulatie, dat hy met sijne Compagnie daar uyt na *Gorcum* soude vertrekken.

Beschrijvinge van 't Fort S. ANDRIES

So haast was de Schans *Voorn* niet beset, of den selven Troup Fransche sonden den voornoemden Tamboer, om S. ANDRIES mede op te eyschen.

Dese Schans heeft den *Admirant van Arragon* in 't jaar 1599. gebout, en gefondeert op afgekapte boomen, waar toe geëmployeert wierden alle die op 't Eyland van *Bommel* stonden, in meyninge, om de Stad *Bommel* daar door te bedwingen, doch is 't volgende jaar 1600. den Staaten goet koop in handen geraakt, niet tegenstaande sy seer regulier leyt op een enkte tusschen de *Maas* en *VVaal*, waar van sy aan weer-zijden word bespoelt; Sy voert haaren naam na den Cardinaal *Andries van Oostenrijk*, en heeft maar eene Poorte aan de Waal-kant, en 5. swaare Bolwerken, die op de aankomst van de Fransche wel waren gerepareert met nieuwe Borstweeringen en Banquetten, doch geene Storm-palen of Pallissaden, sy waren omtrokken alleen met een doorne Hegge, en Grachten die haare behoorlijke diepte hadden, behalven op eene plaats aan de zijde van de *Maas*, daar een sant-plaat was van 2 a 2½. voet waters. De Contrescarp lag geheel desolaat en buyten gebruyk. Op de Wallen stonden 14. a 15. stukken op hechte Affuyten, en in 't Magazijn was goede quantiteyt van Provisie en Ammunitie, behalven Bos-kruyt, dat daarin wat schaars was, want het oude Kruyt, dat door de tijd seer bedurven en door de Eere-schooten seer by gekrompen was, wierd in 't laatste alleen maar geaugmenteert met de helft van 5000. Ponden kruyt, 3000. ponden Musquet-koegels, en eenige bossen Lonten, die op 5. Delftsche Wagens derwaarts waren gebracht, werdende met de andere helft voorsien het Fort van de *Voorn*. Het heele Garnisoen bestont in een eenige Compagnie van den Capiteyn *Koolvvijk*, hebbende tot Commandant den Heer van *Einspik*, genaamt *Van Piek*, wiens eygene Compagnie binnen *Orsoy* gevangen sat.

en in wat staat 't selve was op de aankomste des Vyands;

word opgeeyst.

Den voornoemden Tamboer dese sterke Schans op eyschende, word binnen 't Fort gehaalt, alwaar hy aan den gemelden Commandant sijne propositie dede, dewelke daar op met hem een Officier te rug sond na de Schans van de *Voorn*, om de Capitulatie te maken.

Twee

Twee Compagnien van de Capiteynen *Has* en *VVeyer* uyt *Holland* gekomen zijnde tot *Bommel*, wierden door de Magistraat in der haast derwaarts gesonden, om dese Schans, als een Borstweering van haare Stad, te secondeeren, doch quamen daar voor op den *Rossumschen-VVeert* immiddels dat de voorgemelden Officier uyt was, om te capituleeren; En met wat instantien sy den Commandant *Piek* versochten, om binnen te mogen trekken, so weygerde hy haar 't selve, ook met dese dreygementen, dat hy haar met het Canon van daar wilde verdrijven, so sy selfs goetwillig niet wilden retireeren, waar op sy weder na *Bommel* vertrokken, als sy sagen, dat de *Fransche* de Schans introkken, na dat sy dese Capitulatie hadden opgerecht:

Twee Compagnien tot haar assistentie' gekomen wierden niet ingelaten.

WY Willem Piek, *Capiteyn ende Commandeur van het Fort St.* Andries, Johan van Coolwijk *Capiteyn van de Compagnie daar in leggende*, Gerard van Ylem *ende* Benjamin Thomasius *als Lieutenant ende Vaandrich van deselve Compagnie*, Johan Mesteeker *Majoor*, *ende* Hendrik van Oort *Commis*, *door neecessiteyt en dvvang, so van de soldaten, die haar gevveer neergevvorpen hebben, als van de Borgers, die ons alle den hals hebben vvillen breeken, Musquetten op onse borsten settende, en seggende, so gy een schoot laat schieten, so sullen vvy u doorschieten, seggende, vvy zijn te svvak, onse vverken deugen niet, vvy hebben geen vivres, ook belettende daarenboven den Commis ons van Kruyt en Loot te voorsien, dierhalven so hebben vvy ons geneccessiteert gevonden, ons op redelijke Conditien over te geven, devvelke sijn hier na volgende:*

Capitulatie gemaakt.

Te vveten, Eerstelijk dat den Heer Commandeur, Capiteyn, Lieutenant, Vaandrich, Majoor ende Commis, als ook de Compagnie, met vliegende Vaandel, brandende Lonten, Koegels in de mont, mitsgaders alle haar bagagie, en geen uytgesondert, Paarden en Vee daar onder begrepen, sullen uyttrekken en haar begeven naar den Bosch, *vvaar van sy Heeren Franschen Contractanten hier ondergeschreeven, haar mits desen verseekeren, en beloven alle het hierinne geëxprimeert, te sullen præsteeren ende Convoy mede te sullen geven, op dat haar geen gevvelt van den Vyand vvert aangedaan. Aldus gedaan den 22. Juny 1672. Onderstond* Wilhelm Piek, Johan van Coolwijk, Benjamin Thomasius, Gerhart van Ylem *en* H. Foreest.

Door dese voorspoedige successen wierden de *Fransche* so moedig, dat sy op den selven dag, behalven de 2. voornoemde Schansen van de *Voorn* en *Andries* ook de Stad BOMMEL meynden te winnen, sonden

BOMMEL wort opgeeyst door een tamboer.

ſonden tot dien eynde den ſelven Tamboer, die de voorige Schanſen hadden opgeëyſt, na de Stad, die tegen den avont te Paard, met de Trom op de rug, quam rijden tot dicht onder de Halve-Maan voor de *Oeuſelſche Poort* daar hy Appel floeg, en van daar geblint wierd binnen gebracht tot op 't Stadhuys, alwaar hy de Stad uyt den naam van ſijnen Koning op eyſte, en deſe ſchriftelijke Acte van Sommatie, zijnde van ſlechten ſtijl, en by twee diverſe handen geſchreeven, in de Franſche taal overgaf, die in Duytſch alſo luyt:

met een Brief,

Den Mark-Graaf van Aſpremont, Gouverneur wegens ſijne Majeſteyt van Arras,

Doe te weten, dat ik hebbe afgeſonden La Rameé Tamboer van het Regiment Dragonders, vergeſelſchapt met den Heer Rogon, Capiteyn onder het Regiment van Picardyen; Om op te eyſchen de Stad van Bommel, van ſich te begeeven in handen en onder de gehoorſaamheyt van ſijne Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt, en te komen met hem Capitulatie maken, hebbende macht om ſulks te doen vvegens mijn Heer de Turenne Generaal over's Konings Armeën. Gedaan op't Fort S^t. Andries den 22. Juny 1672.

Den Mark-Graaf d' Aſpremont.

Den Heer *Carel van Ommeren* Burgermeeſter en *Syndicus* deſer Stad liet den Tamboer op de Ridder-kamer met wijn en ſpijſe tracteeren, om hem daar door te verplichten dien nacht aldaar te verblijven, en om occaſie te hebben, om onder een glaasje yets byſonders uyt hem te hooren; Ondertuſſchen wierd gereſolveert, dat men den Tamboer voor affcheyt ſoude verleenen, dat men geenderhande gedachten hadde, om de Stad alſo over te geven, en dat daar toe meerdere redenen ſouden werden bygebracht, indien den Officier, die in de Acte van Sommatie vermelt achter gebleeven was, mede gekomen ware. Met deſe Antwoort, en dat hy een beteren Character en Commiſſie moſt mede brengen, wierd hy beleefdelijk, op den volgenden morgen, zijnde den 23. *Juny*, op 't Stadhuys, als vooren verblint zijnde, weder uytgeleyt, dat hem niet wel behaagde, ſeggende, dat het blinden tijds genoeg was, wanneer hy aan de Poort quam. Als hy weder tot *S^t. Andries* quam, wierd hy op 't houte Paard geſet, om dat hy in de Stad, tegens ſijnen laſt, hadde vernacht, en beſchonken weder quam.

daar op geantwoort werd.

De Tamboer word uytgeleyt,

en raakt op 't houte Paard.

Het overige, dat *Bommel* ſpecteert, ſullen wy hier na *ſpecifice* verhandelen.

Op

Op Sacraments-Dag zijnde den $\frac{6}{16}$ *Juny* brak de Koning van Vrankrijk's morgens vroeg met sijn Leger van voor *Emmerik* op, en campeerde sich voor en om de Stad DOESBORG, nemende sijn Logijs op 't Huys den *Vylenpas*, leggende een half uyr van de Stad, alwaar, op den $\frac{9}{19}$ *Juny* een Trompetter van Uytrecht by den Koning quam, en een Paspoort *en escorte* obtineerde, om Gecommitteerdens van de Provincie af te halen. De Koning van Vrankrijk komt voor DOESBORG,

De Stad *Doesborg* heeft haaren Naam en Oorspronk van *Drusus Nero* (Stief-Soon van *Keyser Augustus* en Vader van *Germanicus*) dewelke een Roomsche Veld-Oversten zijnde (gelijk wy in 't Tweede Deel hebben verhaalt) en sijne geconqueste erde Provincien tegens alle Vyanden willende verseekeren, op de Frontieren langs den *Rijn*, so *Florus* getuygt, meer als vijftig Kasteelen of Burgen boude, van dewelke dese Stad een der voornaamste was, zijnde genoemt *Drusi Burgum*. Onder de Romeynen is *Doesborg* gebleeven tot den ondergang van haar Rijk, wanneer de *Franken* onder *Pharamont*, gelijk sommige willen seggen, het selve innamen, en haar Koninklijken Seetel daar planten, geduyrende welker Regeeringe dese plaats diverse reyse van de *Saxen* en *Vriesen*, en eyndelijk ook van de *Normannen* swaare calamiteyten gevoelde, en door de laatste in den jaare 834. wierde verovert, gedemolieert en verbrant. Namaals is het door den *Hertog Jan van Kleef* ingenomen en eenigsins gefortificeert, en eyndelijk geraakt onder de *Borgondische Hertogen*, die het overbrachten aan *Spanjen*, waar van het sich in 't begin van den Oorlog separeerde, en der Staaten Partye koos, die het door Verraat quijt werdende, in den jaare 1586. door den *Graaf van Lycester* wederom verovert en bewaart hebben tot op de aankomst der Franschen in den jaare 1672. welke Stad hier beschreeven word.

Dese Stad was bysonder beroemt wegens haare Sterkte en Fortificatie, dewelke bestont in haare favorable situatie aan den *Ouden-* en *Nieuwen-Yssul*, in 9. Bolwerken, 4. Ravelijns, een Hoorn-werk buyten de Oy-Poort, en in een breede en diepe Gracht, rondom heen omçingelt met een Contrescarp, dewelke alle, door nalatigheyt van reparatie, in de tijd van 20. a 22. jaaren seer waren vervallen, doch voor de aankomst der Franschen, door Ordre en Directie van den Raad van Staaten, en door Vigilantie van *Sijn Hoogheyt* weder gebracht in volkomen Postuyr van Defensie, hebbende *Sijn Hoogheyt* een Dam dwars door de *Oude-Yssul* doen slaan, waar door het omleggende Land tot een goede hoogte soude geinundeert werden, het Fortificatie van Doesborg.

welk weynig effect hadde wegens het ongemeen laag water in den *Yssul*, en wat noch aan de volle perfectie deser Fortresse mochte manqueeren, wierd noch by tijds volbracht, voornamentlijk door de goede voorsorge van de Magistraat, dewelke op den 14. *Juny*, na dat de Stad aan de zijde van de Oy-poort, onder water stont, op het goetvinden van den *Colonnel Nieuland* en andere hooge Officieren, de Contresca rp ten Westen van het Hoorn-werk voor de gemelde Poort leggende, om dat het selve te hoog geoordeelt wierd, door haare Burgeren dede slechten, en een Borstweeringe leggen langs de binnekant van de Pallissaden, strekkende van de selve Contresca rp tot op den *Yssul*.

Voorslag van de Magistraat.

Den 15. en 16. *Juny* dede de gemelde Magistraat, op haar eygene kosten, het voorsz. Contresca rp, ter oorsake van den Sandigen Grond, op 't goetvinden van deselve Officieren, met een tuyn opsetten; Den naalt gelegen Rijs-weert, tot het tuyn-werk en ondekkinge van de plaats af mayen; De Poorte van 't voorñ. Hoorn-werk, en de Openinge van de Linie met het beleggen van de Deuren versekeren; Beyde de Bruggen daar op respondeerende afnemen, invoegen dat geen andere aankomst tot dat Hoorn-werk was, als over den Dijk en langs het voorsz. Contresca rp; Een aarde Redout door de Burgeren en Vluchtelingen, onder de opsicht van de Magistraats-Personen *Rensen*, *Jan Huygen*, *Schaap* en *Curtenius*, op 't *Nabedacht* maken, en een Linie, tot bedekkinge van 't voorñ. Hoornwerk sich ten Oosten strekkende, van de rechter Vleugel af, tot aan den Strank op den *Yssul* beneden de Molen opwerpen; De Bruggen van Communicatie na Sloots-Hoorn-werk, als ook na dry Ravelijns over de Stads-Gracht leggen, en elk met een Schuyt secondeeren; De Schans-korven op de Batterye met aarde vullen; Op de Bolwerken aan de Oy- en Veer-poorten twee nieuwe Batteryen vervaardigen, en met Beddingen beleggen; De *Oude-Yssul* boven 't Contresca rp van het Oy-Poorts Ravelijn sluyten met een Boom vol ysere pinnen, en met een rye geheyde Paalen, ten eynde geen Schuyten langs deselve Rivier, tot op de Contresca rp konden af komen; De Schip-brugge voor de Stad onbruykbaar maken, als mede het geheele *Suylens-Bolwerk* met Storm-palen in forme van Pallissaden omsetten, en deselve met een gordinge van Sparren aan malkanderen verbinden. Daar en boven accordeerde de Magistraat met eenige Bakkers, om, geduyrende het Beleg, broot te leveren aan die Soldaten, dewelke door faute van betalinge haarer Gagie, 't selve quamen eyschen, en deden, tot meer-

meerder contentement van de Militie en andere Ingeſetenen, ophouden 's Lands Impoſten en reduceerden het Koop-bier de Kan op eenen ſtuyver. Van gelijken dede de Magiſtraat, met goet vinden van den Krijgs-raad, door de Trom en Uytroeper alomme publiceeren, dat in tijd van noot of allarm, alle ongewaapende Mannen, als ook Vrouwen en kinderen haar ſouden hebben te onthouden van de Straaten en Wallen, op peyne van onder de voet gereeden of geſchooten te werden, ten welken eynde de twee Compagnien Cavallerye van *Heemskerk* en *Louſeau* geordonneert wierden, om deſe Reſolutie te executeeren, en daar toe nodige Patrouilles te rijden. Ook wierd gereſolveert alle Stroye Dakken van huyſen en ſchuyten, als ook de Staaat-ſteenen op te nemen, tot voorkominge van veele onheylen uyt des Vyands Vuyr-werken en uyt den Brand te ontſtaan.

In gelijker voegen hadde deſe Stad geen gebrek in 't Magazijn, het welk van Ammunitie, Oorlogs-Inſtrumenten en Proviſie ſo ſeer was opgepropt, als een lange Belegeringe vereyſte. 't Magazyn was wel voorſien,

Het Garniſoen ſurpaſſeerde de 4500. mannen, die ſufficant geoordeelt wierden deſe Stad een geruymen tijd te konnen defendeeren tegens alle force, die een groot Leger daar op ſoude konnen ondernemen. en 't Garniſoen reedelijk ſterk.

In dit poſtuyr van Defenſie verwachten deſe Stad den aankomenden Vyand, die op den $\frac{6}{16}$ *Juny*, ſo ras hy de Stad rontom berent, en de Koning ſijn Logiment op 't Huys de *Vylenpas* leggende by het Dorp *Dremt*, genomen hadde, door een Eedelman de Stad dede opeyſchen onder favorable preſentatie, doch in cas contrarie, onder ſwaare dreygementen, welken Eedelman door den *Lieutenant Bouvois*, in den naam van den Krijgs-raad, met een declinatoire antwoort wierde te rug geſonden. Hier op heeft den *Colonnel Nieulant*, in preſentie van de andere Hooft-Officieren, op 't Stadhuys aan de Magiſtraat geproponeert de nootſakelijkheyt van een dagelijkſen Godsdienſt, met een publijk Gebet en korte Vermaaninge t'elkens te beginnen tegens den avont om 6. uyren, ten eynde een ygelijk ſich met ſijnen God verſoenen, en dienvolgens te vrymoediger en te geruſter vechten mochte. Daar en boven heeft den gemelden *Colonnel*, met het opſteecken ſijner Vingeren, voor God en het preſente Geſelſchap verklaart, gereſolveert te zijn, tot den laatſten bloets-drop toe, de Stad te willen defendeeren; Welke verklaaringe op de aanmaaninge van den voorſz. Heer *Nieulant*, van gelijken gedaan is by ſijnen *Lt. Colonnel van Gent Heer van Meyn-* De Stad opgeeyſt. Een Bedeſtont geordineert, en den Eed van trou en dapperheyt gepreſteert.

dersvvijk en d'andere presente Hooft-Officieren, mitsgaders by de Leeden van de Magistraat, hebbende sich onderlinge by dit voornemen feliciteerende gesterkt. Is voorts verstaan, dat men in alles aangaande de gemeyne Stads Defensie, ende het gene daar toe nodig mochte zijn, soude procedeeren met Communicatie, Correspondentie en Eenigheyt, ende wierd by de Magistraat aangenomen de sorge, om door haare Burgeren den brand te blussen, die in de Belegeringe soude mogen ontstaan.

Differentie over 't Commandement van de Stad.

Op den $\frac{7}{17}$ *Juny* de Hooft-Officieren vergadert zijnde in 't *Katten-Bolvverk* is Differentie gereesen over het Commandement, sustineerende de Heeren *Ingen-Nieuland* en *Coutis* elk het selve aan hem te behooren; Waar op gevraagt ende gehoort de verklaaringe van den Heer *Burgermeester Huygen*, den *Lieutenant Colonnel La Moy* en de *Commis van Menting*, aangaande de woorden, by *Sijn Hoogheyt* tot *Dieren* voor sijn vertrek, raakende het selve Commandement gesprooken, so heeft, na aparte deliberatie en eenpaarige Resolutie van desen Krijgs-raad den *Lt. Colonnel Gent* uytspraake gedaan, als dat den Heer *Nieulant*, als outste Colonnel, soude wesen Gouverneur, dat alles wat voorgenomen soude werden, soude geschieden met communicatie van den Heer Commandeur *Coutis* en andere Hooft-Officieren, maar ingeval de noot sulx mochte vereyschen, dat dan het Commando van den Heer *Ingen-Nieuland* absoluyt soude werden achtervolgt; Dat den *Colonnel Voorst* by inconvenientie soude sijn Successeur zijn, waar tegens by den Heer *Coutis* geprotesteert zijnde, heeft den *Burgermeester Huygen* geproponeert, hoe dat dese periculeuse Conjuncture wel een vollagene Eenigheyt en een geconjungeerde hulpe vereyste, en of daarom niet best soude zijn, dat beyde de Heeren conjunctim en met reciproque Assistentie het Commandement bekleeden; En also deselve na desen Voorslag scheenen te inclineeren, heeft gemelde Burger-Meester beyder handen te samen gebracht, welke ook in teeken van Vergelijkinge ten weder-zijden gegeven zijn.

De Stad wederopgeeyst met twee brieven.

So haast dit gepasseert was, wierd in dese vergaderinge gerapporteert, als dat twee Brieven, uyt den naam van den Koning aan den Krijgs-raad en Magistraat gesonden, voor de *Mey-Poort* waren, doch wierden, door gemeen consent, niet aangenomen, maar den Brenger met deselve ongeopent weder te rugge gesonden.

Drie huysen afgebrant.

Op *dito* wierden door Ordre van den Krijgs-raad afgebrant en geraseert twee huysen by de Schip-brugge, die de Stad, en een

een aan de Drenter-Dijk, dat Burger-Meester *Huygen* toequam.

Op den $\frac{8}{18}$ *Juny* avanceerde de Vyand geweldig sijne Approches, en wierp op een Batterye tot 12. Stukken Canon, ongeacht de meenigte koegels, die uyt de Stad om hem swermden, werdende den *Marquis de Larreynelet* voor in de Trencheé, en eenige andere door 't Canon gevelt. De Vyand approcheert.

Tusschen den $\frac{8}{18}$ a $\frac{9}{19}$. 's nachts ontstont ten huyse van *Otto Keddinkhuys* een fellen brand, doch wierde by goede voorsorge van de Magistraat, en door de Burgeren uyt de Wachten van 't Stadhuys en Wallen tijdelijk gebluft. Brand in de Stad.

Op den $\frac{9}{19}$ *dito* 's avonds omtrent 6. uyren, quam een Vyands Trompetter uyt den naam van den *Marquis de Duras* als Capiteyn van 's Konings Garde versoeken, of de Gouverneur van de Stad hem Marquis 200. passen buyten de Stad wilde bykomen, om mondelinge te confereeren over saaken haar beyder welstant concerneerende, doch kreeg uyt den naam van den Heer *Ingen-Nieuvland* door den Majoor *Yfselmuyden* en den *Lieutenant Beauvois* tot antwoord, dat hy in dese conjuncture in geen gesprek soude of dorste komen met den Marquis, wiens Koning een Vyand was van sijne Heeren en Meesters, waarom hy excuys versocht. Een Vyands Trompetter voor de Stad.

Op den $\frac{10}{20}$ *Juny* sag men met het aangaan van den dag, dat den Vyand sijne Approches begon te openen ter zijden den Pan-oven, en aldaar een Batterye op te werpen, waar in hy alleen door het Canon van de Stad wierde geincommodeert, om welke reeden de twee voorsz. Burgermeesters aan den Colonnel *Voorst*, Lieutenant Colonnel *Klooster* en den Majoor *Yfselmuyden*, die de Hooftwacht hadden, voordroegen, hoe nodig het was, dat men den Vyand in 't beginstuyte met het bedisputeeren van sijne Approches, tot dien eynde verscheyden reeden allegeerende, seggende, dat veele brave luyden so Burgeren als Vluchtelingen haar daar toe wel souden presenteeren, gelijk sich aan den Colonnel *Nieuland* daar toe ook vrywillig presenteerden den voorsz. Burgermeester *Rensen* en den Secretaris *Herman Huygen*, doch is by de voorsz. Officieren geantwoort, dat dit Poinct alrede in haaren Krijgs-raad was geconcerteert, maar geoordeelt, dat de Uytvallen schaadelijk, doch best soude zijn, dat men den Vyand met kleyne Partyen in allarm hielt, gevende voor reeden, dat in den Uytval de beste Soldaten souden werden gehasardeert, met versceke-ringe, dat so wanneer den Vyand tot op 't Contrescarp soude geavan- Propositie van de Magistraat aan den Krijgsraad, Antwoord op deselve Propositie.

ceert zijn, als dan yder voet Lands bedisputeert, en hand aan hand *par espee à la main*, soude gevochten werden.

Twee Uytvallen.

Op den ¦¦ *Juny* 's morgens vroeg, als den Vyand een geruyme spacie met sijne Approches langs de Contrescarp van Sloots-Hoornwerk geavanceert was, sprong de Vaandrich van Capiteyn *Renes*, *Bakker* genaamt, uyt deselve Contrescarp op de Borst-weeringe met het Rappier in de vuyst, en gevolgt werdende van eenige, avanceerde tot in deselve Approches, daar hy den Vyand uytjoeg, doch om dat hy wierde gequetst, en met geen varsch volk gesecondeert, retireerde hy in goede Ordre na binnen, gelijk den Lieutenant *VVaalvvijk* mede dede, als hy ter selver plaatse in een diergelijke rescontre, daar in hy sich dapper queet, door sijnen Arm geschooten wierd.

Eenige Soldaten wijken van haare Posten.

Hier op volgde een groot Inconvenient, te weten, dat de meeste Soldaten en eenige Officiers uyt het selve Hoorn-werk en naast gelegen Ravelijn weeken, met klachten, dat sy sommige 24. sommige 48. uyren daar in waren geweest sonder aflossinge, dat mitsdien door continueel schieten haare Borsten met blauwe buylen opgelopen, en eenige Musquetten onbequaam waren geworden. Waar op de Majoor en den Capiteyn *Yfselmuyden*, uyt den naam van den Krijgs-raad, op 't Stadhuys aan de Magistraat proponeerden dese 3. Poincten van verstoek:

Propositie van de Militie aan de Magistraat.

1. Dat haar mochte gefourneert werden eenig Volk, tot het maken van een Linie tegens den Vyand, by het Houte-Wambais aan Sloots-Hoorn-werk.

2. Dat de Bruggen van Communicatie mochten gerepareert werden.

3. Dat in plaatse van de gedemonteerde Musquetten, andere mochten gelevert werden.

Antwoort van de Magistraat.

De Magistraat antwoorde op 't eerste, als dat sy al voor twee dagen hadde gepresenteert, deselve Linie met een Travers te doen maken, maar dat sulx, als onnodig, was verworpen, en dat het haar nu onmogelijk soude zijn, eenig Volk daar toe te disponeeren, om in het heetst van de Spits te werken, te meer, dewijl de Krijgs-raad, buyten kennisse van de Magistraat, het Houten-Wambais hadde doen in brand steeken, by welke occasie mede een groot rak van de naaste Pallissaden weg gebrant waren, waar door de Gravers van nodige defensie en van het Beneficie van Retraite deser Pallissaden, in cas van noot, souden ontbloot zijn; Doch wanneer de Krijgs-raad eenig Volk daar toe konde persuadeeren, presenteerde de Magistraat volkomen Be-

loo-

looninge, gelijk sy mede beloofde op 't Tweede Versoek; En op het Derde wierde geantwoort, dat sulx stont, niet aan haar, maar aan de Officieren selve, dewelke de Musquetten uyt het Magazijn lichten, of het defect door remplaceeringe van nieuw Volk moften remedieeren.

Ondertusschen wierden, door het uytvluchten, de voorsz. Posten van Volk, en de Batteryen van Constapels sodanig ontbloot, dat de Magistraat haar genootsaakt vond, twee Burger-meesters uyt haar te committeeren aan de Officieren, om hun te demonstreeren het groote pericul, daar in de Stad en sy alle waren; waar op sy van den Commandeur wierden beantwoort, dat hy over de Soldaten geen Commando meer hadde, also sy niet meer wilden vechten; En als hem hier op by replijke wierde gevraagt, of hy hem van sijn Rappier niet konde dienen, dupliceerde hy, dat het Quaat universeel was, en daarom niet konde gestraft werden; Waar op den Commandeur *Coutis* aangesprooken zijnde, seyde, dat hy hem de saake niet wilde aantrekken, onder voorwenden, als of hy niets te seggen hadde, en hem sijne Macht benomen was.

Hier op begon den staat der Stad meer en meer te verergeren, insonderheyt, alsser een hoop Wijven en ongewapende Mannen op de Wal quamen lamenteeren, seggende, dat sy by sulke slechte constitutie, van den Vyand souden werden overvallen en vermoort, en dat daarom 't best was, dat men de Stad by tijds, op goede conditien soude overgeven. Dese Parade van Vrouwens en Mannen wierd by eenige van de Militie opgenomen voor een Seditie van groot pericul, sonder dat sy 't selve remedieerden door de Ruyterye, volgens haare voorige resolutie, so dat deselve Burgermeesteren de wijven van de Wal af dreeven, en de Mannen met reedenen daar af persuadeerden, met sulken succes, dat de onwillige Burgeren haar Geweer weder opvatten, en in goede ordre haare posten besetten, 't welk als een prikkel en spoor de Soldaten tot haar devoir hadde behooren aan te setten, maar in plaatse van dien, seyden de Soldaten van den *Majoor La Noy*, als hy haar commandeerde voort te marcheeren, dat sy niet meer wilden vechten, en dat sy alrede genoeg hadden gedaan. De Onlusten en Disordre verwijderden sich hier op hoe langs hoe meer, sonder dat behertigt en ter executie wierde geleyt de vooren genomene Resolutie, van tot den laatsten druppel bloets te willen vechten. Ondertusschen wierden door de Soldaten eenige witte Vaanen op de Wallen opgesteecken, waar van 2. door Burgeren wierden afgerukt en in stukken

Oploop der Wijven.

Onwil der Soldaten.

ge-

geſcheurt, en rotteerden ſich veele uyt de Hollandſche Boeren met de tumultueerende Wijven, waar tegens de Ruyterye wel ordre kreeg, doch ſeyde op haar eygen Volk niet te willen ſchieten. In deſe verwerringe quam den Heer *Lt. Colonnel Gent van Meyndersvvijk* uyt het Oy-poortſe Hoorn-werk in 't Katten-Bolwerk, met ſich brengende de Sleutelen van de *Oy-Poort*, die hy ſeyde genomen te hebben uyt de handen van de Portiers-Vrouw, waar op hy de Magiſtraat ſuſpecteerde, als dat ſy deſe Sleutelen qualijk hadde aanvertrout, doch dat hyſe nu ſelfs wel ſoude bewaren; De Magiſtraat antwoorden, dat deſe ſleutelen by den Commandeur *Nieuland* van de Magiſtraat waren verſocht, ſpecialijk om aan de *Oy-Poort* ten huyſe van den Portier by der hand te zijn, tot het in- en uyt-laten van 't gene in 't voorn. Hoorn-werk (alwaar de voorſz. *Lt. Colonnel* met verſcheyde Compagnien de wacht hadde) ſo aan ſpijs als anders ſoude mogen nodig zijn, gelijk den Commandeur *Nieuland* daar over gevraagt ſulx ook ſoude geaffirmeert hebben.

Een voorval wegens de Stads ſleutels,

Kort daarna, als den Commandeur *Nieuland* door ſeekeren Burgermeeſter gevraagt wierde, wat hem van 't werk dochte, ſeyde hy, dat men de Stad, met de tegenwoordige middelen van Defenſie, niet langer konde houden, daar op wiert gementioneert van Capituleeren, en wiert tot dien eynde beleyt de Vergaderinge van den breeden Krijgs-raat, welk voor *dato* noch niet geſchiet was.

Krijgs-raad vergaart over een concept van Capitulatie,

In deſen Krijgs-raad wierde opgeſtelt dit Concept van Capitulatie:

dat ſy in deſe forme opſtelt,

Voorwaarden en Conditien, waar na tuſſchen ſijne Majeſteyt den Alder-Chriſtlijkſten Koning van Vrankrijk en den Krijgs-raad des Garniſoens van Doesborg ten dienſte van de Ho. Mog. Heeren Staten Generaal ſal werden gecapituleert.

So ſal het Volk van Oorloge, volgens Krijgs-gebruyk moeten uyt marcheeren met haar volle vvapenen en bagagie, vliegende Vaandels, brandende Lonten en een Koegel in de mont, met 12. ſtukken Canon, 6. yder van 24. ponden, en 6. yder van 12. ponden, met het behoorlijke gereetſchap, om te gebruyken en te vervoeren, als mede met een behoorlijk Convoy te voet en te paard, om in alle ſecuriteyt tot binnen de Stad van Zwolle te vverden gebracht, met ſo veel vvagens en karren, als' er van noden

den ſullen zijn, tot het tranſporteeren van alle de bagagie, van vvat natuyr deſelve ook ſoude mogen vveſen, ook den tijd van 6. maanden te hebben, voor de Militaire en voor hare vrouvven, kinderen en domeſtijken, ſo om haare goederen te mogen verkopen en verbrengen, als andere affairen vvaar te nemen en actien in te vorderen.

Geduyrende deſe Vergaderinge is de Confuſie en Diſordre hoe langer hoe hooger gereſen, alſo met het aftrekken van de Officieren, de Soldaten byna alle haare Poſten verlieten en bloot ſtelden.

Burgermeeſter *Huygen* werd Gecommitteerr,

De Magiſtraat vreeſende, dat de Krijgs-raad licht apart ſoude capituleeren, en de Stad en Burgerye buyten ſluyten, committeerde den Burgermeeſter *Huygen*, om uyt den naam van de Stad de Capitulatie by te woonen, dewelke in gevolge van ſijne Commiſſie ſich aanſtonts vervoegde in 't Katten Bolwerk aan de Tente van den Commandeur, alwaar de beyde Commandeurs en eenige andere Hooft-Officieren met de Capiteynen *Heemskerk* en *Brakel*, als ook met den *Lt. Bouvois* beſig waren met het voorſz. Concept van haare Capitulatie, ſeggende aan den voorſz. Burgermeeſter, dat de Magiſtraat op een Capitulatie mede ten ſpoedigſten bedacht moſte zijn; Waar op de Magiſtraat reſolveerden het beſt te zijn, dat men eerſt ſoude hooren, wat conditien van de zijde des Konings te verwachten ſouden zijn.

die met de Gecommitteerdens uyt de Militie uytrijd na den Vyand.

Hier op reet den Ritmeeſter *Heemskerk* en den Capiteyn *Lodevvijk van Brakel*, als Gecommitteerde uyt den Krijgs-raad, en den voorſz. Burgermeeſter *Huygen* van wegens de Stad, te paard uyt na 's Vyands leger, alwaar ſy gebracht wierden voor den *Duc d'Anguin*, Soon van den *Prince van Condé*, die de Officieren, op haare propoſitie en concept van Capitulatie, genoegſaam te kennen gaf, als dat ſy ſouden weſen *Priſonniers de Guerre*, en aan den voorn. Burgermeeſter ſeyde, dat in 't regarde van de Magiſtraat noch geene Conditien waren beraamt, doch ſtelde hem precijs een uyr en niet langer, om dan wederom te komen; Waar op de Burgermeeſter weder na de Stad keerde, en de heele Magiſtraat en de Geſwooren Gemeens-luyden op 't Stadhuys dede convoceeren, dewelke aanſtonts eenige Conditien op 't Papier ſtelden, waar mede de Burgermeeſters *Renſen* en *Huygen*, in compagnie van de 2. voorn. Gecommitteerde uyt den Krijgs-raad, weder na buyten reeden, alwaar ſy weder gebracht wierden by *Duc d'Anguin*, die op de Conditien van den Krijgs-raad, uyt den naam van den Koning deſe ſlechte Capitulatie in de Franſche Taal apoſtilleerde, dewelke in 't Duyts aldus luyt:

Capitulatie aan de Militie geaccordeert.

De Koning vvillende aannemen de Submissien van 't Garnisoen van Doesborg, *heeft goet gevonden aan de Commandanten, Officiers en Soldaten te accordeeren, dat sy souden zijn* Prisonniers de Guerre *of Krijgs-Gevangene, mits dat sy beloven, aan sijne Majesteyt, de Poorten van de Stad, op 't aangaan van den dag, over te leveren.*

Gedaan in 't Veld voor Doesborg desen 21 *Juny* 1672.

En vvas geteekent D. Louvois.

Voort daar na seyde *Duc d' Anguin* aan de twee Gecommitteerde uyt de Magistraat, dat een van haar beyden na den Koning moste rijden, waar op de Burgermeester *Huygen*, door *Mr. Hubert* tweede Secretaris van den *Prince van Condé*, wierde gevoert op 't Huys den *Vylenpas*, daar den *Marquis de Louvois* dese bygaande Capitulatie, in den name des Konings opstelde en teekende, dewelke uyt het Frans getranslateert zijnde, aldus luyt:

Capitulatie aan de Stad geaccordeert.

Articulen en Conditien, die 't belieft heeft Sijne Majesteyt te accordeeren aan de Burgermeesteren en Inwoonderen van de Stad Doesborg.

1. *Dat de Koning haar accordeert de vrye Exercitie van haare Religie.*

2. *Dat de Magistraten sullen behouden deselve Privilegien, die sy hebben beseeten, sedert sy gevveest zijn onder de Heerschappye van de Staaten Generaal.*

3. *Dat Sijne Majesteyt den Invvoonderen en Vluchtelingen binnen Doesborg sal laten behouden den vryen eygendom van haare Goederen, en dat hy die sal bevvaren voor alle Plonderinge.*

Aldus gedaan in 't Veld voor Doesborg desen 21. *Juny* 1672.

En vvas geteekent M. Louvois.

Na dat een Exemplar van dese Capitulatie door *Mr. Louvois*, en een tweede door den Burgermeester geteykent was, voerde *Louvois* den Burgermeester in de presentie des Konings, die hem in persoon beloofde en verseekerde de Conservatie en Maintenue van alle de poincten in de voorsz. Capitulatie begrepen; Waar op hy gedimitteert zijnde, om met den voorsz. Secretaris weder te verreysen, ontmoete den Rit-Meester *Heemskerk* tusschen een Troep Fransche Ruyters na den Koning rijden, van wien die met alle sijne goederen wierde

de gegratificeert en vry gestelt tegens de Conditie van *Prisonnier de Guerre*, om reedenen, gelijk men seyde, dat hy het Aangesicht des Konings hadde gesien. Burgermeester *Huygen* quam des nachts om twee uyren met den voorsz. Secretaris, en met de geteykende Capitulatie door de *Mey-Poort* weder binnen, werdende 2. uyren daar na, door den *Marquis de Louvois* met eenige Fransche en Switserse Compagnien te voet gevolgt, die het Staaten Garnisoen, behalven alleen den voornoemden Rit-meester, dede ontwapenen en in de Kerk sluyten. Fransche komen binnen Doesborg.

Op dusdanigen schandelijken wijse ging over sulken considerablen Fortresse, die met Volk, Ammunitie, Artillerye en Vivres tot overvloet was voorsien, die noch niet was geforceert, als met Schut-gevecht van omtrent anderhalven dag, en noch geen eenige Attaque hadden uytgestaan, die noch geen eenigen voet lands van de Fortificatie was bedisputeert, die noch nergens was geapprocheert, als alleen aan eene zijde langs *Slóots-Hoorn-vverk*, en die niet meer, als eenige weynige Mannen verlooren hadde. dat seer schandelijk was.

By dit overgaan staken de Paus-gesinde aanstonts haare Hoofden op, seggende sommige, dat sy nu de Magistraat niet meer kenden, want sy hadden nu wat mede te seggen, en wilden den Gereformeerden geen kerk laten tot haaren Gods-dienst, waar op sich de Magistraat addresseerde aan *de Louvois*, die haar een Kerk toestont. 's Anderen daags quam de Secretaris van den *Grand-Maistre* eyschen voor de plonderinge van Tin, Koper, Klokken en Canon 10. duysent Rijx-daalders, seggende dat sijn Meester sulx toe quam, ter oorsake, dat des Konings Canon voor dese Stad geplant en gelost was; en wat de Magistraat hier tegen protesteerde, haar beroepende op het derde Articul van de Capitulatie, so most sy nochtans uyt tellen omtrent 8. duysent guldens, en in 't laatste, als de Stad wierde gedemanteleert, met gedult aansien, dat de Fransche dry stukken Canon mede namen, die de Stad in eygendom toequamen. waar door de Paus-gesinde insolent werden.

Terwijlen de Koning *Doesborg* belegerde, hadde hy de Stad *Zutphen* aan de Velauwsche kant door *Engelsche*, *Schotten* en *Yren*, en aan de zijde van de Graafschap door *Fransche* en *Svvitsers* berent, en dede immiddels deselve op eyschen, gelijk wy verhandelen sullen, als wy eerst de Constitutie deser Stad sullen beschouwt hebben.

De Stad ZUTPHEN is de Hooft-Stad van het *Graafschap Zutphen*, 't welk onder alle, so Hoog- als Neder-duytsche Graafschappen is het outste, en gehoorsaamde, eer de Stad gebout was, aan Beschryvinge van ZUTPHEN.

de *Graven van Zelhem*, die daar in gecontinueert hebben tot Graaf *Gerlacus de* II. na wiens overlijden dese Graafschap in 't jaar 1082. geraakte onder *Otto de* I. *Graaf van Nassau en Gelderland*, door een Huwelijk met *Sophia*, dochter van den overleden Graaf *VVichman*. Dit Graafschap maakt uyt het *Derde Quartier van Gelderland*, en heeft, behalven *Zutphen*, vier stemmende steeden, als *Doesborg*, *Deutecom*, *Lochem* en *Grol*, en twee sonder stemmen, als *Brevoort* en *Bronkhorst*. De Stad *Zutphen* heeft voor outs gesorteert onder *Vriesland*, daar aan het aan de zuyt-zijde rontom in Veenland grensde, om welke reeden de Vriesen dese Stad *Zuyt-veen*, en by verkortinge *Zutphen* noemden. Sy heeft voor outs sterken handel gedreeven op *Denemarken* en *Noorvvegen*, en was een van de *Hanse-steeden*. In den jaare 1202. wierd sy ingenomen door *Theodoricus Bisschop van Uytrecht*, en begaf sich naderhand in den Inlandschen Oorlog aan de zijde van de *Heekers* tegens de *Bronkhorsters*. Na dat sy de onmenschelijkste wreetheden onder *Duc d'Alba* hadde uytgestaan, is sy in den jaare 1591. door *Mauritius Prins van Orange* binnen 5. dagen verovert, en sodanig versterkt, dat sy voor een van de sterkste plaatsen in geheel Nederland is geacht; Want sy omçingelt is met 10. Bolwerken, als 't Meulen- Tralien- Staaten- Nieuwstads- Princen- Katten- Steenen- Galge- 't Slijk- en 't Bourgondien- Bolwerk, 4. Ravelijnen, 2. Katten, 2. Hoorn-werken en een Fauchebraye met een dubbelde Gracht, die ten tijde, als de *Fransche* deselve quamen belegeren, noch niet volkomen waren gebracht in staat van Defensie, want het Hoorn-werk buyten de Nieu-Stads-Poort was gedemolieert, zijnde noch de Wallen, noch Batteryen, noch Contrescarp, noch Fauchebrayen, noch eenig werk met Pallissaden of Stormpalen omset.

Desselfs Fortificatie.

Het *Magazijn* hadde geen gebrek, leggende daar en boven voor de Stad op den *Yssul* eenige Ammunitie-scheepen, beladen met *Bies-bruggen*, *Musquetten*, *Halve-Pieken*, *Canon- en Musquet-Koegels*, *Vriesche Ruyters*, *Haspels*, *Deelen*, *Schoppen*, en al wat vorder tot een Leger nodig was. Doch also door 't vallende water den *Yssul* innavigabel wierd, mosten dese Scheepen blijven leggen, die gelost, en by na al de inlaadinge in het *Magazijn* gebergt wierd, werdende de Scheepen, die noch eenige Ammunitie in hadden, in de gront geboort, op dat sy den Vyand geen voordeel konden geven.

Desselfs Magazijn,

Het Garnisoen bestont in 35. Compagnien te voet en 3. te paard, als mede uyt twee Compagnien Burgeren uyt Uytrecht, een uyt Amers-

en Garnisoen.

Amersfoort, en 2. Compagnien Waart-gelders, yder tot 100. koppen, die met de gedevaliseerde en verloopene Garnisoenen uyt *Grol* en *Brevoort* t'samen niet meer konden uytmaken, als omtrent 22. a 23. hondert mannen, behalven de Burgerye van de Stad, die in 5. sterke Compagnien verdeelt, en exemplaarlijk geresolveert was tot haare defensie.

De Stad word tweemaal opgeeyst,

Op den $\frac{7}{17}$ *Juny* sond de Koning van *'t Huys den Vylenpas* een Trompetter, om dese Stad op te eyschen, die met korte declinatoire antwoort wiert afgewesen. 's Anderen daags quam voor de Stad weder een Trompetter met twee Roomsgesinde Edelluyden *Benting* en *Barrevelt*, beyde Landsaten inde Provincie van Gelderland, d'eerste uyt het Graafschap Zutphen, en d'ander uyt d'Over-Betauwe; Dese gaven haar aan voor Hollandsche Heeren, doch binnen komende, wierden haast bekent. Gevraagt zijnde, wat haar aanbrengen was, gaven tot antwoort, dat sijn Koninglijke Majesteyt dese Stad voor 't geheele Graafschap presenteerde Vrye Exercitie van Religie, Conservatie aller Privilegien, en dat het Garnisoen met haar Geweer en Bagagie soude mogen vertrekken, werwaarts het wilde, doch in cas het Graafschap en de Stad die presentatie niet accepteerde binnen den tijd van 12. uyren, dat de Stad dan moste verwachten, wat Krijgs-gebruyk was, en dat de Militie door de klinge soude springen, also de macht des Konings uytermaten groot was, 't welk indien men niet wilde geloven, so souden sy wel een Pas by den Koning te wegen brengen voor 2. a 3. persoonen, die 't Leger mochten besichtigen. Hier op wierd by de Magistraat, Ridderschap en Gemeens-luyden Vergaderinge beleyt, tot dewelke den Commandeur *Svvartsenburg* mede versocht wiert, die aldaar compareerende gevraagt wierd, wat hier te doen stont, en of men de Stad wel soude konnen defendeeren? *Svvartsenburg*, die by 't opbreecken van *Sijn Hoogheyts* Leger eerst in de Stad was gekomen, seyde: *VVel hoe mijne Heeren, gy bent Gouverneurs, en ik maar Commandeur, gy hebt so lang de Stad gegouverneert, gy sult uvve Vrage beter beantvvoorden konnen, als ik; vvant ik kom eerst varsch en vreemt hier binnen, en my is geen absoluyt Pouvoir opgedragen, doch nevens anderen hebbe verscheyde defecten geremarqueert, die voorheen al hadden moeten verbetert zijn, en nu noch, so veel mogelijk, verbeetert moften vverden.* De Burgerye dese Vergaderinge bemerkende, wierd seer malcontent, en hoewel eenige daar van in de Vergaderinge quamen, om aan te hooren, wat Resolutie daar soude genomen werden, so wierden echter de Rit-meester *Soutelande*, hoewel te-

daar op in de Stad een Vergaderinge word beleyt,

daar de Commandeur Swartsenburg advisseert.

Twee Perſoonen uytgeſonden, om 's Vyands Leger te beſichtigen.

gens ſijn wil en dank, en de Gemeens-man *Johan van Eſſen* gecommitteert, om 's Konings Leger voor *Doesborg* te beſichtigen, dewelke haar 's morgens op den 19. *Juny* derwaarts tranſporteerden.

De Commandeur doet de Officieren vergaderen.

Immiddels dat deſe beyde uytwaren, dede den Commandeur *Svvartenburg* alle Militaire en Burger-Officieren, tot Lieutenants en Vaandrichs incluys, by een komen, haar ſerieuſelijk afvraagende, of ſy de Stad, als getrouwe Patriotten, ten uyterſten wilden helpen defendeeren, dat ſy alle eenpariglijk aan hem, en hy aan haar, met opſteekinge der vingeren beloofden, biggelende ſommige van vreugde de traanen over de wangen. Voort daar op ſtelden de Burger-Officieren haare reſpective Compagnien dien ſelven Eed voor, die ſy alle, ſonder exceptie, vrywillig preſteerden, en murmureerden ſeer over het uytgaan van de 2. voorñ. Gecommitteerde, om welke oorſaak 5. ſo Lieutenants als Vaandrichs ſeekeren Burgermeeſter gingen afvraagen, uyt wiens ordre de 2. Gecommitteerdens uyt waren, die haar antwoorde: *Uyt ordre van de Magiſtraat, 't en is niet tot nadeel van de Stad, en ik hebber meer by te verlieſen, als gy, &c.*

Bentingh komt binnen Zutphen, dat hy opeyſt.

Ondertuſſchen quam den voornoemden *Benting* 's namiddags binnen de Stad in de Herberg *de Munſter* logeeren, alwaar hy van de geheele Magiſtraat, daar van maar 5. in 't geheel overig waren, zijnde de reſt gevlucht naar *Holland*, wierde beſocht, aan dewelke hy de voorige Conditie, en de Clementie des Konings weder aanbiet, met verſoek, dat ſy deſelve doch nu wilden aannemen, terwijl het noch tijd was, toonende met eenen den Brief van de *Provincie van Uytrecht*, by dewelke deſelve haar aan den Koning hadde gepreſenteert, 't welk ſodanige alteratie cauſeerde, dat de Magiſtraat en Edelen van die tijd af genoegſaam ſcheenen te inclineeren tot een Capitulatie.

De 2. Perſonen doen rapport,

Tegens den avont quamen de 2. Gecommitteerde weder binnen, met dewelke de Magiſtraat en de Militaire Officieren op 't Stadhuys Raad hielden tot midden in de nacht, wanneer de 2. Gecommitteerde by haar rapport bekent maakten de over groote Macht des Konings, tegens dewelke het geringe tegen-weer van de Stad geenſins conſiderabel was, te meer, dewijl ſy van alle ſecours en menſchelijke hulpe verlaten was. De Burgers dit vernemende waren ſeer t'onvreeden, ſeyden, dat ſy de Stad in geenderhande manieren wilden overgegeven hebben, alſoo ſy noch geen Vyand geſien hadden, &c.

Vergaderinge gehouden van de Magiſtraat, Ridderſchap en Gemeensluyden,

Den 20. *Juny* wierd voor de tweede maal Vergaderinge gehouden, waar in de Magiſtraat, Ridderſchap, Gemeens-luyden en 5. Burger-Lieutenants compareerden, voor dewelke den Preſident

deſe

deſe propoſitie dede; Dat de Koning de Stad hadde laten opeyſchen, met belofte, dat indien wy de Stad overgeven, dat wy ſullen een genadigen Koning hebben, dat alle Regenten en Officianten in haare Bedieningen ſullen continueeren, voegende daar by, ſo wanneer men dit wilde inwilligen, dat hy 't daar toe meende te dirigeeren, dat men 12. jaaren van alle Schattingen vry ſoude zijn, maar in cas contrarie, dat de Vyand de geheele Graafſchap wilde afbranden, en de Stad verovert hebbende, niet een kind in de wiege verſchoonen, ſeggende, dat men dit ſijn ſeggen te meer moſt behertigen, alſo de *Provincie van Uytrecht* al hadde gecapituleert, waar van hy briefen zegel hadde geſien, die in die Vergaderinge ook vertoont wierden. Na deſe propoſitie vraagde den Preſident elk om advijs, waar op den Burger-meeſter *Jacob van VVinshem* ſeyde: *Ik kan niet ſien, dat dit Garniſoen de Stad behouden kan, en dat het dienvolgende geraaden vvas, de Stad op ſulke Conditien over te geven.* Burgermeeſter *Hendrik van Lucheren* ſeyde: *Overmits vvy van onſe Bontgenoten verlaten zijn, zijn vvy genoodſaakt ons op ſulke Conditien over te geven*, met welk Advijs haar de Burgermeeſters *Dirk van de VVal* en *Adrian Valk* conformeerden. Hier op wiert het de beurt van de Ridderſchap, uyt dewelke de *Lant-Droſt Hekeren* ſeyde, *dat men ſulke Conditien niet moſt vervverpen, maar aannemen, anders ſoude de Graafſchap in bloet en vlam geſtelt vvérden.* De *Heer van Vorden* ſeyde: *By ſo verre men ſulke Conditien niet aannam, dat men geen goede Patriotten vvas van't Land, en by aldien de Stad niet vvilde accordeeren, dat ſy voor de Ridderſchap vvilden accordeeren.* Dit Advijs wiert van alle andere Riddermatige Perſonen eenpariglijk toegeſtemt, behalven van den Heer *Schimmelpenning*, dewelke ſeyde, *dat hy geenſins ſoude toeſtaan met den vyand ſich in eenige Capitulatie te begeven, alſo men noch geen vyand geſien hadde.* Alle de Gemeens-luyden volgden, naar gewoonte, de meeſte Stemmen, behalven alleen *Doctor Lanſing*, die ſich cordaat toonde. De Burger-Lieutenants waren genereuſer van reſolutie, en beweeſen in der daat, dat ſy betere Soldaten waren, als de voorige, want de eerſte onder haar, zijnde een out vroom Burger, genaamt *Jan Coulman*, ſeyde: *VVel hoe mijn Heeren? Ik heb mijn leven niet gehoort, dat men ſulken ſterken Stad, die met ſo veel bloets van onſe Voor-Vaderen gekoft is, ſal overgeven, geen eerlijke luyden konnen ſulken Stad overgeven, die ſo van alles voorſien is, en noch geen Vyand beproeft heeft; VVat my aangaat, ik ſtem dit geenſins toe, maar ſal de Stad door de VVapenen helpen defendeeren, vvaar toe ſich onſe Burgeren met eede verbonden*

die elk haar advijs inbrengen.

Genereuſe antwoort van Jan Coulman.

den hebben. Lieutenant Johan Gijsen seyde, *dat men sulken Stad niet konde overgeven, sonder Vyant te sien. Lieutenant Hendrik Haak* adviseerde, *dat men sulken Stad niet konde overgeven, sonder sich te vervveeren.* En de *Lieutenant Barent Keetel* seyde, *Ik sal geensins consent geven, dese sterke Stad, van alles so vvel voorsien, over te geven.*

Coulman word aangesocht tot veranderinge van advijs.

Als hier op de Vergaderinge opstont, quam seeker voornaam Heer by den *L. Coulman*, seggende: Wel hoe *Coulman*, hoe stelt gy u so aan, wilt gy onse Stad in een Bloet-bat setten? wel neen, antwoorde hy, ik wil de Stad voor een bloet-bat bewaren, want indien wy eerlijke luyden willen zijn, konnen wy sulken sterken Stad aan den Vyand niet over geven, maar konnen en moetense wel defendeeren. Over dit seggen formaliseerde sich dien Heer met dese woorden. *Dat bloet, dat vergoten sal vvorden, sal aan uvven Gordel komen.* Als *Coulman* hier op met generense woorden antwoorde, quam hem een ander Heer dusdanig reprocheeren: *Ik hadde gemeynt, dat gy vvaart een goet man voor Gods Kerk, daar kont ghy nu vvat goets voor doen, maar so 't naar u Advijs voortgaat, sullen vvy die verlieſen, en so vvy de Stad niet overgeven, sal niet een kind in de vviege levendig blijven.* *Coulman* bleef stantvastig by sijne voorige resolutie, seggende: *Voor Gods Kerk vvil ik vechten, en die niet overgeven, God salse te meer bevvaren, maar dat den Vyand, alles dreygt te vermoorden, dat is het oude lietjen; Ik ben in mijn jonge jaaren ook een Soldaat gevveest, toen seyden almee so, maar kreegen selden andere antvvoort, als: Kruyt en Loot hebben vvy ten beſten; Menigmaal heb ik gesien, dat men de beſte conditien bedong, als men het desperaatſte stont, en als den Vyand al de Galderyen hadde geleyt over de Grachten.* Hier mede nam *Coulman* sijn affscheyt, en haasten sich na sijn Wachthuys, daar hy sijn Volk dapper encourageerde.

Coulmans Vrou antwoort seer Cordatelijk.

Kort daar op wort *Coulmans* Vrou, door twee bysondere meyden aan 't Huys van seekeren Heer, daar twee Me-Vrouwens present waren, haastig ontboden, op voorgeven, dat haare welvaart daar aan hing, alwaar haar wierd voorgehouden, *dat sy haaren Man moſte stillen, eer hy de Stad in vuyr en bloet sette, also der een Accoort vvas, daar hy sich tegen stelde.* Dese Vrou antwoorden met een mannelijke cordaatheyt: *Doet mijn man daar mede qualijk, laat de Justitie over hem gaan, ik ben daar op gerust, dat hy niet anders sal doen, als dat't best is voor de Stad, en buyten dat, so heeft hy ook geen authoriteyt om yets te doen.* Ja wierd haar geantwoort, *u man is een Lieutenant van de Burgerye, en 't is te verre gekomen, men moet met geen Koning de gek scheeren*, daar op de Vrou wederom: *VVaarom heeft men*

men't ſo verre gebracht, ſonder de Burgerye te kennen? De Me-Vrouwens ſeyden: *'t Is beter geregeert te vverden van een Koning, als van Pelſers en VVeevers; vvaarachtig het is niet om* Zutphen, *maar alleen om Holland te doen, en gy luyden hebter niet veel by te verlieſen*, het welk *Coulmans* Vrou hier mede beantwoorde, *dat het een muys alſo ſeer doet, vvanneer men haar het vel afhaalt, als een Deenſen Os.* So haaſt quam ſy niet weder t'huys, of wiert al weder haaſtig ontboden tot een andere Me-Vrou, die haar met even harde woorden niet meer konde verſetten, als de voorige. De Vrou als een Martiale *Amazone* by haar man komende, relateerde hem 't gepaſſeerde, waar op hyſe belaſte, dat ſy haar met die ſaake geenſins ſoude moeyen, alſo het geen vrouwen werk was.

Onaangeſien het Contra-advijs van de Burger-Officieren en de goede reſolutie van de Militie en Burgerye, ſo wierden eenige articulen op 't Papier gebracht, en 3. Perſonen als *Gerrit Keying*, *Adrian Valk* en *Jan van Eſſen* gecommitteert om met den voorñ. *Benting*, haar na den Koning te vervoegen, en met den ſelven te handelen voor de geheele Graafſchap, werdende ondertuſſchen de onwillige door alle bedenkelijke motiven aangeſocht tot ſtilſtant en geruſtheyt. Immiddels quam een Karos en een Wagen op de Markt voor 't Velthoen, daar mede haar de Gedeputeerden met *Benting* ſouden begeven hebben na den Koning op den *Vylenpas*, 't en ware ſy door de t'ſamen rotteerende Burgers belet waren geworden, die met den Commandeur *Svvartſenburg* door liſtigheyt de ſleutels van 2. Poorten, waar onder eene, die ſy uyt moſten, waren machtig geworden, want eenige Burgers niet alleen dreygden de Gedeputeerdens, als ſy buyten de Poort mochten komen, met Canon van achteren in te ſchieten, maar begonden omtrent de Caros en Wagen ook met ſteenen te gooyen, ſo dat elk van de Heeren om 't ſeerſte heen ſloop, latende *Benting* alleen vertrekken, na dat hy alles wel hadde doorſien en afgeſpeculeert.

Dry Perſonen wierden uytgecommandeert.

doch wierden door de Burgers belet.

Hier op begon de vreeſe onder de flauwhertige te vermeeren, die de Burgers door hunne Vrouwens, door beloften en dreygementen tot haare intentie ſochten te inflecteeren, ſeggende, dat de onwillige by de Franſchen in de Poorten ſouden opgehangen worden, 't welk evenwel op de Burgers weynig kracht hadde.

Benting by den Koning komende, relateerde hem de oneenigheyt en verwerringe in de Stad, dat den Koning moveerde, om aanſtonts ſijn Broeder den *Hertog van Orleans* derwaarts te ſenden, om *Zut-*

Den Hertog van Orleans komt de Stad belegeren,

phen in posſeſſie te nemen, of in cas van reſiſtentie, te belegeren. Den Hertog nam ſijn reſidentie op het Huys den *Boedelhof*, gelegen tuſſchen *Zutphen* en *Deventer*, en hadde tot ſijne Generale Officiers de *Graven van Gadagne* en *Lorge*, en den *Chevalier de Lorraine*.

Op den volgenden dag, zijnde den $\frac{11}{21}$ *Juny*, vertoonde ſich de Vyant voor 't eerſte aan de *Holfſter-Brugge*, daar hy met 't Canon uyt de Stad ſo wakker door de Militie verwellekomt wierde, dat hy met verlies van eenig Volk moſt retireeren. Doch 's nachts begon hy buyten de Nieu-Stads-Poort aproches te maken, en een Batterye op te werpen, daar van hy 's morgens den $\frac{12}{22}$ *dito* om 4. uyren met 6. Stukken Geſchuts op de Stad begon te flanqueeren, maar wierd van dry Bolwerken uyt de Stad, door ordre van den Commandeur, weder ſo beantwoort, dat in 3. uyren tijds 3. van ſijne Stukken lam, en om 9. uyren alle 6. onbruykbaar waren, ſo dat ſy daar na geen ſchoot meer deden, als uyt Mortieren, die door de Vuyr-ballen of Bomben eenige ſchaade veroorſaakten, dat de kleynhertige wat verzaagde. 's Nachts wierden de Stads Wallen door de Burgers weder gerepareert, daar ſy aan ſtukken waren. In deſe confuſie wierden de Burgers, die aan de Nieuw-ſtad-Poort waren, ſeer afgemat, alſo ſy dach en nacht op de Wallen en in de Fauchebrayen wierden gelaten, ſonder afgeloſt te werden. Een Compagnie Soldaten ſmeet haar Geweer neder, en wilde niet vechten, alſo in eenigen tijd geen geld ontfangen hadde, en nu geen broot hadde om te eeten, daar doch in 't Magazijn daar van overvloet was.

doet approches en een Batterye maken,

en Bomben in de Stad ſchieten.

De Soldaten worden onwillig.

Een Uytval.

Den $\frac{13}{23}$. *Juny* wierden by nacht 300. man uytgelaten, om den Vyand uyt ſijn Werken te drijven, maar quamen in goede ordre weder binnen, ſonder yets notabels uytgerecht te hebben, achterlatende 2. mannen.

Een tweede Uytval.

Den $\frac{14}{24}$ dito wilde men den uytval hervatten, met 400. man te voet, en een Troep Ruyters, die een langen tijd in 't Ravelyn voor de *Nieu-Stads-Poort* raat hielden, haar verdeelende in 4. Troepen, daar van de eerſte aangevoert wierde door Capiteyn *Scheltinga*, die daar mede avanceerde tot op de Loop-grave van den Vyand, dewelke hy, na apparentie, vermeeſtert ſoude hebben, als hy van de achtertroepen behoorlijk ware geſecondeert geworden; In 't retireeren quam de Franſche Cavallerye furieus op de Poort aanſetten, doch keerde furieus wederom, als eenige onder haar door 't Schroot uyt de Stad quamen te tuymelen. Ondertuſſchen hadden de *Franſche* de Contreſcarps

treſcarps Gracht, door de Sluys aan de Nieu-Stads-poort, die van de Burgers, 1, a 2. dagen te vooren was toegevult, en met aarde en rijs-hout geſtopt, afgetapt door 't Beekjen, dat na Holfſterbrugge loopt, en waren van intentie de Buyten-Gracht mede af te tappen, dat haar licht ſoude geſuccedeert zijn, wegens de exceſſive droogte en leeg water in den *Yſſel*, doch wierde den volgenden dag gecapituleert. De Franſche tappen de Contreſcarps gracht af.

Den 11 *Juny* deden de Burgermeeſteren weder een Vergaderinge beleggen van de Ridderſchap, Gemeens-luyden, Commandeur en de Burger-Officieren, tot Corporaals incluys, haar afvraagende, of 't noch geen tijd was van parlementeeren, daar op ſy van de Ridderſchap en Gemeens-luyden tot antwoord kreegen: *Als het de Heeren ſo verſtaan, Fiat*, van den Commandeur: *Men kan de Stad noch vvel vvat houden, maar onmogelijk lang defendeeren*, en van de voorñ. *Coulman: Ik kan mijn voorig advijs noch niet veranderen, men heeft noch tijds genoeg, om een goet accoort te maken, maar als gy de Stad doch vvilt overgeven, ſo bedingt dan een goet accoort.* Hier op wierden mede de Officieren tot den Krijgs-raat geconvoceert, en afgevraagt haar advijs, onder dewelke eenige noch geenſins inclineerden tot een Capitulatie, daar toe ſy doch eyndelijk noch wierden geperſuadeert. Men committeerde dan aanſtonts eenige Perſonen, ſo uyt de Ridderſchap en Magiſtraat, als uyt de Gemeente en de Militie; als den Land-Droſt *Heekeren* en den Scholtes *Ripperda*, *Adrian Valk* en *Jan van Eſſen*, als mede de Heeren *Vlardingen*, *Schimmelpenning*, *&c.* naar *Duc d'Orleans*, die op den *Boedelhof* by 't Dorp *Gorſel* logeerde, alwaar het gros van 't Leger, dat geen 10000. mannen ſterk was, lag gecampeert. Deſe Heeren vertrokken na de middag, op goet vertrouwen, ſonder Franſche Oſtagiers weder in de Stad te nemen, en ſtelden des Konings Broeder haare geconcipieerde Articulen ſchriftelijk voor, die hy verwierp, en in plaatſe van die, deſe voorſchreef; te weten, *dat de Burgermeeſters in de Regeeringe ſouden blijven, en Vryheyt van Religie behouden; dat de Burgers in poſſeſſie van al haar goed ſouden blijven; en dat de Militie op genade van den Koning ſoude leven.* En hoewel de Gedeputeerdens hier tegen wat wilden haquetteeren, ſo achten *Duc d'Orleans* ſulx onwaardig, om aan te hooren, dewijl hy van de groote confuſie en diſordre der Stad verſeekert was, maar dede haar voort weder vertrekken, en met eenige duyſent Ruyters en Voetvolk convoyeeren tot aan de Nieu-Stads-poort, alwaar ondertuſſchen eenige *Franſche* al waren gedrongen tot in 't Ravelijn, en ſouden waar op groote Vergaderinge word gehouden, en geadviſeert tot Capitulatie, en Gecommitteerdens uyt geſonden, die met Duc d'Orleans capituleeren.

geduyrende den ſtilſtant van Wapenen, en ſonder de Gecommitteerdens weder te rug te verwachten, in de Stad gedrongen zijn; 't en zy ſy waren geſtuyt geworden door het optrekken van een Touw-brugge.

Franſche komen binnen Zutphen,

Aan de Poort komende riep ſeker Burgermeeſter aan de Burgers op de Wallen ſtaande; *Goet accoort Mannen, maakt oopen.* De Poort was ſo haaſt niet oopen, of de *Franſche* quamen met de Gecommitteerdens in vollen marſch binnen, tot ſulken miſnoegen van de Burgers, dat eenige de hayren uyt het Hooft rukten, en dat de gene, die noch in volle poſtuyr op de Wallen en Binnen-Poſten ſtonden, op 't gehoor van den Franſchen Trommel-ſlag, haar Geweer nederwierpen, en confuſelijk in haare huyſen liepen, ſlaande deuren en venſters toe, ſonder die voor ymant open te maken, alſo ſy den inhout van de Capitulatie niet weetende, hertelijk bevreeſt waren voor een generale plonderinge, daar van in de Nieu-ſtad en achter-hoeken aan eenige huyſen al een begin gemaakt wierde, dat een ellendigen en deplorablen voortgang genomen ſouden hebben, 't en zy door hooger hand de Franſche ſoldaten waren geordonneert, om dien nacht op de Markt te blijven.

en diſarmeert het Garniſoen.

Het Staaten Garniſoen wierd aangeſeyt, om onder haare Vaandels in volle monture te compareeren, gelijk ook geſchiede, wanneer ſy alle ſo wel Officieren, als gemeyne Soldaten wierden gediſarmeert, en opgeſlooten in de Groote Kerk, daar ſy haar met water en broot ſo lange moſten behelpen, tot ſy haar Rançoen opbrachten, dat eenigen onmogelijk was, die 't ſelve met bedelen aan der burger-huyſen moſten collecteeren laten tot haarer verloſſinge uyt die miſerable gevankeniſſe, daar veele door ſtank en vuyligheyt vergingen, en weg ſtierven, en noch meer ſouden vergaan zijn, 't en ware ſy door de mede-dogentheyt der Burgeren in haar ellend getrouwelijk waren geſecondeert geworden.

Eyſchen rançoen voor de Metalen.

Den Commiſſaris Generaal van de Artillerye eyſten van de Stad voor Rançoen van 't Koper, Loot, Tin en Klokken, (alſo des Konings Canon voor de Stad geplant, en daar op geſchooten hadde) de ſomme van 30. duyſent guldens in dry termijnen te betaalen, of dat hem al de voorñ. Metallen ſouden werden uytgereykt, op pene van plonderinge; Doch wiert de vooren geſpecificeerde ſomme gereduceert op 15. duyſent, daar op aanſtonts 8000. guldens wierden betaalt, die de Magiſtraat, tegens obligatie, uyt het Comptoir lichte.

Inſolentie der Roomsgeſinde.

De Stad kreeg tot een Commandant *Mr. Montefran* die goede diſci-

discipline hielt, en de Gereformeerde, by verscheyde voorvallen, maintineerde tegens de bitse injurien en oppressien van de Roomsgesinde Burgers, dewelke, na dat sy, op den $\frac{11}{21}$ *Juny*, de Groote Kerk op een belachelijke manier, en met het geestelen van den armen Predik-stoel, hadden ingewijt, niet alleen niet wilden tolereeren, dat de On-roomse haar eygene dood-groeven gebruykten, maar ook een kind van den Predicant *Plantius* uyt het graf weder opgenomen souden hebben, so niet den Commandant sulx wel expresselijk verboden hadde.

Omtrent den selven tijd wierpen sich eenige Rooms-gesinde voor nieuwe Gedeputeerden op, van dewelke Presidént was de *Pastoor van VVeel*, en Assessoren *Jonker Svveden van Baak*, *Doctor Vos* en *Jonker Veer*, voorgevende daar toe van den Koning Commissie te hebben; Dese namen sessie in de Kamer der oude Gedeputeerden, sonder deselve daar over te kennen, alwaar sy een seekeren dag beraamden tot verkoopinge van't zaat-gewas, dien sy alomme in de Steeden en Dorpen publiceerden met affictie van biljetten. De oude Gedeputeerden sonden hier op twee uyt haar na *Nimvvegen* aan den Supper-Intendant, die haar volle Commissie onder hand en zegel gaf tot continuatie van haare Bedieninge, waar mede sy de voorsz. Nieuwelingen, als sy met haare verkoopinge besig waren, door assistentie van den Franschen Commissaris *Gaffart* deden opstaan, en haare pretense Commissie, met bysondere reproches, verscheuren.

Na dat *Zutphen* sich op den $\frac{11}{21}$ *Juny* aan den *Hertog van Orleans* hadde overgegeven, quam hy's volgenden daags de Stad en de Fortificatien met alle sijne Officieren besichtigen, en begaf sich daar op na *'t Veld van Billon* tusschen *Arnhem* en *Doesborg*, daar hy den Koning paraat vont, om naar *Uytrecht* te vertrekken, aan wien hy presenteerde 29. Vaandels en 2. a 3. Standaarden binnen *Zutphen* verovert, waar op sy beyde haare Legers opbraken, en met deselve de *Velauvve* over recht naar *Uytrecht* marcheerden, daar wy haar so lang sullen laten rusten, tot wy vertoont sullen hebben, wat *Turenne* tot *de Grave*, *Nimvvegen* en daar omtrent verrichten.

Duc d'Orleans komt weder by den Koning.

Aan de *Maas* waren dry Fortressen, als *'t Huys te Gennep*, *de Grave* en *Ravesteyn*, die met Staaten Garnisoen so slecht beset waren, dat geen van dryen sich behoorlijk konde defendeeren, waarom goet gevonden wiert, ren tijde, als de Fransche Macht seer avanceerde, twee derselver te abandonneeren, en met het uytgelichte Garnisoen en Magazijn de derde te verseekeren, om daar door de *Maas*

RAVESTEYN geevacueert.

beslooten te houden. In gevolge van dese resolutie wierd RAVESTEYN op den 23. *Juny* van sijn Garnisoen, bestaande in 5. Compagnien te voet, en van een reedelijken voorraat van Artillerye, Ammunitie en Vivres geëvacueert, en de stad *Grave* daar mede versterkt. Dese stad *Ravesteyn* wierd van den *Hertog van Nieuburg*, die deselve hem toeëygent, met consent der *Franschen* in possessie genomen, die alle Monumenten en Wapens der *Geunieerde Staaten* en *Princen van Orange* voor 't Stadhuys en elders dede verbreecken, en de Fortificatie, door ordre der Fransche demolieeren.

't HUYS te GENNEP geevacueert.

Op den 25. *Juny* wiert het HUYS TE GENNEP mede geëvacueert van 4. Compagnien Garnisoen, 5. Stukken Geschuts, en 37. Wagens met Bos-kruyt, Koegels, Lonten, Granaten, &c. 't welk naar *Nimvvegen*, doch voor 't grootste deel naar de *Grave* wierde vervoert, waar op *Mr. du Plessis*, in den naame sijnes Konings, het selve *Huys* sonder slag of stoot in bestettinge nam, niet tegenstaande 't selve wegens sijne Fortificatie so redoutabel was, dat desselfs naam door de heele Wereld bekent was; Want na dat de *Spaansche* in het jaar 1635. *Schenken-Schans* door een Entreprise hadden verrast en verovert, hebben sy aanstonts dit Huys, 't welk met *Ravesteyn* neutraal en gedemanteleert was, en niet meer, als in een bloote Gracht lag, met een Royaale Fortificatie voorsien, en, (gelijk sy met *Ravesteyn* mede voorhadden, 't en ware sy daar in door de Staaten waren geprevenieert) omtrokken met 2. bysondere Wallen, yder van 5. Bolwerken en een Ravelijn, die met Bruggen aan een gehecht wierden over brede Grachten, dewelke door een Riviertjen *de Niers* wierden bevochtigt, en van 't te hooge water, door een Sluys in de *Maas* konde ontlast werden. Dese Werken waren van buyten noch omçingelt met een Contrescarp en Buyten-gracht, en met een groot Kroon- en een Hoorn-werk, so dat 't selve in den jaare 1641. door *Prins Frederik Hendrik* met een swaar Leger niet konde verovert werden, als na een harde belegeringe van 7. weeken.

Desselfs beschrijvinge.

Resolutie genomen om de GRAVE te verlaten.

Uyt consideratie, dat dese 2. plaatsen, nevens so veele andere, uyt manquement van nootsaakelijkheden, so subit en sonder tegenweer waren vervallen in handen van den Vyand, die met groote schreeden avanceerde, komende den *Graaf van Chamilli* met een Leger van omtrent 10. duysent man, dat hy by *Maseyk* vergadert hadde, mede recht op de Stad *'s Hertogen-Bosch* aantrekken, daar hy wel 8. dagen een Spion in hadde gehad, die hem adviseerde, dat den *Bosch* in allen deelen defectueus en byna van al het Canon en Ammunitie

munitie ontbloot was, daar mede de *Grave* en andere plaatſen verſterkt waren, en geen meer Garniſoen binnen hadde, als 5. Compagnien Voet-volk onder den Gouverneur *Kilpatrik*, daar mede hy niet alleen deſe Stad, maar ook de omleggende Schanſen ſoude bewaren, die in haare Fortificatien vervallen, en door faute van reparatie byna tot ongebruyk waren geraakt; So wiert by de Collegien van haare *Ho: Hog*: en den *Raad van Staaten* tot deſe extremiteyt geresolveert, dat de ſtad GRAVE geabandonneert, en *'s Hertogen Boſch* en *Bommel* met deſſelfs Garniſoen en Magazijn te beter voorſien ſouden werden. Om 't welke ten ſpoedigſten te executeeren, na *'s Hertogen-Boſch* wierden gecommitteert de Heeren *Scherf* en den Theſaurier Generaal *Burg*, die van daar op den 28. *Juny* een Expreſſen depecheerden na de *Grave*, aan den Ingenieur *Queryn van Lobbrecht*, om van haar *cito* af te halen de Ordres van haare *Hoog Mog.* tot het evacueeren van de ſtad *Grave*. *Lobbrecht* in den *Boſch* komende, ontfing aldaar op den 29. *Juny*, nevens een ſomme Gelds, tot het evacueeren van de *Grave* te employeeren, de voorſz. Ordres, die hy op ſijne te rug komſt, met het Poort-ſluyten van de *Grave* dien ſelven avont noch overgaf in handen van den Gouverneur den *Heer van VValenburg*, dewelke daar op van ſtonden aan den Krijgs-raat aan ſijn Logement dede vergaderen, die heel verſet ſtont in 't aanhooren van dien, en nam daar op datelijk contrarie Reſolutie, van niet uyt de Stad te willen trekken, alvorens ſy daar toe expreſſe ordre van *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* hadden ontfangen. Waarom den Gouverneur aanſtonts door ſijnen Dienaar genaamt *Cromvvel* een miſſive ſond aan *Sijn Hoog-gemelde Hoogheyt* die toen omtrent *Bodegrave* was, en een andere aan de voorſz. 2. Heeren Gedeputeerden in *'s Hertogen Boſch*, haar notificeerende de genomene Reſolutie van den geheelen Krijgs-raat. De Heeren Gedeputeerden ſulx vernemende, ſonden voort weder een Expreſſen te rug aan den Gouverneur, met Ordre, dat hy op 't ſpoedigſte ſoude hebben te achtervolgen de Reſolutie van haare *Hoog Mog*: die haar *in mandatis* was mede gegeven, of dat de Schade en Intereſſe, die het Land daar door mochte komen te lijden, op hem ſouden verhaalt werden. Den Gouverneur deſe nadere Ordre ontfangende, wilde deſelve met goetvinden van den geheelen Krijgs-raat echter noch niet voldoen, 't welk hy per Expreſſen aan deſelve Heeren Gedeputeerdens bekent maakte, die op den laatſten *Juny* daar op antwoorden; Indien hy haare Ordre niet en pareerde, dat ſy hem, en den voorſz.

daar toe den Krijgs-raad niet verſtaat,

Inge-

Ingenieur souden doen ophangen. En alsoder toen noch geen beschey van *Sijn Hoogheyt* te rugge was gekomen, ('t welk ondoenlijk was wegens de groote distantie en korten tijd, en wegens de geduyrige en pressante occupatien van *Sijn Hooggemelde Hoogheyt*) so wiert eyndelijk op den 1. *July* by den Krijgs-raad geresolveert, dat men het Garnisoen soude doen preparatie maken, om den 2. *dito* naar *'s Hertogen Bosch* te vertrekken, gelijk ook des ochtens om 10. uyren geschiede, wanneer het Garnisoen buyten de Stad op den *Ham* sich vergaderde, van waar het omtrent 11. uyren begon te marcheeren, sterk zijnde 33. Compagnien, die t'samen uytleverden 2425. koppen.

doch eyndelijk uyttrekt.

Beschrijvinge van de Grave wegens haare fortificatie,

Dit considerable Garnisoen quiteerde in diervoegen een plaatse, die niet minder considerabel was, en die men konde seggen de eenigste naast *Maastricht* te zijn onder alle de Fortressen van den Vereenigden Staat, die sonder notabel gebrek was; Want sy is gelegen aan de *Maas*, in sulken laagen Land, dat aan eene zijde licht onder water kan geset worden, en was omtrokken met 6. sware Bolwerken, 6. Ravelijns, 4. Hoorn-werken en met breede en diepe grachten, welke Werken alle net opgehaalt en met Storm-palen en Pallissaden omset waren, behalven het Contrescarp, dat maar omtrent de helft was gepallissadeert, en met Storm-palen voorsien.

en Magazijn.

Op de Wallen sag men 52. Stukken Canon, die alle, uytgenomen 4. a 5. van Metaal waren, onder dewelke 2. Stukken waren tot 48. ponden schietens, 8. *tot* 24. ponden, 12. *tot* 12. pond. 6. *tot* 8. pond. 6. *tot* 6. pond. 5. *tot* 4. pond. 5. *tot* 3. pond. 2. *tot* 2½. pond. 3. *tot* 2. pond. en 3. *tot* 1. pont. Hier toe manqueerden geene Koegels van alderhande Calibre, noch Kruyt, also daar van 140. duysent ponden, met 70. duysent ponden Musquet-koegels, 15. hondert Hand-granaten, en genoeg Vivres en alderhande slag van Oorlogs-Instrumenten in 't Magazijn in voorraad was, so dat men daar in niet vont te manqueeren, als eenige Affuyten, waar toe Raders genoeg vaardig lagen.

Het Garnisoen vertrekt.

By 't evacueeren van dese imprennable Fortresse nam 't Garnisoen mede 3. Metale Stukken (eenige der resteerende wierden door den Ingenieur *Lobbrecht* op de Wallen vernagelt) en arriveerde des nachts om 10. uyren binnen *'s Hertogen Bosch*, alwaar het seer vermoeyt en afgemat zijnde, dien nacht onder den blauwen hemel moste rusten, ter oorsake het om de laatheyt des tijds niet konde gebilletteert worden.

On-

Ondertuſſchen hadde *Sijn Hoogheyt* advijs ontfangen, dat den Heer *Graaf de Montery Gouverneur der Spaanſche Nederlanden* na de Steeden van *'s Hertogen Boſch* en *Breda* hadde geſonden 18. Compagnien onder den *Graaf van Schellart*, om deſelve, ingevolge van 't Tractaat van den 17. *December* 1671. te helpen defenderen, 't welk *Sijn Hoogheyt* dede reſolveeren, om den voorñ. Dienaar van den Gouverneur *VValenburg* metter haaſt weder te rugge te expedieeren, met ordre, dat den Gouverneur de Stad *Grave* niet ſoude verlaten, en by aldien die alreede verlaten was, dat hy ſich met ſijn Garniſoen van ſtonden aan weder derwaarts ſoude begeven. Deſe Ordre hadde den Gemelden Gouverneur ſo ras niet ontfangen, of hy communiceerde deſelve aan den Gouverneur van *'s Hertogen Boſch*, aan wien, als ook aan de Magiſtraat deſe tijdinge ſeer onaangenaam was, alſo ſy het ſelve Garniſoen tot haare ſecuriteyt liever by haar hadden willen behouden. Krijgt Contra ordre.

Den Gouverneur *VValenburg* gaf voorts Commando aan den voorñ. Ingenieur om de Artillerye en alle ap- en dependentien te prepareeren, en met het Garniſoen 's namiddags om 4. a 5. uyren weder na de *Grave* te vertrekken, daarheen hy ſelfs om 3. uyren voor af reed met 80. Dragonders, om de Stad by proviſie weder te beſetten, en daar binnen af te wachten ſijn volgende Garniſoen.

Ondertuſſchen was den Marſchalk *de Turenne* voor *Nimvvegen* geadverteert van 't evacueeren van de *Grave*, derwaarts hy voorts ſond *Mr. de Clodore* met 30. man en een Trompetter, om de Stad te ſommeeren, dat ſy ſich ſoude overgeven, of ten minſten, dat ſy haar ſo lang ſoude innemen, tot dat de Burgermeeſteren met *Turenne* hadden gecapituleert. *Clodore* kreeg van de Stad tot antwoort, dat hy alleen wel mochte binnen komen, gelijk hy dede, werdende gevoert op 't Stadhuys, daar hy voor de Magiſtraat, die vergadert was, ſijne Commiſſie opende. De Magiſtraat ſeyde; dewijl haare Stad geen Garniſoen in hadde, en deſelve daar door neutraal was, dat ſy haare Neutraliteyt meynden te conſerveeren, waar tegens *Mr. Clodore* haar ſterk begon te perſuadeeren, om de Stad aan de Diſcretie van ſijnen Koning over te geven, dat ſy anders op haar ſouden halen deſſelfs ongenade, en dat ſy tot dien eynde aanſtonts ymand ſouden deputeeren na *Turenne*, die *Nimvvegen* belegert hadde; Waar op de Magiſtraat eenig uytſtel nemende, delibereerde wat haar in deſe extremiteyt te doen ſtont, en nam reſolutie, om des anderen daags, zijnde den 3. *July*, ſeekere perſonen uyt haar met het Gedeputeerde van Turenne komen tot de Grave.

Gedeputeerde uyt de Grave na Turenne geſonden.

Concept van een Capitulatie, dat sy ondertusschen formeerden, te deputeeren na *Turenne*, die den selve nacht door den *Graaf van St. Martin* van al 't gepasseerde Advijs kreeg.

De Gouverneur komt weder voor de Grave.

In den morgenstont gingen des Stads-Gedeputeerden onder 't geleyt van de voorsz. 30. mannen, die aan de over-zijde van de *Maas* waren blijven staan, naar *Turenne*, ondertusschen dat de Gouverneur *VValenburg* met de gemelde 80. Dragonders 's avonts voor de Poort quam, die hy wilde open gemaakt hebben, voorgevende, dat een sterk Garnisoen na by was. Dit bracht de Rooms-gesinde in allarm, te meer, dewijl haar door *Mr. Clodore* wiert voorgehouden het gevaar, dat haar dreygde, in cas sy den Gouverneur binnen lieten komen, seggende, dat den *Hertog van Luxemborg*, den *Graaf de Chamilly* en den *Hertog van Turenne*, yder met een Leger haar haast souden komen belegeren, en revenge nemen van haar doen.

Dit niet tegenstaande, raakte de Gouverneur *VValenburg*, tegens wil en dank van die van de Stad, noch binnen, daar hy sijn Garnisoen dien nacht met groote smerten afwachte.

Fransche komen voor de Grave,

Den 4. *July* in den morgen-stond quamen eenige Fransche Troupen te paard onder den Veld-Marschalk *du Plessis* by de Reeksche Molen omtrent de Stad, om die in possessie te nemen, daar sy de omliggende Dorpen, als *Hees*, *Rees*, *&c.* uytplonderden, en door een Trompetter met een Officier geassisteert zijnde, de Stad opeysten. *Mr. Clodore* hadde immiddels den Marschalk *Plessis* door een briefje secretelijk geadverteert, hoe kleyn het Garnisoen binnen de Stad, en hoe groot het aannaderende was, dat men den Gouverneur *VValenburg* soude hebben tot sijne discretie, als men het verwachte Garnisoen onder wegen konde slaan. *Du Plessis* ondertusschen van eenige meerdere Cavallerye onder den *Marquis de Yoyeuse* geassisteert zijnde, trekt het voornoemde Garnisoen te gemoet, dat hy op den namiddag om 3. uyren by den *Reeks*, als het by Troepen in disordre marcheerde, op 't onvoorsienste overvalt en in route slaat, krijgende veele der selver gevangen met eenige Vaandels ter selver tijd, dat hy de Stad tot de vierde maal dede sommeeren, op welke laatste sommatie den Gouverneur *VValenburg* seyde, dat een Officier mochte binnen komen, om met den selven te aboucheeren, dewelke hy liet brengen in een Logement, daar hy hem met reciproque debatten lang ophielt, doende mede de Magistraat convoceeren, en alle middelen aanwenden, om de saake, so lang mogelijk, te traineeren, op hoope van het arrivement des Garnisoens. Maar also den Gouverneur

slaan het Garnisoen,

en maken een Capitu-

on-

ondertuſſchen met groote ontſtelteniſſe verſtont, dat ſijn verwachte Garniſoen geſlagen was, maakte hy aanſtonts dit accoort; dat hy met ſijn byhebbende 80. Dragonders ſoude vertrekken na den *Boſch* onder 't geleyt van een Trompetter en een Sauve-garde, gelijk ook voorts geſchiede, trekkende de Franſche met alle macht weder daar binnen, met ſich in triumph voerende veele gevangene van 't geſlagen Garniſoen. De Burgers hielden haar aan de Conditien, ſo als die van den Veld-Marſchalk *Turenne* aan haare Burger-Meeſters ſouden geaccordeert zijn, die noch niet te rugge gekomen waren, welke Capitulatie aldus luyt: latie met den Gouverneur,

Articulen geſlooten tuſſchen Monſieur de Turenne *en de Burger-Meeſteren en Gedeputeerdens der Stad* GRAVE. en een Capitulatie met de Stad.

1. *De Burgermeeſteren en Gedeputeerdens der Stad* Grave, *beloven in den naame van de Burgermeeſteren, Scheepenen, Burgeren en Invvoonders der geſeyde Stad, op heeden de Stad* Grave *te ſtellen in de Macht van ſijne Majeſteyt, en daar binnen te ontfangen ſodanig Garniſoen, als Monſr.* de Turenne *believen ſal daar in te ſenden, en beloven daar boven, dat de Invvoonders ſullen preſteeren den Eed van getrouvvigheyt aan den Koning, invoegen deſelve haar ſal voorgeſchreeven vverden, ſich gantſchelijk ondervverpende deſſelfs Heerſchappye.*

2. *So belooft Monſr.* de Turenne *in den naam van ſijne Majeſteyt en op deſſelfs vvelgevallen, dat den Heer* Prince van Orange *en alle de Invvoonderen der Stad* Grave *en des* Lands van Kuyk *ſullen behouden de poſſeſſie en vry gebruyk van alle haare Goederen, Rechten en Domainen, ſo vvel binnen de Stad* Grave, *als daar buyten in't* Land van Kuyk, *en daar aan appendeerende Plaatſen.*

3. *Dat elk van de geſeyde Invvoonderen ſal hebben de vrye oeffeninge van de Religie, daar van hy profeſſie doet.*

4. *So belooft Monſr.* de Turenne, *dat hy ſijn beſt ſal doen by ſijne Majeſteyt tot conſervatie van alle haare oude Privilegien en Rechten, daar van de ſtad* Grave *is in goede en deugdelijke poſſeſſie.*

5. *Devvelke uyt de Invvoonderen ſullen begeeren uyt de Stad te trekken met haare goederen en meubilen, ſullen ſulx vermogen te doen binnen 6. maanden tijds, ſonder dat ſy daar in ſullen belet vvorden.*

6. *Ingevalle het namaals mochte gebeuren, datter tuſſchen ſijne Majeſteyt en de Heeren Staaten Generaal opgerecht vvierde een Tra-*

ſtaat, ſal de ſtad Grave *daar in begreepen, en dit Tractaat gehouden vverden als nul en van geender vvaarde.*

Gedaan in't Veld voor Nimwegen *deſen* 5. *July* 1672.

En vvas geteekent

TURENNE, &c.

De Tijdinge hier van bracht in *Holland* en *Zeeland* ſo grooten murmureeringe als ontſteltenisſe, en verwekte vreemde diſcourſen, die byna alle daar op uyt vielen, als dat het Garniſoen de Stad *Grave* hadde geabandonneert op een valſch patent, waar in *Sijn Hoogheyts* naam was na gecontrefeyt, en dat de pretenſe Falſariſſen 't ſelve Garniſoen daar en boven noch hadden gebracht in handen van den Vyand, daar nochtans alles in waarheyt was gepaſſeert, gelijk wy hier verhandelt hebben.

Beſchrijvinge van NIMWEGEN,

NIMWEGEN de eerſte onder de vier Hooft-Steden van 't Hertogdom *Gelderland* begrijpt onder ſijn Quartier 2. Steden, als *Tiel* en *Bommel*, 6. groote Voogdyen en 5. Schanſen, als *Schenkenſchans*, *Knotſenburg*, *Voorn*, *S^t. Andries* en de Schans by *Hemert*. Die in duyſtere dingen vermaak ſcheppen, haalen den oorſpronk en naam deſſelfs van *Magus* Soon van *Dis*: Andere ſeggen, dat de *Cimmeren* ook deel daar aan hebben. Niemand van allen, die van het begin en oorſpronk deſer Stad geſchreven hebben, ſtelt haar naar of later dan de tijden van *C. Julius Cæſar*. *Tacitus* in ſijn 5. boek ſijner Hiſtorien in 't 19. *cap.* mentioneert van de *Stad der Batavieren*, dewelke ſy eertijds, als ſy haar in deſe Landen nedergeſlagen hadden, als de eerſte toevlucht en Hooft-ſtad hunnes Volks gebouwt hebben; naar welke *C. Civilis* overſte der *Batavieren* in dien Oorlog, in welke de Roomſche ſaake by na t'onder raakte, na dat hy eyndelijk by *Vetera* ofte *Oudevvater* ongelukkig geſtreeden hadde, ſich begeven heeft, en is uyt deſelve, als hy die met wapenen niet langer beſchermen konde, alles meê-dragende, en het overige verbrandende, na het *Eyland der Batavieren* geweeken. 't Blijkt dan, dat die Stad beneden de ſcheydinge des Rijns, daar nu *Schenken-ſchans* leyt, en boven de t'ſamen-vloet der *Maas* en *Waal*, op de linker oever der *Waal*, van waar een over-vaart op het Eyland is, gelegen heeft. En nergens op deſen ganſchen oever, behalven tot *Nimvvegen*, vind men een plaats, dien de ordre en omſtandigheden deſer geſchiedeniſſen konnen geappliceert werden. Na 't vertrek der *Romeynen* is *Nimvvegen* met de *Batavieren* in 't oude verbond met de *Franken* gebleê-

en van haare outheyt.

bleeven; en als korts daar na der *Batavieren* Erf-landen allenks door nootschrikkelijke veranderingen verdeelt, onder de nieuwe Heerschappyen der Graven ofte des Bisschops vervielen, so heeft de Hooftstad *Nimvvegen* alleen den *Koningen van Austrasien* of den *Keyseren* gehoorsaamt, en in het om heen gelegene Land, voornamentlijk in het opperste deel des Eylands, den ouden naam van *Batavien* of *Betauvve* behouden, en hout deselve nu ook noch stantvastig.

Het Kasteel nu genaamt *Valk-hof*, een out werk der *Batavieren*, heeft Keyser *Carel de Groote* omtrent het jaar 774. herbouwt, en heeft het selfs, en na hem, *Lodevvijk de Godsvruchtige* en andere Keyseren byna 4. eeuwen lang, als een gemeen Pallais des Rijks, dikwijls bewoont, by welke occasie de Stad naderhand door Keyser *Frederik de* II. en desselfs Soon *Hendrik de* VII. is gemaakt tot een Rijx-Stad, en gebeneficeert met alle de Privilegien en Rechten, die andere Rijx-Steeden onder den naam van *Regalien* besitten, en is mede in de volgende tijd een der Hanse-Steden geworden. Als *Willem van Gulijk*, in *Egmonds* plaats gestelt, by *Venlo* in 't jaar 1543. *Gelderland* aan *Keyser Karel* overliet, so heeft *Nimvvegen* met de andere Staten den selven *Carel* tot Hertog ontfangen, en in 't jaar 1579 haar in de *Unie* tot Uytrecht begeven. En als sy in 't jaar 1585. ten tijde van de Burgerlijke Oorlogen was vervallen in de Macht van Koning *Philippus*, is sy onder het beleyt van *Prins Maurits van Orange* in 't jaar 1591. wederom by de andere vereenigde gevoegt, zedert wanneer sy onder de Steden van Gelderland, en haare Gedeputeerde onder de Gedeputeerde der Steden hebben gehad de eerste plaats en stemme, gelijk de Provincie van *Gelderland* heeft onder de Seven Provincien.

Outheyt van 't Kasteel.

De omring der Vesten is eertijds kleyn geweest, maar voor omtrent 200. jaaren is de Stad met een nieuwe Muyr, Wal en diepe drooge Gracht, ook de Voor-stad en Burg daar in, beslooten, die alle op d'aankomst der Franschen in reedelijken staat waren, zijnde de Grachten so van alle de Werken, als van de Stad, so verre sy droog waren, met dikke eyke Pallisaden beset, doch was het Buyten-werk voor het Nassauws-Bolwerk in so slechten staat, dat het selve van 't Garnisoen niet beset wierd, waar door het den Vyand voor een groot behulp diende.

Fortificatie van Nimwegen.

Het *Magazijn* was 14. dagen voor de belegeringe so slecht gestoffeert van Bosch-kruyt, datter niet over 5. duysent ponden, en loot en lonten maar na proportie in voorraat was, waarom de Magistraat in der haast tot *Uytrecht* voor haar eygen penningen dede in-

Magazijn hoe gestelt was.

kopen 25. duyſent ponden kruyt, en immiddels in het Leger aan den *Yſſul* by de Heeren *Gecommitteerde te Velde* door haare Gedeputeerdens inſtantelijk aanhouden, om ſecours en aſſiſtentie van Volk en Ammunitie, daar op in 't begin niet wilde volgen om de ſchaarsheyt, die in het Leger was, doch weynig dagen daar na quamen noch daar binnen uyt het Leger 14. a 15. duyſent ponden, en daags voorheen, dat de Vyand aan *'t Tolhuys* doorbrak, quamen uyt *Holland* daar binnen 50. duyſent ponden Bos-kruyt met wagens, die door den Vyand 't meeſt in 't weder keeren genomen wierden, 't welk aan eenige geen kleyne ſuſpicie verwekte van Verraat of Verkeerde Directie, om den Vyand deſelve toe te voegen. Hier by gereekent 't gene ſo by 't evacueeren van *Raveſteyn* en *'t Huys te Gennep*, als anderſins daar binnen was gekomen, waſſer in 't begin van de belegeringe in voorraat 120. duyſent ponden Boskruyt, doch koegels en lonten na proportie minder, want naderhand by 't overgaan van de Stad noch 60. duyſent ponden kruyt, en maar noch een duyſent ponden Muſquet-koegels en 100. boſſchen Lonten reſteerden. Daar en boven was het Stads-Magazijn ſo wel voorſien, datter 3000. mannen uyt konden gearmeert werden, behalven 21. a 22. Stukken Geſchuts, die met 's Lands Canon uytmaakten een getal van 60. alle Metale Stukken van ſo ſwaren calibre, dat de meeſt 24. en 18. pond ſchooten, werdende onder deſelve mede gevonden eenige ſlangen. Van vivres was de Stad en de Burgers ſeer abundantelijk geproviandeert, ſo dat dieswegen geen gebrek was te vreeſen, al was de Stad jaar en dag beſlooten geworden.

Het Garniſoen hoe ſterk het was.

Het Garniſoen beſtont uyt 40. Compagnien te voet, 9. te paard, en 5. a 6. Compagnien Waartgelders, die niet meer uyt maakten, als omtrent 25. a 26. hondert mannen, dewelke getrouwelijk geaſſiſteert wierden ſo van 5. Compagnien Burgers uyt *Uytrecht*, *Rhenen* en *Montfoort*, die voor de belegeringe daar binnen waren gekomen, als van de *Nimvveegſe* Burgers ten getalle van omtrent 2500. die alle gereſolveert waaren door haare coordaatheyt preuven te geven, van dat ſy noch de rechte affetſels waren van de Oude-Batavieren, die haare glorie door trou en dapperheyd over de Wereld uytgebreyt hebben, waar door ſy noch ſchijnen te leven. Deſe loffelijke reſolutie bekrachtigden deſe getrouwe patriotten met een dieren Eed, die ſy op het *Valk-hof* aan haaren Gouverneur *Jan van VVelderen* Lt. Generaal van de Cavallerye, een man van geen mind'r beleyt en ervarentheyt, als van courage en ſtandvaſtigheyt, neffens de geheele

De Burgers doen een Eed van getrouwigheyt.

Mi-

Militie, vrywillig presteerden, van dat sy de Stad haare Religie en Vryheyt met haar eygen goet en bloet ten uyterſten souden helpen beſchermen.

Hier vooren op *pag.* 472. hebben wy verhaalt, hoe de Franſche van de uyr af, dat de Schans *Knodſenburg* op den 16. *Juny* in haare handen was gevallen, de Stad *Nimvvegen* uyt 16. Stukken Geſchuts, en met veele Vuyr-werken dag en nacht beſchooten, en met ſwaare dreygementen diverſe malen opeyſten, ſonder dat ſy daar door de Belliceuſe Nimwegers in haare genereuſe ſtantvaſtigheyt in 't minſte konde verflauwen; niet tegenſtaande eenige huyſen door koegels, bomben en vuyr-werken van pik-touwen in malkanderen gevlochten (om daar door brand te verwekken,) ſeer beſchadigt, en de Stad gedreygt wierde, datmen haar met een Gier-brugge vol Canon beleyt, en met andere Vaartuygen vol volk gepropt, die ſy boven de Stad op de *VVaal* hadden leggen, met eenige duyſent man wilde aantaſten aan de water-kant, daar de Stad maar met een bloote muyr was beſlooten, die van achteren niet aangevult, maar met huyſen beſet en belemmert was. die ſy ook wel betrachten.

Tegens den gevreeſden Brand wierd door de Magiſtraat alle goede voorſorge geordineert, en eenige Leydekkers, Metſelaars en ander volk geſtelt, om de vuyr-werken te bluſſen, nemende andere op de Toorens en hoogtens achtinge, waar deſelve neder vielen. De Burgers dempten haare Kelder-venſters toe met miſt en andere ſtoffen, ſetten voor haare huyſen en op de Solders Tonnen en Emmers vol water, en hingen by nacht brandende lantaarnen voor de deuren. Door deſe algemeene vigilantie deden de Vuyr-werken, die over de *VVaal* raakten (want veele in de *VVaal* ſmoorden) tot verwonderinge van den Vyand, weynig operatie; Maar alſo de *Groote Kerk* met het Canon ſodanig wierde doorſchooten, dat men daar in den Gods-dienſt niet meer veylig konde oeffenen, vliegende de Koegels tot diverſe reyſen dicht langs den Predik-ſtoel, ſo wiert men genootſaakt die Kerk te ſluyten, en de *Broer-Kerk* alleen te gebruyken, die mede daar na verlaten wierd, als een bombe het verwulſt van 't Choor dede inſtorten, ſo dat men naderhand in de *Prince-Kamer* op het *Valk-hof* ſich moſte behelpen. Goede voorſorge van de Magiſtraat.

Doch ongeacht alle deſe inconvenienten, bleeven die van de Stad even ſtantvaſtig tot haare defenſie, ſo dat *Turenne* genootſaakt was de Stad aan de Land-zijde formelijk te belegeren, tot welken eynde hy tot *Gent* een uyr boven de Stad een Scheeps-Brugge over de *VVaal* Turenne belegert Nimwegen aan de Landzijde.

ordi-

ordineerde, die hy den 2. *Juny Nieuvv Stijl* met een Leger van 18000. man paſſeerde, waar mede hy den 3. *dito* de Stad geheel berende en belegerde, en met ontallijke Tenten omçingelde, voeragee-rende het geheele Veld door tot voor de Poorten, en avanceerende voort achter het hooge Land ſo verre, dat ſy dien ſelven avont om 10. uyren in een ſeer groote en ruyme diepte achter het vervallen *Buy-ten-vverk*, leggende voor een *Ravelijn aan de Moolen-poort*, voor *'t Naſſauvvſe Bolvverk* en *'t VVeſen-Ravelijn*, quamen logeeren, op welke twee laatſte Werken ſy van ſtonden aan door 't voorſz. *Buyten-vverk* tot aan de Stads-gracht begonden t'approcheeren, onder 't fa-veur van haare muſquetten, daar mede ſy van achter het *Buyten-vverk* als een Borſt-weringe continueelijk op de Wal-muyr en op de *Naſ-ſauvvs-* en *Peſthuys-Bolvverken* chargeerden. Het ſelve *Buyten-vverk* hadden die van de Stad voorheen verlaten ter oorſake, dat het ſeer ontramponeert was, en te veel volks vereyſte, maar alle de andere Werken, principalijk die gene, daar op geapprocheert wierd, waren heel wel beſet, het *Contreſcarp* bewaarde men met 15. a 16. man voor de plaats van de attaque, daar het op de kruyn met dikke takken van bomen voor een aanloop wel was gedekt.

approcheert op de Stad,

Den 4. *dito* 's middags quam een Franſchen Officier de Stad wederop eyſchen, doch moſt met ſo genereuſen antwoort weder ver-trekken, als meer-malen gegeven was. Ondertuſſchen kreeg de Vyand een Batterye achter het vervallen *Buyten-vverk* ter zijden den in-gank van ſijne Approches vaardig, waar van hy met 5. halve Cartou-wen de Stad, maar voornamentlijk het *Naſſauvvſche Bolvverk* en *'t VVeſen-Ravelijn* met de Wal tuſſchen beyden ſeer vehement begon te beſchieten, en noch een tweede Batterye te formeeren tuſſchen de *Molen-poort* en het *Orange-Bolvverk*, daar van hy dwars door de Poort en de Klok van boven neder ſchoot, ſo dat de Stad daar door geen minder overlaſt leet, als van het eerſte.

en eyſt deſel-ve op, doch vergeefs,

en beſchiet-te.

Tuſſchen den 4. en 5. *dito* 's nachts quam de Vyand in de Gracht tot dicht by de Sortien, daar hy eenige Palliſſaden af kapte, en uyt de grond werkte, en ſoude geavanceert zijn tot in het *Peſthuys-bolvverk*, indien hy niet belet ware geworden door het geduyrig ſchieten der Burgers, en door den *Colonnel van Gent*, die hem met eenige Muſ-quettiers uyt ſijn Werk by de *Heſel-poort* ſo confuſelijk op de vlucht dreef, dat hy te gelijk niet weder door de Palliſſaden konnende reti-reeren, en op de voet gevolgt werdende, eenig volk verloor, waar tegens de Heer *van Gent* in ſijnen arm en buyk ſodanig gequetſt wierd,

De Vyand komt in de Gracht,

word gere-pouſſeert,

wierd, dat hy tot groote droefheyt van de geheele Militie en Burgerye kort daar na overleet.

Het Contreſcarp van die van binnen vrywillig verlaten zijnde, ontdekte de Vyand in 't ſelve, recht tegen over het punt van *'t Naſſauſche Bolwerk*, een Mijne, waar door hy voort door de Gracht tot onder het voorſz. punt avanceerde, daar hy een logement en te gelijk een Mijne begon te graven, waar tegens binnen het ſelve Bolwerk wierd gecontramineert, en een ſuffiçante affnijdinge gemaakt.

De Vyand ontdekt een Mijne, en komt door 't Contreſcarp in de Gracht op twee plaatſen,

Kort hier op paſſeerde de Vyand mede op een andere plaatſe door het Contreſcarp tegen over het *VVeſen Ravelijn* tot in de Gracht, door dewelke hy dwars heenen een bedekte paſſagie in manier van een Galderye recht tegens de *face* maakte van tonnen en ſakken met aarde en andere Materialen opgevult, om voor de Muſquet-ſchooten van de Wal bevrijt te zijn. Door deſe paſſagie approcheerden de Vyand tot aan de Palliſſaden, die hy met bijlen beneden afkapte, latende boven den richel ofte dwers-hout, waar mede de Palliſſaden aan malkanderen waren geſlooten, in ſijn geheel, dien hy, om voor de handgranaten bedekt te zijn, met planken overſchoot een weynig hooger, als den Barm byna tot aan de Wal van 't Ravelijn, konnende alſo bedekt gaan tot aan de binnen-kant van de Gracht, dat hy dien nacht mede begon te mineeren.

maakt een bedekten weg,

en approcheert tot aan de Palliſſaden,

'ſ Morgens zijnde den 7. *dito* als de Officieren van de Wal deſen overdekten weg voor een ſtorm-brugge aanſagen, maakten ſy ſulx aan verſcheyde Leden van de Magiſtraat in 't particulier bekent, ſeggende, in cas dien volgenden nacht een generalen ſtorm ſoude mogen geſchieden, dat het ſelve Ravelijn dien geenſins ſoude konnen uytſtaan, en dat mede het groote Naſſauſche Bolwerk daar tegens ook niet verſekert was, en by gevolge de geheele Stad periculi liep van een bloet-bad. Hier op vielen verſcheyde deliberatien, ſuſtineerende eenige, dat men deſe Galderye door gecommandeert volk moſt laten ruineeren, om redenen, dat deſelve niet wijt van de ſortien in de Gracht, tuſſchen beyde de geattaqueerde werken gemaakt was, waar toe men bedekt met een redelijk front konde marcheeren, en ſeer gevoeglijk uyt de Werken werden geſecondeert, ſonder van den Vyand gevaar te lopen, als van eenige weynige mannen, die in de Galderye bedekt mochten liggen, en ſeer ſwaarlijk van de haare uyt de Approches ſouden konnen by geſtaan werden, alſo ſy eerſt een ſtuk-weegs onder door het Contreſcarp ſouden moeten kruypen, eer ſy by die in de Galderye konden komen. Veele Officieren difficulteerden deſen

Dat onder de Officieren alteratie caſeerde,

die daar op beginnen te deliberee-ren,

te debatteeren. voorslag te approbeeren, voornamentlijk eenige Hooge-Officieren, dewelke nevens den Gouverneur de meeste directie hadden, want seyden sy, men most het volk so licht niet waagen, men wist niet hoe 's Vyands werk inwendig gestelt was, en of hy 't selve niet genoeg
en resolutie te nemen. konde secondeeren, doch na eenige concertatien wierd eyndelijk resolutie genomen, dat men tot dat exploit eenige Soldaten soude koopen, 't welk geschiet zijnde, heeft men die daar heenen gesonden, doch sy niemand daar in vindende keerden te rugge, en rapporteerden, dat 't selve werk geen stormbrugge, gelijk men sustineerde, maar een bedekte Passagie was, om te komen tot de Mijne, die sy giften, dat onder de Wal van het Ravelijn wierde gegraven.

In een stortregen stormt de Vyand, Dien selven dag tegens den avont vielder een sodanigen stort-regen, dat al de Lonten uytdoofden, 't welk de Vyand waar nemende komt met een groote furie, met den degen in de vuyst, de beyde geattaqueerde Werken beklimmen, en avanceerde op het *Nassausche Bolwerk* so verre, dat een post verlaten wierd, waar door de Vyand soude ingedrongen zijn, so niet een Ingenieur het volk weder geëncourageert, en den Vyand met Picken en Stokken afgekeert hadde, dat hy weder most deinsen, waar op de geheele Stad raakt in allarm, en elk in een omsien op sijn gedesigneerden Post, en de Vyand aan het retireeren.

en avanceert met sijn werk de Wal op, Des nachts daar aan viel de Vyand onder het continueelijk schieten uyt Musquetten weder aan het woelen, en arbeyde de Wal op tot boven aan de Borstweringe, maakte de Storm-palen los, en ondermijnde de twee geattaqueerde Werken met intentie, om die 's volgenden nachts met de besettinge te laten springen, waar tegen die van
waar tegens die van binnen goede ordre stellen. binnen een affnijding hadden vervaardigt, en alle posten met de geheele Militie ordentelijk beset, als mede 28. man geleyt op een ouden Toorn tusschen beyde de voorsz. Werken gelegen, waar van de muyren omtrent 12. Rijnlandsche voeten dik waren, en waar uyt men op dry verdiepingen boven malkanderen groot tegenweer konde doen, konnende van de bovenste verdiepinge de twee *facen* van de respective Werken, gelijk ook de eene van de andere, en van een groot gedeelte van de Stads Wal haar defensie trekken. In de middelste en onderste verdiepingen lagen eenige steen-stukken, die de Gracht aan weer-zijden konden bestrijken.

De Officiers worden swaar-hoofdig. 's Morgens zijnde den 8. *dito*, als men sag, hoe de Vyand dien nacht voort gearbeyt hadde, wierden veele Officieren seer swaarhoofdig, begeerende, dat den geheelen Krijgs-raad (die geduyrende de Belegeringe

ringe alleen uyt de Hooft-Officieren der Regimenten hadde beſtaan) ſoude vergadert werden, ten eynde om te delibereeren, wat tot beſten van haar en de Stad te ondernemen ſtont, te gelijk de Magiſtraat verſoekende, dat ſy mede ten ſelven fine haare Vergaderinge geliefde te leggen, ſeggende, dat ſy groote difficulteyt maakten, om de force van den Vyand langer te konnen reſiſteeren. De Krijgsraad word beleyt, en de Magiſtraat vergadert.

Beyde deſe Vergaderingen beleyt zijnde, wierd by de Magiſtraat beſlooten, datmen den Krijgs-raad ſoude vermaanen en verſoeken haar devoir te willen doen, en alles te contribueeren, wat tot defenſie der Stad vereyſt konde werden, 't welk van de Gedeputeerdens uyt de Magiſtraat in den Krijgs-raad in ſeer ernſtige termen wierde gerecommandeert, met preſentatie, dat men aan de Militie alles overgaf, om de Stad met vigeur te beſchermen, waar toe de loffelijke Burgerye haar getrouwe aſſiſtentie tot den laatſten man toe aanboot; Op welke Propoſitie den Krijgs-Raad alle Leeden haarer Vergaderinge, in preſentie van deſelve Gedeputeerdens, elk ſijn liber en vry advijs en ſentiment liet inbrengen, dewelke, uytgenomen eenige weynige, eenpaarig daar op uyt vielen, dat het een onmogelijkheyt was, de Stad langer te konnen houden, en dat men daarom genootſaakt was, tot een Capitulatie te treeden, die men nu noch favorabelder ſoude konnen bedingen, alſo (gelijk een van haar ſeyde) men nu noch wat hadde, waar op men konde loven en bieden, waar tegen een Colonnel met het Garniſoen van 't *Genneper-Huys* aldaar gekomen ſeyde; dat men ſo haaſtig niet behoefde te weſen met het overgeven, alſo der noch genoeg middelen waren, om den Vyand te konnen reſiſteeren, 't welk hem van de andere ſeer hart wierde gecontrarieert, op welk diſpuyt een uyt de Stads Gedeputeerdens ſeyde, dat het na ſijne opinie niet ongeraden was, dat men het Advijs van de beyde Ingenieurs, die in de Stad waren, eens mede hoorde, te meer dewijl een der ſelver geen half uyr voorheen geſeyt hadde, dat ſo wanneer de Militie ſijnen raad wilde volgen, en doen wat hem goet docht, hy de Stad noch wel een maand wilde bewaren, waar op de voorſz. Colonnel antwoorde, dat hy ſo lang niet ſoude konnen verſeekeren, maar noch wel een geruymen tijd. Cordate reſolutie van de Magiſtraat, word aan den Krijgsraad bekent gemaakt, die daar op adviſeert tot het capituleeren, daar ſeeker Colonnel tegen adviſeert.

Terwijlen men hier over concerteerde, quamen verſcheyde tijdingen van een allarm (die daar na loos bevonden wierd) waarom men ſeer yverde, om een eynde van de begonnen beſoignes te maken, by dewelke reſolutie genomen wierd, om te capituleeren, waar toe met eenen 2. Hooft-Officieren wierden geëligeert, en uytgeſonden met Looſe Allarmen,

Twee Officieren uytgeſonden,

commiſſie, om voor en al eer van het capituleeren gewach te maken, te tenteeren, of *Duc de Turenne* haar wel eenige dagen een Stil-ſtant van wapenen wilde verlenen, 't welk *Turenne* rond afſloeg, ſeggende, ſo ſy niet voort wilden capituleeren, dat men haar met alle rigeur ſoude aantaſten, en in't emporteeren van de Stad niets verſchoonen, dat leven hadde, door welke bedreygingen de 2. Gecommitteerde Officieren ſich geconſtringeert vonden, om te treden tot een Capitulatie voor de Militie, die haar *Turenne* voorſchreef, met byvoeginge

die van Turenne een Capitulatie ontfangen,

dat ſy deſelve by haar rapport aan den Krijgs-Raad ſouden demonſtreeren, en daar op binnen 2. uyren deſſelfs approbatie weder te rug brengen, alſo aan haar geen andere Capitulatie, als die, ſoude geaccordeert werden, als mede, dat ſy de Magiſtraat, uyt ſijnen naam ſouden begroeten en vermanen, om mede haare Gedeputeerdens by hem te ſenden, aan dewelke hy goede conditien wilde verlenen.

Hier op wierde deſe Capitulatie met de Militie geſlooten en geteekent:

van deſen inhout.

Articulen geaccordeert door Mr. de Turenne *Mareſchal Generaal van des Konings Leger, met het* Garniſoen van Nimwegen.

1. *Dat de Gouverneur, Colonnels en Hooft-Officieren, te vveten Lieutenant Colonnels, Majoors en Capiteynen, ſo van de Cavallerye als Infanterye ſullen uytgaan ſonder rançoen, met haare equipagie, en ſullen geſet vvorden in Scheepen of over land geleyd vvorden na* Gorcum.

2. *Alle de andere Officieren ſullen los gelaten vverden, ten langſten binnen een maand, mits betaalende haar rançoen, te vveten een maand gagie, en devvelke ſullen belooven, dat ſy binnen een maand niet ſullen dienen, en borg ſtellen voor haar rançoen, ſullen aanſtonts los gelaten vverden.*

3. *Dat de Lieutenants Colonnels te paard mogen uyttrekken elk een paard mede nemende.*

4. *Dat de Ruyters en de Soldaten, betalende haar rançoen van ſes Rijxdaalders voor een Ruyter en 3. Rijxdaalders voor een Soldaat ſullen vry gelaten vverden, binnen een maand ofte aanſtonts.*

5. *Dat de Stad* Nimwegen *en al de Ammunitie, Geſchut en Artillerye van dage te 3. uyren na de middag ſal gelevert vverden aan Gevolmachtigde van ſijne Maj. devvelke* Mr. de Turenne *daar ſal ſenden. Gedaan in't Leger voor* Nimwegen, *den 9. July 1672.*

De

De Magiſtraat bedong deſelve Conditien, die *Turenne* naderhand aan de Stad *Bommel* mede conſenteerde, by welkers overgaan deſelve van woord tot woord hier achter te leſen zijn, uytgeſondert alleen een articul wegens *S^t. Jans Goederen* onder *Nimvvegen* ſorteerende, en wegens de Burger-Compagnien uyt het *Sticht* en *Stad van Vytrecht*, die deſelve vryheyt met de Nimweegſche Burgers bedongen.

De Vyand komt binnen Nimwegen, en let het Garniſoen gevangen,

Na het ſluyten van deſe reſpective Capitulatien ruymde men aan den Vyand een Poort in, die den 9. *July* met eenige troupen de Stad in beſettinge nam, en het Staten Garniſoen op den 10. *dito* in het *Kalver-boſch* en voor het *Valk-hof* in ſijn volle Geweer dede by een komen, haar van 't ſelve ontblootende en in de Kerken opſluytende, tot dat ſy haar rançoen ſouden betaalt hebben. Veele deſer Soldaten gingen over in Franſchen dienſt, en veele wierden geloſt van haare Officieren, die deſelve te Scheep mede afnamen na *Gorcum*, ondertuſſchen dat de Burger Compagnien uyt het Sticht met vliegende Vaandels, en volle Geweer mede vertrokken, en op den 13. *dito* 's morgens tot *Vytrecht* onder haar reſpective Capiteynen, als *Helm*, *Zas*, *Ploos van Amſtel*, *Verhoeven* en den Lieutenant *Viſſcher* (wiens Capiteyn *Pijlsvveert* al voor lang de Compagnie verlaten hadde, en t'huys gekomen was) voor de *Tol-ſteegs-Poort* arriveerden, die ſy niet mochten intrekken, voor dat ſy voor de Poort haar Geweer neder geleyt hadden.

behalven eenige.

Verlies des Vyands in deſe Belegeringe.

Deſe Belegeringe van *Nimvvegen* koſten den Franſchen omtrent 1300. doden en 1100. gequetſten, waar tegen die van de Stad maar omtrent 50. ſo doden als gequetſten hadden, doch die ſchaade hebben ſy aan de Franſche naderhand dubbelt moeten boeten met onlijdelijke contributien op verſcheyde pretexten, eyſchende den Groot-Meeſter van d'Artillerye voor rançoen van de Klokken en andere Metalen de ſomme van 20. duyſent guldens, en den Commandant *Beauval* van de Burgerye een Contributie van 60. duyſent guldens.

Turenne trekt na CREVECOEUR,

De Stad *Nimvvegen* was ſo haaſt niet onder 't geweld der Franſchen geraakt en gebracht onder goede Militaire ordre, of den Marſchalk *de Turenne* brak op den 11. *July* met ſijn geheele Leger voor deſe Stad op, en trok daar mede tot *de Grave* over de *Maas* door *Marem* en *Alem* tot *Empel* toe, dat maar een Quartier uyrs gelegen is van *Crevecœur*, daar hy op den 13. *July* een Schip-brugge dede ſlaan over de *Maas* na *Hedel* in de Bommeler-weert, om van die kant alle ſecours voor *Crevecœur* (dat hy door *Gerrit Quiſt-*

hout Prieſter tot *Bokhoven* en *Goronville* Capiteyn van *Rambiere* hadde laten recognoſceeren, en bevonden van alle gebreeken vervult te zijn) af te ſnijden, en ſijne Troupes met die van den Graaf *de Chamilly* te conjungeeren, dewelke *Crevecœur* aan de andere zijde al voor 2. dagen hadde berent, met een Leger van omtrent 8. a 9. duyſent mannen, dat met meenigte van Tenten ſich gecampeert hadde van *Vlijmen* tot *Bokhoven* toe, daar het Hooft-Quartier was, en daar *Chamilly* onder 't faveur van een Batterye van 4. halve Cartouwen mede een Schip-brugge over de *Maas* geſlagen hadde, ſo dat *Crevecœur* rontom met twee Legers, en de *Maas* onder en boven met twee Schip-bruggen beſlooten was.

daar Chamilly mede voor komt.

Deſe Schans *Crevecœur*, na dat ſy in 't jaar 1600. door *Prins Maurits* H. L. M. van de Spaanſche was verovert, is ſy vergroot en omtrokken met 7. Bolwerken, en een breede Gracht, daar de Rivier de *Dies* aan weder-zijden om heen loopt tot in de *Maas*, ſo dat ſy geheel een Eyland, en een *Hart-ſeer* of *Crevecœur* geworden is voor de Stad *'s Hertogen-boſch*, als die noch Spaans was, alſo deſſelfs Garniſoen daar door den weg afgeſneden was, om verdere invaſien en ſtrooperyen in 't Staaten Gebiet te doen.

Crevecœur beſchreeven,

Op 't aannadeeren van de Franſche was de Fortificatie deſer Schans in beter poſtuyr, als het Magazijn en het Garniſoen, dewijl ſy alleen beſet was met 4. defectueuſe Compagnien Soldaten en 3. Compagnien Waartgelders, die onder 't Commando van den Heer *Grins* haar moſten defendeeren met elf yſere Stukken van 8. en 10. pond ſchietens, leggende op Affuyten, die wegens haar ouderdom het Geſchut nauwelijks konden dragen, veel min geweld van ſchieten uytſtaan. De Schaarsheyt van Vivres alleen ſoude in korte dagen deſe Schans in de Macht des Vyands hebben gelevert door een enkelde bloccade ſonder geweld; want weynig ſtrekken konden 260. Brooden, eenige kaaſen en ſakken meel, en een Vaatje Brandewijn, die met een ſchip uyt *'s Hertogen-Boſch* even voorheen hier binnen gekomen waren.

deſſelfs ſlechte voorſieninge,

Als den *Marquis de Tuas*, die hier eerſt commandeerde, door iterative ſollicitatien deſe Defecten uyt 's Lands Magazijn tot *Delft* ten deele ſocht te ſuppleeren, kreeg hy tot antwoort, dat daar niet in voorraat was, hoewel naderhand gebleeken is, dat 't ſelve Magazijn, tot grooten overvloet, ſo aan Artillerye als aan Ammunitie, opgeſtapelt was. Niet beter was den trooſt, dien hy in een miſſive tot antwoort ontfing van de Gecommitteerdens tot *Gorcum*; te weten, *vvy hopen, dat God u ſal helpen, vvy konnen u nu niet helpen.*

die de Gouverneur ſocht te verbeteren, doch vergeefs,

Deſen

Desen Brief las *Tuas* den Krijgs-raad binnen *Crevecœur* voor, die niet weynig verslagentheyt veroorsaakte. Ter oorsake dat desen *Tuas* een Fransman was, en daar door aan *Sijn Hoogheyt* occasie gaf van eenige suspicie, wierd hem het Commandement van *Crevecœur* kort voor de Belegeringe ontnomen, en gegeven aan den boven gemelden Heer *Grins*.

Den *Hertog van Turenne* was nauwelijx omtrent dese sterke Schans gearriveert, of hy dede deselve tot tweemaal toe opeyschen, doch te vergeefs, waarom hy op den 14. *July* de Approches so van *Empel* als van *Bokhoven* dede beginnen, en een Batterye van twee halve Cartouwen opwerpen, daar mede op den 15. *dito* de Schans beschooten wierd, ondertusschen dat een andere Batterye van 8. Stukken nader onder de Schans, als de voorige, vervaardigt wiert, daar van op den volgenden dag, den 16. *dito*, seer sterk wierd gecanonneert. Doch also die van binnen, naar allen vermogen, den Vyant beantwoorden, en hem met het aandoen van notable schaade vertoonden haare onverzaagtheyt, so wierd *Turenne* genootsaakt de Schans met noch twee nieuwe Batteryen, yder van vier halveen eene van 2. heele-Cartouwen op den voet van de Gracht te benauwen, daarmede hy op den 18. *July* eenige Stukken in de Schans lam, en Bressen in de Wallen schoot, terwijlen sijn volk de Approches opende, en door de Pallissaden tot aan de Wallen doordrong, daar het de Grachten met Fachines begon te vullen, en de Galderyen te prepareeren tot den Storm, dat de Waartgelders in *Crevecœur* dede murmureeren, en haar Geweer neder werpen, dreygende, dat by aldien men met den Vyand niet wilde capituleeren, sy de onwillige Officiers voor den kop wilden schieten, door welke oneenigheyt van binnen, en groot gewelt van buyten den Commandeur *Grins* geconstringeert wierde de Schans *Crevecœur* op den 19. *July* over te geven op een Capitulatie, waar by het geheele Garnisoen vry gelaten wiert, mits dat de Officieren haar Rançoen mosten betaalen, welk laatste niet soude bedongen zijn, so den Majoor de Sleutelen aan de Franse, staande de onderhandelinge, niet hadde overgelevert.

Crevecœur word opgeeyst,

en beschooten.

en Capituleert,

De *Engelen-Schans* gelegen tusschen *'s Hertogenbosch* en *Crevecœur* is door 't Staaten volk eens geheel gedemolieert, als den Bosch noch Spaans was, maar van deselve uyt haare ruïne weder opgebout tot verseekeringe van *'s Hertogenbosch*, als sy die Stad in 't jaar 1629. verovert hadden.

ENGELEN-SCHANS

Dese Schans wiert door eenige Troupen van *Turenne* ter selve tijd, als

word door Turenne geattaqueert.

en 't word verlaten.

als hy *Crevecœur* belegert hadde, mede geattaqueert, doch voornamentlijk op den 17. en 18. *July*, wanneer die van binnen haar ook ſo dapper verweerden, dat het niet anders ſcheen, als of de Schans by nacht in vuyr en vlam ſtont. Maar als *Crevecœur* op den 19. *July* 's namiddags was overgegaan, en het heele Franſe leger hier verwacht wiert, ſo trok het Garniſoen by nacht uyt binnen den *Boſch*, na dat al het Canon vernagelt en in de Grachten geworpen was.

BOMMEL beſchreeven.

Na deſe Veroveringe was de Stad BOMMEL de eerſte, die *Duc de Turenne* beoogde, alſo ſy ſeer favorabel op 't Eyland Bommelerweert, tuſſchen de *Maas* en *Vaal* gelegen zijnde, voor een ſeekeren ſleutel van *Holland* verſtrekte. Deſe Stad op de ſcheydinge van *Brabant*, *Gelderland* en *Holland* leggende, heeft voor outs meermalen moeten participeeren aan 't gemeene ongeval van belegeringen en verwoeſtingen, die alle Steeden ſubject zijn, dewelke ſcheyt-palen van Vorſten en Natien zijn, doch zedert *Bommel* de zijde van de Staaten tegens Spanjen gekoſen heeft gehad, is ſy van alle die ongevallen bevrijt geweeſt, behalven wanneer ſy op een en deſelve tijd met *Leyden* door de Spaanſe ſwaar belegert, en door het overſtroomende water door de doorgeſteekene Dijken en Dammen ontſet wiert. Van die tijd af is *Bommel* noyt door een Vyand geforceert, maar altijd gebleven aan de zijde van den Vereenigden Staat, 't welk oorſaak heeft gegeven, dat ſy ſo lang heeft geglorieert met haaren Maagdom, tot ſy in deſen fatalen Oorlog ſich het gemeene lot van veele andere Steeden heeft moeten ſubjecteeren, en te vreeden zijn, dat ſy ſo ellendig wiert geſchonden, als eene onder allen.

De Stad *Bommel* was kort voor haare belegeringe in ſeer ſlechten ſtaat van defenſie, want noch Fortificatie, noch Magazijn, noch Garniſoen waaren in eenigderhande manieren op voorraat tegens den aankomenden Vyand verbetert en verſterkt. Wat aangaat de Fortificatie, die heeft voorheen tot de gerenomineerde ſterkte van deſe Stad niet veel minder gecontribueert, als de ſituatie, want die beſtont in 7. ſwaare Bolwerken, als het *Oranje-Bolvverk*, *Holaks-Bolvverk*, *Hooge-Cingel*, *Ravelijn-Bolvverk*, *Lage-Cingel*, *Beeren-Bolvverk* en de *Kat*, met een Ravelijn voor de *Oeuſelſe-Poort*, en een Halve-Maan voor de *Kat*, die behalven een Binne-Gracht omtrokken waren met een breede Buyten-Gracht.

Haare Fortificatie.

Deſe Werken lagen alle ellendig vervallen, uytgeſondert de Borſtweeringen, die in der haaſt waren geprepareert, doch de Wallen waren noch omſet met Palliſſaden noch Storm-palen. De Gracht was by het

Bol-

Bolwerk de Kat so ondiep, dat de Oyevaars gemakkelijk daar door wandelden, en was achter de Yſere Deur by de kleyne Wal door de *Waal* heel aangelant, 't welk de Burgers ten halven hadden geredreſſeert.

In 't Magazijn was niet meer in voorraat als 7. duyſent ponden Kruyt en weynig Muſquet-koegels, die door inſtantelijk verſoek van de Magiſtraat aan den Raad van Staaten, op den 6. *July* geaugmenteert wierden met noch 7. duyſent ponden Kruyt, 3. duyſent ponden Muſquet-koegels, en 3. duyſent ponden Lonten, die uyt de Oorlogſcheepen tot *Rotterdam* waren gelicht, 't welk van eenige naderhand ſeer qualijk geduyt wiert tot laſten van den Ruart van Putten, als of die met een verraderlijk opſet de Oorlogs-Vloot van nootſaakelijke Ammunitie hadde willen ontblooten. Het Canon op de Wallen van *Bommel* beſtont in 21. Stukken, daar onder twee onbequaam waren. Slecht Magazijn.

Het Garniſoen was maar 250. man ſterk, verdeelt in 6. Compagnien, als die van den Colonnel *Pain & Vin*, de Majoors *Heuvel* en *Kocks*, en de Capiteynen *Has*, *Weyer* en *Knijf*. Daar by quam noch de Burgerye, die verdeelt zijnde in 4. Compagnien, niet meer konde uytmaaken, als omtrent 500. Mannen. Swak Garniſoen.

Voor de Belegeringe op den 24. *Juny*, als de Burgers vernamen, dat de Hollandſche Gemeente, met grooten yver, *Sijn Hoogheyt* ſochten te maken tot Staddouder, en te ſtellen in alle Digniteyten van ſijne Loffelijke Voor-Vaderen; ſo rukte des avonts om elf uren een groote meenigte ſo Vrouwen als Mannen by den anderen, en klopten alle de Magiſtraats-Perſoonen op uyt haare Bedden, willende, dat ſy van ſtonden aan op 't Stadhuys ſouden komen, en *Sijn Hoogheyt* Stadhouder maaken, met bedreyginge, indien ſy ſulx quamen te weygeren, dat ſy haar alle den hals ſouden breeken. In deſe confuſie raakt de een heel, en de ander halfgekleet op 't Stadhuys, daar *Hendrik de Vaal*, uyt den naam van de geheele Burgerye verſocht, dat men *Sijn Hoogheyt* ſoude *Stadhouder* maken. Waar op de Magiſtraat antwoorde: Noch wy, noch die van *Gelderland* zijn daar oyt afkeerig van geweeſt, en zijn daar toe noch bereyt, maar wy vreeſen dat *Sijn Hoogheyt* 't ſelve nu niet ſal accepteeren, alſo *Nimvvegen* belegert, en deſe Stad opgeëyſt, en alleen maar noch overig is van de geheele Provincie van *Gelderland*. Doch dit ongeacht brachten de Burgeren, door haare inſtantien, de Magiſtraat tot de reſolutie, dat ſy op ſtaande voet uyt de Magiſtraat committeerden de Heeren Burgermeeſters *Carel van Ommeren* en *Jan Geisvveit*, en uyt de Burgeren *Egidio Mefiecker* Die van Bommel willen Sijn Hoogheyt Stadhouder maken, Senden aan Sijn Hoogheyt Gecommitteerdens.

ſtecker en *Leonart Goris*, om met den morgen-ſtont na *Gornichem*, of elders daar *Sijn Hoogheyt* bevonden ſoude mogen werden, te verreyſen, op hoope, dat de Stad *Bommel* met meerder Militie en Ammunitie van Oorlog geſecondeert mochte werden, en daar benevens mede te onderſtaan, of 't *Sijn Hoogheyt* aangenaam ſoude zijn, dat men hem het Stadhouderſchap by ſpeciale Acte onder 't Stads ſecreet Zegel deſigneerde.

Deſe Gecommitteerdens zijn in gevolge van haare Commiſſie 's volgenden daags op den 25. *Juny* de *VVaal* afgevaren na *Gornichem*, daar ſy voor de middag arriveerden, doch *Sijn Hoogheyt* niet vonden, alſo die in 't Leger tot *Bodegrave* was, werwaarts ſy haar transporteerden, en bequamen op den 26. *Juny* by *Sijn Hoog-*
die audientie bekomen. *gemelde Hoogheyt* Audientie, die haar met korte en bondige reeden op haare propoſitie antwoorde, dat hy ſich licht konde verſeekeren, hoe veel aan de Defenſie en Behoudeniſſe van *Bommel* gelegen was, en dat hy met leetweſen aanhoorde, dat deſelve Stad niet beter voorſien was, te meer, dewijl hy ſelfs voor als noch niet in ſodanigen Staat was, om haare Stad na behooren te konnen ſecondeeren; Toonende ondertuſſchen *Sijn Hoogheyt* ſich de voorſz. Acte te laten wel gevallen, en dat den volgenden dag nader antwoort verlenen ſoude; Doch was toen met Politijke en Militaire beſoignes ſo geoccupeert, dat hy de Gecommitteerdens door den Heer Secretaris *Huygens Heer van Zeelum* in 't kort liet antwoorden, dat hy geenſins onderlaten ſoude, alles wat mogelijk te doen, en by te brengen, 't gene tot behoudeniſſe deſer Stad vereyſt ſoude werden, en met eenen het hem aangenaam ſoude weſen, dat men hem een nieuwe Acte wegen *Bommel* ſoude laten toekomen.

Bommel word opgeeyſt. Op den 14. *July* quam 's avonts voor de *Bospoort* een Trompetter uyt het Leger van *Duc de Turenne*, leggende voor *Crevecœur*, dewelke gevoert zijnde in 't Huys van *Dr. Jan Rink*, de Stad, uyt den naam van *Turenne*, opeyſte, met mondelinge preſentatie, wanneer men ſijne Majeſteyts Volk wilde innemen, 't welk men doch niet machtig was te reſiſteeren, dat het Gewaſch om de Stad ('t welk toen ſeer ſchoon ſtont) ſoude verſchoont en geſpaart werden, met een overleverde hy een Brief van deſen teneur:

Den

Den Mark-Graaf van Turenne, Marſchalk Generaal te Velde, en van des Konings Legers, Colonnel Generaal van de lichte Ruyterye van Vrankrijk: en Gouverneur van de Provincie van Limozin. door deſen brief,

Willende vermyden de ruïne van 't Eyland van Bommel, in dewelke U L. bewuſt is, dat des Konings Leger niet behoeft over te gaan, als alleen, om te doen vertrekken de Troupen van Holland, die daar binnen U L. Stad zijn, ſo geve ik U L. de waarſchouwinge, aleer de twee Bruggen, van de twee Legers, die boven en beneden Crevecœur *leggen, vaardig zijn, ten eynde, om U L. middel te geven, om te ontgaan het verderf van 't Eyland, en by gevolge mede van de Stad; Waarom ingeval U L. door deſen Trompetter geen antwoort verleent, waar door betuygt werd, dat gy U L. wilt ſtellen onder de Protectie van den Koning, aleer het Leger optrekt, ſal U L. hebben af te wachten het uyterſte gevaar.*

Gedaan in 't Veld by Crevecœur deſen 14. *July* 1672.

(*L. S.*) TURENNE.

Hier op gaf de Magiſtraat aan den Trompetter een Brief van den volgenden inhout, tot antwoort aan *Turenne.* die beantwoort werd.

MYN HEER.

WY bevinden ons ten hoogſten verplicht, over de goetheyt, die U Hoogheyt belieft jegens ons te gebruyken, met de aanmeldinge van het maken der Bruggen, *en van deſſelfs komſte, vvenſchende alſins daar aan te konnen voldoen in allen anderen voorvallen. Maar ſo veel de Sommatie deſer Plaatſe aangaat, oordeelen, ſo U Hoogheyt vvel vvas onderricht van de krachten, die daar inne zijn, ſoude ons niet hebben vvillen dringen deſelve in ſulker manieren over te geven, ſonder alvoorens de vvapenen van U Hoogheyt te hebben verſocht, vvaar over ſich eeuvvig verſchuldigt ſal houden die gene, vvelke geheelijk geneygt is, om te verblijven*

Mijn Heer

U Hoogheyts

Ootmoedigſte Dienaar

Bommel den 14. *July* 1672. Sweder van Boetzelaar.

Vigilantie van de Magistraat.

Voorts continueerde de Magistraat in haare goede Voorsorge tot defensie en conservatie haarer Stad, en publiceerde, dat alle ingesetene, op boete van 25. guldens, haar met genoegsaam water op de Solders en in de beneden-huysen souden voorsien, tot blussinge van den Brand, die door des aankomenden Vyands Vuyr-werken souden mogen gecauseert werden, en maande eenige vrywillige Burgeren aan, om verscheyde Bruggen en Heulen op de gemeyne wegen in Bommelerweert in te slaan en af te werpen, om daar door de Passagie voor den Vyand te meer te difficulteeren. En also men bevont, dat het Garnisoen te swak was, om de Wallen te besetten, wierd door den Ingenieur *Wolffen* aangeraden, dat men het Ravelijn buyten de Oenselse-Poort, en de Halve-Maan voor de Kat soude raseeren, gelijk ook de Soldaten het Ravelijn, en de Burgeren de Halve-Maan begonnen af te smyten, doch als de Borstweeringen en Corps de Gardes weg waren, bleef de rest voorts liggen.

Gecommitteerdens uyt de Stad brengen aan Sijn Hoogheyt een Acte wegens het Stadhouderschap.

Op den 19. *July* wierden op 't aanhouden van de Burgerye gecommitteert dese Personen *Samuel Wiselius* Predicant, *Egidio Mesteker*, *Leonart Goris*, *Hendrik de Vaal*, *en Isac van Aarnhem*, *Pieter van Bre*, en *Jurian Bistervelt*, om aan Sijn Hoogheyt, die men tot *Gorcum* verwachten, nevens een Brief van de Magistraat, waar by instantelijk versocht wiert Assistentie, op te dragen het *Stadhouderschap*, volgens dese bygaande Acte:

Wy Burger-Meesteren, Scheepenen en Raden der Stad Salt-Bommel, doen kont ende maken openbaar, dat wy in rijpe opmerkinge van al de Illustre en Onvergeetelijke Meriten en Daden, van de Heeren Voor-Ouderen van Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, omtrent het leggen van de groote fondamenten deser Republijke, en opbouwinge van dien, onder des Alderhoogsten genadigen Zegen, en in een vol vertrouwen van Sijne voorsichtigheyt, Oordeel en eenparig bekende Conduite, daar door die groote beginselen van den vervallenden Staat, onder des Almachtigen goedertierentheden, verhoopen weder herstelt, en tot voorige luyster gebracht sullen werden; Hebben voor onses Stads stemme, en so hoog die by het jegenwoordige verlies van alle de Leden en Steeden deser Provincie, in aller maniere by de andere Bontgenoten sal moeten werden geconsidereert, aan Hoog-gemelde Sijne Hoogheyt gedefereert, gegont en gegeven, Gelijk wy defereeren, gonnen en geven krachte deses, het Stadhouderschap in deser Provincie, met sodanige Qualiteyten, Preeminentien, Eeren en Digniteyten, mitsgaders sodane Macht en absoluyt vermogen, als sijnes Hoogheyts Loffelijke Heeren Voor-

Ouderen

Ouderen oyt of oyt gehad en gebruykt hebben. Des ter vvaren oirconde en beveſtinge, hebben vvy onſes Stads ſecreet Zegel op 't Spatium deſes doen drukken, en door onſen Secretaris gedaan teekenen. In 't jaar onſes Heeren 1672. op den 15 July.

E. v. MEURS. *Secretaris.*

Deſe Gedeputeerdens tot *Gorcum* komende, vonden aldaar *Sijn Hoogheyt* niet, gelijk ſy meenden, reyſden daarom weder te rugge, behalven de twee laatſt genoemde, die na 't Leger tot *Bodegrave* trokken, daar ſy wel wierden ontfangen.

Op den 20. *July* brak het Franſche Leger van *Turenne* ſterk tuſſchen de twintig en dertig duyſent mannen, van *Crevecœur* op na *Bommel*, komende 's namiddags een Voor-troep van omtrent 60. Mannen binnen een Muſquet-ſchoot aan het *Ravelijn-Bolvverk* braveeren, die van de Burgers alleen, alſo ter ſelver tijd geen eenig Conſtapel op 't ſelve Bolwerk was, door de Muſquetten wierden verdreeven. Daar op vielen de Burgers couragieuſelijk aan 't werk, en maakten langs de heele Wal, behalven alleen in 't *Orange-Bolvverk* en de *Kat*, nieuwe Banquetten, vulden veele Schiet- en Schanskorven, daar toe de Vrouwens aanbrachten meenigte van Manden. Ondertuſſchen naderden het Vyands Leger door de *Krank-ſteeg*, tuſſchen de *Bommelſche VVeyde*, en de *Bruggenſche Kerk* door, waar op uyt een Slang, den Draak genaamt, van 't Ravelijn-Bolwerk wierde gecanonneert, doch het Affuyt brak met de eerſte Schoot, en ſonk 't Stuk door ſijn ooren. Dit Leger nam ſijnen marſch recht op *Gameren* een Dorp dry quartier uyrs buyten de Stad aan de *VVaal* leggende, daar het ſich op de Uyter-weerden en tuſſchen de *Leut* en *Kluyt* nederſloeg, onder meenigte van Tenten, nemende *Duc de Turenne* ſijn Logijs in het Huys van den Predicant *Wimmarus Wiſelius*.

Franſche trekken op na Bommel,

Burgers reparéeren de Fortificatie.

Franſche komen voor de Stad,

Tegens den avont quam een Trompetter dicht onder 't *Bolvverk den Beer* Appel blaſen, dewelke na Krijgs gebruyk geblint zijnde ingehaalt wierde in 't Huys van den Burgermeeſter *François van Meurs*, alwaar hy voordroeg, uyt het Leger voor deſe Stad door den Hertog van *Turenne* afgeſonden te weſen, om deſe Plaatſe te ſommeeren, haar te willen overgeven, en tot dien eynde eenige Gedeputeerdens terſtont te mocten hem affenden, om tot eenige Capitulatie te raken. Waar op de Magiſtraat met den Heer van *Leeuvven* Commandeur gedelibereert hebbende, en de wederzijdſe ſo Militie

en eyſchen deſelve op,

doch krygen geen negative antwoord.

als Burger-Officieren gehoort zijnde, wiert den Trompetter met dese antwoort te rug gesonden; dat men in de Stad geensins geresolveert was, ymant na 't Leger te deputeeren, en Capitulatie te maken, maar dat men sorg droeg de Stad te bewaren, en op alle wijse te defendeeren, en indien ymant van sijnent wegen na de Stad quam, dat men die soude ontfangen, gelijk men na Krijgs-gebruyk behoorde.

Benting en Barrevelt komen binnen Bommel,

In het uytrijden van desen Trompetter uyt de *Gamersche-Poort* quamen *Benting* en *Barrevelt*, de twee Rooms-gesinde Edelluyden, daar van wy in de Belegeringe van *Zutphen* ook hebben gesprooken, rijden by die gene, die den Trompetter uyt geleyden, versoekende binnen te mogen komen, also sulx tot groot voordeel voor de Stad soude verstrekken; Waar inne geconsenteert zijnde, wierden aanstonts twee Ostagiers, als den Lieutenant *'s Gravenvveert* en den Vaandrich *Ruek* na buyten gesonden, dewelke buyten de *Gamerse-Poort* achter den Dijk komende, sagen daar eenige Fransche Officieren staan, onder dewelke men meynt *Turenne* persooneelijk geweest te zijn; Doch eer sy met deselve quamen te aboucheeren, wierden sy gecontramandeert, en quamen te gelijk met den voorn. *Benting* en *Barrevelt*, als ook met den *Viconte d'Aspremont* weder binnen in 't huys van den voorsz.

en eyschen de Stad op.

Burgermeester *Meurs*, daar *d'Aspremont*, in den naam van *Duc de Turenne* de Stad opeyste, dat sy haar onder de gehoorsaamheyt van sijne Majesteyt begeven wilde; Daar op geantwoort zijnde, dat daar toe geene gedachten waren, en men sich getroosten soude alles uyt te staan, heeft deselve *d'Aspremont* terstont vertoont een pertinente Kaarte, daar in hy seer demonstratief aanwies de gelegentheyt van de Stad en Fortresse, en der selver defecten so aan Storm-palen en Pallissaden, als aan Water in de Grachten en Volk, gevende die van de Stad daar op in bedenkinge, of 't niet eenmaal tijd was sich over te geven, welk discours so lang duyrde, dat weder een Tamboer sich voor deselve Poort bekent maakte, met ordre, om de voorsz. 3. Heeren aan te seggen, dat sy spoedig te rug komen wilden, gelijk sy ook deden. Van alle dese Defecten wierden de Fransche geinformeert door correspondentie uyt de Stad, die sy onderhielden door verscheyde Spions, dewelke door een secreet, dat by 't Orange-Bolwerk door de Stads muyr ging, by nacht en ontijden uyt en in de Stad kroopen.

Een Uytlegger doet den Vyand groote schade.

Op den 21. *July*, als men uyt de Stad met het Canon het Fransche Leger, dat by *Gameren* op de Uyterweerden met meenigte van Tenten gecampeert lag, niet konde bereyken, versocht de Magistraat aan Capiteyn *Verhayr*, die met een Uytlegger op de *VVaal*

voor

voor de Stad lag, dat hy tot op de hoogte van *Gameren* wilde affakken, en onder de Tenten en Infanterye van den Vyand met sijne Stukken speelen, waar toe sich 18. Burgeren vrywillig aanboden, die met het Canon en eenige Haaken, die sy van 't Stadhuys hadden mede genomen, als ook met haare Musquetten tweemaal op den Vyand gechargeert hebbende, so veele gequalificeerde Officieren ter neder schooten, en sodanigen veranderinge maakten, dat veele Tenten afgenomen wierden, en over hoop raakten, en licht het heele Leger hadde moeten decampeeren, hadde niet door 't storten van eenig kruyt op den Overloop alle de Cardoesen in brant geraakt, waar door 9. Burgeren en eenige Boots-gesellen deerlijk wierden gequetst, dat haar nootsaakte weder na de Stad te zeylen. In 't opvliegen van dit kruyt, sprong de Lieutenant met 2. Matrosen over boort, daar van d'eene Matroos de Sloep door 't swemmen winnende, sijn leven won, werdende den Lieutenant met den anderen Matroos na 't Land swemmende door den Vyand doot geschooten.

tot dat sijn Kruyt in de brand raakt,

Op den middag quam weder een Trompetter aan de *Gamersche Poort*, die verblint wierde binnen gelaten, en op 't Stadhuys gebracht, daar hy desen Brief van *Turenne* overleverde: *Ik laat vveeten aan den Commandeur binnen Bommel, mitsgaders aan de Heeren Burgermeesteren, dat indien by faute van sich terstont over te geven, de Stad dese nacht vvert ingenomen en geplondert, ik op haar vverpe alle de svvarigheden, als sodanige vverken nootvvendig na sich sleepen; Men heeft de Plaatse seer vvel aan allen zijden doen besichtigen, 't geene my dan doet spreeken met dusdanige assurantie.*

Door een Brief wierd de Stad weder opgeeyst.

Gedaan in't Leger voor Bommel *desen* 21. *July* 1672.

TURENNE.

Waar op de Magistraat met den Commandant *Van Leeuvven* gedelibereert, en alle Militaire Officieren, als ook de Quartiers-Luyden en Burger-Officieren ten Stadhuyse versocht en gehoort zijnde, zijn de Militaire Officieren apart getreeden, en hebben de Quartiers-Luyden en Burger-Officieren aangenomen, met de Burgerye te sullen spreeken, en een yders advijs aan te hooren; Voor en geduyrende welke Deliberatien *Turenne* van veele Eedelen sterk wierde gesolliciteert, dat haar mochte gepermitteert zijn, om de Stad eens te bestormen, hem verseekerende, dat sy deselve op de verbeurte van haar leven binnen dry uyren tijds souden emporteeren, en hem in handen leveren, voegende daar by, dat haar noch byna voor geene Stad was occasie gegeven, om by 't stormen haar Couragie te beproeven,

Turenne word door veele Edelen gesolliciteert tot den Storm.

en

en eenigen buyt met plonderen te verkrijgen, en dat het nadeelig was aan 't reſpect van haare Natie, dat ſy een Stad met verſcheyde inſtantien ſouden ſoeken te perſuadeeren tot overgeven, dewelke ſy ſo goet als in haar gewelt hadden. Doch *Turenne*, die by ſijn eygen Vyanden wort geroemt, als een voorſichtigen en dapperen Velt-Overſten, wilde liever noch een minnelijk verſoek voor 't laatſte doen, als door 't gewelt van den ſtorm het bloet van de geheele Stad en van ſijn eygen ſoldaten haſardeeren; Sent daarom noch een Tamboer, die voor de *Gamerſche Poort* verſoekt, dat den Trompetter, die in de Stad was, weder mochte gedimitteert, en ſekeren Colonnel mochte ingelaten werden, om met die van de Regeeringe te ſpreeken, waar inne bewilligt zijnde, ſeekere Heeren uyt de Magiſtraat met den Commandant gecommitteert wierden, om den ſelven Colonnel ten huyſe van den voorñ. Burgermeeſter *Meurs* te gaan ontmoeten, gelijk deſelve Colonnel met de voorſz. Edeluyden *Benting* en *Barrevelt* ingekomen zijnde, terſtont in alle ſerieuſe Termen verklaart heeft, dat hy voor 't laatſte quam, om alleen noch deſen korten voorſlag te doen; Dat, by aldien men voorts wilde capituleeren, *Duc de Turenne* deſe Stad deſelve articulen van Capitulatie ſoude vergunnen, die de Stad *Nimvvegen* hadde bedongen, maar ſo men noch langer wilde opiniatreeren, dat de Stad deſe nacht ſeekerlijk ſoude beſtormt, en in een bloet-bat geſet werden, met meer diergelijke expreſſien; waar op den Commandant in gelijke ſerieuſe Termen antwoorde, dat de opinie van *Duc de Turenne*, wegens den ſoberen toeſtant van de Stad, heel anders ſoude bevonden werden door den dapperen tegenſtant, die de attaquanten ſouden ontmocten. Na meer diergelijke reeden vermaande de Commandant, dat die van de Magiſtraat met den Krijgs-raad vergaderen en elkanderen ſpreeken ſouden, daar op den voorſz. Colonnel ſeyde, noch eenigen tijd te willen afwachten. In deſe Vergaderinge wierd alles gereſumeert, wanneer den Commandant met ongemeene cordaatheyt betuygde vaardig te zijn alles uyt te ſtaan, en ten dienſte van den Lande ten uyterſten waar te nemen, doch beklaagde met leetweſen de onwilligheyt des Garniſoens, waar onder eenige weygerden na de Wallen te gaan, die tot dato noch geen ſtuyver aan geld hadden ontfangen. De Quartiers-Luyden en Burger-Officieren pondereerden, met veele reedenen, de groote macht van den Vyand tegens de Stad, die van alle gebreeken vervult was, en het aanſtaande gevaar en ruïne van de geheele Stad tegens de weynige apparentie van reſiſtentie, en tegens het kleyne voordeel, dat men

met

Turenne eyſt de Stad weder op,

onder ſeekere conditien.

Cordaatheyt van den Commandant.

Onwilligheyt des Garniſoens.

met het uyterſte vermogen in allen gevalle ſoude konnen te wegen brengen, advyſeerden eyndelijk, het beſt te zijn, dat men voorts capituleerde, en contentement nam met gelijk Accoort, als tot *Nimvvegen* was gemaakt, om voor te komen de totale Ruïne van de Stad, en het ombrengen van alle Vrouwen en Kinderen. Eyndelijk is gereſolveert om te capituleeren. Waarop voort wierde gereſolveert, om na den Hertog van *Turenne* tot het maken van de Capitulatie te committeeren twee Heeren uyt de Magiſtraat, als den Burgermeeſter *Carel van Ommeren* en Scheepen *Eck*, en een uyt de Burgerye, met namen *Jan Goſenſe de Svvart*, die tegens den avont t'ſamen in een Caleſſe na 't Leger reeden, werdende geaccompagneert van den voorſz. Colonnel, die te paard reet, blijvende de voorñ. *Benting* en *Barrevelt* voor Oſtagiers deſe nacht daar binnen. In dit uytrijden ſagen de Gecommitteerdens, dat de heele paſſagie langs den Dijk na *Gameren*, ſo dicht met voet en paarde-volk beſet was, dat die nauwelijks te paſſeeren was, en dat den Vyand ſeer beſig was met de preparatien tot den Storm, daar toe de Ruyters de Fachines al aanbrachten. waar toe Gedeputeerdens wierden uytgeſonden,

Tot *Gameren* komende wierden ſy in 't huys van den Predicant gebracht ter preſentie van den Hertog van *Turenne*, die haar ſeyde nimmer gelooft te hebben, dat hy met ſulken Armeé ſoude hebben moeten komen voor een Stad, die ſo weynig voorſien was; Daar op de Gedeputeerdens antwoorden, dat hy licht op alles niet wel was geinformeert, en haar niet qualijk konde duyden, dat ſy haar tot het uyterſte effort ſochten te defendeeren, &c. Na eenige verwiſſelde diſcourſen renvoyeerde den Hertog de Gedeputeerde aan den Intendant *Barillon*, om de Capitulatie voor *Bommel mutatis mutandis* op te ſtellen in conformité met die van *Nimvvegen*, gelijk geſchiede, werdende twee eens luydende Inſtrumenten daar van in 't nette geſchreeven, en 's morgens vroeg om vier uyren geteykent. die by Turenne komen.

Ondertuſſchen maakte een gedetacheerde Troup Franſche in deſe nacht om half tween een looſen Allarm buyten de *Oenſelſe Poort*, op 't Weert, daar ſy met 3. ſchuytjes waren aangevaren, en ſchooten met muſquetten furieus op de Stad, meenende, dat op 't ſelve moment, aan de andere zijde van de Stad, by de Gamerſe Poort, met eenige duyſent mannen ſoude geſtormt werden, 't welk om de onderhandelinge geen voortgang nam. Deſe allarm-makers waren van haare furie niet te verſetten, of haar moſt aangedient werden door een Burger Lieutenant *Dirk van 's Gravenvveert* en door een Tamboer, dat twee Oſtagiers uyt het Leger binnen de Stad, en Gedeputeerdens uyt Franſche maken een looſen allarm.

maaken Loop gravens, de Stad na *Turenne* waren. In deselve nacht geduyrende de stilstant van Wapenen, hadden de Fransche, tegens Krijgs-gebruyk, eenige loop-graven gemaakt van de stoep van *Jan van den Oevers* Hof, langs de Waterkant tot dicht onder de Halve-Maan, en een andere van den Dijk recht over de Galg, die wederom in de andere, naast het water uytquam.

en Batteryen, Dese was beset met 2. Batteryen yder van 5. Stukken, de eene wat onder den Dijk, en de ander recht voor 't Galge-velt aan de zijde van de Stad. Dese Batteryen waren van Rijs-bossen aan de zijden op-gemaakt, en met 3. a 4. banden van rijs-hout omtrokken tusschen ingeheyde paalen, die met aarde tusschen beyden waren aangevult, behalven de Schiet-gaten, die met rijs-hout boven waren bedekt.

Noch hadden sy recht over de Poort van de Kloosterwijle een loop-grave vervaardigt langs de kant van een sloot, die sy wat verwijd hadden, waar door men droogs voets tot op een derde Batterye konde gaan, die sy daar mede hadden opgeworpen maar voor een Stuk Geschuts.

. Capitulatie van Bommel. *Articulen geaccordeert door den Heer van* Turenne *aan de Magistraat en het Garnisoen van* Bommel.

1. *Dat de Burgeren en Ingesetenen der Stad* Bommel *sullen vverden gemaintineert in alle haare Privilegien, Rechten en Costuymen, daar van sy zijn in een goede en behoorlijke Possessie.*

2. *Dat die gene, devvelke van d' Ingesetene of andere sich in de Stad bevinden, en haar binnen's jaars uyt deselve Stad vvillen begeven, sulx sullen mogen doen met haare Huys-gesinnen, en Meubile Goederen, sonder dat haar eenig belet aangedaan sal mogen vverden.*

3. *Dat de Ingesetene, devvelke uyt de Stad vertrokken souden mogen zijn, daar vvederom sullen aangenomen vverden, en also vvederom sullen mogen komen met haare meubile goederen, en sullen genieten alle de Privilegien, neffens d' andere Invvoonderen.*

4. *Dat een ygelijk der Invvoonderen verblijven sal by de vrye oeffeninge der Religie, daar van hy professie doet, en sullen die van gepretendeerde Gereformeerde Religie, blyven in't besit van die Kerken, vvelke sy jegenvvoordig in hebben, uytgesondert die gene, devvelke Sijne Majesteyt believen sal daar uyt te nemen.*

5. *Dat de Administratie van Justitie en Politie van de voorsz. Stad, sal vverden gecontinueert op deselve Forme en Maniere, als die nu is, sonder daar inne eenige veranderinge te maken.*

6. *Dat het Platte Land, dependeerende van* Bommel, *en genaamt Tielre- en Bommelre-VVeert, sal genieten deselve Rechten, Privilegien*

en

en Vryhed 1, daar van't ſelve is in goede en behoorlijke Poſſeſſie, en ſal hebben deſelve Vryheyt in de Oeffeninge der Religie, gelijk als de Stad van Bommel.

7. *Dat de Stad van* Bommel *ſal genieten de Impoſten en Renten, die aan haar gehooren, en daar van deſelve is in goede en behoorlijke Poſſeſſie, in ſulker voegen, als ſulx voorheen is gepractiſeert gevveeſt, om geëmployeert te vverden naar d'ordinaire manier.*

8. *Dat de Ingeſetene der Stad van* Bommel *ſullen preſteeren den Eed van getrouvvigheyt aan den Koning, op ſulke vviſe, als haar geordonneert ſal vverden.*

9. *Dat den Commandeur en het Garniſoen met Paſſepoort na Gornichem vertrekken ſullen, en door de Stad voorſien ſullen vverden met ſes ſchepen tot derſelver vertrek, en haare Equipagie. Dat het Garniſoen van de voorſ. Stad morgen vroeg jegens 8. uyren ſal vertrekken, met ſlaande Trommels, Brandende Lonten, en vliegende Vaandels.*

10. *Dat de Stad van* Bommel *ſal geſtelt vvorden op morgen vroeg den 22. July jegens 6. uyren in de Macht van ſijne Majeſteyt.*

11. *Dat de Artillerye gehoorende aan de Stad, ſal blijven tot bevvaaringe van deſelve, niet en ſal mogen vervoert vverden, als met conſent van de Magiſtraat.*

Gedaan in't Leger voor Bommel *den 21. July. 1672.*

TURENNE.

So haaſt de Teekeninge deſer Capitulatie weder-zijds geſchiet was, en de voornoemde Gedeputeerdens haar affcheyt van den Hertog van *Turenne* genomen hadden, trokken eenige Franſche en Switſerſche Compagnien binnen de Stad, die het Staaten Garniſoen, volgens het 9. Articul van de Capitulatie, deden delogeeren en vertrekken na *Gorcum*, terwijlen het geheele Leger in goede ordre door't Dorp *Gameren* na de *Maas* en *Crevecœur* marcheerde, derwaarts door de Stad mede gevoert wierden 45. ſwaare Stukken Geſchuts, die van 28. 26. 20. paarden, en voorts naar advenant elx getrokken wierden. Franſche komen binnen Bommel.

Deſe Stad was de laatſte onder allen, die de Franſche in deſe Campagne van de Nederlanders emporteerden, blijvende het Fatale Huys *Loeveſteyn* de uyterſte Frontiere van *Holland*, daar voor de *Franſche* in haare progreſſen ſubitelijk moſten ſtuyten en te rug deynſen, hoewel het ſelve haare Deſſeynen tot noch toe (ſo veele meenen) hadden gefeliciteert, en den oorſpronk ſchijnt geweeſt te zijn van alle de revolutien en ongevallen deſes Oorlogs. Dit huys wierd op den 30. *July* door *Mr. La Motte* en twee Franſche Trompetters met *VVorcum* en *Gor-* Het fatale Huys Louveſteyn

word met Worcum en Gorcum opgeeyst.

cum te gelijk wel opgeeyst, maar ook door de genereuse en cordate antwoort van den *Velt-Marschalk VVurts*, als dat hy haar met Kruyt en Loot soude verwachten, en door desselfs goede voorsorge en vigilantie sodanig gesecondeert, dat de *Fransche* haare courage niet eens dorsten beproeven, met deselve te belegeren, wel wetende, dat sy daar souden rescontreeren Fortressen, die hoe wel in der haast, doch van alle nootsaakelijkheden, onder 't beleyt van dappere Helden, so wel waren versorgt, dat sy haare Macht liever wenden na *'s Hertogen-Bosch*, dat aangaande sijne Fortificatie, Magazijn en Garnisoen niet minder defectueus was, als een onder al de Steeden, die sy alreede geconquesteert hadden. Hier sullen wy het Leger van *Turenne* laten, ter tijd toe wy gesien sullen hebben, wat de *Bisschoppen van Keulen en Munster* in *Over-Yssul* en op de Frontieren van *Vriesland*, en den Koning in 't *Sticht Vytrecht* en op de Frontieren van *Holland* verricht hebben.

Turenne trekt na 's Hertogenbosch.

De Bisschopsche-Legers marcheeren na Deventer,

Na de veroveringe van *Grol*, *Brevoort* en *Lochem* campeerde sich 't Leger van beyde de voorñ. Bisschoppen nevens de Fransche Auxiliaire Troupen onder den *Hertog van Luxenburg* omtrent het *VVitte Sant*, twee groote uyren van *Deventer* en anderhalf uyr van *Zutphen*, alwaar sy eenige dagen bleven leggen, sonder yets te ondernemen, afwachtende hoe het in de *Velauvve* soude aflopen.

wilden voor de Stad de Koejen weg halen,

Ondertusschen quam op den 14. *Juny* een Voortroup van dese Armeé van 2000. paarden voor de stad, om deselve te recognoscceren. Uyt dese begaven sich omtrent 500. Ruyters na de Stads-weyde den *Toige*, om van daar der Burger koeyen weg te halen, die door de Ritmeesteren *Schaap* en *Pijper* met eenige Ruyters in diervoegen onder het faveur van 't Canon wierden onthaalt, dat sy mosten retireeren, na dat 3. a 4. Ruyters waren gesneevelt, neffens een Fransche Marquis die sich van den Troep separeerende wat bravades maakte, het welke den voorsz. vaillanten Ritmeester *Schaap* siende, op hem avanceerde, en in 't kort met een pistool onder de voet schoot.

Beyde de Bisschoppen verstaande, dat *Arnhem* over, de *Velauvve* van der *Staaten Armeé* verlaten en de Koning gesint was *Zutphen* te belegeren, dat sy selfs anders beoögden, braken met haar Leger van 't *VVitte Sant* op, en trokken recht op *Deventer* aan, dat sy op den 16. *Juny* aan de Land-zijde berenden en beslooten.

De Stad wierde gecommandeert door D. Stecke.

Den Commandant deser stad was den Colonnel *Diederick Stecke*, een man, die 47. jaaren ten Oorlog gedient, en genoegsame experientie geacquireert hadde, (ofte ten minsten in die tijd hadde behooren geacquireert te hebben) hoe men een stad met alle nootsaakelijkheeden

den ſoude verſorgen, fortificeeren en defendeeren, waarom hy in *Februario* 1672. twee diverſe Lijſten van alle nootſaakelijkheden, die tot Defenſie van deſe Stad vereyſt wierden, hadde overgegeven aan den Heer *Strik*, Gecommitteerde in den *Raad van Staaten*, om aan welgemelden Raad te communiceeren; Hy maakte de Magiſtraat mede bekent, wat haar tot beetere Fortificatie van haare ſtad te doen ſtont, doch ſijne Intentie wierd van veelen geſuſpecteert, hoewel hy beneffens den Burgermeeſter *l'Eſpiere* wierde geauthoriſeert, om alle defecten te ſuppleeren, en op alles noodige ordres te ſtellen. Niettegenſtaande de voorſz. overgeleverde Lijſten, en de abſoluyte ordres aan den Commandant en Burgermeeſter *l'Eſpiere* gegeven, ſo was deſe ſtad ten tijde van de beleegeringe noch defectueus omtrent het Magazijn en Fortificatie, en ten deele ook omtrent het Garniſoen.

Fortificatie van Deventer, met deſelfs defecten.

De Fortificatie, die by verloop van jaaren ſeer was vervallen, is zedert de Maant van *Maart* 1672. tot den dag van de Belegeringe toe door de Boeren uyt *Sallant* en't *Tvvent*, en door de burgeren van *Deventer* uyt liefde en voor niet, als ook door de ſoldaten voor 5. ſtuyvers daags boven haare gagie, by dag en nacht, ſelfs Son- en Beede-dagen niet verſchoonende, met allen yver merklijk opgemaakt en verbetert, doch niet ſo, of daar bleeven noch notable defecten over. De Stad was met 8. ſwaare Bolwerken, 5. Ravelijns in de Gracht, en 2. daar buyten, als ook met 2. Tenailles en Affnijdingen in de Contreſcarp boven en onder de Stad langs den *Yſſul* omtrokken, en't Contreſcarp byna rontom de Stad, was beſet met Stormpalen, die verkeert, en met de punten na binnen ſtonden, tegens de oude maxime van Oorlog, onder dewelke veele inſufficant en te ſwak waren tot eenige reſiſtentie. Na by't Contreſcarp op den Dijk by de Berg-poorte, ſtonden ſo ſwaare Palliſſaden, dat de Vyand achter deſelve konde ſchuylen, en met muſquetten weg lichten alle die by't Canon daar na by ſtonden, alſo elke Palliſſade ſchoot-vry was voor de muſquetten wegens haare dikte. De bedekte weg in't Contreſcarp was ſo breet, dat 6. a 7. mannen daar in *en front* konden marcheeren. Daarenboven het nieuwe Ravelijn tuſſchen de Berg-poort en en het Pothooft was niet alleen niet voltrokken, maar ook noch in veelen deelen defectueus, behalven dat het ſelve niet was gepalliſſadeert, gelijk mede geen van de andere Ravelijns of Bolwerken, en hadde de Contreſcarps-Gracht van den *Yſſul* by't Sluysken tot aan de *Berg-poort* niet boven anderhalve voet waters. De Gracht om de Wallen hadde noch 9. a 10. voeten waters, niet tegenſtaande de

Water-molenaar deſelve ruym 3. voeten hadde afgemalen, 't welk de Burgers als ſchelmerye noteerden. Aan de Water-kant was noch minder ſterkte, alſo de Stad daar ten deele maar met een bloote Muyr bedekt, en den *Yſſul* ſo laag van water was, als ooyt by menſchen geheucheniſſe is bevonden, zijnde die ſwakheyt niet na behooren geſecondeert, gelijk te vooren by de Magiſtraat was voorgeſlagen, dat men de *VVelle* ſoude fortificeeren, maar ſulks bleef ten halven ſteeken, behalven een Linie, die langs de Waterkant uyt groove balken wierde getrokken, en met aarde van binnen aangevult, daar achter een bedekte weg was, doch ſonder flanquen. Seer notabel is 't, en gaf aan veelen geen kleyne ſuſpicie van Malverſatie, dat van de 6. uytgangen, die deſe Stad heeft, als de *Bak-oven*, *Norenberg-poort*, *Brink-poort*, *Berg-poort*, *'t Pothooft* alias 't *Houten Wambais* aan de Land-zijde, en de *Brugge over den Yſſul* aan de Water-zijde, de 4. ſwakſte uytgangen, als de *Bak-oven*, de *Berg-poort*, *'t Pothooft* en de *Brugge* in deſe Belegeringe waren onbruykbaar gemaakt tot de uytvallen, door dewelke de Vyand in ſijn voornemen ſeer hadde konnen geincommodeert werden, want de dry eerſte door ſwaare palliſſaden van buyten waren afgeheynt en geſtopt, en de vierde te weeten de Brugge afgenomen was. Op deſe 4. ſwakke poſten heeft de Vyand alleen geavanceert met ſijne Approches, waarin hy om de voorſz. reeden niet licht konde geincommodeert werden, dat anders licht te doen was geweeſt met goet effect.

Suſpicie van quaader trouwen.

Het Magazijn hoedat 't ſelve geſtelt was.

Het *Magazijn* konde op verre na ſo veel niet uytleeveren, als een langduyrige en rigoureuſe defenſie vereyſte, want daar in waren maar 70. duyſent ponden Kruyt, die even voor de Belegeringe noch wierden geaugmenteert met 10. duyſent ponden, die de Stad op haare koſten hadde gekoft binnen *Amſterdam*, noch waren daarby gekomen 5. duyſent ponden kruyt uyt *Zutphen*. Op de Wallen ſtonden 45. Metale en 6. Yſere Stukken, behalven noch 16. a 18. ſchoone Metale Stukken, die by 't opbreecken van 't Princen Leger van den *Yſſul* binnen de Stad waren gebracht, tot dewelke in voorraad waren 33348. koegels, 29000. ponden Muſquet-koegels, 22680. ponden Lonten, een quantiteyt Hand-granaten, en vordere nootwendigheden, die doch op verre na het derde part niet konden uytmaken van 't gene den Commandant volgens overgegevene Lijſte aan den *Raad van Staten* hadde gepetitioneert.

Het Garniſoen hoe ſterk was.

Het *Garniſoen*, dat na 't ſeggen van den Commandant *Stek*, om de groote circumvallatie van de Stad, hadde behooren 6. a 7. duyſent man te zijn, beſtont alleen maar in 9. Compagnien van den voorgemelden

Stek,

Stek, 8. Compagnien van *Clant*, 9. Compagnien van *Broersma*, 3. Compagnien van 't Regiment van *Manger*, en noch 5. andere nieuw geworven Compagnien, alle Infanterye, behalven 3. Compagnien Paarden onder de Rit-meesters *Sandra*, *Pijper* en *Schaap*, die by 't opbreecken van 't Leger onder *Sijn Hoogheyt* binnen dese Stad waren gekomen, en met het Garnisoen, dat voorheen in de Stad lag, als ook met de 1471. Waart-gelders, die in 17. Compagnien verdeelt waren, t'samen uytmaakten omtrent 4500. mannen. Hier by gereekent 8. Compagnien wel gerefolveerde Burgers, die behalven de Vluchtelingen, omtrent ten getalle van 2000. monteerden.

Factie van Deventer.

De inwendige gestaltenisse deser Stad was door een vuyle Factie seer geinfecteert, waar in de *Nilanden* na haaren appetijt predomineerden, werdende den *Cameraar* of *Thresaurier Hendrik Niland* genoemt het *Koninkje van Deventer*, gelijk *Tengnagel* tot *Campen*, en *Royer* tot *Svvol*, die t'samen secreete, doch getrouwe Correspondenten waren, dewelke haare respective Vroet-schappen sodaanig hadden tot haare devotie, dat sy daar door de Contrapartie alle kracht ontnamen. Door dese Factie was een ongeloofelijken haat gereesen van Burger tegens Burger, voornamentlijk onder die geene, die naar Avancement aspireerden. Van oneenigheyt waren mede niet te excuseeren de Militaire Hooft-Officieren, die in verscheyde hooft-poincten sodaanig differeerden, dat op den vierden dag van de Belegeringe eerst ordre wierde beraamt op de Allarm-plaatsen en verdeelinge der Posten.

Oneenigheyt der Militairen.

De Vyand komt Deventer belegeren in disordre.

In dit postuyr wachten dese Stadt af een belliceusen en triumphanten Vyand, die met een Leger, dat uyt alle schuym van Volk was by een geraapt, op den 16. *Juny* op de Stad quam aan marcheeren in maniere van een Kraane-vlucht achter malkanderen, om daar door te grooter te schijnen, en berende de Stad aan de Land-zijde, sonder dien dag daar tegen yets te ondernemen, maar leegerde sich in dusdaanigen disordre voor de Stad, dat hy, volgens 't seggen van sijn eygen Officieren, licht hadde konnen opgeslagen werden, also hy geen wachten hadde uytgeset, als alleen de verlooren Schiltwacht, die men in de nacht gemakkelijk hadde konnen bekruypen.

komt aan de over-zijde vanden Yssul.

Op den 17. dito begaf sich de Vyand ten hoogsten met 900. mannen en met 6. Mortieren een uyr beneden de Stad over den *Yssul*, van welke kant hy de Stad mede berende, en sich recht tegens de Stad over, achter den Dijk campeerde, begeevende sich ruym het derde-part van dit Volk aan 't stroopen door de Velauw, so dat de Mortieren met een kleyn aantal Volx bewaart waren, en seer licht hadden konnen weg genomen

nomen werden, by aldien een uytval met weynig Volk was gedaan, gelijk *N. Bisvink* Raad van den *Munsterschen Bisschop*, als hy achter de Hooven wandelde, selfs seyde: *Ik schroome hier te gaan, vvant so sy uytvallen, zijn vvy alle verlooren.* Doch op den selven dag tegens den avond was de Brugge, daar over men den uytval hadde moeten doen, door last van W. N. en sijne Consorten met kennisse van den Commandant *Stek* en den Colonnel *Broersma*, die beyde present en op de Welle stonden, afgenoomen. Eenige cordate Burgers présenteerden aan den Commandant een uytval te doen, en den Vyand aan de over-zijde seekerlijk te verslaan, by aldien hy haar wilde toestaan 500. mannen, 't welk hy haar weygerde.

daar tegens de Burgers een uytval presenteeren,

Op den 18. *Juny* wiert een jonge Capiteyn *Vos* met hondert Soldaten over de Brugge van den *Yssul*, die weder geleyt was, gesonden, om de doorne heggen, dwars tegens de Stad over liggende, te doen weghouwen, ten eynde men beter in de hooven soude konnen sien, doch na dat eenige moetwillige Soldaten eenige Lusthuysjes en Planketsels hadden afgebrant, en de naaste onder de Stad hadden laten staan, behalven een alleen, dat sy ruïneerden, retireerde hy op 't gesicht van eenige Vyandelijke Ruyters weder na binnen, latende de doorne heggen onafgehouwen en in volle postuyr, die namaals het aannaderen van den Vyand seer favoriseerden, also die voorts een Borstweeringe daar achter opwierp.

Eenig volk uyt de Stad na de overzijde gecommandeert.

Het Contrescarp, dat rontom met stormpaalen omset was, en door 't sweet der Burgeren en Landluyden gebracht was in behoorlijke forme, en de hoogte was weggenomen, waar door men de Fauchebrayen konde beschieten, die in sterkte weynig haares gelijken hadden, is door de Militie noyt beset geworden, ter oorsaake van de oneenigheyt der Hooft-Officieren, onder dewelke den Colonnel *Broersma* op 't heevigste dreef, dat men de Contrescarpen niet behoorde te besetten, onder pretext, dat men by een overval van den Vyand daar al sijn Volk soude komen te verliesen, te meer dewijl de Bedekte Weg door Pallisaden niet was versterkt en gesepareert van 't Contrescarp, onder welker faveur men in tijd van overval soude van post tot post konnen retireeren, daar nochtans seeker Militair op den 13. *Juny*, als het noch tijd was om Pallisaden te haalen in 't Hunneper-Bosch een half uyr van de Stad gelegen, van tijd tot tijd traineerde, om een Convoy, dat hy aan de Magistraat belooft hadde, mede te geven aan den Burgermeester *Boekholt*, die van de Stad tot het haalen van Pallisaden, die daar in meenigte al afgekapt en vervaardigt lagen, specialijk was gecommitteert.

Het Contrescarp wierd niet beset,

noch de bedekte weg gepallisadeert.

Burgermeester Boekholt wierd belet pallisaden te halen.

Voorts

Voorts bleef niet op 't Contreſcarp beſet, als alleen de Flanquen boven de Stad aan 't Houte-Wambais en beneden aan den Bakoven, beyde aan den *Yſſel* gelegen, die op den 20. dito al mede geabandonneert wierden, hoewel ſy de periculeuſte poſten van de Stad waren, alſo men daar met geringe moeyten de Gracht in eene nacht hadde konnen droog tappen in den *Yſſel*, die ſeer leeg was. Alle Buytenwerken verlaten,

Eenige uyt de Magiſtraat verſochten daar op, dat men den Vyand dan tegen ſijne Approches, die hy begon te maken, wilde te keer gaan met contramineeren, of met Uytvallen, dat den Commandeur op voorgeven van conſiderable reeden excuſeerde, ſonder dat hy die toenmaals particulariſeerde, doch gaf naderhant daar van deſe reeden, dat des Vyands Infanterye te verre van de Stad, en te ſterk in de Approches ſtaande, met ſijne Cavallerye (waar in hy prevaleerde) de uytvallers allom *raſe Campagne* weſende, lichtelijk konde afſnijden, het geene om de ſchaarsheyt van Infanterye, om de groote diſordre der jonge onbedreevene Officieren, en om gebrek van kleyn Canon, om daar toe te gebruyken, geheel ondienſtig was, ſeggende dat hy was geintentioneert die uytvallen in 't vervolg naar by, en by ſurpriſe te doen. 's Avonts omtrent 8. uyren quam aan de over-zijde van den *Yſſel* een Trompetter Appel blaaſen, die uyt hooger ordre door den Lieutenant *van Houten* tot antwoort kreeg, dat het nu te laat was, om hem beſcheyt te geven, ter oorſake dat de Magiſtraat ſo haaſt niet by een te krygen, en de Sonne aan 't ondergaan was, na welkers ondergang men naar krijgs-gebruyk niet gewent was de Poorten te oopenen, waar op dien Trompetter wederom vertrok. Doch 's anderen daags 's morgens vroeg, als hy weder quam, wierd hem door den voorſz. Lieutenant geantwoort, dat men van binnen geſint was, de Stad tegens alle vyandelijke aggreſſien ten uyterſten te defendeeren. Het Contramineeren en uytvallen belet.

Ondertuſſchen avanceerde de Vyand ſo ſterk, dat men 't ſelve op den 19. *dito* beſcheydentlijk en met verwonderinge bemerkte, wanneer omtrent 10. uyren voor de middag de Jonkeren *Svvaafken* en *Doetingen tho Rande* (zijnde 2. Overyſſelſche Edeluyden van de Pauſelijke Religie, die haar by den Vyand vervoegt hadden) door een Trompetter van 't Huys *tho Rande*, daar 's Vyands Hooft-quartier was, geconduiſeert quamen tot voor de Stad, daar ſy beyde, met conſent en goetvinden van de Magiſtraat en Hooge Militairen binnen gelaten wierden, als wanneer ſy allen, die haar ontmoeten, voorſtelden de byſondere groote Macht der Vyanden, begrootende die op 40. duyſent man, en tot een ſo grooten quantiteyt van Canon, Mor-

tieren, Vuyr-werken en vordere helſche Inſtrumenten, dat de Stad derſelver kracht onmogelijk ſoude konnen uytſtaan, maar ſekerlijk tot een aſch- en puyn-hoop raken, by aldien ſy maar korten tijd opiniatreerde, door welke verçierde reeden ſy niet alleen de Burgerye, die anders heel wel gereſolveert was tot haare defenſie, maar ook die gene uyt de Magiſtraat, dewelk noch wel geintentioneert mochten zijn, de Couragie ſochten te ontnemen, leverende aan deſelve over deſe ſchriftelijke Acte in 't Hoog-duytſch, dewelke in 't Neerlands aldus luyt:

Nademaal nu door de VVereld bekent is, in vvat voegen Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en Sijne Vorſtelijke Genade tot Munſter genootſaakt Zijn de Wapenen op te vatten tegens de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden; So hebben ſy haare Armeén omtrent Grol *voor vveynige dagen laten conjungeeren, en na't ſelve verovert vvas, deſelve geordonneert hervvaarts na deſe Stad te marcheeren, ſo dat deſelve Armeén nevens de Franſche Auxiliaire Troupen hier aangekomen, en met haar byhebbende Artillerye tot de Actie vaardig ſtaan. En hoevvel men niet anders gereſolveert is, als deſe Stad van ſtonden aan met alle macht Vyandelijk aan te taſten; So Zijn nochtans hoog-gedachte Sijne Keur- en Vorſtelijke-Doorl: en Genade uyt Vorſtelijke Mildigheyt en Clementie veel meer genegen haare Intentien tot behout deſer Stad, als tot deſſelfs uyterſte ruïne te verkrijgen, te meer, devvijl ſy daar toe ook bevvogen vvorden door ſeekere adviſſen, dat men in de Stad reflectie maakt op't H: Roomſche Rijk.*

So vvort hier mede Burgermeeſteren en Raad bekent gemaakt, dat de vooren hoogſt-gemelde ſijne Keur- en Vorſtelijke-Doorl: en Gen. niet van intentie Zijn, deſe Stad het H: Roomſche Rijk t'onthouden, maar deſelve vveder daar by te brengen, ten vvelken eynde indien de Stad ſich na behooren aangeven en ſubmitteeren ſal, ſy reedelijke conditien aanhooren vvillen, doch geenſins, vvanneer het tot effective Oorlogs-Actie gekomen ſal Zijn, vvaar uyt niet anders, voornamentlijk daar tot ſecours geen hoope is, als den ondergang van de Stad te vervvachten is, vvaar aan die gene, die de tijd en occaſie vervvachten, voor de VVereld en haare poſteriteyt haar ſchuldig maken ſullen. Oorkont Hoog-Vorſtelijker Hand-teeken en Secreeten Zegel gegeven op't Huys Rande, *den 18. Juny 1672.*

Was onderteekent

CHRISTOPFF. BERNHARDT, (*L. S.*)

FRANS EGONELL. in den naam van Keur-Keulen. (*L. S.*

In

In dorso stont

AAN DE

Heeren Burgermeesteren, Raad gesvvorener Gemeente en de gesamentlijke Burgerye der Stad Deventer *te behandigen.*

Na de overleveringe van dese Missive wierden dese 2. Edeluyden niet als Vyands-Gecommitteerde onthaalt, maar als welkome gasten met een heerlijk tractement van Rijnsen wijn en delicatessen door eenige uyt de Magistraat gedefrayeert, niet tegenstaande 1. a 2. andere Magistraats-personen sustineerden, dat men deselve Edeluyden in detentie behoorde te confineeren als Verraders van haar Vaderland. Ondertusschen wierd by de Magistraat over dese overgeleverde Acte gedelibereert, en dese antwoort in schrift gecoucheert:

Schriftelijke antwoord van de Magistraat.

Burgermeesteren, Scheepenen en Raad der Stad Deventer *hebbende ontfangen een acte de dato den* 18. *Juny deses jaars door en uyt den naam van Haare Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt van Keulen, en Vorstelijke Genade van Munster respectivelijk geteekent, ende bezeegelt, voegen daar op tot antvvoort, dat haar E Ed. Hoog-Achtb. persisteeren by 't gene den Trompetter uyt haar E Ed. en Militie naame mondelinge is afgegeven, daar in bestaande, dat haar E Ed. eer- en eeds-halven schuldig en gerelolveert zijn, dese Stad tegens alle Vyandelijke aggressien, naar vermogen, te defendeeren, sonder arg of list. In vvaarheyts oirkont met onser Stad zegel bevestigt, den* $\frac{28}{18}$ *Juny* XVIC. *tvvee en tseventig.*

Was geteekent

(*L. S.*)

STROCKEL. *Secret.*

Dese Acte wiert door de Magistraat aan den Commandant *Stecke* en den hoogen Militairen Krijgs-raad gecommuniceert, die deselve in allen deelen approbeerden. Doch eer dese antwoort afging, is by eenige Gecommitteerdens uyt de Magistraat, om met de Hooge Militaire Officieren in conferentie te treeden, in deliberatie gebracht, of het niet raatsaam ware deselve antwoort te traineeren, en ten dien fine eerst te versoeken pas en stilstant van wapenen, onder pretext, dat men niet antwoorden konde, eer en bevoorens met *Campen* en *Zvvol* daar over was geconfereert, uyt kracht van oude onderlinge Verbonts-Brieven, om door sodanig middel en pretext den Vyand op te houden, en te abuseeren, 't gene noch konde gemaakt worden, te perfecteeren, en principalijk om meer andere secreete reedenen ter sijner tijd te openbaaren; Welken voorslag den Commandant en den hoogen Militairen Krijgs-raad wel geviel en behaagde, uytgesondert

Voorslag van de Magistraat.

dert den Lieutenant Colonnel *Tamminga*, die alleen diſſentieerde, om reedenen, dat hy dien voorſlag ſuſpect hielt, waarom het ſelve toenmaals geen voortgang heeft gehad, en is alſo de vooren geſtelde ſchriftelijke antwoort van de Magiſtraat den Trompettter, die de opgemelde Jonkeren tot voor de Stad hadde geconduiſeert, en aldaar noch wachte, ter handen geſtelt.

De Vyand beſchiet de Stad met Bomben.

Den 20. *Juny* des morgens omtrent 3. uyren wierden van de Velauſe zijde over den *Yſſul* veele Bomben en andere Vuyrwerken in de Stad geſmeeten, 't welk den geheelen dag continueerde tot 's avonts omtrent ten 8. uyren, vallende de meeſte Bomben op en om het Stadhuys henen, waarom de Raads-vergaderinge namaals altijd wierde beleyt ten huyſe van den Cameraar *Hendrik Niland*. Middeler-wijle bereyde de Vyand ook andere plaatſen, om de Stad met Mortieren te beſchieten, en avanceerde geduyrig ſijne Approches dry aan de Landzijde, en een aan de Water-zijde, die ſo nau waren, dat maar een man daar in konde paſſeeren. Eenige Heeren uyt de Magiſtraat, de Burgerye en den Colonnel *Manger* urgeerden ſterk by de hooge Officieren, om conſiderable uytvallen te doen, met genoegſaam Krijgs-volk, waar op den Commandant ordonneerden een Uytval des morgens om 10. uyren met omtrent maar 100. man te paard, onder den Sergeant Majoor *Sandra*, en wat meer als 200. te voet onder den Sergeant Majoor *VViedenhorſt*, uyt de *Noorenberg-Poort* te doen, welk Volk ſo lang traineerde, dat het 3. uyren na den middag wierd, eer deſe actie aanging; Doch alſo de Ruyterye langen tijd in den bedekten weg van 't Contreſcarp by de Brink-poort moſte wachten na 't voetvolk, en daar bemerkt wierde van den Vyand, en alſo deſelve Ruyterye, hoewel die haar devoir ſeer wel dede, van het voetvolk niet te wel wierde geſecondeert, ſo hadde dien uytval weynig ſucces, moetende veele Soldaten haar om de Palliſſaden in den *Yſſul* en daar over heen ſalveeren in de Stad.

met weynig voordeel.

Propoſitie van H. Niland by allen geapprobeert,

Hier op wiert in de Vergaderinge van Scheepenen en Raad door *Hendrik Niland* op 't Tapijt gebracht, dat men den voorſz. Brief, daags te vooren van den Vyand ontfangen, eens diende te reſumeeren, na welkers lecture wierde geproponeert, terwijlen in dien brief haare Stad wierde geconſidereert als een Rijx-Stad, en dewijl *Campen* en *Svvol* mede Rijx-ſteeden waren, die met haar door onderlinge oude Tractaten aan malkanderen geconcateneert ende verbonden waren, ſonder dewelke ſy ook niets in deſen ſouden konnen reſolveeren, dat ſy op dat pretext, om haare Gecommitteerdens ten voorſz. fine na

de

de vooren genoemde Steeden te senden, tijd konden winnen, om de nodigste defecten immiddels te suppleeren.

Dese plausible Propositie wierd van de meeste Heeren opentlijk, en van eenige stilswijgende geapprobeert, uytgenomen den Burgermeester *Boekholt*, die sulx suspecteerde, doch na eenige reeden seyde, indien 't selve de sinceere intentie van den Raad was, dat hy dan daar toe mede soude consenteeren. Geen half uyr daar na dede *Hendrik Niland* desen voorslag: *Sullen vvy dan na de andere Steeden toe, so dienen vvy eerst op 't papier te brengen eenige articulen, om met die Steeden daar over in conferentie te treeden*, waar op den voorn. *Boekholt* hem in dese termen te gemoet voert: *Hoe spreekt men hier van articulen op 't papier te brengen, om daar over met de andere Leeden in conferentie te treeden, ik meynde de meyninge te zijn, dat men alleen vvilde tijd gevvinnen, om de noodvvendigste defecten te suppleeren, en den vyand te abuseeren, maar nu kan elk sien, vvat hier te doen is.* Dese onverwachte oppositie dede den heelen Raad verstommen, tot dat *Hendrik Niland* een weynig daar na by den Burgermeester *Kuper* appart pousseerde, datter evenwel een Project nodig was, doch kreeg dese reproche, dat sulx noch te ontijdig en te vroeg was. *Boekholt* dit hoorende seyde: Wat hier van een Project te spreeken, of meynt men te leven in tijd van Oorlog, als in tijd van Vreede, hebben wy so lang het goede genooten, laat ons het quade nu ook eens versoeken. Hier op scheyde de vergaderinge, sonder finale resolutie; Doch geen twee uyren daarna wierd deselve weder geconvoceert, alleen uytgenomen den voorn. *Boekholt*, dewelke kenniss krijgende van dese nieu geleyde Vergaderinge, mede aldaar kort voor 't scheyden noch compareerde, en aanstonts versocht te weeten, watter was geresolveert, daar op hem desen navolgenden Brief wierde voorgeleesen:

behalven by Boekholt.

Tweede propositie van Niland,

door Boekholt gecontrarieert.

Doorluchtige en Genadige Keur- en Vorst.

Brief van de Stad aan de beyde Bischoppen van Keulen en Munster.

't Heeft U Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt en Vorstelijke Genade respective ons op gisteren door een schriftelijke Acte gelieft te doen notificeeren, dat U Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt, en Vorstelijke Genade intentie soude zijn, dese Stad onder reedelijke conditien te brengen aan het Heylige Roomsche Rijk, vvaar op vvy U Keur-Vorstelijke Doorluchtigheyt en Vorstelijke Genade niet punctuel hebben konnen antvvoorden, dewijl vvy aan onse tvvee Mede-Rijx-Steeden Campen *en* Swol *daar over eerst moeten innemen derselver considerationen, volgens verbonts-brieven voor eenvven onderlinge desvvegen opgericht, van niet van malkan-*

deren te ſullen ſcheyden, als met gemeene bevvilliginge. VVaar toe alſo vvy niet konnen geraken, als onder paſpoort en ſauf conduit; So is ons verſoek, dat U Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt en Vorſtelijke Genade ons daar toe een behoorlijken pas ende eſcorte voor onſe Heeren Gecommitteerden gelieven te verleenen, en immiddels een ſtilſtant van vvapenen te beraamen, om binnen vveynig tijds U Keur-Vorſtel: Doorl: en Vorſtlijke Genade onſer en der ander beyde Steeden meyninge ende intentie ten principalen te openbaaren. Den 10/20 July 1672.

Was geteekent

STROCKEL, *Secret.*

Boekholt ſuſpecteert dien brief,

Boekholt uyt deſen voorgeleſen brief opvattende eenige malverſatie, formaliſeerde ſich wel expreſſelijk daar tegens, ſeggende onder anderen, dat ſulk doen niet minder was, als over de Stad alrede te capituleeren, onder ſolemneele proteſtatie, dat hy aan 't ſelve doen geenſins wilde participeeren. Dit ſchijnt de reeden geweeſt te zijn, dat dien Brief, naar gebruyk, niet wierde geprothocolleert; Nochtans wiert deſelve 's avonts om 5. uyren aan de bovengemelde Jonkeren behandigt, die deſelve na 's Vyands Leger overbrachten. Hier op begaf ſich Burgermeeſter *Boekholt* na de Wal, van waar hy den Vyand ſag werken aan een Approche op de Stads-weyde *den Toige* tegen over *'t Pothooft*, dat hem moveerde, om ſulx aanſtonts bekent te maken aan den Commandant, hem biddende, dat hy den Vyand, die daar nauwelijx 100. man ſterk was, door een uytval wilde overvallen, en het begonnen werk vernietigen, alſo ſulx ſonder t'minſte gevaar hadde konnen gedaan werden met weynig Volks. De Commandant, die van deſe Approche noch geen kenniſſe ſcheen te hebben, verwaardigt 't ſelve niet te gaan beſichtigen, noch ordonneerde geenen uytval, maar ſeyde aan *Boekholt*: Waar wilt gy uytvallen, 't *Pot-hooft* en de *Berg-poorte* zijn beyde van buyten met Palliſſaden afgeſchut? en hoewel *Boekholt* hem daar toe middel aanwees, hoe men door de Sortie tuſſchen het *Princen-* en het *Naſſauſche-Bolvverk* met een pont het volk over de Gracht onder 't Contreſcarp konde aanſetten, ſo bleef echter de goede reſolutie achter, waar door de Vyand ſodanig bleef avanceeren, dat hy 's volgenden daags genadert was tot omtrent 150. paſſen van 't Contreſcarp. Burgermeeſter *Boekholt* dit ſiende demonſtreerde ſulx in den Krijgs-raad, en urgeerde inſtantelijk op de nootſaakelijke Uytvallen door verſcheyde pregnante redenen, die alle ſodanig geilludeert wierden door vreemde contradebattes van den Colonnel *Broersma*, dat dit goede werk achter bleef.

en doet een voorſlag aan den Commandant,

die niet achtervolgt wierd.

Onder-

Ondertuſſchen waren de beyde Biſſchoppen op den voorigen dag, namentlijk den $\frac{12}{22}$ *Juny*, te raade geworden, op den bovenſtaanden Brief aan de Magiſtraat te ſenden een Pas voor de gene, die ſy mochte komen te committeeren na't Leger, om te accordeeren; zijnde van deſen inhout. De Biſſchoppen ſenden een Paspoort aan de Stad,

Hoewel Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en Sijne Hoog-Vorſtelijke Genade tot Munſter, &c. om reeden, dat de Burgermeeſteren, Scheepenen en Raad der Stad Deventer *haar preſentatie niet hebben willen aannemen, en alrede veele hoſtiliteyten zijn gepleegt, de ſaake in ſulken ſtant bevinden, dat ſy tot noch toe niet vermeynt hebben, haar alrede begonnene reſolutie te veranderen. So verklaaren ſy haar echter genadigſt uyt Vorſtelijke Clementie, op't onderdanigſt verſoeken van voorgemelde Burgermeeſteren, Scheepenen en Raad, dat ſy de Gedeputeerde, die de Stad ſal uyt willen ſenden, in genaden aanhooren ſullen, en niet ongenegen zijn, met deſelve te laten tracteeren, invoegen dan gemelden Gedeputeerden tot dien eynde, indien ſy haar ſonder tijd verlies uyt de Stad in het Leger ſullen laten vinden, hier mede een vryen Pas en alle Seeckerheyt zy belooft en mede gedeelt, en immiddels een ſtilſtant van Wapenen toegeſtaan.*

Oirkont onſer opgeſtelde Hand-teeken en Zeegel, in't Veld-Leger voor Deventer *den* 20. *Juny* 1672.

Was onderteekent

CHRISTOPFF. BERNHARDT, (*L. S.*)

FRANS EGONELL. *in den naam van Keur-Keulen.* (*L. S.*

Met deſe antwoort quam dien ſelven avont naar Sonnen-ondergang een Trompetter voor de *Noorenberg-poorte* appel blaſen, die door den Commandeur afgeweſen wiert, onder voorgeven, dat volgens krijgs-gebruyk na Sonnen-ondergang niemant gehoor wierde gegeven. Den Trompetter hier mede vertrekkende, is des anderen daags, den 21. *Juny* omtrent 4. uyren in den morgenſtont wederom gekomen, en heeft geblaſen als vooren, het welke de Heeren van de Magiſtraat en den Commandant bekent gemaakt zijnde, is deſelve in gelaten, en heeft den voorſz. Brief overgelevert, waar op, na lecture van deſelve wel aanſtonts geen Reſolutie wierde genomen, doch deſelve wierde niet lang uytgeſtelt, als de Magiſtraat vernam, dat Burgermeeſter *Boekholt* aan de voornaamſte van de Geſwooren Gemeente, door een Trompetter,

meente, en aan eenige van de Burgerye hadde gecommuniceert de Copye van den Brief van de Magistraat 's voorigen daags aan den Vyand geschreeven, waar door de Gemeente onluftig wiert, en by een conflueerde, delibereerende over 't behout van haare Privilegien en Vryheyt, die sy vreesden, dat door dese Actie van de Magistraat souden werden gesubverteert. Hier op wierden door last van eenige Leeden uyt de Magistraat de meeste, doch niet alle de Leeden van de geswooren Gemeente ten huyse van Burgermeester *Hendrik Niland* geconvoceert op een informeele maniere, strijdende tegens de oude en gerecipieerde coustuyme, dat alle Convocatien geschieden moeten door de Heeren van de Straaten, die haare respective Straate-broeders de aanstaande Vergaderingen selfs moeten bekent maken. Doch also dese t'samenkomst door de Stad ruchtbaar wiert, quam 't selve mede ter ooren van de Heeren, die stilswijgende waren voorby gegaan. In 't begin van dese Vergaderinge der Gemeente begeerde den Out Burgermeester *Ter Borg*, die een Mede-Lit van deselve was, nevens eenige andere, dat men van Scheepen en Raad soude afeyschen satisfactie, van wegens dat de Magistraat van intentie was haare Gecommitteerdens te senden na *Campen* en *Svvol*, om met deselve Steeden, naar inhout van haaren voorsz. brief op den ⁂ dito aan de Vyanden gedepescheert, te concerteeren, 't welk haar sonder kenniss van de Gemeente en Burgerye uyt krachte van een expresse Willekeur in geenderhande manieren was gelicentieert, waar noch byquam, dat de Magistraat den Brief van de Vyanden in *dato* den 18. dito geschreeven aan de Geswooren Gemeente en de gesamentlijke Burgerye niet hadde gecommuniceert, daar nochtans desselfs opschrift aan haar mede hielt, gelijk hier vooren onder dien brief te sien is. Dese Propositie wierd illusoir gemaakt door de vreemde confusie en 't geraas eeniger Leeden van de Factie onder malkanderen, die niet eens aan 't sitten quamen, werdende uytgeroepen, dat het nu geen tijd was te spreeken over 't ongelijk, dat de Gemeente en Burgerye sustineerden haar aangedaan te zijn, maar dat de noot nu vereyste middelen, daar door men de Stad konde salveeren van haare ruïne.

waar op vergaderinge wiert gehouden van de Geswooren Gemeente,

Kort hier na wierde gedelibereert, hoe men 't best de Stad soude salveeren, en als het aan 't adviseeren quam, wierd eerst voorgeslagen, hoe en op wat wijse men soude stemmen, by Straaten of by Hoofden? doch wiert vast gestelt by Hoofden te stemmen, onder dewelke twee derde parten advijs gaven, dat men soude Capituleeren, daar ter contrarie maar een derde part het capituleeren tegen sprak, en de Stad met

en geresolveert by de Geswooren Gemeente tot het capituleeren.

rigeur

rigeur wilde defendeeren, voornamentlijk den Out-Burgermeester *Ter Borg* geappuyeert door den Heer *Steenbergen* en eenige andere Gemeents-luyden, die de voorsz. propositie, dewelke gedaan was, eer en al vorens antwoord was gekomen op den Brief, dien de Magistraat daags voor heen aan den Vyand hadde gesonden, wytloopig hebben beantwoort, gedebatteert, en met krachtige redenen verworpen, en de Capitulatie soeken af te breeken, met dese woorden: Dat of wel eenige huysen door het insmijten der bomben souden mogen beschadigt werden, dat men most gedenken, dat de Vyand, om tot sijn oogmerk te komen, yets voor de Burgerye ongemakkelijx soude beginnen, tot welken eynde hy de mortieren gebruykte, vermoedende, dat door eclat, schrik en schaade der selver de Burgermeesters en Burgerye, aan dewelke de sleutels waren betrouwt, souden worden flauwhertig gemaakt; maar dat men most gedenken, dat dit geen ongehoorde en nieuwe inventie was, also de bomben voorheen al lang in gebruyk geweest, en by eer-lievende luyden als bullebacken veracht werden, 't welk voornamentlijk hier nu behoorde plaats te hebben, also men om de schaade te voorkomen, en de Bomben in tijds te blussen, goede ordre hadde gestelt, zijnde ook tot noch toe geen sonderlinge brand, of verlies van menschen geweest, door dien de Vyand met deselve niet langer als 3. uyren hadde geageert, en dat de meeste huysen van steen, en de kelders verwelft waren, en by aldien eenige vordere verwoestinge mochte voorvallen, en ergens eenige merklijke schade gecausseert werden, dat men dan behoorde te resolveeren, dat de onbeschaadigde so wel als de beschaadigde de schaade in 't gemeen souden helpen betaalen, en also de gemeene noot op de gemeene schouderen dragen; vorders getroost zijnde, dat het insmijten der Bomben geen bresse aan wallen of muyren soude maken, en by aldien men de Vuyrwerkers met uytvallen wilde incommodeeren en verjaagen, dat hy om den uytval te doen mede wilde voorgaan. Wat aan belangt het aftappen van 't water uyt de Stadts Grachten, dat sulx door de Vyanden niet konde geschieden, ter oorsaake deselve met de approches noch op verre so na niet was genadert, en in cas hy sulx al mochte komen te doen, datter dan altijd waters genoeg soude overblijven, om den Vyand tegens te houden. Van 't ontset te spreeken, dat was te ontijdig, also het maar een begin van belegeringe was, en men voor als noch geen ontset nodig hadde, te meer, dewijl noch geene noodsaakelijkheden manqueerden, en metter tijd yets komende te manqueeren, dat God dan wel een uytkomst soude verlenen, en dat onse Bonds-genoten tijd sou-

den winnen, om in beter poſtuyr te komen, en dat eerlijke luyden altijds eerlijke conditien met haar rappier konden maken, maar als men ſich ſo precipitant overgeeft, dat men ſulx noch voor God, noch voor de Kerk, noch voor 't Vaderland, noch voor de tegenwoordige, noch tockomende wereld ſoude konnen verantwoorden, dat men het behout van ſulken Fortreſſe ſo wel als van de huyſen moſt ter herten nemen, datter veele in de laatſte diſſentien der Provincie van geen compoſitie, hoewel ſeer nootſakelijk wilden hooren, of het moſt met pretenſe reputatie geſchieden, dat het nu de rechte tijd was, ſo der eenige eer of trouw in ſodaniger luyden hert was, met reputatie de Stad te defendeeren, ſonder voor als noch op eenige Capitulatie te willen denken, &c.

Voorts wierde geproponeert, dat men hier over het Advys van den Militairen Krijgs-raad mede ſoude hooren, daar toe dan eenige uyt het midden van de Geſwooren Gemeente wierden gecommitteert, om Scheepenen en Raed te verſoeken, dat ſy van den Militairen Krijgsraad Advijs wilden lichten over den toeſtant van de belegeringe, en de-

De Krijgsraad adviſeert over het behout van de Stad,

fenſie van de Stad. By 't omvraagen in den Krijgsraad adviſeerde de Lt. Colonnel *Tamminga*, dat de Stad ten minſten noch te houden was 8. dagen, andere 4. en 3. dagen, ja Colonnel *Broersma* ſeyde, datſe geen twee-maal 24. uyren was te houden, gevende onder anderen deſe reden; dewijl den Vyand tot op de Contreſcarpen was genadert, en de Sappe, om te komen aan de voet van de Gracht, in weynig uyren ſtonde te maken, ook het water by vervolg, ſo hy verſtont, op dry diverſe plaatſen uyt de Gracht konde werden afgetapt. Hier by quamen noch die ſwaarigheeden, dat alle hoope van Secours was afgeſneeden; dat het Magazijn raakten in ſoberen ſtaat; dat eenige Militie haare poſten begon te verlaten, of deſelve met confuſie te bewaaren; klaagende eenige, dat ſy op de periculeuſte plaatſen, als in 't nieuwe Ravelijn, en elders heele etmalen hadden moeten blijven, ſonder afgeloſt te werden; dat een van de Franſche Legers by *Zutphen* maar twee uyren van *Deventer* was gecampeert, 't welk haar in 't kort noch meer konde benauwen, welke en diergelijke ſwaarigheeden meer de Magiſtraat

en reſolveert met de Magiſtraat tot het capituleeren,

en eenige Hooft-Officieren bewoogen, om van een Capitulatie te ſpreeken, en immiddels ſtilſtant van Wapenen te verſoeken: waar op Burgermeeſter *Boekholt* ſich uyt den Raad abſenteerde, en de genomene reſolutie aan de Burgerye bekent maakte, met ſerieuſe aanmaningen, dat ſy haare Vryheyt ſouden ſoeken te conſerveeren, waar toe nu de tijd gebooren was. De Burgers deſe reſolutie met

alte-

alteratie aanhoorende, transporteerden sich met heele troupen al murmureerende na 't huys van den Cameraar *Niland*, daar al de *Nilandisten* noch by een waren, met voornemen, om deselve na merite te tracteeren, 't welk ook geensins soude gemist hebben, so niet de Deur van 't huys subit ware toegeslagen geworden. Eenige uyt de Burger-Hooft-wacht, die daar schuyn tegen over was, leyden haare Roers in een Venster vaardig, om so in 't huys te schieten, 't welk noch door andere wierde afgeraden, op dat niet met de schuldige ook de onschuldige quamen te lijden. In desen tumult salveerden sich *VVillem* en *Andries Niland* over de achter muyr langs de Wal na huys toe, alwaar sy licht niet secuyr souden geweest zijn, so niet eenige uyt de Geswooren Gemeente desen oploop gestilt hadden, 't welk te meer gelukte door een tijdinge van de *Nilandisten* gesingeert, als dat *Sijn Hoogheyt* op weg was, om de Stad te ontsetten.

Dat de Burgers seer misbaagt, die daar over tumultueeren.

Na dat de verstoorde Burgers weder wat waren geappaiseert, wierd een nieuwe Vergaderinge van Scheepenen en Raad beleyt in 't Logement van den Commandant *Stek*, sonder dat daar by wierde geroepen den voornoemden Burgermeester *Boekholt*, dewelke op alles seer vigileerende, kennisse kreeg van die Vergaderinge, derwaarts hy hem in aller haast transporteerde, alwaar hem wierd voorgehouden de Resolutie by de Magistraat genomen, om met den Vyand te capituleeren. De Heer Burgermeester *Boekholt*, die noyt aan eenige malversatie in dese beleegeringe hadde geparticipeert, maar deselve als een getrouwen en Vaderland-lievenden Regent naar allen vermogen hadde tegengegaan, socht de Magistraat van haare genomene Resolutie, met een cordate en genereuse aanspraak af te maanen, seggende onder anderen: 'T is onnodig op te halen, hoe onse Voorouders met een geringe macht haar hebben bevrijt uyt de Dwingelandye van den grootsten Koning van de Christenheyt, en haaren Staat daar door redoutabel gemaakt door de geheele wereld; 't is mede onnodig op te halen, hoe onse Vaderen de voetstappen van haare cordate Voorsaten met lof hebben nagevolgt, dewelke ons daar door hebben geanimeert, dat wy noch onlangs voor 14. dagen de geheele Burgerye hebben afgenomen den Eed van getrouwigheyt, die deselve ook blijhertig heeft gepresteert, sweerende, dat sy haar goet en bloed sullen spendeeren tot conservatie van Kerk en Land, van haare Stad, Vryheyt en Privilegien. Wat sal ons moveeren onse Stad over te geven in handen van een Vyand, die niet als ons bederf soekt en noyt woord

Een nieuwe Vergaderinge beleyt van de Magistraat,

daar Boekholt als een getrouw Patriot harangueert,

hout, en die een ſuppooſt van den Antichriſt is? Daar onſe Stad heerlijk is gefortificeert, en geen gebrek aan Ammunitie, Waapenen, of Vivres heeft, die ſufficant zijn, om onſe animeuſe Burgerye en groot Garniſoen noch langen tijd te onderhouden, binnen welken tijd deſelve onſen Vyand ſelfs ſouden konnen ruïneeren. Ondertuſſchen dat hy deſe ſijne loffelijke harangue voortſette, vraagden hem A. N. wilt gy dan de Stad laten ruïneeren? daar op dien ſelve tot antwoort kreeg: Sulx heeft noch geen noodt, alſoder goede ordre is geſtelt op den Brand, en al ſouden ſchoon onſe huyſen in duygen vallen, ſo zijn wy evenwel aan onſe Bontgenoten met eede gehouden, om onſe Stad met goet en bloet te maintineeren. A. N. vraagde daar op: Waar wilt gy dan blijven? en kreeg tot antwoort: Aan de Wal, daar is ruymte genoeg. Wel ſeyde hy, wat wilt gy dan eeten? Wel antwoorde *Br. Boekholt*, wat aten die van *Leyden* in haare beleegeringe? die aten ongedierte, daar ſal 't met God by ons niet toekomen, eeten wy geen gemaalen Koorn, dan konnen wy tot onſe eygene behoudeniſſe wel ongemalen Koorn eeten, daar van wy noch grooten overvloet hebben. Voorts vervolgde hy *Boekholt*, iſſer ymand onder de Burger-Hopluyden, dewelke geraakt is met verſlagentheyt, die in deſe gelegentheyt een dapper Soldaat ſoude konnen ontmoeten, ſo preſenteere ik mijnen dienſt in ſijne plaatſe. En alſo hier op niets wierde geantwoort, als alleen datter geen oneſet voor handen was, en dat men nu beetere conditien ſoude konnen bedingen, als wanneer men opiniatreerde, ſo ſeyde Burgermeeſter *Boekholt*: Onſe belegeraars hebben manquement van broot, en beſtaan uyt verſcheyde Natien, die licht konnen oneens worden, daar en boven ſo is Keur-Brandenburg met ons in Alliantie, en God heeft duyſent middelen, om ons te redden, houden wy ons als ſoldaten, wy ſullen ook ſoldaten-conditien bedingen, maar houden wy ons als Poltrons, wy ſullen niet anders als Poltrons ontmoet werden. Indien wy onſe Stad nu buyten noot overgeven, wat ſtaat daar op te volgen, als de ruïne van onſe geheele Provincie en de nabuyrige Steeden? door welker verlies *Vrieſland* moet verlooren gaan, daar de Vyandelijke Vlooten dan ſullen konnen landen, en ſeekerlijk de voet ſetten op de Nek van *Holland*, dat de Voetſter is van de ware Kerk, en Toevlucht van alle vluchtelingen; Dit ſult gy voor God en voor de Poſteriteyt de dagen uwes levens niet konnen verantwoorden; En dewijl ik ſie, dat hier geen reeden plaats vinden, ſo word ik genootſaakt in Gods naame te verklaaren, dat onſe Stad is *Verraden*, doch eer ik hier toe treede, verſoeke ik, dat eerſt hier heen worden ontboden

en van ſeeker Regent word gecontracareert, daar tegens hy cordaat antwoort,

en een onverbrooken dapperheyt toont.

den 2. a 3. Leden, die ik hier noch bevinde te manqueeren, dat hem absoluyt wierde geweygert. Hier op seyde hy: Ik weet een Persoon van qualiteyt, die tijd en plaats weet te noemen, waar en wanneer de Verraderye tegens onse Stad is gesmeet, en om dat seggen te verifieeren, zijnder so veele getuygen, dat het op 2. a 3. niet eens aankomt. Seeker out Regent sloeg dit in de wint met dese woorden: 't zijn Keujertjes (of Praatjes) sonder dat na de Verraderye eenigsins wierde geinquireert, maar daar wierd overgestapt als een saake, die desen Raad niet spectteerde. Burgermeester *Boekholt* dese laatste woorden noch eens in serieusheyt repeteerende, seyde daar by: Also ik bemerke, dat mijne trouhertige vermaaninge hier geen vrucht kan doen, so sal ik alles aan de Burgerye bekent maken, en ik wil noch part noch deel hebben aan al 't gene hier passeert. De Magistraat dese gesolveerde cordaatheyt siende, socht hem in 't laatst noch te persuadeeren, om sijn advijs te geven over de geformeerde articulen van de Capitulatie, die sy hem wilden voorlesen, maar konden niets obtineeren, also hy met indignatie sulx affloeg, en uytging, maakende sulx niet alleen aan de Burgerye, maar ook aan eenige van de voornaamste Hooft-Officieren bekent, specialijk aan de Colonnellen *Tamminga* en *Manger*, die hy met krachtige reeden induceerde, om door hulp van haar beyde Regimenten, en door de dappere Burgerye de Stad te defendeeren in weerwil van allen die 't leet was, en om daar buyten te houden alle, die om te capituleeren uyt mochten gaan. Doch om sulx te beter te doen reüsseeren, en alle disordres en bloetbad voor te komen, wiert geoordeelt nodig te zijn, dat den Commandant *Stek* daar toe mede resolveerde, om welke reden den Colonnel *Tamminga* sich aan den Commandant addresseerde, en het vooren verhaalde voordroeg, doch kreeg van den selven een negative antwoort. Ondertusschen waren 's namiddags om 3. uyren na den Vyand gesonden dry Heeren uyt de Magistraat, als de Cameraar *Hendrik Niland*, Burgermeester *L'Espiere* en Burgermeester *Cornelis Vos*, nevens den Secreraris *Jan Rouse*, en uyt de Militie de Colonnel *Broersma*, Lt. Colonnel *Douma* en de Majoor *Gruys*, om met den Vyand te accordeeren, sonder eens te denken aan die genereuse antwoort, die *Gerrit Svvaafke* in de voorige eeuwe Burgermeester deser Stad zijnde, aan de Gedeputeerdens van *Carel van Egmont Hertog van Gelderland* gaf, dat 't beter was de duymen af te bijten, als de heele hand ofte lichaam in 't verderf te storten. Dese Gedeputeerdens in 't Hooft-quartier op 't *Huys te Rande*, dat een uyr omtrent van de Stad leyt, in 't Ampt van *Colmschate*, komen-

makende gewag van dat haare Stad soude verraden zijn.

addresseert sich aan de Burgerye en 2. Colonnellen.

Gedeputeerdens gesonden na den Vyand.

de, maakten elk sijne Capitulatie, te weten de Heeren van de Magistraat op approbatie van haare Committenten, en de geswooren Gemeente, na 't concept, dat door den Secretaris *Strockel* ten overstaan van de Magistraat in 't Quartier van den Commandant geprojecteert, en daarna staande deselve Vergaderinge van de Magistraat door den Secretaris *Rouse* geamplieert was, en de Militaire op goet vinden van de Militie in de Stad zijnde, so dat de Gecommitteerden den selven avont voor ondergang weder binnen quamen, uytgesondert Burgermeester *Vos* en den Colonnel *Broersma*, die dien nacht in 't Leger bleeven. De gemaakte Capitulatien wierden dien selven avont in beyde de Respective Collegien noch voltrokken, zijnde Scheepenen en Raad daar toe compleet vergadert, alleen uytgenomen Burgermeester *Boekholt*, die hem in 't laatste so stantvastig toonde als in 't eerste, zijnde daar en boven mede in den Haag als Gedeputeerden de Heeren *Schrieken Govers*, die dese actie niet by gewoont hebben. Uyt de Geswooren Gemeente was niemant absent, als *Wolter Pot*, die mede weygerde te compareeren, en 2. a 3. andere, die om bysondere affaires belet waren, maar de Out-Burgermeesters *Ter Borg* en *Steenbergen* over de Ratificatie mede om haar advijs gevraagt zijnde, wilden na de Articulen niet eens hooren, seggende de eerste: *Vraag my niet, want ik sal noch nu noch ooyt daar in consenteeren*, en de ander: *Wat sullen wy hier advijseeren, daar wy alrede Zijn overstemt, en de Articulen absoluyt geslooten, en ten weder-Zijden onderteekent, sonder reserve van nadere approbatie des Raads.* Voor dat dese Ratificatie's anderen daags wierd uytgewisselt, waren 's nachts omtrent 3. uyren 4. a 5. hondert mannen de Bergpoort ingelaten, sonder de minste kennisse der Gemeente.

die wederom komen, en de Capitulatie ratificeeren.

Des anderen daags den $\frac{13}{23}$ *Juny* omtrent 3. uyren 's morgens wierd den Vyanden de *Berg-poorte* ingeruymt, dewelke nevens het Nassause- en Prince-Bolwerken door den Generaal *Mornas* met omtrent 400. mannen beset wierden, die daar na van meerder Militie gevolgt zijnde, het Garnisoen van de Stad desarmeerden, en in 2. a 3. Kerken, op een hoog rançoen op-slooten, van 't welke veele haar rançoen met beedelen noch mosten vergaaren, om uyt de gevankenisse verlost te werden, die niet veel beter was, als de Turksche slavernye, kostende den gevangenen Hollanderen haar rançoen over 65. duysent guldens, behalven al haar Geweer, Plungies, &c. dit geschiede ter oorsaake, dat de Vyand door dat harde tractement dese arme gevangene wilde dwingen, om onder hem dienst aan te nemen tegens hun eygen Vaderland, waar door verscheyde alleen door gebrek en

De Vyand komt binnen Deventer.

onge-

ongemak seer ellendig in de gevankenisse mosten sterven. Seeker out Lit uyt den Raad de klachten over dese miserie hoorende, schroomde niet deselve met barsheyt te reprocheeren: Waarom nemen sy geen dienst onder den Vorst?

De Capitulatie tusschen de Bisschoppen van Keulen en Munster en de Stad opgerecht, is van desen inhout:

Nademaal den Hoogvvaardigsten, Doorluchtigsten Vorst en Heer, Heer Maximiliaan Henrik, Aarts-Bisschop tot Keulen, des Heyligen Roomschen Rijks, door Italien, Aarts-Kantzelier en Keurvorst; Bisschop tot Hildesheym en Luyk, Administrator tot Berchtesgaden, in Over- en Neder-Beyeren, en den Overpfalts, in VVestphalen, tot Engeren, Bouillon Hertog, Pfals-Graaf aan den Rhijn, Landt-Graaf tot Leuchtenberg, Mark-Graaf tot Franchimont, &c. En den Hoog-vvaardigsten Vorst en Heer, Heer Christof Bernhard, Bisschop tot Munster, Administrator tot Corvey, Burg-Graaf van den Strom-berg, des H. Roomschen Rijks Vorst, en Heer tot Borkelo, haar, tot verhoeding van de omsvvevende ongelukzaligheden der vordere voortgaande belegerieg der Stad Deventer, erbarmen, so hebben hare Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, en hare Hoogvorstelijke Genaden, sich tegen die geseyde Stad, devvelke zy, ten besten van het gemeyne vvesen, soeken te bevvaren, in volgende manieren, genadiglijk verklaart.

1. *VVorden aan alle Burgers, en Ingesetenen der geseyde Stad Deventer, die de Gereformeerde Religie toegedaan zijn, die toegelatene Gevvissen, en Religions Vryheyd, en desselfs opentlijke Exercitie, gelijk als in 't Heylige Roomsche Rijk, toegestaan: en tot dien eynde, de S. Nicolai, of de Berg, en de Minnebroeders Kerk, vry gelaten, en der selver Predicanten, daar van in yder Kerk tvvee, en aldus te samen vier sullen zijn, haar gevvoonlijk onderhoud niet onttrokken, als ook de Hooge en Lage Schoolen, geen onbehoorlijken indracht toegevoegt sullen vvorden.*

2. *Onder sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van Keulen, en sijn Hoogvorstelijke Genade tot Munsters Landvorstelijke Overheyt, sal de voorseyde Stad, het Heylige Roomse Rijck, vvederom ingelijft, als ook by haare Privilegien, Domeynen, Impoften, Accysen, en Pandschap-Rechten gelaten vvorden.*

3. *Sullen de tegenvvoordige Regeerings-Pesoonen, tot op de nieuvve Keur-*

Keur- of VVaal-tijd, zijnde Petri ad Cathedram, *onder genoegzame verseekering, en belofte der getrouvvigheyt verblyven.*

4. *Sal aan alle Burgers en Ingesetenen vry staan uyt te trekken, en haare Goederen te verkoopen, en vervalieneeren, gelijk ook de gevluchte arme Landluyden, en Predicanten, met al haar Vee, en Huysraad, uyt de Stad gelaten vvorden.*

5. *Sal de Stad ook met geen overmatig, en niet anders, als met Duytsche Militie beset vvorden.*

6. *Sullen onder dit Accoort, alle die geene, die tegenvvoordig buyten de Stad, in Stats, Landts, of haar eygen saaken uyt zijn, met t'samen hare Vrouvven en Kinderen mede verstaan vvorden.*

7. *Sullen die Mevrouvven en Jufferen des Adelijken Stifts toe Honnep, haare* Prebenden ad Vitam, *behouden.*

Ten oirkonde van desen is dit Accoort ten vvederzijden ondergeschreven en verzegelt.; Gedaan in 't Veld-leger voor Deventer, *den* 21. *Juny*, 1672.

Was onderteekent, en gezegelt, als volgt:

MAXIMILIAN HENRICH Cheurvorst tot Ceulen. *L. S.*

CHRISTOPH. BERNHARD. *L. S.*

HENR. NILANT. *L. S.*

B. de LESPIERE. *L. S.*

CORNELIS VOS. *L. S.*

JOAN ROUSE, Secret. *L. S.*

Schepenen en Raad, en de Vrienden van de Gesvvoorene Gemeente der Stad Deventer *hebben, na deliberatie, dit bovenstaande Accoort geapprobeert, en geratificeert,* Actum, den $\frac{11}{21}$ Juny, 1672.

L. S.

VVas onderteekent,

ROUSE, Secret.

De Capitulatie met de Militie was van desen teneur:

Nademaal op dato de Burgermeesteren, Raad en Gemeente der Stad Deventer *met Sijne Hoog-Vorstelyke Genade tot Munster en Corvey,*

Corvey, en in den naame van Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, met Sijne Hoog-Vorſtelijke Genade tot Straatsburg gecapituleert, en de Stad uyt krachte van 't getroffen Accoort overgegeven, en vvy ondergeſchreevene in den naame van onſe Hoog-voorgemelde Principalen tot den Commandant en Garniſoen deſer Stad Zijn gecommitteert, om aan haar genadigst bekent te maken, dat hoevvel Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en ſijne Hoog-Vorſtelijke Genade tot Munſter genoeg bevoegt Zijn, het geſamentlijke Garniſoen als Priſonniers de Guerre *te nemen, dat ſy nochtans op interceſſie en om andere conſideratien, 't voornoemde Garniſoen uyt aangebooren mildigheyt en clementie genadigst hebben vvillen permitteeren, dat de 12. Hooge-Officieren met haare Bagagie, doch onder parole, van geen vreemt goet mede te nemen, en in ſpecie yder Overſte met 6. Overſte Lieutenant met 4. Overſte VVachtmeeſter met 3. en yder Capiteyn met een paard, na haar vvelgevallen op* Groeningen *of* Vrieſland *liber en vry ſullen mogen vertrekken, en 't overige geheele Garniſoen, als* Priſonniers de Guerre *aangenomen en gehouden ſullen vverden, doch op deſe conditie, dat van de voorn.* 12. Hooge-Officieren *een Overſte Lieutenant ſo lang in arreſt blijven ſal, tot dat* Bergeran, *Overſte Lieutenant onder den Generaal Majoor* Nagel, *in dienſt zijnde van ſijne Hoog-Vorſtelijke Genaden van Munſter, die by de Staaten van* Holland *en VVeſt-Vrieſland is gevangen bekomen, vveder los gelaten vverde, tot vvelkers Oirkont vvy reſpective Hof- en Kamer-Raad des Stichts van* Hildesheym, *en Overſte Lieutenant van de Infanterye dit met eygen handen hebben ondergeſchreeven. Gegeven tot* Deventer *den* 21. *Juny* 1672.

En was onderteekent

W. L. B. Ducker.
B. Kalkar.

De Magiſtraat en Militie geſuſpecteert.

Uyt het haaſtig overgaan van deſe Stad ſchepten de geheele wereld reeden, om de Magiſtraat of de Militie, of haar beyde te ſuſpecteeren, ſo niet van vuyle verraderye, ten minſten van ſchandelijke laf hartigheyt, 't welk oorſaak is geweeſt, dat ſy beyde met Deductien en Apologien in druk uyt te geven, haar van alle ſuſpicie hebben ſoeken te purgeeren, en de ſchult van 't overgaan deſer Stad, die ſy beyde perſupponeeren en vaſt ſtellen, van d'een op d'anders hals te ſchuyven.

De Commandant Stek heeft ſich gepurgeert.

Den Commandant *Stek*, na dat hy op eenig geformeert pretext, door den *Biſſchop van Munſter* tot *Coesvelt* 13. maanden was op-

gehouden, en nu eyndelijk van daar gekomen, terwijlen de Stad *Deventer* noch onder de macht des Vyands was, so heeft hy sich voor den Hoogen Krijgs-Raad van de Geunieerde Provincien sodanig weten te defendeeren, dat hy tot sijn voordeel heeft geobtineert een Sententie, die hy door de Couranten tot 5. a 6. maal toe gemeen maakte, zijnde desselve van inhout, dat hy tot *Deventer* alles heeft gedaan en gecontribueert, wat tot Defensie van die Stad nodig was, maar dat hy daar inne t'elkens door de Magistraat, als Gouverneurs de Sleutels en het Woord hebbende, in sijne heylsame desseynen is gecontracarreert, zijnde de voorsz. Magistraat daar en boven geappujeert met meest alle de Opperhoofden van de Militie, dewelke met de Correspondentie met de Magistraat en haare Lafhartigheyt het overgaan van de voorsz. Stad hebben gecausseert, sonder dat in de macht van den voorsz. Colonnel *Stekke*, was, 't selve te beletten, &c. Waaromme den Hoogen Krijgs-Raad den voorn. *Stekke* heeft gecontinueert by alle sijne Digniteyten en Charges.

't Zy omtrent de presente Verraderye van *Deventer* en de geheele *Provincie van Over-Yssul*, hoc het wil, 't schijnt nochtans, en de heele wereld is in dat vaste sentiment, dat desselve door de snoode Staat-kunde van eenige geesten, die door ramp des tijds, en tot ondergang van 't Land, in Employ en in de bestieringe der saaken zijn geraakt, op so schandigen en detestablen wijse gebracht wierden in een Staat, die niet ongelijk was de abominable Slavernye, dewelke noyt plaats heeft gehad onder die gene, die den naam van Christenen dragen.

De Vyand sent Volk na Hattem, Elborg en Harderwijk.

De *Bisschoppen van Keulen en Munster*, om dat sy *Deventer* niet door kracht van Volk, maar alleen door Vuyr-werken forceerden, en daarom voor die Stad Volk in overvloet hadden, detacheerden, geduyrende die belegeringe, uyt haar Leger eenige Troupen onder de Overste *Nagel* en *Houtyn*, om sich van *Hattem*, *Elborg*, *Harderwijk* en alle kleyne omleggende Plaatsen meester te maaken; dewelke haare commissie met grooten yver executeerden, begevende sich den Overstен *Nagel* recht na *Hattem*, en *Houtyn* na *Elborg* en *Harderwijk*, welke dry plaatsen op de *Velauwe* leggen, en onder 't *Quartier van Arnhem* sorteeren.

HATTEM hoe slecht het voorsien was,

HATTEM een kleyn Stedeken, gelegen aan 't Riviertjen *de Grift*, dat een weynig van daar in den *Yssul* stroomt, is voor desen geweest van bysondere consideratie wegens een swaar Kasteel en de massive Wallen, die door verloop van tijd haare sterkten hadden verlooren,

en

en op 't aannaderen van deſen Vyand vol gebreecken waren, dewelke weynig konden geſecondeert werden door 't ſwakke Garniſoen, dat alles in alles niet meer als 76. Soldaten en 180. Burgers konde uytmaken, hebbende de Magiſtraat door diverſe ſerieuſe inſtantien om ſecours noch tot *Zvvol*, noch in een van de andere nabuyrige Steeden yets tot haar voordeel konnen obtineeren, maar moſten op haar eygen riemen drijven, en met haar weynige Ammunitie, ſo ſy het beſt konden, alleen den Vyand afkeeren, dewelke op den 19. *Juny* in den morgenſtont omtrent 3. uyren ſich met een partye by den *Langenberg*, een kleyne uyre van de Stad, vertoonde, en in 't naderen door 6. Stukken Geſchuts uyt het Kaſteel met ſcherp wierde gefalueert, waar mede dien dag ten eynde liep, ſonder dat daar yets van remarque paſſeerde, doch des volgenden daags, zijnde den 20. *Juny*, als ſich de Vyand rontom de Stad heen campeerde, vigileerde de Burgerye met ſodanigen couragie tot haar behout, en tot afbreuk van den Vyand, dat onder anderen een Partye van haar een Vyands Lieutenant met 26. Soldaten binnen de Stad gevangen bracht. Des Avonts omtrent 7. uyren quam een Trompetter voor de Stad appel blaſen, dewelke verblint binnen gevoert zijnde, aan de Magiſtraat, ſo als die vergadert was, behalven ſijne mondelinge opeyſchinge, een Acte overgaf, die den Biſſchop ſelfs geteekent hadde, en daar by hy de Stad opeyſte, met hooge bedreyginge, in cas ſy haar ten eerſten niet overgaf, maar eenigen tegenſtant boot, meenende, dat gelijk grooter en ſterker Steeden haar voor ſijne dreygementen hadden geboogen, deſe kleyne en ſwakke Stad immers niet minder ſoude doen; doch kreeg, tegens ſijne opinie, niet alleen een ſeer genereuſe antwoort, als *dat ſy den Eed, vvaar mede ſy aan't Lieve Vaderlant geſchaakelt vvaren, ten uyterſten ſouden achtervolgen*, maar ook ſulken tegenſtant, dat hy genootſaakt was deſe Stad op dien nacht en volgenden dag met Ceremonien te naderen, en Batteryen op te ſmijten, daar van hy met eenig ſwaar Canon op den 22. *dito* de Stad vehement beſchoot, laatende immiddels verſcheyde reyſen de Stad ſommeeren, en tot een Capitulatie nodigen, maar reſcontreerde ſodanige Batavieren, die betoonen wilden, dat ſy van haare oude vroomigheyt en dapperheyt noch niet ontaart waren, (waar mede ſy in 't jaar 1629. tien duyſent Spanjaarden haare Stad ſchandelijk hadden doen verlaten, na dat ſy haare ſchaade niet ontſiende, alle Huyſen en Boomen buyten de Stad geraſeert, en die om de kortheyt van tijd noch overgebleeven ſouden zijn, afgebrant hadden) en die op hoope van

als de Vyand daar voorkomt.

Vigilantie der Burgers.

De Biſſchop eyſcht de Stad op,

doch krijgt een genereuſe antwoord,

waarom hy de Stad met Ceremonien aantaſt,

eenig secours uyt *Zvvol*, dat daar na by leyt, alle presentatien verwierpen, en geen het minste gehoor wilden geven tot eenige Capitulatie, maar continueerden met 't Canon aan den Vyand geen eenigen schoot onbeantwoort te laten, 't welk oorsaak was van so veel dooden,

en met het geheele Leger omcingelt,

dat het geheele Leger, dat *Deventer* hadde gewonnen, en by de *Berkmer-brugge* in dryen verdeelt lag, geconstringeert was dese kleyne Plaatse rontom te besluyten, en alle hoope van secours te benemen, plantende haare Mortieren, om door dat helsch geweer de Stad met vuyr te benauwen, welkers weynige, doch geresolveerde Burgeren en Soldaten sy met couragie schroomden aan te tasten, so dat dese Helden, geen ontset, maar alleen de totale ruïne van haare Stad te gemoet siende, gedwongen waren tegens haaren wil en dank te capitu-

daar op de Stad capituleert,

leeren, en de Stad 's avonts om 8. uyren over te geven aan den Vyand, dewelke verset en ontstelt stont, als hy de kleyne besettinge van binnen aansag, en bedacht, dat hy over de 700. Soldaten en verscheyde braave Officieren daar voor in korten tijd verlooren hadde.

De dappere defensie van dese swakke Stad, en de bysondere Couragie van haar kleyne besettinge, aggraveert de schult van andere grootere en sterkere Steeden sodanig, dat sy qualijk of wel geensins de suspicie van verraderye, often minsten van flauw- en laf-hartigheyt konnen ontgaan, en daarom met dien last so lang beswangert sullen blijven, tot dat sy haar selfs van alle achterdocht en quaat vermoeden door een irrelevante defensie sullen gepurgeert en ontlast hebben.

en haaren Schat van Silver werk quyt raakt.

Op den 23. *Juny*, zijnde den dag na het overgaan van *Hattem*, ontroofde den Oversten *Nagel* de Magistraat van al 't silverwerk, dat sy op 't Stadhuys van lange jaaren by een vergaart hadde uyt de liberale Gifte van alle de gene, die eerst Burgermeesters wierden gecreëert, 't welk hy, in 't gesicht van de Magistraat, met eygene handen in twee groote fluyt-manden pakte, en na sijn logement sont, van waar hy 't selve dien dag noch vervoerde, na dat hy het Commandement van die Stad hadde aanbevoolen aan den L^t. Colonnel *Runningham*, en als hy in persoon vertrok voor *Zvvol*, daar omtrent sich het Leger daar na quam te posteeren.

De Stad ELBURG hoe slecht gestelt was.

Ondertusschen hadde den Oversten *Hautyn* (die een Barbiers Soon tot *I'Vijk te Duur-Steede* gebooren, uyt *Vriesland* gebannen, en in dienst van den *Bisschop van Munster* overgegaan was) sich met omtrent 600. man so Dragonders als Ruyters getransporteert na de Stad ELBURG, die met geen eenigen Soldaat beset, met geene Ammunitie geprovideert en met een desolate Fortificatie omringt was, dewelke

dewelke beſtont alleen in vier vervallene Bolwerken en een ondiepe Gracht, daar van hy *Houtyn* door ſeekeren quaatwilligen Elburgſchen Burger al voorens was geinformeert, en tot redres van welke defecten tot dato noch geen hand aan't werk geſlagen was, hoewel ſy ſo favorabel leyt, dat ſy met een hooge vloet rontom heen kan geinundeert, en over de *Zuyder-Zee*, uyt *Holland* ten allen tijden geſecondeert werden. Niet tegenſtaande deſe Stad van outs een Frontier-Kaſteel der Romeynen is geweeſt, van dewelke deſelve ook na alle apparentie is geſticht, gebout en *Aliſo Caſtellum* genoemt, daar van echter weynig uyt de oude Boeken en Monumenten conſteert, zijnde in 't jaar 1395. met een Muyr omtrokken, en tot een Stad gemaakt; ſo konde ſy nu het minſte tegenweer niet bieden tegen haaren Vyand, die op den $\frac{1}{11}$ *Juny* onder den voorñ. *Hautyn* voor haare poorten quam, maar was genootdrukt denſelven op deſe conditien in te laten: 1. *Dat men ſoude behouden vrye exercitie van Religie.* 2. *Dat men ſoude behouden lijf en goed.* 3. *Dat men in de tijd van een half jaar met lijf en goet vry ſoude mogen uyttrekken.* 4. *Dat de tegenvvoordige Regeeringe, ook de Officiers van het Oude-broek en Doorn-ſpijk ſouden blijven.* 5. *Dat de Renten op de Stad ſouden in vveſen blijven, en de verkofte Geeſtelijke Goederen blijven by de tegenvvoordige beſitters.* Op welke Capitulatie de Stad wierd overgegeven aan den Vyand, die aanſtonts tegens de gemaakte Capitulatie, onder verſcheyde pretenſien de Burgers elx in't byſonder, behalven de vrye koſt en drank, afdwong importante geld-ſommen, en de dorpen van *Oudebroek*, *Epe*, *Heerde* en *Nunſpeet* brantſchatte, en veel gelds afperſte tot redemtie van haare gevluchte goederen in de Stad *Elburg*, die vry bedongen waren.

maakt een Capitulatie met den Vyand,

die deſelve voorts violeert.

Eenige dagen daar na quam binnen de Stad *Elburg* den *Hertog van Luxenburg* met eenige Franſche Officieren, die de Biſſchopſche aanſtonts dede vertrekken, en een deel van haaren roof en buyt aan hem overgeven, waar op hy weder van daar reed, na dat hy alvoorens de Stad belaſt hadde te pareeren al't gene den Marquis *Chamilly* haar ſoude ordonneeren. Deſe Marquis op den 30. *Juny* Oude of 10. *July* Nieuwe-ſtijl, in de Stad komende, rechten den volgenden dag met de Magiſtraat op dit nieuw Tractaat in de Latijnſche taale, 't welk in 't Duytſch alſo luyt,

Den Hertog van Luxenborg doet de Biſſchopſe vertrekken.

Chamilly maakt met de Stad een nieu Accoort,

VVy Burgermeeſteren der Stad Elburg *hebben, op dato ondergeſchreeven, met den Heer Marquis de* Chamilly *getracteert, om de Soldaten in ſpijs en drank te onderhouden in dier voegen, dat vvy alle en ygelijke*

dagen van de eerſte maand ſullen betalen 35. *Rijx-daalders, en daar na in alle volgende maanden dagelijx* 15. *Rijx-daalders, met dien verſtande, dat de Dorpen van* Oudebroek *en* Doorenſpijk *haare ſchattingen en Tributen, van vvat naam die ook ſouden mogen zijn, aan ons ſullen brengen, vvaar mede ſy van alle contributien, laſten en exactien ſullen bevryt zijn en blijven.*

Gedaan den $\frac{1}{11}$ *July* 1672. *tot* Elburg.

VVas onderteeckent

Le Marquis de Chamilly.

dat de Franſche ook niet houden.

Dit Accoord hadde by de Franſche even ſo min kracht, als de voorſz. Capitulatie by de Biſſchopſche; want de Stad kort daar na nevens andere Steeden van de Velauwe wierde geſommeert, haar Gecommitteerdens te ſenden op den Quartiers-dag tot *Arnhem*, om boven haar gemaakt accoord, haar *quota* te dragen, in een groote petitie over de geheele Provincie van Gelderland, waar in deſe Stad moſt contribueeren 3000. guldens.

Beſchrijvinge van HARDERWYK.

Omtrent 2. mijlen van *Elburg* leyt de Stad HARDERWYK, welkers beginſelen om haare outheyt even ſo min bekent zijn, als de Fonteynen van de Rivier de *Nijl*, doch ſommige gelooven, dat ſy eerſt is ontſprooten uyt eenige Harders-Hutten, daar van ſy meenen haaren naam gederiveert te zijn, en dat ſy groot is geworden door de Viſſcherye, dewelke de eerſte oorſaak is van het begin en aanwas der meeſte Zee-Steeden. So getuygt de *Jeſuit Strada*, dat in de voorgaande Eeuwe de geheele Wereld admireerde den haaſtigen opkomſt van deſe machtige Republijke alleen uyt Viſſchers hutten. Naaſt de Viſſcherye heeft *Hardervvijk* niet weynig geholpen de Koophandel, waar over die Stad van verſcheyde Koningen en Vorſten is begiftigt geworden met heerlijke Privilegien en Vryheeden, en door *Otto de* III. Graaf van Gelderland en Zutphen A°. 1229. met Stads-Gerechtigheyt en Wapen geregaleert, en met een hooge muyr omtrokken. Maar gelijk de voorſpoedigſte in haaren cours meenigmaal door ongeluk het haaſtigſte werden geſtuyt, ſo wierd deſe Stad op den laatſten *July* 1503. binnen 3. uyren tijds, door een fellen brand, op 6. huyſen na, geheel in de aſſche geleyt. Maar gelijk gemeenlijk de afgebrande Steeden weder heerlijker verryſen, als ſy voorheenen waren, ſo quam *Harderwijk* even als *Romen*, dat om die oorſaake van *Nero* verbrant was, weder ſplendider voor den dag, als 't voorheen was.

Deſe Stad leyt de Zuyder-Zee ſo na, dat haare muyr by een ordi-

naire

naire vloet daar van besproet wert over een vast strant, dat by leeg water een stukweegs droog, en de Haven tusschen 2. bruggen in so ondiep leyt, dat deselve voor aan nauwelijx met een boot, veel min met een Schip kan bevaren worden. Aan de Land-zijde, die hoog en droog is, leyt de Stad omheen beslooten met een oude hooge Muyr, een swaare aarde Wal met 5. Bolwerken, 3. Poorten en 2. Blokhuysen onder een boven aan de water-kant, door welke werken de Stad voor desen so defensief was, dat sy haar tegens vyandelijk gewelt sodanig konde beschermen, dat desselfs inwoonders daar op pleegen secuyr en stout te zijn, en haare Vyanden sonder schroom dorsten afwachten, gelijk gebleeken is in 't jaar 1629. wanneer Graaf *Hendrik van den Berg* dese Stad met sijn Leger, dat hy op de Velauwe hadde, niet eens dorst aandoen, als hy de genereuse antwoort van de wel geresolveerde Burgerye by een brief op sijne opeyschinge verstont, namentlijk, dat sy geswooren hadden, Eer en Eed tot den laatsten druppel bloets te willen betrachten, tot defensie van haare stad, die haar aanvertrouwt was. En hoewel dese Fortificatien in haar postuyr, en de stad daar door in haare securiteyt, hadden konnen geconserveert werden, sonder eenige onkosten van de stad, alleen door de Penningen, die de Staaten Generaal of den Raad van Staaten, tot onderhout van de Fortificatien, als na andere steeden, ook jaarlijx derwaarts sonden; gelijk dese Stad in 't jaar 1670. tot dien eynde duysent Rijxdaalders in eene somme ontfangen hadde; so was nochtans in veele jaaren geene reparatie, veel min melioratie aan de Fortificatien deser Stad geschiet, 't welk oorsaak was, dat sy geen furieuse aanvallen der Vyanden hadde konnen resisteeren, te meer, dewijl men eerst om die tijd, als de Vyand alree in de Velauwe was, aan 't opmaken van Affuyten, Batteryen en 't repareeren van de Borstweeringen hadde beginnen te denken.

Fortificatie hoe vervallen.

Het Magazijn hadde byna niet anders in, als eenig Kruyt, Loot, Koegels, Lonten, veele Stukken Geschuts, Musquetten en Pieken, die de Magistraat van 't Collegie ter Admiraliteyt, of van de Stad van *Amsterdam* geleent hadde.

Magazijn hoe slecht gestelt.

Van Garnisoen was de Stad heel ontbloot, en hadde wegens het meenigvuldig vluchten niet als omtrent maar noch 300. Burgers overig, dewelke hoewel so weynig in getal, echter noch niet ontaart waren van den helden moed haarer voorsz. Vaderen, want sy absoluyt geresolveert waren haare Stad te defendeeren, als op den 21. *Juny* den Oversten *Hautyn* deselve door een Brief, met een Elburger bode gesonden

Harderwijk hadde geen Garnisoen,

haare Burgers waren courageus en wilden de Stad defendeeren.

geſonden, opeyſte, onder preſentatie van een ſeer goet Accoort; want ſy de Magiſtraat, die over deſen brief op 't Stadhuys vergaderde, om te reſolveeren, wat haar te doen ſtont, navolgden, en ſterk aanhielden, om aan den Vyand een declinatoire antwoord te laten toekomen, en de Stad na vermogen, als eerlijke luyden te defendeeren. Hier by quam noch de gemeene mompelinge, dat de Magiſtraat al eenige articulen op 't papier ſoude gebracht hebben, om van den Franſchen Koning *Sauve-gardes* te verſoeken, of een goet Accoort te bedingen, 't welk de Burgeren te meer gaande maakte. Doch de Magiſtraat ſtelde den Burgeren ſo veel ſwaarigheeden voor, die haar in cas van oppoſitie ſouden ontmoeten, dat ſy geperſuadeert wierden, om toe te laten, dat men met den Vyand ſoude capituleeren, waar op aanſtonts

Twee perſonen gedeputeert aan den Vyand,

2. Heeren uyt de Magiſtraat naar *Elburg* wierden gecommitteert, om met den Overſten *Houtyn* te tracteeren, dewelke den Gecommitteerdens antwoorde, dat hy 's volgenden daags, ten fine van accoord in perſoon binnen *Harderwyk* ſoude komen. Met deſe antwoort vertrokken de Gecommitteerdens weder na haare Stad, om deſelve aan de Magiſtraat en de Gemeente te communiceeren. Des volgenden daags, zijnde den 22. *Juny*, omtrent den middag, quam *Houtyn* met omtrent 140. Ruyters voor de Stad, die hy alle daar buyten liet, behalven 8. Officieren, 6. Trompetters en 12. Ruyters, met de welke hy binnen trok, en van ſeekere Gecommitteerdens uyt de Magiſtraat wierde geconduiſeert tot in de Herberg de Swaan, daar hy met de ſijne eerſt deftig wierde getracteert, eer men aan 't Capituleeren quam.

die met de Magiſtraat accordeert,

Deſen *Houtyn* hadde van den Biſſchop van Munſter niet alleen plein pouvoir of abſoluyte Volmacht, om te accordeeren, maar ook eenige *Blancos*, op een van dewelke deſe Capitulatie wierde geſchreven en geteykent:

en maakt deſe Capitulatie.

Tuſſchen den geſtrengen en manhaften Heer Nicolaas van Houtyn, *Overſten te paard geſtelt van ſijn Vorſtelijke Doorluchtigheyt* van Munſter, *en Opper-Commandant in* Elburg *ter eenre, en de ondergeſchreven Burgermeeſteren en Gecommitteerden der Stad* Harderwijk *ter andre zyde, is op huyden over de protectie en beſcherminge der voorn. Stad ter vvederzijden geconſenteert en geaccordeert, met beloften van het een en 't ander heyliglijk met alle trouvv en ſinceriteyt te achtervolgen, invoegen en met die expreſſe voorvvaarden en Conditien hier nader beſchreven:*

1. *Dat de Gereformeerde Chriſtelijke Religie vry ende publijk in de L. Vrou-*

L. Vrouwen Kerk geoeffent en gepleegt ſal mogen en moeten worden, gelijk voor deſen en tot noch toe is geſchiet, en dat de Predicanten en andere Bedienaars van de Kerk de tractementen daar toe ſtaande, als voor deſen ſullen worden gelaten, als mede de gronden en plaatſen de Kerke annex, word ook geconſenteert de continuatie in de Cathegiſatie tot Hierden, *moetende die voorſz. tractementen vervallen uyt de Domainen en Klooſter-goederen reſorteerende onder* Harderwijk, *en die by de Stads Rent-meeſters ontfangen en uytgegeven worden.*

2. *Dat de Regeeringe en beſtellinge van Juſtitie, mitsgaders de macht van Magiſtraat blijven en continueeren ſal, als die ſelve tegenwoordig is geconſtitueert.*

3. *Te maintineeren, conſerveeren en behouden de Stad en de Ingeſetenen van dien by haare Rechten en Privilegien, wel hergebrachte Coſtumen, Willekeuren, oude Uſantien, Vonniſſen en Gewieſden, in voegen als de Vorſten van Gelder, die voor deſen gegeven en geconfirmeert hebben, en nu in gebruyk zijn, de Munte, Gilden, Armen-huyſen en Armendeylingen, Accademie, Schoole met de tractamenten daar toe ſtaande.*

4. *Dat alle Burgers en Ingeſetenen, ſonder eenige plonderinge behouden ſullen de vrye diſpoſitie van haare Meubile en Immeubile goederen, ſo wel van Geeſtelijke als wereltlijke en van wat natuur deſelve ſouden mogen zijn, ſchoon het ymants gelegentheyt niet en waare langer in de voornoemde Stad en Landen te blijven.*

5. *Alſo de Jurisdictie van de Stad meeſt in Velden en Sanden gelegen is en beſtaat, en* Hoophuyſen *wel eer onder de voorſz. Jurisdictie is geweeſt, dat de ſelve met des Stads Buyrſchap van* Hierden *en* Tonſel *ſullen worden geconſolideert.*

6. *Dat de* Ampten van Nykerk, Putten *en* Ermel, *reſorteerende onder* Harderwijk, *daar by ſullen blijven, en de Ampts-Jonkeren van dien, met de Stads Burgermeeſters, die jaars tweemaal recht houden, ſullende hooft voor hooft gevoteert werden, en de meeſte de minſte overſtemmen, gelijk van outs gebruykelijk is.*

7. *Dat de Kerken en Kerken-dienſten en Schoolen in de voorſz. ampten by die van de Gereformeerde, met haare daar toe ſtaande tractementen, en den aankleven van dien, ſo van woningen als anders ſullen blijven.*

8. *Dat de uytgevluchte Perſonen en Goederen, uyt vreeſe van Oorlog, vry wederom ſullen mogen repatrieeren en ingebracht worden, en die van andere plaatſen ingekomen en ingebracht zijn, ſullen mogen wederkeeren, en uytgebracht worden.*

9. *Dat alle voorgaande Contracten van* 't Quartier van de Velauwe *ſullen ſo lange in eſſe weſen, en alle poſſeſſien uyt kracht der ſelver geobtineert, ook ſelfs over Geeſtelijke Goederen ſullen in vigeur zijn en voortaan geobſerveert worden.*

10. *Dat de Stad behouden ſal de vrye commercie met haare nabueren, ſo te Lande als over de Zee.*

11. *Op dat de arme Gemeynte niet boven vermogen beſwaart worde, ſal voor eerſt het Garniſoen in twaalf Ruyters beſtaan, en daar na niet hooger als vijftig vergroot worden, 't welke des nood zijnde kan vermeert worden.*

12. *Dat dit gehandelde eerſt vigeur en kracht ſal grijpen, ſo haaſt het ſelve aan de eene zijde door ſijn Vorſtel. Doorlucht.* Chriſtoffel Bernhard Biſſchop tot Munſter, Adminiſtrateur tot Corvey, Burggraaf tot Stromburg, Vorſt des Heyligen Rijks, Heer tot Borculoo, *en aan de andere zijde by de Magiſtraat en Gemeenten tot* Harderwijk *ſal zijn geratificeert, en van wederzijden onderſchreven. In kenniſſe der waarheyt zijn hier van twee alleens luydende inſtrumenten vervaardigt, en binnen* Elburg *op den* 11. *Juny* 1672. *op het papier gebracht en overgekomen.*

En was onderteekent

Nicolaus Haultuyn. Daniel van Heerde.
Engelbert Schraſſert. Roelof van Clooſter.
Herman van Speulde. Jan Gruter.
Bernhard Pannekoek.
Collatt. Willem Heeck.

Maar alſo de Magiſtraat van de deugdelijkheyt deſer Capitulatie wilde verſeekert zijn, begeerde ſy daar op eerſt de Ratificatie van den Biſſchop, eer ſy de Stadt wilde overgeven, 't welk *Houtuyn* toeſtont, mits datter 30. Ruyters binnen trekken ſouden (gelijk ſy 's volgenden daags deden) om als *Sauve-garde* de Stad te bewaren, ter tijd toe de Ratificatie overgekomen was. Hier op vertrok *Houtuyn* met de ſijne, die alle dronken waren, onder 't geleyde van twee Burgermeeſteren *Speulde* en *Klooſter*, de Stad uyt; maar alſo hy van ſins was de Stad uyt te plonderen (gelijk een ſijner byhebbende Ruyteren aan ſeekeren Munt-geſel in 't heymelijk geopenbaart hadde) maakten hy in 't uytryden van de poort een Querel met de 2. voorñ. Burgermeeſteren, ſeggende, dat ſy hem ſijne Commiſſie hadden afhandig gemaakt, dat hy die wilde wederom hebben, of dat dit en

en twee Burgermeeſters moleſtie aandoet,

dat

dat &c. ondertuſſchen hadde hy 3. mannen by de Poort, en 3. by de Val-brugge gelaten, om te beletten, dat die niet mochten geſlooten en opgehaalt werden, tourneerde immiddels ſijn paard, waar mede hy den Burgermeeſter *Speulde* van de Brugge in de Gracht ſtiet, waar uyt deſelve ſich met waaden moſte ſalveeren na de Stads-Wallen, en ſocht alſo tijd te winnen, dat ſijne Ruyters de Poort mochten naderen, en met hem de Stad weder in rijden, gelijk deſelve ook begonnen aan te naderen, 't welk de Burgers op de Wallen ſiende, en 't ſchelm-ſtuk merkende, deden de Val-brug ophaalen, en met muſquetten ſodanig onder de Biſſchopſe ſchieten, dat ſy een ſtuks weegs van de Stad afſtooven, alwaar ſy tot wraak een hey-berg, een ſtapul houts en een molenaars huysjen in brand ſtaaken, al 't welke door de vlam ſulken ſchrik in de gemoederen van eenige veroorſaakte, dat ſy haare Vrouwen en Kinderen met ſchuyten en ſcheepen van Land af in Zee deden ſteeken, om daar af te wachten, watter vorders ſoude paſſeeren; en om in cas van Vyandelijke actie, haar geſamentlijk te ſalveeren naar *Amſterdam*.

daar over de Burgers op den Vyand los branden.

In deſe furie ſouden de Burgers met ſchieten niet opgehouden hebben, ſo lang ſy Vyanden hadden vernomen, 't en zy ſy daar van door 2. Burgermeeſters, met deſe woorden: *Dat anders de Stad in een bloetbad ſoude raaken*, waren afgemaant geworden, waar op men 2. Trompetters ſag aankomen, die tot op 't Contreſcarp avanceerden, en den Burgeren toeriepen: *Mannen ſchiet niet, wy ſullen ons Woord houden als eerlijke Cavalliers*, verſoekende met eenen de Magiſtraat te mogen ſpreeken, 't welk geſchiede door een Clinquet, alwaar af ſpraak gemaakt wierde, datter twee Oſtagiers tot ſo lang toe ſouden binnen komen, dat de Ratificatie, op de gemaakte Capitulatie van den Biſſchop ſoude overgebracht zijn. Omtrent elf uyren quamen de 2. Oſtagiers, zijnde d'een een Cornet, en d'ander een Trompetter, binnen, die 's anderen daags, gelijk vooren geſeyt is, van 30. Ruyters wierden gevolgt, dewelke de Stad, als *Sauve-Gardens* bewaarden tot op den ſevenden dag, wanneer *Duc de Luxenburg* met 40. mannen deſelve voor ſijnen Koning quam in poſſeſſie nemen, en de Biſſchopſche dede vertrekken, om reedenen, dewijle by de Repartitie en Verdeelinge deſer Nederlanden, die de Konink van Vrankrijk met de Engelſche, Keulſche en Munſterſche gemaakt hadde, was bedongen, dat Vrankrijk al 't geene ſoude hebben, datter leyt tuſſchen de Rivieren de *Maas*, *Waal*, *Rijn* en *Yſſul*, met de Steeden *Zutphen*, *Doesborg* en de Generaliteyts Fortificatien omtrent *Brabant*.

dat haaſt geappaiſeert wierde.

Luxenburg neemt de Stad in poſſeſſie.

Warom de dry laatſt voorſz. Steeden van de Biſſchopie gereſtitueert zijn aan de Franſche.

In deſer voegen zijn de dry voorſz. Steeden, als *Hattem*, *Elburg* en *Harderwijk*, die om de voorverhaalde reedenen alle dry naderhand met Franſch Volk beſet wierden, over gegaan aan de Biſſchopſche binnen die tijd, dat deſelve de Stad *Deventer* door verraderlijke middelen hadden geincorporeert, en met haar Leger vertrokken waren na *Zwol*, dat met *Deventer* gecombineert zijnde deſſelfs voetſtappen met de geheele Provincie navolgde.

ZWOLLE deſſelfs beſchryvinge.

De Stad ZWOLLE was eertijts *Middelwijk* genoemt, om dat het Klooſter *Bethlehem* in de Boerſchap *Middelwijk* gelegen een beginſel en oorſaake geweeſt is, dat deſelve Boerſchap eerſt een Dorp geworden is, dat daar na *Zwolle* genoemt is, om redenen, dat de Koeyen en alle andere Vee aldaar weydende gemeenlijk veele gezwellen onderworpen waren. Dit Dorp is omtrent het jaar 1230. door *Wilbrordus* vier-en-dertigſte *Biſſchop van Uytrecht* met Stads privilegien en vryheden geregaleert, en aangegroeyt tot een ruyme en fleuriſante Stad, die by vervolg van tijd beſlooten wiert in dubbelde grachten en in een ſwaare Muyr, tot welkers defenſie daar in gebouwt waren 24. treffelijke Toorns, van een extraordinaire dikte en hoogte, en verdubbelde Poorten, die in manieren als groote Kaſteelen opgebouwt, en tot defenſie van de Stad geapproprieert zijn. Doch vermits de maniere van oorlogen veranderde, en de oude Fortificatien het geweld des Canons niet konden uytſtaan, is deſe Stad namaals boven de voorſz muyr en dubbelde grachten met elf voortreffelijke Bolwerken verſterkt, en daar benevens met een uytnement ſchoon retrenchement als een Linie van communicatie, en met 4. groote Schanſen daar in tot aan de Rivier den *Yſſel* vaſt geknoopt, als namentlijk de *Nieuwe-Schans*, *Kooter-Schans*, *Berg-Schans* en het *kleyne Schansje*.

Fortificatie

hoe die vervallen was.

Deſe werken en Fortificatien lagen op het aankomen van den Vyand ten deele noch onopgemaakt, want de Wallen waren noch met ſtorm-palen, noch met palliſſaden verſterkt; De vervallene Fauchebrayen waren noch niet geheel gerepareert, uyt oorſaake van de kortheyt des tijds, en de ſchaarsheyt van werk-volk, waarom mede de vervallene Fortificatien aan de voorñ. Schanſſen niet geheel waren geperfecteert; Het deſolate Hoorn-werk voor de Saſſen-poort hadde men eerſt geordonneert, om gebracht te werden in ſtaat van defenſie, maar alſo men bevond, dat het ſelve om zijn extraordinaire groote, en om 't kleyne garniſoen de Stad meer nadeelig als voordeelig ſoude zijn, wierd 't ſelve geheel gedemolieert, en een Ravelijn in deſſelfs plaatſe geleyt, om welke redenen mede gedemolieert wierd een Borſt-weeringe

ringe, die men even te vooren hadde laten maken in 't Weſen-Land tuſſchen de Saſſen-poort en de Dieſer-poort, tot defenſie van de Stads-grachten aldaar. Alſo de Stads-Fortificatien ſeer waren belemmert met de dry Voor-ſteden buyten de dry uytgaande poorten, die tot op 't contreſcarp waren getimmert, ſo hadden de Hooge Officiers van 't garniſoen ernſtig verſocht aan de Magiſtraat, dat ſy wilden gedoogen en ook ordonneeren, dat déſelve Voor-ſteeden met de Hoven en Plantagien mochten geraſeert of afgebrant werden, waar van een begin voor de Saſſen- en Dieſer-Poorten gemaakt, doch niet uytgevoert wierde.

Magazijn hoe 't geſtelt was.

Het Magazijn, alſo in 't ſelve maar 50. duyſent ponden Bos-kruyt, 18. ſtukken Canon, en Koegels naar advenant gevonden wierden, hadde hoognodig een ſupplement van Ammunitie en alderhande Oorlogs-inſtrumenten, tot welken eynde de Magiſtraat voor de Belegeringe naar *Amſterdam* hadde gecommitteert de Heeren Burgermeeſteren *Royer* en *Didem* om aldaar den inkoop te doen van alle noodige behoeften, dewelke in een Zwolſch Schip geladen wierden, daar de voorñ. Heeren beyde in perſoon mede te rug quamen tot omtrent *Haſſelt*, alwaar de Schipper op de tijdinge, van dat haare Stad over was, 't geweer en ammunitie wilde over boort ſmijten, om den Vyand daar mede niet te ſterken, als hy tot *Zwolle* mochte arriveeren, 't welk hem door den Heer *Royer* (gelijk geſeyt word) met ſeer force woorden ſoude verboden en effective belet zijn geworden. De Affuyten, die nodig waren gemaakt te werden tot het Canon, dat de Magiſtraat hadde tot *Amſterdam* op credit en onder borgtocht laten huyren en overkomen, bleven achter, ſonder dat die oyt vervaardigt wierden, alſo deſelve maar eenen Timmerman waren aanbeſteet, dieſe onmogelijk in ſo korten tijd konde vervaardigen, alſſer overig was.

Garniſoen.

Het Garniſoen deſer Stad en Schanſen beſtont in 8. Compagnien van 't Regiment van den Colonnel *Bamphielt*, 9. Compagnien van net nieu-geworven Regiment van den Colonnel *Ripperda*, en 3. Compagnien van *Iterſum*, *la Grandiere* en *Buiſſonet* met 6. nieuw geworven Compagnien Cavallerye. Dit garniſoen was op verre na niet ſuffiçant, om de Stad met het voorſz. Retrenchement en 4. Schanſen naar behooren te defendeeren, tegens een machtigen Vyand, hoe wel het merkelijk konde geſecoureert werden van de Burgerye, die tamelijk ſterck, en heel wel gereſolveert was tot haare defenſie, hebbende tot dien eynde ſich op den $\frac{8}{18}$ *Juny*. met ſolemnelen eede hooft

voor hooft verbonden, de Stad ten uyterſten te ſullen helpen defendeeren, en de Magiſtraat en Officieren te obedieeren.

Slechte inwendige conſtitutie van Zwolle,

So defectueus deſe uyterlijke conſtitutie van *Zwolle* was, niet minder defectueus ſchijnt de innerlijke conſtitutie geweeſt te zijn, alſo gebleecken is, dat deſelve Stad is vervallen in de macht van een Vyand, al eer ſy dien geſien hadde; Doch of de ſchult daar van te imputeeren is

is ſchult van haar veilies.

aan de Magiſtraat, of aan de Militie, of aan haar beyde geſamentlijk, willen wy hier niet diſputeeren, alſo 't ſelve een odieuſe ſaake is, die puyr in faiten beſtaande, ſpecialijk ſoude moeten beweeſen werden, voor en aleer ſy volkomen geloof ſoude meriteeren. De ſchuld van dit ſchandig overgaan deſer Stad word ſo by de Magiſtraat, in haaren brief aan de Staaten Generaal, als in 't ſchriftelijk Bericht van den Colonnel *Ripperda* gepreſupponeert en vaſt geſtelt, doch van de een op 's anderen ſchouders geſchooven, welken brief en ſchriftelijk Bericht wy hier liever willen doen influeeren, als ons ſentiment dien aangaande openbaaren.

De voornoemde Brief luyd aldus:

Brief van de Magiſtraat van Zwolle aan de Staaten Generaal.

Hooge Mogende Heeren,

NAar dat het Leger van den Staat omtrent Dierum, ende den Yſſelſtroom gecampeert geweeſt, was opgebrooken, beſtont het Garniſoen van deſe Stad, en onderhoorige Schanſſen en Forten, in acht Compagnien van 't Regiment van den Colonnel Bamphielt, *naulijx vier hondert man uytmakende, by patent van ſijn Hoogheyt geſonden tot beſettinge van de Schanſſen, en het Retrenchement tuſſchen deſe Stad en den Yſſul; negen Compagnien van 't nieuwe geworven Regiment van den Colonnel* Ripperda, *noch drie Compagnien van* Itterſum, La Grandiere *en* Buiſſonnet, *en ſes nieuw geworven Compagnien Cavallerye; Als de Heere Luytenant Generaal* Aylua *ende andere aanweſende Hooge Officieren eenparig van gevoelen waren, dat men dit boven verhaalde Volk deſe Stad, die Schanſſen, Forten en andere werken van Fortificatie geenſins na vereyſch beſet, veel weyniger gedefendeert ſouden konnen werden; Hebben wy onſe Gecommitteerden, reſpectivelijk aan U Hoog Mog. aan de Heeren Staaten van Vrieſland, Stad en Landen, en aan ſijn Hoogheyt, en de Gedeputeerden tot d'expeditien te Velde afgeſonden, om dit defect van Militie te repreſenteeren, en vermeerderinge, tot onſe noodige defenſie, te verſoecken ende te bevorderen.*

Ondertuſſchen na een onſeker voorlopende gerucht, bequamen wy op den

den 12. hujus omtrent met poorten opgang bericht, dat de ſtad Deventer, met genoegſame Militie en allerhande behoeften ſeer wel voorſien, na een beleg van omtrent drie dagen, by accommodement, vry beſwaarlijk voor die van de Militie, aan de Beleggers was overgegeven, ende dat de Keur- en Vorſtelijke Keulſche en Munſterſche Troupes mecrendeels aan deſe zijde den Yſſul, bereets herwaarts waren naderende, om deſe ſtad mede te attaqueeren.

Op deſe tijdinge heeft ons aanſtonts de Colonnel Bamphiel komen repraſenteeren, gelijk ook eenige dagen te voren, dat hy met de voorſz. acht Compagnien van zijn Regiment die Schanſen en het Retrenchement geensins machtig ſoude zijn te defendeeren, tegens ſodanigen aankomenden macht, ſchoon hem ook deſes Compagnien Cavallerye bygevoegt mochten worden. Ende dat de Vyand aldaar door berſtende, wy van 't ſelve Volk, voorts van alle hoope van ſecours, en mitſdien van alle vermogen van defenſie van deſe Stad ontblootet ſouden zijn. Dat hy voor dienſtiger oordeelde, dat men die Schanſen ende het Retrenchement ſoude abandonneeren, ende het Volk van ſijn Regiment hier binnen trekken, tot defenſie van deſe ſtad. 't Welk met onſen Commandant, de Colonnel Polens, ende andere aanweſende Hooge Officieren in deliberatie geleyt, en by die ſelve eenparig geavoueert zijnde, Is die voorñ. Colonnel Bamphiel daar op voort met ſijn acht Compagnien hier binnen gekomen. Des achtermiddags daar aan, als de militaire Officieren vernomen hadden, dat by de Deventerſche capitulatie alleen twaalf militaire Officieren waren bedongen, vry uyt te mogen trekken, en dat die van het overige Garniſoen aldaar waren Priſonniers de Guerre, hebben ons die voornoemde Colonnels Bamphiel, Ripperda en andere Officieren met groote impetueuſiteyt aangevergt, voort en abſoluyt te moeten verklaren, dat wy ende onſe Burgeren, met goet en bloet, tot den laatſten Man toe, het alderuyterſte met haar ende die van de Militie ſouden haſardeeren. Hun genoegſaam uytende, dat in cas van weygeringe van ſodane verſekeringe, ſy-luyden in tijts op hare behoudenis ſoude moeten denken. Wy, ofte de aanweſende Heeren van ons, antwoorden daar op, dat dit een ſake was niet minder rakende onſe geſworen Gemeente ende Burgeren (die ſich bereets op den voorgaanden Saturdagh hooft voor hooft by ſolemnelen eede verbonden hadden, de Stad te ſullen helpen defendeeren, ende de Magiſtraat ende de Officieren te obedieren, ende die in wapenen ende aan de wallen lagen) als ons; dat wy ook ſo haaſt en ſonder pericul van overvallen te worden, die geſwooren Gemeente niet konden te ſamen roepen, en dat wy die van de Militie verſekerden, in cas boven

hoc-

hoope die defenſie mochte deſperaat worden, tot geen capitulatie ſouden verſtaan, noch ons inlaten, dan met voorweten en advijs van de Officieren van de Militie; Ende alſdan ook alles daar heen ſouden ſoeken te ſchikken, ſo veel mogelijk, ten eynde tot het meeſte contentement van die van de Militie mocht worden geaccordeert. Met deſe antwoorde die voorſz. militaire Officieren afgetreden, quam kort daar aan die Colonnel Bamphiel *berichten, dat het meeſte gros van des Vyants Leger herwaarts naderde langs de Velauwſche zijde, ende overſulx het Retrenchement ende die Schanſſen voor als noch ſo grooten force niet hadden te verwachten, of men ſoude die ſelve wel konnen repoucheeren, ſloeg overſulx voor, ende wiert hy d'anderen mede goetgevonden, dat men die Kater-Schans en het Retrenchement door die van 't* Bamphielſche *Regiment ende de ſes Compagnien Paarden noch ſoude bewaren; Of veel licht (als de Heere Luytenant Generaal* Aylua *hadde belooft te beyveren) noch immiddels eenig Volk uyt Drenthe ofte Vrieſland herwaarts gebracht moshte worden; terwijlen dit* Bamphielſche *Volk, ende de ſes Compagnien Paarden ten voorſz. fine vergaderden, arriveerde hier een Trompetter van den Vorſt van Munſter, verſoekende dat binnen gelaten mochten worden Burgermeeſter* de Eſpiere *van Deventer, ende Jonker* Gerhard Adolph Bentink *toe Brokkelenkamp, die eerſte, om hier door voor ſijn particulier naar Campen te reyſen, ende de andere, als afgeſonden van de Heeren Keur-ende Vorſten van Ceulen en Munſter, om ons bekent te maken het overgaan van Deventer, ende de conditien van dien, ende om ons aan te bieden deſelve conditien, tot voorkominge van meerder onheylen. Deſe beyde Perſonen ingelaten, ende ondertuſſchen dat de hier aanweſende Heeren van de Ridderſchap, mitsgaders onſe ende der Stad Campens Gecommitterden (by occaſie hier zijnde) vergadert waren, om het aanbrengen van voorſz. Jonker* Bentink *af te hooren, quam de Colonnel* Ripperda *ſeggen, doch ſonder blijk, gelaſt te zijn, van den Heer Luytenant Generaal* Aylua, *die niet hier en was, dat hy met ſijn Regiment mede ſoude uyttrekken, om ſekere poſten bylanges den Yſſuldijk tuſſchen Kater-Schans ende Campen te bewaren. 't Welke by ons, vermits van des welgedachten Luytenant Generaals ordre niet en conſteerde, gedifficulteert wordende, als waar door deſe Stad ten eenemaal van Militie ſoude worden ontblotet; Is die voornoemde Colonnel* Ripperda *echter als* Bamphiel *met ſijn Volk, ende die ſes Compagnien Paarden uytgelaten wierden) met ſijn Volk, uytbeſondert de Compagnie van* Hemert, *naar de Poorte gemarcheert, die hy wederom toegemaakt vindende, heeft den Poortier de ſleutels*

van

van de Stad met geweld en onder dreyginge van hem te willen doorschieten, afgenomen, daar mede de poorten geopent, ende is also met sijn by-hebbende Volk mede uytgetrokken, sonder trommelslag ende buyten onse kennisse; Na dat hy Ripperda eenige van die hier geblevene Capitainen en andere Officieren in ende omtrent het uyttrekken daar toe hadde aangemoedigt, met dese woorden: Ik verseckere U, dat gy morgen eer den middag komt in u naakte hemd sullen staan; Buyten gekomen zijnde, zijn Bamphiel met Ripperda, nevens haare Volkeren, mitsgaders die voorsz. ses Compagnien Paarden gesamentlijk van hier reckt naar Hasselt gemarcheert, den Ingesetenen ende Vluchtelingen onderwegens haare Paarden in grooten getal afnemende ende als Vyanden tracterende. Wat consternatie dit onverwachte ende trouloos vertrek van de voorsz. Militie inde gemoederen onser Burgeren, die gesamentlijk in wapenen, ende op de de Stads-wallen waren, heeft veroorsaakt, sullen U Hoog Mog: volgens der selver bescheydentheyt lichtelijk konnen afmeten, ende meynen dat het by Ons voor Godt, onse posteriteyt ende de geheele wereld verantwoordelijker is, dat Wy, aldus verlaten van de voorsz. Militie, onmachtig ons selfs te defendeeren, tegens so machtige Vyanden, ende gestelt buyten hope van secours onser Bontgenoten, ons hebben ingelaten tot eene capitulatie ende accommodement, hoewel tot onse groote beswaar ende verkleyninge, dan dat wy door een onmachtige ende daaromme eene temeraire oppositie, veel swaarder rampen ende een onmijdelijk bloet-bad over ons ende onse goede Burgeren ende Ingesetenen souden geladen hebben. Wy worden met genoeg same sekerheyt bericht, dat die Hoofden van de voorschreven ons verlaten hebbende Militie, om haar onderhebbende Volk te debaucheren, hebben uytgestrooyt, dat wy al voor haar vertrek gecapituleert hadden, ende dat die van de Militie hier, gelijk tot Deventer, Prisonniers de Guerre souden zijn, in cas sy-luyden haar op sodane maniere niet selfs salveerden. Doch wy konnen U Hoog Mog. verseckeren, dat dese haare uytstroyinge is verdicht en onwaarachtig, en dat ja selfs ten tijde van haar vertrek noch geen deliberatien, of men tot de aangeboden Capitulatie soude verstaan, ofte niet, en waren gevallen, veel weyniger daar inne was gecondescendeert, maar dat wy daar toe eerst door het voorsz. onverwacht vertrek van die van de Militie zijn genecessiteert geworden; In welke Capitulatie wy dan noch hebben bedongen ende geobtineert, dat die noch hier binnen geblevene Militie met hun volle geweer, sak en pak vry ende onbehindert hebben mogen uyttrekken, gelijk ook geschiet is. Van alle 't welke wy nodig geoordeelt hebben U

Hoog Mog. by deſen kenniſſe te geven. Ten eynde door onware rapporten van die van de voorſz ons ontwekene ende verlaten hebbende Militie; aan U Hoog Mog. egeen impreſſien gegeven mogen worden, als of wy tot haarluyder vertrek occaſie gegeven, ofte præpoſter ende buyten preſſante nootſakelijkheyt ons tot Capitulatie ingelaten ſouden hebben. Ende deſen tot geenen anderen fine dienende, bevelen U Hoog Mog. in de protectie Godes. Zwolle. *den* $\frac{13}{23}$. *Juny* 1672.

U Hoog Mog. goede Vrunden, Burgermeeſteren, Schepenen en Raden der Stad Zwolle,

Ter ordonnantie van deſelve
Onderſtont
J. VRIESEN *Sec.*

Bericht van Ripperda wegens het overgaan van Zwolle.

Het voornoemde Bericht was van deſen inhout:

Bericht van 't gene onlangs tot Zwol gepaſſeert is;

Uytgegeven door *Unico Ripperda*, Colonnel van een Regiment Infanterye in dienſt van haar Hoog Mog.

Bericht wordende, dat ſommige ſich durven onderwinden onſe Perſoonen en Actien te calangeren, heb ik niet konnen nalaten tot mijne decharge, dit nevengaande aan al de werelt te communiceeren, vervattende een eenvoudig Journaal van het gepaſſeerde.

DEn Colonnel *Bamphiel* en ick hebben aan ſijn *Hoogheyt den Prince van Orangien* een rapport overgeſonden, van het gene binnen, en buyten Zwol is geſchied. Ik ben den $\frac{1}{11}$. *Juny* met mijn Regiment binnen Zwol gekomen, en ſpeurde datelijk, dat ik, en mijn Regiment niet welkom en was, apparentelijk om dat etlijke vreeſden, dat het empechement in haar verraderlijk deſſein mocht maken. Den $\frac{7}{17}$. *Juny* wierdender door ordre van de Gedeputeerden van Campen en Zwol twee Compagnien van mijn Regiment gedetacheert, Capiteyn *Mom* na Swartesluys, en *Vyterwijk* na Campen. Den $\frac{8}{18}$. *Juny* waren aan de Maſtebroeker-Kerke vergadert etlijke Edelen en Gedeputeerden van de twee Steeden Campen en Zwol, waar by preſent was den Heer Lieut. Gen. *Aylua*, aan welke doenmaals wierde gedete-

defereert het Commando over de Militie in de Provincie van Over-Yſſul. De welke Heer Lieut. Gen. met alle bedenkelijke redenen dikmaals in preſentie van de Colonnel *Bamphiel*, nevens my, en meer andere Officieren de Magiſtraat van Zwol op haar Stadhuys ſocht te bewegen, om haar Stad in defenſie te brengen, haar repreſenteerende de defecten, als het afbreken van de Voorſteden, en opmaken van haar Wallen, en haar Batteryen, het brengen van haar Canon op de Wallen, en het gene daar was, op nieuwe Affuyten, die doch wel by der hant waren, te leggen; want van alle die Affuyten, die op de Wal waren, waren daar ſeer weynig die een ſcheut konden lijden, maar alles te vergeefs, gelijk ook de Gedeputeerden van Vrieſland en Groeningen niet koſten verkrijgen een Dam in het Swarte Water te maken, waar door haar Stad ten meerendeel onder water koſte geſet worden, het welke belet wierde door *Royer*, en ſijn Party, niet tegenſtaande de Heeren Gedeputeerden voorſz. het gelt daar toe by haar hadden. Hoewel ſy altijd ſeyden dat te willen doen, daer en wierd niet eene Batterye volkomen opgemaakt, of Gabions vervaardigt, de voetbank van de Wallen was heel en al nedergetreden, en wierde niet weder opgemaakt, en het Canon, dat op de Wallen was, was geſlooten.

Den $\frac{11}{21}$ dito ſonden die van Zwol een Trompetter van den Heer *van Yſſum* uyt, om een Trompetter van den Biſſchop te halen, tot geleyde van de Heer *Breſnaw*, en Commiſſaris *Groenewalt* na den Biſſchop toe om te tracteeren over de contributie, gelijk ſy voorgaven, uyt name van de Provintie, waer tegen ik geproteſteert hebbe, om dat was een middel, om den Vyand te doen ſubſiſteren. Den Heer *Bamphield* en ik hadden aan de Magiſtraat dikwijls geſeyt, als ook aan den Commandeur *Polens*, dat men alle perſoonen, die in, en uyt de Stad gingen, behoorde te examineeren, maar te vergeefs. Den $\frac{12}{22}$. wierd ik gecommandeert van den Heer Lieut. Gen. *Aylua*, op het goetvinden, en in de preſentie beyde van de Magiſtraat en Commandeur, om met mijn Regiment, by dat van den Colonnel *Bamphield* in het retrenchement te marcheeren, gelijk U Ed. kan ſien uyt deſe nevensgaande atteſtatie.

HANS WILHELM, *Baron van Aylva*, &c. Lieutenant Generaal over de Militie der Vereenigde Nederlanden,

VErklare mits deſen, dat ik den $\frac{12}{22}$. *deſer maant, des namiddags op het Stadhuys tot Zwol, in preſentie van de Magiſtraat, en haaren Commandant* Polens, *gecommandeert hebbe, met haar goetvinden, den Colonnel* Unico Ripperda, *om te marcheeren met ſijn Regiment uyt Zwol, na het Retrenchement by den Colonnel* Bamphiel, *om het ſelve te defendeeren, als oordeelende ſelfs de Stad verlooren, ſo het ſelfde niet bewaart wierde. Gegeven in 't Velt-Leger, gecampeert leggende op de Frontieren van Vrieſland, den 27. Juny St. Vet. 1672.*

H. W. BARON van AYLVA.

Waar op ik uyt marcheerde tuſſchen ſes en half ſeven des avonts, daarom my het ſeer onverdraaglijk voorkomt, dat de Commandant *Polens* ſich ſoekt te defendeeren, met een Atteſtatie van de Magiſtraat, die het meeſte verraat bekent is geweeſt, waar van ik hoop, dat hy vry is, contendeerende, dat ik ſonder Commando uyt de Stad ſoude zijn gemarcheert.

Een uur, eer ik uyt marcheerde, bracht de Vaandrager *van Hille*, en twee Soldaten van het Regiment van *Bamphield* een perſoon binnen, die ik geloofde een Spion te weſen, om dat hy gekregen was dicht onder die Schanſen, die ik voorſloeg, dat men door de torture ſou doen bekennen, waarom dat hy de Schip-brugge by de Kooterſchans had ſoecken te ruïneeren, met de touwen van de Ankers af te ſnijden, daar op hy betrapt was, men liet de Beul wel halen, maar tot die torture en wilde men niet komen, om dat hy mogelijk iets ſoude hebben geklapt, waar door het ſchelm-ſtuk aan den dag had mogen geraken. Den $\frac{12}{22}$. tegen den avont, doe mijn Regiment in het retrenchement was, quam een groote troep Biſſchops volk op de Nieuwſtad voor Zwol, waar op de Borgery wilde met het Canon ſchieten; maar vonden het geſlooten, en geen Conſtapel by het ſelve, waar over etlijke borgers niet wel te vreden waren, maar wierden van *Crants* gedwongen van de Batterye af te gaan, met dat volk quam doe *l'Eſpiere*, Borgermeeſter van Deventer, en *Bentink van Brekelimkamp*, Commiſſariſſen van den Biſſchop van Munſter met twee Trompetters, welker eene terſtont op het Stadhuys gink, de Heer Co-

Colonnel *Bamphield* volgde hem, om te sien wat de komste sou beduyden, hy hoorde, dat *l'Espiere* een lange harangue dede, dewelke hy Colonnel interrumpeerde, haar representeerende, dat, terwijl sy Burgermeesters de harangue aanhoorden, de Vyand aan de poort was, en te gelijk haar met allen ernst en bedenklijke redenen te gemoet voerende, datse doch om haar Vryheyt en Religie wilde denken, waar op sy hem Colonnel versochten, dat hy op het spoedigste sijn Regiment, en met my in de Stad beliefde te doen komen, 't gene hy haar belooffde te doen, mits dat sy dan haar Stad, als eerlijke luyden, souden defendeeren. Maar sy deden dat versoek, op dat hy niet present soude zijn in de handelinge tusschen *l'Espiere* en haar. Een weynig na 9. uuren marcheerden Colonnel *Bamphield* met sijn Regiment, en ik met het mijne binnen; hy stelde sich met sijn Regiment op het groote Kerkhof, en ik my met het mijne in de *Camper-poorte*, en op de twee naaste Bolwerken, om dat de Lieut. Gen. ons gewaarschouwt hadde op ons hoede te wesen, om niet in de Kerk te geraken, gelijk in andere overgeleverde plaatsen het Guarnisoen wedervaren was. Ik wierd in het inkomen der Stad van twee geloofwaardige Persoonen gewaarschouwt, dat de Magistraat omtrent acht uuren al met de Bisschoplijke Commissarissen geaccordeert waren, en de Lieutenant van de Lieut. Colonnel *Verken*, genaamt *Blankfort*, wierd van sekere persoonen gewaarschouwt, dat de Magistraat al geaccordeert was, op gelijke conditien als die van Deventer. Soo ras als Colonnel *Bamphiel*, en ik binnen waren, gingen wy samentlijk na 't Stadhuys, om haar Cathegorice af te vragen, wat sy Burgermeesteren wilden doen. Op het Stadhuys in haar Raatkamer komende, vonden wy de wijn op Tafel staan, waar mede sy *l'Espiere* getracteert hadden, die door een ander deur uytgink, doen wy inquamen. De Burgermeesteren versochten ons een glas Wijn met haar te drinken, 't gene wy Colonnels en andere Officieren weygerden, haar seggende: dat het nu geen tijt was om te drinken, maar om te vechten, en haar Stad te defendeeren; de Colonnel *Bamphield* seyde tegen haar, dat sy mosten dan beginnen datelijk haar voorsteden in den brant te steken, en een Eed met d'Officieren te doen, dat sy niet sonder consent van de Officieren souden accordeeren mogen, en dat wy beyde Colonnels ons hoofden stelden tot onderpant, dat sy over ses weken beter Capitulatie souden konnen krijgen als nu, en dat na alle apparentie in die tijt groote verandering sou komen, met versoek dat sy doch so schandelijk niet wilden abandonneeren de Vryheyt en Religie, die van haare voorouders met so

veel bloet was verkregen, waar op Burgermeester *Crants* antwoorde: hoe sullen wy ons defendeeren met omtrent 1200. soldaten en omtrent so veel burgers, daar die van Deventer met een heel sterk Garnisoen en een seer schoone Fortificatie, sich geen ses dagen hebben konnen defendeeren; nopende het verbranden van de voorsteden, gavense voor, niets te durven doen sonder consent van de Gemeens-luyden, seggende die 's anderen daags daar over te sullen vergaderen, wy versochten, dat sy 't datelijk geliefden te doen, want het geen uytstel en kost lijden, en dat de vyanden die selve nacht al in de huysen, die op de Stadsgrafte stonden, souden konnen logeeren. Ik versocht ook seer ernstelijk, dat de Burgermeesters haar Capiteynen van de burgery terstond op het Stadhuys beliefden te doen komen, hoopende daar door yets goets te sullen uytwerken, maar sy weygerden het ons. Ik vraagden om wat redenen sy den eenen Bisschoplijke Trompetter hadden wederom gesonden, het welke *Crans* seyde: van haar niet gedaan te zijn, maar bekende dat het *l'Espiere* gedaan hadde, waar over den Colonnel *Bamphiel* hem vraagden, sult gy datelijk Commissarissen uytsenden aan den Bisschop? Waar op hy antwoorde: Men verseekert ons, so wy Commissarissen uytsenden naar *Wijle*, dat dan geen meer troupen herwaarts sullen marcheeren, waar door wy klaarlijk sagen, dat daar al onderhandelinge was; ik vraagde haar, of wy dan altemaal Prisonniers de Guerre souden zijn, waar op geantwoort wierd: dat die gene, die de Capitulatie wilden teykenen, vry souden zijn; Waar op ik en de Colonnel *Bamphiel* haar seyden: dat sullen geen eerlijke luyden doen, immers wy niet, en wy willen ook geen Prisonniers de Guerre zijn; de Colonnel *Bamphiel* en ik seyden vorders, dat wy ons na het retrenchement souden retireeren, en daar beter souden konnen Capituleeren, doenmaals begeerde ook den Commandant *Polens* aan de Colonnel *Bamphiel*, of hy mede mochte uyt marcheeren en by hem blijven, ondertusschen ik mijn retirerende na mijn Regiment aan de Poort uyt haar Raatkamer; een van de Magistraat seyde: indien gy *U E.* retireert, so sult gy verliesen het voordeel van de Capitulatie, waar op de Colonnel *Bamphiel* antwoorde: het is niet veel, het is beter te sterven, als so een schandelijke Capitulatie in te gaan, waar op wy ons omtrent de middernacht uyt de Stad retireerden. Wy meenen, dat wy door dese retraicte het Vaderlant groote dienst hebben gedaan, conserveerende onse troupes, die anderssints in de Kerk, gelijk tot Deventer en elders souden zijn geraakt. Buyten aan het retrenchement komende, kregen wy tijdinge, dat de Vyand over was boven het Salliker

ker Veer; waar op wy resolveerden na Hasselt, alwaar de Heer Lieut. Gen. *Aylua* was, te marcheeren, en wierd aldaar in de Krijgsraat eenpaarlijk beslooten, de Heer Lieut. Gen. te volgen en sijn ordres en Commando te pareeren. Waar op wy onse marsch namen na Vriesland, mede nemende het Volk, het welke van Staphorst en Roveen was gekomen. Dicht by Hasselt kregen wy den Stalmeester van de Stad Zwol, met een brief aan de Magistraat der stad Steenwijk, waar van een Copye door de Griffier *Roelink* hier nevens gaat.

COPIA. Erentfeste, Wijse, Voorsienige, seer discreete goede Vrienden.

Alsoo alhier een Capitulatie voor de Provincie wert aan gepresenteert, door de Heeren Chur- *en* Furst *van Ceulen en Munster, hebben wy geoordeelt, dat U E. Privilegie requireert, dat U E. daar omtrent hare Gecommitteerden mede laten vinden; So hebben wy U E. daar van by desen kennisse willen geven, ten eynde U E. haar Gecommitteerden aansionts alhier willen laten vinden, dewijle de sake geen uytstel en lijdet. En doen U E. hier mede Gode beveelen.* Zwolle den 13. Juny 1672.

U E. goede Vrienden

Ridderschap en Steeden de Staten van Over-Yssul.

Ter Ordinantie van deselve get.

D. ROELINK.

De Superscriptie was
Erentfeste, Wijse, Voorsienige, seer discrete Burgermeesteeren, Schepenen, en Raad der Stad Steenwijk. Onse goede Vrienden.

WAar in die van *Zwol* met haare Consoorten sich aanmatigden, de beschryvinge van de leden om een Provinciale Capitulatie te maken; welke haar niet toe en quam, waar uyt klaarlijk kan gesien worden, het verraat al lange gepractiseert was, zijnde de brief gedateert dien selfden morgen, doen wy uytgemarcheert waren, de gemelte Stalmeester hadde diergelijke brief ook gebracht aan de Magistraat der Stad *Hasselt*, die ook inclinatie daar toe toonden, waer door twee Compagnien als *Schaap* en *Haarsolt* sich ook geobligeert vonden ons te volgen. Den Capiteyn *Grubbe*, welke met my uytgemarcheert was, is binnen *Hasselt* met sijn Lieutenant en Vaandrik met het Vaandel neffens 5. Compagnien het Regiment niet gevolgt, maar van my afgeweken, ook twee Compagnien van mijn Regiment

giment zijn binnen *Zwol* gebleven, waar van die eene genaamt *Brower* door de grafte met sijn Vaandel noch uytgekomen is, gelijk my bericht word, en nu soude zijn in 't Leger by sijn Hoogheyt den *Prince van Orangien*. Te Gelemuyden quam de Heer Colonnel *Haarn* by ons met 5. Compagnien te Paarde en een te voet, welke met gewelt noch uyt *Campen* was gekomen, na dat gewaar was geworden, dat de Magistraat van *Campen* de Capitulatie mede al hadden aangenomen. In het Leger omtrent de Frontieren van Vriesland is gekomen den Vaandrager *ten Velde*, met de jongste Soon van Borgermeester *Brower*, de welke in presentie van de Gedeputeerde van dese Provincie en de Lieutenant Genaraal *Aylua* verscheyden reysen, ons voor de oprechte waarheyt verklaart hebben, dat Burgermeester *Hemerden* op sijn sterf-bedde sich beswaart vindende, seyde niet te konnen sterven of most openbaren 't gene hem bewust was van het verraat der Stad *Zwol*, het welke hy gedaan heeft aan d'oudste *Voltelen*, Predicant tot *Zwolle*, en noch een Predicant, neffens veele omstanders, als dat de Magistraat van *Zwolle* souden genieten voor het overgeven der Stad 400000. guldens, waar van al 300000. guldens voor lange ontfangen waren, en onder de meeste van haar gedeylt, maar dat hy niet van het gelt genooten hadde, en dat de ander hondert duysent guldens souden genooten worden, wanneer sy het Guarnisoen in handen van den vyant souden gelevert hebben, maar door dien sy de 2. Regimenten, *Bamphiel* en *Ripperda*: midsgaders de Ruytery niet gelevert hadden, zijn haar die niet betaalt; so dat wy hopen, dat een yeder een uyt dit oprechte verhaal klaarlijk sal konnen sien, dat het voorgeven van de Magistraat der Stad *Zwol* ten eenemaal vals is, als of sy sich hadden moeten overgeven om dat wy waren geretireert, want wy door alle bedenkelijke middelen haar hebben soeken te bewegen, om haar Stad en Borgerye eerlijk te defendeeren, doch hebben ons goede oogmerk niet konnen bereyken.

UNICO RIPPERDA.

Tegens dit Bericht dede de Magistraat uytgaan een ampel Tegen-Bericht, waar mede sy haaren voorsz. Brief wilden justificeeren, en de poincten in 't voorsz. Bericht tot haaren nadeel en criminatie met eenige notoire onwaarheden gestelt refuteeren, 't welk te lang is, om hier by te voegen.

Door dit schrijven en weder-schrijven zijn de sentimenten van alle Inwoonderen so wel in *Over-Yssul* als daar buyten seer verdeelt, doch vallen

vallen veele uyt tot laſten van de Magiſtraat, die ſommige willen ſeggen, dat behalven de beſchuldingen in 't voornoemde Bericht, ook de Sluyſe op den Dijk achter den Gelderſen Toorn tuſſchen de Saſſen- en Camper-Poorten t'elkens ſoude hebben laten ſluyten, als die door de Burgeren of Militie geopent was, om met een Weſtelijke Wind, die toen veel waayde, het weyland tot aan den *Yſſel* by de Nieuwe-Schans te inundeeren, om door het overſtroomende water geen ſchade op haar landeryen te lijden, en dat met den Heer *l'Eſpiere* Burgermeeſter tot *Deventer*, en met *Benting van Brekelenkamp* Commiſſaris van den *Biſſchop van Munſter* op den ;;. *Juny* 's nachts in de Herberge van *Gerrit van Munſter* ſouden geconcipieert en geſlooten hebben een Capitulatie, ſonder de minſte kenniſſe van de Burgerye en Militie, na dat den voorſz. *l'Eſpiere* alvoorens in *Zwolle* ware gekomen (onder pretext, dat hy wilde na *Campen* verreyſen, om ſijne gevluchte kinderen van daar weder na *Deventer* te verbrengen) daar hy verſocht hadde, dat de Magiſtraat wilde by een komen, aan dewelke hy yets hoognodigs hadde te communiceeren, dat de welſtant van haar en haare Stad concerneerde, welke Magiſtraat vergadert zijnde, hy eerſt verſocht hadde een goede roemer wijn, om de alteratie van 't hert te drinken, die ſo groot ſcheen te zijn, dat hy noch den tweeden en derden roemer daar by uyt dronk, eer hy ſijne propoſitie dede; want hy toen gelaaft en verquikt zijnde trad op 's Preſidenten Stoel, daar hy met groote aſſurantie de Macht van den Vorſt van Munſter extolleerde, als of die geenſins te reſiſteeren was, en de ruïne van de ſtad *Deventer* ſo groot maakte, als offe byna geheel gedeſtrueert was, ſeggende, dat alle d'andere Steeden mede tot een puynhoop ſouden raaken, ſo ſy haar uyt het aanſtaande gevaar niet tijdelijk ſalveerden met een Accoord; want de Vuyr-werken, daar mede de Vorſt van Munſter ſo liberalijk ageerde, als een ander Vyand met koegels, waren onvergelijkelijk en al-vernielende, &c. door welke exaggeratie de Regenten, die noch cordaat mochten zijn, verflauwden, vraagende een uyt haar aan *l'Eſpiere* hoe veel huyſen tot *Deventer* wel onder de voet lagen, 't welk hy ſeyde niet wel te weten, wel vraagde hy: Leggen'er wel 200. ter neder? Neen ſo veel niet, antwoorde *l'Eſpiere*; Leggen'er dan wel hondert? Neen noch ſo veel niet, antwoorden hy. Wel leggender dan wel vijftig? dat weet ik ſo nauw niet ſeyde *l'Eſpiere*, ſo dat het ſcheen, dat het in 't laatſt op een witten en een ſwarten ſoude uytgedraayt zijn, ſo hy *l'Eſpiere* het verder examineeren niet geëviteert hadde.

De Magiſtraat werd ſeer beſchuldigt.

L'Eſpiere doet een vreemde Harangue.

De Magistraat doet de Burger-Hopluyden vergaaren,

Dien selven nacht, na dat het voorsz. contract (gelijk men seyt) geslooten was, vertrok *l'Espiere* uyt *Zwolle* na *Campen*, waar op de Magistraat 's morgens de 8. Burger-Hopluyden op 't Stadhuys dede convoceeren, dewelke aldaar compareerende, vonden in deselve Vergaderinge mede de Heeren *N. Blankevoort tot Collendoorn* en den Commandeur *Polens*. De Presidenten *Nieuland* en *van Rhijn* proponeerden, dat haar Achtbaarheeden wegens de Heeren *Vorsten van Keulen* en *Munster* goede conditien wierden aangeboden, om de Stad aan haar over te geven, en wat hun daar af docht; De Heer *Gerhard Warnerius* Advocaat en Hopman der Burgerye wat voorbaariger en eloquenter als de andere Hopluyden zijnde, vraagde voorts, waar de Vyand was? daar op hy tot antwoord kreeg, dat hy wel haast soude komen. Wel seyde *Warnerius*, sal hy eerst komen, wat sullen wy dan alrede capituleeren, dat tijds genoeg is, als de uyterste noot sulx mochte komen te vereyschen, en laat hy komen, so hebben wy noch groote Bussen, daar mede sullen wy hem wel verwelkomen; en gy Heeren moetet geweldig benauwt zijn voor uwe huysen, dat daar een koegel mochte doorvliegen; doch ik soude wel vreesen, dat onder u of *Traistres* zijn, of de grootste *Couljons*, die daar mogen leven. De Burgermeester *Assink* en *Tobiasz.* als mede de Secretaris *Holt* sochten *Warnerius* de impressie van malversatie omtrent de Magistraat te ontnemen, en hem te disponeeren, om sijn consent te geven tot het overgeven van de Stad, waar tegens *Warnerius* met seer cordate expressien repliceerde, dat het voor God en de Wereld niet soude te verantwoorden zijn, als sy haare Stad, die so een heerlijke Fortresse is, sonder vyand gesien te hebben, souden willen over geven op een veel schandelijker wijse, als alle de veroverde Steeden die ten minsten haaren Vyand noch hadden afgewacht, reprocheerende specialijk den Secretaris *Holt*, dat hy als Commis zijnde de flauwhertige Heeren behoorde te animeeren, en sijne functie beter waar genomen te hebben omtrent het Magazijn, 't welk den Commis seer qualijk apprehendeerde, begeerende daar op satisfactie, of wilde anders sien, wat hy met hem te doen hadde; Hopman *Warnerius* difficulteerde geensins, om hem tot satisfactie in den vollen Raad te verwijten, dat hy groot wan-devoir daar mede hadde gepleegt, dat hy tot het Canon geen nieuwe Affuyten in tijds hadde laten vervaardigen; dat hy versuymt hadde de vervallene Batteryen te laten repareeren; dat hy tot dien tijd toe noch 't Canon so geslooten hadde gehouden, dat men den Vyand daar mede niet konde beschieten; dat hy by het Canon

onder dewelke *Warnerius* sich dapper toont,

en eenige uyt de Regeeringe suspect heut,

voornamentlijk den Secretaris Holt.

Canon op de Batteryen geen Conſtapels noch Kruyt of Loot beſorgt hadde, en dat hy door diergelijke verſuym, ſo niet quaat-aardigheyt ſich ſo fijnen en frayen man getoont hadde, dat elk een wel konde ſien, dat hy als Commis 's Lands geld wel wilde trekken, maar niet 's Lands dienſt waarnemen. Over dit verwijt ſcheen den Hopman *Buys* ſich meer te formaliſeeren, als den voorñ. Commis, want hy daar op den Hopman *Warnerius* in 't aanhooren van de volle Vergaderinge ſeer impertinent bejeegende, in allen ſchijn, als of hy hem daar ter plaatſe hadde willen baſtonneeren.

Sentiment der andere Hop-luyden,

Van de andere Hopluyden waſſer geen, die haaren Confrater *Warnerius* animeerden, en met deſſelfs advijs ſich conformeerden, als eenen *Dirk Jurink* en *Joan Keyſer*, hebbende dien nacht voorheen den Hopman *Caſper Meeuweſz.* met den Burgermeeſter *van Rijn* over 't ſelve ſubject mede geweeſt in ſeer heevige contentie, waar by den Hopman genoegſaam met ronde woorden de geheele Regeeringe ſuſpecteerde, ſeggende dat het preſſeeren van de Magiſtraat tot het overgeven van de Stad geenſins over een quam met de getrouwigheyt, die ſy aan 't Land en de Stad volgens haaren Eed ſchuldig was.

De Geſwooren Gemeente te vergadert,

Hier na wierde belegt de Vergaderinge der Geſwooren Gemeente, beſtaande in 4. principale Straaten, dewelke hoewel niet volkomen konden condeſcendeeren, om haar advijs te geven tot een Capitulatie te maken met den Vyand, ſo ging echter de Magiſtraat voort, om met de Gedeputeerdens van den Vyand te teekenen deſe Capitulatie:

Capitulatie van Zwolle.

Tuſſchen den Hoogwaardigſten, Doorluchtigſten Vorſten ende Heeren, Heer Maximilaan Hendrik, Aarts-Biſſchop tot Keulen, des Heyligen Roomſchen Rijks door Italien, Aarts-Cancelier en Keur-Vorſt, Biſſchop tot Hildesheym, Luyk, Adminiſtrator tot Berchtesgaden, in Over- ende Neder-Beyeren, ook den Over-Palts ende Weſtphalen, tot Engern ende Bouillon, Hertog Palts-Grave by den Rijn, Lant-Grave tot Leuchtenberg, Mark-Grave tot Franchimont: *Als ook den Hoogwaardigſten Furſten ende Heeren, Heeren* Chriſtoffel Bernhard, Biſſchop tot Munſter, Adminiſtrator tot Corvey, Burg-Grave tot Stromberg, des H. Roomſchen Rijks Furſten, en Heer tot Borkeloo, *ende hier na benoemde Gecommitteerden, ende Gedeputeerden der Stad* Zwolle, *is volgens beyderzijts voorgebrachte, en voorgeleſene volmachten, verſprooken, ende verdragen als volgt:*

1. *Dat in de genoemde Stad* Zwolle *de Gereformeerde Religie, toe-*

gedane Burgeren, ende Ingeſetenen, die in't H. Rijk toegelatene gewiſſens, ende Religien, Vryheden, ende der ſelver openlijke Oeffeninge, ſullen genieten, ende tot dien eynde den Burgeren, twee Kerken vry gelaten, ook de Predikanten in yeder Kerke twee, te ſamen vier ſullen zijn, haar gewoonlijk onderhout niet ontrekken, ook de Schoolen geen onbehoorlijke indracht te doen, ende dewijle de Stads Gedeputeerden Bethlehem, ende de Minnebroeders Kerke begeeren; So hebben de Keur-en Vorſtelijke Gecommitteerden beſwaarlijk in ſpecie daar toe reſolveeren mogen, evenwel verklaaren ſulx ſijn genadigſten Heeren Principalen in onderdanigheyt ten beſten voor te dragen.

2. *Dat onder de Keurf. Doorl. tot Keulen, ende Hoogf. Genade tot Munſter, Lantfurſtelijke Overheyt, voorgemelde Stad des Heyligen Roomſchen Rijks wederom ingelijft zy, die ſelve ook by haare Privilegien, Domeynen, Impoſten, Accijſen, Archiven en Pantſchappen gelaaten ſal werden.*

3. *Dat de tegenwoordige Regeerings Perſonen tot der nieuwer keur, als tot S. Pauli, onder genoegſame verſeekeringe, en belofte der getrouwigheyt, gelaaten; ende dewijle de Heeren Stads Gedeputeerden begeeren, dat* ſecundum antiquam obſervantiam, *daar na met de heele keur, ende verkieſinge der Gemeensluyden, gehouden mogen werden, de Keur-ende Furſt Heeren Gedeputeerden, deſe poſt haaren genadigſten Heeren Principalen ten beſten te recommandeeren, ook te bevorderen, dat de Stads Gedeputeerden over dat gene, dat ſy eerlang ten ſelf vernomen, ende met genadige verklaringe vertrooſtet mogen werden.*

4. *Dat alle Burgeren, ende Ingeſetenen vry gelaaten, hier uyt te trekken, ook haar goederen te verkoopen, de ſelve te alieneren, en de gevluchte arme Lant-luyden, en Predicanten met alle het Vee en Huysraad uyt der Stad te laten.*

5. *Dat onder dit verdrag die Burgeren ende Ingeſetenen, ſo uyt de Stad, als in de Stads-Lande, ofte haaren eygenen geſcheffen ruſten ſampt Vrouw ende Kinderen mede te verſtaan, alſo dat de gevluchtede met hare goederen vry weder inkomen mogen.*

6. *Dat de Stad met geen overmatig, ook niet als met Duytſe Militie ſal beſet worden.*

7. *Dat de Vrouw, en Juffrouwen van beyde Religien in't oude convent by haar præbenden* ad vitam *gelaten ſullen weraen.*

8. *Dat de Commandeur ende de vier Compagnien, ſo tegenwoordig in* Zwolle *tot ongevaarlijk* 200. *man ſich bevinden, met Wapenen, ſak*

en

en pak vry hier uyt trekken mogen: doch haar onder Cheur-Keulens, ende ſijn Hooghſ. Genade tot Munſter dienſt te nemen toegeſtaan, de Deſerteurs hier onder nochtans niet mede gemeynt zijn ſullen. Oirkont is deſes van allerzijdts Gecommitteerden, ende Gedeputeerden eygen handig onderſchreven.

Soo gedaan in't Velt-Leger voor Zwolle *den* 23. *Juny.* 1672.

. . . . .	Conraat Nylant.
Carll. Groothaus.	Wern: Crans.
Bernard Robert Fresberg.	Hermen Reyſe.

CAMPEN beſchreven.

De Stad CAMPEN heeft haar begin en aanwas genomen ten tijde, als't Chriſtelijke Geloof door de *Biſſchoppen van Uytrecht* in de Geweſten daarom heen is ingevoert, en heeft ſich naderhand mede begeven in de Societeyt van de *Hanſe Steeden*, dewelke tot haar mutuele beſcherminge tegens *Waldemarus* Koning van Denemarken, die voor haar elx in 't byſonder te gevaarlijk en te machtig was, ſich verbonden naar 't exempel van de oude Republijk der *Achaërs*, op dat deſelve elx te ſwak zijnde met gemeene macht konden afkeeren het geweld van haare dreygende Vyanden. Om deſelve redenen heeft Keyſer *Maximiliaan de* I. in 't jaar 1494. op den Rijx-dag tot *Worms* te wegen gebracht, dat *Campen* beneffens *Deventer* en *Zwolle* zijn geregaleert met den Titul en Privilegien van vrye Rijxſteeden. Doch dit niet tegenſtaande, is tuſſchen die van *Campen* en *Zwolle* ter oorſaake van een Tol in den jaare 1521. ontſtaan een onverſoenelyken haat en oorlog, die Keyſer *Carel de* V. door de geduyrige emulatie en vexatie van *François de* I. Koning van Vrankryk belet wierde te aſſopiceren, by welke occaſie Hertog *Carel* van Gelderland die van *Zwolle* aſſiſteerende, haar beyde heeft veroorſaakt den ondergang, ſo dat ſy daar na met het *Sticht van Uytrecht* geſamentlyk zijn vervallen aan 't Huys van *Bourgondien*, dat *Campen* niet langer ſubject bleef, als tot het jaar 1578. wanneer het door den *Graaf van Rennenberg* Gouverneur van Vrieſland en Over-Yſſul met een belegeringe wierde gebracht aan den Staat der Vereenigde Provincien, onder dewelke het heeft gecontinueert tot het fatale jaar 1672. beſchuldigt, wanneer deſe Stad ſich mede den Vyand genoegſaam vrywillig onderwierp, eer ſy dien geſien hadde, daar nochtans de noot en uyterſte verlegentheyt haar daar toe noch geenſins drong, 't en zy men voor de noot wilde nemen de flauwhertigheyt en verwijftheyt, ſo niet malverſatie, die het haaſtig en ſchandig overgaan deſer Stad veroorſaakte,

haare Fortificatie.

want wat aangaat de Fortificatie, ſo roemde de Magiſtraat in een Miſſive aan haare *Ho. Mog. ſub dato* den $\frac{1}{11}$. *Auguſti* 1672. (onder *Numo.* 44. geproduceert) ſeer over haare tijdige vigilantie en voorſorge, waar door ſy haare Fortificatien (beſtaande in 6. Bolwerken en een Schans aan de over-zijde van den *Yſſul* met 4. Bolwerken en een punt) ſodanig hadden doen redreſſeeren en palliſſadeeren, dat deſelve ten tijde van 't opbreeken van 't Staten Leger aan den *Yſſul* byna in volkomen ſtaat van defenſie en de Schot-en ander Poorten, Hameyen, Val-bruggen, Slag-bomen, Batteryen en andere ſaaken van gelijke natuyr by na of genoegſaam in ordre waren gebracht.

Magazijn.

Het Magazijn, dat volgens de Lijſte van den Commis *Aper Herweyer* eerſt in voorraad hadde 25. Stukken Geſchuts met 7866. Canon-koegels, 16. yſere Haaken, 52. tonnekens Muſquet-koegels, behalven noch 2471. ponden koegels van deſelve ſoorte, 315. varſche en 198. oude Boſſchen Lonten, 6440. ponden bequaam, en 900. onbequaam bos-kruyt, met gereetſchap en toebehooren naar advenant, wierd voor de aankomſt van den Vyand (naar inhout van den voorñ. Brief aan haare *Ho. Mog.* met deſſelfs By-lagen) door 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt tot *Amſterdam* geaſſiſteert met 20. Stukken Canon en 4000. ponden Bos-kruyt, en ſoude uyt 's Lands Magazijn tot *Delft* mede geſecondeert zijn geworden met 10. duyſent ponden Bos-kruyt, 4. duyſent ponden Lonten, en 1300. Canon koegels, (waar toe den Raad van Staten de Ordonnantie op den Commis van 's Lands Magazijn al hadde uytgereykt) indien de Stad maar 2. a 3. dagen hadde tegen-gehouden: waar mede tijd en gelegentheyt genoeg ſoude gekomen zijn, om van de Stad van *Amſterdam* of van andere plaatſen geaſſiſteert te werden met alderhande noot-wendigheden.

Garniſoen.

Tot defenſie voor ſo korten, ja noch wel langer tijd manqueerde deſe Stad geen volk, alſo het Garniſoen, dat in 5. Compagnien te paard en 3. te voet beſtond, als den Vyand aannaderde, dapper ſoude geaſſiſteert zijn geworden door de Burgerye, die brandende was van courage, om haare Vryheyt te beſchermen, en door de groote meenigte van gevluchte luyden, over dewelke de Heer *Gerhard Sloot* de jonge ſijnen dienſt als Capiteyn aan de de Heeren van de Regeeringe aanboot, 't welk door de groote diſordre en confuſie te niet liep, voornamentlijk als *l'Eſpiere* Burgermeeſter van *Deventer* met de Gecommitteerden van *Campen* en een Vyands Trompetter 's nachts tuſſchen

Couragieuſe Burgerye.

L'Eſpiere komt tot Campen.

den 11. en 12. *Iuny* om 3. uyren van *Zwolle* getrokken zijnde 's morgens vroeg voor de Vergaderinge van de Regeeringe verſcheen, en aldaar hy ſijne propoſitie van de Regenten wonderlijk intimideerde, door 't breet uytmeeten van de over groote macht des Vyands, en de groote ſchade, die *Deventer* hadde geleden, ſeggende dat deſelve een ander *Ieruſalem*, en geen *Deventer* meer geleek, alſo het Stadhuys en de groote Kerk te pletteren waren geraakt door de Bomben, die de Pol-ſtraat hadde 't onderſte boven gekeert, en de doden uyt den graven geſlagen. 't Gerucht van deſe propoſitie verwekte onder de Burgeren ſulken miſnoegen, dat ſy den voorñ. *l'Eſpiere* opſochten, en dreygden te willen vermoorden, dat ook licht daar op ſoude gevolgt zijn, ſo hy ſich niet hadde verſteeken en geabſenteert gehad.

en intimideert de Magiſtraat.

dat hem haaſt qualijk ſoude opgebrooken hebben.

Niet tegenſtaande den getrouwen yver der goede Burgerye en Ingeſetenen van *Campen*, en de groote apparentie van genoegſaam ſecours, vont de Magiſtraat echter goet (ſonder af te wachten het beſcheyt en aſſiſtentie, daarom ſy na verſcheyde Quartieren Gedeputeerdens geſonden hadde, welke aſſiſtentie licht even ſo ſoude gevaren zijn, als de Ammunitie van *Amſterdam* tot *Zwolle* gekomen, daar van hier vooren) ſeekere Gedeputeerdens dien ſelven morgen tuſſchen 9. en 10. uyren uyt te ſenden na *Zwolle*, om met die Stad over de tegenwoordige gevaarlijke conſtitutie te confereeren, en, ſo 't de noot vereyſte, met den Vyand te capituleeren. Deſe Gedeputeerdens omtrent *Zwolle* komende, bevonden, dat deſelve Stad alrede gecapituleert hadde met den Vyand, waar op ſy ook niet verſuymden een Capitulatie op te rechten, waar mede ſy dien ſelven avont in ſtilte weder binnen *Campen* quamen, werdende haare verrichtinge voor de Burgers geſecreteert. Terwijlen de Gecommitteerdens uytwaren, quam den *Overſten Nagel* met eenig Vyands Volk dien ſelven namiddag omtrent 3. uyren in 't geſicht van de Stad eenig Vee wegrooven, ſendende inmiddels een Trompetter aan de Stad, om die op t'eyſchen; Maar alſo den voorñ. *Nagel* uyt dien Trompetter hoorde, dat de Stad excuſeerde aan hem finalijk te antwoorden, ter oorſake, dat haare Gedeputeerdens uytwaren na *Zwolle*, ſond hy den ſelven Trompetter weder te rug met expreſſe laſt, om in de Stad aan te ſeggen, by aldien ſy niet aanſtonts Gedeputeerdens wilden ſenden, om te capituleeren, dat hyſe dien nacht noch met Vuyr-werken ſoude beſchieten; Daar op ook Gedeputeerdens uyt de Stad aan den *Overſten Nagel* wierden afgevaardigt op een Wagen, met een Oxhooft wijn, en een goet deel Tobax-pijpen, om den Vyand *quaſi* te regaleeren, en

Campen ſent Gecommitteerdens uyt na Zwolle.

en na den Overſten Nagel,

en met een Dronk op de Duytſche wijſe te ontfangen. Deſe Gedeputeerdens waren al eer weder binnen de Stad, als de voorſz. na *Zwolle* gecommitteerde, en hadden geaccordeert, dat by proviſie 9. ſoldaten in forme van een Sauve-garde ſouden binnen komen, 't welk ſonder kenniſſe der Burgers geſchiede; So dat *Zwolle* en *Campen* op eenen dag ſich ſo ſwaaren jok hebben op den hals gehaalt, daar onder ſy by na 2 heele jaaren naderhand gebukt gingen, en daar van ſy de ſmerten lichtelijk ſullen voelen, ſo lang noch menſchen van deſe eeuwe leven.

De Griffier van Over-Yſſul ſend brieven aan de andere Steeden,

Op dien ſelven dag, dat deſe beyde Steden waren overgegaan, ſond *D. Roelink* Griffier van de Provincie uyt den naam van de Ridderſchap en Steden van Over-Yſſul aan eenige Steden dier Provincie circulaire brieven in *Zwolle* gedateert, die niet van den Preſident, gelijk anders gebruykelijk was, maar alleen van den voorñ. Griffier onderteekent waren, waar by aan de reſpective Leden wierd genotificeert, dat ſy in der haaſt haare Gedeputeerdens molten ſenden, om by te wonen de Provinciale Capitulatie, die den Keur-en Vorſt tot Keulen en Munſter de Provincie aanpreſenteerden, waar van de copye hier boven te leſen is in 't Bericht, dat den Colonnel *Unico Ripperda* wegens het overgaan van *Zwolle* uytgegeven heeft.

Deſe brieven hebben (na 't oordeel van de Heeren Burgermeeſteren, Schepenen ende Raaden der Stad *Deventer*, gepoſeert in haare Deductie, die genoemt is het *Waarachtig Verhaal van 't overgaan van haare Stad*) gefaciliteert het overgaan van de noch overige Steeden, Leeden en Forten van *Over-Yſſul* ſelfs aan de Zuyder-Zee gelegen, als *Vollenhove*, *Steenwijk*, *Haſſelt*, *Meppel*, *Geelmuyden*, *Swarte-ſluys*, *Blokzijl*, *Kuynder* en *Rooveen*, die alle by na met *Zwolle* en *Campen* op een en den ſelven dag, te weten op den 11. *July* te gelijk vervielen in de macht van den Vyand, in manieren, als of ſy by een Capitulatie waren verhandelt, daar van tot noch toe veel geſprooken, maar onſes weetens, geen blijk is, niet tegenſtaande wy tot onderſoek van dien ſingaliere devoiren hebben aangewent, ſchijnende de apparentie van dien ſelfs tegens ſulk voorgeven te ſtrijden, alſo de tijd van eenen dag te kort was, om de voorſz. Brieven na alle de voorñ. plaatſen te ſenden, en daar op Gedeputeerdens t'ontfangen, met deſelve te capituleeren, en te gelijk haare reſpective Steeden en Plaatſen over te geven; 't en zy waar was, dat de Provinciale Capitulatie voorheen, of (gelijk ſommige meenen) aan de *Maſtenbroeker Kerk* of elders geſloten was, 't welk minder credit vind, als de Capitulatie van de *Ridderſchap van Over-Yſſul*, op den 5. *July* daar

aan

aan volgende met den *Biſſchop van Munſter* op 't *Huys ter Scheeren*, by *Couvorden* geaccordeert, dewelke voor de waarheyt word gedebiteert, invoegen deſelve hier onder *Num.* 44. is geproduceert.

Het oprechten van deſe Capitulatie heeft ſich in deſe manieren toegedragen: De Provincie van *Over-Yſſul* door den Vyand geconqueſteert zijnde, en deſelve vyand naar *Coevorden* marcherende, ſchreven de Heer Dom-deken *Smiſink*, en de Heer *Groothuys Droſt van Cloppenburg* den 1. *July St. N.* uyt het Fort op 't Ommer-Moer aan de *Ridderſchap van Over-Yſſul*, om eenige uyt de haren met genoegſame pouvoirs te committeeren, om met *Smiſink* en *Groothuys*, die van den *Biſſchop van Munſter* geauthoriſeert waren, in conferentie te treden. De Ridderſchap in achtinge genomen hebbende, dat de Steden ſich overgegeven hadden, ſonder reguard genomen te hebben op de exercitie van Religie ten platten lande, lants-ſchulden, &c. hebben gecommitteert de *Heeren van Pallant, Mulert, Sloet*, nevens den Griffier *Roelink*. Deſe na den *Hardenberg* gereyſt zijnde, bevonden dat de Biſſchop tot dicht onder *Coevorden* geavanceert en ſelfs gelogeert was op het *Huys ter Scheer:* waar na toe de Gecommitteerden gereyſt zijn, en verſcheyden conferentien gehouden hebben; In de welke voor 't principaalſte de Gecommitteerden afgeeyſcht wierde openinge van de Privilegien en Gerechtigheden, die de Ridderſchap genoten hadden onder de Regering der *Biſſchoppen van Vytrecht* en 't *Huys van Ooſtenrijk*. De retroacten hier op nageſien zijnde, wierde alleen bevonden een Capitulatie, die de Ridderſchap met Keyſer *Carel de* V. had ingegaan, als *Hendrik van Beyeren Biſſchop van Vytrecht*, met conſent der Staten, het Biſdom verlaten heeft, en aan *Carel de* V. het Stift opgedragen wierde. Als over de ingredienten van 't ſelve meermaals gehandelt wierde, quam des Biſſchops geheyme raad *Rave*, en ſtelde de Gecommitteerden ter hand ſekere acte van Capitulatie van den Biſſchop alrede onderteekent, wiens inhoud ſeer veel verſcheelde van 't geen met de Heeren *Smiſink* en *Groothuys* afgeſproken was; en voornamentlijk, in de renuntiatie van de Unie ('t welk door de Steden alreede geſchiet was, die in haar capitulatien bedongen hadden weder onder het Roomſche Rijk te komen) en het oprechten van een Hof van Juſtitie. Welken eyſch, als niet ſtaande aan de Ridderſchap, maar aan de geſamentlijke *Staaten van Over Yſſul*, de Gecommitteerde geweygert hebben in te willigen; waar op geantwoort wierde, dat daar in geen veranderinge te ver-

wachten was, dat de Bisschop nu in goed humeur was, dat sy de occasie souden accepteren, terwijlse gepresenteert wierde; By aldien ymant sulks weygerde te onderteekenen, dat men de selve sijn goederen wel soude weten te vinden. Dese comminatoire termen, en de favorabile pointen voor het exerceeren der Gereformeerde Religie, en 't betalen der Provinciale schulden, en verminderinge der geëyschte contributien, hebben de Gecommitteerden bewoogen, om het Tractaat te rapporteeren; Edoch hebben 't selve niet, so het lag, geraden gevonden te approbeeren en uyt te geven: maar de Edelen toenmaals binnen *Zwol* presént zijnde vonden goet, dat het voorschreven Tractaat wel soude werden geteykent, maar niet geextradeert, of uytgegeven; en dat het in de Griffie soude worden geseponeert, sonder aan ymant copye te geven, als aan de Predicanten, van 't geen tot der Gereformeerde Religie, en der Predicanten voordeel daar in geexpresseert stond.

De OMMERSCHANS verlaten.

De *Ommer-Schans* was de laatste van alle Over-Yssulse Plaatsen, die op den $\frac{14}{24}$. *dito* als een verlatene saak (*res pro derelicto habita*) van den Vyand wierd geoccupeert en in possessie genomen, want het Garnisoen bestaande in dry Compagnien onder den Commandeur *R. van Arkel*, den Lt. Colonnel *Bourmania* en den Capiteyn *Vegelijn*, t'samen 201. man, behalven de Officieren, de seekere tijdinge van 't subijt verlies van geheel *Over-Yssul* verstaande, begon niet alleen opentlijk te murmureeren, maar ook te muitineeren tegens haare Officieren, deselve opentlijk voor 't hooft seggende, dat sy niet wilden vechten, en warom sy sulx meer souden gehouden zijn te doen, als alle de verloorene groote Steeden, dat sy de Schans wilden verlaten, om niet in de Kerk opgeslooten te werden, dewelke sy daar op ook so sterk verlieten, dat als de Vyand op den $\frac{15}{25}$. dito quam aantrekken, niemand, als de Officieren noch over waren, die uyt de noot een deugt maakende, om een goet heen komen sagen, en haar na *Vriesland* salveerden, so dat de Vyand dese sterke Schans al mede, gelijk so veel andere Plaatsen sonder slag of stoot in sijn geweld kreeg, niet sonder groote verwonderinge van de geheele wereld, dat een Provincie met so veel sterke en gerenommeerde Fortressen ('t welk noyt meer gehoort is) sich als vrywillig, en in een omsien van tijd onder den Vyand hadde gesubjecteert.

De ontrouwe van Over-Yssul is lang voorheen bemerkt.

De vreemde Intrigues en wonderlijke Directie in *Over-Yssul* hadden aan seekeren Heer, die uyt Holland mede te Velde gecommitteert was, al lang voor heenen gegeven sodanige blijken van suspicie, dat hy uyt het Leger aan den *Yssul*, voor en al eer de Vyand de Frontie-

ren

ren van deſen Staat hadde aangedaan, ſchreef aan de Staten van Holland, dat hy genoegſaam bemerken konde, dat men ſich op de Steeden van *Over-Yſſul* in geenen deele hadde te verlaten, en dat ſeekerſt ſoude zijn, dat men in *Holland* op ſijn hoede was, alſo hy in *Over-Yſſul* alles ſag verkeert loopen, 't welk naderhand ook dusdanig heeft gecontinueert, dat de geheele Provincie op de vooren verhaalde ſchandelijke maniere is verlooren gegaan. Om deſe redenen wierd naderhand by een Notificatie in *Holland* bekent gemaakt, dat al de gene, die eenige gevluchte goederen mochte in bewaaringe hebben, deſelve op hooge boete en ſtraffe ſoude hebben aan te geven aan de Commiſſariſſen, die ten dien eynde met ſpeciale commiſſie naar *Amſterdam* en de Noort-Hollandſche Steeden wierden gedeputeert, en wierden gearreſteert alle goederen, die men bevond de Regenten van *Over-Yſſul* eygen te zijn. Op den 20. *Julii* 1672. arriveerde tot *Medenblijk* een Jacht, van *Sijn Hoogheyt* ſpecialijk afgeſonden, om informatie te nemen ende onderſoek te doen van de Goederen toebehoorende een Burgermeeſter van *Zwolle*, die aldaar met twee ſijner Dochteren in ſeeker ſchip een wijl tijds gelegen hadden, welke goederen door de Heeren van de Gerechte der Stad *Medenblijk* geinventariſeert en beſchreven zijnde, bedragen ſouden hebben een importante ſomme: Immer dit wierd voor ſeeker geſeyt, dat onder deſelve dry koffers waren met contanten, die men in die tijd preſumeerde te zijn de Premie voor de trouloose verkoopinge en verraderye van de Stad *Zwolle*; doch naderhand zijn deſe ſo wel, als de voorſz. van 't arreſt ontſlagen, en onder cautie gereſtitueert.

Gevluchte goederen der Regenten van Over-Yſſul in Holland geconfiſqueert.

't Is meermaalen geobſerveert, en 't ſchijnt een byſondere Goddelijke en fatale directie te zijn, dat een quaat door 't ſelve middel wort geſtraft, waar door het wort begaan; De verdeeltheyt der Regenten van *Over-Yſſul* is voor een groot deel mede geweeſt oorſake van 't verlies van haare Provincie; de verdeeltheyt deſer verheerde Provincie onder verſcheyde Vyanden heeft deſelve mede geſtraft, want ſy daar door tot *Deventer* heeft moeten uytſtaan de horrible extorſien van de Keulſche Volkeren, tot *Campen* de ongehoorde uytſpoorigheden der Franſche, tot *Zwolle* de onverdraaglijke overlaſten en tribulatien der Keulſche en Munſterſche t'ſamen, en ten platten lande van de Munſterſche die actien, dewelke niet te verwachten waren, als van gevleyſte duyvelen, 't welk de Munſterſche Soldaten ſelfs confirmeerden, en als ſy de arme luyden op haare klachten te gemoet voerden, dat de duyvels uyt de Hel waren uytgebrooken, en door hun

Over-Yſſul word geſtraft door verdeeltheyt.

op d'Aarde een nieuwe Hel quamen op te rechten, om de Luyden ook te tormenteeren by haar leven.

't Overgaan van Over-Yssul verwekt groote alteratie in Vriesland en Groeningen.

De tijdinge van dit schandelijk en subijt overgaan van de geheele Provincie van *Over-Yssul*, vloog aanstonts geheel *Vriesland* en *Groeningerland* door, en verwekten aldaar al so grooten vreese en consternatie, als het doorbreeken der Franschen aan 't *Tolhuys*, en het verlies van *Vytrecht* in *Holland* causeerde, want elk stont verlegen en verwachte den Vyand alle omsien, niemant wist, wien het eerst gelden soude, also 't geheele Land onbedekt, en sonder de minste affnijdinge voor hem open lag, elk wilde sijn beste meubile goederen vluchten, en niemant wist by na waar heen; eenige die haare goederen uyt de Steeden wilden vervoeren, wierden deselve door oploop en plonderinge van 't gemeene volk quyt, de Regenten die mede wat meenden te salveeren, mosten opentlijk het verwijt hooren, dat sy verraders waren, en de Gemeente in desen algemeenen noot wilden verlaten, de Regeeringe stont raadeloos, en 't Volk redeloos, also 't selve als een pot te vuyr opliep, en voort alles in confusie bracht.

Vergaderinge van de Gedeputeerde Staten en 't Hof van Justitie in Vriesland.

De Heeren Gedeputeerde Staten van Vriesland siende, dat den geheelen laft van dit onheyl op haare schouderen aanquam, wierden te rade, om de Heeren Raden van 't Hof van Justitie te versoeken, dat sy haar in dese extremiteyt met raad en daad geliefden te assisteeren, waar op beyde die illustre Collegien 's nachts tusschen den $\frac{13}{23}$. en $\frac{14}{24}$. *Juny* binnen *Leeuwarden* in alle stilheyt by een vergaderden, alwaar geproponeert wierde den desolaten staat van haare Provincie, hoe dat de Passagie van *Meppel* recht na *Dockum* en voort de *Dongerdeelen* in 't *Bilt* door tot *Harlingen* toe om haare hoogte niet konde geinundeert werden; dat de twee Schansen op die Passagie gelegen, als *Breberg* en de *Vriesche Palen* genoegsaam geplaneert waren, en geen wesen meer hadden; dat de Militie op haare repartitie staande tot securiteyt van de Frontieren van andere Provincien sodanig was geëmployeert, datter tot bestettinge van haar eygene Provincie niet een eenige Soldaat overig was, als alleen eenige Compagnien onder den L^t. Generaal *Aylua*, die uyt *Over-Yssul* quamen afsakken; en dat haare Magazijnen en de Wallen der Steeden van Artillerye, Ammunitie en Vivres onvoorsien, en heel ontbloot waren, en in 't geheel niet of weynig in voorraat was tot defensie. Hier op begon men te delibereeren, hoe men de Provincie 't best soude salveeren uyt de tegenwoordige noot en gedreygde gevaaren, die haar dicht boven 't hooft hin-

hingen, en wierd geproponeert, dat sulx soude moeten geschieden door een van dese beyde middelen: Of dat men sich met alle vigeur en gemeender hand soude trachten te defendeeren, en het uyterste te wagen; Of dat men sich met een Provinciale Capitulatie uyt die onheylen soude redden, en in cas van Capitulatie, dat men dan voorts behoorde gedachtig te zijn, met wat conditien men de gemeene welvaart het best soude konnen verseekeren.

alwaar gedaan wierd een Voorslag van twee Middelen,

Na eenige reciproque concertatien, en na dat de Predicanten der Stad *Leeuwarden* in dese Vergaderinge verscheenen, en bysonderlijk hadden gerecommandeert het Poinct van Religie en gemeene Vryheyt, wierden alle difficulteyten aan een zijde gestelt, en een animeuse en cordate resolutie genomen, om tot behout van Religie en Vryheyt, *pro aris & focis* met gesamentlijke hand het uyterste te wagen, en goet en bloet tot den laatsten effort te spendeeren; Men deputeerde aanstonts uyt het midden van dese Vergaderinge eenige Heeren aan haare *Ho: Mog.* aan de *Staten van Holland*, aan 't *Noorder-quartier*, aan *Stad en Landen* en aan *Amsterdam* (die alle daar na sonder troost of de minste assistentie weder te rug zijn gekomen) men resolveerde, om alle sluysen open te setten, en alle Polders en bedijkte Landen te inundeeren; men deed een Opontbod van den Uytschot van alle Steden en Grietenyen, die daar op met vreugde uyt marcheerden na het Heeren-Veen, om sich daar met de weynige aankomende Militie onder den Heer Lt. Generaal *Aylua* te conjungeeren, en een Legertjen te formeeren, om daar mede den Vyand te verwachten, en te betoonen, dat sy noch van 't rechte bloet der oude en beroemde Vriesen waren, die in stantvastigheyt alle Natien overtroffen; Men lichte by Patent uyt de *Deylerschans* dry Compagnien met allen voorraat van Oorlog en Vivres, uyt de Stad *Embden* twee, en uyt de *Nieuwe-* of *Lange-akkers-Schans* mede twee Compagnien met den Commandeur, alle tot haare besoldinge staande, die het voorñ. Legertjen hielpen vergrooten; Tot welken eynde men mede Patent sond na *Lier-oort*, om ook van daar te trekken twee Vriesche Compagnien; Doch den Commandeur *Siegers* considereerende de importantie van die plaats, weygerde 't selve Patent, sonder expresse ordre van de Generaliteyt, te obedieeren, want hy met het uytlaten van die twee compagnien maar alleen noch 3. compagnien soude overgehouden hebben, dewelke alle dry op de repartitie van de alrede overheerde Provincie van *Gelderland* staande geen betaalinge van daar hadden te verwachten, maar in plaatse van dien socht den Commandeur sijn aan-

en genomen een cordate resolutie tot defensie van 't Land.

Gedeputeerdens omheen gesonden om assistentie,

alle middelen van defensie in het werk gestelt,

en een Leger op de Frontieren geformeert.

Dapperheyt van den Commandeur van Lieroort.

bevolen Poſt met meerder beſettinge te verſeekeren, waarom hy alomme bekent maakte, dat alle die gene, dewelke van buyten binnen het Fort aan de Fortificatien wilden komen werken, ſouden groote daghuyren verdienen, door welk middel hy veel Land-volk binnen trok, dat hy al op geweer ſette en dede exerceeren, en binnen het Fort beſlooten hielt.

Voorſichtigheyt van Aylua.

Het voorſz. Leger, dat immiddels tot 13. a 14. hondert Soldaten, en een reedelijk getal Burgers en Land-luyden aangroeyde, wierd ſeer voorſichtig door het commando van den wel-gemelden Heer *Aylua* op de Frontieren in ſo continueelen beweeginge gehouden, dat niemand van de Officieren ſelfs konde weten hoe ſterk of ſwak ſy waren.

Conſtitutie van Stad en Landen op de tijdinge van 't verlies van Over-Yſſul.

De Provincie van *Groeningen* en *Omlanden* was op de onverwachte tijdinge van 't verlies van *Over-Yſſul* even ſo min in poſtuyr van defenſie, als die van *Vrieſland*, de Schanſen daar om heen waren wel alle in haare Fortificatie net opgemaakt, en elk met omtrent 15. duyſent ponden Bus-kruyt en alles naar advenant geprovideert, maar waren alle met veel te weynig volk beſet, als haare defenſie vereyſte, om welke reden de Staten deſer Provincie mede reſolveerden,

Evacuatie van de OUDE SCHANS,

om de 'OUDE- of BELLINGWOLDER-SCHANS van volk en van alle Oorlogs en Levens-middelen te evacueeren, en de Fortificatie te ſlechten, alſo ſy genoegſam binnen 's Lands, en van buyten met de *Nieuwe-of Lang-akker-Schans* bedekt lag, uyt welke reden ſy aan den Commandant *Husman* ordre ſonden, dat hy die Schans van alles ſoude evacueeren, om welken tijd deſelve mede van de Gecommitteerdens tot de Secreete Correſpondentie by een brief ontfing expreſſe laſt, om de Schans te defendeeren. Commandeur *Husman* door deſe contrarie ordres verſet zijnde, dacht dat het gebod der Provinciale Staten behoorde te prevaleeren, waarom hy de Schans verliet. En alſo men in *Groeningen* niet een omſien voor de aankomſt des Vyands verſeekert was, en om dat de

Evacuatie van de NIEUWE-SCHANS

NIEUWE-SCHANS den Vyand in ſijn annaderen na de Stad geenſins konde beletten, wierd by de Staten van Stad en Landen gereſolveert, de *Nieuwe-Schans* ook te verlaten, ten welken fine ſy derwarts ordre ſonden, volgens de welke daar uyt gelicht wierde het Garniſoen beſtaande maar in 2. Compagnien met al den voorraat van Stukken, Ammunitie en Proviant, die t'ſamen na *Groeningen* wierden vervoert, uytgenomen 2. Halve kartouwen, die den Vice-commandant *Husman* vergeten hadde, gelijk mede de ordre, dat hy voor ſijn vertrek de principaalſte

Poſten

Posten der Fortificatien soude demolieeren, 't welk hem by den Hoogen Krijgs-raad naderhand causeerde een Sententie des doods, om gehangen te werden; maar aangesien de saake naderhand om redenen gestelt wierd in handen van seekere Commissarissen, is de voorige Sententie gealtereert, en hy simpelijken gecondemneert, om alleen 2. jaaren de pick te dragen, eer hy weder als Capiteyn soude mogen dienen; Dese schande heeft *Husman* met sijn goet comportement en door sich selfs exemplaarlijk te evertueeren geheel vernietigt, in voegen hy kort daar na weder in employ raakte.

Rabenhaupt word Lt. Generaal van de Provincie en Gouverneur van de Stad Groeningen,

De *Staten van Stad en Landen* hadden als voorsichtige Regenten in tijd van Vreede haare gedachten al laten gaan over het aanstaande onweder, dat sy te gemoet sagen, en gedelibereert, wien sy als een Militair Hooft souden verkiesen over haare Provincie, en daar toe genomineert den Heer *Carel Rabenhaupt Baron de Sucha*, die sich in het *Land van Hessen* onthielt; dewelke sy so door brieven, als door besendinge van den Capiteyn *Prot* Vice-Commandant van de *Bourtang* disponeerden, om naar *Groeningen* over te komen, alwaar hy naar al het voorige gepasseerde arriveerde, en voorts tot *Lt. Generaal* van de Provincie, en *Gouverneur* van de Stad wierd aangenomen, waar toe hy sijne commissie so haast niet hadde ontfangen, of hy stelde op alles de gerequireerde ordres. En niet tegenstaande ter selver tijd binnen dese geheele Provincie niet meer Militie was, als 2. a 3. oude Compagnien, en daar by van de nieuwe lichtinge so veel, dat al het Krijgs-volk het getal van 1200. mannen niet konde surmonteeren, so resolveerde hy echter met eenig volk, onder den *Lt. ten Berge* in de verlaten *Nieuwe-Schans* weder post te vatten; doch also sijne ordres door den voorsz. *Lieutenant* niet exact wierde nagekomen, so wierd hy daar in van den Vyand geprevenieert, dat den voorsz. *Lt.* sijn leven koste, want hy naderhand op den $\frac{11}{21}$. *July* in conformité van de Sententie van den Hoogen Krijgs-raad is gedecapiteert.

die op alles goede ordre stelt.

De Vyand, die met eenig volk uyt *Over-Yssul* over *Steenwijk* naar *Vriesland* in aantocht was, kreeg onderwegen kondschap, dat beyde de Staten van *Vriesland* en *Groeningen* niet alleen geresolveert hadden, om sich naar allen vermogen te defendeeren, maar dat sy deselve resolutie ook begonden ter executie te leggen met de voorgenoemde middelen van defensie, waar over hy geweldig begon te sulmineeren, voornamentlijk over de Vriesen, seggende den *Bisschop van Munster* onder anderen: *Der Teuffel hohle die Pfaffen*, meenende daar mede de Predicanten van *Leeuwaarden*, als of sy de Helle verdient had-

daar over de Vyand seer sulmineert.

hadden met het vigileeren voor haare Kudde, daar hy nochtans selfs niet minder als de Helle verdiende, door dien hy sijn eygen Kudde tegen haaren wil en dank tot den Oorlog preste, en onschuldig ter slacht-bank overleverde, niet ontsiende te disponeeren so wel over haar bloet, als over haar goet en welvaren, dat geen Bisschop of Hoeder der Gemeente, maar veel eer een Huyrling, ik geswyge een Wolf paste.

en sijn genomen desseyn op Vriesland verandert,

Hy verandert daar op sijn desseyn, dat hy genomen hadde, om *Vriesland* te invadeeren, en vont goet, *Coevorden* te belegeren, en de voorñ. verlate Schansen in possessie te nemen, 't welk hem ook so wel succedeerde, dat hy niet alleen de *Deyler-* en *Oude-* maar ook de *Nieuwe-Schans* met de *Winschooter-zijl*, *'t Huys te Wedde* en al wat daar omtrent gelegen was, met het geheele Wester-quartier, sonder de minste resistentie incorporeerde.

en neemt in possessie de Deyler Oude- en-Nieuwe-Schans, &c.

Binnen de Nieuwe-Schans quam eenen *Martel* Generaal Krijgs-Commissaris van den *Bisschop van Munster*, die door een Trompetter aan Capiteyn *Prot*, Commandant van de sterke Schans de BOURTANG (dewelke uyt *Groeningen* met alle nootsaakelijkheeden getrouwlijk wierde gesecondeert) mondeling dede seggen, dat hy verstaan hadde, dat hy Commandant wel genegen was, om met hem eens te spreecken, also hy plein pouvoir met Blancos van den Bisschop onderteekent hadde, om Accoorden en Capitulatien te maken, so 't hem goet docht, om welke redenen hy versocht, dat de Commandant hem door desen Trompetter wilde doen weeten de Tijd en Plaats, wanneer en waar sy t'samen mochten aboucheeren. De Commandant, die noyt van intentie was geweest, om met hem *Martel* of ymand van den Vyand te confereeren, veel min daar van eenig blijk gedaan hadde, merkende, dat *Martel* hem door loosheyt tot verraad trachte de disponeeren, gaf aan de Wereld een exempel van onverbrooken Trouwe tot sijn Vaderland, en antwoorde aan *Martel* weder mondelinge door den selven Trompetter, dat hy noyt hadde geseyt, met hem te willen spreecken, maar by aldien hy *Martel* geresolveert was, met hem eenige conferentie te houden, dat hy dan moste komen, daar hy Commandant was. *Martel* sond hier op door een tweeden Trompetter een Brief, daar in hy voorstelde de groote macht en successen van sijnen Bisschop en desselfs Geallieerden, het verlies der Staten van so veele Fortressen, en de apparentie van het consequentelijk overgaan sijner plaatse, die geensins was in staat, om haare triumphante wapenen ook voor weynig dagen te resisteeren, te

Martel soekt den Commandeur van de BOURTANGE te corrumpeeren.

die daar op, als een getrouwen Officier, antwoort.

waar op Martel nader instantie doet.

meer

meer, dewijl alle omleggende Schanſen al verlooren, en daar door alle paſſagies en advenuen tot ſecours benomen waren; en daarom ſo hy ſijne Schans wilde overgeven, beloofde hy, dat hy hem ſoude doen genieten de ſomme van 200. duyſent guldens, of het beſte Adelijke Sticht in Weſtphalen, en aan elken Capiteyn 50. duyſent guldens.

De Commandant *Prot*, die eerlijker was als *Martel* en deſſelfs Principaal, en deteſtabel reekende, ſich aan Vaderlands verraad ſchuldig te maken, nodigde by ſijne tweede antwoort hem *Martel* met den Biſſchop en alle deſſelfs adherenten tot ſich op een conferentie, daar in hy haar eerſt ſo veel Koegels ſoude ſchenken, als hem Guldens waren gepreſenteert, eer hy van eenig accoord wilde ſpreeken.

doch een genereuſe antwoort ontfangt van den Commandant,

Deſen braven Commandant ſtelde voort op alles nodige ordres, en dede alle Officieren op de Wallen vergaaren, dewelken hy voorhielt de ſterkte dier plaatſe, haar afvragende, of ſy aan de Fortificatie yets wiſten te verbeeteren, en of ſy ook wel de Schans ſouden willen overgeven? daar op ſy antwoorden: *Neen.* Of ſy dan met hem tot den laatſten druppel bloets ſouden willen vechten? en of ſy ſulx met eede wilden belooven? ſeyden: *Ja*, 't welk geſchiet zijnde, belaſte hy haar Commiſſariſſen uyt de haare te verkieſen, om hem ook den Eed af te nemen, dien hy ook preſteerde, waar op ſy alle in courage, als eerlijke Soldaten continueerden.

die op alles de gerequireerde ordres ſtelt,

Martel, die de courage van deſen vaillanten Commandant eens wilde beproeven, die hy door geld onkreukbaar hadde bevonden, maakte de mijnen van belegeringe, en begon de Schans met Canon te ſaluëeren, maar wierd ſodanig geſaluëert, dat hy na korten tijd vertrok, achterlatende eenige doden en gevangenen door een uytval van die van binnen, dewelke meer voordeels ſoude hebben gedaan, indien ſeeker Capiteyn in dien uytval ſich mannelijker gedragen hadde, daar over hy ook in de gevangeniſſe raakte. Ondertuſſchen quam het geheele Leger voor Couvorden.

en Martel de Bourtang doet verlaten.

De Stad COUVORDEN is voormaals by de geheele wereld voor onwinbaar gereputeert, en by allen Ingenieurs voor een perfect Model geſtelt geweeſt van een volmaakte Fortreſſe, ſo van wegens haare Naturelle als Artificiele ſterkte; want ſy als een Poorte van de Provincien van *Vrieſland*, *Groeningen* en *Omlanden* zijnde, tot aan de Contreſcarpen toe was omçingelt met Veenen en inpaſſable Moeraſſen, die mede onder water konden werden gebracht, tuſſchen dewelke ſy alleen konde genadert werden door dry ſmalle advenues en

COUVORDEN beſchreven wegen haare byſondere naturelle ſterkte,

paſſagien, als over de *Haar*, *'t Galge-veld* en *'t Leeuwverke-veld*, waar tegens ſy verſterkt was met 7. Bolwerken, die hare namen voeren van de 7. Geunieerde Provincien, met 7. Ravelijnen, 7. Halve-manen, een Fauchebray, een hoog Contreſcarp en dubbelde diepe Grachten, met twee Poorten en een Kaſteel, dat met 5. byſondere Bolwerken en een Gracht aan de zijde van de Stad omtrokken was.

Wegens dit uyterlijk poſtuyr hadde deſe Stad reden, om te glorieeren over haare ſterkte, en om te verachten en te braveeren alle vyandelijke attaquen, die haar van ymand ſouden konnen aangedaan werden, in cas ſy met een gerequireert Garniſoen en Magazijn was geprovi-
dewelcke ſeer verſwakt is, deert. Maar het gemeene ongeval, daar aan alle Nederlandſche Fortreſſen zedert 22. jaaren hadden geparticipeert, heeft deſe Fortreſſe mede ontbloot van haare ſo naturelle als artificiele ſterkte, en haar
door het droog maken der moeraſſen. onwaardig gemaakt haar oude glorie en renommé. Want wat aangaat haare ſituatie en naturelle ſterkte, ſo is waarachtig, dat de Inwoonderen van *Couvorden* voor omtrent 20. jaaren, door toelatinge van den toemaals weſenden Commandant *Byma*, haar de omleggende laage Landen niet alleen hebben toegeëygent, maar deſelve ook met ſlooten en doorgravingen geſepareert, en van jaar tot jaar opgedroogt, met dijken omringt, en met heggen beplant, invoegen 't gene voormaals onder den naam van Moeras bekent was, ende nauwelijx een ſchaap konde dragen, zedert eenige jaren reede tot goet, hart en vaſt ſo bouw- als wey-land is gebracht, en alſo onder het commando van den Colonnel *Broersma* geconſerveert, en meer en meer gecultiveert; Want hoewel verſcheyde Officieren by diverſe occaſien den voorn. *Broersma* hadden aangemaant, dat hy in gevolge van de ordres van *Sijn Hoogheyt den Heere Stadhouder Fredrik Henderik H. L. M.* gegeven aan den Colonnel en Commandeur *Sterkenburg*, dat hy de lage landen tot verſterkinge van *Couvorden* behoorde onder water en driftig te houden, en tot dien eynde alle afwaateringen te doen ſtoppen en vullen, ſo hadden deſelve geen andere antwoord bekomen, als dat voormaals tijd van oorlog, en nu tijd van vreede was, in dewelke de Burgeren van de Landen behoorden te profiteeren. Even ſo waren tot niet geloopen de Veenen van de naaſt gelegene Dorpen, als *Dalen*, *Ermen*, *Schoonebeek*, en die na 't *Huys ten Klooſter* gaan, want deſelve alle ſoodanig waren aangetaſt, afgebrant en gegreppelt, dat ſy heel droog lagen, en met boek-weyt en andere vruchten tot groot profijt der eygenaars beſaayt waren, in voegen ſy geen meer water tot nootſakelijke verſterkinge van *Couvorden* konden toebrengen. Daar en

boven

boven zijn de ſmalle en laage weegen, leydende na de Vrieſche en Bentumer-Poorten, niet alleen verbreet, maar ook ongemeen verhoogt, zijnde tot onder het Contreſcarp hooven en velden gemaakt, daar voor heen niet dan kolken en wateren waren geweeſt, door alle het welke de Fortreſſe dier maten van tijd tot tijd is verſwakt geworden, dat ten tijde, als de *Biſſchoppen van Keulen* en *Munſter* daar voor quamen, geen Artillerye te ſwaar was, om rondom de Fortreſſe te paſſeeren; Ja was ſelfs den laatſten winter het water daar door in de Grachten ſo laag gebleeven, dat het uytgehouwen ys by het yſen of byten niet als ſeer ſwaarlijk onder het ander konde gebracht werden, en de buytenſte zijde van de Contreſcarpen daar door ſodanig geſonken, dat een man daar in op de knyen leggende, van binnen uyt den bedekten weg niet konde ontdekt ofte geſien werden.

en door het verhoogen der laage weegen.

De Artificiele ſterkte beſtaande in de voorſz. Bolwerken, Ravelijns, Halve-manen, Kaſteel en Contreſcarpen, van circuit omtrent dry quartier uyrs gaans, was door 't niet onderhouden van de Aardewerken, Wallen, Verlaten, Palliſſaden, Stormpalen en vordere nootſaakelijkheden tot defenſie ook ſodanig verſuymt, dat daar in ſeer veele defecten wierden bevonden; Want alhoewel de Heeren *Raden van Staten*, by de ordinaire viſitatien, de voorſz. dingen en 't geen daar aan wijders dependeert, van tijd tot tijd hadden beſtelt en aanbeſteet, ſo is 't nochtans, dat de aannemers van dien het geld wel getrokken, maar 't werk noyt, ſo 't behoorde, voltrokken hebben, door 't manquement van Opſienders en Controlleurs, aangeſien den Commandant *Broersma*, die ſulx hadde behooren te doen, offelfs, of ſijn Soon aannemers waren, often minſten aan de werken participeerden, hebbende (by exempel) om te profiteren, dat men de aarde van de hooge velden buyten de Poorte niet behoefde met groote koſten binnen te halen, de Borſtweringen van de Wallen rondom van tijd tot tijd, meer als 2. voeten breet doen affteeken, om deſelve daar mede te verhoogen.

De Fortificatie vervallen.

De Verlaten waren in deſen tijd ſo lek en ondicht, dat daar door weynig water in de Gracht was gebleeven, 't welk, na het ſeggen van eenige Officieren, de Commandeur *Broersma*, eenigen tijd voor heen wel anderhalve voet ſoude hebben laten aflopen, alleen om bequamer te konnen viſſchen, waar door gecauſeert is, dat op ſommige plaatſen van de Contreſcarps-Ravelijnen- en Halvemaans-Grachten geen 2. voeten waters, en in de groote Gracht van de Halvemaan tot aan de punt van 't Bolwerk Gelderland achter het Kaſteel niet boven anderhalve voet waters wierd bevonden op een ſo breede ſantplaat,

De Verlaten waren lek,

en de Grachten ondiep.

datter 8. mannen *en front* over konden marcheeren, sulx dat den Commandant *Broersma* diverse reysen heeft geseyt, dat *Couvorden* van die kant so swak was, dat by aldien de Vyand de plaats daar attaqueerde, hy seer licht door de Gracht tot op 't Kasteel konde raaken, door dien het selve van die zijde noch met een gracht, noch met pallissaden voorsien was, gelijk de Vyand de Stad aan dien hoek ook geattaqueert heeft, waar toe *Broersma* schijnt aanleydinge gegeven te hebben, also hy in 's vyands Leger tegenwoordig was, en met den *Bisschop van Munster* dagelijx confereerde.

't Magazijn was slecht gestelt van Koegels,

Het Magazijn, dat in eenige deelen redelijk voorsien was, had groot gebrek aan andere nootsaakelijkheden, want hoewel de Fortresse met 28. Stukken Geschuts en 1. Mortier omset was, so manqueerden aan eenige der selven genoegsaam geproportioneerde Koegels, gelijk tot 8. Veld-stukken 6. ponden schietende sich maar 2100. koegels bevonden, waar by, als noch 20. duysent stuks versocht wierden, antwoorden seekere personen van Staat: *Also de Fransche Belegeringen selden lang duyren, sullen der koegels, het getal van 2100. verdubbelt zijnde, genoeg zijn.* En genomen het getal der koegels suffiçant ware geweest, so hadde men echter het Geschut niet na behooren konnen hanteeren uyt gebrek van Affuyten, also in 't Magazijn gene der selve tot een reserve waren geprepareert, en dat de gene, die onder het Canon op de Wallen stonden, door ouderdom waren vermolt en onbequaam geworden, in voegen men geen Canon in de Fauchebrayen konde brengen en gebruyken, dat seer voordeelig soude zijn geweest, wesende geen nieuwe (volgens de verklaaringe van den Commis van 't Hof) zedert 26. a 28. jaaren gemaakt, maar alleen dese oude somtijds aangestreeken en geteert. Daar en boven was het Magazijn gedestitueert van voorraad van bequame Musquetten en picken, formen tot musquer-koegels, granaten, domme-krachten, schaaps-vellen, touwerk, keepen, Salpeter, sulpher en terpentyn tot de vuyr-werken, Vriesche Ruyters, deelen, sparren, balken, sement, steen, kalk en wat diergelijke in een belegeringe hoog-nodig soude mogen zijn; Item van gemalen meel, broot, busquyt en verscheyde andere nodige Vivres; Doch het voornaamste defect in 't Magazijn bestont in bos-kruyt, waar van in 't geheel bevonden wierd omtrent 40. duysent ponden, daar af meer als 25. duysent ponden geheel geklontert, aan een gebakken en daar door qualijk te gebruyken was.

Affuyten,

alderhande oorlogs tuyg,

en Bos-kruyt.

Hier op dient geremarqueert, dat een Half Cartouw schietende 24. ponden yser tot eene ladinge vereyst 12. ponden kruyt; dat het

binnen

binnen een uyr 3. maal kan geloſt werden, *facit* yder uyr 36. ponden; datter elken dag 16. uren mede kan geageert werden, 't welk yder etmaal aan kruyt bedraagt 576. ponden, en in den tijd van 10. dagen 5760. ponden; en dat de 6. halve Cartouwen, die hier op de Wallen ſtonden, binnen de 10. dagen requireerden 34560. ponden kruyt, die den voorraad in 't Magazijn byna alleen ſouden verſlinden, ſonder dat voor 't reſteerende Canon Mortier en Muſquetten yets van importantie over bleef.

't Garniſoen hoe geſtelt.

Het Garniſoen, dat meeſt uyt nieu-geworven volk beſtont, indien het ſo wel ten oorlog geexerceert, als ſterk in getal ware geweeſt, ſoude niet op ſich geladen hebben den ſmaat en indignatie van de geheele wereld, van dat het ſich ſchuldig gemaakt heeft aan te ſubiten overgeven van een der gerenommeerſte Fortreſſen onder allen; want het oude Garniſoen, 't welk beſtont in twee nieuwe Compagnien te paard onder den Ritmeeſteren *Hagevvold* en *Aſſerberg*, en is 5. oude en 8. nieuwe Compagnien te voet, die t'ſamen by na 1000. mannen konden uytleveren, was 6. a 7. dagen voor de Belegeringe verſterkt met het laf hartige Garniſoen uyt *Schenkenſchans*, dat hoewel het 18. Compagnien of omtrent 1200. mannen hadde uytgemaakt, als het noch in *Schenkenſchans* lag, onder wegen echter ſo was verlopen, datter niet boven de 350. koppen, uytgenomen de Officieren, binnen *Couvorden* raakten, welke plaatſe ſy even ſo ſchandelijk, in weynig dagen hielpen verlieſen, als ſy *Schenkenſchans* hadden verloren, het welk met deſe Fortreſſe by na egaal, en altijd de 2. beroemſte Fortreſſen waren geweeſt van den geheelen Nederlandſchen Staat. Van deſe 350. mannen quamen voor de effective belegeringe noch te deſerteeren meer als hondert, ſo dat het geheele Garniſoen finalijk beſtont in een getal tuſſchen de 1200. en 1300. koppen.

Het Commandement wort Broersma ontnomen,

De Heeren *Staten Generaal*, uyt conſideratie van de byſondere importantie deſer plaatſe voor de twee Provincien van *Vrieſland* en *Groeningen*, difficulteerden wegens eenige ſuſpicie gefondeert op ſecreete intelligentie tuſſchen den *Biſſchop van Munſter* en den Commandant deſer plaatſe, genaamt *VVigblod van Broersma*, deſelve Fortreſſe aan den ſelven Commandant in tijde van belegeringe te vertrouwen, waarom ſy hem met patent na 't Leger van *Sijn Hoogheyt* aan den *Yſſul* ſonden, om aldaar in qualiteyt als Colonnel te dienen; En onaangeſien hy ſterk ſolliciteerde, dat ſijn Soon, die een Ritmeeſter tot *Groeningen* was, mochte in ſijn Commandement geſurrogeert werden, ſo wierd ſulx echter afgeſlagen, met vertrouwen, dat niemand

het selve meer soude meriteeren, en de Stad beter maintineeren, als
en op Burum gedefereert, den Lt. Colonnel *Johan van Burum*, aan wien het selve Commandement, door een acte van haare *Ho. Mog.* in *dato* den 28. *Mey* wierde gedefereert, om gedurende de absentie van den Colonnel en Commandeur *Broersma*, aldaar het selve by provisie te exerceeren.
die daar toe niet inclineerde, De Heer *Burum*, alvorens hem dit Commandement ware geoffereert, terwijlen hy bemerkte, dat op hem dien aangaande wierde gereflecteert, was te rade geworden, in plaatse van om dit avancement te solliciteeren, om benevens andere ook de Heeren *A. v. Vierssen* en *G. v. Ghemmenich* als Gedeputeerde ter Vergaderinge van haare *Hoog Mog.* instantelijk te versoeken, dat so wanneer die saake ter Vergaaderinge van haare *Ho. Mog.* op 't Tapijt mochte komen, het haar Ed: mochte believen na vermogen te besorgen en te helpen dirigeeren, dat het voorsz. Commando van *Couvorden* hem mochte voor by gaan, en hy van so een beswaarden charge zijn en blijven geexcuseert, en als hem het selve alrede was geinjungeert, dede hy verscheyde instantien met pregnante redenen by de Heeren *Gedeputeerden Staten van Vriesland*, dat haar *Ed. Mog.* mochten gelieven te procureeren by *Sijn Hoogheyt den Prince van Orange*, mitsgaders de Heeren Gevolmachtigde te Velde, ten eynde hy, voornamentlijk by voorval van belegeringe, van sijn provisioneel Commandement mochte werden geexcuseert, en vermits 't Leger aan den *Yssel* toenmaals wierde gedissolveert, dat de voorsz. Colonnel *Broersma* mochte werden geordonneert, sijn functie binnen de Fortresse *Couvorden* personelijk weder te komen waarnemen; alsso hy seekerlijk voorheen sag, dat wat trou en devoiren hy mochte komen aan te wenden, nochtans geen genoegen soude konnen geven aan sijne Heeren en Meesters, noch aan de wereld wegens haare gepreoccupeerde opinie over de imprenable Fortresse van *Couvorden*, daar sy nochtans van hare naturelle
om dat Couvorden van sijn voorige sterkte en noodsakelijkheden was berooft. sterkte, waar door sy 't meest was gerenommeert, niet alleen was berooft, maar ook wegens haare artificiele sterkte, Magazijn en Garnisoen in so soberen staat gebracht, als hier vooren is gedemonstreert, en als de *Drost en Gedeputeerde des Landschaps Drente* in seekere missive aan de Heeren *Gedeputeerde Staten van de Provincie van Vriesland* met dese woorden klaagden: *Ondertusschen moeten wy U Ed. Mog. by dese gelegentheyt voordragen den slechten toestant van Couvorden, vvelk Fort sodanig is voorsien, dat by na van alles, 't vvelk daar behoort te zijn, gebrek is, ende komen U Ed. Mogende verseekeren, dat volgens het bericht, dat vvy van daar hebben, die plaats in cas van vyandelijke*

delijcke attaque, vveynig dagen sal konnen resisteeren, daarom vvy U Ed. Mog. seer dienst- vrund- en nabuyrlijck versoecken, U Ed. Mog. gelieven te helpen beijveren, dat de voorsz. plaatse ten spoedigsten mag vvorden voorsien, en dat daar mede niet ten uyterssten gevvacht vverde, vvanneer het vvel te laat mochte zijn.

De Lt. Colonnel *Burum*, na lange vergeeffsche sollicitatien tot sijn decharge, het Commandement van *Couvorden* aangevaart hebbende, dede sich alle defecten opgeven, tot redres en reparatie van dewelke hy aansfonts alle noodige ordres stelde, en de Embrasures en Gabions voor 't Canon (also *Broersma* de gene, die uyt den naam van den Krijgsraad alrede gemaakt waren, weder omverre hadde doen werpen) op de behoorlijke wijte en hoogte dede maken en vullen; verscheyde Dammen leggen by de Verlaten en by de Bentumer-poort, om 't weynige water, dat noch in de grachten was, so veel doenlijk, op te houden; veele slooten omtrent de Contrescarpen toe vullen; de naaste tuynen en warmoes-hoven, met al de plantagien ruïneeren en afkappen; de vervulde Sortien ophalen, en met deuren voorsien; een groote quantiteyt meel in voorraat malen en brood daar van bakken; en voorts dede hy alles besorgen, wat de tijd van 10. a 12. dagen konde toelaten, blyvende eenige nootsakelijkheden om de kortheyt van den tijd achter, en andere om het manquement van materialen, daarom als mede om versterkinge van 't Garnisoen hy so door Personen expres afgesonden, als door missiven cito cito by de *Gedeputeerde Staten van Vriesland*, en by de *Staten van Stad en Landen* iterative instantien dede, die alle vruchteloos waren, so dat op sijn versoek niet de minste voorsieninge gedaan wierd.

Burum stelt alle mogelijke ordres, en verfockt assistentie.

Begin der Belegeringe,

De Belegeringe deser Stad is toegegaan in manieren als volgt:

Na dat het gecombineerde Leger van den *Keur-Vorst van Keulen*, den *Bisschop van Munster* en de Auxiliaire Fransche onder den *Hertog van Luxenburg* sich op een gemakkelijke wijse meester gemaakt hadden van de geheele Provincie van *Over-Yssul*, en daar door *Couvorden* (dat van de Provincien van *Vriesland* en *Groeningen* genoegsaam geabandonneert, van binnen vervult met ontelbare defecten, en berooft was van de ordinaire nodige besettinge van militie, die in cas van vyandelijke attaque 4000. mannen behoorde te surmonteeren) van de Provincie van *Holland* afgesneeden, sochten sy haar fortuyn te pousseeren, en haare Ambitie te vullen met het conquesteeren van beyde de voorn. Provincien van *Vriesland* en *Groeningen*, tot welken eynde sy vooraf detacheerden eenige Ruyterye, die op de 19. *Juny* 1672.

eenig volk daar voor komende plondert omheen,

1672. haar voor en omtrent *Couvorden* eerst vertoonden met plonderen, roven en vordere insolentien te pleegen tegens de arme Landluyden, die de roof-klauwen deser Gryp-vogels niet spoedig genoeg konden ontvluchten, of die van wegens haare Religie (also veele Rooms-gesint waren) te veel vertrouwen stelden op de pretense Heyligheyt der aankomende Bisschoppen.

Het gerucht van dit onheyl ontstak 's anderen daags in *Couvorden* de meeste gemoederen met verbaastheyt, en de weynigste met couragie, so dat dese *Tragœdie* van verre ten deele wierd aangesien, en ten deele uyt den mond der verbaasde vluchtelingen aangehoort; Doch als men vernam, dat de vyand met weynig volk dese *Tragœdie* ageerde, commandeerde de Lt. Colonnel *Burum* den Ritmeester *Assenberg* met eenige Ruyterye (de Ritmeester *Hagevvold* sich buyten ordre daar by voegende) om den vyand te gaan recognoscceren, dewelke met omtrent 100. Ruyters de Poort van *Couvorden* furieus uytjoegen tot in de *Couvortsche marsch*, daar sy al voorens, eer de Musquettiers uyt de Stad tot haar secours gedestineert, by haar waren, den Vyand in 3. esquadrons so sterk bevonden, dat by aldien sy haar, na weynig chargeeren, door een onbekende weg, die haar tot allen gelukke door een Voerman wierde aangewesen, niet haastig hadden gesalveert, sy alle omçingelt en capot gemaakt souden zijn geworden, daar sy nu maar weynige ruyters en voet-volk verlooren door seekere achterhoede by *Camps huys*, dewelke haar tot op den hoek van het Contrescarp al vechtende vervolgde. Met dese achtergebleevene so doden, gequetsten als gevangenen was het getal der deserteurs (also veele uyt het *Graafschap Bentum* geboortig waren) so groot, dat 't Garnisoen op dien dag wel 100. man door 't een en 't ander wierde vermindert.

daar op een uytval geschiet,

doch met weynig succes.

Zedert dien tijd vertoonde sich de vyand opentlijk tot onder 't Canon, en belegerde de Stad van alle zijden te gelijk, nemende den *Bisschop van Munster* met het gros van 't Leger op en omtrent *'t Huys ter Scheere*, den *Rijngraaf* aan de kant van *Dalen*, en den *Hertog van Mekelenburg* op den pas na *'t Laar* uyt de Graaffschap *Bentum* haare Quartieren.

't Leger komt voor Couvorden,

Den 1. *July* Nieuwe stijl begon de Vyand sijne approches te vervaardigen, die hy op den 2. *dito* by *'t Huys ten Kloosler* aan de eene, en van achter de galge aan de andere zijde op den 4. *dito* opende, waar in de Belegerde den Vyand met gestaadig canonneeren seer incommodeerden, die niet tegenstaande daar door groote schaade quam te

en approcheert.

te lijden, sterk voornamentlijk by nacht avanceerde, invoegen deselve den 6. *dito* niet alleen hun Keetel met negen Mortieren en twee twaalf-ponders, yder geplaatst op een kleyne Batterye aan de zijde van den Keetel, maar ook kort daar na hun Batterye van 4. halve Cartouwen van 24. ponden aan de zijde van 't Klooster gereet kreegen, de belegerde door 't meenigvuldig werpen van Bomben, Granaten en Stink-potten seer benouwden, en door 't continueel canonneeren der selver Canon van tijd tot tijd demonteerden.

De Vyand eyst de Stad op,

Weynig uyren na 't werpen van de eerste Vuyr-werken heeft sich aan de Slag-boom voor de Vriesche Poort gepresenteert de Soon van den Generaal Majoor *St. Paul*, die de Fortresse uyt den naam van den *Bisschop van Munster* opeyste, soekende door verscheyde valsche en verçierde motiven de Belegerde daar toe te persuadeeren, als dat den Heer *Prince van Orange* de Fransche partye gekooſen hebbende, gantsch *Holland* aan *Vrankrijk*, en de Stad *Groeningen* aan den Bisschop hadde overgegeven; Doch als hy uyt den naam van den Krijgs-raad tot antwoord ontfing, dat het Garnisoen geresolveert was, de plaatse tot den laatsten druppel bloets voor haare *Ho. Mog.* te defendeeren, most hy aanstonts vruchteloos vertrekken, waar op het canonneeren ten weder-zijden, en het werpen der Bomben, Granaten, Stink-potten of Jesuite-mutsen van buyten na de Fortresse en het Kasteel weder een begin nam, daar mede de vyand so vehement op den 7. *dito* continueerde, dat, niet tegenstaande de bysondere vigilantie der Burgeren, Vrouwen en Dienstboden, die de gevallene Vuyr-werken met natte Koe-huyden als anderſins naar allen vermogen smoorden, en om den brand te blussen, op veele plaatsen Brouw-ketels en groote Kuypen met water gevult hadden vaardig staan, en niet tegenstaande uyt verscheyde Ravelijns, Halve-manen en Contrescarpen so met musquetten als canon dag en nacht wierde gechargeert, echter noch eenige huysen onder de voet raakten, en schadeloos wierden, werdende het beneden-Proviant-huys, waar op dien dag wel 60. Bomben waren gedirigeert, ten eenemaal geruïneert, de provisie van rogge en andere vivres bedurven, de Ros-molen en Brouw-ketelen verbrooken, den Oven ingeslagen, een Bakker daar voor staande verplettert, ende niets over gelaten, als alleen eenige vette waaren, die door groote moeyten van buyten uyt Kelders onder den puynhoop ter nauwer noot wierden gebergt.

maar krijgt een negative antwoord.

Vigilantie der Burgeren.

Een Proviant huys geruineert door de Vuyr-werken,

Geduyrende dese actie aan de eene zijde van *Couvorden*, was de Vyand ook aan de andere zijde besig met het approcheeren voor by

die veel quaats in de Stad verwekten.

Tellinghuysens huys boven het Kasteel na 't Bolwerk *Gelderland*, dat hy met een tweede Batterye, die met 4. Halve Cartouwen tot 24. pond schietens beset was, en met een Keetel van 9. Mortieren, met twee Stukjes Canon aan elke zijde, quam aantasten, waar door noch eenige huysen wierden verbriesselt, en diverse reysen brand verwekt, als mede het Canon der Belegerde, dat door outheyt der Affuyten, byna selfs door sijne ooren sonk, hoe langs hoe meer onbequaam gemaakt, de Wallen met Bressen doorboort, en voorts de inwoonderen genootsaakt, hunne personen en goederen in gaaten en hoolen onder de wallen van binnen gegraven, te verbergen.

Ondertusschen liet de Vyand niet na, sijne approches aan beyde zijden, met alle vlijt, te continueeren, waar tegens de belegerde, als mede tegens de vooren gedachte forces tot ruïne van 's Vyands Batteryen en Keetelen, sich so veel doenlijk opposeerden, zijnde niet in staat, om den Vyand meerder en grooter belet toe te voegen door uytvallen, vermits de kleynheyt des Garnisoens, noch met Mortieren, daar sy maar eene van hadden, die niemand wist te manieeren, zijnde selfs daar toe geen gereetschap in voorraad, noch met hand-granaten en vuyr-werken, waar van sy even so min voorsien waren, als van personen, die deselve souden hebben konnen hanteeren.

Den 8. *dito* 's morgens maakte de Vyand semblant, om op het Vriesche Contresarp te stormen, het welk hy echter niet voortsette, apparent om dat hy bemerkte, dat dien post met meerder volk wierde gesecondeert door de goede voorsorge van den Commandant *Burum*, die op alles seer getrouwlijk vigileerde, en al 't gene na sijn vermogen contribueerde, dat hy nodig achte. Dien namiddag wierd *Chavone* Vaandrich van den Capiteyn *Sabbatha* met een koegel door sijn borst, en tegens den avont *Hendrik ten Hoove* Capiteyn en geweesene Commandeur van *Schenkenschans* in het Contresarp van de Over-Yssulsche Halve-maan met 2. Musquet-koegels doot geschooten.

De Vyand avanceert na 't Bolwerk Gelderland.

's Nachts avanceerde de Vyand de Loop-graven voor 't Kasteel tot aan de drooge Contresarps-Gracht (die met voet-angels bezaayt was) in allen schijn, als of hy 't Bolwerk Gelderland wilde voor by lopen, en sich met de eerste Loop-graven conjungeeren, om so gesamentlijk het Contresarp, en daar na de Halve-maan voor de Vriesche-poort aan te tasten. Immiddels continueerde hy seer sterk met alderhande vuyr-werken te ageeren, smijtende van yder Batterye 5. 6. a 7. der selver gelijk in de Stad, waar door deselve inwendig seer benauwt en beschadigt

digt wierd, om welke reden seekeren Soldaat uyt de Compagnie van Capiteyn *Gabbema* aannam, alle 's Vyands Vuyr-werken te beleesen, en deselve haare kracht te ontnemen, als hyse in de lucht sag vliegen, daar toe hy in 't aanhooren van elk een gebruykte geen andere als dese woorden: *Die sal geen quaet doen*, waar op ook van veele Officieren, Soldaten en Burgeren is geremarqueert, dat alle de Bomben, Granaten, Jesuite-mutsen of Stink-potten, die op dese wijse van dien Soldaat waren belesen, geen of seer weynig quaat deden, dewijlse of in de lucht stukken sprongen, of in de Grachten of op de Markt en in 't midden van de Straaten of op de Fortificatie neder vielen, daar sy so weynig operatie deden, dat de Burgeren, die op 't blussen van den Brand, en 't smooren van de Vuyr-werken pasten, geen tegenweer meer deden, als sy dien Soldaat de aankomende Vuyr-werken sagen belesen. Dese superstitieuse beleesingen, wat daar van te gelooven of niet te gelooven is, willen wy hier niet disquireeren, maar dit alleen daar by voegen, dat de Canon-koegels daar voor weynig schrikten, want de Vyand op den 9. *dito* met sijn Geschut, doch voornamentlijk met vier halve Cartouwen de Vriesche Poort by na ruïneerde, het Kasteel dikwijls doorboorde, en het Canon der Belegerde t'eenemaal onder de voet bracht, dat beswaarlijk door gebrek van hout, yserwerk, smits-kolen, arbeyts-luyden en andere behoeften konde gerepareert werden, so dat de musquetten, als 't eenigste middel van defensie noch maar resteerden, om de vigeur van den aandringenden Vyand te resisteeren, 't welk de Vyand bemerkende, ondernam noch twee nieuwe Batteryen boven de voorige tegens de plaats te planten.

een Soldaat besweert de Vuyr-werken,

maar niet de Kanon-koegels, want die veel schadens deden.

Het Vriesche Contrescarp was beset met de Compagnie van seekeren Capiteyn, dewelke hoewel hy noch met een Switsersche Compagnie onder 't geleyde van een Lieutenant gesecondeert was, op den 10. *Julij* in de morgenstont echter met al sijn volk verbaast in het Vriesche Ravelijn vluchte, als eenige weynige Munsterssche sich onderstaan hadden, onbedekt uyt de loop graven door de Contrescapsgracht in het Contrescarp te lopen. Door dit gerucht verliet een ander Capiteyn mede de Halve-maan voor 't Vriesche Bolwerk, 't welk geen kleyne commotie in de Stad causeerde, so dat de Commandeur *Burum* met sijn bloote rappier en met vijftig Musquettiers de flauhertige Officieren weder na haare verlaten Contrescarp moste dwingen, daar toe sy noch so traag waren, dat den Lt. *Bovijn* met 50. musquettieren den vyand eerst daar uyt most verdrijven, hebbende onderwijlen den Capiteyn *Tamminga* de verlatene Halve-maan in der haast

Het Contrescarp en een Halve-maan worden verlaten,

doch weder ingenomen.

ook weder beſet, ter tijd toe, dat den uytgevluchten Capiteyn mede gedwongen was, ſijnen verlaten poſt weder te occupeeren.

De Krijgs-raad verſterkt het Contre-ſcarp,

Op den 10. *dito*, als de Commandeur *Burum* te gemoet ſag, dat de Vyand den volgenden nacht het Contreſcarp ſoude forceeren, dede den Krijgs-raad beleggen, aan dewelke hy in deliberatie gaf, in wat voegen men het Contreſcarp 't beſt ſoude defendeeren; en wierd verſtaan, dat men het ſelve met 4. Compagnien ſoude beſetten, gelijk ſulx ook geſchiede, werdende een Sergeant met 20. muſquettiers wat voor uyt geſtelt, om 's Vyands actien en contenance naukeurig te obſerveeren, en de reſt gepoſteert by een travers, tot beter defenſie en conſervatie van de militie aldaar opgeworpen, om beneffens de militie in de naaſt-gelegen Halve-maanen en Ravelijns daar op flanqueerende geſamentlijk op den Vyand te chargeeren.

Dat de Vyand 's nachts forceert,

De Vyand tot een attaque op 't Contreſcarp preparatien maakende, commandeerde 's nachts tuſſchen 12. en 1. uyr een Capiteyn met 15. Officieren, 36. Granadiers en 300. Muſquettiers met een achterhoede van 1500. mannen in de Approches, dewelke het Contreſcarp ſo vinnig aantaſten, dat de vier voorſz. compagnien het ſelve quiteerden, en de Vyand met verlies van 50. doden, en veele gequetſten daar van meeſter lieten, vluchtende weder confuſelijk in het Vrieſche Ravelijn, op pretext, gelijk de Officieren klaagden, dat de Soldaten niet hadden willen vechten. Even ſo voer mede voor de tweede-maal de Halve-maan voor 't Vrieſche Bolwerk, want die op de ſelve tijd door de Compagnie van ſeekeren Capiteyn mede geabandonneert wierd, waar door de Vyand occaſie kreeg, om met een ſchuyt, ſonder de minſte incommoditeyt, over de Gracht te vaaren naar een Halve-maan, die gelegen is over het Bolwerk van Hollandia, waar in hy ſich dien nacht begroef, 't welk ſulken ſchrik in de herten van de verwijfde Militairen (eenige weynige uytgeſlooten) verwekte, dat, als op den 11. *July* 's morgens om 8. uyren de Generaal Major *St. Paul* appel dede ſlaan, veele haare inclinatie tot een accoord lieten bemerken, waar op dan 2. Capiteynen gingen vernemen, wat ſijn begeerte was, en verſtonden, dat hy de Fortreſſe voor de tweede-maal quam opeyſchen. De Commandeur *Burum* dede hier van aanſtonts openinge aan den Krijgsraad, die vermits 't Canon gedemonteert, de Muſquetten voor 't meeſtendeel verlemt en ontramponeert, en de Soldateſque ſo vermoeyt was, dat veele haare borſten blont en peers, en ſo opgeſwollen waren, datter ſommige het koude vyer in kreegen, goed vond by die occaſie te verſoeken dry dagen ſtilſtant

en inneemt,

als ook de Halve-maan,

zyſt de Stad weder op,

daar over de Krijgs-raad by een komt

van

van wapenen, om in die tijd, ſo veel noch eenigſins mogelijk ſoude mogen zijn, de affuyten te repareeren, de Militie te refraiſcheeren, en immiddels nochmaals den deſolaten toeſtant van de plaatſe aan de Heeren *Staten van Vrieſland en Stad en Landen* te repreſenteeren. 't Effect van deſe Reſolutie den Generaal Majoor *St. Paul* afgevordert zijnde, excuſeerde hy ſulx te konnen geven, verſoekende, dat ymand met hem na den *Vorſt van Munſter* ten verſochten fine mochte werden geſonden, gelijk dan daar op dry Capiteynen als *Roſiers*, *Bachman* en *ter Hoeve* wierden gecommitteert, die op *'t Huys ter Scheere* by den Biſſchop gekomen, en hun verſoek voorgeſtelt hebbende, een negative antwoord ontfingen, met byvoeginge, dat men van ſijne zijde geen dry uyren ſtilſtant ſoude gunnen, en datter gereſolveert was, 't geprojecteerde deſſeyn te vervolgen, om de naaſt volgende nacht de plaatſe met een conſiderable macht te beſtormen, daar toe alle nootſakelijkheden gereet hebbende, dreygde vorders ſelfs 't kind in de wiege niet te willen verſchoonen.

en dry Capiteynen uytſent na den Biſſchop,

Den Biſſchop, die ſich voorheen ſo meenigmaal voor de wereld hadde hoog-ſchuldig gemaakt aan 't violeeren van alle Accoorden en Verbonden, en getoont, datter niet ſo heylig was, 't welk hy om ſijn voordeel en ambitie niet ſoude ſchenden, breekt hier by de eerſte occaſie, die hem voor komt, niet alleen het gegeven woord van den Generaal Major *St. Paul*, maar ook het *Recht aller Volkeren*, dat ook by de Barbaaren heylig is; Want hy twee deſer Capiteynen verklaarde *Priſonniers de Guerre*, alleen toeſtaande, dat de derde na *Couvorden* weder mochte vertrekken, om te vernemen, of men genegen was de plaats over te geven, of niet, waar in ſy 3. Capiteynen, als niet anders konnende, eyndelijk hebben moeten condeſcendeeren, blijvende de twee eerſt-genoemde aldaar, die den laatſten te weten *ter Hoeve* affonden met een miſſive aan den Commandeur en den Krijgsraad, tot lecture en openinge van welke, mitsgaders 't aanhoren van't rapport wederom convocatie geſchiet, en 't rapport aangehoort zijnde, is alſins in conſideratie genomen den deſolaten toeſtant van de Fortreſſe, daar in beſtaande; dat de Vyand van het Contreſcarp en Halve-maan genoegſaam meeſter was, en het vermogen hadde, 't zy met doorſnijdinge van het Contreſcarp, of 't openen van de Verlaten 't water uyt de Gracht in een droogen en laagen vecht af te tappen; dat het Canon gedemonteert, en door gebrek van hout, yſerwerk, ſmeeden, ſmitskoolen en andere behoeften niet meer te repareeren en niet bruykbaar te maken was; dat de Muſquetten, eenige weynige uytgeſondert,

die 't Recht der volkeren violeert.

Een Capiteyn doet rapport aan den Krijgsraad,

die daarop alle ſwaarigheden overweegt,

door het onbequaam, dik en aangebakken kruyt vervuylt, en door het continueel schieten verlemt waren, die door gebrek van roermakers (zijnde alleen maar een in de plaatse woonachtig, die door sijnen ouderdom van 70. jaaren weynig konde werken) niet spoedig konden geaccommodeert werden; datter geen musquet-koegels van behoorlijke Calibre meer in voorraad, en alleen maar twee formen sonder materialen noch te vinden waren; dat de Soldaten door continueelijk waaken en chargeeren afgemat niet langer wilden noch konden vechten; dat men om een generaal gebrek van alles geensins in staat was, om den Vyand het overkomen van de Gracht te beletten, veel min den gedreygden en geprepareerden storm te konnen resisteeren; datter geen secours ofte ontset te verwachten was; dat de Bakovens gerüineert, al het broot by na geconsumeert, het meel door 't instorten van beyde de proviant-huysen bedurven, en geene Handmolens in voorraad waren.

en in omvraagleyt, of men soude capituleeren,

Dese en diergelijke defecten en redenen van binnen, mitsgaders die avantagien van den vyand van buyten overwogen zijnde, wierd in omvraag geleyt, of men soude capituleeren of niet? Den Commandeur *Burum* met de Capiteynen *Carbon* en *Beaumont* en de Lieutenants *Borchorst*, *Teraguh* en twee *a* dry andere waren alleen van sentiment, dat men de Fortresse ten uytersten toe behoorde te defendeeren, adviseerende alle de andere tot een honorable Capitulatie, waar op den Commandeur de eenigheyt der gesamentlijke Officieren tot vordere defensie noch malen versochte, ende niet konnende obtineeren, met protestatie misnoegt ter kamer uytging, onaangesien al het welke de Krijgs-raad niet alleen resolutie nam, maar ook in absentie van den Commandeur speciale commissie depescheerde op de voorñ. Capiteynen *Rosiers*, *ter Hoeve* en *Bachman*, om te capituleeren, by aldien men by Capitulatie konde bedingen, dat het geheele Garnisoen met complete Wapenen, vliegende Vaandelen, slaande Trommelen, brandende Lonten, twee Stukken Canon en alle Bagagie voorsien met nodige wagens en voorspan en vordere toebehooren, na *Groeningen* soude vertrekken, en dat de Ingesetene in hunne privilegien en Godsdienst ongekreukt souden blyven sitten, dat men dan sodanige goede conditien soude accepteeren; Maar in cas de vyand deselve niet soude willen toestaan, dat sy dan liever alle wilden sterven, dan als Gevangene in de Kerk opgeslooten, of door beloften genoot saakt te werden, haare *Ho. Mog.* voor seekeren tijd niet te dienen; Waar op door de dry uytgesondene Capiteynen na veele dispuyten en contesta-

daar op de Krijgsraad resolveert,

tien

tien is opgerecht dese Capitulatie, die in seer arrogante termen aldus luyt:

Sijn Hoog-Vorstelijke Genade tot Munster en Corvey onsen genadigsten Heer heeft op heden op den ondergeschreeven datum by de bekomene overgevinge van de Fortresse Couvorden *sich in genaden verklaart, gelijk't selve voor vveder-zijds ondergeschreeven Gedeputeerde voorgelesen is, dat morgen vroeg deselve Fortresse in sijn gevveld gelevert, sijn Garnisoen daar in gelaten, en door sijn Krijgs-volk beset, te gelijk ook het tegenvvoordige Staatse Guarnisoen, so vvel Officieren als gemeene Soldaten morgen middag, of ten langsten over-morgen vroeg met volle Gevveer, vliegende Vaandelen, brandende Lonten en alle Bagagie uytgelaaten, en op vrye voeten sullen gestelt vverden. En dat sijn Vorstelijke Genade op behoorlijk versoek tot afvoeringe van de Bagagie, tot* Harlingen *toe, noodige vervoeringe vvil laten verschaffen. De twee gepretendeerde Stukken Geschuts om uyt te voeren betreffende, die vvil sijn Hoog-Vorstelijke Genade aan den Heer Commandeur tot* Couvorden *uyt Hoog-Vorstelijke Clementie in genaden met voor-span geven en volgen laten, en de Stad vvegens haare Privilegien en Religie gunnen't selve accoord, dat hy in d'Over-Yssulsche Quartieren in genaden toegestaan heeft, en de Stad* Couvorden *daar by vry en onbelet laten. In Oirkonde is deselve reces door beyder-Zijds Gedeputeerde en Gevolmachtigde onderteekent, en verzeegelt.* en gecapituleert.

Gedaan op't Huys te Scheere *den* 11. *July A°.* 1672.

Onderstont,

M. v. Smisingh.
Carel Groothuys. F. v. Rugiers.
R. v. Schade. D. ter Hoeve.
Balthasar Ham. Godefroy Bachman.

Na dat dese Capitulatie also wegens den Krijgs-raad, buyten toestemminge en in weerwil van den Commandeur *Burum* geteekent was, is de Capiteyn *Daem ter Hoeve* met deselve alleen weder binnen gekomen, om rapport van't genegotieerde te doen, blyvende de twee andere Capiteynen als noch by den Vyand, 't welk terwijlen geschiede, wierde de Poorte buyten ordre en kennisse van den voorgemelden Commandeur door den Majoor in presentie van seekeren Capiteyn geopent, daar door des Vyands Troupen aanstonts binnen trokken, en het Kasteel, beyde de Poorten, en alle de buyten- en binnen-posten besetten, van waar sy't Staaten Volk deden delogeeren, en quam den De Vyand trekt binnen Couvorden.

Bis-

Bisschop van Munster, geaccompagneert met verscheyde Overstens, onder dewelke den gewesenen trouloosen Commandant *Broersma* mede was, in persoon de Vriesche Poort door in de Fortresse ryden, die hy van 't Kasteel met admiratie beschoude, waar op hy kort daar na weder vertrok met sijn byhebbende Suite, na sijn Leger, alvoorens de Fortresse gestelt hebbende onder 't commandement van een sijner Officieren, en niet van *Broersma*, gelijk eenige Historie-Schrijvers abusief hebben gestelt, dewijl de Bisschop so wel als *Antigonus* of *Philippus van Macedonien* beminde, die verraden wilden, en niets vertroude aan die al verraden hadden.

Het Staten Garnisoen word met voordacht opgehouden,

Het Garnisoen in meeninge, om ten minsten 's volgenden daags te vertrekken, pakte al haare Bagagie op eenige gepreste wagens, so dat'er niet resteerde als den Trommel tot den uyttocht te roeren, het welk den Vyand vernemende (die niet anders socht, als dit Garnisoen op te houden, en door ongemak te doen onder haar dienst nemen, om also de Provincie van *Vriesland*, die in 't geheel tot haare besettinge niet meer hadde, als weynige Compagnien te voet, te frustreeren van dese assistentie, en te gemakkelijker te conquesteeren) commandeerde de wagens weder te ontladen, onder voorgeven, dat andere wagens uyt het Leger daar toe stonden te komen, die door 't Staten Volk niet sonder suspicie met smerten tot aan den derden dag te gemoet wierden gesien, wanneer eenige wagens uyt het Leger binnen quamen, die aanstonts met Bagagie beladen wierden. Doch als het Garnisoen daar mede meende te vertrekken, wiert het belet door een Ordre van den nieuwen Commandant, dat alle Capiteynen de naamen en geboorteplaatsen van haare onderhebbende Soldaten hem eerst schriftelijk souden overleveren. Dit gedaan zijnde quam Ordre tot haar vertrek, doch op conditien, die alle contrarie waren de bedongene Capitulatie; als dat het Volk niet naar *Harlingen*, maar elders heen soude marcheeren, daar het den Bisschop beliefde; dat niemand meer Geweer soude mede nemen, als tot sijn bloote armeeringe diende; dat de twee bedongene Stukken aldaar souden verblyven; dat alle de Constapels in dienst van den Bisschop souden overgaan; dat alle de wagens met Bagagie eerst op de Markt souden werden gevisiteert, offer eenig Geweer op was, en in cas van ja, dat dan niet alleen 't selve Geweer, maar ook de geheele Laadinge verbeurt soude zijn, en dat daar op dan den Uyttocht soude geschieden, doch met stille Trommelen en bewondenen Vaandelen, al 't welk het Garnisoen, hoe wel onder verscheyde protestatien, moste obtempereeren en boeten als een straf, van dat het

en seer geincommodeert tegens de bedongen capitulatie,

sich

ſich ſo haaſtig hadde overgegeven aan den Biſſchop, wiens gewoonelijke trouloosheyt hier vooren op 't 358. Blad ontdekt is.

In 't uyttrekken, daar de twee voornoemde Compagnien te paard voor marcheerden, en 't Voet-volk met de Bagagie naar quam, ſtonden eenige Biſſchops Officieren in de Poorte, die met aſſiſtentie van haar Volk veele Soldaten uyt de marcheerende gelederen, ja geheele gelederen ſelfs weg rukten, en dwongen om dienſt te nemen, van de reſt wierden veele ontrooft van haare Hoeden, Draagbanden, Rapiers en Roers, en eenige geheel geſpolieert. Dus quam het overig Garniſoen al ſtommelende eyndelijk by *'t Huys te Scheer*, alwaar de Ruyterye mede haare beurt kreeg, alſo ſy met geweld wierden gedwongen, om onder haare Compagnien te dienen, en die ſich daar tegens bandeerden, wierden van monturinge, paarden en kleederen berooft en uytgeplondert, en toen weg gejaagt, ſulx dat de Ritmeeſter *Hagevvold* maar dry, en *Aſſenberg* maar 5. ruyters overhielden.

ja geſpolieert, en veele gedwongen, om dienſt te nemen onder den Vyand,

Hier op dede de Generaal Wachtmeeſter van de Biſſchopſe, genaamt *Nagel*, het reſteerende Garniſoen in ordre rangeeren, en het oude *Couvortſe* Garniſoen, van dat uyt *Schenkenſchans* gekomen was, ſepareeren, eyſchende van de laatſte haare Capitulatie, die ſy met *Duc de Turenne* gemaakt hadden, dewelke als hy geleſen hadde, hun reſtitueerde, en hun commandeerde voort te marcheeren, waar op hy ſich vervoegde by de Compagnien van 't oude Garniſoen, 't welk hy man voor man examineerde en afvraagde haare geboorte plaats, aanhoudende alle de gene, die inboorlingen waren van het *Drent*, *Tvvent*, *'t Graafſchap Benthem*, *Munſterland* of van eenige van ſijne alrede geconqueſteerde plaatſen, en gevangen nemende alle de burgers ſoonen van *Couvorden*, die de Staaten dienden, dewelke niet als door hooge rançoenen vry raakten. Door deſe en diergelijke extorſien, die haar de Heydenen ſelfs ſouden geſchaamt hebben, dewelke alleen op natuyrlijke kenniſſe haar Woord beter betrachten, als deſe heylooſe Biſſchopſe, wierden eenige Compagnien totaliter gediſſipeert en te niet gemaakt, andere die noch wat in ſtaat bleeven, kregen omtrent 4. uyren na de middag eerſt ordre, om in plaats van na *Harlingen* na *Over-Yſſul* met eenig convoy te marcheeren, gelijk geſchiede, want ſy dien avont, zijnde den 15. *July*, na lang ſukkelen eyndelijk tot *Emmelkamp* aanquamen, van waar ſy op den 16. *dito* aanquamen tot *Vbberen*, en den 17. tot *Almelo*, alwaar door ordre van den Biſſchop by Trompet en Trommelſlag aan allen inwoonderen, met bedreyginge van confiſcatie van alle haare goederen,

dat ſlimmer als Heydenſch was,

In 't marcheeren wierd haar onthouden ſpijs en drank, en veel ellend aangedaan,

en hooge straffen verbod gedaan wierd, om aan dese hongerige en vermoeyde Soldaten (ô meer als Barbarische wreedheyt) geen spijs of drank, ook voor geld, te laten toekomen. Van hier marcheerden sy na *Ryssen*, daar sy den 18. stil lagen, en haar versaaden met de vruchten, die haar het Veld presenteerde, en de menschen weygerden. Den 19. arriveerden sy tot *VVye*, daar haare droefheyt vermeerderde ten deele door het aanschouwen van den Puyn-hoop van dit schoone Dorp, dat door de Bisschopse was in koolen geset, en ten deele door het Verbod van den Commandant van 't Bisschops Convoy aan de overgebleevene Ingesetene, om uyt expres bevel van den Bisschop dese arme Soldaten geen brood of bier te verkopen. Den 20. *dito* logeerden sy in armoede tot *Oelt*, den 21. *dito* by het Klooster *het Diepe-Veen*, den 22. wederom tot het afgebrande *VVye*, den 23. tot *VVinsem*, daar sy den 24. *dito* mede vertoefden, en den 25. tot *Ytersom* aanquamen, van waar sy den 26. in goede ordre marcheerden voorby *Zvvol* na *Spalde* by de *Kater-Schans*, daar sy dien nacht bleeven, en van de Burgeren uyt *Zvvol* uyt commiseratie met brood, kaas en bier gespijsigt wierden. Den 27. *dito* gingen sy logeeren tot *VVilsem*, den 28. tot *Mastenbroek*, daar sy door de Burgeren van *Campen* uyt medelijden wierden onthaalt, gelijk als door die van *Zvvol*. Veele Officieren en Soldaten, die dese armoede in dit lang omheen leyden niet konden uytstaan, waren onder wegen by nacht geescapeert, de rest koft sich eyndelijk van 't Bisschops convoy noch vry door een somme van penningen, en quam eyndelijk op den 29. *dito* tot *Geelmuyden*, van waar de Hollandsche Compagnien met kleyne schuytjes gebracht wierden op de Zuyder-Zee aan de Hollandsche Uytleggers, die haar met Lichters versonden op *Amsterdam*, vaarende de Vriesche en Groninger Compagnien met Scheepen naar *Harlingen*, daar sy haare geledene smerten wat versachten, en elk om een goet heen komen sagen.

De Vyand houd groote Krijgsraad, daar eenige adviseeren, dat men Vriesland soude intrekken,

Op dese voorbaarige successen hielt de Vyand grooten Krijgs-raad, alwaar serieuselijk gedelibereert wierde, wat nu van dryen 't eerste te doen stond; of de *Provincie van Vriesland* in te trekken, of de *Stad Groeningen* te belegeren, of sich van *Delf-ziel* eerst meester te maken? Eenige adviseerden, dat men *Vriesland* eerst en voor al behoorde in te trekken, gevende voor reeden, dat deselve Provincie noch geensins onder water geset was, maar geheel en al open lag voor haare invasie, sonder dat men daar eenige resistentie hadde te verwachten, also 't selve Land van Militie, Artillerye, Ammunitie, Fortificatien

catien en alle affnijdingen was ontbloot, en van binnen door een terreur panique of algemeene vrees en confusie sodanig bevangen, dat elke Stad op haare aankomst soude vaardig staan, om de Sleutels vrywillig over te leveren, en sulke conditien te ontfangen, als men haar gunnen soude, en dat dese Provincie geincorporeert zijnde, men met desselfs Scheepen de Stad *Groeningen* aan de water-kant soude konnen sluyten, en alle assistentie beletten, en dat men dan aan de Land-zijde de Stad rontom soude konnen belegeren, en sich van de *Auvverder-Ziel* verseekeren, om daar door te beletten het inundeeren van't land aan de West- en Noord-zijde.

andere, dat men Delfs-ziel eerst soude ver-overen,

Eenige advisseerden, dat men sich van die beyde Provincien niet gemakkelijker soude konnen meester maken, als wanneer men sich eerst verseekert hadde van de Schans en het Kasteel *Delf-ziel*, dat vol gebreeken, en daarom by den eersten aanloop te verwinnen was, alwaar als in een bequamen Haven de Engelsche Zee-macht met haare Land-militie soude konnen landen, en men dan met gecombineerde Machten beyde de Provincien als een water-vloet soude overstroomen, voegende daar by noch eenige reedenen, dewelke den *Bisschop van Munster*, naar apparentie, mede tot dit sentiment en resolutie souden hebben gebracht, 't en zy hy tot de belegeringe der Stad *Groeningen* ware geinduceert geworden door sterk aanhouden en krachtige motieven van twee Verraders van haar eygen Vaderland, als *Schulenborg* en *Broersma*, en van twee Vuyrwerkers, als den Generaal *Kroon* en den Oversten *Spekhaan*, gevende de twee eerste voor redenen, dat sy verseekert waren, dat in de Stad diffidentie en tweedracht was, en dat sy daar binnen goede kennisse en intelligentie hadden; En de laatste, dat haare Vuyr-werken noch niet genoeg waren geprobeert, dat geen Stad of Volk van vermogen waren, om deselve te konnen uytstaan, en voorts alle vier daar in over een komende, dat het Leger voor *Groeningen* liggende, seer licht konden toegevoert werden alle nootsaakelijkheden over de *Nieuvve-Schans*, die sy alreede in besettinge hadden, en dat de Stad *Groeningen* vermeestert zijnde, beyde de Provincien seekerlijk souden volgen, waar over de *Keur-Vorst van Keulen* al grim-lachende in dese Vergaderinge quam, vraagende: *VVas haben die Herren beslossen*, en als hy vernam, dat wederzijds noch geconcerteert wierde, en het advijs op *Delf-ziel* in bysondere consideratie quam, seyde hy: *Nicht doch, vvir mussen auf Groeningen, innerhalb vunff tagen ist sy doch meiner, dan ich hab schoon meine Creaturen daar in.*

en andere dat men Groeningen eerst behoorde te winnen.

Advijs van den Keur-Vorst van Keulen, om Groeningen te belegeren.

dat gereſolveert werd. Hier op wierd vaſt geſtelt *Groeningen* met kracht aan te taſten, met Vuyr-werken te dwingen, en met het geheele Leger te forceeren tot overgeven, en dat ondertuſſchen 3. a 4. duyſent mannen, meeſt te paard, de Provincie van Vrieſland ſouden in geduyrigen Allarm houden, met vertrouwen, dat hy haar ſeekerlijk noch ſoude onder ſijn geweld brengen, ſo haaſt hy *Groeningen* ſoude hebben geincorporeert, welkers belegeringe wy hier na ſullen verhandelen, als wy ſullen geſien hebben, wat notabels in en omtrent Holland voorviel.

De Uyterſche beginnen te vluchten, De Stad UYTRECHT was door 't gerucht van het verlies van ſommige Steeden, eenige dagen te vooren, eer *Sijne Hoogheyt* met het Leger daar aan quam, geraakt in ſulken verſlagenheyt, dat de luyden haare meubile goederen te Land en te Water naar *Holland*, doch voornamentlijk naar *Amſterdam* begonnen te vluchten, meer als of 't verdat het Graan niet aanſtont. huys tijd was, 't welk het Graan niet wel aanſtont, voornamentlijk de wijven, dewelke ſeyden, nu men haar van haare Mannen hadde ontbloot, en de Rijke weg vluchten, dat men haar hier na mocht komen te verlaten, daarom onderſtonden ſy de goederen, die men wilde verſenden, aan te houden en te plonderen, waar door op den 30. *Mey* Oude of den 9. *July* Nieuwe-ſtijl een groote confuſie en oploop ontſtont; die niet eerder geſtilt wierde, als dat anderhalve Compagnie Burgers met haar volle Geweer, doch ſonder Trommen haar onverhoets verſtoorde, Het Vluchten vermeert, en tot ſtilſtant bracht. Maar de Tijdinge van den doorbreuk der Vyanden aan *'t Tolhuys*, dede op den $\frac{1}{11}$ *July* het vluchten en het misbaar der Vluchtelingen ſo vermeerderen, dat men daar ſag uytgebeelt den deplorabelſten Staat, die te bedenken was; elk ſo wel groot als kleyn, pakte, ſleepte, en droeg al wat hy konde na de Poorten in ſulken meenigte, dat de Scheepen, Schuyten en Wagens 't ſelve nauwelijx half konden vervoeren, waar door het Vaartuyg ſo ſchaars wiert, dat eyndelijk om groote ſommen geen kleyne ſchuyten meer te huyr bleeven.

met groote confuſie. In deſe confuſie miſten meenig Man ſijne Vrou, de Moeder haar Kind en de Vluchtelingen haare goederen. De tijdinge van 't aannaderen van *Sijn Hoogheyt*, ende aankomſt van eenig volk van 't verſlagen Vrieſche Regiment aan *'t Tolhuys* dede by ſommige de alteratie, en by ſommige, inſonderheyt by de Roomsgeſinden de vreugde verdubbelen, want veele op de volle ſtraat rond uyt riepen deſe vervloekte woorden: *Liever Frans als Prins; Komt de Prins, vvy ſullen hem de Poorten voor de Neus toeſluyten, maar als de Franſchen komen, ſullen vvy haar deſelve openen*, gelijk ik in die dagen tot *Uytrecht* zijnde meermaalen niet ſonder alteratie ſelfs gehoort hebbe. Dit uytvluchten duyrde noch

2. a 3. geheele dagen daar na, in welken tijd weder binnen op 't Vreeburg wierde gebracht de geheele Artillerye van *Sijne Hoogheyts* aannaderende Leger, 't welk op den 7/17 *Juny* omtrent den middag onder de Stad quam, en sich langs den Dalffen Dijk en de Vecht campeerde, nemende *Sijn Hoogheyt* sijn Hooft-quartier en Logement achter de Roode-Brugge. Sijn Hoogheyt komt voor Uytrecht met sijn Leger,

Het geheele Leger bestont maar in 14. Regimenten te paard, en 7. te voet, zijnde die te paard de Garde van *Sijn Hoogheyt* en de Regimenten van de *Graven van Nassavv*, *van VValdek* en van *Merode*, *den Prins van Salms* en de Heeren van *Obdam*, *'s Gravenmoer*, *Eppe*, *Harsolte*, *Almelo*, *Joseph*, *l'Ybergen*, *Ginkel en Don Sarmiento*, en die te voet de Regimenten van den *Veld-Marschalk VVurts*, *de Graven van Hoorn*, *van Stirum* en *van Solms*, den *Marqnis VVesterloo* en de Heeren *Golsteyn* en *Aquila*, dewelke alle te samen noch niet konden uytmaaken 8000. mannen. dat maar in 21. Regimenten bestont.

Immiddels wierden de Burger-wachten verdubbelt, dewelke de Stads-Sleutels, naar gewoonte, uyt de Hooft-wacht aan den Portier niet meer wilden overgeven, maar hielden de Stad rontom geslooten, uytgenomen alleen de Catharine Poort, door dewelke een voor een tusschen de gewapende Burgers uyt en in mochte passeeren, doch niemand wiert toe gelaten met eenig zijd-geweer binnen te komen, dat hy aan de Poort moste afleggen tot so lange toe hy weer quam, op dat sy in de Stad mochten bevrijt blijven van alle Plonderinge en Overlast, daar mede haar eenige auxiliaire Spaansche Troupen, die voor de Stad lagen, gedreygt hadden, te meer dewijl sy verstonden, dat *Rheenen* en andere Plaatsen door 't Staaten Volk in 't retireeren uytgeplondert waren. De Stads wachten verdubbelt,

De Staaten van *Uytrecht*, uyt consideratie dat alreede veele considerable Forten en Steeden so onverwacht aan de Vyanden waren overgegaan; dat de Vyandelijke victorieuse Armeen naar beneden quamen affakken; dat haare Stad en geheele Provincie, sonder de minste fortificatie voor den aankomenden Vyand open lagen, dat sy sich t'eenemaal van haare Militie hadden ontbloot, en alle deselve tot haare en des gemeenen Lands defensie na den Rijn en Yssul hadden gesonden; dat derwaarts mede waren vertrokken 1000. Burgeren uyt de Steeden, en 1000. Boeren van 't platte Land; dat sy naar *Doesborg* hadden gesonden 10. duysent ponden Buskruyt, en 10. duysent ponden Lonten, naar *Schenkenschans* 8. duysent, en naar *Nimvvegen* 30. duysent ponden boskruyt; dat haare Burgerye seer ontroert was so Gevaarlijke constitutie van Uytrecht,

door't voorbaarig vluchten, en de gespargeerde discoursen van datter verraad in't Land was, als door de verscheydenheyt van Religie, &c.

dat een besendinge doet aan Sijn Hoogheyt.

committeerden op dien selven namiddag uyt het midden van haare Vergaderinge ses Heeren, om *Sijn Hoogheyt* te begroeten en te representeeren de ongelegentheyt, waar in haar Ed: Mog: en de Magistraat der Stad *Uytrecht* sich bevonden, mitsgaders om met de Heeren Gevolmachtigde te Velde en *Sijn Hoogheyt* te overleggen, wat in die conjuncture van tijden en saaken, tot geruststellinge van de Gemeente, en tot securiteyt van de Provincie te doen stonde. De gemelde Gedeputeerdens kreegen tot antwoort, dat op den volgenden morgenstont by *Sijn Hoogheyt* en de Heeren Gedeputeerdens te Velde soude werden gedelibereert, wat dies aangaande, en vorders met de Armeé stonden te ondernemen. Des anderen daags, zijnde den $\frac{6}{16}$ *Juny* is door gemelde Gecommitteerdens *Sijn Hoogheyt* voor gedragen, dat haar Ed: Mo: de Staaten van Uytrecht vertrouden, het seekerste en ook het eenigste middel te wesen, omme de ontroerde gemoederen der Gemeynte tot rust en stilte te brengen, indien *Sijn Hoogheyt* hem in persoon binnen de Stad geliefde te vertoonen, waar aan by *Sijn Hoogheyt* sodanig is gedefereert, dat hy geresolveert heeft noch dien selven dag sich binnen de Stad te begeven,

Sijn Hoogheyt komt binnen Uytrecht.

alwaar Hy (gelijk de Staaten van den Lande van Uytrecht in haare Deductie naderhand geëmaneert hebben verhaalt) vergesellschapt van de Heeren Gecommitteerdens te Velde nevens de voornaamste Hooge Officieren en verdere Suite, met so groote acclamatie ende toejuychende genegentheyt van de Borgerye ontfangen, ende sijne komste en præsentie van die operatie ende succes is geweest, dat men bemerkte, dat de gemoederen van de Gemeente tot ruste en stilte sich schikten, ende is daar op aanstonts naader by haar Ed.

delibereert met desselfs Staaten,

Mog. op defensie ende beschermingе van de Stad sericuselijk ende yverig gedelibereert geworden. Sijn Hoogheyt omtrent vijf uuren des naarmiddags ter vergaaderinge van haar Ed. Mo. gekomen zijnde, heeft geremonstreert, dat met een ongeresolveerde en onbestandige Borgerye, een Stad tegen een machtigen Vyand niet wel konde werden

en met den Colonnel en Burger-Hopluyden,

gedefendeert, ende daarop positive antwoort omtrent de willigheyt ende bestendigheyt van de Burgerye afgevordert zijnde, is by de samentlijke Leeden van Staaten, naar dat Colonnel en Borger Hopluyden in een van haar Ed: Mo: Vertrek-kamer door sijn Hoogheyt daar over gehoort, ende de Heeren van de Vroedschap immiddels ook vergadert waren geweest, alle eenpariglijk geresolveert so veel Militie,

als

als by ſijn Hoogheyt ende de Heeren Gedeputeerde te Velde nodig ſoude werden geoordeelt, in de Stad te ontfangen, het uytterſte daar mede te wagen, ende onder Godes genadigen ſegen goed en bloed tot het laatſte toe ter defenſie van de Stad op te ſetten. en neemt reſolutie de Stad te defendeeren.

Extract uyt de Reſolutien van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Landts van Utrecht.

Jovis, Oude Stijl, 6. Junii, 1672.

Poſt prandium hora quinta.
Namiddags ten 5. uren.

SYn *Hoogheyt den Heere Prince van Oranje*, als mede de *Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtigde van de Staten Generaal te Velde*, hebbende ingewilligt het verſoek by haar *Ed. Mog.* op heden gedaan, en in gevolge van dien ter Vergaderinge van haar *Ed. Mog.* gecompareert zijnde, is *Sijn Hoogheyt* te midwegen van de Tafel der *Heeren Geëligeerde*, in een rood-fluweelen Armſtoel geplaatſt zijnde, naar voorgaande begroetinge en toewenſchinge van Heyl en Zegen verſocht, om met ſijn preſentie en daar toe applicable redenen, de *Burgerye* der *Stad Utrecht* te perſuadeeren, tot het recipieeren en innemen van eenige *Regimenten Militie* ter defenſie van deſelve *Stad*, ten welken opſichte, aan haar *Ed. Mog.* Vergader-kamer ontboden zijnde den *Colonnel*, *Hopluyden* en *minder Officieren* der *Schutterye* van gemelte *Stad*, zijn deſelve eerſt door *Sijn Hoogheyt*, en naderhand door de *Heeren Burgermeeſteren* en *Oud-Burgermeeſteren* der meergenoemde *Stad*, tot de voorſz. receptie aangemoedigt, en met de meeſtkrachtige motiven, ſo veel mogelijk geinduceert, en hebben gedachte *Heeren Burgermeeſteren*, daar op in aller yl de *Vroedſchap* der ſelver *Stad* geconvoceert, en naar een weynig vertoevens ter Vergaderinge gereverteert zijnde, gerapporteert; *dat de Heeren haare principalen eenparighlijk hadden bevvilligt en gereſolveert, ſo veel Militie, als by Sijn Hoogheyt en Gedeputeerde te Velde noodig ſoude vverden geoordeelt, in de Stad te ontfangen*, waar op by de ſamentlijke *Leden*, als mede *Sijn Hoogheyt* en *Gedeputeerde* van de *Staten Generaal te Velde* met onderling concert is goet gevonden, gereſolveert en aangenomen *de Stad Utrecht onder Gods genadigen Zegen ten uytterſten tegens den Vyand te defendeeren*; Waar toe de *Heere Bevering*, mede *Gedeputeerde te Velde*, wegens de *Provincie van Holland* exhibeerde een *Miſſive*, waar by haar *Ed. Groot Mog.*

beloof-

beloofden met alle bedenkelijke secoursen en noodwendigheyt de *Stad Utrecht* te sullen adsisteeren, werdende vervolgens *Sijn Hoogheyt* versocht des volgenden daags 's morgens de *Militie* in de *Stad* te doen trekken, als wanneer de *Heeren Burgermeesteren* de *Poorte* voor haar souden doen openen, 't welk by *Sijn Hoogheyt* zijnde geaccepteert, heeft deselven als mede de *Heeren Gedeputeerden* en *Gevolmachtigde van Staten Generaal te Velde*, al voorens voor de moeyte by haar ondernomen bedankt zijnde, ter Vergadering afscheyt genomen, om des anderen daags ten fine als vooren weder in deselve te verschijnen.

Sijn Hoogheyt komt voor de tweede maal in de Vergaderinge van haar Ed. Mo.

en doet een Propositie,

Van welke resolutie aanstonts aan haar Ed. Groot Mog. door den Heer *Beverning* by Missive kennisse is gegeven, ende 't selvige des anderen daags door de Heere Raad Pensionaris ter vergaderinge van haar Ho: Mo: ingebracht. Sijn Hoogheyt, naar dat de gemelte resolutie tot defensie van de Stad met so animeuse en eenparige over-eenkominge van de drie Leden van Staten was genomen, is des anderen daags, wesende Vrydag den $\frac{7}{17}$. Junii des ochtens wederom ter Vergaderinge van haar Ed. Mo. met de Heere *Ripperda Tho Beurse* Gedeputeerde te Velde, verschenen, ende heeft naar gedaane aanspraak aan de gesamentlijke Leden gelieven te vragen, of deselve en particulierlijk de Heeren van de Stad noch waren van die opinie ende genegentheyt, als des avonds te vooren was geresolveert, ende daar op rondelijk verklaart zijnde, dat men niet alleen by de voorverhaalde resolutie persisteerde, maar kragtelijk in het selve voornemen was versterkt, door de couragie en goede wille ten dien eynde in de Borgers en inwoonders der Stad bespeurt wordende, heeft sijn Hoogheyt vervolgens geproponeert, dat men aanstonts behoorde te resolveren de bemuerde Weerd en de vier Voorsteden der Stad Utrecht af te branden; Ende dat daar toe by de Regeeringe noch dien dag de noodige ordres souden moeten worden gestelt. Ende daar op gemoveert zijnde, dat het selve soude wesen van een difficile en dangereuse executie; en veele swarigheden was implicerende, heeft sijn Hoogheyt gelieven te seggen, dat sich naar het Leger soude begeven, om aldaar met de Heeren Gevolmachtigden te Velde, en de Generaals van de Militie, 't gene diens aangaande was voorgekomen, naarder te overleggen, ende dan noch dien voor-middag of even naar de maaltijd ter vergaderinge van haar Ed. Mo. te sullen reverteren.

Gelijk ook de Heeren Gecommitteerdens van de Stad mede aangenomen

nomen hebben, alle het gene voorsz. de Heeren haare principalen te communiceeren, ende dies aangaande naarder gelast ter vergaderinge van haar Ed. Mo. te sullen wederkomen. Maar geduyrende desselve Deliberatien, ende aleer sijn Hoogheyt te rugge was gekomen, zijn de Heeren *Hop*, *van Sevender* en *Slingeland* haar Ho. Mo. Gedeputeerdens, die Woensdag den $\frac{5}{15}$. te vooren van Uytrecht naar den Haage vertrokken waren, wederom alhier aangekomen, by haar hebbende de resolutie, die op haar rapport by haar Ho. Mo. tot het brengen van 't Lands militie in de Provincie van Holland, was genomen, luydende als volgt:

maar wort op ontboden met 's Lands-Militie naar Holland,

Extract uyt de Resolutien van de Ho. Mo. Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Jovis den $\frac{6}{16}$. *Juny* 1672.

IS gehoort het rapport van de Heeren Hop, van Sevender *en* Slingeland, *haar Ho. Mo. Gedeputeerden jongst gevveest hebbende tot Uytrecht, vvaar op gedelibereert zijnde, is goet gevonden ende verstaan, dat de Heeren hare Ho. Mo. Gedeputeerden ende Gevolmachtigden te velde, ende den Heere Prince van Orange, als Capiteyn Generaal over de Legers van den Staat voor dese jegenvvoordige expeditie, sal vverden aangeschreven, dat deselve het Leger van den Staat sullen brengen in de Provincie van Holland, ende aldaar by een houden, ende naar gene Garnisoenen verzenden, ten vvare de absolute necessiteyt anders quame te vereysschen, ende dat de gemelte* Heeren Hop, van Sevender *en* Slingelandt *ten spoedigsten naar het voorsz. Leger staan te reverteren.*

volgens Resolutie van haare Ho. Mog.

Haar Ed. Mo. des Vrydaags voorsz. en also ten selven dage, op den naarmiddag kennisse van de gemelte Resolutie bekomende, hebben hare Gecommitteerdens aan sijn Hoogheyt, ende gemelte drie haar Ho. Mo. Gedeputeerdens aanstonts afgesonden, omme te versoeken, dat vermits de Borgerye nu volkomentlijk tot tegenweer was gemoedigt, de voorverhaalde Resolutie buyten executie mogte werden gehouden. Ende also sijn Hoogheyt ondertusschen aan den Secretaris van haar Ed. Mo. hadde verklaart geresolveert te zijn, de Stad ende Provincie van Uytrecht met sijn aanwesende Leger te willen byblijven, ingevalle de voorverhaalde hare Ho. Mo. Gecommitteerdens tot 't geven van sodanige elucidatie, interpretatie ofte surcheantie in reguard van de voorsz. haar Ho. Mo. resolutie, konden werden gedisponeert, maar anders ge-

dewelke die van Uytrecht sochten op te houden,

houden te zijn deselve te achtervolgen, hadden haar Ed. Mo. Gedeputeerdens goetgevonden aan de gemelte Gecommitteerdens van haar Ho. Mo. uyt vrese deselve mochten vertrecken, eerst haare commissie af te leggen.

Deselve haar Ho. Mo. Gecommitteerdens vervolgens dan instantelijk wesende versocht, en haar voorgestelt zijnde, dat de resolutie op haar rapport was genomen, als uyt den Teneur van dien was blijkende, ende sonder twijffel op een præsuppoost en informatie, dat de Borgerye alhier onrustig en tumultuerende was bevonden, en weygerig eenige militie in te nemen, dat het selve nu was verandert, ende niet alleen de Borgerye in ruste gebracht; maar door sijn Hoogheyts presentie geëncourageert en t'eenemaal gemoedigt, en dat men gerefolveert was 't uyterste goet en bloet tot dienst van den Staat en defensie van de stad en Provincie te wagen, en dat men daaromme sodanige Bontgenoten, die sich altijd getrouwelijk tot dienst van 't gemeene best hadden geëvertueert, so plotselijk niet behoorde te verlaten, echter haar Ed. Mo. Gecommitteerdens geen ander antwoort hebben konnen bekomen, als dat het aftrekken van 's Lands militie haar Ho. Mo. positive last was, dat sy haar in genen deelen konden inlaten, om yetwes daar omtrent te veranderen, ofte eenig temperament toe te staan, seggende dat sy niet te min de swaare constitutie van de Provincie wel considereerden en beklaagden. Ende is deselve als doen te gemoet gevoert, dat haar Ed. Mo. wel konden bespeuren de intentie te wesen om 's Lands militie op den bodem van Holland te brengen, en door inundatie ende invloeyinge van wateren sich te versterken; Blijvende door dat middel Holland geconserveert en de Provincie van Uytrecht t'eenemaal afgesneden. Waar naar haar Ed. Mo. Gecommitteerdens naar verwisselinge van verscheyde redenen op 't voorverhaalde subject met sijn Hoogheyt gehouden, van deselve mitsgaders van de aanwesende Heeren Gedeputeerden te Velde affscheyt nemende, naar toewenschinge van alle heyl en zegen over 's Lands Wapenen; hebben verklaart, dat haar Ed. Mo. souden genootsaakt wesen sodanige middelen by de hand te nemen, als sy onder Godes genadigen zegen souden oordeelen de naaste en sekerste te wesen, om so veel mogelijk de totale ruïne van de Provincie en stad van Uytrecht te konnen voorkomen, ende dat sy verhoopten, dat gene van de andere Provincien sodanig van de Bontgenooten souden worden verlaten, als aan haar Provincie door de boven-gemelte haar Ho. Mo. resolutie tegenwoordig wierde gepleegt.

doch te vergeefs.

Het Staaten Leger verdeelt,

Ingevolge van de voorsz. resolutie van den $\frac{5}{15}$ Juny, is den $\frac{6}{16}$. wesende

sende Saterdaags des nachts voor of omtrent Sonnen-opgank de gantsche Armee voorts van de stad van Uytrecht afgetrokken, naar dat de Artillerye en Ammunitie, dewelke by het Leger voor handen was, al op den 11 *Juny* uyt de Provincie ende van de Stad van Uytrecht waren weg gesonden. Daar en boven noch mede-nemende een merkelijke quantiteyt Buskruyt, welke haar Ed. Mo. op de Kruytmolen buyten de stad Uytrecht gekocht ende betaalt hadden; Blijvende deselve also t'eenemaal geabandonneert. Haar Ed. Mog. hebben op haar instantelijk versoek, vermits de voorseyde haar Ho. Mog. resolutie so veel niet konnen obtineeren, dat de vier Regimenten t'haarer repartitie staande, en op haar territoir aan ende beneden de stad van Uytrecht leggende, binnen deselve gesonden, ende haar tot defensie gelaten mochten worden.

waar op de Staaten van den Lande en de Vroetschappen van de Stad vergaderden,

Naar dat nu het geheele Leger van de Stad van Uytrecht was afgetrokken, en de Provincie quam te verlaten, haar Ed. Mo. als doen vergadert wesende, zijn daar op by den anderen gekomen, ende de Vroedschap der Stad aldaar en Corps mede versocht en verschenen zijnde, is gedelibereert wat in die tegenwoordige bekommerlijke perplexe constitutie van tijd en saaken, tot dienst van 't Gemeene beste der Provincie en Stad van Uytrecht te doen stonde; Ende is als doen haar Ed. Mo. geduurende haare deliberatien alomme voorgekomen, dat de principaalste Collegien der Stad en Provincie betuygden, gelijk ook de Burgerye met een gemeen over-een-komste en yver betoonde van gevoelen te zijn, dat men in sodanige constitutie, daar in de Provincie sich als toen bevonde, behoorde en schuldig was, so veel doenlijk, door besendinge aan den Konink van Vrankrijk te voor komen de totale ruïne van de Provincie ende Stad van Uytrecht; als wesende van de Bondgenoten ende derselver Militie verlaten, ontbloot van Ammunitie van Oorlog, ende de Borgerye en Ingesetenen tot defensie van de boven Quartieren versonden, behalven die geene, die sich in grooten getalle uyt de Stad ook noch hadden geretireert, de overige sonder de Militie en sonder eenig ervaren Krijgs-Officier tot tegenweer zijnde onbestand, en sonder eenig secours of hope van dien, volkomentlijk van de anderen afgesneden, ende oversulx ten proye van de Vyanden gestelt; So hebben haar Ed: Mo: de geallegeerde redenen ende motiven daar toe dienende overwogen, ende geoordeelt het dienstigste te wesen, op het gevoeglijkste te voorkomen de gevreesde onheylen van massacre, plunderinge ende diergelijke, ende te versorgen 't geene ten meesten dienste van de Provincie en Stad van

en delibereerden.

Uytrecht in sodanige extremiteyt door haar soude konnen geschieden. Ende also alle inkomende tijdingen mede brachten, dat des Koninks Armeé het dorp van *Amerongen* albereyts soude wesen gepasseert, ende dat de Heeren Gecommitteerdens te Velde haar Edele Mo. verseckert hadden, en ook een constant en gemeen gevoelen was in 't geheele Leger, dat den Vyand alle uuren voor de Poorten van de Stad konde wesen, ende dat men geen eene nacht daar tegen verseckert was, hebben haar Ed: Mo: eenpaarlijk goet gevonden, twee Trompetters naar Amerongen aan den Konink ofte den Generaal, die des Koninks Legers soude commanderen, af te senden, den eenen langs de Kleyweg over Wijk, en de andere over Zeyst langs het zand, op dat den eenen deselve missende, den anderen mochte aan doen. Een van die Trompetters tot *Amerongen*, of daar omtrent des Koninks Troupes niet vindende, is te rugge gekomen; den anderen sonder naarder last te halen voortgereden zijnde, en onderwegen des Koninks voortroupes ontmoetende, is van de geene, die de selve commandeerde, voortgesonden, ende heeft in dier voegen buyten haar E: Mo: intentie sijn Majesteyt tot voor *Doesborg* gaan vinden, en op den $\frac{8}{18}$ *Juny* een Paspoort en escorte bekomen, omme Gecommitteerdens van de Provincie te konnen afhalen, welk Paspoort niet vorder dienende, heeft 't haar Ed: Mo: goet gedacht, om op den $\frac{10}{20}$ *Juny* te committeeren de Heeren van *VVelland*, *Bergersteyn* en *van der Voort*, die onder 't convoy van een Franschen Ritmeester met eenige Ruyterye op den $\frac{11}{21}$ *dito* vertrokken, omme Sauve-garde voor de Provincie en Stad van Uytrecht te bekomen, met die hoope, dat immiddels de surcheantie ofte afwendinge van sijne Majesteyts Wapenen, op des Generaliteyts Commissie en Resolutie van den $\frac{8}{18}$ *Juny* 1672. van den Konink mochte werden geobtineert; wesende haar Ho: Mo: Gedeputeerdens ten dien eynde op den $\frac{11}{21}$ *Juny* van Uytrecht vertrokken, en al sulx ten selven dage, als haar Ed: Mo: Gecommitteerdens derwaarts gingen, al 't welke de Staaten van Uytrecht by een Missive onder *Num°.* 45. geproduceert aan haare *Ho: Mo:* bekent maakten.

senden twee Trompetters aan den Koning,

waar van d'eene den Koning voor Doesborg vind, en een Paspoort bekomt, en senden Gecommitteerdens om Sauve-garde.

De Marquis de Rochefort komt voor Uytrecht,

Ondertusschen dat de Gedeputeerdens uyt waren, quam den *Marquis de Rochefort* met sijn by-hebbende Leger op den $\frac{21}{31}$ *Juny* van *Amersfort* naar *Uytrecht*, ende heeft, volgens notule by de Heeren der Stad Uytrecht ten selven dage daar van gehouden, door een Overste sijn aankomste aan den eersten Borgermeester doen bekent maaken, met aansegginge, dat hy voornemens was, met sijn by-hebbende Troupes

pes in en door de Stad te trekken. De Vroedschap daar over geconvoceert zijnde, heeft naar overleg van alles, en insonderheyt van den staat, daar inne sy haar geprecipiteert vonden, geresolveert twee Heeren *Hamel* en *Veldhuysen* uyt den haren te committeeren, omme Hoog-gemelte Heere Marquis kennisse te geven, dat de voorseyde Deputatien aan den Konink van Vrankrijk waren afgegaan, ende dat men alle uyren den uytslag daar van te gemoet sag, ende dat derhalven wilden vertrouwen, dat sijn Excellentie de Stad van in- en doortocht soude willen verschoonen. Diens volgende gemelte Heeren Gecommitteerdens vertoogen en in't korte gereverteert zijnde, also sy den Heer Marquis tot by het Cruys Gasthuys, 't welk omtrent een pistool schoot van de Stads-poorte gelegen is, met sijne Troupens geavanceert vonden, hebben haar E. E. ter vergaderinge van de Vroedschap gerapporteert, dat met sijn Excellentie waren versprooken, dat het Leger sijnen marsch buyten om soude nemen, ende dat alleen hondert Musquettaires du Roy binnen de Stad ingenomen souden worden. Waar op sijn Excellentie met de voorsz. hondert Musquettaires in de Stad gekomen zijnde, heeft sich in persoon naar het Stadhuys begeven, ende onder het stellen van de ordres tot billetteringe van de voorseyde Musquettaires, de Portiers met haare sleutels doen ontbieden, ende de selve in de Raad-kamer van haar afgevordert en naar sich genomen. De rest van't Fransche Volk onder *Rochefort* quam niet binnen de Stad, maar wierd gecampeert buyten de Catharyne Poort, bezijde *Lubbenes*. Het volk dat in de Stad was, hielt wacht aan de Poorten, en wierd by sommige Burgers omtrent de Poorten, en aan S^t^. Jans Kerkhof geinquartiert.

trekt met 100 Musquettaires du Roy binnen de Stad en eyst de sleutels.

Des anderen daags, wesende Vrydag den 14/24 *Juny* des naarmiddags, zijn haar Ed: Mog: Gecommitteerdens uyt het Leger van sijn Majesteyt te rugge gekomen, en hebben gerapporteert, dat sy het versoek van Sauvegarde voor de Provincie en Stad van Uytrecht ingevolge van haar Ed: Mo: resolutie gedaan hebbende, den Heere *de Louvois* primier Minister van sijn Majesteyt haar hadde te gemoet gevoert, dat den Konink niet gekomen was, omme Sauvegardes te verleenen, maar om Steden en Provincien te conquesteren. Ende dat sijne Majesteyt haar selfs hadde doen aanseggen, dat sy een keer te rugge souden doen, omme naarder ende volkomender last ofte pouvoir van de Heeren haare principalen af te halen, waar op haar Ed: Mo: vernemende, dat hare verwachtingen van geen succes waren, door dien alles ganschelijk quam te ontstaan; Ende considereerende, dat de Stad van Uyt-

De Gecommitteerdens komen wederom.

recht by ſich ſelfs (hoewel nu ook al bereyts geoccupeert zijnde) alleen niet bevoegt was voor de behoudeniſſe der Kerken ten platten Lande, ende de exercitie van de Gereformeerde Religie door de geheele Provincie, conſervatie van de Provinciale Collegien, incluſie in de tractaten door welgemelte haar Ho: Mo: Gecommitteerdens van wegen de ſamentlijke Bondgenoten te maken, ende de vordere ſo hooge en importante Intereſſen van de Provincie by het geaccordeerde, hier kortelijk naarvolgende vervat, te verſoeken; hebben haar genootſaakt gevonden eenige Articulen te onderwerpen, en door gemelte Heeren Gecommitteerdens op haar Ed: Mo: naam aan ſijn Majeſteyt te doen voordragen.

Capitulatie van Uytrecht.

Den volgenden dag den $\frac{15}{25}$ *Juny* zijn voorverhaalde Heeren Gecommitteerdens wederom naar ſijne Majeſteyt vertrokken, ende den $\frac{17}{27}$ *Juny* des avonds gereverteert zijnde, hebben haar Ed: Mo: bekent gemaakt, dat ſijn Majeſteyt daags te vooren den $\frac{14}{24}$ deſer aan de Provincie, ende der ſelver ingeſetenen onder anderen hadden geaccordeert.

1. *DAt de exercitie ofte oeffeninge van de Gereformeerde Religie, gelijk deſelve tegenvvoordig vvert geleert, de Academie ende Schoolen ſullen blijven geconſerveert.*

2. *Dat de Regeringe van de Provincie, ſulx die tegenvvoordig geconſtitueert is, ſal blijven by deſelve forme, ende by de Perſonen, die deſelve tegenvvoordig bekleden.*

3. *Ende dat de Privilegien ende gerechtigheden van de drie Leden van Staten, ende van de Stad en Steden in hun geheel ſullen blijven.*

4. *Dat het Hof van Juſtitie ende alle andere Ampten ende Officien ofte Bedieningen door de geheele Provincie ſullen vvorden gecontinueert in de Perſonen, die deſelve tegenvvoordig bekleden.*

5. *Dat alle ſchulden, laſten, Capitalen en Renten van dien op de Provincie, Stad, Steden en Communiteyten ſtaande, ſullen blijven gecontinueert ende betaalt vverden.*

6. *Dat de Provincie, Stad en Steden van Uytrecht niet ſullen vvorden geplundert, nochte gehouden zijn het ſelve af te kopen, ofte vvorden gebrandſchat.*

7. *Dat de Provincie van Uytrecht, Stad of Steden van dien niet ſullen vvorden gebracht onder een particulier Heer.*

8. *Dat boven deſen allen, de Provincie van Uytrecht ſal vverden geincludeert in ſodanig tractaat, als den Konink met de Staaten Generaal ſal komen te accorderen.*

Sijn

Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange op den $\frac{8}{18}$. *Juny* omtrent sonnen-opgang, in gevolge van sijne Ordre, die Hy van haare Ho. Mo. hadde ontfangen, van voor *Vytrecht* met het boven gespecificeerde Leger opgebrooken zijnde, maakt uyt de noot een deugt, en betoont dat hy een Spruyt uyt dat Orangien Bloet is, het welk noyt sijnen Vyand ontsag, hoe machtig die ook was, maar altijd met een Present Oordeel en Helden-moet de vyandelijke succesſen stuyte, en den Nederlandschen Staat tegens alle gedreygde onheylen conserveerde; Want hy resolveert met dat kleyne Leger, dat maar een hand vol volx was, den triumphanten Franschen *Hannibal*, die met so nombreuse Legers, dat sy het geheele Land overstroomden en bedekten, voor de Poorten van *Holland* quam, te repousseeren en den gebaanden weg af te snijden, dien hy meende te passeeren tot in 't hert van dat gesegende *Holland*, 't welk sijn principaalste Doelwit was, en daarom hy de wapenen by na alleen hadde opgevat. *Sijn Hoogheyt* dan als de rechte *Gideon* en eenigste Leyds-man in al die verwerringen considereerende, dat de *Provincie van Holland* konde geinvadeert werden door 5. bysondere Advenuen, als tot *Bodegrave*, *Muyden*, *Gorcum*, *Goervvelle-Sluys* en *Schoonhoven*, verdeelt sijn kleyn Leger in vijffen, en grijpt in eygener Persoon post op de dangereuste plaats, namentlijk tot *Bodegrave* met 3. Regimenten te paard, als sijn Garde, en de Regimenten van den *Graaf van Nassauvv* en den Heer *Eppe*, en met 2. Regimenten te voet onder de *Graaven van Stirum* en *Solms*. Hy beveelt *Muyden* aan den *Veld-Marschalk Vorst Maurits van Nassauvv* met 3. Regimenten te paard ander den *Prins van Salms* en de Heeren van *Obdam* en *Almelo*, en met een Regiment te voet onder *Aquila*; *Gorcum* aan den *Veld-Marschalk VVurts* met 2. Regimenten te paard onder *'s Gravemoer* en *Joseph*, en 2. te voet onder den *Veld-Marschalk* selfs en onder *Goldsteyn*; *Goervvelle-sluys* aan den *Graaf van Hornes* Generaal van de Artillerye met 4. Regimenten te paard onder de *Graven van VValdek* en *van Merode*, en onder den *Baron l'Ybergen* en den Heer *Harsolte*, met een Regiment te voet onder den *Graaf van Hornes* selve; *Schoonhoven* aan den *Marquis de Louvigny* met twee Regimenten te paard onder den Heer *van Ginkel* en *Don Sarmiento*, en met een Regiment te voet onder den *Marquis de VVesterlo*.

Sijn Hoogheyt vat Post op de Frontieren van Holland,

Alle vijf dese Posten lagen geheel ontreddert, alle Weegen daar omtrent waren door de excessive droogte als een vloer gebaant, en de Slooten

die op sijne aankomst seer ontreddert lagen,

Slooten en Wateren waren uytgedroogt, byna alle inwoonders vluchten *Holland* in, en dieder over bleeven, hadden een quaat vertrouwen op der Staaten Militie, beſchuldigende deſelve opentlijk van Verraat; alle Wagens, Schoppen en andere nodige Inſtrumenten waren van kant; niets bleef over, als deſolate verlatene Paſſagien, die den overval der Vyanden alle omſien verwachten. Doch hoe groot de noot was, noch grooter was de Couragie van *Sijn Hoogheyt*, van de beyde Veld-Marſchalken en van de andere Commandanten; Men ordonneerde, men torſte, men droeg alle nootwendigheden, die te bekomen waren, men haalde volk by de werken, men groef, men kruyde, men arbeyde dag en nacht door malkanderen, als de werkſame mieren, en bracht deſelve deſolate Poſten door behulp van water, dat men door de groote Sluyſen en doorgeſteeken Dyken over 't Land dede ſtroomen, in eenig Poſtuyr van Defenſie.

doch verſeekert wierden door de vigilantie van Sijn Hoogheyt, &c.

De Tijdinge, hoe dat door *Sijn Hoogheyts* goede voorſorge de Frontieren van *Holland* verſeekert, en door 't overſtroomende water inacceſſibel gemaakt wierden, ter ooren van den Franſchen Koning komende, dede hem publiceeren een Acte, onder *Num°.* 46. daar by hy ſijne onrechtvaardige voornemens wilde juſtificeeren met het goede ſucces ſijner wapenen, en de Hollanders onder preſentatie van alle beneficien induceeren, om ſich in ſijne beſcherminge over te geven, dat hy haar anderſins met de uyterſte ſtrafheyt ſoude handelen; Even als of de Wapenen een Rechter waren over de Rechtvaardigheyt van een Oorlog, gelijk *Lucanus* ſeyt in ſijn 7. Boek. *Hæc acies victum factura nocentem eſt*; En even als of de Nederlanders niet kenden den looſen aart en bedrieglijkheyt der Franſchen, dewelke al voor twee duyſent jaaren bekent en berucht is geweeſt, gelijk *Florus* in ſijn 3. Boek ſeyt. *Niemant moet denken, dat de Franſche alleen vvoedende zijn, maar ſy gaan ook met bedrog om*, om welke redenen *Ptolemæus Koning van Macedonien* ſeyde, *dat hy geen Vreede met de Franſchen vvilde maaken, 't en zy ſy haare eygene Princen tot Oſtagiers ſtelden, en haare vvapenen overgaven, devvijl hy haar niet vertrouvvde, of moſten ontvvapent zijn.*

De Koning van Vranktijk ſoekt de Hollanders door een acte te nodigen tot het overgeven van haare Steeden, op valſche fundamenten,

Franſche bedrieglijkheyd.

Deſe Troulooſheyt der Franſchen blijkt mede niet alleen uyt het gene wy hier vooren op Pag. 72. hebben verhandelt, maar ook uyt veele paſſagies in dit Derde Deel, daar ſy toonden, dat haare Parole niet langer bondig was, als ſy daar uyt voordeel konden trekken.

Sijn Hoogheyt komt tot Woerden.

Terwylen *Sijn Hoogheyt* met de voorſz. 5. Regimenten van *Uytrecht* naar *Bodegrave* trok, en delibereerde, waar hy 't beſt Poſt ſoude

de vatten, werdende daar toe van de Hollandſche Heeren gerecommandeert de *Goutſe Sluys*, en van de Spaanſe de *Nieuvver-Brugge* en *Bodegrave*, arriveerde hy eerſt tot *VVoerden*, daar hy eenigen tijd op 't Kaſteel raat-pleegde, hoe die Stad 't beſt te defendeeren was, doch alſo den Vyand alle ogenblikken verwacht wierde, en de Stad ſonder opgemaakte Fortificatien lag, en van alle Vivres en Ammunitie onvoorſien was, hebbende elk Burger alleen 3. ponden Buskruyt, dat ſy onlangs ontfangen hadden; ſo moſt *Sijn Hoogheyt* met groot leetweſen deſe Stad verlaten, waar door ſo groote alteratie daar binnen ontſtont, dat elk byna met pak en ſak ſocht te vluchten, 't welk alleen geſchut wierde door de Cordaatheyt van den Bailluw, die de Burgeren beloofde by te blyven, ſo lang hy noch bloet in de aderen hadde. Ondertuſſchen quam tijdinge, dat *Uytrecht* met Franſche Sauve-gardes al beſet was, waar op eenige in alle ſtilte de Burgers van huys tot huys vraagden, of ſy ſich liever onder de Franſchen wilden begeven, of een bloed-bad verwachten? En alſo niemand tot dit laatſte was genegen, noch daar toe ſijn woort wilde geven, reſolveerde de Magiſtraat Gecommitteerdens na den Franſchen Koning te ſenden, dewelke tot haaren Tolk in 't Franſch mede voerden den voorſz. Bailluw, en tot haaren Taalman in 't Latijn den Rector van de Schoolen. Deſe namen geſamentlijk haare reyſe op *Uytrecht*, dat ſy toen al met een goet getal Franſche beſet vonden, en maakten haar Accoord ſo verre klaar, dat'er op den 23. *Juny* 's avonts tuſſchen 7. en 8. uyren 3. Sauve-gardes van den Koning binnen *VVoerden* quamen, dewelke 's volgenden daags van 200. Ruyters gevolgt wierden, die Lijf-gardes van den Koning en meeſt Edelluyden waren. Deſe Ruyters loſten de Burger-wachten af van de Poorten, en deden deſelve; ſonder de minſte overlaſt, naar haare reſpective huyſen vertrekken, en na dat ſy ſich ſelven en haare paarden wat vervarſt, en alles betaalt wat ſy verteert hadden, vertrokken ſy, uytgenomen 60. Ruyters, die alleen tot beſettinge bleeven, onder den *Marquis Genlis* na *Montfoort* en *Oudevvater*, waarſchouwende die van *VVoerden*, dat ſy ſich wel ſouden wachten voor de gene, die na hun ſouden komen, en voornamentlijk voor 't Voetvolk, om dat het kromme vingeren hadde, gelijk de *VVoerdenaars* naderhand met groote ſchaade de waarheyt daar van hebben beproeft.

dat hy weder moſte verlaten,

Woerden ſent Gedeputeerdens na den Koning,

en krijgt Sauve-gardes binnen.

MONTFOORT van de Franſche geincorporeert.

MONTFOORT mede als andere nabuyrige Steeden van Fortificatie, Garniſoen en Ammunitie onvoorſien zijnde, kreeg den 25. *Juny*, voor de middag den *Marquis Genlis* met omtrent 150. Muſquettai-

quettairen te paard voor haare Poorten, dewelke van den Heer van *Oukoop Marschalk van den Lande van Montfoort*, en van de Burgermeesters eyſten de ſleutels van de Stads-poorten, dewelke aan hem, na eenige verwiſſelinge van reedenen, omtrent ½. quartier uyrs daar na wierden overgegeven, de Poorten geopent, en de Burgerye, die de wacht hadde, aangeſeyt, dat ſy ſich met haar geweer naar huys ſouden begeven, waar op hy met 80. Muſquettairen daar binnen trok, en de Stad in den naam des Konings in poſſeſſie nam, belovende aan haar, gelijk aan de andere ſteeden, die Sauve-garde verſocht hadden, reſerve van Vryheyt, Religie, Privilegie, en Politique Regeeringe.

OUDEWATER verſoekt aſſiſtentie by de Staaten,

De Stad OUDEWATER leggende in de Provincie van *Holland*, mede geenſins voorſien zijnde van eenige Fortificatie, Garniſoen en Ammunitie, en ſiende op den 13. *Juny* 1672. des middags door haare Stad veele perſoonen, met haare Vrouwen, Kinderen en Goederen uyt de *Betauvve* en het *Sticht van Uytrecht* reyſen na andere ſteeden in *Holland*, vluchtende voor de aannaderende Franſche, die by het *Tolhuys* door den *Rijn* in de *Betauvve* gekomen waren, heeft de Vroedſchap der ſelver ſteede des avonts laat gereſolveert, door eenige Gecommitteerdens de Heeren *Staaten van Holland* of der ſelver *Gecommitteerde Raden* te notificeeren haaren ſlechten toeſtand en manquement van alles, en te verſoeken aſſiſtentie en ordre, dewelke van de Gecommitteerdens ſchier niet tot antwoord kreegen, als, met ophaalinge der ſchouderen, dat *Oudevvater* niet wel konde beſchermt werden, waar op die van de Stad deden inkoopen twee Tonnetjes Buſkruyt met eenige Boſſen Lonten, en reſolveerden, op den 19. *Juny* om af te wachten, (na dat *Yſſelſteyn*, *Vianen*, *Cuylenborg*, *&c.* alree met Sauve-garde van den Koning beſet waren) wat de *Provincie van Uytrecht* door haare Gedeputeerdens in 't Franſche Leger ſouden verrichten. En als ſy naderhand vernamen, dat de Stad en ſteeden van *Uytrecht* met Franſche Sauve-gardes al waren voorſien, en des Konings Leger alree voor en om *Uytrecht* gecampeert lag, en alle uyren voor haare Poorten ſtond te komen; dat het Leger van den Staat onder den Heere *Prince van Orange* afgeſakt was, en beneden haare Stad aan *Goe Jan Vervvellekens Sluys*, *Nievver-Brugge*, *&c.* gecampeert was, waar door ſy afgeſneden waren van de andere Steeden van *Holland*; en dat den *Yſſul* afgedamt was, waar door ſy voor menſchen en Vee geen water konden bekomen tot vervarſinge, hebben ſy op den 23. *Juny* gedeputeert *VVillem Tromper* Burgermeeſter *Mr. Johan*

en doet voor de tweede maal een beſendinge aan deſelve,

Mr. Johan de Koning en *Dr. Jacobus Mosvvijk* Scheepenen aan de Heeren *Staaten van Holland en VVest-Vriesland*, om de voorñ. periculen aan haar Ed: Groot Mog: by requeste te demonstreeren, en haar advys te versoeken, wat by de Regenten van *Oudevvater* ten besten van de Ingesetene, en voorkominge van de totale ruïne der Stad en Burgerye te doen stont; Op welk request de boven gemelde Staaten niets hebben geappostilleert, maar de Leeden der selver Vergaderinge, die daarop mede particulierlijk hooft voor hooft wierden aangesprooken; raden het innemen van Sauve-garde noch af noch aan, maar seyden, dat de Stad *Oudevvater* en desselfs Burgerye in de bekommerlijkste stand waren, en dat sy van haare Ed. Groot Mog. voor desen tijd niet konden geholpen worden.

daar van sy weynig troost ontfangt,

Desen slechten troost, in sulke gevaarlijke constitutie, dede de Vroetschap op den volgenden dag, zijnde den 24. *Juny* eenparig-lijk resolveeren, dat men op het exempel van *VVoerden* en *Uytrecht*, *&c.* Sauve-garde soude versoeken, ten welken eynde gecommitteert wierden *Cornelis de Lange* Burgermeester *Pieter Jacobse van der Horst* Out Burgermeester *Jacob Bartholomeese Bodegraven* Vroedschap, en *Dirk Tromper* Secretaris, om op den volgenden dag 's morgens den 25. *dito* gemunieert met behoorlijke procuratie, onder de voorsz. Steede Groot-zegel haar te begeeven naar *Uytrecht*, en aldaar of daar omtrent Sauve-garde van sijn Koninklijke Majesteyt, of den genen, die daar toe gequalificeert was, te versoeken op dien voet, als *Uytrecht*, *VVoerden*, *&c.* mochten gecapituleert hebben. Dese Gecommitteerdens komende tot *Montfoort*, vonden aldaar den *Marquis Genlis*, die besig was desselve Stad met Sauve-garde te versekeren, aan den welken sy, by die occasie, door den *Heer van Oukoop*, *Marschalk van den Lande van Montfoort*, notificeerden haare presentie en versoek, dat haar van hem aanstonds toegestaan wierd, met betuyginge van alle vriendschap, seggende dat sy wel hadden gedaan, dat sy den Koning waren te gemoet gekomen, die met sijne macht so naby genadert was; dat hy anders van sins was geweest, om van stonden aan met sijne byhebbende Troupen te marcheeren na *Oudevvater*, om die Stad voor den Koning op te eyschen, en in possessie te nemen. Hy gaf de Gecommitteerdens mede tot convooy 10. a 12. Ruyters, en volgden haar op de hielen na met omtrent 300. Musquettairen te paard, tot een quartier uyrs van *Oudevvater*, alwaar hy 2. uyt de voorsz. Gedeputeerdens, als den voorsz. *van der Horst* en *Bodegraven* by hem hielt, sendende de 2. andere na binnen, om

waar op sy verzoekt Sauve-garde van den Vyand,

haar wedervaaren aan de Vroetschap te rapporteeren, die daarop eenstemmig resolveerde de Sleutels van de Poorten aan den *Marquis* te presenteeren, gelijk geschiede, waar op de *Nieuwe-Poort* geopent, en de *Marquis* met sijn by hebbende Musquettairen omtrent 11. uyren voormiddags ingelaten wierd, die de *Hallebrugge* en de straaten daar omtrent in besettinge genomen hebbende, eenige van de Regeeringe en principaalste Burgers tot sich riep, aan dewelke hy opentlijk betuygde, dat hy de Stad *Oudewater* in den naam des *Konings van Vrankrijk* in possessie nam, dat de Burgeren, Inwoonderen en de Regeeringe van dien souden blyven in haar geheel, en behouden Vryheyt van Conscientie, Religie, Privilegien, &c. alles gelijk alle andere steeden, die Sauve-garde hadden ingenomen, en dede daar op 60. a 70. Musquettairen by de voornaamste Burgers billetteeren, die haar van alle onderhout voor haar en haare paarden moesten voorsien, rijdende selfs met de rest ten selven dage daar wederom uyt; Zedert welken tijd byna dagelijx, al tot lasten van de Burgers, nieuw volk daar in en uyt trok, dat alle de Plantagien om de Stads Grachten liet af hakken, en approprieeren tot Pallissaden, om de Stad daar mede te fortificeeren, waar toe 't selve Volk uyt de Burgers dagelijx 100. mannen commandeerde, die uyt de Stads middelen ook moesten betaalt werden.

die daar binnen komt,

en belooft de Privilegien, &c. der Stad te maintineeren.

Den 29. dito dede den Commandant de Burgermeesters en Scheepenen aanseggen, dat de Musquettairen en Cavalliers niet waren voorsien van Kruyt en Loot, waar van hy eenige uytdeelinge begeerde, gelijk de Stad ook 40. ponden kruyt en 40. ponden koegels uytdeelde onder 100. Musquettairen en der selver Officieren.

Groote alteratie in Holland en Zeeland.

Dese ongehoorde successen, en het subijt aannaderen der Vyanden bracht geheel *Holland* en *Zeeland* in de grootste consternatie en ongemeenen schrik, den Hemel, die voor den Regen lang was beslooten geweest, en nu met een naare hitte en hangende wolken bedekt was, scheen dien schrik te vermeeren; elk stond als bedwelmt en stom; elk was sijn huys te kleyn en te bang, daarom hy hem begaf op de Straat, waar hy niet anders tot sijnen troost ontmoete, als gekerm en miserie; elk liet sijn hooft hangen als een biese; elk scheen sijne Sententie des doods ontfangen te hebben; de Ambachten stonden stil; de Winkels waren toe gedaan; de Recht-banken waren geslooten; de Academien en Schoolen maakten Vacantie; de Kerken daar en tegen wierden te kleyn voor alle de benauwde herten, die van angst meer suchten, als sy konden bidden; elk was raadeloos en verleegen, om sich met de sijne te bergen voor den Blixem van den Fransehen Jupiter,

ter, die met ſijne Trawanten alles ſcheen te willen vernielen; veele verſonden haare Vrouwen en kinderen met haaren beſten ſchat naar *Engeland*, *Brabant*, *Denemarken*, *Hamburg*, *Bremen*, *Embden*, ja na *Vrankrijk* ſelve; veele vergroeven haare koſtelijkheeden in kelders, putten en hooven; andere metſelden die in Muyren, omſe te ſalveeren uyt de klauwen der aankomende roof-gierige; veele wenſten, dat men al met accoord onder de Engelſche, andere onder de Franſche was gebracht, uyt vreeſe van het bloet-bad en andere onheylen, die ſy te gemoet ſagen.

Confuſie in de Regenten.

In de meeſte Regenten bemerkte men de waarheyt van dien ſpreuk, dat God haar de wijsheyt ontneemt, als hy een Land wil ſtraffen; want haare raadſlagen waren confuys; haare herten waren met ſchrik bevangen; niemand wiſt byna, waar hy het werk van Defenſie ſoude aanvatten, alſo't ſelve te groot, en de tijd te kort was, om op een ſtip de furie der aankomende Vyanden te ſtuyten. De Obligatien op het Land liepen af tot 30. en minder ten hondert; de Ooſt-Indiſche Actien, die voorheen tot 572. guldens verkoft waren, wierden gepreſenteert voor 250. guldens, het Bankgeld, dat te vooren ſomtijds 5. ten hondert waardiger was, als het Kasgeld, wierd nu 4. a 5. *pro Cento* minder verkoft als het ſelve, ter oorſake, dat de Wiſſelbanken mede geſlooten waren. Op een gemeen Gerucht, als dat *Sijn Hoogheyt* met eenige duyſent mannen binnen *Vytrecht* was getrokken, om de Stad met alle rigeur te defendeeren, de preſente Burgers daar toe mede te encourageeren, en de gevluchte weder in te daagen op verlies van haare Burgerſchap en confiſcatie van alle goederen, veranderde de verſlagentheyt in *Holland* op eenige plaatſen ſo ſubit, dat de Obligatien op't Land weder tot 92. a 93. de Ooſt-Indiſche Actien tot 340. en het Bank-geld tot 2. *pro Cento* opſloegen, 't welk geen langer ſtand hielt, als dat de on-waarheyt van 't voorſz. Gerucht bekent wierd, want toen keerde die gemeene Couragie weder in ſulken Paniquen Vreeſe of Algemeenen Schrik, dat daar van byna niemand onbevangen bleef, als alleen ſommige Rooms-geſinde, die den Fransman, als haaren Verloſſer met verlangen te gemoet ſagen, en eenige Perſoonen, die het Secreet van de Miſſe ſcheenen te weten, alſo ſy weynig bekommeringe hadden, en andere benauwde herten vertroofſten op deſe wijſe: *VVeeſt geruſt en goeds moets, alles ſal ſonder merkelijk ongeval van den Staat, en met vveynige veranderinge afloopen, het heele Land ſal ſo glat overgaan, als een Vinken-touvv.*

Hoe de Obligatien afſloegen.

Geruſtheyt van ſommige in deſe algemeene verſlagentheyt.

In den *Haag* kreeg seeker Predicant van een Heer, dien hy vertroude des Staats geheymen mede wel te weten, en dien hy op de straat ontmoetende afvraagde, hoe 't doch noch met het Land soude afloopen, tot antwoort: *Domine hout goeden moet, de Veranderinge, die op handen is, sal kleyn zijn, vvant gy sult in uvve Kerk, vvy in onse Regeeringe, en elk in sijn volle besit blijven.* Dese gerustheyt bespeurde men mede in eenige voorname Vrouwen en Kinderen, die andere bedroefde zielen vertroosten en een moet inspraaken met woorden, die aan veele groote suspicie baarden.

Sommige hadden al Sauve gardes,

In de meeste Steden maakten men geen anderen staat, als de Sleutels den Vyand te gemoet te brengen, als hy mochte komen aan te naderen; Sommige Steeden hadden, gelijk men wil verseekeren, sich al bedektelijk met *Sauve-gardes* voorsien, om sich van haar te bedienen in de noot; Elders ja in den *Haag* selve seyde men, dat de *Sauve-gardes* bedektelijk te koop gestelt waren met curieuse trekken en *Hieroglyphische* beteekeningen; Veele affirmeerden met assurantie wel te weten, dat sommige vreemde Ministers en sommige der voornaamste Rooms-gesinde met *Sauve-gardes* waren gesecoureert.

anders waren confuys en radeloos,

In somma de Confusie en Panique vreese was so groot, dat eenige Steeden geen hand aan 't werk sloegen, om sich te stellen in postuyr van defensie, maar lieten alles ongereddert liggen; dat andere, die haar meenden te defendeeren, de middelen daar toe verkeerdelijk opvatten, en het paard achter den ploeg spanden; so dat weynige quamen tot die bedaartheyt, om haar met ordre defensief te maken; Want in de meeste Vroedschappen, daar men disputeerde, of men sich soude verweeren, of by een Capitulatie overgeven, wierd resolutie tot het laatste genomen; In de Staats-Collegien sag een Lit op 't ander, niemand wist uytkomst, men begon op den 14. *Juny* al te delibereeren, wat men in dit gevaar soude doen, of men 't uyterste afwachten soude, of een eerlijke Capitulatie maken;

Raad van den Raad-Pensionaris *Mr. Jan de Wit*,

men vraagde den Raad-Pensionaris *de Wit*, die men altijd om sijne onvergelijkelijke promptitude en present Oordeel als een *Oracul van Delphos* hadde gevenereert, welk het secuyrste en beste expedient mochte zijn in desen algemeenen noot, die daar op proponeerde, dat men most uyt den naam van de Unie een aansienlijk Persoon despicieeren aan den Koning van Vrankrijk, omme te hooren, wat Sijne Majesteyt van den Staat begeerde, en hoe dat best een accoort soude wesen uyt te vinden, en dat daar van rapport soude behooren gedaan te werden binnen de Stad *Amsterdam*, waar heen men de *Vergaderinge van Holland* aanstonts moste transporteeren, en de Leden haar consent daar toe in-

inbrengen; deſelve Raad-Penſionaris ten dien eynde mondelinge voorſpellende in de Vergaderinge, om by yder een van de Leden aangeteekent te werden van woorde tot woorde, dat van wegens haare *Ed. Gr. Mog.* ter Generaliteyt de ſaake daar heenen ſal werden gedirigeert, ten eynde van haare *Ho. Mog.* gedecerneert moge werden een aanſienlijke Deputatie aan den *Koning van Vrankrijk*, mitsgaders een Extraordinaire Beſendinge aan den *Koning van Groot Brittannien*, tot ſulken effecte, dat aan de eene zijde hy den Hooggemelden *Koninkvan Vrankrijk* ſal werden verſocht openinge van de conditien, waar op Sijne Majeſteyt ſich ſoude gelieven te laten diſponeeren, ſijne wapenen niet verder tegens deſen Staat te gebruyken; en dat aan de andere zijde de Hoog-gedachte *Koning van Groot Britannien* mede ſal worden verſocht, ſich te willen expliceeren aangaande de conditien, op dewelke Sijne Majeſteyt genegen is, ſich met deſen Staat tot een Vreede te laten diſponeeren, en ſijne goede officien en coöperatien te willen laten gebruyken, om de Hoog-gedachte *Koning van Vrankrijk* tot equitable conditien met deſen Staat te diſponeeren. Dat ook voorts haare *Ho. Mog.* ſal worden aangeboden, haar Staats-gewyſe Vergaderinge, met den *Raad van Staten* en vordere Generaliteyts Collegien voortaan te houden voor eenigen tijd, en geduyrende deſe jegenwoordige ongelegentheyt, binnen de Stad van *Amſterdam*, en dat de reſpective Leden van deſe Vergaderinge *illicò* van de Heeren haare Principalen ſullen gaan verſoeken abſoluyt pouvoir en ongelimiteerde authoriſatie, omme de voorſz. onderhandelingen, naar gelegentheyt van tijden en ſaaken te mogen voltrekken, en doen voltrekken op ſodanige conditien, als met de meeſte veyligheyt, ſeekerheyt en vryheyt van den Staat ſal konnen werden geobtineert; Dat middelerwijle met een ſpoedige en rigoureuſe executie van de commiſſien op 't inlaten van Water, en 't leggen van Forten in de reſpective diſtricten over nacht en dag ſal werden voort gevaaren, als mede van de Fortificatien en de voorſieninge van nodige Oorlogs-Inſtrumenten en Behoeften van en in de Steeden op de Frontieren van deſe Provincie gelegen, en met alle vordere middelen van tegenweer albereyts geprojecteert, en noch naader te beramen, en dat deſelve Leden van deſe vergaderinge haar wederom by den anderen ſullen bevinden, en de laſt van haare Heeren Principalen openen binnen de gemelde Stad van *Amſterdam* op Vrydag den 17. *Juny* toekomende ten 8. uyren, en hebben de Heeren Gedeputeerden van *Amſterdam* aangenomen by de Heeren haare Principalen de ſaak daar

die ſijne Propoſitie aan alle de Leden van de Vergaderinge mondelinge diſteert,

om een beſendinge te doen aan den Koning van Vrankrijk

en aan den Koning van Engeland,

Om de Staats Collegien te tranſporteeren na Amſterdam, en om van haare Principalen te verſoeken abſoluyt pouvoir tot een onderhandelinge,

welker Laſt ſy ſouden komen openen binnen Amſterdam.

daar toe te beleyden, dat so wel de Hoog-gemelde Vergaderinge van haare Ho. Mo. met den Raad van Staten en andere Generaliteyts Collegien, als de Staats-gewijse Vergaderinge van haar Ed. Gro. Mog. met de Heeren derselver Gecommitteerde Raden, en verdere Provinciale Collegien daar aan dependeerende, binnen den Stadhuyse der voorsz. Steede, en andere bequame plaatsen, met behoorlijke Kamers en Vertrekken mogen werden geaccommodeert, in gevolge van 't welke eenige Gecommitteerde uyt de Noort-Hollandsche Steeden tot *Amsterdam* ook compareerden, meenende dat de Vergaderinge daar soude gehouden werden, 't welk scheen dat belet wierd door de Zuyd-Hollandsche Steeden, dewelke vreesende, dat sy, door den doorbreuk der Vyanden in *Holland*, souden van haare Steeden afgesneden werden, tot *Amsterdam* niet wilden verschijnen. Doch den Heer *Bogart* Gecommitteerde Raad van wegens de Stad *Delft* kreeg ordre onder 't Zegel van de Heeren *Staten van Holland en VVest-Vriesland*, om al het Geschut en het geheele Magazijn van *Delft* naar *Amsterdam* te vervoeren; en hoewel deselve Heer sulken Commissie socht te excuseeren, om redenen dat de Gemeente van *Delft* hem daar over als een der pretense Verraders soude suspecteeren en mishandelen, so wierd hem deselve commissie nochtans geinjungeert, die hy aan den Commis van 't selve Magazijn communiceerde, dewelke daarop deselve swaarigheyt moveerde, en daar en boven noch seyde, dat de Quantiteyt van de Artillerye, Ammunitie en Oorlogs-Instrumenten in 't Magazijn so groot was, dat tot transport van dien vereyst wierden ten minsten 6. weeken tijds, 't welk qualijk over een quam met het seggen van die gene, dewelke so veele sollicitee-rende Steeden en Forten in haare uyterste verlegenheyt daar mede souden afgeset hebben, als offer in 's Lands Magazijn geen voorraad meer was.

alwaar eenige Leden ten dien eynde Compareerden.

De Heer *Bogart* belast, om na Amsterdam het Magazijn van Delft te brengen.

Hier op volgde 's anderen daags den 15. *Juny* een approbatoire resolutie ter Generaliteyt, en wierden by haare *Hoog Mog.* (sonder rug-spraak en het advijs van de Hollandsche Steeden af te wachten, waar heenen de respective Leden uyt de Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog.* waren vertrokken) aan den Koning van Vrankrijk gedeputeert de Heeren van *Gent* wegens Gelderland, *de Groot* wegens Holland, *van Oudijk* wegens Zeeland, en *Eck* wegens Groeningen, en aan den Koning van Engeland de Heeren *Alevvijn* uyt Holland, *de VVee* van Uytrecht, en *van Eyk* van Groeningen.

Gecommitteerdens gesonden na de Koningen van Engeland en Vrankrijk.

De

De Gedeputeerdens na den *Koning van Engeland* tot *Graveſende* arriveerende wierden van den Heer *Boreel* Ambaſſadeur van deſen Staat aan 't Engelſche Hof, die aldaar ſijn Paspoort geobtineert hadde, om naar *Holland* weder over te ſcheepen, ontmoet en verwelkomt, waar van ten Hove advertentie gedaan zijnde, wierden deſelve Heeren Gedeputeerdens met den Heer *Boreel* door ordre van den Koning opgehaalt en gelogeert in *Zommerſetshaus*, van waar ſy naar *Hamtoncourt* als in een eerlijke gevangenis gevoert wierden, ter tijd toe, dat men Kondſchap hadde van den Franſchen Koning, om te weten, of en hoe men met deſe Gedeputeerdens ſoude handelen, alſo men ſchroomde het minſte dien aangaande te doen, ſonder ſijne communicatie, en dewijl men hem ontſag de minſte reden van offenſie te geven. Hier wierden ſy Gedeputeerdens ſo lang getracteert, tot men beſcheyt van den Franſchen Koning hadde, waar op men 4. Heeren, als den Hertog van *Bukkingham*, den Graaf van *Arlington*, den Graaf van *Schafsburry* en den Mylord *Klifford* tot Commiſſariſſen nomineerde, om derſelver Propoſitie te hooren. Hoe de Gedeputeerdens in Engeland voeren,

Deſe Heeren met de gemelde Gedeputeerdens in conferentie treedende, in meeninge om eenige openinge en aanbiedinge te ontfangen tot een accommodement, vernamen een heel ander voorſtel, als ſy verwacht hadden, te weten, dat ſy Gedeputeerde gekomen waren, om te vernemen, wat ſijne Majeſteyt voor middelen ſoude gelieven voor te ſlaan, om tot een Vreede te komen. en wat ſy daar voorſtelden.

De Koning by 't Rapport van ſijne Commiſſariſſen ſulx vernemende, wierd gramſtoorig, en ſeyde aan de Heeren van ſijne Secrete Raad-Kamer, dat hy admireerde de trotsheyt en obſtinaatheyt der Hollanders, dewelke in plaats ſy hem ſouden ſoubatten en ſolliciteeren om ſijne Vriendſchap, nu ſy in de uyterſte noot zijn van te vallen, hem quamen afvraagen, wat hy te ſeggen hadde. Uyt conſideratie van deſen ſlechten toeſtand in *Holland*, en van de groote en ſubite progreſſen der Franſchen, ſtond de *Koning van Engeland* verbaaſt, vreeſende een dag na de Markt te ſullen komen, en alles onder 't Franſche gebiet te vinden, waar om hy niet alleen expreſſens heen en weer, maar ook den Heer Vicomte *Halifax* haaſtig over ſond na *Holland*, als hy hoorde, dat de Franſche *Uytrecht* naderden; En verſtaan hebbende, dat het over was, ſond hy in aller ſpoet op den 29. *Juny* van *Londen* den Hertog van *Bukkingham*, en den Graaf van *Arlington* na de Vereenigde Nederlanden, en na het Franſche Leger, waar heen ſy van verſcheyde andere Gecommitteerdens ge- De Koning van Engeland ſent Ambaſſadeurs na Holland.

volgt wierden, om het Intereſt van haaren Koning waar te nemen, dat het ſelve van de Franſche in haaren voorſpoet niet mochte veracht en verworpen werden, daar van hier na breder, als wy geſien ſullen hebben, wat by de Franſche en Nederlanders immiddels voorviel.

De Gedeputeerdens aan den Koning van Vrankrijk vertrokken uyt den Haag,

De boven genoemde Gedeputeerdens aan den *Koning van Vrankrijk* op den 16. *Juny* uyt den *Haag* reyſende, arriveerden op den 17. *Juny* tot *Uytrecht*, van waar ſy een brief aan den *Prins van Condé* (die na haare opinie de naaſte was, zijnde van 't *Tolhuys* om ſijne quetſure naar *Emmerik* gebracht) ſonden met een Trompetter, om een Paſpoort te bekomen tot haar veylige reyſe, en daar na met het Leger van *Sijn Hoogheyt*, dat ſijn Hooft-quartier ging nemen omtrent *Nieuvver-Brugge*, vertrokken tot *VVoerden* toe, daar ſy dry dagen vertoefden, om aldaar in meerder ſecuriteyt, als tot *Uytrecht* af te wachten de wederom komſte van den voorſz. Trompetter. Onderwijlen hadde den Marſchalck de *Turenne* den opgemelden Brief ontfangen, en aan den Koning voor *Doesborg* geſonden, die aanſtonts een paſpoort dede vervaardigen, en op *Uytrecht* ſenden, van waar de Copye haar Gedeputeerdens op den 20. *dito* 's avonts om 8. uyren tot *VVoerden* wierd behandigt onder 't couvert van een miſſive, van de Heeren *Staten van Uytrecht* door een Trompetter daar toe expres gedepecheert, waar op ſy 's volgende morgens den 21. *dito* haar tranſporteerden naar *Uytrecht*, alwaar ſy een Franſchen Ritmeeſter met 20. Ruyters vonden vaardig ſtaan, om hun tot ſecuriteyt van haar vordere reyſe te convoyeeren na den Koning op 't Huys den *Uylenpas* voor *Doesborg*, welke Stad hy toen belegert hadde. Dien ſelven avont quamen de Gedeputeerdens noch tot *Rhenen*, en den volgenden naarmiddag in 't Dorp *Keppel*, dat gelegen is dicht by den *Uylenpas*; Des morgens, zijnde den 23. *dito*, om 7. uyren wierden ſy beſocht door de Heeren *de Louvoy* en *Pompone* beyde Secretariſſen van Staat, en uyt ordre van den Koning afgevraagt, of ſy abſoluyt pouvoir hadden, om met ſijne Majeſteyt finalijk te tracteeren; en wat middel de Staten wel ſouden willen voorſlaan, om te komen tot een ſpoedige Vreede? En als ſy Secretariſſen daar op tot antwoord ontfingen, als dat ſy Gedeputeerdens alleenlijk afgevaardigt waren, om uyt ſijne Chriſtelijke Majeſteyt te vernemen, wat ſijn beliefte ſoude zijn, alſo haare Heeren en Meeſters gedacht hadden, meerder eer voor ſijne Majeſteyt te reſideeren in het geven van voorſlagen tot accommodatie, als in deſelve te ontfangen; Waarop gerepliceert wierde, dat de Koning niet en tracteerde, als

en komen by 's Konings Leger voor Doesborg, daar ſy met de Louvoy en Pompone in conferentie treden.

met

met Gevolmachtigde ; dat men moſt conſidereeren , dat het geen de Koning in had , hem nu eygen was , en dat de reſt haaſt ſoude volgen , en dat de Koning de koſten van den Oorlog voor ſich en ſijne Geallieerde wilde vergoet hebben. Hier mede gingen de twee Franſche Miniſters weder te rug , om van alles aan den Koning rapport te doen , die haar twee uyren daar na weder te rug ſont , met ordre om de Gedeputeerdens aan te dienen , dat ſijne Majeſteyt de voorſlagen van de Heeren Staten ſoude afwachten , en ſich in geene handelinge inlaten , 't en ware ſy Gedeputeerdens pleyn pouvoir hadden , tot een univerſele negotiatie , en dat de Koning niet geſint was afſtant te doen van 't gene hy alrede door ſijne wapenen hadde gewonnen , of voor een accommodatie noch mochte komen te winnen , 't en zy hem een equivalent in de plaatſe wierde gegeven ; voegende *Pompone* daar by , hoe langer tijd ſy Gedeputeerdens ſouden vereyſchen , hoe ſchadelijker het voor den Staat ſoude zijn. Waar op de Gedeputeerde vraagden , of de Koning haaren Staat ſoude willen houden , als geconqueſteerde Landen ? het welk ſy oordeelden van Ja , ſeggende , ſo den Staat het weynige noch ſoude willen houden , men ſeer haaſtig moſte beginnen.

De Heer de Groot reyſt weder na den Haag.

Op dat incident verſochten de andere Heeren Gedeputeerdens den Heer *de Groot* , een keer na den *Haag* te willen doen , om daar omtrent de intentie van haare *Ho. Mo.* in te nemen , waar op hy onder 't geleyde van een Franſchen Capiteyn omtrent den middag weder van *Keppel* vertrok , en quam in de nacht binnen *VVageningen* , alwaar hy weynig uyren geruſt , en de paarden ververſt hebbende , vervolgde ſijne reyſe , tot dat hy den volgenden nacht omtrent ten 2. uyren in het quartier van *Sijn Hoogheyt* quam , aan dewelke hy , den toeſtant der ſaaken bekent gemaakt hebbende , weder voort reed , tot dat hy op den 25. *dito* 's morgens omtrent 7. uyren weder in den *Haag* quam , daar hy dien ſelven voor-middag in de Vergaderinge van de *Staten van Holland en VVeſt-Vrieſland* van alles rapport dede.

komt in het Leger van *Sijn Hoogheyt*.

doet rapport in de Vergaderinge van Holland , daar hy ook ſijn Advys geeft.

De Heer *de Groot* by de Vergaderinge van haar *Ed. Gr. Mog.* verſocht zijnde , van ſijn advijs te dienen , ſeyde , dat vertroude , dat de Koning ons ſal laten by onſe vrye Regeeringe in de 7. Provincien , mits dat hy in beſettinge neme de Frontieren buyten de 7. Provincien gelegen , maar dat men niet lange moſte wachten , en dat hoe meerder men preſenteerde , hoe minder hy nemen ſoude , en dat men alle de koſten van den Oorlog , ſo van hem als ſijne Geallieerde ſal ver-

goeden. En verſocht zijnde hy *de Groot*, om ſich nader te explicee-
ren, ſeyde, dat hy geloofde, dat de woorden, *van alle onkoſten te*
dragen van den Oorlog, te verſtaan zijn, dat een goede ſomme ſal
moeten werden gegeven, en dat de conqueſte daar moſte werden af-
getrokken, als mede de glorie van ſijne wapenen. 't Voorſz. Rapport
Advys van de Edelen en Steden, en Advys gehoort zijnde, waren de Heeren *Edelen* van Advys, dat
de Heer *de Groot* weder ten ſpoedigſten behoorde derwaarts te gaan,
met abſoluyte volmacht, om te tracteeren, invoegen dat de Unie ſou-
de blyven, en dat men ſoude behouden onſe oude en abſoluyte Vry-
als van Dordrecht, heyt, Regeeringe en Religie. Dit advys van de *Edelen* wierd by *Dor-*
drecht gevolgt, alleen dat ſy meenden, dat op de aankomſt van *de*
Groot een ſtilſtant van wapenen behoorde bekomen te werden. *Haar-*
Haarlem, Delfr, Leyden, *lem* en *Delft* deden van gelijken, hoe wel de eerſte ſeer noode toon-
de, daar aan te komen; Maar die van *Leyden* ſpraken van volkomen
pouvoir te geven, ſonder eenige conditien voor te ſtellen, dat wy an-
ders by vorder dilay ſeekerlijk verlooren waren. De Stad van *Am-*
Amſterdam, *ſterdam* (die op den 20. *Juny* in ernſtige termen verſocht hadde ſe-
cours van volk, als wanneer ſy vaſtelijk vertrouwde, het Leger van
den *Koning van Vrankrijk* te konnen verduyren) ſprak ſeer mannelijk,
als dat het een werk was van overwonnen luyden, de wet te ontfangen
van de overwinnaars, dat ſy haar daar onder noch niet konden reeke-
nen, en ſo men oordeelde, dat het ſo verre was gekomen, dan ſoude
het beſt weſen alles op te geven, gelijk men nu ſcheen te willen doen,
waar toe ſy verklaarden niet te zijn gelaſt, en haare Principalen daar
Gouda, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Schoonhove, Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuyſen, van eerſt te moeten kenniſſe geven. *Gouda* volgde het Advys der
Edelen, maar ſeyde daar toe niet gelaſt te zijn. *Rotterdam*, *Gornichem*
en *Schiedam* hielden 't insgelijx met *d'Edelen*, ſo 't met eenpaarigheyt
gereſolveert wierd. *Schoonhove* ſoude de concluſie aanſien. Den *Briel*
moſt het haare Principalen adverteeren. *Alkmaar* was ongelaſt. *Hoorn*
verklaarde mede tot ſo grooten ſaake niet gelaſt te zijn. *Enkhuyſen*
moſt kenniſſe geven aan ſijne Principalen, maar by eenpaarigheyt en
Edam, ſoude niet ſingulier weſen. *Edam* adviſeerde, dat indien maar de min-
ſte apparentie tot behout was, ſy 't uyterſte ſouden wagen, maar dat
niet ſiende, meende ten beſten van het Vaderland te weſen, met de
Munnikendam, Purmerent, Medenblik. *Edelen* te gevoelen. *Munnikendam* en *Purmerent* verklaarden haar
by eenpaarigheyt van de Leden met de *Edelen*. *Medenblik* oordeelde
't geen tijd te weſen, om de Principale kenniſſe te geven, en confor-
meerde haar met de Heeren *Edelen*.

't Advys van Haarlem en By reſumtie ſeyde *Haerlem*, dat apart ſoude ..... *Leyden* oor-
deelde

deelde de saak te wesen van de uyterste haast, en dat sonder spoedig besluyt, alles verlooren is, waarom de saak niet en kan blyven buyten conclusie, en moet dan by pluraliteyt van stemmen werden geconcludeert, zijnde maar dry Leden singulier, en konnen de andere niet werden vermoort, om dry steeden alleen. *Amsterdam* verklaarde als vooren, en seyde, dat het noyt het doen van een Politijk geweest is yetwes te uyten buyten last, al schoon een Gedeputeerde van een ander gevoelen is. *Gouda* consenteerde mede, so ook *Rotterdam*, doch met eenparigheyt. *Schoonhove* met de Edelen. Den *Briel* conform de Edelen, met eenparigheyt. *Alkmaar* en *Hoorn* persisteerden.

Leyden by resumtie, van Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Schoonhove, Briel, Alkmaar, en Hoorn.

Doch also verscheyde Leden difficulteyt maakten, in een saak van so grooten belang yetwes sonder expresse last van haare Principalen te concludeeren, wierd de finale conclusie daar van uytgestelt tot op Sondag den 26. *dito* 's avonts om 8. uyren, tegens welken tijd de Leden weder compleet by den anderen souden zijn.

Byna in alle Steeden was men so verflauwt, dat men in der haast resolutie nam, om nader instantie te doen, om met den Vyand op de beste en spoedigste wijse te accordeeren, om daar door verlost te werden uyt die doods-angst, die by na alle Regenten bevangen hadde, daar men in plaats van verlost, gebracht soude zijn in een staat, die men noch op dese uyr, en ten allen dage soude beweenen, en sich selfs verfoeyen, dat men niet gelijker hand het geweer hadde opgevat, en met den uytersten penning en bloets-drop getoont, dat men noch niet verbastert was van het bloet der oude Batavieren, die over de dertig maal (naast God) alleen door haare onverbrooken stantvastigheyt haar waarde vryheyt hebben gered uyt het uytersste gevaar, van overstolpt te werden met alderhande miserien.

Byna alle Steden waren genegen tot capituleeren, dat beklaaglijk soude zijn geweest.

Dese nadere instantien van de meeste en naast gelegenste Steden omtrent den *Haag*, die sy haaren Gecommitteerdens *in mandatis* mede gaven, deden de *Staten van Holland* op den 26. *dito* 's avonts omtrent 11. uyren resolveeren, om te geven volkomen macht en authorisatie aan de Gedeputeerdens by den Koning van Vrankrijk, niet tegenstaande sommige presente Heeren, en onder die de Heeren *Jan van de Pol* Burgermeester en *Willem Backer* Scheepen der Stad *Amsterdam* daar tegens protesteerden, en seyden om sulx te consenteeren noch geen last te hebben, also het Advijs van haare Principalen noch niet was ingekomen, werdende in die genomene Resolutie geset, dat sy (protesteerende) Heeren hadden aangesien en ge-

De Staten van Holland concludeeren tot een absoluyte volmacht, tegens het protest van Amsterdam.

hoort de Concluſie, om een beſendinge te doen met volle macht, &c.

Deliberatien van haare Ho: Mog:

Met deſe reſolutie gingen de *Staten van Holland* aanſtonts na de Vergaderinge van haare *Ho: Mog:* daar de weder-zijdſe ſentimenten verdeelt wierden gevonden, byna alle waren ſy van gevoelen, dat men aan de Gedeputeerdens een volle en ongelimiteerde macht ſoude geven, om de Vreede te ſluyten. Maar de Heer *de Groot* haar vertoont hebbende, dat het onmogelijk was eenig Tractaat ſonder conditien aan te gaan, en dat de Gedeputeerdens daar over met den Vyand niet en konden convenieeren, ſo lang haare Meeſters daar omtrent ſelve niet eens en waren, ſo wierd de deliberatie hervat. Eenige waren van gevoelen, dat men de Vreede moſt maken *omni quocumque modo*, dat is te ſeggen: *op vvat vvijſe het ook mochte zijn*, andere wilden, dat menſe moſte maken *omni meliori modo*, dat is: *op de beſte vvyſe.* Doch alſo deſe beyde conditien niet of weynig verſcheelden, en by geen van beyden yets vaſt geſtelt was, waar na de Gedeputeerdens gelaſt wierden ſich te reguleeren, wierd in nader omvraag geleyt, of men de voorñ. volmacht ſodanig niet ſoude limiteeren, dat daar by ſoude geprocureert werden ten minſten reſtitutie van de veroverde Provincien, om die in deſelve liberteyt en ſouverainiteyt weder te beſitten, als voorheen. De Gedeputeerdens van *Gelderland*, *Holland*, *Uytrecht* en *Over-Yſſul* verklaarden poſitivelijk, dat men daar mede te vreeden ſoude zijn; en dat 't ſelve al was, dat men in de tegenwoordige conſtitutie van ſaaken konde wenſchen, by aldien men de Vreede op die conditien konde bekomen; Maar *Zeeland*, *Vrieſland* en *Groeningen* waren van contrary advijs. Uyt kracht van de pluraliteyt van Stemmen wierd aan den Heer *de Groot* ſo voor hem ſelven, als voor ſijne Mede-Gedeputeerdens Authoriſatie gegeven met deſe reſtrictie, dat de Seven Provincien ſouden blijven by haar oude Vryheyt, Rechten, Privilegien, Religie, &c. ſtaande in de voorſz. Reſolutie geinſereert een ample Authoriſatie en ongelimiteert Pouvoir. Hier mede vertrok den Heer *de Groot* 's volgenden morgens zijnde den 27. *Juny* om 7. uyren weder na den *Koning van Vrankrijk*, wanneer om 8. uyren de difficulteerende en ongelaſte Leden van huys wederom in de *Vergaderinge van Holland* verſcheenen, onder anderen mede die van *Amſterdam*, welker cordate en genereuſe reſolutien niet ſullen vergeeten werden, ſo lang de wereld duyrt.

die *de Groot* authoriſeeren onder een limitatie,

dewelke daar mede vertrekt.

Genereuſe Reſolutie van Amſterdam,

Om deſelve dan te beter te æterniſeeren, en voor den nakomelingen een opwekkinge en ſpoor te doen verſtrekken tot onverſettelijke maintenu en conſervatie van haare Religie, Vryheyt en Souverainiteyt,

teyt, sal ik hier tusschen invoegen, hoe de gemoederen der Regenten geinspireert wierden met den Geest van standvastigheyt en Courage, als 't Poinct van de Besendinge en Volmacht, om met den *Koning van Vrankrijk* te capituleeren, op 't Tapijt quam van de Heeren Burgermeesteren en xxxvi. Raden.

De Heer Burgermeester *Nicolaas Tulp*, die de eerste in rang was, ageerde in sijnen hogen ouderdom met sijne mannelijke cordaatheyt boven sijne jaaren, sonder aan de jongste en vigoureuste Heeren te wijken. Lof van Burgemeester *Tulp*,

De Heer Burgermeester *Gillis Valkenier*, die in alle voor- en tegenspoedige rescontres is onveranderlijk, en alle voorvallen met een present Oordeel pondereert, socht op sijn beurt de Heeren Raden door een bondige Harangue van ¾ uyrs te animeeren tot onbeweeglijke couragie, seggende dat de Noot haar noch niet drong, om in een moment te resigneeren de dierbaare Vryheyt, die haare Voor-Ouderen hadden beschermt met een Oorlog van 80. jaaren, en verzeegelt met haar eygen bloet; dat haare Stad van *Amsterdam* alle andere Steeden te boven ging in favorable Situatie, heerlijke Fortificatie, en meenigvuldige Artillerye, Ammunitie, Vivres en Volk, en daarom te meer gehouden was, om door haar uyterste effort het *Vereenigde Nederland* te salveeren uyt alle haare calamiteyten, en uyt de Dwingelandye van die gene, die niet als op den puynhoop van de gestoorde Vryheyt aller Natien en Volkeren haare Glorie soeken te bouwen, allegeerende tot exemplen; hoe de eenige Stad *Dantsig* het groote Rijk van *Polen*; en *Coppenhage* de Rijken van *Denemarken* en *Noorvvegen* hadden gered uyt het geweld haarer Vyanden, die van alles by na Meester waren; hoe de eenige Stad *Hamburg* in 't midden van haare Benijders en Vyanden, sich selven van langen tijd heeft geconserveert, en ook geensins staat maakt, om immermeer de Wet van anderen aan te nemen; en hoe het oude *Romen*, dat sijn begin schuldig was aan eenige vluchtelingen uyt *Grieken-land*, in plaatse van sich het jok van anderen te onderwerpen, sich door de conqueste van *Italien* hadde gemaakt tot Koninginne van de Werelt, en opgerecht de wonder-groote Monarchie, &c. En wanneer dan eyndelijk het Nood-lot haar mochte komen te storten in den Somp haarer ellenden, dat dan dese groote en machtige Stad noyt soude subject zijn het verwijt, van sich voor andere plaatsen aan den Vyand onderworpen te hebben, maar altijd sich noch soude konnen troosten met de gratie, die *Poliphemus* aan *Ulysses* gaf, van dat Heerlijke Harangue van Burgermeester *Valkenier*,

dat hy de laatſte ſoude opgegeten werden, als alle de andere ſijne Gaſten door de *Cyclopes* alreede ſouden verſlonden zijn. Dit gaf aan alle andere Heeren een ſpoor en opwekkinge, om ſijne animeuſiteyt, als een heerlijk voorbeeld te volgen.

Genereusheyt van den *Heer Haſſelaar.*

De Heer Hooft-Officier *Gerard Haſſelaar*, die als een Staats-Martelaar ſijn fiere en onvergelijkelijke couragie naderhand aan de Wereld exemplaarlijk heeft getoont tot den uyterſten ſnik van ſijn Leven, dat hy in den deplorabelſten ſtaat, en langduyrige ſmerten en miſerie, verloor, als hem een fatalen ſchoot (daar van hier na breeder) getroffen hadde, animeerde de geheele Vergaderinge des Raadts met krachtige redenen, onder anderen ſeggende; dat hier in deſen Raad nu geageert wierde niet alleen over't behout van Steeden en Provincien, maar ook over de Fataliteyt van geheel *Europa*; dat men nu alle Partyſchappen en Factien, dieder noch ergens mochten zijn, moſte aan een kant ſetten, en met gemeender hand het gemeene bederf van den geheelen Staat te keer gaan; en dat nu de tijd en occaſie gebooren was, om aan de wereld en poſteriteyt preuven te geven van Beleyd en Held-haftigheyt, om daar door de Stad en Staat te redden uyt het gevaar, van niet te verſinken in een onverrijſelijken poel, daar in de Vyanden deſelve toeleyden te ſtorten.

Courage der andere Heeren.

De andere Heeren, die op haare beurt mede adviſeerden, voornamentlijk de Heeren *Cornelis Backer*, *Joan Corver*, *Cornelis Graveland*, *Johannes Hudde*, *Vincent van Bronkhorſt*, *Nicolaas VVitſen*, en andere gaven loffelijke blijken, dat het bloed der oude Batavieren noch niet in haar beſturven was, met deſe en diergelijke woorden: Dat ſy noyt ſouden conſenteeren, om met eenig accoord het jok van een onverdraaglijken Vyand op den hals te haalen; En of ſchoon alle Steeden tot die laſhertigheyt mochten declineeren, waar door deſe Stad ſoude geſtelt werden in de noot, om de geſamentlijke Macht van ſo groote Vyanden alleen af te keeren, dat het dan noch eerlijker en genereuſer was voor de Religie en Vryheyt, en voor de Vrouwen en Kinderen in't harnas te ſterven, als ſich te begeven in een Capitulatie, die men noyt, als met de extreemſte ſlavernye ſoude konnen voldoen; Sy vertrouwden ſeekerlijk, dat de Burgers van *Amſterdam* ſich veel liever op hunne Wallen ſouden laten in ſtukken kappen, om met die glorie na haar dood ten allen tijden noch te triumpheeren, als aan te nemen een dienſtbaarheyt, die ſy noyt voor henen gekent hadden; en gaven ſodanige teekens van haare Trou en Dapperheyt, dat niemand onder allen mentioneerde, of ſo der ymand flauwhertig mochte geweeſt

weeſt zijn, dorſt mentioneeren van een Beſendinge aan den Vyand te doen, om met den ſelven tot prejudicie van de Unie te treeden in conferentie, veel min om *omni modo* te accordeeren; maar wierd ter contrarie eenpaariglijk gereſolveert, om alle onderhandelingen met den Vyand af te ſnijden, en na geen conditien meer te luyſteren, met welke reſolutie op den 26. *Juny* na den *Haag* wierden geſonden ſeekere Heeren, dewelke 's anderen daags 's morgens om acht uyren met de andere difficulteerende Leeden uyt het Noorder-Quartier, die om de verre diſtantie qualijk op den geprefigeerden tijd in den *Haag* hadden konnen zijn, in de *Vergaderinge van Holland* komende, om in reſumtie te nemen de reſolutie 's daags voor heen in haare abſentie genomen, tegens deſelve reſolutie ten hoogſten proteſteerden, en het ſelve proteſt tot eeuwiger memorie lieten aanteekenen, doende den Heer Penſionaris *Hop* ſulken krachtigen en penetranten Harangue tot conſervatie van de algemeene Vryheyt, en tot nadeel van den ambitieuſen Vyand, dat de meeſte in de Vergaderinge verſtomt, en alle de Leeden, die tot de Beſendinge geconſenteert hadden, ſchaam-root wierden, ſeggende onder anderen, dat niet hadde vertrouwt, dat in abſentie van eenige Leden, in ſaken van die natuyr, ſoude zijn gereſolveert en concluſie genomen; en te meynen, dat die concluſie als informeel voor geen concluſie kan werden gehouden, en by haer niet en ſal noch kan worden aangeſien.

Amſterdam proteſteert tegens de Beſendinge,

en doet door den Penſionaris Hop een krachtige aanſpraak.

By deſelve reſumtie was 't advijs van *Hoorn* het uyterſte te wagen. *Edam* ſeyde, de genomene concluſie niet te konnen aanſien, 't en zy men verſeekert was, dat *Engeland* en andere Geallieerde met *Vrankrijk* de Wapenen mede ſouden ter neder leggen. *Enkhuyſens* advijs ſtrekte tot geen concluſie, voor dat alle de Leden preſent waren. *Munnikendam* en *Medenblijk* adviſeerden met *Edam*. *Purmerent* ſprak van in reſumtie te brengen; Waar op van nieuws omgevraagt zijnde, of men de ſaake in nader propoſitie ſoude brengen, mits de abſentie van eenige voorname Leden, hebben de *Edelen* verklaart, dat het een gedaane ſaake was, dat de Leden aangenomen hadden, tegens den voorſz. tijd alhier te weſen, en mits de aller uyterſte acceleratie wierde vereyſt, de ſaake geen uytſtel hadde konnen lijden. *Delfs* advijs was, dat men in vreedige tijden wel yets konde en behoorde te differeeren om de abſente Leden, maar dat ſulx nu niet te pas quam, als requireerende den uyterſten noot en ſpoet, ſo men noch yets wilde behouden. *Amſterdam* ſeyde, ſo ſy waren geadmitteert tot de deliberatie, ſy wel ſouden konnen verklaren uyt den naam van haare Princi-

By de reſumtie gaf Hoorn ſijn advys, als ook Edam, Enkhuyſen,

Munnikendam, Medenblijk, Edam, Purmerent.

Advijs der Edelen,

Delft,

Amſterdam,

palen, daar inne niet te konnen consenteeren, uyt oorsaake van onmogelijkheyt van aan den Koning te konnen voldoen sodanige conditien en pretensien, als hy schijnt van ons te begeeren; Seyde vorders, so verre wel gelast te zijn, om de Gedeputeerden te authoriseeren tot uytlooninge van een goede somme gelds, maar niet tot het verleenen van volkomen Macht, om te sluyten op sodanigen voet en conditien, als sy best souden konnen bedingen. *Leyden* proponeerde, dat om onse negotiatie te krachtiger en reputatieuser voort te setten, men de twee considerabelste Posten met meer Burgers en Huysluyden behoorde te besetten, om also aan den Vyand te doen blijken, dat wy noch gesolveert zijn, ons Vaderland ten uyterstten te defendeeren', en seyde, dat haare meyninge gansch niet en was, het Land op genade en ongenade aan de furie der Vyanden over te geven. *Hoorn* seyde, de conclusie te sullen aansien op sodanigen voet, als by de voorsittende Leden tot elucidatie en explicatie van haare meyninge is voort gebracht. En hebben daar na de Gedeputeerde van *Amsterdam* nochmaals geprotesteert, dat niet en hadden geconsenteert in de conclusie, so die lag op gisteren avont in haare absentie genomen, maar daar van aan haare Principalen te sullen rapport doen, en sulx aan derselver vrye deliberatie 't selve te laten over 't subject van 't geven van volkomen Pouvoir aan de Commissariissen na den Koning van Vrankrijk gesonden; En hoewel sy versocht wierden van alle de Leden, om haar aangeteekent protest te willen intrekken, so is daar van doch niet gevallen.

Leyden, Hoorn, Amsterdam.

Leyden doet een Harangue.

's Anderen daags den 28. *Juny* heeft *Leyden* gedaan een lange harangue over de voorsz. protestatie en aanteykeninge, aangaande het absoluyt pouvoir aan den Heer *de Groot* verleent, en versocht, dat *Amsterdam* daar van reden soude willen geven, en hoe datse ons Land sal weten te behouden, datse wat meerder liefde en minder scherpheyt wilde toebrengen; waar op de Vergaderinge aan de Leden versocht, malkanderen in minne en vriendschap te bejegenen.

De Heer *de Groot* en *Odijck* doen rapport van haare verrichtinge en reyse,

Op den 1. *July* voor de middag quam de Heer *de Groot* met den *Heer van Odijck* in de Vergaderinge van haar *Ho. Mog.* rapport doen van den staat, daar sy de Vreede-handelinge ingelaten hadden, en ten selven dage dede de Heer *de Groot* ook in de *Vergaderinge van Holland* rapport van sijn wedervaren en verrichtinge, hoe dat hy 's Maandags den 27. *Juny*'s morgens ten 7. uyren uyt den *Haag* vertrokken, en des avonts tot *VVoerden* gekomen was, en 's anderen daags ten 6. uyren tot *Amerongen*, alwaar de Guardes, die hem geleyden,

leyden, hem deden afftaan voor het huys, daar de Heer *de Louvoy* ſijn Logement in hadde genomen, dewelke ſelve aan de deur komende, en gereet ſtaande, om aan de tafel te gaan, hem verſocht hadde het avontmaal met hem, en met ſijn broeder den *Aarts-Biſſchop van Rheyms* te willen nemen; dat hy na de maaltijd verſtaande, dat ſijne Mede-Gedeputeerdens tot *Rhenen* waren gelogeert, derwaarts vertrokken was; dat hy op den 22. 's morgens daar was aangekomen, en aan ſijne Mede-Gedeputeerdens aanſtonts rapport hadde gedaan van 't gene in den *Haag* gepaſſeert was, haar gevende communicatie van de Ordres, die hy mede bracht, en aan den *Heer van Odijk* Gedeputeerde wegens de Provincie van *Zeeland* kenniſſe, wat het ſentiment van die Provincie was geweeſt; dat wel gemelde *Heer van Odijk* daar op ook datelijk hadde geproteſteert, dat hy niet ſoude toeſtaan, dat men aan *Vrankrijk* het ganſche Refort van de Generaliteyt ſoude abandonneeren, en de Provincie van *Zeeland*, by manier van ſpreeken, in het hembt ſetten; dat 's volgenden morgen om 7. uyren ſich de Heeren *de Louvoy* en *Pompone* aan het Logement van de Heeren Gedeputeerdens hadden laten vinden, vraagende op haar t'ſamenkomſt, of ſy Gedeputeerdens van haare *Ho: Mog:* nu eenige ordre hadden, om offres aan den Koning te doen; dat ſy Gedeputeerdens haar daar op aanſtonts hadden communicatie gegeven van de Volmacht, die haare *Ho. Mog.* haar hadden laten toekomen; dat ſy *Maſtricht*, 't welk aan Vrankrijk al voor de aankomſt der Legers was gepreſenteert, aangeboden hadden, tot recuperatie van de plaatſen, die de Koning ingenomen hadde, mits dat de Unie in ſijn geheel ſoude blijven; dat de Franſche Miniſters daar op gevraagt hadden, wat haare *Ho. Mog.* voor de onkoſten wilden geven? Dat ſy Gedeputeerdens daar op geantwoort hadden, dat ſy verhoopten, de Koning daar voor niet veel ſoude begeeren, maar ſo men tijd mochte hebben om te betaalen, dat men dan wel 6. Millioenen ſoude geven; dat deſe preſentatien met een wijſe van verachtinge waren verworpen, waar op ſy Gedeputeerdens waren gekomen tot het aanbieden, dat de Koning uyt de Generaliteyt ſoude nemen ſodanige Fortreſſen, als deſen Staat niet buyten poſtuyr ſouden ſtellen, om den Koning naderhand dienſt te doen, en den Koning even wel welgevallig weſen; dat als ſulx de Franſche Miniſters noch niet hadde konnen voldoen, ſy Gedeputeerdens geüyt hadden haar volle ordres van den Staat, namentlijk tot het overgeven van het Refort van de Generaliteyt en 10. Millioenen, mits dat de Koning daar tegen wederom

gaf al het gene hy op eenige van de Provincien hadde verovert, en deselve weder stelde in deselve Vryheyt en Souverainiteyt, daar sy voor het aangaan van den Oorlog in waren geweest; dat den Heer van *Gent* met hem de *Groot* daar op hadden geseyt, dat sulx de intentie was van haare Principalen, maar dat de *Heer van Odijk* hadde geprotesteert, dat sijne Provincie, namentlijk *Zeeland* het selve noyt en soude toestemmen.

Daar op waren de Fransche Ministers haaren Koning rapport gaan doen, komende ten twee uyren na de middag tot *Amerongen* in 't Logement van den Heer *de Louvoy* weder gesamentlijk by een, daar *de Louvoy* de genade, die hy seyde, dat de Koning aan desen Staat dede, seer hoog uytmeete, en dat de Koning daarom met de gedaane presentatie geen contentement nam, maar dese veranderinge in den Eysch van den Koning was gevallen, dat hy de *Betauvve* aan den Staat soude laten, mits dat men dan ook satisfactie aan *Engeland* soude geven, namentlijk de *Visscherye* en 't *Strijken van de Vlagge*.

Waar op nadere deliberatien vielen in de Vergaderinge,

Na dit gedaan rapport wierd in de Vergaderinge gedelibereert, of men van dese handelinge met *Vrankrijk* aan de Buyten-landse Bondgenoten, of aan der selver Ministers in den *Haag* zijnde, geen kennisse behoorde te geven, waar op gerefolveert wierd, volgens het preädvys van den Heer *de Groot*, voor als noch het werk te secreteeren, zijnde de Stad *Amsterdam* mede van Advys, om te swygen, al hoe wel sy verklaarde 't haar weynig aanging. Men vond met eenen goet, een secreete Besoigne aan te stellen, omme de overgebrachte poincten te examineeren en te beschaaven, en also gedaan zijnde sulx dat men de Vreede daar op soude konnen aangaan, de Principalen 't selve te communiceeren, en der selver goet vinden daar over te hooren. Toen wierd eerst recht in de besoigne openbaar, dat den Eysch en Articulen van Vrankrijk waren. 1. *Delfs-Ziel en de* 20. *Dorpen.* 2. *De Stad en 't Graafschap Meurs aan den Keur-Vorst van Keulen te geven, van vvien het selve den Heer Prince van Orange te leen soude ontfangen.* 3. *Grol, Brevoort, Lichtenvoort en Borculo aan Vrankrijk,* 4. *als mede alles vvat 'er leyt tusschen den Rijn, Lek en Spaanse Nederlanden.* 5. *Revocatie van de Placcaten van 't verbod der Fransche vvaaren, sonder aan sijne kant sulx gehouden te zijn.* 6. *VVegens de Oost- en VVest-Indische Compagnie minnelijk te handelen.*

en een secrete Besoigne geordineert, waar in voor den dag quam

den Eysch van Vrankryk.

Omvraag gedaan in de Vergaderinge.

Na de wederom komste van de Leden der *Vergaderinge van Holland*, wierd het subject van de vooren gespecificeerde articulen voorgestelt, en omvraag gedaan, of men daar op de Vreede soude willen aangaan,

aangaan, waar op toen by de *Edelen* wierde geoordeelt, dat den Eyſch van den *Koning van Vrankrijk* onaannemelijk was, dat men daarom door deſelve Heeren Commiſſariſſen, op de beleeftſte manier ſulks ſal demonſtreeren en ſeggen; ſo de vooren gemelde Franſche Miniſters meenen, dat den Koning daar by ſoude perſiſteeren, men alsdan gereſolveert is, ſich ten uyterſten te defendeeren. *Dordrecht* oordeelde deſelve conditien mede onaannemelijk, maar dat men een *tentamen* ſoude doen, om op den naam van de Provincie van Holland appart te handelen, en dat te gelijk met Engeland. *Haarlem* wilde mede liever alles opſetten, als op ſulke onaannemelijke conditien reſolveeren, die men op de beleefſte manier ſoude excuſeeren, en de Handelinge afbreeken, ten ware eenige nadere voorſlagen gedaan wierden. *Delft* ſeyde, dat de conditien waren onaannemelijk, dat men echter de Negotiatie noch wat ſoude aan de hand houden, en ſien, of men op den naam van de overige 4. Provincien niet en ſoude konnen tracteeren. *Leyden* vraagde, wat apparentie daar konde weſen tot recuperatie van de veroverde plaatſen, en tot maintenu van 't overige met de 5. Poſten in *Holland*, ſeggende, dat het eerſte onmogelijk was, gelijk ook de twee andere, vermits alles is onvoorſien, en geen geld in voorraat, ſeditie in de Steeden, en ſulx onmogelijk om geld te krijgen; Een van de Poſten geforceert werdende zijn alle de Zuyd-Hollandſche Steeden verlooren, bekende ook de Conditien ſeer hart te zijn, maar dat de *Koning van Vrankrijk* konde *Vriesland* krijgen, als hy wilde; voorts, die van 't accommodement zijn, zijn ook voor de Religie, want hooft voor hooft overwonnen werdende, ſoude geen Religie meer weſen, maar puyr geconqueſteerde Steeden; dat daar en boven te conſidereeren was, dat Vrankrijk 3. Provincien weg hadde, ſo dat ſijnen eyſch ſo vreemd niet en was; mocht wel lijden, dat op den naam van *Holland* alleen wierd gehandelt, om te ſien, of men betere conditien ſoude konnen bedingen. Haar concluſie was, de Heeren Commiſſariſſen geauthoriſeert te laten, om te contracteeren, ſo ſy beſt ſullen konnen. *Amſterdam* wenſte, dat ſulke concluſie noyt in de gedachten van de Leeden ware geweeſt, en ſeyde, dat *Vrieſland* en *Groeningen* gereſolveert waren ten uyterſten ſich te defendeeren, en dat *Leeuvvarden* 1000. Burgers tot beſettinge van den pas uytgeſonden hadde; daar by voegende: Iſſer geen geld, ſo kan de Koning ook niet voldaan werden; Iſſer geld, ſo kan men dat gebruyken tot defenſie, want yets uyt te loven, dat men niet kan houden, verſwaart de ſaake meer, als ſy voor het accoort was; ſulx

waar op de Edelen adviſeeren,

Dordrecht,

Haarlem,

Delft,

Leyden,

Amſterdam,

Amsterdam concludeerde, sich ten uyterſten te defendeeren, en deſe Negotiatie af te breeken. *Gouda* verklaarde sich met *Leyden*. *Rotterdam* ſeyde liever met den degen in de hand te willen ſterven, als ſodanige conditien in te gaan, en dat men ſulx aan den Koning van Vrankrijk ſoude bekent maken. *Gornichem*, *Schiedam*, *Schoonhoven* en den *Briel* wilden haar ten uyterſten defendeeren. *Alkmaar* confirmeerde sich met *Rotterdam*. *Hoorn* en *Enkhuyſen* ſeyden, van de Negotiatie op 't beleefſte af te ſnijden, want deſelve flauwhertigheyt onder de Gemeente en Militie hadde gemaakt, en ſuſpicie van verraat en anderſins onder de Burgerye verwekt, en dat het ſecours van onſe Geallieerde daar door wierde verachtert, waarom men terſtont moſte afbreeken. *Edam* verſtont de Tractaten niet af te breeken, maar te dilayeeren, en te ſien, of yets beters ſoude konnen werden bedongen, en dat men ondertuſſchen alle de poſten ten uyterſten ſoude verſterken. *Munnikendam* vermeynde, dat men een nader *tentamen* behoorde te doen, maar ſo by deſe conditien wierde geperſiſteert, dat men dan het Tractaat als onaannemelijk ſoude afbreeken. *Medenblijk* wilde, dat men ſich ten uyterſten ſoude defendeeren, dewijl deſe conditien onaannemelijk waren. Waar op wierd geconcludeert *in genere* de *Poſtulata* van den *Koning van Vrankrijk* onaannemelijk te weſen, maar echter voor en aleer daar in finalijk te concludeeren, 't advijs van *Sijn Hoogheyt* door een Expreſſen in te nemen over den ſtaat van de Poſten, en hoe die te defendeeren zijn, en wat ſijn ſentiment mochte zijn over deſe Negotiatie.

Gouda, Rotterdam,

Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuyſen,

Edam,

Munnikendam,

Medenblijk, Concluſie.

En wierd by nader reſumtie geconcludeert de poincten te declineeren, en de Negotiatie af te breeken, en ingevalle eenige nieuwe conditien of mitigatie van de voorgaande by Vrankrijk wierde opgegeven, die te aanhooren en over te ſchrijven, maar daar toe geen aanbiedinge te geven.

Op den 7. *July* wierd over de voorſz. ſaake noch nader gebeſoigneert, en aan den Heer *de Groot* verſocht, om ſijn preadvijs te geven, die daar op ſeyde, dat men eerſt moſt conſidereeren, of men in ſtaat mochte zijn, om ſich te konnen defendeeren, en in cas van handelinge, of die ſouden moeten geſchieden in het generaal, of over het gene men noch heeft, of over de Provincie van *Holland* apart, meende ook, dat *Uytrecht* een groot gedeelte van de uyttelovene penningen behoorde te betaalen, om dat alred overwonnen was, en dat men een ſtilſtant van wapenen met *Engeland* ſoude ſoeken te maken, en onder beneficie van dien met *Vrankrijk*

Advijs van de Groot.

rijk tracteeren; verſockende met eenen, om by nader negotiatie met meerder Heeren geaſſiſteert te werden. De *Edelen* adviſeerden om *Maſtricht* en de Steeden aan den Rijn over te geven met een ſomme geld, die ſy ongelimiteert lieten, en dat men ſoude handelen op den naam van de geſamentlijke Provincien, ſloegen ook voor den Heer *van Beuningen* neffens *de Groot* te ſenden, en aan den ſelven Heer *de Groot* te geven een acte van indemniteyt *in ampliſſima forma*. *Dordrecht* ſeyde noch geen ſonderlinge veranderinge na die tijd gekomen te zijn, en dat daarom ook geen andere meſures behoorden genomen te werden, doch de onderhandelinge noch niet af te breeken, ſtont mede toe een ſomme van penningen boven de plaatſen by d'*Edelen* vermelt, en ſeyde, men behoefde ſich ſo veel niet te bekommeren, of juyſt alle de Provincien niet bleeven by de Unie, ſo de Partye daar ſeer opſtont, echter met incluſie van *Uytrecht*, en voegde den Heer *van Beuningen* ook by *de Groot*. *Delft* was van opinie, gelijk *Dordrecht*, dat ſy haar niet ſoude binden aan de Provincien, die haar ſo los hadden over gegeven. *Leyden* adviſeerde met *Dordrecht* t'eenemaal. *Haarlem* eerſt abſent conformeert haar daar na met *Amſterdam*, welkers advijs was, dat yets aan Vrankrijk was gepreſenteert van de gene, die 't in ſijne macht niet heeft gehad, dat jegenwoordig met de Engelſche Ambaſſadeurs is geſprooken, die goede antwoort en beloften hebben gegeven, en dat ſy ook geloofden na alle circumſtantien, dat het aan de zijde van Engeland ernſt is, dat men daarom de Negotiatie behoorde te laten in handen van den Heer *Prince van Orange*, om door middel van de Engelſche Heeren de Negotiatie voort te ſetten, en den Heer *de Groot* te excuſeeren van de reyſe, maar den Heer *van Gent* daar te laten, om met de Engelſche Ambaſſadeurs communicatie te houden. *Gouda* adviſeerde, dat men ſoude ſchrijven aan den Heer *van Gent*, om aan de Franſche Miniſters bekent te maken, dat hier notable veranderingen waren voorgevallen, en dat de Negotiatie op een anderen voet moſte by der hand genomen werden. *Rotterdams* advys was conform dat van *Amſterdam*. *Alkmaar* ſeyde dat men 't begonne werk door de Engelſche Miniſters ſoude laten doen, en haare verrichtinge afwachten. *Hoorn* wilde, dat men de Tractaten door den Heer *de Groot*, en niet door den Heer *van Gent* ſoude laten affnijden, 't welk ook was 't Advijs van *Enkhuyſen*. Hier op wierd concluſie genomen, dewijl geduyrende de Negotiatie met Vrankrijk notable veranderinge was gevallen met 't avancement van den Heer *Prins van Orange*, en met de afkomſt van d'Engelſche

Advys der Edelen,
Dordrecht,
Delft,
Leyden,
Haarlem, Amſterdam,
Gouda,
Rotterdam,
Alkmaar,
Hoorn,
Enkhuyſen,
Concluſie.

gelsche Ambassadeurs dat men 't soude laten verblijven by de Negotiatie van den Heer *Prince van Orange* en de geadjungeerde Heeren, afwachtende wat de Engelsche Ministers daar van aan den Heer *van Gent* aansseggen souden, en dat men op die wijse de Negotiatie soude declineeren, waar toe de Heer van *Beuningen* den Staat ook met alle krachten socht te persuadeeren, als hy van *Brussel*, daar hy sich als Gedeputeerde van haare *Ho. Mog.* geduyrende desen tijd hadde opgehouden, in der haast was overgekomen, op de tijdinge, dat men in *Holland* inclineerde, om met Vrankrijk te tracteeren; doende in de Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog.* een wijtluftig discours nopende de goede intentie van den *Graaf van Montery*, om den Staat met alle macht by te springen.

Van Beuningen raat de onderhandelinge af,

Als in *Zeeland* de eerste tijdinge quam, van dat de *Staaten van Holland* en andere inclineerden tot een besendinge en onderhandelinge aan en met den Vyand, sonden de Staaten van die Provincie eenige Gecommitteerdens aan de *Staaten van Holland*, om te versoeken, dat sy de Beswooren Unie voor al doch wilden in haar geheel conserveeren, en dat men malkanderen doch met goed en bloet wilde bystaan, tot defensie van de Religie, Vryheyt en Wettige Regeeringe; Doch als dese Gedeputeerdens op den 26. *Juny* van sommige Hollandsche Heeren daar op tot antwoord ontfingen, datse haar aan de eertijds geswooren Unie door de tegenwoordige revolutie en troublen niet langer en konden gedragen, en dat derhalven elk nu omsien most, hoe hy sich selven het best konde redden, verreysden sy Gedeputeerdens in der haast wederom na haare Provincie, daar sy rapport deden van alles, waar op voort dit Protest (onder *N°.* 47.) wierde geconcipieert, en uyt den naam van de Heeren *Staaten van Zeeland* overgelevert aan de Heeren *Staaten van Holland*, werdende het voorsz. Rapport van elke Magistraat aan haare respective Gemeentens der Zeeusche Staaten immiddels bekent gemaakt, om te vernemen, hoe sy genegen waren, also de Heeren Regenten sich bevonden beset in de uyterste verlegentheyt, discoureerende eenige van een accommodement met *Vrankrijk*, andere met *Engeland* te maken, dat de Gemeente in geenen deele aanstont, die eer tot een desperaten oproer, als tot een Capitulatie inclineerde, welke beyde extremiteyten door Gods goetheyt zijn voorgekomen met een ordentelijke Vergaderinge van over de hondert der voornaamste en zeedigste Burgeren van *Middelburg*, die uyt haar een getal van omtrent dertig personen nomineerden, om t'samen te delibereeren, wat tot welstant van haare Stad en Land nodig was; Dese te

als ook de Staaten van Zeeland door een krachtige Protestatie.

Waar by quam de loffelijke resolutie der Gemeente,

meer-

meermalen met malkanderen gebeſoigneert hebbende, brachten deſe naarvolgende Poincten op 't papier, waar op de geſamentlijke Gildens by volle eenpaarigheyt uyt de voorſz. 30. committeerden 8. perſonen, om deſe Articulen de Heeren van de Regeeringe voor te dragen, in deſe of diergelijke termen:

1. *Sullen en vvillen vvy onſe Religie en Vryheyt trachten te beſchermen, en daar by op te ſetten goet en bloet.*
2. *Sullen vvy ons geenſins inlaten in eenig Contract ofte Verbondt, dat Holland of eenig andere Provincie ofte Provincien ſouden mogen hebben aangegaan, of noch mochten komen aan te gaan met Vrankrijk.*
3. *Sullen vvy op 't ſpoedigſte een Beſendinge doen aan* Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, *om te verſoeken, dat hy met ſijne toe-gedaane ons gelieve te helpen beſchermen.*
4. *By aldien vvy niet ſouden konnen beſtaan voor de groote macht onſer Vyanden, vvillen vvy ons liever aan Engeland, als aan Vrankrijk overgeven.*

Deſe articulen waren by elk een aangenaam, en deden de gantſche Regeeringe en Gemeente van *Zeeland* met een nieuwe courage wederom her-leven, ſo dat elk, tot vrouwen en kinders incluys, in deſe algemeene noot, gelijk als met een lijf en met eene ziele haare Provincie van binnen, en de Regenten de deſolate Frontieren van buyten van alle nootſaakelijkheden voorſagen, en in poſtuyr brachten, waar op een tweede Proteſt tegens de Heeren *Staten van Holland* daar na volgde, 't welk te leſen is onder *Num°.* 48. 't welk te ſamen van een Salutaire operatie was,

Dit eerſte Proteſt, en beyde de Contra-advijſen van de Provincien van *Vrieſland* en *Groeningen* tegens haare *Ho: Mog:* over de voorñ. Onderhandelinge, als mede den algemeenen oploop der Gemeente in *Holland*, die als een pot te vuyr dreygde aan alle kanten te gelijk over te loopen, als ſy vernam den inhout van den impertinenten en ruïneuſen Eyſch der Franſchen, brachten niet alleen te wegen, dat de *Ridderſchap, Edelen en Steden van Holland en Weſt-Vrieſland* in den *Haag* malkanderen met een nieuwen Eed verbonden, om al haar goed en bloed te waagen, en de een den ander in alle uyterſte noot te aſſiſteeren, 't welk ſy bekent maakten aan de Steeden, om 't ſelve voor den Volke te publiceeren; maar ook dat *Sijn Hoogheyt* den Heer *Prince van Orange* op den 3. *July* in de volle Vergaderinge van de *Staaten van Holland en Weſt-Vrieſland* met eenparigheyt van alle

de Stemmen op een wonderbaarlijke manier wierde geſtelt in alle de Digniteyten en Eminentien van ſijne Hoog-loffelijke Voor-Vaderen, en gemaakt tot Capiteyn en Admiraal Generaal over de Militie te Water en te Lande.

Op wat wijſe de Gemeente van *Holland* en *Zeeland* allomme aan't gaan raakte, en hoe *Sijn Hoogheyt* geſtelt wierde in alle Eminentien en Digniteyten ſijner Hoog-gemelde Voor-Vaderen, ſullen wy afhandelen, na dat wy vertoont ſullen hebben, wat immiddels omtrent de Franſche in 't *Sticht van Uytrecht* voorviel.

De Koning tot Zeyſt word geluk gewenſt van vreemde Miniſters,

Na dat de Koning op den 27. *Juny* tot *Zeyſt*, een Dorp omtrent 2. uyren boven *Uytrecht* gelegen, was aangekomen, en ſich met ſijn Leger aldaar hadde gecampeert, en ſo veele Tenten in ordre en met ſtraaten hadden doen opſlaan, dat het ſcheen, als of de Krijgs-God *Mars* ſich daar een Stad en Hof hadde opgerecht; ſo wierd hy van veele Ambaſſadeurs en Envoyés in ſijne voorſpoedige ſucceſſen gefeliciteert, en ſijne Heerlijkheyt en Majeſteyt vergroot door derſelver preſentie, zijnde by en om hem de Ambaſſadeurs en Envoyés van *Spanjen*, *Engeland*, *Svveden*, *Trier*, *Pals-Heydelberg*, *Nieuburg* en *Hanover*, en wierd aldaar van ſijne meenigvuldige Edelen, die niet als Soldaten in 't Veld, maar als Hof-jonkers gekleet en geparfumeert in een Salet der Hof-Dames verſcheenen, als een Aardſche God gedient en geadoreert met alderhande bedenkelijke flatteryen en eer-titulen, werdende hem onder anderen in Banquet-Letteren op tafel voorgeſtelt deſe ſuperbe Verſen, als of hy die door ſijne Wapenen hadde gemeriteert, daar nochtans de Fataliteyt der Nederlandſche Natie, en Ongeval des Tijds, gecauſeert door het totaal Verval der 5. Staads-Pilaren van de Vereenigde Nederlanden, daar van oorſaak was:

en geflatteert van ſijne Hovelingen over ſijne ſucceſſen,

met deſe Verſen.

Ludo viciſti gentes, Ludovice Potentes,
Sic Ludovice tibi nomen & omen habes.
Si Ludo fortes didiciſti vincere gentes,
Quid facies, quando ſeria bella geris?

Een ander:

Una dies Lotharos, Burgundos hebdomas una,
Una tulit Batavos Luna, quid, anne, feres?

Hier wierd van de Franſche ordre geſtelt, dat alle haare Veroverde Steeden en Forten met genoegſaam Garniſoen wierden voorſien en beſet.

De

De Koning komt binnen Uytrecht,

De Koning, die sich tot noch toe niet in persoon hadde begeeven binnen een van alle sijne geconquesteerde Steeden, behalven alleen binnen *Emmerik*, daar hy den *Prins van Condé* was komen besoeken over sijne quetsure by 't *Tolhuys* ontfangen, wierd door nieusgierigheyt geprikkelt, om de Stad van *Uytrecht*, een der voornaamste Nederlandsche Steeden, die hem uytwendig wel behaagde, ook inwendig te besichtigen, trekt daarom op den 5. *July* te paard met sijne Guardens en andere Troupen achter en voor beslooten, en met de gequalificeerste uyt sijne Legers alle met ontdekten hoofde omçingelt, in manieren van een pompeusen *Xerxes* of *Darius*, van *Zeyst* over de *Bild* langs de Steen-straat tot voor de Witte-Vrouwen-poort van *Uytrecht*, van waar hy langs de Stads-muyr en Grachten de Stad omreet tot aan de Water-poort, die hy door passeerde tot binnen de Stad, die aanstonts geslooten, en de Poorten en Vesten sterk beset wierden, rydende den Koning tusschen sijnen Broeder den *Hertog van Orleans* en den *Hertog van Monmouth* in, langs den ouden *Rijn*, die ten weer-zijden van Kykers bebolwerkt was tot aan de Witte-Vrouwe-poort, alwaar de Koning weder uytreed naar sijn Leger tot *Zeyst*, sonder binnen de Stad van 't Paard af te stygen, veel min aldaar wat te rusten.

met groote Magnificentie.

Fransche delibereeren, hoe sy Holland mochten conquesteeren,

Ondertusschen delibereerden de Fransche dag en nacht, hoe sy *Holland*, dat sy voornamentlijk beoogden, om als de schoonste Parel aan haare Kroon te hegten, of door een Capitulatie met de Staaten, of met de wapenen souden subjecteeren.

en sondeeren daar op de Inwoonders van 't Sticht,

Geduyrende dese Beraadslagingen sondeerden de Fransche veele der voornaamste Inwoonderen en Regenten des Stichts van *Uytrecht*, of 's Konings Militie ook pericul soude loopen van 't water en 't rotteerende Hollandsche Canaille (gelijk sy 't noemden) by aldien de selve *Holland* dieper soude intrekken, om die Provincie te conquesteeren? en wierden van sommige beantwoord na haaren wensch, van andere contrarie, doch sommige excuseerden sich van te mogen adviseeren, seggende, dat hoe sy mochten antwoorden, dat het in beyden gevallen tot haar nadeel hier namaals soude konnen geduyt werden, want in cas sy haar tot den Optocht in *Holland* mochten raden, en dat sy door het water of de Hollandsche Gemeente mochten getraverseert en beschadigt werden; of in cas contrarie sy haar mochten afgeraden hebben *Holland* verder te invadeeren, uyt vreese van 't water of de Gemeente, en sy Fransche daar na sich mochten inbeelden, qualijk geraden te zijn, souden sy wegens haar advys altijd in Verdacht en Pe-

ricul ſitten; Door welke diverſe en contrarieerende advyſen de Franſche even ſo onſeeker bleeven als voor heen. Ondertuſſchen wenden ſy alle devoiren aan, om *Holland* door een Capitulatie of Accoord tot haare devotie te brengen, 't welk ſy difficulteerden, met de wapenen aan te taſten, doch alle deſe Deliberatien en Moeyten wierden (tegens den Raad van ſommige Franſche Hooge-Officieren, dat men met alle macht *Holland* gelijk ſoude intrekken, en het ſelve in der haaſt ſubjugeeren, eer het ſijne Advenues mochte verſeekert, en ſich in ſtaat van defenſie gebracht hebben) afgeſneeden door 3. principale Middelen. 1. Door de aankomſt der Engelſche Ambaſſadeurs den Hertog van *Bukkingam* en den Graaf van *Arlington* in het Leger by den Koning tot *Zeyſt*. 2. Door 't Water, dat *Holland* byna geheel overſtroomde en inacceſſibel maakte. 3. Door den Oploop der Gemeente ſo wel ten Platten Lande, als in de Steeden van *Holland* en *Zeeland*.

doch wierden daar van verſteeken door dry Middelen.

Wat aangaat het eerſte Middel, ſo ſtaat voor al te noteeren, dat in het Tractaat tuſſchen *Vrankrijk* en *Engeland* geſlooten tegens den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, wel expres was geconditioneert, dat de Franſche de Provincie van *Holland*, die ſy by haar gemaakte Repartitie voor haar hadden bedongen, niet eerder ſouden mogen incorporeeren, voor en al eer de Provincie van *Zeeland* ſoude zijn geſtelt in handen en macht van *Engeland*, op dat de ſelve Natie daar door mochte verſeekert werden tegens de Franſche, die ſy noyt voor heen veel toevertrouwt, maar der ſelver conduite altijd geſuſpecteert hadde. Als nu de tijdinge in *Engeland* was overgekomen, dat de Franſche niet alleen in der haaſt alles hadden geconqueſteert, wat'er leyt van de *Yſſul* af tot op de Frontieren van *Holland*, ſo dat'er aan die kant niet meer reſteerde, dat ſy voor als noch vermochten te conqueſteeren, maar ook, dat ſy ſich mede alreede meeſter hadden gemaakt van dry Hollandſche Steeden, als *Naarden*, *VVoerden* en *Oudevvater*, direct ſtrydende tegens de voorſz. Conditie; So ontſtont geen kleyne alteratie aan 't Engelſche Hof ſelfs onder de Grootſte, die haaren Koning tot deſen Oorlog hadden geperſuadeert, waar op aanſtonts, (gelijk hier vooren verhaalt is) den Hertog van *Bukkingam* en de Graaf van *Arlington* met pleyn pouvoir en volle Commiſſie op den 29. *Juny* van *Londen* na de Nederlanden en den Franſchen Koning wierden gecommitteert, dewelke op den 4. *July* in den *Haag* aankomende, van de Commiſſariſſen der Staten Generaal verwelkomt, en met eenige Karoſſen ingehaalt en gelogeert wierden

Conditie tuſſchen Vrankrijk en Engeland.

Engelſche Ambaſſadeurs komen in den Haag.

in

in 't Huys van *Maas* ordinair onthaal-plaats der Vreemde Ambaſſadeurs, alwaar ſy haar Compliment afleyden, met alle bedenkelijke Betuygingen en Teekenen van Genegentheyt tot den *Vereenigden Staat*; en deſſelfs Intereſt, beneffens haare ontſtelteniſſe over de groote progreſſen der Franſchen. En als ſy uyt de voorſz. Commiſſariſſen verſtonden, wat'er alreede tuſſchen de Franſche en deſes Staats Gedeputeerdens gepaſſeert was, en hoe weynig de Franſche het Intereſt van *Engeland* behertigt hadden, vertrokken ſy van ſtonden aan na 't Leget van *Sijn Hoogheyt* tot *Bodegrave*, daar ſy haar uytnemende affectie tot deſen Staat vernieuwden, en *Sijn Hoogheyt* verſekerden, dat het Sijner Majeſteyts intentie noyt geweeſt ware, de *Vereenigde Provincien* te laten vermeeſteren van den Koning van Vrankrijk, die ſelfs dikwijls hadde betuygt, dat hy niet te Veld quam, om deſe Republijk t'eenemaal te vermeeſteren, maar alleen om de ſelve wat te vernederen en te verootmoedigen; en beloofden eyndelijk, dat ſy alles daar heen ſouden dirigeeren, dat de Franſchen haar ſouden laten vernoegen met *Maſtricht* en het ſelve Recht van Poſſeſſie, dat haare *Ho. Mog.* duslang hadden gehad in de Brandenburgſe en Keulſche Steden op den Rijn, en by aldien de Franſche deſe conditien in den wind ſouden ſlaan, dat ſy dan met de Staten op het nieuws ſouden deliberee-ren en alle middelen aanwenden, om den ondergang van deſe Republijk te verhoeden, ſo wel als den gevaarlijken aanwas van der Franſchen Mogentheyt te ſtuyten.

daar na in 't Leger by *Sijn Hoogheyt*.

Van hier vertrokken de Engelſche Ambaſſadeurs op den 6. *dito* 's namiddags al voort tot in 't Franſche Leger tot *Zeyſt*, alwaar ſy met veele complimenten en courtoiſien verwelkomt en getracteert, en op den 7. *dito* met den *Hertog van Monmouth* ter audientie van den Koning gebracht wierden, voor wien den hoog-gemelden Hertog de Harangue eerſt begon, die by de genoemde Ambaſſadeurs volvoert wierde, eerſt met een gelukwenſinge aan ſijne Majeſteyt over de Geboorte van ſijn Soon *Duc d'Anjou*, en de gelukkige verloſſinge van haare Majeſteyt de Koninginne op ... *Juny* laatſt-leden, en daar na met de congratulatie over de groote en gelukkige ſucceſſen ſijner wapenen, ſeggende dat deſelve Sijne Majeſteyt te meer verheerlijkten, om dat ſy in minder dagen de Vereenigde Nederlanden hadden bedwongen, als de Spaanſche wapenen hadde konnen doen in meerder jaaren. Naar deſe Publijke Audientie verſochten ſy noch een Particuliere by den Koning, in dewelke ſy hem proponeerden, hoe dat de voorſ. Conditie nu was geſuppleert, en dat hy niet alleen volgens de-

en eyndelijk by den Koning van Vrankrijk, voor wien ſy harangueren,

en met wien ſy een particuliere conferentie houden, waar in ſy

begeeren voldoeninge van haare conditien,

selve sijn Gebiet hadde geëxtendeert tot op de Frontieren van *Holland*, maar ook tegens deselve Conditie sich meester hadde gemaakt van dry Steden in *Holland*, dat hy tot genoegen van Sijne *Majesteyt van Engeland* deselve weder soude gelieven te quiteeren, en sijne Wapenen wenden tegens de Provincie van *Zeeland*, om deselve te helpen incorporeeren, terwylen de gecombineerde Koninklijke Vlooten deselve Provincie te water souden attaqueeren, dat anderfins de Koning haar Meester sich niet verbonden soude houden door een Contract, dat aan de andere zijde niet wierde voldaan, te meer, wanneer hy soude vernemen, dat Sijne *Alder-Christlijkste Majesteyt* continueelijk was geoccupeert geweest met overleg, hoe hy *Holland* of door een Onderhandelinge met der Staaten Gevolmachtigden, of door de Wapenen soude conquesteeren, sonder in die Onderhandelinge of den overgeleverden Eysch aan de Staten een woord te mentioneeren van haaren Heer en Meester, of van desselfs Interest, even als of hy in desen Oorlog niet participeerde, maar alleen een blooten aanschouwer was; en dat de Fransche Ministers aan den Ambassadeur *de Groot*, als die by deselve Onderhandelinge gevraagt hadde, hoe men het met *Engeland* soude stellen, geantwoort hadden, dat na 't sluyten van dese Onderhandelinge de Staten met *Engeland* mochten omspringen na haar welgevallen, en middel soeken om op de beste en mogelijkste manier daar van af te raken, vermits sy Fransche by haare Alliantie met *Engeland* niet verbonden waren, om voor die Kroon eenige voordeelen te bedingen, &c.

daar op Koning Louis antwoort,

Koning *Louis* beantwoorde dese Propositie der Engelsche Ambassadeurs in 't kort, seggende dat sy omtrent de Onderhandelinge met *de Groot* seer waren misleyt en qualijk geinformeert, en dat sijne Glorie niet toeliet, om sich schuldig te maken aan eenige sinistre directie, die de Koning haar Meester met reden soude konnen suspecteeren, maar dat hy niet anders hadde beoogt, en soude beoogen, als 't gene haar beyde Kroonen soude verheerlijken; en by aldien hy hadde willen accepteeren de offres der Hollanders, sonder preällable communicatie aan *Engeland*, dat hy al lang met haar soude hebben konnen sluyten; Doch met wat goude woorden hy sich vorder wilde behelpen, so most hy nochtans der Engelschen versoek inwilligen, en sijn Desseyn op *Holland* staaken, mitsgaders *VVoerden* en *Oudevvater* als Hollandsche Steeden weder verlaten, en met al sijn Macht naar de Brabandsche en Zeeusche kant optrekken, om te sien, of hy de bedongene Conditie aan *Engeland* konde vervullen, en haar *Zeeland* doen genieten, tot wel-

dat de Engelsche Ambassadeurs niet en vernoegde, die satisfactie eyschten.

welken eynde hy ordre hadde gegeven aan den Marquis *de Nancre* Gouverneur van *Aat*, dat hy uyt de Franſche Frontier-ſteeden in de *Spaanſche Nederlanden* een Corpus van Militie ſoude ſamen trekken, om eerſt *Aardenburg*, en daar na *Sluys in Vlaanderen* te bemachtigen, waar door hy *Zeeland* te beter ſoude konnen benauwen, en aan *Engeland* eenig genoegen geven, daar van hier na breeder.

Dit was de eerſte en gewichtigſte reden, waarom de Franſche in haaren Victorieuſen cours *Holland* niet introkken en vermeeſterden, dat in 't begin voor haar open lag, en welkers meeſte Steeden ongefortificeert waren, en in alle disordre en burgerlijke beroerten fluctueerden; Want als ſy ſagen, dat *Zeeland* abſoluyt inclineerde, om ſich by de uyterſte noot tot behout van haare Religie te begeven in de Beſcherminge van *Engeland*, welke zyde na alle apparentie mede ſoude gekoſen hebben de Nederlandſche Oorlogs-Vloot, die voor *Zeeland* gepoſteert lag, om die Provincie van alle vyandelijke Attaque uyt 'er Zee te bedekken, ſchroomden ſy *Holland* te invadeeren, en daar door de Conditie aan *Engeland* belooft, te violeeren, uyt oorſake, dat de Engelſche daar uyt rechtvaardige reedenen ſouden genomen hebben, om de Franſche Oorlogs-Vloot, die met de haare geconjungeert was, oftotaliter te vernielen, of de ſelve aan te houden, en met alle ſo Land als Zee-macht den Franſchen op het lyf te vallen, als ſy in deſen ſwaren Oorlog geëmbraſſeert, en al haare Zee-kuſten bloot en onvoorſien waren.

Conſideratien hier over.

De Tweede reden, die de Franſche te rug hielt, om *Holland* dieper in te dringen, was het Water, dat door het open ſetten der Sluyſen, en het doorſteeken der Dijken uyt de Zee en de Rivieren ſo abondant het meeſte Land quam overſtroomen, dat ſy bekommert waren met al haare macht te ſullen verdrenken, of ſo beſet te werden, dat ſy ſonder het grootſte gevaar noch voorwarts noch achterwarts ſouden konnen wijken.

Het Water belette de Franſche in Holland te trekken,

De Derde Reden, die de Franſche fruſtreerde van haar Deſſeyn op *Holland*, was, dat de Gemeente van *Holland* en *Zeeland* ſich begon te bewegen, en ſelfs het ſwaard in de vuyſt te nemen tot haare defenſie, en tot redres der Regeeringe, als ſy ſag de verlegentheyt der Regenten, en het Gevaar, dat haar dicht boven het hooft hing.

als ook den Opſtant der Gemeente,

Deſen algemeenen Oploop der Burgeren en Land-luyden begon in alle plaatſen te gelijk, in manieren gelijk de Hiſtorien verhalen van den algemeenen Beelden-ſtorm, die mede op een en deſelve tijd haar begin nam; elk dacht, dat hy tot behout van ſijn goed en bloed nu

die overal gelijk begon,

mede

mede moſte ſorgen ſo wel als de Regenten, en dat de tijd na lang genoeg te wachten, nu eens gebooren was, om t'ſamen te bewaren 't gene ſy vreeſden, dat de Regenten mochten verlieſen; elk begon ſijn liber en vry ſentiment ſonder ſchroomen opentlijk uyt te ſeggen, denkende, dat men na 't ſeggen van Keyſer *Tiberius* in een vrye Republijk ook een vrye Tonge behoort te hebben, en dat nu mede applicabel was 't ſeggen van den Jeſuit *Strada* op het voorige Hollandſche Volk:

so dat elk ſijn vry ſentiment ront uyt ſeyde:

Met Pakken op de rug, en ſpooren in de zy
Seyt Hollands dulle paart: Mijn hert en tong is vry.

Voornamentlijk nu elx welvaren in de Waag-ſchaal lag; elk begon te ſpeculeeren en te diſputeeren over de ware oorſaken van haaren ondergang, eenige imputeerden daar van de ſchuld aan den *Prince van Orange* en des ſelfs Adherenten; andere beſchuldigden de geſamentlijke Staatſche Regeeringe; de meeſte belaſten den Raad-Penſionaris *de Wit* met ſijnen Broeder *Cornelis* Ruart van Putten; en ſommige laſterden alle deſe Beſchuldigde.

ſommige ſtelden *Sijn Hoogheyt* als oorſaak van de onheylen in den Staat

De gene, die *Sijn Hoogheyt* ſtelden als oorſaak van de Ruïne van den geheelen Staat door de Franſche progreſſen, ſeyden, om dat de Edelen haare Fortuyn niet wiſten te maken by de Staatſche Regeeringe, by de welke ſy ſonder aanſien en veracht waren, dat ſy alle bedenkelijke middelen hadden aangewent, om de Forme van de Staats-gewijſe Regeeringe te transformeeren in een Monarchale Regeeringe, alwaar *Sijn Hoogheyt* eerſt als *Graaf van Holland* en *Zeeland*, en daar na als een abſoluyten Souverayn den geheelen Staat mochte Regeeren, waar door haar de occaſie mochte gebooren werden, om als Kaale Gieren te aaſen op de rijke Boeren, Burgers en Koopluyden, die om haaren rijckdom met haar ſo incompatibel zijn, als licht met de duyſterniſſe, en als vuyr met water; dat ſy tot dien eynde met *Vrankrijk* en *Engeland* hadden gecolludeert, en aan deſelve het geheele Land verpant, waar toe het Contract opgerecht was in *Engeland*, als ſy *Sijn Hoogheyt* hadden geperſuadeert, om een reys derwaarts te doen, waar toe de Fundamenten al geleyt waren door den Heer *Beat*, die met den *Koning van Engeland* tot ondergang van dit vrye Nederland ſecretelijk hadde gecorreſpondeert, om hem te maken als Erf-heer deſer Provincien, van wien *Sijn Hoogheyt* de ſelve als een Leen-man ſoude ontfangen en regeeren, waar over hy ook ſijnen rechten

rechten loon door 't Swaart van den Scharp-rechter hadde ontfangen. Deſe en diergelijke reden wierden gevoert by Vry-geeſten en Sociniannen, die opentlijke vryheyt van haare Religien genoten by de Staatſche Regeeringe tegens den expreſſen teneur van de Placcaten, dewelke voormaals by de Stadhouderlijke Regeeringe waren geexecuteert, en met haare Boeken verboden, daar van by deſe veranderde Regeeringe weder een begin gemaakt is met het verbod van ſommige Laſterlijke Boeken; Als mede by ſodanige, die haar eygen Intereſt beter vonden by de pure *Ariſtocratie*, als by de *Getemperde Forme*, de welke ſulx niet alleen met de tonge, maar ook met de penne in haare Blauwe Boekjes, als den *Politijken Mantel*, het *Leger-Praatje*, *Hollandſche Venetzoen*, *&c.* aan de Wereld bekent maakten. Het is notabel, dat onder alle deſe Beſchuldigers geen is gevonden, die de ſchuld van den ſubiten en deſperaten Val des Lands immediatelijk heeft geworpen op de Perſoon van *Sijn Hoogheyt*, en hem geconſidereert als een principale Werkende Oorſaak, maar dat ſy de Perſoon van *Sijn Hoogheyt* by na geheel ontſchuldigen, en niemand anders ſuſpecteerden, als welker Fortuyn en Avancement aan 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* alleenlijk dependeerde.

Sommige overdenkende, dat *Sijn Hoogheyt* met alle ſijne Vrienden en Gunſtelingen waren gehouden buyten alle Employ en Geſach, en de minſte ingreſſie niet hadden in de Staats-Affaires, maar alleen bloote aanſchouwers waren geweeſt van de algemeene Directie en Gouvernement des geheelen Staats, konden ſich geenſins inbeelden, dat aan die zijde meer ſchuld latiteerde en verburgen lag, als aan de zijde der Gemeente, de welke byna gebracht was tot een blinde gehoorſaamheyt omtrent haare Overigheyt, welkers Beveelen ſy ſo lang onderdanig en ſonder tegenſpreeken geobedieert hadde, tot dat de hoogſte noot haar dreygde te ſtorten uyt haare dierbare Vryheyt in de uyterſte Slavernye en Ellende, en te beroven van haar Goed, Bloet en Religie, waarom ſy meenden te moeten geloven, dat het algemeen Onheyl des Lands was ontſprooten uyt de vervallene en quade Regeeringe der gener, die alles regeerden en het Bewint hadden van den geheelen Staat, en aan de welke het bevoolen was voor 's Lands Welvaren te vigileeren en alles af te keeren, wat voor den Staat konde gevaarlijk zijn.

Andere ontſchuldigen *Sijn Hoogheyt* met ſijne Adherenten,

en beſchuldigden de Heeren Staten,

Andere konden geenſins geloven, dat de Illuſtre en Nombreuſe Staats-Collegien, waar in ſo veele Getrouwe, Wijſe en Voorſichtige Heeren Regenten *en corps* by een vergaderen, in eenigen deele par-

die van andere weder ontſchuldigt wierden,

ticipeerden aan sodanigen sinisteren Directie, daar uyt dese Provincien waren gevallen in een deplorablen staat, maar oordeelden, dat eenige weynige in die Collegien predomineerden, en het Roer van den Staat so seeker gevat hadden, dat sommige wel meenende Regenten, die het nootsaakelijk quade gevolg en des Staats ondergang voor heen klaarlijk sagen aan komen, hoe wel sy alle krachten inspanden, nochtans te swak vielen, om de vreemde Intrigues te reformeeren, de vervallene Staats-Pilaren te repareeren, en te besorgen alles wat tot behout van den Staat nodig was; dat eenige haar als Ja-broeders by de Neus blindelings lieten verleyden; dat eenige om haar eygen Interest het Gemeene Best op Gods genade lieten dryven; en dat eenige haar fundeerden op valsche Staats-Maximen en Gronden; en daarom onmogelijk de Rust en Welstand van den Staat konden bereyken, hoe wel sy die mochten beogen.

uytgesondert eenige,

over dewelke sy den Raad-Pensionaris *de Wit* voor Hooft, en van al het quaat de oorsaak stelden,

Van dese weynige Dominateurs seyden sy, dat den *Raad-Pensionaris Mr. Jan de Wit* het Hooft was, dat die als een *Phaëton* den Wagen alleen bestierde, en meer Ontsags usurpeerde in Publijke Affaires, als ooyt eenig Stad-houder hadde gehad, om daar door sijn nieu-gefabriceerde Regeeringe onbeweeglijk te grondvesten, en op te bouwen tot die hoogte, van waar hy sijn lang gepremediteert oogmerk seekerlijk soude konnen bereyken, 't welk bestaan soude in 4. Poincten:

om 4 poincten,

Het 1. is; *Om Engeland te brengen tot dat onvermogen, vvaar door 't selve Rijk genootsaakt soude vverden, om meer VVetten van den Vereenigden Staat te ontfangen, als aan den selven te geven.*

2. *Om het Illustre Huys van Orange te enerveeren, en buyten alle Ontsag en Vermogen te brengen.*

3. *Om de Provincie van Holland te doen domineeren over de 6. andere Provincien, gelijk de Sonne over de 6. andere Planeten.*

4. *Om alleen met sijne Creaturen in Holland de Baas te speelen, en 't selve als een Souverain te regeeren.*

1. om Engeland te ontsenuen,

Het eerste aangaande, namentlijk *Engeland*, so seyden sy, dat den Raad-Pensionaris met sijne Adherenten den Oorlog van den jaare 1665. en 1666. tusschen *Engeland* en desen Staat hadde gebrouwen, en so vast gestelt, dat hy daar voor geen Vreede begeerde, al had hy die om dry *blanken* konnen kopen, dat hy na twee Victorieuse Zee-slagen, en een gelukkig Assault op de Rivier van *Chattam* na apparentie tot sijn Desseyn soude gekomen zijn, 't en zy ter selver

tijd

tijd de *Koning van Vrankrijk* de *Spaanſche Nederlanden* onverhoets hadde geinvadeert, en in weynig dagen door de ſwaarte ſijnes Scepters ſo gedrukt, dat indien ſy niet door een haaſtig Tractaat tuſſchen *Engeland* en den *Vereenigden Staat* uyt haare laatſte noot waren gered, ſy hadden moeten beſwijken tot nadeel van de geheele Wereld, maar voornamentlijk van *Engeland* en de *Vereenigde Provincien*; en dat als hem deſe aanſlagen waren miſlukt, hy eerſt door liſt en vreemde middelen eenige der Voornaamſte in *Engeland* tegens haaren Koning hadde ſoeken in tweedracht en inheemſche beroerten te embrouilleeren, en alſo het ſelve Rijk in vlam en vuyr te ſetten, gelijk onder de Engelſche het ſelve mede ruchtbaar was geworden door een Boekjen aldaar gemaakt en uytgeſtroyt onder den titul van de *Voort-eetende Kanker, ſijn begin nemende in Holland, en eyndigende in Engeland*, en daar na dat hy door den Colonnel *Mombas* in't jaar 1671. aan den *Koning van Vrankrijk* hadde gepreſenteert een brief, by de welke hy verſocht, dat dien Koning ſijne wapenen wilde voegen by die van deſen Staat, om alſo met geconjungeerde Machten *Engeland* op het lyf te vallen, en Wetten voor te ſchryven, welken brief *Vrankrijk* aan den *Koning van Engeland* ſoude hebben gecommuniceert, die ſulx opnam voor een genoegſame en wettige oorſaak, om deſen Staat den Oorlog aan te doen, gelijk hy ſulx voor een Oorlogs-reden in ſijn Oorlogs-Declaratie mede poſeerde.

Voor redenen van dit Deſſeyn gaven ſy voor, ten eerſten, dat deſen Staat door de vernederinge van *Engeland* ſoude domineeren op de Zee, en geen wereldſche Macht hebben te vreeſen, en verſeekert zijn tegens de Intentie van den Engelſchen Koning, die de volle Heerſchappye op de Zee ambieert, en als een tweede *Romen* ſo lang niet ſal ruſten, tot hy *Holland* als een tweede *Carthago* ſal hebben verdelgt, om aan alle Zee-vaarende Natien ſodanigen Reglement voor te ſchryven, en deſelve met ſo veel Tollen en Omgelden te beſwaren, dat ſijne Onderdanen alleen met profijt ſouden konnen navigeeren; En ten tweeden, dat deſen Staat door 't ſucces van 't ſelve Deſſeyn de Univerſele Negotie ſoude konnen aan ſich ſchaakelen, en daar door profiteeren en onderhouden die middelen, ſonder dewelke niemand op Zee kan redoutabel zijn. om redenen.

Raakende het tweede, namentlijk *de Onderdrukkinge des Huyſes van Orange*, daar van hebben wy op *pag.* 235, 236 en 237. aangewieſen eenige manieren en exempelen, hoe die is behertigt en in het werk geſtelt; Maar de reeden, waarom den Raad-Penſionaris *de Wit* 2. Om het Huys van Orange te onderdrukken,

deſelve Onderdrukkinge voor een nootſakelijke Maxime van ſijn nieu geformeerde Regeeringe ſtelde, ſeyden ſommige uyt de Gemeente, dat hy daar door de Forme van de al oude getemperde Regeeringe, buyten dewelke noyt geen andere in deſe Landen bekent was geweeſt, van dat eſſentieel Lit ſoude priveeren, 't welk hem in ſijne vreemde conduite en nieu-gepractiſeerde Staats-Maximen in tijden en wijlen ſoude hebben konnen traverſeeren; Dat hy daar door 't Stadhouderlijk Geſag, doch ſonder den naam, die by hem execrabel was, en de Macht van het Capiteyn- en Admiraalſchap Generaal over de Militie ſo te Water als te Lande ſelfs ſoude konnen uſurpeeren, om ſijn nieuwe Regeeringe onveranderlijk te ſtabilieeren; Dat wanneer hy door al ſijn arbeyt niet konde verwerven, dat *Sijn Hoogheyt* heel buyten Employ mochte blijven, den geheele Staat liever heeft willen ſtorten in duyſent rampen, en brengen onder de dwingelandye van de Franſche, als *Sijn Hoogheyt* met een gereſtringeerde Macht omtrent de Militie eenig Gouvernement te laten toekomen, naar het vervloekte ſeggen LIEVER FRANSCH ALS PRINS; of ten minſten, dat hy deſen Staat aan den Koning van Vrankrijk hadde willen tributair maken, ſo dat die den ſelven als een Scherm-Heer ſoude protecteeren, en door ſijne uytnemende Macht dekken tegens alle gevreeſde Onheylen van *Engeland*, op conditie, dat deſen Staat met niemand ſonder hem ſoude in eenige Alliantie treden, of niemand aſſiſteeren als hem, voornamentlijk te water, als hy daar eenigen Vyand mochte vreeſen, waar door hy *de VVit* ſoude meenen uytgevonden te hebben ſijn eerſte oogmerk, om over de Zee te domineeren, terwijlen de Koning *Louis* ſijne ingebeelde Monarchie te Lande ſoude oprechten; Dat deſe Conditien waren beraamt, om geſlooten te werden binnen de Stad van *Amſterdam*, waar heen men hadde geordineert te tranſporteeren alle de Staats-Collegien, Archiefen, Chartres en Geld uyt den Haag, en het geheele 's Lands-Magazyn van *Delft*, ondertuſſchen dat men het geheele Land in de Macht van den Vyand ſoude overgelevert hebben.

om redenen.

Deſe en diergelijke Suſtenuen hielden ſommige infallibel, en bleven onveranderlijk van opinie: (niet tegenſtaande andere den *Raad-Penſionaris* van alle ſiniſterheyt geheel wilden ontſchuldigen, ſeggende, dat hy geen Pouvoir of Diſpoſitie hadde over de Collegien van haare *Ho. Mog.* en den *Raad van Staten*, den welken alleen het Generaal Bewint van den geheelen Staat was aanvertrouwt, en daarom niemand het verwyt van des Staats ruïne ſubject konde zijn, als de ſelve, in cas eenig wan-devoir of ſchuld was gecommitteert,) Want ſeyden ſy, dat

De Raad-Penſionaris word van eenige ontſchuldigt,

den

den Heer *de Wit* door sijn lange Experientie, en door sijn groote wysheyt en voorsichtig Beleyt niet alleen groote ingressie heeft gehad in de Hoog-gemelde Collegien, maar desselve ook door sijne secreete en on-navorschelijke Intrigues heeft weten te disponeeren, om sijne propositien te omhelsen, waar toe hy sich onder anderen soude bedient hebben van de *Provincie van Vytrecht*, dat hy die door bysondere Obligatien hadde geinduceert, om de nieuwe Hollandsche Maximes in allen deelen te volgen, en dat hy dan door desselve, gelijk als uyt haar eygen motief, sijne Concepten ter Generaliteyt liet voorstellen, die hy dan van wegens *Holland* met beyde armen amplecteerde, als komende van so een wel-gedisciplineerde en wel-meenende Provincie, even als of men dan geensins hadde behooren te difficulteeren, om in het geproponeerde te consenteeren, waar toe hy dan de andere Provincien door sijn schoon semblant en flueele tonge wist te persuadeeren, en so sijn oogmerk te bereyken.

daar andere tegens argumenteeren.

Van het Derde Poinct, namentlijk, *dat Holland mochte predomineeren over de andere ses Provincien*, is yets verhandelt, op Pag. 246. en 248. De redenen, die den Raad-Pensionaris daar toe souden hebben gemoveert, wilden eenige allegeeren uyt het meer gemelde Boek van *La Court*, 't welk sy sustineerden, dat meest uyt de koker quam van den Raad-Pensionaris, die daar in sijn sentiment omtrent dit Poinct in verscheyde passagies niet duysterlijk soude voorgestelt hebben, om by 't succes van dit sijn derde oogmerk te abondanter vruchten te genieten by dit volgende sijn vierde oogmerk.

3. Om Holland te doen domineeren over de andere Provincien, om verscheyde redenen,

Van het Vierde Poinct, namentlijk *dat de Heer* de Wit *met sijne Creaturen in Holland socht de baas te speelen, en't selve als een Souverain te regeeren*, hebben wy gehandelt op *pag.* 248. en 249. en aldaar aangewesen het sentiment van veele uyt de Gemeente omtrent dit selve Poinct. Veele beschuldigden hem, dat hy de Religie reguleerde na de Politie; Dat hy de Justitie hadde gedirigeert tot voordeel van sijne intrigues; Dat hy de Politie hadde van haare oude forme verandert, en geadministreert tegens de fundamentele Wetten; Dat hy de Land-Militie hadde verwaarloost en voordachtelijk laten vervallen van haar oude en goede discipline; en dat hy de Finantien hadde misbruykt; Dat hy hadde een aparte Vergaderinge of Secreten Achter-Raad, daar van hy President was, en daar in hy als een Souverain sijne Concepten tot Resolutie bracht door het prepareeren van de Pluraliteyt der Stemmen, om tegens wil en dank van veele der Voornaamste en Getrouste Leden het Land na sijn appetijt te regeeren, niet tegenstaande hy selfs

4. Om in Holland selfs de baas te speelen,

daar over hy van veele word beschuldigt met veele positiven.

wel bekent hadde, dat sulke apparte Vergaderingen in een wel-gepoliticeerde Republijk ongeoorloft en ruïneus waren; Dat hy onder verscheyde pretexten het vuyr van Tweedracht gestookt, en Factien verwekt hadde tusschen de Provincien en Steeden, daar van hy sich tot Hooft hadde gestelt; Dat hy buyten weten en kennisse van den Staat dikwyls schadelijke brieven hadde gesonden aan Koningen en Potentaten onder den dek-mantel van secreete Correspondentie, en dat niemand als sijne getrouste Complicen konde gewaar werden, wat'er in de Staats-saaken passeerde; Dat hy de Gemeente onderdrukte, en van haare Vryheyt beroofde, die hy wijs maakte te willen beschermen voor de onderdrukkinge van een Stadhouder; Dat hy sijne Daden, die niemand als een Souverain toequamen, op 't grootste uytmete en heerlijk oppronkte in seker Boek, dat op 's Lands-kosten voor hem geschreeven wierd, doch tot noch toe achter is gebleeven; Dat wanneer yets van sijne sinistre bedryven aan den dag quam met sijn eygen hand onderteekent, hy sich wist te excuseeren met een verstonnen voorgeven, als of sijn Clerk *van Messem* de *Blancos* hadde misbruykt, die hy hem hadde vertrout, om sich daar van in sijne absentie te bedienen; En dat hy veel meer sodanige valsche en gesuborneerde middelen ter quader trouwe hadde in 't werk gestelt: Maar als hy sag, dat hy by de Gemeente, en sijn bedriegeryen by de wel-geintentioneerde Regenten suspect wierden, waar door sijne geveynstheyt, bedrog en quade menees onder de gedaante van oprechtigheyt, trouw en goede directie ten toon quamen, en apparent was, dat de selve behoorlijk souden gecorrigeert, en na meriten gehandelt werden door *Sijn Hoogheyt*, die hy met alle sijne listen bemerkte niet langer te konnen buyten des Staats Affaires te houden, dat hy toen door sijn Staatsucht liever den geheelen Staat hadde willen laten verlooren gaan, als een weynig van sijnen hoogmoedigen drift laten vallen; Dat hy tot dien eynde met den Franschen Koning secretelijk hadde gecorrespondeert; Dat hy met twee Fransche Ministers, (onder de welke eenen *Mr. Colbert* Neef van den grooten Financier in Vrankrijk was) die den geheelen Winter van 't jaar 1671. in den *Haag* ten huyse van den Colonnel *Mombas* gelogeert, en aan 't huys van den *Raad-Pensionaris* alle avonden ter maaltijd getracteert waren, secretelijk hadden genegotieert, en 't Contract geslooten, op wat wijse hy dese Provincien aan haaren Koning soude opofferen, waar by hy aan de Fransche alles hadde ingewilligt, om selfs in staat te blyven, volgende het exempel van *Pieter de Medicis*, die sulx dede aan *Carel de* VIII. Koning van Vrankrijk,

rijk, hebbende hy sich selfs getrooft in alles, wat hem hier over mocht te ontmoeten, op dit versjen: *Audaces fortuna juvat*, dat is; *'t Geluk helpt de stoute.* Dat hy daar op het eligeeren van een Nootsakelijk Militair Hooft of Capiteyn Generaal, met de hoognodige Wervingen tot dien optocht van de Vyanden toe, verraderlijk hadden weten op te houden; Dat hy de Macht van den verkoren Capiteyn Generaal sodanig hadde besnoeyt, en de generale directie van de Militie gelaten aan sodanige, waar door hy van ongelukkige successen te Lande ten vollen versekert was; Dat hy alle Frontier-plaetsen, behalven *Mastricht* en de *Grave* door malversatie en ontrouwe bestieringe hadde weten te houden in so defectueusen Staat, dat geen onder allen behoorlijk konde beschermt werden, maar dat sich vele der redoutabelste Fortressen op het gesicht van den Vyand hadden moeten overgeven, sonder de minste tegen-weer, daar hem nochtans voor heen den soberen staat van al de Fortressen en Magazynen door sijne infallible memorie pertinent bekent was; Dat hy daar op sijn particulier Interest hadde waar genomen, en seer groote Capitalen na de Bank van *Venetien* en elders heenen geremitteert; Dat hy groot profijt hadde gedaan, door Penningen op 's Lands Comtoiren te beleggen tegens 4. ten hondert in 't jaar, die hy van particulieren tegens 2½. a. 3. ten hondert selfs hadde geleent, daar voor als pand ter minne overleverende sijne 's Lands Obligatien, met de Keur, om de geleende penningen ten allen tijden af te mogen leggen met contante penningen, of de selve met de voorsz. 's Lands Obligatien te betalen, en dat hy daar na sijne Crediteuren 's Lands Obligatien in betalinge hadde laten behouden, hoe wel hy op sommige der selver den Interest by anticipatie van eenige maanden alrede sinisterlijk op 's Lands-Comtoiren hadde ontfangen; Ja sommige quamen so verre, dat sy seyden, dat hy naderhand, als onsen Staat in 't grootste pericul was, hadde weten door sijne creaturen te beletten, de uyterste en laatste middelen, die tot reddinge van het Land noch overig waren, want dat door sijne directie niet alleen was afgeslagen de presentatie van die van 't Noorder-Quartier, dat sy met 70. duysent mannen wilden in 't Veld komen, om den Staat te defendeeren, maar ook haar tweede presentatie, dat sy 25. duysent mannen wilden leveren, die alle ter Zee gevaren hadden; En dat op die wijse mede te vergeefs was geweest den voorslag van de Heer *Lt. Admiraal de Ruyter*, dat hy met 30. duysent zielen, die op 's Lands-Vloot waren, genegen was, om 't Vaderland te helpen beschermen te Lande, daar hy meer dienst meende te konnen doen, als te water;

als-

als mede dat vruchteloos was geweeſt de aanbiedinge van de Heeren *Cromom* en *Nieuburg*, Gedeputeerde van haare *Ho*: *Mog*: binnen *Maſtricht*, de welke klaagende, dat ſy die Stad als een Troetel-kind moſten bewaren, en het Echte-kind ſien verlooren gaan, gewillig waren met 10000. dappere Soldaten den Staat in de hoogſte noot te ſecondeeren en by te komen; en eyndelijk dat hy hadde weeten te beletten, dat onſe *Priſonniers de Guerre*, die om 10. guldens rançoen yder gemeen Soldaat hadden konnen geloſt werden uyt de verloorene Steden, daar ſy in miſerie vergingen, niet wierden gerançonneert, en weder in dienſt van 't Land overgenomen, daar men in plaatſe van die genootſaakt was binnen de Provincien voor dry dubbelde aanrits-gelden onervaaren volk weder aan te nemen.

En veel meer ſodanige en ſlimmer argumenten bewogen den meeſten deel van 't Volk, om hem *de Wit* alleen te imputeeren het overgaan van ſo veele plaatſen, en hem te houden voor den genen, die 't geheele Land aan den *Koning van Vrankrijk* verraderlijk hadde verkoft, waarom ſommige opentlijk ſeyden, dat ſy wel turf en hout wilden verſchaffen, om den *Raad-Penſionaris* met ſijn Broeder den *Ruart van Putten* te verbranden, andere preſenteerden haaren dienſt, om het beuls ampt aan haar te bedienen.

Word een aanſlag gemaakt op den Ruart van Putten,

Deſe wonderlijke diſcourſen hadden in haar begin, wanneer noch de Steeden en Forten aan den Vyand haaſtiger over gingen, als hy konde beſetten, ſulken impreſſie in de gemoederen van 4. onbekende Perſonen, dat ſy toeleg maakten op den *Ruart van Putten*, om hem, als een principaal mede-inſtrument van de algemeene calamiteyt des Lands, van kant te helpen; Want (gelijk Me-Vrouw de Ruardinne poſeert in haare Conſideratien tot begryp en overtuyginge van de innocentie van haren Man aan den *Hove van Holland* geſuppediteert) ſo ſouden omtrent het midden van de maand *Juny* des nachts om 11. uyren de 4. voorſz. Perſonen aan haar huys hebben komen kloppen, en open gedaan zijnde begeert den *Ruart* te ſpreeken, en niet tegenſtaande hun geantwoort wierd, dat den *Ruart* onpaſſelijk, en nu ook te ontijdig was, om ymand onbekents acces te verlenen, nochtans dieper na binnen ingedrongen zijn, en na alle apparentie haar boos voornemen ter executie geleyt hebben, indien niet ymand uyt de Domeſtyken achter uyt gelopen, en de Wacht van het Stadhuys gehaalt hadde, op welker aankomſt ſy waren geëchappeert.

en op den Raad-Penſionaris.

De voorñ. impreſſie opereerde in 4. andere Perſonen, te weten in twee Advocaten beyde Soonen van den Heer *Jacob van den Graaf* Raads-

Raads-Heer in 't Hof van Holland, genaamt de een *Pieter* en de ander *Jacob*, en in eenen *Cornelis de Bruyn* als mede in den Poſtmeeſter *Adolf Borrebach*, dat ſy op den 21. *Juny* 's avonts omtrent half elf uyren voor het huys van de Heer *de Graaf*, daar ſy t'ſamen maaltijd hadden gehouden, op de *Vyverberg* komende, en noch licht in de Vergader-plaatſe van de Heeren *Staten van Holland* ſiende, een uyt haar ſeyde: Daar is noch licht in de Vergaderinge, en daar ſal apparent ook noch weſen den Raad-Penſionaris *de Wit* dien Schelm en Land-verrader. En daar by gevoegt zijnde, dat het wonder was, dat men hem niet al lang hadde weg gejaagt, of aan kant geholpen, wierd onder haar gereſolveert, om te looten, wien den *Raad-Penſionaris* eerſt ſoude aan taſten, om hem van 't leven, en het Land van een Verrader te verloſſen. Hier by word verhaalt, dat de beurt viel op den voorſz. *de Bruyn*, en dat den jongen *Jacob van der Graaf* niet mede geloot ſoude hebben, maar weder te rug ging na den *Vyverberg*, terwijlen de 3. andere met haar zijd-geweer door de *Voor-poorte* gingen tot op 't *Buyten-Hof*, alwaar ſy van 't *Binnen-Hof* een Flambeau ſiende aenkomen, bemerkten dat het den Raad-Penſionaris *de Wit* was, die door ſijn dienaer voor uyt gaande gelicht, en van een Staten bode met de Sak met Stukken gevolgt wierd. Een deſer gereſolveerden treet toe, tuſſchen de *Voor-poorte* en het Schavot (ter ſelver plaatſe, daar hy *Penſionaris* net twee maanden daar na op een ongehoorde wijſe met ſijn broeder wierde gemaſſacreert) en wringt den dienaar 't licht met gewelt uyt de hand, 't welk hy uyt-doet, en weg ſmijt, waar op de *Bruyn* den *Raad-Penſionaris* met ſijn bloote rappier aggreſſeert; en de andere twee den dienaar en bode ſodanig te keer gaan, dat een van haar ſich op de loop begaf, het welk oorſaak was, dat de outſte *van der Graaf* hem de *Bruyn* tegens den *Penſionaris* quam aſſiſteeren. De Heer *de Wit* verweert ſich een tyd lang dapper, en hoewel hy een houw kreeg in ſijnen hals, ſo raakten hy echter met ſijne aggreſſeurs aan het worſtelen, krygende den outſten *van der Graaf* onder ſijn geweld ſodanig nedergebukt, dat hy hem deerlijk ſoude geteyſtert hebben, 't en zy ſijn broeder *Jacob de Graaf*, die op 't gerucht wederom was gekomen, hem van achteren den ſlag hadde belet; Hier op raakt de *Penſionaris* als worſtelende onder de voet, hebbende een contuſie en quetzuyr in 't hooft, een ſteek in de rechter zijde tuſſchen de vijfde en ſesde ribbe, en een ſteek omtrent de juncture van de linker ſchouder gekreegen. De

die aangeranſt en gequeſt word,

aggreſſeurs vertrouwende haar deſſeyn te hebben volbracht, pakten haar van kant, en retireerden haar, (immiddels dat den *Penſionaris* weder oprees, en naar huys ging) *de Bruyn* en den outſten *van der Graaf* na ſeeker huys, daar de jongſte *van der Graaf* een Doctor bracht, om de Hand van *de Bruyn* te verbinden, die gequetſt was.

waar door de Haagſche burgers op de been komen,

Hier van het gerucht door den *Haag* vliegende, raakten de Ruyters te paard, en de Burgeren in de wapenen, de Bruggens wierden opgehaalt en alle advenues beſet en beſlooten; Men inquireerde ſcherp na de Hand-dadigers; men kreeg preſumtie op de Soonen van den Heer *van der Graaf* uyt het geroep van den Naam; men beſette haar huys van achteren en van vooren, 't welk oorſaak was, dat de jongſte Soon aan ſijn Vaders huys niet konde aanbellen, hoe wel hy diverſe reyſen 't ſelve van verren voor by paſſeerde, werdende van 2 a. 3. burgers aangeraden, om ſich te abſenteeren; doch alſo hy 't ſelve verſuymde,

die *Jacob van der Graaf* apprehendeeren,

wierd hy van andere burgeren gekent en gebracht in de Hooft-wacht, van waar hy namaals na de Voor-poort wierde vervoert, daar hy aan den Preſident en Raden van *'t Hof van Juſtitie*, die hem in den morgenſtont quamen examineeren, voort alles ronduyt bekende, 't welk

dewelke op de Examinatie confeſſie dede,

de Heeren *Staten van Holland en VVeſt-Vrieſland* in dier voegen reſenteerden, dat ſy aan den voorn. Hove ſerieuſelijk recommandeerden, om 't begaane fait exactelijk te inquireeren, de dry fugitiven mede Complicen nauwkeurig na te vorſchen, en voort alles te doen, wat de rigeur van Juſtitie omtrent ſulken enormen delict vereyſte in een plaats, die noyt geſloten was, en daar de Leden van 's Staats Collegien behoorden geſecureert te zijn, om ten allen tijden de Vergaderingen in alle veyligheyt te konnen frequenteeren.

De Penſionaris de Wit word gebeden om vergiffeniſſe,

Ondertuſſchen wenden verſcheyde aanſienlijke Perſonen omtrent den *Raad-Penſionaris* alle devoiren aan, om hem te inducceeren, dat hy dit fait tegens hem geperpetreert, aan den Gevangen niet alleen wilde vergeven, maar ook by de Vergaderinge voor hem intercedeeren, ten eynde hy met een Pardon van haar *Ed: Groot Mog*: mochte gegratificeert werden, gebruykende daar toe veele perſuaſi-

doch te vergeefs,

ve inſtantien, die echter den *Raad-Penſionaris* niet konden moveeren, om den Gevangen ſijn miſdaat te vergeeven, want hy ſeyde, dat hy om 't Gewicht van de ſaake en deſſelfs groote conſequente niet konde toelaten, dat de Juſtitie wierde verkort, dewelke haare Voldoeninge moſt hebben, al ſoude de Wereld vergaan; Waar mede de Gedetineerde ſich aan God en de Juſtitie moſte opofferen, begevende ſich

ſelven

ſelven van 't begin ſijner apprehenſie tot den uyteynde ſijnes levens tot ſodanigen exemplaarlijken Boetvaardigheyt, dat daar van ſeker Theologant heeft geſchreven een Tractaatjen onder den naam van de *VVorſtelinge Jacobs*, daar van in weynige dagen veel duyſent exemplaren alleen in *Holland* onder de Gemeente verkoft wierden.

Op den 28. *dito* wierd den Gevangen, tot alteratie en verwonderinge van veele uyt de Gemeente, de dood aangeſeyt, en niet tegenſtaande, van hooger-hand (gelijk gediſcoureert wierde) ſurchancie van executie verſocht wierd alleen voor den tijd van dry dagen, ſo nam nochtans op den 29. *dito* de executie haaren voortgang in conformité van de Sententie, dewelke dien ſelven voormiddag (ſo alſſe onder *Num°.* 49. hier achter ſtaat geexpreſſeert) op *'t Hof van Juſtitie* was gepubliceert, zijnde niet alleen de Val-bruggen van den *Haag* opgehaalt, en de Plaats, daar de Juſtitie geſchiede, door de Ruyters, en de advenues door de gewapende Burgerye beſet, maar ook de Poorten en Bomen tot *Delft*, *Rotterdam* en *Leyden* van 's morgens vroeg geſlooten, en de wegen na den *Haag* met Ruyters verſeekert. waar op *van der Graaf* word geëxecuteert,

Op 't gerucht van al dit werk raakten de Hollandſche Gemeente meer en meer aan 't hollen, ſeggende dat ſy niet langer geringeloort wilden zijn, maar dat ſy mede wilden toeſien, en haar eygen welvaart en eed betrachten, dien ſy gedaan hadden, om haare reſpective Steeden gehouw en getrouw te zijn, en te vergoeden al't geen daar tegens mochte ſtrijden, voornamentlijk nu geheele Provincien alrede den Vyand waren onderdanig geworden, en de diſcourſen gingen, dat de Hollandſche Regenten mede inclineerden, om het geheele Land by accoord aan den Franſchen Koning over te geven. Dus raakten alles in confuſie, ſo dat de minſte ſo wel de Baas ſpeelde, als de meeſte; dat de Regenten raakten buyten haare Authoriteyt, en van binnen meer quaats vreesden als van buyten; dat de Regeeringe verviel tot een *Ochlocratie* (daar van op *Pag.* 17. is gehandelt) en dat in de voornaamſte Steeden niets manqueerden, als een geſolveerden *Mas Anniello*, om een ellendig bloed-bad aan te rechten, en de huyſen der geſuſpecteerde Heeren te plonderen, daar van in ſommige Steeden een begin gemaakt wierd, 't welk de boeren ten platten Lande ook ſo gaande maakten, dat ſy op ſommige plaatſen de Trek-ſchuyten en Wagens aanhaalden, en de Paſſagiers ſpolieerden; dat ſy de Vracht-ſchuyt van *Rotterdam* op *Amſterdam* aanranſden en met ſcherp beſchoo- De Hollandſche Gemeente raakt aan 't hollen,

ten, als men haar geld weygerde te geven, 't welk sy met geweld begeerden, seggende: *VVy zijn doch al Fransch, en vvaarom niet? vvant vvy hebben de Staaten altijd so veel gegeven, als vvy ooyt aan de Fransche sullen geven.* Door dien algemeenen oploop en disordres scheen het, als of den geheelen Staat soude verlooren gaan, waar op een Spaansche Nederlander alludeerde met desen Vers:

Bestia multorum capitum concordia discors
Seditione viget, seditione perit,

Dat is:

't Veel hoofden voerent Beest verdeelt in't Vreed' Verdracht
Door oproer machtig vvord, en vveer tot niet gebracht.

En een ander:

Cœpit ab irata Belgarum plebe tumultus,
Finis ab irata plebe tumultus erit.

Dat is:

Het toornig Neerlands Graau d'oproer eerst heeft gevoet
Van't toornig Graau het eynd des oproers vvesen moet.

Maar siet, hoe wonderlijk is het Bestier van den Almogenden! Op de selve tijd, als desen Staat stont op het gevaarlijkste, gelijk als wankelende, om van boven neder gestort te werden, so was de Verlossinge het aldernaaste: Het beliefde God de Heer even op desen tijd op haare bedden in den *Haag* en tot *Dort* ter neder te werpen de twee Mannen, die als de Principaalste het Avancement van *Sijn Hoogheyt* dus lang met hert en ziel hadden belet, ende voorts *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange*, gelijk als uyt den Hemel, door den mond van de goede ingesetene deser Landen tot *Stadhouder over Holland, Zeeland en VVest-Vriesland* te proclameeren en uyt te roepen, en in alle de *Digniteyten sijner Voor-Ouderen H. L. M. te herstellen.* Gelijk een vuyr, 't welk beslooten zijnde, lang gesmeult en gesmookt heeft, eyndelijk uytbarst in een lichte Loey en Vlam, so is de onderdrukte genegentheyt der goede Patriotten omtrent den hoog-gemelden *Prince van Orange* uytgebarsten aan alle zijden, en gebleeken, dat die eenige Spruyt van Orange niet konde wer-

werden gesecludeert uyt de Herten der goede Ingesetenen door de bedenkelijke *Acte van Secluſie*; en dat men noch door het genoemde *Eeuvvig-Edict*, mortificeerende het Stadhouderschap, noch door eenige andere Artificien of Intrigues heeft konnen mortificeeren de genegentheyt der Burgeren, om te hebben tot Stadhouder den genen, die van sijne wiege af daar toe by haar gedesigneert, en vervolgens *in pectore* gedesidereert was.

Beroerte van DORDRECHT

DORDRECHT de eerste Hollandsche Stad in ordre (in dewelke na veeler opinie 's Lands verderf was gebooren en opgequeekt) was mede de eerste, die de burgerlijke beroerten in haar gevoelde, want so haast de Burgeren in de Engelsche Oorlogs Declaratie, die op den 7. *April* gepubliceert was, lasen, dat de Schilderye op haar Stadhuys, waar in de Attaque der Nederlanders op *Chattam* onder den *Ruvvart van Putten* of haaren Burgermeester *Cornelis de VVit* was uytgebeelt, en de vreemde Administratie van de Staatse Regeeringe waren mede pretexten, waar op den Koning sijnen Oorlog fondeerde, ontstont onder haar eerst een murmureeringe, die van dag tot dag met veele bedreygingen, so hoog rees, dat eenige uyt haar, geassisteert met het rappaille, op den 13. *Mey* 1672. de voorsz. Schilderye van 't Stadhuys afhaalden en verscheurden, spijkerende desselfs stukken rondom de Hooft-wacht, en het uytgesneden Hooft van den *Ruvvart* aan de galg, en dat sy het huys van den Burgermeester *Halling* uytplonderden, en onder de voet haalden, en mede een begin maakten van 't huys van *Svvijndrecht*, daarin sy noch voorsichtig wierden gestuyt.

daar de Schilderye van den Ruwart word verscheurt, en een huys geplondert.

Dese actien waaren maar een begin van grootere beroerten, die naderhand de Gemeente als een onstuymige Zee door de Stad deden ebben en vloeyen, want na dat op den 24. en 25. *Juny* eenige der façoenlijkste Burgeren, op begeeren van een deel haarer mede-burgeren, de Heeren Burgermeesteren en Burger-Colonnellen hadden begroet, en met alle respect en onderdanigheyt geremonstreert eenige poincten, dienende tot conservatie van haare Stad, met versoek dat deselve doch sonder uytstel mochten in 't werk gestelt werden, waar op sy weder met seer civile en dankbare termen waren bejegent, en haar van alles openinge gedaan, so dat sy weder-zijds met genoegen op reces waren gescheyden; So wierd de gemeene man gaande door een gerucht, dat de sleutel van 't Magazijn door de Magistraat wierde achter gehouden, op dat de Burgerye niet mochte gewaar werden de slechte constitutie van 't Magazijn, en dat de Regenten

Eenige Burgeren houden een conferentie met de Magistraat,

de gemeene man raakt gaande door seeker gerucht,

daar door mochten een pretext houden, om haare Stad, gelijk aan so veele andere Steeden bleek, mede lafhartig so niet verraderlijk over te geven. In dese soules en confusie was seker persoon, dewelke diverse Burgers in 't particulier voorstelde, hoe tot behout van de Stad en den Staat een eenig middel maar noch overig was, 't welk was, dat men het *Eeuvvig Edict* behoorde te vernietigen, dat men *Sijn Hoogheyt* behoorde te eligeeren tot Stadhouder, en dat men alle Regenten soude deporteeren, die 't selve voor heen hadden gecontrarieert, en noch souden willen contrarieeren. Dese propositie wierd van de meeste geadvoueert, en als een heylig Anker in de laatste noot gelaudeert, 't welk de gaande Gemeente voorts hielp aan 't hollen, werdende door 't geroep van een *Viva Orange* byna de geheele Stad gemoveert, om t'samen uyt te galmen *Viva Orange*, *Viva le Prince d'Orange*, *Lang leeve de Prins van Orange en de Duyvelhaale de* De Witten *met al haaren aanhang*, &c. Hier op begeven haar eenige Troupen der Burgeren na de huysen der respective Burgermeesteren en Regenten, begeerende, dat sy *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder van haar Stad souden verklaren, of dat sy alle souden vernielt werden, by aldien sy dit Versoek der geheele Burgerye niet wilden inwilligen. Dese Regenten vonden sich genootsaakt, om op staande voet den Burgeren te beloven Satisfactie op haare petitie, en tot dien eynde naar 't Stad-huys te gaan, om aldaar t'samen te arresteeren 't gene sy elx in 't bysonder hadden belooft. In 't derwaarts passeeren moesten sy somtijds haare beloften vernieuwen aan de gene, die haar ontmoeten. Burgermeester *Halling* wierd dese belofte mede afgeeyst, so als hy het Stad-huys van achteren meende op te gaan, met bedreyginge, dat hem anders 't hooft soude geklooft werden door seekeren .... die met een groote bijl daar toe paraat stond, werdende daarom naderhand deselve man door de wandelinge genoemt den *Bijle-man*.

daar onder een persoon meesterlijk ageert,

so dat de geheele Stad aan 't hollen raakt,

en eenige burgers vervoegen sich aan de huysen der Burgermeesteren,

In de Vergaderinge wierd door de sterke Instantien der Burgerye te wegen gebracht, dat de Regenten voor en achter van 't Stadhuys met het geluyt van trompetten moesten doen afkondigen, dat sy aansstonts Gecommitteerdens wilden affenden, om *Sijn Hoogheyt* uyt den naam van de Stad te begroeten, en met eenen te versoeken, dat *Sijn* Hoog-gemelde *Hoogheyt* mochte believen in persoon in haare Stad te komen, ten eynde om desselfs Staat en Constitutie te oversien, &c.

die sy tot haare intentie dwingen.

Tot dese Besendinge wierden uyt de *Burgermeesters* genomineert de Heeren *Johan Halling* en *Van der Burg*, met den Secretaris *Muys*, uyt de *Achten* de Heeren *Graaf* en *Van der Velden*, uyt

Eenige Heeren werden gecommitteert aan *Sijn Hoogheyt*,

uyt de Capiteynen *Hoogervverf* en *Paf*, en uyt de Gemeente N. en N. (zijnde twee Burgeren, dewelke de saak van *Sijn Hoogheyt* altijd met lijf en ziel hadden begunstigt) die op *dito* den 25. 's avonts om 6. uyren wierden uyt geleyt van duysende menschen onder't geduyrig geroep; *Lang leve den Prince, sterven sterven moet de quade Regeeringe, &c.* Immiddels staaken eenige Burgeren uyt de Toorn een Orange Vaandel met een Wit Vaandel daar onder, daar op sy setten dese versjes:

Orange boven, en VVit onder
Die 't anders meent, dien slaa de Donder.

Dese Gedeputeerdens by *Sijn Hoogheyt* in't Leger tot *Bodegrave* aankomende, stelden haar versoek in gevolge van haare Commissie voor, 't welk *Sijn Hoogheyt* haar niet beliefde in te willigen, seggende, dat de hoog-dringende noot sijne continueele presentie vereyste op desen Post, die geen moment van de Insultes der Vyanden versekert was; Doch als de Gedeputeerdens hier op haar versoek met smeekinge pousseerden en voorstelden, dat de woedende Gemeente door geen middel, als door *Sijn Hoogheyts* presentie te stillen was, en dat sy haar Gedeputeerdens als Verraders sekerlijk soude ombrengen, by aldien sy alleen weder te rug quamen, accordeerde haar *Sijn Hoogheyt* sijne komste tegen 's anderen daags. aan wien sy haar versoek voorstellen, waar op *Sijn Hoogheyt* binnen Dordrecht komt;

Met dese antwooort keerden de Gedeputeerdens te rugge, en expedieerden ymand voor uyt, om haare Verrichtinge in de Stad te notificeeren, maar dorsten selfs voor de Gemeente niet verschijnen, waarom sy *Sijn Hoogheyt* buyten de Stad inwachten, die op den 29. *Juny* omtrent 11. uyren tot *Papendrecht* met sijne Karos aan quam, van waar hy overvaarende door de voornoemde Gedeputeerdens, tusschen de gewapende Burgerye door, wierde geaccompagneert, die in rijen gesileert was, en met haare menigvuldige Orange linten, en het roepen van *Viva Orange* haare affectie ten vollen betoonden, tot dat *Sijn Hoogheyt* verwelkomt wierd door de Heeren Out-Burgermeesters *Naaltvvijk*, *de Schomerk*, *van Meerdervoort*, den Heer *Johan van der Burg*, en den Heer *Pompe* Bailluw van Zuyd-Holland, *Nicolaas Stoop*, *Jan de VVit* en de twee Secretarissen, met een algemeen Wensch-geschreeu van de Burgerye, onder het losbranden van't Canon en de Musquetten. van de Burgeren verwelkomt,

In diervoegen wierd *Sijn Hoogheyt* met den blooten hoofde staatelijk te voet geleyt en geconduiseert naar 't Stad-huys, alwaar hem en op't Stad-huys worr geconduis-

Sessie

seert, en gecomplimenteert,

Sessie in den Out-Raad wierd gepresenteert, en in alle imaginaire termen voorgestelt de algemeene Genegentheyt so van de Regeeringe als van de Gemeente van *Dordrecht* t'sijn-warts, en dat haare Edele souden trachten alles te contribueeren, wat tot welstant van 't Vaderland en van hem soude konnen dienen, hem bedankende, dat hy haar de Eer quam doen, om haare Stad te besichtigen, sonder datter een woord van 't Stadhouderschap wierd gementioneert.

daar de Burgers niet mede te vreeden waren,

Na dat *Sijn Hoogheyt* dit complement door een contra-complement in generale doch significante termen hadden beantwoort, wierd hy weder van 't Stadhuys naar de Stads-vesten begeleyt, om deselve te besichtigen, en van daar na de Herberg, daar de *Paauvv* uyt hangt, om aldaar het middagmaal te ontfangen. En also de Burgeren de Conduite der Regenten suspecteerden, seggende, dat sy tot noch toe geen eenig woort hadden gementioneert van het Stadhouderschap, so vraagde een uyt haar aan sekeren Heer uyt de Magistraat: *Wat heeft men nu* Sijn Hoogheyt *gemaakt?* daar op dien Heer antwoorde: *Meer als hy heeft begeert*; De Burger repliceerde: Sijn Hoogheyt *heeft niets begeert, daarom hebt gy hem ook niet gemaakt*, waar op terstont eenige Burgeren de Karos in 't af komen van de Nieuwe-Brug waar nemen, grijpen de paarden in den toom, vellen haare picken, leggen de trompen van haare Musquetten met dubbelt scherp geladen in de Karos, en vraagen *Sijn Hoogheyt*, of hem het Stadhouderschap al was geoffereert: Hy seyde *vvel gecontenteert te zijn*; Sy weder: *Wy niet 't en zy men* Uwe Hoogheyt *tot Stadhouder verklaart*: Seeker Heer in 't Portier sittende riep: *Vivat Orange*, daar op een uyt de Burgeren: *Dit is een* Judas Kus, *vvy vraagen of* Sijn Hoogheyt *alrede Stadhouder is, en so niet, sullen vvy hem uyt de Karos in onse beschermingе nemen, en de rest als schelmen van stonden aan dood slaan.*

en randen de Karos aan, daar *Sijn Hoogheyt* met eenige Heeren in sat;

dwongen deselve Heeren om *Sijn Hoogheyt* te verklaren tot Stadhouder,

De presente Heeren van de Regeeringe sich in groot gevaar siende, beloofden op staande voet, so haast sy in de *Paauvv* souden gekomen zijn, de geheele Burgerye en *Sijn Hoogheyt* volkomen genoegen te geven, op welke beloften sy wierden gerelaxeert van de Burgers, die alvoren t'samen swoeren, dat sy noch *Sijn Hoogheyt* noch ymand anders uyt de *Paauvv* souden laten vertrekken, voor dat haar versoek in schrift gestelt, van alle Regenten onderteekent en gepubliceert was. Hier op vergaderde den Out-raad in de *Paauvv*, die aan den Secretaris *Muys van Holy* ordre gaf, om de voorsochte Acte te concipieeren, dewelke van 't volk meermalen gerevideert en gecorrigeert, eynde-

eyndelijk *Sijn Hoogheyt* wierd voor geleſen, die het geoffereerde Stadhouderſchap weygerde te aanvaarden, voor dat hy van ſijnen Eed op 't *Eeuwig Edict* gedaan gediſpenſeert was, 't welk al voorts in preſentie van 2. Predicanten *Debits* en *Verchem* geſchiede, werdende de voorſz. Acte daar mede geamplieert, in voegen onder *Num°.* 50. blijkt. Waar van een Acte wierde gemaakt,

Hier op volgde een algemeen gejuyg, en raakte de geheele Burgerye weder in ſtilte en goede ordre, met een vaſte reſolutie, om haare Stad met den laatſten druppel bloets te defendeeren, vertrekkende *Sijn Hoogheyt* 's namiddags om 4. uyren onder veele duyſent ſeegeningen weder na ſijnen Poſt.

Dewijl de voorſz. Acte van de geheele Regeeringe was onderteekent, behalven van den Out-Burgermeeſter *Cornelis de VVit Ruart van Putten*, die ſieklijk uyt de Vloot gekomen zijnde, van wegens ſijne onpaſſelijkheyt ter Vergaderinge niet hadde konnen verſchijnen, ſo wierden aan hem gedeputeert 2. Heeren uyt de Magiſtraat en 4. Burgeren met den gemelden Secretaris, ten eynde ſy hem de boven gemelde Acte ſouden doen mede onderteekenen. De *Ruart* overdenkende, dat hy met de onderteekeninge in een ogenblijk ſoude annulleeren al't gene, dat hy en ſijn Broeder de *Raad-Penſionaris* met continueele moeyten en pericul in den tijd van 19. jaaren hadde te wegen gebracht, weygerde ſijnen naam te onderteekenen; En hoewel hem het preſente gevaar wierde voor oogen geſtelt, daar in hy ſich ſelven ſoude ſtorten, by aldien hy niet teekende, alſo eenige gewapende Burgers ſijn Huys omçingelt en beſet hadden, ſo bleef hy even perſeverant, ſeggende, dat hem ſo veele koegels waren over 't hooft gewaayt in de laatſte Zee-Bataille, dat hy der geen meer vreeſde, en eer een koegel afwachten ſoude, als dat hy die Acte ſoude teekenen; by welk ſeggen hy obſtinatelijk perſiſteerde, ſonder aan 't ſeggen van de preſente Heeren yets te defereeren, waarom deſelve *Me-Vrou de Ruwvardinne* aan ſeyden, dat ſy haar man moſt ſien te bewegen tot de teekeninge van die acte, of dat haar geheele huys en huys-geſin de ruïne niet ſouden ontgaan, dewelke ſeer naby was. De *Ruwvardinne* ſiende, dat ſy door haar ſmeekinge en lamentabel bidden haren man in 't begin van ſijn voornemen niet konde verſetten, komt voor de twedemaal met haare jongſte Kinderen aan de hand, hem met tranende oogen bidden, dat hy doch nu uyt de noot wilde een deugt maken, en ſich, ſo niet over ſich ſelven, ten minſten over ſijne Vrou en Kinderen ontfermen; Doch als ſy op ſijne overſettelijk voornemen eyndelijk ſeyde, dat ſy dan gedie de *Ruart van Putten* niet wilde onderteekenen. doch wierd daar toe gepersuadeert door ſijne Huys-vrouw.

dwongen was hem om haar kinderen wille te moeten verlaten, excuseerde hy sich eerst van wegens sijne indispositie, maar eyssten op nadere instantien van sijne Huysvrouwe eyndelijk Pen en Inkt, waar mede hy sijnen naam teekende, 't welk aan de Burgeren getoont zijnde, vertrokken sy alle in ordre weder naar huys, sonder yets verders te ondernemen, als omtrent 14. dagen daar na, wanneer de Burgeren uyt haar sekere personen committeerden, om by *Sijn Hoogheyt* te obtineeren het deportement en detentie van eenige Regenten, als de Heeren Burgermeesteren *Svvijndrecht*, *Halling*, en den *Ruart*, als mede *Jan de VVit*, *Oudervvater*, en *van der Dussen*, doch quamen deselve Gedeputeerdens onverrichter saake wederom te rugge, met een schriftelijke Ordre van *Sijn Hoogheyt*, daar na sy sich souden reguleeren.

HAARLEM raakt in roeren,

HAARLEM raakten op den 25. *Juny* in groote commotie, by occasie datter veele wagens met meubile goederen daar door quamen vluchten naar *Amsterdam*; Want de wijven uyt de achter-straaten omtrent de Amsterdamse Poort in der haast t'samen rukten, de Poort toeslooten, en met de Voerluyden en ander Graau versterkt zijnde de geheele Stad in rep en roeren brachten, en haare plonder-siekte so verre deden blijken, dat alle de wagens, onder dewelke twee met geld beladen waren, haar ten prooy souden zijn geworden, so niet deselve in stallingen en andere verseekerde plaatsen waren gesalveert. Dese Beroerte verhief sich hoe langr hoe meer, so dat het oplopende Graau met veel geroep en ongestuymigheden tegens de Heeren van de Magistraat de Stad door liep, deselve beschuldigende, dat sy de contra-partye van *Sijn Hoogheyt* altijd hadden gehouden, en mede bevordert het annulleeren van het Stadhouderschap, en veele andere ongerijmtheden ophaalden, die meer applicabel waren op eenige andere Steden, dewelke het selve werk meer beyvert en gepousseert hadden, als *Haarlem*, also dese Stad de saak van *Sijn Hoogheyt* eenigen tijd voorheen bysonderlijk hadde gepatrocineert, en met allen vermogen door den Heer *Fagel*, toenmaals haren *Pensionaris*, en nu *Raad-Pensionaris van Holland en VVest-Vriesland* gerecommendeert.

dat eerst gestilt zijnde,

Desen oploop, die sich noch eyndelijk van selfs stilde, wierd door de Burgeren op den 30. *dito* hervat; Want deselve in de Wapenen

sich daar na weder verhief,

komende, committeerden seekere persoonen uyt haar, om de Heeren Vroetschappen aan te seggen, dat de geheele Burgerye inclineerde, om *Sijn Hoogheyt* te sien geavanceert tot het Stadhouderschap, en tot alle de Digniteyten, die sijne Hoogloflijke Voor-Vaderen so wel gemeriteert en geadministreert hadden, versoekende dat haar Ed. van

stonden

ſtonden aan daar in geliefden te reſolveeren, en het verſoek van de geſamentlijke Burgerye te voldoen: Waar op ook gevolgt is, dat de Heeren van de Regeeringe aanſtonts met Trompetten van 't Stadhuys deden uytblaaſen en publiceeren, dat ſy reſolutie genomen hadden, om *Sijn Hoogheyt* te verkieſen tot Stadhouder van haare Stad, latende met eenen een Orange-Vlagge uyt de Toorn van 't Stadhuys en daar na van de groote Kerk afwayen, waar door men ſulken vreugde en gejuych onder de gewapende Burgers en den omſtant bemerkte, als te vooren onwil en miſnoegen; Deſe vreugde wierd noch grooter door de Commiſſie, die op ſeekere Heeren uyt de Regeeringe en op 4. Burgeren wierde gedefereert, om *Sijn Hoogheyt* uyt den naam van de Regeeringe en Burgerye der Stad *Haarlem* in 't Leger tot *Bodegrave* te gaan begroeten en bekent te maken de genomene reſolutie, en met eenen te verſoeken, dat *Sijn Hoog-gedachte Hoogheyt* de Stad *Haarlem* wilde begunſtigen met ſijne preſentie, en komen aannemen het Stadhouderſchap, dat de Stad op hem gedeſigneert hadde.

So dat de Regeringe reſolveerde tot het Stadhouderſchap

ſendende Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt*,

Deſe Gecommitteerdens tegens den avond t'ſamen de poort uyt willende rijden, vonden deſelve geſlooten, waar door ſy genootſaakt waren te vertoeven ſo lang tot de Sleutels uyt de Hooft-wacht van het Stadhuys waren gehaalt. Immiddels quam een *Klompe-maker* een deſer Heeren Gecommitteerdens, zijnde een Burgermeeſter deſer Stad, by den mantel trekken, ſeggende genoegſaam met bedreyginge: *Gy gaat nu heen na* Sijn Hoogheyt, *maar ik raat jou, dat gy ſonder* Sijn Hoogheyt *niet vvederom en komt, of 't ſal met u qualijk aflopen.*

ſtoutheyt van een Klompemaker.

Deſe Gecommitteerdens by *Sijn Hoogheyt* audientie bekomende deden groote inſtantien, ten eynde *Sijn Hoogheyt* ſich voor een korten tijd ſoude gelieven te ontledigen, om in perſoon binnen haare Stad te verſchijnen; Doch als ſy ſulx van wegens het gevaar van den dreygenden Vyand en de geduyrige preſſante affaires van *Sijn Hoogheyt* niet konden obtineeren, wierd goet gevonden, dat een van *Sijn Hoogheyts* Trompetters met een rok van Sauve-garde de Gecommitteerdens weder te rug ſouden convoyeeren, gelijk geſchiede.

De Gecommitteerdens komen te rug,

en brengen een Trompetter van *Sijn Hoogheyt* mede,

Het verlangen der Burgeren na beſcheyt van *Sijn Hoogheyt* was ondertuſſchen ſo groot, dat veele buyten de Poorten de Gecommitteerdens met ſmerten te gemoet verwachten. In deſe verwachtinge komt de wagen met de 4. Gecommitteerde Burgeren voor uyt de Stad naderen, waar op deſe heete Burgers den wagen deden ſtil ſtaan, vragende, of ſy *Sijn Hoogheyt* niet mede brachten? En als ſy uyt de

Gecommitteerdens hoorden van *Neen*, maar dat in plaatſe van *Sijn Hoogheyt* een Trompetter mede quam, dewelke met de wagen der Heeren Gecommitteerde uyt de Regeeringe volgde, waren ſy op het nieuws malcontent, dat doch geheel overging ſo haaſt ſy den Trompetter van 't Stadhuys hoorden afblaaſen en uytroepen, dat *Sijn Hoogheyt* de geheele Burgerye voor haare genegentheyt t'ſijn-warts dede bedanken, dat hy om hoogwichtige affaires, en om de noot van 't Land voor als noch moſt ſtaaken ſijn voornemen, om binnen deſe Stad te komen tot een bequamer tijd, en dat hy immiddels de Burgerye recommandeerde en belaſte de eendrachtigheyt en ruſt onder malkanderen, en het behoorlijk reſpect tot haare Overigheyt.

dewelke van 't Stadhuys afblies.

DELFT zaakt in roeren,

DELFT wierd mede een Toneel van een ongehoort Schou-ſpel, dat de Boeren uyt *Maaſland* daar quamen ageeren, en dat de Delfſe Burgers als ſpectateurs aanſagen; Doch wien van 't ſelve Spel autheur was, daar van word divers gediſcoureert; Sommige meenen, dat het gecompoſeert was by eenige uyt de Delfſche Vroedſchap ſelve, die de Regeeringe en Beſtier des Lands geern verandert ſagen; andere wilden daar van Autheur maaken ſeekeren Predicant, die uyt intime genegentheyt tot *Sijn Hoogheyt*, en tot redres van 't Publijke Bewint die van *Maaſland* door een Brief behendig hadde gaande gemaakt; en andere meenden, dat de Maaſlandſche Boeren uyt haar eygen motief dit Spel geconcipieert hadden, dat ſy op deſe wijſe ageerden.

door de Boeren van Maas-land,

Op den 29. *Juny* 1672. 's naar-middags verſpreyde ſich een gemeen geroep door *Maaſland-ſluys*, en door het geheele Land daar om heen gelegen, als een algemeen Opontbod, dat alle, die het met het Land en *Sijn Hoogheyt* wel meenden, 's morgens met het aangaan van den dag in haar volle monture paraat ſouden voor den dag komen, om een korten tocht te doen tot dienſt van 't Land, 't welk de viſſchers en boeren ſo animeerde, dat ſy 's ochtens op den 30. *Juny* om 4. uyren al vergaderden, en geſamentlijk omtrent 800. ſterk (waar onder meer als 100. Burgers uyt *Schiedam* vrywillig mede trokken) recht op *Delft* marcheerden, daar ſy om half negen aanquamen, en haar voorts van een Poort meeſter maakten, alle de Poorten en waterbomen ſlooten, de Schuyten ophielden, en het Stad-huys omheen beſetten, daar ſy de Magiſtraat genoegſaam dwongen, om aan haar ſchriftelijke beloften te doen, dat ſy *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder ſouden verkieſen, en het *Eeuwig Edict* annulleeren, 't welk 's nachts daar aan

die de ſelve Stad in namen, en de Magiſtraat dwongen om *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder te eligeeren,

ook

ook geſchiede, invoegen dat de een den ander van den Eed diſpenſeerde, dien ſy op 't *Eeuvvig Edict* gedaan hadden, en op den volgenden morgen zijnde den 1. *July* Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt* ſonden, om hem mede van dien Eed te ontſlaan, dien hy op 't *Eeuvvig Edict* gedaan hadde. Dit ſtelde deſe Boeren geruſt wegens de Regeeringe van *Delft*, ſo dat ſy reſolveerden, om ook naar den *Haag* te vertrekken, en aldaar mede uyt te voeren, 't gene haar hier ſo wel gelukt was; Maar alſo die van den *Haag* van deſe reſolutie der Boeren waren geadverteert, ſochten ſy deſelve van haar voornemen te diverteeren door twee Gecommitteerde, die op den 1. *July* 's morgens tot *Delft* arriveerden, en aan de Boeren te kennen gaven, dat *Sijn Hoogheyt* by eenparige reſolutie van de Heeren *Staten van Holland en Weſt-Vrieſland* was geſtelt in alle de Eminentien en Digniteyten van Sijne Hoogloflijke Voor-Ouders, (daar nochtans de Leeden van de reſpective Steeden haar op dien ſelven dag eerſt onderling ontſloegen van den Eed op 't *Eeuvvig Edict* gedaan, en *Sijn Hoogheyt* op den 3. *dito* by eenpaarige reſolutie eerſt eligeerden tot Stadhouder) 't welk de Boeren ſo ſeer verheugde, dat ſy tot een teeken van blijdſchap verſcheyde ſalvos ſchooten, en geruſtig weder naar huys trokken, deſiſteerende van haar deſſeyn, dat ſy voor hadden, om den *Haag*, *Leyden*, *Haarlem* en *Gouda* mede te dwingen tot het gene *Delft* alrede hadde Belooft, en ten deele geëffectueert.

dat ſy mede in andere Steden willen doen.

LEYDEN bleef mede niet vry van inwendige commotie en oploop der Burgeren, die haar eerſte begin nam op den 14. *July*, over het vluchten der goederen, daar over *Mr. VVouter van Lantſchot* Hooft-Officier in 't gedrang raakte, op ſuſpicie, dat een Koffer met goet uyt ſijn huys naar buyten beſtelt was, dewelke van het Canaille daar over tot voor het Stadhuys vervolgt wierd, daar hem eenige nieuw aangenomene Burger-Capiteynen met aſſiſtentie der Binnenwacht ontſetten, dewelke het tumult met goet beleyt en groote voorſichtigheyt ſtilden.

LEYDEN raakt in roeren over het vluchten der goederen,

Op den 27. *dito* onſtonter een tweede tumult op de *Hoogevvoert* voor het huys van *Dr. Koleveld*, dewelke beſchuldigt wierd de Roomſche Religie te ſeer toegedaan te zijn, en geſeyt te hebben, dat de Catholiken nu haaſt meeſter ſouden zijn, dat het nu haarluyder beurt was, dat hy noch hoopten de handen te ſullen waſſen in het Geuſe bloed, &c. onder 't pretext van welk ſeggen het gemeene volk ſijn huys begon te plonderen, dat ſijn voortgang ſoude hebben genomen, ſo 't ſelve niet tydelijk ware geſtuyt geworden door een

en over de beſchuldinge van een Rooms-geſinden Doctor.

Burger-Lieutenant, die met eenig volk uyt de Hooft-wacht van het Stadhuys wierd afgesonden, werdende deselve door *Mr. Simon van Leeuvven*, die om dat hy mede Vroet-schap was, om wat meer authoriteyt te gebruyken, van hem daar toe versocht, geassisteert, de tumult belet en alles weder in stilte gebracht wierd.

Oploop der wijven word gestut.

Op den 30. *dito*, rotteerden veele wyven t'samen, die 's namiddags ter selve tyd, als de wyven van *Haarlem* mede in actie waren, met een vliegent Vaandel optrokken, seggende, dat sy sulx deden voor den *Prince van Orange*, en vermeenigvuldigde sich dit volk ongemeen, doch wierd in sijn begin gestut door den Capiteyn *Adrian van Assendelft*, die de wyven op de uyterste graft het Vaandel afnam, en eenige uyt den hoop gevangen mede voerde, dewelke kort daar na weder los raakten.

Den 1. *July* wierd *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* tot Stadhouder voorgestelt, op inschryvinge van de Steeden, daar van tot contentement van de Burgerye op den volgenden dag een gedrukte acte onder de Officieren van de Burger-Compagnien uytgedeelt, doch by deselve qualijk opgevat wierd, als of het selve maar gepractiseert was, om de Gemeente in stilte te houden en dat ondertusschen de saak niet wel gemeent wierd.

Oploop der Burgeren

Den 3. *July* op Sondag na de predicatie, so als de Vroetschap vergaart was, om te delibereeren op de voorstellinge van *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder aan te nemen, met vernietinge van 't *Eeuvvig Edict* en den Eed daar op alsins gedaan, en terwijl men besig was met het concludeeren, dat men *'t Eeuvvig Edict* geheel soude mortificeeren, en uyt de gedachten brengen, mitsgaders uyt het Boek scheuren, en in het vuyr verbranden, gelijk ook daar op geschiede; So quam een groote meenigte van Burgers met haar zijd-geweer op het Stadhuys

die op het Stadhuys komen,

de Burgermeesters kamer indringen, begeerende *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder, en haare Stad gefortificeert, dewelke tot geen stilte konden werden gebracht, voor dat de resolutie tot dien eynde genomen,

daar van men publiceert dat *Sijn Hoogheyt* soude Stadhouder zijn.

opentlijk voor den Volke was afgelesen, het welk 't volk, dat in groote meenigte toevloeyde, met een groot gejuyg alomme uytriep, werdende dese vreugde vermeerdert door een Orange Vaandel, dat men de Toorn uyt stak.

Een anderen oploop der Burgeren gestilt.

Den 4. *dito* 's morgens quamen eenige Burgers weder met haar zijd-geweer naar het Stadhuys, die door den Capiteyn *Mr. Meyndert van Akeren*, die toen ter tijd aldaar de wacht hadde, met assistentie van *Mr. Simon van Leeuvven*, mede Capiteyn, die by geval daar op

aan-

aanquam, eerſt met goetheyt en daar na met heevigheyt geſtuyt en te rug gehouden wierden, ſo dat ſy wederom keerden; Doch door de Burger-wacht op het Stadhuys toegeroepen zijnde, dat ſy vry mochten op trekken, onder beloſte van haar te ſullen helpen, konden ſy niet belet werden, het Stadhuys in te dringen, daar ſy niet uytrechten, om datter geen Vergaderinge was, maar nu en dan weder afquamen, van dewelke eenige der voornaamſte door den gemelden *Mr. Simon van Leeuvven* aangeſprooken wierden, dat het geen manier van doen was, gewapender hand de Magiſtraat, aan dewelke ſy den Eed van getrouwigheyt gedaan hadden, tot het een of het ander te willen dwingen, indien ſy wat te ſeggen hadden, dat ſy op een behoorlijke wijſe ymand van de bequaamſte uyt den haren ſouden committeeren, om haar verſoek behoorlijk voor te dragen; Daar op ſy antwoorden, dat ſy al eenige van hare Hooft-Officieren daar toe verſocht hadden, die 't ſelve weygerden, dat deſelve maar nichtjes en neefjes waren, dewelke de Magiſtraat te veel ontſagen, en by haar niet te vertrouwen waren; waar op wederom dien Heer antwoorde, dat, ſo ſy een goede ſaak voor hadden, het haar aan geen Voorſpraak ſoude manqueeren, en by aldien ſy daar toe niemand konden vinden, dat hy ſijnen dienſt preſenteerde, om haar in alles ten goeden van de Gemeene Saak te raden en te aſſiſteeren, mits dat ſy, daar ſy ongelijk in mochten hebben, haar moſten laten onderrechten, dat hy daar in niemand te ontſien hadde, 't welk ſy malkanderen onder hand-taſtinge beloofden, waar op de commotie t'eenemaal verdween, en alles weder in ruſt raakte.

AMSTERDAM die groote Stad

AMSTERDAM de Edelſte en Cierlijkſte, hoe wel de jongſte Koop-ſtad van *Europa*, de Stoffeer-winkel van Nederland, 't Pakhuys van alle Waaren van deſe en de andere wereld, midden in 't moeras op houte paalen gefondeert, op gelijke wijſe, als de Hoven van *Out-Babylonien* in de Lucht waren hangende, zijnde aan de waterkant met ontelbare Maſten van Scheepen omçingelt, en inwendig krielende van Inwoonders, Koopluyden, Reyſigers, Zee-volk en Handwerks-luyden, hadde in 't begin van de algemeene Burgerlijke Troublen, en als de Noot van wegens den Vyand op 't hoogſte was, minder Oploop en t'ſamenrotteringe der Burgeren, als wel de kleynſte Stad in *Holland*, hoe wel voor groote onheylen gevreeſt wierd, alſo de murmureeringe onder de Gemeente begon toe te nemen, en veele uyt het volk ſeekere Regenten van ontrou en verraad ſuſpecteerden, niet ſchroomende deſelve ſo opentlijk by monde, als in

hadde in het begin minder ontroeringe, als de kleynſte Stad in Holland,

doch ſuſpecteerde eenige Regenten,

in diverſe *Blauwe Boekjes* en *Echoos* met namen te noemen, ſeggende, dat ſy 't met de Stad niet wel en meenden, en dat ſy de ſelve aan den Koning van Vrankrijk behendig en tegens de intentie van de Gemeente wilden overgeven, tot welken eynde ſy op den 26. *Juny* (zijnde een der benauwſte dagen van die fatale tijd) eenige Franſche Sauvegardes bedektelijk ſouden in de Stad gebracht hebben, die haar op den *Dam* voor 't Stadhuys in haare Livry-rokken ſouden vertoonen, ſo haaſt de Leverantie ſoude geſchieden; en veele ſodanige valſche geruchten meer begonden het Volk ſo te ontroeren, dat den Heer *Veld-Marſchalk Vorſt Maurits* op den 26. *Juny* de Stad niet veylig konde paſſeeren, werdende van veele uytgeſcholden voor een Mede-Verrader, en ſodanig achtervolgt, dat dien ouden Heer haar gedreygde geweld noch nauwelijx ontquam.

en den Veld-Marſchalk Vorſt Maurits, die daar door paſſeerde met gevaar.

Doch om alle onheylen voor te komen wierd ſeer voorſichtig en loflijk by de Groot-Achtbare Heeren Burgermeeſteren en 36. Raden gereſolveert, om ter puye van 't Stadhuys te publiceeren, gelijk ook op den 29. *Juny* gepubliceert wierd een Acte, waar by aan de Gemeente bekent gemaakt wierd, *dat haar Ed: Achtbaarheden eenpaariglijk in haare Vroetſchap hadden verſtaan en gereſolveert, om de Stad en goede Gemeente van dien in haare Religie en Liberteyt onder het Opper geſag van de Heeren Staten van Holland en VVeſt-Vrieſland, door alle mogelijke middelen te defendeeren en te beſchermen, en daar toe op te ſetten haar goed en bloet, met alle het gene haar Ed. Achtb. door God almachtig meerder vvas en ſoude aan de hand gegeven vverden; En alſo haar Ed. Achtb. oordeelden, dat daar toe inſonderheyt konde dienen, dat overvloet van Vivres, en particulierlijk Koorn by de hand vvierd gehouden, daar van de Vyand ſeer vvas ontbloot, en des vvegen genootdrukt, ſo vvierd te gelijk mede geinterdiceert eenig Koorn uyt de Stad of de Juriſdictie van dien te vervoeren, ſonder alvooren ter Secretarie ſufficante cautie te hebben geſtelt, dat het geſeyde Koorn niet ſoude vervoert vverden na eenige plaatſe by den Vyand geoccupeert, op pœne van confiſcatie van 't Koorn, en arbitraire Lyf ſtraf.*

Alle gevreesde onheylen wierden voorgekomen door een loffelijke Reſolutie van de Regeerders deſer Stad.

De Notificatie vloog ſo haaſtig als een wind de geheele Stad door, en verwekte een ongemeene en wonderlijke couragie in het Volk, haar wel eenigſins ontnemende de ſiniſtre apprehenſie, daar mede ſy tegens de Regeeringe waren ingenomen, doch niet ſodanig, of ſy ſuſpecteerden noch al eenige Heeren van malverſatie; Want na dat de Heeren Burgermeeſteren en 36. Raden uyt haar eygen motief, eer als eenige Hollandſche Stad, gereſolveert hadden, om haare ſtemme

in

in de Vergaderinge van de *Staten van Holland* in te brengen tot electie van *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder van de Provincie van *Holland*, en af te wachten den tijd, om sulx niet in sodanigen confusie, gelijk in andere Steeden, maar op een formeele en behoorlijke wijse uyt te voeren; wierden sy eyndelijk te raade, om den Heer Burgermeester *Andries de Graaf* ten dien eynde na den *Haag* te committeeren, dewelke op den 1. *July* met de Post-wagen van voor het Nieuwe Heeren Logement sijn reyse willende vervorderen, aangerant wierde door rappaille van volk, dat daar omtrent was, want als't selve bemerkte, dat in den Reys-sak van dien Heer, so als die op den wagen wierde gelegt, eenig geld en licht ook eenige papieren waren, riep een wijf: *Dit is een Verrader, die reyst met geld en brieven na den Haag, om dese Stad te leveren, hout hem vast, doorschiet den Schelm*, &c. Ondertusschen dat de Burger-wacht, die boven 't nieuwe Heeren Logement de dag-wacht waar-nam, met haar geweer op de been raakte, roepende van boven, dat de Voerman met de wagen soude blijven staan, of dat sy hem doorschieten souden; In desen tumult treed de Burgermeester weder uyt den Wagen, en salveerde sich binnen 't Heeren Logement, werdende onderwegen door een wijf de hoet met de paryk byna van 't hooft getrokken, terwijlen een andere helle-veeg in haar oploopentheyt haar kap van haar hooft rukte, en daar mede de Burgermeester na 't gesicht gooyde. In 't toeslaan van de deur wierd noch een steek met een degen naar hem gedaan, daar door een Jongman *Olfert Meyer* aan sijne hand een quetsure kreeg.

Burgermeester *Andries de Graaf* word door het Graau aangerand.

De Heer Capiteyn *Pieter Verloo* op dit gerucht aan komende, dede sijne Compagnie Burgers aanstonts in 't geweer komen, waar mede hy de verdere t'samen-rottinge weerde, en het raasende Graau verstrooyde, mitsgaders den Heer *de Graaf* in alle veyligheyt convoyeerde naar 't Stadhuys, van waar dien Heer tusschen de Burgermeesters *Outshoorn* en *Hooft*, en de Colonnellen *Geelvink* en *Roeters*, onder een groot gedrang van menschen, weder te rug geconduiseert wierd tot aan de Haarlemmer Poort, daar de wel-gemelde Heeren aan de Burger-wacht bekent maakten, dat den Heer *de Graaf* om Stads-saaken, ten besten van de Burgerye na den *Haag* moste vertrekken, settende sich den selven Heer daar op den wagen, waar mede hy de Poort uytreed, dat hier omtrent een eynde maakte van dese tumult en oploop, maar in andere straaten een begin van een nieuwen tumult; Want hier op van straat tot straat de heele Stadt door geroepen wierd: *Een Oploop, een Oploop*! waar door op verscheyde plaatsen veel gemeen volk

Een Oploop in Amsterdam by de Reguliers Toorn,

volk t'famen rukte, voornamentlijk op en om de Reguliers Markt, van waar een groote meenigte rappaille de Reguliers Breeſtraat quamen door trekken, in meninge, om ſich na den *Dam* te begeven, alwaar ſy, ſo 't geruchte liep, meer volk uyt andere quartieren van de Stad ſouden vinden. So als ſich dit volk begon te bewegen, klapten alle deuren en venſteren toe, en raakte allarm onder de Reguliers Toorn, daar een Burger-Sargeant met een Corporaalſchap burgers de wacht hadde. Deſe Sergeant, die de Dril-kunſt wel verſtont, poſteert ſijne onderhebbende Muſquettiers tegen de Advenues ſo van de Breeſtraat en Cingel, als van de Kalver- en Doele-ſtraat in goede ordre, met de Muſquetten op de forquet-ſtokken, en met de lont op den haan, rangeerende de Piekeniers met haar gevelde picken tuſſchen beyden, waar door hy het oplopende Graau aan 't ſtaan kreeg, dat geweldig begon te dreygen en ſteenen op te vatten, om te ſmijten, ſchietende een uyt haar met een piſtool in de lucht, om 't volk meer gaande te maken, waar op het Graau begon aan te dringen, doch ſiende de goede ordre en ſtantvaſtigheyt deſer Burger-wacht geſtijft en geanimeert door het aankomen van ſeekeren Burgermeeſter, verdween het in korten tijd, ſonder yets verders te attenteeren.

en in het Noortſe-Boſch,

Op een andere Plaats genoemt het *Noortſche-Bos*, raakten eenige Helle-veegen van wijven, door aanhitſinge van hare mannen, op de been, onder dewelke eene de Trom ſloeg en door de nieuwe ſtraaten uytriep: *Soder yman luſtig en ruſtig is, om een ſtuyver of een halve ſtuyver by te leggen tot een Vaandel, en met alle macht na den* Dam *te trekken, dat die ſich ſtrax moſt preſenteeren.* Hier door conflueerden een groote meenigte van rappaille t'ſamen, die licht de heele Stad ſouden ontroert hebben, ſo ſy niet waren verſtrooyt door de Burger-wachten ſo van de Leytſche-Poort, als van de Reguliers Toorn.

GOUDA wort door de boeren ingenomen,

In 't laatſt van de maant *Junius* order gekomen zijnde van den Staat aan de Heeren van GOUDA, om door hare groote Sluyſen het water in te laaten, hebben ſy het ſelve gedaan: 't welk die van *Moerdrecht*, *VVaddinxveen*, *Boſcoop*, *Ouvverkerk*, *Nieuvverkerk*, *Kapelle*, en andere plaatſen gewaar geworden zijnde, ſo zijn daar op de Boeren van de voorſz. Dorpen wel gewapent gekomen na *Gouda*; doch die van de Stad verneemende der ſelver aankomſte, ſlooten haare Poorten. De Boeren nu aen de Sluys gekomen zijnde, en ſiende het water inloopen, begeerden de Sluys toe te hebben, het welk haar wierde geweygert: waar op de Boeren des avonds omtrent 7. uyren de *Tol-poort* met gewelt open braaken, en met honderden de

Stad

Stad in trokken, loopende ten eerſten na het Stadhuys, en hielden daar de Heeren Bailjou, Burgermeeſteren, en eenige andere, welke daar by een waren, beſet en beſlooten omtrent den tijd van 24. uyren. Binnen dien tijd wierden Gedeputeerden ſo van de Stad als van de Boeren geſonden na *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, &c.* doende de Boeren verneemen of het water met kenniſſe en goet vinden van *Sijn Hoogheyt* wierde ingelaten, en quam binnen op gemelden tijd ordre, dat men met het inlaaten van water ſoude ophouden, en dat de Boeren weder na huys ſouden vertrekken.

Een huys word geplondert.

Voor der Boeren vertrek wierd het huys van den Heer *Cink* Regerende Burgermeeſter door het Graau geplondert; niet tegenſtaande het met een Compagnie paarden (geſonden zijnde uyt het Leger, om alle tumult te helpen weeren) beſet was: En geſchiede deſe moetwil, terwijle den Burgermeeſter op de Vergaderinge der *Staten van Holland* was: en wierde geoccaſioneert door eene ſijner Domeſtijcquen, welke uyt onvoorſichtigheyt ende onbedachtheyt een woort tot verkleyninge van den Heer Prince van Orange, (ſo geſegt wiert) ſich hadde ontvallen laten. Ook ſtonden eenige andere huyſen in gevaar, om inſgelijx geplondert, ja om geraſeert te worden; maar door goede Ordre van de Magiſtraat, zijnde de Burgerye in de wapenen gekomen, is ſulx verhoet geworden. So haaſt nu de Boeren vernaamen, dat de Burgerye in wapenen quam, hebbenſe het Stadhuys en het Marktvelt, 't welk ſy beſet hielden, haaſtig en confuſelijk verlaten, trekkende ter Poorten uyt yeder na ſijne plaatſe.

De Boeren vertrekken.

De Gemeente riep eenpariglijk om *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder te hebben.

Even na dat dit was gepaſſeert, hoorde men een gemeene Stemme des volx, *VVy begeeren dat men den Prince van Orangien ſal Stadhouder maken: Hy moet vvorden gemaakt het gene ſijne Voorouderen gevveeſt zijn*, ende quam het Volk ſo ſterk op de been, dat daar door geen kleyne conſternatie onder de Heeren van de Regeeringe ontſtont; welke by ſommigen te meer en grooter was, om dat men onder het Graau riep, *VVy kennenſe vvel, die den Prince tegen zijn, en ſullenſe ook vvel vinden*; en loopende na ſommige Regenten huyſen, dreygen de ſelve te plonderen en om ver te haalen. De Magiſtraat in deſe perplexiteyt van ſaaken, om het Volk wat te ſtillen, dede van het Stadhuys na voorgaande Klok-geſlag door haaren Secretaris afleeſen, *Dat de Heeren ſouden den Prince van Orangien verſoeken, in haare Stad te komen; ſullende* Sijne Hoogheyt *met alle eere en reſpect van haar ontfangen ende getracteert vvorden.* Gelijk dan ook op den tweeden dag na de voorſz. afleeſinge *Sijn Hoogheyt* in de Stad *Gouda* gekomen met

daar in haar eenig genoegen geſchiede, doch niet ten vollen.

een groot gejuyg van het Volk ontfangen, en van de Heeren Regenten in het Heeren Logement heerlijk getracteert is.

waar door het volk weder op de been raakt, en te wegen bracht,

Het slecht eenvoudig Volk nu niet beter weetende, of *Sijn Hoogheyt* was van de Regenten gemaakt het gene begeert wierd, hielt sich vernoegt en als te vreeden. Maar kort daar aan passeerden eenige Gedeputeerdens van *Dordrecht* en *Rotterdam*, van daar door de Burgeryen afgesonden na *Sijn Hoogheyt* om den selven aan te bieden het Stadhouderschap, waar toe hy by haare Regenten respective nu geëligeert en verkooren was.

Dese Gedeputeerden met haare Koetsen zijnde gekomen op het Marktvelt, so is een groote Schaare en meenigte van Volk tot de selve toe geloopen; en hebbende verstaan de oorsaak van haare reyse na den *Prince van Orangien*, zijnde tot *Bodegraven* in het Leger; ook hebbende vernomen, hoe en op wat Wijse de saake in *Dordrecht* en *Rotterdam* sich hadde toegedragen; so is onder het Volk een geroep ontstaan, *De Heeren hebben ons bedroogen: Sy meynen het met de Prince niet: maar indien men Sijne Hoogheyt begeert te hebben tot Stadhouder, so most men doen gelijk die van Dordrecht en Rotterdam gedaan hebben.*

dat *Sijn Hoogheyt* Stadhouder wierd,

Op dit gerugt is het gemeene Volk in so groote meenigte weder te samen geloopen, dat daar door onder de Regenten op nieuws geen kleyne alteratie veroorsaakt wierd. Doch om alle vordere onheylen voor te komen, vonden de Heeren goet en resolveerden *Sijn Hoogheyt den Prince van Orangien* te verkiesen en te verklaaren tot Stadhouder.

Dese Resolutie zijnde aan de Burgerye bekent gemaakt, is daar mede alle beduchte ongelegentheyt verdweenen, het Volk in stilte geraakt, begeerende dat men tot Teeken en Bewijs van de geseyde Verkiesinge een *Orangie* Vlagge van des Stats Toorn soude laten afwaayen: gelijk dan ook sulx, om aan het Volk genoegen te geven, geschiet is.

waar mede alle onluſten verdweenen.

Wyder heeft de Magistraat wel scherpelijk verbooden alle t'saamenrottinge van het Volk, en dat niemand des Avonts na besette Wacht sich op straate by troupen soude voegen of vinden laten: Dat ook die gene, de welke uyt het geplonderde huys yets hadden weg genomen of verborgen, 't selve souden weder brengen, of immers ter rechter hant komen laten. Hier door is een goet gedeelte van den geroofden Huysraat weder geraakt in handen van den Eygenaar. Ende is wyder door de conduite en directie van de Magistraat, die reets ontstaane

ſtaane Oproer geſtilt, en alle bedreygde onheylen voorgekomen, tot genoegen der Ingeſeetenen.

Tot ROTTERDAM raakten veele Burgeren op den 25. *Juny* op de been, houdende diverſe by eenkomſten, daar ſy eens wierden, om eenige uyt haar aan de Regeeringe van de Stad te committeeren, met laſt, om, nevens de overleveringe van eenige Articulen, uyt den naam van de geheele Burgerye te preſenteeren, dat ſy geſamentlijk gereſolveert waren haare Stad tot den laatſten druppel bloets te defendeeren, en haar met eede daar toe te verbinden; In gevolge van welke ordre de Gecommitteerdens haare Commiſſie op den 26. *Juny* voor den middag by de Heeren Burger-Meeſteren, en naar den middag by de Vroetſchap afleyden, en met eenen verſochten, dat haare Achtbaarheden haar van gelijken met een Eed tot getrouwigheyt voor haare Stad en Land ſouden verbinden, 't welk de Vroetſchap in haare Kamer ook aanſtonts dede aan de voorſz. Gecommitteerdens, waar op volgde, dat de Heeren Burger-Meeſteren opentlijk voor 't Volk in de Vierſchaar den ſelven Eed preſteerden, met expreſſie, dat ſy de Stad of het Land aan de Franſchen geenſins ſouden overgeven, of helpen overgeven, noch yets dien aangaande te ondernemen, als met communicatie van de goede Burgerye, waar op de preſente Burgers alle mede ſolemneelijk ſwoeren, en haar tot trouw en dapperheyt verbonden.

Burgeren van ROTTERDAM raaken in roeren,

Senden Gedeputeerdens aan de Magiſtraat,

dewelke een Eed doet van getrouwigheyt.

Op den 29. *dito* 's morgens raakten de Burgeren weder gaande, en wilden het *Eeuwig Edict* afgeſworen, en *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* tot Stadhouder aangenomen hebben, waar toe ſy de Burger-Capiteynen, en Lieutenants, als mede twee uyt het midden van haar affonden aan de Heeren van de Regeeringe, om dit verſoek en begeerte der Burgerye bekent te maken. Immiddels wierd Burger-Meeſter *Peſſer* aangerant, en in de Hooft-wacht verſeekert, ofte veel meer voor 't woeden des ongeſtuymen volx geſalveert. Voor den middag wierd de Vroetſchap noch geconvoceert, werdende by de Preſente Heeren geteekent, en ter puye van 't Stadhuys afgeleſen een Acte, waar by ſy verklaarden gereſolveert te zijn, het *Eeuwig Edict* te annulleeren, en *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder aan te nemen, het welk geſchiet zijnde wierden 2. Burger-Meeſteren, 2. Vroetſchappen, 3. Burger-Capiteynen, 3. Lieutenants en 2. Burgers gedeputeert aan *Sijn Hoogheyt*, die ook 's volgenden dags vertrokken, om te verſoeken, dat *Sijn Hooggemelde Hoogheyt* ſich voor eenige uyren ſoude believen te ontleedigen, om binnen haar Stad te komen, en 't Stadhouderſchap te ontfangen, naar dat hy van den Eed op 't Eeuwig

Tweede beroerte van *Rotterdam*,

alwaar een reſolutie wort genomen tot het Stadhouderſchap, en Gedeputeerdens geſonden aan *Sijn Hoogheyt*.

Edict gedaan soude ontslagen zijn. *Sijn Hoogheyt* van dese onlusten kennisse bekomende, hadde op den 29. al goet gevonden, een Compagnie Ruyters derwaarts te senden, om alle seditie en commotie der Burgeren, naar vermogen, te beletten; Doch als deselve 's volgenden daags meenden binnen te komen, wierden sy van de Burgers, met het sluyten van de poorten buyten gehouden, voorgevende, dat sy *Sijn Hoogheyt* verwachten, en als die soude gekomen zijn, dat sy dan mede soude mogen binnen komen.

Na dat de Overigheden byna van alle Hollandsche Steeden te gelijk op een en deselve tijd van haare Burgeren in manieren voorsz. waren geconstringeert, om het *Eeuwig Edict* te annulleeren, haar onderling te dispenseeren van den Eed van haar alle gedaan op 't selve *Eeuwig Edict*, en *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* te verklaaren en aan te nemen tot Stadhouder van haare respective Steeden, so wierden aanstonts uyt de selve Steeden ter Vergaderinge van de Heeren *Staten van Holland en VVest-Vriesland* gedeputeert eenige Heeren, om aldaar bekent te maken het gepasseerde in haare Steeden, en met eenen te versoeken, dat haar *Ed. Groot Mog.* Staats-gewijse of *Provincialiter* daar toe mede geliefden te condescendeeren, 't gene sy Steeden elx in haar privé hadden gedaan. Onder dese Gecommitteerde waren die van *Haarlem*, *Leyden* en *Rotterdam* wel de eerste in den Haag, op welker en anderer Leden Propositie haar *Ed: Gr. Mog.* op den 1. *July* malkanderen dispenseerden van den Eed by haar gedaan op 't *Eeuwig Edict*, om daar door de Steeden van haare Provincie te bequamen tot het aanstellen van een Stadhouder, volgens inhout van haare Resolutie onder *Num°.* 51.

De Staten van Holland dispenseeren malkanderen van den Eed op 't Eewig Edict,

Ter selver Vergaderinge wiert mede geresolveert, op de propositie by de Heeren Gedeputeerden der Stad *Leyden* voor heen op den 27. *Juny* gedaan, dat haar *Ed. Groot Mog.* ter Generaliteyt de saake daar heenen souden dirigeeren, ten eynde als noch op *Sijn Hoogheyt* mochte geconfereert werden sodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten en andere saken tot de Militie spectеerende, als de voorgaande Heeren *Princen van Orange* H. L. M. als Stadhouders en Capiteyns Generaals, ten respecte van Militie hadden gehad, gelijk blijkt onder *Num°.* 52.

disponeeren de Generaliteyt tot het defereeren van de Patenten aan *Sijn Hoogheyt*,

Waar op de Leden naar huys reysden, om van haare Principalen daar toe de volle approbatie te bekomen, en aanstonts daar op weder te keeren, gelijk toen ook op de verdere Instantien van de Hollandsche Steden tot het Avancement van *Sijn Hoogheyt* by haar *Ed. Groot*

eligeeren *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder en Capiteyn Generaal,

Groot Mog. op den 3. *July* met eenparigheyt van ſtemmen de Reſolutie wierd gecoucheert, waar by de Heeren van de Ridderſchap ende Edelen, mitsgaders de Gedeputeerde van de Steeden uyt den naam ende van wegens de Heeren haare Principalen *Sijn Hoogheyt* hebben aangeſtelt en geëligeert tot Stadhouder, Capiteyn Generaal ende Admiraal over de Militie van Holland te Water ende te Lande, met alle ſodanige digniteyten en waardigheden, als de ſelve voor deſen by de Princen ſijne Voor-ouderen H. L. M. bekleet zijn geweeſt, tot welken eynde mede aanſtonts een aanſienlijke Staats-gewijſe Deputatie aan *Sijn* Hoog-gemelde *Hoogheyt*, die in 't Leger tot *Bodegrave* was, wierde aangeſtelt, waar toe gecommitteert zijn den Heer *van Duyvevoorde* uyt de Ridderſchap, de Heeren *Halling* van Dordrecht, *Deyman* van Haarlem, *Ondervvater* van Delft, *van Zanen* van Leyden, *de Graaf* van Amſterdam, *van der Tocht* van Gouda, *Peſſer* van Rotterdam, *van der Lijn* van Alkmaar, *de Groot* van Hoorn en *Admiraal* van Enkhuyſen, om uyt den naam en van wegens haar *Ed. Groot Mog. Sijn Hoogheyt* te diſpenſeeren en te ontſlaan van den Eed, die den ſelven tot het niet ontfangen en aannemen van 't Stadhouderſchap gedaan hadde, van welke Reſolutie de Copye te ſien is onder *Num°.* 53.

en doen een Staats gewijſe Deputatie aan *Sijn Hoogheyt.*

De voorgenoemde Heeren Gedeputeerdens, ſo als ſy op den 4. *July* in 't Leger tot *Bodegrave* in gevolge van haare Commiſſie aan *Sijn Hoogheyt* het Stadhouder-Admiraal-en Capiteyn-Generaalſchap hadden geoffereert, wierden deſelve hooge Charges door *Sijn Hoogheyt* met een ongemeene betuyginge van dankbaarheyt aan d'eene zijde, en de genegentheyt, om het Vaderland ten uyterſten te defendeeren, aan de andere zijde geaccepteert en aangenomen.

Op den 7. *dito* 's namiddags reeden den Heer van *Maasdam* en noch 7. andere Heeren van wegens haar *Ed: Groot Mog:* Vergaderinge, met 2. Karoſſen na 't Hof van *Me-Vrou de Princeſſe Douariere d'Orange*, om *Haare Hoogheyt* te congratuleeren met het avancement van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange*, gelijk mede *Haare Hoogheyt* op den 9. *dito* deſen aangaande wierde gecomplimenteert door de Heeren *Braeckel* en andere haare Ho: *Mog:* Gedeputeerdens, die van de Gecommitteerdens uyt alle de Hooge Collegien gevolgt wierden.

over welk avancement *Me-Vrou de Princeſſe Douariere* word gecomplimenteert.

Men hoorde in deſen tijd mede, dat den Raad-Penſionaris in die wonderlijke omkeeringe en revolutie ſodanig den Politijk wiſt te ageeren, dat hy ſoude geſeyt hebben, dat *Sijn Hoogheyt* de Man was, in wien

en daar over ſoude de Raad-Penſionaris getoont hebben verheugt te zijn.

wien God en 't Volk een wel behagen schepte, en dat sijne Ziele in het Avancement van *Sijn Hoogheyt* nu sulke verheuginge genoot, dat sijne wonden (daar van hier vooren) sich veel beter ter cure schikten, als voorheen, ter oorsake dat door dit Avancement van *Sijn Hoogheyt* de Burgerlijke Beroerten, die door heel *Holland* tot noch toe niet geheel gestilt waren, beter souden cesseeren. *Sijn Hoogheyt* sond tot dien eynde op den 8. *July* uyt het leger tot *Bodegrave* aan alle Hollandsche Steeden Brieven, daar van de Copye onder *Num°.* 54. te lesen is.

Na dat op den 1. *dito* ter Vergaderinge van haare *Ho: Mog: de Heeren Staten Generaal* mede was geresolveert, om op *Sijn Hoogheyt* te defereeren het Admiraal- en Capiteynschap Generaal over de Militie der Geunieerde Provincien so te Water als te Lande, quam *Sijn* Hoog-gedachte *Hoogheyt* op den 9. *dito* 's morgens om 5. uyren uyt het Leger in *'s Gravenhage*, alwaar hy voorts met eenige Heeren wegens den gevaarlijken Staat des Lands trat in conferentie, waar na hy om 10. uyren opgehaalt wierd door de Heeren *van Duyvenvoorden* en *Vivien* Pensionaris van Dordrecht, en gebracht ter Vergaderinge van haar *Ed: Gr: Mog: de Heeren Staten van Holland en VVest-Vriesland*, om af te leggen den Eed als Stadhouder der selver Provincie, 't welk niet sonder bysondere ontroeringe van veeler gemoederen toeging, vermits eenige genoegsaam tegens haaren wil en dank hadden geconsenteert tot het Stadhouderschap, dat sy met uytnemende moeyten en vreemde intrigues van veele jaaren, hadden gemortificeert gehad, en andere oordeelden nu de gelukkigste en blijste uyr gebooren te zijn, op dewelke de vervallene en gedeformeerde Staats-Pylaaren, voornamentlijk de Politie en Militie wederom souden herstelt werden tot haar voorigen luyster, by dewelke dese Provincien seer wonderlijk hadden gefloreert, en dat sy nu souden gesuyvert werden van alle die vices en fauten, waar door desen Staat was gestort in de menigvuldige ellenden, daar in die nu noch te midden verwert was.

en word opgehaalt voor de Vergaderinge van de Staten van Holland,

Sijn Hoogheyt naar alle ceremonieuse offices en gelukwensingen uyt de Vergaderinge van haar *Ed: Groot Mog:* tredende na sijn Appartement, wierd aldaar door de Heeren *Ripperda tho Buyrse* en *Cant* haare *Ho: Mag: Gedeputeerdens* verwelkomt en tusschen beyden met een Troup Edelen, die voor uyt gingen geconduiseert over de Galderye na de Vergader-Kamer van de Heeren Staten Generaal, daar hem mede geoffereert wierde het Admiraal- en Capiteynschap-Generaal over de Militie van den Geunieerden Staat so te Lande als te water,

en voor de Vergaderinge van haare Ho: Mog.

water, en daar ſijne Inſtructie wierde geamplieert met ſodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten en andere ſaaken tot de voorſz. Militie ſpecteerende, als de voorgaande *Princen van Orange* ſijne Loffelijke Voor-Ouders als Capiteynen Generaals ten reſpecte van de voorſz. Militie hadden geexerceert gehad. Deſe Eminentien en Digniteyten wierden door *Sijn Hoogheyt* onder den Eed geaccepteert, na dat hy van den Eed, dien hy ter Generaliteyt voormaals gedaan hadde op 't Eeuwig Edict by haare *Ho: Mog:* was gediſpenſeert en ontſlagen. Van hier wierd *Sijn Hoogheyt* weder geleyt naar ſijn Appartement, gelijk hy afgehaalt was; Doch kort daar na om half een wierd *Sijn* Hooggemelde *Hoogheyt* door twee Hollandſche Heeren gevoert naar *'t Hof Provincial van Juſtitie*, alwaar boven aan de Trappen gratieuſelijk ontfangen wierd van den Heer Raads-Heer *Nierop*, geaccompagneert met de Raads-Heeren *Fannius* en *Lier*, en vervolgens in de Raad-Kamer geconduiſeert (weſende alvorens aldaar ſo wel als ter Audientie van de Rolle in plaatſe van de Oude Stadhouderlijke Stoelen, die uyt krachte van *'t Eeuvvig Edict* afgebrooken en geamoveert waren, herſtelt twee nieuw groen-fluwele Stadhouders Stoelen, verçiert met het *VVapen van de Princen van Orange*) en geplaatſt zijnde in dien nieuwen Stadhouderlijken Stoel, dede den voorñ. Heer *Vivien* een Harangue, die in gelijke termen weder beantwoort zijnde, is *Sijn Hoogheyt* uyt de Raad-Kamer geleyt, en ter Audientie van de Rolle mede geplaatſt in den nieuwen Stadhouderlijken Stoel nevens de Heeren Raden. Daar op wierd door de Heeren Advocaten *Moleſchot*, *Snevens* en *Goes* bepleyt een Queſtie van *Fideicommis*, die ſtaande Rolle voorts gedecideert wierd, waar na den heelen Raad in haare Staatieuſe Tabberden met een gevolg van ongelooflijk veel Edelen en Hovelingen *Sijn Hoogheyt* afgeleyden naar ſijn Hof tuſſchen ſo groote meenigte van juychent Volk door, dat 15. a 16. Ruyters met haare Carabijns en bloote Rappieren voorheen de paſſagie moſten openen.

daar hy de Eminentie van ſijne Voor-Vaders onder den Eed accepteert.

Sijn Hoogheyt neemt Seſſie op het Hof van Juſtitie,

Na dat *Sijn Hoogheyt* het Middagmaal by Sijn Vrouw Groot-Moeder de *Princeſſe Douariere van Orange* hadde gehouden, vertrok hy 's namiddags weder na 't Leger, daar hem op den volgenden dag de Gedeputeerdens uyt alle de Hooge Collegien en de Vreemde Miniſters quamen congratuleeren.

en word van alle vreemde Miniſters gecongratuleert.

In ZEELAND (alwaar volgens de eygen brieven van den Heer *VV. L. v. V.* Gevolmachtigde van haar *Ho: Mog:* bekent was, 1. dat de Frontier-ſteden en ſterkten in *Vlaanderen*, die een Voor-wal zijn

ZEELAND was in een ſlechten ſtaat,

van dese Provincie, waren genegligeert en onvoorsien gelaten van behoorlijk Garnisoen, &c. 2. dat het weynige Garnisoen, dat daar noch in was, aanvertrouwt was aan sodanige Officieren, die of door impotentie, of jonkheyt en onervarentheyt of absentie geen effectuelen dienst konden doen. 3. dat al de goede voorsorge en vigilantie van dien gedesigneerden Heer niet vruchtbaarlijx hadde voortgebracht tot defensie en securiteyt van dese Provincie) was so haast de tijdinge niet overgekomen, dat de Burgeren der Hollandsche Steeden haare respective Overigheden hadden doen resolveeren, om het *Eeuwig Edict* te vernietigen, en *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* te maken tot Stadhouder over haare Provincie en tot Capiteyn Generaal en Admiraal over de Militie van Holland te Water en te Lande, met alle sodanige Digniteyten en Waardigheden, als deselve voor desen by de Princen sijne Voor-Ouderen H. L. M. bekleet zijn geweest, of de Gemeente so in de Steeden als ten platten Lande quam mede op de been, so dat haare Provincie op alle Plaatsen gelijkerhand in rep en roer raakte, even als wy van *Holland* verhaalt hebben.

daar de Inwoonders mede op de been komen.

ZIRIKZEE in roeren.

De Stad ZIRIKZEE most lijden, dat de omheen-wonende Landluyden en Visschers so met Steenen, Stokken, Wapenen als anders voorsien op den 11. *July* 1672. gelijk als Bestormers binnen trokken, en al de glaasen van 't Stadhuys insmeeten, en souden de deur geforceert en het Stadhuys ingenomen hebben, 't en zy sy door 2. a 3. Burger-Compagnien, die voort in de Wapenen quamen, waren belet geworden; Doch nauwlijx waren de Boeren en Visschers gestilt, of de Burgeren rotteerden op diverse plaatsen t'samen, alwaar sy na eenige concertatien op 't papier brachten 12. Articulen, en eens wierden, om haare Magistraat te constringeeren deselve te onderteekenen, waar onder wel de voornaamste waren: *Dat de Contrapartye van* Sijn Hoogheyt *soude vverden geëxauthoriseert*; *Dat alle Rentmeesters souden reekeninge doen zedert* 20. *jaaren hervvarts*; *Dat alle de Gedeputeerden souden t'huys komen, om reekeninge van haar doen te geven*; *Dat alle de gene, devvelke zedert* 6. *maanden eenige Capitalen van 't Comptoir hadden gelicht, deselve vveder te borde soude brengen*; *Dat tvvee Burger-Capiteynen en tvvee Gilde-Deekens in den Raad souden Sessie hebben*; *En dat* 4. *Persoonen souden gedeputeert vverden, om* Sijn Hoogheyt *in* Holland *te gaan complimenteeren &c.* tot welk laatste voorts genomineert wierden de Heeren *Mr. Cornelis Pous*, Scheepen en Raad, *Mr. Heyman* Burger-Capiteyn, *Claas Jansen* Deeken van de Visschers, en *Rutger Jansen* Deeken van de Schippers,

pers, dewelke op den 14. *dito* naar ontfangene audientie en beleefde antwoort van *Sijn Hoogheyt* uyt het Leger weder vertrokken.

VLISSINGEN in roeren.

Tot VLISSINGEN ſtaaken eenige der Burgeren in 't begin de hoofden t'ſamen, om onder malkanderen te beramen, hoe ſy beſt haare Regeeringe ſouden redreſſeeren, dewelke ſy wantrouwden. Daar op vergaderden de Gilden, en verkoſen uyt de façoenlijkſte Burgeren elf Perſonen, die, om allen oproer en t'ſamen-rottingen der Wijven voor te komen, uyt den naam der geſamentlijke Burgerye, aan de Magiſtraat met alle reſpect haare ſwaarigheden ſouden voor-dragen. Deſe gaven op den 14. *July* eenige articulen in, onder dewelke het eerſte was, om *Sijn Hoogheyt* als Stadhouder ter Puye van het Stadhuys af te kondigen, ſtrekkende de meeſte andere tot redres der Politie en Militie van haare Stad. De Magiſtraat gaf hier op contentement, ſo veel in haar was, doch op ſommige Articulen, die *Sijn Hoogheyt* als Heer van *Vliſſingen* ſpecteerden, wierd haar niet geantwoord, als dat men die ſtelde ter diſpoſitie van *Sijn Hoogheyt*. Hier op committeerden de Gilden dry Perſonen, te weten *Barent Lambrechtſz. Bartholomæus Reynierſz.* en *Carel van Poelvelt*, om aan *Sijn Hoogheyt* alle die Articulen te preſenteeren, en favorable Apoſtille daar op te verſoeken, werdende haar van de Stad mede gegeven een Atteſtatie, van dat ſy Burgers waren, waar mede ſy audientie obtineerden, en haare Commiſſie omtrent *Sijn Hoogheyt* voldeden, die op alle haare Propoſitien favorable Apoſtille verleenden, waar mede deſe Gecommitteerdens vernoegt weder vertrokken.

MIDDELBURG in roeren.

Tot MIDDELBURG wierd door de Koopluyden, Burgers en reſpective Gilden aan de Heeren Burgermeeſteren, Schepenen en Raden gepreſenteert een Requeſt van 17. *Articulen*, op dewelke de Magiſtraat elx in 't byſonder op den 7. *July* appoſtilleerde, gelijk als 't ſelve onder *Num°.* 55. te leſen is. Doch alſo de Requiranten in de Appoictementen van de Magiſtraat geen volkomen genoegen ſchepten, preſenteerden ſy in een tweede Requeſt negen Articulen, op de welke ſy nader contentement verſochten, en de ſelve noch met 12. nieuwe Articulen amplieerden, in welke reſpective verſoeken de Magiſtraat by haar Appoinctement in *dato* den 11. *July* conſenteerde, om te behouden de Gemeene Ruſte, gelijk ſulx blijkt onder *Num°.* 56. Maar hoe naderhand de Boeren, ſuſtineerende dat deſe Articulen in conformité van de gedane beloften by de Magiſtraat niet wierde naar gekomen, de Stad gewapender hand quamen intrekken, en geweld aan eenige Regenten oeffenden, ſal hier na verhandelt

werden onder de Burgerlijke Beroeiten, en 't veranderen van haar reſpective Magiſtraten.

Gemeen geroep in Zeeland om een Stadhouder,

In de andere Zeeuſche Steeden, en doorgaans ten Platten Lande was in deſe dagen geen minder commotie als elders, roepende elk om 't ſeerſte om een Stadhouder, even als of een Heemelſche Beſchikkinge haar in haare herten hadde geinſpireert, 't gene eertijds 't Oracul aan die van *Phrygien* antwoorde, dat'er een Prins van noden was, om de differenten te ſliſſen. Hier door wierden de reſpective Overigheden genoegſaam geconſtringeert, om aan het Volk haar verſoek toe te ſtaan, en de *Ed. Mog. Staten van Zeeland*, om *Sijn Hoogheyt* te verklaren tot Stadhouder van haare Provincie, gelijk ſy ook op den 2. *July* met eenparigheyt van ſtemmen van alle de Leden *Sijn* Hooggedachte *Hoogheyt* tot Stadhouder van haare Provincie verklaarden in ſodanigen forme, als *Sijn Hoogheyts* Voorſaten H. L. M. deſe Chargie hadde bedient, en wierden daar na ſeekere Heeren gedeputeert naar *Holland*, ten eynde, om *Sijn Hoogheyt* mede, gelijk die van *Holland* hadden gedaan, te diſpenſeeren van ſijnen Eed op het *Eeuvvig Edict*, en aan hem op te offeren het Stadhouderſchap van haare Provincie, met alle de Digniteyten, ſo als die van ſijne Hoog-loffelijke Voor-Vaderen waren bekleet geweeſt, 't welk de Gedeputeerden op den 16. *July* 's morgens om 9. uyren in den *Haag* volvoerden.

veroorſaakt, dat *Sijn Hoogheyt* daar mede Stadhouder word.

Door het Avancement van *Sijn Hoogheyt* zijn te wegen gebracht twee groote ſaken.

Door dit Avancement van *Sijn Hoogheyt* ſo in de Provincie van *Holland en VVeſt-Vrieſland*, als van *Zeeland* zijn te wegen gebracht twee groote ſaaken, door de welke den Vervallen Staat wierd gered aan de eene zijde uyt de periculeuſe inwendige conſtitutie, en gebracht in ſtaat van defenſie, en aan de andere zijde uyt het gevaar, van door den Buyten Vyand meer geforceert te werden.

1. Is den Staat gered uyt de periculeuſe inwendige conſtitutie,

Want aangaande het eerſte, ſo is ſeer remarcabel, en ſal de geheugeniſſe daar van blyven ſo lang onſe Poſteriteyt en eenige Natien ſullen leven, dat gelijk de Geboorte van *Sijn Hoogheyt*, 8. dagen na Sijn Heer Vaders funeſt overlijden uyt een Koninklijke Moeder, de welke tot die tijd toe onbevrucht geweeſt was, ſeer wonderlijk was; gelijk ſijne Eductatie, Opvoedinge, Oppreſſie en Verhoginge niet min wonderlijk waren, noch meer wonderlijk was, dat hy tot de Opperſte Regeeringe tegens het beſwooren *Eeuvvig Edict* en tegens het ſentiment van de gantſche wereld gekomen zijnde, alles met ſo veel ontſag, met ſo veel beleyt, en met ſo veel wijsheyt beſtierde, dat de reſt van de Geunieerde Provincien ſeer wonderlijk wierden gefalveert uyt haaren

haaren desperaten staat, waar in alles defectueus en niets compleet was, en dat de Verlorene Provincien en Steeden naderhant weder herstelt wierden in haare voorige Vryheyt, die sy seer jammerlijk verlooren hadden; Want het hoognodigste werk wierd door de goede directie van *Sijn Hoogheyt* het eerste besorgt, alsoo hy de 5. Posten op de Frontieren door het Water en nieuwe Fortressen onwinbaar maakte, en aldaar de Militie versterkte met 66. Compagnien Land-luyden, die van veele vrywillige Burgers en een goet getal Mariniers gevolgt wierden, onder de welke den Capiteyn *Gevveldige Snaats* en den beroemden Zee-Capiteyn *Brackel* van *Rotterdam* met 280. Matrosen mede waren; Dese Militie wierd door *Sijn Hoogheyt* niet alleen seer geaugmenteert, maar in veelen deelen gereformeert en de vervallene Krijgs-Discipline gerepareert, so dat sy in een maand of twee suffiçanter wierd, als te voren in so langduyrigen doch flauwen Oorlogs-preparatie, te meer dewijl sy door het Avancement van *Sijn Hoogheyt* dagelijks in Courage en mannelijke Dapperheyt toenam, so dat sy niet meer op de aankomst van den Vyand vluchte, maar hem selfs met animeusheyt te gemoet trok.

door de goede voorsorge van *Sijn Hoogheyt* op de Frontieren,

door reformatie der Militie,

Achter yder Frontier-post wierd een Affnijdinge gemaakt, om in cas de Vyand een der Posten mochte forceeren, sich binnen deselve te retireeren, en den Vyand te stuyten. En vermits de Inwoonders ten platten Lande sich van de Frontieren hadden gesalveert in de Steeden, waar door die nieuwe werken in haaren voortgang seer wierden geincommodeert, en alle ordre belet in het Logeeren van de Militie, so wierd in alle Steeden gepubliceert een Placcaat, waar by allen gevluchten Balliuwen, Schouten, Secretarissen, Wel-geboren Mannen, en alle anderen Offiçieren en Justiçieren wierd belast en bevolen, op pœne van Cassatie en verlies van haare Charges, demolitie van haare huysen, en andere personele en infameerende straffen haar in hunne respective Ampten en Bedieningen wederom ten spoedigsten in te stellen; De Rivieren wierden door Uytleggers en Oorlog-scheepen so wel verseekert, dat den Vyand naderhand noyt heeft onderstaan, deselve met eenige macht af te sakken tot in 't hert van *Holland*.

en door afsnydingen,

Van eenige Volkeren in 't *Zuyden* werd verhaalt, dat sy de opgaande Sonne aanbidden, en van andere in 't *Noorden*, dat sy 6. of 7. maanden in 't duyster geseten hebbende, en ten laatsten de aankomste van de lichtende Sonne wederom over haare kimmen vermoedende, sich met pronkende kleederen optoyen, haare Vrienden en Gebuyren vergasten, en op seer hooge bergen klimmen, om het geluk te hebben

en groote vreugde verwekt in de Ingesetenen,

ben van dat aangename Licht eerst te sien; So ontstonter by 't opgaan van dese lang gewenste Orangien-Sonne een algemeene vreugde so in de Steeden als ten platten Lande, daar men uyt blijdschap de Orangie Vaandels van de Toorens en Poorten sag afwayen, het Canon losbranden, op de gesontheyt van den Nieuwen Stadhouder drinken, en alle bedenkelijke vreugde-teekenen bedrijven. Uyt de Steeden trokken de Burgers met heele Compagnien na de Frontieren, en die t'huys bleeven, vigileerden getrouwlijk voor haare Steeden, waakende om de derde, vierde en vijfde nacht. Alle dry de middelen van Defensie als *Bidden*, *Vechten* en *Geven* wierden nu met yver behertigt; Tot het eerste waren op 't aankomen van den Oorlog maandelijke Bede-dagen gestelt op elken eersten Woensdag in de maant, die daar na in de tijd van noot vermeert wierden door extraordinaire Weekelijke Predicatien en dagelijxe Bede-stonden, wanneer de Kerken van alderhande Gesintheden met groote toevloeyinge wierden gefrequenteert, en daar in tot God seer yverige Gebeeden eendrachtig uytgestort. Tegens den opgeblasen Vyand wierd heldhaftig gevochten, en wierden tot onderhout van de Militie onafmetelijke schatten liberalijk gespendeert van de Gemeente, onder dewelke men veele met cordaatheyt hoorde seggen, dat sy tot behout van de Religie en Vryheyt niet alleen haar eygen leven wilden periclitteeren in de Bressen van 't Vaderland, maar vrywillig haar goed en bloed ten besten geven, als de noot sulx mochte vereyschen.

die haare getrouwheyt mede in het werk stelden,

so met bidden en vechten,

als met geven,

Eenige quaat-aardige menschen, onder dewelke sich veele Libertynen bevonden, waren door de voorgaande Forme van Regeeringe sodanig gepreoccupeert, dat sy dese nieuwe Vergaderinge niet konden of wilden aansien en bekennen, dat strekten tot merkelijk redres van den deplorablen Staat des Vaderlands, maar continueerden alles so verkeerdelijk te duyden, dat sy dese nieuwe Stadhouderlijke Regeeringe seer leelijk uytkreeten en verfoeyden, voornamentlijk op pretext, dat so haast *Sijn Hoogheyt* geavanceert was, de Finantien verswaart, en daar door de Gemeente onderdrukt wierden, sonder eens te denken, dat den Staat niet by dese veranderde, maar by de voorgaande Regeeringe was gebracht in so soberen constitutie van onvermogen, dat de Heeren Staaten toen selfs al bekenden, dat's Lands Comptoiren en Publijke Middelen waren uytgeput en geconsumeert, en sonder te denken, dat desen desolaten Staat onmogelijk uyt sijne rampen konde verlost werden, sonder seer importante Geld-sommen, 't en zy sy al mede *Liever Fransch als Prins* wilden zijn.

welk laatste sommige lasterlijk duyden.

Men

Men hadde tot *Amsterdam* na de Dood van *Prins VVillem de II. H. L. M.* in't sakjen gegeven een rijke almoes met dit Versjen:

De Prins is dood,
Mijn Gaaf vergroot,
Geen blijder Maar
In tachentig jaar.

Maar nu hoorde men in *Noort-Holland* opentlijk op den Predik-stoel desen vers aldus retorqueeren:

De Prins regeert,
Mijn gaaf vermeert,
Geen blijder Maar
In tvvintig jaar.

De Finantien wierden vermeert door een Capitale Leeninge.

Maar also's Lands Comptoiren in die weynige weecken, dat desen fatalen Oorlog geduyrt hadde, tot verwonderinge van elk waren leeg geraakt, en seer importante sommen vereysten tot de excessive Oorlogslasten, wierd by de Heeren *Staten van Holland en VVest-Vriesland* by een Placcaat gelicht van de vermogende en gegoede Ingesetenen een Capitale Leeninge, daar van veele Tonnen Gouts procedeerden, so in contante penningen, als gewerkt Gout en Silver, en wierden by alle de Steeden by sondere middelen van Finantien bedacht, om de Lasten des Oorlogs met Geld, als desselfs Senuw te supporteeren.

Lijf-renten tot Amsterdam genegotieert,

Tot *Amsterdam* negotieerde men veele penningen op Lijf-renten in sulker voegen, dat de Capitalen wierden geproportioneert na den ouderdom van de Rentheffers, so dat ymand onder de 20. jaaren out zijnde moste inleggen 1000. guldens, om daar van sijn leven lang 100. guld.'s jaars te trekken, en so vervolgens na dese forme en calculatie:

Van 1 tot 20 jaaren		1000 guldens	
20 — 30		950 —	
30 — 40		900 —	
40 — 45		850 —	100. guldens jaarlijxe lijf-renten.
45 — 50	Exclusive van	800 —	
50 — 55		750 —	
55 — 60		675 —	
60 — 65		600 —	
65 — 70		500 —	
70 — 75		400 —	
75 — 80 en daar boven		300 —	

Op

Op dese Lijf-renten wierd gelicht een groot Capitaal dat in der haast gefourneert was, en soude de Stad op die wijse veel grooter sommen in weynig dagen hebben konnen ontfangen, door de gewilligheyt van de Burgeren, indien sy sulx geraden hadde gevonden.

De Massa van ongemunt Silver en Gout quam tot *Amsterdam* met een uytnemende quantiteyt voor de voorn. Capitale Leeningen in de Bank, alwaar het selve boven den geordineerden prijs so hoog wierd aangenomen, dat de Luyden meer als het façoen daar by profiteerden, om welk voordeel te genieten veele Luyden, die geen gewerkt Gout of Silver in voorraad hadden, sodanig voor contante penningen koften, en met profijt in de Bank leverden.

en aldaar by provisie een Munte opgerecht.

Maar aangesien dit Gout en Silver niet gevalueert was tot betalinge der Militie en andere Lasten, en eerst tot gangbaare penningen diende gemunt te werden, wierd groote difficulteyt gemaakt dit kostelijke metal te versenden naar *Dordrecht* en *Hoorn* (zijnde de munten van *Harderwijk*, *Uytrecht*, *Campen*, *Deventer* en *Zwol* geraakt onder den Vyand, en die van *Zeeland*, *Vriesland* en *Groeningen* te verre afgelegen) uyt vreese, van dat de Communicatie van *Amsterdam* op die beyde Steeden door den Vyand mochte afgesneden werden, of dat die schatten in 't heen- of wedergaan mochten pericul lopen van het woedende volk so in de Steden als ten platten lande, waarom in den Raad geresolveert wierd, om by haar *Ed. Groot Mog.* een versoek te doen, ten eynde sy aan dese Stad gelieften te vergunnen een provisioneel Octroy, om tot haar gerijf in die gevaarlijke constitutie van tijden haar Silver en Goud selfs tot Geld te mogen munten, 't welk haar in onwil van *Dordrecht* toegestaan wierd; waar op men het beneden-huys van de Reguliers-Toorn tot een Munt in der haast approprieerde, en met 24. en 25. Gesellen so sterk werkte, dat men in 10. maanden aan Goude Ducaten en Silvere Ryders afmunten omtrent 5. Millioenen, waar mede die Munt weder afraakte gelijk voor heen.

Vrucht van 't Avancement van *Syn Hoogheyt.*

De Eendracht onder de Burgeren (hoe wel de selve kort daar na veele commotien maakten tot Veranderinge van haare respective Regeeringen) sag men door 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* so subit herstelt, dat men met recht in *Nederland* wel mochte seggen het gene men tot *Romen* seyde ten tijde van de Verhooginge van *Augustus*: *Ut haud dubie nunquam coire aut consentire posset Batavorum Gens, nisi unius Principis nutu quasi anima & mente regatur*; Dat is: *Dat seekerlijk de Batavieren en Nederlanders noyt in een volle*

Eendracht

Eendracht konden leven, 't en zy sy door den VVille gelijk door het Hert en Geest van Eenen Prince vverden geregeert.

Niet alleen beyde de Hoven van Justitie, maar ook de Recht-Banken der Steeden en Gerechten ten Platten Lande wierden weder geopent, om den tweeden vervallen Staats-Pilaar weder op te rechten, en de Heylige Justitie te administreeren.

In de Steeden sag men de Burgeren tegens het Onweder van den gevreesden Vyand, gelijk de Mieren tegen den aanstaanden winter door malkanderen vroeten en te hoop brengen, wat tot tegenweer konde dienen. Alle de Hollandsche Steeden wierden door de Burgeren in der haast versterkt, de Advenues afgesneden, veele plantagien en huysen geraseert en voorts gedaan wat dienstig was.

Constitutie van de sterkte van Haarlem.

Nergens was men meer verlegen, als tot *Haarlem*, want die Stad was aan de eene zijde omçingelt met een bloote en swakke muyr, die geen geweld konde lijden, en lag aan de andere zijde na de *Spaaren* geheel open, also men daar besig was met nieuwe Burgwallen te graven tot een nieuwe Uytlegginge of Vergrootinge der Stad; Doch dese openinge wierd door naarstigheyt der burgeren en werk-volk in der haast beslooten met een Wal en Batteryen, die sy rontom beleyden met Stormpalen en Canon, en de oude Muyr wierd op sommige plaatsen tegens de advenues mede met Canon beset. Maar een groote swarigheyt was niet te remedieeren, de welke bestont in het hooge land aan den *Hout* en *Duyn-kant*, dat geensins konde geinundeert werden, gelijk aan de andere zijde, daarom alle sorg en bekommernisse bleef, dat die hoogte de Stad soude doen vallen in handen van den Vyand, als hy daar voor mochte komen.

Om LEYDEN wierden de Boeren gemonstert,

De Stad LEYDEN betoonde mede haaren yver tot haar behout, gelijk als andere Steeden; In de maand van Mey waren al de Huysluyden alomme op de wapenen gestelt, daar van die van *Soetervvoude*, *Benthuysen*, *Haservvoude*, *Soetermeer*, *Zegvvaart*, *Stompvvijk*, *&c.* op den 25. *Mey* omtrent het *Huys te Svvieten* aan den hoogen Rijndijk onder *Soetervvoude*, en aan de laage zijde die van *Leyderdorp* en andere overrynsche Dorpen waren gemonstert door den Heer en Mr. *Johan Meerman*, als daar toe by haar *Ed. Groot. Mog. de Staten van Holland* gecommitteert, uyt de welke de vierde man op den 31. *Mey* op 10. Stuyvers daags so van die als andere omleggende Dorpen, onder 't beleyt van den Heer *Pieter van Assendelft* naar *Deventer* en *Zutphen* is opgetrokken, dewelke met het schandelijk overgaan van die Steeden, als *Prisonniers de Guerre* in

de Kerken wierden op-geslooten en bewaart ter tijd toe sy door ordre van den Staat geloft zijn.

Leyden sont 2. Compagnien na Nieuwerbrugge,

Op den 1. *Juny* hadde dese Stad 2. nieuw-geworven Compagnien op Stads kosten gesonden naar Nieuwer-brugge, om onder *Carel Heydanus* Secretaris, en *Pieter del Tombe* aldaar post te houden.

en 20000. pont Buskruyt na Nimwegen.

Op den 8. *dito* is by die van *Leyden* door ordre en op 't versoek van den Staat, onder belofte van dadelijke restitutie 20. duysent ponden Buskruyt naar *Nimvvegen* gesonden, waar door dese Stad van noodige ammunitie genoegsaam ontbloot was, konnende in haare hoogste noot 't selve door veele moeyten nauwelijx weder krygen.

Op den 14. *dito* zijn de Burger-Vaandels, vermits te sterk van Volk waren, gespliſt, en van 8. tot 16. gemaakt, en 8. Nieuwe Capiteynen uyt de Vroetschap aangestelt, als *Mr. Magnus van Akeren, Quiring van Krimpen, Mr. Simon van Leeuvven, Mr. Gerhard de Munt, Johan van Blanchem, Nicolaas van Assendelft, Isac van Heemskerk* en *Simon Vliethoorn.*

Maar op 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* sag men het werk van Defensie eerst recht by der hand vatten; Men begon het Magazijn meer en meer te provideeren, men begon de Stad, welkers circumvallatie seer groot is, rontom met palliſsaden, storm-palen en eenige nieuwe werken te fortificeeren, en de Burger-Compagnien te versterken met veele mede-burgeren en inwoonderen, die tot noch toe van de wacht vry waren geweest, en men rechte op een sterke Compagnie Studenten onder den Heer Professor *Christianus Melder* als Capiteyn, de welke haar bysonder wel evertueerde, en met haare gewilligheyt en vigilantie een eeuwig lof meriteerde.

Lof der Regenten van AMSTERDAM,

Tot AMSTERDAM was men vry voorsichtiger en cordaater, als in veele andere steeden, men vertoefde daar niet de middelen van defensie, tot dat *Sijn Hoogheyt* was geavanceert, en de Heeren Burgermeesteren en Raden vonden sich in de algemeene verslagentheyt niet so verlegen en radeloos, gelijk wel in andere Plaatsen, maar so haast sy op den 20. *Juny* de tijdinge vernamen, dat *Naarden* in dien morgenstond was Fransch geworden, quamen wel-gemelde Heeren *en corps* op 't Stadhuys by een, om te resolveeren, hoe men best met gemeender hand den aankomenden brand soude stuyten en blussen, dat die niet verder liep. Hier wilde de een sijn stantvastige genereusheyt meer toonen als de ander, elk sloeg middelen voor van defensie, elk presenteerde sijnen dienst, om desselve te executeeren, elk wilde de eerste en niemand de laatste zijn, waar op ten selven daage, voormid-

die in tijds haare Stad hadden verseekert van buyten,

dags

dags om 11. uyren met eenparigheyt van ſtemmen reſolutie wierde genomen, om de Stad van ſtonden aan rondomheen te gaan verſeekeren, terwijl men die mede van binnen ſoude in ordre brengen; Tot dien eynde wierden de Heeren *Cornelis Graveland* en *Vincent van Bronkhorſt* uyt de ſelve vergaderinge gecommitteert, om voorts met eenige gewapende Burgers, die de wacht hadden, naar buyten te marcheeren, en den Dijk van de *Diemer-Meer* aan de eene zijde door 60. a 70. gravers te laten doorſteeken, immiddels dat de Heeren *Marſveen* en *van de Capelle* 't ſelve verrichten ſouden met een tweede doorſnydinge aan den Amſtel-dijk, en dat de Heeren *Grootenhuys* en van *Nek* met eenige Ruyterye marcheerden na de *Beylemer-meer*, om deſelve mede te inundeeren (zijnde in deſe twee Meeren ſeer heerlijke en plaiſante Hof-ſteden en Plantagien, die voor de eenigſte Luſt-plaatſen voor de Stad verſtrekten) op dat de Vyand in gevalle hy mochte aannaderen, daar in niet konde logeeren; Voorts wierd geordineert, dat de Sluyſen in de Stad, als 't vloet was, open-ſtonden, waar door het geheele Land omheen wierde onder water geſet; Dat op alle Advenues de Bruggen wierden afgebrooken, de Wegen door geſneden en met Retrenchementen en Batteryen geſlooten; dat de dry voornaamſte Paſſagien als de weg naar *Haarlem* by *'t Huys te Hart*, naar *Amſterveen* aan den *Overtoom*, en naar *Muyden* en *VVeeſp* op de Zee-dijk by *Jaap Hannes* en aan de *Schulp-brugge* met ſterke Forten in der haaſt wierden verſeekert; dat den Amſtel onder het commando van de Heeren *Jacob Boreel* en *Nicolaas VVitſen* met eenige Uytleggers beleyt, en met ſwaare balken wierde afgepaalt by den *Omval*, daar aan weder-zijden den Weg onder 't commando van de Heeren *Leonart Ranſt* en *Cornelis Roch* mede wierd doorgeſteeken en geretrencheert; dat alle Bomen om 't Peſthuys en op den weg na den *Overtoom* wierden afgekapt; dat al het hout by de Saag-Molens en elders buyten de Stad liggende met de Zeylen van de Molens naar binnen wierden gebracht; dat de Molens ſelfs, die met groote meenigte dicht onder de Stad ſtonden, ſouden afgebrooken werden, 't welk ook ſijn ſeekeren voortgang ſoude genomen hebben, ſo niet de Evgenaars aan de Heeren van de Regeeringe hadden gepreſenteert alle de ſelve Molens te willen in brand ſteeken, ſo haaſt de Vyand ſich omtrent de Stad ſoude vertoonen; en dat op 't *Ye*, op 't *Pampus* en op de *Zuyder-Zee* eenige Uytleggers en Oorleg-ſcheepen wierden gepoſteert, om de Stad van de Water-kant mede te ſecureeren, en aan den Vyand het overkomen te beletten na 't Noorder-Quartier.

met het inundeeren van de Diemer- en Beylemer-Meeren,

met 't openſtellen der Sluyſen,

met het doorſnyden der Advenues,

met het leggen van Forten,

met het verſeekeren van den Amſtel,

en van het Y, en het Pampus,

Doch in cas de Vyand tegens alle hoope en vermoeden echter mochte komen door te dringen selfs tot in 't *Noorder-Quartier* en *VVaterland*, so wierd al mede gerefolveert, om 't Tolhuys aan de *Voolevvijk* af te branden, en den Weg van daar na *Buyk-sloot* op veele plaatsen door te steeken en voorts van 't water te laten afspoelen, om den Vyand het aannaderen van die kant mede geheel te beletten. Om al het welke te beter uyt te voeren, nam men aan 16. Compagnien Boots-gesellen, yder tot 100. man, onder 't commando van den Heer Vice-Admiraal *Svveers* als Colonnel, die met snaphanen en sabels gemonteert zijnde, de voornaamste posten aan de water-kant besetten.

en van binnen met verdubbelinge van de Wachten, &c.

Geen mindere Voorsorg en Ordre wierd gestelt op de inwendige Constitutie van de Stad, want aanstonts alle Burger-wachten wierden verdubbelt, en tot Commandant over de Stad gestelt den *Heer van Beveren*, als mede ymand na den *Haag* gecommitteert, om ter *Generaliteyt* of by de *Staten van Holland* te versoeken eenig secours van de Generaliteyts Militie of van dat Volk, het welk de Provincie van *Holland* voor haar particulier hadde geordonneert te werven, doch kreegen geen andere antwoord, als dat men de Militie in 't Veld nodig hadde, en dat *Amsterdam* sich wel konde bewaaren door 't water; Men nam aan een dubbelt getal van Ratel-wachts, onder conditie, dat sy in tijd van noot met haar geweer ook op de wallen souden moeten komen, voorts wierden mede alle kleyne Gemeentens onder den Schutter-Eed aangenomen, en dry Compagnien Ruyters uyt vrywillige Burgers en Ingesetenen opgerecht onder de Heeren *Dirk Tulp* Out-Scheepen, *Hendrik Hooft* Fiscaal van 't Edele

met het opmaken der wallen,

Mog: Collegie ter Admiraliteyt tot *Amsterdam*, en *Jan van Vloosvvijk* *Heer van Maaren* en Secretaris der Stad *Amsterdam*. Men ordineerde de Stads-Wallen met een swaare Borstweeringe en Banquet te omtrekken, en de onaangevulde Bolwerken en Gordynen met aarde aan te vullen, daar toe de Burgers, die op haare toeren van de Wacht bevryt waren, door haare Officieren by beurten wierden aangevoert, en dapper geassisteert van de grootste jongens uyt de respective Weeshuysen, als van *Diaconen*, van de *Stad* van de *Almoseniers* en van de *VValsche Gemeente*. De *Doops-gesinde*, om dat haar door haare Kerkelijke Leeringen is verboden het gebruyk van Oorlogs-Wapenen, toonden in plaats van dien haaren yver en oprechte trouw voor de Stad met haar onvermoeyelijken arbeyd in 't torsen, graven en kruyen, waar in sy dapper wierden geanimeert door de Heeren Regenten en Officieren, die selfs de hand aan 't werk sloegen, en haar met een goet exem-

exempel voorgingen; Eenige ſonden in haare plaatſen haare paarden en wagens, om 't werk te meer te verhaaſten.

die byſonder wel voorſien wierden,

Alle Punten van de Wallen wierden voorſien met Beddingen voor 't Canon, met Vuyr-pannen, om by donkerheyt in de Grachten te konnen lichten, met ſchans-korven voor de Canonniers, met ſentinellen voor de ſchild-wachten, en met Logementen voor de Conſtapels en Boſſchieters.

De Paſſagie over d'Amſtelbrug wierd met een Borſt-weeringe verſekert, de Wallen wierden rondom beplant met 200. ſtukken, meeſtendeel ſwaar Metaal Canon uyt de Stads Magazijnen, waar toe alle gereetſchappen en koegels, ſchroot, koel-vaten en Boskruyt in goede ordre en quantiteyt wierden aangebracht, werdende het Kruyt gebergt onder de Aarde in bedekte Kelders, die daar toe wierden gemaakt. In alle de Bolwerken, die 27. in getal zijn, wierden ſo groote Logien of Lootſen van denne-planken opgeſlagen, dat daar geheele Compagnien konden logeeren, hebbende elke Logie ſijne Soetelaars, die het Volk met alderhande proviſie, tot Rijnſe- en Franſche-wijn incluys, konden accommodeeren. De Buyten-grachten wierden verdiept en van alle belemmeringe geſuyvert. De Haarlemmer Poort bedekte men onder de opſicht en 't commando van de voorn. Heeren *Boreel* en *VVitſen* op beyde de Advenues ſo van den Hoogen-dijk als den Binnen-weg met retrenchementen, die verſterkt wierden met ſtorm-palen en palliſſaden, gelijk mede de Halve-maan, daar mede men de Leydſche Poort van buyten verſeekerde. Aan de water-kant wierden de Boomen wel beſorgt en bewaart door Burger-wachten.

gelijk mede de Haarlemen Leydſche Poorten.

Van alderhande Vivres was de Stad abondant voorſien, maar alſo door de langduyrige droochte, dewelke de ſubite progreſſen van den Vyand merklijk hadde bevordert, byna alle de Regen-bakken in de Stad waren ledig geworden, en dewijl men vreesde, dat de Vyand de Stad *Muyden* mede mocht incorporeeren, van waar men het ſoete water met water-ſchuyten konde halen, als men daarom verlegen was, ſo wierden uyt den Raad gecommitteert de Heeren *Hans Bontemantel* en *Nicolaas VVitſen*, om 't ſoet water te beſorgen, die 3. a 4. groote Fluyt-ſcheepen van binnen lieten dicht en ſchoon maken, en de Brouwers ſchuyten en ſleepers paarden preſten, om in de Vecht water te haalen, by welke actie 2. derſelver ſchuyten met eenige paarden in handen van den Vyand vervielen, die deſelve naar *Vytrecht* voerde; En voorts wierd niets verſuymt, dat men tot defenſie en ſubſiſtentie nodig achte.

al 't welke seer beyvert wierd op de tijdinge van het avancement van *Sijn Hoogheyt*,

Alle dese loffelijke Werken wierden door een brandenden yver van de Burgerye wonderlijk gepousseert en aangeset, so haast haar ter ooren quam de salutaire Resolutie, die de Heeren Burgermeesteren en Raden genomen hadden, om *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* te helpen verheffen tot Stadhouder over Holland en West-Vriesland, waar in sy te meer geanimeert wierd, als sy op de oude-Kerks-Toorn van seekeren burger geplant sag een groote Orange-vlagge, die met een heldere koelte recht naar *Vytrecht* waayde, als een voor teeken, dat door middel van den selven Stadhouder de Vyand van daar weder soude moeten verhuysen, en na sijn Land retireeren, gelijk daar op namaals ook gevolgt is.

Men scheurde daar op alle namen, die het *Eeuwig Edict* geteekent hadden uyt het *Goude Boek*, en verbrande deselve voor den vollen Raad der Ses-en-dartigen in een kaarse; men vatte daar op 't werk ernstiger by der hand; men dede in 't kort naar malkanderen van het Stadhuys publiceeren 3. Actens; By de eerste statueerden de Heeren van den Gerechte, *dat alle gebooren Onderdanen van den Koning van Vrankrijk, binnen 24. uyren na de publicatie deses, sich souden hebben te begeven uyt deselve Stad en de Jurisdictie van dien, en van nieuwvs daar niet mogen inkomen op lijf-straffe; uytgesondert evenwel die gene, die voor Mey jongstleden in Amsterdam, ofte ook in de Vereenigde Provincien haar vaste vvoon-plaats hadden gehad, of sich voor den voorsz. tijd met Negotie of eenig Ambacht hadden erneert; Gelijk ook hier van souden verschoont zijn alle Fransche Officieren en Soldaten die ter selver tijd noch in dienst van desen Staat vvaren:* De reden hier van was, dat men veele Fransche Spions in de Stad bemerkte, die alles afspeculeerden, en van Fransche Correspondenten uyt de Stad aan den Vyand advijs brachten van de innerlijke constitutie en directie so van de Stad als van den geheelen Staat. Men sag by deselve Acte, (naar ordre van een goede Politie) mede *geinterdiceert aan alle Herbergiers, Tappers en Lieden van diergelijke Neeringe, na het luyden van de Klok ten half tien uyren 's avonts eenigen Gelagen te setten, vvijn of bier te tappen, op de verheurte van 25. guldens voor yder persoon, die tot haaren huyse souden vverden bevonden.*

men verboot aan alle Fransche de Stad,

en aan de Herbergiers naar half tien uyren te tappen.

Men stelde ordre tegens het brand-stichten der scheepen,

En also men vreesde, dat de Vyand, die desseyn hadde, om de Stad en den Staat, naar vermogen, te ruïneeren, door sijne Spions en andere quaat-aardige menschen, sijn boos voornemen met brand-stichtinge of anders mochte soeken uyt te voeren, so wierd by de tweede Acte geordonneert, *dat alle Schippers haare Scheepen niet te diep gaande,*

gaande, aanſtonts in de VValen ſouden brengen, en aldaar laten verblijven, ſonder die binnen de Paalen van de Stad op andere plaatſen te mogen laten leggen, 't en zy deſelve getimmert of gecalvaat vvierden, vvelk timmeren en calfaten gedaan zijnde, als dan mede in de VValen ſouden moeten vverden gehaalt, om aldaar onder goede vvacht bevvaart te vverden; Zullende yder ſchip ſo vvel binnen als buyten deſelve VVaal leggende aan boort moeten hebben en houden in de Hut 4. leere Emmers, 2. Gieters, 2. ſchoppen en 2. Bijlen; dat vorders yder ſchip in de VValen leggende, en Marſſen voerende in yder Mars ſoude moeten hebben en continueel houden een Baly vol vvater, en de Raas in de Marſſen langs ſcheep leggen, mitsgaders de Boots ofte Sloepen binnen boorts ſetten, en deſelve vol vvater houden, of by manquement van Boots ofte Sloepen op den overloop van yder ſchip of Galjoot te houden 6. Balyen vol VVater, yder van een half oxhooft groot, alles op pene van 12. guldens te verbeuren by den contraventeur.

En in cas tegens alle hoope en vermoeden mochte gebeuren, dat den Vyand by den winter over 't ys ofte anderſins tot in 't hert van 't Land mochte indringen, ſo wierd by een derde Acte gepubliceert, hoe de Heeren Burgermeeſteren en 36. Raden (als voorſienige en vigilante Regenten) tot beſcherminge van de Stad, en ſecuriteyt der ſelver Fortificatien en Buytenwerken voor alle Vyandelijke aanvallen hoognodig en dienſtig hadden geoordeelt, dat *de Huyſen en Gebouvven aan den Overtoomſchen vveg gelegen van de Leytſe-Poort af tot omtrent de Peſt-brugge aanſtonts ſouden vverden gedemolieert en binnen 12. dagen vveg geruymt.* Doch *Sijn Hoogheyt* op den 12. *Auguſti* in perſoon tot *Amſterdam* komende, oordeelde het demolieeren der ſelver huyſen noch ſo hoognodig niet te zijn, waar door de executie daer van wierde geſurcheert, die namaals geheel achter bleef. De Intrede van *Sijn Hoogheyt* binnen *Amſterdam* ging in deſer voegen toe:

en men keurde eenige huyſen buyten de Stad af,

dat doch geen effect nam,

door de komſte van *Sijn Hoogheyt* binnen Amſterdam,

Na dat *Sijn Hoogheyt* de Frontieren tot *Heusden* toe hadde beſichtigt en gebracht in ordre van behoorlijke defenſie, vond hy geraden, ſich als een nieuwen Stadhouder en Capiteyn Generaal in perſoon mede te preſenteeren in de Hollandſche Steeden, tot welken eynde hy aan de Stad *Amſterdam* mede hadde doen bekent maken den dag en uyr, wanneer hy daar binnen ſtont te komen, waar op de Heeren Burgermeeſteren de geheele Burgerye (behalven alleen die gene, dewelke de Wacht hadden, en welker beurt was dien avont deſelve af te loſſen) deden aanſeggen, dat ſy tegens de geprefigeerde uyr ſouden vaardig ſtaan, om haaren nieuwen Stadhouder in te haalen, en met eenen voor hem

voor wien de Burger-Compagnien parade doen.

hem te monsteren; Doch also *Sijn Hoogheyt* voor de gesette uyr in stilheyt was binnen gekomen, en sijn logijs genomen hadde op 't oude Heeren Logement, vonden de Heeren Burgermeesteren geraden, om de Burgerye met haar volle geweer en montuyre in 't aansien van *Sijn Hoogheyt* voor by het Heeren-Logement de monsteringe te laten passeeren, 't welk duyrde tot 10. uyren toe in den avont, onder het exclameeren van 1000. segen-wensingen des Volks tot *Sijn Hoogheyt*, en betooninge van alderhande vreugde-teekenen; waar op den volgenden morgen om 8. uyren den Hoog-gemelden Prince met sijne Suite, geaccompagneert zijnde met 2. van de Heeren Regeerende Burgermeesteren onder 't geleyde van een Compagnie der vry-willige Ruyterye, ging besichtigen de Stads Wallen, begeevende sich van de Y-kant by de Haarlemmer-poort de Wallen over tot aan de andere kant by de Y-stroom, daar hy de nieuwe Magazijnen van 't Ed: Mog: Collegie ter Admiraliteyt en van de Oost-Indische Compagnie besichtigt hebbende, reed na 't Princen-Hof, alwaar hy dien voor-middag in 't wel-gewelde Collegie, en 's namiddags in den Ed: Raad der Vroetschappen op 't Stadhuys sessie nam, daar *Sijn* Hoog-gedachte *Hoogheyt* versocht zijnde, om de Stad met een ervaaren Commandeur te voorsien, seyde, dat dese Stad impregnabel, en het heyl van het geheele Land was, en by aldien *Muyden* of *VVeesp* door den Vyand mochte werden geforceert, dat hy dan selfs in persoon binnen *Amsterdam* wilde komen, om te commandeeren. Na dat *Sijn Hoogheyt* in het Stadhuys op 't heerlijkst was getracteert, vertrok hy dien namiddag noch met 3. Jachten langs den Amstel op *Muyden*, *VVeesp*, *Hinderdam* en *'t Huys t' Abkou*, daar hy de Fortificatien opgenomen hebbende, den 14. *dito* weder binnen *Amsterdam* quam sijn nacht-rust nemen, en den 15. *dito* sijn affscheyt genomen hebbende van de Heeren van de Magistraat voor 't Stadhuys, vertrok van daar tusschen 24. Compagnien Burgers door, die van 't Stad-huys, tot aan de Leytsche-poort ten weder-zijden gefileert, en van achteren bebolwerkt stonden van een ontelbare meenigte van juychende tockijkers, werdende door 2. Compagnien vrywillige Ruyterye tot den Overtoom toe geaccompagneert, en allenthalven met Musquetten en Canon gesalueert en geluk en Gods geleyde toegewenst.

Sijn Hoogheyt besichtigt de Stad rontom,

neemt sessie in de Admiraliteyt en Vroetschap,

besichtigt Muyden, Weesp, &c.

en vertrekt van Amsterdam.

De Heer Hasselaar word deerlijk gequest.

Geduyrende de voorsz. preparatien der Heeren Regenten tot defensie van haare Stad van *Amsterdam*, vielder tusschen den 28 en 29. *Juny* een seer beklaaglijk ongeluk voor; Want als eenige Scheepen met de garançoeneerde Zuyt-en Noort-Hollandsche Boeren, die

tot

tot *Deventer* en elders in de Kerken hadden gevangen geſeten, 'ſavonts voor 't Blauwe-Hooft op 't Y gearriveert waren, kreegen eenige burgers achterdocht van verraat, dat de ſelve Scheepen vol Vyands troupen waren, die in de nacht yets nadeeligs op de Stad ſouden ondernemen, waarom haar ſeekere perſonen vervoegden na 't huys van den Heer Hooft-Officier *Gerard Haſſelaar*, hem verſoekende, dat hy ſich doch aanſtonts weder wilde kleeden, (alſo hy ſich alrede ter ruſte hadde neder geleyt,) en met haar gaan onderſoeken, wat'er tegens de Stad mochte gemachineert werden, dewijl, na haar ſeggen, ſeckerlijk groot onraat daar onder ſchuylde. De Heer *Haſſelaar*, die noyt was in gebreeken gebleeven, om tot welvaart van de Stad en den Staat ſijne onvermoeytheyt en vigilantie tot een exempel van andere te toonen, begeeft ſich in der haaſt na 't Blauwe-Hooft, daar hy de waarheyt van de ſaak vernomen hebbende voorts de ronde doet over de Wallen en aan de Poorten, tot dat hy komt aan den laatſten poſt, dien hy meende af te gaan na huys toe. Doch alſo daar een Burger op ſchildwacht ſtond, die door onkunde in Krijgs-ordre van den voorby paſſeerenden Heer *Haſſelaar* het *VVoord* begeerde, vraagde hem de Heer *Haſſelaar*, of hy wel ſelfs het *VVoord* hadde, en als hy vernam van Neen, ſeyde hy: Wel Kerl bent gy gek, verſtaat gy u ordre niet beter? en alſo dien burger echter aandrong om het *VVoord* te ontfangen met bedreyginge, dat hy anders wilde los branden, houdende geſtadig den ſnaphaan met d'overgehaalden haan na hem toe, ſo avanceerde de Heer *Haſſelaar* ſo na onder 't roer, dat hy het ſelve met ſijnen rotting meende te dompelen, in welke actie de ſnaphaan los gaat, en den Heer *Haſſelaar* met 2. koegels ſijn Dye doorſchiet, en de Dyepijp aan ſtukken kneuſt, dat hy ter neder viel. Een van 's Schouts Dienaars, die een ſtorm-piek in de hand hadde, valt op den Burger aan, queſt hem gevaarlijk in de borſt en elders, in voegen de ſelve mede ter aarden viel, 't welk van een anderen burger, die daar omtrent was, geſien werdende, ſpringt de ſelve van een hoogte naar beneden, en breekt in die alteratie mede ſijn been; So dat men hier door een bloot misverſtant ſag uytgevoert een treurig Schouwſpel, het welk de Heer *Haſſelaar* met een langduyrig en miſerabel leger, en eyndelijk met de dood moſt beſuyren, daar beyde de andere weder zijn geneſen, en tot voorige geſontheyt gebracht.

Tot GOUDA bracht het Avancement van *Sijn Hoogheyt* ſulken yver en driſt, dat alle begonne goede ordres en werken wierden gecontinueert, verbeetert en vermeert, en alles ten gemeenen beſten Voorſorge tot GOUDA,

gecontribueert, wat nodig was. Ten tijde als de Vyand *Oudevvater* hadde bemachtigt, en de *Graaf van Hoorn* poſt gevat aan de *Goe Jan Vervvellens Sluys*, waren eenige Heeren Gedeputeerdens van *Gouda* derwaarts gegaan; en bevindende, dat daar gebrek van alles was, hadden aanſtonts eenige wagens met Broot, Booter en Kaas daar heenen geſonden, waar op ſy reſolveerden tot meerder ſecuriteyt van haare Stad, op de Advenuen van *Oudevvater* eenige werken te maken, tot welken eynde de Magiſtraat (alvoorens de gelegentheyt met den Ingenieur *Holſteyn* beſchouwt hebbende) ordonneerde aan beyde zijden van den *Yſſel-dijk*, ruym een Muſquet-ſchoot van de Stad op te werpen twee Ronduyten, en deſelve met Geſchut te beplanten;

Onwil der Boeren, werdende de Burgerye by de Magiſtraat verſocht, om by beurten daar aan te willen werken. Dit kreeg een goet begin, maar een ſlappen voortgang, weshalven die werken aanbeſteet wierden, om voltrokken te werden. En alſo aan ſeekere Commiſſariſſen was belaſt, om den *Yſſul-dijk* tuſſchen *Haſtrecht* en *Slotvvijker-Sluys* ſo verre te doen doorgraven, dat de ſelve by noot in korten tijd konde door-ſteeken werden, om het Land te inundeeren, ſtelden ſy daar toe alle nodige ordres, waar op de Boeren van *Haſtrecht* en andere plaatſen, doch voornamentlijk van *Stolvvijk* in grooten getalle aanquamen, meenende, dat men den Dijk doorſteeken wilde; 't welk ſy aan de Commiſſariſſen vraagende, en met eenen, of ſy daar toe van den *Prince van Orange* laſt hadden, kreegen geen antwoord tot haar genoegen; waar op ſy de Commiſſariſſen aangreepen, gevangen namen, en met een Koets-wagen wegvoerden na *Stolvvijk*, werdende eenige ſchooten met ſcherp na de ſelve gedaan; doch zijn na detentie van weynige uyren, door laſt van *Sijn Hoogheyt* (gelijk geſeyt word) ontſlagen, en des avonts met een Koetſe weder tot *Gouda* gebracht.

Effect van 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* tot Gouda, Alle deſe en diergelijke inconvenienten ceſſeerden op het Avancement van *Sijn Hoogheyt*, en wierden met wonderlijke naarſtigheyt en vigilantie alle defecten geſuppleert, en de begonne werken voltrokken, ſo dat men toen eerſt ſcheen ſijne defenſie van herten te beyveren, en ſijne hulpe, naaſt God, van *Sijn Hoogheyt* alleen te verwachten, vaſtelijk vertrouwende, dat hy den Staat weder ſoude redden uyt alle de rampen en ellenden, daar in die verſonken lag.

in 't Noorder-Quartier, In de Noort-Hollandſche Steeden, doch inſonderheyt tot *Enkhuyſen*, ontvonkte het Avancement van *Sijn Hoogheyt* ſodanig de gemoederen van de Burgeren en Inwoonderen, dat ſo wel vrouwen

als

als mannen onder haare Vaandels by beurten en op geappoincteerde tijden met geheele Compagnien optrokken na de Veſten, om alles tot het minſte toe te voltrekken dat daar aan noch mochte manqueeren. Hier in wierdan ſy niet alleen van haare Regenten exemplaarlijk voorgegaan, maar door alle de vluchtelingen, die haar in groote meenigte, voornamentlijk uyt *Gelderland* en *Over-Yſſul* derwaarts geſalveert hadden, ſonder aanſien van eenige qualiteyt of ſexe, getrouwlijk gevolgt, door welken algemeenen yver die Steeden impregnabel wierden, voornamentlijk die aan de *Zuyder-Zee* zijn gelegen, alſo ſy door deſelve aan d'eene zijde ſo min acceſſibel waren als aan de andere zijde, daar het water het omheen liggende weyland overſtroomde, en 't ſelve een barre, doch ondiepe Zee niet ongelijk maakte.

De *Zeeuwen*, hoe yveriger Voor-vechters ſy haar boven alle andere Nederlanders altijd hadden getoont voor de Gereformeerde Religie en den Heer *Prince van Orange*, hoe meer ſy boven andere wiergen geëncourageert door de Verkieſinge van *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder, en door deſſelfs avancement tot alle Digniteyten van ſijne Hoog-Loffelijke Voor-Ouders, want ſy wierden daar door geſamentlijk als met een nieuw leven herboren, en gebracht tot die vaſte opinie, dat hy voor den Staat ſoude zijn het *Heylige Anker*, de rechte *Joſaphat* en *Gideön*, door wien en door niemand anders meer den Staat uyt de harde oppreſſien de Vyanden ſoude gered en herſtelt werden tot haar dierbaare Vryheyt. *en in Zeeland.*

Den Hemel ſelfs, die duslang de geheele Campagne door tot uytnemend voordeel van den Vyand den Regen opgeſlooten, en den Vyand begunſtigt hadde met het gewenſchte Weer en Wind, ſcheen mede in 't Avancement van *Sijn Hoogheyt* behaagen te ſcheppen, want hy ſijn verſtoort Weſen aanſtonts veranderde, en den deſolaten Staat van 't Land met overvloedigen Regen en favorablen Wind ſecondeerde, ſo dat het ſelve van veelen, als een byſondere Goddelijke Beſchikkinge en Gunſte wierde geremarqueert. *Heemelſch faveur ten tijde van Sijn Hoogheyts avancement,*

Ja ſelfs in *Engeland*, dat met deſen Staat in een bloedigen oorlog lucteerde en worſtelde, ontſtont niet alleen aan 't Hof, maar ook onder de heele Gemeente een uytnemende Vreugde en Blijtſchap, als daar den jongen *Heer van Rede Heer van Rensvoude*, door *Sijn Hoogheyt* expres gecommitteert, de tijdinge bracht van het Avancement van *Sijn* Hoog-gedachte *Hoogheyt*, ſo dat daar uyt geſchept wierd een algemeene hoope van een weder-zijds gewenſte Vreede, te meer, dewijl de Koning in een Miſſive *ſub dato* den 28. *July* daar toe ee- *Vreugde in Engeland over 't ſelve.*

nige hoop gaf, en bekende voldaan te zijn van 't gene de Gemeente van dese Provincien in dien regarde hadde gedaan, gelijk onder *Num°.* 57. te sien is.

als mede aan het Brandenburgsche Hof,

Den Heer *Keur-vorst van Brandenburg* erkenden dese weldaat aan sijnen Neef geschiet in een Missive aan den Staat met seer significante expressien, seggende; *Dat hy met sonderlinge vreugde hadde verstaan, hoe sijnen Neef den* Heer *Prince van Orange vvas verheven in alle de digniteyten van sijne Voor-Ouderen, sullende God hertelijk aanroepen, dat hy dese salutaire Resolutie ten besten van den Staat, en tot desselfs voorspoet en seekerheyt vvilde laten gedyen, met een vaste hoope, dat Sijn* Hoogheyt *alle de Deugden, cordaatheyt, kloekmoedigheyt, vigilantie en goede conduite van desselfs Hoog-loflijke Voor-Ouderen tot dienst van den Staat aangeerft sullen zijn: Door vvelkers verheffinge Sijne Doorl: op 't nieuvvs verplicht vvas, om het gene, dat van Sijn* Hoog-ged. *Voor-Ouderen met haar bloet verkreegen vvas, met opofferinge van het sijne soude trachten te conserveeren en te recupereeren, &c.*

op de tijdinge van *Sijn Hoogheyts* avancement breekt de Koning van Vrankrijk met sijn Leger tot Zeyst op,

Het tweede aangaande, namentlijk dat den Vereenigden Staat door 't voorsz. Avancement van *Sijn Hoogheyt* wierde gered uyt het gevaar, van door den Buyten-Vyand niet meer geforceert te werden, so is seer notabel, dat so haast de Koning van Vrankrijk tot *Zeyst* hoorde, dat *Sijn Hoogheyt* op den 9. *July* in den *Haag* hadde afgeleyt den Eed wegens sijn Stadhouderschap over Holland, resolveerde 's anderen daags met sijn geheele Leeger van de Hollandsche Frontieren op te breeken, om elders verdere progressen te doen, even als of hy hadde willen seggen tegens sijne Officieren: *Messieurs nu moeten vvy voort, het Hollandsche Volk is op de been, en de Prins van Orange is Stadhouder gevvorden*; So dat op *Holland* seer applicabel is 't gene *Livius* seyt van de *Romeynen*, als sy belegert waren: *Tantus Dictatoris error fuit, ut hostes eo creato statim à mœnibus discesserint*; Dat is: *Dat het verkiesen van een Stadhouder sulken schrik onder de Vyanden maakte, dat sy terstont de Belegeringe opbraken.*

Op de instantien van de Engelsche Ambassadeurs den *Hertog van Buckingam* en den *Graaf van Arlington* (gelijk op pag. 662. verhaalt is) verliet de Koning, behalven de Hollandsche Frontieren, ook de beyde Hollandsche Steeden *Oudevvater* en *Woerden*.

en verlaat *Oudewater*

Tot het verlaten van *Oudevvater* gaf de Koning op den 10. *July* ordre aan de Gouverneur, die in gevolge van deselve met het Garnisoen, sterk omtrent 2600. mannen, op den 11. *July* 's morgens om 6. uyren in alle stilheyt sonder Trommel-slag met 2. Metaale

Veld-

Veld-ſtukken uyttrok, latende alleen daar binnen een Sauve-garde, en behandigende de ſleutels van de Nieuwe *Waarder-poort* aan den Burgermeeſter *Tromper*, met verſock dat hy die Poort binnen dry uyren daar na niet wilde laten openen, en gaf de ſleutels van de andere Poorten aan den Sauve-garde, met laſt, om deſelve niet te openen voor den avont. Dit uyttrekken geſchiede tot groote verwondering van de inwoonders, en met merkelijke alteratie van de Franſche, onder dewelke een gerucht ontſtont, dat de Stad *Weſel* was hernomen, en hun daar door de paſſagie afgeſneden. De *Graaf van Hoorn* hiet van in ſijn Quartier aan de *Goede Jans Vervvellens Sluys* de tijdinge bekomende, quam 's voormiddags omtrent 10. uyren vergeſelſchapt van den *Heer van Brederode* met omtrent 60. a. 70. man daar voor, waar op die van binnen den Sauve-garde de ſleutels ontweldigden, en de Poorten voor den Graaf openden, die daar in trok met ſijne byhebbende Militie, werdende aanſtonts gevolgt van dén *Graaf van Merode* met eenige Ruyterye. De *Graaf van Hoorn* van alles geinformeert zijnde, ſond in der haaſt de Ruyterye met eenige Muſquettiers achter op, den Vyand achter na tot onder *Montfoort*, dewelke den *Graaf van der Nat*, met ſijne Vrouw en Suſter in een Karos met 4. paarden, en eenige Bagagie met 15. a. 16. Ruyters, 2. Trompetters en een Sauve-garde van 't *Huys te Nes* achterhaalden, en met een buyt van omtrent 4000. guldens te rug brachten, en de Stad beſet lieten met omtrent 70. a 80. Mannen, die daar na vermeert, en de Stad gebracht wierd in poſtuyr van ſo ſterken Fortrèſie, dat de Vyand naderhand noyt heeft durven ondernemen, deſelve te attaqueeren.

Tot *Woerden* quam in deſelve nacht tuſſchen den 10. en 11. *July* een Expreſſen, dewelke aan het Garniſoen Patent van den Koning bracht, om de Stad op het ſpoedigſte te verlaten, en naar 't gros van haar Leger af te ſakken, dat toen na *'s Hertogen-bos* en *Heuſden* marcheerde. Het Garniſoen omtrent 2000. mannen meeſt te paard ſterk zijnde, begon op die ordre aanſtonts te pakken en te ſakken, en de palliſſaden (waar mede ſy de Stad voor een goet gedeelte verſterkt hadden) in der haaſt by na alle weder uyt te rukken, en met haaren roof en bagagie te vertrekken, als den dag aanquam, na dat ſy alvoorens de Stads-ſleutels aan de Magiſtraat, met bedankinge voor haar goet tractement, overgelevert hadden. *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* van het verlaten van *Woerden* onderrecht zijnde, ſond derwarts uyt ſijn Quartier by *Bodegrave* een goet getal ſo ruyters als voet- en *Woerden.*

daar *Sijn Hoogheyt* binnen komt, en delibereert, of hy

in dese Stad soude post vatten.

voet-volk, en quam naderhand in persoon met den *Graaf van Stirum* en andere Hooge Officieren de Stad rontom, als mede het Kasteel besichtigen, delibereerende of men de Stad in besettinge soude houden en fortificeeren of niet. By dese Deliberatien moveerden de Ingenieurs deselve swaarigheden, die *Sijn Hoogheyt* op sijn doortocht van *Uytrecht* na *Bodegrave* (waar van op pag: 633. is gesprooken) hadden doen resolveeren, om in dese Stad geen post te vatten, namentlijk dat een genuymen tijd vereyst soude werden, eer men de Stad konde brengen in staat van volle defensie, en dat ondertusschen de Stad voor de Macht van den Vyand, die tot *Uytrecht* lag, qualijk soude te beschermen zijn, sonder een seer sterke besettinge, die men om de schaarsheyt van 't Volk op de 5. meergenoemde Posten om desen tijd niet konde missen; Doch als *Sijn Hoogheyt* naderhand by het aangroeyen van sijn Leger geresolveert was, om tot *VVoerden* mede post te vatten, is sulx, apparent door quaatgeintentioneerde aan den *Hertog van Luxenburg* Gouverneur over *'t Sticht van Uytrecht* bekent gemaakt, die sijn volk tot *Uytrecht* voorts liet monsteren, en marcheerde in compagnie van *Stouppa* en *Mombas* met 2800. mannen naar dese Stad, daar hy door een Trompetter de doortocht voor eenig volk dede versoeken, 't welk de Magistraat aan hem niet dorste afslaan, uyt vrees van attaque en mishandelinge, die sy geensins hadden konnen verhoeden, also sy sonder Garnisoen waren, en aan 't Volk van *Sijn Hoogheyt* vryen in- en doortocht verleent hadden.

De Koning stelt Gouverneurs over sijne Conquesten,

De Koning, na dat hy den *Hertog van Luxenburg en van Pency Souverain van Luxe, Pair en eerste Christen Baron van Vrankrijk* Lieutenant Generaal van de Fransche Legers hadde gestelt tot Gouverneur over *'t Sticht Uytrecht* en vordere geconquesteerde plaatsen op de Frontieren van *Holland*, en den Colonnel *Stouppa*, Overste van de Switsers tot Commandeur van de Stad *Uytrecht*, brak op den 10. *July* met sijn Leger van *Zeyst* op, marcheerende in compagnie van de twee voorn. Engelsche Ambassadeurs en alle de Grooten over *Amerongen*, *Rhenen* en *VVageningen* tot binnen *Arnhem*, daar hy den *Prins van Condé* op den 12. *dito* ging besoeken (die daar gecureert wierd van sijne wonden aan *'t Tolhuys* ontfangen) en sijn Leger, dat in 3. *Brigades* voor uyt naar *Nimvvegen* marcheerde, volgde, en op 't *Huys te Osterholt* dien nacht logeerde. Doch 's volgenden daags besag hy de Schip-brugge over de *VVaal* leggende, over de welke het Canon, Bagagie en al den geroofden Buyt in uytnemende groote quantiteyt gevoert, en 's volgenden daags van het

en trekt na 's Hertogen-Bosch.

gehee-

geheele Leger gevolgt wierd, dat op den 14. *July* by *de Grave* in en om 't Dorp *Neer-Asſel* campeerde, en den 15. *dito* de Schipbrugge over de *Maas* paſſeerde, terwijlen de Koning in perſoon met ſijn Broeder en een grooten Trein van Grandes de redoutable Fortreſſe de *Grave* beſichtigde, van waar hy ſijnen weg nam naar de *Meyerye van 's Hertogen-Bos*, daar hy ſijn Leger met die van *Turenne* en *Chamilly*, komende 't eerſte van *Bommel* en 't tweede van *Maſeyk*, conjungeerde. 's Konings Leger ſloeg ſich neder tot *Boxtel*, het Leger van *Turenne* by *Berlicom* en dat van *Chamilly* tot *Geſtel*, waar mede alle Advenues en Paſſagies van den *Boſch* beſet, en allen toevoer en ſecours belet wierd, die in de Stad hoog-nodig was; Want na dat de Troupen van 't Leger van *Chamilly* daags daar aan, dat het jaarmaakt in 't Dorp *Tilborg* geweeſt was, het ſelve Dorp aan een zijde hadden uytgeplondert, en uytnement veel Laakenen, Stoffen, Geld, Paarden, Hoorn-beeſten, Meubilen en alderhande Waaren weg-gevoert, ten tijden, als op den Hintumer Mark-dag het geheele Dorp *Hintum* als mede de Stad *'s Hertogen-boſch* door een dronken Clerk van de Stads Griffie was in allarm gebracht, op voorgeven, dat de Franſche op de Stad aanquamen, daar doch geen eenigen omtrent was, ſo beſtont het geheele Garniſoen maar in 5. Compagnien, en lagen alle de Fortreſſen en Schanſen noch onopgemaakt, ſonder dat aan de ſelve in eenige jaaren de minſte reparatie was geſchiet, en waren de Wallen merklijk ontbloot van Canon, en het Magazyn van Ammunite, van alle welke Deffecten den Gouverneur *Kilpatrik* een groote lijſte hadde over geſonden, doch te vergeefs aſſiſtentie verſocht, waarom de Burgers in dien allarm voorts quamen in de wapenen, en conjungeerden haar met de voorſz. kleyne Militie op de *Rende-vous*, van waar ſich eenige Burgers vrywillig met ſchuytjes transporteerden na de *Oorter-Schans*, een quartier uyrs buyten de Stad, die ſy beſetten en repareerden ter tijd toe, dat ſecours binnen quam; De reſteerende Burgers vielen aanſtonts mede geſamentlijk aan 't werk, en begonnen de vervallene Fortificatien met ſulken yver en continueelen arbeyt op te maken, en de Bruggen rontom heen tot het water toe af te zaagen, dat de Gouverneur *Kilpatrik* geraden vond door de Magiſtraat te publiceeren, dat de Burgers voor haar getrouwe dienſten ſouden genieten een maand vryheyt en exemtie van accijs ſo van wijn en bier, als van 't gemaal, &c. beginnende van den 15. *July* tot den 15. *Auguſti*, op welke eet- en drink-waren de Magiſtraat met eenen een ſekeren taxt ſtelde,

daar ſijn Leger ſich conjungeert met de Legers van Turenne en Chamilly,

Tilborg geplondert,

zijnde de Stad 's Hertogen-Boſch eerſt ſeer ſlecht voorſien,

Maar door de Burgers daar na in een reedelijke ſtaat gebracht.

ſtelde, waar over naderhand queſtie ontſtont, ſuſtineerende de Pachters, dat haar moſte vergoet werden haare ſchaade, die ſy op 22. duyſent guldens begrooten. Deſe alteratie wierd ruchtbaar ſo in *Holland* als *Brabant*, waar op uyt *Holland* derwaarts wierden geſonden eenige weynige Compagnien te voet en te paard, die daar binnen geraakten, doch het Canon en Ammunitie, dat mede derwarts was gedeſtineert, wierd tot *Gorcum* weder uyt geſcheept, alſo daar tijdinge was, dat *Crevecœur* verloren, en de Paſſagie na den *Boſch* daar door afgeſneden was. Uyt *Brabant* was binnen den Boſch gekomen den *Graaf van Schellart* met 1800. mannen te voet, die met het Staaten Garniſoen en met een gedeelte van 't Garniſoen uyt *de Grave*, dat geſlagen en ten deele weder hier binnen geretireert was, op verre na niet ſuffiçant waren, om deſe groote Stad en alle de Buyten-werken en Forten te defendeeren tegens de dry Vyandelijke Legers, die meer als 44. duyſent mannen ſterk waren, en ſeekerlijk de Stad in weynige dagen ſouden geëmporteert hebben, ſo den Hemel haar niet hadde geſecondeert met regen, waar door de Stad byna rondom wierde beſtroomt en de Moeraſſen ſo diep, dat de Franſche op de ſelve niets het minſte dorſten tenteeren, als dat ſy met eenige platbodemde ſchuytjes verſochten, of ſy over het ondergeloopen land konden varen, dat haar niet gelukte, dewijl deſelve dikwijls aan de grond raakten. Maar by aldien de Moeraſſen door den veelvoudigen regen niet waren bevochtigt geworden, ſoude de Stad door deſelve weynig verſeekert zijn geweeſt, uyt oorſaake dat deſelve de Stad nu niet ſo ſeer meer verſterken als voorheen, dewijl ſy heel ondiep en hard van gront werden door 't ſant, dat de *Maas* daar op brengt met haar meenigvuldige overſtroomingen, die veroorſaakt werden door de baatſoekinge der aangelande aan de *Maas*, dewelke deſelve Rivier met haare kribben en bepaalingen, om meer Land aan te winnen, ſo benauwen, dat ſy by ſterken regen, of het ſmelten van de ſneeu in het gebergte van *Luyker*- en *VValſch-Land*, nootſakelijk moet overloopen.

en met volk geaſſiſteert,

en door den regen geſecondeert,

dat de Moeraſſen hoognodig hadden.

't Selve obſtacul vonden de Franſche mede tot *Heuſden*, want als ſy mede omtrent deſelve tijd die Stad met eenige troupen recognoſceerden, vonden ſy deſelve mede rondom in 't water leggen, dat haar dede te rug keeren; want ſonder dat, ware die Stad mede in der haaſt verloren gegaan, alſo ſy wegens haar veelvuldige inwendige gebreecken weynig reſiſtentie hadde konnen doen.

Conſtitutie van Heuſden,

Tot *Breda*, daar binnen 't jaar voor deſen wonderlijken oorlog de Palliſ-

Breda,

Pallisſaden uyt de Grachten aan de meeſt-biedende waren verkoft, en de Heggen rondom de Wallen tot de grond toe afgehouwen, op voorgeven, dat ſy wederom te beter ſouden groeyen, en dichter in een waſſen, ('t welk van *Bergen-op-Zoom* welkers verlies geheel *Zeeland* ſoude geſtelt hebben in 't grootſte gevaar, van overheert te werden, mede geſeyt wort, dat de Burgers van *Middelburg* om ſijn ſlechte beſettinge en deſolate Fortificatien moſten bewaren) was de vrees niet minder, en de ſecuriteyt niet grooter, als in de nabuyrige Generaliteyts Plaatſen, die geſamentlijk om haare vervallene Fortificatien, geëvacueerde Magazynen, en kleyne Garniſoenen aan het wiſſelvallig lot van ſo veel andere Plaatſen hadden moeten participeeren, ſo die defecten in haar laatſte noot door de goede voorſorge van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* niet wat waren geredreſſeert, en de Garniſoenen door den Gouverneur van de Spaanſe Nederlanden den Heer *Graaf van Montery* met Spaanſch Volk verſterkt; Want *Breda* 900. *Bergen op Zoom* 800. mannen, *Hulſt* 4. Compagnien, *Sluys* 7. Compagnien, en *'t Sas van Gent* 4. Compagnien hadden binnen gekreegen, 't welk den Franſchen Koning ſo mishaagde, dat hy met eenige bedreygingen den *Graaf van Montery* ſocht te inducceeren, om ſijne Auxiliaire Troupen uyt de Hollandſche Frontierſteden weder te rug te ontbieden, en als hy ſag, dat de *Graaf* tot voldoeninge van de Alliantie Defenſief tuſſchen *Spanjen* en de *Geunieerde Provincien* in *December* des jaars 1671. opgericht, ſijne Troupen in de voorſz. Steeden wilde laten blijven, ſocht hy hem daar toe door de Engelſche Ambaſſadeurs *Buckingam* en *Arlington* te perſuadeeren, die hy met ſijn Lijf-Karos nevens een ſijner Miniſters, onder convoy van 500. Ruyters van *Boxtel* naar *Antvverpen* ſont, hem voorſtellende, dat hy ſich ſoude gelieven meeſter te maken van die Steden, die hy met ſijn Volk beſet hadde, en die ſijnen Koning van outs noch rechtvaardig toe quamen, en by aldien hy daar in mochte eenige difficulteyt vinden, preſenteerden ſy hem met alle macht te aſſiſteeren; Doch als hy ſulx weygerde, ſtont de *Koning van Vrankrijk* verlegen, ſiende dat hy in ſijnen victorieuſen cours geſtuyt was door de ontwakinge van den Nederlandſchen Leeu, die dus lang noch geſluymert hadde in ſijnen ouden Tuyn, de welke door verſuym en haveloosheyt was vergaan, en vervallen tot ongebruyk, welkers overige oude Fundament-palen hy ſag vernieuwen, en in plaats van de weggeroofde andere oprechten, die onvervriggelijk waren. Tot reparatie van deſen Nederlandſchen Tuyn ſag hy af komen de Troupen van

en Bergen op Zoom,

die gelijk andere ſteden met Spaans volk wierden bewaart, dat de Engelſche Ambaſſadeurs den Graaf van Montery ſoeken af te raden.

Sijne *Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg* uyt der *Mark Brandenburg*, en tot der ſelver ſeconde die van *Sijne Keyſerlijke Majeſteyt* van *Egra* in *Bohemen*, dewelke hoe wel ſeer langſaam avanceerden, nochtans door haare ontſaggelijkheyt ſo veel te wegen brachten, dat Koning *Louis* dede delibereeren, hoe hy ten 1. ſijnen Staat niet alleen tegens de nieuw aan-komende Machten met Contra-Alliantien, maar ook ſelfs 2. ſijn Perſoon en 3. de Geconqueſteerde Plaatſen ſoude verſeekeren, en hoe hy 4. den *Keyſer* en den *Keur-Vorſt van Brandenburg* ſoude doen reſilieeren van haare Tractaaten met de Staaten opgerecht, en van haare voorgenomene deſſeynen.

Koning Louis delibereert op viet poincten.

Het eerſte en nodigſte werk, dat de *Konink van Vrankrijk* by der hand nam, was, dat hy den Hertog van *Monmouth*, den Hertog van *Buckingham*, den Graaf van *Arlington* en den Vicomte de *Hallifax*, alle geſamentlijk gevolmachtigt van Sijne *Koninklijke Maj. van Engeland*, ſocht te induceeren tot renovatie en prolongatie van het Tractaat tuſſchen de beyde Kroonen op den 12. *February* 1672. opgerecht, waar van de tijd by na geëxpireert was, 't welk hem ſo verre gelukte, dat hy met de voornoemde Engelſche Heeren ſloot een Tractaat, 't welk onder *Num*. 58. te leſen is, waar by expres geconditioneert wierd, dat geen van beyde Koningen ſoude vermogen te hooren na eenige voorſtellinge van Vreede, ſonder het ſelve terſtont aan malkanderen te communiceeren, noch aan te nemen eenige aanbiedinge, die diſperatelijk tot haare avantagien ſoude mogen werden gedaan, nochte eenige ſatisfactie te accepteeren, ten zy den anderen Koning alvorens ſoude weſen voldaan van 't gene aan hem ſoude zijn gegeven. Dit nieuwe Tractaat, daar van naderhand op den 24. *Auguſti* tot *Londen* de ratificatie gewiſſelt wierd, ſonden de Engelſche Ambaſſadeurs met de Eyſchen en Conditien (onder *Num°*. 59.) op dewelke ſy beyde Koningen conſenteerden Vreede te willen maken met de Heeren *Staten Generaal*, aan *Sijn Hoogheyt* over (dien ſy wiſten, dat door haare *Ho: Mog:* was gevolmachtigt, om te handelen, en met *Engelant* te ſluyten) hem by een brief (onder *Num*. 60.) notificeerende, dat *Sijn* Hoog-gemelde *Hoogheyt* daar op binnen den tijd van 10. dagen ſoude gelieven te antwoorden.

1. Hoe hy ſich met nieuwe Alliantien ſoude verſeekeren,

removeert met Engeland ſijne Alliantie,

die aan *Sijn Hoogheyt* word bekent gemaakt met haare impertinenten Eyſch,

Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange met deſe conditien in de Vergaderinge van haare *Ho: Mog:* komende, ſeyde difficulteyt te maken, om ſijn advijs daar op te ſeggen, (dat hy verſocht was te willen geven) om reedenen, datter ymand uyt de Leden preſent was, die

waar mede *Sijn Hoogheyt* komt t'r Vergaderinge van haare Ho. Mog. daar hy dif-

hy

hy oordeelde, dat daer van geen kenniſſe behoorde te hebben. De Heer *de Groot*, die niet en konde ignoreeren, dat het ſijn preſentie was, die *Sijn Hoogheyt* incommodeerde, ging met de andre Gedeputeerdens van Holland na de Vergaderinge van haare *Ed. Gr: Mog:* om van haar te weten, wat ſy gelieſden, dat op deſe *Sijn Hoogheyts* propoſitie ſoude werden gedaan, en gaf daar door gelegentheyt aan Hoogſt-gedachte *Sijn Hoogheyt*, om met de begonne propoſitie voort te varen, en te ſeggen, dat aangeſien de Perſoon, die hem in de weg was geweeſt, daar niet meer preſent was, hy geen difficulteyt maakte, ſijne propoſitie te vervolgen, en ſijn advijs op de voorſz. conditien te geven, 't welk was, *dat hy goet en bloet voor't Land preſenteerde, en ſich liever in ſtukken vvilde laten kappen, dan op ſulken voet te tracteeren, en ſo ſchandelijken Vreede te ſluyten, daar aan men niet behoorde te denken, veel min daar van te ſpreeken.*

ficulteyt maakt, de ſelve te openbaren, om de preſentie van ſeekeren Heer,

Maar alſo *Sijn Hoogheyt* ondertuſſchen niemand hadde genoemt, dien hy ſuſpecteerde, ſo proponeerde *Haarlem's* anderen daags ter Vergaderinge van de *Staten van Holland*, dat dewijl *Sijn Hoogheyt* giſteren eenige perſonen geſuſpecteert hadde, voor dewelke hy ſijn advijs niet en hadde willen uyten, die noch de Vergaderinge niet bekent waren, dat die perſonen behoorden te werden bekent gemaakt, en daarom *Sijn Hoogheyt* verſocht, die te willen noemen, om als dan nader daar mede voor te nemen, 't gene bevonden ſoude werden te behooren, waar op gereſolveert wierd, *Sijn Hoogheyt* door Gedeputeerdens van *Haarlem*, *Delft*, *Gouda* en *Hoorn* te verſoeken, dat doch die perſonen, die hy ſupecteerde, wilde bekent maken, met het gene, dat tot haaren laſten ſoude hebben. Deſe Heeren met *Syn Hoogheyt* daar over geconfereert hebbende, deden op den 23. *July* by ſeekere Commiſſariſſen rapport, dat *Sijn Hoogheyt* die perſoon, dien hy laatſt ter Generaliteyt hadde geſuſpecteert, om ſijn advijs in preſentie van deſelve te uyten, hadde geſeyt te weſen den Heer *Pieter de Groot*, en dat om die redenen, dat *Sijn Hoogheyt* meynde, dat dien Heer ſich te verre met Vrankrijk hadde ingelaten, meer als hem *in mandatis* was mede gegeven.

dien hy daar na noemde,

De Heer *de Groot* vreeſende, dat hem hier door een groot onheyl ſoude overkomen, wierd te rade, om ſich met ſijne familie van *Delfshaven* in een jacht naar *Antvverpen* te ſalveeren, van waar hy tot ſijne verſchooninge aan de Heeren *Staten van Holland* en aan de Stad *Rotterdam* ſchreef twee brieven, die onder *Num°.* 61. te leſen zijn.

waar op de Heer *de Groot* uyt het Land vlucht.

Het tweede aangaande, namentlijk de ſecuriteyt van de Perſoon van den

2. Hoe hy ſijne Per-

soon soude verseekeren.

den Koning van Vrankrijk, so resolveerde hy, om te post te vertrekken naar *Paris*, gelijk hy ook op den 26. *July* met sijn Broeder den *Hertog van Orleans* en veele andere Grooten van *Boxtel* over *Postel*, *Lummen*, *Diest*, *Hiblou*, *Charleroy*, en *Quesnoy* onder een Convoy van 15000. paarden, na dat alle de Bruggen op de Rivier *de Chaine* achter hem waren afgebrooken, om van het Statenvolk uyt *Mastricht* niet vervolgt te werden, in sulken spoet vertrok, dat hy op den 1 *Augusti* 's avonts tot *St. Germain* aanquam, daar hy door haare Maj. en alle de Dames van 't Hof met groote vreugde wierde gerecipieert, en van alle de Souveraine Hoven, als mede van de Magistraat der Stad *Paris* met Harangues over sijne groote en subite Progressen gecongratuleert, proponerende de Provoost van de Koopluyden, die uyt den naam van de Stad oreerde, dat de Stad wenste te mogen vertonen haare genegentheyt tot Sijne Majesteyt, met deselve een Intrede te formeeren in gedaante van een Triumph over sijne Conquesten, daar op de Koning met beleeftheyt antwoorde, dat hy oordeelde tot sodanigen Intrede geen suffiçante stoffe te hebben, waar by hy ook niet wilde, dat den Adel of de Burgeren meer onkosten souden doen, als wesende door die korte Campagne alrede genoeg beswaart, maar dat de Stad 't best soude doen, so sy 't geld (te weten 6000. kroonen, die daar toe waren gedestineert) soude employeeren tot çieraat van de Stad, gelijk men in *Holland* dede, of tot Wervinge van Krijgs-volk, dat tot uytvoeringe van den Oorlog wel soude te pas komen.

de Koning vertrekt na Paris,

daar hy word verwelkomt.

Hier door namen eenige Fransche occasie, om te seggen, dat haaren Koning niet weder was gekomen als een Triumphateur, maar als een Koopman, die men niet gewent was pompeuselijck in te haalen. De eerste besoignes van den Koning tot *Paris* vielen over nieuwe Lichtingen van Krijgs-macht, en over de vermeerderinge van de Finantien, tot onderhout van de groote lasten des Oorlogs, dien hy sag, dat veel eer een begin, als eynde begon te nemen.

De Engelsche Ambassadeurs vertrekken,

Ter selver tijd als de Koning van *Boxtel* was vertrokken, begaven sich de Engelsche Ambassadeurs mede op reys na *Cales*, van waar sy op den laatsten *July* met een Jacht t'Zee gingen op *Douvres* en voorts te Lande na *Londen*.

als ook den Prins van Condé, &c.

Kort daar na wierde de Koning door den *Prins van Condé* met den meesten Adel en Volontairen, en de Engelsche Ambassadeurs door den *Hertog van Monmouth* na haare respective Rijken gevolgt, waar mede de geheele Campagne, die van den 1. *Mey* tot den 1. *Augusti*

gusti maar geduyrt hadde, en de verdere progressen der Franschen sulken eynde namen, dat sy naderhand geen eenige plaatse meer op de Nederlanders hebben geconqueſteert, uytgenomen alleen de Stad *Mastricht* in't jaar 1673. daar van hier na breeder. makende een eynde van de Campagne.

Tot het derde, namentlijk tot securiteyt van sijne nieuwe Conqueſten ſtelde Konink *Louis* voor sijn vertrek van *Boxtel* den *Marschalk de Turenne* tot *Generalissimus* over sijne Legers te Velde, om met deselve die Conqueſten van buyten tegens de aannaderende Keyserlijke en Brandenburgsche Troupen te dekken, en der selver desseynen te obſerveeren, terwijlen die tegens de Vyandelijke Actien van *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* van de binnén kant souden beſchermt werden door den *Hertog van Luxenburg* en andere Grooten met een vliegend Leger, dat sy ten allen tijden uyt de Garniſoenen der geconqueſteerde Steeden en Forten konden formeeren. En op dat de Geconqueſteerde Provincien en Steeden by occasie niet mochten revolteeren, en het jok van haare halſen ſmijten, daar mede sy swaar gedrukt wierden, mitsgaders dat sy de Siciliaanſche Veſper niet mochten vernieuwen, en al de Franſche te gelijk ombrengen, dede hy alle de Ingeſetene diſarmeeren, en bediende ſich van de Les van den doortrapten *Machiavel*, die hy en sijne Voorſaten in alle geconqueſteerde Landen ook hadden gepractiſeert, *van dat sy de nieuvve Conqueſten door ſvvare Finantien moſten uytputten en arm maken, om den onderdanen de middelen te benemen, ſonder devvelke sy in haare rebellie niet ſouden konnen ſubſiſteeren*; Tot welken eynde hy tot Generaal Miniſter en Intendant over de Juſtitie, Politie en Finantie in de geconqueſteerde Landen ſtelde den jongen *Colbert' Heer van S. Pouange*, doch alſo dien Heer te medogent en bezadigt was, om den onderdanen met het hayr ook de huyt af te halen, ſo wierd korts daar na in sijne plaatse geſtelt *Sr. Louis Robbert*, die door sijne liſtige inventien en practijken, om de Luyden te ſchatten en te ſchaven, uyt een ſlechten ſtaat zedert 2. jaaren was opgeſteegen tot een publijken Miniſter van de Finantien. Deſe volgden geenſins na de Voetſtappen van sijn Groot-vader dien beroemden Rechts-Geleerden *Annæus Robertus*, die in sijn Boek *De Rebus Judicatis*, door't welke hy sijnen Naam heeft geëterniſeert, deſe les geeft, dat men omtrent de Finantie en Executie ook met sijne Vyanden compaſſie moet hebben, maar ſtelde ſich door sijne onafmeetelijke gierigheyt, voor de Wereld tot een exempel, dat alle onmenſchelijkheyt te boven gaat; want hy niet alleen veele Rijke, puyr op geſingeerde pretexten, bracht tot den bedel-

3. Hoe hy sijne nieuwe conqueſten ſoude verſeekeren, ſo van buyten, als van binnen, en door nieuwe Finantien, daar over hy Sr. Robbert ſtelde, die ſonder ontſerminge was.

ſtaf, maar ontroofde ook de arme Weduwen en Weeſen, ja de Godshuyſen, die tot onderhoudt der behoeftigen geſticht waren, van haare noodruft, ſo dat die miſerable menſchen ſo ellendig wierden geaffigeert, dat veele in groote miſerie en droefheyt vergingen.

4. Hoe hy den Keyſer en den Keur-Vorſt van Brandenburg ſoude doen reſilieeren van haare Tractaten met de Staten opgerecht.

Tot het vierde, te weten hoe Koning *Louis* den *Keyſer* en den *Keurvorſt van Brandenburg* ſoude doen reſilieeren van haare Tractaten met de Staten opgerecht, en van haare voorgenomen Deſſeynen, reſolveerde hy, om alle krachten in te ſpannen, en alle bedenkelijke middelen te gebruyken, die ſijne intentie ſouden konnen bevorderen.

Den Keyſer (dien hy wel wiſt, dat niet alleen om ſijn eygen Intereſt en om de Securiteyt van 't Rijk, maar ook ſelfs om ſijne Guarantie op 't Tractaat tuſſchen de *Staaten Generaal* en den *Biſſchop van Munſter* op den 18. *April* des jaars 1666. tot *Kleef* opgerecht genootſaakt was, om ſich te interponeeren in deſen calamiteuſen Oorlog, om den welken te bluſſen, hy in *Juny* des jaars 1672. aan Vrankrijk, doch te vergeefs, ſijne Mediatie aangeboden hadde) ſocht hy door ſijnen Miniſter aan 't Hof tot *Weenen* genaamt *Gremonville* op den 10. *Auguſti* 1672. in een audientie en nadere conferentie met den Opperſten Hof-Cancelier *Sijne Keyſerlijke Majeſteyt* van ſijn voornemen af te trekken, door groote preſentatien en beloften van ſijne ſinceriteyt en onderhoudinge van de Weſt-phaalſche Vreede, &c. (daar van op *pag.* 170. breeder gehandelt is) waar op hy begeerde een Categoriſche antwoord, en by weygeringe, dat dan den Koning ſijn Meeſter gereſolveert was met de geheele Armeé 't Rijk in te marcheeren, en door de Wapenen ſijne ſecuriteyt te mainteneeren, daar by voegende, dat de Engelſche Ambaſſadeurs 't ſelve aan *Spangien* geproponeert hadden, en dat tot dien eynde de Koning ſijn Meeſter met *Sijne Majeſteyt van Engeland* een nauwer Alliantie opgerecht hadde; Doch als *Gremonville* ſag, dat hy na diverſe conferentien met den *Vorſt van Lobkovvits* niet konde vorderen, maar dat den Marſch van de Keyſerlijke Auxiliaire Troupen naar beneden voort ging, dede hy door een expreſſen van alles notificatie aan ſijnen Koning, die aanſtonts daar op ſelfs een Miſſive ſchreef aan den Keyſer, waar in hy klaagde over deſſelfs reſolutie, om ſijne Troupen af te ſenden, en preſenteerde, dat by aldien Sijne Keyſerlijcke Majeſteyt ſijne Troepen weder geliefde te rug te ontbieden, en ſich de ſaaken der *Hollanders* niet aan te trekken, hy hem wilde guarandeeren met de *Koningen van Engeland* en *Svveden*, en daar en boven ſuffiçante oſtagie preſteeren, dat hy *'t Duytſche Rijck* geenſins ſoude ledeeren, doch alles

Den Keyſer ſoekt hy eerſt aan door *Gremonville*.

en daar na door een brief.

alles te vergeefs, houdende ſich ſijne Keyſerlijke Majeſteyt by 't Tractaat van de Publijke Securiteyt, en generale Beſcherminge van het Keyſerrijk, mitsgaders by de generale wapeninge, als het eſſenticele poinct, 't welk na een arbeyt van veele jaaren op den 1. *Auguſti* tot *Regensburg* was voltrokken door de dry Collegien, te weten die van de Keur-Vorſten, de Princen en de Vrye Steeden van 't Keyſerrijk, zijnde 't ſelve Tractaat van den Keyſer geapprobeert en vaſt geſtelt, dat de Circulen daar op ſoude beginnen te ageeren. Ter ſelver vergaderinge was op den 3. *Auguſti* mede gearreſteert een generaal Verbod van alle vreemde wervingen in 't Rijk, ſpecialijk die van Vrankrijk, en wierd mede gereſolveert, van door een Ban t'huys te roepen alle de Duytſen, die ſonder verlof ergens anders dienen, als in het Keyſerrijk. doch te vergeefs.

Den *Keur-Vorſt van Brandenburg* ſocht hy door ſijnen Miniſter den *Comte de la Vaugion* onder preſentatie van 10. Tonnen Gouts, onder reſtitutie der Steeden in 't *Land van Kleef*, en reſtauratie der gedemolieerde plaatſen tot de neutraliteyt te induceeren, en om ſijne Alliantie op den 6. *May* 1672. met de Staten aan gegaan (als onder *Num°.* 12. blijkt) af te treden, en ſijnen voorgenomen optocht te ſtaaken, doch hadde daar ſo min ingreſſie, als by den Keyſer; want in plaatſe van dien verhaaſte Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt ſijnen Marſch te meer, en begaf ſich op den 22. *September* daar aan volgende in een Tractaat van Aſſiſtentie en Mutuele Defenſie met den *Keyſer*, *den Koning van Denemarken*, *&c.* ſo als dat onder *Num°.* 9. te leſen is, en ſond een Miniſter, om het Franſche Leger te volgen, en deſſelfs actien en meſures te obſerveeren, gelijk den *Comte de la Vaugion* wegens *Vrankrijk* mede het Leger van ſijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt volgde, die hoewel met ſijne Armeé in vollen optocht was, ſijne gedachten echter mede liet gaan over de middelen, om de Strydende Partyen te brengen tot een Vreede, en het geheele Chriſtenrijk tot een algemeene Ruſte, om welke oorſaak hy voor Envoye naar *Engeland* ſond den Heer *Cracou*, om aan die Majeſteyt ſijne Mediatie aan te bieden, maar kreeg alleen tot antwoort, dat men die Mediatie niet konde aannemen, alſo Sijne Keur-Vorſtelijke Doorluchtigheyt als Hooft van een Armeé te Velde was gekomen voor de Hollanders, daar hy ſich nochtans tot die tyd toe geen Vyand aan *Vrankrijk* of ymand anders verklaart hadde. Keur-Brandenburg ſocht hy door *La Vaugion*, doch mede te vergeefs,

Tot vaſter Alliantie ſond *Vrankrijk* voor Ambaſſadeurs na *Zweeden* den Marquis *de Feuquieres*, naar *Beyeren* den Duc *de Vitry*, naar en andere Princen

Ments

socht hy door andere Ministers.

Ments den Marquis *de Vaubrun*, naar *Trier* Duc *de VVurtenberg*, en na de *Pals* den Marquis *d'Angeau*, met speciale last, om aan die Hooven, in serieuse termen bekent te maaken, dat de Intentie van Sijne Majesteyt alleen was, om de rust van 't Duytsche Rijk te preserveeren, voor dewelke hy altijd hadde getoont een singuliere affectie en inclinatie.

Lof van AARDENBURG,

Hier vooren hebben wy mentie gemaakt van den aanslag der Franschen op *Aardenburg*, doch om de connexie van de hoogwichtige materie, die aldaar verhandelt is, niet te breeken, hebben wy deselve actie gereserveert tot dese plaatse, om alhier een exempel te geven tot eeuwiger memorie van de heroïke Burgers van *Aardenburg*, en tot oneer van alle de Steeden, dewelke elx door haare lafhertigheyt den Staat hebben veroorsaakt die Calamiteyten, daar van de schaade nooyt gerepareert, en de schande nooyt uytgeveegt sal werden.

Desselfs beschrijvinge.

AARDENBURG is een van de outste Steeden, ende eertyds de voornaamste van dat Gewest geweest, want sy was de treflijkste van al de Vlaamsche Zee-havens. *Buccelinus* in 't eerste sijner Jaar-boeken onder *Clotarius de* II. segt: *Rodenburg, dat men nu Aardenburg noemt, vvas een moeder aller Steden van dit gevvest*, want sy was 2000. treeden in haaren omkring, en hadde een bequamen haven tot vijf hondert scheepen, met 2. Kasteelen, 't een in 't Ooste, en 't ander in het Zuyden. De *Hunnen*, *VVandalen*, *Noormannen* en insonderheyt de vernielende Zee-golven, die de wreedste van alle haare Vyanden geweest zijn, hebben alle de teekenen van haar voorige grootheyt deerlijk verwoest; invoegen dat men de voorlede tijd, in dewelke sy heerlijk blonk, in 't graf der Vergetenheyt moet besluyten, en haar oorspronk of tweede geboorte met het vertrek der ongestuyme volkeren beginnen; want het is buyten alle twijffel, dat dese Stad voor dry hondert jaaren weder met muyren geslooten, met een gracht omringt, en met poorten en een haven verçiert is; Maar naderhand hebben de ellenden de inwoonders verdrukt; 't geklank der Trompetten en Trommelen heeft haar welstant vermindert; en de wasdom van *Sluys* heeft haar byna ledig van volk gemaakt, waar doorse so verandert is, dat sy haar selfs niet meer gelijkt. Haare Wallen zijn so wel geproportioneert, dat sy voor een voornaame Fortresse verstrekken kan, als die worden onderhouden, maar wegens alle de voorige onheylen was dese Stad by de Generaliteyt in so geringe estime, dat deselve nauwelijx een jaar voor desen Oorlog soude gedemanteleert zijn geworden, so niet die van *Zeeland* haar daar tegens hadden geoppo-

seert,

ſeert, ſeggende, dat door 't verlies van *Aardenburg* de Stad *Sluys*, en door verlies van Sluys 't geheele *Zeeuws-Brabant*, en haare Provincie van *Zeeland* onbedekt en bloot ſouden leggen tegens alle vyandelijke attaquen, die de Franſche of Spaanſche van de Vlaamſche zijde in tijden en wijlen tegens haar mochten komen t'ondernemen. Doch hoewel de effective demanteleeringe deſer Stad geen voortgang nam, ſo was de Fortificatie der ſelver, door manquement van reparatie, ſo vervallen, dat de Gracht ten tijde, als ſy van de Franſche geattaqueert wierde, op ſommige plaatſen geen 2. voeten waters, en de Wallen geen Storm-palen of Paliſſaden hadden. Verval omtrent de fortificatie,

Het Magazijn was ſo ontbloot, dat daar geen nootſakelijken voorraat was tot reſiſtentie van een korten tijd, zijnde de Wallen rondom maar met 9. lichte Stukken Canon beſet, daar toe maar een eenigen Conſtapel was. en omtrent het Magazijn,

Doch alle deſe Defecten wierden in de tijd van nood geſuppleert en verbetert door de couragie en edelmoedigheyt van 165. Burgeren en 75. Soldaten, die deſe voor-muyr van *Zeeland* liever tot den laatſten man wilden defendeeren, als haar ſubmitteeren de Wetten van die dwingelanden, die niet als op de ſlavernie van overwonnene haare glorie bouwen. Deſe Helden dan den 25. *Juny* 1672. kontſchap krijgende, dat den *Marquis de Nancre Gouverneur van Aath* op ordre des Konings van Vrankrijk uyt de Geconqueſteerde Vlaamſche en Brabantſche Steeden een Corps d'Armee van 5. a 6. duyſent mannen omtrent *Deynſe* by een getrokken hebbende, over het Territoir van de Spaanſe Nederlanden (ſonder eerſt van den Gouverneur den *Graaf van Montery* eenig verſoek te hebben gedaan) in aantocht was met 4. Veld-ſtukken, om haare onſterke Stad of de Stad *Sluys* met gewelt te beſpringen, dochten aanſtonts op middelen van defenſie, waarom ſy haare Wachten verdubbelden, alle poſten naar vermogen van haar kleyn getal wel beſetten, en uyt het Magazijn uytdeelden den weynigen voorraad van Ammunitie, die noch over was, waar mede ſy nadere kondſchap van den Vyand afwachten, die ſy tegens den avond ook met ſeekeren brief ontfingen, als dat de Vyand van intentie was, haar dien nacht te willen attaqueeren. In plaats van door deſe tijdinge te verflauwen, naar 't exempel van ſo veel andere Steeden, ontvonkte haar couragie te meer, in voegen dat ſy geſamentlijk reſolveerden, alle te gelijk liever te willen ſterven, dan haar in de Franſche Slavernie te begeven, werdende niet weynig geëncourageert door ſeekeren Burgermeeſter, en door *Elias Beekman* kleyne beſeninge van couragieus volk, dat kontſchap krijgt van den aankomenden Vyand,

Vaandrich van de Compagnien van den *Lt. Colonnel Cau*, die deser Stad Commandeur was, en om sijne absentie het Commando provisionelijk gelaten hadde aan den voorn *Beekman*.

die de Stad bestormt,

De Vyand ondertusschen aannaderende, komt op den 26. *dito* 's morgens naar gissinge om twee uyren (also de Klok van 't slaan was opgehouden) over *Smetjes-Brugge* voorby de *Koekuyt* aan de Zuydoost-zijde van de Stad, daar op die in allarm, en alle de soldaten en burgers op haare gedesigneerde posten raakten, daar sy den Vyand couragieusselijk met haare Musquetten en Canon, dat met schroot geladen was, in wachten, tot dat hy met alle macht so te voet als te paard seer furieusselijk onder het geklank van trommels en trompetten, met een groot geroep en getier *Tue*, *Tue*, regel recht op de poort aanviel, marcheerende het voet-volk voor uyt met den Degen in de eene, en met een Takke-bosch in de andere hand, werdende van de ruyters van achteren met de bloote rappieren aangedreeven, doch van die van binnen so dapper ontfangen, dat sy met verlies van eenige gevangenen, doden en gequetsten mosten af trekken, na dat sy 2½. uyr gestormt hadden. Na dese retraite sochten de *Aardenburgers* met uytvallen onder 't faveur van 't Canon de *Smetjes-Brugge* af te breeken, om den Vyand den pas tot de wederkomst af te snijden, maar wierden door de Fransche Cavallerye belet, en vonden onder de Fransche doden ook veele swaar gequetsten, die de *Aardenburgers* versseekerden, dat de Franschen dien volgenden nacht met veel meer machts de Stad souden komen bestormen, waarom sy naar *Sluys*, *Vlissingen* en *Middelburg* sonden, om eenige assistentie van Volk en Ammunitie, daar op sy ook 's avonts om half twaalf uyt *Sluys* gerenforceert wierden met 120. soldaten, onder den Colonnel *Spindelet* en den Capiteyn *Oldenburg*, en met eenige wagens vol Ammunitie, 't welk de Aardenburgsche Helden op 't nieuws so animeerde, dat sy den Vyand weder met verlangen inwachten, dewelke met 2. a 3000. mannen versterkt zijnde, om 12. uyren met so schrikkelijke furie en yselijk geroep *Sa*, *Sa*, *tue*, *tue*, wederom aenvielen, dat sy in der haast de Contrescarpsgracht met takke-bossen vulden, en de Halve-Maan voor de Landpoort, die niet beset was, innamen, doende de poort open, latende de twee Valbruggen neder, en settende de Buyten-barrier op de Contrescarp open, waar sy met groote meenigte indrongen, meenende dat sy in de Stad quamen, doch vonden een goede Vest voor haare neus, daar van 't Garnisoen en Burgers haar Canon en Musquetten op de Fransche so sterk losten, dat sy om quartier riepen, 't welk haar gegeven

maar dapper afgeslagen word.

De Vyand hervat den storm,

maar word voor de tweede maal gerepousseert,

wierd,

wierd, mits dat sy haar geweer nederleyden, de buytenste Valbruggen weder ophaalden, en de Barrier toeslooten, waar door sy haar in deselve Halve-maan selfs opslooten, en afwachten tot den Capiteyn *Paul van Oldenburg*, geassisteert met 9. a 10. man in de Halve-maan de Officieren en soldaten met 12. a 15. te gelijk af haalde en binnen bracht, die met een compliment ontfangen, en geset wierden in verseekeringe, zijnde de Officiers 39. en de gemeene soldaten 576. mannen sterk. tot sijn groot verlies,

In desen storm bleeven ongemeen veel Fransche doden leggen, en wierden 32. boeren-wagens met gequetsten afgevoert, dewelke met de gevangene, surmonteerden de nombre van 1500. mannen, na de eygen calculatie der Franschen. Na't aftrekken der Franschen quam op den 27. *dito* van *Vlissingen* binnen *Aardenburg Jan Matthijsen* Schout by Nacht met 200. Matrosen, *Adrian Lonque* Commandeur van Vlissingen, met de Capiteynen *van Meteren*, *van Goch*, *Jan Wassy* en *Justus Suydland*, nevens eenig gecommandeert volk, om de Stad te verseekeren. Doch de Fransche vertrokken op den 28. *dito* van *Eede*, een halve mijl van *Aardenburg* gelegen over *Maldeghem*, *Klijte*, *Knesselaar*, en so voort na de Vaart van *Brugge* op *Gent* na *Cortrijk*, brandende en ruïneerende uyt spijt onder wegen op der Staten bodem, al wat haar voorquam, onder anderen mede de Kerk van *Eede*, met haar voerende so veel beesten, als sy konden bekomen. So ongelukkig dese Attaque voor den Vyand was, noch gelukkiger was de defensie voor de geattaqueerde, also sy behalven een goede buyt van de Fransche doden en gequetsten, en behalven 16. wagens met sachines van buyten ingebracht hebbende, niet een eenig mensch verlooren hebben, zijnde alleen maar 2. a 3. licht gequest. Van dese heroïke Actie meriteeren de vrouwens niet minder lof als de mannen, want sy als *Amazonen* met hoeden op't hooft haar over de Borstweringen aan den Vyand als mannen vertoonden; en voor haare Mannen de Bandeliers vulden, en alle nootwendigheden aanbrachten met sulken yver, dat wanneer de koegels en schroot tot het Canon begonden te manqueeren, sy de spijkers en gewichten uyt haare winkels aanbrachten, en de ysere potten in stukken sloegen, om in het Canon te gebruyken. Een deser heldinnen nam een Franschen Officier in't uytvallen gevangen, als de Vyand retireerde. De kinders selfs hebben niet nagelaten't gene sy dochten haar devoir te zijn in de assistentie van haare ouders, met aanbrengen en lopen. daar mede hy vertekt. Lof der Aardenburgse Vrouwen.

Door dese wonderlijke courage sal die kleyne Stad *Aardenburg* by de wereld en posteriteyt so veel Eer en Lof meriteeren, als alle de veroverde Steeden schande behaalt hebben met haar haastig overgaan

aan den Vyand, welker getal en meenigvuldige namen niet sonder by-sondere alteratie konnen geleesen en overdacht werden by ymand, die noch Nederlands bloet in 't lijf heeft.

Namen der verloorne Steden en Forten in Nederland,

De verlorene Steeden en Forten in 't Land van Kleef waren *Orsou*, *Rijnberk*, *Burijk*, *Wesel*, *de Lipper-Schans*, *Rees*, *de Reese-Schans*, *Emmerik*, *'t Huys te Gennep*, *'t Tolhuys* en *Schenckenschans*; In de Graafschap van den Berg *'s Heeren-Berg* en *'t Huys te Vlst*; Aan de Maas, *Grave*, *Ravesteyn*, *Creve-cœur* en *d'Engelen-schans* voor den *Bosch*. In 't Hertogdom Gelderland en 't Graafschap Zutphen *Nimwegen*, *Tiel*, *Bommel*, *Kulenburg*, *Knodsenburg*, *de Schansen Voorn* en *Andries*, *Arnhem*, *Harderwijk*, *Elburg*, *Wageningen*, *Hattum* en de vervallene Schansen *Yfseloort* en *Nieukerk*, *Zutphen*, *Doesborg*, *Deutecom*, *Lochem*, *Grol*, *Brevoort*, *Bronkhorst* en *Borculo*; In 't Sticht van Uytrecht de Steeden *Uytrecht*, *Wijk te Duurstede*, *Rhenen*, *Amersfort* en *Montfort*; In Over-Yssul *Deventer*, *Zwol*, *Campen*, *Vollenhove*, *Steenwijk*, *Hasselt*, *Ootmarsen*, *Oldenseel*, *Meppel*, *Geelmuyden*, *Couvorden*, *Hardenberg*, *Omme*, *Almelo*, *Goor*, *Diepenheym*, *Delden*, *Enschede*, *Blokzijl*, *Kuynder*, *Swarte-sluys* en de *Ommer-Schans* met de *Schansen* voor *Zwol*, *Campen*, *Roo-veen* en *Staphorst*; In Holland *Naarden*, *Woerden*, *Oudewater*, *Vianen*, *Heukelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Buren*, *Yssel-steyn*, en *Nieupoort*. In Groeningerland de *Nieuwe-Oude-Winschoten-Boner-* en *Deyler-Schansen*, met *Winschoten* en *het Huys te Wedde*, en in 't generaal noch seer veel Heerlijkheden en uytnemende schoone Dorpen, de overdenkinge van welk verlies de bittere smerten der goede Ingesetenen van *Holland* en *Zeeland* vernieuwde, en de bloedige wonden weder open-krabden, so dat sy niet konden gerust zijn, so lang sy de Administratie der Staats-affaires sagen in handen van die gene, tegens welker oogmerk en intentie *Sijn Hoogheyt* geavanceert was, en geduyrende welker Regeeringe alle de voornoemde Steeden en Plaatsen schandelijk en ruyklooselijk waren verlooren gegaan, uyt vreese, dat sy alle de goede middelen, die *Sijn Hoogheyt* mocht aanwenden, souden contramineeren, en om hun eygen val te schutten, niet schromen den val van hem en den gantschen staat te brouwen; Sy seyden, dat de Authoriteyt en Pouvoir aan *Sijn Hoogheyt* gedefereert, sonder de vrye macht, om die te executeeren, vruchteloos was; dat de Staats affaires noch op den ouden voet gedreeven wierden, en daarom hoog nodig was, dat daar in een totale verandering geschiede, so dat uyt de Regeeringe geset mosten werden alle

om welk verlies de Gemeente de Regenten suspecteerde,

die

die *Sijn Hoogheyt* ooyt waren tegen geweest, dewelke sy volmondig uytkreeten voor het *Witte-Gebroetsel*, de *Loevensteynse Factie* en de *Verraders van den Lande*, en sulx met diverse Pasquillen en Blauwe Boekjes beweerden, daar in sy den *Raad-Pensionaris de Wit* als den Land-Prins, den *Ruart van Putten* als den Water-Prins en den Ambassadeur *de Groot* als den Makelaar van 't verkofte Vereenigde Nederland noteerden, en den *Raad-Pensionaris* in seeker Pasquil specialijk beschuldigden, dat hy sich met de Secreete Correspondentien hadde verrijkt, en weynige sorge gedragen voor de Legers van den Staat te Lande, 't welk hy van so gevaarlijken consequentie oordeelde, dat hy 't selve Pasquil met een missive *in dato* den 12. *July* (also hy van sijne quetsuren noch niet ten vollen genesen, en wat onpasselijk was) aan *Sijn Hoogheyt* als Stadhouder van *Holland* sond, die na eenige dagen daar op antwoorde, *dat hy by sich altoos hadde veracht de uytstroyselen, die op die manier waren gedebiteert, al hoe wel hy selfs door Pasquillen, Blauwe-Boekjes en diergelijke nieuwigheden veel had moeten lijden, die in sijn reguarde met een groote licentie en goede smaak waren gedissemineert en gerecommandeert; Dat hy van de Secreete Correspondentie-penningen geen kennisse hadde, maar dat de Heeren Gecommitteerde Raden hem daar van de beste getuygenisse konden geven; En wat aangaat sijn versuym omtrent het Leger, dat hy door de menigvuldige occupatien onmogelijk konde particulariseeren, wat aan't Leger te Lande hadde gedeficieert, en wat sorge tot supplette van de selve defecten gedragen was, of op sijn tijd hadde konnen en moeten gedragen werden, of aan wien het selve mochte hebben gemanqueert, door dien hy in dese seer calamiteuse tijden, door seer veele saaken wierde gedistraheert, en mits dien sich met het onderzoek van gepasseerde saken so weynig, als't mogelijk was, mochte bekommeren, en dat mitsdien de Justificatie die den Pensionaris in de voorsz. Missive by Sijn Hoogheyt desidereerde, beter gevonden sonde konnen werden uyt de Acten van voorsorge, die by hem waren gedaan.*

en eenige van de Regeeringe wilden geexcuseert hebben, die sy hooglijk beschuldigden,

voornamentlijk den Raad-Pensionaris wegens de correspondentie-penningen,

daar over hy aan *Sijn Hoogheyt* schrijft en weder antwoort ontfangt.

De Raad-Pensionaris sich met dese antwoort op het poinct van de Secreete Correspondentie-Penningen niet gecontenteert vindende, sond een Memorie dien aangaande in de Vergaderinge van de Heeren *Staten van Holland*, die daar van de disquisitie stelden aan de Heeren *Gecommitteerde Raden*, de welke by een Acte *verklaarden niet te weten, dat den Raad-Pensionaris, geduyrende den tijd, dat de selve* Gecommitteerde Raden *respectivelijk in haar* Ed. Groot Mog. *Collegie Sessie hadden gehad, eenige penningen tot secrete diensten en Correspondentien ontfangen hadde.*

daar op hy sich addresseert aan de Staten van Holland,

en word door de Gecommitteerde Raden ontschuldigt.

dat de onruſtige Gemeente noch niet contenteerde,

Deſe Actie konde de onruſtige Gemeente niet verder contenteeren, als alleen omtrent de Correſpondentie-Penningen, blijvende de ſelve in alle andere poincten by haar voorige opinie tot laſten van den Raad-Penſionaris, en van alle de Regenten, die hem toegedaan waren. In alle Steeden ſo van *Holland* als *Zeeland* raakten een tweeden algemeenen Oploop der Burgeren en Inwoonderen, die alle uyt eenen mond niet anders riepen, als dat ſy de Provinciale Regeeringe, en die van haare reſpective Steeden wilden verandert hebben, ten minſten, dat daar uyt ſouden geſchopt werden alle *Wits-Geſinde*, onaangeſien *Sijn Hoogheyt* op den 9. July een brief tegens de generale inſurrectie der Burgeren tegens haare Overigheden byna in alle Steeden hadde doen publiceeren, gelijk die onder *Num°.* 54. hier achter geproduceert is; Want als de Gemeente ſag, dat *Sijn Hoogheyt* om diverſe difficulteyten haaren wenſch en hoope niet voldede met een generale Reformatie van de Regeeringe, ſo begonnen ſich de Steeden te bewegen en te ſchudden van haare inwendige commotie, ſodanig dat de Heeren *Staten van Holland en Weſt-Vrieſland* by haare Reſolutie van den 27. *Auguſti* 1672. goet vonden en verſtonden, om den Heer *Prince van Orange* als *Stadhouder* haarer Provincie te verſoeken en te authoriſeeren, om ſich in ſodanige Steeden, in de welke de diffidentie en murmuratie van de Burgeren en Ingeſetenen albereyts was ontſtaan, aanſtonts, en ſonder af te wachten, dat de ſaaken daar tot een tumulte, diſordre ofte confuſie quamen uyt te breeken, op het verſoek van de Heeren Burgermeeſteren en Regeerders, of vande Burgeren en Ingeſetene van dien, ofte ook anderſins uyt eygene beweeginge te informeeren op de redenen en oorſaken, die tot de voorſz. diffidentie en murmureeringe occaſie en aanleydinge hadden gegeven, te laboreeren, om de voorſz. diffidentie en murmuratie op de beſte manieren weg te nemen, en de Gemoederen van de Heeren Burgermeeſteren en Regeerders voornoemt met de voorſz Burgeren en Ingeſetene te conſolideeren, &c. en in gevalle ſulx geen gewenſt ſucces nemen wilde, om ſodanige Regenten, tegens de welke de voorſz. diffidentie en murmuratie meeſt ſoude mogen weſen ontſtaan, op de diſcreetſte en bequaamſte maniere te perſuadeeren, diſponeeren, ende des noot te obligeeren, om haar van de bedieninge van haare Magiſtrature of dienſt van deſelve Steeden, en de Functie by haar uyt den hoofde van dien in de Regeeringe van den Lande bekleet werdende, te ontſlaan, en andere in haare plaatſen aan te ſtellen, &c. alles breder blijkende by de Copye der ſelve Reſolutie onder *Num°.* 62. hier achter geproduceert.

dewelke de Regeeringe wilde verandert hebben,

waar toe *Sijn Hoogheyt* by een acte wort geauthoriſeert van de Staten.

Tot

Tot DORDRECHT in 't begin van de Maant *September* de Compagnie van de *Kromme-Elleboog-ſteeg* de wacht op 't Stadhuys hebbende, ſneede alle de Kuſſens tot 40. in 't getal aan ſtukken, ſeggende dat deſe Heeren ſo wel ſonder Kuſſens konden ſitten als ſy, en nieuwe Heeren, nieuwe Kuſſens. De Sakke-dragers ſloegen alle haare Koorn-maten aan ſtukken, om datſe te groot om te hanteeren waren, en ſneetenſe in 't vuyr, ſeggende nieuwe Heeren, nieuwe Maaten. De Wapens van *de Wit* en van de 4. Burgermeeſteren wierden van het nieuwe Orgel, dat in de Groote Kerk gemaakt wierd, afgenomen. 't Wapen van den Baron *Kinski* wierd met een ſwartſelquaſt doorſtreeken, en de Croon daar af gehaalt, op voorgeven van ſijne malverſatie in *Rijnberk* en elders. Op alle de Poorten wierden geſet nieuwe koſtelijke Vlaggen, en op 't Groote Hooft een met *Sijn Hoogheyts* Pourtrait in 't harnas, met een Stadhouders Staf in de Hand, en dit verſjen daar onder:

DORDRECHT raakt in roeren,

Hier na heb ik gewacht,
Darom waak ik dag en nacht.

Op den 5. *September* comploitterden de geſamentlijke Gilden, ſetten de geheele Magiſtraat af, en committeerden uyt de reſpective Deekens 8. perſonen, en uyt de Vroetſchap 3. Heeren als *van der Burg*, *van Beveren* en *Malipert* aan *Sijn Hoogheyt*, om in plaats van de 40. Afgeſette Heeren wederom nieuwe te verſoeken, gevende voor redenen, dat deſelve het *Eeuwig Edict* hadden beſwooren. Sy maakten mede by een geaffigeert Billet bekent, in cas den Heer *Pompe* Baillu van Zuyt-Holland Burgermeeſter wierde geëligeert in de plaats van den *Heer van Naaltwijk*, die van *Sijn Hoogheyt* in de Gecommitteerde Raden was geroepen, dat hem den hals ſoude gebrooken werden; Den Subſtituyt Schout dit Billet hebbende afgeſcheurt, wierd van 't Graau gedwonden, 't ſelve aanſtonts weder aan te plakken, met bedreyginge, dat ſy hem anders aanſtonts wilden den hals breeken, en deden 't ſelve door een continueele wacht bewaaren, dat het niet weder afgeſcheurt mochte werden.

en de heele Magiſtraat word door de Burgers afgeſet.

Hier op ſont *Sijn Hoogheyt* derwarts twee Commiſſariſſen, als de Heeren *Nierop* en *Wierts*, ten welken overſtaan de Heer *Adrian Bleyenburg Heer van Naaltwijk* Burgermeeſter wierd, en 17. Heeren gelicentieert.

HAARLEM woelde van binnen niet minder als *Dordrecht* en ſuſpe-

HAARLEM in roeren.

ſuſpecteerde de Regeeringe, en voornamentlijk den Heer Raad-Penſionaris *de Wit* in dier voegen, dat op den 4. *July* een valſch gerucht ontſtaande, als of den voorñ. *de Wit* ten huyſe van den Heer *van Zuypeſteyn* gelogeert was, het volk ſich derwarts begaf, en eerſt de glaſen uyt geworpen hebbende, klopte en belde met groote inſolentie. En hoewel de Huysvrou by abſentie van haaren man ſelf voorquam, verſoekende, datter 3. a 4. Burgers mede in huys wilden gaan, om het ſelve te doorſoeken, of ſy de gene konden vinden, dien ſy preſumeerden daar in te zijn, maar het woeſte volk na geen redenen luyſterende, drong met geweld het huys in, ſmeet het Porceleyn in ſtukken, en plonderde 't huys uyt van al 't geene ſy voor de hand vonden.

Een nieuwe commotie onder de Burgers,

Een tijd lang hier na rees'er een vonkjen van murmureeringe onder de Burgerye over haare Regeeringe, 't welk door ſeekere aanſienlijke perſonen aangeblaſen wierd, ſo dat het tot een lichte vlamme uytbarſte; want de Burgeren daar op ſo gaande wierden, dat ſy 7. Articulen op 't papier brachten, die ſy met een requeſt (ſo als de ſelve onder *Num.* 63. te leſen zijn) op den 31. *Auguſti* aan de Heeren Burgermeeſteren en Regeerders van haare Stad preſenteerden, verſoekende daar op favorable apoſtille *in forma*. De Heeren Burgermeeſteren het requeſt en articulen geleſen hebbende, bevonden deſelve van ſulken gewicht en conſequentie, dat ſy begeerden de ſaak in advys te houden tot 's anderen daags, als wanneer ſy na veel tumults de ſupplianten contenteerden met een mondelinge publicatie van de Puye, en met affixie van Billetten op alle publijke plaatſen, dat ſy geſint waren de goede Burgerye by haare privilegien te maintineeren, en voorts de geheele ſaake aan *Sijn Hoogheyt* op te dragen, op dat de ſelve daar in ſoude diſponeeren na ſijn wel gevallen, nomineerende met eenen ſeekere Heeren, om deſe ſaake aan Hoog-gedachte *Sijn Hoogheyt* op te dragen, en gevende aan de Burgerye licentie, dat ſy mede eenige uyt den haaren ten ſelven fine wilden deputeeren, gelijk geſchiede.

Sijn Hoogheyt immiddels van deſe Burgerlijke commotie kondſchap krygende, ſont derwaarts een Compagnie paarden onder den Colonnel *Almeloo*, en een Compagnie te voet, voor de welke de Burgers de Poorten toeſlooten, en haar ophielden, om niet binnen te mogen komen.

De Stads- en Burger-Gecommitteerdens de commiſſie van haare reſpective Principalen by *Sijn Hoogheyt* afgeleyt hebbende, vond

Hoog-

Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* goet, om op de geoffereerde articulen en requeſt het advys van de Vroetſchap der Stad *Haarlem* te hooren, en gaf een ernſtig bevel aan de Burgeren, dat ſy haare Overigheyt alle gehoorſaamheyt ſouden bewijſen, en ſijne Patenten op de twee voorſz. Compagnien beter reſpecteeren.

Hier op ontboot de Burger-Krijgs-raad op den 8. *September* 's voormiddags, de Burgeren na haare reſpective Doelens, haar afvraagende, of ſy de voorſ. Patente van *Sijn Hoogheyt* wilden pareeren, of niet? Sommige ſtonden toe, dat men de 2. voorſz. Compagnien ſoude laten binnen komen, doch andere die wat heeter gebaakert waren, wilden daar toe geenſins verſtaan, maar vermaanden ſich onder malkanderen, dat de geheele Burgerye behoorde in dewapenen te komen, waar van de meeſt oproerige na den middag een begin maakten, die de andere Burgeren met der ſelver Officieren door veele bedreygingen dwongen, om in haare volle monture op de Doelens te compareeren, alwaar ſy in die confuſie verkoren 24. perſonen, of uyt yder van de 8. Compagnien 3. Burgeren, dewelke terſtont den ouden Krijgs-raad excuſeerden, waar op ſy alle onder haare Vaandels omtrent 6. uyren, na de Markt trokken, daar ſy confuſelijk onder malkanderen ſwurven tot omtrent 11. uyren 's nachts, wanneer ſy haar met troupen van 8. a 10. begaven na de huyſen van alle de Regenten, die ſy tegens alle proteſtatien met dreygementen en beſpottingen dwongen, om *en corps* op 't Stadhuys te vergaderen, alwaar de voorſz. 24. Burger-mannen uyt den naam van de geheele Burgerye, van de Regenten begeerden, dat ſy haare reſpective Employen van Regeeringe ſouden quiteeren, de Stads-ſleutels aan de Burgeren overgeven, en bekennen, dat ſy niet meer te ſeggen hadden, als de minſte onder de Burgers, 't welk ſy ook alle deden, ſeggende in 't afgaan van 't Stadhuys aan de meenigte der Burgeren: *Mannen nu zijn wy altemaal gelijk, en wy hebben nu niet meer te ſeggen, als gy.* Hier mede nam deſe commotie in de nacht om 2. uyren een eynde, en met den aankomenden dag weder een aanvang; Want als de Burgeren toen haare bedrijven overdachten, oordeelden ſy noch een groote faute gecommitteert te hebben, door dien ſy de Secretariſſen noch in haare bedieninge, en de Secretarye onverzeegelt hadden gelaten, waarom ſy haar in een goet getal weder begaven na't Stadhuys, deden de Secretariſſen de Secretarye quiteeren, met intentie, om deſelve te ſluyten, en van buyten met een Stads-zegel te verſeekeren tegens allen acces van ymand, die daar van een Sleutel mochte hebben, behalven de ordi-

De Burgers komen op de Doelens,

en in de wapenen,

verkieſen 24 perſonen, die den ouden Krijgs-raad excuſeeren,

en de Regenten haare employen deden neder leggen.

Burgers verzeegelen de Secretarye met een brantmerk.

naire Sleutels, die sy in de Hooft-wacht in bewaringe brachten. Maar dewijl de Stads-zegels niet voor de hand waren, en de Burgers geen addresse hadden, om die te vinden, wierden sy te raade het Stads-wapen op de deur van de Secretarye te setten met het yser, daar mede men de dieven brantmerkt.

leyden twee Compagnien militie in en weder uyt de Stad,

Kort daarna quam de Burgerye weder in de wapenen met voornemen, om de 2. Patenten van *Sijn Hoogheyt* te pareeren, en de 2. voorsz. Compagnien in te laten, ten welken eynde sy haar van de groote Hout-poort af tot op de Markt in 2. rijen fileerden, tusschen dewelke sy de voorsz. 2. Compagnien deden door marcheeren tot op de Markt; Maar dewij immiddels eenige der burgeren opvatten een valsche suspicie, als of die 2. Compagnien wel Fransche of Sauve-gardens van den Koning mochten zijn, leyden sy deselve eens de Markt rondom, en den selven weg en poort weder uyt, die sy ingekomen waren, werdende haar door de 24. Burger-mannen buyten de poort aangewesen stallinge en voeder, daar mede sy haar mochten vrolijk maken; en mosten aansien, dat de Poorten weder voor haar geslooten wierden, trekkende de Burgers weder na de Doelens, alwaar de voorsz. 24. mannen een nieuwen Krijge-raad aanstelden, en een nominatie maakten tot een nieuwe Vroetschap, stellende boven aan alle de 32. oude Heeren, en tot een dubbelt getal noch 32. nieuwe uyt het midden van haar, waar mede sy 8. persoonen uyt de voorsz 24. deputeerden aan *Sijn Hoogheyt*, dewelke antwoorde daar op Commissarissen na *Haarlem* te willen senden. Onderwijlen wasser in de Stad een volkomene *Anarchie* of een Gemeente sonder Regeeringe, 't en zy men de overige 16. Burger-mannen voor de Regeeringe wilde nemen.

en verkiesen een nieuwen Krijgs-raad.

Commissarissen van *Sijn Hoogheyt* komen de Regeeringe weder in goede ordre brengen.

De meeste der 24. Mannen, so niet alle, maakten staat, om selfs tot de Regeeringe door *Sijn Hoogheyt* geavanceert te werden, dat haar geheel misslukte; want als op den 12. *Septemb.* de Heeren *Albrecht Nierop* Outste Raad in den Hove van *Holland* en *Iohan Wierts* Raad ende Reeken-meester van *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* in dese Stad waren gekomen, hebben deselve naar examinatie van saken op den 16. *dito* van 't Stadhuys doen publiceeren niet alleen een Generale Amnestie onder *Num°.* 64. geproduceert, maar ook een Acte van *Sijn Hoogheyt*, daar by den nieuwen Krijgs-raad wierd vast gestelt, en de geheele oude Regeeringe gecontinueert, uytgenomen alleen een eenigen Heer, in wiens plaatse gestelt wierd *Balthasar Coymans Heer van Streefkerk*, gelijkt te lesen is onder *Num°.* 65.

Hier op namen de voorgemelde Heeren Commissarissen den Eed

af

af van den nieuwen Krijgsraad en van de Vroetſchap, en blies een Trompetter van *Sijn Hoogheyt* ſommige deuntjes tot een teeken van gedaan werk, daar mede alle die onluſten eyndigden.

DELFT mocht in weynig dagen verſtrekken tot een perfect model van burgerlijke commotie, en inwendige beroerten, want op den 19. *Auguſti*, als de Burgeren over de Regeeringe van haare Stad eenige dagen al gemurmureert, en deſelve geſuſpecteert hadden van malverſatie, wierden ſy te meer gaande gemaakt door een goede quantiteyt van alderhande oorlogs-wapenen, die gebracht wierden in twee herbergen by de Rotterdamſe Poort, daar van ſy na haren ſin 't rechte beſcheyt niet konden bekomen, 't welk oorſaak was, dat de Burger-Ronde haar het onderſoek van dien aantrok, vragende aan deſelve Herbergen, wien, en tot wat eynde die wapenen daar liet brengen, daar men 's Lands Magazijn in de Stad hadde, en het ſtijl en manier van doen was, de wapenen daar in en nergens anders in ſulken quantiteyt te brengen; Doch alſo ſy hier op ſcherp en ſpijtig wierden bejegent, wierden ſy te begeeriger, om te weeten wat van deſe ſaake was, begaven haar daar om aanſtonts na 't huys van *van der Cys* Opſiender van't Ammunitie-huys, van wien ſy wilden weten de redenen, waarom in huyſen van Particulieren ſo veel wapenen gebracht wierden, onder dewelke veele Muſquetten met 2. a 3. koegels geladen, en de Bandeliers met Maaten vol kruyt voorſien waren. En dewijl ſy hier op geen ſodanigen antwoort ontfingen, als ſy wel verwacht hadden, trokken ſy weder na de 2. voorſz. Herbergen, waar op derwarts ſulken meenigte van Volk conflueerde, dat die van de Herbergen haare deuren en venſters ſlooten, waar mede ſy van alle overlaſt meenden bevrijt te zijn; maar als ſy ſagen, dat met het getal der Burgeren te gelijk haare miſnoeginge aanwies, verſtouten haar die van een deſer Herbergen, om uyt de boven-venſters met ſteenen onder de Burgeren te gooyen, en deſelve daar door in haare commotie noch meer te tergen, ſo dat die niet alleen de glaaſen van die Herberg inſmeeten, maar voorts ook de deur opgebrooken, en 't huys uytgeplondert ſouden hebben, (gelijk daar na noch geſchiede) ſo ſy in dit voornemen niet voorſichtiglijk belet waren geworden. Sy nemen daar op voor, 't huys van achteren te beſetten, om ſo beter haar leet te wreeken, maar terwijlen ſy derwaarts loopen, wierden andere mannen in der yl van voren ingelaten met Muſquetten en Piſtoolen, om 't huys te helpen defendeeren, die op de aandringende Burgers uyt de achter-venſters ſchooten, ſo datter 2. onder de voet raakten, zijnde de eene in het

DELFT in roeren,

een huys word uytgeplondert.

hooft, en de ander in de krop getroffen. In plaats de Burgers hier door 't huys ſouden verlaten, vielen ſy te furieuſer aan, ſo dat ſy de deuren en venſters op kreegen, waar door ſy 't huys met groote ongeſtuymigheyt invielen en uytplonderden, willende met eenen weten, wien laſt hadde gegeven, om met ſcherp te ſchieten, en alſo der de Capiteyn *Graswinkel* genoemt wierd, liepen eenige mede na deſſelfs huys, om dat ook uyt te plonderen.

De Burgers komen t'ſamen op den Doelen, en doen een beſendinge aan *Sijn Hoogheyt*,

Na deſen tijd continueerden de murmuratien van de Gemeene Schutterye ſodanig, dat de 4. Compagnien Schutterye omtrent 800. man ſterk op den 30. *Auguſti* op de Doelen geſamentlijk compareerden, en 7. Articulen met een Requeſt op't papier brachten, waar mede ſy eenige perſonen aan *Sijn Hoogheyt* deputeerden, invoegen onder *Num°.* 66. blijkt; Waar op *Sijn Hoogheyt* geraden vond de Copie van 't ſelve Requeſt en Articulen met een miſſive te ſenden aan de Heeren Burgermeeſteren en Regeerders der Stadt *Delft*, om der ſelver conſideratien daar omtrent te verſtaan, tot voldoeninge van het welke uyt den naam en van wegen de Heeren Veertigen en Vroetſchappen op den 1. *Sept.* aan *Sijn Hoogheyt* wierden overgelevert de Conſideratien op de voorſz. Requeſte en Articulen, alle mede te leſen onder de voorñ. *Num°.* 63.

verſoeken de Magiſtraat, om van de Regeeringe afſtant te doen.

Immiddels dat *Sijn Hoogheyt* door hoogdringende affaires belet wierd, om op deſe ſaake te diſponeeren, verſcheenen eenige Capiteynen, Luytenants en andere Officieren van de 4. Vaandelen Schutterye ter Kamere van de Heeren van de Wet, alwaar ſy demonſtreerden, dat ſy haar geneceſſiteert vonden door het aanhouden van de gemeene Schutterye, dat de Heeren XL. Raden haar ſelven ſouden gelieven te excuſeeren van de Regeeringe, om het ſelve gedaan zijnde bekent te maken aan den Heer *Prince van Orange*, en *Sijn Hoogheyt* te verſoeken, ten eynde deſelve, omtrent de beſtellinge van de Regeeringe ſodanig ſoude gelieven te diſponeeren, als voor de meeſte ruſt en dienſte van de Stad bevinden ſoude te behooren. De Heeren Burgermeeſteren dit verſoek aan de Vergaderinge der Heeren Veertigen en Vroetſchappen bekent gemaakt hebbende, hebben alle de Preſente Heeren, naar voorgaande deliberatie, eenpariglijk verklaart, haar ſelven om ruſt en vreede te excuſeeren van de Regeeringe, verſoekende *Sijn Hoogheyt* omtrent de beſtellinge van deſelve Regeeringe, mitsgaders van de Penſionaris en Secretaris Ampten ende Officianten ſodanig te willen diſponeeren, als *Sijn Hoogheyt* voor de meeſte ruſte en dienſte van de voorſz. Stad bevinden ſoude oyr-

baar

baar te zijn, ende wierden de Heeren van de Wet verſocht en geauthoriſeert, de voorſz. Reſolutie aan de voorſz. Officieren bekent te maken, mitsgaders deſelve by Extract authentijk daar van te dienen, om te ſtrekken tot der ſelver narichtinge.

Tot het nemen van deſe Reſolutie waren de Heeren te meer bewogen door het leſen en examineeren van ſeekere brieven, die de Boeren in 't Veen aan alle de Kerken op de Dorpen geplakt hadden, waar by deſelve, na dat ſy haar alreede in een groot getal met malkanderen verbonden hadden, om de Stad *Delft* 2. a 3. dagen naar *dato* te komen beſoeken, en de veranderinge in de Regeeringe, ſo die dan noch niet mochte geſchiet zijn, met kracht uyt te werken, alle andere Boeren daar omtrent tot den ſelven optocht noodigden, met bedreyginge, dat ſy in 't wederkeeren de huyſen van alle die gene ſouden plonderen, die niet waren medegegaan. Om welke en andere reeden *Sijn Hoogheyt* goet vond tot de Regeeringe van *Delft* aan te ſtellen ſodanige Heeren, als by de Reſolutie van *Sijn Hoogheyt* dien aangaande is te leſen onder de voorſz. *Numo.* 63.

Borgeren van LEYDEN komen in roeren,

Tot LEYDEN begonnen eenige Burgers op den 23. *Auguſti* 1672. tegens haare Capiteynen op te ſtaan, voor namentlijk tegens de gene, die Leden van de Vroetſchap waren, om welke reden de ſelve haaren dienſt als Capiteynen nederleyden, waar op verſtaan wierd, dat men de Compagnien, die tot een dubbelt getal waren vermeert, weder tot het oude getal ſoude brengen, gelijk ook geſchiede, doch tegens den ſin van andere, die daar over geweldig morden, begeerende by de voorige verdeelinge te verblijven, waar toe ſy niet weynig wierden aangeſtookt door de gene, dewelke aſpireerden, om geavanceert te werden in plaatſe van de Officieren, die haare Ampten geresigneert hadden. Eenige Burgers voerden den Lieutenant *Lucas Veenbergen* uyt ſijn huys tot op 't Stadhuys, van waar ſy niet vertrekken wilden, voor en aleer de ſelve Capiteyn gemaakt was.

en werden oneenig over een Vaandel.

Om het Vaandel van den Capiteyn *Wittens* rees'er ſulken vehimenten heevigheyt tuſſchen deſſelfs Broeders en *Sr. de Krauwelaar*, dat de Burgers daar over gaande wierden, ſo dat ſy de glaaſen in 't huys van den Capiteyn *Adrian van Aſſendelft*, zijnde een Neef van den ſelven *Krauwelaar*, inſloegen, en hart dreygden het ſelve huys uyt te plonderen, waar op de Compagnie tegens den anderen in de wapenen quam, houdende de eene partye met *Wittens*, en de andere met *Krauwelaar*, en alſo elk met het Vaandel wilde optrekken, rangeerden ſy haar tegens malkanderen in ordre op een

Burgwal, daar sy maar door de Gracht gesepareert waren. De hevigheyt deser Partyen rees so hoog, dat seekeren Burger sijn musquet over het water op *Wittens* loste, en den selven, so als hy in den stoep stond door het been schoot, dat hy ter neder viel, doch dadelijk in huys gebracht zijnde, wierd 't selve ongeval voor het volk versuft, en de saak eyndelijk bygeleyt, so dat den oproer verdween.

komen by *Mr. Simon van Leeuwen*, met wien sy lang discoureeren,

Den 30. *Augusti* vervoegden sich 3. a. 4. Burgers ten huyse van den Heer en *Mr. Simon van Leeuwen* Vroetschap der Stad *Leyden*, spreekende met goed façoen, en insisteerende op sijne laatste toesegginge (daar van op Pag: 687. gesprooken is) om haar Voor-spraak te zijn, en de behulpsame hand te bieden in 't gene sy ten goeden van de gemeene saake mochten voornemen, dat sy nu by hem quamen in een goede saake, niet gewaapender hand, maar om met goede ordre te recht geholpen te werden, het welk hem vreemd voor-komende hy seer begeerig was te weten, wat het mochte zijn; Waar op sy hem bekent maakten, dat sy verstaan hadden, dat in eenige andere Steeden op 't versoek van de Burgeren sommige Magistraats-personen verset waren, of stonden verset te werden, daar op geantwoort zijnde, dat sy sulx hier niet mosten beginnen, also 't in die andere Steeden geheel anders gelegen was, hielden sy noch sterker aan, seggende, dat sy om de Eer van Gods Kerk, en maintenu van een goede Politie niet anders voor hadden, als die gene uyt de Kerk en Politie te doen versetten, de welke van de Arminiaansche Secte en Louvensteynse Factie waren, dewelke in de Kerk en Politie waren ingedrongen, en al te veel meester geworden; En wat de Magistraat van de Stad aanging, dat sy meenden wel te weten, dat onder de selve waren van de Arminiaanse Secte en Louvesteynse Factie, en sommige die *Liever Frans als Prins* wilden zijn, en daarom mede hadden helpen stemmen, om de Stad en het Land aan Vrankrijk over te geven, dat sy mede hadden helpen bevorderen, en de voornaamste oorsaken waren, dat *Pieter de Groot* naar den Koning van Vrankrijk was afgesonden, met commissie, om onder reserve van vrye Kerk en Staatse Regeeringe alles over te geven, en dat de selve op sijn wederkomste hadden helpen doordringen, en mogelijk daar van de autheuren waren, dat hy *de Groot* met *pleyn pouvoir* en een onbepaalde macht voor de tweede maal gecommitteert was, om alles, sonder eenige reserve, ter discretie van den Koning over te geven; Waar op den Heer *van Leeuwen* met groote protestatie antwoorde, dat men daar over niemand van al de Regenten in 't bysonder hadde te beschul-

schuldigen, en dat seeker was, dat alle het selve een verçierde en opgeraapte calumnie was. De Burgers antwoorden, dat sy wel onderrecht waren, wat in de Vergaderinge van de Vroetschap was voorgevallen, en wat daar op den 1. en 3. *Iuny* gereselveert was, en dat hy, te weten *van Leeuwen*, mede wel wist, watter meer gepasseert was, en wie daar de oorsaak van waren, vragende of het hem vergeten was, dat seekeren Burgermeester discours wijse te kennen hadde gegeven, *dat wy ons wel gelukkig mochten achten, als wy mochten aannemen de conditien, die ons door den Vyand gepresenteert waren.* De Heer *van Leeuwen* protesteerde van 't selve geen kenniſſe te hebben, en versocht te mogen weten, wie die luyden waren, dewelke daar mede beschuldigt wierden, en wien sy souden willen afgeset hebben? Daar op sy aanstonts gereet waren, en een Request voor den dag haalden, dat sy aan *Sijn Hoogheyt* tot dien eynde hadden gepresenteert, met een Memorie van de gene, die sy suspect hielden. De Heer *van Leeuwen* versocht 't selve te mogen lesen, gelijk geschiede, vindende de middelen van 't requeſt seer schandeleus en oproerig, waarom hy versocht 't selve wat onder hem te mogen houden, om sijne gedachten wat daar over te laten gaan, doch so haast het hem ten dien eynde was overgelevert, stak hy 't in sijn sak, en seyde, dat sy mosten weten, dat hy Eer en Eeds halven schuldig was, het selve aan de Burgermeesteren bekent te maken, het welk haar in 't eerste wat scheen te versetten, doch bleeven daar na halstarrig by haar voorgeven, en seyden, dat hy het wel mocht communiceeren; En als hy haar daar op vraagde, of sy wel wisten, wat sy deden, en of sy 't selve wel souden willen staande houden en verantwoorden, seyden alle te gelijk van ja, en een die de principaalste scheen, en een out, statig en kerklijk man was, voegde daar by, dat sy daarom by hem waren gekomen, op dat het selve bekent gemaakt mochte werden. Hier op scheyden sy naar eenige vermaningen en verder discoursen van malkanderen met afspraak, dat sy wederom souden komen, om te vernemen, hoe dat dit werk soude opgenomen werden, met presentatie, dat sy, des noot, self in de Vergaderinge souden verschijnen, en dreygden, by aldien het met geen gemoede mochte toegaan, dat sy dan genootsaakt souden zijn, andere middelen in 't werk te stellen.

en hem een Requeſt behandigen,

By dit Requeſt was een Lijst van de gesuspecteerde Heeren, als: *Mr. Iohan Meerman* Burgermeester, *Mr. Herman van der Meer* Gecommitteerde Raad, *Iacob van der Maas*, *Mr. Ian van Vesanevelt*, *Ian van Kampen* Scheepenen, *Pieter van Assendelft*, *Nicolaas*

met een Lyste van gesuspecteerde Heeren,

colaas van Affendelft, *Isac Heemskerk* en *Ian van Vliet* Vroetschappen; *Mr. Pieter Burgersdijk* Pensionaris en *Mr. Ian van Groenendijk* Secretaris.

die hy aan de Burgers overgaf,

Al het welk door den selven Heer *van Leeuwen* des anderen dags 's morgens vroeg den Burgermeesteren bekent gemaakt zijnde, wierd goet gevonden, dat, dewijl *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* uyt krachte van meergemelde acte van haar Ed: Groot Mog. *in dato* den 27. *Augusti* (die onder *Numo.* 62. te lesen is) gequalificeert was, om van sulke saaken kennisse te nemen, men die luyden haar Request wederom soude geven, en hun renvoyeeren aan *Sijn Hoogheyt*, met vermaninge, dat sy haar Request in wat sachter en gevoeglijker termen souden laten instellen, dat men immiddels stil swijgende soude sien te wegen te brengen, dat het selve Request soude werden verworpen, en dat dan die saake sich selven wel soude doot lopen.

dewelke de Burgers renvoyeerde aan *Sijn Hoogheyt*,

Dit Request en Lijste aan die luyden gerestitueert zijnde, hebben sy deselve, volgens aanmaninge, doen veranderen, en van de Lijste sommige geroyeert, en andere weder in der selver plaatsen gestelt, en also aan *Sijn Hoogheyt* gepresenteert, en continueeljik daar op gesolliciteert, tot dat deselve Requeste en Lijste op den 9. *September* 1672. by een beslooten missive van *Sijn Hoogheyt* gestelt wierd in handen van de Vroetschap der Stad *Leyden*, om daar op binnen 24. uyren te rescribeeren. Waar op den 10. *September* de Vroetschap vergadert zijnde, en deselve Requeste en Lijste gelesen hebbende, waren eenige van de gesuspecteerde Heeren dapper te onvreeden, op gemelden Heer *van Leeuwen*, seggende dat hy van dat werk voorgaande kennisse hadde gehad, dat hy die luyden hadde opgemaakt, en met raad en daad geassisteert, waar van hy sich verschoonde met de uyterste protestatie, en met opentlijke verklaaringe van de Burgermeesteren selfs, dat hy dien aangaande niet en hadde gedaan, als met voorgaande kennisse, en volkomen last en ordre van de Burgermeesteren.

aan wien de selve haar Request en Lyste presenteerden,

In 't Request vloeyden onder anderen mede dese haatelijke, calumnieuse en lasterlijke termen van *slappe, flauwhertige, eer en eed vergetene, liever Fransch als Prins-gesinde, &c. die mede gereselveert hadden het Land en de Stad aan den Koning van Vrankrijk over te geven, van de Arminiaansche Secte, en Louvensteynse Factie*, dat sy verfochten deselve volgens bygaande Lijste afgeset, en haare Stad gefortificeert te hebben, met een relatie tot een brief van den *Koning van Engeland*

zijnde 't Request met veer vuyle termen ingestelt.

Engeland aan *Sijn Hoogheyt*, daar in hy geſchreven hadde, van na geen middelen van accommodatie te willen hooren, voor dat die van de Louveſteynſe Factie uyt de Regeeringe ſouden zijn geremoveert. &c.

Hier op gedelibereert zijnde, is goet gevonden deſelve geſuſpecteerde Heeren mondeling en ſchriftelijk in haar eer en reſpect te maintineeren en defendeeren, deſelve Requeſte in alle termen te wederleggen, en te proteſteeren, dat in al de tijd van den beginne der troublen af en voorheen niet een eenige Staatſe Reſolutie was genomen, daar men de een meer als de ander mede ſoude konnen beſchuldigen, maar dat alles met eenpaarige Stemmen was geconcludeert; Waaromme't ſelve aan *Sijn Hoogheyt* te remonſtreeren en te verantwoorden gecommitteert wierden de Heeren *Diderik van Leyden van Leeuwen*, Burgermeeſter *Mr. Iohan Goes van Abſmade* Scheepen, *Herman Schuyl* en *Mr. Simon van Leeuwen* Vroetſchappen en Veertig in Raade, benevens den Penſionaris en Secretaris, dewelke op den 11. *September* geſamentlijk na het Leger tot *Bodegrave* reyſden, en haare Commiſſie aldaar by *Sijn Hoogheyt* afgeleyt hebbende, 's anderen dags weder na *Leyden* vertrokken, daar ſy na haar gedaane rapport bedankt wierden.

waar tegens de Magiſtraat een reſolutie neemt,

en ſeekere Heeren aan *Sijn Hoogheyt* committeert.

Doch dewijl dit by *Sijn Hoogheyt* in advijs wierd gehouden, en de ſolliciteurs geen uytſlag tot haar voordeel konden bekomen, begonnen eenige andere quaatwillige op den 13. *dito* 's avonts t'ſamen te rotten, en op den volgenden dag vroeg de een de ander te dwingen, om in de wapenen te komen, waar op ſy met vliegende Vaandelen optrokken na den Doelen, alwaar ſy eenigen tijd vergadert geweeſt zijnde, haare Capiteynen conſtringeerden een Acte te teekenen, daar by de Burgers verſochten en begeerden, dat de geheele Magiſtraat, Penſionaris, Secretaris en alle Suppooſten van het Stadhuys tot Bode incluys, haare Dienſten ſouden quiteeren, waar mede eenige uyt den haaren hebbende afgeſonden, is daar op Vergaderinge geleyt; en alſo een yder daar op ſijnen Dienſt gewillig nederleyde, hebben de Burgers het Stadhuys ingenomen, en in verſeekeringe gehouden.

Nader oploop der Burgeren,

die na den Doelen trekken,

alwaar ſy een acte opſtellen,

Den 15. 16. en 17. bleeven de Burgers in den *Doelen* af en aangaande vergadert, ten eynde om een nieuwe nominatie te maken, daar in ſy den anderen niet konden verſtaan, tot dat eyndelijk een Lijſte formeerden van 80. perſonen, daar onder 25. van de voorgaande mede genomineert wierden, met byvoeginge van een petitie van de navolgende Voorrechten, als:

en een nominatie maken van een dubbelt getal.

met 6. articulen,

1. *De Verkiesinge van de Capiteynen by het afsterven of vaceeren aan de Officieren van deselve Compagnie.*
2. *Geen Artillery-meester als uyt de Capiteynen te verkiesen.*
3. *Het Inkomen van de Doelens.*
4. *Dat tot geene officien souden werden gepromoveert als Burgers en Inboorlingen.*
5. *Visie en Copyen van alle des Stads privilegien.*
6. *Het weeren en buyten houden van de Remonstrantsche Kerk.*

daar op *Sijn Hoogheyt* disponeert.

Welke Lijste en Petitie door eenige Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt* over gebracht zijnde, heeft deselve op den 19. *September* de 25. voorsz. Regenten benevens den Pensionaris en Secretaris in haare voorige Diensten gecontinueert, en voorts door de Heeren *Albrecht Nierop* Outste Raad in den Hove van Holland, en *Iohan Wierts* Raad en Reekenmeester van *Sijn Hoogheyt* op alles doen inquireeren en informeren, dewelke aan Hoog-gedachte *Sijn Hoogheyt* een omstandig rapport hebbende gedaan, heeft deselve so op de Requeste aan hem gepresenteert, als op de ses voorsz. Articulen goet gevonden en gedisponeert, als by de Acte onder *Numo.* 67. blijkt.

AMSTERDAM wierd weynig ontroert,

Gelijk de Stad van AMSTERDAM door de Burgerlijke Commotien, om *Sijn Hoogheyt* tot Stadhouder te eligeeren, minder geschud en bewogen was, als een der Hollandsche Steeden, ('t welk wy hier vooren vertoont hebben) so gevoelde sy in haar selven ook minder ontroeringe door de Burgeren, die de Regeeringe suspecteerden, want sy hebben gene Heeren Regenten gedwongen tot het af treeden en quiteeren van haare respective Bedieningen, noch geene der selver, als den Heer Burgermeester *Andries de Graaf*, (dat op *pag:* 689. te lesen is) feytelijk geaffronteert, noch eenig persoon of huys gespolieert of geplondert, gelijk in sommige Steeden geschiet is, hoe wel het ongetwijffelt daar toe soude gekomen zijn, by aldien de Heeren Regenten door haare gewoonlijke voorsichtigheyt de bevreesde onheylen niet hadden geprevenieert. De grootste ontroeringe ontstont over 't bewaren van de Stads Sleutels, want de onrustige Burgers gehoort hebbende, dat de Magistraaten van verscheyde overheerde Steden met de presentatie en overleveringe van de Sleutels haare Steden met eenen hadden overgegeven en gelevert aan den Vyand, waren bekommert, dat haare Regenten, voornamentlijk die gene, diese suspecteerden van secreete intelligentie met de gewaande Land-verraders,

doch 't meest om de Stads-sleutels,

raders, met de Sleutels van de Poorten ook de Stad souden leveren in handen van den Vyand, sonder de minste advertentie en kennisse van de goede Burgerye, onder de welke diergelijke straat-praatjes so veel opereerden, dat sommige te wegen brachten, dat de Sleutels van de Poorten en Water-Bomen op 't Stadhuys, daar de Burger-Hooftwacht was, wierden gebracht en bewaart, in plaatse de selve volgens gewoonte des avonts waren gebracht en des nachts bewaart ten huyse van een der Heeren Burgermeesteren, waar van de beurt by ordre was gekomen aan den Heer Burgermeester *Lambert Reynst*, die van resolutie wierd, om op 't Stadhuys by de Sleutels sijn nacht-rust so lang te nemen, tot sijne tijd geexpireert, en by ordere gedevolveert was op den Heer Burgermeester *Ian van de Pol* wanneer de Heeren Burgermeesteren resolveerden, om alle de Sleutels naar gewoonte weder te doen brengen aan 't huys van den Heer Burgermeester *van de Pol*, tot welken eynde haar *Ed: Achtb:* sulx in den Burger-Krijgsraad proponeerden, met versoek, dat de Heeren Capiteynen het Volk van haare respective Compagnien daar toe geliefden te induceeren, om de Sleutels te brengen ten huyse van den voorñ. Burgermeester.

waarom eenig volk t'samen rotteert voor 't huys van den Burgermeester *Pol.*

Dese resolutie wierd so haast niet ruchtbaar, of men sag aanstonts eenige woel-geesten dapper gaande, om de Gemeente ongerust te maken, gebruykende daar toe diergelijke reden: *Als de Burgermeesters Voogden waren van de Sleutels, dat sy dan ook met eenen meester waren van de Stad, en dat ons de droevige ervarentheyt hadde geleert, dat veel Burgermeesters van de overheerde Steeden door 't overgeven van de Sleutels haare Steeden en Burgers ook hadden overgeleevert in handen van den Vyand, maar dat het nu tijd was, om selfs mede toe te sien, en een oog in 't zeyl te houden, &c.* Waar door veel gemeen Volk met een dommen yver na den *Dam* liep, om aldaar af te wachten, wat 'er wegens de Sleutels soude voorvallen. Hier verscheenen tegens den avond mede sommige oproer-maakers, die haaren mantel om de ooren geslagen hebbende, om te minder bekent te zijn, het vuyr van burgerlijke Beroerte aanblieſen, met alderhande seditieuse discoursen, en met presentatie van haare hulp en assistentie, 't welk duyrde tot omtrent 10. uyren in de nacht, wanneer de Sleutels van een der Poorten, in plaatse van aan het huys van den Heer Burgermeester *Pol*, na 't Stadhuys gebracht wierd, daar op het volk seer aandrong, om te sien, welke die Sleutels waren, en souden tot in 't Stadhuys gedrongen, en licht tot enorme actien gekomen zijn, so niet de Capiteyn *Barent*

Elias, die toen op 't Stadhuys de wacht hadde, met sijne Compagnie in der haast den Ingang van 't Stadhuys beset hadde, rangeerende sijne onderhebbende Burgers in goede ordre, die haar met de lont op den haan schrap stelden, en de Sleutels van de Poorten en Water-bomen inwachten, dewelke al voorens van de onrustige Burgers in 't aankomen op den *Dam* gevisiteert en geobserveert wierden, of sy ook alle op 't Stadhuys gebracht wierden; Doch bemerkende, dat de Sleutels van de Nieuwe-brugs-boom ten huyse van den Heer Burgermeester *van de Pol* gebracht waren, rukten sy met meenigte derwarts, en begeerden met groot geroep en getier, dat de Sleutels, die daar in gebracht waren, weder uytgereykt en op 't Stadhuys bewaart souden werden. De Heer Burgermeester *Hooft*, die ter selver tijd ten huyse van den Heer Burgermeester *van de Pol* present was, trad met een geresolveert gemoet op de Stoep, en socht het woedende volk te bevreedigen, seggende: *Mannen de Sleutels zijn hier anders wel bewaart, de Burgermeesters konnen met de Sleutels niet verrichten, de Burgers zijn immers meesters van de Poorten; en genomen de Burgermeester wilde een Schelm zijn, en de Poort openen, gy konde sulx beletten.* Doch al dese en diergelijke redenen konden de Burgeren niet bevreedigen, die als vooren even sterk riepen: *Wy willen de Sleutels hebben, of daar sal dit en dat door vaaren, &c.* en de Burgwal so dicht besetten, dat eenige van de vrywillige Burger-ruyters, en den Heer Capiteyn *Frederik Barrewouts* Schoon-Soon van den Heer Burgermeester *van de Pol*, met eenige gewaapende Burgers onverrichter saake weder mosten vertrekken, waar op de Burgers te harder insteerden, om de voorn sleutels te hebben, en dewijl sy vreesden, dat men haar met geweld soude doen vertrekken, riepen sy noch eens, so sy seyden voor 't laast, onder het werpen van steenen in de glasen: *Wy willen de Sleutels aanstonts hebben, of sullen het huys plonderen.* De Burgermeester vreesende, dat die beroerte niet, als met een quaaden uytslag soude eyndigen, by aldien hy dese woedende menschen in haar begeerte niet te gemoet quam, resolveert met de sleutels voor de deur te komen, seggende: *Daar zijn de Sleutels, wien moet die hebben*, waar op een onbesuyst en dronken mensch daar naast aan staande toe greep en seyde, ik wilse hebben; Een ander dat siende, wilde den eerste de Sleutels ontweldigen, waar door weder een nieuwe commotie ontstont, tot dat eyndelijk eenige gewapende Burgers de sleutels opvatten, en onder een Convoy van een seer groot gedrang van menschen naar het Stadhuys brachten, daar sy zedert binnen

nen de Adels-Kamer in een Yſſere Kiſt 's avonts wierden opgeſlooten, en de Sleutel van die Kiſt gebracht en 's nachts bewaart by een der Burgermeeſteren, dat ſonder veranderinge op huyden noch continueert, waar mede deſe commotie een eynde nam.

Doch alſo de Heeren Burgermeeſteren en xxxvi. Raden bevreeſden eenig grooter ongemak te ſullen ontſtaan uyt oorſaake, dat 'er d'een of d'ander onruſtige Geeſt den *Mas Anjello* mochte ageeren onder de exceſſive groote meenigte van Inwoonders, die uyt alderhande Natien gecompoſeert is, en licht uytlevert ſodanige war-geeſten, die by trouble tijden groeyen en bloeyen, behalven dat het onbeſtandig gemeene Volk altijd tot nieuwigheden en veranderingen inclineert, en in troubel water ſoekt te viſſchen, voornamentlijk daar men dagelijks de burgerlijke beroertens van andere Steeden hoorde, en het Amſterdamſche Volk over eenige uyt de Regeeringe mede murmureerde, en door verſcheyde war-geeſten ſo by monde als door paſquillen wierd opgewekt, ſo vonden de Heeren Burgermeeſteren goet, om den Raad te doen vergaderen, om met deſelve te delibereeren, of men ſich in de tegenwoordige Regeeringe ſoude maintineeren, of ſich altemaal daar van ontſlaan, en in 't laatſte cas de Regeeringe ſtellen aan *Sijn Hoogheyt*, om de ſelve te veranderen of te continueeren en maintineeren na ſijn welgevallen, in gevolge van de authoriteyt op Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* gedefereert by de reſolutie van de *Ed: Gro: Mog. Heeren Staten van Holland en Weſt-Vrieſland*, in *dato* den 27. *Auguſti*, waar van de Copye achter onder *Numo.* 62. is geproduceert. Hier op wierd op den 28. *Auguſti* 's nachts om elf uyren tot het laatſte gereſolveert, en de preſentatie van vrywillige afſtand van Burgermeeſteren en Vroetſchappen by een Acte in *dato* den 5. *September* vervat, en aan *Sijn Hoogheyt* geſonden den Heer en Mr. *Dirk Schaap* Secretaris van den welgemelden Raad (alſo de Penſionaris ſich daar van excuſeerde) met verſoek, dat *Sijn Hoogheyt* ſoude gelieven te diſponeeren omtrent de veranderinge van haare Magiſtrature, ſodanig hy voor den dienſt en gemeene ruſte des gemeenen Vaderlands, en der Stad *Amſterdam* in 't particulier, ſoude bevinden te behooren; Waar op *Sijn Hoogheyt* naar voorgaande deliberatie op den 10. *September* oordeelde, dat in de jegenwoordige conſtitutie van tijden en ſaken ſekere Heeren Regenten van de Regeeringe voorſz behoorden te werden geexcuſeert, ſonder nochtans dat deſelve daar door in hunne goede naam en reputatie in eenigen deele gekrenkt of vernadeelt ſouden werden, met

De Heeren van Regeeringe reſigneeren haar employ.

Sijn Hoogheyt maakt eenige veranderinge in de Regeeringe,

preſentatie, dat *Sijn Hoogheyt* ten allen tijden, ſo wanneer boven vermoeden de noot ſulx ſoude mogen komen te vereyſchen, bereyt ſoude zijn, hun ſodanige particuliere Protectie en Sauvegarde te laten geworden, als haar Ed: ſoude komen te deſidereeren.

en verkieſt eenige in plaats van de geëxcuſeerde Heeren.

In plaats van de geëxcuſeerde Heeren vond *Sijn Hoogheyt* goet, de navolgende Heeren te eligeeren tot Burgermeeſteren *Coenraad van Beuningen* en *Iohan Hudde*; tot Scheepenen *Louis Trip*, *Nanning Kloek* en *David de Willem*; en tot Raden *Louis Trip*, *Ian Appelman*, *Michiel Tielens*, *Hendrik Becker*, *Coenraad van Klenck*, *Mr. Gerard Bors*, *Ian Commelijn*, *Mr. Nicolaas Opmeer*, *Dirk Blom* en *Gillis Sautijn*.

Eenige Burgers compareeren t'ſamen op den Doelen.

Immiddels dat den voornoemden Heer *Schaap* in 't Leger tot *Bodegrave* van *Sijn Hoogheyt* expeditie verwachte, hadden eenige Burgers op den 7. *September* veele van haare Mede-Burgers met gedrukte Biljetten verſocht, om tegens den avont op de *Kleveniers Doelen* te compareeren, alwaar wel 90. a 100. perſonen meeſt Ambachtsluyden haar ter beſtemder tijd lieten vinden, dewelke ſo haaſt niet vergaart waren, of de deur van de Kamer wierd geſlooten, en voorgeſtelt, dat het de plicht van de getrouwe Burgerye was, voornamentlijk in deſen tijd ſorge te dragen, datſe haar oude Privilegien en Vryheden weder bequam, wanneer gelijk als onverhoets op een ſtoel onder een Kuſſen wierd gevonden een verzeegelt paquet brieven ſonder opſchrift, 't welk geopent zijnde, vondm'er een partye gedrukte requeſten in, die in de naam van de Amſterdamſche Burgerye en Schutterye geaddreſſeert waren aan de Heeren Burgermeeſteren en de Heeren van den Gerechte, beſtaande in 12. articulen, ſo als ſy onder *Num°.* 68. te leſen zijn. Een deſer preſenten klom voorts op de tafel, en las't ſelve Requeſt overluyt voor, waar op gevraagt wierd, of't niet goet en wel ingeſtelt was, en of het de meeninge van de Burgers niet was, haare Privilegien weder te willen hebben? dat ſy alle te gelijk beantwoorden van ja, ja, ja. Men bracht voorts voor den dag een kleyne geſchreven Acte, waar by ſimpelijken verſocht wierd, dat de Heeren Burgermeeſteren aan de Burgers haar oude Privilegien wilden herſtellen. Deſe Acte wierd van de meeſte onderteekent, nemende eenige dag van beraat, die ſonder moleſtie niet van de kamer raakten.

en doen een beſendinge aan de Burgermeeſters,

Men nomineerde vier perſonen, om 's volgenden morgens het verſoek van haar aan de Heeren Burgermeeſteren mondelinge te proponeeren, dewelk voor dat ſy op 't Stadhuys compareerden, van eenige, die geteekent hadden, verſocht wierden, dat ſy de geheele geteeken-

teekende Acte wilden royeeren, daar toe na eenige deliberatien ook gereſolveert wierd, werdende deſelve Acte door een brandende kaarſe eerſt vernietigt, eer de vier Genomineerde voor de Heeren Burgermeeſteren compareerden, daar ſy tegens haare opinie op alle de poincten van haare propoſitie ſodanigen ſatisfactie, en bedankinge voor haare goede genegentheyt ontfingen, dat ſy weder vertrokken na de Doelen, daar ſy van haare Verrichtinge rapport deden, en over haare genomene moeyten bedankt wierden. Immiddels hadden eenige yveraars copye van de Acte onder *Num°. 69.* 's nachts gebracht aan de Wachthuyſen en Poorten, om de Burgers tot meerder conſpiratie te bewegen, dat mede ſo wel als al het voorgaande in ſtilte een eynde nam.

GOUDA in roeren.

Tot GOVDA wierd op ſeckeren tijds 's nachts onder de deur van een der Regeerende Burgermeeſteren geſteeken een wytloopig geſchrift, in ſich behelſende de Naamen en Beſchrijvinge van eenige Regenten, welke by het Volk wierden gehouden niet genegen geweeſt te zijn tot het aanſtellen van den *Prince van Orange* tot Stadhouder; immers welke by veele niet waren aangenaam. In gemelte Geſchrift wierde te kennen gegeven, dat men het ſelve aan *Sijn Hoogheyt den Prince van Orange* ſoude overleveren, met verſoek, dat die daar in genoemde perſonen uyt de Regeeringe geſet, en andere in der ſelver plaatſen geſtelt mochten werden. Doch om alle beduchte ongeleegentheyt voor te komen, ende te doen blijken, hoe geneegen yeder was, om 't ſijne toe te brengen tot de gemeene ruſte, ſo hebben de Heeren Burgermeeſteren, Schepenen, en geſamentlijke Vroetſchappen haare reſpective Bedieningen geſtelt in handen en ter diſpoſitie van *Sijn Hoogheyt*, alle ende een yeder der ſelve ſich betoonende gewillig en bereyt, omme van haare functien afſtant te doen.

Sijn Hoogheyt door een miſſive van de Heeren Vroetſchappen deſer Steede zijnde verwittigt van der ſelver preſentatie en vrywillige aanbiedinge, heeft goet gevonden by een Miſſive aan de Regeeringe in ſeer beleefde termen te excuſeeren ſeckere 6. Heeren, en in der ſelver plaatſe weder aan te ſtellen de Heeren: *Albrecht van der Burg*, *Dr. Hugo van der Werve*, *Adrian van Schie*, *Iacob de Wilde*, *M. Cornelis Moering* en *Ioöſt Verſchure*, met welke veranderinge het Volk van *Gouda*, dat een ongeſtuyme Zee gelijk was, begon te bedaaren, en in ſtilte te raaken.

ROTTERDAM in roeren.

ROTTERDAM fluctueerde inwendig in burgerlijke Beroerten niet

niet minder, als een van alle Steeden, want op den 8. *Iuly* raakten de
door rappaille en wyven, geheele Stad in rep en roer, door de confluentie van een groote menigte rappaille, meeſt alle wijven, die met een Vaandel de Stad door trokken voorby het Stadhuys, daar de Heeren vergadert waren, naar het huys van den Heer *van der A*, daar ſy de glaaſen uytgeſmeeten hebbende, voortgingen naar 't huys van den Heer *Sonmans* (die ter ſelver tijd eenige dagen buyten de Stad was) daar ſy niet alleen de glaſen met ſteenen ingooyden, maar ook de deur met een hamer opſloegen, en daarin eenige inſolentie en dertelheyt omtrent eenige Eetwaren van boter, kaas, wijn, bier, &c. pleegden, doch den inboel en meubilen verſchoonden van de plonderinge. Geduyrende deſe tu-
en door de Burgeren, die 7. articulen opſtelden, multen hielden de Burgeren haare huyſen geſlooten, raakten 's namiddags in 't geweer, en ſtelden 7. Articulen op 't papier, die ſy aan haare Heeren Burgermeeſteren en Vroetſchap preſenteerden, ſo als ſy onder *Numo.* 70. te leſen zijn.

Over deſe Articulen was een yder, die deſelve hoorde leſen, ten hoogſten verwondert en verſet. Van de Heeren welkers detentie daar in verſogt en die wel meeſt meenden verongelijkt te werden, waren op die tijd preſent de Heeren *Peſſer*, *Vroeſe*, *Gaal* en *Gerard Iacobſz. Viſch*, de welke inſiende de conſtitutie van tijden en ſaken toe ſton-
dewelke de Magiſtraat toeſtont. den, dat ſy by proviſie aldaar in verſekering ſouden blijven, waar op dat vervolgens de voorſchreven articulen op approbatie en goet vinden van *Sijn Hoogheyt* wierden geaccordeert en toegeſtaen, gelijk ook het *Poſtſcriptum*, daar mede deſelve naderhand geamplieert en vermeert wierden; alles op het fundament en in vaſt vertrouwen, dat Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* (aan wien hier over ſeekere Gedeputeerdens wierden toegeſonden) de voorſz. exorbitante proceduren ſeekerlijk ſoude improbeeren en tegen ſpreken, 't welk ook niet lan-
Sijn Hoogheyt was miſnoegt over de Burgeren. ge daar na is geſchiet; Want de Gedeputeerde, die met *Sijn Hoogheyt* hier op hadden weſen ſpreken, weder gekomen zijnde, rapporteerden alle uyt eenen mond, dat deſelve de violentie aan de Regeeringe gepleegt ſeer qualijk genomen, en daar op order hadde geſtelt, datter een miſſive wierde gedepeſcheert, die met een Trompetter volgen ſoude, waar in hy de Regeeringe gemaintineert, en van het Volk gehoorſaamt en gereſpecteert wilde hebben. Des anderen daags zijnde Sondag den 10. *Iuly* is de voorſz. miſſive, in maniere als voren, gekomen, en in't volle Collegie in Burgermeeſteren Kamer in preſentie van eenige Burgeren geopent en geleeſen, en vervolgens van't Raadhuys deſer ſtede by forme van inſinuatie aan alle Burgeren en Ingeſe-

tenen

tenen gepubliceert en genotificeert in voegen onder *Numo.* 71. te leſen is. De Heer de *Groot*, die mede onder de gene was, die de Burgeren wilden, dat ſoude werden gedetineert, was des voormiddags onder het geleyde van een Trompetter van *Sijn Hoogheyt* in de Stad, en vervolgens op het Stadhuys gekomen, omme aldaar te aſſiſteren de Vergadering van de Vroetſchap, het welke alſo ſonder merkelijke disordre toe ging; Doch des namiddags de klokke omtrent twee uren, als de Vroedſchap geſcheyden was, en als een yder van de gedetineerde Heeren, in conformité van de ordre van *Sijn Hoogheyt* naar huys wilde gaan; Sijn Ed: met de Burgermeeſter *Vroeſe* by geval de eerſte van de trap van't Stadhuys afgaande, wierden beyde door eenig weinig Canaille in het geſigt van de Burgeren, die als toen de wagt onder het Stadhuys hadden, weder te rug gedreven, en ſouden na alle apparentie met een mes gequeſt zijn geworden, ten ware ſy door haare knegts gewaarſchouwt, en alſo ſich weder na binnen begeven en het ongeval ontweken waren. Boven op het Stadhuys weder gekeert zijnde, expoſtuleerden ſy ſeer op die ſo quaade rescontre, en verſogten, dat daar in *de facto* ordre mochte werden geſtelt. Den Heer Officier, die by der hant was, ſond aanſtonds een der Subſtituyt-Schouten na beneden met twee of drie dienaars van de Juſtitie, om den genen, die het mes tegen de gemelde Heeren getrokken hadde, was 't doenlijk, uyt den hoop by de kop te vatten en te verſeekeren, gelijk dan ook aanſtonts is geſchiet, met hoope, dat de ſchrik daar door in het volk gebragt ſoude werden, en dat de Heeren nu met gemoede ſouden konnen vertrekken. Hier op zijn de Heeren vervolgens van 't Stadhuys afgegaan paſſeerende door veel Burgeren, die ſy by troepen op de ſtraten ſagen ſtaan.

De Groot qualijk gerescontreert.

De Heer *de Groot*, daar het wel meeſt op gemunt ſcheen, wierd door eenige gewapende mannen uyt de Burgerwacht tot aan ſijn huys geconvoyeert. So haaſt de Heeren in haar huyſen waren gekomen, begon het Volk voor het Stadhuys weder ſeer te vermeerderen, roepende dat ſy den gevangen man wilden gerelaxeert hebben, en by weygeringe van dien dreygen ſy het geheele Stadhuys onder de voet te ſullen halen, waar op het gewelt ſodanig toe nam, dat de Burgermeeſteren het ſelve noch door de Burgerwachten, noch door andere middelen ſiende te konnen ſtutten, ſich genoodrukt vonden in de begeerde relaxatie te conſenteren.

Een nieuwe Beroerte voor 't Stadhuys.

De Burgerye hier mede noch niet vernoegt zijnde, bracht te wegen, dat de Commiſſien van haare Heeren, die in den *Haag* waren, in-

getrokken, en in der ſelver plaatſen weder gedeputeert wierden de Heeren *vander Meyden*, *Hogendorp*, *Hartman*, *Punt* met twee Burger-Capiteynen, eenen Lieutenant en twee Burgers genaamt *Willem Baſtiaanſen* en *Leonart van Aarſen*, en dat in apprehenſie wierden genomen 2. Regeerende Heeren Burgermeeſteren, als *Vroeſen* en *Peſſer* met de Heeren *Gaal* en *Vis*, en dat de abſente Heeren met Klok-geſlag wierden ingedaagt.

't welk op de Kermis tijd vermeert wierd.

Op den 22. *Auguſti* zijnde de ordinaire Kermis-tijd, wanneer veele Boeren, naar gewoonte, ſtonden binnen te komen, rees in de Stad een gerucht, dat de Boeren geſint waren, om gewaapender hand eenige Regenten af te ſetten, indien de Burgers op hunne komſt ſulx noch niet mochten hebben geëffectueert. Dit was oorſaak, dat de Burgeren ſich in de wapenen begaven, om voor den overlaſt van de Boeren bevryt te zijn, en om ſelfs uyt te voeren 't gene de Boeren dreygden, concipieerden tot dien eynde een Requeſt aan de Heeren Burgermeeſteren en Vroetſchap, met een Acte, die de geſuſpecteerde Heeren ſouden teekenen. De Burgermeeſters hier van eenige kenniſſe krygende, vraagden eenige Burgeren, of ſy wat te verſoeken hadden; daar op ſy antwoorden van ja, maar dat het ſelve verſoek hielt aan de gantſche Vroetſchap, en dat die aanſtonts daarom diende geconvoceert te werden, 't welk 's namiddags om twee uyren geſchiede, wanneer aan de ſelve het Requeſt wierd gepreſenteert, beſtaande in beleefde termen, waar in 14. Heeren uyt de 24. Vroetſchappen wierden genomineert en verſocht, dat ſy haare reſpective Ampten geliefden te reſigneeren, en 't ſelve met de onderteekeninge van deſe volgende Acte te confirmeeren, gevende voor redenen, dat ſy Heeren Regenten met de continuatie van haare Bedieningen aan de Burgerye geen contentement langer konden geven, dewijl ſy tot voorſorge en defenſie van de Stad niet genoeg naar vereyſch van ſaaken hadden gevigileert. Hoe wel deſe reden aan de geſuſpecteerde Regenten ſeer onaangenaam was, ſo wierden ſy doch te rade, om deſe Acte te teekenen.

wanneer de Burgeren een requeſt preſenteeren,

en de Heeren Regenten deſe Acte deden teekenen.

Wy ondergeſchreven alle tegenwoordige, ſo Regeerende Burgermeeſteren, Raaden, en Vroetſchappen, mitſgaders, Secretariſſen der Stad Rotterdam, op huyden geëxamineert hebbende de Requeſte aan ons, wegens onſe Burgeren overgelevert, ende gelet op den inhout der ſelven, waar by zy gene ſatisfactie in deſe perplexiteyten met de Regeeringe onſer Perſoonen ſchijnen te nemen; en op dat blijken ſoude dat wy

veel

veel liever de Ruſte en Vryheyt amplecteren, als geſoupſoneert te werden van eenige quade intelligentie ofte misduydinge; ſo hebben wy om alle het ſelve klaarlijk te vertoonen, het verſoek der voorſz. Burgeren geaccordeert, ende derhalven van een yder onſer voorſz. Ampten gerenuntieert, gelijk wy daar van renuntieren mits deſen, met overgevinge, dat de Facto *en met der daad by de blijvende Leden van de ſelve Vroetſchappen tot het nomineeren van andere Perſonen in onſe plaatſe werde geprocedeert, verſoekende mits deſen* Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange *als onſen Stadhouder, uyt de aan te bieden Nominatie andere in onſe plaatſe te willen ſurrogeren; belovende van nu af aan, ende in 't toekomende het ſelfde te houden geratificeert, 't gunt zijn voorſz.* Hoogheyt *in qualiteyt ſal komen te doen, ende niet daar tegen te ſullen machineren in Rechten, ofte daar buyten op pœne van ons te maken ſtrafbaar als Crimen begaan hebbende tegen de Ruſt ende Vrede van 't gemeene Land: So waarlijk moet ons God Almachtig helpen. Actum den 22. Auguſti 1672.*

Deſe Preſente Heeren, die deſe Acte teekenden, waren de Heeren *Peſſer* en *Vroeſen* Regeerende Burgermeeſteren, *I. de Vries*, *Voorburg*, *G. Vis Willemſz.* *I. van Couwenhoven* en *G. van Vredenburg.* De Abſente Heeren, die deſe Acte daarna mede teekenden, waren vier, als *G. Vis Iacobſz.* *van der Aa*, *Gaal* en *Sonmans*, een alleen was weygerig, te weten, den Heer *Biſſchop*, *de Groot* was toen al vluchtig, en de Heer *Paats* in Ambaſſade aan 't Spaanſe Hof.

De Burgers ſiende, dat de overige 10. Regenten na haare meeninge dien ſelven avont geen Nominatie maakten van een Dry-dubbelt getal, uyt het welke *Sijn Hoogheyt* een enkel getal in plaatſe van de voornoemde Heeren ſoude eligeeren, maakten ſelfs een ſodanige Nominatie, die ſy aan de 10. Vroetſchappen overleverden, met verſoek, dat deſelve daar geliefden af of by te doen, die ſy ſelfs beſt ſouden bevinden te behooren, het welk geſchiet zijnde, wierd de Heer *Punt* en andere gedeputeert, om deſe Nominatie *Sijn Hoogheyt* te behandigen, die daar op een electie dede tot genoegen van de Burgerye, behalven van eenige malconte, die *Sijn Hoogheyt* liever dood, en deſſelfs Partye liever groot hadden geſien. makende de Burgers een dry dubbelt getal.

ZEELAND. gaf *Holland* niet toe in 't veranderen van de Magiſtraturen, want tot VLISSINGEN de Burgeren op den 13. *Auguſti* door ordre van yemand uyt de Burgermeeſteren, in de wapenen gekomen zijnde, (ſo geſeyt word, ſonder kenniſſe van 't Collegie, op hoope, dat de Capiteynen, die door dien Burgermeeſter meeſt waren VLISSINGEN in roeren.

geavanceert, ſijne partye ſouden kieſen, en de Gecommitteerde der Burgerye tegen gaan, en van 't Stadhuys naar huys doen vertrekken) namen haar ſlag waar, en wilden van de Markt niet weder vertrekken, voor en al eer men haare Commiſſariſſen contentement hadde gegeven, en dat Vaders en Soonen, Broeders en Minderjaarige uyt de Regeringe geweert, en dat in plaatſe derſelver een dubbelt getal aan *Sijn Hoogheyt* geſonden wierd, om daar uyt te eligeeren, die *Sijn Hoogheyt* ſoude bequaamſt oordeelen. De Magiſtraat deſe intentie der gantſcher Gemeente vernemende, reſolveerde 9. Heeren aanſtonts te bedanken, en een nieuwe Nominatie aan *Sijn Hoogheyt* over te ſenden, waer toe de Burgers uyt het midden van haar mede committeerden 2. perſonen, als den Colonnel *Gillis Royart*, en *Carel van Poelveld*, die tot antwoord mede te rug brachten, dat *Sijn Hoogheyt* niet ſtrijdig vond, dat Secretaris en Penſionaris Raden waren, en dat in 't toekomende op de Broeders gelijkelijk Raden te maken ſoude gelet werden. De Burgerye deſe blijde tijdinge ontfangen hebbende, om alles nu in ruſt en vreede te brengen, verſocht op den 13. *September* in alle vriendelijkheyt van haare Magiſtraat, dat de 9. Heeren effective ſouden bedankt werden, en dat van die 9. vier ſouden genomineert werden nevens andere, indien den Penſionaris meerder-jaarig was, op dat *Sijn Hoogheyt* kooſe, wien 't hem geliefde, als mede, dat de Gemeynte verſocht, dat beyde de Burgermeeſters ſouden contentement hebben, eer deſe nominatie naar den *Haag* wierde geſonden. Dit wierd door de Magiſtraat ingewilligt, en beyde Burgermeeſters verklaarden voor de Gemeente, haer volkomen contentement te hebben, en voort aan als vrienden te ſullen leven, waar op de Nominatie wierde geteekent, en met des Stads Zegel bekrachtigt, en een Bode daar mede naar den *Haag* afgevaardigt; Maar alſo door vreemde Intrigues eenige gediſponeert wierden, om den Bode te achtervolgen, en hem den brief af te nemen, dat haar ook ſo wonderlijk gelukte, dat ſy den Brief te rug brachten, en alſo eenige Matroſen ſodanig aan 't gaan raakten, dat ſy voor 't Raadhuys quamen, en met geweld veranderinge verſochten, deden eenige Regenten de Gemeente een Nominatie maken, daar uyt ſy ſelfs 9. Perſonen verkoſen, dewelke naderhand van *Sijn Hoogheyt* gecontinueert wierden.

een beſendinge aan *Sijn Hoogheyt* gedaan.

MIDDELBVRG in roeren.

Middelburg raakte noch meer in commotie, als *Vliſſingen*, want alſo daar de meeſte Burgers en omheen wonende boeren oordeelden, dat de Appoictementen in *dato* den 5. en 11. *Iuly* reſpective op de Articulen van de Burgerye gegeven, (gelijk hier vooren op *pag.* 699.

699. te sien is) niet punctueelijk wierden naargekomen; dewijl de Boeren, die op 't Geweer gestelt waren, eenige nachten sonder het *Woord* waakten; dewijl de Kust van haar Eyland sich ter selver tijd van 's Lands Vloot ontbloot vond, en dewijl mede om die tijd eenige brief jes in de Steeden en ten platten Lande onder door de deuren wierden gesteeken, waar in geschreven stont, dat het Dessein van den Koning van Vrankrijk op *Bergen op Zoom*, en so vervolgens op *Zeeland* lag; So resolveerden de Boeren, by occasie, dat sy door een loosen allarm op 't strant by een raakten, met haar 7. Compagnien te voet, en eenige boeren-ruyters, de Stad *Middelburg* te attaqueeren, en die Heeren, aan dewelke sy sustineerden, dat het haaperde, by de kop te vatten. De Burgers waren immiddels met haar zijd-geweer op dien allarm mede op de been geraakt, maar als sy vernamen, dat het gerucht, van dat den Vyand lande, valsch was, ging elk in stilheyt weder naar huys, uytgenomen een Compagnie van 't Orange Vaandel, die met hun volle geweer na 't Stadhuys marcheerde, voor 't welke het Graau op dese Compagnie so dicht aandrong, dat de Vaandrich met het Vaandel wat ruymte willende maken, een man met de punt van den Vaandel-stok quetste, waar door het grau met murmureeringe sterker op hem aandrong, so dat hy in pericul raakte, waar uyt hy sich willende salveeren, loste een Pistool, daer een koegel op stont, die een jongman aan sijn hooft afschampte, dat hy ter aarden nederviel. Hier op riep het Graau volmondig uyt: *Steenigt dien hond dood*, dat de Compagnie in 't Raadhuys dede retireeren onder het vliegen van veele steenen. 't Graau hunnen moet op haar niet konnende koelen, liep onbesuyst in de Noort-straat, naar het huys van den *Heer van den Brande*, daar helle-veegen van wijven hem uythaalden, en deerlijk sloegen, doch noch eyndelijk door de Burgeren ontset, en op het Raadhuys gebracht wierd.

door een Compagnie Burgers,

Ondertusschen quamen eenige boeren voor uyt met een Compagnie tot voor de Noort-Poorte, daar sy binnen wilden zijn, maar als sy sagen, dat hun sulx geweygert wierd, resolveerden sy 't Rinquet, dat by na verrot was, af te breeken, 't welk de andere boeren Compagnien aansagen, die een stuk-weegs van daar tot een achter-laag waren, om dese so 't noodig mochte zijn te secondeeren. De Burgers siende, dat de Boeren besig waren, om de Val-brugge met haaken neder te haalen, lieten deselve van selfs neder vallen (apparent om by die occasie de Regenten te konnen dwingen tot haar oogmerk) en alle de Boeren binnen trekken, die met een Compagnie onder een groen Vaan-

en door het optrekken der Boeren.

die binnen de Stad komen, en groore commotie verwekken,

Vaandel marcheerden recht na 't huys van den Heer Penſionaris *de Hubert*, met intentie, om dien ſelven Heer met haar gevankelijk naar buyten te voeren. De *Heer van Odijk* hier van kenniſſe krygende, dede aanſtonts groote devoiren, om deſe onluſten te appaiſeeren, gelijk hy deſelve ook met uytnemende moeyten, en niet ſonder gevaar voor ſijn Ed: Perſoon appaiſeerde; Maar het Graau, dat altijd inclineert tot veranderingen en troublen, hitſten de Boeren weder op, ſeggende, dat ſy de Verraders moſten vangen, onder dewelke ſy den Heer *van den Brande* mede noemden, die nu op 't Stadhuys was, 't welk de Boeren ſo gaande maakte, dat ſy gelijkerhand naar 't Raadhuys trokken, daar den Heer Bailluw met de voorſz. Heer *van den Brande* haar op de aankomſt van deſe Boeren op de Puye vertoonden, doende den Bailluw aan de Boeren een ſerieuſe aanſpraak, waar mede hy haar ſocht te bevreedigen; Doch de Boeren alle deſe termen niet verſtaande, bleeven halſtarrig, drongen in weer-wil der Burgers, die aldaar ter wacht waren, en haar Vaandel op de Puye geplant hadden, het Raadhuys in, en haalden den Heer *van den Brande* gewapender hand naar beneden, hem ſlaande, trekkende en ſtootende tot buyten de Poort in de Na-dorſt, terwijl de andere 6. Compagnien Boeren haar meeſter maakten van 't Hof, en de Heeren Burgermeeſteren *la Sage*, *Brouwer*, *Vrybergen* den Penſionaris *de Hubert* en den Secretaris *Reygersberge* apprehendeerden, en als gevangene weg voerden buyten de Stad in haare kroegen, werwarts ſy verſochten, dat de Burgeren haare Gecommitteerdens wilde ſenden, om de Gevangene Heeren te helpen examineeren, waar op 3. uyt de Gildens wierden gecommitteert, die naar een rauwe examinatie deſe Heeren op haar hooge proteſtatien weder los kreegen, op conditie deſelve Heeren op 't Raadhuys ſo lang geſaiſeert te houden, ter tijd toe den Boeren ſatisfactie over *'t Woord*, en den Burgeren contentement op haare propoſitien en articulen ſoude zijn gedaan. De Magiſtraat bevreedigde daar op de Boeren en Burgeren in 't kort ſodanig, dat de gedetineerde Heeren onder cautie uyt haare detentie wierden gerelaxeert, en dat de Boeren weder vertrokken, ſonder ymand meer te moleſteeren, na dat ſy alvoorens het Graau ſelfs hadden geſteut in haar voornemen, om 't huys van den Heer *Vrybergen* te plonderen, ſeggende, dat het haar niet om het plonderen, maar om het veranderen van de quade Regeeringe te doen was.

dewelke door den *Heer van Odijk* geappaiſeert werden,

Maar door de Burgers weder opgeroyt,

ſo dat ſy eenige Heeren gevangen namen.

's GRAVENHAGE in roeren.

's GRAVENHAGE, zijnde een plaats, die om de generale en particuliere directie van de Staats-Affaires, en om de Illuſtre Collegien der

der Heeren Regenten ſo van de geſamentlijke *Geconfederecrde Provincien*, als van de Provincie van *Holland* alleen, boven alle Steeden en Plaatſen van den geheelen Staat behoorde geheyligt te zijn, was niet te vreeden met een ſimple veranderinge van haare Magiſtraat, daar toe de geſamentlijke Burgeren met haare Vaandels op den 3. *September* ſich begeven hadden op de *Doelen*, en aldaar met malkanderen opgeſtelt een nieuwe Nominatie van haar geheele Magiſtrature, met de welke ſy 18. perſoonen gedeputeert hadden aan *Sijn Hoogheyt*, om uyt krachte van de authoriſatie van haar *Ed: Groot Mog.* in *dato* den 27. *Auguſti* op hem gedefereert, deſelve te approbeeren of te veranderen na ſijn welgevallen; maar wilde mede een veranderinge ſien in de Staats Collegien, want ſy murmureerde, dat deſelve bleeven continueeren by die gene, ten ſpijt en weerwil van de welke *Sijn Hoogheyt* geavanceert was, ſeggende dat deſelve niet ontſien ſouden hem, na vermogen, in alles den voed dwars te ſetten, en 't geheele Land daar door te reſiqueeren, waar over ſy voornamentlijk mede ſuſpecteerden den Raad-Penſionaris *de Wit* en deſſelfs broeder den *Ruart van Putten*, met dewelke de Haagſe Gemeente naderhand ageerde een *Tragœdie*, die alle *Tragœdien* overtreft, en elk de hayren doet rijſen, dieſe met aandacht beſeft, 't en zy hy een ongevoeligen *Stoïcus* ware, die van alle menſchelijke affecten geprivéert, en meer een *Eſopiſchen God der Kikvorſchen*, als een redelijk Schepſel gelijk is.

misnoegen der burgerye over de Rederinge.

Het eerſte fundament tot deſe *Tragœdie* wiert geleyt door eenen *Willem Tichelaer* M^r. Chirurgijn tot *Piershil in den Lande van Putten*, dewelke aan den *Heer van Albrantswaart* Hof-Meeſter van *Sijn Hoogheyt*, en daarna ook aan den *Heer van Zuyleſteyn* bekent maakte, hoe dat hy te rade was geworden, ſich op den 8. *Iuly* aan den Heer *Cornelis de Wit Out-Burgermeeſter der Stad Dordrecht en Ruard van Putten* te addreſſeeren, om aan hem te klagen en met eenen te verſoeken ſijn goede hulpe en faveur van wegen de overlaſt en quade handelingen van den *Heer van Piershil* en *Geerlof Vervooren* Schout van den ſelven Dorpe, mitsgaders van de Mannen van Leen, door haare onbehoorlijke manieren van proceduren omtrent ſijn perſoon gepleegt; hoe dat den Heer *Ruard* by die occaſie hem *Tichelaar* hadde weten te perſuadeeren, om onder eede te beloven, dat hy *Sijn Hoogheyt* den nieuw-geworden Stadhouder van't leven ter dood ſoude helpen, waarvoren hy ſoude genieten een premie van dertig duyſent guldens, en het Bailluſchap van *Beyerland*, daar en boven alle ſijne

Willem Tichelaar verhaalt hoe hy van den Ruart van Putten was gepersuadeert, om Sijn Hoogheyt om hals te brengen.

Vrienden souden werden gebeneficeert, seggende, dat het nu most buygen of barsten; dat het nu niet langer konde deugen, of de *Prins* most van kant, also die 't bederf van 't Land was, waarom noch meer als dertig der voornaamste Regenten van 't Land ymand sochten tot dit nootsaakelijk exploit, dewelke hem *Tichelaar* wel souden maintineeren, over sulx dat hy onbeschroomt most wesen, en de saak op 't spoedigste verrichten, hem voorslaande verscheyde middelen, om dit feyt in 't werk te stellen, &c.

waar van kennisse wort gegeven aan Sijn Hoogheyt, die de saak stelt in handen van het Hof van Justitie.

De *Heer van Albrantswaart* maakt dit werk by de eerste occasie aan *Sijn Hoogheyt* bekent, dewelke ook aanstonts daar van communicatie gaf aan den Ed. Hove van Holland, gevende met eenen de gantsche sake over in handen en directie van den selven Hove van Justitie. Waar op den gemelden *Tichelaar* ten selven dage tot twee verscheyde reysen toe van 't voorsz. Hof over het selve aanbrengen is gehoort, en scherpelijk geëxamineert geworden; Ende hem *Tichelaar* achtervolgens sijn ronde belijdenisse den solemneelen Eed van den gemelden Hove afgenomen zijnde, en op alle circumstantien nauw reguard hebbende genomen; So heeft het Hof, naar voorgaande informatie, en rijpe deliberatie goet gevonden ende geordonneert, omme den voorñ. *Ruard* door den Heer Fiscaal of Procureur Generaal van den Hove van Holland van *Dordrecht* na den *Hage* te doen transporteeren; Gelijk den selven *Ruard* daar op ook op den 24. *July* in apprehensie genomen en gehaalt zijnde voor eerst is gesaisseert geworden in de Castelenie van den selven Hove, alwaar hy op den 25. *dito* door de Ed. Heeren van den Hove eerstelijk in't bysonder is gehoort, en geëxamineert geworden, dewelke ter eerster instantie (so geseyt word) opentlijk negeerde den selven *Tichelaar* te kennen; Edoch naderhand by confrontatie overtuygt zijnde, soude 't contrarie hebben moeten belijden; En na dat deselve partyen in desen ten meermalen in 't bysonder waren gehoort en geëxamineert; So heeft het voorsz. Hof goet gevonden, haar beyde op den 6. *Augusti* te verseekeren op de Voor-poorte van den selven Hove, alwaar deselve partyen wederom tot verscheyde reysen van den Ed. Hove gehoort, scherplijk ondersocht, en geëxamineert zijn geworden.

't welk ordonneert den Ruart te apprehendeeren.

dewelke geëxamineert word,

Terwijlen vigileerde den *Raad-Pensionaris de Wit* Broeder van den *Ruard*, by dag en nacht, consuleerende met eenige voorname Advocaten en andere Heeren tot verlossinge van den Gedetineerden; Waar op seekere Deductie van *Me-Vrouw van Berkel* Huysvrouw van den *Ruart* aan den voorsz. Hove wierd gesuppediteert, contineerende

werdende tot sijne ontschuldinge een Deductie over gelevert.

prin-

principalijk; *Dat den voorñ.* Chirurgijn *haar Man in een jaar en dag maar eens hadde geſien, en des noot geſproken; dat ſulx op den* 8. July *ten huyſe van den* Ruart *binnen* Dordrecht *was geſchiet, leggende als toen indiſpooſt te bedde; dat het voorſz. geſprek weynig tyds, ja geen quartier uyrs hadde geduyrt, en dat hy hem directelijk of indirectelijk niet hadde genodigt, maar dat den voorñ.* Chirurgijn *onverſocht by hem ſelfs was gekomen voor ſijn bedde, en 't geene remarquabel was, dat hy den* Ruart *alleen hadde willen ſpreeken, die hem tot tweemaal vergeefs aanſoek hebbende gedaan ſijn naam te melden, op de derde inſtantie daar toe eerſt is geadmitteert geworden.* Vorders dat de *Huysvrou van den* Ruart, *conſidereerende de boosheyt der tyden, haar bekommert gevonden hadde over het ſecreet acces tot haaren man, van een perſoon, wiens ſombre phiſionomie niet veel goets beloofde, te meer, mits het onlangs gepleegde attentaat op den* Raad-Penſionaris *haar Mans Broeder, en gelijk attentaat door vier ſtoute gaſten weynig dagen te vooren des nachts omtrent elf uyren op haar Man voorgenoomen, 't welk ook na menſchelijke apparentie ter executie gelegt ſoude zijn geweeſt, indien het aannaderen van de wacht haar niet de vlucht hadde doen nemen, welke gegronde apprehenſie haar door Gods wonderbaare beſtieringe hadde doen reſolveeren, haar Mans dienaar ende haar ſoon, tuſſchen de* 18. *en* 19. *jaaren out te poſteeren aan de deur van de kamer, alwaar de voorſz.* Chirurgijn *voor 't bedde van den* Ruart *was geſeeten, om in cas van eenig quaat voorneemen ſijn Vader en Heer reſpective* illico *te hulp te komen, ſtaande geen roede lengte van 't bedde, ſeer wel konnende hooren de woorden, die den* Ruart *met ſijn gewoonlijke toon overluydt ſprak. Na 't gepaſſeerde en 't uytleyden van den voorſz.* Chirurgijn, *hebben ſy de ſaak aanſtonts ſo verhaalt, waar uyt klaerlijk blijkt, dat in de voorgeroerde converſatie tuſſchen den* Chirurgijn *en* Ruart *niet was gepaſſeert, dat eenige gelijkeniſſe hadde na calumnieus voorgeven van den beſchuldiger.*

Dat voorts de ſubſtantie en het beſluyt van haar diſcours ſoude zijn geweeſt; *Dat hy* Tichelaar *na een preallabel diſcours over de ſwaarigheden deſes tijds, daar in den ſtaat van 't Land was vervallen, geſeyt heeft, dat hy aan den Gedetineerden wel yets wilde openbaaren, mits dat hy het ſelve ſecreteerde, dan daar op geantwoord zijnde, met deſe of diergelijke woorden in ſubſtantie, indien 't wat goets was, dat hy het dan wel mochte doen, en indien het vuyligheyt of wat quaats was, dat hy dan wel vrylijk mochte ſwijgen, of dat hy Gedetineerde anders ſijn aanbrengen ſoude bekent maken; dat den voorñ.* Tichelaar, *na dat*

de voorsz. woorden, of de substantie van dien eens en andermaal gereitereert waren, daarop voor besluyt geseyt heeft: Dewijl het mijn Heer niet en belieft te weten, so sal ik het dan swijgen, ende wensch mijn Heer goeden dag, *treedende alsoo sonder verder reden te maken, uyt de kamer, ende so voorts uyt den huyse, &c.*

Periculeusen staat van den Raad-Pensionaris *de Wit.*

De *Raad-Pensionaris de Wit* hadde onderwijlen een tijd lang voorheen voor oogen gesien, dat den onwil en verbitteringe des Volks tegens hem en sijne adherenten van dag tot dag aangroeyde, en dat sijnen dienst aan de Gemeente niet langer aangenaam was, waarom hy vreesende, dat hem eens mochte ontmoeten een quade rescontre, die hy bemerkte, dat hem van veelen wierde gedreygt, verscheyde nachten niet alleen sich op sijn bed niet hadde durven vertrouwen, latende sijn geheele familie niet als in haare kleederen slaapen, om te vaardiger te zijn tot het escappeeren van 't bevreesde onheyl, by aldien sijn huys by nacht ware geforceert geworden, maar vond ook geraden, op den 4. *Augusti* (wanneer het proces van sijn Broeder, die als vooren, in detentie zijnde, swaarlijk geaccuseert was, wierde geformeert) in de Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog. de Staten van Holland en West-Vriesland* te versoeken, dat hy van sijne Bedieninge als Raad-Pensionaris mochte werden gedispenseert, en voorts geadmitteert, om sessie te mogen nemen in een van de Hoven van Justitie by hem, volgens seekere actens van haar *Ed. Groot Mog.* hem vergunt, te verkiesen, daar van hy sich soude bedienen in den Hogen Raade. Dit proponeerde hy in een harangue, dewelke hy met eenen in geschrift overgaf, so als sy onder *Numo.* 72. te lesen is met de resolutie die haar *Ed. Gr. Mog.* daar op hebben genomen.

die van sijne Bedieninge verstocht te werden gedispenseert.

Gerucht in den Haag, als of den Ruart van Putten was geescappeert, maakt daar groote commotie.

Op den 15. *Augusti* daar aan volgende ontstont des avonts in den *Haag* een groot gerucht, als of den meergemelden *Ruart* uyt sijne detentie was geëscappeert, 't welk een groote confluentie van volk veroorsaakte, van't welke eenige dien gantschen nacht de Voor-poort beset hielden tot 's ochtens toe, wanneer de onrust onder't volk so toenam, dat eenige Heeren Raden van den voorsz. Hove genootsaakt waren, derwarts te gaan, en den gemelden *Ruart* (also 't de Luyden niet geloven wilden) haar door een venster in sijnen nacht-tabbert te doen vertoonen, gelijk hy dede, daar op de commotie wel voor een gedeelte, maar niet geheel verdween, want de Burgerye in de wapenen quam, waar uyt een Vaandel geordonneert wierd, uyt het welke eenige aan *Sijn Hoogheyt* verstochten de bewaaringe van den *Ruart*, om daar omtrent de nodige voorsorge tot desselfs seekerheyt te observeeren,

waar

waar op *Sijn Hoogheyt* antwoorde, *dat hy de Burgers voor haare goede voorsorge bedankte, dewijl den* Ruart *uyt sijne handen, en in die van de Justitie was, dewelke hy die saake volkomen toevertrouwde*, &c. Dit niet tegenstaande hielden de Burgers de Voor-poorte by dag en by nacht door twee uyt haar beset, dewelke voor de deur van de poort met haar geweer op schild-wacht stonden.

Het Hof van Justitie immiddels sonder intermissie met dese gewichtige saaken, geduyrende de Vacantie besig geweest zijnde, heeft eyndelijk uyt alle circumstantien der saaken, examinatien en confrontatien so veele tot lasten van den *Ruart* gevonden, dat het selve heeft gereso lveert, om den *Ruart* te brengen tot de Torture, zijnde de uyterste toevlucht en het laatste middel, 't welk op geene presumtien en enkele merk-teekenen, maar alleen op sodanige bewijsen, die byna genoeg souden zijn, om alleen de seekerheyt staande te houden, in dese Landen naar Practijk, plaats heeft, noch ergens anders plaats behoorde te hebben, en in sulken geval niet anders geoordeelt werd te manqueeren, als de bekenteniſse van den geaccuseerden, om hem van de genoegsame seekere misdaat ten overvloet by sijn eygen mond te overtuygen; Gelijk sulx verhandelt werd *in l.* 1. § 1. *& l.* 18. §. 2. *ff. de Quæstion. l.* 8. §. 1. *C. de Quæstion.* en by Damhouder *Prax. Crimin. cap.* 36. *num.* 3. Christinæus *ad Leges Mechlin. art.* 7. *num.* 4. Boerius *decis.* 163. *num.* 2. 3. Het welke na de beschey denheyt van den Rechter moet geoordeelt werden, dewelke 't selve sodanig moet matigen, dat hy altoos genegen is tot het sachste en minste nadeel van den Beschuldigden. Doch hoe 't omtrent de torture is toegegaan, is ons onbekent, also daar van verscheyden werd gediscoureert, alleen dit is seeker, dat de *Ruart* op de Pley niets tot sijnen lasten heeft geconfesseert, maar by sijne negative sodanig geperse vereert, dat hy soude geseyt hebben: *Al kapten sy my van Lid tot Lid, so sal ik dat noyt bekennen.* Waar op gevolgt is, dat het wel-gemelde Hof van Justitie den voorn. *Tichelaar* eerst kost-en schadeloos heeft ontslagen en op vrije voeten gestelt, en hem aangeseyt, dat hy sijne Declaratie van alle sijne onkosten, schaade en intereſten omtrent de voorsz. Proceduyren gedaan en geleden, soude hebben op te maken, en die aan den Ed. Hove over te leveren. Den voorsz. *Tichelaar* aldus ontslagen zijnde, so is de sententie tegens den voorsz. *Ruart* ten selven dage op de Voor-poorte van den Ed. Hove gepronunticert geworden in forme en maniere hier na volgende:

Het Hof doet den Ruart pijnigen,

en pronunciert tegens den selven een sententie,

't Hof van Holland gesien en geëxamineert hebbende de stukken en

munimenten by den Procureur Generaal van den selven Hove overgegeven tot laste van Mr. Cornelis de Wit *Out-Burgermeester der Stad Dordrecht, en Ruart van den Lande van Putten, tegenwoordig gevangen op de Voor-poorte van den selven Hove, mitsgaders sijne examinatien, confrontatien als mede 't gene van wegens den voorsz. Gevangen is overgelevert, en voorts overwogen hebbende, 't gene ter materie dienende is, ende eenigsins heeft mogen moveeren; Verklaart den selven Gevangen vervallen van alle sijne digniteyten en ampten by hem tot noch toe bedient; Bant hem voorts uyt den Lande van Holland en West-Vriesland, sonder daar ooyt wederom in te komen, op pœne van swaarder straffe te ruymen deselve Landen met den eersten, en condemneert hem in de kosten en misen van Justitie, tot taxatie en moderatie van den voorsz. Hove.*

Actum *by de Heeren* Adrian Pauw *Heer van Bennebroek President*, Albrecht Nierop, Willem Goes *Heer van Boekhorstenburg*, Fredrik van Lier *Heer tot Soetermeer*, Cornelis Baans *en* Mathæus Gool *Raads-luyden van Holland en West-Vriesland, en gepronuntieert op de Voor-poorte van den selven Hove, op den 20. Augusti* 1672.

Was onderteekent

In kennisse van my

Adr. Pots.

't welk Tichelaar aan de Burgers bekent maakte.

De Formaliteyt en Essentieele Requisiten deser Sententie, dewelke wy als een Gewijsde van 't Edele Hof van Justitie met alle eerbiedigheyt opnemen, sullen wy om redenen voor by gaan, en alleen seggen, dat na de pronuntiatie der selver den voorn. *Tichelaar* van de Voor-poorte komende, den teneur en inhout van deselve aan eenige Burgers bekent maakte, seggende: *Mannen nu siet gy wel, wien ongelijk heeft, 't Hof heeft my op vrye voeten gestelt, en toegeleyt alle kosten, schaden en interessen, die ik om dese proceduyren mochte gedragen ofte geleden hebben, en verschoont den* Ruart *sijn leven, hem alleen uyt den Lande bannende, daarom past op, hy sal haast van de Poorte afgaan.*

De Raad-Pensionaris komt by sijn Broeder op de Gevangen-poort,

Dit gaf sulken kreet onder de *Hagenaars*, dat alles terstont over hoop en de Gemeente op de been raakte. Ondertusschen was de meyt van de Voor-poorte versocht, om by den Raad-Pensionaris *Mr. Ian de Wit* te willen gaan, en te versoeken, dat hy by sijn Broeder geliefde te komen, 't welk hy tegens de afradinge van andere, die by hem present waren, aanstonts dede, komende tot omtrent de Voor-poorte rijden met een Karosse, die hy belaste hem in te wachten, tot

tot hy weder van boven ware gekomen, treet de trap op, ſpreekt de koſten en miſen van Juſtitie, daar in ſijn Broeder gecondemneert was, af, en meende alſo met den ſelven uyt te gaan; doch als de voor-deur van de poorte om 11. uyren voormiddags geopent wierd, en de Penſionaris, die van ſijn Broeder kort gevolgt wierde, deſelve wilde uyttreden, roept een Vrou, die by geval quam aangaan, aan de Burger ſchildwachten: *Wat duyvel mannen is dat? daar komen de Verraders af, dryftſe weer na boven, of bruydſe dood*, daar op de Burgerwacht haar beyde belaſte te retireren, of dat ſy op haar ſouden losbranden; en als de Raad-Penſionaris hier tegen met authoriteyt wilde ſpreeken, ſetten de Burgers de lonten op den haan, en een leyde op haar aan, ſo dat ſy te rug traden, en weder na boven gingen, daar op de voorñ. Karoſſe weg reed, die haar inwachte, om te brengen na *Loosduynen* op de Wooninge van den Ouden Bailjuw, om aldaar met andere vrienden het middagmaal te houden, alſo alles daar toe geprepareert was.

dien hy meende uyt te geleyden, doch wierd door de burgers belet,

Als de Raad-Penſionaris nu een tijd lang op de Voor-poorte hadde vertoeft, ſeyden eenige van 't Volk, dat ſich meer en meer t'ſamen rotteerde: *Den Ruard is't ontſnapt*, waar op twee Burger-Officiers en vier burgers na boven traden, die den *Ruart* in ſijne onder-kleêren en Japonſe Rok vonden op 't bed leggen, en den Raad-Penſionaris op een ſtoel ſitten, welke laatſte (alſo hy een man was van uytnement verſtant, van een wonderlijke eloquentie, en van ſo heroïken geeſt, dat hy by alle voor- en tegenſpoet was onveranderlijk, en altijd even preſent van oordeel) haar met niet min beleefde als bondige redenen omtrent de onſchuld van hem en ſijn broeder ſo verre overrede, dat de Officieren met haar beyde het middagmaal aldaar hielden. Om een uyr quamen alle de Compagnien Burgers in de wapenen, van dewelke twee ſich poſteerden voor en omtrent de deur van de Voorpoorte ſeer net in ordre, en in twee rijen ten weder-zijden gerangeert, latende niemand onder de Poort door paſſeeren, om alle confuſie te mijden, de overige greepen poſt ten weder-zijden van de Poort, ſo op de *Plaats*, als op het *Buytenhof*, en de dry Compagnien te paard, die toen in den *Haag* voor Garniſoen lagen, raakten mede in der haaſt op de been; een der ſelver ſtelde ſich op haar ordinaire wacht-plaats, d'andre twee op de *Plaats* komende, wilden door de Poort na 't *Buytenhof* rijden, daar ſich de Burgers met gevelde pieken, en aanliggende muſquetten tegens oppoſeerden, invoegen de Ruyterye te rug moſte houden; Daar toe was, de drift der Burgeren

die de Gevangen-poort beſetten.

Burgeren so groot, dat eenige met pistolen en houwers op de daken der omgelegene huysen klommen, om wel toe te sien, dat geen der beyde Heeren *de Witten* door list mochten echappeeren; En also de voorsz. Officieren op de Voor-poorte wat te lang vertoefden, raakten de Burgers aan 't murmureeren; sulx dat sy begonden met steenen te werpen, en met koegels te schieten, tot dat haar de Officieren voor de tralien vertoonden, tot teeken, dat alles noch in goeden stand was.

Op een valsch gerucht,

En alles dus in roeren zijnde, ontstonder een valsch gerucht, dat het Graau uyt de omleggende Steeden en Dorpen in grooten getalle gewapender hand den *Haag* naderde, om deselve te plunderen, en dien roof weg te voeren. Hier-door verhief sich de commotie; sommige Burgers klaagden, dat men hier stont, om twee Schelmen te bewaren, die ongetwijffelt in de aanstaande nacht, 't zy door geweld of door list, souden weg raken, terwijlen yder t'huys gevaar liep, om van 't roof-siek buyten-volk geplundert te werden, en den *Haag* op den volgenden dag gewis in een bloet-bad soude staan, so 't de Schelmen ontquamen. Dies versochten veele, men soude haar op 't Stadhuys voeren, daar mense sonder eenige kommer in alle seekerheyt konde bewaren; andere die wat heeter waren, wilden met haar aan-

maakten de Burgers een begin van haare Tragœdie,

stonts van kant, seggende een uyt den hoop: *Laten wy haar op 't Schavot aan de wip binden en harquebuseeren*; mits riep een ander, die de eer daar af wilde dragen, om de eerste Introducteur van dese *Tragœdie* te zijn; *'t sa mannen, volg me na, ik sal u voorgaan*, schietende met eenen op het slot van de Deur, 't welk de andere in sulken haast volgden, dat de deur so door 't schieten, als

komen met geweld op de Gevangen-poort,

door 't slaan met een Smits-moker in een omsien opvloog, waar door eenige om 't yverigst na boven renden, meenende elk de eerste op de Gevangen-kamer te zijn, doch wierden gestuit door twee middel-deuren, die sy met den voorsz. Moker mede opgeslagen hebbende, vonden de deur van de Gevangen-kamer ook geslooten, die sy met eenen schoot openden, en de Kamer indrongen. *Mr. Ian de Wit*, die aan 't voeten-eynde van 't bed sat

haalen de Heeren *de Witten* na beneden.

en las in den Bybel, daar sijn Broeder in een Japonsen Rok oplag, seyde: *Mannen wat wilt gy hebben? En waar toe dit gewelt?* daar op geantwoord wierd, *dat sy na beneden moesten. Mr. Ian de Wit* vraagde; wat wilt gy daar met ons beginnen? so riep een uyt haar: *wy willen u dood bruyen*, mits rukter een den *Ruart* by sijn Rok van 't bed, en seyde: *voort jou hond na beneden. Mr. Ian de Wit* siende, dat hy met geenige redenen dese siedende burgers konde bevreedi-

digen,

digen, neemt sijnen broeder by der hand, en gaat onder veel stooten en vloeken van 't volk de trappen af, werdende met een piek onder wegen boven sijn oog gequetst, daar op hy sijne handen en oogen ten hemel heffende beval sijne ziele in de handen des Heeren, en treet voort na beneden, daar hy meende achter de gewaapende Burgers, en niet tusschen de rijen van haar door te gaan, maar wierd terstont door de Burgers feytelijk aangetast, en met schoppen en stooten naar 't Schavat toegedrongen, om hem aldaar te harquebuseeren; en komende ter plaatse, daar hy juyst 2. maanden voorheen, namentlijk op den 20. *Iuny* door 4. personen in de nacht was geattaqueert en gequetst, meende seekeren Burger hem te doorschieten; maar also sijn roer weygerde, so sloeg hy hem met de kolf op 't hooft, dat hy ter aarden viel, doch was so haast niet weder opgestaan, of wierd door een swaren slag weder ter neder gevelt, waar op hy met deselve genereusheyt, als *Iulius Cæsar* (dewelke als hy van sijne Partyen met veele dood-steeken vermoort wierd, sich in sijnen mantel wentelde, en 't gesicht bedekte, roepende in de Griekse taal aan *M. D. Brutus*, als die op hem aanviel: *Mijn Soon*) sijn gesicht met sijnen mantel mede overdekte, om sijn eygen ongeval niet te aanschouwen, en seyde voor sijn laatste woorden: *Wel Mannen! Wel Burgers!* waar op hy van eenige Burgers omçingelt, en te gelijk van verscheyde doorschooten wierd, dat hy omrolde, en den laatsten snik gaf.

en massacreeren den Raad-Pensionaris eerst,

Den *Ruart* sijn Broeder volgende wierd 6. a 7. treeden achter hem by de blauwe trappen even buyten de poort op de *Plaats* aangevallen, gestooten, geslagen, en met een rappier tot tweemaal toe doorsteeken, dat hy ter neder zeeg, wanneer hy nochmaals wierde doorsteeken en doorschooten. Hier mede nam dese actie der Burgeren een eynde, want alle de Compagnien na 't Logement van haare respective Vaandrichs ordentelijk aftrokken, en de beyde mishandelde lichamen ter plaatse, daar sy nedergevelt waren, lieten liggen; Maar het woeste Graau, dat by sodanige Treur-spelen gemeenlijk groeyt en jeukert, hadde dese *Tragœdie* met patientie aangesien, verlangende dat het deselve voorts mochte eyndigen, loopt daarom toe, danst en springt op dese lichamen, rukt en scheurt haar de kleeren byna alle van 't lijf in lappen en flarden, bint haare voeten met lonten (by manquement van touwen) sleept haar na en op het Schavot, hangt haar met de beenen om hoog yder aan een sport van de Wip, den *Pensionaris* een voet hoger, als den *Ruart*, sulx dat hy even van de aarde, en sijn Broeder met een gekromde hals daar tegen

en daar op ook den Ruart.

Het woeste Graau schent haare lichamen grouwelijk, en hangtse op aan de Wip,

aan hing, scheurt haar voorts de overige kleederen van 't lijf, sulx dat sy moeder-naakt bleven hangen, dragende de lappen overal ten toon, en roepende overluyt: *Nu is 's onnooselvergoten bloet van* Buat, *van* vander Graaf *en van so veele andere gewrooken.* Tegens den avont kapten een deser woeste menschen den *Pensionaris* sijne twee voorste vingeren af van sijn rechter hand, roepende dat hy 't *Eeuwig Edict* daar mede beswooren hadde; met dese vingeren beneden onder 't volk komende, wierd hem geld daar voor geboden, 't welk andere hoorende, lopen op 't Schavot, en snyden haar beyde de Neusen, Ooren, Vingeren, Toonen, Teepels en alle uyterlijke Leeden af, haalen de Ingewanden uyt de Lichamen, sperden deselve met houte pennen open, en veylden de stukken door alle straaten voor geld, een Toon voor 10. stuyvers, een Vinger voor 15. a 20. een Oor voor 25. a 30. ja nauwelijx wasser een kleyn ledeken, of het mocht 15. stuyvers gelden, welke leden by sommige yveraars in Terpentijn wierden bewaart. Daar op wierden de stukken van haare kleederen, als Reliquien mede ten duyrsten betaalt; ja dat horribel is, eenige verbasterden in Tapoyers of Menschen-eeters, want sy dese geraamten niet alleen sneeden en kurven, maar ook met stukken uytbeeten, andere braden van 't vleesch, om te eten, seggende; *Dat sy sulx wilden doen, al wisten sy, dat sy daar af souden bersten.* Omtrent 10 uyren in de nacht rukten seeker persoon beyde de harten uyt de rompen, die in een pot met Terpentijn-oly bewaart, en my den 18. *Maart* 1673. in den *Haag* ten huyse van een particulier burger vertoont wierden, dewelke seyde dat 3. a 4. stukken, die daar neffens lagen, van kijkers uytgebeeten, en een voor dry weeken daar van was opgegeten.

daar sy 's nachts werden afgenomen,

's Nachts om 11. uyren, na dat de hand-dadigers en aanschouwers vertrokken waren, quamen 5. laqueyen met een Karos, en namen, met consent van de Burger-wacht, dese mishandelde lichamen af, brengende deselve in 't huys van den *Pensionaris*; welke lichamen den anderen nacht in 't graf, daar *Mr. Ian de Wits* huysvrou in was rustende, wierden geleyt. Het Graau daar van yets vernemende, sprak van het graf weder te willen openen, en het overschot der lichamen tot asch te verbranden, en in de wint te stroyen, op dat niet misschien de omkeeringe der tijden en saken een Graf van Eere soude oprechten aan hun gebeente, als aan Martelaars van Staat, gelijk een tijd lang voor heen gesprooken was aan *Barnevelt* te doen; Maar als het Graau vernam, dat de Wapens van *de Witten* waren gebracht ten huyse van de Kosterin van de Nieuwe Kerk, om daar opgehangen

en begraven,

maar haare wapens in stukken geslagen.

hangen te werden, liet het sich genoegen met deselve weg te nemen, in kleyne stukken te slaan, en deselve overal ten spot om te dragen, gelijk ook tot *Dort* het selve aan de wapens van den *Ruart* geschiede.

't Is notabel, dat in die groote disordre alles met sodanigen ordre is afgelopen, datter niemand, behalven de 2. Heeren *de Witten* zijn begeert, en dat dese massacre voorviel juyst ten tijde, als haar *Ed. Groot Mog. de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland* in haare Vergaderinge, van waar sy dese verwoetheden konden aanschouwen, besoigneerden over de electie van een nieuwen Raad-Pensionaris in plaatse van *Mr. Ian de Wit*, die als vooren geseyt is, sijn Employ geresigneert hadde; waar mede gebeneficeert wierd den Heer *Fagel*, toenmaals Griffier van haare *Hoog Mog. de Heeren Staten Generaal.*

Over dese saake waren diverse sentimenten.

So verre sich de tijdinge deser Massacre verbreyde, dede sy de wereld met alteratie bevangen; De grootste partyen en vyanden van de Gemassacreerde grilden en huyverden in de overdenkinge van dien, schoon sy van herten verheugt waren over der selver dood, meenende, dat daar mede, naast het Avancement van *Sijn Hoogheyt*, zijnde de eerste Trap tot Verloffinge van 's Lands onderdrukte Vryheyt, de tweede Trap daar toe nu mede geleyt was; Sommige waren ten eynde, om met ordre van dit werk te oordeelen; Sommige approbeerden het dooden van *de Witten*, maar geensins de manier van dien; Sommige verdoemden 't een en 't ander, en voorseyden 't Land van die tijd af een subiten ondergang (daar in sy tot noch toe, God zy dank, gemist hebben) door welke diversie der sentimenten somtijds heevige dispuyten reesen, willende elk met reeden defendeeren, 't gene met sijn oordeel best over een quam; De redenen, die weder-zijds geallegeert wierden, waren so meenigvuldig en intricaat, dat wyse om kortheyt voorby gaan, en se laten ter decisie van die gene, welkers beurt het is, om in der tijd te zijn de Machtigste.

Revolutie van de Vereenigde Nederlanden,

Tot hier toe hebben wy verhandelt de Revolutie en omkeeringe van de voorspoedige Fortuyne, die het Vereenigde Nederland hadde verheeven tot op den hoogsten top van ontsaggelijkheyt en macht, waar door het selve in spijt en tot invidie van de gantsche wereld Gekroonde Hoofden braveerde, en sich de grootste Machten gelijk stelde, 't welk na de opinie der Politijken, een infallibel teeken was van haar aanstaande ruine en ondergang, die daar op ook tot hier toe gevolgt is, en die daar en boven noch dreygde tot den uyt eynde toe te

willen continueeren, te meer, dewijl men om deſen tijd de teekens
en haare fataliteyten, van de Fataliteyt deſer Nederlanden vervult ſag, dewelke hoewel door geen ſeekere redenen, edoch door 't Hiſtoriſch licht van alle Eeuwen, den ondergang van Rijken en Landen voorſpelt heeft. Hoe menigmaal heeft men geſien, dat deſelve *Naam*, onder dewelke een Rijk eerſt tot hooge Ontſaggelijkheyt was geſteegen, daar na mede gebracht heeft deſſelfs totalen ondergang? Is niet de groote *Monarchie van Romen* onder *Auguſtus* verheeven, en onder *Auguſtulus* ondergegaan? Zijn niet de namen van *Rogerius* en *Ferdinandus* aan die van *Sicilien*, en van *Franciſcus* aan 't geſlacht van *Sforzia* op die ſelve wyſe fataal geweeſt? Heeft niet Prins *Wilhelmus de* I. *H. L. M.* den eerſten fundament-ſteen van deſe Vrye Republijk geleyt, en daar op beginnen een heerlijk Gebouw te ſetten, dat door de nooyt-volpreeſen Princen *Mauritius*, *Frederik Hendrik* en *Wilhelmus de* II. is voltooyt en opgetrokken tot een onverglijkelijke hoogte? Heeft niet dit ſelve gadelooſe Gebouw onder Prins *Wilhelmus de* III. voor oogen geſien, dat ſijne totale ruïne geprepareert, en byna voltrokken was? Heeft men mede niet menigmaal in de Hiſtorien geremarqueert, dat de Forruyn van Landen ſich draayde en omkeerde op geſette dagen, maanden en jaaren, voornamentlijk op den omloop van 100. jaaren, die voor een gemeenen termijn word gehouden van den op- en ondergang der Staten? Het Fatale Jaar 1672 in het welke Prins *Wilhelmus de* III. na al ſijne verdrukkingen was verheeven eerſt tot gelimiteerden *Capiteyn Generaal*, en daar na tot *Stadhouder* van *Holland* en *Zeeland*, vervulde juyſt de hondert jaaren, van dat Prins *Wilhelmus de* I. met het veroveren van den *Briel*, *Roermont*, *Lœven*, *Nivelle*, *Mechelen*, *Dendermonde* en *Oudenaarde* den eerſten ſteen van't Gebouw der Vryheyd hadde geleyd. Onder Prins *Wilhelmus de* I. was den Staat van 't Land geraakt in die uyterſte ongelegentheyt, dat hy voorſloeg een hoopeloſen raad, van door het inſteeken van Dijken en Dammen, en door het afbranden van Huyſen en Molens het Land te brengen tot ſijn eerſte weſen, namentlijk tot een moeras en ſomp, en op Gods genade met't kleyne reſtant van een geruïneerde Fortuyn over Zee andere Landen te ſoeken; Onder Prins *Wilhelmus de* III. was de algemene noot op ſekeren tijd mede ſo groot, dat diverſe hoopeloſe raadſlagen wierden voorgebragt die met den voorñ. voorſlag geen kleyne
waar tegens ſy echter zijn behouden gebleven. gelijkheyt hadden. Maar gelijk de Goddelijke Providentie, hoewel ſy niet altijd ſichtbaar is voor de oogen van de Wereld, nochtans alles

door

door secrete resorten en raderen beweegt, de executie van den eersten raad genadelijk heeft belet, even so zijn door niemands Voorsienigheyt en Beschikkinge de laatste raaden in haare uytvoeringen mede opgehouden, als door dien God, wiens Voorsienigheyt niet alleen door de Oprechtinge en Verhoginge, maar ook door de wonderlijke conservatie van desen Staat, tegens den cours van alle fataliteyten, ten allen tijden so helder heeft uytgeblonken, dat men niet sonder reden mag seggen, dat God Almachtig eenig en alleen de Eere toekomt, dat hy so wel den uyterlijken en sichtbare Beschermer als Bouw-meester van dese loffelijke Republijk tot noch toe is geweest.

Grootsheyt der Franssen.

Door desen desperaten val van het Vereenigde Nederland rees Vrankrijk tot die uytnemende hoogte, van waar desselfs Koning als een *Iupiter*, na menschelijk aansien, scheen met sijnen blixem de macht van alle aardsche Goden te sullen verpletteren, en den weg tot sijne gepretendeerde UniverseleMonarchie te baanen, en wierd daar op so moedig, dat hy 't gene God alleen toequam, op sijn persoon wilde appliceeren, stellende op de munt in plaatse van sijn gewoonlijk Devijs (zijnde een *Opgaande Sonne* boven sijn Beelteniſſe met een omschrift *Sit nomen Domini benedictum*) een *Phœnix* met dese woorden: *Dicent gloriam Regni tui*, hoedanige penningen men in den jaare 1672. in de Geconquesteerde Nederlanden veele sag omgaan, die naderhand by 't drayen van de Fransche Fortuyn tot drydubbelden prijs weder opgewisselt wierden, om met deselve niet na te laten de schande van haare onverdraaglijke arrogantie, welke schande duyren sal, so lang de geheugeniſſe hier van sal werden onderhouden.

een haaren haat tegens de Gereformeerde, die sy in haar Rijk persecuteerden,

Hier nevens waren de Fransche op alle dese, doch onroemelijke victorien so moedig, principalijk de Gemeente, dat de Gereformeerde in Vrankrijk de straaten qualijk konden gebruyken; En onaangesien men haar van tijd tot tijd, direct tegens 't *Edict van Nantes* en tegens alle Privilegien, die van de voorige Koningen verleent, en van desen Koning *Louis* geconfirmeert waren, omtrent dry-vierde-parten van haare publijke Kerken met geweld hadde afhandig gemaakt, so nam men niet alleen in arrest dry Predicanten, die in *Perigord* op de Ruïnen van haare gedestrueerde Kerken hadden gepredikt, maar men voerde deselve ook gevankelijk na *Libourne*, daar sy een sententie ontfingen, om van God, van den Koning en van de Justitie vergiffeniſſe te bidden, naar 't welke men haar door den Beul de geheele Stad door voerde, yder met een strop om den hals, met een fakkel in de hand, in 't bloote hemt, met naakte voeten en ontdekten hoofde, en haar voor eeu-

wig uyt het geheele Koninktrijk bande, mitsgaders haar niet alleen in de koſten en miſen van Juſtitie, maar daar en boven yder noch in twee duyſent guldens tot een amende condemneerde. Met diergelijke vuyle en deteſtable actien in *Chauvigni*, *Negropoliſſe*, *Leyrak*, *Vitre*, *Monflanquin*, *la Prade*, *Fleix* en in veele andere plaatſen meer ſcheen men alle menſchelijkheyt verzaakt te hebben, in allen ſchijn, als of men alle Gereformeerde te gelijk hadde willen uytrocyen, en weder invoeren de bloedige Inquiſitie, die by alle Natien verdoemt is; Om 't welk te beter uyt te voeren men mede dreygde de Gereformeerden haare Academien te ontnemen, op dat hun ook ſelfs de occaſie mochte manqueeren, om in hunne Religie onderrecht en gefondeert te werden.

Gelijk de Franſche ſcheenen gereſolveert te zijn alle On-roomſche in haar Rijk of tot het aannemen van de Roomſche Religie te conſtringeeren, ofte gelijk met het Rijk ook haare welvaart te doen verlaten; even 't ſelve ſcheenen ſy mede voor te hebben in de Vereenigde Nederlandſche Provincien, van dewelke ſy alrede dry hadden geincorporeert, (en aan de conqueſte van de 4. reſteerende ſy niet eens dubiteerden. Van deſe Reſolutie wilden ſy een begin maaken aan de *Mennoniten* of *Doops-geſinde*, dewelke in geen Geweſt van de Wereld ſo meenigvuldig, en doorgaans ſo rijk zijn, als in deſe Nederlanden. Om redenen, dat de Franſche van de Leere en Leven der *Doops-geſinde* ſo abuſivelijk en malitieuſelijk waren geinformeert, dat ſy haar egaal ſtelden met de *Queekers* en *Nacht-lopers*; ſo hadde de Koning ſpeciale laſt gegeven aan den Heer *Remundus Formantyn Doctor van de Sorbone tot Paris* en *Archidiaconus van Orleans*, om ſich exactelijk te informeeren op de Leere en Leven der *Doops-geſinde* en daar van aan hem ſchriftelijk Rapport te doen, gelijk hy eenigen tijd voorheen gedaan hadde van de Leere en 't Leven der *Engelſche Queekers*, daar toe hy *Formantyn* van den Koning ſpecialijk naar Engeland was gecommitteert geweeſt, gelijk ſulx blijkt uyt ſeeker Tractaatjen in de Franſche Taal dien aangaande uytgegeven, waar op ook gevolgt is, dat de Koning van Vrankrijk alle de *Queekers* en *Nacht-lopers* op pœne van haar leven en confiſcatie van alle haare goederen heeft verboden binnen de limiten van ſijn Rijk te verſchijnen. Geen minder ſtraf ſouden ſubject zijn geworden de *Doops-Geſinde*, in cas de Heer *Formantyn* haare Leere en Leven ſoude gevonden hebben conform te zijn met de abſurde Leere en vuyl Leven der *Queekers* en *Nacht-lopers*.

Voornemen der Franſche omtrent de Doops-geſinde,

welker Religie word onderſocht door *Dr. Formantyn.*

De

De Heer *Formantyn*, dewelke om ſijne Commiſſie te volvoeren naar de *Provincie van Vytrecht* reyſde, arriveerde op den 16. *Iuly* tot *Emmerik*, daar hy ſich vervoegde in een Boek-verkopers Winkel, alwaar hy na eenige generale diſcourſen den Boek-Verkoper, genaamt *Cornelius van Beughem*, in de Latijnſche Taal, (alſo de eerſte geen Duytſch, en de ander geen Franſch konde) vraagde; Of binnen de Stad *Emmerik* ook *Mennoniten* woonden? en als hy tot antwoord kreeg van ja, vraagde hy; Of wel ymand van deſelve eens met hem ſoude willen diſcoureeren over de Poincten van 't Geloof? en of hy wel ymand van haar daar toe ſoude willen diſponeeren? De Boek-verkoper addreſſeerde ſich aan eenen *Hendrik van Voorſt* Predicant der *Doops-Geſinde* daar ter Steede, dewelke ſich aanſtonts gewillig toonde, onder proteſtatie, dat men hem in ſijne eenvoudigheyt niet wilde achterhalen, ſeggende, dat hy anderſins gehouden en ook volkomen genegen was, van ſijnen Gods-dienſt ten allen tijden reeden en reekenſchap te geven.

die binnen *Emmerik* daar over ampel diſcoureert met een Doops-geſinden Predikant,

's Volgenden daags, zijnde den 17. *Iuly* wierd een ſeekere uyre geappoincteert, wanneer ſy ten fine van een Religieus diſcours t'ſamen ſouden compareeren ten huyſe van den voorñ. Boek-verkoper, dewelke als Tolk haar beyde ſoude dienen. In 't begin van deſe t'ſamen-komſt, en naar behoorlijke ſalutatie en vernieuwinge van de voorſz. proteſtatie begon de Heer *Formantyn* ſijn diſcours van't geene hem eerſt voorquam, namentlijk van het eenvoudig habijt en kleedinge van hem Predicant, ſeggende, dat deſelve niet was na de Mode der Franſchen, en of hy nodig oordeelde, dat deſelve ſo ſlecht en eenvoudig was? *Hendrik van Voorſt*, niet tegenſtaande hy nooyt Latijnſche Schoole ofte Academie hadde gefrequenteert, maar altijd ſijne functie als Winkelier waar genomen, was nochtans in het ſtuk ſijner Religie ſo wel gefondeert, dat hy den *Doctor van de Sorbone* aanſtonts op de voorgeſtelde vraage niet alleen met redenen contenteerde, maar ſijn ſuſtenue ook met Capittel en Vers vaſt maakte, waar op den *Doctor* alle die allegatien in een Franſche Bibel naſag, en in ordre notuleerde, examineerende vervolgens den Predicant over de *Erf-ſonde*, *Doop*, *Genade*, *Dry-Eenigheyt*, *Menſch-werdinge*, *H. Geeſt*, *Corporeele Preſentie Chriſti in 't H. Avontmaal*, *Vaage-vuyr*, *Macht der Overigheyt*, *Gemeenſchap van Vrouwen*, *Huwelijk en deſſelfs Scheydinge*, *Straffe der Ketters*, *Aanroepinge der Heyligen*, *Eed-ſweeren* en over ſodanige poincten meer, daar op hy ook tot groot genoegen antwoord ontfing, admireerende dit

op verſcheyde Geloofs-poincten.

als

tot sijn groot contentement. als een ongehoorde saake, dat hy een Burger-man, die dagelijx met sijne negotie en affaires geëmbrouilleert was, tot sulken soliden kennisse der H. Schrifture sag geävanceert, dat hy trots de beste *Doctor van de Sorbone*, dewelke sijn ganssche leven in de Boeken geconsumeert heeft, alle poincten der Religie met schriftuyrlijke Texten tot Versen incluys, op staande voet konde confirmeeren. Na het eyndigen van dit discours, dat in alle civiliteyt en sonder eenige passie twee geheele dagen geduyrt hadde, nam desen *Doctor* van den *Predicant* met danksegginge voor alle informatie sijn afscheyt, hem belovende dat hy aan den Koning so favorablen Rapport soude doen, dat de *Doops-Gesinde* in alle plaatsen by haar volle vryheyt souden gemaintineert werden, en dat hy het gediscoureerde aan de wereld met den druk wilde openbaaren, voegende daar by, dat hy in haare Leere en Leven sulken stichtinge gevonden hadde, als in de Roomsche Religie wel te wenschen was, en verfoeyende de Laster-tongen, die de *Doops-Gesinde* voor den *Koning* en *Sorbone* hadden gedecifereert, in allen schijn, als of sy de *Queekers* en *Nacht-lopers* gelijk, en voor de Politijke Regeeringe een pest waren.

Intentie des Konings omtrent de on-roomsch-gesinde, Na dat desen Predicant sijn afscheyt hadde genomen, vraagde de voorñ. Boek-verkoper den *Doctor*, wat doch de intentie van sijne Majesteyt mochte zijn omtrent de On-roomsche in de Nederlanden? En kreeg in confidentie tot antwoord, dat de Koning voor eerst aan de *Gereformeerde* en die van de *Augsburgse Confessie* de vrye exercitie van haare Religie soude laten, gelijk men in Duytschland dede volgens het geaccordeerde by de Vreede van Munster, maar dat het licht geen twee jaaren mocht aanlopen, of de *Mennoniten*, en alle andere *Sectarissen* souden onder tribuyt gebracht, en daar na licht wel vervolgt, en ten behoeve van den Koning van haare middelen berooft werden, by aldien sy de Catholijke Religie niet opentlijk souden willen belijden.

dat een horribel voornemen is. O detestabel Voornemen van een Koning, die terwijl hy met den naam van Alder-Christelijkste glorieert, op een on-Christelijke wijse sijne Mede-Christen wilde persecuteeren! Souden onse dagen niet vertoont hebben de voorige Eeuw van grouwelijke vervolgingen? Soude men *Philippus de* II. niet hebben sien her leeven in *Louis de* XIV. en *Duc d'Alba* in *Duc de Luxenburg?* Soude men den ouden Bloet-Raad met al de geabrogeerde Bloedige Placaaten niet hebben sien vernieuwen, en al der selver Beveelen op een cruelle manier executeren? Soude wel yets onmenschelijk zijn, dat men niet soude heb-

hebben sien geschieden onder den specieusen dek-mantel van Religie; even so wel, als de Paryssche Moort, daar van op pag. 45? Soude Vrankrijk na die tijd wel meer hemelsche Benedictie verwacht hebben, als Spanjen, dat zedert sijne persecutien in de West-Indies en in de Nederlanden, is geweest byna sonder zeegen? Souden de Fransche haar oude Vervloekingen over der Spaansen persecutien niet op haar eygen kop gehaalt hebben door 't selve Grouwel? 't Geheele Vereenigde Nederland soude seekerlijk weder een spiegel der verwoestinge sijn geworden voor alle Natien en Volkeren, en soude op dese tegenwoordige uyre beweent hebben sijn beklaaglijk ongeval, indien Koning *Louis* als een *Nebucadnesar* hadde mogen voortgaan met het verwoesten van dese Nederlanden tot een tweede *Ierusalem*.

Maar het beliefde dien Grooten God, die dese Landen tot admiratie van de gantsche Wereld seer miraculeuselijk hadde verheeven en weder laten vallen, deselve voor haaren totalen ondergang ook genadelijk te bewaren door het leggen van een ring in de Neus van den Vyand, daar mede hy hem weder te rug trok, als hy aan de palen gekomen was, die hy hem gestelt hadde. 't welk door God genadiglijk belet is.

Hier sag sich de Koning van Vrankrijk verheeven tot den hoogsten top van sijne Macht en Glorie; Hier meenden hy met *Alexander* de veranderlijke Fortuyne te hebben gebracht onder sijn geweld; Hier achten hy de Brugge geleyt te hebben tot sijn ingebeelde Monarchie, hebbende alle de Nederlanden, naar sijne opinie, genoegsaam onder sijne voeten, hebbende *Engeland* en eenige *Duytsche Vorsten* tot assisten; *Sweden* en *Switserland* tot vrienden; den *Keyser* door *Hungaryen*, *Polen* en *Beyeren* geëmbrouilleert; *Italien* en *Polen* in oorlog verwert; *Spanjen* gediverteert; de *Duytsche Vorsten* onteenigt; en *Denemarken* met *Portugal* neutraal gehouden; *In summa* hebbende heel *Europa* gedisponeert tot sijn voordeel, en niemand als het Vereenigde Nederland tot sijn openbaaren Vyand; Nu meenden hy met sijn groote krijgs-macht, die hy in 't veld hadde, *'t Verwerde Europa* te overrompelen, en te drukken onder de swaarte sijnes Scepters, waar van hy een begin wilde maaken met het uytbreyden van de Paalen van sijn Rijk tot aan de Rivier den *Rijn* (op de wijse der *Romeynen*, die haare Monarchie mede beslooten hadden met de Rivieren den *Rijn*, *Donauw*, *Euphrat* en *Araxes*) 't welk hem door de Conqueste van *Lotharingen*, *de Elsas*, *'t Bisdom Trier*, *'t France Comté* en de Progressen in de *Pals* (daar van hier na breder) byna gelukt hadde, hebbende daar en boven de *Landen van Keulen*, Groote avantagie van de Fransche,

Gulijk, Kleef, Gelder, Luyk, en al watter aan de zuyd-zijde des *Rijns* leyt, genoegsaam onder sijne knyen, so datter niet resteerde, als alleen de machtelooſe *Spaansche Nederlanden*, die hy ook in der haast soude overheert, en daar mede den Circul vervult hebben, so niet de wisſelvallige *Fortuyne* (dewelke de *Heydenen* als een Goddinne eerden, en de oorsaak van alles reverentelijk toeschreven, en ter eeren van dewelke de *Romeynen* eertijds een Tempel hadden opgerecht, erkennende, al hoewel duysterlijk, datter yets goddelijx onder speelde) haar selfs omgedraayt, en een exempel gegeven hadde, van dat sy als glas breekt, als sy op 't heerlijkste blinkt, en dat sy dien gemeenlijk weder van boven neder stort, den welken sy op 't hoogste heeft verheeven. Doch wat seg ik van de *Fortuyne?* welkers naam de onweetentheyt van 't menschelijke Geslacht eerst op de Baan heeft gebracht, de Goddelijke Voorsienigheyt door onbedachtsaamheyt een naam gevende, die haar geensins paste. Gods rechter hand is 't alleen, en geen heemelsche Geesten, die het Rad der veranderingen geduyrig omdraayt, en daer door alle Staten tot het top-punt van haare hoogte doet opryſen, so lang tot dat sy haar voorbeſtemden omloop hebben afgedaan. Gods hand is 't alleen, die de Koninkryken maakt en breekt, als de Potte-bakker sijne aarde vaten, en die den op- en ondergang beſlooten en vaſt geſtelt heeft met een onveranderlijke bepaalinge, regeerende de Koningen alleen door hem. Gelijk *Nebucadneſar* snoof van sijn macht en glorie, en niet schroomde dese Vermetele woorden te uyten; *Is dit niet het groote Babel, dat ik gebouwt hebbe door de ſterkte mijner hand, en ter eeren mijner heerlijkheyt*; En so arrogant den grooten *Aſſyrier* was, die ten hemel wilde opklimmen, en sijnen Troon boven de Sterren Gods verhogen, dat hy soude klimmen boven de hoogte der wolken, en den Alderhoogſte gelijk worden: Even so vermetel was Koning *Louis*, als hy seyde, dat hy alleen om sijne Glorie quam oorlogen, en dat hy de Nederlanden weder wilde vernietigen, die hy groot gemaakt hadde met dese woorden: *Evexi, ſed diſcutiam.* Maar gelijk de eerſte in een ogenblik van sijnen Troon by de Beesten wierd geſtooten, en de ander ter Hellen nederdaalde, so dat men tot beſpottinge van hem seyde: *Is dat de man, die de aarde beroerde, en die de Koninkrijken dede beven?* Even so soude Koning *Louis* ter sijner tijd ook mede konnen vallen tot een groot exempel voor de wereld, daar van al een begin schijnt gemaakt te zijn door Gods rechter hand, dewelke alle Dwingelanden deturbeert uyt de Poſſeſſie van de Landen en Steden, die sy anderen

Verandert door de wisſelvallige Fortuyne.

Wat de Fortuyn is.

on-

onrechtvaardig hebben ontweldigt, en op gefingeerde protexten geinvadeert; want als wy te rug sien op de voorige eeuwen, en de Geschiedenisse van alle tijden af herdenken, sullen wy bevinden, waar te zijn 't gene *Everardus Wassenbergius* seyt *in Panegyrico ad Cæsares Ferdin.* II. *&* III. *Nullis quibus rapina etiam feliciter cessit, solatium rapti inposterum duravit; ac fortuna impia tot iniquis spoliis, suspiriis & gemitibus humani generis privatis æque & æque publicis deformis, nunquam in infortunia non desit.*

Onrechtvaardige winsten hebben geenen duur,

Dat is:

Niemand, hoe gelukkig hy ook is geweest in sijn rooven (of onrechtvaardig conquesteeren) heeft lang troost of voordeel gehad van sijnen roof; en de godloose Fortuyne, die door so veel onrechtvaardige rooveryen, kermen en suchten van 't menschelijke geslacht, so wel in 't particulier, als in 't gemeen is ontdaan en leelijk geworden, heeft noyt anders haar eynde genomen, als in ongeluk.

Dit selve sien wy bewaarheet in de Koning van Vrankrijk, dewelke van sijne onrechtvaardige Conquesten op de Vereenigde Nederlanden minder geluk en voordeel heeft genoten, als hy onkosten daar aan hadde gespendeert; want in plaatse hy deselve voor altijd meende te besitten, heeft hyse van selfs binnen twee jaaren weder moeten quiteeren, 't welk wy hier na breeder sullen verhandelen.

daar van Vrankrijk hier een exempel geeft.

'T is seer remarquabel, en meriteert ook al bysondere speculatie 't gene een Oostenrijks Edelman genaamt *Michaël Aytzinger* verhaalt op *pag.* 508. in sijn Boek, waar van den Titul is: *De Leone Belgico, ejusque Topographicâ atque Historicâ Descriptione Liber*, 't welk in den jaare 1583. tot *Keulen* gedrukt is by *Gerrit van Campen*; als dat dese navolgende Voorsegginge gevonden is tot *Mechelen* in het Carmeliten Klooster in seer oude characters uytgebeelt met een Muniken en vitieusen stijl:

't welk voorheen geprophetert,

Lilium regnans in superiore parte movebitur contra semen Leonis: Veniet in terram ejus, & circumdabit filios Leonis. In illo anno filius Leonis ferens feras in brachio suo, cujus regnum est in terra Lunæ tremendum per universum orbem potestate agente principali cum magno exercitu transibit aquas, & ingredietur terram Leonis carentem auxilio (quia bestiæ Regis sui jam pellem ejus dentibus lacerarunt,) in illo anno veniet Aquila à parte Orientali alis suis super Solem extensis cum magna multitudine pullorum suorum in adjutorium filii Leonis, tunc castra

deſtruentur, & filius Leonis & Aquila prævalebunt, & pax erit in toto Orbe terrarum, & copia frugum.

Dat is:

De Lelie heerſchende in't Boven-geweſt ſal bewoogen worden tegens het ſaat van den Leeuw: ſal in ſijn land komen, en omringen de ſoonen des Leeuws. In dat jaar, als de ſoon des Leeuws wilde beeſten in ſijnen arm draagt, wiens rijk is in't Land van de Maan, ſal de heele wereld moeten beeven wegens de voornaamſte macht, die der ſal ageeren, ſy (te weten de Lelie) ſal met een groot Heyr-Leger over de wateren trekken, en ſal gaan in't Land van den Leeuw, dat van alle hulp ontbloot is (om dat de beeſten de huyt van haaren Koning met haare tanden hebben verſcheurt) in't ſelve jaar ſal den Adelaar uyt het Ooſterlijk-geweſt met ſijne vleugelen over de Son uytgebreyt komen met een groote meenigte ſijner kiekens tot hulp van den ſoon des Leeuws, dan ſullen de Legers gedeſtrueert werden, en de ſoon des Leeuws ende den Adelaar ſullen de overhand houden, en vreede ſal zijn over den geheelen Aard-bodem, en overvloet van vruchten.

en door een klucht voorbeelt was.

So ſpeculatief deſe Voorſegginge is, niet minder geeſtig was de *Klucht*, die kort voor deſen Oorlog in Brabant by een *Comœdie* wierd geageert, alwaar een Hollandſchen Boer een Koe by een touw over het Theatrum leyderde, en van een Fransman ontmoet en gevraagt werdende, waar hy met de Koe heen wilde? antwoorde, dat het ſijne Koe was, en dat hy die wilde naar huys leyden; waar op de Fransman ſeyde, dat hy die Koe moſte hebben, gevende met eenen den Boer een ſlag aan ſijn hooft, dat hy om rolde, en vatten de Koe by het tou, omſe weg te leyden, ondertuſſchen datter een Engelsman aanquam, die geern mede aan de Koe geparticipeert hadde, dat hem miſlukte; want terwijlen hy de Koe na de hoorens vatte, gaf ſy hem met een beſtruyfde ſteert ſulken onverhoetſen ſlag in 't gēſicht, dat hy als blindelings na den weg taſte, om ſich te ſalveeren, daar over de Fransman in ſulken heevigen lag uytbarſte, dat hy de Hollandſche Koe haaſt was quijt geraakt door een Spanjaart, die de Koe meende te vervoeren, ſeggende dat het ſijne Koe was, die hem voor eenige jaaren ontlopen was, daar ſich den Fransman dapper tegen kanten, vallende malkanderen in de hayren, geduyrende welk gevecht de Hollandſe Boer ſtilletjes opſtond, en ſijne Koe naar huys leyde, latende de andere twee in gevecht, ſonder eens om te ſien, hoe 't ſelve afliep, want hy ſeer blijde was, dat hy ſijne Koe gebergt hadde.

Hoe

Hoe de voorſz. Voorſegginge ten deele is vervult, en hoe de Klucht mede een ſerieuſe, en ten meeſten deele een waarachtige beteekeniſſe heeft gehad, kan blijken ſo uyt de vooren verhaalde groote progreſſen der Franſchen in de Vereenigde Nederlanden, als uyt het volgende, daar wy ſullen ſien niet alleen, hoe de *Keyſer* en *Spanjen* de *Nederlanders* ſecondeeren, maar ook hoe *Engeland* Vreede maakt, en hoe de *Franſche* haare conqueſten op den bodem van de *Vereenigde Nederlanden* verlaten, en alleen de gecombineerde machten van haare Vyanden genootſaakt zijn af te keeren, daar van den vollen uytſlag ſtaat geopenbaart te werden by de tyd, die een uytlegger is van alle geheymeniſſen.

De *Biſchop van Munſter* was met den *Keur-vorſt van Keulen* door haare voorſpoedige progreſſen nu mede verheeven tot de hoogſte trap van haare glorie, en gebracht tot die vaſte inbeeldinge, dat den Vereenigden Staat noyt weder ſoude werden herſtelt, en dat ſy al wat ſy geconqueſteert hadden, voor haar en haare ſucceſſeuren eewig en erflijk ſouden blijven beſitten, met al 't gene ſy noch ſouden komen te veroveren; ten welken eynde de *Biſſchop van Munſter* tot *Romen* een *Brevet* obtineerde, waar by hem vergunt wierde de macht en authoriteyt, om voor 30. jaaren te diſponeeren over alle Kerklijke Beneficien van ſijne Geconqueſteerde Plaatſen, mitsgaders de *Edelen van Over-Yſſel* dwong een Capitulatie te teekenen; waar in ſy de Unie afſwoeren met deſe woorden: *Dat alle en ygelijk geſamentlijk en byſonder hier mede weetentlijk renuntieeren, en ſich van de Unie voor haar ſelven, haaren Nakomelingen en gantſche Poſteriteyt ten eewigen tyde afſonderen, en hem Biſſchop van Munſter vry-willig erkennen voor haare Land-Vorſtelijke Hooge Overigheyt, en ſich van nu aan ten eewigen tyden door geene oorſaken of toevallen daar van willen ſepareeren laten, maar by hem als haaren Land-Vorſt en Heer lijf en goed opſetten*, en diergelijke expreſſien meer, waar van breeder gehandelt is op *pag.* 593. Maar hy was niet bedacht, dat 't Ongeluk ſtaat voor de deur, als 't Geluk het hoogſte is; dat de Geluks-verwiſſelinge van alle heerlijkheyt moet gehoorſamen de omſwieringe van het Rad van avanture, daar door niet alleen alle Staten tot het top-punt van haare hoogheyt op ryſen, maar ook tot haar voorige leegte weder nederdaalen, en ook wel geheel te gronde gaan; en dat de voorſpoedigſte progreſſen gemeenlijk hebben haare tegenſpoedigſte revolutien en verwiſſelingen, voornamentlijk als ſy begonnen zijn door Ambitie, Haat, Misgunſt en troulooſe Bond-breuk, en voortgeſet op een ſo ſchandelijken

De Biſſchop van Munſter is in ſijne meyninge bedrogen,

ken en cruellen wijse, die haar de Heydenen selfs souden ontsien hebben.

want sijn geluk keert sich om,

En so hy ignoreerde, of niet wilde gelooven, dat het Geluk sijne seekere perioden heeft, en door de tegenspoet op de hielen gevolgt werden, so kan hy sulx leeren aan sijn eygen exempel, hoe dat hy op het punt van sijne grootste progressen, en als hy niet eens twyffelde aan de conqueste van de beyde weerlose, en van alle nootsakelijkheden onvoorsiene Provincien van *Vriesland* en *Groeningen*, is gestreut en so ongelukkig geworden, dat in plaats van voort te gaan in sijnen victorieusen cours, hy naderhand niet alleen geen eenigen voet aarde meer heeft gewonnen, maar ook in sijne ambitieuse Desseynen sodaanig is getraverseert, dat hy eenige plaatsen weder ongelukkig verloor, en al de resteerende wederom moste geven aan de Wettige Eygenaars, dien hyse ontnomen hadde, so dat hy niet anders heeft overgehouden, als den blooten naam, van Meester geweest te zijn over eenige verwonnen Steeden en Forten, en van te mogen seggen met die van het ongelukkige *Troya : Fuimus Troës.* Want wat heeft hy naderhand ondernomen, dat hem gesuccedeert is? Hy meende sijnen buyt te vermeeren door Caperyen met kleyn Vaartuyg op de Zuyder-Zee, maar wierd wel haast door de Hollandsche Uytleggers eenige Capers quyt, en voorts ingejaagt, en so nauw beslooten gehouden, dat hy noyt weder trachte de Zuyder-Zee te ontveyligen. Eenige sijner Soldaten hadden haar begeven na 't Eyland *Urk*, in meeninge om dat uyt te plonderen, maar in plaatse van buyt te maken, wierden sy selfs tot buyt, also de Inwoonders haar gevangen namen, en naar *Enkhuysen* overvoerden. Niet beter succes hadde sijn voornemen op de *Lemmer*, want na dat hy dese plaatse, zijnde een schoon Dorp aan de Zuyder-Zee gelegen, uyt de *Kuynder* vergeefs hadde doen opeyschen, en preparatie maakte, om 't selve door geweld te vermeesteren, veranderde hy van resolutie alleen op 't gesicht van een schaduwe, siende de Wagens en Vluchtelingen, die by de *Lemmer* den Zee-dijk en Binnen-weg heen en weer passeerden, van verren voor secours van Krijgs-volk aan, waarom hy deselve niet dorst naderen.

door sijne ongelukkige caperyen op de *Zuyder-Zee.*

en door sijne ongelukkige desseynen op de LEMMER

op EMDEN.

Niet min schandelijk als ongelukkig was des Bisschops intentie op de Stad *Embden*, die tot haare securiteyt altijd met eenig Garnisoen van haare *Hog. Mog.* beset is. Hy versocht in de maand van *July*, dat dese Stad haare Gedeputeerdens aan hem wilde senden in de *Nieuwe-Schans*, om met hem te accordeeren over haare tranquilliteyt en rust; De Magistraat, hoewel sy in desen Oorlog neutraal was, sond echter

haare

haare Gedeputeerdens na de gedesigneerde plaatse, om aan te hooren de propositie, die den Bisschop soude willen doen. Dese Gedeputeerdens met de Ministers van den Bisschop in conferentie komende, verstonden dat sijn begeeren was, dat de Stad *Emden* het Garnisoen der Staten soude doen vertrekken, en in plaatse van dien twee duysent man van sijn volk tot besettinge weder innemen, waar op sy tot antwoord gaven, dat sy daar in niet souden noch mochten condescendeeren, voor en aleer sy met haare *Hog. Mog.* daar over souden hebben geconfereert. Hoe! vraagden de Bischopse, wat volk is dat? De Heer *Feuwen* mede-Gecommitteerde van *Emden* vraagde daar en tegen; Hoe! scheeren wy malkanderen? Zijn de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden de geheele wereld door niet bekent? Ja antwoorden de Bischopse: Sy zijn 't geweest, maar zijn't nu niet meer; op welke impertinente redenen de Heeren van *Emden* haar afscheyt namen, en weder na haare Stad vertrokken, daar sy haar wedervaren rapporteerden, waar op volgde, dat de Magistraat den Bischop zijnen Eysch als onredelijk plat affloeg, en verklaarde met haare *Hoog. Mog.* in alle vrientschap te willen leven.

Voor GROENINGEN wierd hy noch beter geleert, dat sijne Fortuyne omgedraayt was; want hy daar geen voordeel trok van sijne gewaande Intelligentien en Creaturen daar binnen, maar vond sich genootsaakt die Stad naar een Belegeringe van 6. weeken schandelijk te verlaten, sonder van ymand opgeslagen of gedreven te zijn. en op GROENINGEN.

Dese Stad, waar na de geheele Provincie geheeten is, willen eenige, dat haaren naam schuldig is aan eenen *Grunius*, die een *Troyaan* was, doch van *Munsterus* geoordeelt word een der oude *Gallen* geweest te zijn, 't welk waar soude zijn na de opinie der gener, dewelke geloven, dat de Fransche van *Troya* oorspronkelijk zijn, gelijk hier vooren op pag. 28. en 29. kan gelesen werden. Doch de Vriesche Historye-Schryvers ontkennen sulx, seggende dat de Vader van *Grunius* was genaamt *Gailo*, wiens Over-Groot-Vader een *Vries* was, die dese Stad en Provincie den naam soude gegeven hebben. Beschryvinge van *Groeningen.*

Groeningen leyt rondom gefortificeert met 17. swaare Bolwerken, met treffelijke Fauche-brayen, en een extraordinaire breede en diepe Gracht, waar uyt de Wallen met een steene Barm zijn opgehaalt. Het Land omheen is van die laagte, dat het, behalven alleen aan de Drentse zijde, kan geinundeert werden, 't welk op het aankomen der Vyanden ook geschiede door het doorsteeken van Dijken en Dammen, door het uytlichten van de Schut-deuren en op het openstellen desselfs Fortificatie en Situatie.

ſtellen van de Sluyſen ten platten lande, en door het leggen van twee Dijken binnen de Stad in het *Loopende-Diep*, d'eene by de *Oſſenmarkt*, en d'ander by de *Kraan-poorte*, waar door het water, dat uyt het *Drent* komt afſakken aan d'eene zijde wierde opgeſtout tot over 't land, en het Zee-water van d'andere zijde belet, door de Stad weg te loopen. Tot difficilder acces voor den Vyand wierden afgebrooken de Bruggen van de *Heere-poort*, *Ooſter-poort*, en het kleyne *Steentil-poortjen*. En alſo de Stad met diverſe Voor-Steeden, Tuynen en Plantagien belemmert, en effective verſwakt was, wierd ſulke faute verbeetert door een cordate reſolutie, dat alle deſelve voor de *Heere-* en *Ooſter-poort*, gelijk mede voor de *Ebbinge-Poort*, *A-Poort* en *Kraan-poort* wierden afgebrooken, en omgehouwen, en eenige weynige afgebrant. De Schans *Delfs-zijl*, alſo deſelve voor een Haven en Voorburg van deſe Stad verſtrekte, en de Commandeur by eenige geſuſpecteert wierde van intelligentie met den Vyand, wierde aanbevolen aan de Vigilantie van een trou en dapper Soldaat. Deſe conſtitutie van Fortificatie en Situatie maakten deſe Stad ſo ſterk en inacceſſibel, dat de Vyand niet dan op eene plaatſe, te weeten van de Drentſe Kant, tuſſchen het *Schutten-diep* en het *Hoornſe-diep* deſelve konde naderen.

Conſtitutie van 't Magazijn,

Het Provincial Magazijn was wel geſtoffeert met Artillerye, Geweer, Ammunitie, Proviand en verdere Inſtrumenten, ſo dat daar in van den beginne der belegeringe geen notabel gebrek was, en wat daar in naderhand begon te manqueeren, wierde geſuppleert ſo uyt *Vrieſland*, als uyt *Holland*, alſo de vaart van het *Reydiep* noch vry en open lag, zijnde in de Provinciale Caſſa noch in voorraad de quantiteyt van 200. duyſent guldens, daar uyt de Militie niet alleen op deſe Provintie, maar ook op *Holland* gerepartieert (die namaals binnen *Groeningen* quam) geduyrende en ook na de belegeringe promptelijk wierde betaalt, ſulx dat het verſchot over 100. duyſent guldens bedroeg.

en van het Garniſoen.

Het geheele Garniſoen, dat by de monſteringe op 't aankomen van den Vyand geen 12. hondert mannen konde uytleveren, beſtont alleen in 2. a 3. oude, en de reſt in nieuwe Compagnien, die noch niet vol-worven waren. Onder deſe waren 4. Cornetten paarden, waar van Rit-meeſters waren *Lulsborg*, den jongen *Broersma*, *Hendrik* en *Ian Sikkinga*, ende 3. Compagnien Dragonders onder de Heeren *Nellis van Bever*, *Stuart* en *Yſerman*. Doch dit kleyne Garniſoen in ſo grooten Stad wierd wakker geſecondeert door de goede

goede Ordre en dapperheyt der Hooge-Officieren (onder dewelke een out en seer ervaren Soldaat, namentlijk *Carel Rabenhaupt* als *L'. Generaal* over Stad en Lande het Opper-Commando hadde, hebbende tot sijne Assistentie in qualiteyt van Commandeur over de Infanterye den Heer *Bernhard Hertog tot Holsteyn en Vorst tot Pleun*, en over de Cavallerye en Artillerye den Oversten *Stoltsenburg*, die de geheele Militie een Eed van trou en dapperheyt afnamen) en door de ongemeene Couragie der Burgerye, bestaande in 18. Vaandelen, daar onder betrokken waren alle Burgers-soonen en Ambachts-gesellen boven de 18. jaaren out zijnde, en noch 4. Compagnien, die nieu geformeert waren uyt geprivilegeerde persoonen, die geen tocht of wacht pleegen waar te nemen, als mede een deftige Compagnie van 150. Studenten, dewelke in dese gemeene calamiteyt *Minervam* quiteerden, en *Mars* provisionelijk tot haaren Patroon verkoosen, en onder 't commando van haaren Capiteyn *Wicher Wichers*, Lieutenant *Rutgerus ten Berge* en Vaandrich *Scato Gokkinga* altijd in de Fauchebrayen, en daar sy den Vyand het naaste waren, wacht hielden; Als mede door de goede harmonie en eendracht der Regenten, onder dewelke hoewel eenige gesuspecteert wierden, nochtans niemand heeft doen blijken 't minste teeken van flauwhertigheyt, maar wierd door ordre van de Overigheyt gedrukt, en door de Hopluyden aan de Burgers uytgedeelt een Formulier van den Eed van getrouwigheyt, die deselve aan de Regenten, en dese weder aan de Burgers met opsteekinge der Vingeren in de Kerken solemnelijk beswoeren. Hier op wierd nauw geobserveert elx conduite, en wierden geapprehendeert twee persoonen, zijnde de eene een Boer, en de andere een Portier, beyde beschuldigt van verraat, die op den $\frac{10}{20}$. *July* met de dood wierden gestraft, ter oorsaake, dat de eerste *Luwert Fokkens* op het aanraden van *Schuylenburg* met den Vyand hadde opgerecht een schriftelijk accoord, om de *Old-Ampten* aan den *Bisschop* te submitteeren, op dese conditien: Dat de *Bisschop* als Opper-heer jaarlijx 50. duysent, en *Schuylenburg* als Drost 5. duysent gulden souden genieten, dat de Zee-dijken en Fortressen souden gemaakt en onderhouden worden op kosten van 't *Old-Ampt*, daar toe 't selve te baate soude komen de Sauve-garde, so uyt de *Omlanden* werden getrokken; dat de Gereformeerde Predicanten uyt de Geestelijke goederen souden gegageert werden; en dat alle Appellen souden devolveeren aan den *Bisschop*, die deselve jaarlijx door 2. Advocaten van hem af te vaardigen, en door de Old-Amster Gecommitteerdens

dat door de Burgers en Studenten dapper gesecondeert wierd.

Twee persoonen wierden geëxecuteert

ſoude decideeren: En dat de ander *Eppo van Vreeden* geheeten, door de Boom van de *Steentil-Poort* eenigen tijd, om kleyn gewin, hadde volk en Brieven laten uyt-en in-paſſeeren.

De Vyand komt voor de Stad,

In deſe conſtitutie wierd de Vyand onverzaagt afgewacht en te keer gegaan, dewelke door ſijn goet ſucces opgeblaaſen zijnde vertrouwde hier 't ſelve faveur van de Fortuyn te ſullen genieten, dat hem omtrent andere plaatſen was ontmoet, komt daarom met ſijn ſchuym van volk en helſche Vuyr-werken in vollen marſch op de Stad aan, hebbende tot ſijne Voor-troupes eenige Ruyterye, die op den $\frac{9}{19}$ *July* uyt het *Drent* over *Haren* en *Helpen* tot op den Heeren-weg omtrent den *Galgenberg* marcheerden, en ſich aan die van de Stad vertoonden, dewelke opgewekt waren door de vluchtende Land-luyden, die het geweld deſer onmenſchelijke menſchen waren ontkomen, en haar binnen de Stad ſalveerden. Men ſond daar op eenige Ruyters uyt de Stad den Vyand te gemoet, om hem te recognoſceeren, maar vonden hem al weder geretireert na *Helpen*, van waar hy eenigen tijd daar na de Stad weder naderde, en uyt de Stad van 't Canon, en met een ſchermutſel van eenige Ruyters onder den Ritmeeſter *Ian Stikkinga* ſodanig verwelkomt wierd, dat hy 2. a 3. paarden achterlatende, ſich weder na *Helpen* retireerde, alwaar hy met meerder troupen geſterkt zijnde, marcheerde over *Peyſe* en *Roden* na de *Leek* en het *Huys van Nien-oort*, dat hy uytplonderde, en tot ſijn verblijf fortificeerde, ſtroopende van daar door geheel *Vreedewold* en *Lange-wold*, in meeninge, om deſe Stad, als andere, mede te verbaaſen en voorſpoedig te emporteeren, ſonder dat hy ſich bemachtigde van de *Roeſer-Brugge* en de *Hoger-Brugge*, die op ſijne aankomſt niet beſet waren, en waar over hy een paſſagie ſoude bekomen hebben rondom de heele Stad, al het Land omheen onder contributie geſet, en alle aſſiſtentie en toevoer na de Stad belet konnen hebben, en van de *Auwerder-ziel*, waar door hy al het water van 't onder gelopen Land hadde konnen aftappen. Doch als hy hier van namaals ſijnen misſlag merkte, en die 3. poſten ſocht te forceeren, wierd hy yder reyſe, tot ſijn groote ſchaade, vigoureuſelijk gerepouſſeert, alſo die poſten toen met Borſtweeringen verſterkt, en met Militie en Boeren beſet waren.

en begaat een misſlag,

De $\frac{10}{10}$ en $\frac{11}{11}$. *dito* paſſeerden ſonder yets van remarque, als alleen, dat de Vyand ſich ſomtijds met eenige ruyters vertoonde, die uyt de Stad met Canon en met partyen Cavallerye dapper gereſcontreert wierde.

Den

Den $\frac{12}{23}$. *July* wierd dé Stad van 't geheele gros des Vyands Leger genadert, slaande achter *Helpen* op een groote quantiteyt Tenten, en over het *Schuytendiep* een Brugge.

Den $\frac{13}{23}$. *dito* passeerden 2000. Ruyters van *Leek* de *Ematille* door *'t Wester-quartier*, daar sy uytplonderden de Dorpen van *Zuyd- en Noort-hooren*, *Visvliet*, *Grijpskerk* en *Nieukerk*. 's Vyands Leger wierd in tween verdeelt, houdende elke Bisschop sijn bysonder Hooft-quartier, en approcheerende de *Keulsche* van de kant van het *Blaauwe-Huys*, daar sy middeler wege dry Wallen opwierpen, om haare Cavallerye daar achter te dekken voor 't Geschut, dat uyt de Stad geduyrig op haar speelde; en de *Munsterssche* achter den *Galgenberg*, daar sy in so geduyrigen arbeyt waren met graaven en approcheeren, dat men haar 's anderen daags 's morgens met haare Loop-gravens sag geavanceert van de *Heere-* tot den *Ooster-weg*, daar aan sy, gelijk de Keulsche mede aan haare Approches, dien geheelen en volgenden dag lustig continueerden, sonder verstoort te werden door 's Stads Canon, dat op haar somtijds ageerde.

plondert eenige Dorpen,

approcheert op de Stad,

Desen $\frac{15}{25}$. *July* waren na de *Auwerder-zijl* gesonden 2. Veld-stukjes en eenige Haaken, met nootsakelijk Kruyt en Scherp, om den Vyand het overkomen te beletten, dewelke met 8. Compagnien te voet en eenige Cornetten paarden desen Post quamen forceeren, doch mosten sich met notabel verlies retireeren, om de vigoureuse resistentie der Boeren en Dragonders, die door den Oversten Lt. *Stuart*, en de Capiteynen *Cland* en *Ripperda* wakker wierden geëncourageert, en met het rappier aangedreven.

word voor *Auwerder-zijl* gerepousseert,

Den $\frac{16}{26}$. *dito* sag men de Vyanden merkelijk met haare Loopgravens geavanceert, maakende de Munsterssche een begin van een Batterye tusschen den *Ooster-weg*, en 't *Schuyten-diep*, daar van sy 's anderen daags 's morgens vroeg met 5. halve Cartouwen de Stad beschooten, 't welk doch niet langer duyrde, als tot den middag, also de Batterye door 't gestaadig canonneeren van de Stads Wallen toen al ontramponeert was. In 't planten van dese 5. Stukken waren eenige Papen en Munniken seer yverig, om deselve te kruysen en te zeegenen, op dat sy daar door gesterkt zijnde, te meer operatie souden doen op de genaamde Ketters; Maar hoe weynig de gewaande heyligheyt de Stukken en de Zeegenaars selfs bedekt tegens 't ongeheyligde Canon van de belegerde, bleek daar uyt, dat een deser Munniken, als hy met die zegeninge noch doende was, uyt de Stad sodanig wiert getroffen, dat hy in stukken verdween, en ter hellen scheen gerukt te werden; en

begint de Stad te beschieten

met gezeegent Canon, dat contrarie operatie doet.

dat die gezeegende Stukken metter haaſt wierden gelamt; Daar en boven opereerden deſe Stukken contrarie de inbeeldinge deſer zeegenaars, want in plaatſe, dat die haare Geloofs-genoten verſchoont, en de genaamde Ketters beſchadigt ſouden hebben, ſo wiert door een van de eerſte koegels ter neder gevelt de geevel van een huys, daar voor een Marien-beelt en de Dry Koningen uytgehouwen ſtonden, en dat de Roomſch-geſinden voor een der voornaamſte Kerken diende.

en met Vuyr-werken.

Den $\frac{18}{28}$. *July* was de voorſz. Batterye noch ſo ontramponeert, dat 't Canon by na geheel ſtil ſtond, en in plaatſe van 't welke de Mortieren omtrent den middag voor de eerſte reyſe Bomben, Stink-potten en andere Vuyr-werken in de Stad begonden uyt te ſpouwen met ſulken effect, dat eenige huyſen aen de Zuyd-zijde der Stad ſeer beſchadigt, en eenige tot een puyn-hoop gemaakt wierden, voornamentlijk; als de Vyand tegens den avond t'elkens met 9. Bomben en Branders te gelijk begon te ageeren, waar door uytnemende ſchaade ſoude gecauſeert zijn geworden, ſo niet de Heeren Burgermeeſteren en Raad in tijds en voorſichtiglijk geordineert hadden, dat elken Burger een tobbe met water voor ſijn huys, en eene op Solder, als mede by nacht een brandende kaarſe by de deur in voor-raad moſte ſetten, en dat de *Mennoniten* in dryen verdeelt elke nacht een derde-part moſt paſſen op het dempen van de Bomben, en 't bluſſen van den Brand, daar in ſy niet min haare getrouwigheyt, als onvermoeyden yver toonden, en ſo ſneedig op paſten, dat de Brand geen merkelijke ſchaade veroorſaakte. De Bomben, die ſommige 3 a 4. hondert pond woegen, vielen door de dakken tot beneden in de huyſen, daar ſy door haare kracht dikwijls een geheel huys om verre wierpen, 't welk in het begin eenigen ſchrik onder de Burgerye veroorſaakte, die doch niet langer duyrde, tot dat ſy geleert hadde, dat men het gevaar der gener, die op de ſtraat vielen, licht konde ontkomen, als men ſich vlak voor de aarde nederleyde. De Stink-potten of Branders die met een vlammende ſtraal quamen aanſetten, wierden noch minder geacht, ſo haaſt de Burgers bemerkten, datſe behalven het brand-ſtichten geen ſchade konden doen, na dat de Loopjes, dieder om heen inſtaaken, haare koegels geloſt hadden.

daar tegen goede ordre geſtelt wierd,

ſo dat ſy daarna weynig gevreeſt wierden.

De Keetels, waar in de Vyand ſijne Mortieren geplant hadde, waaren ſo diep, dat het Canon uyt de Stad, hoe ſwaar het ook was, vergeefs daar op geloſt wierd.

Den $\frac{19}{29}$. *dito* bracht de Vyand toe met het werpen van Vuyr-werken, hoopende daar door de Stad in verflauwinge en onenigheyt te bren-

brengen, 't welk hem so verre misslukte, dat hy in plaatse van dien bemerkte der Burgeren couragie en verbitteringe tegens hem aan te wassen, daar over hy sich niet minder verwonderde, als over de Bomben, die de Belegerde hem uyt 3. Mortieren mede toeschooten, dewelke hem selfs brachten tot alteratie en die erkenteniſſe, dat sulk geweer geen recht Soldaten geweer was, hoe wel hy echter de volgende dagen continueerde, om sich daar van te bedienen, stellende al sijne hoope in der selver kracht, en latende het Canon rusten, die hem weynig voordeel bybracht, also het t'elkens ontramponeert en gelamt wierde uyt het Canon van de Stad, dat van verscheyde Bolwerken gelijkerhand daar op vuyr gaf. Immiddels avanceerde hy sterk sijne approches tot aan 't Contresca rp toe, en dede op den $\frac{20}{30}$. *dito* 's nachts een heevigen assault op de *Aduwarder-Zijl*, daar hy niet min heevige resistentie ontfing, invoegen hy eenige doden na liet, en met bebloede koppen weder te rug trok, vindende sijn beste gemak en minste schaade by 't gebruyk van de Mortieren, daar door hy op den $\frac{21}{31}$. *dito* zijnde Sondag belette, dat de Belegerde in haare beyde Gast-huysen, naar gewoonte, niet langer dorsten predikken; En meenende, dat de Belegerde nu souden inclineeren tot het overgeven, om van sijne vernielende helsche instrumenten eens bevrijt te werden, sond hy een Trompetter en een Tamboer, dewelke verblint ingehaalt zijnde, overleverden een Brief van den *Keur-Vorst van Keulen* en den *Bischop van Munster*, daar by sy de Stad opeysten, en immiddels alle vyandelijke actien staakten, 't welk als die van binnen navolgden, gaf den *L'. Generaal Rabenhaupt* ordre, om sterker als voorheen te schieten, daar op de Vyand, die hen met meenigte buyten sijne approches vertoonde, sich weder daar binnen salveerde, en van gelijken met de Mortieren antwoorde, so dat door 't geraas het gehoor verdooft, en door 't vuyr het gesicht verblint wierd van alle de gene, die de Wallen naderden.

De Belegerde schieten ook met Vuyrwerken,

en repousseeren den Vyand by Adewarderzijl.

De Vyand eyscht de Stad op,

Den $\frac{22}{1}$. *July Augusti* sond den Heer *Rabenhaupt* den voornoemden Brief aan den Presidẽt *Cluvinge*, die daar op den *Ouden* en *Nieuwen-Raad*, mitsgaders de *Taalmannen* en *Geswooren Gemeente* dede vergaderen, om te delibereeren, wat te doen stont; en wierd met eenpaarigheyt verstaan, *dat men het uyterste soude afwachten, en liever goet en bloet spendeeren, als de Stad overgeven*, 't welk den Vyand door een brief met den selven Trompetter en Tamboer wierd bekent gemaakt, dewelke's avonts een tweeden Trompetter sond ten selven eynde als vooren, maar most met deselve antwoort weder retireeren.

Sententie tegens *Broersma* werd gepubliceert.

Dien selven dag hoorde men alomme door de Stad met Trommelen en Trompetten publiceeren de Sententie van *Wigbold Broersma* geweesen Colonnel en Commandeur van *Coeverden*, namentlijk, *dat hy door sijne verraderyen so in't overgeven van Deventer, als in sijn overlopen tot den Vyand gepleegt hadde* Crimen Læsæ Majestatis, *en daar door vervallen was van alle sijne digniteyten, en verbeurt hadde alle sijne goederen, en dat wanneer hy hier namaals mochte komen te geraken in handen van de Iustitie, hy met den Swaarde soude gestraft worden, datter de dood na volgde.*

De Stad was aan de eene zyde in Oorlog,

Den $\frac{23}{2}$ *Iulii Augusti* wierd, gelijk de voorige dagen, by den Vyand toegebracht met het schieten van sijne Vuyr-werken, die somtijts wat dieper in de Stad vloogen, als voor heen, waar op het verhuysen van de Oost- en Zuyd-zijde na het Noorder-gedeelte van de Stad sich weder vernieuwde, so dat men daar niet alleen alle de huysen, hoe slecht sy ook waren, maar ook de stoepen en straaten van Volk en Tenten vervult sag, in allen schijn, als of het daar boere Kermis was, immiddels dat aan de andere zijde, als op een Treur-Tonneel aanschouwt wierden alle ruïneuse actien, die den Oorlog nasleept. In de middernacht scheepten 50. man met een Turf-pont over de Gracht, en deden een heevigen uytval in de approches van de Keulsche Volkeren, daar sy in der haast eenige nedermaakten, en met twee gevangens weder retireerden, om van den Vyand, die met alle macht quam aandringen, niet afgesneden te werden van haare Turf-pont, daar mede sy haar weder in de Stad salveerden, ondertusschen dat de Studenten, die zedert den $\frac{18}{28}$ *Iuly* continueelijk post gehouden hadden in de Fauchebrayen, met haare musquetten dapper op den Vyand chargeerden, en niet weynige deden struykelen, die noit weder onstonden.

en aan de andere zyde als in een kermis-tijd.

Een uytval van die van binnen.

Een attaque op 't *Reydiep*.

Desen uytval behaagde de belegerde so wel, dat sy 's volgenden daags op de selve wijse 't werk hervatten met 150. man onder het commando van den Capiteyn *Huyser*, die in de Keulsche Approches alles nederhakten, dat haar voorquam, en retireerden weder na haare Ponten met meer dan 20. gevangens en schoonen buyt, als 's Vyand Cavallerye op haar aandrong, zijnde onder deselve gevangens een Overste Wachtmeester en een Lieutenant van de Granadiers, die te samen meer als duysent guldens, meest aan goude specien, aan de uytvallers mosten ten buyt laten met andere kostelijkheden. Dese schaden wilde de Vyand vergoeden met een attaque op 't *Reydiep*, dat hy met alle force wilde passeeren, doch wierd door de goede ordres van de Heeren *Starkenborg*, *Tamminga*, *Iargers* en *Alberda* so

Een anderen uytval.

soontfangen, dat hy met veel schaade most afwijken, daar over sijné gramschap noch meer ontstak, invoegen hy dien heelen nacht de Stad met meerder en swaarder Bomben en Branders beschoot, als ooyt voorheen, waar uyt in de Peper-straat ook een huys aan brand raakte, dat voornamentlijk door de vigilantie der *Mennoniten* gebluft wierd, werdende een der selver in 't blussen met een Granaat gedoot, also de Vyand op 't licht van dien brand vinnig aanschoot, en wederom so beantwoord wierd, dat hy dien nacht sich uyt de Loop-gravens niet dorste hasardeeren, om de voorgemelde dooden te begraven, die 's morgens noch op 't veld lagen.

Den $\frac{25}{4}$ *Julii Augusti* sag men de Stad heel verheugt so over de assistentie van 230 man uyt Vriesland, als over het arrivement van 14. Oost-Indische Retour-scheepen voor *Delft-zijl*, waar op sy ook so moedig wierd, dat sy niet alleen een Vyands Trompetter onverhoort afwees, die sich tegens den avont voor de poort vertoonde, maar 's nachts op 't slaan van allarm, die niet voortging, haar ook so dapper instelde, dat elx sich om 't eerste na de Wallen haaste, komende selfs veele vrouwen en kinderen haare mannen en vaders assisteeren, en soude een seekere vrouw haar ongeval niet ontkomen zijn, so zy door een aansienlijk Heer niet was gered geworden uyt de handen van andere vrouwens, die haar ongenadig tracteerden, om dat sy een flauwhertig woord van overgeven haar hadde laten ontvallen.

De Stad word geassisteert,

en raakt in alarm.

De twee volgende dagen consumeerden de Vyand met het schieten uyt de Mortieren, en met het verdiepen en verbreeden van sijne approches tot sulken ruymte, datter een geheele Compagnie Ruyters bedekt in konde marcheeren.

Op den $\frac{28}{7}$ *July Aug.* heel vroeg in den morgen-stond attaqueerde de Vyand het *Retrenchement* by het kleyne Poortjen, te gelijk met de *Hoger-brugge* een quartier uyrs buyten de Stad. In de eerste attaque hadde hy reedelijk succes, also hy met 300. mannen *'t Retrenchement* dicht was genadert, eer die van binnen het gewaar wierden, daar op elk om 't haastigst sijn geweer greep, en alle te gelijk los branden, so datter niemand meer den Vyand met schiet-geweer konde afkeeren, waar door deselve occasie kreeg, om de Borst-weering te beklimmen, 't welk die van binnen siende, vluchten over een bruggetjen tot in de Fauchebraye, daar sy van 5. a 6. Keulsche Soldaten gevolgt wierden, die sy gevangen namen. Het geraas van dese Attaque causeerde een tweeden Allarm, in dewelke de Vyand door vehement schieten sich geconstringeert vond het *Retrenchement* te ver-

Attaque op 't Retrenchement.

daar door de Stad weder in allarm raakt.

verlaten, en met verlies van eenig volk sich weder te begeven naar sijne werken.

Attaque op Hoger-brugge. De andere Attaque op *Hoger-brugge* was heel contrarie de voorgaande, want so haast hy met eenige schuytjes over het geinundeerde Land aannaderde, vond hy sulken heevigen resistentie van de Boeren en Soldaten, die onder den Capiteyn *Reynt Clant* dien post mes 2. Stukjes Canon bewaarden, dat hy confuselijk vluchte, en eenige Officieren en gemeene Soldaten met een Schuyt vol Geweer, Schoppen en andere Oorlogs-instrumenten achter liet, dat binnen de Stad wierd gebracht. In dese nacht hadde de Vyand mede vervaardigt een Batterye met 6. Stukken, die hy met den morgen-stont op de Stad loste, dat niet langer duyrde, als tot den middag, want toen alle de 6. Stukken al verlamt, en de Batterye ontramponeert was.

De vyand schiet met gloeyende Koegels, en met vergifte Vuyr-werken, Den $\frac{29}{8}$ *Julii Augusti* beschaadigden de Munsterse de *S'. Martens* Kerk en Toorn geweldig met gloeyende Koegels, en eenige huysen met vergiftige Vuyr-werken, daar door echter, tot verwonderinge, geene of weynig menschen geraakt wierden, waar mede de Vyand de twee volgende dagen ook consumeerde, en sijn vergramt gemoet koelde met het violeeren van een Kerk, die hy anders selfs voor heylig hielt; want een koegel vloog door 't dak van de Kerk, een door 't Hooge Choor, en een stuyte op de gevel van't Hooge Choor af; In de Toorn, op des Toorn-wachters kamer, bysonderlijk in het kostelijke Uyrwerk en Klokken-spel wierd groote schaade veroorsaakt, beyde de Uyr-wijsers aan de Zuyd- en Noord-zijde wierden met Canon koegels doorboort, tusschen de tweede en derde Trans wierd een groote bresse in de Zuyd-ooster hoek van de Toorn gemaakt, welke schade van de meeste Burgers meer beklaagt wierd, als die een ygelijk in sijn particulier geleden hadde. En als de Vyand sag, dat noch dit, noch de hulpe van *Simon Petrus* yets opereerde tot sijne intentie, riep hy tot hulp *Simon Magus*, in allen schijn, als of hy uyt *Virgilius* hadde willen seggen:

en bedient sich van duyvels-kunst.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

Dat is:

Wil my den Hemel niet verhooren,
So sal ik d'Hel daar toe bekooren.

Want hy in de Stad smeet een groote Bombe, in dewelke, na dat sy ge-

gedemt was, gevonden wierd een koopere Plaatjen, daar op dese Letteren en Characters waren gegraveert, die niemand konde verstaan of uytleggen:

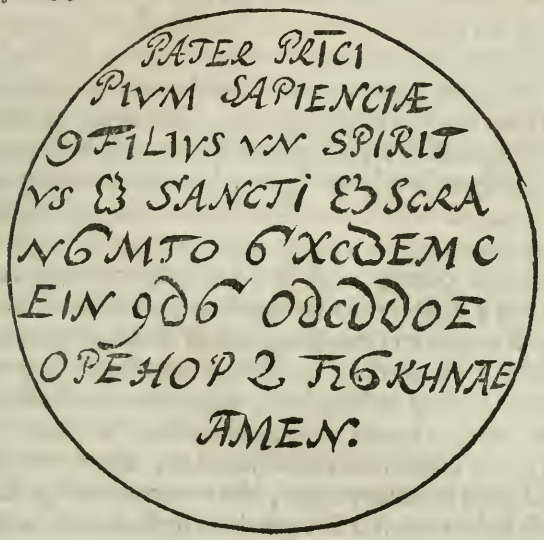

Als op den $\frac{31}{10}$. *Iulii Augusti* de Stad uyt *Vriesland* geassisteert was gewor- De stad word
den met 20. duysent ponden Bos-kruyt, en 2. duysent guldens geassisteert,
tot betaalinge van 't Vriesche Volk, quam daar in mede tot secours een partye van meer als 100. man *Koningmarks Volk*, en 33. Scheepen uyt Holland voor de Boom, daar mede *Sijn Hoogheyt de Heer Prince van Orange*, die tot behout deser Stad uytnemende sorge droeg, een Regiment van 14. Compagnien voet-knechten onder den Oversten *Iorman* met 50. duysent pond Boskruyt, sond, die in het gesicht en tot sulken spijt van den Vyand arriveerden, als het vreugde verwekte in de Belegerde.

Den $\frac{5}{12}$. *Augusti* bracht de Vyand toe met stil sitten, sonder eenige violentie op de Stad te pleegen, daar op sich de Stad van binnen ook so stil hielt, dat de nieuw aangekomene Hollandsche Troupen vraagden, of de Vyand al vertrokken was. De grootste beweeginge, die men dien dag in de Stad sag, bestont in 't intrekken van 't voorn. Volk, dat alvorens, eer het de Poort door mochte marcheeren, den gewoonlijken Eed aan den Heer *Gokkinga* moste afleggen, daar toe hy expres was gecommitteert.

De dry volgende dagen viel niet remarquabels voor, werdende allen ten weder-zijden flauwlijk gecontinueert met schieten, dat de meeste schade dede in de Approches van den Vyand, waar by noch de schrik voor de uytvallen der Belegerde oorsaak was, datter veele Soldaten voor en naar deserteerden, komende op den $\frac{16}{6}$. *dito* 's morgens vroeg voor de Poort de Munsterse Brand-wacht sterk 27. man, en tegens den avont een vry sterker partye, die alle op *Rosendaal* in de gemeene gevangenisse wierden geconfineert, also men haar niet veel vertroude. 's Volgenden daags sag men 's morgens vroeg weder voor de Poort een partye deserteurs, die by de andere op *Rosendaal* raakten. Het slap canonneeren van de dry a vier laatste dagen veranderde desen morgen sodanig, dat de Vyand alle krachten te gelijk inspande, en van 5. Batteryen met meer als 30. heele en halve Cartouwen, vuyrige Koegels en Granaten, en met de Mortieren veele Bomben en andere Vuyr-werken in de Stad schoot in sulken meenigte, dat het scheen Scherp te hagelen, waar door de Constapels op de Wallen haar eeniger maten verlegen vonden, wetende byna niet, waar heen sy haar souden keeren of wenden, also sy den Vyand van alle zijden hadden te observeeren, die voornamentlijk daar op toeleyde, om de Batteryen der Belegerde te destrueeren, welk hem ten deele gelukte, also die by de Ooster-poort raakten tot ongebruyk, daar verscheyde Canoniers dood bleeven. In de Stad deden de koegels mede bysondere schaade aan gebouwen en aan eenige menschen, dat in 't begin wat alteratie onder de flauwhertige causeerde, 't welk over ging, als men des Vyands Canon seer sag verlammen, en sijne Batteryen seer vervallen door 't Canon uyt de Stad, dat daar so heevig op flanqueerde, als 't lijden konde, ondertusschen dat de Stads Mortieren mede niet weynig schaade deden in 's Vyands Loop-gravens, van waar men dikwijls veel gekerm en gejammer hoorde in de Fauchebrayen, die door 't schieten der musquetten meesten tijd als in een vlam stonden, voornamentlijk den volgenden nacht, als 't Grof Geschut stil hielt, en de Batteryen ten weder-zijden gerepareert wierden, voerende de Belegerde op haare Batteryen so veel swaare Stukken, dat sy den Vyand 's volgenden dags elke schoot wel met 4. a 5. weder-beantwoorden, waar door hy so begon te verflauwen, dat hy tegens den middag het canonneeren byna geheel na liet, en sich met de Mortieren wilde revengeeren, die t'samen niet so veel quaats in de Stad deden, als een Bombe der Belegerde, die in 's Vyands werken viel op een wagen met Boskruyt geladen, door welkers kracht al in

Deserteurs van den Vyand komen in de stad.

De Stad word seer vehement beschoten,

doch beantwoort sulx dapper.

Eenig Boskruyt van den Vyand raakt in den brand,

in de lucht vloog, datter omtrent was, en de ſtukken van menſchen en paarden ſich omheenen met meenigte verſpreyden, ſo dat de Belegerde het ſelve van de Wallen als een blye *Tragœdie* konden aanſchouwen, werdende deſelve dien dag niet minder verheugt door de getrouwe aſſiſtentie van *Holland*, alſo ſy van daar te ſcheep ontfingen diverſe heele Cartouwen met een groote quantiteyt Boskruyt, Canon en Muſquet-koegels, als mede andere nodige Oorlogs-Inſtrumenten. Om dat de Vyand dien dag dikwijls door de Ooſter- en Heere-poorten ſchietende langs de ſtraaten flanqueerde, gaf de Heer *Rabenhaupt* ordre, om deſelve met miſt en vullis te ſtoppen, gelijk ook geſchiede.

De Vyand maakt een aanſlag op Ruyſſer-brugge.

Den $\frac{8}{9}$. *Auguſti* wierd door gebracht met ſo ſterk ſchieten, als men ooyt gehoort hadde, en de volgende nacht maakte de Vyand met 400. man een aanſlag op de *Ruyſſer-brugge*, dewelke hoewel maar met 13. a 14. man beſet was, edoch behouden bleef door de waarſchouwinge van een Boer, en door de aſſiſtentie van de *Hoger-brugge*, van waar een Veld-ſtuk mede gebracht zijnde den Vyand met twee ſchooten verjoeg uyt de huyſen, daar in hy ſich aan de overzijde van een water onthielt, ſo dat hy met een groot geſchreeuw retireerde, werdende door die van *Ruyſſer-brugge* ſo ſterk achtervolgt, dat deſelve noch veele nederſchooten, en 40. gevangen kreegen. Door verſcheyde diergelijke reſcontres wierd het getal der overlopers en gevangene ſo groot, dat de Belegerde geraden vonden, om twee a dry hondert Franſche en Weſtphalingers uyt deſelve t'ſcheep naar *Holland* te ſenden, en de Duytſche by haar te behouden, en onder te ſteeken.

De Stad werd geſecondeert met volk,

De vier volgende dagen paſſeerden alleen onder 't geduyrig heen en weer-ſchieten, ſo met Bomben als koegels en ſtraat-ſteenen, komende dagelijx veele deſerteurs van de eene, en nieu geworven Koningsmarks-Volk van de andere zijde binnen de Stad, ſo dat in het laatſte de militie in de Stad ſo vermeerde, dat de abondantie nu ſo groot, als in 't begin het getal kleyn was, zijnde binnen de Stad niet alleen 4. Groninger, maar ook noch 7. Vrieſche Compagnien gekomen van het Garniſoen, dat uyt *Coevorden* was uytgetrokken, en lang hadde om heen geſworven.

Op den $\frac{14}{24}$. *dito* quamen binnen de Stad eerſt eenige Overlopers; Daarop den *Lt. Generaal Aylva*, om met den Heer *Rabenhaupt* te aboucheeren; Daar na den Overſten Lieutenant *A. Huninga* met eenig gecommandeert volk, daar mede hy een entrepriſe voor gehad

hadde op de *Nieuwe-Schans*, die hem misluckt was door de trouwloosheyt der Boeren van 't *Old-Amt*, die haar als Gidsen in de nacht van den weg afleyden, en in ongebaande en modderige plaatsen lieten staan, haar selfs begevende na den Vyand, dien sy adverteerden; En eyndelijk een Vyands Tamboer voor de Stad komende wierd geblintdoekt binnen gevoert by den Heer *Rabenhaupt*, aan wien hy een Missive overleverde, in dewelke *Prins Willem van Furstenberg* versocht, *dat hy de boven gemelde 2. Officiers*, zijnde d'een een Overste Wacht-meester, en d'ander een Lieutenant van de Granadiers, *soude mogen lossen, of dat men deselve anders na haare qualiteyt soude willen tracteeren, en dat men hem eenige consituyren wilde laten toekomen, om eenige Hessische Dames te tracteeren, die hem in 't Leger waren komen salueeren.* Waar op de Heer *Rabenhaupt* tot antwoord gaf, *dat het geen manier was, voornaame Gevangens los te laten, so lang de Vyand voor de Poort lag*; Wat het tracteeren aan ging, *dat men hier daar in vry liberaalder was, als sy omtrent het tractement van onse Officieren tot* Campen *en* Zwol, *met tegenstaande deselve een eerlijk ransoen presenteerden*, en nopende de Confituren, *dat men in de Stad so besig was, om kruyt en loot op te dissen, dat men aan sodanige lafferytjes niet eens dacht.*

Een Tamboer komt voor de stad, doet een versoek,

daar op hy antwoort ontfange.

Den voor-middag van den $\frac{15}{25}$. *dito* dede de Vyand voor 't laatste sijn Canon continuelijk op de Stad losse, waar na hy preparatien maakte tot sijnen aftocht, daar van naderhand de tyding in de stad een algemeene vreugde en couragie verwekte. Dry hondert man (onder de welke veele vrywillige Studenten en Burgeren mede waren) deden op den $\frac{16}{26}$. *dito* een furieusen uytval onder den Oversten Wacht-meester *Wyler* op de Keulse werken, daar sy eenig volk in d'Approches afsneden en ten deele nedermaakten, ten deele gevangen namen, vervolgende d'andere met houwen en schieten tot aan een Borstweeringe, daar achter sich de Vyand salveerde en sulken assistentie ontfing, als de Uytvallers gestreut en gedwongen wierden weder in hare Schuyten te retireeren, waar mede sy so volladen met buyt, als sy konden mede sleepen, in de Stad weder aanquamen, hebbende verlooren 2. man, die by den Vyand gevangen raakten, en eenen, die in de Schuyt met een koegel getroffen wierd, daar aan hy stierf, zijnde behalven dat alleen maar noch 3. a 4. man gequest, welke schade sy 10. dubbelt hadden gerepareert met den boven gemelden buyt, met 't vernagelen van eenige Stukken Canon, met het nedermaken van een goede partye, en met het gevangen nemen van 26. man, die sy van haare plunjes ontbloot

Een uytval gedaan.

ten

ten triumph in de Stad mede voerden, ondertuſſchen dat men van de Wal het geheele Leger in allarm ſag, komende de ganſche Cavallerye voor *Helpen* in ſlag-ordre, daar 't Canon van de Stad dapper onder graſſeerde, ſo dat men veele met haare paarden ſag ſtruykelen, 't welk nochtans op verre na ſulken plaiſir voor de Belegerde niet was, als de ſeekerheyt van den aftocht des Vyands; want als men op den $\frac{17}{27}$. *dito* 's morgens geen Vyand in de Approches meer vernam, maar de een voor en de ander na, uyt deſelve ſag na *Helpen* lopen, begonnen te preſumeeren, of de Vyand de Belegeringe wel mocht opgebrooken, en ſijne Werken verlaten hebben; waar op eenige nieusgierige onderſtonden de waarheyt daar van te onderſoeken, gaande ſtout-moedig na de Loopgravens toe, die ſy bevonden van menſchen ontbloot, en van alderhande krijgs-gereetſchap doorzaayt te zijn. De Vyand verlaat de ſtad,

Het Gerucht hier van bracht de geheele Stad tot ſulken vreugde, dat men veele de traanen van blijtſchap ſag ontlopen; veele riepen tot den heemel toe God dank; eenige wierden door deſe vreugde heel gealtereert; andere verheerlijkten God met dankſegginge in haare huyſen, maar de meeſten begaven haar ter loops na de Wallen en buyten de Poorten, daar men door 't bedryf van haare blijtſchap, en door haare nieuws-gierigheyt in 't beſichtigen van 's Vyands werken het vermaarde *Troya* ſag, als in een ſchou-ſpel vertoont, als dat door de Grieken verlaten was, die niet als het groote houte Paard hadden na gelaten; gelijk ons *Virgilius* deſe Verſen daar van heeft geſchreeven; dat d aar binnen groote vreugde verwekt. Comparatie tuſſchen Troya en Groeningen.

Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ; juvat ire, & Dorica caſtra
Deſertosque videre locos, litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.

Dewelke van *I. v. Vondel* den waren Nederlandſchen *Virgilius* aldus zijn overgeſet:

. . . . . *De Stad van't lang beleg*
Ontſlagen, is verheugt: Men ſet de poorten open;
Het luſt de Burgery na buyten toe te lopen;
Beſichtigen het veld, daar 's Vyands leger lag,
De dootſe plaats te ſien, en d'oevers daar het plag
Te grimmelen. Hier ſloeg de Theſſaler (De Keur-Vorſt van Keulen) *ſich neder:*

Hier ſtont Achilles (Biſſchop van Munſter) *tent:*
Hier lag de Vloot, in weder
En onweer veylig: Hier ging 't heftig op een ſlaan.

Maar gelijk men tot *Troia* den raad niet wilde volgen, om het houte Paard te verbranden, ſo wierd men hier ter contrarie te raade, om 's Vyands Batteryen te verbranden in ſijn aanſien; Gelijk men daar niet konde reſolveeren, om 't Paart in Zee te ſtorten, en 't door de baaren te laten vernielen, ſo reſolveerde men hier de Loop-gravens met de ſchop te vernietigen; Gelijk men daar niet konde eens werden, om 't Paard te doorboeren, en inwendig te beſchouwen, offer ook een gevaarlijke Mijne in verborgen lag, ſo doorſocht men hier des Vyands werken, en vond verburgen Mijnen met brandende lonten, die men daar uyt lichte; Gelijk men daar het ruïneuſe Paard met alle macht inhaalde, ſo liet men hier buyten de Stad al wat ruïneus was; Gelijk men daar op den aftocht van den Vyand in ſorgloosheyt feſteerde en braſte tot dronken toe, ſo vigileerde men hier met goede ſorge in nuchterheyt; Gelijk men daar na den Vyand niet eens meer uytſag, ſo obſerveerde men hier den ſelven onophoudentlijk; Waar op ook gevolgt is, dat *Troia* door den Vyand verwoeſt, en *Groeningen* van den Vyand verloſt is, en dat de glorie van *Troia* onder ſijnen puynhoop is bedolven, daar *Groeningen* boven andere Steeden het recht toekomt, om in alle tijden te glorieeren.

Verlies des Vyands voor Groeningen.

Van de macht des Vyands, die deſe Stad belegerde, is naderhand uytgekomen deſe Lijſte, die by de Munſterſche Officiers ſelfs geformeert ſoude zijn:

Anno 1672. *den* $\frac{9}{19}$. July *is Groeningen belegert geworden van*	24000 man.
Daar af zijn voor de Stad geſnevelt aan ſoldaten en ruyters	4536.
Gequeſt	1426.
Overgelopen na de Stad omtrent . . .	600.
Overgelopen na andere quartieren omtrent .	5000.
Overſtens dood gebleeven : . . .	3.
Overſte Lieutenants dood	2.
Capiteynen dood	63.
Twee hooge Officieren binnen de Stad gevangen . .	2.
	11632.
Den $\frac{17}{27}$. Auguſti *is de Belegeringe opgebrooken, het volk gemonſtert en ſterk bevonden* . . .	12968.
	24000.

Hier

Hier tegen zijn binnen *Groeningen* door de violentie des Vyands geen hondert menſchen omgekomen, daar onder maar 15. a 16. ſoldaten wierden bevonden, 't welk waarachtig, hoewel ongelooflijk is wegens de meenigte der Vuyr-werken, als Bomben, Granaten en Branders of Stink-potten, die binnen de Stad tot een getal van wel 5. duyſent geworpen zijn behalven de ontelbaare meenigte ſo van gloeyende als andere Canon en Muſquet-koegels, waar door de Stad aan de Ooſt- en Zuyd-zijde ſeer was gedeſtrueert, en heele ſtraten omgekeert, ſo datſe aan die zijde beter een gedeſtruëert *Ieruſalem* geleek, als *Deventer*, daar van Burgermeeſter *L'Eſpiere* tot *Zwolle* en *Campen* ſo breet geageert hadde, gelijk hier vooren verhaalt is. Verlies van Groeningen.

Over de redenen, waarom de Vyand de Belegeringe opbrak, ſonder deſelve door een eenigen ſtorm, of eenige andere force, als uyt de Mortieren en't Canon aangetaſt te hebben, wierd in deſe tijd veel gediſcoureert, meenende ſommige, dat de oorſaak daar van was de afkomſt der auxiliaire Keyſerlijke en Brandenburgſe Troupen, en het gebrek van Oorlogs- en Levens-behoeften in 't Vyandelijke Leger. Andere waren van opinie, dat de Vyand hadde moeten opbreeken, 1. om dat byna al ſijn Canon, op 10. a 12. ſtuks na gelamt, en ten 2. alle ſijne Mortieren op 5. a 6. onbruykbaar waren geworden, hebbende de Biſſchop van Munſter in 't eynde van de belegeringe geordonneert, dat de Mortieren met dubbelt kruyt ſouden geladen werden, om de Vuyr-werken te dieper in de Stad over te brengen, waar door veele Mortieren waren in ſtukken geſprongen of gebarſten. 3. Om dat ſijn Leger byna de helft was vermindert. 4. Om dat door 't regen-weder de Loop-gravens vol water raakten, en ten 5. *welke reeden de ſeekerſte en voornaamſte is*, om dat hy de Stad imprennabel oordeelde door de goede ordre der Hooge Officieren, door de goede courage der Burgeren, Militairen en Studenten, door de continueele aſſiſtentie uyt *Holland* en *Vrieſland*, door de heerlijke Fortificatie der Stad, en door het water, daar mede de Stad ten meeſtendeele rondom was geinundeert. Reden, waarom de Vyand de ſtad verliet.

Dit verlaten van *Groeningen* hebben wy hier vooren beneffens het vruchteloos deſſeyn van den Biſſchop met ſijne Caperye op de *Zuyder-zee*, ſijn vergeefs opeyſchen van de *Lemmer*, en ſijn impertinenten eyſch op *Emden*, geſtelt tot een exempel van ſijn omgedraayde Fortuyne, dewelke in deſen tegenſpoedigen cours altijd heeft blijven continueeren, ſo dat hy aan de Macht der *Groeningers*, die hy voorheen onmachtig geacht hadde, haare Stad te konnen defendeeren, Tegenſpoed des Vyands,

ren, behalven *Winschoten*, *Winschoter-Schans*, *Winschoter-Zijl*, *'t Huys te Wedde*, en de *Oude-* en *Nieuwe-Schansen* ook heeft moeten overgeven de beroemde Fortresse *Couvorden*, die hy sijn kleyn *Candia* pleeg te noemen, en naderhand most lijden, dat deselve *Groeningers* hem in sijn Land quamen besoeken, en eenige plaatsen wegnemen, daar van in 't vervolg breeder.

De Groeningers winnen Winschoten.

Wat WINSCHOOTEN aangaat, so staat te noteeren, dat de Stad *Groeningen* van haar beleg verlost, van alle vyandelijke periculen bevrijt, en in- en uytwendig gebracht zijnde in volkomen ordre, haare gedachten liet gaan tot recuperatie van al't gene sy noch miste, en tot redres van de geheele Provincie en alle Quartieren van dien; Tot welken eynde de Hooge Overigheyt en den Lieutenant Generaal *Rabenhaupt* overdenkende, dat het platte Land in en omheen het *Olt-amt* de dagelijkse exactien en ondraaglijke overlasten van den Vyand noch moste waar nemen, en onder dat sware jok suchten, resolutie namen, om alle middelen aan te wenden, die tot verlossinge van de inwoonders ten platten Lande vereyst wierden; Sy senden dan na de *Old- amster Wijlen* eenig volk, dat met de assistentie van de Landluyden sich tegens den Vyand wel kante, maar eyndelijk door desselfs meenigte te rug most wijken met eenig verlies, 't welk het selve daar na dubbelt vergoede; Want den Oversten *Iorman* met 2000. man te paard en te voet haar op den 10. *September* 's nachts te hulp komende, rukten 's morgens voor *Winschoten*, daar hy den Vyand, die onder den Oversten *Ramsdorf* 1400. man alleen aan Dragonders en Ruyters sterk en wel begraven lag, op twee plaatsen manlijk aantaste, waar op de Vyand goet vond *Winschoten* te verlaten, en sich in't vlakke veld in 12. Esquadrons te presenteeren tot een Bataille, daar toe den Oversten *Iorman* niet inclineerde, houdende sijne commissie voldaan te hebben, dat hy in plaats van den Vyand te attaqueeren, sich van het verlaten *Winschoten* eerst versekerde, en toen een kans tegens hem waagde, waar toe hy in der haast een Batterye dede vervaardigen, daar op hy 3. Stukken Geschuts plante, die hy van *Groeningen* hadde mede gebracht, met dewelke hy op den Vyand chargeerde, ondertussen dat hy hem met vigeur aantaste, en t'samen in een vinnig gevecht raakten, dat tot den avont duyrde, wanneer eenige gedetacheerde Vyands Dragonders meenden de gracht van *Winschoten* ter zijden de attaque te passeeren, 't welk haar so verre mislukte, dat sy met bebloede koppen genootsaakt wierden af te wijken door 200. man te voet, die daar door den Oversten *Iorman* bedekte.

dektelijk gepoſteert waren. De Vyand ſich in ſoberen ſtaat, onder de opene lucht en op de natte aarde bevindende verliet het veld, en nam ſijn retraite na de *Nieuwe-* en *Oude-Schanſen*, latende de *Winſchoter Schans*, de *Winſchoter-Zijl* en *'t Huys te Wedde* redelijk wel beſet; Doch den Overſten *Iorman*, na dat hy d'Advenuen op *Winſchoten* verſekert hadde, trekt met ſijn volk den tweeden nacht daar na op de *Winſchoter-Schans*, met voornemen, om deſelve met vehementie aan te taſten, en vigoureuſelijk te beſtormen, onaangeſien die met 4. halve Bolwerken, een diepe Gracht, een Fauchebraye en een levendige Hegge omçingelt, en met een goet Garniſoen beſet was, welk Garniſoen van het aannaderen van den voorgemelden *Iorman* ſo haaſt de tijdinge niet hadde bekomen, of verliet deſe Schans, ſonder noch Vyand geſien te hebben, dat onder de Vyandelijke troupen, die de *Winſchoter-Zijl* bewaarden, ſulken alteratie cauſeerde, dat deſelve haaren Poſt mede abandonneerden, die door den Overſten *Iorman* niet alleen voort weder in poſſeſſie genomen, maar ook 200. vuyr-roers, 80. paarden en 30. Dragonders met een Canon van 6. ponden onder het commando van den Overſten L^t. *Olberg* gedetacheert wierden na 't ſterke *Huys te Wedde*, dat hoewel op den pas tuſſchen de *Bourtang* en de *Nieuwe-Schans* ſeer voordeelig gelegen is, edoch mede van ſijne beſettinge gequiteert wierd, ſo haaſt deſelve het voorſz. volk ſag aankomen.

de Winſchoter-Schans,

de Winſchoter-Zijl,

't Huys te Wedde,

Den Overſten *Iorman* in deſen voorſpoet ſijn geluk pouſſeerende, maakte ſich mede meeſter niet alleen van de *Brugge-Schans*, daar in hy dry yſere Canons, en eenige Ammunitie in voorraad vond, maar ook van beyde de Paſſen by de *Finſſerwarder-Zijl* en *Beſte-hamerich*, en dede een Dijk doorſteeken, waar mede hy de correſpondentie tuſſchen de *Oude-* en *Nieuwe-Schanſen* affneede, en de eerſte te gelijk bloqueerde, op hoope datſe haar door gebrek van alle nootſakelijkheden in korten tijd ſoude genootſaakt vinden, om haar weder over te geven, daar toe ſy door de wapenen qualijk konde geforceert werden, ter oorſake, dat het Land daar om heen onder water ſtont.

de Brugge-Schans.

Deſe Bloquade hadde een ſlap begin, maar ſterken voortgang, want na dat den Overſten *Iorman* met ſijn Regiment weder naar *Holland* op ontboden was, ging den Heer *Rabenhaupt* alles ſelfs beſichtigen, en in goede ordre brengen, gevende het commando aan den L^t. Colonnel *Eybergen*, die met meer volks verſterkt zijnde dit werk ſodanig behertigde, dat hy in korten tijd het Huys van *Barent Hermanſen* overweldigde, drijvende den Vyand tot den hals door het

De Oude-Schans wort gebloqueert,

water. Hier dede *Eybergen* een Batterye vervaardigen, dewelke hy met Geschut beplant hebbende de Schans seer sterk beschoot, daar den Vyand naar vermogen weder tegenschoot, doch sonder veel schade aan weder-zijden.

en beschooten.

Een Uytval uyt de Nieuwe-Schans;

Op den 7. *October* deden die van de *Nieuwe-Schans* een uytval uyt het *Bone-Schansje*, maar wierden haast gerepousseert, so dat sy weder mosten vertrekken, mede nemende twee gevangens. Ondertusschen de *Oude-Schans* door bloqueeringe afgemat, en uytgeteert scheen al ziel-togende na haar laatsten adem te snikken; Die van de *Nieuwe-Schans* hier van verkondschapt, sonden by nacht tusschen den 11. en 12. *dito* derwarts eenige victualie met kleyne schuytjes, van de welke een in handen van de *Groeningers* geraakte, die voort daar op door een opontbod alle Schuyten daar om heen deden verseekeren, om het nieuwe Diep, als mede het ondergelopen Land so sterk bewaaken, dat de *Oude-Schans* geen de minste toevoer meer konde bekomen, waar door deselve in de uyterste verlegentheyt raakte, dat die van de *Nieuwe-Schans* dede resolutie nemen, om met eenig volk van den Uytschot der Land-luyden uyt Munsterland, dat daar varsch was aangekomen, de *Groeningers* op te slaan, die hier van verwittigt zijnde, stelden haar tot *Stok sterhorn* onder den Oversten Wacht-meester *Wylers* in postuyr met 250. man, by haar hebbende 2. kleyne Veld-Stukjes. De Munsterische omtrent 14. a 1500. mannen so te voet als te paard sterk zijnde, quamen op den 15. *October* uyt de *Nieuwe-Schans* langs den Dijk op de *Groeningers* af, niet denkende, dat deselve met Canon waren voorsien, vielen daarom furieusclijk aan; doch *Wylers* een voorsichtig Soldaat gaf ordre aan de sijne, dat sy den Vyand seer na by souden laten komen, en hem niet eer beschieten, voor dat sy het wit in sijne oogen konden sien, om gewis te treffen eerst met de Musquetten, en daar na met het Canon, dat met schroot beladen was, waar door hy den Vyand bracht in disordre en aan 't te rug deynsen, latende eenig volk op den Vyand uytvallen, dat veele der retireerende soldaten neder maakte; Doch de Vyand weder stand grijpende, dede de uytvallers weder te rug wijken, en viel voor de tweede reys weder aan, maar vond sulken fellen resistentie, dat hy geconstringeert was confuselijk de vlucht te nemen na de *Nieuwe-Schans*, werdende door de Groeningers tot aan de *Bone-Schans* achtervolgt, die veele Soldaten en Officieren ter neder maakten, en eenige gevangen kreegen.

een tweede Uytval,

die seer qualijk succedeerde:

Des Vyands aanslag aldus mislukt zijnde, sond hy aanstonts een

waarop de vyand stil-

Tam-

Tamboer uyt, om een ſtilſtant van 3. uyren te verſoeken, binnen dewelke hy ſijne doden wilde begraven, maar kreeg van den Overſten Wacht-meeſter *Wylers* tot antwoord, dat ſijne ſoldaten kleederen gebrek hebbende, de doden eerſt ſouden uytſchudden, dat gedaan zijnde, ſo wierd hem toegeſtaan de doden te begraven, en de gequetſten binnen de Schans te brengen. ſtant verſoekt,

De Lt. Colonnel *Grubbe* Commandant in de *Oude-Schans* geen ontſet te gemoet ſiende, en ten eynde van Levens-middelen zijnde, ſond op den 27. *dito* twee Tamboers uyt, om de *Groeningers* aan te ſeggen, dat haaren Commandant genegen was, om te capituleeren, daar van aan den Heer *Rabenhaupt*, die toen tot *Winſchoten* was, kenniſſe gedaan zijnde, heeft ſich deſelve aanſtonts na der *Vlſda* begeven, en wierd noch dien ſelven avond ten 10. uyren het accoord getroffen op deſe Conditien: en op capitulatie de *Oude-Schans* overgeeft.

I. *SAl aan den Heer Overſte Lt.* Grubbe *met ſijne by ſich hebbende Officieren en Soldaten, ook die de Artillerye bedient hebben onder vliegende Vaandelen en opentlijke Trommelſlag met Sak ende Pak, een vryen Vyttocht worden toegeſtaan.*

II. *Alle Soldaten, ſo voor deſen in dienſt van haar Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal zijn geweeſt, ſullen hier in niet begrepen zijn.*

III. *Sullen na onderteekeninge deſer veraccordeerde Poincten, de Winſchooter- of A-poort, beneffens het naaſt-gelegene Bolwerk, om met een Capiteyn en hondert Mannen te beſetten, worden ingeruymt.*

IV. *Ende op morgen, zijnde den 18. October S. V. ſal de Vyttocht geſchieden, namentlijk, over Groeningen na Couvorden, waar toe genoegſaam Convoy, Scheepen en Wagens, om de Bagagie, Wijf ende Kinderen, van gelijken ook de Kranken voort te brengen, ſullen worden gegeven.*

V. *Vyt diſcretie is ook den Overſte Lt.* Grubbe *toegeſtaan, twee Veldt-ſtukken, met drie ſchooten Pulver tot een yder, benevens gevulde Bandelieren, en noodtdruftige brandende Lonten mede te nemen.*

VI. *De Buyt ſo ſy by ſich in de Oude Schanſe hebben, ofte die van de Officieren mochte gekocht zijn, ſal een yder als ſijn eygen goed behouden.*

VII. *Sullen die te rugge gelatene Stukken, Ammunitie ende Vivres, aan die daar toe verordineerde Officieren ſonder bedrog worden overgelevert.*

VIII. *Den Capiteyn met de hondert Mannen, dewelke de A- of*

Winschoter-poorte met het bygelegene Bolwerk sal worden ingeruymt, sal niet toe laten, dat yemant van sijne soldaten, sonder consent van de Overste L^t. Grubbe, *met de tegenwoordige besettinge sich vermengen of gemeen maken mogen.*

IX. *Tot bevestinge deses Accoorts, blijven de uyt geantwoorde ... . by beyde Partyen.*

X. *Wegens Convoy, Scheepen en Bagagie-wagens, sal den Heer Overste L^t.* Grubbe *tot der selver wederkomste twee Officieren tot Gysselaren achter laten.*

Alles sonder argliſt, gegeven op der Ulsda, in 't Leger voor de Oude Schans, den $\frac{17}{27}$. October 1672.

Daar op is de Commandant *Grubbe* op Vrydag den 18. October 1672. na Krijgs-gebruyk daar uyt getrokken op *Winschoten*, met 7. Vaandelen te Voet, uytmakende ruym 300. Mannen, mede voerende twee kleyne Veld-stukjes; waar tegens van de *Groningers* daar wederom 7. Vaandelen zijn binnen gemarcheert; *Grubbe* met sijn Volk tot *Winschoten* komende, is hem omtrent het derdendeel ontlopen, die haar in 't eerst versteeken, en daar na dienst genomen hebben; tot *Winschoten* sijn overige Volk, bestaande noch in ruym 200. man, ingeschreept hebbende, is daar mede na *Groningen* gegeven, waar van noch eenige onderweegs gesturven zijn, gelijk dicht onder de Stad noch een in een kuyl gestopt wierde in 't aansien der *Groningers*, want de Burgers van *Groningen* met groote meenigte buyten de Stad quamen, om dit Volkjen te sien, ook veele om haar bekende te spreeken, gelijk de Overste L^t. *Grubbe* selfs sijne naast-bestaande Vrienden in de Stad hadde; waarom het Volk aldaar weder uyt de Schepen tredende, zijn eenige in *Groningen* gelooopen, en den Overste ontkomen, het overige volk wierde na *Couverden* geconvoyeert door een Compagnie Dragonders.

Dese Schans nu weder in handen der Groningers gevallen zijnde, so heeft de Overste Lieutenant *Eybergen*, door ordre van *Sijn Excellentie Rabenhaupt*, de *Nieuwe-Schans* door Blocqueeringe nader socken te benauwen; De *Dyler-Schans*, op de aankomste der Koerlantsche Hulp-troupen, door de Vyand verlaten, is door 120. Musquettiers uyt de *Bourtagne*, gecommandeert door Capiteyn *Ausema*, aanstonts in besettinge genomen, om alle Toevoer uyt *Oost-Vriesland* na de *Nieuwe-Schans* te beletten, gelijk de Koerlanders tot *Bonde* en andere omleggende Plaatsjes haar nedersloegen, om de Toevoer uyt

uyt *Munſterland* te beletten: Doch deſe jonge Commandant dervende aan de Heeren Gedeputeerde Staten van Stad en Lande ſchrijven, ſy ſouden bevinden dat 'er een Soldaat in de Schans commandeerde, verflauwde ſo ſeer op de eerſte aankomſt van des vyands troupen, dat hy met ſijn volk, ſonder noch eens de vyand te ſien, de Schans wederom verliet, ende niet alleen hy met ſijn volk, maar ook de *Dylerſchans* ſelfs wederom in vyands handen geraakt is, daar op hebben de Munſterſe terſtont de *Dylerſchans* ondienſtig of onbruykbaar gemaakt, ende de *Nieuwe Schans* met meer volks verſterkt ende gerevictualieert; daarom wierde by de Belegeraars gereſolveert deſe Belegeringe te abandonneeren, alſo 't ſayſoen van 't jaar verlopen, en daar voor niet meer voordeel te doen was, dies zijn de Koerlandſe Auxiliaire by groote Troupen van twee of drie hondert Man t'effens, een dag of twee op malkanderen volgende, door *Groeningen*, en voort over *Vrieſland* na *Holland* overgeſcheept, na het Leger van *SijnHoogheyt den Heere Prince van Orange*; ook wierde een gedeelte van het Krijgs-volk na *Groeningen* op ontboden, latende ondertuſſchen *Bellingwolder-Schans*, *Stokſter-horn*, *de Beerte*, *'t Huys te Wedde*, *de Winſchoten* en andre Plaatſen genoegſaam beſet, om de Huyſluyden by de Wintertijd voor den indruk der vyandlijke ſtroopers te beſchermen.

Hoe naderhand de twee gerenommeerde Fortreſſen van *Couvorden* en de *Nieuwe-ſchans* door ordre en beleyt van den Heer L^t^. Generaal *Rabenhaupt* weder zijn geincorporeert, en de geheele *Provincie van Groeningen* van den vyand bevrijt en rontom tegens deſſelfs invaſien verſekert is, ſal hier na op ſijn tijd en plaats verhandelt werden.

De *Provincie van Vrieſland* participeerde mede aan het Geluk, dat de *Provincie van Groeningen* ſo gunſtig was geweeſt, want deſelve niet alleen met voorſpoet en courage haare Frontieren bewaarde; maar tot haar beter verſeekeringe ſich ook meeſter maakte van twee ſeer ſterke Schanſen, als *Blok-zijl* en de *Kuynder*, gelijk ſy mede de *Vrieſche-Schans* couragieuſelijk defendeerde. Voorſpoet der Vrieſen.

BLOK-ZYL een ſterke Fortreſſe van 6. Bolwerken, gelegen aan de *Zuyder-zee* tuſſchen *Vollenhoove*, de *Kuynder* en *Steenwijk*, daar twee groote ſluyſen zijn, die de gemeene paſſagie verleenen uyt de *Over-yſſulſe* en *Drentſe Veenen* na de *Zuyder-zee* en na *Holland*, was de eerſte onder alle verloorene plaatſen, die van het ſwaare jok des vyands verloſt, en in haar voorige vryheyt herſtelt wierde, daar van alleen oorſaak waren de getrouwe Burgers, dewelke met eenige Vrieſche Militie ſecretelijk correſpondeerden, en geſa- BLOK-ZYL weder verovert door de getrouheyt der burgeren.

mentlijk de Fortreſſe veroverden, niet tegenſtaande deſen aanſlag voorheen aan de meeſte burgers bekent was, dewelke daarom te meer lofs meriteerden, dat ſy, buyten exempel, in ſtandvaſtigheyt continueerden, ſonder dat ymand uyt haar van het deſſeyn eenige kenniſſeaan de Militie gaf, om daar door voor ſijn perſoon 't aanſtaande gevaar te ontgaan, dat haar alle ſeekerlijk ſoude overkomen zijn, in cas het Garniſoen daar van de minſte kontſchap hadde bekomen.

De Commandant ſuſpecteert de Burgerye,

De Commandant genaamt *Twikulo* voor het overgaan deſer Plaatſe de eenpaarige ſucht en trek der Burgeren tot haare verloſſinge bemerkende, dede de Wallen van de Fortreſſe niet alleen hooger en breeder maaken, maar ook op ſommige plaatſen met palliſſaden verſterken, en maakte op ſeekeren tijd in de nacht een valſchen allarm, om by die occaſie de Burgers te beproeven, of ſy ook, in gevolge van ſijne gegevene ordre, haare gedeſigneerde allarm plaatſen behoorlijk beſetten; En onaangeſien hy ſag, dat ſy ſijne ordres pareerden, ſo hielt hy haar echter noch ſo ſuſpect, dat hy op den 21. *Auguſti* begeerde, dat de geheele Burgerye haar door den Eed van Getrouwigheyt ſoude verbinden aan ſeekere perſoonen, die door den Biſſchop van Munſter daar toe expres waren gecommitteert: De Burgers wierden hier op eenpariglijk te raade, om dien eed in geenderhande manieren te preſteeren, by welke reſolutie ſy ook ſo ſtandvaſtig continueerden, dat als ſy ſwaarlijk gedreygt wierden, in cas ſy dien Eed niet wilden afleggen, ſy aan de voorſz. Gecommitteerdens en Commandant uyt haar aller naam lieten weten, *dat ſy liever wilden afwachten al het quaat, dat haar ſoude mogen overkomen, als haar met een Eed te verplichten.*

eyſcht haar onder bedreyginge een Eed af, dien de Burgers niet wilden preſteeren,

Op deſe genereuſe antwoord vertrokken de voorſz. Gedeputeerdens, latende aan den Commandant gerecommandeert, dat hy de Burgers tot het doen van den Eed in alle manieren noch ſoude ſoeken te perſuadeeren; doch den Commandant, die hier door te meer redenen kreeg, om de Burgerye te diffideeren en te miſtrouwen, en vreeſende, datter een entrepriſe onverhoets op de Fortreſſe mochte ondernomen werden, verſocht van diverſe plaatſen aſſiſtentie, gelijk hem op den 22. *Auguſti* 48. man te voet, en op den 23. *dito* 54. Dragonders en 45. Ruyters ook geſonden wierden; De Burgers in plaatſe van hier door te verflauwen, en het gepremediteerde deſſeyn te onderlaten, wierden te ijveriger in haar voornemen, en ſagen de Vrieſche Troupen met hertelijk verlangen te gemoet, met dewelke ſy ſecretelijk correſpondeerden; De Vrieſen immiddels van

verſoekt daarom aſſiſtentie,

alles

alles onderrecht zijnde, quamen 450. man sterk onder 't commando van den Heer *Dirk Baart* een der Heeren Gedeputeerde Staten van Vriesland, en van den Capiteyn *Albert Christoffel van Hama* met hare respective Officieren uyt diverse Vriese plaatsen te gelijk met Schepen herwarts aanzeylen, om in de nacht tusschen den 21. en 22. *dito* haaren aanslag op *Blok-zijl* in't werk te stellen; doch also sy door stilte belet wierden, om op den gesetten tijd te beginnen, hielden sy haar den 22. *dito* buyten 't gesicht van *Blok-zijl* op Zee, tot de aankomende nacht, wanneer sy gelijkerhand tot *Blankenham*, dat een uyr van *Blok-zijl* leyt, arriveerden, en tot den middel toe door 't water aan land traden, daar sy in ordre gerangeert zijnde linie recht tot onder de Wallen van *Blok-zijl* marcheerden; Doch also een ontrouwen boer de Vriesen abuseerde, seggende datter binnen de Fortresse veel volk tot assistentie was gekomen, en dat men daar kondschap hadde van haare aankomst, resolveerden sy weder te rug te trekken na *Blankenham*, daar sy naar onderlinge deliberatie eens wierden, om *Blok-zijl* door een Tamboer op te eyschen.

De Vriesen komen met Schepen derwarts,

treeden te Land, en marcheeren na Blok-zijl,

worden door een boer misleyt.

Ondertusschen hadde den Commandant *Twikulo* seekere kennisse gekreegen, dat de Vriesen tot *Blankenham* lagen, daar op hy resolutie nam, om met 300. man en 2. Veld-stukjes na *Baarlo* te trekken, en haar in seekere schuyr, die tot sijn voordeel lag, af te wachten. In desen marsch wierd de Commandant ontmoet door den voorgemelden Tamboer, dewelke op sijne opeyschinge tot antwoort kreeg, datter voor de *Vriesen* niet ten besten was, als Kruyt, Loot en het punt van den Degen. De *Vriesen* sulx vernemende trokken voort in ordre den Vyand te gemoet, dien sy in sijne avantagie so vehement aantasten, dat hy in korten tijd wierd gedwongen sich binnen *Blok-zijl* te salveeren, werdende so sterk achtervolgt, dat hy nauwlijx de poort achter sich toe hadde, of de *Vriesen* souden mede binnen gedrongen zijn.

De Commandant trekt de Vriesen te gemoet,

word op de vlucht gejaagen, en vervolgt.

De Burgers mede in 't geweer zijnde, en nu siende, dat de Vriesen voor de Poort heel onbedekt stonden voor 't Canon en Musquetten des Vyands, en daar door licht souden genootsaakt werden te retireeren, seyden onder malkanderen: *Mannen nu is onse tijd gebooren, dat wy onse couragie toonen*, terwijlen komt den Commandant by haar, versoekende dat sy doch nu als getrouwe Burgers hem souden willen assisteeren, en mede na de wallen trekken; Waar op een uyt haar antwoorde, dat sy geen Hooft-Officieren hadden, die haar geleyden, en na dat sy een kleyne wijle vertoeft hadden, en den Commandant

De Burgers complotteeren,

dant weg was, seyde een uyt dese helden: *t'sa mannen, ik sal u leyden, volgme na*, en marcheerden recht na de *Kuynder-poort*, en onderwegen over een dwars-straat komende, die met eenige Cavallery beset was, commandeerde hy sijne Mede-Burgers, om op haar los te branden, 't welk geschiede, so dat eenen onder de voet, en de andre op de vlugt raakten, latende also de vrye passagie aan de Burgers na de *Kuynder-poort*, daar sy den Commandant aangreepen en begeerden, dat hy soude de parlementeeren, en de plaats overgeven, doch als hy daar tegens protesteerde, wierd hy vast gehouden, en hem sijn rapier en hand-granaten ontnomen, die hy by sich hadde, lopende aanstonts een gedeelte der Burgerye na de Wal, die 't Bisschops volk van daar joegen, en een ander gedeelte sloeg de *Kuynder-poort*, met mookers en houweelen in der haast open, roepende sommige van de Wal aan de Vriesen: *Vive le Prins van Orange, Mannen het is gewonnen, komt binnen.* Waar op de Vriesen, ook so heevig quamen aanlopen, dat sommige haar door de Gracht na de Wallen begaven, en dat andere over de Hameye klommen, eer die noch open was, en de poort geopent zijnde, drongen sy so sterk binnen, dat de Vyand alle posten verliet, en de *Zuyder-poort* uytvluchte, werdende door de Burgers haar in dit retireeren noch eenige Canon-schooten na gejaagt tot een afscheyt, waar door ook eenige sulken afscheyt namen, dat sy het wederom komen vergaten.

grijpen den Commandant,

en staan de Poort open.

De Bisschopse vluchten na buyten.

De Commandant raakt om hals.

De Commandant in dese commotie de handen der Burgers ontvluchtende, wierd achterhaalt, en met de kolf van een Musquet ter neder geslagen, doch als hy weder op rees, en sich met de vlucht noch meende te salveeren, doorschoot hem een der Vriesche Soldaten, dat hy doot ter aarden viel.

Eenige raken gevangen door een Menniste-streek.

Seekeren *Menniſt* omtrent de *Zuyder-poort* wonende, als hy de bevreesde Bisschopse Soldaten ter loops na buyten sag vluchten, riep veele in sijn huys, dat sy haar daar voor de furie der *Vriesen* souden konnen bergen, dewelke hy daar na alle gevankelijk overleverde, datter in het geheel 60. a 70. Soldaten, 2 Lieutenants en eenen Priester *Prisonniers de Guerre* wierden.

Lof van Blokzijl.

Door dese heroïque actie der Burgeren meriteerden dese kleyne Fortresse van Over-Yssul byna so veel lofs, als de geheele Provincie schande behaalt hadde met haar so leelijk te subjecteeren onder den Vyand, en haar van haare Bontsgenoten so schandeleuselijk af te scheuren, en heeft daar door den Laurier-krans van Triumph waardiglijk verdient, om daar mede boven alle andere plaatsen van die Provincie ten allen tijden te glorieeren.

Te

Te heerlijker was dese roemlijke Actie der Burgeren van *Blok-zijl* en der *Vriesen*, die deselve Fortresse veroverden, om dat de *Kuynder-Schans* daar door genootdrukt was, sich alvoorens door de Bisschopse uytgeplondert zijnde, mede in de handen der *Vriesen* te begeven, dewijl haar nu den weg van toevoer afgesneeden, en sy als in een sak beslooten was, zijnde dese Schans met 5. Bolwerken so wel voorsien, dat sy een der sterkste Forten van dit heele Gewest was gereputeert, 't welk ook gebleeken is, door dien twee heevige attaques, de eerste onder den *L'. Generaal Aylva*, en de ander onder den Capiteyn *Holbarent*, daar op al voorheen vergeefs gedaan waren. De *Kuynder* gerecupereert,

Noch een teeken van de omgedraayde Fortuyne van den Bisschop van Munster gaf de Schans, die de *Vriesen* op 't *Heere-Veen* hadden opgeworpen, en met een kleyn Garnisoen beset, 't welk eerst een Ritmeester, Lieutenant, Cornet en 4. Ruyters van hem gevangen hebbende bekomen, daar na de Bisschopse tot 3. reysen in een nacht tusschen den 18. en 19. *Augusti* affloeg, als sy dese Schans vehement quamen bestormen. en de *Vriesche Schans* dapper gedefendeert.

So seer het Geluk de Provincien van *Groeningen* en *Vriesland* hadde begunstigt, (gelijk verhaalt is) even so weynig scheen het Geluk de Provincie van *Holland* in desen tijd toegedaan te zijn, want deselve Provincie niet alleen *'t Huys te Kroonenburg*, *'t Slot te Loendersloot en 't Huys te Iaarveld* verloor, en de Dorpen van *Lopik*, *Leximonde*, *Capel*, *Benschop*, *Loosdrecht*, *Hilversom*, *Immenes*, *Waverveen*, *Botshol*, *Abkoude* en *Ameyde* most sien; dat door den Vyand gedestrueert en eenige daar van in de asch geleyt wierden, maar had ook geen de minste voorspoet en succes in sijne aanslagen en entreprises op *Swarte-Sluys*, *Naarden*, *Woerden*, en *Charleroy*, alle welke onheylen echter ter Zee gerecompenseert wierden door het te niet lopen van de groote vyandelijke desseynen, die tegens *Holland* ondernomen, maar alleen door Gods wonderlijk Weer en Wind genadiglijk afgekeert zijn, so dat elk, die niet uytspoorig wil profaneeren, moet bekennen, dat God alleen so wonderlijk dese Provincie heeft bewaart in haar uyterste benauwtheyt, als hy deselve heeft verheven tot haar uytnemende hoogte, waar van wy hier sullen handelen, eer wy van het quade succes der voornoemde plaatsen vorder sullen spreeken. Holland hadde in desen tijd weynig voorspoet. doch wierd tegens de Vyandlijke Zee-macht wonderlik beschermt,

Hier boven op *pag.* 449. hebben wy gelaten de saaken van de zee, en geseyt, dat de gedevalisseerde Engelsche Vloot op de *Rivier van Londen* weder wierde gerepareert, en met uytnement veel Zee-volk, en dry Regimenten Land-militie beset, dewelke van wegens hare on-

willigheyt om ſcheep te gaan, door de Officieren geflatteert wierden, *dat ſy niet meer tegens de Hollandſche Vloot ſouden vechten, maar dat ſy ſouden landen, en Holland invadeeren, om koſtelijken buyt te maken eer de Franſche alle ſchatten ſouden weg hebben, daarom ſy nu dapper vochten.*

dewelke van Engeland quam affakken.

In plaats van de verloorene Scheepen in het voorſz. Zee-gevecht wierd de Vloot met ſeer veel Vaartuyg geſterkt, ſo dat ſy op den 8. *Iuly* veel ſterker als voorheen in Zee ſtak, en met de Franſche Vloot gecombineert ſich van boven wind aan de Nederlandſche Vloot vertoonde, dewelke op *Schoneveld* lag, en de Provincie van *Zeeland* voor alle vyandelijke attaques uyt Zee bedekte, met expreſſe ordre van haare *Ho: Mog.* om dien poſt wel te bewaren, en niet offenſief den Vyand in Zee te aggreſſeeren, apparent om by een quade Fortuyn de Provincie van *Zeeland* niet te moeten verlaten, en deſelve voor alle aſſaulten open te ſtellen, 't welk men verſeekert was, dat de Engelſche intendeerden, om daar door in poſſeſſie te komen van haare portie, die ſy by de generaale repartitie (daar van hier vooren) hadden bedongen, te meer, dewijl 2. Franſche Legers onder *Duc de Turenne* en *Comte de Chamilly* om deſen tijd op de Brabantſche Frontieren by *Crevecœur* gecampeert lagen, die de Engelſche aanſtonts hadden konnen ſecondeeren

en de Nederlandſche Vloot niet attaqueerde, om ſeekere redenen.

De beyde Koninklijke Vlooten na 2. a 3. dagen boven wind geſwurven te hebben, vonden niet geraden de Nederlandſche Vloot aan te doen, ten deele uyt vrees van wederom onthaalt te ſullen werden, als een maand voorheen, ten deele om redenen, dat de Nederlandſche Vloot ſich by een quade reſcontre verlegen vindende, ſich ſoude ſalveeren binnen de *Wielingen*, daar ſy de deſſeynen van haare Vyanden op *Zeeland* genoegſaam in alle veyligheyt ſoude konnen obſerveeren, en ten deele, om dat ſy hoopten door een gelukkige attaque de een of de andere Hollandſche Haven te emporteeren, of ten minſten door de Hollandſche Kuſt en Zee-garen te ontveyligen de Nederlandſche Vloot voor *Zeeland* van daan te lokken, om die Provincie te beter te konnen inſulteeren; En in cas ſy van 't laatſte door de Nederlandſche Vloot mochten gediverteert werden, dat ſy dan mochten occaſie krijgen, om deſelve in de ruyme Zee aan te taſten, wanneer ſy by een victorieus gevecht, ('t welk d'Engelſche haar doch altijd voorheen inbeelden) haare laagen op *Zeeland* te ſeekerder ſouden konnen in het werk ſtellen.

Hier op namen de beyde Koninklijke Vlooten haaren cours na de Hol-

Hollandſche Kuſt, en ſonden onder wegen eenige Scheepen na *Brouwers-haven*, om deſelve plaats te attaqueeren, en was 't mogelijk, te vermeeſteren, maar de Burgers door ſeekeren Heer uyt de Regeeringe gewaarſchout en dapper geanimeert, raakten in 't geweer, en reſiſteerden de aannaderende vyanden ſodanig, dat deſelve met verlies van eenige mannen genootſaakt waren te retireeren na 't gros van hare vloot, die ſich op de hoogte van de *Maas* ſepareerde, invoegen dat de Franſche voor en omtrent de *Maas* poſt hielden, terwijlen de Engelſche de geheele Kuſt van *Holland* (die met Ruyterye en Landvolk redelijk wel beſet was, alſo de vierde man in 't Noorder-Quartier op de been was, hebbende daar by't ſelve Quartier en *Amſterdam* op ordre van den Staat, door d'uytneemende vigilantie van den Heer *Hendrik Roeters* tegenwoordig Hooft-Officier der Stad *Amſterdam*, op den 18. *July* 40 mindere Vaartuygen op de Zuyder-zee gebracht, om den vyand het Landen in de Zee-gaten te beletten, zijnde de Heer Burgermeeſter *Lobs* over 't ſelve Vaartuyg Admiraal) allarmeerden, en onder wegen ſomtijds de mijnen maakten, als of ſy hadden willen landen, doch voor *Teſſel* komende maakten ſy een aanſlag, om het ſelve Eyland met alle kracht aan te taſten, en ſich meeſter van 't Fort te maaken, dat haar, ſo den Hemel ſulx niet verhoet hadde, door een Ebbe, die na 't ſeggen en tot groote verwonderinge van de Teſſelſche Zee-luyden tegens haaren natuyrlijken cours 12. uyren duyrde, ook geenſins ſoude miſlukt zijn, dewijl den dag voorheen uyt het ſelve Fort byna alle Ammunitie en Garniſoen (God weet door wiens directie en tot wat eynde) gelicht was.

De Vyand maakt een aanſlag op *Brouwers-haven*,

en komt op de Hollandſche Kuſt, die wel beſet was,

maakt ook een aanſlag op 't Teſſel, dat wonderbaarlijk behouden bleef.

Deſe onnatuyrlijke Ebbe wierd hier ter plaatſe alleen, en dat remarquabel is, niet op de Zeeuſche Kuſt, daar de Nederlandſche vloot lag, aanſtonts gevolgt van ſo vehementen ſtorm uyt den *Noort-weſten*, dat de Engelſche de Hollandſche Kuſt niet genoeg konden mijden, die ſy voorheen hadden getracht aan te doen; ſo dat twee van haare Oorlogs-ſcheepen, 't eene van 80. Stukken voor *Petten* verging, en 't ander zijnde de Brand-wacht van 22. Stukken op de *Koog* ſtrande, en dat verſcheyde proviand- en ammunitie-ſcheepen verongelukten, invoegen, na 't ſeggen van de Engelſche ſelfs, omtrent 30. Scheepen van *Maſten*, *Touwen*, *Ankers* en *Roers* waren ontramponeert, en by de 500. menſchen verongelukt, van dewelke veele met ſtukken van Scheepen aan 't Hollandſche ſtrant quamen drijven, waar door d'Engelſche genootſaakt waren haar retrait na haare havens te nemen, om te repareeren, maar wierden door onweder wel

Engelſche raken ſchadeloos door een ſwaare ſtorm.

3. weeken omtrent *Noorwegen* gevaarlijk geſlingert, eer ſy *Solsbay* en andere havens daar omtrent konden aandoen, waar heen ſy van de Franſche haaſt gevolgt wierden, als deſelve bemerkten, dat ſy daar heenen waren geretireert, en dat de Nederlandſche Vloot haar ankers gelicht hadde, om volgens een nieuw ontfangene ordre den Vyand op te ſoeken, en ſlag te leeveren. In 't opzeylen van de Nederlandſche Vloot ontſtont een allarm omtrent de *Maas*, werdende de klokken tot *Hellevoet-ſluys*, den *Briel* en omheen geluyt, en de vuyr-bakens ontſteeken, waar op alles omtrent het ſtrant in 't geweer quam, doch ſo haaſt gemerkt wierd, dat het de Vloot van voor *Zeeland* was, verdween den allarm

Een allarm omtrent de Maas.

Engelſche maken deſſeyn op de Nederlandſche Ooſt-Indiſche ſchee-pen,

De Engelſche repten haar ondertuſſchen met aller ſpoet, om haare ontramponeerde Scheepen weder te calfateren, ten eynde ſy daar mede weder haaſt in Zee mochten komen, om te paſſen op de Nederlandſche Ooſt-Indiſche Retour-ſcheepen, welker ſaiſoen nu aanquam, om dagelijx in de Nederlandſche havenen te arriveeren.

En dewijl haar deſſeyn op de Nederlandſche Ooſt-Indiſche Vloot in den Jaare 1666. miſlukt was, als ſy met haar geheele Oorlogs-vloot het vaar-water tuſſchen *Scohtland* en *Noorwegen* beſet hadden, daar d'Ooſt-Indiſche Scheepen toen onbemerkt door heen raakten tot in de haven van *Bergen in Noorwegen*, wilden ſy haar gepremediteert deſſeyn nu ſeeker aanleggen; vonden daarom goet, door eenige kleyne Scheepen alle de havens van *Noorwegen* te viſiteeren, of haar de verwachte Ooſt-Indiſche Scheepen aldaar ook mochten geſalveert hebben, blijvende ondertuſſchen met het gros van de vloot op 't *Doggers-ſand*, (dat de Ooſt-Indiſch-vaarders nootſakelijk moſten paſſeeren, om in *Patria* te komen) wacht houden, in hoope, om den verwachten buyt t'onderſcheppen, en al haare duslang vergeeſſe moeyten en geledene ſchaden daar mede te verſoeten.

Beſetten het Doggers-ſant,

Maar gelijk Gods beſtieringe geenſins luyſtert na't voornemen der menſchen, *Homo proponit, ſed Deus diſponit*, en gelijk de Hoope meenigmaal onſeekerſt is, als ſy infallibel ſchijnt, even ſo was dit deſſeyn der Engelſche ſo vruchteloos, als het voorige van den jare 1666; Want alhoewel d'aankomende Ooſt-Indiſche Scheepen niet eer als voor 3. a 4. dagen eerſt kenniſſe hadden bekomen van de Rupture tuſſchen *Vrankryk*, *Engeland* en de *Vereenigde Nederlanden*, en toen alrede ſo verre na 't *Doggers-ſand* vervallen waren, dat ſy ſonder groot gevaar tegens wind en ſtroom haar in een van de Noorweegſe havens niet hadden konnen bergen, ſo ſtelden ſy haar in den wille Gods,

Daar de Ooſt-Indiſche Scheepen overraakten,

en

en ſetten haaren cours direct na 't Vaderland, zeylende over 't *Doggers-ſant* heen, ſonder van eenigen vyand bemerkt te werden, voor en al eer ſy tot 6. mijlen voor by 't *Heylige lant* geavanceert waren, alwaar 2. Engelſche Fregatten de *Cambrits* en *Briſtol* haar op den 2. *Auguſti* op deden, en haare vloot, die dieper in Zee was, met veele zeyn-ſchooten aflokten, komende immiddels by de Ooſt-Indiſche Scheepen ſo na, dat ſy deſelve beſchooten, en een van haar, dat wat loom in 't zeylen was, meenden af te ſnijden, 't welk haar al mede misluk-te, dewijl 't ſelve Schip door de andere ſo wel wierd geaſſiſteert, dat ſy beyde moſten afwijken en met groote impatientie aanſien, dat, eer't gros van haare Vloot afquam, haar deſe Ooſt-Indiſche Scheepen op den 3. *Auguſti* ſalveerden op de *Eems* voor *Delf-zijl* ten getalle van veertien, die met een ſchat van 140. Tonnen gouts geladen waren, en in Nederland ſulken algemeenen vreugde, als by de vyanden grooten ſpijt veroorſaakten, dewelke met ſtamp-voeten het geluk der Nederlanders op Zee vervloekten, en deſelve haar eygen ongeluk toewenſten, fulmineerende met horrible expreſſien, dat ſy in al haare voornemens waren gefruſtreert, en nu noch de Nederlandſche Kuſt moſten verlaten, uyt vreeſe van de aankomſt der Nederlandſche Vloot, die ſy wiſten, dat abſoluyte ordre hadde bekomen, om offenſief te ageeren, waar tegens ſy ſchroomden te vechten, alſo haare Vloot door ſtorm en onweder ſeer ontreddert was, en na eenige dagen door ſwaren miſt op Zee door malkanderen gedoolt te hebben, noch meer ontreddert wierd door vehemente tempeeſten, die haar op de Schotſe Kuſt eenigen tijd traverſeerden, tot dat ſy eyndelijk na veele miſerien en rampen, en met veele ſieken, haar ſo ſy beſt konden, in d'Engelſche en Schotſe Havens bergden.

werderde van 2. vyands ſcheepen alleen aangedaan,

doch arriveerde gelukkig voor Delf-zijl,

tot grooten ſpijt van de Vyanden,

die door onweer geweldig geſlingert wierden.

De Ooſt-Indiſche Scheepen op haare aankomſt tot *Delf-zijl* verſtaan hebbende, dat *Groeningen* door den *Keur-Vorſt van Keulen* en *Biſſchop van Munſter* belegert was, en dat deſelve gedreygt hadden *Delf-zijl* ook te willen belegeren, voorſagen *Delf-zijl* aanſtonts met genoegſaam Canon en alle nodige Ammunitie, en beſetten omheen alle poſten met haar eygen volk ſo lang, tot dat de Nederlandſche Oorlogs-vloot haar voor alle vyandelijke attaques quam bevrijden, waar op de koſtelijkſte waren met Lichters over de *Watten* naar *Holland* wierden gevoert, en de Ooſt-Indiſche Scheepen met de groove waren na haare reſpective havens geconvoyeert, daar ſy ook alle behouden arriveerden, uytgenomen een genaamt *'t Kaſteel van Medenblik*, dat op de *Zuyder-zee* door ſijn eygen brand verongelukte.

Delf-zijl word door de Ooſt-Indiſche ſchee-pen voorſien

en de Schee pen en goe-deren ge-bergt,

daar over Condé de Engelsche beschimte.

De tijdinge hier van ter ooren komende van den *Prins van Condé*, als deselve tot *Arnhem* van sijne quetsuren aan 't *Tolhuys* ontfangen gecureert wierd, begon deselve helder uyt te lachen, en te seggen: *Daar is den grootsten Zee-rover een braven buyt ontsnapt.*

De Engelsche delibereeren over een' nader Zee togt,

In *Engeland* scheen men naar 't vruchteloos arrivement van haare Vloot de Fortuyn noch te willen tergen, en haar te forceeren tot eenig faveur; Want onaangesien het saisoen ter Zee verlopen, en de Herfstbuyen aannaderende waren, so dreeven eenige hooge Zee-Officieren aldaar seer hart, om noch eens een kans op 't lang gepremediteerde desseyn te wagen, en besorgden immiddels haare Vloot met noch veel Engels en Schots Land-volk, benevens veele schoppen, spaden, kordewagens, &c. tot een Landinge; Doch also andere Zee-Hoofden sterk aanrieden, om de Vloot op te leggen, en deselve te bewaren tot een beter saisoen en gelegentheyt, dede de Koning groten Krijgsraad houden, in dewelke hy selfs aanhoorde de sentimenten van de hooge Officieren, die seer varieerden; Maar de Koning de diverse debattes pondereerende resolveerde eyndelijk 't seekerst voor 't onseekere te nemen, en gaf ordre, dat de geheele Vloot soude opgeleyt werden, behalven alleen eenige Fregatten, die tot beveylinge van de Kust, en tot convoy van de koopvaardy-scheepen souden Zee houden, op welke resolutie alle de Oorlog-scheepen van den *Vereenigden Staat* mede opontboden wierden, hebbende den geheelen somer so veel voorspoets, als de Vyandelijke Vlooten tegenspoet gehad, waar by gereekent het succes der *Retorsie-vaarders* ofte *Capers*, differeeren de reciproque Winsten en Verliesen so excessief, dat alleen de *Zeeuwen* een reekeninge ten eynde van 't jaar 1672. maakten, waar by sy hadden geprofiteert 320 tonnen gouts uyt Prijsen, die sy in *Zeeland* alleen hadden opgebracht, behalven de menigvuldige en kostelijke Prijsen, die in *Biscayen*, *Corunnes* en andere plaatsen waren opgekomen en verkoft ten behoeve van de Reeders, en behalven al 't gene de *Hollandsche* en *Vriesche Capers* hadden verovert.

maar resolveeren haare Vloot op te leggen,

na dat sy een oneyndige schade hadden geleden,

voornamelijk door de Zeeuwse Capers, die daar van een calculatie maken,

Ten eynde van 't jaar 1672. kreeg men uyt *Engeland* tijdinge, dat de Koopluyden aan den Koning by een Request gepresenteert hadden een Reekeninge, daar by sy haare geledene schaade by desen oorlog begrooten tot omtrent 500. Tonnen gouts, met versoek, dat *Sijne Majesteyt* daar van restitutie soude gelieven te pretendeeren van den *Koning van Vrankrijk*, also deselve sich by seecker articul van de Alliantie tusschen de beyde Rijken opgerecht, verbonden hadde tot vergoedinge van alle de schaden, die de Engelsche Ingesetene van

a's mede de Engelsche Koopluyden.

de

de Nederlanden souden komen te lijden. Maar dewijl hier op niet volgde, en dewijl de gevallene schade bleef voor reekeninge van de gene, diese by provisie droegen, so wierden veele der voornaamste Engelsche Koopluyden eens, dat sy geduyrende de gevaarlijke constitutie van tijden geen Scheepen meer in Zee wilden senden.

Sommen van der Vyanden verlies,

Dese Caperyen der Nederlanders continueerden 't volgende jaar 1673. met sulken voorspoet, dat ten tijde, als de Ratificatien over de Vreede tusschen *Engeland* en *Nederland* in den *Haag* wierden gewisselt, een Lijste wierde vertoont van 2863. veroverde Scheepen, onder dewelke alleen 160. Fransche, en de rest Engelsche waren, zijnde niet vreemd, dat haare schade so important was, also de Engelsche Koopluyden geen oorlog te gemoet gesien hebbende, haare scheepen met meenigte, sonder convoy, versonden hadden na alle Gewesten tot den dag van de Oorlogs-declaratie toe, die op den 7. *April* 1672. geschiede, welke scheepen op goet vertrouwen wederom komende, ten proy wierden aan de Nederlandsche Capers, die in grooten getalle alle de Kusten en Zeën om *Engeland*, *Vrankrijk*, de *Middelantsche Zee* en alle andere plaatsen ontveyligden tot in *West-Indien* toe. Hier tegen hadden de Nederlanders door de Engelsche, Schotse, en Fransche Capers seer geringen schade geleden, ter oorsake, dat haare *Ho. Mog. de Heeren Staten Generaal* by een placaat alle Zeevaart en Visscherye op hooge boete en pœne hadden verboden tot groot voordeel van haare goede Ingesetenen.

redenen daar van,

Kleyn verlies der Nederlanders.

Hier mede sullen wy den Oorlog ter Zee voor 't jaar 1672. staaken, en voort af handelen watter noch voor 't eynde van 't selve jaar in en omtrent *Holland* van eenige remarque passeerde, so in 't verlies en ruïne van eenige Kasteelen en Dorpen, als in de ongelukkige entreprises van de *Hollanders* tegens den Vyand.

Kronenburg by 't Princen volk beset,

Het *Huys te Kronenburg* by *Loenen* aan de *Vecht* gelegen, was op ordre van *Sijn Hoogheyt*, en door yverige voorsorge van de Heeren Regenten van *Amsterdam* beset met 2. Compagnien, t'samen 130. man sterk, onder de Capiteynen *N. Bouman* en *Cornelis Witsen*, ten eynde, om *Vytrecht* daar door te benauwen, en den toevoer van Hoy en Turf te beletten, als mede om *Nieuwer-sluys* te beschansen, om daar door meester van het *Ronde-veen* te werden. De Franschen tot *Vytrecht* bemerkende, by aldien dit Huys en *'t Slot van Loender-sloot* (dat om de selve oorsaak mede met eenige Staten Militie beset was) aan *Holland* bleeven, dat sy dan al half geblocqueert waren, resolveerden die beyde Huysen met macht aan te tasten,

en

wort van de Franſche geattaqueert,

en ſo 't mogelijk was, te veroveren; Waar op den *Hertog van Luxenburg* in perſoon op den 1. *Auguſti* 's avonts uyt *Vytrecht* derwarts geleyde omtrent 1500. Franſche en Switſers, met een ſeer ſwaar Canon op een Brouwers water-ſchuyt kort voorheen van de *Amſterdammers* genomen, en met 2. kleyndere Stukken, die ſy in den volgenden morgen-ſtond voor *Kronenburg* op den dijk planten achter een batterye, die ſy in der haaſt hadden opgeworpen, uyt welke dry Stukken ſy ſo ſterk 't dak en bovenſte muyr-werk, daer de belegerde achter ſchuylden, en met haare muſquetten ſeer veele van den Vyand ter neder velden, beſchooten, dat 't ſelve onbequaam wierd tot eenig langer verblijf, waar door die van binnen genootſaakt waren te retireeren na beneden in de kelders, daar ſy wat hoger als water-pas uyt de kelder-venſters de aannaderende Franſche en Switſers ſo begroeten, datter ruym 100. dood bleven, en wel 2. ſchuyten vol gequetſten afgevoert wierden; Capiteyn *Bouman*, die als outſte Capiteyn op dit huys commandeerde, ſiende dat de Vyand ſterk aandrong, datter geen ontſet te verwachten was, dat ſy met geen Canon voorſien waren, en dat haar kruyt ſeer bykromp, wierd te rade met den Vyand te accorderen, treet daarom in eygener perſoon na buyten, en capituleert; Doch als hy met den Vyand na binnen meende te treeden, vond hy de deur geſlooten, alſo Capiteyn *Witſen* gereſolveert was 't Huys ten uyterſte toe te defendeeren, tegen wiens wil en proteſtatie den Commandant uytgegaan was. Maar alſo de Franſche riepen, dat de Commandant het Huys by capitulatie hadde opgegeven, en dierhalven, ſo ſy 't ook niet wilden doen, dat ſy dan alle ſouden moeten hangen, ſmeeten de Soldaten in de kelders haar geweer neder, en wilden het commando van den Cap. *Witſen* niet langer pareeren, waar op de Vyand tot op de voor-plaats drong, daar hy de deur van het Huys met boomen op liep, en al 't volk *Priſonniers de Guerre* maakte, en naar *Vytrecht* vervoerde, mitsgaders het Huys dede ſpringen, daar toe hy mede gebruykte het overige kruyt, dat hy daar in tot omtrent 60. ponden noch vond te reſteeren.

en geforceert tot overgeven,

tegens het conſent van Capt *Witſen*.

Over het opgeven van dit ſterke huys moſt Capiteyn *Bouman* tot *Vytrecht* van de Franſche veel dagelijxe ſmaatheden hooren, die hy ſich ſo ſeer ter herten trok, dat hy, ſo geſeyt werd, daar over van rouw en hert-ſeer in de gevangeniſſe ſoude zijn overleden, te meer dewijl hy ſag, dat Capiteyn *Witſen* om ſijne dapperheyt en onverzaagtheyt by de Franſche aangenaam was.

Na deſe veroveringe borſten de Franſche met alle geweld in het

Dorp

Dorp *Loenen*, daar sy desen en volgenden dag haare afgrijsselijke tirannye met rooven, branden, plonderen, vrouw-schenden en andere gruwelen pleegden aan de gene, die haare wreede handen niet haastig genoeg konden ontkomen. De Fransche plonderen *Loenen* uyt,

Het *Slot te Loendersloot* most *Kronenburg* op dien selven dag volgen, also 't selve maar met 30. mannen beset was, dewelke sich so lang verweerden, als sy bos-kruyt hadden, maar 't selve ontbreekende waren sy genootsaakt met het overgeven van het Slot haar leven te salveeren, dat sy in groote miserie een geruymen tijd tot *Vytrecht* mosten verslijten, also sy daar mede in de gevangenisse geset wierden. Dit Slot wierd op den 24. *Sept.* van de Fransche verlaten, en van Staten-volk weder beset. en veroverde het Slot te *Loendersloot*,

Het *Huys te Iaarsveld* wierd door de Fransche mede ingenomen, doch dewijl sy oordeelden, dat het selve haar weynig voordeelig of nadeelig konde zijn, hebben sy 't selve uytgeplondert en verlaten, maar eenige dagen daarna vernemende, dat het selve door eenige Staatse Soldaten beset was, en dat de omheen gelegene huys-luyden daar in al haare resteerende meubilen vluchten, maakten de Fransche sich daar van weder meester, verbranden 't Huys, en deden den swaaren Toorn opspringen. als mede het Huys te *Iaarsveld*.

De Dorpen van *Lopik*, *Lexmonde*, *Capel* en *Benschop*, wilden op den 25. *Sept.* het geweld van een groot getal Franschen af keeren, die onder den *Hertog van Luxenburg* derwarts quamen naderen, maar mosten, na eenige resistentie en verlies van omtrent 60. mannen, lijden, dat sy ten roof werden gegeven aan de cruëlle soldaten, die niets naar lieten, dat tot haare begeerlijkheyt en vuyle driften in eeniger manieren konde dienen. en plonderen *Lopik*, *Lexmonde*, *Capel* en *Benschop*.

Loosdrecht, *Hilversom* en *Immenes*, dry seer schoone Dorpen, kreegen op den 28. *Sept.* een groot vliegent Leger der Franschen op den hals, dewelke met haar intreede een begin maakten van een afgrijslijk Treur-spel; Want hoewel die van de *Loosdrecht* door een Fransche Sauve-garde waren verseekert, en seekere personen met het contributie-geld, daar op sy gestelt waren, gedeputeert hadden aan den *Hertog van Luxenburg*, die dit vliegent Leger in persoon commandeerde, en die haar Gedeputeerdens geswooren hadde, dat haar Dorp geen leet soude wedervaren, so voltrokken de Fransche 's volgenden dags 't selve Treur-spel aan alle dry de voorñ. Dorpen, in presentie van den Hertog, met de vervloekste actien, die een Barbaar soude konnen bedenken; Want het haar niet genoeg was, dat de Inwoon- *Loosdrecht*, *Hilversom* en *Immenes* geen tiranniseert, en uytgeplondert.

ders haar, na allen vermogen, tracteerden, maar sy plonderden de Huysen van allen imboel, de Schuyrenvan allen voorraad,en de Stallen mitsgaders het Veld van alle Beestiaal, 't welk toeging met sulken verwoetheyt, dat sy al 't gene sy niet konden mede sleepen, vernielden, en veel beestiaal onthalsden, en in 't water wierpen, op dat de arme inwoonders doch niets mochten overhouden, daar mede sy haar in dese uyterste ellende mochten behelpen. Alle dese gruwelen quamen noch geensins in comparatie by de groote Tirannye, die dese monsters van menschen pleegden aan de lichamen deser miserable Ingesetenen, waar mede sy wilden uytveegen de verfoeyelijke exemplen van den wreeden *Attila*, die sich selfs Gods geessel, en de schrik des werelds noemde, en van den woedenden *Tamerlan*, als mede van de onmenschelijke *Cannibalen* en *Cyclops*, by de welke noch meer discretie en ontferminge wierde bevonden, als by dese tirannijke Fransche, dewelke aanlagen noch jonkheyt, noch ouderdom, noch sexe, noch siekte noch dood, noch 't gene dat heylig was; Want sy beroofden de Kraam-kindertjes van haare luyeren; de stok-oude en jonge vrouwen so wel als mannen van haar nootsakelijke kleedinge tot het hembd incluys; de sieke en kraam-vrouwens van haare bedden en dekssels; de doden van haar dood-gewaat; en de Roomsche Kerken van al haare ornamenten en sacrificien.

Behalven dit alles moest het vrou-volk en de teerdere maagden geweld in hun eere lijden, werdende tot *Immenes* een meysjen van 15. jaaren door 17. deser overgevene menschen ter doot toe misbruykt, en elders seekere vrou,naar diergelijken mishandelinge,met een musquet van onderen ingeschooten, dat sy doot bleef leggen, hoedanige vuyle actien sy meer bedreeven, die niet als gevleysde duyvelen eygen zijn, en daarom elk een,die deselve hoort of leest, en die niet sonder alle medogentheyt,doen grillen en schrikken, waarom deselve tegens die vyanden geen minder haat behoorden op te vatten, en het selve haare kinderen sodanig van der jeugt aan in te printen, als onse voor-vaders tegens haare voormaals onversoenlijke vyanden van Spanjen deden; Te meer dewijl van sulken horriblen *Tragœdie* de hooge Officieren niet alleen Spectateurs, maar ook Acteurs waren te gelijk, hebbende den *Hertog van Luxenburg* selve so weynig schaamte in sich, dat hy op *'s Gravenland*, op de Hof-stede van den Heer *Irgens*, daar hy ter selver tijd logeerde, met vermaak aansag, dat den Hovenier hem moeder-naakt ter tafel diende, en alderhande huys-werk dede.

Waver-

Waverveen en *Botshol* moſten op den 5. *November* participeeren aan 't ſelve ongeval, dat de voorñ. Dorpen ſo jammerlijk hadde onderdrukt, want dewijl ſy beyde Hollandſche Dorpen waren, en haar van geen ſauve-garde konden bedienen, waren ſy door den Vyand op ſeer hooge contributie en brandſchattinge geſtelt, die ſy ten deele om de exceſſive groote, en ten deele om 't verbod van haare *Hoog Mog.* dien aangaande gedaan by verſcheyde Placaaten, die door een Placaat op den 22. *November* gerenoveert zijn, niet konden of dorſten betaalen, maar moſten haar tegens alle gedreygde geweld ſelfs maintineeren en defendeeren, werdende tot dien eynde mitsgaders om te beletten, dat geen turf uyt't *Ronde-veen* naar *Uytrecht* mochte vervoert werden, een Hollandſchen Uytlegger onder den Capiteyn *Spelt* met 27. mannen en eenig Canon gepoſteert by de *Byleveldſche Brug*, en de Ingeſetene van die beyde Dorpen gerangeert in 2. Compagnien onder den Schout van *Waverveen* genaamt *Chriſtoffel Meyer*, en onder den Secretaris van *Botshol* genaamt *N. Blokhuys*, alle dewelke op 's Lands-koſten op alle advenues goede wacht hielden, tot dat ſy twee-maalen door den Vyand wegens de brand-ſchattinge, doch te vergeefs, geſommeert zijnde, eyndelijk van den ſelven wierden overweldigt, 't welk toeging op deſe wijſe: Omtrent 400. Franſche wierden 's nachts tuſſchen den 4. en 5. *dito* uyt *Uytrecht* gecommandeert, om deſe beyde Dorpen wegens de Brandſchattingen te executeeren, en den Uytlegger te vermeeſteren. Deſe roof-ſieke trokken vol vreugde door *Breukelen* en *ter Aa* t'ſamen tot *Demmerik* toe, daar ſy haar in tweën verdeelden, marcheerende het eene deel door *Vinkeveen* en 't ander door *Wilnis* en *Meydrecht*, om *Waverveen* en *Botshol* van de ooſt- en weſt-zijde gelijk te beſpringen, gelijk in den dageraat ook geſchiede, wanneer de wacht-houdende Boeren ten weder-zijden onvoorhoets ſo vinnig geattaqueert wierden, dat ſy in korten gedwongen waren haare poſten te verlaten, en elk om een goed heenkomen te ſien, waar door de Vyanden occaſie kreegen, om ylings naar de *Byleveldſche Brug* te lopen, daar de meeſten hoop van haar den Uytlegger met muſquetten en hand-granaten heftig attaqueerden, en onaangeſien de Uytlegger ſijn Canon diverſe reyſen met ſchroot op den Vyand loſte, en ſich meer als een uyr ſeer mannelijk defendeerde, ſo drong den Vyand echter al te ſterk aan, tot dat eyndelijk den Uytlegger op't drooge vaſt raakte, en rondom omçingeld, mitsgaders door twee Turf-ponten, die by de voorñ. Brugge lagen, en in handen van den Vyand vervielen, genadert wierd, waar door

Waverveen en Botshol getranſigeert en verbrant,

en een Uytlegger verovert.

eenige Matroſen ſo ſchrikten, dat ſy over boort ſprongen, en haar ten deele met ſmemmen ſalveerden, latende den Uytlegger vervallen in't geweld des Vyands, die daar op noch vond 2. doden, 5. gequetſten en 12. geſonde mannen, met een jongen, die ſy naar *Uytrecht* gevangen brachten. Immiddels dat deſe attaque geſchiede, quam een grooten troup Franſche met haar bloote rapieren en geladen roers beyde deſe Dorpen indringen, daar ſy, om de inwoonders te meer te verſchrikken, geen minder geſchreeu en geraas maakten, als de verſchrikte inwoonders ſelfs door haar yſſelijk lamenteeren, want deſe de dood voor oogen ſiende vluchten elk om 't ſeerſt door de ſlooten en wateren, die op 't land ſtonden, veele wierden in haare huyſen verraſt, en veele in 't vluchten achterhaalt, dewelke deſelve grouwelen ſubject wierden, die de Inwoonders van de *Loosdrecht*, *Hilverſom* en *Immenes* waren overgekomen. 't Was voor deſe ontaarde menſchen niet genoeg, dat ſy haare natuyrlijke boosheyt verſaaden met haare vervloekte actien aan menſchen, vee en goederen, maar branden daar en boven noch 59. huyſen tot de grond toe af, als tot een teeken van haare victorieuſe en heroïque (maar in der daat helſche) actien, daar van ſy doch op verre na ſo veel voordeels niet trokken, als ſy haar hadden ingebeelt, want behalven dat ſy eenig volk hadden verlooren, en eenige gequetſten weder te rug mede ſleepten, ſo gebeurden 't noch in haar aftrekken, dat een ſwaar gequetſte Capiteyn en Sergeant, die in een ſchuyt met hennip lagen, om weder naar *Uytrecht* vervoert te werden, by de *Byleveldſe Brug* door een huys, dat in lichte vlam ſtond, overſtolpt, en tot aſch verbrand wierden, als in weer-vraak van haare brand-ſtichtinge; Ja ſelfs den veroverden Uytlegger, daar op ſy principalijk ſtaat hadden gemaakt, quam ſo weynig tot haar voordeel, dat ſy hem ſelfs in plaatſe van ſich daar van te bedienen, moſten verbranden, als ſy hem vervoert hadden tot aan de *Nieuwer-ſluys*, alſo deſelve te nauw was, om hem door te laten.

Abkoude door de Franſche in brant geſteecken.

't Was ſo verre van daar, dat de boos-aardige Franſche door deſe grouwelijke bedrijven tot een inkeer en eenige ontferminge over haren even-naaſten ſouden gekomen zijn, dat ſy om deſen tijd liever alles, daar ſy konden by komen, wilden vernielen, en met haar eygen pericul en ſchaade tot de gront toe verdelgen, al konden ſy ſelfs daar by weynig of geen voordeel genieten, waar van een exempel gebleeken is aan 't ſchoone Dorp *Abkoude*, 't welk hoe wel onder 't overheerde Sticht van *Uytrecht* ſorteerde, echter mede het noot-lot des oorlogs en de grouwelijke deſſeynen van den Vyand op den 17. *November*

vember moſte uytſtaan, wanneer 450. Franſche, die met volle laſt van den *Hertog van Luxenburg* om alles te ruïneeren, dat ſy konden vermeeſteren, daags voor heen uyt *Vytrecht* waren gemarcheert, in de donkere na-nacht avanceerden tot tuſſchen *Bambrug* en *'t Slot van Abkoude*, van waar ſy 40. mannen buyten 't Slot om, over 't ondergelopen land ſonden in 't Dorp, dat deſelve als *Helſche Furien* in de duyſternis met een yſſelijk geroep beſprongen, en met haare fakkels en geprepareerde vuyr-werken op diverſe plaatſen in den brand ſetten, ſo dat van 3. tot 6. uyren meer dan 100. gebouwen in koolen raakten.

De meeſte Inwoonders ſalveerden haar, ſo als ſy gekleet en ongekleet uyt haare bedden opvloogen, op 't ondergelopen land, daar ſy ſo naakt en bloot in de koude nacht in 't water moſten ſtaan, dat met ys beſtremt was; Sommige die de Vyanden in haare huyſen verraſten, wierden met de huyſen door de brand verteert, en andere, die in 't vluchten achterhaalt wierden, moſten al het geene uytſtaan, dat abominabel is, werdende ſommige aan de ſtaarten der paarden en andere aan de voeten der ruyters met haar hayr gebonden en geſleept na hunne Garniſoenen, daar haar ſmerten wierden vermeenigvuldigt, meer als of ſy van die *Helſche Furien* in die raſernye met tormenten ter dood waren gebracht.

Het Garniſoen op *'t Slot van Abkoude* hadde den Vyand in 't aankomen, door 't plotſen van 't water en 't breeken van 't ys, wel bemerkt, doch alſo 't ſelve ſeer ſwak zijnde, haar aanbevolen Poſt niet meer dorſt verſwakken, veel min verlaten, en alſo haar onkundig was de macht van den aankomenden Vyand, mitsgaders of deſelve ook een achter-laag hadde, dewelke het *Slot* ſoude konnen attaqueeren, ſo vond 't ſelve geraden haaren poſt wel te bewaren, en *Abkoude* met andere omleggende Dorpen door dry zeyn-ſchooten uyt het Canon te waarſchouwen van onraat, waar tegens ſy op haare hoede mochten zijn, dienende deſelve ſchooten mede, om uyt de naaſtgelegene poſten ſecours af te lokken, gelijk daar op uyt *Weeſp* ook eenig ſecours afquam, 't welk tot *Abkoude*, dewijl de Vyand al was vertrokken, niet meer voordeels dede, als dat het de Kerk, die op 2 plaatſen was aangeſteeken, noch gelukkig hielp bluſſen.

In plaats deſe wreetheyt het Tyrannijke gemoet van den Vyand ſoude vermurft hebben, wierd 't ſelve te meer brandende na diergelijke barbaarſche actien, doende hem leet, dat tot *Abkoude* noch eenige huyſen van den brant onbeſchadigt waren gebleeven, waarom hy op den 30. *November*, even als voorheen, het Dorp weder wilde

Franſche maken een tweede aanſlag op *Abkoude*.

verraſſen, en het reſteerende door den brand en 't ſwaart vernielen, het welk hem echter ſodanig miſlukte, dat in plaatſe van gevangens mede te ſiepen, veele van haar door 't Garniſoen van 't Slot gevangen wierden, alſo 't ſelve Garniſoen verſterkt zijnde, een uytval dede, die een goet ſucces nam, waar door 't ſelve Garniſoen op den Vyand meer en meer verbitterde, en occaſie ſocht tot weer-vraak van den voorigen brand, 't welk haar ook ten deele gelukte, want dewijl de trek-ſchuyten van *Amſterdam* op *Vytrecht* noch vry heen en weder paſſeerden, ſetten ſich eenige van 't Slot in de Schuyt, die naar *Vytrecht* voer, waar mede ſy in alle ſtilheyt tot *Breukelen* komende, 19. Franſche in een kroeg onverhoets overvielen, en met eenigen buyt gevankelijk te rug na haar Garniſoen voerden.

Franſche in *Breukelen* verraſt.

Ameyde word door de Franſche geattaqueert,

Het ſchoone Dorp *Ameyde* moſt met ſijn puyn-hoop mede beſuyren de opgevatte boosheyt der Franſchen, want deſelve op den 26. *November* om 4 uyren in den morgenſtond, met meer als 800. man te voet en 200. te paard onder 150. Officiers, het Retrenchement, dat op den Dijk by de Sluys van takke-boſſchen 6. a 7. voeten hoog, ſonder Flanquen, Grachten en Borſt-weeringen, en van achteren ongeſlooten opgeworpen, en voor alleen met palliſſaden beſet was, over den hoogen Dijk, en door een nauwen binnen-weg furieuſelijk quamen attaqueeren, werdende geleyt door 4 ſoldaten, die van deſen poſt gedeſerteert waren, en den Vyand de ſlechte conſtitutie van de fortificatie en beſettinge hadden bekent gemaakt, als dat het heele Regiment, dat hier onder den Colonnel *Bamphielt* poſt hielt, met de Mariniers van den Zee-Capiteyn *Brakel*, die voor een derde part met Morgen-ſterren, voor een derde part met bijlen en halve-pieken en voor 't reſteerende derde part met ſnaphanen gearmeert waren, niet ſterker was als 300. ſoldaten en 13. of 14. Officieren, onder dewelke groote ſiekte, ellende en alle diſordre de overhand hadde, ſo dat ſy niet geſchroomt hadden opentlijk uyt te ſeggen, dat ſy liever wilden vallen in handen van de Franſche, om daar minder miſerabel te leven, als hier in alle de ellenden meer miſerabel te ſterven, en dat ſy op 't aankomen van den Vyand haare wapens liever wilden nederſmijten, als vechten, gelijk ſy ook na eenig reſiſtentie deden, ſalveerende ſich elk om 't ſeerſte met de vlucht te rug over den hogen dijk, als de Vyand door de voorſz. Deſerteurs om de palliſſaden heen, tot aan de knijen door 't water, binnen het Retrenchement wierden geleyt, daar hy 't Quartier van den Colonnel *Bamphielt* aanſtonts uytplonderde, en in koolen ſette, en ſo voorts op 't Dorp *Ameyde* aandrong,

ingenomen,

drong, daar van hy mede in der haaſt meeſter wierd, niet tegenſtaande de Colonnel *Bamphielt* een uytterſte effort wilde doen in een nieuwen poſt, die den Veld-Marſchalk *Wurts* op den hoogen dijk hadde geordonneert, 't welk door den onwil der Soldaten even ſo weynig ſucces hadde, als het defendeeren van den eerſten poſt.

By de veroveringe van dit Dorp ſag men den Vyand alle de voo- ren genoemde actien van Tyrannye itereeren en verdubbelen, met roven, branden, vrouwen-ſchenden en alle vreeſlijkſte actien te bedrijven, die meer een Barbaar, als een Chriſten eygen zijn. Eenige weynige uyren daar na retireerde hy weder derwaarts, van waar hy gekomen was, met ſich gevangen nemende omtrent 60. ſoldaten, waar tegen hy, behalven 70. ſoldaten ook verloren hadde den *Marquis Chaſtelneau* en eenige andere Officieren, welker verlies hy viermaal meer beklaagde, als hy deſe overwinninge eſtimeerde. mishandelt en verbrant.

Maar alle deſſeynen en aanſlagen der Franſchen in deſen tijd gelukten haar ſo wel niet, als de boven verhaalde; Want voor eerſt dorſten ſy haaren aanſlag op *Schoonhoven*, die ſy op den 9. *Auguſti* vaſt geſtelt hadden, niet in 't werk ſtellen, uyt oorſaake alleen van de goede ordre en vigilantie, daar in ſich die van *Schoonhoven* geduyrig lieten vinden, waarom ſy ſich moſten vergenoegen met haare gramſchap te ſtillen door eenige brutaale actien omtrent het ſchenden van 't Vrou-volk, en het berooven en af branden van eenige huyſen tegen over *Tienhoven*. Vergeeffen aanſlag der Franſchen op *Schoonhoven*.

Den aanſlag, die ſy op den 18. *Auguſti* op *Gorcum* ondernamen, was noch van minder ſucces, als de voorgaande; Want als de Veld-Marſchalk *Wurts*, die *Gorcum*, *Schoonhoven*, *Loeveſteyn*, en de omleggende plaatſen commandeerde, kondſchap ontfangen hadde, dat de Vyand uyt *Uytrecht* en van *Vyanen* met 17. Standaarden paarden recht op *Gorcum* in aantocht was, ſond hy haar 300. mannen te voet, en 400. te paard met 3. Veld-ſtukken en alle toebehooren te gemoet, dewelke op een favorablen poſt den aankomenden Vyand ſo dapper verwelkomden, dat hy genootdrukt was te retireeren, en hoewel hy door de Officieren weder geëncourageert wierd, om een tweeden effort te doen, ſo raakten hy doch aanſtonts weder in confuſie en diſordre, alſo geheele ryen door't Canon met ſchroot geladen wierden gevelt, invoegen hy met het verlies van meer als 60. Ruyters moſt retireeren, en het veld ruymen aan die van *Gorcum*, dewelke met veele paarden en ſchoonen buyt weder keerden, achterlatende alleen maar 4. man, die door ongelukkige koegels getroffen waren. De Op *Gorcum*.

Fran-

Franſche ſiende, dat de Leeuwen-huyd haar tegens *Gorcum* niet wilde of konde dienen, trokken eenigen tijd daar na een Voſſen-huyd aan, onder welkers faveur ſy meenden te obtineeren 't geen daar na ſy ſeer verlangden, want ſy wierden accoord met een verraderlijken Roomſch-geſinden boer, dat hy haar als een Gidſe ſoude geleyden, om die van *Gorcum*, op ſeekeren gefortificeerden poſt, te verraſſen en t'overvallen, 't welk mede geen ſucces nemende, kreeg dien boer ſijn waardigen loon, dat hy als een verrader wiert gevierendeelt, en dat de ſtukken om *Gorcum* aan hoge ſtaaken ten toon wierden opgehangen.

Op *Heuſden.* De Stad *Heuſden* was op den 20. *September* mede een doel-wit van den Vyand, alſo deſelve uyt *Crevecœur*, niet ſonder ſuſpicie van ſecrete intelligentie, een Redout en een Hoorn-werk voor de Stad ſubitelijk quam verraſſen en overvallen, nemende eenigen buyt en gevangens mede te rugge, als hy ſich door den allarm in de Stad genootſaakt vond, om weder te vertrekken.

en op *Oudewater.* Te vergeefs eyſten de Franſche op den 15. *October* de Stad *Oudewater* door twee Trompetters op, want als ſy tot antwoord ontfingen, dat de eerſte, die de Stad weder op quam eyſchen, kruyt en loot tot belooninge ontfangen ſoude, verdween haare hoope op die Stad, ſo dat ſy daar tegens het minſte niet dorſten tenteeren, alſo ſy daar toe noch door geweld noch door ſchrik, gelijk voorheen, eenige apparentie ſagen.

Willers defendeert ſich ſelfs gelukkig. Onder alle Dorpen was in deſe calamiteuſe tijd geen gelukkiger, als *Willers*, want na dat het ſelve ſich met Franſche Sauve-gardens voorſien hadde, en bemerkte, dat noch Sauve-gardens noch gegeven Parole veele andere Dorpen van den Vyand bevryden konden, ſo wierd het door de inductie van ſijnen Secretaris te raade, om ſijne Sauve-gardens gevankelijk aan *Sijn Hoogheyt* over te leveren, en ſich ſelfs te maintineeren tegens de hoſtiliteyten en contributien, die het ſo wel van de Militie der Staaten, als van de Franſche bevreesde, om welke redenen de Boeren van *Willers* alle paſſagien en advenuen om haar Dorp ſo ſmal afſtaken, dat deſelve niet als van een man alleen konden gepaſſeert werden, welke advenues ſy ſo ſterk bewaakten, datter de minſte vrees van overval voor haar niet overig was, dewijl haar omleggent land byna al Veen-land is, dat door de uytgegraven Veenen van ter zijden geen de minſte toegang verleent, ſo lang het open water blijft.

Tegenſpoet der Hollanders in haare deſſeynen. De Deſſeynen en Entrepriſes van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orange* op de Steden *Swarte-Sluys*, *Naarden*, *Woerden*, en *Char-*

Charleroy hadden in het laatſte van den jaare 1672. ſo malheureuſen ſucces, dat wel eenige fataliteyt deſen Staat in ſijne meeſte verdrukkinge noch meer ſcheen te willen drukken, ofte veel meer, dat het de Goddelijke Majeſteyt beliefde ſijne hulpſame hand van deſen Staat in deſſelfs uyterſte calamiteyten af te trekken, en den ſelven noch meer te tuchtigen; Want gelijk Prins *Wilhelmus de* I. *H.L.M.* in 't begin van die tijd, als deſen Staat onder het ſwaare jok van *Spanjen* ſuchte, en aan ſijn behout en heyl deſpereerde, rampſalig was in alle ſijne aanſlagen tegens den Vyand; Even ſo was *Sijn Hoogheyt Prins Willem de* III. in 't begin van dien tijd, als deſen Staat onder het ſwaare jok van Vrankrijk ſuchte, en aan ſijn behout en heyl mede deſpereerde, ook ſeer rampſalig.

Het eerſte Deſſeyn, dat van de Hollandſche Militie ſonder ſucces wierd ondernomen, was tegens *Swarte-Sluys*, 't welk een Plaatſe is, die aan 't *Swarte-water* niet verre van de *Zuyder-zee* ſeer favorabel tuſſchen moeraſſen en wateren gelegen, en met 5. Bolwerken verſterkt is. Het Deſſeyn wierd eerſt aangegeven door eenen *Hendrik Moller* Burger tot *Amſterdam*, die niet ſchroomde ſijnen dienſt ſelfs te preſenteeren, om de attaque in perſoon by te wonen, waar op onder deſſelfs directie eenige Scheepen met militie in de maand van *September* van *Amſterdam* derwarts vertrokken, dewelke door contrarie wind lang getraverſeert zijnde, eyndelijk ter gedeſtineerder plaatſe aanquamen, daar ſy den Vyand in allarm vonden, werdende van de bygelegene plaatſen met volk ſo ſterk geſecondeert, dat den aanſlag mislukte, ende een jacht van Vrieſland op het droog vaſt raakte, daar het door den brand vernielt wierd. Een aanſlag der Hollanders op *Swarte-Sluys* mislukt voor de eerſte reys,

Geen beter ſucces hadde den tweeden aanſlag op *Swarte-Sluys*, dewelke op den 28. *November* daar op ondernomen wierd met omtrent 500. *Vrieſen*, die uyt de *Kuynder* en *Blok-zijl* onder den Colonnel *Villiers* deſe plaatſe aan de eene zijde te land ſouden attaqueeren, terwijlen omtrent 1000. mannen uyt *Holland* onder den Admiraal *Lobs* met veele Scheepen, Uytleggers, Branders en Vlotſchuyten met Canon beplant aan de andere zijde haar beſt ſouden doen; Want de geappoincteerde tijd van de attaque gekomen zijnde, was 't ſo dood ſtil geworden, dat de vaartuygen niet genoeg konden naderen, en hoewel Capiteyn *Sloſſer* met 180. man te land was geſtapt, en de plaats furieuſelijk aantaſte, ſo moſt hy weder te rug keeren, om reden, dat de Vyand al ſijne macht tegens hem alleen employeerde, dewijl hy noch van de water-kant, noch van de *Vrieſen* en voor de tweede reys,

geſecondeert wierd, die alle beyde re verre afwaren, om de Plaatſe te beſluyten, eer ſy door ſecours van *Haſſelt* en *Meppel* mochte bygeſprongen werden, van welke beyde plaatſen veel volk ſo te voet als te paard derwarts tot aſſiſtentie quamen, dewelke de voorſz. 180. mannen, als ſy in actie waren, van achteren ſo heftig in vielen, datter maar omtrent 60. of 70 haar in de vaartuygen weder ſalveerden, en by de 100. gevangen raakten, zijnde de overige gequetſt of dood.

De Franſche hadden haare conqueſten wel voorſien

De Franſche (die tot noch toe geſpeculeert hadden, hoe ſy door de eene of de andere paſſagie *Holland* ſouden konnen invadeeren, maar 't ſelve langs de Frontieren ſo dicht beſlooten en wel beſet vonden, dat ſy haare deſſeynen tegens *Holland* moſten uytſtellen ter tijd toe alle wateren met ys bedekt, en alle plaatſen daar door acceſſibel waren, hadden haare conqueſten tegens de Inſultes van *Sijn Hoogheyt* langs de Hollandſche Frontieren over al ook ſo wel bedekt, dat aan *Sijn Hoogheyt* af geſneden waren alle de paſſagien, die na 't hooge Land en na de *Velauw* geleyden, alwaar *Sijn Hoogheyt* ſcheen een formidabel Leger te willen formeeren, om in 't midden van de Vyandlijke conqueſten een diverſie te maken, en alle omheen leggende plaatſen te gelijk te allarmeeren, mitsgaders om door het emporteeren van de een of de andere plaatſe, een vaſten voet op of aan de *Velauw* te krijgen, waar door hy te betere occaſie mochte hebben, om ſijne meſures tegens den Vyand te obſerveeren; Om welke redenen *Sijn Hoogheyt* reſolutie nam, om te tenteeren, dat hy de Stad *Naarden* by een verraſſinge ſo te water als te lande mocht emporteeren, 't welk op deſelve wijſe miſlukte, als den aanſlag op *Swarte-ſluys*.

tegens de inſultes van *Sijn Hoogheyt*,

die een aanſlag op *Naarden* maakte,

Want alhoewel de Heer *Veld-Marſchalk Vorſt Maurits*, die tot *Muyden* en *Weeſp* toen commandeerde, te lande alles in dier voegen hadde beſorgt, dat de Vyand geen de minſte kontſchap van deſen aanſlag hadde bekomen, en dat onder de Land-militie alles ordentlijk geprepareert was, ſo dat deſelve onder de directie van *Sijn Hoogheyt*, op den 28. *Sept.* in de nacht op de geprefigeerde uyr voor de poort van *Naarden* paraat ſtont, afwachtende alleen het zeyn, om aan te vallen, dat van de Militie, die met ſcheepen onder 't Commando van den Heer *Rijngraaf* van *Amſterdam* over de *Zuyder-zee* quamen afſakken, ſoude gegeven werden; En als dit ſo lang traineerde, dat den dag haaſt begon te naderen, liet *Sijn Hoogheyt* hem ſelven in een ſloep langs 't ſtrant roeyen, om te ſien waar het haperde, dat den aanſlag niet voortging, en bevond, dat door ſtilte de ſcheepen, daar in de Militie was, niet konden opkomen, hoewel de Vlot-ſchuyten, die

vroeg

vroeg van *Amsterdam* waren gevaaren, alle vaardig lagen, om de Soldaten uyt de Scheepen op het droog te brengen, en 't Geschut te planten. Ondertusschen wierd het dag, en het Dessein ontdekt, so dat die van de Stad in allarm raakten, waar op *Sijn Hoogheyt* resolveerde, om in stilte weder af te trekken, tegens 't aanraden van sommige voorbaarige Officieren, dewelke echter met de Militie te Land, die maar 700. man sterk was, een assault wilden doen, dewelke seer hasardeus en gevaarlijk soude zijn geweest, also het Garnisoen in de Stad wel tweemaal so sterk was. Eer dit volk aftrok, hadde 't selve het geluk, dat het een Fransch Convoy van *Uytrecht* na *Naarden* rescontreerde en sloeg, bekomende omtrent 60. man te paard gevangen, daar op *Sijn Hoogheyt* eenig volk posteerde in *'s Graveland* en *Ankeveen*, om die beyde posten te bewaren.

dewelke misslukte,

De Fransche in *Uytrecht*, *Amersfoort* en *Harderwijk* door vuyrteekens en expressens uyt *Naarden* van onraat verwittigt, quamen met eenige duysent mannen in der haast aan trekken, om *Naarden* te secondeeren, doch vindende het selve van den Heer *Prince van Oranje* verlaten, campeerden haar op *'s Gravenland*, afwachtende of het misslukte dessey van *Sijn Hoogheyt* hervat mochte werden. Immiddels deden sy op den 7. *October* met eenige 100. man een attaque op een kleyn Fortjen, dat 's Princen volk by 't Gemeen Lands huys in der haast hadde opgeworpen, en dat maar door omtrent 40. man beset was, dewelke te swak waren, om dese groote macht te resisteeren, wierden daarom door den Vyand overmeestert, dewelke 30. van haar gevangen nam, en eenige huysen op *'s Gravenland* af brande, latende sich met eenen voor en omtrent de *Ankeveensse Brugge* sien, waar van den Heer *Veld-Marschalk Vorst Maurits* de tijdinge bekomende, reet deselve op den 8. *October* van *Muyden* in aller yl derwarts, dede aldaar met bysondere naarstigheyt by de Sluys eenige pallissaden planten, en een Borst-weeringe opwerpen, 't welk de Vyand vernemende, quam op den 9. *dito* 's avonts om 11. uyren (als wanneer de Hoog-gedachte Vorst sich aldaar noch bevond) met een groote macht en furie aanvallen, doch wierd van het Regiment van den Oversten *Stokheym*, dat aldaar post hielt, en door de presentie en encourageeringe van Hoog-gemelden Vorst dapper geanimeert wierd, so vigoureusselijk gerepousseert, dat hy geconstringeert was na een uyr vechtens, van de pallissaden, die hy al begon af te kappen, te retireeren, achterlatende eenige doden, die met de gequetsten ruym 100. man uytmaakten, waar tegens de geattaqueerde maar

waar tegens de Fransche optrekken,

en een attaque op 's *Gravenland* doen,

doch voor *Ankeveen* gerepousseert werden voor de eerste

en tweede reys.

eenen Capiteyn verloren hadden. Dit verlies wilden de Franſche uyt *Naarden* op den 26. *November* 's nachts revengeeren met het Dorp *Ankeveen* in de aſſche te leggen, maar als ſy doende waren met eenige huyſen in de brand te ſetten, wierden ſy van eenige Princen Volk ſo dapper onthaalt, dat ſy met verlies van veele doden en gequetſten al vluchtende weder na *Naarden* retireerden.

Sijn Hoogheyt neemt een deſſeyn tegens *Woerden*,

Het Deſſeyn van *Sijn Hoogheyt*, om door het verraſſen van *Naarden* een voet op de *Velauw* te bekomen, miſlukt zijnde, vond Hooggedachte *Sijn Hoogheyt* goed, om 't ſelve te tenteeren aan de Stad *Woerden*, terwijlen de Franſche met veel volk op *'s Gravenland* de actien van *Sijn Hoogheyt* noch obſerveerden, die hy tegens *Naarden* ſoude mogen willen ondernemen. Om dit deſſeyn te beter ſucces te doen nemen, gaf *Sijn Hoogheyt* ordre, dat men den Vyand door

ordineert looſe allarmen,

een looſen allarm op *Naarden*, en door een looſe attaque op de *Vaart* immiddels ſoude allarmeeren, en haare macht diverteeren, welk laatſte mede groote ontſtelteniſſe onder den Vyand cauſeerde, zijnde 60. a 70. Mariniers onverwacht aan de Vaart aan land gekomen, die uyt de daaken van de huyſen op den Vyand ſchooten, waar op den Vyand deſelve van onderen in den brand ſtak, die terwijlen ſich de Mariniers na haar vaartuyg weder ſalveerden, ſo vehement toenam,

beſet de paſſagie op *Woerden* onder den *Heer van Zuyleſteyn*.

dat daar door de Kerk en diverſe huyſen in de aſch raakten. En dat de Stad *Woerden* van de zijde van *Vytrecht* niet ſoude geſecondeert werden, hadde *Sijn Hoogheyt* ſeer voorſichtig geordineert, dat den *Heer van Zuyleſteyn* Generaal van de Infanterye met het Regiment van den *Graaf van Solms* en eenige gedetacheerde Compagnien de Stad in de nacht tuſſchen den 10. en 11. *October* ſoude voorby paſſeeren, en poſt vatten aan *Grovenbrugge* tuſſchen *Vytrecht* en *Woerden*, gelijk dien Heer ook promtelijk executeerde, ſmijtende in der haaſt een ſo ſuffiçant Retrenchement na de kant van *Vytrecht* op, 't welk hy met eenig Canon beplante, dat de advenue niet te paſſeeren was; Doch alſo hy dit ſijn Quartier van achteren, te weten na de zijde van *Woerden*, open hielt, vraagde hy de Huys-luyden aldaar wonende, offer ook eenige paſſagie was, om van achteren overvallen te konnen werden? waar op ſy antwoorden van Neen; Dewijl hem nochtans geraden wierd ſeeker kleyn Poldertjen door te ſteeken, daar door hy ten vollen ſoude konnen geruſt zijn, ſo wiſten de Huysluyden hem ſulx af te bidden, met abſoluyte verſeekeringe, dat de

en onder den *Graaf van Hoorn*.

Franſche dien weg niet konde heen komen.

Ondertuſſchen greep de Heer *Grave van Hoorn* Generaal van de Artil-

Artillerye in deselve nacht met eenige Militie en Mariniers t'samen 12. Compagnien post op *Polanen* en de *Saag-molen*, daar hy in der haast een Batterye dede vervaardigen, en met 12. stukken Canon besetten, om *Woerden* te beschieten, hebbende immiddels den *Baron de Libergen* met eenige Cavallerye en 8. Compagnien Infanterye de passagie by *Montfoort* laten besetten, om van achteren niet overvallen te werden.

Woerden raakt in alarm.

's Morgens om 4. uyren, als men op de Stads Wallen het aannaderen van buyten de Stad bemerkte, riep men aanstonts door alle straaten allarm, men beyerde op de klokken, men klopte op de huysen, men schoot met musquetten, men roerde de trommels, en men maakte een groot geschreeu en allarm, uyt vreese, dat men soude verrast en overvallen werden, waarom men aan de Stad van *Uytrecht* met het aansteeken van takke-bosschen op d'omgang des Toorns van de Groote Kerk zeyn gaf van hunne noot en nootsaakelijke assistentie, welk vuyr door een zuyden-wind so sterk wierd aangedreeven, dat de leyen van 't dak sprongen, en 't hout de vlam vatte, die de Toorn met 4. Fransche in korten op de Kerk nederstorte, en deselve met 15. a 16. huysen in de assche leyde.

en de Toorn in brand,

Sijn Hoogheyt komt selfs voor *Woerden*.

Immiddels was *Sijn Hoogheyt* in eygener persoon aan de Bodegraafse zijde de Stad genadert, om deselve met 4. Regimenten te attaqueeren, en also die van binnen bevreesden, dat het volk van *Sijn Hoogheyt* in de panne-bakkeryen onder de Stad de aanstaande nacht mocht te komen logeeren, sonden sy tegens den avond eenig volk derwaarts, om deselve in koolen te leggen, doch wierden door de Militie van *Sijn Hoogheyt* in 't begin belet, en de brand-stichters na binnen gejaagt. Op 't sien van den brandende Toorn ontstont in *Uytrecht* een groot allarm, want alle *Franschen* en *Switsers* trokken voort na de wallen, alle huysen wierden geslooten, de burgers wierden gescheyden, alsser 4. a 5. by een stonden, en men dede met Canon dry zeyn-schooten aan die van *Woerden*, beloovende haarluyden daar mede secours, gelijk des avonts ook meest alle de Militie onder den *Hertog van Luxenburg* derwaarts trok, werdende gevolgt van het Leger, dat omtrent *'s Gravenland* gecampeert lag, om *Naarden* te dekken tegens alle insultes. 's Nachts tusschen 2. en 3. uyren dede *Luxenburg* met 8. a 9. duysent mannen op 't Quartier van den *Heer van Zuylesteyn* een furieusen aanval, maar wierd even furieus ontmoet, so dat hy gedrongen was met verlies van veel volks af te wijken.

Uytrecht raakt daar over in alarm, en de Fransche trekken na *Woerden*,

doen een attaque op de post van den *Heer van Zuylesteyn*.

Sijn Hoogheyt attaqueert Woerden.

's Morgens vroeg zijnde den 12 *October*, als *Sijn Hoogheyt* een heevige attaque op de Stad dede, die hy in perſoon, niet ſonder groot periculi, couragieuſelijk aanvoerde, quamen de Franſche de *Hof-poort* met een groote furie uytvallen, doch wierden vchementelijk gerepouſſeert, ſo dat ſy met verlies van eenig volk, daar onder 18. Officieren waren, met ſulken ſchrik weder na binnen vluchten, dat ſy de poort een lange wijl open lieten, die 's Princen Volk licht ſoude ingenomen hebben, ſo 't ſelve maar voort getrokken hadde.

De Franſche doen een tweede attaque op den poſt van *Zuyleſteyn*,

Den *Hertog van Luxenburg* ſiende, dat de Stad in ſijn aanſien en preſentie ſeekerlijk ſoude verloren gaan, in cas ſy niet haaſtig ontſet wierd, reſolveert voor de tweede reyſe een uyterſte effort te doen, op 't voorñ. Quartier van den *Heer van Zuyleſteyn*, daar toe de heylooſe boeren hem deſelve paſſagie langs den *Houdijk* op *Kameryk* en *Kruypin* aanweſen, die ſy den *Heer van Zuyleſteyn* verſeekert hadden, dat niet te paſſeeren was; Hy detacheert daar op 2000. mannen, die over de knien door 't water marcheerden, en het voorñ. Quartier van achteren, daar 't open lag, attaqueerden, doch ſulken reſiſtentie vonden, dat ſy weder hadden moeten retireeren, by aldien ſy van't geheele Leger niet waren geſecondeert geworden,

dien ſy meeſter worden;

door welke aſſiſtentie de poſt van *Zuyleſteyn* ſodanig geforceert wierde, dat alles in confuſie en op de vlucht raakte, behalven eenige weynige, die ren deele neder gemaakt, en ten deele gevangen wierden, werdende onder de doden mede gevonden den hooggemelden *Heer van Zuyleſteyn*, en den Heer *Schimmel-penning* geweſene Gouverneur van *Zutphen*.

Den dapperen *Graaf van Hoorn*

De Heer *Graaf van Hoorn* het vluchten der verſlagene van verren aanſiende, trok deſelve te gemoet, en konde met alle perſuaſien haar niet doen bedaaren, waar door onder ſijn eygen volk mede eenige ontſtelteniſſe ontſtont, die nochtans door ſijn encouragement

repouſſeert den vyand mannelijk.

aanſtonts verdween. Een half uyr daar na verſcheen de Vyand voor den Poſt van den Hoog-gedachten *Graaf*, en nam de huyſen, daar tegen over gelegen in, werdende ten weder-zijden met Muſquetten continueelijk geſchooten, ſo veel men konde; Dit alſo eenigen tijd geduyrt hebbende, avanceerden 15. a 20. Franſche Officieren met een groot getal Muſquettiers, gevende ſich bloot met den deegen in de eene, en den hoet in de andere hand, roepende: *Quartier*, *goet Quartier Meſſieurs*, en verſochten den Commandant te ſpreeken; Den Heer *Graaf van Hoorn* meenende, dat ſy Quartier verſochten, riep, dat ſy goet Quartier ſouden hebben, daar op ſy antwoorden,

dat

dat men dan de Wapenen ſoude nederleggen. Hier uyt bemerkte den Hoog-gemelden *Graaf*, dat ſy malkanderen niet verſtonden, waarom hy een groote charge tegens hem liet doen, daar door een goet deel van hun dood bleeven. Ondertuſſchen waren veele van den Vyand genadert tot dicht by de Stads-poorte, waar tegens ſich de *Graaf* de nacht te vooren ſo wel hadde getrencheert, dat de Vyand door een groote ſortie, die hy aldaar maakte, deſelve niet konde forceeren, en ook het ſecours, dat van de andere zijde van 't Canaal quam, niet konde embarqueeren. De Lt. Colonnel *Palm* ſiende den Vyand in confuſie geraaken, ging tegens hem af met de Sabel in de hand, en ſloeg hem in route, ſulx dat hy tot tweemaal gerepouſſeert en gedreven wierd tot in den poſt, dien hy geoccupeert hadde van den *Heer Zuyleſteyn*, daar hy vaſt bleef. In deſe reſcontres wierden veele gevangene verloſt, en een verloren Vaandel weder gekreegen, als mede veele Vyanden gevangen genomen, en een Vaandel verovert, dat in den *Haag* op de Groote Saal naderhand opgehangen is.

De Colonnel *Palm* attaqueert den Vyand met vigeur.

Sijn Hoogheyt ſiende, dat niet tegenſtaande een groote partye van den Vyand geſlagen was, men echter niet en ſoude konnen beletten, dat 't ſecours niet eyndelijk in de Stad ſoude komen, ter oorſaake dat de communicatie van de Quartieren door het verlies van dat van den *Heer van Zuyleſteyn* gebrooken was, ſond een ſchriftelijke ordre aan den *Graaf van Hoorn*, om ſich te retireeren, dewelke voor ſijn aftrekken heftig op de Stad liet canonneeren, om den Vyand noch meer te ontſetten, dede hy haar in den naam van *Sijn Hoogheyt* ſommeeren, om de Stad over te geven, hun te kennen gevende, dat het ſecours was geſlagen, en by aldien ſy ſulx niet en deden, dat ſy dan geen quartier ſouden hebben; Waar op de Franſche uyt de Stad ſonden den Majoor *la Grange* met 2. Officieren, dewelke verklaarden, nademaal ſy de eerſte van de oude Compagnien, en 2000. ſterk waren, dat ſy van geen overgeven ſouden konnen ſpreeken, voor en aleer de Breſſe was gemaakt, waar uyt wel af te nemen was, dat ſy genoegſaam geperſuadeert waren van de nederlage van haar ſecours, want ſy ſelfs genoegſaam van de Wallen hadden geſien, dat haar volk was gaan lopen, en kende mede een goet deel van haare Officieren, die by de Stads poorte dood lagen.

Sijn Hoogheyt trekt af.

De *Graaf van Hoorn* eyſcht de Stad op.

Als deſe Officieren weder na de Stad keerden, liet de *Graaf van Hoorn* weder heel ſterk canonneeren terwijlen hy den *Baron de Libergen* liet weten, dat hy met ſijne Cavallerye en Infanterye te rug ſoude avanceeren tot *Linſchoten*, en terwijlen hy al ſachtjes dede afſakken

en treke mede af.

ſakken het gene hem daar aan Ammunitie noch reſteerde, waar op hy in perſoon volgde met al ſijn Canon (behalven 2. Veld-ſtukjes, die in 't water raakten) en met al ſijn Volk, beſtaande ſijn geheel verlies in omtrent 150. mannen ſo doden als gequetſten, dewelke met de gebleevene in 't Quartier van *Sijn Hoogheyt* en van den *Heer van Zuyleſteyn* geen 600. mannen uytmaakten, waar tegens de Vyand (voor ſo veel als men naderhand uyt hem ſelfs heeft konnen vernemen) verloren hadde aan doden, en die daar na noch aan haare quetſuren quamen te overlijden, wel 2000. mannen, onder dewelke 158. Officieren getelt wierden, 't welk de reſteerende Franſche Officieren ſo vreesachtig maakte, dat weynige naderhand haar vrywillig preſenteerden, alſſer een exploit op handen was, maar wilden om de beurt eerſt looten, en verbitterde haar in ſulker voegen, dat ſy uyt gramſchap het doode lichaam van den *Heer van Zuyleſteyn*, 't welk ſy op 't Kaſteel tot *Woerden* hadden gebracht, in 't aanſicht leelijk ſneeden en kurven, en naakt voor de honden wierpen, doch wierd door veel ſmeeken en bidden van den Schout eyndelijk van daar gebracht, en na't Leger van *Sijn Hoogheyt* tot *Nieuwer-Brugge* geſonden, van waar 't ſelve, om begraven te werden, na *Breda* vervoert wierd, daar van den overleden Heer Gouverneur was geweeſt.

Woerden wort gefortificeert.

Woerden aldus ontſet zijnde moſt lijden, dat de Franſche alle de huyſen, panne-bakkeryen en een ſaag-molen, die om de Stad lagen, in koolen ſetten, en alle de boomen af kapten, om de Stad daar mede te fortificeeren, daar toe yder Burger en Soldaat 4. palliſſaden moſt leveren, die recht en tien voeten lang waren, werdende alle de omgelegene boeren met dreygementen van haare Dorpen en Huyſen te ſullen af branden, gedwongen, om te gelijk met de Burgers aan de Veſten, Dammen en andere werken te arbeyden, ſo dat ſy in korte dagen deſe Stad ſeer redoutabel maakten.

Romen door *Hannibal* benauwt,

De oude Hiſtorien leeren ons, als de *Romeynen* door *Hannibal* Generaal der *Carthaginenſen* in den tweeden *Puniſchen Oorlog* tot 4. reyſen toe ſo ellendigen nederlaag hadden gehad, dat ook de cordaatſte mannen van het behout van haare Republijk deſpereerden, en van ſins waren, om met haare Vrouwen, kinderen en beſte goederen elders heen te vluchten, daar ſy minder miſerabel het reſtant van haar leven mochten eyndigen, dan ſy hier te gemoet ſagen; en als den *Raad van Romen*, geen de minſte kans ſag, om *Hannibal*, (die immiddels de militaire krachten van ſijn Heyr-Leger door de delicien en luxurien van het plaiſante *Capua* ſodanig enerveerde,

veerde, dat hy naderhand niets van remarque daar mede heeft uyt gericht) of door een Defensiven, of door een Offensiven Oorlog uyt *Italien* te verdryven, dat *Publ. Corn. Scipio*, zijnde een jongeling van 24. jaaren, met het bloote swaart den dood hadde gedreygt aan al de geene, die de Stad *Romen* wilden verlaten, en dat hy al de oude en aansienlijke Heeren van den Raad hadde weten te persuadeeren, om het overige van *Romen* met goede besettinge wel te verseekeren, en de gesamentlijke wapenen na *Africa* te transporteeren, om *Hannibal* in sijn eygen Vaderland met een Diversiven Oorlog aan te tasten, gelijk daar op de *Romeynen* ook weder moet vatten, en al haar resteerende krachten en middelen t'samen brachten, om het Lot van de Fortuyne voor de laatste maal noch eens te probeeren, en een uyterste effort te doen, 't welk haar so wel succedeerde, dat die van *Carthago* haaren Oversten *Hannibal* uyt *Italien* in der haast weder naar huys ontboden, daar hy door *Scipio* in een groote Bataille wierd overwonnen, 't welk een kort eynde maakte van dien bloedigen Oorlog.

wort door *Scipio* gedisponeert tot een Defensiven Oorlog tegens *Carthago*,

dewelke een seer goet succes nam.

In dese onse dagen, als de *Vereenigde Nederlanden* door een haastig verlies van seer veele Steeden en Forten, en van dry geheele Provincien, buyten alle vermoeden, waren geraakt in so deplorablen staat, dat ook de cordaatste mannen en veele Regenten aan 't behout van de Republijk despereerden, en dat eenige Ingesetene met haare vrouwen, kinderen en beste goederen alrede na andere plaatsen waren gevlucht, daar heen veele andere staat maakten, om haar te volgen, en als de Polityke en Militaire Raden geen de minste kans sagen, om den *Franschen Hannibal* (die immiddels de militaire krachten van sijn Heyr-leger in het plaisante *Uytrecht* sodanig verminderde, dat hy naderhand niets van remarque op den Nederlandschen Bodem daar mede heeft uytgericht) of door een Defensiven, of door een Offensiven Oorlog uyt *Nederland* te verdrijven, so wist *Sijn Hoogheyt Wilhelmus de* III. *Prince van Orange*, zijnde den rechten Nederlandschen *Scipio*, en een Jongeling van omtrent 22. jaaren, alle de oude en aansienlijke Militairen in den Hoogen-Krijgs-Raad, dien hy op den 17. *October* binnen de Stad *Gouda* beleyt hadde, te persuadeeren, om het overige van den Geunieerden Staat met goede besettinge wel te verseekeren, en de gesamentlijke wapenen na de Frontieren van *Vrankrijk* te transporteeren, om den *Franschen Hannibal* in of omtrent sijn eygen Vaderland ook met een Diversiven Oorlog aan te tasten; Op welken raad de Nederlanders weder moet vatten, en al haar resteerende krachten en middelen t'samen brachten, om een uyter-

Holland door de Fransche benauwt,

wort door den *Prins van Orange* gedisponeert tot een Diversiven oorlog tegens Vrankrijk,

op hoope van so goeden succes,

als Romen hadde.

uyterſte effort te doen, op hoope van ſo goeden ſucces, als *Romen* hadde.

Sijn Hoogh yt voorſiet de Poſten van Holland wel.

Sijn Hoogheyt beſette daar op de vijf Frontier-Poſten van *Holland* met genoegſame Militie, en recommandeerde de Poſten van *Muyden* en *Weeſp* aan den Heer *Veld-Marſchalk Vorſt Maurits*, van *Bodegrave* aan den *Graaf Koningsmark*, van *Goede Ian Verwellens Sluys* aan den *Grave van Hoorn*, van *Schoonhove* aan den *Marquis van Weſterlo*, en van *Gorcum* aan den Heer *Veld-Marſchalk Wurts*;

maakt groote preparatien tot den optocht,

Hy ſond patenten aan alle de Cavallerye langs de Zee-ſtrant, om na *Gouda* en *Rotterdam* te marcheeren, werwarts hy mede de reſteerende Cavallerye en veele Infanterye uyt *Holland* commandeerde; Hy dede alle nodige Artillerye, Ammunitie, Vivres en vordere nootſakelijkheden aanbrengen; Hy liet meer als 800 Binnenlands-vaarders preſſen, om al 't voorñ. Volk en Trein van *Gouda* en *Rotterdam* na de Brabantſe Frontieren te tranſporteeren; Hy ordonneerde haar Rendevous tot *Roſendaal* en *Wou*; Hy belaſte de *Baronnie van Breda* derwarts 12. hondert duyſent ponden hooy te verſchaffen; Hy bracht te wegen by den *Graaf van Monterey* Gouverneur van de Spaanſe Nederlanden, dat hy alle ſijne macht, die hy miſſen konde, met het Leger van den Staat conjungeerde; Hy nam ſijn afſcheyt van alle Hooge Collegien in den *Haag* en reyſde na *Roſendaal*, daar hy het Leger op den 7. *November* monſterde, en ſterk bevond ruym 23. duyſent mannen, dewelke in der haaſt tot 30. duyſent aangroeyden, beſtaande in 18. duyſent Ruyters, 2. duyſent Dragonders en 10 duyſent mannen te voet; Hy commandeerde dit volk, en trok daar mede op den 8. *dito* in Perſoon op naar *Maſtricht*, daar hy den 11. *dito* gelukkig arriveerde, en van de Heeren van de Magiſtraat en van het Capittel van *Noſtre Dame* en van *S. Servaas* gecomplimenteert wierd; werdende onderwijlen in al de Kerken van de 4 behoudene Provincien uyt laſt van haare *Ho. Mog.* ſeer yverige gebeeden uytgeſtort, ten eynde de Goddelijke Majeſteyt de Perſoon van *Sijn Hoogheyt* en deſſelfs Deſſeynen geliefde te begnadigen.

komt op de Rendevous tot *Roſendaal*,

en marcheert na *Maſtricht*.

daar over de heele Werelt verſet ſtont,

Op deſe tijdinge ſtont de geheele Wereld verſet, elk admireerde den ſchielijken optocht van *Sijn Hoogheyt*, en elk verwonderde ſich over ſijn groote macht, die hy mede bracht uyt den *Vereenigde Staat*, die onlangs voorheen ſonder macht was geweeſt, zijnde daar en boven de Hollandſche Frontieren noch genoegſam beſet tegens de invaſien der Franſche, die onder den *Hertog van Luxenburg* in haare nieuwe conqueſten lagen; Niemand konde begrijpen, hoe de groote macht

en

en voorſpoet van den Wereld-dreygenden *Koning Louis* in ſo weynig weeken konde veranderen, dat hy op ſijne Frontieren wierde gebraveert door een Leger, dat om ſijne ſwakheyt ſich even voorheen niet hadde durven haſardeeren, om tegens een van ſijne vier Legers te ageeren, die hy in 't Veld hadde. De *Keurvorſt van Keulen* kreeg van deſen wonderlijken optocht ſulken apprehenſie, dat hy ſijne Perſoon binnen ſijne Reſidentie-Plaats *Bon* niet langer dorſt haſardeeren, waarom hy ſich binnen *Keulen*, met conſent van de Magiſtraat, ſalveerde; Den *Biſſchop van Straasburg* vond ſich ten tijde van deſen optocht over al ſo ongeruſt van wegens de onruſt, daar in hy de Chriſten-wereld, als een principaal Inſtrument hadde helpen ſteecken, dat hy ſich nergens alleen dorſte vertrouwen, maar altijd beſchermt ging met een goet getal muſquettiers tot een lijf-garde; De ſchrik deſer beyde verſchrikte wierd noch grooter, als ſy moſten lijden, dat het *Aarts-Sticht van Keulen* onder contributie van *Sijn Hoogheyt* geſtelt wierd; De *Staten van Luyk* ſonden *Sijn Hoogheyt* eenige Gedeputeerdens te gemoet, om hem te complimenteeren, en in gelijker manieren, als ſy den *Koning van Vrankrijk* in ſijnen optocht gedaan hadden, te regaleeren met een heerlijk Banquet, met 4. Voeder-vaten Rijnſche- en 15. a 16. hondert Boutelles Franſche wijnen, waar op ook een Tractaat volgde, daar by de vrye Commercie tuſſchen de beyde Natien en de Neutraliteyt van den *Lande van Luyk* vaſt geſtelt wierd, in gevolge van 't welke de Luykſe Boeren het Leger van *Sijn Hoogheyt* van alle behoeftigheden ook abondantelijk provideerden.

Keur-Keulen v'ucht van *Bon*,

de *Biſſchop van Straasburg* is benauwt,

en die van *Luyk* komen *Sijn Hoogheyt* te gemoet.

Den 15. *November* dede *Sijn Hoogheyt* al de Cavallerye door *Maſtricht* in 't Land van *Over-maas* marcheeren, alwaar deſelve ſich omheen *Eyſden* campeerde, en een Brugge vervaardigde, die ſy boven *Navaigne* over de *Maas* ſloeg, ondertuſſchen dat veel Canon en andere Oorlogs-gereetſchappen uyt het Magazijn van *Maſtricht* voor den dag wierden gehaalt, en al de wagens en karren daar om heen gepreſt, tot transport van alderhande Ammunitie en Vivres, en voort alles geprepareert, dat tot een grooten optocht en wichtig deſſeyn behoorde.

Voor 't aangaan van deſen Oorlog hadde den Franſchen Miniſter *de Louvoy* met den *Biſſchop van Straasburg* in den naame van den *Keur-Vorſt van Keulen* als *Prince van Luyk* geaccordeert, op pretext, dewijl de Koning van Vrankrijk de Steeden van *Tongeren* en *Maſeyk* tot deſen Oorlog nodig hadde, en dewijl het *Sticht van*

Tongeren en *Maſeyk* in handen van Vrankrijk.

Luyk die beyde Steden, in cas van vyandelijke attaque, swaarlijk soude konnen defendeeren, dat de *Prince van Luyk* deselve soude stellen in handen van den Koning, diese op sijn eygene kosten soude laten fortificeeren, onder conditie van restitutie, so haast de Koning *Mastricht* soude hebben verovert, of so haast een generale Vreede soude getroffen zijn. In gevolge van dit accoord waren te deser tijd die beyde Steeden met Fransch Garnisoen beset, 't welk dag en nacht werkte aan haare fortificatien, vreesende elk, dat het sijne beurt soude vallen, van belegert te werden, waar van de Koning binnen *Paris* kennisse bekomende, sont aanstonts een expressen na *Charleroy*, met ordre aan den Gouverneur *Montal*, dat hy met alle de Cavallerye uyt sijn Garnisoen sich ylings binnen *Tongeren* soude begeven, om 't selve als Gouverneur te defendeeren. *Montal* die door sijne vaillantise gemeriteert hadde de digniteyt, daar toe hem de Koning geavanceert hadde, vigileerde op dese ordre ook sodanig, dat hy met sijne ruyterye daar behouden binnen quam, niet tegenstaande de Stad door de Voor-troupen van *Sijn Hoogheyts* Leger en 't Spaanse secours al berent was, dewelke op den 26. *November* versterkt wierden met de geheele Ruyterye, invoegen de Stad aan de zijde van *Mastricht* tot *Sichen* door *Sijn Hoogheyt*, en aan de andere zijde door de Spaanse dicht berent en beslooten was.

Montal komt in *Tongeren*.

Sijn Hoogheyt door spions verstaan hebbende, dat den *Comte de Duras*, die sich op de aankomst van Hoog-gedachte *Sijn Hoogheyt* met 6. duysent paarden van *Maseyk* na *'t Land van Gulijk* geretireert hadde, aan de *Roer* gecampeert lag, daar hy licht konde verrast en overvallen werden, dede den Hoogen Krijgs-Raad convoceeren, in dewelke hy de goede occasie, om *Duras* te slaan voorstelde, en den *Graaf van Marcin Maistre de Camp en Generaal van de Spaanse Militie* versocht, dat hy die expeditie met sijne presentie soude gelieven by te wonen, 't welk *Comte de Marcin* (gelijk in die tijd geseyt wierde) eerst wat soude gecxcuseert hebben, op pretext dat *Duras* geassisteert was met volk van den *Keur-Vorst van Keulen*, dewelke by sijnen Koning neutraal was, doch daar na noch resolveerde, om met *Sijn Hoogheyt* op te trekken; waar op den 29. *November* alle de Veld-stukken weder binnen *Mastricht* gebracht wierden, werdende op den 30. *dito* van al de Cavallerye en Dragonders gevolgt, dewelke seer haastig tot *Mastricht* over de Brugge na het *Land van Gulijk* marcheerden, doch vonden *Duras* al geëscampeert, alsoo deselve op de advertentie van de resolutie in den voorgemelten

Sijn Hoogheyt maakt desseyn op *Duras*.

Krijgs-

Krijgs-raad genomen ſich over de *Roer* geſalveert, en de Bruggen by *Linnich* achter ſich afgebrooken hadde, retireerende met groote dag-reyſen na 't Leger van *Duc de Turenne*, dat aan de *Moeſel* lag, om de Keyſerſche en Brandenburgſe Legers te obſerveeren. daar op *Duras* vlucht.

Tewijlen *Sijn Hoogheyt* zeyn maakte, om de *Roer* van wegens 't hooge water tot *Roermont* te paſſeeren, rukten dry Regimenten, als van *Beaumont*, *Mannemaker* en *Kilpatrik* onder den Colonnel *Aſquin* met 4. ſwaare Canons en eenige Ammunitie-wagens op den 6. *December* voor 't Kaſteel *Valkenburg*, dat door 200. Franſche onder *Monſieur Marſillac* beſet was, 't welk ſy met den dageraat van den 7. *dito* ſo heftig begonnen te attaqueeren, dat het Garniſoen om 4. uuren na den middag al genootſaakt was, om ſich op diſcretie van den *Graaf van Waldek*, die hier commandeerde, over te geven, werdende behalven 12. Stukken geſchuts en veel voorraat van oorlogs en levens behoeften ook eenige Franſche Capiteynen, en veele mindere Officieren met 170. Soldaten als *Priſonniers de Guerre* binnen *Maſtricht* gebracht, en in de Kerk van *S^t. Servaas* opgeſlooten. *Sijn Hoogheyt* verovert *Valkenburg*.

Het principaalſte deſſeyn van *Sijn Hoogheyt* bleef in deſſelfs Cabinet ſo geſecreteert, dat ook de hoogſte Officieren daar van onkundig waren; Sommige meenden, dat de intentie van Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyt* was, om door het conqueſteeren van *Tongeren* en *Maſeyk* de Franſchen de paſſagie en alle toevoer af te ſnijden, om de ſelve in haare nieuwe Conqueſten te benauwen; Sommige meenden, dat den Optocht alleen aangeleyt was, om het Leger onder *Conte de Duras* te ruïneeren; Sommige oordeelden, dat *Sijn Hoogheyt* voor hadde, om ſijne en de Spaanſe Macht met die van den *Keyſer* en *Keur-Brandenburg* te conjungeeren, en ſo gelijker hand den *Rijn* af den Vyand op 't lijf te ſakken; En ſommige ſuſtineerden, dat *Sijn Hoogheyt* gereſolveert was, om *Vrankrijk* regel-recht in te trekken, terwijlen de gecombineerde Keyſerſche en Brandenburgſe Volkeren, die by de Rivier de *Main* gecampeert lagen, een inval in *Lotharingen* ſouden doen, doch ſiende, dat ſulx niet voortging ter oorſaake van de onwilligheyt der Keyſerſche, ſeyden, dat de Spaanſche *Sijn Hoogheyt* verſocht hadden, om *Charleroy* te verraſſen, uyt oorſaake, dat het ſelve van ſijnen Gouverneur en Cavallerye ontbloot, alleen maar beſet was met noch omtrent 800. ſoldaten, en 300. land-luyden; Ja ſommige malcontente en quaat-aardige Ingeſetene van de Vereenigde Nederlanden, dewelke op de tijdinge van 't minſte ſucces van *Sijn Hoogheyts* wapenen hert-ſeer ſetten, en alle vilaine dikwijls opentlijk uyt- en ſecreteert ſijne deſſeynen,

uytbraakten, seyden, dat *Sijn Hoogheyt* den Staat van alle militie ontbloot hadde, met intentie, om den selven benevens de geheele Militie, volgens seeker accoord, in 't geweld van de Fransche te leveren.

Doch wat eygentlijk (dese malitieuse suspicie aan een zijde geset) 't secreet van desen optocht is geweest, konde niemand penetreeren, maar de geheele Wereld stont verwondert, en de *Koning van Vrankrijk* met sijn geheele Hof verbaasden, nemende hy selfs resolutie, om in persoon te Velde te trekken, op de tijdinge, dat *Sijn Hoogheyt* sich op den 16. *December* met alle macht onvoorhoets voor *Charleroy* hadde nedergeworpen, als 't selve met so swakken Garnisoen voorsien was, gelijk hier boven gemelt is. Dese Verwonderinge en Verbaastheyt souden te grooter zijn geworden, by aldien desen considerablen aanslag van een goeden uytslag niet ware gefrustreert geworden ten deele door den Hemel, en ten deele door de vigilantie van den Gouverneur *Montal*; Wat den Hemel aangaat, die quam de Aerde subitelijk met sulken vehementen koude besluyten, en de Soldaten in 't Veld so vinnig aantasten, dat de eerste en veele van de laatste daar door stijf en onbeweeglijk wierden, so dat *Charleroy* geensins konde geforceert werden, moetende 't Canon weder te rug gebracht werden, dat met meenigte geembarqueert en op weg was, om langs de *Maas* en *Sambre* na *Charleroy* gevoert te werden.

berent *Charleroy*,

doch wort van een goet succes gefrustreert

door den Hemel,

De Gouverneur *Montal*, die *Tongeren* was komen secondeeren, siende, dat hy met geweld binnen het berende *Charleroy* niet konde komen, gebruykte dit *stratagema*, dat hy midden in een troup van 60. Ruyters, die alle Orangie Veld-teekens om hadden, en door den Collonnel *du St. Clar* aangevoert wierden, recht op 't Spaanse Quartier onder den Graaf van *Marcin* quam aanrijden, daar hy op den 18. *December* 's morgens om 7. uyren met het geven van het Woord, dat hem sinisterlijk was gecommuniceert, en met haar te noemen Volk van den *Hertog van Holsteyn* te zijn, twee Wachten passeerde tot de derde en laatste toe, dewelke door een scherpe examinatie, *Wie sy waren, en van waar sy quamen &c.* den voorsten van haar dede resolveeren, om uyt te roepen *Vive le Roy de France* tot een *Lose*, dat sy alle souden escappeeren na de Stad toe, gelijk sy ook alle haare pistolen te gelijk op de Wacht losten, en haare paarden de sporen gaven, rennende met eenen courier tot voor de poorte van de Stad, door dewelke sy aanstonts binnen gelaten wierden, tot uytnemende vreugde van 't gealtereerde Garnisoen, dat door de presentie en animeusheyt van haaren *Gouverneur* weder begon te herleven,

en door *Montal*, die daar binnen komt door een *stratagema*.

ven, en ſo ſterk met Muſquetten en Canon uyt de Stad te ſchieten, en een uytval te doen, dat onder anderen *Don Pedro de Velaſco* en *Monſr. de Louvigni* gequetſt, en den *Baron van S. Ian* met *Mr. Bylant* Cornet van *Sijn Hoogheyt* gedood wierden.

De exceſſive koude continueerden met ſulken felheyt, dat veele ſoldaten en paarden dood vrooren, waar door *Sijn Hoogheyt* genoodſaakt was, het Leger te doen aftrekken, doch geenſins met intentie, om het principale deſſeyn te quiteeren, maar ſich by proviſie meeſter te maken van de omleggende plaatſen, om allen toevoer te beletten, en by beter ſaiſoen de Entrepriſe te hervatten, daar toe den *Marquis de Monpeljan* den 22. *dito daar aan volgende* uyt ordre van *Sijn Hoogheyt* het Stedeken *Bings*, dry uyren van *Charleroy* gelegen, emporteerde, daar hy goeden buyt, en 300. Franſche en Switſers *priſonniers* maakte, werdende daar binnen tot *Gouverneur* geſtelt den *Heer van Langerak* met een Garniſoen van 1500. mannen. Maar dewijl de koude eer vermeerde als verminderde, ſo dat het onmogelijk was voor de Militie langer in Campagne te harden, wierd de Fortificatie van *Bings* geruineert, de Stad 't meeſt uyt geplondert en verlaten, het Leger gediſſolveert, en de Troupen weder na hunne Garniſoenen gevoert, blyvende een groot getal menſchen en paarden door kouw en ongemak onder wegen leggen.

Sijn Hoogheyt emporteert *Bings*,

en trekt met het Leger weder af.

De ſelve koude, die het loffelijk Deſſeyn van *Sijn Hoogheyt* hadde gebrooken, was oorſaak, dat de Franſche ook een Deſſeyn ondernamen, by welkers ſucces *Holland* een *Theatrum* van alle onmenſchelijke actien, en een Spiegel van de ſchrikkelijkſte verwoeſtingen ſoude zijn geworden, even als de 2. ſchoone Dorpen van *Bodegrave* en *Swammerdam*, dewelke ten eeuwigen dage ſullen getuygen, dat de Franſche ſoldaten veel meer Gedrochten als Menſchen zijn, en dat ſy door hare vervlockte moordadigheyt, door hare verdoemde onkuyſheyt, en door hare vergiftige en vernielende boosheyt met recht mogen vergeleeken werden by 't Monſter, aan 't welke de Poëten, den naam van *Chimæra* gegeven hebben, dat een *Leeuws-hooft* heeft, 't welk een verſlindent vuyr tot ſijne keel uytſpuwt; dat het lichaam van een *Bok* of *Geyt* heeft, en de achter delen en ſtaart van een *Draak*, waar mede de Poëten de voorgenoemde dry groote ondeugden uytbeelden. De waarheyt van deſe gelijkeniſſe ſullen moeten bekennen alle Leſers, die dit vreeſlijk Gedrocht niet mede gelijk zijn, wanneer ſy in 't vervolg op 't *Theatrum* van *Bodegrave* en *Swammerdam* ſullen ſien compendieuſe Vertoningen van al 't gene, dat horribel is.

Boosaardigheyt der Franſchen, die by een *Chimæra* vergeleeken zijn.

De

Den *Hertog van Luxenburg* beschreeven.

De aanlegger van dese *Tragœdie* was de Gouverneur van *Vytrecht*, die sich schrijft *Hertog van Luxenburg en Piney*, om dat hy tot Gemalin getrouwt hadde de dochter van den *Graaf van Tonnere*, wiens Vrouw de outste dochter was van *Hendrik*, de laatste mannelijke erfgenaam der Nakomelingen van *Pieter*, *Naam-hertog van Luxenburg*. Sijn Vader was *Francois*, *Heer van Bouteville*, die om veele Duellen en diverse Nederlagen van personen van Staat binnen *Parys* op den 21. *Iuny* 1627. onthooft is ten tijde, als desselfs Gemalinne van desen voorn. Hertog swanger ging, die na sijn Vaders dood is geboore, en desselfs bloet-dorstigen aart heeft overgeërft, so dat hy namaals niet schrikte meermaalen te seggen, *dat hy God hier over dankte, dat hy hem sonder deernis en medelijden had doen geboren werden, om te bequamer te zijn tot dienst van sijnen Koning, en tot executie van desselfs desseynen.* Monstreuse woorden van een Monstreus mensch, dewelke daar door God bespot, sijnen Koning aan alle wreedheden mede-schuldig, en sich selfs tot een Exempel maakt van een onmenschelijken Tyran, die van wegens sijne Tyrannie een schandelijke geheugenisse sal nalaten, so lang de Historien leven.

Sijn bloet-dorstigen aart.

Luxenburg heeft een dessyn op *Holland*,

Desen Gouverneur na lang overleg bemerkende, dat *Holland* wegens 't Water en wegens de Fortificatien op alle advenues geensins konde geforceert werden, stelde sijn grouwelijk voornemen tegens *Holland* uyt ter tijd toe, dat door de vorst een harde grond, en door het ys een vaste brugge mochte geleyt zijn, om daar over ter zijden van de Posten heen te trekken tot in 't herte van *Holland*, daar hy nevens andere Plaatsen den *Haag* als een *Carthago* tot den grond toe meende te verdelgen, en tot asch te verbranden, gelijk sulx voorname Franssche Officieren naderhand selfs bekenden, meenende dat door de totale destructie van de Plaatse, daar de Hooge Overigheyt en 's Lands Collegien resideeren, de glorie van haaren Koning soude voldaan werden.

dat hy in het werk stelt,

Tot desen grouwelijken aanslag neemt *Luxenburg* de eerste vorst waar, die 5. a 6. dagen voor Karstijd begon in te vallen, hy ontboot uyt alle de nieuwe Conquesten, die met Franssch Garnisoen beset waren, de beste Militie naar *Vytrecht*; hy gaf ordre aan 't meeste Krijgsvolk in *Vytrecht* en *'t Sticht*, om haar tot een optocht paraat te houden; hy dede uyt het Magazijn veele ys-spooren en andre instrumenten onder de soldaten omdeelen; hy liet fakkels en toortsen prepareeren, om daar mede brand te stichten; en hy besorgde al wat hy met den Hoogen Krijgs-raad nodich achte, tot *Hollands* destructie.

Het

Het vriesent weêr veranderde immiddels tot een dooy, die niet langer duyrde als tot Karsdag, wanneer de felle koude *Luxenburg* dede resolveeren, om den dag daar aan sijnen optocht te beginnen, met al de Militie, die hy tot 6500. mannen te voet, en 18. a 19. hondert te paard by *Uytrecht* tot een Leger formeerde, dat hy met dese woorden tot haar devoir aanmaande: *Gaat heenen, mijn kinderen, rooft, doot, schent, en so men yets gruwlijker en geweldiger kan bedrijven, zijt niet traag daar in, op dat ik sie, dat ik niet bedrogen ben in myne verkiesinge van het puyk uyt 's Konings benden, en op dat gy u de eer waardig soud maken, die sijne Majesteyt u aandoet, met u m een Oorlog te gebruyken, die hy alleen voert, om sijn glorie en macht tot aan 't eynde des werelds uyt te breyden.*

trekt sijn volk by een,

courageert haar met godloose woorden,

Dese aanspraak, die van niemand anders hadde konnen gedaan werden, als van *Luxenburg*, of van gelijken Tyran, en die by geen andere Natie konde aangenaam zijn, als by de Tyrannique Fransche, maakte, dat sy met uytnemende vreugde, onder 't geluyt van Trompetten, pijpen en schalmeyen, na *Woerden* marcheerden, daar sy nauwlijks waren aangekomen, of het weêr setten sich tot dooyen met een Noord-Ooſten wind, en met een dikke sneeuw, die in 't nedervallen smolt, het welk de ruykloſe Fransche voort so ruykloos maakte, dat sommige uyt haar verfoeyelijke lasteringen tegens God uytspoogen, dat sy met haare Musquetten en bloote degens, onder schrikkelijke Gods-verloogeningen, den Hemel dreygden, om wraak te willen nemen van de gene, die hun tegenwoordig in haar voornemen belette.

Luxenburg, die niet min ruykloos was, als sijne Soldaten, en die tegens den dooy in sijn godloos voornemen opiniatreerde, dede het ys door een Compagnie paarden probeeren, 't welk hy noch redelijk sterk bevindende, ordonneerde 't Leger, 't welk door de Troupen uyt *Woerden* tot 10. duysent mannen, behalven wel duysent Officieren, sterk geworden was, van de Rendevous 's avonts om 10. uyren op te trekken, daar mede hy *Segvelt* gepasseert zijnde, quam een uyr voor den dag te stuyten voor de *Slim-werering*, die door 't aflopende Water open was gevloeyt. Dit water maakten de eerste swarigheyt, die de Fransche ruym twee uyren in haaren marsch ophielt, eer sy een sufficante Brugge gemaakt hadden uyt de planken en balken, die sy uyt de huysen tot *Segvelt* braaken. De tweede en noch grooter swarigheyt, ontmoete haar, als sy de Brugge over trokken, want sy toen 't ys aan de andere zijde, tot transport van haar geheele Leger, te swak bevonden, daar van ten deele oorsaak was de continuatie van den

en trekt in persoon met haar op, doch ontmoet twee swaarigheden,

dooy, en ten deele de geduyrige ſtroom van 't ſoete water door den *Lek-dijk*, die de Franſche een tijd lang voorheen by de *Vaart* doorgeſteeken hadden, op hoope van geheel *Holland* en al de Steeden daar door te verdrinken, daar nochtans het *Sticht* meer waters-noot leed, als *Holland*, uyt oorſaake, dat *Holland* haar overvloedig water in Zee konde loſſen. Deſe tweede ſwarigheyt dede *Luxenburg* het grootſte deel van ſijn Leger weder te rug na *Woerden* ſenden, ſo dat hy niet meer als omtrent 3500. mannen by ſich behielt, daar hy mede recht op een Uytlegger aantrok, die in de *Mye* omtrent de Vogel-koy lag, met voornemen, om deſelve te veroveren, en tot ſijn dienſt in 't vaar-water te gebruyken, doch vond ſulken vigoureuſen reſiſtentie, dat hy met verlies van eenig volk ſijn voornemen en cours moſt veranderen, nemende ſijnen weg recht op *Nieukoop* aan, dat hy van 4. a 5. kanten te gelijk attaqueerde; Maar alſo de *Bailluw van Nieukoop*, die Colonnel van het Regiment Huys-luyden van *Nieukoop* en *Sevenhoven*, en een man van niet min beleyt als couragie was, 4. Compagnien Huys-luyden van *Nieukoop*, en 1. van *Arlanderveen*, op de komſte van den Vyand, in der haaſt hadde by een getrokken, en alle advenues wel beſet, vont *Luxenburg* op deſe plaats ook ſulken tegenſtant, dat hy voor de tweede maal ſijn cours verſette, en langs de *Mye-kade* na *Swammerdam* trok, daar hy den weg gecoupeert vond door een opgehaalde wip-brugge, die eenige Staten Militie bewaarde, waar door hy ſo verlegen wierd, dat hy ſich genootſaakt vond, of deſe brugge met force te winnen, of ellendig te ſterven, om reden, dat de dooy hem belette langs deſelve weg, dien hy gekomen was, weder te keeren, en hy niet in ſtaat was, om de poſt van *Nieuwerbrug* t'overweldigen, die hem belette ſijnen weg over den dijk weder na *Woerden* te nemen. Hy ſont daar op twee Battaillons met veele Granadiers recht op de brug aan, die deſelve met groot gewelt attaqueerden, en niet eer daar van meeſter wierden, voor dat eenige muſquettiers onder den Majoor *Luide* door de Vaart geſwommen, en de over-zijde behaalt hadden, waar op de Staaten Militie retireerde, en aan den Vyand occaſie gaf, om de Brugge neder te laten, en over deſelve met gemak tot binnen *Swammerdam*, en voort na *Bodegrave* te marcheeren, daar ſy oprechten ſeer vreeslijke Moort-Tonnelen, op dewelke ſy als helſche Furien en affchouwlijke Gedrochten in eene *Tragœdie* te gelijk vertoonden al wat grouwſaam was; Hier ſag men door de vlam de Kerken en meer als 600. huyſen in haar aſch begraven, daar van een eenig maar behouden over bleef

wort afgekeert door een Uytlegger.

en door de Huys luyden van *Nieukoop*,

komt voor *Swammerdam*,

dat hy verovert,

met *Bodegrave*, daar hy een Moort-tonneel oprecht, met grouwelijke tyrannie,

bleef tot *Swammerdam*; In die brandende huyſen hoorde men 't naare geſchreeu van veele opgeſlooten menſchen, die als benauwde katten de muyren opvloogen, en met pieken weder te rug wierden geſtooten, in dien gloet, die haar in haar eygen bloet braade, en tot aſch veranderde; Daar ſag men, dat deſe onſchuldige Inwoonders om gelt wierden gekneevelt, dat ſommige boven 't vuyr van onderen wierden geſengt, en van bovenen door den damp geſtikt; dat andere met de voeten voor 't vuyr geblaakt; Hier ſneet een Fransman een boer de ſcheenen op, die hy vol ſout en roet ſtrooyde, en voor 't vuyr braayde; Hier ſag men een kat gebonden op de bloote borſt van een oude vrou, dewelke door de Franſche geſlagen werdende, haar de oogen uythaalde, en de borſt opſcheurde; Hier wierden twee doden van haar dood-gewaat berooft, en de een in 't vuyr, en de ander in 't water geworpen; Sommige levendige wierden naakt ontkleet, bont en blaauw geſlagen, en door ys en ſneeuw in 't veld gejaagt, daar ſy ellendig ſtierven; andere ſneet men eerſt neus, ooren en armen af, eer men haar wreedelijk ter dood hielp; De eerlijke jonge dochters wierden in 't geſicht van haare ouders berooft van 't geen haar waarder was, als haar leven; De vrouwen moſten in 't aanſien van haare mannen lijden, dat ſy op de volle ſtraat door veele deſer beulen beeſtelijk wierden mishandelt, van dewelke ſommige ter dood wierden getormenteert; ſommige daar na de borſten aſ geſneeden, en met ſout en peper gevreeven; ſommige de boeſem geopent, en met boskruyt gevult, dat in de brand geſteeken wierd; ſommige naakt in 't koude veld gejaagt; andere onder 't ys geſteeken, eenige by 't hayr onder de okſels heel naakt aan bomen opgehangen, daar ſy jammerlijk ziel-toogende ſtierven.

Alle deſe en diergelijke exemplen van tyrannye te particulariſeeren, ſoude een byſonder Tractaat vereyſchen, en daar en boven de zedigheyt der gener quetſen, die de oogen op dit verhaal ſouden ſlaan, 't welk ſo aanſtootelijk ſoude werden, als hun werken godloos en afſchouwlijk geweeſt zijn.

De exemplen leeren ons, dat een beſlooten wolf geen ſchaap ſal deeren, en dat een grimmige tijger in benauwtheyt ſijnen roof ſal verſchoonen; maar deſe woedende Franſche bedreeven haare meeſte grouwelen ten tijde, wanneer ſy ſelfs geen anderen ſtaat maakten, als by continuatie van den dooy, in die beyde verwoeſte Dorpen, gelijk als in een val en op haar Kerk-hof te ſitten; want den weg, dien ſy over 't ys gekomen waren, was alrede onbruykbaar, en dien ſy over

die hem quahijk ſoude opgebrooken zijn,

den dijk naar *Woerden* souden passeeren', was afgesneden door't Fort aan de *Nieuwer-brugge*, dat sonder Canon (daar van dese Fransche ontbloot waren) niet te forceeren was; over al't welke *Luxenburg* sich tot *Bodegrave* in de uyterste benauwtheyt vond, vreesende, dat hy met sijne gedrochten de voorsz. onmenschelijkheden ter selver plaatse soude moeten vergelden, daar hy deselve begaan hadde, 't welk ook seekerlijk daar op soude gevolgt zijn, by aldien den Colonnel *Moyses Pain & Vin* 't Fort aan de *Nieuwer-brugge* door een grooten misslag niet verlaten, en voor den Vyand open gestelt, maar de ordres, dat hy den pas van *Swammerdam* soude bewaren, exactelijk geparcert hadde, die hem door den *Graaf van Koningsmark* Lieutenant Generaal van de Infanterye, en in absentie van *Sijn Hoogheyt* Commandeur van den Post by *Nieuwer-brugge* gegeven was, so als wel-gemelden Graaf besig was met alle de Troupen, die hy hadde konnen t'samen trekken, naar *Leyden* te marcheeren, om deselve Stad tegens den aanval des Vyands te dekken, also sy na sijn oordeel in dese verbaastheyt groot gevaar liep. Maar *Pain & Vin* sich door den Vyand, als die in *Swammerdam* gekomen was, van *Nieuwer-brugge* afgesneden vindende, begaf sich naar *Gouda*, daar hy aan eenige Heeren van de Regeeringe seyde, dat de twee Regimenten, die in den Post van *Nieuwer-brugge* lagen, door den Vyand afgesneeden en verlooren waren, so men deselve by tijds niet van daar haalde, waar toe hy sich selfs presenteerde, om deselve binnen *Gouda* te brengen, daar hy seyde, dat men doch volk hoog nodig hadde; Seekeren Burgermeester op dese tijdinge en voorgeven, de slechte constitutie en pericul van de Stad *Gouda* siende, antwoerde, dat 't selve de Stad *Gouda* ten hoogsten aangenaam soude zijn, en dat den Staat daar door ook grooten dienst soude geschieden, ten insichte den Staat aan de conservatie van deselve Stad veel gelegen was, om dat sy de Sluysen in haar macht hadde, daar door men 't geheele land soude konnen laten inundeeren. Hier op vertrok *Pain & Vin* met 3. Guides tot aan de *Dry-brugge* op de *Groote Wiriken* omtrent een uyr van de *Nieuwer-brugge*, derwarts hy sijnen Dienaar nevens sijn Signet aan den Colonel *Manger*, die toen aan de *Nieuwer-brugge* commandeerde, sond met ordre, om den selven *Manger* aan te seggen, dat hy van daar nevens den Lieutenant Colonnel *Feullana*, commandeerende in de *Molker-Schans* by de voorn. *Nieuwer-brugge*, met al 't volk na de voorschreeve *Dry-brugge*, en vervolglijk na de Stad *Gouda* uyt de voorsz. Schansen soude marcheeren, en vernietigen al 't geene aan den Vyand eenige avantagie soude konnen.

So *Pain & Vin Nieuwer-brugge* niet verlaten.

en sich naar *Gouda* begeven hadde.

konnen geven: Waar op de Colonnel *Manger* en *Feullana* de voorſz. Schanſen hebben verlaten, en met al 't volk omtrent 2. uyren daar na aan de voorſz. *Dry-brugge* zijn gekomen, en ſo voorts met den Colonnel *Pain & Vin* geſamentlijk gemarcheert binnen de Stad *Gouda*, ſonder dat hy *Pain & Vin* daar toe ordre of laſt van meergemelden Heer *Grave van Koningsmark* hadde: Over welk doen hy ook volgens ſententie van den 20. *January* 1673. in 't Leger tot *Alphen* met het ſwaart geexecuteert is. *Luxenburg* bevont ſich immiddels tot *Bodegrave* in de uyterſte verbaaſtheyt, ten deele, om dat hy voorſag 't quaat gevolg van ſijnen aanſlag, en ten deele, om dat hy ſelfs in t ys gelegen hadde, daarom hy ſich juyſt aan een vuyr ſat te droogen als hem de tijdinge gebracht wierd, dat de Poſt van *Nieuwerbrugge* door 't Princen volk verlaten was, 't welk in hem, en in ſijn geheele Militie een groote vreugde verwekte, alſo ſy nu den weg geopent ſagen, die haar voorheen afgeſneden, en onmogelijk te paſſeeren was. *Luxenberg* neemt door twee Bataillons aanſtonts den verlaten Poſt in poſſeſſie, en liet de Fortificatien tuſſchen *Nieuwerbrugge* en *Bodegrave* ſlechten, hy dede aldaar alle de overige huyſen, tot aan de Goutſche Sluys toe, en omtrent 20. Scheepen verbranden, die yder 30. vaten door malkanderen groot zijnde, in de vaart bevrooren waren; Hy vertrok ſelfs na twee dagen alhier gehuyſt te hebben, over de Brugge van *Swammerdam*, die hy achter hem dede afwerpen, langs den Dijk op *Nieuwer-brugge*, daar hy doortrok, en de Fortificatie dede ſlechten, latende de beyde Dorpen en den weg achter ſich door-zaayt met doode lichamen van de onnoſele Inwoonders, die door de Honden geknaagt, en door de roof-vogels geſcheurt wierden. Haare bagagie en geroofden Buyt vervoerden ſy met ſchuyten, daar ſy in plaatſe van paarden de overige inwoonders moeder-naakt voorſpanden, en met het ſlaan van bloote degens aan dreeven, ſo datter noch eenige op dien weg dood bleeven.

daar over hy ook met de dood geſtraft is.

Luxenburg neemt *Nieuwerbrug* in beſettinge,

en ſteekt *Bodegrave* en eenige ſcheepen in brant,

Deſen doorbreuk der Franſchen gaf geheel *Holland* door een groote ſchrik en ongemeene verbaaſtheyt, ſo dat die van *Leyden* alle de Bomen en Tuynen rondom de ſtad tot 400. voeten uyt des ſtads Grachten af kapten en ſlechten, door ordre van *Sijn Hoogheyt*, die ondertuſſchen van ſijn optocht na *Charleroy* in perſoon te poſt weder in *Holland* was gekomen. De Burgers van *Leyden* hadden ſulken quaden vertrouwen op den *Graaf van Koningsmark*, dat ſy hem op ſijn inſtantelijk verſoek met ſijn volk niet wilden binnen laten; De Huyſluyden quamen van alle kanten rontom *Leyden* ſo ſterk op de been,

daar over *Holland* in ſchrik raakt,

De Huysluyden op de been.

De *Hagenaars* vigileeren.

dat men ſeyde wel van 30. duyſent. Eenige Compagnien Noort-Hollandſche Burgers quamen tot *Amſterdam* logeeren, om op de eerſte ordres te vaardiger te zijn tot een optocht; Uyt den *Haag* vluchten ſeer veele luyden na de beſlooten Steeden, doch de Burgers en de Nieu-opgerechte Compagnie Suppooſten van des Staats Collegien en Hoven van Juſtitie reſolveerden den Vyand in't veld te gemoet te trekken, als hy mocht komen aan te naderen, kapten de Bomen van't Boſch dicht onder den *Haag* af, daar mede ſy de advenuen ſtopten, en verſorgden alles, dat ſy tot eenige defenſie nodig achten, in al 't welke men ſag uytblinken de byſondere animeusheyt en vigilantie van den Heer *Hertog van Holſteyn*, die om deſen tijd in den *Haag* commandeerde. Haar *Ed. Groot Mog. de Staten van Holland* beleyden aanſtonts haare Vergaderinge, uyt dewelke ſy eenige Leden committeerden over *Leyden* na *Alphen*, met commiſſie, om alles promtelijk te beſorgen, wat een haaſtige en nodige expeditie vereyſte. Deſe Heeren Gecommitteerdens tot *Leyden* komende, deden de Militie onder den *Graaf Koningsmark* weder naar *Alphen* optrekken, daar heen ſy ſich ſelfs mede vervoegden, ſtellende op alles de gerequireerde ordres. In de Hoog-gemelde Vergaderinge van haar *Ed. Groot Mog.* wierd mede geproponeert het gevaar, daar in het geheele Land ſich ſoude bevinden, in cas een nieuwen vorſt weder mochte komen in te vallen, die den vyand tot een tweeden optocht ſoude konnen bewegen, en wierd daar op gereſolveert, om aan alle Steeden van *Holland* en de Gerechten ten platten Lande circulatie Brieven te laten afgaan, ten eynde de tiende man mocht op de been komen, om de Frontieren van allen inbreuk te bewaaren, en den Vyand alle mogelijke af breuk te doen.

De Staten van Holland ſenden Gecommitteerden na het Leger,

en ontbieden den tienden man op,

Op deſe aanſchryvinge deden de Heeren Burgermeeſteren van *Amſterdam* aanſtonts den grooten Krijg-raad by een komen, haar met een ſerieuſe harangue voorſtellende de noot van het Vaderland, en de goede intentie van haar *Ed. Groot Mog.* met verſoek, dat de gene, die noch eenige couragie en bloet voor 't behout van 't Vaderland ten beſten hadden, als getrouwe Patriotten ſich vrywillig ſouden preſenteeren, om onder het commando van den Heer Burgermeeſter *van Outshoorn* (op wien de beurt gevallen was) in 't veld den Vyand te gemoet te trekken, daar op ook 25. a 26. Burger-Capiteynen met een groot getal Lieutenants en Vaandrichs haaren dienſt liberalijk aanboden. De Heeren Burgermeeſteren, na dat ſy haar volle genoegen in de vry-willigheyt der Burger-Officieren bevonden

Daar op de Magiſtraat van *Amſterdam* aanſtonts ordre ſtelt,

en veele Burger Officieren haaren dienſt preſenteeren,

bevonden hadden, waren van vertrouwen, dat uyt de goede Burgerye ſich ten minſten ook ſo veel ſouden preſenteeren, alſſer tot het gerequireerde getal nodig waren, waarom ſy alle de Preſente Officieren recommandeerden, dat ſy doch de Burger-ſchutters van haare reſpective Compagnien de noot van 't Land wilden voorſtellen, en haar een hert inboeſemen, ten eynde deſelve niet wilden ſchroomen, na 't exempel van de Oude *Batavieren* (die geen mercenaire ſoldaten hadden, maar ſelfs met het ſwaart haare Frontieren bewaarden, en den Vyand onder de oogen ſagen) den degen om te geſpen, en daar mede haar ſelfs, haare Vrouwen en kinderen, haare Religie en Vryheyt, en al wat heylig mag zijn, tegens 't geweld der dwingelanden te beſchermen, die niet anders, als door haare ruïne en ondergang hunne glorie en macht ſoeken te verbreyden tot het eynde der aarden toe. Eenige deſer Officieren kreegen redelijken toeloop, en ſommige, die haare Schutteren door 't ophaalen van de helden-daden haarer Voor-ouderen een hert onder den riem wiſten te ſteeken, brachten te wegen, dat de meeſte, ja 2. a 3. geheele Compagnien, ſonder een man exempt, haaren dienſt vrywillig preſenteerden tot den gemeenen Burgerlijken optocht, dewelke ook een goet effect beloofde; en ſijnen voortgang ſoude genomen hebben, by aldien den dooy niet hadde gecontinueert, en dat *Sijn Hoogheyt* niet weder in *Holland* gekomen was, en van het Leger gevolgt was geworden, dat voor *Charleroy* geweeſt was.

als meede veele Burgeren.

De Heeren Burgermeeſteren van *Amſterdam* ſonden daar en boven 600. Mariniers en Boots-geſellen onder 't Commando van den Vice-Admiraal *Sweers* als Colonnel naar 't Leger tot *Alphen*, en publiceerden op den 29. *December* 1672. een Ordre op de Allarmen, op 't wapenen van alle weerbare manſchap en op vordere nootſakelijkheden, ſo als 't ſelve onder *Numo.* 73. te leſen is.

Door deſen vorſt, dewelke de Franſche van *Vytrecht* en *Woerden* na de Hollandſche Frontier-poſten uytgelokt hadde, waren de *Groeningers* mede geanimeert, om de Fortuyne, die haar dus lang ſeer favorabel gedient hadde, te pouſſeeren, en een kans te wagen op de wereld-beroemde Fortreſſe van *Coevorden*, daar op haaren aanſlag ſo heroïk, en haar ſucces ſo voorſpoedig was, als der Franſchen deſſeyn op *Holland* vruchteloos, en haare bedrijven deteſtabel waren.

Rabenhaupt maakt een aanſlag op *Cuvorden*.

Deſe Fortreſſe was nevens de *Nieuwe-Schans* noch de eenigſte Poort, door dewelke de Munſterſche Buyt-haalers vrye paſſagie hadden tot in 't hert van de Provincie, ja ſelfs tot voor de Poor-

ten,

ten van *Groeningen* toe, daar sy met haare meenigvuldige excursien en contributien den armen huys-man vilden tot op het gebeente, en so horrible vuyligheden pleegden, dat het van de Land-luyden niet langer te verdragen, en van de *Groeningers* niet langer te dulden was, waarom den Heer Lt. Generaal *Rabenhaupt*, die hier als Gouverneur ageerde, meenigmaal meriteerde, op wat wijse de Provincie van de onverdraaglijke overlasten, en *Couvorden* van de Buyt-haalers eenmaal soude konnen bevrijt werden; Doch in overdenkinge van dien bevont hy, dat *Couvorden* door sijne Fortificatie en Beletringe te redoutabel, en het saisoen t'onbequaam was, om door een belegeringe geëmporteert te werden, sulx dat hy geen ander middel daar toe sag te reflecteren, als alleen Oorlogs-list en Verrassinge, dewelke voor een krijgsman so veel te roemwaardiger, als openlijk geweld meenigmaal schaadelijk is. Maar also geen entrepryse voorsichtig kan aangeleyt werden, 't en zy men mede wel geinformeert is van de inwendige constitutie dier plaatse, die men beoogt, so employeerde de Heer *Rabenhaupt* tot onderzoek van dien, twee persoonen, als *Meyndert van Thijnen* gewesene koster binnen *Couvorden* en *Claas Buyter*, dewelke sich tot diverse maalen binnen *Couvorden* lieten vinden, daar sy alles in en omheen af speculeerden, en daar van aan den Heer *Rabenhaupt* rapport deden, met eenen overleverende een Model van de Fortresse, die den voorsz. *van Thijnen* (dewelke mede een goet Ingenieur was) selfs hadde geformeert, daar in hy alle defecten, en te gelijk mede een middel aanwees, hoe men *Couvorden* by winter-tijd over de bevrooren moerassen, lichtelijk soude konnen overvallen en innemen. De Heer *Rabenhaupt* dese sake in nader consideratie nemende, bevont deselve van sulken gewicht, dat hyse niet sonder communicatie van 's Lands Regeeringe wilde ondernemen; Maar dewijl alle Entrepryses promtitude, doch voornamentlijk secretesse vereyschen, so wierd hy te raade, hier van aan eenige weynige Regenten openinge te doen, met versoek, dat sy hem met haaren goeden raad en hulp wilden assisteeren, dewelke haar desen aanslag ook so wel lieten gevallen, dat sy voort aandreeven, dat den voorn. *van Thijnen* ontboden, en hem aanbesteet wierden de nodige Bies-bruggen, en alle vordere preparatien, sonder dewelke het dessevn niet konde volvoert werden.

dat hy door seekere Spions af speculeert,

Dese *van Thijnen* hadde sijne ordres so haast niet ontfangen, of hy begint met assistentie van den voorsz. *Claas Buyter* en noch een Sergeant alle nootwendigheden met sulken yver te prepareeren, dat hy deselve

deſelve in ſeer korten tijd vaardig kreeg, en aan den Heer *Rabenhaupt* preſenteerde, dewelke op den $\frac{16}{26}$. *December* 1672. de Grachten rondom de Stad *Groeningen* dede bijten, om van allen onverwachten overval bevrijt te zijn; hy dede de poorten 's namiddags om 3. uyren ſluyten, om den Vyand van den aanſlag onkundig te houden; hy ſont Patenten aan dry Compag. Dragonders, die omtrent de *Leek* gecampeert lagen, dat ſy haar 's volgenden dags op ſeekere uyr op *Drente* ſouden laten vinden; hy commandeerde uyt yder Compagnie voet-volk 36. mannen, om onder haren Capiteyn, een Sergeant en een Tamboer haar 's anderen dags om 10. uyren voor haar Vaandrigs huys tot den marſch paraat te toonen, met proviſie van mond-koſt elk voor dry dagen, tegens welke uyre hy mede ordre gaf, dat de 5. Compagnien Ruyters ſouden opſitten; hy ſtelde over al deſe Militie tot Generaal den Lt. Colonnel *Eybergen*, wien hy voor Adjuncten over de Infanterye toevoegde den Overſten Wacht-meeſter *Wijlers*, en over de Cavallerye den Majoor *Iohan Sikkinga*, zijnde alle dry mannen, die in Beleyt niet minder als in Dapperheyt excelleerden; en hy dede alle Bies-bruggen, Domme-krachten, Ys-ſpooren en ander Storm-gereetſchap, als mede de Hand-granaten, Petarden &c: op Wagens pakken, ordonneerende tot de Vuyr-werken ſeekere Conſtapels en Bos-ſchieters, met al 't welke de geheele nacht wierde door-gebracht tot 's volgenden dags, zijnde den $\frac{17}{27}$. *dito* wanneer 't gecommandeerde volk t'ſamen 968. ſterk (daar onder verſcheyde Volontairen van Edelen, Burgers en Studenten te voet waren, maar geene te paart, alſo de Burger-wacht deſelve aan de Poorten binnen hielt, om te meer te verhoeden, dat den Vyand van de Entrepriſe eenige kuntſchap kreege) met 11 beladene wagens kort na den middag onder groot gejuych de Poort uyt gingen na *Helpen*, daar ſy een Vyands Trompetter achterhaalden, en na *Groeningen* in verſeekeringe opſonden, marcheerende voort na *Gieten*, alwaar ſy dien nacht logeerden tot 's morgens toe, wanneer de Ruytery haaren marſch over *Exſelt*, *Emmen*, *Sleen*, *Errem*, *Wachten* en *Dalen* voortſetten, haar wijd en zijds verſpreydende, en haare Poſten allenthalven met wachten ſeer wel voorſiende, op dat de Vyand van deſen optocht geen kontſchap mochte bekomen; al 't welke niet tegenſtaande, ſo is echter ſeecker perſoon, genaamt *Wolf* (die voorheen den *Biſſchop van Munſter* voor Ritmeeſter gedient hadde, maar voor eenigen tijd door de *Groeningers* gevangen bekomen zijnde, ſich onder deſelve in dienſt begeven hadde) onbemerkt achter afgeſnapt,

beſorgt al wat nodig was,

en detacheert eenige Troupen na *Coverden*,

van 't welke ſeeckere overlopers den Vyand verwittigen.

en binnen de *Nieuwe Schans* gekomen, daar hy 't Garnisoen den optocht van de *Groeningers* bekent maakte, seggende, dat hy na alle apparentie niet anders hadde konnen bemerken, als dat het op de *Nieuwe-Schans* aangesien was, om welke reden men daar in allarm raakte, men verdubbelde de Wachten, men belaaden het Canon met schroot, men hielt dag en nacht goede wacht, en bleef geduyrig in postuyr van goede defensie, doch te vergeefs, also 't dessein op *Couvorden* sag, dat mede door dry Dragonders van dese Entrepryse was geadverteert, die mede voorheen den Vyand gedient, en als sy gevangens waren, onder de *Groeningers* dienst genomen hadden.

De Troupen komen omtrent *Couvorden*,

Het voet-volk volgde de Ruyterye op den $\frac{18}{28}$. *dito* 's morgens kort na, nemende haare nacht-rust tot *Odoren*, van waar 't selve des anderen dags om den na-middag aanquam tot *Errem*, daar aan haar Kruyt, Loot, Lonten en Ys-spooren uytgedeelt, en door den Lieutenant Colonnel *Eybergen* serieusselijk gerecommandeert wierd, om God eendrachtiglijk te bidden, ten eynde haar aanstaande Dessein met een gewenst succes wilde begenadigen; Voorts wierd het Woord gegeven *Hollandia*, het Veld-geschrey *God met ons*, ende tot een Teeken een *Stro-wisje op den hoed*, en elk belast sich tegens den avont om 10. uyren tot den vorderen marsch en 't Exploict vaardig te houden.

Tot *Errem* komende wierde een Krijgs-raad beleyt, in dewelke de beslooten Ordre van den Hr. *Rabenhaupt* geopent, voorgelesen, en sodanig bevonden wierde, als onder *Numo.* 74. te lesen is.

werden geanimeert tot couragie,

Hier op animeerde en vermaande de Lt. Colonel *Eybergen* alle de presente Officieren tot betrachtinge van haare Eer en 's Lands welvaaren, met versoek, dat yder sijn volk niet alleen tot hun devoir getrouwlijk wilde aanmanen, maar haar ook met so goeden ordre en courage voorgaan, dat het succes van haar considerablen Aanslag niet mochte haperen aan de conduite van ymand der geheele Militie, waar op den marsch 's nachts tusschen 11. en 12. uyren voortgeset wierd door *Dalen* tot voor *Couvorden*, daar al de Militie op den $\frac{20}{30}$. *Decemb.* in den morgenstont voorquam, en volgens de voorsz. Ordre haar in dryen verdeelde, so dat den Lt. Colonnel *Eybergen* het eerste Esquadron soude aanvoeren op het Bolwerk *Gelderland*, daar het Kasteel in leyt, den Majoor *Wijlers* het tweede op 't Bolwerk *Holland*, en den Majoor *Sikkinga* het derde op het Bolwerk *Over-Yssel*, daar het Magazijn was, by 't eerste Esquadron wierd het commando en opsicht over de Bies-bruggen en allen toevoer gegeven aan *Meyndert van Thijnen*, by het tweede aan *Claas Buyter*, en by het derde aan

en werden verdeelt in dryen,

den

den voorgemelden Sergeant, in welker voegen sy gesamentlijk met ongemeene couragie so na onder haare gedesigneerde posten marcheerden, dat sy de klok pertinent konden horen slaan, waar toe haar voornamentlijk diende een dikken mist, die juyst om desen tijd sich so swaar verhief, dat men nauwelijks met 't gesicht de langte van een piek konde bereyken. Onder faveur van desen mist avanceerden de *Groeningers* van dry hoeken te gelijk over de toegevroorene Contresc arps gracht tot aan de Pallissaden op 't Contresc arp, daar haar 's Vyands buyten-wacht bemerkte, en tot diverse maalen toe riep *Wer da*, doch geen antwoort bekomende de musquetten op haar loste, het welk onaangesien de *Groeningers* even sterk voort setten, en eenige mannen over de Pallissaden lichten, die met bijlen eenige der selver in der haast afkapten, so datter een openinge quam, daar de Militie doordrong tot aan de voet van de buytenste wal, daar sy haar wat verspreyden, en gelijkerhand so furieus aanvielen, dat sy die Wal in korten vermeestert hadden, en de Bies-bruggen aanbrachten, om daar mede de Binnen-gracht te passeeren, die opgebijt was. In 't overleggen van de Bies-bruggen wierden eenige der selver te kort, en andere te swak bevonden tot transport van veel volks, 't welk oorsaak geweest soude zijn, dat het geheele desseyn mislukt ware, so niet de couragie eenige deser helden aangedreeven hadde, om in de Gracht te springen, en de bruggen aan beyde de zijden vast te houden, dat het volk met gemak konde over marcheeren tot aan de Binnenste Wal, die door den Vyand redelijk sterk beset en gedefendeert wierde: Immiddels gebruykte seekeren Officier een *stratagema*, dat het succes van dese Entreprise merklijk faciliteerde, want hy een weynig ter zijden van een deser attaquen een Tamboer, die noch een kleyne jonge was, over de doorne hegge lichte, en sijne trom toereykte, met belofte van 100. Rijksdaalders, so hy de Wal op klom, en binnen de Fortresse 's Princen Marsch quam te slaan, 't welk so wel gelukte, dat de jong onder 't faveur van dien dikken mist onbemerkt op de Wal quam, en tot aan de markt avanceerde, daar hy door 't slaan van 's Princen marsch sulken consternatie onder't Garnisoen verwekte, dat veele soldaten, die noch in haare logementen waren, en haar op 't slaan van allarm prepareerden, om uyt te komen, haar buyten de deur niet dorsten hasardeeren, meenende, dat de *Groeningers* de Stad met volle Compagnien quamen in trekken, en dat omtrent 200. mannen haar met de vlucht de *Bentemer-Poort* uyt salveerden na de Graafschap *Bentem*. Het slaan van 's Princen Marsch by de stormers aan de andere zijde gehoort wer-

om te gaan na haare gedesigneerde Posten,

daar sy over de Buytengracht marcheerden,

en furieus aanvallen.

Een Officier gebruykt een soflijk *stratagema*,

waar door dese Entrepriſe seer gefaciliteert wierd,

dende, verwekten in deselve so grooten couragie, dat sy te furieuser aanvielen, meenende elk, dat de twee andere Esquadrons de Wallen al gesurmonteert, en tot binnen de Fortresse gedrongen waren, daar sy alles souden uytgeplondert hebben, eer dese binnen quamen.

gelijk mede door dry overlopers,

Geen minder voordeel tot succes van dese entreprise hadde gedaan de tijdinge, dewelke de dry overlopers, daar van hier vooren gemelt is, van desen optocht den tweeden dag voorheen in *Couvorden* hadden gebracht; want den Commandant *Ian Mooy* hadde daar op het geheele Garnisoen, dat tusschen 7. en 800. mannen sterk was, geordonneert, om alle de Posten de beyde laatste nachten wel te besetten, daar door 't selve so seer afgemat was, dat het grootste gedeelte van dien in desen morgenstont na haare Logementen was afgetrokken, met vast vertrouwen, dat de voorñ. tijdinge valsch, of het desseyn der *Groeningers* verandert was, dat doch contrarie bleek, als sy de *Groeningers* op de dry voorñ. Posten te gelijk hoorden stormen, het welk met sulken furie toeging, dat de Bestormers de Wallen als een water-stroom tot op 't Kasteel en in de Stad overvloeyden, en desel-

so dat *Couvorden* verovert wierd,

ve binnen een half uyr geincorporeert hadden. So haast en was het meeste volk niet binnen, of Capiteyn *Klinge* vermeesterde de wacht aan de Vriesche poort, daar van hy met een grooten mooker de slooten dede open slaan, en de poort openen, door dewelke de Ruyterye quam binnen dringen, rennende met eenen courier door de straaten tot op de markt, daar sy den Vyand verstrooyde, en 't geweer dede nederleggen, die sich daar in een troup gerangeert hadde, om een uyterste effort te doen.

't welk een groot wonder was,

Wonderlijk was de overwinninge van dese Fortresse, die in haare Fortificatie seer redoutabel was, die een Garnisoen hadde by na so sterk als de bestormers waren, en die met so abondanten Magazijn voorsien was, als onder *Numo.* 75. kan gesien werden; Maar noch

daar van den Hemel de grootste oorsaak was,

wonderlijker was de gunst van den Hemel, dewelke met recht eenig en alleen kan toe geschreeven werden't succes van dese heerlijke Entrepriše, diergelijken geen van alle vyanden van desen Staat so cordaat heeft ondernomen, en so gelukkig uytgevoert. Want den Hemel, die door de koude tot dit Desseyn eerst occasie hadde gegeven, veranderde de vorst tegens de tijd van dese attaque met sulken sachten lucht, dat de Wallen, die voorheen so glat bevrooren waren, dat sy niet of nauwelijx hadden konnen beklommen werden, nu week en passabel waren; Den Hemel bedekte de attaquanten met een swaren mist, dat deselve in haar aannaderen tot op de kanten van de gracht voor den

door een sterke vorst en schielijken dooy,

door een swaren mist,

Vyand

Vyand onsichtbaar waren, daar anders den aankomenden dag haar ontdekt, en 't Desseyn soude vernietigt hebben, also de *Groeningers* op haare Posten na de uyr aanquamen, dewelke tot het Exployt vast gestelt was; Den Hemel scheen aan de eene zijde de couragie der Attaquanten op te wekken tot het bestormen van een Plaatse, waar van de overwinninge haar selfs als onmogelijk scheen, en aan de andere zijde de couragie van den glorieusen Vyand neder te storten in 't defendeeren van een Plaats, die hy selfs onwinbaar achte, want de eerste attaque hem so confuys en perplex maakte, dat eenige de Poort uytvluchten, en andere haar verbergden, sommige nauwlijx haar geweer konden gebruyken, veele haar geweer aanstonts nedersmeeten en om Quartier riepen, en dat niemand wist, aan welken hoek hy de Vyand soude waar nemen; Ja den Hemel scheen de Attaquanten omtrent haar behout meer te begunstigen, als de Geattaqueerde, dewijl van de eerste nauwelijks 55. snevelden, daar van de laatste meer als 150. mannen in die attaque dood bleeven.

door de coragie der attaquanten,

en verschrikkinge van de geattaqueerde.

Dese overwinninge was te grooter, dat behalven 430. Soldaten ook eenige voorname Officieren gevangen bekomen, en 13. Vaandelen, 1. Standaart en 2. Ketel-trommen verovert wierden. Den Buyt, die de soldaten tot recompense van haare dapperheyt verkregen, was uytnement groot, also dese Fortresse, als een versceekerde plaatse, van roof was opgevult.

Groots heyt deser overwinninge,

De dry voornaamste Aanleggers en Uytvoerders van dese victorie bleeven van den Staat ook niet onbedankt, aangesien het *Drost-ampt van 't Drente* en 't Gouvernement van *Couvorden* op den Heer *Rabenhaupt*, het Commandement op den Lieutenant Colonnel *Eybergen*, en de Opsicht van 't Magazijn op *Meyndert van Thijnen* voor haare getrouwe diensten wierden gedefereert.

daar over de dry voornaamste aanleggers worden gebenesiceert.

De tijdinge van dese heroïke Actie bracht geen minder verslagenheyt onder de Vyanden, als Vreugde in den Vereenigden Staat; De verslagentheyt onder de Vyanden was in haar begin so groot, dat een groote partye Munsterssche Soldaten, die op weg waren, om het Garnisoen binnen *Couvorden* te versterken, dese tijdinge uyt de vluchtende vernemende, aanstonts omkeerden, en in aller haast haar binnen verseekerde plaatsen bergden, over al de Inwoonders des Lands waarschouwende voor de Hollanders, dat die met een groote macht aanquamen, welke vreese sich alomme so verspreyde, dat de Besettingen in *Nieuwenhuys* en andere so *Bentemsche* als *Twentsche Plaatsen* haar Posten verlieten, en elk een om een goet heen-komen sorgden dat de Garnisoenen van *Deventer*, *Zwolle* en andere Plaatsen haar

daar over den vyand allenthalven verbaast wierd,

en eenige plaatsen verliet.

ſeer verleegen vonden, en dat de *Ommer-Schans* geabandonneert, en twee dagen ſonder Garniſoen open bleef ſtaan, ſo dat indien de *Groeningers* haar machtig genoeg hadden bevonden, om een kleyn Legertjen te detacheeren, ſy, naar apparentie, verſcheyde Plaatſen ſouden gerecupereert hebben. De Biſſchop ſelfs wierd in 't begin toornig over den brenger deſer tijdinge, meenende, dat deſelve hem onwaarheyt en een onmogelijke ſaake voor waarheyt wilde debiteeren; Maar als hy uyt de examinatie de ſaake waar bevont, altereerde hy geweldig, ſeggende: *Iſt mein klein* Candia *verlohren, ſo furchte fur den ubrigen theil, datſz daſſelbige auch balt volgen wirdt.*

Vreugde in de Overwinnaars,

De vreugde ter contrarie in de Overwinnaars was ſo groot, dat de Officieren in haar eerſte by een komſt op 't Kaſteel verſtomden, en malkanderen een wijl aanſagen, ſonder ſpreeken, tot dat eyndelijk een van haar, als uyt een verrukkinge oprees, en ſeyde: *Hoe is 't mogelijk?* en een ander antwoorde: *Dat is niet anders, als Gods hand.*

in Groeningen,

Binnen *Groeningen* en de *Omlanden* ſag men op deſe tijdinge geen minder bedrijf van blijtſchap, als toen haare belegerde Stad door den

in Vrieſland,

Vyand verlaten was; In *Vrieſland* ſag men veele door uytnemende vreugde ſo ſeer gealtereert, als haar een droevige bootſchap hadde

en in Holland,

konnen ontſtellen; In *Holland* vond deſe tijdinge ſo weynig credit, dat wanneer de ſelve met de tweede Poſt door meenigte van brieven alrede geconfirmeert was, echter veele tot *Amſterdam* het contrarie noch dorſten wedden met aanbiedinge van groote geld-ſommen, tot dat van alle kanten nadere confirmatie, en uyt den *Haag* de copye van de Brieven quam, die de Heeren Gedeputeerde Staten van Stad en Landen, en de Heer L^t. Generaal *Rabenhaupt* aan haare *Ho: Mo.* en aan *Sijn Hoogheyt* daar over geſchreeven hadden. Door den geheelen Nederlandſchen Staat wierd deſe vreugde vermeert door een

waar over een Dankdag wort gehouden in Nederland,

algemeenen Dank-dag, die haare *Ho. Mo.* hadden geordonneert op den $\frac{12}{2}$ *January* / *February* 1673, wanneer men in veele Hollandſche Steeden publijke vreugde-teekenen met Vuyr-werken en 't loſſen van Canon ſag betonen.

dat ſijne Verloſſinge te gemoet ſiet,

Met deſe over groote Victorie wierd het fatale jaar 1672. geëyndigt, en aan't verdrukte Nederland, gelijk als uyt den Hemel belooft een genadige verloſſinge uyt dien poel der ellenden, daar in het ſelve

door ſijn Hoogheyt,

overſtolpt lag, waar toe den Hemel *Sijn Hoogheyt* WILHELMUS *de* III. *Prince van Orange* door den eenparigen mond van de geſamentlijke Nederlandſche Gemeente, als een gezeegent Inſtrument ſcheen uytverkoren te hebben, dewelke alrede den deſperaten ſtaat van ons Nederland niet alleen uytwendig heeft gemaintineert door

ſijn

ſijn poſt-vatten met een hand vol volks op de 5. Frontier-plaatſen van *Holland*; door ſijne proteſtatie tegens alle verdere onderhandelinge met den Koning van Vrankrijk; door ſijne aanbiedinge van goed en leven ten dienſte van 't Vaderland; door ſijne reformatie en vermeerderinge van de Militie; door ſijne verbeteringe aller wan-orden; door ſijne herſtellinge van de Krijgs-diſcipline; en door het opnemen van den laſt deſes ſwaren Oorlogs op ſijne ſchouderen; mitsgaders door het beſorgen met een onvermoeyden yver al 't gene tot bevorderinge van den gemeenen welſtant dient; maar den ſelven ook inwendig heeft verſeekert door het aanvaarden van 't Stadhouderſchap in alle zeedigheyt en onderwerpinge, ſich geenſins dienende van ſijn verkreegen macht omtrent ſijn tegenpartye, maar liever door vergetinge als ſtraffe wreekende; door het onverdrietig waar nemen en civiel beantwoorden van de oneyndige Deputatien van alle de Steeden en meeſt alle de Dorpen van *Holland* en *Zeeland*; en door het appaiſeeren van de ontroerde gemoederen der Gemeente, dewelke ſo verre in furie tegens de Regeeringe was uytgeborſten, dat deſelve door niemand ter wereld te tomen was, als door hem alleen, die 't ſelve heeft uytgewerkt door krachtige middelen, die van onbedenkelijke ſachtigheyt waren, aan de eene zijde wegens de nootſakelijkheyt des tijds eenige Heeren van de Regeeringe licentieerende, doch ſonder de minſte kreuk van hunne Eer en Trou, daar onder wel ſommige waren, welkers dienſt de Gemeente niet onaangenaam was, om de andere te minder ſuſpect te houden, en aan de andere zijde, door een generale Amneſtie onder *Numo. 76.* hier achter geproduceert, en door ſtrenge beveelen alle vordere inſurrectie voorkomende, met een voldoende vertoninge van ſijn aanneminge, en niet te min ontſaggelijke perſoon in verſcheyde Steden, in welke bevreedinge wy ſien ſullen dat gegrontveſt is geweeſt de behoudeniſſe van den Staat, en dat daar in uytblinkt de hooge wijsheyt en onvermoeyde ſorge van *Sijn Hoogheyt* voor 't Gemeene Beſt, dewelke als een Deſcendent van dien *Grooten Willem*, dat groote Inſtrument van onſe dierbare Vryheyt geſtelt is tot Hooft van onſe Legers ſo te Water als te Lande, en wy ſullen in 't volgende Deel bevinden, dat hy onſe verwachtinge niet alleen voldaan, maar ook ſelfs te boven gegaan heeft, en dat de affectie jegens ſijn Perſoon is verdubbelt, en de remarques van ſijne oprechte genegentheyt voor deſen Staat aan die perſonen, dewelke anders van hem hebben geoordeelt en geſprooken gehad, gegeven hebben een

die daar toe al veel goets heeft uytgewerkt,

en noch groote hoope daar toe geeft,

gene-

genereus en eerlijk dementry, so dat sijnen naam daar door sal geæterniseert, en hy by de Posteriteyt bekent zijn met den glorieusen Titul van BEHOUDER VAN ONSE VRYHEYT, gelijk sijn Over-Groot-Vader den naam verdient en verkreegen heeft van GROND-LEGGER VAN ONS GELUK: 't Welk de Heeren Staten ook selfs scheenen te erkennen met de offres van Dignitey-ten, daar mede sy *Sijn Hoogheyt* van tijd tot tijd honoreerden, want de Heeren *Staten van Holland en West-Vriesland* aan hem op den 25. *Augusti* 1672. offereerden 't Recht van *Primier Noble* in de Ridderschap van haare Provincie; In *September* desselven jaars confereerden de Heeren *Staten Generaal* aan *Sijn Hoogheyt* de Qualiteyt van het verleenen van *Remissien*, *Pardonnen* en *Gratien*, *&c.* over het Resort van den *Raad van Braband*, *Maestricht*, *&c.* so als 't selve aan *Prins Willem de* II. *H. L. M.* in den jaare 1648. was gedefereert. De Hoog-Gemelde Heeren *Staten Generaal* confirmeerden haare Resolutie, volgens dewelke *Sijn Hoogheyt* als Capiteyn en Admiraal Generaal, van alle Prijsen genomen benoorden den *Tropicus Cancri*, soude genieten het Tiende Deel, en aan de andere zijde van den selven *Tropicus* het Dertigste Deel. De Generaliteyts Reken-Kamer renuntieerde van het hooge Recht van Jurisdictie, dat sy pretendeerden van *Gertrudenberg*, en cedeerden 't selve weder aan *Sijn Hoogheyt*, die het voorheen altijd beseten hadde.

waarom verscheyde dignitéyten aan hem geoffereert zijn.

Hier mede sullen wy de saaken van den Staat der Vereenigde Nederlanden af breeken, en 't vervolg van dien met de Vreede-Handelinge tot *Keulen* tot het *Vierde Deel* deses Werks reserveeren, en hier alleen noch kortelijk verhandelen den Optocht van de Auxiliaire Keyserlijke en Brandenburgse Legers, als mede den Optocht van *Duc de Turenne*, om de beyde hoog-gemelde Legers te observeeren, waar by wy eyndelijk tot een besluyt van dit Werk noch voegen sullen een korte verhandelinge van de Oorlogs actien tusschen de *Polen* en *Turken*, en tusschen de *Savoyarts* en *Genueesen*.

De *Keur-Vorst van Brandenburg* was met de Staaten en den Keyser geallieert tot mutuele defensie,

De Heer *Keur-Vorst van Brandenburg*, die niet alleen met haare *Ho. Mog. de Heeren Staaten Generaal* op den 6. *Mey* 1672. tot *Keulen aan de Spree* hadde opgerecht een Tractaat van Assistentie en Mutuele Defensie, so als 't selve onder *Num.* 12. hier achter geproduceert is, maar ook met Sijne Keyserlijke Majesteyt op den 25. *Juny* 1672. tot *Barlijn* hadde geslooten een Tractaat van Mutuele Defensie tot Beschermingе van 't H. Roomsche Rijk, en tot Onderhoudinge van de *Vredens van Westphalen*, *van de Pireneën*, *van Kleef en van Aken*

Aken (gelijk onder *Num°.77.* te leſen is) hadde ſich immiddels verplicht gevonden, om ingevolge van die beyde Alliantien met een groot Leger te Veld te komen, daar toe hy groote preparatien gemaakt hadde met wervinge en recruyteringe van volk, met toeſtellen van een groote Artillerye en veele Ammunitie, en met het oprechten van een abondant Magazijn tot *Lipſtad*, en dede kort voor ſijnen optocht, door ſijn geheel gebiet, en alle onderhoorige Landſchappen een Placaat publiceeren, by het welke hy alle ſijne Onderdanen belaſte op den 10. *Auguſti* eenpariglijk een Vaſt-en Biddag te houden, haar voorſchrijvende deſe Texten, te weten *Pſalm* 20. *Vers* 1. 2. 3. 4. 5. om voormiddags, en *Ieremi.* 14. *Vers* 20. 21. om naarmiddags in alle Publijke Kerken met Predicatien verklaart te werden. De Rooms-geſinde Geeſtelijkheyt in het *Land van Kleef*, die den *Koning van Vrankrijk*, als haaren gewaanden *Atlas* en *Verloſſer* getrouwer was, als den Hoog-gedachten Heer Keur-Vorſt haare en haares Lands Wettige Hooge Overigheyt, namen in plaats van den 20ſten. de 5. eerſte *verſen* van den 21ſten. *Pſalm*, tot een Text van haar Voor-middags Predicatien, op voorgeven, dat de *Pſalmen* in der Gereformeerden *Bibel* niet wel in ordre geſtelt waren, maar dat den 21ſten. *Pſalm* in der Gereformeerden *Bibel* voor den 20ſten. *Pſalm* in de oude Catholijke *Bibel* gerekent werd, welke veranderinge de intentie van den Heer Keur-Vorſt heel omkeerde, en in plaatſe van een Boet-Predicatie veroorſaakte een Dank-Predicatie, waar by de Geeſtelijkheyt de Dankſegginge, die de Koning *David* daar aan God doet voor ſich, en in den name der Kerke voor de ontfangene Victorien, en den geſegenden ſtaat ſijnes Koninkrijks, toeëygende den victorieuſen Koning van Vrankrijk.

daar toe hy preparatien maakt,

en een Biddag uytſchryft met ſeekere texten,

daar van de Roomſche Geeſtelijken eenen liſtelijk veranderen.

De Gereformeerde in *Weſel*, om dat die het Bevel van haaren Wettigen Lands-Heer en Keur-Vorſt hadden geobedieert met het onderhouden van den Vaſt-en Bid-dag, en met het prediken over de voorgemelte Texten, wierden door de Franſche gecondemneert in een amende van duyſent guldens, in allen ſchijn, of ſy wettige Poſſeſſeurs en Eygenaars van 't *Land van Kleef* waren geweeſt, daar ſy nochtans aan 't *Keyſerlijke* en *Brandenburgſe Hof* opentlijk verklaarden, dat ſy op 't ſelve Land geen meer recht pretendeerden, als haare *Hoog. Mog.* daar op hadden gehad, en ſuſtineerden, dat ſy noch den *Keur-Vorſt* noch het *Rijk* door de incorporeeringe van de *Kleefſche Steeden* hadden geledeert, en by gevolge, dat de *Keyſer* en *Keur-Brandenburg* met alle de *Rijx-Vorſten* in deſen Oorlog neu-

Weſel moſt boeten geven aan de Franſche over het houden van den Biddag,

dat ſeer onrechtvaardig was.

traal waren, en haar hoog-schuldig souden maken aan 't violeeren van de *Westphaalsche Vreede*, by aldien sy hem in sijnen oorlog tegens de *Vereenigde Nederlanden* wilden contra-mineeren Door dese verçierde pretexten konden de Fransche haare violentien op den Rijx-bodem, en voornamentlijk in *'t Land van Kleef* niet bedekken, maar deden den *Keur-Vorst van Brandenburg* sijnen voorgenomen optocht te meer verhaasten, invoegen dat deselve met veele Hooge Ministers en Officieren, en met een groote Suite van 481. de Keur-Vorstinne met 83. en den Keur-Prins met 48. Personen, op den 19. *Augusti van Berlijn* sijn Leger volgde, dat hy met 60. Stukken Canon, veele Mortiers en ongelooflijken Trein voor uyt over *Egersdorp* hadde gesonden na *Halberstat*, daar heen het selve om den verren tocht, om den swaren trein, en om de diepe wegen daags niet meer, als twee mijlen passeerde, en sijnen weg voortsette door *'t Sticht Hildesheym*, nemende den Oversten *Kannenberg* sijnen marsch met eenige Duytsent mannen aan de over-zijde van de *Weser* na de Stad *Heuxter*, die hy in besetting nam, om dat daar een Brug over de Weser en een voornamen pas was.

Keur-Brandenburg trekt van *Berlijn* op,

neemt *Heuxter* in besettinge,

De Keyser sent een Armee,

De *Keyser*, die door het voorgemelde Tractaat met den *Keur-Vorst van Brandenburg*, en door een ander Tractaat met de Staten Generalen der Vereenigde Nederlanden op den 25. *July* 1672. in den *Haag* geslooten, tot maintenu van de *Vrede van Kleef*, en tot voorsorge, datter niets tegens de *Westphaalsche Vrede* en de *Rijks-Constitutien* mochte ondernomen werden, (gelijk 't selve onder *Num°.* 78. kan gesien werden) sich mede hadde verbonden, om een aansienlijke Armeé in 't Veld te brengen, dede deselve onder den Generaal *Montecuculi* tot *Egra* in *Bohemen* op haare rendevous vergâren, en van daar over *Erfurd*, *Gotha*, en *Mulhausen* mede na 't Sticht *Hildesheym* marcheeren, daar sich deselve met het Brandenburgse Leger op den 26. *September* 1672. conjungeerde, en haaren marsch, die elk meende, dat recht op *Munsterland* aangeleyt was, veranderde door *Hessen* na *Frankfort*, daar sy met heel kleyne dag-reysen en veel ongemak in 't midden van *October* eyndelijk aan-quamen, en sich in het Gebiet van *Ments* en *Darmstat* een tijdlang campeerden, werdense binnen *Frankfort* een groote conferentie gehouden van de Keur-vorsten van *Ments*, *Trier*, *Brandenburg* en den Graaf *Montecuculi*, daar van de Propositien en Resolutien gesecreteert bleeven.

die sich met de Brandenburgse conjungeert,

en t'samen op marcheert na Frankfort.

Ondertusschen formeerde *Turenne*, door ordre van den Koning, uyt de Nieuwe Conquesten van den Vereenigden Staat een Leger van 20. duy-

Turenne formeert een Leger,

20. duysent mannen, die hy opsont na *Wesel*, daar hy een Brugge dede vervaardigen tot de passagie over den *Rijn*, daar hy een Kruytmolen oprechte, en met een groote quantiteyt Salpeter provideerde, en daar heen, gelijk mede na *Rees* en *Emmerik* hy so veel Koorns sond, dat nauwelijx solders genoeg waren, om daar mede bestort te werden; Hy sont 32. Stukken Geschuts met genoegsame Ammunitie na *Nuys*, om die Stad wel te verseekeren; hy begeerde van die van *Calcar*, dat sy haare Citadelle souden slechten, om daar door van achteren niet geumbrageert te werden, ter wijlen hy tegens den *Keyser* en *Brandenburg* ageeren moste, doch in plaats van sulx te doen, met leden die van *Calcar* haare Stads-Poorten toe, en weeken op 't Kasteel, om dat wel te defendeeren; hy eysten van 't *Land van Kleef* eenige duysent malder haver en een ongelcoflijke quantiteyt hooy en stro voor contributie, tot onderhout van sijne Cavallerye; hy sond Brieven aan de Keur-Vorsten en Princen aan den Rijn, daar in hy haar bekent maakte, de intentie van den Koning geensins te zijn, om het minste van 't Keyserrijk te ledeeren, maar dat de Troepen sijnes Legers door een onvermijdelijk gevolg van den Oorlog, den Rijks-Bodem souden moeten passeeren, ter oorsake van de Keyserlijke en Brandenburgse Legers, die sijnen Koning in sijnen voorspoet en victorien soeken te troubleeren, haar met eenen waarschouwende, dat sy haar in desen oorlog niet souden mengen, op de hoogste indignatie van den Koning, also die machts genoeg hadde, om haar alle so wel te ruïneeren, als te protegeeren. Hierop marcheerde hy met het Leger tot *Wesel* over de Brugge voorby *Essen* na *'t Land van der Mark*, daar hy den Marsch der Keyserlijke en Brandenburgse Armeé observeerde, en omheen het Land ellendig dede verwoesten, de Huysen plonderen, de Ingesetenen jammerlijk tracteeren, en alles bedryven, dat een vyand konde bedryven, onaangesien hy op geen vyands, maar op een neutralen bodem was. In desen marsch als *Turenne* seekere kontschap kreeg; dat de Keyserlijke en Brandenburgse Armeén naar *Hessen* en voort na *Frankfort* haaren cours setten, keerde hy weder na den *Rijn*, en trok in *October* door *'t Land van den Berg*, daar hy byna alles verdelgde, niet tegenstaande 't selve Land onder den *Hertog van Nieuburg* sorteerde, dewelke in desen oorlog neutraal was, en de Franschе door het verlenen van passagie door *'t Land van Gulik* meer begunstigt, als gecontrarieert hadde. Van hier continueerde *Turenne* sijnen marsch door *'t Aarts-slicht van Keulen*, dat hoewel onder den Keur-Vorst haaren Geallieerden behoorde, echter

maakt een groot Magazijn tot *Wesel*,

verforgt *Nuys*,

wil de Citadelle van *Calcar* gedemolieert hebben,

eyst een groote contribuie van Kleef,

en marcheert na *'t Land van der Mark*.

daarna door de *Landen van den Berg*,

en van *Keulen*,

die hy heel verwoest,

niet meer verschoont bleef, als een der voorige Landschappen. Hy campeerde sich eyndelijk omtrent *Andernach*, *Coblens* en in 't *Prinsdom van Nassauw*, sloeg twee Bruggen over de *Main* by *Costheym* en *Flersheym*, een over den *Rijn* by *Nieuwenwicht*, een over de *Zaar* en *Laan*, die by alle wel beset hielt, en trok met sijn Leger op den 20. *November* den *Rijn* over in het *Keur-Vorstendom Trier*, daar hy alle passagien besette, en op den *Rijn* het oog hielt, ten eynde de Keyserlijke en Brandenburgsche Armeën deselve Rivier niet mochten komen te passeeren. Het *Land van Trier* most de woede der Franschen uytstaan, en haare begeerte voldoen met sijn totale ruïne, niet tegenstaande de Keur-Vorst aan *Turenne* een Edelman te gemoet gesonden hadde, met vriendelijk versoek, dat hy doch sijn Land wat meer wilde verschoonen van de verwoestinge, en sijne onderdanen van 't swaart, als in die Landen geschiet was, door dewelke sijne Armee gepasseert was; en onaangesien de *Keur-Vorst van Trier* 't selve versoek by *Turenne* naderhand met serieuse instantien itereerde, en hem sijn Land geheel open stelde, contribueerende al wat tot onderhout van sijne Militie nodig was, daar en tegen aan de Keyserlijke en Brandenburgsche Legers de passagie door sijn Land rond af geslagen hadde, als hem den *Marquis de Grana* daar om expres was komen begroeten, so groeyden echter de woede en tyrannike handelingen der Franschen immer so seer aan, dat de Keur-Vorst sijne Persoon in sijne Residentie Plaats *Trier* niet langer dorst hasardeeren, maar sich most retireeren binnen de stad *Coblens*, dewelke door de vreemde speculatien en mesures der Franschen in so gevaarlijken constitutie raakte, dat de Keur-Vorst sich genootsaakt vond, sich als met een laatste toevlucht te bedienen van de macht en faculteyt, die hem *de Westphaalsche Vrede* verleende en open stelde, te weten, om een Keyserlijk Garnisoen te versoecken tot securiteyt van sijne Persoon en stad *Coblens*. Dese gepermitteerde Voorsichtigheyt, die niet strekte, dan tot sijnes selfs defensie in sijn eygen Heerschappye, en die geen sinistre achterdocht en verkeerde impressie aan de Fransche hadde behooren te causeeren, koste den Keur-Vorst naderhand de geheele overrompelinge van sijn Bisschopdom, het innemen van sijne Hooft-stad *Trier*, en het verderf van sijne Staten, werdende de Stad op een maandelijke contributie van 13. duysent Kroonen, en het geheele Land na proportie gestelt, dewelke met de uytterste rigeur, met vuyr en swaart wierde geëxecuteert, daar van by vervolg breeder.

komt in 't Land van Trier,

dat hy meede verwoest.

Keur-Trier retireert in Coblens,

dat hy met Keyserlijk Garnisoen beset,

't welk de Fransche op een onrechtmatige wijse bevreesden.

Im-

Immiddels hadden de Keyserlijke en Brandenburgsche Legers tot diverse reysen den *Keur-Vorst van Ments* versocht, ten eynde hy aan haar door sijn gebiet en over sijne Brugge een pas wilde verleenen na de over-zijde van den *Rijn*, waar toe de Keur-Vorst in geenderhande manieren wilde consenteeren, maar dede de Brugge af nemen, dede de advenues van sijne Residentie-stad fortificeeren, en dede de Wallen om heen met veel Canon besetten, als hy sag, dat de Auxiliaire Troupen hem naderden, en *Gustavus-Burg* besetten en't selve op 't nieuws fortificeerden; Of hier van oorsaak was de schrik, die *Keur-Ments* opvatte, van dat de Fransche sulx tegens hem souden revengeeren; of dat *Keur-Ments* sich aan de Fransche verbonden hadde, om aan niemand, als aan haar pas en assistentie van alle nootsakelijkheden te verlenen; of dat hy sich tot het weygeren van passagie verplicht vond door het Tractaat genoemt de *Rijnsche Ligue* tusschen den *Koning van Vrankrijk* en Rijx-Vorsten aan den *Rijn* in 't jaar 1662. opgerecht (waar by geaccordeert was, dat niemand van dese Vorsten eenige wervinge of passagie in of door haar Gebiet souden toelaten aan ymand 't was wien hy wilde) sulx willen wy hier niet onderzoeken, maar 't selve voor by gaande alleen tonen, hoe bekommert de Fransche haar bevonden over de Desseynen van de Auxiliaire Legers, niet wetende, waar de selve haare oogen na toe souden wenden, hoe wel sy niet twijffelden, of de selve souden na allen vermogen trachten den *Rijn* te passeeren, om aan de Zuydzijde van die Rivier haare voornemens te executeeren; Om dese oorsaak volgde *Turenne* de Auxiliaire Legers van ter zijden na, en vigileerde alleen, om de selve het overkomen van den *Rijn* te beletten; maar aangesien hy presumeerde, dat sy haar mochten wenden na de *Elsas*, daar toe haar seer gemakkelijk soude konnen dienen de Brugge voor *Straasburg*, welke Stad noch geen partye gekosen hadde, en voor hem te vreesen stont, dat de selve meer na de Duytsche als Fransche zijde soude inclineeren, so communiceerde *Turenne* sulx aan den *Prins van Condé*, (dewelke omtrent *Metz* een Leger formeerde tot seconde van *Turenne*, in cas hy door de Duytsche tot een retirade hadde mogen geforceert werden) die aanstonts een expressen sond aan *Monsr. Rycous* Gouverneur van *Brisak*, met ordre, dat hy de *Brugge van Straasburg* soude soeken te ruïneeren en te verbranden op wat wijse hy best konde: waar op de Gouverneur in der haast vier Scheepen tot Branders en eenige Vlotten met vuyr-werken dede prepareeren, en 700. mannen in Vaartuygen embarqueerde, daar

Keur-Ments van de Auxiliaire te verneers aan gesocht.

De Fransche waren bekommert,

waarom sy de Brugge voor Straasburg afbranden.

mede hy op den 16. *November* 's nachts den *Rijn* afdreef tot voor *Straasburg*, alwaar hy onder eenige Bogens van de Brugge de Branders en Vlotten vaſt hechte, en in den brand ſtak, ſo dat in ſeer korten tijd 8. a 9. Bogens in koolen raakten, dat de Franſche met haare ſcheepen voor by de Stad afdryvende aanſagen tot *Wanſenau* toe, daar ſy haar aan land begaven, en den geheelen dag goet çier maakten over haare goede expeditie, marcheerende tegens den avond door de omleggende plaatſen weder na *Briſak*.

daar over het Rijk ſeer misnoegt wierd,

Deſe violente actie van de Franſche gepleegt aan een neutrale en aan een Rijx-Stad, gaf aan alle Hoven, en voornamentlijk op den Rijx-dag tot *Regensburg* ſulken umbragie, dat de Stenden des Rijx 't ſelve reſenteerden als een openbaare Rupture, of Vredens-breuk, en aan den Franſchen Miniſter *Granvelle* tot *Regensburg* reſideerende haar misnoegen voorſtelden, begeerende reparatie en ſatisfactie wegens ſulken enormen attentaat, waar op *Granvelle* niet anders wiſt te antwoorden, als dat de *Raiſon de Guerre* of het *Intereſt van den Oorlog* en de *Securiteyt van ſijnen Koning* ſulx hadde vereyſt, en dat den Koning de ſchade aan die van *Straasburg* ongetwijffelt ſoude vergoeden, wanneer het pericul voor by mochte zijn, dat hy van wegens die Brugge vreeſde, gelijk de Koning ſulx ook met een Miſſive in *dato* den 3. *December* 1672. aan die van *Straasburg* op haaren Brief tot antwoord gaf, 't welk het Rijk echter geenſins konde te vreeden ſtellen, voornamentlijk als de klachten van ſo veele Duytſche Princen, en principalijk van *Keur-Brandenburg* over ſijne verwoeſte Landen door de Franſche Wapenen, en over de vyandelijke attaque op Sijne Doorluchtigheyts Lijf-garde, aan *'t Keyſerlijke Hof* en tot *Regensburg* aanquamen, die den Keyſer bewoogen, malle Duytſche Vorſten te animeeren tot het opvatten van de Wapenen tot gemeene defenſie van 't Duytſche Rijk, en tot het ſpoedig inbrengen van haare Advijſen op den Rijx-dag over deſe algemeene Troublen, haar ſerieuſelijk vermanende, dat ſy het Rijk, naar hun plicht, houw en getrouw ſouden blijven.

't welk met de klachten van *Keur-Brandenburg* tot *Regensburg* den Keyſer dede vigileeren,

Auxiliaire paſſeeren den *Rijn*,

Onderwijlen leyden de Keyſerlijke en Brandenburgſe Auxiliaire Troupen een Brugge by *Guſtavus-Burg* over den Rijn, die ſy met eenige volkeren paſſeerden, tot in de *Pals*, waar tegen *Turenne* de *Moeſel* langs heen beſette, en om ſecours ſond na den *Prins van Condé*, die hem met 2. a 3. duyſent mannen aſſiſteerde, en met de reſt van ſijn Leger van *Mets* opbrak na *Theonville*, om *Lotharingen* tegens alle inſultes der Duytſchen te dekken

dat de Franſche allarmeerde.

In

In het midden van *December* wierden de Auxiliaire Volkeren te raade, om by *Coſtheym* weder te rugge over haar beyde Bruggen den *Main* te paſſeeren, en door *Weſterwald* na *Weſtphalen* te trekken, alvoorens eenige Troupen na *Nieuwenwicht* detacheerende, om de Brugge der Franſchen over den Rijn, was't doenlijk, te ruïneeren, doch deſe vonden deſelve met ſo defenſiven Schans verſeekert, dat ſy na een vigoureuſen ſtorm moſten retireeren, nalatende omtrent 300. mannen. *Turenne* den afmarſch van de Duytſchen vernemende, vervoegde ſich met ſijn Leger in grooten haaſt na *'t Aarts-Sticht Keulen*, en van daar na de Frontieren van *Munſterland*, tot aſſiſtentie van den Biſſchop, en tot vermijdinge, dat de Duytſchen over den *Yſſul* niet mochten doordringen tot in 't hert van der Franſchen nieuwe Conqueſten.

Auxiliaire trekken weder te rugge,

en doen een aanval op de Brugge der Franſchen by *Nieuwenwicht*, doch vergeefs. *Turenne* trekt mede weder af.

De *Keur-Vorſt van Brandenburg* hadde immiddels uyt den naam van den Keyſer en van de geſamentlijk Rijx-Geallieerde den *Keur-Vorſt van Keulen* en den *Biſſchop van Munſter* drymalen doen ſommeeren, ten eynde deſelve haar in 't Reguarde van 't Rijk ſouden hebben te verklaaren, en partye te kieſen, met byvoeginge, dat ſijne Troupen anders vaardig ſtonden, om't Intereſt van 't Rijk met een rigoureuſe executie te betrachten; doch als daar op geen behoorlijke ſatisfactie quam, hadde hy den Majoor Generaal *Spaan* en den Overſten *Eller* (die hy, geduyrende ſijnen optocht na *Frankfort*, met eenige Troupen omtrent *Lipſtad* en *Bielevelt* gelaten hadde) gecommandeert, om een begin van de voorſz. Executie te maken, het welk in 't begin van *December* ook ſo goeden voortgang hadde, dat ſy in der haaſt eenige plaatſen in *Munſterland* afliepen, het Land onder contributie ſetten, en veele wagens met vivres, ammunitie, Lakenen en contant geld tot goeden buyt maakten, daar op den Biſſchop aanſtonts ſijn volk t'ſamen trok, waar mede hy een inval dede in 't *Graaffſchap van der Mark*, daar hy ſich van de Steeden *Lunen*, *Unna* en 't Slot *Reda*, die alleen door eenige Land-ſaten beſet waren, meeſter maakte, en 't Platte Land met de Steeden *Kamen*, *Ham* en andere Plaatſen onder contributie ſette, tot dat de Brandenburgſe Armée hier omtrent aanquam, wanneer den Biſſchop de Stad *Unna* alvorens uytgeplondert, en veele huyſen afgebrant hebbende, deſelve met 't platte Land op den 29. *Decemb.* verliet, latende den Keur-Vorſt, Keur-Vorſtinne en het gantſche Hof, met een convoy van eenige duyſent paarden, voorby paſſeeren na *Lipſtad* en *Bielevelt*, in welke laatſte plaatſe deſelve op den laatſten dag van 't jaar 1672 geluk-

Brandenburg ſommeert de *Biſſchoppen van Keulen* en *Munſter*,

ageert vyandelijk in Munſterland,

lukkig arriveerden, alwaar de Keur-Vorſtinne op den 5. *January* 1673. een jongen Prins ter wereld bracht.

Auxiliaire trekken in de Winter-quartieren.

De Keyſerlijke Volkeren namen haare Winter-Quartieren in en om 't Sticht *Paterborn*, en de Brandenburgſe in' *t Land van der Mark*, waar mede ſy deſe Campagne eyndigden, en ons occaſie gaven, om deſelve met ſchrijven mede te eyndigen, alleen voor 't laatſte noch hier byvoegende, dat de *Koning van Vrankrijk* aan *Monſieur d'Eſtrade* Gouverneur tot *Weſel ſub dato* den 23. *November* ordre gaf, om de Landen van den *Keur-Vorſt van Brandenburg* allenthalven onder contributie te brengen, 'en deſelve als Conqueſten te tracteeren ſo lang, tot dat aan den Koning ſatisfactie was gedaan over twee attaques, die de Brandenburgſe Troupen by de Rivier de *Laan* op de ſijne hadden gedaan, en over 200. Artillerye Paarden, die deſelve Troupen ſijnen Koopluyden by *Coblents* met eenigen Buyt hadden ontnomen, onaangeſien de Franſche den Keur-Vorſt voorheen genoegſaam hadden geoffenſeert met het innemen van ſijne Steden en Plaatſen in' *t Land van Kleef*; met deſſelfs Militie uyt *Emmerik* en *Gennep* te verdrijven; met die beyde plaatſen, benevens *Orſou* en *Burik* te demolieeren; met het Land in de gront te ruïneeren; en 't ſelve te plonderen, en ſlimmer als Vyanden te tracteeren, en met verſcheyde attaques te doen op de Brandenburgſe en Keyſerſche Volkeren, als die omtrent de *Laan* en *Frankfort* gecampeert lagen. *Monſieur d'Eſtrade* ſont in gevolge van's Konings bevel op den 5. *December* 1672 een miſſive op *Kleef*, daar by hy de Hooge Regeeringe ſommeerde, om binnen 8. dagen eenige Heeren na *Weſel* te deputeeren, ten fine deſelve met hem ſouden accordeeren over de Contributien, dewelke hy anders rigoureuſelijk wilde doen executeeren.

Vrankrijk ſet het Land van Luyk onder contributie,

op eenige frivole pretexten.

Het Koningrijk POLEN was ſlecht geconſtitueert,

De Beſchrijvinge van den deplorablen ſtaat van't Koninkrijk POLEN hebben wy in ons *Tweede Deel* op *Pag.* 218. geeyndigt, en de Oorlogs-Actien gereſerveert tot deſe plaatſe, alwaar wy eerſt ſullen verhandelen de ſlechte Poolſche preparatien ten Oorlog, daarna de Turkſche en Tartariſche Preparatien en Optocht ten Oorlog, en dan 't gene van eenige remarque in dien Oorlog is voorgevallen.

waar voor de Koning grootelijk vigileert,

Wat aangaat de Poolſche preparatien tot den Oorlog, ſo was hoognodig, dat deſelve met ſo grooten yver wierden begonnen, met ſo eenparigen drift voortgeſet, en met ſo goeden ſucces volbracht, als de macht van den dreygenden Vyand groot, deſſelfs actien barbariſch, en een quaat eynde van den Oorlog voor de geheele Chriſtenheyt ruïneus ſoude zijn.

In

In het begin van dese preparatien toonde Koning *Michaël* sijn onvermoeyde vigilantie en sijnen hertelijke intentie, om 't Rijk *Polen* als een voor-muyr van het Christenrijk, tegens de gedreygde ruïne van de algemeene Vyanden van den Christen-naam te beschermen, want hy verscheyde Rijx-dagen dede convoceeren, op dewelke hy selfs in persoon en door sijne Ministers de hoogdringende noot van 't Rijk voorstelde, en desselfs defensie serieuselijk recommandeerde, met instantelijk versoek, dat nu elk voor hem selfs, en sy alle gesamentlijk de nodige middelen van defensie wilden betrachten en by der hand nemen; dat sy alle oneenigheyt en disputen wilden ter zijden setten, om daar door de Rijx-dagen niet vruchteloos te doen scheyden; dat sy alle Factien, als een invreetende kanker, wilden abandonneeren; en dat sy om *Christi* willen den *Sabel* tegens de Ongelovige en On-Christenen gelijkerhand wilden opvatten, en haar selven, haare Vrouwen en Kinderen, ja haar Leven, Religie en Vryheyt wilden beschermen, daar toe haar God seekerlijk sijne genade soude verleenen, so sy haar desselve niet onwaardig maakten door versuym, oneenigheyt ofte quaat-aardigheyt. Daar en boven recommandeerde de Koning dit alles door diverse *Universalia* en Circulaire Brieven aan alle de *Palatinaten* en *Weywotschappen* van groot en kleyn *Polen*, mitsgaders aan *Littauwen* en aan de *Pospoliter Russini*, haar den periculeusen val en totalen ondergang van 't Rijk voor ogen stellende, by aldien sy nu niet vigileerden. Maar (dat te beweenen is) de oneenigheyt van den Poolschen Adel, en de verfoeylijke Factie der Franschen hadde dusdanig de overhand, dat veele, in plaats van 's Rijks Interest ter herten te nemen, het selve liever wilden helpen destrueeren, en een brugge voor den Vyand leggen, daar over desselve het Rijk *Polen* met gemak inwendig soude konnen verwoesten, en een ontelbare meenigte van onnosele zielen in een slavernye sleepen, die harder is, als de dood selve.

de noot van 't Rijk recommandeert op den Rijxdag,

doet Universalien uytgaan.

Immiddels stelde de Koning de aanstaande noot van 't Rijk door Expressens mede voor aan alle Christen Potentaten, behalven aan *Vrankrijk*, van waar hy wist, dat den stroom van alle onheylen sijn Rijk quamen overvloeyen. *Vrankrijk* nochtans, om sijne Intrigues en Interest in *Polen* te vaster te kuypen, dede door den voorgaanden Poolschen Koning *Iohan Casimir* (die in *Vrankrijk* residerde als Abt van *St. Germain*, en van 7. a 8. andere considerable Abdyen, dewelke alle vacant raakten, als hy op den 16. *Decemb.* 1672. miserabel quam te overlijden in een plaatse, die van de contagieuse pest was

Sockt alle Potentaten aan tot assistentie, behalven Vrankrijk,

dat onverfocht assistentie presenteert.

geinfecteert, en daar de Franſche hem geherbergt hadden, als hy op een plairſier-reys langs 't Franſche ſtrant was ſiek geworden) hoewel onverſocht, aan den Koning en Stenden van *Polen*, by een Miſſive een preſentatie, dat hy uyt liefde van 't Vaderland, en tot ſteutinge van den inval der Barbaren met 15000. Franſche Soldaten de Kroon wilde komen aſſiſteeren; doch men was door gants *Polen* ſo jalours tegens de Franſche, dat het de welgeintentioneerde genoeg was, om af te wijſen al wat maar van daar quam.

De Paus neemt ſich de ſaak van Polen aan.

De Paus, die ſich den gevaarlijken ſtaat van *Polen* ſeer liet aangelegen zijn, ſette tot onderſtant van dien Oorlog op alle de Geeſtlijke goederen een Impoſt van 6. ten hondert, gelijk meermaalen geſchiet was; hy dede door den *Nuntius Koroſinski* op den 6. *Iuny* in *St. Jans Kerk* tot *Warſchouw* aan het Rijk een preſent van een notable ſomme van penningen, met een gezeegent Swaart aan den Koning, en een gewijde rooſe aan de Koninginne, om te gelijk door de krachtige tegenſtant van de mannen, en door de gebeden van de Vrouwens het Chriſtenrijk tegens de On-Chriſtenen te beſchermen, en hy dede den Aarts-Biſſchop, met alle die van de Franſche Factie waren, in den Ban.

Moſcovien ſent aan Polen aſſiſtentie.

Den Moſcovitſchen *Czar* van de Poolſche Majeſteyt mede tot aſſiſtentie tegens de *Turken* en *Tartaren* verſocht zijnde, was in 't begin niet genegen in dien aanſtaanden Oorlog partye te kieſen, ſo lang de *Polen* onder malkanderen ſo oneenig bleeven, doch reſolveerde noch eyndelijk den ouden *Gowaski* met een Armee van 20. duyſent mannen den *Polen* tot hulp te ſenden, die ſeer langſam byquamen, en noch langſamer gevolgt wierden van een ander Leger, dat met de *Daniſche* en *Zeparowiſche Coſakken* een inval in de *Krim*, en den *Tartaren* een groote diverſie en ſchaade dede.

Brandenburg aſſiſteert *Polen.*

Behalven den *Keur-Vorſt van Brandenburg*, die in 't begin van het jaar 1672. het Rijk *Polen* met 6000. man, volgens voorige Tractaten, aſſiſteerde, was niemand meer, van wien de Kroon *Polen* in haare uyterſte noot wierde ondersteunt, uyt oorſaake, dat de Franſche ter ſelve tijd geheel *Europa* door een oorlog hadden verwert, daar in de grootſte Machten participeerden, of ten minſten by geintereſſeert waren, waar door ſich *Polen* genootdrukt vont, om met ſijne verdeelde en onwillige macht den Vyand af te wachten, daar het ſelve Rijk in 't midden van ſijne verwerringen fluctueerde, en een groot deel der *Coſakken* was quyt geworden door den afval van *Doroſensko*, die in de *Ukraine*, al eer ſijne geallieerde *Tartaren*

Doroſensko ageert vyandelijk tegens Polen,

en

en *Turken* te veld quamen, vyandelijk ageerde, en de voornaamste Stad, genaamt *Czecherin*, veroverde, doch van den *Hanenko* weder daar uyt geslagen wierd, so dat hy over de Rivier *Boristenes* most vluchten, daar hy met eenige duysent *Cosakken* en *Tartaren* versterkt zijnde, weder quam, en de Stad *Human* belegerde, waar op den *Castellaan van Podlachien* en den *Hanenko* de Stad willende ontsetten; door *Dorosensko* geheel verslagen wierden, blijvende (dat notabel is) de Regimenten en Compagnien van de Malcontenten gants *in salvo*, op welke victorie *Dorosensko* de Stad *Human* veroverde, en de Voor-Stad met alle omleggende Steeden aan sijne Soldaten ten buyt gaf, die deselve ook innamen, de menschen in de Barbarische slavernye vervoerden, en alles tot de gront toe destrueerden; Maar so haast *Dorosensko* vernam, dat den *Sierko* met de *Cosakken*, die aan geene zijde van de *Nieper* stonden, haar 40. duysent sterk by *Krzemenimis* oversetten, om sich met den verslagen *Hanenko* te conjungeeren, most hy *Human* weder verlaten, al 't welke alrede gepasseert was, eer de Turken en Tartaren met haare Legers te veld waren, uyt oorsaake, dat de Turken veel tijds consumeerden, met haare uytnemende groote Oorlogs-preparatien, en met den marsch van haare Legers, die om de verre distantie meer als dry maanden toebrachten, eer sy in de *Ukraine* aanquamen.

wort van *Hanenko* geslagen,

Dorosensko slaat *Hanenko* weder, en verovert *Human*,

welke plaats hy genootsaakt wierd te verlaten.

Wat de Oorlogs preparatien der *Turken* aangaat, die waren extraordinair groot, want sy niet alleen de *Krijmsche Tartaren*, die sy door jaarlijxe pensioenen tot haaren dienst verbonden hebben, op ontboden, om met een Heyr van meer als 80. duysent mannen te veld te komen, maar ook van alle *Bassas* so veel volks by een trokken, dat sy een Leger formeerden van meer als 200. duysent mannen, waar van sy het voet-volk voor heen na den *Donau* sonden, werwarts sy van 200. swaare metale Stukken, in *Seiken* over de *Swarte Zee*, en van de Ruyterye over Land gevolgt wierden, dewelke den *Grooten Heer* met een ongehoorde Pracht en Magnificentie uyt *Adrianopel* in sijn Pavilloen convoyeerden in compagnie van den *Mufti*, dewelke aan den *Donau*, volgens gewoonte, alvoorens de Rivier over te gaan, de Voorspellingen van geluk met seekere Ceremonien aan den *Sultan* en aan 't Leger moste geven, na welke verrichtinge dese groote macht de Rivier passeerde, en met kleyne dag-reysen door *Wallachien* en *Moldavien* eyndelijk aan de *Nieper* by *Chocim* (dat maar twee mijlen van *Caminiec Podolski* gelegen is) aanquam, daar sy een Brugge over de Rivier sloeg, dewelke sy over marcheerde

Groote Oorlogs-preparatien der Turken,

dewelke komen optrekken na den *Donau*,

daar den *Mufti* sijne voorseggingen doet met veele ceremonien.

Turken komen voor *Camimiec*, tot voor *Camimiec*, dat sy aanstonts rondom belegerde, en al het Canon door Buffel-ossen liet aanvoeren, plantende 't selve op veele Batteryen, en ook op 't vlakke veld neder, daar mede sy dese Stad furieuselijk beschooten, en met veele vuyr-werken benouwden, ondertusschen dat de *Ianitzars* tot onder de Wallen approcheerden, 't onderste boven wierpen, en 's nachts op diverse plaatsen te gelijk stormden, door welke geduyrige force sy het Garnisoen, dat nauwlijx 2. duysent man sterk was, afmatten, en in gebrek van Ammunitie brachten, also 't Magazijn van kruyt seer sober gestoffeert was.

dat sy gewelddig forceren.

Fortificatie van *Camimiec*. De Stad was met 2. sterke Kasteelen, zijnde 't een het Oude- en 't ander het Nieuwe Kasteel, en met een seer diepe Gracht tusschen de Rotsen, en met verscheyde massive Bolwerken gefortificeert, en gebracht tot 't renommé, van dat sy de sterkste en voornaamste Frontier-post van *Polen* was, welkers behout de *Ukraine*, en by gevolg gants *Polen* tegens de invasien der *Turken* en *Tartaren* so seer dekte, als desselfs verlies naderhand onheylen en miserien gebaart heeft.

Slechte inwendige constitutie van *Camimiec*. Maar dese redoutable sterkte konde 't Rijk niet beschermen, en den Vyand tegenhouden, van wegens het inwendig gebrek van 't Garnisoen en Magazijn, gelijk vooren geseyt is, en om redenen, datter geen ontset voorhanden was, waar van de Vyand kontschap hebbende, de Fortresse te vinniger aantaste, voornamentlijk als hy sag, dat het nieuwe Kasteel op den 26. *Augusti* het ongeluk hadde, van door de onvoorsichtigheyt van een Poolschen Dragonder (gelijk men wil seggen) met het aangaan van 200. tonnen boskruyt, in de lucht te vliegen, met sich nemende veele Poolsche Officieren, Edelen en Joden, en 500 Soldaten; en dat een sijner Granaten in de Luytersche Kerk gevallen was, en daar aangesteken hadde 120 Granaten, die de Kerk omverre sloegen, en het Garnisoen verzaagden, waar op hy met een heevigen aanval tot onder de Poort van't Oude Kasteel naderde, dat hy door mijnen soude hebbe omgekeert, by aldien de Belegerde geopiniatreert, en na geen Capitulatie hadden willen luysteren, te meer dewijl de Vyand alree 5. Bolwerken ondermijnt hadde, 't welk de Belegerde necessiteerde, om haar leven te salveeren met het uytsteeken van een witte Vlagge, daar op Ostagiers ten wederzijden gegeven, en sekere Personen genomineert wierden tot het maken van de Capitulatie, dewelke op den 27. *Augusti* 1672. in deser voegen getroffen wierd.

Het nieuwe Kasteel vlieght in de lucht met veel volk.

Camimiec gaat over

volgens dese Capitulatie. 1. *Dat de Besettinge met al haar Onder- en Boven-geweer, en met alle Bagagie vry en ongemoleesteert soude uyt marcheeren.*

2. *Dat*

2. *Dat alle onroerende goederen blijven ſouden ten behoeve van de wettige Eygenaars.*

3. *Dat de Polen binnen Caminiec ten allen tijden ſouden behouden vrye Exercitie van Religie, en eenige Kerken tot haaren opentlijken Godsdienſt.*

4. *Dat elk Ingeſeten met ſijne goederen ſoude mogen gaan wonen, waar hy wilde.*

Het verlies van deſe Stad dede geheel *Polen* zidderen en beven voor de aankomſt van den machtigen Vyand, dewelke nu geheel *Polen* voor hem hadde open liggen, en geen of weynig reſiſtentie vreeſde, alſo de Regeeringe deſes Rijx geſcheurt, de Armee kleyn en in partyſchappen verdeelt, en geen ſecours, als uyt ſijn eygen boeſem te verwachten hadde, die in oneenigheyt verwert was. De Koninginne dede haare beſte goederen oppokken, om daar mede van *Warſchou* na *Thoorn* te vluchten; Veele Steeden reſolveerden de Sleutels den Vyand te gemoet te brengen; Veele *Waywoden* en *Staroſti* ſubmitteerden haar onder de Turkſe protectie; De Cancelerye van *Cracou* en alle de Archieven, Koninklijke Ornamenten en Regalien bergde men met de vlucht na *Breſlau*; De Steedelingen in *Groot Polen* retireerden met haare beſte meubile goederen in grote meenigte na *Kleyn Polen*; De Stedelingen van *Kleyn Polen* namen haare toevlucht na *Dantſig*, *Koningsbergen* en andere vaſte Plaatſen omtrent de Ooſt-Zee; De Land-luyden omtrent de *San* en *Weiſſel* vonden te weynig vaartuygen, om de Rivieren af te vluchten, en die verre van de Rivieren af woonden, vonden by gebrek van genoegſame wagens en paarden, aan haare vrouwens en kinderen te grooten laſt, om ſich met deſelve elders heen te ſalveeren, ſo dat ſy aan de eene zijde den Haven der behoudeniſſe te verre ſagen afgelegen, aan de andere zijde de Vyanden als vergramde Leeuwen met grote ſchreeden aannaderen, van dewelke ſy niet anders te verwachten hadden, als een wreeden dood, of ten minſten de ellendigſte ſlavernye, in dewelke ſy ſouden ſien, dat ſy van haar huys, hof en goederen berooft, en van haare vrouwens eewiglijk afgeſcheyden ſouden werden, dat hare kinderen een Sacrificie van *Mahomet*, en haar eygen Vryheyt anderen ten dienſt ſoude zijn.

Schrik in Polen over het verlies van *Caminiec*.

Het algemeen vlachten in Polen.

De Koning in deſe hoogſte noot ſtelde door gantſch *Polen* Gebeden aan, om de gedreygde gevaaren den Hemel af te bidden; hy vatte den *Sabel* ſelfs in de vuyſt; hy trok in perſoon te veld, om met den *Arriere-ban* te *Zwolen* den *Weyſſel* te paſſeeren, en poſt te vat-

Vigilantie en voorſorge van den Koning.

ten tot *Zeziekou*, daar hy den Pruyſſen Adel dede vergaderen, werwaarts hy den Prins *Radzivil* met de *Poſpoliter Ruſſini* uyt *Littauwen*, en al den uytſchot uyt *Groot Polen* ontbooden hadde; Hy ſond ordres aan den Kroons Veld-heer *Sobietski*, tegenwoordig Poolſche Koning, die toen met een Leger by *Zamos* ſtont, en den Vyand alree veel afbreuk gedaan, hem continueelijk geallarmeert, en veel buyt en geroofde Chriſten ontſet hadde, om ſich met den *Caſtelaan van Podlachie* en met *Hanenko* te conjungeeren, en den verderen inval der Vyanden in *Volhynien* en *Poleſien* te ſteuten; dewelke naderhand op den 9. *October* by *Kamarono* 15000. Tartaren geheel verſloeg, en wel 20. duyſent gevangene Chriſtenen verloſte; En de Koning ſchreef van den *Weiſſel* circulaire Brieven aan alle Palatinaten van 't Poolſche Rijk, van deſen Inhout:

Een ſeer aanmerkelijken brief.

MAchtige en Genereuſe Senateurs, Titulairen en Edelen &c. Siet nu is 't tijd, om de laatſte preuven van onſe oude dapperheyt te geven, of met deſe Fatale periode onſe Vryheyt te eyndigen, alſo de aanſlagen der Ongelovigen, Vyanden van 't H. Kruys door onſe ſorgloosheyt en tweedracht prevaleeren, en dit oude Koninkrijk drukken, dat ſo vermaart in deugden en dapperheyt is. Wy zijn nu ſeekerlijk bericht van het beweenlijke verlies van Caminiec in Podolien, *waar door de Vyand opgeblaſen is, te meer, om dat hy geen van onſe Legers verneemt, hy komt daarom recht op* Rus-Lemburg *aan marcheeren, en dreygt het H. Geloove en de Kerk een affchouwelijke verwoeſtinge. Wy ſtaan nu hier op den Oever van den* Weiſſel, *even als op de kant van de Babyloniſche Riviere, en ſien de Babyloniſche gevankeniſſe te gemoet, en de deſtructie van onſe Steeden, als een tweede* Jeruſalem, *wy verlangen na u ſpoedige aankomſt met de grootſte patientie en droefheyt onſes herten, en begeeren daarom, dat gy op deſen Derden Circulairen Brief tot Liefde van 't Vaderland afkomt, dat by na geruineert is, met het welke anders nootſaakelijk mede ſouden verloren gaan alle, die u liefſt en aangenaamſt zijn. Komt daarom nochmaals om* Chriſti *wille gebeeden haaſtig aan, 't welk doende, ſullen wy den* Weiſſel *paſſeeren, en u in perſoon dienen tot een Voorganger en Exempel. En vermits het principaalſte ſteunſel van ons lamentabel en deſolaat* Patria *beſtaat in confidentie der onderdanen tot haaren Prins, ſo verklaaren wy by deſe Brieven. dat wy in ons herte geenſins opſluyten eenige offenſie of diffidentie, tegens wien het ook ſoude mogen zijn, en zijn veel meer geneygt ſulx door onſe Koninklijke Goetheyt en Vaderlijke affectie te vergeeten en te vergeeven, als te reſen-*

senteeren, waarom wy u verseekeren, dat wy de eerste sullen zijn, die de Wraak-lust van ons sullen weg werpen, en alle bedreeven misdaden tegens ons en onse Kroon door een generaal Pardon en Amnestie in vergetenheyt begraven.

Gegeven tot *Ianowitz* den 8. *Septemb.* 1672.
in onse Regeeringe het vierde jaar.

De Factien woelen even sterk,

Onaangesien dese hooge en uyterste noot van't gantsche Rijk, van de Kroon, van de Christelijke Religie, van de dierbaare Vryheyt, van lijf, leven en goet, en van al dat aangenaam en waart is, hadde de Fransche Factie en Oneenigheyt in 't Rijk noch so veel krachts, dat veele de nootwendige armeeringe door duyvels drift sochten te beletten, en het saat van tweespalt onder de wel-geintentioneerde te stroyen. Doch de Poolsche Ridderschap sich het behout van haar Vaderland ter herten nemende, begon de saake der Malcontenten te ondersoeken, maakende een Lijste, van een groote meenigte der selver, daar tegens sy haar formalisseerden, voornamentlijk, als sy intercipieerden een Brief van den Aarts-Bisschop, waar in onder anderen souden hebben gestaan dese woorden: *De Turkse Tijdingen komen by my in groote consideratie, alsoo sy my voor onse partye goet schijnen*, welk schrijven so groote Verbitteringe onder den Adel causeerde, dat de Malcontenten niet dorsten ten voorschijn komen, alsoo beducht waren, dat den Adel eer met de executie als examinatie soude beginnen. Den Kroons Stal-meester pakte sijn goet t'samen, en vluchte selfs in de Sterke Plaats *Lowits* by den Aarts-Bisschop. Den *Castellaan Posnantzki*, den Heer *Dowie Korrony* en den Staroste *Padomsky* retireerden sluyps-wijs uyt het Leger van den Koning, en *Lowosky Koronny* ontsnaptent nevens andere by nacht, soude anders gepijnigt zijn geworden. Den Castellaan in 's Konings Leger, als hy de Malcontenten begon voor te spreeken, dat men te rigoureus met haar procedeerde, wierd datelijk doorsabelt, en in kleyne stukken gehouwen, 't welk sulken angst onder de Malcontenten verwekte, dat sy niet wisten, waar sy haar souden bergen, alsoo sy haar nergens in 't Rijk seeker vonden, waarom sich eenige by den Vyand vervoegden, dien sy door raad en hulp assisteerden.

daar over den Adel verbittert.

Posnoliter Russini maken een Verbond.

De *Pospoliter Russini* rechten onder haar een nieu Verbond op tot voorstant van den Koning en't Rijk, 't welk sy so exact onderhielden, dat sy in 't begin een exempel statueerden aan een Russischen Edelman genaamt *Proniowsky*, want deselve geen stem na sijnen sin konnende

nende obtineeren, seyde, dat dan ook niet in de Confederatie wilde wesen, noch het Commando van den Onder-Veld-Heer over de Pospolite gehoorsamen, daar over hy voort ter dood wierde gecondemneert, met welke executie so haastig wierd voort gevaren, dat niet eens een Priester mocht by hem komen, om hem tot de dood te prepareeren, zijnde 't volk in dier voegen op hem verbittert, dat het sijn dood lichaam in de *Weissel* soude geworpen hebben, indien de voornaamste sulx niet en waren voorgekomen. Twintig andere Malcontenten wierden vogel-vry verklaart.

De Koning stelt ordre in 't Leger.

Ondertusschen stelde de Koning in sijn Leger de generale *Collo* aan, ten eynde, dat alle Grooten so wel als andere met eede souden beloven, sijne Majesteyt tot het laatste toe by te staan, waar op ook alle absente Groote en Officieren na 't Leger ontboden wierden, alwaar een yders beschuldinge met ernst soude voorgenomen werden. Maar de Koning sulx siende te strijden tegens sijne belofte in den voorsz. Brief, en tegens den voortgang van een spoedigen veldtocht, belette sulx en wende alle middelen aan, om sijn Leger met alle macht te versterken, dat ook naar groote moeyten eyndelijk so aangroeyde, dat de Koning daar mede opbrak den Vyand te gemoet, dewelke immiddels al seer groote progressen hadde gedaan.

De Vyand doet immiddels groote progressen.

Want na dat hy *Caminiec* hadde verovert, sont den *Primo Visir* de Tartaren 4. a 5. mijlen voorheen, die alles tot de grond toe verdelgden, en de gevangene doorsabelden, lopende de Voor-Steden van sommige plaatsen af, die sy in de asch leyden. Het gros van het Turkse Leger de Tartaren volgende, veroverde de Stedekens van *Isoron*, *Iezzorno* en *Plochowa*, die sy in haare asch begroeven. De Stad *Glmian* sond haare sleutels op den 11. *September* den *Primo Visir* wel 5. mijlen te gemoet, om de plonderinge en haar bederf voor te komen, en alle Steden en Landen tot *Lemburg* toe, submitteerden haar onder 't geweld van den Vyand, en de Stad *Lemburg* soude selfs haar ruine niet ontgaan zijn, so sy haar door een accoord met 80. duysent Leeuwendaalders van de Turken niet gered hadde.

Den Han presenteert sijne mediatie,

Den *Tartar Han* vernemende, dat de *Moscovitische* en *Kalukse Tartaren* in marsch waren, om een invasie en roof in de *Krym* te doen, wierd van sins, om met sijne macht weder na sijn Land toe te trekken, schreef daarom alvorens een brief aan den Poolschen Veld-heer, daar by hy sijne Mediatie presenteerde, om met den *Grooten Heer* een Tractaat van Vreede op te rechten. Waar op de *Koning van Polen* te raade wierd, om de totale ruine van 't Rijk voor te ko-

daar op de Koning Ambassadeurs sent,

men,

men met het senden van den *Castellan Wolinski* nevens den Kroons Schat-Meester na den Grooten Heer, om met den selven van Vreedens Conditien te handelen, gelijk deselve ook op den 18. *October* getroffen zijn, in maniere als volgt:

die een Vreede sluyten met de Turken.

Poincten der Tractaten, die tusschen den Koning van Polen en den Doorluchtigsten Vorst der Ottomanniſſe Porte, als Turksen Keyser, door beyder zijdts Commissarisen, hier toe geordonneert, op den 18. October 1672. beslooten zijn.

1. *Sullen de Tartaren, die voor desen in't Koningrijk Polen gewoont hebben, en sedert* Lipce *genaamt zijn, die ook weder tot de Ottomanniſſe Porte zijn overgekomen, haar Vrouwen en Kinderen, mitsgaders hare andere Goederen, die in Polen noch hebben, vry en vrank mogen af halen; gelijk ook sullen mogen doen, die in't selve Rijk zijn verbleven, of ook daar vry mogen blijven woonen.*

2. *Sal sijn Koninglijke Majesteyt van Polen door desselfs Gesanten alle Iaren aan de Ottomanniſſe Porte senden* 22000. *Ducaten, 't welk sal geschieden moeten nu ten eynde van't Iaar, en vervolgens den* 15. *November op den dag Demetri alle Iaren; doch op dese conditie, dat den Turksen Sultan alle aangrensende Turken, Tartaren, Cosakken en andere stropende Partyen, die den selven onderdaan zijn, sal moeten afhouwen van alle Invallen en Stroperyen, en so't selve niet gedaan wert, sal den Koning daar over satisfactie begeeren by Geschrift, en indien't selve van den naasten Bassa niet en bekomt, sal sijn Majesteyt dat Iaar niet gehouden zijn het Gelt te senden.*

3. *Podolien sal, volgens de oude Grensen, d'Ottomanniſſe Porte onderdanig zijn; en so eenig geschil over de Limijt-scheydinge valt, sullen weder-zijts Commissarisſen naar de Plaats van't geschil gaan, alwaar de Questie in* loco *sullen afdoen.*

4. *De Poolſſe Besettingen, die in Podolien zijn, sullen met alle de hare, pak en sak, daar uyt trekken; waar tegens de Ottomanniſſe Porte den Koning weder te rugge sal geven alle de veroverde Casteelen, Sloten en Oorden in Russen, mits die conditie, dat alle die van Adel zijn hare Vrouwen, Kinderen en Goederen in Podolien vry sullen houden, en de sevende part van hare, noch hare Onderdanen hare Kinderen, mogen weg-genomen werden.*

5. *Sal een yder de vrye Exercitie van sijn Religie hebben, en de Kerke geen schade gedaan werden, als in de Slooten, daar Turksse Kerken sullen werden gebouwt.*

6. *Uyt* Caminiec *en uyt andere Plaatsen in* Podolie *sal een yder vry*

ſtaan binnen den tijdt van twee Maanden van daar te vertrekken met alle hare Goederen, en dat in ſeekerheyt na Polen *ſullen werden geleyt.*

7. *De Ukraine ſal de* Coſakken, *na de oude aanwijſingen gelaten werden;* Bialocierkiew *en andere Veſtingen, die aan de* Ukraine *hooren, ſullen haar ook gelaten werden, en't Poolſſe Garniſoen daar uyt trekken met alle het gene daar in hebben, uytgenomen de Stukken.*

8. *De Coſakken, onder den* Hanenko *geweeſt, ſullen weder te rugge op hare Goederen, ſonder eenige ſmaat, mogen keeren; maar den* Hanenko *ſal in* Polen *blijven.*

9. *En vorder ſullen de oude Poincten in't geheel blijven, die door deſe niet wederſprooken werden.*

en met de Tartaren,

Na dat deſe Tractaten geſlooten waren, moſten de Poolſche Commiſſariſſen ook den *Krijmſchen Cham* te vreeden ſtellen, gelijk by den Turkſen Keyſer voor af bedongen was. Alſo den *Cham* boven de voorige gifte van 16. duyſent Daalders noch 10. duyſent tot verſoeninge vorderde, wierd op 6. duyſent geaccordeert, invoegen dat hy jaarlijks 22. duyſent Daalders ſoude hebben, doch met dit beding, dat noch ſijne Krijmſche Militie, noch andere Tartariſche Volkeren het Poolſche Rijk t'eeniger tijd ſouden mogen infeſteeren, op pœne van verlies van de voorſz. ſomme voor het ſelve jaar, als ſulx mochte geſchieden.

dewelke van den Koning beëedigt wort;

Deſe Vreedens-Tractaten wierden door den Kroons *Referendarius* met het Formulier van den Eed op den 2. *November* den Koning voorgeleſen, waar op de Koning uyt ſijnen Seetel treedende met luyder ſtemme den Eed van woord tot woord naſeyde, en in diervoegen ſolemnelijk preſteerde.

waar op de Vyanden in de Winterquartieren trekken.

Naar 't eyndigen van deſe Tractaten trok den *Turkſen Sultan* met den uytſchot van de Land-Volkeren na *Barbu* 9. mijlen van geen zijde van den *Donau* in de Winter-quartieren, maar den *Primo Viſir* met een groot deel *Tartaren* bleeven in en om de *Ukraine*, hebbende in dien oorlog over de 3. maal hondert duyſent Poolſche Ingeſetenen ten deele in ſlavernye gevoert, en ten deele geſabelt, waar van *Polen* de na-wee noch voelt, te meer dewijl deſelve door 't vernietigen van de voorige Tractaten verdubbelt is, daar van wy in 't volgende Deel nader ſullen handelen, en hier in 't kort alleen noch byvoegen de oorlogs-actien tuſſchen de *Savoyers* en *Genoueſen* voorgevallen.

Een oorlog tegens *Genua.*

De Oorlogs pretexten en preparatien van *Savoyen* tegens *Genua*, ende het Contra-Manifeſt van *Genua* tegens *Savoyen* hebben wy op

pag. 221.

pag. 221. en 222. afgehandelt, en aldaar de Oorlogs Actien tuſſchen die beyde Partyen gereſerveert tot deſe plaatſe.

Terwijlen de *Sereniſſime Republijk van Genua* ſich beeſig hielt, met het onderſoek van de particulariteyten van ſeekere conſpiratie, geëntammeert by *Raphaël de la Torre* tegens den Staat, na dat den ſelven al voorheen Bandit verklaart was, ter oorſaake hy ſich meeſter hadde gemaakt van een *Felouke*, en een conſiderable ſomme van penningen; kreeg deſelve kenniſſe, dat op de Frontieren omtrent *Savona* en *Vado* aan quamen naderen eenige Troupen Infanterye en Cavallerye van den *Hertog van Savoyen*, voorſien met een goede quantiteyt Ammunitie en andere Toebereytſelen van Oorlog, omtrent deſelve tijd, dat de voorſz. Conſpiratie ſoude volvoert werden. Waar op de Republijk, volgens den regul van een goede en voorſichtige Regeeringe, de beyde voorſz. Plaatſen aanſtonts verſterkte ſo met volk, als met alle behoeften, die tot defenſie vereyſt wierden, en ſond op 't ſpoedigſte eenig ander volk, om de Frontieren tegens den inval van de *Savoyarts* te bewaaren, welk volk met verloop van eenige dagen ſo aangroeyde, dat de voorſz. Militie van *Savoyen* niet verre van die van *Genua* gecampeert liggende, van haaren Poſt retireerde, en op den 28. *Iuny* 1672. onverwacht in de Weſt van den Staat inviel, daar ſy de Stad *Pieve*, dewelke maar met een enkele muyr omringt was, overrompelde. Daar op de *Savoyarts* ſchielijk publiceerden een Manifeſt op den naam van den *Grave Catallano*, Commandant van de Armee van den Hoog-gemelden Hertog, inhoudende deſe vyandelijke actie geſchiet te zijn door ordre van ſijnen Heer Hertog, om te repareeren de violentien en uſurpatien gepleegt by den Leen-man van *Rezzo*, ſorteerende onder de Republijk, tegens de Plaatſen en Ingeſetene van *Cenona*, onderſaten van den *Marquis del Marro* Leen-man van ſijn Koninklijke Hoogheyt.

wert begonnen door den *Hertog van Savoyen*,

wiens Militie *Pieve* overrompelt,

en toen eerſt den oorlog gedeclareert,

Voorwaar een ſeer ydel en inſuffiçant pretext, om te juſtificeeren ſodanigen vyandelijken actie en opnemen der wapenen, gelijk yder een kan ſien, die maar de moeyte ſal nemen, om te conſidereeren de circumſtantien van 't feyt, en van een onverwachte en violente invaſie, zijnde aan al de wereld klaarlijk bekent, dat de Republijk ter corſake van de voorſz. queſtien en differenten de behoorlijke manieren van procedeeren altijd omhelſt, en ſodanige middelen gebruykt heeft, als tot erkenteniſſe van 't poinct van Juſtitie meeſt waren geproportioneert, zijnde in varſe memorie, dat alle deſelve queſtien en differenten door de interpoſitie en mediatie van den Koning van Vrankrijk, die

op een frivool pretext.

in 't eynde des jaars 1670. den *Abt van Servient* hier toe expres hadde afgesonden, in ruste en met reciproque satisfactie van de strijdende partijen waren getermineert.

daar tegens *Genua* satisfactoire presentatie doet,

Tegens dit Manifest antwoorden de Generaale Commissarissen over de Troupen van de Republijk gestelt in *Savona* resideerende, in dese forme; dat de Republijk genegen was, dat de Examinatie, Judicature en Decisie van de saake van *Rezzo* souden werden gedefereert aan 't Collegie van de Heeren Doctoren van *Boulogne* in sulker voegen, gelijk in diergelijke gelegentheden wel meer was gepractiseert; Met dese cautele nochtans, dat den *Hertog van Savoyen* alvoorens ordre soude geven, dat sijne Troupen, die in *Trevo* lagen, van daar souden delogeeren.

In dese antwoord bleek de promte bereytwilligheyt der Commissarissen wegens de Republijk, in cas behoorlijke reparatie met restitutie der saaken in den eersten staat wierde gegeven, namentlijk, dat sy haaren Leen-man souden obligeeren ende verbinden sich te submitteeren aan het voorñ. Collegie als sijnen aangenomen Rechter, en aan de executie van desselfs Gewijsde, met versseekeringe, van 't geene dien aangaande soude werden getermineert, aan haare zijde behoorlijk te doen onderhouden, en het selve uyt te voeren met al sulken Cautele, als aan de zijde van den Hertog soude mogen werden gegeven.

doch te vergeefs.

Op dese billijke presentatie vernam de Republijk, dat den Hertog tot geen accommodatie ofte Compromis inclineerde, vond sich daarom genootsaakt, aan alle de Princen en Staten van *Italien* door expresse missiven bekent te maken, met hoedaanige sinceriteyt sy procedeerde, en dat sy in geenderhande manieren van intentie was, om occasie te geven, dat de ruste van *Italien* soude werden geturbeert.

Waarom *Genua* de Oorlogs preparatien wakker voortsette,

Onderwijlen prepareerden haar de *Genoueses* wakker ten oorlog, en wierd op den 12. *July* in den grooten Raad beslooten, dat de saaken van den Oorlog alleen by 9. Personen souden werden gedirigeert, daar toe verkoren wierden den Heer Hertog, vier Senatoren, te weten de Heeren *Grimaldi*, *Lomellino*, *Durasso* en *Odone*, neffens vier uyt den kleynen Raad, namentlijk de Heeren *Fiesco Brignola*, *Spinola* en *Iustiniani*. Tot het Militair Gouverniment van de Stad *Genua* wierden gestelt 4. Colonnels, en 3. tot Veld-Marschalken, mitsgaders den Heer *Marco Doria* om de Galeyen van de Republijk te commandeeren; De Wervingen wierden met groote sorge en drift so in als buyten de Jurisdictie van de Republijk voort geset,

set, en om deselve noch meer te faciliteeren, wierd op den 6. *July* by een Placaat aan alle gebanne *Corsen* vrydom belooft, by aldien sy de Republijk quamen dienen, uytgesondert de Crimineele van Goddelijke en Menschelijke Majesteyt, mitsgaders van Man-slag, valsche Munt, en andere enorme delicten.

de finantien, sterkten,

Tot onderstant van desen Oorlog resolveerde den Grooten Raad een jaarlijxe Subsidie voor 10. aankomende jaaren, op alle personen van de Republijk te lichten, gelijk mede den tax van den hondersten penning op alle goederen; daar en boven lichte de Republijk importante sommen *à deposito*, en veele Ingesetene deden vrywillige aanbiedinge van geld, al 't welke de Finantie dapper stijfde, en voorts wierden met een ongemeenen yver alle nootsakelijkheden gepreparreert, so dat men in korten tijd in en omtrent *Savona* een Leger geformeert sag van meer als 12. duysent mannen, die de actien van den Vyand te lande naukeurig observeerden, terwijlen eenige Galeyen en Oorlog-scheepen na *Albenga* seylden, om het voornemen van de *Savoyarts* te verspieden, dewelke veele scheepen in den Boesem van *Aratro* versamelden. Men stelde by een publicatie een prijs van 4000. kroonen voor den genen, die het hooft van *Raphaël de la Torre*, en 6000. die hem levendig in handen van de Justitie konde leveren; Men excuseerde alle sijne Bloet-vrienden uyt den Raad, en men setten mede eenige personen in apprehensie, dewelke suspect waren, dat sy aan het Verraad van *Raphaël de la Torre*, mede schuldig waren, om *Savona* te verrassen, tot welkers beter succes 10. Fransche Galeyen en 7. Oorlog-Scheepen, die tot *Marsielje* en *Toulon* gepreparreert, voor *Savona* te water souden ageeren, terwijlen den voorsz. *Torre* door de Gebergte een diversie soude maken, en den *Graaf de Catallano* met een Leger de Stad *Savona* te land onverwacht soude besprongen hebben; Maar als dit verraat ontdekt wierd, namen de Troupen van *Savoyen* op den 6. *Augusti* behalven *Pieve* en *Zuccarelli* ook *Castel Vecchio* in, met intentie, om sich aldaar te versterken, daar van de Republijk de importantie kennende, en wetende, dat de *Savoyarts* alleen vivres hadden voor 2. a 3. dagen, wenden alle mogelijke macht aan, om deselve plaats te recupereeren, waarop sy deselve met 9. duysent man berenden, en alle passages stopten, so dat den *Graaf de Catallano*, die sich met meer als 1000. man daar binnen beslooten en benauwt vond, resolveerde *Castel Vecchie* met het meeste volk beset te laten, en met de voornaamste Officiers en omtrent 200. Soldaten met force en met den degen in de vuyst door

en tegens de Verraders procedeert den.

De Savoyers nemen *Castel Vecchio* in,

dat door de Genouesen berent.

door de *Genoueeſen* heen te ſlaan, 't welk hem ook gelukte, doch niet ſonder verlies van de meeſte van de ſijne, daar onder veele Officieren waren. De *Genoueeſen* hielden daar op de Plaatſe ſo dicht beſlooten, dat die van binnen genootſaakt waren, om haar op diſcretie over te geven, met welke victorie de *Genoueeſen* veel volk *Priſonniers de Guerre* maakten, en een goeden buyt veroverden, daar door haare couragie ſo aanwies, dat den Majoor *Riſtori* met 700. *Corſi* voor *Pieve* twee Poſten van den Vyand bemachtigde, en tegens de ſelver uytvallen manlijk defendeerde, waar door de *Savoyarts* gedwongen waren *Pieve* te verlaten, na dat ſy alvorens de meeſte part van de fortificatien hadden laten opſpringen, ſendende eenige Troupen na *Oneglia*, die een goet gedeelte van *Rezzi* af branden, en omtrent de Rivier *Ponente* met haare invaſien, roven en plonderen meer ſcheenen het Land te willen verwoeſten als conqueſteeren.

en weder verovert wierd.

De Wapenen van de Savoyarts hadden ongelukkige ſucceſſen.

In alle verdere attaquen hadden de Wapenen der *Savoyarts* ſo ongelukkigen ſucces, als ſy lichtvaardig waren opgevat, en tot bederf der onſchuldige ingeſetenen van de Republijk misbruykt wierden. Want 2. Eſquadrons *Savoyarts*, die in 't Pleyn van *Albenga* haar geconjungeert hadden, om die Stad te beſtormen, wierden in 't veld door den Majoor *Riſtori* met ſijne *Corſi* afgeſneden en ſodanig gereſcontreert, dat ſy met een ſchandelijke vlucht haar moſten bergen, over welke actie de Republijk den ſelven *Riſtori* met een goude Colomme van 150. Piſtoletten, de andere Hoofden yder met 50. Piſtoletten, en yder Soldaat met een maand gagie en een paar ſchoenen vereerde. De Heer *Ioſeph Centurione* veroverde 200. Paarden en Muyl-eſels en 50. Soldaten tot Convoy, komende uyt *Oneglia*, daar in ſy Ammunitie gebracht hadden. Ter ſelver tijd wierd *Crenſola* door de *Genoueſen* mede ingenomen en beſet, en *Zezzio* nevens twee andere Plaatſen onder *Savoyen* behoorende verbrant, om redenen, dat de *Savoyarts* het Gebiet van de Republijk met vuyr en ſwaart verwoeſten, daar toe ſy geen apparentie ſagen om 't ſelve te conqueſteeren.

Savoyarts by *Albenga* geſlagen,

en een quantiteyt Paarden en Muyl-eſels ontnomen.

Die van Genoua nemen *Crenſola* in, en verbranden *Zezzo*,

In deſen voorſpoet belegerden de *Genoueſen* de Stad *Oneglia*, veroverden het Kaſteel, dat ſy in koolen ſetten, om dat ſy 'er in een huys vergifte Wijn en Brood gevonden hadden, daar 2. *Corſi* van ſtierven, ſo haaſt ſy daar van hadden genuttigt, en wierden de Stad onder Capitulatien ook haaſt meeſter, gelijk ſy mede *Briga* veroverden, plonderden en verbranden. Den Majoor *Riſtorſi* hadde immiddels *Tonda* belegert, dat hy weder verlaten moſt, ſo haaſt de Republijk op de aankomſt

veroveren *Oneglia*

en *Briga*.

aankomst van *Monsr. Geaumont* uyt Vrankrijk alomme ordre gesonden hadden, van alle hostiliteyten op te houden. De propositie van *Monsr. Gaumont* bestont in onverdraaglijke *Præliminaria*, voor af souden sy moeten restitueeren *Oneglia*, en den stilstand van alle vyandelijke actien onderhouden, en daar en boven de geheele saake overgeven in handen van den Koning van Vrankrijk, sustineerende, dat die van *Genua* de eerste attaquanten waren, dat nochtans contrarie bleek. Hier by sag de Republijk, dat Vrankrijk meer haar partye als neutralen Mediateur soude zijn, te meer, dewijl *Duc de Savoyen* sijne Troupen immiddels in tweën verdeelde, en sich in postuyr stelde, om offensief te ageeren, waarom de Republijk hare Militie weder ordre gaf, om op den Vyand los te gaan, die in de eerste actie weder een gelukkig succes hadde, krijgende, behalven den goeden buyt, ook veele van den Vyand gevangen. De Republijk dede echter 't respect aan den Koning, dat aan hem alle Fransche, die sy van den Vyand hadde gevangen bekomen, met nieuwe kleedinge tot een present sond.

Propositie van den Franschen Minister tot *Genoua*.

Uyt vreese, dat door dese oorlogs-vonk geheel *Italien* in een vlamme soude geset werden, sond den *Paus* Monsr. *Spada* na *Genoua* en *Savoyen*, om de Vreede-handelinge te faciliteeren, daar toe Monsr. *Gaumont* mede sterk aandreef, so dat, onaangesien den Hertog den Oorlog liever wilde continueeren, om sijne eer en reputatie door schuld van sijne Officieren verlooren, wederom te krygen, echter op de presentatie van *Genoua*, van *Oneglia* alvoorens wederom te restitueeren, eenige articulen op 't papier gebracht wierden, onder dewelke een behelsde, dat voortaan noch *Duc de Savoye*, noch de Republijk tegens malkanderen Oorlog souden mogen beginnen, 't en zy sy 6. maanden voorheen daar van kennisse aan den Koning van Vrankrijk souden hebben gegeven, met de redenen, die hun daar toe moveerden. Dese articulen wierden met de wederzijdse documenten aan den Koning van Vrankrijk gesonden, waar op de Republijk hoope van een stilstant en Vreede schepte, doch *Savoyen* om sijn affront te repareeren, nam onderwijlen in besettinge *Dolce aqua* en *Rocheta*, en voorsag de Plaatsen van *Sospello*, *Saccorgi*, *Bregi*, *Tenda* en *Pigna* met alle nootwendigheden, bedrijvende sijn volk sulken insolentie tot *Falesco* en andere plaatsen van de Republijk, dat deselve hem liet weten, by aldien sijn volk van sulke Barbarische actien niet wilden afstaan, dat men hem 20. hoofden van de voornaamste van *Piemont*, die binnen *Genoua* gevangen saten, soude toesenden. Hier op deden de Savoyse Troupen een attaque op *Nave*, maar wierden

De Paus sent een Minister na Genoua en Savoyen,

daar eenige articulen wierden geconcipieert,

én na Vrankrijk gesonden,

wort voor Nave geslagen, en elders, den door *Ristori* tot *Ormea* weder te rug gedreeven, gelijk sy ook wierden afgewesen van *Zeristola* en *Castelluccie*, diergelijken bejegeninge een andere partye tot *Giogli* en *Giostenece* mede ontfing, 't welk de *Savoyarts* so vergramde, dat sy tot geen Stilstant van wapenen wilden verstaan, schoon die van *Genoua* op het versoek van *Gaumont* deselve al hadde toegestaan met de restitutie van *Oneglia*. Den Hertog, om sijn accoord met de *Genouesen* te loffelijker te maken, wilde, eer men met de Tractaten verder soude gaan, met de wapenen beproeven, of hy *Oneglia* niet weder soude konnen veroveren, 't welk hem ook na wensch gelukte, want den *Marquis de S^t. Damien* met een groote krijgs-macht gekomen zijnde aan de passagie genaamt *Baronnie*, verjoeg de *Genouesen* met den degen in de vuyst van daar, en greep post voor *Oneglia*, daar van hy sich op den 21. *October* weder meester maakte, sonder de minste resistentie te hebben ontmoet, also de *Genouesen* de Fortificatie gedemolieert en de Stad verlaten hadden. Op dit succes meende de Gouverneur van *Nizza* het Kasteel *Penna* te verrassen, maar wierd door den Heer *Gio Prato* Genouees genootsaakt, met verlies van 150. dooden behalven de gequetsten te retireeren.

recupereert *Oneglia*,

Monsr. de Gaumont uyt vreese, dat dese hostile actien meer en meer souden toenemen, reysde van *Genoua* te post na *Turin*, daar hy den Hertog persuadeerde tot het accepteeren van den Stilstant die op den 29. *October* sijn begin nam, wanneer *Ovada* aan *Genoua* gerestitueert en ván alle hostiliteyten een eynde gemaakt, als mede de weder-zijdsche gevangenen gewisselt wierden. Hier op wierd ten weder-zijden goet gevonden, om de Vreedens-Tractaten tot *Acqui* te beginnen, werwaarts de wederzijdsche Gedeputeerdens gesonden wierden, dewelke na eenige onderhandelingen eyndelijk een eynde van den Oorlog maakten, daar by de Fransche bedongen, dat so wel de *Genouesen* als *Savoyarts* alle haare gewapende Troupen, die sy mosten casseeren, aan haar souden overgeven, dewelk omtrent 15. duysent man bedroegen. Met dese Vreede-handelinge sullen wy dit Fataale jaar 1672. en dese Beschryvinge sluyten, en voort setten onse volgende Beschryvinge, van de jaaren 1673. 1674. en 1675. dewelke wy hoopen met een algemeene Vreede te eyndigen, daar toe de Almachtige sijnen zegen wil verleenen, en van alle Vyandelijke actien maaken een

daar op een Stilstant van wapenen,

en een Vreede getroffen wierd.

E Y N D E.

BYVOEGSELEN

Van

Eenige aanmerkelijke ſaaken my na 't drukken deſes Werks ter handen geſtelt.

VERBAAL

Van de Magiſtraat tot Arnhem *gehouden wegens het overgaan van haare Stad aan Sijn Koninklijke Majeſteyt van Vrankrijk* in Junio *des jaars* 1672.

In te voegen op Pagina 463.

1. DEn Oorlog tuſſchen ſijn *Koninglijke Majeſteyt van Vrankrijk* en de *Geunieerde Provincien* gevreeſt wordende, hebben de *Magiſtraat van Arnhem* van tijt tot tijt met grooten yver ende inſtantien by de *Hoog Mog. Heeren Staten Generaal* en de *Ed. Mog. Heeren Raden van Staten* aangehouden, om de verbeteringe van de Fortificatien van de Stad van *Arnhem* en 't maaken van een Ravelijn voor de *Rijn-poort*, ende andere nootwendigheden, maar hebben niet anders konnen obtineeren, als een reſolutie van den *Raad van Staten* tot het inkopen ende leggen van Storm-palen rontom de Wal, het welke ook geſchiet is, wordende t'elkens aan de Magiſtraat tot antwoort gegeven, dat *Arnhem* geen Frontier-ſtad was, ende dat de boven Steden op den *Rijn* ende den *Yſſul* deſelve Stad genoeg bedekten, daar op dan ook in het Voor-jaar 1672. groote Retrenchementen aan den *Yſſul* tot merkelijke ſchade van verſcheyde Ingeſetenen van de Stad van *Arnhem* en de *Velauwe*, en 't verderf van veel treffelijke Landen gemaakt, en met verſcheyde Regimenten te Voet en te Paart beſet zijn.

2. Dan alſo door het naarlaten van de doorſnijdinge van den *Rijn*, boven aan *Schenkenſchans*, tot beneden het *Tolhuys* (waar

op door de Magiſtraat van deſe Stad, nevens andere Heeren des Arnhemſchen Quartiers ſeer hart, edoch te vergeefs van tijt tot tijt geurgeert is) ſeer weynig water in den *Neder-Rijn* was, ende dat men overſulks bevreeſde, dat de *Koninck van Vrankrijk*, tuſſchen het *Tol-huys* en *Yſſeloort*, door den *Neder-Rijn* in de *Betauwe* ſoude door-breeken, ſo zijn in de *Betauwe* langs den *Rijn* mede eenige Regimenten te Voet ende te Paarde, onder het Commandement van den Generaal Commiſſaris *Mombas* gecampeert, om het overkomen van de Franſchen aldaar te beletten, ende als de *Magiſtraat van Arnhem* den 30. *May* ſeekere kenniſſe bequam, dat het Leger van den *Koninck van Vrankrijk* ſich tot *Elten* neergeſlagen hadde, ende omtrent het *Tolhuys* den *Rijn* trachte te paſſeeren, heeft de Magiſtraat terſtont den Secretaris *Verſtegen* na *Zutphen* aan de Heere *Gevolmachtigde te Velde* geſonden, om haar *Ed. Mog.* het ſelve bekent te maken, en te verſoeken, dat de ſelve de poſten aan den *Rijn* in de *Betauwe* met meerder Militie geliefden te voorſien, om het overkomen van de Franſche Armee te beter te verhinderen, en wetende, dat haar Magazijn ſeer qualijk met Lonten voorſien was, hebben aan de *Ed. Mog. Heeren Staten van Vytrecht* om Lonten geſchreven, en hebben ook van de ſelve omtrent twaalf hondert ponden bekomen.

3. Den 31. *Mey O. S.* des namiddags omtrent 3. of 4. uyren quamen eenige Ruyters ter Poorte inrijden, en ſeyden dat de Franſchen de Pas over den *Rijn* by 't *Tolhuys* geforceert hadden, en aldaar overgekomen waren, waar over de Heeren van 't Hof Provinciaal, en de Magiſtraat aanſtonts twee Gecommitteerdens aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien* hebben afgeſonden, om de tijdinge bekent te maken, ende om by tijts ſo veel mogelijk was, daar in te voorſien, ende de Franſchen te ſtuyten, ende mede te remonſtreeren, dat de Magiſtraat van *Arnhem* des winters 3. duyſent ponden pulver uyt haar Magazijn naar *Bredevoort* en op het ernſtig verſoek van de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* ſeer onlangs vijf duyſent ponden pulver, en vier Stukken Canon naar *Nimwegen* geſonden, ende daer en boven veel Pulvers en Lonten ten dienſt van de Uytleggers op den *Rijn*, en de Spaanſche Regimenten, en andere Militie van den Staat der Vereenigde Nederlanden gelevert hadden, dewijl alle de Militie na den *Yſſul* gedeſtineert op deſe Stad quam affakken, aan de welke men als van Pulver ende Lonten voor het meeſte part onvoorſien, het ſelve moſte mede deylen, ende verſoeken, dat het ſelve weder mochte gerem-

remplaceert, en insonderheyt, dat de Stad met eenige Lonten mochte worden voorsien.

4. De selve Gecommitteerdens hebben *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien* tot *Dieren* aangetroffen, en het gene voorsz. geremonstreert, de welke daar op antwoorde het overkomen van de Fransen in de *Betauwe* niet te geloven, en dat *Mombas*, indien het waar was, het selve wel soude hebben genotificeert, en beloofde op de andere versoeken naar mogelijkheyt ordre te stellen.

5. Des anderen dags 's morgens den 1. *Iuny* is daar seekere tijdinge gekomen, dat onse Militie by het *Tolhuys, Bergse Hooft* ende andere plaatsen langs den *Rijn* hare posten verlaten, ende sich naar *Nimwegen* geretireert hadden, waar over het Hof, Reeken-Kamer en de Magistraat op het Stadhuys vergaderende is daar mede gekomen *Mombas*, de Troupes omtrent het *Tolhuys* gecommandeert hebbende, dewelke verklaarde tot het verlaten van die posten ende aftrekken van de Militie ordre gegeven te hebben, om dat het Fransche Leger aan de andere zijde van den *Rijn* so sterk gecampeert was, dat onse Troupes niet machtig waren, het overkomen der Fransche te beletten, seggende, ordre van den Heere *Beverning* te hebben, sijne Troupes niet te laten forceeren, ten welken eynde hy een Brief door de Heer *Beverning* over dat subject aan hem in 't Frans geschreven, vertoonde en lier lesen.

6. En also het Hof, Reeken-kamer en de Magistraat van *Arnhem* oordeelden, dat het selve seer qualijk gedaan was, en dat die posten terstont weder beset behoorden te worden, eer de Fransen overquamen, en deselve posten innamen, so hebben die Collegien aanstonts vier Heeren uyt haar gecommitteert *Sijn Hoogheyt* daar over te spreeken, en spoedige ordre tot het weder besetten van die Posten te versoeken, dewelke ook aanstonts op *Dieren* naar *Sijn Hoogheyt den Prince van Orange* gevaren zijn, ende komende aan de Stege omtrent *Middachten*, is de Heeren Gecommitteerdens ontmoet de Heer *Veld-Marschalk Wurts*, dewelke verklaarde na de *Betauwe* te gaan, om ordre te geven, dat de Posten door *Mombas* verlaten weder beset wierden, welkers bewaringe door de Heeren Gecommitteerdens aan de Heer *Veld-Marschalk Wurts* ten hoogsten gerecommandeert wierde.

7. Tot *Dieren* gekomen zijnde, wierden de Gecommitteerdens door eenig beleyt van *Sijn Hoogheyt* by den Heer *Prins Maurits* een weynig opgehouden, ende verstonden aldaar, dat *Mombas* door last

van *Sijn Hoogheyt den Heer Prince van Orangien* in arreſt genomen was, en hebben korts daar na Audientie by *Sijn Hoogheyt* gehad; ende de weder beſettingen van de verlaten Poſten ten hoogſten gerecommandeert, als zijnde daar aan het welvaren van het gantſche Land gelegen, ende alſo gedurende de ſelve Audientie aan *Sijn Hoogheyt* wierde geſeyt, dat de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* daar waren, namen de Heeren Gecommitteerden haar afſcheyt van *Sijn Hoogheyt* ende ſpraaken daar na met den *Heer van Beurſen*, ſijn wel Ed: het intereſſe van de Provincie van *Gelderland* ende het bewaren van de Stad van *Arnhem* ten hoogſten recommandeerende, daar na hebben de Heeren Gecommitteerde audientie by de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* laten verſoeken, maar geen antwoort bekomende, zijn vertrokken, dewijl het laat begonde te worden.

8. De Heer *Veld-Marſchalk Wurts* omtrent het *Tolhuys* met eenige Regimenten paarden ende een Regiment te voet aangekomen zijnde, hebben eenige Franſche Heeren en Cavalliers op den $\frac{5}{12}$. *Iuny* 1672. onder het faveur van twee ſtukjens de paſſagie over den *Rijn* geforceert, de Rivier gepaſſeert ende onſe Ruytery ende Voetvolk op de vlucht gebracht, waar op alle de andere poſten langs den *Rijn* gecampeert mede opgebrooken ende verlaten zijn, waar van te *Arnhem* de tijdinge omtrent de middag door verſcheyde gequetſte Ruyteren gekomen is.

9. Den 2. *Iuny* zijnde Sondag, zijn hier gekomen twee duyſent Spaanſe Ruyters, dewelke de Magiſtraat van *Arnhem*, niet tegenſtaande de Stad ſeer ſchaars van Meel voorſien was, met groote quantiteyt van Broot, Kaas en Bier hebben moeten voorſien; Ende om dat men van die tijt af voor een Belegering beſorgde, heeft de Magiſtraat van *Arnhem* een brief afgeſonden aan de Magiſtraat van *Amſterdam*, daar by geremonſtreert wierde, de ſchaarsheyt van Meel, Lonten en Geldt, verſoekende daar omme eenige aſſiſtentie van de voorñ. Specien, maar hebben niet anders als een afflagig Antwoort bekomen. Inſgelijks heeft de Magiſtraat ymant uyt den haren geſonden aan *Sijn Hoogheyt* om behoorlijke aſſiſtentie ende genoegſame Proviſie te verſoeken.

10. De Magiſtraat oordeelde ook dienſtig de Brugge over den *Rijn* voor haare Stad liggende af te breeken, maar op hope dat 't Leger van den Staat daar over marcheeren ende tenteren mochten de Franſchen, die noch niet geheel ſterk over waren, te ſlaan, immers het vorder inbreeken in de *Betuwe* te beletten, is goet gevonden alleen

alleen eenige Scheepen die men haaſt weder leggen konden te laten uytdrijven.

11. Des nachts tuſſen den 2. en 3. *Iuny* zijnde Sondag ende Maandag is het Regiment van den Heer *Graaf van Hoorn* tot *Iſſeloort* gelegen hebbende over de Contreſcherpen van de Stad *Arnhem* gepaſſeert, ſonder ordre te vertonen, ende heeft doenmaals het Leger beginnen op te breeken.

12. Den 23. *Iuny* den Maandags omtrent middag zijn de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* binnen de Stad van *Arnhem* gekomen, waar van de Magiſtraat door andere verwittigt zijnde, hebben deſelve terſtont twee Heeren uyt haar Ed: midden gecommitteert, om de Heeren *Gevolmachtigde* te ſpreeken over ſeer nootwendige affaires van deſe Stad, dan hebben de Heeren Gecommitteerden van de Magiſtraat tot laat in den avont, eer deſelve audientie konden bekomen, opgehouden, dewelke doenmaals al wederom proviſie van Lonten, Meel, Gelt, als anders verſochten, dan wierde haar qualijk ſoo veel tijt vergunt, tot datſe konden uytſpreeken, ende obtineerde op haar verſoek ganſch niet.

13. Des namiddaags zijn binnen *Arnhem* gekomen twee Regimenten te voet, te weten van de Heeren Colonnellen *Vrybergen* en *Ammama*, met twee Compagnien paarden van de Ritmeeſteren *Oſenbrugge* ende *Balantijn*, zijnde daar en boven binnen deſe Stad noch vier a vijf andere Compagnien, nevens eenige Compagnien Hollantſe Boeren, en heeft 't Regiment van den Heer Colonnel *Vrybergen* van *Iſſeloort* mede gebracht Metale Stukjens ende eenige Ammunitie van Oorlog.

14. En is daar op de Brugge over den *Rijn* tot *Malburgen* voor het meerendeel afgebrooken.

15. Op dien dag ſeer vroeg in den morgenſtont was het Leger van den *Yſſul* opgebrooken verlatende de Retrenchementen . . . . . latende de Hutten ende verſcheyden Wapenen aldaar verblijven, ende marcheerden langs de Stad *Arnhem* naar *Vytrecht*, ende hebben de Heeren *Gecommitteerde te Velde* in de nacht doen verſoeken openinge van een poorte, om een Trompetter met een brief aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien* te ſenden, waar op naar middernacht Antwoord bekomende, verſochten de Heeren *Gevolmachtigde te Velde* door een Ruyter, van de Magiſtraat openinge van eén poort, om naar *Sijn Hoogheyt* te mogen gaan, ende over een wichtig deſſeyn te delibereeren, voorgevende dat *Sijn Hoogheyt* . .

Noti. Dit is in het Raatſignaat door geſaan, en heeft aldaar geſtaan, *ſonder het Leger van den Vyand geſien te hebben.*

Nota, hier heeft mede geſtaan, ſijn verſchen harnas, of wapen ontboden hadde. hier heeft geſtaan Conjuſelijk.

. . . . . gereſolveert was de Franſche ſlag te leveren, waar op de poorte geopent zijnde, zijn deſelve ſeer *ſubitelijk*, ſonder de Magiſtraat, Commandeur of Hooft-Officieren te ſpreeken of de minſte ordre te geven, vertrokken, niet tegenſtaande alrede een alarm, dewijl ſy noch in de Stad waren, door eenige Boeren uyt de *Betuwe* gemaakt was, roepende dat de Franſchen naar *Arnhem* marcheerden.

Na dat deſelve een uyr of anderhalf weg geweeſt waren, is de Stad van *Arnhem* den 4. *Iuny* des morgens ſeer goet tijd uyt de *Betauwe* aan 't hooft van de Rhijn-brugge, en langs 't Knor-dijkjen met Muſquetten door de Franſchen beſchooten, dewelke aldaar een Baterye begonden op te werpen, waar op terſtont uyt de Stad met Canon en Muſquetten furieuſelijk is geantwoort, (welk ſchieten de *Gevolmachtigde te Velde* inhaar retraite genoegſaam hebben konnen hooren, en is daar op de Burgerye en Militie terſtont op de Wallen gebragt, en heeft de Burgerye op het vertrouwen, dat ons Leger omtrent den *Dooren-weert* den *Rijn* door de ondiepten aldaar paſſeeren ſoude, om de Franſche uyt de *Betauwe* te ſlaan, of eenig ander middel tot verloſſinge van de Stad by de hand te nemen, ſeer groote couragie getoont en ſeer yverig tot defenſie van haar Stad geweeſt, de ſtukken, die noch op de Wallen niet waaren daar op gebragt, de Bateryen verveerdigt, Schans-korven na behooren geſtelt, ende alles gedaan, wat men van een Burgerye ſoude konnen verwachten, gelijk ook de Militie tot defenſie van de Stad ſich ſeer animeus getoont heeft.

17. De Magiſtraat de belegeringe van haar Stad ſiende, hebben eenpaarlijk gereſolveert de Stad naar haar uyterſte vermogen te defendeeren, en op dat het ſelve te bequamer ſoude konnen geſchieden, hebben goet gevonden de ordres tot defenſie van de Stad nodig te laten beramen en uytgeven door een Krijgs-raat, uyt eenige van de Magiſtraat, Commandeur ende eenige Hooft-Officieren geconſtitueert, waar op ook naar gehoudene conferentie met de Militaire Hooft-Officieren, drie uyt de Magiſtraat, ende nevens den Commandeur vijf van de Hooft-Officieren tot een Krijgs-raat aan geſtelt zijn, om alle ordres naar welgevallen te ſtellen, zijnde ondertuſſchen door het ſchieten uyt verſcheyden Canons en Muſquetten, ſo veel mogelijk is geweeſt, belet geworden het avanceeren ende voltrekken van des Vyands Batterye, dewelke ook mede heftig ſchooten en eenige Burgers en Soldaten quetſten.

18. Tegens den avond is een Trompetter van den Vyand komen bla-

blaſen verſoekende binnen te weſen, waar op de Magiſtraat, Commandeur en Officiers van de Militie op de Raad-Kamer vergadert zijnde, is gereſolveert, den Trompetter blindeling in te halen ende ſijn aanbrengen te hooren, dewelke in de Raad-Kamer gebragt zijnde, ſeyde afgeſonden te weſen van den Heer *Hertog van Turenne*, om wegen ſijn Alder-Chriſtelijkſte Koninklijke Majeſteyt van Vrankrijk de Stad op te eyſſchen, ende naar dat de Trompetter op de Secretarie gebragt was, is gedelibereert over het antwoord, dat men hem geven ſoude, ende hebben de Militaire Officieren geadviſeert, dat men hem terſtont weder uyt ſenden, ende geen ander antwoord geven ſouden, als dat ſy de Stad niet konden over geven, doch de Magiſtraat vermeynde, dat ſy de ſaake aan de Hop-luyden en Gemeens-luyden moſten communiceeren, eer ſy daar op antwoorden konden, ende dat ſy des morgens ten vijf uyren haare reſolutie ſouden bekent maaken.

19. Naar dat den Trompetter weder uyt geleyt was, heeft de Magiſtraat de Gemeens-luyden laten vergaderen en het aanbrengen van den Trompetter voor gehouden, ook bekent gemaakt de antwoord van de Militaire Officieren, verſoekende haar reſolutie, of ſy de Stad maintineeren ende andre Burgerye daar toe mede animeeren wilden, waar op de ſelve eenpaarlijk klaagde, dat ons Leger . . . . . hadde verlaten de Retrenchementen aan den *Yſſul*, die ſo veel gelts gekoſt hadden, en waar door ſo veel treffelijke landen van de Ingeſetenen van deſe ſtad bedorven waren, ende dat ſy nu haar Voor-ſchanſſen, waar op de Heeren Raden van de Staten, het verbeteren van de Fortificatien deſer Stad altijd hadden geëxcuſeert, quijt waren, dat ſy ook gehoopt hadden, dat het Leger het canonneeren uyt deſe ſtad genoegſaam hebbende konnen hooren, tot onſer ontſettinge weder te rugge gekeert, en ten minſten over den Rijn ſouden zijn gegaan, om een *tentamen* te doen, of men't Quartier van de Franſche omtrent deſe ſtad liggende, ende gelijk men bericht wierde doe ſo ſterk niet weſende, als ons Leger, niet ſoude hebben konnen opſlaan; Maar dat ſy ter contrarie vernomen, dat Leger continueelijk naar beneden marcheerde, ende de *Grebbe* al gepaſſeert, ende tot *Rhenen* gekomen was, tot een evident teyken dat het Leger deſe Stad genoegſaam abandonneerde, ende dat het geheele Leger in de Retrenchement en van den *Yſſul* de Franſchen niet *willende* afwachten, men lichtelijk konde afnemen, dat een Stad ſo qualijk gefortificeert, de forces van't Franſche leger niet en ſoude konnen uytſtaan, en indien daar eenige hoope van ontſet voor handen was, dat ſy geen goed en bloed voor de

Hier heeft geſtaan, *ſonder Vyand te ſien.*

Hier heeft geſtaan, *dervende.* En is alle deſe veranderinge met de handt van

Burgermeesters gedaan, volgens desselfs bekende letteren.

de Religie ende Vryheyt wilden opsetten, maar dat't te vergeefs soude zijn, sonder hoope van ontset, de stad in pericul van een Bloed-bad te stellen, doch dat sy voor het formeeren van hare resolutie versochten, te weten den toestant van het Magazijn, waar op de Commijs van het Magazijn verhoort zijnde, verklaarde, dat 't Magazijn met Pulver, Musquet-kogels als ook Canon-kogels van drie Pond redelijk voorsien was, maar dat van de Lonten in het Magazijn behalven het weynige dat van de twaalf hondert Pond, die de Heeren Staten van Uytrecht gesonden hadden, noch voor handen was, maar omtrent drie duysent pont Lonten overig waren, dat hy uyt de naam van de Magistraat noch onlangs aan de Heeren Raden van Staten de schaarsheyt van de Lonten genotificeert ende suppletie van 't gebrek, edoch te vergeefs versocht hadde, ende indien de Lonten alle daag soo veel geconsumeert wierden, als dien dag gedaan was, dat daar voor geen drie dagen Lonten waren, dat daar ook weynig kogels waren van ses en twaalf pont, welk rapport de Hopluyden, Gildemeesteren en Gemeensluyden gehoort hebbende, hebben deselve haar voorige klachten van de verlatinge door ons Leger gereitereert ende geadviseert, dat dewijl daar sulken schaarsheyt van Lonten was, sonder dewelke men het Canon ende Musquetten niet konde gebruyken, dat ook de Stad door de continuele doortochten ende nabyheyt van het Leger gansch geen provisie van Meel hadde, en dat men noch twee dagen te vooren vier duysent pont Broot aan de Spaanse Ruyterye had moeten uytdeylen, waar door al het Meel van de Bakkers geconsumeert was, soo dat de Soldaten qualijk Broot te koop konden krijgen, en dat den Vyand over den Rijn komende sich terstont van de Water-Meulens buyten de Stad konde meester maaken, en dat men over sulks genootsaakt soude wesen over drie of vier dagen de Stad over te geven, dat het over sulks beter was, dewijl geen ontset was te verhopen, by tijts een goet accoort te maken, gelijk wegens den Konink gepresenteert wierde, als na drie of vier dagen vechtens, de Stad in pericul te stellen, om Stormenderhant ingenomen te worden, ende tot een proye van een furieusen ende woedenden vyand te exponeren, waar door Vrouwen en kinderen deerlijk vermoort souden konnen worden, en hebben daarom tot de Capitulatie op redelijke conditien gesolveert.

20. Deselve resolutie nevens de redenen hier voren verhaalt, hebben de Magistraat door twee Gecommitteerdens de Militaire Officieren in de Herberg van den Arent by malkanderen vergadert zijnde, bekent gemaakt en der selver advijs daar op versocht; en terwijlen de

Heer

Heeren Gecommitteerden noch ſpraaken, quam daar by de Secretaris *Verſtegen*, dewelke buyten kenniſſe van de Magiſtraat den Trompetter tot in 't Franſche Leger gevolgt was, ende ſeyde dat *Duc de Turenne* voor twee uren Antwoort wilde hebben, of hy wilde op de Stad dien nacht doen ſtormen, dewelke al te ſamen eenpaarlijk verklaarden tot geen Capitulatie te konnen verſtaan, dat ſy volgens haren Eed, daar mede ſy aan het Land verplicht zijn, gehouden waren de Stad ten uyterſten te defendeeren, en liever als eerlijke luyden te willen ſterven, als de Stad ſodanig op te geven, verſoekende aan de Heeren Gecommitteerdens, dat deſelve de Magiſtraat ende Gemeente wilden induceeren tot een mannelijke reſiſtentie, dat ſy een brief aan *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien* door een Ruyter ſenden, en ſecours voor de Stad verſoeken wilden, waar op die Gecommitteerden weder by de Magiſtraat gekomen, ende rapport gedaan hebbende, gereſolveert is de Stad te defendeeren, ende den Trompetter weder komende af te wijſen, en dat men de Burgerye tot het defenderen van de Stad animeren ſoude, als ook geſchiet is.

21. Den 5. des morgens omtrent acht uyren is den Trompetter weder gekomen, ende gelijk te vooren binnen gebracht, waar op een groote meenigte van Vrouwen, daar onder eenige mans-perſonen gemengt waren, op de been raakten, roepende en ſchreuwende om Accoort, ende de Magiſtraats-perſonen en Officieren, die deſelve op ſtraat vonden, omçingelden, en zijn daar op eenige door de Magiſtraat gecommitteert, om de Officieren in de Herberg den Arent te ſpreeken, dewelke aldaar eenige Capiteynen vindende met deſelve delibereerden over het defenderen van de Stad, welke Officieren toenmaals conſidererende het gebrek van Lonten en Meel, oordeelden, dat de Stad niet te defendeeren was, ende reſolveerden tot de Capitulatie, indien de Magiſtraat haar een atteſtatie van het voorñ. gebrek wilde verleenen, dan de Hooft- ende andere Officieren van de Regimenten van *Vrybergen* en *Ammama* waren met haar Regimenten op de Wal, en maakten ſwaarigheyt van haar poſten te gaan, derhalven de Magiſtraat naar de Wal zijn gegaan, om deſelve Hooft-Officieren ook te ſpreeken, ende met deſelve over het Antwoort aan den Trompetter te delibereren, waar op naar deliberatie met de Hooft-Officieren gereſolveert is, den Trompetter met een wevgerend Antwoort weder uyt te ſenden, 't welk de wijven horende ſteenen begonden te raapen, en na de Magiſtraat en Officieren te werpen, ſodanig dat een Capiteyn door verſcheyde huyſen moſte ontlopen.

22. Den Trompetter weder uytgeleyt zijnde, waren eenige Officieren ſo haaſtig, dat deſelve terſtont ordre gaven met het Canon te ſchieten, en of wel de Magiſtraat ſulks ſocht te beletten ende op te houden, tot dat den Trompetter in het Retrenchement was, ſo wierde evenwel eerder geſchoten, en het Paard daar *Duc de Turenne* op ſat, gequetſt.

23. Terwijl de Magiſtraat met de Hooft-Officieren op het Bolwerk van de Rijn-poort wachten, tot dat eenige Ruyterye tot haar ſecuriteyt ende diſſipatie van de by een gerotteerde vrouwen ende mans-perſonen door de ſtraten reden, is den Soldaat des nachts naar *Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange* geſonden weder gekomen, en ſonder ymant te mogen ſpreeken binnen gebracht, den welken gelaſt wierde, te ſeggen, om de Gemeente te encourageren, dat *Sijn Hoogheyt* veerdig ſtont, om met ſijn Leger weder naar *Arnhem* te marcheeren, en de Stad te ontſetten, het welke door de Magiſtraat ende Officieren onder de Burgerye uytgeſtrooyt zijnde (hoewel die Soldaat *Sijn Hoogheyt* niet gevonden hadde) ſulken couragie in de Burgerye verwekte, dat de ſelve met de Vaandels weder na de Wal liepen en haar genoegſaam verlaten poſten voor het meerendeel weder innamen, ſchietende wederom dapper met Canon ende muſquetten, om den Vyand het voltrekken van ſijne aproches ende op maaken van een Batterye te beletten, en wierden aldaar eenige huyſen buyten de Sabels-poorte de Fortificatien te naar liggende in den brant geſteeken en geruïneert.

24. Des middags quam tijdinge, dat de Franſchen beſig waren, om beneden de Stad by *Hulkenſteyn* met ſchuyten volk over den Rijn op de Veluwe te brengen, dewelke gelijk men van de Wal konde ſien, poſt vatten in de ſchuure van den Secretaris *Verſtegen*, het welke eenige uyt de Magiſtraat aan de Heeren Commandeur en Colonnellen bekent maakten en verſochten, dat deſelve eenige troupes wilden uyt ſenden, om het overkomen te beletten, ende die alrede overgekomen waren te rug te ſlaan, daar op deſelve Capiteyn *Aartſen* nevens een Vries Capiteyn met hondert muſquettiers hebben uytgeſonden, waar by ſich onder het beleyt van den Burgermeeſter *Willem Joſewijn Huygen* tot *Clarenbeek*, en den Majoor *Soetlant* ruym ſoo veel vrywillige Burgers gevoegt hebben, dewelke buyten de S^t. Janspoort haar in ordre ſtellende, quam den Ritmeeſter *Balantijn* om het Veld te recognoſceren uytgeſonden zijnde, met een groote alteratie in een volle courier midden door den troup te rug jagen, dat een yder

ſich

ſich genoeg te wachten hadde, en in de Poort daar over beſtraft zijnde, is hy weder na buyten gereden, en is die troupe, met haar nemende een kleyn metalen ſtukjen, na den Vyand gegaan, ende hebben op de ſchure van den Secretaris *Verſtegen*, daar de Franſchen ſich onthielden, ſodanig geſchoten en gechargeert, dat de Franſchen aan het wijken waren, en weder na den Rijn retireerden, ende ſouden dien troup, onder Gods Zegen die ſchure vermeeſtert en de Franſchen weder over den Rijn gedreven hebben, ten ware den Ritmeeſter *Ballantijn*, om het Veld nader te ontdekken, weder uytgereden, voor de tweedemaal met een volle Galop door die Troup was komen rijden, tegen de waarheyt roepende, dat daar meer als twee duyſent Franſche Ruyters achter den Berg ſtonden, ende daar op die troup in disordre bracht, dewelke evenwel ſonder verlof weder binnen quam; en indien gelijk een yder oordeelde, dat met Gods hulpe geſchiet ſoude zijn, ſo den Ritmeeſter *Balantijn* dien valſchen alarm niet gemaakt hadde, die troup de Franſchen weder over den Rijn gejaagt hadden, het ſelve ſoude de Burgerye ſeer geanimeert hebben, en ſoude de Franſchen ſo haaſt over den Rijn niet gekomen zijn, ende overſulks de Stad ſo haaſtig niet bekomen hebben.

25. Met het weder binnen komen van de troupen, raakte den Brand in verſcheyde huyſen buyten de Rijn-poort naar den ouden Kraan, als ook in eenige huyſen buyten S^t. Jans-poort, 't welk een groote alteratie onder de Burgers cauſeerde, ende als men tegen den avond geen tijdinge van 't Leger van *Sijn Hoogheyt* vernam, en dat verſcheyden troupen Paarden en Infanterye van de Franſchen voor de Stad in de *Velauwe* op den *Sandberg* ſich vertoonden, en dat de Burgerye begonden te giſſen, dat de tijdinge van de komſte van 't Leger van de *Prins* maar uytſtroyſſels waren, vraagden de ſelve als ook de Hollandſche boeren geduyrig aan de Magiſtraat ende Officieren, die de Wal paſſeerden, en de Soldaten encourageerden, of de *Prins* niet quam, dewelke haar dan op het beſte, dat ſy konden, aanmoedigden, maar van de komſte van den *Prins* niet vernemende, begonden deſelve de couragie te laten vallen, ende haare poſten op de Wal te verlaten, ende begonden ſich met de Vrouwen, die om het overgeven van de Stad riepen, ende tumultueerden, te voegen, verſcheyden Inwoonders en Hollandſche Boeren, inſonderheyt die haar huyſen verbrand waren, ende der ſelver Vrienden komende met een groote ongeſtuymigheyt voor het Raad-huys, roepende dat men moſte accordeeren, ende willende weeten, of de Magiſtraat tot het af branden van de ſelve huy-

ſen ordre gegeven hadde, ende dewijl de Magiſtraat verklaarde daar niet van te weeten, liepen ſy naar het Logement van den Ritmeeſter *Balantijn*, ſeggende dat de ſelve ſulx op de naam van de Magiſtraat belaſt hadde, dewelke het toenmaals ontquam, ende doe hy weder op de Markt quam, raakte hy weder onder den tumult, ende ſoude ook haar handen niet ontkomen hebben, indien de Magiſtraat hem niet verloſt, ende op het Raad-huys gebragt, ende tot voorkominge van grooten tumult in arreſt genomen hadden.

26. Des avonts quam den Trompetter de Stad voor de derde maal op-eyſſchen, ſeggende, indien de ſtad niet Capituleerde, dat dien nacht de Stad ſoude worden beſtormt, waar op de Magiſtraat ſiende den tumult onder het gepeupel meer en meer aanwaſſen, en de onwilligheyt van de Burgerye ende de Hollandſche Land-ſaten, dewelke de Wallen voor het meerendeel verlaten hadden, ende ook niet te bewegen waaren, om weder na de Wallen te gaan, ende conſidereerende de ſwakheyt van haar Stad, gebrek van Lonten, Meel en andere behoeften, ende voornamentlijk dat geen ontſet te verwachten ſtonde, hebben noods-halven moeten reſolveeren, alſo de Vyand alrede in de *Velauwe* gekomen, ende meeſter van de Koorn-meulens buyten de ſtad geworden, een uyt de Magiſtraat uyt te ſenden, om over een goede Capitulatie te handelen, ende het ſelve aan de militaire Officieren bekent te maaken, ten eynde de ſelve ymand uyt den haaren daar by mochten voegen, dewelke ſulks weygerden, ſeggende, de Stad niet te willen overgeven, ende de ſtad ſelfs in weerwil van de Magiſtraat ende Burgers te willen defendeeren, waar op de Magiſtraat haar te gemoet voerde, wel te konnen oordeelen, dat ſy wel deeden als eerlijke Luyden, het Land trouw te dienen, ende het uytterſte af te wachten, maar dat ſy haar Vrouwen, Kinderen ende goederen elders hadden, ende alleen met haare Lichamen (die de ſelve lichtelijk daar naar ſouden konnen ſalveeren) hier waaren, dat de Magiſtraat ook gereſolveert was, indien het daar aan lag, haar perſoonen ten dienſte van het Vaderland op te offeren, maar dat de Magiſtraat verplicht was mede te ſorgen voor haare Burgeren, der ſelver Vrouwen, Kinderen ende goederen, ende ſo veel mogelijk was, voor de behoudeniſſe ende bewaaringe van haare ſtad, ende dat ſy gedeſtitueert zijnde van alle hoope van ontſet, ende door het vertrek van de Gecommitteerde te Velde, ende het Leger van haare Bond-genooten genoegſaam geabandonneert, haar genootſaakt vonden tot voorkominge van de totale ruïne van haare Stad ende Ingeſetenen

ſetenen van de ſelve haar te dienen van ſodanige middelen, om haar eenigſins ende ſo veel als mogelijk was, te conſerveeren, ende dat ſy nu een goed accoord ſouden konnen maaken, daar toe ſy over drie of vier dagen, als de ſtad in de uyterſte nood ſoude zijn gebragt, tot een irreparabel verderf van haare Stad ende Burgerye niet ſouden konnen komen, ja dat haar ſtad met geweld ingenomen wordende, veele onnoſele Kinderen ende Vrouwen jammerlijk vermoord, ende in de uyterſte miſerie gebragt ſouden konnen worden, ende dat den Staat der Vereenigde Nederlanden niet geholpen konde worden, met het deffendeeren van deſe ſtad voor dry of vier dagen, dat ook by de Bond-genooten niet qualijk genomen konde worden, dat het geheele Leger van deſen Staat voor het Franſche Leger retireerende . . . . . ſulken ſwakken ſtad, die het geweld nu al twee dagen hadde uytgeſtaan, de vordere forces van het Leger niet dorſte afwachten, ende dat daarom de Magiſtraat de Burgermeeſter *Brantſen* ende den Secretaris *Verſtegen* ſouden uytſenden, om den Trompetter te ſpreeken, indien de Heeren daar ymand wilden byvoegen, ſo ſouden die met een gaan, waar tegen de Officieren ſeyden naar haar Poſten te willen gaan, ende de ſelve te willen deffendeeren, dan zijn daar op de Burgermeeſter *Brantſen* en den Secretaris *Verſtegen* uyt de ſtad naar het Leger van *Turenne* gegaan, waar by de militie een Officier gevoegt heeft. Nota, dit is met een grove penne deurgeſtreecken.

27. Eenige uyt de Magiſtraat des avonds omtrent tien uyren de ronde doende, bevonden met groote alteratie, dat terwijl den Vyand rondom de ſtad was, ende de huyſen ende hoven aan het Contreſcharp in brand ſtonden, dat in de twee grootſte en ſwakſte Bolwerken achter het Gaſt-huys ende *S'. Wolburgens Kerk* ganſch geen wacht of beſettinge was, ende dat daar alleen eenige ſchild-wachten ſtonden, dat ook eenige van de Hollandſche Landſaten het woord aan onbekende perſoonen hadden gegeven, waar door de ſtad lichtelijk hadde konnen overvallen worden, hebben ſeer qualijk ende met groote moeyten eenige Burgeren op de Hooft-wacht konnen diſponeeren, om die voornoemde Poſten te beſetten, hebbende veel van de Burgerye ende van de Hollandſche Landſaten haar poſten en wachten verlaten.

28. Den 6. Juny, doe den dag begonde te komen, ſagmen, dat de Franſchen den nieuwen weg naar de Sant-berg op de punt van het Bolwerk van de hooge muyr afgetrencheert, en een travers tot op de Gracht gemaakt hadden, als ook dat ſy achter den Botterdijk en

dwars door de Have, dewelke wegen het leeg water droog was, seer met een Retrenchement naar de Rijn-poort geavanceert waren, en als men haar toe riep, dat sy gedurende de Capitulatie niet mosten arbeyden, of dat men daar op schieten soude, seyden sy, dat uyt de Stad op den Trompetter geschooten was, eer hy in't Retrenchement was geweest, doch hielden doe op van het werken, ende souden, gelijk men uyt haar arbeyden sag, den storm aangebracht hebben tusschen de Steene-brugge van de Rijn-poort, ende den Beer in de drooge Graft, ende in den hoek van de andere zijde van 't selve Bolwerk, alwaar sy vryelijk konden werken, also die plaatsen van geen pointen of zijden van de Wal met Musquetten of Canon bestreeken worden konden, waar over de Magistraat so langen tijt, doch te vergeefs aangehouden hadde, dat een Ravelijn voor de Rijn-poorte, tot defensie van die periculeuse plaatse, geleyt mochte worden.

29. De Gecommitteerde van de Stad, als hier voor geseyt, neffens den bygevoegden Officier uyt de Militie tusschen acht en negen uren 's avonts, buyten de Poort by den voorsz. Trompetter gekomen zijnde, zijn de selve van hem versocht, om met hem by Monsieur *S^t. Abre* te gaan, die in absentie van den *Hertog van Turenne* aldaar Commandeerde, 't geen sy gedaan hebben, en is den voorsz. *S^t. Abre* op den Botterdijk by de oude Kraan, naar dat sy byna een uyr gewacht hadden, by haar gekomen, die de Gecommitteerde van de Stad afvraagde, of de Magistraat noch niet gereselveert hadde haare Stad aan den Koning onder redelijke Conditien over te geven, waar op sy geantwoort hebben van Ja, ende willende de geprojecteerde Articulen van Capitulatie aan sijn Ed. vertoonen, seyde niet van noden te zijn, maar dat sy de moeyten mosten nemen, van met sijn Ed. naar den *Hertog van Turenne*, die omtrent een groot half uyr daar van daan was, toe te gaan, 't geen sy aangenomen hebben, en aan yeder door ordre van den voorsz. Commandant *S^t. Abre* een Paard gegeven zijnde, zijnse daar na toe gereden, tot *Hulkensteyn* toe geavanceert zijnde, traden sy van haar Paarden af, met meyninge, om over de Brugge, die aldaar van de Fransche van kopere Schuytjens geleyt was, over te gaan, maar kosten niet, door dien deselve noch niet volkomentlijk geleyt was, doch wierde met een Schuytjen over den Rijn aan de Meyers-wijkse zijde overgebracht.

30. Alwaarse geleyt wierden in 't Leger van het Voet-volk, het welk daar gecampeert lag, en geseyt wierde wel 20000. man sterk te zijn, om af te wachten de komste van den *Comte de Guiche*, die men seyde

seyde by haar Ed. te sullen komen, om haar na den Hooggemelten Hartog te convoyeeren.

31. Byna een groot uyr aldaar vertoeft hebbende, is eyndelijk den Hooggemelten Graaf by haar gekomen, die naar haar beleefdelijk verwellekomt te hebben, haar heeft gevraagt, of sy als Gedeputeerden van de Stad van *Arnhem* gekomen waren, om wegens die Stad te capituleeren, waar op die voorsz. Gedeputeerden antwoorden van Ja; terstont weder te Paarde gesteten zijnde, hebben haar reyse vervolgt, en sijn neffens den *Comte de Guiche* naar den Hertog toegereden.

32. Omtrent een groot half uyr gereden hebbende, zijnse gekomen te *Elden* op de *Sluys*, alwaarse in 't Logement van den Hertog gebracht wierden.

33. Aldaar gekomen zijnde, wierden haar Ed. van de Hooggemelden Graaf versocht een weynig patientie in 't afwachten van de komste van den Hertog te willen gebruyken, die geseyt wierde in de ruste te wesen, meer als twee of drie uyren met de grootste patientie van de werelt vertoeft, ende dikwijls na de komste van den Hertog gevraagt hebbende, is haar Ed. telkens tot Antwoort gegeven, dat sijn Hoogheyt noch rustede, doch dat hy wel terstont soude ontwaaken, wordende also den geheelen nacht, door 't afwachten van sijn komste opgehouden, en doorgebracht.

34. Welk lang vertoeven haar Ed. geen kleyne bekommernisse veroorsaakte, door dien de Heeren van de Magistraat en de Burgerye niet kosten weten of gissen, wat haar wedervoer of wedervaren was.

35. Eyndelijk is den hoog-gemelten Hertog 's morgens tusschen ses en seven uyren, zijnde den $\frac{6}{16}$ *Iuny*, komende van *Nimwegen*, van de Schans *Knodsenburg* gearriveert, aldaar gekomen zijnde, hebben de voorsz. Gecommitteerdens de gelegentheyt gesocht, om met sijn Hoogheyt t'aboucheeren, dewelke sy verkregen hebbende, hebben aan sijn Hoogheyt bekent, dat sy als Gecommitteerdens van de stad van *Arnhem* aldaar gekomen waren, om met sijn Hoogheyt over de Capitulatie te spreeken, waar op haar tot Antwoort gaf, dat dat seer wel was, maar dat met haar geen Capitulatie konde maken, gevende tot reden, dat het een Stad was, die stem in Staat hadde, met welke Steden hy geen macht hadde te capituleeren, doch radende haar van terstont na den Koning toe te gaan, die tusschen *Arnhem* en *Doesburg* seekerlijk souden vinden, ende aan sijn Koninklijke Majesteyt haar versoek bekent te maken, haar verasseurerende, dat sy de redelijkste en favorabelste Conditien van de Werelt van sijn Majesteyt obti-

neren.

neren en verkrijgen souden, daar by voegende, dat selfs een missive aan den Konink in faveur van de Stad schrijven, ende terstont affenden soude.

36. Waar op haar Ed. haar afscheyt genomen hebben. Op haar vertrek staande heeft het sijn Hoogheyt belieft, haar mede te geven seeker Edelman van *Comte de Guiche*, om haar na den Konink te conduiseeren, ende door sijn Ed. op de aldergevoeglijkste manier, acces ende audientie by sijn Koninklijke Majesteyt te doen bekomen.

37. Met welken Edelman sy terstont naar *Arnhem* sijn vertrokken, passeerende den selven weg, die sy 's avonts te vooren gepasseert waren.

38. 's Morgens omtrent acht uyren voor de Stad gekomen ende de poorte open gedaan zijnde, zijn sy met den voorñ. Edelman binnen gegaan.

39. En aldaar rapport van 't gepasseerde aan de Heeren van de Magistraat gedaan hebbende, zijn terstont uyt het midden van haar gecommitteert Burgermeester *Brantsen*, als Burgermeester in der tijd ende *Arnold van Dans* tot *Præsikhaaf*, om met den gemelden Edelman na den Koning toe te rijden.

40. In't uytrijden van de Stad hebben sich *Everhard van Delen* tot *Laar*, Rechter van *Arnhem* en *Veluwen-Zoom*, ende den Colonnel *Vrybergen* in haar geselschap gevoegt, om mede na den Konink toe te gaan, onderwegen bericht wordende, als dat sijn Koninglijke Majesteyt te *Latum* was, so hebben de voorñ. Gecommitteerde van de Stad haare reyse directelijk daar op aangenomen, ende onderwegen ettelijke duysenden van uytgelesene Ruyterye, principalijk in 't door rijden met haare Paarden door de Riviere *d'Yssul* gerencontreert ende ontmoet, dewelke seyden regel recht na de stad van *Arnhem* toe te rijden, om die selve te gaan berennen, doch wierde van de voorñ. Edelman op gehouden, haar bekent maakende, dat twee Gecommitteerden uyt de voorñ. Stad by hem waren, om naar den Koning te gaan, ende Capitulatie wegens haare Stad met sijn Majesteyt te versoeken.

41. Omtrent *Latum* komende, heeft den voorñ. Edelman verstaan, dat sijn Koninglijke Majesteyt aldaar by seekeren hank aan den Oever van den *Yssul* was, besiende de Retrenchementen, die in de *Velauwe* op de kant van den *Yssul-stroom* gemaakt waren. Alwaar komende heeft sich den gemelten Edelman by den Koning gevoegt, en aan sijn Koninklijke Majesteyt bekent gemaakt, datter twee Burgermeesters als Gecommitteerden van de stad van *Arnhem* by hem waren,

ren, om met ſijn Majeſteyt capitulatie wegens haar Stad te maken, waar op ſijn Majeſteyt hem geaddreſſeert heeft aan den Heer *Marquis de Louvois*, om met den ſelven daar over te ſpreeken.

42. Gekomen zijnde by den Hooggemelden *Marquis de Louvois*, wierden de Gecommitteerdens van de Stad gevraagt, of ſy ook uyt haare Stad geſchoten hadden, en ſeyden van Ja, waar op haar geantwoort wierde van lijf en goet verbeurt te hebben, doch dat ſijn Koninklijke Majeſteyt die faute, ſo men pardon verſocht, na ſijn groote goetheyt wel pardonneeren ſoude.

43. Middelerwijl wende ſich de Konink weder op den Dijk na *Arnhem*, ende omtrent een quartier uyrs voortgereden zijnde, heeft ſich ſijn Majeſteyt met ſijn Broeder *Duc d'Orleans* ende alle de groote, ende zijn byhebbende Cavallerye in een groote vlakke Weyde gecampeert.

44. Alwaar de Gecommitteerde Audientie verſochten, ende by ſijn Koninglijke Majeſteyt ook vergunt wierde, 't welk in deſer voegen toeging; Doch eer de voorſz. Gecommitteerdens tot den Konink toetraden, ſo haddenſe ſich by den Duc gemelten Edelman geinformeert, hoeſe ſich in 't bykomen van ſijn Majeſteyt ſouden hebben te dragen, die haar deſe Inſtructie gegeven heeft; Dat ſo de Koning te Paard ſittende audientie verleende, ſy ook op haare Paarden blijven, ende tot ſijn Majeſteyt alleen met driemaal ſijn Lichaam te buygen, naderen moſten, maar ſo den Koning van ſijn Paard te Voet was, dat ſy als dan ook te Voet tot den Koning, na drie reverentien gemaakt te hebben, moeſten toe treden, ende dan voor ſijn Majeſteyt op een kny gaan ſitten, en alſo haar propoſitie doen.

45. De Koning van ſijn Paard afgetreden zijnde, ſtaande aan ſijn rechter hand ſijn broeder den *Hertog van Orleans*, aan ſijn andere zijde veele Hertogen, Princen en andere Grooten, is *Everhard van Delen* tot *Laar*, gelijk ook de Gecommitteerdens van de Stad van *Arnhem* ſijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt, in voor verhaalde manieren, toegetreden, ende heeft *Everhard van Delen* ſijne propoſitie in 't Nederduyts gedaan, verſoekende de Vryheyt van Conſcientie, ende vrye Exercitie van de Religie, als mede verſeekeringe ende Sauvegarde voor de Huyſen ten platten Lande in de Velauwe ſtaande; ſo haaſt dat ſelve aan ſijn Majeſteyt door een Tolk vertaalt was geworden, wierden van den Koning aan de Gecommitteerdens van de Stad een wenk gegeven, om haar verſoek ook voor te dragen, 't geen in de Franſche tale met deſe weynig woorden geſchieden.

46 Dat sy als Gecommitteerdens van de Stad van *Arnhem* voor sijn Alder-Christelijkste Majesteyt verschijnden, om haar aan de goetheyt van sijn Alder-Christelijkste Majesteyt over te geven, biddende, dat sy Vryheyt van Conscientie, ende hare vrye exercitie van de Religie mochten genieten, ende eyndelijk dat sy by hare oude Privilegien, Gerechtigheden ende Besit van goederen gemaintineert mochten worden; waar op de Koning antwoorde ende seyde, dat alles wat de Burgerye misdaan hadde, haar vergeven wierde, ende dat sy Vryheyt van conscientie, ende vrye oeffeninge van haare Religie, ende haare voorgaande privilegien en goederen souden genieten ende behouden; na dese woorden gaf haar de Koning weder met sijn hant een wenk van te sullen opstaan, 't geen sy deden, ende zijn na drie reverentien weder gedaan te hebben weg gegaan.

47. Waar na den Colonnel *Vrybergen* sich mede aan den Koning wegens de Militie gepresenteert, doch tot antwoort bekomen heeft: *Vous estez tous Prisonniers de Guerre.*

48. Dit gepasseert zijnde, zijnse terstont te Paard geklommen, en hebben haar gevoegt by den voorgemelten *Marquis de Louvois*, die haar seyde, datse met hem na haare Stad toe souden rijden, 't welk geschiede; doch onderwegen wierde den Hooggemelten *Marquis* van de Gecommitteerdens van de Stad gevraagt, waar ter plaatse, ende wanneer die Capitulatie, ende 't geen haar de Konink toegestaan hadde, onderteekent soude werden; so antwoorde zijn Excellentie, dat die selve na haare gewoonte, onder de Poorte van de Stad geschieden moste, waar by men verbleven is.

49. Door de Riviere den *Yssul* weder gereden zijnde, so gaf sijn Excellentie ordre aan een Regiment Dragonders, als mede aan eenige Compagnien so Switsers als Franschen, die daar gecampeert lagen, om terstont op te sitten, ende weder na de Stad toe te marcheeren.

50. Onderwegen quam de Heer *Marquis de Louvois* by de voorsz. Gecommitteerdens, ende vraagden haar, offe wel eenige Trommelen hoorden slaan, de welke antwoorden van Ja, so seyde zijn Excellentie, dat die Armee, daar van men den Trommelslag hoorden, sterk omtrent 20000. man (indien men geen Capitulatie desen dag hadde willen maken) den aanstaanden nacht van dese en noch een ander Armee van den *Hertog van Turenne*, daar van de Stad belegert was, in de Betauwe leggende, van d'andere kant de selve seekerlijk bestormt en overrompelt souden hebben.

51. Omtrent een half uyr van de Stad gekomen zijnde, ende een halte

halte gemaakt wordende, wierde de Burgermeester *Dans* tot *Præsikhaaf*, van de Heer *Marquis de Louvois* geroepen, ende van hem versocht, dat hy met sijn Trompetter voor uyt na de Stad soude rijden, om de Poort te laten openen, en ordre ende bevel aan de Burgers ende militie te geven, van niet te schieten, of dat sy anderssins tot een roof en plondering overgegeven souden worden.

52. Waar op de Heer *Marquis de Louvois* met sijn by-hebbende Krijgsvolk, neffens *Everhard van Delen* tot *Laar*, en de Burgermeester *Brantsen*, ende de Colonnel *Vrybergen* gevolgt zijn, ende in de Poorte van de Stad komende, vonden aldaar de Magistraat, neffens haaren Secretaris met pen, inkt ende papier gereet, met vertrouwen, dat de Capitulatie vervolgens op 't papier gebracht ende onderteekent soude werden, maar dat selve wierd tot 's anderen daags toe uytgestelt.

53. Op de markt komende, so was aldaar het gantsche Guarnisoen van de Stad tot de Hollantsche Lantsaten incluys, op het versoek van den hooggemelten *Marquis* in de wapenen gekomen.

54. Aan dewelke alle door sijn Excellentie aangeseyt wierde uyt de naam van den Koning haar geweer af te leggen, 't welk gedaan zijnde, wierden sy altemaal, niemant uytgesondert, als *Prisonniers de Guerre* in de groote Kerk geleyt, en aldaar met wacht bewaart.

55. Des anderen daags, zijnde den $\frac{7}{17}$ *Iuny* is van de voorsz. Capitulatie van *Monsieur de Louvois* geen gewag ter werelt gemaakt, blijvende de saake in voorgaande staat.

56. Middelerwijl is de *Conte de Guiche*, en des anderen daags daar na den *Hertog van Turenne* in onse Stad gekomen, versoekende de Heeren van de Magistraat te spreeken, welke beyde de een breeder en ampelder als d'andere met seer groote expressie de voorsz. Magistraat verasseureert ende versekert hebben, dat sijn Koninklijke Majesteyt haar by haar oude Vryheyt van Conscientie, ende vrye exercitie van Religie soude laten, ende dat sy in haar oude Privilegien recht en gerechtigheden, als mede regeringe en besit van goederen, volgens belofte van den Konink, gemaintineert souden worden.

57. Ondertusschen dat de voorsz. saake so onverricht bleef staan, so is 't gebeurt, dat de *Cardinaal de Bouillon*, zijnde des Broeders soon van den *Hertog van Turenne*, in de Stad gekomen is, dewelke ordre gegeven heeft, dat de Groote Kerk, die gelijk geseyt is, volgepropt was van 't Garnisoen van de Stad, ledig gemaakt, en de ingeslotene gevangens op andere plaatsen gebracht souden worden.

58. Naar dat het ſelve gedaan was, ſo is de voorſz. Kerk, volgens haare gewoonelijke Ceremonien ingewijd, ende met dienſt daar in te doen, in poſſeſſie genomen, doch dit alles is geſchiet buyten laſt ende ordre van den Koning, gelijk ons ſelver de Heer *Marquis de Louvois*, als hy onſe Capitulatie onderteekende, verhaalt heeft.

59. Eyndelijk heeft de Magiſtraat goet gevonden, (durvende de ſaak niet langer in ſulken ſtaat laten, ende haar albereets van de grootſte Kerk berooft ſiende) de Burgermeeſteren *Brantſen* en *Wilhelm Goſewijn Huygens* tot *Clarenbeek* te committeeren, om naar *Billion* te gaan, alwaar de Koning met ſijn Leger gecampeert lag, om de beloofde ſchriftelijke Capitulatie te bekomen, waar mede ſy haar ten allen tijden ſouden konnen verantwoorden.

60. Dewelke aldaar komende, hebben ſig terſtont geaddreſſeert aan den voorñ. Heer *Marquis du Louvois* en van ſijn *Excellentie* verſocht, dat de bewuſte Capitulatie na behooren in geſchrift geſtelt mochte werden, 't geen *Sijn Excellentie* haar beloofde te ſullen effectuëren, mits dat ſy eenige patientie wilden gebruyken, en aan 't Logement van *Sijn Excellentie* komen.

61. 't Welk ſy gaarn gedaan hebben, en zijn op den beſtemden tijt na *Sijn Excellentie* toegegaan, en daar gekomen zijnde Audientie verſocht, waar toe ſy terſtont geadmitteert wierden, en binnen in een vertrek alleen geroepen zijnde, hebben de Gecommitteerdens haar Requeſt, doch aan ſijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt geaddreſſeert, waar in de Articulen van Capitulatie gecomprehendeert waren, aan ſijn Excellentie vertoont, die dat ſelve in handen van ſijn Secretaris, die neffens hem ſat, gegeven heeft, om geleſen te worden; geleſen en op yder articul appoinctement in Margine door de Secretaris geſtelt zijnde, wierde 't ſelve door de Heer de *Marquis de Louvois* onderteykent, met dien datum als die voorſz. Gecommitteerden by den Koning omtrent *Latum* waren geweeſt, zijnde den $\frac{6}{16}$. *Iuny* 1672. en met ſijn Pitſchaft bekragtigt.

Nota. dat de Articulen van Capitulatie ſtaan geregiſtreert in 't Rentebook *circa finem*, gelijk ſy hier achter volgen.

62 De Gecommitteerden voor deſe korte expedientie ende faveur *Sijn Excellentie* bedankt ende haar afſcheyt genomen hebbende, zijnſe weder na huys gereden.

63. Den $\frac{1}{11}$. *Iuly* de Koning van *Vytrecht* gekomen zijnde, ende in den *Rooden Haan* buyten de Poort logeerende, is ſelfs in perſoon na de middag in onſe Stad gekomen, om de *Prins van Condé*, die aldaar op het Hof Provinciaal ſiek lag aan een quetſure, die *Sijn Hoog-*

Hoogheyt in 't overkomen van den Rijn by 't *Tolhuys* gekregen hadde, te beſoeken.

64. Welke gelegentheyt de Heere van de Magiſtraat waarnemende, om ſijn Koninklijke Majeſteyt te gaan begroeten, zijnſe op het voorſz. Hof *en corps* gegaan, alwaarſe in de *Baſſecourt* gekomen zijnde, haar Ed: wierde geſeyt aldaar te willen vertoeven, ende de wederkomſte van den Konink af te wachten, 't geen geſchiet is; De Koning uyt de deur van 't Hof op de voorſz. *Baſſecourt* gekomen, ende tot de Heeren van de Magiſtraat toegetreden zijnde, dede ſijn Majeſteyt alle de Trommelen ſtil ſtaan, om de propoſitie van de voorſz. Heeren t'aanhooren, doende het woort in de Franſche Taal, *Gerard Caſijn van der Hel*, Raat deſes Vorſtendoms ende Burgermeeſter deſer Stad, beſtaande in 't begroeten van ſijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt ende in bedankinge van de favorable toegeſtane Conditien, verſoekende mede, dat haar Ed: by de beloofde Capitulatie gemaintineert en verdedigt mochten werden.

65. Waar op de Koning met deſe korte woorden antwoorde: *Ce que je vous ay promis, vous aurez.* Dit geſeyt en van andere materien met d'Ed: Heeren gediſcoureert hebbende, is ſijn Majeſteyt weder te paard gaan ſitten, ende buyten de Stad na ſijn Logement toe gereden.

Articulen die geaccordeert zijn aan de Burgermeeſteren en Raad der Stad *Arnhem.*

Aan den Koning.

SIRE.

WY Gedeputeerde uyt de Burgermeeſteren, Scheepenen en Raad van Uwe Stad *Arnhem*, bidden U in aller ootmoedigheyt, om aan Uwe onderdanigſte en getrouwſte Onderdanen deſe navolgende Articulen te accordeeren.

1.

De Vryheyt van Religie.

1. Toegeſtaan met deſelve Vryheyt, die ſy hebben gehad onder de Heerſchappye der Staten Generaal.

2.

Vrye Exercitie van de Gereformeerde Religie in de Kerken deſer Stad, door de Predicanten, die tegenwoordig in dienſt zijn.

2. Toegeſtaan in alle Kerken, die ſy tot noch toe hebben gehad, uytgenomen de groote Kerk, dewelke ſal blijven voor de Catholijken.

3.

Poſſeſſie en vry gebruyk van alle haare goederen, in manieren gelijk men die beſit in dit Quartier van de Velauw, en in andere plaatſen, die Sijne Alder-Chriſtlijkſte Majeſteyt door ſijne wapenen alrede heeft geſubjugeert, of noch in 't toekomende ſal ſubjugeeren.

3. Toegeſtaan.

4.

Conſervatie van de Regeeringe van de Magiſtraten en der ſelver Suppooſten mitsgaders van de andere Officianten ſo lang ſy leven, en dat haare Nakomelingen haar ſullen ſuccedeeren in manieren als voorheen.

4. Toegeſtaan in gelijke forme als ſy't ſelve hebben genoten geduyrende den tijd, dat ſy geweeſt zijn onder de Heerſchappye van de Staten Generaal.

5.

Maintenu en Conſervatie van de Rechten, Privilegien, Couſtumen der Collegien van de Cancelery en van de Reken-Kamers, met al haare Papieren en andere Dependentien in conformité van de oude Privilegien der oude Hertogen en Keyſer Carel de V. *Glorieuſter Memorie.*

5. Toegeſtaan al't gene, dat ſy hebben genoten geduyrende de Heerſchappye der Staten Generaal.

6.

Dat alle Obligatien op de Domainen, op't Quartier van de Velauw en op de Stad Arnhem, *als mede de Obligatien van Particulieren voor deſen gepaſſeert en gegeven, gelijk ook alle andere wettige Actien en Pretenſien ſullen bondig zijn en blijven, als ook de Authentijke Copyen van d'Obligatien en andere Papieren, dewelke door het vluchten en tranſporteeren van goederen van ymand ſouden mogen verloren zijn.*

6. Toegeſtaan tot faveur van alle de gene, die onder de Heerſchappye van den Koning, en van niemand anders blijven ſullen.

7.

Dat al de gene, die voornemens zijn, om van hier te vertrekken, mogen verkopen al haar beweeglijke en vaſte goederen.

7. Neen, maar dat al de gevluchten wederom ſullen mogen komen, die ſulx begeeren.

8.

Dat aan al de gene, die hier blijven willen, ſal gepermitteert zijn haare gevluchte Vrouwen, Kinderen en Goederen wederom te halen.

8. Toegeſtaan.

En

9.

En die uytgetrokken zijn, dat die de vryheyt ſullen hebben, om wederom hier te komen.

9. Toegeſtaan.

10.

Dat deſe Stad en haare Burgeren niet ſullen mogen overladen werden met te grooten quantiteyt van Militie, en dat de gene, die hier garniſoen ſullen houden, ſullen betaalen de huyr van haare logementen, ſonder dat de Burgers ofte Inwoonders gehouden ſullen zijn, om de ſelve in eeten en drinken te onderhouden.

10. Sal Sijne Majeſteyt niet als nodig Garniſoen tot conſervatie van de Stad daar in leggen, 't welk niet ſal zijn tot laſten van de Inwoonders, als alleen voor enkel logys.

Daarom bidden wy Uwe Alder-Chriſtlijkſte Majeſteyt met byſondere devotie en ernſt van ons te willen accordeeren de boven-gementioneerde poincten, U, SIRE verſeekerende, dat wy niet ſullen ophouden dag en nacht den almachtigen Koning der koningen te bidden, dat hy Uwe Koninglijke Majeſteyt wil zegenen met alle heemelſche en tijdelijke benedictien, en in goede geſontheyt en voorſpoet bewaren.

Gedaan in 't Veld tot *Latum* op... den... 1672.

Geteekent

Mr. Louvois

LOUIS.

Op *Pagina* 507. behoort

De CAPITULATIE van ZUTPHEN.

Articulen en Conditien, die Monſr. de Soon van Vrankrijk, eenigſte Broeder van den Koning, Lt. Generaal en Commandant *en Chef* over de Armeen van Sijne Majeſteyt, belieft heeft te accordeeren aan de Burger-Meeſters en Inwoonders der Stad *Zutphen*.

1. *Dat ſy ſullen behouden vrye exercitie van haare Religie.*
2. *Dat de Magiſtraaten ſullen genieten de ſelve privilegien, daar van*

ſy

ſy in poſſeſſie zijn geweeſt, ſo lang ſy geweeſt zijn onder de Heerſchappye van de Staten Generaal.

3. *Dat alle Inwoonders en Gevluchte binnen de Stad ſullen behouden vrye poſſeſſie van haare goederen, dewelke ook bevrijt ſullen blijven van alle plonderinge.*

Gedaan in 't Veld voor *Zutphen* den 25. *Iuny* 1672.

Was onderteekent

Philippe,

G. Kreying. Adrian Valk. I. v. Eſſen.

Op *Pagina* 592. *in fine* behooren

DE NOTULEN

Gehouden aan de Maſtenbroeker Kerk op den 7. en 11. Juny 1672. S. V. reſpectivè.

Den 7. Juny 1672. zijn Gecommitteerden van Ridderſchap en Steden aan de Maſtenbroeker Kerke vergaadert geweeſt.

Præſentibus uyt de Ridderſchap.

Nota. op deſe vergaderinge is mede preſent geweeſt de Heere Lieutenant Generaal *Aylva.*

Adolph Henrik van Raasfelt Droſt van Twenthe.
Lambert Bernhart van Oer Droſt van Vollenhoe.
Iooſt Chriſtoffer van Bevervoerde.
Unico Ripperda Colonnel.

Uyt Campen.

Reynier Gansneb gent. Tengnagel.

Uyt Swoll.

Peter van Putten.
Warner Crans.

GEleſen een miſſive van de Heer *Gooſewijn Hogers*, Burgermeeſter der Stad *Deventer*, Gecommitteerde ter Generaliteyt, geſchreven uyt den *Haage* den 15. deſes maants *Iuny*, bekent maakende, dat op de propoſitie gedaan door Gecommitteerden van de Staaten van Holland, ter Vergaderinge van haar *Ho. Mog.* van daags te vooren den $\frac{4}{14}$ by die Provincien was goetgevonden, en by ſijn Ed.

op

op behaag van de Heeren ſijne principalen daar in ook gecondeſcendeert, dat extraordinariſche aanſienlijke deputatien naar de Koningen van *Vrankrijk* en *Groot Britaigne* ſoude werden afgeſonden, ten eynde, aan de eene zijde by den hoogſtgemelde Konink van *Vrankrijk* te verſoeken openinge van de conditien, waar op ſijn Majeſteyt ſich ſoude gelieven laten te diſponeeren ſijne wapenen niet verders tegen deſen Staat te gebruyken, en aan de andere zijde den hoogſtgedachten Koning van *Groot Britaigne* mede te verſoeken, ſich te willen expliceren, aangaande de conditien, op de welke ſijne Majeſteyt genegen is, ſich met deſen *Staat* tot een vrede te laten diſponeren, en ſijne goede officien en coöperatien te willen gebruyken, om de hoogſtgedachten Koning van *Vrankrijk* tot equitable conditien te diſponeren; Verſoekende hy Heer *Hogers*, dat eenige Heeren met volkomen authoriſatie, om de Conditien van Vreede tot meeſte ſeekerheyt ende de vryheyt deſer Landen te konnen helpen adjuſteren, alhier mochten werden gecommitteert.

Waar op zijnde gedelibereert, en geconſidereert, dat de Vergaderinge van Ridderſchap en Steden op reces zijnde geſcheyden, en door de tegenwoordige Oorlogs ongelegentheden geen vergaderinge heeft konnen worden hervat, gelijk dan de Heeren van *Deventer* tot twee reyſen tot het houden van conferentie zijnde verſocht, het ſelve daar op hebben believen te excuſeren, ſo hebben de aanweſende Edelen ende Gecommitteerden der beyde Steden voor haar Sentiment dienſtig geoordeelt, dat de Gecommitteerde ter Generaliteyt behoorden te worden geauthoriſeert, om met en nevens de andere Provincien de geprojecteerde handelinge mette Koningen van *Vrankrijk* en *Engeland* te helpen voortſetten, en op ratificatie, ſo doenlijk, ſluyten, en mits wel lettende op de behoudenis van 't intereſt van de reſpective Bontgenoten, conſervatie van de Religie, Vryheyt, en dat deſe Tractaten onſe Geallieerden niet mochten umbrageren, en der ſelver ſecourſſen vertragen, 't welke aan de Edelen in de beyde Steden zijnde, en de Magiſtraten van de ſelve ſal worden bekent gemaakt, en mede ſo doenlijk aan de Stad van *Deventer*.

In deliberatie geleyt zijnde, in wat voegen de Provincien van *Vriesland*, *Over-Yſſul*, *Stad* en *Landen*, ende de Landſchap *Drente*, beſt ſouden konnen worden gedefendeert en bewaart, en d'een en d'andere plaatſen by verdeylinge van troupes, niet buyten kracht van defenſie worden gelaten: Is goet gevonden, ſo veel de preſente Heeren aangaat, t'authoriſeeren den Heer Lieutenant Generaal *Aylva*, om met

advijs van andere Hooft-Officieren, in de reſpective Steden de troupes, in *Campen*, *Zwol*, *Haſſelt*, *Swarteſluys*, op *Roveen*, *d'Ommerſchans*, en by *Coevorden* liggende, voor ſo veel dienſtig ſal worden geoordeelt, by een te trekken, op den vyand een geduyrig wakent ooge te houden, den ſelven te coſtoyeren, ten eynde die plaatſe te ſecundeeren, werwaarts heen de vyand het oog mochte wenden, ſullende de Provincien van *Vriesland* en *Stad* en *Landen* werden verſocht, haare troupes tot dien eynde, als tot der ſelver meerder ſecuriteyt ſtrekkende, mede te laten volgen, en employeren, en word de Heer *Aylua* verſocht, dit te willen ſeconderen, en ſmakelijk maken.

En ſal aan de Heeren van *Deventer*, ſo doenlijk, hier van kenniſſe worden gegeven, om in gelijker voegen het ſelve te practiſeren met de Guarniſoenen van *Zutphen* en *Doesborg*.

De Droſten van *Vollenhove* en *Iſſelmuyden*, ſullen op het aanſchrijven van den Heer Lieutenant Generaal *Aylua* ſo veel manſchap als doenlijk, doen in de wapenen komen, en daar ſulx ſal worden nodig gevonden, naar toe te ſenden, om ten dienſte van den Lande te worden gebruykt, tot het welke de Heer Droſt van *Drenthe* mede ſal worden verſocht.

Alſo tegenwoordig de Stad van *Campen* een Frontier word, en de Stad *Steenwijk* achter buyten den aanſtoot is liggende, ſullen uyt de Stad van *Steenwijk* een, en uyt *Haſſelt* mede een Compagnie worden genomen, en binnen *Campen* in garniſoen geſonden.

Goet gevonden dat de Heer Ontfanger *Crans* op morgen aan het Regiment van Colonnel *Ripperda* ſal betaalen een Leeninge, de Heer Ontfanger *Vrieſe* de volgende Leeninge, de derde Leeninge de Heer Ontfanger *Crans*, en de vierde wederom d'Ontfanger *Vrieſe*.

Raakende de Compagnien binnen *Deventer* liggende, worden de Heeren van *Deventer* verſocht, daar voor ſorge te willen dragen.

En de Compagnien van 't Regiment van de Heer Colonnel *Itterſum*, liggende in andere plaatſen, ſal aan de ſelve betaalt worden een halve maant gagie, ſonder dat daar mede gemeent worden de Compagnien, betaalt zijnde tot den laatſten *December* 1671. en ſal aan de Steden, waar in die in Garniſoen liggen, worden geſchreven, voor haar ſubſiſtentie ſorge te willen dragen, onder belofte het te verſchietene te ſullen rembourſeeren.

De Steden van *Campen* en *Zwol* hebben aangenomen met malkanderen te houden alle ſoorte van correſpondentie, en malkanderen, en d'een d'andere, in cas van noot, met Militie en Materialen te ſeconderen:

deeren: Sullende dagelijx een Ruyter over en weer worden geſonden.

Ook goet gevonden, dat uyt *Steenwijk* 25. Soldaten ſullen worden geſonden in Garniſoen op de Redoute in 't Land van *Vollenho*, onder de conduite van een Vaandrich en Sergeant.

Neffens deſe Schriftelijke reſolutien was ook mondeling afgeſprooken, en by de Steeden aangenomen;

Dat de Voor-ſteden ſouden werden afgebrooken, in manieren dat de eygenaaren haare Materialen bergen ſouden, en daar tegens een derde part van haare Huyſen of Molens (na behoorlijke taxatie) ſouden dragen, de reſpective Steeden een derde part, en het Land een derde part;

Dat de Sluyſen ſouden werden geopent;

Dat een Dam door 't *Swarte Water* ſoude werden gelegt, de helfte van de *Over-Yſſulſche* quota door de Stad *Zwolle* of den Ontfanger van *Zalland*, d'andere door den Ontfanger van *Vollenho* ſoude werden betaalt.

Dat alle empeſchementen, ook Dijken, waar mede de Steeden konden weren beſchadigt, ſouden geremoveert worden.

Den 11. Junii 1672. Zijn Ridderſchap en Steeden op een Extraordinaris by een komſte in de Maſte-broeker Kerke vergadert geweeſt.

PRÆSENT.

Adolph-Hendrik van Raasfelt Droſt van Twente.
Lambert-Bernhart van Oer Droſt van Vollenhove.
Iohan Blankvoort Droſt van Yſſelmuyden.
Nicolaas Chriſtopher van Bevervoerde Droſt van Haexbergen.
Hendrik van Coevorden.
Anthoni van Haarſolthe.
Peter van Vyterwijk tot Alerdinck.
Iohan Mulert.
Hendrik Bentink tot Diepenhem.
Hendrik Bentink tot Werkeren.
Gerhart Sloet Rentmeeſter van Twente.
Derk van Voerſt tot Hagenvoerde.
Euſebius Bentink tot Schoonheeten.
Wilt van Broekhuyſen Commandeur.
Balthaſar Rammelman.
Gerhart Sloet de Ionge.
Georg Maximiliaan van Heyden Capiteyn.
Hermen Ian Grubbe Capiteyn.
Ian Unico de Vos van Steenwijk.
Ian van Keppel.
Dirk-Ludolph van Keppel.
Ian Godfrid van Vyterwijk.
Ioachim de Baek.
Steven-Caſpar Blankvoort tot Collendoorn.

Hendrik Schaap ten Dam.
Gerhart van Echten.
Herman van Heerde.
Isaak van Uyterwijk toe Heemsche.
Peter van Voorst.
Boldewijn van Laar tot Lamsloe.
Otto van Bellinkhaave.
Elbert Anthonii van Pallant.
Ioost-Christopher van Bevervoerd.

Deventer.

Door de Bisschop van Munster belegert, hadde hier geen Gedeputeerde.

Campen.

Iohan Gasneb gen'. Tengnagel.
Hendrik Crachtsen Stuyrman.

Swol.

Peter van Putten.
Warner Crans.

Zijnde mede ter Vergaderinge versocht en gecompareert... *Bernsauw* Drost van *Drente*.

Als mede de Gecommitteerde van *Hasselt* en *Steenwijk*, ende gecompareert

Uyt Hasselt.

Iohan Studich.
Arnold Waterham.
Hendrik van Benthem.

Uyt Steenwijk.

Frederik Winoldts.
Gerhart ter Stege, Secretaris.

Geresumeert het gebesoigneerde van de Gecommitteerden uyt de Ridderschap en Steeden alhier aan de Mastebroeker Kerk vergadert geweest zijnde den 7. deses; is goet gevonden 't selve te arresteeren en in een resolutie van de Ridderschap en Steeden by desen te converteeren.

Is goet gevonden dat de Compagnien, so in de garnisoenen, als in 't Leger zijnde, egalijk sullen worden betaalt, volgens vorige resolutien.

Dat ook geschreven sal worden aan de Provintien van *Vriesland* en *Stad* en *Lande*, en de Landschap *Drente*, om te versoeken, dat de selve eenige Gecommitteerden herwaarts believen naar toe te senden, om gesamentlijk in alle voorvallen te delibereeren en te resolveeren over 't geene, men ten dienste van den Lande in 't gemeen en dese Provincie in 't bysonder, sal bevinden te behooren.

Wordende ook de presente Edelen met de respective Steeden geauthoriseert, ten meesten dienste van de Provincie, en van de Ridderschap en Steeden conjunctim, en privatim sorge te dragen ende te vigileeren, so en als sy ten meesten dienste sullen bevinden te behooren, gevende malkanderen so veele mogelijk communicatie.

By dese Vergadering wierden ook verlocht door den presideerende: De Heeren Lieutenant Generaal *Aylva* en Colonnel *Haaren*, die-

die men naderhand verſtaan heeft, dat daar zijn geweeſt, maar de Vergaderinge was al geſcheyden, zijnde die ook in *turba* en oneenig.

Langen tijd werdende door gebracht over de formaliteyt van beſchrijving, en proteſtatien, dat yder na ouder gewoonte geen brief had gekregen, dat die van *Haſſelt* en *Steenwijk* niet behoorden te zijn verſchreven, noch ter Vergaderinge of Stemmen geadmitteert: 't welk aan de andere zijde op de extraordinaris ongelegentheyt wierd geëxcuſeert.

Gelijke cavillatien vielen mede, over Officien, en voornamentlijk over een Deputatie, om te handelen over de contributie met den Vyand, werdende aan d'eene zijde daar op aangedrongen, en over te doene omvrage, aan d'ander zijde geweygert.

De byeenkomſte was uytgeſchreven tegen 's daags te vooren in *Campen* te compareeren, maar ſonder effect, doch niet ſonder conteſtatien, vermits de Heeren van *Zwol* haar deden excuſeeren, willende komen aan de Maſtebroeker Kerke, verſcheyden andere Leden daar over te onvreden, wilden daar na niet wachten, doch eyndelijk haar laten geſeggen.

Op *Pagina* 806. behoort het *Octroy van* SYN HOOGHEYT gegeven aan die van *Blok-zijl.*

WILHEM HENDRIK by der gratie Gods Prince van ORANGE, &c. Allen den genen die deſen jegenwoordige Onſe opene Brieven ſullen ſien, hooren leeſen, ofte worden vertoont, *Saluyt*: Doen te weten, dat Wy aandachtelijk hebben gelet op de Supplicatie aan Ons gedaan by Burgermeeſteren ende Regeerders van de Schanſe van *Blokzijl*, mitsgaders op de Miſſive, op 't ſubject van dien, aan Ons geaddreſſeert, door de Heeren Gecommitteerde Raaden van de Edele Grootmogende Heeren Staten van *Holland* ende *Weſt-Vrieſland* in *Weſt-Vrieſland* en 't *Noorder-Quartier*, ende rypelijk overwogen, hoe veel de gemeene ſake gelegen is aan de conſervatie ende goede regeeringe van dien; Ook wel geconſidereert den goeden yver, die de Supplianten ende haare Voorſaten, van allen tijden, ende noch onlangs in 't expelleeren van den Vyand, en reduceeren der voornoemde Schanſe onder de gehoorſaamheyt van deſen Staat, Ons ende het gemeene Vaderland hebben betoont, ende beweſen, ende genegen zijnde ter bede van de Supplianten, om de-

ſelve meer en meer te encourageren, ende in meer andere diergelijken yver te ontſteeken; Hebben Wy deſelve geconſenteert, vergunt ende geoctroyeert, gelijk Wy aan deſelve conſenteeren, vergunnen ende octroyeeren by deſen: Eerſtelijk een generale confirmatie, van alle en yder der Rechten, Ordonnantien ende Privilegien, ſo raakende de Adminiſtratie van de Juſtitie als Politie, ſo als hun voormaals zijn geconcedeert, toegeſtaan ende uytgegeven, &c. Ende op dat alle Neeringen, Hanteeringen, Koopmanſchap ende Scheepsvaart, tot *Blokzijl* te beter floreeren, ende de Burgerye in de meeſte vrede en eenigheyt ſoude blyven geconſerveert, hebben wy deſelve mede geconſenteert, vergunt ende geoctroyeert, conſenteeren, vergunnen en octroyeren by deſen, om aan Ons over te brengen als nu voor d'eerſtemaal, en ſo voorts van Jaar tot Jaar, acht bequame Mannen, om daar uyt vier by Ons gekoſen en aangeſtelt te werden tot Scheepenen, ten eynde deſelve, neffens de drie Burgermeeſteren, ſullen weſen Rechteren over alle ſaken van Juſtitie aldaar, mitsgaders in den bedrijve of onderhorige Land van dien voorvallende, &c. Sullende haar tot dien eynde toegevoegt werden eenen Secretaris of Gerechts-ſchrijver, alles op de wijſe ſo ende gelijk men gewoon is ende practiſeert in de Steden van het voorſz *Noorder-Quartier*, &c. En dat men van de Sententien by Burgermeeſteren en Scheepenen geweſen, niet anders ſal mogen appelleren, als aan den Hove van Holland ende Weſt-Vrieſland, &c. Gelijk dan ook tot dien eynde in't beleyt van de Proceſſen, ſal gevolgt werden de Inſtructie van den Hove van Holland, &c. Gedaan in het Leger by *Bodegrave* den 19. October, Anno 1672. (Was geteekent) G. H. PRINCE D'ORANGE. (Lager ſtont) Ter Ordonnantie van ſijn HOOGHEYT (en was geteekent) *I. C. Huygens*, hebbende ter zijden op 't Spatium gedrukt het Wapen van ſijn HOOGHEYT op een Roode Ouwel, overdekt met een Papieren Ruyt.

Dit Octroy is door *Sijn Hoogheyt* by een nadere Acte op den 15. *Dec.* 1674. geconfirmeert en geamplieert met de crimineele Juriſdictie.

Extract uyt ſeekeren Brief wegens Couvorden,

Behorende op pag. 601.

WEynige dagen voor het beleg van *Coevorden*, ende na het overgaan van de Provincie van *Over-Yſſul* aan de vyandlijke volkeren

keren van *Keulen* ende *Munſter*, is door den Vice-Commandeur *Iohan van Burum*, Luytenant Colonnel binnen de voorſz. Fortreſſe geintercipieert ſeekere Miſſive, geſchreven by eenen *Klaas Kok*, Burger ende Wijnhandelaar binnen *Zwol*, ende geaddreſſeert aan *N... Saſſema*, Burgermeeſter van meergedachte Stad *Coevorden*, continuerende in ſubſtantie, dat hy Burgermeeſter de ſaken in alle ſtilte ende ſonder opvattinge van eenige ſuſpicie, daar heen wilde dirigeren, dat de Burgerye mochte worden afgeſchrikt tot het uythouden van een lange belegeringe, maar veel eer geinduceert tot tijdige overgifte, en voor en aleer dat haare huyſen door de vuyrwerken ſouden weſen geruïneert, in navolginge van het loffelijke exempel (ſo hy ſeyde) der Over-Yſſulſche Steeden, die daar door alle onheyl ende ſchade hadden voorgekomen, konnende hy *Kok* hem ende de Burgerye verſeekeren, dat ſy de Vorſten van *Keulen* ende *Munſter* ſouden bevinden te zijn milde ende goedertierene Heeren, ende onder welkers Regeeringe ſy alle teekenen van gunſte ſouden gevoelen, verſoekende daaromme ook de Militie door ſachte middelen allengskens te willen aanraaden, om niet te lange te opiniatreren. Doch dees Miſſive, gelijk geſeyt, geintercipieert zijnde, is by de voorſz. Commandeur, na dat den ſelven aan eenige Officieren gecommuniceert was, achter gehouden, ende ondertuſſchen naauw reguard genomen op alle de actien van den voorſz. Burgermeeſter *Saſſema*; ſonder dat men heeft konnen vernemen, dat eenige meerdere intelligentie tuſſchen deſe voorgenoemde Perſoonen, deſen aangaande is gepaſſeert, of by den Burgermeeſter *Saſſema*, yet ondernomen, 't welk met het gedane verſoek quame te accordeeren.

COPYE.

COPYE

van

BRIEVEN,

Reſolutien, Placaten, Declaratien, Alliantien, &c. in 't VERWERDE EUROPA geallegeert.

Num°. 1.

Advijs van Monſr. de Lionne aan den Koning van Vrankrijk.

Behoorende op Pag: 144.

DE tegenwoordige conſtitutie van de Uytlandtſche ſaken eyſcht niet anders, SIRE, van de Koninghlijke voorſichtigheydt van Uw Majeſteyt, als dat zy retardeerde voor eenigen tijdt den Oorlogh met Spanjen: Den Krijgh die ontſtaan is tuſſchen Engelandt en de Vereenighde Provincien, is de beſte occaſie, die men ſoude konnen wenſchen, die de Goddelijke voorſienigheyt doet waſſen aan Uw Majeſteyt, niet alleen om de ſelve te maken arbiter van de differenten, tuſſchen de twee Natien, waar op zy deſelve mogen uyt putten met weynigh onkoſten (als zijnde d'eenighſte machten, die konnen ende behooren haar te engageeren tot de beſchermingh ende verweeringh der Spaanſche Nederlanden) en de ſelve redigeeren tot ſulken ſtaat dat zy het niet konnen doen, ook wanneer zy wilden; By aldien maer Uw Majeſteyt belieft te formenteren deſen Oorlogh, op dat zy duyre; d'Engelſche ſullen haar vinden geobligeert, aan te ſoecken d'Alliancie ende vriendtſchap van Uw Majeſteyt, en de Vereenigde Provincien ſullen dependeren van uwen wille, als van nooden hebbende Uwe aſſiſtentien; En beyde ſullen vervallen zijn tot d'onmogelijkheydt, van ſich t'oppoſeren tegen de gerechtige deſſeyns van Uw Majeſteyt. Maer by ſoo verre U Majeſteyt onderneemt yets tegens de geſeyde Provincien buytens tijds, en al te prematuer, voor dat Uw Majeſteyt verſeekert zy dat de krachten van die twee Nagebueren zijn gantſchelijk neder geſlagen, Uw Majeſteyt ſal ſien het Theatre verandert in een oogenblik tijdts, ende dat die ſelve forces, die haar altans employeren tot haar onderlinge ruyne, ſullen ſich vereenigen door het motif, en maxime van een machtigher ende hooger intereſt, tot defenſie van dat gemeen Bollewerk.

't Sal zijn een trek van groote voorſichtigheydt, SIRE, haar te laten ageren, en ſich deſtrueren onder haar ſelf, het ſpel van verre aan te ſien, en 't vuur konſtelijk aan te blaſen, groot gerucht ende bohay te maken tot defenſie van de Hollanders onſe Geallieerden,

eerden, haar van tijd tot tijd trooſtende met eenige kleyne aſſiſtentien, en haar laten al den laſt van den Oorlogh op den hals: Tot dat U Majeſteyt haar ſie in ſtaat van ſich niet te konnen langer oppoſeren tegens de conqueſten die U Majeſteyt in ſijn geeſt heeft gheformeert.

Het geene meeſt te vreeſen ſtaat, SIRE, in deſe verwachtinge, dat ſoude zijn eene Ligue en confœderatie van Engelandt ende Sweeden met het huys van Ooſtenrijk. Waar toe de Hollanders ſelf wel mochten inclineren, en d'andere Noordſche Princen, d'ervarentheydt van de voorgaande tijden, en de kennis van de tegenwoordige, obligeren my, SIRE, te verklaren in alle ingenuiteert datter niet meer fataal aan deſe Kroon ſoude konnen gebeuren, als ſoodanigen Ligue ende Vereeninge.

Numº. 2.

TRIPLE ALLIANTIE.

Behoorende op Pag: 146.

DEwijl door Godts genade de Doorluchtighſte en Grootmachtighſte Vorſt en Heer, Heer Karel de Tweede, Koning van Groot-Britanje, Vrankrijk en Yrlandt, Beſchermer des Geloofs, &c. van d'een, en de Hoogh-Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden van d'andere zijde, met Godtvruchtige en vierige yver, en met onvermoeyde arbeyd dus verre beſigh zijn geweeſt, dat d'oneenigheden en vyandtſchappen, tuſſchen de doorluchtigſte Koningen van Vrankrijk en Spanjen gereſen, en die nu tot een droevige en ſeer heftige Oorlogh uytgeborſten zijn, mochten neêr gelegt, en het Saadt en de Wortel van 't voortkruypend quaat van 't begin af verſtikt en afgeſneden worden, op dat niet miſſchien de geheele Chriſtelijke Werelt ſou geſcheyden en geſcheurt worden, en deſe brand ſich wijt en breet deur geheel Europa uytbreyden; en dewijl, om deſe oorſaak, de voorgedachte Heer Koning, en de Heeren Staten, door hun Gedeputeerden en Gemachtigden, in den Haag, op de dartiende van Januarius Oude, en de drieen-twintighſte Nieuwe-ſtijl, leſt-leden, in een onderling Verdrach hebben bewillight, (en dit op voorwaarden, die ſonder twijffel in deſe ſtaat der ſaken aan geheel Europa aangenaam ſullen zijn, 't welk zy daar na ook door plechtelijke Ratificatie hebben bekrachtigt) daar in zy de redenen en middelen hebben begrepen, door de welken de vruchtbare Vrede tuſſchen de verſchillende Koningen haaſtighlijk en veylighlijk gevordert, en vernieut ſou konnen worden; en dewijl daar-en-boven de voorgedachte partyen op een ſeer vriendelijke wijſe de Doorluchtigſte en Grootmachtigſte Vorſt en Heer, Heer Karel, door Godts genade Koning en Erf-vorſt van Sweden, Gotthen en Wenden, Grootvorſt van Finlandt, Hertogh van Skania, Eſthonia, Lijflandt, Karlelia, Bremen, Verde, Stettijn, Pomeren, Kaſſubia en Wandalia, Vorſt van Rugia, Heer van Ingria en Wiſmar, Paltsgraaf aan de Rijn, Hertogh van Bayen, Gulik, Kleef en Bergen; verſocht en genodight hebben dat het hem believen ſou, als een voornaam Lid, zijn vlijt en arbeyd tot het ſelfde eynde te beſteden, en de voorgedachte Handelingh en Verdrach ſelf ook t'ondertekenen; en dewijl echter in die tijdt de Doorluchtighſte en uytſteekenſte Heer Chriſtophorus Delficus Burgh-graaf en Graaf van Dhona, Erfheer in Karwinden, Schlobitten, Borkersdorf, Stokkenfelt en Fisbach, Velt-Maarſchalk, Krijghs-Raat, en Extraordinaris

dinaris Ambaſſadeur van zijn doorluchtigſte Koninklijke Majeſteyt van Sweden, gelijk ook de Heer Geraldus Appelboom, Erf-heer van Suderby, Hofraat, en Extraordinaris Afgeſant van de ſelfde Koninglijke Majeſteyt van Sweden, de voorgedachte Handeling naauwelijks plechtelijk in 's Gravenhaagh hebben konnen ondertekenen, eer de voorgedachte Heer Extraordinaris Ambaſſadeur van Sweden, in Engelandt, derwaarts hy zijn reys ſchikte, met de hooghſt-gedachte Koning van Groot Brittanje, van eenige weynige ſaken, tot de voorgedachte handel behorende, geſproken had: ſoo hebben nochtans de Heeren Miniſters van Sweden, op dat de ſeer goede en oprechte mening en inſicht van de Doorluchtigſte Koning van Sweden ſouden blijken, niet willen nalaten om het inſtrument, van die ſaak gemaakt, in de ſelfde dagh en tijdt t'ondertekenen, en gaarne toegeſtaan dat'er een ledige plaats in 't voornaamſte Tractaat voor hun goedertierenſte Koning en Heer gelaten ſou worden. En dewijl de geſeyde Koning van Sweden, hoe wel hy dit Tractaat noch niet had doen ondertekenen, ondertuſſchen echter niet na-gelaten heeft zijn vlijt en plichten over al, daar men geloofde dat ſulks tot gemeen nut ſou ſtrekken, met de geſeyde Koning van groot Britanje, en de geſeyde Heeren Staten, naar zijn vermogen, aan te wenden, om het meer gedachte eynde en oogemerk te verkrijgen, en daar door niet weynig heeft geholpen, om de Vrede, daar toe alreê uyt het geen, dat gebeurt is, meer hoop dan te voren ſchijnt, te bevorderen; ſoo heeft men eyndelijk dienſtigh geoordeelt de leſte hand aan dit werk te ſetten. Dieshalven de Gedeputeerden en Commiſſariſſen van de geſeyde doorluchtigſte en grootmachtigſte Koning van Groot Britanje, de hoogh-gebore en Doorlugtige Vorſt, Heer Robbert, door Gods genade Paltsgraaf aan den Rijn, Hertogh van Bayeren, Kumbrien, &c. mede-genoot en Ridder van de vermaarde Ordening van de Kouſſebant, gelijk ook de Doorlughtige en hooghgebore Heeren, Orlandus Bridgeman, Ridder van 't Gulde Vlies, en Baron, Bewaarder van 't groote Zegel van Engeland; Johannes Baro Roberts de Truro, Bewaarder van het beſonder Zegel des voorgedachte Konings van Groot Britanje; Georgius, Hertog van Bukkingam, Georgius Hertog van Albemarle, en Capiteyn Generaal van de Heyren des voorgemelde Doorluchtigſte Konings van Groot Britanje, en ook Overſte der Ruytery, beyde ook Ridders en mede-genoten van de geſeyde vermaarde Ordening des Kouſſebants; Henricus Baron van Arlinghton, en Guiljelmus Morice, Ridder van 't Gulde Vlies, en Baron, Secretaris van de primare Staat by de geſeyde Doorlugtighſte Koning van Groot Britanje: gelijk ook de voorgedachte Heer Extraordinaris Ambaſſadeur van Sweden, Heer Chriſtophorus Delficus, Burg-graaf en Graaf in Dhona, en daar beneffens de wel Edele Heeren, Heer Johannes Meerman, Oudt-Burgermeeſter der Stadt Leyden, en ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, en de Heer Johannes Boreel, Oudt-Burgermeeſter der Stadt Middelburgh, en Extraordinaris Gedeputeerde ter voorgedagte Vergadering, beyde Extraordinaris Ambaſſadeurs der geſeyde Heeren Staten, uyt kracht van hun Volmachten (welker kopien aan het eynde van dit inſtrument van woord tot woord ingevoegt zijn) op deſe volgende wijſe over een gekomen en verdragen zijn.

I.

Dat de Doorluchtighſte Koning van

Sweden als een voornaam Lid in't voorgenoemde Tractaat en Verdrag aangenomen en ontfangen ſal worden, gelijk hy, uyt kracht van dit tegenwoordige, aangenomen en ontfangen wordt, die dieshalven ook ſich ſelf tot alles, in het ſelfde Tractaat begrepen, ſonder gantſchelijk yets uyt te ſonderen, verbind, even als of hy het meergedaghte Tractaat van 't begin af door zijn Ambaſſadeurs had doen ſluyten en tekenen; En in deſer voegen het geſeyde Tractaat, van d'eerſte oogenblik af de vorm en ſelfſtandigheyt van een Triple Alliantie, of drievoudigh Verbond had gehad; Om welke oorſaak ook men nodigh geoordeelt heeft dat het meergedachte Tractaat hier van woordt tot woordt ingevoeght ſou worden.

II.

En op dat deſe Triple Alliantie, of dit drievoudigh Verbondt op vaſter grontveſten ſou ſteunen, ſoo is uytdrukkelijk verdragen en beſloten, dat tuſſchen de doorluchtigſte en grootmachtigſte Koningen van Groot Britanje en Sweden, en de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden altijdt een vaſte en bondige Vriendtſchap en Verbondt ſal zijn, en blijven, en dat het ſelfde ſoo ernſtighlijk en oprechtiglijk onderhouden en nagekomen ſal worden, dat yder der contracterende partijen des anders voordeel, nut en waardigheyt van harten en getrouwelijk ſal pogen te vorderen, en alles, dat daar tegen ſtrijd, op de beſte wijſe af te weeren.

III.

Tot welk eynde, en om onderlingh malkanders Rijken, Landtſchappen en Onderdanen te beſchermen, en de Heerſchappyen, Rechten, Vryheden, Onbelaſtheden, Koophandelingen, Verbonden, en aangenome gewoonten, ſoo te Lande, als ter Zee, te bewaren, ook d'oude Verbonden en Tractaten, door welker kracht en vermogen de geſeyde Koningen en Koninkrijken en de geſeyde Staten ſich onderling voor deſen aan malkander verbonden en verplicht hebben, vaſt en onverbrekelijk ſullen blijven.

IV.

Gelijk ook de voorgedachte partijen niet alleenlijk verplicht ſullen zijn alle hun vlijt en naarſtigheyt hier in te beſteden, dat de Vrede tuſſchen de geburige ſtrijdende Koningen op het ſpoedigſte geſloten, en daar na ongeſchonden bewaart ſal worden: maar dat ſy ook hun plichten, ſoo veel als hen mogelijk is, ſullen aanwenden, op dat geheel Europa de Vrede, daar ſoo ſeer naar gewenſcht wort, lange tijd, mach genieten en beſitten, en op dat alles geruſtelijk in die ſtaat mach blijven, daar in het door de plichtelijke Verbonden van Vrede geſtelt ſal zijn, en op dat de ſelfden ook oprechtighlijk en getrouwelijk onderhouden en waar-genomen worden.

V.

Maer indien het gebeurde dat dit vriendelijk voorſtel der Bondtgenoten verkeerdelijk, en ('t welk Godt belief te verhoeden) ten erghſten wierd opgenomen, en dieshalven miſſchien aan yemand van de Bondgenoten een ontijdige wraak, of ook Oorlogh van yemand der nieuwe Oorlog-voerders, of van de genen, die ſich aan hun zijde begeven mochten hebben, of van andere Staten wierd aangedaan, ſoo ſullen de Bondgenoten gehouden zijn malkander getrouwelijk by te ſtaan, om alle gewelt af te weeren, en malkander van weêrzijden, en hun Koninkrijken, Landſchappen, Heerſchappyen, Rechten en Vryheden te Water en te Landt heftiglijk te verdedigen: en niemand van hen ſal vermogen van deſe trou van onderlinge byſtand, en gemeene Garantie af te ſtaan, en de ſelfde na te laten, voor

dat

dat sy malkander van 't gevaar hebben verlost, en d'onderlinge uytkomst van voldoening en veyligheyt bewesen.

VI.

Dit geslote Verdragh, en alles, en yder dingh in 't besonder daar in begrepen sal van de gesey de Heeren Koningen van Groot Britanje en Sweden, en van de gesey de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, door open Brieven, met het groot Zegel versterkt, in behoorelijke en autentijke forme, binnen drie naastkomende maanden, of eerder, soo sulks geschieden kan, bevestigt en geratificeert, en d'onderlinge instrumenten der ratificatien binnen de voorseyde tijd uytgewisselt worden.

Tot versekering, en grooter bekragtiging van al 't welk wy Heeren Gedeputeerdens, en Commissarissen van sijn gewijde Koninklijke Majesteyt van Groot Britanje, gelijk ook de Heer Extraordinaris Ambassadeur van zijn gewijde Koninklijke Majesteyt van Sweden, en daar beneffens de Heeren Extraordinaris Ambassadeurs der Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden dit Instrument hebben ondertekent, en met onse Zegels bevestigt. Gedaan te West-Munster, in 't Koninklijk Paleys, op den vijf-en-twintigste van April, Oudestijl, in 't Jaar Sesthien hondert acht-entsestigh.

Was geteekent,

Rubert.
(L. S.)
Orl. Bridgeman.
(L. S.)
Bukkingam.
(L. S.)
Arlington.
(L. S.)
Albermarle.
(L. S.)
J. Meerman.
(L. S.)
Joh. Boreel.
(L. S.)

Numo. 3.

Perpetueel Edict en Eeuwigduurende Wet.

Behoorende op Pag: 153.

DE Staten van Hollandt, ende West-Vrieslandt hebben, naar voorgaande beschrijvinge, ende naar rijpe deliberatie, ende communicatien in de ordre van de Ridderschap ende Edelen, midtsgaders in de respective Vroedtschappen gehouden, by eenparige overgifte, ende concurrentie van alle de Leden, voor een perpetuel Edict, en Eeuwighduurende Wet, tot voorstandt van de Vryheydt, midtsgaders tot conservatie van de eenigheyt, ende van de gemeene ruste; gearresteert, en vast gestelt, gelijk gearresteert, en vast gestelt worden by desen de pointen, en Articulen hier na volgende:

I.

Dat de faculteyt van verkiesinge of beschrijvinge in de ordre van de Ridderschap ende Edelen, midtsgaders de nominatie ende verkiesinge van Borgermeesteren en Vroedtschappen, Schepenen ende alle andere Magistratelijke bedieningen in de Steden sal blijven aan de ordre ofte de beschrevene Heeren van de Ridderschap ende Edelen, midtsgaders aan de Steden respective, soo als die aan haar by oudt gebruyk of by Privilegien ende Octroijen is geconfirmeert of geconcedeert, of noch geconfirmeert of geconcedeert soude mogen werden, daar van by deselve de vrye exercitie van dien conform de Wetten ende Privilegien sal verblijven, sonder dat de voorsz. beschrijvinge, nominatie ende verkiesinge of eenige gedeelte van dien oyt of oyt daar van in 't geheel ofte ten deele

aan yemandt ſal mogen werden gedefereert en overgegeven

II.

Dat inſgelijks de Ampten, Officien, bedieningen en beneficien jegenwoordigh ſtaande ter collatie van de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, aan de ſelve ſal verblijven, ſonder yets daar van te mogen werden afgegeven; welverſtaande dat hier onder niet begrepen werden de Militaire Ampten en bedieningen, die in de Campagnie of expeditie te Water of te Lande ſouden mogen komen vacant te vallen, welken aangaande haar Ed: Groot-Mog: by nadere diſpoſitie, al ſulken voet en ordre ſullen beramen, niet alleen op de proviſioneele beſtellinge van dien, maar ook op de begevinge ten principalen, als de ſelve ten meeſten dienſte van den Lande ſullen bevinden te behooren.

III.

Dat wijders haar Ed: Groot-Mog: niet alleenlijk hare bewilliginge en toeſtemminge noyt anders ſullen geven, maar ook de ſake ter Generaliteyt met alle efficacie daar henen helpen dirigeren, ten eynde ook by de andere Bontgenooten, ende ſulks by eenparige bewilliginge of gemeene concurrentie van de ſelve door eene conſonante Reſolutie van haar Hoogh-Mog: geſtatueert en vaſt-geſtelt moge werden, dat die gene die oyt of oyt ſal of ſucceſſivelijk ſullen werden gebruykt tot Capiteyn of Admiraal Generaal, of ook in beyde de voorſz. Charges, of wel die gene aan de welke onder eenige andere titul het opperſte commandement over de Militie te Water of te Lande ſal werden gedefereert, niet ſal of ſullen mogen weſen of blijven Stadthouder van eenige Provincie of Provincien; en voor ſoo veel de Provincie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt belanght, dat niet alleen niet die gene die het opperſte commandement over de Militie te Water of te Lande toevertrouwt ſal weſen, maar ook niemandt anders tot Stadthouder van de ſelve Provincie gemaakt ſal mogen werden; Doch dat de voorſz. Charge in alle manieren ſal zijn ende blijven gemortificeert, en de Heeren Gecommitteerde Raden in de reſpective Quartieren aanbevolen gelaten, volgens hare Inſtructie, de noodige ordre te ſtellen, en de vereyſte voorſieninge te doen op de ſaken by abſentie van haar Ed: Groot-Mog: voorvallende, ende waar op prompte diſpoſitie vereyſcht ſoude mogen werden.

IV.

Dat tot volkomen vaſtigheyt van het gene voorſz. is, ende tot onderlinge geruſtheyt van de Edelen ende Steden alle de Heeren jegenwoordigh in de ordre van de Ridderſchap beſchreven, of in de Vroedtſchappen verkooſen, en die noch naarmaals in de Ridderſchap beſchreven of tot Vroetſchappen verkooſen ſoude mogen werden, by ſolemnelen eede ſullen verklaren de voorſz. pointen heylighlijk en oprechtelijk te ſullen mainteneeren, ook geenſins gedoogen dat daar jegens eenige indracht of infractie geſchiede, veel min oyt of oyt eenige propoſitie doen of doen doen die daar jegens in eenigen deele ſtrijdig ſoude mogen weſen, ende dat voorts ook den eedt van de Heeren ter Vergaderinge van haar Ed: Groot-Mog: comparerende, daar mede in de bondighſte en krachtighſte forme ſal werden geamplieert: Dat ook de Raadt-Penſionaris in der tijdt insgelijks by eede ſal werden verplicht alle de voorſz. pointen, ſoo veel in hem is, te ſullen mainteneren ende ſtaande houden, ſonder daar jegens oyt of oyt directelijk of indirectelijk eenige propoſitie of omvrage te ſullen doen, veel min concluſie formeren.

V. Dat

V.

Dat wijders mede tot meerder vaſtigheyt van het voorſz. derde poinct het ſelve uytdrukkelijk inde Inſtructie ſoo voor een Capiteyn als voor een Admiraal Generaal ſal werden ingelijft, en de geëligeerde by eede verplicht niet alleenlijk daar jegens noyt directelijk of indirectelijk eenigh verſoek te ſullen doen, veel min toeleg te maken directelijk of indirectelijk; Maar ter contrarie ſulks by anderen, buyten vermoede, geſchiedende, het ſelve te ſullen tegen gaan, en het Stadthouderſchap, ſoo hem t'eenigen tijde die digniteyt by eenige Provincie mochte werden geoffereert, te ſullen refuſeren, en van de handt wijſen.

Formulier van Eedt op de bovenſtaande Articulen te doen by de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitsgaders by de Borgermeeſteren, en Vroetſchappen van de Steden: als mede by de Heeren comparerende ter Vergaderinge van de Staten van Hollandt, en Weſt-Vrieslandt.

IK beloove en ſweere het bovenſtaande Eeuwigh Edict, mitsgaders alle de poincten, en Articulen daar inne vervat, heylighlijk en oprechtelijk te ſullen mainteneren, ook geenſins te ſullen gedoogen dat daar tegens eenige indraght, of infractie geſchiede, veel min oyt of oyt eenige propoſitie, of advijs te ſullen doen, of geven, noch ook te ſullen doen doen, of doen geven die daar tegens in eenigen deele ſtrijdigh ſouden mogen weſen.

Soo waarlijk moet my Godt Almachtigh helpen.

Formulier van Eedt voor de Raadt-Penſionaris in der tijdt.

IK beloove, en ſweere het bovenſtaande Eeuwig Edict, mitsgaders alle de poincten, en Articulen daar inne vervat, ſoo veel in my is te ſullen mainteneren en ſtaande houden, ſonder daar jegens oyt of oyt, directelijk of indirectelijk eenige propoſitie of omvrage te ſullen doen, veel min concluſie formeren.

Soo waerlijk moet my Godt Almachtigh helpen.

Ende ſal het bovenſtaande Edict in forme van Octroy of eeuwigh duyrent Privilegie, de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitsgaders de Borgermeeſteren en de Vroedtſchappen van de Steden, Leden van haar Edele Groot-Mog: ordinaris Vergaderinge, toegeſonden worden, om het ſelve in hare reſpective Regiſters te doen regiſtreren, en voorts te beſorgen dat alle Heeren die naarmaals in haar luyder ordre beſchreven, of tot Borgermeeſteren verkooſen, ende in de voorſz. Vroedſchappen geaſſumeert ſullen werden, daar op voor hare admiſſie, den Eed, volgens 't voorſz. Formulier komen af te leggen, en voorts haar daar naar præciſelijk te reguleren: Gelijk ook het voorſz. Edict in gelijker wijſe aan beyde de Hoven van Juſtitie, mitsgaders aan de Officieren ende Gerechten van de gemelte Steden toegeſonden ſal worden, met laſt en ordre om haar in het adminiſtreren van Juſtitie daar naar, als de voornaamſte Wet van den Lande tot voorſtandt van de vryheyt, midtsgaders tot conſervatie van eenigheyt ende van de gemeene ruſte gemaakt, punctuelijk, ende exactelijk te reguleren op den Eed by hen lieden in 't aanvaarden van hare reſpective Officien en bedieningen gedaan.

Aldus gedaan ende gearreſteert ter Vergaderinge van de Hoogh-gemelte Heeren Staten van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt; In den Hage onder haren grooten Zegele hier aangehangen

gen den vijfden Auguſtii des jaars ſeſtien-hondert ſeven en ſeſtigh. Was geteken, Johan de Wit; Onder ſtondt.

Ter Ordonnantie van de Staten.

En was geteekent

Herb. van Beaumont.

Numo. 4.

Verbodt van de Brandewijnen, &c.

Behoorende op Pag: 157. en 158.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden. Doen te weten: Alſoo wy om verſcheyde importante en pregnante redenen voor den dienſt van den Lande, tot bevorderinge en vermeerderinge van de Neeringen binnen de Steden van de reſpective Provintien, profitabel, dienſtigh, en noodigh hebben gevonden, dat voortaan gene Brandewijnen, of Gediſtilleerde Wateren, van wat ſoorte die ſouden mogen weſen, van buyten in deſe Landen ſullen mogen werden ingebracht, verkocht, gedronken, of geconſumeert. SOIST, Dat Wy ordonneren, ſtatueren, en wel expreſſelijk interdiceeren by deſen, dat niemandt, van wat ſtaat, qualiteyt, of conditie hy ſoude mogen zijn, na de Publicatie deſes, 't zy over Zee, langs de Stroomen of Rivieren, nochte per aſſe te Lande, in, en onder het gebiedt van deſen Staat ſal mogen inbrengen, in groote of kleyne Fuſtagie, eenige Gebrande Wijnen of Gediſtilleerde Wateren, hoedanig die ſouden mogen weſen, op pœne, dat de Koopluyden en Factoors, de welke de voorſz. Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren doen loſſen, inſlaan, of in hare Pakhuyſen ontfangen, niet alleen ſullen verbeuren de voorſz. Brandewijn en Gediſtilleerde Wateren, over Zee, langs de Rivieren, of per aſſe in deſe Landen in gebracht, door hen luyden gedaan loſſen, of in hare Kelders of Pakhuyſen ontfangen, maar boven dien op yder Stuk of Vat Gebrande Wijnen of Gediſtilleerde Wateren, het zy groot of kleyn, noch een zomme van ſes hondert guldens.

Voorts interdiceren en verbieden Wy wel expreſſelijk by deſen, allen Schippers, Stuurluyden, en Matroſen, midtsgaders Wagens en Karre-luyden, in hare Schepen, Schuyten, Ponten, Wagens of Karren te ontfangen, om in deſe Landen over te brengen eenigerhande Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren, in hoedanige Fuſtagie of Pakkagie die ſoude mogen weſen, op de verbeurte van hondert guldens, op yder Stuk Brandewijn of Gediſtilleerde Wateren, 't zy kleyn of groot, 't welk by henluyden te Water, of te Lande, in en onder ons gebiedt ſal ingebracht worden, voor welke boete de Schepen, Schuyten, Wagens, Karren, en Paarden, ſullen werden verklaart te weſen verbonden en executabel: En indien de voorſz. boete van de Schepen, Schuyten, Karren, Wagens, en Paarden, of uyt de Goederen van de voorſz. Contraventeurs niet en konnen werden geconſequeert, ſoo ſullen de ſelve Contraventeurs over de voorſz. miſdaden exemplaarlijk aan den lijve, ten minſten by openbare Geeſſelinge geſtraft werden; Maar indien yemand van de voorſz. Schippers ofte Voerluyden konde bewijſen, dat de voorſz. Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren, buyten zijne kenniſſe ſoude mogen weſen ingeſcheept, of opgeladen: Soo ſullen echter, en des niet tegenſtaande zy luyden de voorſz. boete moeten betalen, maar wederomme daar tegens haar regres hebben en behouden, ten laſte van die gene, de welke de voorſz. Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren hebben ingeſcheept of opgeladen; En indien het mocht gebeu-

gebeuren , dat niet tegenſtaande ons voorſz. verbodt , echter bedektelijk eenige Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren , onder ons gebiedt mochten wezen ingebracht ; zoo verbieden Wy alle Binnelants-vaarders, Markt-ſchippers en Voer-luyden , de voorſz. Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren van buyten ingekomen , te vervoeren van de eene Provintie , Stadt of Plaatze na de andere , op gelijke boete en ſtraffe , als hier vooren, ten aanzien van de eerſte Inbrengers is geſtatueert : En indien het voorſz. feyt door eenige Markt- of Beurt-Schippers werdt begaan , boven dien van hare reſpective Veeren te worden gedeporteert.

Van gelijken , zoo verbieden Wy aan alle particuliere of geprivilegeerde en be-eedighde Arbeyders , haar te laten gebruyken , om eenige van de voorſz. Brandewijnen of Gediſtilleerde Wateren, te helpen loſſen , of met Sleden of Vlot-ſchuyten te vervoeren , op gelijke boete en ſtraffe , als hier vooren tegens de Schippers , en Voer-luyden zijn gedecreteert, en boven dien , indien de voorſz. Arbeyders zijn in eedt of dienſt van Steden of Collegien , daar van te worden gedeporteert.

En ten eynde de voorſz. Schippers, Wagenaars en Arbeyders van dezen onzen Placcate volkomen kenniſſe mogen bekomen , zoo werden alle Hooftluyden en Overluyden van de Binnelants-vaarders , Voer-luyden en Arbeyders gelaſt , een yder van den Inhoude dezes te adverteeren en informeeren , en ondervindende , dat dezen Placcate door yemandt werdt overtreden , daar van de reſpective Officieren en Magiſtraten , in de Steden en ten platten Lande te doen behoorlijke advertentie.

Dan gemerkt noch een groote quantiteyt van Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren, onder de Koopluyden en Ingezetenen dezer Landen in voorraadt is : Zoo hebben Wy , om de ſchade onzer Ingezetenen, zoo veel doenelijk , te voorkomen , de zelve gepermitteert , om de Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren , de welke onder hen-luyden in voorraadt zijn , te mogen verzenden , beneficieren , conſumeeren, en verkoopen , binnen den tijt van 8 Maanden, aanvang nemende met de Publicatie dezes, en langer niet.

Ordonneeren voorts dat na de expiratie van de voorſz. 8 Maanden , niemandt van onze Ingezetenen binnen het reſſort van dezen Staat , zal mogen hebben , of onder hem behouden eenige Brandewijn geſtookt van Wijn , of van Moeren van Wijn, noch ook eenige Gediſtilleerde Wateren van koele Wijn , of Brandewijnen met Speceryen of andere Kruyden over gehaalt , veel minder de zelve te verzenden , of verkoopen in groote of kleyne quantiteyt , op de verbeurte van alle de voorſz. Porten van Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren , die na den voorſz. tijdt onder yemandt werden gevonden, of verkocht , en boven dien een boete van 600 guldens op yeder Stuk , en 200 guldens op yder Tonneken Wijn van Wijn , of van Moer van Wijn , of Gediſtilleerde Wateren , de welke in yemandts Kelder , Winkel of Pakhuys na den voorſz. tijdt werden gevonden : Ordonneeren en ſtatueeren , dat de gene , de welke de voorſz. boete niet en kan betalen , arbitralijk aan den Lijve , ten minſten by openbare Geeſſelinge zal werden geſtraft : En werden de reſpective Officieren , der zelve Subſtituyten, en Dienaars in de Steden en ten platten Lande geauthoriſeert , om nauwe enqueſte te doen , of na den voorſz. tijdt onder yemandt eenige Wijn van Wijn , of van Moer van Wijn , of ook Gediſtilleerde Wateren , als boven , werden gevonden.

Behoudelijk , dat ingevalle yemandt

eenige Wijnen van Wijn, of van Moeren van Wijn gebrandt, tegenwoordigh onder hem zoude mogen hebben, de welke hy binnen de voorſz. 8 Maanden, aanvang nemende met de Publicatie dezes, niet zoude mogen hebben geconſumeert of verzonden, de zelve gehouden zal zijn de voorſz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn aan te geven aan de Magiſtraat van de Plaats daar de voorſz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn is leggende, en de zelve te brengen ter Plaatze die hem zal werden aangewezen, zonder die voorſz. Wijn gebrandt van Wijn, of van Moer van Wijn te mogen reppen, roeren, of aantaſten, anders, als om de zelve te vervoeren buyten dezen Staat, midts ſpecialijk uytdrukkende, en aangevende de Perſoon en Plaats, aan, en op welke de zelve Wijn, gebrandt als vooren, zal werden vervoert, en bewijzende met de verklaringe van de Magiſtraat in de Plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zal zijn, dat de zelve aldaar ook effectivelijk is gekomen, en aan de voorſz. Perſoonen gelevert, alles op pœnen en boete hier boven uytgedrukt.

Wijders zoo hebben Wy verboden en geinterdiceert, alle gezwooren Makelaars, na de expiratie van de voorſz. 8 Maanden te veylen of te ſtaan over eenige verkoopinge van Brandewijnen of gediſtilleerde Wateren van buyten ingebracht, maar zoo wanneer henluyden eenige partyen werden aangeboden, om te koopen of te verkoopen, ſullen ſy-luyden gehouden zijn 't zelve den Officier van de Plaatze aan te geven, op de verbeurte van haar officie, en boven dien een boete van 600 guldens op yder ſtuk, dat door hen-luyden wert verzwegen, ingekocht, of verkocht.

Noch ſoo ordonneeren en ſtatueren Wy, dat niemant na den voorſz. tijdt, binnen deze Landen zal mogen ſtoken, of branden van koele Wijn, of Moeren van Wijn, Brandewijnen, of met eenige koele Wijnen of Brandewijnen over te halen Speceryen of andere Kruyden, om tot Gediſtilleerde Wateren te werden geapproprieert, op de verbeurte van 10 guldens op yder Stoop Brandewijn, de welke van koele Wijn, of van Moer van Wijn werdt uytgebrandt, of met Speceryen, of andere Kruyden, 't zy van koele Wijn of Brandewijn over gehaalt.

Boven dien interdiceeren Wy, na de expiratie van de voorſz. 8 Maanden te verkoopen, met de groote of kleyne Mate eenige Wijn van Wijn, of Moer van Wijn, of Wateren, die van koele of gebrande Wijn zijn gediſtilleert, op de verbeurte niet alleen van de voorſz. verboden Waren, en de Boeten hier vooren tegen de Verkoopers van de voorſz. Waren geſtatueert, maar dat hen-luyden daar-en-boven voor de eerſte reyze haar Neeringe zal werden geinterdiceert, voor den tijt van een Jaar en 6 weken: Voor de tweede-maal voor altijdt: En voor de derde-maal te werden verklaart infaam, en voorts gebannen uyt het gehele reſſort en gebiet van den Staat der Vereenigde Nederlanden.

Alle de voorſz. Boeten te appliceren ten profijte van de Officieren, of der zelve Subſtituyten die de aanhalinge, of calangen eerſt zullen komen te doen: Waar toe de Regenten van de reſpective Godts-huyzen, mede by dezen werden gequalificeert en geauthoriſeert, die in ſulken gevalle de geheele Boeten, ten profijte van de Godts-huyzen, zullen genieten.

Voorts zoo werden niet alleen de voorſz. Officieren, der zelver Subſtituyten en Regenten van de Godts-huyzen geauthoriſeert, om de calange, aanhalinge en bekeuringe te doen, maar ook de reſpective Advocaten, Fiſcaals, Commij-

Commijſen Generaals, en de particuliere Commijſen ter Recherche in de Steden en Zee-gaten, ſpecialijk gelaſt goede voorzorge te dragen, en wel toe te zien, dat geen gebrande Wijnen of Gediſtilleerde Wateren ter Zee, langs de Revieren of Plaatſen te Lande werden ingebracht. Maar alle zoodanige Waren, zonder eenige conniventie aan te halen, op te brengen, en te ſtellen ter judicature van de reſpective Collegien ter Admiraliteyt: En om een yder te animeeren tot het ontdekken van deze contraventie: Zoo zullen de Aanbrengers of Aanhaalders werden toegevoeght, de helft van de Brandewijnen en Gediſtilleerde Wateren, de welke zullen werden geconfiſqueert, en de helft van de boete daar in yemandt zal werden gecondemneert, blijvende de weder-helft ten behoeve van de voorſz. Officieren, die de calange eerſt zullen hebben gedaan, en zullen daar-en-boven de voorſz. Aanbrengers vry zijn van de boete, daar in zy volgens het voorenſtaande ons verbod zouden mogen zijn vervallen, ſchoon de zelve Aanbrengers mede Contraventeurs zouden mogen zijn geweeſt.

En nademaal de reden evidentelijk vereyſcht, dat aan den genen, die haar met het inbrengen van Brandewijnen binnen deze Landen geneeren, eenige betamelijke tijdt gelaten werde, om van deze onze diſpoſitie advertentie te geven daar't behoort, alvoorens hare inkomende Brandewijnen plotzelijk te confiſqueeren, en haar te mulcteeren met de pœnen en boeten in dezen geſtatueert: Zoo zullen alle Brandewijnen voor date van den 29 van deze loopende Maandt Januarii 1671. hier te Lande inkomende, als ook de Perſoonen de zelve overgebracht hebbende, van de confiſcatie en de vordere pœnen in dezen Placcate begrepen, zijn en blijven ge-eximeert: Edoch zullen de Koopluyden of Factoors, aan de welke de voorſz. Brandewijnen geconſigneert zullen zijn, gehouden wezen de zelve Brandewijnen aan te geven aan de Magiſtraat van de Stadt, al waar die aankomen zullen, en de voorſz. Brandewijnen vervolgens te brengen ter plaatze die haar by of van wegen de voorſz. Magiſtraat aangewezen zal worden, zonder de zelve te mogen reppen, roeren, of aantaſten, anders als om die te vervoeren buyten het reſſort van dezen Staat, en midts in zulken cas, ook alvooren ſpecialijk uytdrukkende, en aangevende de Perſoon en plaats aan, en op de welke de voorſz. Brandewijn zal werden vervoert, en vervolgens bewijzende met de verklaringe van de Magiſtraat van de plaats, op de welke die aangegeven en gebracht zal zijn, dat de zelve aldaar ook effectivelijk gekomen, en aan de genoemde Perſoonen waarlijk gelevert is: By gebreke van 't welke, of van eenigh poinct van dien, de voorſz. Koopluyden en Factoors, niet alleenlijk zulken verbeuren de voorſz. Brandewijnen, of de waerde van de zelve, maar daar-en-boven noch op yder Stuk of Vat, 't zy groot of kleyn, noch een zomme van 600 Caroli guldens. En ten eynde niemant van dezen ignorantie en hebbe te pretendeeren, ontbieden en verzoeken Wy de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien reſpective, van Gelderlandt en 't Graafſchap Zutphen, Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Zeelandt, Uytrecht, Vrieſlandt, Over-Yſſel, midtſgaders de Stadt Groeningen en Ommelanden, en allen anderen Juſticieren en Officieren van de zelve Landen, dat zy dezen onzen Placcate van ſtonden aan alomme doen verkondigen, publiceeren en affigeeren, in alle Plaatzen daar zulks van nooden wezen zal, en men gewoon is zoodanige pu-

blicatie en affixie te doen; Laften en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, d'Advocaten Fiſcaals, mitſgaders Luytenant-Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen: Als mede Commiſſariſen en Commiſen ter Recherche, zoo in de Zeegaten als elders, dezen Onzen Placcate na te komen, en te doen na komen, procedeerende en doende procedeeren tegens de Contraventeurs van dien, zonder ooghluykinge, faveur, diſſimulatie of verdragh, want Wy zulks ten dienſte van den Lande, en ten beſten van de goede Ingezetenen van dien, bevonden hebben alzoo te behooren.

Aldus gedaan en gearreſteert onder onzen Cachette, Paraphure, en Signature van onzen Griffier. In den Hage den 2 Januarii 1671. Was geparapheert, *Jacob van Coevorden, vt.* Onderſtondt, Ter Ordonnantie van de hoog-gemelte Heeren Staten Generaal: Geteekent, In abſentie van den Griffier, *J. Spronſen.* Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog-Mog: op eenen rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Verbodt en belaſtinge der Franſe Manufacturen.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Salut. Doen te weten, dat Wy zoo langs zoo meer in ervaringe komende, dat het recht van inkomen, geſtelt op den invoer der uytheemſche Manufacturen, hoe langer hoe meerder wert gefraudeert, en door quade en ſiniſtre practijcquen de gemeyne zake ontvreemt; dat ook door het al te licentieus venten, verkoopen en debiteeren van de zelve uytheemſche Manufacturen, aan de goede Ingezetenen dezer Landen zeer groote aanleydinge werdt gegeven, ja de zelve genoeghzaam werden genoodight, tot allerley overdaadt en verquiſtinge, en dat daar door ook de inlandtſe Manufacturen werden verdrongen, en omtrent haar debit zeer benadeelt. ZOO IST, Dat Wy daar tegens willende voorzien, hebben geordonneert en geſtatueert, ordineeren en ſtatueeren by dezen, dat van nu voortaan niemant zal vermogen te verkoopen, te verhandelen, of onder hen te ſlaan in 't kleyn of groot, eenige Manufacturen van Vrankrijk, de welke tot kleedinge, cieraat of ameublementen zouden konnen dienen (uytgenomen alleen witte Cajanten, Barracanen van Wolle, Picotes Royaal, witte en gekouleurde Damaſten, heel van Wolle, Picotes van Wolle, gevlamde Cajanten, Bouratten, Kamer-behangzelen van de breedte van 6 vierendeel tot 20 vierendeel toe, Trijpen en Kouſſen, als die daar toe by ſpeciale en uytgedrukte ordre van de Magiſtraten van de Steden haarder reſidentie, zullen zijn geadmitteert, op pœne dat die gene, die zonder de voorſz. admiſſie hem bevordert zal hebben, eenige zoodanige Manufacturen te venten, verhandelen, of verkoopen, verbeuren zal niet alleen de zelve Manufacturen: maar daar-en-boven voor d'eerſte reyze 100 guldens op yder ſtuk van de zelve Manufacturen, dat onder hem gevonden zal worden; voor de tweede reyze 200 guldens, en voor de derde reyze by banniſſement, of ook aan den lijve, na exigentie van zaken te werden geſtraft.

Dat ook die gene, de welke ſpecialijk en uytdrukkelijk in manieren vooren verhaalt, tot het verkoopen, verhandelen of inlaan van de voorſz. Franſe Manufacturen zullen zijn geadmitteert, niet zullen vermogen te verhandelen, verkoopen, of onder haar

te

te hebben, of houden, eenige andere, dan de voorſz. Franſe Manufacturen, op de verbeurte, niet alleen van de voorſz. andere Manufacturen, maar ook op de pœnen en ſtraffen hier vooren uytgedrukt.

Dat voorts de reſpective Provintien zullen werden verzocht, yder in den haren na de grootheyt van de Steden te qualificeren en admitteren eenige Perſoonen tot het voorſz. verhandelen, verkoopen, of inſlaan der voorſz. Franſe Manufacturen, midts in de groote Steden niet excederende 't getal van 6, en in de minder Steden het getal van 3 Perſoonen, en dat de zelve Perſoonen voor de voorſz admiſſie, ten behoeve van de zelve Provintien zullen betalen in de voorſz. groote Steden yder 1000, en in de mindere Steden yder 500 guldens jaarlijks.

Dat die gene die tot het verkoopen, verhandelen of inſlaan der voorſz. Franſe Manufacturen zullen zijn geadmitteert, de zelve Manufacturen niet zullen mogen inſlaan, ten zy zy-luyden alvoorens zullen hebben getoont aan de Hooftluyden van 't Zijde Lakenkoopers Gilde, of andere die daar toe by de Magiſtraten in de reſpective Steden zullen wezen geauthoriſeert, een pertinent en ſpecificq Biljet, waar by blijken kan, dat 's Landts gerechtigheyt op het inkomen der voorſz. Franſe Manufacturen geſtelt, ten vollen van yder ſpecie in 't particulier is voldaan en betaalt, en daar op by een ander expres Biljet, admiſſie om de zelve Manufacturen te mogen inſlaan, van de voorſz. Hooftluyden, of de voorſz. andere geauthoriſeerde Perſoonen zullen hebben verkregen, op de verbeurte niet alleen van de voorſz. Manufacturen, daar van 's Landts gerechtigheyt niet zoude mogen zijn betaalt, of die dezen contrarie ingeſlagen zouden mogen werden, maar ook op de pœnen en ſtraffen hier vooren uytgedrukt.

Dat die gene, die tot het verkoopen, verhandelen of inſlaan van de voorſz. Franſe Manufacturen zullen werden geadmitteert, gehouden zullen zijn terſtont, en met het inſlaan der voorſz. Franſe Manufacturen, de zelve door de voorſz Hooftluyden, of de voorſz. geauthoriſeerde Perſoonen te doen loden of merken, zoodanigh, dat by of aan het loot, 't zy op Francijn, of Papier, na vereyſch van 't Manufactuur, dat geloot of gemerkt zal werden, werde uytgedrukt de plaats, dagh en date, waar en op welke het voorſz. Manufactuur geloot of gemerk zal zijn, zonder eenige van de voorſz. Manufacturen te mogen onder haar houden of hebben, de welke in manieren vooren verhaalt, niet geloot of gemerkt zouden mogen zijn, op de verbeurte niet alleen van de voorſz. ongeloode of ongemerkte Manufacturen, maar ook op de pœnen en ſtraffen hier voren uytgedrukt.

Dat niemant, van wat ſtaat of conditie hy ook zoude mogen zijn, buyten de voorſz geadmitteerde Perſoonen, en buyten de zoorten van Manufacturen hier voren geexcipieert, zal vermogen eenige van de voorſz. andere Franſe Manufacturen uyt Vrankrijk, of ook van elders, tot zijn gebruyk te ontbieden, of de zelve ook hier te Lande van eenige andere, dan van de voorſz. geadmitteerde Perſoonen, of ook eenige van de zelve Manufacturen van de voorſz. geadmitteerde Perſoonen, dewelke in manieren, voren verhaalt, niet geloodt of gemerkt zouden mogen zijn, te koopen, of verkoopen, op de verbeurte niet alleene van de voorſz. Manufacturen, maar ook op een boete van 200 guldens op yder ſtuk van de voorſz. Manufacturen, de welke deſen contrarie ſullen zijn verkocht of gekocht,

kocht, zoo wel by den Verkooper als Kooper te verbeuren.

Dat de voorſz. Hooft-luyden, of de voorſz. andere geauthoriſeerde Perſonen niet zullen vermogen admiſſie tot den inſlagh van de voorſz. Manufacturen te geven, ten zy hun al vooren ſuffiſantelijk en ſpecifiquelijk gebleken zal zijn, dat 't voorſz. recht van inkomen, van yeder der voorſz. Manufacturen, ten vollen zal zijn betaalt, en dat zy-luyden ten dien eynde de Biljetten, daar uyt hun gebleken is; dat 't voorſz. recht van inkomen voldaen is, zullen moeten bewaren, om t'allen tijden te konnen werden geconfronteert tegens de Manufacturen, die onder de voorſz. geadmitteerde Perſoonen zullen werden gevonden, en dat zy-luyden ook neffens het voorſz. inſlaan de zelve Manufacturen, in maniere vooren verhaalt, zullen hebben geloot of gemerkt, of van de voorſz. loodinge of merkinge zullen hebben gemaakt een pertinent en ſpecificq Biljet, inhoudende de quantiteyt en qualiteyt van yder der zelver geloode, of gemerkte Manufacturen, en dat zy ook gehouden zullen zijn, 't zelve Biljet van gelijken te bewaren, alles op pœne van te verbeuren 1000 guldens, op yder reyze, dat zy-luyden de voorſz. Manufacturen andere zullen hebben laten inſlaan, of haar na het gene voorſz. is, niet exactelijk zullen hebben gereguleert.

Dat ook niemandt buyten de voorſz. Hooft-luyden of de voorſz Geauthoriſeerde, zal vermogen eenige van de voorſz. Manufacturen te looden of te merken, of de voorſz. looden of merken na te maken, of te conterfeyten, of ook 't loot of het merk van het eene Manufactuur te nemen, of af te doen, en aan 'een ander Manufactuur aan te ſlaan, of aan te voegen, op verbeurte niet alleen van het voorſz. Manufactuur, daar aan 't voorſz. loot of merk, in manieren vooren verhaalt, aangehangen, aangedaan, of aangevoeght zal zijn, maar ook daar-en-boven als Falſariſen en Vervalſers van des hooge Overigheyts Zegels en Merken zelfs, met verbeurte van lijf en goedt, na exigentie van zaken geſtraft te werden.

Dat voorts de Officieren van de reſpective Steden, der zelver Subſtituyten, de voorſz. Hooft-luyden van 't voorſz. Zijde-laken-koopers Gilt, de voorſz. Geauthoriſeerde van de Magiſtraten van de reſpective Steden, t'allen tijden, zonder daar toe eenige andere admiſſie van nooden te hebben, ten overſtaan van Notaris en Getuygen, of van een Stadts-bode zullen vermogen te viſiteren de Winkels of Huyzen van die gene, die tot het verkoopen van de voorſz. Franſe Manufacturen zullen zijn geadmitteert, en 't gunt in de zelve Winkels of Huyzen gevonden werdt, te confereren met de voorſz. Biljetten, op de welke de voorſz. inſlagh en loodinge of merkinge ſal weſen gedaan, en vervolgens de Contraventeurs van deſe onſe Ordonnantie te bekeuren en calangeeren, mitſgaders de pœnen en mulcten hier vooren geſtatueert, by preventie te innen en te vorderen: En ſullen ten dien eynde de voorſz. Hooft-luyden, of andere Geauthoriſeerde van de voorſz. Magiſtraten t'allen tijden gehouden zijn aan die gene, die hier mede tot het doen van de voorſz. viſite en calange werden geauthoriſeert, te laten volgen Copie authentijk van de Biljetten, daar op den voorſz. inſlagh en loodinge der voorſz. Manufacturen ſal zijn gedaan.

Dat alle die gene, die eenige Contraventeurs van de voorſz. Ordonnantie zullen komen aan te brengen aan de gene, die hier voren tot de voorſz. viſite en calange by Ons zijn geauthoriſeert, zullen genieten de helft van de

voorſz.

voorſz. te confiſqueren Manufacturen, boeten en mulcten hier voren geſtatueert, en daar-en-boven vry zijn van de pœnen en ſtraffen, daar inne zy uyt kracht van deſe Onſe ordonnantie zouden mogen zijn vervallen, indien zy aan de voorſz. contraventie mede zullen mogen hebben geparticipeert.

En nademaal verſcheyde van onze Ingezetenen als noch onder haar zijn hebbende veele, en verſcheyde van de voorſz Franſe Manufacturen, ſoo hebben wy aan de zelve vergunt en gegeven, gunnen en geven by deſen, de faculteyt en permiſſie, om binnen den tijdt van zes maanden, aanvang nemende met de publicatie deſes, de zelve Manufacturen te mogen verkoopen, venten en debiteren, ſonder dat echter yemandt wie hy zy, buyten de voorſz. geadmitteerde Perſoonen, en die ook niet buyten de ordre hier voren by Ons op den inſlagh der zelver Manufacturen beraamt, op die pœnen en ſtraffen hier voren uyt gedrukt; middelerwijle zal vermogen eenige van de zelve Manufacturen, buyten de voorſz. zoorte van Manufacturen, hier vooren geexcipieert, van nieuws in te ſlaan, of ook tot zijn gebruyk uyt Vrankrijk, of van elders te ontbieden; en zullen alle de voorſz. Manufacturen, die na de expiratie van de voorſz. zes maanden by yemandt veyl of te koop zouden mogen zijn gebracht moeten werden ter plaatze, die daar toe by de Magiſtraten van de reſpective Steden zal werden aangewezen, om aldaar te verblijven, ter tijden en wijlen toe de zelve aan de voorſz. geadmitteerde Perſoonen verkocht, en by hun na voorgaande betalinge van 't gunt voor inkomen daar op is geſtelt, midtſgaders na voorgaande lodinge of merkinge in manieren vooren verhaalt, uyt de voorſz. plaatze ingeſlagen zullen zijn, of anderſints buyten 's Landts verzonden te worden, met kenniſſe van de voorſz. Magiſtraat, en deſignatie van de plaats en perſoonen, op en aan de welke die gezonden zullen werden, en dat den voorſz. Verzender gehouden zal zijn binnen een maant na de verzendinge, ſpecifiquelijk te verifieren, dat de ze ve verzonden Manufacturen gekomen en gelevert zijn aan die gene, aan de we ke de zelve gezonden waren, op de verbeurte van hondert guldens op yder ſtuk Manufacturen, dat na de expiratie van de voorſz. zes maanden onder yemandt veyl of te koop gevonden, of deze contrarie verzonden zoude mogen zijn. Hier na volght geinſereert de Lijſte van de Franſe Manufacturen, en ſpecialijk van zoodanige, de welke dienen en geapproprieert konnen werden tot kleedinge of cieragie van menſchen, of ameublementen va n huyzen.

Lijſte van Franſe Manufacturen, en ſpecialijk van zoodanigen, de welke dienen en geapproprieert konnen werden, tot kleedinge of cieragie van menſchen, of ameublementen van Huyzen.

Alloenen of Boldavit de breede rolle, 't ſtuk lang 50 ellen 12-0-0
Langer na advenant.

Alloenen de ſmalle rolle, het ſtuk langh 50 ellen 8-0-0
Langer na advenant.

Amelakens, Damaſt, of ander werk, 't ſtuk van 10, 12, en 16 vierendeel breed, lang omtrent 50 ellen 50-0-0

Servetten naar advenant, 3 Servetten voor een Ammelaken.

Ammelaken, 6, 7, en 8 vierendeelen breedt, langh 50 ellen 25-0-0

Bokraal uyt Vrankrijk, 't ſtuk van 18 a 20 ellen 3-0-0

Bombazijnen, lang 20 ellen 3-0-0

Barcanen niet heel van Wolle, 't ſtuk 15-0-0

Kamer-

Kamer-behanghſelen, mitsgaders alle andere diergelijke Stoffen, 't zy geſtreept, gevlamt, of anders van allerley couleuren, (uytgenomen de Kamer-behangſelen van de breette van 6 vierendeel tot twintigh vierendeelen toe, gefabriceert in de Franſe Nederlanden) van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Cajanten, ſmalle van 3 quart tot 7 achtendeelen breedt, Grove Greynen, Piumetten en Calandres, gemaakt heel van Sajette Garen, of Sajette en Linde Garen, 't zy gefigureert, effen of Camelot, langh 20 ellen, (uytgeſondert de witte, ſoo effen, als gevlamde Cajanten, Picotes Royaal, en van Wolle 't ſtuk 8-0-0
Langer naar advenant.

Cajanten, breede Cajanten van 4 en 5 quart, ook alderhande Stoffen als vooren 12-0-0

Confituren, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Canefas de Vitry, de Bale van 300 en 80 ellen, mitsgaders de kleyne Balen, genaamt Tiersjens 60-0-0

Canefas van Normandyen en diergelijke, de 100 ellen 20-0-0

Canefas, Rollen daar men Hopſakken af maakt, en alderhande Pak-rollen 10-0-0

Kaarten, Speel-kaarten, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Kouſſen, alderhande Zijde Kouſſen, en Sajette Kouſſen, uytgenomen de Sajette Kouſſen, gefabriceert in de Franſe Nederlanden, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Kanten van Goudt of Silver, 't pondt 35-0-0

Paſſementen van Goudt en Silverdraadt, mitsgaders Goude en Silvere Linten, als ook die met Goudt of Silver zijn vermengt, voor het pondt 20-0-0

Goudt en Silverdraadt, 't pond 15-0-0

Kanten, alderhande Kanten van Zijde en Garen, Kabinet-werk en diergelijke, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Kramerye, alderhande Kramerye (daar onder niet ſullen zijn begrepen eenige Goederen in deſe Lijſte ſpecialijk geexpreſſeert) van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Fuſteynen, geheeten Croſers Bombaſijnen 2-0-0

Hoeden, heele of halve Kaſtooren, mitsgaders alderhande Vildt-hoeden, van de waarde van 6 guldens 3-0-0

Hayr, Paruyk-hayr, en Paruyken daar van gemaakt, van de waerde van 6 guldens 3-0-0

Goude of Silvere Lakenen van de waerde van 6 guldens 3-0-0

Fluweelen, Felpen of Pluys het ſtuk lang 50 ellen 100-0-0

Poudeſoyen, Terſenille, Zijde-grofgreynen, Zatijnen, Damaſten, en diergelijk, 't ſtuk langh 50 ellen 60-0-0

Armoſijn, Taf, Zijde Camelot of Tabijn, breedt of ſmal, lang 55 ellen, en andere diergelijke Stoffe, van geheel Zijde onder de voorige niet geſpecificeert 50-0-0

Farandijn, en diergelijke Stoffe van Zijde of Garen gewrocht, het ſtuk lang 50 ellen 40-0-0

Sindaal 't ſtuk van 35 ellen 5-0-0

Lampers breet of ſmal, 't pont 5-0-0

Lampers, Zijde Lampers of Floercen, 't pondt 10-0-0

Franje van Zijde, Franje-koorden, Zijde Lint of Paſſement, 't pont 6-0-0

Sargies, Raſſe, Droget, lang 50 ellen, 't ſtuk 25-0-0

Eſtaminjes, geſtreept van Wol, lang 9 a 10 ellen 8-0-0

Eſtaminy van Zijde, van de ſelve lengte 10-0-0

Charges van Chalon enkelt, langh 20 ellen 20-0-0

De

De dubbelt van 40 ellen 40-0-0
Sarges de Mennie van 50 a 60 ellen 60-0-0
Rattind of witte Bayen van Beauvois van 30 a 35 ellen 75-0-0
Wolle Lakenen, genaamt Drap de Bary van 30 a 40 ellen het ſtuk, en alle andere Wolle Lakenen 75-0-0
Leer, alderhande bereyt Leer van 6 guldens 3-0-0
Leer, alderhande Goude en Silvere Leeren, van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Lijnwaat van Vlas, of Catoenen, van de waarde van 6 guldens. 3-0-0
Mutſen, gebreyde Mutſen van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Peltery van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Saeyen, Rijſſelſe, Atrechtſe, Doornikſe en diergelijke, komende uyt het Frans gebiedt, langh 30 a 36 ellen, 't ſtuk 20-0-0
Zeep, Franſe en Marſiliaanſe Zeep, de hondert ponden 10-0-0
Silver-werk, alderhande gemaakt Gout en Silver-werk, van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Spellen, de doſijnen van 12000 5-0-0
Zout, alderhande Frans Zout, het hondert inkomende met 200-0-0
Tapiſſeryen van de waarde van 6 guldens 3-0-0
Terentayen, 't ſtuk langh 24 ellen 6-0-0
Vlas, gehekelt Vlas, de hondert ponden 30-0-0
En alle andere Manufacturen in Vrankrijk of onderhoorige Landen gemaakt, die tot Kleedinge, Cieragie, of Ameublementen geappliceert konnen werden, in deſe Lijſte niet uytgedrukt, of hier vooren niet geexcipieert, van de waarde van 6 gulden 3-0-0
Des en ſullen hier onder niet begrepen, maar van deſe belaſtinge vry zijn, de Baratten; witte en gecoleurde Damaſten, heel van Wolle, als ook de Trijpen.

En ten eynde niemandt van deſen ignorantie en hebbe te pretendeeren, ontbieden en verſoeken Wy, de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien reſpective van Gelderlandt, en het Graafſchap Zutphen, Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Zeelandt, Utrecht, Vrieſlant, Over-Yſſel, mitsgaders Stadt Groeningen en Ommelanden, en allen anderen Juſticieren en Officieren van de ſelve Landen, dat ſy deſen Onſen Placcate van ſtonden aan alomme doen verkondigen, publiceren en affigeren in alle plaatſen daar ſulks van nooden weſen ſal, en men gewoon is ſoodanige publicatie en affixie te doen: Laſten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, de Advocaten Fiſcaals, mitsgaders Luytenant-Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen, als mede de Commiſſariſen en Commiſen ter Recherche, ſoo in de Zee-gaten als elders deſen onſen Placcate na te komen, en te doen nakomen, procederende en doende procederen tegens de Contraventeurs van dien, ſonder ooghluykinge, faveur, diſſimulatie of verdragh, want Wy ſulks ten dienſte van den Lande, en ten beſten van de goede Ingezetenen van dien bevonden hebben alſoo te behooren.

Aldus gedaan en gearreſteert onder onſen Cachette, Paraphure, en de Signature van onſen Griffier. In den Hage den 2 January 1671. Was geparapheert, *Jacob van Coevorden, vt.* Onderſtont, Ter Ordonnantie van de hoogh-gemelte Heeren Staten Generaal. Getekent, in abſentie van den Griffier, *J. Spronſſen*, Zijnde op 't ſpatium gedrukt het Cachet van haar Hoog-Mog: op een rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Reglement op de Manufacturen.

Behoorende op Pag: 157 en 158.

DE Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Salut. Doen te weten; Alzoo by den Placcate van de Hoog-Mog: Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, by concurrentie en overgifte van de gezamentlijke Provintien, op huyden den 2 January 1671. gearresteert, wel expresselijk is geordonneert, dat niemandt zal vermogen te verkoopen, te verhandelen, of onder hem te slaan in 't kleyn of groot, eenige Manufacturen van Vrankrijk, de welke tot kleedinge, cieraat, of ameublementen, zoude konnen dienen, buyten de Manufacturen in den zelve Placcate geexcipieert, als die daar toe by speciale ordre van de Magistraten van de Steden haarder residentie zouden zijn geadmitteert op de boeten en straffen in den voorzeyden Placcate uytgedrukt, en dat ook in den zelven Placcate is gespecificeert wat getal van Persoonen niet zullen excederen; die gene die tot het debiteren der voorsz. Franse Manufacturen in de respective Steden zullen werden geadmitteert. *Zoo is 't*, Dat wy tot executie en vorderinge van den zelven Placcate hebben geordonneert en gestatueert, ordonneren en statueren by dezen, dat tot het debiteren, verhandelen en verkoopen der voorsz. Franse Manufacturen, by de Magistraten in yder van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuyzen, midtsgaders ook in 's Gravenhage, zes; en in de verdere bemuurde Steden van den voorsz. onzen Lande drie Persoonen tot het debiteren, verkoopen, en verhandelen der voorsz. Manufacturen, zullen mogen werden geadmitteert, behoudelijk dat yeder van de voorsz Persoonen geadmitteert in de voorzeyde Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuyzen, midtsgaders ook in 's Gravenhage 1000 Carolus guldens, en die geadmitteert zullen zijn in de verdere bemuurde Steden van den voorsz. onzen Lande 500 Carolus guldens, met den aanvangh van 't Jaar van haarluyder admissie, en zoo vervolgens van Jaar rot Jaar, zo lange zy de voorsz. Franse Manufacturen debiteren, verkoopen of verhandelen zullen, ten behoeve van de gemeene zake aan den Ontfanger van onze gemeene middelen in de voorsz. Steden of den resorte van dien zullen gehouden zijn te betalen.

Ordonneren en statueren mede, dat niemant buyten de voorsz. Steden, en ook in de zelve Steden, niemandt buyten de Persoonen by de gemelte Magistraten geadmitteert, zullen vermogen eenige der voorsz. Manufacturen te debiteren, verkoopen of verhandelen, op poenen en straffen in den voorzeyden Placcaate uytgedrukt.

Dat ook de Magistraten van de voorsz. Steden niemandt, wie hy ook zoude mogen zijn, zullen mogen admitteren tot het debiteren, verkoopen of verhandelen der voorsz. Manufacturen, directelijk of indirectelijk, in eeniger manieren buyten het getal van de Persoonen, ten aanzien van yeder van de voorsz. Steden hier vooren geexprimeert.

En op dat men zoude konnen weten wat Persoonen tot het debiteren van de voorsz. Manufacturen zouden mogen zijn geadmitteert in de voorsz. respective Steden, en dat de respective Ontfangers van den resorte van de zelve Steden

den voor den ontfangh van 't geen tot admissie van 't voorsz. debit moet werden betaalt, te beter ten behoeve van 't gemeen comptabel zouden konnen werden gemaakt, zoo ordonneren en statueren Wy mits dezen, dat de voorsz. geadmitteerde Persoonen gehouden zullen zijn de Acte van admissie, haarluyden tot het voorsz. debit by de Magistraat verleent, binnen den tijdt van 14 dagen na date van de zelve te vertoonen, of te doen vertoonen aan onze Gecommitteerde Raden in de respective quartieren, om de zelve Acte van admissie aldaar geregistreert te werden, en dat die geene de welke de voorsz. hare Acte van admissie aan de gemelte onze Gecommitteerde Raden niet zal hebben vertoont, en de zelve aldaar gedaan, registreren, effectivelijk en metter daet van de zelve Acte van admissie vervallen zal zijn, en incurreren de pœnen en straffen in den voorsz. Placcate uytgedrukt.

Dat ook die gene de welke van de gemelte Magistraten zouden mogen hebben geobtineert Acte van admissie tot het voorsz. debit, na dat het voorsz. getal, hier vooren uytgedrukt, ten vollen zal zijn gecompleteert, dien niet tegenstaande, en ook niet jegenstaande de zelve Acte by de gemelte onze Gecommitteerde Raden zoude mogen zijn geregistreert, echter van de zelve Acte van admissie zal zijn vervallen, en incurreren de pœnen en straffen in de voorsz. Placcate gementioneert. En ten eynde niemant hier van ignorantie pretenderen, nemaar alle en een yegelijk weten moge waar na hy hem hebbe te reguleren: Zoo ordonneren en beveelen Wy dat dezen alomme zal werden gepubliceert en geaffigeert, daar zulks behoort, en in gelijke zaken te geschieden gebruykelijk is.

Gedaan in den Hage onder onzen grooten Zegele hier aan gehangen, op den 2 January, des Jaars onzes Heeren en Salighmakers 1671.

Ter ordonnantie van de Staten,

Herbt: van Beaumont.

Numo. 5.

Placcaat waar by de Koning van Vrankrijk verbiedt het inladen sijner Brandewijnen in Hollandtse Schepen, en den Hollandtsen Haring, Bokking en Speceryen belast.

Behoorende op Pag: 158.

OP het geen dat aan Zijn Majesteyt voorgestelt is, zijnde in Zijn Koninglijke Raadt van Commercie, dat de Brandewijnen van zijn Koningrijke, de welke door Uytheemsche overgebracht zijn, in de Noorder en Zuyder Landen, en byzonderlijk door de Hollanders, zijn door verscheyde practijken in haar deught vermindert, de welke zy gebruyken om die te vermeerderen, byzonderlijk door het vermengen met Brandewijnen van Bier of van Granen, de welke buyten hare bederffelijkheyt noch zeer schadelijk zijn aan des Menschen gezontheydt; dat de zelve Hollanders alle Jaren brengen in dit Koningrijke een zeer groote quantiteyt Vis, van hare Vischeryen, en Speceryen van Oost-Indien, het welk een merkelijke schade brengt aan de Zeevaart en Commercie van de Onderdanen van sijn Majesteyt, tot welke zake zeer nodigh zijnde te voorzien, gehoort hebbende het rapport van *Sr. Colbert*, Ordinaris Raadsheer in de Koninglijke Raadt, Controlleur Generaal van de Finantien; Zijn Majesteyt zijnde in sijn Koninglijke Raadt van Commercie, heeft gedaan en doet expresselijk verbieden aan alle sijne Onderdanen, te laden eenige Brandewijnen in Hollantsche Schepen, in alle de Kusten en Zeehavenen van sijn Koningrijk, op straffe van confiscatie, en 1500 guldens boete,

wil sijn Majesteyt dat beginnen zal met den eersten April toekomende, zal betaalt werden 24 guldens op yeder last Pekelharing en Bokking, gebrocht in sijn Koningrijk in Hollandtsche Schepen, of geladen voor rekeningh van Hollanders, den primo July aan volgende 32 guldens, en den eersten October 40 guldens, en dat van nu af zal moeten betaalt worden op de Specerijen door Hollanders gebrocht, of voor haar rekeningh, zoo wel te Water als te Lande dertigh ten hondert buyten de oude Tollen. Zijn Majesteyt wil dat dit tegenwoordigh Placcaat zal werden gelezen, gepubliceert en aangeplakt in alle de Havenen, sitplaatsen van de Admiraliteyt van dit Koningrijk, en geexecuteert, niet tegenstaande eenige oppositie en andere beletselen welke het zoude mogen zyn, en in geval dat eenige dit zelve overtreden, Zijn Majesteyt behoudt aan zich, en aan sijne Raden de kenniffe daar van, en verbiedt de zelve aan alle Hoven en Rechteren, beveelt sijn Majesteyt aan de Requestmeesters, Commissarissen verdeelt in de Provintien daar aan de handt te houden. Gedaan in de Koninghlijke Raadt van Commercie, in de tegenwoordigheydt van sijn Koninghlijke Majesteyt, gehouden tot Parijs, den 7 Jan. 1671. getekent *Colbert*.

LOUIS door de gratie Godts Koninghn van Vrankrijk en Navarre, Grave van Provence, Forcalquier, en aanleggende Landen, aan onze getrouwe ordinaire Raadts-Heeren in onze Raadt, ordinaire Meesters der Requesten, van onze Hoven der Commissarissen, verdeelt in de Provintie van onzen Koninghrijke, tot de executie van onze ordres, Salut. Wy laten weten, en ordineren door dese geteykende van onse handt, de handt te houden aan de Executie van 't Placcaat, waar van 't Extract hier aan is gezegelt onder het groote Zegel van onsen Cancelier; op heden gegeven in onse Raadt van Commercie, in onse tegenwoordigheyt, de welke Wy willen dat zal worden gelezen, gepubliceert en aangeplakt, in alle de Havenen en sitplaatsen van onse Admiraliteyt, en in andere plaatsen daar het noodigh zal zyn; op dat niemandt pretendere daar van niet verwittight te zyn. Gebieden aan de eerste onse Deurwaarder ofte Sergeant daar toe gestelt, tot de volkome Executie van dit Arrest, dat Wy willen dat zal geexecuteert worden, niet tegenstaande eenige oppositie of andere beletzelen, de welke zoude mogen zyn, en ingeval dat eenige 't zelve zoude mogen overtreden, Wy behouden aan ons en onsen Rade kenniffe daar van, en verbieden aan alle onse Hoven, en andere Rechteren alle mandementen en citatien, op de boeten daar in begrepen, en alle andere acten en noodige rapporten, zonder andere permissien, en zal geloof gegeven worden, aan de Copyen van dit Arrest, als aan de Originele, en aan de tegenwoordige geconfereert door een van onse getrouwe Raatsheeren en Secretarissen, want dit onse wil is. Gegeven tot Parijs den 7 January 1671. Getekent LOUIS, en wat lager door den Koningh *Dauphin*, Graaf van Provence, en sijn Raadt *Colbert*, en gezegelt. Geconfereert aan de Origenele door mijn Raadt en Secretaris des Koninghs, Huys en Kroon van Vrankrijk, en van sijne Financien. Door exprès gebodt van sijn Majesteyt.

Numo. 6.

Verbodt van Franſche Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papieren, en Caſtanien.

Behoorende op Pag: 158.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Allen den genen die deſen jegenwoordigen ſullen ſien ofte hooren leſen, Salut. Doen te weten, Alzoo Wy om verſcheyde importante, en pregnante redenen, voor den dienſt van den Lande, tot bevorderinge en vermeerderinge van de Neeringen binnen de Steden van de reſpective Provincien, profijtabel, dienſtigh en noodigh hebben gevonden, dat voortaan mede geene Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien, van wat ſoorte die ſoude mogen weſen, van buyten in deſe Landen ſullen mogen werden ingebracht, verkocht, gekocht ofte geconſumeert. ZOIST, dat Wy ordonneren, ſtatueren, en wel expreſſelijk interdiceren by deſen, dat niemandt, van wat ſtaat, qualiteyt ofte conditie hy ſoude mogen zyn, na de publicatie deſes, die geſchieden zal den 11 November 1671. toekomende, Nieuwen ſtijl, 't zy over Zee, langhs de ſtroomen of Revieren, nochte per Aſſe te Lande, in, en onder het gebiedt van deſen Staat zal mogen inbrengen, in groote of kleyne fuſtagie, of pakken, eenige Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien, hoedanigh die ſouden mogen weſen, op peene, dat de Koopluyden en Factoors, de welke de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier, of Caſtanien doen inbrengen, of ook loſſen, inſlaan, of in hare Pakhuyſen ontfangen, niet alleen ſullen verbeuren de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen; Canefaſſen, Papier of Caſtanien, over Zee, langhs de Revieren of per Aſſe, door henluyden gedaan, inbrengen, loſſen, inſlaan of in hare Kelders of Pakhuyſen ontfangen, maar boven dien op yder ſtuk of Vat Franſe Koele-Wijn en Aſijn, 't zy groot of kleyn, mitsgaders yeder pak Canefaſſen, Papier en Caſtanien mede groot of kleyn, noch een ſomme van 600 gulden.

Voorts interdiceren en verbieden Wy wel expreſſelijk by deſen, allen Schippers, Stuur-luyden, en Matroſen, mitsgaders Wagen en Karre-luyden, in hare Schepen, Schuyten, Ponten, Wagens, of Karren te ontfangen, om in deſe Landen over te brengen eenigerhande Franſe Koele-Wijn, Aſijn, Canefaſſen, Papier of Caſtanien, in hoedanige fuſtagie, of pakkagie die ſoude mogen weſen, op de verbeurte van 100 gulden op yder ſtuk Franſe Koele-Wijn of Aſijn, midtsgaders yder pak Canefaſſen, Papier en Caſtanien, 't zy kleyn of groot, 't welk by hen-luyden te Water of te Lande, in en onder ons gebiedt zal ingebracht werden, voor welke boete de Schepen, Schuyten, Wagens, Karren, en Peerden zullen werden verklaart te weſen verbonden en excutabel; en indien de voorſz. boete van de Schepen, Schuyten, Karren, Wagens, en Peerden, of uyt de Goederen van de voorſz. Contraventeurs niet en konnen werden geconſequeert, zoo zullen de zelve Contraventeurs over de voorſz. misdaden exemplaarlijk aan den lijve, ten minſten by openbare geeſſelinge geſtraft werden; maar indien yemandt van de voorſz. Schippers of Voerluyden konden bewijſen, dat de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier, of Caſtanien buyten ſijne kenniſſe zoude mogen weſen ingeſcheept, of opgeladen; zoo zullen echter, en des niet tegenſtaande ſy-luyden de voorſz. boeten moeten betalen, maar wederom

daar tegens haar regres hebben en behouden, ten laste van die gene, de welke de voorsz. Franse Koele-Wijn, Asijn, Canefassen, Papier of Castanien hebben ingescheept of opgeladen; en indien het mocht gebeuren, dat niet tegenstaande Ons voorsz. Verbodt, echter bedektelijk eenige Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Canefassen, Papier of Castanien onder ons gebiedt mochten wesen ingebracht, Zoo verbieden Wy alle Binnelandts-Vaarders, Markt-Schippers en Voerluyden, de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Canefassen, Papier of Castanien, van buyten ingekomen, te vervoeren van de eene Provintie, Stadt ofte Plaatse na de andere, op gelijke boete en straffe, als hier vooren ten aansien van de eerste Inbrengers is gestatueert; en indien het voorsz. feyt door eenige Markt of Beurt-Schippers werdt begaan, boven dien van hare respective Veeren te worden gedeporteert.

Van gelijken, soo verbieden Wy aan alle particuliere of geprivilegeerde en be-eedighde Arbeyders haar te laten gebruyken, om eenige van de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Canefassen, Papier of Castanien, te helpen lossen, of met Sleden of Vlotschuyten te vervoeren, op gelijke boete en straffe als hier vooren tegen de Schippers, en Voerluyden zijn gedecreteert, en boven dien, indien de voorsz. Arbeyders zijn in Eedt of dienst van Steden of Collegien, daar van te werden gedeporteert.

En ten eynde de voorsz. Schippers, Wagenaars, en Arbeyders van desen Onsen Plakkate volkomene kennisse mogen bekomen, soo werden alle Hooft-luyden en Overluyden van de Binnelandts-Vaerders, Voerluyden, en Arbeyders gelast, een yeder van den inhoudt deses te adverteren en informeeren, en ondervindende, dat desen Placcate door yemandt werdt overtreden, daar van aan de respective Officieren, en Magistraten in de Steden, en ten platten Lande te geven behoorlijke advertentie.

Dan gemerkt noch een groote quantiteyt van Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, en Papier, onder de Koopluyden en Ingesetenen deser Landen, in voorraadt is; Zoo hebben Wy om de schade Onser Ingesetenen, zoo veel doenlijk te voorkomen, de selve gepermitteert, om de Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, en Papier, de welke onder hen-luyden in voorraat zijn, te mogen versenden, beneficieren, consumeren en verkoopen, van nu af tot den lesten April 1672 incluys, en langer niet.

Ordonneren voorts, dat naar den voorsz. laatsten April 1672. niemandt van Onse Ingesetenen binnen het ressort van desen Staat, sal mogen verkoopen, koopen, vereeren, wechgeven, aan-nemen, vermangelen, of op eenige andere manieren alieneren, of ook ter slete consumeren, directelijk, of indirectelijk in eeniger maniere, eenige Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier, en Kastanien, in groote, of kleyne quantiteyt, op de verbeurte van alle de voorsz. Franse Koele-Wijnen, Asijnen, Kanefassen, Papier, en Kastanien, die na de voorsz. tijdt by yemandt verkocht, gekocht, vereert, aangenomen, vermangelt, ter slete geconsumeert, of op eenige andere manieren gealieneert sullen werden, en boven dien een boete van 600 guldens op yeder Stuk, en 200 guldens op yeder Tonneken Franse Koele-Wijn, Asijn en yeder Pak Kanefassen, Papier en Kastanien groot of kleyn, dat naar den voorsz. tijdt verkocht, gekocht, vereert, aangenomen, vermangelt, gealieneert, of ter slete geconsumeert sal zijn, soo wel by den Verkooper als Kooper, Ge-

ver

ver als Nemer, of de gene die de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier, en Caſtanien gefleten, als die de ſelve ter ſlete gehaalt, of geconſumeert ſullen hebben, ordonneren en ſtatueren, dat boven de voldoeninge der voorſz. boeten die gene die haar met het ſlijten of ter ſlete te verkoopen in het groote of kleyne van Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien, komen te generen, hare Neeringe ſal werden geinterdiceert voor den tijdt van een Jaar en ſes weken, voor de tweedemaal voor altijdt, en voor de derdemaal infaam verklaart, en voorts uyt het geheele reſſort en gebiedt van den Staat der Vereenighde Nederlanden gebannen ſullen werden, en dat die gene, de welke de boete niet en kan betalen, arbitralijk aan den lijve, ten minſten by openbare geeſſelinge ſal werden geſtraft, en werden de reſpective Officieren, der ſelver Subſtituten en Dienaars in de Steden, en ten platten Lande geauthoriſeert, om nauwe onderſoek te doen, of naar den voorſz. tijdt, by yemandt eenige Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien, gekocht, verkocht, vereert, aangenomen, vermangelt, gealieneert, of ter ſlete geconſumeert ſullen werden.

Behoudelijk, dat ingevalle eenige Koopluyden of Handelaars eenige Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien, jegenwoordigh onder haar zoude mogen hebben, de welke ſy tuſſchen dit, en den voorſz. laatſten April toekomende, niet zouden mogen hebben geconſumeert, of verſonden, de zelve gehouden ſullen zijn de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien aan te geven aan de Magiſtraat van de Plaats, daar de voorſz. Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien zijn leggende, en de zelve te brengen ter plaatſe die daar toe door de Magiſtraat ſal zijn aangeweſen, welke aanwijſinge de reſpective Collegien ter Admiraliteyt ten beſten ſullen hebben te beſorgen, en dat de ſelve Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien, aldaar ſullen moeten verblijven onder de opſicht van de Magiſtraat van de ſelve plaats, by de welke de Sleutels van de voorſz. te deſigneren plaatſen ſullen moeten blijven beruſten, in voegen dat niemandt tot de voorſz. te deſigneren plaatſe, of tot de Goederen daar in beruſtende acces ſal konnen of mogen hebben, dan ten overſtaan van den Officier van de voorſz. plaatſe, of andere vertrouwde Perſoonen, die daar toe by den ſelven Officier ſpecialijk ſullen zijn geauthoriſeert, dat ook niemandt de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien, in of uyt de voorſz. gedeſigneerde plaatſe ſal mogen reppen, roeren, lichten, of ook buytens Landts verſenden, dan met volkomen kenniſſe van den voornoemden Officier, of de voorſz. vertrouwde Perſoonen by hem ſpecialijk daar toe gecommitteert, en dat daar nevens aan de Magiſtraat van de plaatſe, daar de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien beruſtende zijn, zal moeten werden aangegeven de quantiteyt van de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien, die verzonden zullen werden, de Perſoon aan wie, en de plaatſe na de welke de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien vervoert zullen werden, en dat de voorſz. Verzenders van de zelve Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien, noch daar-en-boven Borge zullen moeten ſtellen tot de waarde van de zelve Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien toe, van dat die effectivelijk zullen

werden

werden gebracht ter plaatſe, en aan den Perſoon, naar, en aan de welke die zyn gedeſtineert, en de zelve Borghtochte zuyveren, ten langhſten binnen den tijdt van 8 dagen, na dat de Schipper de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien uytgevoert hebbende wederom hier te Lande zal zyn gearriveert, en dat by faute van dien, die gene die de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien aangegeven hebben om te vervoeren, midtsgaders ook de voorſz. Borgen zullen moeten werden geexecuteert, voor de waarde van de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien, en daar op, midtsgaders tegen de voorſz. Aangevers geprocedeert, als tegens Contraventeurs van deſen onſen Plakkate, dat voorts de voorſz. Aangevers of de voorſz. hare Borgen, de ſuyveringe van de voorſz. Borghtochte zullen moeten doen, met aan het Collegie ter Admiraliteyt, onder welkers reſſort de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien buyten 's Landts gezonden zullen weſen, binnen den voorſz tijdt te exhiberen, de verklaringe van de Magiſtraat van de Plaats, op de welke die aengegeven en gebracht zyn, mede brengende dat deſelve Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier, en Caſtanien, geladen in ſoo een Schip, van ſoo een Schipper, door ſoo een Perſoon verſonden, en aan ſoo een Perſoon geaddreſſeert, waarlijk, en effectivelijk aldaar gekomen, en aan ſoo een Perſoon gelevert zyn, midtsgaders aan de gemelte Collegien ter Admiraliteyt te preſenteren de Schipper en ſijne Knechten of Matrooſen, de voorſz. Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien vervoert hebbende, de welke gehouden zullen zyn te verklaren onder eede ſolemneel aan 't gemelde Collegie te preſteeren, dat ſy ſoodanige Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier, en Caſtanien, op ſoodanigen tijdt uyt ſoodanigen Pakhuys, in ſoodanigen plaatſe op ordre van ſoodanigen Perſoon hebben ingeladen, en die ſelve Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien, op ſoodanigen tijdt, in ſoodanigen plaatſe, aan ſoodanigen Perſoon wederom hebben over gelevert, alles op de confiſcatie, peynen en boeten hier vooren uytgedrukt.

Wijders ſoo hebben Wy verboden en geinterdiceert, alle geſwooren Makelaars, naar den voorſz. laatſten April 1672. toekomende, te veylen, of te ſtaan over eenige Verkoopinge, vermangelinge of alienatie van eenige Franſe Koele-Wijnen, Aſijnen, Canefaſſen, Papier, of Caſtanien, maar ſoo wanneer hen-luyden eenige partyen werden aangeboden, om te Koopen of Verkoopen, ſullen ſy-luyden gehouden zyn 't ſelve den Officieren van de plaatſe aan te geven, op verbeurte van haar Officie, en daar-en-boven een boete van 600 guldens op yder Stuk, Vat of Pak, groot of kleyn, dat door hen-luyden werdt verſwegen, ingekocht, vermangelt of gealieneert.

Alle de voorſz. boeten te appliceren, ten profijte van de Officieren die de aanhalinge of calange eerſt ſullen komen te doen; waar toe de Regenten van den Godtshuyſen mede by deſen werden gequalificeert, en geauthoriſeert, die in ſulken gevalle de geheele boeten, ten profijte van de Godtshuyſen ſullen genieten.

Voorts ſoo werden niet alleen de voorſz. Officieren, der ſelve Subſtituyten en Regenten van de Godtshuyſen geauthoriſeert om de calange, aanhalinge en bekeuringe te doen, maar ook de reſpective Advocaten Fiſcaals, Commiſen Generaals, en particuliere Commiſen ter recherche in de Steden en

Zee-

Zee-gaten, ſpecialijk gelaſt goede voorſorge te dragen, en wel toe te ſien, dat geene Franſe Koele Wijnen, Azijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien ter Zee, langs de Rivieren, of Plaatſen te Lande werden ingebracht, maar alle ſoodanige Waren, ſonder eenige conniventie aan te halen, op te brengen, en te ſtellen ter judicature van de reſpective Collegie ter Admiraliteyt, en om een yder te animeren tot het ontdekken van deſe contraventie, ſoo ſal die Aanbrengers of Aanhaalders werden toegevoeght de helft van de Franſe Koele-wijnen, Azijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien, de welke ſullen werden geconfiſqueert, en de helft van de boete daar inne yemandt ſal werden gecondemneert, blijvende de wederhelft ten behoeve van de voorſz. Officieren, die de calange eerſt ſullen hebben gedaan, en ſullen daar-en-boven de voorſz. Aanbrengers vry zijn van de boete, daar inne zy volgens het vooren-ſtaande Ons verbodt ſouden mogen zijn vervallen, ſchoon de ſelve Aanbrengers mede Contraventeurs ſouden mogen zijn geweeſt; Wel-verſtaande dat niemandt voor ſoodanigen Aanbrenger geconſidereert, en daar door van de voorſz. confiſcatie en verdere boete bevrijdt ſal werden, als alleen die gene, die de voorſz. verboden en verduyſterde Goederen en Koopmanſchappen aan 't Landts Officieren ſal hebben aangebracht, voor en aleer dat eenige van de ſelve Officieren haar ſullen hebben getranſporteert op, aan, of ontrent de Schepen, of andere plaatſen, daar in eenige verboden Waren, Goederen of Koopmanſchappen verduyſtert ſouden mogen zijn, en niet die gene de welke de voorſz. verbode of verduyſterde Goederen, of Koopmanſchappen komt aan te geven of te openbaren, ſoo wanneer de voorſz. Officieren albereydts op, aan, of ontrent de voorſz. Schepen of Plaatſen gekomen ſouden mogen zijn.

En ten eynde de voorſz. Franſe Koele Wijnen, Azijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien hier te Lande inkomende niet plotſelijk mogen werden geconfiſqueert, maar dat alomme van deſen Onſen Placcate kenniſſe en advertentie gegeven en genomen, ook deſen aangaande ten aanſien van den tijdt van de publicatie, een egale en eenparige voet gehouden mag werden. ZOO IST: Dat wy geordonneert en geſtatueert, ordonneren en ſtatueeren by deſen, dat de publicatie van deſen Onſen Placcate ſal werden gedaan in alle de Provincien, en het reſſort van de Generaliteyt, op Woenſdagh aanſtaande en acht dagen, die weſen ſal den 11 November toekomende Nieuwen ſtijl, met deſe Onſe expreſſe meyninge en verſtande, dat indien de voorſz. publicatie op eenige Plaatſe of Plaatſen, wat vroeger of later ſouden mogen weſen gedaan, het dien niet tegenſtaande in rechten daar vooren gehouden, en de voorvallende ſaken even en in dier voegen gehandelt, gereguleert, en by Sententie getermineert en gedecideert ſullen moeten werden, als of de voorſz. publicatie aldaar ſpecialijk mede ten voorſz. dagen gedaan was geweeſt, en by ſoo verre naar den voorſz. 11 November, dato van de voorſz. publicatie, tot den 23 Dec. 1671. Nieuwe-ſtijl incluys, binnen de Zee-gaten deſer Landen ſouden mogen komen te arriveren, eenige Schepen, in de welke eenige Franſe Koele-Wijnen, Azijnen, Canefaſſen, Papier of Caſtanien, mochten weſen geladen, dat in ſulken cas de voorſz. Koele-Wijnen, Azijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien met de ſelve Schepen of wel in andere overgeſcheept ſonder betalinge van 't Landts inkomende of uytgaande recht uyt de ſelve Zee-gaten naar andere Landen ſullen moeten wer-

den vervoert, sonder dat de voorsz. Koele-Wijnen, Azijnen, Canefassen, Papier en Castanien, anderssints gerept of geroert, veel min aan Landt gebracht, of aldaer opgeleght, of de Stroomen of Wateren opgevoert sullen mogen werden, op pœne dat de selve niet alleen sonder eenige conniventie, of dissimulatie sullen werden geconfisqueert, maar ook dat dienthalven jegens de Contraventeurs van desen Onsen Placcate met de uyterste vigeur geprocedeert sal worden; Authoriseeren voorts de respective Collegien ter Admiraliteyt, om ter plaatse, alwaar de Schepen uyt de Zee inkomende, het Anker laten vallen, soo wanneer aldaar eenige Schepen nevens andere Goederen mede met Wijnen, Azijnen, Canefassen, Papier en Castanien geladen, souden mogen komen in te vallen, van den dagh van de publicatie van desen Onsen Placcate, en sulks van de voorsz. 11 Nov. toekomende af, tot 6 weken naar den voorsz. 11 Nov. en also tot den voorsz. 23 Dec. 1671. N. stijl incluys, een getrou en bequaam Persoon te senden, om wel toe te sien, dat ten aansien van de voorsz. Schepen en Goederen, den inhout van desen onsen Placcate exactelijk en punctuelijk werde nagekomen: Dat voorts alle Franse Koele Wijnen, Azijnen, Canefassen, Papier en Castanien, die na 't verloop van de voorsz. 6 weken, en sulks na den voorsz. 23 Dec. 1671. toekomende N. stijl, binnen dese Landen gebracht souden mogen werden, effective confiscatie, en de Personen haar daar mede bemoeyt hebbende, de verdere penen in den voorsz. Placcate ge-exprimeert, subject sullen zijn

Ordonneren en laten voorts wel expresselijk de respective Collegien ter Admiraliteyt, en alle andere Rechteren en Justicieren van den Lande, die over den inhouden van desen Onsen Placcate Rechten en Justitie souden mogen komen te administreren, de goede hand daar aan te houden, en doen houden, en ook soo veel in haar is besorgen, dat dit jegenwoordigh Ons Placcaat naar zijne forme en inhouden, punctuelijk en precizelijk geobse. veert en nagekomen, ook naar den klaren Text van 't selve by de gemelte Collegien, en alle andere Rechteren en Justicieren van den Lande recht gedaan werde, sonder op pretext van ignorantie of eenige andere voorgewende exceptien daar van in eenige deelen te devieren, of de dispositie van desen Onsen Placcate in eenigerhande manieren te luxeren, veel min haar aan te matigen, eenigh oordeel over de rechtmatigheyt of onrechtmatigheyt van 't geen daar by is ter neder gestelt, of daar uyt by gevolge eenige conjecturen te formeren van Onse apparente intrinsique meyninge, maar precislijk en punctuelijk naar de letter op te volgen de dispositie daar inne klaarlijk uytgedrukt, en dien volgende particulierlijk mede van den voorsz. 11 November toekomende af, alle Franse Koele-Wijnen, Azijnen, Canefassen, Papier en Castanien, buyten te houden, of wederom in manieren vooren verhaalt te doen uytvoeren, midtsgaders alle soodanige der voorsz. Wijnen, Azijnen, Canefassen, Papier en Castanien, als naar den voorsz. 11 November toekomende, Nieuwe-stijl, anders dan om wederom in manieren vooren verhaalt uyt de selve Zee-gaten daar die in gekomen zijn, met de selve Schepen, of in andere Schepen overgescheept, over Zee te werden versonden, gerept, geroert, of ook aan Landt gebracht, opgeleydt, of de stroomen en wateren opgevoert souden mogen werden, of die naar de voorsz 23 December toekomende mede Nieuwe-stijl, in de Zee-gaten deser Landen inkomen sullen effectivelijk te confisque-

ren,

ren, en daar over ook te adjudiceren de volle boete sonder eenige verschooninge, mitigatie of exceptie. Ontbiedende en versoeken derhalven de Heeren Staten, Gecommitteerde Raden, en Gedeputeerde Staten van de Provintien respective van Gelderlandt, en 't Graafschap Zutphen, Hollandt en West-Vriesslandt, Zeelandt, Utrecht, Vriesslandt, Over-Yssel, midtsgaders Stadt Groeningen en Ommelanden, en allen andere Justicieren en Officieren van de selve Landen, dat sy desen Onsen Placcate aanstondts na de receptie, of immers uytterlijk op den voorsz. 11 November toekomende alomme doen verkondigen, publiceren en affigeren in alle plaatsen daar sulks van nooden wesen sal, en men gewoon is soodanigh publicatie en affixie te doen. Lasten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteyt, d'Advocaten Fiscaals, midtsgaders Lt. Admiraals, Vice-Admiraals, Capiteynen, Officieren en Bevelhebberen, als mede de Commissarisen en Commisen ter Recherche, soo in de Zee-gaten als elders, desen Onsen Placcate na te komen, en te doen nakomen, procederende, en doende procederen tegens de Contraventeurs van dien, sonder ooghluykinge, faveur, dissimulatie, of verdragh, want Wy sulks ten dienste van den Lande, en ten beste van de goede Ingesetenen van dien, bevonden hebben te behooren.

Aldus gedaan en gearresteert onder Onsen Cachette, Paraphure, en de Signature van Onsen Griffier, In den Hage den 2 November 1671. Was geparapheert, *Isb: van Viersen*, *vt.* Onderstondt, Ter Ordonnantie van de Hoogh-gemelte Heeren Staten Generaal. Getekent, *Gasp. Fagel.* Zijnde op 't spatium gedruckt het Cachet van haar Hoogh-Mog: op een rooden Ouwel, overdekt met een papieren ruyte.

Numo. 7.

Alliantie Defensijf tusschen Engelandt en de Vereenighde Nederlanden.

Behoorende op Pag: 159.

DEwijl by 't Vrede-verdragh, onlanghs te Breda, tusschen de Doorluchtighste Vorst en Heer Carolus de Tweede, Koningh van groot Brittanje, van d'een, en de Hoogh-Mog: Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden van d'andere zijde, geslooten, door Godts genadige hulp de voorgaande vriendtschap, en de goede overeen-komingh herstelt is, en dat dieshalven, om voor 't aanstaande gantschelijk alle gelegentheyt tot nieuwe twisten af te snijden, en tusschen d'onderdanen van weêrzijden alle nieuwe voorvallen te weeren, die t'eenige tijdt de gezeyde vriendtschap, en goede over een-komingh zouden konnen steuren, in eenige Artijkelen en Wetten van de Scheepvaart en Koophandel beslooten, en besonderlijk in 't elfde Artijkel van 't gezeyde Vrede-verdrag vast gestelt is, dat de voorgedachte Heer Koning, en de voorgedachte Heeren Staten Generaal geconfedereerde en zaam-verbonde vrienden zullen blijven, door noodzakelijkheydt en vriendtschap te zamen verknocht en verbonden, om de rechten en vryheden van weder-zijdts onderzaten tegen alle de genen te beschermen, die de Vrede van d'een of d'andere Staat te Landt, of ter Zee zullen komen te steuren, of die, zich onder de heerschappy van een van beyde onthoudende, voor vyanden van beyde Staten zullen worden verklaart, sonder dat echter de middelen en onderstanden, daar mede de Bontgenoten van d'een zijde in soodanigh geval aan d'andere te hulp zullen komen, bezonderlijk uytgedrukt worden; en dewijl de gezeyde Koningh

van groot Brittanje, en de geſeyde Staten Generaal geſint zijn dit Verdragh meer en meer te verſterken, en te voltrekken: ſoo vinden zy voornamelijk, en voor alle dingen geraden het geſeyde Verdragh, te Breda geſlooten, en de geſeyde wetten van de Scheepvaart en Koophandel, daar op ſiende, te beveſtigen, gelijk zy by dit tegenwoordige beveſtight worden door onderlinge en onbrekelijke verbintenis van hen getrouwelijk t'onderhouden, en na te komen, en te bevelen dat hun onderſaten van weêrzijden hen naukeurighlijk en Godtsdienſtelijk ſullen onderhouden en nakomen, volgens de ware ſin en inhoudt van 't geſeyde Verdragh, en der geſeyde Artijkelen.

Doch op dat, volgens de vermeederdering van de vriendtſchap tuſſchen de geſeyde Heer Koning, en de geſeyde Heeren Staten Generaal, en beſondere aanwijſingh van de byſtandt, die zy aan malkander ſullen doen, en die in 't voorgaande Verdragh nagelaten is, ſou blijken, en op dat men, door een enger verbont en vereenigingh in d'onderlinge veyligheyt en verdediging der beyde Staten tegen de laſtige pogingen, en vyandelijke aanvallen, die van yemandt, wie hy ook zy, en onder welke ſchijn ook, mochten voorgenomen worden, verſorgen ſou; ſoo zijn Wy ondergeſchreven, uyt kracht van de laſt en volmacht, die aan ons toegeſtaan is, en achter ingevoegt ſal worden, over-een-gekomen en verdragen, en hebben geſloten, dat de geſeyde Heer Koningh van groot Britanje, en de geſeyde Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden onderlingh door een eeuwigh defenſif, of verdedigend verbondt verplicht, vereenight en verbonden ſullen zijn, en dit op de volgende wijſe en voorwaarden.

I.

Indien yemandt van de Vorſten of Staten, of yemandt anders, wie hy ook was, niemandt uytgeſondert, onder eenige dek-mantel de Landtſchappen, Heerſchappyen, of Plaatſen, onder 't gebiedt van de geſeyde Koningh van groot Britanje gelegen, aantaſte, of pooghde aan te taſten, of eenige andere vyantſchap te Landt, of ter Zee tegen de geſeyde Heer Koning, of zijn onderdanen pleegde, ſoo ſullen de geſeyde Heeren Staten Generaal gehouden weſen, gelijk zy uyt kracht van dit tegenwoordige gehouden zijn, den gedachte Heer Koning, om deſe vyandelijke aanvallen en werken te beletten, onder te drukken, en af te weeren, en behorelijke vergoedingh van de gelede ſchade te verkrijgen, met 40 Oorlogh-ſchepen, wel toegeruſt, te hulp te komen, van de welken 14 yder, 't een door 't ander, van 60 tot 80 ſware ſtukken geſchuts, en 400 hondert mannen, en 14 andere, yeder van 40 tot 60 ſtukken geſchuts, en ten minſten met drie 300 mannen, deur malkander gerekent, gelijk te vooren, en geen van d'overigen met minder, als 36 ſtukken, en 100 en 50 mannen verſien ſullen zijn: en daar-en-boven noch met 6000 mannen te voet, en 400 te paart, of de gerechtige waarde van deſe onderſtant in gelt te tellen, naar dat de gedachte Heer Koning ſal believen te verkieſen, of met ſulk gedeelte van de geſeyde onderſtant, of van de geſeyde waarde in gelt, die van de gedachte Heer Koning geëyſcht ſal worden. Deſe geſeyde onderſtant ſal binnen de tijdt van ſes weken, na dat d'eyſch gedaan is, gelevert worden; en de geſeyde Heer Koning ſal binnen drie Jaren, na 't eyndigen van d'Oorlogh, alle de gedane onkoſten weêr aan de geſeyde Heeren Staten betalen.

II.

Indien yemandt van de Vorſten of Staten, of yemandt anders, wie hy ook was,

was, niemandt uytgeſondert, onder eenige dek-mantel de Vereenighde Landtſchappen, of eenige Plaatſen, onder 't gebiedt der geſeyde Heeren Staten Generaal gelegen, of in de welke zy hun beſettingh hebben, aantaſte, of pooghde aan te taſten, of eenige andere vyandtſchap te Landt, of ter Zee tegen de geſeyde Heeren Staten Generaal, of tegen hun onderdanen pleeghde, ſoo ſal de gedachte Heer Koning gehouden weſen, gelijk hy uyt kracht van dit tegenwoordige gehouden is, den gedachte Heeren Staten Generaal, om deſe vyandtlijke aanvallen en werken te beletten, onder te drukken, en af te weeren, en behoorlijke vergoedingh van de gelede ſchade te verkrijgen, met 40 Oorlogh-ſchepen, wel toegeruſt, te hulp te komen, van de welken 14 yder, 't een deur 't ander, van 60 tot 80 ſware ſtukken geſchuts, en 400 mannen, en 14 anderen yder van 40 tot 60 ſtukken geſchuts, en ten minſten met 300 mannen, deur malkander gerekent, gelijk te vooren, en geen van d'overigen met minder als 36 ſtukken, 100 en 50 mannen verſien ſullen zijn: en daar-en-boven noch met 6000 mannen te voet, en 400 te paart, of de gerechtige waarde van deſe onderſtant in gelt te tellen. Naar dat de gedachte Heeren Staten ſullen believen te verkieſen; of met ſulk gedeelte van de geſeyde onderſtant, of van de geſeyde waarde in gelt, als van de ſelfden geëyſcht ſal worden. Deſe geſeyde onderſtant ſal binnen de tijdt van ſes weken, na dat d'eyſch gedaan is, gelevert worden; en dat de geſeyde Staten ſullen binnen drie Jaren, na 't eyndigen van d'Oorlogh, alle de gedane koſten weêr betalen.

III.

De gedachte Oorlog-ſchepen, gelijk ook de gedachte hulp-benden te paart, en te voet, en d'Overſte te Scheep, en te Landt, en d'andere mindere Krijghs-overſten, gewelt en ongelijk geleden hebbende, ſullen ghehouden zijn naar 't believen van de geen te doen, en het bevel van de geen, of genen te gehoorſamen, aan de welk, of welken men d'Oppermacht over 't heyr ter Zee en te Landt opgedragen ſal hebben.

IV.

En op datmen naeuwkeurige rekeningh van de koſten ſou konnen maken, die binnen de tijdt van drie Jaren, na 't eyndigen van d'Oorlogh, betaalt ſullen worden, of ook van de rechte waerde der ſelfden in gereedt gelt, die de geen, de welke vyandelijk gewelt geleden heeft, in plaats der voorgedachte Schepen, Ruyters en Voet-knechten, of in 't geheel, of ten deel miſſchien ſal believen te verkieſen, ſoo heeft men goet gevonden d'onkoſten van 14 Schepen van 60 tot 80 ſtukken geſchuts, op de waarde van 18666 ponden ſterlings, of Engelſe munt, en die van de 14 Schepen, van 40 tot 60 ſtukken, op 14000 ponden ſterlings, en d'overige 12 op 6000 gelijke ponden ſterlings te rekenen; gelijk ook de 6000 Krijghs-lieden te voet op 7500 ponden ſterlings, en de 400 Ruyters op 1400 ponden van gelijke munt, die voor yder maant getelt ſullen worden: 't welk alles van de gedachte Heer Koning van groot Britanje te Londen, en van de Heeren Staten Generaal t'Amſterdam, volgens de prijs van de wiſſel van die tijdt, daar in de betalingh geſchieden ſal, betaalt ſal worden. Doch voor d'eerſte maant ſal men, ten opſicht van 't voorgedachte Voet-volk, noch daar boven betalen 6000 ponden ſterlings; Namelijk voor de koſten, die noodtſakelijk ſullen zijn om hen te werven en toe te ruſten.

V.

Dit verbont, gelijk ook alles, en elk in 't beſonder, daar in begrepen, ſal van de gedagte Heer Koning van groot

Britanje, en van de gedachte Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, door d'ope Brieven van weder-zijden met het groot zegel voorsien, op behoorlijke en bondige wijse, binnen vier naastvolgende weken, of eerder, soo het mogelijk is, beveſtight en bekrachtight, en de ſtukken van bekrachtigingh van wederzijden binnen de voor gedachte tijdt gewiſſelt worden. In 's Gravenhage in Hollandt op den $\frac{13}{23}$ Januarii 1668.

Numº. 8.

Publijcq Tractaat tuſſchen Vrankrijk en Sweden.

Behoorende op Pag: 166.

1. IS een vermaning van de oude Alliantie, die in deſe tijdt een nieuwe vereyſcht.

2. Dat van d'onderſtaande dato, tuſſchen gemelte Kroonen een defenſive Alliantie, tot beſchutting hunner Landen, en tot ſekerheyt van den Oceaan en Baltiſche Zee ſal zijn.

3. Dat deſe Alliantie eenigh en alleen gemaakt zy tot onderhouding van de Vrede in 't Roomſche Rijk, en dat de Vrede van Munſter gecontinueert ſal werden.

4. By aldien den Keyſer en Keurvorſten, of Vorſten des Rijks yemandt van deſe beyde Koningen vyantlijk bejegende, 't zy direct of indirect, onder wat pretext het ſoude mogen zijn, en daar door deſe Alliantie ſocht te breken, dat gemelte Koningen ſoodanigen gelijkerhandt ſullen aangrijpen.

5. Dat men wederzijds Geallieerde in 't Rijk, tot deſe Alliantie bewegen ſullen.

6. Dat het den Keyſer, Keurvorſten, en Vorſten des Rijks vry ſtaan ſal hun in deſe Alliantie mede te begeven.

7. Dat beyde de Koningen bevorderen ſullen dat op den eerſten Rijksdagh in Duytslandt, vervult worde het gene noch aan de Weſtphaalſche Vrede manqueert, op dat alſoo een yder Vorſt des Rijks zijne gerechtigheydt en privilegie mach hebben.

8. Indien d'eene Vorſt den andere in zijne ruſte of beſittinge zijner Goederen of Rechten wilde turberen, dat beyde Geallieerde Koningen ſulks gelijkerhandt ſullen weeren.

9. En ingeval deſe Geallieerde hun Landen mochten aangegrepen werden, dat d'een den ander ſal aſſiſteren, en niet eer ſullen ophouden tot dat hun volkomen ſatisfactie dieswegen gedaan werdt; en de gene die ſulks aangedaan werdt, ſal de keur hebben, of hy dan gelt of volk tot hulp wil hebben.

10. Vernieuwt den Koningh van Vrankrijk wegens het Olmiſch en Koppenhagens vredens-Tractaat, des ſelfs guarantie, en verſekert by zijn Koninglijk woordt, dat de Koning van Deenmarken tegens de Landen en Provintien van Sweden niets ondernemen ſal.

11. De ſelve guarantie ſal ook den Hartogh van Holſteyn wegens de Gottoſſche Linie mogen genieten.

12. Den Vorſt van Mekelenburgh te verſekeren ſich mede als Geallieerde onder hun beſcherminge te nemen, ſoo ook den Mark-graaf van Baden Durlach.

13. By ſoo verre yemandt wegen 't Roomſche Rijk in den tegenwoordigen Oorlogh ſich wilde indringen of bemoeyen, ſullen beyde geallieerde Koningen, den Keyſer, Keurvorſten en Vorſten des Rijks, door Brieven aan hun Miniſters vermanen het gevaar dat daar uyt konde volgen, en dat ſulks tegen gemelte vredens-beſluyt ſoude ſtrekken, met volkomen verſekering, dat zy niet anders ſoeken als de vreede in 't Duytſe Rijk te continueren; en by aldien ſulke vriendelijke vermaningen niet

niet mochten helpen, sullen beyde Geallieerde Koningen hun raadtslagen daar heen wenden, hoe met geweldiger handt daar door te komen zy.

14. De Kroon Sweden sal een Armé te voet, en een te paardt, en 't geen daar toebehoort, gereet houden, daar voor van Vrankrijk na gelegentheydt der Armeen, jaarlijks subsidie-penningen sal ontfangen, de welke in twee termijnen tot Hamburgh prompt sullen betaalt worden.

15. De Koningh van Vrankrijk belooft de Vrede in 't jaar 1668 met Spanjen gemaakt, aan zijn zijde vast t'onderhouden.

16. Dese Alliantie sal 10 jaar duuren, gerekent van den dagh dat de Ratificatie ingelevert is, 't welk uytterlijk in 3 maanden geschieden sal.

Actum Stokholm den $\frac{1}{14}$ Augusti 1672.

Was ondertekent.

Cr. E. Oth. L. S. *Nicolaus Brase. L. S.*
Stene Bielke. L. S. *Joh. Guldenstern. L. S.*
H. Courtin. L. S.

Secreete Articulen van de Alliantie tusschen Sweden en Vrankrijk.

Mede behoorende op Pag: 166.

1. BEyde de Doorluchtigste en Machtighste Koningen van Sweden en Vrankrijk, (gelijk sulks in 't vierde Articul van het Publijke Tractaat (tusschen haar beyde opgerecht) is bedongen en geexpresseert) sullen niet alleen de Vyanden van 't (Duytsche) Rijk, in geenderhande manieren helpen, maar soo wanneer de Keyser of yemandt uyt de Rijx-Staten, tegens den teneur van de Westphaalsche Vrede, een van haar beyde Koningen, door de wapenen of openbaren Oorlogh soude willen infesteeren, of hare respective Vyanden, 't zy binnen of buyten het Rijk, op wat titul of prerext het soude mogen zijn, met Volk of andersins assisteeren, dat in sulken gevallen zy haar onderlinge sullen byspringen, en met gesamentlijke Wapenen den Violateur van de Vrede aggresseeren, by aldien hy soude verachten hare preallable vriendelijke afmaninge.

2. Zijn Alder-Christlijkste Majesteyt heeft dat vast vertrouwen, dat wanneer hy den Oorlogh tegens den Vereenigden Staat sal begonnen hebben, en wanneer zijne Wapenen en Legers de Provincien, Steden, Casteelen en Forten desselven Staats invadeeren en aantasten, noch de Keyser, noch eenigh Keur of Rijks-Vorst sich daar in mengen, of den voorsz. Staaten zijne Majesteyts Vyanden met eenige assistentie sullen te hulp komen: Maar by aldien 't moeste gebeuren, dat den Hoogh-gemelte Keyser of ymand uyt de Keur of Rijks-Vorsten den Geünieerden Staten met Krijghs-Troupen quame te secondeeren, of op wat manier het wil, geduyrende dien Oorlogh tegens de gemelde Christelijke Majesteyt of desselfs Geallieerde de Wapenen wilde opvatten, soo sal daar door buyten alle twijffel, in Duytsland een Oorlogh verwekt en de Tranquilliteyt in 't Rijk geturbeert werden; welk quaat zijne Koninklijke Majesteyt van Sweden in 't begin door minnelijke interpositie, en indien sulks vergeefs mochte zijn, door geweld en wapenen sal soeken te weeren.

3. Daarom soo sal de Doorluchtigste Koning van Sweden, als de yverighste voorstander des Duytschen Vreedens, sich onderstaan met minnelijke afmaninge den Keyser, Keur en Rijks-Vorsten van haar voornemen te versetten, en soo wanneer dese minnelijke interpositie vruchteloos mochten zijn, en de Keyser of yemandt uyt de Keur en Rijks-Vorsten, wien hy ook zy, niet wilde desisteeren van aan de gemelde Staten tegens den Christelijksten Koning zijne hulpsame handt

te

te bieden, ſoo ſal de Doorluchtighſte Koning van Sweden met de wapenen trachten te verkrijgen de glorie, van de Vrede in 't Duytſche Rijk door wegen van vriendſchap geſocht te hebben; En op dat het geheele werk in dier voegen werde gedirigeert, zijn de Geconfedereerde Koningen accoord geworden.

4. Wanneer nu de Keyſer of een ander Keur-Vorſt of Prins des Rijks ſich mochten onderſtaan aan de Vereenighde Staten tegens de Chriſtelijkſte Majeſteyt, of tegens deſſelfs Geconfedereerde auxiliaire Troupen te ſenden, of haar vyandelijk te aggreſſeeren, ſoo ſal de Doorluchtighſte Koning van Sweden, als hy tijds genoegh van Sijne Chriſtelijkſte Majeſteyt verſocht en aangemaant ſal zijn, namentlijk drie maanden voorheen, een Leger van tien duyſent Mannen te voet en ſes duyſent te paard, met alle Artillerye en toebehooren in 't Sticht Bremen of in Pomeren ſenden, om daar mede den Keyſer of andere Princen des Rijks, die aan den geconfedereerden Staten eenige hulpe komen te ſubminiſtreeren, of den Chriſtelijkſten Koningh, of deſſelfs Geallieerde ſchade ſoeken toe te brengen, met open geweld te aggreſſeeren, en in alle wegen met de wapenen te beletten, datter geene auxiliaire Troupen den Geunieerden Staten tot hulp tegens den Alder-Chriſtelijkſten Koning mogen geſonden werden, en ſal de Doorluchtighſte Sweetſche Majeſteyt niet eer de wapenen nederleggen, voor en aleer de Keyſer of de andere Hoogh-gemelde Princen hare wapenen ſullen nedergeleyt hebben.

5. Daar-en-boven, op dat deſen Oorlogh (wiens eenighſte ooghmerk is de Vreede en Tranquilliteyt van 't Duytſche Rijk) met te meer kracht voortgeſet werde, ſal de Chriſtelijkſten Koning naar vereyſch en noodtwendigheydt van ſaken, ſoo wanneer de wapenen van den Koning van Sweden, en van de Geallieerde Keur- en Rijks-Vorſten niet beſtant mochten zijn tegens den Keyſer en tegens de Keur-Vorſten en andere geconjungeerde Princen, een Heyr-leger in 't Duytſche Rijk ſenden, waar mede hy of ſeparaat of vereenight met het Sweetſe Leger ſal ageeren na de voorvallen en redenen des Oorloghs, blijvende dit Heyr-leger onder 't commande van een Franſchen Generaliſſimus.

6. Zoo belooft den Alder-Chriſtelijkſten Koning, dat hy voor de voorſorge van de Vreede in 't Duytſche Rijk, dewelke hem en den Koning van Sweden aanbevolen is, gelijk als in 't 10 Articul is over een gekomen, met raad en wapenen, te weten met een behoorlijk Heyr-leger, en na de grootheydt des gevaars, met ſoo grooten macht als mogelijk, ſich ſal appoſeeren, by aldien de Keyſer, Keur en Vorſten, of yemand uyt de Staten des Rijks ſich moeyen ſal met den Oorlogh tuſſchen den Doorluchtighſten Koning van Sweden en zijne Vyanden, 't zy zy ſich by die Vyanden geheel vervoegen, of haar met hulp-troupen aſſiſteeren, en dat hy niet eer van de wapenen ſal deſiſteeren, als de Keyſer of de andere voorſz. Princen daar van ſullen deſiſteeren.

7. En alſoo geenſins te twijffelen is, of de Vrede van 't Keyſerrijk, (die de geconfedereerde Koningen ſeer behertigen) ſal merkelijk geledeert werden, ſoo wanneer de Plaatſen in 't Rijk die voor een tijdt met Staten Garniſoen beſet zijn, door de wapenen van zijne Chriſtlijkſten Majeſteyt geaggreſſeert werden; en alſoo zijne Chriſtelijkſten Majeſteyt met recht niet qualijk kan afgenomen werden, dat hy de vyande-

vyandelijke wapenen, van dewelke hy eenigen overlaſt ſoude konnen lijden, in alle plaatſen perſecuteere; Zoo verklaart ſijne Coninklijke Majeſteyt van Sweden, dat het in alle manieren hoognodigh is, dat aan ſijn Chriſtelijke Majeſteyt van 't Rijk, of van den rechten Heer en Eygenaar dier Steden en Forten volle verzekeringe gedaan werde, dat uyt die gezeyde Steden en Forten aan de wapenen van ſijne Majeſteyt geenige hoſtiliteyt geſchieden zal, en by zoo verre hy deze verzekeringe aan den Chriſtelijkſten Koning niet zoude konnen preſteeren, en daar door de Chriſtelijkſten Majeſteyt genoodtzaakt zoude werden, de voorſz. Plaatzen met de wapenen aan te taſten, zoo zal de Doorluchtighſten Koning van Sweden 't zelve geenſins voor een Vreedebreuk houden.

8. In gevalle dezen Oorlogh met gemeender handt tegens den Keyſer of des ſelfs Geallieerde werde ondernomen, zo beloven ſich onderling de dikwils gementioneerde geconfedereerde Koningen, dat zy met den Keyzer of deſſelfs Geallieerde geen Vreede of ſtilſtant van Wapenen zullen aangaan, 't en zy met wederzijdts toeſtemminge, ſecuriteyt en behoorlijke ſatisfactie.

9. Indien de Catholijke Koning, tegens den inhoudt van de Pireneeſche Vreede, zich met de Geconfedereerde Staten in dezen Oorlogh komt te verbinden, en dat de Keyzer of eenigh Keur-Vorſt, Prins of Staat des Rijks, tegens den waren teneur van de Weſtphaalſche Vreede, aan den Catholijken Koningh eenige hulp ſubminiſtreerde, en alzoo de ſecuriteyt, die de Chriſtelijkſten Koningh zich, uyt krachte van 't Inſtrument des Vreedens, van 't Rijk belooft, op een indirecte wijſe turbeerde, zoo zal de Doorluchtighſten Koningh van Sweden, tot conſervatie van de Vreede in 't Rijk; den Keyzer de Keur- en Rijks-Vorſten met alle minnelijke afmaningen van haar voornemen zoeken te trekken; En by aldien zulks vergeefs mochte zyn, zal hy op die manier ageeren, als hy beſt kan geholpen werden.

10. En nadien by het voorſz. Publijke Tractaat ook yets is gehandelt van onderlinge byſtant en hulp, doch alleen in generale termen, zoo is geoordeelt noodigh te zyn, in deze ſecrete Articulen dit nader te expreſſeeren, te weten, dat de Alder-Chriſtelijkſte Koningh alle Jaren tot Hamburgh aan den Doorluchtigſten Koning van Sweden, of aan deſſelfs Gedeputeerde Miniſters vry en koſteloos zal tellen laten 600000 Rijks-daalders, om daar mede de onkoſten te ſubſidieeren, die de Doorluchtighſten Sweetſche Koning, tot de voorſz. expeditie in tijdt van noot moet aanwenden. Deſe ſomme moet in twee termijnen, namentlijk in yder half Jaar voor de helft betaalt werden, welke betalinge haren aanvangh zal nemen van den voorſz. dagh, dat de Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt zal begeeren, dat de gemelde Krijghs-macht zal optrekken, en ſich na den Vyand begeven.

11. En op dat de Doorluchtighſten Koning van Sweden ſich by allen voorval en occaſie te lichter vaardigh maken, en de voorſz. Articulen voldoen kan, zal hy in 't aangaan van den Somer deſes Jaars 1672. 16000 Mannen, boven en behalven de ordinaire beſettingen in Pomeren en 't Sticht Bremen, hebben, waar toe de Chriſtelijkſten Koningh belooft van den dagh der verwiſſeling der Ratificatien van deſe Articulen, alle Jaren, gelijk in 't voorſz. Articul ſtaat geëxpreſſeert, de ſubſidien te betalen, ſoo nochtans, dat voortaan de Ratificatie de helft betaalt werde aan den Doorluchtigſten Koning van Sweden, en ſijne Gemachtighde of deſſelfs Miniſter tot Hamburgh; En ſoo langh

ſijne Chriſtelijkſte Majeſteyt, geduyrende dit Tractaat, van den Coningh van Sweden deſe effective hulp en byſtandt tegens den Keyſer of de Vorſten des Rijks noch niet verſocht ſal hebben, of oordeelen ſal de ſelve, om dat de noot ſulks niet mochte vereyſchen, noch niet nodigh te hebben, ſal hy aan den Doorluchtighſten Coning van Sweden doen betalen 400000 Rijks-daalders, ſoo nochtans, wanneer de Coningh van Sweden op 't verſoek en aanmaninge van den Coningh van Vrankrijk het meeren gemelde Leger in Vrankrijk ſal overſenden, dat hem den geheele tijdt, dat 't ſelve onder ſijne Vaandels ſal dienen, Jaarlijks betaalt ſal werden de voorſz. ſomme van 400000 Rijksdaalders; Maar by aldien voor 't expireeren van dit Tractaat, in 't Duytſche Rijk de Vreede herſtelt mochte werden, en daarom het voorſz. Leger in 't Rijk noch voor den Coningh van Sweden, noch voor den Chriſtelijkſten Coningh meer nodigh mochte zijn, ſoo ſullen tot den uyt-eynde toe van dit Tractaat, alleen maar 400000 Rijksdaalders 's Jaars van den Doorluchtighſten Coningh van Vrankrijk aan den Coningh van Sweden betaalt werden, die hem belooft zijn, eer hy het Leger ten fine in 't voorſz. articul gemelt, geworven hadde.

12. En dewijl ſijne Chriſtelijke Majeſteyt met byſondere verheuginge ſijnes gemoets bemerkt, dat de Vrede in 't Noorden, op den 27 Mey 1660. by het Tractaat tot Coppenhaven vernieuwt, van dagh tot dagh vaſter word gefondeert, dat ſijne Majeſteyt van Sweden in alle oprechtigheyt met den Coningh van Denemarken ſoekt te onderhouden alle tekenen van Vriendt en Nabuerſchap, en dat den Doorluchtigſten Coningh van Denemarken aan de Wereldt genoegh doet blijken ſijne goede meeninge en intentie, om met alle trouw en vermogen de ſelve Vrede en Vriendtſchap heylighlijk te onderhouden; Zoo heeft de Coningh belaſt de heylige en loffelijke intentien van die beyde nabuurige Coningen door ſijne interceſſie noch meer te verſterken, en heeft daarom in dit articul ten behoeve van haar beyde ſerieuſelijk belooft Cautie tot maintenu van 't gene in het voorſz. Tractaat van Coppenhaven is geaccordeert.

13. Maar dewijl de Coning van Sweden gehouden is, volgens dit Tractaat, ſijne wapenen op te varten tegens den Keyſer of de Rijks-Vorſten, in gevalle de ſelve behoorlijk vermaant en afgeraden zijnde, niet willen deſiſteeren hare aſſiſtentie te ſubminiſtreeren aan de Vereenighde Staten tegens Vrankrijk, en dewijl het als dan ten gemeenen beſten nodigh ſal ſchijnen, alle andere Princen en Staten te nodigen tot ſocieteyt van deſen Oorlogh, ſoo ſullen de geconfedereerde Coningen met malkanderen delibereeren, of ſy den hoogh-gemelden Coningh van Denemarken, als hem ſulks goet dunkt, ſullen nodigen tot het opnemen van de wapenen, en tot hare ſocieteyt in den Oorlogh in Duytslandt; Zoo nochtans dat het geen van haar beyde geconfedereerde Coningen alleen ſal vry ſtaan, den Hoogh-gemelte Coningh van Denemarken mede te laten participeeren in den Oorlogh in Duytſlandt, of tot haar Compagnon, door uytreykinge van eenige ſubſidie-penningen, aan te nemen, 't en zy door gemeene en eenpaarige overeenſtemminge van haar beyde Coningen.

14. Gelijk ook de Coning van Sweden den Vreeden tuſſchen hem en den Doorluchtighſten Coningh van Denemarken heylighlijk ſal onderhouden, ſoo ſal de Chriſtelijke Coning de guarantie, dewelke door kracht van dit articul vernieuwt wordt, preſteeren;

En

En by aldien de Coning van Denemarken, tegens alle hoope, tegens den Coning of 't Rijk van Sweden yets onderneemt, soo sal de Christlijkſten Coningh, naar voorgaande minnelijke interventie, den Coningh van Sweden met alle macht promptelijk secondeeren, en bevorderen de conservatie van hare onderlinge Tractaten, na den eygenen en waren sin, gelijk als de Guarantie is geconfirmeert.

15. Gelijk mede dese secreete Articulen met geene intentie, om de geconfedereerde Staten te beschadigen, en om geen andere reden geslooten zijn, als tot conservatie van de Tranquilliteyt in 't Rijk, naar inhoudt van de Westphaalsche Vreede; Zoo sal 't den Doorluchtighſten Coning van Sweden ook van herten aangenaam zijn, dat de vriendtschap tusschen hem en de Staten Generaal altijdt ongekreukt blijve, soo dat sijne Coninklijke Sweetsche Majesteyt van sijner zijde niets sal nalaten, wat tot onderhoudt van die vrientschap soude konnen dienen, waarom hy mede verhoopt, dat de Heeren Staten Generaal de voorsz. articulen niet ten quaden sullen duyden, maar veel eer om de onderlinge affectie met den Coning van Sweden, met gelijke promptitude te versterken, dat sy sullen mijden al 't gene hare mutuëele vriendtschap en sincere correspondentie soude konnen hinderlijk zijn; Doch soo 't anders tegen hoope gebeuren mochte, dat de Heeren Staten Generaal den Coningh van Sweden, om dese Alliantie, in eeniger manieren wilden ledeeren, of daar toe niet wilden verstaan, dat sijne Majesteyt van Sweden sich soude bedienen van die macht, dewelke allen Coningen vry moet zijn, en die hy tot voordeel van sijne Rijken goet soude vinden; Zoo belooft sijne Christlijke Majesteyt dat hy den Doorluchtighſten Coning van Sweden, naar vereysch van saken en gevaar, soo lang sal assisteeren, tot hy een gerechte en volle satisfactie sal hebben geobtineert, en dat hy om haar beyder gemeene best gene Tractaten, met den Staten Generaal sal sluyten, 't en zy mede voorsien, en door de Guarantie des Alder-Christelijkſten Coninghs geprecaveert zy het Recht van sijne Majesteyt van Sweden, omtrent de Tollen en sijne en sijner Onderdanen Commercien en Immuniteyten.

16. Dit Verbondt voor soo verre het eygentlijk raakt het afkeeren van die onluſten, dewelke by occasie van den Oorlogh tusschen sijne Coninklijke Majesteyt van Vrankrijk en de Heeren Staten Generaal, in 't Duytsche Rijk souden konnen ontstaan, sal duuren drie Jaren van den dagh af, die uytgedrukt staat in 't eerste articul van 't Publijke Tractaat, en sal alles gedurighlijk blijven in sijne volle kracht, dat maar eenighsins concerneert de conservatie en securiteyt van de Westphaalsche Vrede, dewelke beyde de Coningen van Vrankrijk en Sweden haar uyt kracht van de vooren gemelde Vrede in 't Rijk belooven.

17. Dese Secrete Articulen sullen hebben deselve valeur, als of sy van woord tot woord in het Publijke Tractaat geinsereert waren, en moeten met de ratificatie van beyde de Coningen van Vrankrijk en Engelandt binnen 3 Maanden na den dagh van de ondertekeninge geconfirmeert werden.

Stokholm den 14 April, 1672.

Numo. 9.

Tractaat van Assistentie en mutuele Defentie op den 22 September, 1672. geslooten tusschen den Roomsche Keyser, den Coning van Denemarken, den Keurvorst van Brandenburgh, de Heeren Hertogen van Brunzwijk en Lunenburgh: Mitsgaders, de Vrouwe Landtgravinne en Regente tot Hessen Cassel.

Behoorende op Pag: 171.

KEnnelijks zy by dezen, alzoo sijn Roomsche Keyzerlijke, en tot Hongarien en Bohemen Coninklijke Majesteyt, als ook die tot Denemarken, Noorwegen Coninklijke Majesteyt sijn Cheurvorstelijke Doorluchtigheyt van Brandenburgh, Heer Georgh Wilhem, en Heer Rudolf Augusti Hertogen tot Bronswijk en Luneburgh, mitsgaders de Vrouw Landtgravinne en Regente tot Hessen Cassel, Furstl. Furstl. Furstl. Doorl. Doorl. Doorl. de tegenwoordige Conjuncturen hebbende behertigt, en der zelve zorghvuldige gedachten daar heen laten gaan, hoe dat sy de Landen en Luyden haar van Godt toe vertrouwt voor onbillijk gewelt beschermen, en by Ruste en Vrede behouden mochten; Zoo hebben de zelve tot dien eynde naar gehoudene Communicatie de naar genoemde hare Raden en Afgezanten met genoeghzame volmacht en Instructie binnen deze Stad Bronswijk by malkander gezonden, dewelke naar aangewenden zorghvuldigen arbeydt, op aldergenadighste en genadighste Ratificatie, over deze naarvolgende Articulen met malkanderen zyn geconvenieert en geaccordeert.

I.

Eerstelijk werdt tot een zekeren en vasten grondt gestelt, dat deze defensive Alliantie in generley wijze tot nadeel van 't H. Roomse Rijk, of anderzins tot yemants nadeel wie die ook mochten zyn binnen of buyten het Rijk, maar alleen tot afweringe en mogelijkste tegenstandt van onrechtveerdigh geweldt, en inzonderheyt tot ongekrenkte onderhoudinge van de soo dier verkregene Osnabrughse en Munsterse Vrede, en het gene daar in en anderzints in de Heylzame Constitutien van 't Rijk aan een yegelijk gebleven en gegeven is, aangezien en gemeynt zal zyn; Tot behoudinge dan van dit ooghmerk, zoo zal tusschen alle de zelve Bontgenoten een bestendig goet voornemen en oprechte trouwe verbintenis zyn en blijven, zoodanigh dat den eenen des anderen beste en voordeel bevordere, en indien yetwes ter contrarie gevonden mochte werden, zulkx gehouden zyn aan den genen die het aangaat, tijdelijk te notificeren en bekent te maken, maar inzonderheyt indien daar uyt eenige verwijderinge en nadeel aan de Bondtgenooten ontstaan mochte, en daar op die in dit verbondt beloofde hulpe begeert konde werden, zonder uytstel te communiceren.

II.

Ten anderen, zoo zullen alle der zelver Bondtgenooten Landen, die zy tegenwoordigh in hebben en bezitten, in 't H. Roomsche Rijk gelegen, mitsgaders der zelver rechten, prærogativen en gerechtigheden in dit tegenwoordigh verbondt begrepen zyn, en wanneer des een of des anders geconfœdereerdens Landt en Luyden tegens de Constitutien van 't Rijk, en de Westphaalsche Vrede-handelingh, door getrokken, of met eygen machtige Inquartieringe, doortochten met Contributien en andere feytelijkheden, hoedanigh die genoemt mochten werden, door wien en onder wat pretext die ook geschieden mochten, bezwaart mochten werden, zoo zullen alle en jegelijke der andere partiserende schuldigh

digh en gehouden zijn op de requisitie van den beleedigheden, zonder eenigen uytstel, en verder tijdt als totte t'zamen komste en mars noodigh is, ook zonder dat den eenen op den anderen wachte, met zoo veel manschap te voet en te paart als in dit verbont is geaccordeert, te hulpe komen, ook niet bevoeght zijn, die Wapenen dieswegen aangevat eerder neer te leggen, tot dat den beleedighden zijn billijke satisfactie en zekerheyt, zoo verre immers mogelijk zy, gegeven werde.

III.

Ten derden, ten eynde aan de macht tot deze intentie noodigh niet moge manqueren, zoo is verders versproken en vast gestelt, dat de gezamentlijke Bondtgenooten, zoo lange dit Verbondt dueren zal, aan geworvene goede manschap geduerigh gereet hebben zullen,

Te weten sijne Keyzerlijke Majesteyt 3000 te Paart en 6000 te Voet. Zijn Coninklijke Majesteyt van Deenmarken 3000 te Paart en 6000 te Voet.

Zijne Cheurvorstelijke Doorluchtigheyt tot Brandenburgh 3000 te Paart en 6000 te Voet.

Heer Hertogh Georgh Wilhem Vorstelijke Doorluchtigheydt 600 te Paart, en 1200 te Voet.

Heer Hertogh Rudolf Augusti Vorstelijke Doorluchtigheyt 400 te Paart en 1000 te Voet.

De Vrouw-Landtgravinne en Regente tot Hessen Cassel Vorstelijke Doorluchtigheyt 400 te Paart en 800 te Voet.

IV.

Ten vierden, wanneer zoude echter het gevaar zoo groot zyn, dat de getermineerde hulpe in't bovenstaande Artikul begrepen, niet suffisant genoegh is, in zoodanigen cas zullen de Bondtgenooten gehouden zyn zonder uytstel hier over te consuleren, en sich over zoodanigen aantal en bystant vergelijken, waar mede de noodt lijdende inder daat geholpen werden kan.

V.

De lichte Artillerye, Amonitie, en wat daar toe eygentlijk behoort, zal een yeder Geconfœdereerden by gedane conjunctie naar proportie van de troupen die hy zendt, den sijnen mede geven, maar zoo dikmaals als men zware Stukken van nooden heeft, dan zal den Requirant de zelve beneffens haar toebehoor fourneren. Maar wanneer de zelve zoodanige zware Stukken niet machtigh was, of dat in *in loco tertio* tot gemeenen besten wierde geageert, zoo zal of sullen die gene die onder de Bontgenooten het gevaar aldernaaste zyn, de zelve beschaffen, maar hoedanigh den Staat van de Artillerye zal werden geformeert, daar over zal aanstonts naar 't sluyten van dit Verbondt door zekere Gedeputeerde werden geconvenieert: Nochtans met dien verstande, dat die gene die in de Artillerye boven zyn quota yetwes zal toe brengen, dies wegen van de overige hooge Bondtgenooten schadeloos gehouden zal werden, en ten minsten maandlijk die gedane onkosten geliquideert en goet gemaakt zullen werden.

VI.

Ten sesten, alhoewel de gesamentlijke Bontgenooten aan sich behouden, dat op het bekomen advijs van vyandtlijken overval den aggresseur door *Pacifica Officia*, van het aangevangen gewelt te dehorteren; Zoo willen en zullen zy echter dies ongeacht met het te samen voeren van de geconfœdereerde volkeren, en effective hulpe biedinge, geensints tarderen, maar het zelve zonder uytstel in 't werk stellen.

VII.

Gelijk dan ook ten sevenden de gezamentlijke Bondtgenooten sich noch verbinden, dat wanneer het eenmaal

tot hoftiliteyt is gekomen, niemandt van haar met de Contrapartye in eenige handelinge of Tractaat het zy over de compositie ten Principale, of tot ftilftandt, zal treden, als met voorweten en bewilliginge van de overige Bondtgenooten, en wanneer aan de zijde van den Vyandt, ietwes van die natuur aan yemandt van de zelve wierde voor gebracht, zoo zal deselve aanstondts de andere daar van Notificatie geven, en ondertusschen aan de gene die diergelijke dingen zal aanbrengen bekent maken en verklaren, dat hem zonder voorweten en goetvinden van de gezamentlijke Bontgenooten in diergelijke Communicatie of handelinge niet toestaat zich in te laten.

VIII.

Ten achtsten, indien het gebeuren mochte, dat in den beginne twee van de Geconfœdereerde te gelijk vyandtlijk wierden aangetast, en van de zelve assistentie en hulp wierde versocht, zoo zullen de Bontgenooten gehouden zijn, zonder uytstel by den anderen te komen, en naar mogelijkheyt het daar toe dirigeren, dat den eenen zoo wel als den anderen geholpen werde, maar wanneer het zelve op eenmaal niet en is te effectueren, en wegens voorvallende omstandigheden, op dien tijdt niet meer als een of twee geholpen konde werden, zoo zal hier by evenwel alleen op het gemeene Interest gereflecteert moeten werden, en de Assistentie daar heen werden gedirigeert daar het meest van nooden zal zijn, het welke gestelt blijft aan het oordeel van die gene die t'zamen zullen komen, en het gene dat het meerder getal van dien hier in zal goetvinden, dat zelve zal zonder tegen spreken gevolght werden.

IX.

Wanneer de Conjunctie van de geconfœdereerde Volkeren eenmaal zal zijn geschiedt, en men alrede aan het werk is, zo en zal aan geen van de Bontgenooten vry staan sijn Volkeren van 't Corps d'Armee op eygen authoriteyt te revoceren of af te leyden, maar wanneer het gebeurde dat geduurende de Conjunctie, en als men in actie is, om den eerst geattaqueerden te helpen, een ander van de Bontgenooten van een ander zyde ook wierde aangetast, en die als dan begeerde dat hem ten minsten sijne Volkeren na zich te trecken toegestaan mocht werden, in zulken gevalle zal het zelve in den Krijghs-Raadt rijpelijk werden overwogen, en bevonden werdende dat de zelve noodtlijdende parthye met het detacheren van zoodanige Volkeren geholpen kan werden, als dan sal daar in geconsenteert en 't selvige niet verhindert werden.

X.

En wanneer eenige van dese Bondtgenooten buyten dit Tractaat onderlinge in noch andere Alliantie met den anderen staan, zoo zal niemandt gehouden zyn uyt kracht van beyde Tractaten assistentie te zenden, maar alleens uyt een van de zelve, maar zal den Requiranten vry staan uyt welk Contract hy de assistentie zal willen versoeken, en als dan ook, en wanneer een Krijghs of Rijks-hulpe den gerequireerde effectivelijk zal werden toe gezonden, zoo zal sulkx tot afslach strekken van de alhier gestipuleerde hulpe der geconfœdereerden.

XI.

Zoo dikwils dan de boven genoemde Manschap te samen gebracht moet werden, soo sal het Opperste Commando van de Wapenen den Requirant, soo lange men in sijn Landt of buyten de selve tot sijne reddinge en satisfactie ageert, gelaten werden, maar anders, in 't gemeyn, en buyten de voorsz. gevallen soo sal het voorsz. Opperste Commando gaan als volght. Dat wanneer of alle, of verscheyden vande Bondt-

Bondtgenooten ſich perſoonlijk by de Armeé bevinden, het ſelve den geenen ſal Competeeren die ſonder dat den voorrang ſal toe-komen, wanneer maar een alleen van de ſelve Bondtgenooten in perſoon preſent is, ſoo blijft ook het voorſz. Opper-commando aan den ſelven alleen, ſonder dat hem het ſelve door yemandt van de Generalen, van wat ſtaat of conditie en chargie de ſelve ook mochten zyn, en van wie hy ook dependeert, ſal mogen werden gediſputeert, en wanneer alleen Generaals perſoonen ſullen preſent zyn, ſo ſal die gene het Opper-commando voeren, diens principaal voor alle de andere Bondtgenooten precedeert. En op dat in deſen gevalle uyt ongelijkheyt en diſproportie van Chargies, te minder different en misverſtant mogen ontſtaan, ſoo willen de geſamentlijke Bondtgenooten in de beſtalling van de Officieren over hunne volkeren, die ſy naar het gros van d'Armé ſenden, ſorge dragen, dat der ſelver Chargie met het quantum zy geproportioneert, en dat in voorvallende gelegentheyt den eenen van den and - ren de noodige ordres ſal konnen ontfangen.

XII.

Ten twaalfden, ſoo is hier by mede vaſt geſtelt en geaccordeert, dat aan wien ook het ſelve Opper-commando ſoude mogen werden gegeven, de overige hooge Bondts-verwanten aan hare prærogativen vryheyt en gerechtigheyt daar door niet ſal werden gederogeert, en ſal ook die gene die het ſelve Commando voert, in *Militaribus* niet van gewichte mogen voornemen nochte in 't werk ſtellen, dan met voorweten en toeſtemminge vande gemeene Krijghs-Raadt der overige Bondtgenooten, alwaar het ſchoon dat yemandt van de hooge Bondtgenooten ſelfs commandeerde, of wel des ſelfs aangeſtelden Generaal.

XIII.

En ſal de ſelve Krijghs-Raadt by de geſamentlijke Hooge Bondtgenooten aangeſtelt werden, invoegen dat een yder aldaar een of twee van ſijne beedighde bediende, die hy daar toe bequaam oordeelt, ſal mogen ſenden, die ook onweygerlijk toegelaten ſullen werden, en ſal een yder volgens den Rangh van ſijn Committent in den Krijghs-Raadt ſeſſie nemen, het zy de ſelve is een Militair of Civil ſtandts Perſoon, doch ſullen ſoodanige twee maar eene ſtemme hebben, en ſal een yegelijk daar toe werden gelaſt dat hy preciſe naar de Wetten van dit defenſijf verbondt ſijn ooghmerk houde, en daar na ſijn ſtemme dirigeere, maar de directie ſal t'elkens gelaten werden aan den geenen die indien tijdt het Oppercommando ſal hebben, doch alſoo dat de Concluſien naar de meerderheyt van de ſtemmen gemaakt werden; tot betere uytvoeringe van dien, en bevorderinge van alle voorvallende expeditien, ſal naar het ſluyten van dit verbont een vaſten Krijghs-Secretaris met gemeyn believen werden aangeſtelt, en in gemeene be-edighde genomen werden.

XIV.

De Juriſdictie behoudt eenes yegelijks Bondtgenootens Officier over de troupen die hy den requirerende Bondtgenoot tot hulpe brenght, maar indien het ſoude gebeuren, dat yetwes een Generaal Krijghs-recht vereyſchte, ſoo ſullen ook daar toe uyt aller ſijts Bondtgenooten Generaliteyt en Krijghs-bediende die geene werden geroepen, die tot een Generaal Krijghs-recht behooren, en ſal die geene Præſes zyn die het Generaal Commando voert, of indien de ſelve daar niet wilde by zyn, die gene die na hem in 't ſelve Generaal Commando de naaſte ſal zyn.

XV.

En op dat ook als ſoodanige Conjunctie

die effectivelijk zal weſen gedaan de ongelijke onderhoudinge gene verwerringe noch confuſie veroorzake, ſoo willen de Bondtgenooten geſamentlijk een ſekere Ordonnantie dieswegen formeeren, naar de welke geduurende de ſelve conjunctie alle de Troupes doorgaans even eens getracteert zullen werden; dewijl ook die Auxiliaire Volkeren alle de proviant niet op eenmaal, en te gelijk met ſich konnen voeren, ſo zal den Requirant gehouden zyn, de zelve ſoo lange ſy in ſijn Landt ſtaan, met noodige Proviandt voor een billikken prijs tegens contante betalinge te voorſien.

XVI.

Hoewel de vrye doortocht van een yders Bondtgenoots Volkeren zonder verhinderinge werdt toegeſtaan, ſoo zal echter in deſen ook gevolght werden de Conſtitutien van 't Rijk, en ſoo veel immers mogelijk der Bondtgenooten Landen verſchoont werden, en in allen gevallen op des Landts Heeren wegen over den doortocht, dagh reyſen, en quartieren, de noodtwendige ordre te doen, onbenomen blijven.

XVII.

Indien men met progres van opgemelte Wapenen eenige Vyandts Landen en plaatſen zoude komen te bemachtigen, of op de zelve eenige inquartieringe of contributie bekomen, ſoo zal by de uytdeelinge in repartitie der zelver, t'elkens op het quantum van de Volkeren, die een yegelijk by die uytwerkinge zal hebben, gelet werden, en daar na de proportie genomen werden, en gelijke meyninge heeft het ook indien eenige Vyandtlijke Artillerye verovert mochte werden, maar hoedanigh men ſich ſal reguleeren met de gevangenen van Conſideratie, het zelve zal naar het ſluyten van dit Verbondt met aſſumtie van eenige Militaire Perſoonen afgehandelt werden.

XVIII.

En dewijle de geſamentlijk Hooge Bondtgenooten aan de behoudinge van goede ruſte in 't H. Roomſe Rijk ſeer veel gelegen is, en de ſelve meeſt daar in beſtaat dat de Rijks en Kreyts conſtitutien op 't ſpoedighſte in obſervantie werden gebracht, ſoo willen de zelve op deſen tegenwoordigen Rijksdagh, en andere behoorlijke plaatſen daar toe devoiren laten aanwenden, en niet minder haar zelven daar laten aangelegen zyn, om te helpen verhoeden dat de Stadt Ceulen *via facti* niet beſwaart werde.

XIX.

Wanneer ook den eenen of den anderen Potentaat genegen mochte zyn om in dit defenſijf Tractaat ſich mede in te laten, ſoo ſal het ſelve met eendrachtige verwilliging en believen van de hooge Bondtgenooten geſchieden, die daar over ſullen onderhandelingh plegen, en de conditien die men dieswegen ſal accordeeren, by dit Tractaat toegevoeght werden.

XX.

En ſal dit defenſive Verbondt van dato deſes af drie geheele volgende Jaren duuren en onverbrekelijk gehouden werden, ook de Ratificatien van de hooge Bondtgenooten op den $\frac{2}{12}$ van de naaſtkomende Maant October, door ſekere hier toe Gedeputeerde alhier in de Stadt Bronſwijk ingebracht en uytgewiſſelt werden, en blijft noch aan der zelver hooge Bondtgenooten welgevallen en goedt vinden, of ſy deſe verbintenis willen prorogeeren, en tot dien eynde noch voor het eyndigen van de drie Jaren een te ſamen-komſt en handelinge aanſtellen willen. Ten oorkonde van 't welke is dit Tractaat by de te ſamen geſonden en gevolmachtighde Raden van de hier boven Alderhooghſt en Hooghſtgedachte Sijne Keyſerlijke ook tot Hongaren en Bohemen Coning-

ninglijke Majesteyt, sijn Koninglijke Majesteyt van Denemarken, Noorwegen, &c. Mitsgaders Cheurfurstel. en Furstel. Doorl. Doorl. Doorl. Doorl. ondertekent en bezegelt ook yder partye, een gelijk luydent Exemplaar behandigt. Actum Bronswijk den $\frac{22}{12}$ September, 1672.

(*L. S.*) *Johan Vry-Heer van Goes.*
(*L. S.*) *Christiaen Habbeus.*
(*L. S.*) *Raban van Kansteyn.*
(*L. S.*) *Johan Helwig Schutz.*
(*L. S.*) *Herman Hopfner.*
(*L. S.*) *Burchard van Oër.*
(*L. S.*) *Regnerus Badenhausen.*

Numº. 10.

Provisioneel Accord tusschen den Keur-Vorst van Keulen, en de Stadt Keulen.

Behoorende op Pag: 180.

NAdemaal zedert een geruyme tijdt verscheyde strijdigheden en misverstanden tusschen sijn Keurvorstelijke Doorl. des zelfs Aarts-stift, en de Burgermeesteren en Raadt der Stadt Keulen, voorgevallen zyn, welke ook zoo hoogh gerezen zyn, dat wederzijts allerley gevaarlijk mistrouwen veroorzaakt hebben; zoo is 't dat sijn Keyzerlijke Majesteyt allergenadigst beweeght is geweest om alle gevreesde dadelijkheden voor te komen en te verhoeden, en tot onderhoudingh van de gemeyne rust, en minnelijke byleggingh van de onderlinge tweespalt en misverstanden, sijne Keyzerlijke Majesteyt commissie op de H.H. Keurvorsten van Ments, Trier en Brandenburgh te committeren, die dan ook, volgens hunne plicht, in't begin van de Maant Junii laastleden hunne Gevolmachtigde gesubdelegeerde daar op herwaarts naar Keulen gezonden hebben, om de voorsz. Commissie aldaar op den 25 van de voorsz. Maant, in tegenwoordigheyt van wederzijts Gevolmachtighde de Gedeputeerden te openen, en van de minnelijke handeling een aanvang te maken, en met de zelve voort te varen, en volgens de loffelijke Vergaderingh van de Neder-Rijnsen-Westphaalsen Kreyts, Vorsten en Standen, laatst tot Bijlefeld ten selven eynde gehouden, tot voorkominge van allerhande gevreesde dadelijkheden, en behoudingh van de gemeyne rust, niet alleen verscheyde Raadts-plegingen te houden, maar ook een aansienelijke deputatie, nevens het Directorium te resolveren voor goet gekeurt, en daar nevens een tijdt langh sich daar zorghvuldigh aan gelegen zyn laten, het ooghwit van de Keyserlijke Heeren gesubdelegueerde allesints by te staan. Maar alsoo men van de zijde van de Keyserlijke gesubdelegueerde, als ook van de Kreyts-deputatie heeft bespeurt, dat de vergelijking van de hoofdsaken sich te wijdtloopigh op dede; en dat het ingesloopene mistrouwen sich wederzijdts hoe langer hoe meer vermeerderde, en daar uyt d'eene of d'andere dadelijkheyt te besorgen stonde: en dat ondertusschen sijn Hoogvorstelijke genade den Heer Bisschop van Munster met een sonderlijken en loffelijken yver aangenomen heeft, zulks voor te komen, en tot dien eynde sich Persoonlijk omtrent Keulen laten vinden: Zoo is 't dat de zelve tot medewerking van de intentie van sijn Hooghst-gedachte Keyserlijke Majesteyt en des selfs Heeren Commissariesen, nevens die van de Keyserlijke gesubdelegeerde, als ook van het voorsz. Directorium en andere aanwesende Kreyts Gedeputeerde niet langer hebben kunnen stil staan, het *punctum securitatis*, tot wiens bevorderingh de voorsz. Kreyts-deputatie, uyt voorgemelde oorsaken, voornamentlijk is geresolveert en geinstrueert, by der handt te nemen, en Hooghst-ge-

melte Keurvorſtelijke Doorl. als ook de Stadt met een, met behoorlijk reſpect, en met ernſt te vermanen; en na dat wederzijdts meyningh en begeerte verſtaan hebben, is eyndelijk op de aangewende vlijt en naarſtigheyt met wederzijdts believen, door middelen van dit Interims Verdragh, onnadeeligh aan de Keyſerlijke Commiſſie, en ſubdelegatie vergeleken, afgeſproken en afgehandelt, de gemeene ruſt op volgende wijſe vaſt te ſtellen, en beſtandigh te onderhouden, en dat daar in 't geringhſte niet ſal mogen werden ondernomen.

1. Dat Hoogh-gedachte Keurvorſt van Keulen by ſijn Hoogh-Keurvorſtelijk woordt met toeſtemmingh van het Dom-Capittel, onder hun handt en zegel, de Stadt Keulen ſchriftelijk verſekeren ſullen, dat ſy noch hunne nakomelingen in het Aardts-ſticht gemelde Stadt, noch met hun eygen, noch met vreemde volkeren in geenerhande manieren ſullen belegeren, blocqueren, benauwen of ontruſten, noch geenſints met arreſten, repreſalien, verbodt, aanſlagh of executien, of hoe men het anderſints ſoude mogen noemen, aan haar, harer Burgery en Inwoonderen, Perſoon, roerende en onroerende Goederen, Renten, Schepen of Koopmanſchappen, op geenerley wijſe of wege, of anderſins in hunne rechten beſwaren ſullen, en ingeval van hun, hunnent wegen, of door hunne bereedts in dienſt hebbende, of na deſen te werven eygene, of van een ander kant aan of ingenomen volkeren, buyten alle vermoeden, de Stadt, Burgers en Inwoonders, als vooren gemeldt, eenige ſchade toegebracht mocht werden, de ſelve wederom te ſullen vergoeden.

2. Daar en tegens ſullen Burgermeeſters en Raadt der Stadt Keulen, met bewilliging van de gantſche Gemeente verſekeren, dat ſy de vreemde volkeren, op ſoodanige wijſe, als in het volgende 3 Articul breder te ſien is, ontſlaan, en daar voor goet blijven ſullen, dat noch door hunne Burgers, noch door hunne reedts in hebbende, of naar deſen aan of in te nemen Rijks of Kreyts-Volkeren, ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt des ſelfs Aardts-ſticht en landen, en der ſelver Ingeſetenen, uyt en wegen de Stadt, directelijk noch indirectelijk geenſints beſchadigt, noch de Geeſtelijkheyt, noch de Keurvorſtelijke Dienaars in de Stadt beledight ſullen worden, en ingeval meergemelde Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt des ſelfs Aardts-ſticht, binnen of buyten de Stadt in hare Rechten, Juriſdictie en des ſelfs oeffening eenige inbreuk of belet gedaan wierde, of by aldien daar eenige vernieuwingh in mocht geſchieden, daar door ſich Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt des ſelfs Aardts-ſticht en Ingeſetenen uyt en van wegen de Stadt tegen dit Verdragh eenige ſchade mochten lijden, de ſelve te ſullen vergoeden.

3. Op dat nu de Stadt Keulen by voorgemelde dimiſſie van de vreemde volkeren in geruſtheydt mach zyn en blijven, en op dat de ruſt en Vrede des Weſtphaalſen Kreyts mach onderhouden werden, ſal de Stadt het ſoo genoemde Bamphielſe Regiment uyt haar dienſt ontſlaan, en met vry geleyd voor de uyttocht voorſien, en geenerhande vreemde volkeren in 't toekomende, buyten het geval in *Art. ult.* §. geſtalten dan ook, &c. vermelt, innemen. Doch ſal de Stadt voor de voorſz. dimiſſie, of ten minſten op den ſelven tijdt, en volgens den laatſt tot Bylefeld gehouden Weſtphaalſen Kreyts-dagh, 1200 man van de ingewillighde manſchap, op de koſten van de voorgemelde Kreyts, tot hare verſekeringe mogen innemen, en niet alleen deſe, maar by aldien ſy het noodigh achten, noch meerder

meerder volkeren van wel-gemeldte Kreyts, of des selven uytschrijvende Vorsten op haar begeeren onfeylbaarlijk en sonder uytstel te verwachten hebben, en sich verder daar van versekert houden: En sal haar daar en boven vry staan sijne Keyserlijke Majesteyt nevens de drie Heeren Keurvorsten, Commissarisen, tot de afdoeninge van de tegenwoordige verschillen, als ook des noodts zynde, de naast-gelegene Kreytzen, om gelijke toesendingh van Krijghs-volk op de voorsz. conditie, en versekering van betaling te mogen versoeken. De Burgermeesters en Raad sullen ook een gequalificeert Persoon, op 't goedt vinden van den Kreyts tot Hooft en Commandant van gemelde Kreyts-volkeren, die in de Stadt sullen komen, mogen voorslaan en noemen, doch sal gedachte Hooft, als ook de mindere Officiers, volgens de laatste Krijghs-besluyt tot Bylefeld, van het Directoria en andere Heeren Gedeputeerden, tot de tegenwoordige differenten gestelt en geconfirmeert werden, en sullen gemelte Volkeren, soo lang in de Stadt Keulen sullen leggen; de ordres van de Magistraat volgen, en wanneer het selve gelieft moeten uyt trekken, en de Hooft en mindere Officiers en Kreyts-volkeren te samen in Stadts dienst aangenomen werden, met dese voorwaarde nochtans, dat de Stadt hier mede gene zyde sullen kiesen, ingeval, buyten hoop, eenige Oorlogh, tusschen eenige Kreyts of Rijks-Standen ontstaan mochte.

4. En dewijl nu de aangevangene Fortificatie van de Stadt licht meerder oorsaak souden kunnen geven tot gevaarlijker verwijderingh en strijdigheden, en der selver het voltrekken van de selve by dit *punctum securitatis* billijk in consideratie behoorde te komen, soo wil sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt om sijn vredelievend gemoet te betoonen, toestaan, dat met de selve mach voort gevaren werden, met dese voorwaarde, dat de Magistraat van de Stadt Keulen hier over een *reversaal* uytgeven sal, te weten dat, in geval hier namaals door Vonnis en recht *in possessorio aut positorio* uytgesproken wierde, dat de plaats en grondt, waar op de Fortificatien gebouwt souden mogen zyn, den Keurvorst en Aardts-stichts *territorium* zyn, sy de selve sullen doen demolieren, en alles in voorigen standt herstellen, of in vergeldingh aan het Aardts-sticht hier over eenige andere billijke satisfactie doen, en de Eygenaars op wiens gronden de soden gestoken zyn, in gevolge van haar reedts gegevene Declaratie, voldoen: En dat ook door het gemelde soden steken in de genaamde Bergh-baan, de Stadt geen nieuw recht sal mogen pretenderen.

5. Op dat alle de swevende differenten tusschen sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt en gemelte Stadt Keulen te haastiger af gedaan, en de securiteyt daar door te weyniger mochte gekrenkt werden, soo sullen alle en yder *hinc inde* pretensien en aanspraken, 't zy de selve in *litispendens* zyn of niet, wat namen de selve ook souden mogen hebben, en van waar de selve souden mogen spruyten, voor het Keyserlijke en H. Rijks Kamer-gericht tot Spier, volgens den inhoudt van de jonghste Rijks affscheyt Anno 1654. in de aldaar voorgeschreven 6 peremptoriale termijnen, sonder toelatingh eeniger in gemelde Rijks afscheyt voorgeschrevene prerogatien of uytstellen, ten kortsten afgedaan, en dat *in specie* in den *termino probatoriali*, by de wederzijdts aan te nemen Commissarisen *ad examinandum testes, ad productionem & transmutationem documentorum, vel inspectionem loci*, en anders genoemt, en soodanige Commissie van de selve in beyder partyen tegenwoordigheyt *in loco*, namentlijk daar de *docu-*

menta voor houden zyn, het zy tot Keulen of tot Bon, verricht werden. En sal sijn Keyserlijke Majesteyt ook onderdanighst versocht werden, aan het Welgemelde Kamer-gericht ernstelijk te willen beveelen, dat de zelve soodanige strijdigheden volgens de voorsz. aanleydingh, ten langsten binnen 5 Jaren tijdt, *à die institutus querelæ*, afgedaan en uytgesproken mogen werden, en sal de dadelijke executie des *judicati à die Publicationis*, na eysch der saken binnen 3 of ten langhsten 6 Maanden tijdt geschieden, en alsoo de tijdt in desen Articul uytgedrukt, geobserveert werden. En by aldien buyten verhoopen, door des eens of anders schult, soodanigen tijdt te vergeefs mocht doorgeloopen zijn, soo sal 't de gehoorsame party vry staan sich by dit vergelijk te houden, of anders zijn recht soodanig te gebruyken, als voor de oprechting van dit vergelijk doen konde, of mochte.

6. Ondertusschen tot dat de boven-gemelde tegenwoordige toekomende strijdigheden, volgens de voorsz. aanwijsingh uyt de grondt wegh genomen en afgedaan zyn, sullen soo sijne Keurvorstelijke Doorluchtigheydt en des selfs Aardts-sticht, als de Stadt, *quoad jura & jurisdictionalia*, binnen en buyten de Stadt in suiken besit, detentie, exercitie of usurpatie, als sich tegenwoordigh een yder bevindt, continueren en blijven.

7. Waar by meer Hooghst-gemelde Keurvorstelijke Doorluchtigheydt sich verder heeft bewegen laten, en uyt kracht deses bewillight, dat, alwaar 't dat de Stadt haar volgens hare meyningh, buyten vertrouwen by den voorsz. wegh der rechten, in 't een of 't ander tegens 't boven-gemelde Verdragh yets ondernemen mocht, dat als dan sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt niet *via facti vel armorum*, noch ook binnen de 5 Jaren à dato deses vergelijks, met arresten, prohibitien, represalien, of executien sal voort varen, maar dat alsulke onverhoopte ondernemingen, als ook wanneer *super dicto statu possessionis vel detentionis, exercitii vel usurpationis*, in 't een of 't ander punt, yet twijffelachtigh mocht voorvallen, het selve aan boven-gemelde Keyserlijke en des H. Rijks Kamer-gericht wil verblijven: Mits dat de Stadt verplicht zyn sal sich insgelijken als sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt van allerhande dadelijkheyt te onderhouden, en met de cognitie van meergemelde Kamer-gericht hier over allezints te vergenoegen, daar soodanige twijffelachtigheyt, *ratione possessionis, detentionis, exercitii vel usurpationis*, soude mogen voorvallen, of dat de strijdige punten summarie, en alleen in twee stellingen, en dat binnen de tijdt van 4 Maanden: als ook de Acta door de Rechts-geleerden, die daar toe in de Stadt Keulen van beyde partyen sullen verkosen en onderrecht zyn, aan gemelde Keyserlijke en des H. Rijks Kamer-gericht sullen overgesonden werden, en schuldigh zyn het selve daar over summarie, en ten langsten binnen 3 Maanden, *à die receptorum* te erkennen, en de uytspraak daar van in allen delen, tot dat de hooft-saak sal afgedaan zyn, na te komen, blijvende ondertusschen beyde partyen, na 't expireren van de gemelde 5 Jaren à dato deses in hun voorige rechten, en 't geen het Keyserlijke Kamer-gerecht namaals sal gevonnist hebben, sal in alle deelen nagekomen werden.

8. En niet tegenstaande men sich alsoo in alles den wegh der rechten heeft gesubmitteert, soo kunnen echter by de bestemde Keyserlijke Commissie, en daar toe Gedeputeerde Gesubdelegeerde, ook andere vredelievende Rijks en Kreyts, Keurvorsten en Standen,

den, ſoo ver het een yder goet dunkt, de minnelijke middelen verſocht, en daar toe gecoöpereert werden. En nademaal het met ſommige van de ſtrijdigheden alſoo geſchapen is, dat by aldien de ſelve niet in der minne by geleght werden, dat als dan de *acta* voor ſommige Rechts-geleerden in de Stadt Keulen, van wederzijden daar toe gekoſen en onderrecht, binnen korten en daar toe beſtemden tijdt ſullen geinrotuleert, het geinrotuleerde na Spier geſonden, en aldaar van meergemelde Kamergericht onderſocht kunnen werden, ſoo ſoude men by ſulke minnelijke byleggingh ook kunnen tenteeren, of, en op wat wijſe beyde partyen hier over mede tot een verſtant ſouden kunnen gebracht werden.

9. Op dat nu het bovengemelde in alle en yder ſijne Puncten en clauſelen, gelijk hier opgeſtelt, beſtandigh zyn, en punctuelijk onderhouden mach werden, ſoo ſal ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ſoo door de hooghaanſienlijke H. H. Keyſerlijke Commiſſariſen, als ook door de Weſtphaalſe Kreyts uytſchrijvende, en andere Vorſten en Standen, en niet minder door ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt en de Stadt Keulen, onderdanighſt en behoorlijk verſocht werden, dit tot wederzijdts ſecuriteyt ſtrekkende Verdragh niet alleen genadighlijk te willen beveſtigen, en Welgemelde Kamer-gerecht tot afdoeningh van de voorſz. ſtrijdigheden aan te wijſen; maar ook het ſelve te willen guaranderen, en ſal de guarantie daar van by Hooghſtgedachte H. H. Keyſerlijke Commiſſariſen, hare Keurvorſtelijke Genade tot ments, Trier en Brandenburgh, als ook by de Weſtphaalſe Kreyts en des ſelfs uytſchrijvende Vorſten en Standen, en met eenen by Allerhooghſtgemelte Keyſerlijke Majeſteyt verſocht werden, dat ſijne Keurvorſtelijke Genade tot Ments mach gemachtigt werden, ingeval buyten alle hoop, deſe verſekering en vergelekene puncta in eenige delen mochten gekrenkt of gebroken werden, volgens de Rijks executions ordeningh en affcheyt van 't Jaar 1555. §. ſoo ſich dan &c. tot redding van de geledeerde party en onderhoudingh van dit vergelijk, de 5 Kreytſen te beſchrijven, en volgens de voorſz. Rijks execution verder te procederen; en ſal Hooghgemelde ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt als ook de Stadt, namelijk die gene die buyten vermoeden tegen dit Verdragh en met gewelt mocht aangetaſt werden, in zulken geval, en voornamentlijk by de vertoevingh van de guarantie, volgens den inhoudt van het *Inſtrumentum Pacis Monaſterio Obſnabrugenſis*, tot afweering van ſoodanigen gewelt allerhande buytenlandtſe hulp defenſive mogen gebruyken. Tot oorkond van 't welke zullen niet alleen de noodige orginalia hier van vervaardight, en ſommige van de ſelve van ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, en des ſelfs Dom-Capittel onderteykent en verſegelt, aan de Stadt; maar ook andere van des Stadts wegen, inſgelijks onderteykent en verſegelt aan ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt en des ſelfs Dom-Capittel uytgereykt werden, en verder exemplaria in den naam van de H. H. Keyſerlijke Commiſſariſen der ſelver H. H. Geſubdelegeerde, en wegen de Weſtphaalſen Kreyts van ſijn Hooghvorſtelijke Genade tot Munſter het overige Kreyts Directorium en tegenwoordige Kreyts Gedeputeerden onderteykent, verſegelt, in gelijken uytgereykt, en de Ratificatie *hinc inde* binnen dagen uytgewiſſelt werden.

Neven-reces, tuſſchen de Keurvorſt, en de Stadt Keulen.

TE weten: Na dat ſich tuſſchen ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt tot Keulen, als oock Burgermeeſteren, en Raadt der Stadt Keulen, na geſſiſden, en vereffenen *puncto ſecuritatis*, wegen de Sultzers, en Heſſelmanniſche zaak, gelijk ook wegen de Executie der Vonniſſen in 't Keurvorſtelijke Officiaal Gerecht, uytgegaan, en geſtreken zijnde, noch eenige ſonderlinge geſchillen zyn ſwevende, ſoo is 't dat de zelve met beyderzijds believen, door de Keyſerlijke Geſubdelegeerde op navolgende wijſe, door middel van dit Neven-Reces, in dier voegen ook vergeleken, en vereffent worden, dat de zelve zal van gelijken al evenwel weder begrepen zyn, onder de guarantie, zijnde voorſien in 't Hooft-Reces. En wel, eerſtelijk, na dat by de alzoo-genaamde Sultzen, en Heſſelmanniſche zaken, ſich alderhande difficulteyten geopenbaart hebben, terwijlen wy de zijde van ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt tot Keulen daar voor gehouden, dat de Secretarius van 't Hooge Gerecht, zijnde gevelt den 6 *Maert*, van 't loopende Jaar, hadde behoort tot de Executie gebracht te zyn, maar de Burgermeeſters, en Raadt hebben het contrarium willen ſuſtineeren, en dat haar daar mede was op den toon getreden, en dan niets mogen uytwerken verſcheyden voorſlagen, die wegen deze zake zyn tot Vrede gebracht, ſoo is eyndelijk met uytdrukkelijke Voorwaarde: dat dezen caſus in geenen deele tot nadeel ſtrekken zoude, noch dat conſequentie getrokken konnen werden, en ook met een aan de Partyen haar Rechtlijke defenſie gereſerveert zyn zal: Aldus vereenight, en vergeleken, dat in de zake, rakende den Heſſelman, en de beyde Gebroeders Sultzers, in gevalle de interceſſie van ſijn Hoogh Vorſtelijke Genade tot Munſter haar gewenſchte effect niet zoude verkrijgen, volgens de uytgedrukte Inhoudt des 7 Articul te bevinden, in *puncto ſecuritatis* daar in begrepen, *brevio via juris ſuper modo procedendi*, en hoe 't voorſz. Hooge Gerecht heeft verder te procedeeren, des Kreyts Gerechts deciſie verwacht, maar ondertuſſchen, en tot dat dezelve van daar zal gebracht zyn, zullen de voorſz. 3 Perſoonen *in cuſtodia*, daar in ſy als nu geſtelt zyn, gelaten werden, en by aldien ſy de zelve violeeren, van de Magiſtraat na behooren geſtraft werden; By aldien ook ondertuſſchen, *prudente cauſæ inſtructione*, tuſſchen ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt en de Burgemeeſteren, en Raadt *ſuper modo procedendi*, gelijk boven gemelt, kan een minnelijk Accoort getroffen werden, dat het zelve ten vollen zal onderhouden werden.

2. Van gelijken, nademaal ook wegen Executie der Vonniſſen uytgeſproken door het Officialat-Gerecht in Keulen, die dus verre ſtrydigheden, en miſverſtanden ontſtaan zyn, zulks dat Burgermeeſteren, en Raadt der Stadt Keulen om aſſiſtentie van hunne Gewalt-Richter tot Executie, niet door middel des Greven, maar door den Officiaal zelfs immediaat, gelijkze geweeſt zyn, voorgegeven hebben, zullen verzocht werden, maar aan de zijde van Keur-Keulen heeft men zulks geweygert, en op eene contrarie obſervantie, de welke nochtans de Burgermeeſteren, en Raadt niet willen toeſtaan, ſich beroepen, en alſoo van wederzijden het Poſſeſſorium *vel quaſi* dieshalven bepleyt worden. Op dat dan de arme nootlijdende Partyen, dewelke by 't voorſz. Officialat-Gericht haar zaken door Recht, en Vonniſſen gewonnen hebben, niet langer mogen hulpe-

hulpeloos gelaten werden: Zoo hebben de Burgermeesters, en Raadt op ernstigh aanraden van de Keyzerlijke Gesubdelegueerde zich eyndelijk uyt liefde tot Vrede zoodanigh verklaart, dat tegens een Reverzaal van sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt bewillight zijnde, daar in de Magistraat zal verzekert werden, dat deze Declaratie aan 't zelve in 't minste niet tot captie, voorooordeel, en nadeel zal geduyt werden, noch van wederzijden eenigh nieuw Recht *in quocumque possessoris aut petitario* daar door zal pretendeeren, of het gene men heeft gehadt, vermindert worden, binnen den tijdt van 4 Maanden à dato van dit Neven-Reces aan te rekenen, dezelve haar-lieden Gewalt-Richters op 't verzoek des Greven tot voltrekkinge van de voorsz. Vonnissen zullen laten volgen, en is van wederzijden daar by vorder veraccordeert, dat voor 4 onpartijdige Rechtsgeleerden, namentlijk..... de gronden, en rechtmatigheden van beyde kanten, binnen de tijdt van een Maant na dato *hinc inde* zullen schriftelijk ingebracht, en de zelve onderlinge *ad contra agendum*, door 't middel van een schriftelijke stellinge, 't welk ook binnen een Maant zal geschieden, maar daar na niet zal aangenomen werden, zal gecommuniceert werden, maar in den derden Maant; die zoo van d'een als d'ander kan in dezen *processu ordinarii possessorii* voorgevallen *Probatoria* afgedaan, vorders alzoo zonder gedogen van vorder handelinge deze zake voor beslooten aangenomen, de Acta, gelijk volgens de Rechten gebruyklijk is, geinrotuleert, aan het Keyzerlijke Kamer-gericht *pro decisione* overgezonden, die dierhalven ingebrachte decisie gepubliceert, aldus de zake onfeylbaarlijk binnen gemelden tijdt van 4 Maanden *definitie* afgedaan, en zoodanigh Vonnisse van beyde Partyen zonder eenigh tegenspreken, en *provocatie* in alles striktelijk onderhouden worden, tot dat'er yets anders in *Petitorio* in behoorlijke Plaatzen worde erkent, en afgedaan. Ten oirkonde van 't welke is dit tegenwoordigh Neven-Reces, van de H. H. Keyzerlijke Gesubdelegeerde, als ook van beyde Partyen, ondertekent, en verzegelt, en zyn daar van aan Partyen de noodige Exemplaria behandight.

Actum Keulen den 2 January, 1672.

Van wegen de Keyzerl. Commissie, namentlijk, sijne Keurvorstelijke Genade tot Mentz.
L. S. Hendrik Gniffenclauw, van Volraat.
L. S. Constantin Bertrams.
In den naam van sijne Keurvorstelijke Genade tot Trier.
L. S. Anthon Schier.
In den naam van sijne Keurvorstelijke Doorluchtigheydt tot Brandenburgh.
L. S. Conrad van der Rek.
L. S. W. W. Blaspiel.
L. S. Ezechiel van Spanheim.
L. S. Christof Bernhart.
Wegen Gulik, en Kleve.
L. S. Frans Feyl van Giese.
Wegen Kleve, en Gulik.
L. S. W. W. Blaspiel.
Wegen Paderborn.
L. S. Caspar Philips van Ketteler.
Wegen Nassauw Euang: deels.
L. S. Johan de Beyer.
Wegen Werden.
L. S. Johan Brandt.
Wegen de Stadt Dortmunt.
L. S. Johan Brandt.
Ad requisitionem nomini constitutis.

Numo. 11.

Brief van den Koning van Vrankrijk aan Luyk.

Behoorende op Pag: 182.

't GEen Sr. de Maisons, ordinaris Edelman van ons Huys, u van onzent wegen is gelast te seggen, zal u een nieuwe getuygenis geven van onze affectie t'uwaarts, en de zorge, die wy dragen, omme te protegeeren en conserveeren uwe liberteyt en Neutraliteyt tegens

tegens die van uwe Gebueren, die daar op gedachten mochten nemen yets te ondernemen : voor de reſte het remitteerende aan 't gene u zal werden gezeyt van onzent wegen door den gezeyden Sr. de Maiſons, omme u te expliceren onze favorable Intentie voor u : wy zullen deze Brief niet langer maken, als om Godt te bidden, dat u neme in ſijne bewaringe. Geſchreven tot Verſailjes den 7 April, 1672.

Getekent

LOUIS.

Num°. 12.

Tractaat van Aſſiſtentie en mutuelle defenſie, tuſſchen den Doorluchtighſten Furſt en Heer, Heer Fredrik Wilhem, Mark-Graaf tot Brandenburgh, des H. Roomſchen Rijke Eerts-Cammerer en Chur-Furſt, (tot. tit.) ter eenre. En de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, ter andere zijde.

Behoorende op Pag: 194.

NAdemaal den Doorluchtighſten Furſt, Heer Heer Fredrik Wilhem : Mark-Graaf tot Brandenburgh, des H. Roomſchen Rijks Eerts-Cammerer en Churfurſt (tot. titulus) ter eenre. En de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, ter andere zijde, goet gevonden hebben, dat ten aanzien van de tegenwoordige gevaarlijke conjuncture, een Tractaat van Aſſiſtentie en mutuelle defenſie zal werden opgerecht : Zoo zyn beyde daar toe ten wederzijdts gevolmachtighde, namentlijk van ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheydt tot Brandenburgh, den Hooghweerdigen Welgebooren Heer Otto, Vryheer van Swerin, Heer tot Altendanbergh, Zochan en Wildenhofen, &c. Eerts-Cammerer van Chur en Mark Brandenburgh, en Dom-Proſt van de Stifs-Kerk tot Brandenburgh, Over Preſident, Geheym en Leen-Raadt van ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheydt van Brandenburgh, &c. Als mede den Hoogh Edel gebooren Heere Lorentz. Chriſtoffer van Sommitz, Erf-Heer tot Grumbsdorf, Drenau en Gerbero, Erf-Cammerer des Hartoghdoms Hinter Pommeren, &c. En den wel Edelen Hoogh-geleerden Heer Frantz Memders, Hof en Krijghs-Raadt van ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheydt van Brandenburgh, en van de zijde van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal, den wel-gebooren Heere Godert Adriaan Baron van Reede, Vry-Heer van Ameronge, Ginkel en Eelt, &c. Wegens de Ridderſchap des Landts van Uytrecht, ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal, op Ratificatie en Approbatie van beyder-zijts Principalen, de naarvolgende Articulen beraamt en geſlooten worden.

I.

Aanvankelijk belooft Hoogh-gemelte ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt dat dezelve in conſideratie van de algemeene zekerheydt en tot aſſiſtentie en defenſie van haar Hoogh-Mog: zoo wanneer dezelve in de Vereenigde Nederlanden of aangrenſende Plaatzen, door yemandt vyandelijk zou werden aangetaſt, een Armé van 20000 man met den eerſten en binnen den tijdt onder benoemt vergaderen en op de been zal brengen, met dien verſtande dat van de voorſz. 20000 man 3000 te Voet en 600 te Paart des noodts zijnde, op 't believen en goedtvinden van ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt zullen blijven ſtaan in en aan ſijne Weſtphaalſche veſtingen, tot verſekerheydt en afbreuk van de vyanden, omme dezelvige veſtinge daar mede te blijven bezet,

bezet, of wel naar gelegentheydt volgens Krijghs-gebruyk in't geheel of ten deele in 't velt te ageren.

II.

Omme deze Armé te formeren, zoo geven haar Hoogh-Mog: de helft der werf-gelden, en sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt de weder helft na proportie, van't welke zal sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt op sijne kosten werven 4000 te Paart en 6000 te Voet, en tot kosten van haar Hoogh-Mog: mede 4000 te Paart en 6000 te Voet, zullende daar onder mede begrepen zyn de noodige Dragonders en drie van dien tegens twee te Paart en een man te Voet geproportioneert en gestelt werden.

III.

Op 't boven gespecificeerde aantal om te werven, geven hare Hoogh-Mog: op yegelijke man te Paart 40 Rijksdaalders, en op yeder man te Voet 10 Rijksdaalders, komt voor de helft van het gantsche Corps de somme van 200 en 20000 Rijksdaalders.

IV.

Haar Hoogh-Mog: zullen alle deze werf-gelderen terstondt by 't voltrekken van dit Tractaat, betalen in Hamburgh of tot Bremen, waar tegens sijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt zich verplicht, binnen den tijdt van twee maanden van date der ontfange werf-gelderen met de voorsz. Armé van 20000 man naar proportie als boven te zullen gereet zyn, en de zelve effectivelijk tot beyder zijts defensie, sekerheyt en welvaren te laten sisteren, marcheren en ageren.

V.

Tot onderhoudinge zullen haar Hoogh-Mog: mede betalen de helft, en sijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt de verdere helft, zulks en in dien voegen dat de Cavallery op 16 Regimenten, en yegelijk Regiment ten minsten op 500 man in 6 Compagnien, maar de Infantery op 12 Regimenten, yegelijk Regiment op een 1000 man, in 10 Compagnien geformeert, en op yegelijk Regiment te Paart op de Prime Piane, of Officiers by de Compagnien en gemeene, eene somme van 4767 Rijksdaalders 30 stuyvers Hollandts, en op yegelijk Regiment te Voet 41004 Rijksdaalders 4 stuyvers Hollandts, daar en boven op yegelijk Regiment staff voor 200 veel van de zelve zullen werden goet gedaan 210 Rijksdaalders betaalt, en ter maant yegelijk gerekent op 30 dagen of 12 maanden in 't jaar genomen, promptelijk voldaan zullen werden.

VI.

Daar en boven zal maandelijk by haar Hoogh-Mog: tot den generalen Staff, mitsgaders tot onderhoudt der Artillerye bedienende en voorzorge voor de Paarden daar toe noodigh, als mede tot allerhande dagelijks voorvallende uytgaven tot munitie schansen, gereetschap, geweer, linrey, kondtschappen, uytzendingen en diergelijke onvermijdelijke noodtzakelijkheden, ad cassam werden betaalt, een somme van 14841 Rijksdaalders.

VII.

Sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt zal nochtans vry staan de zelve na sijn believen en goetvinden, zoo als het de zelve volgens het Krijghs-gebruyk, en tot verrichtinge der voorvallende operatie ten besten zal indiceren, om de Regimenten en Compagnien te mogen versterken of verswakken, alleenlijk dat het Corpus daar door niet en werde vermindert, maar ten allen tijde blijven bestaan op 20000 man en Combattanten.

VIII.

d'Artillerye bedienten en't gene daar toe van noode is, aan Stukken, Amonitie, Wagens, Karren, Paarden, als

anders zal sijn Churfurstelijke Doorluchtigheydt altemaal op sijne kosten verschaffen en stellen, zullende alzulke Artillerye bestaan in 50 stukken, met en beneffens al 't gene aan kogels, Amonitie, Item Officieren en Artillerye bedienten daar toe van nooden is.

IX.

De onderhoudinge van de Armé en subsidien de welke haar Hoogh-Mog: invoegen voorsz. daar toe maandtlijk moeten betalen, zullen haren aanvank nemen van dagh en datum, op dewelke aan sijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt de werf-gelderen effectivelijk zullen werden uytgekeert, zoo nochtans dat haar Hoogh-Mog: op de eerste loopende maant, niet meer als de helft, maar in de andere maant zal haar geheel contingent der subsidien en maantlijk onderhoudinge, voor zoo veel daar in haar Hoogh-Mog: naar proportie als vooren is competeerende moeten werden betaalt.

X.

Daar en tegen zal zich sijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt verobligeeren na verloop van alzulke 2 maanden, na dato der ontfangen werf-gelderen, omme die Armé van 20000 man compleet te leveren, en tot securiteyt van beyde deelen, zoo als het de conjuncture van tijden des Krijghs-saisoen en andere circumstantie sullen vereyschen en aanvank geven vyandtlijk te ageeren.

XI.

Dan zal haar Hoogh-Mog: naar verloop van alzulke twee maanden, vry staan d'Armé ten deele of in 't geheel, wanneer en zoo menighmaal het zal believen door haar daar toe gestelde Commissariissen, met en beneffens de Commissariissen by sijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt daar toe te ordonneren te laten monsteren, en visiteeren, en zal ook by haar Hoogh-Mog: van de voorsz. subsidien naar proportie zoo veel minder betaalt werden als by de succeffive monsteringe minder getal van Peerden en Voetknechten ofte Dragonders bevonden zoude mogen werden.

XII.

Haar Hoogh-Mog: zullen de Penningen gerequireert tot het voorsz. onderhoudt ten aanvank van yder maant, promptelijk en in baren gelde binnen Hamburg of Bremen voornoemt doen betalen in handen van de geene die daar toe van wegen sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt zal wezen geauthoriseert, de welke dan voorts de particuliere betalinge zal nemen, en neemt mits dezen tot des zelfs laste.

XIII.

Ende werdt daar beneven ook van nu af vast gestelt, dat de voorsz. Armé by provisie zal werden onderhouden en by een blijven, voor den tijdt van vier lopende maanden, schoon genomen haar Hoogh-Mog: in de voorsz. tijdt te Lande niet zoude mogen worden geattacqueert, en dat dien volgende de voorsz. uytgeloofde subsidien of penningen van onderhoudt, ook voor den zelven tijdt zullen moeten vast staan, tot welken prestatie haar Hoogh-Mog: haar dan by deze obligere, en zoo wanneer binnen den voorsz. tijdt van vier maanden, de rust en vriendtschap albereyts zoude mogen wezen herstelt, zoo zullen echter de voorsz. subsidien voor volle maanden vast staan. Maar by aldien naar omloop van drie maanden, en zulks in den laatsten vierden maant de voorsz. rust en vriendtschap albereyts mochten werden herstelt, beloove haar Hoogh-Mog: noch een maant, en over zulks vijf maanden solts te betalen.

XIV.

De voorsz. subsidien zullen alzoo van vier maanden tot vier maanden continueren, zoo lange den Oorlogh

zal

zal komen te duren, in voegen dat door de genade van Godt Almachtigh de Vrede in de eerſte, tweede, of derde van yeder van de voorſz. vier maanden wederom getroffen werdende, haar Hoogh-Mog: niet te min voor de betalinge van de voorſz. vier volle maanden ſubſidien zullen moeten vaſt ſtaan, en die aan ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt doen betalen, en by aldien zoodanige Vrede in de voorſz. vierde, of laatſte maant zoude konnen werden verkregen en geratificeert, zulks dat de voorſz. Armé zoude konnen werden gereduceert en afgedankt, zullen haar Hoogh-Mog: in zoodanigen cas, des niet tegenſtaande noch een geheele maant ſubſidien aan ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt om de volkeren volkomentlijk wederom af te voeren en te licentieren betalen.

XV.

Sijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt zal van ſijne volkeren albereyts op de been hebbende, zoo vele troupen en Soldaten als immer mogelijk, naar des zelfs Weſtphaalſche Landen doen marcheren en inquartieren, waar henen ook de nieuwe geworvene, en de gantſche Armé vervolgens en naar verloop der twee maanden, van dato der betaalde werf-gelderen, met en beneffens de Artelerye zal gaan, en tot de actie tegen de vyanden en haar adherenten paraat gehouden werden.

XVI.

Wanneer d'Armé veerdigh en op de been zal zyn gebracht, als dan zullen alle hooge en mindere Officiers, beneffens de Soldateſque te paarde en te voete van ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt een Eedts-plicht werden genomen, en zweere dat ſy ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt houw, getrouw en gehoorzaam zullen wezen, in 't geen daar toe ſy zouden mogen werden geordonneert en gecommandeert, goetwilligh en geerne ook ongeweygert verrichten, onder deze verklaringe nochtans in cas ſich mochte begeven, dat de voorſz. troupes, in 't geheel, of ten deel, in 't gebiet van haar Hoog-Mog: of op de andere grondt en bodem mochte werden gebracht om aldaar te ageren, of eenige dienſten te doen, als dan zullen ook alle voorgemelte hooge en mindere Officieren, en Soldaten gehouden zyn, omme den zelven eedt te doen aan haar Hoogh-Mog: en aan de Commiſſariſen, dewelke ſy daar toe zullen aanſtellen, ook daar aan verbonden blijven, zoo lange ſy op het territoir van haar Hoog-Mog: zyn en geimployeert werden: Edoch reſerveren haar als dan de Churfurſtelijke Doorluchtigheyt hooge Officieren de volle Juriſdictie en Krijghs-diſcipline over hare onder-hebbende Regimenten, zonder eenige indracht of verminderinge, gelijk dan ook ter contrarie in cas goet gevonden mochte werden, dat haar Hoogh-Mog: eenige van hare volkeren deden conjungeeren met d'Armé of troupes van ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt, en dat met deze geconjungeerde volkeren, op ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheydt territoir moeſte werden geageert, dat als dan zulke Statiſche volkeren, om den zelven eedt aan ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt of aan des zelfs gevolmachtighde te preſenteren, en den zelven naar te komen, verobligeert zyn.

XVII.

Het opper-commando over d'Armé, is en blijft by ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt, en zal dezelve zulks ten allen tijden, in cas hy door zwakheydt, of door Godes gewelt daar aan niet en mochte werden verhindert, in eygener hooger Perſoon reſpicieren: dezelve heeft ook belooft en toegezeyt, gelijk hy belooft en toegezeyt in krach-

te dezes, dat hy alle deze volkeren zoo lange de zelve in conformité van dit Tractaat van Assistentie zullen ageeren en by een blijven, precijse en met ernst daar toe aanhouden en aanwijzen, dat sy by alle voorvallende occasie, zich zonder onderscheyt, zoo ten besten dienste en securiteyt van haar Hoogh-Mog: als van sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt zullen gebruyken.

XVIII.

En gelijk het sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt verstaat, om aan een capabel en gequalificeert Persoon het Generalaat van deze Armé op te dragen, zoo zal de zelve de welke sijne Churfurstelijke Doorluchtigheydt daar toe komt op te stellen, schuldigh en gehouden zyn volgens en inconformité van een renverzaal by hem onder-geschreven en gezegelt haar Hoogh-Mog: te belooven en te verzekeren, dat hy alle de Articulen en pointen van dit Tractaat neerstelijk sal achtervolgen, en naar den inhout van dien hem precijse gedragen.

XIX.

Hoe en op wat wijze de Krijghs-operatien ten gemeenen besten van beyde deelen zullen werden aangevangen en voortgezet, zulkx zal t'elkens tusschen sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt en haar Hoogh-Mog: gevolmachtighde met advis van den Heere Prince van Orange, als by haar Hoogh-Mog: aangestelt als Capiteyn Generaal voor de aanstaande Expeditie als sijn Hoogheyt present is, werden overleyt en beraatslaaght, en zulkx over deze conditie, dat zoo wanneer deze Armé tot defensie van Landen en Steden, haar Hoogh-Mog: toebehoorende, of met der zelver Garnisoen beset zijnde, soude moeten ageeren en geimployeert werden, dat als dan het goet vinden van haar Hoogh-Mog: gevolmachtighde als boven in de Consultatien zal moeten prevaleren, en 't zelve werden achtervolght; maar als de voorgenome Krijgs-Actie de securiteyt en verseker inge van sijne Churfurstl. Doorl. Steden en Landen mochten concerneren, in zulken gevalle zoude het advis en opinie van sijn Churfurstl. Doorl. of van desselfs Gevolmachtighde prevaleren en ter executie werden geleght.

XX.

Waar by dan verder is veraccordeert en bedonge, dat schoon deze d'Armé in 't geheel of voor een gedeelte van dien op den gront en bodem van haar Hoog-Mog: mochte werden gebracht, en aldaar mochte ageeren, even wel het Opper-commando en 't gene daar van zoo over 't geven van 't woort als anderzints is dependerende, aan sijne Churfurstelijke Doorluchtigheydt zal verblijven, zoo en wanneer de zelve in eygen Persoon d'Armé zoude mogen commanderen; zonder echter sijn Churfurstelijke Doorluchtigheyt in zulken gevalle het Opper-commando niet selfs exerceren, als dan verblijft het zelve met het gene daar van dependeert, aan den genen de welke by haar Hoogh-Mog: als Generaal zal werden aangestelt, zoo nochtans, dat de zelve ook met alzulke Commissie om haar volk te commandeeren als Chef, moet wezen verzien, en dat de zelve geen geringe chargie drage dan de gene die sijn Churfurstelijke Doorluchtigheydt Armé is commanderende. Gelijk wederom wanneer haar Hoogh-Mog: Armé in 't geheel of voor een gedeelte van dien op den gront en bodem van sijne Churfurstelijke Doorluchtigheyt mochte werden gebracht, en aldaar moeste ageren, even wel het Opper-commando en 't gene daar van zoo over 't geven van 't voorsz. als anderzints, is dependerende aan de hoogh-gemeldte Heere Prince van Orange, als Capiteyn Generaal zal verblijven, zoo wanneer de zelve in Persoon d'Armé soude mogen commanderen,

deren, zoude echter ſijn Hoogheydt het Opper-commando in Perſoon niet exerceren, als dan verblijft het zelve met het gene daar van dependeert aan den genen die by ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt als Generaal zal wezen aangeſtelt, zoo nochtans dat de zelve ook met zulke commiſſie om ſijne Churfurſt. Doorluchtigheyts volk te commanderen als Chef moet wezen voorzien, en dat de zelve geen geringere charge drage, dan de gene die haar Hoogh-Mog: volk is commanderende.

XXI.

En gelijk beyder zijts Hooge Principalen en Contrahenten by dit Tractaat geen ander oogemerk zyn hebbende, als om den zoo duyr gekregen Vrede en Ruſtant in hare onderhoorige Provintien en Landen te conſerveren, maar geenſins omme yemant te beledigen of te offenceren. Alzoo is expreſſelijk by dezen bedongen dat deze Armé anders niet zal werden gebruykt, als in zoodanige occaſie en gelegentheyt, zoo wanneer yemant mochte ondernemen van deſſelfs of door ſijn adherenten en Bontgenooten, haar Hoogh-Mog: Landen, Veſtingen en onderdanen in de Vereenighde Nederlanden, of onder haar Hoogh-Mog: gebiedt gehoorige, of met haar Guarniſoen bezette Plaatzen en Veſtingen, met oorlogh en dadelijkheyt aan te taſten, en vyandelijk te tracteeren, in welken gevalle ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheydt gehouden zal wezen haar Hoogh-Mog: t'haarder requiſitie en vermaan met deze Armé t'aſſiſteren tegen den attaquant en ſijne adherenten vyandelijk te ageeren, en alle afbreuk aan de zelve te doen.

XXII.

Op dat ook de onkoſten tot onderhoudinge der Armé, des te lichter mogen werden gevonden en opgebracht, zoo zal men trachten de landen haar vyandelijk verklaart hebbende, onder contributie te ſtellen; welke contributie voor zoo veel daar van naar afkortinge der onkoſten zal komen over te ſchieten, zullen tot voordeel en profijt van beyde de hooge Contrahenten, egalijk aangeleyt en verrekent werden.

XXIII.

Wanneer de voorſz. Armé heeft begonnen effectivelijk te ageeren, zal geen van de beyde hooge Partyen vry ſtaan, met den attaquant of ſijn adherenten te maken eenige Vrede of ſtilſtant van wapenen, anders dan gezamentlijk en met gemeen conſent en bewilliginge: Welke bewilliginge geenſins van beyde hoge Partyen zal mogen werden gedificulteert, zoo wanneer een yeder door het maken van Vrede kan werden herſtelt, of geconſerveert in dien ſtant, in de welke hy voor 't aangaan van Oorlogh is geweeſt; en by aldien tot eenige negotiatie, het zy van Vrede of Treves voor eenige Jaren ſoude mogen werden getreden, dat geen van beyde de hooge Partyen negotiatie zal mogen beginnen, zonder participatie van de andere, en zonder aan die zelve op dien eygen tijdt en zoo ſpoedigh als voor hem zelfs te procureren de gerequireerde faculteyt en zekerheyt omme ſijne Miniſters te zenden, op die plaatzen alwaar getracteert en gehandelt zal worden. En zullen de voornoemde hooge Partyen aan hare Miniſters d'een den anderen ook ſucceſſivelijk en van tijdt tot tijdt communicatie geven van al het gene in de voorſz. negotiatie zal komen voor te vallen. Zullen ook de voorſz. hooge Partyen niet buyten de voorſz. Vrede of Treves met den voornoemden Attaquant en ſijne adherenten, zonder d'een den andere te doen herſtellen in de poſſeſſie van Steden en Plaatzen zoo hy zulkx begeert, mitſgaders 't gebruyk van Rechten en munimiteyten, die de zelve hooge Partyen reſpectivelijk behooren, en

daar van ſy joüiſſeerden voor dato van den voorſz. Oorlogh, en zonder ook van den attaquant en ſijne adherenten, d'een ten aanzien van d'anderen te bedingen, de zelve Rechten, munimiteyten, Exemptien en Prerogativen die hy voor zich zelfs komt te bedingen, ten ware de voorſz. hooge Partyen met den anderen anders quamen te convenieren, en zal generalijk regard genomen werden, dat de hoſtiliteyten zoo wel tegens den een als den anderen van de contrahenten te gelijk opgeheven werden.

XXIV.

De Generaals, Collonellen en Commandanten van de Armé en Troupen, zullen gehouden zyn allenthalven goede ordre te houden, en aan een yegelijk te laten wedervaren behoorlijke en ſpoedige Juſtitie.

XXV.

Zoo wanneer ſijne Churfurſtelijke Doorluchtigheyt zich voor ſijn hooge Perſoon en eenige van deſſelfs Steden, bezet, met het Guarniſoen van haar Hoog-Mog: zoude mogen bevinden, zo zal het de zelve vry ſtaan, ſijn Lijf-guarde te Paart van 200 Paarden of minder, by zich te houden, en zullen zulke alsdan op geen andere dienſten en wachten vermogen achtinge te nemen noch geemployeert te werden, als dat ſy op ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheydt hooge Perſoon reguardt nemen, ook by niemandt werden gecommandeert, als by ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt, veel min yets ondernemen het welk tot prejuditie van beweeringe en bezittinge der voorſz. Plaatzen met haar Hoogh-Mog: Guarniſoen bezet zoude konnen ſtrekken.

XXVI.

Ook zal ſijn Churfurſtelijke Doorluchtigheyt vry ſtaan om in een van des zelfs Kleefſe Steden met haar Hoogh-Mog: Guarniſoen bezet, een Magazijn op te rechten, ſtellende aan de zelve t'elkens de noodige Amonitie voor billijke waardye, en alzulken prijs als haar Hoogh-Mog: die zelfs in koopen, en wilden overlaten, ten ware dat haar Hoogh-Mog: de zelve zelfs van noode mochte hebben.

XXVII.

Vorders zoo zal tuſſchen de beyder hooge Contrahenten overwogen en overleyt werden, wat als noch tot meerder en andere middelen tot conſervatie en wederbrenginge des Vredens, mitſgaders tot reſtabileringe van de gemeene ruſte en ſecuriteyt door nadere verbinteniſſe als anders zoude konnen en dienen voorgenomen te werden. En zullen haar Hoogh-Mog: voornamentlijk met de Heeren Hertogen van Brunſwijk, ten minſten met hare Furſtelijke Doorluchtigheden Hertogh George Wilhem, en Hertogh Rudolf Auguſtus, zoo veel mogelijk is tracteeren, omme de zelve mede tot het Tractaat van aſſiſtentie te brengen.

XXVIII.

Alle en yegelijke pointen en Articulen voorſz. belooven beyde zijts Contrahenten oprechtelijk en onverbreekelijk te zullen naarkomen, en dezelve in allen deelen ook met trouwe en goede geloove effectivelijk adimpleren.

Tot meerder beveſtinge en naarkominge van dien, zo zyn hier van twee al eens luydende Inſtrumenten gemaakt, en door de Gevolmachtighde by beyde de hooge Contrahenten daar toe ſpecialijk gedeputeert, onder geſchreven en bezegelt geworden, ſtellende de Ratificatie van dien binnen den tijdt van een maant na dato dezes, of wel eerder is doenlijk in behoorlijke forme werden overgelevert en uytgewiſſelt.

Aldus gedaan, geaccordeert en geſlooten onder de Signaturen en Pitſers van de reſpective Heeren Gedeputeerden in de voorſz. Procuratie vermelt.

Tot

Tot Colln aan de Spree, den 26 April ouden, en den 6 May, nieuwen Stijl, Anno 1672.

Otto, Fryheer van Swerin.
(L. S.)
Lorentz Christoffer v. Sommitz.
(L. S.)
Frantz Memders.
(L. S.)
Godert B. v. Reede, Heer tot Amerongе.
(L. S.)

Numº. 13.

Wy Don Emanuel Franciſco de Lyra, Introducteur der Ambaſſadeurs in Spanjen, en Extraordinaris Afgevaerdighde by de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

Behoorende op Pag: 198.

DEwijl de geſeyde Heeren Staten door hun Gemachtighden hebben bekent gemaakt, dat ſy behoorden te weten wat men zich van de Koningin, mijn Meeſteres, beloven kon, in geval de Chriſtelijkſte Koning eenige landen, ſteden, of plaatzen, onder de heerſchappy der geſeyde Heeren Staten ſtaande, of in de welken ſy hun bezettingh hebben, quam aan te taſten, zoo is 't dat hare Majeſteyt, na dat men zulks aan haar heeft vertoont, door de byzondere yver tot de behoudenis van 't lichaem van Nederlandt bewogen, goet gevonden heeft, dat wy zouden verklaren en beloven, gelijk wy door deze verklaren en beloven, dat zoo dikwijls en menigmalen de gezeyde Heeren Staten door Vrankrijk directelijk, of indirectelijk in de gezeyde landen, ſteden, of plaatzen aangetaſt zullen worden, hare Majeſteyt, ſchoon ſy zich door geen verdragh daar toe verplicht bevindt, onderſtant aan hen zal doen met alle haar Krijghs-benden, en op alle wijſen, die aan haar mogelijk zullen zyn. Maar indien, uyt oorzaak van deze byſtant, hare Majeſteyt, door de gezeyde Chriſtelijkſte Majeſteyt, in eenige van haar Staten aangetaſt wierdt, zoo zal men in dit geval alle de heyrkrachten van weerzijden met gemeene over-een-koming in alle d'aanſlagen doen werken, die voor d'onderlinge onderſtanden, en voor de gemeene welſtant nootzakelijk geoordeelt zullen worden. En wy beloven van dit bovenſtaande de ratificatie en bekrachtiging van hare Majeſteyt in goede en behoorelijke vorm binnen de tijt van twee maanden te verwerven.

Gedaan in den Haagh, den 17 van December, 1671.

D'Ondergeteekende Gemachtigden van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, de verklaringh en belofte, heden door mijn Heer Don Emanuel de Lyra, Extraordinaris Afgevaardighde van Spanjen, uyt de naam, en van wegen hare Majeſteyt gedaan, verleent en geteekent, geſien en rijpelijk overwogen hebbende, en daar mede over een komen willende, hebben uyt de naam, en van wegen hun Hoogh-Mogenden, verklaart en belooft, verklarende en belovende dat, behalven de verplichtingh, die alree voor hare Majeſteyt is verkregen, door middel van de Garantie van het Vrede-verdrach, t'Aken, op de tweede van May-maant, 1668. tuſſchen de twee Kroonen geſloten, (welke Garantie, door hun Hoogh-Mog: belooft, hun volle kracht en vermogen behoudt) zoo dikwils en menighmaal hare gezeyde Majeſteyt door Vrankrijk directelijk of indirectelijk in de Lantſchappen, landen, ſteden, of plaatzen, die aan de gezeyde Koningh van Spanjen toebehooren, of in de welken ſijn Majeſteyt bezet-

bezettingh zal hebben, aangetaſt zal worden, hun Hoogh-Mog: met alle hun Krijghs-benden, en op alle wijſen, die aan hen mogelijk zullen zyn, aan ſijn Majeſteyt onderſtandt zullen doen. Maar indien, uyt oorzaak van deze byſtant, hun Hoogh-Mog: door de Chriſtelijkſte Koning, in eenigen der Lantſchappen, Landen, Steden, of plaatzen, die aan hen behooren, of in de welken ſy hun bezettingh hebben, aangetaſt wierden, zoo zal men alle de Heyrkrachten van weer-zijden met gemeene over-een-komingh in alle d'aanſlagen doen werken, die voor d'onderlinge onderſtanden, en voor de gemeene welſtant nootzakelijk geoordeelt zullen worden. En de gezeyde Heeren Gemachtighden van hun Hoogh-Mog: nemen aan door dit tegenwoordige de ratificatie en bekrachtigingh van hun Hoogh-Mog: in goede en behoorlijke vorm binnen twee maanden te leveren.

Gedaan in den Haagh, den 17 van December, 1671.

Wy Don Emanuel de Lira, Introducteur der Ambaſſadeurs in Spanjen, en Extraordinaris Afgevaardighde des Koninghs by de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

DEwijl het aan de Koningin, mijn Meeſteres, belieft heeft d'Acte en handelingh, die wy den 17 van December leſtleden geteekent hebben, t'approbeeren en goet te keuren, en dewijl deſſelfs voltrekking een openbare Oorlogh tegen de Chriſtelijkſte Koningh met zich zou mogen ſlepen, zoo hebben wy, tot enger verbintenis, en grooter zekerheydt der gezeyde Heeren Staten, verklaart, en belooft, gelijk wy door deze tegenwoordigen verklaren en belooven, dat, ingeval van een formele en gemeene rupture en brekingh met Vranckrijk, haar Majeſteyt daar na geen ſchorſſingh van Wapenen met de gezeyde Koningh zal maken, dan gezamentlijk, en met toeſtemming der gezeyde Heeren Staten. Maar indien 't gebeurde dat men in handelingh quam te treden, 't zy om Vrede, of om beſtant voor eenige Jaren te maken, zoo zal haar Majeſteyt zulks niet aanvangen, zonder het zelfde aan de gezeyde Heeren Staten deelachtigh te maken, en zonder ter zelfde tijdt voor hen, zoo wel als voor haar, het vermogen, en de zekerheyt te bevorderen, die vereyſcht en nootzakelijk is om hun Miniſters of Bedienaars ter plaats te zenden, daar men handelen zal; gelijk ook niet zonder achtervolgens van tijdt tot tijdt aan hen al 't geen bekent te maken, 't welk in de gezeyde handelingh zal gebeuren. Haar Majeſteyt zal ook niet tot de gezeyde Vrede, of tot het gezeyde beſtandt toe-treden, zonder de gezeyde Heeren Staten daar in te begrijpen, en hen (zoo ſy 't dus begeeren) te doen herſtellen in de beſittingh der Landen, Steden en Plaatzen, en in de beſittinge der Rechten en Vryheden, die ſy voor d'Oorlogh hadden en bezaten, en zonder van de gezeyde Chriſtelijkſte Koning de zelfde Rechten, Vryheden, uytzonderingen en andere prerogatien of Voorrechten voor de gezeyde Heeren Staten te bedingen, als voor haar zelve: 't En zy haar Majeſteyt, en de gezeyde Heeren Staten anders daar in verdragen. En van't geen, dat hier boven ſtaat, belaſten wy ons de Ratificatie en bekrachtingh in goede behoorlijke forme van haar Majeſteyt van Spanjen binnen 2 Maanden te verwerven.

Gedaan in den Hage, den 22 van Februarii, 1672. *Geteekent*

Don Emanuel Franciſco de Lira.

Manifeſt

Numo. 14.

Manifeſt van zijn Koninklijke Hoogheyt, den Hertogh van Savoyen, tegens de Sereniſſime Republijk van Genua.

Behoorende op Pag: 221.

De Graaf Catalano Afieri, Heer van Magliano, Ferrere en Caſtilinaldo, Graaf van Caſtagnola delle Lanze, en St. Martijn, Ridder van de ordre des H. Boodſchaps, Veld-Marſchalk Generaal, Lieutenant Generaal van de Infanterye, en Commandant van de Armeé van Sijn Koninklijke Hoogheyt van Savoyen, &c.

KEnnelijk zy een yegelijk, by deſen jegenwoordigen, dat wy ordre hebben ontfangen, van zijne Koninklijke Hoogheyt mijnen Heere, eenige zijner Soldaten te voet te voeren in deſen haven, tot dien eynde alleen, om te konnen dienen tot defenſie van de Inwoonders van het Dorp genaamt *Cenona*, zijnde een Leen-goed van den Heer Marquis *Del Marro*, Leen-man van zijne hooghgemelde Koninklijke Hoogheyt, uyt oorſake dat deſelve Ingeſetene gemoleſteert werden van die van *Rezzo*, ſorteerende onder een Leen-man van de Sereniſſime Republijke, met veele violentien en uſurpatien in het Territoir van *Cenona* voorſz. gelijk geſchiedt is in de Jaren 1670, 1671. en in het jegenwoordige loopende Jaar 1672. met dreygementen van deſelve onrechtmatige oppreſſien te ſullen continueren; Verklarende mits deſen, dat de intentie en meeninge van zijn Koninklijke Hoogheyt niet en is, ſich toe te eygenen of te behouden 't gene een ander is competeerende, maar alleenlijk te defendeeren en te maintineeren 't gene hem door kracht en geweldt is ontvreemdt. Weshalven zijne hooghgeachte meeninge niet en is, dat eenige veranderinge in de Adminiſtratie der Juſtitie, nochte in de Politijke Regeeringe der opgemelde plaatſe werde gedaan; Gelijk wy ook verklaren, expreſſe ordre van zijn hooghgemelde Koninklijke Hoogheyt ontfangen te hebben, om de voorſz. Troepen, t'allen tijde te doen retireeren, wanneer de Sereniſſime Republijk van *Genua* de kenniſſe, judicature en deciſie van de redenen van die van *Rezzo*, volgens der ſelver pretenſie, aan het Collegie van de Heeren Doctoren der Stadt *Boulogne*, in ſulker voegen ſal hebben geremitteert, gelijk als in den Jare 1596. wegens ſekere differentie de naburen van den Staat van zijn hooghgemeldte Koninklijke Hoogheyt, en die van de Sereniſſime Republijke van *Genua* is gepractiſeert, welverſtaande nochtans met ſoodanige behoorlijke cauteele, dat het jegenwoordige opkomende different finalijk ſal werden gedecideert, en niet ongetermineert blijven, gelijk als dat van den Jare 1596 voorſz.

By welke occaſie wy nodigh achten de Heeren Regenten deſer Plaatſe te animeeren, en ſerieuſelijk aan te moedigen te onderſoeken, om wat redenen in den voorleden Herfſt zijn aangehouden en ongereſtitueert gebleven eenige beſtialen tot ſchade en nadeel van eenige arme en onnoſele Particulieren van *Rocca*, gelegen onder het Diſtrict van zijn Koninklijke Hoogheyt, ſonder den Rechter van zijn hoogh-gemelde Koninklijke Hoogheydt, onder den welken die van *Rocca* voornoemt, zijn ſorteerende, eenigſins te erkennen, en de welke op de algemeene Trouw der Commercie aldaar ter markt waren gebracht.

Ordonneren vorders aan de welgemelde Heeren Regenten, deſe onſe Declaratie aan de Heeren van *Genua* te laten toekomen, en binnen den tijdt

van 8 dagen, ons blijkende het selve niet te wesen volvoert, sullen wy genootsaakt werden hier in door soodanige middelen te voorsien, als wy volgens Krijghs-gebruyk sullen nut en dienstigh oordeelen. Gegeven tot *Pieve* den 28 Juny 1672.

Was geteekent

CATALANO.

Antwoord van de Sereniſſime Republijke van Genua.

Gio: Battiſta Centurione en Gio: Luca du Durrazzo, Commiſſariſſen Generaal over de Troupen van de wel-gemelde Republijke in de Weſt-Rivier.

GElijk seer onverwacht, en buyten alle apparentie is gebeurt, dat de Troupen van den Alder-doorluchtighſten Heere den *Hertogh van Savoye* op de Grensen van *Piemont*, hebben overrompelt en geoccupeert de Plaatse van *Pieve*, gelegen onder de Domainen van de Sereniſſime *Republijke van Genua*; Met soo groote en noch meerder verwonderinge hebben wy uyt den Teneur van het Manifeſt van den hooghgemelde Hertogh aan ons gesonden, de redenen en motiven verstaan, de welke zijn Koninklijke Hoogheyt bewogen hebben gehad, tot prejuditie en nadeel van den Staat deser Republijke soodanigen invasie te attenteeren. En het is ons seer vreemd voorgekomen, dat ter oorsake van eenige queſtien en verschillen tuſschen de Onderdanen van een Leen-man der Republijke, en die van een anderen Leen-man sorterende onder den Alderdoorluchtigſten Heer Hartog, zijne Koninklijke Hoogheyt gelieft heeft alsulke violente procederen tegens den Staat der Sereniſſime Republijke te gebruyken, en in het werk te ſtellen, ſonder deselve door eenige voorgaande interpellatien ofte met eenige kenniſſe te geven van de voorſz. verſchillen, in contumatie te ſtellen, konnende niemand ignoreeren, dat onſe Republijke alle gevoegelijkheyt heeft gecontribueert, ten eynde de ſweevende controverſien wegens de gemeenſchap van de Juriſdictie en Limiten van den Staat des Alderdoorluchtighſten *Hertoghs van Savoyen*, ſouden werden geſtelt ter arbitrage van den Alder-Chriſtlijkſten Koning; Welker deciſie ſoo gelukkelijk uytgevallen zijnde door de mediatie van zijn hooghſtgemelde Majeſteyts Miniſter, hadde onſe Republijke ſich mogen inbeelden en gelooven, dat alle deſelve differenten met hunnen aanhangh ſouden zijn geaſſopieert geworden; Maar het contrarie ondervindende, zijn wy ampts en plichts halven by deſe occaſie geobligeert, te antwoorden op de middelen van het bovengemelde Manifeſt. Notificerende by deſen tegenwoordigen aan een yegelijk, dat alſoo weynigh als den hooghgemelden Heer Hartogh ſal konnen verifieeren, dat de Sereniſſime Republijke geweygert heeft haren Leenman te obligeren, om ſich te ſtellen ten bedwange van zijnen competenten Rechter, en de voorſz. queſtien de kenniſſe, Judicature en Deciſie van den ſelven te onderwerpen, zijne Koninklijke Hoogheyt even ſoo weynigh redenen kan allegeeren, de welke hem het gepaſſeerde met ſoodanigen violenten occupatie hebben doen attenteeren; Konnende hoogh-gemelte Hertogh ſich verſeekert houden, dat de Sereniſſime Republijke alſoo haaſt, wanneer behoorlijke reparatie dien aangaande met herſtellinge der ſaken in hun voorigen ſtaat ſal weſen geſchiedt, in gevolge van 't gene de ſelve by alle occaſien heeft getoont, vaardigh en bereyt ſal zijn, om haren voorſz. Leenman

man te obligeeren, ſoo tot erkenteniſſe van den opgemelden Rechter, als executie van deſſelfs gewijſde, mitſgaders aan hare zijde de obſervantien van dien volkomentlijk te ſullen doen effectueeren, en met ſoodanige cautele, als den Doorluchtighſten Heer Hertogh aan zijne zijde ſal gelieven te preſcriberen; zijnde de intentie en meeninge van de Sereniſſime Republijke noyt geweeſt, met hare authoriteyt, veel min met geweld te protecteeren de preventie van hare Onderdanen en Leen-mannen, de welke voor onrechtmatigh ſouden konnen werden gehouden, maar alleen te defendeeren, en te maintineeren, (waar toe alle Princen zijn geobligeert) met hunne authoriteyt de rechtmatigheyt der ſake hare Onderdanen concernerende, en door middel van Wapenen te repareren alſulke oppreſſien, als door gewelt van andere hunnen Onderdanen ſouden aangedaan mogen werden. *Savona* den 2 July 1672.

Was geteekent,

Gio: Batta Centurione.
Gio: Luca Durrazzo.

't Tweede Manifeſt wegens zijne Koninklijke Hoogheyt.

DE intentie en de goede meeninge van zijne Koninklijke Hoogheyt den *Hertogh van Savoyen* mijnen genadigen Heer, is geweeſt dat de Sereniſſime *Republijke van Genua*, accepteerende de propoſitie aan haar gedaan, en met bereytwilligheyt erkennende de nietigheyt van de pretente redenen, van haar en van die gene, de welke onder haar gebiedt ſtaan, tegens zijne hooghſt-gemelde Koninglijke Hoogheyt, en deſſelfs Onderſaten het ſelve oorſake ſoude gegeven hebben, omme aanſtonts en ſonder uytſtel zijne Wapenen van deſe Haven te doen retireeren, achtervolgens van 't gene by den ſelven dien aangaande was gedetermineert, en met ſeer klare en abondante expreſſien gereſolveert. Maar dewijl in 8 dagen tijds, die alrede gepaſſeert zijn, naar het doen van onſe laatſte replijke ter executie der hoogh-geachte beveelen van zijn hooggemelde Koninglijke Hoogheyt niet anders is geſien, als een volkomene preparatie en diſpoſitie aan de zijde van de Sereniſſime Republijke, om veel eerder met de Wapenen en met geweld te vervoegen, de bewuſte queſtien en differenten, als deſelve in der minne en redelijkheydt te termineeren; Gelijk zijne Koninglijke Hoogheydt hadde geoffereert, en niet konnende negligeren 't gene in deſen nootſakelijk is, veel min abandonneren de defenſie van de rechtmatigheyt zijner ſake, en die van zijne Onderdanen; Soo hebben wy goet gevonden deſen een yegelijk bekent te maken, ten eynde om niet alleen wech te nemen alle valſche en verkeerde impreſſien, maar boven dien, om aan al de Wereldt te doen blijken, dat alhoewel zijn Koninglijke Hoogheyt ſich met ſeer ſenſibel miſnoegen geobligeert vind, om 't feyt van een ander alſulke middelen te gebruyken, en ſoodanige wegen in te ſlaan, de welke in apparentie hun effecte ſoude konnen ſchijnen van het geprojecteerde te differeren, echter in zijne goede wille is continueerende, de welke in den beginne is geweeſt, ſich ter goeder trouwe met het gene redelijk en billijk is, te conformeren, by aldien aan de zijde van die gene, den welken ſulks toekomt, de behoorlijke en de gerequireerde middelen niet en werden geweygert.

Numo. 15.

Lijſte van de Franſche Oorloghs-Vloot.

Behoorende op Pag: 272.

	Geſchut.	*mannen.*
St. Philip,	78	500
Dreadſul,	68	450
Magnificent,	68	450
Thunderbolt,	68	450
Thunder,	60	400
Grand,	64	400
Conquerant,	64	400
Illuſtrious,	64	400
Admirable,	64	400
Invincible,	64	400
Nonſuch,	64	400
Excelent,	56	350
Strongh,	56	350
Lofry,	50	350
Rash,	52	325
Valliant,	52	325
Sage,	50	300
Standard,	50	300
Happy,	48	300
Bourbone,	48	300
Prince,	48	300
Ruby,	48	300
Duke,	48	300
Northern Wind,	48	300
Lichtning,	40	250
Galliard,	40	250
Gliſteret,	40	250
Halcyon,	40	230
Aventure,	38	200
Bold.	38	200

Lichte Schepen.	*ſt.*	*m.*
Tempeſt,	14	60
Morning,	14	60
Border,	12	60
Subtle,	14	60
Lutone,	14	60
Galliard,	14	60

Branders.		
Adventure,	18	40
Concluſion,	18	40
Undertaker,	18	40
Unknown,	18	40
Eſmiſton,	20	44
Diſguiſe,	20	40
Vigilant,	20	40
Deſerve,	20	40

Fluyten.		
The Lowe,	18	40
Rochel,	18	40
Slowe,	20	40
Sluggard,	16	36

Deze Vloot heeft op 1926 *Canon, en* 10966. *mannen.*

Numo. 16.

Lijſte van de Koninklijke Engelſe Oorloghs-Vloot.

Behoorende op Pag: 275.

't Roode Eſquadre.	*Commandeurs.*	*man.*	*ſt.*
Royal Prince,	Admir. K. H. C. Cox,	850	100
London,	Vice Admir. Sir Edw. Sprag,	750	90
Charles,	Rere-Admir. Sir J. Harman,	750	96
Sant Michael,	Sir Robert Holmes,	600	90
Victory,	Lord Oſſery,	530	80
Old James,	Cap. Hayward,	500	68
Rain-bow,	Story,	420	56
Cambridge,	Sir Frec. Hollis,	400	66
Reſolution,	Berrey,	400	66
Monmouth,	Beach,	400	66
Fairfax,	Legge,	340	66
Anne,	Waterworth,	340	60
Revenge,	Hart,	360	58
York,	Elliot,	340	58
Dunkirk,	Courtney,	340	58
Greenwich,	Green,	280	60
Briſtol,	Wilde,	220	48
Yarmouth,	Courtney,	240	56
Diamond,	Fowles,	220	48
Dover,	Ernley,	220	48
Sweepſtakes,	Kanning,	170	36
Aventure,	Terwhitt,	180	40
Foreſter,	Killegrew,	140	28
Nichtingal,	Clark,	140	28
Algier,	Cnivet,	140	28
Portſmouth Sloop,	Pearce,	30	6
Fanfan,	Pibus,	30	6

't Blaau Eſquadre.	*Commandeurs.*	*man.*	*ſt.*
Royal James,	Admit. Lord Sanwich,	800	100
Soveraingn,	Sir Joſeph Jorde,	850	100
St. Andrew,	Sir John Kempthorn,	750	90
Henry,	Capiteyn Dighby,	550	74
Triumph,	Hannam,	500	74

St. George,

St. George,	Darcy,	460	64
Unicorn,	James,	420	56
Rupert,	Sir J. Holmes,	400	66
Warſpite,	Roberts,	400	66
Edgar,	Wetwange,	400	60
Mountague,		360	60
Gloceſter,	Coleman,	340	58
Mary,	Brooks,	360	60
Plymouth,	Stricklant,	340	58
Frenſch Ruby,	Romcoyle,	400	60
Leopard,	Brown,	280	54
Ruby,	Pyne,	220	48
Antelop,	Stricklant,	200	46
Bonaventura,	Trevanean,	220	46
Crown,	Finch,	220	46
Faulcon,	Montague,	170	40
Tyger,	Turner,	170	40
Mermaid,	Hambleton,	140	30
Pearl,	Ashby,	140	24
Holmes,	Clarck,	120	22
Emſmorth Sloop,	Trotter,	30	6
Spy,		30	6

Schepen die noch niet in Eſquadres verdeelt waren.

Schepen.	*Capiteyns*	*man.*	*ſt.*
Royal Katherine,	Sir John Cicheley,	520	76
Dreadnought,	Ludman,	360	58
Monk,	Ludman,	340	58
Dragon,	Habor,	180,	38
Portlandt,	Guy,	240	48
Conſt. Warwik,	Hambleton,	160	34
New Caſtle,	Langſton,	260	48
Reſerve,	Graar,	250	46
St David,	Pool,	260	48
Nonſuch,	Legat,	170	40
Jerſey,		170	38
Phenix,	Reaves,	160	38
Fr. Victory,	Fletcher,	170	34
Dartmouth,	Sadlington,	150	28
Succeſs,	Watſon,	160	30
Garlandt,	Wyburn,	150	28
Guenſey,	Mountague,	150	28
Richmond,	Ball,	130	24
Drake,	Temple,	70	10
Princeſs,	Monday,	250	52

Branders,	*Commandeurs,*	*man.*	*ſt.*
Caſtle,		45	8
Annand Chriſtopher,	William Hunble,	40	8
Supply,	Henry Williams,	35	8
Bantam,	Henry Patizon,	40	8
Alice and Francis,	Ezek Jenninge,	35	8
Katherine,	Thomas Andrews,	35	8
Succeſs,	Matth Dawſon	30	8
Rachel,	John Kelſey,	30	8
Thomas and Eduard,	John Holmes,	35	8
Olieve Branch,	William Lee,	35	8
Samuel and Ann,	Richard Hadock,	35	8
Robert,	Richard Cole,	35	8
Fountain,	Captain Stout,	35	8
Francis,	Thomas Wilshire,	40	8
Hopewell,	Ralph Wienn,	35	8
Little Lyon,		30	8

Schepen voor de Sieken.

Katharine,	John Grift,	40	21
Johns Advice,	Ralph Fracey,	40	16

De geheele Vloot beſtaat in 116 Schepen, 23530 man, 4092. ſt. behalven 24 Kitzen.

Numo. 17.

Indaginge van Engelſe Natie uyt de Vereenighde Provintie.

Behoorende op Pag: 277.

ALhoewel dat zijn Majeſteyts laatſte Declaratie van Oorlogh, tegen de Staten-van de Geun: Provintien, in ſich ſelven een genoeghſame waarſchouwinge is, aan alle zijne Majeſteyts Onderdanen, nu Ingeſetenen, of woonachtigh in eenige deelen of Dominien van de Geun: Provintien, of geemployeert in dienſte van de Staten Generaal, om haar vertrek op het ſpoedighſte te bevorderen, op dat zy het perijkel van de Wet mogen mijden: Nu bevonden te werden aanhangende aan zijn Majeſteyts Vyanden, nochtans mogelijk zijnde dat eenige van zijn Majeſteyts goede Onderdanen tegenwoordigh blijvende in die geweſten, niet mogen weten het gevaar of perijkel zy in haar verblijf mogen hebben, of het voordeel ſy ſouden konnen genieten, door een ſpoedigh en dienſtigh wederkeeren in zijn Majeſteyts dienſt; zijn Majeſteyt daarom met advijs van zijn Raat heeft goet gedacht, deſe zijn royale wil en believen te verklaren; vereyſt en gebiedt alle en een yegelijk van zijn Onderdanen tegenwoordigh zijnde binnen de Dominien van de Staten van de Geun: Provintien, of eenigerwijſe in hare dienſte; Dat ſy t'huys keeren met

alle mogelijke ſpoet, op pœne van het uytterſte rigeur des Wets, om ſulke harer verraderlijke aanhang, en van het gevaar van verbeuringe van haar Landeryen, Huyſinge, Goederen en Vee, de welke gevonden ſullen werden in eenige van zijn Majeſteyts Rijk; en ſoo eenige van zijn Onderdanen, de welke voor deſen vluchtigh geweeſt zijn van ſijn Majeſteyts mishagen, en tegenwoordigh haar daar verhoudende, genegen mochte zijn Majeſteyts genade en faveur hier naar te genieten, door het plegen van eenige aangename en uytnemende dienſten; zijn Majeſteyt verklaart by deſen, dat ſulke Perſoonen niet alleen met Pardon ſullen ontfangen worden, wat of hoedanig haar crimen geweeſt zijn; maar ſullen ook op haar wederkeeringe en genadige en volle vergeldinge van ſulke haar dienſten genieten. Gegeven aan het Hof tot Whitehal, den 8 April, 1672. in het 24 Jaar van zijn Majeſteyts Regeering. Godt beware den Koning.

Numº. 18.

Specieuſe Publicatie van Keur-Keulen, wegen zijne Neutraliteyt.

Behoorende op Pag: 281.

ALſoo wy vernomen hebben, dat het miſnoegen, dat de Koningen van Vrankrijk en van Groot-Brittanjen al over lang betoont hebben over het beſtier van de Staten Generaal van de Vereenighde Provintien, gedachte Koningen bewogen heeft hun den Oorlogh aan te ſeggen; en duchtende dat Onſe Staten en Onderdanen, voor welker heyl en ruſt wy onophoudelijk waken, daar mochten in gewikkelt worden, en dat de France Troupen, die wy in gevolge van de defenſive alliantie met zijn geſeyde Majeſteyt, verplicht zijn geweeſt tot de ſekerheyt van onſe Onderdanen en plaatſen ſonder deſſein nochtans van yemandt te attacqueren, in dit Aerts-Biſdom te roepen, ſich inbeeldende dat zy in gemelten Oorlogh begrepen zijn, in deſe rencontre mochten komen te vergeten de Declaratie, waar mede den Allerchriſtelijkſten Koning verklaart, dat ons de ſelve alleen geſonden worden tot onſe nodige defenſie tegen de inſultes daar wy mede gedreyght wierden, en dat gemeldte Troupen niemant van onſe geburen in eenigerhande manieren ſouden mogen ontruſten, met expres bevel, dat ſoo lang de ſelve in onſe dienſt en Landen ſouden zijn, onſe ordres t'eenemaal ſouden hebben te gehoorſamen; Soo is't, dat wy om de Vrede en de Neutraliteyt die wy tot noch toe gelukkelijk gehanthaaft hebben, in generhande manieren te kreuken, verboden hebben, en wel uytdrukkelijk verbieden, aan alle de Generaals, Collonels, Capiteyns, of andere Officiers van de gedachte France Troupen, wat tijtel, naam of bediening de ſelve ſoude mogen hebben, als ook aan hunne Ruyters en Soldaten, yets te doen, te ondernemen of te attenteren, of eenige acte van hoſtiliteyt te plegen, tegen de Staten Generaal, der ſelver plaatſen of Landen, of tegen eenige perſoonen of goederen van hunne Onderdanen en Inwoonders, op pene van aangetaſt en overtuyght, als of ſy den Eedt, die ſy met toelatingh van den Koning aan ons gedaan hebben, gevioleert hadden, en met de laatſte rigeur en ſtrengigheyt geſtraft te werden, over de exceſſen en entripriſen, die ſy buyten ons weten en tegen onſe wil ſullen begaan hebben: En om te meerder voor te komen, dat ſulks niet en kome te gebeuren, en op dat niemandt ſich verſtoute yets te ondernemen tegen gemelte Staten Generaal, of der ſelver Onderdanen, hebben wy geordonneert, dat deſe tegenwoordige, van ſtonden

aan

aan ſullen gepubliceert werden onder onſe Troupen, en in alle de Steden en Plaatſen van onſe Staten, op dat niemandt daar van eenige ignorantie en pretendere. Gegeven in onſe Stadt Bon den 16 April, 1672.

Numº. 19.

Formulier van authoriſatie op de Capiteyn Generaal, om een Leger te commandeeren.

Behoorende op Pag: 304.

IS na voorgaande deliberatie, en in achtinge genomen zijnde, dat de tegenwoordige conjuncture van tijden, en ſaken den Staat neceſſiteert een conſiderable Armee in 't Velt te brengen, en dat het derhalven noodigh is een vertrouwt, en gequalificeert Perſonagie te authoriſeeren, om daar over als Generaal te commandeeren, goet gevonden, en gereſolveert, mits deſen wederom, en op nieuws by concurrente delatie van de reſpective Provintien, te authoriſeeren den Heer N. N. onſen Capiteyn Generaal, om de Legers van den Staat, geduurende de aanſtaande Campagne, of expeditie, als Generaal te commandeeren, en daar mede te ageeren: Alles volgens en in conformite van de Commiſſie op hem verleent den en de Inſtructie daar toe den gearreſteert, en by hem ſolemnelijk beſwooren: alles nochtans mede tot kennelijken wederſeggen van haar Hoogh-Mog.

Inſtructie voor den Doorluchtigen, Hooghgebooren Furſt, WILLEM HENDRIK van Godes Genade, Prince van Oranje, Grave van Naſſau, Catzenellebogen, Vyanden, Dietz, &c. tot Capiteyn Generaal aangeſtelt, gedurende d'aanſtaande expeditie.

1. DEn Capiteyn Generaal (op preſuppooſt dat de Charges van Capiteyn, en Admiraal Generaal, voor de eerſt aanſtaande begevinge van dien, op een, en de ſelve Perſoon by de geſamentlijke Bondtgenooten ſullen werden geconfereert) ſal niet mogen zijn, noch ook, geduurende den voorſz. zijnen dienſt, ge-eligeert werden tot Stadthouder, of Gouverneur van een, of meer van de Geunieerde Provincien, en ſal deſelve tot ſekerder obſervantie van dien, by Eede verplicht weſen niet alleenlijk daar tegens noyt eenigh verſoek te doen, veel min toelegh te maken directelijk, of indirectelijk, maar ter contrarie, ſulks by andere geſchiedende, 't ſelve tegen te gaan, en het voorſz. Stadthouder, of Gouverneurſchap, ſoo veel hem t'eenigen tijde die digniteyt by eenige Provincie, of Provincien ſoude mogen werden geoffereert, te refuſeeren, en van de handt te ſlaan: en by gevolge ook ſich noyt aan te matigen, ſelfs onaangeſien hem ſulks mochte werden gedefereert, of aangeboden, eenige verkieſinge, of beſchrijvinge in de ordres van de Ridderſchap, en Edelen: noch ook eenige nominatie, of verkieſinge van Burgermeeſteren, en Vroedtſchappen, Schepenen, of andere Magiſtratelijke bedieningen in de Steden van eenige Provincien in 't geheel, of ten deele, directelijk, of indirectelijk in eeniger manieren, maar deſelve nominatie, verkieſinge, en beſchrijvinge laten verblijven aan den genen die daar toe reſpectivelijk gerechtight, en by oudt gebruyk, of by Privilegien, en Octroyen daar in geſtabileert, en geconfirmeert zijn, noch ook ſich te onderwinden, ja ſelfs hem ſulks aangeboden werdende, te refuſeeren, en van de handt te wijſen, de begevinge van Ampten, Officien, Bedieningen, en Beneficien, ſtaande ter collatie van de Heeren Staten der voorſz. reſpective

Provin-

Provincien, of hare Geauthoriſeerden, ſoo ook van die geene, die ſtaande zijn ter collatie van haar Hoogh-Mog: of van de Raadt van State, 't zy Militair, Politijcq, of andere, geen uytgeſondert, hoedanigh die ook ſoude mogen zijn: welverſtaande dat hier onder niet begrepen werden de Militaire Ampten, en Bedieningen, ſtaande ter collatie van de Heeren Staten der reſpective Provincien, of hare Geauthoriſeerden, voor ſoo veel die in Campagne, of expeditie te Velde ſouden mogen komen vacant te vallen, noch ook de Gouvernementen, en Commandementen van de Steden, en Plaatſen, die door de macht van de Staat, de Capiteyn Generaal perſoonlijk in de expeditie preſent zijnde, ſoude mogen werden verovert, of ingenomen.

2. Den Capiteyn Generaal ſal tot kennelijk wederſeggen van de reſpective Bondtgenooten hebben, en exerceeren het Commandement, en Chef over de Militie, en de Legers van den Staat, ſonder eenige exceptie, tot wiens beſoldinge deſelve Militie ook ſoude mogen ſtaan, achtervolgende de authoriteyt hem by de commiſſie daar op ſlaande gedefereert: maar ſal hem op den Eedt verboden weſen, ſich eenighſins aan te matigen het geven van Patenten aan het Volk van Oorloge, welke Patenten, volgens de ordre, en forme daar toe op groote, en ſolemneele Vergaderinge den 16 Junii, 1651. gearreſteert, gedepeſcheert ſullen werden by de ordinaris Vergaderinge van de Heeren Gecommitteerden ter Generaliteyt, met voorgaande advis van den Raadt van State, voor ſoo veel het reſſort van de Generaliteyt belangt, en by de Heeren Staten van de reſpective Provintien, ofte hare Geauthoriſeerden, yder voor ſoo veel zijn Territoir aangaat, onder ſoodanige overgifte, nochtans als aldaar breeder ſtaat geexpreſſeert: doch op den name van haar Hoogh-Mog: ter relatie van de Heeren Gedeputeerden, en Gevolmachtighden van den Staat te Velde, ſoo wanneer eenige Legers te Velde gebracht ſullen weſen, volgens het Formulier hier na geinſereert.

De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, laſten, en beveelen hier mede den Ritmeeſter
Cornette Capiteyn
dat hy deſen geſien hebbende, ſich met zijne onderhebbende Compagnie, Vaandel, en complete Wapenen, in aller diligentie ſal hebben te begeven na
om aldaar te verblijven tot nader ordre. Actum den

Ter Ordonnantie van de hooghgemelte Heeren Staten Generaal. Ter relatie van de Heeren haar Hoogh-Mog: Gedeputeerden, en Gevolmachtighden te Velde.

3. Den Capiteyn Generaal ſal niet vermogen eenige penſioenen te trekken, noch ook met eenigerhande dienſt, 't zy Militair, 't zy Politijcq, geene uytgeſondert, noch ook by eenigen Eedt buyten den ordinaris Eedt van Vaſallage die hy ten reſpecte van eenige Leen-goederen te preſteeren ſchuldigh ſoude mogen zijn, verplicht, of verbonden mogen weſen van of aan eenige Koningen, Princen, Potentaten, andere Republijquen, Landen, Staten, of Steden, directelijk, of indirectelijk in eeniger manieren; daar onder nochtans niet verſtaan werdt begrepen te zijn den Titul, en de digniteyt als Ridder van deſe of geene Ordre, die by de een, of de andere Koning, Prins, of Staat, op hem mochte weſen geconfereert.

4. Den Capiteyn Generaal, en ſal ſich geenſints hebben te bemoeyen met eenige ſaken van Religie, Policie, Juſtitie, of Finantie, noch ook met eenige anderen

anderen privativelijk ſtaande ter diſpoſitie van de reſpective Bontgenooten, of wel eenige Leden van de ſelve concernerende, hoedanigh, en van wat nature die ſoude mogen zijn; noch ook met ſaken, rakende de Unie, en de Verbindteniſſen tuſſchen de Bondtgenooten opgericht, en veel min ſich te immiſceren directelijk of indirectelijk, in de queſtien, ofte geſchillen die tuſſchen de hooghgedachte Bontgenooten, of eenige Leden van de ſelve, of ook wel tuſſchen de Leden, en Quartieren van de eene, of de andere Provincie mochten komen te ontſtaan, ten ware hy by allerzijdts Partyen mochte werden verſocht zijne goede Officien van interceſſie, en mediatie te willen interponeren, of ook wel dat de ſake aan zijne uytſprake, en deciſie by allerzijds Geintereſſeerden vrywillighlijk wierde geſubmitteert.

5. Sal ſich binnen het Territoir van de ſtemmende Provincien, of eenige van de ſelve geene authoriteyt, of geſagh ter wereldt aanmatigen buyten expreſſe, en vrywillige overgifte, of delatie van de Heeren Staten van de ſelve Provincie, maar daar mede privative laten geworden de hooghgemelte Heeren Staten, en haar particuliere Capiteyns Generaal, of andere Geauthoriſeerden daar toe uyt den Hoofde van den Souvereyn van 't Territoir gequalificeert, en dienvolgende ook geenſins op, of onder pretext van Commiſſie, of authoriſatie van haar Hoogh-Mog: of onder eenige andere titul, ſchijn, of couleur, yets mogen ondernemen, te doen, of in 't werk te ſtellen, in het Territoir van d'eene, of d'andere, of ook van eenige der voorſz. Souvereyne ſtemmende Provincien, en veel min yets te ondernemen, of ter executie te leggen tegens de eene of de andere, of ook tegens eenige van de ſelve Provincien, Leden of Steden van dien, noch ook tegens eenige Regeerders, Bedienden, of Ingeſetenen van de ſelve, hoe of waar 't ſelve ook ſoude mogen weſen, directelijk of indirectelijk in eeniger maniere.

6. De Capiteyn Generaal ſal gehouden zijn, 't geen by de Heeren haar Hoogh-Mog: Gedeputeerden, en Gevolmachtighden te Velde, 't zy by eenparigheyt, of by pluraliteyt van ſtemmen ſal werden gereſolveert, en geconcludeert, ſoo wel als het gemaakte beſluyt van zijn gegeven Advis diſcrepeert, als wanneer 't ſelve daar mede over een komt, met alle naerſtigheyt te executeeren; voor welke executie, mitsgaders de behoorlijke naerſtigheyt en getrouwigheyt daar omtrent te adhiberen, hy ook dienvolgende reſponſabel ſal zijn, ſullende tot zijne meerder geruſtheyt van alle Reſolutien die by de meer-gemeldte Heeren hare Hoogh-Mog: Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde ſullen werden genomen, door de ſelve aan hem is het doenlijk, noch voor de executie, en indien de tijdt ſulks niet kan lijden, ſoo haaſt het ſelve gevoeghlijk kan geſchieden, gegeven worden, ſchriftelijke Acte, gecoucheert en ge-extendeert in goede, klare en duydelijke termen.

7. De Capiteyn Generaal ſal ſich in alle Vergaderingen van de Heeren haar Hoogh-Mog: Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde mogen laten vinden, en de ſelve Heeren Gevolmachtighden dienen van præ-advis.

Formulier van de Commiſſie voor den Capiteyn Generaal.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, Allen den genen die deſen ſullen ſien of hooren leſen, Alſoo ons geobligeert vindende tot afweeringe van het voorſz. dreygende gevaar onder den zegen van Godt Al-

machtigh, eene conſiderable Armé, op de been te brengen, raadtſaam en noodigh geacht hebben, tot goedt beleyt van de ſake van Oorloge, tot onderhoudinge van goede diſcipline onder het Krijghs-volk, en om 't ſelve Krijghsvolk in goede ordre tot beſcherminge van de Ingeſetenen der voorſz. Landen, midtſgaders tot wederſtant en afbreuk der Vyanden, met de meeſte kracht, en nadruk te doen ageeren een aanſienlijk Perſonnage tot Capiteyn Generaal over het ſelve Krijghsvolk te ſtellen, en te committeeren: Doen te weten, dat om &c. Ons volkomentlijk op zijn, &c. betrouwende, wy by eenparige concurrentie en delatie, elk voor ſoo veel belangt de Militie t'onſer beſoldinge ſtaande den ſelven N. N. geſtelt geordonneert, en gecommitteert hebben, ſtellen, ordonneren en committeeren by deſen, tot Capiteyn Generaal over de Legers van deſe Vereenigde Nederlandtſche Provintien, geduyrende den tijdt van de aanſtaande expeditie, gevende de ſelve N. N. volkomen laſt, macht en authoriteyt, om in de gemelte qualiteyt onder Ons, en den Rade van State, midtſgaders onder de Heeren Onſe Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde gaande, volgens de Inſtructie huyden gearreſteert, over 't voorſz. Volk van Oorloge, geduyrende de voorſz. aanſtaande expeditie te commanderen en ordonneren, gelijk ter defenſie, bewaarniſſe, en verſekeringe van den Staat in 't generaal, en van de Provincien, Leden, Steden en Inwoonderen van dien, in 't particulier bevonden ſal werden te behooren, en voorts alles te doen, dat een vroom oprecht, en getrouw Capiteyn Generaal, tot beſcherminge der voorſz. Vereenigde Nederlanden in 't gemeen en particulier ſchuldigh is, en behoort te doen, achtervolgens d'Inſtructie daar op gemaakt, en by hem ſolemnelijk beſwooren. Waar op en van hem in 't gene voorſz. is wel en getrouwelijk te quijten, de ſelve N. N. gehouden werden behoorlijken Eedt in Onſen handen te doen, welken Eedt gedaan zijnde, beveelen en ordonneren Wy wel expreſſelijk allen Krijghs-Officieren, Overſten, Ritmeeſteren, Capiteynen, en alle ander Volk van Oorlogh in Onſen dienſten en beſoldinge weſende, midtſgaders ook allen anderen dien het eenighſints aangaan mach, de ſelve N. N. in den voorſz. Staat te erkennen, reſpecteren, en gehoorſamen, en in 't volbrengen van deſen zijnen laſt, te doen alle hulp en aſſiſtentie, alles echter t'Onſen kennelijk wederſeggen. Gegeven in 's Gravenhage onder Onſen grooten Zegele, &c.

En hebben haar Hoogh-Mog: daar benevens ook gereſolveert en vaſt geſtelt, gelijk gereſolveert en vaſt geſtelt werdt midts dezen, dat den Hoogh-gemelte Heere Prince van Oranje, onaangeſien het voorſz. zijn employ als Capiteyn Generaal zal blijven behouden de ſeſſie en ſtemme in den Rade van State, hem op den voorſz. 31 *May,* 1670 *gedefereert.*

Dat vervolgens ook den Hoogh-gemelten Heere Prince mede ge-eligeert en geſtelt zal werden, gelijk de zelve ge-eligeert en geſtelt werdt midts dezen, tot Gedeputeerde en Gevolmachtighde te Velde.

Dat Sijn Hoogheyt aldaar geplaatſt zal werden aan de zijde van den Præſident, en in die qualiteyt hebben eene concluderende ſtemme, zoo als aan yeder van de andere Heeren haar Hoogh-Mog: Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde competerende is, boven het præ-advis 't welk hem by de voorſz. Inſtructie, in qualiteyt als Capiteyn Generaal is gedefereert, en dat het zelve advis ook midts dien door den Heere præſiderende voor af, en dan na de opinien van de welgemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde gevraagt

vraaght en gecolligeert zullen werden; en by zoo verre onder hen luyden eenige discrepantie zoude mogen werden beſpeurt, dat als dan Sijne Hoogheyt andermaal gevraagt, en de eyndelijke reſolutie, na de meeſte ſtemmen van de Meergemelte Heeren Gedeputeerden en Gevolmachtighden te Velde (die van Sijne Hoogheyt daar onder mede als eene concluderende Stemme getelt zijnde) geformeert en gearreſteert zal werden.

Dat voorts den Hoogh-gemelten Heere Prince van Oranje zal werden geauthoriſeert, gelijk Sijn Hoogheyt geauthoriſeert werdt by dezen, om voor een reyze te mogen beſtellen de Gouvernementen en Commandementen van de Steden en Plaatzen, die door de macht van den Staat, Sijn Hoogheyt als Capiteyn Generaal perſoonlijk in de expeditie preſent zijnde, zoude mogen werden verovert of ingenomen: des dat die geene die door den Hoogh-gemelten Capiteyn Generaal daar toe zoude mogen werden ge-eligeert, gehouden zal zijn de Acte dien aangaande t'zijnen behoove gepaſſeert, te preſenteeren aan haar Hoogh-Mog: indien de voorſz. Stadt of Plaatze in het reſſort van de Generaliteyt gelegen is, of anderzints aan de Heeren Staten van die Provincie, in welkers Territoir de zelve Stadt of Plaatze gelegen zoude mogen zijn, om by de zelve reſpectivelijk Commiſſie in forma gedepeſcheert te werden als na behooren.

En is eyndelijk by alle de Provincien verſtaan en verklaart, dat in de bovenſtaande 7 Articulen, dienende tot Inſtructie voor een Capiteyn Generaal, en de zake daar inne vervat, namaals geen veranderinge zal mogen werden gemaakt, immers niet anders dan by eenparige en vrywillige overgifte van alle de Bondtgenooten.

Numo. 20.

Behoorende op Pag: 308.

Lijſte van de Oorloghs-Vloot,

der Vereenighde Nederlanden, in drie Eſquadres verdeelt, onder de Heeren Lieutenants Admiralen de *Ruyter*, *Bankert* en *Tromp*, en yder Eſquader in drie mindere deelen gerangeert, mitſgaders der zelver bemanninge en monture.

A. betekent het Collegie van Amſterdam.
R. van Rotterdam.
N. van't Noorder-quartier.
Z. van Zeelandt.
V. van Vrieslandt.

Het eerſte Eſquader van de Heer Lieutenant Admiraal *de Ruyter*, was gerangeert onder de Heeren Lieutenants Admiraal *van Nes*, *de Ruyter*, en den Vice-Admiraal *de Liefde.*

Eſquader van den Heer Lieutenant Admiraal *van Nes.*

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
Cap. Corn. van Meuwen, de Spiegel		314	12	70	A.
C. Corn. van der Hoeven, Schiedam		79	0	20	R.
C. Daniel Sweers, de Beſchermer		200	16	50	A.
Lt. Adm. van Nes, de Eendracht		353	57	72	R.
Cap. Philips de Munnik,	Eſſen	194	20	50	A.
Cap. Jan Snellen,	Uytrecht	143	0	30	R.
C. Moſes Wichmans, Harderwijk		96	0	24	R.
Cap. Klaas Wijnbergen, de Caleb		199	0	50	N.
Commandeurs.	*Branders.*				
Dirk de Munnik,	Maria	12	0	4	R.
Wybrant Barentſz.	de Zayer	22	0	4	A.
Commandeur, Advijs-Jacht.					
Pieter de Moor,	de Konijn.	30	0	6	Z.

Eſquader van de Heer Lieutenant Admiraal *de Ruyter.*

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
S. by N. van Nes, de Maagt van Dort		312	76	68	R.
Cap. Matthæus Megang, Damiaten		79	8	32	A.
C. Simon van Panhuys, Zeelandia		133	13	42	R.
Cap. Engel de Ruyter, Waasdorp		268	43	68	A.
Lt. Ad. de Ruyter, de Provintien		464	48	80	R.
Cap. Jan van Gelder, Steenbergen		204	23	68	A.
Cap. Willem van Ewijk, Edam		100	8	36	R.
C. J. Brakel, de Voorzichtigheyt		442	58	84	R.

Commandeurs.	*Branders.*			
Abrah. van Kopere,	de Blakmoor	20	0	4 R.
Jan Danielsz.	de Louisa	45	0	4 R.
Lens Hermansz.	de Yfper Kerk	17	0	4 R.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*			
Jacob Schenk,	de Melkschuyt	17	0	4 R.
Wynant van Meurs,	Rotterdam	20	0	6 R.
Arnout Leuniſſen,	de jonge Maria	28	0	10 Z.

Eſquader van de Vice-Admiraal *de Liefde.*

Officiers.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
C. J. Krook, 't Wapen van Alkmaar		248	0	63	N.
Cap. Frans Nydek,	Dort	152	19	44	R.
C. Elandt du Bois, de Ridderſchap		209	80	64	R.
Vice-Adm. de Liefde, de Vryheyt		402	32	80	R.
C. Cornelis de Liefde, Gelderlandt		295	25	63	R.
C. H. Viſſer, 't Wapen van Medenbl.		179	0	44	N.
Cap. Jacob Swart,	Rotterdam				R.
Cap. Jan Davidsz. Bont,	't Wapen van Uytrecht				
		256	30	66	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Gerrit Half kaagh,	St. Pieter	15	0	0	R.
Willem de Rave,	de Eenhoorn	20	0	0	R.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Jan Teuniſſen Vunten,	de Hoop	20	0	6	R.
Jochem Jantz.	de Liefde	28	0	0	Z.

Het tweede Eſquader van de Heer Lieutenant Admiraal *Bankert*, was gerangeert onder de Heeren Vice-Admiraal *Everts*, Lieutenant Admiraal *Bankert*, en den Vice-Admiraal *Star.*

Eſquader van den Heer Vice-Admiraal *Everts.*

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
Capiteyn Jan Dirk,	Eenhoorn	313	16	70	N.
Cap. Dirk Jacobsz Kila,	Veere	216	40	50	Z.
C. Jan Muys, Juſtina van Naſſauw		270	15	66	N.
Cap. Salomon le Sage,	Vliſſinge	185	18	48	Z.
Vice-Admiraal Everts, Zierik-zee		280	40	60	Z.
Cap. Leonard Kuyper,	't Wapen van Enkhuyzen				
		320	26	72	N.
Cap. Adriaan Bankert,	Delft	120	11	34	Z.
C. J. Gyzels van Lier, de Leeuwin		210	0	50	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Henrik Munt,	de Witte Mol	18	0	4	N.
P. Hendrikſz. Pop, Kaſteel van Loon		19	0	4	A.
Antony Janſz. Schaly,	Sevilien	17	0	2	Z.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
David van Geersdale,	Goes	25	0	8	Z.
Matthijs Laurents,	de Swaluw	20	0	6	Z.

Eſquader van den Heer Lieutenant Admiraal *Bankert.*

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
C. Simon van Loncque,	Uytrecht	148	42	50	Z.
Cap. Barent Hals,	de Gideon	230	20	62	A
Cap. Pieter Katzeboom,	't Wapen van Naſſauw				
		232	20	58	N.
C. Carel van Putten,	Domburgh	208	104	60	Z.
Lt. Admir. Bankert,	Walcheren	375	45	70	Z.
Cap. Jan Hek,	Vrieslandt	327	17	78	N.
Cap. Antony Matthijsz.	Goes	82	42	34	Z.
Cap. Marten de Boer,	Gelderlandt	226	20	45	N.
C. Willem Hendrikſen,	Dordrecht	148	52	50	Z.
Commandeurs.	*Branders.*				
Reynier Dirks,	de Dadelboom	18	0	2	Z.
Pieter Siwertsz. Bankerts,	Chriſtina	17	0	2	N.
Fredrik Convent,	Catharina	20	0	4	Z.
Simon Arentsz. Samuel en Jacob		19	0	4	Z.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Tobias Adriaansz.	de Hazewint	25	0	7	Z.
Daniel Schuyen,	Lapmande	25	0	8	Z.

Eſquader van den Heer Vice-Admiraal *Star.*

S. by N. Brunsfelt,	Prins Caſimir	305	75	7	V.
Com. Roemer Vlak,	de Brak	88	3	22	A.
Wirfo Reyma,	de Steden	210	74	50	V.
Gillis Schey,	Tijdtverdrijf	200	45	56	A.
Vice-Admiraal Enno Doedens Star,	Groeningen				
		305	30	70	V.
J. Pietersz. Vinkelboſch,	Winthont	116	12	30	V.
Claas Valchen,	de Prins	277	--	64	N.
Jan Janſz. Vizelaar,	Ooſtergoo	237	69	58	V.
Commandeurs.	*Branders.*				
Huybert Wolferts,	den Burgh	--	--	--	Z.
Isbrant Ulberts,	de Welkomſt	--	--	--	V.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Hendrik Pietersz.		--	--	--	Z.
Corn. Hendrisz. Eenarm,	de Hoop	26	0	6	V.
Jacob Hamers,	de Waterhondt	16	0	4	Z.

Het derde Eſquader van den Heer Lieutenant Admiraal *Tromp*, was gerangeert onder de Heeren Vice-Admiraal *Sweers*, Lieutenant Admiraal *Tromp*, en Schout by Nacht *de Haan.*

Eſquader van den Vice-Admiraal *Sweers.*

Officieren.	*Schepen.*	*Mat.*	*Sol.*	*St.*	*Col.*
C. J. de Jonge,	Prov. van Uytrecht	250	42	60	A.
C. Jacob Roos,	Noorder-quartier	257	17	60	N
C. Iacob Berkhout,	Akerboom	199	39	62	A.
Vice-Admiraal Sweers,	Olifant	376	100	82	A.
C. Cornelis Tyrools,	't Geloof	209	20	56	A.

Cap. Adriaan

Cap. Adriaan Poort,	Schielandt	142	84	58	R.
Command. Pieter Bakker,	Iupiter	177	0	42	N.
Command. Ian Bogaart,	Bommel	79	6	24	A.
Comm. Ian Noirot,	Popkensburg	69	9	24	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Dirk Claasz. Haring,	de Vrede	17	0	4	A.
Pieter van Grootvelt,	de Ly-ſtar	22	0	4	A.
Herman Dirkſz. de Boer,	de Vis	15	0	0	N.
Commandeur.	*Advijs-Jacht.*				
Claas Portugal,	de Triton	34	0	10	A.

Eſquader van den Heer Lieutenant Admiraal *Tromp.*

Capiteyn Iſaac van Uytterwijk,	't Zuyderhuys	148	19	45	A.
C. Piet. van Middelant,	Commeet	254	42	68	A.
C. Volkert Swart,	Calants Oogh	201	55	68	A.
Lt. Ad. Tromp,	de Goude Leeuw	318	46	82	A.
C. Philips van Aalmonde,	Delft	260	20	62	A.
C. Corn. van der Saan,	Amſterdam	241	11	60	A.
Commandeurs.	*Fregats.*				
Daniel Elzevier,	Zeelandia	170	30	44	A.
Hendrik Span,	Middelburgh	118	11	36	A.
Ioan de Abcoude,	Out-Caſpel	103	18	34	A.
Commandeurs.	*Branders.*				
Ian Vroom,	Salvador	21	0	4	A.
I. van Campen,	't Wapen van Velſen	24	0	4	A.
Ian Boomgaart,	Iacob en Anna, is lek, en zal opgezonden werden.				
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Ian van Cramer,	Egmont	33	0	10	A.
Theunis Poſt	Peiel	33	0	6	A.
Gillis Saloy	Kits	11	0	4	A.

Eſquader van den Heer Schout by Nacht *de Haan.*

Capiteyn Adam van Brederode,	Prins te Paerdt	210	0	55	A.
C. Barent Rees,	Waſſenaar	223	17	59	R.
C. Cornelis Bakker,	Pacificatie	315	0	76	N.
Sch. by Nacht de Haan,	Hollandia	348	71	80	A.
Cap. Pieter de Sitter,	Agata	180	23	50	A.
Capit. Pieter Claasz. Decker,	Wakende Kraan	185	8	44	A.
Cap. Matthijs Dirkſz. Pijl,	't Wapen van Hollandt	180	0	44	
Commandeur.	*Fregat.*				
Hans Hartwijk,	de Haas	79	0	--	N.
Commandeurs.	*Branders.*				
Willem Willemſz.	de Draak	20	0	4	A.
Cornelis Ielmerſz. Kok,	de Salm	16	0	4	A.
Commandeurs.	*Advijs-Jachten.*				
Abraham Taalman,	de Dater	22	0	10	A.
Ian Cornelisz. Poot,	de Bruynviſch	25	0	8	Z.

Num°. 21.

Behoorende op Pag: 308.

Placcaat,

Van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, rakende de Commercie voor de Ingezetenen en Neutralen, op de Havenen van Vrankrijk en Engelandt.

Ordre

Van de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal, tot obſervantie vangoede Diſcipline in 's Landts-Vloot.

Renovatie

Van 't Placcaat van Premien.

Publicatie,

Tot Soulagement voor die genen die in 's Lants dienſt, te water, Verminkt, of anders Gequetſt mochten werden.

Ordre

Op de Jurisdictie, tot vermijdinge van diſcrepantie, tuſſchen Zee en Landt-Officieren op de Vloot.

Publicatie,

Tot Encouragement van 's Landts Officieren, Bootsgeſellen en Soldaten.

Dewijl alle deze Placcaten dit Tractaat te zeer zouden vergrooten, willen wy den goetwilligen Leeſer wijzen tot de Autenticque Placcaten, by der H. H. Staten Drukker gedrukt, die ook in d'andere Hiſtoriſche Tractaten zijn te vinden.

Numo. 22.

Placcaat van de Staten van Zeelandt over 't gemaakte Silver.

Behoorende op Pag: 309.

DE Staten van den Lande en Graaffelijkheyt van Zeelandt. Allen den genen die deſen ſullen ſien of hooren leſen, Saluyt. *Doen te weten.* Alſoo den Staat deſer Landen ſonder eenige wettige redenen den Oorloge werdt aangedaan door de Koningen van Vrankrijk en Groot Brittanjen, en dat by de ſelve ſeer groote en ongehoorde preparatien te Water en te Lande werden gemaakt, om deſe Landen aan alle kanten aan te vallen, en daar en boven noch andere Princen te induceren, om haar onrechtveerdigh en bloedigh voornemen te helpen uytvoeren, en dat het dienvolgende de hooge Regeeringe incumbeert, om alles op te zetten, dat tot defenſie en bewaringe van Religie en Vryheyt, mitſgaders tot behoudt van Lijf en Goedt, daar de voornoemde Vyanden allenthalven op toe-leggen, van nooden is; Om welke onchriſtelijke en pernitieuſe deſſeynen (onder Godes genadigen zegen) tegens te gaan, en krachtelijk af te weeren, van nooden is een groot en aanſienlijke Krijgsmacht, ſoo te Water als te Lande, daar van de koſten, met het gene wijders daar toe werdt gerequireert, mitſgaders om te voldoen andere Princen en Potentaten, die als getrouwe Vrienden en Geallieerden, deſen Staat met hare hulpe ſullen aſſiſteren, ſoo hoogh en exceſſif zijn, dat de extraordinare middelen daar toe alrede ingewilligt, in genen deele en konnen toereyken; Zoo dat noodſakelijk daar toe noch vry andere contributien en ſchattingen ſullen moeten werden uytgevonden, alſoo by gebreke van de ſelve die koſtelijke en onwaardeerlijke panden van Relige en Vryheydt, ja Lijf en Goedt ſtaan verlooren te gaan, dat des te onverantwoordelijker ſoude zijn, om dat den goeden Godt aan de Ingezetenen als noch een overvloedigen zegen heeft overgelaten, ten eynde een yeder daar van zijn portie tot behoudt van het gemeene-beſte kome te contribueren. ZOO IST, Dat wy na lange en ernſtige deliberatien, ten minſten quetſe en ongerieve van de goede Onderdanen en Ingeſetenen van deſe Provintie, en andere die aldaar gegoedt zijn, goet gevonden hebben te heffen een Contributie en Leeninge van gewerkt Goudt en Silver, en dien volgende gelaſt, bevoolen en geordonneert, gelijk Wy gelaſten, beveelen en ordonneren by deſen, dat alle Regenten die in den 500 Penning, na de geſtaatheyt van hare Goederen, binnen deſe Provintie zijn aangeſlagen, niemandt uytgeſondert, gehouden ſullen zijn, binnen den tijdt van 14 dagen, en alle andere Ingeſetenen en Onderdanen, mede niemandt uytgeſondert, binnen den tijdt van 28 dagen, te reekenen van den dagh dat deſe ſal weſen gepubliceert, aan gewerkt Goudt of Silver, ſevenmaal ſoo veel op te brengen, als waar op een yeder van de ſelve in den voornoemden 500 Penning is getaxeert, of noch getauxeert ſoude mogen werden, en dat dien volgende yemant in het voorſz. middel aangeſlagen zijnde met 100 gulden binnen de voorſz. diſtincte termynen, 700 guldens in gewerkt Goudt of Silver, ſal moeten op brengen, de mindere en meerdere getauxeerde naar advenant, in handen van de Magiſtraten van de reſpective Steden, ſeſſie hebbende in onſe Vergaderinge, alwaar ſy op de Quohieren van den 500 Penning bekent ſtaan, ſonder het ſelve met geldt te mogen redimeren, behalven dat de gene, die ſoo veel gewerkt Goudt en Silver niet en ſoude mogen hebben,

het

het defect van dien, met contant geldt ſal mogen ſuppleren, mits ſolemnelijk verklarende, dat hy, zijn Vrouw en Kinderen ſoo veel gemaakt Goudt of Silver niet en hebben, om deſen op-geleghden taux te konnen voldoen, en daarom genoodtzaakt wordt het gebrek van dien op te leggen, en te betalen met contante penningen. Doch belangende de Uytheemſche perſoonen, die alleen ten aanſien van hare Goederen alhier in de Provintie gelegen, in den Vijf-hondertſten penningh getauxeert zijn, ſullen deſe Leeninge mogen voldoen in gemaakt Goudt of Silver, of wel geheel met contant geldt t'haarder keuſe en optie.

En alſoo onſe intentie is de goede Ingeſetenen en Onderdanen door dit middel meer te ontlaſten als te belaſten. Soo hebben Wy goet gevonden en verſtaan, in plaats dat zy van haar gemaakt Goudt en Silver niets en plegen te profiteren, en dat het in effect was een doodt Capitaal ſonder winſte, aan en tot proffijte van alle de geene die deſe Contributie en Leeningen moeten opbrengen, en vervolgens ſullen hebben voldaan, te doen depeſcheren onloſbare Rente-brieven, met genut van twee ten hondert jaarlijks by proviſie, te reekenen van den dagh van de overbrenginge van het Goudt en Silver, of voldoeninge in gelde, en naar advenant een yder volgens zijne tauxatie ſal hebben gegeven; En ſoo wanneer den Staat, door Godes genadigen zegen wederom ſal weſen gebracht in Vrede, en daar van ſes jaren ſal hebben gejouiſſeert, te rekenen van den dagh dat den Vrede ſal weſen geſlooten, dat als dan van de voorſchreve Renthe-brieven jaarlijks ſal werden betaalt en geprouffiteert vier ten hondert; Sullende voorts alle het Goudt binnen deſe Provintie gewerkt, werden aangenomen tot ſes-en-dertigh guldens de Once, het Silver-vergult van de groote Keure, tot drie gulden en drie ſtuyvers, het bloot Silver tot twee gulden veerthien ſtuyvers, en het Silver van de kleyne Keure tot twee gulden thien ſtuyvers, en voorts het Goudt en Silver buyten deſe Provintie gewerkt, naar zijn intrinſicque valeur en waarde; En alſoo in deſe conjuncture des tijdts de penningen, die hier van ſullen prevenieren, promptelijk van nooden zijn; Soo hebben de reſpective Steden ſolemnelijk belooft en aangenomen den taux daar op yeder van de ſelve in den Vijf-hondertſten Penningh jegenwoordigh is aangeſlagen, navolgende deſe Reſolutie binnen een tijdt van veertigh dagen, ſevenmaal, glat en ſuyver ten Comptoire Generaal op te brengen, ſonder eenige detractie, uytſtel of retardement, waar toe en tot getrouwe naerkominge van het ſelve de reſpective Steden, door de Heeren hare Gedeputeerden in onſe Vergaderinge hebben verklaart, haar ſpecialijken aan ons te verbinden, ſonder eenige exceptie, uytvlucht of reſerve; die Wy ook vervolgens hebben geauthoriſeert en machtigh gemaakt, ſoo als Wy de voorſchreve Steden authoriſeren en machtigh maken by deſen, om alle Perſoonen in den Vijf-hondertſten penningh, op hare reſpective Quohieren getauxeert, ſonder eenige conniventie of oogluykinge tot nakominge deſes te houden, en trage of onwillige daar toe by parate executie van hare Perſoonen of Goederen te dwingen.

En op dat niemandt hier van eenige ignorantie en komen te pretenderen, ſoo ſal deſe alomme werden gepubliceert en geaffigeert, daar men gewoon is publicatie en affixie te doen.

Aldus gedaan en gearreſteert ter Vergaderinge van de Heeren Staten van Zeelandt in het Hof aldaar tot Middelburg den 29 April 1672. Onderſtondt, Ter Ordonnantie van hare Edele Mogentheden.

Getekent, Juſtus de Huybert.

Numo. 23.

Numo. 23.

Siet het Geallegeerde op pag. 69. onder No. 21.

Numo. 24.

Ordre beraamt in de Smirnaſe Vloot.

Bekoorende op Pag. 316.

OF 't gebeurde dat eenige Uytheemſche Schepen van Oorloge ons quamen aan te taſten, en in gevecht quamen te geraken, ſal in ſulken geval den Vice-Commandeur, met de Schepen onder zijn Eſquader verdeelt, de voortocht hebben, de Commandeur met zijn Eſquadre daar na, en daar na den Schout by Nacht met zijn Eſquadre, en ſoo wy genootzaakt waren en goetvonden te wenden, ſal yder blijven op zijn Rangh der ſelver Eſquadre dicht by den anderen, doch ſoo dat men den anderen, niet aan Boort komt, ſoo dat in ſulken geval den Schout by Nacht voorzeylen ſal met zijn Eſquadre, en de andere Eſquadres wederom vervolgens dicht achter den anderen, dat men den anderen bequamelijk kan ſeconderen. Zoo den Vyandt de ſwakſte ſoude mogen weſen, ſullen hem met een mannelijke courage alle gelijk aantaſten, en voorts ſoo veel mogelijk is trachten te ruineren: En in cas dat ons den Vyandt te ſterk ſoude mogen weſen, ſullen niet als defenſif vechten, en als dan alle 's Landts Schepen, 't zy voor of by de windt zeylende, haar achter de particuliere Schepen ſullen onthouden, en trachten met alle middelen te beletten, dat den Vyant niet kome in te breken, en ſullen de particuliere ſchuthebbende Schepen haar dan dicht by den anderen, en 's Landts Schepen onthouden, in ordre yder by zijn Eſquader, en de Schepen die geen ſchut op hebben, ſullen alle, wanneer den Vyandt aan Ly van ons is, te Loefwaart zeylen, en den Vyandt te Loefwaart zijnde, dicht aan Ly van de Vloote, en wel nauw letten of eenige Schepen in noodt quamen te geraken, of eenige rampen krijgende, in ſulken geval daar na toe zeylen, en de ſelve met alle mogelijke middelen aſſiſteren, op pene van 1000 guldens voor den Armen: In gevecht komende ſal yder blijven uyt den anderen zijn geſchut, om den Vyandt te beter afbreuk te konnen doen. Zullen ook alle Schepen, de welke geen ſchut hebben, helpen dragen de laſten van de Ammonitien, de welke by de particuliere ſchut-hebbende Schepen, in 't gevecht zullen werden geconſumeert. Wanneer den Commandeur begeert dat yder Eſquader hem ſal Rangeeren, en in Rang zeylen, ſal hy een Geus onder de Nokke van de Beſaans-roede laten wayen, mede de Vice-Commandeur en Schout by Nacht. In 's Landts Schip Vliſſingen, zeylende tuſſchen Caap Maria, en Caap Vincent, deſen 24 Februarii 1672.

Ad. de Haſe.

Eſquadre van Capiteyn du Bois.

	St	Kop.
Cap. du Bois.	44	170
Cap. Poort.	38	140
Goutſchalk.	26	50
AdriaanIacobſz.	26	50
Rijkke.	36	50
Willem Leyl.	10	16
Takken Ianſz.	18	24
De Munnik.	30	50
Ian Boon.	12	50

Schepen om buyten het Eſquader te zeylen.

Claas Huygen.
Wouter Ianſz.
Ian Pieterſz.
Karſten Harmenſz.

Eſquadre van Capiteyn de Haas.

	St.	Kop.
Cap. de Haas	50	180
Cap. van Nes.	44	150
Witboom.	20	40
Ian Vet.	28	40
IooſtHendrikſz.	18	30
Baarthout.	20	24
Bakker.	26	50
Albert Ioppe.	12	24
Griffe I. Ianſz.	16	24
Van Venetien Willem.	14	20

Schepen om buyten het Eſquadre te zeylen, wanneer men mocht by den Vyand komen.

Adriaan Coenraat.
Pieter Ioppe.
Claas Schoon.

Eſquadre van Capiteyn Evertſz.

	St	Kop.
Cap Evertſz.	48	190
Thom.Aldertſz.	40	95
Mijſter.	22	30

Adriaan

Adriaan Franſz.	16	24	
Ad. van Vijver.	14	24	*Schepen om buyten het Eſquadre te zeylen.*
De Haan.	26	50	
Ian Piet. Sloots.	24	50	
P. Ianſz. Loots.	14	24	Hendrik Evertſz.
Iacob Ente	18	24	Enge Buſman.
Ian Hendrikſz. Vendrik.			Ian Adriaanſz. Mol.
	10	18	

Num°. 25.

Declaratie van ſijn Majeſteyt van Engelandt, tegen de Staten Generaal van de Vereenighde Nederlanden, gepubliceert op 't advijs van ſijn geheyme Raadt.

Behoorende op Pag. 319.

I.

WY hebben altijdt genegen geweeſt tot de ruſt van 't Chriſtenrijk, en ſoo ſorgvuldig geweeſt om geen andere Koninghrijken of Staten aan te taſten, dat wy verhoopen dat de Wereldt ons dat recht ſal doen van te gelooven, dat niet anders als een onvermydelijke noodtſakelijkheyt ons dwinght tot het beſluyt om de Wapenen in de handt te nemen.

II. Het eerſte werk, dat wy, immediatelijk op onſe herſtellingh in onſe Kroonen, by de handt namen, was het ſtabilieren van Vrede, en 't vaſt-ſtellen van een goede correſpondentie tuſſchen ons en onſe Nabueren; en particulierlijk droegen wy ſorge om een naeuwe verbinteniſſe te maken met de Staten Generaal der Vereenighde Provintien, op ſoodanige billijke conditien, die zekerlijk niet ſouden konnen hebben gebroken worden, indien eenige obligatie haar had konnen houden binnen de palen van vriendtſchap en gerechtigheydt.

III. Dit verbondt is ongequetſt aan onſe zijde onderhouden. Maar in 't Jaar 1664. wierden Wy door de klachten van onſe Ingeſetenen, en d'eenparige ſtemmen van beyde onſe Huyſen van 't Parlement opgewekt, bemerkende dat het te vergeefs was de voorſpoet van onſe Koninghrijken door vreedſame middelen binnen 's Landts te behartigen, terwijl onſe Onderdanen noch niet vry bleven van de injurien en oppreſſien van de voornoemde Staten buyten 's Landts.

IV. De gantſche Zomer wierdt van onſe zijde door-gebracht met negotiatien en debvoiren aan onſe zijde, om hen te brengen tot redelijke conditien, 't welk, niet tegenſtaande alle 't geen Wy konden doen, eyndelijk buyten effect is gebleven: Want hoe meer wy hen te gemoet quamen met vriendelijke voorſtellingen, ſoo veel te hardtnekkiger weeken ſy af van met ons te accorderen.

V. Hier op volghde den Oorlogh in het Jaar 1665. en continueerde tot het Jaar 1667. in allen welke tijdt onſe Victorien en hun nederlagen hen genoeghſaam behoorden indachtigh te maken, in 't toekomende getrouwer te weſen in 't onderhouden van hare gemaakte Verbonden; maar in plaats van dien was de Vrede ſoo haaſt niet gemaakt, of ſy keerden weder tot hare ordinaire gewoonte van Vrede-Artikelen te breken, en onſe Negotie tegen te ſtreven.

VI. Als by exempel, de Staten waren particulierlijk door een Artijkel van 't Tractaat tot Breda verbonden, aan ons Commiſſariſſen te ſenden tot Londen, over het Reglement van onſe Commercie in de Ooſt-Indien: maar ſy bleven ſoo verre van die obligatie te voltrekken, dat, wanneer wy onſe Ambaſſadeur over-ſonden om haar 't ſelve indachtigh te maken, by in geen drie Jaren tijdts eenige ſatisfactie konde bekomen op de queſtieuſe poincten, noch van de ſchade by onſe Onderdanen in die Geweſten geleden.

VII. In de Weſt-Indien gingen ſy

noch een weynigh verder; want by een Artikel van 't selve Tractaat, moesten wy Suriname in hun handen overleveren, en, by Artikelen van dat Tractaat vast gestelt, waren sy gehouden aan alle onse Onderdanen in die Colonie vryheyt te geven, om hem zelven en hun Goederen te transporteren in eenige van onse andere Plantagien. In gevolgh van dit Accoordt gaven wy de Plaats over, en sy-lieden hielden al ons Volk noch daar binnen; en de Major Bannister gevangen, om dat hy, achtervolgens de Artikelen, socht van daar te vertrekken. Onsen Ambassadeur, klagende over dese bejegeningh, kreegh na een twee-jarige sollicitatie, ordre tot de voltrekkinge van dese Artikelen; maar doen wy Commissarisen en twee Schepen sonden, om ons Volk wech te voeren, sonden de Hollanders, (volgens haar practijk van over de veertigh jaren in de zake van Poleron) particuliere ordres, strijdigh tegens die gene, de welke ons publijk toegestaan waren; en zoo had de reys van onse Commissarisen derwaarts geen ander effect, als eenige weynige van onse armste Onderdanen van daar te brengen; nevens de gebeden en 't geschrey om verlossingh uyt die gevangenisse; van de considerabelste en welvarentste van hen. Na dezen klaaghden wy door onse Missive aan de Staten Generaal in Augusto leestleden, waar mede wy aan haren Gouverneur aldaar ordre verfochten tot volkomen observantie van die Artikelen: maar tot nu toe hebben wy niet een woordt tot antwoordt; of satisfactie konnen bekomen.

VIII. Doch 't is geen wonder, dat sy dese outrages en overlasten aan onse Onderdanen in afgelegen plaatsen onderwinden te doen, daar sy derven soo stout zyn ontrent onse Koninklijke Persoon, en de eer van dese Natie, soo na by ons, als in haar eygen Landt, zynde aldaar qualijk eene Stadt, welke niet vol is van abusive Schilderyen, en valsche Gedenk-penningen en Pilaren; Van welke sommige op ordre van de Staten selfs publijkelijk zyn ten toon gestelt, en dat op den selven tijdt, als wy ons met hen soo naauw verbonden tot oprechtingh van de Triple Alliantie, en de Vrede van 't Christendom. Dit alleen was oorsaak genoegh van onse misnoeging, en van 't ressentiment van alle onse Onderdanen. Maar wy zyn'er toe gedwongen door consideratien, ons noch naarder rakende, als 't gene alleenlijk reflecteert op ons eygen zelfs, de securiteyt van onse Commercie, waar aan de welvaart en prosperiteyt van onse Ingesetenen hanght, de preservatie van de zelve buytens Landts voor gewelt en verdrukkingh, en de Hollanders dervende ons genoeghsaam in onse Haven zelfs affronteren, zyn de dingen die onse rechtvaardige gramschap tegens hen verwekken.

IX. Het Recht van de Vlagh is soo oudt, dat het is een van de eerste prerogativen van onse Koninklijke Predecessseurs, en behoorde de laatste zyn, van welk dit Koninkrijk oyt moet scheyden. Het was noyt gedisputeert, en het wierdt expresselijk in 't Tractaat te Breda toegestaan; en nochtans wiert het de laatste zomer by hare Zee-Commandeurs niet alleenlijk gevioleert, en naderhandt die violatie in den Hage gerechtvaardight, maar 't wiert ook van gelijken by hun luyden aan de meeste Hoven van de Christenheydt voorgegeven, als belacchelijk voor ons sulkste pretenderen. Een ondankbare insolentie! Dat sy met ons willen twisten over het Dominium (of Heerschappye) van de Zee, die zelfs in de Regeringe van onse Koninklijke Vader het voor een obligatie hielden de toelatinge van daar in te mogen vischen, by 't verkrijgen van verlof, door middel van

Tribuyt; en die, zynde nu in een ſtaat van dit te diſputeren, daar voor ſchuldigh zyn aan de beſchermingh van onſe Voor-ouders, en de dapperheydt en 't Bloedt van hun Onderdanen.

X. Niet tegenſtaande alle deſe provocatien of tergingen, hebben wy met patientie ſatisfactie afgewacht, niet begeerende de Vrede van de Chriſtenheyt in onruſt te ſtellen, om onſe particuliere reſſentimenten, daar ſy luyden van hare zijde niet na lieten haar beſt te doen om de Chriſtelijkſte Koningh tegens ons op te rokkenen; van welken ſy hen zelven ſoo verſeekert hielden, dat hun Miniſters hier al voor de twaalf maanden ons daar mede gedreygt hebben.

XI. Ten laatſten, niet met al van haar vernemende, ſonden wy een ander Ambaſſadeur aan hen, die na verſcheyde aandringende memorien, in onſe naam overgelevert, geen antwoort kon bekomen, als na dat hy ſijne revocatie, of wederroeping hadt bekent gemaakt. Doen leverden ſy over een Geſchrift van deſen inhoudt; Dat ſy in deſe conjuncture wilden condeſcenderen de Vlagge voor ons te ſtrijken, indien wy haar tegens de Franſchen wilden aſſiſteren; doch op conditie dat het noyt hier namaals als een voorrecht zou genomen worden tot hun præjuditie, of nadeel.

XII. Na de wederkomſte van onſe Ambaſſadeur hebben ſy een Extraordinaire aan ons afgeſonden, de welke ons op een ſeer extraordinaire manier te verſtaan heeft gegeven, dat hy ons geen ſatisfactie kon doen verkrijgen, voor en al eer hy te rugh aan ſijn Meeſters geſchreven hadt.

XIII. Derhalven wanhoopende nu van eenigh goet ſucces van een verder Tractaat, zyn wy gedwongen, voor de defenſie van de oude prerogativen, en voorrechten van onſe Kroonen, en d'eer en veyligheydt van onſe Koningrijken, de Wapenen op te nemen; en wy ſtellen onſen trooſt op Godt, dat hy ons in deſe onſe rechtvaardige ondernemingh ſal aſſiſteeren, aangeſien wy noyt nagelaten hebben ons Volk te beſchermen voor d'arghliſtigheyt van die Natie in Vrede, als door de dapperheydt van onſe Onderdanen in Oorlogh.

XIV. Wy hebben daarom goet gedacht te declareren, en declareren by deſen, dat wy den Oorlogh, beyde te Water en te Landt, tegens de Staten Generaal van de Vereenighde Provincien, en alle hun Onderdanen en Inwoonders willen voort-ſetten. Belaſtende midts deſen onſen allerliefſte en gantſch beminde Broeder, den Hartogh van Jork, onſen Opper-Admiraal, onſe Lieutenant van onſe byſondere Graafſchappen, Gouverneurs van onſe Forten en Garniſoenen, en alle andere Officiers en Soldaten onder hen, ter Zee en te Landt, af te weeren alle de attentaten van de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, of hare Onderdanen, en te doen en executeren alle actien van hoſtiliteyt in de voortgang van deſe Oorlogh tegens de voorſeyde Staten Generaal van de Vereenighde Provintien, hun Vaſallen, Onderdanen en Ingeſetenen; Begeerende en verſoekende alle onſe Onderdanen hier van kenniſſe te nemen, de welke wy van nu voortaan ſtrictelijk verbieden, op peyne van de doodt, te houden eenige correſpondentie, of communicatie met de voornoemde Staten Generaal, of hun Onderdanen, uytgeſondert alleenlijk die gene, de welcke, daar toe genoodſaakt zyn, om hare Perſoonen en Goederen uyt de Vereenighde Provintien wech te voeren.

XV. En alſoo der veele Onderdanen van de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden in onſe Koninkrijken

rijken verblijven, verklaren wy en geven ons Koninglijk woordt, dat alle de gene van de Duytsche Natie, die hen zelven behoorlijk tegens ons dragen, en niet corresponderen sullen met onse Vyanden, sullen in hun Persoonen en Goederen behouden en vry blijven van alle molestatie of troubel, hoe die ook zijn mach.

XVI. En verklaren wy verders, by aldien eenige Nederlandtsche Onderdanen, 't zy uyt affectie tot ons, of ons Gouvernement, of om verdrukkingh, die hen in hun Landt mocht ontmoeten, in onse Koningrijken sullen komen, dat die sullen by ons beschermt worden in hun Persoon en Goederen.

XVII. En nademaal Wy by een Tractaat, gemaakt tot Aken, verbonden zijn de Vrede te onderhouden, verklaren wy ten laatsten, dat wy, niet tegenstaande het vervolgh van dese Oorlogh, de rechte intentie en 't ooghmerk van 't voorsz. Tractaat willen mainteneren, en dat wy in alle de Alliantien, die wy in den voortgang van desen Oorlogh hebben gemaakt, of sullen maken, hebben sorge gedragen, en sullen dragen, inviolabelijk het eynde van dien te preserveren, ten ware wy tot het contrarie te doen geprovoceert en uytgeeyscht wierden.

Numo. 26. *Siet op* Numo. 17.

Numo. 27.

Copye van de Missive geschreven aan den Koning van Groot Brittannien, van wegens de Hoogh-Mog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, den 25 October 1673.

Behoorende op Pag: 334.

SIRE.

GElijk wy noyt yets meer ter herten hebben genomen, als te meriteren de gunste van uwe Majesteyt, en te cultiveren de vrundtschap, de welke eertijdts hereditair is geweest tusschen deselfs Koningrijken en onse Republique, soo heeft het ons seer gesmert; als wy gesien hebben het groot misnoegen met 't welk uwe Majesteyt tegens ons is ingenomen geweest, en dat, door de artificien van qualijk geintentioneerde Persoonen, uwe Majesteyts Subjecten en de onse geaccableert zijn geworden door de miserien, de welke inseparabel zijn van den Oorlogh, en gebracht in staat, om te vergieten het Bloedt van die gene, 't welk altoos dierbaar aan d'een en d'andere is geweest; De droevige experientie, die wy daar van ten weder-zijden gehadt hebben in den laatst voorgaande Oorlogh, hadde ons ook doen geloven, na dat wy weederom te zamen vereenight waren, dat de Vrede soodanigh was, dat men ons noyt van de zelve zoude hebben kunnen berooven: En wy waren daar van des te meer geperswadeert, om dat de Alliantien, in de welke wy op nieuws getreden waren, ons voor eeuwigh scheenen te verbinden: Maar gelijk het de Goddelijke providentie, tot straffe van beyde de Natien, niet toegelaten heeft, dat de zaken lange zouden blijven in dien gelukkigen staat, hebben wy, zoo haast wy vernamen het misverstandt, 't welk begoste te ontstaan, ons geobligeert gevonden alle bedenkelijke devoiren aan te wenden, om den voortgangh daar van te stuyten, en niets te vergeten van alle 't gene dienen konde om voor te komen een soo groot quaadt; als is dat van eene ruptura; Ten dien insichte, op de verzekeringe die men ons dede, van dat uwe Majesteyt geoffenseert was over 't maken van eene Medaille, daar van wy de verkopinge niet anders en hadden toegelaten, als om datse ons van seer geringe importantie scheen te zijn, supprimeer-

primeerden wy de zelve aanſtonts, en deden zelfs de Stempels breeken, uyt vreeſe van datter eenige in ſecreet mochten gemaakt werden; En om aan uwe Majeſteyt meer eſſentiele preuven te geven van de eſtime, die wy maken van ſijne vrundtſchap, accordeerden wy alles 't geen hem geliefde te eyſſchen in faveur van de Inwoonders van Suriname, hoe prejudicabel ook de zake voor ons was, en hoe groote reden wy hadden om daar inne niet te conſenteeren; Wy zonden op de zelve tijdt aan uwe Majeſteyt de Heeren van Beuningen, om, was 't mogelijk, wegh te nemen de ſiniſtre impreſſien, die men aan uwe Majeſteyt trachte te geven, en om de laatſte handt te leggen aan een Reglement, by uwe Majeſteyts Ambaſſadeur geproponeert, tuſſchen des zelfs Ooſt-Indiſche Compagnie en die van deze Landen: Naderhandt, al hoe wel het weynigh ſucces van de Negotiatie van den gemelden Heer van Beuningen, ons reden genoegh gaf om te vreeſen, van in 't toekomende beter te zullen reüſſeren, zoo haaſt wy vernamen, dat men uwe Majeſteyt perſuaderen wilde, zoo wel tegens alle waarſchijnelijkheydt als tegens de waarheyt zelfs, van dat wy onder de handt met Vrankrijk tracteerden tot prejuditie van uwe Majeſteyts intereſten, gaven wy aanſtondts ordre aan onzen Ambaſſadeur aldaar, om van onſent wegen aan uwe Majeſteyt te verklaren, dat wy (om te doen blijken de valsheydt van de geruchten, die men tot ons nadeel dede ſpargeeren, en om aan uwe Majeſteyt eſſentiele en inconteſtable preuven te geven van onze ſincere intentie) gereet waren, om met hem te treden in ſoodanige Alliantie, als het de zelve zoude believen, hoe naauw die ook mochte wezen, en daar en boven noch veel te meer toe te ſtaan, als 't gene albereydts by ons was gedaan, om de ruſte in Europa te ſtabilieren; Het point van de Vlagge volghde daar op, waar in wy gelooven ons met alle imaginabel reſpect ontrent uwe Majeſteyts Perſoon gedragen te hebben; En hoewel de antwoordt, die wy daar op aan deſſelfs Ambaſſadeur gegeven hebben, ſoodanigh zy, dat wy bereydt zijn de zelve t'allen tijden te ſtellen aan 't oordeel van de geheele Werelt, evenwel, om dat men klaaghde, dat de zelve antwoordt duyſter en inſuffiſant was, zonden wy aan uwe Majeſteyt een extraordinaris Ambaſſadeur, met authoriſatie aan hem en aan onſen ordinaris Ambaſſadeur, om klaar te ſtellen 't geen men zoude mogen duyſter vinden, en om daar by te voegen, 't geen noodtſakelijk zoude mogen zijn; maar in plaatſe van met haar te treden in gereguleerde conferentien, en haar te doen ſien 't gene in onze voorſz. antwoordt deficieerde, wierden ſy genegligeert, en men accordeerde haar gene conferentie op die tijdt, op de welke de differenten zouden hebben kunnen werden getermineert, als een uur na dat de Declaratie van Oorlogh van uwe Majeſteyt in ſijnen Raadt was geleſen en geapprobeert.

Dit alles, SIRE, doet genoegh ſien met wat applicatie en yver wy gearbeydt hebben, om aan uwe Majeſteyt ſatisfactie te geven, en om in ſijn begin te bluſſchen een vuyr, 't welk apparent ſtaat de gantſche Chriſtenheydt te verteeren: En gelijk wy niet anders in deſen Oorlogh zijn getreden, als door eene indiſpenſable neceſſiteyt tot defenſie en protectie van onſe Onderdanen, ſoo hebben wy zedert de rupture niet opgehouden, ſoo veel in ons vermogen is geweeſt, te rechercheren de vriendtſchap van uwe Majeſteyt, en onvermoeyt gebleven, om aan uwe Majeſteyt by alle occaſien ouverture van Vrede te doen.

Tot dien eynde zonden Wy aan de

ſelve in de maant van Juny des voorleden Jaars onſe Extraordinaris Gedeputeerden, de welke tot Hamptoncourt geconfineert wierden, ſonder aan haar Audientie te willen verleenen, of te hooren 't geen ſy van Onſent wegen te proponeren hadden; Een Miniſter van den Churfurſt van Brandenburgh vertrok mede om de zelve reden naar Engelandt, en hadde op Ons verſoek aangenomen om aan uwe Majeſteyt na behooren te repreſenteeren de vierige begeerte, die Wy hadden, om de zelve in een ander ſentiment te ſien, en de diſpoſitie, in de welke Wy waren, om alles te doen wat in ons vermogen was, om de eere van ſijne vriendtſchap wederom te mogen erlangen: Naderhandt, op de Propoſitie, de welke door de Mediateurs gedaan wierdt, van eene generale ſtilſtant van Wapenen (om dat Wy volgens ons oordeel, daar inne niet en konde condeſcendeeren, zonder het welvaren van onzen Staat te hazarderen) evenwel om te doen ſien aan uwe Majeſteyt, hoe zeer wy wenſchten, om aan hem te geven alle teekenen van reſpect, en om te procureren aan ſijne Onderdanen alle de avantages, die ſy uyt een Generalen ſtilſtandt zouden hebben konnen trekken, offereerden wy aan uwe Majeſteyt eene te Water voor den tijdt van een Jaar, of voor ſoo veel langer tijdt, als de zelve zoude goet vinden; gelooovende, in den ſtaat, in de welke de zaken als doen waren, noyt meerder preuve te konnen geven van onſe yverige genegentheyt, de welke wy hadden om de wegh tot eene gelukkige reconciliatie te banen, als alle de Onderdanen van uwe Majeſteyt in ſtaat te ſtellen, omme te genieten alle de ſoetigheden van den Vrede, terwijle de onſe ſouden lijden alle de incommoditeyten van den Oorlogh.

De Miniſters van den Koningh van Spangie hebben van tijdt tot tijdt de zelve zaken aan uwe Majeſteyt gerepreſenteert, en hare inſtantien ſeer dikwils aan de zelve gereïtereert, om Hem tot Vrede te bewegen; maar boven alle deſe avances, by ons in het publicq gedaan, hebben wy ons gedient van de middelen, die wy de efficacieuſte hebben geoordeelt; En den Heere Prince van Orange, ſoo wel door eygen inclinatie, als in conſideratie van ons zeer dikwils gereïtereert verſoek, heeft ſich gedient van alle bedenkelijke wegen, om ons te doen erlangen de eere van uwe Majeſteyts Vriendtſchap, en aan de zelve te repreſenteeren, de avantage en de glorie, de welke uwe Majeſteyt daar uyt konde trekken, in 't herſtellen van de ruſte in de Chriſtenheydt, en van ons de Vrede te gunnen, die wy verſcheyde malen en ſoo vierighlijk gedeſidereert hadden; maar hoewel wy ſeer groote reden hadden om te hopen, dat de inſtantien van een Prince, die de eere heeft van uwe Majeſteyt ſoo na in Bloede te beſtaan, en wiens perſonele merite ſoo bekendt is, eyntelijk by uwe Majeſteyt geprevaleert ſouden hebben tegens die geene, die ons qualijk geaffectionneert zyn, en dat wy ook beſwaarlijk konden gelooven, na dat ſijne Hoogheyts intereſten en de Onſe gemeen waren geworden, en niet meer ſeparaats hadden, dat uwe Majeſteyt ſoude willen continueren in ſijne eerſte ſentimenten, en als noch trachten in onſe ruïne te envelopperen een van de Doorluchtighſte Princen van ſijn Bloedt. Wy hebben niet te min met groote bedroeftheydt gefien, dat alle deſe redenen even ſwak zyn geweeſt, en dat uwe Majeſteyt door geenderhande motiven heeft konnen werden bewoogen, om yets van ſijn eerſte rigueur te relaſcheren; ſulks dat men in plaatſe van een favorabel antwoordt op onſe gedane ouvertures, ons tot Keulen ver-

verklaart heeft, datter geen Vrede te hoopen was, ten zy wy niet alleen aan uwe Majesteyt en den Koningh van Vrankrijk, maar ook aan den Churfurst van Keulen en aan den Bisschop van Munster, inwillighden Conditien, die men noyt aan een vry Volk heeft geverght, en die soo weynigh tot Articulen van Vrede kunnen werden voor gestelt, datse niet anders mede brengen als eene absolute conqueste van den Staat, en de subversie van de Christelijke Gereformeerde Religie, daar van uwe Majesteyt en de Koningen des selfs Doorluchtighste Predecessеurs altijdts geweest zyn de meeste stut en Beschermers, en die ook met eenen met sich sleepten niet alleen onse totale ruïne, maar ook die van de Spaansche Nederlanden.

Dit selve heeft ons geobligeert van onse zijde, na dat wy geresolveert hebben tot eene noodtsakelijke defensie, onse Vrienden aan te dringen, om met ons te treden in nauwer Alliantie; en het heeft Godt de Heere belieft onse zorgh, en de middelen daar toe aan-gewendt, soodanigh te zegenen, dat het Alder-doorluchtighste Huys van Oostenrijk, sich voor ons verklaart heeft; en den Koning van Spaigne in 't particulier met Ons geslooten heeft eene offensive en defensive Ligue, uyt krachte van de welke sijne Majesteyt albereydts den Oorlogh aan den Koningh van Vrankrijk heeft gedeclareert; De saken dan in dien staat zijnde, SIRE, soo kan Uwe Majesteyt seer licht gelooven, dat die van grooter gevolgh sullen zyn; maar alvooren het quaat sonder eenige remedie zy, hebben wy zeer geerne een uytterste effort willen doen, en Uwe Majesteyt verseekeren, dat, hoedanigh de veranderingh in de saken van Europa ook is, ons respect en deference voor Uwe Majesteyt altijdt de selve is, en dat, hoe considerabel en machtigh onse Geallieerden zyn, wy even zeer gedisponeert blijven om Uwe Majesteyt te geven alle de satisfactie, die de selve in redelijkheydt soude konnen prætenderen, en wy hebben dat geluk, dat onse Geallieerden met ons zyn in een en het selve sentiment; Wy derven hoopen, dat Uwe Majesteyt aan onse bede en aan de interceſſie van hooghst-gemelte onse Geallieerden niet sal refuseren, 't geen wy tot noch toe niet en hebben konnen obtineren, en dat Uwe Majesteyt niet sal willen augmenteren de desolatie, die niet als al te universeel is.

Maar op dat wy niets en vergeten van 't gene Uwe Majesteyt daar toe kan bewegen, bidden wy, dat de zelve gelieve reflectie te nemen op alle 't gene van 't begin van desen Oorlogh is gepasseert, en daar nevens te considereren, dat die van particulier is generaal geworden; Als Uwe Majesteyt sich in de zelve engageerde, waren wy de eenighste Vyanden, tegenwoordigh is een groot gedeelte van Europa daar inne niet minder geinteresseert als wy; En Uwe Majesteyt en kan desen Oorlogh, die alreede soo ruineus is geweest, niet continueren, sonder de zelve mede te declareren aan die gene, die sich met ons gevoeght hebben, en sonder te hazarderen de behoudenisse van de Christenheydt, by-aldien de Wapenen van den Koningh van Vrankrijk komen florisant te zyn door het secours, 't welk Uwe Majesteyt aan hem soude geven; Ook en kan Uwe Majesteyt niet meer qualijk op-nemen, dat wy niet en konnen toestaan, 't geen de zelve soude mogen eysschen in faveur van Vrankrijk; dewijle wy het zelve door eene indispensable necessiteyt niet konnen doen sonder concert van onse Geallieerden; En alsoo het Generaal Tractaat geaccompagneert is met veele difficulteyten, en dat wy voorsien, dat dit het middel

middel zal zijn, om deſen ongelukkigen Oorlogh te continueeren, die wy zeer geerne wenſchten met uwe Majeſteyt promptelijk ter neder te leggen, ſoo ſouden wy ons voor al zeer gelukkigh achten, indien eenige van deſe conſideratien indruk in 't herte van uwe Majeſteyt konnen geven, en de zelve diſponeren, om weder te keeren in de ſentimenten, in de welke wy hem voor deſen met vreughde geſien hebben; Als wanneer wy in gevolge van de reconciliatie, die wy ons belooven, niet en twijffelen, of de zelve ſal duuren voor altoos. Ondertuſſchen bidden wy Godt Almachtigh

SIRE, &c.

In den Hage den 25 October, 1673.

Numo. 28.

Declaratie van den Koning van Vrankrijk, waar by ſijne Majeſteyt, na gereſolveert te hebben, de Staten van Hollandt den Oorlogh aan te doen, aan ſijne Onderdanen verbiedt, aldaar eenige ommegangh, nochte handelingh te hebben. Den 6 April, 1672.

Behoorende op Pag. 337.

Van wegen den Koning.

DE quade voldoeninge die ſijne Majeſteyt heeft over 't beſtier dat de Generale Staten van de Vereenighde Nederlantſche Provintien, zedert eenige jaren t'ſijnen aanſien hebben gehouden, weſende de zake ſoo verre gekomen, dat ſijne Majeſteyt niet langer, dan tot koſten van ſijne glorie, en kan diſſimuleren d'onwaardigheyt die hem veroorzaakt wert door een maniere van doen, de welke ſoo weynigh over een komt met de groote Obligatien daar mede ſijne Majeſteyt, en de Koningen ſijne Voorzaten de ſelve ſoo liberalijken hebben opgevult, ſoo dat ſijne Majeſteyt verklaart heeft, en verklaart by dezen, van ſijn handt ondertekent, vaſt geſtelt, en gereſolveert te hebben de gemelde Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtſche Provincien den Oorlogh aan te doen, ſoo te Zee als te Lande.

Tot dien eynde beveelt ſijne Majeſteyt aan alle ſijne Onderdanen, Vaſſalen, en Dienaars op de Hollanders aan te gaan, en heeft hen luyden verboden en verbiedt hun, hier namaals met henluyden eenige ommegangh, handel, nochte intelligentie te houden, op pœne van 't leven. En houdt ſijne Majeſteyt tot dien eynde van nu af aan voor gerevoceert, en revoceert alle Permiſſien, Paſpoorten, Sauvegarden, of Vrygeleyden, die door hem, of door ſijne Generale Stedehouders en andere ſijne Officieren contrarie deſes zouden mogen weſen geaccordeert en toegeſtaan, en houdt de zelve voor nul en van geender waarde; verbiedende een yegelijk, wien het ook zy, daar eenigh regard op te nemen.

Beveelt en Ordonneert ſijne Majeſteyt aan mijn Heer den Grave van Vermandois, Groot-meeſter, Hooft en Surintendant Generaal van de navigatie en Commercie van dit Koninghrijk, aan de Marſchalken van Vrankrijk, de Gouverneurs en Lieutenanten Generaal wegens ſijne Majeſteyt in des ſelfs Provintien en Armeen, Veldt-Marſchalken, Colonels, Veldt-Overſten, Capiteynen, Hoofden en Aanvoerders van ſijne Krijgs-Volkeren ſoo te Paarde als te Voet, Franſen en Vreemdelingen, en alle andere ſijne Officieren dien 't behooren ſal, dat ſy den Inhoudt van deſen doen executeren, een yder in ſijn regard, door 't diſtrict van hun gebiedt en juriſdictie, want ſulks is de wille van ſijne Majeſteyt, den welken verſtaat dat deſen ſal werden

werden verkondight en geaffigeert in alle sijne Steden soo Zee-Steden als andere, als mede in alle Havenen en andere Plaatsen van sijn Koninghrijk, daar 't van nooden zijn sal, ten eynde niemant daar van ignorantie sal hebben te pretenderen. Gedaan in 't Kasteel van Versailles, den 6 April 1672. Getekent *Louis*, en noch lager *Le Tellier*.

Is geordonneert aan *Charles Canto*, ordinaris geswooren Roeper van den Koningh in alle de Plaatsen van dese Stadt, de Voorsteden, Prevooftschap en Markgraafschap van Parijs, daar't van nooden zijn sal te Publiceren en te doen effigeren de ordinantie van den Koning van den sesten van dese tegenwoordige Maant en Jare, ten eynde men geen sake van ignorantie en sal hebben te pretenderen. Gedaan desen 6 April 1672.

Getekent, *De la Reinie*.

Gelesen en gepubliceert op 't geluyt van Trompetten en openbare uytroep, midtsgaders door effixie aan alle de ordinaire en extraordinare Kruys-straten van dese Stadt en Voorsteden van Parijs, door my *Charles Canto*, ordinaris geswoore Roeper van den Koning binnen de voorsz. Stede, Prevooftschap en Markgraafschap van Parijs, in doen van welke verkondiginge ik vergezelschapt was met 5 Trompetters, te weten: *Prosme Trousson*, *Endimedu Bos*, geswoore Trompetters van den Koningh, en drie andere, op Donderdagh den 7 April 1672.

Getekent CANTO.

Numo. 29.

Dank-bewijs, door de Heer . . . Ambassadeur van Vrankrijk, uyt de naam van sijn Meester, Henrik de IV, Koning van Vrankrijk en Navarre; aan de Hoogh-Mog: Heeren Staten der Vereenighde Nederlanden, op den 11 van September, 1593. gedaan. Getrokken uyt

Behoorende op Pag: 339.

Mijn Heeren;

DE Christelijkste Koning heeft my bevoolen aan uw Hoogh-Mog: te seggen, dat de besondere toegenegentheydt, die ghy tot hier toe tot de welstandt en vorderingh sijner saken getoont hebt, ten minsten dese vernoegingh in uw geesten behoort te laten, dat de zelfde aan een Vorst is bewesen, die, haar naar haar gerechtige waarde achtende, ook de verpligting daar af niet wil verbergen. Sijn Majesteyt erkent dat Vrankrijk, en hy zelf besonderlijk in sijn Persoon, in sijn uytterste qualen van niemandt bygestaan en geholpen is, aan de welken rechtvaardighlijk, de tijtel van oprechte, volkome en onbevreesde Vrienden kan passen, dan aan uw Hoogh-Mog: om dat ghy de Koningh en 't Koningrijk uyt liefde tot hem, en tot het zelfde hebt bemint. Ghy hebt niet voor hun voorspoet gevreest, maar eerder met alle uw begeerten hun behoudenis gewenscht, en daar toe geholpen, niet alleenlijk door zeer heylsame diversien, maar met uw heyrkrachten en middelen derwaarts te zenden. Niemandt kan dese weldaden waardighlijk genoegh achten, dan met acht op de zelfde dingen te nemen, gelijk sijn Majesteyt doet, soo dikwils en meenighmalen als het verhaalde der voorgaande toevallen hem van de bystandt, die hy van u ontfangen heeft, doet spreken. Want uw Hoogh-Mog: saken van seer groot gevolgh aangevangen en uytgestaan, uytstekende kosten verdragen, en met kommer en gevaar de krachten der vyanden gediverteert en afgewent hebbende, hebben noch dese pogingh aan hun goede genegent-

heyt gedaan, dat sy voor een gedeelte in onse nootsakelijkheden te hulp zyn gekomen, ja met sulk een vaardige en volkome wil, dat de verplichtingen daar af niet te waarderen zyn. De Koningh is seer bedroeft van dat hy dese sijn dankbaarheydt niet dan met bloote woorden, aan u kan getuygen, en van dat hy voor soo veel goede uytwerkselen, die by na sonder voorbeelt zyn, niets vermach, dan u te bedanken. Maar hy heeft my bevoolen aan u te seggen; dat, soo Godt beliefde eenige gelegentheyt te verleenen, in de welke hy sou konnen getuygen hoe hoogh hy uw vriendtschap acht, gelijk ook de getuygeniſſen, die ghy daar af aan hem hebt gegeven, hy niets ter wereldt sou sparen, om te maken, dat men, in de gerechtige vergeldingh der goede dienſten, die hy van u ontfangen heeft, niets van sijn zijde sou konnen begeeren. Sijn Majesteyt dan, verwachtende dat Godt de middelen daar af opent, naar mate van sijn begeerten, en naar dat ghy verdient hebt, wil niets van die dingen achter laten, de welken u sullen konnen doen bekennen in welken achtingh en opsicht hy uw vrientschap heeft: En dewijl'er, onder de selfden, geen waarachtiger blijk van eenigh vertrouwen, en seer sekere samenvoeginghis, dan de beradingen en overwegingen oprechtelijk mede te deelen, soo heeft het hem belieft my met dit Ampt by u te vereeren, om aan u de standt sijn saken te doen verstaan, en de oorsaken te vertoonen, die hem gedwongen hebben tot d'uytterſte hulp-middelen te komen, en ondertusschen alle ontwijffelingen en nabedenkens wech te nemen, die de geruchten, de welken aan alle zijden geloopen hebben, in uw geesten souden hebben konnen laten, tot nadeel van soo veel goede dienſten, die ghy in de qualen en verdrukkingen van Vrankrijk hebt beweſen, en van al 't geen, 't welk de Koningh en het Koningrijk, naar alle recht, en volgens alle wetten, aan uw Hoogh-Mog: verplicht zijn, &c.

Numo. 30.

Aan den Koningh van Vrankrijk.

Behoorende op Pag: 341.

Heer Koning.

NA genomen insicht op de goetheden, welke de Koningen Voorsaten van Uwe Majesteyt t'allen tijden gehad hebben voor desen Staat, zoo valt het ons moeyelijk geloof te geven aan de loopende geruchten, dat die de oorsaak geworden zou zijn van de machtige Wapenrusting welke hy doet doen in sijn Koninghrijk, en niet te min de berichtingen die van allen kanten ons toe komen, en de redenen die men verhaalt dat Uw Staats-dienaren voeren in de Hoven der Koningen en Vorsten daar zy sich onthouden, willen doen gelooven, dat hy de zelvige alleen tegen ons doet. Wy hebben wel naauwkeurigh willen onderſoeken, of in onse bedrijven en in onse bestiering niet eenige saak was die Uwe Majesteyt konde noodigen tot in afkeerigheydt te veranderen de vriendtschap met welke het hem belieft heeft ons tot nu toe te vereeren: en niets gevonden hebbende waar over wy ons souden konnen beschuldigen, noch waar over hy ons oyt heeft doen waarschouwen, soo hebben wy ons niet konnen inbeelden dat de Gerechtigheyt, die de bedrijven van uw Koninghrijk bestiert, hem soud konnen toelaten sijne Wapenen te besigen tegen sijne Oudtste en Getrouwste Bondtgenooten, sonder eenige voorgaande bekentmaking van de swarigheden, waar over hy verbeteringh

ringh zou mogen wenschen. En in der daadt, het is soo verre van daan, dat wy souden gesint zijn daar toe eenige reden aan Uwe Majesteyt te geven, of ergens in te kort te komen aan het Verdragh in December 1662. binnen Parijs gesloten, dat wy achten het selvige seer stiptelijk en seer ernstelijk nagekomen te hebben, en bieden zelfs aan vaardigh te doen verbeteren het niet onderhouden en verbreken dat daar in door onvoorsichtigheyt zou mogen gekomen zijn. Het is waar, Heer Koningh, dat men sedert eenige tijdt niet geheel in goet verdragh is geweest, rakende de Zeevaart en den Koophandel, maar zulks was niet sonder ons groot leedtwesen, en wy hebben alles gedaan wat men van ons wettighlijk zou konnen eyschen, om de moeyelijkheden voor te komen en wech te nemen, die d'een en d'ander hebben ontroert, gelijk wy noch bereydt souden zijn te doen, niet alleen te dien aansien, maar ook in 't gene Uwe Majesteyt sal konnen overtuygen van den volmaakten drift dien wy hebben om hem de eer en grootachtingh te geven, die men aan Uw Persoon soo wel als aan Uwe hooge Waardigheyt verschuldight is, en om hem alle vernoegingh te doen genieten die hy zou konnen eyschen van sijne Beste en Toegenegenste Bontgenooten, tot herstellingh van den Koophandel en de Scheeps-vaart, in den standt daar sy in waren ten tijde van het laatste Verdragh; en te geven aan de genegentheydt, die wy hebben tot sijne belangens, alle de ruymte die wy hem souden mogen toestaan, sonder nadeel van 't gene wy aan onse andere Bondtgenooten schuldigh zijn. Voorts, Heer Koningh, geloven wy niet de Wapenrustingh te rechtvaardigen die ghy ter Zee en te Lande doet, na de berichtingen die wy dagelijks ontfangen: maar wy willen Uw Majesteyt wel versekeren, dat wy de selvige niet doen met voornemen om yemandt te beledigen, maar door een uytterste noodt, en door d'onverstettelijke verplichtingh die wy hebben tot onsen Staat en onse Onderdanen te beschutten; en dat wy ons met vreughden sullen ontwapenen, wanneer het hem sal gelieven ons te verlossen van d'ongerustigheydt, waar in ons de Wapenen stellen die van alle kanten tot ons schijnen te naderen; ons versekerende dat wy de sijne niet hebben te vreesen. Wy belasten den *Heer de Groot*, Onsen Gesant, hier toe een eygentlijk Gehoor te nemen by Uwe Majesteyt, en die dit breeder voor te dragen, met by voeging van al het gene sal konnen dienen om die te versekeren van d'oprechtigheydt Onser voornemens; Hier zullen wy desen Brief niet langer maken, dan alleenigh om Godt te bidden,

HEER KONING.

Geschreven in den Hage den 10 December, 1671.

Numo. 31.

Brief van Antwoort van den Koning van Vrankrijk aan hare Hoogh-Mog:

Behoorende op Pag. 342.

SEer Waarde Groote Vrienden en Bondtgenooten. Wy hebben verstaan van den Heer de Groot, uwen Ambassadeur Extraordinair ontrent Ons, 't gene hy Ons van Uwent wegen vertoont heeft, en hebben uyt sijne handen ontfangen den Brief van den 10 December laast leden, dien Gy hem belast hebt Ons over te geven. Wy zijn wel te vreden geweest daar in te vinden de bekentenis die Gy doet van in verscheyde gelegentheden ontfangen te hebben de teekenen van de Goetheden der Koningen onse Voorsaten; maar

Wy hadden wel gewenſcht, dat gy niet vergeten mocht hebben het gene daar voorgevallen is zedert dat Wy tot de Kroon zijn gekomen. De geheugenis die Ghy daar van ſoud bewaart hebben, had U onbekommert ſoo gunſtigh niet doen oordeelen als gy wel doet, van de beſtieringh die Ghy ons aangaande gehouden hebt. Ghy had konnen indachtigh zyn, dat Gy niet altijdt de getrouwheydt bewaart hebt die aan onſe oude Bondtgenootſchap verſchuldight is; en dat Wy niet nagelaten hebben, U in uwe nooden zeer voordeelige byſtanden te doen, tot handthaving van Uwe Staten. Miſſchien zelfs dat de nieuwigheden die Ghy hebt doen maken in den Koophandel zedert het Jaar 1662. U ſoo onſchuldigh niet ſouden geſcheenen hebben, als Ghy die wel voorſtelt, waar over Wy Ons wel willen geven aan de gevoelens der gener die daar in minder belangh dan Wy hebben. Indien het waar is, dat Ghy erkent, dat de Gerechtigheyt de regel is van Onſe bedrijven, en dat Gy vernoeght zijt in de opmerkingen die Gy over de Onſe gemaakt hebt, ſoo moet Ghy gene ongeruſtigheden over Onſe Wapenen opnemen. Wy ſtaan toe, dat Wy zedert den tijdt van de laatſte reyſe die Wy in Vlaanderen gedaan hebben, om tot den arbeydt der Fortificatien te gebruyken het Voetvolk dat Onſe Plaatſen aan die zijde bewaart, Onſe Benden hebben vermeerdert, om onſe Onderdanen te beſchermen voor het overvallen daar ſy van gedreyght wierden, door ſoo veele boven gemeene wervingen te Voet en te Paarde die Ghy t'ſaam gebracht hebt, en de Vloot die Gy in Zee hieldt voor Onſe Kuſten; Als mede door de krachtige aandringingen die Uwe Staats-Dienaren deden in de Hoven van de meeſte Vorſten, om die met U te doen komen in verbinteniſſen tegen Onſe Kroon; waar in Wy voldaan hebben aan de Wetten van de wijſe voorſichtigheydt, en aan de beſchutting die Wy onſe Volkeren ſchuldigh zijn. Wy ſullen U zelfs ſeggen, dat Wy Onſe Wapenruſtingen ſullen voortſetten ſoo wel ter Zee als te Lande, en dat wanneer die in den ſtandt weſen ſal, waar toe Wy haar hebben beſlooten te brengen, Wy de zelvige ſullen gebruyken, ſoo als Wy ſullen achten Onſe Waardigheyt te betamen, waar van Wy aan niemandt moeten rekenſchap geven, Ons belovende dat Godt de rechtvaardige beſluyten ſal zegenen die Wy ſullen nemen, en dat ſy goet gekeurt ſullen worden van alle de Potentaten, die ſich niet ſullen laten voorkomen hebben van de quade indrukſelen, die men van over ſoo langen tijdt haar tegen ons gelocht heeft te geven. Dit is het dat wy op Uwen Brief wel hebben willen antwoorden, hoewel ſy minder voor Ons is geſchreven, als om de Vorſten tegen Ons op te hitſen, in welkers Hoven die gemeen is gemaakt eer dat wy haar hebben konnen ontfangen. Godt biddende, ſeer Waarde Groote Vrienden en Bondtgenooten, dat hy U in ſijne heylige beſchutting houde, geſchreven tot S. Germain en Laye, den 6 dagh van Januarii, 1672.

Uwe goede Vriendt, en Bondtgenoot,
Was getekent LOUIS.
Onderſtont L. TELLIER.

Numo. 32.

Acte in Vrankrijk gepubliceert voor de Nederlandtſche Ingeſetene aldaar.

Behoorende op Pag: 342.

Van wegen den Koning.

SYn Majeſteyt onderricht geweeſt zijnde, als dat de Hollanders, de welke

welke ſich in dit Koningrijk zijn bevindende, duchten aan hunne Perſoonen gemoleſteert, en in 't genieten van hunne Goederen getroubleert te werden, in gevolge van d'Ordonnantie van den 6 deſer maant, waar by ſijne Majeſteyt, verklarende vaſt geſtelt, en gereſolveert te hebben, de Generale Staten der Vereenigde Nederlandtſche Provincien den Oorlogh aan te doen, ſijne Onderdanen verboden heeft eenige Commercie met hen-luyden te drijven, nochte communicatie met hun te houden. En of wel deſe vreeſe ſonder eenigh Fondament is, als konnende de voorſz. Ordonnantie niet anders verſtaan worden dan tegens de Hollanders, de welke hier namaals op Zee door de Schepen van ſijne Majeſteyt, of te Lande door ſijne Troepen ſullen werden ontmoet, of die gene, de welke hun op de Kuſten van 't Rijk vertoonen ſullen, om aldaar een inval te doen, of gewapender handt te landen, en niet tegens de Particulieren die hun in 't Koningrijk van Vrankrijk hebben ter neder geſet; Of die gene, de welke daar in gekomen zijn op 't goet vertrouwen van de correſpondentie, die'er tot nu toe geweeſt is tuſſchen deſe Kroone, en d'opgemelte Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtſche Provincien: Niet te min ſijne Majeſteyt willende ſijne meening daar op wel particulierlijker uytleggen. Zoo heeft ſijne Majeſteyt geordonneert, en ordonneert dat de niet-genaturaliſeerde Hollanders die in 't Koningrijk nedergeſeten zijn, of die ſich tegenwoordighlijk in 't ſelve bevinden, daar uyt ſullen hebben te vertrekken binnen 6 maanden, te rekenen van den dagh en datum van deſen af, geduurende de welke ſy-luyden vermogen ſullen hunne Koopmanſchappen en andere Goederen met verſekeringe te verkoopen en te tranſporteren. Verbiedt ſijne Majeſteyt ondertuſſchen wel expreſſelijk aan alle ſijne Onderdanen, de voorſz. particuliere Hollanders aan hunne Perſoonen en Goederen te moleſteren, door wat oorſaak, gelegentheyt, en onder wat pretext het ook ſoude mogen zijn; 't en zy door d'ordinaris wegh van Juſtitie, en in alles ſoodanigh als ſy-luyden voor de Publicatie der voorſz. Ordonnantie van den 6 deſer maant, ſouden hebben vermogen te doen:

Beveelt en ordonneert ſijne Majeſteyt aan de Gouverneurs, en der zelver Generale Stedehouders in ſijne Provintien, d'Intendanten en Commiſſariſen der Requeſten van Uytdeelingen binnen de zelve, de particuliere Gouverneurs van ſijne Steden, en Plaatſen, de Bailliuwen, Seneſchalken, Prevooſten, Rechters, en der zelver Stedehouders; mitſgaders alle andere ſijne Officieren dien 't behooren zal, yeder in ſijn regard de handt te houden aan de ſtricte onderhoudinge of nakominge van deſen, de welke ſijne Majeſteyt wil dat afgeleſen, gepubliceert en geaffigeert ſal werden in alle de Steden, Dorpen, Parochien, en andere plaatſen van ſijn Koningrijk, daar 't van nooden zijn ſal, op dat niemandt daar van ſake van ignorantie en hebbe te pretenderen.

Gedaan tot *St. Germain en Laye*, den 15 April, 1672.

Getekent LOUIS,
En lager LE TELLIER.

Num°. 33.

Indaginge der Franſchen in haar Rijk.

Behoorende op Pag: 342.

Van wegen den Koning.

SYn Majeſteyt onderricht weſende, als dat 'er veele Franſen in Hol-

landt, en de Vereenighde Nederlandtſe Provintien zijn, en niet willende, na den Oorlogh aan de Generale Staten der Vereenighde Provintien verklaart te hebben, dat eenige van ſijne Onderdanen aldaar ſullen woonen, nochte reſideeren, nochte dat de zelve eenige Commercie, nochte Communicatie met de Hollanders hebben ſullen: Zoo ordonneert, en gebiedt Sijne Majeſteyt wel expreſſelijk aan alle ſijne Onderdanen, (van wat qualiteyt, en conditie de zelve ſouden mogen zijn) tegenwoordigh zijnde in Hollandt, en de Landen, ſtaande onder de gehoorſaamheyt van de gemelte Generale Staten, 't zy dat de zelve hunne wooninge aldaar hebben vaſt geſtelt, of dat ſy in hun dienſt verbonden zijn, of anderſints, van daar te vertrekken, en weder in 't Koninghrijk van Vrankrijk te komen binnen 15 dagen na de Publicatie van deſen, op pœne van dat tegens de Contraventeurs geprocedeert ſal werden by confiſcatie van Lijf, en Goedt, volgens de rigeur der Ordonnantien.

Beveelt, en ordonneert Sijne Majeſteyt aan de Gouverneurs, en der zelver Generale Stedehouders in ſijne Provintien, d'Intendanten, en Commiſſariſen van Uytdeelingen binnen de zelve, Bailliuwen, Seneſchalen, Prevooſten, Rechters, en der zelver Stedehouders, midtſgaders alle andere ſijne Officieren dien 't behooren ſal, yder in ſijn reguard de handt te houden aan de ſtrikte onderhoudinge, of nakominge van deſen, de welke Sijne Majeſteyt wil dat afgeleſen, gepubliceert, en geaffigeert ſal werden in alle de Steden, Dorpen, Parochien, en andere plaatſen van ſijn Koningrijk, als mede op de Frontieren van dien daar 't van nooden zijn ſal, op dat niemandt daar van ſake van ignorantie en hebbe te pretendeeren.

Gedaan tot *St. Germain en Laye*, den 15 April, 1672. getekent LOUIS, en lager

LE TELLIER.

Werdt geordonneert aan *Charles Canto*, Ordinaris geſwooren Uytroeper van den Koningh, de tegenwoordige Ordonnantie te publiceeren, en te doen affigeeren aan alle de plaatſen van deſe Stadt, van de Voor-ſteden, 't Prevooſtſchap, en Markgraafſchap van Parijs, daar 't van nooden zijn ſal; en ons ſulks te certificeeren binnen den dagh van morgen.

Gedaan den 21 dagh van April, 1672.

Getekent, LE CAMUS.

Afgeleſen, en gepubliceert op 't geluyt van Trompetten, en openbaar geroep, midtſgaders door affixie in alle de Ordinaris en Extraordinaris Kruysſtraten deſer Stede, en de Voor-ſteden van Parijs, door my *Charles Canto*, Ordinaris geſwooren Uytroeper van den Koningh binnen der voorſz. Stede, 't Prevooſtſchap, en Markgraafſchap van Parijs, in 't doen van welke Proclamatie ik vergeſelſchapt was van *Hieroſme Trouſon*, *Eſtienne du Bois*, geſwooren Trompetters van den Koningh, en van noch een ander Trompetter. Den 21 April, 1672.

Getekent, CANTO.

Numº. 34.

Copye van d'Ordonnantie des Konings, die verklaart hoedanigh de Hollandtſe Ingeſetenen haar ſullen te dragen hebben, om niet bedorven te worden door de Legers van ſijne Majeſteyt.

Behoorende op Paġ. 356.

Van wegen den Koning.

SYn Majeſteyt ſich met leetweſen verplicht vindende den Oorlogh in de

de Landen door de Hollanders beſeten, te voeren, en ſijn voornemen maar alleenigh zijnde de Regeerders der ſelve te ſtraffen, en geenſins de Ingeſetenen te bederven die gants geen ſchult hebben aan het quaat beleyt van die geene, daar ſy de Regeeringe van haar Staat op vertrouwt hebben. Zoo heeft ſijn Majeſteyt goet gevonden deſe ordonnantie uyt te laten gaan, om aan de zelve Ingeſetenen bekent te maken, hoedanigh Hy gereſolveert is ſijne Legers te doen leven, en d'orders die Hy begeert datſe ſullen hebben te houden tot haar verlichtinge.

d'Intentie van ſijne Majeſteyt is, dat aangeſien ſijne Legers ſoo wel en ſoo punctuelijk betaalt werden, als Hy gelaſt heeft datſe ſullen zijn, Hy ook wil datſe haar in alle mogelijke Diſcipline, en order ſullen hebben te houden, ſonder de Landen daar ſy door trekken ſullen, laſtigh te vallen, dan alleen voor de enkele voeragie, en noodige dingen om de Legers neer te ſlaan.

De Ingeſetenen die ſich voor de moetwilligheyt der Soldaten, die voor en ter zijde de Legers loopen, beſchutten willen, ſullen ſich vermogen in de Kaſteelen der Dorpen te bergen met haar Vee, en Koorn, alwaar ſijn Majeſteyt wel wilt dat ſy ſich gewapent houden, ſonder dat ſy, daar yemandt hoeven in te laten, dan alleen de Sauvegarde, die ſijne Majeſteyt daar ſal mogen zenden, of wel de partye die door d'Officiers gecommandeert, door laſt van ſijn Majeſteyt, ſullen vragen daar in te trekken.

Wanneer de Legers van ſijn Majeſteyt eenige plaatſen, op 4 mijlen na, ſullen naderen, ſoo ſullen die van yder Kaſteel aan de Ruyters, van de Compagnie van de Sauvegarden ſenden vragen: welkers tegenwoordigheyt haar van alle violentie en moetwil der Soldaten beſchutten ſal. Des ſullen ſy de zelve voeden, als mede ſijn Paart, en boven dien 4 Rijksdaalders daaghs voor ſijn ſalaris geven.

En wanneer de Legers van ſijn Majeſteyt verder als 3 of 4 mijlen van de gemelde Kaſteelen ſullen trekken, ſoo ſullen ſy hare Sauvegarden wederom in 't Leger geleyden, en inſtaan voor 't quaat dat de Hollandtſe Troupen haar ſouden mogen aandoen, ſo wel in't gaan naar de Kaſteelen, verblijf in de zelve, als in 't wederkeeren naar 't Leger: Verklarende ſijn Majeſteyt, dat, by aldiender eenige violentie aan de gemelde Sauvegarden gedaan wordt, of aan de Officiers van de zelve Compagnie, die de teken van Sauvegarden ſullen hebben, en die haar ſullen gaan beſoeken, om haar in haar ſchuldige plicht te houden, dat Hy der geen meer ſal verleenen, en dat Hy ſijne Legers ſal laten leven met alle liberteyt en licentie.

Actum in 't Kaſteel van Verſailles, den 7 April, 1672.

Getekent LOUIS.

En leeger, Le Tellier.

Num°. 35.

Placcaat des Biſſchops van Keulen, daar door des zelfs Onderſaten bevoolen wordt ſich uyt de dienſt der Generale Staten te ontrekken.

Behoorende op Pag. 358.

WY Maximiliaan Henrich, *door Godts genade Biſſchop te Keulen, Aardts-Cancelier en Keurvorſt des Heylige Roomſche Rijks door Italien, Biſſchop te Hildesheym, en Lurtigh, Adminiſtrator te Berchtsgaden, in Overen Nederbayeren, en in d'Overpalts, in Weſtfalen, te Ongeren, en Hertogh van Bullion, Palts-Graaf by de Rijn, Lands-*

Landt-Graaf, te Seuchtemberg, Mark-Graaf te Franchimont, &c.

MAken hier mede aan yder kondt en kennelijk: Dewijl wy door de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, niet tegenſtaande onſe hartelijke vlijt en naarſtigheyt tot onderhoudingh van een beſtandige Vriendtſchap en Neutraliteyt, tegen onſe wil, en tot ons ſonderling leetweſen met hem als in d'Oorlogh getrokken worden, vermidts ſy nu onlanghs met eenigh getal van Ruyters en Voetknechten, eenige duyſent ſterk, op een Vyandelijke wijſe in de Grenſen van ons Aardts-biſchdom ingebroken, de ſlaghboomen neder geworpen, d'Onderdanen ſmadelijk gehandelt, geſlagen, gewondt, en om 't leven gebracht, en niet alleenlijk de Klooſters, Dorpen en Vlekken daar in gebrantſchat, en het geen, dat hen wel geviel, wechgenomen en gerooft, maar ook verſcheydentlijke Huyſen en Slooten uytgeplondert, en op een gantſch moedtwillige wijſe in brandt geſteken, en daar beneffens eenige van onſe Krijghs-Overſten en Soldaten gevankelijk wechgevoert, en dus een onverantwoordelijke aanvangh met de ſoo langgedreyghde Vyandtſchap gemaakt hebben, en ook noch wijders, daar in volharden; en dewijl wy dieshalven, tot behoudenis, reddingh en wederveroveringh van 't onſe, en van 't geen dat ons Aardts-biſchdom ſedert ſoo veel Jaren herwaarts op een onbillijke wijſe onthouden is, genoodtdrukt worden de middelen, die van Godt, van de Natuur, en door het Vrede-beſluyt van Weſtfalen tot tegenweer gecoorloft zyn, ter handt te nemen, en de ſchade en ſmaat, die wy tot aan deſe tijdt geleden hebben, aan de Landen en Onderdanen der voorgedachte Staten Generaal; met en beneffens onſe Bondtgenooten, en andere Keurvorſten en Standen des Rijks, tot onſe byſtandt vaardigh, door de Wapenen te verhalen; en dewijl dan yder Ingebooren en Ingeſeten en Onderdaan van ons Aartsbiſchdom, en van onſe Landen, volgens de Wet, hem van de Natuur ingeplant, verplicht is ſich tot de verdedigingh des Vaderlandts, en niet daar tegen, ten dienſt van de Vyandt, te laten gebruyken, en daar beneffens ook alle onſe Leenlieden, volgens en uyt kracht van hun Leenplichten, en van wegen hun trouw en eedt, aan ons en aan ons Aardts-biſchdom geſwooren, en rechtshalven ſchuldigh zijn, hun Leen-dienſten aan ons te bewijſen: ſoo willen wy derhalven onſe Onderdanen en Leen-lieden, die ſich in de Krijghsdienſten by de Generale Staten, of by andere vreemden begeven hebben hier nu genadighlijk en ernſtelijk vermaant hebben, dat ſy ſich binnen 14 dagen na d'afkondiging van dit ons Placcaat, van ſulke Krijghs-dienſten ſullen ontſlaan, en ſich daar uyt redden, en voortaan ſich nergens tegen ons en ons Aardts-biſchdom laten gebruyken, maar, indien ſy begeerigh zyn om d'Oorlogh te oeffenen, ſich by ons aan te geven, op dat yder naar ſijn ſtaat en hoedanigheyt ingevoeght, en onder onſe Krijgsordening gebracht mach worden. Maar indien yemandt hier-en-tegen in ſulke Vyandelijke Krijgs-dienſten wilde volharden, ſoo ſal de zelfde hebben te gedenken, dat tegen hem met verbeurtmaking van Goederen, en onttrekken der loonen, die hy van ons, en van ons Aardts-biſchdom beſit, en ook onfeylbaar, naar gelegentheyt der ſaken, met ſtraffingh aan lijf en leven, geſtraft ſal worden, daar na ſich yder ſal hebben te reguleeren. Gegeven in onſe Reſident-Stadt Bon, den 27 van Maymaandt, 1673.

Maximiliaan Henrich.

F. W. Schonheym.

Eyſch

Eyſch des Keurvorſts van Keulen, op de Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden.

GElijk Sijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt tot Keulen, Hertogh *Maximiliaan* in Bayeren &c. onſe genadighſte Heer, van 't begin zijner Regeering tot aan deſe tijdt toe, gelijk aan alle de Wereldt bekent is, ſich niets meer heeft ter harten laten gaan, als dat in de Chriſtenheyt een beſtandige Vrede en ruſt mocht worden behouden, en hy beſonderlijk met zijn Nabuuren binnen en buyten 't Rijk in goede en oprechtige vriendtſchap en verſtandt blijven, en aan hen niet de geringſte oorſaak tot eenigh behoorlijk beklagh, of wederwil gegeven worden; ſoo heeft ook hier-en-tegen zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt die hoop geſchept, dat de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden een gelijkmatige Vrede-lievende neyging tegen hem in zijn Aerts-biſchdom ſouden betoont, en beſonderlijk aan het gedacht Aerts-biſchdom de Stadt Rijnberk, ſedert ſoo veel Jaren herwaarts tegen recht, en op een onbillijke wijſe van 't Aerdts-biſchdom afgetrokken, en tot noch toe ingehouden, alree herſtelt hebben; en dit ſoo veel te meer.

Voor eerſt, om dat de gedachte Staten Generaal niet konnen lochenen noch ontkennen, dat zy de gemelde Stadt van het Aerts-biſchdom van Keulen, in 't Jaar 1583. toen het ſelfde met hen in geen Vyandtſchap ſtondt, afgenomen hebben, ſelfs toen deſe Stadt noch noyt van de Kroon van Spanjen was ingenomen.

Ten Tweeden, om dat de Hoogh-Mog: Heeren Staten ſelven meermaals bekent hebben, dat deſe Stadt meer laſtigh en koſtelijk, dan vorderlijk en nut voor hen was.

Ten derden, ook dat dewijl zy nochmaals betuygen dat zy nergens meer naar verlangen, als met alle en yder, maar inſonderheyt met de Duytſe Keurvorſten en Vorſten goede eenigheyt en vriendtſchap te onderhouden, en hem niet het minſte tegen de billijkheyt voor te leggen, ſoo is hem ook voorgekomen dat hy ſulks met de daat heeft konnen bewijſen, en d'erineeringen van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, door des ſelfs Bedienaars, wegens de overgeving der Stadt Rijnberk, ſoo dikwils verſocht, gelijk ook by 't beſluyt der geſamentlijke Standen, op de tegenwoordige Rijksdagh eenparighlijk genomen, om deſe Stadt, uyt de naam van 't gantſche Rijk, met ernſt en nadruk van de Staten te begeeren, en te verſoeken, om behoorlijke overweging daar over te doen.

Ten Vierden, dat de Heeren Staten aan zijn Koninglijke Majeſteyt van Vrankrijk ſelf, toen in 't Jaar 1662. het Verbondt met de ſelfde Kroon vernieuwt wierd, te Parijs, door hun Geſant *Mr. Boreel*, de mondelijke toeſegging hebben laten doen, dat zy op de tuſſchenſpraak van zijn Koninghlijke Majeſteyt aan zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt wilden overleveren, gelijk deſe verſekering en toeſegging ſedert ook voor mijn Heer de Mark-Graaf *d'Eſtrades*, Geſant des Konings van Vrankrijks, vernieuwt is.

Ten Vijfden, zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt heeft ook, ſedert de Vrede, tuſſchen de Kroon van Spanjen en de Staten Generaal getroffen, d'overleveringh en herſtellingh door koſtelijke affendingen niet alleenlijk laten verſoeken, maar ook ſulke voordeelige voorwaarden doen aanbieden, dat zy naar gelegentheyt van die tijdt, geen beter konden wenſchen, op dat de Staten Generaal eyndelijk hun ongerijmtheyt ſouden erkennen, en bewogen worden om de billijkſte voldoe-

ningh aan ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt te betoonen. Maar hier op is niets anders gevolght, als ſpottelijke en ſmadelijke afvaerdigingen van zijn opgehouden Geſanten, die met groot gedult en beſadigheyt deſe verongelijkingen, nevens veel andere gelede ſpot en ſchade, aan my eyndelijk hebben overgebracht.

Maar niet tegenſtaande dit alles ſoo neeft de hooghſtgemelde ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt, tot ſijn hoogſte verdriet en ongeval, en ook met onverwinnelijke koſten en ſchaden, van ſijn Landen en Lieden (helaas!) in der daadt moeten ondervinden, dat de Heeren Staten Generaal tot hier toe niet de geringſte genegentheyt tot wederlevering van de meergedachte Stadt Rijnberk, betuyght hebben; behalven echter dat *d'Iſola*, eenige weynige maanden geleden, aan ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt heeft geſchreven, dat de gedachte Staten, by deſe tegenwoordige gelegentheydt, miſſchien te bewegen ſouden weſen om de meergedachte Stadt Rijnberk, na voorgaande nederwerping der Veſtingen, weêr aan zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt in te ruimen, en by ſoo verre de ſelfde d'even voorgedachte voorwaerde, de welke van de zijde der Heeren Staten Generaal ſmadelijk was verworpen, met d'aangebode defenſive Alliantie tegen de Kroon Vrankrijk wilde ingaan, en de deurtocht deur zijn Landen niet aan de Krijghs-volkeren van dat Rijk toeſtaan. Maar dat ſulks nergens anders op geſien heeft, als alleenlijk op een uytterlijke ſchijn, en nieuwe vergeeffſche omleydingh, dit kan men daar uyt genoegh merken, dat zy lichtelijk konden bedenken dat ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt ſulken belacchelijke en gantſch ongerijmde voorſtelling by deſe gelegentheyt van tijdt en ſaken niet kon aannemen, hoe weynigh het ook den Heeren Staten Generaal ernſt geweeſt is met zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt goede en oprechte Vriendtſchap en Nabuurſchap te onderhouden, blijkt hier uyt, dat zy, met de veelvoudige betuygen, in den Haagh en elders gedaan, en ter zijden geſet, (daar af *Amerongen*, *Ripperda*, *Werkendam*, en ook andere voorname Staatſche Miniſters, in den Haagh reſideerende, getuygenis ſouden konnen geven) zedert 18 of 20 maanden herwaarts op een gantſch onvriendelijke, ja Vyandelijke wijſe niets anders hebben geſocht, dan hoe zy, door alderhande ongegronde en valſche indrukkingen, nieuwe Vyanden tegen ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt ſouden verwekken, d'Oorlogh in deſe Landen planten, de Stadt Keulen, en andere vaſte Plaatſen en Steden van dit Aerdts-biſchdom bemachtigen, en ſoo dit miſte, het platte Landt tot in de grondt verwoeſten, verdelgen en verbranden: Invoegen dat zy ſich wel uytdrukkelijk lieten verluyden, dat zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt, dewijl hy aan de Franſche Krijghs-lieden de doortocht door ſijn Landen toe liet, en met eenen dat zy daar in hun levens-middelen en Krijgsvoorraadt kochten, en ſich daar in legerden, niet voor vriendt gehouden, noch in neutrale ſtandt gelaten worden. Dieswegen dan ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt (dewijl de ſelfde, tot beſchutting en redding van ſijn lieve Onderdanen en Landen, van Godt aan hem vertrout, gedwongen wort ſich tegen de ſelfden te verſterken, en ook, tot zijn meerder verſekering, een ſeker getal van volk van ſijn Koninghlijke Majeſteyt van Vrankrijk, uyt kracht van de defenſive Alliantie, met hem in 't Jaar 1669. geſloten, aan ſich te trekken) genoeghſamelijke bevoegde oorſaak gehad heeft by de Winter-tijdt, en

in de

in de harde vorſt ſich van ſijn voordeel te dienen, en tegen de Heeren Staten ſonder verrek het geen in 't werk te ſtellen, dat zy, ſonder eenige rechtmatige bevoegtheyt, en op een gantſch onbillijke wijſe gedacht hadden tegen 't Aerdts-biſchdom aan te vangen, en echter heeft ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt, om te meer ſijn Vredelievendt gemoedt te betuygen, en indien het mogelijk was, de gewenſchte ruſt te behouden, niet willen nalaten ſijn Keyſerlijke Majeſteyt te vooren, door eygen affendingh, van alle behoorelijk bericht te verwittigen, en aan de ſelfde daar beneffens te verſekeren, dat ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt tegen de Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, niet alleenlijk niet Vyandelijk wilde aanvangen, maar ook de Franſche Hulpbenden, in 't Aerdts-biſchdom zijnde, wederom ſenden, en tegen de Heeren Staten een gelijkmatige Neutraliteyt, als tegen de Kroon Vrankrijk, onderhouden, by ſoo verre ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, door ſijn hooghſte autoriteyt en geſach, de ſaak alleenlijk ſoo verre kon brengen, dat de Stadt Rijnberk, voor d'aanvang van d'Oorlog tuſſchen de Kroon Vrankrijk en de Staten (te weten, op dat de ſelfde niet in 't gewelt van de gedachte Kroon ſou geraken) en het geheel Aerdts-biſchdom, met alles dat daar aan behoort, aan zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt wiert herſtelt, en daar beneffens aan hem genoeghſame verſekeringh gegeven, dat zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt in neutrale ſtaat gelaten, en volgens de verklaring, die hy alree gedaan had, niet voor Vyandtſchap aangerekent ſou worden ſchoon hy aan de Kroon van Vrankrijk de pas, die hy niet aan hem, even ſoo weynigh als aan anderen, ſelfs aan de tegenwoordige Bondtgenooten des Heeren Staten, kon weygeren, gelijk ook de inkoop en oplegging van Krijghs-voorraadt en Leef-middelen in des ſelfs Landen toeliet; dewijl gelijk yder verſtandigh en ongepaſſioneert menſch lichtelijk kon afmeeten, zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt niet belet had wat de Staten, en hun Onderdanen, in de voorgaande Oorlogen, met toevoering van Krijghs-voorraadt, Leefmiddelen en Wapenen naar zijn Vyanden, gepleeght hadden, en by alle neutraliteyten in de Chriſtenheyt gepleeght wordt; gelijk ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt beſonderlijk waargenomen heeft, in d'Oorlogh tuſſchen ſijn Vorſtelijke Genade de Heer Biſſchop van Munſter, en de Vereenighde Nederlanden, ja ſoo verre, dat by na alle de voorraadt van Oorlogh uyt Hollandt, ſelf derwaarts gevoert wierd.

Maar gelijk nu ſedert, tegen alle toeverſicht, de meergemelde Staten, niet alleenlijk tegen het Rijk, en ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, in 't openbaar, ſonder het minſte gewach van herſtelling der Stadt Rijnberk, en voldoening der andere ſaken van ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt te maken, ſich in hun geſchriften laten verluyden, dat zy zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, in ſulk geval, niet anders, dan hun Vyant willen achten en handelen, niet tegenſtaande de ſcherpe en ernſtige beveelen van ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt, op den 16 van April leſtleden in dit Aerdts-biſchdom overal afgekondight, en ook aan de Staten ſelven, en aan hun naaſtgelege Gouverneurs bekent gemaakt, door de welken aan ſijn eyge Krijghs-lieden, en aan de hulpbenden, in 't Aarts-Biſchdom leggende, verboden wordt yets vyantlijk tegen de gedachte Staten, tegen hun Onderdanen, Onderhoorigen en Soldaten aan te vangen; en gelijk zy ook, met eenige duyſenden te Paert, en met een

zeker getal Krijghs-volk te Voet, met gewelddiger handt, en op een vrede-brekende wijse in dit Aarts-bischdom zijn ingevallen, de Slagh-boomen neder geworpen, d'Ondersaten gruwelijk gehandelt, geslagen, gewont, en om 't leven gebracht, en niet alleenlijk de Kloosters, Vlekken, en Dorpen daar in gebrantschat, en het geen, dat hen aanstont, wech genomen, en gerooft, maar ook verscheyde Adelijke huysen en Sloten uyt-geplondert, en op een gantsch moetwillige wijse in brandt gesteken, en daar beneffens verscheyde Krijghs-Oversten van zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyts Krijghs-benden gevankelijk wech gevoert, en dus een onverantwoordelijk aanvangh met de soo langh gedreyghde vyantschap, daar in zy noch volharden, gemaakt hebben: soo heeft zijn meermaals hooghst-gedachte Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, onse genadighste Heer, niet konnen nalaten, hier mede aan yder te verklaren, dat hy, tot redding, en ook tot wederkrijging van 't zijne, de middelen, die Godt, de Natuur, en het besluyt van de Munsterse Vredehandel aan hen toelaten, tot tegenweer ter handt neemt, in de zelfden ten besten hy kan, soo lang sal gebruyken, tot dat de meer-gedachte Staten Generaal aan zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt de Stadt Rhijnberk weêr hebben ingeruymt, en tot dat zy behoorlijke voldoening van alle de kosten en schaden, die zy zijn Voorzaten in 't Aarts-bischdom aangedaan hebben, verschaffen, en daar beneffens genoeghsame verseckering geven, dat hy voortaan niet meer diergelijke Vyandtschappen te verwachten sal hebben. Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt versekert echter hier benevens, aan yder, dat hy, gelijk hy tegen zijn wil, en met zijn hooghste leetwesen tot sulk besluyt, en tot dit uytterste gedwongen wordt, zijn Krijghs-benden, ook in sulke goede ordening en tucht sal houden, dat niemandt van zijn Nabuuren, binnen of buyten 't Rijk, reden sal hebben om selfs over de schade en ongelegentheyt, veel minder over eenige Vyandtschap te klagen. Ondertusschen heeft zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheydt in dese ontwijffelbare hoop, dat zijn gebuuren, en insonderheyt de Keurvorsten en Standen des Rijks sich op gelijke wijse tegens hem sullen betoonen, en niet alleenlijk niet de minste beschutting en bystandt aan sijn Vyanden bewijsen, maar veel meer, volgens de constitutie des Rijks, en ook uyt kracht van 't Munsterse en Osnabrughse Vrede-besluyt, niet nalaten, tegen sulke onbillijke en onverantwoordelijke Vrede-breuk, en ook ongerechtige en gewelddige onthoudingh van 't zijne, hem met raadt en daadt by te staan. Getekent te Bon, den 27 van May-maandt, 1672.

Maximiliaan Henrich,

(*L. S.*) F. W. Schonheym.

Num°. 36.

Declaratie van Sijn Hoogh-Vorstelijke Genade, den Bisschop van Munster, tegens de Staten Generaal van de Vereenigde Nederlanden, aangaande den tegenwoordigen Oorlogh.

Behoorende op Pag: 359.

HIer mede zy te weten, Nadien door geintercipieerde Brieven, aangehouden en in hechtenis genomen Persoonen bekentenis, en andere veelvoudige kondtschappen bewijslijk is, dat in de Vereenigde Nederlantse Provincien veele lieden met gelt, en andere groote beloften geinduceert en verleyt werden, haar van selfs en door andere Adhærenten daar henen te bearbeyden en

en te bemoeyen, waar mede zijn Hoog-Vorstelijke Genade tot Munster en Corvey, &c. Onzes Genadighste Heeren Bediente en Commandanten in de Vestingen, vermits door groote sommen geldts gecorrumpeert en omgekocht, in Steden en Vestingen, en by-sonder aan de Magazijn-huysen brandt gesticht, en vyer na binnen gebracht, Rebelly, en Revolten in de Steden gecauseert, door sulke hooghstraf bare daden-handelingen de Vestingen en Steden in de Heeren Generale Staten handt-gespeelt, hare in Eedt en Plichten staande Soldaten gedeboucheert; ja ook gantsch zijn Vorstelijke Genaden na het leven getracht hebben, en aan der selve Vorstelijke Persoon het Crimen Assassinatus begaan wordt; Gelijk dings dan lacy! in desen Sticht en Vorstendom, in Steden, Vestingen, Heerlijkheden, Dorpen, en op den platten Landt, veele hooghschadelijke Branden, niet sonder inspicie van eenige boosachtige Brant-stichters vyer aan te leggen, gelijk bekent, en den bedroefden oogenschijn te kennen geeft, verwekt worden; Gelijk nu boven geseyde grouwsame daat by de Turken en Barbaren niet veel gehoorte Crimina en Dadenhandelinge zijn, tegen welke zijn Hoogh-Vorstelijke Genaden, soo wel selven voor zijn eygen Vorstelijke Persoon sorghvuldigh te zijn, als ook zijn Steden, Vestingen, Heerlijkheden, Dorpen en Onderdanen op den platten Lande voor verderen schaden soo veel mogelijk is, te conserveeren en te onderhouden hebbe. Als beveelen zy hare in yeder plaats Commandanten, Hoogh en Onder-Officieren, ook alle hare Civil en Militaire Bedienten, gemeene Soldaten, en alle hare Onderdanen, hier mede genadighst, ernstigh, en willen op sulke, en diergelijke Spionen, Brandt-stichters en Verraders neerstige en naeuwe opsicht te hebben, gene bovengemelte Lasters wegens verdachtige Persoonen in desen haren Sticht en Vorstendom laten binnen komen, maar de selve aan te houden, en aan de naaste Guarnisoenen te laten brengen, gelijk dan de selve, welke een sodanigh kenlijk verdacht Persoon krijght en levert, tot een Recompens sal hebben en genieten 100 Rijksdaalders: Maar op dat ook Eerlievende, oprechten en redelijke Persoonen daar door den toegang en 't inkomen tot zijn Hoogh-Vorstelijke Genade (Meer hooghst gemelt) niet mach toegeslooten werden, als hebben de selve, welke by zijn Hoogh-Vorstelijke Genade, of anderfins in desen Sticht te negotieeren, en eerlijke negotie te effectueren en te verrechten hebben, sich by de Grents-Commandanten, of soo in gevallen daar ontrent geen en was of waren, haar by de Vorstelijke Beampten of Bediente aan te geven, en te melden aan de selve de oorsaken van hare komste, en die te ontdekken, om een Pas aan te houden, en daar op hare Negotiatie in het Sticht te verrichten. Zijn Hoogh-Vorstelijke Genaden meermalen gedacht, beveelen ook om soo veel te meerder assurantie en sekerheydt als tot en om voor te komen alle besorgende verradery willen, by hooghste arbitrarie, en na bevindinge by lijf- en levens-straf, ook Confiscatie der Goederen, hier mede ernstelijk en willen, dat niemandt van wat Standt of Waerden die ook zy, soo Geest- als Werelt-lijk, Civil of Militaire Persoonen, uyt eerst- gemeldten haren Sticht en Vorstendom, in meergedachte Nederlanden, sonder voorweten, Correspondere, noch met der selven Ingesetene Brieven te wisselen, of ook Handeling en Koopmanschappen te drijven, en dat alsoo de geheele Commercie, als boven gemeldt, met de Nederlantse Ingesetenen verboden zijn sal: En op

dat nu niemandt en zy, die hier na sich met onwetenheyt sal soeken te behelpen, en te verexcuseeren hebben mach, soo sal deses in alle der selve Steden, Vlekken, Heerlijkheden en Dorpen, gelijk ook in alle Guarnisoen respective van de Preekstoelen, en andersins in 't openbaar, gepubliceert, en daar op aan de gewoonlijke plaatsen aangeslagen of aangeplakt werden, op dat een yeder hier van mach kennisse hebben.

Oirkondt Ons eygen Handt-teyken en op gedrukten Secreet-Zegel Signatum *in der zelve Residentie* S. Ludgersburgh, *den* 18 *May*, 1672.

Christof Bernhardt.

Locus Sigilli.

Numo. 37.

Paspoort voor de Prisonniers de Guerre, die haar rantsoen betaalt hadden.

Behoorende op Pag: 373.

De Heer Schmidman Baron van Hauteville, Lieutenant van den Koning, en Commandeur tot dienst van zijne Majesteyt, onder den Gouverneur van Rijnberk.

Hier mede maken wy bekent, dat wy vryheyt en de eerste Paspoort hebben gegeven aan N. N. die gevangen is genomen in dienst van de Hollanders binnen de Stadt Orsou, na dat hy hadde betaalt de somme van voor zijn Rantsoen, en voor ons mondeling en door een Biljet belooft, binnen een Jaar de Wapenen niet te willen gebruyken tegens den dienst van den Koning van Vrankrijk; waarom wy bidden alle Heeren Generaals, Gouverneurs van Provincien, Steden en Forten, en alle andere Officieren, die 't aangaan magh om hem N. vry te laten passeeren, werwaarts 't hem dit Jaar dat gelusten; Tot welkers oorkonde hebben wy dit met het signet van onse Wapenen tot Rijnberk verzegelt, op den 18 Julii 1672.

(*L. S.*) *Schmidman.*

Numo. 38.

Sententie by den Krijghs-Rade gegeven tegens Daniel Baron d'Offery, geweesene Collonel van een Regiment Paarden, binnen Rijnberk.

Behoorende op Pag: 376.

Alsoo Daniel Baron d'Offery, Collonel van een Regiment Paarden ten dienste deser Landen, Gevangen alhier in het Leger, overtuyght en die van den Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden gebleken is, dat ten aansien van de conservatie, en defensie der Stadt Rijnberk, met alles 't gene daar aan dependeert, den Commandeur Bassem most nemen zijns Gevangens advijs, en goetvinden, hy gevangen nochtans onderwonden heeft, niet alleen door grove onachtsaamheyt te versuymen de behoorlijke devoyren tot wederstandt van den Vyandt gerequireert, maar ook zijne Eere, Eedt, en plicht soo verre te vergeten, dat hy in Junii, laastleden, als de voorsz. Stadt belegert was, met zijn kennisse niet alleen zijne eygen, maar ook van de Vyants Trompetters uyt en in de Stadt zijn gekomen, en dat hy ook aan zekeren Edelman van den Bisschop van Straasburgh, zijnde zijns Huysvrouwen Neve, acces niet alleen aan zijn Huys heeft gegeven, maar den selven door en buyten de Stadt geleyt, en de onopgemaakte Buytenwerken, daar de Fortificatien op haar swakste waren, laten afspeculeeren, en soo voorts door zijnen Trompetter wederom naar het Leger convoyeeren. Waar op verscheydene Officieren als andere van het voorsz.

voorsz. Guarnisoen seyden, wy zijn verraden; Dat hy gevangen ook niet alleen niet belet nochte geprotesteert heeft tegen dat, als 's anderen daaghs daar op een Vyandts Trompetter met Brieven in de Stadt is gekomen, met versoek dat den Duc de Duras met den Commandeur mochte komen spreken, om de Stadt aan den Koning te willen overgeven op zijn Majesteyts clementie, den Commandeur daar op gehoor heeft gegeven, geantwoort, en de Capiteynen tot Ostagiers uytgesonden, maar in tegendeel den gemelten Hertogh die daar op binnen soude komen, nevens den voorsz. Commandeur, en andere Officieren heeft gaan ontmoeten en complimenteeren, hebbende eerst met den selven blijven staan op de Brugge van de Stadt, alwaar den Hertogh de Grachten en Wallen koste besichtigen, en met eenen (volgens geloofwaerdige getuygen) vermaanden, dat hy de Stadt van wegen den Koning, op de clementie van zijne Majesteyt quam vorderen, en met den meergemeldten Hertogh daar naar gegaan is aan den voornoemden Commandeurs Huys, daar hy Gevangen bekent, dat de voorsz. propositie van den Koning wederom door den opgemeldten Hertogh geschiet is, van waar hy Gevangen naar zijn eygen Huys gingh, daar den Commandeur Bassum met den Hertogh van Duras by hem quam, dien hy Gevangen naar een ruymen tijdt verblijvens, geaccompagneert heeft des avondts ten 10 uuren tot aan de Poorte, die welke men soo laat hadde open gelaten, om dat den Hertogh noch wederom mochte vertrekken naar het voorsz. Vyandts Leger; Dat hy Gevangen daaghs daar aan 's morgens vroegh komende van de wal met den opgemelten Hertogh heeft gaan spreken, en van den selven is mondeling gegroet geweest, sonder dat hy Gevangen daar van in den Krijghs-Raadt, die korts daar naar vergaderden, heeft rapport gedaan; Dat hy Gevangen ook wel geweten heeft het verbodt op lijfstraffe, van dat de Soldaten niet en souden schieten op den Vyandt, de welke nochtans geduurende de voorsz. negotiatien op de Contrescharpen waren gekomen, en dat hy mede als de gemelte Krijghs-Raadt vergadert was, met sekere Edelman van den Vyandt, die in een Voorkamer daar ontrent was, diverse reysen apart heeft gaan spreken en gecommuniceert, de welke dan den Krijghs-Raad quam pousseeren om den Koning antwoordt te laten toekomen, voorgevende dat'er geen tijd meer overigh en was; En dat eyndelijk als de Commandeur in den Krijghs-Rade de voorsz. propositie van den Koningh voortbracht, hy Gevangen daar mede present is geweest, en verstaan heeft dat het meeste deel van de Officieren tot het overgeven van de Stadt op des Konings clementie heeft geadviseert, en onderteykent. Daar tegen hy Gevangen niet alleen niet en heeft geprotesteert, d'Officieren geencourageert, of tot der selver devoir vermaant gehadt, maar selfs mede doen ter tijdt tot het overgeven van de selve geconsenteert, en onderteykent; Daar op de Stadt ook datelijk overgegeven is, alhoewel de Vyandt Kanon, Musquet, of Pistoolschoot op den selven gedaan en hadde, en met Soldaten, Fortificatien, en Munitie van Oorloge wel voorsien, en sulks noch buyten noodt, en pericul was. SOO IST, dat die van den Krijghs-Rade voornoemt (doende recht) den voornoemden Daniel Baron d'Offery, gecondemneert hebben, gelijk zy den selven condemneeren by desen over 't gunt voorsz. is, als strekkende tot merkelijke ondienste, irreparable schade, en disreputatie van dese Landen, 't welke geenzints getollereert, maar andere

ten

ten exempel met alle rigueur behoort geſtraft te werden; Te brengen door den Provooſt Generaal van den Leger, ter plaatſe daar men gewoon is Criminele Juſtitie te doen, om aldaar door den Scherprechter ge-executeert te werden met den ſwaerde dat'er de doodt naar volge, als mede in de koſten, en miſen van Juſtitie tot tauxatie, en moderatie van deſen Krijghs-Rade, ontſeggende den Heer Advocaat Fiſcaal van de Generaliteyt zijnen vorderen eyſch om redenen, doch alles op 't goetvinden, en approbatie van Sijn Hoogheydt.

Aldus gedaan, en geſententieert in den Leger by Bodegrave, by zijn Excellentie van Zuyleſteyn, Generaal van de Infanterye van het Leger en Preſident, de Heeren Grave van Naſſau Luytenant Generaal, Steenhuys Heere van Heumen Majoor Generaal, beyde van de Ruyterye, La Leck, Sedenitsky, Almelo, Graaf van der Lippe, Collonellen, en Turk Luytenant Collonel, ten overſtaan van den Advocaat Fiſcaal voornoemt op den 22 Auguſti Anno 1672. Stilo novo, ter Vergaderinge van den voornoemden Krijghs-Raadt.

Was geparapheert

Fredrik de Naſſou.

Ter Ordonnantie van den Krijghs-Rade voornoemt, in abſentie van den Griffier,

En onderteekent

Laurens de Sille.

Numo. 39.

Schriftelijk advijs der Officieren van Rijnberk.

Behoorende op Pag: 380.

MAandagh, den 6 Junii, 1672. wert de Krijghs-Raadt gehouden ter preſentie van de Heer Commandeur van Baſſen, den Heer Collonel Douſſery, en alle preſente Capiteynen, Lieutenanten, en Vaendrighs van deſgelijke.

Den Heer Commandeur van Baſſen d'intentie van den Koning geproponeert hebbende, als namentlijk, dat by aldien het Guarniſoen ſich op zijn Clementie wilde overgeven, dat hy dit Guarniſoen van Rijnberk favorabelder tracteeren wilde als Orſoy, Burik, en Weſel, met begeeren, dat alſoo eere, en reputatie hier by geintreſſeert was, dat zy die ſelve conſidereeren moſten, te zamen gelijk eerlijke Mannen, om ons by onſe Heeren, en Meeſters, en de geheele Werelt mogen te verantwoorden.

Den Heer Cap. Jacob Rogier oordeelde, dat, terwijlen, na het gevoelen van den Heer Collonel voorſz. ſelfs, geen volk genoegh was om de Werken te maintineeren, ſoo was zijn gevoelen dat men op goede conditien ſou komen te accordeeren. Stondt Jacob Rogier.

Den Heer Cap. Klooſter ſuſtineerde dat men over de 1000 niet in 't Guarniſoen hadde, die bequaam waren het Guarniſoen te defendeeren, ſoo verſtaat hy dat men ſich op goede conditien ſou moeten overgeven. Stondt Lodof van Klooſter.

Den Heer Cap. Sloot, om dat men geen 1000 Man hadde, en veele jonge, en ongedreſſeerde Soldaten, ſoo dat onmogelijk was de plaatſe te konnen beſetten, ſoo verſtont hy dat men op goede conditien ſoude accordeeren, alſoo men niet beſtant genoegh was tegens ſoo een machtigh Leger te maintineeren. Stondt Arent Sloot.

De Heer Cap. Broekhuyſen, alſoo de Staten ons verlaten hadden, het Volk door den gedurigen arbeyt aan de Werken gedematteert waren, dat onmogelik was de plaatſe te defendeeren, ſoo verſtont, dat men op de beſte conditien mogelijk met den Koning ſou komen

te

te parlementeeren. Stondt Wilh. van Broekhuysen.

De Heer Cap. Toulemonde, dat wy waren in een van de considerabelste plaatsen van ons Landt, en by aldien wy de Buytenwerken niet souden konnen maintineeren, dat mense sou komen te verlaten, of doen springen, en dat men, soo goet als mogelijk sich most defendeeren, al eer men van eenige Capitulatie quame te spreken, tot de laatste man toe, en niet meer defendeeren konnende, dat het dan noch tijdts genoegh was, om te parlementeeren, op dat men eere, plicht, en eedt in acht nemen, en sich voor de Heeren, en Meesters verantwoorden koste, en dat hy liever hier van de vyandt wilde gehangen worden, dan van zijne Heeren, en Meesters. Stondt Barth. de Toulemonde.

De Heer Cap. Renesse, indien men sich konde maintineeren, dat hy van 't gevoelen van den Capiteyn Toulemonde wesen sou: maar contrary blijkende, verstont dat men op de beste conditien mogelijk sou komen te parlementeeren. Stondt Jan Peter van Renesse.

Idem est, Schimmelpenning.

De Heer Cap. Uytenbogaart, conformeerde my met Capiteyn Broekhuysen Stondt Florus Uytenbogaart.

De Heer Cap. Meroode, d'onmogelijkheyt siende tegen sulk een macht te subsisteeren, oordeelde dat men op de beste conditien mogelijk sou komen te accordeeren, vermits door dit middel die van de Religie noch souden mogen gemaintineert, en eenighsins geprotegeert worden. Stondt Georg Joost van Merode.

De Heer Cap. Bronkhorst, idem, Capiteyn Merode, doende daar by, dat, soo wanneer geen favorabele conditien koste bedongen worden, dat men dan vechten moeste tot conservatie van de eere. Stont H. van Bronkhorst.

De Heere Cap. Fonteyn, aangesien de Fortificatien soo groot zijn, en soo veel besettingen van nooden hebben, dat het onmogelijk is met het swakke Guarnisoen te konnen besetten, schoon geproponeert wordt de Buytenwerken te laten springen, en alsdan de Binnepoften te besetten, onse Grachten gevult zijn souden, en dan onmogelijk was te konnen defendeeren, soo was die van gevoelen tot een favorabel accoort te komen, en sonder dat, te vechten. Stondt J. Hollandt, gesey Fonteyn.

De Heer Cap. Bleyswijk was absoluyt geresolveert alhier binnen de plaatse met al zijn volk te sterven, niet tegenstaande wel wist dat tegens die groote macht van den Koning niet kost gedefendeert worden, ten zy met vliegende Vaendelen, en brandende Lonten, met volkomen Geweer daar uyt scheyde. Stondt R. Bleyswijk.

De Heer Cap. Klerk conformeerde sich met Capiteyn Rogier en Renesse Stondt E. Klerk.

De Heer Cap. van Meeresteyn conformeerde sich met Capiteyn Rogier, Stondt J. Fokier de Vermandois.

De Heer Cap Kinsky, alsoo het Guarnisoen niet mogelijk was te defendeeren, conformeerde sich met Capiteyn Bleyswijk. Stondt B. W. Baron de Kinsky.

Den Luytenant Paulus Bellous, onder de Compagnie van Capiteyn de Viry, conformeerde sich met Kinsky. Stondt Bellous.

De Luyt. Praam conformeerde sich met dese laatsten. Stont Samuel Praam.

De Luyt Kloester conformeeerde sich met Capiteyn Rogier, volgens advijs van den Ingenieur, en te weynigh volk tot defensie daar in ziende. Stondt Ditmaar van de Kloester.

De Luyt. Sloot conformeert sich

met Capiteyn Rogier. Stondt Joan Albert Sloot.

De Luyt. van Emmerik, alſoo onmogelijk is onſe Buytenpoſten met ſoo weynigh volk, gelijk hier in het Guarniſoen is, niet half konnen beſetten, en geen tijdt hebben deſelve te laten ſpringen, of raſeren, en onſe Binnewallen onbequaam zijn, ons te kunnen defenderen, als de Buytenwerken wegh zijn, ſoo is mijn ſentiment, dat men op behoorlijke conditien behoorde te capituleren, alſoo van alle kanten afgeſneden zyn, en geenſins ontſet kunnen bekomen. Stondt Joh. van Emmerik.

De Luyt. Echten conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stondt Nicolaas van Echten.

De Luyt. Meurs conformeerde ſich met Cap. Rogier. Stont Willem Meurs.

De Cap. Luyt. Langenhooft ut ſupra. Stont Hendrik Langenhooft.

De Luyt. Enſchede de zelve Capitulatie die Capiteyn Fonteyn geteekent heeft, ik als Luytenant doe het zelfde. Stont W. V. Enſchede.

De Luyt. Hoogen conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont dit is H. het merk van de Luyt. Hoogen.

De Luyt. de Veen conformeerde met Cap. Sloot. Stont Willem de Veen.

De Luyt. Appelbergh conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont Andries Appelbergh.

De Luyt. Spyk conformeerde ſich met Cap. Merode. Stont Paulus Spyk.

De Luyten. Walterus conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont Dionyſius Walterus.

De Luyt. van Heert, conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont H.W. van Heert.

De Vaendrigh Viry conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont François de Viry.

De Vaendrigh Loſſy, weet wel dat het by deſe gelegentheyt onmogelijk is deſe Stadt langen tijdt te konnen defenderen, maar is van gevoelen dat de krijghsorder, en de aangeboore genereusheyt van ſijn Majeſteyt ſoodanigh is, dat ſijn Majeſteyt aan Soldaten die eenighſins haar eer, en eedt ſoeken te betrachten, ten minſten ſoo goede conditien ſal geven, als aan die gene, die ſoo een plaats als deſe is, ſoo ſonder ſtoot of ſtorm overgeven. Stont W. Loſſy Vaendrigh van Capiteyn Ger. van Haften.

De Vaendrigh l'Eſpée conformeert met Capiteyn Sloot. Stont Abram de l'Eſpée.

De Vaendrig Reneſſe conformeerde ſich met Capiteyn Rogier. Stont Theodorus Reneſſe.

De Vaendrigh Vloet conformeerde ſich met ſijn Capiteyn Schimmelpennink, ſonder het Vaendel niet uyt te trekken. Stont Nicolaas Vloet.

De Vaendrigh van Eyl conformeerde ſich met Capiteyn Reneſſe. Stont W. van Eyl.

De Vaendrigh Vink conformeerde ſich met Capiteyn Toulemonde. Stont Pieter Vink.

De Vaendrigh la Plas conformeerde ſich met Capiteyn Reneſſe. Stont Gerard van der Plas.

De Vaendrigh Groenwegen conformeerde ſich met Cap. Rogier. Stondt S. G. v. Groenwegen.

De Vaendrigh Mode conformeerde ſich met Capiteyn Sloot. Stondt Henricus Mode.

De Vaendrigh Kuyper conformeerde ſich met Capiteyn Merode. Stondt Johan Kuyper.

De Vaendrigh Meyers conformeerde ſich met Capiteyn Bleyswijk, en Kinsky. Stont Baſtiaan Meyers.

De Vaendrigh van den Broek, Vaendrigh van Capiteyn Fonteyne, conformeerde ſich met ſijn Capiteyn. Stondt Jan van den Broek.

De

De Vaendrigh van der Til conformeerde ſich met Capiteyn Bleyswijk. Stont Michiel Arnold van der Tille.

De Vaendrigh Nieupoort conformeerde ſich met Capiteyn Bleyswijk, en Kinsky. Stont Arnold Nieupoort.

De Vaendrigh Hattum conformeerde ſich met Cap. Bleyswijk, en Kinsky. Stont Lodewijk van Hattum.

De Vaendrigh Voller, onder Cap. Klerk, conformeerde ſich met ſijn Cap. Stont Carel van Voller.

De Vaendrigh Viſſcher conformeerde ſich met de Heere van Meereſteyn, Stont Joh. Diederik Viſſer.

De Vaendrigh de Vries, onder Cap. Broekhuyzen, conformeerde ſich met Cap. Reneſſe. Stont Arnold de Vries.

De Heer Collonel Douſſery verſtont, dat, dewijle de meeſte Stemmen gaan, ſich op goede conditien over te geven, ſoo was ſijn geſtrengheyt daar niet tegen, anderſins was gereſolveert ſijn uyterſte droppel bloedts daar by op te ſetten, nochmalen verſtaande goede conditien, dat de Heeren Staten eere daar van hebben moeſten. Stont le Douſſery.

De Heer Commandeur van Baſſum kon in de Reſolutie der meeſte ſtemmen niet reſolveeren, alſoo hem de plaats alleen aan betrouwt was, liever hadde onder de Poort gehangen te weſen, dan tegens ſijn eere, eedt, en plicht duſdanigh te handelen. Stont v. Baſſum.

Onder ſtondt *pro Copia cum ſuo Originali concordante* And. Jac. Godsleeben *Imp. Auth. Not. Publ. ſubſ.*

Numº. 40.

Reſolutie van den Raadt van Staten wegens Weſel.

Behoorende op Pag. 391.

IS voorgebracht dat Martijn van Juchen, Commandeur der Stadt Weſel, aan haar Ed: Mog: by memorie hadde gerepreſenteert, dat hy ingevolge van haar Ed: Mog: aanſchrijvens in date den 12 April leſtleden herwaarts overgekomen was, en ter obedientie van dien hadde overgelevert een bericht van de conſtitutie der voornoemden ſtaat, ſoo ten opſichte van de Militie, Magaſijn als Fortificatien, met aanwijſinge van de defecten, en de noodige voorſieninge dienthalven gerequireert, en nademaal haar Ed: Mog: voor een groot gedeelte daar op albereets hadden gediſponeert en boven dien gecommitteert derwaarts, de Heeren Strik en Aylua haar Ed: Mog: Gedeputeerden met volkomen authoriteyt, en mits dien ſijn perſoon hier niet meerder ſcheen van eenige dienſt te zijn, dat haar Ed: Mog: ſouden gelieven goet te vinden, dat hy Commandeur ſich wederomme mochte vervoegen naar de meergemelte Stadt Weſel, omme in continuatie van ſijn langdurige en getrouwe dienſten, mitsgaders van ſijn yver en affectie ten beſten van den ſtaat by de tegenwoordige occurrentie van ſaken naar ſijn talent, en ſijne functie geamployeert te worden. Waar op gedelibereert zijnde, hebben haar Ed: Mog: haar den inhoude van de voorgedachte memorie, en den yver van de Remonſtrant ſonderling wel laten gevallen, en is wijders goet gevonden en verſtaan midts deſen te verklaren, dat haar Ed: Mog: in getrouwe vigilantie, en goede conduite doorgaans door den Remonſtrant betoont in ſijne functie en ſpeculatie, in 't obſerveren en doen obſerveren van militaire ordres en diſcipline, in executie van placcaten en de ordres aan hem door haar Ed: Mog: ſucceſſivelik gegeven, volkomen contentement en ſatisfactie genomen, gelijk haar Ed: Mog: als noch zyn nemende, met vertrouwen, dat den Remonſtrant meer gemelte ten uyt-eynde van ſijn leven,

en ten dienſte van den Staat daar inne vorder loffelijk ſal continueren, doch nademaal haar Hoogh-Mog: hebben gelieven goet te vinden den Collonel van Santen te qualificeeren, by acte omme als Commandeur, binnen de meergemelte Stadt Weſel het Commandement te exerceeren, met ſubſtitutie op den Collonel van Haften en Lieutenant Collonel Copes by reſpective abſentie of ongelegentheyt, in conſideratie van hooge Jaren van den meergemelte Remonſtrant, en dat des ſelfs lichaam by de preſente conſtitutie niet was te vergen de groote en continuele fatiges die by voorvallende ongelegentheydt ſtaan geſupporteert te worden, dat den ſelve ſich voor als noch hier in 's Gravenhage ſal onthouden, omme des gerequireert wordende haar Ed: Mog: te dienen van deſſelfs bericht en conſideratien naar vereyſch van ſaken, met dien verſtande echter dat het depeſcheeren van de voorſz. acte op den Collonel van Santen, mitsgaders van de ſubſtitutie op den Collonel van Haften, en Lieutenant Collonel Copes voornoemt, in 't minſte niet en kan prejudiceeren aan den Remonſtrant, nochte aan deſſelfs functie in qualiteyt als Commandeur binnen de meergemelte Stadt Weſel, blijvende de voorſz. functie van 't Commandement met alle d'eere en præminentie daar van dependerende ongekrenkt. en ſonder verminderinge by den Remonſtrant, in dier voegen dat de exercitie van dien alleenlijk *pro tempore* verſtaan moet werden gedemandeert te zijn aan den meergemeldte Commandanten reſpectivelijk en by ordre.

Onder ſtondt

Dirk Meerman.

Accordeert met het Regiſter

J. van Slingelant.

Numo. 41.

Sententie by den Krijgs-Raadt geweſen over *Alexander d'Hinyoſſa*, zijnde Capiteyn geweeſt in 't Guarniſoen van de Stadt Wezel. Gedaan in 't Leger by Bodegrave den 6 Auguſty 1672: en publijkelijk gepronuntieert den 8 Auguſty daar aan volgende.

Behoorende op Pag: 401.

ALſoo *Alexander d'Hinyoſſa* Capiteyn, Gevangen alhier in het Leger overtuyght, en die van den Hoogen Krijgs-Raadt der Vereenigde Nederlanden gebleken is, dat hy Gevangen zijnde met zijne Compagnie beſtelt geweeſt in 't Garniſoen van de Stadt Wezel, ten tijde de ſelve in Junio laaſtleden van wegen den Koning van Vrankrijk belegert was, hem onderwonden heeft in plaatſe van behoorlijke devoyren tot wederſtandt van den Vyandt gerequireert en vereyſt, ſoo verre Eedt en plicht te vergeten, dat hy ſijne Poſt verlaten, groote flauwhartigheyt, onluſtigh te vechten en muyterye betoont, en by anderen vorder verwekt heeft; Al het welke zijnde ſeer leelijke en ſchandelijke feyten, ſtrekkende tot merkelijken ondienſte en diſreputatie van deſe Landen, die geenſints getollereert maar andere ten exempel volgens den Articul-brief Militair behooren geſtraft te werden. ZOO IST, dat die van de Krijghs-Rade voornoemt (doende recht) den voornoemden *Alexander d'Hinyoſſa*, gecondemneert hebben, gelijk zy den ſelven condemneeren by deſen, over 't voorſz is, gebracht te werden door den Provooſt Generaal ter bequamer plaatſe, omme aldaar door den Scherprechter geſtraft te werden met den ſwaerde dat 'er de doodt naar volge, als mede in de koſten, en miſen van Juſtitie tot tauxatie en moderatie van deſen

Krijghs-

Krijghs-Rade; Ontseggende den Heer Advocaat Fiscaal van de Generaliteyt sijnen verderen eysch omme redenen, doch alles op het goetvinden en approbatie van Sijn Hoogheyt. Aldus gedaan en gesententieert in den Leger by Bodegrave; By sijne Excellentie van Zuylesteyn, Generaal van de Infanterij van het Leger en President, de Heere Grave van Styrum Major Generaal van't Leger, van de Lek, Sedlenitzky, Almelo, Grave van Floidorp, Collonellen; Schimmel-pennink van der Oye, Luytenant Colonel, en Paul van Arnhem Major te Paerde. Ten overstaan van den Advocaat Fiscaal voornoemt, by formele Krijghs-Rade op den 6 Augustii 1672. stilo novo.

Ter Ordonnantie van den Krijgs-Rade voornoemt.

Numo. 42.

Sententie van den Hoogen Krijgs-Raadt der Vereenighde Nederlanden, jegens *Johan Barton de Mombas.*

Behoorende op Pag: 460.

ALsoo den Hoogen Krijghs-Raadt der Vereenighde Nederlanden, uyt het intendit van den Advocaat van 't Landt, midtsgaders de stukken en munimenten, daar nevens overgelevert, ten genoegen gebleken is, Dat Sijne Hoogheyt op den 7 Junii deses Jaars 1672, *Jan Barton de Mombas*, geweesene Commissaris Generaal van de Ruyterye deser Landen, jegenwoordigh Latitant en Gecontumaceerde, expresselijk heeft geordonneert, de Troupen, soo te Voet, als te Paerdt, te commandeeren in de Betuwe, en dat ook den Heere Velt-Marschalk *Wirtz*, uyt den name van hooghgemelte Sijne Hoogheydt, by Missive in date den thienden der voorsz. maandt, aan den selven *Mombas* gedepescheert, de voorverhaalde ordre geitereert heeft, soo als ook den voornoemden *Mombas* het selve Commande aanvaart, en sich in de voorsz. Betuwe heeft getransporteert: En of wel dienvolgende den selven *Mombas* Eer en Eedts-halven gehouden, en verplicht was, alles te contribueren, en verforgen, 't gene tot defensie van het voorsz. Quartier van de Betuwe, hem aanbevoolen, noodigh en dienstigh hadde mogen zijn, midtsgaders 't selve Quartier ten uyttersten te defendeeren, dat hy *Mombas* nochtans contrarie de voorsz. respective ordres, midtsgaders tegen sijn Eer, Eedt en plicht, in de voorsz. maandt Junii, als wanneer den Vyandt aan den Rhijn tegens over het voorsz. Quartier was gekomen, sich onderwonden heeft sijne Poste aldaar schandelijk te verlaten, en aan den Vyandt volkomen openinge, en gelegentheyt te geven, omme met des selfs Armé den Rhijn te passeeren, gelijk den selven Vyandt die occasie ook waar genomen heeft, en den voorsz. Rhijn gepasseert is; hebbende hy *Mombas*, alsoo getracht dese Landen tot de uyttersten ruine, en extremiteyt te brengen; dat hy over de voorsz. verraderlijke en trouwelooze actie, geapprehendeert, en voor den Hoogen Krijgs-Raadt te rechte gestelt zijnde, hangende de Proceduuren aldaar midtsgaders *deliberante Principe*, sich van sijne trouwloosheyt, en verraderye overtuyght vindende, heeft ondernomen, by nachte uyt sijne detentie te vluchten, en uyt te breken, midtsgaders sich met klimmen over de Wallen, en swemmen door de Grachten van't Leger, te salveeren. Dat hy ook vervolgens naar Utrecht by den Vyandt is over geloopen, en sich aldaar als noch onthoudt, midtsgaders hem jegens desen Staat laat employeeren. Dat vorders den gemeldten Krijghs-

Raadt uyt de Relatien van den Provooſt Generaal van 't Leger mede geſien heeft, dat den voorſz. *Mombas* eerſt tot driemalen, en naderhant noch ten vierdemaal, *ex ſuper abundanti*, by openbare Trompetten en Tromſlagen, door alle de Quartieren van het Leger behoorlijk ingedaaght, en ingeroepen is, omme ſich te ſiſteeren voor den gemelten Krijghs-Rade, en aldaar redenen te geven van het voorſz. trouwloos, en ſchandelijk verlaten ſijner Poſte, als mede van het ontwijken uyt ſijne detentie, het violeeren van de Grachten, en Circumvallatien van het Leger, het overloopen by den Vyandt, met den gevolge en aankleven van dien, en voorts te antwoorden op ſoodanigen eyſch en Concluſie Crimineel, als den Advocaat van het Landt jegens hem, uyt ſake voorſz. ſoude willen doen, en nemen; En dat hy nochtans niet en is gecompareert, maar ſich heeft laten contumaceeren: Alle het welke zyn ſaken, van zeer quaden gevolge, en directelijk ſtrijdende tegens de Placcaten, en Diſcipline Militair van deſen Lande, mitsgaders ſtrekkende tot groot disreſpect, en ſchade van den zelven Lande, die derhalven niet en konnen geleden, maar andere rigoureuſelijk ten exempel behooren geſtraft te worden: Heeft den gemelten Krijghs-Raadt, op alles rijpelijk gelet, en geconſidereert hebbende, 't gene ter materie dienende was, den voorſz. *Jan Barton de Mombas* verſteeken van alle exceptien declinatoir, dilatoir, en peremptoir, mitſgaders weeren, en defenſien, die hy comparerende hadde mogen doen, en proponeren; En doende voorts recht, heeft den zelven *Mombas* verklaardt, als hy verklaardt wordt by deſen, te hebben begaan *Crimen Læſæ Majeſtatis*, en ſchuldigh te zyn aan verraadt jegens den algemeenen welvaart van den Lande; condemneert dien-volgende den zelven *Mombas* (wanneer hy wederom mochte worden geapprehendeert, en in handen van de Juſtitie geraken) met de Koorde ge-executeert te worden, datter de doodt naar volght; en dewijle hy door ſijn ontvluchten ſich de Juſtitie heeft ontrokken, en nu niet te bekomen is, maar ſich by den vyandt onthoudt, ordonneert, dat des zelfs Effigie door den Scherp-Rechter ſal worden gebracht ter plaatſe daar men gewoon is Criminele Juſtitie te doen, en aldaar aan een Galge ſal worden op gehangen; Verklaren voorts alle ſijne Goederen ten behoeve van de Generaliteyt geconfiſqueert, en verbeurt, doch alles op approbatie, en goedt vinden van Sijn Hoogheydt. Aldus gedaan en geſententieert, ten overſtaan van den voorſchreven Advocaat van 't Landt, ter Vergaderinge van den Hoogen Krijghs-Raadt binnen Bodegrave, op den 18 November 1672. En is de zelve by hoogh-gemelte Sijne Hoogheyt geapprobeert.

Ter Ordonnantie van de ſelve.

Getekent

Johan Molengraaf.

Numº. 43.

Genadige Declaratie van Sijn Majeſteyt van Groot Brittanjen, &c. om de Onderdanen van de Vereenighde Provintien der Nederlanden te animeeren, hun zelve nevens hare Capitalen te Tranſporteeren en ſetelen in ſijn Majeſteyts Koninghrijk van Engelandt.

Behoorende op Pag. 460.

Publiceert met het advis van Sijn private Raat.

CHARLES R.

NAdemaal Sijn Majeſteyt in ſijn voorgaande Declaratie van Oorlogh

logh tegens de Staten Generaal van de Vereenighde Nederlanden van den 17 Maart 167½. onder andere saken genadelijk heeft gelieft te verklaren, Dat by aldien eenige Onderdanen van de voorsz. Nederlanden, 't zy uyt affectie tot sijn Majesteyt of sijn Regeeringe, of door reden van de verdrukkinge die sy daar vinden van hare Regeerders, soude komen haar te vervoegen binnen eenige van sijn Koninghrijk; Dat de selve soude by sijn Majesteyt beschermt zyn in hare Persoonen en hare goederen; Sijn Majesteyt verblijvende by de zelve genadige inclinatie jegens alle soodanige Onderdanen van de voorsz. Nederlanden, de welke sullen begeeren hun zelve te verloffen van de calamiteyten en swarigheden waar die Landen rechtvaardelijk in gevallen zyn, door de quade Raden van sommige van de voornaamste Persoonen in de Regeringe van die landen; Heeft goedt gedacht vervolgens sijn voorsz. genadige intentie by desen verder te verklaren.

I. Dat alle soodanige Onderdanen en Inwoonders van de Vereenighde Nederlanden, van wat Hanteering, Rang, of Conditie sy souden mogen zyn, begeerigh zijnde hun zelve uyt die landen te begeven, sullen hebben en voortaan uyt kracht van desen hebben volkomen verlof, licentie en permissie van sijn Majesteyt, haar zelve te mogen transporteeren, mitsgaders hare Familien, Capitalen, Goederen, en Koopmanschappen binnen dit sijn Majesteyts Koninghrijk van Engelandt, in wat Schepen en Vaartuygh sy sullen goedtdunken, sonder eenige aanhalinge, confiscatie, of molestatie.

II. Dat alle soodanige Persoonen alhier gearriveert zijnde binnen dit sijn Majesteyts voorsz. Rijk sullen volkomen vrydom hebben in hare Persoonen en Capitalen, en vermogen hun zelven en Familien te setelen en gaan woonen waar sy begeeren en na haar behagen, en sullen mitsgaders volkomen vrydom genieten in de oeffeninge van Religie na haar eyge Conscientien, mitsgaders alle andere Privilegien, Immuniteyten en beneficien die genooten worden, en de ingeboore Onderdanen van sijn voorsz. Majesteyt toekomen: Besonderlijk dat sy niet sullen onderworpen zijn te betalen eenige Costuymen, Convoyen, Impoften, of andere gerechten van wat nature die soude moge zyn, meerder dan die betaalt worden by sijn Majesteyts ingeboore Onderdanen van dit Rijk.

III. Tot meerder verseekeringe in dit particulier sal sijn Majesteyt in de naaste vergaderinge van 't Parlament een Acte passeeren om soodanige Persoonen, hare kinderen, en dienaars te Naturaliseeren, en dat ondertusschen aanstonts en sonder uytstel de zelve gemaakt sullen worden, Vrye Denizens van dit Rijk van Engelant, sonder eenige moeyten of onkosten.

IV. Alle sulke Schepen, Barken, Buysen, en alle andere Vaartuygen die eenige van de Persoonen hun zelve soo transporteerende als voorsz. is, toebehooren sullen, aangesien en gereekent worden als Engelsch gebouwt, en insgelijks effectivelijk genieten de zelfde Privilegien en Immuniteyten in poinct van Commercie, Navigatie, en Costuymen, als of sy hadden in Engelandt gebouwt geweest, en sijn Majesteyts ingeboren Onderdanen van dit sijn Rijk in der daat toequamen: En by aldien hier namaals eenige Persoon of Persoonen sullen komen aan sijn Majesteyt over te brengen eenige Oorlogh-Schepen van de Vereenighde Nederlanden, dat als dan soodanige Persoon of Persoonen sullen aanstonts hebben en ontfangen tot haar eygen gebruyk de helft van de gerechte waarde van sulke Schepen, haar Geschut, Ammunitie,

nitie, proviſie, en andere toebehooren.

V. En tot meerder verwekkinge van alle ſoodanige Matroſen, Bootsgeſellen, Viſſchers, Scheeps Timmerluyden, en andere handtwerksluyden de Zeevaart aangaande, die begeerigh zijn om Zijn Majeſteyts genadige gunſt en medelijden te omhelſen; So heeft het Zijn Majeſteyt noch verder gelieft hier by te voegen, en vervolgens, by deſen te verklaren en beloven, dat alle ſoodanige Perſoonen ſullen bevrijt, en exempt blijven van gepreſt te worden.

VI. En laatſte verklaart en belooft Zijn Majeſteyt, dat hy van tijdt tot tijdt zijn vrye Paſpoorten onder Zijn Koninglijke Signature ſal vergunnen voor de Perſoonen, Familien, Schepen, Goederen, en Koopmanſchappen van alle ſoodanige Perſoonen, die hun ſelve in deſe manier begeeren te Tranſporteeren; Ja ſelfs convoyen te beſorgen (by aldien het nodigh ſal gevonden worden) om hun en hare Capitalen te beſchermen in het overkomen, tegens eenigh gewelt of moleſtatie die haar mocht voorkomen. Vorders beloovende en verklarende dat tot ſupplement by gebrek van ſoodanige Paſpoorten, (waar de Perſonen dikmaals de gelegentheyt niet en hebben om de ſelve te verkrijgen) Zijn Majeſteyt effectuele ordre ſal ſtellen dat alle ſoodanige Schepen of Goederen, die t'eeniger tijdt hier na ſullen komen in Zee genomen te worden, en gedeſtineert zijnde na eenige plaatſen of haven van dit Rijk, en rechtveerdelijk toebehoorende, eenigh Perſoon, ſich ſelve en zijn Capitaal ſoo Tranſporteerende in dit Zijn Majeſteyts Koningrijk van Engelandt, terſtondt en ſonder uytſtel of delay ſullen ontſlagen, en aan de Eygenaars gereſtitueert worden.

Whitehal $\frac{12}{22}$ *Junii*, 1672.

Numo. 44.

Miſſive van de Stadt Campen aan haar Hoogh-Mog.

Behoorende op Pag: 590.

Hoogh-Mogende Heeren,

Het onverwacht en ſchielijk overgaan, van verſcheyde Steden en Sterkten, van den Staat der Vereenigde Nederlanden, heeft alle de wereldt geſurprenneert, en veele curieuſe menſchen gaande gemaakt, om daar van de ware en byſondere oorſaken te penetreren, terwijl de gemeene man onvernuftighlijk alles eſgualijk af-metende; en natuurlijk genegen van de Regenten qualijk te ſpreken, ſonder onderſcheyt, hier van de ſchult geeft, aan de nonchalance van de Politique, en de lacheteyt der militaire Officieren, of veel eer aan de ontrouwigheyt en 't verraat van beyden. Dit is de reden en oorſake, waarom de Heeren van de Magiſtraat der Stadt Campen, tot voldoeninge van d'eerſte, en overtuyginge van de laatſte ſoorte van menſchen, en voornamentlijk, om aan de Provincien, openinge hares bedrijfs te geven, ſich verplicht hebben gevonden, uwe Hoogh-Mog: by deſen punctuelijk voor te dragen, en ook met den druk gemeen te maken, 't gene voor, en omtrent het overgaan van gemelte Stadt ter hande genomen en voor-gevallen is. Wanneer dan op de voorlopende geruchten, de Declaratien van Oorloge van de Koningen van Vrankrijk en Engelandt, midtsgaders de Keur en Vorſten van Ceulen, en Munſter zijn gevolght, heeft meergemelte Magiſtraat tot bewaringe en defenſie harer Stadt, ten dienſte van den gemeenen Staat, nodigh geacht, hare ſorge principalijk te laten gaan over de defecten harer Fortificatien, en van het Magaſijn, met den aankleve van dien, in vaſt vertrouwen, den Staat niet in

ge-

gebreke soude blijven, in tijdt van noodt, haar soo veele Volk van Oorloge toe te senden, als ten fine voorschreven van noden soude zijn. Belangende de Fortificatien, kan men voor de oprechte waarheyt verklaren, dat men soo haast de vorst uyt de gronde is geweest, der selver reparatie heeft aangevangen, en naar ingenomen advijs, van den Colonel Stekke, en andere des verstandige, op verschot van de Stadt, soodanigh doen redresseren en Palissaderen, dat, niet tegenstaande het onverwachte opbreken van het Leger aan den Yssel, en het ontijdigh overgaan der Steden Deventer en Swol, de selve by na in volkomen Staat van defensie, zijn geweest: De Schot en andere Poorten, Hameyen, Val-bruggen, Slagh-boomen, Batteryen en andere saken van gelijke nature, zijn op gelijk verschot mede in genoeghsame ordre gebracht. Den soberen en soo seer defectueusen Staat van 's Landts Magasijn alhier, hebben wy in Februario jonghstleden, aan den Raadt van State gesonden, met gedienstigh versoek, dat op die nodige behoeften ten spoedighsten ordre gestelt mochte werden, en 't selve door onse Mede-Raadts-Vriend d'Heer Reyner Gansneb, Gnt. Tengnegel, Gecommitteerde ter Vergaderinge van haar Hoogh-Mog: met inleveringe van memorien, instantelijk by den Raadt zijnde gesolliciteert, heeft men bekomen een resolutie, by welke geaccordeert wierden 6000 pondt Bus-polver, en 3000 pondt Lonten, sonder meer, niet tegenstaande de Lieut. Generaal van der Mijlen, op ordre van den Raad, vry ruymer en op alles hadde geadvisseert. Waar op men is genootsaakt geworden, door een extraordinaris affendinge, van de Heeren Johan en Reyner Gansneb, Gnt. Tengnegel, onse Mede-Raadts-Vrienden, nevens onsen Secretaris Rutger van Breda, nochmaals over 't selve subject by den Raadt instantie te doen, op welk wel de Resolutie echter, gelijk ook de voorige, noch Polver, noch Lonten, noch Loot, noch ook yets anders is gevolght, onaangesien sedert veelvoudige sommatien, en verdrietige sollicitatien, aan den Raadt den Heer Meerman, tot het dispenseren van Ammonitie van Oorloge gecommitteert, en den Commijs Stapelier van der Dussen, daar over zijn gedaan. Zijnde alsoo hoopeloos gestelt, om uyt des Generalitetys Magasijnen yets te konnen bekomen, hebben wy door d'Heer Heyman Vriese onse Mede-Raadts Vrient, Gecommitteerde Raadt ter Admiraliteyt tot Amsterdam, van 't selve Collegie 26 ysere Stukken Canon te leene ontfangen, en 4000 pondt Kruydt: (' t welk alles was dat men met groote moeyte, en ook niet anders als stiller wijse, konde bekomen:) en andere Ammonitie van Oorloge op verschot van de Stadt ingekocht, om immers, schoon men van de Generaliteyt hier in wierde genegligeert, wanneer men met genoegsaam Guarnisoen versien was: (waar aan men oordeelde geen redenen te hebben om te mogen twijffelen:) in postuur van defensie sich te konnen stellen. Maar aangaande het nodige volk van Oorloge, moeten wy met leetwesen seggen, dat onse Stadt, wordende aangesien als gelegen binnen den Ringh van den Yssel, en door het Leger aldaar, *quasi* bedekt, op de Lijste van besettingen, van Militie geheel onversien, en sonder een eenige Compagnie is gestelt geworden, ook by 't opbreken van 't Leger aan den Yssel, en het open stellen van de pas in de Veluwe: dat alleen vier Compagnien paarden, alhier weynigh dienst konnende doen, sonder een eenigh man te voet, binnen Campen zijn gesonden, in plaatse de naburige Steden Zutphen, Deventer en Doesburgh, yder met 5000

mannen zijn opgepropt. Hier van hare Hoogh-Mog: den Raadt van State, Sijn Hoogheyt de Heere Prins van Orange, nevens de Gevolmachtigde te velde, en de Stadt van Amsterdam, by iterative Missiven, en door meer gemelde Heer Heyman Vriese, nevens onse Secretaris Albert Hof, den 6 Junii by ons specialijk daar toe gecommitteert, kennisse zijnde gegeven, met versoek, dese Stadt met behoorlijk Guarnisoen en secours ten spoedighsten versien mochte werden, dat anders stont onfeylbaar verloren te gaan, is by den Raadt van State op een toegesonden Missive van den 13 Julii eerst geantwoort, en op des Heer Vriesen nader instantie zijn Ed: de Resolutie van wel-gemelten Raadt concernerende eenige meerdere quantiteyt buspolver, ter hande gestelt, dan 't senden van eenigh volk van Oorloge is by alle des Generaliteyts Collegien, mitsgaders Sijn Hoogheydt, de Gevolmachtighde te Velde en de Stadt van Amsterdam op de onmogelijkheyt t'eenemaal geexcuseert, en niet een man herwaarts gesonden, hebbende zijn Hooghgemelte Hoogheyt, d'importantie der Stadt Kampen voor den Staat naukeurighlijk beseffende, alleen hoope gelaten om de Compagnie Guarde die binnen Aernhem wierde opgehouden, soo ontslagen konde werden, naar Kampen te senden, 't welk mede ontstaan is.

Gelijk beklagh en by na gelijk versoek door d'Heeren Reyner Ganssneb Gnt. Tengnagel en Johan Krul, Borgermeesters der Steden Kampen en Swol respective, den 7 Junii jongst leden daar toe gecommitteert, aan de Provintien van Vrieslandt en Stadt en Lande zijnde gedaan, hebben wel de Gedeputeerden van de eerste by resolutie van den 10 dito de Militie in hare Provincie en omtrent Koevorden leggende, midtsgaders het uytschot tot verseekeringe van de Steden en Forten in Over-Yssel en Drenthe, omtrent hare Frontieren gelegen, volvaardighlijk geaccordeert, en aangenomen d'ordre daar toe noodigh ten selven dage aan de Lieutenant Generaal Ailua op Swol af te senden, ook ten selven eynde aan de Provincie van Stadt en Lande in krachtige termen geschreven: maar zijn op der selver Resolutie en op de getuyghde gelijke inclinatie van de Gedeputeerde Staten van de Provincie van Stadt en Lande: (die het nemen harer Resolutie op 't selve subject wegens d'absentie van den Heer Commandant Ravenhooft excuseerden, en tot den volgenden dagh, den 12 dito verschoven:) gene effecten gevolght.

Den 11 en 12 dito zijn uyt Swol en Hasselt binnen Kampen gekomen de 2 nieuwe Compagnien van Capiteyn Uterwijk en Hum; En heeft alloo het geheele Guarnisoen bestaan in de voornoemde 4 Compagnien Paerden, nevens die van den Graaf van Flodorf, casueel en sonder patent hier binnen gekomen, de 2 voornoemde Compagnie te Voet, en noch een van Capiteyn Blankfoort, die aldaar loop plaatse en als noch geen Wapens van 't Lant hadde, uyt welke 12 mannen na Kijk in de Vecht, een Fort gelegen op het Swarte Water, waren gecommandeert, en daar mede het Fort over den Yssel, bestaande in 4 punten en hare Flanquen, item de werken van de Stadt, namentlijk 2 Capitale Bolwerken met hare Fausselebreien, noch vier aan de Landtzijde, en alle de werken langhs den Yssel moetende beset en gedefendeert werden, 't welk by alle de werelt onmogelijk t'eenemaal wierde geoordeelt; Is meergemelte Stadt, na dat de Linie van Kater-schans tot Swol, tot welkers defensie men 5 Compagnien Paerden den 11 dito van hier hadde gesonden, was verlaten, de selve 5 Compagnien

pagnien Paerden, naar haar wederkeeren van de voorgemelte Linie, met die van Capiteyn Hum te Voet, uytgetogen; En een goet getal van het Biſſchoplijke Leger, op welke het geheele gros gereet ſtondt te volgen, tot onder 't Kanon was genadert, voor en aleer onſe Gecommitteerden voornoemt uyt Hollandt, Vrieſlandt en Stadt en Lande reſpective arriveren, en van haar wedervaren ons berichten konnen, den 13 dito by accoort aan den Chur en Furſten van Coln en Munſter overgegaan. Wy willen vaſtelijk vertrouwen u Hoogh-Mog: nevens de geheele werelt ſullen uyt het voor-verhaalde konnen en willen oordeelen, dat meergemelte Stadt in 't minſte niet by onſe ſchult, veel min ontrouwigheyt overgegeven, maar by gebrek van Guarniſoen en andere Oorloghs behoeften, als weerloos en verlaten, in de handen van de Chur en Furſten van Coln en Munſter heeft moeten vervallen, in plaatſe, wanneer men nevens de nabuerige Steden, met welke men tot onderſtandt van de gemeene ſaake, altijdt gewilligh en gelijk heeft gecontribueert gehadt, voorſien was geweeſt, men bequaam hadde konnen zijn tot conſervatie zijner Vryheyt en des dienſt van den gemeenen Staat, d'attacquen der Vyanden vigoureuſelijk af te keeren. Hier mede Hoogh-Mog: Heeren ſullen wy eyndigen, en Godt bidden U Hoogh-Mog: te willen nemen in zijne Heylige beſcherminge. Kampen den 3 Auguſty, 1672.

Uwe Hoogh-Mog: Dienſt-bereydwillige Vrienden,

Burgermeeſteren, Schepenen en Raden der Stadt
KAMPEN.

Ter Ordonnantie van deſelve
A. van Breda, *Secrets.*

Item Numo. 44.

Capitulatie van de Ridderſchap van Over-Yſſel, met den Biſſchop van Munſter, in dato den 5 July 1672.

Behoorende op Pag: 593.

VAn Godes genade Wy Chriſtopher Bernhardt Biſſchop tot Munſter, Adminiſtrator tot Corvey, Burghgraaf tot Strombergh, des Heyligen Roomſche Rijks-Vorſt, en Heer tot Borkeloe, &c. Doen kundt, en hier mede te weten, nademaal door de genade des Alderhooghſten, onſe tegens den Staat der Vereenighde Nederlandtſche Provintien voerende Wapenen, alſoo gezegent zijn, dat Wy nevens andere Veſtingen en Heerlijkheden, ook die Heerlijkheyt van Over-Yſſel in onſen gewelt gebracht hebben, en gelijk als die daar in gehoorige Steden by der ſelver veroveringe, van ons ſeeker accoort erhouden hebben; ſoo is 't ook dat die van de Ridderſchap, welke doenmaals by den anderen geweeſt zijn, ons door hare Gedeputeerden onderdanighſt voorgedragen, en te verſtaan gegeven hebben, in wat voegen zy by den tegenwoordigen toeſtant, daar de overige Provintie in deſen waar toe de ſelvige uyt kracht van de Unie ſchuldigh en verplicht zijn geweeſt, hebben laten manqueren En dewijle nu ook deſelve Provintien meerendeels onder vreemden gewelt zijn, de Unie ſelver gebroken, en zijn geſamentlijk met hare mede leeden daar aan niet vorder gebonden zijn.

Maar dat daar op alle en yegelijk geſamentlijk en beſonder hier met wetenlijk renuntieren, en ſich daar van voor ſich ſelven, haren nakomelingen en gantſche poſteriteyt ten eeuwigen tijden affonderen; en daar benevens tot meerder beveſtinge van ons, door onſe gerechte Wapenen op deſelve verworven,

Recht, vrywilligh erkennen, onſe Land-Vorſtelijke Hooge Overigheyt, en wat daar van dependeert, en den ſelven ſich namaals in onderdanigheyt, en ſich van nu aan ten eeuwigen tijden, door gene oorſake of eenige toevallen der werelt daar van ſeparieren te laten, maar willen by ons als haren Landt-Vorſten en Heeren, lijf en goedt op ſetten.

Dat wy in genadighſten aanſien der ſelver onderdanighſter betuyginge en ſubmiſſie, ſoo wy beneven dat, in manieren voorſeyt, ons voor henen aangeworven en competerende Recht hier door in genaden op en aannemen, uyt Vorſtelijke milde zijn bewoogen geworden; En doch ſonder præjuditien en verminderinge van onſe Land-Vorſtelijke Hooge Overigheyt en Rechten, ook met uytſluytinge ſoo wel der geener, welke ſich tot noch toe abſenteeren, als welke by tegenwoordigen Krijgen in onſer Vyanden dienſten zijn; ſoo hebben wy onſe voorgemelte Heerlijkheydt Over-Yſſel navolgende genaden en Privilegien voor ons en onſen Succeſſoren uyt Landt-Vorſtelijke macht en tot behoudinge der gemeyne welvaart, ruſte en ſeekerheydt willen mede deylen.

Als namentlijk dat allen en een yeder Ingeſeten de vryheyt van Conſcientie in de oude Catholijke en Gereformeerde Religie, en der ſelver opentlijke exercitie ſal toegelaten worden, tot dien eynde ſal het ook den Reformeerden ſo weynigh aan noodige Kerken, als der Predicanten aan betamelijke onderhoudt ontbreeken. Soo nochtans wegens der Kerken eenige ſtrijdt voorvallen mochte, ſullen de Onderdanen tot behoudinge der goeder eenigheyt en tot beyderzijdts vernoegen ſich daar over goedighlijk onder malkander vergelijken: Soo verre nochtans die Onderdanen ſich daar over niet ſouden konnen vergelijken, als dan willen wy ſoodanige tijdt en uuren nemen en vaſtſtellen, dat de Reformeerden en Catholijken haren Godts-dienſt voeghlijk in den Kerken houden kunnen: Alſoo ook nu uyt kracht tegenwoordigen Landt-Vorſtelijken Ampt ſchuldigheyt is meergemelte onſe Heerlijkheyt Over-Yſſel, en der ſelven Standen en Ingeſetenen, na allen krachten en vermogen weder gewelt te beſchermen, en alle daar toe nootſakelijke middelen aan te wenden, alſoo ſullen wy ons ſorghvuldigh aan gelegen zijn laten die adminiſtration der Juſtitie der maten te richten en te verordonneeren, daar mede een yegelijken recht wedervaren, en al het gene waar uyt tot noch toe ſoo veelvoudige ſcheuringe en factiones uytgeſprooten, en die autoriteyt der Juſtitie tot private paſſien en onrechtveerdigheyt misbruykt, gantſchelijk uyt den wegh ſal geruymt worden, tot dien eynde wy dan eenen Cantzſeler, na onſen Genadighſten believen, nevens acht Raden, van waar vijf uyt de Ridderſchap, en drie uyt de Steden, een deel Catholijken, een deel Reformeerden zijn ſullen, gelijk ook eenen Secretarium of Griffier te ordonneeren, gemeent zijn, voor welke die van de Ridderſchap en de Steden te rechte ſtaan, en de Appellationes van den ondergerechten ingevoert en geoordeelt worden ſullen. Tot den Landt-dage willen wy niemandt van Adel verſchrijven of toelaten, de ſelve hebben dan beweſen, dat zijne Voor-ouderen, in deſe of andere Provintien en Landen, alwaar de Ridderſchap en Landt-ſtant is, tot deſelve zy verſchreven geworden, en ſal niemandt van nieuws toegelaten worden, hy hebbe dan een beſitte eygendoemelijk een Adelijk Sit en Haveſaat, waar van die waardie ten weynighſten tot 25000 gulden monteere. En ſullen die ten Landt-dage gehoorige Edelluyden, als ook den Griffier, die

Rid-

Ridderschap, met desselven Schrijveren, en eenen Deur-wachter, dan in de Steden of op het Landt voor allen personeelen schattingen, in specie ook van inquartieringe der Militie exempt en vry zijn. In gelijken manieren sal een yeder ten Landt-dage gehoorige Edelman Vader en Soon voor een persoon gereekent worden eene Havesaat, waar van hy ten Landt-dage voorschreven wordt, ten weynighsten 14 molder aan saat en 12 koe-weyden begrijpen, sal desselve vry en sonder eenige last gebruyken, en ook dien aangaande by de gewoontlijke her-gebrachte vryheydt verblijven: Het sal ook een yeder ten Land-dage voorschreven Edelman jaarlijks 100 gulden te genieten hebben, tot welken eynde wy de Ridderschap 8000 Rijksdaalders eens voor al toegelecht hebben, welke wy uyt den ingewilligden schattingen sullen laten uytreyken, en sal desselve toegelechte somme uyt bovengemelte Landt-dagen gelder salaringh, en onderhoudt der bedienden, ook noodigh voorvallenden loopen, en tot gemeynen Landts-diensten geemployeert worden; maar die gemeyne Landts-middelen, en opkomsten betreffende, willen wy het by den voorigen beruste laten, gelijk desselve by naest voorige Regeringe ingevoert, en geexerceert zijn geweest, ook sorge dragen, dat desselve in 't kleyn of in 't groot in genen afgangen geraken, noch vergingen, maar door goede ordre en administration sullen behouden worden.

De Chargen en Ampten willen wy aan Comparierende Edelluyden en Ingesetenen deser Landtschap sonder onderscheyt van Religie vergeven, en doch dat ook daar en tegen van desen Digniteyt niemandt van onse Overige Onderdanen, welk sich daar toe qualificeeren kan, directe vel indirecte sal kunnen uytgeslooten of te rugge geset worden.

Eyndelijk willen wy ons ook niet en tegen stellen, maar veel meer vervoegen, dat die Rechtmatige schulden der Landtschap mogen betaalt worden, en een yeder deswegen recht wedervare. Tot oorkondt hebben wy desen met onsen Vorstelijken Handt-teeken en secreet verzegelt, alsoo geschiet in onsen Hooft-quartier op 't Huys ter Scheren voor Coevorden den 5 Julii in 't Jaar 1672.

En gelijk wy na-benoemden van de Ridderschap, in allen als voor verklaart bevolmachtigde Gedeputeerden Hooggemelte zijne Vorstelijke Genade hier in vervattede verklaringe in onderdanigheyt aannemen, en den selven daar voor onsterffelijken dank seggen, alsoo hebben wy desen mede onderschreven en verzegelt, zijn ook eerbiedigh, en verplicht ons hier mede daar voor, op 't versoek van allen en een yeder onser principalen handt en zegel te leveren. Gegeven op plaats en tijdt als boven.

Onderstondt

Christopher Bernhardt.

En was met een rooden Sijden Koorde doorgesteeken, en des Vorsten Pitschaft daar opgedrukt.

Leger was geteekent en in margine daar tegen gepitseert in volgende gestalt.

R. van H.
N. van B.
J. B.
J. de B.
E. B. B.
J. L. M.
P. van V.
H. J. G.
J. van K.
H. van H.
J. C. van B.
D. L. van K.

Van dese Onderteekeninge hebben sich geexcuseert de Heeren S. A. B. de Pallant, J. Montert, Gerrit Sloet, en D. Roelink, Griffier.

Numo. 45.

Brief van de Staten van Uytrecht, aan haar Hoogh-Mog:

Behoorende op Pag: 628.

Hooge en Mogende Heeren.

NA dat het Leger van den Staat den Yſſel verlaten, en tot in onſe Provincie afgeſakt zijnde, ſich beweſten de Stadt Uytrecht hadde gecampeert, hebben wy aanſtondts onſe Gedeputeerden derwaarts geſonden, om met de Heeren Gevolmachtighden te Velde en Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje te beraadtſlagen, wat tot defenſie van de Provincie, en voornamentlijk tot conſervatie van de Stadt Uytrecht, by de handt ſoude konnen werden genomen. En hebben Sijn Hoogheyt doen verſoeken dat de ſelve ſich in de Stadt van Uytrecht wilde begeven, op dat de onſtelde en ontroerde Gemoederen der Gemeente door des ſelfs preſentie en aanweſen geruſt geſtelt, en tot het innemen van een ſortable Militie mochte worden gediſponeert, waar op des anderen daaghs zijnde den $\frac{7}{17}$ deſer Sijn Hoogheyt ſich uyt het Leger in de Stadt van Uytrecht getranſporteert hebbende, des ſelfs aankomſte van ſoodanige operatie en ſucces is geweeſt, dat de Burgerye tot ſtilte gebracht is geworden, en vervolgens by ons met eenparige toeſtemminge van de drie Leden in 't byweſen van de Heeren Gevolmachtighden te Velde, en Sijn Hoogheyt gereſolveert is een genoegſaam Garniſoen van Regimenten ſoo te Voet als te Paerde binnen de Stadt van Uytrecht in te nemen, en Goedt en Bloedt ten uyttерſten ter defenſie op te ſetten, zijnde by Sijn Hoogheyt voorgeſlagen, dat tot vordere beſcherminge van de Stadt d'eene helfte der Cavallerye aan de Vecht, en d'andere aan den Vaartſchen Rijn gecampeert, en 't vordere Gros van 't Leger omtrent de Stadt geleyt en geretrencheert ſoude worden; waar op wy in verwachting zijnde, dat tot executie van 't gene voorſz. de beloofde Regimenten binnen de Stadt den volgenden dagh zijnde den $\frac{7}{17}$ deſes ſouden worden geſonden, is Sijn Hoogheyt des 's morgens omtrent ten 10 uuren geaccompagneert met de Heere *Ripperda Tho Burſe* wederom Perſoonelijk in onſe Vergaderinge verſcheenen, en heeft aan ons bekent gemaakt, dat alvoorens de Militie in de Stadt te konnen laten komen, by ons ſoude moeten worden gereſolveert, aanſtondts en ſonder tijdt verlies de bemuurde Weerdt, en de vier andere Voorſteden te doen af branden, 't welk by ons geconſidereert zijnde te weſen van een ſeer dangereuſe executie, en de Gecommitteerdens van de Stadt Uytrecht ſeggende het ſelve de Heeren hare Principalen te moeten communiceeren, is Sijn Hoogheydt uyt de Vergaderinge geſcheyden, aangenomen hebbende 't gene voorſz. met de Heeren Gevolmachtighden te Velde en de Generaals van de Militie, noch in nader deliberatie te willen brengen, met verklaringe dat hy noch dien voormiddagh of kort na de Maaltijdt t'onſer Vergaderinge ſoude reverteeren: Den uytſlagh van welke beraadtſlaginge met verlangen te gemoet ſiende, en inmiddels ons aangedient zijnde, dat met het Water jegenwoordigh in de Riviere de Lek noch een groot gedeelte onſer Provincie ſoude konnen worden geinundeert, en het ſelve door onſen Secretaris aan welgemeldte Heeren Gevolmachtighden te Velde, en Sijn Hoogheyt hebbende doen bekent maken, om in de voorſz hare beraatſlaginge mede te worden gebracht. Hebben wy met groote alteratie vernomen dat by Uw Hoogh-

Hoogh-Mog: was gereſolveert, en Sijn Hoogheyt gelaſt, het Leger uyt deſe Provincie na Hollandt te trekken; welke Reſolutie ook aanſtondts ter executie is geleydt. U Hoogh-Mog: konnen ſeer lichtelijk beſeffen, hoe groote conſternatie ſodanige Reſolutie onder ons gecauſeert heeft, daar de ſelve ons noyt gecommuniceert, of daar van eenige notificatie gegeven was; te meer, dewijle by de executie van de voorſz reſolutie ons ſelfs geweygert is de Regimenten op de repartitie van onſe Provincie ſtaande, en om onſe Stadt leggende, tot onſer defenſie alhier te laten verblijven, onaangeſien uyt de inkomende kontſchappen met ons betuygde, dat den Vyandt in weynigh uuren voor de Stadt Uytrecht ſoude konnen weſen; waar door wy dan gebracht zijn in d'uytterſte ongelegentheyt, als zijnde van het Leger van den Staat verlaten, van ons eygen manſchap en Burgerye, ſoo door voorige wervinge als uytſenden van vrywillige, grootelijks ontbloot, het platte Landt onſer Provincie door ge-eſcarteerde Troupes van 't Leger van den Staat alomme gepilleert, en alſoo t'eenemaal van de Bontgenooten geabandonneert. Wy vinden derhalven ons geneceſſiteert, om te voorkomen de totale ruine van onſe goede Ingeſetenen, ons van ſoodanige middelen te bedienen, als wy na de tegenwoordige conſtitutie van tijdt en ſaken de bequaamſte konnen uytvinden, en dienvolgende een Paſpoort of ſaufconduit verſocht en geobtineert hebbende, ſenden wy deſen morgen onſe Gecommitteerden aan ſijn Alderchriſtelijkſte Majeſteyt om Sauvegarde te bekomen, waar toe wy te meer geparſt zijn geworden, om dat ons opgiſteren namiddagh in 't ſeker bericht is, dat den Marquis van Rochefort Sondagh namiddagh laaſtleden ten 2 uuren de Stadt Amersfoort met een conſiderabel gros geoccupeert, en de Steden Rheenen en Wijk alvoorens particuliere Sauvegardes hadde verkregen. Hoogh-Mog: Heeren, wy hadden noyt gemeent dat den yver die wy tot conſervatie van de gemeene ſake ſoo in 't conſenteren van ordinaris en extraordinaris middelen, en het prompt furneeren van de ſelve, als mede de vrywillige leeninge van ſoo veelerhande behoeften van Bus-polver en anders, tot beſorginge van de Steden aan den Yſſel, Rijn en Waal, en ook het Leger, by ons ſoo liberalijk gedaan, en waar in wy veele onſer Bontgenooten, volgens de meenighvuldige getuygeniſſe van U Hoogh-Mog: ſelfs hebben geſurpaſſeert, in deſer voegen aan ons en onſe Provincie ſoude hebben worden gerecompenſeert: Maar biddende dat den Almogenden Godt alles na ſijn goedertierene genade noch ten beſten gelieve te ſchikken, ſullen wy U Hoogh-Mog: Perſoonen en Regeeringe in de protexie Godes beveelen. Hier mede, &c. Gedaan t'Uytrecht den 11 Junii, 1672.

Was geparapheert,

P. RUYSCH. vt.

Onder ſtondt,

Ter Ordonnantie van de Heeren Staten 's Landts van Uytrecht,

En was getekent,

C. v. POLL.

Numo. 46.

Acte van de Koningh van Vrankrijk, om de Hollanders te diſponeeren tot overgeven.

Behoorende op Pag: 632.

Van 's Konings wegen.

SYne Majeſteyt betrachtende, hoe grootelijks den Hemel heeft gezegent zijne rechtvaardige voornemens, en

en doen advanceren de desseynen, die gedaan heeft, zedert zijn aankomst in 't Velt: En begeerende te handelen met de uyterste sachtmoedigheyt de Lieden van die Provintien, alwaar zy haar Victorie sal konnen uytstrekken, en om hunlieden te laten weten 't gunt dat zy sullen hebben te doen, om de actien van zijne goedertierentheyt te verdienen.

Soo heeft zijn Majesteyt doen verklaren, en verklaart mits desen, dat alle Inwoonders der Steden (meer gevordert) binnen Hollant, die sich onder zijn gehoorsaamheyt stellen, en ontfangen de Militie, die hy daar goet vind hun toe te zenden voor haar beschermingе en gerustigheyt, dat de selve niet alleen soo gunstigh als zy souden mogen begeeren, sullen gehandelt worden, maar ook bewaart en behouden wesen in alle haar Privilegien en Vryheden: En geheele vryheydt van Conscientie of geweten, en sal haar gegeven worden omme openbaarlijk te oeffenen en uytgeven hare Religie en Geloof.

Maar in tegendeel, dat die sich niet en willen onderstellen, 't zy wie het zy, het ware dan door overvloeyinge of deursteken van Dijken, of andere wegen sullen willen beproeven de macht van sijn Majesteyt tegen te staan, met de uytterste strafheyt sullen gehandelt worden: Onderwijlen desen Velt-tocht sal men tegens de tegenstrevers alle actien van vyantschap gebruyken, en tegens 't geene haar toekomen mochte, en wanneer nu den Winter-tijdt en het Ys lichter den toegangh sullen maken, om alle Steden te overloopen, soo en sal zijne Majesteyt gants geen quartier geven aan de Inwoonders van de selve, maar ordre geven dat zy geplondert en verbrant worden. Gedaan in 't Leger by Arnhem den 24 Junii 1672.

Getekent, LOUIS.
En lager LE TELLIER.

Numo. 47.

Protest van Zeelandt tegens Hollandt wegens de besendinge.

Behoorende op Pag: 656.

HEt rapport van de Heeren onse Gedeputeerden, die Uwe Ed: Groot. Mog: uyt onsen Name over eenige dagen begroet, heeft ons occasie gegeven nader te delibereren over den gevaarlijken toestant van ons algemeene lieve Vaderlant, en de besendinge die aan de twee Koningen is afgegaan, en vervolgens rijpelijk t'overwegen de redenen die Uwe Edele Groot-Mog: tot justificatie van dien, onse Gedeputeerden hebben gelieven te gemoet te voeren, en wel specialijk waarom ten spoedighsten een Volmacht behoorde te werden gedepescheert, om met den Koning van Vrankrijk te handelen; doch wy hebben de voors. redenen soo gefondeert noch gewichtigh niet gevonden, als wel die genen die de voors. besendinge, en het geven van soodanigen Volmacht t'eenemaal komen af te raden, gelijk wy als noch verklaren het eene noch het andere niet te konnen advoueren, zijnde ook een ongehoorde sake in de Regeeringe deser Landen, een volmacht aan Gedeputeerden te geven om met eenigh Potentaat veel min met een openbaren Vyandt te handelen, als volgens sekere Instructie by de Bondtgenooten te vooren met onderlinge bewilligинge te arresteren; wy moeten rondelijk seggen, dat wy dese contrarie manieren van doen voor seer bedenkelijk moeten houden, en dat die ons een rechtvaardige apprehensie geeft, dat de Vyanden van den Staat daar door sullen werden aangemoedigt, om de selve soodanige conditien voor te houden daar over noyt en kan noch en magh werden getracteert, als daar zijn de Religie, Vryheyt, en wettige Regee-

Regeeringe deſer Landen. Het ſtaat ons noch wel te vooren hoe dat wegens den Koning van Vrankrijk, ten tijde van de Munſterſche handelingen, verſocht wierde, dat aan de Papiſten binnen deſen Lande ſoude werden vergunt publijke oeffeninge van haar Religie, doch genereuſelijk by den Staat afgeweſen, hoe veel te meer ſtaat dit nu te vreeſen, van een victorieus Koning, omringt van ſoo veel Paapſche Geeſtelijkheyt, en ſiende ſoo een onverwachte neerſlachtigheyt, alſſer nu allezints geſpeurt wordt. De Religie is het waarachtige Palladium, en die koſtelijke ſchat, die by de grooten Godt in den boeſem van den Staat, tot hare behoudeniſſe ſoo gunſtelijk is gedepoſiteert, die niet en ſoude konnen lijden, dat nevens haar den Paapſchen Godts-dienſt publijkelijk ſoude werden toegelaten, die by ooghluykinge maar te veel is aangegroeyt, en als een Serpent in den eygen boeſem geworden, gelijk de droevige ervarentheyt nu maar te veel leert. Daar en kan noch en magh in den Staat geen andere Publijke Religie werden getollereert, als alleen de ware Chriſtelijke Gereformeerde Religie, welke fondamentele wet en maxime ſoo verre gaat, dat den Eedt van alle Officianten expreſſelijk mede brenght, dat die geen trouw ſchuldigh en zy aan de Staten Generaal, die by de handthoudinge van de voorſz. Religie niet en ſullen blijven. De Vryheyt is een van de koſtelijkſte panden, die men in de Werelt beſitten kan, en voor ons te weerdiger, om dat die door ſoo veel goet en bloedt van de Voor-ouderen is verkregen. Alle Regenten en Onderdanen zijn geobligeert de wettige Regeeringe deſer Landen ſtaande, en het Lichaam van dien by een te houden, ſonder daar van yets te demembreren, maar wel de afgeſcheurde Leden door alle mogelijke middelen en wegen wederom daar aan te brengen. Deſe drie Hooft-ſaken en konnen noch en mogen noyt eenige materie van Tractaat en handelinge weſen, als alleen om die te mainteneren: Daarom ſoo moeten wy tot Uwe Ed: Groot-Mog: waerſchouwinge en onſe deſcharge ſeggen, dat wy noyt toelaten of dulden en ſullen, dat yets tot prejuditie van dien, met wie het ook ſoude mogen weſen, ſal worden gehandelt, als gereſolveert zijnde goedt en bloedt daar voor op te ſetten. Wy hoopen dat Uwe Ed: Groot-Mog: opwaken ſullen, en nevens ons de handt aan het werk houden, vermidts het ſelve noch ſoo niet en is verloopen, of het is noch wel te redreſſeeren: Den Grooten Godt, die den Staat voormaals uyt ſoo veele periculen en ellenden verloſt heeft, is noch de ſelve in kracht en in vermogen, daar van wy over eenige dagen in de attaque die de Franſen op de zwakke Stadt Aerdenburgh hebben gedaan, de effecten hebben geſien, alwaar de ſelve 6000 ſterk, door een hant vol volk niet alleen zijn gerepouſſeert, maar ſoo ontfangen, dat die over de 400 gevangene en 500 dooden hebben achter gelaten, en 20 Wagens met gequetſte met haar te rugh genomen. Zoo de noch overige Provincien, Steden, en Fortreſſen maar cordaat en ſtandtvaſtigh willen blijven, en de Vyanden onder de oogen gaan, ongetwijffelt dat meer diergelijke zegeningen van den Hemel ſullen afdalen, tot deſtructie van de onrechtvaerdige wapenen die tegen den Staat gebruykt worden, en dat ook andere Potentaten, uyt een gemeen intreſt mede gaande ſullen worden, om de ſelve krachtelijk te komen aſſiſteeren. Wy hoopen en vertrouwen dat Uwe Ed: Groot-Mog: deſe onſe oprechte en getrouwe verklaringe, als komende van haar oudtſte en getrouwſte Bondtgenooten, met aangenaamheyt ſullen ontfangen, en van

haar ook doen afvloeyen tot alle de Leden van haar hoog-aensienelijke Vergaderinge, gelijk wy ook vande selve sullen verwagten het gene tot een gemeen encouragement sal konnen dienen.

Waar mede Ed: Groot-Mog: Heeren; bysondere goede Vrunden, Nabuuren en Bondtgenooten, sullen wy Godt Almachtigh bidden, dat hy u Ed: Groot-Mog: wil nemen in sijn heylige bescherminge, en der selver goede Regeeringe voorspoedigen. In Middelburgh den 29 Junii 1672.

Uwer Ed: Groot-Mog: goede Vrunden, Nabuuren en Bondtgenooten,

De Staten des Landts en Graaffelijkheyts van Zeelandt.

Ter Ordonnantie van de zelve,
Justus de Huybert.

Numo. 48.

Nader Protest van Zeelant tegens Hollant. Den 21 Julii, 1672.

Behoorende op Pag. 657.

Edele Groot-Mog: Heeren.

DE Heeren Staten van Zeelandt, onze Hoogh-gebiedende Heeren, hebben na haren ouden loffelijken yver, ten besten van het algemeene Vaderlandt, in deze gantsch bekommerlijke constitutie van tijden en saken na advenant haar vermogen soo veel met raadt en daadt gecontribueert, als zy hebben gemeynt dat ten besten van den Staat nootwendigh wierd gerequireert, en onder anderen moeten disadvoueeren, dat men zoo plotselijk, en sonder voorgaande overlegh, en communicatie met haar te houden, de Vyanden van den Staat heeft bezonden, en naderhandt tot een onderhandelinge met den Koning van Vrankrijk een pouvoir, sonder eenige limitatie gegeven, daar op dan voorslagen en presentatie zijn gedaan, die de voorsz. Vyanden tot grooter advantagie hebben gedient. De Heeren Staten van Zeelandt hebben U Ed: Groot-Mog: over dese gantsch bekommerlijke saken door hare Gedeputeerden op den 26 der voorleden maandt doen begroeten, en naderhandt den 29 daar aan volgende over het selve subject hare goede, en cordate intentie, nader by Missive bekent gemaakt, daar by de hooghgedachte Heeren Staten het niet en hebben willen laten; maar goet gevonden U Ed: Groot-Mog: voor de derdemaal door ons te laten begroeten, en naar Vrient-nabuurlijke toewenschinge van alle Heyl en Zegen over hare Regeeringe en Persoonen, nochmaal te declareeren, gelijk als wy in den naam van de hooghgedachte Heeren Staten onse Principalen declareeren by dezen, dat de selve noyt eenigh gehoor sullen geven tot het maken van een Vrede met den Koning van Vrankrijk, of met wie het soude mogen wesen, tot prejuditie van de Vryheden, Privilegien, en Wettige Regeeringe deser Landen, die allenthalven moeten blijven in haar geheel, nochte tot nadeel van de Ware Christelijke Gereformeerde Religie, sonder daar van eenige portie over te geven, door eenige liberteyt aan de Papisten toe te staan, die door een beklagelijke conniventie maar al te groot is geworden, en daarom veel eerder behoorde te werden ingebonden; gelijk de hooghstgedachte Heeren Staten mede noyt sullen resolveeren tot het overgeven van eenige Eylanden, Steden of Frontieren, sonder de welke die kostelijke Panden van Religie en Vryheyt niet en soude konnen werden geconserveert, maar den geheelen Staat met de selve door soodanige ontrouwe en lache Actien in een genoeghsame slavernye geprecipiteert. De Heeren Staten van Zeelandt sullen veel

veel eerder het perijkel van het verſlindende Swaart uytſtaan, als haar aan ſoodanige Actien ſchuldigh maken, wachtende en vertrouwende op Godts genade en byſtandt. En nademaal daar toe de menſchelijke middelen moeten werden gebruykt, ſoo ſullen de Heeren onſe Principalen, ſoo veel in haar is, alles by de hant nemen, waar door eenige Penningen ſullen konnen worden by een gebracht, om de Militie te Water en te Lande te helpen betalen, de Frontieren te voorſien, en de Geallieerde te voldoen, niet twijffelende of de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, die ſoo grooten en gezegende Provintie onder haar hebben, ſullen niet vertragen haar daar in na haar gewoonlijken yver ten uytterſten te evertueren. Het is mede noodtſakelijk, dat met overlegh en gehoort het hooghwijs Advijs van Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje, de Militie te Lande, die door het trouweloos overgeven van ſoo veel Steden en Fortreſſen ſoo ſeer is vermindert, en daar van ook een gedeelte ſonder repartitie fluctueert, nader werde gereguleert en in een goeden ſtaat gebracht, en wel beſonderlijk 's Lants Vloot met meerder Schepen en volk verſterkt: Doch boven al dat de Regeeringe wel blijve geconſtitueert; tot welken eynde, de Heeren Gedeputeerden van Zeelandt oordeelen dat de 4 Provintien van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, en Stadt en Landen daar toe ſpecialijk by een behoorden te komen, om geſamentlijk, niet alleen de voor aangetogen gronden te leggen, en de noodige voorſieninge van alles te doen, maar den anderen nader te verbinden om Goedt en Bloedt daar voor op te ſetten.

Deſe ſaken, Ed: Groot-Mog: Heeren, die zijn ſoo important en noodtſakelijk voor de conſervatie van het lieve Vaderlandt, en diergekochte Vryheyt, dat die tegenwoordigh de gedachten van de Regeeringe alleene behoorde te occupeeren, en ſullen derhalven de Gedeputeerden van Zeelandt tot nader gelegentheydt reſerveeren U Ed: Groot-Mog: eenige ſaken van de Juſtitie voor te dragen, die den dienſt, en welſtandt van de Provintie van Hollandt en Zeelandt particulierlijk concerneeren. In den Hage den 21 Junii, 1672.

Uyt den Naam van de Extraordinaris en Ordinaris Gedeputeerde van Zeelandt.

Was getekent,

P. de Huybert.

Numº. 49.

Sententie van *Mr. Jacob van der Graaf.*

Behoorende op Pag: 675.

ALſoo Jacob van der Graaf, jegenwoordigh gedetineerde op de Voor-poorte van den Hove van Hollandt, voor den ſelven Hove buyten pijne en banden van yſere bekent heeft, dat hy op Dingsdagh voorleden 8 dagen, zijnde den 21 deſer maandt Junii, 's avondts ten huyſe van ſijn Vader hebbende gegeten, en met zijn Broeder Pieter, Adolph Borrebach, en Cornelis de Bruyn, te ſamen de klokke half elf uuren uytgegaan zijnde, geſien hebben dat 'er noch licht was in de Kamer van de Heeren Staten van Hollant, en dat by die occaſie geſeyt is door den voorſz. Borrebach, dat de Staten noch vergadert waren, en dat dieshalven daar noch mede was den Raadt-Penſionaris de Wit, hem uytmakende voor een Schelm en een Landt-verrader, voegende daar by, dat men hem behoorde aan kant te helpen, en dat ook

't ſelve by hunluyden opgenomen zijnde, ſy met den anderen hebben geloot, wie de eerſte ſoude zijn die de aggreſſie ſoude doen, en dat tot tweemaal 't lot is gevallen op Cornelis de Bruyn, en dat de oorſake, waarom ſy voor de tweede maal geloot hebben, is geweeſt om dieswille, dat ſy meynden datter in de eerſte reyſe abuys was begaan, dat dieshalven ook de voornoemde de Bruyn de eerſte is geweeſt die den Raat-Penſionaris geaggreſſeert heeft, na dat alvooren, of door Borrebach of door de Broeder van hem gevangen de Flambeau uyt de hant van den Dienaar van den Raat-Penſionaris was genomen en uytgedaan; en dat het ſelve is geſchiedt op de plaatſe, tuſſchen de Voorpoorte en het Schavot, en dat ondertuſſchen ſijn gevangens Broeder en Borrebach met de Knechts beſigh zijn geweeſt, en dat een van de knechts hem op de loop begeven heeft, dat doen ſijn Broeder hem gevangen en de Bruyn, die met den Raat-Penſionaris beſich waren, te hulpe is gekomen, dat als doen den Raat-Penſionaris onder de voet is geraakt, en dat ſijn gevangens Broeder op het lijf van den Raat-Penſionaris is gevallen, en dat hy gevangen doe hem een quetſure met ſijn mes in ſijn ſchouder heeft gegeven, 't welk hy naderhandt heeft wech geworpen, en dat hy ſijn Degen niet en heeft uytgetrokken, om dat hy die niet van doen hadde, maar dat het ſelve Rapier in de raboullie uyt de ſcheede is gevallen, dewijl hy te wijt was, zijnde de ſelve die hem op de Voorpoorte is vertoont, en het ſelve gedaan hebbende, dat ſy geſamentlijk zijn heen gegaan, ſonder dat hy gevangen eenige menſchen had vernomen: dat hy geene redenen weet, waaromme hy 't ſelve feyt heeft helpen perpetreren, als om dat hy van Godt verlaten was. Dat hy gevangen, vermits den voornoemden de Bruyn in ſijn handt gequetſt was, verſocht is, om te gaan, gelijk hy ook gedaan heeft, na eenen Doctor Breugel, woonende in de Mole-ſtraet, ten eynde hy eens ten huyſe van Levijn van Dijk, woonende alhier by de Luyterſe Kerk, wilde komen, en dat hy met den voornoemde Breugel aldaar zijnde gekomen, de ſelve als doen het Verbant aan de voornoemde de Bruyn heeft gedaan: Dat hy de Sak met ſtukken den Raat-Penſionaris afgenomen, ten Huyſe van den voornoemde Levijn wel heeft geſien, alwaar zijn Broeder en de voornoemde de Bruyn haar retraicte hadden genomen, maar dat hy niet en weet, by wien de ſelve Sak genomen is, en dat hy aldaar een Mantel van den voornoemde Levijn heeft genomen, die hy om gehangen heeft, met de welke hy ook geapprehendeert is. Alle 't welke zijnde ſaken van ſeer quade conſequentie, die in een Lant van Juſtitie niet behooren geleden, maar andere ten exempele geſtraft te werden. SO IS 'T, dat 't voorſz. Hof met rijpe deliberatie van rade doorgeſien en overwogen hebbende, alle 't gene ter materie dienende is. Doende recht in den name en van wegen de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, verklaart heeft, en verklaart mits deſen den voorſz. Gevangen begaan te hebben Crimen læſæ Majeſtatis: Condemneert hem midts dien gebracht te werden ter Plaatſe, daar men alhier gewoon is Juſtitie te doen, en aldaar ge-executeert te werden met den Swaerde, dat 'er de doodt na volgt; en verklaart alle ſijn Goederen geconfiſqueert. Gedaan in den Hage by de Heeren en Meeſters Adriaan Pauw, Heer van Bennebroek, Præſident, Albrecht Nierop, Willem van Goes, Heere van Bouchorſtenburgh, Cornelis Fannius, Heere van Oudt-Haerlem, Frederik van Lier, Cornelis Baan en Mattheus Gool, Raadtsluyden van Hollandt, en gepronuncieert op de

Audientie

Audientie van de Rolle, den 29 Junii, 1672.

In kenniſſe van my,
ADR. POTS.

Numo. 50.

Reſolutie van de Vroedtſchap der Stadt Dordrecht.

Behoorende op Pag: 681.

WY ondergeſchreven Vroetſchap, goede Luyden van den Achte, en Miniſters der Stadt Dordrecht, verklaren by deſen te Renuncieren, en af te gaan het Eeuwigh Edict, en vervolgens Sijne Hoogheyt den Heere Prince van Orangie te verklaren van deſer Stadts wegen tot Stadthouder. En verders op den ſelven te confereeren alle ſoodanige Digniteyten, Qualiteyten en Aanſienlijkheden, als oyt ſijne Heeren Voor-Vaderen Hooghloſl. Mem. gehad hebben. En laatſtelijk dat wy ſijne gemeldte Hoogheydt diſpenſeeren en ontſlaan van den Eedt, die ſijn Doorluchtige Hoogheyt tot het niet ontfangen van 't voorſz. Stadthouderſchap gedaan heeft.

Actum den 29 Junii, 1672.

Numo. 51.

Reſolutie van de Staten van Hollandt, tot onderlinge diſpenſatie van den Eedt op 't Eeuwigh Edict.

Behoorende op Pag: 694.

OP 't gemoveerde van de Heeren Gedeputeerdens der Steden, Haerlem, Leyden, Rotterdam, en andere Leden van haar Ed: Groot-Mog: Vergaderinge; is goet gevonden en verſtaan, dat om by deſe bekommerlijke conſtitutie van tijden en ſaken, de Steden van deſe Provintie te bequamen tot het aanſtellen van een Stadthouder, de Leden malkanderen ſullen diſpenſeeren, gelijk ſy diſpenſeeren midts deſen, van den Eedt by haar luyden en alle andere aan de Vergaderinge participerende, gedaan op het Eeuwigh Edict, by Reſolutie van haar Ed: Groot-Mog: in date den 5 Auguſtii 1667. gearreſteert; ſtellende malkanderen in de ſelve vryheyt en faculteyt, die haar tot het aanſtellen en eligeeren van een Stadthouder, voor dato van het voorſz. Eeuwigh Edict heeft gecompeteert.

Numo. 52.

Reſolutie van de Staten van Hollandt, om de Generaliteyt te diſponeeren tot het verleenen van de vrye macht over de Patenten aan den Heere Prince van Orangie.

Behoorende op Pag. 694.

BY reſumptie gedelibereert zijnde op de propoſitie by de Heeren Gedeputeerden der Stadt Leyden, uyt den name en van wegen de Heeren hare Principalen alhier ter Vergaderinge gedaan, en in voorgaande Notulen onder date den 27 der voorſz. maant ſchriftelijk geinſereert: Is goedt gevonden en verſtaan, dat van wegen haar Ed: Groot-Mog: ter Generaliteyt de ſake daar heenen ſal werden gedirigeert, ten eynde als noch op den Heere Prince van Orange, Capiteyn Generaal over de Militie van de Vereenighde Nederlanden, by ampliatie van des ſelfs Inſtructie moge werden geconfereert tot kennelijken wederſeggen toe, ſoodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten en andere ſaken tot de voorſz. Militie ſpecteerende, als de voorgaande Heeren Prince van Orange, ſijne loffelijke Voor-Ouders als Stadthouders en Capiteyn Generaal, ten reſpecte van de voorſz. Militie hebben ge-exerceert.

Reſolutie van de Staten van Hollandt, om den Heer Prince van Orange te eligeeren tot Stadthouder.

Behoorende op Pag: 695.

BY de Leden generaal en eenparige inclinatie getoont zijnde, omme den Heere Prince van Orange, nademaal by reſolutie van den eerſten deſer loopende Maant Julii, op huyden by reſumptie ter Vergaderinge van haar Edele Groot-Mog: gearreſteert, goet gevonden en verſtaan was, dat, om by deſe bekommerlijke conſtitutie van tijden en ſaken de Leden van deſe Provintie te bequamen tot het aanſtellen van een Stadthouder, de ſelve malkanderen, en alle de genen, die den Eedt op 't eeuwigh Edict gedaan hadden, volgens reſolutie van den 5 Auguſti 1667. van den ſelven Eedt gediſpenſeert, en malkanderen geſtelt hadden in de ſelve vryheyt en faculteyt, als haar tot het aanſtellen en eligeren van een Stadthouder voor date van het voorſz. eeuwigh Edict hadde gecompeteert, aan te ſtellen en te eligeren tot Stadthouder deſer Provintie; hebben de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitſgaders de Gedeputeerden van de Steden, uyt de naam en van wegen de Heeren hare Principalen, goet gevonden en gereſolveert, den hoogh-gemelden Prince van Orange aan te ſtellen en te eligeren, gelijk Sijn Hoogheyt by haar Edele Groot Mog: aangeſtelt en ge-eligeert werdt by deſen tot Stadthouder, Capiteyn Generaal en Admiraal over de Militie van deſe Provintie te Water en te Lande, met alle ſoodanige digniteyten en waardigheden, als de ſelve voor deſen by de Princen zijne Voor-ouderen hooghloffelijker gedachteniſſe bekleet zijn geweeſt: dat mede van wegen deſe Vergaderingh aanſtondts een aanſienlijke Staats-gewijſe deputatie aan zijn hooggemelde Hoogheyt, ſal afgaan, omme aan den ſelven de voorſz. digniteyten en waardigheden te offereren; ten welken eynde verſocht en gecommitteert zijn, gelijk verſocht en gecommitteert werden by deſen, uyt de Ordre van de Ridderſchap de Heere van Duyvenvoorde: de Heeren Hallingh, Deyman, Onderwater, van Zanen, de Graaf, van der Tocht, Peſſer, van der Lijn, de Groot, Admiraal, Borgemeeſteren van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delf, Leyden, Amſterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaer, Hoorn en Enkhuyſen; en werden mede de voorſz. Heeren Gedeputeerden geauthoriſeert, omme uyt den naam en van wegen haar Edele Groot-Mog: ſijn hooghgemelde Hoogheyt te diſpenſeren en te ontſlaan, gelijk den ſelven gediſpenſeert en ontſlagen werdt by deſen van den Eedt, die den ſelven tot het niet ontfangen en aannemen van 't voorſz. Stadthouderſchap gedaan heeft. Is laatſtelijk mede goet gevonden en verſtaan, dat van wegen haar Edele Groot-Mog: ter Generaliteyt de ſaake daar heenen ſal werden gedirigeert, ten eynde, hooghgemelde Heere Prince van Orangie tot Capiteyn Generaal en Admiraal over de Militie te Water en te Lande van de Vereenigde Nederlanden aangeſtelt en geeligeert mach werden; en dat by Ampliatie van des ſelfs Inſtructie moge werden geconfereert op ſijn hooghgemelde Hoogheyt (tot kennelijk wederſeggen toe) ſoodanigen vryen macht en authoriteyt over de Patenten, en andere ſaken tot de voorſz. Militie ſpecterende, als de voorgaande Princen van Orange, ſijne loffelijke Voorouders, als Stadthouders en Capiteynen Generaals ten reſpecte van de voorſz. Militie hebben geexerceert: dat mede Sijn Hoogheydt van den Eedt, die den ſelven ter

ter Generaliteyt gedaan heeft tot het niet ontfangen en aannemen van 't voorſz. Stadthouderſchap, by haar Hoogh-Mog: mach werden gediſpenſeert en ontſlagen.

Numº. 54.

Brief van Sijn Hoogheyt aan de Hollandtſche Steeden.

Behoorende op Pag: 696.

NA dat de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlant ons door een aanſienlijke Staats-gewijſe Deputatie hebben doen bekent maken, dat haar Edele Groot-Mog: ons hadden believen aan te ſtellen en te eligeren tot Stadthouder van de Provintie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt; midtſgaders tot Capiteyn en Admiraal Generaal over de Militie van de ſelve Provintie te Water en te Lande, met alle ſoodanige digniteyten en waardigheden, als de ſelve voor deſen by de Princen onſe Voor-ouderen bekleedt zijn geweeſt: Hebben wy gemeynt van onſe eerſte en voornaamſte voorſorge te zijn, onſe gedachten te laten gaan, hoe en in wat voegen het reſpect van de Regeeringe, en de ruſte van de goede Ingeſetenen van het Landt, door bequame middelen herſtelt, en voortaan behoorlijk gemaintineert ſal konnen werden. En als wy de ſake in den grondt wel hebben ingeſien en bevonden, dat de ongelukken, de welke het Godt den Heere belieft heeft aan den Staat van het lieve Vaderlandt te doen overkomen door de progreſſen, de welke den Koning van Vrankrijk met zijne Wapenen onverwacht gedaan heeft tot in het herte van 't Landt, voor een groot gedeelte veroorſaakt door de trouwloosheyt en de lacheteyt van de ſoodanige Bevelhebbers, Officieren en Soldaten, de welke d'eerſte en principale Poſten op de Frontieren van 't Landt waren aanbetrout, daar door eerſt een groote ontſteltenis, en vervolgens een generale impreſſie in de gemoederen van de menſchen hebben veroorſaakt, als of de Regenten van de Provintie van Hollant en van de Steden van dien, de ſaken van 't gemeen niet hadden doen hanthaven met ſoo veel ernſt en trouwe als 't behoorde, en dat die verkeerde impreſſien aanleidinge hebben gegeven tot verſcheyde commotien en bewegingen van 't volk in eenige Steden van Hollant, daar door 't reſpect en de gehoorſaamheyt, de welke d'Onderdanen aan haar hooge en wettige Overheden ſchuldigh zijn, vervallen en gevilipendeert is: Soo hebben wy tot bereykinge van onſe ſalutaire intentie, geoordeelt ſeer dienſtigh en nootſakelijk te ſullen zijn, dat wy voor eerſt die ſorge aan ons nemen, om na verdienſte en met rigeur te doen ſtraffen alle die gene, de welke ſchuldigh ſullen bevonden werden aan de voorſz. lacheteyt en trouwloosheyt, om aan een ander te dienen tot exempel van het toekomende.

Dat wy ook aan alle de werelt betuygen, dat wy geene kenniſſe ter wereldt, ook ſelfs geene opinie en hebben, dat'er eenige Regenten van de Provintie van Hollandt, of van de Steden der ſelver ſouden zijn, de welke tegen eer of Eedt haar ſouden hebben vergeten, om door verraat, correſpondentie met de Vyanden van den Staat, of met eenige andere onbehoorlijke middelen yet te hebben gedaan of ondernomen, het welk tegen de plicht ſoude zijn van een eerlijk of trouw Regent, en dat wy by gevolgh moeten verklaren, dat wy niet alleen niet en konnen toeſtaan, maar ook abſolutelijk diſavoueren alle de licentieuſe meneës, de welke in verſcheyde Steden noch tegenwoordigh ondernomen werden, en dat wy d'aanleyders en fauteurs van de ſelve ſtraf baar houden in den

hoogh-

hooghſten graat, als perturbateurs van de gemeene ruſt. Maar evenwel gelijk ons ooghmerk is d'authoriteyt en de macht, dewelke U E. competeert, aan d'eene zijde ſoo veel in ons is, te herſtellen en te maintineren, en aan d'andere zijde de ruſt of de welſtant van de Gemeente te bevorderen, 't welk beyde in deſe perplexe conſtitutie van tijden en ſaken ten uyterſten ſchijnt gerequireert te zijn: Soo ſouden wy wel meenen, dat met vigoureuſe Placcaten voor het toekomende tegen alle ſoodanige moetwilligheden, ongehoorſaemheden en tumulten op nieuws ſoude behooren voorſien te werden, met ſware pecuniele en corporele ſtraffen tegen de Contraventeurs. En mogen U E. ſich verſekeren dat wy de handt daar aan ſullen houden, dat de ſelve met alle ernſt, promtitude en nadruk werden gemaintineert en ter executie geſtelt, en dat wy in der daat daar toe ſullen gebruyken de autoriteyt en macht, de welke de Heeren Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt op ons in de voorſz. qualiteyt hebben believen te confereren. Daar door dan onder Godts genadigen zegen de troublen geweert, en de gehoorſaemheyt herſtelt, en d'Onderdanen weder gebracht tot het betalen van de ordinariſe en extraordinariſe Laſten, de welke tot verval van de exceſſive onkoſten van den Oorlogh albereyts uytgeſchreven zijn, en noch van tijdt tot tijdt uytgeſchreven ſullen moeten werden, met een volkomen eendracht, en met een manlijke courage de verdere gedreygde invaſien van den Vyant geweert, en het lieve Vaderlandt, onder Godes genadigen zegen, tot zijn vorigen floriſſanten ſtaat herſtelt moge werden, daar toe wy gaarne alles ſullen toebrengen, wat in onſe macht of vermogen is. Wy beveelen hier mede.

In het Leger by Bodegraven Den 8 Julii 1672.

U E. goetwillige Vriendt,

G. Prince de Orange.

Numo. 55.

Requeſt der Burgerye van Middelburgh aan hare Magiſtraat.

Behoorende op Pag: 699.

1. TE verſoeken wat Reſolutien tegenwoordigh genomen zijn by haar Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelandt, midtſgaders viſie en copye der zelver notulen.

1. De Stadt krijght geen notulen voor na ſcheyden van de Staats-Vergaderingen; als dan viſie daar van te doen.

2. Wat kenniſſe de Regeeringe heeft van het Tractaat, 't welk tuſſchen Vrankrijk, en de Vereenigde Provintien mochte onderhanden zijn.

2. Geen kenniſſe altoos, maar dat Hollandt de Heer van Odijk forceerde mede te gaan. By dreygement anders de Vloot op te ontbieden, en de Provintie van Zeelandt ontbloot te laten.

3. Seſſie voor eenige uyt de Burgerye in 't Collegie van Middelburgh te hebben, tot weeringe van alle wantrouwe: Maar gemerkt het rapport van onſe Gecommitteerde de Burgerye niet agreëert, inſonderheyt de weygeringe van de Seſſie in U Ed: Achtb. Collegie, ſoo verſoeken ſy dat over het ſelfde beneffens de voorgaande, haar wordt contentement gegeven.

3. De nieuwe Stadthouder zal na goet vinden in alle Staats-Regeeringen konnen veranderingen maken, en alle Privilegien herſtellen.

De vordere poincten waar over zy ſatisfactie verzoeken, zijn,

1. DE notulen na te ſien in wat conditie, of qualiteyt Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen is verkooren tot Stadthouder deſer Provintie.

1. Sal door den Druk gemeen gemaakt worden.

2. Een dadelijke beſendinge te doen aan Sijn Hoogheydt, met Notificatie van het promoveeren van ſijn Edelheyt tot het Stadthouderſchap met twee van de voornaamſte Perſoonen uyt de Burgerye,

gerye, om kenniſſe te hebben van ſaken, gelijk tot Rotterdam, Gouda, Dort en Schiedam, geſchiedt is.

2. Zal geſchieden Staats-gewijze: Eenige Burgers genegen zijnde Sijn Hoogheyt te begroeten, ſullen voorſchrijven van den Staat konnen hebben.

3. Cito de Provintie van Zeelandt in alle noodige defenſie te brengen, byſonder het Eylandt van Walcheren, tegens de aanſlagen van den Vyandt, ſpeciaal op Rammekens, den Haak, Arnemuyden, daar by alle Ingeſetenen deſer Stadt haren dienſt preſenteeren: Ook de Frontier-ſteden, Bergen, Sas van Gent, en voorts alle van Vlaanderen en Brabant, de Ammonitie-huyzen behoorlijk te voorſien, en op de Proviande te letten.

3. Vigileeren by daagh en nacht tot het Fortificeeren, de Werk-luyden daar toe noodigh, moeten haar by de Gecommitteerde Raden addreſſeeren.

Over't Sas heeft Sr. Meertens en Willems contentement gedaan.

4. De Gevangene van de Vyandt geen vryheyt te geven, op datſe geen Meeſter van de Gevangen-huyſen en worden: Dat de ſelve ook werden verdeelt in andere plaatſen buyten der Stadt.

4. Raakt de Gecommitteerde Raden die het tappen verbieden moeten.

5. Dat de Burgerlijke Wacht werde geregeert uyt de Burgers Capiteynen, en verdeelt in 24 Compagnien, en op den ouden voet als voor deſen.

5. Zal verandert worden tegens Magiſtraats veranderinge.

6. De Sleutels van de Stadt te werden gegeven in handen van de Hooftwacht.

6. De Hooftwacht zalze op en af-brengen, en zonder hun kenniſſe geen Poorten, noch Boomen te openen.

7. De Boomen buyten de Stadt te werden afgekapt, en gebruykt tot Palliſſaden beneden de Wallen, inſonderheydt geſtelt Palliſſaden boven op de Wallen, achter of op de Borſtweeringen, ook ordre te ſtellen op de Bakens, Kruyt en Kogels, de Bateryen te laten bewaren met een Man, tot beſcherminge van het Kruyt, op dat het Kanon niet in ſtukken en ſpringt.

7. Alvoorens moeſten de Burgers Speelhoven, en anders geweert zijn.

8. Zorge te dragen voor de Finantien, en op dat de beſte en gevoeglijkſte middel, dat de Penningen in de Wiſſelbank, dat Kooplieden en Burgers kaſſen mede mochte worden ontfangen, en betaalt op den ouden voet: Ook dat den Intreſt op den Leenbank mochte voldaan werden.

8. De Kooplieden tot dit redres verſocht, beneffens de Kies-heeren.

9. Te ſorgen dat 'er water in de Veſte konde loopen, dat ſeer noodigh is.

9. Hier toe werden alle watergangen geſtopt, om des noodts zijnde, het verzochte te doen.

10. Dat al het Hout by de Slijkpoort behoort binnen de Stadt te leggen, om in cas van noodt de Vyandt te beletten van 't gebruyk.

10. Een Hout-tuyn is geordonneert buyten te maken.

11. By den Ontfanger Generaal te verſoeken, om te weten wie ſijn Obligatien van ſijn Comptoir in 6 Maanden herwaarts heeft ingetrokken, die Penningen weder ten Comptoire te laten brengen, om dat 'er middelen mogen weſen, waar door den gemeynen Vyandt werde geſtuyt.

11. Dependeert aan de Staats regeeringe.

12. Dat door eenige uyt de Burgers reſumtie worde gedaan over het cohier van de 500 Penning, en yder getaxeert na ſijn middelen, en verſoekt die Penningen behoorlijk werden geadminiſtreert.

12. Preſenteeren viſie aan de Kooplieden en Kies-heeren.

13. Dat alle Tractementen van nu aan ſullen ophouden voor de tijdt van een Jaar, tot dat men ſal ſien hoe het met den Staat ſal afloopen.

13. Dependeert aan de Regeeringe van Staat, de Stadt zal het inbrengen.

14. Dat de Gemeynte ſal kieſen uyt haar 2 a 3 Perſoonen beneffens de The-

fauriers, om Staats-middelen te verſorgen, alle werken die gemaakt worden te menageeren.

14 Zullen op alle Stadts beſtedingen hun advijs en goetvinden mogen ſeggen.

U E Achtb. gelieve ſonder verder tijdt-verlies de Burgers deſer Stadt de voorſz. poincten in te willigen, als zijnde deſe noodtſakelijk en redelijk, op dat de onderlinge vrede beveſtight, het beſte van ons lieve Vaderlant werde vervordert. 't Welk doende, &c.

NB. 't Geen met kleene letters onder yder Articul ſtaat, wierdt tot antwoordt toegevoeght.

Numº. 56.

Nader verzoek van de Burgerye van Middelburgh aan hare Magiſtraat.

Behoorende op Pag: 699.

DE Kooplieden, Burgers, en reſpective Gildens dezer Stadt, overſien en overwogen hebbende de Apoſtille by U Ed: Achtbaarheden op hare verzoeken op den 7 dezer verleent, en geen volkomen contentement hebben konnen vinden in de reſcriptie van U Ed: Achtbare aan haar gedaan. SOO IST, Dat zy luyden andermaal te rade geworden zijn, haar aan U Ed: Achtbare te demonſtreren, in welke Poincten zyluyden nader contentement begeerden, ten deele om U Ed: Achtbare ook voor te dragen eenige gantſch noodige Verſoekken, welke zy niet twijffelen en willen, of ſullen van U Ed: Achtbare als t'eenemael redelijk en noodtſakelijk ingewillight werden.

De Poincten waar over zy nader contentement zijn verſoekkende, zijn deſe naarvolgende.

EErſt, alſoo U Ed: Achtbare op haar eerſte verſoek by hun overgegeven Requeſte gedaan (waar by zyluyden verſocht hadden kenniſſe te hebben, wat Reſolutien by de Ed: Mog: Heeren Staten van Zeelandt jegenwoordigh genomen zijn) hebben gelieven te Apoſtilleren, dat de Stadt geen Notulen en krijght voor na 't ſcheyden van de Staats Vergaderinge, en dat U Ed: Achtbare als dan viſie willen doen; daar op ſeggen Sy geen volkomen contentement te konnen nemen, alſoo zy niet alleen verſocht hebben viſie en Copye van de Notulen op deſe Staats Vergaderingen genomen, maar ook verſocht hebben viſie en Copye van alle de Notulen, geduurende deſen geheelen Oorloge met Vrankrijk en Engelandt, ter Staats Vergaderinge genomen; van welke Notulen de Stadt, op 't ſcheyden van yder Staats Vergaderinge, Copye, volgens 't voorſz. Apoſtil, bekomen hebbende, ſoo kan Copye van dien by U Ed: Achtbare lichtelijk vergunt werden; weshalven zy als noch viſie en Copye, uyt de Notulen geduurende deſen Oorloge gehouden zijn, verſoekkende na 't ſcheyden van elkke Staats Vergaderinge Copye en viſie van de gearreſteerde Notulen.

Ten tweeden ſeggen zy met de Apoſtil, op haar derde verſoek aan U Ed: Achtbare gedaan, contentement genomen te werden, mits verſekert zijnde door een Acte van beloofde Communicatie.

Ten derden, hebben zy in geenen deelen vergenoeght geweeſt, met de Apoſtil, op het vijfde van de verdere verſoeken, by haar aan U Ed: Achtbare gedaan, waar by U Ed: Achtbare het veranderen en reduceren van de Burgerlijke Wacht, in 24 Compagnien op den ouden voet, hebben geprolongeert tot het vermaken van de Magiſtraat; maar verſoekken als noch dat U Ed: Achtbare de ſelve veranderinge aanſtonts, ſonder verder tijdt verlies, ſullen gelieven in te willigen, en ook gelieven toe te ſtaan, dat de Burgers, Capiteynen,

teynen, Lieutenanten, en Vaandragers, na der Burgeren contentement, in hare Wijkken, by U Ed: Achtbare sullen verkoren werden; als zijnde in conformité, het oude gebruyk en redelijk.

Ten vierden, hebben de selve geen volkomen contentement konnen nemen met de Apostil op haar sevende versoek by haar Requeste vermelt, behelsende dat alvoren U Ed: Achtbare op 't selfde versoek konden Apostil vergunnen, of 't selvige in te willigen, eerst de Speel-hoven der Burgeren en anders mochten geweest zijn; doch verklaren als maar de noodige voorsorgh op de Advenues van ons Landt werdt gedragen, dan te vreden te zijn dat haar versoek, nopende het af houwen der Boomen, en stellen der Pallesaden, in state werde gehouden, tot verder pressante noot.

Ten vijfden, werdt contentement genomen met de Apostil van U Ed: Achtbare op hun achtste versoek by de selve Requeste gedaan, mits dat tot redres van Wissel en Leen-bank de Persoonen aldaar genomineert, aanstonts tot onderzoek van saken werden geadmitteert.

Ten sesten, heeft hun vreemt gedacht dat U Ed: Achtbare ingeerden, dat het elfde versoek van de Staats Regeeringe dependent was, en dat daar in by U Ed: Achtbare niet en konde werden voorsien; want nopende het gene uyt de Leen-bank gelicht is, daar van kan de Regeeringe aan de Burgers contentement geven, en nopende het gene by den Ontfanger Generaals is gelicht, kan door U Ed: Achtbare gedemonstreert werden daar 't behoort, en by U Ed: Achtbare versocht dat den Heer Ontfanger Vander Stringe daar van openinge te doen, wierde geordonneert.

Ten sevenden, seggen de selve Burgeren, met de Apostil op hun twaalfde versoek gedaan, geen contentement te konnen nemen, maar te persisteren by 't versoek van de visie van Quohieren aldaar versocht, en dat *illico* aan de Commissarisen uyt de Burgerye, hier van contentement geschiede.

Ten achtsten, soo en konnen zy geen contentement nemen met de Apostil op hun dertiende versoek verleent; want zy van U Ed: Achtbare niet alleen over Staats, maar ook over Stadts Ampten hebben versocht, dat de selve voor den tijdt van een Jaar souden ophouden, en geene van 't voorleden Jaar en souden betaalt werden, soo dat zy als noch zijn versoekkende, dat U Ed: Achtbare by provisie van hare Stadt gelieven te beginnen, en hare Gecommitteerde Raden sulks gelieven bekent te maken, en van de verdere Steden 't selve ten besten van den geheelen Staat gelieven te versoeken, onder reserve nochtans, dat hier onder niet 's Landts en Stadts Dienaars, maar alleen de Regenten sullen begrepen zijn.

Ten negenden, seggen geen contentement te konnen nemen op de Apostil op hun veertiende versoek verleent, behelsende dat de Burgeren op alle de Stadts bestedingen hun advijs en goetdunkken sullen mogen seggen: maar versoekken als noch dat U Ed: Achtbare, achtervolgens de oude Costuyme, gelieven toe te staan, dat twee à dry Persoonen uyt de voornaamste der Burgeren, sullen wesen niet alleen by de Besteedingen, die gedaan souden mogen werden; maar ook dat die mede als Thesauriers sullen sitten, om notitie te houden, wat Penningen ontfangen en uytgegeven werden, en waar de selve belenden.

De Poincten, welke Sy van U Ed: Achtbare als noch boven en behalven de bovenschreven zijn versoekkende, zijn dese:

TEn eersten, Datter uyt de Burgeren een of twee sullen mogen staan

over de Monſteringe van de Militie, of den Commiſſaris geordonneert, op pœne van Caſſatie nauw reguard op de ſelve te nemen, op dat de Capiteynen geen occaſie en hebben, om het Landt langer te verkorten.

Ten tweeden, dat tuſſchen Vliſſingen en Rammekens eenige ſterkte werde gemaakt.

Ten derden, dat de Rampaarden en Affuyten op Rammekens leggende, die meeſt verrot of ontſtukken zijn, behoorlijk werden gerepareert, en bruykbaar gemaakt, en dat 't ſelve van kruyt en loot behoorlijk werde voorſien.

Ten vierden, dat de Kies-heeren in 't toekomende de verkieſinge ſullen doen volgens de Wetten en Ordonnantien.

Ten vijfden, dat yder perſoon ſoo buyten als in de Regeeringe niet meer als een Officie ſal mogen bedienen.

Ten ſeſden, dat de Kieſers een Officie ſullen bedienen, volgens de privilegie.

Ten ſevenden, de leges op de Weeskamer, en andere Comptoiren werden vermindert, en op den ouden voet gebracht.

Ten achtſten, dat ook de ſubalterne maar een Officie ſullen mogen bedienen, ten ware maar een Officie maar 50 ponden vlaams konde opbrengen, dan noch een ander te mogen hebben.

Ten negenden, dat Monſr. Laurens Udemans maar een Officie ſal blijven behouden, en dat hy van 't Regiſtreren, en af-ſchrijven van de Brieven niet meer en ſal genieten als Monſr. Aernout Rademaker voor deſen heeft genoten.

Ten thienden, wert wel expreſſelijk verſtaan dat Monſr. Louys Jolijt, niet meer en ſal bedienen als een Officie, en ook niet meer voor ſalaris ſal genieten als zijn Voorſaat genoten heeft, en dat de vordere bedieningen aan andere eerlijke Borgers ſullen werden verleent.

Ten elfden, dat voortaan geen Officien ſullen mogen gegeven werden, aan Heere Knechts, ten ware deſelve Inboorlingen en Burgers kinderen waren, maar dat deſelve ſullen moeten gegeven werden aan oude Borgers, of hare kinderen, die daar toe bequaam ſullen gevonden werden.

Ten twaalfden, dat generalijk daar bequame en eerlijke Borgers, een ampt of aanſienlijke Chargie zijn verſoekkende, dat daar mede geen vreemde voor haar ſullen mogen werden gebeneficeert, ſoo dat altijdt Borgers en Inboorlingen voor vreemde ſullen gepreferéert moeten werden.

U Ed: Achtbare gelieven ſonder verder tijdt verlies uyt-ſtel of delay de Koop-lieden, Borgers, en Gildens deſer Stadt over de eerſte Pointen nader contentement te geven, en de verdere verſoekken als noodigh en redelijk in te willigen, op dat de onderlinge Vrede en ruſte tuſſchen U Ed: Achtbare en hare Borgers en 't beſte van ons lieve Vaderlandt bevordert werde. 't Welk doende &c.

Geſien en Geleſen de nevenſgaande Requeſt met de Pointen en verſoekken daar inne vervat, is naar deliberatie, omme te behouden de gemeene Ruſte, goet-gevonden en verſtaan te conſenteren, ſoo geconſenteert werdt by deſen in de reſpective verſoekken, ten deſen gedaan. Actum ten Rade den 11 Julii 1672.

My preſent

Aernout Citers.

Num.

Numº. 57.

Brief van den Koning van Engelandt aan Sijn Hoogheyt. Uyt Witthal den 28 Julii, 1672.

Behoorende op Pag: 716.

MYN NEVE.

MOnsieur van Reede, my hebbende rapport gedaan van den quaden staat, daar inne Ghy zijt gebracht, ben daar over seer gevoeligh geweest, maar 't gene my allermeest be droeft, is, dat Ghy schijnt te hebben een apprehensie, als of ik minder zorge, en affectie voor U hadde als voor dezen, Ik bidde, dat Ghy gelieft versekert te zijn, dat het zijn apprehensien sonder eenig fondament, en buyten alle reden, maar daar-en-tegen dat Ik hebbe de selve tedere genegentheyt, en het selve respect voor U Persoon dat Ik oyt gehadt hebbe, soo ten opschichte van U eygen waerdigheyt, als ten reguarde van 't bloedt, daar van Wy beyde participeren; ook en hebbe Ik noyt vergeten eenige van de minste goede diensten, die U Vader in sijn leven my heeft bewesen, waar van de verbintenissen altijdt sullen blijven gegraveert in de grondt mijns herten. Gelieft doch te gelooven, alhoewel den jegenwoordigen toestandt van saken My niet en heeft toegelaten met U te mogen corresponderen, en mijn desseynen en tractaten te communiceeren, dat Ik in alle handelingen, die Ik hebbe aangegaan, met den Alderchristelijksten Koningh altijdt hebbe getracht Uwe interessen te avanceeren, soo veel als het de natuur van de handelinge eenighsins heeft konnen toelaten. De insolentien en continuele machinatien tegen my van die gene, die eenige tijdt herwaarts soo grooten directie hebben gehad aan 't Gouvernement der Vereenighde Nederlanden, hebben my genoodtsaakt my te moeten verbinden met den Alderchristelijksten Koning (de welke ook heeft het selve subject van klachten tegen haar) ten eynde alleen wy souden mogen ter neder werpen de onverdragelijke grootsheyt der Louvesteynsche Factie, en ons te versekeren voor diergelijke insulte of bespottingen. Het vertrouwen dat Ik hebbe op de vriendtschap van d'Alderchristelijksten Koning, de affectie die Hy voor U Persoon heeft, en sijne averssie tegen de gene de welke haar getoont hebben te wesen mijne Vyanden soo wel als d'uwe, belooven my een goeden uytslagh van alle dese verwerringen in U reguard; en in cas d'Inwoonderen van die Provintien in tijdts hebben geconsidereert haren missagh, en aan U hadden geconfereert de selve authoriteyt en digniteyten, waar mede uwe Doorluchte Voor-vaderen soo lange tijdt, en soo waerdighlijk voorsien zijn geweest, soo soude, sonder twijffel, gemelten Alderchristelijksten Koning en wy gebleven zijn in een volmaakte en vertrouwde vriendtschap met de voorsz. Provintien. Niet te min ik ben vry voldaan van 't gene de Gemeenten van die Provintien nu onlanghs hebben gedaan, U verkooren hebbende tot haren Stadthouder. En als Ik sal gesien hebben, dat de affaires gebracht zijn in alsulken staat, dat het niet meer sal zijn in de macht van de selve Violente factie of van een andere, alsoo wel malitieuse, om te dissolveren en vruchteloos te maken 't gene men als nu heeft gedaan, en dat Ik sal konnen mijne Onderdanen bevrijden van de oppressie en injurien, die sy soo langen tijdt hebben moeten lijden, soo sal ik trachten te protegeeren U en Uwe Vrienden, en al mijn kracht inspannen by mijn Schoon-Broeder, den Alderchristelijksten Koning, om soodanigen eynde aan dese verwarde saken te ge-

ven, dat de geheele werelt sal konnen sien de particuliere sorge, die ik drage voor U Persoon, en wat reguard ik om Uwent wille sal nemen voor het intrest van de voorsz. Provintien. Eyndelijk kan ik U versekeren, en Gy sult vastelijk moeten geloven, dat ik altijdt hebbe alle bedenkelijke goede inclinatie en intentie ten Uwen beste, die Ghy soudet konnen wenschen, en die t'allen tijden sullen konnen betuygen, dat ik ben en sal wesen,

Mijn Neve,

U wel geaffectioneerde Oom,

En was Ondertekent

CHARLES REX.

Numo. 58.

Nader Tractaat tusschen Vrankrijk en Engelandt.

Behoorende op Pag: 722.

HEt favorabel succes, waar mede het Godt belieft heeft soo te Water als te Lande, te zegenen de Wapenen van de Koningen van Vrankrijk en van Groot Brittannien, die de selve zijn geobligeert geweest aan te nemen tegens de Staten Generaal der Vereenighde Nederlandtse Provintien, hebben gemelte Staten bewoogen ter selver tijdt Gedeputeerden te senden aan beyde de Hoogh-gemelte Koningen, om aan de selve te doen voorslagh van Vrede, en te vernemen op wat equitable conditien deselve aan haar soude werden geaccordeert. Haar Majesteyten van Vrankrijk en van Groot Brittannien, beyde van een en de selve affectie geraakt zijnde tot de gemeene ruste, en prefererende door dit motif so weerdig aan goede en groote Princen een eerlijke Vrede voor een Oorlogh, waar van de beginselen soo gelukkigh zijnde, in 't vervolgh niet minder glorie beloofde, en soude ook sich niet ongeerne verstaan hebben tot de Propositie, die aan haar gedaan soude zijn geweest by deselve Staten, maar dewijle de vriendtschap seer naeuw is tusschen hoogh-gemelte hare Majesteyten, hoe wel de banden van 't Tractaat, dat haar verknocht heeft tot dese entreprise haar geeft een en: de selve geest in de Resolutien, die de selve mogen nemen, om den Oorlogh te eyndigen, of om de selve te continueren, sulks dat sy ook aanstonts aan malkanderen soude communiceren de Deputatien, die aan haar gedaan soude werden by de gemelde Staten, om door een gemeen concert over een te komen, op wat maniere men de selve soude hebben te admitteren, en de propositien te reguleren, en dewijl in een rencontre van soodanige importantie den Koningh van Groot Brittannien heeft geoordeelt tot welstandt van de sake noodigh te zijn, dat met den eersten bekent gemaakt wiert het sentiment van sijn Alderchristelijkste Majesteyt, als ook van gelijke die van hoogh-gemelte zijne Majesteyt door persoonen die men sulks volkomentlijk betroude; soo heeft de selve daar toe genomineert tot zijn Extraordinaris Ambassadeurs by zijn volmacht van den 21 Junii des tegenwoordigen Jaars den Heer Hertogh van Bukkingam, zijn eerste Stalmeester, den Heer Grave van Arlington zijn eerste Secretaris van Staat, en d'Heer Vicomte de Hallifax van zijn Secrete Rade, en mergelijke volmacht van den 22 des selven Maant Junii den Heer Hertogh van Monmouth, de welke aan zijn Alderchristelijkste Majesteyt hebbende voorgedragen de sincere en stantvastige genegentheyt van de Koning haren Meester om te blijven vereenicht by d'eerste verbinteniss, en de gevonden hebbende in zijne Alderchristelijkste Majesteyt

geen

geen minder disposítie van niet te separeren hare Interesten in 't Tractaat van Vrede, dat soude konnen werden gemaakt, soo zijn de selve over een gekomen in de volgende Articulen met d'Heer en Marquis de Louvoys, Raat van den Alderchristelijkste Koning in alle zijne Raden, Commandeur en Cancelier, Groot-meester en Surintendent Generaal van de Posten van Vrankrijk, Secretaris van Staat en van zijne ordres, en d'Heer Arnout Chevalier Seigneur de Pompone, Raat ordinaris in alle zijne Raden, en mede Secretaris van Staat en van zijne ordres, als genomineerde Commissarisen en Gevolmachtighden tot dese sake by hooghgemelte zijne Majesteyt, van gelijke versien met des selfs volle macht.

I.

Hoewel het vertrouwen van beyde de Koningen soodanigh is, dat na de Parole aan malkander gegeven by het Tractaat van den . . . . . van niet te sullen maken noch Vrede noch Treves met de Staten Generaal sonder gemeen consent van hare Majesteyten, en sonder der selver volkomen satisfactie, echter niet te min ten eynde geene de minste hoope overblijve van haar gemeene Vyanden, omme op wat quaat Fondament 't selve soude mogen zijn, haar Interest van malkander te scheyden, hebbe sich op nieuw geengageert by dit jegenwoordige Articul van niet te sullen hooren naar eenige voorstellinge van Vrede, sonder 't selve aanstonts aan den anderen te communiceren, en niet te sullen aannemen eenige aanbiedingen, die separatelijk tot hare advantagien soude mogen werden gedaan, noch eenige satisfactie aannemen, ten zy den anderen Koning alvoorens soude wesen voldaan van 't geene, aan hem soude zijn gegeven.

II.

Daar toe belooven ook gemelde Koningen tusschen haar beyde te sullen accorderen soodanige Conditien, op dewelken zy wel een Vrede soude willen sluyten, die aan d'een en d'ander zijde seker en eerlijk soude zijn, ook de handt niet te sullen leggen aan eenig accommodement met gemelde Staten Generaal, ten zy dat gemelde Conditien aan haar sullen zijn geaccordeert.

III.

En op dat dit vriendelijke accoort van Verbinteniss en onderlinge Interest, niet alleen soude mogen werden bevestight door dese jegenwoordige Articulen, maar ook niet geignoreert by gemeldte Staten Generaal, soo sullen hooghgemelte Majesteyten de noodige ordres geven, omme aan de Gedeputeerden van de selve Staten bekent te maken, die nu by haar zijn, of door soodanigen anderen wegh en middel, als zy sullen oordeelen best te zijn, dat hare interesten als ook hare satisfactien niet konnen werden gesepareert, confirmeren de gemeldte Koningen door het tegenwoordige Tractaat alle het gene, dat voor dese is gearresteert en geteekent, tusschen hun beyde, op den 12 February des tegenwoordige Jaars, 't welk zy op 't nieuw belooven, te sullen observeren en maintineren in alle zijne pointen.

IV.

En belooven de gemelde Heeren Commissarisen van zijn Alderchristelijkste Majesteyt aan d'eene zijde, en d'Heeren Extraordinaris Ambassadeurs van Groot-Brittannien aan d'andre zijde, uyt krachte van hare Volmachten, van te sullen doen ratificeren en agreeren by de Koningen hare Meesters dese tegenwoordige Articulen, en daar van respectivelijk uytwisselen de Ratificatie binnen een Maant.

Gedaan en gearresteert in 't Leger tot Heeswijk den 16 Junii 1672.

En

En zijn deſe Articulen onderteekent by d'Hertogh van Bukkingam, Grave van Arlington, en den Vicomte de Hallifax, Ambaſſadeurs Extraordinaris van zijn Majeſteyt van Groot Brittannien, uyt krachte van der ſelver Volmacht van dato 21 Junii van 't tegenwoordige Jaar,

En was onderteekent

(*L. S.*) BUKKINGAM.
(*L. S.*) ARLINGTON.
(*L. S.*) HALLIFAX.

En heeft ingelijks deſe Articulen geteekent den Heer Hertogh van Montmout, mede Extraordinaris Ambaſſadeur van zijn Koninklijke Majeſteyt van Groot Brittannien, uyt kracht van zijn Volmacht van dato 22 der ſelver Maant Junii Hier onder mede geſtelt.

Was geteekent

(*L. S.*) MONMOUTH.

En hebben mede deſe Articulen geteekent d'Heer Marquis de Louvois, en d'Heer Pompone, Commiſſariſſen van zijn Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt, uyt krachte van der ſelver volmacht hier ondergeſtelt.

Was geteekent

(*L. S.*) LE TELLIER.
(*L. S.*) ARNAUDT.

Num°. 59.

Eyſch van Vrankrijk en Engelandt.

Behoorende op Pag: 722.

I.

DAt de Placcaten voor deſen by de Staten Generaal gemaakt, ſoo tot Verbodt van de Brandewijnen en Franſe Wijnen, binnen de Vereenigde Provintien, als ook tot het belaſten van nieuwe Impoſitien op de Waren, Koopmanſchappen en Manufacturen van Vrankrijk, ſullen werden ingetrokken. Dat binnen den tijdt van drie Maanden ſal werden gemaakt, een Tractaat van Commercie tuſſchen zijn Majeſteyt en de gemelte Staten, daar in ook ſal begrepen werden een Reglement tuſſchen de Compagnien van Ooſt en Weſt-Indien van Vrankrijk, en de Compagnien van de voorſz. Indien van Hollandt.

II.

Dat niet alleen in 't toekomende in alle de Vereenighde Provintien ſal zijn vryheyt, maer ook een publique exercitie van de Catholique, Apoſtolique Roomſche Religie, in voegen dat in alle de plaatſen, daar meer als eene Kerke is een gegeven ſal werden aan de Catholijken, en ook aan haar vergunt een Kerk te bouwen in de plaats daar geen weſen ſal; en ondertuſſchen de ſelve Kerke noch niet ſal weſen volbouwt, aan haar Luyden werden toe geſtaan publijke Godts-dienſt te plegen in de Huyſen daar toe gehuurt, of anderſints tot deſen effectie. Dat by gemelte Staten Generaal of yder Provintie in 't particulier, uyt de goederen, die eertijdts hebben behoort aan de Kerke, of anderſints een behoorlijk penſioen ſal werden gefourneert aan de Prieſter of Paſtoor van yder van de ſelve Kerke.

III.

En dewijl de Gedeputeerden van gemelte Staten Generaal, die geſonden zijn geweeſt aan zijn Majeſteyt, den ſelven particulierlijk hebben verſocht, dat de ſelve by 't maken van een Vrede, het Lichaam van de ſelven Vereenigde Provintien wilde laten in ſoodanigen ſtaat, als deſelve tot nu toe zijn geweeſt, doch om zijn Majeſteyt te geven eenige wiſſelingen voor de Conqueſten, daar mede Godt tot op deſe uure gezegent hadde de rechtvaardigheydt van zijne

zijne Wapenen, soo offereerden zy aan de selve te cederen in recompense van de Provintien, Steden en Plaatsen by zijn Majesteyt alreede geoccupeert, andere Landen, Steden en Plaatsen, die aan gemelte Staten by Spangien zijn gecedeert geweest, 't zy in Vlaanderen of in Brabant: Sijn Majesteyt alreede Meester zijnde van drie geheele Provintien, in 't getal van die seven Provintien, als ook van eenige Plaatsen en Posten in Hollandt, heeft wel gewilt, om de voorsz. Provintien te behouden by hare Unie, doen wedergeven 't gene alrede in de selve Provintien door zijn Wapenen hadde geoccupeert, uytgenomen het gene hier na sal werden geseght, en sulks op volgende Conditien.

IV.

Dat de voorgemelte Staten aan zijn Majesteyt sullen cederen generalijk alle de Provintien, Landen, Steden en Plaatsen, die deselve besitten in Vlaanderen en in Brabandt, en aan haar zijn gecedeert by Spangien, uytgenomen alleenlijk Sluys en het Eyland van Cadsant.

V.

Sullen gemelte Staten aan zijn Majesteyt ook cederen, de Stadt Nimmegen met alle d'appendentien en dependentien van dien, het Fort Knodsenburgh, het Fort Schenkkenschans en het gedeelte van de Provintie van Gelderlandt, gelegen aan dees zijde den Rhijn in 't reguard van Vrankrijk, mitsgaders het Eylandt van Bommel, de Stadt Bommel, het Eylandt en Fort van Voorne, het Fort St. Andries, het Kasteel van Louvesteyn, en het Fort Crevecœur.

VI.

Van gelijken sullen gemelte Staten aan zijn Majesteyt cederen de Stadt Grave met alle de appendentien en dependentien, en sullen aan de selve weder geven in volle eygendom de Stadt en 't Graafschap Meurs, om daar van te disponeren na zijn Majesteyts welgevallen, met die conditien, dat de selve Staten daar voor satisfactie sullen geven aan den Prince van Orangien, en de selve schadeloos houden wegens het voorsz. Graafschap en andere Plaatsen, Landen en Steden, toebehoorende gemelte Prince, en aan zijn Majesteyt geremitteert.

VII.

Dat de Staten sullen cederen alle het recht, dat de selve gehadt hebben of soude mogen hebben te pretenderen, op de Plaatsen die zijn Majesteyt van de selve Staten heeft geoccupeert in 't Rijk, en dat ook gelijke Cessien sullen doen in 't faveur van de Prince en Grave van Oost-Vrieslandt, van alle de rechten, hoe de selve genoemt soude mogen zijn, die zy soude mogen hebben of pretenderen op de Plaatsen, die zy occuperen in des selfs Landt, en namentlijk op de Stadt Embden, het Fort Lieroort, en de Eylerschans, van waar zy sullen te rugge roepen haar Guarnisoenen.

VIII.

Dat het sal vry staan aan de Onderdanen van zijne Majesteyt te passeeren en repasseren van de voorsz Steden en Plaatsen, die aan den selven sullen werden gecedeert, door alle de Landen van gemelte Staten Generaal, soo ter Zee, als te Lande, Rievieren en Canalen, hoedanigh die genoemt souden mogen werden, sonder te wesen subject wegens hare Koopmanschap, Bagagie, Munitie van Oorlogh en vivres, aan eenige visitatie, nochte betalinge van eenigh recht nochte impositie, hoedanigh die genaamt mochte wesen.

IX.

De Staten Generaal sullen haar obligeren, van te sullen wederom geven aan de Ordre en Religie van Maltha, de Commanderyen, die bevonden sullen

werden binnen de selve Provincien aan die Ordre toe te komen.

X.

Van gelijken sullen gemelte Staten beloven, aan den Grave van Benthem, te sullen wederom geven de Kinderen van gemelten Grave, die eenigen tijdt onder de authoriteyt en protexie van gemelte Staten zijn gehouden, door de Gravinne van Benthem zijn Huysvrouwe, niet tegenstaande de instantien daar omme menighmaal gedaan, die de selve Graaf ook heeft ondersteunt door recommandatie van den Keyser, en van zijn Alderchristelijkste Majesteyt., omme te verkrijgen de restitutie van de selve Kinderen.

XI.

Sullen de selve Staten mede beloven, zijn Majesteyt te sullen ontlasten van een gedeelte van de excessive kosten, die de selve geobligeert is geweest te doen om desen Oorlogh, van die te sullen betalen binnen den tijdt en termijnen naarder te accorderen, ter somme toe van 20 Millioenen guldens, mits welke zijn Majesteyt haar sal vry houden, van de somme van 3 Millioenen, die aan de selve Staten was geleent, by wijlen den Koning, Vader van zijn Majesteyt glorieuser memorie, die al in 't Jaar 1651. hadde behooren weder gegeven te werden met d'interessen van dien, die sedert den voorsz. Jare 1651. aan zijn Majesteyt schuldigh waren.

XII.

Dat tot erkenteniss van de Vrede, die zijn Majesteyt wel wil accorderen aan gemelte Staten, ter sake zijn Majesteyt in hare Landen wel verder soude konnen pousseren, gemelte Staten Generaal aan den Koning jaarlijks sullen presenteren door een Expresse Ambassadeur op soodanigen dagh, daar van zy nader sullen over een komen, een goude Medaille, houdende het gewichte van een Mark, daar van d'inscriptie sal wesen, dat zy van de handt van zijn Majesteyt houden de conservatie van de selve vryheydt, die de Koningen des selfs Predecessеurs in een groot gedeelte voor haar verkregen hebben.

XIII.

Dat hoewel zijn Majesteyt verklaart te vrede te sullen zijn met de bovenstaande Conditien, de welke sullen werden geaccepteert binnen den tijdt van 10 dagen, naar expiratie van de welke, daar in niet wil gehouden zijn, soo verklaart hy echter by dese, dat alhoewel de selve wierden aangenomen by gemelte Staten, sulks geen kracht te sullen hebben, en dat zijn Majesteyt geen Tractaat of Vrede sal maken, ten zy den Koning van Groot Britrannien, al eerst sal wesen gecontenteert in zijn reguard door gemelte Staten, en dat de Princen van 't Rijk, geallieert met zijn Majesteyt in desen Oorlogh, van gelijke sullen zijn gecontenteert, over de conditien, die by gemelte Staten aan haar soude mogen wesen geaccordeert. En ten eynde zijn Alderchristelijkste Majesteyt bekent make door de keure van meer als eene conditie, met wat sincerityt de selve wel wil openinge geven aan de Staten Generaal van verscheyde middelen, om te komen tot een Vrede, die zy van de selve hebben verfocht, en niet te sullen staan, gelijk de selve wel souden konnen doen op de pretensien, die de selve wettelijk soude konnen fonderen op de kracht van hare Wapenen en de continuatie van hare victorie, soo verklaart zijn Majesteyt, dat sonder sich precisélijk te attascheren aan de aanbiedingen, die aan hem voor desen gedaan zijn door gemelte Staten, en aan de Conditien, die de selve van haar geëyscht hadden by forme van een Alternative, soo soude de selve sich contenteren met het behouden van alle de Conquesten, die zijn Majesteyt tegenwoordigh in besettinge heeft, en

van die gene, de welke hy noch ſoude konnen bekomen, ter tijdt en wijle toe de gemelte Staten deſe tegenwoordige Conditien ſullen hebben geaccepteert, als namentlijk de geheele Provintie en het Hertoghdom van Gelderlandt, toebehoorende aan gemelte Staten, de Heerlijkheyt van Uytrecht en 't Graafſchap Zutphen, alle de Steden, Plaatſen en Sterkten, gelegen in de ſelve Provintien, der ſelver appendentien en dependentien, niets ter werelt uytgeſondert, de Souverainiteyt van de Provintien, Landen, Steden en Plaatſen tot nu toe by zijn Majeſteyt geconqueſteert, en ſullen der ſelver appendentien en dependentien in 't toekomende en voor altijdt aan zijn Majeſteyt verblijven.

En omme de voorſz. geconqueſteerde Landen en plaatſen aan zijn Majeſteyt gecedeert, te ſtellen in den ſtaat van beter en met minder moeyte te konnen werden onderhouden door de aſſiſtentie, die uyt het Koningrijk aan haar ſoude konnen werden gedaan, ſoo ſullen de Staten aan zijn Majeſteyt overgeven in volkomen Souverainiteyt de Steden Maſtricht en Wijk, en alle 't geene gemelde Staten beſitten in de Landen van Overmaſe, Dalem, Fauquemont, de Stadt en Meyerye van 's Hertogenboſch met d'appendentien en dependentien, mitſgaders het Fort Crevecœur.

En op dat het Tractaat op deſe leſte Conditien niet alleen diene tot reſtabliſſement van de eerſte vriendtſchap en alliantie tuſſchen zijn Majeſteyt en de gemelde Staten Generaal, maar om daar door te procureren de ruſte en tranquiliteyt van 't Rijk, ſoo wil den Koning als Guarandeur en Conſervateur van het Tractaat van Weſtphalen, daar toe particulierlijk geaffectioneert, wel belooven na de gemaakte Vrede te willen renuntieren in faveur van de Princen van 't Rijk van alle het recht, dat zijne Wapenen hem gegeven hebben, op alle de plaatſen, die zijn Majeſteyt van gemelde Staten heeft geoccupeert in de Landen van het Rijk, reſerverende zijn Majeſteyt alleenlijk voor hem de Vryheyt van te ruyneren der ſelver Fortificatien.

Maar alſoo zijn Majeſteyt by hem ſelven wil contribueren, omme de Princen van 't Rijk te herſtellen in 't vrye gebruyk van de Steden en Plaatſen, die haarluyden toekomen, ſoo wil de ſelve ook procureren, dat de Staten Generaal te rugge trekken hare Guarniſoenen uyt die Steden en Plaatſen, die de ſelve noch in 't Rijk ſoude mogen beſitten, en namentlijk uyt de Stadt Embden, de Forten Lieroort en d'Eylerſchans, de welke weder gegeven ſullen werden aan den Prince en den Grave van Ooſt-Vrieſlandt met alle de Rechten, die de ſelve ſoude toekomen wegens het Graafſchap van Ooſt-Vrieſlandt.

En ten eynde de noodtwendige communicatien tuſſchen Vrankrijk en de Stadt Maſtricht die aan zijn Majeſteyt gecedeert ſoude werden, geen plaats mochte geven aan eenige conteſtatien in 't toekomende; ſoo ſal van d'een en d'ander zijde vaſt-geſtelt werden, dat men ſal arbeyden tot 't oprechten van een vrye paſſägie met den Heer Keur-Vorſt van Keulen, als Prince en Biſſchop van Luyk, voor de Troepen van zijn Majeſteyt van de Frontieren van Vrankrijk naar Maſtricht, dwars door 't Landt van Luyk, op conditie, dat men deſe paſſägie niet ſoude gebruyken, als midts betalende en ſonder prejuditie van 't voorſz Landt.

Eyndelijk ſoo ſullen alle de Articulen begrepen in de boven-ſtaande memorien blijven in haar geheel, als ook die geene, rakende het cederen van de Stadt en Graafſchap Meurs, uytgeſondert alleenlijk die gene, de welke raken het cederen van andere Landen en

Plaatſen , die gedaan ſoude werden by de ſelve Staten aan zijn Majeſteyt , de welke ſich ſal contenteren met deſe boven-ſtaande Articulen.

Conditien , op de welke den Koning van Groot Brittannien conſenteert , dat Vrede gemaakt werde met de Staten Generaal der Vereenighde Provincien.

I.

DEn Koning van Groot Brittanjen verſtaat , dat de Hollanders ſonder diſpuyt ſullen weder geven d'eere van de Vlagge , en dat ſelfs haar geheele Vloote de Vlagge ſullen ſtrijkken , en de Top-zeyls laten vallen voor een eenigh Engelſch Schip , voerende de Vlagge van zijn Majeſteyt in de geheele Engelſche Zee tot aan de Reede van Hollandt.

II.

Vryheydt voor een geheel Jaar aan alle de Engelſche , die noch reſteren in de Colonie van Suriname, om ſich van daar te retireren , als het haar goedt dunkken ſal , met alle hunne Goederen , van wat nature de ſelve ſoude mogen zijn , in gevolge van het Tractaat van Breda.

III.

Een eeuwigh Banniſſement uyt het gantſche gebiedt der Vereenighde Nederlanden van alle de Onderdanen van den Koning, die by zijn Majeſteyt zijn verklaart crimineel , en van ſoodanige andere , die by zijn Majeſteyt ſullen werden genotificeert van in 't licht gegeven te hebben ſeditieuſe Boekken, of anderſints geconſpireert tegens de ruſte en tranquiliteyt van zijn Koninkrijken.

IV.

Te rembourſſeren aan zijne Majeſteyt de onkoſten van den Oorlogh ter ſomme toe van een Milioen ponden ſterlinghs , daar van 400000 ſullen betaalt worden in de maandt van October naaſtkomende , en het reſtant by 100000 ponden ſterlinghs jaarlijks.

V.

Een jaarlijkſe gifte van 10000 ponden ſterlings voor altijdt , wegens de permiſſie , die den Koning haar geeft tot den Haringh-vanghſt op de Kuſten van Engelandt , Schotland en Yrlandt.

VI.

Dat d'Heer Prince van Oraigne voor tegenwoordigh , en zijne deſſendenten hier namaals ſullen hebben de Souveraineyteyt van de Vereenighde Provincien , gereſerveert alleenlijk het geene ten deele vallen ſal voor de twee Koningen en hare Geallieerden , of ten minſten genieten de digniteyten van Generaal Admiraal en Stadt-houder eeuwigh en altijdt , in ſoodanige maniere en voordeliger , als de Staten van de ſelve Provincien ſulks voor deſen gegeven hebben aan eenige van de Princen zijne Predeceſſeurs.

VII.

Dat binnen drie maanden na de gemaakte Vrede , men maken ſal een Tractaat van Commercie , ſoo tot reglement van de Commercie in Indien volgens den eyſch voor deſen gedaan , als voor d'avantagie van de Onderdanen van zijn Majeſteyt in der ſelver traficq, gaande, komende en woonende in eenigh ander Territoir , toebehoorende de gemelde Staten , en met ſoodanige Conditien , die egalijk voordeligh zijn aan de Natien meeſt gefavoriſeert.

VIII.

Het Eylant van Walcheren, de Stadt en het Kaſteel van Sluys met zijne dependentien , het Eylandt van Caſſandt , het Eylandt van Goeree, en het Eyland van Voorne , ſullen alle geſtelt werden in handen van zijn Majeſteyt van Groot Brittannien , by manier van Cautie, tot vol-

voltrekkinge van de Conditien, hier boven gementioneert.

IX.

Verklarende zijn Majesteyt wel te vrede te zijn met de hier boven gestelde Conditien, mits desselve werden geaccepteert binnen 10 dagen, naar welken tijdt zijn Majesteyt pretendeert daar aan niet gehouden te zijn, echter explicceert sich den Koning precisselijk, dat hoewel sulks alles wierde geaccordeert by de gemelde Staten, het selve doch geen effect soude grijpen, en dat zijn Majesteyt geen Tractaat van Treves of Vrede soude maken, ten ware den Alderchristelijkssten Koning in zijn reguard mede satisfactie van de gemelde Staten soude hebben, en dat de Princen van 't Rijk in desen Oorlogh met zijn Majesteyt geallieert, mede hebben contentement van de Conditien, dewelke aan haar by de gemelte Staten soude mogen zijn geaccordeert.

Numo: 60.

Brief van de Fransche en Engelsche aan Sijn Hoogheydt.

Behoorende op Pag: 722.

MYN HEERE,

WY hebben ontfangen den Brief die het uwe Hoogheyt heeft gelieft aan ons te senden door de Heeren Germain en Silvius, in dewelke de selve betuyght van te wenschen, dat de Negotiatie tusschen de twee Koningen en den Staat van de Geunieerde Provincien niet langer wierde gedilayeert, maar dat Uw Hoogheyt in 't korte mochte sien wat die twee Koningen van de selve eysschen; In 't reguart van zijn Alderchristelijkste Majesteyt de selve in soo veele dagen geen antwoort ontfangen hebbende op zijne propositien, en soude sonder de seer groote instantien by ons aan zijn Majesteyt gedaan, niet gedisponeert zijn geweest, om andere te doen, maar die geobtineert hebbende, soo senden wy Uw Hoogheyt de selve by desen toe; als ook die geene die ons van wegen den Koning onsen Meester waren gelast te eysschen by het maken van een Tractaat van Vrede. U Hoogheyt sal sien, soo 't hem gelieft, of d'Heeren Staten aan ons met den eersten sullen willen antwoorden op de voorgestelde twee Propositien, en sal niet qualijk nemen, dat geremarqueert hebbende het geene de Gedeputeerden van de Heeren Staten gesonden aan de twee Koningen hebben gedaan, om aan de selve jalousie te geven, den een aan den ander, gelijk of der selver intentie was om yder zijn aparte reekeninge te vinden. Wy senden U Hoogheyt ook toe Copye van de acte, die wy gemaakt hebben met de Commissarisen van zijn Alderchristelijkste Majesteyt; by 't welke sullen konnen sien wat'er van is, en de mesures die zy in 't toekomende hebben waar te nemen, in haar begeerte om Vrede te maken. Uw Hoogheyt sal gelieven een antwoordt te geven aan d'Heer Ridder Silvius, brenger van desen Brief, om 't selve over te brengen aan de twee Koningen, binnen den tijdt van 10 dagen, en ons rechtmatigh te gelooven, dat wy zijn met alle respect en waarheyt Uwe Hoogheyt seer ootmoedige en gehoorsame Dienaren.

Was ondertekent

BUKKINGAM.

ARLINGTON.

Numo. 61.

Brieven van de Heer de Groot
aan de Staten, en aan de Stadt Rotterdam.

Behoorende op Pag: 723.

Edele Groot-Mogende Heeren,

MYn Heeren. Ik hadde wel gehoopt en ook vertrouwt, dat ik eenmaal ontslagen zijnde van het lastige pak der Ambassaden, die ik eerst aan het Hof van Sweden, en vervolgens aan dat van Vrankrijk, met een onvermoeyden yver, en niet sonder detriment van mijn geringe middelen en gesondtheyt hebbe bekleedt, het eynde van mijn swakke leven gerustelijk in mijn Vaderlandt soude hebbe mogen voleynden, niet twijffelende of de getrouheyt van mijne diensten, die ten vollen konnen blijken, uyt de Advisen, die ik geduurende deselve mijne Ambassaden, weekelijke aan U Edele Groot-Mog: hebbe toegesonden, souden my de gunst van de Regeeringe, en de genegentheyt der Ingesetenen soodanigh hebben verwekt, dat ik geen andere hulp, bystandt en versseckertheyt als die, tot mijne veyligheyt soude van noode hebben; Maar ik heb, Godt betert, en vergeve den geenen, die daar van oorsaak zijn, meer wreetheydt en verwoetheydt in het midden van mijn Vaderlandt, en in de Stadt van mijne Geboorte, daar ik mijns wetens, noyt eenigh Mensch, de minste reden van misnoegen hebbe gegeven, gevonden, als ik gelove oyt tusschen Luyden van eene en de selve Natie zijn gepleeght geweest: Mijn Huys is verscheyde maal, soo by dagh als by nacht aangetast, mijn Dienstboden zijn langhs de Straat gesleept, mijn Kinderen gedreyght, en ik selve op een Sondagh, geduurende de Predicatie, komende van het Stadthuys, en dien volgende in mijn functie, soodanig, met bloote Messen aangetast, dat ik niet als door de genadige handt Godts, uyt het gevaar van een onvermijdelijke doodt, soo het geschapen was, kan geseght werden, verlost te zijn. En noch, Edele Groot-Mog: Heeren, en hebben my al dese periculen noyt bewogen, om mijne veyligheyt voor den dienst van het Landt te prefereren, of mijn Lichaam en Leven eenighsints te sparen, soo langh als ik heb konnen gelooven, dat mijn geringen dienst haar nut konde zijn, of datter meer uytsinnigheyt, als opset met dit onstuymige werk gemenght was: oordeelende altijdt, dat het de plicht van een trouw Regent is, de gemeene onheylen van den Staat, door gemeene beraadtslagen en kloekmoedigheyt tegen te staan. Maar na dat ik uyt de Rapporten en Propositien, die op den 20 en 21 der verlede Maant, in Uw Edele Groot-Mog: Vergaderinge zijn gedaan, evidentelijk hebben konnen merken, dat men het generaal gevaar, in een particulier wilde veranderen, en door het exponeren van mijne Persoon, een sacrifice aan de Gemeente wilde doen: soo heb ik gelooft, dat het gene tot noch toe in my voor een stantvastigheyt van gemoet hadde konnen passeren, voortaan voor een sorgeloosheydt en onvoorsichtigheydt soude gehouden werden, en dienvolgende gemeent dat ik schuldigh was, soo ten opsichte van mijn Familie, als tot defensie van mijn eer, my uyt de handen van mijn Vyanden te ontrekken, en soo langh uyt de wege te houden, tot dat ik my buyten pericul, wederom in het Vaderlandt soude konnen begeven, en den dienst van Uw Edele Groot-Mog: na mijn schuldige plicht en vermogen waar nemen. Ik hebbe dan mijn retraitte in het Konings Brabandt genomen, met intentie van mijne veyligheydt verder te soeken, soo

het

het my daar te bangh werdt gemaakt, daar ik die beſt en buyten opſpraak ſal konnen vinden. Verſeekerende Uw Edele Groot-Mog: dat ik mijne voorgaande getrouwigheydt, door de conduitie die ik in deſe bekommerlijke tijden ſal moeten houden, noyt en ſal beſmetten door eenige Actien die het Intereſt van mijn Vaderlandt nadeeligh, Uw Edele Groot-Mog: ondienſtigh, mijne Reputatie ruineus, of contrarie de ſentimenten, die ik verſekert ben, dat alle eerlijke en kondige Regenten van my hebben, ſoude mogen zijn. Dit hebbe ik van mijn ſchuldige plicht geacht, Uw Edele Groot-Mog: bekent te maken, terwijl ik Godt Almachtigh uyt grondt van mijn hert bidde, dat Hy Uw Edel Groot-Mog: loffelijke Regeeringe, met Vrede van buyten, met Eendracht van binnen, en vervolgens de goede Ingezeenen met alderley Welvaren gelieven te zegenen.

Antwerpen den 1 Auguſti 1672.

UE. Dienaar, P. de Groot.

Ed: Achtb. Wijſe, en voorſienige Heeren.

MYn Heeren, Alhoewel mijne wederkomſte in het Vaderlandt niet ſoo tijdelijk en is geweeſt, als ik wel hadde gewenſcht, ſoo heb ik evenwel tijts genoegh gehadt, om te ſien dat de Diſordres die aldaar eenige Weken herwaarts zijn geweeſt, uyt geen goede Oorſaak en quamen, en dat de goede Regenten ſeer qualijk wierden bejegent: Soo heb ik evenwel, ſchoon in mijn gemoet, nevens veele andere, wel bewuſt zijnde dat mijne Comportementen, die ten vollen uyt mijne Adviſen konnen werden gejuſtificeert, daar toe gene het minſte ſubject en hadden gegeven, my gaarne getrooſt de violentien die aan mijn Huys, Familie en Perſoon zijn aangedaan geweeſt, ten reſpecte van het gemeen, uyt te ſtaan, ſoo langh als de Periculen gemeen zijn geweeſt. Maar na dat ik bevonden hebbe dat men het gevaar heeft willen diſtingueren, en mijne Perſoon tot een victime aan de ontſtelde Gemeente heeft willen overgeven, ſoo heb ik geoordeelt dat het tijdt was, dat ik mijn veyligheydt door mijne Retraite vaſt ſtelde, ſoo om mijne onnooſele Kinderen die ſorge niet te ontrekken die ik haar ſchuldigh ben, als om te beter bequaam te zijn, om mijne Reputatie, die ſonder twijffel niet min als mijn Leven ſal werden geimpieteert, voor de gantſche Wereldt te verdedigen, dat weynigh moeyte ſal in hebben, als mijne Conduiten, gecompaſſeert met de Ordres van den Staat, by onpartijdige Gemoederen ſullen werden geexamineert. Ik hebbe my by proviſie geretireert in de Spaanſe Nederlanden, om gene de minſte occaſie van misduydenis aan mijne Vyanden te geven, met intentie om mijnen ſchuldigen Dienſt weder te komen waarnemen, ſoo ras ik ſal verſekert zijn dat Uw Ed: Achtbare in ſtaat en genegentheydt zijn, om my die veyligheydt te preſteren, die ſy aan alle haar Ingezeenen, en ſpecialijk aan de Regenten, ſchuldigh zijn. Waar mede Uw Edele Achtbare bevelende in de Protectie van Godt Almachtigh, ik ſal blijven

Ed. Achtb. ſeer Voorſienige Heeren,

Uwer Ed. Achtb. Ootmoedigen Dienaar

P. DE GROOT.

Uyt Antwerpen, den 1 Auguſti, 1672.

Numo. 62.

Authorisatie van de Staten van Hollandt en West-Vrieslant op Sijn Hoogheyt, tot veranderinge der Regenten in de Steden.

Saturdagh den 27 Augusti, 1672.

Behoorende op Pag: 734.

DE Raadt-Pensionaris heeft ter Vergaderinge gerapporteert den uytval van de conferentie, by de Heeren haar Edele Groot-Mog: Gecommitteerden, in gevolge van der selver Resolutie Commissoriaal van den 26 deses gehouden met den Heere Prince van Orange, over het advis van de Heeren haar Edele Groot-Mog: Gecommitteerde Raden, rakende de jegenwoordige perplexe constitutie van tijde en saken, en de diffidentie en murmuratie van de Borgeren en Ingesetenen sich in verscheyden Steden deser Provincie tegens de Heeren Burgemeesteren en Regeerders van dien, of immers eenige van de selve openbaarden, in de Notulen van den voorschreven 26 deses breeder gementionneert, mitsgaders de hoogh-wijse consideratien en het advis van Sijn Hoogheyt: Waar op gedelibereert zijnde, is goedt gevonden en verstaan, dat den hoog-gemelten Heere Prince van Orange als Stadthouder deser Provincie sal werden verfocht en geauthoriseert, soo als Sijn Hoogheyt verfocht en geauthoriseert werdt by desen, om sich in soodanige Steden, in de welke de voorsz. diffidentie en murmuratie albereyts is ontstaan, aanstondts, en sonder af te wachten, dat de saken aldaar tot eenige tumulte, disordre of confusie komt uyt te bersten, op het verfoek van de Heeren Burgemeesteren en Regeerders, of van de Burgeren en Ingesetenen van dien, of ook anderssints uyt eygene beweginge te informeren op de redenen en oorsaken die tot de voorsz. diffidentie en murmuratie occasie en aanleydinge hebben gegeven, te laboreren, omme de voorsz. diffidentie en murmuratie op de beste, bequaamste en discreetste manniere wech te nemen, en te doen cesseren, en de gemoederen van de Heeren Burgemeesteren en Regeerders voornoemt met de voorsz. Burgeren en Ingesetenen te consolideren, en te verheelen, de voorsz. Borgeren en Ingesetenen aan te wijsen, en te remonstreren de ongefondeertheyt van de voorsz. hare diffidentie en murmuratie, en te exhorteren tot het respect dat zy aan hare Overigheydt schuldigh zijn, en ingevalle de voorsz. diffidentie en murmuratie daar door niet soude konnen werden weghgenomen, en de gemoederen van de Heeren Burgermeesteren en Regeerders, mitsgaders van de Burgeren en Ingesetenen der voorsz. Steden met den anderen geconsolideert, dat den hooghgemelten Heere Prince verders sal werden verfocht en geauthoriseert, soo als Sijn Hoogheyt verfocht en geauthoriseert werdt by desen, omme in sulken onverhoopten geval, soodanige Regenten, tegens de welke de voorsz. diffidentie en murmuratie meest soude mogen wesen ontstaan, op de discreetste en bequaamste maniere te persuaderen, disponeren, en des noot te obligeren om haar van de bedieninge van hare Magistrature of dienste van de selve Steden, en de functie by haar uyt den hoofde van dien in de Regeeringe van den Lande bekleedt werdende, te ontslaan, en andere in hare plaatsen aan te stellen; en dat den hoogh-gemelten Heere Prince voorts generalijk sal werden geauthoriseert, soo als Sijn Hoogheyt geauthoriseert werdt by desen, om in de voorsz Steden, soo ten aansien van de voorsz. Regenten, als ten aansien

sien van de voorsz. Borgeren en Ingezetenen soodanige verdere ordre te stellen, als Sijn Hoogheyt tot meeste ruste en dienste van den Lande in het gemeyn, en van de voorsz. Steden in het particulier sal oordeelen te behooren; Des werdt by desen wel expresselijk verstaan en verklaart, dat 't gene voorsz. is, sal geschieden alleen voor dese reyse, tot wech-neminge van de voorsz. diffidentie en murmuratie, en sulks sonder eenigh præjuditie of consequentie voor het toekomende, en mede onvermindert en sonder eenigh nadeel voor het toekomende ten aansien van de Privilegien, Vry en gerechtigheden de voorsz. Steden in het gemeyn of in 't particulier competerende; En dat de voorsz. Regenten daar door geensints sullen werden gequetst of benadeelt in hare goede name en fame, veel minder dat de selve daar uyt sullen mogen werden geargueert, of gesuspicieert haar in de Regeeringe van den Lande niet na behooren gedragen te hebben; En dat den Hoogh-gemelten Heere Prince sal werden versocht, soo als Sijn Hoogheyt versocht werdt by desen, de voorsz. Regenten die de voorsz. Regeeringe in manieren vooren verhaalt, soude mogen komen te verlaten, mitsgaders hare Familien en Goederen te nemen in Sijn Hoogheydts speciale protectie en sauveguarde, met wel scherpe interdictie op verbeurte van Lijf en Goedt de voorsz. Regenten, hare Familie of Goederen, of eenigh gedeelte van dien eenighsints te molesteren, beschadigen, of incommoderen; en hebben haar Edel Groot-Mog: noch wyders mede verklaart, gelijk de selve verklaren by desen, dat de voorsz. authorisatie alleenlijk wert geconcludeert op inschrijvinge, soodanigh dat die Steden, de welke souden mogen goedt vinden haar van de voorsz. authorisatie te bedienen, het effect van de selve aanstondts sullen mogen genieten, en dat die Steden de welke souden mogen oordeelen de voorsz. authorisatie in den hare onnodigh, of niet dienstigh te wesen, en sulks haar consent, daar inne binnen den tijdt van 8dagen komen af te schrijven, met de selve authorisatie niet sullen werden gechargeert; blijvende niet te min de voorsz. authorisatie in haar volle kracht en weerde ten aansien van die Steden, de welke gene afschrijvinge binnen de voorsz. tijdt van 8 dagen sullen hebben gedaan.

Accordeert mette voorsz. Resolutien.

Herbert van Beaumont. 1672.

Numo. 63.

Request en Articulen van de Burgerye van Haarlem, gepresenteert aan hare Magistraat.

Behoorende op Pag: 736.

GEven met behoorlijke Eerbiedigheydt te kennen, d'Algemeene Schutterye der opgemelte Stadt, hoe dat sy Supplianten by dese Conjuncturen van tijden, en gevolghlijk gaarne soude sien dat de wanordres van hare Compagnien, wierden geredresseert en herstelt, in een goede en ordentelijke Regeeringe van de selve hare respective Compagnien, en dat haar Supplianten onder Reverentie dunkt, dat daar toe om de Confusie en wanordre ontstaande uyt de al te grootheyt van hare Compagnien voor te komen, wel gerequireert soude werden, dat de selve van het getal van 8 Vaendels soude gebracht werden tot het getal van 12. Als mede dat der selver Collonelien, Fiscalen, Capiteynen, Luytenants en Vaendrigs, wierden verkoren, uyt en by stemminge der selver Burgerye, yder in sijn Vaendel, midtsgaders dat de selve Capiteynen, Luytenants en Vaendrighs, als ook andere hooge Officieren, boven

gemelt, niet ſoude werden geëligeert, uyt eenige van de Heeren Politycque Regenten, omme de ſelve Heeren Regenten te ontlaſten van een dubbelde Bedieninge, en geen Empeſchement te contribueren in haar Politycque affairen: En dat ook van de ſelve Militaire Officien, ſoude zijn geëxcuſeert alle de gene, die, of Soonen, Schoon-Soonen, Broeders, Zwagers en Oomen van yemandt der Hoogh-gemelte Regeeringe ſoude mogen weſen, op dat een yeder ſijn Ampt, met volle Liberteyt ſonder Empeſchement, tot contentement van de Burgerye ſoude konnen bedienen: waeromme ſy Supplianten dan te rade zijn geworden, haar te keeren tot Uw Ed: Groot-Achtbaarheden, Reverentelijk verſoekende dat Uw Edele Groot-Achtbaarheden, ter oorſake, en om redenen voorſz. haar Supplianten gelieven te conſenteren, dat in Conformité als hier vooren, hare reſpective 8 Vaendels, werden gebracht, tot het getal van 12. De Heeren Vroedtſchappen reedts in de Krijghs-Raadt deſer Stadt zijnde, mitſgaders der ſelver Geparenteerden, ter Namaaghſchap, als hier vooren genoemt, nu en gevolgelijk van alle Bedieninge, in de opgemelte Krijghs-Raadt met alle Reverentie werden geëxcuſeert, en de Supplianten geadmitteert, om voor nu, en gevolgelijk uyt hare reſpective Vaendels hare eygene Collonellen, Fiſcaals, Capiteyns, Lieutenants en Vaendrighs, te verkieſen, het welk doende, ſoo zijn de reſpective Supplianten gereſolveert, door Godes Zegen, onder het beleydt van Sijn Hoogheydt, den Heere Prince van Orangie, haar Goedt en Bloedt ten dienſte en voor de Vryheydt en Algemeene Ruſt van deſe Staat en Stadt, ten uyterſten by te ſetten, of &c.

Volgen noch eenige Artijkelen, waar op de Algemeene Schutterye der Stadt Haarlem, onder behoorlijke Reverentie verſoekt, dat d'Edele Groot-Achtbare Heeren Burgermeeſteren en Regeerders der ſelver Stadt, ſoodanig gelieven te diſponeren als haar Ed: Groot-Achtbaarheden ten meeſten Vrede, Ruſte en Beneficie van de gemeene ſake en Burgery der opgemelte Stadt ſullen verſtaan te behooren.

I.

DAt alle d'Ontfangers van de Geeſtelijke en Wereltlijke Goederen deſe Stadt concernerende, ſoude mogen zijn en blijven buyten de Vroedtſchappen deſer Stadt, en jaarlijks van haar Ontfangh en Uytgift, aan de Magiſtrature Publique Rekening doen.

II.

Dat gene Bewindt-hebberen van d'Ooſt- en Weſt-Indiſche Compagnie ſoude mogen werden geëligeert, uyt de Vroedtſchap deſer Stadt, maar uyt de voornaamſte Koopluyden.

III.

Dat geen Hooft-Officier deſer Stadt, midtſgaders geen Bailjuw van Kennemer-landt of Brederoode, mede ſoude mogen zijn of blijven in de Hoogh-gemelte Vroedtſchap.

IV.

Dat niemandt tot eenige Officien, profitable Ampten, of Beneficien deſer Stadt, ſoude mogen werden gepromoveert, als een Ingeboorne van deſe Stadt, of van de Provintie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt.

V.

Dat niemandt wie het ook ſoude mogen weſen meer als een Ampt of Officie deſer Stadt concernerende, ſoude mogen bedienen, ten ware hy van 't ſelve Ampt of Officie 's jaarlijks geen 4 hon-

dert Caroli guldens ſoude konnen profiteeren.

VI.

Dat niemandt in de Hoogh-gemelte Vroedtſchap deſer Stadt ſoude mogen zijn, of daar toe ſoude mogen werden geëligeert, als die gene, de welke is van de Aanſienlijkſte, vermogenſte en Wijſte deſer Stadts Burgerye, en een oprecht Lidtmaat van de ware Gereformeerde Religie; midtſgaders een getrouw Voorſtander van deſe Staat en Stadt, als mede een oprecht en van lange tijdt getrouwe Lief-hebber van Sijn Hoogheyt den Prince van Orangie, genegen zijnde de Privilegien te helpen maintineren.

VII.

Dat overmidts de Burger-ſchuttery deſer Stadt, onder ſolemnelen Eede moet belooven, de Handtveſten en Privilegien deſer Stadt te helpen maintineren, ook aan de ſelve Burger-ſchutterye, door den Druk ſoude mogen werden gecommuniceert, en uytgegeven, alle de Privilegien, Handtveſten en Voor-rechten die haar zijn verleent, door de Graven en Regenten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, tzedert de eerſte grondtveſt, van deſe Stadt en Burgerye, tot op den tegenwoordigen dagh toe, behoudens (onder 't Beleydt van Sijn Hoogheydt den Prince van Orangie) haar Vryheydt, haar lieder uyt het Recht der Naturen en 't Recht der Volkeren, midtſgaders het Recht des Oorloghs competerende.

Additien en nader Conſideratien, dienende tot het Requeſt by d'Algemeene Burger-ſchuttery der Stadt Haarlem, noopende de Electie van hen-lieden eygen hoofden, aan d'Edel Groot-Achtbare Heeren Burgermeeſteren der ſelver Stadt gepreſenteert. Te kennen gevende,

I.

DAt de Burger-ſchuttery, tot het pareren van Militaire Ordres, gevoeghlijker ſoude werden gebracht, door de gunſte en het beleydt van hoofden, tot hun genoegen by hen-luyden uyt hen-luyden geëligeert; als door het quaſi reſpect en Commando van Hoofden, die hen door de Magiſtrature ſomtijdts tot hen-lieden ongenoegen ſoude mogen werden geobtrudeert.

II.

Als mede, dat de meening en intentie van de Burger-ſchuttery niet en is, om, hun eygen Hoofden geëligeert hebbende, door de ſelve de Heeren Politycque Regenten, met ſeditieuſe voorſlagen uyt den Name van de Burgerye te doen, ſomtijdts te incommoderen, of haar Ed: reſpect en Authoriteyt eenighſints te beſnoejen; maar om de ſelve Heeren Regenten in haar Ed: volle reſpect en Authoriteyt tegens alle quaetwilligen te beter en veyliger te helpen maintineren.

Waeromme dan de ſelve Burger-ſchuttery met alle Reverentie ſich keerende tot Sijne Hoogheydt den Heere Prince van Orangie, (alſoo aan Sijne Hoogheydt de diſpoſitie van het boven gemelde Requeſt is geoffereert) ootmoedighlijk als noch verſoekt, dat Sijn Hoogheydt hen Supplianten gelieve te admitteren tot het nomineren van een dubbel getal van hun-lieden Hoofden, conform het voorſz. Requeſt, om by Sijne Hoogheyt als Stadthouder, Gouverneur en Capiteyn Generaal, mitſgaders Hooft van de Militie deſer Landen, daar uyt dan een enkel getal te werden geëligeert, op dat Sijn Hoogheydt de wel-gemelde Heeren Regenten, beſt verſeekert ſoude mogen zijn, dat de gemelde Hoofdē waren bequaam tot haar lieder reſpective Chargien, en getrouwe Patriotten van dit Vaderlant, mitſgaders ware Lief-hebbers en geen

Flatteurs van sijne hoogh-gedachte Hoogheydt, 't welk doende, &c. ut in Principali.

Numo. 64.

Generale Amnestie tot Haarlem gepubliceert.

Behoorende op Pag. 738.

AAn ons Albrecht Nierop, Oudste Raadt in den Hove van Hollandt, en Johan Wierts, Raadt en Reekenmeester van Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, als specialijk van deselve zijne Hoogheyt gecommitteert, omme de Regeeringe der Stadt Haarlem wederom in goede Ordre te brengen, by de Heeren Regenten der selver Stadt openhertelijk verklaart zijnde, gelijk zy als noch verklaarde, dat zylieden alle in 't gemeyn en yder in 't particulier, niet meer wilden gedachtigh wesen de Ongeregeltheden, tsedert weynige dagen herwaarts by eenige Ingesetenen binnen deser Stadt gepleeght: maar al het selve meer toeschrijvende aan een verkeerden Drift, als aan eenen gepremediteerde malitie, geerne wilden vergeven en vergeten, sonder daar over eenige recherche of onderzoek te laten doen, of gedogen gedaan te werden: Soo hebben Wy, uyt de Name van Hooghgedachte zijn Hoogheyt den Heere Prince van Orange, prijsende voor eerst in de gemelte Heeren Regenten hare Vaderlijke genegentheyt en affectie tegens hare Burgers en Ingesetenen, goet gevonden de selve Ingesetenen te vermanen, en op het alder-serieuste te belasten, gelijk als Wy vermanen en belasten mits desen, schuldige weder liefde en gehoorsaamheydt aan hare respective Overheden te bewijsen, de selve met alle behoorlijke eerbiedigheydt en respect te bejegenen, d'een Burger den anderen over het gepasseerde niet te injurieren, en vorder alles te doen, dat den plicht van een goet Burger en Onderdaan is mede brengende.

Verstaan wyders, dat alsoo midts de veranderinge der Generaale Regeeringe, ook eenige veranderinge is gevallen in den Eedt, die de Burger-Schutterye gewoon is te doen in handen van de Krijghs-Raadt, den selven Eedt met den eersten by de Schutters sal werden vernieuwt, Ordonneerende de gemelde Krijghs-Raadt de voorsz. Schutters den Inhoudt van den selven Eedt wel te doen begrijpen.

Ordonneren vorders, dat van nu af aan de Dagh-wachten, als tot noch toe onnodigh, ja ondienstigh aan de Stadt, en als te lastigh voor de goede Burgers, in toekomende en tot nader ordre sullen cesseren en ophouden.

Met alle het welke voorsz. wy vastelijk vertrouwen, dat de Heeren Regenten in haar Eer en Reputatie, de Burgers in haar Ruste en Vrede, en de Stadt in haren ouden luyster, sal wesen en blijven gestelt.

Aldus gedaan ten overstaan van ons Commissarissen hier onder geschreven, binnen de Stadt Haarlem, den 16 *September* 1672.

En was geteekent

A. Nierop en J. Wierts.

Numo. 65.

Acte van Sijn Hoogheyt, daar by de Regeeringe tot Haarlem is verandert.

Behoorende op Pag: 738.

Willem Hendrik, by der gratien Godes Prince van Orangie en Nassau, Grave van Catzenellebogen, Vyanden, Dietz, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam,

dam , &c. Marquis van der Veere en Vlissingen , Heere en Baron van Breda, &c. Gouverneur en Stadthouder van Hollandt, Zeelandt en Welt-Vrieslandt , Capiteyn Generaal en Admiraal der Vereenighde Nederlanden.

DOen te weten : Dat wy in dese bekommerlijke Tijden niet meerder ter herten nemende als dat de respective Steden en Provintien, onder ons Stadthouderschap resorterende, mochten werden gebracht in soodanige ordre en Regeeringe, waar door der selver ruste en voorspoet werde gestabileert, en ons door eenige Afgesonden voorgedragen zijnde , dat in de Stadt van Haarlem , tusschen de Regenten en Ingesetenen , soodanige diffidentie was ontstaan , waar door ons goet oogmerk niet kan werden bereykt: en vorders uyt het rapport van Commissarissen Aelbrecht Nierop, outste Raadt in den Hove van Hollant en West-Vrieslandt, en Johan Wierts, onsen Raadt en Rekenmeester, die wy, (door pressante affaires ons persoonelijk in de voorsz. Stadt niet konnende laten vinden) aldaar tot weghneminge van de voorseyde diffidentie hadden gesonden , dat verscheyde onordentelijkheden van wegen de Ingesetenen tegens de Regenten aldaar waren gepleeght , hebben wy, naar ingenomen rapport van gemelte Commissarissen , die haar binnen de voorsz. Stadt op alles hadden laten informeren, op de Requeste, mitsgaders de seven Artijkelen , uyt den name van de algemeene Schutterye aen ons overgelevert, gedisponeert in manieren als volght :

EErstelijk rakende de Officieren in den Krijghs-Raadt , hebben wy tot Collonel van den Ouden Doelen gestelt , gelijk wy stellen mits desen

Dirk Deyman, Raadt en Vroetschap der voorsz. Stadt.

Tot Capiteyn van het Orange Vaendel *Gillis van Horenbeecq.*
En tot Lieutenant *Frederik Cousebant.*
Tot Capiteyn van het Witte Vaendel *Mattheus Everswijn.*
Tot Lieutenant *Christoffel van Beek.*
Tot Capiteyn van het blauwe Vaendel *Mr. Jacobus Wallis.*
En tot Lieutenant *Mr. Christoffel van Valkenburgh.*
Tot Capiteyn van het Gecouleurde Vaendel *Doctor Godin.*
En tot Lieutenant *Cornelis Cloribus.*

Vorders tot Collonel van de Nieuwe Doelen Florens Swan , Raadt en Vroedtschap der voorsz. Stadt.

Tot Capiteyn van het Orange Vaendel *Pieter Kluyskens.*
En tot Lieutenant *Hans Baelli.*
Tot Capiteyn van het Witte Vaendel *Dirk Damius.*
Tot Lieutenant *Abraham van Gelder.*
Tot Capiteyn van het Blaeuwe Vaendel *Cornelis van Loon.*
Tot Lieutenant *Francois Palm.*
Tot Capiteyn van het Gecouleurde Vaendel *Eduart van Cralen.*
Tot Lieutenant *Arnout Gudde.*

En eyndelijk tot Fiscaal van de voorsz. achs Compagnien.

Geldolf van Vladrake.

Wel verstaande, dat dese Keure alleenlijk sal wesen voor dese reyse sonder te trekken in consequentie : maar dat in toekomende by den Krijghs-Raadt sullen werden genomineert vier Persoonen uyt de Vroetschap , om daar uyt by de Heeren Burgermeesteren twee tot Colonels te werden verkosen.

Van gelijken sullen by den selven Krijghs-Raadt uyt yder Compagnie werden genomineert twee Capiteynen

en twee Lieutenants, om daar uyt by Borgermeesters een Capiteyn en een Lieutenant voor yder Compagnie gekosen te werden.

Sullen ook twee Fiscalen by den Krijghs-Raadt werden genomineert, om by gemelde Borgermeesteren daar uyt een gekosen te werden, en dat alles van drie tot drie Jaren.

Komende wyders tot de boven gementioneerde Articulen, verstaan wy, dat op de drie eerste, meldende, dat de Ampten van Ontfangers, Bewinthebberen, den Hooft-Officier en den Bailliu van Kennemerlandt behoorden te werden gesepareert van de Vroetschappen, voor als noch niet en kan werden gedisponeert.

Het vierde Artijkel, als strijdigh tegens de Privilegien van den Lande, en prejudiciabel zijnde soo wel aan den Staat in 't gemeen, als aan de Stadt in 't particulier, kan niet toegestaan werden: des niet te min sullen alle de gene, die tot eenige Officien, proffitable Ampten of Beneficien der voorsz. Stadt zijn, of noch souden mogen werden gepromoveert, gehouden sullen wesen aanstonts, of by de aanveerdinge van dien, Poorteren der voorsz. Stadt te werden, en te voldoen de rechten tot het voorsz. Poorterschap staande, of sullen by faute van dien genoodtsaakt wesen haar voorsz. Officien, Ampten of Beneficien te verlaten.

Op het vijfde Artijkel verstaan wy, dat niemandt, wie het soude mogen wesen, meer als een Ampt of Officie, de Stadt Haarlem concernerende, sal mogen bedienen, ten ware hy van het selve Ampt of Officie geen 600 gulden 's Jaars Tractament soude proffiteren: en yemandt bevonden werdende meer als een Ampt of Officie te bedienen, waar toe een vast Tractament van 600 gulden of daar boven is staande, sal gehouden wesen de selve andere of meerdere Ampten te verlaten tot sijn keure en optie.

Het seste Artijkel, namentlijk, dat die gene, die tot Vroetschap sullen werden geëligeert, sullen moeten wesen de aansienlijkste, vermogenste en wijste van de Borgerye, Litmaten der Gereformeerde Religie, getrouwe Voorstanders van den Staat en Stadt, onse Persoon oprecht geaffectioneert, en genegen de Privilegien te maintineren, wordt absolutelijk toegestaan.

Eyndelijk ordonneren Wy, dat aan de Burger-schuttery door den Druk sullen werden gecommuniceert alle, soo oude als nieuwe, Privilegien, Hantvesten en Voorrechten, de voorsz. Stadt competerende, soo veel de selve dienstigh en nut sullen bevonden werden.

Vorders wat belangt de Nominatie van 32 Persoonen, die de 24 Gecommitteerden van de Burgerye der Stadt Haarlem, soo by haar schriftelijke Requeste, als by gevoeghde Memorie, beyde by de selve 24 onderteekent, versochten dat mochte dienen beneffens de Nominatie der oude Regenten, als een dubbelt getal, om daar uyt by ons een nieuwe Vroetschap geformeert te werden, en sekerlijk bericht zijnde, dat aan d'een zijde dese nieuwe Nominatie seer informeel was, ja soo veer, dat de Vertoonders in presentie van onse Commissarissen, meer als de helft van de nieuw genomineerde Persoonen hadden gerecuseert; en aan d'ander zijde, dat tegens de oude Regenten niets reprochabels en wierde ingebracht de Religie, Politie of eenige Factie rakende; maar ter contrarie, dat de selve Regenten van outs bekent waren als singuliere Yveraars tot voordeel van den Staat, Stadt en onsen Persoon, soo hebben wy goet gevonden, soo uyt de Nominatie van de voorsz. oude Regenten, als uyt die gene, die van nieuws

opgestelt

opgeſtelt en genomineert ſijn, tot Vroetſchap te ſtellen, gelijk wy ſtellen mits deſen, deſe naarvolgende Perſoonen:

Andries vander Horn,
Jacob Steyn,
Mr. Iacob Druyveſteyn,
Mr. Mattheus Steyn,
Cornelis Duyveſe,
Mr. Johan van Thilt,
Dr. Willem van Teffelen,
Mattheus Schatter,
Dr. Mahule Febure,
Jonas de Jongh,
Jacob de Ram,
Dirk Deyman,
Gillis Bouchelion,
Mr. Adriaan Bakker,
Florens Swan,
Mr. Adriaan van Bosvelt,
Johan Bartholomeuſz. Veer,
Mr. Cornelis Graveſteyn,
Mr. Cornelis van Loo,
Cornelis Silvius,
Isbrant Schatter,
Willem Turk,
Mr. Johan Ruyl,
Gillis van Clarenbeek,
Paulus Vermeulen,
Meynard Vyanen,
Mr. Salomon van Echten,
Mathijs Haaswindius,
Mr. Willem Fabritius,
Isbrant Diks,
Anthony Koning,
Balthaſar Coymans, *Heer van Streefkerk.*

Laſtende onſe Commiſſariſſen de ſelve in onſen Naam den behoorlijken Eedt af te nemen.

Gedaan in 's Gravenhage den 14 *September* 1672.

G. H. Prince d'Orangie.

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyt
G. HUYGENS.

Numº. 66.

Actens rakende de Stadt Delft.

Behoorende op Pag: 740. 741.

EErſt, dat de Regeringe, en Officialen van dien der ſelver Stadt, werdt geſtelt ter Judicature van Sijne Hoogheyt, den Heere Prince van Orangie, ſoodanig, dat de ſelve mach geſuyvert werden van de Louveſteynſe Factie.

2. Niemandt in de Regeeringe zijnde, ſal meer dan een Officie buyten ſijn Regentſchap mogen bedienen.

3. Niemandt in de Regeering te nemen, die Bewinthebber is van de Ooſt, of Weſt-Indiſche Compagnie.

4. Geen Politique Commiſſariſſen in de Kerken-Raadt te mogen ſtellen.

5. Niemandt eenige Officien te bedienen, dan Burgers, of hare Kinderen, en dat de ſelve alvoorens Profeſſie gedaan hebben van de Gereformeerde Religie.

6. Niemandt in de Regeering te admitteren voor dat hy Profeſſie van de Gereformeerde Religie gedaan heeft.

7 Alle Privilegien en Vryheden, die de Schutters hebben gehad voor den Jare 1580. volgens het Privilegie of Hantveſt-boek.

En werden omme Sijn Hoogheydt, tot uytvoeringe deſes verſocht,

Johannes Eenhoorn, en Jacobus Pijnaker, uyt het 1 Quartier.

Capiteyn Nicolaus Middelhoek, en Johan de Waart, uyt het 2 Quartier.

Anthony Verſchouw, Pouwels van Yſelſteyn, Daniel Janſz. Koopmans, uyt het 3 Quartier.

Capiteyn Marcelies van Gogh, en Mr. Henrik van der Eemt, uyt het 4 Quartier.

Den Hooftman de Bocq, als Gecommitteerde van ſijn Roth.

Mits-

Mitsgaders,

Frans van Hurk, met gemeen goet vinden van de voorsz. Hooft-luyden toe gevoeght.

Met last, omme ten desen, uyt de Vroedtschap, met consent van de Heeren Burgemeesteren te versoeken.

De Heeren,

Zacharias Beerensteyn van Hoffdijk.

En

Theodoris Valensis.

En is dese, by de voorsz. Hooft-luyden, soo voor haar selven, als uyt den naam van de voorsz. hare presenten Rotsgesellen onderteykent, en was onderteykent, *Jacobus Pijnaekker, Hugo van Bleyswijk, Joris Blekman, Pieter Gerritsz. Kam, Heyndrik de Hoogh, Arien Breuil, M. Leeuwenhoek, Daniel J. Koopmans, Pouwels Yfselsteyn, M. Bres, A. de Bok, J. de Weert, Michiel van Outten, Hendrik van der Eem, Joost Evertsz. Buister, A. van Ysendoorn.*

Aan Sijn Hoogheyt.

GEven reverentelijk te kennen de gedeputeerde van de Schutterye der Stadt Delff, geassisteert met d'Heeren Zacharias Beresteyn van Hofdijk, en Theodoris Valensis, beyde Vroetschappen der voorsz. Stede, dat de Supplianten en hare Principalen eenigen tijdt onderdrukt zijnde geweest van de Louvesteynse Factie indier voegen, dat daar door niet alleen hare Privilegien zijn ontnomen, maar ook de Regeeringe soodanigh geconstitueert, dat de selve niet langer sonder de totale ruine van hare Stadt behoorde te continueren, waaromme de Supplianten genootsaakt zijn hun te keeren tot U Hoogheydt, onderdanighlijk versoekende, dat U Hoogheydt de voorsz. Regeeringe en Officianten van dien, gelieve te veranderen, en suyveren van de voorsz. Loevesteynse Factie, voorts te Ordonneren, dat niemandt in de Regeeringe binnen hare voorsz. Stadt meer dan een Officie buyten zijn Regentschap sal mogen bedienen, dat ook niemandt in de voorsz. Regeeringe sal mogen worden genomen, de welke is Bewint-hebber van de Oost- of West-Indische Compagnie, dat geen Politique Commissariissen in de Kerken-raadt sullen mogen werden gestelt: dat niemandt eenige Officien sal bedienen, ten zy deselve zijn Burgers of der selver Kinderen. En dat zy alvoorens Professie sullen moeten doen van de Gereformeerde Religie, dat voorts de Supplianten sullen behouden alle Privilegien, en vryheden, de welke de Schutters hebben gehadt voor den Jare 1580. volgens het Privilegie of Hantvest-boek daar van zijnde, waar op U Hoogheydts dispositie aanstonts werdt te gemoet gesien, voornamentlijk in regarde van de veranderinge der Regeeringe, op dat daar door alle verdere onheylen geprevenieert, de Supplianten behoorlijk geregeert, den dienst van den Lande betracht, de Religie naar behooren gehanthaaft, en de voorsz. onverdraaghlijke Louvesteynse Factie t'eenemaal uyt gedelght mach werden. *Dit doende &c.*

COPIE,

Den Prince van Orangie.

ERentfeste, Wijse, Voorsienige, seer Discrete, besondere goede Vrienden: Uyt de Requeste en Articulen Copielijk hier nevens gaande, sullen U E. konnen vernemen wat de Borgerye der Stede Delff, by deselve van ons is desirerende, en versoekkende; Wy hebben daar op niets finalijk willen determineren, als considererende de ingredienten van dien van gewichte en impor-

importantie, sonder alvoorens U E. consideratien daar ontrent verstaan en ingenomen te hebben, die wy daaromme versoeken en begeeren, dat ons 't zy by geschrifte, of door Gedeputeerden mogen toekomen, en alsoo, gelijk U E. sulks wel sullen oordeelen, de sake om verscheydene redenen geen uytstel is lijdende, wenschen wy, en sullen verwachten, dat de voornoemde Consideratien binnen den tijdt van 24 uuren naar receptie deses ons mogen gewerden, daar toe ons verlatende, sullen wy

Erentfeste, Wijse, Voorsienige seer Discrete besondere goede Vrienden, U E. bevelen in de protextie van Godt Almachtigh, in 's Gravenhage den 31 Augusti 1672.

Onderstondt,

U E. goetwillige Vrient,

En was geteekent

G. H. Prince d'Orangie.

De superscriptie was,

Den Erentfesten, Voorsienigen, seer Discreten onse besondere goede Vrienden, Burgermeesteren en Regeerders der Stadt Delff.

Consideratien, op de Requeste,

en Articulen by eenige Gedeputeerden van de Schutterye der Stad Delff, gepresenteert, en overgelevert aan Sijn Hoogheyt, den Heere Prince van Orangie, uyt den naam, en van wegen de 40 Raden, en Vroetschappen der selver Stadt, aan zijn hooghgemelte Hoogheyt mede overgelevert, den 1 September 1672.

VOor soo veel in 't begin van de voorsz. Requeste werdt geposeert, dat de Requestranten seggen, geadsisteert geweest te zijn, met de Heeren Zacharias Beresteyn van Hofdijk, Theodorus Valensis, beyde Vroetschappen der voorsz. Stadt, moeten haar Achtbare Sijn Hoogheydt bekent maken, dat gemelte Heeren verklaren, by, en ontrent het formeren van de voorsz. Requeste niet præsent geweest te zijn, veel min dat haar den inhouden van dien bekent gemaakt is geweest, en dien volgende te disavoueren, die haar namen in de selve geexpresseert staan; en maar alleen gecommitteert te zijn, om de voorsz. Gedeputeerden van de Schutterye, op der selver aanhouden, en gereitereerde instantien by zijn meer hooghgemelte Hoogheyt, volgens acte van de Heeren Burgemeesteren, te conduiseren, en te introduceren.

't Gene in de selve Requeste verder werdt geposeert, dat de Supplianten van hare Principalen eenigen tijdt onderdrukt zijn geweest, van de Louvesteynsche Factie, in dier voegen, dat daar door niet alleen hare Privilegien zijn ontnomen, maar ook de Regeringe soodanigh geconstitueert, dat de selve niet langer, sonder de totale ruine van haar Stadt, behoorde te continueren.

Moeten haar Achtbare seggen, dat het selve niet alleenlijk te buyten gaat alle het respect, 't welke de Requestranten hare wettige Regeerders schuldigh zijn, maar ook, dat het selve tegens de notoire waarheyt strijdende is, nademaal haar Achtbare niet weten, datter oyt, of oyt eenige onderdrukkinge aan de Burgeren, en Ingesetenen binnen de voorsz. Stadt is geschiedt, maar dat ter contrarie, de Policie, en Justitie met soodanige sachtigheydt is geadministreert geweest, dat de Regeringe daar door by alle andere nabuurige Steden in een goede Odeur is geweest, en dat ook veel luyden ter dier oorsake binnen de voorsz. Stadt haar metter woon hebben komen te begeven.

Dat ook de voorsz. Requestranten noyt daar over eenige klachten aan de

Regeeringe hebben ingebracht, selfs niet, als wanneer binnen eenige weynige weeken alle de Capiteynen, Lieutenants, Vaendrighs, Sergeanten, en Hooftmans, zijnde een getal van by de 50 Persoonen, op de Doele by de Heeren van de Weth versocht, en aldaar gecompareert zijn geweest, en hebben doenmaal, sonder eenige de minste klachten, aangenomen, en belooft met haar Achtbare in alle goede correspondentie te leven, en alle gehoorsaamheyt, en respect toe te dragen.

Haar Achtbare moeten bekennen, dat niet en weten, noch te konnen bedenkken, wat de Requestranten willen seggen, en poseren met de Louvesteynsche factie; en wat, of wie daar mede gemeent werden, nademaal haar Achtbare eenpaarlijk moeten verklaren, dat haar selven daar op geexpectoreert hebbende, niet weten yemandt van haar Vergaderinge aan eenige factie schuldigh te zijn, of daar voor verdaght te houden, veel min aan eene Louvesteynsche; naar dien de Regenten binnen de voorsz. Stadt altijdt geregeert, en hare Regeringe bestelt hebben, sonder eenige de minste collusie, of kuyperie, maar op de formulieren van eede, daar op over meer dan vijftigh à sestigh Jaren gearresteert.

Wat verder belanght d'Articu'en by de selve Requestranten mede aan Sijn Hoogheyt overgelevert, moeten haar Achtbare seggen.

Op het I. Articul.

Dat de Regeeringe, en Officianten van dien, der selver Stadt werde gestelt ter judicature van Sijn Hoogheyt den Prince van Orangie, soodanigh dat de selve mach werden gesuyvert van de Louvesteynsche factie.

Konnen haar Achtbare niets anders verklaren als boven gedaan hebben, en meynen daar mede 't selve Articul voldaan te zijn.

Op het II. Articul.

Niemandt in de Regeeringe zijnde, sal meer, dan een O cie, buyten zijn Regentschap, mogen bedienen.

Sullen haar Achtbare seggen, dat alhoewel dit poinct, en ook meer andere, niet en specteert tot de Schutterye, dat echter haar Achtbare te vreeden zijn, dat daar omtrent eenige ordre gestelt mach werden, en dat zy by gelegentheyt sullen toonen genegen te zijn, eenigh reglement te concipieren, en arresteren.

Op het III. Articul.

Niemandt in de Regeeringe te nemen, die Bewinthebber is van de Oost- of West-Indische Compagnie.

Moeten haar Achtbare seggen, dat niet en weten, datter yets dien aangaande in de Octroyen aan de voorsz. Compagnie geconcedeert, begrepen is, en dat daar inne geen veranderinge kan werden gemaakt, als by concurrentie, en goet vinden van de Bontgenooten; Edoch als wanneer daar omtrent een generale Ordre, en Reglement soude konnen werden beraamt, en gearresteert, dat haar Achtbare haar seer gaarne daar naar sullen reguleren.

Op het IV. Articul.

Geen Politijcque Commissariissen in de Kerkenraadt te mogen stellen.

Sullen haar Achtbare berichten, dat aangaande de Sessie van de voorsz. Commissariissen in de Kerkenraadt en 't gene de verdere Kerkelijke Ordere binnen de Stadt Delft concerneert, in den Jare 1617. tusschen Magistraat, en Kerken-raadt een accoort is gemaakt, 't welk tsedert die tijdt inviolabelijk is geobserveert, en naargekomen geweest, sonder dat dien aangaande aan de Regeeringe eenige de minste klachte noch van de Kerkelijke, noch

van

van de Burgeren voorgekomen is, ja ſelfs dat eenige Jaren geleden, op d'Inſtantie van die van de Kerken-raadt, den inhouden van 't ſelve accoort by d'Heeren Burgemeeſteren van nieuws tegens die gene, die 't ſelve trachten te contravenieren, is gecorroboreert geweeſt.

Op het V. Articul.

Niemandt eenige Officien te bedienen den Burgers of hare Kinderen, en dat de ſelve alvorens profeſſie gedaan hebben van de Gereformeerde Religie.

Moeten haar Achtbare te gemoet voeren, dat niet ongenegen zijn, daar ontrent een generaal reglement te helpen beramen, en dat niet en weten, of hebben in alle occaſien hare genegentheyt getoont om Burgers, en hare Kinderen voor vreemde te præfereren, gelijk mede van intentie zijn, daar inne te continueren; als mede die van de ware Chriſtelijke Gereformeerde Religie voor allen anderen.

Op het VI. Articul.

Niemandt in de Regeeringe voor dat hy Profeſſie van de Gereformeerde Religie gedaan heeft.

Meynen haar Achtbare dat 't ſelve is genoeghſaam ter neder geſtelt by het jonghſte Octroy, dicterende onder anderen, dat niemandt in de Regeeringe ſal geadmitteert werden, als die profeſſie doen van de ware Chriſtelijke Gereformeerde Religie, of ten minſten den ſelven ſoodanigh toegedaan, dat komen tot het openbaar gehoor van Godes H. Woort.

Op het VII. Articul.

Alle Privilegien, en Vryheden, die de Schutters hebben gehadt voor den Jare 1580. volgens het Privilegie en Handtveſt-Boek.

Konnen haar Achtbare niet anders ſeggen, als dat geene kenniſſe hebben van eenige Privilegien, en Vryheden, die de Schutters buyten eenige conventie, of verdragh afgenomen ſoude mogen zijn; en in cas daar eenige ſoude mogen weſen, dat haar Achtbare ſeer gaarne uyt de Requeſtranten willen verſtaan, welke daar mede genoemt werden; nademaal haar Achtbare met waarheyt moeten verklaren dat dien aangaande noyt eenige klachten haar voorgekomen zijn; daar op zy ſouden hebben konnen diſponeren.

Alle het welke zy moeten verklaren, d'eenparige ſentimenten, en adviſen van de Heeren Veertigen, en Vroetſchappen der Stadt Delft geweeſt te zijn, die haar nochtans in alles refereren tot zijn meer gemelte Hoogheyts hooge wijſe diſpoſitie.

Aldus gedaan, ingeſtelt, en aan Sijn Hoogheydt overgelevert in 's Gravenhage den 1 September 1672. en uyt den naam, en van wegen de meergemelte Heeren Veertigen, en Vroetſchappen der ſelver Stadt Delft, by my haar Penſionaris onderteykent.

A. v. Duſſe.

Extract uyt de Reſolutien van de Heeren Veertigen, en Vroetſchappen der Stadt Delff, in haar Ed: Achtbare Vergaderinge genomen.

Op Maandagh den 5 September 1672.

DE Heeren Burgermeeſteren, hebben, ter Vergaderinge bekent gemaakt, dat eenige Capiteynen, Lieutenants, en andere Officieren, van de vier Vaendelen Schutterye binnen deſe Stadt, verſchenen zijn geweeſt ter Kamer van de Heeren van de Wet, en dat aldaar geremonſtreert hadde, dat ſy haar geneceſſiteert vonden door het aanhouden van de gemeene Schutteren, dat de Heeren 40 Raden deſer Stadt

haar ſelven ſoude willen excuſeren van de Regeeringe, omme het ſelve gedaan zijnde, bekent gemaakt te worden aan den Heere Prince van Orangie, en Sijn Hoogheyt te verſoeken, ten eynde den ſelven, omtrent de beſtellinge van de Regeering ſoodanigh ſouden gelieven te diſponeren, als Sijn Hoogheyt voor de meeſte ruſt en dienſte van de Stadt bevinden ſal te behooren.

Waar op gedelibereert zijnde, hebben alle de preſente Heeren 40 en Vroedtſchappen eenpaarlijk verklaart, gelijk haar Achtb. verklaren by deſen, haar ſelven om Ruſt, en Vrede te excuſeren van de Regeeringe deſer Stadt, verſoekende Sijn Hoogheyt den Heere Prince van Orangie, omtrent de beſtellinge van de ſelve Regeeringe, mitſgaders van de Penſionaris, en Secretaris Ampten, en Officianten ſoodanigh te willen diſponeren als Sijn Hoogheydt voor de meeſte Ruſte en dienſte van de voorſz Stadt bevinden ſal te behooren, en werden de Heeren van de Wet verſocht, en geauthoriſeert, gelijk de ſelve verſocht en geauthoriſeert werden by deſen, de voorſz. Reſolutie aan de voorſz Officieren bekent te maken, mitſgaders de ſelve by Extract autentycq daar van te dienen om te ſtrekken tot der ſelver narichtinge, de Abſenten zijn geweeſt de Heeren Van der Lee, Meerman, Koolwijk, Van der Maſt, Fijk, Van Ruyven, Bogaart, 's Graveſande, Johan van der Duſſen, en Halling.

Accordeert met de voorſz. Reſolutie.

A. v. Duſſe.

Wilhem Hendrik by der Gratien Godes, Prince van Orangie en Naſſau, Grave van Buyren, Leerdam, &c. Marquis van der Veer, en van Vliſſingen, Heere en Baron van Breda, Diets &c. Gouverneur en Stadthouder van Hollandt, Zeelandt, en Weſt-Vrieſlant, Capiteyn Generaal, en Admiraal der Vereenighde Nederlanden.

DOen te weten, dat wy in deſe bekommerlijke tijden niet meerder ter harten nemende als dat de reſpective Steden deſer Provintie onder ons Stadthouderſchap reſorteerende, mochten werden gebracht in ſoodanigen ordre en Regeeringe, waar door der ſelve ruſte en voorſpoet werde geſtabilieert, en ons door expreſſe Gedeputeerden voor gedragen zijnde, dat in de Stadt van Delf tuſſchen de Regenten, en Ingezetenen ſoodanige diffidentie was ontſtaande, waar door ons goet ooghmerk niet kan werden bereykt, en waar door Burgermeeſteren, Schepenen, en vordere Regenten der voorſz. Stadt, haar bewogen hadden bevonden om liever vrywillighlijk hare reſpective bedieningen af te ſtaan, als door het continueren in de ſelve onluſt en onruſt onder de Ingezetenen te occaſioneren, hebben wy de goede meyninge en intentie der gemelte Regenten goet gevonden met onſe approbatie te ſeconderen, dien volgende houden wy mitſdeſen de meergemelte Regenten voor ontlaſt van hare Functien, hen-luyden bedankende van den dienſt aan de Stadt Delft tot nu toe gepræſteert: Interdicerende wel ſtrictelijk een yegelijk wie het ſoude mogen weſen, de meergemelte Regenten daar over te argueren, veel meer hare Perſoonen of goederen eenigſins te moleſteren, beſchadigen of incommoderen, de ſelve Regenten, mitſgaders hare Familien en goederen tot dien einde nemende in onſe ſpeciale protectie en Sauvegarde, alles ingevolge van de Reſolutie ter Vergaderinge van de Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt, en Weſt-Vrieſlandt, genomen

men op den 27 Au: deſes lopende Jaars.

En voorts procederende tot electie en verkieſinge der Perſoonen die wy verſtaan dat den laſt der navolgende bedieningen binnen de voorſz. Stadt Delft op nieuw ſullen aanvaarden, hebben wy goet gevonden te ſtellen, gelijk wy ſtellen mits deſen, eerſtelijk tot

Vroetſchappen.

Dirk Janſz. van der Lee.
Dirk Adriaanſz. van Koolwijk.
Pieter Abramſz Hoogenhouk.
Pieter Adriaanſz. Croeſer.
Doctor Theodorus Jacobſz. Vallenſis.
Aalbregt Arentſz van der Graaf.
Arent Reyerſz van der Burg. (*Hofdijk.*
Mr. Sacharias Cornelis Beerenſteyn van
Mr. Bartholomeus Nicolaaſz van der Maſt.
Mr. Cornelis Corneliſz. Onderwater.
Mr. Adriaan Jacobſz. Fijk.
David Janſz. van den Mierop:
Mr. Bruno Nicolaeſz van Waarthuyſen.
Mr. Pieter Ewoutſz van der Duſſe.
Hugo Adriaanſz. Graveſande,
Mr. Hendrik Euwoutſz van Bleyſwijk.
Mr. Hendrik Janſz Duyſt van Voorhout.
Mr. Franco Adriaanſz van der Goes.
Mr. Dirk Evertſz van Bleyſwijk.
Arent Pieterſz. Slagtoe.
Mr. Gerad Putmans.
Mr. Jacob Vredenburgh.
Mr. Nicolaas van Aſſendelf.
Adriaan Willemſz. van der Hoef.
Anthony Tierens.
Teſtert van Haſſelt.
Dr. Hendrik d'Acquet.
Jacob Janſz. van der Burgh.
Mr. Dirk Verburgh.
Johan Thierens.
Mr. Hugo van Bleyſwijk.
Dirk Cornelis Coukebakker.
Mr. Cornelis Soetens.
Daniel de Bergh.
Dr. Cornelis Graveſande.
Gerrit van der Heym.
Herpert Tromp.
Joris Franſz van der Houwe.
Iſacq Spiering.
Johan Barnards de Lafaille.

Tot Burgermeeſteren.

Mr. Cornelis Corneliſz. Onderwater,
Pieter Abramſz. Hoogenhouk.
Arent Reyerſz. van der Burgh.
Dr. Theodorus Vallenſis.

Tot Schepenen

Mr. Hendrik Ewoutſz. van Bleyſwijk.
Mr. Frank Adriaanſz. van der Goes.
Mr. Bartholomeus van der Maſt.
Hugo Adriaanſz. Graveſande.
Mr. Hendrik Janſz Duyſt van Voorhout.
Mr. Dirk Evertſz van Bleyſwijk.
Mr. Gerard Putmans.

Ordonneren N. van Santen Schouteth der voorn: Stadt, de boven genoemde Perſoonen in hare reſpective Ampten te introduceren, en in onſen naam den gewoonlijken Eedt af te nemen.

Verklaren wy vorders onſe intentie te weſen dat het verkieſen der voorſz. Regenten in maniere als boven gedaan, alleenlijk is geſchiet tot meerder ruſte, en dienſt der voorſz. Stadt Delf, en tot wech neminge van de diffidentie en murmuratie onder de Ingezetenen aldaar ontſtaan, en ſulkx ſonder eenige præjuditie of conſequentie voor het toekomende ten aanſien van de Privilegien, Vryheden, of Gerechtigheden der voorſz. Stadt, en de goede Borgers of Ingezetenen der ſelver competerende, die wy verſtaan, dat in haar oude kracht en rigeur ſullen blijven. Gedaan in 't Leger by Bodegrave den 10 September 1672.

En was onderteekent

G. H. Prince d'Orangie.

Hebbende ter zijde op gedrukt, 't Zegel van Sijn Hoogheydt noch lager ſtont, ter Ordonnantie van Sijn Hoogheydt.

En was onderteekent *C. Huygens.*

Num°. 67.

Acte van Sijn Hoogheyt, daar by de Regeeringe tot Leyden is verandert.

Behoorende op Pag: 746.

Wilhem Hendrik by der Gratie Godes Prince van Orange en Nassauw, Grave van Meurs, Buyren, Leerdam &c. Marquis van der Veere en Vlissingen, Heere en Baron van Breda, Dieft, &c. Gouverneur en Stadthouder van Holland, Zeeland en West-Vrieslandt, Capiteyn Generaal en Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden.

DOen te weten, dat wy in dese bekommerlijke tijden niet meerder ter herten nemende, als dat de respective Steden der Provintien onder ons Stadthouderschap resorterende mochten werden gebracht in soodanigen ordre in de Regeringe, waar door der selver ruste en voorspoedt werde gestabilieert; En bespeurende, soo uyt de Requeste op den naam van de gemeene Ingesetenen en Borgeren der Stadt Leyden, als uyt de rescriptie der Regenten daar tegens aan ons overgelevert, dat in de voorsz. Stadt soodanige verwijderinge was ontstaan, waar door wy van onse goede intentie werden gefrusteert, hadden wy tot ruste en welstant der voorsz. Stadt op den elfden deser loopende Maant by provisie in hunne bedieningen gecontinueert 25 Persoonen uyt 't Lichaam van de voorige Regeringe, die in een nominatie van 80 ons by de selvige Ingesetenen overgelevert waren gespecificeert, beneffens den Pensionaris, en Secretarissen, en dat ter tijdt en wijlen dat op het rapport van onse aldaar te senden Commissarissen finalijk omtrent de Regeeringe der selver Stadt soude wesen gedisponeert.

Vervolgens op den 19 deser loopende Maant (door pressante affaires ons persoonlijk in de Stadt Leyden niet konnende laten vinden) hadden wy aldaar gesonden Aelbrecht Nierop, oudste Raadt in den Hove van Hollandt, mitsgaders Johan Wierts, onsen Raadt en Reeken-meester, de welke hun op alles exactelijken hebbende laten informeren, en aan ons een omstandigh rapport gedaan, hebben wy soo op de Requeste aan ons gepresenteert, als op de ses Articulen aan die van den Gerechte van Leyden, uyt den naam van de Borgers en Ingesetenen voorgestelt, doch tot onser dispositie gelaten, goet gevonden te disponeeren als volght:

Voor eerst, inhererende als noch onse provisionele dispositie van den 11 deser, nopende de 25 Persoonen als doen tot Regenten aangestelt, en die converterende in een finale dispositie, verstaan wy dat de selve sullen blijven gecontinueert, gelijk wy die continueren mits desen, namentlijk:

Mr. Paulus van Swanenburgh.
Herman Schuyl.
Mr. Rippert van Groenendijk.
Mr. Henrik Brouwer.
Mr. Diderik van Leeuwen à Leyden.
Mr. Gerard van Grootvelt.
Floris van Sanen.
Mr. Theodorus Gool.
Daniel van Alphen Daniel zoon.
Johan van Dieningen.
Mr. Johan Goes van Absmade.
Johan van den Bergh.
Mr. Daniel van Alphen Symons zoon.
Johan Cunæus.
Cornelis Paadts.
Quirijn van Crimpen.
Mr. Symon van Leeuwen.
Mr. Gerard de Munt.
Cornelis van Gooten.
Johan van Bankken.
Dr. Reynier van Buyteveft.
Jacob Vromans.

Dr. Jo-

Dr. Johan van der Mark.
Mr. Willem van Schoterbosch.
Jacobus van Sanen.

By welke bovenstaande noch werden bygevoeght dese 14 naervolgende, blijvende de resterende 40ste plaats om redenen noch open tot onser dispositie:

Mr. Herman van der Meer.
Jacob van der Maas.
Mr. Johan Vesanevelt.
Johan van Kampen.
Pieter van Assendelft.
Magnus van Aekken.
Nicolaas van der Air.
Laurens van 's Gravesande.
Dirk van Achthoven.
Mr. Carel Heydanus.
Isaak Geraarts.
Cornelis Godtschalk.
Mr. Johan Hulsthout.
Jacob Jansz. Doe.

Sullen ook in hare respective Ampten continueren de Schout Wouter van Lanschot, den Pensionaris en Secretarissen.

Lastende onse gemeldte Commissarissen alle de voorgenoemde Persoonen in onsen naam den behoorlijken Eedt af te nemen.

Komende wijders tot de ses boven gementioneerde Articulen, en disponerende op den eersten, accorderen wy mits desen aan die van de Schutterye; dat by de Officieren van yder Compagnie, in welke de plaatse van Hooftman of Capiteyn door sterfte, of anderssints vacant sal komen te vallen, sullen werden genomineert twee Persoonen, om daar uyt by die van den Gerechte een tot Hooftman of Capiteyn te werden geëligeert.

De plaatse van Artillery-meester komende te vaceren, sal de selve werden gesuppleert by de Heeren van de Gerechte, doch niet anders als uyt het Collegie der Capiteynen.

Het versoek by den derden Articul gedaan, alsoo het gelt van de Contribuanten, en anders, waar van de distributie tot voordeel van de Burgers werdt versocht, qualijk kan bereyken de onkosten en lasten, die daar uyt moeten werden betaalt, kan niet werden geaccordeert.

Gelijk mede niet den vierden Articul voor soo veel den selven strijdigh is met de Privilegien van den Lande, edoch sullen tot geen officien mogen werden gepromoveert, als die gene die haar Borgerschap sullen hebben verkregen, 't zy door geboorte, koop, of anderssins, en de rechten tot het poorterschap staande sullen hebben betaalt, of sullen by foute van dien selfs ook hare Officien die zy alreede soude mogen hebben bekomen, genoodtsaakt wesen aanstonts te verlaten.

Ordonnerende vorders dat aan de voorsz. Borgers sullen werden gecommuniceert, 't zy door geschrifte, 't zy door den druk, alle soodanige Privilegien, en de Stadts Gerechtigheden, als zy sullen designeren haar lieden tot noch toe niet gemeen gemaakt te werden.

Eyndelijk alsoo die van de Regeringe aangenomen hebben de Stadts Resolutien, nopende het weeren der Remonstrantsche Religie, punctelijk te achtervolgen, mitsgaders aan hare Borgers en Ingesetenen contentement te geven, rakende het beletten van den Opbouw der Kerke by die van de voorsz. Religie alrede begost, soo werdt desen Articul gelaten ter dispositie van de opgemelte Regenten.

Ons wijders voorgedragen zijnde de inconvenienten, die uyt de als noch onnodige Dagh-wachten zijn rijsende, en hoe lastigh de selve aan de Borgers en Ingesetenen vallen, verstaan wy dat die sullen, of geheel cesseren, of vermindert werden, daar en tot sulken

geval,

getal, als by de Regeerende Burgermeesteren, naar preallable communicatie van de respective Capiteynen dienstigh geoordeelt sal werden.

Gedaan in't Leger by Bodegrave, den 21 September 1672.

Was geteekent,

G. H. Prince d'Orange.

Lager stondt, ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyt.

Engeteekent

C. HUYGENS.

Numo. 68.

Aan haar Edele Groot-Achtbare Heeren Burgermeesteren en XXXVI. Raden, mitsgaders de Heeren van den Gerechte der Stadt Amsterdam.

Behoorende op Pag. 750.

GEven met behoorlijke onderdanigheyt te kennen de getrouwe Burgerye en Schutterye der Stadt Amsterdam, hoe dat sy in dese conjuncture van tijden, haar ongerust bevinden, onder de Regeeringe van de tegenwoordige Vroetschap of Raadt deser Stede, soo is't dat wy, om de gerustheyt van onse Burgerye en Stadts welvaren, hebben versocht, en versoeken mits desen.

1. Eerstelijk, dat alle suspecte Raats-Persoonen en Regenten, haar sullen hebben te onthouden en ontslaan van hare bedieningen; en andere bequame mannen, conform de oude Privilegien, in haar plaatse mogen werden geëligeert, zijnde leden van de Gereformeerde Godts-dienst.

2. Dat alle de Privilegien en gerechtigheden den Burgeren competerende, haar weder werden ter handt gestelt.

3. Dat geen Magistraats-persoonen, tot Secretarisen incluys, sullen mogen zijn Leden van den Krijghs-Raadt.

4. Dat yder Regiment sal hebben zijn eygen Colonel, die gekooren sal moeten werden by de Krijghs-Raadt, en dat uyt de respective Regimenten voorsz.

5. Dat niemandt in de vergaderinge van de Krijghs-Raadt sal mogen præsideren, proponeren en concludeeren, als de respective Collonellen, beginnende van de oudste af, en soo voorts by beurte, welke de Krijghs-Raadt soo menighmaal sullen mogen vergaderen, als het haar E. sal welgevallen; en dat de selve tot dien eynde sullen hebben haar eygen Secretaris.

6. Dat niemandt tot Capiteyn, Lieutenant, Vaendrigh of Sergeant sal mogen werden gekoren, als die te vooren ook voor Adelborst gewaakt heeft, op dat de Burgery door bequame Officieren mach werden geregeert, de welke nevens de Heeren van de Regeeringe bevoolen is sorge te dragen voor de welstant van de Stadt en Burgerye voorsz. ten eynde de selve buyten hare kennisse niet werden overgelevert in handen van een tyrannische Natie, welke vruchten van elenden onse nageburen tot haar uyterste ruyne tegenwoordigh smaken.

7. Om soodanige ongevallen voor te komen, sullen de Stadts-Artillerymeesters verkooren moeten werden uyt de respective Leden van de Krijgs-Raadt.

8. Sullen de sleutels van de Stadt altijdt moeten blijven in de bewaringe gelijk die tegenwoordigh zijn op het Stadthuys deser Stede, by de Officieren van de Burgerwacht.

9. Sullen alle Bedieningen, ontrent de Krijghs-Raadt vallende, moeten werden begeven by de Leden van de respective Krijghs-Raadt, waar onder mede begrepen werdt de drie Doelens met haar dependentien, alsoo die de Schuttery competeeren.

10. Op

10. Op dat de Burgerye en goede Ingeſetenen deſer Stede ſouden mogen bekomen haar behoorlijke welſtant, ſoo ſullen de Heeren Burgermeeſteren haar ſelven moeten verplichten, geen Officien noch bedieningen te geven, als aan Burgers die hier ter Stede, of ten minſten binnen de Provincien van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt geboren zijn, en haar Burgerſchap ſes jaren hebben gehadt.

11. Dat de Collegien van Schepenen, Commiſſariſſen en Secretariſſen mogen werden geſuyvert; en dat geen Burgermeeſter het Officiers of Schouts-Ampt voortaan meer ſal mogen bedienen.

12. Dat de Gilden in hare Privilegien mogen werden gemaintineert, en de Willekeuren tot dien eynde gemaakt, ge-executeert, op dat alle Straat en Lantloopers geweert, en de goede Ingeſetenen in hare neeringe en welvaren werden gehandthaaft en beſchermt.

Dit doende, ſult altijdt bevinden, dat wy goet en bloedt voor de Staat, Stadt en zijn Doorluchtige Hoogheyt den Heere Prince van Orangie, opſetten, en betoonen dat wy zijn

Getrouwe, onderdanige en gehoorſame Burgers.

Numo. 69.

Acte gepreſenteert aan de Burgerwachten tot Amſterdam.

Behoorende op Pag: 751.

NAar betuyginge van onſe genegentheydt, verfoeyinge van alle muyterye, belofte van voorkomingh van alle moetwil, afweeringh van alle handeling die mochten voorgenomen werden tegens de goederen of perſoonen van onſe hooge Achtbare Regeerders, is ernſtigh verſocht dat de Heeren Burgemeeſters als ware Burger-Vaders, en die het wel zijn van hare Burgerye ter harten gaat, gelieven de ſelfde Burgery te herſtellen in hare voorrechten: Waar op geantwoordt is van de Heeren Burgemeeſteren, dat zy ſulks wilden ter harten nemen, &c. En hebben daar op wy hier ondergeſchreve in de beſte forme gecommitteert uyt de Schutterye ſoodanige perſoonen, als wy tot uytvoeringh hebben bequaam geoordeelt, om aan Sijn Hoogheyt de Heere Prince van Orangien, ſoodanige Remonſtrantie en verſoek te doen, als naar gelegentheyt van tijdt bevonden ſal werden te behooren, verſoekende derhalven d'ondergeſchreeven Schutteren, uyt de naam veeler anderen, van wien zy gemachtight zijn, dat doch de Burgeren met kenniſſe van haar Capiteyn of andere Officieren uyt hare Compagnie, ſoodanige twee perſoonen gelieven te committeren die zy bequaam achten ſulks in de beſte forme te konnen doen, tegens Saturdagh naar middagh ten 3 uuren op de Cleveniers Doelen. Authoriſeren daar toe, *Gerrit Claas van Fruyt, Jacob Luykemaal* en *Gerrit Meynders*. Om dit aan de 60 Compagnie Burgers bekent te maken. Actum den 8 September 1672.

Was geteekent,

A. v. P. J. v. B. E. N. en H. v. P.

Numº. 70.

Verſoek van de Burgerye tot Rotterdam, aan de E. E. Heeren Burgermeeſteren en Vroedtſchap der ſelver Stede. Toegeſtaan en gepubliceert den 8 Julii 1672.

Behoorende op Pag: 752.

I.

ALle die althans, wegens deſe Stadt, in de Vergaderinge van Hollandt zijn gedeputeert, aanſtondts ſullen werden t'huys ontboden, en dat andere in hare plaatſe ſullen werden gedeputeert, die de Borgers niet ſuſpect, maar aangenaam zijn; als namentlijk uyt de Heeren, den Dijkgraaf, van der Meyde, van Yck, Punt, de Reus en Hartman.

II.

Dat die ſelve op nieuws te deputeren Heeren, benevens de genoemde Perſoonen uyt de Burgerye en Krijghs-Raadt, ſullen inſpectie nemen van alle het gene tot noch toe, ſoo met Vrankrijk als Engelandt is gehandelt: En wel ſpecialijk, dat een goede Vrede met Engelandt op het ſpoedighſte werde geſlooten, daar toe Ambaſſadeurs uyt Engelandt hen binnen deſen Lande bevinden.

III.

Dat aanſtonts Gedeputeerden uyt de Borgerye ſullen werden geſonden naar Sijn Hoogheydt, met een dubbeld of tripel getal, na voorgaande gewoonte, om in de plaatſe van Sonmans (die hem abſenteert) een ander tot Vroedſchap te eligeren, tot een tripel getal van 't welke de Borgeren by deſen nomineren, Leonard van Naarſſen den Ouden, Willem Baſtiaanſz., en Samuel Beyer, Schepen.

IV.

Dat de Heeren Burgermeeſteren en Vroedtſchappen, door de voorſz. Gedeputeerden, aan Sijn Hoogheydt ſullen verſoekken, ten eynde het de ſelve Sijn Hoogheydt welgevallen mach op het ſpoedighſte binnen deſe Stadt te komen, en als dan de Magiſtraat en Vroedſchap deſer Stadt ſoodanigh te veranderen, als het gemelte Sijne Hoogheydt ſal welgevallen; welk welgevallen Burgermeeſteren en Vroedtſchappen haar midts deſen ſullen gelieven, en hebben te onderwerpen.

V.

Dat de Burgermeeſteren en Vroedtſchappen ſullen gelieven te verklaren, dat door de woorden in de Reſolutie geinflueert, Qualiteyten, Eere en Digniteyten, by hen luyden werdt verſtaan, dat by Sijn Hoogheyt in alles ſoodanigen Macht, en abſoluyt Vermogen is, en werdt gegeven, ſoo ten opſichte van den Eedt, het ſtellen en verſetten van Magiſtraten en Vroedtſchappen, het Uytdeelen van de Patenten, en alles anders, niets ter Wereldt uytgeſeydt, als zijne loffelijke Voor-Ouderen oyt of oyt hebben gehadt of gebruykt.

VI.

De Borgeren verſtaan abſolutelijk, dat proviſioneel in verſekeringh ſullen werden geſtelt, en gehouden de Heeren Peſſer, Vroeſen, Gaal, beyde de Heeren Viſſchen, Biſſchop, van der Aa, de Groot, en Paats: Namentlijk, de Abſenten die genoemt ſouden mogen zijn, ſoo dra de ſelve na Citatie en Indaginge met klokke-geſlagh, aanſtonts te doen, hen binnen deſe Stadt ſullen bevinden: In ſulker voegen, Dat niemandt van de voorn. ſuſpecte Heeren, noch hare Naſaten, tot in het vierde Lith, in Regeeringe ſullen mogen werden genomen.

VII.

Dat'et voor verhaalde alles ſal worden gedaan onwederroepelijk, en ſonder eenigh verwijt.

Alle

Alle de voorsz. Articulen werden by de Heeren Burgermeesteren en Vroedtschappen deser Stede toegestaan, op 't goedt vinden van Sijn Hoogheydt, die op het spoedighste sal versocht werden hier te komen. Actum den 8 Julii, 1672.

Ter Ordonnantie van de selve,

A. Couwenhove.

De Burgeren versoeken noch boven 't gene by haar alreede is ingegeven.

ALs dat alle de Digniteyten, &c. soo sy op Sijn Hoogheydt den Heere Prins Willem van Orangie, &c. begeeren, by Sijn Ed: afsterven sullen komen te vervallen op Sijn Ed: Nasaten, soo daar souden mogen zijn. En dat onder de Heeren, die sy by provisie in bewaringe begeeren gehouden te hebben, mede sal begrepen zijn den Heer Voorburgh.

Werden de voorsz. Articulen, als vooren, by de Heeren Burgermeesteren en Vroetschappen toegestaan,

Actum den 8 Julii 1672.

In kennisse van my;

A. Couwenhove.

Numo. 71.

Behoorende op Pag: 753.

INSINUATIE.

Alsoo Burgemeesteren, en Regeerders der Stadt Rotterdam, door Sijn Hoogheyt, den Heere Prince van Orangien, is toegekomen seekere Missive, luydende van woorde tot woorde, als hier naar volght.

Erentfeste, Voorsienige, seer Discrete, besondere goede Vrienden:

ALsoo wy tot onse groote verwonderinge in ervaringe komen, dat niet tegenstaande de eenparige delatie, de welke de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, op ons gedaan hebben van de Stadthouderschap van hare Provintien, en tot prejuditie van de Macht en van de Autoriteyt, de welke ons daar by is opgedragen, eenige onrustige Menschen binnen U E. Stadt hebben ondernomen, haar te bemoeyen met saken, de welke tot onse voorsorge specteren, en de handen te slaan aan het werk van de Regeringe, en aan de Persoonen van eenige Regenten aldaar, daar toe in geenen deelen bevoeght en zijn, en die wy by continuatie sullen moeten aansien, als verstoorders van de gemeene ruste, en van U E. Stadt: Soo hebben wy tot voorkominge van alle onheylen, en tot maintenue van het wettelijke gesagh, 't welk ons in de voorsz. qualiteyt gedefereert is, goet gevonden U E. by desen seer ernstigh te vermanen, ten eynde by U E. soodanige ordre tegen de voorsz. Excessen werden gestelt, dat de Regenten de welke met eenige Arresten van hare Persoonen, of met eenige ongemakken ontrent hare Huysen en Goederen gedreyght of in der daat geincommodeert zijn, mogen werden gestelt en gehouden buyten alle ongelegentheden en bekommeringen, om met volkomen liberteyt te exerceeren de respective fonctien, daar toe zy geroepen zijn: En ten eynde alle quade impressien en verkeerde presumptien, uyt de gemoederen van de Gemeynte mogen werden geweert, het zy van eenige correspondentien met de Vyanden van den Staat, het zy van quaat en ontrouw beleyt ontrent de onderhandelingen, de welke met de Kroonen van Vrankrijk en Engelandt soude mogen werden ondernomen, soo verklaren wy by desen, tot gerustheyt van een yeder, dien het eenigsins concerneeren mach, dat wy niet en weten, ook niet en ge-

looven, dat'er yemandt van de Regeringe van U E. Stadt zy, op den welke met eenigh fondament soodanige suspicien souden mogen vallen: En dat haar Ed: Groot-Mog: aan ons besonderlijk ook hebbende toevertrout de directie over soodanige Negotiatien als by der handt souden mogen genomen werden, om den Staat van het lieve Vaderlant te redden uyt de groote ongelegentheden, daar in deselve ingewikkelt is. Wy met allen yver en circumspectie, ook met volkomen kennisse van saken het gemeene beste sullen helpen bevorderen: En hebben derhalven U E. wel ernstigh willen vermaant hebben, dat aan een yder wie het zy, kennisse wilt geven van dese onse oprechte verklaringe, en van onse meeninge, ten eynde een ygelijk hem houden binnen de limiten van sijnen schuldigen plicht: En in gevalle yets particuliers of speciaaldaar ontrent te considereren mochte zijn, dat het selve werde voorgestelt aan ons, niet met confusie, of turbulente menees, maar met een ordentelijk beleyt: En sullen wy gaarne tot de gemeene rust, en het beste van U E. Stadt en Borgeren helpen contribueren, wat ons mogelijk zijn sal. U E. ondertussen

Erentfeste, Voorsienige, seer discrete, besondere goede Vrienden, bevelende in de Protectie van Gode Almachtigh. In 't Leger by Bodegrave, den 9 Julii 1672.

Onderstondt, en was geteekent,

U E. goetwillige Vriendt,

PRINCE d'ORANGE.

Voor adres in d'onse.

Erentfesten, Voorsienigen, seer Discreeten, besondere goede Vrienden, Borgemeesteren en Regeerders der Stadt Rotterdam.

SOO IST, Dat Schout, Borgemeesteren, en de Schepenen der Stadt Rotterdam, goet en geraden gevonden hebben desen aan de Burgerye dadelijk te notificeeren en te doen publiceeren, ten eynde niemandt eenige ignorantie daar van soude mogen pretenderen, maar hem punctuelijk na den inhoude van dien reguleeren, op poene als perturbateurs van de gemeene ruste gestraft te werden; belasten wijders allen Ingesetenen van dese Stadt, alle 't gunt zy souden mogen weten ten laste van yemandt van de Regeeringe, of wie het ook soude mogen wesen, 't selve aan Sijn Hoogheyt, of aan de Heer Bailliu deser Stede sullen hebben bekent te maken, ten eynde tegen die gene, die schuldigh souden mogen zijn, soodanigh mach werden geprocedeert als na gelegentheyt van saken bevonden sal werden te behooren: En dat van gelijke die gene die yemandt valschelijk van verraat of anderssins soude mogen komen te beschuldigen, insgelijks als perturbateurs van de gemeene ruste gestraft sullen werden.

Aldus gedaan, en gearresteert, den 10 Julii 1672. Præsent Bailliu, van den Meyden, Pesser, Vroesen, *Borgermeesteren*; Beyer, de Mey, Nieuwenhove, en Groeninx, *Schepenen.*

In kennisse van my,

A. COUWENHOVE.

Numo. 72.

Extract uyt de Resolutien van de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslant, in haar Edele Groot-Mog: Vergaderinge genomen, op *Donderdagh den 4 Augusti 1672.*

Behoorende op Pag: 762.

DE Heer Johan de Wit, Raadt-Pensionaris van den Lande van Hollandt

landt en West-Vrieslandt, van zijne ontfangene Quetsuren gereconvalisceert, en wederomme ter Vergaderinge verschenen zijnde, heeft aan haar Edele Groot-Mog: eerst by monde gedaan, en vervolgens in geschrifte overgelevert de Propositie hier naar volgende van woorde te woorde geinsereert.

Edele Groot-Mog: Heeren.

OP den 30 der voorlede Maandt, zijn 19 Jaren verloopen geweest, zedert dat ik in dese Vergaderinge als Raadt-Pensionaris van den Lande van Hollandt en West-Vrieslandt, na ordre en gewoonte, voor de eerste maal ben beëdight; in dien selven tijdt van 19 Jaren zijn den Staat veele sware Oorlogen en andere calamiteyten overgekomen, die alle onder Godts genadigen zegen, meest door de liberale consenten en furnissementen van U E. Edele Groot-Mog: mitsgaders door der selver conduite, en couragie, gelukkelijk zijn gesurmonteert en ten eynde gebracht. Het is U Edele Groot-Mog: of immers die gene van de selve die dese Illustre Vergaderinge doorgaans bygewoont hebben, ten besten bekent met wat yver en arbeydt, ook door hoedanige voorslagen en wel gepræpareerde Concepten, ik al over veele jaren gelaboreert hebbe om te vermijden en te detourneren de occasien van misverstanden en verwijderinge met de jegenwoordige seer machtige Vyanden van den Staat, niet sonder iterative representatien van de groote bekommernissen en swarigheden, die by ontstelteniss van applicatie der noodige remedien, by vervolgh van tijden uyt de selve verwijderingen stonden te verwachten; maar het heeft Godt Almachtigh naar zijne onbegrijpelijke, doch niet te min heylige bestieringe, gelieft de sake al van langer handt meer en meer tot apparentie van 't uytbersten der jegenwoordigen Oorlogh te doen vervallen, soo dat ook de tijdt en gelegentheyt eenigermaten daar is geweest, om den Staat in 't generaal, en voornamentlijk mede de Provintie van Hollandt en West-Vrieslandt in 't particulier ten besten te sterken, mitsgaders om al 't gunt tot tegenweer konde dienen, naar vermogen te versorgen, met wat applicatie, en aandringende Propositien ik de Leden van dese Vergaderinge, en ook de andere Provincien ter Generaliteyt daar toe geëxhorteert en gebeden hebbe, sullen de Notulen van de Heeren de deliberatien alhier en ter Generaliteyt van tijdt tot tijdt by gewoont hebbende, soo wel als hare memorie, konnen getuygen; En alhoewel Uw Ed: Groot-Mog: ook alle goede voorsorgen hebben gedragen, met soodanigen promptitude als het mogelijk is geweest, in een Lichaam gecomposeert uyt soo veele Leden, en van soodanige constitutie, dat het meerder en eerder door de persuasie van de præsente en uytterste necessiteyt, als door eene tijdige vermaninge, alleenlijk op een toekomende doch wel voorsiene swarigheydt gefondeert, gewoon is gepermoveert te worden, soo heeft het nochtans Godt Almachtig in zijnen toorn, so 't schijnt, gelieft den Staat te laten overkomen de desastres en calamiteyten waar inne het Landt sich jegenwoordigh geinvolveert vindt, en dat op eene wijse die onbegrijpelijk is, en soo subitelijk, ook met soo weynigh tegenstandt dat de posteriteyt reden sal vinden om 't selve niet te konnen gelooven.

En nademaal dese calamiteyten en subite desastres de gemoederen van de Gemeynte, en van alle de Inwoonderen van 't Landt, nevens een generale schrik en tremeur, hebben doen opvatten eene sinistre impressie van hare Regenten, en voornamentlijk van die gene die boven anderen eenigh bewindt

of beſtier gehadt hebben, van welke ſiniſtre impreſſie ik mijn perſoon (alhoewel geen Regent, maar alleenlijk een Dienaar zijnde, naar de mate van 't beleyt of beſtier der ſaken dat aan de voorſz. mijne bedieningen vaſt is, of liever dat by veelen, door onkunde, gemeynt wordt, daar aan vaſt en by my gebruykt te weſen, jegenwoordigh met ſoodanigen portie vinde overſtolpt, dat ik in goeden gemoede niets anders kan oordeelen, of de continuatie van den voorſz. mijnen dienſt als Raadt-Penſionaris ſoude aan de gemeene ſake ondienſt toe brengen, ten opſichte het buyten controverſie, ſeker is, dat de Reſolutien van Uw Ed: Groot-Mog: die by continuatie van de voorſz. mijne bedieningen, ſouden werden genomen, en door mijn Penne komen te paſſeren by de Gemeente die aangenaamheydt, en by gevolge ook die faciliteyt en promptitude in de executie niet ſouden vinden, als het voor den dienſt van 't Landt wel is vereyſcht; Weshalven ik geoordeelt hebbe niet alleenlijk ſonder ondienſt, maar ſelfs met dienſt van den Staat, aan Uw Ed: Groot-Mog: te konnen en te mogen verſoeken, gelijk ik in alle onderdanigheydt en eerbiedigheyt verſoeke by deſen, dat het Uw Ed:Groot-Mog: goede geliefte weſen moge, my van de voorſz. Bedieninge goedertierentlijk te diſpenſeren, en dimiteren; Uw Ed: Groot-Mog: in 't generaal, en alle de Leden van deſe Illuſtre Vergaderinge in 't particulier ten hooghſten bedankende voor de goedertierentheydt en 't faveur my in verſcheyde gelegentheden beweſen, inſonderheydt mede over en ter ſake dat het Uw Ed: Groot-Mog: gelieft gehad heeft my op den 6 Auguſtii 1658. en by renovatie op den 15 September 1663, en noch wederom op den 15 September 1668 te begunſtigen met eene Acte, waar by aan my vergunt en gegeven wordt de faculteyt, om, naar expiratie van mijnen vijfjarigen dienſt, of ook te vooren, in cas middelerwijle den dienſt by my ſoude mogen komen verlaten te worden, ſeſſie te mogen nemen in een van de Hoven van Juſtitie by my als dan te verkieſen, daar van ik my, by goedertierne dimiſſie van Uw Ed: Groot-Mog: als boven onder der ſelver wel nemen, in den Hoogen Rade ſoude bedienen. En alhoewel het Uw Ed: Groot-Mog: gelieft heeft daar by te voegen dat in 't voorſz. geval aan my geaſſigneert ſal worden, gelijk van doen af aan geaſſigneert wordt ſoodanigen rang onder de Heeren mede Raden als bevonden wordt by voorige Reſolutien aan de Heeren Raadt-Penſionaris Cats, en anderen, toe geſtaan te zijn, en dat dienvolgende de ſake in dier voegen ſal werden geconſidereert en op genomen, als of ik zedert de bekleedinge van de Functie als Raadt-Penſionaris, en van den aanbeginne van dien, zijnde geweeſt den 30 Julii 1653. de voorſz. Plaatſe effectivelijk en metter daadt bekleedt hadde; ſoo en kan ik echter de ſake gecompaſſeert zijnde, naar de rechtmatigheydt daar mede alle UwEd: Groot-Mog: Actien en Decreten gaan geaccompaigneert, niet anders begrijpen, dan dat mijne Seſſie in den gemelten Hoogen Raadt niet naar den dagh van den aanvang, mijner eerſte bedieninge, dat is naar den voorſz. 30 Julii 1653. maar naar den date van de voorſz. Reſolutie, dat is zedert den 6 Auguſtii 1658. gereguleert ſal moeten werden, immers ſoude ik het ſelve, voor ſoo veel my aangaat, rechtmachtigh vinden, en dien volgende ook verſoeken, dat om aan niemandt yets te vergen 't gunt eenige hardigheyt impliceert, Uw Ed: Groot-Mog: in 't voorſz. cas mijne Commiſſie als Raadt in den Hoogen Rade niet naar den date van den 30 Julii 1653. maar naar die van den 6 Auguſtii

ſtii 1658. gelieven te doen op maken; Waar op ſoo wel als op de voorſz. mijne verſochte dimiſſie Uw Ed: Groot-Mog: goedertierene diſpoſitie verwachten ſal, die gene die is en altijdts ſal blijven

Uw Ed: Groot-Mog: onderdanige en getrouwe Dienaar,

Was getekent,

J. de WITT.

Waar op in 't afweſen van de gemelte Heere Raadt-Penſionaris gedelibereert zijnde, hebben haar Ed: Groot-Mog: 't Verſoek by de voorſz. Propoſitie gedaan, ingewillight, en dien volgende den voornoemden Heer de Wit van 't voorſz. Raadt-Penſionaris ampt gediſpenſeert, ontſlagen, en bedankt, gelijk de ſelve daar van gediſpenſeert, ontſlagen en bedankt werdt by deſen; En wat de Seſſie in den gemelten Hoogen Rade belangt, is verſtaan en gereſolveert, dat de ſelve in gevolge van 't voorſz. geproponeerde, gereguleert ſal werden, even en in ſulker voegen als of den voornoemden Heere de Wit de Raadts plaatſe in den gemelten Hoogen Rade van den voorſz 6 Auguſtii des Jaars 1658 en niet van den voorſz 30 Julii 1653 bekleedt hadde, in voegen dat hy in rang geplaatſt ſal werden naar de Heeren Raden, die voor date van den voorſz. 6 Auguſtii 1658. in den gemelten Rade Seſſie gehadt hebben, en voor de Heeren Raden die naar den ſelven dagh in den voorſz. Raadt zijn gekomen: daar van den Præſident en Raden van den Hoogen Rade over Hollant en Weſt-Vrieſlandt by aanſchrijvinge kenniſſe ſal werden gegeven, om haar daar naar te reguleren, en voorts allen den genen die het aangaan mach, ſoo in den Hoogen Raadt als daar buyten te doen reguleren als naar behooren. En is naar het nemen van de bovenſtaande haar Ed: Groot-Mog: Reſolutie aanſtondts den inhouden van dien aan den gemelten Heer de Wit, ten ſelven eynde wederomme in de Vergaderinge verſcheenen zijnde, bekent gemaakt.

Accordeert met de voorſz. Reſolutien.

Numo. 73.

Ordre van den Krijghs-Raadt tot Amſterdam.

Behoorende op Pag: 845.

MYn Heeren van den Gerechte in conſideratie nemende de tegenwoordige bekommerlijke toeſtant van tijden, en dat de ſelve vereyſchen, dat tegens alle bedachte en onbedachte machinatien van de Vyand, op 't ſorghvuldelijkſte mach werden voorſien, hebben na ingenomen advijs van de Krijghs-Raadt, goet gevonden te ſtatuëren en ordonneren, ſtatuëren en ordonneren by deſen:

I. Dat by voorval van een generale Allarm op het roeren van de Trommel, en het luyden van de Klokken alle de Burgers die op Wapenen zijn geſtelt, en om in ſulken geval dienſt te doen zijn beſcheyden, met de meeſt doenlijke ſpoet, ſoo Officiers als Rotgeſellen, ſoo die in de Wacht als buyten de ſelve zijn, ſonder exceptie, haar ſullen moeten vervoegen na 't huys van de Vaandrigh van de Compagnie, onder de welke zy reſorteren, om van daar ſonder uytſtel in ſoodanige Troupen als van moment tot moment aan ſullen komen met de meeſte acceleratie, ſonder eenige ordre van hooger handt af te wachten, op die van de Capiteyn of by deſſelfs abſentie van een minder Officier, haar te begeven na de Allarmplaatſe haar Capiteynen aangeweſen, alle met haar complete Wapenen, oppene van dat de gene die daar innenalatigh

nalatigh bevonden ſullen werden, ten ware omme Accidenten en Krankheden die hen onbequaam maken, ſullen werden verklaart meyneedigh en eerloos, en vervallen te zijn van haar Burger-recht, inhabil om eenige ampten te bekleeden, en verder arbitralijk ſullen werden geſtraft, ſelfs aan den Lijve, na gelegentheyt van ſaken, en ſonder eenige conniventie.

II. Dat om de voorſz. Compagnien ſoo veel te verſterken als doenlijk ſal zijn, en een gemeen gevaar met gemeene hulpe onder Godes zegen van de Stadt af te drijven, by yeder Capiteyn binnen de tijdt van tweemaal 24 uuren ſal moeten werden geformeert, en in handen van de Heeren Colonellen overgebracht een Lijſte, bevattende 't getal van alle weerbare Mannen, die in yeder zijn Wijk woonachtigh zijn, en alle die onder den Eedt zijn gebracht of nader gebracht behooren te werden; met diſtinctie van 't getal van de gene die alreede actuële Wacht doen, als mede van de gene die daar van by uytkoop of anderſints zijn bevrijdt, en echter in ſtaat zijn om dienſt te konnen doen, en van de gene die om haar kleyn vermogen tot noch toe van de Wacht zijn bevrijdt gebleven, met ſpeciale denotatie van het getal van de gene die uyt het Magazijn van de Stadt van Wapenen ſullen moeten werden voorſien, om actuële dienſt te kunnen doen, en dat met onderſcheydinge van de gene die bequaam zijn om een Muſquet of Snaphaan te voeren, of anders de Spies te dragen, en dat yegelijk Compagnie diermate met alle ſtrijtbare Mannen vergroot zijnde, met volle Wapenen op de te beſtemmen dagen ſal optrekken en reveue paſſeren, ſonder dat echter de gene die nieuwelijk onder de voorſz. Compagnien in maniere als voorſeyt is ſullen werden getrokken, gehouden ſullen zijn eenige ordinaris Tochten of Wachten te doen, voor dat haar ſulks ſpecialijk ſal werden gelaſt, maar dat zy ſonder eenige nader laſt ſullen nevens anderen in cas van Allarm op de geordonneerde Rendevous-plaatſen hebben te verſchijnen, en aldaar te pareren aan de ordres die haar gegeven ſullen werden.

III. Dat de gene die ten voorſz. eynde uyt des Stadts Magazijnen hare Wapenen ſullen ontfangen, goede ſorge ſullen dragen, ten eynde de ſelve ſuyver en ongeſchent bewaart werden, om naderhandt op ordre van de Heeren Burgermeeſteren wederom in de voorſz. Magazijnen gebracht te werden.

IV. Dat de Capiteynen met haar onderhoorige Compagnien in voldoeninge van de boven-geroerde ordres, op haar gedeſigneerde plaatſen verſchenen zijnde, ſullen van daar niet ſcheyden nochte haar moveren, voor en aleer hen ſulks by de Heeren Burgermeeſteren, de Heeren Colonellen, of de gene die volgens ordre van de Heeren Burgermeeſteren, de charge van Lieutenant Colonellen en Majoor ſullen doen, ſulks ſal werden aanbevolen.

V. En op dat alle misverſtant omtrent het veroorſaken van Allarm geprecaveert mach werden, ſoo ſullen alle Officieren gewaarſchouwt zijn geen Allarm te maken, dan wanneer des noodt ſal weſen, en na dat ſy wel bedachtelijk ſullen hebben aangemerkt of ſy ook geabuſeert ſouden mogen werden in 't geen haar, als eenige Vyandtlijke toelegh, tegens deſe Stadt en de goede Ingeſetenen van de ſelve voorkomen ſoude mogen.

VI. Dat wanneer door ordre van hooger handt, nevens de Burgers eenige geſoldoyeerde Militie op de Wallen werd gebracht, de gemelde geſoldoyeerde Militie nevens de Burgers ſal pareren de ordre die haar van de voorſz.

Colo-

Colonellen, Lieutenant Colonellen en Majoors sal werden gegeven.

VII. Dat vorders op het eerste gerucht van een generale Allarm, nevens de aldaar geordonneerde Compagnien Burgers, haar op de Wallen op haar geassigneerde Posten sullen begeven alle de Constapels en Bos-schieters, en dat met alle de spoet die doenlijk is, op pene van aan den lijve, en selfs na gelegentheydt van saken met de doodt gestraft te werden.

VIII. In middels de Burgerye in maniere als voorseyt is, haar na haar respective Allarm-plaatsen begeven, sullen nevens de Heeren Burgermeesteren sich in alle meest doenlijke spoet, op het Stadt-huys laten vinden de Heeren Collonellen, nevens alle de Heeren van eenige Collegien van Magistrature niet onder de voorsz. Compagnien Burgers resorterende, mitsgaders alle Officianten, Suppoosten en Boden, gelijk ook alle Capiteynen en Lieutenanten, die voor desen in de Burgerwacht zijn geweest, alle gewapent met een halve Spiets en Zijdt-geweer, om te pareren soodanige ordres als haar by welgedachte mijn Heeren de Burgermeesteren gegeven sullen werden, op een boete van 200 Ducatons en arbitrale correctie, voor de gene die haar ter behoorlijker tijdt ter voorsz. plaatse niet sullen hebben laten vinden.

IX. En alsoo mijn Heeren de Burgermeesteren met advijs van de Heeren 36 Raden versocht en gecommitteert hebben, de Heere Lieutenant Admiraal de Ruyter, om te commanderen over alle de gene die haar Post hebben aan de Water-kant, soo Burgers, Soldaten, als Matroosen, en alle andere die daar werden gebruykt, soo werden de selve alle gelast zijn wel Ed: ordre en beveelen behoorlijk na te komen en te pareren.

X. En sullen ook uyt dien Hoofde aan de ordres van wel-gedachte Heer Lieutenant Admiraal pareren, alle de Officieren, en alle andere persoonen die in dienst van de Heeren van de Admiraliteyt, of van de Heeren Bewinthebberen van de Oost-Indische Compagnie sullen zijn geordonneert en bescheyden, soo te Water als te Lande, om tegens Vyantlijke attaque dienst te doen.

XI. Dat vorders de Capiteynen, minder Officieren en de gemeene Rotgesellen van de Ratel-wachten, haar gewaarschouwt sullen houden, om in cas van soodanige Allarm, sonder eenige intermissie, met alle de uyterste diligentie, yder op haar aanbevolen Posten, en de Officieren met het doen van continuele Patrouilles te besorgen, dat alle desordre en t'samen-rottinge geweert en tegen gegaan, en alle onheylen van Brandt en andere ongemakken voorgekomen mogen werden.

XII. Dat vorders by voorval van soodanige Allarm, alle die van de Mennoniste gesintheydt, ook alle de Wees-kinderen, tot het blussen van de Brandt aangetekent, met de Meesters over haar gestelt, gelijk ook mede die van de Joodtse natie, aanbevolen sal werden, haar in cas voorseyt tot het blussen van Brandt gereet te houden, onder soodanige Opsienders als by haar, soo Mennoniften als Jooden, selfs sullen werden verkoren.

Aldus gearresteert den 29 December, 1672. Præsentibus de Heeren, Mr. Coenraat van Beuningen, en Cornelis de Vlaming van Outshoorn, Heer van Outshoorn en Gnetbloek, &c. Burgermeesteren: en allen den Schepenen, demte Jan Six, Heer van Vrouwemade. En ten selven dage gepubliceert, Præsentibus de Heeren, Mr. Jacob Boreel, præsiderende Schepen, als Stede-houder van den Heere Hooft-Officier: Cornelis de Vlaming van Outshoorn, Heer van Outshoorn en Gnetbloek, &c. Burgermeester: Joan de Vries en Louis Trip, Schepenen.

In kenniss van my Secretaris

C. v. Heemskerk.

Num°. 74.

Ordre van den Lt. Generaal Rabenhaupt aan de Attaquanten van Koevorden.

Behoorende op Pag: 848.

DAt 600 Man regel recht marcheeren ſouden op Tellinkhuyſens Huys, en dat voort na Poppen-haar, met 12 Vakken van de Biesbrugge, en geven haar in aller ſtilte op de Contreſcherp, en eenige Paliſaden aan ſtukken breekende, ſal de Officier die het Gros commandeert (zijnde de Overſte Lieutenant Eybergen) met 300 Man op het Kaſteel aanvallen, eerſt in de Faulcebree, en door de Sortie, en ſal voorts 150 Man de Wacht, ſtaande in 't Baſtion Gelderlandt incorporeeren, en haar meeſter maken van 't Baſtion, de andere 150 Man ſal de Wacht innemen ſtaande in de Citadel voor de Kaſteels-poort, en wel verſekeren 't huys daar de Commandant Moy in woont.

Voorts ſal een Officier (die geweeſt is de Overſte Wachtmr. Wijler) met de andere 300 Man op het Baſtion Hollandt aanvallen, op de Faulcebree ſal een Officier met 100 Man by de Doorſnijdinge op loopen, en de Wacht, ſtaande in 't Baſtion Hollant innemen; de ander 200 Man ſal langs de Faulcebree loopen tot de Sortie, ſtaande in de Gordijne tuſſchen Hollandt en Zeelandt, en tegens de Secreets-brugge op klimmen, en ſommige door de Sortie, en dan met 100 Man gaan door de Ooſter-ſtrate recht op de Hooft-wacht aan, om haar van de Hooft-wacht meeſter te maken; voorts een Officier met 40 Man na de Benthemer Poort, en de Wacht aldaar innemen, en maken haar meeſter van de Poort, en daar de Poſt bewaren; Een Sergeant met 30 Man ſal Poſt grijpen in 't Baſtion Zeelandt, en daar wel Poſt houden.

Een ander Officier (welke geweeſt is de Majoor Sikkinga) ſal met 300 Man van de Troup af gaan, nemende zijn wegh na 't Hengelaars Huys, achter door de Holvoort, over de Spaanſche Dijk, over de Haar, tot aan de Hoppegoorn, leggende aan de Contreſcherp op 't Punct Over-Yſſel, en met haar nemen 6 Vakken van de Bies-brugge, om mede over 't Bijt te komen, vallende voort op de Fache van Over-Yſſel aan, aan de kant na Camps Huys, loopende de Faulcebree langs tot aan de Sortie, ſtaande in de gordijne tuſſchen Vrieſlant en Over-Yſſel, klimmende op de Brugge van 't Secreet aldaar, en andere door de Sortie, tot dat alle binnen op de Wal zijn; op de Wal zijnde, ſal een Officier (die geweeſt is Jr. Rutger van den Camp, Cornet van Hendrik Sikkinga) met 80 Man gaan op de Wacht ſtaande in 't Baſtion Vrieſlant te incorporeeren; meeſter van de Wacht en 't Baſtion zijnde, ſal een Sergeant worden gecommandeert met 30 Man, om ſich meeſter van het Baſtion Uytrecht te maken, en aldaar Poſt houden tot nader ordre. De Officier die de 300 Man gecommandeert heeft, ſal hem voor eerſt meeſter ſoeken te maken van 't Baſtion Over-Yſſel, en het Kruydt-huys aldaar wel doen bewaren, als mede het Kanon ſtaande op de Batterye aldaar, ſendende een Officier met 50 Man in 't geſeyde Baſtion. Voorts ſal de Commandeerende Officier met de overige Manſchap hem aanſtonts vervoegen langs de barakken tot aan de Vrieſſche Poort, en laten voort met 30 man de Schotpoort in nemen en bewaren, en met de reſt van 't Volk de Wacht voor de Vrieſſche Poort incorporeeren, en die Poorte aanſtonts los maken, om de Ruyterye in te laten, en die Poſt bewaren: welverſtaande dat die Troup twee Koevoeten, eenige Handt-granaten, met Bijlen en Hamers by haar moeten hebben.

Num°. 75.

Numo. 75.

Lijſte van 't Magazijn in Coevorden bevonden.

Bekoorende op Pag: 850.

35 Metale Stukken Kanon.
20 Yſere Stukken.
6 Metale Kijl-ſtukken.
Te ſamen 61 van alderhande Calibre.
9 Metale Mortieren.
15 Yſere Mortieren.
Te ſamen 24 van alderhande Calibre.
14 Metalen Petarden.
16 Yſeren idem.
949 Muſquetten, ſoo bequaam als onbequaam, daar onder 82 loſſe Lopen, behalven de gene die by het Guarniſoen wierden gebruykt.
718 Heele en halve Pieken.
170 Wapenen.
180 Stormhoeden.
30 Ringkragen.
93 Handt-molens om Koorn te malen.
506 Volle Tonnen Fulver.
38 Opene Tonnen Idem.
Een groote quantiteyt Muſquet- en Snaphaan-kogels, waar van 'tgroot-ſte gedeelte ſonder Tonnetjes in een Kelder leyt, ook een partye Loot.
8 Formen om Kogels te gieten.
23 Beurs-tonnetjes.
17 Kardoes-kiſten.
1277 Gepræpareerde Bomben.
1716 Ongepræpareerde Bomben.
2113 Spring-kogelen, Lucht-kogelen, of Stinkpotten.
210 Luchtkogelen uyt de handt te werpen.
65 Vyerkogels uyt het Kanon te ſchieten.
1772 Onbequame Handt-granaten.
12853 Kanon-kogels van alderhande calibre.
2 Vaten Salpeter.
1 Vat Swavel.
41 Vaten Tarpentijn.
2 Vaten met Tarpentijn-olie.
15 Vaten Hars.
6 Halve Vaten Idem.
17 Vaten Pek.
8 halve Vaten idem.
65 Rollen gepekt Touw.
8 a 9 Rollen ſwaar Kabeltouw.
Noch een groote quantiteyt gepeckt en ongepeckt Touw.
27 Groote Ankers.
37 Kleyne Ankers van 130 pondt.
16 Scheep-wagens.
Eenige Miſt-wagens en Karren.
3 Bequame Blok-wagens.
2 Voer-wagens.
5 Nieuws begonnen Affuyten.
Een groot partye oudt en nieuw Yſerwerk tot het beſlaan der Affuyten.
Een groote quantiteyt oude Affuyten, Raden en anders.
400 Bijlen.
40 Snoey-meſſen.
31 Zagen.
Een groot meenighte Houweelen, een goedt partye Schoppen, en een groot gedeelte Paliſaden.
3 Dommekrachten.
4 Spring-ſchroeven.
2 Koevoeten.
Een Keten.
108 Yſere Hakmeſſen.
100 Oude Bijlen ſonder ſteel.
112 Ys-haken.
4 Vaten met Ys-ſpooren.
1 Vaatjen Voet-Angels.
3 Tonnen Hoef-yſers.
Een gedeelte 9, 8 a 2 duyms rongen.
Een halve Ton Schiet-ſpijkers en ander kleyn Gereedtſchap.
3 Groote Booren.
52 Staven Yſer.
Een groot gedeelte Pinnen, om tot Paliſaden te gebruyken.
5 Brandt-haken.
85 Polsſtokken.
12 Modder-netten.
Een groot quantiteyt Greynen Plankken, die wierden dagelijks tot de

Batteryen gebruykt.
Een groot partye oudt Paerde tuygh.

Ammonitie van Vivres.

Een groote partye Rogge.
17 Tonnen Zout.
Een Brouw-keetel.
6 Brouw-kuypen.
2 Sakken Hoppe.

Het meeſte gedeelte hier van is in het Magazijn gevonden.

Numº. 76.

Generale Amneſtie over Hollandt en Weſt-Vrieſlandt.

Behoorende op Pag: 853.

DE Staten van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Allen den genen, die deſen ſullen ſien of hooren leſen, Salut. Doen te weten, Dat wy hebben bevonden, dat zedert eenigen tijdt herwaarts, in verſcheyde Steden en Plaatſen van deſen Lande zijn ontſtaan geweeſt veele diffidentien en murmuratien tuſſchen de Ingeſetenen van de ſelve Steden en Plaatſen onder den anderen, en wel voornamentlijk tegens de Overigheden en Magiſtraten aldaar, en dat die voorſz. diffidentien en murmuratien aanleydinge en oorſake hebben gegeven tot groote diſordres en confuſien in de ſelve Steden en Plaatſen; en nademaal den voortgangh van dien niet anders kan cauſeren, dan het verderf van deſe Landen, dat die buyten alle forme van Regeeringe geſtelt, en tot hare defenſie, mitſgaders afweeringe der Vyanden onnut en onbequaam gemaakt werden, en dat dien-volgende noodigh is, dat het ſelve tijdelijk op het krachtighſte werde voorgekomen, ſonderlinge, dewijle den Heere Prince van Orange, volgens de authoriſatie by Ons aan Sijn Hoogheyt den 27 van de Maandt Auguſtus leſtleden gegeven tot wechneminge van de voorſz. diffidentien, murmuratie, en confuſie, onvermindert de goede naam en faam van de Regenten, ſoodanige ordre heeft geſtelt, als Sijn Hoogheyt voor den meeſten dienſt van den voorſz. Lande in 't gemeyn, en van de voorſz. Steden en Plaatſen in het particulier geoordeelt heeft te behooren: SOO IST, Dat wy uyt een Vaderlijke genegentheyt en voorſorge, op alles dat tot ruſte en welſtandt van den voorſz. Lande, en de goede Ingeſetenen van dien kan dienen, wilſende voorſien, met rijpe deliberatie van rade, naar voorgaande advis van den Hooghgemelten Heere Prince van Orange, en op Sijn Hoogheydts ernſtige recommandatie en begeerte, geordonneert en geſtatueert hebben, ordonneren en ſtatueren by deſen, dat alles 't gunt ter ſake van de voorſz. diffidentien, en murmuratien, midtſgaders in de voorſz. diſordres en confuſien tot noch toe is gepaſſeert en voorgevallen, van wat nature en qualiteyt, en by wie het ook begaan ſoude mogen weſen, ſal zijn en blijven vergeten en vergeven, ſoo als wy uyt onſe rechte wetenſchap, en ſouveraine macht alle 't ſelve aboleren, te niet doen en vergeven by deſen: Interdiceren dien volgende wel expreſſelijk aan alle Juſticieren en Officieren deſer Landen, daar op nu of namaals tegens yemandt eenigh onderſoek, calange, of vervolgh te doen: Hebben wijders mede naar voorgaande advis, en op ernſtige recommandatie en begeerte van hooghgemelte Sijn Hoogheyt wel expreſſelijk geordonneert en geſtatueert, ordonneren en ſtatueren midts deſen, dat voortaan niemandt van wat ſtaat of conditie hy ook ſoude mogen weſen, hem ſal vervorderen, de Overigheyt, Magiſtraten, Officieren, Juſticieren, Schepenen, Gerechten en andere, in wat dienſt of employ die ook ſoude mogen weſen, ſoo wel binnen

de

de Steden als ten platten Lande, met woorden eenighsints te beledigen, of in de authoriteyt en het respect haar competerende te verkleynen, veel minder daar toe eenige oorsake of aanleydinge te geven of te maken; maar ter contrarie aan haar alle schuldige eer en gehoorsaamheyt te bewijsen, op pœne dat die geene, die bevonden souden mogen werden contrarie te hebben gedaan, daar over sullen werden gestraft soodanigh, als naar exigentie van saken volgens de dispositie van de beschreven Rechten en de Placcaten van den Lande bevonden sal worden te behooren; Dat ook niemandt van wat staat of conditie hy ook soude mogen wesen, sich sal vervorderen de voorsz. Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen, Gerechten, en andere, in wat dienst of employ, die ook souden mogen wesen, soo wel binnen de Steden als ten platten Lande, of ook yemandt van de andere goede Ingesetenen van desen Staat, onder wat pretext, schijn, of voorgeven het ook soude konnen zijn, soo wel ten aansien van hare Persoonen als Goederen; by wegen van feyten, of met gewelt in eenigerhande maniere te beledigen, beschadigen, of de selve tot het een of het ander te forceren of te dwingen, veel min daar toe eenige Wapenen of gewapent Volk te gebruycken, op pœne dat alle die gene, de welke bevonden sullen werden daar aan hantdadigh te zijn geweest, niet alleen de Hoofden, maar ook de anderen, niet alleen de Mannen, maar ook de Vrouws-persoonen, die haar daar toe sullen laten gebruyken sonder eenige conniventie of dissimulatien met de Doot sullen werden gestraft; en dat van gelijken sonder eenige conniventie of dissimulatie, naar exigentie van saken selfs ook met de Doodt sullen werden gestraft alle die gene, de welke bevonden souden mogen werden, met woorden of werken oorsaak of aanleydinge te hebben gegeven, ten eynde de voorsz. Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen, Gerechten, en andere, in wat dienst en employ die ook souden mogen zijn, of de goede Ingesetenen van den Lande by wegen van feyten, of met gewelt in hare Persoonen of Goederen eenighsints beledight, beschadight, of tot yets geforceert of gedwongen souden mogen werden, schoon de selve de voorsz. Actie selfs met hare Persoonen niet souden mogen hebben geassisteert, of by gewoont; Ordonneeren en statueren mede, dat alle de goede Ingesetenen van den selven Lande, indien, buyten alle vermoeden, eenige wegen van feyten, soo wel tegens de voorsz. Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen, Gerechten en anderen, in wat dienst of employ die ook soude mogen zijn, als tegens eenige van de voorsz. goede Ingesetenen souden mogen werden ter handt genomen, de selve wegen van feyten, soo veel in haar is, ook selver, doch op authorisatie of ordre van de selve Overigheyt, Magistraten, Officieren, Justicieren, Schepenen en Gerechten, onder hare Capiteynen en andere Officieren, gewapender-handt te verhinderen en beletten de Autheuren niet alleen, maar ook die gene, die haar daar toe sullen hebben laten gebruyken, ook selfs des noodt zijnde, met de Wapenen aan te tasten, aan te grijpen, en levendigh of doodt te bemachtigen, sonder van des te doen in gebreeke te blijven, op pœne van selfs andersints daar over gestraft te werden, soo als na dispositie van rechten, en exigentie van saken bevonden sal werden te behooren: Hebben noch voorts mede naar voorgaande advis en op ernstige recommandatie en begeerte van hooghgemelte Sijne Hoogheydt

geſtatueert en geordonneert, ſtatueren en ordonneren by deſen, dat alle de voornoemde Ingeſetenen van den Lande, van wat ſtaat of conditie die ook ſouden mogen weſen, ſullen hebben te betalen de gemeyne Lants Schattingen en Laſten, die by Ons tot noodige defenſie van den Lande albereydts zijn, of ook noch ingewillight ſouden mogen werden; en d'Ontfangers, Gaerders, Commiſen, Deurwaarders en andere, 's Gemeene Landts Middelen vorderende, de behulpſame handt te bieden, ſonder de ſelve met woorden of met werken in eeniger manieren te beſchadigen, beledigen, of in het voorſz. invorderen eenige de minſte verhinderinge toe te brengen, op pœne dat die gene, de welke bevonden ſullen worden, haar met woorden beledight, of in 't voorſz. invorderen belet, of ook niet geaſſiſteert te hebben, andere ten exempel aan den Lijve, en die gene, de welke bevonden ſullen werden, haar met eenige feytelijkheden bejegent, aangegrepen, aangetaſt of beſchadight te hebben, met der Doodt ſonder eenige conniventie of diſſimulatie geſtraft ſullen werden, want Wy niets meerder dan de ruſt en beſcherminge van den Lande en van de goede Ingeſetenen van dien ter herten hebbende, 't gunt voorſz. is, alſoo bevonden hebben te behooren. Gedaan in den Hage onder Onſen Grooten Zegel den 27 September 1672.

Onderſtondt,

Ter Ordonnantie van de Staten.

En was geteekent,

Herbt. van Beaumont.

Numo. 77.

Behoorende op Pag: 855.

Generale en Secreete Artijkelen van het Verbondt van onderlinge Defenſie, tuſſchen zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Doorluchtighſte Heer Keurvorſt van Brandenburgh, ten opſicht van de Krijgstocht, nu aangevangen, bezonderlijk *tot de verdediging* van het Heylige Roomſche Rijk, en *d'onderhouding van de Weſtfaalſche Vrede*, gelijk ook *tot behouding van de Tractaten, in de Pyreneen, te Kleef, en te Aken* gemaakt, voor ſoo veel de Spaanſe Nederlanden betreft. Te *Berlijn* geſloten op den 25 van Junii, 1672.

Generale Artijkelen.

DE knoop van vriendtſchap ſal beſtandigh en onverbrekelijk aan wederzijden blijven. d'Een ſal trachten des anders voordeel te bevorderen, en ſchade te weeren, en hun onderlinge nuttigheyt en veyligheyt in ernſt te bewerken.

II.

Beſonderlijk wordt van nieuws beveſtight en vernieuwt het Defenſif Verbondt tuſſchen zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Doorluchtighſte Keurvorſt van Brandenburgh, ſoo veel de Staten en Landtſchappen van weerzijden aangaat, geſloten op den 9 van October, 1658 en op den 10 van May-maandt, 1666. voor andere tien Jaren, na 't verloop van d'eerſte tien, beveſtigt en uytgebreyt, ſonder dat men heeft te achten dat'er in eenigh Artijkel, Punt, of Punten yets is verandert, als in de genen over de welken hier wijder en breeder is verdragen.

III.

Het ooghgemerk van dit nieuw gemaakt Verbondt is, dat *d'Oſnabrughſe Vrede* ongequetſt onderhouden, en door nie-

niemant, wie hy ook is, door eygen authoriteyt verkeerdelijk verklaart en uytgebreyt sou worden, en op dat men niet onder eenige schijn tegen de Keyser, tegen 't Rijk, en tegen desselfs openbare Vrede, en daar beneffens tegen d'eed, daar mee yder aan de Keyser, en aan 't Rijk verbonden is, eenige verbonden sou maken, of, indien zy gemaakt zijn, dat zy wechgenomen en vernietight souden worden; daar beneffens, op dat niemandt der gener, die de geseyde Westfaalsche Vrede gemaakt hebben, of van de medestaanders der gedachte verbonden, of van yemandt anders, wie zy ook souden mogen wesen, om de Standen van 't Rijk, die de geseyde Westfaalsche Vrede onderhouden, of directelijk, of indirectelijk eenige vyantschap, nadeel, overlast of verhindering, soo veel hun persoonen, Staten, goederen en veyligheyt aangaat, of door sich selven, of door anderen, sou aandoen. Maar indien men yets hier tegen doet, sonder naar vriendelijke afmaning te luysteren, soo sullen de steurders tusschen dat van de Vrede, door de Wapenen van weerzijden, tot behoorlijke voldoening gedwongen worden.

IV.

Aan alle de Deelgenoten van dese pacificatie wordt toegelaten sich namaals, op gelijke voorwaarden, en met behoorlijke toestemmingh van weerzijden, in dit verbont van onderlinge defensie te voegen; gelijk ook in 't believen van de Heeren van Spanjen sal staan, mee daar in te treden.

V.

Dewijl het d'interest van 't geheel Rijk is, dat de Vrede, soo wel te *Kleef*, als in de *Pyreneen*, en *t'Aken*, voor de beschutting der Spaansche Nederlanden gemaakt, bondigh en ongequetst blijft, soo sullen dese beyde Verbontmakers, bevorderen, en sich onderling verbinden, dat alle dese gemaakte Vreden in hun geheel, en ongequetst blijven, of dat zy, soo yemandt daar tegen komt te doen, herstelt worden, mits dat d'Agresseur en Vrede-breker behoorelijk voldoening sal geven.

VI.

Wijders, dewijl'er een verdragh tusschen de Doorluchtighste *Keurvorst van Keulen, en de Stadt Keulen* gesloten, en, volgens behoorlijk recht, van zijn Keyserlijke Majesteyt geratificeert is, soo hebben de beyde geseyde Contracteerders gesamentlijk alle behoorelijke hulp-middelen te verwachten.

VII.

De beyde Verbontmakers sullen, soo de noodtsakelijkheydt sulks vereyschen, hun Raden en Wapenen te samen voegen, om alle invallen, gewelt, of contravers te weeren, en niet ophouden tot dat'er behoorelijke voldoening is gegeven.

VIII.

Men sal dieshalven van weerzijden, tot onderhouding van de gemeene rust, een Heyr, soo te Voet, als te Paert, met dese aangevange handeling over een komende: Beneffens alle noodsakelijke toerusting ten Oorlogh, onderhouden.

IX.

En dewijl zijn Keyserlijke Majesteyt een *Provisioneel Verbondt van Defensie*, met eenige Keurvorsten, en Standen van 't Rijk gesloten heeft, soo sal de Keyser, soo veel als in hem is, bevorderen en bewakkeren, dat de geseyde Keurvorsten en Standen mede hier in treden.

X.

Geen van de beyde Geconfedereerden sal vermogen eenige saak van belang te doen, of eenige verdragh van Vrede, of bestant aan te gaan, dan gesamentlijk met malkanderen, en met toestemming van d'ander.

XI. Dit

XI.

Dit Verbondt ſal ten minſten 10 Jaren duren, van deſen hedigen dagh af; en als deſe tijdt verſtreken is, of ook verder, ſoo ſullen die beyde partyen, die nu tracteeren, van wijder verlenging en uytſtrekking van dit Verbont, naar vereyſch van ſaken, verdragen.

Secreete Artijkelen.

I.

DE Stadt Keulen, ſal voor alle dingen, door onderlinge beradingen en byſtandt, verſorght worden. Sijn Keyſerlijke Majeſteyt ſal binnen de tijt van ſes eerſtkomende Maanden, van deſen hedigen dagh af te rekenen, een Heyr van 12000 Mannen, ſoo te Voet, als te Paerdt, vergaderen, en op de been brengen, om het ſelfde met Wapenen, en alle Krijghs-ruſting, en met Geſchut, tot ſulk een macht noodtſakelijk, verſorgen. De Keurvorſt ſal ook een Heyr vaerdigh houden, te weten van 12000 Mannen, ſoo Ruyters, als Voet-knechten, alle met gelijke toeruſting verſien.

II.

Men ſal niets van groot belang ondernemen, dan met gemeene toeſtemming.

III.

Wat de Godts-dienſt, en de Kerkelijke Staten van 't Keyſerrijk aangaat, de dingen, die in de Weſtfaalſche Vrede begrepen zijn, en al het geen, dat het geſeyde punt van de Godts-dienſt betreft, ſal in de tegenwoordige ſtant gelaten worden: Invoegen dat'er niets in d'Aerdts-biſchdommen, Abdyen, Prooſtdyen, Commanderyen, en in eenige andere Goederen en Beneficien verandert ſal worden, ſonder eenige ſcheyding in deelen, veel minder een algemeene vervreemdingh: Maar zy ſullen voor het Roomſch Keyſerrijk, en voor het Katholijk geloof bewaart worden, ſonder dat men ook de rechten van verkieſing, aan de Capittelen behoorende, eenighſins ſal turbeeren, of ſteuren.

IV.

De Stadt Bremen, en des ſelfs onderhoorigh Landt en Onderdanen ſullen ook hun tegenwoordige ſtaat, vryheyt, rechten en privilegien behouden, ſonder verhindering, ſoo in 't Kerkelijke, als in de Politie.

V.

Dewijl ook door de conſtitutien van 't Rijk klaarlijk geordonneert is wat aan d'uytheemſchen in 't Rijk, ſoo veel de verſamelingh van Krijghs-lieden, en hun deurvoering en inlegering aangaat, geoorloft is, of niet, ſoo ſullen de beyde Verbondt-makers niet toelaten dat'er in deſe en diergelijke dingen yets tot nadeel van de Keyſer, of van 't Rijk, of tegen de gemeene Vrede gedaan wordt, of dat men d'opperſte rechten van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, of zijn waerdigheyt en authoriteyt eenigh nadeel aandoet.

VI.

En dewijl door 't Weſtfaalſch Vrede-Inſtrument, en door d'andere Wetten van 't Rijk verſorght is, hoe verre het aan de Keyzer, of aan yder der beſondere Standen geoorloft, of niet geoorloft is, tot d'Oorlogh in de Staten van anderen, of tot aantaſting der Uytheemſchen te beſluyten, of aan te vangen, ſoo ſal men van weerzijden met alle behoorlijke middelen bevorderen, dat'er niets hier tegen van eenige ſtant van 't Rijk gedaan of aangevangen wordt.

VII.

Het geen dat in 't vijfde Artijkel van 't openbaar verbondt geſeght en verdragen is, ſoo veel de Vrede aangaat, die *in de Pyreneen, en te Aken* gemaakt is, dit ſal, ten opſicht van zijn Keurvorſte-

vorſtelijke Doorluchtigheydt, deſe verklaringh hebben, dat, indien het noodtſakelijk ſal worden de geſeyde Vrede met de Wapenen te verdedigen, hy die binnen de tijdt van vier eerſtkomende Maanden, geſamentlijk met de Keyſer, naar zijn vermogen, ſal doen, met deſe hoop, dat de Catholijke Koning, tot vergelding van deſe garantie, aan den Keurvorſt, ſoo hy binnen de geſeyde tijdt door de Wapenen aangetaſt wierd, gelijke onderſtandt ſal bewijſen; gelijk ook zijn Keyſerlijke Majeſteyt, indien het noodigh is, ſijn gedienſtigheyt daar toe by de geſeyde Catholijke Koningh ſal aanwenden. Maar indien, na 't verloop van deſe vier maanden, de noodt vereyſchte dat de gedachte Vrede met de Wapenen onderſteunt en onderhouden wierdt, ſoo ſal de geſeyde Keurvorſt wel hier aan gehouden zijn, doch niet anders, dan naar het voorgaande en beſlote Contract tuſſchen de Catholijke Koning, en de Keurvorſt, ſoo veel de middel en redenen van de geſeyde Vrede t'onderhouden aangaat.

VIII.

De Keurvorſt ſal bevorderen dat de Doorluchtighſte Koningh van Deenmarken, het Huys van Brunſwijk, van Heſſen-Caſſel, en anderen ook in dit Verbondt treden.

Dit alles is geſloten tuſſchen de Volmachtighden van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en van zijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, uyt kracht van de volmachten, en beveelen, door hun Principalen aan hen verleent, en van weerzijden gewiſſelt, onder de Ratificatie van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en Keurvorſtelijke Doorluchtigheydt, die de Volmachtighden van wederzijden binnen de tijdt van vijf weken, van deſe dagh af te rekenen, beloven te leveren, en te wiſſelen. Tot beveſtiging van 't welk dit Inſtrument door de Heeren Volmachtighden ondertekent, en met hun zegel bezegelt is. Te Berlijn, den 25 van Junii, 1672.

Numo. 78.

Behoorende op Pag: 856.

Tractaat van Verbont tuſſchen ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Generale Staten der Vereenighde Nederlanden, in 's Gravenhage, op den 25 van Julius, 1672. geſloten, tot onderhouding van de Kleefſe Vrede, en tot weering van dat yemandt yets tot nadeel van de Weſtfaalſe Vrede, of conſtitutie van 't Rijk, ſou aanvangen.

DEwijl ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ernſtelijk van de Vereenigde Nederlanden, en van der ſelfder Generale Staten verſocht is, dat hy de guarantie van de Kleefſe Vrede, in 't Jaar 1666. geſloten, uyt kracht van ſijn Keyſerlijke declaratie, in 't ſelfde Jaar te voorſchijn gekomen, ſou bewijſen, en hem, of hen, die daar tegen gedaan hebben, tot reden, en tot onderhouding van de geſeyde Vrede parſſen; en dewijl zy daar beneffens verſocht en aangehouden hebben dat het aan de Standen van 't Rijk niet toelaten ſou zijn Oorlogh tegen hen te voeren, voornamelijk dewijl zy van het Rijk voor deelgenooten van de Weſtfaalſche Vrede genoemt zijn: Zoo is men tuſſchen beyde de partyen op deſe volgende wijſe verdragen.

1. Dat zijn Keyſerlijke Majeſteyt, om de Kleefſche Vrede te doen onderhouden, en te bevorderen dat'er niets tegen de Weſtfaalſche Vrede, of tegen de conſtitutien van 't Rijk aangevangen ſou worden, ſijn Heyr, uyt 5000 Ruyters, en 7000 Voet-knechten beſtaande, en met genoeghſaam Geſchut, en andere noodtſakelijke dingen

voorsien, met de Keurvorst van Brandenburgh te samen sal voegen. En dewijl aan de hoogh-gedachte Keyserlijke Majesteyt ernstighlijk versocht is dat hy het bedonge getal der Krijghslieden, om dese ooghmerken te lichtelijker en veylighlijker te bekomen, sou believen te vergrooten, ten minsten tot andere 12000 Mannen, soo verklaart hy by desen, dat hy, boven de geseyde eerste 12000 Mannen, niet alleenlijk andere 4000 by de geseyde Troepen van de Keurvorst van Brandenburgh sal voegen, maar voortaan bevorderen dat men, indien de standt en veyligheyt der Erf-Koningrijken en Erf-Landtschappen sulks toelaten, of lijden, noch veel duysent sal konnen byvoegen, om 't getal van geheele 24000 vol te maken.

2. Daar en tegen sullen de Staten der Vereenighde Nederlanden, tot verlichting van dese last, voor het voorgedachte Heyr, 24000 Mannen uytmakende, alle maanden betalen 45000 Rijksdaalders, te weten op dese volgende wijse: Indien zijn Keyserlijke Majesteyt, met de Keurvorst van Brandenburgh van sijn zijde, 24000 Mannen te samen heeft gevoeght, soo sullen de beloofde 45000 Rijksdaalders maandelijk in 't geheel aan hem betaalt worden. Maar indien het getal der Keyserlijke Krijghs-lieden, die bygevoeght souden worden, minder wierd, soo sal alleenlijk van de geseyde 45000 Rijksdaalders, die yder maandt te betalen zijn, soo veel afgetrokken worden, als de proportie van het gebrekende getal, tot geen 24000 Mannen op klimmende, sal aanwijsen; en by gevolgh sullen de Vereenighde Staten voor die 16000 Mannen, die zijn Keyserlijke Majesteyt by de geseyde Keurvorst van Brandenburgh sal voegen, betalen niet de geheele somme van 45000 Rijksdaalders, maar alleenlijk van 30000 Rijksdaalders, de welken, gelijk geseght is, vermeerdert of vermindert sullen worden naar proportie van 't getal der Krijghs-benden. En op rekening, of tot afkorting van dese somme sullen zy bevorderen dat men te Amsterdam, of te Hamburgh de somma van 200000 Rijksdaalders voor het voorseyde Heyr sal tellen, soo haast zijn Keyserlijke Majesteyt het selfde by de Keurvorst van Brandenburgh gevoeght sal hebben; en met d'andere maandelijke betalingen sullen zy continueren de selfden ter behoorlijker tijdt te betalen, soo lang dese beroerten duuren.

3. Daar en tegen beloven de Vereenigde Nederlanden, en de voorgedachte Generale Staten, dat zy, selven ook, soo zy daar toe versocht worden, hun Wapenen, en een Leger in 8000 Paarden, en 12000 Voet-knechten bestaande, by 't Heyr van de Keyser, en van de Keurvorst sullen voegen, en tot het geseyde ooghmerk tot aan 't eynde van d'Oorlogh ageeren, en dat zy, sonder toestemmingh van de Keyser en Keurvorst, geen Vrede sullen maken.

4. Indien'er Vrede volgt tusschen de genen, tegen de welken de Staten nu Oorlogh voeren, soo sal de Keyser, de Keurvorst, en d'andere Bontgenooten in de geseyde Vrede-handeling ingevoegt worden, en met eenen dat het geoorloft sal zijn aan de Keyser, en aan de Vorsten van 't Rijk guarantie te verleenen. En indien, na dat de Vrede op de geseyde wijse gemaakt en gevolght, en dese Oorlogh tusschen zijn Christelijkste Majesteyt en de meergedachte Generale Staten geëyndight is, eenige Vorsten of Standen van 't Rijk, en andere Koningen en machten zijn Keyserlijke Majesteyt, of de gedachte Generale Staten met Oorlogh aantasten, soo sullen zijn Keyserlijke Majesteyt, en de Staten der Vereenighde Nederlanden,

landen, binnen de tijdt van twee maanden, van die dagh af te rekenen, daar in het verſoek gedaan wordt, tot onderſtant van de geen, die met Oorlogh aangetaſt wordt, 4000 te Paerdt, en 8000 te Voet ſenden, tot dat de Vrede herſtelt ſal zijn, of, in de plaats van de gedachte onderſtandt van Krijghsvolk, een ſomme gelts, over een komende met de ſelfde onderſtandt, te betalen ter plaats, die van partyen aangeweſen ſal worden, in welker keur het ſal ſtaan of zy ten deel, of in 't geheel liever gelt, of Krijghs-volk willen hebben: Doch echter op deſe voorwaarde, dat de party, aan de welke onderſtant geſonden ſal worden, tot verlichting van de laſten, aan de party, die onderſtandt ſent, maandelijk 45000 Rijksdaalders ſal tellen.

5. Het ſal ſtaan in believen, ſoo wel van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, als van de Staten der Vereenigde Nederlanden, aan de welken, uyt kracht van dit Tractaat, onderſtant geſonden ſal worden, de geſeyde onderſtant in 't geheel, of ten deel niet te vorderen; en yder der partyen, die goet gevonden heeft d'onderſtant niet te hebben, of te verſoeken, ſal vry zijn van de ſomme gelts te betalen. Geen der beyde partyen ſal ook vermogen met de gemeene Vyant eenige *ſchorſſing der Wapenen* te maken, dan geſamentlijk, en met toeſtemming, ſoo wel van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, als van de voorgedachte Staten. Doch indien de ſaak voorviel dat men goet vondt tot de Vredehandeling, of tot het maken van beſtant of Treves toe te treden, ſoo ſal geen van beyde partyen vermogen, ſonder gemeenmaking van d'ander, deſe handeling aan te vangen; en d'een ſal voor d'ander, in de ſelfde tijdt, daar in hy voor ſich ſelf ſpreekt, macht en vermogen, vry geleyde en nodige verſekertheyt bevorderen om zijn Volmachtighden ter plaats, die tot de handeling geſchikt word, te ſenden. Wijders, d'een ſal aan d'ander, en de Miniſters van weerzijden gevolgelijk, en t'allen tijden die dingen, die daar voorgeſtelt ſullen worden, aan malkander deelachtigh maken; en geen van beyde ſal tot beſluyting van Vrede, of beſtant, of Treves voortgaan, dan met d'ander in de voorwaarde van de Vrede te betrekken, in te ſluyten, en vernoegingh voor hem, ſoo veel als mogelijk ſal zijn, te bevorderen, en te gelijk een ſelfde recht, als voor hem ſelf, en de ſelfde vryheden, uytſonderingen, en voordeelen te bedingen, 't en waar daar na tuſſchen hen anders wierd verdragen.

6. Geen van beyde partyen ſal vermogen, geduurende dit Verbont, met andere Koningen, of Vorſten eenigh Tractaat aan te gaan, dat tegen dit tegenwoordigh verdragh ſtrijdt, of het ſelfde op het minſte vermindert. Maar indien echter andere Koningen of Vorſten hier in begeeren te treden, ſoo ſal dit met gemeene berading en toeſtemming van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en der Vereenighde Staten geſchieden.

7. Dit defenſif Verbondt ſal 10 Jaren duuren. Doch indien zijn Keyſerlijke Majeſteyt dit voor meer Jaren belieft uyt te ſtrekken, ſoo ſal hem dit voor de Ratificatie vry ſtaan: En d'ondergeſchreve Miniſters van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Gedeputeerden van de Staten der Vereenighde Nederlanden beloven, uyt kracht van de Volmachten, aan malkander vertoont, dat zy zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en de Staten der Vereenighde Nederlanden de dingen, die hier voorgeſchreven zijn, getrouwelijk ſullen doen nakomen, en uytvoeren, doch alles onder de Ratificatie van zijn Keyſerlijke Majeſteyt, en der geſeyde Staten der Vereenighde Nederlanden, die, gelijk zy beloven, binnen de tijdt van twee

Maanden, of eerder, indien het mogelijk is, sullen vertoonen. Gedaan in 's Gravenhage, den 25 van Junii, 1672.

B. de l'Isola. *Stavenisse.*
Krampricht. *Isbr. van Viersen,*
Hornken.

Verklaring van het Tractaat, in 's Gravenhage tusschen zijn Keyserlijke Majesteyt, en de Staten der Vereenigde Nederlanden, op den 25 van Iulius, 1672. geslooten.

DEwijl in het tweede Artijkel van het Tractaat, tusschen de Ministers van zijn Keyserlijke Majesteyt, en de Gedeputeerden van de Staten der Vereenigde Nederlanden gesloten, verdragen is, dat de hooghgedachte Staten voor het Heyr, dat daar, en in de voorgaande Artijkelen uytgedrukt is, of naar proportie van de Heyr-krachten, t'Amsterdam, of te Hamburgh een somme van 200000 Rijksdaalders sullen doen tellen, soo haast zijn Keyserlijke Majesteyt het selfde met het Heyr van de Keurvorst van Brandenburgh te samen gevoeght sal hebben, en met d'andere maandelijkse sullen continueren, de selfde ter behoorlijke tijdt, soo langh dese beroerten duuren, te betalen. Soo hebben de voorgedachte Gedeputeerden der Staten verklaart, dat de hooghgedachte Staten wel alle vlijt sullen aanwenden om het geen, dat tot verlichtinghe van de last van 't geseyde Heyr, of naar proportie, alle Maanden, volgens het geseyde Tractaat, belooft is, te doen betalen: Maar dewijl zy voorsien dat dit, in dese stant der saken, aan de Generale Staten seer swaar sou vallen, soo hebben zy uytdrukkelijk betuyght, dat d'oprechte nieeninghe der selfde Staten is, dat zy het geen, 't welk zy niet met gereet geldt konnen betalen, met handtschriften en behoorelijke Obligatien aan zijn Keyserlijke Majesteyt, of aan de genen, die gestelt zijn om de penningen t'ontfangen, te leveren, soo uyt de gemeene naam, als naar yders quoten in 't besonder, te weten der Staten van Hollandt, Zeelandt, Vriesslandt, Groeningen en Ommelanden, onder belofte van soo lanige renten, als aan andere Schuld-eysschers der selfder Nederlanden betaalt worden, of voortaan sullen worden betaalt.

Wijders, d'obligatie van met gelt te betalen, of handtschriften, of obligatien te leveren sal met d'eerste van September begin hebben; doch in dier voegen, dat de Krijghs-benden van zijn Keyserlijke Majesteyt, gesamentlijk met die van Brandenburgh, om de geseyde ooghgemerken van het eerste Artijkel van het onlanghs gedacht Tractaat te bereyken sullen voortgaen met t'ageren, of aan de grensen van 't Rijk, of aan de *Ryn*, of aan de *Maas*, of aan de *Weser*, met het Heyr tot verdediging der geseyde Vredehandelingen, t'onderhouden, of, indien de noodsakelijkheyt of reden van d'Oorlogh niet vereysscht dat het Heyr in een der geseyde plaatsen by malkander blijft, met tegen de genen t'ageren, die de *Westphaalsche* of *Kleefsche Vrede* sullen breken, naar dat de nu voorgedachte vereysschingh van d'Oorlogh toelaat. Dewijl ook in 't derde Artijkel begrepen is, dat de Staten, en de Vereenighde Nederlanden hun Wapenen en Heyr, uyt 8000 Mannen te Paart, en 12000 te Voet bestaande, soo zy daar toe versocht worden, by het Heyr van de Keyser, en van de geseyde Keurvorst sullen voegen, en tot het geseyde oogemerk laten ageren, of, indien de Keyser, en de Keurvorst dit best oordeelen, gehouden wesen hun Wapenen elders te keeren, soo hebben de Keyser, en de Staten goetgevonden dese versamelingh dus uyt te leggen, dat men verstaat dat dese bewerkingh voldaan sal zijn, soo de gedachte Staten hun geseyde Krijghs-benden, op hun gedaan versoek, met de gevolghde overleveringh en verwisseling van de Ratificatie, met de Keyserschen en Brandenburghschen te samen sullen voegen, of de Vyandt, of Vyanden, te weten de genen, die tegen de Westfaalsche, of Kleefsche Vrede sullen doen, of der selfder guarantie beletten, aantasten, of door diversien, of op alderhande wijsen, naar dat het beleyt van d'Oorlogh uyt ondertinge berading van weerzijden sal dienstigh vinden, ageren.

Wijders, de ware meening van het vierde Artijkel is, dat de hooghgedachte Staten geen Vrede, sonder toestemming van de Keyser en Keurvorst sullen maken, dan op de wijse, en in de forme, in het vijfde Artijkel van het gezeyde Tractaat uyt gedrukt; dat is dat zy niet alleenlijk beyde in de Vrede ingesloten zullen worden, maar ook dat aan hen reële en dadelijke herstellingh van al 't geen, dat hen, na de Ratificatien op dit Verbont gevolght, door de Vyanden, of Vyandt, (namelijk door de genen, die tegen de Westfaalsche Vrede de Keyzer zullen aantasten, of de Kleefsche Vrede breken, of der zelfder guarantie beletten) afgenomen en ontvoert zal zijn gedaan, en in d'andere dingen, zoo veel als 't mogelijk is, satisfactie bevordert sal worden, 't en waar zy namaals anders onder malkander verdroegen.

Wy ondergeschreve Ministers van zijn Keyzerlijke Majesteyt verklaren door dese tegenwoordige, dat het Tractaat, heden tusschen ons, en de Gedeputeerden der Staten van de Vereenighde Nederlanden gesloten, niet anders verbinden, en bondigh wezen zal, dan onder de Ratificatie van de voorgenoemde declaratie, die van zijn Keyzerlijke Majesteyt, en van de hooghgedachte Staten, gezamentlijk met de Ratificatie van het gezeyde Tractaat, gelevert zal worden. Gedaan in 's Gravenhage, den 2 van September, 1673.

B. de l'Isola. *F. Krampricht.*

E. Y. N. D. E.

REGI-

REGISTER
DESES
BOEKS.

A.

ARdenburgs lof, en beſchryving. 728. verval omtrent de fortificatié, en het Magazijn. 729. kleine beſetting van couragieus volk, dat kondtſchap van d'aankomende vyant krijgt. *ibid.* word heftiglijk beſtormt, en doet met groote dapperheit de vyant tot twee malen afſtaan. 730. haar vrouwen lofwaardig. *ibid.*

ABKOUDE van de Franſchen in brant geſteecken. 818. ten tweede maal ghetenteert. 819.

ACHÆI houden 't voor ſchande de vyant door verradery te bedriegen. 375.

ACTE in Vrankrijk gepubliceert, tot voordeel der Nederlanders in zijn Rijk. 342. van neutraliteit, door de Keurvorſt van Keulen gepubliceert. 357.

ADVYSEN van Condé en Turenne, die tegen malkander ſtrijden, in Maeſtricht te belegeren. 353. der ſteden van Hollant verſcheiden over het tracteeren met de Konink van Vrankrijk. 644. 649. 650. 653. *en de volg.* van de Groot. 654

AFSLAG in de Obligatien op de Comptoiren 637.

ALEXANDER D'HINYOSSA, Capitein binnen Weſel, ſtookt de woedende wijven aan tot de ſtad aan de Franſchen over te geven. 400. 't welk hem namaals het leven koſt. 401. 412.

ALLIANTIEN by de Staten niet genoeg gemaakt. 283.

ALTERATIE, zoek VERBAASTHEIT.

AMBIORIX de Stichter van Emmerik 427.

AMBITIE hoe krachtig. 167. Ambitie der Franſchen. *ibid.* des Konings van Vrankrijk, en de gruwel daar af. 343.

AMERSFOORT ontfangt Franſche Sauvegarde. 477.

AMEYDE van de Franſche ingenomen. 820 en verbrant. 821.

AMSTERDAMS lof wegens de Juſtitie. 232. vigilantie in het toeruſten van hun Oorlog-ſchepen. 364. haar practijken om de zelfden over 't Pampus te brengen. 365. voorgeſlagen om de Stoel van d'Oorlog daar te planten. 452. 's Lands Comptoir word daar gebracht. 453. toeleg der Franſchen op deze ſtad, toen in ſlechte poſtuur zijnde. 454. tot de vergader-plaats der Staten voor geſtelt. 639. ſpreekt mannelijk tegen de handeling met Vrankrijk. 644. haar gecommitteerden weigeren volle macht daar toe te verleenen. 645. Lof van hun Heeren, en mannelijke moed in deſe uitterſte noot. 647. 648. proteſteert tegen de bezending, en doet door de Penſionaris Hop een krachtige aanſprrak. 649. 650. ſpreekt van nieus tegen het verhandelde. 653. ſuſpecteert eenige Regenten. 687. ſcheld Prins Maurits, in het deur-trekken, voor een verrader. 688. word gepaait door een loffelijke reſolutie tot tegenweer. *ibid.* rand een burgermeeſter aan. 689. oploop by de reguliers tooren, en in 't noortſche boſch. 690. recht een munt op by proviſie. 704. verſeekert in tijts haar ſtat van buyten, met alles onder water te zetten, en leggen van forten, &c. 706. 707. met verdubbelen van wacht, en opmaken der wallen. 708. 709. verbied den Franſchen de ſtat, en ſtelt ordre tegen brant ſtichten in de ſcheepen. 710. ontfangt ſijn Hoogheit. 711. minder ontroert, dan de andere ſteden, en voornamelijk om de Stats ſleutels. 746. t'ſamenrotting voor 't huis van de burgermeeſter van de Pol. 747. 748. de Magiſtraat ontſlaat zich van de regering, daar ſijn Hoogheit eenige verandering in maakt. 749. ſtelt ordre tegen d'inbreeking der Franſchen te Bodegrave, en veel burger-officieren

bieden hun dienſt aan. 844 gelijk ook veel burgers. 845. zend Mariniers en bootsgezellen naar Alphen, en ſtelt ordre tegen allarmen, &c. *ibid.*

S. ANDRIESSCHANS, van wie, en waar toe gebout, en in hoedanige ſtaat op d'aankomſt der Franſchen. 486. Word opgeëiſcht. *ibid.* weigert twee Compagnien, tot haar aſſiſtentie komende, in te laten, en ontfangt de Franſchen op capitulatie. 487.

ARISTOCRATISCHE REGEERINGE vervalt licht in een Oligarchie, of in een Monarchie. 17. Ariſtocratie in Nederland ingevoert door dry middelen, tegens de intentie van de Gemeente. 234. 235. en verviel in een Oligarchie, en in een Decemviratus. 243.

ARLINGTON en Bukkingham naar Hollant in ambaſſade gezonden. 641. zoek BUKKINGHAM.

ARNHEM beſchreven; ſlechte geſteltenis van fortificatie en garniſoen 463. weigert de timmeringen buiten af te breken, en word van Turenne belegert, en opgeëiſcht. 464. d'inwoonders ſcheppen moed, en bieden tegenſtant. 465. de Stad weêr opgeëiſcht. *ibid.* confuſie daar binnen, en ſtilſtant van wapenen. 466. aan de Franſchen overgegeven. 467. eed, de Magiſtraat afgevordert. *ibid.*

ARROGANTIE van Aubery. 137. van Trelon. 171.

ATTILA overſtroomt en verwoeſt met zes legers by na geheel Europa. 361.

AUGMENTATIE VAN EEN STAAT hoe verre die geoorlooft is. 2.

AYLVA, overſte van 't Vrieſſche heir; zijn voorzichtigheit in zijn beleit. 598. koomt binnen Groeningen. 793.

AYTZINGERS prophetye van d'inval der Franſchen in Nederlant 777. 778.

B.

BALANCE tuſſchen Vrankrijk en Spanjen 64. die wort van Engeland vaſt gehouden. *ibid.* Balance van de macht der Staten, tegens die van hare Vyanden. 311. die Balance toont voorheen het ſucces van den Oorlog. 311. 312.

BARNEVELTS FACTIE, wort door Prins Maurits gedempt. 112.

De BARON DE HOVOLICH, Neef van d'Oſſerys gemalin, koomt binnen Rijnberk. 376. zijn verdicht voorzoek in 't openbaar. 377. word van d'Oſſery uitgeleid, en de defecten der fortificatie aangewezen. *ibid.*

BASSUM Commandant binnen Rijnberk. 375. van verraat aangeſproken. 377. hoe hy zich verantwoord. *ibid.* ontfangt Duras binnen de Stadt. 378. treed in conferentie met hem. 379. zijn voorſtel in de Krijgsraat, op 't overgeven van die plaats. 380. geeft de Stadt over. 381.

Van den BERG, het lant door de Franſchen verwoeſt. 857.

BERGEN OP ZOOM, en des zelfs geſteltenis. 721.

BEROERTE te *Dordrecht.* 677. *en de volg.* te *Harelem.* 682. 683. te *Delft.* 684. te *Leiden.* 685. *en de volg.* t' *Amſterdam.* 687. *en de volg.* ter *Goude* 690. *en de volg.* te *Rotterdam.* 693. *en de volg.* in *Zeelant.* 698. te *Zierikzee.* ibid. te *Vliſſingen.* 699. te *Middelburg.* ibid. te *Dordrecht.* 735. te *Haarlem.* ibid, en 736. te *Delfs.* 739. te *Leiden.* 741. t' *Amſterdam.* 746. ter *Goude.* 751. te *Rotterdam.* ibid. te *Vliſſingen.* 755. te *Middelburg* 756. *en de volg.* in 's *Gravenhage.* 758. *en de volg.*

BESCHRYVING van *Orſou.* 368. van *Rijnberk.* 373. *en de volg.* van *Burik.* 382. van *Weſel.* 390. *en de volg.* van de *Lipperſchans.* 395. van de ſtat *Rees.* 413. *en de volg.* van *Emmerik.* 427. *en de volg.* van 's *Herenberg*, en van *Deutecum.* 434. van *Grol.* 436. van *Brevoort.* 441. van *Lochem.* 445. 446. van de *Vloten der Engelſchen en Franſchen.* 446. van *Arnhem.* 463. van *Knodſenburg.* 468. van *Schenkenſchans.* 472. *en de volg.* van *Naarden.* 477. van *Tiel.* 480. van de *Voornſchans.* 485. van *S. Andriesſchans.* 486. van *Doesburg.* 489. van *Zutphen* 499. 500. van 't *Huis te Gennep* 510. van de ſtat *Grave.* 512. van *Nimwegen*, en des zelfs outheit. 516. 517. van de ſchans *Crevekeur.* 525. van *Engelenſchans.* 527. van *Bommel.*

mel. 528. van *Deventer.* 541. van *Hattem.* 562. 563. van *Elburg.* 564. 565. van *Harderwijk.* 566. van *Swol.* 572. van *Kampen.* 589. van *Koeverdem.* 601. van *Aardenburg.* 727. van *Groeningen.* 781. *en de volg.* van *Blokzijl.* 803. van *Swartesluis.* 823. van *Caminiec Podolski.* 866.

van BEUNINGEN raad de handeling met Vrankrijk af, en vertoont de goede intentie van Monterey. 656.

BEYER-VORST met den Pals-Graaf in disputt. 189. Beyeren van de Fransche aangesocht, en door de Furstenbergs. 190.

BEZWERING der Vuurwerken, maar niet der Koegels. 611.

BIDDAG in de Nederlanden aangestelt. 364. van de Keurvorst van Brandenburg. 855.

BINGS van zijn Hoogheit ingenomen, en geslecht. 837.

BISSCHOP van MUNSTER raakt voor de eerste maal in Oorlog met de Vereenigde Nederlanden, en colludeert met Vrankrijk. 139. verwekt murmureringe in Nederland. 149. wort aangesocht van Vrankrijk. 182. 183. het Interest van den Bisschop. 183. zijn humeur. *ibid.* accordeert met Vrankrijk, beschimpt de Staten, en breekt zijn Verbondt met de selve. 183. 184. prepareert ten oorlog. 281. 282. Krijgt den Heer van Amerongen aan zijn Hof. 288. verbergt zijn oorlogs desseyn. 358. teikent d'oorlogs-declaratie tegen de Staten. *ibid.* zijn opgeraapte pretexten. 359 tracteert eenige Nederlantsche Ingesetene elendig. *ibid.* trekt met zijn heir op. 360. koomt voor Grol, en verovert de hele Twent. 435. beschiet Grol. 437. eischt de stat op. 438. en verovert haar op voorwaarden. 439 word daar ingelaten. 440. zend naar Brevoort. 441. beschiet de stat. 442, 443. eischt haar op. 444. en neemt haar in op voorwaarden. 445. trekt naar Deventer, en zend eenig volk naar Lochem. *ibid* 't welk die plaats inneemt. 446. belegert Deventer. 541. 543. eischt de stat schriftelijk op. 547. beschiet de stat met bomben. 549. zend een paspoort aan de stat. 552. ontfangt de zelfde op capitulatie. 558. *en de volg.* zend volk naar Hattem, Elburg en Harderwijk. 562. koomt zelf voor Hattem. 563. en verovert de zelfde met groot verlies. 564. buldert zeer over 't armeren der Vriesen en Groeningers. 599. verandert zijn desseinen op Vrieslant. 600. neemt verscheide schanssen in bezetting. *ibid.* doet de Gouverneur van de Bourtange te vergeefs aanzoeken. *ibid.* belegert Koevorden. 608. eischt de stat op. 609. doet grote schade met zijn bomben daar in. *ibid.* en 610. eischt de stat weêr op. 612. breekt het recht der volken aan de gedeputeerden. 613. verovert de plaats op conditien. 615. houd het garnisoen met voordacht op. 616. raatpleegt. 618. 619. besluit Groeningen eerst aan te tasten. 620. is in zijn mening wegens zijn heerschappy op Nederlant bedrogen. 779. word in zijn kaperyen op de Zuiderzee belet, en is ongelukkig in zijn dessein op de Lemmer. 780. ook op Embden. *ibid.* belegert Groeningen. 784. zijn misslag in zijn koomst. *ibid.* plondert enige dorpen, en begint de stat te beschieten. 785. met vuurwerken, en zware bomben. 786. eischt de stat op. 787. word in verscheide attaquen afgeslagen. 788. *en de volg.* schiet met gloejende koegels, en vergiftige vuurwerken. 790. verlaat de stat. 795. zijn verlies daar voor. 796. doet vergeefs de vriesche Schans bestormen. 807. zijn uitbarsting in de tijding van 't verlies van Koevorden. 882. verovert verscheyde steden in 't Graafschap van der Mark. 861.

BISSCHOP van STRAASBURG hoort verwijt over alle d'onheilen dezes oorlogs. 176.

BISSCHOP van TRIER, zoek KEURVORST van TRIER.

BITTERHEIT der Roomschen tegen d'Onroomschen t'Emmerik. 433.

BLOKSYL beschreven. 803. haar burgers weygeren te zweren, en zoeken assistentie. 804. helpen de Bisschopschen uitdryven. 806. lof der zelfder. *ibid.*

BODEGRAVE van de Franschen ingenomen en gruwelijk getiranniseert. 840. 841.

BOEKHOLT, Burgermeester van Deventer, beveelt de Steyger te fortificeeren, en de Welle in postuur te brengen, maar word daar in belet. 544. word belet pallissaden in

te halen. 545. ſtelt zich tegen 't opſtellen van voorwaarden tot overgeving. 550. maakt zekere brief verdacht. 551. doet te vergeefs voorſlag van uyt te vallen. 552. maakt de handeling van den Raat aan de burgerye bekent. 555. tracht alle berading van capitulatie te weeren. *ibid.* 556. 557.
een BOER, Jan Pieterſz. wijſt den Franſchen de weg aan door de Rijn. 455.
BOEREN uit Noort-hollant naar de frontieren gezonden. 363. hun ſlechte conſtitutie. 364. van Maaſland dwingen de Magiſtraat van Delft Sijn Hoogheit tot Stadthouder te verkieſen. 684. en willen desgelijks in andere ſteden doen. 685. nemen Gouda in. 690. en vertrekken ylings. 691. ontrent Leiden gemonſtert. 705. dreigen Delft. 741. maken groote beroerte te Middelburg. 756. onthouden zich te Amſterdam, om vaardig te weſen. 844.
BOGART, gecommitteerde Raat van Delft; aan hem belaſt het magezijn van Delft naar Amſterdam te brengen. 640.
BOMBEN van drie of vier hondert ponden in Groeningen geſchoten. 786. met een koper plaatje, met letteren. 791.
BOMMEL word opgeëiſcht door een brief, en antwoord daar op. 488. beſchrijving van deſe ſtat, en haar fortificatie. 528. ſlecht Magezijn, en zwak garniſoen. 329. beroerte daar binnen. *ibid.* van Turenne ſchriftelijk opgeëiſcht, en antwoord ſchriftelijk aan hem. 531. draagt het Stadthouderſchap op ſijn Hoogheit. 532. word belegert, en opgeëiſcht 533. 535. 536. beſluit te capituleeren, en zend gedeputeerden uit. 537. geeft zich over op voorwaarden. 538. 539.
BONTHOUDINGE is een bepaalinge van het Intereſt van Staat. 10. Exempelen van verbrooken Bond. 10. 11. 12.
BOSCH, Ingenieur binnen Rijnberk, roept over verraat tegen d'Oſſery. 377.
BOTSHOL getiranniſeert en verbrant. 817.
BOURBON raakt aan de Kroon van Vrankrijk. 49.
BOURTANGS Gouverneur te vergeefs tot verraat aangezocht wegens de Biſſchop van Munſter. 600.
BOXMEER van de Staatſchen in bezetting genomen. 362.
BRAKEL, Capitein ter zee, legt de blaeuwe Vlag aan boort, en maakt het hem bang. 448.
BRANDENBURG, zoek KEURVORST van BRANDENBURG.
BRANT te Londen. 450.
BREDA, in des ſelfs geſteltenis. 720. 721.
BREVOORT conſiderabel wegens zijn ſituatie van fortificatie, maar ſlecht van voorraat en garniſoen verzien, verzoekt vergeefs aſſiſtentie 441. van den Biſſchopſchen aangetaſt. 442. 443. op conditien overgelevert, doch ſeer ſchandelijk. 444. 445.
BRIEVEN van de vyanden binnen Rijnberk ontfangen 376. 378. van de Magiſtraat van Swol aan de Staten Generaal. 574. *en de volg.*
BROERSMA, Gouverneur van Coevorden, het commandement over die plaats afgenomen, en waarom. 605. koomt onder de Biſſchop weer binnen Coevorden. 616. ſijn ſententie te Groeningen gepubliceert. 708.
BROUWERSHAVEN; toeleg van d'Engelſchen daar op. 809.
De BRUGGESCHANS van de Groeningers gewonnen. 799.
BUCKINGAM in Ambaſſade na Vrankrijk. 161. neffens Arlington in Ambaſſade naar Hollant geſonden. 641. word in den Haag ontfangen, 660 komt in het leger by Sijn Hoogheyt, en by de Koning van Vrankrijk. 661. eiſcht voldoening van de conditien. 662. van Vrankrijk gebruikt, om de Graaf van Monterey tot ontrou te bewegen. 721. vernieut het tractaat met de Koning van Vrankrijk. 322. keert over Kales weêr naar Engelant. 724.
BUREN verkrijgt Sauvegarde van Turenne. 482.
BURIK in ſlechte ſtaat van krijgs voorraat en garniſoen. 382. van Turenne belegert. 383. *en de volg.* beſluit tot tegenweer. 386. word aan de Franſchen overgegeven. 388. gedemolieert. 389.
BURUM, nieuwe Commandant binnen Coevorden, hoe wel tegen zijn zin. 606. verzoekt aſſiſtentie. 607. adviſeert tot d'uitterſte defenſie van Coevorden. 614. men capituleert in weerwil van hem. 615.

BYLEMMERMEER deurgesteken. 707

C.

CALES by de Engelschen verlooren. 40
CAMINIEC PODOLSKI van de Turken belegert en aangetast. 866. slechte gesteltenis daar binnen. *ibid.* het nieu Kasteel vliegt in de lucht. *ibid.* de Stad gaat over. *ibid.* op conditien. 867
CAMPEN, en des zelfs beschryving. 589. haar Fortificatie, Magezijn, Garnisoen, couragieuse Burgerye. 590. word geintimideert, en send Gedeputeerden uit. 591. geeft sich over. 592.
CAPITEINEN van Rijnberk te Mastricht gevangen genomen. 382
CAPITEYNSCHAP GENERAAL op Sijn HOOGHEIT te defereeren hoe bedisputeert word. 149
CAPITULATIE tusschen het Garnisoen van Wesel, en Condé. 409. tusschen de Stedelingen en Condé. 410. tusschen de Coning en d'Overigheit van Rees. 423. 424. als ook van 't Garnisoen. 425. van Deutekom. 435. van Grol. 439. van Brevoort. 444. van Arnhem. 466. 467 van Knodsenburg. 471. van Schenkeschans. 476. van Naerden. 478. van de Voorn-schans 486. van S. Andriesschans. 487. van Doesburg. 498. van de Stad Grave. 515. van Nimwegen. 524. van Crevecœur. 527. van Bommel. 538. 539. van Deventer. 559. *en de volg.* van Elburg, het welk niet gehouden word. 565. van Harderwijk. 568. *en de volg.* van Zwol. 587. *en de volg.* van Coeverden. 615 van Uytrecht met de Koning van Vrankrijk. 630. van de Nieuwe-schans. 801. van Caminiec Podolski. 866. 867
CAREL de GROOTE conquesteert veele Landen, en word Roomsche Keyser. 32. 33
CAREL de III. word Keyser. 33
CAREL de V. Coning van Vrankrijk, was wijs en gelukkig, en sijn Soon Carel de VI. was sot en ongelukkig. 39. 40
CAREL de VII. wierd genoemt de Coning van Berri. 40
CAREL, HERTOG van ANJOU, wort gevangen, en ter doot verweesen, doch krijgt Pardon. 42
CAREL de I. Coning van Engeland, paist de Nederlanders Last-gelt af, doch niet lang. 333
CAREL de II. Coning van Engeland, wort herstelt in sijn Rijk. 122. wort in de Vereenigde Nederlanden Coninklijk onthaalt, daar over hy met woorden, en niet metter daad dankbaar is. 123. raakt in Oorlog met de Vereenigde Nederlanden. 138. 139. doet d'Oorlog tegen de Vereenigde Nederlanden publiceeren. 319. waarom eerder, dan Vrankrijk. 320. toont, door een brief, sijn misnoeging tegen de Gouverneur van Suriname. 324. het groot gevaar van Nederlants verlies wort aan hem vertoont. 453. Gecommitteerden van desen Staat aan hem gesonden, over welkers voorstel hy verstoort word. 641. is verbaast over de groote progressen der Franschen, en send Ambassadeurs naar Holland. *ibid.* 660
CAROLUS MARTELLUS een Strijdbaar Held. 31. 32
CASIMIRUS word door de Cosakken, door persuasie der Franschen, tot Poolsche Coning geproclameert. 211. word geslagen, en wonderlijk verlost door een exempel van dankbaarheyt. 211. 212. word met de Cosakken vereenigt. 212. resigneert de Poolsche kroon, door persuasie der Franschen. 216. sterft Abt in Vrankrijk. 863
CATHARINA de MEDICIS wort oneens met de Princen van den bloede. 45
CHAMILLI trekt naar 's Hertogenbosch. 510. belegert Crevecœur. 526. maakt een nieu accoort met de Stad Elburg. 565. vervoegt zich by des Conings Leger. 719
CHARLEROY van sijn Hoogheit beleent. 836. en weêr verlaten. 837
CHIMÆRA, een Monster; de Franschen daar by gelieken. 837
CLODIUS COMATUS residéert tot Duysberg, en invadeert de Nederlanden. 29. 30
CLODORE van Turenne gesonden, om de Stad Grave op t'eisschen. 513. bericht de sijnen om het Garnisoen in 't wederkeren te slaan. 514

CLODOVEUS conqueſteert groote Landſchappen. 30. was d'eerſte Chriſten Koning. *ibid.* 30. 31. verandert het France Wapen. *ibid.*
CLOTHARIUS vereenigt het verdeel de Vrankrijk. 31
COEVORDEN, en ſijn beſondere natuurlijke ſterkte. 601. beſonderlijk verſwakt door het droogmaken der Moeraſſen. 602. en door het verhogen der laege wegen, en vervallen der Fortificatie. 603. ſlecht van Oorlogs voorraat verſien. 604. geſtelteniſ van 't Garniſoen. 605. van een nieuwe Commandant verſien. 606. word belegert. 607. 608. opgeëiſcht. 609. lijd ſchade door de vuurwerken. *ibid.* verlieſt enige buitenwerken 612. word weêr opgeëiſcht. *ibid.* ſend Gedeputeerden uit, aan de welken het recht der volken geſchonden wort. *ibid.* capituleert, en gaat over. 615. toeleg van Rabenhaupt daar op. 845. *en de volg.* word aangetaſt. 849. en overweldigt. 850
COMMANDANT van Schenkenſchans ſeer jong. 474. doet d'Uitleggers vertrekken. 475. vergadert de Krijgs-Raad, en capituleert; 't welk vreemde diſcourſſen veroorſaakt. 476. hy ſneuvelt in de Belegering van Coeverden. *ibid.*
COMMANDEUR van Burik verſoekt aſſiſtentie, doch vergeefs. 383. ſijn wakkerheit. *ibid. en de volg.*
COMMERCIE ſiet NEGOTIE.
CONDÉ van de Franſchen gerecommandeert tot de Poolſche Kroon. 213. Swarigheden der Polen ontrent hem. *ibid.* hy voert een der vier Heiren van Vrankrijk. 346. koomt voor Wijk. 349. raad tot de Belegering van Maſtricht. 353. trekt door Gulikkerland over de Rijn. *ibid.* koomt voor Weſel. 354. 390. ſijn antwoort aan de Gedeputeerde van die Stad. 405. luiſtert alleen naar Mengers voorſtel. 407. geeft trotſe antwoort aan hem. 408. Artijkelen aan het Garniſoen toegeſtaan. 409. gelijk ook aan de Stadt Weſel. 410. 411. belegert Rees. 413. 420. ſend de Gedeputeerden uit die Stad naar de Koning. 423. koomt met ſijn Soon binnen Emmerik. 432. ſtelt ordre voor die Stad. 433. beſichtigt het Tolhuis. 454. verſterkt het met een batery, en doet de zijnen deur de Rijn trekken. 455. trekt ſelf ook deur de Rijn. 456. word door een ongeval gequetſt. *ibid.* moet voor de brant van het Tolhuis wijken. 457. word daar Emmerik gebracht, en daar van de Coning beſocht. 458. gelijk ook t'Arnhem, naar hy van ſijn wonden geneſen word. 718. keert weêr naar Vrankrijk. 724. beſpot d'Engelſchen over hun gemiſte toeleg op d'Oost-Indiſche Scheepen. 812. ſend aſſiſtentie aan Turenne, en trekt op tot deſenſie van Lotteringen. 860
CONFERENTIE en Diſpuit tot Poiſſy over de Religie. 45
CONFERENTIE tot Bajonne tot uitroyinge der Hugenoten. 45
CONFISCATIE der Goederen van de Rijkſte in Vrankrijk, wat voordeel het geeft aan de Coningen. 58
CONFUSIE, ſoek VERWARRING.
CONRADINUS en HERTOG FREDERIK worden gevangen en onthalſt. 41. de Scherprechter word mede gedoot. 42
CONSERVATIE van een STAAT, door wat middelen die geoorloft is. 1. 2
CONTE de GUICHE; ſijn antwoort aan de Gedeputeerden van Weſel. 405
CONTE de LORGE bekoomt groote buit in de Betuwe, die hem weêr afgenomen word. 480. hy ſelf gequetſt. *ibid.*
COPES, Majoor binnen Weſel geweeſt hebbende, word door ordre van Sijn Hoogheit geſententieert, en daar na gegratificeert, om ſijn vorige dienſten. 412
CORNELIS de Wit, zoekt RUARD van PUTTEN.
CORRESPONDENTIE-PENNINGEN nooit van de Raat-Penſionaris genoten. 733
COSAKKEN worden verkort door *Uladislaus*, en gequelt door exactien. 208. armeeren ſterk. 209. ſlaan de Poolſche Armee, en brengen hare Landheeren, alle Jooden en Geeſtelijken om. 210. verjagen de Poſpoliter Ruſſini, worden door Franſche Miniſters met geld gecorrumpeert, om *Caſimirus* tot Coning te verkieſen, ſlaan een Poolſe Armee. 211.
COULMAN; zijn genereuſe antwoort te Zut-

Zutphen. 503. 504. en van zijn Vrou. 504. 505.
CREQUI voert een der vier heiren van Vrankrijk. 346.
CREVEKEUR belegert. 526. beschrijving van dese schans. *ibid.* opgeeischt, beschoten, ende overgelevert. 527.
CRIOLIES in America zijn voor de Spaansche formidabel. 79.
CROESUS, Koning van van Lydien, tegen Cyrus oorlog aanheffende, vervalt tot d'uitterste elende. 343.
CROMWEL oorlogt tegens Nederland, maakt een accoord, tot secluse van den Prince van Orangie 120. zijn dood maakt groote veranderinge in Engeland. 122.
CUILENBURG. verkrijgt Sauvegarde van Turenne. 482.

D.

DECLARATIE des Conings van Engelant tegen Nederlant. 319. onderzoek daar op. 320. *en de volg.*
DELFT raakt in roeren, door de Boeren van Maaslant, die de stat innemen, en de Magistraat dwingen zijn Hoogheit tot Stathouder te verkiezen. 684. de Burgers gaande gemaakt, plonderen een huis uit. 739. doen bezending aan zijn Hoogheit. 740. verzoeken van de Magistraat afstant van de regeringe te doen. *ibid.* gelijk gedaan word. *ibid.* de stat van de Boeren gedreigt, en van zijn Hoogheit weer met Magistraat verzien. 741.
DELIBERATIEN in den Haag, op 't verlaten van d'Yssul, en de Stoel des oorlogs t'Amsterdam te planten. 452.
DELFZYL door de koomst der Oost-Indische schepen verzorgt. 811.
DEMOCRATIE vervalt lichtelijk in de Aristocratie, of in Ochlocratie. 17.
DENEMARKEN voormaals voorspoedig en bellikeus, heeft vele Landen geconquesteert. 94. Interest. *ibid.* in oorlog met Sweden. 121. hoe nadeelig voor Denemarken soude zijn, dat de Nederlanden onder Vrankrijk raakten. 136. wort van Vrankrijk aangesocht tegens de Staten. 205. ook tegens de Sweden. 206. Fransche soeken een Alliantie met Denemarken op te rechten. *ib.* Denemarken door d'Engelschen aangesocht tegens de Staten. 207.
DEVENTER, door wie gecommandeert. 541. fortificatie en defecten, *ibid.* suspicie van quader trouwen daat binnen, 542. gestelthеit van 't Magesijn. *ibid.* en van 't garnisoen. 543. Factie daar binnen, en oneenigheit. *ibid.* belegert. *ibid.* quade gestelтenis daar binnen. 544. *en de volg.* antwoord schriftelijk aan haar vyanden, 548. word beschoten met bomben. 549. tweede brief ingestelt. 551. ontfangt weêr een brief van de Vyanden. 552. besluit tot capituleren. 554. 555. zend gedeputeerden uit. 558. de vyanden in gelaten. *ibid.* Capitulatie. 559. *en de volg.*
DEUTEKOM, en de beschrijving daar af gaat aan de Franschen over. 434. op capitulatie. 435.
DEVYSEN van Louis de XIV. die zeer verwaant zijn. 314.
DIEMERMEER deurgesteken en ondergeser. 707.
DOESBURG; d'oude beschryving daar af en haar fortificatie. 489. voorzorge van de Magistraat. 490, van alles versien, en't garnisoen tamelijk sterk. 491. word opgeeischt, en daar d'eed van getrouheit gedaan. *ibid.* twist daar binnen om het Opper-bewint. 492. word weder opgeeischt. *ibid.* brant daar binnen. 493. propositie van de Magistraat, tot verdediging, en antwoort van de Krijgs-Raad daar op. *ibid.* oneenigheit tusschen de Magistraat en Militie. 494. wyven maken opsoop daar in, en de soldaten zijn onwillig. 495. de Krijgs Raad maakt een voorwerp van capitulatie. 496. Gedeputeerden uitgesonden. 497. geeft sich over op capitulatie. 498.
DOOPS-GESINDEN binnen Groeningen tot het dempen der bomben, en blusschen van brant gestelt. 786.
DORDRECHT, beroerte daar gerezen, daar de Schildery van de Ruard gebroken, en een huis uit geplondert word. 677. de gemeente raakt gaande door seker gerucht. *ibid.* en 678. send Gecommitteerden aan

ſijn Hoogheit. *ibid.* haar Burgers verwellekomen nem. 679. die de Regenten dwingen ſijn Hoogheit tot Stadhouder te verklaren. 680. geraakt van nieus in roeren, en ſet de heele Magiſtraat af. 735. de Magiſtraat word daar verzet. *ibid.*

DOROSENSKO, Overſte van een deel der Coſakken, valt Polen af. 217. 864. word van Hanenko geſlagen, ſlaat de ſelfde, en verovert Human, en moet deſe Stad weêr verlaten. 865

de DORPEN Lopik, Lexmonde, Capel en Benſchop van de Franſchen uit geplondert. 815

DOUNING, Ambaſſadeur van Engelant, wil dat de Staten ſijn Meeſter voor Heerſchapper van de Zee ſal erkennen. 328. doet ſijn propoſitie in den Haag. 335. proteſteert tegen d'antwoort der Staten, doch ongerijmt. *ibid.* krijgt ordre om de papieren van deſe Staat over naar Engelant te ſenden. 336. neemt ſijn afſcheit in den Haag. *ibid.* geraakt in de Tour, doch haaſt weêr daar uit. *ibid.*

DROOGTE den Franſchen ſeer voordeelig. 462

DUC de GUISE vervolgt de Hugenoten. 47. maakt den Conink by 't Volk verhaat. *ibid.* raakt met ſijn Broeder om hals. 48

DUELLEN worden in Vrankrijk rigoureuſelijk geſtraft. 55

DUISBURG van Franſche Sauvegarde verſien. 354

DURAS koomt binnen Rijnberk. 378. ſpreekt met de Commandeur, en met d'Oſſery. 379. koomt ten tweedemaal binnen. *ibid.* ſpreekt in 't openbaar met Baſſum en d'Oſſery. 380. trekt weêr naar het Leger. *ibid.* vlucht voor de koomſt van ſijn Hoogheit. 834. 835

DUYTSCHE KEYSERRYK, wat deel het heeft aan de Balance van Europa. 64. 65. deſſelfs Macht en Intereſt. 79. 80. deſſelfs Vyanden wien die zijn. 80. Remedie voor deſſelfs behout. 82. wort noyt van de Turken beoorlogt, als het in Oorlog is met andere. 83. hoe ſchadelijk voor Duitsland ſoude zijn, dat de Nederlanders onder Vrankrijk raakten. 134. Duitsland van de Franſche aangeſocht tegens de Staten. 168. van de Franſche onrechtmatig geoffenſeert. 170. en geëmbroilleert. 194

DUYTSCHEN zijn Vyanden van den Turk. 102

E.

EBBE tegen de natuurlijke loop, oorſaak van Teſſels behoudenis. 809

EED der Noort-Hollandtſche Boeren. 363. door de Franſchen de Magiſtraat van Arnhem afgevordert. 467. de Burgery te Zutphen. 502. te Nimwegen. 518. der Hollandſche Heeren tot malkanders aſſiſtentie. 657. der Magiſtraat van Rotterdam. 693

EEKLYKHEYT is een bepaalinge van het Intereſt van Staat. 12

EEUWIG EDICT gemaakt, en van wat teneur. 152. word van alle Regenten beſwooren. 153. te Delft geannulleert. 684 685

EYGEN VOORDEEL hoe krachtig. 166. in de Nederlandſche Provincien te ſeer geſocht. 245. hoe de Steeden aan de Waal door eygen voordeel het Land hebben verſwakt. 295

EYSCH van Vrankrijk op Nederlant. 652. die onanneemelijk word geoordeelt. 653. 655

ELBURG, en de ſlechte ſtaat van die Stad. 564. capituleert met de Vyand. 565. maakt een nieu accoort met Chamilli. *ibid.* 't welk ook niet gehouden word. 566

ELISABETH Coningin van Engelant; haar antwoort aan de Spaanſche Ambaſſadeur over het verrichte van Fr. Draak in Weſt-Indien. 333

EMBDEN van de Biſſchop van Munſter aangeſocht. 780. ſlaat ſijn verſoek af. 781

EMMERIK, des ſelfs outheit. 427. en opkomſt. 428. geraakt in beſetting der Staten, en word tot een Fortreſſe gemaakt. *ibid.* de Fortificatie daar in verbetert. 429. wel verſien van voorraat, doch gebrekkelijk van Garniſoen. 429. word van de Staatſchen verlaten. 431. neemt Brandenburgſche Beſetting in. 432. ſend Gedeputeerden

den naar Condé. *ibid.* ontfangt de Franſchen. *ibid.*

ENGELAND balanceert Vrankrijk en Spangen. 64. 92. is door Vrankrijk bedrogen. 73. . . . . Engelant met Schotlant gecombineert. 90. ſijn Intereſt. 90. 91. Factien. *ibid.* Hoger- en Lager-Huys. 91. zeemacht en pretenſie op de Heerſchappye der zee. 91. 92. voordeelen en geluk. 43. raakt in groote veranderinge door 't afſterven van Cromwel. 122. hoe nadeelig voor Engelant ſoude zijn, dat de Nederlanden onder Vrankrijk raakten. 135. raakt met Nederlant in oorlog. 138. 139. verwerpt de preſentatien van Vrankrijk, en ſoekt Spangien te ſecondeeren. 144. doet een voorſlag van een Alliantie defenſief. 144. hoe Engelant van Vrankrijk is aangeſocht tot het breeken van de Triple Alliantie. 159. *en volg.* onder preſentatie van vergoedinge van hare ſchaden. 162. het welk ſtrijt tegens het Intereſt van Engelant. 163. dat voor heen beter behertigt wiert. *ibid.* redenen daar van. 164 Engelandt ſent Ambaſſadeurs na de Spaanſche Nederlanden en na Spangien. 201. die met een heerlijk antwoort worden afgeweſen. 202. 203. ſoekt Portugal aan tegens de Staten. 204. 205. ſoekt Denemarken aan tegens de Staten. 207. prepareert ten oorlog, en ſoekt geltmiddelen. 275. 276. preſt Zee volk. 277. 278. maakt een Tractaat van vreede met Algier. 278. ſent commiſſien om te kapen na Portugal. 278. geeft vryheit van alderhande Religien. 270. begint eerſt in d'oorlog tegen Nederlandt t'ageeren met de Smirniſche vloot aan te taſten. 314. wort tot drie malen afgeſlagen. 317. tracht deſe Actie met geſochte pretexten te dekken. 318. de Gemeente toont haar miſnoeging over deze oorlog tegen de Nederlanders. 319. de Koning doet d'oorlog publiceeren. *ibid.* waarom hy die eerder declareert, dan Vrankrijk. 320. Veroorſaakt groote ſchade aan de Nederlanders. 321. verwekt, in 't jaar 1665. d'oorlog *ibid.* en ook in 't jaar 1672. zijn ongerijmde antwoort aan Meerman. 322. beroemt ſich t'onrecht op de victorien. *ibid.*

ENGELENSCHANS beſchreven. 527. van Turenne aangetaſt, en door het garniſoen verlaten. 528.

ENGELSCHEN rebelleeren in Surniname. 325. hun opgeraapt affront, wegens ſchilderyen en penningen. 326. als ook hun pretenſie over het ſtrijken van de Vlag, &c. 328. zoeken actie door een Conings-Jacht. 329. worden daar door gaande gemaakt tegen de Hollanders. *ibid.* hun ongefondeertheit in de pretentie van de heerſchappy der Zee. 333. hun deſſein in hun oorlogs declaratie. 336. zy zoeken Vrankrijk mede te diſponeeren tot het declareeren tegen de Staten, en verkrijgen 't. 337. vluchten met hun Vloot uit Duins naar Wicht. 365. verliezen een van hun oorlogſchepen. 366. worden van de Nederlantſche Vloot vervolgt. *ibid.* hun ſchepen in Nederlant van arreſt ontſlagen, en naar huis geſonden. 367. entſlaan ook eenige weinige ſchepen der Nederlanders. 368. komen, met hun vloot, by de Franſche gevoegt, op de Nederlanders aan, om hen te verbazen, doch vergeefs. 446. begeven zich weêr naar hun kuſt. *ibid.* daar zy van de Nederlanders aangetaſt, en van de Franſche verlaten worden. 447. vluchten voor de Nederlanders. 449. verlies van hun ſchepen. *ibid.* trachten de Nederlanders in hun verbaaſtheit tot zich te lokken. 460. zijn jaloers over de Franſche conqueſten. 660. zenden dieshalven gezanten aan de Coning van Vrankrijk. *ibid.* tonen vreught over de verheffing van zijn Hoogheyt. 715. onwillig tegen Hollant aan te gaan, worden door toezegging van buit aangemoedigt. 807. 808. zakken met hun vloot die van de Nederlanden voorby. *ibid.* hun vergeefſche toeleg op Brouwershaven, en Teſſel. 809. worden ſchadeloos door een zware ſtorm. *ibid.* hun toeleg op d'Ooſt-Indiſche ſchepen op Doggerszant. 810. worden door ſtorm geweldig geſlingert. 811. beſluiten hun Vloot op te leggen. 812. lijden groote ſchade door de kapers. *ibid.* en 813.

ENGELSCHE en Franſche Oorlogen. 36. 37. Antipathie. *ibid.* Engelſche en Franſche vriendſchap gemaakt tot deſen oorlog.

159. *en de volg.* der Engelſe verwijt aan de Franſe. 161. Engelſche hopen op buyt. 162
ENKHUIZEN; yver van haar Burgers, tot haar defenſie. 714. 715.
l'ESPIERE, Burgermeeſter van Deventer, doet een vreemde Harangue te Zwol. 585. koomt te Campen. 590. intimideert daar de Magiſtraat, en is in gevaar van de Burgerye. 591.
EUROPA in 't Jaar 1670. in een algemene Vrede. 313. gelijk ook in 't Jaar 3562. en 3984 *ibid.* vervalt haaſt in een algemene oorlog. *ibid.* van Attila met zes legers te gelijk overſtroomt en verwoeſt. 361.
EXECUTIE aan twee perſoonen binnen Groeningen, wegens verraat. 783.
EYBERGEN tot de Blokade van d'Oudeſchans gelaten. 799. bloqueert de Nieuweſchans. 802. tot overſte over d'aanſlag op Coeverden geſtelt. 847. *en de volg.*

F.

FACTIEN in Nederland haar begin van Lyceſter, Roorda en Barnevelt. 111. 112. worden door de Princen gedempt. 112. menigvuldige Factien ontſtonden in Nederland by de Staatſe Regeeringe. 244. in Polen. 869.
FAGEL, Penſionaris van Haarlem, recommandeert de ſaak van ſijn Hoogheit in die ſtat 682
FINANTIE hoe nootzakelijk. 20. en 22. De Lacedemoniers hadden geene finantie. 22. Gebrek van Geld hoe ſchadelijk, en Voorraad hoe voordeelig. 23. Finantie hoe die moet bevordert werden. 23. 24. De Gouvernante van 't geldt. 24. van de Finantie en hare vermeerderinge. 260. *en de volg.* hoe voor den oorlog in Nederlandt voort gezet wierd. 308. 309. in Hollandt vermeerdert door capitale Leening. 703.
FLORUS getuigenis van de bedriegelijkheit der oude Franſchen. 632.
FORMANTYN, Docter in de Sorbonne, van de Coning belaſt om de leer en 't leven der Doopsgeſinden t'onderzoeken. 772. ſpreekt bredelijk t'Emmerik met Hendrik van Voorſt, Leeraer der Doopsgeſinden. 773. en ſcheid van hem met volle vernoeging. 774.
FORTRESSEN hoe noodzakelijk. 21. hoe vervallen waren in 't Vereenigde Nederland. 258.
FORTUIN, wat het zy. 776.
FOUCAUT voor Knodſenburg, doet de Belegerden conditien opſtellen, en capituleert met hen. 471.
FRANÇOIS de I. tracht na 't Keyſerrijk. 43. 44. verbint zich met den Turkſchen Keyſer Soliman tegen Keyſer Carel de V. *ibid.* ſoekt de Univerſele Monarchie. 133.
FRANKENLAND wordt bezet van Duitſche Franken. 30.
FRANSCHE CONINGEN ſoeken op te rechten de Univerſele Monarchie. 52. en maken pretenſie op het geheele Chriſtenrijk. 52. pretendeeren de Voorgang voor alle Potentaten. 63. en nemen haar Intereſt waar door verſcheide onrechtmatige Regulen. *ibid. en 65. en de volg.*
FRANSCHE WYNEN, BRANDEWYNEN en CIDRE geven groot voordeel aan de Coning. 57. in de Nederlanden verboden. 157. 158.
FRANSCH GELD hoe krachtig. 124. 125.
FRANSCHE LISTEN hoedanigh die zijn. 225.
FRANSCHEN haren Oorſpronk. 28. 29. haar eerſte Coning. 29. Franſche en Engelſche Oorlogen. 36. 37. Antipathie tuſſchen de Franſche en Engelſche. *ibidem.* Franſche Neerlagen voor Sluys, in Picardien en in Poictou. 38. 39. hoe ſy haare Nabuyren onteenigen. 66. hoe ſy haar mengen in alle verſchillen. 67. op wat pretexten, en hoe liſtig ſy zijn in 't corrumperen van andere. 68. hoe ſy andere Potentaten door huwelijken aan ſich trekken. 69. hoe licht ſy pretenſien en pretexten formeeren. 70. 71. en hoe ſy haare deſſeynen bedekken. 71. ſy zijn bedrieglijk en houden geen Parole, 't welk met eenige exempelen te ſien is. 72. 73. en allarmeeren hare Nabuyren geſtadig. 74. zijn Vyanden van Turkyen. 102. haare roveryen op de Middelandſche Zee. 121. geven aan alles verkeerde namen. 176. namen alles verkeerdelijken op. 194. Franſche ſpolieeren de Nederlandſche en Spaanſche Couriers. 198. maken de Coſakken tegens de

de Polen door geld op. 211. doen de Polen de Vreede met de Coſakken violeeren. 212. ſoeken *Condé* of *Nieuburg* tot Poolſche Coning te promoveeren. 213. worden van de Polen beſchuldigt oorſaak te zijn van alle haare onheylen. 213. 214. ſoeken Sweden tegens Polen op te hitſen. 216. doen *Caſimirus* de Kroon retigneeren. *ibid.* verwekken in Polen veele onheylen door corruptie-geld. *ibid.* ſoeken den nieuwen Coning van Polen te ontkroonen. 217. ſenden Envoyeés na Turkyen. 218. maken *Savoyen* tegens *Genua* op. 220. 221. prepareeren ten oorlog tegens Nederland. 266. *en de volg.* Franſche couragie hoe die is. 267. Franſche zijn goede conqueſteurs. *item* haare preparatien ter Zee. 272. 273. hun maximen in 't conqueſteeren. 297. die in de Nederlanden zijn worden van hun Coning ingeroepen. 342. ſluiten de Rijn. 343. beletten de generale Negotie. 344. 't welk nadeelig is voor de gheele werrelt. *ibid.* voor Vrankrijk zelve. *ibid.* voor Italien en Sicilien. *ibid.* voor Spangien en Portugal. *ibid.* voor Engeland, Sweden, Deenmarken, en Duitslant. *ibid.* getal van hun Militie tegen de Nederlanden. 345. hun optocht. 348. zy verſchoonen niet de Spaanſche Bodem, noch ook het Heiligdom. 349. berennen Maſtricht. *ibid.* houden ſlecht huis in 't lant van Luik. 350. maken zich Meeſter van Maſeyk. *ibid.* 't welk zy verſterken. 351. houden krijgsraadt over het belegeren van Maſtricht. *ibid.* lijden groote ſchade voor Orſou. 369. 370. komen met verdrach daar binnen. *ibid.* tonen daar haar eerſte exempel van hun tyrannige aart aan hun eige Landtgenoten, en het tweede, dat noch erger is, aan de gevangenen. 371. bedienen zich van verradery. 375. vertoonen zich voor Rijnberk. 376. belegeren Burik. 383. approcheren tegen die plaats. 385. komen daar binnen, met goede belofte. 388. zy plonderen het garniſoen. 389. maken deſſeyn op Weſel, en belegeren deze ſtat. 390. veroorſaken groote ſchrik daar binnen. 396. ravageren alles daar omtrent. 397. beklimmen en winnen de Lipperſchans. 399. komen binnen Rees, en ontwapenen het garniſoen der Staten, en ſluiten het ſelfde in de kerk op. 427. komen binnen Emmerik. 432. plonderen te Neder-elten de kerk uit. 434. komen binnen 's Herenberg en Deutekum. *ibid.* zy trachten met hun vloot, by d'Engelſchen gevoegt, de Nederlanders te verbazen, en wijken met hen naar d'Engelſche kuſt. 446. voeren de voortocht, en worden, na hun eerſte furie, op de vlucht gedreven. 447. houden krijghsraat voor Emmerik, over 't invadeeren der Nederlanden. 453. leggen toe om Amſterdam t'overylen. 454. trekken deur de Rhijn. 455. vallen op de Vriezen in. 456. plonderen het huis van Keur-Brandenburg. 457. veroveren een ſwaren tooren. *ibid.* namen van hun officieren, door de Vrieſen gedoor, of gequetſt. 458. zy trekken over een Schip-brug in de Betuwe. *ibid.* worden van twee Uytleggers ſeer geincommodeert. 461. 462. maken groote buit in de Betuwe, die hun weer afgenomen word. 480. winnen de Voorn-ſchans. 485. en ook de S. Andries-ſchans. 487. eiſſchen Bommel op. *ibid.* komen binnen Zutphen, en eyſſchen daar rantſoen voor de Metalen. 508. nemen Raveſtein, en 't Huis te Gennip in. 510. belegert Nimwegen. 519. *en de volg.* veroveren die ſtat. 525. gelijk ook Bommel. 539. houden niet het accoort tot Tilburg. 565. hun bedriegelijkheit, zelfs in oude tijden. 632. zy komen binnen Woerden. 633. nemen Montfoort in bezitting. 634. delibereeren op de conqueſte van Holland, en ondervragen daar op d'Inwoonders van het Sticht. 659. worden door drie middelen belet Hollant dieper in te trekken. 660. door d'Ambaſſadeurs van Engelant, door het water, en door d'opſtant der Gemeente. 663. plonderen Tilburg uit. 719. worden voor Aardenburg tot twee malen afgeſlagen. 730. hun grootsheit, en hun haat tot de Gereformeerden in hun Rijk. 771. hun voornemen tegen de Doops-geſinden. 772. overweldigen en verwoeſten 't Huis te Cronenburg. 814. plonderen verſcheide andere plaatſen daar omtrent uit. 815.

daar

daar zy groote wreetheit bedryven. 816. 817. 818. hun toeleg op Schoonhoven en Gorcum misluckt. 821. gelijk ook op Heusden en Oudewater. 822. verforgen hun conqueften tegen alle aanflagen 824. doen een attaque op 's Gravenlant, en worden te Ankeveen geflaen. 825. 826. hun boosaardigheit by een Chimera geleeken. 837. plegen gruwelijke wreetheit te Bodegraven en Swammerdam. 840 841. zijn bekommert over de Duitfche armeen, en branden de brug te Straatsburg af. 859. zetten het lant van Cleef onder contributie. 862. bemoeyen fich met d'oorlog tuffchen Savoyen en Genua. 876. 878.

FUNDAMENTEN van Engelants declaratie tegens Nederlant. 321.

FURSTENBERG misleyt de Keur-Vorft van Keulen door finiftre practijken. 173. gaat in Ambaffade naar 't Hof van Brandenburg. 174. maakt de conferentien der Keiferlijke Gefubdelegeerden vruchteloos. 179. dat hem verweten word. 180. difponeert Keur-Beyeren tot de Franfche partye. 190. helpt de Ungarifche Rebellyen. 218. fijn toedronk aan de Keur-Vorft van Keulen over het fucces van 't veroveren der Smirnafche Vloot. 318. 319. verfoekt loffing of goet tractement voor twee gevangenen binnen Groeningen. 794. fijn angft op de aankomft van fijn Hoogheit. 833

G.

GARNISOEN van Rijnberk door haar Overften verraden. 377. *en de volg.* wort befpot. 381. en 382. van Burik *prifonniers de guerre*, of *oorlogs gevangenen* gemaakt, en gedwongen dienft onder Vrankrijk te nemen. 383. van Grol moet fijn goederen achter laten by gebrek van wagens. 440. van Arnhem in de kerk gefloten. 467. trekt uit Knodfenburg. 471. van Schenkefchans trekt naar Coeverden, en word onderwegen uitgeplondert. 476. van Doesburg in de kerk gefloten. 499. gelijk dat ook van Zutphen. 508. verlaat de Stad Grave. 512. word geflagen in 't weêr keeren. 514. van Nimwegen in de kerk gefloten. 525. van Ommer-fchans rebelleert, en verlaat fijn Veftingh. 549. van Coeverden lelijk door de Biffchopfen mishandelt. 616. *en de volg.* van *Kronenburg* tot Krijgs gevangenen gemaakt. 814. ook dat van Loener-floot. 815

GECOMMITTEERDEN van deze Staat aan de Coningen van Vrankrijk en Engeland gefonden. 640. worden in Engelant als in een eerlijke gevangenis gehouden. 641. hun voorftel anders, dan men verwacht had. *ibid.* trekken over Uitrecht naar Doesburg, by de Coning van Vranktijk. 643. hun conferentie met des Conings Miniflers. *ibid.*

GEESTELYKEN in Vrankrijk hoe groote fchattingen aan den Coning moeten betalen. 59 in 't Land van Cleef veranderen de text, van hun Keur-Vorft tot de biddag geftelt. 855

GELD hoe Vrankrijk 't felve abondantelijk verkrijgt. 56. 57. 58. 59. en 60. Geld hoe krachtig het is. 166. 224. 225. GELDERLAND hoe de Maximen van Holland volgt. 237

GEMEENTE in Holland en Zeeland; haar algemeen opftant. 663. van Holland geraakt aan 't hollen. 675. 676. fufpecteert de Regenten om 't verlies van foo veel Steden. 732. en buldert tegen verfcheiden van hen. 733. dringt op verandering in de Regeering. 734

GENEREUSE antwoort van de Commandeur van Wefel aan eenige Officieren. 402

GENLIS koomt binnen Montfoort, en aanvaart de poffeffie voor fijn Coning. 633. 634. verleent Sauvegarde aan Oudewater. 635. fijn beloften aan de burgers. 636

van GENT, Admiraal van Amfterdam, voert d'Arrier garde in de Vloot. 477. fneuvelt in de Slag ter Zee. 448

van GENT wegens Gelderland aan de Coning van Vrankrijk gefonden. 640

GENUA raakt onder de Franfche. 43. fijn Intereft, en wien daar op pretendeert. 88. 89. word door Coning Louis de IV. ontroert. 221. geeft uit een Contramanifeft. *ibid.* doet onderfoek op feker confpiratie. 872. word van Savoyen aangetaft

getaſt. 873. doet ſatisfactoire preſentatie *ibid.* te vergeefs. 874. ruſt ſich ten Oorlog toe. *ibid.* procedeert tegen de Verraders. 875. verovert Caſtel Vecchio weder. *ibid.* heeft verſcheide verwinningen op Savoyen. 876. ſlaat Savoyen. 877. maakt ſtilſtant van Wapenen, en Vrede. 878

Geruſtheit van eenigen in d'algemeene verſlagentheit. 637. 638

GETAL van de Franſche Militie tegen Nederland. 345. van d'Engelſche en Franſche Schepen tegen de Nederlanders. 446

GETEMPERDE FORME VAN REGEERINGE is de beſte. 17. 18. Exemplen daar van by de Lacedemoniers, Romeinen, Venetianen, Engelſche, Hollanders en Zeeuwen. *ibid.* 18. en 19

Gierigheit, wat quaat ſy cauſeert, en haar effect in Nederland. 261

GLORIE van Coning Louis de XIV. een gruwel. 340

van GOCH gaat voor Ambaſſadeur na Engeland, daar hy opgehouden werd. 139

GORCUM van de Franſchen opgeëiſcht. 540. aan de Maarſchalk Wurts tot ſijn poſt aengeweſen. 631. vergeefſche toeleg daar op. 821

GOUDE van de Boeren ingenomen. 690. een huis daar geplondert. 691. de Gemeente roept daar om Sijn Hoogheit tot Stadthouder te hebben. *ibid.* geraakt door de koomſt van Sijn Hoogheit weêr op de been, en word geſtilt met de ſelfde tot Stadthouder te verkieſen. 692. hun voorſorge. 714. beroerte in die Stad, daar in de Regenten afſtaan van hun Ampten, en Sijn Hoogheit ordre ſtelt. 751

GOUVERWELLE-SLUYS een Poſt van de Graaf van Hornes. 631

GRAAF VAN HORNES Overſte aan de Poſt van Gouverwelle-Sluys. 631. neemt de Stad Oudewater in beſetting. 717. tot d'aanſlag op Woerden uitgeſonden. 827. drijft de Vyandt mannelijk te rug. 828. eiſcht Woerden op, en trekt af. 829

De GRAAF, Burgermeeſter van Amſterdam, door het Graau aangerand, word uitgeleid. 689

GRAVE; ordre daar in geſonden, om het ſelfde te verlaten. 511. de Krijgsraat weigert zulks. *ibid.* word verlaten. 512. beſchrijviug van deſe Stad, en van haar Krijgsvoorraat. *ibid.* van Turenne opgeëiſcht. 513. en by Capitulatie overgegeven. 514. 515

's Gravenhage; en de beroerte daar geweſen, en de wreetheit aan de Raats-Penſionaris, en aan de Ruard van Putten gepleegt. 359, *en de volgende.*

GROENINGEN hoe tot de Maximes van Holland wierd geinduceert. 238. in groote alteratie over 't overgaan van Over-Yſſel. 596. ongeſteltheit daar af. 598. verlaat d'Oude, en ook de Nieuwe Schans. *ibid.* verkieſt Rabenhaupt tot ſijn Gouverneur. 599. beſchryving van deſe Stadt. 781. haar Fortificatie en gelegentheit, *ibid.* haar Magezijn, en Garniſoen. 782. Weerbare Burgers en Studenten. 783. twee Perſoonen daar in geëxecuteert, over verraat. *ibid.* word belegert. 784. genadert, en beſchoten. 785. met Vuurwerken, daar tegen goede ordre word geſtelt. 786. ſchiet ook met Vuurwerken. 787. word opgeeiſcht. *ibid.* Sententie tegens Broersma gepubliceert. 788. de Stadt aan d'een zijde in Oorlog, houd kermis aan d'ander zijde. *ibid.* verſcheide uitvallen. *ibid.* krijgt eenige aſſiſtentie. 789. word beſtormt. *ibid.* word met gloeyende koegels, en vergiftige Vuurwerken beſchooten. 790. word geaſſiſteert. 791. heftig beſchooten, en antwoord dapperlijk. 792. krijgt ſecours van Volk. 793. doet een uitval, 794. word van de Vyand verlaten. 795. Virgilius verſen daar op toegepaſt. *ibid.* verlies binnen de Stadt, en waarom van de Vyand verlaten. 797. de Stedelingen winnen verſcheide Veſtingen daer omtrent. 798. 799

GROL altijdt ſeer conſiderabel, en wel gefortificeert, wel verſien van voorraat, maar niet van beſetting. 436. word berent, en geapprocheert. 437. van water berooft. *ibid.* ontfangt een nieuwe Commandeur, en word beſchooten. *ibid.* word opgeeiſcht. 438. en de voorwaarden gemaakt. 439. laat de Vyandt binnen. 440

De GROOT, Ambaſſideur der Staten, lange tijdt te Parijs opgehouden. 341. word ein-

eindelijk verhoort, en de antwoort aan hem gedaan. 342. word, wegens Hollant, aan de Koning van Vrankrijk gecommitteert. 640. Koomt voor Doesburg, daar hy, neffens d'anderen, met des Konings Miniſters confereert. 642. verreiſt alleen weêr naar den Haag, om d'intentie van hare Ho. Mog. te verſtaan. 643. vertoont de toeſtant aan Sijn Hoogheit te Bodegrave. *ibid.* doet rapport in de Vergaderinge van Hollant, daer in hy ook zijn advijs geeft. *ibid.* word met gelimiteerde authoriſatie weêr heen gezonden. 646. rapport van 't geen, dat hem op zijn reis is bejegent. 650. *en de volg.* adviſeert over deze handeling. 654. is ſuſpect by Sijn Hoogheit, en vlucht dieshalven uit het Lant. 723.

GROOTE HOF-MEESTERS in Vrankrijk hare macht. 31.

De GROOTEN van Vrankrijk worden door de Coningen verarmt. 54. 55.

De GUISE vervolgt de Hugenoten. 47. maakt den Koning by 't Volk verhaat. *ibid.* raaken beyde om hals. 48.

H.

HAARLEM, beroerte daar gerezen. 682. zend Gecommitteerden aan ſijn Hoogheit. 683. haar zwakheit. 705. ſuſpecteert verſcheide Heeren, en voornamelijk de Raat-Penſionaris de Wit. 736. gebruikt groot gewelt in 't huis van Zypeſtein. *ibid.* nieuwe beroerte daar binnen. *ibid.* houd de Soldaten van ſijn Hoogheit buiten. *ibid.* ſtelt d'oude Krijgsraat af, doet de Regenten hun Ampten nederleggen, en verzegelt de Secretarie. 737. verkieſt nieuwe Krijgsraat. 738. de Regering daar weêr in ordre gebracht. *ibid.*

HANENKO doet een petitie van Polen. 227. ſlaat Doroſensko, en word weder van hem geſlagen. 865.

HARDERWYK, en de beſchryving daar af. 566. fortificatie, hoe vervallen. 567. Magazijn ſlecht geſtelt. *ibid.* zonder Garniſoen. *ibid.* wil zich echter verdedigen. *ibid.* word opgeëiſcht, en capituleert. 568. in gevaar van geplondert te worden. 570.

HASSELAAR, Schout en Oudburgermeeſter van Amſterdam, zijn genereusheit. 648. word deerlijk gequetſt, daar de doot op volgt. 713.

HATTEM; ſlechte geſteltheit daar af. 562. word van den Biſſchop van Munſter opgeëiſcht, en geeft een edelmoedige antwoort. 563. word van 't geheel Leger omcingelt. 561. capituleert. *ibid.* word van haar zilverwerk berooft. *ibid.*

HAUTYN, ſijn qualiteyt. 564. begeeft zich naar Elburg. *ibid.* capituleert met die Stadt. 565. gezint Harderwijk uit te plonderen. 570.

HEILIGE LIGUE door wien, en tot wat eynde geſmeet. 47. Liguiſten conſpireeren. 49.

HENDRIK de VI. Soon van Hendrik de V. Coning van Engeland, word tot Parys tot Franſche Coning gekroont. 40.

HENDRIK de II. ongelukkig omgekomen. 44. zoekt de Univerſeele Monarchie. 133.

HENDRIK de III. wert vermoort. 49.

HENDRIK de IV. is edelmoedig en gelukkig. 47. wort Coning. 49. zoekt hulp. *ib.* recupereert Parys, en wort Rooms-Catholijk. 50. Oorlogt tegens Philips de II. *ibid.* confirmeert de Hugenoten hare Vryheit van Religie. *ibid.* wort vermoort. 51. zocht de Univerſele Monarchie. 133.

Dry HENDRIKKEN zijn hoofden van dry factien. 48.

HENDRIK VAN VOORST, Leeraar der Doopsgezinden, ſpreekt bredelijk van de Leer en 't leven der Doopsgezinden met Formantyn, Doctor van de Sorbonne, tot des zelfs groote vernoeging. 773. 774.

's HERENBERG laat de Franſchen binnen. 434.

HERTOG VAN HANOVER allieert zich met Vrankrijk. 196.

's HERTOGENBOSCH benaut door de Coninklijke Legers. 719. ſlecht verzien, maar door de Burgers in ſtaat gebracht. *ibid.* met Volk geaſſiſteert, en door de regen geſecondeert. 720.

HEUSDEN, en des zelfs geſteltenis. 720.

HILVERSUM getiranniſeert, en uitgeplondert. 815.

HOLLANT mirakuleuſelijk bewaart voor de Zeemacht der Vyanden. 807. tegenſpoedig in zijn Deſſeinen. 822. in ſchrik over

over de doorbreeking der Franſchen te Nieuwerbrug. 843.
HOLLANDSCHE Burgers naar de Frontieren gecommandeert. 362.
HOLMES na Guinea. 139
HUGENOTEN revengeeren de Moort van Parys. 47. worden vervolgt door Duc de Guiſe. *ibid.*
HUIS te GENNEP geevacueert. 510. des zelfs beſchryving. *ibid.*
HUIS te ULFT aan de Franſchen overgegeven. 430.
HUNGARIEN voormaals zeer machtig, waar door het verzwakt is, zijn Intereſt. 99. door Vrankrijk ghetroubleert. 207. 208. 218. de Proteſtanten worden verdrukt. 219.
HUSSEN, een Stedeken by Arnhem, door de vigilantie van de Heer Veeren geſalveert. 462.

I.

HEt huis te JAARSVELT van de Franſen vermeeſtert, en uitgeplondert. 815.
JAKOB van der GRAAF, met zijn Complicen, maakt toeleg op de Penſionaris Jan de Wit. 672. taſt hem aan. 673. word gevangen, en bekent zijn handel. 674. word geëxecuteert. 675.
JAN de WIT, Raat-Penſionaris, zijn ſentiment over 't overgaan van Rijnberk. 381. zijn raat in deze verwarde tijden. 638. 639. zijn ſommigen voor hooft en oorzaak van alle d'onheilen in Nederlant, geſtelt. 666. redenen daar toe bygebracht. *ibid. en de volg.* word van anderen ontſchuldigt. 668. toeleg op zijn lijf. 673. hy word van vier te gelijk aangetaſt, weert zich dapper, en word gequetſt. *ibid.* en word vergeefs om vergiffenis aangezocht. 674. zijn verheuging over 't avancement van zijn Hoogheit. 695. word in zeker paſquil lelijk uitgemaakt, en ſchrijft daar over aan zijn Hoogheit, van de welk hy weêr ſchriftelijke antwoord ontfangt. 733. word door de Gecommitteerde Raden ontſchuldigt. *ibid.* by de Hagenaars ſuſpect. 759. Verzoekt ontſlaging van zijn dienſt. 762. vervoegt zich by zijn Broeder op de gevangen-poort. 764. word, neffens zijn broeder, afgehaalt. 766. word gemaſſacreert, en zijn lighaam mishandelt. 767. word 's nachts afgenomen, en begraven. 768.
IMMENES van de Franſchen uitgeplondert. 815. en mishandelt. 816.
't INTEREST van STAAT wat het ſelve is, en waar op 't zelve gefondeert is. 1. kan niet bedriegen. 24. boven welke Wetten het is. *ibid.* en 25.
Intereſt van Vrankrijk hoe het word waargenomen. 24. 65. *en volg.* de algemeene en particuliere Regulen van Intereſt. 74. Intereſt van Spanjen. 75, 76, 77, 78. van het Duytſche Rijk. 79. van den Keyſer. 80. van de Rijx-Vorſten. *ibid.* van de Proteſtantſche Vorſten. 81.
Intereſt en Vyanden van Italien. 83. 84. van den Paus. 85. 86. van Venetien. 87. 88. van Genua. 88. van Savoyen. 89. van Toſcanen. *ibid.* van Parma. *ibid.* en 90. van Engeland. 90. 91. van Sweden. 94. van Denemarken. 95. van Portugal. 96. van Polen. 96 97. 98. van Hungarien. 99. van Moſcovien. 100. van Turkyen. 101. 102. 103. 104. 105. van Switſerland. 105. 106. en van de Vereenigde Nederlanden. 108. *en volgende.*
JOHANNA VAN LOTHARINGEN ontzet Orleans, verſlaat de Engelſche, wort verbrant. 40.
JORMAN, met veertien Compagnien, tot onderſtant van Groeningen. 791. wint Winſchooten. 798. de Winſchooter-ſchans, ende andere plaatſen. 799. word weêr naar Hollant ontboden. *ibid.*
ISOLA krijgt ordre van den Keizer, om de zaake van Keur-Keulen in den Haag waar te nemen. 175. verwijt aen den Biſſchop van Straasburg alle onheilen. 176.
Italiens Intereſt en Vyanden. 83. 84.
JUSTITIE is de tweede Pilaar van elken Staat, en is of Univerſeel of particulier, deze weder Commutatief of Diſtributief. 13. Nootwendigheit van de Juſtitie. *ibid.* Misbruik van de Juſtitie. 14. Verval der Univerſele Juſtitie in Nederland. 230. verval der Commutative Juſtitie aldaar. *ibid.* Hoven van Juſtitie wierden geexauthoriſeert. 230. 231. verval der Juſtitie in veele Steeden. 231. Langduyrigheit der Rechts-

pleeginge. 231. remedien daar tegen verwaarloost. *ibid.* Lof van Amsterdam wegens de Justitie. 232. Distributive Justitie vervallen. *ibid.*

K.

KAISERS Interest. 80. hoe van de Franse gecontramineert werd. 81. hoe de Kaiser van de Franse is aangezocht tot de Neutraliteit. 169. de Kaizer maakt twee nieuwe Tractaten, werft volk en prepareert ten Oorlog. 171, 172. word van Ceulen gezocht tot assistentie. 178. Keiser contramineert de Franse desseinen in Polen. 214.

KAISERSCHEN conjungeeren zich met de Brandenburgers, en trekken met hen op. 856. hun Winter-quartieren. 862.

KAPERYEN van de Bisschop van Munster op de Zuider-zee belet. 780. der Nederlanders gelukkig tegen de Engelschen en Franschen. 813.

KEULEN word om hare bequaamheid van de Franse aangezocht, die daar op ook pretensie maken. 177. verschil tusschen de Stadt en den Keur-vorst. 177. *en de volg.* word gewaarschout, zoekt assistentie by den Keyser, en word gefortificeert. 178. soekt assistentie by de Staten. 179. accordeert met de Keur-vorst by provisie. 180. het Lant door de Franschen verwoest. 857.

KEULENAARS congratuleren en beschenken de Coning van Vrankrijk. 433. krijgen geen zoo goede antwoort, als zy verwacht hadden. *ibid.*

KEURVORT VAN CEULEN is Vreedelievent, word van de Franche misleit, door Prins Willem van Furstenberg. 172. 173. en door de Geestelijkheit. 174. word geabuseert. 175. krijgt satisfactoire presentatie van de Staten. 176. verschil tusschen de Keur vorst en de Stad Ceulen. 177. de Keur-vorst word geintimideert. 179. Accordeert provisioneelijk met de Stadt. 180. sent een Envoyé aan Spanjen. 204. prepareert ten Oorlog. 279. neemt Franschen over in zijn dienst. 280. zoekt de Staten te abuseeren met de Neutraliteyt. 281. verwellekomt de Coning van Vrankrijk op zijn bodem. 355. kan zich niet van weenen onthouden in des Conings presentie, en neemt veel Franschen in zijn dienst over. 356. Publiceert een Acte van Neutraliteit, om zijn desseinen te verbergen. 357. zijn pretext tot de Oorlog. 357. Publiceert d'Oorlog tegen de Staten, en zend zijn militie naar de Bisschop van Munster. 358. adviseert Groeningen eerst aan te tasten. 619. vlucht naar Bon, op de aankoomst van zijn Hoogheit. 833.

KEURVORST VAN BRANDENBURG word geteneert door Furstenberg. 174. is zeer considerabel, en word van de Franche aangesocht. 192. zoekt de Franche, den Oorlog af te raden. 193. maakt een Alliantie met de Staten. 193. raat de Rijxvorsten tegens Vrankrijk. 194. contramineert de Franche desseinen in Polen. 214. krijgt Amerongen aan zijn Hof, en doet groote presentatien. 287. zijn huis by het Tolhuis door de Franschen uitgeplondert. 457. zijn dankbaarheit aan de Staat, over het verheffen van zijn Hoogheit. 716. zijn tractaten van assistentie met de Nederlanden, en van Defensie met de Keiser. 852. zijn toerusting, en biddag. 854. trekt op van Berlijn, en neemt Heuxter in bezetting. 856. conjungeert zich met de Keizersche. *ibid.* doet een vergeefsche aanval op de Franschen, en ageert Vyandelijk in Munsterlandt. 861. doet onderstant aan Polen. 864.

KEURVORST VAN MRNTS weigert deurtocht aan d'Armeen der Duitsen. 859.

KILPATRIK Gouverneur van 's Hertogenbosch. 511.

KLEEFSE Steden, als Kleef, Duisburg, Kalkar, &c. krijghen Sauvegarde van Vrankrijk. 434. het Lant een groote contributie door Turenne afgeëisicht. 857. en ook van d'Estrade. 862.

KLOMPEMAKERS stoutheit te Haarlem. 683.

KLUCHTSPEL van een Koe, op de zwarigheden in Nederlant toegepast. 778.

KNODSENBURG, de staat daar af. 468. word buiten om gerasseert, en van de Vyant bezichtigt. *ibid.* van Turenne belegert, en van de Franschen aangetast. 469. verzoekt assistentie van Nimwegen. 470. geeft zich over. 471.

KONINGSMARK trekt met zijn Troepen naar Leiden. 842. word weêr naar Alphen gecommandeert. 844.
KOPERE SCHUYTEN der Franschen. 271.
KRONENBURG door Princen Volk bezet. 813. van de Franschen aangetast, en tot overgeven ghedwongen. 814. geruïneert. *ibid.*
De KUINDER weêr gewonnen. 807.

L.

LEMMER, de toeleg daar op mislukt. 780.
LEYDEN raakt in roeren over het vluchten der goederen, en over de beschuldiging van een Roomschgezinde Doctor. 685. oploop der Wijven en Burgers in die Stat, daar de Resolutie, van Sijn Hoogheit tot Stathouder te verkiezen, afgelezen word. 686. nieuwe beroerte. 687. zend twee duizent Mannen naar Nieuwerbrug, en Bussekruit naar Nimwegen. 706. de Burgers geraken daar in roeren, en worden oneenig. 741. spreeken lang met Symon van Leeuwen. 742. behandigen hem een lijst van de namen der gesuspecteerde Heeren. 743. leveren hun Request en Lijst aan Sijn Hoogheit. 744. vuile termen in 't Request. *ibid.* de Magistraat zend ook haar Gedeputeerden aan Sijn Hoogheit. 745. wijder oploop der Burgeren, die een nominatie van een dubbelt getal maken. 745. met zes Artikelen. 746. ordre van Sijn Hoogheit daar in gestelt. *ibid.* maakt ruimte buiten, en houd Coningsmark buiten. 835.
LIEVER Fransch als Prins. 303. 304.
LYFRENTEN tot Amsterdam genegotieert. 703.
LIPPERSCHANS, en haar slechte constitutie. 395. van de Franschen aangetast. 398. word beklommen en ingenomen. 399.
LOCHEM beschreven, en van de Bisschopschen ingenomen. 446.
LODEWYK de I. raakt in een Klooster. 33.
LODEWYK de IX. Oorlogt ongelukkig, word gevangen, en sterft. 36.
LODEWYK de XI. is den eersten Fundateur van den huydigen Staat van Vrankrijk. 40. 41. wint Bourgondien. *ibid.*
LOENEN van de Franschen uitgeplondert. 815.
LOENERSLOOT, het Slot van de Franschen vermeestert. 815.
LOEVESTEIN de uiterste Frontier van Hollandt. 539. van de Franschen opgeeischt. 540.
LOEVESTEINSCHE FACTIE haren oorspronk. 113. zoekt de Stathouderlijke macht te verminderen, dat groote onlusten causeert, die bygeleit worden door een Amnestie. 114.
LONGEVILLE doot geschoten. 456. zijn lighaam naar Rees gebracht, daar gebalsemt, en naar Vrankrijk gezonden. 458.
LOOSDRECHT van de Franschen getiranniseert en uitgeplondert. 815. 816.
LOTHARINGS HERTOGEN pretenderen de Franschе Kroon. 35. zijn door de Franschе bedroogen. 73. en van haar Hertogdom beroofr. 146. 147. zoeken de Poolsche Kroon. 215.
LOUIS de XIII. door wat middel hy de Universele Monarchie zocht. 133.
LOUIS de XIV. Coning van Vrankrijk, zoekt den Dauphin te maken Roomsche Coning en Keiser. 82. zijn Elogie of personeele beschrijvinge. 130. word genoemt *Le Petit Dieu*, en heeft tot zijn oogmerk de *Universele Monarchie*. 131. zijne Heersucht en gelukkigen staat. 132. zoekt de Monarchie door de XVII. Nederlandsche Provincien. 133. wat voordeelen hy daar uit soude trekken. 134. 135. speculeert op zijne desseinen, tot de Universele Monarchie, en brouwt een Oorlog tusschen Engelandt en de Vereenigde Nederlanden. 137. 138. corrumpeert tot dien einde eenige in 't Opper-huis. 138. colludeert met den Bisschop van Munster. 139. flatteert ondertusschen de Staten. 140. en abuseert Spanjen met een geveinsde Vrede. 141. valt in de Spaansche Nederlanden. 141. 142. doet aan de Staten een presentatie tot verdelinge van de Spaansche Nederlanden. 143. doet mede presentatie aan Engelandt. 143 144. stelt den Oorlog tegens de Staten vast, met vertrouwen van groote successen. 148. 154. zoekt de Spaansche Nederlanden by ac-

coort. 154. bekommert de Negotie van de Vereenigde Provintien. 154. 155. 156. zoekt de Triple Alliantie te vernietigen. 158. en Engelandt daar van af te trekken. 159. gelijk ook Sweden. 165. zoekt alle nabuirige Potentaten tegens de Staten op te rokkenen. 166. 168. als mede het Duitſche Rijk. *ibid.* zoekt den Keizer te diſponeeren tot de Neutraliteit. 169. 170. 171. zoekt den Keur-Vorſt van Ceulen op ſijne zijde te trekken. 172. zoekt de Stad Ceulen. 177. zoekt Luikerland. 181. 182. en zoekt den Biſſchop van Munſter. 182. 183. brengt de Rijx-Vorſten in zorgloosheit. 185. zoekt Keur-Mentz. 287. en Keur-Trier. 188. Keur-Beyeren. 190. Keur-Paltz. 191. Keur-Sixen. 191. Keur-Brandenburgh. 192. zoekt het geheele Duitſche Rijk te embroilleeren. 194. heeft Nieuburg tot zijne devotie. 195. zoekt de Lunenburgſche Vorſten. 195. allieert zich met Hanover. 196. zoekt de Switzers. 196. brengt haar in oneenigheit *ibid.* wertt veele Switzers. 197. zoekt Spanjen door zijnen Ambaſſadeur *Villars*, met groote preſentatien. 198. krijght van Spanjen ſlechte antwoord. 199. zoekt Portugal aan tegens de Staten. 204. onder groote preſentatien. maar te vergeefs. 205. zoekt Denemarken aan tegens de Staten. 205. 206. en tegens de Sweden. 206. troubleert Polen en Hungerien. 207, 208. *en volg.* zend Envoyeés na Turkyen. 218. doet Hungarien rebelleeren. 218. 219. maakt Savoyen tegens Genua op. 220 221. zoekt den Paus aan. 222. zoekt Toſcanen. 223. Mantua. 223. Venetien, Modena en Parma. 224. en alle Potentaten door dry middelen. 224. 225 op wat motiven hy den Oorlog begonnen heeft tegens de Staten. 265. 266. toont zijn groote verwaantheit in Devijſen, en roept alle Potentaten te hulp. 314. verklaart d'Oorlog tegen de Staten, onder drie pretexten. 337. op het beſtier der Staten Generaal in zijn regard. 338. op de ondankbaarheit over d'Obligatien, die de Staten van hem, en van zijn voorzaten hebben genooten. 339. en op zijn glorie. 340. Satisfactie word hem door een briet van de Staten gepreſenteert. 341. zijn antwoord aan de Ambaſſadeur *de Groot.* 342. en zijn brief aan de Staten. *ibid.* zijn publijke acte tot voordeel van de Nederlanders in zijn Rijk. *ibid.* hy doet zijn onderdanen uit de Nederlanden in roepen. *ibid.* zijn gruwelijke ambitie, die, volgens neffensgaande exempelen, hem qualijk zal ſuccedeeren. 343. hy zelf voert een van zijn heiren. 146. trekt op van Parijs met groot gewoel. 347. komt tot Charleroy en doet daar een reveue, en monſtert veel wijven, &c. uit. 348. trekt over de Spaanſche Bodem, ſonder daar d'Onderdanen, ja zelf het heiligdom te verſchoonen. 349. koomt voor Maſtricht, en berent deze plaats. *ibid.* beſluit Maſtricht te verlaten. 353. doet verzoek van de gevange Marquis de Sauvebeuf wel te tracteeren. 355. komt te Nuis, en word van de Keur-vorſt van Ceulen verwellekomt. 355. komt voor Rijnberk, en doet overal billetten affigeeren. 356. bedient zich van verradery tegen Rijnberk. 376. oordeelt Wezel bequaam tot de ſtoel des Oorlogs. 390. zijn voorwaarden aan de Burgers van Rees vergunt. 423. 424. en ook aan het Garnizoen. 425. zijn dreigingen aan die Stadr. 426. hy neemt zijn verblijf even bniten Emmerik, en word daar van de Stad Ceulen gecongratuleert. 433. bezoekt Condé, gequeſt zijnde, binnen Emmerik. 458. komt voor Doesbergh. 489. doet Zutphen opeiſſchen. 501. trekt naar Uitrecht. 509. nodigt de Hollanders, door een acte, tot hun Steden over te geven. 632. zijn eiſch van deze Staat. 652. word te Zeiſt geluk gewenſcht van de vreemde Miniſters. 658. gruwelijk gevley aan hem bewezen. *ibid.* komt met groote Magnificentie binnen Uitrecht. 659. zijn antwoort aan d'Engelſche Ambaſſadeurs. 662. moet Woerden en Oudewater verlaten. *ibid.* breekt, op 't bericht van zijn Hoogheits verkiezing, met zijn Leger op te Zeiſt, en verlaat Oudewater. 716. en Woerden. 717. ſtelt Gouverneurs over zijn conqueſten, en trekt naar 's Hertogenboſch. 718. dreigt de

Graaf

Graaf van Monterey, en tracht hem tot ontrou te bewegen. 721. delibereert op vier poincten. 722. hoe hy zich met nieuwe Alliantien zou verzekeren. *ibid.* vernieut zijn alliantie met Engelant. *ibid.* keert weêr spoedig naar Vrankrijk, en word te Parijs verwellekoomt. 724. stelt Turenne tot Generalissimis, buiten de conquesten, en Luxenburg tot bewaring van binnen. 725. tracht door verscheide middelen de Keyser van de Tractaten te doen afstaan. 726. gelijk ook de Keur-Vorst van Brandenburg, en andere Vorsten. 727. sijn schrikkelijk voornemen tegen de Onroomschen. 774. sijn hooge gedachten tot de Monarchye. 775. bied van self de Polen bystant aan. 863. 864. doet Vrede tusschen Savoyen en Genua maken. 878

LUNENBURGSCHE VORSTEN seer considerabel. 195. van de Franschе aangesocht. *ibid.* allieeren sich met de Keyser. 196. worden van de Staten aangesocht. 288

LUXENBURG voert een der vier Heiren van Vrankrijk. 346. legert sich eenige dagen omtrent het witte zant, by Deventer. 540. koomt binnen Elburg, en doet de Bisschopschen vertrekken. 565. neemt Harderwijk in possessie. 571. word in Nederlandt, tot beschermingh der Conquesten, gelaten. 725. doet Kronenburg, en andere plaatsen daar omtrent aantasten, en eenigen daar af uitplonderen. 814. 815. trekt tot ontzet van Woerden, en valt op de post van Zuilestein aan. 827. hy word beschreven; en sijn bloetdorstigen aart. 838. sijn dessein op Holland, dat hy te werk stelt. *ibid.* sijn goddeloos encouragement aan de sijnen. 839. hy trekt op. *ibid.* word door een Uytlegger, en door de Huislieden van Nieukoop afgeweert. 840. komt binnen Swammerdam en Bodegraven. *ibid.* sijn grouwelijke woeden en tiranny, daar gepleegt. *ibid.* en 841. doet de Nieuwerbrugsche Schans slechten. 843.

LUYKERLAND soude aen Vrankrijk overgaan, als de Nederlanders daar onder quamen te sorteeren. 137. Luikerland is seer considerabel, en soekt de Neutraliteit, wort van Vrankrijk aangesocht. 181. die daar door de passagie krijgen, tegens den sin van de Luikenaars. 182.

LUIK doet besending naar Bon aan de Keur-Vorst, en krijgt slecht beschеit van hem; en ook van de Franschе Coning, 351. send Gedeputeerden aan Sijn Hoogheit. 633

LYCESTERSCHE FACTIE. 112

M.

MAGAZYNEN hoe nootsakelijk. 21. hoe vervallen waren in 't Vereenigde Nederland. 259. te Nuys ingestort. 393

MALTA van Vrankrijk opgerooyt. 273

MANTUA word van de Coning Louis aangesocht. 223

van der MARK door de Franschen verwoest. 857

MARQUIS de LOUVIGNY Overste van de Post te Schoonhoven. 631

MARSCHALKEN, Rang onder hen gemaakt, 't welk onlusten verwekt. 347

MARSILIEN door Louis de XIV. ingenomen. 56

MARTYN van JUCHEM; sijn qualiteit, in voorgaande tijden, en Commandeur binnen Wesel. 390. in den Haag ontboden, versoekt Assistentie, en word daar gehouden. 391

MASEYK stelt sich ter weer tegen de Franschе. 350. geest sich over. *ibid.* word gefortificeert. 351. stelt sich in postuur tegen de koomst van Sijn Hoogheit. 834

MASTRICHT van de Franschen berent. 350. is wel versien. 351. desavantagie van die plaats. 352

MEERMAN en twee anderen aan de Coning van Engeland gecommitteert. 640

MENAGE hoe die bepaalt is. 261. Menage der Particulieren hoe die vervallen is. 264. 265

MENGERS, Capitein binnen Wesel, suspect. 407. krijgt absolute macht om met Condé te handelen, en word trots van hem bejegent. 408

MENTSCHE KEURVORST hoe van de Franschе aangesocht. 187. hoe hy het Interest van 't Rijk behertigt. *ibid.* soek *Keur-Vorst van Ments.*

MEROVEUS conqueſteert verſcheide plaatſen, en geeft occaſie tot het formeeren van de Franſche Spraak. 30
MICHAEL, Coning van Polen; ſijn vigilantie voor het Rijk. 863. ſend om byſtant aan alle machten. *ibid.* ſijn wakkerheit. 867. 868. ſijn brief aan de Palatinen van Polen. *ibid.* ſtelt ordre in ſijn Leger. 870. maakt vrede met de Turken. 871. en ook met de Krijmſche Tartaren. 872
MIDDELBURG in roeren. 699. 756. de Boeren, daar binnen gekomen, verwekken groote beroerte. 757. eenige Heeren daar gevangen. 758
MILAAN raakt onder de Franſche, en daar na onder de Spaanſche. 43
MILITIE hoe nootſakelijk. 20. is tweederhande, te Land en te Water. *ibid.* Militaire School voormalen in den Vereenigden Staat onder de Princen van Orange. *ib.* Verval van de Land-Militie in Nederland. 250. *en volg.* nootſakelijkheit van een Militair Opperhooft. 250. 251. De oude Militie wierd in Nederland afgedankt. 253. 255. Militaire Diſcipline vervallen in Nederland. 256. van de Militie ter Zee in 't Vereenigde Nederland. 260. Militie van Vrankrijk en het getal daar af. 345. in vier Legers verdeelt. 346
MODENA word van Coning Louis aangeſocht. 224
MODENS der Franſche geven hare Coningen groote inkomſten. 56
MOMBAS, ſijn qualiteit, en Troepen. 455. handelt trouweloſelijk. *ibid.* word gevankelijk naar den Haag, en van daar naar Bodegraven gevoert, en ſterk beſchuldigt. 439. ontvlucht uit ſijn detentie. *ibid.* ſijn ſententie gevelt. 460
MONARCHALE REGEERINGE heeft veele fauten. 16, of men ſodanige Regeeringe in Holland heert willen oprechten. 247
MONMOUTH, natuurlijke ſoon des Conings van Engeland, by de Franſchen, by de Coning ſuſpect, 347. keert weêr naar Engeland. 724
MONTAL, Gouverneur van Charleroy, vervoegt ſich, met de Ruytery, binnen Tongeren. 834. komt door een krijgsliſt weêr binnen Charleroy. 836
MONTAUBAN nadert de Stad Rees. 422. tot Commandant binnen Zutphen geſtelt. 508. ſijn beſcheidenheit. 509
MONTFOORT van de Franſchen ingenomen. 634
MONTERY, Gouverneur der Spaanſche Nederlanden, ſijn elogue en vigilantie. 284. 285, ſend Beſetting naar 's Hertogenboſch en Breda. 513. word daar over van de Coning van Vrankrijk gedreigt, en tot verraat verſocht. 721. vervoegt ſijn Macht by die van Sijn Hoogheit. 832
MOORT VAN PARYS. 45. 46. word gerenvengeert door de Hugenoten. 47
MOSCOVIEN is een vriend van Polen tegens de Turken. 98. word ſlaafachtig geregeert. 99. de Czar als een God geëert, zijn Intereſt, Moſcovien heeft geen Scholen, de Ruſſen mogen niet van de Religie diſputeeren, noch buiten haar Rijk reiſen, Vyanden van Moſcovien. 100. Moſcovien is Vyand van de Turken. 102. ſoekt de Poolſche kroon, maakt met Polen een alliantie tegens de Turk. 218. ſend onderſtant aan Polen. 684
LA MOTTE eiſcht Louvenſtein, Worcum en Gorcum op. 540
MOULATTEN in America worden gehouden als ſlaven. 79
MUNTSAKE misbruikt. 347
MUNT t'Amſterdam by proviſie opgerecht. 704
MUYDEN door vijf Franſche Dragonders, daar binnen gekomen, in groote verbaaſtheit. 478. ſend Gedeputeerden naar Rochefort, om met hem te capituleren. 479 word van Prins Maurits in beſetting genomen. *ibid.* en tot een der vijf Poſten van Holland gemaakt. 631

N.

NAARDEN ſlecht verſien, van eenige Franſchen opgeëiſcht. 477. verbaaſtheit daar binnen. *ibid.* veraccordeert met Rochefort. 478. aanſlag der Hollanders daar op. 824. die mislukt. 825
NAMEN der verlore Steden en Veſtingen. 732
NAPELS hoe eerſt onder Vrankrijk quam. 41. wort ingenomen eerſt door *Karel de* VIII.

daar na door die van Arragon, eyndelijk door de Franſſe en Spaanſe t'ſamen. 42.43
De NEDERLANDEN van zes Legers te gelijk aangetaſt. 361. revolutie daar in. 769. hun fatiliteyten. 770
NEDERLANDERS ſchijnen tot de Negotie geboren te zijn, door beneficie van 't Teſtament van *Noach*. 124. hebben veel ſchade van d'Engelſchen geleden. 321. worden door Karel d'I. Laſtgelt afgeparſt. 333. of ſy ſich met Vrankrijk tegens Engelant hebben getracht te vereenigen. *ibid.* en 334. de Koning van Vrankrijk zegt hen d'Oorlog aan. 337. zijn verbaaſt over 't overgaan van Rijnberk. 381. en verblijd over de Victorie ter Zee. 450. hun verlies te Land, in de tijt van een maant. 451. hun verbaaſtheyt over d'inbreuk der Vyanden in de Betuwe. 460
NEERLAEG van hondert duyſent Franſche en Duytſche Edelen. 34. der Franſchen voor Sluys, in Picardijen, en in Poictou. 38.39
NEGOTIE wort in Vrankrijk ſeer beyvert en gebeneficeert. 59. is in de Vereenigde Nederlanden t tweede poinct van Intereſt. 108. en wort bevordert door verſcheyde middelen. 109. 110. 111. loopt in Neêrlant pericul door jalouſie, factien en invidie. 111. wort door de Franſche bekommert. 154.155.156
NIEUBURG ſtaat tot devotie der Franſchen. 195. wort door de Franſche gerecommandeert tot de Poolſche Kroon. 213. 214. 215. ſwarigheden der Polen omtrent Nieuburg. 215. neemt Raveſtein in poſſeſſie. 510
NIEUKOPERS keeren de Franſchen af. 840
NIEUWERBRUGSCHE SCHANS van Pain & Vin verlaten. 842. van Luxemburg ingenomen, en geſlecht. 843
de NIEUWE SCHANS van de Groeningers verlaten. 598. weêr gebloqueert. 802. van de Munſterſchen verzorgt. 807
NYDIGHEYT beſchreven, en doet quaat aan de Negotie in Nederlant. 111
NINWEGEN van de Franſchen uit Knodſenburg beſchoten en opgeëiſcht. 472. beſchryving van die Stad, en van haar oudheit. 516. haar Kaſteel, en Fortificatien. 517. Garniſoen daar binnen, en welgemoedheit der burgers. 518.519. van Turenne belegert. *ibid.* word opgeëiſcht, beſchoten en aangetaſt. 520. *en de volg.* d'Officieren zwaarhoofdig. 522. verdraagt met Turenne. 524. ontfangt de Franſchen. 525. het Guarniſoen in de kerk geſloten. *ibid.*
NUYS word gefortificeert. 270. een Magezijn der Franſchen, ſtort daar in. 393

O.

OBLIGATIEN, afſlag daar in, gedurende de ſchrik. 637
OFFICIANTEN SURPRESSIE geeft groot voordeel aan de Franſſe Koningen. 58
OFFICIEN VERKOPEN geeft groot voordeel aan de Franſſe Koningen. 58. was in de Nederlanden ook al gebruikelijk. 232
OFFICIEREN van Wezel te Gorcum verzekert, en naar zijn Hoogheit gevoert, en drie daar af geſententieert. 412. der Franſchen, gequetſt zijnde, worden zelden gecureert; en d'oorzaak daar af. 458
OMMERSCHANS verlaten. 594
ONHEILEN in Nederlant van ſommigen zijn Hoogheit, en d'Edelen te laſt geleid, en de redenen daar toe. 664. en van ſommige op de Staten geworpen. 665
OORLOGS-MIDDELEN zijn Geld en Alliantien. 56
OORZAKEN, die rechtvaerdig zijn, tot d'Oorlog vereiſcht. 340
OOSTENRYK is de beſte vriend van Polen. 98
OOST-INDISCHEN handel hoe gezegent die is geweeſt by Koning Salomo, tot Tirus, Sidon, Carthago en in Egypten. 125. tot Venetien, en in Portugaal. 126. word by de Nederlanders gezocht uit twee oorzaken, en verkregen. 126.127

OOST-INDISCHE Retour-Scheepen komen gelukkiglijk binnnen Delfzijl. 789, 811. 't welk daar door verzekert werd. 811
OPSTANT der Gemeente in Holland en Zeeland. 663. *en de volg.*
OPTOCHT des Coninks van Vrankrijk van Parijs, met groot gewoel. 347. van de Hertog van Orleans, Condé, &c. 348. van de Bisschop van Munster. 360
ORANGE door Louis de XIV. door aanradinge van Mazarin ingenomen, en tegens de Koninklijke Parole gedemanteleert. 56. 74
ORLEANS voor Orsou. 356. 369. voor Zutphen. 505. sijn voorstel aan die Stad. 507. koomt daar binnen, en keert weêr naar de Koning, 509. trekt met hem naar Uitrecht. *ibid.* keert met hem weêr naar Parijs. 724
ORSOU; beschryving van die Stad. 368. haar Fortificatie, en klein Guarnisoen. *ibid.* belegert, en opgeëischt, doch te vergeefs. 369. dapperheit van 't Guarnisoen. *ibid.* weêr opgeëischt, en overgegeven, 370. wreetheit, door de Franschen daar gepleegt. 371. 372. word gedemolieert. 373
d'OSSERY tot Adjunct binnen Rijnberk gestelt. 375. laat een Edelman van de Vyand binnen. 377. geleid hem weêr naar buiten, en wijst hem de defecten der Fortificatien aan. *ibid.* ontfangt een tweede brief van de Vyand. 378. zend sijn eige Trompetter uit en in de stat, en naar des Vyands Leger. *ibid.* zend drie Capiteynen tot Gyzelaars uit. 378. treed in conferentie met de Hertog van Duras binnen Rijnberk. 379
d'OUDE-SCHANS van de Groeningers verlaten. 398. van hen gebloqueert. 799. word beschoten. 800. geeft sich over op voorwaarden. 801
OUDEWATER versoekt assistentie by de Staten. 634. krijgt weinig troost, en versoekt dieshalven Stuvegarde van de Franschen. 635. word van de Franschen verlaten. 716. en van de Graaf van Hoorn in besetting genomen. 717
OUDYK wegens Zeeland aan de Konink van Vrankrijk gecommitteert. 640. doet rapport van 't verhandelde. 650. protesteert daar tegen. 652
OVER-YSSEL is een exempel van wonderlijke intrigues. 238. *en de volg.* haar ontrou lang voor heen bemerkt. 594. de gevluchte goederen van haar Regenten in Holland geconfisqueert. 595. word door verdeeltheit gestraft. *ibid.* haar overgaan verwekt groote alteratie in Vrieslant en Groeningen. 596

P.

PAINET VIN verlaat de Nieuwerbrugsche Schans, en begeeft zich naar Goude. 842. en wort daar over met de dood gestraft. 843
PALM, Colonnel; sijn dapperheit voor Woerden. 829
PALS-HEYDELBERG in dispuit met den Beyer-Vorst. 189. Intrigues van Heydelberg. 191
PARYS, groot gewoel aldaar in d'Oorlogspreparatien. 345
PARYSCHE MOORT. 45. 46. word gerevengeert door de Hugenoten. 47
PARMA, sijn Interest. 89. 90. word van Koning Louis aangesocht. 224
PATENT van Krijgs-Volk te laten uittrekken, door Siegers, Commandant van Lier-oort, geweigert. 597
PAUS sijn Interest. 85. 86. word van Koning Louis aangesocht. 222. stelt, tot onderstant der Polen, impost op alle Geestelijke goederen, &c. 854. zend naar Genua en Savojen, om daar de Vrede te bémiddelen. 877
PERSIEN is Polens Vriend tegen de Turken. 98. en Vyand van de Turken. 102
PASSER, Burgermeester van Rotterdam, aangerand. 693
PETRUS VAN ARRAGON word Meester van Sicilien. 42
PHILIPS DE II. Koning van Spanjen, ontroert Vrankrijk. 48
PHILIPS VAN VALOIS werd Koning, en

en Insteller van het darde Koninklijk Geslacht. 35
VAN PIEK, Commandeur binnen Andries-Schans. 486. weigert twee Compagnien tot assistentie komende, in te laten, met dreiging. 487. capituleert met de Franschen, aan dewelke hy de Schans overgeeft. *ibid.*
PIPIN word Koning. 32
PIRATEN moeten om de Negotie ingetoomt werden. 109. Pirateryen der Franschen op de Middelandsche Zee. 121
PISTOLETTEN der Franschen meer machts op Schenkeschans, dan hun Wapenen. 476
POLEN sijn Interest. 96. uitterlijke Vyanden, macht en inconvenientien. 97. sijn beste Vriend is Oostenrijk, en sijn listigsten Vyand is Vrankrijk. 98. remedien tegens alle inconvenientien. 98. 99. de Polen zijn Vyanden van Moscovien. 101. Polen van Vrankrijk getroubleert. 207. 208. Poolsche Armée word door de Cosakken geslagen. 210. 211. Polen raakt met de Cosakken in vrede, die de Polen violeren ter oorsake van de Franssche, dat den Polen een Oorlog brouwt met de Turken. 212. 213. Poolsche Kroon word aangesocht door Condé. 213. door Nieuburg. 213. 214. door den Moscovit. 215. door den Tartar. *ibid.* door Lotharingen. *ibid.* Polen kiest een Coning, dien de Franssche soeken te ontkronen. 216. 217. de Coning word geassisteert door Radzevil. 217. Polen maakt Alliantie met Moscovien. 218. raakt met de Turken in Oorlog. *ibid.* is in slechte constitutie. 863. *en de volg.* ontfangt assistentie van verscheide Vorsten. 864. van de Turken aangetast. 865. verliest Caminiec Podolski. 866. algemeene vlucht daar in. 867. van factien gequelt. 869. sluyt Vrede met de Turk. 871. en met de Tartaren. 872
POLITIE is de derde Pilaar van elken Staat. 14. en is Ordinair of Extraordinair. 15. haare Administratie beoogt het Gemeene Best. 19. pericul van des selfs veranderinge. *ibid.* de goede Politie is oorsaak geweest van den fleur der Vereenigde Nederlanden. 233. hoe desselve aldaar vervallen was. 333. *en de volg.*
POMPONE handelt, neffens Louvoys, met de Gecommitteerden van Nederland. 651.
POOLSCHE Koning, soek MICHAEL.
PORTUGAL raakt onder Spanjen, daar van het naderhant afvalt. en sich een Coning kiest, heest byna geen Vyanden; en wat sijn Interest is. 96. word van Vrankrijk en Engeland aangesocht tegens de Staten. 204. onder groote presentatien, daar na Portugal luistert, doch de Gemeente word gaande. 205
POSPOLITER RUSSINI maken een Verbond met malkander, tot voorstant van Polen. 869. 't welk in 't eerst naaukeurighlijk onderhouden word. 870
POST, een Krijgs-Overste des Bisschops van Munster, dreigt de Stad Campen. 591
PRESSINGE van Zee-Volk is een Tirannige middel. 272. pressinge in Engeland. 277. maakt aldaar vele moeiten. 278
PRINCEN VAN ORANGE hebben in dese Nederlanden opgerecht de School van Mars. 20
PRINCESSE DOUARIERE gecomplimenteert over 't Avancement van Sijn Hoogheit. 659
PRINS VAN ORANGE om Capitein Generaal te worden, word bedisputeert. 149. een brief van Brandenburg word daar over qualijk op genomen. 150. Frins word aangenomen als Kind van Staat, en krijgt Curateurs. *idem.* desselfs Avancement belet door Holland. 151. word Sessie vergunt in den Raat van Staaten. 153. Sijne Authoriteit wierd vermindert door de Staatsche Regeeringe, in Persoon, Naam, en Goederen. 235. 236. 237. en hy wierd by de Gemeente verhaat gemaakt. 250. word Capitein Generaal. 304. onder gelimiteerde ordre. 361. Sijn vigilantie aan d'Yssel. 363. hy monstert het Leger, en bevind het seer swak. *ibid.* besluit, met de Veld-Maarschalk Wurts, de Vyanden weêr uit de Betuwe te slaan, maar bevind sulks onmogelijk. 459. doet Mombas vangen, en naar den Haag voeren. *ibid.* breekt op met

zijn Leger aan d'Yſſul, en zend enige Regimenten naar de Steden. 463. getal van zijn Krijgsvolk, in ſijn retirering. *ibid.* koomt voor Uitrecht. *ibid.* ſijn antwoort aan de Tielenaars over hun verzoek van aſſiſtentie. 481. zend ordre aan de Gouverneur van de Grave om weêr naar die Stad te keeren. 513. zijn antwoort aan de Gedeputeerden van Bommel. 530. 533. koomt voor Uitrecht met ſijn Leger, dat in weinig Regimenten beſtaat. 621. treed daar binnen, en delibereert met des ſelfs Staaten, en Burger-Hopluyden. 622. reſolveert de Stad te defendeeren. 623, doet een propoſitie voor des ſelfs Staaten. 624. word, met 's Lands Militie naar Holland ontboden. 625. vat poſt op de Frontieren van Holland, en neemt zijn Leger-plaats te Bodegrave. 631. verdeelt d'andere Poſten te Muiden, Gorcum, Gouverwelle-ſluis, en Schoonhoven. *ibid.* doet de Poſten opmaken. 632. koomt te Woerden, dat hy moeſt verlaten. 633. word in alle Digniteiten en Eminentien ſijner Voor-Vaderen geſtelt. 657. 658. word van ſommigen voor d'oorzaak der onheilen van deſe Staat geſtelt. 664. van anderen ontſchuldight. 665. koomt, op verzoek, binnen Dordrecht. 679. word daar in ſijn karos aangerand. 680. weigert daar het Stadhouderſchap aan te nemen. 681. van de Haarlemmers verſocht in hun Stad te komen, verontſchuldigt ſich, en zend neffens de Gecommitteerde een Trompetter meê. 683. te Delft tot Stadhouder verkoren. 684. word met groot gejuig ter Goude ontfangen, en daar tot Stadhouder verkoſen. 692. Staatswijſe Deputatie aan hem gedaan. 695. ontfangt het Stadhouderſchap, &c. te Bodegrave. *ibid.* verſchijnt in de Vergadering der Staaten van Holland, en voor de Generaliteit. 696. ontfangt daar d'Eminentie ſijner Voor-Vaders onder d'Eed. 697. neemt ſeſſie in 't Hof van Juſtitie. *ibid.* word van alle vreemde Miniſters gecongratuleert. *ibid.* word van Zeeland ook voor Stadhouder, &c. aangenomen. 700, vruchten daar af. *ibid. en de volg.* 704. koomt t'Amſterdam. 711. beſichtigt die Stad rontom. 712. neemt ſeſſie in d'Admiraliteyt, en in 't Vroedſchap. *ibid.* beſichtigt Muiden, Weeſp, &c. *ibid.* vertrekt van Amſterdam. *ibid.* koomt te Woerden, en delibereert of men daar poſt ſou vatten. 718. ontfangt uit Engeland d'impertinente eiſch der beide Koningen. 722. koomt daar mede ter Generaliteit, en difficulteert de ſelfde t'openbaren, om de preſentie van ſeker Heer. 723. die hy daar na noemt. *ibidem.* antwoort aan de Raat-Penſionaris ſchriftelijk. 733. word door een acte geauthoriſeert tot de verandering der Regenten. 734. doet ordre ſtellen in de Magiſtraat te Dordrecht. 735. ſend krijgsvolk naar Haarlem, tot ſtilling van d'oproer. 736. ſijn les aen de Burgers. 737. ſend Commiſſariſſen naar Haarlem, die de Regeering weêr in ſtaat brengen. 738. herſtelt de Regeering te Delft. 771. diſponeert wegens de Magiſtraat van Leyden. 746. maakt eenige verandering in de Magiſtraat van Amſterdam. 749. 750. ſtelt ordre in de Regeering ter Goude. 751. toont ſich misnoegt over de beroerte te Rotterdam. 752. doet electie van de Regeering. 755. geeft de ſaak van de beſchuldiging van de Ruard van Putten in handen van het Hof van de Juſtitie. 760. zend Jorman, met ſijn Regiment, tot ſecours van Groeningen. 791. zijn aanſlag op Naarden. 824. die mislukt. 825. zijn aanſlag op Woerden, en de toeſtel daar toe. 826. hy koomt voor de Stad. 827. taſt de Stad aan. 828. trekt af. 829. geeft ordre aan de Graaf van Hoorn om mede af te trekken. *ibid.* by Scipio Afrikanus vergeleken. 831. diſponeert de Hollanders tot een offenſive Oorlog. 831. verſorgt de Poſten. 832. vervoegt zich te Roſendal. *ibid.* trekt naar Maaſtricht. *ibid.* ſtelt het Aartsbiſchdom van Keulen onder contributie, word van de Luikenaars begroet. 833. maakt deſſein op Duras. 834. verovert Valkenburg, en houd ſijn deſſeinen ſecreet. 835.

berend

berend Charleroy, doch word door de Hemel van een goed ſucces gefruſtreert. 836. verovert Bings, en keert weêr om. 837. doet de ruigte buiten Leiden nederwerpen. 843. grote hoop op hem. 852. 853. Digniteyten aan hem geoffereert. 854.

PRINS MAURITS vat poſt te Muyden. 479. 631. word voor een verrader uitgemaakt. 688.

PRINSGEZINDEN; hoe zy verdrukt wierden, in de Vereenigde Nederlanden. 232. 237.

PROPHETYE van d'inval der Franſchen in Nederlant. 777. 778.

PROT, Commandant van de Bourtange, betoont zich een getrou Officier. 600. 601.

R.

RABENHAUPT, tot Lt. Generaal van de Provintie, en tot Gouverneur van de Stat Groeningen verkozen, ſtelt op alles goede ordre. 599. 783. beveelt ſterker dan te voren te ſchieten. 787. zend de brief van de vyant aan de Raat. *ibid.* zijn antwoord aan Furſtenberg. 794. doet de Oudeſchans bloqueren. 799. zijn toeleg op Coevorden. 845. *en de volg.* daar af hy Gouverneur, en met eenen Droſt van de Drente wordt ghemaackt. 851.

RADZEVIL komt den Coning van Polen te hulp tegens de Frans-geſinde. 217

RAVESTEYN geevacueert, en van Nieuburg in poſſeſſie genomen, en van de Franſchen geſlecht. 510

REES; gelegenheit van die ſtat. 413. hoe zy eertijts gefortificeert was; en verval der fortificatien in de koomſt der Franſchen. 414. ſlecht van garniſoen verzien. 415. gelijk ook de ſchans. *ib.* des ſelfs Gouverneur verzoekt Aſſiſtentie, maar vergeefs. 416. de ſtat word berent, en ſchiet heftig. 420. van Montauban aangetaſt, en word opgeeiſcht. 422. verbaaſtheit en verwarring binnen de ſtat. *ibid.* Capitulatie met de Magiſtraat. 423. en met het garniſoen. 525. nieuwe verwarring in de ſtat. 426. daar de Franſchen inkomen. 427.

RELIGIE is tweederhande, Innerlijk en Uyterlijk. 2. 3. wat de innerlijke is. *ibid.* de Uyterlijke is onderſcheyden in vier Hooft-Religien, als de Heydenſche, Joodſche, Chriſtelijke en Mahumetaanſche. 4. de Chriſtelijke hoe die wort onderſcheyden. 4. 5. nootſakelijkheit van de Innerlyke Religie. 5. nootſakelijkheit van de Uyterlyke Religie. 6. vryheit van Religie hoe verre men mag toelaten. 6. 7. 8. Conferentie en Diſpuit over de Religie tot Poiſly. 45. verval der Innerlyke Religie in de Vereenigde Nederlanden. 226. 227. verval der Uyterlyke Religie aldaar. 227. Gereformeerde Religie wierd aldaar onderdrukt. 228. Gereformeerde Theologanten beſchuldigt. *ibid.* de Vryheit der gener, die buyten de Gereformeerde Kerk waren, wierd te groot. 229.

REPARTITIE tuſſchen de Franſchen, Engelſchen, Keulſchen en Munſterſchen gemaakt. 571. tuſſchen Vrankrijk en Engelant. 600.

RHENEN ontfangt Franſche Sauvegarde. 477.

de RYN door de Franſchen geſloten. 343. hoe nadelig voor de gehele werrelt, voor Vrankrijk zelve, voor Italien, Sicilien, Spanjen, Portugal, Engelant, Sweden, Denemarken, en Duitslant. 344.

RYNBERK wort tot pretext genomen van Keulen tegens de Staten. 175. van de Franſche Coning belegert. 356. goede ſituatie van die ſtat, en haar fortificatie. 373. die vervallen is, en weêr opgemaakt word. *ibid.* een volmaakte Fortereſſe. 374. met een welverzien Magazijn, doch van haar vorig garniſoen ontbloot. *ibid.* gelijk ook van haar oude Commandant. 375. van de Franſchen berent. 376. verraat daar binnen. *ibid. en de volg.* word aan de Franſchen gelevert. 381.

RIPPERDA; zijn bericht, wegens het overgaan van Zwol. 578. *en de volg.*

RYX-VORSTEN haar Intereſt. 80. wort door de Franſche gecontranimeert. 82.

Rijx-Vorſten worden door de Franſche ge-

bracht in sorgloosheit. 184. 185. raken in groot peric[u]l, en raad daar tegen. 186. Rijx-Vorsten zijn Geestelijk of Wereltlijk. 187. hare plicht. 188. hare sorgloosheit. 189.
ROBBERT, Intendant der Franschen, beschryving van zijn qualiteit, en over de Finantien van Nederlant gestelt. 725
ROCHEL wort belegert en vermeestert. 51.
ROCHEFORT stelt Sauvegarde te Wageningen, Rhenen, in Wijk te Duurstede, en t' Amesfoort. 477. maakt aanslag op Naarden, en zend enig volk derwaarts. *ibid.* ontfangt deze stat op voorwaarden. 478. handelt met Muyden op de zelfde artykelen. 479. koomt met hondert ruyters binnen Uytrecht, en eischt de sleutels. 629
ROMEN, door Hannebal benaut. 830. door Scipio tot een offensive oorlog gedisponeert. 831
ROOMSCHGEZINDEN bitter t'Emmerik tegen d'Onroomschen. 433. insolent te Doesburg. 499. te Zutphen. 509. t' Uitrecht. 620.
ROORDAAS FACTIE 112.
ROTTERDAM; des zelfs Burgers raken in roeren, en zenden gedeputeerden aan de Magistraat, die d'eed van getrouheit doet. 693. tweede beroerte. *ibid.* Resolutie daar genomen, om zijn Hoogheit tot Stathouder te maken, en gedeputeerden aan hem gezonden. *ibid.* de stat in rep en roeren. 752. *en de volg.*
RUARD vin Putten representeert op de Vloot de Souverainiteit van 't Lant. 365. begeeft zich voor des Stuurmans hut, om op het bedrijf der Capitainen te merken. 448. toeleg op hem gemaakt. 672. zijn beelt te Dordrecht door de dulle gemeente aan de galg gehangen. 677. weigert d'acte van 't vernietigen van 't eeuwig Edict te tekenen, en word door zijn huisvrou daar toe bewogen. 681. word van Tichelaar aangeklaagt van naar 't leven van zijn Hoogheit gestaan te hebben. 759. 760. word van Dordrecht gevankelijk naar den Hage gevoert, en geexamineert. 760. een Deductie tot zijn verontschuldiging ingebracht. 761. word van de Haagsche Burgers naau bewaart, en van 't Hof van Justitie zwaarlijk gepijnigt, zonder iets te bekennen. 763. Sententie tegen hem uitgesproken. 764. verzoekt zijn Broeder by hem. *ibid.* word met sijn Broeder van boven gehaalt. 766. en op een barbarische wijze gedoot, en zijn lighaam mishandelt. 766. *en de volg.*
de RUYTER, Luitenant Admiral; zijn gevecht tegen de Hertog van Jork. 447. belast de doot van d'Admiraal van Gent te zwijgen. 448.

S.

SALICA Lex, waar en wanneer gemaakt. 29. wat sy behelst, 35. 52. 53. hoe onwettigh die is. *ibid.* geeft aan de Fransche altijd pretext tot Oorlog. 131.
SAVOYENS Interest. 89. wort door de Fransche tegens Genua opgemaakt. 220. op een vreemt pretext. 221. declareert den Oorlog. *ibid.* armeert sterk. 222. begint oorlog tegen Genua, en overrompelt Pieve. 873. declareert d'oorlog, op een frivool pretext. *ibid.* verwerpt de billijke presentatie. 874. neemt eenige plaatsen in. 875. haare Krijgs-heden geslagen. 876. verliest verscheide steden *ibid.* eenige artijkelen van Vrede opgestelt. 877. verovert ondertusschen eenige steden. *ibid.* word voor Nave geslagen. *ibid.* verovert Oneglia weder. 878. daar op stilstant van Wapenen, en Vrede volgt. *ibid.*
SAUVEGARDE der Franschen aan de Kleefsche steeden. 434. aan Wageningen Rhenen, Wijk te Duurstede, en Amersfoort, 477. Cuilenburg en Buren. 482. aan Tiel. 485. aan Woerden. 633. aan Oudewater. 635. aan verscheide particulieren, in Hollant, doch bedektelijk. 638.
SAXEN van Vrankrijk aangezocht. 191. zend een afgesant aan Brandenburg, komt in persoon te Postdam. 192.
de SCHANS by Rees zonder slag of stoot aan de Franschen overgegeven. 421.
SCHILDERYEN en penningen van d'Engelschen voor affront opgeraapt. 326. daar mede men van alle tijden gewent is te triumpheren. *ibid.*

SCHENCKENSCHANS, de beſchrijvingh daar af. 472. haar fortificatie. 473. geſchut en ammonitie. 474. garniſoen, met een jonge Commandant. *ibid.* men drinkt daar op de geſontheit van ſijn Hoogheit, en de Coning van Vrankrijk. 475. word van Turenne belegert, en opgeëiſcht. *ibid.* geeft genereuſe antwoort. *ibid.* capituleert, en geeft zich over. 476.

SCHOONHOVEN tot poſt van Hollant gekozen. 631. vergeefſche toeleg der Franſchen daar op. 821.

SECRETE RAAT, in de Vereenigde Nederlanden opgerecht, van wat effect. 246.

SEELANT, zoek ZEELANT.

SENTENTIE tegen de Ruart van Putten uitgeſprooken. 763. 764.

SICILIAANSHE VESPER. 42.

SICILIEN hoe eerſt aan Vrankrijk quam. 41. raakt onder Petrus van Arragon. 42.

SIEGERS, Commandeur van Lieroort, weigert de patent van volk te laten trekken. 597. lokt veel volks binnen zijn Veſting, om de zelfde te verdedigen. 598.

SIRIKZEE, zoek ZIRIKZEE.

SMIRNASCHE VLOOT door de Engelſchen onverhoeds aangetaſt. 314. door een Hoeker gewaarſchout. 315. ſlaat d'Engelſchen af. 316. tot driemaal. 317. verlieſt echter eenige ſchepen. *ibid.* 318.

een SOLDAAT bezweert de Vuurwerken, maar niet de kogels. 611.

SORGELOOSHEIT oorzaak van 't verlies veler Landen. 185. in 't Vereenigt Nederlant. 257.

SOUT geeft groot voordeel aan de Franſche Coningen. 57. 58.

SOUVERAINITEIT in de Nederlantſche Provincien en ſteden misbruikt. 244. 245.

SPAANSCHE NEDERLANDEN geinvadeert tegen Parole door de Franſchen. 141. 142. worden door de zelve gezocht by accoort. 154.

SPANJEN met Vrankrijk gebalanceert. 64 door Vranktijk bedroogen. 72. 73. Spanjens Intereſt tegens Vrankrijk. 75. 76. Spanjens Macht en Intereſt in Europa tegens buyten-en Binnen Vyanden. 76. 77. Spanjens Intereſt buyten Europa. 78. Spaanſche onderdanen in America zijn driederhande, dat voor Spanjen periculeus is. 79. hoe ſchadelijk voor Spanjen ſoude zijn, als de Nederlanden onder Vrankrijk raakten. 136. Spanjen door Vrankrijk geabuſeert door een geveynſde Vrede. 141. doet aan de Staten een preſentatie van ſteden te verpanden voor tien tonnen gouts. 143. Spanjens Intereſt tegens Vrankrijk wegens de Vereenigde Nederlanden. 197. Spanjen maakt een defenſive Alliantie met de Staten. 198. Spaanſche Couriers door de Franſche geſpolieert. *ibid.* Spanjen word door den Franſchen Ambaſſadeur *Villars* aangeſocht door ſchoone preſentatien. *ibid.* *Villars* wort heerlijk beantwoort. 199. Spanjen prepareert ten oorlog. 200. Spanjen wort door den Engelſchen Ambaſſadeur *Soutwel* en *Sunderland* aangeſocht. 201. worden heerlijk beantwoordt. 202. 203. Spanjen wort aangeſocht door een Envoye van Keur-Keulen. 204. hoe conſiderabel Spanjen is voor de Vereenigde Nederlanden. 283. Spaanſche conſideratien over 't ſubit verlies der Vereenigde Nederlanden. 284. Spanjen prepareert ten oorlog. *ibid.*

STAATS-GEWYSE REGEERINGE, hoe ſchadelijk. 123.

STAATS-MAXIMEN; of daar af pilaren zijn de Religie, Juſtitie, Politie, Militie en Finantie. 1. hoe zy van de Franſchen werden waargenomen. 24. daar aan dependeert de welvaert van yder Staat. *ibid.* en 25.

STATEN GENERAAL in autoriteyt en macht vermindert. 246.

STATEN preſentatie over het ſtrijken aan d'Engelſchen. 332. zenden een Ambaſſadeur naar Engelant, die daar opgehouden wort. *ibid.* zenden een brief aen de Koning van Engelant, tegen de valſche geruchten van hun handeling met Vrankrijk. 334. antwoorden aen Douning. 335. zy preſenteeren ſatisfactie aan de Coning van Vrankrijk, door een brief. 341. en door hun Ambaſſadeur de Groot. 342. ſenden eenige troupen uit, die enige hoſtiliteyt plegen. 357. beramen een Rang onder de militaire Hoofden, en deputeren acht Heeren te velt. 361. ontſlaan d'Engelſche Schepen van hun arreſt.

reſt. 367. delibereeren om de Stoel des oorlogs t'Amſterdam te planten, en daar hun vergaderplaets te nemen. 452. en doen 's Lants Comptoir derwaarts voeren. 453. beſluyten de ſtat Grave te verlaten, om 's Hertogenboſch en Bommel te verſterken. 511. van Hollant concluderen tot volle macht om met Vrankrijk te handelen te geven. 645. gelijk ook de Generaliteyt, die de Groot onder limitatie authoriſeren. 646. van enigen voor d'oorzaken der onheilen in Nederlans beſchuldigt, en van anderen ontſchuldigt. 665. van Holland diſpenſeren malkander van d'eed op 't Eeuwig Edict. 694. diſponeren de Generaliteyt tot het defereren van de patenten aan zijn Hoogheit *ibid.* verkiezen hem tot Stathouder, en Capitein Generaal. *ibid.* doen een ſtaatswijze deputatie aan hem. 695. ontbieden de tiende man op, tegen d'inbreuk der Franſchen te Bodegraven. 844.

STATHOUDER in 't Vereenigde Nederland nootſakelijk. om vier reedenen. 116. 117, 118. 119. Stadhouderlijke macht ſocht men te annulleeren. 120. Effect van de Stadhouderlijke Regeeringe. 123. zedert wanneer den Staat was geweeſt ſonder Stadhouder, en Veld-marſchalk. 150. conſideratien der Staten over het Stadhouderſchap. 151. van 't welke Holland Sijn Hoogheyt belet. *idem.* Stadhouderſchap geſepareert van 't Generaalſchap door het eeuwig Edict. 152. en gemortificeert. 234.

STEDEN van HOLLANT yders advijs in 't bezonder, over de handeling met Vrankrijk. 644. *en de volg.* 649. over des Conings eiſch. 653. *en de volg.*

STRATAGEMA geoorloft. 375. door exempelen uit de H. Schrift bewezen. 376. het goed beleit daar af maakt een goed Veltoverſte. *ibid.* voor Coevorden gebruikt. 849.

SUPERSTITIE, hoe ſchadelijk voor de Regenten 9.

SURINAME van de Nederlanders verovert. 324. van d'Engelſchen hernomen. *ibid.* aan de Nederlanders gereſtitueert, met veel impertinentien, daar over de Coning van Engelant zijn misnoegen toont. *ibid.* of de voorgedachte Coning enig recht daar op heeft behouden. 325.

SUSPICIE van verraat, tegen d'Oſſery binnen Rijnberk. 377. binnen Weſel. 392. tegen Mengers binnen de zelfde ſtat. 407. binnen Deventer. 542.

SUTPHEN, zoek ZUTPHEN.

SWAMMERDAM van de Franſchen ingenomen, en gruwelijk getiranniſeert. 840. 841.

SWARTE SLUIS; gelegenheit daar af, d'aanſlag daar op tot twee malen mislukt. 823.

SWEDEN door Vrankrijk bedroogen. 73. is glorieus geworden door de Oorlogen in Duytsland, Polen en Denemarken. 93. 94. vreeſt geen buyten-vyand, en beoogt Geld, Conqueſten en de Vryheit van 't Duitſche Rijk. 94. de Sweden zijn vyanden van Polen. 97. en van Moſcovien. 101. en komen in oorlog met Denemarken. 121. hoe nadeelig voor Sweden ſoude zijn, dat de Nederlanden onder Vrankrijk raakten. 136. Sweden is ſeer conſiderabel. 165. 166. wort van Vrankrijk aangeſocht tot het breeken van de Triple Alliantie. 165. 196. en opgehitſt tegens Polen. 216. maakt met Vrankrijk een alliantie. 286.

SWITSERS met hare Geallieerde, haar Intereſt. 105. 106. Comparatie van haar met de Nederlanders. 106. worden van Vrankrijk aangeſocht, en oneenig gemaakt. 196. laten de Franſche in haar land werven. 197. waarom de Franſche haar werven. 267. Switſers zijn mercenaire ſoldaten. 268. weigerende over de Rijn op de Duitſche bodem te trekken, worden gedreigt met de doot, en genootzaakt hun geweer weêr op te vatten, en mede te marcheeren. 354.

SWOL, zoek ZWOL

T.

TARTAREN zijn Vyanden van Polen. 97. van Moſcovien. 100. 101. ſoeken de Poolſche kroon. 215. Tartaren uit de Krym maaken vrede met Polen. 872.

TEMPEL ſommeert de Staten, wegens Suriname, en krijgt zijn oogmerk. 325.

TESSEL; toeleg der Engelſche Vloot daar op, word mirakuleuſelijk bewaart. 809.
THUIN van de Franſchen ingenomen, en wredelijk gehandelt. 349.
TICHELAAR bedraagt de Ruart van Putten van hem aangezocht te hebben om ſijn Hoogheit te dooden. 759. maakt de ſententie van de Ruart aan de Hagenaars bekent, en hiſt hen op. 764.
TIEL; beſchrijving van d'outheit. 480. verzoekt aſſiſtentie. 481. doet een voorſlag van de Neder-betuwe af te ſnijden. *ibid.* en 482. doch vergeefs. *ibid.* reſolveert tot een proviſionele capitulatie. 483. zend brieven aan de Staten Generaal, en aan ſijn Hoogheit. 484. en aan Turenne, om Sauvegarde te bekomen. 485.
TILBORG geplondert. 719.
het TOLHUIS aan de Rijn van de Franſchen ingenomen. 455. verbrant. 457
TOLLEN moeten gemodereert zijn om de Negotie. 110.
TONGEREN in handen der Franſchen. 833. van ſijn Hoogheit berent, en van Montal geſecondeert. 834.
TOSCANENS Intereſt. 89. wort van Coning Louis aangeſocht. 223.
TRIERSCHE KEUR-VORST hoe geconſtitueert, en hoe van de Franſche aangeſocht. 188. geeft aan de Franſche paſſagie. *ibid.* verſeekert zich binnen Coblents. 858.
TRIERSCHLAND word door de Franſchen verwoeſt. 188. en de ſtadt ingenomen. 858.
TRIPLE ALLIANTIE opgerecht. 145. die een breydel is van Vrankrijks ambitie. 146. Engeland en de Staten trachten andere Princen daar mede in te trekken. *ibid.* daar over de Franſche de Staten dreygen. 148. en de ſelve Alliantie ſoeken te brecken. 158. ſoeken Engeland daar van af te trekken. 159. *en de volg.* als ook Sweden. 165.
TURENNE verovert Maſijk. 351. doet die plaats fortificeeren. 352. trekt op over de Maas naar Nuys, Orſoy, Rijnberk, Burik. 354. ſlaat eenig Staten volk. 355. belegert Burik. 383. *en de volg.* de plaats aan hem overgelevert. 388. 389. belegert de Schans by Rees. 413. 420. commandeert over Condées leger. 460. verdeelt zijn troupen, en zend hen naar verſcheyde plaatſen. 461. koomt voor Arnhem, en doet die ſtat opeiſſchen. 464. belegert haar van de lant-zijde, en doet haar weer opeiſſchen. 465. ontfangt haar met verdrach. 466. 467. belegert Knodſenburg. 469. dat aan hem overgegeven word. 471. trekt naar Schenken-ſchans. 472. belegert de zelfde. 475. doet haar opeiſſchen, en krijgt genereuſe antwoort. *ibid.* verovert de plaats op voorwaarden. 476. geeft Sauvegarde aan Kuilenburg en Bueren. 482. vertoont het gevaar der Tielenaars. 483. verleent ook Sauvegarde aan Tiel. 485. doet, op de tijding van 't veroveren van de Grave, die ſtat opeiſſchen. 513. ontfangt deſe ſtat op capitulatie. 515. belegert Nimwegen. 519. doet de ſtat opeiſſchen. 520. capituleert daar mede. 524. neemt haar in. 525. trekt naar Crevekeur. *ibid.* eiſcht de zelfde op, en verovert haar op voorwaarden. 527. doet d'Englen-ſchans aantaſten. *ibid.* doet Bommel ſchriftelijk opeiſſchen. 531. belegert de ſtat, en eiſcht haar op. 533. van nieus, met een brief. 535. word van de Edelen tot ſtormen aangezocht. *ibid.* ontfangt de ſtat op capitulatie. 538. 539. trekt naar s' Hertogenboſch. 540. vervoegt zich by des Konings leger. 719. legt met zijn leger aan de Moeſel, om op de Keyſerſchen en Brandenburgers te paſſen. 835. verzorgt Nuys, en eiſcht groote contributie uit het lant van Kleef. 857. verwoeſt de landen van der Mark, Berg en Keulen. *ibid.* en ook het lant van Trier. 858. volgt de Duitſche Armeen, en doet de brug te Straatsburg af branden. 859.
TURKEN zijn Vyanden van Polen. 97. van Moſcovien. 101. Turkſen Sultan is abſoluyt Souverain 101. heeft 4. Vyanden 101. 102. Intereſt 102. Broeder moort, executie der voornaamſte Ianitzars en Spahi. 102. 103. armoede der onderdanen. Politijke Maximen van den *Alcoran.* 104. verbod van Wijndrinken, en van 't diſputeeren over de Religie. Predeſtinatie, hoope der ſaligheyt, vreeſe van verdoemeniſſe. 104. vermeeren

kaare onderdanen door Vryheyt van Religie, door Officien, Beneficien en immuniteyten. 105. maaken pretenſien en een Oorlog tegens Polen. 212. 218. ſenden een Envoye na Vrankrijk, en ontfangen van daar ook Envoyeés. 218. hun groote toeruſting tegen Polen, trekken op naar de Donau. 865 belegeren Caminiec Podolſki, en veroveren deſe plaats. 866. verwoeſten het lant, en verſcheide ſteden in Polen. 870. maaken vreede met de Polen. 872.

V.

VALKENBURG van zijn Hoogheit verovert. 835.
VALKENIER, Burgermeeſter van Amſterdam, zijn heerlijke Oratie. 647.
VALKHOF, een Kaſteel te Nimwegen, van Karel de Groot herbout. 517.
VALOIS geraakt aan de Franſche Kroon. 35.
VATGELD wat voordeel het aan Vrankrijk, en nadeel aan Hollant geeft. 57. 156. de Franſchen parſſen lege ſchepen mede het vatgelt af, tegen alle redelijkheit.
VENETIENS Opkomſt, Heerlijkheit, Macht en Intereſt. 86. 87. 88. word van Coning Louis aangeſocht. 224.
VERANDERLYKHEYT in alle STATEN. 25. 26. Exemplen daar van. *ibid.*
VERBAASTHEIT van Nederlant over 't overgaan van Rijnberk. 381. binnen Weſel. 400. in Hollant over 't overgaan van Weſel. 413. t'Emmerik onder 't garniſoen, dat naar Schenkenſchans vlucht. 431. te Londen over 't verlies ter zee. 450. in Nederlant, over d'inbreuk der Franſchen in de Betuwe. 460. te Naarden. 477. te Muyden. 478. over de handel van de ſtat Grave. 516. in Vrieslant en Groeningen, over 't overgaan van Overyſſel 596. t'Uitrecht. 620. binnen Woerden over 't vertrek van zijn Hoogheit. 633. in Hollant en Zeelant over het naderen der Franſchen. 636. der Vyanden over hun verlies van Coevorden. 851. in Polen, over 't verlies van *Caminiec.* 867.
VEREENIGDE NEDERLAND balanceert Vrankrijk, Spanjen en Engeland. 64. met Switſerland gecompareert. 106. is independent, groot van vermogen, en heerſt over veele Landſchappen. 107. Sijn Intereſt. 108. Vryheit van de Zee, door wien die eerſt is geturbeert, en de intoominge der Piraten. 109. heeft noodig een generale Vreede, deſſelfs Tractaten van commercie. 110. ſijne welvaart loopt pericul door de jalouſie, factien en Invidie, en begin van deſſelfs Factien. 111. door Lyceſter, Roorda, Barneveld, die door Prins Maurits gedempt, en door Prins Hendrick geprecaveert werden. 112. Oorſpronk der Louveſteynſe Factie. 113. Nederlands Commercie en Scheepsvaart 124. Oost-Indiſchen handel. 125. 126. 127. Weſt-Indiſchen handel. 127 128. Nederlanders bequaamheit tot de Negotie, bequaamheit der Inwoonderen en Zeevolk. 128. wat voordeel Nederlant daar uit trekt. 129. Nederland moet hebben een Stadhouder. 116. 117. 118. 119. raakt in Oorlog met Cromwel, 120. en met Sweden in Denemarken. 121. lijd groote ſchade door de Franſche Rovers op de Middelandſe Zee. *ibid.* word gedreygt met een deſſeyn van de Coning van Sweden, Cromwel en Maſarin. 122. wat voordeelen het Vrankrijk ſoude toebrengen, als het daar onder ſorteerde. 134. 135. 136. raakt in Oorlog met Engeland, en met den Biſſchop van Munſter, en hadde een ongelukkig begin. 139. maar daar na victorie op Engeland, en maakt Vreede. 143. verbied de Franſche Manifacturen, Wijnen, Gewaſſen, &c. 157. 158. aſſiſteert de ſtat Ceulen. 179. hare intentie omtrent Ceulen. 180. maakt een Alliantie met Brandenburg. 193. en een Alliantie met Spanjen. 198. Generaal verval der Fundamenten der Vereenigde Nederlanden. 226. hoe de vereenigde Republijk in veele Republijken was verdeelt. 247. het Vereenigt Nederland heeft veele voordeelige middelen van defenſie te lande. 289. 290. en te water. 291. 292. hoe wel of qualijk die zijn waar genomen. 293. *en volg.* Nederlands verſuym omtrent de difficile paſſagien. 298. omtrent de Fortreſſen. 299. in Nederland wierd toegelaten

den

den uytvoer van alle Oorlogh-en lijfs-behoeften even voor den Oorlog. 310.
VERLIES der Nederlanden in de tijt van een maant. 451.
VERRADERY van alle tijden af voor schande gehouden. 375. van Coning Louis gebruykt. 376.
VERWARRING onder de Regenten. 637.
VIGILANTIE van zijn Hoogheit. 363. der Amsterdammers in het toeruſten van hun oorlogsvloot, en hun practijken, om d'oorlogs-schepen over Pampus te brengen. 364.
VILLARS aan't Spaanſe Hof. 198. 199. 200.
UITLEGGER voor Rijnberk doet grote schade onder de Franschen. 379. valt, met de ſtat, in des vyants handen, en doet namaals grote schade aan deze Staat. *ibid.* twee van bezonder fatſoen doen den Franſche grote afbreuk aan. 461. 462. worden verbrand. *ibid.* flauwhartigheit van vier Uitleggers. 472. worden van Schenkenſchans verzonden. 475. doet grote ſchade onder de Franſchen voor Bommel, en geraakt in brant. 535. van de Franſchen verovert. 817. keert de Franſchen af. 840.
UITRECHT, hoe de maximen van Hollant volgde. 238. in groote angſt en verwarring. 620. houd de ſtatspoorten geſloten, uit vrees van geplondert te worden. 621. haar gevaarlijke conſtitutie. *ibid.* doet een bezending aan zijn Hoogheit, met de welk gedelibereert word. 622. en beſloten die ſtat te defenderen. 623. tracht's lants militie op te houden. 625. maar vergeefs. 626. overweegt wat'er te doen ſtaat. 627. zend twee Trompetters na de Coning van Vrankrijk, en ook gedeputeerden. 628. ontfangt Rochefort, met hondert Franſche ruiters, binnen. 629. rapport der Gecommitteerden, in hun weerkeering. *ibid.* capitulatie, met de Coning gemaakt. 630. hare inwoonders ſchromig in de Franſchen te raden, wegens Hollant dieper in te trekken. 659.
ULADISLAUS verkort de Coſakken. 208. prepareert ten oorlog tegens de Turken, door inductie van ſijne vrou, doch vergeefs. 209.
VLISSINGEN in roeren. 699. drie perſonen van de Gilden aan zijn Hoogheit gezonden. *ibid.* de burgers daar in wapenen. 755. doen bezending aan zijn Hoogheyt. 756.
VLOOT der Nederlanders met grote yver toegeruſt. 364. kieſt zee. 365. doet d'Engelſche Vloot vluchten. *ibid.* neemt een van d'Oorlog-ſchepen. 366. vervolgt d'Engelſche Vloot. *ibid.* vertoont zich voor de rivier van Londen. *ibid.* koomt op Schonevelt. *ibid.* nodigt de Franſchen en Engelſchen tot een bataillie. 446. volgt d'Engelſchen en Franſchen, en taſt hen op de Engelſche kuſt aan. 447. drijft de Franſchen op de vlucht. 447. gelijk ook d'Engelſchen. 449. legt op Schonevelt, met expreſſe ordre van die poſt te bewaren, en niet offenſijf de vyant in zee aen te taſten. 808.
VLUCHTEN in de Betuwe en Veluwe na beneden. 460.
UNIE in de Vereenigde Nederlanden is een poinct van hun Intereſt. 108.
UNIVERSELE MONARCHIE ſoeken de Franſe Koningen op te rechten. 52. daar toe ſy groote apparentie hebben. 225. raad daar tegens. *ibid*
UNIVERSELE MONARCHIE is 't oogmerk van *Louis* de XIV. 131. door wat middelen die te bekomen is. 132. 133.
VOORNSCHANS, in een ſobere ſtaat. 485. capituleert, en geeft zich aan de Franſchen over. 486.
VOORZEGGING van vier belegeringen in een dag. 356.
VRAGEN voorgeſtelt: of een gehele Nederlantſche Vloot voor een Engelſch oorlogſchip moet ſtrijken. 330. of een jacht voor een oorlog-ſchip gerekent kan worden. *ibid.* of de Britanniſche zee van de Noortzee onderſcheiden is. 331.
VRANKRYK is een voorbeelt van geſtadige veranderingen. 28. *en volg.* wort tweemaal verdeelt in vier deelen. 31. eens in dryen. 33. en eens in ſeſſen. *ibid.* wederom in dryen. *ibid.* 34. raakt in binnenlandſe Oorlogen. 51. en wort weder vereenigt. 52. is door de binnenlandſe Oorlogen ontſenuwt. 53. en door de Religieuſe Twiſten. 54. en door de Groote. 54. ſoekt

sijn geld door de modens. 56. en door veele andere middelen. 57. 58. 59. en 60. waar in de bysondere Voordeelen van Vrankrijk bestaan. 60. 61. 62. Vrankrijk en Spanjen gebalanceert. 64. Vrankrijx Interest hoe het wort waargenomen. 24. 65. *en volg.* Vrankrijx Interest tegens Spanjen. 75. 76. tegens den Keyser. 81. tegens de Vorsten van 't Rijk. 82. Vrankrijk is de listigste Vyand van Polen. 98.

VREDE nodig tot de negotie. 110. in geheel Europa. 313.

VREUCHT der Nederlanders over 't veroveren van Coevorden. 852.

VRIESCHE-SCHANS dapper verdedigt. 807.

VRIESLANT hoe tot de maximen van Hollant wierd geinduceert. 238. is in grote alteratie over 't overgaan van Over-yssul. 596. besluit tot tegenweer, en wend alle middelen tot defensie aan. 597. formeert een leger op de frontieren. *ibid.*

VRYHEYT van de ZEE hoe nodig tot de Negotie, en door wien die eerst is geturbeert. 109.

VRYHEIT, hoe daar mede de Nederlantsche Gemeente wierd geflatteert. 249.

VRUCHT van 't avancement van zijn Hoogheit. 704.

VUURWERKEN binnen Coevorden door een soldaat bezworen. 611.

W.

WAARTGELDERS tot assistentie naar d'Yssul gezonden. 451.

WAGENINGEN ontfangt Franssche Sauvegarde. 477.

het WATER belet de Franschen dieper in Hollant te trekken. 663.

WAVERVEEN van de Franschen getiranniseert en verbrant. 817.

WERVINGE in Nederland hoe die toeging. 301. 302. 303. 304. Wervinge der Officieren. 305. Wervinge der Staten in Switserland was vruchteloos. 306. schadelijk effect van de laat aangestelde wervinge. 307

WESEL van de Franschen berent. 354. gelegenheit daar af. 390. van hen belegert. *ib.* suspicie van verraat daar binnen, en verval der fortificatie. 392. slechte staat van het geschut, en overvloet van alle andere dingen. 393. het garnisoen zwak daar binnen. 394. verzoek van de Magistraat om meerder bezetting, die noch vermindert word. *ibid.* slechte antwoord aan haar. *ib.* de stedelingen doen echter haar devoir. *ib.* staat van het garnisoen. 395. Alteratie daar binnen, en de wijven op de been, die van eenige mannen noch aangestookt worden. 400. de Magistraat van de stat vergadert gezamentlijk, en overweegt alle zwarigheden. 401. resolveert haare burgers de wallen te doen verlaten, en de Krijgs-raat besluit de buyten-werken te quiteeren. 402. gelijk ook gedaan word. 403. de stat in allarm geraakt. *ibid.* Gedeputeerden uit de Magistraat naar buyten gezonden. *ibid.* die met groot gevaar voor Condé gebracht worden. 404. antwoort, van Condé hen toegevoegt. 405. doen hun rapport binnen de stat, die in onderhandelinge treed. 406. 407. het volk daar binnen aan het hollen. 408. Capitulatie tusschen de Franschen en het garnisoen. 409. tusschen de Franschen, en de Gedeputeerden der stat. 410. de stat aan Condé overgegeven. 411. het garnisoen in de kerk gedreven. 412. de stat tot een generaal Magezijn gemaakt. 413. moet boete geven over het houden van de Biddag. 855.

WEST-INDISCHE Compagnie in Nederland hadde een gelukkig begin, maar een ongelukkigen voortgang. 128.

WYK TE DUURSTEDE ontfangt Franssche Sauvegarde. 477.

WYNBERGEN, Gouverneur van Rees, verzoekt assistentie, doch vergeefs. 416. beveelt aan de Commandeur van de Schans niet al te hard te opiniatreren in des zelfs verdediging. *ibid.* presenteert zich tot een desseyn op de Bisschop van Munster, 't welk hem belet word in 't werk te stellen. 417. krijgt tijding van de belegering van Wesel, en stelt daar op goede ordre in de Schans, en ook in de stat, *ibid.* zijn vigilantie, en aanmaning aan de Burgers, en goede voorzorge. 419. zijn voorslag van Rees of Emmerik,

merik, een van beide, te bewaren, dewijl het garnisoen tot beide te zwak was. 420. zijn furie, of eerder wanhoop, 421. 422. weigert te capituleren, word daar over van de burgers aengetast, en door de Ruitery ontzet. *ibid.* weigert de capitulatie te tekenen. 426. zijn desperate resolutie, en zijn vertrek naar zijn Hoogheit. 427.

WILLERS defendeert zich zelf gelukkiglijk. 822.

WINSCHOTEN van de Groeningers gewonnen. 798. ook de schans, en zijl. 799.

WINSTEN, die onrechtvaardig zijn, hebben geen duur. 777.

WIT, Cornelis de Wit, zoek RUARD van PUTTEN.

WOERDEN, van sijn Hoogheit verlaten, in grote verbaastheit. 633. word enigsins door de rustigheit van zijn Baljuw getroost. *ibid.* zend gedeputeerden naar de Coning, en krijgt Sauvegarde. *ibid.* word van de Franschen zelven voor de genen, die na hen komen, gewaarschuwt. *ibid.* van de Franschen verlaten. 717. van Luxenburg weêr in possessie genomen. 718. toeleg van zijn Hoogheit daar op. 826. geraakt in allarm, en de toren in brant. 827. word door de Graaf van Hoorn opgeëischt. 828. en verlaten. 829. en door de Franschen gefortificeert. *ibid.*

WORCUM van de Franschen opgeëischt. 540.

WREETHEIT der Franschen t'Orsou. 371. 372.

WURTS, Veltmaarschalk, zijn stoute en edelmoedige antwoort aan de Fransche opeisschers. 540, heeft zijn post te Gorcum. 631. slaat de Franschen, tot d'aanslag tegen Gorcum uitgezonden. 821.

X.

XERXES, Coning van Persien, declareert d'oorlog tegen de Republijken van Griekenlant, om drie redenen, die bygebracht worden, en geraakt naauwelijks levendig daar uit. 343.

Y.

YSSUL hoe die was uytgedroogt en aangeland. 295. word versterkt met retrenchementen. 296.

Z.

ZEELAND hoe tot de maximen van Holland wierd geinduceert. 237. protesteert tegen de handeling met Vrankrijk. 656. stelt artijkelen aan de Regeering voor. 657. protesteert van nieus. *ibid.* is in een slechte staat. 697. en in beroerte. 698. verklaart zijn Hoogheit Stathouder, &c. 700.

ZEE-PREPARATIEN wierden in Nederland seer behertigt. 307. 308.

ZIRIKZEE in roeren, en de Magistraat gedwongen twaalf artijkelen te tekenen. 698.

ZUILESTEIN tot d'aanslag op Woerden uitgezonden. 826. sneuvelt. 828.

ZUTPHEN beschreven. 499. &c. haar fortificatie, magazijn, en garnisoen. 500. word tot twee malen opgeëischt. 501. zend Gedeputeerden uit. 502. word verbaast op de tijding van Uytrechts overgeving. *ibid.* belegert en beschoten. 506. doet twee uitvallen. *ibid.* capituleert. 507. het Garnisoen in de kerk gesloten. 508. den Burgeren rantsoen afgeëischt. *ibid.*

ZWOL, en de beschrijving daar af. 572. fortificatie, en hoe die vervallen. *ibid.* gestelteniss van 't Magazijn, en Garnisoen. 573. haar slechte inwendige constitutie oorzaak van haar verlies. 574. haar Magistraats brief aan de Staten Generaal. *ibid. en de volg.* bericht van Ripperda, wegens het overgaan van die stat. 578. *en de volg.* daar tegen de Magistraat een Tegenbericht uitgeeft. 584. word echter zeer beschuldigt. 585. Capitulatie. 587. *en de volg.*

EYNDE.